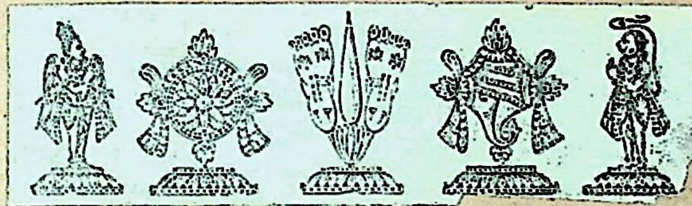

దశమస్కంధస్థ కథానుక్రమ సూచికా.

విషయసంఖ్యా- ... పుటసంఖ్యా-

విషయసంఖ్యా- పుటసంఖ్యా

శ్రీమద్భాగవతాఖ్యపురాణరత్నాంతర్గత కథానుక్రమసూచికాసమాప్తా.

హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ఓం - తత్సత్.

శ్రీమద్భాగవతాంతర్గతదశమాదిస్కంధత్రయాధ్యాయార్థసంగ్రహశ్లోకాః.

దశమస్కంధే.

తత్ర తు ప్రథమే కంసస్స్వమృత్యుం దేవకీసుతాత్। శ్రుత్వా భీతో వధీత్తస్యాష్టగర్భానితి వర్ణ్యతే॥

కృష్ణావతారచరితశ్రవణామృతనిర్వృతః। ఉక్తానువాదే నౌత్సుక్యాద్రాజాపృచ్ఛత తత్పునః॥ ౧ ॥

ద్వితీయే కంసభీతాయా దేవక్యా గర్భగో హరిః। బ్రహ్మాదిభిస్స్తుతస్సాంత్వితేతి నిరూప్యతే॥ ౨॥ తృతీయే నిజరూపేణ సంభూతస్తు హరిస్స్వయమ్। పితృభ్యాం సంస్తుతో నీతః పిత్రా భీతేన గోకులమ్ ॥ ౩ ॥ చతుర్థే చండికావాక్యమాకర్ణ్యాతిభయాతురః। దుర్మంత్రిభిర్హితం మేనే కంసో బాలాదిహింసనమ్॥ ౪॥ పంచమే జాతకం నందస్సూనోః కృత్వా మహోత్సవమ్। గత్వా తు మధురాం ప్రాపవసుదేవాగమోత్సవమ్ ॥ ౫ ॥ షష్ఠే సఖ్యుర్గిరా నందో వ్రజం గచ్ఛన్ మృతాం పథి। దృష్ట్వా తు రాక్షసీం తస్యా మృత్యుం శ్రుత్వా తు విస్మితః॥ ౬॥ ఉత్క్షిప్తశకటం వ్యోమ్ని తృణావర్తమధిక్షిపత్। దర్శయద్విశ్వమాస్యే చ కృష్ణః క్రీడతి సప్తమే ॥ కృష్ణార్భకే సదా సింధుసంప్లవానందనిర్భరః। భూయస్తదేవ సంప్రష్టుం రాజాన్వదభినందతి ॥ ౭ ॥ అష్టమే నామకర్మాస్య బాలక్రీడాకుతూహలే। మృద్భక్షణాదినా మాత్రే చ విశ్వరూపం నిరూప్యతే॥ విశ్వరూపాదిబాలస్య నిశమ్యాశంకినః పితుః। నామకృద్గర్గవాక్యేన నిజం తత్త్వమసూచయత్ ॥ ౮ ॥ నవమే పయసస్సిక్తే గత్వా గోప్యథ తత్కృతమ్। విలోక్య భాండభంగాది కృష్ణం దామ్నా బబంధ తమ్। తత్తూదరాక్రాంతవిశ్వం దృష్ట్వా విస్మితచేతసః। బంధనద్వ్యంగులాపూర్త్యా పూర్ణం తాం సోఽస్వదర్శయత్ ॥ ౯॥ దశమే పాతయద్రాజన్నంతరా యమళార్జునౌ। తత్ర తాభ్యాం చ దేవాభ్యాం కృష్ణః స్తుత ఇతీర్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఏకాదశే సమాగత్య బృందావనమథార్భకైః। వత్సాన్ పాలయతానేన హతౌ వత్సబకాసురౌ॥౧౧॥ ద్వాదశే తు మహాసర్పవపుర్ధరమఘాసురమ్। వత్సపాలగిళం కృష్ణో గళే హన్నితి వర్ణ్యతే॥ మహాబకగళక్రీడాకేళస్యనకౌతుకమ్। ఇతి వాఘాసురముఖే ససఖః ప్రావిశద్ధరిః॥ ౧౨॥ త్రయోదశే హరద్బ్రహ్మా వత్సాన్ పాలాంశ్చ మాయయా। తదా తత్సర్వరూపోభూత్కృష్ణః పూర్వవదాచరత్॥ ౧౩ ॥ చతుర్దశే ద్భుతం దృష్ట్వా పూర్వాగంతుకనిశ్చయమ్। అనీశః కర్తుమస్తౌషీత్కృష్ణం బ్రహ్మాతిమోహితః॥ ౧౪॥ తతః పంచదశే ధేనుపాలనం ధేనుకార్దనమ్। కాళియక్ష్వేళతో గోపరక్షణం చ నిరూప్యతే ॥ ౧౫ ॥ షోడశే కాళియస్యోక్తో నిగ్రహో యమునాహ్రదే। తత్పత్నీభిస్స్తుతే నాథకృష్ణేనానుగ్రహః పునః॥ ౧౬ ॥ నాగం సప్తదశే నాగాలయం తం నిరయాపయత్। బంధూంశ్చ సఖిన శ్శ్రాంతాన్ సుప్తాంస్తత్ర దవాదపాత్॥ ౧౭ ॥ అష్టాదశే తతో గ్రీష్మే వసంతగుణలక్షితే। అభూత యద్బలేనాలం ప్రలంబలీలయా హరిః ॥ ౧౮ ॥ ఊనవింశే నివిష్టం తు గోపగోకులమచ్యుతః। ముంజారణ్యమరణ్యాగ్నేరరక్షత్తన్నిపానతః ॥ ౧౯ ॥ వింశే ప్రావృట్ఛరచ్ఛోభావర్ణనేన వనోచితాః। ప్రావృట్క్రీడా నిరూప్యంతే గోపరామయుజా హరేః॥ ౨౦ ॥ ఏకవింశే శరద్రమ్యబృందావనగతే హరౌ। తద్వేణుస్వనమాకర్ణ్య గోపీభిర్గీతమీర్యతే॥ ౨౧ ॥ ద్వావింశే గోపకన్యానాం వస్త్రాపహరణలీలయా। వరం దత్వాగతః కృష్ణో యజ్ఞశాలామితీర్యతే॥ ౨౨॥ త్రయోవింశే తతో గోపైరన్నయాచ్ఞాపదేశతః। తత్పత్న్యనుగ్రహాత్కృష్ణో దీక్షితానన్వతాపయత్ ౨౩॥ చతుర్వింశే మహేంద్రస్య మఖం వ్యావర్త్య హేతుభిః। కృష్ణః ప్రావర్తయామాస గోవర్ధనమహోత్సవమ్॥ ౨౪॥ పంచవింశే రుషా శక్రే వ్రజనాశాయ వర్షతి। ఉద్ధృత్య గిరిమాసారాదరక్షద్గోకులం ప్రభుః॥ ౨౫ ॥ షడ్వింశే విస్మితాన్ గోపాన్ కృష్ణస్యాద్భుతకర్మభిః। నందో గర్గోక్తిమాశంస్య తదైశ్వర్యమవర్ణయత్ ॥ ౨౬॥ సప్తవింశే తదాలక్ష్య కృష్ణస్య ప్రాభవం పరమ్। వర్ణ్యతే సురభీంద్రాభ్యామభిషేకమహోత్సవః ॥ ౨౭ ॥ అష్టావింశే తతో నందానయనం వరుణాలయాత్। వైకుంఠదర్శనం చాపి గోపానామనువర్ణ్యతే॥ ౨౮॥ ఊనత్రింశే తు రాసార్థముక్తిప్రత్యుక్తయో హరేః। గోపీభీ రాససంరంభే తస్య చాంతర్ధికౌతుకమ్ ॥ ౨౯ ॥ త్రింశే విరహసంతప్తగోపీభిః కృష్ణమార్గణమ్। ఉన్మత్తవన్నియతం భ్రమతీభిర్వనే వనే॥ ౩౦ ॥ ఏకత్రింశే నిశాయాం తాః పునః పులినమాగతాః। కృష్ణమేవానుగాయంత్యః ప్రార్థయంతే తదాగమమ్ ॥ ౩౧ ॥ ద్వాత్రింశే విరహాలాపవిక్లిన్నహృదయో హరిః। తత్రావిర్భూయ గోపీస్తాస్సాంత్వయామాస మానయన్ ॥ ౩౨ ॥ త్రయస్త్రింశే తతో గోపీమండలీమధ్యగో హరిః। ప్రియాస్తా రమయామాస హ్రదినీవనకేళిభిః॥ ౩౩॥ చతుస్త్రింశే హినాగ్రస్తం నందం హరిరమూముచత్। విద్యాధరం చాంగిరశ్శాపాచ్ఛంఖచూడం తథావధీత్॥ ౩౪ ॥ పంచత్రింశే వనం యాతే కృష్ణే గోకులయోషితః। యద్గశ్లోకానుగీతేన నిన్యుర్దుఃఖేన వాసరాన్ ॥ ౩౫ ॥ షట్త్రింశే నిహతే రిష్టే నారదోక్త్యా బలాచ్యుతౌ। వసుదేవసుతౌ జ్ఞాత్వా కంసోఽక్రూరం సమాదిశత్॥ ౩౬ ॥ సప్తత్రింశే హతే కేశిన్యచ్యుతో భావికర్మభిః। నారదేన స్తుతః శ్రీదర్వ్యోమాసురమథావధీత్ ॥ ౩౭ ॥ అష్టత్రింశే యథాధ్యాయమక్రూరో గోకులం గతః। తత్రైవ రామకృష్ణాభ్యాం గృహం నీత్వా సుసత్కృతః॥ ప్రాతః కేశివధవృత్తే ద్వాదశ్యాం నిర్గతే మునౌ। తతో వ్యోమహతేఽక్రూరస్సాయం గోకులమాగమత్ ॥ ౩౮ ॥ నవత్రింశేఽపి

రింగస్తృత్యచ్యుతో గోపికోక్తయః॥ అక్రూరేణాథ కాళిన్ద్యాం విష్ణులోకస్య దర్శనమ్॥ ౩౯॥ చత్వారింశే తతోఽక్రూరః కృష్ణం మత్వేశ్వరే
శ్వరమ్। ప్రణమ్యాథ స్తుత్వా తుష్టావ సగుణాగుణభేదతః॥ ౪౦ ॥ ఏకచత్వారింశకే హత్వా రజకం ప్రవిశత్పురీమ్। తతో వరాన్ దదౌ తుష్టస్సు
దామ్నో వాయకస్య చ॥ ౪౧॥ ద్విచత్వారింశకే కుబ్జోన్నమనం ధనుషో భిదా। వధస్తద్రక్షిణాం కంసారిష్టరంగోత్సవాది చ॥ ౪౨ ॥ త్రి
చత్వారింశకే హత్వా గజేంద్రం రామకృష్ణయోః। రంగప్రవేశసౌభాగ్యం చాణూరేణానుభాషణమ్॥ ౪౩ ॥ చతుశ్చత్వారింశకే మల్లకం
సాదిమర్దనమ్। కంసదూషితఆశ్వాసస్తాభ్యాం పిత్రోశ్చ దర్శనమ్॥ ౪౪॥ పంచచత్వారింశకేథ పితృనందాదిసాంత్వనమ్। ఉగ్రసేనా
భిషేకశ్చ గురావాసాత్పురాగమః॥ ౪౫ ॥ షట్చత్వారింశకే ఘోషముద్ధవం ప్రేష్య తద్గిరా। యశోదానందయోశ్చక్రే కృష్ణశ్శోకాప
నోదనమ్॥ కామచారం ద్విజాతిస్త్రీ పరిత్యజ్యాతిసంయతః। గురోర్జ్ఞానమనుప్రాప్య సఖ్యా గోపీరుపాదిశత్॥ ౪౬॥ సప్తచత్వారింశ
కేథ కృష్ణాదేశేన గోపికాః। బోధయిత్వోద్ధవస్తత్త్వమనుజ్ఞాప్యాగమత్పురీమ్॥ ౪౭॥ అష్టచత్వారింశకేథ కృష్ణః కుబ్జామరీరమత్। అక్రూ
రస్య గృహం గత్వా తం గజాహ్వయమాదిశత్॥ నైరర్థ్యీ కామమాపూర్య పూరయిత్వా మనోరథాన్। అక్రూరస్య తతః కృష్ణస్తేన పా
ర్థానసాంత్వయత్॥ ౪౮॥ ఊనపంచాశత్తమే తు గత్వాఽక్రూరో గజాహ్వయమ్। రాజ్ఞః స్వభ్రాతృపుత్రేషు బుద్ధ్వా వైషమ్యమాగమత్॥
౪౯॥ తతః పంచాశత్తమే తు జరాసంధభయాదినా। కారయిత్వాంబుధౌ దుర్గం తత్ర నినాయ నిజం జనమ్॥ కపటాత్కపటేనైవ హత్వా దై
త్యాయవనం తతః। అజయత్తం జరాసంధం ధర్మేణైవ తు ధార్మికః॥ ౫౦॥ ఏకపంచాశత్తమే హత్వా ముచుకుందదృశా హరిః। యవనం ము
చుకుందేన స్తుతస్సన్న స్వకం పతః। యవనేంద్రసుతాత్కాలయవనాద్యదుపీడనాత్। హరిర్జరగిరా సైన్యవరం పాలనాయాపలాయత॥
౫౧॥ ద్విపంచాశత్తమే ధావన్ భయాదివ గతః పురీమ్। అన్వమోదత సందేశం రుక్మిణ్యా ద్విజవర్ణితమ్॥ ౫౨ ॥ త్రిపంచాశత్తమే గత్వా విద
ర్భానద్భుతేహితః। రుక్మిణీమాహరత్కృష్ణో మిషతాం ద్విషతాం బలాత్॥ ౫౩॥ చతుఃపంచాశత్తమే తు జిత్వా రాజ్ఞో విపక్షగాన్। రుక్మిణం
చ విరూప్యాథ భైష్మ్యాః పాణిం పురే గ్రహీత్ ॥ ౫౪ ॥ పంచపంచాశత్తమే తు ప్రద్యుమ్నో జని కృష్ణతః। శంబరేణ హృతస్సోఽథ హత్వా తం
కాంతయాగమత్॥ ప్రద్యుమ్నహనిలాభాద్వై శ్శంబరాహరణాదినా। కుటుంబినామపత్యాదిసుఖదుఃఖమసూచయత్ ॥ ౫౫॥ షట్పంచా
శత్తమే మిథ్యాభిశాపే మణిమాహరత్। కన్యాం జాంబవతః ప్రాప కృష్ణస్సత్రాజితస్తతః॥ పుత్రాదికామసౌఖ్యస్య నిష్ఠాముక్త్వాతిచం
చలామ్। అర్థస్యానర్థతామాహ స్యమంతాహరణాదినా॥ ౫౬ ॥ సప్తపంచాశత్తమే తు పునశ్శతధనోర్వధే। ప్రాప్తస్య దుర్యశో మా
ర్ష్ట కృష్ణస్త్వక్రూరాగతాననేః॥ అక్రూరమురరీకృత్య మణేః పార్థానథాచ్యుతః। ఉపామంత్ర్యత మే కాంతే స రామో గాద్గజాహ్వయమ్॥
౫౭॥ అష్టపంచాశత్తమే తు కృష్ణః పంచ కరే గ్రహీత్। కాళిందీం మిత్రవిందాం చ సత్యాం భద్రాం చ లక్ష్మణామ్॥ కాళిందీం నిజలాభాయత
పః పరమ పేయుషీమ్। పరిణేష్యన్ ప్రియాం వా సమింద్రప్రస్థమథాగమత్॥ ౫౮॥ ఊనషష్టితమే భౌమం హత్వా తేనాహృతా హరిః। క
న్యాస్సహస్రశః ప్రాప్య పారిజాతం దివోఽహరత్॥ పరిణీయ తతస్తాభిస్తన్మనోరథపూరణైః। ఆత్మారామోఽప్యసౌ రేమే తద్గృహేషు గృహ
స్థవత్ ॥ ౫౯ ॥ అథ షష్టితమే కృష్ణః పరిహాసేన రుక్మిణీమ్। కోపయిత్వా తతః ప్రేమకలహే తామసాంత్వయత్ ॥ రామరామజనానందమ
హోదయవిడంబనైః। రుక్మిణ్యాం ప్రేమకలహచ్ఛద్మనైశ్వర్యమీర్యతే॥ ౬౦ ॥ ఏకషష్టితమే శౌరేః పుత్రపౌత్రాభిసంతతిః। అనిరుద్ధవివా
హే చ రుక్మిణో రామతో వధః ॥ అష్టాధికశతద్వ్యష్టసహస్రస్త్రీసముద్భవాన్। కోటిశః పుత్రపౌత్రాదీన్ హరిర్వార్ధైరగూజయత్॥
౬౧ ॥ ద్వియుక్షష్టితమే ప్రోక్తమనిరుద్ధస్య రోధనమ్। కన్యయాఽరమమాణస్య బాణేన బహుబాహునా॥ ౬౨॥ త్రియుక్షష్టితమే వాథ శో
ణితాఖ్యసంగరే। స్తుతిర్జ్వరేణ రుద్రేణ బాణబాహుభిదో హరేః॥ అనిరుద్ధోద్వాహేఽన్యస్మిన్ బాణయాదవసంయుగే। శ్రీకృష్ణశ్శ్రీహరం ఛి
త్త్వా బాణబాహూనథాచ్ఛినత్ ॥ ౬౩॥ చతుష్షష్టితమే కృష్ణో నృగం పాపాదమోచయత్। బ్రహ్మస్వహారిదోషోక్త్యా రాజ్ఞోఽధ్యాపనశిక్షయత్॥ వి
భూః భాగ్యభోగాదిమదోద్ధతమనోరథాన్। అన్వశాసద్యదూన్ కృష్ణో నృగోద్ధారప్రసంగతః॥ ౬౪॥ పంచషష్టితమే రామశ్చక్రే గోకుల
మాగతః। రమమాణస్తు గోపీభిః కాళింద్యాః కర్షణం ముదా ॥ రామస్య చరితం చిత్రం కాళింద్యాకర్షణాదికమ్। పౌండ్రకాంతారి
కృష్ణస్య పృథగుక్తం తతః పరమ్॥ ౬౫॥ షడ్యుక్షష్టితమే కాశీం గత్వా హత్వా పౌండ్రకం హరిః। తన్మిత్రం చ తతో వృత్తం సుదక్షిణమథాది
త్॥ ౬౬॥ సప్తషష్టితమే రామో గిరౌ రైవతకే ముదా। సైరంధ్రయువతిభిః క్రీడన్ వధీద్ద్వివిదం బలః॥ ౬౭॥ అష్టషష్టితమే సాంబే నిబద్ధే కౌ
రవైర్యుధి। తద్విమోక్షాయ రామేణ గజాహ్వయవికర్షణమ్॥ ౬౮ ॥ ఏకోనసప్తతితమే గార్హస్థ్యం ప్రతిమందిరమ్। కృష్ణస్య నారదో
దృష్ట్వా విస్మితోఽగాత్తతః స్తువన్ ॥ ౬౯॥ తతస్తు సప్తతితమే కృష్ణస్యాహ్నికకర్మణి। దూతనారదయోః కార్యే మంత్రిమంత్రవిచారణమ్॥
జగన్మంగళచారిత్రమాహ్నికం జగదీశితుః। నారదే కక్షచిత్కించిద్దృష్టమాహ యథాక్రమమ్॥ ౭౦॥ అథైకసప్తతితమే హ్యుద్ధవస్య తు
మంత్రతః। ఇంద్రప్రస్థం గతే కృష్ణే పాండవానాం పరమాత్మనః ॥ రాజసూయమిషం కృత్వా భీమదుర్యోధనాదిషు। కలిముత్పాద్య
ద్వారా భూభారమహరత్ప్రభుః॥ ౭౧ ॥ తతో ద్విసప్తతితమే రాజ్ఞా కార్యే నివేదితే। దుర్జయం మాగధం బుద్ధ్వా భీమేనాఘాతయద్ధరిః॥

౭౨॥ తతస్త్రిసప్తతితమే మోచయిత్వా నృపాన్ హరిః। రాజాభిర్బోధితైస్సార్ధం దేశాన్ ప్రస్థాప్య పునరాగమత్॥ అత్యుప్సద్ధజరాసం
ధబద్ధాన్ రుద్ధభూపతీన్। విమోచ్య కృపయా కృష్ణో నిజరూపమదర్శయత్॥ ౭౩॥ చతుర్యుక్సప్తతితమే రాజసూయక్రియాద్విజైః। అ
గ్రపూజాప్రసంగేన చైద్యహత్యాదివర్ణ్యతే॥ రాజసూయమఖే హత్వా జరాసంధం తదంతరే। చైద్యం తదంతే కుగ్వంతం బీజం కలిమివా
వపత్॥ ౭౪॥ పంచయుక్సప్తతితమే యజ్ఞావభృథసంభ్రమః। సుయోధనస్య చాపాంత్యా మానభంగోద్భవశ్రమాత్॥ ౭౫॥ తతష్షట్సప్తతి
మే వృష్ణిసాల్వమహామృధే। ద్యుమద్గదాప్రహారేణ రణాత్ప్రద్యుమ్ననిర్గమః॥ సంపాద్య ధర్మరాజస్య రాజసూయమహోదయమ్। నిహ
త్య సౌభరాజాదీనథోపాగమదచ్యుతః॥ ౭౬॥ సప్తయుక్సప్తతితమే నానామాయావిచక్షణః। కృష్ణేనాగత్య సాల్వస్తు హతస్సౌభం చ చూ
ర్ణితమ్॥ ౭౭॥ తతోఽష్టసప్తతితమే దంతవక్త్రవిదూరథౌ। హత్వా హరిః పురం రేమే రామస్సూతం తతోఽవధీత్॥ ౭౮॥ ఊనాశీతితమే రా
మోపల్వలం ద్విజతుష్టయే। నిహత్య తీర్థస్నానాద్యైస్సూతహత్యామపానుదత్॥ ౭౯॥ తథాశీతితమే కృష్ణశ్శ్రీదామానం గృహాగతమ్।
సంపూజ్యాపృచ్ఛదథ స్వం గురువాసకథాం ముదా॥ ౮౦॥ ఏకాశీతితమే సఖ్యుర్జగ్ధ్వా పృథుకతండులాన్। శ్రియం నిర్మితవానిం
ద్రవల్లభాం తు తదాశ్రమే॥ ౮౧॥ ద్వ్యశీతితమ ఆగత్య కురుక్షేత్రం రవిగ్రహే। వృష్ణిభిస్త్వం ముదా భూపాశ్చక్రుః కృష్ణకథామి
థః॥ శ్రీకామస్సుహృదే కృష్ణః సకలం ప్యైంద్రపదం భువి। నందాదిస్సుహృదానందీ కురుక్షేత్రం జగామ సః॥ ౮౨॥ త్ర్యశీతితమ ఏవం చ
స్త్రీణాం కృష్ణకథోత్సవే। ద్రౌపద్యై కృష్ణభార్యాభిరుక్తాస్స్వస్వకరగ్రహాః॥ ౮౩॥ చతురీతరధికే శీతితమే మునిసమాగమే। వసుదేవ
ముఖోత్సాహబంధుప్రస్థాపనాదికమ్॥ ౮౪॥ పంచాశీతితమే రామకృష్ణాసంప్రార్థితౌ స్తుతౌ। పిత్రైర్జ్ఞానమథో మాత్రే మృతాన్ పు
త్రాన్నయచ్ఛతామ్॥ నంయిత్వా కురుక్షేత్రయాత్రాయాం సుహృదో బహూన్। తత్త్వజ్ఞానం తతః పిత్రోరాదిశన్ మృతసూనుభిః॥
౮౫॥ షడశీతితమే దంభాత్సుభద్రాం ఫల్గునోఽహరత్। గత్వా చ మిథిలాం కృష్ణో నృపవిప్రావనందయత్॥ పిత్రోస్స్వజ్ఞానమాదిశ్య సు
భద్రాం ఫల్గునాయ చ। జగామ మిథిలాం కృష్ణస్స్వభక్తసిద్ధయే తతః॥ ౮౬॥ సప్తాశీతితమే నారాయణనారదవాదతః। వేదైస్తువతి
గుణాలంబా నిర్గుణా చ తథోచ్యతే॥ ౮౭॥ అష్టాశీతితమే విష్ణుభక్తః కైవల్యమశ్నుతే। తతోఽన్యద్దేవభక్తస్తు విభూతిమితివర్ణ్యతే॥
౮౮॥ నవాశీతితమే దేవః కోమహానితి సంశయే। పరీక్ష్య విష్ణోరుత్కర్షం మునిభ్యో వర్ణయద్భృగుః॥ ౮౯॥ చరమే తు పునః ప్రోక్తా
కృష్ణలీలా సమాసతః। యదువంశప్రసూతానామానంత్యం చ సతారణమ్॥ ౯౦॥ ....

ఏకాదశస్కంధే.

ఉక్తైకత్రింశదధ్యాయైర్ముక్తిరేకాదశే తతః। జాయంతేయేతిహాసాద్యైస్సహ సవ్యాససంగతః॥ నారదోఽవసుదేవాయ సమా
సేనవ్యవర్ణయత్। భగవానుద్ధవాయాథ విస్తరేణోపపత్తిభిః॥ తత్ర తు ప్రథమే ధ్యాయే యదువంశస్య సంక్షయః। ఉపక్షిప్తోఽవిరాగా
యమాసలవ్యపదేశతః। ప్రవృత్తితః పరానందకృష్ణక్రీడానువర్ణితా। తన్నివృత్త్యా పరానందపదారోహానువర్ణ్యతే॥ ౧॥ ద్వితీయే
నిమిజాయంతసంవాదే నాహ నారదః। ధర్మాన్ భాగవతాన్ భక్త్యా వసుదేవాయ పృచ్ఛతే॥ ౨॥ మాయోత్తరణబ్రహ్మకర్మప్రశ్నాశ్చ
తుష్టయే। తృతీయే తూత్తరం దత్తమార్షభైర్మునిభిః పృథక్॥ ౩॥ చతుర్థే త్వవతారేహ ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తవాన్। జయంతీనందనో
నామ్నా ద్రమిళోఽనవసత్తమః॥ ౪॥ పంచమే భక్తిహీనానాం కానిష్ఠాః కో యుగే యుగే। విష్ణోః పూజావిధిః ప్రశ్నద్వయస్యోత్తరముచ్యతే॥ ౫॥
షష్ఠే బ్రహ్మాదిభిః స్తుత్వా గంతుం విజ్ఞాపితం హరిమ్। ఉద్ధవః ప్రార్థయామాస స్వధామ నయమామితి॥ ౬॥ సప్తమే తూద్ధవజ్ఞాననిష్ఠ్యై
పృష్టస్స్వయం హరిః। అవధూతేతిహాసోక్తగురుష్వష్టావవర్ణయత్॥ ౭॥ అష్టమే జగరాదిభ్యో నవభ్యశ్శిక్షితం హరిః। అవధూతగిరా ప్రా
హ వివేకాయోద్ధవం ప్రతి॥ ౮॥ నవమే కురరాదిభ్యో దేహతశ్చోపశిక్షితమ్। శ్రుత్వా యదుః కృతార్థోఽభూదితి కృష్ణేన వర్ణితమ్॥ ౯॥
చతుర్వింశతిగుర్వాఖ్యాలబ్ధసంభావనాభువః। ఉద్ధవస్యాత్మతత్త్వే తైస్సాధనోక్తిః పరేరితా॥ దశమే దేహసంబంధాత్సంసృతిర్నాత్మ
నః స్మృతా। ఇత్యేతద్వర్ణయామాస మతాంతరనివారతః॥ ౧౦॥ ఏకాదశే తు బద్ధానాం ముక్తానామపి లక్షణమ్। సాధూనాం చ తథా భక్తే
ర్లక్షణం హరిణేరితమ్॥ ౧౧॥ ద్వాదశే సాధుసంగస్య మహిమా వర్ణితః పురా। కర్మాసుస్థానలత్యాగవ్యవస్థా చ తతః పరమ్॥ ౧౨॥ త్రయో
దశే భసత్త్వస్య వృద్ధ్యావిద్యోదయక్రమః। హంసేతిహాసతశ్చిత్తగుణవిశ్లేషవర్ణనమ్॥ ౧౩॥ చతుర్దశే పరం శ్రేయో భక్తిరేవ నచేత
రత్। ఇత్యేతద్వర్ణ్యతే ధ్యానయోగశ్చ సహసాధనైః॥ ౧౪॥ తతః పంచదశే ప్రోక్తాస్సిద్ధయో ధారణానుగాః। శ్రీవిష్ణుపదసంప్రాప్తా
వంతరాయతయా మతాః॥ ౧౫॥ షోడశే తు హరేరావిర్భావయుక్తా విభూతయః। జ్ఞానవీర్యప్రభావాదివిశేషణోపవర్ణితాః॥ అం
తస్తద్యోగతాపత్త్యై విభూత్యాదినిరూపణమ్॥ ౧౬॥ తతస్సప్తదశే పృష్టే స్వధర్మే భక్తిలక్షణే। హంసోక్తం ధర్మమన్వాహ బ్రహ్మచారి
గృహస్థయోః॥ ౧౭॥ అష్టాదశే వనస్థయతిగోచరమ్। అధికారవిశేషేణ విశేషం చాపి తద్గతమ్॥ ౧౮॥ జ్ఞానాదేర్నిర్ణయ

యః పూర్వం కృతో హ్యశ్రమధర్మతః। ఏకోనవింశతితమే జ్ఞానాదేస్త్యాగ ఉచ్యతే॥ జ్ఞానినో వర్ణ్యతే కర్మాభావ ఏకోనవింశకే। యుక్తి
ర్క్వ స్వరూపాఖ్యానం నష్టజ్ఞానస్య సర్వదా॥ ౧౯ ॥ వింశే యోగత్రయం ప్రోక్తం భక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకమ్। గుణదోషవ్యవస్థార్థమధికార
విభాగతః॥ ౨౦॥ ఏకవింశే క్రియాజ్ఞానభక్తిష్వనధికారిణామ్। కామినాం ద్రవ్యదేశాదిగుణదోషాః ప్రపంచితాః ॥ ౨౧ ॥ ద్వావింశే
త్త్వసంఖ్యానామవిరోధవిధోచ్యతే। పుంప్రకృత్యోర్వివేకశ్చ జన్మమృత్యువిధాదిచ ॥ ౨౨ ॥ త్రయోవింశే తిరస్కారసహనోపాయ ఉ
ర్యతే। భిక్షుగీతాప్రకారేణ మనసస్సంయమో ధియా॥ ౨౩ ॥ చతుర్వింశే తు సాంఖ్యేన మనో మోహో నివార్యతే। ఆత్మనస్సర్వభా
నామాగమాపాయచింతయా ॥ స్వపరద్వంద్వభక్తానామద్వంద్వత్వాయ సంయమమ్। చిత్రస్యోక్త్వా పునః కృష్ణస్సాంఖ్యమత్రాహ
తత్కృతే॥ ౨౪॥ పంచవింశే స్వనైర్గుణ్యప్రతిపత్త్యై నిరూప్యతే। చిత్తప్రభవసత్త్వాదిగుణవృత్తిరనేకధా॥ ౨౫॥ షడ్వింశే యోగనిష్ఠాయా
ఘాతో దుష్టసంగతః। సాధుసంగేన తన్నిష్ఠాపరా కాష్ఠాతి వర్ణ్యతే॥ యోగినో యోగవిభ్రంశస్సంగతస్సంభవేదితి। సర్వధా తన్నివృత్త్య
ర్థమైళగీతం నిశన్యతే॥ ౨౬॥ సప్తవింశే క్రియాయోగస్సద్యశ్చిత్తప్రసాదతః। సర్వకామాప్తిహేతుశ్చ సాంగః ప్రోక్తస్సమాసతః॥ ౨౭
గాద్యాకులచిత్తానాం యతో సంగాదిసంభవః। ఇతి కృష్ణార్చనం భద్రమునస్మృత్యానుపృచ్ఛతి॥ ౨౭॥ అష్టావింశే తు యః పూర్వం విస్తా
రేణోపవర్ణితః। జ్ఞానయోగః ప్రశస్త్వాసౌ సమాహృత్య నిరూప్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఊనత్రింశే తు యః పూర్వం విస్తరేణ నిరూపితః। భక్తియోగ
మేవాహ స్వభక్తాయ సమాసతః॥ అతిక్లేశమివాలక్ష్య యోగే సంగైకసంపది। సుఖోపాయం పునః కృష్ణముద్ధవః పరిపృచ్ఛతి॥ ౨౯॥ త్రిం
శే తు ప్రాగుపక్షిప్తముసలచ్ఛలతో హరిః। స్వధామ గంతుమన్విచ్ఛన్ సంజహార నిజం కులమ్॥ ౩౦ ॥ ఏకత్రింశే స్వకం ధామ జగామ భగవా
నితః। తమేవానుయయుః ప్రీత్యా వసుదేవాదయస్తతః॥ దేవాన్ యథార్హం విధాయాదౌ భూయో దేవాన్ విధాయ తాన్। శ్రీకృష్ణస్స్వే
చ్ఛయా ధామ స్వతనైవ సమావిశత్॥ ౩౧॥ ....

ద్వాదశస్కంధే.

ఉక్తస్త్రయోదశాధ్యాయైర్ద్వాదశే త్వాశ్రయస్సతః। అధిష్ఠానావధిత్వాభ్యామాశ్రయశ్చేశ్వరస్సతః॥ ఉక్తోలయావధిత్వేన
ప్రాకృతాత్యంతికేలయే। అధిష్ఠానతయా చోక్తో మహాపురుషవర్ణనే। తత్రాద్యైష్షడ్భిరధ్యాయైస్సకః ప్రాహ పరీక్షితే। శేషైస్తత్రా
ఖిలాన్యాహ సూతః పృష్టోథ సత్రిభిః॥ స్వాశ్రయ శ్రవణే కార్యే నవిలంబో మనీషిణా। ఇత్యేతత్కాలవైషమ్యం చతుర్భిస్త్రావదుచ్యతే॥ త
త్ర తు ప్రథమే భావి మాగధాన్వయభూమిపాః। కలిప్రభావతః ప్రాహ సంకరాదిమలీమసాః॥ ౧॥ ద్వితీయే తు కలేర్దోషవృద్ధౌ కల్క్య
వతారతః। అధర్మిష్ఠే జనే నష్టే పునః కృతయుగాగమః॥ ౨॥ తృతీయే భూమిగీతైస్తు రాజ్యదోషాదివర్ణ్యతే॥ కలౌ చ దోషభూయిష్ఠే దోష
హం శ్రీహరేర్నతిః॥ ౩॥ చతుర్థే చ చతుర్ధోక్తా లయా నైమిత్తికాదయః। తత్ర సంసారనిస్తారో హరికీర్త్యైవ వర్ణ్యతే॥ ౪॥ పంచమే
తు సమాసేన పరబ్రహ్మోపదేశతః। రాజ్ఞస్తక్షకసందంశాన్మృత్యుభీతినివారణమ్॥ ౫॥ షష్ఠే పరీక్షితో మోక్షస్సర్పహోమాదితత్సుతా
త్। వేదశాఖావిభాగోక్తౌ శ్రీవేదవ్యాసవర్ణనమ్ ॥ ౬ ॥ సప్తమే ధర్మవిస్తారః పురాణవ్యసనం తతః। పురాణలక్షణాదీని ఫలం భాగవతస్తు
తేః॥ ౭॥ అష్టమే తు తపశ్చర్యా మార్కండేయస్య మోహకైః। కామాదిభిరసంమోహో నరనారాయణస్తుతిః॥ ౮॥ నవమే భగవన్మాయా
దిదృక్షోర్దర్శనం మునేః। మాయాశిశోర్లయాబ్ధౌ చ మునేర్నివేశనిర్గమౌ॥ ౯॥ దశమే శివ ఆగత్య మునేస్తుష్టో వరాన్ దదౌ। తే
సాకమతిప్రీత్యా సమాభాష్య సభాజయత్॥ ౧౦॥ ఏకాదశే తు పూజార్థం మహాపురుషవర్ణనమ్। రవేర్వ్యూహస్య చాఖ్యానం ప్రతిమా
సం పృథక్పృథక్॥ ౧౧॥ ద్వాదశే తు పురాణోక్తసర్వార్థానుక్రమః కృతః। ప్రథమస్కంధమారభ్య ప్రాధాన్యేన సమాసతః॥ ౧౨॥ త్ర
యోదశే పురాణానాం సంఖ్యామాహ యథాక్రమమ్। దానం దానస్య మాహాత్మ్యం శ్రీమద్భాగవతస్య చ॥ ౧౩ ॥ ....

శ్రీమచ్ఛ్రీధరాచార్యవర్యవిరచిత శ్రీమద్భాగవతాంతర్గత-
దశమాదిద్వాదశస్కంధపర్యవసాయ్యధ్యాయార్థ-
సంగ్రహశ్లోకానుక్రమసూచికా సమాప్తా.

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్భాగవతే - సవ్యాఖ్యానే - దశమస్కంధప్రారంభః.

శ్లో॥ విశ్వసర్గవిసర్గాదినవలక్షణలక్షితమ్। శ్రీకృష్ణాఖ్యంపరంధామ జగద్ధామనమామితత్॥............ ౧
దశమేదశమంలక్ష్యమాశ్రితాశ్రయవిగ్రహమ్। క్రీడద్యదుకులాంభోధౌపరానందముదీర్యతే॥........... ౨
దశమేకృష్ణసత్కీర్తివితానాయానువర్ణ్యతే। ధర్మగ్లానినిమిత్తస్తు నిరోధోదుష్టభూభుజామ్॥........... ౩

ప్రాకృతాదిశ్చతుర్ధాయోనిరోధస్సతువర్ణితః॥

టీ॥ అత్రప్రాకృతాదిచతుర్విధలయవివృతిరేవంవివిచ్యకథ్యతే॥ ప్రాకృతః-నైమిత్తికః-ఆత్యంతికః నిత్యశ్చేతి-లయశ్చతుర్ధా - ప్రకృతౌతత్కార్యబ్రహ్మాండస్యలయఃప్రాకృతః - బ్రహ్మణోనిద్రాంనిమిత్తీకృత్యప్రవర్తమానోలోకత్రయప్రళయోనైమిత్తికః - జ్ఞానేనావిద్యాంసకార్యాంభిత్వాస్వరూపేణావస్థానమాత్యంతికః-దేహస్యప్రతిక్షణమవస్థాభేదేనప్రవర్తమానోనిత్యః॥

శ్లో॥ తత్తత్ప్రసంగతస్సృష్టిసంహారాదినిరూపణైః। కృతానవతిరధ్యాయాదశమేకృష్ణకీర్తనే॥........... ౪
ఆద్యైశ్చతుర్భిరధ్యాయైర్బ్రహ్మప్రార్థనయావనేః। భారంహర్తుంహరేర్జన్మ సప్రసంగంనిరూప్యతే॥ ౫
గోకులేమధురాయాంచ ద్వారవత్యాంతతఃక్రమాత్। కృష్ణలీలాత్రిధాప్రోక్తా తత్తద్భేదైస్త్వనేకధా॥.... ౬
పంచత్రింశద్భిరధ్యాయైర్బృహద్బృందావనాదిషు। గోకులేవసతోలీలావర్ణ్యతేపరమాత్మనః॥......... ౭
ఏకేనయమునావారిణ్యక్రూరేణకృతా స్తుతిః। ఏకాదశభిరాఖ్యాతాలీలామధుపురేహరేః॥.......... ౮
శేషైర్ద్వారవతీలీలాతన్నిర్మాణాదివర్ణ్యతే। ఏవంనవతిరధ్యాయాదశమేవిశదార్థకాః॥........ ౯

అత్రమునిభావప్రకాశికాఖ్యవిశిష్టాద్వైతవ్యాఖ్యాయాం

ఉపోద్ఘాతప్రకరణప్రకాశరూపతయాప్రణీతశ్లోకాఅపివిద్వజ్జనోల్లాసాయప్రకాశ్యంతే.

శ్లో॥ పురాణరత్ననిర్మాణస్ఫుటీకృతజగద్ధితమ్। నిష్కల్మషభగవత్తత్త్వంపరాశరముపాస్మహే॥ కృష్ణద్వైపాయనంవందేసాక్షాన్నారాయణంమునిమ్। యస్యస్మరణమాత్రేణధీస్స్యాత్సర్వార్థపండితా॥ మూర్తామివహరేర్భక్తింశ్రీశుకంమనసామహే। యద్గీతాత్కృష్ణచరితాన్ముక్తోభూదుత్తరాసుతః॥ వందేనందవ్రజవధూబృందావిపినదేవతాః। యత్పరోధరకైరేమేకృష్ణఃకృష్ణఘనాయితే॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రదానేన మమసర్వాఘనాశనమ్। సంశ్రయేవేంకటాచార్యంవాదిభీకృత్కులాధిపమ్॥ వందేవాత్సల్యజలధింసర్వవిద్యాప్రదంమమ। నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యాఢ్యంపితృవ్యంరామదేశికమ్॥ శ్రీవాదిభీకరకులోత్తమవేంకటార్యకారుణ్యపూర్ణకమనీయకటాక్షశక్త్యా। స్కంధంవిశిష్యదశమంశుకపక్షముఖ్యవ్యాఖ్యార్థసంకలనయావివృణోమిలీలాత్॥ నిమ్నంమహామునిగ్రంథంవ్యాచికీర్షోశ్చలాత్మనః। సోఢవ్యంకృపయాసద్భిర్బాలస్యమమసాహసమ్॥ ఉపేక్షితానాంవివృతేరుక్తార్థానాంవిశదీకృతేః। క్వచిద్విశేషకథనాత్సఫలోమత్పరిశ్రమః॥ అత్రావతరణేతస్యపూర్ణస్యపరమాత్మనః। కారణంభారసంతప్తమహీలోకమిహోవదత్॥...

శ్లో॥ తత్ర తు ప్రథమేకంసః స్వమృత్యుం దేవకీసుతాత్। శ్రుత్వాభీతో వధీత్తస్యాష్టగర్భానితి వర్ణ్యతే ॥ కృష్ణావతారచరితశ్రవ
ణ్యతనివృత్తః। ఉత్తానపాదేనాత్ర సాక్యాత్ప్రజాపృచ్ఛతి తత్పునః॥ కథితోవంశవిస్తార ఇత్యాదినా॥౧॥ యదోరితి॥ అంశేనేతి ప్రత్యే
తి ప్రాయేణోక్తం॥ మునిభావప్రకాశికా॥ యదోశ్చ వంశవిస్తారః కథిత ఇత్యన్వయః - తత్ర యదువంశే - అంశేన కళయా - ఇదం చాంశకళ
త్యాది ప్రాయేణోక్తం॥ శ్లో॥ కృష్ణస్తు భగవాన్స్వయమిత్యాదినా నిరంశస్యాంశకల్పనాదియోగాత్ - నాపి పరశురామాదివదావేశావతా
ర ప్రాయేణ॥ శ్లో॥ ఏష నారాయణః శ్రీమాన్ క్షీరార్ణవనికేతనః। నాగపర్యంకముత్సృజ్య హ్యాగతో మధురాం ప్రతీత్యాదినా పూర్ణస్యై
వావతారోక్తేః - యద్వా - దీపోత్పన్నప్రదీపన్యాయేనాప్రాకృతశుభవిగ్రహాంశేనేతి॥౨॥ ననూక్తానికర్మాణి॥ శ్లో॥ జాతో గతః పితృగృహా
ద్వ్రజమేధితార్థ ఇత్యాదినా - సత్యం - పునర్విస్తరేణ వదేత్యాహ॥ అవతీర్యేతి॥ ము॥ భూతాని భావయతి సృష్ట్యర్థం సంకల్పవిషయీ
రోతీతి భూతభావనః - విశ్వస్యాత్మా విశ్వాత్మా - యానీతి - కర్మాణీతి శేషః - యానికర్మాణీతి పాఠాంతరం - నను॥ శ్లో॥ జాతో గతః పితృగృహాద్వ్ర
జమేధితార్థ ఇత్యాదినోక్తమేవ - పునః పృచ్ఛతీత్యత ఆహ - విస్తారాదితి సూచనామాత్రేణ తృప్త్యభావాదితి భావః॥౩॥ అత్రలోకత్రయ
భాజనాః - ముక్తాః - ముముక్షవః - విషయిణశ్చ - తేషాం మధ్యే అత్రనకస్యాప్యలం ప్రత్యయ ఇత్యాహ॥ నివృత్తతర్షైరితి॥ నివృత్తతర్షైః
గతతృష్ణైః ము క్తైరిత్యర్థః - ముముక్షూణామయమేవోపాదేయ ఇత్యాహ - భవౌషధాదితి - విషయిణామపి పరమో విషయోయమేవేత్యాహ
శ్రోత్రమనోభిరామాదితి - అపగతాశుక్ యస్మాత్తమాత్మానం హంతీత్యపశుఘ్నః తస్మాత్ - పశుఘాతిన ఇతి వా॥ ము॥ అథ భగవద్గుణకీర్త
నశ్రవణాదేః త్రివిధచేతనోపయోగం వదన్ తద్విషయే - నకస్యాపి విరాగ ఇత్యాహ ॥ నివృత్తేతి ॥ తర్షోభిలాషః - స నివృత్తో యేషాంతై
ర్ము క్తైరిత్యర్థః - ఉపగీయమానాత్ స్వయం పురుషార్థత్వేనానుసంధీయమానాత్ భవౌషధాత్ - ముముక్షూణామపి ప్రతిబంధక

శ్రీమద్భగవతః శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వివిధవిచిత్రలీలావిశేషవర్ణనాకర్ణనాయ.

పరీక్షిన్నరేంద్రశ్శుకయోగీంద్రం పృచ్ఛతి.

రాజోవాచ॥ కథితో వంశవిస్తారో భవతా సోమసూర్యయోః। రాజ్ఞాం చోభయవంశ్యానాం చరితం పర
మాద్భుతమ్॥ ౧ ॥ యదోశ్చ ధర్మశీలస్య నితరాం మునిసత్తమ। తత్రాంశేనావతీర్ణస్య విష్ణోర్వీర్యాణి
శంస నః ॥ ౨ ॥ అవతీర్య యదోర్వంశే భగవాన్ భూతభావనః। కృతవాన్ యాని విశ్వాత్మా తాని నో వ
ద విస్తరాత్ ॥ ౩ ॥ నివృత్తతర్షైరుపగీయమానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోభిరామాత్। క ఉత్త
మశ్లోకగుణానువాదాత్పుమాన్ విరజ్యేత వినా పశుఘ్నాత్ ॥ ౪ ॥ పితామహా మే సమరేఽమరంజయైర్దేవ
వ్రతాద్యాతిరథైస్తిమింగిలైః। దురత్యయం కౌరవసైన్యసాగరం కృత్వాతరన్ వత్సపదం స్మ యత్ప్ల
వాః ॥ ౫ ॥ ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమిదం మదంగం సంతానబీజం కురుపాండవానామ్ । జుగోప కుక్షిం గ

పాపనివర్తనద్వారా ఉపాయనిష్పాదకత్వేన సంసారనివర్తకాత్ - శ్రోత్రమనోభిరామాత్ - అతిభోగ్యస్వభావత్వేన శ్రోత్రేంద్రియాణాం బద్ధా
నామపి మనోభిరామాచ్చిత్తాకర్షకాదిత్యర్థః - అపగతా శుక్ శోకో యస్య సోపశుగాత్మా - తస్యాప్యాధికశోకసద్భావేప్యానందస్యైవాధి
క్యతయా స్వరూపస్యాప్యానందత్వేన వస్తుతః శోకరహితత్వాత్ ॥ శ్లో॥ దాసభూతాః స్వతస్సర్వే హ్యాత్మానః పరమాత్మనః। నాన్యథాలక్ష
ణం తేషాం బంధే మోక్షే తథైవ చేతి - భగవన్నిరుపాధికశేషతయా ప్రమాణసిద్ధం - తం హంతి అన్యశేషీకరణేన నాశయతీత్యపశుఘ్నః - తస్మా
త్ ఉక్తప్రకారనాశవ్యతిరేకేణ ఆత్మనో హననాద్యసంభవాత్ - ఆత్మాపహారరూపమహాపాపకారిణ ఇత్యర్థః తదుక్తం॥ శ్లో॥ యోన్యథా
సంతమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే। కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణేతి - ఏవం విధాన్విహాయాన్యః కోప్యస్మాద్భగవద్గుణాను
వాదే విరక్త ఇతి భావః - పశుహింసకాదితి వార్థః॥౪॥ కించ అస్మత్కులదైవతం శ్రీకృష్ణః - అతస్తత్కథైవ నిత్యం శ్రోతవ్యేత్యాశయేనాహ॥
పితామహా ఇతి॥ అమరాన్ జయంతీతి యే - తైః - దేవవ్రతో భీష్మః - తదాద్యైరతిరథైః ఏవ తిమింగిలైః దురత్యయం - వత్సపదమివ అత్యల్పం కృ
త్వా తుచ్ఛీకృత్య - అతరన్ స్మ - యః శ్రీకృష్ణ ఏవ ప్లవో యేషాం తే - తస్య వీర్యాణి వద స్వేతి తృతీయశ్లోకగతపదేనాన్వయః॥ ము॥ ఏవం భగవత్క
థాయాః సర్వసాధారణ్యేన శ్రోతవ్యత్వముక్త్వా - స్వస్య విశేషతః - శ్రోతవ్యతాయాం హేతుత్వేన - స్వకీయానాం స్వస్య చ - తత్కృతముప
కారమాహ॥ పితామహా ఇత్యాది॥ అమరంజయైర్దేవానపి జేతుం శక్తైః - దేవవ్రతో భీష్మః - అతిరథైః మహారథైః ఏవ తిమింగిలైః - వత్సప
దం కృత్వా తద్వదతితుచ్ఛీకృత్యేత్యర్థః - యో భగవానేవ ప్లవస్తరణసాధనం యేషాం తే యత్ప్లవాః - తస్య వీర్యాణీత్యుత్తరేణాన్వయః॥౫॥
న కేవలం పాండవానేవారక్షత్ - ఇదం మమ శరీరమపి రక్షితవానిత్యాహ॥ ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమితి॥ ద్రోణపుత్రాస్త్రేణ దగ్ధం - ఇదం మచ్ఛరీరం కురూణాం పాండవానాం చ సంతానస్య బీజం నిదానం - మే మాతుః కుక్షిం ప్రవిష్టో యో ధృతచక్రో జుగోపేతి॥ ము॥

ద్రౌణిరశ్వత్థామా-తస్యాస్త్రేణ విప్లుష్టం దగ్ధం-ఇదమిత్యత్కంఠాతిశయాత్కారేణ ప్రదర్శనం-కురుపాండవానాముభయేషామపి- సంతానబీజం ఏకమేవ సంతతికారణం॥౬॥ వీర్యాణీతి। అఖిలదేహభాజాం సర్వప్రాణినాం- అంతః పురుషరూపేణ బహిః కాలరూపైశ్చ అఖిలాభిప్రాయేణ బహువచనం-అమృతం ముక్తిం-మృత్యుం సంసారం-ఉత అపి- ప్రయచ్ఛతో వీర్యాణి-వదస్వ బ్రూహి-అయం భావః- అంతర్యామిరూపేణ అంతర్దృష్టీనాం ముక్తిం-బహిర్దృష్టీనాం కాలరూపేణ మృత్యుం సంసారం ప్రదదాతి-యతః- అతోఽన్తర్దృష్ట్యా తద్వీర్యాణ్యేవ శ్రోతవ్యానీతి॥ ము॥ పూరుషాః క్షేత్రజ్ఞాః-కాలాశ్చ - త ఏవ - రూపాణి శరీరాణి - క్షేత్రజ్ఞానాం - కాలావయవానాంచ బాహుళ్యాద్బహువచనం-తైర్విశిష్టస్యేత్యర్థః॥ ప్ర॥ యస్యాత్మా శరీరమిత్యాది శ్రుత్యా ఆత్మాది సర్వతత్త్వానాం భగవచ్ఛరీరత్వశ్రవణాత్. అత ఏవాఖిలదేహభాజాం అంతః శరీరాంతరే- అమృతంచ-మృత్యుముత మృత్యుమపి- ప్రయచ్ఛతః అంతః పురుషరూపేణ- శరీరస్థితిహేతోః- బహిః కాలరూపేణ- తద్వినాశహేతోశ్చేత్యర్థః- యద్వా - అంతః పురుషరూపేణాంతర్యామిరూపేణామృతం కదాచిచ్చేతనానుకూల్యానుగుణం ముక్తిం ప్రయచ్ఛత ఇతి- మాయామనుష్యస్య ఆశ్చర్యభూతమనుష్యస్య యద్వా॥ శ్లో॥ మాయా తు వయునం జ్ఞానమితి నైఘంటుకాః-యద్వా-ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్య మాయాశబ్దః సంకల్పజ్ఞానపరః- తయా మనుష్యస్య ఇచ్ఛాగృహీతమానుషదేహస్యేత్యర్థః-విద్వాన్ యోగమహిమసాక్షాత్కృత భగవద్వైభవ-అత ఏవ-మహామహిమ్నస్తస్య వీర్యాణి వదస్వేతి వదేత్యర్థః-యద్వా-వవేతి భేదః-స్వవిద్వాన్-స్వస్వరూపాద్యభిజ్ఞ-అత్ర॥ శ్లో॥ విశేషవిదుషశ్శాస్త్రం యత్తదో గ్రాహ్యతే పుర ఇత్యాదౌ-విశేషం విద్వానితి వత్ - స్వం విద్వాన్ స్వవిద్వాన్ ఇతి విగ్రహః॥ యద్వా-భాసనోపసంభాషాజ్ఞానయత్నవిమత్యుపమంత్రణేషు వద ఇతి- భాసనార్థేఽత్ర తఙ్ - వదస్వ పరమప్రకాశం వదేత్యర్థః॥ ౭॥ రోహిణ్యా ఇతి॥ నను॥ శ్లో॥ బలం గదం సారణంచ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్। వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృతాదీనుద

తత్ర చక్రో మాతుశ్చ మేయశ్శరణం గతాయాః ॥ ౬ ॥ వీర్యాణి తస్యాఖిలదేహభాజామంతర్బహిః పూరుషకాలరూపైః। ప్రయచ్ఛతో మృత్యుముతామృతంచ మాయామనుష్యస్య వదస్వ విద్వాన్ ॥ ౭ ॥ రోహిణ్యాస్తనయః ప్రోక్తో రామస్సంకర్షణస్త్వయా। దేవక్యా గర్భసంబంధః కుతో దేహాంతరం వినా ॥ ౮ ॥ కస్మాన్ముకుందో భగవాన్ పితుర్గేహాద్వ్రజం గతః। క్వ వాసం జ్ఞాతిభిస్సార్కమకరోత్సాత్వతాంపతిః ॥ ౯ ॥ వ్రజే వసన్ కిమకరోన్మధుపుర్యాంచ కేశవః। భ్రాతరంచావధీత్కంసం మాతురద్ధాతదర్హణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దేహం మానుషమాశ్రిత్య కతి వర్షాణి వృష్ణిభిః। యదుపుర్యాం సహావాత్సీత్పత్న్యః కత్యభవన్ ప్రభోః ॥ ౧౧ ॥ ఏతదన్యచ్చ సర్వం మే మునే కృష్ణవిచేష్టితమ్। వక్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ శ్రద్ధధానాయ విస్తృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ నైషాతిదుస్సహా క్షున్మాం త్యక్తోదమపి బాధతే। పిబంతం త్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్యుతం హరికథామృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీసూతః॥ ఏవం నిశమ్య భృగునందన సాధువాదం వైయాసకిస్స భగవానథ విష్ణురాతమ్। ప్రత్యర్చ్య కృష్ణచరితం కలికల్మషఘ్నం వ్యాహర్తుమారభత

పాదయదితి రోహిణ్యాస్తనయో బలః ప్రోక్తః॥ శ్లో॥ వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టపుత్రానజీజనత్। కీర్తిమంతం సుషేణంచ భద్రసేనముదారధీః॥ మృదుం సంమర్దనం భద్రం సంకర్షణమహీశ్వరమ్। అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిలేతి- పునర్దేవక్యా గర్భసంబంధస్తస్యైవోక్తః స కుతో ఘటత ఇత్యాక్షేపః॥ ము॥ ఇత్థం-మునిం సంప్రార్థ్య-అథ భగవచ్చరిత్రే-స్వకుతూహలవిషయాంశం పృచ్ఛతి-రోహిణ్యా ఇతి ॥ నను ॥ శ్లో ॥ బలం గదం సారణంచ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్। వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృతాదీనుదపాదయదితి రోహిణీసుతత్వేనోక్తస్య బలస్య పునస్తస్యైవ దేవాహేన॥ శ్లో॥ వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టపుత్రానజీజనత్। కీర్తిమంతం సుషేణంచ భద్రసేనముదారధీః॥ మృదుం సంమర్దనం భద్రం సంకర్షణమహీశ్వరమ్॥ అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిలేతి- దేవకీగర్భసంబంధః కథముక్త ఇత్యాక్షేపః॥ ౮॥ కస్మాదితి ॥ భగవతః కంసభయశంకాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ము ॥ కస్మాదితి హేతుపరం - క్వ కుత్ర - వాసం వసతిం॥ ౯॥ వ్రజ ఇతి॥ అద్ధా సాక్షాత్ - మాతుర్భ్రాతరం కంసం - తస్మాదతదర్హణం వధానర్హం కస్మాదవధీత్ ॥ ము ॥ అతదర్హణం స్వస్మాద్వధానర్హం- అద్ధా సాక్షాచ్చావధీత్ -కస్మాదిత్యనుషంగః- యద్వా-మాతుర్భ్రాతరం కస్మాదవధీత్ అనుచితమితి భావః-తర్హి కిముచితమిత్యత ఆహ-అద్ధా తదర్హణమితి- తస్య మాతులస్యార్హణం పూజా-అద్ధోచితమిత్యర్థః-అవ్యయానామనేకార్థకత్వాత్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ము॥ ఏతదితి॥ శ్లో॥ న శ్రద్ధావిముఖాయ చేత్యశ్రద్ధాళవే-న వాచ్యమిత్యత ఆహ-శ్రద్ధధానాయేతి ॥ ౧౨ ॥ నను తు క్షుత్పిపాసాభ్యాం పీడితస్య తవ కుతః శ్రవణావకాశస్తత్రాహ॥ నేతి ॥ త్యక్తోదకస్యాపి మే జీవనం హరికథామృతపాననిమిత్తం - తదుపరమే సద్య ఏవ జీవనం న స్యాదిత్యర్థః ॥ ము ॥ అబ్జశబ్దవదంభోజశబ్దశ్చంద్రవాచీ - త్వన్ముఖాంభోజాత్ త్వన్ముఖచంద్రాదిత్యర్థః- త్యక్తోదం అంబుపానరహితం ॥ ౧౩ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం సాధువాదం సమీచీనప్రశ్నం- భాగవతప్రధానః భాగవతేషు శ్రేష్ఠః ॥ ము ॥ భృగునం

శ్లో॥ తత్ర తు ప్రథమే కంసః స్వమృత్యుం దేవకీసుతాత్। శ్రుత్వాభీతోవధీత్తస్యాః షడ్గర్భానితి వర్ణ్యతే ॥ కృష్ణావతారచరితశ్రవ... మ్మారనివృత్తః॥ ఉక్తానువాదేనౌత్సుక్యాద్రాజా పృచ్ఛతి తత్సునః॥ కథితో వంశవిస్తార ఇత్యాదినా॥౧॥యదోరితి॥ అంశేనేతి ప్రకృ... ష్ఠిప్రాయేణోక్తం॥మునిభావప్రకాశికా॥యదోశ్చ వంశవిస్తారః కథిత ఇత్యన్వయః-తత్ర యదువంశే-అంశేన కళయా- ఇదంచాంశకృత... తీత్యభిప్రాయేణోక్తం॥శ్లో॥కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయమిత్యాదినా నిరంశస్యాంశకల్పనాయోగాత్ -నాపి పరశురామాదివదావేశావతార... భిప్రాయేణ॥శ్లో॥ఏష నారాయణశ్శ్రీమాన్ క్షీరార్ణవనికేతనః। నాగపర్యంకముత్సృజ్య హ్యాగతో మథురాం ప్రతీత్యాదినా పూర్ణస్యైవ... వావతారోక్తేః-యద్వా-దీపోత్పన్న ప్రదీపన్యాయేనాప్రాకృతశుభవిగ్రహాంశేనేతి॥౨॥ననూక్తానికర్మాణి॥శ్లో॥ జాతో గతః పితృగృహ... ద్వ్రజమేధితార్థ ఇత్యాదినా-సత్యం-పునర్విస్తరేణ వదేత్యాహ॥ అవతీర్యేతి॥ము॥భూతానిభావయతి సృష్ట్యర్థం సంకల్పవిషయీ... రోతీతి భూతభావనః-విశ్వస్యాత్మా విశ్వాత్మా-యానీతి-కర్మాణీతి శేషః-యానికర్మాణీతి పాఠాంతరం-నసు॥శ్లో॥జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజ... జమేధితార్థ ఇత్యాదినోక్తమేవ-పునః పృచ్ఛతీత్యత ఆహ-విస్తారాదితి సూచనామాత్రేణతృప్త్యభావాదితి భావః॥ ౩॥ అత్ర లోకత్రి... భాజనాః-ముక్తాః-ముముక్షవః-విషయిణశ్చ-తేషాం మధ్యే అత్ర నకస్యాప్యలం ప్రత్యయ ఇత్యాహ॥నివృత్తతర్షైరితి॥ నివృత్తతర్షైః... గతతృష్ణైః ముక్తైరిత్యర్థః-ముముక్షూణామయమేవోపాదేయ ఇత్యాహ-భవౌషధాదితి-విషయిణామపి పరమోవిషయోఽయమేవేత్యాహ... శ్రోత్రమనోభిరామాదితి-అపగతా శుక్యస్మాత్తమాత్మానం హంతీత్యపశుఘ్నః తస్మాత్- పశుఘాతన ఇతి వా॥ము॥ అథభగవద్గుణకీర్త... నశ్రవణాదేస్త్రివిధచేతనోపయోగం వదంస్తద్విషయే-నకస్యాపి విరాగ ఇత్యాహ ॥ నివృత్తేతి ॥ తర్షోఽభిలాషః- సనివృత్తో యేషాంతై... ముక్తైరిత్యర్థః - ఉపగీయమానాత్ స్వయం పురుషార్థత్వేనానుసంధీయమానాత్ భవౌషధాత్ - ముముక్షూణామపి ప్రతిబంధక...

శ్రీమద్భగవతశ్శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వివిధవిచిత్రలీలావిశేషవర్ణనాకర్ణనాయ.

పరీక్షిన్నరేంద్రశ్శుకయోగీంద్రంపృచ్ఛతి.

రాజోవాచ॥ కథితోవంశవిస్తారోభవతాసోమసూర్యయోః। రాజ్ఞాంచోభయవంశ్యానాంచరితంపర
మాద్భుతమ్। ౧ । యదోశ్చధర్మశీలస్యనితరాంమునిసత్తమ। తత్రాంశేనావతీర్ణస్యవిష్ణోర్వీర్యాణి
శంసనః । ౨ । అవతీర్యయదోర్వంశేభగవాన్భూతభావనః। కృతవాన్యానివిశ్వాత్మాతానినోవ
దవిస్తరాత్ । ౩ । నివృత్తతర్షైరుపగీయమానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోభిరామాత్। కఉత్త
మశ్లోకగుణానువాదాత్పుమాన్విరజ్యేతవినాపశుఘ్నాత్ । ౪ । పితామహామేసమరేఽమరంజయైర్దేవ
వ్రతాద్యాతిరథైస్తిమింగిలైః। దురత్యయంకౌరవసైన్యసాగరం కృత్వాతరన్ వత్సపదంస్మయత్ప్ల
వాః । ౫ । ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమిదంమదంగం సంతానబీజంకురుపాండవానామ్ । జుగోపకుక్షింగ

పాపనివర్తనద్వారా ఉపాయనిష్పాదకత్వేన సంసారనివర్తకాత్ - శ్రోత్రమనోభిరామాత్ -అతిభోగ్యస్వభావత్వేన శ్రోతౄణాం బద్ధా... నామపి మనోభిరామాచ్చిత్తాకర్షకాదిత్యర్థః-అపగతాశుక్ శోకో యస్య సోఽపశుగాత్మా- తస్యోపాధికశోకసద్భావేప్యానందస్యతద్ధ... ర్మతయా స్వరూపస్యాప్యానందత్వేన వస్తుతః శోకరహితత్వాత్ ॥శ్లో॥దాసభూతాః స్వతస్సర్వేహ్యాత్మానః పరమాత్మనః। నాన్యథా లక్ష... ణం తేషాం బంధే మోక్షే తథైవ చేతి-భగవన్నిరుపాధికశేషతయా ప్రమాణసిద్ధం-తం హంతి అన్యశేషీకరణేన నాశయతీత్యపశుఘ్నః-తస్మా... త్-ఉక్తప్రకారనాశవ్యతిరేకేణ ఆత్మనో హననాద్యసహత్వాత్ - ఆత్మాపహారరూపమహాపాపకారిణ ఇత్యర్థః తదుక్తం॥శ్లో॥యోఽన్యథా... వాదేవిరక్త ఇతి భావః-పశుహింసకాదితి వార్థః॥౪॥కించ అస్మత్కులదైవతం శ్రీకృష్ణః-అతస్తత్కథైవనిత్యం శ్రోతవ్యేత్యాశయేనాహ॥ పితామహా ఇతి॥అమరాన్ జయంతి ఇతి-తైః-దేవవ్రతో భీష్మః-తదాద్యైరతిరథైః రేవ తిమింగిలైః దురత్యయం-వత్సపదమివ అత్యల్పం కృ... త్వా తుచ్ఛీకృత్య-అతరన్ స్మ-యః శ్రీకృష్ణ ఏవ ప్లవో యేషాం తే-తస్య వీర్యాణి వదస్వేతి తృతీయశ్లోకగతపదేనాన్వయః॥ము॥ఏవంభగవత్... కారమాహ॥పితామహా ఇత్యాది॥అమరంజయైర్దేవానపి జేతుం శక్తైః- దేవవ్రతో భీష్మః- అతిరథైః మహారథై రేవ తిమింగిలైః-వత్స... పదం కృత్వా తద్వదతితుచ్ఛీకృత్యేత్యర్థః-యో భగవానేవ ప్లవస్తరణసాధనం యేషాం తే యత్ప్లవాః- తస్య వీర్యాణీత్యుత్తరేణాన్వయః॥౫॥ నకేవలం పాండవానేవారక్షత్ - ఇదం మమ శరీరమపి రక్షితవానిత్యాహ॥ద్రౌణ్యస్త్ర విప్లుష్టమితి॥ ద్రౌణిరశ్వత్థామా-బ్రహ్మాస్త్రే... ణ దగ్ధం-ఇదం మచ్ఛరీరం కురూణాం పాండవానాంచ సంతానస్య బీజం నిదానం - మే మాతుః కుక్షిం ప్రవిష్టో యో ధృతచక్రో జుగోపేతి॥ము॥

ద్రౌణిరశ్వత్థామా-తస్యాస్త్రేణ విప్లుష్టం దగ్ధం-ఇదమిత్యుత్కంఠాతిశయాత్కారేణ ప్రదర్శనం-కురుపాండవానాముభయేషామపి- సంతానబీజం ఏకమేవ సంతతికారణం॥౬॥ వీర్యాణీతి। అఖిలదేహభాజాం సర్వప్రాణినాం- అంతః పురుషరూపేణ బహిః కాలరూపైశ్చ ఆ౩ శాఖి ప్రాయేణ బహువచనం-అమృతం ముక్తిం-మృత్యుం సంసారం-ఉత అపి-ప్రయచ్ఛతో వీర్యాణి-వదస్వ బ్రూహి-అయం భావః- అంతర్యామిరూపేణ అంతర్దృష్టీనాం ముక్తిం-బహిర్దృష్టీనాం కాలరూపేణ మృత్యుం సంసారం ప్రదదాతి-యతః - అతోఽంతర్దృష్ట్యైతద్వీర్యాణ్యేవ శ్రోతవ్యానీతి॥ ము॥ పూరుషాః క్షేత్రజ్ఞాః-కాలాశ్చ - త ఏవ - రూపాణి శరీరాణి - క్షేత్రజ్ఞానాం - కాలావయవానాంచ బహుత్వాద్బహువచనం-తైర్విశిష్టస్యేత్యర్థః॥ శ్రు॥ యస్యాత్మా శరీరమిత్యాది శ్రుత్యా ఆత్మాది సర్వతత్త్వానాం భగవచ్ఛరీరత్వశ్రవణాత్. అత ఏవాఖిలదేహభాజాం అంతః శరీరాంతరే- అమృతంచ-మృత్యుముత మృత్యుమపి- ప్రయచ్ఛతః అంతః పురుషరూపేణ- శరీరస్థితిహేతోః- బహిః కాలరూపేణ- తద్వినాశహేతోశ్చేత్యర్థః- యద్వా - అంతః పురుషరూపేణాంతర్యామిరూపేణామృతం కదాచిచ్చేతనానుకూల్యానుగుణం ముక్తిం ప్రయచ్ఛత ఇతి- మాయామనుష్యస్య ఆశ్చర్యభూతమనుష్యస్య యద్వా॥ శ్లో॥ మాయా తు వయునం జ్ఞానమితి నైఘంటుకాః-యద్వా-ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్య మాయాశబ్దః సంకల్పజ్ఞానపరః- తయా మనుష్యస్య ఇచ్ఛాగృహీతమానుషదేహస్యేత్యర్థః-విద్వన్ యోగమహిమసాక్షాత్కృతభగవద్వైభవ-అత ఏవ-మహామహిమ్నస్తస్య వీర్యాణి వదస్వేతి వదేత్యర్థః-యద్వా-వవేతిభేదః-స్వవిద్వన్-స్వస్వరూపాద్యభిజ్ఞ-అత్ర॥ శ్లో॥ విశేషవిదుషశ్శాస్త్రం యత్తదగ్రాహ్యమిహాపరైరిత్యాదౌ-విశేషం విద్వానితి వత్ - స్వం విద్వాన్ స్వవిద్వన్నితి విగ్రహః॥ యద్వా-భాసనోపసంభాషాజ్ఞానయత్న విమత్యుపమంత్రణేషు వద ఇతి- భాసనార్థే-తత్ - వదస్వ పరమప్రకాశం వదేత్యర్థః॥ ౭॥ రోహిణ్యా ఇతి॥ నను॥ శ్లో॥ బలం గదం సారణంచ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్। వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృతాదీనుద

త ఆత్తచక్రో మాతుశ్చ మే యశ్శరణం గతాయాః ॥ ౬ ॥ వీర్యాణి తస్యాఖిలదేహభాజామంతర్బహిః పూరుషకాలరూపైః। ప్రయచ్ఛతో మృత్యుముతామృతంచ మాయామనుష్యస్య వదస్వ విద్వన్ ॥ ౭ ॥
రోహిణ్యాస్తనయః ప్రోక్తో రామస్సంకర్షణస్త్వయా। దేవక్యా గర్భసంబంధః కుతో దేహాంతరం వినా ॥ ౮ ॥ కస్మాన్ముకుందో భగవాన్ పితుర్గేహాద్వ్రజం గతః। క్వ వాసం జ్ఞాతిభిస్సాకమకరోత్సాత్వతాంపతిః ॥ ౯ ॥ వ్రజే వసన్ కిమకరోన్మధుపుర్యాంచ కేశవః। భ్రాతరం చావధీత్కంసం మాతురద్ధాతదర్హణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దేహం మానుషమాశ్రిత్య కతివర్షాణి వృష్ణిభిః। యదుపుర్యాం సహావాత్సీత్పత్న్యః కత్యభవన్విభోః ॥ ౧౧ ॥ ఏతదన్యచ్చ సర్వం మే మునే కృష్ణవిచేష్టితమ్। వక్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ శ్రద్దధానాయ విస్తృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ నైషాతిదుస్సహా క్షున్మాం త్యక్తోదమపి బాధతే। పిబంతం త్వన్ముఖాంభోజచ్యుతం హరికథామృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీసూతః॥ ఏవం నిశమ్య భృగునందన సాధువాదం వైయాసకిస్స భగవానథ విష్ణురాతమ్। ప్రత్యర్చ్య కృష్ణచరితం కలికల్మషఘ్నం వ్యాహర్తుమారభత

పాదయదితి రోహిణ్యాస్తనయో బలః ప్రోక్తః॥ శ్లో॥ వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టౌ పుత్రానజీజనత్। కీర్తిమంతం సుషేణంచ భద్రసేనముదారధీః॥ మృదుం సంమర్దనం భద్రం సంకర్షణమహీశ్వరమ్। అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిలేతి- పునర్దేవక్యా గర్భసంబంధస్తస్యైవోక్తః స కుతో ఘటత ఇత్యాక్షేపః॥ ము॥ ఇత్థం-మునిం సంప్రార్థ్య-అపారే భగవచ్చరిత్రే-స్వకుతూహలవిషయాంశం పృచ్ఛతి-రోహిణ్యా ఇతి ॥ నను ॥ శ్లో ॥ బలం గదం సారణంచ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్। వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృతాదీనుదపాదయదితి రోహిణీసుతత్వేనోక్తస్య బలస్య పునస్తైనైవ వదేవాహన॥ శ్లో॥ వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టౌ పుత్రానజీజనత్। కీర్తిమంతం సుషేణంచ భద్రసేనముదారధీః॥ మృదుం సంమర్దనం భద్రం సంకర్షణమహీశ్వరమ్॥ అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిలేతి- దేవకీగర్భసంబంధః కథముక్త ఇత్యాక్షేపః॥ ౮॥ కస్మాదితి ॥ భగవతః కంసభయశంకాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ము ॥ కస్మాదితి హేతుపరం - క్వకుత్ర - వాసం వసతిం॥ ౯॥ వ్రజ ఇతి॥ అద్ధా సాక్షాత్ - మాతుర్భ్రాతరం కంసం - తస్మాదతదర్హణం వధానర్హం కస్మాదవధీత్ ॥ ము ॥ అతదర్హణం స్వస్మాద్వధానర్హం- అద్ధా సాక్షాచ్చావధీత్ -కస్మాదిత్యనుషంగః- యద్వా-మాతుర్భ్రాతరం కస్మాదవధీత్ అనుచితమితి భావః-తర్హి కిమనుచితమిత్యత ఆహ-అద్ధాతదర్హణమితి- తస్య మాతులస్యార్హణం పూజా-అద్ధా ఉచితమిత్యర్థః-అవ్యయానామనేకార్థకత్వాత్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ము॥ ఏతదితి॥ శ్లో॥ న శ్రద్ధావిముఖాయ చేత్యశ్రద్ధాళవే-న వాచ్యమిత్యత ఆహ-శ్రద్దధానాయేతి ॥ ౧౨ ॥ ననుక్షుత్పిపాసాభ్యాం పీడితస్య తవ కుతః శ్రవణావకాశస్తత్రాహ॥ నేతి ॥ త్యక్తోదకస్యాపి మే జీవనం హరికథామృతపాననిమిత్తం - తదుపరమే సద్య ఏవ జీవనం న స్యాదిత్యర్థః ॥ ము ॥ అబ్జశబ్దవదంభోజశబ్దశ్చంద్రవాచీ - త్వన్ముఖాంభోజాత్ త్వన్ముఖచంద్రాదిత్యర్థః- త్యక్తోదం అంబుపానరహితం ॥ ౧౩ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం సాధువాదం సమీచీన ప్రశ్నం- భాగవతప్రధానః భాగవతేషు శ్రేష్ఠః ॥ ము ॥ భృగుసం

వనేతి-శౌనకం ప్రతి- సూతకృతసంబుద్ధిః- సాధువాదం సమీచీనప్రశ్నం భాగవతప్రధానఇతి ప్రధానశబ్దస్య నియతనపుంసకస్య
: లింగత్వం ఛాందసం-యద్వా-భాగవతం భగవత్సంబంధిచరిత్రం-తదేవ ప్రధానం ముఖ్యప్రతిపాద్యం-యస్యేతి- ప్రత్యుచ్యా ప్రతి
వ్య॥౧౪॥ సమ్యగితి॥ వ్యవసితా నిశ్చితా-యత్ యతో బుద్ధిః॥ ము॥ సమ్యగ్వ్యవసితా సమ్యగుద్యోగయుక్తా-యద్యస్మాత్ నైష్ఠికీ నిష్ఠా
క్తా॥౧౫॥ ము॥ వాసుదేవేతి॥ తత్పాదసలిలంచ-ద్రష్టారం స్నాతం-పాత్రాంశ్చ-యథా పునాతి-తథా త్రీన్ పురుషానిత్యర్థః॥ ౧౬॥
త్ర తావత్ ప్రథమం భగవదవతారకారణమాహ - నవభిశ్శ్లోకైః ॥ భూమిరితి ॥ దృప్తనృపవ్యాజానాందైత్యానామనీకశతానా
యుతైర్యోఽతిభారః తేనాక్రాంతా॥ ము॥ అథ భగవదవతారాయోద్ఘాతమితి భూమిరిత్యాదినా- దృప్తనృపవ్యాజానాం దైత్యానామనీ
శతాయుతైరితి-శతానంత్యముచ్యతే॥ శ్లో॥ శతం సహస్రమయుతం సర్వమానంత్యవాచకమిత్యభిధానాత్ -తైరవ భూరిభారేణాక్రా
తా॥౧౭॥ గౌరితి॥ విఖ్యాతం తి కేఉపస్థితా సతీ॥౧౮॥ ౧౯॥ తత్రేతి॥ వృషాకపిం జీవరూపేణ ప్రవిశ్య ఆకంపయతీతి వృషాకపిః॥౨౦
గిరమితి॥ పౌరుషీం పురుషస్య భగవతో గాం వాచం-మమ త్తః ఆశృణు-తమాచిరం అవిలంబితం తథైవ విధీయతాం చేతి॥ ౨౧॥ పురే

॥ శ్రీ భగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః ॥

భాగవతప్రధానః॥ ౧౪॥ శ్రీశుకః॥ సమ్యగ్వ్యవసితా బుద్ధిస్తవ రాజర్షిసత్తమ। వాసుదేవకథాయాం
తేయజ్జాతా నైష్ఠికీ రతిః॥ ౧౫ ॥ వాసుదేవకథాప్రశ్నః పురుషాంస్త్రీన్ పునాతి హి। వక్తారం పృచ్ఛకం
శ్రోతౄంస్తత్పాదసలిలం యథా॥ ౧౬ ॥ భూమిర్దృప్తనృపవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః। ఆక్రాం
తా భూరిభారేణ బ్రహ్మాణం శరణం యయౌ॥ ౧౭॥ గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీ ఖిన్నా రుదంతీ కరుణం విభోః।
ఉపస్థితాంతికే తస్మై వ్యసనం సమవోచత॥ ౧౮॥ బ్రహ్మా తదుపధార్యాథ సహ దేవైస్తయా సహ। జగా
మ సత్రినయనస్తీరం క్షీరపయోనిధేః॥ ౧౯ ॥ తత్ర గత్వా జగన్నాథం వాసుదేవం వృషాకపిమ్। పురుషం
పురుషసూక్తేన హ్యుపతస్థే సమాహితః॥ ౨౦ ॥ గిరం సమాధౌ గగనే సమీరితాం నిశమ్య వేధాస్త్రిదశా
నువాచ హ। గాం పౌరుషీం మే శృణుతామరాః పునర్విధీయతామాశు తథైవ మాచిరమ్ ॥ ౨౧ ॥ పురైవ
పుంసావధృతో ధరాజ్వరో భవద్భిరంశైర్యదుషూపజన్యతామ్ । స యావదుర్వ్యా భరమీశ్వరేశ్వరః
స్వకాలశక్త్యా క్షపయంశ్చరేద్భువి ॥ ౨౨ ॥ వసుదేవగృహే సాక్షాద్భగవాన్ పురుషః పరః। జనిష్యతే తత
త్ప్రియార్థం సంభవంతు సురస్త్రియః॥ ౨౩ ॥ వాసుదేవకలానంతః సహస్రవదనః స్వరాట్। అగ్ర
తో భవితా దేవో హరేః ప్రియచికీర్షయా॥ ౨౪॥ విష్ణోర్మాయా భగవతీ యయా సంమోహితం జగత్।
ఆదిష్టా ప్రభుణాంశేన కార్యార్థే సంభవిష్యతి॥ ౨౫॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యాదిశ్యామరగణాన్ ప్రజాపతిపతి
ర్విభుః। ఆశ్వాస్య చ మహీం గీర్భిః స్వధామ పరమం యయౌ॥ ౨౬॥ శూరసేనో యదుపతిర్మధురామా
వసన్ పురీమ్। మాథురాన్ శూరసేనాంశ్చ విషయాన్ బుభుజే పురా ॥ ౨౭ ॥ రాజధానీ తతః సాభూత్స
ర్వయాదవభూభుజామ్। మధురా భగవాన్ యత్ర నిత్యం సన్నిహితో హరిః॥ ౨౮ ॥ తస్యాం తు కర్హిచి
చ్ఛౌరిర్వసుదేవః కృతోద్వహః। దేవక్యా సూర్యయా సార్ధం ప్రయాణే రథమారుహత్ ॥ ౨౯ ॥ ఉగ్ర

విజ్ఞాపనాత్ పురైవ పుంసా ఈశ్వరేణ-ధరాయాః జ్వరః తాపః॥ ము॥ విజ్ఞాపనాత్పూర్వమేవేత్యర్థః-పుంసా పరమపురుషేణ-ధరాజ్వరః
భూమేస్సంతాపః-ధరాభరఇతి పాఠః- అవధృతః జ్ఞాతః-పురైవ పుంసఇతి పాఠే పుంసఇతి పంచమీ- తదవతారాత్పూర్వమేవ భవద్భి
ర్యదుషూపజన్యతామిత్యన్వయః-తదా ప్రకృతత్వాదర్థాత్పుంసైవ ధరాజ్వరోఽవధృతఇత్యర్థః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ము॥ వాసుదేవకలానా
రాయణాంశః అనంతః శేషః స్వరాట్ స్వప్రకాశః స్వతంత్ర ఇతివా॥ ౨౪॥ విష్ణోరితి॥ దేవకీగర్భసంకర్షణయశోదామోహనాదికా
ర్యార్థే - యశోదాయాం సంభవిష్యతి॥ ము॥ కార్యార్థే కర్తవ్యార్థే దేవకీగర్భసంకర్షణయశోదామోహనాదిరూపే॥ ౨౫॥ ము
ప్రజాపతయో దక్షాదయః- తేషాం పతిర్విభుశ్చతుర్ముఖః ॥ ౨౬॥ భోజేంద్రబంధనాగారే అవతారాయ ప్రస్తావకథామాహ యావన
దధ్యాయపరిసమాప్తి॥ శూరసేన ఇతి॥ విషయాన్ దేశాన్॥ ము॥ అథ భగవదవతారస్థలం నిర్దిశన్నాహ-శూరసేన ఇత్యాది- మధురాంతర
పురీమావసత్ అధిష్ఠితవాన్-మధురామావిశన్నితి పాఠే తత్ర వసన్నిత్యర్థః - మాథురాన్ మధురాసంబంధినః శూరసేనాన్ శూరసేనా
ఖ్యాంశ్చ విషయాన్ దేశాన్॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ తస్యామితి॥ సూర్యయా నవోఢయా సాకం- ప్రయాణే ప్రయాణార్థం॥ ము॥ అథ భోజేంద్ర
బంధనాగారే భగవదవతారాయ ప్రస్తౌతి- తస్యామిత్యాదినా-తస్యాం మధురాయాం-కర్హిచిత్ కదాచిత్ -శౌరిర్నామకశ్చిద్యా

వః-తస్యాపత్యంశౌరిః-వసుదేవః-సూర్యయానవోఢయా-భార్యయేతిచపాఠః॥౨౯॥ ఉగ్రసేనేతి॥రశ్మీన్ ప్రగ్రహాన్-అగ్రహీత్॥ము॥ రశ్మీన్ ముఖరజ్జూః॥ ౩౦॥ చతుశ్శతమితి॥పారిబర్హంఉపస్కరం॥ము॥పారిబర్హంకౌతుకాదిషుదంపత్యోర్దేయమౌపచారికంవస్తు జాతం॥౩౧॥ దాసీనామితి॥దేవకఃఉగ్రసేనః॥౩౨॥ ౩౩॥ పథీతి॥ ఆభాష్యరేరేకంసేతిసంబోధ్య-హంతాహనిష్యతి॥౩౪॥ ఇతీతి॥ కులపాంసనఃకులదూషణః-ఆరబ్ధఃఉద్యుక్తః-కచేకేశబంధే॥౩౫॥ తమితి॥నృశంసంక్రూరం-మహాభాగఇతి- అయంభావః- స్వజన్మని- దేవైర్హర్షేణఆనకదుందుభినిర్ఘోషేణ- భావిభగవదవతారేణాశంక్యప్రతికారతాసంభవతీతిసాంత్వయన్- స్తుత్యాకృపావిషయత్వేనోపపత్తిభిశ్చ-సన్మార్గేణసంబోధయన్॥ ము॥ నృశంసంఘాతుకం- నిరపత్రపంలజ్జాశూన్యం- మహాభాగఇతి - పదం-భావిభగవదవతారమహిమ్నాస్యసర్వాపద్వైదేశికత్వంసూచయతి-పరిసాంత్వయన్ ప్రథమంసామోక్తిభిరుపలాలయన్నిత్యర్థః॥ ౩౬॥ కించ॥వసుదేవఃకంసంసామభేదాభ్యాంసంభేదయన్నాహ॥ శ్లాఘనీయేతి॥తత్రసామపంచవిధం॥ శ్లో॥ లాభోపకృతిసంబంధాహ్యభేదోగుణకీర్తనమ్। సామపంచవిధంభేదోదృష్టాదృష్టభయంవచఇతి-శ్లాఘనీయగుణఇతిగుణకీర్తనం- భగినీమితిసంబంధకథనం- పుత్రికోపమేత్యభేదంవక్ష్యతి- హన్యాదితి స్త్రీ వధనివృత్త్యాయశోలాభందర్శయతి-ఉద్వాహపర్వణీతిసంతానవృద్ధ్యోపకారందర్శయతి॥ ము॥ సభవాన్ కథంహన్యాత్ - స్త్రీహననమేవాతిపాతకావహం-తత్రాపిభగిన్యాః-తదపివివాహపర్వణ్యేవేతికిమువక్తవ్యమితిభావః॥ ౩౭॥ మమమరణభయేనహన్మీతిచేత్తథాపిమరణస్యాపరిహరణీయత్వాద్దేహాంతరస్యచావశ్యంభావిత్వాత్తత్రాపిభోగప్రేమాస్పదత్వాదీనామవిశేషాత్తద్భయేనపాపాచరణమయుక్తమిత్యభిప్రేత్యాహ॥ మృత్యురితి॥ దేహేనసహేతి-విధాత్రా లలాటేలిఖితత్వాదితి-దేహస్యక్షణభంగుర

సేనసుతఃకంసోభగిన్యాః ప్రీతిమావహన్ । రశ్మీన్ హయానాంజగ్రాహ రౌక్మై రథశతైర్వృతః॥౩౦॥
చతుశ్శతంపారిబర్హంగజానాం హేమమాలినామ్। అశ్వానామయుతంసార్ధం రథానాంచత్రిష
ట్శతమ్॥ ౩౧॥ దాసీనాంసుకుమారీణాం ద్వేశతేసమలంకృతే।దుహిత్రే దేవకఃప్రాదాద్యానే దుహి
తృవత్సలః॥ ౩౨ ॥ శంఖతూర్యమృదంగాని నేదుర్దుందుభయస్సమమ్। ప్రయాణప్రక్రమే తాత
వరవధ్వోస్సుమంగళమ్॥ ౩౩ ॥ పథిప్రగ్రహిణంకంసమాభాష్యాహాశరీరవాక్। అస్యాస్త్వామష్టమో
గర్భోహంతాయాంవహసేబుధ॥ ౩౪॥ ఇత్యుక్తస్సఖలఃపాపోభోజానాంకులపాంసనః।భగినీంహం
తుమారబ్ధఃఖడ్గపాణిఃకచేగ్రహీత్॥ ౩౫॥ తంజుగుప్సితకర్మాణంనృశంసంనిరపత్రపమ్ । వసుదేవోమ

॥శ్రీః॥ దేవకీహననోద్యుక్తంకంసంప్రతివసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః. ॥శ్రీః॥

హాభాగఉవాచపరిసాంత్వయన్॥౩౬॥ వసుదేవః॥శ్లాఘనీయగుణశ్శూరైర్భవాన్భోజయశస్కరః।
సకథంభగినీంహన్యాత్ స్త్రియముద్వాహపర్వణి॥౩౭॥మృత్యుర్జన్మవతాంవీర దేహేనసహజాయతే।
అద్యవాబ్దశతాంతేవామృత్యుర్వై ప్రాణినాంధ్రువః ॥ ౩౮ ॥ దేహేపంచత్వమాపన్నే దేహీకర్మా
నుగోవశః। దేహాంతరమనుప్రాప్య ప్రాక్తనంత్యజతేవపుః॥ ౩౯॥ వ్రజంస్తిష్ఠన్పదైకేనయథైవా

త్వాన్నిత్యమాశంక్యోమృత్యురితివా-తథాపికాలవిలంబార్థంహన్మీతిచేత్తత్రాహ-అద్యవేతి-అవశ్యంభావినిమరణే-విలంబమాత్రాయపాపాచరణమయుక్తమితిభావః॥ము॥నన్వేవమపిమరణభియాహన్మీత్యాశంక్య-అకృత్యకరణాత్పాతకంపరమవశిష్యతేమరణంతునకేనాపిపరిహర్తుంశక్యమిత్యాహ॥మృత్యురితి॥దేహేనసహేతి-పూర్వకర్మానుగుణ్యేననియతోపస్థితికత్వాదిత్యర్థః - తథాపికాలవిలంబార్థంహన్మీతిచేత్తత్రాహఅద్యవేతి-యథావిధిసమయంమృతావవశ్యంభావిన్యాం- దురాశయావివేకినఃపాపాచరణమనుచితమితిభావః॥౩౮॥కించ-తస్మిన్ దేహేగతేయది-దేహాంతరంనస్యాత్ -తదాపాపేనాప్యేతత్పాలనంయుజ్యేతనతుతదస్తీత్యాహ॥దేహఇతి॥ ఆపన్నేప్రాప్తేకర్మవశాదయత్నతఏవ-ప్రథమందేహాంతరంప్రాప్య-పశ్చాత్-పూర్వంవపుస్త్యజతి॥ము॥ కించ-ఐహికభోగైకలంపటస్యభోగాయతనస్మిన్నిష్టేపికర్మానుగుణందేహాంతరప్రాప్తేరావశ్యకత్వాన్నియతవినాశస్యాస్య పాపాచరణేనాపి పాలనావ్యర్థేత్యభిప్రాయన్నాహ॥దేహఇతి॥పంచత్వంమృతింఆపన్నే ప్రాప్తప్రాయేసతీత్యర్థః-త్యజతేత్యజతి-కర్మానుగత్వాభోగాయతనందేహాంతరమవశ్యంభజతీత్యర్థః॥౩౯॥అత్రదృష్టాంతః॥వ్రజన్నితి॥ఏకేనఅగ్రతోనిహితేనపదాతిష్ఠన్-భువమవష్టభ్యదేహంబిభ్రత్-పశ్చాదన్యేనపూర్వప్రదేశాదుత్థాప్య-పురోనిహితేనగచ్ఛతితద్వత్ - అత్రచస్వీకారపరిత్యాగౌనాత్యంతభిన్నవిషయావితిస్పష్టం-దృష్టాంతాంతరమాహ-యథాతృణజలూకేతి-సాహితృణాంతరమవష్టభ్యపూర్వతృణంత్యజతి-ఏవంకర్మపథేవర్తమానోజీవోపి॥ము॥అత్రదృష్టాంతమాహ- వ్రజన్ గచ్ఛన్ పురుషః - ఏకేనపదాఅగ్రేనిహితేనేత్యర్థః-తిష్ఠన్ భువమవష్టభ్యదేహంవహన్ - ఏకేనపూర్వదేశాదాకృష్యాగ్రనిహితేనపదేత్యర్థః-యథావాగచ్ఛతితద్వత్ -యద్వా - జీవద్దశాయామపిదేహస్థితేభాగంగురతయాపురుషప్రయతవివ

త్యేతదర్థం ద్యోతకౌ యం దృష్టాంతః - యథాగచ్ఛన్ పుమాన్ - ఏకపాదేన తిష్ఠన్నపి గచ్ఛత్యేవ - తద్వదితి - దేహాంతరపరిగ్రహణపూర్వ
హత్యాగే స్పష్టం దృష్టాంతమాహ - యథేతి - తృణజలూకాపి తృణాంతరమవష్టభ్యైవ - పూర్వం తృణం త్యజతి - ఏవం కర్మానుగుణజీవోపి
ర్థః ||౪౦|| దేహవిషయావేవ స్వీకారపరిత్యాగౌ దర్శయితుం దృష్టాంతాంతరమాహ || స్వప్న ఇతి || దృష్టం రాజాదిదర్శనం - శ్రుతం
త్రాదిశ్రవణం - తాభ్యాం ఆహిత సంస్కారేణ మనసా - తదేవానుచింతయన్ - ఈదృశం జాగ్రద్దృష్టశ్రుతసదృశం రాజాదిదేహరూపం
మపి అతితుచ్ఛమనిరుక్తం పశ్యతి - క్షణాంతరే చ తదేవాహమితి ప్రతిపద్యతే మన్యతే - తతశ్చ జాగ్రద్దేహాదపగతస్మృతిర్భవతి పురుషం
థేతి - జాగ్రత్యేవ దర్శయితుం దృష్టాంతాంతరమాహ - మనోరథేతి - అత్రాపి దృష్టశ్రుతాభ్యామిత్యాది సర్వం యోజ్యం - తథా చ వక్ష్య
తి|| శ్లో|| జంతోర్వై కస్యచిద్ధేతోర్మృత్యురత్యంతవిస్మృతిః| జన్మ త్వాత్మతయా పుంసస్సర్వభావేన భూరివ || విషయస్వీకృతిం ప్రాహ
యథా స్వప్న మనోరథౌ| స్వప్నే మనోరథే చేత్థం ప్రాక్తనం న స్మరత్యసావిత్యాది - తద్వదత్రాపి కర్మవశాద్దేహాంతరం ప్రాప్య - ప్రా
క్తనం త్యజతీతి|| ము|| పునరప్యుక్తార్థమేవ స్వప్న జాగ్రద్దశానుభూతార్థదృష్టాంతేన ప్రతిపాదయతి|| స్వప్న ఇతి|| దృష్టం రాజాదిదర్శ
నం - శ్రుతమింద్రాదిశ్రవణం - ఉభయత్ర భావే క్తః - తాభ్యామాహిత సంస్కారేణేతి శేషః - మనసా - దృష్టశ్రుతాభ్యామితి చతుర్థీ వా - దృష్ట
శ్రుతమనీషితలాభార్థమిత్యర్థః - అనుచింతయన్ ధ్యాయన్ - మనోరథేన దృష్టశ్రుతవిషయమనోరథేన - అభినివిష్టచేతనః ఆత్రా
తాత్మా - పుమాన్ - అపస్మృతిః జాగ్రద్దేహస్మృతిరహితః అపగతహితావబోధో వా - ఈదృశం దృష్టశ్రుతరాజాదిసదృశం - కిమపి తచ్ఛ
రతస్స్వప్నే యథా పశ్యతి - స్వయమాస్థిత ఇవానుభవతీత్యర్థః - జాగ్రద్దశాయామపి ఏవం చింతయన్ పుమాన్ - అపస్మృతిః వర్తమాన
హస్మృతిరహితస్సన్ - కిమపి తదేవ రాజాది శరీరం ప్రపద్యతే - తాదృశ దేహమధిష్ఠాయ వర్తమాన ఇవ అభిమానవాన్ భవతి - తద్వదితి - య
ద్వా - తద్రాజాదిశరీరమేవానుచింతయన్ - ఈదృశం కిమపి స్వప్నే యథా పశ్యతి స్వయమాస్థిత ఇవానుభవతీత్యర్థః జాగ్రద్దశాయామపి
తదేవానుచింతయన్నీదృశం కిమపి ప్రపద్యతే - తద్వదితి యోజనా||౪౧|| ననువిచిత్రదేహహేతూనాం కర్మణాం అకృతత్వాద్దేహవిశేషప్రాప్తౌ
కిం కారణమత ఆహ|| యతో యత ఇతి|| దేహస్య పంచత్వసమయే పంచసు గుణేషు - పంచభూతేషు - మాయయా రచితేషు - మాయయా నానా

స్యేన గచ్ఛతి| యథా తృణజలూకైవం దేహీ కర్మగతిం గతః|| ౪౦|| స్వప్నే యథా పశ్యతి దేహమీదృశం మ
నోరథేనాభినివిష్టచేతనః | దృష్టశ్రుతాభ్యాం మనసానుచింతయన్ ప్రపద్యతే తత్కిమపి హ్యపస్మృ
తిః | ౪౧ | యతో యతో ధావతి దైవచోదితం మనో వికారాత్మకమాప పంచసు| గుణేషు మాయారచితే
షు దేహ్యసౌ ప్రపద్యమానస్సహ తేన జాయతే | ౪౨ | జ్యోతిర్యథైవోదకపార్థివేష్వదస్సమీరవే
గానుగతం విభావ్యతే| ఏవం స్వమాయారచితేష్వసౌ పుమాన్ గుణేషు రాగానుగతో విముహ్యతి|| ౪౩ |

హరూపేణ రచితేషు - దైవేన ఫలాభిముఖేన కర్మణా చోదితం నానావికారాత్మకం మనో యం యం దేహం దేవతిర్యగాదిరూపం - ప్రతిధా
ధావచ్చ సత్ - యం యమాప అభినివేశేన ప్రాప్తం - తత్ర తత్ర అసౌ దేహీ జాయతే - నను మనసః కర్మకర్తృత్వాత్తదేవ జాయతాం - నత్వ
త్మేత్యత ఆహ - ప్రపద్యమాన ఇతి - తదేవాహమితి ప్రపద్యమానస్తేన సహ జాయత ఇతి|| ము|| నన్వస్తు దేహాంతరప్రాప్తిరావశ్యకీ తథా
ప్యేతాదృశ దేహలాభే కిం మానమత ఆహ|| యతో యత ఇతి || మనః దైవచోదితం ఫలాభిముఖాదృష్టప్రేరితం సత్ - పూర్వదేహవినాశ
సమయ ఇత్యర్థః యతో యతో ధావతి యయా యయా దిశా ప్రవర్తతే - అథ మాయయా భగవత్సంకల్పేన రచితేషు దేహాత్మనా ఘటితే
పంచసు గుణేషు భూతేషు - వికారాత్మకం దేహం యమితి శేషః - ఆప అభిలలాష చేత్యర్థః - అసౌ దేహీ ప్రపద్యమానః ఉత్పత్తిమాప్నువన్
తేన దేహేన సహ జాయతే - యద్వా - యతో యత ఇత్యత్రాద్యం - ఇణశ్శతృంతం పదం - అన్యదవ్యయం - తథా చ - యతః గచ్ఛతః మ్రియమా
ణస్యేత్యర్థః - మనః యతో యయా దిశా ధావతీతి - అన్యత్సమానం - తదుక్తం - గీతాయాం|| శ్లో|| యం యం వాపి స్మరన్ భావం త్యజత్యంతే
కలేబరమిత్యాదినా||౪౨|| నను సత్యం భవిష్యత్యేవ కిమపి దేహమాత్రం - తథాప్యస్య అతిప్రియస్య రాజదేహస్య రక్షణాయ - అకృత్య
క్రియత ఇతి చేత్తత్రాహ|| జ్యోతిరితి|| అదశ్చంద్రాదిజ్యోతిః - ఉదకయుక్తేషు పార్థివేషు ఘటాదిషు - యద్వా - ఉదకేషు పార్థివేషు తై
ఘృతాదిషు - ప్రతిబింబేన స్థితం - సమీరస్య వాయోర్వేగమనుగతం కంపాదియుక్తం ప్రతీయతే యథా - ఏవం స్వావిద్యారచితేషు గుణే
దేహేషు - అసౌ రాగేణానుగతః ప్రవిష్టో ముహ్యతి అభినివేశం ప్రాప్నోతి - అయం భావః - ఆత్మనస్తావద్దేహాద్యధ్యాసాజ్జన్మోక్తం సహ
జాయత ఇతి - తతశ్చాన్యోన్యధర్మాధ్యాసాద్యథా దేహధర్మాః కార్శ్యాదయః - ఆత్మని ప్రతీయంతే స్థూలోహం కృశోహమితి - ఏవమాత్మ
ధర్మాః ప్రేమాస్పదత్వజ్ఞానాశ్రయత్వాదయోపి - దేహాదిష్వితి - అతః రాజసూకరాదిదేహయోర్విశేషాభావాత్ వ్యర్థో మృత్యుప్రతీ
క్ష్యమానం - జ్యోతిః అర్కాదితేజః - సమీరవేగేన అనుగతం తరంగాత్తరంగాంతరం ప్రాప్తం యథైవ విభావ్యతే ప్రతీయతే - ఏవమ
స్వమాయయా భగవత్సంకల్పేన - రచితాః స్వమాయారచితాః - తేషు - యద్వా స్వస్మై మాయయా రచితాః - తేషు - స్వభోగార్థం దేహాత్మనా
ఘటితేష్విత్యర్థః - గుణేషు భూతేషు మాయాసంకల్పనిర్మితేషు - గుణమయశరీరేష్వితి వా - రాగేణానుగతః అనుప్రవిష్టః - విముహ్యతి

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

హం ప్రాప్నోతీతి॥౪౩॥ ఏవముక్తంసామోపాయముపసంహరన్ భేదమప్యాహ॥తస్మాదితి॥పరతఇతిఅభిద్రుహ్యదూణాత్ తత్సంబంధినశ్చోయ మాదితి- భయంఇహాముత్ర చభయమితిభేదోదర్శితః॥ము॥ ఏవంశ్లాఘనీయగుణఇత్యాదిభిరుక్తం-గుణకీర్తనసంబంధాదిప్రవచనపూ ర్వకపరమార్థబోధాదిరూపంసామవాదముపసంహరన్ - దృష్టాదృష్టభయవచనరూపంభేదమప్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ మృత్యోర్దేహాంతర ప్రాప్తేశ్చావశ్యకత్వాదిత్యర్థః- తథావిధఃఉక్తదృష్టాదృష్టజ్ఞానవాన్ - ఉభయమప్యుచ్ఛిన్నత్తిదృష్టభయందర్శితం - పరద్రోహేణ త్రై రోహానిస్స్యాదిత్యర్థః-ద్రోగ్ధుఃద్రోహమాచరతః-పరతోభయంపరలోకేయమాద్భయమిత్యదృష్టభయముక్తం॥ ౪౪ ॥ పునస్సామై వాహ॥ ఏషేతి॥ పుత్రికోపమాదారుమయీవాఅచేతనప్రాయా॥ము॥ పునఃసామవాదమాహ॥ఏషేతి॥పుత్రికోపమాపాంచాలికాతుల్యా తథాపరతంత్రేత్యర్థః॥శ్లో॥పాంచాలికాపుత్రికాస్యాద్వస్త్రదంతాదిభిఃకృతేతినిఘంటుః-యద్వా- అపత్యప్రాయా - అతిశయిత ప్రేమాస్పదద్యోతనార్థమిదంవిశేషణం - స్త్రీత్వానుజాత్వబాల్యదైన్యాదిభిర్దయనీయైవ - తత్రాపిదీనవత్సలస్యతవకృపణావధ స్సేతరామనుచితఏవేతిభావః-కల్యాణీమిత్యనేనత్వయి క్రూరతైవపర్యవస్యతి-వధోద్యోగస్తునసఫలోభవేదితిద్యోత్యతే॥ ౪౫॥ ఏవమి తి॥చోద్యమానఃఉపదిశ్యమానః-స్వయందారుణఃపునఃపురుషాదానైత్యాన్-అనువ్రతఃఅనుసృతఇతి॥ ౪౬॥ నిర్బంధమితి॥ ఆనక దుందుభిరితిపదంమహాభాగఇత్యత్రోక్తాభిప్రాయం-ప్రతివ్యోఢుంప్రతికర్తుమిత్యర్థః - ఇదంవక్ష్యమాణంప్రత్యర్పణం - అన్వప ద్యత- జ్ఞాతవాన్॥ ౪౭॥ ననుఖలోయమేతన్న మన్యేతేత్యాశంక్యాహ॥ మృత్యురితి ॥ ౪౮ ॥ తస్మాదుపేక్షాదోషపరిహారాయైవం

తస్మాన్న కస్యచిద్ద్రోహమాచరేత్స తథావిధః। ఆత్మనః క్షేమమన్విచ్ఛన్ద్రోగ్ధుర్వై పరతో భయమ్॥
౪౪ ॥ ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా। హంతుం నార్హసి కల్యాణీమిమాం త్వం దీనవత్స
ల॥ ౪౫ ॥ శ్రీశుకః॥ ఏవం స సామభిర్భేదైర్బోధ్యమానోపి దారుణః। న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదా
ననువ్రతః॥ ౪౬ ॥ నిర్బంధం తస్య తం జ్ఞాత్వా విచింత్యానకదుందుభిః। ప్రాప్తకాలం ప్రతివ్యోఢుమిదం
తత్రాన్వపద్యత ॥ ౪౭ ॥ మృత్యుర్బుద్ధిమతాపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయమ్। యద్యసౌ న నివ
ర్తేత నాపరాధోస్తి దేహినః॥ ౪౮ ॥ ప్రత్యర్ప్య మృత్యవే పుత్రాన్మోచయే కృపణామిమామ్। సుతా
మే యది జాయేరన్మృత్యుర్వా న మ్రియేత చేత్॥ ౪౯॥ విపర్యయో వా కిం న స్యాద్గతిర్ధాతుర్దురత్య
యా। ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పునరాపతేత్॥ ౫౦॥ అగ్నేర్యథా దారువియోగయోగయోరదృష్టతో
న్యన్న నిమిత్తమస్తి। ఏవం హి జంతోరపి దుర్విభావ్యః శరీరసంయోగవియోగహేతుః ॥ ౫౧ ॥ ఏవం విమృ
శ్య తం పాపం యావదాత్మనిదర్శనమ్। సాంత్వయామాస వై శౌరిర్బహుమానపురస్సరమ్॥ ౫౨ ॥ ప్ర
హృష్టవదనాంభోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్। మనసా దూయమానేన ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్॥ ౫౩॥ న హ్య
స్యాస్తే భయం సౌమ్య యద్వై సాహాశరీరవాక్। పుత్రాన్సమర్పయిష్యేహం యతస్తే భయముత్థి
తమ్ ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుకః॥ స్వసుర్వధాన్నివవృతే కంసస్తద్వాక్యసారవిత్। వసుదేవోపి తం ప్రీతః ప్రశస్య

కరిష్యామీత్యాహ॥ప్రత్యర్ప్యేతి॥మృత్యవేకంసాయ-నన్విదమపినైవన్యాయ్యమిత్యాశంక్యాహ-సుతాఇతి- అస్యాంయదిమేసుతా జాయేరన్-తదాయద్భావి-తద్భవతు-జీవితంతుతావద్భవేదేవ-తదంతరా-యద్యయమేవమ్రియేత-తదానకించిదన్యాయ్యం॥౪౯॥య ది చ-సుతాభవిష్యంతిన చాయంమ్రియేత-తదా- మత్పుత్రాదేవాస్యమరణమిత్యాహ ॥ విపర్యయఇతి ॥ ననుప్రాప్తస్యకంసస్యతవబా లకాత్కథంమృత్యుస్స్యాత్తత్రాహ-గతిరితి-ధాతుః॥శ్లో॥అస్యాస్త్వామష్టమోగర్భోహంతాయాంవహసేబుధేత్యుక్తవతః- అతఃఇదా నీమపత్యార్పణప్రతిజ్ఞైవమంత్రః-తథాసతి-ఉపస్థితోమృత్యురయంతావన్నివర్తేత-ఇదానీంనివృత్తఃపునఃకాలాంతరేఆపతేచ్చే త్తదానాపరాధోమమేత్యర్థః- అథవామత్పుత్రాదుపస్థితోమృత్యురస్యావధాద్యోనివర్తేతసపునరనేనసన్మంత్రేణభవేదేవేతి - య ద్వా-గతిర్ధాతుర్దురత్యయేత్యేతస్యప్రపంచఉపస్థితఇతి॥ము॥ధాతుఃఅఘటితఘటనాశక్తస్య- నివృత్తోపివరదానాదినాపగతోపి॥ ౫౦॥ ప్రాణినామదృష్టందుర్వితర్క్యమితిసదృష్టాంతమాహ॥ అగ్నేరితి॥ వనేవృక్షాన్ ప్రదహన్వహ్నిఃసన్నిహితానపివృక్షాన్ పరిత్య జ్యకదాచిద్దూరస్థానేవదహతిగ్రామేగృహాన్వా - నహితస్యప్రాణ్యదృష్టవ్యతిరేకేణకించిన్నియామకమస్తియథా ఏవంజంతోర్జ న్మమరణయోరపిహేతుర్దుర్విభావ్యఃఅచింత్యః॥౫౧॥ఏవమితి॥యావదాత్మనిదర్శనంస్వప్రజ్ఞావధి-విమృశ్యవిచార్య॥౫౨॥ ప్రహృ ష్టేతి॥తస్యవిశ్వాసాయవికసితముఖాంభోజస్సన్ప్రహసన్ అబ్రవీత్॥౫౩॥ నేతి॥ యత్ యథాఅశరీరిణీవాగాహ-తథావైనిశ్చితం- అ స్యాస్సకాశాత్తేభయంనాస్తిఖలు-యతఃయేభ్యఃపుత్రేభ్యఃతేభయంఉత్థితంఅష్టమోహంతేభ్యస్తే అన్యోన్యాపేక్షయాసర్వేష్వప్యష్ట మాభవేయురిత్యుద్భూతం-తాన్ అస్యాఃపుత్రాన్సమర్పయిష్యే॥ ౫౪॥ స్వసురితి॥నివవృతేనివృత్తః-తద్వాక్యసారః - ఉపపత్తిస

ద్విత ॥౫౫॥ అథేతి॥ కాలఉపావృత్తేత్ర సూతికాలే ప్రాప్తే-సర్వాఃసర్వాత్మా భగవానేవదేవతాయస్యాస్సా- భగవదాశ్రయత్వా
సర్వదేవతామయీతివా॥౫౬॥ ౫౭॥ ననుమృత్యవేపుత్రంకథమర్పితవానిత్యపేక్షాయామాహ॥కిందుస్సహమితి॥సాధూనాంసత్య
ధానాం-ననుపుత్రలాలనసుఖాపేక్షకథంత్యక్తేత్యతఆహ-విదుషామితి- భగవానేవతత్త్వంనాన్యదితిజానతామిత్యర్థః-ననుస్వ
నీతేసతి-కంసోబాలంనహన్యాదితిమత్వా- నీతవానితికింనస్యాదిత్యాహ-కిమకార్యమితి- ననుదేవకీపుత్రంకథంతత్యాజేత్యత ఆ
కింభుస్త్యజమితి-చిత్తేధృతఆత్మాహరిర్యైస్తేషాం॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥ ౬౧॥ కంసస్యశాంతిదేవకార్యానుగుణానభవతీతినారద
ప్రత్యవస్థానం-తదాహ॥నందాద్యాఇత్యాదిత్రయేణ॥౬౨॥ సర్వఇతి॥ ఉభయోఃవసుదేవనందకులయోః॥౬౩॥౬౪॥ భూమేరితి॥

ప్రావిశద్గృహమ్॥ ౫౫॥ అథకాలఉపావృత్తేదేవకీసర్వదేవతా।పుత్రాన్ ప్రసుషువేచాష్టౌకన్యాం
చైవానువత్సరమ్ ॥ ౫౬ ॥ కీర్తిమంతంప్రథమజంకంసాయానకదుందుభిః। అర్పయామాసకృచ్ఛ్రేణ
సోనృతాదతివిహ్వలః॥౫౭॥ కిందుస్సహంనుసాధూనాంవిదుషాంకిమపేక్షితమ్। కిమకార్యంకదర్యాణాం
దుస్త్యజంకింధృతాత్మనామ్॥ ౫౮॥ దృష్ట్వాసమత్వంతచ్ఛౌరేస్సత్యేచైవవ్యవస్థితిమ్।కంసస్తుష్టమనా
రాజన్ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్॥ ౫౯ ॥ ప్రతియాతుకుమారోయంనహ్యస్మాదస్తిమేభయమ్। అష్టమా
ద్యువయోర్గర్భాన్మృత్యుర్మేభిహితఃకిల॥౬౦॥ తథేతిసుతమాదాయయయావానకదుందుభిః। నా
భ్యనందతతద్వాక్యమసతోవిజితాత్మనః॥ ౬౧ ॥ నందాద్యాయేవ్రజేగోపాయాశ్చామీషాంచయోషి
తః। వృష్ణయోవసుదేవాద్యాదేవక్యాద్యాయదుస్త్రియః॥ ౬౨ ॥సర్వేవైదేవతాప్రాయాఉభయో
రపిభారత। జ్ఞాతయోబంధుసుహృదోయేచకంసమనువ్రతాః॥ ౬౩॥ అసురాస్సర్వఏవైతేలోకోపద్రవ
కారిణః। ఏతత్కంసాయభగవాన్ శశంసాభ్యేత్యనారదః ॥ ౬౪ ॥ భూమేర్భారాయమాణానాందై
త్యానాంచవధోద్యమమ్। ఋషేర్వినిర్గమేకంసోయదూన్మత్వాసురానితి॥ ౬౫ ॥ దేవక్యాగర్భసం
భూతంవిష్ణుంచస్వవధంప్రతి। దేవకీంవసుదేవంచనిగృహ్యనిగళైర్గృహే ॥ జాతంజాతమహన్పు
త్రంతయోరజనశంకయా ॥ ౬౬॥ మాతరంపితరంభ్రాతౄన్సర్వాంశ్చసుహృదస్తథా । ఘ్నంతి
హ్యసుతృపోలుబ్ధారాజానఃప్రాయశోభువి ॥ ౬౭ ॥ ఆత్మానమిహసంజాతంజానన్ప్రాగ్విష్ణునాహ
తమ్। మహాసురంకాలనేమింయదుభిస్సవ్యరుధ్యత ॥ ౬౮ ॥ ఉగ్రసేనంచపితరంయదుభోజాంధకాధి
పమ్। స్వయంనిగృహ్యబుభుజేశూరసేనాన్మహాబలః ॥ ౬౯ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- మహాపురాణే- అష్టాదశసాహస్రికాయాం- సంహితాయాం,
పారమహంస్యాం - శ్రీవైయాసిక్యాం- శ్రీహయగ్రీవబ్రహ్మవిద్యాయాం.
దశమస్కంధే - ప్రథమోధ్యాయః.

శ్రీశుకః ॥ ప్రలంబబకచాణూరతృణావర్తమహాశనైః । ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేశిధేనుకైః ॥
౧ ॥ అన్యైశ్చాసురభూపాలైర్బాణభౌమాదిభిర్యుతః । యదూనాంకదనంచక్రేబలీమాగధసంశ్ర
యః॥ ౨॥ తేపీడితానివివిశుఃకురుపాంచాలకేకయాన్।సాల్వాన్విదర్భాన్నిషధాన్విదేహాన్కోసలా
నపి॥ ౩॥ ఏకేతమనురుంధానాఃజ్ఞాతయఃపర్యుపాసతే।హతేషుషట్సుబాలేషుదేవక్యాఔగ్రసేనినా॥

కృతమితిశేషః॥౬౫॥ దేవక్యాఇతి॥ నిగళైశ్శృంఖలైః-అజనోవిష్ణుః- తచ్ఛంకయా॥౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ఇతిభావార్థదీపిక
యాం - దశమస్కంధే - ప్రథమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

ఇతి-శ్రీమచ్ఛ్రీధరాచార్యవిరచితభావార్థదీపికాయాం - దశమస్కంధే- ప్రథమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ద్వితీయేకంసభూతాయదేవక్యాగర్భగోహరిః। బ్రహ్మాదిభిస్స్తుతస్సాచసాంత్వితేతినిరూప్యతే॥శ్లో॥ యదుభిస్సవ్యరుధ్యతేత్యుక్తం
మేవవిరోధంప్రపంచయతి-త్వరయాదేవకీగర్భస్యాన్యత్రసంచారేణభగవతఃప్రవేశంవక్తుంసార్ధత్రయేణాహ॥ప్రలంబేతి॥మా
నసఃఅఘాసురః॥౧॥౨॥౩॥ ఏకఇతి॥ అసురుంధానాఃఅనువర్తమానాః॥ ౪॥ సప్తమఇతి॥ధామతేజా-తదేవసప్తమోగర్భోబభూవ- కిం

ష్ఠామిత్యత ఆహ - యమనంతమితి- హర్షశోకవివర్ధనః ఆనందరూపస్యావతీర్ణత్వాద్ధర్షః - పూర్వగర్భసాధారణదృష్ట్యాశోక ఇతి॥౫॥౬॥ గచ్ఛేతి॥౭॥ ననుసాగోకులేకిమిత్యాస్తేఅతఆహ॥ అన్యాఇతి॥ నకేవలంనైవ- అన్యాఅపీతి-వివరేషుఅలక్ష్యస్థానేషు॥౮॥ దే వక్యాఇతి॥ జఠరేసంతం- ననుగర్భఆకృష్యమాణఃకథంజీవేదతఆహ- మామకంధామేతి-తత్ తతః॥౯॥కిమర్థమేవంకార్యమిత్యతఅ హ॥అథేతి॥అథఅనంతరమేవేత్యర్థః-అంశభాగేనేతి- అంశైః శక్తిభిః భజతేఅధితిష్ఠతి-సర్వాన్ బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతాన్ ఇత్యంశభా గః-తేనపరిపూర్ణరూపేణేత్యర్థః-యద్వా-అంశైఃజ్ఞానైశ్వర్యబలాదిభిః-భాజయతియోజయతి-స్వీయాన్ఇతి తేన-యద్వా-అంశేనపురుష రూపేణమాయయాభాగోభజనం-క్షోభణంయస్యతేన-యద్వా- అంశేనమాయయాగుణావతారాదిరూపాఃభాగాఃభేదాఃయస్యతేన-య ద్వా- అంశాఏవమత్స్యకూర్మాదిరూపాఃభజనీయాః-నతుసాక్షాత్స్వరూపంయస్యతేన- యద్వా- అంశైఃజ్ఞానబలాదిభిః-భజనంఅనువ ర్తనంభక్తైర్యస్యతేన-సర్వథాపరిపూర్ణరూపేణేతివివక్షితం॥శ్లో॥కృష్ణస్తుభగవాన్ స్వయమిత్యుక్తత్వాదితి-తాంప్రోక్తాహయతి- త్వంయశోదాయామిత్యాదినాసార్ధచతుష్టయేన॥౧౦॥అర్చిష్యంతీతి॥ సర్వాన్ పుత్రాదీన్ కామయంతేయే- తేషాంవరాం-ఈశ్వరీం నియంత్రీం అర్థకానాంసర్వకామవరాన్ ప్రదదాతియాతాం ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ త్వద్వికర్షణేనతస్యసంకర్షణ - రామ-బలభ

౪ ॥ సప్తమోవైష్ణవంధామయమనంతంప్రచక్షతే । గర్భోబభూవదేవక్యా హర్షశోకవివర్ధనః॥
౫ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మావిదిత్వా కంసజంభయమ్ । యదూనాంనిజనాథానాంయోగమాయాంసమా
దిశత్ ॥ ౬॥ గచ్ఛదేవివ్రజంభద్రే గోపగోభిరలంకృతమ్। రోహిణీవసుదేవస్యభార్యాస్తేనందగోకులే॥
౭॥ అన్యాశ్చకంససంవిగ్నావివరేషువసంతిహి॥౮॥ దేవక్యాజఠరేగర్భంశేషాఖ్యంధామమామకమ్।
తత్సన్నికృష్యరోహిణ్యాఉదరేసన్నివేశయ॥౯॥ అథాహమంశభాగేనదేవక్యాఃపుత్రతాంశుభే। ప్రా
ప్స్యామిత్వంయశోదాయాంనందపత్న్యాంభవిష్యసి॥ ౧౦॥ అర్చిష్యంతిమనుష్యాస్త్వాంసర్వకామవ
రేశ్వరీమ్ । నానోపహారబలిభిస్సర్వ కామవరప్రదామ్॥ ౧౧॥ నామధేయానికుర్వంతిస్థానానిచనరా
భువి । దుర్గేతిభద్రకాళీతివిజయావైష్ణవీతిచ ॥ ౧౨॥ కుముదాచండికాకృష్ణామాధవీకన్యకేతిచ। మా
యానారాయణీశానాశారదేత్యంబికేతిచ ॥ ౧౩॥ గర్భసంకర్షణాత్తంవా ఆహుస్సంకర్షణంభు
వి। రామేతిలోకరమణాద్బలభద్రంబలోచ్ఛ్రయాత్॥ ౧౪॥ సందిష్టైవంభగవతాతథేత్యోమితితద్వ
చః పరిగృహ్యపరిక్రమ్యగాంగతాతత్తథాకరోత్। ౧౫॥ గర్భేప్రణీతేదేవక్యారోహిణ్యాంయోగని
ద్రయా। అహోవిస్రంసితోగర్భఇతిపౌరావిచుక్రుశుః॥ ౧౬॥ ఆవివేశాంశభాగేనమనఆనకదుందు
భేః॥ అంశేనభగవాన్విష్ణుర్భవ్యాభారాపనుత్తయే॥౧౭॥ సబిభ్రత్పౌరుషంధామభ్రాజమానోయ
థారవిః । దురాసదోతిదుర్ధర్షోభూతానాంసంబభూవహ ॥ ౧౮ ॥ తతోజగన్మంగళమచ్యుతాంశం
సమాహితంశూరసుతేనదేవీ। దధారసర్వాత్మకమాత్మభూతంకాష్ఠాయథానందకరంమనస్తః ॥ ౧౯॥
సాదేవకీసర్వజగన్నివాసనివాసభూతానితరాంనరేజే। భోజేంద్రగేహేగ్నిశిఖేవరుద్ధాసరస్వతీజ్ఞానఖ
లేయథాసతీ॥ ౨౦॥ తాంవీక్ష్యకంసఃప్రభయాజితాంతరాంవిరోచయంతీంభవనంశుచిస్మితామ్।ఆహై

ద్రేతి॥వ్యపదేశాభవిష్యంతీత్యాహ॥గర్భేతి॥ రామేతిచసంబోధనం- కరిష్యంతి- త్వయాసంకృష్టైనతేనలోకస్యరమణాత్ రత్యుత్పా దనాత్॥౧౪॥ సందిష్టేతి॥ తథేతి- పునరపిఓమిత్యాదరేణప్రతిగృహ్య- గాంపృథ్వీం॥౧౫॥ గర్భఇతి॥ విస్రంసితఃవిస్రస్తఇత్యేవంచు క్రుశుఃనతుతద్విదురిత్యర్థః॥ ౧౬॥ ఆవివేశేతి॥మనఃఆవివేశమనస్యావిర్బభూవ- జీవానామివనధాతుసంబంధఇత్యర్థః॥౧౭॥ సఇ తి॥ ధామ శ్రీవిష్ణోః॥ ౧౮॥ తతఇతి ॥ జగన్మంగళంజగతోమూర్తిమన్మంగళం- అచ్యుతాంశం అచ్యుతాఃచ్యుతిరహితాః అంశాఃవిశ్వ ర్యాదయోయస్యతం-యద్వా- అచ్యుతస్యఅంశఇవాంశఃభక్తానుగ్రహార్థంపరిచ్ఛన్నవపురిత్యర్థః-సమాహితంసమ్యగ్స్థాపితమేవఆహి తంవేదదీక్షయాఅర్పితం-దేవీద్యోతమానాశుద్ధసత్త్వేత్యర్థః-సర్వాత్మకంసర్వస్యాత్మానం- అతఏవాత్మభూతంస్వస్మిన్నాదావేవసం తం-మనస్తఃమనసైవ-దధారధారణయాధృతవతీ- అత్రానురూపందృష్టాంతమాహ-యథాకాష్ఠాప్రాచీదిక్ ఆనందకరంచంద్రమితి॥ ౧౯॥ సేతి ॥ సర్వజగన్నివాసస్యశ్రీహరేర్నివాసభూతాసత్యపి- నితరాంసర్వజనాహ్లాదకతయానరేజే - కింతు- స్వయమేవానంద మన్వభూత్ -యతఃకంసస్యగృహేరుద్ధాఅన్యైర్నదృశ్యతే-ఘటాదిమురుద్ధాఅగ్నిశిఖాదీపఇవ-తథా-సతీశోభనా-సరస్వతీజ్ఞానఖలేజ్ఞా నవంచకేరుద్ధాయథా-అన్యేషామనుపకారిణీనరాజతేతద్వత్ ॥ ౨౦॥ తామితి॥ ప్రభయాభవనంవిరోచయంతీం- అజితః శ్రీకృష్ణః-అం

తరాకుక్షిమధ్యేయస్యాస్తాం-ఏషవిరోచమానః సుహః త్రిశః గర్భేస్థితః-ధ్రువం హరిరేవయత్ యస్మాదీదృశీయం పూర్వంనాసీత్ ॥ ౨౧ ॥ నుసంతిసాచూడయడుపాయానేతిస్వయమేవాహ ॥ కిమితి ॥ అయమర్థః తంత్రో దేవకార్యప్రధానః విక్రమం న విహంతి-మద్వధే పరాక్ర కరిష్యత్యేవేత్యర్థః- యద్వా- తర్హ్యయమిదానీమేవ హన్యతామితి విచింత్యాహ- అర్థతంత్రోపి పుమాన్- స్వవిక్రమం న విహం నాశయతి స్త్రీవధతన్నాశస్స్యాదితి భావః-తదేవాహ- స్త్రియా ఇతి-గురుమత్యాః గర్భిణ్యాః ॥ ౨౨ ॥ విహంతీతి ॥ కించ-స ఏష జీవ వమృతస్స్యాత్-నృశంసితేన క్రౌర్యేణయో వర్తేత ॥ ౨౩ ॥ దేహ ఇతి ॥ తం జీవంతమేవ మనుజాశ్శపంతి దుర్వార్తైర్ధిక్కుర్వంతి-దే మృతే-తనుమానినః పాపినః-నరకం గచ్ఛంతి-అథవా-శాపప్రకారమాహ-తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినోస్య దేహే మృతే-అయం ధ్రు వమంధతమో గమిష్యతీతి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఆసీన ఇతి ॥ సంవిశన్ శయానః ॥ ౨౬ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ రమ్యాభిః గీర్భిః-వృషణం కామవర్షిణ ఐడయన్ తుష్టువుః ॥ ము ॥ వృషణం కామవర్షిణం భగవంతం- ఐడయన్ అస్తువన్- ధిషణమితి పాఠే జ్ఞానమయమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ప్ర తిశ్రుతం సత్యం కృతమితి హృష్టాః-సత్యత్వేనైవ ప్రథమం స్తువంతి ॥ సత్యవ్రతమితి ॥ సత్యం వ్రతం సంకల్పోయస్య తం-సత్యపరం సత్య పరం శ్రేష్ఠం ప్రాప్తిసాధనం యస్మిన్ తం-త్రిసత్యం త్రిష్వపి కాలేషు సృష్టేః పూర్వం ప్రళయానంతరం స్థితిసమయే చ సత్యం అవ్యభి రేణ వర్తమానం-తదేవాహుః-సత్త్వస్య యోనిమితి-సచ్ఛబ్దేన పృథివ్యప్తేజాంసి-త్యచ్ఛబ్దేన వాయ్వాకాశా ఏవం సచ్చ త్యచ్చ సత్త్యం భూ పంచకం ॥ శ్రు ॥ తత్సత్యమిత్యాచక్షత ఇతి శ్రుతేః-తస్య-యోనిం కారణం- అనేన సృష్టేః పూర్వం వర్తమానతోక్తా-తథా సత్యేతస్మిన్నే వనిహితం అంతర్యామితయా స్థితం-అనేన స్థితిసమయేపి వర్తమానతోక్తా- తథా సత్యస్య సత్యం తస్మైవ సత్యస్య సత్యం పారమార్థిక తన్నాశేప్యవశిష్యమాణరూపం అనేన ప్రళయేప్యవధిత్వేన సత్యత్వం దర్శితం- ఏవం త్రిసత్యత్వముపపాదితం-తథా ఋతసత్యనేత్రం

స మే ప్రాణహరో హరిర్గుహాం ధ్రువం శ్రితో యన్న పురేయమీదృశీ ॥ ౨౧ ॥ కిమద్య తస్మిన్ కరణీయ మాశు మెయదర్థతంత్రో న విహంతి విక్రమమ్ । స్త్రియాస్స్వసుర్గురుమత్యా వధోయం యశః శ్రియం హంత్యనుకాలమాయుః ॥ ౨౨ ॥ విహంతి కీర్తిం సుదురాసదాం పరైస్త్యజంతి సంతో యశసా విహీనమ్ । స ఏష జీవన్ఖలు సంపరేతో వర్తేత యోత్యంతనృశంసితేన ॥ ౨౩ ॥ దేహే మృతే తం మనుజాశ్శపంతి గంతా తమోంధం తనుమానినో ధ్రువమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి ఘోరతమాద్భావాత్సన్నివృత్తస్స్వయం ప్రభుః । ఆస్తే ప్రతీక్ష్య తజ్జన్మ హరేర్వైరానుబంధకృత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆసీనస్సంవిశం స్తిష్ఠన్భుంజానః పర్యటన్నపి

—— శ్రీ బ్రహ్మేశానాది - దేవగణాః - దేవకీగర్భస్థితం పరమపురుషం స్తువంతి ——

। చింతయానో హృషీకేశమపశ్యత్తన్మయం జగత్ ॥ ౨౬ ॥ బ్రహ్మా భవశ్చ తత్రైత్య మునిభిర్నారదాదిభిః । దేవైస్సానుచరైస్సాకం గీర్భిర్వృషణమైడయన్ ॥ ౨౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్త్యస్య యోనిం నిహితం చ సత్యే । సత్యస్య సత్యమృతసత్యనేత్రం సత్యాత్మకం త్వాం శ

ఋతం చ సూనృత వాణీ-సత్యం చ సమదర్శనం- తథా భగవతా వ్యాఖ్యాస్యమానత్వాత్ ॥ శ్లో ॥ సత్యం చ సమదర్శనం ॥ ఋతం చ సూనృ తా వాణీ కవిభిః పరికీర్తితేతి-తయోర్నేత్రం నయనసాధనం నేతారం ప్రవర్తకమితి యావత్-ఏవం సర్వప్రకారేణ సత్యాత్మకం త్వా భగవన్ వయం శరణం ప్రపన్నాః ప్రాప్తా ఇతి ॥ ము ॥ అథ భగవతా సాధు రక్షణాయ ప్రతిజ్ఞాతార్థం సత్యం దృష్ట్వా హృష్టాః త్ర్య తస్య సత్యాత్మకత్వం స్తువంతి ॥ సత్యవ్రతమితి ॥ సత్యసంకల్పమిత్యర్థః-యద్వా- సత్యం వ్రతం ఆశ్రితసంరక్షణవ్రతం యస్యేతి- సత్యే సత్యవచనం పరం ప్రధానం యస్య తం-అత ఏవ యథా ప్రతిశ్రుతమవతార ఇతి భావః- యద్వా-చిదచిదాత్మకం జగత్సత్యమిత్యుచ్యతే శ్రు ॥ యదన్యద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్ -అథయద్దేవాశ్చ ప్రాణాశ్చ తత్త్యత్ -తదేకయా వాచా నహి వ్యాహ్రియతే సత్యమితి శ్రుతేః తః పరం-యద్వా-సత్యశబ్దేన ప్రమాణతమా ఉపనిషద ఉచ్యంతే-తత్పరం-యథార్థవేదవాక్ప్రతిపాద్యమిత్యర్థః-త్రయః ప్రకృతిపు కాలాః సత్యా యస్య తం త్రిసత్యం-యద్వా- త్రిష్వపి సృష్టిస్థితిప్రళయేషు సత్యం నైయత్యేన కారణతయా వర్తమానమిత్యర్థః దేవాహుః-సత్త్వస్య యోనిమితి సచ్ఛబ్దేన పృథివ్యప్తేజాంసి-త్యచ్ఛబ్దేన వాయ్వాకాశాచోచ్యంతే ॥ శ్రు ॥ తత్సత్యమిత్యాచక్షత ఇతి శ్రుతే సచ్చ త్యచ్చ సత్త్యమిత్యేకవద్భావః-తస్య భూతపంచకస్య-యోనిం కారణం ॥ శ్రు ॥ సచ్చ త్యచ్చాభవదితి శ్రుతేః-ఏతేన నియత పూర్వవ ర్తినః కారణత్వాత్ సృష్టేః పూర్వం తస్య వర్తమానతోక్తా-సత్యేతస్మిన్నేవ సృష్ట ప్రపంచే- నిహితం అంతర్యామితయా సన్నిహితమితి స్థి కాలే సత్యత్వముక్తం- సత్యస్య ప్రపంచస్య సత్యం వినాశరహిత విలయస్థానమిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ తమః పరే దేవ ఏకీభవతీతి శ్రుతేః- అ న ప్రళయేపి స్థితిరుక్తా- యద్వా- సత్యే నిర్వికారే పరమాకాశే నిహితం ప్రతిష్ఠితం- సత్యస్య సత్యం జీవేభ్యోపి సత్యం- జీవానాం స్వరూ పతో నిర్వికారత్వేన సత్యత్వేపి - స్వభావవికారవత్త్వాత్తేభ్యోపి ధర్మతో నిర్వికార మిత్యర్థః - ఋతసత్యనేత్రం - ఋతం స

నృతవాక్యం-సత్యంసమదర్శనం॥ శ్లో॥ సత్యంచ సమదర్శనం। ఋతంతుసూనృతావాణీకవిభిఃపరికీర్తితేతిభగవదుక్తైః- తదుభయనే
త్రంనేతారంప్రవర్తకమిత్యర్థః-యద్వా॥ శ్రు॥ ఏవమమృతాదాత్మానంజుగుప్సేదితిశ్రుతౌ- పుణ్యవ్రతసంబంధిన్యమృతశబ్దప్ర
యోగాత్ ఋతంపుణ్యంసచానుష్ఠీయమానోధర్మః-సత్యముచ్యమానోధర్మఃతయోర్నే-తారం-అథవా-సత్యశబ్ద ఆదిత్యవాచీ॥ శ్రు
అసావాదిత్యస్సత్యమితిశ్రుతేః-తత్సాహచర్యాదృతశబ్దశ్చంద్రవాచీతన్నేత్రం॥ శ్రు॥ చక్షుషీచంద్రసూర్యావితిశ్రుతేః- సత్యాత్మకం
నిర్వికారస్వభావం-సత్యభూతా ప్రాకృతశుభవిగ్రహంవా॥శ్లో॥ ఆత్మాజీవేధృతౌదేహఇతినిఘంటుః - ఏవంభూతంత్వాంశరణంప్రప
న్నాః-రక్షితారంతరణోపాయంవా ప్రాప్తాః॥శ్లో॥ ఉపాయెగృహరక్షిత్రోశ్శబ్దశ్శరణమిత్యయమిత్యభిధానాత్ ॥ ౨౬ ॥ ననుభవం
తోపిలోకేశ్వరాఃమత్తుల్యాఏవ- కిమితిమాంశరణంప్రపద్యంతే-మైవంవాచ్యం- త్వమేవైకస్సర్వేశ్వరః-సర్వసృష్ట్యాదికారణత్వా
త్ - వయంతుత్వదేకశరణాఏవ - లోకాదిరూపంద్వైతంచసర్వాంత్వద్వ్యతిరేకేణనాస్తీతివక్తుంద్వైతప్రపంచంవృక్షరూపేణనిరూ
పయంతి॥ఏకాయనఇతి॥అసౌప్రపంచఃఆదివృక్షః-వృశ్చ్యతఇతివృక్షః-సమష్టివ్యష్టిదేహరూపః-కథంభూతః - ఏకాయనఃఏకాప్ర
కృతిఃఆయనంఆశ్రయోయస్యసః-ద్వేసుఖదుఃఖేఫలెయస్యసః-త్రయోగుణాస్సత్త్వాదయోమూలానియస్యసః - ధర్మార్థకామమోక్షా
శ్చత్వారోరసాయస్యసః-పంచఇంద్రియాణివిభాజ్ఞానప్రకారాయస్యసః-షడూర్మయః॥ శ్లో॥ బుభుక్షాచపిపాసాచప్రాణస్యమనసః
స్మృతౌ॥శ్లోకమోహౌశరీరస్యజరామృత్యూషడూర్మయః-కోశావా-త్వగసృగ్రుధిరమాంసమేదోస్థిమజ్జాఏతెషట్కోశాః - ఆత్మానఃస్వభా
వాఃయస్యసఃషడాత్మా-సప్తధాతవఃత్వచోయస్యసః-పంచభూతానిమనోబుద్ధ్యహంకారాశ్చేత్యష్టావిటపాఃశాఖావిస్తరాయస్యసః

నవాక్షఃనవద్వారాణిఅక్షీణిభిద్రాణియస్యదశప్రాణాః-నాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయప్రాణాపానవ్యానోదానసమానాఃఛదాః
పత్రాణియస్యసఃదశచ్ఛదః-ద్వౌజీవేశ్వరౌఖగౌయస్మిన్సఃద్విఖగః ॥ ము ॥ అథకారణంతుధ్యేయమితిసర్వకారణస్యైవోపాస్యత్వ
శ్రవణాత్పూర్వశ్లోకసూచితం-భగవతఃకారణత్వంప్రపంచయితుంతావత్ప్రపంచస్వరూపమాహుః॥ఏకాయనఇతి।ఆదిఃప్రవాహ
తోనిత్యః-వృశ్చ్యతఇతివృక్షః-వినాశీ-దేహరూపఃప్రపంచఇత్యర్థః-సఏవవృక్షఇతిశ్లిష్టరూపకం-ఏకంప్రకృతితత్త్వంపరబ్రహ్మత
త్త్వంవాఅయనమాశ్రయోయస్యైత్యేకాయనః-ద్వేసుఖదుఃఖేఫలెయస్యసఃద్విఫలః-త్రిమూలఃసత్త్వాదిగుణత్రయమూలకః-చత్వారః
పురుషార్థారసాయస్యసఃచతూరసః-పంచవిధఃపంచభూతప్రకారః-పంచేంద్రియాణివిభాజ్ఞానప్రకారాయస్యేతివా- పంచశిఖశ్శ

రణంప్రపన్నాః॥ ౨౬ ॥ ఏకాయనోసౌద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసఃపంచశిఖష్షడాత్మా। సప్తత్వగష్టవి
టపోనవాక్షోదశచ్ఛదోద్విఖగోహ్యాదివృక్షః॥ ౨౭ ॥ త్వమేకఏవాస్యసతఃప్రసూతిస్త్వంసన్నిధానంత్వ

లిపాతేశిఫాశబ్దేనశాఖాఖ్యోర్ధ్వప్రసారిణీజటారూపాణ్యుచ్యంతే-పంచసూక్ష్మభూతాఃశిఫాయస్యేతి-షడాత్మా-బుభుక్షాపిపాసాశోకమో
హజరామృతిరూపాఃషడూర్మయః-ఆత్మానఃస్వభావాయస్యసః-మనసాసహషడింద్రియాణ్యాత్మానియస్యేతివా-చర్మరుధిరమాంసమే
దోమజ్జాస్థిశుక్లరూపాః సప్తధాతవఏవత్వచోయస్యసః-హస్తపాదశిరఃకంఠవక్షోజఠరాశ్చాష్టావిటపాఃశాఖాయస్యసః - నవాక్షఃనవ
ద్వారకోటరః-దశప్రాణాఃప్రాణాపానవ్యానోదానసమాననాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్యాఃఛదస్థానీయాయస్య సః-దశచ్ఛ
దః-శబ్దాదయఏవానుకూలాఃప్రతికూలాశ్ఛదశచ్ఛదాయస్యేతివా-ద్వౌజీవపరమాత్మానౌఖగౌయస్యసఃద్విఖగః-అసౌఏవంభూతఇత్య
ర్థః॥ ౨౭ ॥ఏవంరూపస్యసంసారవృక్షస్యసతఃకార్యస్యత్వమేకఏవప్రసూతిఃప్రకర్షేణ సూతిర్జన్మయస్మాత్సఃకారణమిత్య
ర్థః-త్వమేవసన్నిధానంసమ్యఙ్నిధీయతేస్మిన్నితిలయస్థానం-త్వమేవానుగ్రహశ్చ అనుగృహ్ణాతిపాలయతీతి-నను బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాఃఏ
వంభూతాఃప్రసిద్ధాః-కథమహమేవేతిచేత్తత్రాహుః-త్వన్మాయయేతి-సంవృతంపిహితంచేతోజ్ఞానంయేషాంతే-త్వామేవనానాపశ్యం
తి-యేతువిపశ్చితోవిద్వాంసః-తేతథానపశ్యంతి॥ము॥తతఃకిమతఆహ॥త్వమితి॥సతఃసత్యస్యకార్యభూతస్యవా- అస్యప్రపంచవృక్ష
స్యత్వమేకఏవప్రసూతిఃకారణం-సన్నిధానంసమ్యఙ్నిధనం-వినాశహేతురిత్యర్థః - ప్రళయేసమ్యఙ్నిధీయతేస్మిన్ప్రపంచఇతిసన్ని
ధానం-లయస్థానమితివా-త్వమేవానుగ్రహఃఅనుగ్రహశీలః-ఇష్టప్రదానాదినాపాలకఇత్యర్థః-ననుమమైకస్యైవకథంసర్వవిధకారణ
త్వంఅన్యేప్యుచ్యంతే-జగత్కారణతయాయుష్మదాదయఇత్యత్రాహుః-త్వన్మాయయేతి-త్వన్మాయయాత్వచ్ఛక్తిభూతయాజ్ఞానవిరోధిన్యా
ప్రకృత్యాఅసంవృతచేతసఃఅతిరోహితజ్ఞానాఇత్యర్థః-త్వామేవపశ్యంతి- ఉక్తరీత్యాసర్వకారణంత్వామేవపశ్యంతీత్యర్థః-యే
తువిశదంవిమృశ్యవానపశ్యంతీతివిపశ్చితః-నఞర్థస్యనశబ్దస్యసుప్సుపేతిసమాసః-తఇతిశేషః-నానాపశ్యంతి- అస్మదాదినానాకార
ణానిపశ్యంతీత్యర్థః-యద్వా-మమైవసర్వకారణత్వేకథంమాంసర్వజీవవిలక్షణంనజానంతీత్యతఆహుః- త్వన్మాయయాసంవృతచే
తసస్త్వాంనానాపశ్యంతిఅనంతజీవరూపేణనానావిధంపశ్యంతి-నతుజీవవిలక్షణంపరస్వరూపంజానంతీత్యర్థః-యేతువిపశ్చితఃతత్త్వ
జ్ఞాఃతేతు-ఏవంనపశ్యంతి-కింతుసర్వజీవవిలక్షణంసర్వజగజ్జన్మస్థితివిలయైకకారణంపరస్వరూపంజానంతీత్యర్థః - యద్వా- త్వ
న్మాయయాసంవృతచేతసస్త్వాం-నానానపశ్యంతి-జగద్రక్షణాయరామకృష్ణాదిరూపేణబహువిధంనజానంతి॥శ్లో॥కృషిర్భూవాచకశ్శ
బ్దోణశ్చనిర్వృతివాచకః॥తయోరైక్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణఇత్యభిధీయతే - ఇతికృష్ణశబ్దవ్యుత్పత్తిః- త్వదవతారరహస్యంనవిదంతీత్య

ర్ధః-యేతువిపశ్చితఃతఏవపశ్యంతీతి॥౩౦॥ననుదేవకీపుత్రంమాంకథమేవంవర్ణయథేతిచేత్తత్రాహుః॥బిభర్షీతి॥ఆత్మన్-పరమాత్మ
అవబోధ-అవబోధైకస్వరూపచరాచరస్యస్థావరజంగమాత్మకస్యక్షేమాయసుఖాయ-సత్త్వగుణయుక్తానిఖిలానాంఅభద్రాణిసు
సుఖావహాని-రూపాణిమూర్తీర్బిభర్షిధత్సే-సతుత్వంకస్యాపిపుత్రఇత్యర్థః॥ ము॥ ఏతదేవావతారవైభవమాహుః॥బిభర్షీతి॥
బోధఃజ్ఞానస్వరూపః-ఆత్మాత్వం-సత్త్వస్యమోక్షోపయుక్తశుద్ధసత్త్వస్యఉపపన్నాన్యుపయుక్తానితత్ప్రవర్తకానీత్యర్థః॥ శ్రు॥
న్యైవప్రవర్తకఇతిశ్రుతేః-అప్రాకృతశుద్ధద్రవ్యమయానీతివా-రూపాణిమత్స్యకూర్మాదీని-లోకస్యక్షేమాయధర్మసంస్థాప
త్రయసే - బిభర్షీతి - ఉక్తంహిభగవతా ॥ శ్లో॥పరిత్రాణాయసాధూనామిత్యాది॥౩౧॥ నకేవలమేతావత్ భక్తానాంమోక్షార్థ
త్యాహుః॥త్వయీతి॥ త్వయిసమాధినాఆవేశితచేతసానిమిత్తేన- త్వత్పాదపోతేనాశ్రితేన- ఏకేముఖ్యాఃవివేకినః-మహద్భిఃకృతేన
తయాసంపాదితేన-యద్వా- ఇదమపిమాయామయమిత్యనాదరంపరిత్యజ్యఇదమేవమహత్సర్వోత్కృష్టమితిమనసికృతేనబహుమతే
ర్థః - భవాబ్ధింతుచ్ఛీకుర్వంతి - అనాయాసేనైవభజనానునిష్పాదినీ తేషాంముక్తిరిత్యర్థః ॥ ము ॥ ఏతదవతారరహస్యవేదినో
శ్యంతఇత్యాహుః॥త్వయీతి॥మహత్కృతేనమహాత్మభిరుపదిష్టేనేత్యర్థః-సమాధినాభక్తిరూపాపన్నజ్ఞానేన-త్వయ్యావేశితచేతసః
సంజీతచిత్తైనోపలక్షితాః-ఏకేభగవదవతారరూపప్రవణాః- త్వత్పాదేనైవపోతేనతరణసాధనేనతేనైవనిర్ధారాయేనేత్యర్థః-
లసత్త్వధామ్నీత్యత్రభూవర్ణవదథోర్గ్రాహ్యః॥ ౩౨॥ ననుతేనపోతేనపూర్వేచేత్పారంగతాః-తర్హీదానీంతనానాంకాగతిస్తత్రా
హుః॥ స్వయమితి॥ అయమర్థః-హేద్యుమన్స్వప్రకాశ-త్వత్పాదపోతసామీప్యమాత్రేణభవాంభోధౌవత్సపదమాత్రే జాతే- అత్ర
న్నిరపేక్షం-స్వయమేవ-అన్యేషాంభీమంసుదుస్తరమపిభవార్ణవంసముత్తీర్య- భవత్పదాంభోరుహరూపాంనావమత్రైవనిధాయభ
మార్గసంప్రదాయంప్రవర్త్యేత్యర్థః-పారంయాతాఃపారంగతాః-తత్కిం-యతోదభ్రసౌహృదాఃసర్వభూతేషు- అదభ్రసౌహా
ర్దాఃఅతిప్రీతియుక్తాః- అతస్తైః- అన్యేషాంతరణాయనిధాయేతి- కథంమత్పాదపోతేనతీర్ణాః అతఉక్తంభవాన్సదనుగ్రహఃసతాం

మనుగ్రహాశ్చ। త్వన్మాయయాసంవృతచేతసస్త్వాంపశ్యంతినానానవిపశ్చితోయే॥ ౩౦॥ బిభర్షిరూ
పాణ్యవబోధఆత్మన్ క్షేమాయలోకస్యచరాచరస్య। సత్త్వోపపన్నానిసుఖావహానిసతామభద్రాణి
ముహుఃఖలానామ్॥ ౩౧॥ త్వయ్యంబుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్నిసమాధినావేశితచేతసైకే। త్వత్పాదపో
తేనమహత్కృతేనకుర్వంతిగోవత్సపదంభవాబ్ధిమ్॥ ౩౨॥ స్వయంసముత్తీర్యసుదుస్తరంద్యుమన్భ
వార్ణవంభీమమదభ్రసౌహృదాః। భవత్పదాంభోరుహనావమత్రతేనిధాయయాతాస్సదనుగ్ర
హోభవాన్॥ ౩౩॥ యేన్యేరవిందాక్షవిముక్తమానినస్త్వయ్యస్తభావాదవిశుద్ధబుద్ధయః। ఆరుహ్య

క్తానసుగృహ్ణాతీతి - యేనకేనచిత్ప్రకారేణభగవతిచేతోవేశనీయమితిభావః ॥ ము ॥ ఏవంత్వచ్చరణరూపసాధనేనభవాబ్ధింతీర్త్వా
కేచనభక్తాః- ఇతరేషామపితత్తరణేతదేవసాధనందర్శయిత్వాగతా ఇత్యాహుః- స్వయమితి- హేద్యుమన్స్వప్రకాశ- అదభ్రసౌ
హృదాఃసర్వభూతేష్వధికసౌహార్దాః కేచనభక్తా ఇత్యర్థః భవార్ణవంస్వయంసముత్తీర్య - తే - తాదృశసౌహార్దయుక్తాః
వభక్తాః-అత్రభవార్ణవే-భవత్పదాంభోరుహనావంనిధాయ- ఇదమస్యతరణోపాయమితిదర్శయిత్వేత్యర్థః-యాతాఃగతాః-త
త్పాదపద్మాశ్రితానాంభవోత్తారకత్వంతవసముచితమేవేత్యాహుః- సదనుగ్రహోభవానితి-సదనుగ్రహశీలఇత్యర్థః- ద్యుమద్భవా
ర్ణవమితిపాఠే - ద్యుమత్ స్వర్గాదిస్థానోపేతంయథాతథా భవార్ణవంసముత్తీర్యేతిక్రియావిశేషణం ॥ శ్లో ॥ ఆబ్రహ్మభవనా
ల్లోకాఃపునరావర్తినోర్జునేతిస్వర్గాదేరపిసాపాయత్వోక్తేః- యద్వా-ద్యుమాన్-స్వర్గాదిస్థానసహితోయోభవఃతమేవార్ణవమి
తిసమస్తంపదంఅత్రైవార్థాంతరం- తథాహి- పూర్వోక్తమేవార్థమాదరాద్భంగ్యంతరేణాహుః- సౌహృదంసౌహార్దంమైత్ర్యా
ర్థః-ఇదముపలక్షణం- ఇతరేషాంకరుణాముదితోపేక్షారూపమానసపరికర్మణాం- అదభ్రసౌహృదాఃమైత్ర్యాదిగుణోపేతాఇ
ర్థః - తేయోగినః - అత్రభవసాగరే - భవత్పదాంభోరుహనావం-నిధాయ - భవార్ణవంసముత్తీర్య యాతాఃపారంగతాః ॥ ౩౩॥
సువివేకినాంకింమద్భజనేన-ముక్తా ఏవహితే- తత్రాహుః ॥ యఇతి ॥ విముక్తమానినఃవిముక్తావయమితిమన్యమానాః - త్వయిఅస్తో
స్తఃఅతఏవఅసన్- యోభావఃతస్మాత్ భక్తిగభావాదిత్యర్థః- నవిశుద్ధాబుద్ధిర్యేషాంతేతథా-యద్వా- త్వయి- అస్తభావాఇతిభేదః-
స్తభాఃఅస్తమతయఃవాదేష్వేవవిశుద్ధబుద్ధయః -కృచ్ఛ్రేణబహుజన్మతపసా - పరంపదంమోక్షసన్నిహితం- సత్కులతపశ్శ్రుతాది-
తంతిష్ఠన్త్యైరధిభూయంతే- నఆదృతాయుష్మదంఘ్రయోయైస్తే॥ ము॥ భగవచ్చరణారవిందభక్తిరహితానాంయాగతిఃతామాహుః॥యఇతి
విముక్తమానినఃవిముక్తావయమిత్యభిమానవంతః - త్వయ్యస్తభావాదితి - భావప్రధానోనిర్దేశః - భావబంధరహితత్వాదిత్యర్థః
అవిశుద్ధబుద్ధయఃకలుషమతయః- అనాదృతయుష్మదంఘ్రయః- అన్యేయేజనాఃతఇతిశేషః-యత్తదోర్నిత్యసంబంధాత్ - కృచ్ఛ్రే
ణాచరితవ్రతవిశేషేణ - పరంపదంమోక్షసాధనయోగ్యసద్వర్ణాశ్రమాద్యుత్కృష్టస్థానమారుహ్యాపి- తతస్స్థానాదధఃపతంతి

యద్వా న-ఆదృతయుష్మదంఘ్రయ ఇతి భేదః-తథాచ ఆదృతయుష్మదంఘ్రయస్తు న పతంతీత్యర్థః - అత్ర వార్థాంతరం-త్వయి అ
స్తాత్ క్షిప్తః- అసు క్షేపణ ఇతి ధాతుః- భా ప్రతిభా- యేషాం తే- త్వద్విన్యస్తబుద్ధి ప్రకాశా ఇత్యర్థః- విముక్తమానినః త్యక్తదేహాత్మాభి
మానా ఇతి॥ శ్లో॥ కోక ప్రీతిచకోరపారణపటుర్జ్యోతిష్మతీ ఇత్యాదివత్ కథంచిత్సాధుత్వం బోధ్యం- విద్యతే చాత్ర వార్థాసుర ప్రశంసై
ప్రయోగః॥ శ్లో॥ తత్రాతికాయస్య నిరుద్ధమార్గిణ ఇతి- యద్వా- విముక్తాః మానినో దేహాత్మాభిమానవంతో యైస్తే తథోక్తాః- త్యక్త
మోథసంసర్గా ఇత్యర్థః- వాదేన సద్భిస్సహ నిత్యసంవాదేన తత్త్వావలోకనేనేత్యర్థః- విశుద్ధబుద్ధయః నిర్మలజ్ఞానాః - ఏతేన ము
ముక్షోర్దుస్సంగత్యాగః సత్సంగశ్చావశ్యక ఇత్యుక్తం-ఆదృతయుష్మదంఘ్రయః॥ యేఽన్యే శరణాగతాః తే-కృచ్ఛ్రేణ మహావిశ్వాసపూ
ర్వకేణ- శరణవరణేనేత్యర్థః-పరం పదమమృతస్థానమారుహ్య- తతః పదాదధో న పతంతీత్యర్థః॥ శ్రు॥ న చ పునరావర్తతే - ఇమం
మానవమావర్తం నావర్తంత ఇత్యాది శ్రుతేః॥ ౩౪॥ త్వదీయాస్తు న కదాచిదపి పతంతీత్యాహుః॥ తథేతి॥ వినాయకాః విఘ్నహేతవః తేషాము
నీకాని స్తోమాః తాని పాంతీతి యే- తేషాం మూర్ధసు -విచరంతి విఘ్నాన్ జయంతీత్యర్థః- యద్వా- త్వద్రూపాః ప్రత్యేకం వినాయకానీ
కపమూర్ధసు గరుడానామమూర్ధసు చరంతి॥ ము॥ అథ పూర్వయోజనానుగుణ్యేన- ఉత్తరశ్లోకార్థో వర్ణ్యతే- తాదృశదురభిమా
నరహితాస్త్వదీయాస్తు కదాచిదపి న పతంతీత్యాహుః॥ తథేతి॥ యే- త్వయి బద్ధసౌహృదాస్తావకాః త్వదేకశరణా ఇత్యర్థః॥ తే తథా
పూర్వోక్తజనవత్ మార్గాత్స్వపథాత్ - క్వచిదపి న భ్రశ్యంతీతి - పూర్వయోజనాంతరానుగుణ్యేన తు - త్వయి - బద్ధసౌహృదాస్తావ
కాః- హే మాధవ- తే తవ- మార్గాన్మోక్షపథాత్ - తథా పూర్వోక్తప్రకారేణైవ క్వచిదపి న భ్రశ్యంతీతి - తాదృశపురుషార్థలాభ
స్య- త్వత్కటాక్షైకవిఘ్నభయాభావాన్న భ్రంశ ఇతి వక్తుం పూర్వోక్తార్థానువాద ఇతి న కశ్చిద్విరోధః-తదాహుః- త్వయేతి-
వినాయకానీకపమూర్ధసు విఘ్నసేనాపతిశిరస్సు- విచరంతి విఘ్నాన్ జయంతీత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ సతాం సుఖావహనిరూపాణి భా
రయసీత్యుక్తం బిభర్షి రూపాణీతి- తత్కేన ప్రకారేణ సుఖావహత్వమిత్యపేక్షాయామాహుః॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వం వపుః శ్రయత
ఇత్యన్వయః- శ్రేయ ఉపాయనం కర్మఫలదాతృ- కథం- యేన వపుషా- జనస్తవార్హణం పూజాం - ఈహతే కరోతి - కైః- వేదశ్చ

కృచ్ఛ్రేణ పరం పదం తతః పతంత్యధోఽనాదృతయుష్మదంఘ్రయః ॥ ౩౪ ॥ తథా న తే మాధవ తావకాః
క్వచిద్భ్రశ్యంతి మార్గాత్త్వయి బద్ధసౌహృదాః । త్వయాభిగుప్తా విచరంతి నిర్భయా వినాయకానీ
కపమూర్ధసు ప్రభో ॥ ౩౫॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం వపుః ।
వేదక్రియాయోగతపస్సమాధిభిస్తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే ॥ ౩౬॥ సత్త్వం న చేద్ధాతరిదం నిజం
వపుర్విజ్ఞానమజ్ఞానభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతే భవాన్ ప్రకాశతే యస్య చ యేన

క్రియా యోగశ్చ తపశ్చ సమాధిశ్చ తైశ్చతురాశ్రమధర్మైరిత్యర్థః- వపుషా నాశ్రయణేఽర్హణాసంభవాన్న కర్మఫలసిద్ధిస్స్యాదితి॥
ము॥ యదుక్తం బిభర్షి రూపాణీత్యత్ర భవతా రాణాం సాధుసుఖావహత్వం-తత్ప్రకారమేవాహుః॥ సత్త్వమితి ॥ స్థితౌ సృష్టస్య జగతః
స్థితికాలే- విశుద్ధం రజస్తమోగంధామిశ్రం- సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం- ఉపపూర్వః అయనశబ్దస్సమీపాశ్రయవాచీ- శ్రేయసా
ముపాయనం సన్నిహితాశ్రయం-రామకృష్ణాదీనాం దయా సౌలభ్యవాత్సల్యాదిపూర్ణత్వేన శ్రేయ ఏవ తత్కాలభక్తైః ప్రదత్వా
త్ -ఏవంవిధం వపుః-భవాన్ శ్రయతే-యేన దివ్యమంగళవిగ్రహేణ హేతునా-జనస్తవార్హణం పూజాం- వేదాదిభిః సమీహతే ఉద్యుక్తే-
వేదః స్వాధ్యాయః-తస్యాపి భగవన్ముఖోల్లాసహేతుత్వేన తదర్హణత్వాత్- క్రియాః యజ్ఞాదికర్మాణి-యోగః తన్మంగళవిగ్రహధ్యానం
తపః అనశనవ్రతాది-సమాధిర్భక్తిః॥ ౩౬॥ త్వయ్యంబుజాక్షేత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ భగవద్భక్తానామేవ మోక్షో నాన్యేషామిత్యుక్తం-
తత్ర కర్మఫలం భక్తిం వినా మా భూత్ -మోక్షస్య తు జ్ఞానైకసాధ్యత్వాత్ కిం భక్త్యేతి సానుశయార్థం ప్రత్యాహుః॥ సత్త్వమితి॥ హే ధాతః ఇ
దం సత్త్వం నిజం తవ వపుః- న భవేచ్చేత్తర్హి విజ్ఞానం విశిష్టమపరోక్షం జ్ఞానం న భవేదిత్యనుషంగః - కథంభూతం అజ్ఞానభిదాపమార్జ
నం-అజ్ఞానం చ తత్కృతా భిదా చ-తయోరపమార్జనం నివర్తకం-యద్వా- అజ్ఞానం భినత్తీత్యజ్ఞానభిత్ విజ్ఞానం మార్జనం నిరాసం- ఆ
ప్రాప- న సుజడానాం బుద్ధ్యాదీనాం యతః ప్రకాశః-తద్బ్రహ్మ లిజ్ఞానం భవేదేవ సభవాన్ సర్వసాక్షీ పరిపూర్ణః గుణప్రకాశైః గు
ణావచ్ఛిన్నైః ప్రకాశైః-కేవలమనుమీయతే కల్ప్యతే-న తు సాక్షాత్క్రియత ఇత్యర్థః- అనుమానప్రకారమేవాహుః- ప్రకాశతేయ
స్య చ యేన వా గుణ ఇతి-యస్య సంబంధీ అయం బుద్ధ్యాదిగుణః ప్రకాశతే-యో గుణసాక్షీత్యేవం-యేన వా బుద్ధ్యాద్యారూఢేన ప్రకాశాత్రా
భావేన యో గుణః ప్రకాశత ఇత్యనుమీయత ఇత్యర్థః-శుద్ధసత్త్వవపుషి త్వయి- సేవ్యమానే తు తదాకారాంతఃకరణే- త్వత్ప్రసాదేన సా
క్షాత్కారో భవేదితి భావః॥ ము॥ ఉక్తస్య దివ్యమంగళవిగ్రహస్య దురవబోధత్వమాహుః॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వం న చేద్ధాత విదం నిజం తవ ఇతి
పాఠః-విజ్ఞాయతే నేన దివ్యాత్మస్వరూపమితి విజ్ఞానం-స్వాంతర్గత హేమప్రకాశకమణికరండికావత్ త్రిగుణాత్మకప్రకృతివిలక్షణశుద్ధ
ద్రవ్యత్వేనాత్మస్వరూపస్యాతిరోధాయకమిత్యర్థః - అజ్ఞానభిదా - దేవోఽహమిత్యాద్యజ్ఞానకృతదేవమనుష్యత్వాదిభేదాభిమానః- త

స్యాపమార్జనంనివర్తకం-ధ్యాతౄణామితిశేషః-సత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయం-తేధామతేజోరూపంవపుః॥ శ్రు॥ ఆప్రణఖాత్సర్వఏవ సువర్ణః ఆదిత్యవర్ణమిత్యాదిశ్రుతేః-జంతవోజ్ఞానహీనాః-నవిదంతి ఏవంవిధంనవిజానంతి-కింతు ఇతరసజాతీయమేవమన్యంతఇత్యర్థః॥శ్లో॥ నభూతసంఘసంస్థానోదేహోఽస్యపరమాత్మనఇతిహ్యుచ్యతే-సత్త్వంనచేద్ధాతరిదంనిజంవపురితిపాఠే- హేధాతః-నిజంచిదంసత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయంవపుః-నభవేచ్చేత్-తర్హి-అజ్ఞానంతత్కృతభిదాచతయోరపమార్జనంనివర్తకం- విజ్ఞానంవిశిష్టాపరోక్షజ్ఞానమిత్యర్థః-నభవేదిత్యనుషంగః-యద్వా-అజ్ఞానభిత్ విజ్ఞానం-మార్జనంతత్-పలోపం ప్రాప్తమేవేత్యర్థః- ఏవంసాక్షాత్కారయోగ్యస్యదివ్యమంగళవిగ్రహస్యైవమాహాత్మ్యంచురవబోధం - అనుమేయస్యదివ్యాత్మస్వరూపస్యతుకిము తేత్యభిప్రాయంత స్తస్య సార్వజ్ఞపురస్కృతంసర్వకారణత్వమాహుః- గుణేతి-యేనవాత్వయాహేతునా-గుణోగుణమయప్రపంచః- ప్రకాశతేఉన్మిషతీతి- కర్తాసీత్యర్థః-యస్యతవ-ప్రకాశతేచప్రత్యక్షోభవతి- సర్వజ్ఞోసీత్యర్థః-సభవాన్- గుణప్రకాశైఃగుణమయకార్యైరనుమేయతేకార్యస్యకారణభూతఇతివిజ్ఞాయతఇత్యర్థః॥౩౬॥ ఏవంతావద్భక్తానామభ్యుదయాపవర్గార్థంరూపాణిబిభర్షీత్యుక్తం-తాన్యపిభజనీయానికేవలం - నతుజ్ఞాతుంశక్యంతే - అనంతత్వాదతర్క్యత్వాచ్చమనోవచసోరగోచరత్వాదిత్యాహుః॥ ననామరూపేఇతి॥గుణాశ్చకర్మాణిచజన్మానిచతైర్నిరూపితవ్యేనిరూపణార్హేనభవతః-కుతః-అనుమేయంవర్త్మమార్గోయస్య- తవేతితత్రాపిహేతుః-తస్యసాక్షిణఇతి-నహిసాక్షిణస్తత్త్వంమనోవచోగోచరమిత్యర్థః-హేదేవబహుధాద్యోతమాన- అథాపిక్రియాయాంఉపాసనాదిలక్షణాయాం-త్వాం ప్రతియంతిఉపాసకాస్సాక్షాత్పశ్యంతి-హిప్రసిద్ధే॥ ము॥ అథభగవద్గుణజన్మకర్మనామరూపాణాంలోకసామ్యేనఅనిరూపణీయత్వమాహుః॥ననామరూపేఇతి॥మనోవచోభ్యాంవేదవాక్యేనతదనుసారిమనసాచేత్యర్థః- అనుమేయవర్త్మనః అనుమేయస్వభావస్య-సర్వసాక్షిణఃతవతస్యసాక్షిణఇతిపాఠే- తస్యతథాప్రసిద్ధస్యేత్యర్థః- గుణజన్మకర్మభిస్సహ-నామరూపేననిరూపితవ్యే-గుణజన్మకర్మనామరూపాణిఇతరసజాతీయతయాననిరూపణీయాని॥శ్లో॥ జన్మకర్మచమేదివ్యమితివచనాత్

వాగుణః॥౩౬॥ననామరూపేగుణకర్మజన్మభిర్నిరూపితవ్యేతవతస్యసాక్షిణః। మనోవచోభ్యామనుమేయవర్త్మనోదేవక్రియాయాంప్రతియంత్యథాపిహి॥ ౩౭ ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చచింతయన్నామానిరూపాణిచమంగళానితే। క్రియాసుయస్త్వచ్చరణారవిందయోరావిష్టచిత్తోనభవాయకల్పతే॥ ౩౮ ॥ దిష్ట్యాహరేఽస్యాభవతఃపదోభువోభారోఽపనీతస్తవజన్మనేశితుః। దిష్ట్యాంకితాంత్వత్పదకైస్సుశోభనైఃద్రక్ష్యామగాంద్యాంచతవానుకంపితామ్ ॥ ౪౦ ॥ నతేభవస్యేశభవస్యకారణంవినావినోదంబతతర్కయామహే। భవోనిరోధఃస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్త్వయ్యభయాశ్రయా

నస్వేపంచేత్కథంవైదికాస్తత్తత్కర్మణి- అగ్నీంద్రాదినామరూపసాజాత్యేనవ్యవహరంతీత్యత్రోపపత్తిమాహుః- వేదేతి - అథాపిత్వన్నామరూపాదేర్లోకవిలక్షణత్వేపి-వేదక్రియాయాంవైదికకర్మణి ప్రతియంతిహి - అయంభావః-వైదికకర్మణి ప్రస్తుతాగ్నీంద్రాదినామరూపసజాతీయతయాభగవన్నామరూపనిర్దేశేపినేతరసాజాత్యక్లృప్తిదోషః॥శ్రు॥ అంగాన్యన్యాదేవతాఇతితేషాంతదంగత్వాత్తన్నామరూపాణిత్వదీయానీతిబుద్ధ్యావేదక్రియాయాం ప్రవదంతి-నహిత్వదీయైస్త్వదీయసాజాత్యైఇతరసజాతీయతానిరూపణదోషః-నైవమితరత్రనిరూపితవ్యమితి-దేవక్రియాయామితిపాఠే-హేదేవబహుధాద్యోతమానేత్యర్థః॥౩౭॥ తస్మాద్భక్త్యైవమోక్షఇత్యుపసంహరంతి॥ శృణ్వన్నితి॥ అన్యానపిసంస్మరయన్ - క్రియాసుదేవార్చనాదిషు॥ ము॥ అథేంద్రాదినామరూపేభ్యస్త్వదసాధారణనామరూపాణాంధ్యేయత్వాదికంతత్ఫలంచాహుః॥ శృణ్వన్నితి॥ గృణన్కీర్తయన్ - చింతయన్ధ్యాయన్-సంస్మరయన్ అన్యైరపితానిస్మరయన్- ఆవిష్టచిత్తఃసంలగ్నచిత్తః॥౩౮॥ విశేషతఃశ్రీకృష్ణావతారమభినందంతి॥ దిష్ట్యేతి॥ నఃదిష్ట్యాభద్రంతవపదఃపదభూతాయాః - ఈశ్వరస్యతవజన్మమాత్రేణభువోభారః అపనీతఏవ-కించ - త్వత్పదకైఃకోమలైఃపదైః-సుశోభనైర్వజ్రాంకుశాదిశుభలక్షణైః-గాంపృథ్వీంద్యాంస్వర్గంచ-తవత్వయానుకంపితాం॥ ము ॥ ఏవంసామాన్యతోభగవదవతారకృతంజగదుపకారమనుసంధాయ - ప్రస్తుతావతారకృతమప్యనుసంధానాః స్వకృతార్థ్యమనుసందధతే ॥ దిష్ట్యేతి॥ దిష్ట్యేతిభద్రవాచకం - అహోఽస్మాకంభద్రమిత్యర్థః-పదఃపాదభూతాయాఇత్యర్థః-ఈశితుః-సర్వజగన్నియంతుః-తవజన్మనాఅపనీతః అపనీతప్రాయః- సుశోభనైఃవజ్రధ్వజాదిశుభలక్షణైః-త్వత్పదకైః-కోమలచరణైః- అంకితాంగాంభువంద్రక్ష్యామ-ద్యాంస్వర్గంచ-తవత్వయేత్యర్థః-తవజన్మనేత్యనుషంగోవా-అనుకంపితాంభూభారభూతసురవిరోధినిరసనేనదయావిషయీకృతాంద్రక్ష్యామేతి॥౪౦॥ తవజన్మనాభారోఽపనీతఇత్యుక్త్వామాపేకంజీవవత్సంసారఉక్తః-నహినహీత్యాహుః॥నేతి॥ బత-హేఈశఅసంసారిణస్తేజన్మనః- కారణంక్రీడాంవినాతర్కయామః-కించ-హేఅభవాశ్రయ-అభవశ్చఆశ్రయశ్చ-నభవమాశ్రయతఇతివా-అభయాశ్రయేతిపాఠాంతరే-నభయమాశ్రయతఇతితథాతత్సంబోధనం-హేనిత్యముక్తేత్యర్థః-తవజన్మకారణంనాస్తీతికిమువక్తవ్యం-యతఃఆత్మనిజీవాత్మన్యపి-భవాదయఃత్వయ్య

విషయో యా అవిద్యా - తయా కృతాః న పరమార్థతః స్వంతీతి॥ ము॥ తవ జన్మనాధారోపనీత ఇత్యుక్తం - తచ్చ న కర్మనిమిత్తకమిత్యాహుః॥ సత ఇతి॥ అభవస్య అస్పృష్టసంసారగంధస్య - తే భవస్య జన్మనః - కారణం - వినోదం క్రీడాం వినా - ఉక్తార్థే ఉపపత్తిమాహుః - భవ ఇతి - భవః సంసారః - తదాశ్రయో న భవతీత్యభవాశ్రయః ఆత్మా యస్య తస్మిన్ - త్వయి సతి సాక్షిణి సతీత్యర్థః - యతః భవః ఉత్పత్తిః తదాదయో వికారాః - అవిద్యయా సంసారిణాం జ్ఞాననిరోధిన్యా ప్రకృత్యా - కృతాః ప్రకృతిగతాః - న స్వరూపగతాః - అత స్తద్ధారస్య తే కుత ఇతి భావః - యద్వా - అకృతా ఇతి ఛేదః - త్వయి భవాదయో వికారాః అవిద్యయా అకృతాః - అత స్తవ జన్మాదేః కారణం త్వాం - నిరంకుశమంతరేణ న కించిత్తర్కయామహ ఇతి - యద్వా - త్వయ్యాత్మ్యత్ర తు అయి ఆతి ఛేదః - అయి అనంగ - భవం నాశ్రయత ఇత్యభవాశ్రయ - యతః - ఆత్మని తు జీవాత్మన్యపి - భవాదయః - అవిద్యయా కృతాః న తు స్వరూపప్రయుక్తాః॥ ౪౧॥ ప్రస్తుతం ప్రార్థయంతే॥ మత్స్యేతి॥ నః అస్మాన్ - త్రిభువనం చ - మత్స్యాదిషు యథా అపాః తథా - అధునాపి - పాహీతి - వందనం తే ఇతి వదంతః సర్వే శిరోభిః ప్రణేముః॥ ము॥ నను కేషు కేష్వవతీర్య మయా రక్షణం కృతమిత్యత్ర తత్సర్వం సంకలయ్య - ప్రకృతోపయోగిత్వేనోపసంహరంతి॥ మత్స్యేతి॥ నోస్మాన్ - పాసి - నను యాయం త్రిభువనేశ్వరాః - కథం మద్రక్ష్యా ఇత్యత్రాహుః - త్రిభువనం చ పాసీతి - వయం త్వత్ప్రేష్యా ఏవేత్యర్థః - యద్వా జాతత్వేపి తే సర్వేశ్వరత్వముజ్జ్వలమేవేతి ద్యోతనార్థమీశేతి సంబుద్ధిః - అధునా యదూత్తమేత్యత్రాయం భావః - యథా పూర్వావతారైస్త్వం జగదపాలయః - తథా యదూత్తమావతారేణాపీతి - వందనం తే తుభ్యం - నమ ఇత్యర్థః॥ ౪౨॥ దేవకీం ప్రత్యాహుః॥ దిష్ట్యేతి॥ నోస్మాకం భవాయ క్షేమాయ భవస్య ప్రపంచోత్పత్తేః - అయనః స్థానభూత ఇతి వా - సాక్షాత్పరః పుమాన్ తే కుక్షింగతః అతో భయం మా భూదితి - యోంశేనాపి సదాస్మాకం భవాయ భవతి - స సాక్షాత్తే కుక్షింగత ఇత్యేతదస్మద్భాగ్యం - యః - అంశేన మత్స్యాద్యవతారేణ నోస్మాకం కల్యాణాయ ఆసీత్ స సంపూర్ణ స్తవ కుక్షింగత ఇతి - తవ దుఃఖనాశే కో వా సందేహః॥ ము॥ అథ దేవకీముపలాలయంత ఆహుః॥ దిష్ట్యేతి॥ భగవతో మాతృత్వా

త్మని॥ ౪౧॥ మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసింహహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషు కృతావతారః। త్వం పాహి
నస్త్రిభువనం చ తథాధునేశ భారం భువో హర యదూత్తమ వందనం తే॥ ౪౨॥ దిష్ట్యాంబ తే కుక్షిగతః ప
రః పుమానంశేన సాక్షాద్భగవాన్ భవాయ నః। మా భూద్భయం భోజపతేర్ముమూర్షోర్గోప్తా య
దూనాం భవితా తవాత్మజః॥ ౪౩॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిష్టూయ పురుషం యద్రూపమనిదం యథా। బ్రహ్మే
శానౌ పురోధాయ దేవాః ప్రతియయుర్దివమ్॥ ౪౪॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

❖❖✿✿✿✿✿✿❖ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ద్వితీయోధ్యాయః ❖✿✿✿✿✿✿❖❖

శ్రీశుకః॥ అథ సర్వగుణోపేతః కాలః పరమశోభనః। యర్హ్యేవాజనజన్మర్క్షం శాంతర్క్షగ్రహతా

త్త్వదంగభూతానాం స్వేషామపి - తస్యాస్తథాత్వమభిసంధాయాంశేనేత్యుక్తం - అంశేనేతి పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయం - సాక్షాద్భగవానితి హ్యేవ విరోధాత్ - నోస్మాకం - భవాయ సమృద్ధ్యై - ముమూర్షోః ఆసన్నమరణాదిత్యర్థః॥ ౪౩॥ ఇతీతి॥ యస్య రూపమనిదం సర్వప్రత్యక్షాతం - యథా యథావత్ - యద్రూపం మాయా మనుష్యరూపమిదం - అనిదం - యథా అవిద్యాకృతజన్మమరణాదిరహితం - సర్వసాక్షి ప్రపంచ సృష్టిస్థితిలయకారణమితి వా - అస్మాన్ వంచయిత్వా - ఏతావిహ స్థాస్యత ఇతి మన్యమానాః - బ్రహ్మేశానౌ పురోధాయ పురతః కృత్వా - దేవాః దివం యయురితి॥ ము॥ యథా యద్రూపం యస్య పురుషస్య స్వరూపం - అనిదం ఇదమితి నిర్దేష్టుమశక్యం - తం పురుషం - తథైవాభిష్టూయేత్యన్వయః - స్వరూపతో గుణతశ్చానంతతయా కబళినః స్తోతుమశక్యత్వాదిదమితి వక్తుమశక్యమిత్యేవాభిష్టూయేత్యర్థః॥ ౪౪॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ద్వితీయాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ********************************

శ్లో॥ తృతీయే నిజరూపేణ సంభూతస్తు హరిః స్వయమ్। పితృభ్యాం సంస్తుతో నీతః పిత్రా భీతేన గోకులమ్॥ అథేతి॥ అథేతి మంగళార్థః - యర్హి యదా సర్వగుణోపేతః కాలో బభూవ - తదా దేవక్యాం విష్ణురావిరాసీదిత్యష్టమశ్లోకేనాన్వయః - పరమశోభనత్వమేవాహ - యర్హీత్యాదినా - అజనాత్ నారాయణాత్ - జన్మ యస్య ప్రజాపతేస్తస్య ఋక్షం రోహిణీనక్షత్రం - కథంభూతం - శాంతాని ఋక్షాణ్యశ్విన్యాదీని గ్రహాస్సూర్యాదయః తారకాశ్చ యస్మిన్ తత్॥ ము॥ శ్లో॥ స్వస్వరూపప్రకటనాత్పిత్రోర్భయనివారణాత్। హరేస్స్వభక్తదాక్షిణ్యమసూచయదిహోజ్జ్వలమ్॥ అథ మంగళానాం చ మంగళమితి కల్యాణతమే భగవతి జాయమానే - కాలాదీనాం సర్వేషాం మంగళభూయిష్ఠతా సంపన్నేతి వర్ణయన్ - తజ్జన్మప్రకారం ప్రస్తౌతి॥ అథేతి॥ అథేతి మంగళార్థః. బ్రహ్మాదిగమనానంతర్యపరో వా - యర్హీతి సర్వత్రానుషజ్యతే - తత్ర తత్ర తత్రైకవచనబహువచనాంతప్రయోగానుగుణ్యేన అభూదభూవన్నిత్యధ్యాహార్యం - యర్హి యదా - కాలాదయ ఏవం బభూవుః - తదా - దేవక్యాం విష్ణురావిరాసీదిత్యష్టమశ్లోకేనాన్వయః - పరమశోభనత్వమేవాహ - యర్హీత్యాదినా - అజనాద్విష్ణోః - జన్మ యస్య ప్రజాపతేః తస్య ఋక్షం రోహిణీనక్షత్రం - కీదృశం - శాంతాన్యక్రూరాణి ఋక్షాణ్యశ్విన్యాదీని - గ్రహాః గురుశుక్రాదయః - తారకా

అన్యాశ్చయస్మిన్కాలే॥౧॥ దిశ ఇతి॥ యర్హ్యేవసర్వత్రానుషంగః-నిర్మలానాముడుగణానాముదయోయస్మిన్కాలే తత్తథా-మంగళభూయిష్ఠాః పురాదయోయస్యాం సా॥ ము॥ నిర్మలానాముడుగణానాముదయోయస్మిన్కాలే-నిర్మల ఉడుగణోదయోయస్మిన్నితి వా-మంగళభూయిష్ఠాః తేషు ప్రచురాః-పురాణిపట్టణాని-గ్రామాః ప్రసిద్ధాః- వ్రజాకరాః గోపాలవసతయశ్చయస్యాం సా-తథోక్తా॥౨॥ నద్యఇతి॥ జలరుహాణాం శ్రీః శోభాయేషాం తే-ద్విజాళికులానాం సన్నాదాయేషు తే స్తబకాయాసు తాః॥ ము॥ జలరుహాణాం శ్రీః శోభాయేషాం తే-ద్విజానాం అళికులానాంచ సన్నాదా యేషు తే-తథాభూతాస్స్తబకాయాసు తాః॥౩॥ వవావితి॥ సమేధితాః సమ్యక్ దీప్తా బభూవురిత్యర్థః॥ సమింధతేతి పాఠే అడభావ ఆర్షః॥ ము॥ శాంతాః పూర్వం మందాః - ద్విజాతీనామగ్నయః సమేధితాః తదా జజ్వలురిత్యర్థః- యద్వా శాంతాః అకలుషాః సమేధితా ఇతి-సమింధతేతి పాఠే సమైంధతేత్యర్థః-అడాగమాభావశ్ఛాందసః॥౪॥ మనాంసీతి॥ అసురద్రుహాం కంసాదివ్యతిరిక్తానాం-సర్వప్రాణినాం దేవానాం చేతి-స్వర్గే తు విశేషమాహ- జాయమాన ఇతి - ఆజనే జాయమానే జనార్దనే ఉదయాస్మఖసతి-ఆసన్నాః ప్రసన్నా యస్మిన్ సమయే తస్మిన్॥ ము॥ అమరద్రుహాం దేవద్రుహామపీత్యర్థః-తత్కాలే సర్వప్రాణినామపి మనః ప్రసాదద్యోతనార్థమేవం ప్రయోగః-యద్వా-సాధూనాం మనాంసి ప్రసన్నాని ప్రసాదయుక్తాన్యాసన్ - అమరద్రుహాం మనాంసి ప్రసన్నాని ప్రకర్షేణ సన్నాని దుఃఖకృశానీత్యర్థః - అసురద్రుహామితిపాఠే కంసాదివ్యతిరిక్తానాం సర్వప్రాణినామిత్యర్థః-యద్వా-కంసాదీనాం ద్రుహాం తన్మారణార్థినామితి-దేవానామితి వా॥౫॥౬॥ ముముచురితి॥ తమసా ఉద్భూతే-ఘనతమసి నిశీథే॥ ము॥ నిశీథే తమ ఉద్భూతం యస్మిన్కాలే తత్తథాభూతే సతి- యద్వా - తమ ఉద్భవః ఖావేక్తః-తమస ఉద్భూతం యస్మిన్నితి గాఢాంధకారావృతే సతీత్యర్థః॥

రకమ్ ॥౧॥ దిశః ప్రసేదుర్గగనం నిర్మలోడుగణోదయమ్। మహీ మంగళభూయిష్ఠపురగ్రామవ్రజాకరా ॥౨॥ నద్యః ప్రసన్నసలిలా హ్రదా జలరుహశ్రియః। ద్విజాళికులసన్నాదస్తబకా వనరాజయః॥ ౩ ॥ వవౌ వాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యగంధవహశ్శుచిః । అగ్నయశ్చ ద్విజాతీనాం శాంతాస్తత్ర సమేధితాః॥ ౪॥ మనాంస్యాసన్ప్రసన్నాని సాధూనామసురద్రుహామ్। జాయమానేఽజనే తస్మిన్నేదుర్దుందుభయో దివి ॥ ౫ ॥ జగుః కిన్నరగంధర్వాస్తుష్టువుస్సిద్ధచారిణః । విద్యాధర్యశ్చ ననృతురప్సరోభిస్సమం ముదా॥ ౬॥ ముముచుర్మునయో దేవాస్సుమనాంసి ముదాన్వితాః। మందం మందం జలధరా జగర్జురను

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మమూర్తేరవతారఘట్టః.

సాగరమ్॥ నిశీథే తమ ఉద్భూతే జాయమానే జనార్దనే॥౭॥ దేవక్యాం దేవరూపిణ్యాం విష్ణుస్సర్వగుహాశయః। ఆవిరాసీద్యథా ప్రాచ్యాం దిశీందురివ పుష్కలః॥౮॥ తమద్భుతం బాలకమంబుజేక్షణం చతుర్భుజం శంఖగదాద్యుదాయుధమ్। శ్రీవత్సలక్ష్మం గళశోభికౌస్తుభం పీతాంబరం సాంద్రపయోదసౌభగమ్ ॥౯॥ మహార్హవైడూర్యకిరీటకుండలత్విషా పరిష్వక్తసహస్రకుంతలమ్। ఉద్దామకాంచ్యంగదకంకణాదిభిర్విరోచమానం వసుదేవ ఐక్షత॥ ౧౦॥ స విస్మయోత్ఫుల్లవిలోచనో హరిం సుతం విలోక్యానకదుందుభిస్త

తదా॥౮॥ దేవక్యామితి॥ యథాయథావత్ ఐశ్వరేణైవరూపేణ॥ ము॥ దేవక్యాం విష్ణుర్యథాయథావత్ - ఐశ్వరేణైవరూపేణేత్యర్థః॥ ఆవిరాసీదిత్యన్వయః-సర్వేషాం గుహాసు హృదయాంతరేషు శేత ఇతి సర్వగుహాశయః సర్వాంతర్యామీత్యర్థః-పుష్కలః పూర్ణః-అనేన దృష్టాంతేన-చంద్రస్య దిక్సంబంధ ఇవ భగవతో దేవకీగర్భసంబంధః- నతు ప్రాకృతశిశోరివ హేయగర్భమలనిమజ్జనస్థితిరితి ద్యోత్యతే॥౯॥ తమితి॥ తం అద్భుతం బాలకం వసుదేవ ఐక్షతేతి ద్వితీయశ్లోకస్థేనాన్వయః-అద్భుతత్వే హేతుగర్భవిశేషణాని- అంబుజేక్షణమిత్యాదీని- శ్రీవత్సో లక్ష్మ లక్షణం యస్య- గళే శోభతే గళశోభీ కౌస్తుభో యస్మిన్॥ ము॥ యథావదావిరాసీదిత్యుక్తం తదేవాహ॥ తమిత్యాదినా తం వసుదేవ ఐక్షతేతి ద్వితీయశ్లోకేనాన్వయః అద్భుతం ప్రాకృతశిశువిలక్షణత్వాదాశ్చర్యకరం - అంబుజేక్షణమిత్యాదీని తత్ర హేతుగర్భితవిశేషణాని-శంఖగదాదీన్యుద్ధృతాన్యాయుధాని యస్య తం - శ్రీవత్సలక్ష్మం తల్లక్ష్మాణమిత్యర్థః-శ్రియాం శ్రి న్యాం- వత్సలా సాత్న్యదోషనివృత్త్యా అనుకూలా-లక్ష్మీభూదేవీ యస్య తమిత్యర్థాంతరం చాహుః-సాంద్రపయోదసౌభగం జలభరితమేఘసుభగం॥౯॥ మహార్హేతి॥ పరిష్వక్తసహస్రకుంతలం కిరీటకుండలాదీనాం-త్విషా కాంత్యా - స్ఫురదపరిమితకేశమిత్యర్థః॥ ము॥ మహార్హాణ్యనర్ఘ్యాని వైడూర్యాణి యస్మిన్-తస్య కిరీటస్య కుండలయోశ్చ త్విషా పరిష్వక్తసహస్రకుంతలం వ్యాప్తాపరిమితచికురం॥ శ్లో॥ శతం సహస్రమయుతం సర్వమానంత్యవాచకమిత్యభిధానాత్-కృష్ణావతారేణ య ఉత్సవః తేన సంభ్రమో యస్య స తథోక్తః ॥ ౧౦ ॥ స ఇతి॥ విస్మయేనోత్ఫుల్లే వికసితే విలోచనే యస్య సః - గవామయుతమప్యల్పశతో మనసా దత్తవాన్ - కంసనిగృహీతస్య దానాసంభవాత్ - స్వల్పప్లాతుః కృష్ణావతారేతి- ముదా ఆప్లుతో వ్యాప్తః స్నాత ఇతి వా॥ ము ॥ దానే హేతుః - ఆప్లుతః స్నాతః - ముదా ఆప్లుతో వ్యాప్త ఇతి వా-

కామయత మస్పృశత్ మనసా ప్రాదాత్ - తదా - కారాని గృహీతస్య సాక్షాద్దానాయోగాత్ - అత ఏవ ఉత్తరత్ర కంసవధానంతరం అథసు
తసుతో రాజన్నిత్యారభ్య॥ శ్లో॥ యాః కృష్ణరామజన్మర్క్షే మనో దత్తా మహామతిః। తాశ్చాదదాదనుస్మృత్యేతి - సాక్షాద్దానం వక్ష్యతే॥ ౧౧॥
అథేతి॥ కృతధీః శుద్ధబుద్ధిః॥ ము॥ అథపర బ్రహ్మభూత పురుషోత్తమ సాక్షాత్కారేణోత్పన్నతత్త్వజ్ఞానో - తౌదంపతీ - భగవంత ముస్తువతామి
తి వదన్ - ప్రథమం వసుదేవస్తుతి ప్రకారమాహ॥ అథేతి॥ కృతధీః కుశలబుద్ధిః - భారతేతి పరీక్షితం ప్రతి సంబుద్ధిః - గతభీః కంసాద్భయరహి
తః - తత్ర హేతుః - ప్రభావవిదితి॥ ౧౨॥ వసుదేవః ప్రథమం పుత్రబుద్ధ్యాపశ్యన్ తాం పరిత్యజ్యాహ ॥ విదిత ఇతి॥ అహో విదితోऽసీతి -
కథం విదితోऽస్మి - భవాన్ ప్రకృతేః పరః పురుష ఇతి - నను కిమత్రాశ్చర్యం - పురుషస్య ప్రకృతేరన్యత్వాదేవేత్యత ఆహ - సాక్షాదితి - ప్రత్య
క్షత ఇత్యర్థః - న స్వాక్షీ సన్నికృష్టం ప్రత్యక్షత ఉపలభ్యతే - కించిత్ర మత ఆహ - కేవలేతి - కేవలశ్చాసావనుభవశ్చ - ఆనందశ్చ - తదేవస్వరూ
పం యస్య సః ॥ శ్రు॥ ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదిత్యాది శ్రుతేః ॥ కించ - సర్వబుద్ధిదృక్ - న హ్యేవంభూతోద్రష్టా భవతీత్యర్థః॥
ము॥ నను జీవాత్మనోऽపి పంచవింశకత్వేన ప్రకృతేః పరత్వాత్ కథమద్యైవ పరమపురుషత్వమవధారితమిత్యత ఆహ॥ కేవలేతి॥ కేవలా
నుభవః కేవలజ్ఞానం - ఆనందశ్చ స్వరూపం యస్య సః - సర్వబుద్ధిం సర్వవస్తుగోచరజ్ఞానం ధరతీతి తద్ధృత్ - సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః॥ ౧౩॥
నను దేవకీజఠరే ప్రవిష్టస్య కిమియమతి స్తుతిః క్రియత ఇత్యత ఆహ॥ స ఏవేతి॥ స ఏవ ఉక్తస్వరూప ఏవ - త్వం - న దేవకీజఠరే ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః -
నను విశ్వం సృష్ట్వా తదేవానుప్రవిష్టస్య కిమేతద్బహు - అత ఆహ - స్వప్రకృత్యేతి - స్వమాయయా ఇదం సృష్ట్వా తదను - త్వమప్రవిష్ట ఏవేతి - న
ను తర్హి కథం శ్రుత్యోచ్యతే॥ శ్రు॥ తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశదితి - అత ఆహ - ప్రవిష్ట ఇవేతి - యథా జలే ఆకాశం ప్రతిబింబితం చంద్ర
సూర్యాదివా - అప్రవిష్టమేవ ప్రవిష్టమివ తద్వత్ - భావ్యసే నిరూప్యసే - ప్రత్యక్షతో వా సద్రూపేణ లక్ష్యే ప్రవిష్ట ఇవ లక్ష్యసే॥ ము॥ నను జ్ఞా
నానంద స్వరూపత్వం ముక్తావస్థాయాం - సర్వజ్ఞత్వం చ జీవాత్మనోऽప్యవశిష్టమిత్యాశంక్య తదసంభావితం జగత్కారణత్వమాహ॥ స ఏవేతి॥ య

దా। కృష్ణావతారోత్సవసంభ్రమోऽస్పృశన్ముదా ద్విజేభ్యోऽయుతమాప్లుతో గవామ్ ॥ ౧౧ ॥ అథైనమ
స్తౌదవధార్య పూరుషం పరం నతాంగః కృతధీః కృతాంజలిః । స్వరోచిషా భారత సూతికాగృహం విరోచ

శ్రీ స్వస్వరూపేణావిర్భూతం భగవంతం ప్రతి - వసుదేవకృత స్తుతిః

యంతం గతభీః ప్రభావవిత్ ॥ ౧౨ ॥ వసుదేవః ॥ విదితోऽసి భవాన్ సాక్షాత్పురుషః ప్రకృతేః పరః । కే
వలానుభవానందస్వరూపః సర్వబుద్ధిదృక్ ॥ ౧౩ ॥ స ఏవ స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాగ్రే త్రిగుణాత్మకమ్।
తదను త్వం హ్యప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే॥ ౧౪ ॥ యథేమేऽవికృతా భావాస్తథా తే వికృతైః సహ । నా
నావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజం జనయంతి హి॥ ౧౫॥ సన్నిపత్య సముత్పాద్య దృశ్యంతేऽనుగతా ఇవ। ప్రా
గేవ విద్యమానత్వాన్న తేషామిహ సంభవః॥ ౧౬॥ ఏవం భవాన్ బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైర్గ్రాహ్యైర్గుణై

స్త్వం మయా విదితః - స ఏవేత్యర్థః - స్వప్రకృత్యా స్వస్య కార్యోపయోగి విశేషణభూతయా ప్రకృత్యా - నను॥ శ్రు ॥ తత్సృష్ట్వా - తదే
వానుప్రావిశదితి సృష్టప్రపంచే మమాపి సృజ్యతయా ప్రవేశః శ్రూయతే - తత్కథమియానతివాదస్తవ ఇత్యత ఆహ - తదన్వితి - భావ్యసే నిరూ
ప్యసే - అతాత్త్వికైరితి శేషః - సృష్టస్య సత్తాదినిర్వాహణార్థం అనుప్రవేశః - సత్వనాదికర్మవాసనావశాత్సృజ్యేష్వనుప్రవేశ
ఇతి శ్రుతేస్తాత్పర్యం॥ ౧౪॥ అత్ర దృష్టాంతః॥ యథేతి॥ ఇమే అవికృతా భావాః మహదాదయో యథా తథేతి దృష్టాంతం వివృణోతి - తే వికృ
తైరితి - తే వికృతైః షోడశవికారైః సహ సన్నిపత్య - విరాజం జనయంతి - సన్నిపతనే హేతుః - యతః - పృథగ్భూతాః సంతో నానావీర్యాః
విశిష్టకార్యసమర్థా న భవంతి॥ ము॥ అత్ర దృష్టాంతతయా భగవతా కార్యసృష్టయే ప్రేరితానాం భూతాదీనామండనిర్మాణప్రకా
రం - తత్ర ప్రవిష్టానామపి తేషామనుత్పత్తిం - తేషామేవానుప్రవిష్టైన భగవతాపి సృష్టబ్రహ్మాండస్య శయనస్థానమాత్రత్వం చ స్ఫుటయ
న్నాహ॥ యథేతి॥ వికారో నామ అధిష్ఠాత్రా భగవతా జనిత కార్యజననోపయోగి మహదాదీనామవస్థావిశేషః - ప్రాప్తాః వికృతాః సప్తమ
హదహంకారాః - పంచతన్మాత్రాశ్చేతి ఇమే ప్రసిద్ధా భావాః పదార్థాః - నానావీర్యాః - విచిత్రశక్తియుక్తాః - అన్యథా విచిత్రకార్యో
త్పాదనాయోగాత్ - పృథగ్భూతాః పరస్పరం భిన్న స్వరూపాః - నానావీర్యాః పృథగ్భూతా ఇమే సప్తభావాః వికృతాః సంత ఇత్యన్వయః - వి
కృతైః స్థూలభూతైః సహ సన్నిపత్య ఐక్యవిభావం ప్రాప్యేతి పంచీకరణోక్తిః - విరాజం బ్రహ్మాండం శయనస్థానభూతమిత్యర్థః - జనయం
తి॥ ౧౫॥ అతః॥ సన్నిపత్యేతి॥ ఏవం సముత్పాద్య అనుగతాః ప్రవిష్టా ఇవ దృశ్యంతే - న పునః ప్రవిష్టాః - కుతః - ఉత్పత్తేః ప్రాగేవ కారణత
యా విద్యమానత్వాన్న తేషామిహ సృష్టేః కార్యోపశ్చాత్సంభవః - ప్రవేశ ఇతి ॥ ము॥ ప్రకృతేః కిమాయాతమత ఆహ॥ సముత్పాద్యేతి॥ ఏ
వం నిర్మాయేత్యర్థః - అనుగతా ఇవేతి వశబ్దః - కృత ఇవేత్యాదివదనతిరిక్తార్థకః - అండాంతర్గతా దృశ్యంత ఇత్యర్థః - న తావతా - తే
షాం తత్రోత్పత్తిరిత్యాహ - ప్రాగేవేతి - పృథివ్యాదీనామండోత్పత్తేః ప్రాగేవ - విద్యమానత్వాదండాంతర్నోత్పత్తిరిత్యర్థః - తథై
వ భవానపి శయనస్థానభూతే తత్రానుప్రవిష్ట ఏవేతి భావః॥ ౧౬॥ దార్ష్టాంతికే ఆహ॥ ఏవం భవానితి ॥ నను యద్యహమప్రచ్యుతస్య

రూప ఏవ కారణతయా కార్యేషు వర్తసే - తర్హి - తేష్వింద్రియైర్గృహ్యమాణేషు - మమ గ్రహణం కిం నాస్తీత్యత ఆహ - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైరితి - బుద్ధ్యా రూపాదిజ్ఞానేన - అనుమేయం లక్షణం స్వరూపం యేషాం తైః - గుణైరింద్రియైః - గ్రాహ్యైర్గుణైస్సహ సన్నపి వర్తమానోఽపి - తద్గుణాగ్రహః తైర్గుణైస్సహ న గృహ్యసే - అయం భావః - న హి గ్రాహ్యైస్సహభావమాత్రం గ్రహణే కారణం - కింతు - ఇంద్రియాణాం శక్తిః - సా చ కార్యైకసమధిగమ్యా - యథా కార్యమేవ కల్ప్యతే - అతో యథా చక్షుషా రూపగ్రహణే రసాదిగ్రహణం నాస్తి తథైవ విషయగ్రహణేఽప్యగ్రహణమపీతి - అవిషయత్వేన చ గ్రహణానర్హత్వముక్తమేవ - ఆమ్ర గ్రాహద్యష్టే స్తన్నివిష్టపీతరక్తరూపాది గ్రహణసామర్థ్యం - న మాధుర్యాది గ్రహణసామర్థ్యం - రసస్య సహవర్తమానత్వేఽపి అచక్షుర్విషయత్వాత్ - సర్వబుద్ధిదృగిత్యత్ర ఏవం తావత్ప్రాగేవ విద్యమానత్వాత్ప్రవేశో నాస్తీత్యుక్తం - కించ - పరిచ్ఛిన్నస్య నీడే పక్ష్యాదేరివ ప్రవేశో భవేత్ - తవ త్వనావృతత్వాదపరిచ్ఛిన్నత్వేన బహిరంతరే చ భేదో నాస్తి కుతః ప్రవేశ ఇత్యాహ - అనావృతత్వాదితి - అనావృతత్వే హేతుమాహ - సర్వస్యేతి - న హి సర్వస్వరూపస్య - అన్యదావారకమస్తి - సర్వాత్మనః - న హ్యాత్మనావృతోఽన్యస్యాత్మా భవేత్ - ఆత్మవస్తున ఇతి ఆత్మనో వస్తునశ్చేతి హేతుద్వయం - అత సాతత్యగమన ఇత్యస్మాత్ అతతి వ్యాప్నోతీత్యాత్మా - న హి వ్యాపకస్యావరణం ఘటతే - తథా వస్తునః పరమార్థస్య అవస్తునా ఆవరణం న ఘటత ఇత్యర్థః - తస్మాత్త్వాంతర్యామితయాపి ప్రవేశో న ముఖ్యోఽస్తి కుతస్తరాం గర్భే ప్రవేశః - అతః కేవలానుభవానందస్వరూప ఏవ త్వం విదితోఽసీత్యాశ్చర్యం - మమ భాగ్యమిత్యర్థః ॥౧౬॥ నను కర్తృత్వాహం జగత్కారణమితి కథం జ్ఞాతవ్య ఇత్యత ఆహ ॥ఏవమితి॥ ఏవం ఏవంభూత ఇత్యర్థః - అనావృతత్వాదసంకుచితజ్ఞానత్వాత్ - తద్గుణాగ్రహః తత్తద్గుణమయకార్యసాహిత్యేఽపి - భవాన్ - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః జ్ఞాననిరూప్యస్వభావైః - గుణైః గుణమయకార్యైః సన్నప్యేకకారణతయా స్థితిః గ్రాహ్యైః - అత ఏవ వివిధవిచిత్రానంతకార్యవస్తుష్వనుగతం కారణత్వమేవోక్తం - తస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వమాహ - బహిరంతరం - న త ఇతి - బహిర్భాగస్తత్ప్రతిసంబంధ్యంతర్భాగశ్చ - తేనాస్తి వ్యాపిత్వాదితి భావః - తదాహ - సర్వస్యేతి - సర్వశబ్దవాచ్యస్యేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - సర్వాత్మన ఇతి - సర్వమాత్మా శరీరం యస్య - తస్య శరీరవాచకశబ్దానాం శరీరపర్యంతత్వనియమాత్సర్వశబ్దవాచ్యత్వం సర్వాత్మత్వే హేతురాత్మవస్తున ఇతి సర్వేషామాత్మభూతస్యేత్యర్థః - ఏవంవిధస్య తే - బహిరంతరం నేత్యన్వయః - అతః సర్వకారణభూత ఇతి భావః - గ్రాహ్యైర్గుణైస్సన్నపిత

క్షైస్సన్న పితద్గుణాగ్రహః । అనావృతత్వాద్బహిరంతరం న తే సర్వస్య సర్వాత్మన ఆత్మవస్తునః ॥ ౧౭ ॥
య ఆత్మనో దృశ్యగుణేషు సన్నితి వ్యవస్యతే స్వవ్యతిరేకతోఽబుధః । వినానువాదం న చ తన్మనీషితం సమ్య
గ్యతస్త్యక్తముపాదదత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ త్వత్తోఽస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో వదంత్యనీహాదగుణాదవి

ద్గుణాగ్రహ ఇతి పాఠే త్వయమర్థః - ఏవముక్తరీత్యా భగవాన్ సన్నపి సర్వత్ర కారణతయా వర్తమానోఽపి - బుద్ధ్యా రూపాదిజ్ఞానేనానుమేయం లక్షణం స్వరూపం యేషాం తైః - ఇంద్రియాణాం చక్షురాదీనాం స్వజన్యజ్ఞానానుమేయత్వాత్ - గుణైరింద్రియైః ॥శ్లో॥ గుణస్త్వావృత్తిశబ్దాదిజ్యేంద్రియాముఖ్యతంతుష్వితి నిఘంటుః - యైర్గ్రాహ్యాః పదార్థాః - తైస్సహ మితి శేషః - తద్గుణాగ్రహః - తైర్గుణైరింద్రియైరగ్రహః గృహీతుమశక్య ఇత్యర్థః - అత్రోపపత్తిమాహ - అనావృతత్వాదిత్యాదినా - అపరిచ్ఛిన్నత్వేనావరితుమశక్యత్వాదిత్యర్థః - పరిచ్ఛిన్నగ్రహ్యావరణాసంభవః - సర్వస్య సర్వాత్మన ఆత్మవస్తునస్తే - అనావృతత్వాద్ధేతోః బహిరంతరం నేత్యపరిచ్ఛిన్నతయా విభుస్వరూపస్త్వం చక్షురాదిభిస్తద్గ్రాహ్యవస్తుతుల్యం న గ్రాహ్య ఇతి - సందర్భాభిప్రాయః ॥ ౧౭ ॥ నన్వేతద్ధేతుచతుష్టయం ప్రపంచస్యాప్యస్తు తేష్వపి చేత - తత్తు న సంభవతి - సత్త్వేన ప్రతీతేరిత్యాశంక్యాహ ॥య ఇతి॥ ఆత్మనో దృశ్యేషు గుణేషు - దేహాదిషు స్వవ్యతిరేకతః - ఆత్మవ్యతిరేకేణ - పృథక్ సన్నయం దేహాదిరితి వ్యవస్యతే నిశ్చినోతి యః పుమాన్ - సః - అబుధః అవిద్వాన్ - వ్యతిరేకాదర్శనాత్ - కించ - మనీషితం విచారితం సత్ - దేహాదిసత్త్వం - యతః - వినానువాదం వాచారంభణమాత్రం వినా న సమ్యగ్భవతి - అతః అవస్తుత్వేన త్యక్తం బాధితమేతత్ - వస్తుబుద్ధ్యా ఉపాదదత్ స్వీకుర్వన్ - అబుధ ఇత్యర్థః ॥౧౮॥ ఏవం సర్వకారణే సర్వాత్మన్యనంతే త్వయి - పరమపురుషార్థభూతే సతి - యస్యనిత్యేషు ప్రాకృతవిషయేషు - నిత్యత్వబుద్ధ్యా భ్రమతి - తస్యనిందాయ ఇత్యభిప్రాయన్నాహ ॥య ఇతి॥ అబుధః అవిద్వాన్ - యః స్వవ్యతిరేకతః ఆత్మస్వరూపస్యైవ నిత్యత్వాత్ స్వస్వరూపవ్యతిరేకేణేత్యర్థః - ఆత్మనో దృశ్యగుణేషు భోగపదార్థేషు - సన్నితి నిత్య ఇతి వ్యవస్యతే వ్యవస్యతి - ఇత్యధ్యవసాయం కరోతీత్యర్థః - తన్మనీషితం తస్యాధ్యవసాయః - అనువాదం వినా తస్య నిత్యత్వనిషిద్ధార్థమనువాదమంతరేణ - న సమ్యక్ ఇత్యర్థః - నిత్యత్వనిషిద్ధార్థమాత్మాన్యత్వమనూద్యతే చేత్తత్సమ్యక్ - నిత్యత్వప్రతిపాదనం తు న సమ్యగిత్యర్థః - నన్వేవంవిధపురుషబుద్ధేరసమ్యక్త్వం కుత ఇత్యత్రాహ - యత ఇతి - పుమానయం - యతో యస్మాదనిత్యత్వాద్ధేతోస్త్యక్తం విద్వద్భిః పరిహృతం - ఉపాదదత్ - స్వబుద్ధ్యా స్వీకరోతీత్యర్థః - అత్ర సత్త్వం నామ సర్వకాలసంబంధిత్వం - తదేవ నిత్యత్వం బోధ్యం - అస్య శ్లోకస్య ప్రపంచావస్తుత్వప్రతిపాదనపరత్వపక్షే - త్వమేక ఏవాస్య సతః ప్రసూతిరిత్యాదివిరోధస్స్యాత్ - అత ఉక్త ఏవార్థో గ్రాహ్యః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం పరమేశ్వరాద్దృశ్యస్య తద్వ్యతిరేకేణ సత్త్వముక్తం - పరమేశ్వరోపాదానత్వాదపి తద్వ్యతిరేకాసత్త్వమిత్యాహ ॥త్వత్త ఇతి॥ నన్వేవం సత్యపి వికారిత్వమిత్యాహ - అనీహాదితి - అగుణత్వాదనీహత్వం - తతో వికారిత్వమిత్యర్థః - న

న్వనీహత్వేకథంకర్తృత్వం-కర్తృత్వేవా-కుతః అవికారిత్వంతత్రాహ-త్వయీశ్వరఇతి-బ్రహ్మత్వాదవికారిత్వం- ఈశ్వరత్వాత్కర్తృత్వమితి- నన్వేతదపివిరుద్ధమేవనేత్యాహ- తదాశ్రయత్వాదితి- గుణైఃకర్తృభిఃత్వయిసృష్ట్యాదికర్తృత్వముపచర్యతే- గుణాశ్రయత్వాత్-యథాభృత్యకృతంరాజనీతి॥ ము॥ నను॥ శ్రు॥ బహుస్యాంప్రజాయేయంజనయంతీంగ్ంసరూపామిత్యాదిషు ప్రకృత్యాదేరేవజగదుత్పత్త్యాదిశ్రవణాన్మత్తఃకుతస్తదిత్యతఆహ॥త్వత్తఇతి॥అస్యపరిదృశ్యమానస్యజగతః-సంయమోవిలయః-అనీహాత్ సంకల్పేతరవ్యాపారరహితాత్- అగుణాత్ గుణత్రయరహితాత్- అవిక్రియాత్ స్వరూపస్వభావవికారరహితాత్- త్వత్తఏవవదంతీత్యన్వయః-సత్యసంకల్పవ్యతిరిక్తాల్పవ్యాపారశాలినశ్చితః-స్వరూపవికారవతోచిత్తశ్చ-నసర్వవిధకారణత్వమితిభావః- ఏతదేవసమర్థయతి-త్వయీతి-ఈశ్వరేబ్రహ్మణి-త్వయినవిరుధ్యతే-సర్వశక్తిత్వాదిత్యర్థఃతర్హివికారాదిశూన్యేమయి-కథంసృజ్యత్వాదివ్యపదేశఇత్యత్రాహ- ఆశ్రయత్వాదితి-స్వశరీరభూతస్యకార్యవర్గస్యాంతరాత్మతయాధారకత్వాదిత్యర్థః- గుణైఃశరీరభూతకార్యవర్గగతైరుత్పత్త్యాదిభిర్విశిష్టేత్వయి- తత్సృజ్యత్వాదికముపచర్యతే- శరీరద్వారకముచ్యతే- నతుసాక్షాదుచ్యతఇత్యర్థః- యద్వా- గుణైస్త్వచ్ఛరీరభూతగుణమయకార్యైర్ద్వారభూతైర్హేతుభిః -తత్త్వయిఉపచర్యతఇతి॥౧౯॥ ....

ఏవంభూతస్యైవతవయథావిశ్వస్థితిసర్గలయార్థం త్రివర్ణగుణావతారాః- ఏవమయంభూభారాపనయనార్థమవతారభావఇతిజ్ఞాతవ్య ఇత్యాహశ్లోకద్వయేన॥ సత్వమితి॥ ము॥ ఉక్తముత్పత్త్యాదికారణత్వంభంగ్యంతరేణానుసంధత్తే॥సత్వమితి॥స్వమాయయాస్వసంకల్పేన- అత్రరజసోపబృంహితంరక్తం-తమసోపబృంహితంకృష్ణమిత్యుక్త్వా-సత్త్వేనోపబృంహితంశుక్లమితిచ-పారిశేష్యాద్బోధ్యం- అజామితిశ్రుతౌలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యత్రైవశుక్లాదిశబ్దైఃసత్వాదిగుణాలక్ష్యంతే- సఃతథాప్రసిద్ధః- త్వంత్రిలోకస్థితయేఆత్మనఃశుక్లంవర్ణంస్థితికారణం స్వస్య తదసాధారణంవర్ణమిత్యర్థః - సత్త్వగుణాభిభూతః - స్థితింకరోషీతిభావః - ఏవమన్యత్ర

క్రియాత్ । త్వయీశ్వరేబ్రహ్మణి నోవిరుధ్యతేత్వదాశ్రయత్వాదుపచర్యతేగుణైః ॥ ౧౯ ॥ స
త్వంత్రిలోకస్థితయేస్వమాయయాబిభర్షిశుక్లంఖలువర్ణమాత్మనః। సర్గాయరక్తంరజసోపబృంహి
తంకృష్ణంచవర్ణంతమసాజనాత్యయే ॥ ౨౦ ॥ త్వమస్యలోకస్యవిభోరిరక్షిషుర్గృహేవతీర్ణోసిమ
మాఖిలేశ్వర। రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూథపైర్నిర్వ్యూహ్యమానాన్నిహనిష్యసేచమూః ॥ ౨౧॥ అ
యంత్వసభ్యస్తవజన్మనౌగృహేశ్రుత్వాగ్రజాంస్తేన్యహనత్సురేశ్వర । సతేవతారంపురుషైస్సమ

శ్రీ స్వస్వరూపేణావిర్భూతం శ్రీపరమపురుషంప్రతి - దేవకీకృతస్తుతిః శ్రీ

ర్పితంశ్రుత్వాధునైవాభిసరత్యుదాయుధః॥ ౨౨॥ శ్రీశుకః॥ అథైనమాత్మజంవీక్ష్యమహాపురుషలక్ష
ణమ్। దేవకీతముపాధావత్కంసాద్భీతాశుచిస్మితా ॥ ౨౩॥ దేవకీ॥ రూపంయత్తత్ప్రాహురవ్యక్తమా

ర్వ్యూహ్యం- జనాత్యయేప్రళయేఇత్యర్థః- అత్రస్వేనరూపేణచతుర్ముఖరుద్రాఖ్యక్షేత్రజ్ఞవిశిష్టవేషేణచ- స్థిత్యాదికర్తృత్వం- తత్తద్గుణకద్రవ్యాధిష్ఠానేనతత్తద్గుణాభిభవశ్చేతి॥ ౨౦॥ త్వమితి॥ రక్షిషురిచ్ఛురవతీర్ణోసి - కృష్ణేనవర్ణేన- అతస్సాధూనాంరక్షార్థం- రాజన్యసంజ్ఞాఃయే అసురకోటియూథపాఃతైర్నిర్వ్యూహ్యమానాఃతతస్తతశ్చాల్యమానాః- చమూఃసేనాఃనిహనిష్యసేసంహరిష్యసి॥ ము॥ ఏవంసర్వరక్షకస్యభగవతః- ప్రకృతోపయోగమనుసంధానం - స్తుతిముపసంహరతి॥ త్వమితి॥లోకస్యరిరక్షిషుః- రక్షాంకర్తుమిచ్ఛుః- రాజన్యసంజ్ఞాః అసురకోటీనాంయూథపాః- తైర్నిర్వ్యూహ్యమానాఃసర్వతఃప్రేర్యమాణాః- నిహనిష్యసేసంహరిష్యసి॥౨౧॥ కింతుతథాప్యప్రభుస్తేనత్వయాభవితవ్యమిత్యాహ॥అయమితి॥అసభ్యఃఖలః-సమర్పితంకథితం॥ను॥ ఏవంస్తుత్వా- విదితానీత్యాదినా- జ్ఞాతమపిభగవత్పరత్వంవిస్మృత్య- పుత్రోయమితివాత్సల్యేన-తస్యకంసాద్భయమాశంక్యాహ॥ అయమితి॥ తవ- ఆస్వాస్తేనిమష్టమోగర్భఇత్యాదినాస్వహంతృతయా శ్రుతస్యేత్యర్థః-మేగృహేశ్రుత్వాభవిష్యతీతిపూర్వమేవశ్రుత్వా-అగ్రజాంత్వత్తఃపూర్వముత్పన్నాం-మత్పుత్రాం-వ్యహనత్ జఘాన- అహోత్వయితాదృశస్తస్మత్సరః- యదయంభవిష్యతస్తవసంబంధమాత్రేణైవ- ప్రథమోత్పన్నానత్స్నత్రయవర్గవధపర్యంతంవిశ్రాంత ఇతిభావః- అసభ్యఃసభానర్హఃసుశఃఖలేశ్వరఃదుష్టైస్సరః- అసభ్యఃఖల ఇతివ్యాఖ్యానంతుపానరుక్త్యగ్రస్తంబోధ్యం-సురేశ్వరేతిసంబుద్ధ్యంతపాఠేనకశ్చిద్విరోధః- పురుషైఃస్వభృత్యైః- సమర్పితంజ్ఞాపితం॥ ౨౨॥ అథేతి॥ ఉపాధావత్ అస్తౌత్ ॥ ము ॥ అథదేవకీకించిద్విజ్ఞాపయితుమాదౌస్తువేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ ఉపాధావత్ స్తుత్యాదుపకస్సైశుచిస్మితాస్వపుత్రభూతభగవద్దర్శనేనభయనివృత్త్యావికసితముఖీత్యర్థః॥ ౨౩॥ దేవకీకించిద్విజ్ఞాపయితుంత్వయిభయశంక్యైవతావన్నాస్తీతిశ్లోకచతుష్టయేనాహ॥ రూపమితి॥ యత్తత్ కిమపి- రూపంవస్తు-ప్రాహుఃవేదాః- కింతద్వస్తుతదాహ-అవ్యక్తం- అత్రహేతుః- ఆద్యంకారణం- కింపరమాణవః- న-బ్రహ్మబృహత్ - కింప్రధానం-న- జ్యోతిఃచేతనం-కింనైయాయికానామివజ్ఞానగుణకం- న- నిర్గుణం- కింమీమాంసకానామివజ్ఞానపరిణామి- న-నిర్వికారం- కింపుష్కరాక్షాదీనామివశక్తివిశేషపరిణా

మి- న- సత్తామాత్రం- తర్హి- కింసామాన్యం- న- నిరీహం- సన్నిధిమాత్రేణకారణం-ఏవంభూతంకిమపి కార్యంకల్ప్యం-యద్వాస్తు-
ఏవసాక్షాత్త్వంవిష్ణురితి-అపరోక్షశ్చేత్యాహ- అధ్యాత్మదీపఇతి-బుద్ధ్యాదికార్యకారణ సంఘాత ప్రకాశక ఇత్యర్థః- అథవా-అవ్య
క్తంనకేనాపిప్రమాణేన-వ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తం-కథం- ఉత్పత్త్యాతావన్నవ్యజ్యతఇత్యాహ- ఆద్యంసర్వస్యకార్యస్యాద్యం- అనాదీ
ర్థః-తథా- బ్రహ్మ-జ్యోతిః- నిర్గుణం-నిర్వికారం- ఇతిచతుర్భిఃపదైః- నిర్దేశేనచ-ప్రకాశేనచ-గుణేనచ-వికారేణచ-వ్యక్తి
నిరాకరోతి- తథాసత్తామాత్రమితివిశేషేణ- నిర్విశేషమితిసామాన్యేన- నిరీహమితిక్రియయాచ- వ్యక్తంనిరాకరోతి- అన్యత్సమానం
ఏవంభూతస్యతవ- నభయశంకేతిభావః॥ ము॥ మహాపురుషలక్షణమిత్యుక్తమేవవివృణోతి- శ్లోకచతుష్టయేన ॥ రూపమితి॥ యద్రూపం
ప్రాహుః- సత్వమిత్యన్వయః- విధేయప్రాధాన్యాత్పుంలింగనిర్దేశః- రూప్యత ఇతిరూపంస్వరూపం- నవ్యజ్యతే- ఇంద్రియైరిత్యవ్య
క్తం- అతీంద్రియమిత్యర్థః- బ్రహ్మబృహత్త్వాదిగుణయుక్తం॥ శ్రు॥ బృహతిబృంహయతి- తస్మాదుచ్యతే॥- పరంబ్రహ్మేతినిరుక్తిః-జ్యో
తిఃస్వయంప్రకాశం- నిర్గుణంసత్త్వాదిగుణశూన్యం- నిర్వికారంశోకమోహాదిషడ్వికారరహితం- సత్తామాత్రంవృద్ధిక్షయాదిరహి
తం-నిర్విశేషంశబ్దస్పర్శాదివిశేషశూన్యం-నిరీహంపుణ్యపాపాదిరూపవ్యాపారరహితం-తత్తథా- ఆగమప్రసిద్ధం- ఆత్మజ్ఞానమధ్యాత్మశ
బ్దేనోచ్యతే- తదేవదీపోయస్యసః- దీపవత్సర్వప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానవానిత్యర్థః॥ శ్రు॥నహిద్రష్టుర్దృష్టేర్విపరిలోపోవిద్య
తే। స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచేతిశ్రూయతే-యద్వా-అధ్యాత్మమాత్మవిషయజ్ఞానం-తస్యదీపః ప్రకాశః-ఆత్మవిషయజ్ఞాన ప్రదఇత్య
ర్థః॥౨౪॥ కించ-మహాప్రళయేప్యవశిష్యమాణస్యకుతోభయమిత్యాహ॥నష్టఇతి॥చరాచరేలోకే-మహాభూతేషుక్షీణేషు-తేష్వపి- ఆది
భూతంభూతసూక్ష్మం- ప్రవిష్టేషు-తస్మిన్నపివ్యక్తే అవ్యక్తంప్రధానంప్రాప్తే- అవశేషాత్మకేప్రధానే-సంజ్ఞాప్రజ్ఞాయస్య - ఏవమ
విలీనమిదమస్తి-పశ్చాదేవముద్బోధనీయమితి-సః అశేషసంజ్ఞఃశేషసంజ్ఞ ఇతివా॥ ము॥ ద్విపరార్ధేతి-పరంనామబ్రహ్మణోవర్షశతా
త్మకమాయుః-తస్య పంచాశద్వర్షాత్మకంపూర్వార్ధం- ఉత్తరార్ధంచపరార్ధముచ్యతే- తదుక్తం॥శ్లో॥ బ్రహ్మణస్స్వస్యమానేన

ద్యంబ్రహ్మజ్యోతిర్నిర్గుణంనిర్వికారమ్ । సత్తామాత్రంనిర్విశేషంనిరీహంసత్వంసాక్షాద్విష్ణురధ్యా
త్మదీపః ॥ ౨౪ ॥ నష్టేలోకేద్విపరార్ధావసానే మహాభూతేష్వాదిభూతంగతేషు । వ్యక్తేవ్యక్తంకాల
వేగేనయాతేభవానేకశ్శిష్యతే శేషసంజ్ఞః ॥ ౨౫ ॥ యోయంకాలస్తస్యతేవ్యక్తబంధోచేష్టామాహు
శ్చేష్టతేయేనవిశ్వమ్। నిమేషాదిర్వత్సరాంతోమహీయాంస్తంత్వేశానంక్షేమధామప్రపద్యే ॥ ౨౬ ॥
మర్త్యోమృత్యువ్యాళభీతఃపలాయన్సర్వాన్లోకాన్నిర్భయంనాధ్యగచ్ఛత్ । త్వత్పాదాబ్జం
ప్రాప్య*యదృచ్ఛయాద్యస్వస్థశ్శేతేమృత్యురస్మాదపైతి॥ ౨౭ ॥ సత్వంఘోరాదుగ్రసేనాత్మజాన్న
స్త్రాహిత్రస్తాన్భృత్యవిత్రాసహాసి । రూపంచేదంపౌరుషంధ్యానధిష్ణ్యంమాప్రత్యక్షంమాం

స్యేయవర్షశతంస్మృతమ్। తత్పరంపైతదర్ధంతుపరార్ధమభిధీయత ఇతి-తథాచద్వయోఃపరార్ధయోరవసానేచతుర్ముఖస్య
ప్రళయ ఇత్యర్థః - మహాభూతేషుపృథివ్యాదిషు ఆదిభూతంభూతాదిం -స్వప్రకృతిభూతమహంకారమిత్యర్థః ॥ శ్లో॥ భూతాదిమిం
ద్రియాదించద్విధాహంకారమేవచేతి విష్ణుపురాణవచనాత్ - వ్యక్తేతదహంకార ప్రకృతిభూతేమహతీత్యర్థః - అవ్యక్తంప్రధా
నం-శేషసంజ్ఞఃశేషాఖ్యః- శేషాత్మనాసర్వజగద్ధారకహ ఇత్యర్థః- యద్వా ॥ శ్లో॥ శిష్యతేశేషసంజ్ఞ ఇతిశేషశబ్దవ్యుత్పత్తిరేవాచ్య
తే-తదాసర్వలోపేనస్వస్మైస్వకస్మైవావశిష్టత్వాత్- అశేషసంజ్ఞ ఇతిభేదేతు-అశేషశబ్దేనచరాచరాత్మకంవిశ్వముచ్యతే-తత్సంజ్ఞా
నాతీత్యశేషసంజ్ఞఃసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః-అశేషాఃసంజ్ఞాఆఖ్యాఃయస్యసః-సర్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్య ఇతివా॥ ౨౫॥ కించ॥యో
ఇతి॥ఏవంప్రళయహేతుఃయోయంకాలః- అవ్యక్తబంధో ప్రకృతిప్రవర్తక-తస్య- ప్రళయావధిభూతస్య- తేతవ-చేష్టాంలీలాం-చే
ష్టతేవిపరివర్తతే- పునఃపునర్వత్సరావృత్త్యామహీయాన్ద్విపరార్ధరూపః- యస్యచేష్టామాహుః- తం-త్వాత్వాం- క్షేమధామఅభ
యస్థానం- ప్రపద్యేశరణం వ్రజే॥ ము॥ నిమేషాదిర్వత్సరాంతోయోయంకాలోమహీయాన్ - విభుః- యేనకాలేనవిశ్వంచేష్టతేప్రవ
ర్తతే- తంకాలం- హేఅవ్యక్తబంధో ప్రకృతిబంధో- భగవతఃస్వశరీరభూతప్రకృతిధారకత్వాద్బంధుత్వం - తస్యతథాప్రసిద్ధస్య
తే-చేష్టాంచేష్టాతుల్యం-విశేషణమాహుః క్షేమధామక్షేమస్థానం-తం-త్వా- ఈశానమితిభేదః-త్వాత్వాం ప్రపద్య ఇతి-యద్వా- యోయం
కాలఃమహీయాన్-తంకాలం-యేనభవతావిశ్వంచేష్టతే-తస్యతేచేష్టామాహురితియోజనా ॥ ౨౬॥ క్షేమధామత్వమేవాహ॥మర్త్య
ఇతి॥లోకాన్ప్రతి- యదృచ్ఛయా- కేనాపిభాగ్యోదయేన- అత్రఛందోభంగఆర్షః-హేఆద్య॥ ము॥క్షేమధామత్వమేవాహ॥ మర్త్య
ఇతి॥మృత్యురేవవ్యాళఃక్రూరసర్పః-లోకాన్ప్రతి- పలాయన్ధావన్- శరణాన్వేషణార్థమితిభావః- నిర్భయంమృత్యు భయర
హిత్యం-నాధ్యగచ్ఛత్నప్రాప్తవాన్-హేఆద్య-యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికాదిసుకృతపరిపాకవశేన॥ ౨౭॥ ప్రస్తుతంవిజ్ఞాపయతి॥స
ఇతి॥ భృత్యానాంవిత్రాసంహంతీతిభృత్యవిత్రాసహా- భృత్య విదితివాభేదః- పౌరుషం ఐశ్వరం - ధ్యానధిష్ణ్యంధ్యానాస్పదం- మాం
సదృశాంమాంసచక్షుషాం - మాదృశామిత్య పిపాఠాంతరం- ప్రత్యక్షంమాకృథాః॥ము॥ ఏవంస్తుత్వా ప్రస్తుతంవిజ్ఞాపయతి॥ సత్వ

షుణి ॥ భృత్యమిత్ర సాక్ష్యేన భృత్యైస్సహమిత్రవద్వర్తమానేత్యర్థః-అసహాశ్చత్రూణాం దుస్సహోసి- భృత్యవిత్రాసహాసీతిపాఠే- భృత్యానాం విత్రాసం భయం-హంతీతి తథోక్తః-భృత్యవిత్-త్రాసహాఅసీతి వా ఛేదః- భృత్యవిత్ భృత్యమనోరథవేదీత్యర్థః- పౌరుషం పరమపురుషత్వసూచకం- ధ్యానధిష్ణ్యం ధ్యానవిషయం-యోగిధ్యానాలంబనమిత్యర్థః-మాదృశాం కర్మచక్షుషాం-మాకృషీష్ఠాః-మాకార్షీః॥ ౨౮ ॥ జన్మేతి॥ భవత ఏవ హేతోర్నిమిత్తభూతాత్కంసాత్సముద్విజే బిభేమి- యతః- అధీరధీః అధీరచిత్తా॥ ము॥ మాతృత్వప్రయుక్తప్రేమాతిశయేనాహ॥జన్మేతి॥ తే మయి జన్మ మావిద్యాదిత్యన్వయః- భవద్ధేతోః-త్వదర్థం-కంసాత్సముద్విజే-తస్మాత్త్వానిష్టముత్ప్రేక్ష్య బిభేమిత్యర్థః-భవద్ధేతోః భవదవతారనిమిత్తభూతాత్-కంసాత్సముద్విజ ఇతి వా-నసువిదితముత్ప్రభావాయాస్తవ-కాభీరిత్యత్రాహ- అధీరధీరితి-అధైర్యమేవ సర్వత్ర భయోత్ప్రేక్షామూలమితి భావః॥ ౨౯॥౩౦॥ కిమత్యుపసంహర్తవ్యం- ఏవంభూతేన పుత్రేణ-తవబృహల్లీశ్లాఘాస్యాదితి చేత్తత్రాహ॥విశ్వమితి॥నిశాంతే ప్రళయావసానే-యథావకాశం అసంకోచతః- అసంభావితత్వాత్ అపహస్యతైవస్యాదిత్యర్థః॥ము॥ విశ్వాత్మన్ విశ్వశరీరక- విశ్వస్యాంతరాత్మన్నితి వా- రూపస్య పరమపురుషత్వసూచకతామేవాహ-శంఖేతి-ననుత్వద్గర్భజాతం మామేవం కథం వర్ణయసీత్యత్రాహ- విశ్వమితి- యత్తదోర్నిత్యసంబంధాదత్ర య ఇత్యధ్యాహారః- పరమపురుషో యో భవాన్- స్వతనావేవ నిశాంతే సదనే-యద్వా- నిశాశబ్దేన మహానిశాఖ్యః ప్రళయ ఉచ్యతే-స ఏవాంతః సకలజగత్సమాప్తిః-తస్మిన్నితి-ఏతద్విశ్వం-యథావకాశం సవిస్తారమిత్యర్థః- బిభర్తి సోఽయం భవాన్ మమ గర్భగోఽభూదితి యత్- తత్ నృలోకస్య విడంబనమిత్యేవం యోజనా-విడంబనం తద్వదాచరణం- అహో ఇతి- కుక్షిస్థాఖిలభువనస్య- స్వకుక్షిస్థిత్యనుసంధానే నాశ్చర్యానుకరణం॥ ౩౧॥

సదృశాంకృషీష్ఠాః ॥ ౨౮ ॥ జన్మ తేమయ్యసౌపాపో మావిద్యాన్మధుసూదన। సముద్విజేభవద్ధేతోఃకం
సాదహమధీరధీః ॥ ౨౯ ॥ ఉపసంహరవిశ్వాత్మన్నదోరూపమలౌకికమ్। శంఖచక్రగదాపద్మశ్రియా
జుష్టంచతుర్భుజమ్ ॥ ౩౦ ॥ విశ్వంయదేతత్స్వతనౌనిశాంతేయథావకాశంపురుషఃపరోభవాన్। బి
భర్తిసోఽయంమమగర్భగోఽభూదహోనృలోకస్యవిడంబనంమహత్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ త్వ
మేవపూర్వసర్గేఽభూఃపృశ్నిః స్వాయంభువేసతి। తదాయంసుతపానామప్రజాపతిరకల్మషః॥ ౩౨ ॥
యువాంవై బ్రహ్మణాదిష్టౌప్రజాసర్గేయదాతతః। సన్నియమ్యేంద్రియగ్రామంతేపాథేపరమంత
పః॥ ౩౩ ॥ వర్షవాతాతపహిమఘర్మకాలగుణాననుసహమానౌశ్వాసరోధవినిర్ధూతమనోమ
లౌ॥ ౩౪ ॥ జీర్ణపర్ణానిలాహారావుపశాంతేనచేతసా। మత్తఃకామానభీప్సంతౌమదారాధనమీహ
తుః॥౩౫॥ ఏవంవాంతప్యతోర్భద్రేతపఃపరమదుష్కరమ్। దివ్యవర్షసహస్రాణిద్వాదశేయుర్మ
దాత్మనోః ॥ ౩౬ ॥ తదావాంపరితుష్టోఽహమమునావపుషానఘే। తపసాశ్రద్ధయానిత్యంభక్త్యాచ
హృదిభావితః॥ ౩౭॥ ప్రాదురాసంవరదరాడ్యువయోఃకామదిత్సయా। వ్రియతాంవరఇత్యుక్తేమా
దృశోవాంవృతస్సుతః ॥ ౩౮ ॥ అజుష్టగ్రామ్యవిషయావనపత్యౌచదంపతీ। నవవ్రాథేఽపవర్గంమే

చతుర్భుజరూపేణావిర్భావే- కారణం తావదాహ - చతుర్భిః శ్లోకైః ॥ త్వమితి ॥ పూర్వసర్గే ప్రథమజన్మని- అభూః ఆసీః - పృశ్నిర్నామ- స్వాయంభువే స్వాయంభువమన్వంతరే- తదా అయం వసుదేవః॥ ము॥ అథ భగవాన్ తత్పుత్రత్వే స్వస్య నిమిత్తమాహ॥త్వమేవేతి॥ పూర్వసర్గే ప్రథమజన్మని- స్వాయంభువే స్వాయంభువమన్వంతరప్రభవా-పృశ్నిర్నామ-సతీ- స్వాయంభువ ఇతి పాఠే-తస్మిన్మన్వంతర ఇత్యర్థః-అయం వసుదేవః॥౩౨॥ యువామితి॥తేపాథే దుష్కరం తపః కృతవంతౌ-యువాం॥ ము॥యదా బ్రహ్మణా యువాం ప్రజాసర్గే ఆదిష్టౌ-తదా తపస్తేపాథ ఇత్యన్వయః॥ ౩౩॥ ము॥వర్షేతి॥ ఘర్మకాలస్య గ్రీష్మర్తోః-గుణాః శరద్యప్యుపలభ్యమానఉష్మా-యద్వా-ఘర్మ ఏవ గ్రీష్మకాలోష్మా-వర్షాదీనేవ కాలగుణాన్ తత్తత్కాలవ్యంగ్యాన్ వర్షాదీనిత్యర్థః- అను అనుసృత్య- సహమానౌ శ్వాసనిరోధః పూరకకుంభకాభ్యాం- ప్రాణనిరోధః॥౩౪॥౩౫॥ఏవమితి॥తప్యతోః ఆచరతోః-ఈయుః గతాని-మదాత్మనోః మచ్చిత్తయోః॥ ము॥ తప్యతోః తప ఆచరతోః ఈయుః అతీతాని అహమేవాత్మా అంతర్ధారకో యయోస్తయోః మదాత్మనోః- అతఏవ దృశదుష్కరతపశ్శక్తిరితి భావః- మదాత్మనోః మద్గతచిత్తయోరితి వా ॥౩౬॥తదేతి॥అమునా వపుషా॥ము॥అమునా వపుషా-చతుర్భుజాదిమతా॥౩౭॥ప్రాదురాసమితి॥ ప్రాదుర్భూతోఽస్మి- వరదరాట్ వరదేషు శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - తేన సకృద్వారేణ చ వారంవారమావిర్భావకారణముక్తం-మాదృశః మయా సదృశః - కామస్య దిత్సయా దాతుమిచ్ఛయా॥ ము॥ అనేనైవ విగ్రహేణ వరదరాట్ వరదశ్రేష్ఠః- అతో యదా స్వమనోరథవరప్రదానానుగుణ్యేన త్రివారముత్పత్తిరితి భావః-కామస్య మనోరథస్య దిత్సయా దాతుమిచ్ఛయా- మయేతి శేషః- వరో వ్రియతామిత్యుక్తే సతి-వాం యువయోః-మాదృశః మత్సదృశః-సుతః-మత్తో వృతః॥౩౮॥ అజుష్టేతి॥మోహత్తాపి-యువాం అపవర్గం-న

వప్రార్థనవృతవంతౌ ॥ మమ ॥ మమమాయయా మోహితౌ అపత్యాద్యలాభాత్ తత్రైవ మనస్సహితౌ మోహంగతౌ - పరమపురుషార్థం ...
వృత ఇతి భావః ॥ ౩౯ ॥ గత ఇతి ॥ వరం దత్త్వా - మయి గతే ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ....
తయోరితి ॥ అదిత్యాం కశ్యపాద్వామన ఆసేతి - యత్తపఃపితద్రూపయోర్యువయోరహమేవ పునరాసమిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ఏతదితి ॥ ప్రా...
ప్రథమం - తావత్ - ఏతద్రూపం మే జన్మని - స్మరణాయ జ్ఞానాయ - దర్శితం - మద్భవం మద్విషయం - అనంతరం త్వదిచ్ఛయా - బాలో...
విష్యామీతి భావః ॥ ౪౪ ॥ ననుత్వయి ప్రసన్నేపి కథమావయోః పునఃపునర్జన్మేతి - అతః పరం న భవిష్యతీత్యాహ ॥ యువామితి ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ...
౪౭ ॥ ౪౮ ॥ తత ఇతి ॥ యదికంసాద్భిభేషి త్వమిత్యాదినా - ప్రథమమేవ భగవతా - ప్రచోదితో వసుదేవః - యదా గంతుమైచ్ఛత్ - తర్హ్యేవ -
వ - అజాపి యా యోగమాయా - సా నందజాయయా - అజని జాతా ॥ ౪౯ ॥ తయేతి ॥ హృతాః ప్రత్యయా ధర్మాః - సర్వా వృత్తయో యేషాం ...

మోహితౌ మమమాయయా ॥ ౩౯ ॥ గతే మయి యువాం లబ్ధ్వా వరం మత్సదృశం సుతమ్ । గ్రామ్యాన్
భోగానభుంజాథాం యువాం ప్రాప్తమనోరథౌ ॥ ౪౦ ॥ అదృష్ట్వాఽన్యతమం లోకే శీలౌదార్యగుణైః
సమమ్ । అహం సుతో వామభవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః ॥ ౪౧ ॥ తయోర్వాం పునరేవాహమదిత్యా
మాస కశ్యపాత్ । ఉపేంద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వాచ్చ వామనః ॥ ౪౨ ॥ తృతీయేఽస్మిన్ భవేఽహం వై తే
నైవ వపుషాథ వామ్ । జాతో భూయస్తయోరేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి ॥ ౪౩ ॥ ఏతద్వాం దర్శితం రూపం
ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ మే । నాన్యథా మద్భవం జ్ఞానం మర్త్యలింగేన జాయతే ॥ ౪౪ ॥ యువాం మాం పుత్ర
భావేన బ్రహ్మభావేన చాసకృత్ । చింతయంతౌ కృతస్నేహౌ యాస్యేథే మద్గతిం పరామ్ ॥ ౪౫ ॥ యదికం
సాద్ధ్వి భీషితస్త్వం తర్హి మాం గోకులం నయ । యశోదాయాశ్చ తాం కన్యాం మన్మాయామానయ ద్రు
తమ్ ॥ ౪౬ ॥ స్వయం స్యుర్వివృతా ద్వారో యమునా చ సుదుస్తరా ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇత్యుక్త్వాఽసీద్ధరిస్తూ
ష్ణీం భగవానాత్మమాయయా । పిత్రోస్సంపశ్యతోస్సద్యో బభూవ ప్రాకృతశ్శిశుః ॥ ౪౮ ॥ తతశ్చ శౌరి
ర్భగవత్ప్రచోదితస్సుతం సమాదాయ ససూతికాగృహాత్ । యదా బహిర్గంతుమియేష తర్హ్యజా
యా యోగమాయాజని నందజాయయా ॥ ౪౯ ॥ తయా హృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషు ద్వాస్స్థేషు పౌరే
ష్వపి శాయితేష్వథ । ద్వారస్తు సర్వాః పిహితా దురత్యయా బృహత్కవాటాయసకీలశృంఖలైః ॥ ౫౦ ॥
తాః కృష్ణవాహే వసుదేవ ఆగతే స్వయం వ్యశీర్యంత యథా తమో రవేః । వవర్ష పర్జన్య ఉపాంశుగర్జి
తశ్శేషోఽన్వగాద్వారి నివారయన్ ఫణైః ॥ ౫౧ ॥ మఘోని వర్షత్యసకృద్యమానుజా గంభీరతోయౌఘ
జవోర్మిఫేనిలా । భయానకావర్తశతాకులా నదీ మార్గం దదౌ సింధురివ శ్రియః పతేః ॥ ౫౨ ॥ నందవ్ర
జం శౌరిరుపేత్య తత్ర తాన్ గోపాన్ ప్రసుప్తానుపలభ్య నిద్రయా । శిశుం యశోదాశయనే నిధాయ త
త్సుతాముపాదాయ పునర్గృహానగాత్ ॥ ౫౩ ॥ దేవక్యాశ్శయనే న్యస్య వసుదేవోఽథ దారికామ్ । ప్ర
తిముచ్య పదోర్లోహమాస్తే పూర్వవదావృతః ॥ ౫౪ ॥ యశోదా నందపత్నీ చ జాతం పరమబుద్ధ్యత ।
న తల్లింగం పరిశ్రాంతా నిద్రయాపగతస్మృతిః ॥ ౫౫ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - తృతీయోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకః ॥ బహిరంతఃపురద్వారస్సర్వాః పూర్వవదావృతాః । తతో బాలధ్వనిం శ్రుత్వా గృహపాలా

అథవా - హృతాః ప్రత్యయాః అన్యాశ్చ సర్వా వృత్తయో యేషాం జాగ్రతామపి - తథాభూతేషు ద్వారపాలేషు సత్సు - బృహత్కవాటేషు లో
హకీలకయుక్తశృంఖలైః - బృహద్భిః కవాటాదిభిర్దురత్యయా ఇతి వా ॥ ౫౦ ॥ తా ఇతి ॥ స్వయమేవ వ్యశీర్యంత వివృతా ఇత్యర్థః - రవే
ర్నిమిత్తభూతాత్ ॥ ౫౧ ॥ మఘోనీతి ॥ గంభీరో యస్తోయౌఘః - తస్య జవేన - యే ఊర్మయః - తైః ఫేనిలాః ఫేనవ్యాప్తాః - భయానకైరావ
ర్తశతైర్వ్యాప్తాపి - శ్రియఃపతేః సీతాపతేః ॥ ౫౨ ॥ నందవ్రజమితి ॥ నిద్రయా అజయా ॥ ౫౩ ॥ దేవక్యా ఇతి ॥ ప్రతిముచ్య బద్ధ్వా - పదో
పాదయోః లోహం నిగళం - ఆస్తే స్మ ॥ ౫౪ ॥ యశోదేతి ॥ జాతం కించిదితి - కేవలం అబుద్ధ్యత - న తు పుత్రః కన్యా చేతి - యోగనిద్రయా
చ మోహితేతి ॥ ౫౫ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - తృతీయాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్లో ॥ చతుర్థే చండికావాక్యమాకర్ణ్యాలిభయాకులః । దుర్మంత్రిభిర్హితం మేనే కంసో బాలాదిహింసనమ్ ॥ ౧ ॥ తత ఇతి ॥ తదష్టమం జన్మ

౭॥ సఇతి॥ కాలోమృత్యుః॥ ౩॥౪॥ బహవఇతి॥ అంగహేభ్రాతః॥ ౫॥ ౬॥ ఉపగూహ్యేతి ॥ దీనదీనవత్ దీనాదపిదీనవత్ - సతుతథా- పుత్రస్యాస్యత్రనీతత్వాత్స్వచయోగమాయేతిజ్ఞాతత్వాచ్చ- యాచితోపి-ఆచిచ్ఛిదేతికృష్ణుజగ్రాహ॥౮॥ తామితి॥ అపోథయత్ బలేన విక్షేప॥౯॥ సేతి॥ సద్యఏవదేవీభూత్వా॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ కిమితి ॥ మామ్ - కృపణాం వృథా- అహింసీఃహింసితవానసి - కృపణానితి హిత్వాంతరే- అన్యానపిశరణాహనిష్యతీతిజ్ఞాత్వావారయతీతి॥ ౧౨॥ ఏవమితి ॥ బహునామసునికేతేషు వారాణస్యాదిస్థానేషు॥౧౩॥ తయేతి॥ పరమవిస్మితఃకథందైవీవాగసత్యాజాతేతి॥౧౪॥ అహోఇతి॥ భావభగినీభర్తరః- పురుషాదో రాక్షసోయథాస్వాపత్యమేవహినస్తి- తద్వత్ ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ మాశోచతమితి॥ హేమహాభాగౌ- స్వకృతంభుజఃస్వారబ్ధకర్మఫలంభోక్తారః- కించ- జంతవః ప్రాణినః సదానాసతే - కింతు- అల్పకాలమేవాసతే- తథాపిఏకత్ర నాసతే- కింతువియుజ్యంతే- యతోదైవాధీనాః॥ ౧౮॥ .... సదానాసతఇతియదుక్తంజన్మమరణాది- తదపిదేహానామేవనాత్మనఇత్యాహ॥ భువీతి॥ భూతానిదేహాఏవయాంతిఅపయాంతిచ- భవంతి నభవంతిచేత్యర్థః- యథాభువిభౌమానిఘటాదీని- తద్వత్ - ఏతేషుభూతేషు- జన్మాదిభిర్విక్రియమాణేషు- అయమపరోక్షతయాప్రత్య

స్వముత్థితాః॥ ౧॥ తేతుతూర్ణముపావ్రజ్యదేవక్యాగర్భజన్మతత్ । ఆచఖ్యుర్భోజరాజాయయదు
ద్విగ్నఃప్రతీక్షతే॥ ౨॥ సతల్పాత్తూర్ణముత్థాయకాలోయమితివిహ్వలః।సూతీగృహమగాత్తూర్ణంప్ర
స్ఖలన్ముక్తమూర్ధజః॥ ౩॥ తమాహభ్రాతరందేవీకృపణాకరుణంసతీ । స్నుషేయంతవకల్యాణ స్త్రి
యంమాహంతుమర్హసి ॥ ౪ ॥ బహవోహింసితాభ్రాతశ్శిశవఃపావకోపమాః । త్వయాదైవనిసృష్టే
నపుత్రికైకాప్రదీయతామ్॥౫॥ నన్వహంతేహ్యవరజాదీనాహతసుతాప్రభో।దాతుమర్హసిమందా
యామమేమాంచరమాంప్రజామ్॥ ౬॥ శ్రీశుకః॥ ఉపగుహ్యాత్మజామేవంరుదంత్యాదీనదీనవత్ । యా
చితస్తాంవినిర్భర్త్స్య హస్తాదాచిచ్ఛిదేఖలః ॥ ౭॥ తాంగృహీత్వాచరణయోర్జాతమాత్రాంస్వసు
స్సుతామ్। అపోథయచ్ఛిలాపృష్ఠేస్వార్థోన్మూలితసౌహృదః ॥ ౮ ॥ సాతద్ధస్తాత్సముత్పత్యసద్యోదే
వ్యంబరంగతా । అదృశ్యతానుజావిష్ణోస్సాయుధాష్టమహాభుజా॥ ౯॥ దివ్యస్రగంబరాలేపరత్నాభరణ
భూషితా।ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశంఖచక్రగదాధరా॥ ౧౦॥ సిద్ధచారణగంధర్వైరప్సరఃకిన్నరోరగైః॥
ఉపాహృతోరుబలిభిఃస్తూయమానేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧॥ దేవీ॥ కింమయాహతయామందజాతఃఖలుత
వాంతకృత్ । యత్రక్వచిత్పూర్వశత్రుర్మాహింసీఃకృపణాంవృథా॥ ౧౨॥ ఏవంప్రభాష్యతందేవీమా
యాభగవతీభువి । బహునామనికేతేషుబహునామాబభూవహ ॥ ౧౩॥ తయాభిహితమాకర్ణ్యకం
సఃపరమవిస్మితః। దేవకీంవసుదేవంచవిముచ్యప్రశ్రితోబ్రవీత్ ॥ ౧౪॥ అహోభగిన్యహోభావమ
యావాంబతపాప్మనా । పురుషాదఇవాపత్యంబహవోహింసితాస్సుతాః ॥ ౧౫॥ సత్వహంత్యక్తకారు
ణ్యస్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృత్ ఖలః । కాంస్తులోకాన్గమిష్యామిబ్రహ్మహేవమృతశ్శ్వసన్ ॥ ౧౬॥ దైవమ
ప్యనృతంవక్తినమర్త్యాఏవకేవలమ్।యద్విస్రంభాదహంపాపఃస్వసుర్నిహతవాన్శిశూన్॥౧౭॥ మా
శోచతంమహాభాగావాత్మజాన్స్వకృతంభుజః।జంతవోనసదైకత్రదైవాధీనాస్సహాసతే॥ ౧౮॥ భువి
భౌమానిభూతానియథాయాంత్యపయాంతిచ।నాయమాత్మాతథైతేషువిపర్యేతియథైవభూః॥౧౯॥య

భిజ్ఞాయమానఆత్మానవిపర్యేతివిపర్యయంనప్రాప్నోతి-ఏకరూపఏవవర్తతఇత్యర్థః-భౌమేషువిక్రియమాణేషుయథాభూస్తథేతి॥ ము॥ నన్వాత్మనాంనిత్యత్వాత్కథంసదానాసతఇత్యుక్తమిత్యాశంక్య- తత్తత్కర్మఫలభోగాయతనదేహానామేవతథాత్వమితిసదృష్టాంతమాహ॥భువీతి॥ భూతానిభూతసంఘాతరూపాదేహాఇత్యర్థః- భౌమానిభూవికారాఃఘటాదయః- యథాయాంత్యపయాంతి- తద్వత్ - ఆత్మనాంతుపూర్వాపరదేహానువృత్తిమాత్రమేవేతిసదృష్టాంతమాహ - నాయమితి - యథాభూఃస్వస్థితివిశ్వజాతిః ఏతేషుపూర్వాంసదృష్టాంతకృతేషు-అనిత్యేషుపూర్వాపరభౌమేషు-నవిపర్యేతి-విపర్యయంతత్తద్వస్తునాసహవినాశంనప్రాప్నోతి- కింతుఅనువర్తతఇత్యర్థః- తథైతేషుపూర్వాపరదేహేష్వాత్మా- నవిపర్యేతీత్యేవమాత్మనిత్యత్వదేహానిత్యత్వజ్ఞానేసతి- దేహాత్మభ్రమఃసర్వానర్థమూలోనస్యాదితిభావః॥౧౯॥ఏవంవిచార్యమాణేసతినశోకావకాశః-అజ్ఞానతస్తునవర్తతఇత్యాహ॥ యథేతి॥యథాయథావత్ -నైవంవిదఃఏవంఅజానతః-ఆత్మవిపర్యయఃదేహాత్మబుద్ధిర్భవతి- యతోవిపర్యయాద్భేదోభవతి- దేహాహంకారేణహ్యాత్మనిపరిచ్ఛిన్నేసతి-అహంకారాస్పదంభిన్నంభవతి-యతోభిదాత్సుత్రాదిదేహైర్యోగశ్చవియోగశ్చ- తతస్సంసృతిఃసుఖదుఃఖేఇతియావత్ -అజ్ఞానేననివర్తతఇత్యర్థః॥ము॥

ఏవమజానతో నిష్టమాహ॥ యథేతి॥ నైవంవిదః దేహాత్మవివేకరహితస్య-భేదో బాధ్యబాధకతారూపః స్యాత్- యతో భేదాత్-ఆత్మవిపర్యయః ప్రద్వేష్యతావిషయభూతో భవతీత్యర్థః-యద్వా-యథావదేవంవిధః పురుషస్య భేదః- పూర్వోక్తో న స్యాత్- యతో భేదాత్ ఆత్మవిపర్యయ ఇతి-అథవా నైవంవిధః నిత్యస్యాత్మనః-అనిత్యదేహాతిరిక్తత్వమజానతః పుంసః-అభేదః- దేహ ఏవాత్మేత్యభేదభ్రమః స్యాత్ యతః- అభేదభ్రమాదాత్మవిపర్యయః శరీరసంయోగవియోగరూపసంసారః స్యాదిత్యర్థః- తదాహ- దేహేతి॥ ౨౦॥ ఏవముక్తప్రకారేణ-న కేతవతనయాః-అహంతు తాన్ నహతవాన్- తథాప్యజ్ఞానదృష్ట్యా స్వతనయాన్ మయా వ్యాపాదితానపి మానుశోచేతి సాంత్వతి॥ తస్మాదితి॥ అజ్ఞానాశ్రయం కర్మవాదమాహ- యత ఇతి॥ ము॥ తస్మాత్ దేహసంయోగవియోగయోరావశ్యకత్వాత్ మానుశోచ భద్రనకురు-మమ నిమిత్తమాత్రత్వాదితి భావః॥ ౨౧॥ కథం తర్హి బ్రాహ్మణాదిహంతుస్తద్గతస్య చ- ప్రాయశ్చిత్తాదిశ్రవణం-అజ్ఞానమాహ ఏవేత్యాహ॥ యావదితి॥ అస్వదృక్ దేహాభిమానీ-తదభిమానీ ఇతి స్వదేహస్య హననమాత్మన్యభిమన్యమాన ఇత్యర్థః॥ ము॥ యతః సర్వచేతనవర్గః- అవశః కర్మపరతంత్రః- అస్వదృక్ అనాత్మస్వరూపవేదీ-తదభిమానీ దేహాత్మాభిమానీ- అత ఏవాజ్ఞః అబుధః- బాధ్యబాధకతామియాత్- బాధ్యబాధకత్వబుద్ధిమాన్ స్యాదిత్యర్థః- సా చ బుద్ధిర్భ్రమ ఏవ- ఆత్మనో వినాశానర్హత్వాత్- అన్యాశ్చ దేహాత్మాభిమానమూలకత్వాత్తన్నివృత్తావేతన్నివృత్తిరితి భావః॥ ౨౨॥ క్షమధ్వమితి॥ శ్యాలః కంసః-స్వస్రోరితి స్వసృశబ్దేన ద్వివచనానుపపత్త్యా మిథునగ్రహణద్వారా మిథునీలక్షణయా- స్వసృతత్పత్యోరభిధానం- లింగసమవాయేన-ప్రాణభృత ఉపధాతీతివత్ - దేవకీవసుదేవయోః ప్రత్యేకం పాదావగ్రహీదిత్యర్థః- శ్యాలశబ్దేన వా కథంచిద్వసుదేవాభిధానం యుజ్యతే- కంసస్య స్వస్రోరితి పాఠే-తయోః కంస

థా నైవంవిదో భేదో యత ఆత్మవిపర్యయః। దేహయోగవియోగశ్చ సంసృతిర్న నివర్తతే॥ ౨౦॥ తస్మాద్భద్రే స్వతనయాన్ మయా వ్యాపాదితానపి। మానుశోచ యతస్సర్వే స్వకృతం భుంజతేవశాః॥ ౨౧॥ యావద్ధతోఽస్మి హంతాస్మీత్యాత్మానం మన్యతేఽస్వదృక్। తావత్తదభిమాన్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతామియాత్॥ ౨౨॥ క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బంధువత్సలాః। ఇత్యుక్త్వాశ్రుముఖః పాదౌ శ్యాలః స్వస్రోరథాగ్రహీత్॥ ౨౩॥ మోచయామాస నిగళాద్విస్రబ్ధః కన్యకాగిరా। దేవకీం వసుదేవం చ దర్శయన్నాత్మసౌహృదమ్॥ ౨౪॥ భ్రాతుస్సమనుతప్తస్య క్షాంత్వా రోషం చ దేవకీ। వ్యసృజద్వసుదేవశ్చ ప్రహస్య తమువాచ హ॥ ౨౫॥ ఏవమేతన్మహారాజ యథా వదసి దేహినామ్। అజ్ఞానప్రభవాహంధీస్స్వపరేతి భిదా యతః॥ ౨౬॥ శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితాః। మిథో ఘ్నంతం న పశ్యంతి భావైర్భావం పృథగ్దృశః॥ ౨౭॥ కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విశుద్ధం ప్రతిభాషితః। దేవకీవసుదేవాభ్యామనుజ్ఞాతోఽవిశద్గృహమ్॥ ౨౮॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం కంస ఆహూయ మంత్రిణః। తేభ్య ఆచష్ట తత్సర్వం యదుక్తం యోగమాయయా॥ ౨౯॥ ఆకర్ణ్య భర్తుర్గదితం తమూచుర్దేవశత్రవః। దేవాన్ ప్రతి కృతామర్షా దైతేయా నాతికోవిదాః॥ ౩౦॥ ఏవం చేత్తర్హి భోజేంద్ర పురగ్రా

థాగ్రహీదితి పాఠాంతరే చ-న కాప్యనుపపత్తిః కేతి విద్వద్భిరూహ్యం॥ ౨౩॥ మోచయామాసేతి॥ ఆత్మసౌహృదం ప్రియవాదాదినా దర్శయన్॥ ము॥ శ్యాలస్వస్రోరితి-అత్ర॥ శ్లో॥ శ్యాలాః స్యుర్భ్రాతరః పత్న్యా ఇతి పత్నీభ్రాతృవాచినా శ్యాలశబ్దేన-కంసరూపముఖ్యార్థబాధ్యాగేన వసుదేవో లక్ష్యతే- ప్రకృతే వసుదేవస్య కంసపాదగ్రహణానుపపత్తేః తత్సంబంధస్య చ లక్షణాబీజత్వాత్-ఏతదభిప్రాయేణ శ్యాలో వసుదేవ ఇత్యభియుక్తైరపి వ్యాఖ్యాతం-స్వసా చ దేవకీ-యద్వా-శ్యాల ఇతి భేదః-శ్యాలః కంసః-స్వస్రోః దేవకీవసుదేవయోరిత్యర్థః స్వాపః కథంచిత్కార్యః-స్వసృశబ్దేన ద్వివచనానుపపత్త్యా మిథునగుణద్వారా మిథునలక్షణయా స్వసృతత్పత్యోరభిధానాత్-లింగసమవాయేన ప్రాణభృత ఉపధాతీతివత్ కేచిత్॥ ౨౪॥ ము॥ భ్రాతురితి॥ భ్రాతుః క్షాంత్యా తస్మిన్ క్షమాం కృత్వేత్యర్థః-రోషం వ్యసృజత్॥ ౨౫॥ ము॥ ఏవమితి॥ యతః అజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమజన్యా-స్వపర ఇతి భిదా శత్రుమిత్రవైషమ్యబుద్ధిరేవ-హంతి ఆత్మనాశహేతుర్భవతి-నో కశ్చిద్ధంతి-అశక్యత్వాదిత్యర్థః-అతస్త్వమియథా వదసి-ఏతదేవమేవేతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౨౬॥ స్వపరభేదదర్శనేన-కిం భవతీత్యాహ॥ శోకేతి॥ భావైః భేదనిమిత్తభూతైః- మిథో భావాన్- ఘ్నంతం భావమీశ్వరం - పృథగ్దృశః తేన పశ్యంతి - కింత్వహమేవ హంతాహ ఇతి-మన్యంత ఇత్యర్థః॥ ము॥ కించ- విచార్యమాణే తత్తత్కర్మానుగుణ్యేనేశ్వర ఏవ దేహాదినాశహేతుః- అతస్త్వమత్ర హననకర్తృతో రాధశ్చ నేత్యభిప్రాయన్నాహ॥ శోకేతి॥ పృథగ్దృశః- ఆత్మవ్యతిరిక్తదేహవిషయస్వబుద్ధిమంతః- ఈశ్వరవ్యతిరేకేణ స్వవిషయహంత్వాదిబుద్ధిమంతో వా- భావైః ఖడ్గాద్యచేతనైః- భావం శరీరాద్యచిత్పదార్థం- ఘ్నంతమీశ్వరం- న పశ్యంతి న జానంతీత్యర్థః- అత ఈశ్వరస్యైవ హేతుత్వాత్ స్వస్య కశ్చిత్తవాపరాధ ఇతి భావః॥ ౨౭॥ కంస ఇతి॥ విశుద్ధం యథా భవతి తథా॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఆకర్ణ్యేతి॥ నాతికో

శోదృష్టమాత్రద్రుతయః॥౩౦॥ ఏవమితి॥ సనిర్గతానిదశదినానియేషాంతాన్ అన్యాంశ్చ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ అస్యతఇతి॥ అస్యతఃవిధ్యతః-
ఉత్సృజ్యరణంత్యక్త్వా॥ ౩౩॥౩౪॥ నేతి॥ అన్యాసక్తాన్- విముఖాంశ్చేతి- నహంసినహినస్సి॥౩౫॥ కిమితి॥ క్షేమేనిర్భయదేశే-శూరైః-
సంయుగాదన్యత్రవికత్థనంప్రాథవాదోయేషాంతైః॥౩౬॥ ననుహరేర్భీతాఃస్మ - శంభోశ్చేతిచేత్తత్రాహుః॥ రహోజుషాహూతి॥ సర్వదా
హృదంతః ప్రవిష్టేన- క్వచిదపిబహిరదృష్టేనేత్యర్థః - పురుషప్రవేశరహితమితి వావృతవర్షణవనమోకోయస్య- తేనశంభునా॥ ౩౭॥ య
ద్యప్యుద్యమైర్దేవాః- నకించిదపికర్తుంసమర్థాఃతథాపి- నీతిరనువర్తితవ్యేత్యాహుః॥ తథాపీతి॥ ౩౮॥ యథేతి॥ రూఢపదఃబద్ధ
మూలః॥౩౯॥ మూలమితి॥ దేవానాంమూలంవిష్ణుః-సచయత్రధర్మస్తత్రాస్తే-ధర్మస్యచమూలం బ్రహ్మగోవిప్రాః- వేదగోబ్రాహ్మణాః॥

మన్త్రజాదిషు। అనిర్దశాన్నిర్దశాంశ్చహనిష్యామోఽద్యవై శిశూన్॥ ౩౧॥ కిముద్యమైః కరిష్యంతి దే
వాస్సమరభీరవః। నిత్యముద్విగ్నమనసో జ్యాఘోషైర్ధనుషస్తవ॥ ౩౨॥ అస్యతస్తే శరవ్రాతైర్హన్య
మానాస్సమంతతః। జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య పలాయనపరాయయుః॥ ౩౩॥ కేచిత్ప్రాంజలయో దీ
నా న్యస్తశస్త్రా దివౌకసః। ముక్తకచ్ఛశిఖాః కేచిద్భీతాస్స్మ ఇతి వాదినః॥ ౩౪॥ నత్వం విస్మృతశస్త్రా
స్త్రాన్ విరథాన్ భయసంవృతాన్। హంస్యన్యాసక్తవిముఖాన్ భగ్నచాపానయుధ్యతః॥ ౩౫॥ కింక్షే
మశూరైర్విబుధైరసంయుగవికత్థనైః॥ ౩౬॥ రహోజుషా కింహరిణా శంభునా వా వనౌకసా। కిమిం
ద్రేణాల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా॥ ౩౭॥ తథాపి దేవాస్సాపత్న్యాన్నోపేక్ష్యా ఇతి మన్మహే।
తతస్తన్మూలఖననే నియుంక్ష్వాస్మాననువ్రతాన్॥ ౩౮॥ యథామయోఽంగే సముపేక్షితో నృభిర్న శక్య
తే రూఢపదశ్చికిత్సితుమ్। యథేంద్రియగ్రామ ఉపేక్షితస్తథా రిపుర్మహాన్ బద్ధబలో న చాల్యతే॥ ౩౯॥
మూలం హి విష్ణుర్దేవానాం యత్ర ధర్మస్సనాతనః। తస్య చ బ్రహ్మగోవిప్రాస్తపో యజ్ఞాస్సదక్షిణాః॥
౪౦॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ బ్రాహ్మణాన్ బ్రహ్మవాదినః। తపస్వినో యజ్ఞశీలాన్ గాశ్చ హ
న్మో హవిర్దుఘాః॥ ౪౧॥ విప్రా గావశ్చ వేదాశ్చ తపస్సత్యం దమశ్శమః। శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ
క్రతవశ్చ హరేస్తనూః॥ ౪౨॥ సహి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్విడ్గుహాశయః। తన్మూలా దేవతాస్సర్వా
స్సేశ్వరాస్సచతుర్ముఖాః। అయం వై తద్వధోపాయో యదృషీణాం విహింసనమ్॥ ౪౩॥ శ్రీశుకః॥ ఏవం దు
ర్మంత్రిభిస్సాకం కంసస్సంమంత్ర్య సుదుర్మతిః। బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాలపాశావృతోఽసురః॥ ౪౪॥
సందిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్। కామరూపధరాన్ దిక్షు దానవాన్ గృహమావిశత్॥ ౪౫॥
తే వై రజఃప్రకృతయస్తమసా మూఢచేతసః। సతాం విద్వేషమాచేరురారాదాగతమృత్యవః॥ ౪౬॥ ఆయు
శ్శ్రియం యశో ధర్మం లోకానాశిష ఏవ చ। హంతి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసో మహదతిక్రమః॥ ౪౭॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - చతుర్థోఽధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ నందస్త్వాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనాః। ఆహూయ విప్రాన్ వేదజ్ఞాన్ స్నాత
శ్శుచిరలంకృతః॥ ౧॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం జాతకర్మాత్మజస్య వై। కారయామాస విధివత్పితృ
దేవార్చనం తథా॥ ౨॥ ధేనూనాం నియుతే ప్రాదాద్విప్రేభ్యస్సమలంకృతే। తిలాద్రీన్ సప్త రత్నౌ
ఘశాతకుంభాంబరావృతాన్॥ ౩॥ కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారైస్తపసేజ్యయా। శుధ్యంతి

శం॥౪౧॥౪౨॥ సహీతి॥కించ-విప్రాదయోహరేరేవతనవోయస్మాత్తస్మాదయమేవోపాయఇత్యాహుః-అయమితి॥ ౪౩॥ ౪౪॥౪౫॥ తఇ
తి॥ ఆరాత్సమీపమాగతోమృత్యుర్యేషాంతే॥ ౪౬॥ సతాంవిద్వేషోనమృత్యుమాత్రహేతుః-కింతుబహ్వనర్థకారీత్యాహ॥ ఆయురితి॥
ఇతిభావార్థదీపికాయాం - చతుర్థాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్లో॥ పంచమేజాతకంనందస్సూనోఃకృత్వామహోత్సవమ్। గత్వాతుమధురాంప్రాపవసుదేవాగమోత్సవమ్॥ నందఇతి॥ మహామనాః
ఉదారచిత్తః॥౧॥౨॥ ధేనూనామితి॥ నియుతేద్వేలక్షే-సప్త- తిలపర్వతాంశ్చప్రాదాత్- కథంభూతాన్-రత్నౌఘైఃరత్నసమూహైః
శాతకుంభాంబరైఃసువర్ణరసాక్తైఃవస్త్రైః- ఆవృతాన్॥ ౩॥ ద్రవ్యాణాంగోహిరణ్యాదీనాంమధ్యే కేషాంచిద్దానైరేవశుద్ధిః- తథా
జాతాదియుక్తజాతకర్మాదిస్నానైనదేశాదిసంస్కారైరేవగర్భాణాంశుద్ధిరితిదర్శయిష్యంప్రతినియతానిశోధకానిదృష్టాంతత్వేనాహ

హరతి॥ కాలేనేతి॥ కాలేన భూమ్యాది- స్నానేన దేహాది - శౌచేన అమేధ్యలిప్తాది - సంస్కారైః గర్భాది- తపసా ఇంద్రియాది- ఇ
జ్యయా బ్రాహ్మణాది- దానైః ద్రవ్యాణి- సంతుష్ట్యా మనః- ఆత్మా ఆత్మవిద్యయేతి॥౪॥ సౌమంగళ్యేతి॥ సౌమంగళ్యగిరస్స్వస్తివాచకా విప్రాః
దయో బభూవుః- తత్ర॥ శ్లో॥ సూతాః పౌరాణికాః ప్రోక్తా మాగధా వంశశంసకాః। వందినస్త్వమలప్రజ్ఞాః ప్రస్తావసదృశోక్తయః
ఇతి॥ ౫॥ వ్రజ ఇతి॥ సంమృష్టాని సంలిప్తాని - సంసిక్తాని చ - ద్వారాణి- అంగణాని- గృహాంతరాణి - గృహమధ్యాని చ- యస్మిన్ స తథా
చిత్రధ్వజైః- పతాకానాం స్రజశ్చ- చేలాని చ- పల్లవతోరణాని చ- తైర్భూషితాః॥ ౬॥ గావ ఇతి॥ రూషితాః లిప్తాః- విచిత్రా ధా
తవశ్చ- బర్హాః స్రజశ్చ- వస్త్రాణి చ- కాంచనమాలాశ్చ- అలంకారతయా విద్యంతే యేషాం తే- తథాభూతాః గావాదయో బభూవురిత్యర్థః
౭॥ ౮॥ గోప్య ఇతి॥ ఆకల్పాః అలంకారాః॥ ౯॥ నవేతి॥ నవకుంకుమకింజల్కైః ముఖపంకజేషు భూతిః శ్రీః యాసాం తాః॥ ౧౦॥ గోప్య

దానైస్సంతుష్ట్యా మన ఆత్మాత్మవిద్యయా ॥ ౪ ॥ సౌమంగళ్యగిరో విప్రాస్సూతమాగధవందినః । గా
యకాశ్చ జగుర్నేదుర్భేర్యో దుందుభయో ముహుః ॥ ౫ ॥ వ్రజస్సంమృష్టసంసిక్తద్వారాజిరగృహాంత
రః। చిత్రధ్వజపతాకాస్రక్చైలపల్లవతోరణైః॥ ౬ ॥ గావో వృషా వత్సతరా హరిద్రాతైలరూషి
తాః। విచిత్రధాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాంచనమాలినః॥ ౭ ॥ మహార్హవస్త్రాభరణకంచుకోష్ణీష
భూషితాః। గోపాస్సమాయయూ రాజన్నానోపాయనపాణయః॥ ౮ ॥ గోప్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా య
శోదాయాస్సుతోదయమ్। ఆత్మానం భూషయాంచక్రుర్వస్త్రాకల్పాంజనాదిభిః॥ ౯ ॥ నవకుంకుమకిం
జల్కముఖపంకజరాజయః। బలిభిస్త్వరితం జగ్ముః పృథుశ్రోణ్యశ్చలత్కుచాః॥ ౧౦॥ గోప్యస్సుమృష్టమణి
కుండలనిష్కకంఠ్యశ్చిత్రాంబరాః పథి శిఖాచ్యుతమాల్యవర్షాః। నందాలయం సవలయా వ్రజతీర్విరే
జుర్వ్యాలోలకుంతలపయోధరహారశోభాః॥ ౧౧ ॥ తా ఆశిషః ప్రయుంజానాశ్చిరం పాహీతి బాలకే।
హరిద్రాచూర్ణతైలాద్భిస్సించంత్యోఽజనముజ్జగుః ॥ ౧౨ ॥ అవాద్యంత విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మ
హోత్సవే। కృష్ణే విశ్వేశ్వరేఽనంతే నందవ్రజముపేయుషి ॥ ౧౩ ॥ గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీర
ఘృతాంబుభిః। ఆసించంతో విలింపంతో నవనీతైశ్చ చిక్షిపుః॥ ౧౪ ॥ నందో మహామనాస్తేభ్యో వాసోలం
కారగోధనమ్ । దదౌ ప్రీతమనాస్తత్ర పుత్రజన్మసుఖైధితః ॥ ౧౫ ॥ సూతమాగధవందిభ్యో యేన్యే వి
ద్యోపజీవినః। తైస్తైః కామైరదీనాత్మా యథోచితమపూజయత్ ॥ ౧౬ ॥ విష్ణోరారాధనార్థాయ స్వ
పుత్రస్యోదయాయ చ। రోహిణీ చ మహాభాగా నందగోపాభినందితా ॥ ౧౭ ॥ వ్యచరద్దివ్యవాసస్ర
క్కంఠాభరణభూషితా। తత ఆరభ్య నందస్య వ్రజస్సర్వసమృద్ధిమాన్॥ ౧౮ ॥ హరేర్నివాసాత్మగుణై
రమాక్రీడమభూన్నృప। గోపాన్గోకులరక్షాయాం నిరూప్య మథురాం గతః॥ ౧౯ ॥ నందః కంసస్య వా
ర్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ। వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నందమాగతమ్ ॥ ౨౦ ॥ జ్ఞాత్వా ద
త్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదవమోచనమ్। తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణమివాగతమ్ ॥ ౨౧ ॥
ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యాం సస్వజే ప్రేమవిహ్వలః। పూజితస్సుఖమాసీనః పృష్ట్వానామయమాదృతః।
ప్రసక్తధీస్స్వాత్మజయోరిదమాహ విశాంపతే ॥ ౨౨ ॥ వసుదేవః॥ దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీ
మప్రజస్య తే। ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా యత్సమపద్యత॥ ౨౩ ॥ దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మిన్వర్త

తి॥ సుమృష్టాని మణిమయాని కుండలాని యాసాం తాః - నిష్కాని పతకాని కంఠేషు యాసాం తాః- శిఖాభ్యః చ్యుతాని మాల్యవర్షాణి యాసాం
తాః- నందాలయం- వ్రజతీః వ్రజంత్యః ఆర్షత్వాత్ ప్రథమార్థే ద్వితీయా- పథి విరేజుః- సవలయాః కంకణభూషితాః సబలయ ఇతి పాఠే
గృహీతవివిధోపాయనా ఇత్యర్థః- వ్యాలోలైః కుంతలాదిభిః శోభా యాసాం తాః॥ ౧౧॥ తా ఇతి॥ అజనం సించంత్యః- అజనం భగవంతం
ప్రతి- ఉజ్జగురితి వా॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ నంద ఇతి॥ తేభ్యః ప్రాదాత్ ॥౧౫॥ సూతేతి॥ యథోచితమన్యానపి అపూజయత్ ॥ ౧౬॥ ౧౭॥౧౮
హరేరితి॥ హరేర్నివాసేన- యే ఆత్మని గుణాః సర్వసంపత్సమృద్ధ్యాదయః- తైః రమాయాః ఆక్రీడం విహారస్థానం॥౧౯॥ నంద ఇతి॥ వార్షి
క్యం ప్రతివర్షం దాతుం యోగ్యం ధనాది- భ్రాతరం సఖాయం॥౨౦॥ జ్ఞాత్వేతి॥ తదవమోచనం తస్య నందస్య- అవమోచనం నివాసస్థా
నం॥౨౧॥ ప్రీత ఇతి॥ సస్వజే ఆలింగితవాన్ ఆత్మజయోః స్వపుత్రయోః రామకృష్ణయోః ॥ ౨౨॥౨౩॥ దిష్ట్యేతి॥ పునర్భవః పునర్జా

జీవ- తత్ర హేతుగర్భవిశేషణం-సంసారచక్రే వర్తమాన ఇతి||౨౪|| దుర్లభత్వమేవాహ|| నైకత్రేతి|| ప్రియస్యాపి సంవాసశ్చ ప్రియసంవాసః- హే ప్రియేతి వా- స్రోతసః ఓఘేన నీయమానానాం ప్లవంతీతి ప్లవాః- తృణకాష్ఠాదయః- తేషాం యథా ఏకత్ర నివాసః నాస్తి ద్వత్|| ౨౫|| కచ్చిదితి|| పశవ్యాదిరూపే తస్మిన్ వనే నిర్దోషే - గోపగోపాదధ్యాదిప్రభూతగోపికాస్తన్యాదినా పుత్రక్షేమవివక్షయా పృచ్ఛతి||శ్లో|| ప్రసక్తధీః స్వాత్మజయోరిత్యుక్తత్వాత్ ||౨౬|| భ్రాతరితి|| భవద్భ్యాముపలాలితస్సన్-కచ్చిత్- వర్తత ఇతి శేషః||౨౭|| పుత్రాదర్శనక్లేశనాహ|| పుంస ఇతి|| సుహృదో బంధూన్ ప్రతి-అనుభావితః సంభావితః- యః స్త్రీవర్గః- సహ పుంసో విహితో యుక్తః- శాస్త్రేణ వా ప్రోక్తః-స స్వమాత్రపర్యవసితః-అత ఏవ క్లిశ్యమానేషు - సుఖాయ- న భవతీత్యర్థః||౨౮|| నందో వసుదేవం సాంత్వయన్నాహ|| అహో ఇతి|| ౨౯|| నూనమితి|| అదృష్టైకనిష్ఠః సమాప్తిర్యస్య సః- యథైవ పుత్రాదిసుఖప్రదం అదృష్టం హీయతే- తథైవ తే పుత్రాదయో న భవంతీత్యర్థః- అదృష్టపరమః- అదృష్టమేవ పరమం యస్య సః - యద్యపి-పుత్రాదయో వియుక్తాః- తథాపి తానదృష్టమేవ పునస్సంగమయతీత్యర్థః - ఏవం అదృష్టమాత్మనస్తత్త్వం అవ్యభిచారికారణం- సుఖదుఃఖయోర్వేదన సముహ్యతి- తస్మాతి

మానః పునర్భవః| ఉపలభ్యాభవానద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్||౨౪|| నైకత్ర ప్రియసంవాసస్సుహృ
దాం చిత్రకర్మణామ్| ఓఘేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం స్రోతసో యథా|| ౨౫ || కచ్చిత్పశవ్యం నిరు
జం భూర్యంబుతృణవీరుధమ్| బృహద్వనం తదధునా యత్రాసే త్వం సుహృద్వృతః || ౨౬ || భ్రాత
ర్మమ సుతః కచ్చిన్మాత్రా సహ భవద్వ్రజే| తాతం భవంతం మన్వానో భవద్భ్యాముపలాలితః||౨౭||
పుంసస్త్రివర్గో విహితస్సుహృదో హ్యనుభావితః| న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గోర్థాయ కల్పతే||
౨౮|| నందః|| అహో తే దేవకీపుత్రాః కంసేన బహవో హతాః| ఏకావశిష్టావరజా కన్యా సాపి దివం
గతా|| ౨౯ || నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠోయమదృష్టపరమో జనః| అదృష్టమాత్మనస్తత్త్వం యో వేద న స ము
హ్యతి || ౩౦ || వసుదేవః|| కరో హి వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ వః| నేహ స్థేయం బహుతిథం
సంత్యుత్పాతాశ్చ గోకులే|| ౩౧ || ఇతి నందాదయో గోపాః ప్రోక్తాస్తే శౌరిణా యయుః| అనోభిరనడు
ద్యుక్తైస్తమనుజ్ఞాప్య గోకులమ్ || ౩౨ || ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❖❖❖❖❖❖❖ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - పంచమోధ్యాయః ❖❖❖❖❖❖❖

❖ పూతనాసంహారఘట్టః ❖

శ్రీశుకః|| నందః పథి వచశ్శౌరేర్న మృషేతి విచింతయన్| హరిం జగామ శరణముత్పాతాగమశంకితః||
౧|| కంసేన ప్రహితా ఘోరా పూతనా బాలఘాతినీ| శిశూంశ్చచార నిఘ్నంతీ పురగ్రామవ్రజాదిషు||
౨ || న యత్ర శ్రవణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు| కుర్వంతి సాత్త్వతాం పత్యుర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర
హి||౩|| సా ఖేచర్యేకదోపేత్య పూతనా నందగోకులమ్| యోషిత్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశత్కా
మచారిణీ || ౪ || తాం కేశబంధవ్యతిషక్తమల్లికాం బృహన్నితంబస్తనకృచ్ఛ్రమధ్యమామ్| సువాససం

దానీం త్వయా న దుఃఖం భావనీయం- మృతానాం వియుక్తానామపి చ - కాలాంతరే దర్శనయోగవియోగసంభవాత్ - అస్మదాదిభిరపి కాలాంతరే తద్వియోగే సత్యపీతి- నందస్య దైవీ వాగేషా భావిసూచికా|| ౩౦|| తాం బుధ్వా వసుదేవో దుఃఖం త్యక్త్వా నందమాహ|| కర ఇతి|| వః యుష్మాభిః||౩౧||౩౨|| ఇతి భావార్థదీపికాయాం - పంచమాధ్యాయవ్యాఖ్యా|| ****************************

శ్లో|| షష్ఠే సఖ్యుర్గిరా నందో వ్రజం గచ్ఛన్ మృతాం పథి| దృష్ట్వాతు రాక్షసీం తస్యా మృత్యుం శ్రుత్వాతు విస్మితః|| ౧|| ౨|| శ్రీకృష్ణవిషయే శంకమానం రాజానం ప్రతి- అపి ఏషా ప్రవృత్తా- నైవ మరిష్యతీతి సూచయన్నాహ || నేతి || యత్ర శ్రీకృష్ణస్య శ్రవణాదీని న సంతి- తత్రైవ తాసాం శక్తిః- సాక్షాత్తస్మిన్నైవ సతి- కాశంకేతి భావః|| ౩|| సేతి|| యోషిత్వా వేషతో వరాం నారీమివ ఆత్మానం విధాయ గోపిత్వేతి పాఠాంతరే ఆత్మానం తిరోధాయేత్యర్థః- న సుతత్ర నిర్లజ్జా నివిశం కాచ సతీ - కథం పరసద్మ ప్రవిష్టా- అత ఆహ - కామచారిణీతి- న హి కామచారిణీషు ఇదం చిత్రమిత్యర్థః||౪|| తామితి|| తాం వనితాం- పతిం ద్రష్టుం ఆగతాం అతిరూపవతీం శ్రియమివ- గోప్యో మంసత ఇత్యుత్తరశ్లోకేనాన్వయః- శ్రీసామ్యార్థాని విశేషణాని- కేశబంధవ్యతిషక్తమల్లికాం- కేశబంధః కేశపాశః-తస్మిన్-విన్యస్తమల్లికాకుసుమాం- బృహతా నితంబేన స్తనాభ్యాం చ- ఉభయత ఆక్రాంతమివ కృచ్ఛ్రం కృశం మధ్యమ్ ఉదరం యస్యాస్తాం - సువాససం రమణీ

శోభావాససీయస్యాస్తాం- కంపితయోఃకర్ణభూషణయోః-త్విషా- ఉల్లసద్భిఃకుంతలైః-మండితమాననంయస్యాస్తాం॥ ౫॥ వల్గ్వితి॥ వల్గుస్మితాపాంగవిసర్గవీక్షితైః- వల్గురమ్యం- స్మితంయేషుతేతథాభూతాఅపాంగవిసర్గాయేషుతైః- వీక్షితైః-వ్రజౌకసాంమనఃహ… తీం-అతోగోపాః- హృష్టమనసస్తైవ్వనాంసనివారితవంత ఇత్యుక్తంభవతి- గోప్యశ్చశ్రియమివమత్వా- తూష్ణీమాసన్- అతఃకేనాప్యని నివారితాసతీ- ప్రవివేశేతిభావః ॥ ౬॥ బాలగ్రహఇతి॥ బాలగ్రహఃపూతనా- అసదంతకంబాలం- దదర్శ- అసతామంతకందృష్ట్వా… కథంనబిభేతి- తత్రాహ- ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం- బాలనాట్యేన ప్రతిచ్ఛన్నంతిరోహితం - నిజంఉరుతేజోయేనతం- కమివ-భసి… ని-ఆహితమగ్నిమివేతిభావః॥౭॥ విబుద్ధ్యేతి॥చరాచరాత్మత్వాదేవ-తాంవిబుధ్య-నిమీలితేక్షణః-ఆస॥ ౮॥ మహేశ్వరత్వేఽపీతి॥స్వయం… వంతం-దుష్టానామంతకం-సాఅంకమారోపయత్-బాలమితిమత్వా-యథాఉరగంసుప్తం- అబుద్ధిశ్చాసౌరజ్జుధీశ్చసః- అజ్ఞానతోరజ్జు… త్యాగ్రహణాలియథా- తద్వదితి॥ ౯॥ ననుయశోదారోహిణ్యా- తాంకథంనన్యవారయతాంతత్రాహ ॥ తామితి ॥ వామంవల్గు-జనన్యా… వచేష్టితంయస్యాస్తాం- వరస్త్రియంచ-సహసైవ- అంతరాగృహమధ్య-వీక్ష్య- అంతనైష్ఠ్యనబహిర్మార్దవేన- దృష్టాంతః-కోశ… రిచ్ఛదాసివత్- మృదుచిత్రచర్మమయఃకోశః- పరిచ్ఛదః ఆవరణంయస్య అసేఃఖడ్గస్య-తద్వత్ - తత్ప్రభయాచధర్షితే-అభిభూతే…

కంపితకర్ణభూషణత్విషోల్లసత్కుంతలమండితాననామ్॥ ౫॥ వల్గుస్మితాపాంగవిసర్గవీక్షితైర్మనో హరంతీంవనితాంవ్రజౌకసామ్ । అమంసతాంభోజకరేణ రూపిణీంగోప్యః శ్రియంద్రష్టుమివాగతాంపతిమ్॥ ౬॥ బాలగ్రహస్తత్రవిచిన్వతీశిశూన్యదృచ్ఛయానందగృహేఽసదంతకమ్। బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసందదర్శతంచాగ్నిమివాహితంభసి ॥ ౭॥ విబుద్ధ్య తాంబాలకమారికాగ్రహంచరాచరాత్మాసనిమీలితేక్షణః। ఆజ్ఞాయమానోఽథహరిర్నిశాచరీంనిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితః॥ ౮॥ మహేశ్వరత్వేఽపిచ బాలభావంవిభావయన్ కించిదువాచనప్రభుః। అనంతమారోపయదంక మంతకంయథోరగం సుప్తమబుద్ధిరజ్జుధీః ॥ ౯॥ తాంతీక్ష్ణచిత్తామతివామచేష్టితాంవీక్ష్యాంతరాకోశపరిచ్ఛదాసివత్ । వరస్త్రియంతత్ప్రభయాచధర్షితేనిరీక్షమాణేజననీ అతిష్ఠతామ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్‌స్తనందుర్జరవీర్యముల్బణంఘోరాంతమాదాయ శిశోర్దదావథ। గాఢంకరాభ్యాం భగవాన్ప్రపీడ్యతత్ప్రాణైస్సమంరోషసమన్వితోఽపిబత్ ॥౧౧॥ సాముంచముంచాలమితిప్రభాషిణీనిష్పీడ్యమానాఖిలజీవమర్మణీ। వివృత్యనేత్రేచరణౌభుజౌముహుః ప్రస్విన్నగాత్రా క్షిపతీరురోదహ॥ ౧౨॥ తస్యాస్స్వనేనాతిగభీరరంహసాసాద్రిర్మహీద్యౌశ్చచచాలసగ్రహా। రసాదిశశ్చప్రతినేదిరేజనాః పేతుఃక్షితౌవజ్రనిపాతశంకయా ॥ ౧౩ ॥ నిశాచరీత్థంవ్యథితావ్యసుఃక్షితౌవ్యాదాయకేశాంశ్చరణౌభుజావపి । ప్రసార్యగోష్ఠేనిజరూపమాస్థితావజ్రాహతోవృత్రఇవాపతన్నృప ॥ ౧౪ ॥ పతమానోఽపితద్దేహః స్త్రిగవ్యూత్యంతరద్రుమాన్ । చూర్ణయామాసరాజేంద్ర మహదాసీత్తదద్భుతమ్ ॥ ౧౫॥ ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యంగిరికందరనాసికమ్ । గండశైలస్తనంరౌద్రంప్రకీర్ణారుణమూర్ధజమ్ ॥ ౧౬ ॥ అంధ

అహమస్యజననీఇయంవేతిమోహితేచసత్యౌ- జననీజనన్యౌ- నిరీక్షమాణేఏవ - కేవలమతిష్ఠతాం- నతునివారితవత్యౌ॥ ౧౦॥ తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్ స్థానే-దుర్జరంవీర్యంవిషంయస్మిన్ తం- స్తనం-తంశ్రీకృష్ణం-అంకమాదాయ- తస్మైశిశవేదదౌ- అథఅనంతరమేవ- ప్రపీడ్య కేవలంవిషమపథ్యమితిమత్వైవ- తస్యాఃప్రాణైస్సహాపిబత్ ॥ ౧౧॥ సేతి ॥ చరణౌభుజౌచముహుర్ముహుః - క్షిపతీ- స్విన్నానిస్వేద యుక్తానిగాత్రాణియస్యాస్సా ॥ ౧౨॥ తస్యాఇతి॥ రసాఃరసాతలానిచ॥ ౧౩॥ నిశాచరీతి॥ వ్యాదాయముఖంవివృత్య- నిజరూపమా… తామరణసమయే- కాపట్యంనయుజ్యతఇతిభావః- వికీర్యేతిపాఠాంతరే- కేశాన్ వికీర్య-చరణౌభుజావతి ప్రసార్యేతిభావః॥౧౪॥ త… మాసఇతి ॥ పతన్నపితస్యాఃదేహఃషట్క్రోశమధ్యవర్తినోద్రుమాంశ్చూర్ణీచకార॥౧౫॥ఈషేతి॥ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యం ఇతి॥ ఈషాలాంగలదండః- తత్ప్రమాణా ఉగ్రాదంష్ట్రాయస్మిన్ తత్తథాభూతమాస్యంయస్మిన్ తత్ - సంత్రాసహేతుత్వేనపునరష్టభిః… విశేషణైః- గిరికందరవత్ నాసికేయస్మిన్ తత్ -గిరేఃచ్యుతౌస్థూలోపలాతావివస్థూలౌస్తనౌయస్మిన్ తత్-రౌద్రంఘోరం ప్రకీర్ణా అరుణా మూర్ధజాయస్మిన్ తత్ ॥౧౬॥ అంధకూపేతి॥ అంధకూపావివగభీరే అక్షిణీయస్మిన్ తత్ -పులినవదారోహాజఘనేతాభ్యాంభీషణ… శ్రాఃసేతవఇవభుజౌఊరూఅంఘ్రీ చయస్మిన్ తత్-శూన్యతోయహ్రదఇవఉదరంయస్మిన్ తత్ ॥ ౧౭॥ పూర్వమేవతస్యాఃశబ్దేనభీతా…

భీషణదర్శనేనాతిత్రస్తా ఇత్యాహ॥ సంత్రస్తా ఇతి॥ తస్యాః నిస్స్వనితం అతిభయంకరశబ్దః - తేన భిన్నా నిర్భిన్నాః కర్ణా యేషాం తే॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ గోమూత్రేణేతి॥ ద్వాదశాంగేషు లలాటాదిషు- కేశవాదిద్వాదశనామభిః॥ ౨౧॥ అనాచాంతా ఏవ త్రస్తమతిసంభ్రమేణైవం రక్షాం కృత్వా- కించిల్లబ్ధాశ్వాసాః- పునస్తాస్సర్వా ఏవ బీజన్యాసమకుర్వతేత్యాహ॥ గోప్య ఇతి॥ సంస్పృష్టసలిలాః- ఆచాంతాః- ఆత్మని ప్రథమం- అంగేషు కరయోశ్చ పృథక్- అజాద్యేకాదశబీజానాం మధ్యే- కరశుద్ధౌ త్రీణి- కరయోః సంధిషు చత్వారి చత్వారి- తథాంగుష్ఠాదావేకైకస్మిన్నంగే- అజాద్యేకైకం బీజం న్యస్య- బాలస్యాప్యంగేషు తథైవాకుర్వత॥ ౨౨॥ అవ్యాదితి॥ అంఘ్రీ మంఘ్రీ - జానుజానునీ- భుజంభుజౌ- కంఠిరః॥ ౨౩॥ తథా దిక్షు రక్షామకుర్వన్నిత్యాహ॥ చక్రీతి॥ చక్రసహితో హరిస్తవాగ్రతః-

పూతనాపి గభీరాత్తుం పులినారోహభీషణమ్। బద్ధసేతుభుజోర్వంఘ్రి శూన్యతోయహ్రదోదరమ్॥ ౧౭॥ సంత్రస్తు స్తదుద్వీక్ష్య గోపా గోప్యః కళేబరమ్। పూర్వం తు తన్నిస్స్వనితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః॥ ౧౮ ॥ బాలం చ తస్యా ఉపరి క్రీడంతమకుతోభయమ్। గోప్యస్తూర్ణం సముత్పత్య జగృహుర్జాతసంభ్రమాః॥ ౧౯॥ యశోదారోహిణీభ్యాం తాస్సమం బాలస్య సర్వతః। రక్షాం విదధిరే తస్య గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః॥ ౨౦ ॥ గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా పునర్గోరజసార్భకమ్। రక్షాం చక్రుర్గోశకృతా ద్వాదశాంగేషు నామభిః॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్సంస్పృష్టసలిలా అంగేషు కరయోః పృథక్। న్యస్యాత్మన్యథ బాలస్య బీజన్యాసమకుర్వత॥ ౨౨ ॥ అవ్యాదజోంఘ్రి మణిమాంస్తవ జాన్వథోరూ యజ్ఞోచ్యుతః కటితటం జఠరం హయాస్యః। హృత్కేశవస్త్వదుర ఈశ ఇనస్తు కంఠం విష్ణుర్భుజం ముఖమురుక్రమ ఈశ్వరః కమ్॥ ౨౩ ॥ చక్ర్యగ్రతస్సహగదో హరిరస్తు పశ్చాత్త్వత్పార్శ్వయోర్ధనురసీ మధుహాజనశ్చ। కోణేషు శంఖ మురుగాయ ఉపర్యుపేంద్రస్తార్క్ష్యః క్షితౌ హలధరః పురుషస్సమంతాత్ ॥ ౨౪ ॥ ఇంద్రియాణి హృషీకేశః ప్రాణాన్నారాయణోవతు। శ్వేతద్వీపపతిశ్చిత్తం మనో యోగేశ్వరోవతు॥ ౨౫॥ పృశ్నిగర్భస్తు తే బుద్ధిమాత్మానం భగవాన్పరః। క్రీడంతం పాతు గోవిందశ్శయానం పాతు మాధవః॥ ౨౬ ॥ వ్రజంతమవ్యాద్వైకుంఠ ఆసీనం త్వాం శ్రియఃపతిః। భుంజానం యజ్ఞభుక్పాతు సర్వగ్రహభయంకరః ॥ ౨౭ ॥ ఢాకిన్యో యాతుధాన్యశ్చ కూశ్మాండా యేర్భకగ్రహాః। భూతప్రేతపిశాచాశ్చ యక్షరక్షోవినాయకాః॥ ౨౮ ॥ కోటరా రేవతీ జ్యేష్ఠా పూతనా మాతృకాదయః। ఉన్మాదా యే హ్యపస్మారా దేహప్రాణేంద్రియద్రుహః॥ ౨౯॥ స్వప్నదృష్టా మహోత్పాతా వృద్ధబాలగ్రహాశ్చ యే। సర్వే నశ్యంతు తే విష్ణోర్నామగ్రహణభీరవః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ప్రణయబద్ధాభిర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్। పాయయిత్వా స్తనం మాతా పర్యంకే సన్న్యవేశయత్ ॥ ౩౧ ॥ తావన్నందాదయో గోపా మథురాయా వ్రజం గతాః। విలోక్య పూతనాదేహం బభూవురతివిస్మితాః॥ ౩౨ ॥ నూనం బతర్షిస్సంజాతో యోగేశో వా సమాస సః। స ఏవ దృష్టో హ్యుత్పాతో యమాహానకదుందుభిః ॥ ౩౩ ॥ కళేబరం పరశుభిశ్ఛిత్త్వా తత్తే వ్రజౌకసః। దూరే క్షిప్త్వావయవశో న్యదహన్కాష్ఠవేష్టితమ్॥ ౩౪॥ దహ్యమానస్య దేహస్య ధూమశ్చాగరుసౌరభః। ఉత్థితః కృష్ణనిర్భుక్తసపద్యాహతపాప్మనః॥ ౩౫॥ పూతనా లోకబాలఘ్నీ రాక్షసీ రుధిరాశనా। జిఘాంసయాపి హరయే స్తనం దత్త్వాప సద్గతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ కిం పునశ్శ్రద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే। యచ్ఛన్ప్రియతరం కిం ను రక్తాస్తన్మాతరో యథా॥ ౩౭॥ పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వంద్యాభ్యాం లో

స్తు- సహగదో గదాసహితో హరిస్తవ పశ్చాదస్తు- త్వత్పార్శ్వయోర్ధనుర్ధరో మధుహా- అసిధరః అజనశ్చ- శంఖధర ఉరుగాయః- చతుష్కోణేషు- క్షితౌ అధస్తాత్॥ ౨౪॥ ఏవం బాహ్యరక్షాం కృత్వాంతరంగామకుర్వన్నిత్యాహ॥ ఇంద్రియాణీతి॥ ౨౫॥ పృశ్నిగర్భ ఇతి॥ ఆత్మానమహంకారం॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఇతీతి॥ సన్న్యవేశయత్ శాయయామాస॥ ౩౧॥ ౩౨॥ విస్మయమేవాహ॥ నూనమితి॥ ఏతేతి విస్మయే- సోయం ప్రతంసః ఋషిః- తపః ప్రభావాత్- యోగీశో జ్ఞానీ వా సమ్యగాస- యతస్స ఏవ దృష్ట ఇతి॥ ౩౩॥ ౩౪॥ విస్మయాంతరమేవాహ॥ దహ్యమానస్యేతి॥ కృష్ణేన నిర్భుక్తైః- అత ఏవ సపద్యాహతః పాప్మా యస్య ॥ ౩౫॥ ప్రసంగాత్ కైముతికన్యాయేన భక్తిం వైభవమాహ॥ పూతనేతి॥ ౩౬॥ కిమితి॥ శ్రద్ధయా ఆస్తిక్యేన- భక్త్యా ప్రేమ్ణా- రక్తాః స్నిగ్ధాః- తన్మాతర ఇతి- వత్సాపహరణలీలాభిప్రా

యేనబహువచనం- గోగోపికాస్తన్మాతరో భవన్నితి ॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ య ఇతి॥ ఏతత్పూతనామోక్ష అర్భకం అర్భకచరితం- కింతత్పూతనామోక్షఇతి ॥ శ్లో॥ అత్తుంవైత్యకులానీశః పూతనాయాశ్శిశుచ్ఛలాత్। స్తన్యాపానతః ప్రాణైః ప్రాణాహుతిమకల్పయత్ ॥ శ్రీధరీయాయంశ్లోకః ॥ ౪౫॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- షష్ఠాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❀❀❀❀❀

శ్లో॥ ఉత్థితః శకటంవ్యోమ్నిత్తృణావర్తమధిష్ఠితః। దర్శయన్ విశ్వమాస్యేచ కృష్ణః క్రీడతి సప్తమే॥ కృష్ణార్భకసదానందసింధుసంప్లు నందనిర్భరః॥ భూయస్తదేవసంప్రష్టుం రాజాన్యదభినందతి॥ యేనేతి॥ యేనయేనమత్స్యాద్యవతారేణాపి- యానియానికర్మాణిక రితానినః కర్ణరంధ్రస్యానికర్ణసుఖావహాని- మనోజ్ఞానిమనః ప్రీతికరాణిచ- భవంత్యేవ॥౧॥తథాపి॥యదితి॥యత్ శృణ్వతః- పుంస రుషమాత్రస్య-అరతిః మనోగ్లానిః- తన్మూలభూతా- వివిధాతృష్ణాచ-అపగచ్ఛతి-తథాసత్త్వశుద్ధిః హరిభక్తిః- హరిదాససఖ్యానిచ-

కవందితైః॥ అంగంయస్యాస్సమాక్రమ్యభగవానపిబత్స్తనమ్ ॥ ౩౮ ॥ యాతుధాన్యపిసాస్వర్గమ
వాపజననీగతిమ్। కృష్ణభుక్తస్తనక్షీరాః కిముగావోనుమాతరః ॥ ౩౯ ॥ పయాంసియాసామపిబత్పుత్ర
స్నేహస్నుతాన్యలమ్। భగవాన్ దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః॥ ౪౦ ॥ తాసామవిరతంకృష్ణే
కుర్వంతీనాంసుతేక్షణమ్। నపునఃకల్పతేరాజన్ సంసారోజ్ఞానసంభవః ॥ ౪౧ ॥ కటధూమస్యసౌరభ్య
మవఘ్రాయవ్రజౌకసః॥ కిమిదంకుతఏవేతివదంతో వ్రజమాయయుః ॥ ౪౨ ॥ తేతత్రవర్ణితంగోపైః
పూతనాగమనాదికమ్। శ్రుత్వాతన్నిధనంస్వస్తిశిశోశ్చాసన్ సువిస్మితాః ॥ ౪౩ ॥ నందస్స్వపుత్ర
మాదాయప్రోష్యాగతఉదారధీః॥ మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయపరమాంముదంలేభేకురూద్వహ॥౪౪॥ య
ఏతత్పూతనామోక్షంకృష్ణస్యార్భకమద్భుతమ్ । నిశమ్యశ్రద్ధయామర్త్యో గోవిందేలభతేరతిమ్॥
౪౫ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- షష్ఠోధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

విష్ణురాతః ॥ యేనయేనావతారేణ భగవాన్ హరిరీశ్వరః । కరోతికర్ణరంస్యానిమనోజ్ఞానిచనః ప్ర
భో॥ ౧ ॥ యచ్ఛృణ్వతోపైత్యరతిర్వితృష్ణాసత్త్వంచశుద్ధ్యత్యచిరేణపుంసః। భక్తిర్హరౌతత్పురు
షేచసఖ్యంతదేవహారంవదమన్యసేచేత్ ॥ ౨ ॥ అథాన్యదపికృష్ణస్యతోకాచరితమద్భుతమ్। మాను
షందేహమాసాద్యతజ్జాతిమనురుంధతః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకః॥కదాచిదౌత్థానికకౌతుకాప్లవేజన్మర్క్షయో
గేసమవేతయోషితామ్। వాదిత్రగీతద్విజమంత్రవాచకైశ్చకారసూనోరభిషేచనంసతీ ॥ ౪ ॥ నం
దస్యపత్నీ కృతమజ్జనాదికంవిప్రైఃకృతస్వస్త్యయనంసుపూజితైః । అన్నాద్యవాసస్స్రగభీష్టధేను
భిస్సంజాతనిద్రాక్షమశీశయచ్ఛనైః ॥ ౫ ॥ ఔత్థానికౌత్సుక్యమనామనస్వినీసమాగతాన్ పూజయతీ

━━━━➤ ❀ శకటభంజనఘట్టః. ❀ ◀━━━━

వ్రజౌకసః। నైవాశృణోద్వైరుదితంసుతస్యసారుదంస్తనార్థీచరణావుదక్షిపత్ ॥ ౬ ॥ అధశ్శయా
నస్యశిశోరథాల్పకప్రవాళమృద్వంఘ్రిహతంవ్యవర్తత। విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనంవ్యత్యస్తచ
క్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్ ॥ ౭ ॥ దృష్ట్వాయశోదాప్రముఖావ్రజస్త్రియఔత్థానికేకర్మణియాస్స
మాగతాః। నందాదయశ్చాద్భుతదర్శనాకులాః కథంస్వయంవైశకటంవిపర్యగాత్ ॥ ఇతిబ్రువంతోతి

వంతితదేవహరంహరేశ్చరితం- మనోహరంవా-వద॥౨॥తథాఅనుగ్రహంయదికరోషీతి-అత్యౌత్సుక్యేనపునర్విశినష్టి॥ అథేతి॥అన రుంధతః అనుకుర్వతః॥౩॥కదాచిదితి॥ఉత్థానం శిశోరంగపరివర్తనం తత్రకరణీయకౌతుకాప్లవేడుత్సవాభిషేకే-తథాతస్మిన్నేవదినే జన్మర్క్షస్యాపియోగేసతి- అతఃసమవేతయోషితాంమిళితపురంధ్రీణాంమధ్యే- వాదిత్రాదిభిః శోభితమభిషేచనం-యశో దాచకార॥౪॥ నందస్యేతి॥అన్నాదిభిః సుపూజితైః విప్రైః-కృతమంగళం-సంజాతనిద్రఅక్షిణీయస్యతం అశీశయత్ శాయితవతీ॥౫॥ ఔత్థానికేతి॥శకటస్యాధస్తాత్ ప్రెంఖేడదక్షిపత్-ఊర్ధ్వంచాలితవాన్॥౬॥అథశ్శయానస్యేతి॥తదధశ్శయానస్యశిశోః-అల్పకో సౌప్రవాళవన్మృదుశ్చయోంఘ్రిః-తేనహతం - అనఃశకటంవ్యవర్తత విపరీతమపతత్ - కథంవిధ్వస్తానినానారసవంతికుప్యభాజనా నిస్వర్ణరజతవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయానియథాభవతితథా-చక్రేచఅక్షశ్చచక్రాక్షౌ-వ్యత్యస్తౌచక్రాక్షౌయస్మిన్-విభిన్నః కూ బరోయుగంధరోయస్మిన్ తచ్చతచ్చయథాభవతితథావ్యవర్తతేతి॥౭॥ దృష్ట్వేతి॥ అద్భుతదర్శనేనఆకులాబభూవుః-తదేవాహ-కథ

తి-విపర్యగాత్ విపరీతమపతత్॥ ౮॥ ౯॥ నేతి॥ న శ్రద్దధిరే విశ్వాసం నజగ్ముః- ఉతఅపి బాలస్యైతన్న సంభవతి- ఏతే చ బాలాః కింజా నంతీతి॥౧౦॥ రుదంతమితి॥ రక్షోవిఘ్నైస్సూక్తైః రక్షాంకృత్వా॥౧౧॥ భగవత్ప్రభావానభిజ్ఞ విప్రచేష్టితం విడంబయన్నిమాహ॥ పూర్వ వదితి॥ బలిభిః శక్తైః- యద్వా - అష్టదిక్షుబలిభిస్సహితం - సపరికరం యథాపూర్వం స్థాపితం- విప్రాః దధ్యాదిభిరర్చయామాసుః- హుత్వాగ్రహాదిహోమం విధాయ॥౧౨॥ యఇతి॥ అసూయా గుణేషు దోషావిష్కరణం- ఈర్ష్యా అక్షాంతిః- తేషామాశిషః కృతా స్తైః ప్ర యుక్తాః ఇత్యేవమభిప్రేత్య॥౧౩॥ ఇతీతి॥ సామగ్ర్యా జుహోరుపాకృతైః సంస్కృతైః- పవిత్రా ఓషధయో యేషు జలేషు తైః జలైః ద్విజోత్త మైః కర్తృభిరభిషిచ్య అభిషేకం కారయిత్వా ॥ ౧౪॥ వాచయిత్వేతి॥ హుత్వా హావయిత్వా॥ ౧౫॥ గా ఇతి॥ గాశ్చ ప్రాదాత్ - తేచ విప్రాః- అన్వయుంజత ఆశిషః అయుంజన్- తేశతమన్వయురితిపాఠాంతరే- శతం తద్దత్తగోశతమన్వయుః స్వీకృతవంత ఇత్యర్థః- యా

విషాదమోహితా జనాస్సంతాప్పరివవ్రురాతవత్ ॥౮॥ ఊచుః రవ్యవసితమర్థం గోపా గోపీశ్చ బాలకాః। రుదతానేన పాదేన క్షిప్తమేతన్న సంశయః॥ ౯ ॥ న తే శ్రద్దధిరే గోపా బాలభాషితమిత్యుత। అప్రమేయం బలం తస్య బాలకస్య న తే విదుః ॥ ౧౦ ॥ రుదంతం సుతమాదాయ యశోదా గ్రహశంకితా। కృత్వా స్వస్త్యయనం విప్రైస్సూక్తైః స్తనమపాయయత్ ॥ ౧౧॥ పూర్వవత్ స్థాపితం గోపైర్బలిభిస్స పరిచ్ఛదమ్। విప్రా హుత్వార్చయాంచక్రుర్దధ్యక్షతకుశాంబుభిః ॥ ౧౨ ॥ యేసూయానృతదంభే ర్ష్యాహింసామానవివర్జితాః। న తేషాం సత్యశీలానామాశిషో విఫలాః కృతాః॥ ౧౩ ॥ ఇతి బాలకమానీ య సామగ్ర్యా జురుపాకృతైః। జలైః పవిత్రౌషధిభిరభిషిచ్య ద్విజోత్తమైః ॥ ౧౪ ॥ వాచయిత్వా స్వ స్త్యయనం నందగోపస్సమాహితః। హుత్వా చాగ్నిం ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాదన్నం మహాగుణమ్॥ ౧౫ ॥ గాశ్చ సర్వగుణోపేతా వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః। ఆత్మజాభ్యుదయార్థాయ ప్రాదాత్తే చాన్వయుం జత॥౧౬॥ విప్రా మంత్రవిదో యుక్తాస్తైర్యాః ప్రోక్తాస్తదాశిషః। తా నిష్ఫలా భవిష్యంతి న కదాచిదపి ధ్రువమ్॥ ౧౭ ॥ ఏకదారోహమారూఢం లాలయంతీ సతీ సుతమ్। గరిమాణం శిశోర్వోఢుం న సేహే గిరి

శ్రీః తృణావర్తాఖ్యాసురసంహారఘట్టః శ్రీః

కూటవత్ ॥ ౧౮ ॥ భూమౌ నిధాయ తం గోపీ విస్మితా భారపీడితా । మహాపురుషమాదధ్యౌ జగతామాస కర్మసు ॥ ౧౯ ॥ దైత్యో నామ్నా తృణావర్తః కంసభృత్యః ప్రచోదితః। చక్రవాతస్వరూపేణ జహా రాసీనమర్భకమ్ ॥ ౨౦ ॥ గోకులం సర్వమావృణ్వన్ముష్ణంశ్చక్షూంషి రేణుభిః। ఈరయన్ సుమహా ఘోరశబ్దేన ప్రదిశో దశ ॥ ౨౧ ॥ ముహూర్తమభవద్గోష్ఠం రజసా తమసావృతమ్ । సుతం యశోదా నా పశ్యత్తత్ర న్యస్తవతీ యతః॥ ౨౨ ॥ నాపశ్యత్కశ్చిదాత్మానం పరం చాపి విమోహితః । తృణావర్తనిసృ ష్టాభిశ్శర్కరాభిరుపద్రుతః॥ ౨౩॥ ఇతి ఖరపవనచక్రపాంసువర్షే సుతపదవీమబలా విలక్ష్య మాతా। అతికరుణమనుస్మరంత్యశోచద్భువి పతితా మృతవత్సకా యథా గౌః॥ ౨౪ ॥ రుదితమనునిశమ్య తత్ర గో ప్యో భృశమనుతప్తధియోశ్రుపూర్ణముఖ్యః। రురుదురనుపలభ్య నందసూనుం పవన ఉపారతపాంసు వర్షవేగే ॥ ౨౫ ॥ తృణావర్తశ్శాంతరయో వాత్యారూపధరో హరన్।కృష్ణం నభోగతో గంతుం నా

ద్వా- శతం శతసంఖ్యాకాః- తే విప్రా ఇతి ॥ ౧౬॥ విప్రా ఇతి ॥ తాః తథైవ బభూవురిత్యర్థః॥ శ్లో॥ ఉత్క్షిప్య మృదుపాదేన శకటం వ్యా క్షిప్నలీలయా।తృణావర్తం పదాపీడ్య భువ్యపాతయదర్భకః॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥౧౭॥ ఏకదేతి॥ ఆరోహముత్సంగం॥౧౮॥ భూమావి తి॥ తృణావర్తాత్స్వపమృత్యుపరిహారాయ కృష్ణేనైవాత్మన ఉత్సంగాదుత్తారాయ చ- కృతం భారమజానతీ- ఉత్పాతశంకయా మహాపురు షమాదధ్యౌ - శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాం జగతాం భారేణ పీడితా విస్మితా చ సతీ - యద్వా - జగతాం మధ్యే కర్మసు ఆసబభూవ - నతు జగ దుదరం తు వేదేత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ గోకులమితి॥ ఈరయన్నాదయన్నిత్యర్థః - పూరయన్నితి పాఠాంతరం ॥ ౨౧॥ ముహూ ర్తమితి॥ యతః యత్ర- న్యస్తవతీ - తత్ర తస్మిన్ స్థానే- నాపశ్యత్ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩॥ ఇతీతి॥ ఖరపవనచక్రాత్ - పాంసువర్షే సతి॥ ౨౪॥ రుదితమితి ॥ ఉపారతః శాంతః- పాంసువర్షస్య వేగో యస్మిన్ - తథాభూతే పవనే సతి- తత్ర తేస్యా రుదితం- అనునిశమ్య- గో ప్యో రురుదుః॥౨౫॥ తృణావర్త ఇతి॥ వాత్యా చక్రవాతః- తద్రూపధరః- కృష్ణం హరన్- శాంతరయః- కథంచిన్నభోగతః- తతః పరం.

గంతుం భారాతిరేకాన్నాశక్నోదిత్యర్థః॥౨౬॥ తమితి॥ గురుమత్తయా-అతిగౌరవేణ భారేణ తం ఆత్మానం పర్వతప్రాయం-మన్యమానః- తేనైవ అత్మనో గళే గృహీతః- తం త్యక్తుమిచ్ఛన్నపి- నాశక్నోదిత్యర్థః ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ కృష్ణమితి॥ తస్యోరసి లంబమానం కృష్ణమాదాయ- మాత్రే- ప్రతిహృత్య సమర్ప్య- విస్మితాశ్చ బభూవురితి- విహాయసా గగనమార్గేణ- పురుషాదేన తృణావర్తేన- నీతమ్ తథాపి మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తం- పునర్లబ్ధ్వా మోదం ప్రాపురిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౩౦॥ గోప్య ఇతి॥ పరస్పరం హర్షకథామాహ అహో బతేతి- నివృత్తింగమితః మృత్యుం ప్రాపితః॥౩౧॥ కోత్ర విస్మయః- యద్యుతఏవైతదితి తేష్వేవ కేచిదాహుః॥ హింస్ర ఇతి॥ స్వస్మాభిః- చీర్ణం కృతం- పూర్తం వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణం- ఇష్టం పంచయజ్ఞాగ్నిహోత్రాది- దత్తం దానం॥౩౨॥ యదితి॥ యస్మాత్ తపఆదేః- ప్రణయన్ హర్షయన్॥౩౩॥౩౪॥ శ్లో॥ తృణావర్తాగమే దృష్టగౌరవాశంకినీం ప్రసూమ్। బోధయన్ దర్శయామాస॥

శక్నోద్భూరిభారభృత్ ॥ ౨౬ ॥ తమశ్మానం మన్యమాన ఆత్మానం గురుమత్తయా। గళే గృహీత ఉత్స్రష్టుం నాశక్నోదద్భుతార్భకమ్ ॥ ౨౭ ॥ గళగ్రహణనిశ్చేష్టో దైత్యో నిర్గతలోచనః। అవ్యక్తరావో న్యపతత్సహ బాలో వ్యసుర్వ్రజే ॥ ౨౮ ॥ తమంతరిక్షాత్పతితం శిలాయాం విశీర్ణసర్వావయవం కరాళమ్। పురం యథా రుద్రశరేణ విద్ధం స్త్రియో రుదంత్యో దదృశుస్సమేతాః ॥ ౨౯ ॥ కృష్ణం చ తస్యోరసి లంబమానమాదాయ మాత్రే ప్రతిహృత్య విస్మితాః। తం స్వస్తిమంతం పురుషాదనీతం విహాయసా మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ గోప్యశ్చ గోపాః కిల నందముఖ్యా లబ్ధ్వా పునః ప్రాపురతీవ మోదమ్। అహో బతాత్యద్భుతమేష రక్షసా బాలో నివృత్తింగమితోఽభ్యగాత్పునః॥ ౩౧॥ హింస్రః స్వపాపేన విహింసితః ఖలస్సాధుస్సమత్వేన భయాద్విముచ్యతే। కిం నస్తపశ్చీర్ణమధోక్షజార్చనం పూర్తేష్టదత్తం సుహృద్భూతసౌహృదమ్॥౩౨॥ యత్సంపరేతః పునరేవ బాలకో దిష్ట్యా స్వబంధూన్ ప్రణయన్నుపస్థితః॥ ౩౩॥ దృష్ట్వాద్భుతాని బహుశో నందగోపో బృహద్వనే। వసుదేవవచో భూయో మానయామాస విస్మితః॥౩౪॥

——స్తన్యపానసమయే జృంభణవ్యాజేనమాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః.——

ఏకదార్భకమాదాయ స్వాంకమారోప్య భామినీ। ప్రస్నుతం పాయయామాస స్తనం స్నేహపరిప్లుతా ॥ ౩౫ ॥ పీతప్రాయస్య జననీ సుతస్య రుచిరస్మితమ్। ముఖం లాలయతీ రాజన్ జృంభతో దదృశే జగత్॥౩౬॥ ఖం రోదసీ జ్యోతిరనీకమాశాస్సూర్యేందువహ్నిశ్వసనాంబుధీంశ్చ। ద్వీపాన్నగాంస్తద్దుహితౄర్వనాని భూతాని యాని స్థిరజంగమాని ॥ ౩౭॥ సా వీక్ష్య విశ్వం సహసా రాజన్ సంజాతవేపథుః। సంమీల్య మృగశాబాక్షీ నేత్రే చాసీత్సువిస్మితా॥ ౩౮॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - సప్తమోధ్యాయః.

శ్రీబాదరాయణిః ॥ గర్గః పురోహితో రాజన్ యదూనాం సుమహాతపాః। వ్రజం జగామ నందస్య వసుదేవప్రచోదితః॥౧॥ తం దృష్ట్వా పరమప్రీతః ప్రత్యుత్థాయ కృతాంజలిః। ఆనర్చాధోక్షజధియా ప్రణిపాతపురస్సరమ్ ॥ ౨ ॥ సూపవిష్టం కృతాతిథ్యం గిరా సూనృతయా మునిమ్। నందయిత్వాబ్రవీద్బ్రహ్మన్ పూర్ణస్య కరవామ కిమ్ ॥ ౩ ॥ మహద్విచలనం నృణాం గృహిణాం దీనచేతసామ్। నిశ్శ్రేయసాయ భగవన్నాన్యథా కల్పతే క్వచిత్ ॥ ౪ ॥ జ్యోతిషామయనం సాక్షాద్యత్తద్జ్ఞానమతీంద్రియమ్। ప్ర

జృంభమాణో ముఖే జగత్॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥ ఏకదేతి॥౩౫॥ పీతేతి॥ పీతమస్యాస్తీతి పీతః- తత్ప్రాయః పీతప్రాయః- పీతవిదితవిశక్తానాం పానాదిమతి వ్యుత్పన్నత్వాద్విభక్తా భ్రాతర ఇత్యాదివత్- యద్వా- పీతప్రాయః స్తనో యేనేత్యుత్తరపదలోపసమాసో వా॥ ౩౬॥ ఖమితి॥ ఖం స్వర్గాకాశం- నగాన్ గిరీన్- తద్దుహితౄః నదీః॥౩౭॥౩౮॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- సప్తమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ శ్లో॥ అష్టమే నామకర్మాస్య బాలక్రీడాకుతూహలే। మృద్భక్షణాదియోగే చ విశ్వరూపం నిరూప్యతే॥ విశ్వరూపాదిబాలస్య నిశమ్యాశంకితః పితుః। నామకృద్గర్గవాక్యేన నిజం తత్త్వమసూచయత్॥ ౧॥౨॥౩॥ పూర్ణశ్చేత్ కథం ధనినాం గృహమాగత స్తత్రాహ॥ మహద్విచలనమితి॥ మహతాం స్వాశ్రయాదన్యత్ర విచలనం న స్వార్థం- కింతు- గృహిణాం మంగళాయ- న సుతరాం- తదేవ మహద్దర్శనార్థం కిమితి గచ్ఛంతీతి తత్రాహ- దీనచేతసాం కృపణానాం- తేన పి గృహం త్యక్తుమశక్నువతామిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ త్వయా బాలయోర్నామకరణా

శరణీయమితి వక్తుం-తస్య జ్ఞానాతిశయమాహ॥ జ్యోతిషామితి॥ యదతీంద్రియజ్ఞానసాధనం- జ్యోతిషామయనం తత్ప్రతిపాదకం-జ్యోతిశ్శాస్త్రమిత్యర్థః-తత్సాక్షాద్భవతా ప్రణీతం-యేన అన్యోపి పుమాన్- పరాపరం-పరం కారణం పూర్వజన్మకృతం కర్మ- అపరం కార్యం అస్మిన్ జన్మని భావి ఫలం-తద్వేద- ఉక్తంచ జాతకే॥ శ్లో॥ యదుపచితమన్యజన్మని శుభాశుభం తస్య కర్మణః ప్రాప్తిమ్। వ్యంజయతి శాస్త్రమేతత్ తమసి ద్రవ్యాణి దీప ఇవేతి॥ ౫॥ వివక్షితమాహ॥ త్వంహీతి॥ ద్విజత్వం- మంత్రవిత్త్వం- అతో నామకరణాదిసంస్కారాన్ కర్తుమర్హసీత్యర్థః- నన్వేతద్గురుణా కరణీయమితిచేత్ తత్రాహ ॥ నృణామితి॥ ౬॥ అత్యుత్సాహేన నందం ప్రతి- గుప్తమేతత్కార్యమిత్యభిప్రాయేణ ప్రత్యాచష్టే ఇవాహ॥ యదూనామితి॥ భవతు తథాపి- త్వమత్రాగత ఇతి కుతోపి విద్యాదితి చేదత ఆహ- ఖ్యాతశ్చేతి-తతః కిమత ఆహ-దేవకీసుతమితి-కంసో మన్యతే కల్పయేదిత్యర్థః॥ ౭॥ కంస ఇతి॥ నను యదుకుమార ఇతి కథం విజ్ఞానాతు-తత్ర వసుదేవస్య పుత్రః దేవక్యాం జాత ఇతి కుతో జానీయాత్ తత్రాహ- పాపమతిరిత్యాది ॥ ౮॥ ఇతీతి॥ శ్లో॥ కిం మయా హతయా మందేత్యాది దేవకీకన్యావచః శ్రుత్వా ॥ శ్లో॥ దేవక్యా అష్టమోగర్భో న స్త్రీ భవితుమర్హతీతిచ - నిత్యం సంచింతయన్ సామాన్యేన క్వచిద స్త్రీతి జ్ఞాత్వా- యువయోశ్చ సఖ్యం చింతయన్-త్వద్గృహే భవేదితి సంభావ్య-మత్సంస్కారలింగేన వా- ఆగతాశంకః- ఆగతా ఆశంకా యస్య సః- అపి

ణీతం భవతా యేన పుమాన్ వేద పరావరమ్॥ ౫॥ త్వం హి బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠస్సంస్కారాన్ కర్తుమర్హ
సి। బాలయోరనయోర్నౄణాం జన్మనా బ్రాహ్మణో గురుః ॥ ౬॥ గర్గాచార్యః॥ యదూనామహమా
చార్యః ఖ్యాతశ్చ భువి సర్వతః । సుతం మయా సంస్కృతం తే మన్యతే దేవకీసుతమ్॥ ౭॥ కంసః పాపమతిస్స
ఖ్యం తవ చానకదుందుభేః। దేవక్యా అష్టమో గర్భో న స్త్రీ భవితుమర్హతి ॥ ౮॥ ఇతి సంచింతయన్ శ్రు
త్వా దేవకీదారికావచః। అపి హంతా గతాశంకస్తర్హి తన్నోనయో మహాన్॥ ౯॥ నందః॥ అలక్షితో
స్మిన్ రహసి మామకైరపి గోవ్రజే। కురు ద్విజాతిసంస్కారం స్వస్తివాచనపూర్వకమ్ ॥ ౧౦॥ శ్రీశుకః॥
ఏవం సంప్రార్థితో విప్రస్స్వచికీర్షితమేవ తత్ । చకార నామకరణం గూఢో రహసి బాలయోః॥ ౧౧॥
అయం వై రోహిణీపుత్రో రమయన్ సుహృదో గుణైః । ఆఖ్యాస్యతే రామ ఇతి బలాధిక్యాద్బలం విదుః॥
౧౨॥ యదూనామపృథగ్భావాత్సంకర్షణముశంత్యుత ॥ ౧౩॥ ఆసన్ వర్ణాస్త్రయో హ్యస్య గృహ్ణ
తోనుయుగం తనూః । శుక్లో రక్తస్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః ॥ ౧౪ ॥ ప్రాగయం వసుదేవస్య క్వచి
త్ జ్ఞాతస్తవాత్మజః। వాసుదేవ ఇతి శ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే ॥ ౧౫॥ బహూని సంతి నామాని రూపా
ణి చ సుతస్య తే। గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః ॥ ౧౬॥ ఏష వశ్శ్రేయ ఆధాస్యద్గోపగో
పగోకులనందనః। అనేన సర్వదుర్గాణి యూయమంజస్తరిష్యథ ॥ ౧౭॥ పురానేన వ్రజపతే సాధవో ద
స్యుపీడితాః । అరాజకే రక్ష్యమాణా జఘ్నుర్దస్యూన్ సమేధితాః ॥ ౧౮ ॥ య ఏతస్మిన్ మహాభాగే ప్రీ
తిం కుర్వంతి మానవాః । నారయోభిభవంత్యేతాన్ విష్ణుపక్షానివాసురాః ॥ ౧౯॥ తస్మాన్నందాత్మజో
యం తు నారాయణసమో గుణైః । శ్రియా కీర్త్యానుభావేన గోపాయస్వ సమాహితః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యా
త్మానం సమాదిశ్య గర్గే చ స్వగృహం గతే । నందః ప్రముదితో మేనే ఆత్మానం పూర్ణమాశిషామ్॥ ౨౧॥

యది-హంతా హనిష్యతి-తర్హి తదా-తత్ నో మహత్ అనయస్స్యాదితి॥ ౯॥ అలక్షిత ఇతి॥ ద్విజాతిసంస్కారమాత్రం- కేవలం స్వస్తివాచనపూర్వకం కుర్విత్యర్థః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ యదూనామితి॥ యదూనామపృథగ్భావాత్ కుతశ్చిత్ హేతోః-విప్రతిపద్యమానానాం యదూనామపృథగ్భావాత్-భావో భావనం-తస్మాత్ అన్యోన్యశిక్షయా- సవైరాకమత్యకరణాదిత్యర్థః-సమ్యక్ కర్షతి ఏకీకరోతీతి సంకర్షణమప్యేనం తిమన్యం తే వక్ష్యంతీత్యర్థః॥ ౧౩॥ గర్భసంకర్షణం తు న ప్రకాశయతి॥ ఆసన్నితి॥ అస్య తవ పుత్రస్య- అతః కృష్ణ ఇత్యేకం నామ భవిష్యతి॥ ౧౪॥ ప్రాగయమితి॥ సామాన్యోక్త్యా- ఋషిరయం జన్మాంతరగతం నామ కథయతీతి నందో మన్యతే స్మ- అత ఏనం వాసుదేవ ఇతి సంప్రచక్షత ఇతి॥ ౧౫॥ బహూనీతి॥ గుణానురూపాణి- ఈశ్వరః సర్వజ్ఞ ఇత్యాదీని - కర్మానురూపాణి - గోవిందః - గోవర్ధనోద్ధరణ ఇత్యాదీని-తాని సర్వాణ్యహమపి నో వేద-జనా అపి నో విదురితి॥ ౧౬॥ జాతకఫలమాహ॥ ఏష ఇతి॥ ఏషః పరమపురుషః- శ్రేయః ముక్తిం-అంజః ఝడితి॥ ౧౭॥ పురేతి॥ అనేన రక్ష్యమాణాః సమేధితాశ్చ- దస్యూన్ జఘ్నురితి॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఇతీతి॥ ఇతి ఆత్మానం ప్రతి-సమాదిశ్య ఆత్మానం కృష్ణంచ- ఆశిషాం ఆశీర్భిః నందః పూర్ణకామం విష్ణుం మేనే అమంస్త॥ ౨౧॥ శ్లో॥ బాలక్రీడాచమత్కారైః కింకిణ్యస్త శామేణ సంయుతః। పరమానందమాధత్త వ్రజే నందయశోదయోః ॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥ పూర్ణకాత్స్నమేవ దర్శయన్నాహ ॥

నేతి ॥ ము ॥ వ్రజతాగచ్ఛతా - జానుభ్యాంసహపాణిభ్యాం - రఙ్గమాణౌజానుద్వయేనపాణిద్వయేనచ - పృథివీమవష్టభ్య - చంక్రమణంకుర్వంతౌ ॥ ౨౨ ॥ తావితి ॥ అనుకృష్యపునఃపునరాకృష్య- సరీసృపంతౌ అతిశయేనచలంతౌ - ఘోషాఃకటిపాదభూషణకింకిణ్యస్తే- తేషాం ప్రఘోషేణరుచిరంయథాభవతితథా - ఘోషాణాంనాదేనహృష్టంమనోయయోస్తౌ - లోకంతతస్తతోగచ్ఛంతంజనం - అనుసృత్యత్రిచతురాణిపదానిఅనుగమ్య-ముగ్ధవత్ప్రభీతవత్ -మాత్రోరంతిసమీపే-ఉపేయతుఃఉపజగ్మతుః॥ము॥అనుకృష్యపురఃప్రసారితజానుస్వనుగతంయథాతథా-పశ్చాద్గతజానుసమాకృష్యేత్యర్థః-సరీసృపంతౌ అతిశయేనసంచరంతౌ- ఘోషేతి- ఘోషాఃకటిప్రబద్ధకింకిణ్యః- తేషాంప్రఘోషేణ ప్రకృష్టశింజితేన- యద్వా- ఘోషస్య వ్రజస్య- ప్రఘోషేణశ్లాఘనీయధ్వనినా - రుచిరంయథాతథా- వ్రజకర్దమేషు- సరీసృపంతావితి తేననాదేన- హృష్టమనసౌ - లోకంఇతస్తతఃపర్యటంతంజనం- అనుసృత్య త్రిచతురాణిపదాన్యనుగత్య-ముగ్ధప్రభీతవత్ ముగ్ధవత్ ప్రభీతవచ్చ-మాత్రోరంతియశోదారోహిణ్యోరంతికం-ఉపేయతుఃఉపజగ్మతుః॥౨౩॥ తదితి॥ తాచతన్మాతరౌ-నిజసుతౌ-దోర్భ్యాముపగూహ్య-ప్రమోదం-యయతుః-కథంభూతే- ఘృణయాకృపయా-స్నువంత్యౌక్షరత్పయఃపయోధరేసత్యౌ - పంకేనాంగరాగేణచ - రుచిరౌ- కథంభూతంముఖంనిరీక్ష్య - ముగ్ధంమందస్మితంయస్మిన్ - అల్పాదశనాశ్చయస్మిన్ తచ్చతచ్చ॥ ము॥ స్నువంత్యౌపయస్స్రావిపయోధరేసత్యౌ- పంకఏవాంగరాగః- తేనరుచిరౌ - యద్వా- పంకేనహరిద్రాదిస్తాంగరాగేణచ-రుచిరావితి- ముగ్ధంసుందరంస్మితంయస్మిన్ - తచ్చ-తదల్పరదనమల్పోద్గతదంతంచ॥ ౨౪॥ యర్హీతి॥ యర్హి- అవా

॥ బాలక్రీడాప్రారంభఘట్టః ॥

కాలేనవ్రజతాతాతగోకులేరామకేశవౌ। జానుభ్యాంసహపాణిభ్యాంరఙ్గమాణౌవిజహ్రతుః॥ ౨౨ ॥
తావంఘ్రియుగ్మమనుకృష్యసరీసృపంతౌఘోషప్రఘోషరుచిరంవ్రజకర్దమేషు।తన్నాదహృష్టమన
సావనుసృత్యలోకంముగ్ధప్రభీతవదుపేయతురంతిమాత్రోః॥౨౩॥ తన్మాతరౌనిజసుతౌఘృణయాస్ను
వంత్యౌపంకాంగరాగరుచిరావుపగూహ్య దోర్భ్యామ్। దత్త్వాస్తనంప్రపిబతోస్స్మముఖంనిరీక్ష్యముగ్ధ
స్మితాల్పదశనంయయతుఃప్రమోదమ్॥ ౨౪॥ యర్హ్యంగనాదర్శనీయకుమారలీలావంతర్వ్రజేత
దబలాఃప్రగృహీతపుచ్ఛైః। వత్సైరితస్తతఉభావనుకృష్యమాణౌప్రేక్షంత్య ఉజ్ఝితగృహాజహృషు
ర్హసంత్యః ॥ ౨౫ ॥ శృంగ్యగ్నిదంష్ట్ర్యసిజలద్విజకంటకేభ్యఃక్రీడాపరావతిచలౌస్వసుతౌనిషే
ద్ధుమ్। గృహ్యాణికర్తుమపియత్రనతజ్జనన్యౌశేకాతఆపతురలంమనసోనవస్థామ్ ॥ ౨౬ ॥ కాలేనాల్పేన
రాజర్షేరామఃకృష్ణశ్చ గోవ్రజే। అకృష్టజానుభిఃపద్భిర్విచంక్రమతురంజసా ॥ ౨౭ ॥ తతస్సభ
గవాన్కృష్ణోవయస్యైర్వ్రజబాలకైః। సహరామోవ్రజస్త్రీణాంచిక్రీడేజనయన్ముదమ్॥౨౮॥కృ
ష్ణస్యగోప్యోరుచిరంవీక్ష్యకౌమారచాపలమ్। శృణ్వంత్యాఃకిలతన్మాతురితిహోచుస్సమాగతాః॥ ౨౯॥
వత్సాన్ముంచన్క్వచిదసమయేక్రోశసంజాతహాసస్తేయంస్వాద్వత్త్యథదధిపయఃకల్పితైఃస్తేయ

గనానాందర్శనీయాకుమారలీలాయయోః - తథాభూతౌజాతౌ - తదాంతర్వ్రజేవ్రజస్యమధ్యే - తదబలాఃవ్రజాంగనాః - ప్రేక్షంత్యఃప్రేక్షమాణాః- విస్మృతగృహకృత్యాః - హసంత్యోజహృషుఃహృష్టాబభూవుః - కథంభూతౌ - తాభ్యాంప్రగృహీతానిపుచ్ఛానియేషాంతైఃవత్సైః-ఇతస్తతోనుకృష్యమాణౌ॥ ము॥ యర్హీయదా- అంగనానాందర్శనీయాఃకుమారలీలాబాలచేష్టాయయోస్తౌ-జాతౌఇతిశేషః-తత్ తదా-అంతర్వ్రజే వ్రజమధ్యే-ప్రగృహీతపుచ్ఛైఃతాభ్యామేవాలంబితపుచ్ఛైఃవాలైఃవత్సైరితస్తతోనుకృష్యమాణౌదిశి ప్రేక్షంత్యఃప్రేక్షమాణాః-ఉత్సృతగృహాఃవిస్మృతగృహవ్యాపారాః-ఉజ్ఝితగృహాఇత్యపిపాఠః-జహృషుఃహృష్టాఅభవన్-జగృహురితిపాఠే తౌగృహీతవత్య ఇత్యర్థః॥౨౫॥ శృంగీతి॥ అతిచపలౌ-శృంగ్యాదిభ్యోనిషేద్ధుం- గృహోచితానికర్మాణిచకర్తుం-యత్రయదా-తజ్జనన్యౌనశేకాతే-తదా- అలంమనసఃఅనవస్థామాపతురితి॥శ్లో॥గృహిణాంగృహసౌఖ్యస్యపరాతుష్టిఃప్రదర్శితా। కృష్ణచాపలచౌర్యోక్తిః సహైవాఖిలసద్మసు ॥ వ్రజల్పంత్యస్సమాగత్యగోప్యోగోప్యైముదందదుః ॥ శ్రీధరీయోయంసార్ధశ్లోకః ॥ ము ॥ క్రీడాపరౌ క్రీడాసక్తౌ-అతఏవాతిచలౌసర్వతశ్చరంతౌ- అతిబలావిత్యపిపాఠః-శృంగిణఃశృంగప్రహరణజంతవః-దంష్ట్రిణఃదంష్ట్రాప్రహరణజంతవో అసిఃఖడ్గః-అహిరితిపాఠేసర్పః-ద్విజామయూరాద్యాః-కంటకాస్తరూణాంతీక్ష్ణావయవాః- ఏతేభ్యః-నిషేద్ధుంనివారయితుం-గృహ్యాణిగృహోచితకార్యాణ్యపిచ్యంతే-నశేకాతేశక్తేనస్యాతాం-అతఃమనసోనవస్థామాకులతామాపతురిత్యర్థః॥౨౬॥ ము॥కాలేనేతి॥ అకృష్టజానుభిఃపద్భిః-విచంక్రమతుః-కదాచిజ్జానుక్రమణం-కదాచిత్పద్భ్యాంగమనంచేతి-మిశ్రంచక్రమతురిత్యర్థః॥ ౨౭॥౨౮॥౨౯॥

సమయేఅదోహకాలే-క్రోశసంజాతహాసః- స్తేయంచౌర్యార్జితం-తత్రాపిస్వాదు-నేతరత్ - దధిచ-పయశ్చ- దధిపయః - అత్తి-కించ-భోక్ష్యన్ భోక్ష్యమాణః స్వయంభుంజానఇత్యర్థః-మర్కాన్ మర్కటాన్ ప్రతి-విభజ్యదదాతి- తేషాంమధ్యేత్వత్తుత్వేనకోపి నాత్తిచేత్తర్హి- భాండంభినత్తి- క్వచిత్- ద్రవ్యస్యాలాభే సతి సః కృష్ణః- గృహేయథష్యామీతికుపితో యాతి- యద్వా-సగృహాః గృహిణః- తేభ్యః కుపితః- తేషాంతోకాన్ బాలాన్- పర్యంకాదిమసుప్తాన్- ప్రహరణనోదనాదిభిః- ఉపక్రోశ్యప్రరుదితాన్ కృత్వాయాతీతి॥ ము॥ అసమయేఅదోహకాలే-క్రోశసంజాతహాసః క్రోశేనజనానామాక్రోశేన-సంజాతహాసః- స్తేయంచౌర్యార్జితం-తత్రాపిస్వాదునేతరత్-తస్యధూర్తస్యచౌర్యార్జితమేవస్వాదుభవతీతిభావః-దధిచపయశ్చదధిపయః-అత్తిభుంక్తేకల్పితైః సంపాదితైః-స్తేయయోగైః చౌర్యోపాయైః - భోక్ష్యన్ భోక్ష్యమాణః - స్వయంభుంజానఇత్యర్థః - మర్కాన్ విభజతిమర్కటాదీన్ ప్రతి - విభజ్యదదాతీత్యర్థః- సచేన్నాత్తితేషుత్వత్తుః కోపినాత్తిచేదిత్యర్థః- మర్కాంభోక్ష్యన్ విభజతిసచేన్నాస్తీతిపాఠః- మర్కాంనవనీతం॥ శ్లో॥ మర్కాంతు దధిసారస్స్యాన్నవనీతం ప్రచక్షత ఇత్యభిధానాత్ - విభజతిసఖిభ్యఇతిశేషః - యద్వా- మర్కాంమర్కటంప్రతివిభజతి - స్వోపభోగ్యాదధికంమర్కటాదిభ్యోదదాతీత్యర్థః-సచేన్నాస్తిసః-మర్కాభోగ్యదధిసారః-స్వోపయోగాన్నాస్తిచేత్ -కేవలంభాండంభినత్తి- కృత్స్నంచస్వయమేవభక్షయిత్వేతిభావః- యద్వా- మర్కో-మర్కటోనాస్తిచేత్ - భుక్తావశిష్టగవ్య సహితంభాండంభినత్తీత్యర్థః-ద్రవ్యాలాభేదధిక్షీరాదేః-కృష్ణభయాత్ప్రచ్ఛన్నంనిహితతయాక్వచిత్తదలాభేసతి-స్వగృహకుపితః-అస్మద్గృహకుపితఇతి-గోపీనాంస్వస్వగృహోద్దేశేనోక్తిః-సగృహకుపితఇతిపాఠే-సకృష్ణఃయత్రద్రవ్యాలాభః-తద్గృహేయథష్యామీత్యేవంకుపితస్సన్నిత్యర్థః-యద్వా-సగృహాః గృహస్థాః- తేభ్యః కుపితఇతివా - తోకాన్ బాలానుపక్రోశ్యప్రహారనోదనాదిభిః ప్రరుదితాన్ కృత్వేత్యర్థః ॥ ౩౦॥ కల్పితైః స్తేయయోగైరిత్యుక్తం- తత్ప్రపంచయతిద్వాభ్యాం ॥ హస్తేతి ॥ తుంగశిక్యస్థభాండేషు - అంతర్నిహితేదధ్యాదౌ - వయునంజ్ఞానం- యస్యసః-ఛిద్రంరచయతి-తద్విత్ ఛిద్రరచనాదివిత్ -ధ్వాంతయుక్తేగృహే-స్వాంగమేవార్థప్రదీపంవిరచయతి- విశేషతోధృతమణిగణం- యర్హికాలేయస్మిన్ సమయే- అత్రఛందోభంగఆర్షః ॥ ము ॥ కల్పితైః స్తేయయోగైరిత్యుక్తమేవ ప్రపంచయతి॥ హస్తేతి॥ అంత

యోగైః । మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతిసచేన్నాత్తిభాండంభినత్తిద్రవ్యాలాభేసగృహకుపితోయాత్యు
పక్రోశ్యతోకాన్॥ ౩౦॥ హస్తాగ్రాహ్యేరచయతివిధింపీఠకోలూఖలాద్యైశ్ఛిద్రంహ్యంతర్నిహిత
వయునశ్శిక్యభాండేషుతద్విత్ । ధ్వాంతాగారేధృతమణిగణంస్వాంగమర్థప్రదీపంకాలేగోప్యో
యర్హిగృహకృత్యేషుసువ్యగ్రచిత్తాః ॥ ౩౧॥ ఏవంధార్ష్ట్యాన్యుశతికురుతేమేహనాదీనివాస్తౌస్తే
యోపాయైర్విరచితకృతిస్సుప్రతీకోయథాస్తే। ఇత్థంస్త్రీభిస్సభయనయనశ్రీముఖాలోకినీభిర్వ్యా

ర్నిహితవయునేశిక్యభాండేధృషద్భిరితిపాఠః- యర్హియస్మిన్ కాలే- గోప్యోగృహకృత్యేషుసువ్యగ్రచిత్తాఃవ్యాసక్తచిత్తాః- తదా-సః కృష్ణః పీఠకోలూఖలాద్యైర్విధింతత్తదున్నతవస్తుసాధనంకుర్వన్ - సర్వథాచ- హస్తాగ్రాహ్యే అంతర్నిహితంవయునంనవనీతాదిభోగ్యద్రవ్యం- యస్మిన్ తస్మిన్ - శిక్యభాండేపాశరచితయంత్రవిశేషస్థితభాండే - ధృషద్భిః శిలాఖ్యైః పాషాణైరిత్యర్థః - ఛిద్రంరచయతి- తథాధ్వాంతాగారే అంధకారావృతగృహే- ధృతమణిగణందివ్యమణిభూషితం- అతఏవార్థప్రదీపంతత్తదర్థప్రకాశకం- స్వాంగంరచయతిసన్నిధాపయతి- అథవా- ధృతమణిగణంస్వాంగమర్థప్రదీపం- వస్తుప్రకాశకదీపంకుర్వన్-హస్తాగ్రాహ్యేవస్తుని పీఠకోలూఖలాద్యైః-విధింరచయతితత్సాధనంకరోతీత్యర్థః- ఏవమప్యసాధ్యేశిక్యభాండే- ఛిద్రంరచయతీతి- ఛిద్రంహ్యంతర్నిహితవయునఃశిక్యభాండేషుతద్వదితిపాఠాంతరం-తత్రశిక్యభాండేషుసాధనాంతరైర్దుర్గ్రహేష్వపీత్యర్థః- అంతర్నిహితేతదంతర్గతదధ్యాదిద్రవ్యే-వయునంజ్ఞానంయస్యసః-తన్నిశ్చయవానిత్యర్థః-ఛిద్రంరచయతి-ఏవమేవాన్యదపిధౌర్త్యంకరోతీత్యాహతద్విదితి- అన్యత్పఠనం- తద్విదితిపాఠే- ధ్వాంతాగారేస్వాంగమర్థప్రదీపంకుర్వన్- తత్- వస్తువేత్తీతితద్విత్ - సన్నిత్యర్థః ॥ ౩౧॥ ఏవమితి॥ రేరేచోర-ఇత్యాద్యుక్తః శ్రీకృష్ణః-త్వమేవచోరః- అహంగృహస్వామీత్యాదీనిధార్ష్ట్యానిప్రగల్భవచాంసి- ఉశతిజల్పతి- భూషితమనీయేయశోదే-యద్వా- ఉశతివాస్తౌస్వర్చితేగృహే- మేహనాదీనిపురీషోత్సర్గాదీని- కురుతే- ఏవం స్తేయోపాయైః- విరచితాకృతిః కర్మ-యేనసః-త్వత్సమీపేసుప్రతీకః సాధురివాస్తే-యద్వా-సుప్రతీకః దిగ్గజవదధృష్యఆస్తఇత్యర్థః-సభయేనయనేయస్మిన్ తచ్చతత్ శ్రియుక్తంముఖంచ-తదాలోకినీభిః వ్యాఖ్యాతార్థాప్రఖ్యాపితకర్మఫలా- ఉపాలబ్ధుం-నిర్భర్త్సనాదికంకర్తుంఆత్తేచ్ఛమితియావత్, నైచ్ఛత్ ॥ము॥ ఏవంభిత్రాదిధూర్తస్యకృత్యవదేవధార్ష్ట్యానిరేరేచోర ఇత్యుక్తస్త్వమేవచోరః అహంగృహస్వామీత్యాదీనిప్రగల్భవచనాని- ఉశతిజల్పతి- వాస్తౌతద్గృహదేవతార్చనస్థానాదౌ- మేహనాదీనిపురీషోత్సర్గాదీనికురుతే- ఇత్థం- స్తేయోపాయైర్విరచితకృతిః ఉపాయైః కల్పితస్తేయవ్యాపారోపీత్యర్థః- శోభనాశ్చ త్యానుచితాః ప్రతీకా అవయవా యస్య సః సుప్రతీక ఇవాస్తే- త్వత్సమీపేసాధురివవర్తత ఇత్యర్థః- యద్వా- సుప్రతీకాఖ్యదిగ్గజవదధృష్య ఆస్తఇతి- సభయనయనంచకితేక్షణం- శ్రీకృష్ణస్య

శ్రియా కృతం ముఖమాలోకయంతీ తదాలోకినీ స్త్రీభిర్గోపీభిరిత్థం వ్యాఖ్యాతార్థా నిర్ఘోషిత చౌర్యాదివ్యాపారా ఉపాల్భర్తృణాదికం కర్తుమిత్యర్థః నైచ్ఛత్ ॥ ౩౨॥ ము॥ అథైకదానేకరూపపరిగ్రహేణానేకగోపీగృహప్రవిష్టస్య భగవతో ద్విభుజ... ఊహ ॥ గోప్య ఇతి ॥ కృష్ణం ఏకదైవ నవనీతాద్యపహరణార్థం స్వస్వగృహాన్ ప్రవిష్టమిత్యర్థః పృథక్పృథగూహ్య యద్వా... హం దోయః ప్రవిష్టః తం తం కృష్ణం సాసాధ్యత్వేత్యర్థః తదాగః కృష్ణస్యాపరాధం గదితుం యశోదాయై నిజ్ఞాపయితుమేకదైవ ప్రసృతాః ప్రవృత్తాస్సత్యః తదంతి యశోదాయాస్సమీపే తమేవ స్వస్వగృహీతం కృష్ణమేవ దృష్ట్వా ప్రాగివ స్థితమిత్యర్థః అజ్ఞాః స్వధృతాన్ కృష్ణానదృష్ట్వా సలజ్జాః ప్రయాసవైఫల్యాదితి భావః స్వగృహాన్ ప్రతి నివవృతుః న్యవర్తంత ॥ ౩౩॥ కదాచిదిత్... భ్రాంతరేడుపాలభత తదా మాతుః మహదాశ్చర్యమభూదితి కథయన్నాహ ॥ ఏకదేతి ॥ ౩౪॥ సేతి ॥ ఉపాలభ్య నిర్భర్త్స్య భయేన సంభ్రాంతే ప్రేక్షణే చపలనిరీక్షణే అక్షిణీ యస్యతం ॥ ము॥ ఉపాలభ్య నిర్భర్త్స్య భయేన సంభ్రాంతప్రేక్షణే చపలాలోకనే అక్షిణీ యస్య... ౩౫॥ కస్మాదితి ॥ అదాంతాత్మన్ చపలగాత్ర యద్వా ఉద్ధతస్వభావ రహః ఏకాంతే అగ్రజోపి బలరామోపి వదతీత్యర్థః ॥ ౩౬॥ నాహం భక్షితవానితి సర్వే మిథ్యాభివాదినః నహి బాహ్యం కించిన్మయా భక్షితం మత్కుక్షావేవ సర్వమస్తీతి భావః సమక్షం ప్ర... క్షం ॥ ము॥ నాహం భక్షితవానితి పూర్వమేవ మత్కుక్షిస్థపృథివీవ్యతిరేకేణ అన్యన కించిద్భక్షితమితి భావః ॥ ౩౭॥ యదీతి ॥ వ్యాదేహి ముఖం ప్రసారయేతి వ్యాదత్త ప్రసారితవాన్ స్వకుక్షిస్థనానాసృష్టివైచిత్ర్యం మాత్రే దర్శనాయ ప్రవృత్త ఇతి సూచయన్నాహ అవ్యాహతే... ము॥ వ్యాదేహి ఆస్యం వివృతం కురు వ్యాదత్త వివృతం కృతవాన్ ఆస్యే లోకప్రకాశన సామర్థ్యం సూచయన్నాహ అవ్యాహతేతి ...

ఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ న హ్యుపాలబ్ధుమైచ్ఛత్ ॥ ౩౨ ॥ గోప్యః కదాచన పృథక్పృథగూహ్య కృ
ష్ణమేకైకదైవ గదితుం ప్రసృతాస్తదాగః । దృష్ట్వైవ తదంత్యథత మేవ నిజానదృష్ట్వైవ సర్వాశ్చ తా నివ

మృద్భక్షణాత్తర్జయంతీం మాతరం ప్రతి ఆస్యదర్శనాద్విశ్వరూపదర్శనఘట్టః

వృతుః స్వగృహాన్ సలజ్జాః ॥ ౩౩ ॥ ఏకదా క్రీడమానాస్తే రామాద్యా గోపదారకాః । కృష్ణో మృదం భక్షిత
వానితి మాత్రే న్యవేదయన్ ॥ ౩౪ ॥ సా గృహీత్వా కరే పుత్రముపాలభ్య హితైషిణీ । యశోదా భయసం
భ్రాంతప్రేక్షణాక్షమభాషత ॥ ౩౫ ॥ యశోదా ॥ కస్మాన్మృదమదాంతాత్మన్ భవాన్ భక్షితవాన్ ర
హః । వదంతి తావకా హ్యేతే కుమారాస్తేఽగ్రజోఽప్యయమ్ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీకృష్ణః ॥ నాహం భక్షితవానంబ
సర్వే మిథ్యాభిశంసినః । యది సత్యంగిరస్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్ ॥ ౩౭ ॥ యద్యేవం తర్హి వ్యా
దేహీత్యుక్తస్స భగవాన్ హరిః । వ్యాదత్తావ్యాహతైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః ॥ ౩౮ ॥ సా తత్ర ద
దృశే విశ్వం జగత్స్థాస్ను చ ఖం దిశః । సాద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం సవాయ్వగ్నీందుతారకమ్ ॥ ౩౯ ॥ జ్యోతి
శ్చక్రం జ్వలత్తేజో వివరాణి రసాతలమ్ । వైకారికాణీంద్రియాణి మనో మాత్రా గుణాస్త్రయః ॥
౪౦ ॥ ఏతద్విచిత్రం సహజీవకాలస్వభావకర్మాశయలింగభేదమ్ । సూనోస్తనౌ వీక్ష్య విదారితాస్యే

సేతి ॥ తత్ర తస్మిన్ ముఖే విశ్వం దదృశే దదర్శ తత్ప్రపంచయతి జగత్ జంగమం స్థాస్ను స్థావరం ఖం అంతరిక్షలోకం సా... ద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం పర్వతద్వీపసముద్రసహితం భూలోకం వాయుః పవనః అగ్నిర్వైద్యుతః ఇందుశ్చ తారకాశ్చ తత్సహితం ॥ ము॥ తత్రాస్యే విశ్వమశేషం దదృశే స్థాస్ను స్థావరం చకారోనుక్తజంగమసముచ్చయార్థకః యద్వా జగచ్ఛబ్దో జంగమార్థకః ... దృశం విశ్వం దదృశ ఇతి ఖమంతరిక్షలోకం సాద్రిద్వీపాబ్ధీతి భూగోళవిశేషణం వాయ్వగ్నీందుతారకాసహితం ॥ ౩౯ ॥ జ్యోతి... రమితి ॥ జ్యోతిశ్చక్రం స్వర్లోకం వైకారికాణి దేవాః మన ఇతి వైకారికశబ్దేన గృహీతమపి దేవవైలక్షణ్యాత్పునరుక్తం ఇం... యాణి చ తైజసాని మాత్రాః తామసాః శబ్దాదయః ॥ ము॥ జ్యోతిశ్చక్రం నభ ఆకాశం స్వర్వియత్ స్వర్గాకాశం వికారః ఇం... యాద్యహంకారః తజ్జన్యానీంద్రియాణి దశ వైవాత్రోచ్యంతే మనసః పృథక్కథనాత్ ॥ ౪౧ ॥ ఏతదితి ॥ ఏవమేతద్విచిత్రం విశ్వం ... ఏకదైవ వీక్ష్య విచిత్రతామాహ జీవశ్చ గుణక్షోభకః కాలశ్చ పరిణామహేతుః స్వభావశ్చ జన్మహేతుః కర్మ చ తత్సంస్కారః ... యశ్చ ఏతైః లింగానాం చరాచరశరీరాణాం భేదో యస్మిన్ తత్ తనౌ తత్ర ప్రపంచ సహాత్మానం స్వసహితం క్వచిద్వీక్ష్య సూనోః ... అల్పే విదారితే ఆస్యే శంకామవాప ॥ ము॥ మాత్రాః పంచతన్మాత్రాః గుణాః సత్త్వాదయః జీవాః జీవాత్మానః సర్వోత్పత్తిమస్త్... త్వం గుణక్షోభకశ్చ కాలః పరిణామహేతుః స్వభావశ్చ జన్మహేతుః కర్మ చ ఆశయో వాసనా చ తైర్లింగానాం శరీరాణాం భేదో ... స్మిన్ తత్ అత ఏవ విచిత్రమేతద్విశ్వం సహ ఏకదైవ యద్వా సహజీవేత్యాద్యఖండం పదం జీవాదిభిర్యో లింగభేదః తత్స... కద్వీక్ష్యేతి సహాత్మానం ద్రష్టృణా స్వేన సహితం ప్రపంచ సూనోస్తనౌ తత్రాపి విదారితం యదాస్యం తస్మిన్ శంకా...

శంకామవాప ॥ ౪౧॥ తామాహ॥ కింస్వప్న ఇతి॥ పరితోవిలోక్యాహ- నాయంస్వప్నః- తర్హికిందేవస్యహరేః- మాయా-తథాచేద న్యేకింనపశ్యంతి- తర్హి- కింవామదీయఏవకశ్చిద్బుద్ధిమోహః- విపర్యాసః- దర్పణేముఖవత్ - ఏవంతర్హి- అయంకృష్ణోపి- కథమం తః ప్రతీయతే- అంతర్బహిశ్చైకరూపేణచ- కథంజగత్ప్రతీయతే- తథాసతి-బింబప్రతిబింబయోరివపరస్పరంవైపరీత్యేన-ప్రతీతః స్యాదిత్యాశంక్యాన్యథావితర్కయతి- అథోఇతి- అథోఅథవా - మమాముష్యార్భకస్యాపిసతః- యఃకశ్చనాచింత్య- ఆత్మయోగఃస్వీ యమైశ్వర్యం-ఔత్పత్తికఃస్వాభావికః॥ము॥తదాహ॥కిమితి॥ఏతత్ శిశోరల్పవదనేవిశ్వదర్శనం- కింస్వప్న ఇతిజాగరావస్థాయామయం నసంభవేదితివిమృశ్యాహ- ఉతేతి- అథవేత్యర్థః- మాయికంచేత్కథమస్యదర్శనీయంనేత్యాశంక్యాహ- కింవేతి-బుద్ధిమోహః భ్రాం తిః-తథాచేత్పునఃపునర్విమర్శేపికథంయథావత్ప్రతీతిరిత్యాశంక్యాహ-అథోఇతి-అథోఅథవా- అముష్యమమార్భకస్య- యఃక శ్చన-అనిర్వాచ్యఇత్యర్థః-ఔత్పత్తికఃఉత్పత్తిసిద్ధః-స్వాభావికఇతియావత్- ఆత్మయోగఃస్వగతోఽణిమాద్యైశ్వర్యయోగః॥౪౨॥ చ రమంపక్షమాశ్రిత్యఅయమీశ్వరఇతినిశ్చిత్యాహ॥ అథోఇతి॥చేతఃచిత్తం-తదాదిభిఃనవితర్కగోచరంజగత్- యదాశ్రయంయదధిష్ఠా నం-యేనకరణేనఅధిష్ఠాత్రాయతోబుద్ధివృత్త్యభివ్యక్తాత్- నన్విదమవితర్క్యంభవతు- తత్పదంకీదృక్- అతఆహ-సుదుర్విభావ్యమితి- ఇదమత్యంతమచింత్య మిత్యర్థః॥ ము॥ అథతస్మిన్ తాదాత్మికతత్త్వబుద్ధ్యాహ॥ అథోఇతి॥ చేతశ్శబ్దోబుద్ధిపరః - మనఃకర్మమనో వ్యాపారః-చేతఆదిభిః-యథావత్-యథాతథేత్యర్థః-నవితర్కగోచరం-అథోజగత్-యదాశ్రయంయదాధేయం-యతఃయస్మాత్- పంచమ్యంతపదసామర్థ్యాదుత్పద్యత ఇతిలభ్యతే-యేనసర్వంతిష్ఠతీత్యపిలభ్యతే-ప్రలీయతేప్రలీనంభవతి-యత్రేత్యధ్యాహారః- ప్ర తీయతఇతిపాఠేయతఃప్రతీయతే- వ్యజ్యతేఉత్పద్యత ఇత్యర్థః- సుదుర్విభావ్యమప్రతర్క్యం- తత్ - పద్యతఇతిపదం- దివ్యాత్మస్వ

వ్రజంసహాత్మానమవాపశంకామ్ ॥ ౪౧॥ కింస్వప్న ఏతదుత దేవమాయాకింవామదీయోబతబుద్ధిమో హః। అథోఅముష్యైవమమార్భకస్యయఃకశ్చనౌత్పత్తికఆత్మయోగః ॥ ౪౨ ॥ అథోయథావన్నవిత ర్కగోచరంచేతోమనఃకర్మవచోభిరంజసా।యదాశ్రయంయేనయతఃప్రతీయతేసుదుర్విభావ్యంప్ర ణతాస్మితత్పదమ్ ॥ ౪౩॥ అహంమమాసౌపతిరేషమేసుతోవ్రజేశ్వరస్యాఖిలవిత్తపాసతీ। గోప్యశ్చ గోపాస్సహగోధనాశ్చ యన్మాయయేత్థంకుమతిస్సమేగతిః ॥ ౪౪ ॥ ఇత్థంవిదితతత్త్వాయాంగోపికా యాంసఈశ్వరః। వైష్ణవీంవ్యతనోన్మాయాంపుత్రస్నేహమయీంవిభుః ॥ ౪౫ ॥ సద్యోనష్టమతి ర్గోపీసారోప్యారోహమాత్మజమ్। ప్రవృద్ధస్నేహకలిలహృదయాసీత్పురాయథా ॥ ౪౬ ॥ త్రయ్యా చోపనిషద్భిశ్చసాంఖ్యయోగైశ్చసాత్త్వతైః।ఉపగీయమానమాహాత్మ్యంహరింసామన్యతాత్మజమ్॥ ౪౭॥ రాజా॥ నందఃకిమకరోద్బ్రహ్మన్ శ్రేయఏవంమహోదయమ్। యశోదాచమహాభాగాపపౌ యస్యాస్స్తనంహరిః ॥ ౪౮ ॥ పితరౌనాన్వవిందేతాంరామకృష్ణార్భకేహితమ్। గాయంత్యద్యాపికవ

రూపం- ప్రణతాస్మీతి॥ ౪౩॥ ఏవంప్రపంచప్రతీత్యా ఉన్నీతంతత్త్వం-పునర్జీవసంసృతిహేతుమాయాశ్రయత్వేనాన్వయంతీత్యా హ॥ అహమితి॥యశోదానామాహం- అసౌమమపతిః- అముష్యవ్రజేశ్వరస్య- అఖిలవిత్తపాఅఖిలవిత్తాధిష్ఠాత్రీ- అహంసతీజాయా- ఏషకృష్ణోమేసుతః-గోప్యాదయశ్చమదీయాః-ఇతీత్థంకుమతిః-యన్మాయయా-సఏషమేశరణమితి॥ము॥ యత్సంకల్పేనమమైతావతీసం సారభ్రాంతిః- సఏషమేగతిరిత్యాహ॥ అహమితి ॥ మమాసౌనందఃపతిః - ఏషమేసుతః- సగోపాఃసహగోధనాశ్చ - గోప్యః- మేమదీ యాఇత్యర్థః-సతీఅహంవ్రజేశ్వరస్యనందస్య- అఖిలవిత్తపాసమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ - అస్మీత్యర్థః-యన్మాయయాయత్సంకల్పేన- ఇత్థంకుమతిరితి- భవామీతిశేషః-సమేగతిః- అస్తీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ఇత్థమితి॥వైష్ణవీంస్వీయాం॥ము॥ ప్రజాస్నేహమయీంపుత్రస్నే హమయీం- వైష్ణవీంస్వీయామిత్యర్థః॥ ౪౫॥ సద్యఇతి॥ప్రవృద్ధేనస్నేహేన- కలిలంవ్యాప్తంహృదయంయస్యాస్సా - పురేవాసీత్ ॥ ము॥ ప్రవృద్ధస్నేహేన- కలిలంవ్యాప్తంహృదయంయస్యాస్సా- నష్టామతిఃతత్త్వస్మరణం- యస్యాస్సా- ఆరోహమంకమారోప్య- య థాపురాపూర్వవదేవ-ఆస॥౪౬॥ మాయాబలోద్రేకమాహ॥త్రయ్యేతి॥ త్రయ్యాఇంద్రాదిరూపేణఉపనిషద్భిర్బ్రహ్మేతి-సాంఖ్యైః పురుషఇతి-యోగైఃపరమాత్మేతి-సాత్త్వతైఃభగవానితి- ఉపగీయమానంమాహాత్మ్యంయస్యతం॥ము॥తన్మాయాయావైభవం ప్రకటయితు మాహ॥ త్రయ్యేతి॥ త్రయ్యాఅపూర్వభావరూపయా-తత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన- ఉపనిషద్భిర్బ్రహ్మభావైః-సర్వకారణత్వాదినాసాం ఖ్యైఃపురుషత్వేన- యోగైఃసర్వోపాస్యత్వేన- సాత్త్వతైఃపరమైకాంతిభిః- ప్రాప్యప్రాపకతయాచ- ఉపగీయమానంమాహాత్మ్యం- యస్యతం- హరిమాత్మజం- మన్యతేత్యహో- తన్మాయామాహాత్మ్యమితిభావః॥ ౪౭॥ అతివిస్మయేనపృచ్ఛతి॥ నందఇతి॥ మహోదయం మహానుదయ ఉద్భవోయస్మిన్ తత్ ॥ ము ॥ యశోదానందయోస్తాదృశభాగ్యాతిశయంకృత్వా - అత్యాశ్చర్యేణపృచ్ఛతి ॥ నందఇతి॥

మహర్షిశ్లాఘ్యాః-ఉదయోయస్యతత్ ‖౪౮‖ పితరావితి‖యయోః ప్రసన్నోఽవతీర్ణః-తౌపితరావపి-యంనాన్వవిందేతాంస ప్రాప్ను
తాం-కృష్ణస్యోదారంమహత్ అర్భకేహితంబాలలీలాం-యచ్చకవయోగాయంతి- తత్ - గాగిసోఽవిందంతి- సకింశ్రేయఃఅకరో
ము‖ కృష్ణఃప్రసన్నోయయోరవతీర్ణః - తౌపితరౌదేవకీవసుదేవౌచ - నాన్వవిందేతాంనాలభేతాం- ఉదారంకృష్ణచేష్టితమితిపా
ఉదారంసకలఫలప్రదాత్- కృష్ణస్య అర్భకస్యచేష్టితంబాలచేష్టితం- కృష్ణరామార్భకేహితమితిపాఠే- కృష్ణరామావేవార్భకౌ
యోఃఈహితమిత్యర్థః- యల్లోకనమలాపహమితిపాఠః- యల్లోకనం- యస్యకృష్ణస్య విలోకనం- మలాపహంపాపహరం - కవయ
అద్యాపిగాయంతి- తత్కృష్ణోదారార్భకేహితం - పితరావపినాన్వవిందేతాం - తత్ యోవిందత - సకింశ్రేయ అకరోదితియోజ
యల్లోకశమలాపహమితిపాఠే- యదీహితంలోకశమలాపహం - గాయంతి- తదిత్యర్థః ‖ ౪౯ ‖ ద్రోణఇతి‖ బ్రహ్మణ ఆదేశాన్
పాలనాదిలక్షణాన్ ‖ ము ‖ బ్రహ్మణఆదేశాన్ గోరక్షణాదీన్ - కరిష్యమాణః - తంబ్రహ్మాణం ‖ ౫౦‖ ము ‖ జాతయోరితి ‖ జాతే
నావితిపాఠః- భువి-యోర్నౌమర్త్యయోర్నౌ- జాతేఅవతీర్ణే ఇత్యర్థః - జాతయోర్నౌ ఇతిపాఠే - భువిజాతయోరావయోరిత్యర్థః

యోయల్లోకశమలాపహమ్ ‖ ౪౯ ‖ శ్రీశుకః‖ ద్రోణోవసూనాంప్రవరోధరయాసహభార్యయా।
కరిష్యమాణఆదేశాన్బ్రహ్మణస్తమువాచహ‖ ౫౦‖ జాతయోర్నౌమహాదేవేభువివిశ్వేశ్వరేహరౌ।
భక్తిస్స్యాత్పరమాలోకేయయాఞ్జోఽమర్గతింతరేత్ ‖౫౧‖ అస్త్విత్యుక్తస్సఏవేహవ్రజేద్రోణోమ
హాయశాః। జజ్ఞేనందఇతిఖ్యాతోయశోదాసాధరాభవత్ ‖ ౫౨ ‖ తతోభక్తిర్భగవతిపుత్రభూతేజ
నార్దనే। దంపత్యోర్నితరామాసీద్గోపగోపీషుభారత ‖ ౫౩ ‖ కృష్ణోబ్రహ్మణఆదేశంసత్యంకర్తుం
వ్రజేవిభుః। సహరామోవసంశ్చక్రేతేషాంప్రీతింస్వలీలయా ‖ ౫౪‖ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - అష్టమోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁

బాదరాయణిః‖ ఏకదాగృహదాసీషుయశోదానందగేహినీ। కర్మాంతరనియుక్తాసునిర్మమంథస్వయం
దధి‖ ౧‖ యానియానీహగీతానితద్బాలచరితానిచ। దధినిర్మంథనేకాలేస్మరంతీతాన్యగాయత ‖ ౨‖
క్షౌమంవాసఃపృథుకటితటేబిభ్రతీసూత్రనద్ధంపుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగంజాతకంపంచసుభ్రూః‖
రజ్జ్వాకర్షశ్రమభుజచలత్కంకణౌకుండలేచస్విన్నంవక్త్రంకబరవిగళన్మాలతీనిర్మమంథ‖ ౩‖ తాం
స్తన్యకామఆసాద్యమథ్నంతీంజననీంహరిః। గృహీత్వాదధిమంథానంన్యషేధత్ప్రీతిమావహన్ ‖ ౪‖
తమంకమారూఢమపాయయత్స్తనంస్నేహస్నుతంసస్మితమీక్షతీముఖమ్। అతృప్తముత్సృజ్యజవేనసా
యయావుత్సిచ్యమానేపయసిత్వధిశ్రితే‖ ౫‖ సజాతకోపస్స్ఫురితారుణాధరంసందశ్యదద్భిర్దధిమంథ
భాజనమ్। భిత్త్వామృషాశ్రుర్దృషదశ్మనారహోజఘాసహైయ్యంగవమంతరంగతః ‖ ౬‖ ఉత్తార్య
గోపీసుశ్రితంపయఃపునఃప్రవిశ్యసందృశ్యచదధ్యమత్రకమ్।భగ్నంవిలోక్యస్వసుతస్యకర్మతజ్జహాసతం
చాపినతత్రపశ్యతీ ‖ ౭‖ ఉలూఖలాంఘ్రేరుపరివ్యవస్థితంమర్కాయకామందదతంశుచిస్మితమ్। హ

హరాభక్తిస్స్యాదితివరప్రార్థనా‖ ౫౧‖ అస్త్వితి‖ సఏవేహ ద్రోణోజజ్ఞే - సచనందఇతిఖ్యాతః- సాధరాయశోదాభవత్ ‖ ౫౨‖
తతఇతి‖ గోపగోపీనామపివస్తుస్వభావాదస్త్యేవభక్తిః- తయోఃపునర్నితరామితి ‖ ౫౩ ‖ కృష్ణఇతి‖ స్వలీలయాపుత్రభావానుకాన
త్యా ‖ ౫౪ ‖ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - అష్టమాధ్యాయవ్యాఖ్యా‖ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్లో‖ నవమేపయఉత్సిక్తేగత్వాగోప్యథతత్క్షణమ్। విలోక్యభాండభంగాదికృష్ణందామ్నాబబంధతమ్ ‖ తత్తూదరాశ్రితంవిశ్వందృష్ట్వా
విస్మితచేతసః‖ బంధనద్వ్యంగులాపూర్త్యాపూర్ణతాసోఽన్వదర్శయత్ ‖ ఏకదేతి‖ స్వయందధినిర్మమంథ‖ ౧‖ యానీతి‖తదాచా
యతేతిచకారాన్వయః‖ ౨‖ క్షౌమమితి ‖ సూత్రనద్ధంకాంచీబద్ధం - రజ్జ్వారాకర్షణశ్రమఃయయోర్భుజయోశ్చలంతౌకంకణౌకు-
కబరాద్విగళంత్యోమాలత్యోయస్యాస్సా‖ ౩‖ ౪‖ తమితి‖ అధిశ్రితేచుల్లీమారోపితే- ఉత్సిచ్యమానేఅతితాపేనబహిర్నిర్గచ్ఛతిసతి
ర్థః‖౫‖ సఇతి‖దృషదశ్మనాశిలాపుత్రేణపేషణ్యాశ్మనేత్యర్థః- అంతరంగృహమధ్యం-గతః- రహఏకాంతే- హైయ్యంగవంనవనీతం
భక్షయత్ ‖౬‖ ఉత్తార్యేతి‖సుశ్రితంసుతప్తం-దధిమంథనస్థానం-ప్రవిశ్య-భిన్నంసందృశ్యదృష్ట్వా‖౭‖ ఉలూఖలేతి‖ ఉలూఖలాంఘ్రేః
పరివర్తితస్యోలూఖలస్యోపరిస్థిత్వా- చౌర్యేణవిశంకితంచంచలమీక్షణంయస్యతంమర్కాయమర్కటాయ-మర్కశబ్దోత్రమార్జా

శాదీనాముపలక్షకః- యద్వా- మర్కాంసవనీతం - తదర్థాదాగతాయసఖీజనాయేత్యన్యే ॥ ౮ ॥ తామితి॥ తపసాపికాగ్రేణ- ఈరితంతదాకారతాంనీతం- అతఏవ ప్రవేష్టుంనష్టమమితి ॥ ౯॥ అన్వంచమానేతి॥ అన్వంచమానాఏవంకృష్ణమనుగచ్ఛంతీ- బృహతోః చలంతోః- శ్రోణ్యోఃభరేణఆక్రాంతా స్తబ్ధాగతిర్యస్యాస్సా- విస్రంసితాత్ శిథిలీకృతాత్ కేశబంధాత్ - చ్యుతైః ప్రసూనైః అనుగతిఃఅనుగమనంయస్యాస్సా- యద్వా- జవేనకంపితాత్కేశబంధాత్ - పునఃపునఃపతితాని ప్రసూనాని- అనుపశ్చాత్ - గతిర్యస్యాస్సా- పరామృశత్ ధృతవతీ ॥ ౧౦॥ కృతాగసమితి॥ అంజన్మిషిణీఅంజంతీ- సర్వతఃప్రసరంతీమషీకజ్జలంయయోస్తే- అంతర్మర్షిణీత్యపిపాఠాంతరం-అక్షిణీస్వపాణినాకర్షంతంసమ్మర్దయంతం- భీషయంతీభీషయంతీ- ప్రస్వంభాందసం-భయముత్పాదయంతీ- అవాగురత్ అభర్త్సయత్ -అపాగురదితిపాఠాంతరేఅపగోరణంమనసాద్రోహచింతనమకరోదిత్యర్థః॥౧౧॥ త్యక్త్వేతి॥ ఇయేషఐచ్ఛత్ -అతద్వీర్యకోవిదాతత్ప్రభావానభిజ్ఞా॥ ౧౨॥ అకోవిదత్వమేవాహపంచభిశ్లోకైః॥ నచాంతరితి॥ బంధనంహిబహిఃపరివృతేనదామ్నా - అంతరావృతస్యభవతి- తథా- పూర్వాపరవిభాగవతోవస్తునః - పూర్వందామతోధృత్వా- పరితఃపరివేష్టనేనభవతి- నత్వేతదస్తీత్యాహ- నచాంతరితి- కించ- వ్యాపకేనవ్యాప్యస్యబంధోభవతి- తచ్చవిపరీతమిత్యాహ - పూర్వాపరమితి- కించ-తద్వ్యతిరిక్తస్యచాభావాన్నబంధఇత్యాహ- జగచ్చయఇతి॥ ౧౩॥ తమితి॥ తంమర్త్యలింగం- అధోక్షజంఆత్మజం-మత్వా-బబంధేతి॥ ౧౪॥ తదితి॥ద్వ్యంగుళోనమభూత్...

ద్వ్యంగులంచోర్యవిశంకితేక్షణంసిరీక్ష్యపశ్చాత్సుతమాగమచ్ఛనైః॥౮॥ తామాత్తయష్టింప్రసమీక్ష్యసత్వరస్తతోవరుహ్యాపససారభీతవత్ । గోప్యన్వధావన్నయమాపయోగినాంక్షమంప్రవేష్టుంతపసేరితంమనః ॥ ౯॥ అన్వంచమానాజననీబృహచ్చలచ్ఛ్రోణీభరాక్రాంతగతిస్సుమధ్యమా । జవేనవిస్రంసితకేశబంధనచ్యుతప్రసూనానుగతిఃపరామృశత్ ॥ ౧౦ ॥ కృతాగసంతంప్రరుదంతమక్షిణీకర్షంతమంజన్మషిణీస్వపాణినా।ఉద్వీక్షమాణంభయవిహ్వలేక్షణంహస్తేగృహీత్వాభిషయంత్యవాగురత్॥ ౧౧ ॥ త్యక్త్వాయష్టింసుతంభీతంవిజ్ఞాయార్భకవత్సలా । ఇయేషకిలతంబద్ధుందామ్నాతద్వీర్యకోవిదా ॥ ౧౨॥ నచాంతర్నబహిర్యస్యనపూర్వంనాపిచాపరమ్ । పూర్వాపరంబహిశ్చాంతర్జగతోయోజగచ్చయః॥౧౩॥ తంమత్వాత్మజమవ్యక్తంమర్త్యలింగమధోక్షజమ్। గోపికోలూఖలేదామ్నాబబంధప్రాకృతంయథా ॥ ౧౪॥ తద్దామబధ్యమానస్యస్వార్భకస్యకృతాగసః । ద్వ్యంగులోనమభూత్తేనసందధేన్యచ్చగోపికా ॥ ౧౫॥ యదాసీత్తదపిన్యూనంతేనాన్యదపిసందధే । తదపిద్వ్యంగులంన్యూనంయద్యదాదత్తబంధనమ్॥౧౬॥ ఏవంస్వగేహదామానియశోదాసందధత్యపి । గోపీనాంవిస్మయంతీనాంస్మయంతీవిస్మితాభవత్ ॥ ౧౭ ॥ స్వమాతుస్స్విన్నగాత్రాయావిస్రస్తకబరస్రజః । దృష్ట్వాపరిశ్రమంకృష్ణఃకృపయాసీత్స్వబంధనే ॥ ౧౮ ॥ ఏవంసందర్శితాహ్యంగహరిణాభక్తవశ్యతా । స్వవశేనాపికృష్ణేనయస్యేదంసేశ్వరంవశే॥ ౧౯॥ నేమంవిరించోనభవోనశ్రీరప్యంగసంశ్రయా । ప్రసాదంలేభిరేగోపీయాత్తంప్రాపవిముక్తిదాత్॥ ౨౦॥ నాయంసుబోధోభగవాందేహినాంగోపికాసుతః॥ జ్ఞాని

గులోనసంద్వాభ్యామంగులీభ్యామూనమపూర్ణం ॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ఏవమితి॥ స్మితంకుర్వంతీనాంమధ్యే- స్వయమపివిహసంతీ- విస్మయమాప॥ ౧౭॥ ౧౮॥ నచైవంస్వాతంత్ర్యభంగఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥సేశ్వరం బ్రహ్మేంద్రాదీశ్వరసహితమిదంవిశ్వం-యస్యవశే-యదధీనమిత్యర్థః॥ ౧౯॥ భగవత్ప్రసాదమన్యేపిభక్తాలభంతే- ఇదంత్వతిచిత్రమితి- సరోమాంచితమాహ॥ నేతి॥ విరించః-పుత్రోపి-భవఃస్వాత్మాపి-శ్రీర్జాయాపి॥ము॥ యద్యపి- కేచిద్భగవదనుగ్రహంలభంతే- తథాప్యేతత్సదృశంనకేపీతిహర్షాశ్చర్యాభ్యామాహ॥ నేమమితి॥విరించఃసృష్టికర్తాపుత్రశ్చ- తత్ప్రసాదాహ్ర్ఏవ- భవస్తారకబ్రహ్మోపాసకోభక్తస్తథైవ- అంగసంశ్రయానిత్యానపాయినీ శ్రీఃసర్వవైభవహేతుభూతాదేవీచ-తథైవ-తథాచశ్రీర్విరించోభవశ్చేత్యేతే-విముక్తిదాద్భగవతః-ప్రసాదంనలేభిరఇతిన- కింతు- గోపీయంప్రసాదం- ప్రాప- తమిమంనలేభిర ఇతియోజనా-.అత్రచతుర్విధపురుషార్థప్రదస్యభగవతఃప్రసాదస్య- పరమఫలమాత్యంతికదుఃఖనివృత్తిపూర్వకపరమానందప్రాప్తిలక్షణోమోక్షః - తతోస్యచింత్యోయంగోప్యాంతత్ప్రసాదః - యదేతాదృశముక్తిప్రసాదోభగవానేవ సాక్షాదస్యాఃనిగ్రహానుగ్రహాది విషయపర్యంతవిధేయతోజ్జ్వలమాత్మజత్వమనాటయదితి - గోపీ- యంతంప్రాప- విముక్తిదాదిత్యేతత్పంచకాభిప్రాయః- నేదమితి- యత్తత్ప్రాపేతిచపాఠే-గోపీప్రసాదంప్రాపేతియత్ - తదిదం-విరించాదయోపినలేభిరఇత్యన్వయః ॥ ౨౦ ॥ ఫలితమాహ ॥ నాయమితి ॥ దేహినాందేహాభిమానినాం - తాపసాదీనాంజ్ఞానినాం - నివృత్తాభిమాని

నామపీతి ॥ ము ॥ తథాచ భక్తానామేవాయం సులభః - నాన్యేషామిత్యాహ ॥ నేతి ॥ ఆత్మపోతానాంస్వ శిశూనాం తద్వద్దయనీయానాం
త్యర్థః - ఆత్మా స్వయమేవ భోతస్తరణసాధనం యేషామితివా - ఆత్మబోధానామితిపాఠే పరమాత్మసాక్షాత్కారవతామిత్యర్థః - సుఖా
ఇతిపాఠే ఖల్ప్రాప్యః - సుబోధ ఇతిపాఠే సుఖేన బోద్ధుం శక్యః ॥ ౨౧॥ భక్తైర్బద్ధస్యాప్యన్యమోచకత్వం వక్తుమాహ ॥ కృష్ణ ఇతి ॥ ము ॥
యం బద్ధోపి - భగవాన్ పరబంధనమోచకత్వం నజానాతీత్యభిప్రాయేణ ప్రస్తౌతి ॥ కృష్ణస్త్వితి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ఇతిభావార్థ
కాయాం - నవమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ **
శ్లో ॥ దశమే పాతయన్ రాజన్నంతరాయమళార్జునౌ । తత్ర తాభ్యాం చ దేవాభ్యాం కృష్ణః స్తుతఇతీర్యతే ॥ కథ్యతామితి ॥ యద్విగర్హి
తం కర్మ - యేనవా - దేవర్షేర్భాగవతోత్తమస్యాపి - తమః క్రోధః - తదేతత్కథ్యతామితి ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ అంతరితి ॥ గంగాయాం -
తర్మధ్యే - కథంభూతే - అంభోజానాం వనాని - తేషాం రాజయః - తాః విద్యంతే యస్మిన్ తస్మిన్ ॥ ౪ ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ దృష్ట్వా
స్మిన్ అపశ్యత్ - క్షీబౌ అమత్తౌ - సమబుధ్యత ॥ ౫ ॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ తమితి ॥ ౬ ॥ తావితి ॥ అనుగ్రహార్థాయ - అనుగ్రహశ్చ

నాంచాత్మపోతానాం యథా భక్తిమతామిహ ॥ ౨౧॥ కృష్ణస్తు గృహ్యకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం మాతరి ప్ర
భుః । అద్రాక్షీదర్జునౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ ॥ ౨౨॥ పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపి
తౌ మదాత్ । నలకూబర మణిగ్రీవావితి ఖ్యాతౌ శ్రియాన్వితౌ ॥ ౨౩॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁
❉❉❉❉❉❉❉ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - నవమోధ్యాయః ❉❉❉❉❉❉❉
రాజా ॥ కథ్యతాం భగవన్నేతత్తయోశ్శాపస్య కారణమ్ । యత్తద్విగర్హితం కర్మ దేవర్షేర్యేన వా
తమః ॥ ౧॥ శ్రీ శుకః ॥ రుద్రస్యానుచరౌ భూత్వా సుదృప్తౌ ధనదాత్మజౌ । కైలాసోపవనే రమ్యే మందాకి
న్యాం మదోత్కటౌ ॥ ౨॥ వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదాఘూర్ణితలోచనౌ । స్త్రీజనైరనుగాయద్భి
శ్చేరతుః పుష్పితే వనే ॥ ౩॥ అంతః ప్రవిశ్య గంగాయామంభోజవనరాజిని । చిక్రీడతుర్యువతిభిర్గజా
వివ కరేణుభిః ॥ ౪॥ యదృచ్ఛయా చ దేవర్షిర్భగవాంస్తత్ర నారదః । అపశ్యత్ క్షీబౌ యక్షౌ దృష్ట్వా క్షీబా
వసమబుధ్యత ॥ ౫ ॥ తం దృష్ట్వా వ్రీడితా దేవ్యో వివస్త్రాశ్శాపశంకితాః । వాసాంసి పర్యధుశ్శీఘ్రం
వివస్త్రౌ నైవ గుహ్యకౌ ॥ ౬ ॥ తౌ దృష్ట్వా మదిరామత్తౌ శ్రీమదాంధౌ సురాత్మజౌ । తయోరనుగ్రహా
ర్థాయ శాపం దాస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౭ ॥ న హ్యన్యో జుషతో జోష్యాన్ బుద్ధిభ్రంశో రజోగుణః । శ్రీమ
దాదాభిజాత్యాదిర్యత్ర స్త్రీద్యూతమాసవః ॥ ౮ ॥ హన్యంతే పశవో యత్ర నిర్దయైరజితాత్మభిః ।
మన్యమానైరిదం దేహమజరామృత్యు నశ్వరమ్ ॥ ౯॥ దేవసంజ్ఞితమప్యంతే క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞితమ్ । భూ
తధ్రుక్ తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః ॥ ౧౦॥ దేహః కిమన్నదాతుస్స్వం నిషేక్తుర్మాతురేవ వా ।
మాతుః పితుర్వా బలినః క్రేతురగ్నేశ్శునోపి వా ॥ ౧౧ ॥ ఏవం సాధారణం దేహమవ్యక్తప్రభవా
ప్యయమ్ । కో విద్వానాత్మసాత్కృత్వా హంతి జంతూనృతే సతః ॥ ౧౨ ॥ అసతశ్శ్రీమదాంధస్య దారి
ద్ర్యం పరమాంజనమ్ । ఆత్మౌపమ్యేన భూతాని దరిద్రః పరమీక్షతే ॥ ౧౩ ॥ యథా కంటకవిద్ధాంగో జంతోర్నే

శః - అర్థశ్చ శ్రీకృష్ణదర్శనం - తదర్థమిదం వక్ష్యమాణం ॥ ౭ ॥ నహీతి ॥ జోష్యాన్ ప్రియాన్ విషయాన్ - జుషతస్సేవమానస్య
సః - శ్రీమదాంధస్య ఆభిజాత్యాదిః సత్కులవిద్యాదిజనితో మదః - అన్యోవా - రజోగుణః రజః కార్యం - హాస్యహర్షాదిరూపః - స
థా బుద్ధిభ్రంశః - బుద్ధిం భ్రంశయతీతి తథా ॥ ౮ ॥ కింతు శ్రీమదవిశేషితం - తదేవాహ ॥ హన్యంత ఇతి ॥ యత్ర శ్రీమదే - ఇమం నశ్వరం
దేహం - అజరామృత్యు - అజరం అమృత్యు చ యథా తథా - మన్యమానైః ॥ ౯ ॥ దేవేతి ॥ నరదేవ భూదేవ సంజ్ఞితమపి - శ్వాదిభిర్భక్షితే
విట్ సంజ్ఞితం - దగ్ధం భస్మ సంజ్ఞితం - అన్యథా క్రిమిసంజ్ఞితం - తత్కృతే తదర్థం - యో భూతధ్రుక్ భూతద్రోహీ - యతో భూతద్రోహాత్
నిరయో భవతి - స కిం స్వార్థం వేద - నైవ వేదేత్యర్థః ॥ ౧౦॥ ఇదానీం దేహే అహంభావో న ఘటత ఇత్యాహ ॥ దేహ ఇతి ॥ నిషేక్తుః పితుః
మాతుర్వా - మాతుః పితుః మాతామహస్య వా - పుత్రికాపుత్రీకరణే ॥ ౧౧॥ ఏవమితి ॥ అవ్యక్తప్రభవాప్యయం - అవ్యక్తాత్ప్రభవ
స్తేనాప్యయో యస్య తం - ఆత్మసాత్కృత్వా ఆత్మీయమితి మత్వా - అసతో మూఢాదృతే ॥ ౧౨॥ ఏవం శ్రీమదవిచేష్టితముక్త్వా తత్ప్ర
శమనోపాయమాహ ॥ అసత ఇతి ॥ పరం శ్రేష్ఠం - దారిద్ర్యమేవ కేవలమితి వా - కుత ఇత్యత ఆహ - ఆత్మౌపమ్యేనేతి - యతో న ద్రుహ్యతీతి భావః ॥

దృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ ముఖగ్లానాదిలింగైః- సర్వేషాం జీవానాం సుఖదుఃఖే సమే ఇతి జ్ఞాతవానిత్యర్థః॥ ౧౪॥ కించ- దారిద్ర్యమేవ మోక్షమపి సాధయతీత్యాహ- శ్లోకచతుష్టయేన॥ దరిద్ర ఇతి॥ నిరహంస్తంభః నిర్గతః అహంకారరూపః స్తంభో యస్మాత్సః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ దరిద్రస్యేతి॥ యుజ్యంతే స్వత ఏవ సంగచ్ఛంతి- తర్షం తృష్ణాం- ఆరాచ్ఛీఘ్రం॥ ౧౭॥ నను సాధూనామపి ధనికత్వే ప్రియస్యాత్- దరిద్ర ఇతి- తత్రాహ॥ సాధూనామితి॥ ౧౮॥ ఉపేక్ష్యైరితి॥ ధనేన స్తంభో గర్వో యేషాం తైః॥ ౧౯॥ తదితి॥ తమోమదం అజ్ఞానకృతం మదం॥ ౨౦॥ యదితి॥ తమఃప్లుతౌ తమోవ్యాప్తౌ॥ ౨౧॥ శపతి॥ అత ఇతి॥ అనుగృహ్ణాతి- స్యాతాం నైవమిత్యాదినా- మత్ప్రసాదాత్స్మృతిః స్యాత్॥ ౨౨॥ వాసుదేవస్యేతి॥ స్వర్లోకతాం దేవత్వం- పునర్లబ్ధ్వా మదనుగ్రహాల్లబ్ధభక్తౌ భవిష్యత ఇతి॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ప్రస్తుతమాహ॥ ఋషేరితి॥ అస్మిన్ శ్లోకే పూర్వశ్లోకే చాక్షరాధిక్యమార్షం॥ ౨౫॥ కిమితి సత్యం కర్తవ్యం తత్రాహ॥ దేవర్షిరితి॥ యద్యతః తత్తః ఇమా ఆలక్ష్య యద్గీతం॥ ౨౬॥ ఇతీతి॥ యమయోః యమళయోః సహజాతయోరిత్యర్థః- ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణ-

ప్రతితాం వ్యథామ్। జీవసామ్యం గతో లింగైర్న తథావిద్ధకంటకః॥ ౧౪॥ దరిద్రో నిరహంస్తంభో ము
క్తస్సర్వమదైరిహ। కృచ్ఛ్రం యదృచ్ఛయాప్నోతి తద్ధి తస్య పరం తపః॥ ౧౫॥ నిత్యం క్షుత్క్షామదేహస్య
దరిద్రస్యాన్నకాంక్షిణః। ఇంద్రియాణ్యనుశుష్యంతి హింసాపి చ నివర్తతే॥ ౧౬॥ దరిద్రస్యైవ యుజ్యం
తే సాధవస్సమదర్శినః। సద్భిః క్షిణోతి తత్తర్షం తత ఆరాద్విశుద్ధ్యతి॥ ౧౭॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం
ముకుందచరణైషిణామ్। దర్శనాంతో భవేద్బంధః పుంసోక్ష్ణోః సవితుర్యథా॥ ౧౮॥ ఉపేక్ష్యైః కిం ధన
స్తంభైరసద్భిరసదాశ్రయైః॥ ౧౯॥ తదహం మత్తయోర్మాధ్వ్యా వారుణ్యా శ్రీమదాంధయోః। తమోమ
దం హనిష్యామి స్త్రైణయోరజితాత్మనోః॥ ౨౦॥ యదిమౌ లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వా తమఃప్లుతౌ।
న వివాససమాత్మానం విజానీతస్సుదుర్మదౌ॥ ౨౧॥ అతోర్హతః స్థావరతాం స్యాతాం నైవం యథా పునః।
స్మృతిస్స్యాన్మత్ప్రసాదేన తత్రాపి మదనుగ్రహాత్॥ ౨౨॥ వాసుదేవస్య సాన్నిధ్యం లబ్ధ్వా దివ్యశర
చ్ఛతే। వృత్తే స్వర్లోకతాం భూయో లబ్ధ్వా భక్తౌ భవిష్యతః॥ ౨౩॥ ఏవముక్త్వా స దేవర్షిర్గతో నా
రాయణాశ్రమమ్। నళకూబరమణిగ్రీవావాసతుర్యమళార్జునౌ॥ ౨౪॥ ఋషేర్భాగవతము
ఖ్యస్య సత్యం కర్తుం వచో హరిః। జగామ శనకైస్తత్ర యత్రాస్తాం యమళార్జునౌ॥ ౨౫॥ దేవర్షి
ర్మే ప్రియతమో యదిమౌ ధనదాత్మజౌ। తత్తథా సాధయిష్యామి యద్గీతం తన్మహాత్మనా॥ ౨౬॥ ఇ
త్యంతరేణార్జునయోః కృష్ణస్తు యమయోర్యయౌ। ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణ తిర్యగ్గతముదూఖలమ్॥
౨౭॥ బాలేన నిష్కర్షయతాన్వగులూఖలం తద్దామోదరేణ తరసోత్కలితాంఘ్రిబంధౌ। నిష్పేతతుః ప
రమవిక్రమితాతివేపస్కంధప్రవాళవిటపౌ కృతచండశబ్దౌ॥ ౨౮॥ తత్ర శ్రియా పరమయా కకుభః స్ఫు
రంతౌ సిద్ధావుపేత్య కుజయోరివ జాతవేదాః। కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఖిలలోకనాథం బద్ధాంజలీ విరజసా

శాపవినిర్ముక్తనళకూబరమణిగ్రీవకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః

విదమూచతుస్స్మ॥ ౨౯॥ గుహ్యకౌ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగింస్త్వమాద్యః పురుషః పరః। వ్యక్తావ్య

ఆత్మనః కృష్ణస్య- తన్మధ్యప్రవేశమాత్రేణ- అన్వంచత్తదులూఖలమితి పాఠే అనుపశ్చాత్పృష్ఠభాగే అంచత్ శోభమానమిత్యర్థః॥ ౨౭॥ బాలేనేతి॥ అన్వంచతీత్యన్వక్- తత్ర హేతుః- దామోదరేణేతి- అత ఏవ- తన్నిష్కర్షయతా- తేన ఉత్కలితాంఘ్రిబంధౌ- ఉత్కలితః ఉత్పాటితః- అంఘ్రిబంధో మూలబంధో యయోస్తౌ- పరమస్య శ్రీకృష్ణస్య- విక్రమితేనాతివేపః కంపో యేషు తే- స్కంధప్రవాళవిటపా యయోస్తౌ॥ ౨౮॥ తత్రేతి॥ కకుభః ప్రతి సర్వతః- స్ఫురంతావిత్యర్థః- యద్వా- దిశః ప్రకాశయంతావితి- అథవా- కకుభస్స్ఫురంతావిత్యేకం పదం- కకుభగౌ అర్జునవృక్షగౌ- స్ఫురంతౌ ప్రథమం ఛాయారూపేణ ప్రతిఫలంతావితి॥ శ్లో॥ ఇంద్రద్రుః కకుభోర్జున ఇతి నిఘంటుః- కుజయోః వృక్షయోః- స్థితోగ్నిర్యథా మూర్తిమానుపైతి- తథోపేత్య విరజసౌ నిర్మలౌ ధనదసుతౌ॥ ౨౯॥ గోపాలం మాం యువాం దేవౌ- కమితి ప్రణమత ఇతి చేత్తత్రాహతుః॥ కృష్ణేతి॥ హే కృష్ణ హే కృష్ణ మహాయోగిన్- అచింత్యప్రభావ- త్వం- న గోపాలః- కింతు- పరః పురుషః- యతః- ఆద్యః కారణభూతః- తత్రాపి న నిమిత్తమాత్రం- కింతూపాదానమపి- త్వమేవేత్యాశయేన తుష్టువతుః- వ్యక్తావ్యక్తమితి- స్థూలసూక్ష్మమిదం- తే రూపం విదుః- బ్రాహ్మణా విదురితి పాఠే- బ్రాహ్మణాస్తత్త్వజ్ఞాః॥ ము॥ పూర్వమేవ నారదానుగ్ర

పేణస్మృతిసంభవాత్ - తంబాలంభగవంతంనిశ్చిత్యాహతుః ॥ కృష్ణేతి॥ మహాయోగిన్ అచింత్యవైభవ- అమోఘసంకల్పేతివా. మాద్యః ప్రధానకారణభూతః-పరఃపురుషఃపరంబ్రహ్మ-నతు-ప్రాకృతబాలమాత్రమిత్యర్థః- నిష్కృష్టస్వరూపస్యోపాదానత్వ యోగాత్తదనుగుణవిశేషమాహ - వ్యక్తావ్యక్తమితి - స్థూలసూక్ష్మరూపమిత్యర్థః- ఇదంవిశ్వం - చేతనాచేతనాత్మకంజగత్ బ్రహ్మణోబృహత్త్వాదిగుణవిశిష్టస్యతే-రూపంశరీరం- విదుః-బ్రాహ్మణాఇతిపాఠే- తత్త్వజ్ఞాఇత్యర్థః॥ ౩౦॥ నియంతాపిత్వమేవే తుః॥ త్వమితి॥ దేహ- అసవఃప్రాణాః- ఆత్మా అహంకారః- ఇంద్రియాణిచ- తేషామీశ్వరః॥ ము॥ సర్వశరీరకత్వమేవ ప్రపంచ తి॥ త్వమేకఇతి ॥ సర్వభూతానాందేహిదేహాంతర్గతః - సర్వాత్మహృదయకమలస్థః - పరమాత్మాత్వమేకః జీవశరీరకస్త్వమేవ ర్థః- స్వాత్మనాంస్వస్వమనసాం- ఇంద్రియాణాంచక్షురాదీనాంచ- ఈశ్వరోనియంతా- అతఏవ- తస్యహృషీకేశసంజ్ఞా॥ హృషీకంవిషయేంద్రియమితినిఘంటుః-దేహాస్వాత్మేంద్రియేశ్వరఇతిపాఠే-దేహానామసూనామాత్మనామింద్రియాణాంచేశ్వరఇత్యర్థః నస్వస్యకాలోనిమిత్తంప్రకృతిరుపాదానం- ప్రకృతేర్జాతోమహాన్ విశ్వాత్మతయా - పరిణమతే - పురుషఃకర్తానియంతాచ త్రాహం - అతఆహతుఃసార్ధేన ॥ త్వమితి ॥ యతోభగవానీశ్వరోవిష్ణుస్త్వం అతః కాలోనామతవ లీలాప్రకృతిశక్తిః - పుర శఃమహాన్కార్యంఅతస్త్వమేవసర్వమిత్యర్థః॥ ము ॥ కాలఃకాలశరీరకఇత్యర్థః - మహాన్ప్రకృతేఃప్రకృతేఃప్రథమవికార త్వత్రసామానాధికరణ్యంశరీరశరీరిభావనిబంధనం-ఏవముపాదానత్వంభగవతఃప్రతిపాద్య-తస్యైవాభిన్ననిమిత్తోపాదానకార న్నిమిత్తంచత్వమేవేత్యాహతుః- త్వమేవేతి - అధ్యక్షః అధిష్ఠాతా-నిమిత్తకారణమిత్యర్థః- క్షేత్రాణిశరీరాణి- తఏవవికారాః కృతిపరిణామాః- తత్కృత్ - వికారవిదిత్యపిపాఠః॥౩౨॥ నన్వహమేవచేత్సర్వం- తర్హి- కీటాదిజ్ఞానేనమద్జ్ఞానంకింనభవతి త్సత్యోఽపి- బ్రహ్మవిత్సా వ్యదతఆహతుః॥ గృహ్యమాణైరితి॥ దృశ్యత్వేనవర్తమానైః- బుద్ధ్యాద్యహంకారైఃతద్వికారైరింద్రియ భిః-ద్రష్టాత్వం - నగృహ్యస ఇతిభావః - ననుతర్హిజీవోజానాతు- నైవేత్యాహతుః- కోన్విహేతి - జీవాద్యుత్పత్తేఃప్రాగేవస్వప్ర

క్తమిదంవిశ్వంరూపంతెబ్రహ్మణోవిదుః॥ ౩౦॥ త్వమేకస్సర్వభూతానాందేహాస్వాత్మేంద్రియేశ్వరః॥ ౩౧॥ త్వమేవకాలోభగవాన్విష్ణురవ్యయఈశ్వరః । త్వంమహాన్ప్రకృతిస్సూక్ష్మారజస్సత్త్వతమోమయీ॥ త్వమేవపురుషోఽధ్యక్షస్సర్వక్షేత్రవికారకృత్ ॥ ౩౨॥ గృహ్యమాణైస్త్వమగ్రాహ్యోవికారైఃప్రాకృతైర్గుణైః । కోన్విహార్హతివిజ్ఞాతుంప్రాక్సిద్ధంగుణసంవృతః॥ ౩౩॥ తస్మైతుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే। ఆత్మద్యోతగుణచ్ఛన్నమహిమ్నేబ్రహ్మణేనమః॥ ౩౪ ॥ యస్యావతారాజ్ఞాయంతెశరీరిష్వశరీరిణః। తైస్తైరతుల్యాతిశయైర్వీర్యైర్దేహిష్వసంగతైః ॥ ౩౫॥ సభవాన్

శతయాసిద్ధంత్వాంకోవాజానాతి - గుణసంవృతఃదేహాద్యావృతః ॥ ము ॥ ఉక్తంకారణత్వందృఢయన్ - తస్యదుర్విజ్ఞేయత్వమా తుః॥ గృహ్యమాణఇతి॥ గుణైఃగుణమయైః- కార్యైః- గృహ్యమాణః- ఏతత్కార్యాణామయమేవకారణమిత్యవగమ్య - మాస్త్వ కృతైర్వికారైరింద్రియైరిత్యర్థః- అగ్రాహ్యః - గృహ్యమాణైరితిపాఠే - రూపాదిజ్ఞానేనానుమీయమానైరిత్యర్థః- ప్రాకృతై కారైః- ప్రకృతివికారభూతైర్గుణైరింద్రియైరగ్రాహ్యఇతి- అతః- ప్రాక్సిద్ధంప్రాగేవస్వప్రకాశతయాసిద్ధంత్వాంగుణసం తఃగుణమయదేహాద్యావృతః - కోనువిజ్ఞాతుమర్హతి - గుణసంశ్రితురితిపాఠే - దేహాద్యావృతాజ్జీవత్వాదిత్యర్థః- ప్రాక్సి స్వభావవికారాదిరహితతయా-ప్రాగేవసిద్ధం- త్వామిత్యర్థః॥ ౩౩॥ ....

అతోదుర్జ్ఞేయఇత్యౌత్కంఠ్యేనకేవలంప్రణమతః॥ తస్మా ఇతి॥ ఆత్మనఃస్వస్మాత్ - ద్యోతఃప్రకాశోయేషాంతైః-గుణైః- ఛన్నో మాయస్యఅక్షైరివరవేఃరశ్మయస్తస్మై॥ము॥ ఏవందుర్విజ్ఞేయత్వాత్కేవలంప్రణమతః॥తస్మా ఇతి॥ ఉక్తమహిమోజ్జ్వలాయేత్యర్థ భగవతెజ్ఞానశక్త్యాదిసంపన్నాయ- వాసుదేవాయజగద్రక్షణార్థంవసుదేవసుతత్వేనావతీర్ణాయ-జగతాంనివాసభూతాయేతి వేధసేసర్వస్రష్ట్రే ఆత్మద్యోతగుణైఃస్వస్యప్రకాశమానైర్గుణమయశరీరైః- ఛన్నమహిమ్నే చేతనానాంత్రిగుణాత్మకశరీర బంధస్యభగవద్జ్ఞానప్రతిబంధకత్వాత్తథోక్తిః-ఆత్మజ్యోతిగుణచ్ఛన్నమహిమ్న ఇతిపాఠే- ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశశ్చగుణ న్నమహిమాచతస్మా ఇత్యర్థః- ఏతేనభగవతఃసర్వజ్ఞత్వంజీవైర్దురవగమత్వంచోక్తంభవతి ॥ ౩౪ ॥ అహోఅహంఈశ్వరఇతికుతో హతుః॥ యస్యేతి ॥ శరీరిషుశరీరిణాంమధ్యే అశరీరిణఃకర్మకృతశరీరరహితస్య - యస్యతే- అవతారాఃఅతుల్యాతిశయైఃసమాభ్యధి హితైః- దేహిష్వసంగతైఃఅసంభావితైః- తైస్తైర్వీర్యైః- జ్ఞాయంతే- సర్వోత్కృష్టతయావిజ్ఞాయంతఇత్యర్థః ॥ ౩౫॥ సఇతి వాయఉద్భవాయ- విభవాయవిగతోభవో- యస్మిన్తస్మై- కైవల్యాయేత్యర్థః॥ ము॥ అవతారకృత్యమాహతుః॥సఇతి॥భవాయే వాయ-విగతోభవస్సంసారోయస్మిన్తస్మైవిభవాయకైవల్యాయవేత్యర్థః-అభివృద్ధయఇతివా-ఆశిషాంపతిఃప్రదాతా॥౩౬॥ ము॥

ఘ్నతః-ఆదరాతిశయాత్ నమితః॥నమ ఇతి॥పరమంకల్యాణంయస్మాదితిపరమకల్యాణ-విశ్వమంగళసర్వమంగళరూప-తేభ్యం-శాంతాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ॥౩౭॥అనుజానీహీతి॥నౌ-ఆవాం-అనుచరః-కుబేరో నారదో వా-తస్యకింకరౌ-భగవత స్తవదర్శనం॥౩౮॥తత్ర గతయోః ఆవయోః పూర్వస్వభావోమాభూత్ కింత్వేవం ప్రార్థయావహ ఇత్యాహతుః ॥ వాణీతి॥ నఇతి- అస్మత్సంగినాం సర్వేషామి త్యభిప్రాయేణబహువచనం- తవనివాసభూతంయజ్జగత్-తస్యప్రణామేత్వన్నివాసభూతమితి - బహుమానేన - జగతఃప్రణామేశిరోస్త్విత్యర్థః - భవత్తనూనాంభవతోమూర్తీనాం॥ ౩౯॥ ఇత్థమితి॥ సంకీర్తితఃసంస్తుతః॥ ౪౦॥ జ్ఞాతమితి॥ వాగ్భిః॥శ్లో॥ నహ్యన్యో జుషతోజోష్యానిత్యాద్యాభిః- శ్రీవిభ్రంశరూపోఽనుగ్రహఃకృత ఇతి ॥ ౪౧ ॥ యుక్తమేవైతదిత్యాహ॥ సాధూనామితి॥ సాధూనాంస్వధర్మవర్తినాం-సమచిత్తానాంఆత్మవిదాం-సుతరాంమత్కృతాత్మనాంమయ్యర్పితచిత్తానాం-తేషాంకృపాతిరేకాత్సుతరామిత్యుక్తం-సవితుర్దర్శనాదక్ష్ణోర్యథాబంధోనభవేత్తద్వత్॥ ౪౨॥ తదితి॥ ప్రాధాన్యాదేకస్యసంబోధనం- హేనళకూబర - యువాం- తత్ర స్వా

సర్వలోకస్యభవాయవిభవాయచ । అవతీర్ణోఽంశభాగేనసాంప్రతంపతిరాశిషామ్॥ ౩౬॥ నమఃపరమకల్యాణనమస్తేవిశ్వమంగళ । వాసుదేవాయశాంతాయయదూనాంపతయేనమః॥ ౩౭॥ అనుజానీహినౌభూమంస్తవానుచరకింకరౌ। దర్శనంనౌభగవతఋషేరాసీదనుగ్రహాత్ ॥ ౩౮ ॥ వాణీగుణానుకథనేశ్రవణంకథాయాంహస్తౌచకర్మసుమనస్తవపాదయోర్నః। స్మృత్యాంశిరస్తవనివాసజగత్ప్రణామే దృష్టిస్సతాందర్శనేఽస్తుభవత్తనూనామ్ ॥ ౩౯॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్థంసంకీర్తితస్తాభ్యాంభగవాన్గోకులేశ్వరః। దామ్నాచోలూఖలేబద్ధఃప్రహసన్నాహగుహ్యకౌ ॥ ౪౦॥ శ్రీభగవాన్॥ జ్ఞాతంమయాపురైవైతదృషిణాకరుణాత్మనా। యచ్ఛ్రీమదాంధయోర్వాగ్భిర్విభ్రంశోఽనుగ్రహఃకృతః॥ ౪౧॥ సాధూనాంసమచిత్తానాంసుతరాంమత్కృతాత్మనామ్। దర్శనాన్నోభవేద్బంధఃపుంసోఽక్ష్ణోస్సవితుర్యథా ॥ ౪౨॥ తద్గచ్ఛతంమత్పరమౌనళకూబరసాదనమ్। సంజాతోమయిభావోవామీప్సితఃపరమోఽభవః॥ ౪౩॥ ఇత్యుక్తౌతౌపరిక్రమ్యప్రణమ్యచపునఃపునః। బద్ధోలూఖలమామంత్ర్యజగ్మతుర్దిశముత్తరామ్ ॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - దశమోఽధ్యాయః

శ్రీబాదరాయణిః ॥ గోపానందాదయశ్శ్రుత్వాద్రుమయోఃపతతోరవమ్। తత్రజగ్ముఃకురుశ్రేష్ఠనిర్ఘాతభయశంకితాః ॥ ౧॥ భూమ్యాంనిపతితౌతత్రదదృశుర్యమళార్జునౌ। బభ్రముస్తదవిజ్ఞాయలక్ష్యంపతనకారణమ్ ॥ ౨॥ ఉలూఖలంవికర్షంతందామ్నాబద్ధంచబాలకమ్। కస్యేదంకుతఆశ్చర్యముత్పాతఇతికాతరాః ॥ ౩॥ బాలాఊచురనేనేతితిరశ్చీనములూఖలమ్। వికర్షతామధ్యగేననిహతౌయమళార్జునౌ॥ వృక్షాభ్యాంనిర్గతౌదివ్యౌపురుషావప్యచక్ష్మహి ॥ ౪॥ నతేతదుక్తంజగృహుర్నఘటేతేతితస్యతత్ । బాలస్యోత్పాటనంతర్వోఃకేచిత్సందిగ్ధచేతసః॥౫॥ ఉలూఖలంవికర్షంతందామ్నాబద్ధంస్వమాత్మజమ్। విలోక్యనందఃప్రహసద్వదనోవిముమోచహ ॥ ౬ ॥ గోపీభిఃస్తోభితోఽనృత్యద్భగవాన్బాలవత్క్వచిత్। ఉద్గాయతిక్వచిన్ముగ్ధస్తద్వశోదారుయంత్రవత్ ॥౭॥బిభర్తిక్వచిదాజ్ఞప్తఃపీ

త్పాదనంసదనంస్వనికేతనం-మత్పరమాసంతౌగచ్ఛతం-యువయోరపేక్షితోమయి- ప్రేమాజాతఏవ- అభవఃనభవోయస్మిన్సః॥౪౩॥ ఇతీతి॥బద్ధోలూఖలంబద్ధఉలూఖలంయస్మిన్ తం॥౪౪॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - దశమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ ఏకాదశేసమాగత్యబృందావనమథాభక్తైః। వత్సాన్ పాలయతానేనహతౌవత్సబకాసురౌ ॥ గోపాఇతి॥ నిర్ఘాతోవజ్రపాతఇతి-భయేనశంకితాః॥౧॥ భూమ్యామితి॥ తల్లక్ష్యం- ప్రత్యక్షతఃపురతోదృశ్యమపి- పతనకారణమవిజ్ఞాయ- బభ్రముః॥౨॥ లక్ష్యంకారణందర్శయతి॥ ఉలూఖలమితి॥ భ్రమప్రకారమాహ-కస్యేదంరాక్షసాదేఃకర్మ- కుతోవాకారణాత్- అహోఆశ్చర్యం-ఉత్పాతఇతి-కాతరాఃభీతాస్సంతోబభ్రమురిత్యర్థః॥ ౩॥ బాలాఇతి ॥ మధ్యగేనవృక్షయోర్మధ్యగతేన - పతితావిత్యూచుః- నకేవలమేతావత్ - వృక్షాభ్యాంనిర్గతౌదివ్యౌపురుషావపి- ఆచక్ష్మహ- దృష్టవంతోవయమితి॥ ౪॥ నేతి॥ నకేవలంతాకర్కాజగృహురేవ- అన్యేతుసందేహయుక్తచిత్తాబభూవురితి॥౫॥ భగవన్మాయామోహితస్యనందస్యాచరితమాహ॥ ఉలూఖలమితి॥ ౬॥ జ్ఞాస్యంతేమామితిశంకమానోతివశాల్యమసుకరోతిస్మ- తదాహ॥గోపీభిరితి॥స్తోభితఃకరతాళాదినా ప్రోత్సాహితః॥ ౭॥ బిభర్తీతి॥ ఇదమానయేత్యాజ్ఞప్తః- ఆనేతుమ

సమర్థా ఇవ బిభర్తి - కేవలం పీఠాది - ఉన్మానం ప్రస్థాది బాహుక్షేపం - కరచాలనం చ తద్విదాం చేలిచ కారస్యాన్వయః ॥ ౮ ॥ యన్నిధి॥ తదైశ్వర్యం విందంతి యే - తేషాం తద్విదాం - ఏవం వ్రజస్య హర్షమువాహేతి॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ శ్లో॥ రంతుం బృందావనం గంతుమంతః కృష్ణేన యంత్రితాః।

తకోన్మానదారుకాన్। బాహుక్షేపం చ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతిమావహన్॥ ౮॥ దర్శయంస్తద్విదాం లోకే హ్యాత్మనో భృత్యవశ్యతామ్। వ్రజస్యోవాహ వై హర్షం భగవాన్ బాలచేష్టితైః ॥ ౯ ॥ గోపీనామంతికే క్రీడన్ భగవాన్ లోకభావనః। క్రీణీధ్వం భోః ఫలానీతి వచశ్శ్రుత్వా తు సత్వరః॥ ౧౦॥ కరాభ్యాం ధాన్యమాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః। ఫలవత్యై హి ధాన్యాని మయా నీతాని భూరిశః॥ ౧౧॥ గృహ్ణీష్వ త్వమమానేన మానయ త్వం ఫలాని మే। ఫలవిక్రయిణీ తస్య వచశ్శ్రుత్వా మహాత్మనః॥ ౧౨॥ ఆయాంతమరవిందాక్షం కరిపోతమివాగతమ్। ప్రేక్షమాణా ముహుః ఫుల్లైర్నయనైరచ్యుతం తదా॥ ౧౩॥ ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్। ఫలైరపూరయద్రత్నైః ఫలభాండమపూరితమ్ ॥ ౧౪॥ ఫలానీమాని సర్వాణి గోపీభ్యో భ్యదదాత్ప్రభుః। వయస్యైర్వ్రజవీథ్యాం స క్రీడన్ సర్వఫలప్రదః॥ ౧౫॥ ఉత్తిష్ఠంతౌ ప్రస్ఖలంతౌ చరంతౌ రామకేశవౌ। పద్భ్యాం గంతుం శక్నువంతౌ కథంచిత్తద్వ్రజాంగణే॥ ౧౬॥ సరిత్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జునమథాహ్వయత్ । రామం చ రోహిణీ దేవీ చ గంతౌ బాలకైర్భృశమ్॥ ౧౭॥ నోపయాతాం యదాహూతౌ లీలాసంగేన పుత్రకౌ। యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా ॥ ౧౮ ॥ క్రీడంతం సా సుతం బాలైరతివేగం సహాగ్రజమ్। యశోదాచాహ్వయద్వీక్ష్య పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ॥ ౧౯॥ కృష్ణ కృష్ణారవిందాక్ష తాత చైహి స్తనం పిబ। అలం విహారైః క్షుత్క్షాంతః క్రీడాశ్రాంతో సి పుత్రక ॥ ౨౦ ॥ హే రామాగచ్ఛ తాతాశు సానుజః కులనందన। ప్రాతరేవ కృతాహారః క్రీడాశ్రాంతోసి పుత్రక । ౨౧॥ ప్రతీక్షతే త్వాం దాశార్హ భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః। ఏహ్యావయోః ప్రియం దేహి స్వగృహాన్ యాత బాలకాః ॥ ౨౨ ॥ ధూళిధూసరితాంగస్త్వం తాత మజ్జనమావహ। తింత్రిణీఫలసంయుక్తం స్నానీయం తైలసంయుతమ్ ॥ ౨౩ ॥ కల్పయిత్వా ప్రతీక్షే హం చిరం చంచలచేష్టితః। జన్మర్క్షం తేద్య భవతి విప్రేభ్యో దేహి గాశ్శుచిః॥ ౨౪॥ పశ్య పశ్య వయస్యాంస్తే మాతృమృష్టాన్ స్వలంకృతాన్। త్వం చ స్నాతః కృతాహారో విహరస్వ స్వలంకృతః ॥ ౨౫ ॥ ఇత్థం యశోదా తమశేషనాథం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధధీర్నృప। హస్తే గృహీత్వా సహ రామమచ్యుతం నీత్వా స్వవాటం కృతవత్యథోదయమ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుకః॥ గోపవృద్ధా మహోత్పాతాననుభూయ బృహద్వనే। నందాదయస్సమాగమ్య వ్రజకార్యమమంత్రయన్॥ ౨౭॥ తత్రోపనందనామాహ గోపో జ్ఞానవయోధికః॥ దేశకాలార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రియకృద్రామకృష్ణయోః॥ ౨౮॥ ఉత్థాతవ్యమితోస్మాభిర్గోకులస్య హితైషిభిః। ఆయాంత్యత్ర మహోత్పాతా వ్రజానాం నాశహేతవః । ౨౯ । ముక్తః కథంచిద్రాక్షస్యా బాలఘ్న్యా బాలకోప్యసౌ। హరేరనుగ్రహాన్నూనమనశ్చోపరి నాపతత్ । ౩౦ । చక్రవాతేన నీతోయం దైత్యేన విపదం వియత్ । శిలాయాం పతితస్తత్ర పరిత్రాతస్సురేశ్వరైః॥ ౩౧॥ యన్న మ్రియేత ద్రుమయోరంతరం ప్రాప్య బాలకః। అసావన్యతమో వాపి తచ్చాప్యచ్యుతరక్షణమ్ ॥ ౩౨॥ యావదౌత్పాతికోరిష్టో వ్రజం నాభిభవేదితః। తావద్బాలానుపాదాయ యాస్యామోన్యత్ర సానుగాః॥ ౩౩॥

త్రా ఇవ సంబాధ్యా మంత్రమేతమమంత్రయన్॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥ గోపవృద్ధా ఇతి॥ వ్రజకార్యం గోకులస్య హితకృత్యం ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ చక్రవాతేనేతి॥ విపదం- వీనాం పక్షిణాం పదం విహారస్థానం- వియత్ - విగత ప్రతిష్ఠం వా- అపరిచ్ఛిన్నమిత్యర్థః॥ ౩౧॥ యదితి॥ అన్యతమో వా కశ్చిద్బాలః- అచ్యుతేనైవ రక్షణమాసీత్ ॥ ౩౨॥ యావదితి॥ అరిష్టః అనర్థః- ఇతః స్థానాత్ ।

వనమితి॥ పశవ్యంపశుభ్యోహితం- నవానికాననానిస్థలాంతరాణి- విద్యంతేయస్మింస్తత్॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తదితి॥ ఏకధియఃవిప్రతిపత్తిరహితాః- వ్రజాః శకటవ్యూహాః- రూఢాః శకటేష్వారోపితాః పరిచ్ఛదాః- యైస్తే॥ ౩౬॥ వృద్ధానితి॥ యత్తాః కృతప్రయత్నాః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ గోప్యఇతి॥ నూత్నైఃకుచగతైఃకుంకుమైఃకాంతిర్యాసాంతాః- నూత్నేనకుచకు- యత్కుంకుమంతేనకాంతిర్యాసామితివా॥ ౩౯॥ ౪౦॥ బృందావనమితి॥ వ్రజావాసంగోకులవసతిస్థానం ॥ ౪౧॥ ౪౨ ॥ ఏవమితి ॥ స్వకాలేనతద్యోగ్యకాలేన॥ ౪౩॥ కౌమారలీలాంనిరూపయతి॥ అవిదూరఇత్యాదినా॥ ౪౪॥ క్వచిదితి ॥ క్షేపణైఃబిల్వామలకాదిభిః- కంకిణీయుక్తైఃపాదైః- క్షిపతస్తాడయతః॥౪౫॥ వృషాయ

వనంబృందావనంనామపశవ్యంనవకాననమ్। గోపగోపీగవాంసేవ్యంపుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్ ॥ ౩౪ ॥
తత్తత్రాద్యైవయాస్యామశకటాన్యుజ్ఞమాచిరమ్। గోధనాన్యగ్రతోయాంతుభవతాంయదిరో
చతే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకః ॥ తచ్ఛ్రుత్వైకధియోగోపాస్సాధుసాధ్వితివాదినః। వ్రజాన్స్వాన్స్వాన్స
మాయోజ్యయయూరూఢపరిచ్ఛదాః॥౩౬॥ వృద్ధాన్బాలాన్స్త్రియోరాజన్సర్వోపకరణానిచ। అ
నస్స్వారోప్యగోపాలాయత్తాఆత్తశరాసనాః ॥ ౩౭॥ గోధనానిపురస్కృత్యశృంగాణ్యాపూర్యసర్వ
తః। తూర్యఘోషేణమహతాయయుస్సపురోహితాః॥ ౩౮॥ గోప్యోరూఢరథానూత్నకుచకుంకుమ
కాంతయః।కృష్ణలీలాంజగుఃప్రీత్యానిష్కకంఠ్యస్సువాససః॥౩౯॥తథాయశోదారోహిణ్యావేకంశకట
మాస్థితే। రేజతుఃకృష్ణరామాభ్యాంతత్కథాశ్రవణోత్సుకే॥ ౪౦ ॥ బృందావనంసంప్రవిశ్యసర్వకాల
సుఖావహమ్।తత్రచక్రుర్వ్రజావాసంశకటైరర్ధచంద్రవత్ ॥ ౪౧ ॥ బృందావనంగోవర్ధనం
యమునాపులినానిచ। వీక్ష్యాసీదుత్తమాప్రీతీరామమాధవయోర్నృప॥ ౪౨॥ ఏవంవ్రజౌకసాంప్రీతిం
యచ్ఛంతౌబాలచేష్టితైః। కలవాక్యైస్స్వకాలేనవత్సపాలౌబభూవతుః ॥ ౪౩ ॥ అవిదూరేవ్రజభువ
స్సహగోపాలబాలకైః। చారయామాసతుర్వత్సాన్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదా ॥ ౪౪॥ క్వచిద్వాదయతోవే
ణుంక్షిపంతౌక్షేపణైఃక్వచిత్ । క్వచిత్పాదైఃకింకిణీభిఃక్షిపతశ్చక్వచిత్పునః ॥ ౪౫ ॥ వృషాయమాణౌన
ర్దంతౌక్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః। గోపైరుద్దామచరితౌయుయుధాతేపరస్పరమ్॥౪౬॥చకోరక్రౌం
చచక్రాంగభారద్వాజాన్సబర్హిణః। అనురోదితిసత్వాని వైభీతవద్వ్యాఘ్రసింహయోః॥ అను

⟶ ❁ వత్సాసురబకాసురవధఘట్టః ❁ ⟵

కృత్యరుతైర్జంతూంశ్చేరతుః ప్రాకృతౌయథా ॥ ౪౭॥ కదాచిద్యమునాతీరేవత్సాంశ్చారయతోర్భా
కైః। వయస్యైఃకృష్ణబలయోర్జిఘాంసుర్దైత్యఆగమత్ ॥ ౪౮ ॥ తంవత్సరూపిణంవీక్ష్యవత్సయూథ
గతంహరిః। దర్శయన్బలదేవాయశనైర్ముగ్ధఇవాసదత్ ॥ ౪౯ ॥ గృహీత్వాపరపాదాభ్యాంసహ
లాంగూలమచ్యుతః। భ్రామయిత్వాకపిత్థాగ్రే ప్రాహిణోద్గతజీవితమ్ ॥ ౫౦॥ సకపిత్థైర్మహాకా
యఃపాత్యమానైఃపపాతహ। తంవీక్ష్యవిస్మితాబాలాశ్శశంసుస్సాధుసాధ్వితి॥ ౫౧॥ దేవాశ్చపరిసం
తుష్టావవర్షుఃపుష్పవర్షిణః। తౌవత్సపాలకౌభూత్వాసర్వలోకైకపాలకౌ ॥ సప్రాతరాశౌగోవ
త్సాంశ్చారయంతౌవిచేరతుః ॥ ౫౨॥ స్వంస్వంవత్సకులంసర్వేపాయయిష్యంతఏకదా। గత్వాజలాశ
యాభ్యాశంపాయయిత్వాపపుర్జలమ్ ॥ ౫౩॥ తేతత్రదదృశుర్బాలామహాసత్వమవస్థితమ్। తత్ర
సుర్వజ్రభిన్నస్యగిరేశ్శృంగమివచ్యుతమ్ ॥ ౫౪ ॥ సవైబకోనామమహానసురోబకరూపధృత్ । ౫౫

మాణావితి॥ వత్సపాలావివత్సపాః- కృష్ణకంబళాదిపిహితాః- వృషానుకారిణోనర్దంతి- తైస్సహస్వయమపితథైవవృషాయమాణౌ- నర్దంతౌతదనుకారిశబ్దాన్కుర్వంతౌ-యుయుధాతఇత్యర్థః॥ ౪౬॥ చకోరేతి॥ రుతైఃశబ్దైః- జంతూన్హంసమయూరాదీన్॥౪౭॥ ౪౮॥ తమితి ॥ ముగ్ధఇవాజానన్నివ - ఆసదత్ సమీపమాగమత్॥ ౪౯॥ గృహీత్వేతి॥ అపరపాదాభ్యాంసహలాంగూలంయథాభవతితథా- గృహీత్వా॥ ౫౦॥౫౧॥ దేవాఇతి॥ సర్వేషాంలోకానాం-ఏకౌముఖ్యౌపాలకౌ- ప్రాతరాశఃప్రాతర్భోజ్యంఅన్నం- తేనసహితా॥ ౫౨॥ స్వమితి ॥ అభ్యాశంసమీపం॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ కృష్ణమితి॥ రామఆదిర్యేషాంతే - అతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః- తస్మాత్-

సఖురామఇత్యర్థో-బోధ్యః॥ ౪౯॥౫౦॥ తమితి॥ తుండయోఃచంచ్వోః- వీరణవత్ అగ్రంథిత్తృణవిశేషవత్ ॥౫౦॥ తదేతి॥ సమీడి తుష్టువుః-ఆనకైఃపటహైః-శంఖైః- అన్యైశ్చసంస్తవైః స్తుతిః॥ ౫౧॥ ముక్తమితి॥ స్వస్థానమాగతం- ప్రాణమివకృష్ణంచ- ప్రణీయ కృత్య॥౬౦॥ శ్రుత్వేతి॥ అతిప్రియేణప్రీత్యా- ఆదృతాఃసాదరాః- ప్రేత్యాగతమివలోకాంతరాదాగతమివ - తృషితాస్సతృష్ణ అమృతంపిబంతీవఈక్షణానియేషాంతే॥ ౬౧॥ అహోఇతి॥ అహోబతేత్యాదిశ్లోకత్రయస్యఇతినందాదయఇత్యనేనాన్వయః- అ వమపి- తేషామేవానిష్టమాసీత్ - యతస్తైః- పూర్వమన్యేషాంభయంకృతం॥ ౬౨॥ అథేతి॥అథఘోరదర్శనాఅపినాభిభవంతినశ్య యంతి ॥ ౬౩ ॥ అహోఇతి ॥ గర్గోయదాహ ॥ శ్లో ॥ తస్మాన్నందాత్మజోయంతేనారాయణ సమోగుణైరిత్యాది॥ ౬౪॥ ౬౫॥

త్యసహసాకృష్ణంతీక్ష్ణతుండోగ్రసీద్బలీ ॥ ౪౭ ॥ కృష్ణంమహాబకగ్రస్తందృష్ట్వా రామాదయోర్భకాః॥ బభూవురింద్రియాణీవవినాప్రాణైర్విచేతసః ॥ ౪౮ ॥ తంతాలుమూలంప్రదహంతమగ్నివద్గోపాల సూనుంపితరంజగద్గురోః। చచ్ఛర్దసద్యోతిరుషాక్షతంబకస్తుండేనహంతుంపునరభ్యపద్యత ॥ ౪౯॥ త మాపతంతంసనిగృహ్య తుండయోర్దోర్భ్యాంబకంకంససఖంసతాంగతిః। పశ్యత్సుబాలేషుదదారలీ లయాముదావహోవీరణవద్దివౌకసామ్॥ ౫౦॥ తదాబకారింసురలోకవాసినస్సమాకిరన్నందనమల్లి కాదిభిః। సమీడిరేచానకశంఖసంస్తవైస్తద్వీక్ష్యగోపాలసుతావిసిస్మిరే॥ ౫౧॥ ముక్తంబకాస్యాదుప లభ్యబాలకంరామాదయఃప్రాణమివేంద్రియోగణః। స్థానాగతంతంపరిరభ్య నిర్వృతాః ప్రణీయవ త్సాన్ వ్రజమేత్యతజ్జగుః॥౫౨॥ శ్రుత్వాతద్విస్మితాగోపాగోప్యశ్చాతిప్రియాదృతాః। ప్రేత్యాగత మివౌత్సుక్యాదైక్షంతతృషితేక్షణాః॥ ౫౩॥ అహోబతాస్యబాలస్యబహవోమృత్యవోభవన్ । అ ప్యాసీద్విప్రియంతేషాంకృతంపూర్వంయతోభయమ్ ॥ ౫౪ ॥ అథాప్యభిభవంత్యేనంనైవతేఘోర దర్శనాః। జిఘాంసయైనమాసాద్యనశ్యంత్యగ్నౌపతంగవత్ ॥ ౫౫॥ అహోబ్రహ్మవిదాంవాచోనా సత్యాస్సంతికర్హిచిత్ । గర్గోయదాహభగవానన్వభావితథైవతత్ ॥ ౫౬ ॥ ఇతినందాదయోగో పాఃకృష్ణరామకథాంముదా। కుర్వంతోరమమాణాశ్చనావిందన్భవవేదనామ్ ॥ ౫౭॥ ఏవంవిహారైః కౌమారైఃకౌమారంజహతుర్వ్రజే। నిలాయనైస్సేతుబంధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః॥౫౮॥ ❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకాదశోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః॥ క్వచిద్వనాశాయమనోదధద్వ్రజాత్ప్రాతస్సముత్థాయవయస్యవత్సపాన్। ప్రబోధ యన్ శృంగరవేణచారుణావినిర్గతోవత్సపురస్సరోహరిః ॥ ౧ ॥ తేనైవసాకంపృథుకాస్సహస్రశస్స్ని గ్ధాస్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః। స్వాన్స్వాన్సహస్రోపరిసంఖ్యయాన్వితాన్వత్సాన్పురస్కృత్య వినిర్యయుర్ముదా ॥ ౨॥ కృష్ణవత్సైరసంఖ్యాతైర్యూథీకృత్యస్వవత్సకాన్ । చారయంతోర్భలీ లాభిర్విజహ్రుస్తత్రతత్రహి ॥ ౩ ॥ ఫలప్రవాళస్తబకసుమనఃపింఛధాతుభిః। కాచగుంజామణిస్వ ర్ణభూషితాఅప్యభూషయన్ ॥ ౪ ॥ ముష్ణంతోన్యోన్యశిక్యాదీన్జ్ఞాతానారాచ్చచిక్షిపుః। తత్ర త్యాశ్చపునర్దూరాద్ధసంతశ్చపునరాదదుః॥ ౫॥ యదిదూరగతఃకృష్ణోవనశోభేక్షణాయతమ్ । అహం పూర్వమహంపూర్వమితిసంస్పృశ్యరేమిరే॥౬॥ కేచిద్వేణూన్వాదయంతోధ్మాంతశ్శృంగాణికేచన।

శ్లో ॥ వత్సయూథగతంహత్వా వత్సదంభాసురంహరిః। మునియూథగతంచాహన్నగ్రణ్యందంభినాంబకమ్ ॥ శ్రీధరీయాయంశ్లో ఇతిభావార్థదీపికాయాం - ఏకాదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ ద్వాదశేతుమహాసర్పవపుర్ధారమఘాసురమ్।వత్సపాలగిళం క్రుద్ధోగశౌహన్నితివర్ణ్యతే॥మహాబకగళ క్రీడా కేవలస్యనకౌతుక ఇతీవాఘాసుర ముఖేససఖఃప్రావిశద్ధరిః ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిత్కదాచిత్ - వనాశాయవనఏవప్రథమంభోజనంకర్తుం॥ ౧॥ తేనేతి నైవశృంగరవేణ- కృష్ణేనవా- పృథుకాఃబాలాః- స్నిగ్ధాఃస్నేహయుక్తాః- శిక్శిక్యం - రమ్యాఃశిగ్వేత్రాదయోయేషాంతే - సహస్ర ధికసంఖ్యాయుక్తాన్వత్సాన్॥ ౨॥౩॥ఫలేతి॥ కాచాదిభిఃపూర్వంమాతృభిర్భూషితా అపిఫలాదిభిరాత్మానమభూషయన్నిత్యర్థః ౪॥ ముష్ణంతఇతి॥ ముష్ణంతశ్చోరయంతః॥౫॥ యదీతి॥ యదిదూరగతఃకృష్ణోభవతి- తర్హి॥౬॥ కేచిదితి॥ ధ్మాంతఃముఖవాయు

గముఉత్సృజంతః- గాయంతః వాదయంతః భృంగైస్సహ ॥౭॥ విచ్ఛాయాభిరితి॥ విచ్ఛాయాభిః పక్షిణాం ఛాయాభిః- కలాపిభిః మయూ
రైశ్చ ॥౮॥ వికర్షంత ఇతి ॥ కీశవాలాన్ వృక్షశాఖాసులంబమానాని వానరలాంగూలాని వికర్షంతః లాంగూలాన్యముంచంతః తైస్స
హ ద్రుమానారోహంతః - వికుర్వంతః దంతదర్శన భ్రూవిజృంభాదిభిః తైస్సహ వికారాన్ కుర్వంతః - పలాశిషు వృక్షేషు - ప్లవంతః శా
ఖాయాః శాఖాంతరముద్గచ్ఛంతః ॥౯॥ సాకమితి ॥ ప్రతిచ్ఛాయాః ప్రతిబింబాని హసంతః ॥౧౦॥ తానతివిస్మితః శ్లోకద్వయేనాభిన
వతి॥ ఇత్థమితి॥ సతాం విదుషాం- బ్రహ్మచ- తత్సుఖంచ- అనుభూతిశ్చ- తయా స్వప్రకాశపరమసుఖేనేత్యర్థః- భక్తానాం పరదైవ
తేన ఆత్మప్రదేన నాథేన- మాయాశ్రితానాం తు నరదారకతయా ప్రతీయమానేన సహ విజహ్రుః- కృతానాం పుణ్యానాం- పుంజాః రాశ
యో యేషాం తే- బ్రహ్మవిదాం- తదనుభవ ఏవ భక్తానామతిగౌరవేణైవ- భజనం- ఏతే తు తేన సహ సఖ్యేన విజహ్రుః- అహో భాగ్యమితి
భావః ॥౧౧॥ యదితి॥ బహుజన్మభిః- కృచ్ఛ్రేణ ధృత ఆత్మా మనో యైస్తైరపి ॥౧౨॥ అథేతి॥ సుఖక్రీడనవీక్షణే- అక్షమాః అసహిష్ణవః యస్య సః-
తథంభూతః - అంతః అంతరం ఛిద్రం- పీతామృతైరపి తతో మృత్యుభీతైరమరైః- ప్రతీక్ష్యతే- కథం మరిష్యతి- కదా చేతి - యద్వా- క
థంభూతం సుఖం- క్రీడనం యత్ - అంతర్హృదయే అమరైః ప్రతీక్ష్యతే విచింత్యతే - పీతామృతైరపి- నిజజీవితేప్సుభిః- అయం భావః-
నామృతపానమాత్రేణ- జీవనం సఫలం భవతి - కింతు- భగవల్లీలానుస్మరణేనేతి- తదేవ నిత్యమంతశ్చింత్యత ఇతి॥ ౧౩॥ దృష్ట్వేతి॥ కృష్ణము

కేచిద్భృంగైః ప్రగాయంతః కూజంతః కోకిలైః పరే ॥ ౭॥ విచ్ఛాయాభిః ప్రధావంతో గచ్ఛంతస్సాధుహం
సకైః । బకైరుపవిశంతోఽన్యే నృత్యంతశ్చ కలాపిభిః ॥ ౮ ॥ వికర్షంతః కీశవాలానారోహంతశ్చ తై
ర్ద్రుమాన్ । వికుర్వంతశ్చ తైస్సార్ధం ప్లవంతశ్చ పలాశిషు ॥ ౯॥ సాకం భేకైర్విలంఘంతస్సరిత్తోయ
పరిప్లుతాః । హసంతశ్చ ప్రతిచ్ఛాయాశ్శపంతశ్చ ప్రతిస్వనాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం సతాం బ్రహ్మసుఖానుభూ
త్యా దాస్యం గతానాం పరదైవతేన । మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్ధం విజహ్రుః కృతపుణ్య
పుంజాః ॥౧౧॥ యత్పాదపాంసుర్బహుజన్మకృచ్ఛ్రతో ధృతాత్మభిర్యోగిభిరప్యలభ్యః । స ఏవ యద్దృగ్విష

అఘాసురసంహారఘట్టః.

యోస్స్వయం స్థితః కిం వర్ణ్యతే దిష్టమహో వ్రజౌకసామ్ ॥ ౧౨ ॥ అథాఘనామాభ్యపతన్మహాసురో తే
షాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః । నిత్యం యదంతో నిజజీవితేప్సుభిః పీతామృతైరప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే ॥
౧౩ ॥ దృష్ట్వార్భకాన్ కృష్ణముఖానఘాసురః కంసానుశిష్టస్స బకీబకానుజః । అయం తు మే సోదరనాశకృ
త్తయోర్ద్వయోర్మమైనం సబలం హనిష్యే ॥ ౧౪ ॥ ఏతే యదా మత్సుహృదోస్తిలాపః కృతాస్తదా నష్ట
సమా వ్రజౌకసః । ప్రాణే గతే వర్ష్మసు కా ను చింతా ప్రజాసవః ప్రాణభృతో హి లోకే ॥ ౧౫ ॥ ఇ
తి వ్యవస్యాజగరం బృహద్వపుస్స యోజనాయామమహాద్రిపీవరమ్ । ధృత్వాద్భుతం వ్యాత్తగుహా
ననం తదా పథి వ్యశేత గ్రసనాశయా ఖలః ॥ ౧౬ ॥ ధరాధరోష్ఠో జలదోత్తరోష్ఠో దర్యాననాంతో గిరిశృంగ
దంష్ట్రః । ధ్వాంతాంతరాస్యో వితతాధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ణః ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా తం తా
దృశం సర్వే మత్వా బృందావనశ్రియమ్ । వ్యాత్తాజగరతుండేన హ్యుత్ప్రేక్షంతే స్మ లీలయా ॥ ౧౮ ॥ అ

ఘానర్భకాన్ దృష్ట్వా- స ఇతి వ్యవస్య నిశ్చిత్య- ఆజగరం వపుర్ధృత్వా- తేషాం గ్రసనాశయా- పథి వ్యశేత ఇతి తృతీయేనాన్వయః- కం
సేనానుశిష్టః ప్రహితః- బకీ పూతనా - బకః బకాసురః తయోరనుజః - కథం వ్యవస్యేత్యత్రాహ - అయం త్విత్యాదిసార్ధేన- మమ తయో
ర్ద్వయోః సోదరయోః స్థానే- ఏనం కృష్ణం సబలం బలరామసహితం- యద్వా- సబలం ససైన్యం వత్సతత్పాలకసహితం హనిష్య ఇత్యర్థః-
సకులమితి పాఠే సాన్వయం సగృహమితి వా ॥ ౧౪॥ ననుతథాపి వ్రజస్థాస్త్వవశిష్యేరన్ - నేత్యాహ॥ ఏత ఇతి ॥ తిలాపః కృతాః తిలోద
కతయా కల్పితాః- వర్ష్మసు దేహేషు- ప్రజా ఏవ అసవో యేషాం తే తథా ॥౧౫॥ ఇతీతి॥ స యోజనాయామం యోజన ప్రమాణేన దైర్ఘ్యే
ణ దేహేన యుక్తం చ- తథా మహాద్రివత్ పీవరం చ - వ్యాత్తం ప్రసారితం - గుహాతుల్యమాననం యస్మిన్ తత్ ॥ ౧౬॥ అద్భుతమితి యదుక్తం
తద్దర్శయితుం విశినష్టి॥ ధరేతి॥ ధరాయామధరోష్ఠో యస్య సః- జలదేషూత్తరోష్ఠో యస్య సః- దర్యావివ ఆననస్యాంతౌ సృక్విణీ యస్య సః-
గిరేః శృంగాణీవ దంష్ట్రా యస్య సః- ధ్వాంతవదంతరాస్యం యస్య సః- వితతాధ్వవత్ జిహ్వా యస్య సః - పరుషానిలవత్ ఝుంఝూమా
రుతవత్- శ్వాసో యస్య సః- అత్ర వర్ణాధిక్యమార్షం - దవవదీక్షణయోరుష్ణః - దావదృష్టిరిత్యర్థః- పరుషానిలశ్వాసశ్చాసౌ దవేక్ష
ణోష్ణశ్చ- తథా ॥ ౧౭॥ దృష్ట్వేతి॥ వస్తుతః అజగరతుండమేవ వ్యాత్తం దృష్ట్వా- బృందావనస్య శ్రీః సంపదేవేతి భ్రాంత్యా మత్వా- విపరీ
తం- వ్యాత్తాజగరతుండసాదృశ్యేనోత్ప్రేక్షితవంతః ॥ ౧౮॥ ఉత్ప్రేక్షామేవ ప్రశ్నోత్తరాభ్యాం చాహు ॥ అహో ఇతి॥ సత్వమూట

సత్త్వాభాసమిదం న వా - తత్రాప్యస్మత్సంగ్రసనాయ వ్యాత్తం - యద్వ్యాళతుండం - తద్వదాచరతి వా - న వా ॥ ౧౯॥ నిశ్చితంక
త్యాహ॥ సత్యమితి॥ అర్కకరైరారక్తం - ఘనం ఉత్తరోష్ఠవత్పశ్యత - తస్య ఘనస్య ప్రతిచ్ఛాయయా - అరుణం రోధః స్థలం అధరో
ష్ఠవత్పశ్యతేతి సర్వత్రాన్వేతి ॥ ౨౦॥ ప్రతిస్పర్ధేతే ఇతి ॥ సృక్కిభ్యామోష్ఠప్రాంతాభ్యాం - ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయా వర్తేతే - నగోద
ర్యౌ - తస్య దంష్ట్రాభిః స్పర్ధమానాః ॥ ౨౧॥ ఆస్తృతేతి ॥ ఆస్తృతాయామమార్గః విస్తృతో దైర్ఘ్యవాన్ మార్గః - ప్రతిగ
ప్రతిస్పర్ధతే - ఏషాం శృంగాణాం - అంతర్గతం మధ్యగతం - ధ్వాంతం - ఏతత్ అంతరాననం ఆననస్య మధ్యం ప్రతిగర్జతి ॥ ౨౨॥
వేతి ॥ దావవదుష్ణః ఖరో వాతోఽయం - తేన వనాగ్నినా - దగ్ధానాం సత్త్వానాం యో దుర్గంధః - స ఏవ సర్పస్యాంతర్గతామిషగంధ
ద్భాతి ॥ ౨౩॥ అస్మానితి ॥ ఏవం సత్యమేవాజగరం - అన్యథోత్ప్రేక్ష్య నిర్భయాః - యయుః - కిం గ్రసితా గ్రసిష్యతి - అనేన శ్రీకృష్ణ
హంత్రా - బకారేః - ఉశత్ కమనీయం - ముఖం ॥ ౨౪॥ ఇత్థమితి ॥ అమృషా వస్తుతః - సర్పవపురసుర ఏషః - మృషాయతే - స్వానాం స
స్యాద్దృశ్యగోచరత్వేన ప్రతీయత ఇతి విచింత్య - తాన్ నిషేద్ధుం వారయితుం - యావన్మనో దధే - తావత్ప్రవిష్టా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౨౫॥

అహో మిత్రాణి గదత సత్త్వకూటం పురః స్థితమ్। అస్మత్సంగ్రసనవ్యాత్తవ్యాళతుండాయతే న వా ॥ ౧౯॥
సత్యమర్కకరారక్తముత్తరాహనువద్ఘనమ్। అధరాహనువద్రోధస్తత్ప్రతిచ్ఛాయయారుణమ్॥
౨౦॥ ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్కిభ్యాం సవ్యాసవ్యే నగోదరే। తుంగశృంగాలయోఽప్యేతాస్తద్దంష్ట్రాభిశ్చ
పశ్యత ॥ ౨౧॥ ఆస్తృతాయామమార్గోఽయం రసనాం ప్రతిగర్జతి। ఏషామంతర్గతధ్వాంతమేతద
ప్యంతరాననమ్ ॥ ౨౨॥ దావోష్ణఖరవాతోఽయం శ్వాసవద్భాతి పశ్యత। తద్దగ్ధసత్త్వదుర్గంధోఽప్యం
తరామిషగంధవత్ ॥ ౨౩॥ అస్మాన్కిమత్ర గ్రసితా నివిష్టానయం తథా చేద్బకవద్వినంక్ష్యతి। క్షణా
దనేనేతి బకార్యుశన్ముఖం వీక్ష్యోద్ధసంతః కరతాడనైర్యయుః ॥ ౨౪॥ ఇత్థం మిథోఽతథ్యమతజ్జ్ఞభాషితం
శ్రుత్వా విచింత్యేత్యమృషా మృషాయతే। రక్షో విదిత్వాఖిలలోకహృత్స్థితః స్వానాం నిషేద్ధుం భగ
వాన్ మనో దధే ॥ ౨౫॥ తావత్ప్రవిష్టాస్త్వసురోదరాంతరం పరం న గీర్ణాః శిశవః సవత్సకాః। ప్రతీ
క్షమాణేన బకారివేశనం హతస్వకాంతస్మరణేన రక్షసా ॥ ౨౬॥ ....
తాన్వీక్ష్య కృష్ణః సకలాభయప్రదస్త్వనన్యనాథాన్స్వకరాదవచ్యుతాన్। దీనాంశ్చ మృత్యోర్జఠ
రాగ్నిఘాసాన్ఘృణార్దితో దిష్టకృతేన విస్మితః ॥ ౨౭॥ కృత్యం కిమత్రాస్య ఖలస్య జీవనం నో వా అమీ
షాం చ సతాం విహింసనమ్। ద్వయం కథం స్యాదితి సంవిచింత్య తజ్జ్ఞాత్వావిశత్తుండమశేషదృగ్ఘరిః ॥ ౨౮॥
తదా ఘనచ్ఛదా దేవా భయాద్ధా హేతి చుక్రుశుః। జహృషుర్యే చ కంసాద్యాః కౌణపాస్త్వఘబాంధ
వాః ॥ ౨౯॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్కృష్ణస్త్వవ్యయః సార్భవత్సకమ్। చూర్ణీచికీర్షోరాత్మానం తర
సా వవృధే గలే ॥ ౩౦॥ తతోఽతికాయస్య నిరుద్ధమార్గిణో హ్యుద్గీర్ణదృష్టేర్భ్రమతస్త్వితస్తతః। పూ
ర్ణోఽన్తరంగే పవనో నిరుద్ధో మూర్ధన్వినిర్భిద్య వినిర్గతో బహిః ॥ ౩౧॥ తేనైవ సర్వేషు బహి
ర్గతేషు ప్రాణేషు వత్సాన్సుహృదః పరేతాన్। దృష్ట్వా స్వయోత్థాప్య తదన్వితః పునర్వక్త్రా
న్ముకుందో భగవాన్వినిర్యయౌ ॥ ౩౨॥ పీనాహిభోగోత్థితమద్భుతం మహజ్జ్యోతిః స్వధామ్నా జ్వలయ

తావదితి ॥ ప్రవిష్టా ఏవ పరం కేవలం - న తు తేన గీర్ణాః గిలితాః - జీర్ణా ఇతి పాఠేఽపి - స ఏవార్థః - కథంభూతేన - హతమోహః స్వ
అంతః స్మరతీతి తథా తేన - అత ఏవ బకారేః శ్రీకృష్ణస్య - ప్రవేశం ప్రతీక్ష్యమాణేన ॥ ౨౬॥ తానితి ॥ స్వకరాదపచ్యుతాన్ వినిస్సృతా
విస్మితః స్వర్ ॥ ౨౭॥ కృత్యమితి ॥ కృత్యం కిమత్రేత్యాది విచింత్య - తత్రోపాయం జ్ఞాత్వా స్వయమప్యవిశదిత్యన్వయః - కథం వి
అస్య జీవనం అమీషాం చ విహింసనమితి ద్వయం - వై నిశ్చితం - కథం న స్యాదితి ॥ ౨౮॥ తదేతి ॥ ఘనచ్ఛదాః మేఘాంతరితాః - కౌ
కుణపాశినో రాక్షసాః - కోణపో నిర్ఋతిస్తదీయా ఇతి వా ॥ ౨౯॥ తదితి ॥ సార్భవత్సకమాత్మానం - చూర్ణీకర్తుమిచ్ఛోస్తస్య గ
దావేవ తరసా వవృధే అవర్ధత ॥ ౩౦॥ ....
తత ఇతి ॥ నిరుద్ధో ముఖాదీనాం మార్గః ఘాతః కంఠో యస్య తస్య - యద్వా - నిరుద్ధౌ మార్గౌ ప్రాణోచ్ఛ్వాసరంధ్రే అస్య స్త ఇతి
ద్గీర్ణదృష్టేర్నిర్గతలోచనస్య - అంతరంగే దేహమధ్యే - పూర్ణః పరిభృతః - మూర్ధన్ మూర్ధని - జీవోపలక్షణః
తం బ్రహ్మరంధ్రం వినిర్భిద్య - బహిర్గత ఇతి ॥ ౩౧॥ తేనైతి ॥ ప్రాణేషు ఇంద్రియేషు - స్వయా అమృతవర్షిణ్యా దృష్ట్యైవ ॥ ౩౨॥ పీనేతి ॥

భూతితంశుద్ధసత్త్వమయంజ్యోతిర్నిర్గతం- తేవస్థితం- తస్మిన్నేవతేజసి- వివేశ ॥ ౩౩॥ తత ఇతి॥ స్వకృతః స్వకార్యకృతః- శ్రీకృష్ణ స్యాహరణం- అకృతపూజామకుర్వన్ -నృత్యగాయంతీతిసుగాః గంధర్వాదయః॥౩౪॥ కించ॥తదితి॥ తేషాంయాస్వద్భుతస్తోత్రాదీని- కోత్సవాఃఅనేకోత్సవాః యేమంగళస్వనాః - తాన్ స్వధామ్నః అంతికసమీపే- శ్రుత్వా- అజోబ్రహ్మ- అచిరాదాగతః- ఈశ్వరస్య శ్రీకృష్ణస్య-మహిమహిమానందృష్ట్వా- విస్మయంప్రాపేతి॥ ౩౫॥ రాజన్నితి॥ బహుతిథంబహుకాలంఆక్రీడగహ్వరం క్రీడార్థ-మహాబి లం॥ ౩౬॥ అన్యచ్చాతిచిత్రంవృత్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ శ్లో॥ కౌమారంపంచమాబ్దాంతంపౌగండందశమావధి । కైశోరమాపంచదశా ద్యౌవనంతుతతఃపరం ॥ హరేః కౌమారజం పంచమాబ్దకృతంకర్మ - తత్ వృద్ధృష్ట్వాపౌగండకేషష్ఠేబ్దే - బాలాఅర్భా వ్రజతద్వృత్తమిత్యూచు రితిశేషః- కింతత్కర్మ-మృత్యోస్సకాశాదాత్మనాం- అహేశ్చమోక్షణంఆత్మనాం త్రసిద్ధాత్ మృత్యోః- అహేస్తుసంసారలక్షణాత్ - అఘా సురస్యజ్యోతిషః శ్రీకృష్ణేప్రవేశమపి-తదాదృష్టంకథితవంత ఇత్యర్థః॥౩౭॥ నైతి॥నైతద్విచిత్రంకింతదిత్యపేక్షాయామాహ-అఘా యేతి-ఆత్మసామ్యంస్వసమానరూపతాం॥౩౮॥సకృదితి॥యస్యాంగంమూర్తిః-తస్యప్రతిమాప్రతికృతిః-తత్రాపికేవలంమనోమయీం

ద్విశోదశ। ప్రతీత్యఖేవస్థితమీశనిర్గమంవివేశతస్మిన్మిషతాందివౌకసామ్॥౩౩॥తతోతిహృష్టాస్స్వకృ తోకృతార్హణంపుష్పైస్సురా అప్సరసశ్చ నర్తనైః। గీతైస్సుగావాద్యధరాశ్చ వాద్యకైః స్త వైశ్చవిప్రాజయనిస్వనైర్గణాః॥ ౩౪॥ తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయాద్యనేకోత్సవమంగళ స్వనాన్। శ్రుత్వాస్వధామ్నోంత్యజ ఆగతోచిరాద్దృష్ట్వా మహీశస్య జగామవిస్మయమ్॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకః ॥ రాజన్నాజగరంచర్మశుష్కంబృందావనేద్భుతమ్। వ్రజౌకసాంబహుతిథంబభూవాక్రీడ గహ్వరమ్॥౩౬॥ఏతత్కౌమారకంకర్మహరేరాత్మాహిమోక్షణమ్। మృత్యోఃపౌగండకేబాలాదృష్ట్వోచు ర్విస్మితావ్రజే॥ ౩౭॥ నైతద్విచిత్రంమనుజార్భమాయినఃపరావరాణాంపరమస్యవేధసః। అఘో పితత్స్పర్శనధూతపాతకః ప్రాపాత్మసామ్యంత్వసతాంసుదుర్లభమ్ । ౩౮ । సకృద్యదంగప్రతి మాంతరాహితాం మనోమయీం భాగవతీం దదౌగతిమ్। సఏవనిత్యాత్మసుఖానుభూత్యభివ్యుదస్త మాయఃపరమోంగకింపునః॥ ౩౯॥ శ్రీసూతః॥ఇత్థంద్విజాగ్ర్యైదథదేవదత్తశ్శ్రుత్వాస్వభర్తుశ్చ రితంవిచిత్రమ్। పప్రచ్ఛభూయోపితదేవపుణ్యంవైయాసకింయన్నిగృహీతచేతాః । ౪౦ । విష్ణురా తః॥ బ్రహ్మన్కాలాంతరకృతంతత్కాలీనంకథంభవేత్। యత్కౌమారేహరికృతంవిదుఃపౌగండకేర్భ కాః॥ ౪౧॥ తద్బ్రూహిమేమహాయోగిన్పరంకౌతూహలంగురో। నూనమేతద్ధరేరేవమాయాభవతి నాన్యథా॥ ౪౨॥ వయంధన్యతమాలోకేగురోపిక్షత్రబంధవః। యత్పిబామోముహుస్త్వత్తఃపుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్ । ౪౩॥ శ్రీసూతః॥ ఇత్థంస్మపృష్టస్సతుబాదరాయణిస్స్మారితానంతహృతాఖిలేం ద్రియః। కృచ్ఛ్రాత్పునర్లబ్ధబహిర్దృశశ్శనైః ప్రత్యాహతంభాగవతోత్తమోత్తమ॥౪౪॥ ❀❀❀

❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ద్వాదశోధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకః ॥ సాధుపృష్టం మహాభాగత్వయా భాగవతోత్తమ। యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వన్నపిక థాంముహుః॥ ౧ ॥ సతామయం సారభృతాం నిసర్గోయదర్థవాణీశ్రుతిచేతసామపి। ప్రతిక్ష

ణంపిబలాదంతరాహితాసతీ - భాగవతీంగతిం - దదౌ- ప్రహ్లాదాదిభ్యఃసఏవసాక్షాత్స్వయమంతర్గతః- కింపునఃనిత్యాచాసావాత్మసు ఖానుభూతిశ్చతయా-అభితోవ్యుదస్తామాయాయేనసః॥ ౩౯॥ ఇత్థమితి॥దేవదత్తఃపరీక్షిత్ - ద్రౌణ్యస్త్రేణదగ్ధోపి-భగవతాశ్రీకృష్ణేన దత్తత్వాత్ - యేనశ్రవణేననితరాంగృహీతంవశీకృతంచేతోయస్యసః-యద్వా-భగవతి-నిగృహీతంనియమితంచేతోయస్యేతివా॥ ౪౦॥ బ్రహ్మన్నితి॥ కాలాంతరేకౌమారేకృతంపౌగండకేకథంజ్ఞాత్వా-ఊచురిత్యర్థః॥౪౧॥౪౨॥ వయమితి॥హేగురో-క్షత్రబంధవోపిపాపి ష్ఠాఅపీత్యర్థః ॥ ౪౩॥ ఇత్థమితి॥ తేనయఃస్మారితోనంతః- తేనహృతాన్యఖిలేంద్రియాణియస్యసః- తథాభూతోపి- కథంచిల్లబ్ధబహి ర్దృష్టిః-హేభాగవతోత్తమోత్తమశౌనక॥ ౪౪॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - ద్వాదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❀❀❀❀❀❀❀

శ్లో॥త్రయోదశేహరద్బ్రహ్మవత్సాన్పాలాంశ్చమాయయా। తదాతత్సర్వరూపోభూత్కృష్ణఃపూర్వవదాచరత్॥ సాధ్వితి॥ నూతనయ సీనవీకరోషి॥ ౧॥ సతామితి ॥ తథాహి-సారభృతాంసారగ్రాహిణాం - అయంనిసర్గఃస్వభావః- కోసౌ- అచ్యుతస్యవార్తాప్రతి క్షణంసాధునవ్యవద్భవతీతియత్ సః - విటానాం స్త్రైణానాం- స్త్రియాఃకామిన్యాః-వార్తేవ-కథంభూతానామపిసతాం-యత్ యా-

అచ్యుతస్యవార్తైవ- అథో-యేషాంతానివాణీశ్రుతిచేతాంసియేషాం- తథాభూతానామపి॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ భోజనవిధానాయ
స్తాత్॥ అహో ఇతి॥ స్వీయానాంకేళీనాం- సంపదోవిద్యంతేయస్మిన్ తత్- మృదులాఃఅచ్ఛాఃవాలుకాయస్మిన్ తత్- కించ- స్ఫుట
సత్-సరః- సరోజబాహుళ్యేన ఉపచారతఃసరఏవవికసదిత్యుక్తం- తస్యగంధస్తేనహృతాఃఆకృష్టాఃఅళయఃపత్రిణశ్చ- తేషాం
ఉదకే-ధ్వనయః- తేషాంప్రతిధ్వానాః- తైర్లసంతోద్రుమాస్తైరాకులంవ్యాప్తం ॥ ౫ ॥ అత్రేతి॥ దివాదినం ఆరూఢంప్రవృద్ధ
భోజనవేళాఅతీతేత్యర్థః॥ ౬॥ తథేతి॥ ఆరుధ్యసంరుధ్యశాద్వలేహరితతృణదేశే॥ ౭॥ కృష్ణస్యేతి॥ తదా- లేవిరెజుః- కృష్ణస్యవిష్వ
రితః- పురురాజిమండలైఃబహుభిఃపఙ్క్తిమండలైస్సహ- సైరంతర్యేణోపవిష్టాఃశ్రీకృష్ణాభిముఖాన్యాననానియేషాంతే- ఫుల్లదృశ
సితనయనాః- కమలకర్ణికాయాఃపరితః- పత్రాణి-యథేతి॥ ౮॥ కేచిదితి॥ పుష్పైస్తద్దళైః- అన్యైశ్చపత్త్రైః- కృతానిభాజ
స్తైః॥ ౯॥ సర్వఇతి॥ రుచింస్వాదువిశేషం- అభ్యవజహ్రుఃబుభుజిరే- సహేశ్వరాఃశ్రీకృష్ణసహితాః॥ ౧౦॥ బిభ్రదితి॥ యజ్ఞభు

ణంచవ్యవదచ్యుతస్య యత్రిస్త్ర్యావిటానామివ సాధువార్తా॥ ౨॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నపి గుహ్యం
వదామి తే। బ్రూయుస్స్నిగ్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్యమప్యుత॥ ౩॥ తథాఘవదనాన్మృత్యో రక్షిత్వా
స్వాభ్ర్వత్సకాన్। సరఃపులినమానీయ భగవానిదమబ్రవీత్॥ ౪॥ శ్రీభగవాన్॥ అహో అతిరమ్యం
పులినం వయస్యాస్స్వకేళిసంపన్మృదులాచ్ఛవాలుకమ్। స్ఫుటత్సరోగంధహృతాళిపత్రికధ్వని
ప్రతిధ్వానలసద్ద్రుమాకులమ్॥ ౫॥ అత్ర భోక్తవ్యమస్మాభిర్దివారూఢం క్షుధార్దితాః। వత్సాస్స
మీపేపః పీత్వా చరంతు శనకైస్తృణమ్॥ ౬ ॥ తథేతి పాయయిత్వార్భా వత్సానారుధ్య శాద్వలే।
ముక్త్వా శిక్యాని బుభుజుస్సమం భగవతా తదా॥ ౭॥ కృష్ణస్య విష్వక్పురురాజిమండలై రభ్యాననాః ఫుల్ల
దృశో వ్రజార్భకాః। సహోపవిష్టా విపినే విరేజుశ్ఛదా యథాంభోరుహకర్ణికాయాః ॥ ౮॥ కేచి
త్పుష్పైర్దళైః కేచిత్పల్లవైరంకురైః ఫలైః। శిగ్భిస్త్వగ్భిర్దృషద్భిశ్చ బుభుజుః కృతభాజనాః॥ ౯॥ స
ర్వే మిథో దర్శయంతస్స్వం స్వం భోజ్యరుచిం పృథక్। హసంతో హాసయంతశ్చాభ్యవజహ్రుస్స
హేశ్వరాః॥ ౧౦॥ బిభ్రద్వేణుం జఠరపటయోశ్శృంగవేత్రే చ కక్షే వామే పాణౌ మసృణకబళం తత్ఫ
లాన్యంగుళీషు। తిష్ఠన్మధ్యే స్వపరిసుహృదో హాసయన్నర్మభిస్స్వైస్స్వర్గే లోకే మిషతి బుభుజే యజ్ఞ
భుగ్బాలకేళిః॥ ౧౧॥ భారతైవం వత్సపేషు భుంజానేష్వచ్యుతాత్మసు। వత్సాస్త్వంతర్వనే దూరం వివిశు
స్తృణలోభితాః॥ ౧౨॥ తాన్దృష్ట్వా భయసంత్రస్తానూచే కృష్ణోఽస్య భీభయమ్। మిత్రాణ్యాశాన్మా విరమ
తహ్యానేష్యే వత్సకానహమ్॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్త్వాద్రిదరీకుంజగహ్వరేష్వాత్మవత్సకాన్। విచిన్వన్భగ
వాన్కృష్ణస్సపాణికబళో యయౌ ॥ ౧౪॥ అంభోజన్మజనిస్తదంతరగతో మాయార్భకస్యేశితుర్ద్ర

వత్సాపహారఘట్టః

ష్టుం మంజు మహిత్వమన్యదపి తద్వత్సానితో వత్సపాన్। నీత్వాన్యత్ర కురూద్వహాంతరదధాత్ఖేఽవస్థి
తో యః పురా దృష్ట్వాఘాసురమోక్షణం భగవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్ ॥ ౧౫॥ తతో వత్సానదృష్ట్వై
త్య పులినేపి చ వత్సపాన్। ఉభావపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమంతతః॥ ౧౬॥ క్వాప్యదృష్ట్వాంతర్విపినే వ

తేసుబుభుజే - బాలానామివకేళిర్యస్యసః - తదాహ - ఉదరవస్త్రయోర్మధ్యే వేణుంబిభ్రత్ దధాన ఇతిసర్వత్రాన్వయః -
ఇతికాకాక్షిన్యాయాత్ కక్షే పాణౌ చ విశేషణం- మసృణంస్నిగ్ధందధ్యోదనకబళం- తదుచితానిబిల్వామలకాదిఫలాని- అంగుళీ
గుళీసంధిషు - కర్ణికేవసర్వాభిముఖోమధ్యేతిష్ఠన్ - స్వపరిస్వస్యపరితః- ఉపవిష్టానిత్యర్థః - సుహృదః- స్వైర్నర్మభిః
సవాక్యైః-స్వర్గే-స్వర్గనివాసినిజనే- ఆశ్చర్యేణ- మిషతిపశ్యతిసతి-లోకేఇహ- వత్సపజనానాంమధ్యేబుభుజే॥ ౧౧॥ ౧౨॥ తా
భీభయంభయహేతుభ్యోభయం- అస్యఆపాస్యనిరస్యేత్యర్థః-యద్వా- అస్యనిశ్వస్యభియోపిభయంయఃశ్రీకృష్ణః-ఆశాత్ భోజన
అత్రాక్షరాధిక్యమార్షం॥ ౧౩॥ ఇతీతి॥ అద్రిషుతద్దరీషు - కుంజేషులతాదిపిహితోదరవివరేషు - గహ్వరేషుసంకటస్థానేషుచ॥
అంభోజన్మేతి॥ అంభోజన్మనఃపద్మాత్- జనిరుత్పత్తిర్యస్యసఃబ్రహ్మా- తదంతరేతస్మిన్నవసరే- గతఃఆగతః-తచ్ఛిద్రంప్రాప్తోవా-
పిమహత్త్వంమహిమానం-ద్రష్టుం- తస్యవత్సాన్ ఇతఃస్థానాత్ - వత్సపాంశ్చ- అన్యత్ర నీత్వా-స్వయంతిరోబభూవ- భగవతఃశ్రీ
స్య॥ ౧౫॥ తతఇతి॥ ఉభావపివత్సాన్ వత్సపాంశ్చ-విచికాయఅన్వేషితవాన్॥ ౧౬॥ క్వేతి॥ విధికృతంబ్రహ్మణాకృతం॥ ౧౭॥ తతః

థయాయితంవత్సతత్పాలరూపేణఉభయథావర్తమానమిత్యర్థః- అయంభావః- యదితూష్ణీమాసే- తర్హి-తస్మాత్ప్రాణాంవిషాద స్స్యాత్-యదిచ-తానేవానయామి-తర్హి-బ్రహ్మణోమోదోనస్యాదితితదుభయప్రీతయేతథాచక్రఇతి||౧౮||తదేవదర్శయతి||యా వదితి||వత్సపానాంవత్సకానాంచాల్పకవపుఃప్రమాణమనతిక్రమ్య- ఏవముపర్యపియోజ్యం-యద్వా-యావద్వత్సపాదివపుః-తావత్స ర్వస్వరూపః-అజఃకృష్ణః- బభావిత్యుత్తరత్రాన్వయః|| శ్లో|| సర్వంవిష్ణుమయంజగదితి-ప్రసిద్ధాయాగిరః-తస్యాఅంగవత్ మూర్తివత్- గిరేవార్థస్వరూపేణప్రత్యక్షోయథాతథా- బభూవేత్యర్థః||౧౯|| స్వయమితి|| ఏవంసర్వాత్మాసన్-వ్రజంప్రావిశత్-కథంస్వ యమాత్మైవప్రయోజకః - ఆత్మరూపాన్ గోవత్సానితి-కర్మాపిస్వయమేవేత్యుక్తం- ఆత్మరూపైర్వత్సపైః-ప్రతివార్య- ప్రయోజ్యక ర్తాపిస్వయమేవ-ఆత్మవిహారైఃక్రీడన్నితి- క్రియాకారకాన్యపి- స్వయమేవేత్యర్థః||౨౦||తత్తదితి|| తత్తదాత్మా తత్తద్గోపబాలరూ పోభవత్- తతస్తత్తత్సద్మప్రవిష్టః||౨౧|| గోపికామోహనమాహ || తన్మాతరఇతి|| తన్మాతరోవేణురవేణ- త్వరయాఉత్థితాస్సత్యఃసు తాన్మత్వా-పరంబ్రహ్మైవదోర్భిరుత్థాప్యఉపగూహ్య-పయస్సుధాసవం- పయఏవసుధావత్స్వాదు- ఆసవవదున్మాదకం-పాయ యామాసురిత్యర్థః||౨౨||తతఇతి||ఏవంయామయమేనతత్తత్కాలక్రీడానియమేన- సాయంగతఃప్రాప్తః-స్వాచరితైఃస్వస్యాచరితైః-

త్సాన్పాలాంశ్చవిశ్వదృక్ | సర్వంవిధికృతంజ్ఞాత్వాసహసాభిజగామహ || ౧౭ || తతఃకృష్ణోముదంక
ర్తుంతన్మాతౄణాంచకస్యచ | ఉభయాయితమాత్మానంచక్రేవిశ్వదృగీశ్వరః || ౧౮|| యావద్వత్స
పవత్సకాల్పకవపుర్యావత్కరాంఘ్ర్యాదికంయావద్యష్టివిషాణవేణుదళశిగ్యావద్విభూషాంబరమ్|
యావచ్ఛీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహారాదికం సర్వంవిష్ణుమయంగిరోంగవదజస్సర్వస్వరూపో
బభౌ||౧౯|| స్వయమాత్మాత్మగోవత్సాన్ప్రతివార్యాత్మవత్సపైః| క్రీడన్నాత్మవిహారైశ్చసర్వాత్మా
ప్రావిశద్వ్రజమ్|| ౨౦|| తత్తద్వత్సాన్పృథగ్జ్ఞాత్వాతత్తద్గోష్ఠేప్రవేశ్యసః| తత్తదాత్మాభవద్రా
జంస్తత్తత్సద్మప్రవిష్టవాన్|| ౨౧|| తన్మాతరోవేణురవత్వరోత్థితాఉత్థాప్యదోర్భిఃపరిరభ్యనిర్భరమ్|
స్నేహస్నుతస్తన్యపయస్సుధాసవంమత్వాపరంబ్రహ్మసుతానపాయయన్||౨౨|| తతోనృపోన్మర్ద
నగంధలేపనాలంకారరక్షాతిలకాశనాదిభిః| సులాలితస్స్వాచరితైఃప్రహర్షయన్సాయంగతోయా
మయమేనమాధవః|| ౨౩|| గావస్తతోగోష్ఠముపేత్యసత్వరంహుంకారఘోషైఃపరిహూతసంగతాన్|
స్వకాన్స్వకాన్వత్సతరానపాయయన్ముహుర్లిహంత్యస్స్రవదౌధసంపయః || ౨౪|| గోగోపీనాం
మాతృతాస్మిన్నాసీత్స్నేహర్ధికాంవినా| పురోవదాస్వపిహరేస్తోకతామాయయావినా || ౨౫|| వ్ర
జౌకసాంస్వతోకేషుస్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహమ్| శనైర్నిస్సీమవవృధేయథాకృష్ణేత్వపూర్వవత్||
౨౬ || ఇత్థమాత్మాత్మనాత్మానంవత్సపాలమిషేణసః| పాలయన్భగవాన్వర్షంచిక్రీడేవనగోష్ఠ
యోః || ౨౭ || ఏకదాచారయన్వత్సాన్సరామోవనమావిశత్ | పంచషట్సుత్రియామాసుహా
యనాపూరణీష్వజః|| ౨౮ || తతోతిదూరాచ్చరతోగావోవత్సానుపవ్రజమ్| గోవర్ధనాద్రిశిఖ
రేచరంత్యోదదృశుస్తృణమ్|| ౨౯ || దృష్ట్వాథతత్స్నేహవశోస్మృతాత్మాసగోవ్రజోత్యాత్మప

శోభనైరాచరితైర్వా-మాతౄః ప్రహర్షయన్-తతస్తాభిరున్మర్దనాదిరూపలాలితఇతి|| ౨౩|| గవాంమోహనమాహ|| గావఇతి|| ప రిహూతా ఆహూతాశ్చతే- సంగతాశ్చతాన్ || ౨౪|| ఏతావత్తువైషమ్యంకృష్ణస్యాపిదుర్నివార్యమాసీదిత్యాహ|| గోగోపీనామితి|| గ వాంగోపీనాంచాస్మిన్ కృష్ణే- మాతృతా ఉపలాలనాదిరూపా - పురోవదేవాసీత్ - కింతు-స్నేహర్ధికాంవినాస్నేహాధిక్యంత్విదానీంవి శేషఇత్యర్థః- ఆసుగోపీషు-హరేః-తోకతాచబాలభావనాపి-పూర్వవదేవాసీత్ -కింతు- మాయయావినా- మమేయంమాతా- అహం అస్యాఃపుత్రఇతి- మోహంవినేత్యర్థః|| ౨౫|| స్నేహర్ధిమేవదర్శయతి|| వ్రజౌకసామితి|| యథాకృష్ణేయశోదానందనే-స్వపుత్రే ష్వపిస్నేహాధిక్యం-పూర్వమాసీత్-ఇదానీం- స్వతోకేష్వపి- తథైవావర్ధతేత్యర్థః-ఆబ్దంయావద్వత్సరం-నిస్సీమయథాతథా-స్నే హవల్లీవవృధే||౨౬||ఇత్థమితి|| ఏవమాత్మా శ్రీకృష్ణః-వత్సపోభూత్వా- తత్రాపితావద్వత్సానాంతత్పాలకానాంచమిషేణాత్మానమాత్మ నాపాలయన్- క్రీడితవానిత్యర్థః || ౨౭|| ఏతావత్పర్యంతంరామస్యాపిమోహఏవాసీత్ - సంవత్సరాంతేతు - కథంచిత్ జ్ఞాతవాని తిదర్శయన్నాహ|| ఏకదేతి||పంచసుషట్సువారాత్రిషు-హాయనస్యాపూరణీషుపూరకతయాఅవశిష్టాస్విత్యర్థః|| ౨౮|| తతఇతి|| త తోతిదూరత ఏవగోవర్ధనస్యశిఖరేచరంత్యో గావోవ్రజసమీపే- చరతఃవత్సాన్దదృశుః|| ౨౯|| దృష్ట్వేతి|| తదైవసగోవ్రజః గ

వాంకలాపః- తస్మై స్నేహవశః తేషాం వత్సానాం స్నేహేనాకృష్టః- అతఏవ- నస్మృత ఆత్మా యేనసతథా - జవేన- ఉపద్రజవగ
తంభూతః- అత్యాత్మపదుర్గమార్గః - అతిక్రాంతః - ఆత్మపాన్ గోపాలాన్ - యఃసోత్యాత్మపః - తథాదుర్గమోమార్గో
సచ-తథాయుక్తాభ్యాం పద్భ్యాం- ధావన్ ద్విపాదివ- ప్రలీయమానః-కకుది ఆకుంచితా గ్రీవాయస్యసః- ఉదాస్యపుచ్ఛః ఉన్న
న్యాస్యాని పుచ్ఛానిచయేనసః- ఆస్నుపయాః సర్వతః ప్రస్రవంతిపయాంసియస్యసః- గోవ్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోప్యగురిత్యు
౩౦॥ తత్ర విశేషతో ధేనూనాం చేష్టితమాహ॥ సమేత్యేతి॥ గోవర్ధనస్యాధః వత్సవంత్యః- పునః ప్రసూతా అపి ॥ ౩౧॥ రామేణ
వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయముక్త్వా- గోపానామపి దర్శయితుమాహ ॥ గోపాఇతి॥ తాసాం గవాం రోధనే - యఆయాసస్తస్య
నమోఘత్వేన - లజ్జయా సహ ఉరుమన్యునా - దుర్గమార్గజనిత క్లేశ సచాభ్యేత్య గోవత్సైః స్సహ సుతాన్ దదృశుః ॥ ౩
తదీతి॥ తతశ్చ తేషామీక్షణేనోద్గతో యః ప్రేమరసః- తస్మిన్నాప్లుతాః నిమగ్నాః ఆశయా యేషాం తే-లజామన్యుకృచ్ఛ్రైః స్తానపి తాడ
మాగతాస్సంతోపి-గతమన్యవః- ప్రత్యుత- జాతోనురాగో యేషాం తే- మూర్ధని- ఘ్రాణైః అవఘ్రాణైః- పరమాంముదమవాపుః ॥ ౩
క్లైవమితి ॥ కృచ్ఛ్రాత్ - తతః అపగతాః నివృత్తాః - తేషాం సుతానాం- అనుస్మృత్యా - ఉద్గచ్ఛంతి అశ్రూణి యేషాం తే॥౩౪॥ వ్రజస్య

దుర్గమార్గః । ద్విపాత్క్రమద్గ్రీవ ఉదాస్యపుచ్ఛో గాద్ధుంకృతైరాస్నుపయా జవేన ॥ ౩౦ ॥
సమేత్య గావోఽధో వత్సాన్ వత్సవంత్యోప్యపాయయన్ । గిళంత్య ఇవ చాంగాని లిహంత్యః స్వౌధసం
పయః ॥ ౩౧ ॥ గోపాస్తద్రోధనాయాసమౌఘ్యలజ్జోరుమన్యునా । దుర్గాధ్వకృచ్ఛ్రతోఽభ్యేత్య గోవ
త్సైర్దదృశుస్సుతాన్ ॥ ౩౨ ॥ తదీక్షణోత్ప్రేమరసాప్లుతాశయా జాతానురాగా గతమన్యవోఽర్భ
కాన్ । ఉదూహ్య దోర్భిః పరిరభ్య మూర్ధని ఘ్రాణైరవాపుః పరమాం ముదం తే ॥ ౩౩ ॥ ఎవంసపశవో
గోపాస్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః । కృచ్ఛ్రాచ్ఛనైరపగతాస్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః ॥ ౩౪ ॥ వ్రజస్య రా
మః ప్రేమర్ధేర్వీక్ష్యౌత్కంఠ్యమనుక్షణమ్ । ముక్తస్తనేష్వపత్యేష్వహ్యహేతువిదచింతయత్ ॥ ౩౫ ॥
కిమేతదద్భుతమివ వాసుదేవేఖిలాత్మని । వ్రజస్య సాత్మనస్తోకేష్వపూర్వం ప్రేమవర్ధతే ॥ ౩౬ ॥ కే
యం వా కుత ఆయాతా దైవీ వా నార్యుతాసురీ । ప్రాయో మాయాస్తు మే భర్తుర్నాన్యా మేపివిమో
హినీ ॥ ౩౭ ॥ ఇతిసంచింత్య దాశార్హో వత్సాన్ సవయసానపి । సర్వానాచష్ట వైకుంఠం చక్షుషా వ
యునేన సః ॥ ౩౮ ॥ నైతే సురేశా ఋషయో నచైతే త్వమేవ భాసీశ భిదాశ్రయేఽపి । సర్వం పృథక్త్వం
నిగమాత్కథం వదేత్యుక్తేన వృత్తం ప్రభుణా బలోవైత్ ॥ ౩౯ ॥ తావదేవాత్మభూరాత్మమానేన త్రుట్య
నేహసా । పురోవదాబ్దం క్రీడంతం దదృశే సకలం హరిమ్ ॥ ౪౦ ॥ బ్రహ్మో॥ యావంతో గోకులే బాలాస్స
వత్సాస్సర్వ ఏవహి । మాయాశయే శయానా మే నాద్యాపి పునరుత్థితాః ॥ ౪౧ ॥ ఇతఏతేత్ర కుత్రత్యా
మన్మాయా మోహితేతరే । తావంతోఽయావదబ్దం క్రీడంతో విష్ణునా సహ ॥ ౪౨ ॥ ఏవమేతేషు భేదేషు

ప్రేమర్ధేః రాత్కంఠ్యమతిశయం- ముక్తస్తనేష్వపత్యేషు- వీక్ష్య- అహేతువిత్ హేతుమజానన్నచింతయత్ ॥ ౩౫॥ చింతామేవాహ
ద్వాభ్యాం॥ కిమితి॥ వాసుదేవే యథాపురా- తథాస్వతోకేష్వపి వ్రజస్య ప్రేమవర్ధతే- కిమేతదద్భుతమితి- కించ- సాత్మనః ఆత్మసహిత
వ్రజస్య-మమతేషు ప్రేమకారణం కిమితిభావః॥౩౬॥ కేతి॥ కేయం మాయా- దేవానాంవా-నరాణాంవా- అసురాణాంవా-కుతో
స్మాత్ప్రయుక్తా-తత్రాన్యమాయాన సంభవతి-యతో మమాపి మోహావర్తతే- అతః-ప్రాయశో మత్స్వామినః శ్రీకృష్ణస్యైవ
యేయమస్తీ త్యతిసంభావయతి॥౩౭॥ఇతీతి॥సవయసాన్ సఖీనపి-వయునేన జ్ఞానమయేన చక్షుషా-వైకుంఠం శ్రీకృష్ణమేవాపశ్యత్ ॥౩
పివంకృష్ణరూపాన్ సామాన్యతో జ్ఞాత్వా - శ్రీకృష్ణం దృష్ట్వా - కృష్ణోపదేశేన విశేషతో జ్ఞాతవానిత్యాహ॥ నైతి॥ అయమర్థః- పాల్యో
వాస్తావద్వత్సా ఋషీణామంశాః- పాలకాశ్చ దేవానామంశా ఇతి తావదహం వేద్మి- ఇదానీం తు నతథా- కింతు- అస్మిన్ భిదాశ్రయే
త్వమేవభాసి- అతస్త్వం సర్వం పృథక్ వివిచ్య - కథం వృత్తమితి వదేత్యుక్తేన ప్రభుణావక్త్రా - నిగమాత్ సంక్షేపత ఏవోక్తం వృత్తం
లః అవైత్ విదితవానిత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ తతః కిం వృత్తమిత్యపేక్షాయామాహ॥ తావదితి॥ వర్షేజాతే- ఆత్మమానేన త్రుట్యనేహసా
టిమాత్రేణకాలేన-సకలం సానుచరం హరిం- దదర్శ ॥ ౪౦ ॥ దృష్ట్వాచ వ్యతర్కయదిత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ యావంత ఇతి॥ మేమాయా
శయే మన్మాయాతల్పే॥ ౪౧॥ ఇతఇతి॥ మన్మాయా మోహితేభ్య ఇతరే కుత్రత్యాః॥ ౪౨॥ ఇతివితర్కయన్ - అముహ్యదిత్యాహ ఏవమితి॥

త్త్వాభ్యాం॥౪౩॥౪౪॥ ననుమాయాశ్రయస్యతస్యకుతో మోహ ఇత్యత ఆహ॥ తమ్యామితి॥ మహామాయా విష్ణుభగవతి - అన్యమాయా యాఽఽవ రణవిక్షేపకత్వాభావే - దృష్టాంతద్వయమాహ - తమ్యాంతమిస్రాయాం రాత్ర్యాం - నైహారం హిమకిరణప్రభవం తమ ఇవ - తద్ధితా ర్థోపసర్జనస్యాపి తమసో నైహారమితి - విశేషణం ఛాందసం - తత్తమో యథాపృథగావరణం న కరోతి కింతు - తత్రైవ లీయతే - య థాచ - ఖద్యోతార్చిరహని పృథక్ప్రకాశం న కరోతి - ఏవం మహతి పురుషే - యుంజతః పుంసః - ఇతరా నీచా మాయా - తత్ర న కించిత్క రోతి - కింతు - ఆత్మని స్వస్మిన్నేవ - ఐశ్యం సామర్థ్యం నిహంతి॥ ౪౫॥ అన్యదప్యాశ్చర్యమాహ ॥ తావదితి ॥ వత్సపాలాః వత్సాః పాలాః పాలాశ్చ - సర్వేఽయష్టివిషాణాదయశ్చ॥౪౬॥౪౭॥ శ్రీవత్సేతి॥ శ్రీవత్సప్రభయాయుక్తాని అంగదాని - దోష్షు యేషాం తే - రత్నమయాని కంబువత్త్రిరేఖాకారాణి కంకణాని - పాణిషు యేషాం తే చ తే చ తథా ॥ ౪౮ ॥ ఆంఘ్రీతి ॥ భూరిబహుజన్మార్జితం పుణ్యం - తద్వ ద్భిర్జనైరర్పితైః॥ ౪౯॥ చంద్రికేతి॥ చంద్రికావద్విశదస్మితయుక్తైః సహారుణగుణేన వర్తమానాః - యే అపాంగాః తైర్వీక్షితైః - స్వకార్థానాం స్వభక్తమనోరథానాం రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకా ఇవ - వ్యదృశ్యంత - సత్త్వవద్విశదస్మితేన పాలకా ఇవ రజోవద రుణగుణేన చ - స్వకార్థానాం స్రష్టార ఇవ - తాదృక్కటాక్షైః - ద్యోతమానా ఇత్యర్థః॥౫౦॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మా బ్రహ్మ - తదాది స్తంబ

చిరంధ్యాత్వా న సదాత్మభూః। సదాశ్రయాపత ఇతి జ్ఞాతుం నేశే కథంచన ॥ ౪౩॥ ఏవం విమోహయన్వి
ష్ణుం విమోహం విశ్వమోహనమ్। స్వయైవ మాయయాఽజోఽపి స్వయమేవ విమోహితః॥ ౪౪॥ తమ్యాంత
మోవన్నైహారం ఖద్యోతార్చిరివాహని। మహతీతరమాయైశ్యం నిహంత్యాత్మని యుంజతః॥౪౫॥ తా
వత్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్। వ్యదృశ్యంత ఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః॥౪౬॥ చ
తుర్భుజాః శంఖచక్రగదారాజీవపాణయః। కిరీటినః కుండలినో హారిణో వనమాలినః ॥ ౪౭ ॥ శ్రీవ
త్సాంగదదోరత్నకంబుకంకణపాణయః। నూపురైః కటకైర్భాతాః కటిసూత్రాంగుళీయకైః॥౪౮॥
ఆంఘ్రిమస్తకమాపూర్ణాస్తులసీనవదామభిః। కోమలైః సర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవదర్పితైః॥౪౯॥
చంద్రికావిశదస్మేరైః సారుణాపాంగవీక్షితైః। స్వకార్థానామివ రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః॥
౫౦ ॥ ఆత్మాదిస్తంబపర్యంతైర్మూర్తిమద్భిశ్చరాచరైః। నృత్యగీతాద్యనేకార్హైః పృథక్పృథగుపా
సితాః ॥ ౫౧॥ అణిమాద్యైర్మహిమభిరజాద్యాభిర్విభూతిభిః। చతుర్వింశతిభిస్తత్త్వైః పరీతామ
హదాదిభిః॥౫౨॥ కాలస్వభావసంస్కారకామకర్మగుణాదిభిః। స్వమహిధ్వస్తమహిభిర్మూర్తిమద్భిరు
పాసితాః ॥ ౫౩॥ సత్యజ్ఞానానంతానందమాత్రైకరసమూర్తయః। అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అ
పి హ్యుపనిషద్దృశామ్॥౫౪॥ ఏవం సకృద్దదర్శాజః పరబ్రహ్మాత్మనోఽఖిలాన్। యస్య భాసా సర్వమిదం
విభాతి సచరాచరమ్ ॥ ౫౫॥ తతోఽతికుతుకోద్వృత్య స్తిమితైకాదశేంద్రియః। తద్ధామ్నాభూదజ
స్తూష్ణీం పూర్దేవ్యంతీవ పుత్రికా ॥ ౫౬ ॥ ఇతీరేశేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితికే పరత్రాజాతోఽత

పర్యంతైః - నైకార్హైరనేకార్హణైః॥౫౧॥ అణిమాద్యైరితి॥ అజాద్యాభిః - అజామాయా - తత్ప్రభృతిభిః - విభూతిభిః శక్తిభిః - మ హదాదిభిరితి - మహత్తత్త్వరూపైః పృథక్త్వవివక్షయా చతుర్వింశతితత్త్వైర్జగత్కారణైః॥౫౨॥ కాలేతి ॥ కాలాదిభిశ్చ తత్సహకారి భిశ్చ - తత్ర స్వభావః పరిణామహేతుః - సంస్కారః ఉద్బోధకః - స్వమహిధ్వస్తమహిభిః - భగవన్మహిమ్నా తిరస్కృతస్వాత్మతంత్రైః ఉక్తైః సర్వైరణిమాద్యైః॥ ౫౩॥ సర్వేషాం మూర్తిమత్త్వే విశేషమాహ॥ సత్యేతి॥ సత్యాశ్చ - జ్ఞానరూపాశ్చ అనంతాశ్చ ఆనందరూపాశ్చ తత్రాపి తదేకమాత్రాః - విజాతీయసజాతీయభేదరహితాః - తత్రాపి చైకరసాః సదైకరూపా మూర్తయో యేషాం తే - యద్వా - సత్య జ్ఞానాదిమాత్రైకరసం యద్బ్రహ్మ - తదేవ మూర్తిర్యేషామితి - అతఏవ - ఉపనిషత్ ఆత్మజ్ఞానం - సైవ దృక్ చక్షుర్యేషాం తేషామపి హి నిశ్చితం - అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యాః కేనస్పృష్టం స్పర్శనాయోగ్యం - భూరిమాహాత్మ్యం యేషాం తే - తథాభూతాస్సంతః సర్వే వ్య దృశ్యంతేతి॥ ౫౪॥ ఏవమితి॥ ఏవం సకృత్ ఏకదైవ - దదర్శ - పరబ్రహ్మణో విశేషణం యస్యేతి॥ ౫౫॥ తత ఇతి॥ అతికుతుకేన అత్యాశ్చ ర్యేణ ఉద్వృత్య దృష్టిం పరావృత్య హంసపృష్ఠాత్ పరావృత్యేతి వా - కుతుకశబ్దేత్యలీయా యాః ఛాందసో లుక్ - పాఠాంతరే తు - అతికు తుకేనోద్వృత్తః క్షుభితః - తేషాం ధామ్నా తేజసా - స్తిమితః సర్వేంద్రియో బ్రహ్మా - తూష్ణీం నిశ్చలోఽభూత్ - అత్ర దృష్టాంతః - పూర్దేవీ ప్రజాధిష్ఠాత్రీ కాచిద్దేవతా - తస్యాః - అంతిసమీపే - పుత్రికా చతుర్ముఖీ - కనకప్రతిమేవ॥ ౫౬॥ ఏవం మోహనిమగ్నమజముజ్జహా

శత్యాహ॥ ఇతీతి॥ ఇరా సరస్వతీ-తస్యా ఈశే బ్రహ్మణి-కిమిదమితిముహ్యతిసతి- పశ్చాత్తద్ద్రష్టుమప్యనీశే సతి- పరమోజః శ్రీకృష్ణ సపది-అజాయవనికాంమాయారూపాం తిరస్కరణీం-యయాద్భుతందర్శితం-తాం- ఛాదాదతిరోధత్త-అపసారితవానిత్యర్థః-అ అయంలోకాధిమానీమమైశ్వర్యం-ద్రష్టుమయోగ్య ఇతితస్యోపరిమాయాం ప్రసారితవానిత్యర్థః-క్వముహ్యతిసతి- అతర్క్యైశ్వ గోచరే- నిజః అసాధారణో మహిమాయస్యతస్మిన్- ఇతిమోహహేతురుక్తః- దర్శనాయోగ్యత్వాయ త్రీణివిశేషణాని- స్వప్ర ష్ట ప్రకాశంచ-యత్కంసుఖంచయస్మిన్-అతఏవ- అజాతః- ప్రకృతేః-పరత్రపరస్మిన్- అతఏవఅతన్నిరసనముఖేనబృంహ తిశిరోభిః-మితిః జ్ఞానంయస్మిన్ తస్మిన్ స్వరూపే॥౫౭॥ తతఇతి॥ అర్వాక్ బహిః- ప్రతిలబ్ధాన్యక్షీణియేనసః- పరేతవత్ మృతోయ థంచిత్ పునరుత్తిష్ఠతి- తథాదృష్టీః నేత్రాణీతి॥౫౮॥ సపదీతి॥ జనానామాజీవ్యైరుపజీవ్యైః- ద్రుమైరాకీర్ణం- సమాప్రి య్యగా ఆసమంతాత్ ప్రియాణియస్మిన్ తత్॥౫౯॥ తదాహ॥ యత్రేతి॥ నైసర్గికదుర్వైరాః స్వాభావికా ప్రతికార్యవైరవంతః శాః-సింహాదయశ్చమిత్రాణీవయత్ర సహైవాసన్- అజితస్య శ్రీకృష్ణస్య- ఆవాసేన- ద్రుతాఃపలాయితాః- రుట్ తర్షాదయో థలోభాదయోయస్మాత్తత్తథాభూతం-అత్రశరయుశ్చేతివర్ణవిశ్లేషః ఛందోనురోధేన-బృందావనమపశ్యదితి॥౬౦॥ తత్రేతి॥ తత్రచ ష్ఠీ బ్రహ్మా- పురాపూర్వవదేవ- బ్రహ్మాచష్ట అపశ్యత్ - కథంభూతం- పశుపవంశశిశుత్వనాట్యముద్వహత్ - నాట్యమిత్యత్ర

స్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ। అనీశేపిద్రష్టుంకిమిదమితి వాముహ్యతిసతిచఛాదాజోజ్ఞాత్వా సపదిపర
మోజాయవనికామ్॥౫౭॥ తతోర్వాక్ప్రతిలబ్ధాక్షః కః పరేతవదుత్థితః। కృఛ్రాదున్మీల్య వై దృష్టీ
రాచష్టేదంసహాత్మనా॥౫౮॥ సపద్యేవాభితః పశ్యన్దిశోపశ్యత్పురఃస్థితమ్। బృందావనంజనాజీవ్య
ద్రుమాకీర్ణంసమాప్రియమ్॥౫౯॥ యత్ర నైసర్గదుర్వైరాస్సహాసన్నృమృగాదయః। మిత్రా
ణీవాజితావాసద్రుతరుట్తర్షకాదికమ్॥౬౦॥ తత్రోద్వహత్పశుపవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వ
యంపరమనంతమగాధబోధమ్। వత్సాన్సఖీనివ పురాపరితోవిచిన్వ దేకంసపాణికబళంపరమేష్ఠ్య
చష్ట॥౬౧॥ దృష్ట్వాత్వరేణనిజధోరణతోవతీర్య పృథ్వ్యాం వపుఃకనకదండమివాభిపాత్య। స్పృష్ట్వా
చతుర్ముకుటకోటిభిరంఘ్రియుగ్మం నత్వా ముదశ్రుసలిలైరకృతాభిషేకమ్॥౬౨॥ ఉత్థాయోత్థాయకృ
ష్ణస్యచిరస్యపదయోఃపతన్। ఆస్తేమహత్త్వంప్రాగ్దృష్టం స్మృత్వాస్మృత్వాపునఃపునః॥౬౩॥ శనై
రథోత్థాయవిమృజ్య లోచనే ముకుందముద్వీక్ష్యవినమ్రకంధరః। కృతాంజలిఃప్రశ్రయవాన్సమాహి
తస్సవేపథుర్గద్గదయైడతేరయా॥౬౪॥

✿✿ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - త్రయోదశోధ్యాయః ✿✿

శ్రీవత్సాపహరణే - భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణాకృత స్తుతిః. శ్రీః

బ్రహ్మా॥ నౌమీడ్య తేభ్ర వపుషేతటిదంబరాయగుంజావతంసపరిపింఛలసన్ముఖాయ। వన్య స్రజేకబ

అద్వయమిత్యాది-అద్వయంచవత్సాన్ విచిన్వత్- ఏకంచసఖీన్- అగాధబోధంచవిచిన్వత్- అనంతంచపరితోవిచిన్వత్ -పరంశి శుత్వముద్వహత్ - బ్రహ్మచసపాణికబళమితినాట్యమేవోద్వహదిత్యర్థః॥౬౧॥ దృష్ట్వేతి॥ నిజధోరణతః స్వవాహనాత్ - త్వరేణవే వతీర్య- దండవన్నత్వా- చతుర్ణాంముకుటానాం- అగ్రైరంఘ్రియుగ్మంస్పృష్ట్వా- ముదశ్రుసలిలైరానందాశ్రురూపైః-సు తభిషేకమకరోదితి॥౬౨॥ ఉత్థాయేతి॥ చిరస్యచిరం- పాదయోఃపతన్నాస్తే॥౬౩॥ శనైరితి॥ సవేపథుః సకంపః- అతఏవ-గద్గదయో సుకరణమేతత్ - ఇరయావాచా-ఐడత అస్తౌత్॥౬౪॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- త్రయోదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ************

శ్లో॥ చతుర్దశేద్భుతందృష్ట్వాపూర్వాగంతుకనిశ్చయమ్। అనీశఃకర్తుమస్తౌషీత్కృష్ణంబ్రహ్మాతిమోహితః॥ స్వాకృతాపరాధ యా సకంపయా-భగవన్మహిమానమనవగాహమానోయథాదృష్టస్వరూపమేవకీర్తయన్నాహ॥ నౌమీతి॥ హే ఈడ్య స్తుత్య- తేతుభ్ నౌమినమ ఇత్యర్థః- యద్వా- ద్వితీయార్థే చతుర్థీ- అథవా - నౌమీత్యుక్త్వాప్రస్తుతస్యభగవతః కర్మత్వేజ్ఞాతే- ప్రయోజనా యామేవంభూతః భగవాన్నైవ- ప్రయోజనమితితాదర్థ్యే చతుర్థీ- యద్వా - తుభ్యం-ప్రసాదయితుంత్వామేవనౌమీత్యర్థః-అ వద్వపుర్యస్యతస్మై- తటిద్వదంబరంయస్య తస్మై- గుంజాపుంభిరవతంసం కర్ణభూషణం - పరితఃపింఛం బర్హాపీడంచ - తైర్ల సన్ముఖంయస్యతస్మై- వన్యాః స్రజోయస్యతస్మై- కబళాదిభిః-లక్ష్మభిః- శ్రీః శోభా- యస్యతస్మై-మృదూపాదౌ-యస్యతస్మై-పశుపసు

ణాయ-యద్వా-పశూనింద్రియాణి-పాంతిరక్షంతీతిపశుపాఃదేవాః-తదీయాంగజాః-యస్యతస్మై॥ ౧॥ ననునామీతిప్రతిజ్ఞాయ-కింస్వ
రూపానువాదమాత్రంక్రియతే-అతఆహ॥అస్యాపీతి॥ హేదేవ-అస్యాపిసులభత్వేన ప్రకాశితస్యాపి-తవవపుషఃఅవతారస్య-మహిమ
హిమానం-అవసితుంజ్ఞాతుం-కోపికఃబ్రహ్మా-అహమపి-నేశేనశక్నోమి-యద్వా-కశ్చిదపి-నేశేనసమర్థఆసీత్-సులభత్వాయవి
శేషణద్వయం-మదనుగ్రహస్య మమానుగ్రహోయస్మాత్-తన్మదనుగ్రహంతస్య-కించ-స్వేచ్ఛామయస్య-స్వీయానాంయథాయ
థాఇచ్ఛా తథాతథాభవతః-తర్హికిమితిజ్ఞాతుం-నశక్యతే-అతఆహ-నతుభూతమయస్య అచింత్యశుద్ధసత్త్వాత్మకస్య-యథాస్యా
ప్యేవంతథా-కథంపునఃసాక్షాత్తవకేవలస్యాత్మసుఖానుభూతేః-తావకస్యసుఖానుభవమాత్రస్యానవతారిణోగుణాతీతస్య-మహిమా
నంఅంతరేణ-నిరుద్ధేనాపిమనసా-కోవా-జ్ఞాతుం-సమర్థోభవేత్-అథవానతు-భూతమయస్య-అపితు-విరాడ్రూపస్యతవ-త్వ
న్నియమ్యస్యాపివపుషః-మహి-అవసితుం-కోపినేశే-తదాసాక్షాత్తవైవాసాధారణస్యనియమ్యనియంతృభేదరహితస్య-ఉక్తలక్షణస్య
అస్య-మహిమమహిమానం-అవసితుం-కోపినేశఇతి-కింవక్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౨॥ తర్హిఅజ్ఞాః-కథంసంసారంతరేయురతఆహ॥ జ్ఞాన
ఇతి॥ ఉదపాస్యఈషదప్యకృత్వా-సద్భిర్ముఖరితాంస్వతఏవనిత్యంప్రకటితాంభవదీయాంవార్తాం-స్వస్వస్థానఏవస్థితాస్సంతః
సన్నిధిమాత్రేణ-స్వతఏవ-శ్రుతిగతాం శ్రవణం ప్రాప్తాం-తనువాఙ్మనోభిః-నమంతఃసత్కుర్వంతః-యేజీవంతికేవలం-యద్యపి
నాన్యత్కుర్వంతి-తైఃప్రాయశఃత్రిలోక్యామన్యైరజితోపి-హేఅజిత-త్వంజితఃప్రాప్తోసీతి-కింజ్ఞానశ్రమేణేత్యర్థః॥ ౩॥ భక్తిం
వినాజ్ఞానంతునైవసిద్ధ్యేదిత్యాహ॥ శ్రేయఇతి॥ శ్రేయసామభ్యుదయాపవర్గలక్షణానాం-సృతిఃశ్రవణం-యస్యాః-సరసఇవని
ర్ఝరాణాం-తేతవ-భక్తింఉదస్యత్యక్త్వా-శ్రేయసాంమార్గభూతామితివా-తేషాంక్లేశలఃక్లేశఏవశిష్యతేఅవశిష్యతే-నాన్యత్అ
యంభావః-యథాఅల్పప్రమాణంధాన్యం-పరిత్యజ్య-అంతఃకణహీనాన్స్థూలాన్-ధాన్యాభాసాన్-తుషానేవావఘ్నంతి-తేషాంన

కవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియేమృదుపదేపశుపాంగజాయ ॥ ౧ ॥ అస్యాపిదేవవపుషోమదనుగ్రహస్య
స్వేచ్ఛామయస్య నతుభూతమయస్య కోపి । నేశేమహిత్వవసితుంమనసాంతరేణసాక్షాత్తవైవకిము
తాత్మసుఖానుభూతేః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానేప్రయాసముదపాస్య నమంతఏవజీవంతిసన్ముఖరితాంభవదీయవా
ర్తామ్ । స్థానేస్థితాః శ్రుతిగతాంతనువాఙ్మనోభిర్యేప్రాయశోజితజితోప్యసితైస్త్రిలోక్యామ్॥
౩॥ శ్రేయస్సృతింభక్తిముదస్యతేవిభోక్లిశ్యంతియేకేవలబోధలబ్ధయే। తేషామసౌక్లేశలఏవశిష్యతేనా
న్యద్యథాస్థూలతుషావఘాతినామ్ ॥ ౪॥ పురేహభూమన్బహవోపియోగినస్త్వదర్పితేహానిజకర్మ
లబ్ధయా । విబుధ్యభక్త్యైవకథోపనీతయాప్రపేదిరేంజోచ్యుతతేగతింపరామ్ ॥ ౫ ॥ తథాపిభూమన్
మహిమాగుణస్యతేవిబోద్ధుమర్హత్యమలాంతరాత్మభిః । అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపతోహ్యన

కించిత్ఫలం-ఏవంభక్తిం-తుచ్ఛీకృత్య-యేకేవలబోధాయ-ప్రయతంతే-తేషామపీతి॥౪॥ భక్త్యైవజ్ఞానం-నాన్యథేత్యత్రసదాచా
రంప్రమాణయతి॥ పురేతి॥ హేభూమన్-ఇహలోకే-పూర్వంయోగినోపిసంతః-యోగైర్జ్ఞానమప్రాప్య-పశ్చాత్త్వదర్పితేహాః
త్వయ్యర్పితాలౌకిక్యపి-ఈహాచేష్టాయైస్తే-నిజకర్మలబ్ధయా-త్వదర్పితైఃనిజైఃకర్మభిఃలబ్ధయా-యద్వా-త్వయ్యర్పితా-ఈహాచ-ని
జానికర్మాణిచ-తైర్లబ్ధయేత్యేకంపదం-కథోపనీతయాకథయాత్వత్సమీపంప్రాపితయా-భక్త్యైవవిబుధ్య-ఆత్మానంజ్ఞాత్వా-అంజః
సుఖేనైవ-తేపరాంగతింప్రాప్తాఃఏవంతావత్స గుణనిర్గుణయోరపిజ్ఞానందుర్ఘటమపిత్వత్కథాశ్రవణాదినైవ-త్వత్ప్రాప్తిః
నాన్యథేత్యుక్తంభవతి॥ ము॥ భక్తేర్భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వే-వృద్ధాచారంప్రమాణయతి॥ పురేతి॥ హేభూమన్-ఇహలోకే-త్వద
ర్పితేహాఃత్వత్సమర్పితసర్వవ్యాపారాః-యోగినః-నిజకర్మలబ్ధయాత్వదర్పితనిజకర్మానుగృహీతయా-త్వదర్పితేహానిజకర్మలబ్ధ
యేత్యేకంపదం-తదేహాశబ్దేన జ్ఞానం.వివక్షితం-త్వదర్పిత తంతుతద్విషయక కర్మణాం-ఫలాంతరబుద్ధిత్యాగేనసమర్పణంతథా-
కర్మజ్ఞానానుగృహీతయేత్యర్థః-కథయాగమనప్రతిపాదితతద్వ్యయవస్తుస్వరూపగుణాదివర్ణనయోపనీతయా-ప్రత్యక్షసమానా
కారతాంప్రాపితయాభక్త్యైవ-విబుధ్య-సమ్యక్పురుషంజ్ఞానేగోచరీకృత్య-అంజఃఅద్ధాపరాంతేగతిం ప్రపేదిరఇతి॥౫॥యద్యప్యుభయో
రపి-విశేషణదుర్జ్ఞేయత్వముక్తం-తథాపి-గుణాతీతస్యజ్ఞానంకథంచిద్భవేత్-నతుసగుణస్యతవ-అచింత్యానంతగుణత్వాదితిస్తౌ
తి-శ్లోకద్వయేన ॥ తథాపీతి॥ హేభూమన్ అపరిచ్ఛిన్న-అగుణస్యతేమహిమా-అమలైరంతరాత్మభిః-ప్రత్యావృత్తేంద్రియైః-వి
బోద్ధుంబోధగోచరీభవితుం-అర్హతియోగ్యోభవతి-అథవా-విబోద్ధుంజ్ఞాతుమర్హతి-శక్యత ఇత్యర్థః-యద్వా-మహిమేతిమ
హిమానం-కశ్చిద్బోద్ధుమర్హతీత్యర్థః-కథం-స్వానుభవాత్ఆత్మాకారాంతఃకరణవృత్తిసాక్షాత్కారాత్-నన్వంతఃకరణమపిసవికార
మేవవిషయీకరోతి-కథమాత్మాకారతాతస్యేత్యతఆహ-అవిక్రియాదితి-విక్రియావిశేషాకారరహితద్రహితాత్-విశేషపరిత్యాగేన
ఆత్మాకారతేత్యర్థః-నన్వంతఃకరణసాక్షాత్కారవిషయత్వేనానాత్మత్వప్రసంగస్స్యాదతఆహ-అరూపతఇతి-రూపంవిషయః-అ

విషయత్వాత్-వృత్తివిషయత్వమేవాత్మనః- సకలవిషయత్వం-అతో నాయం దోష ఇతి భావః- కథం తర్హి స్ఫూర్తిః- అనన్యబోధ్యా యా స్వప్రకాశత్వేనైవ-నత్వన్యథా-ఇదంతదితి విషయత్వేనేత్యర్థః-అథవా-మా-సర్వతోంతరంగా లక్ష్మీరపి- అగుణస్య తే- మ హిమానం-అమలైరంతఃకరణవృత్తిభిః- ఇంద్రియైరపి- యథా యాదృగ్వస్తు- తథా తేన రూపేణ- విబోద్ధుం-కిమర్హతి- నార్హ త్యర్థః- కథం తర్హ్యర్హతీతి తదాహ- స్వానుభవాదిత్యాదినా- ఉక్తార్థమేవైతత్ ॥ ము ॥ అథైనం భక్త్యా ప్రపత్త్యా వా శ్రితానాం రక్షణే ఉపయుక్తానాం భగవద్గుణానామన్యైర్దురవబోధమహిమత్వమసంఖ్యాతత్వం చ ద్వాభ్యాం వదన్- పరస్పర దపి-విభవావతారస్యైవ సౌలభ్యాదికల్యాణగుణపూరిమనుసంధత్తే ॥ తథేతి ॥ హే భూమన్- అవిక్రియాత్సంకోచాదివికార త్వాత్- అరూపతః విభుత్వేన పరిచ్ఛేద్యరూపరహితాత్- స్వానుభవాత్ ॥ శ్లో ॥ స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ ॥ గూఢవేత్తి యుగపత్స ర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వత ఇత్యాది ప్రమాణసిద్ధాత్స్వత ఏవ ధర్మభూతజ్ఞానాదిత్యర్థః- అన్యథా-ప్రకారాంతరేణ- మా లక్ష్మీరపి- అం తరాత్మభిః నిత్యశుద్ధస్వరూపైస్సనకాదిభిస్సహేత్యర్థః- తే తవ- గుణస్యైకస్యైవానందాదేరిత్యర్థః- మహిమమహిమత్వం- విబో నార్హతి-మత స్తస్యానన్యబోధ్యాత్మతయా- భగవద్జ్ఞానవ్యతిరేకేణాన్యైర్బోద్ధుమశక్యస్వభావతయా- హేతునేత్యర్థః- త త్వత్ర- అపిశబ్దేనాన్వయం కృత్వా- మాపి- తథా విబోద్ధుం నార్హతీతి యోజనా- యథా భగవాన్ స్వజ్ఞానేన-స్వగుణమహత్త్వం త థా లక్ష్మీరపి- సనకాదయోపి- స్వస్వజ్ఞానేన విబోద్ధుం నార్హంతీత్యర్థః- యద్వా- తే- గుణస్యాప్యేకస్యాపీత్యర్థః-మహిమాన తరాత్మభిః ప్రత్యాహృతేంద్రియైర్మహాత్మభిః- అన్యథా యోగచక్షురాది ప్రకారాంతరేణ - తథా విబోద్ధుం - బోధగోచరీభవితు మర్హతి-హేయస్మాత్సమహిమేతి శేషః-స్వానుభవాత్స్వస్య తవ- ధర్మభూతజ్ఞానాదేవ విబోద్ధుమర్హతి జ్ఞాతుమర్హతీతి- నశక్య ర్థః-యద్వా- అగుణస్య హేయగుణరహితస్య తవేత్యర్థః-మహిమా విక్రియత్వాదివిశేషితాత్స్వానుభవాదపి- అన్యథా చ-స్వ ప్రకాశకత్వశక్త్యా చేత్యర్థః- అమలాంతరాత్మభిర్నిత్యముక్తైస్సహ- తే త్వయాపి తదా విబోద్ధుం - త్వన్మహిమ్నో యాదృశత్వ త్తథా జ్ఞాతుం న శక్యత ఇతి యోజనా-ద్వయోప్యనన్యబోధ్యాత్మత్వమేవ హేతుః ॥ శ్రు ॥ సోంగ వేద యది వా న వేదేతి హి శ్రూయతే-అర్థ నాయాం-ద్వయస్య భగవతో హేయప్రత్యనీకత్వమస్మిన్కల్యాణగుణైకతానత్వం-ఉత్తరశ్లోకే చేత్యుభయలింగత్వముక్తం-త

న్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా ॥ ౬ ॥ గుణాత్మనస్తేపి గుణాన్విమాతుం హితావతీర్ణస్య క ఈశిరే
స్య । కాలేన యైర్వా విమితాస్సుకల్పైర్భూపాంసవః ఖే మిహికా ద్యుభాసః ॥ ౭ ॥ తత్తేనుకంపాం సు
సమీక్షమాణో భుంజాన ఏవాత్మకృతం విపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే జీవేత యో ము
క్తిపదే స దాయభాక్ ॥ ౮ ॥ పశ్యేశ మేనార్యమనంత ఆద్యే పరాత్మని త్వయ్యపి మాయిమాయిని । మాయాం

దం- పూర్వశ్లోకార్థసంగతిఘటకం వా స్యాత్తథా వ్యక్తిరీత్యా తవ భక్త్యాదిసులభత్వేపి ॥ ౬ ॥ గుణాత్మన ఇతి ॥ గుణాత్మనః గుణా త్మనః గుణాధిష్ఠాతుః- తే తవ పునః- గుణాన్ విమాతుం ఏతావంత ఇతి గణయితుమపి- క ఈశిరే సమర్థా బభూవుః- మారత స్తద్విశే తాః- కథంభూతస్య తవ-అస్య విశ్వస్య- హితాయ పాలనాయ-బహుగుణావిష్కారేణావతీర్ణస్య- నను కాలేన నిపుణైః కింకర్తుమ మత ఆహ- కాలేనేతి- వాశబ్దో వితర్కే- సుకల్పైరతినిపుణైః-బహుజన్మనా కాలేన- భూపరమాణవో విమితా విశేషేణ గణితా భవేయు తథా ఖే- మిహికా ద్యుభాసః-మిహికా హిమకణా అపి-తథా ద్యుభాసః దివి నక్షత్రాదికిరణపరమాణవోపి ॥ ౭ ॥ .... తస్మాద్భక్తిరేవ సంగచ్ఛత ఇత్యాహ ॥ తదితి ॥ తే తవ- అనుకంపాం సుసమీక్షమాణః కదా కృపా భవిష్యతీతి త్వాం బహుమన్యమానః- స్వా తం చ కర్మఫలమనాసక్తస్సన్ భుంజాన ఏవ నాశీవతప ఆదినా క్లిశ్యన్నేవ యో జీవేత్-స ముక్తౌ దాయభాగ్భవతి-భక్తస్య జీవనమ్ కేన దాయప్రాప్తావివ ముక్తౌ నాన్యదుపయుజ్యత ఇతి భావః ॥ ము ॥ అథ తత్సమాశ్రితస్య యావచ్ఛరీరముచితవృత్తిం- తదనంతరం హ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్సర్వప్రకారసమధికత్వాదిత్యర్థః- తేనుకంపాం సుసమీక్షమాణః- భక్తిప్రపత్త్యోరుభయోరపి- తత్ప్రా ప్యత్వాత్కదా వా- మయి భగవత్కృపా భవిష్యతీత్యాకాంక్షన్- విశేషేణ పాకో యస్య- తద్విపాకం-ఫలోన్ముఖమాత్మకృతం తం-పుణ్యపాపస్వరూపం కర్మ-భుంజాన ఏవ ఫలభోగేన నాశయన్నిత్యర్థః- హృద్వాగ్వపుర్భిః కరణత్రయేణ- తే తుభ్యం-నమ త్- యో జీవేత- స ముక్తిపదే దాయభాగంశభాగ్భవతి ॥ ౮ ॥ తదేవం స్తుత్వా భగవంతం క్షమాపయితుం స్వాపరాధం నివేదయతి శ్యేతి ॥ హే ఈశ-మే అనార్యం దౌర్జన్యం-పశ్య- యదహం అనంతే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే- ఆద్యే సర్వప్రపంచోపాదానభూతే- మా నామపి మాయిని విమోహకే త్వయ్యపి-స్వమాయాం వితత్య ప్రసార్య-ఆత్మైశ్వర్యమీక్షితుం-ఐచ్ఛం అభిలషితవాన్- అహో ఏవం కర్త త్వయి- అహం కియాన్-న కించిత్-యథాగ్నేరుద్భూతా జ్వాలా- అగ్నౌ- న కించిత్తద్వదితి ॥ ము ॥ ఏవం- దేవమభిష్టూయ- తం పయితుం- స్వాపరాధం- తావన్నివేదయతి ॥ పశ్యేతి ॥ హే ఈశ- మే అనార్యం దౌర్జన్యం- పశ్య- మాయినామపి మాయిని- ఆశ్చ క్తిమతామపి వ్యామోహకాశ్చర్యశక్త్యతిశయవతి- అనంతే అపరిచ్ఛేద్యే ఆద్యే ప్రధానకారణే-పరాత్మని పరమాత్మని- త్వయ్యపి యాం వితత్య ప్రసార్య ఆత్మవైభవం-తన్మహిమానమీక్షితుం- యదైచ్ఛమేతదేవ మేనార్యమిత్యర్థః- ఏష దేవస్యనైచ్ఛాయ

క్షీసదృశయతి-అగ్నావర్చిస్తదుత్థితాజ్వాలేవాహం-త్వయి-కియాన్ అతితుచ్ఛఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అతఇతి॥రజోభువఃరజసోజాతస్య-అతఃఅజానతః-అతఏవఅజావలేపాంధతమోంధచక్షుషః-అజోజగత్కర్తా - అహమితిమదేన-గాఢతమోరూపేణాంధీభూతనేత్రస్య-అతస్త్వత్తః-పృథగీశమానినఃఅన్యత్ర ప్రభుత్వేనవర్తమానోపి-మయినాథేసతినాథవాన్మద్భృత్యఏవ-అతఏవానుకంప్యఇతిమత్వా-క్షమస్వేత్యర్థః॥ము॥ ఆశ్రితసంరక్షణవ్రతాన్న చ్యుతేత్యచ్యుత-రజోభువఃరజోగుణాశ్రయస్య- రజసోజాతస్యేతివా- అజానతస్తవమహిమానమభిజ్ఞస్యఅజఃజగత్కర్తాహమితియోవలేపోగర్వః-సఏవాంధతమోంధకారః-తేనాంధచక్షుషః-అజా త్రిగుణాత్మికా ప్రకృతిః-తస్యాః అవలేపస్సమాక్రమణం- తేనాంధతమోజ్ఞానాంధకారః- తేనాంధచక్షుషఇతి- త్వత్తఃపృథగీశమానినః- పృథక్కర్తాహమిత్యభిమానవతః- మేఆగఃదౌర్జన్యజస్యమాగ ఇత్యర్థః - నకేవలమాగ ఏవక్షంతవ్యం- తవదయనీయోహమపీత్యాహ- మయివిషయే-ఏషజనఃస్వీయమిత్యర్థః-నాథవాన్పరతంత్ర ఇతి-బుద్ధ్యానుకంప్యఇతి ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మాండవిగ్రహస్త్వమపీశ్వరఏవేతిచేత్తత్రాహ॥క్వాహమితి॥ తమఃప్రకృతిః- మహత్- అహంఅహంకారః- ఖంఆకాశం-చరోవాయుః- అగ్నిఃతేజః-వాఃజలం-భూశ్చ ప్రకృత్యాదిపృథివ్యంతైరేతైః- సంవేష్టితోయోండఘటః - సఏవతస్మిన్- స్వమానేన- సప్తవితస్తిఃకాయోయస్య సోహం- క్వక్వచ- తేమహిత్వం కథంభూతస్య-ఈదృగ్విధానియాన్యవిగణితాన్యండాని-అతఏవపరమాణవఃతేషాంచర్యాపరిభ్రమణం-తదర్థం-వాతాధ్వానోగవాక్షాఇవ-రోమవివరాణియస్య తస్యతవ- అతఃఅతితుచ్ఛత్వాత్త్వయానుకంప్యోహమితి ॥ ౧౧ ॥ ఉత్క్షేపణమితి॥ అపిచ-గర్భగతస్యశిశోః-పాదయోరుత్క్షేపణం- మాతుఃకిమపరాధాయభవతి-లోకే అస్తినాస్తివ్యపదేశాభ్యాంభావాభావశబ్దాభ్యాం- స్థూలసూక్ష్మకార్యకారణశబ్దైర్వా- భూషితమభిహితం- ఏతేషాంశబ్దానాంభువివిషయో- ఉషితంస్థితమితివా- సర్వంతవస్త్విత్యర్థః-హేఅధోక్షజ-తవ

వితత్యేక్షితుమాత్మవైభవంహ్యహంకియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥ అతఃక్షమస్వాచ్యుతమేరజో
భువోహ్యజానతస్త్వత్పృథగీశమానినః। అజావలేపాంధతమోంధచక్షుషోహ్యేషోనుకంప్యోమయి
నాథవానితి ॥ ౧౦ ॥ క్వాహంతమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాండఘటసప్తవితస్తి
కాయః। క్వేదృగ్విధావిగణితాండపరాణుచర్యావాతాధ్వరోమవివరస్య చతేమహిత్వమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉ
త్క్షేపణంగర్భగతస్య పాదయోఃకింకల్పతేమాతురధోక్షజాగసే। కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూషితంత
వాస్తికుక్షేఃకియదప్యనంతః ॥ ౧౨ ॥ జగత్త్రయాంతోదధిసంప్లవోదేనారాయణస్యోదరనాభినా
లాత్ । వినిర్గతోజస్త్వితివాఙ్నవైమృషాకింత్వీశ్వరత్వంనవినిర్గతోస్మి ॥ ౧౩ ॥ నారాయణస్త్వంన
హిసర్వదేహినామాత్మాస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ। నారాయణోంగంనరభూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యం
నతవైవమాయయా ॥ ౧౪ ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేనదృష్టంభగవంస్తదైవ। కింవాసుదృ

కుక్షేఃఅనంతఃబహిః-కియదపికించిన్మాత్రమపి- కిమస్తి- నకించిదస్తీత్యర్థః- అతఃసర్వస్య త్వత్కుక్షిగతత్వేన- మమాపితథాత్వాత్-మాతృవత్ మదపరాధఃసోఢవ్య ఇతిభావః ॥ ౧౨ ॥ కించవిశేషతోపిత్వత్తోమమజన్మప్రసిద్ధమిత్యాహ ॥ జగదితి॥ జగత్త్రయస్యాంతేప్రళయే-యఉదధీనాంసంప్లవఃసంశ్లేషః- తస్మిన్నుదే ఉదకే- నారాయణస్యోదరేయానాభిఃతస్యానాళాత్ అజోవినిర్గతఇతియాజనవాక్-సాతావన్మృషానభవతి- వై నిశ్చితం-తథా అపితు-హేఈశ్వర-త్వత్తః అహంకింనవినిర్గతఃనోత్పన్నోస్మి- అపితుత్వత్తఏవోత్పన్న ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ....

తర్హినారాయణపుత్రస్యమమకిమాయాతంతత్రాహ॥నారాయణఇతి॥నహీతికాక్వా-త్వమేవనారాయణఇత్యాపాదయతికుతోహంనారాయణఇతిచేదతఆహ-సర్వదేహినామాత్మాసి-ఏవమపికింనారాయణోనభవసి-నారంజీవసమూహః-అయనమాశ్రయోయస్యసతథేతి-త్వమేవసర్వదేహినామాత్మత్వాన్నారాయణ ఇతిభావః-హేఅధీశ-త్వంనారాయణోనహీతిపునఃకాకుః-అధీశఃప్రవర్తకః-తతశ్చనారస్యాయనంప్రవృత్తిర్యస్మాత్ సతథేతి-పునస్త్వమేవాసావితి-కించ- త్వమఖిలలోకసాక్షీ అఖిలలోకంసాక్షాత్పశ్యసి- అతోనారమయనేజానాసీతి- త్వమేవనారాయణ ఇత్యర్థః- నన్వేవంనారాయణపదవ్యుత్పత్త్యాభవేదేవం- తత్తుతథాప్రసిద్ధమిత్యాశంక్యాహ-నారాయణోంగమితి- నరాదుద్భూతాయేఅర్థాః- చతుర్వింశతితత్త్వాని- తథానరాజ్జాతంయజ్జలం- తదయనాద్యో నారాయణఃప్రసిద్ధః- సోపితవైవాంగంమూర్తిః- తథాచస్మర్యతే॥ శ్లో॥ నరాజ్జాతానితత్త్వానినారాణీతివిదుర్బుధాః। తస్యతాన్యయనంప్రోక్తంతేననారాయణఃస్మృతఇతి॥తథాచమనుః॥శ్లో॥ ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః। తాయదస్యాయనంపూర్వంతేననారాయణఃస్మృతఇతి॥ననుమన్మూర్తేఃపరిచ్ఛిన్నాయాః-కథంజలాశ్రయత్వం-కింతు- తవైవమాయయాకల్పితం- అపరిచ్ఛిన్నత్వాదితిభావః-అతఆహ-తచ్చాపిసత్యంనేతి ॥ ౧౪ ॥ అపరిచ్ఛేదమేవోపపాదయతి॥ తచ్చేదితి॥ జగదాశ్రయభూతం- తవతద్వపుః- జలస్థమిత్యేవయది-

సత్ సత్యం స్యాత్ - తర్హి తదైవ - కమలనాళమార్గేణాంతః ప్రవిశ్య - సంవత్సరశతం విచిన్వతాపి మయా - హే భగవన్ అచింత్యైశ్వర్య - తత్ర కిమితి న దృష్టం తత ఆగత్య స్వస్థానే స్థిత్వా - సంవత్సరశతం తపసి తప్త సతి - తదైవ మే మయా హృది కిం వా సుదృష్టం - హృద్యపి సత్ స్యాత్ తత్ర కిమితి న దృష్టం - అత స్తస్మాత్ - దేశవిశేష పరిచ్ఛేదః సత్త్వే న భవతీత్యర్థః - (అత్ర కేచిద్వ్యాఖ్యాగ్రంథేష్వేవం వ్యాఖ్యాతం - ననునచ బాహ్య దృష్టం - సద్వపుః - కింతు - అంతఃకరణ దృశ్యం - తదా హృద్యపి కిమితి - నో వ్యదర్శి - నదృష్టం - తథైవ తపః కరణానంతరం సపద్యేవ చ సుదృష్టం - అతో మాయైవ - అత స్త్వన్మార్గేః దేశవిశేషపరిచ్ఛేదః సత్త్వే న భవతీత్యర్థః)॥ ౧౫॥ అపిచ - యజ్జలాది ప్రపంచః సత్యస్స్యాత్ - తర్హి తేన తవ పరిచ్ఛేదో భవేత్ - స తు మాయా విలసిత ఇతి త్వయైవ దర్శిత ఇత్యాహ - శ్లోక త్రయేణ॥ అత్రైవేతి॥ హే మాయాధమన మాయోపశమన - అత్రైవావతారే - అస్య ప్రపంచస్య - బహిః స్ఫుటస్యాపి - ఆత్మనో జఠరమధ్యే - జనన్యా ప్రదర్శనేన॥ ౧౬॥ నను బహిః సత ఏవ - అంతర్జఠరే ప్రతిబింబోఽస్తు - అత స్సర్వధా మాయా విలసితత్వం మయైవోక్తమితి కుత ఇత్యత ఆహ॥ యస్యేతి॥ యస్య తవ కుక్షౌ - సర్వమిదం యథా భాతి - తత్సర్వం - ఇహాపి బహిరపి - తథైవ భాతి - కించ - సాత్మం త్వత్సహితం - తద్దం - త్వయి మాయయా వినా - కథం ఘటేతేత్యయం భావః - త్వయి ప్రతిబింబశ్చేత్తర్హి - బాహ్యద్విలోమతయా ప్రతీయేత - న తు తదస్తి - వచాదర్శస్థానీయస్య - త్వయి ప్రతీతిర్న స్యాత్ - అతః సర్వధా మిథ్యాత్వమేవేతి॥ ౧౭॥ అపిచ - న కేవలం జనన్యాః - మమాపి - తథైవ దర్శితమిత్యాహ॥ అద్యైవేతి॥ త్వదృతే త్వాం వినా - అస్య విశ్వస్య మాయాత్వం - త్వయా మమైవ చ - తదప్యద్యైవ కిం న దర్శితం - కింతు దర్శితమేవ - తథాహి - ఏకోఽసీత్యాది - తతో మయా సహ అఖిలైస్తత్త్వాదిభిరుపాసితాః - తావంతశ్చ చతుర్భుజా అసి - జగంతి బ్రహ్మ

ష్టం హృది మే తదైవ కిం నో సపద్యేవ పునర్వ్యదర్శి ॥ ౧౫॥ అత్రైవ మాయాధమనావతారే హ్యస్య ప్రపంచస్య బహిః స్ఫుటస్య । కృత్స్నస్య చాంతర్జఠరే జనన్యా మాయాత్వమేవ ప్రకటీకృతం తే॥ ౧౬॥ యస్య కుక్షావిదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా । తత్త్వయ్యపీహ తత్సర్వం కిమిదం మాయయా వినా॥ ౧౭ ॥ అద్యైవ త్వదృతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వమాదర్శితం హ్యేకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తా అపి । తావంతోఽసి చతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకం మయోపాసితాస్తావంత్యేవ జగంత్యభూస్తదమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ అజానతాం త్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్ । సృష్టావివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వమేషోఽంత ఇవ త్రినేత్రః ॥ ౧౯ ॥ సురేష్వృషిష్వీశ తథైవ నృష్వపి తిర్యక్షు యాదస్స్వపి తేఽజనస్య । జన్మాసతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాతస్సదనుగ్రహాయ చ॥ ౨౦॥ కో వేత్తి భూమన్ భగవన్ పరాత్మన్ యోగీశ్వరోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్ । క్వ వా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయన్ క్రీడసి యోగమాయామ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూపం స్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్। త్వయ్యేవ నిత్యసుఖబోధతనావనంతే మాయాత ఉద్యదపి యత్సదివావభాతి ॥ ౨౨॥ ఏకస్త్వమాత్మా పురుషః పురాణస్సత్యస్స్వయంజ్యోతిరనంత ఆద్యః । ని

ణాసీతి ప్రాగుక్తమపి దృష్టమితి జ్ఞాతవ్యం॥ ౧౮॥ నను బ్రహ్మన్ తవ మయా దర్శితం - శుద్ధమేవ చైతన్యం కథం ప్రపంచవన్మాయైత్యేతత్ సత్యం - కింతు అద్వితీయో త్వయి - నానాత్వం గుణావతారమత్స్యాద్యవతారేష్వివ - కార్యవశేన స్వతంత్రమాయా నిబంధనమిత్యాహ - శ్లోకద్వయేన॥ అజానతామితి॥ త్వత్పదవీం తవ స్వరూపం - అజానతాం అనాత్మని ప్రకృతౌ స్థితః - ఆత్మైవ త్వం ఆత్మనైవ స్వాత్మన్యేన మాయాం వితత్య ఆభాసి - కథం జగతః సృష్టౌ - అహమివ బ్రహ్మేవ - విధానే పాలనే - ఏష త్వమివ అంతే ప్రళయే - త్రినేత్ర ఇవ॥ ౧౯॥ నను చ - స్వాతంత్ర్యే - కథం కుత్సితేషు మత్స్యాదిషు జన్మ - కథం వా మనాద్యవతారే యాచ్ఞాది కార్పణ్యం - కథం వాస్మిన్నేవ కతదాచిత్ యపలాయనాదీత్యత ఆహ - శ్లోకద్వయేన॥ సురేష్వితి॥ సురేషు వామనజన్మ - ఋషిషు నారదాదిజన్మ - తిర్యక్షు నృసింహాదిజన్మ - యాదస్సు మత్స్యకమఠాదిజన్మ - నృష్వపి రామాదిజన్మ - అసన్నిగ్రహాయ - సత్పాలనాయ చ॥ ౨౦॥ క ఇతి॥ అన్వర్థైః సంబోధనైః - దుర్జ్ఞేయత్వమాహ - భూమన్నిత్యాదిభిః - భవతః - ఊతీః లీలాః - త్రిలోక్యాం కో వేత్తి - క్వ వా కథం వా - కదా వా - కతి వేతి - అచింత్యం తవ యోగమాయానైభవమితి భావః ॥ ౨౧॥ నను భవత్వవతారాణామచింత్యో మహిమా - ప్రపంచస్య త్వసత్త్వే - కథం సత్త్వప్రతీతిరితీమామాశంకాం సపరికరాముపసంహరన్ - పరిహరతి॥ తస్మాదితి॥ అస్తధిషణం నిరస్తప్రతిభాసం - త్వయ్యేవ ఉద్యత్ ఉద్భవత్ - అపి యత్ సత్యాపదివేత్యుపలక్షణమేతత్ - నిత్యమివ - చేతనమివ చ - అధిష్ఠానభూతస్య తవ - గుణైస్తథా తథా భాతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ త్వమేవ తు సత్య ఇత్యాహ ॥ ఏక ఇతి॥ ఏకస్త్వం సత్యః - కుతః ఆత్మా - దృశ్యమసత్యం దృష్టం - న చాత్మా దృశ్యః - అతః సత్యః - కించ - యద్వికారవత్తదసత్యం - న చ త్వయి జన్మాదయో వికారాస్సంతీత్యాహ ఆద్యః కారణం అతో న జన్మ - ఆద్యత్వే హేతుః - పురాణః పురాతనః - కార్యాత్

ర్వమపివర్తమానఇత్యర్థః-అత్రహేతుః-పురుషఇతి-తథాచశ్రుతిః॥ శ్రు॥పూర్వమేవాహమిహాసమితి-తత్పురుషస్యపురుషత్వమితి-జన్మానంతరాస్తిత్వలక్షణవికారంవారయతి-నిత్యఇతిసనాతన ఇత్యర్థః-పూర్ణః-అజస్రసుఖః-అక్షరః- అమృతఇతిపదైశ్చతుర్భిః-క్రమేణవృద్ధిపరిణామాపక్షయవినాశాన్ వారయతి-పూర్ణత్వేహేతుః- అనంతః అద్వయఇతిచ-దేశకాలపరిచ్ఛేదరహితః-వస్తుపరిచ్ఛేదరహితోపి-అమృతత్వోపపాదనాయచతుర్విధక్రియాఫలత్వంనివారయతి-స్వయంజ్యోతిః-నిరంజనః-ఉపాధితోముక్తఇతిపదత్రయేణ-అయంభావః-తత్రోత్పత్తిరాద్యఇత్యనేనైవనిరాకృతా-ప్రాప్తిరపిక్రియయాజ్ఞానేనవాభవేత్-క్రియయాప్రాప్తిరాత్మపదేనైవనిరాకృతా-జ్ఞానతఃప్రాప్తింవారయతి-స్వయంజ్యోతిరితి-వికృతిరపితుషాపాకరణేనావఘాతేనవ్రీహీణామివ- ఉపాధ్యపాకరణేనభవేత్-తచ్చాసంగత్వాన్నసంభవతీత్యాహ-ముక్తఉపాధితఇతి- సంస్కారోపికిమతిశయాధానేన- మలాపాకరణేనవా-తత్రాతిశయాధానం పూర్ణత్వేనైవనిరాకృతం- మలాపకరణంవారయతి- నిరంజనఇతినిర్మలఇత్యర్థః॥ ౨౩॥ తస్మాదేవంభూతజ్ఞానాన్ముచ్యంతఇత్యాహ॥ ఏవంవిధమితి॥ త్వాంయే- విచక్షతేసమ్యక్పశ్యంతి - కథం ఆత్మాత్మతయా- ఆత్మాప్రత్యక్- తస్యస్వరూపేణనతుపృథక్త్వాదిప్రాప్యగౌణమిత్యాహ- సకలాత్మనామపిస్వాత్మానం-కేన- గురురేవార్కః-తస్మాల్లబ్ధం- ఉపనిషత్ జ్ఞానం-తదేవసుచక్షుస్తేనభవఏవఅనృతాంబుధిస్తం - తేతరంతీవ- అత్రచజ్ఞానేనతరంతీతి - తచ్చ తరంతీవేతి - తచ్చాత్మాత్మతయాజ్ఞానేనేత్యర్థత్రయంప్రతిజ్ఞాతంక్రమేణోపపాద్యతే-తత్రాత్మానమేవాత్మతయేత్యనేనశ్లోకేనజ్ఞానేనతరంతీత్యుపపాద్యతే- అజ్ఞానసంజ్ఞావిత్యనేనతరంతీవేత్యేతత్- త్వామిత్యాదిశ్లోకద్వయేనతుఆత్మాత్మతయేత్యేతదుపపాద్యతే॥ ౨౪॥ ననుజ్ఞానేనకథంభవంతరంతీత్యాశంక్య-తస్యాజ్ఞానమూలకత్వాదిత్యాహ॥ ఆత్మానమితి॥ తేనైవాజ్ఞానేనైవప్రపంచితంప్రపంచః - రజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవావితి- సర్పశరీరస్యాధ్యాసాపవా

త్యోక్షరోజస్రసుఖోనిరంజనఃపూర్ణోద్వయోముక్తఉపాధితోమృతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమాత్మాత్మతయావిచక్షతే । గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషాయేతేతరంతీవభవానృతాంబుధిమ్ ॥ ౨౪॥ ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతంనిఖిలంప్రపంచితమ్ । జ్ఞానేనభూయోపిచతత్ప్రలీయతేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా ॥ ౨౫ ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞౌభవబంధమోక్షౌద్వౌనామనాన్యౌస్తఋతజ్ఞభావాత్ ।అజస్రనిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేతరణావివాహనీ ॥ ౨౬॥ త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవచ । ఆత్మాపునర్బహిర్మృగ్యఅహోజ్ఞజనాజ్ఞతా ॥ ౨౭ ॥ అంతర్భవేనంతభవంతమేవహ్యతత్త్యజంతోమృగయంతిసంతః । అసంతమప్యంత్యహిమంతరేణసంతంగుణంతంకిముయంతిసంతః ॥ ౨౮॥ అథాపితేదేవపదాంబుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతఏవ । జానాతితత్త్వంభగవన్మహిమ్నోనచాన్యఏకోపిచిరంవిచిన్వన్ ॥ ౨౯ ॥ తదస్తుమేదేవసభూరిభాగోభవేత్రవాన్యత్రతువాతిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోపిభవజ్జనానాంభూత్వాని

దౌయథేతి ॥ ౨౫॥ ననుజ్ఞానినఃతరంత్యేవ- కిమిదముచ్యతే-తరంతీవేతితత్రాహ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞావితి॥ అజ్ఞానేనసంజ్ఞాయయోస్తౌ-భవబంధమోక్షౌ-భవేనబంధః-తస్మాన్మోక్షశ్చ- తౌద్వౌ- నామప్రసిద్ధౌ- ఋతజ్ఞభావాత్ఋతస్యాపాజ్ఞశ్చతయోర్భావస్తస్మాదన్యౌనస్తః-ననుకథంమహానపలాపఃక్రియతే- పరమార్థవిచారాదిత్యాహ- అజస్రేతి- అఖండానుభవరూపేపరే- శుద్ధే- ఆత్మని-నాజ్ఞానంనచబంధః- అతఏవ-నజ్ఞానంనచమోక్షః-తరణౌసూర్యేరాత్ర్యహనీఇవేతి॥ ౨౬॥ ననుపరమార్థజ్ఞానాత్- అజ్ఞానకృతోబంధోనివర్తతాం-ఆత్మాత్మతయైవజ్ఞానాదితికోయమాగ్రహఇత్యాశంక్య - యదధ్యాసాదాత్మనఃపరరూపాస్ఫూర్తిః-తదపవాదేనతత్రైవఆత్మస్వరూపేజ్ఞానంయుక్తమితీమమర్థంవిస్మయేనాక్రోశన్నివాహ॥ త్వామితి॥ త్వామాత్మానం- పరందేహాదింమత్వా- ఆత్మనిదేహాదిమధ్యస్య- తథాపరందేహాదిమాత్మానంమత్వా- దేహాదావాత్మానమధ్యస్య- అత్రనష్టఆత్మాబహిర్మృగ్యఇతిచిత్రం-నహిగృహేనష్టంవనేమృగ్యతఇత్యర్థః॥ ౨౭॥ వివేకినస్తుప్రత్యక్స్వరూపఏవపరమాత్మానంవిచిన్వంతీత్యాహ॥ అంతరితి॥భవతీతిభవం- చిజ్జడాత్మకంశరీరం-తన్మధ్యఏవత్వాంమృగయంతి- అతత్ జడం-త్యజంతఃఅపవదంతః- ననుసతోజ్ఞానేనాలం-కిమసతోపవాదేనేత్యాశంక్య-అతోపవాదంవినా- అధిష్ఠానతత్త్వజ్ఞానంనజాయతఇతి-సతాంవ్యవహారేణాహ- అసంతమితి- అంతిసమీపే- అసంతమపి- అహిమంతరేణతన్నిషేధంవినేత్యర్థః- సంతంగుణంతంరజ్జుం- సంతఃకిముయంతిజానంతి- అంతి- సంతమపిగుణమితివానజానంతీత్యర్థః- తస్మాదాత్మతయైవజ్ఞానాన్ముక్తిరితిభావః ॥ ౨౮॥ నన్వేవంజ్ఞానైకసాధ్యామోక్షేకిమితి-భక్తిరుచ్యతేత్యతఆహ॥ అథాపీతి॥యద్యపిహస్తప్రాప్యమివజ్ఞానముక్తం- అథాపి- హేదేవ- తవపదాంబుజద్వయమధ్యేఏకదేశస్యాపి -యఃప్రసాదలేశోపితేనానుగృహీతఏవ-భగవతస్తవమహిమ్నఃతత్త్వంజానాతి-హేభగవన్-తేమహిమ్నఃతత్త్వమితివా-ఏకోపిఅహంబ్రహ్మేపికశ్చిదపీతివా-చిరమపివిచిన్వన్అతదంశాపవాదేనవిచారయన్నపీత్యర్థః॥ ౨౯॥ తదితి॥తస్మాద్భూరిభాగఃసుమహాద్భాగ్యం- అత్రభవేబ్రహ్మజన్మని-తిరశ్చామపిమధ్యేయ

జ్జన్మతస్మిన్వా-యేనభాగ్యేన-భవదీయానాంజనానాం- ఏకోపియఃకశ్చిదపిభూత్వా నిషేవే అత్యర్థంసేవేయం॥ ౩౦॥ దేవాదిజన్మ
పియత్రక్వచిత్తద్భక్తిమజ్జన్మైవశ్రేష్ఠమిత్యౌత్సుక్యేనసప్తభిశ్శ్లోకైరభినందతి॥ అహోఇతి॥ వ్రజగోరమణ్యః వ్రజస్థాః గావః
వ్యశ్చ-తేత్వయా-వత్సతరాత్మజాత్మనావత్సానామాత్మజానాంచరూపేణ-యస్యతత్తృప్తయే-సర్వేపియజ్ఞాః- అద్యాపినసమర్థాః ....
తేత్వయాప్రతిక్షణంతృప్త్యా.- యాసాంస్తన్యంఅమృతరూపంపీతమితి॥౩౧॥ ....
తత్రభగవత్సఖానాంమహిమావక్తుంజ్ఞాతుంనశక్యతఇత్యాహ॥ అహోఇతి॥ అహోభాగ్యమితిపునరుక్త్యా- ఆదరేణభాగ్యస్యసర్వ
థాఅపరిచ్ఛిన్నత్వముక్తం- యన్మిత్రంయేషాంమిత్రం- బ్రహ్మశ్రీకృష్ణస్వరూపం- పరమానందంనిరతిశయసుఖస్వరూపం- తథా
ప్రాకృతమిత్రస్యపరస్పరోపకారిత్వాపేక్షయాకదాచిద్విషయవిరోధాత్ మైత్రీభంగశ్చ- శ్రీకృష్ణేతుపరమానందేనతథా-కింతు
పామానందవివేతిభావః- ప్రాకృతమిత్రస్యదేశాంతరగమనేనవిశ్లేషదుఃఖమపిభవతి- శ్రీకృష్ణేమిత్రే - నతథేత్యాహ-పూర్ణమితి-త
చ- గతాగతాదిరహితమిత్యర్థః- అత్రయద్యపి శ్రీకృష్ణస్యాపిగోచారణాదినావిశ్లేషదుఃఖంభవతి- తథాపి- తచ్చింతయాప్యన
నియమః- ప్రాకృతమిత్రేతునతథేతిభావః-యద్వా- శ్రీకృష్ణస్యపూర్ణత్వేసర్వవ్యాపకత్వేజాతే- మధురాద్వారకావాసినామపి
కృష్ణేవిశ్లేషదుఃఖంనాభూదేవ ॥ ౩౨ ॥ కించ॥ ఏషామితి॥ ఏషాంభాగ్యస్యతావన్మహిమాతావదాస్తాంతిష్ఠతు-కస్తంవక్తుంశక్నోతి-శర్వా
దయః- శర్వః అహంకారాధిష్ఠాతా ఆదిత్యోపేంద్రచంద్రాదీనామేకాదశానాంతేతథా - వయంచ- వయమిత్యాత్మానమేవబహుమన్య
మానఆహ- ఏవంమనోబుద్ధ్యహంకారచక్షురాద్యధిష్ఠాతారస్త్రయోదశదేవా ఏవతావత్- బతఅహో- భూరిభాగాః- యస్మాదే
షాంవృష్ణీకానీంద్రియాణ్యేవచషకాణిపాత్రాణి- తైఃపానపాత్రైః - తేచతుర్దశస్యచిత్తాధిష్ఠాతుః అంఘ్రీఏవ- ఉదజేవారి

షే వేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥ అహోతిధన్యావ్రజగోరమణ్యస్తన్యామృతంపీతమతీవతేముదా।
యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజాత్మనాయత్తృప్తయేద్యాపిచనాలమధ్వరాః॥ ౩౧॥ అహోభాగ్యమ
హోభాగ్యంనందగోపవ్రజౌకసామ్। యన్మిత్రంపరమానందంపూర్ణంబ్రహ్మసనాతనమ్॥ ౩౨॥
ఏషాంతుభాగ్యమహిమాచ్యుతతావదాస్తామేకాదశైవహివయంబతభూరిభాగాః। ఏతద్ధృషీకచ
షకైరసకృత్పిబామశ్శర్వాదయోంఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవంతే॥ ౩౩ ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజ
న్మకిమప్యటవ్యాంయద్గోకులేపికతమాంఘ్రిరజోభిషేకమ్। యజ్జీవితంతునిఖిలంభగవాన్ముకుందస్త్వ
ద్యాపియత్పదరజశ్శ్రుతిమృగ్యమేవ॥ ౩౪॥ ఏషాంఘోషనివాసినాముతభవాన్కిందేవరాతేతిన
శ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలంత్వదపరంకుత్రాప్యయంముహ్యతి। సద్వేషాదివపూతనాపిసకులాత్వామేవ
దేవాపితాయద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౫॥ తావద్రాగా
దయస్తేనాస్తావత్కారాగృహంగృహమ్। తావన్మోహోంఘ్రినిగళోయావత్కృష్ణనతేజనాః॥

తేమోమధుమకరందః-తదేవామృతంస్వాదు-ఆసవంమాద్వీకం-పిబామః- ఏతదుక్తంభవతి-యదాప్రత్యేకమింద్రియాభిమానినో
వయం- కీర్తిసౌందర్యసౌగంధ్యాద్యేకైకదేశసేవినోపి - కృతార్థాః - తథాసర్వేంద్రియైః సర్వసేవినామేతేషాంకింవర్ణ్య
భాగ్యమితి॥ ౩౩॥ అతోమయాప్రార్థితం॥ శ్లో॥ తదస్తుమేనాథసభూరిభాగ ఇతియత్ - తదేవేత్యాహ॥ తదితి॥ కింతత్ - ఇహమను
లోకే-యత్కిమపిజన్మ-తత్రాప్యటవ్యాంయత్-తత్రాపిగోకులేయత్ -అహో సత్యలోకంవిహాయాత్రజన్మనిజాతేకోలాభ ఇత్యతఆ
అపికతమాంఘ్రిరజోభిషేకమితి- గోకులవాసినాంమధ్యేపికతమస్య యస్యకస్యాప్యంఘ్రిరజసా అభిషేకోయస్మింస్తత్ - ననుకో
గోకులవాసిన ఏవమితిధన్యాస్తత్రాహ- యదితి- యేషాంజీవితంనిఖిలంముకుంద ఇతి- నిఖిలంముకుందపరమేవజీవనమిత్యర్థః
లభతామాహ- అద్యాపీతి- శ్రుతిమృగ్యంవేదైరపిమృగ్యతఏవ- నతుదృశ్యతఇత్యర్థః ॥ ౩౪॥ అపిచకింవర్ణ్యతేకృతార్థత్వమే
షాం- భక్త్యాభవానపి- ఋణీవాస్తే-ననుకిందాతుమసమర్థోహం- యేన ఋణీస్యామతఆహ ॥ ఏషామితి॥ ఉతఅపిభవానపిఏషా
త్రాపి-కింవిశ్వఫలాత్సర్వఫలాత్మకాత్త్వత్తః- అపరంఫలంరాతాదాస్యతీతినశ్చేతః- అయత్సర్వత్రగచ్ఛత్- విచారయత్-ము
హ్యతి- ననుమామేవదత్వా అనృణఃస్యామితిచేత్ - నహినహి - సద్వేషాదివసతాంభక్తానాందురావేషః - తదనుకారమాత్రేణపా
పూతనాపి-త్వామేవాపితాప్రాపితా- తర్హి ఏతత్సంబంధినామపిదాస్యామీతిచేత్తత్రాహ- సకులేతి- బకాఘాసురసహితా-త్వా
మపితావదేవచేదపర్యాప్తమిత్యాహ - యదితి- యేషాంధామాదయస్త్వత్కృతేత్వదర్థమేవేత్యర్థః ॥ ౩౫॥ ననువిగతరాగాదీ
షాంసన్న్యాసినామపి- నమత్తఃపరంకించిదస్తి- కథమేతేషామపర్యాప్తమిత్యత ఆహ॥ తావదితి॥ హేకృష్ణరాగాదయస్తావ
స్తేనాశ్చోరాభవంతి- తథాతావద్గృహమపికారాగృహంబంధనాగారం - మోహోపితావదేవ- అంఘ్రియుగళనిగళఃపాదశృంఖ
లా వత్తేత్వదీయాజనానభవంతి-త్వదీయానాంతురాగాదయోపి- త్వన్నిష్ఠామోచకాఃసేవితనయతిత్యోవిశేషః- భజనంత్వధికమితో

౩౬ ॥ నన్వన్పృణత ఏవాహమేషాం పుత్రాదిరూపేణవర్త ఇతిచేత్తత్రాహ॥ ప్రపంచమితి॥ ప్రపన్నాయాజనతా-జనసమూహః-తస్యా
ఆనందానాం సందోహం సమూహం- ప్రథయితుమితి- నహికపటపుత్రత్వాదినాతాదృశ్యక్తైరానృణ్యం సంపద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥
తదేవమాదితఆరభ్య-అచింత్యానంతగుణత్వేన స్వయందుర్జ్ఞేయత్వముక్తం- కెచిత్తువయంజానీమ ఇతిస్థితాస్తాన్ సపహాసన్నివాహ॥జా
నంతఇతి॥ నతుమేమనఆదీనాం-తవవైభవం విషయ ఇతి ॥ ౩౮ ॥ జగదీశత్వాద్యభిమానం పరిత్యజ్యాహ॥ అనుజానీహీతి॥ స్వమహిమా
నం- అస్మదాదీనాంచ జ్ఞానబలాదిసర్వం- త్వమేవవేత్సి- యతః సర్వదృక్- జగతాంనాథః-త్వమేవేత్యేతావద్జ్ఞానం- అతోమమతా
స్పదంజగదేతచ్ఛరీరంచ- తవార్పితం॥ ౩౯ ॥ తదేవంకింకరం ప్రస్థాపయేత్యర్థ్యాదరేణ నమస్కరోతి॥ శ్రీకృష్ణేతి॥ వృష్ణికులపద్మస్య
ప్రీతిదాతృత్వేన- హే సూర్యోపమ- క్ష్మాచ-నిర్జరా దేవాశ్చ- ద్విజాశ్చ- పశవశ్చ- తఏవ ఉదధయస్తేషాం వృద్ధికారిత్వేన- హే చంద్రో
పమ-ఉద్ధర్మాః పాషండధర్మాః-తఏవ శార్వరం తమః-తద్ధరలీలతయా- అనేన హే ద్వయోపమ- హే క్షితిరాక్షసధ్రుక్-క్షితౌ రాక్షసాః కం
సాదయః- ఉద్యన్నేవ తేభ్యో ద్రుహ్యతీతి-పునః సూర్యోపమ సూర్యాద్యుపమాపిన్యూనేతి మత్వాహ- ఆర్కం ఆర్కమభివ్యాప్య- సర్వే
షామర్హన్ పూజ్య-భగవన్-ఆకల్పం కల్ప పర్యంతం-తేతుభ్యం-నమ ఇతి॥ ౪౦ ॥ శ్లో॥ ససఖవత్సకమోక్షణకౌతుక ద్రుతవిలంబితవుత్ర
ముదేక్షితమ్ నిఖిలరూపమతోదధదచ్యుతో వతుసవః కలయన్ వ్రజమంగళమ్॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ఇతీతి॥పాదయోర్నత్వా- అభీష్టం

౩౬ ॥ ప్రపంచంనిష్ప్రపంచోపివిడంబయసిభూతలే । ప్రసన్నజనతానందసందోహంప్రథితుంప్రభో
॥ ౩౭ ॥ జానంతఏవజానంతుకింబహూక్త్యానమేప్రభో । మనసోవపుషోవాచోవైభవంతవగో
చరః ॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహిమాంకృష్ణసర్వంత్వంవేత్సిసర్వదృక్ । త్వమేవజగతాంనాథోజగదేత
త్తవార్పితమ్॥ ౩౯॥ శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మానిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ ।
ఉద్ధర్మశార్వరహరక్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవన్నమస్తే॥ ౪౦॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్య
భిష్టూయభూమానంత్రిఃపరిక్రమ్యపాదయోః । నత్వాభీష్టంజగద్ధాతాస్వధామప్రత్యపద్యత॥ ౪౧ ॥
తతోనుజ్ఞాప్యభగవాన్స్వభువంప్రాగవస్థితాన్ । వత్సాన్పులినమానిన్యేయథాపూర్వసఖంస్వకమ్॥
౪౨ ॥ ఏకస్మిన్నపియాతేబ్దే ప్రాణేశంచాంతరాత్మనః । కృష్ణమాయాహతారాజన్ క్షణార్ధంమేని
రేర్భకాః॥ ౪౩ ॥ కింకింనవిస్మరంతీహమాయామోహితచేతసః । యన్మోహితంజగత్సర్వమభీక్ష్ణంవి
స్మృతాత్మకమ్ ॥ ౪౪ ॥ ఊచుశ్చసుహృదఃకృష్ణంస్వాగతంతేతిరంహసా । నైకోప్యభోజికబలఏహీత
స్సాధుభుజ్యతామ్ ॥ ౪౫ ॥ తతోహసన్హృషీకేశోభ్యవహృత్యసహార్భకైః । దర్శయంశ్చర్మా
జగరంన్యవర్తతవనాద్వ్రజమ్ ॥ ౪౬ ॥ బర్హప్రసూననవధాతువిచిత్రితాంగః ప్రోద్దామవేణుదళ
శృంగరవోత్సవాఢ్యః । వత్సాన్గృణన్ననుగగీతపవిత్రకీర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేశగోష్ఠమ్ ॥
౪౭॥ అద్యానేనమహావ్యాళో యశోదానంద సూనునా । హతోవితావయంచాస్మాదితిబాలావ్రజే
జగుః॥ ౪౮ ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్పరోద్భవేకృష్ణఇయాన్ప్రేమాకథంభవేత్ । యోభూతపూర్వస్తో

సర్వతః పూజితం అభిప్రేతం వా॥౪౧॥ తత ఇతి॥అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాంప్రదాయపృష్ట్వేత్యర్థః-స్వభువం బ్రహ్మాణం- యథాపూర్వం
సఖాయోయస్మిన్ తత్-స్వకంపులినం॥ ౪౨ ॥ నన్వేతావంతంకాలంకథంతత్రైవోపవిష్టాః-కథంచ- క్షుత్పిపాసాదివిస్మరణమత ఆహ॥
ఏకస్మిన్నితి॥ అబ్దేపియాతే-ప్రాణేశం కృష్ణం- అంతరాచవినాపి-ప్రియవిరహేష్టోపి యద్యప్యేవమర్ధికోభవతి-తథాపి-
శ్లోకద్వయేన॥ఏకస్మిన్నితి॥ అబ్దేపియాతే-ప్రాణేశంకృష్ణం- మాయామోహితాః క్షణార్ధం మేనిరే॥౪౩॥కిమితి॥యత్ యయామాయయా-మోహితంజగత్ -అభీక్ష్ణం పునఃపునః-విస్మృతఆత్మా యేనత
త్తథా॥ ౪౪॥ ఊచురితి॥అతఏవమూచుశ్చ-తేత్వయా- అతివేగేన స్వాగతం సమ్యగాగతం- ఏకోపి గ్రాసస్త్వాంవినాఅస్మాభిర్నాభోజి నః
భుక్తః- ఇతఏహి- సాధుఅవిక్షేపేణ- భుజ్యతామితి ॥ ౪౫ ॥ తత ఇతి॥ అభ్యవహృత్యభుక్త్వా ॥ ౪౬ ॥ బర్హేతి॥ ప్రోద్దామోయో వే
ణుదళాదిరవైరుత్సవస్తేనాఢ్యః సంపన్నః- గృణన్ ఉపలాలనైః ఆహ్వయన్ - గోపీదృగుత్సవ దృశిః గోపీనాందృశాం ఉత్సవరూపాదృశిర్దర్శ
నం యస్యసః - అత్ర ఘోషమితిపాఠే వ్రజమిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ అద్యేతి ॥ యశోదానందసూనునేతి- బహూనాముక్తిః- సహైవదర్శనం యస్యసః
శితా-కెచిదాహుః-యశోదాసూనునా-అపరేనందసూనునేతి-యద్వా-యశోదాంనందయతీతియశోదానందః సచాసౌ సూనుశ్చేతి
తథా-తేనఅస్మాత్ మహావ్యాళాద్వయంచ-అవితాః రక్షితాః॥ ౪౮॥ శ్లో॥ వ్రజౌకసాంస్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యబ్దమన్వహమ్ । శనైర్నిః
స్సీమవవృధే యథాకృష్ణేత్వపూర్వవదిత్యాదినా - స్వతోకేభ్యోపిపరకృష్ణే ప్రేమాధిక్యముక్తం - తత్రపృచ్ఛతి॥ బ్రహ్మన్నితి॥

౪౯॥ శ్రీకృష్ణస్య హేతోరాత్మత్వాత్తస్మిన్నాత్మీయేభ్యః ప్రేమాధిక్యం యుజ్యత ఇతి వక్తుం- ప్రథమం తావదాత్మనః స్వతః ప్రేమా
త్వమన్యేషాం తదుపాధికమితి దర్శయతి పంచభిః॥ సర్వేషామితి॥ ౫౦॥ కుతః తథా దర్శనాదిత్యాహ॥ తదితి॥ తస్మాదేవ కారణాత్-
స్వకాత్మని అహంకారాస్పదే పి దేహే॥ ౫౧॥ ఆత్మాభ్యాసతారతమ్యేన ప్రేమతారతమ్యం దృశ్యమానం తన్నిబంధనమేవేతి దర్శయి
మాధ్యమాధికే దేన విశేషమాహ- ద్వాభ్యాం॥ దేహేతి॥ తం దేహమను యే భవంతి పుత్రాదయః- తేఽపి- న తథా ప్రియతమా ఇత్యర్థః
౫౨॥ దేహ ఇతి యత్ యస్మాత్ - జీర్యత్యపి ఆసన్నమరణేఽపి - జీవితాశా భవతి - అయం భావః - న జీవిష్యతీతి నిశ్చితేఽపి దేహే యత్రే
స్పదస్వాంతదాత్మగతమేవ సంగచ్ఛతే- అథవా- యత్ యస్మిన్ దేహే జీర్యత్యపి- జీవితాశా అవివేకదశాయాం మాసీత్సా పి వివేకినోఽ
మమతాభాక్ భవతి- తదాత్మనాలీనా స్త ఇతి॥ ౫౩॥ తస్మాదితి॥ తదర్థమేవ సకలం ప్రియమిత్యర్థః॥ ౫౪॥ ప్రస్తుతమాహ॥ కృష్ణమి
౫౫ ॥ న కేవలమాత్మనామాత్మా- కింతు జడానామపీత్యాహ॥ వస్తుత ఇతి॥ సర్వజగత్కారణమితి॥ కృష్ణం జానతాం పుంసాం స్థా
జంగమం చ- సర్వం భగవద్రూపం- భగవానేవ స్వరూపం యస్య తత్- నాన్యదస్తీతి భావః॥ ౫౬ ॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥ సర్వేషామి
భావార్థః పరమార్థః- భవతీతి భవత్ పరిణామం ప్రాప్నువత్- కారణం తస్మిన్ - తస్యాపి భవతః కారణస్యాపి భగవాన్ కృష్ణః కా

కేషుస్వేష్వ వేష్వపి కథ్యతామ్॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకః॥ సర్వేషామేవ జంతూనాం నృప స్వాత్మైవ వల్లభః। ఇ
తరేఽపత్యవిత్తాద్యాస్తద్వల్లభతయైవ హి ॥ ౫౦ ॥ తద్రాజేంద్ర యథా స్నేహః స్వస్వకాత్మని దేహి
నామ్। న తథా మమతాలంబిపుత్రవిత్తగృహాదిషు॥ ౫౧ ॥ దేహాత్మవాదినాం పుంసామపి రాజన్యసత్త
మ। యథా దేహః ప్రియతమస్తథా న హ్యను యే చ తమ్॥ ౫౨ ॥ దేహోఽపి మమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌ
నాత్మవత్ప్రియః। యజ్జీర్యత్యపి దేహేఽస్మిన్ జీవితాశా బలీయసీ॥ ౫౩॥ తస్మాత్ప్రియతమః స్వా
త్మా సర్వేషామేవ దేహినామ్। తదర్థమేవ సకలం జగదేతచ్చరాచరమ్॥ ౫౪ ॥ కృష్ణమేనమవేహి
త్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్। జగద్ధితాయ సోఽప్యత్ర దేహీవాభాతి మాయయా॥ ౫౫॥ వస్తుతో జానతా
మత్ర కృష్ణం స్థాస్ను చరిష్ణు చ। భగవద్రూపమఖిలం నాన్యద్వస్త్విహ కించన॥ ౫౬॥ సర్వేషామపి భూ
తానాం భావార్థో భవతి స్మృతః। తస్యాపి భగవాన్ కృష్ణః కిమతద్వస్తు రూప్యతామ్॥ ౫౭ ॥ సమాశ్రి
తా యే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశో మురారేః। భవాంబుధిర్వత్సపదం పరం పదం పదం పదం
యద్విపదాం న తేషామ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా। యత్కౌమా
రే హరికృతం పౌగండే కీర్తితం భువి॥ ౫౯ ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితం మురారేరఘార్దనం శాద్వలభోజనం
చ। వ్యక్తేతరద్రూపమజోర్వభిష్టవం శృణ్వన్ గృణన్నేతి నరోఽఖిలార్థాన్ ॥ ౬౦ ॥ ఏవం విహారైః కౌ
మారైః కౌమారం జహతుర్వ్రజే। నిలాయనైః సేతుబంధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః॥ ౬౧॥ ఇతి శ్రీమద్భా
గవతే - దశమస్కంధే - చతుర్దశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీబాదరాయణిః॥ తతశ్చ పౌగండవయఃశ్రితౌ వ్రజే బభూవతుస్తౌ పశుపాలసమ్మతౌ। గాశ్చారయం

ణం- అతః కిం- అతత్ శ్రీకృష్ణవ్యతిరిక్తం వస్తు- నిరూప్యతాం॥ ౫౭॥ తస్మాత్ శ్రీకృష్ణస్యైవ పరమార్థత్వాత్తదేకశరణానామయత్నసి
మోక్ష ఇతి ప్రకరణార్థముపసంహరతి॥ సమాశ్రితా ఇతి॥ పుణ్యం యశో యస్య సః- పుణ్యయశాః- స చాసౌ మురారిశ్చ- తస్య పదప
ల్లవః- తం యే సమ్యగాశ్రితాః- మహత్పదం మహతాం పదం - ఆశ్రయం - యద్వా - మహచ్చ తత్పదం చేతి తథా - తేషాం భవాం
బుధిః వత్సపదమాత్రం భవతి - కించ - పరం పదం శ్రీవైకుంఠాఖ్యం - పదం స్థానం భవతి - విపదాం యత్పదం విషయస్తత్పునః కదాపి
తేషాం న భవతి- న తతః పునరావర్తంత ఇత్యర్థః॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ఏతదితి॥ సుహృద్భిశ్చరితం॥ శ్లో॥ ముష్ణతో నో వ్యస్యశిక్యాదీని శ్లో
దినోక్తం- అఘార్దనం శాద్వలే భోజనం చ- వ్యక్తేతరత్ వ్యక్తాజ్జడాత్ ప్రపంచాదితరత్- శుద్ధసత్త్వాత్మకం వత్సవత్సపాలరూపం - యో
ద్వా- వ్యక్తేతరత్ చిద్విలాసః - తదేవ రూపం యత ఇతి రూపం - అజస్య ఉరుమహాన్ అభిష్టవః - తం బ్రహ్మకృతాం స్తుతిం - ఏతత్ శృణ్వ
న్ గృణన్ నరః- సర్వపురుషార్థానాప్నోతి॥ శ్లో॥ ఇతి శ్రీపరమానందనృసింహపదషట్పదః। వ్యాకరోచ్ఛ్రీధరస్వామీ యథామతి విధి స్తో
త్రమ్॥ శ్రీధరీయోఽయం శ్లోకః॥ ౬౦॥ ౬౧ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- చతుర్దశోఽధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్లో॥ తతః పంచదశే ధేనుపాలనం ధేనుకార్దనమ్। కాళీయక్ష్వేళతో గోపరక్షణం చ నిరూప్యతే॥ అహివక్త్రప్రవేశేన వృథా ఖిన్నాన్
సఖీన్ సతః। కృష్ణప్రవేశయత్ప్రక్షలతాశాఖికాననమ్॥ శైశవే పూతనాం జిత్వా కౌమారే తు బకాదికాన్। పౌగండ ఏవ దైత్యానాం

హనుదమహన్నజః ॥ తత ఇతి ॥ పశుపాలమ్మతౌ పశుపాలనే సంమతౌ - పశుపాలానాం వా సంమతౌ - ఈషద్వయోబలాతిరేకం అనుసృత్య వంతావిత్యర్థః - అతీవ చక్రతుః సర్వతః ప్రసర్పణేన ॥ ౧ ॥ తదితి ॥ స్వలంబః శోభనధ్వనిగోపైర్వృతః స్తద్వనం ప్రావిశత్ ॥ ౨ ॥ తదితి ॥ తద్వనం నిరీక్ష్య - రంతుం మనో దధే - కథంభూతం - మంజుఘోషాయో అళిమృగద్విజాః భ్రమరమృగపక్షిణః - తైరాకులం వ్యాప్తం మహన్మనః ప్రఖ్యపయస్సరస్వతా - మహతాం మనసా ప్రఖ్యాతుల్యం స్వచ్ఛం పయో యస్మిన్ - తత్సరః ఆశ్రయత్వేనాస్తీయస్య - తేన వాతేనైత్యశైత్యముక్తం - శతపత్ర గంధినేతి పరిమళవత్త్వం - తేన జుష్టం వనమితి మాంద్యం చ సూచితం ॥ ౩ ॥ స ఇతి ॥ అరుణపల్లవ శ్రియా సహ - స్పృశంతః శిఖాః శాఖాగ్రాణి - యేషాం తాన్ ॥ ౪ ॥ అహో ఇతి ॥ తరుజన్మ యేన కృతం - తస్య తమసః పాపస్యాపహత్యై నాశాయ . అథ వా - యేన త్వయా ఈశ్వరేణ - సర్వోత్తరకారకం తరుజన్మ కృతం - తం త్వాం నమంతి - ఏవం శ్లాఘ్యపి జన్మ నియదజ్ఞానరూపం తమోఽస్తి తస్యాపహత్యై ॥ ౫ ॥ ఏత ఇతి ॥ హే అనఘ - వనే - గూఢమపి త్వాం న త్యజంతి - త్వయి మనుష్యవేషేణ నిగూఢే సతి - మునగణా ఋషివే

త్తౌ సఖిభిస్సమం పద్భ్యాం బృందావనం పుణ్యమతీవ చక్రతుః ॥ ౧ ॥ తన్మాధవో వేణుముదీరయన్వృతో గోపైర్గృణద్భిస్స్వయశో బలాన్వితః । పశూన్ పురస్కృత్య పశవ్యమావిశద్విహర్తుకామః కుసుమాకరం వనమ్ ॥ ౨ ॥ తన్మంజుఘోషాళిమృగద్విజాకులం మహన్మనః ప్రఖ్యపయస్సరస్వతా । వాతేన జుష్టం శతపత్ర గంధినా నిరీక్ష్య రంతుం భగవాన్ మనో దధే ॥ ౩ ॥ స తత్ర తత్రారుణ పల్లవ శ్రియా ఫల ప్రసూనోరుభరేణ పాదయోః । స్పృశచ్ఛిఖాన్ వీక్ష్య వనస్పతీన్ ముదా స్మయన్నివాహాగ్రజమాదిపూరుషః ॥ ౪ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ అహో అమీ దేవవరామరార్చితం పాదాంబుజం తే సుమనఃఫలార్హణమ్ । నమంత్యుపాదాయ శిఖాభిరాత్మన స్తమోపహత్యై తరుజన్మ యత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతేఽలినస్తవ యశోఽఖిలలోకతీర్థం గాయంత ఆదిపురుషానుపదం భజంతే । ప్రాయో అమీ మునిగణా భవదీయముఖ్యా గూఢం వనేఽపి న జహత్యనఘాత్మదైవమ్ ॥ ౬ ॥ నృత్యంత్యమీ శిఖిన ఈడ్య ముదా హరిణ్యః కుర్వంతి గోప్య ఇవ తే ప్రియమీక్షణేన । సూక్తైశ్చ కోకిలగణా గృహమాగతాయ ధన్యా వనౌకస ఇయాన్ హి సతాం నిసర్గః ॥ ౭ ॥ ధన్యేయమద్య ధరణీ తృణవీరుధస్త్వత్పాదస్పృశో ద్రుమలతాః కరజాభిమృష్టాః । నద్యోఽద్రయః ఖగమృగాస్సదయావలోకైర్గోప్యోఽంతరేణ భుజయోరపి యత్స్పృహా శ్రీః ॥ ౮ ॥ ఏవం బృందావనం శ్రీమత్కృష్ణః ప్రీతమనాః పశూన్ । రేమే సంచారయన్నద్రేస్సరిద్రోధస్సు సానుగః ॥ ౯ ॥ క్వచిద్గాయతి గాయత్సు మదాంధాళిష్వనువ్రతైః । ఉపగీయమానచరితస్స్రగ్వీ సంకర్షణాన్వితః ॥ ౧౦ ॥ క్వచిచ్చ కలహంసానామనుకూజతి కూజితమ్ । అనునృత్యతి నృత్యంతం బర్హిణం హాసయన్ క్వచిత్ ॥ ౧౧ ॥ మేఘగంభీరయా వాచా నామభిర్దూరగాన్ పశూన్ । క్వచిదాహ్వయతి ప్రీత్యా గోగోపాలమనోజ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ చకోర క్రౌంచ చక్రాహ్వ భరద్వాజాంశ్చ బర్హిణః । అనురౌతి స్మ సత్త్వానాం భీతవద్వ్యాఘ్రసింహయోః ॥ ౧౩ ॥ క్వచిత్ క్రీడాపరిశ్రాంతం గోపోత్సంగోపబర్హణమ్ । స్వయం విశ్రమయత్యార్యం పాదసంవాహనాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ నృత్యతో గాయతః క్వాపి వల్గతో యుధ్యతో మిథః । గృహీతహస్తౌ గోపాలాన్ హసంతౌ ప్రశశంసతుః ॥ ౧౫ ॥ క్వచిత్పల్లవతల్పేషు నియుద్ధశ్రమకర్శితః । వృక్షమూ

షేణ నిగూఢాస్త్వాం భజంతీత్యర్థః ॥ ౬ ॥ నృత్యంతీతి ॥ ఇయాన్ హి సతాం నిసర్గ ఇతి - యదస్తి స్వస్మిన్ - తద్గృహమాగతాయ మహతే సమర్పయంతీతి ॥ ౭ ॥ ధన్యేతి ॥ తృణవీరుధశ్చ - తవ పాదౌ స్పృశంతీతి తథా - కరజాభిమృష్టాః నఖైః స్పృష్టాః - సదయైరవలోకనైః - శ్రీరపి యస్మై స్పృహయతి - కేవలం తేన భుజయోరంతరేణ - వక్షసా గోప్యో ధన్యా ఇతి - అత్ర నద్యోఽద్రయ ఇతి సంధ్యభావ ఆర్షః ॥ ౮ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం శ్రీమద్బృందావనం ప్రతి ప్రీతస్సన్ - అద్రేః సమీపవర్తి సరిత్తటేషు గాస్సంచారయన్ - సానుగః ప్రీతమనాస్సన్ రేమే - యద్వా - శ్రీమద్బృందావనం ప్రతి పశూన్ సంచారయన్ - అద్రేస్సరిద్రోధస్సు రేమే ॥ ౯ ॥ తామేవ రతిమాహ క్వచిదిత్యాదిపంచభిః ॥ ౧౦ ॥ క్వచిదితి ॥ బర్హిణం నృత్యంతం అన్వపి నృత్యతి - బర్హిణమభిముఖో నృత్యతీతి వా - సభీన్ హాసయన్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ చకోరేతి ॥ చకోరాదీనసుస్తత్వరాతి - కదాచిచ్చ సత్త్వానాం మధ్యే - వ్యాఘ్రసింహయోః - తాభ్యాం భీతవద్భవతి - సత్త్వేషు పలాయమానేషు - పలాయత ఇత్యర్థః - తయోః - సత్త్వానాం బలోద్రేకాత్ కాంచ - భీతవద్భవతీతి వా ॥ ౧౩ ॥ క్వచిదితి ॥ ఆర్యమగ్రజం - విశ్రమయతి విగతశ్రమం కరోతి ॥ ౧౪ ॥ నృత్యత ఇతి ॥ మిథో నృత్యాదీన్ కుర్వతో గోపాన్ - ప్రశశంసతుః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ పాదసంవహనమితి ॥ వ్యజనైః పల్లవాదినిర్మితైః

౧౩॥ ౧౪॥ ఏవమితి॥ ఈశచేష్టిత ఇతి నిగూఢస్వభావత్వేఽప్యంతరాంతరా- ఈశస్యైవ చేష్టితాని దృశ్యంతే యస్మిన్ సః॥ ౧౯॥ ఈశ...
తత్వమేవదర్శయితుమాహ॥ శ్రీదామేతి॥ స్తోకకృష్ణః కశ్చిత్॥ ౨౦॥ రామరామేతి॥ తాళాళిసంకులం తాళానాం అళిభిః పఙ్క్తిభిర్వ్యా-
ప్తం॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ విషూచీన ఇతి॥ విషూచీనః సర్వతః ప్రసృతః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ అభ్యధావదితి॥ సనగం సవృక్షం...
౨౯॥ సమేత్యేతి॥ ప్రత్యక్ పశ్చిమాభ్యాం- ద్వాభ్యాం పద్భ్యాం- ప్రత్యక్ ప్రతిముఖస్సన్నితి వా- కాశబ్దమితి- కేతి గర్దభజాతిశబ్దా...

లాశ్రయశ్శైతె గోపోత్సంగోపబర్హణః ॥ ౧౬ ॥ పాదసంవహనంచక్రుః కేచిత్తస్య మహాత్మనః।
పరేతు హతపాప్మానో వ్యజనైస్సమవీజయన్ ॥ ౧౭ ॥ అన్యేతదనురూపాణి మనోజ్ఞాని మహాత్మనః
గాయంతిస్మ మహారాజ స్నేహక్లిన్నధియశ్శనైః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం నిగూఢాత్మగతిస్స్వమాయయా గోపా-
త్మజత్వం చరితైర్విడంబయన్ । రేమే రమాలాలితపాదపల్లవో గ్రామ్యైస్సమం గ్రామ్యవదీశచేష్టి-
తః ॥ ౧౯ ॥ శ్రీదామనామా గోపాలో రామకేశవయోస్సఖా । సుబలస్తోకకృష్ణాద్యా గోపాః ప్రేమ్ణేద-
మబ్రువన్ ॥ ౨౦ ॥ రామరామ మహాసత్త్వ కృష్ణదుష్టనిబర్హణ । ఇతోఽవిదూరే సుమహద్వనం తా-

ధేనుకాసురభంజనఘట్టః

ళాళిసంకులమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఫలాని తత్ర భూరీణి పతంతి పతితాని చ । సంతి కింత్వవరుద్ధాని ధేనుకేన దురాత్మ-
నా ॥ ౨౨ ॥ సోఽతివీర్యోఽసురో రామ హే కృష్ణ ఖరరూపధృత్ । ఆత్మతుల్యబలైరన్యైర్జ్ఞాతిభిర్బహుభి-
ర్వృతః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృతనరాహారాద్భీతైర్నృభిరమిత్రహా । విద్యంతె భుక్తపూర్వాణి ఫలా-
ని సురభీణి చ ॥ ౨౪ ॥ ఏష వై సురభిర్గంధో విషూచీనోఽవగృహ్యతే । ప్రయచ్ఛ తాని నః కృష్ణ గంధలోభి-
తచేతసామ్ ॥ ౨౫ ॥ వాంఛాస్తి మహతీ రామ గమ్యతాం యది రోచతే । ఏవం సుహృద్వచశ్శ్రుత్వా సు-
హృత్ప్రియచికీర్షయా ॥ ౨౬ ॥ ప్రహస్య జగ్మతుర్గోపైర్వృతౌ తాళవనం ప్రభూ । బలః ప్రవిశ్య బా-
హుభ్యాం తాళాన్ సంపరికంపయన్ ॥ ౨౭ ॥ ఫలాని పాతయామాస మతంగజ ఇవౌజసా । ఫలానాం పత-
తాం శబ్దం నిశమ్యాసురరాసభః ॥ ౨౮ ॥ అభ్యధావత్ క్షితితలం సనగం పరికంపయన్ ॥ ౨౯ ॥ సమేత్య తర-
సా ప్రత్యగ్ద్వాభ్యాం పద్భ్యాం బలం బలీ । నిహత్యోరసి కాశబ్దం ముంచన్ పర్యసరత్ఖరః ॥ ౩౦ ॥ ....
పునరాసాద్య సంరబ్ధ ఉపక్రోష్టా పరాక్స్థితః । చరణావపరౌ రాజన్ బలాయ ప్రాక్షిపద్రుషా ॥ ౩౧ ॥
స తం గృహీత్వా ప్రపదోర్భ్రామయిత్వైకపాణినా । చిక్షేప తృణరాజాగ్రే భ్రామణత్యక్తజీవి-
తమ్ ॥ ౩౨ ॥ తేనాహతో మహాతాళః పతమానో బృహచ్ఛిరాః । పార్శ్వస్థం కంపయన్ భగ్నస్స చా-
న్యం సోఽపి చాపరమ్ ॥ ౩౩ ॥ బలస్య లీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః । తాళాశ్చకంపిరే సర్వే మహా-
వాతేరితా ఇవ ॥ ౩౪ ॥ నైతచ్చిత్రం భగవతి హ్యనంతే జగదీశ్వరే । ఓతం ప్రోతమిదం యస్మిన్ తంతు-
ష్వంగ యథా పటః ॥ ౩౫ ॥ తతః కృష్ణం చ రామం చ జ్ఞాతయో ధేనుకస్య యే । క్రోష్టారోఽభ్యపతన్ సర్వే
సంరబ్ధా హతబాంధవాః ॥ ౩౬ ॥ తాంస్తానాపతతః కృష్ణో రామశ్చ నృప లీలయా । గృహీతపశ్చాచ్చర-
ణాన్ ప్రాహిణోత్తృణరాజసు ॥ ౩౭ ॥ ఫలప్రకరసంకీర్ణం దైత్యదేహైర్గతాసుభిః । రరాజఖ-
రతాళాగ్రైర్ఘనైరివ నభస్తలమ్ ॥ ౩౮ ॥ తయోస్తత్సుమహత్కర్మ నిశామ్య విబుధాదయః । ము-
ముచుః పుష్పవర్షాణి చక్రుర్వాద్యాని తుష్టువుః ॥ ౩౯ ॥ అథ తాళఫలాన్యాదన్ మనుష్యా గతసాధ్వ-

కరణం- పర్యసరత్ పరితో ధావదిత్యర్థః॥ ౩౦ ॥ పునరితి॥ ఉపక్రోష్టా గర్దభః- పరాక్ ప్రతిముఖః- అపరౌ పశ్చిమౌ- బలాయ బలం
హంతుం॥ ౩౧॥ స ఇతి॥ తృణరాజస్తాళః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ బలస్యేతి॥ ఉత్సృష్టేన ఖరదేహేన- హతైః ఆహతాః- చకంపిరే అకంపత॥ ౩౪ ॥ నైత...
యస్మిన్నిదం విశ్వం ఓతం ఊర్ధ్వం తంతుషు పట ఇవ గ్రథితం - ప్రోతం తిర్యక్తంతుషువత్ - ఏవం సంగ్రథితం సర్వతో నుస్యూ-
తం- వర్తత ఇత్యర్థః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭ ॥ ఫలేతి॥ ఘనైర్నభ ఇవ- భూతలం రరాజ- తత్ర ఫలప్రకరసంకీర్ణమితి- దైత్యదేహైః ఖరతా-
ళాగ్రైశ్చ సంకీర్ణమిత్యరుణశ్వేతనీలఘనసాదృశ్యసంపాదనం॥ ౩౮॥ ౩౯॥ అథేతి॥ ఆదన్ అభక్షయన్॥ ౪౦॥ ౪౧॥ తమితి॥ గోరజ...

శిఖిభిః ధురితేషు కుంతలేషు - బద్ధం బర్హం - వన్యాని ప్రసూనాని చ యస్య - రుచిరమీక్షణం చారుహాసశ్చ యస్య తం చ తం చ - దిదృక్షవః దృశః దిదృక్షితాః దర్శనోత్కంఠితా దృశో యాసాం తాః ॥ ౪౨ ॥ పీత్వేతి ॥ ముకుందస్య ముఖపద్మగతం - సారఘం మధు - అహ్నా యో విరహః తజ్జాతం తాపం - స చ తాసాం సత్కృతిం పూజాం - కాం సత్కృతిం - కథం వా కృతాం - తామాహ - సవ్రీడేతి - సలజ్జేన హాసేన - వినయో యథా భవతి తథా - యదేతత్ కిం - అపాంగమోక్షం కటాక్షదర్శనం - తథా తాసాం సత్కృతిం ప్రాప్యేతి ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ తత ఇతి ॥ సంప్రతి సద్య ఏవ ఇతా ప్రాప్తా స్మృతిర్యైస్తే - సంప్రతీతస్మృతయః - యద్వా - సమ్యక్ ప్రతీతా ప్రతిప్రాప్తా స్మృతిర్యైస్తే తథోక్తాః ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం పంచదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁

సాః । తృణం చ పశవశ్చేరుర్హతధేనుకకాననే ॥ ౪౦ ॥ కృష్ణః కమలపత్రాక్షః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్తూయమానోఽనుగైర్గోపైః సాగ్రజో వ్రజమావిశత్ ॥ ౪౧ ॥ తం గోరజశ్ఛురితకుంతలబద్ధబర్హవన్యప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్ । వేణుం క్వణంతమనుగైరుపగీతకీర్తిం గోప్యో దిదృక్షితదృశోఽభ్యగమన్ సమేతాః ॥ ౪౨ ॥ పీత్వా ముకుందముఖసారఘమక్షిభృంగైస్తాపం జహుర్విరహజం వ్రజయోషితోఽహ్ని । తత్సత్కృతిం సమధిగమ్య వివేశ గోష్ఠం సవ్రీడహాసవినయం తదపాంగమోక్షమ్ ॥ ౪౩ ॥ తయోర్యశోదారోహిణ్యౌ పుత్రయోః పుత్రవత్సలే । యథాకాలం యథాకామం వ్యధత్తాం పరమాశిషః ॥ ౪౪ ॥ విగతాధ్వశ్రమౌ తత్ర మర్దనోన్మజ్జనాదిభిః । వాసో వసిత్వా రుచిరం దివ్యస్రగ్గంధమండితౌ ॥ ౪౫ ॥ జనన్యుపహృతం ప్రాశ్య స్వాద్వన్నముపలాలితౌ । సంవిశ్య వరశయ్యాయాం సుఖం

——❁ కాళీయమర్దనకథాప్రారంభఘట్టః. ❁——

సుషుపతుర్వ్రజే ॥ ౪౬ ॥ ఏవం స భగవాన్ కృష్ణో బృందావనచరః క్వచిత్ । యయౌ రామమృతే రాజన్ కాళిందీం సఖిభిర్వృతః ॥ ౪౭ ॥ అథ గావశ్చ గోపాశ్చ నిదాఘాతపపీడితాః । దుష్టం పపుర్జలం తస్యాస్తృషార్తా విషదూషితమ్ ॥ ౪౮ ॥ విషాంభస్తదుపస్పృశ్య దైవోపహతచేతసః । నిపేతుర్వ్యసవః సర్వే సలిలాంతే కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ వీక్ష్య తాన్ వై తథాభూతాన్ కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః । ఈక్షయాఽమృతవర్షిణ్యా స్వనాథాన్ సమజీవయత్ ॥ ౫౦ ॥ తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలాంతికాత్ । ఆసన్ సువిస్మితాః సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్ ॥ ౫౧ ॥ అన్వమంసత తద్రాజన్ గోవిందానుగ్రహేక్షితమ్ । పీత్వా విషం పరేతస్య పునరుత్థానమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కంధే పంచదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీబాదరాయణిః ॥ విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః । తస్యా విశుద్ధిమన్విచ్ఛన్ సర్పం తముదవాసయత్ ॥ ౧ ॥ రాజా ॥ కథమంతర్జలేఽగాధే న్యగృహ్ణాద్భగవానహిమ్ । స వై బహుయుగావాసం యథాసీత్ విప్ర కథ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మన్ భగవతస్తస్య భూమ్నః స్వచ్ఛందవర్తినః । గోపాలోదారచరితం కస్తృప్యేతామృతం జుషన్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకః ॥ కాళింద్యాం కాళియస్యాసీద్ధ్రదః కశ్చిద్విషాగ్నినా । శ్రప్యమాణపయా యస్మిన్ పతంత్యుపరిగాః ఖగాః ॥ ౪ ॥ విప్రుష్మతా విషోదోర్మిమారుతేనాభిమర్శితాః । మ్రియంతే తీరగా యస్య ప్రాణినః స్థిరజంగమాః ॥ ౫ ॥ తం చండవేగవిషవీర్య

షో॥ షోడశే కాళియస్యోక్తో నిగ్రహో యమునాహ్రదే । తత్పత్నీభిః స్తుతేనాథ కృష్ణేనానుగ్రహః పునః ॥ హత్వా రాసభదైతేయాన్ జగ్ధ్వా తాళఫలాన్యలమ్ । ప్రీతోఽనృత్యత్ఫణారంగే కాళీయస్య కళానిధిః ॥ విలోక్యేతి ॥ ఉదవాసయత్ నిష్కాసితవాన్ ॥ ౧ ॥ కథమితి ॥ బహూని యుగాన్యావాసోఽయస్య తమహిం - స వై అహిః అజలచరోఽపి - తస్మిన్నంతర్జలే - యథా యేన ప్రకారేణాసీత్ - అథవా - బహూని యుగాన్యావాసో యథా భవతి తథా - కేన ప్రకారేణ స వై తత్రాసీదితి యత్తత్కథ్యతామితి ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ గోపాలేన యదుదారమాచరితం - తదేవామృతం - అతః కథ్యతామితి ॥ ౩ ॥ కాళింద్యామితి ॥ శ్రప్యమాణం పచ్యమానం - పయో యస్య సః - అత ఉపరి గచ్ఛంతః ఖగాః యస్మిన్ పతంతి ॥ ౪ ॥ విప్రుష్మతేతి ॥ కించ - విప్రుష్మతా అంబుకణయుక్తేన - విషోదతరంగస్పర్శమారుతేన - స్పృష్టాః - యస్య తీరగాః మ్రియంతే - స హ్రదః ఆసీదితి ॥ ౫ ॥ తమితి ॥ తం కాళీయం చండో వేగో యస్య - తద్విషమేవ వీర్యం యస్య తం - కదంబమితి - భావినా క్రీ

కృష్ణచరణస్పర్శభాగ్యేన-సవిశ్లేషేనశుష్కః-అమృతమాహరతా గరుడతాక్రాంతత్వాదితి-పురాణాంతరం-ఆస్ఫోట్య బాహుం తేనాహత్య - గాఢం దృఢం బద్ధా రశనా కాంచీ యేన సతథా॥ ౬॥ సర్పేతి ॥ సర్పస్య హ్రదః - పురుషశ్రేష్ఠస్య పతనభరేణ- సంక్షోభితానాం ఉరగాణాం-విషైః ఉచ్ఛ్వసితోంబురాశిర్యస్యసః - విషేణ కషాయితాః భయంకరాః ఊర్మయో యస్యసః - పర్యక్ పరితః శతధనుశ్శతం ప్లుతః ప్రసృతః- నైతచ్చిత్రమిత్యాహ-అనంతబలస్యేతి॥౭॥తస్మిన్నితి॥భుజదండాహతోదక ఘోషం శ్రుత్వా తత్ తస్య సదనాభిభవంచ నిరీక్ష్య-తదసహమానః సర్పః-సమసరత్సమాజగామ॥ ౮॥ తమితి॥ ప్రేక్షణీయశ్చ సుకుమారశ్చ ఘనవదుజ్జ్వలశ్చ శ్రీవత్సపీతవసనం-శ్రీవత్సేన సంయుక్తముజ్జ్వలల్పీతంవస్త్రం యస్యతం-భుజయా భోగేన-ఛాదయామాస అవేష్టయత్॥౯॥తదితి॥సః ప్రియః

మావేశ్య తేనదుష్టాం నదీంచ ఖలసంయమనావతారః । కృష్ణః కదంబమధిరుహ్య తతోఽతితుంగమాస్ఫోట్య
గాఢరశనో న్యపతద్విషోదే ॥ ౬ ॥ సర్పహ్రదః పురుషసార నిపాత వేగ సంక్షోభితోరగవిషోచ్ఛ్వసి
తాంబురాశిః । పర్యక్ప్లుతో విషకషాయితభీషణోర్మిర్ధావద్ధనుశ్శతమనంతబలస్య కింతత్ ॥ ౭ ॥ తస్మిన్హ్ర
దే విహరతో భుజదండఘూర్ణ వార్ఘోషమంధవర వారణవిక్రమస్య । ఆశ్రుత్య తత్స్వసదనాభి
భవం నిరీక్ష్య చక్షుశ్శ్రవాస్సమసరత్తదమృష్యమాణః ॥ ౮ ॥ తం ప్రేక్షణీయ సుకుమార ఘనావ
దాతం శ్రీవత్సపీతవసనం స్మితసుందరాస్యమ్ । క్రీడంతమప్రతిభయం కమలోదరాంఘ్రిం సందశ్య మ
ర్మసురుషా భుజయాచ ఛాద ॥ ౯ ॥ తన్నాగభోగపరివీత మదృష్టచేష్టమాలోక్య తత్ప్రియసఖాః పశు
పా భృశార్తాః । కృష్ణేఽర్పితాత్మసుహృదర్థకళత్రకామా దుఃఖానుశోకభయమూఢధియో నిపే
తుః ॥ ౧౦ ॥ గావో వృషా వత్సతర్యః క్రందమానాస్సుదుఃఖితాః । కృష్ణే న్యస్తేక్షణా భీతా రుదంత్య ఇవ తస్థి
రే ॥ ౧౧ ॥ అథవ్రజే మహోత్పాతాస్త్రివిధా అతిదారుణాః । ఉత్పేతుర్భువి దివ్యాత్మన్యాసన్నభయ
శంసినః ॥ ౧౨ ॥ తానాలక్ష్య భయోద్విగ్నా గోపా నందపురోగమాః । వినా రామేణ గాః కృష్ణం జ్ఞాత్వా
చారయితుం గతమ్ ॥ ౧౩ ॥ తైర్దుర్నిమిత్తైర్నిధనం మత్వా ప్రాప్తమతద్విదః । తత్ప్రాణాస్తన్మ
నస్కాస్తే దుఃఖశోకభయాతురాః ॥ ౧౪ ॥ ఆబాలవృద్ధవనితాస్సర్వేఽంగ పశువృత్తయః । నిర్జగ్ముర్గోకు
లాద్దీనాః కృష్ణదర్శనలాలసాః ॥ ౧౫ ॥ తాంస్తథా కాతరాన్వీక్ష్య భగవాన్ రోహిణీసుతః । ప్ర
హస్య కించిన్నోవాచ ప్రభావజ్ఞోఽనుజస్య సః ॥ ౧౬ ॥ తేఽన్వేషమాణా దయితం కృష్ణం సూచితయా పదైః ।
భగవల్లక్షణైర్జగ్ముః పదవ్యా యమునాతటమ్ ॥ ౧౭ ॥ తే తత్ర తత్రాబ్జయవాంకుశాశని ధ్వజోపప
న్నాని పదాని విశ్పతేః । మార్గే గవామన్యపదాంతరాంతరే నిరీక్ష్యమాణా యయురంగ సత్వరాః ॥ ౧౮ ॥
అంతర్జలే భుజగభోగపరీతమారాత్కృష్ణం నిరీహముపలభ్య జలాశయాంతే । గోపాంశ్చ మూఢధిష
ణాన్ పరితః పశూంశ్చ సంక్రందతః పరమకశ్మలమాపురార్తాః ॥ ౧౯ ॥ గోప్యోఽనురక్తమనసో భగవత్య
నంతే తత్సౌహృదస్మితవిలోకగిరస్స్మరంత్యః । గ్రస్తేఽహినా ప్రియతమే భృశదుఃఖతప్తాశ్శూన్యం ప్రియా
వ్యతిహృతం దదృశుస్త్రిలోకమ్ ॥ ౨౦ ॥ తాః కృష్ణమాతరమపత్యమనుప్రవిష్టాం తుల్యవ్యథాస్సమనుగృ
హ్య శుచస్స్రవంత్యః । తాస్తా వ్రజప్రియకథాః కథయంత్య ఆసన్ కృష్ణాననేఽర్పితదృశో మృతకప్రతీ

షాం తే తత్ప్రియాః-తేచ తే సఖాయశ్చేతి తథా॥౧౦॥౧౧॥అథేతి॥భువి భూకంపాదయః-దివి ఉల్కాపాతాదయః-ఆత్మని వామనేత్రస్ఫురణాదయః-ఆసన్నం భయం శంసితుం శీలం యేషాం తే॥ ౧౨॥ తానితి॥ తానాలక్ష్య-గోకులాన్నిర్జగ్మురితి తృతీయేనాన్వయః భయోద్విగ్నాః భయహేతుభ్యో భీతాః-భయేన కంపమానా ఇతివా॥౧౩॥తైరితి॥నతం విదంతీత్యతద్విదః॥౧౪॥ఆబాలేతి॥పశువృత్తయః అతివత్సలాః॥౧౫॥ తానితి॥కాతరాన్ భీతాన్ ॥ ౧౬ ॥ తఇతి॥భగవంతం లక్షయంతి యాని పదాని-తైః పదైస్సూచితయా పదవ్యామార్గేణ ॥ ౧౭ ॥ తే తాం-మార్గేణ సత్వరా అప్రమత్తా యోగినస్తత్తదుపాధ్యపవాదేన-యథా పరంతత్త్వం-మృగయంతే-తద్వదితి భావః॥ ౧౮॥ అంతరితి తతశ్చ సర్పపరివేష్టితం కృష్ణం- దూరాన్నిరీక్ష్య- గోపాంశ్చ పశూంశ్చ- తథాతథా నిరీక్ష్య- ఆర్తాః- పరమం మోహం ప్రాపుః॥ ౧౯

ష్ఠోప్య ఇతి॥ ప్రియేణ శ్రీకృష్ణేన విరహితం త్రైలోక్యం శూన్యం దదృశుః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ఇత్థమితి॥ అనన్యగతిమాత్మానం
ఇత్థం నిరీక్ష్య - అతఏవాత్మహేతోః - స్వగోకులమతిదుఃఖితమాజ్ఞాయ - ఉరగబంధాదుదతిష్ఠదిత్యన్వయః॥ ౨౩॥ తదితి॥ తస్య ప్రథ్యమానేన -
ప్రవర్ధమానేన - వపుషా - వ్యథితాత్మా పీడితశరీరః - భుజంగః కుండలీ - శ్రీకృష్ణం త్యక్త్వా - కుపితః - స్వఫణానున్నమయ్య - శ్వసన్
హరిమీక్షమాణస్తస్థౌ - కథంభూతః - శ్వసనరంధ్రే నాసావివరే - విషం యస్య స తథా - అంబరీషం భ్రాష్ట్రః - మండకపాకభాజనమిత్య
ర్థః - తద్వత్ సంతప్తాని స్తబ్ధాని ఈక్షణాని యస్య స తథా - ఉల్ముకాని ముఖే యస్య - స చ స చ॥ ౨౪॥ తమితి॥ హరిశ్చ క్రీడన్ - తమముం
సర్పం - పరిససార పరితో బభ్రామ - అతికరాలా విషాగ్నియుక్తా దృష్టిర్యస్య తం - జిహ్వయా ద్విశిఖయేతి ప్రతిముఖం ॥ ౨౫ ॥ ఏవ
మితి॥ ఏవం పరిభ్రమేణైవ హతమోజో యస్య తం - ఉన్నతావంసౌ యస్య తం - తస్య మూర్ధసు యే రత్ననికరాః - తేషాం స్పర్శేన - అ
త్యరుణం పాదాంబుజం యస్య సః - అత్ర ఛందోభంగ ఆర్షః - సనుకథం చంచలేషు శిరస్సు - ననర్త - తత్రాహ - అఖిలకలానామాదిగు

శాః ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణప్రాణాన్నిర్విశతో నందాదీన్వీక్ష్య తం హ్రదమ్ । ప్రత్యషేధత్స భగవాన్ రామః కృ
ష్ణానుభావవిత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్థం స్వగోకులమనన్యగతిం నిరీక్ష్య సస్త్రీకుమారమతిదుఃఖితమాత్మహేతోః ।
ఆజ్ఞాయ మర్త్యపదవీమనువర్తమానః స్థిత్వా ముహూర్తముదతిష్ఠదురంగబంధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ప్ర
థ్యమానవపుషా వ్యథితాత్మభోగస్త్యక్త్వోన్నమయ్య కుపితః స్వఫణాన్భుజంగః । తస్థౌ శ్వసఞ్ఛ్వసనరం
ధ్రవిషాంబరీషస్తబ్ధేక్షణోల్ముకముఖో హరిమీక్షమాణః ॥ ౨౪ ॥ తం జిహ్వయా ద్విశిఖయా పరిలేలి
హానం ద్వే సృక్కిణీ హ్యతికరాలవిషాగ్నిదృష్టిమ్ । క్రీడన్నముం పరిససార యథా ఖగేంద్రో బభ్రామ సో
ప్యవసరం ప్రసమీక్షమాణః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం పరిభ్రమహతౌజసమున్నతాంసమానమ్య తత్పృథుశిరస్స్వ
ధిరూఢ ఆద్యః । తన్మూర్ధరత్ననికరస్ప * ర్శాతితామ్రపాదాంబుజోఖిలకలాదిగురుర్ననర్త ॥ ౨౬ ॥
తం నర్తుముద్యతమవేక్ష్య తదా తదీయగంధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్వః । ప్రీత్యా మృదంగపణవా
నకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభిస్సహసోపసేదుః ॥ ౨౭ ॥ యద్యచ్ఛిరో న నమతేంగ శతైకశీర్ష్ణస్తత్త
న్మమర్ద ఖలదండధరోంఘ్రిపాతైః । క్షీణాయుషో భ్రమత ఉల్బణమాస్యతోసృఙ్నస్తో వమన్పరమక
శ్మలమాప నాగః ॥ ౨౮ ॥ తస్యాక్షిభిర్గరలముద్వమతశ్శిరస్సు యద్యత్సమున్నమతి నిశ్శ్వసతో రుషోచ్చైః ।
నృత్యన్పదానునమయన్దమయాంబభూవ పుష్పైః ప్రపూజిత ఇవేహ పుమాన్పురాణః ॥ ౨౯ ॥ తచ్చిత్ర
తాండవవిరుగ్ణఫణాసహస్రో రక్తం ముఖైరురు వమన్నృప భగ్నగాత్రః । స్మృత్వా చరాచరగురుం పురు
షం పురాణం నారాయణం తమరణం మనసా జగామ ॥ ౩౦ ॥ ....
కృష్ణస్య గర్భజగతోతిభరావసన్నం పార్ష్ణిప్రహారపరిరుగ్ణఫణాతపత్రమ్ । దృష్ట్వాహిమాద్యముప
సేదురముష్య పత్న్య ఆర్తాః శ్లథద్వసనభూషణకేశబంధాః ॥ ౩౧ ॥ తాస్తం సువిగ్నమనసోథ పురస్కృ
తార్భాః కాయాన్నిధాయ భువి భూతపతిం ప్రణేముః । సాధ్వ్యః కృతాంజలిపుటాశ్శమలస్య భర్తుర్మో

శ్రీ కాళీయపత్నీకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః

క్షేప్సవశ్శరణదం శరణం ప్రపన్నాః ॥ ౩౨ ॥ నాగపత్న్య ఊచుః ॥ న్యాయ్యో హి దండః కృతకిల్బిషేస్మింస్త

రుః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ యద్యదితి॥ శతైకశీర్ష్ణః శతం ఏకోనివుఖ్యాని శీర్షాణి యస్య తస్య - క్షీణాయుషోపి పునర్భ్రమతః - యద్యచ్ఛిరో
న నమతే స్తబ్ధతాం న జహాతి - నృత్యచ్ఛలేనాంఘ్రిపాతైస్తత్తన్మమర్ద - తథా చ - ఆస్యతో ముఖేభ్యః - నస్తో నాసావివరేభ్యశ్చ - అసృగ్వ
మన్॥ ౨౮॥ తస్యేతి॥ పునరపి రుషా ఉచ్చైర్నిశ్శ్వసతో యద్యత్సమున్నమతి - తత్తత్పదాఘాతేనానునమయన్ - ఇహాస్మిన్నవసరే - వ్యా
పైర్గంధర్వాదిభిః - శేషాసనః పురుష ఇవ స యశోదానందనః - పుష్పైః పూజితః - యద్వా - తదా గంధర్వాదిభిః పుష్పైః ప్రపూజితో
లోపైః పురాణ ఇవ పుమాన్ దృష్ట ఇతి - యద్వా - పుష్పైః ప్రపూజిత ఇవ ప్రసన్నస్సన్ - దమయాంబభూవ హితం కృతవానిత్యర్థః॥ ౨౯
తదితి॥ అరణం శరణం॥ ౩౦॥ కృష్ణస్యేతి॥ గర్భే జగంతి యస్య తస్యాతిభారేణ - అవసన్నమాక్రాంతం - పార్ష్ణిః పాదపృష్ఠం - ఆద్యం శ్రీ
కృష్ణం - శ్లథంతో విస్రంసమానాః - వసనాదయో యాసాం తాః ॥ ౩౧ ॥ తా ఇతి॥ శరణం ప్రపన్నాస్సత్యః - తం ప్రణేముః - సువిగ్నమన
స ఉద్విగ్నచిత్తాః - భువి తస్మిన్ స్థానే - జలాదధస్తాద్వా - తీరే వా - శమలస్య పాపాత్మనోపి - భర్తుర్మోక్షేప్సవః - భర్తుర్యచ్ఛమల

తస్యవా-భూతపతిం ప్రాణిమాత్రస్యపతిం-శరణదంఆశ్రయప్రదం॥ ౩౨ ॥ ప్రథమంతావత్కుపితంభగవంతం-దండానుమోదనేన షోడశభిశ్శ్లోకైః స్తువంతి- తత్ర॥ శ్లో ॥ దండానుమోదనంషడ్భిః దశభిశ్చహరేఃస్తుతిః। ప్రార్థనా పంచభిశ్శ్లోకైస్తతఃపన్నగయోషితామ్॥ త్రిధరీయాయంశ్లోకః॥న్యాయ్యఇతి॥నచనిగ్రహానుగ్రహలక్షణంవైషమ్యమిత్యాహుః-ధత్స ఇతి-ఫలంఅనుశంసన్ ఆలోచయన్॥ ౩౩॥ నిగ్రహోప్యస్యానుగ్రహఏవేత్యుక్తంపూర్వం-ఇదానీమనుగ్రహఏవాయంననిగ్రహఇత్యాహుః॥ అనుగ్రహఇతి॥నోస్మాకంయః దస్యసర్పత్వంద్రుశ్యతే-అతస్తన్మూలపాపనివర్తకోదండః-అనుగ్రహఏవ-క్రోధత్వేనప్రతీయమానోపీత్యర్థః॥౩౪॥ మహాంశ్చాయం దస్యసర్పత్వందృశ్యతే-అతస్తన్మూలపాపనివర్తకోదండః ... స్వయంమానరహితేన-అన్యేభ్యోమానదేనచ-సర్వంజీవయతీతిసర్వజీవః॥ మనుగ్రహఇతితస్యపూర్వపుణ్యమభినందంతి॥తపఇతి॥స్వయంమానరహితేన-అన్యేభ్యోమానదేనచ-సర్వంజీవయతీతిసర్వజీవః॥ ౩౫॥ ... నరపతిదినిమిత్తకఏషభాగ్యోదయః- కింత్వచింత్యం తవకృపావైభవమిత్యాహుః- శ్లోకత్రయేణ ॥ కస్యేతి ॥ తవ ఆదినా బ్రహ్మదయః ... పి- యస్యాఃశ్రియః ప్రసాదమిచ్ఛంతి-సాశ్రీలలనాపి-శ్రీరేవలలనా ఉత్తమాస్త్రీ - యస్యత్వదంఘ్రిస్పర్శాధికారస్య - వాంఛయా-స్పర్శాధికారఇత్యత్రఛందోభంగఆర్షః-తపఆచరత్- అస్యసర్పస్య- కింకృతమితికోవేత్తీత్యర్థః॥ ౩౬ ॥ నేతి॥యత్త్వ పాదరజః-ప్రపన్నాఃప్రాప్తాఃపారమేష్ఠ్యాదీన్యపి- తుచ్ఛంమన్యంతే ॥ ౩౭ ॥ తదితి॥ అహోభాగ్యమ్ అయమన్యైర్దుర్లభమపి ప్రాప- అన్యైర్బ్ర హ్మాదిభిరపి- పునఃకథంభూతంపాదరజః- యదిచ్ఛతఃసేవ్యంమేభవత్వితిప్రార్థయతఏవ- సమక్షంప్రత్యక్షతఏవ- విభవఃఆపేక్షితం సంపద్యతే ॥ ౩౮ ॥ నమ ఇతి ॥ భగవతే అచింత్యైశ్వర్యాది గుణాయ - కించ - పరమాత్మనే - తదుపాదానాయ - - తానిభూతాని

వావతారఃఖలనిగ్రహాయ। రిపోస్సుతానామపితుల్యదృష్టేర్ధత్సేదమంఫలమేవానుశంసన్॥ ౩౩ ॥ అనుగ్రహోయంభవతాకృతోహినోదండోసతాంతేఖలుకల్మషాపహః।యద్దందశూకత్వమముష్యదేహినఃక్రోధోపితేనుగ్రహఏవసమ్మతః ॥ ౩౪ ॥ తపస్సుతప్తంకిమనేనపూర్వంనిరస్తమానేనచమానదేన। ధర్మోథవాసర్వజనానుకంపయాయతోభవాంస్తుష్యతిసర్వజీవః ॥ ౩౫ ॥ కస్యానుభావోస్యనదేవవిద్మహేతవాంఘ్రిరేణుస్ప * శాధికారః। యద్వాంఛయాశ్రీలలనాచరత్తపోవిహాయకామాన్సుచిరంధృతవ్రతా॥ ౩౬ ॥ ననాకపృష్ఠంనచసార్వభౌమంనపారమేష్ఠ్యంనరసాధిపత్యమ్। నయోగసిద్ధీరపునర్భవంవావాంఛంతియత్పాదరజఃప్రపన్నాః॥ ౩౭॥ తదేషనాథాపదురాపమన్యైస్తమోజనిఃక్రోధవశోహ్యహీంద్రః। సంసారచక్రేభ్రమతశ్శరీరిణోయదిచ్ఛతస్స్యాద్విభవస్సమక్షః ॥ ౩౮ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేపురుషాయమహాత్మనే। భూతావాసాయభూతాయపరాయపరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయేబ్రహ్మణేనంతశక్తయే। అగుణాయావికారాయనమస్తేప్రాకృతాయచ॥ ౪౦॥ కాలాయకాలనాభాయకాలావయవసాక్షిణే। విశ్వాయతదుపద్రష్ట్రేతత్కర్త్రేవిశ్వహేతవే ॥ ౪౧ ॥ భూతమాత్రేంద్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాశయాత్మనే। త్రిగుణేనాభిమానేనగూఢస్వాత్మానుభూతయే॥ ౪౨ ॥ నమోనంతాయసూక్ష్మాయకూటస్థాయవిపశ్చితే। నానావాదా

శ్లో పైర్విశేషణాని- పురుషాయపూర్ణఅంతర్యామిరూపేణవర్తమానాయ- మహాత్మనే ఏవమప్యపరిచ్ఛిన్నాయ- కుతః భూతావాసాయఆకాశాద్యాశ్రయాయ- తదపికుతః- భూతాయపూర్వమపిసతే- కుతఃపరాయకారణాయ- కించ-పరమాత్మనేకారణాతీతాయ॥ ౩౯॥ కారణత్వంకారణాతీతత్వంచసమర్థయితుమాహుః॥జ్ఞానేతి॥జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే-జ్ఞానంజ్ఞప్తిః-విజ్ఞానంచిచ్ఛక్తిః-తయోర్నిధయే-తాభ్యాంపరిపూర్ణాయ-కథంతథాత్వమత ఉక్తం- బ్రహ్మణే- అనంతశక్తయే-బ్రహ్మణేకథంభూతాయ- అగుణాయ అవికారాయ-పునఃకథంభూతాయ-అనంతశక్తయే-ప్రాకృతాయప్రకృతిప్రవర్తకాయ-యద్వాఅప్రాకృతాయఅప్రాకృతానంతశక్తియుక్తాయ అయమర్థః- అగుణత్వాదవికారంబ్రహ్మ-జ్ఞప్తిమాత్రత్వాత్కారణాతీతంప్రకృతిప్రవర్తకానంతశక్తివిజ్ఞాననిధిత్వాదీశ్వరః కారణం-తదుభయాత్మనేనమఇతి॥౪౦॥అనంతశక్తిత్వాత్కాలశక్త్యావిశ్వస్రష్ట్రుత్వాదిరూపేణనమస్యంతి॥ కాలాయేతి॥కాలాయకాలస్వరూపాయ-కాలనాభాయకాలశక్త్యాశ్రయాయ-కాలావయవానాంసృష్ట్యాదిసమయానాం-సాక్షిణే-తతశ్చవిశ్వాయవిశ్వస్వరూపాయ- తర్హికింజడోహం- నహి- తదుపద్రష్ట్రే-నచద్రష్టృమాత్రాయ-కింతు-తత్కర్త్రే-నచ-కర్తృమాత్రాయ-విశ్వహేతవే సర్వకారణరూపాయ ॥ ౪౧ ॥ తదేవాహుః॥ భూతేతి॥ ఆశయశ్చిత్తం- భూతాదిరూపాయ- అతఃసర్వకారణరూపాయేతి- అహంకారాత్మతయానమస్యంతి- త్రిగుణేనేతి- ఏవంసృష్టికార్యే యస్త్రిగుణోభిమానః- తేనగూఢానాంస్వాంశభూతానామాత్మనామనుభూతిర్యేనతస్మై॥ ౪౨॥ త్వంతుఅహంకారానావృతఇతిస్తువంతి॥నమఇతి॥ అనంతాయఅహంకారాపరిచ్ఛేదాత్-అతఃసూక్ష్మాయ-అదృశ్యత్వాత్-అతఏవకూటస్థాయఉపాధికృతవికారాభావాత్-అతఏవవిపశ్చితేసర్వజ్ఞాయ-ఏవంస్తుత్వా- అచింత్యమాయత్వేనస్తువంతి

నానావాదానురోధాయ- అస్తి- నాస్తి- సర్వజ్ఞః- కించిద్జ్ఞః- బద్ధః- ముక్తః- ఏకః- అనేకః- ఇత్యాదీన్ నానానువాదాన్ అనురుణద్ధి- మాయయానువర్తత-ఇతి-యస్తస్మై -కించ-వాచ్యవాచకశక్తయే అభిధానాభిధేయశక్తిభేదాదపినానాత్వేన ప్రతీయమానా-యేత్యర్థః॥౪౩ అనావృతత్వమేవహేత్వంతరేణాపిసూచయంత్యఃస్తువంతి॥ నమ ఇతి॥ ప్రమాణమూలాయచక్షురాదీనాంచక్షురాదిరూపాయ- అతఏవ కవయేసర్వజ్ఞాయ- కుతః- శాస్త్రయోనయే వేదాత్మకనిశ్వాసాయ ॥ ౪౪ ॥ కించ- అనావృతైశ్వర్యత్వాదేవచతుర్మూర్తిస్వరూపేణసర్వోపాస్యత్వేననమంతి॥ నమః కృష్ణాయేతి॥ రామాయసంకర్షణాయ-వసుదేవసుతాయ-వసుదేవశబ్దితంశుద్ధంసత్త్వం- తత్ర ప్రకాశమానాయ- వాసుదేవాయేత్యర్థః- సాత్త్వతాముపాసకానాం- పతయే పాలకాయ-ఏవం చతుర్మూర్తయే కృష్ణాయతుభ్యంనమ ఇతి॥ ౪౫ ॥ కథంచతుర్మూర్తిరితితదాహుః॥ నమోగుణప్రదీపాయేతి॥ గుణాః అంతఃకరణాని- తాన్ ప్రదీపయతి ప్రకాశయతీతితథాతస్మై - చిత్తాద్యధిష్ఠాతృత్వేనచతుర్మూర్తిరితిభావః- నను- తథాప్యేకస్యైవ కథంచతుష్ట్వమతఆహుః-గుణాత్మచ్ఛాదనాయచ- తైరేవగుణైరుపాసకానాంఫలవైచిత్ర్యాయ-ఆత్మానమాచ్ఛాద్యనానాత్వేనప్రకాశమానాయేత్యర్థః-ననుకథంతర్హి ప్రతీతిరతఉక్తం-గుణవృత్త్యుపలక్ష్యాయ- చిత్తాదీనాంచేతనాధ్యవసాయాదివృత్తిభిరుపలక్ష్యాయ- ఉపలక్షణమేవాహుః- గుణద్రష్ట్రే తత్సాక్షిణే- కథంచిదుపలక్ష్య ఏవనభేదయ ఇత్యాహుః-స్వసంవిదే అగోచరాయేత్యర్థః॥ ౪౬॥ అగోచరత్వముపలక్ష్యత్వం- దర్శయంతోన్యేనమంతి॥ అవ్యాకృతేతి॥ అవ్యాకృతవిహారాయఅతర్క్యమహిమ్న ఇత్యర్థః-సర్వవ్యాకృతసిద్ధయే సర్వకార్యోత్పత్తిప్రకాశహేతుత్వేనోపలక్షణయోగ్యాయేత్యర్థః-ఉపలక్షణాంతరమాహుః-హృషీకేశ-కరణప్రవర్తక-కిం

నురోధాయ వాచ్యవాచకశక్తయే ॥ ౪౩ ॥ నమః ప్రమాణమూలాయకవయే శాస్త్రయోనయే । ప్రవృత్తాయనివృత్తాయనిగమాయనమోనమః ॥ ౪౪ ॥ నమః కృష్ణాయ రామాయవసుదేవసుతాయచ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్త్వతాం పతయేనమః ॥ ౪౫ ॥ నమోగుణప్రదీపాయ గుణాత్మచ్ఛాదనాయచ । గుణవృత్త్యుపలక్ష్యాయగుణద్రష్ట్రే స్వసంవిదే॥ ౪౬ ॥ అవ్యాకృతవిహారాయసర్వవ్యాకృతసిద్ధయే । హృషీకేశనమస్తేస్తు మునయే మౌనశీలినే ॥ ౪౭ ॥ పరావరగతిజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ తేనమః । అవిశ్వాయచవిశ్వాయతద్ద్రష్ట్రేస్యచహేతవే॥ ౪౮॥ త్వంహ్యస్యజన్మస్థితిసంయమాన్విభోగుణైరనీహోకృతకాలశక్తిధృక్ । తత్తత్స్వభావాన్ ప్రతిబోధయన్సతః సమీక్షయామోఘవిహారఈహసే ॥ ౪౯ ॥ తస్యైవతేమూస్తనవస్త్రిలోక్యాంశాంతాఅశాంతాఉత మూఢయోనయః । శాంతాఃప్రియాస్తేహ్యధునావితుంసతాంస్థాతుశ్చతేధర్మపరీప్సయేహతః॥ ౫౦॥ అపరాధస్సకృద్భర్త్రాసోఢవ్యస్స్వప్రజాకృతః । క్షంతుమర్హసిశాంతాత్మన్మూఢస్యత్వామజానతః॥ ౫౧ ॥ అనుగృహ్ణీష్వభగవన్ప్రాణాంస్త్యజతిపన్నగః। స్త్రీణాంనస్సాధుశోచ్యానాంపతిః ప్రాణః ప్రదీయ

విషయలిప్సయా- న- మునయేఆత్మారామాయ- కింసాధనవశేన- నహినహి- మౌనశీలినేమౌనమాత్మారామతా- తత్స్వభావాయ॥౪౭ పరావరేతి॥ కుతః పరావరగతిజ్ఞాయస్థూలసూక్ష్మాణాంగతిజ్ఞత్వేన- నక్వాపిసజ్జమానాయేత్యర్థః- అపిచ- సర్వాధ్యక్షాయ సర్వస్యాధిష్ఠాత్రే -కుతఏతత్- అవిశ్వాయ- నవిశ్వంయస్మిన్ తస్మిన్నపి భావభధయే- విశ్వాయచ తద్వివర్తాధిష్ఠానాయేత్యర్థః - తద్ద్రష్ట్రే అధ్యాసాపవాదసాక్షిణే- అపిచ- అస్యచవిశ్వాధ్యాసస్య- తదపవాదస్యచ - విద్యావిద్యాభ్యాం హేతవే - యద్వా - అవిశ్వాయ విశ్వతైజసాద్యవస్థారహితాయ-విశ్వాయమాయయా స్వాంశైస్తత్తదవస్థాయ- తద్ద్రష్ట్రే - తాసామవస్థానాంభావాభావసాక్షిణే-అన్యత్సమానం- తస్మాత్సర్వజ్ఞత్వసర్వాధిష్ఠాతృత్వాన్నాత్మారామత్వాదిభిర్నిరతిశయైశ్వర్యాయ- తుభ్యంనమ ఇతి ॥ శ్లో ॥ విశేషణైరసంకీర్ణైః పంచపంచాశతాసుతః। అహ స్త్రీభిః ప్రసన్నాయస్తాసామేవభవేద్ధరిః॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ ౪౮ ॥ ఏవంతావద్దండానుమోదనసమస్కారైశ్చభగవంతంప్రసాద్యేదానీంత్వదధీనప్రాణినాంకోపరాధ ఇత్యాశయవంత్యః ప్రార్థయంతే॥ త్వంహీతి॥ అస్యలోకస్యజన్మాదీన్ త్వమేవఅకృతఅకరోః-తతశ్చతాన్ తాన్ -సంస్కారరూపేణసతఃస్వభావాన్ -ఘోరత్వాదీన్ - ప్రబోధయన్ ఈహసే క్రీడసే- యద్వా- అస్యజన్మాదీన్ - త్వమేవమీహస ఇత్యన్వయః- కథంభూతః- అకృతా అనాదిర్యాకాలశక్తిః- తాంధారయతీతితథా- ఆత్మన్యుత్పన్నమానం॥ ౪౯ ॥ తస్యైతి॥ అతః- తస్యైవామూస్తనవః- తన్యంత ఇతితనవః క్రీడోపస్కారాః- తథాపి- తవాధునా శాంతాః ప్రియాః-కుతః-సతాంధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా- ఈహతః ప్రవర్తమానస్య-అతస్తానవితుం-స్థాతుఃస్థితస్య॥ ౫౦॥ ఏవంచతవా ప్రియా ఏవకాదృశ్యపరాధః- తర్హిసోఢవ్య ఇత్యాహుః॥ అపరాధ ఇతి॥ ౫౧॥ ౫౨ ॥ యుష్మదనుగ్రహేణాపి అన్యేషాంమృత్యురేవేతిచేన్నేత్యా

హుః॥ విధేహీతి॥ త్వదాజ్ఞయా- ప్రాణినోనాద్యామేతిభావః॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ వయమితి॥ యదసద్గ్రహ ఇతి- యతః స్వభావ... తేనా సద్గ్రహరూపః- యద్వా- యతః స్వభావాత్- అసతిదేహాదావాగ్రహః- సదుస్త్యజ ఇతి ॥ ౫౬ ॥ త్వయేతి॥ గుణైర్వివిధతయా స్వం సృజ్యత ఇతి గుణవిసర్జనం- తత్రాపి నానాస్వభావాదయోయస్యతత్॥ ౫౭॥ వయమితి॥ జాత్యాజన్మనైవ- ఉరుమన్యురేషాంతే... యం కథంత్యజామః॥ ౫౮ ॥ భవానితి॥ హియస్మాత్ - తత్ర త్వన్మాయాత్యాగే- భవానేవ కారణమిత్యనుగ్రహం విధేహి- మమాజ్ఞ... ౫౯ ॥ ఇతీతి॥ యతోగోభిర్నృభిశ్చనదీభుజ్యతామితి ॥ ౬౦ ॥ యఇతి॥ తస్య ... భావతేతి- ఈశ్వరత్వాన్నిగ్రహంవా- విధేహి॥ ౫౯ ॥ ఇతీతి॥ యతోగోభిర్నృభిశ్చనదీభుజ్యతామితి... త్వయిస్థితేతన్న సంభవతీతి... ష్మాభిర్భయం నోత్పాదనీయమిత్యాజ్ఞా॥ ౬౧ ॥ ఇతోపిత్వయానిర్గంతవ్యమిత్యాహ॥ యఇతి॥ త్వయిస్థితేతన్నసంభవతీతిభావః॥

తామ్॥ ౫౨॥ విధేహి తేకింకరీణామనుష్ఠేయంతవాజ్ఞయా। యచ్ఛ్రద్ధయానుతిష్ఠన్వై ముచ్యతేసర్వ బంధనాత్ ॥ ౫౩ ॥ బాదరాయణిః॥ ఇత్థంసనాగపత్నీభిర్భగవాన్సమభిష్టుతః। మూర్ఛితంభగ్నశి రసంవిససర్జాంఘ్రికుట్టనైః॥ ౫౪॥ ప్రతిలబ్ధేంద్రియప్రాణః కాళీయశ్శనకైర్హరిమ్। కృచ్ఛ్రాత్స ముచ్ఛ్వసన్దీనః కృష్ణంప్రాహకృతాంజలిః ॥ ౫౫ ॥ కాళీయః॥ వయంఖలాస్సహోత్పత్త్యాతామ సాదీర్ఘమన్యవః। స్వభావోదుస్త్యజోనాథభూతానాంయదసద్గ్రహః॥ ౫౬ ॥ త్వయాసృష్టమిదం సర్వంధాతర్గుణవిసర్జనమ్। నానాస్వభావవీర్యౌజోయోనిబీజాశయాకృతి॥ ౫౭ ॥ వయంచతత్ర భగవన్సర్పాజాత్యోరుమన్యవః। కథంత్యజామస్త్వన్మాయాందుస్త్యజాంమోహితాస్తయా॥ ౫౮ ॥ భవాన్హికారణంతత్రసర్వజ్ఞోజగదీశ్వరః। అనుగ్రహంనిగ్రహంవామన్యసేతద్విధేహినః॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యాకర్ణ్యవచఃప్రాహభగవాన్కార్యమానుషః। నాత్రస్థేయంత్వయాసర్ప సముద్రంయాహిమాచిరమ్॥ స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాఢ్యోగోనృభిర్భుజ్యతాంనదీ॥ ౬౦॥ యఏతత్సం స్మరేన్మర్త్యస్తుభ్యంమదనుశాసనమ్। కీర్తయన్నుభయోస్సంధ్యోర్నయుష్మద్భయమాప్నుయాత్॥ ౬౧॥ యోస్మిన్స్నాత్వామదాక్రీడే దేవాదీంస్తర్పయేజ్జలైః। ఉపోష్యవాస్మరన్నర్చన్సర్వ పాపైఃప్రముచ్యతే॥ ౬౨ ॥ ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతముపాశ్రితః। యద్భయాత్ససుపర్ణ స్త్వాంనాద్యాన్మత్పదలాంఛితమ్॥ ౬౩ ॥ ఋషిః॥ ముక్తోభగవతారాజన్కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా। తంపూజయామాసముదానాగః పత్నీభిరాదరాత్ ॥ ౬౪ ॥ దివ్యాంబరస్రఙ్మణిభిఃపరార్ధ్యైరపిభూ షణైః। దివ్యగంధానులేపైశ్చమహత్యోత్పలమాలయా॥ ౬౫ ॥ పూజయిత్వాజగన్నాథంప్రసాద్యగ రుడధ్వజమ్। నాగరాజోభ్యనుజ్ఞాతఃపరిక్రమ్యాభివంద్యతమ్॥ ౬౬॥ సకళత్రసుహృత్పుత్రోద్వీపమబ్ధే ర్జగామహ। తదైవసామృతజలాయమునానిర్విషాభవత్ ॥ ౬౭ ॥ అనుగ్రహాద్భగవతఃక్రీడామను జరూపిణః॥ ౬౮॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - షోడశోధ్యాయః.

రాజా ॥ నాగాలయంరమణకం కస్మాత్తత్యాజకాళీయః। కృతంకింవాసుపర్ణస్య తేనైకేనాస మంజసమ్॥౧॥ శ్రీశుకః॥ ఉపహార్యైస్సర్పజనైర్మాసిమాసీహయోబలిః। వానస్పత్యోమహాబాహో నాగానాంప్రాఙ్నిరూపితః॥ ౨ ॥ స్వంస్వంభాగంప్రయచ్ఛంతినాగాఃపర్వణిపర్వణి। గోపీథాయా

౬౨ ॥ నచతవగరుడయంభవేదిత్యాహ॥ ద్వీపమితి ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ఇతి- భావార్థదీపికాయాం షోడశోధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ నాగంసప్తదశేనాగాలయంతంనిరయాపయత్। బంధూంశ్చసఖిసః శ్రాంతాన్సుప్తాంస్తత్రదవాదపాత్ ॥ నాగేతి॥ అసమంజస మప్రియం॥ ౧॥ ఉపహార్యైరితి॥ఉపహార్యైర్భర్తవ్యైః- సర్పజనైఃసర్పాయత్తైర్జనైః- వానస్పత్యఃవనస్పతేమూలేదేయః- నాగా నాంతద్బాధాపరిహారాయ- యోబలిఃనిరూపితః ఉపకల్పితః- యద్వా- ఉపహార్యైస్సుపర్ణభక్ష్యైః- సర్పాఏవజనాః తైః - నాగా నాంసంబంధీభాగః- యస్మిన్ప్రతిపత్తౌనాగోదీయతే- తథాభూతోయోబలిఃసుపర్ణాయనిరూపితఇతి॥ ౨ ॥ స్వమితి॥ తేచనాగాః స్వం స్వంభాగం- జనైర్దత్తం- సుపర్ణాయప్రయచ్ఛంతి- తతోపీతాః- గోపీథాయరక్షణాయ ॥ ౩ ॥ విషేతి॥ విషవీర్యాభ్యాంయోమహా...

తేనావిష్టః- కాద్రవేయః కద్రూపుత్రః- కాళీయః- గరుడం కదర్థీకృత్య అవిగణయ్య- స్వం భాగమదత్వా- అన్యైర్దత్తమపి- తం బలిం స్వయమేవ బుభుజే॥ ౪॥ ౫॥ తమితి॥ విషమేవాయుధం యస్య సః- ప్రత్యభ్యయాత్ యోద్ధుం ప్రతిజగామ-ఉచ్ఛ్రితనైకమస్తకః- ఉన్నమితానేకఫణః- రదాయుధః దంతాయుధః - కరాళజిహ్వశ్చాసావుచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనశ్చ-ఉచ్ఛ్వసితాని ఉజ్జృంభితాని ఉగ్రాణి లోచనానియస్య సః॥ ౬॥ తమితి॥ తార్క్ష్యపుత్రో గరుడః-మధుసూదనస్యాసనం యస్మిన్ సః॥ ౭॥ సుపర్ణేతి॥ తస్య గరుడస్యాగమ్యం అగాధతయా చ దురాసదం॥ ౮॥ తదగమ్యత్వే కారణాంతరమాహ॥ తత్రేతి॥ నివారితోపి-అహరత్ అభక్షయత్॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ తదితి॥ త

త్మనస్సర్పస్సుపర్ణాయ మహాత్మనే॥ ౩॥ విషవీర్యమదావిష్టః కాద్రవేయస్తు కాళీయః। కదర్థీకృత్య
గరుడం స్వయం తం బుభుజే బలిమ్॥ ౪ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో రాజన్ గరుత్మాన్ భగవత్ప్రియః। విజిఘాం
సుర్మహావేగః కాళీయం సముపాద్రవత్ ॥ ౫ ॥ తమాపతన్తం తరసా విషాయుధః ప్రత్యభ్యయాదు
చ్ఛ్రితనైకమస్తకః। దద్భిస్సుపర్ణం వ్యదశద్దదాయుధః కరాళజిహ్వోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనః ॥
౬ ॥ తం తార్క్ష్యపుత్రస్సనిరస్య మన్యుమాన్ ప్రచండవేగో మధుసూదనాసనః। పక్షేణ సవ్యేన హిర
ణ్యరోచిషా జఘాన కద్రూసుతముగ్రవిక్రమః॥ ౭॥ సుపర్ణపక్షాభిహతః కాళీయోఽతీవవిహ్వలః। హ్ర
దం వివేశ కాళిన్ద్యాస్తదగమ్యం దురాసదమ్॥ ౮॥ తత్రైకదా జలచరం గరుడో భక్ష్యమీప్సితమ్। నివారి
తస్సౌభరిణా ప్రసహ్య క్షుధితోఽహరత్॥ ౯॥ మీనాన్ సుదుఃఖితాన్ దృష్ట్వా దీనాన్ మీనపతౌ హతే। కృ
పయా సౌభరిః ప్రాహ తత్రత్యక్షేమమాచరన్॥ ౧౦ ॥ అత్ర ప్రవిశ్య గరుడో యది మత్స్యాన్ స ఖాద
తి। సద్యః ప్రాణైర్వియుజ్యేత సత్యమేతద్బ్రవీమ్యహమ్॥ ౧౧॥ తత్కాళీయః పరం వేద నాన్యః కశ్చన
లేలిహః। అవాత్సీద్గరుడాద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసితః॥ ౧౨॥ కృష్ణం హ్రదాద్వినిష్క్రాన్తం దివ్యస్రగ్గ
న్ధవాససమ్। మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృతమ్॥ ౧౩ ॥ ఉపలభ్యోత్థితాస్సర్వే లబ్ధప్రా
ణా ఇవాసవః। ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాభిరేమిరే॥ ౧౪॥ యశోదా రోహిణీ నన్దో గో
ప్యో గోపాశ్చ కౌరవ। కృష్ణం సమేత్య లబ్ధేహా ఆసన్ లబ్ధమనోరథాః॥ ౧౫॥ రామశ్చాచ్యుతమాలిఙ్గ్య
జహాసాస్యానుభావవిత్। నగా గావో వృషా వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్॥ ౧౬॥ నన్దం విప్రాస్సమా
గమ్య గురవస్సకళత్రకాః। ఊచుస్తే కాళీయగ్రస్తో దిష్ట్యా ముక్తస్తవాత్మజః॥ ౧౭ ॥ యశోదా చ మహా
భాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ। పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య ముమోచాశ్రుకణాన్ బహూన్ ॥ ౧౮ ॥ తతశ్చా
స్తంగతే భానౌ కృష్ణో వాసమకల్పయత్। స రామస్సహ గోపాలో మాతాపితృసగోధనః॥ ౧౯॥ తాం
రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్ర క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమకర్శితాః। ఊషుర్వ్రజౌకసో గావో కాళిన్ద్యా ఉ

దవాగ్నితో- గోపసంరక్షణఘట్టః.

పకూలతః॥ ౨౦ ॥ తదా శువిపినోద్ధూతో దవాగ్నిస్సర్వతో వ్రజమ్। సుప్తం నిశీథ ఆవృత్య ప్రదగ్ధుముపచ
క్రమే॥ ౨౧ ॥ తత ఉత్థాయ సంభ్రాన్తా దహ్యమానా వ్రజౌకసః। కృష్ణం యయుస్తే శరణం మాయామను
జమీశ్వరమ్॥ ౨౨॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హే రామామితవిక్రమ। ఏష ఘోరతమో వహ్నిస్తావకాన్
గ్రసతే హి నః॥ ౨౩ ॥ సుదుస్తరాత్స్వాన్నః పాహి కాలాగ్నేస్సుహృదః ప్రభో। న శక్నుమస్త్వచ్చ
రణం సంత్యక్తుమకుతోభయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః। తమగ్నిమపిబ

లేలిహః సర్పః-అవాత్సీత్ తత్రావాత్సీత్॥ ౧౨॥ కృష్ణమితి॥ జాంబూనదం సువర్ణం- తేనాలంకృతం ॥ ౧౩ ॥ ఉపలభ్యేతి॥ అసవః ఇంద్రియాణి- ప్రమోదనిభృతాత్మానః ఆనందపూర్ణమనసః॥ ౧౪॥ యశోదేతి॥ లబ్ధేహాః లబ్ధచేష్టాః॥ ౧౫॥ రామ ఇతి॥ నగాః వృక్షాః అప-పూర్వం శుష్కాస్సంతః- సద్య ఏవ విరూఢా ఇత్యర్థః॥ ౧౬॥ నందమితి॥ తే విప్రాః ఊచుః॥ ౧౭ ॥ యశోదేతి॥ నష్టలబ్ధప్రజా నష్టప్రాయా పునర్లబ్ధా ప్రజా యయా సా॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తామితి॥ శ్రమణ కర్శితాః-ఉపకూలతః కూలప్రాంతే॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ సుదుస్తరాదితి॥ కాలాగ్నేః మృత్యురూపాదగ్నేః- న మృత్యోర్బిభీమః- కింతు- త్వచ్చరణవియోగాదిత్యాహ॥ నశక్నుమ ఇతి ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థమి

తి॥ శ్లో॥ విమోహనహదందైనతతస్స్వశరణంగతాన్। గోపానపాదనంతో సావనంతవనవహ్నితః॥ శ్రీధరీయాయంశ్లోకః॥ ౨౫॥
భావార్థదీపికాయాం- సప్తదశోధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ అష్టాదశేతతో గ్రీష్మేవసంతగుణలక్షితే। అభూతయద్బలేనాలం ప్రలంబంలీలయాహరిః॥ కృత్వానృత్యంకథాగ్రెషు కాళీయ
కౌతుకం। బలం ప్రలంబకుంగాంస మారోపాయదమిత్రహా ॥ ౧ ॥ వ్రజఇతి॥ గోపాలఛద్మమాయయా- గోపాలనమేవ ఛద్మయస్యా
యా॥ ౨॥ ౩॥ వసంతసామ్యమాహ - చతుర్భిః॥ యత్రేతి॥ యత్రగ్రీష్మేపి - నిర్ఝరాణాం-నిర్హ్రాదేన ఘోషేణ-నివృత్త
నాః ఝిల్లీ ధ్వనయః- ఝిల్లికాః కఠోరధ్వనయః-సూక్ష్మకీటాయస్మిన్-తథాభూతంబృందావనంభవంతి- కించ-శశ్వత్తైషాంనిర్ఝ
రాంశీకరైః అంబుకణైః- జుష్టాః స్నిగ్ధాయె ద్రుమాస్తేషాంమండలైర్మండితం॥ ౪॥ సరిదితి॥ యత్ర గ్రీష్మే- వనేవా-నిదాఘో గ్రీష్మ

త్రీవ్రమనంతోనంతశక్తిధృత్। ౨౫॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - సప్తదశోధ్యాయః

గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారంభః

శ్రీశుకః॥ అథకృష్ణఃపరివృతో జ్ఞాతిభిర్ముదితాత్మభిః। అనుగీయమానోన్యవిశద్వ్రజంగోకులమం
డితః॥ ౧॥ వ్రజేవిక్రీడతోరేవంగోపాలచ్ఛద్మమాయయా। గ్రీష్మోనామర్తురభవన్నాతిప్రేయాంఛ
రీరిణామ్॥ ౨॥ సచబృందావనగుణైర్వసంతఇవలక్షితః। యత్రాస్తేభగవాన్సాక్షాద్రామేణస
హకేశవః॥ ౩॥ యత్రనిర్ఝరనిర్హ్రాదనివృత్తస్వనఝిల్లికమ్। శశ్వత్తచ్ఛీకరర్జీషద్రుమమం
డలమండితమ్॥ ౪॥ సరిత్సరఃప్రస్రవణోర్మివాయునాకహ్లారకంజోత్పలరేణుహారిణా। నవిద్యతేయ
త్రవనౌకసాందవోనిదాఘవహ్న్యర్కభవోతిశాద్వలే॥ ౫॥ అగాధతోయహ్రదినీతటోర్మిభి
ర్ద్రవత్పురీష్యాఃపులినైస్సమంతతః। నయత్రచండాంశుకరావిషోల్బణాభువోరసంశాద్వలితంవిగృ
హ్ణతే॥ ౬॥ వనంకుసుమితంశ్రీమన్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్। గాయన్మయూరభ్రమరంకూజత్కోకిలసార
సమ్॥ ౭॥ క్రీడిష్యమాణస్తత్కృష్ణోభగవాన్బలసంయుతః। వేణుంవిరణయన్గోపైర్గోధనైస్సంవృతో
విశత్॥ ౮॥ ప్రవాళబర్హస్తబకస్రగ్ధాతుకృతభూషణాః। రామకృష్ణాదయోగోపానన్నృతుర్యుయు
ధుర్జగుః॥ ౯॥ కృష్ణస్యనృత్యతఃకేచిజ్జగుఃకేచిదవాదయన్। వేణుపాణితలైశ్శృంగైఃప్రశశంసుర
థాపరే॥ ౧౦॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నాదేవాగోపాలరూపిణః। ఈడిరేకృష్ణరామౌచనటాఇవనటంనృ
ప॥ ౧౧॥ భ్రమణైర్లంఘనైఃక్షేపైరాస్ఫోటనవికర్షణైః। చిక్రీడతుర్నియుద్ధేనకాకపక్షధరా
వుభౌ॥ ౧౨॥ క్వచిన్నృత్యత్సుచాన్యేషుగాయకౌవాదకౌస్వయమ్। శశంసతుర్మహారాజసాధు
సాధ్వితివాదినౌ॥ ౧౩॥ క్వచిత్కుంభైఃక్వచిద్బిల్వైఃక్వచామలకముష్టిభిః। అస్పృశ్యనేత్రబంధాద్యైః
క్వచిన్మృగఖగేహయా॥ ౧౪॥ క్వచిచ్చదర్దురప్లావైర్వివిధైరుపహాసకైః। కదాచిదాందోళికయా
కర్హిచిన్నృపచేష్టయా॥ ౧౫॥ ఏవంతౌలోకసిద్ధాభిఃక్రీడాభిశ్చేరతుర్వనే। నద్యద్రిద్రోణికుంజే

ప్రలంబాసురవధఘట్టః

షుకాననేషుసరస్సుచ॥ ౧౬॥ పశూంశ్చారయతోర్గోపైస్తద్వనేరామకృష్ణయోః। గోపరూపీప్రలం

శేన-శతాలీసవహ్న్యర్కాభ్యాంచభవతియోదవః తాపః. అతిశాద్వలేఅతిహరితతృణాకీర్ణే- యద్వా- అతి క్రాంతశాద్వలేపి స్థ
౫॥ నసుశాద్వలమువకుత స్త్వంత్రాహ॥ అగాధేతి॥ అగాధానితోయానియాసాంతాసాం-హ్రదినీనాంతటస్పర్శినీభిరూర్మి
పులినైస్సహ-ద్రవత్పురీషఃపంకోయస్యాస్తస్యాః- భువః-రసంశాద్వలితంశాద్వలరూపతాంచ-విషవదుల్బణా అపి-సూర్యరశ్మయో
గృహ్ణతేనహరంతి॥ ౬॥ వనమితి॥ తద్వనం- నదంతఃచిత్రాః-మృగాః-ద్విజాశ్చయస్మిన్- గాయంతోమయూరాః భ్రమరాశ్చయస్మి
కూజంతః కోకిలాః- రసాశ్చయస్మిన్తత్॥ ౭॥ క్రీడిష్యమాణఇతి॥ తద్వనం అవిశత్॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ భ్రమణైరితి॥ కాకప
చూడాకరణాత్ ప్రాక్తనకేశాః-భ్రమణాదిప్రకారైః-నియుద్ధేనబాహుయుద్ధేన-చిక్రీడతుః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ క్వచిదితి॥ కుంభైః కుంభ
తుఫలైః-అస్పృశ్యత్వం- నేత్రబంధశ్చతదాద్యైః- మృగాణాం ఖగానాంచ చేష్టయా॥ ౧౪॥ క్వచిదితి॥ దర్దురప్లావైర్మండూక
భిః-ఆందోళికయా-డోలాలంబనేన-నృపాణామివలీలయా॥ ౧౫॥ ఏవమితి॥ నద్యః అద్రిద్రోణయః-కుంజానిచ-రమ్యేషు॥ ౧౬॥ పశూ

చారయతోఽస్యతోః- తద్వనే తస్మిన్ వనే - తరుణాజిహీర్షయా॥ ౧౬॥ ౧౭॥ తత్రేతి॥ యథాయథం వయోబలాద్యనురూపం-ద్వంద్వీభూయ॥ ౧౮॥ తత్రేతి॥ పరివృఢౌ నాయకౌ- తత్ర కేచన శ్రీకృష్ణసంఘట్టినః శ్రీకృష్ణపక్షీయాః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ వహంత ఇతి॥ వాహ్యమానాః పృష్ఠే నోహ్యమానాః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ అవిషహ్యమితి॥ కృష్ణదృష్టిపంచనాయ - అవరుహ్యతే యస్మిన్నిత్యవరోహణం మర్యాదా - తతః పరం దూరమగాత్ ॥ ౨౫॥ తమితి॥ ధరణిధరేంద్రవద్గౌరవం యస్య తం- నిజం ఆసురం వపుః- ఆస్థితః- పురటపరిచ్ఛదః సువర్ణాలంకారః- తటిద్ద్యుమాన్ విద్యుద్దీప్తిమాన్ నిత్యాలంకారోపమా- ఉడుపతివాడితి రామోపమా- ఉడుపతిం వహతీత్యుడుపతివాట్ యథోచితస్థానే ముక్తాస్థితా విద్యుతో భవంతి- ఉపరిచోడుపతిః తదాసోంబుదో యథా భాతి- తద్వద్బభావిత్యర్థః॥ ౨౬॥ నిరీక్ష్యేతి॥ అలం అతివేగేన- ప్రదీప్తే దృశౌ యస్మిన్ వపుషి తత్- భ్రుకుటితటసంలగ్నా ఉగ్రదంష్ట్రా యస్మిన్ తత్- ప్రదీప్తదృక్ భ్రుకుటితటం యస్మిన్- ఉగ్రాః దంష్ట్రా

భోగాదసురస్తజ్జిహీర్షయా ॥ ౧౬ ॥ తం విద్వానపి దాశార్హో భగవాన్ సర్వదర్శనః । అన్వ
మోదత తత్సఖ్యం వధం తస్య విచింతయన్ ॥ ౧౭ ॥ తత్రోపాహూయ గోపాలాన్ కృష్ణః ప్రాహ విహా
రవిత్ । హే గోపా విహరిష్యామో ద్వంద్వీభూయ యథాయథమ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్ర చక్రుః పరివృఢౌ గోపా రా
మజనార్దనౌ । కృష్ణసంఘట్టినః కేచిదాసన్ రామస్య చాపరే ॥ ౨౦ ॥ ఆచేరుర్వివిధాః క్రీడా వాహ్యవాహ
కలక్షణాః । తత్రారోహంతి జేతారో వహంతి చ పరాజితాః ॥ ౨౧ ॥ వహంతో వాహ్యమానాశ్చ చా
రయంతశ్చ గోధనమ్ । భాండీరకం నామ వటం జగ్ముః కృష్ణపురోగమాః ॥ ౨౨ ॥ రామసంఘట్టినో యర్హి
శ్రీదామవృషభాదయః । క్రీడాయాం జయినస్తాంస్తానూహుః కృష్ణాదయో నృప ॥ ౨౩ ॥ ఉవా
హ కృష్ణో భగవాన్ శ్రీదామానం పరాజితః । వృషభం భద్రసేనస్తు ప్రలంబో రోహిణీసుతమ్ ॥ ౨౪ ॥
అవిషహ్యం మన్యమానః కృష్ణం దానవపుంగవః । వహన్ ద్రుతతరం ప్రాగాదవరోహణతః పరమ్ ॥
౨౫ ॥ తముద్వహన్ ధరణిధరేంద్రగౌరవం మహాసురో విగతరయో నిజం వపుః । స ఆస్థితః పురటపరి
చ్ఛదో బభౌ తటిద్ద్యుమానుడుపతివాడివాంబుదః ॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య తద్వపురలమంబరే చరత్ ప్రదీప్తదృగ్భ్రు
కుటితటోగ్రదంష్ట్రమ్ । జ్వలచ్ఛిఖం కటకకిరీటకుండలత్విషాద్భుతం హలధర ఈషదత్రసత్ ॥ ౨౭ ॥ అ
థాగతస్మృతిరభయో రిపుం బలో విహాయ సార్థమివ హరంతమాత్మనః । రుషాహనచ్ఛిరసి దృఢేన ముష్టి
నా సురాధిపో గిరిమివ వజ్రరంహసా ॥ ౨౮ ॥ స ఆహతః సపది విశీర్ణమస్తకో ముఖాద్వమన్ రుధిరమప
స్మృతోఽసురః । మహారవం వ్యసురపతత్ సమీరయన్ గిరిర్యథా మఘవత ఆయుధాహతః ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా
ప్రలంబం నిహతం బలేన బలశాలినా । గోపాః సువిస్మితా ఆసన్ సాధుం సాధురూపిణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆశిషోభి
గృణంతస్తం ప్రశశంసుస్తదర్హణమ్ । ప్రేత్యాగతమివాలింగ్య ప్రేమవిహ్వలచేతసః ॥ ౩౧ ॥ పాపే ప్ర
లంబే నిహతే దేవాః పరమనిర్వృతాః । అభ్యవర్షన్ బలం మాల్యైః శశంసుః సాధు సాధ్వితి ॥ ౩౨ ॥ ఇతి
శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - అష్టాదశోధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
క్రీడాసక్తేషు గోపేషు తద్గావో దూరచారిణీః * । స్వైరం చరంత్యో వివిశుస్తృణలోభేన గహ్వరమ్ ॥
౧ ॥ అజా గావో మహిష్యశ్చ నివిశంత్యో వనాద్వనమ్ । ముంజాటవీం నివివిశుః క్రందంత్యో దావతర్షి
తాః ॥ ౨ ॥ తేఽపశ్యంతః పశూన్ గోపాః కృష్ణరామాదయస్తథా । జాతానుతాపా వివిశుర్విచిన్వంతో గ

యస్మిన్- తచ్చ తచ్చేతి వా- జ్వలంత్యః శిఖాః కేశాః యస్మిన్ తత్॥ ౨౭॥ అథేతి॥ ఆగతస్మృతిః- అభయ ఇవ- ఆత్మనః సార్థం- గోపసమూహం విహాయ- హరంతం రిపుం అహనత్ - యద్వా- విహాయసా ఆకాశమార్గేణ- ఆత్మనః ప్రాప్తం- అర్థమివ హరంతమితి- వజ్రరంహసా వజ్రవేగేన- ముష్టినా॥ ౨౮॥ స ఇతి॥ అపస్మృతః గతస్మృతిః- మహారవం సమీరయన్॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఆశిష ఇతి॥ తదర్హణం ప్రశంసార్హం॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- అష్టాదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్లో॥ ఊనవింశే నివిష్టం తు గోపగోకులమచ్యుతః । ముంజారణ్యమరణ్యాగ్నేరరక్షత్తన్నిపానతః॥ క్రీడేతి॥ దూరచారిణీః దూరచారిణ్యః- తృణమార్గే ద్వితీయా॥ ౧॥ అజా ఇతి॥ వనాద్వనాంతరం నివిశంత్యః- దావేన తర్షితాః తృషితాః- క్రందత్యః ఇషీకాటవీం అత్యుచ్ఛ్రితఘనతృణశేషారణ్యం వివిశుః॥ ౨ ॥ త ఇతి॥ కృష్ణరామా ఆదిర్యేషాం తే- నముతా॥ ౩॥ తృష్టైరితి॥ తాసాం గవాం ఖురైః- దద్భిశ్చ- ఛిన్నైః

స్తృణైర్గోష్పదైరంకితైశ్చభూప్రదేశైశ్చ- గవాంమార్గమన్వగమన్- నష్టాజీవ్యాఃగతజీవికా సాధనాః॥ ౪॥ ముంజాటవ్యామి
ముంజాటవ్యాంప్రాప్యైవ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తత ఇతి॥ గోపానాంనాశహేతుర్వనవహ్నిః- సర్వతః ప్రాదురభూత్ - సారథినా వాయునా
ల॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ తథేతి॥ కృచ్ఛ్రాత్ గహ్వరప్రవేశకృచ్ఛ్రాదిజనితాత్ -తత్ క్షణమేవ సంభాండీరంనీత్వా- తాన మోచయత్
త్యర్థః॥ ౧౩॥ తత ఇతి॥ క్షణేనైవ భాండీరంప్రాపితాః-తత్ర అక్షిణ్యున్మీల్యవిస్మితా ఆసన్॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ శ్లో॥ శ్రీ
స్వగోపానాం స్వాంగమారుహ్యాపృష్టతామ్. నైవైశ్వర్యమావిరకరోద్వనవహ్ని నిపానతః ॥ శ్రీ ధరీయోయం శ్లోకః॥ ఇతిభావ
పికాయాం-ఏకోనవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

తృణైస్తత్ఖురదచ్ఛిన్నైర్గోష్పదైరంకితైర్గవామ్ । మార్గమన్వగమన్సర్వేనష్టాజీవ్యా విచేతసః ॥ ౩ ॥ ముంజాటవ్యాంభ్రష్టమార్గంక్రందమానంస్వగోధనమ్ । అప్రాప్యతృషితాశ్శ్రాంతాస్తతస్తేసన్న్యవర్తయన్ ॥ ౫ ॥ కృష్ణఃప్రోత్తుంగమారుహ్యవృక్షంమేఘనిభచ్ఛవిః । ఆత్మానమాహ్వయామాసదర్శయన్గాస్స్వనామభిః ॥ ౬ ॥ తా ఆహూతాభగవతామేఘగంభీరయాగిరా । స్వనామ్నాం నినదంశ్రుత్వాప్రతినేదుఃప్రహర్షితాః ॥ ౭ ॥ తతస్సమంతాద్వనధూమకేతుర్యదృచ్ఛయాభూత్ క్షయకృద్వనౌకసామ్ । సమీరతస్సారథినోల్బణోల్ముకైర్విలేలిహానఃస్థిరజంగమాన్మహాన్ ॥ ౮ ॥ తమాపతంతంపరితోదవాగ్నింగోపాస్సగావఃప్రసమీక్ష్యభీతాః । ఊచుశ్చకృష్ణంసబలంప్రపన్నాయథాహరింమృత్యుభయార్దితాజనాః ॥ ౯ ॥ గోపాః ॥ కృష్ణకృష్ణమహావీర్య హేరామామితవిక్రమ । దవాగ్నినాదహ్యమానాన్ ప్రపన్నాంస్త్రాతుమర్హథః ॥ ౧౦ ॥ నూనంత్వద్బాంధవాఃకృష్ణనాహార్హంత్యేవావసాదితుమ్ । వయంహిసర్వధర్మజ్ఞత్వన్నాథాస్త్వత్పరాయణాః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీ శుకః ॥ వచోనిశమ్య కృపణంబంధూనాంభగవాన్హరిః । నిమీలయతమాభైష్టలోచనానీత్యభాషత ॥ ౧౨ ॥ తథేతిమీలితాక్షేషుభగవానగ్నిముల్బణమ్ । పీత్వాముఖేనతాన్కృచ్ఛ్రాద్యోగాధీశోవ్యమోచయత్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చతేక్షీణ్యున్మీల్యపునర్భాండీరమాపితాః । నిశామ్యవిస్మితాఆసన్నాత్మానంగాశ్చమోచితాః ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణస్యయోగవీర్యంతద్యోగమాయానుభావితమ్ । దవాగ్నేరాత్మనఃక్షేమంవీక్ష్యతంమేనిరేమరమ్ ॥ ౧౫ ॥ గాస్సన్నివర్త్యసాయాహ్నేసహరామోజనార్దనః । వేణుంవిరణయన్గోష్ఠమగాద్గోపైరభిష్టుతః ॥ ౧౬ ॥ గోపీనాంపరమానందఆసీద్గోవిందదర్శనే । క్షణంయుగశతమివయాసాంయేనవినాభవత్ ॥ ౧౭ ॥
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకోనవింశోధ్యాయః

వర్షర్తువర్ణనఘట్టః.

శ్రీ శుకః ॥ తయోస్తదద్భుతంకర్మదవాగ్నేర్మోక్షమాత్మనః । గోపాస్స్త్రీభ్యస్సమాచఖ్యుఃప్రలంబవధమేవచ ॥ ౧ ॥ గోపవృద్ధాశ్చగోప్యశ్చతదుపాకర్ణ్యవిస్మితాః । మేనిరేదేవప్రవరౌరామకృష్ణౌవ్రజంగతౌ ॥ ౨ ॥ తతఃప్రావర్తతప్రావృట్సర్వసత్త్వసముద్భవా । విద్యోతమానపరిధిర్విస్ఫూర్జితనభస్థలా ॥ ౩ ॥ సాంద్రనీలాంబుదైర్వ్యోమ సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః । అస్పష్టజ్యోతిరాచ్ఛన్నంబ్రహ్మేవసగుణంబభౌ ॥ ౪ ॥ అష్టౌమాసాన్నిపీతంయద్భూమ్యాశ్చోదమయంవసు । స్వగోభిర్మోక్తుమారేభేపర్జన్యఃకాలఆగతే ॥ ౫ ॥ తటిత్వంతోమహామేఘాశ్చండశ్వసనవేపితాః । ప్రీణనంజీవనంచాస్యము

శ్లో॥ వింశేప్రావృట్శరచ్ఛోభా వర్ణనేనవసూచితాః । ప్రావృట్ క్రీడానిరూప్యంతే గోపరామయుజోహరేః॥ హేయాదేయోపమా
ప్రావృట్శరదృతుశ్రియోః॥ వర్ణనంత్వద్భుతైశ్వర్యకృష్ణలీలావివక్షయా॥ ౧॥ ౨ ॥ తత ఇతి॥ సర్వేషాం ప్రాణినాం- సముద్భవః ఉ
త్పత్తిః- జీవనతశ్చ- యస్యాంసా- ప్రావృట్ విద్యోతమానాః పరిధయః పరివేషాదిశోభాః యస్యాంసా- విస్ఫూర్జితం సంక్షుభితం
భస్థలంచయస్యాంసా ॥ ౩ ॥ సాంద్రైరితి॥ సాంద్రైః నిబిడైః- నీలాంబుదైః- విద్యుద్గర్జితసహితైః-ఆచ్ఛన్నం-సగుణంగుణైరాచ్ఛన్న
జీవాఖ్యం- విద్యుద్గర్జితాంబుదానాంసత్త్వరజస్తమోభిరుపమా ॥ ౪ ॥ అష్టావితి॥ పర్జన్యఃసూర్యః- స్వగోభిఃరశ్మిభిః- కాలేయో
చితసమయే-అత్ర రాజోపమా-కరాదానతః-సమయోపునర్దానతశ్చ-సూచితా॥ ౫॥ తటిత్వంత ఇతి॥ అస్యవిశ్వస్య- ప్రాణనం

యనకరం - జీవనముదకం - ముముచుః - కృపాళవః - యథాతప్తం జనం నిరీక్ష్య - అనుకంపమానాః - తదాప్యాయనాయ - స్వజీవనమపి త్యజంతి - తద్వన్మహాంతో మేఘాః - తటిన్నేత్రైస్తప్తం విశ్వం నిరీక్ష్య - వాయుభిర్వేపితాః జీవనం ముముచురితి ॥ ౬ ॥ తప ఇతి ॥ తపసా గ్రీష్మేణ - కృశా - దేవమీఢా పర్జన్యసిక్తా - మిహ సేచన ఇతి ధాతుః - వర్షీయసీ - ఉపచ్ఛనా పుష్టా - కామ్యం తపో యస్య తస్య. తనుః కాయః సంప్రాప్య యథేతి ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ నియమాత్యయే నిత్యకర్మావసానే ఆచార్యనిగమం శ్రుత్వా - తచ్ఛిష్యాః యథా అధీయంతే - తద్వదితి ॥ ౯ ॥ ఆసన్నితి ॥ అనుశుష్యతీః అనుశుష్యంత్యః - అస్వతంత్రస్య ఇంద్రియపరతంత్రస్య - స్వ - స్వతంత్రస్యేతి చ్ఛేదే - నిరంకుశస్యేత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ హరితేతి ॥ హరిభిః నీలైః - శష్పైః బాలతృణైః - నీలవర్ణా క్వచిత్ - క్వచిదింద్రగోపైః కీటకవిశేషైః - లోహితా ఆరక్తా - తత్ర తత్ర ఉచ్ఛిలీంధ్రైః ఛత్రాకారైః పుష్పైః - కృతచ్ఛాయా నృణాం రాజ్ఞాం శ్రీః సేనాసంపదివ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణీతి ॥ తథాహి - వృష్టేరవిచ్ఛేదే సంతః ప్రియంగ్వాదయః - ముదం దదురితి - విచ్ఛేదే మనుష్యాంతో నుతాపం చేతి ॥ ౧౨ ॥ జలేతి ॥ అబిభ్రన్ అబిభరుః - యథా హరినిషేవయేతి - హ

ముచుః కరుణా ఇవ ॥ ౬ ॥ తపఃకృశా దేవమీఢా ఆసీద్వర్షీయసీ మహీ । యథైవ కామ్యతపసస్తనుస్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్ ॥ ౭ ॥ నిశాముఖేషు ఖద్యోతాస్తమసా భాంతి న గ్రహాః । యథా పాపేన పాషండా న హి వేదాః కలౌ యుగే ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వా పర్జన్యనినదం మండూకా వ్యసృజన్గిరః । తూష్ణీం శయానాః ప్రాగ్యద్వద్బ్రాహ్మణా నియమాత్యయే ॥ ౯ ॥ ఆసన్నుత్పథవాహిన్యః క్షుద్రనద్యోఽనుశుష్యతీః । పుంసో యథాస్వతంత్రస్య గేహద్రవిణసంపదః ॥ ౧౦ ॥ హరితా హరిభిశ్శష్పైరింద్రగోపైశ్చ లోహితా । ఉచ్ఛిలీంధ్రకృతచ్ఛాయా నృణాం శ్రీరివ భూరభూత్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణి సస్యసంపద్భిః కర్షకాణాం ముదం దదుః । మానినామనుతాపం వై దైవాధీనమజానతామ్ ॥ ౧౨ ॥ జలస్థలౌకసస్సర్వే నవవారినిషేవయా । అబిభ్రన్రుచిరం రూపం యథా హరినిషేవయా ॥ ౧౩ ॥ సరిద్భిస్సంగతస్సింధుశ్చుక్షోభ శ్వసనోర్మిమాన్ । అపక్వయోగినశ్చిత్తం కామాక్తం గుణయుగ్యథా ॥ ౧౪ ॥ గిరయో వర్షధారాభిర్హన్యమానా న వివ్యథుః । అభిభూయమానా వ్యసనైర్యథాధోక్షజచేతసః ॥ ౧౫ ॥ మార్గా బభూవుస్సందిగ్ధాస్తృణైశ్ఛన్నా అసంస్కృతాః । నాభ్యస్యమానాశ్శ్రుతయో ద్విజైః కాలహతా ఇవ ॥ ౧౬ ॥ లోకబంధుషు మేఘేషు విద్యుతశ్చలసౌహృదాః । స్థైర్యం న చక్రుః కామిన్యః పురుషేషు గుణిష్వివ ॥ ౧౭ ॥ ధనుర్వియతి మాహేంద్రం నిర్గుణం చ గుణిన్యభాత్ । వ్యక్తే గుణవ్యతికరేఽగుణవాన్పురుషో యథా ॥ ౧౮ ॥ న రరాజోడుపశ్ఛన్నస్స్వజ్యోత్స్నారాజితైర్ఘనైః । అహంమత్యా భాసితయా స్వభాసా పురుషో యథా ॥ ౧౯ ॥ మేఘాగమోత్సవా హృష్టాః ప్రత్యనందఞ్ఛిఖండినః । గృహేషు తప్తా నిర్విణ్ణా యథాచ్యుతజనాగమే ॥ ౨౦ ॥ పీత్వాపః పాదపాః పద్భిరాసన్నానాత్మమూర్తయః । ప్రాక్క్షామాస్తపసా శ్రాంతా యథా కామానుసేవయా ॥ ౨౧ ॥ సరస్స్వశాంతరోధస్సు న్యూషురంగాపి సారసాః । గృహేష్వశాంతకృత్యేషు గ్రామ్యా ఇవ దురాశయాః ॥ ౨౨ ॥ జలౌఘైర్నిరభిద్యంత సేతవో వర్షతీశ్వరే । పాషండినామసద్వాదైర్వేదమార్గాః కలౌ యథా ॥ ౨౩ ॥ వ్యముంచన్వాయుభిర్నున్నా భూతేభ్యో హ్యమృతం ఘనాః ।

రినిషేవాయాం ప్రవృత్తా హి సద్య ఏవ సర్వే రుచిరా భవంతి - తస్యాః పరమధర్మత్వాత్ - పరమసుఖత్వాచ్చ - తద్వదితి ॥ ౧౩ ॥ సరిద్భిరితి ॥ కామాక్తం కామవాసనాయుక్తమితి - శ్వసనోర్మిసామ్యం - గుణైర్విషయైర్యుజ్యత ఇతి సరిత్సంగతిసామ్యం ॥ ౧౪ ॥ గిరయ ఇతి ॥ అధోక్షజ ఏవ చేతో యేషాం తే ॥ ౧౫ ॥ మార్గా ఇతి ॥ అసంస్కృతాః అక్షుణ్ణాః - నాభ్యస్యమానా ఇత్యసంస్కృతసామ్యం - కాలేన హతా ఇతి తృణాచ్ఛాదనసామ్యం ॥ ౧౬ ॥ లోకబంధుష్వితి ॥ యథా కామిన్యః పుంశ్చల్యః ॥ ౧౭ ॥ ధనురితి ॥ నిర్గుణం జ్యారహితం - గుణిని గర్జనశబ్దవతి వియతి - అభాత్ అశోభత - గుణవ్యతికరాత్మకే వ్యక్తే ప్రపంచే - అగుణవాన్నిర్గుణః పురుషో యథేతి ॥ ౧౮ ॥ నేతి ॥ స్వభాసా భాసితయా - అహంమత్యేతి - స్వచైతన్యేనైవ ప్రకాశితేనాహంకారేణ - ఛన్నో జీవో యథా - యద్వా - తద్వత్ అహం విద్వాన్ - దాతా - వేత్తా - శూర ఇతి స్వప్రతీత్యారోపితయేతి ॥ ౧౯ ॥ మేఘేతి ॥ మేఘాగమే ఉత్సవో యేషాం తే - అతో హృష్టాః ॥ ౨౦ ॥ పీత్వేతి ॥ నానాత్మమూర్తయః అనేకరూపదేహాః ॥ ౨౧ ॥ సరస్స్వితి ॥ అశాంతాని పంకకంటకాదియుక్తాని - రోధాంసి తటాని యేషాం తే - తేష్వపి న్యూషుః నితరామవసన్ - సారసాః చక్రవాకాః అశాంతాని ఘోరాణి అనుపరతాని వా - కృత్యాని యేషు తేష్వపి గృహేషు ॥ ౨౨ ॥ జలౌఘైరితి ॥ ఈశ్వరే ఇంద్రే ॥ ౨౩ ॥

వ్యముంచన్నితి॥ సన్నాః ప్రేరితాః - ఆశిషః కామాన్ - విశ్పతయో రాజానః - వణిజాం పతయో వా - ద్విజేరితాః పురోహితైః
౨౪॥ ప్రావృషికృతాః క్రీడాః-వర్ణయతి సప్తభిః॥ ఏవమితి॥ వర్షిష్ఠం సమృద్ధం అతిశయవర్షయుక్తం వా॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥
కస ఇతి॥ వనౌకసః పులిందాః- ప్రముదితాః- భగవాన్- దదృశే- తథా వనరాజీః వనపరంపరాః- మధుచ్యుతః మధుస్రావాః-
గిరేస్సకాశాజ్జలధారాః తాసాం నాదాంశ్చ- ఆసన్నాః నికటవర్తినీర్గుహాశ్చ- యద్వా- వనౌకసః ప్రముదితా ఆసన్ -తథా
వన రాజయః- మధుచ్యుత ఆసన్ - గిరేర్జలధారా ఆసన్ - తానేవంభూతాన్ - ఆదదృశే సర్వతోపదర్శన్- భగవాన్ తథా-
తానాం నాదాన్ గుహాశ్చేతి॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ తతః శరదం వర్ణయత్యష్టాదశభిః॥ ఏవమితి॥ విగతాని అభ్రాణి
స్యాం సా- స్వచ్ఛాని అంబూని యస్యాం సా- అపరుషః శాంతోఽనిలో యస్యాం సా॥ ౩౨॥ శరదేతి॥ నీరజానాముత్పత్తిర్యయా తయా- శరత్
కృతానాం నీరజానాముత్పత్త్యా వా ॥ ౩౩ ॥ వ్యోమ్న ఇతి॥ వ్యోమాదీనాం చతుర్ణాం- చతురో మేఘాదీన్ మలాన్ -శరదహరత్- ఆశ్ర
ణాం చతుర్ణాం- కృష్ణే జాతా భక్తిర్యథాశుభమశుభం హరతి- తథాహి - బ్రహ్మచారిణో గుర్వర్థోదకాహరణ కుంభ శ్రమం యథా

యథాశిషో విశ్పతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః॥ ౨౪ ॥ ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్వఖర్జూరజంబుమత్ ।
గోగోపాలైర్వృతో రంతుం సబలః ప్రావిశద్ధరిః ॥ ౨౫ ॥ ధేనవో మందగామిన్య ఊధోభారేణ భూయసా ।
యయుర్భగవతాహూతా ద్రుతం ప్రీత్యా స్నుతస్తనాః ॥ ౨౬ ॥ వనౌకసః ప్రముదితా వనరాజీ
ర్మధుచ్యుతః । జలధారా గిరేర్నాదానాసన్నా దదృశే గుహాః ॥ ౨౭ ॥ క్వచిద్వనస్పతిక్రోడే గుహా
యాం చాభివర్షతి। నిర్విశ్య భగవాన్ రేమే కందమూలఫలాశనః ॥ ౨౮ ॥ దధ్యోదనముపానీతం శిలా
యాం సలిలాంతికే। సంభోజనీయైర్బుభుజే గోపైః సంకర్షణాన్వితః॥ ౨౯॥ శాద్వలోపరి సంవిశ్య చర్వ
తో మీలితేక్షణాన్। తృప్తాన్ వృషాన్ వత్సతరాన్ గాశ్చ స్వోధోభరశ్రమాః॥ ౩౦॥ ప్రావృట్ఛ్రియం
చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతసుఖావహామ్ । భగవాన్ పూజయాంచక్రే హ్యాత్మశక్త్యుపబృంహితామ్॥ ౩౧॥

శరదృతువర్ణనఘట్టః

ఏవం నివసతోస్తస్మిన్ రామకేశవయోర్వ్రజే। శరత్సమభవద్వ్యభ్రా స్వచ్ఛాంబ్వపరుషానిలా॥ ౩౨
శరదా నీరజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః। భ్రష్టానామివ చేతాంసి పునర్యోగనిషేవయా ॥ ౩౩ ॥
వ్యోమ్నోఽబ్దం భూతశాబల్యం భువః పంకమపాం మలమ్। శరజ్జహారాశ్రమిణాం కృష్ణే భక్తిర్యథాశు
భమ్॥ ౩౪॥ సర్వస్వం జలదా హిత్వా విరేజుః శుభ్రవర్చసః। యథా త్యక్తైషణాః శాంతా మునయో ము
క్తకిల్బిషాః ॥ ౩౫ ॥ గిరయో ముముచుస్తోయం క్వచిన్న ముముచుః శివమ్। యథా జ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞాని
నో దదతే న వా॥ ౩౬ ॥ నైవావిదన్ క్షీయమాణం జలం గాధజలేచరాః । యథాయురన్వహం క్షీణం నరా
మూఢాః కుటుంబినః॥ ౩౭ ॥ గాధవారిచరాస్తాపమవిందన్ శరదర్కజమ్। యథా దరిద్రః కృపణః కుటుం
బ్యవిజితేంద్రియః॥ ౩౮॥ శనైశ్శనైర్జహుః పంకం స్థలాన్యామం చ వీరుధః । యథాహంమమతాం ధీరా
శ్శరీరాదిష్వనాత్మసు ॥ ౩౯ ॥ నిశ్చలాంబురభూత్తూష్ణీం సముద్రశ్శరదాగమే । ఆత్మన్యుపరతే సమ్య
ఙ్మునిర్వ్యుపరతాగమః॥ ౪౦॥ కేదారేభ్యస్త్వపోఽగృహ్ణన్ కర్షకా దృఢసేతుభిః।యథా ప్రాణైః స్ర

క్తిర్హరతి- తయా- పూర్ణస్య తేనానుపయోగాత్ - గురుభిరపి- కృతార్థస్య తస్యానియోగాత్ - ఏవం వ్యోమ్నోఽబ్దం మేఘం శరజ్జహార॥
యథా చ - గృహిణో పత్న్యాదిసాంకర్యం - భక్తిర్హరతి - వివిక్తవాసరుచ్యుత్పత్తేః - తథా - భూతానాం శాబల్యం సాంకర్యం - శర
ర్షాసు వృష్టిభిః- యాః సంకులాని వసంతి- యథా చ- వనస్థస్య మలధారణక్లేశం భక్తిర్హరతి- ఏవం భువః- పంకం శరత్ యథా చ-
నాం కామాదివాసనామలం శ్రీకృష్ణభక్తిర్హరతి-ఏవమపాం మలం-శరదితి ॥ ౩౪ ॥ సర్వస్వమితి॥ త్యక్తైషణాః త్యక్తాః పుత్రవిత్త
షణా యైస్తే॥ ౩౫॥ గిరయ ఇతి॥ అయం భావః-న హ్యుపాధ్యాయాః కర్మవిద్యామివ జ్ఞానినో జ్ఞానామృతం సర్వతో వితరంతి-అపి
పయా క్వచిదేవ-ఏవం గిరయశ్శివం నిర్మలం తోయం క్వచిన్ముముచుః-క్వచిన్న- న పునః ప్రావృషీవ సర్వత ఇతి॥ ౩౬॥ నైతి॥ గాధే
జలే చరంతీతి తథా-మీనాదయః॥ ౩౭॥ గాధేతి॥ అవిందన్ లేభిరే॥ ౩౮॥ శనైరితి॥ తత్ర మమతామివ పంకం- అహంతామివ-ఆమ
మపక్వతాం బహురితి॥ ౩౯ ॥ నిశ్చలేతి॥ ఆత్మన్యుపరతే- త్యక్తక్రియో మునిరివ-నిశ్చలాంబుః- స ఏవం వ్యుపరతాగమః నివృత్త
ష్ణ ఇవ-తూష్ణీమభూదితి॥ ౪౦॥ కేదారేభ్య ఇతి॥ బద్ధసేతుకాలిషు తేభ్యః- దృఢైస్సేతుభిః- అపోఽగృహ్ణన్ - తతః వృష్ట్యభావాత్- స్రా

...ంద్రియైః- తన్నిరోధేన ఇంద్రియప్రత్యాహారేణ ద్వారేణ ॥ ౪౧ ॥ శరదితి ॥ దేహాభిమానజం బోధ ఇవ- వ్రజయోషితాం ముకుంద ఇవ... ర్థః ॥ ౪౨ ॥ ఖమితి ॥ శరదా విమలాస్తారకా యస్మిన్ తత్-ఖమాకాశం - శబ్దబ్రహ్మణో వేదస్యార్థాన్ పూర్వోత్తరమీమాంసా ...ప్రణీతాన్-దర్శయతీతి తథా-తదివ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ఆశ్లిష్యేతి ॥ సమః అన్యూనానతిరేకః- శీతోష్ణశ్చ తం- నతు గోప్యః కృష్ణాపహృతచేత ...న- తాసాం దుస్సహ ఇతి- యద్వా- న తా ఆరత ఉపమార్థః- తథా చ-కృష్ణహృతచేతస ఇవేతి- చేతసా కృష్ణమాశ్లిష్య ఆలింగ్య-య... ర్థః ॥ ౪౫ ॥ గావ ఇతి ॥ పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యః- అన్వీయమానాః - స్వవృషైః స్వపతిభిః అనిచ్ఛంత్యోఽపి బలాదనుగమ్యమానాః- ఈశ్వ ...రారాధనార్థాః క్రియాః- బలాత్ఫలైరనుగమ్యమానాః- సమస్తభోగగర్భా ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఉదహృష్యన్నితి ॥ కుముత్ కుముదం - క ...శ్చ తాః కుముదః యస్య తదితి దస్యుసామ్యం ॥ ౪౭ ॥ పురేతి ॥ ఆగ్రయణైః నవాన్నప్రాశనార్థైః వైదికైః కర్మభిః- ఐంద్రియైరింద్రియా ...లోకైశ్చ మహోత్సవైః- కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం- దర్శనాదిమహోత్సవాభ్యాం ॥ ౪౮ ॥ వణిగితి ॥ వణిజః- యతయః- నృ ...పాః- స్నాతకాశ్చ- దృష్టాదృష్టాభ్యాం వర్షరుద్ధాస్సంతః- నిర్గమ్యార్థాన్ - వాణిజ్య- స్వాచ్ఛంద్య - దిగ్విజయ - విద్యాదీన్ - ప్రతే

వద్జ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః ॥ ౪౧ ॥ శరదర్కాంశుజం తాపం భూతానాముడుపోఽహరత్ । దేహాభిమానజం బోధో ముకుందో వ్రజయోషితామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఖమశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్ । సత్త్వయుక్తం యథా చిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్ ॥ ౪౩ ॥ అఖండమండలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగణైః శశీ । యథా యదుపతిః కృష్ణో వృష్ణిచక్రావృతో భువి ॥ ౪౪ ॥ ఆశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమారుతమ్ । జనాస్తాపం జహుర్గోప్యో న కృష్ణహృతచేతసః ॥ ౪౫ ॥ గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్యః శరదాభవన్ । అన్వీయమానాః స్వవృషైః ఫలైరీశక్రియా ఇవ ॥ ౪౬ ॥ ఉదహృష్యన్ వారిజాని సూర్యోత్థానే కుముద్వినా । రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథర్తే దస్యూన్ వినా నృప ॥ ౪౭ ॥ పురగ్రామేష్వాగ్రయణైరింద్రియైశ్చ మహోత్సవైః । బభౌ భూః పక్వసస్యాఢ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః ॥ ౪౮ ॥ వణిఙ్మునినృపస్నాతా నిర్గమ్యార్థాన్ ప్రపేదిరే । వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధాః స్వపిండాన్ కాల ఆగతే ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః ॥ ఇత్థం శరత్స్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగంధినా । న్యవిశద్వాయునా వాతం సగోగోపాలకోఽచ్యుతః ॥ ౧ ॥ కుసుమితవనరాజిశుష్మిభృంగద్విజకులఘుష్టసరస్సరిన్మహీధ్రమ్ । యదుపతిరవగాహ్య చారయన్ గాః సహపశుపాలబలశ్చుకూజ వేణుమ్ ॥ ౨ ॥ తద్వ్రజస్త్రియ ఆశ్రుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్ । కాశ్చిత్పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్ ॥ ౩ ॥ తద్వర్ణయితుమారబ్ధాః స్మరంత్యః కృష్ణచేష్టితమ్ । నాశకన్ స్మరవేగేన విక్షిప్తమనసో నృప ॥ ౪ ॥ బర్హాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం బిభ్రద్వాసః కనకకపిశం వైజయంతీం చ మాలామ్ । రంధ్రాన్ వేణోరధరసుధయాపూరయన్ గోపబృందైర్బృందారణ్యం స్వపదరమణం ప్రావిశద్గీతకీర్తిః ॥ ౫ ॥ ఇతి వేణురవం రాజన్ సర్వభూతమనోహ

...రే ప్రాపద్యంత-యథా - మంత్రయోగాదిసిద్ధాః ఆయుష్మారుద్ధాః - కాలే ఆగతే - స్వపిండాన్ యోగాదిప్రాప్యాన్ దేవాదిదేహానితి ॥ ...న్ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - వింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ✿✿✿✿✿✿❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

...॥ ఏకవింశే శరద్రమ్యబృందావనగతే హరౌ । తద్వేణుస్వనమాకర్ణ్య గోపీభిర్గీతమీర్యతే ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమేవంభూతం వనం- తదా ...హ- శరదా స్వచ్ఛాని జలాని యస్మిన్ తత్ - వాయునోపేతం అనుగతం వనం-తద్దేశవ్యాప్తమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ కుసుమితేతి ॥ తతశ్చ కుసుమి ...వనరాజిషు- శుష్మిణో మత్తాః భృంగాః- ద్విజాశ్చ-తేషాం కులాని తైర్ఘుష్టాః సరాంసి సరితః- మహీధ్రాశ్చ- యస్మిన్ తద్వనం-కృష్ణః- ...వగాహ్య ప్రవిశ్య వేణుమవాదయత్ ॥ ౨ ॥ తదితి ॥ తత్కృష్ణస్య వేణుగీతం- స్మరస్య ఉదయో యస్మాత్తత్- ఆశ్రుత్య- పరోక్షం యథా ...భవతి తథా- వ్రజే స్థితత్వాత్ ॥ ౩ ॥ తదితి ॥ విక్షిప్తమనసః వ్యాకులచిత్తాః ॥ ౪ ॥ యాదృక్ కృష్ణస్య స్మరణం- తాసాం మనసః క్షోభకం జా ...తం-తదాహ ॥ బర్హాపీడమితి ॥ నటవత్ వరం వపుర్బిభ్రత్ - బృందావనం ప్రావిశత్ - కథంభూతం తద్వనం - స్వపదాంకితైః- రమణం రతి ...జనకం - గోపబృందైః గీతకీర్తిః- తథా బర్హమయమాపీడం శిరోభూషణం- బిభ్రత్ - బర్హమాపీడో యస్మిన్నితి వపుషో విశేషణం వా- ...వేణువాదనముత్ప్రేక్షతే రంధ్రాన్ వేణోరితి- అతో నూనం- అధరసుధయా పూర్ణాద్వేణోరుచ్ఛలంతి- గీతవత్ ప్రసర్పంతీతి భావః ॥ ౫ ॥

ఇతీతి || అభిరేమిరే- వర్ణయంత్యస్సత్యః- పదేపదే- పరమానందమూర్తింకృష్ణంపరిరబ్ధవత్యః || ౬ || అనువర్ణనమేవాహ త్రి
భిః || అక్షణ్వతామితి || అక్షణ్వతాంచక్షుష్మతాం- తావదిదమేవఫలంప్రియదర్శనం - పరమన్యత్ నవిదామః నవిద్మ ఇత్యర్థః - స
లంసఖిభిస్సహపశూన్ వనేప్రవేశయతోః రామకృష్ణయోర్వక్త్రం యైర్నిపీతం - తైరేవజుష్టంసేవితం - నాన్యైరిత్యర్థః - కృ
తంవక్త్రం- అనువేణు వేణుమనువర్తమానం- తంవాదయత్ - తథా అనురక్తకటాక్షమోక్షంస్నిగ్ధకటాక్షవిసర్గం- అథవా అ
నిపీతంతయోర్వక్త్రం- తైర్జుష్టం- ఇదమేవాక్షణ్వతామక్ష్ణోఃఫలమితి || ౭ || అన్యాఅప్యాహుః || చూతేతి || చూతప్రవాళాదీనాంవిచి
త్రమాలాదిభిః- అనుపృక్తైరుపర్యంతరాంతరతస్సంయుక్తైః- పరిధానే నీలపీతాంబరే - తాభ్యాంవిచిత్రౌ వేషౌ యయోస్తౌ - క్వచి
చిత్ - పశుపాలగోష్ఠ్యాంగోపాలసభాయాంమధ్యే - అలమత్యర్థం- విరేజతుః - అహోగోపాలానాంపుణ్యమితిభావః || ౮ || అన్యా ఊ
చుః || గోప్యఇతి || హేగోప్యః - అయంవేణుః కింస్మ పుణ్యమాచరత్ కృతవాన్ - కథం- యత్ యస్మాద్గోపికానామేవ - భోగ్యామ
పి - దామోదరాధరసుధాంస్వయంస్వాతంత్ర్యేణ- యథేష్టంభుఙ్క్తే- కథమవశిష్టరసం కేవలమవశిష్టరసమాత్రంయథా భవతి
యతః- యాసాంపయసాపుష్టః వేణుః తాః మాతృతుల్యాః హ్రదిన్యః- హృష్యత్త్వచః వికసితకమలవనమిషేణరోమాంచితాః- లక్ష్యంతే
షాంవంశేజాతాస్తరవోమధుధారామిషేణ ఆనందాశ్రు ముముచుః- యథా ఆర్యాః కులవృద్ధాః- స్వవంశే భగవత్సేవకందృష్ట్వా
హృష్యత్త్వచోఽశ్రు ముంచంతి తద్వదితి || ౯ || కాశ్చిదాహుః || బృందావనమితి || హేసఖి - బృందావనం - భువఃకీర్తింస్వర్గాదపి వి
తనోతి- కథంభూతం- యద్దేవకీసుతస్యపదాంబుజాభ్యాంలబ్ధాలక్ష్మీః శోభాసంపద్యేనతత్ - కించ - గోవిందస్యవేణుమను వేణు

రమ్ | శ్రుత్వా వ్రజస్త్రియస్సర్వా వర్ణయంత్యోభిరేమిరే || ౬ || గోప్యః || అక్షణ్వతాం ఫలమిదంనప
రంవిదామస్సఖ్యః పశూననువివేశయతోర్వయస్యైః | వక్త్రం వ్రజేశసుతయోరనువేణుజుష్టంయైర్వా
నిపీతమనురక్తకటాక్షమోక్షమ్ || ౭ || చూతప్రవాళబర్హస్తబకోత్పలాబ్జమాలానుపృక్తపరిధాన
విచిత్రవేషౌ | మధ్యేవిరేజతురలంపశుపాలగోష్ఠ్యాంరంగేయథానటవరౌక్వచగాయమానౌ || ౮ || గో
ప్యః కిమాచరదయం కుశలంస్మ వేణుర్దామోదరాధరసుధామపి గోపికానామ్ | భుఙ్క్తేస్వయంయదవ
శిష్టరసం హ్రదిన్యోహృష్యత్త్వచోఽశ్రుముముచుస్తరవోయథార్యాః || ౯ || బృందావనంసఖిభువో
వితనోతికీర్తింయద్దేవకీసుతపదాంబుజలబ్ధలక్ష్మీః | గోవిందవేణుమనుమత్తమయూరనృత్తం ప్రేక్ష్యా
ద్రిసాన్వవరతాన్యసమస్తసత్త్వమ్ || ౧౦ || ధన్యాఃస్మ మూఢమతయోపిహరిణ్య ఏతాయానందనంద
నముపాత్తవిచిత్రవేషమ్ | ఆకర్ణ్యవేణురణితంచసకృష్ణసారాః పూజాందధుర్విరచితాంప్రణయా
వలోకైః || ౧౧ || కృష్ణంనిరీక్ష్యవనితోత్సవరూపశీలంశ్రుత్వాచతత్క్వణితవేణువిచిత్రగీతమ్ | దేవ్యో
విమానగతయఃస్మరనున్నసారాభ్రశ్యత్ప్రసూనకబరాముముహుర్వినీవ్యః || ౧౨ || గావశ్చకృ
ష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయూషముత్తభితకర్ణపుటైఃపిబంత్యః | శాబాస్స్నుతస్తనపయఃకబళాః
స్మతస్థుర్గోవిందమాత్మనిదృశాశ్రుకళాస్స్పృశంత్యః || ౧౩ || ప్రాయోబతాంబమునయోవిహగా

దంశ్రుత్వా- అనంతరంమందగర్జితంనీలమేఘంతం- మత్వా- మత్తాయేమయూరాః- తేషాంనృత్యంప్రేక్ష్య- సంఘశస్తత్రత్యే
ద్రిసానుషు ఉపరతాని ఉపరతక్రియాణి- అన్యానిసమస్తానిసత్త్వాని- యస్మిన్ తత్ - నైతదన్యేషులోకేషువిద్యతే- అతోభువఃకీర్తిం వి
తనోతీత్యర్థః || ౧౦ || అపరాఆహుః || ధన్యాఇతి || హేసఖి- మూఢమతయస్తిర్యగ్జాతయోపి- ఏతాహరిణ్యః - ధన్యాఃకృతార్థా
యాః- వేణురణితంవేణునాదం- ఆకర్ణ్య - నందనందనం ప్రతిప్రణయసహితైరవలోకనైర్విరచితాంపూజాం - సమ్మానందధ
తవత్యః- కించ- కృష్ణసారైఃస్వపతిభిస్సహితాఏవదదుః - అస్మత్పతయస్తుగోపాఃక్షుద్రాఃసమక్షంతన్నసహంతఇతి భావః || ౧౧ || అ
న్యాఊచుః || కృష్ణమితి || హేగోప్యః- ఆశ్చర్యంశృణుత - వనితానాముత్సవోయస్మాత్తద్రూపంశీలంచయస్యతం - శ్రీకృష్ణంనిరీక్ష్య
సవాదితవేణోరసంకీర్ణంగీతంచశ్రుత్వా విమానైర్గచ్ఛంత్యోదేవ్యోదేవానామంకేషుస్థితాఅపి - స్మరేణనున్నసారాః పరిత్యక్తధై
ర్యాః- ముముహుఃమోహాలింగమాపుః- భ్రశ్యత్ప్రసూనాఃకబరాశ్చయాసాంతాః- విగతానీవ్యోయాసాంతాః || ౧౨ || గావ
అత్రసర్వత్రవక్తృభేదాన్నాతీవసంగతిర్వక్తవ్యా- స్ఫురణశంకరైవ ఉత్తభితైరున్నమితైః - కర్ణపుటైః పిబంత్యస్సత్యః- శా
బాశ్చవత్సాః - స్తన్యపానేప్రవృత్తాః- సమనంతరమేవగీతంశ్రుత్వా- తదేవపీయూషముత్తభితకర్ణపుటైఃపిబంతః- స్తనస్ను
యఃకబళాః - కేవలంస్తనేభ్యఃక్షరితక్షీరగ్రాసాఃముఖేషుయేషాంతే - తస్థుః - విస్మృతక్రియాబభూవురిత్యర్థః - తత్రహేతుః గో
విందందృశామార్గేణ- ఆత్మనిమనసి- స్పృశంత్యః- అతఏవఅశ్రూణాంకళాలేశా- లోచనయోర్యాసాంతాః- గావః తేచశాబాః ||

ప్రాయఇతి॥ భోఅంబమాతః- అస్మిన్వనే - యేవిహగాఃపక్షిణఃతే- ప్రాయేణమునయోభవితుమర్హంతి - కుతః - కృష్ణేక్షితంకృష్ణద ర్శనం - పుష్పఫలాద్యంతరంవినాయథాభవతితథా - రుచిరాఃప్రవాళాః- యేషాంతాన్ - ద్రుమభుజాన్ వృక్షశాఖాంశాఖా ఆరుహ్య- తేనశ్రీకృష్ణేన- ఉదితం ప్రకటితం- కలవేణుగీతం- కేనాపిసుఖననిమీలితదృశఃత్యక్తాన్యవాచస్సంతోయేశృణ్వంతీతి- తథాహి- ము నయఃశ్రీకృష్ణదర్శనంయథాభవతితథా-వేదోక్తకర్మఫలపరిత్యాగేనవేదద్రుమశాఖారూఢాః-రుచిరప్రవాళస్థానీయానికర్మాణ్యపోహ్య పాద సయఃశ్రీకృష్ణగీతమేవశృణ్వంతి- అతస్తఏవైతేభవితుమర్హంతీతిభావః॥ ౧౪॥ నద్యఇతి॥ ఆస్తాంచేతనానాంకథా- చేతనాఃసుఖినస్సంతః- శ్రీకృష్ణగీతమేవశృణ్వంతి- అతస్తఏవైతేభవితుమర్హంతీతిభావః॥ నద్యోఽపి-ఆవర్తైఃపరిభ్రమైః- లక్షితేనసూచితేన- మనోభవేనకామేన-భగ్నోవేగోయాసాంతాః.ఆలింగనేనస్థగితమాచ్ఛాదితంయ థాభవతితథా- ఊర్మయఏవభుజాస్తైఃకమలోపహారాఃకమలాన్యుపహరంత్యః- మురారేః పాదయుగళంగృహ్ణంతీతిధారయంతి॥ ౧౫॥ దృష్ట్వేతి॥ లోకార్తిహరణశీలత్వాదిసామ్యాత్ - సఖ్యుఃశ్రీకృష్ణస్య- అంబుదఃతదుపరి ఉదితఃపునఃప్రేమ్ణా ప్రవృద్ధస్సన్ కుసుమావళి భిఃపుష్పసమూహైః - తత్తుల్యైస్తుషారైర్వా-సహ- స్వవపుషా- ఛత్రంవిహితవాన్॥ ౧౬ ॥ సహేత్యాకారమాహుః॥ పూర్ణాఇతి॥ పూ ర్ణాఃకృతార్థాః - పుళింద్యశ్శబరాంగనాః - కథమిత్యత ఆహ- ప్రథమందయితానాం స్తనేషుమండితేన అనులిప్తేన - పునశ్చ- రతిసమయే - ఉరుగాయస్యశ్రీకృష్ణస్య - పదాబ్జయోఃరాగేణఆరుణ్యేన - శ్రీఃకాంతిర్యస్య.- తేనకుంకుమేన - పునస్తస్యవక్షస్థలీకు

వనేస్మిన్కృష్ణేక్షితంతదుదితంకలవేణుగీతమ్। ఆరుహ్యయేద్రుమభుజాన్రుచిరప్రవాళాన్శృణ్వంతి
మీలితదృశోవిగతాన్యవాచః॥ ౧౪ ॥ నద్యస్తదాతదుపధార్యముకుందగీతమావర్తలక్షితమనోభ
వభగ్నవేగాః। ఆలింగనస్థగితమూర్మిభుజైర్మురారేర్గృహ్ణంతిపాదయుగళంకమలోపహారాః॥
౧౫ ॥ దృష్ట్వాతపేవ్రజపశూన్సహరామగోపైస్సంచారయంతమనువేణుముదీరయంతమ్। ప్రేమప్ర
వృద్ధఉదితఃకుసుమావళీభిస్సఖ్యుర్వ్యధాత్స్వవపుషాంబుదఆతపత్రమ్॥ ౧౬ ॥ పూర్ణాఃపుళింద్యఉ
రుగాయపదాబ్జరాగశ్రీకుంకుమేనదయితాస్తనమండితేన। తద్దర్శనస్మరరుజస్తృణరూషితేనలింపం
త్యఆననకుచేషుజహుస్తదాధిమ్ ॥ ౧౭ ॥ హంతాయమద్రిరబలాహరిదాసవర్యోయద్రామకృష్ణచర
ణస్పర్శప్రమోదః। మానంతనోతిసహగోగణయోస్తయోర్యత్పానీయసూయవసకందరకంద
మూలైః॥ ౧౮ ॥ గాగోపకైరనువనంనయతోరుదారవేణుస్వనైఃకలపదైస్తనుభృత్సుసఖ్యః। అస్పం
దనంగతిమతాంపులకస్తరూణాంనిర్యోగపాశకృతలక్షణయోర్విచిత్రమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుకః॥ ఏవంవి
ధాభగవతోయాబృందావనచారిణః। వర్ణయంత్యోమిథోగోప్యఃక్రీడాస్తన్మయతాంయయుః॥ ౨౦॥
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకవింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ హేమంతేప్రథమేమాసినందవ్రజకుమారికాః। చేరుర్హవిష్యంభుంజానాఃకాత్యా
యనీవ్రతమ్॥ ౧ ॥ ఆప్లుత్యాంభసికాళింద్యాజలాంతేచోదితేరుణే। కృత్వాప్రతికృతిందేవీమానర్చు

చంక్రమణేనతృణేషురూషితేనలగ్నేన-తద్దర్శనేన- తథాభూతస్యకుంకుమస్య-దర్శనేనస్మరకృతారుక్తాపోయాసాంతాః-తేనకుంకు మేన- ఆననేషుకుచేషుచ- కామతప్తేషు-లింపంత్యఃతదాధింకామవ్యథాంజహుఃఅతస్తాః-కృతార్థాఃధిగన్యామాదృశీః-యాః-ఏవం భూతమప్యాధిశమనంనలభంతఇతి॥ ౧౭॥ హంతేతి॥ హంతేతిహర్షే- హేసఖ్యః - అయమద్రిర్గోవర్ధనః - ధ్రువంహరిదాసేషుశ్రే ష్ఠః- కుతఇత్యతఆహ- యస్మాద్రామకృష్ణయోశ్చరణస్పర్శేన - ప్రమోదోయస్యసః - తృణాద్యుద్గమమిషేణరోమహర్షదర్శనాత్ కించ- యత్ మానంతనోతి- సహగోభిర్గణేనసఖిసమూహేనచ-వర్తమానయోరపితయోః- కైఃపానీయైః సూయవసైఃశోభనతృణైః కందరైః - కందమూలైశ్చ - యథోచితంఅతోఽయమతిధన్యఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ గాఇతి॥ హేసఖ్యః- ఇదంత్వతిచిత్రం - గోపైస్సహ గాఃవనేసంచారయతోస్తయోరామకృష్ణయోః-మధురపదైఃమహావేణునాదైః-శరీరిషుయేగతిమంతస్తేషాంఅస్పందనం-స్థావరధర్మః తరూణాంపులకఃజంగమధర్మఇతి -నియుజ్యంతేగావఃఏభిరితి - నిర్యోగాఃపాదబంధనరజ్జవః- అదృష్టగవాంకర్షణార్థాఃపాశాశ్చ తైః-కృతంలక్షణంచిహ్నంయయోః- శిరసినిర్యోగవేష్టనేనస్కంధస్థపాశేనచ-గోపపరివృతత్రియావిరాజమానయోరిత్యర్థః॥ ౧౯ ॥ ౨౦॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - ఏకవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ద్వావింశేగోపకన్యానాంవస్త్రాహరణలీలయా। వరందత్వాగతఃకృష్ణోయజ్ఞశాలామితీర్యతే॥ గోపీనాంకామలః కృష్ణేనిస్సీమప్రే మసంభవః। కాత్యాయన్యర్చనోద్భూతతత్ప్రసాదముపాదయః॥ హేమంతఇతి॥ ప్రథమేమాసిమార్గశీర్షే ॥ ౧ ॥ ౨ ॥

౩ ॥ ౪ ॥ మహామాయేత్యాదిసంబోధనైస్తవనకించిదశక్యమితిసూచయంత్యః తాః స్వైరం ప్రత్యేకం ప్రార్థయంతే॥ ఇతీతి॥ పమితి॥ కృష్ణచేతస్త్వమేవాహ - భూయాన్నందసుతః పతిరితి ॥ ౬ ॥ వ్రతస్యపూర్వాంగమాహ ॥ ఉషసీతి ॥ గోత్రైర్నామభిః స్వైరన్యోన్యాబద్ధబాహవః పరస్పరంగృహీతపాణయః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ భగవానితి ॥ యోగీశ్వరాణామీశ్వర ఇతి ప్రత్యేకంతాదృక్సౌరక్షణసామర్థ్యం దర్శయతి - తాసాం కర్మణః సిద్ధయే ఫలదానాయేతి ॥ ౯ ॥ తాసామితి॥ నీపంకదంబం - బాలైస్సహ॥ ౧౦ ॥ అత్రేతి॥ హేఅబలాః-నోనర్మణ పరిహాసః-యస్మాత్ -యూయం వ్రతకర్శితాః వ్రతశ్రాంతాః॥౧౧॥నేతి॥ఏకైకశో వాఆగత్యస్వీకుర్తా

నృప సైకతీమ్ ॥ ౨॥ గంధైర్మాల్యైస్సురభిభిర్బలిభిర్ధూపదీపకైః । ఉచ్చావచైశ్చోపహారైః ప్రవాళఫలతండులైః॥౩ ॥ కాత్యాయని మహామాయే మహాయోగిన్యధీశ్వరి । నందగోపసుతం దేవి పతిం మే కురు తే నమః॥ ౪॥ ఇతి మంత్రం జపంత్యస్తాః పూజాం చక్రుః కుమారికాః॥ ౫॥ ఏవం మాసం వ్రతం చేరుః కుమార్యః కృష్ణచేతసః । భద్రకాళీం సమానర్చుర్భూయాన్నందసుతః పతిః ॥ ౬ ॥ ఉషస్యుత్థాయ గోత్రైః స్వైరన్యోన్యాబద్ధబాహవః । కృష్ణముచ్చైర్జగుర్యాంత్యః కాళింద్యాం స్నాతుమన్వహమ్ ॥ ౭ ॥ నద్యాః కదాచిదాగత్య తీరే నిక్షిప్య పూర్వవత్ । వాసాంసి కృష్ణం గాయంత్యో విజహ్రుస్సలిలే ముదా॥౮॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్య కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః । వయస్యైరాగతస్తత్ర వృతస్తత్కర్మసిద్ధయే॥ ౯॥ తాసాం వాసాంస్యుపాదాయ నీపమారుహ్య సత్వరః। హసద్భిః ప్రహసన్ బాలైః పరిహాసమువాచ హ॥ ౧౦ ॥ అత్రాగత్యాబలాః కామం స్వం స్వం వాసః ప్రగృహ్యతామ్ । సత్యం బ్రవాణి నో నర్మ యద్యూయం వ్రతకర్శితాః ॥౧౧॥ న మయోదితపూర్వం వా హ్యనృతం తదిమే విదుః । ఏకైకశః ప్రతీచ్ఛధ్వం సహైవాత సుమధ్యమాః ॥ ౧౨॥ తస్య తత్ క్ష్వేళితం దృష్ట్వా గోప్యః ప్రేమపరిప్లుతాః । వ్రీడితాః ప్రేక్ష్య చాన్యోన్యం జాతహాసా న నిర్యయుః॥ ౧౩॥ ఏవం బ్రువతి గోవిందే నర్మణాక్షిప్తచేతసః। ఆకంఠమగ్నాః శీతోదే వేపమానాస్తమబ్రువన్॥ ౧౪ ॥ మానయం భోః కృథాస్త్వాం తు నందరాజసుతం ప్రియమ్ । జానీమోఽంగ వ్రజశ్లాఘ్యం దేహి వాసాంసి వేపితాః॥ ౧౫॥ శ్యామసుందర తే దాస్యః కరవామ తవోదితమ్ । దేహి వాసాంసి సర్వజ్ఞ నో చేద్రాజ్ఞే బ్రువామ హే॥ ౧౬॥ శ్రీ భగవాన్ ॥ భవత్యో యది మే దాస్యో మయోక్తం వా కరిష్యథ । అత్రాగత్య స్వవాసాంసి ప్రతీచ్ఛత సుమధ్యమాః॥ నో చేన్నాహం ప్రదాస్యే కిం వృద్ధో రాజా కరిష్యతి॥ ౧౭ ॥ తతో జలాశయాత్సర్వా దారికాః శీతవేపితాః । పాణిభ్యాం యోనిమాచ్ఛాద్య ప్రోత్తేరుస్శీతకర్శితాః॥ ౧౮॥ భగవానాహ తా వీక్ష్య శుద్ధభావప్రసాదితః । స్కంధే నిధాయ వాసాంసి ప్రీతః ప్రోవాచ సస్మితః॥ ౧౯ ॥ యూయం వివస్త్రా యదపో ధృతవ్రతా వ్యగాహతైతత్తదు దేవహేళనమ్ । బద్ధ్వాంజలిం మూర్ధ్న్యపనుత్తయేంహసః కృత్వా నమోఽధో వసనం ప్రగృహ్యతామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా ధర్మయుక్తం మహాత్మనః । ఏకేన పాణినా నేము రేకేనాచ్ఛాద్య చాంగనాః॥ ౨౧॥ తా వీక్ష్యోవాచ భగవాన్ భూయో ధర్మ్యమిదం వచః । ఏకేన పాణినా యోషా వై ప్రణమేద్దేవమచ్యుతమ్॥౨౨॥ తస్య దండః కరచ్ఛేద ఇతి ధర్మవిదో విదుః । తస్మాదుభాభ్యాం పాణిభ్యాం ప్రణమేత్సా విమనం నరః॥ ౨౩॥ తథా చ యూయం కురుత తన్మే ప్రియతరం భవేత్ ।అంహస్తు భయమేతత్తు పరిమార్జ

సహైవవా-సతత్రాస్మాకమాగ్రహ ఇత్యర్థః॥ ౧౨॥ తస్యేతి॥క్ష్వేళితం పరిహాసః-ప్రేమపరిప్లుతాః ప్రేమరసమగ్నాః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ఆకంఠమగ్నా ఊచుః॥మేతి॥ అంగభోః కృష్ణ-అనయమన్యాయ్యం- మాకృథాః॥౧౫॥ ప్రౌఢా ఊచుః॥ శ్యామేతి॥ నో చేద్రాజ్ఞే నందాయ సాయవా-బ్రువామహై॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ తత ఇతి॥ ప్రోత్తేరుర్నిర్గతాః ॥ ౧౮ ॥ భగవానితి॥ ఆహ తాః ఈషదుపహతయోనీః - వీక్ష్య ౧౯॥ యూయమితి॥ ధృతవ్రతాస్సత్యో వివస్త్రా అపో వ్యగాహత అప్సు స్నాతా ఇతి యత్ తదేతత్ - ఉ ఏవ- దేవహేళనం అపరాధ వేత్యర్థః - వ్రతవైగుణ్యఫీతానాం ప్రాయశ్చిత్తమివాహ - అస్య అంహసః పాపస్య-అపనుత్తయే నివర్తనాయ- మూర్ధ్ని అంజలిం బద్ధ్వా-అధోనమ ఇతి ప్రణామం కృత్వా॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ౨౩॥౨౪॥ ఇతీతి॥ ఇతి దోషత్వేన-అచ్యుతేనాభిహితం-వివస్త్రాస్నానం ప్రశ

వ్యుతిహేతుం మత్వా - తస్య వ్రతస్య పూర్తికామాః - తదశేషకర్మణాం తస్య వ్రతస్య అన్యేషామశేషకర్మణాం చ - సాక్షాత్కృతం ఫలభూతం - తమేవ నేముః - యతః స ఏవ - అవద్యమృట్ పాపమార్జకః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ దృఢమితి॥ దృఢమత్యర్థం - ప్రలబ్ధా వంచితాః యూయం - వివస్త్రా ఇత్యాదినా - త్రపయా లజ్జయా చ - హాపితాస్త్యాజితాః - అత్రాగత్య - స్వవాసాంసి ప్రతీచ్ఛతేత్యాగ్రహేణ ప్రస్తోభితా ఉపహసితాః - సత్యం బ్రవాణి నో నర్మేత్యాదినా క్రీడనవచ్చ కారితాశ్చ బధ్వాంజలీత్యాది ప్రాయశ్చిత్తచ్ఛలేనాభ్యసూయన్ - దోషదృష్ట్యా నాపశ్యన్॥ ౨౭॥ పరిధాయేతి॥ ప్రేష్ఠసంగమేన సజ్జితాః వశీకృతాః - అతో గృహీతచిత్తాస్సత్యో నోచ్చేలుః - గృహీతచిత్తత్వమాహ - తస్మిన్ కృష్ణే - లజ్జాయితేక్షణాః లజ్జావిలసితం ఈక్షణం యాసాం తా ఇత్యర్థః॥ ౨౮॥ తాసామితి॥ దామోదర ఇతి భక్తవాత్సల్యం దర్శయతి - అబలాః ప్రతి॥ ౨౯॥ సంకల్ప ఇతి॥ భోస్సాధ్వ్యః - భవతీనాం మదర్చనస్స ఏవ సంకల్పః మనోరథః - లజ్జయా యుష్మాభిరకథితోపి మయా విదితః - స మయాఽనుమోదితః - అతస్సత్యో భవితుమర్హతీతి సంభావనోక్త్యా - ఆత్యంతికో న భవిష్యతీతి సూచితం॥

యుష్మం యది । ఇచ్ఛావః పాణియుగలైర్నమస్కృత్య ప్రగృహ్యతామ్॥ ౨౪॥ ఇత్యచ్యుతేనాభిహితం వ్రజాబలా మత్వా వివస్త్రాప్లవనం వ్రతచ్యుతిమ్। తత్పూర్తికామాస్తదశేషకర్మణాం సాక్షాత్కృతం నేమురవద్యమృడ్యతః ॥ ౨౫ ॥ తాస్తథావనతా దృష్ట్వా భగవాన్ దేవకీసుతః । వాసాంసి తాభ్యస్సంప్రాదాత్కరుణస్స్నేహతోషితః॥ ౨౬॥ దృఢం ప్రలబ్ధాస్త్రపయా చ హాపితాః ప్రస్తోభితాః క్రీడనవచ్చ కారితాః। వస్త్రాణి చైవాపహృతాన్యథాప్యముం తా నాభ్యసూయన్ ప్రియసంగనిర్వృతాః ॥ ౨౭ ॥ పరిధాయ స్వవాసాంసి ప్రేష్ఠసంగమసజ్జితాః । గృహీతచిత్తా నోచ్చేలుస్తస్మిన్ లజ్జాయితేక్షణాః॥ ౨౮॥ తాసాం విజ్ఞాయ భగవాన్ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా । ధృతవ్రతానాం సంకల్పమాహ దామోదరోఽబలాః॥ ౨౯ ॥ సంకల్పో విదితస్సాధ్వ్యో భవతీనాం మదర్చనే । మయానుమోదితస్సోఽసౌ సత్యో భవితుమర్హతి॥ ౩౦॥ న మయ్యావేశితధియాం కామః కామాయ కల్పతే। భర్జితాః క్వథితా ధానాః ప్రాయో బీజాయ నేష్యతే॥ ౩౧॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః। యముద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరురార్యార్చనం సతీః॥ ౩౨॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధకామాః కుమారికాః। ధ్యాయంత్యస్తత్పదాంభోజం కృచ్ఛ్రాన్నివివిశుర్వ్రజమ్॥ ౩౩॥ అథ గోపైః పరివృతో భగవాన్ దేవకీసుతః । బృందావనాద్గతో దూరం చారయన్ గాస్సహాగ్రజః॥ ౩౪॥ నిదాఘార్కాదపేతస్మింశ్ఛాయాభిస్స్వాభిరాత్మనః । ఆతపత్రాయితాన్వీక్ష్య ద్రుమానాహ వ్రజౌకసః॥ ౩౫॥ హే స్తోకకృష్ణ హే అంశో శ్రీదామన్ సుబలార్జున। విశాల వృషభౌజస్విన్ దేవప్రస్థ వరూథప॥ ౩౬॥ పశ్యతైతాన్ మహాభాగాన్ పరార్థైకాంతజీవితాన్ । వాతవర్షాతపహిమాన్ సహంతో వారయంతి నః॥ ౩౭ ॥ అహో ఏషాం వరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్ ॥ సుజనస్యేవ యేషాం వై విముఖా యాంతి నార్థినః॥ ౩౮॥ పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః। గంధనిర్యాసభస్మాస్థితోక్మైః కామాన్వితన్వతే॥ ౩౯॥ ఏతావజ్జన్మసామగ్ర్యం దేహినామిహ దేహిషు। ప్రాణైరర్థైర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆచరణం సదా॥ ౪౦॥ ఇతి ప్రవాళస్తబకఫలపుష్పదలోత్కరైః। తరూణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతః॥ ౪౧ ॥ తత్ర గాః పాయయిత్వాపస్సుమృష్టాశ్శీత

౩౦॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥ నేతి॥ కామాయ పునః కామభోగాయ - విషయమహిమ్నా కామస్యాపి శాంతిహేతుత్వాదితి భావః - కామాప్రరోహదృష్టాంతః - భర్జితాః దగ్ధాః - క్వథితాః పక్వాః - ధానాః యవాదయః - బీజాయ అంకురోద్గమాయ - ప్రాయ ఇతి స్వేచ్ఛయా పునః ప్రరోహమపి సూచయతి॥ ౩౧॥ యాతేతి॥ సిద్ధాః పూర్ణమనోరథాః - తదాహ - ఇమాః ఆగామినీ రాత్రీః - మయా రంస్యథేతి - ఆర్యా కాత్యాయనీ - సతీః సత్యః॥ ౩౨॥ ఇతీతి॥ శ్లో॥ భక్త్యానుకంప్య కన్యాస్తాస్తద్వద్వర్జితయజ్వనాం। పత్న్యనుగ్రహాతస్తేషామహాకర్మమహోదయం॥ శ్రీధరీయోయం శ్లోకః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ద్విజభార్యాయా అనుగ్రహాయ యజ్ఞవాటం గచ్ఛన్ - విప్రాణాం కాఠిన్యమభిప్రేత్య - తేభ్యోపి ద్రుమాః శ్రేష్ఠా ఇతి తాననభినందయతి చతుర్భిః॥ హేస్తోకకృష్ణేతి॥ స్తోకకృష్ణాదయో గోపాః॥ ౩౬॥ పశ్యతేతి॥ ఏతాన్ ద్రుమాన్ పశ్యత - పరార్థైకాంతం తేన జీవితం యేషాం తాన్ - తదాహ - వాతవర్షాదీన్ స్వయం సహమానాః - నః అస్మాకం వారయంతి॥ ౩౭॥ అహో ఇతి॥ సుజనస్య కృపాళోరర్థిన ఇవ॥ ౩౮॥ పత్రేతి॥ నిర్యాసో ఘనరసః - తోకాః పల్లవాద్యంకురాః॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ఇతీతి॥ ఇత్యభినందయన్ ప్రవాళాదిసమూహైర్నతశాఖానాం తరూణాం - మధ్యతో యమునాం ప్రాప్తః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ తస్యామితి

తి॥ కుమారికాభ్యః పూర్వమేవ తదన్నమర్పితం కులటయా - అగృహీతభోజ్యానామేవ నిర్గమాత్ క్షుధార్తా ఇత్యుక్తం॥ ౪౩॥ ఇతి శ్రీ
ర్థదీపికాయాం - ద్వావింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ త్రయోవింశే తతో గోపైరన్నయాచ్ఞాపదేశతః తత్పత్న్యనుగ్రహాత్కృష్ణో దీక్షితానన్వతాపయత్ ॥౧॥౨॥ ఇతీతి॥ భక్తాయా
శవచనం-సద్యస్సాయుజ్యాభిప్రాయేణ॥ ౩॥ ౪॥ తత్రేతి॥ అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రహితాస్సంతః యాచధ్వం-యుష్మాకం
త్రలజ్జా- ననుతథాప్యపాత్రత్వాదస్మభ్యం కిమితి దాస్యంతీతి చేత్ తత్రాహ- కీర్తయంత ఇతి॥౫॥౬॥౭॥ గా ఇతి॥ అవిదూరే వర్తమా
సంతౌ-వో యుష్మత్ ఓదనం అన్నం-తత్-లషతః అభిలషతః ఓదనం శ్రద్ధా చ యద్యస్తి-తర్హి-యచ్ఛతేతి॥౮॥ దీక్షితా వయమభోజ్యాన్నా

లాశ్శివాః । తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదుపపుర్జలమ్॥ ౪౨॥ తస్యా ఉపవనే కామం చారయం
తపశూన్నృప । కృష్ణరామావుపాగమ్య క్షుధార్తా ఇదమబ్రువన్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే -
దశమస్కంధే - ద్వావింశోధ్యాయః ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్రీశుకః॥ తత్ర గత్వోపవిష్టాస్తే గోపాలా యమునాతటే। ఊచుర్బుభుక్షితా రాజన్ కృష్ణరామౌ జగత్ప
తీ॥ ౧॥ గోపాః॥ రామ రామ మహాబాహో కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ। ఏషా వై బాధతే క్షున్నస్తచ్ఛాంతిం
కర్తుమర్హథః॥ ౨ ॥ శ్రీశుకః॥ ఇతి విజ్ఞాపితో గోపైర్భగవాన్ జగదీశ్వరః । భక్తాయా విప్రభార్యా
యాః ప్రసీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ ప్రయాత దేవయజనం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః । సత్రమాంగిర
సం నామ హ్యాసతే స్వర్గకామ్యయా ॥ ౪ ॥ తత్ర గత్వౌదనం గోపా యాచతాస్మద్విసర్జితాః । కీర్త
యంతో భగవత ఆర్యస్య మమ చాభిధామ్॥ ౫ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా గత్వాయాచంత తే తదా । కృతాం
జలిపుటా విప్రాన్ దండవత్పతితా భువి॥౬॥ హే భూమిదేవాః శృణుత కృష్ణస్యాదేశకారిణః। ప్రాప్తాన్
జానీత భద్రం వో గోపాన్నో రామచోదితాన్ ॥ ౭ ॥ గాశ్చారయంతావవిదూర ఓదనం రామాచ్యు
తౌ యల్లషతో బుభుక్షితౌ । తయోర్ద్విజా ఓదనమర్థినోర్యది శ్రద్ధా చ వో యచ్ఛత ధర్మవిత్తమాః॥
౮ । దీక్షాయాః పశుసంస్థాయాః సౌత్రామణ్యాశ్చ సత్తమాః। అన్యత్ర దీక్షితస్యాపి నాన్నమశ్నన్
హి దుష్యతి॥ ౯॥ ఇతి తే భగవద్యాచ్ఞాం శృణ్వంతోపి న శుశ్రువుః। క్షుద్రాశా భూరికర్మాణో బాలిశా
వృద్ధమానినః ॥ ౧౦ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మంత్రతంత్రర్త్విజోగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్ర
తుర్ధర్మశ్చ యన్మయః॥ ౧౧ ॥ తం బ్రహ్మ పరమం సాక్షాద్భగవంతమధోక్షజమ్ । మనుష్యదృష్ట్యా దు
ష్ప్రజ్ఞా మర్త్యాత్మానో న మేనిరే॥ ౧౨ ॥ న తే యదోమితి ప్రోచుర్న నేతి చ పరంతప । గోపా నిరాశాః
ప్రత్యేత్య తథోచుః కృష్ణరామయోః॥ ౧౩॥ తదుపాకర్ణ్య భగవాన్ ప్రహస్య జగదీశ్వరః॥ వ్యాజహార
పునర్గోపాన్ దర్శయన్ లౌకికీం గతిమ్॥ ౧౪॥ మాం జ్ఞాపయత పత్నీభ్యస్ససంకర్షణమాగతమ్ । దా
స్యంతి కామమన్నం వస్స్నిగ్ధా మయ్యుషితా ధియా॥ ౧౫॥ శ్రీశుకః॥ గత్వాథ పత్నీశాలాయాం దృష్ట్వా
సీనాస్స్వలంకృతాః । నత్వా ద్విజసతీర్గోపాః ప్రశ్రితా ఇదమబ్రువన్॥౧౬॥ నమో వో ద్విజపత్నీభ్యో
నిబోధత వచాంసి నః। ఇతోవిదూరే చరతా కృష్ణేన ప్రేషితా వయమ్॥౧౭॥ గాశ్చారయన్స గోపాలైస్స
రామో దూరమాగతః । బుభుక్షితస్య తస్యాన్నం సానుగస్య ప్రదీయతామ్॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వాచ్యుతముపా

లభవిష్యంతీతి-స్వయమేవాశంక్యాహుః॥ దీక్షాయా ఇతి॥ దీక్షాయాః ఆరభ్యాగ్నిష్టోమీయపశ్వాలంభాత్పూర్వం దోషః-నతతోన్యత్ర-
సౌత్రామణ్యాశ్చ-అన్యత్ర అన్యదా॥ ౯॥ క్షుద్రే స్వర్గాదావాశామాత్రం యేషాం తే-భూరీణి క్లేశాధికాని కర్మాణి యేషాం తే-
తః అజ్ఞాః వృద్ధమానినః జ్ఞానవృద్ధా ఇతి మానవంతః॥ ౧౦ ॥ నను కర్మక్రమముల్లంఘ్య-అదేశకాలే అన్యార్థమన్నమన్యస్మై కథం దేయ
త్రాహ॥ దేశ ఇతి॥ పృథక్ చరుపురోడాశాది ద్రవ్యం-తంత్రం ప్రయోగః-ధర్మః అపూర్వం॥ ౧౧॥ తదితి॥ మనుష్యోయమితి దృష్ట్యా మర్
త్మానః దేహాభిమానినః-బ్రాహ్మణా వయం మహాంత ఇతి మన్యమానాః॥ ౧౨॥౧౩॥ తదితి॥ లౌకికీం గతిమ్-నహి-కార్యార్థినో నిర్వేద
తే-కో వా యాచకో న పరాభూయత ఇత్యాదిలోకస్థితిం దర్శయన్॥ ౧౪॥ మామితి॥ కేవలం దేహా న గృహా వసంతి-ధియా తు మయ్యే
తాః-యతో మయి స్నిగ్ధాః-అతో దాస్యంతీతి॥౧౫॥ ౧౬॥ నమ ఇతి॥ ప్రేషితాః ప్రేరితాః॥౧౭॥ గా ఇతి॥ స కృష్ణో గోపాలైస్సహ॥౧

శ్రుత్వేతి॥ తత్కథాక్షిప్తమనసః-అతఏవ తద్దర్శనోత్సుకాః-తం కృష్ణమాగతం శ్రుత్వా-జాతసంభ్రమా బభూవురితి॥ ౧౯॥ చతుర్విధ మితి॥ భక్ష్య-భోజ్య-లేహ్య-చోష్య-భేదైశ్చతుర్విధం-బహుగుణం సంస్కారవిశేషైర్బహవో గుణా రసస్సారభ్యాదయో యస్మిన్ తత్-భాజనైః అమత్రైః భాండైర్వా-పత్యాదిభిర్వార్యమాణా అపి-ప్రియం శ్రీకృష్ణం- అభిసస్రుః అభిజగ్ముః- అప్రతిబంధే దృష్టాంతః- సముద్రం నిమ్నగా నద్య ఇవేతి॥ ౨౦॥ నిషిధ్యమానా ఇతి॥ తత్ర హేతుః- భగవతీతి- దీర్ఘం బహుకాలం- శ్రుతేన శ్రవణేన- ధృతః ఆశయో యాభిస్తాః-తథాగతాస్తత్ర్యో దదృశుః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ శ్యామమితి॥ హిరణ్యవత్పరిధిః పరిధానం యస్య-పీతాంబరమిత్యర్థః- వనమాలైర్బర్హైర్ధాతుభిః ప్రవాలైశ్చ- నటవద్వేషో యస్య- అనువ్రతస్య సఖ్యుః అంసే విన్యస్తో నిహితో హస్తో యేన- ఇతరేణ హస్తేన-లీలయా- అబ్జం ధునానం భ్రామయంతం- కర్ణయోరుత్పలే యస్య- అలకాః కపోలయోర్యస్య- ముఖాబ్జే హాసో యస్య- తం చ తం చ॥ ౨౩॥ వృత్తైరపి లయేన సామరస్యమాహ॥ ప్రాయ ఇతి॥ ప్రాయః బహుశః- శ్రుతా యే ప్రియతమస్య ఉదయాః ఉత్కర్షాః-త ఏవ కర్ణపూరాః కర్ణం పూరయంతి కృతార్థీకుర్వంతీతి తథా- తైః- కర్ణాభరణైరితి వా- యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే- నిమగ్నమనసః ఆవిష్టచేతసః- తం లోచనద్వారైః రంధ్రైః ప్రవేశ్య- సుచిరముపగృహ్య- తాపం జహుః- అభిమతయః అహంవృత్తయః- ప్రాజ్ఞం సుషుప్తిసాక్షిణం

యాంతం నిత్యం తద్దర్శనోత్సుకాః। తత్కథాక్షిప్తమనసో బభూవుర్జాతసంభ్రమాః॥ ౧౯॥ చతుర్విధం బహుగుణమన్నమాదాయ భాజనైః। అభిసస్రుః ప్రియం సర్వాస్సముద్రమివ నిమ్నగాః॥ ౨౦॥ నిషిధ్యమానాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృభిస్సుతైః। భగవత్యుత్తమశ్లోకే దీర్ఘశ్రుతధృతాశయాః॥ ౨౧॥ యమునోపవనేశోకనవపల్లవమండితే। విచరంతం వృతం గోపైర్దదృశుస్సాగ్రజం స్త్రియః॥ ౨౨॥ శ్యామం హిరణ్యపరిధిం వనమాల్యబర్హధాతుప్రవాళనటవేషమనువ్రతాంసే। విన్యస్తహస్తమితరేణ ధునానమబ్జం కర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్॥ ౨౩॥ ప్రాయశ్శ్రుతప్రియతమోదయకర్ణపూరైర్యస్మిన్నిమగ్నమనసస్తమథాక్షిరంధ్రైః। అంతః ప్రవేశ్య సుచిరం పరిరభ్య తాపం ప్రాజ్ఞం యథాభిమతయో విజహుర్నరేంద్ర॥ ౨౪॥ తాస్తథా త్యక్తసర్వాశాః ప్రాప్తా ఆత్మదిదృక్షయా। విజ్ఞాయాఖిలదృగ్ద్రష్టా ప్రాహ ప్రహసితాననః॥ ౨౫॥ శ్రీభగవాన్॥ స్వాగతం వో మహాభాగా ఆస్యతాం కరవామ కిమ్। యన్నో దిదృక్షయా ప్రాప్తా ఉపపన్నమిదం హి వః॥ ౨౬॥ నన్వద్ధా మయి కుర్వంతి కుశలాస్స్వార్థదర్శినః। అహైతుక్యవ్యవహితాం భక్తిమాత్మప్రియే యథా॥ ౨౭॥ ప్రాణబుద్ధిమనస్స్వాత్మదారాపత్యధనాదయః। యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఆసంస్తతః కోన్వపరః ప్రియః॥ ౨౮॥ తద్యాత దేవయజనం పతయో వో ద్విజాతయః। స్వసత్రం పారయిష్యంతి యుష్మాభిర్గృహమేధినః॥ ౨౯॥ విప్రపత్న్యః॥ మైవం విభోర్హతి భవాన్ గదితుం నృశంసం సత్యం కురుష్వ నిగమం తవ పాదమూలమ్। ప్రాప్తా వయం తులసిదామ పదావసృష్టం కేశైర్నివోఢుమతిలంఘ్య సమస్తబంధూన్॥ ౩౦॥ గృహ్ణంతి నో న పతయః పితరస్సుతా వా న భ్రాతృబంధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే। తస్మాద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం నో

పరిరభ్య- తస్మిన్ లయం ప్రాప్య- యథేతి॥ ౨౪॥ తా ఇతి॥ అఖిలదృక్ ద్రష్టా- సర్వబుద్ధిసాక్షీ- తాస్తథా ప్రాప్తా విజ్ఞాయాపి- తథైవేత్యేతద్వివృణోతి- త్యక్తాస్సర్వా ఆశా యాభిస్తాః- కేవలమాత్మనః స్వస్యైవ దిదృక్షయేతి॥ ౨౫॥ స్వాగతమితి॥ హే మహాభాగాః- వః స్వాగతం శుభమాగమనం- తదేవాహ- యత్ యస్మాత్ ప్రతిబంధతిరస్కారేణ-అస్మాకం దిదృక్షయా ప్రాప్తా ఇతి- ఇదం వ ఉపపన్నం సంపన్నం యుక్తమితి వా॥ ౨౬॥ యుక్తత్వమేవాహ॥ నన్వితి॥ ఆత్మప్రియే ఆత్మా చ ప్రియశ్చ తస్మిన్ మయి- కుశలాః వివేకినః-అత ఏవ స్వస్యాత్మనోర్థం పశ్యంతి యే - తే - యథా యథావత్ - భక్తిం కుర్వంతి - యథావత్త్వమాహ- అద్ధా సాక్షాత్- అత్ర హేతుః-అహైతుకీ అవ్యవహితాం ఫలాభిసంధిరహితాం- అత ఏవ- అవ్యవహితాం నిరంతరాం॥ ౨౭॥ ఆత్మనః సర్వతః శ్రేష్ఠత్వముపపాదయతి॥ ప్రాణేతి॥ స్వాః జ్ఞాతయః-ఆత్మా దేహః-ఏతే సర్వే-యత్సంపర్కాత్ యస్యాధ్యాసేన ఉపకరణత్వేన వా॥ ౨౮॥ తదితి॥ తత్ తస్మాత్ కృతార్థా యూయం- యాత- దేవయజనం యజ్ఞవాటం- గచ్ఛత- కృతార్థాః కిమితి యాస్యామ ఇతి చేదత ఆహ- పతయ ఇతి॥ పారయిష్యంతి సమాపయిష్యంతి-పత్నీనామనుగ్రహాయేత్యర్థః॥ ౨౯॥ మేతి॥ నృశంసం పరుషం- నిగమం ప్రతిజ్ఞాం॥ శ్లో॥ న మే భక్తః ప్రణశ్యతీతి-వేదం వా॥ శ్రు॥ న స పునరావర్తతే న స పునరావర్తత ఇతి- పదావసృష్టం అవజ్ఞయాపి దత్తం- బహుమానేన కేశైర్నివోఢుం - దాసీభవితుం॥ ౩౦॥ గృహ్ణంతీతి॥ కించ - న గృహ్ణంతి - నోస్మాన్ - హే అరిందమ కామలోభాదిదమన - భవతః పాదా

గ్రస్తాః- పతితదేహానాం- అన్యా స్వర్గాదిగతిరపి న భవేత్ మాభూత్- తత్తస్మాత్ దాస్యమేవ విధేహీతి॥ ౩౧॥ పతయ ఇతి॥ మయ్యు తా అనుజ్ఞాతాః- ప్రత్యక్షం దేవాన్ ప్రదర్శ్యాహ- దేవా అపీతి॥ ౩౨॥ తథాపి త్వాం న త్యక్తుం శక్నుమ ఇతి చేత్తత్రాహ॥ నేతి॥ నృ ప్తానాం- ప్రీతయే సుఖాయ- అనురాగాయ స్నేహవృద్ధయే- అంగసంగ ఇతి అంగాభ్యాం సంగః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ఇతీతి॥ అనసూయః అ ష్టయః॥ ౩౫॥ తత్రైకేతి॥ దేహమితి- తదీయం దేహం- తత్ర విహాయ- చైతన్యేన భగవంతం ప్రాప్యేత్యర్థః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ఏవమితి॥ లయన్ అనుకుర్వన్ -గోగోపగోపీనామితి కర్మణి షష్ఠీ- రూపవాక్కృతైః- రూపేణ- వాచా- కృతైశ్చరితైశ్చ- రమయన్ తాన్ రమయ

నాన్యా భవేద్గతిరరిందమ తద్విధేహి॥ ౩౧॥ శ్రీభగవాన్ ॥ పతయో నాభ్యసూయేరన్ పితృభ్రాతృసు తాదయః। లోకాశ్చ వో మయోపేతా దేవా అప్యనుమన్వతే॥ ౩౨॥ న ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యంగసంగో నృణామిహ। తన్మనో మయి యుంజానా అచిరాన్మామవాప్స్యథ॥ ౩౩॥ శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్। న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్॥ ౩౪॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్యస్తా యజ్ఞవాటం పునర్గతాః। తే చానసూయవస్తాభిః స్త్రీభిః సత్రమపారయన్॥ ౩౫॥ తత్రైకా విధృతా భర్త్రా భగవంతం యథాశ్రుతమ్। హృదోపగుహ్య విజహౌ దేహం కర్మానుబంధనమ్॥ ౩౬॥ భగవానపి గోవిందస్తేనైవాన్నేన గోపకాన్। చతుర్విధేనాశయిత్వా స్వయం చ బుభుజే ప్రభుః॥ ౨౭॥ ఏవం లీలానరవపుర్నృలోకమనుశీలయన్। రేమే గోగోపగోపీనాం రమయన్ రూపవాక్కృతైః॥ ౩౮॥ అథానుస్మృత్య విప్రాస్తే హ్యన్వతప్యన్ కృతాగసః। యద్విశ్వేశ్వరయోర్యాచ్ఞామహన్మ నృవిడంబయోః॥ ౩౯॥ దృష్ట్వా స్త్రీణాం భగవతి కృష్ణే భక్తిమలౌకికీమ్। ఆత్మానం చ తయా హీనమనుతప్తా వ్యగర్హయన్॥ ౪౦॥ ధిగ్జన్మ నస్త్రివృద్విద్యాం ధిగ్వ్రతం ధిగ్బహుజ్ఞతామ్। ధిక్కులం ధిక్క్రియాదాక్ష్యం విముఖా యే త్వధోక్షజే॥ ౪౧॥ నూనం భగవతో మాయా యోగినామపి మోహినీ। యద్వయం గురవో నృణాం స్వార్థే ముహ్యామహే ద్విజాః॥ ౪౨॥ అహో పశ్యత నారీణామపి కృష్ణే జగద్గురౌ। దురంతభావం యోఽవిధ్యన్మృత్యుపాశాన్ గృహాభిధాన్॥ ౪౩॥ నాసాం ద్విజాతిసంస్కారో న నివాసో గురావపి। న తపో నాత్మమీమాంసా న శౌచం చ క్రియాశ్శుభాః॥ ౪౪॥ తథాపి హ్యుత్తమశ్లోకే కృష్ణే యోగీశ్వరేశ్వరే। భక్తిర్దృఢా న చాస్మాకం సంస్కారాదిమతామపి॥ ౪౫॥ నను స్వార్థవిమూఢానాం ప్రమత్తానాం గృహేహయా। అహో నః స్మారయామాస గోపవాక్యైః సతాం గతిః॥ ౪౬॥ అన్యథా పూర్ణకామస్య కైవల్యాద్యాశిషాం పతేః। ఈశితవ్యైః కిమస్మాభిరీశస్యైతద్విడంబనమ్॥ ౪౭॥ హిత్వాన్యాన్ భజతే యం శ్రీః పాదస్పర్శాశయాఽసకృత్। స్వాత్మదోషాపవర్గేణ తద్యాచ్ఞా జనమోహినీ॥ ౪౮॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మంత్రతంత్రర్త్విజోఽగ్నయః। దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః॥ ౪౯॥ స ఏవ భగవాన్ సాక్షాద్విష్ణుర్యోగేశ్వరేశ్వరః। జాతో యదుష్విత్యశృణ్మ హ్యపి మూఢా న విద్మహే॥ ౫౦॥ నమస్తుభ్యం భగవతే కృష్ణాయాకుంఠమేధసే। యన్మాయామోహితధియో భ్రమామః కర్మవర్త్మసు॥ ౫౧॥ స వై న ఆద్యః పురుషః స్వమాయామోహితాత్మనామ్। అవిజ్ఞాతానుభావానాం క్షంతుమర్హత్యతిక్రమమ్॥ ౫౨॥ ఇతి స్వాఘమనుస్మృత్య కృష్ణే తే కృతహేళనాః। దిదృక్షవో వ్యచ్యుతయోః కంసాద్భీ

శేమ ఇత్యర్థః॥ ౩౮॥ అనుస్మృతిప్రకారమాహ॥ అథేతి॥ నరానుకరణవతోః విశ్వేశ్వరయోర్యాచ్ఞాం- యత్ అహన్మ హతవంతః- తత్కృతాగసో వయమిత్యనుస్మృత్యేతి॥ ౩౯॥ తథా చ భార్యాః గురూనివ మానయంతః- భగవద్భక్తిరహితమాత్మానం వ్యనిందన్నిత్యాహ॥ దృష్ట్వేతి॥ అలౌకికీం లోకాతీతాం॥ ౪౦॥ ధిగితి॥ త్రివృత్- శౌక్ల్యం- సావిత్రం- దైక్షమితి- త్రిగుణితం జన్మ- వ్రతం బ్రహ్మచర్యం- క్రియాః కర్మాణి- దాక్ష్యం చ- క్రియాదాక్ష్యమిత్యేకం వా పదం- ధిగిత్యధిక్షేపే- యే వయమధోక్షజే విముఖాస్తేషాం నో జన్మాది యత్తత్సర్వం ధిగితి వ్యగర్హయన్నిత్యర్థః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ అహో ఇతి॥ యో అవిధ్యత్ ఛిన్నత్- తం దురంతం భావం భక్తిం పశ్యతేతి॥ ౪౩॥ నేతి॥ ద్విజాతిసంస్కారః ఉపనయః- క్రియాః సంధ్యోపాసనాదయః॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ హిత్వేతి॥ స్వాత్మదోషాపవర్గేణ చాంచల్యగర్వాదితా

ర్థాః॥ ర్థాః॥ సఇతి॥ ఇత్యచ్యుతఃకృష్ణః - ఏవంసర్వత్ర స్తుతవంతోపయయుః - తథాపీతి ॥ ౫౦ ॥ ౫౧॥ ౫౨॥ ఇతీతి॥ నచాచలన్ తదాఽద్ర్శనాయ- నజగ్ముః॥ ౫౩॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - త్రయోవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ద్గో॥ చతుర్వింశేమహేంద్రస్యమఖంవ్యావర్త్య హేతుభిః। కృష్ణఃప్రావర్తయామాసగోవర్ధనమహోత్సవమ్ ॥ భూసురాణాంక్రియాగర్వంనిరస్యస్వసురేషుచ। మఖవన్మదభంగాయతన్మఖంసమవారయత్ ॥ భగవానితి॥ బ్రాహ్మణాఃకంసాద్ధ్వీతాః-స్వాశ్రమస్థావిపభగవంతమభజన్ - భగవానపి-తత్రైవనివసన్నింద్రయాగకృతోద్యమాన్గోపానపశ్యదితిసంబంధః॥ ౧ ॥ ౨ ॥ కథ్యతామితి॥ వృథాసంభ్రమోనభవతి- మఖోయమితిచేత్ - కిమత్రఫలం- కాదేవతా- కేనవాధికారిణా- కేనవాసాధనేన- సాధ్యతే॥౩॥ ఏతదితి॥ ఏతద్బ్రూహి-మహాన్ కామోమమశ్రవణేవర్తతే- యద్వా- తవమహాన్ కామోదృశ్యతఇతి- తూష్ణీంస్థితంప్రత్యాహ- నహీతి- సర్వాత్మనాంసర్వత్రాత్మదృష్టీనాం॥ ౪॥ అస్తీతి॥ అతఏవ- నవిద్యతేస్వఃపరఇతిదృష్టిర్యేషాం-స్వపర ఇతిదృష్టస్యభావాదేవ- నశత్రుభావమిత్రాదయోపియేషాంసంతీత్యాహ- అమిత్రేతి-నమిత్రంఉదాస్తఃఉదాసీనః- నిద్విట్- యేషాంతేషాంకృత్యంకర్మ- నగోపనీయంకించిదస్తీ

త్యానచాచలన్ ॥ ౫౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - త్రయోవింశోధ్యాయః ❁❁❁❁❁

⟶ శ్రీ❁ గోవర్ధనోద్ధరణకథాప్రారంభఘట్టః. ❁శ్రీ ⟵

శ్రీశుకః॥ భగవానపితత్రైవ బలదేవేనసంయుతః। అపశ్యన్నివసన్ గోపానింద్రయాగకృతోద్యమాన్॥ ౧॥ తదభిజ్ఞోపిభగవాన్ సర్వాత్మాసర్వదర్శనః। ప్రశ్రయావనతోపృచ్ఛద్వృద్ధాన్నందపురోగమాన్॥ ౨॥ కథ్యతాంమేపితఃకోయంసంభ్రమోవఉపాగతః। కింఫలంకస్యచోద్దేశఃకేనవాసాధ్యతేమఖః॥ ౩ ॥ ఏతద్బ్రూహిమహాన్ కామోమహ్యంశుశ్రూషవేపితః। నహిగోప్యంహి సాధూనాం కృత్యంసర్వాత్మనామిహ ॥ ౪ ॥ అస్త్యస్వపరదృష్టీనామమిత్రోదాస్తవిద్విషామ్। ఉదాసీనోరివద్వర్జ్య ఆత్మవత్సుహృదుచ్యతే ॥ ౫ ॥ జ్ఞాత్వాజ్ఞాత్వాచకర్మాణి జనోయమనుతిష్ఠతి। విదుషఃకర్మసిద్ధిస్స్యాద్యథానావిదుషోభవేత్ ॥ ౬ ॥ తత్రతావత్క్రియాయోగోభవతాంకింవిచారితః। అథవాలౌకికస్తన్మేపృచ్ఛతస్సాధుభణ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ నందః॥ పర్జన్యోభగవానింద్రోమేఘాస్తస్యాత్మమూర్తయః। తేభివర్షంతిభూతానాం ప్రాణనంజీవనంపయః॥౮॥ తంతథావయమన్యేచ వార్ముచాంపతిమీశ్వరమ్। ద్రవ్యైస్తద్రేతసాసిద్ధైర్యజంతేక్రతుభిర్నరాః ॥ ౯ ॥ తచ్ఛేషేణోపజీవంతిత్రివర్గఫలసిద్ధయే। పుంసాంపురుషకారాణాంపర్జన్యఃఫలభావనః ॥ ౧౦ ॥ యఏనంవిసృజేద్ధర్మంపారంపర్యాగతంనరః। కామాల్లోభాద్భయాద్ద్వేషాత్సవైనాప్నోతిశోభనమ్॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకః॥ వచోనిశమ్యనందస్యతథాన్యేషాంవ్రజౌకసామ్। ఇంద్రాయమన్యుంజనయన్ పితరంప్రాహకేశవః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీభగవాన్ కర్మణాజాయతేజంతుఃకర్మణైవప్రలీయతే। సుఖందుఃఖంభయంక్షేమంకర్మణైవప్రపద్యతే ॥ ౧౩ ॥ అ

తిపూర్వేణాన్వయః - సత్యపిభేదదర్శనే - ఉదాసీనఃశత్రువద్వర్జ్యః - ఆత్మతుల్యత్వాత్ సుహృన్నవర్జనీయ ఇత్యాహ - ఉదాసీనఇతి॥౫॥ కించ - సుహృద్భిస్సహవిచార్యజ్ఞాత్వైవ- కర్మకర్తవ్యం - నతుగతానుగతికమాత్రేణేత్యాహ॥ జ్ఞాత్వేతి॥ అజ్ఞాత్వాచ - తత్రవిదుషోయథావత్కర్మఫలంస్యాత్ - తథానావిదుషః॥ ౬॥ తత్రేతి॥ భవతామయంక్రియాయోగః- శాస్త్రతఃకింవిచారితఃప్రవృత్తః-లౌకికఆచారప్రాప్తోవేతి- సాధుసోపపత్తికం- భణ్యతాంకథ్యతామితి॥ ౭॥ ఆచారప్రాప్తఏవేతిసహేతుకమాహ॥ పర్జన్యఇతి॥ ఆత్మమూర్తయః ప్రియమూర్తయః॥౮॥తతఃకిమతఆహ॥తమితి॥ తమింద్రం-వార్ముచాంమేఘానాం-తద్రేతసాతద్వృష్టిపయసా॥౯॥ తదితి॥ ఉపజీవంతిజీవికాంకల్పయంతి- ధర్మార్థకామసిద్ధయే- నను- కృష్యాదిభిర్జీవంతికిమింద్రేణేత్యత్రాహ- పుంసామితి- ఫలభావనఃఫలసాధకః- పర్జన్యంవినాకృష్యాదివైఫల్యాదిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ వచఇతి॥ ఇంద్రాయమన్యుంజనయన్నితి- కోపజననద్వారాగర్వపర్వతాదింద్రమవతారయితుందేవతానిరాకరణం - నత్వయమేవభగవతోభిప్రాయఇత్యర్థః॥ ౧౨॥ ప్రథమంతావత్కర్మవాదేనదేవాన్నిరాకరోతి॥కర్మణేతి॥నను-జడాత్కర్మణఃకేవలాత్కథంఫలసిద్ధిస్స్యాత్ - అహో- అపరిశీలితమీమాంసానాంస్వవిభిలసిత శ్రద్ధాకర్మణఃఫలకరణత్వేవచనతోవగతే-కింతతోనుపపన్నంనామేతిభావః॥ ౧౩॥ కేచిన్నరతిసాహసాద్ధీతాః-కర్మపరతం

త్రపీశ్వరంమన్యంతే-తన్మతమనూద్యనిరాకరోతి॥ అస్తిచేదితి॥స్వయంకర్మాణ్యకుర్వతోన్యేషాంజీవానాంకర్మణాం-ఫలరూపీఫలదా సోపికర్తారంభజతే-తత్కర్మఫలదానేన॥౧౪॥అతఃకర్మణఏవఫలసిద్ధేస్తత్పారతంత్ర్యేచ-అజాగళస్తనతుల్యత్వాత్-నదేవత ర్థ్యమిత్యాహ॥ కిమింద్రేణేతి॥ ననుకర్మణోపి ప్రవృత్తిరంతర్యామ్యపేక్షయైవ-కథంసర్వథాదేవతాయాఅనుపయోగఇత్యాశం హ-స్వభావవిహితమితి-స్వభావేనప్రాక్తనసంస్కారేణైవవిహితం-యత్కర్మ-తదన్యథాకర్తుమనీశేన॥౧౫॥ ఏతద్వివృణోతి॥ వతంత్రఇతి॥ ప్రవృత్తేఃసంస్కారాధీనత్వాన్నత్వంతర్యామ్యధీనత్వమిత్యర్థః॥ ౧౬॥ తస్మాత్స్వభావతోనిష్పన్నస్యకర్మణఏవసర్వ త్వాత్-కర్మైవపూజ్యమిత్యాహదేహానిత్యాదినార్ధేన॥౧౭॥తస్మాదితి॥సంపూజయేత్ సంమానయేత్-ననుదేవతోద్దేశేనప్రవృత్త త్మకత్వాత్కర్మణః-కథందేవతాంవినాసిద్ధిరిత్యాశంక్య- కర్మాంగమాత్రందేవతేతిపక్షముపసంహరన్నివ- హేతువాదమాశ్రిత్యా మేవదేవతాంసమర్థయతే- అంజసేతి॥ ౧౮॥ హేతుబలేనైవవిపక్షేదోషమాహ॥ ఆజీవ్యేతి॥ ఉపజీవతిసేవతే॥ ౧౯॥ స్వవృ స్తుందృష్టాంతత్వేనవర్ణానాంవృత్తిభేదమాహ॥ వర్తేతేతి॥ బ్రహ్మణావేదాధ్యయనాదినా॥ ౨౦॥ వైశ్యవృత్తేశ్చాతుర్విధ్యమా

అ
స్తిచేదీశ్వరఃకశ్చిత్ఫలరూప్యన్యకర్మణామ్। కర్తారంభజతేసోపినహ్యకర్తుఃప్రభుర్హిసః॥౧౪॥ కిమిం
ద్రేణేహభూతానాంస్వంస్వంకర్మానువర్తినామ్। అనీశేనాన్యథాకర్తుంస్వభావవిహితంనృణామ్॥
౧౫॥ స్వభావతంత్రోహిజనస్స్వభావమనువర్తతే। స్వభావస్థమిదంసర్వంసదేవాసురమానుషమ్॥
౧౬॥ దేహానుచ్చావచాంజంతుఃప్రాప్యోత్సృజతికర్మణా। శత్రుర్మిత్రముదాసీనఃకర్మైవగురురీశ్వరః॥
౧౭॥ తస్మాత్సంపూజయేత్కర్మస్వభావస్థస్స్వకర్మకృత్। అంజసాయేనవర్తేత తదేవాస్యహిదైవ
తమ్॥ ౧౮ ॥ ఆజీవ్యైకతరంభావం యస్త్వన్యముపజీవతి। నతస్మాద్విందతేక్షేమం జారంనార్యసతీ
యథా॥ ౧౯ ॥ వర్తేతబ్రహ్మణావిప్రో రాజన్యోరక్షయాభువః। వైశ్యస్తువార్తయాజీవేచ్ఛూద్ర
స్తుద్విజసేవయా॥ ౨౦॥ కృషివాణిజ్యగోరక్షాః కుసీదంతుర్యముచ్యతే। వార్తాచతుర్విధాతత్రవ
యంగోవృత్తయోనిశమ్॥ ౨౧॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిస్థిత్యుత్పత్త్యంతహేతవః। రజసోత్పద్యతేవిశ్వమ
న్యోన్యంవివిధంజగత్॥ ౨౨ ॥ రజసోత్పాదితామేఘా వర్షంత్యంబూనిసర్వతః। ప్రజాస్తైరేవసిద్ధ్యం
తిమహేంద్రఃకింకరిష్యతి॥ ౨౩॥ ననఃపురోజనపదాన గ్రామానగృహావయమ్। వనౌకసస్తాతనిత్యంవ
నశైలనివాసినః॥ తస్మాద్గవాంబ్రాహ్మణానామద్రేశ్చారభ్యతాంమఖః॥ ౨౪॥ యఇంద్రయాగసం
భారాస్తైరయంసాధ్యతాంమఖః॥ ౨౫॥ పచ్యంతాంవివిధాఃపాకాస్సూపాంతాఃపాయసాదయః॥ సం
యావాపూపశష్కుల్యస్సర్వదోహశ్చగృహ్యతామ్॥ ౨౬॥ హూయంతామగ్నయస్సమ్యగ్బ్రాహ్మ
ణైర్బ్రహ్మవాదిభిః। అన్నంబహువిధందేయం తేభ్యోవో ధేనుదక్షిణాః॥ ౨౭॥ అన్యేభ్యశ్చాశ్వచండా
లపతితేభ్యోయథార్హతః। యవసంచగవాందత్త్వాగిరయేదీయతాంబలిః॥ ౨౮॥ స్వలంకృతాభుక్తవం
తస్స్వనులిప్తాస్సువాససః। ప్రదక్షిణంచకురుతగోవిప్రానలపర్వతాన్॥ ౨౯ ॥ ఏతన్మమమతంతాత
క్రియతాంయదిరోచతే। అయంగోబ్రాహ్మణాద్రీణాంమహ్యంచదయితోమఖః॥ ౩౦॥ శ్రీశుకః॥ కా

హ్యషీతి॥ కృషివాణిజ్యసహితాగోరక్షా-ఏవంత్రయం-కుసీదంవృద్ధిజీవనం-చతుర్థం॥౨౧॥ ననుగవామపివృత్తిర్మహేంద్రాధీనే త్యాశంక్య-నిరీశ్వరసాంఖ్యమతాశ్రయేణనిరాకరోతిశ్లోకద్వయేన॥ సత్త్వమితి॥ అన్యోన్యంయోగేన॥ ౨౨॥ రజసేతి॥సర్వతః మున్యశైలవనాదిష్వపివృష్టిదర్శనాన్నప్రైత్యేవత్పూర్వకత్వంవృష్టేరితిభావః- తైరేవమేఘైరేవ - సిధ్యంతిజీవంతీతి॥౨౩॥ తథా యోగక్షేమార్థందేవతాపేక్షేతిచేత్తత్రాహ॥ నేతి॥ పురఃపత్తనాని- జనపదాఃదేశాః- నఃఅస్మాకం - యోగక్షేమహేతువర్గ దయఏవేతిభావః-బ్రాహ్మణానపిసంగృహ్ణన్నిగమయతితస్మాదితి॥ ౨౪॥ స్వయముత్ప్రేక్షితయాగకల్పమాహ-సాధైః-పంచభిః తి॥ సంభారాస్సాధనాని॥ ౨౫ ॥ పచ్యంతామితి॥ సూపంముద్గం- పాయసంక్షీరలేపయసిపక్వం - సంయావాదయోగోధూమాదికృ యాః-క్రమశ్శష్కులీపాయసయోః-శ్రుత్యా- దోహస్యార్థతోన్యేషాంపాకతః॥ ౨౬॥ యాగశోభార్థంశ్రద్ధోత్పాదనార్థంచా హూయంతామితి॥ధనదక్షిణాఃధనసహితాదక్షిణాస్తాఏవవాదక్షిణాః - వఃయుష్మాభిః॥ ౨౭॥ అన్యేభ్యఇతి॥ యవసంతృణం॥ ౨౮॥ ఏతదితి॥ సర్వాణికర్మకాణ్డానిపూర్ణానుమోదయన్నాహ-గోబ్రాహ్మణాద్రీణామితి- మహ్యంమమచ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ తథేతి॥ తద్వ్యే

ణాం ద్రవ్యాణాం ద్రవ్యేణ - గిరిద్విజాన్ ప్రతి - యథాయథం॥ 32 ॥ ఉపహృత్యేతి॥ బలీనుపహృత్యాదృతాస్సాదరాః ॥ 33 ॥ అనాంసీతి॥ అనడుద్యుక్తాని ఉత్తమాన్నదుద్భిర్యుక్తాని - సద్విజాశిషః ద్విజాశీర్భిస్సహితాః॥ 34 ॥ కృష్ణ ఇతి॥ గోపవిస్రంభణం గోపానాం విశ్వాసజనకం - రూపం గతః ప్రాప్తస్సన్ - బలిముపహారం - ఆదత్ అభక్షయత్ ॥ 35 ॥ తస్మా ఇతి॥ తస్మై ఆత్మనే - ఆత్మనా స్వయం వ్రజజనైస్సహ నమశ్చక్రే అహో ఇత్యాదిసార్ధశ్లోకం పఠన్ ॥ 36 ॥ ఏష ఇతి॥ కామరూపీ సర్పాదిరూపః - అస్మై అద్రయే - శర్మణే క్షేమాయ ॥ 37 ॥ ఇతీతి॥ శ్లోకః కమైర్వాలం ప్రాకృతం భావో గుణాకారం గంగవాతద్వశో వామహాశః॥ నాతార్కత్రీదేవతేలీయముక్తాదేవషోభేషణ్మాతిస్తత్త్వస్థో స్టా॥ శ్రీధరీయో యం శ్లోకః॥ 38 ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - చతుర్వింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్లో॥ పంచవింశే రుషా శక్రే వ్రజనాశాయ వర్షతి । ఉద్ధృత్య గిరిమాసారాద్రరక్ష గోకులం ప్రభుః॥ ఇంద్ర ఇతి॥ కృష్ణనాథో యేషాం తేభ్యః॥ 1 ॥ గణమితి॥ క్రుద్ధశ్చ సన్నింద్రః - సాంవర్తకం నామ - సంవర్తః ప్రళయః - తత్కారం మేఘానాం ప్రసిద్ధం గణం - ప్రాచోదయత్ ప్రేషయామాస - నను - కథం కృష్ణనాథానాం ఘాతే ప్రవృత్త ఇత్యాశంక్యాత్మ సంభావనయా నిరస్త వివేకత్వాదిత్యాశయేనాహ - వాక్యం

లాత్మనా భగవతా శక్రదర్పజిఘాంసయా । ప్రోక్తం నిశమ్య నందాద్యాస్సాధ్వగృహ్ణంత తద్వచః ॥
31 ॥ తథా చ వ్యదధుస్సర్వం యథాహ మధుసూదనః । వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం తద్ద్రవ్యేణ గిరిద్విజాన్॥ 32॥ ఉపహృత్య బలీన్సర్వానాదృతా యవసం గవామ్ । గోధనాని పురస్కృత్య గిరించ క్రుః ప్రదక్షిణమ్॥ 33॥ అనాంస్యనడుద్యుక్తాని తే చారుహ్య స్వలంకృతాః । గోప్యశ్చ కృష్ణవీర్యాణి గాయంత్యస్సద్విజాశిషః ॥ 34 ॥ కృష్ణస్త్వన్యతమం రూపం గోపవిస్రంభణం గతః । శైలోస్మీతి బ్రువన్భూరి బలిమాదద్బృహద్వపుః॥ 35 ॥ తస్మై నమో వ్రజజనైస్సహ చక్రే మహాత్మనే । అహో పశ్యత శైలో సౌ రూపీ నోనుగ్రహం వ్యధాత్॥ 36॥ ఏషోవజానతో మర్త్యాన్కామరూపీ వనౌకసః। హంతి హ్యస్మై నమస్యామః శర్మణే హ్యాత్మనో గవామ్ ॥ 37 ॥ ఇత్యద్రిగోద్విజమఖం వాసుదేవ ప్రచోదితాః। యథా విధాయ గోపాలాస్సహ కృష్ణా వ్రజం యయుః ॥ 38 ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - చతుర్వింశోధ్యాయః. **

శ్రీశుకః ॥ ఇంద్రస్తదాత్మనః పూజాం విజ్ఞాయ విహతాం నృప । గోపేభ్యః కృష్ణనాథేభ్యో నందాదిభ్యశ్చుకోప హ॥ 1॥ గణం సంవర్తకం నామ మేఘానాం చాంతకారిణామ్ । ఇంద్రః ప్రాచోదయత్క్రుద్ధో వాక్యంచాహేశమాన్యుత ॥ 2 ॥ అహో శ్రీమదమాహాత్మ్యం గోపానాం కాననౌకసామ్ । కృష్ణం మర్త్యముపాశ్రిత్య యే చక్రుర్దేవహేళనమ్॥ 3॥ యథాదృఢైః కర్మమయైః క్రతుభిర్నామనౌనిభైః । విద్యామాన్వీక్షికీం హిత్వా తితీర్షంతి భవార్ణవమ్ ॥ 4 ॥ వాచాలం బాలిశం స్తబ్ధమజ్ఞం పండితమానినమ్। కృష్ణం మర్త్యముపాశ్రిత్య గోపా మే చక్రురప్రియమ్॥ 5॥ ఏషాం శ్రియావలిప్తానాం మత్తానాం ధ్మాయితాత్మనామ్। ధునుత శ్రీమదస్తంభం పశూన్నయత సంక్షయమ్॥ 6॥ అహంచైరావతం నాగమారుహ్యానువ్రజే వ్రజమ్। మరుద్గణైర్మహావేగైర్నందగోష్ఠజిఘాంసయా॥ 7॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్థం మఘవతా

హో ఇత్యాదిపంచభిః - ఈశమానీ అహమీశ్వర ఇతి గర్వవాన్ ॥ 2 ॥ అహో ఇతి॥ దేవహేళనం దేవస్య మమావజ్ఞాం ॥ 3 ॥ యథేతి॥ అదృఢైః అసమర్థైః - కర్మమయైః క్రియానిర్వర్త్యైః - అత ఏవ - నామనౌనిభైః నామమాత్రేణ యానావ ఇతి వ్యవహ్రియంతే - తత్సదృశైః - ఆన్వీక్షికీమాత్మానస్మృతిరూపాం ॥ 4 ॥ వాచాలమితి ॥ తథా వాచాలం బహుభాషిణం - బాలిశం శిశుం - పండితమానినం పండితోహమిత్యాత్మానం మన్యమానం - అతః స్తబ్ధమవనీతమితి - నిందాయాం యోజితా పీంద్రస్య భారతీ - శ్రీకృష్ణం స్తౌతి - తథాహి - వాచాలం శాస్త్రయోనిం - బాలిశం - ఏవమపి శిశువన్నిరభిమానినం - స్తబ్ధం అన్యస్యావంద్యస్యాభావాదనమ్రం - అజ్ఞం - నాస్తి జ్ఞేయమస్మాత్తం సర్వజ్ఞమిత్యర్థః - పండితమానినం బ్రహ్మవిదాం బహుమాననీయం కృష్ణం - సదానందరూపం పరబ్రహ్మ మర్త్యం - తథాపి భక్తవాత్సల్యేన మనుష్యతయా ప్రతీయమానమితి॥ 5॥ ఏషామితి॥ అవలిప్తానాం మత్తానాం - ధ్మాయితాత్మనాం బృంహితదేహానాం - ధునుత అపనయత - శ్రీమదేన య స్తంభో గర్వః - తం ధిద్యత॥ 6 ॥ తాన్ ప్రత్యాహ॥ అహమితి॥ అనువ్రజే అనంతరమేవాగమిష్యామి మరుద్గణైర్దేవగణైస్సహ॥ 7॥ ఇత్థమితి॥ మఘవతా ఇంద్రేణ - నిర్ముక్తం బంధనం యేషాం తే - ప్రళయభియా యే బద్ధా ఆసన్ తే నిర్ముక్తాః

బంధనాస్సంతః। ఆసారైర్ధారాసంపాతైః పీడయామాసుః॥ ౮॥ విద్యోతమానా ఇతి॥ స్తనయిత్నుభిరశనిభిః - స్తనంతః గర్జంతః॥ ౯॥ స్థూణేతి॥ స్థూణావత్ స్థూలాః - అభ్రైః ఆవహప్రవహాదివాయుసమూహైః - సన్నాః ప్రేరితాః - జలశర్కరాః జలోపలాః ॥ ౯ ॥ స్థూణేతి॥ స్థూణావత్ స్థూలాః - ముంచత్సు - నతోన్నతం నతం నిమ్నమున్నతం తద్విపరీతం యథా భవతి తథా - భూర్నాదృశ్యత॥ ౧౦॥ అత్యాసారాతి॥ జాతవేపథుకంపాః ॥ ౧౧ ॥ తత్ర పశూనాం ప్రయాసం వివక్షిత్వా॥ శిరస్స్వితి॥ ౧౨॥ గోపగోపీనాం ప్రార్థనామాహ॥ కృష్ణేతి॥ త్వమేవ నాథః యస్య తద్గోకులం గవాం కులం వంశం - నః అస్మాన్ - కుపితాద్దేవాదింద్రాత్ - త్రాతుం రక్షితుమర్హసి ॥ ౧౩ ॥ శిలేతి॥ విహ్వలీభూతం మేఘవృష్ట్యా పూర్వమేవకుపితేనేంద్రేణ కృతం తద్వర్షణం - మేనే ॥ ౧౪ ॥ కథం మేనేతి తదాహ॥ అపత్వర్త్వితి॥ అపగతఋతుర్యస్య తద్వర్షణం విశేయితో వాతో యస్మిన్ తత్ - అతివాతం శిలామయం శిలాప్రచురం॥ ౧౫॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాపూర్వకం గోవర్ధనోద్ధరణమాహ॥

జ్ఞప్తా మేఘా నిర్ముక్తబంధనాః। నందగోకులమాసారైః పీడయామాసురోజసా॥ ౮॥ విద్యోతమానా విద్యుద్భిః స్తనంతః స్తనయిత్నుభిః। తీవ్రైర్మరుద్గణైర్నున్నా వవృషుర్జలశర్కరాః॥ ౯ ॥ స్థూణాస్థూలా వర్షధారా ముంచత్స్వభ్రేష్వభీక్ష్ణశః। జలౌఘైః ప్లావ్యమానా భూర్నాదృశ్యత నతోన్నతమ్॥ ౧౦॥ అత్యాసారాతివాతేన పశవో జాతవేపనాః। గోపా గోప్యశ్చ శీతార్తా గోవిందం శరణం యయుః॥ ౧౧॥ శిరస్సుతాంశ్చ కాయేన ప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః। వేపమానా భగవతః పాదమూలముపాయయుః॥ ౧౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ త్వన్నాథం గోకులం ప్రభో। త్రాతుమర్హసి దేవాన్నః కుపితాద్భక్తవత్సల॥ ౧౩॥ శిలావర్షాతివాతేన హన్యమానమచేతనమ్। నిరీక్ష్య భగవాన్ మేనే కుపితేంద్రకృతం హరిః॥ ౧౪ ॥ అపత్వర్త్యుల్బణం వర్షమతివాతం శిలామయమ్। స్వయాగే విహతేఽస్మాభిరింద్రో నాశాయ వర్షతి॥ ౧౫॥ తత్ర ప్రతివిధిం సమ్యగాత్మయోగేన సాధయే। లోకేశమానినాం మౌఢ్యాద్ధరిష్యే శ్రీమదం తమః ॥ ౧౬ ॥ న హి సద్భావయుక్తానాం సురాణామీశవిస్మయః। మత్తోఽసతాం మానభంగః ప్రశమాయోపకల్పతే॥ ౧౭॥ తస్మాన్మచ్ఛరణం గోష్ఠం మన్నాథం మత్పరిగ్రహమ్। గోపాయే స్వాత్మయోగేన సో

గోవర్ధనోద్ధరణఘట్టః

యం మే వ్రత ఆహితః॥ ౧౮॥ ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన కృత్వా గోవర్ధనాచలమ్। దధార లీలయా కృష్ణశ్ఛత్రాకమివ బాలకః॥ ౧౯॥ అథాహ భగవాన్ గోపాన్ హేఽంబ తాత వ్రజౌకసః। యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః॥ ౨౦॥ న త్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాతనాత్। వాతవర్షభయేనాలం తత్త్రాణం విహితం హి వః॥ ౨౧ ॥ తథా నివివిశుర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః। యథావకాశం సధనాః సవ్రజాః సోపజీవినః॥ ౨౨॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం హిత్వా తైర్వ్రజవాసిభిః। వీక్ష్యమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచలత్పదాత్॥ ౨౩ ॥ కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేంద్రోఽతివిస్మితః। నిస్తంభో భ్రష్టసంకల్పః స్వాన్ మేఘాన్ సన్న్యవారయత్ ॥ ౨౪ ॥ ఖం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారుణమ్। నిశామ్యోపరతం గోపాన్ గోవర్ధనధరోఽబ్రవీత్॥ ౨౫॥ నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపాః స్త్రీధనార్భకాః। ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః॥ ౨౬॥ తతస్తే నిర్యయుర్గోపాః స్వం స్వమాదాయ గోధనమ్। శకటోఢోపకరణం స్త్రీబాలస్థవిరాః శనైః ॥ ౨౭ ॥ భగవానపి తం

తి॥ ప్రతివిధిం ప్రతీకారం - స్వసామర్థ్యేన సాధయిష్యామి - తేన చ మౌఢ్యాత్ లోకేశమానినాం శ్రీమదలక్షణం తమో హరిష్యామి - వచనేన వరుణాదీనపి ప్రతి॥ ౧౬ ॥ న సు దేవాః సాత్త్వికాః త్వద్భక్తాశ్చ కుతస్తేషాం తమస్తత్రాహ॥ న హీతి॥ సద్భావః సత్త్వం తద్యుక్తానాం సురాణామీశావయమితి విస్మయో గర్వః - హాయస్మాత్ - న ఘటతే అతోఽసంతస్తే - కించ - తేషాం మానభంగో హివేత్యాహ - మత్త ఇతి॥ ౧౭॥ తస్మాదితి॥ గోపాయే రక్షిష్యామి - కించ - సోఽయం మే మయా వ్రతో నియమః సంకల్పో వా - ఆహితః ఇత్యర్థః॥ ౧౮॥ ఇతీతి॥ కృత్వా ఉద్ధృత్య - ఛత్రాకం శిలీంధ్రం యథా॥ ౧౯॥ అథేతి॥ యథోపజోషం యథాసుఖం॥ ౨౦॥ తథేతి॥ వ్రజాః శకటమండలీసహితాః - సోపజీవినః భృత్యపురోహితాదిసహితాః॥ ౨౨॥ క్షుదితి॥ పదాత్ స్థానాత్ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ నిర్యాతేతి॥ వ్యుదప్రాయాః విగతోదకప్రాయాః స్వల్పజలా ఇత్యర్థః॥ ౨౬॥ తత ఇతి॥ శకటోఢోపకరణం శకటైరూఢముపకర

ఖాభవతితథా॥ ౨౭॥ ౨౮॥ తమితి॥నిభృతాఃపూర్ణాః-యథాయథోచితం-పరిరంభణాదిభిః-సఖాయః- ఉపజగ్ముః-సదాశిషః॥ శ్రే
ష్ఠానాశీర్వాదాన్॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ తతఇతి॥ తతోగోవర్ధనస్థానాత్ - అస్యకృష్ణస్య-తథావిధానిగోవర్ధనోద్ధరణాదిరూ
పాణి-కృతానికర్మాణిగాయంత్యః- ఈయుః।యయుః-కథంభూతాః- ఏవం ప్రేమ్ణాదిస్పృశంతీతిహృదిస్పృశః-యద్వా-కథంభూతస్య
ప్రేష్ఠత్వేన-తాసాంహృదిస్పృశతీతిహృదిస్పృక్-తస్య॥ ౩౩॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- పంచవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❀❀❀
శ్లో॥ షడ్వింశేవిస్మితాగోపాః కృష్ణస్యాద్భుతకర్మభిః । నందోగర్గోక్తిమాశంస్యతదైశ్వర్యమవర్ణయత్॥ఏవమితి॥నందమభ్యేత్య
నందముపాగమ్య-యదూచుస్తదాహ-బాలకస్యేతి॥యత్ యస్మాదద్భుతానికర్మాణితస్మాత్ గ్రామ్యేషుగోపాలేషు-కథంజన్మార్హతి-అ
త్మజుగుప్సితంఆత్మనఃహీనం॥ ౨॥అద్భుతానికర్మాణ్యాహుర్ద్వాదశభిః॥యఇతి॥యఃసప్తహాయనఇతి-కథంబిభ్రత్ స్థితఇతిపుష్కరంప

శైలంస్వస్థానేపూర్వవత్ప్రభుః । పశ్యతాంసర్వభూతానాంస్థాపయామాసలీలయా॥ ౨౮ । తంప్రే
మవేగాన్నిభృతావనౌకసోయథాసమీయుఃపరిరంభణాదిభిః । గోప్యశ్చసస్నేహమపూజయన్ము
దాదధ్యక్షతాద్భిర్యుయుజుస్సదాశిషః॥ ౨౯॥ యశోదారోహిణీనందోరామశ్చబలినాంవరః । కృష్ణమా
లింగ్యయుయుజురాశిషస్స్నేహకాతరాః॥ ౩౦ ॥ దివిదేవగణాస్సాధ్యాస్సిద్ధగంధర్వచారణాః । తుష్టు
వుర్ముముచుస్తుష్టాఃపుష్పవర్షాణిపార్థివ॥ ౩౧ । శంఖదుందుభయోనేదుర్దివిదేవప్రచోదితాః ।
జగుర్గంధర్వపతయస్తుంబురుప్రముఖానృప॥ ౩౨॥ తతోఽనురక్తైఃపశుపైఃపరిశ్రితోరాజన్స్వగోష్ఠం
సబలోఽవ్రజద్ధరిః । తథావిధాన్యస్యకృతానిగోపికాగాయంత్యఈయుర్ముదితాహృదిస్పృశః॥ ౩౩ ।
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - పంచవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుకః॥ ఏవంవిధానికర్మాణిగోపాఃకృష్ణస్యవీక్ష్యతే । అతద్వీర్యవిదఃప్రోచుర్నందమభ్యేత్యవిస్మితాః॥
౧ ॥ బాలకస్యయదేతానికర్మాణ్యత్యద్భుతానివై । కథమర్హత్యసౌజన్మగ్రామ్యేష్వాత్మజుగుప్సి
తమ్॥ ౨॥ యస్సప్తహాయనోబాలఃకరేణైకేనలీలయా । కథంబిభ్రద్గిరివరంపుష్కరంగజరాడివ॥ ౩ ।
తోకేనామీలితాక్షేణపూతనాయామహౌజసః । పీతస్స్తనస్సహప్రాణైఃకాలేనేవవయస్తనోః॥ ౪ ।
హిన్వతోఽధశ్శయానస్యమాస్యస్యచరణావుదక్ । అనోఽపతద్విపర్యస్తంరుదతఃప్రపదాహతమ్॥ ౫ ।
ఏకహాయనఆసీనోహ్రియమాణోవిహాయసా । దైత్యేనయస్తృణావర్తమహన్కంఠగ్రహాతు
రమ్॥ ౬॥ క్వచిద్ధైయ్యంగవ* స్తైన్యేమాత్రాబద్ధఉలూఖలే । గచ్ఛన్నర్జునయోర్మధ్యేబాహుభ్యాంతా
వపాతయత్॥ ౭॥ వనేసంచారయన్వత్సాన్సరామోబాలకైర్వృతః । హంతుకామంబకందోర్భ్యాం
ముఖతోఽరిమపాటయత్॥ ౮ ॥ వత్సేషువత్సరూపేణప్రవిశంతంజిఘాంసయా । హత్వాన్యపాతయత్తే
నకపిత్థానిచలీలయా ॥ ౯ ॥ హత్వారాసభదైతేయంతద్బంధూంశ్చబలాన్వితః । చక్రేతాళవనంక్షే
మంపరిపక్వఫలాన్వితమ్॥ ౧౦ ॥ ప్రలంబంఘాతయిత్వోగ్రంబలేనబలశాలినా । అమోచయద్వ్రజప
శూన్గోపాంశ్చారణ్యవహ్నితః ॥ ౧౧ ॥ ఆశీవిషతమాహీంద్రందమిత్వావిమదంహ్రదాత్ । ప్రస
హ్యోద్వాస్యయమునాంచక్రేసౌనిర్విషోదకామ్॥ ౧౨॥ దుస్త్యజశ్చానురాగోఽస్మిన్సర్వేషాంనో
వ్రజౌకసామ్ । నందతేతనయేస్మాసుతస్యాప్యౌత్పత్తికఃకథమ్॥ ౧౩॥ క్వసప్తహాయనోబాలఃక్వమ

ద్మంగజరాట్ మహాగజఇవతోకేనేతి॥ ౩॥ మహౌజసఃమహాబలాయాః-తనోర్వయః-ఆయుర్యౌవనంవా- కాలేనయథాపీయతే- త
ద్వత్ -కథమిత్యనువర్తతే॥ ౪॥ హిన్వతఇతి॥అనసోఽధశ్శయానస్య-మాస్యస్యమాసాఃత్రయఃపరిచ్ఛేదకాయస్య-ఉదక్ ఊర్ధ్వం రణౌ
హిన్వతశ్చాలయతః-ప్రపదేనపాదాగ్రేణ-ఆహతంవిపర్యస్తంఅనఃకథంఅపతత్॥ ౫॥ ఏకహాయనఇతి॥యోదైత్యేనహ్రియమాణస్సన్
తంతృణావర్తం- దైత్యంకథం అహన్నిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ క్వచిదితి॥ హైయంగవస్తైన్యేనవనీతచౌర్యే- హైయంగవీనమితివక్తవ్యే హై
యంగవమితిప్రయోగఆర్షః-ఏవమేవసర్వత్రాపిజ్ఞేయం॥సూ॥హైయంగవీనంసంజ్ఞాయామితి-బాహుభ్యాంగచ్ఛన్- చరన్నిత్యర్థః॥
౭॥ వనఇతి॥ముఖతోహంతుకామోయస్యతం-బకవేషమరింబాహుభ్యాంముఖతఃకథమపాటయత్॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧ ॥ ఆశీవిషత
మ ఇతి॥ ఆశీవిషతమఃఅతిక్రూరవిషశ్చాసావహీంద్రశ్చతం॥ ౧౨॥ దుస్త్యజ ఇతి॥ ఔత్పత్తికఃస్వాభావికఃకథమితి కింసర్వేషామయ
హేతి॥

మాత్మాస్యాదితిశంకా॥౧౩॥ ఉక్తమపి అతివిస్మయేనాభినయేనవదంతిక్వసప్తహాయనఇతి॥౧౪॥ ప్రాక్ శ్రుతమేవ గర్గాచార్యవా తచ్ఛరిత్రపరిశీలనేననివృత్తాసంభావనస్యనందస్యకృష్ణతత్త్వావబోధకంజ్ఞాతం-సఇదానీం తేనైవవాక్యేనగోపానుపదిశతి-శ్రూయతా మితి॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧ ॥ తస్మాదితి॥తస్మాత్తస్యకర్మసువిస్మయోనాస్తీతినందస్యోక్తిః॥ ౨౨॥ ఇత్యే త్యద్ధాసాక్షాత్-మాం ప్రతిసమాదిశ్యగర్గేస్వగృహంగతేసతి-తదానీంతథాఅమన్యమానోపి-ఇదానీంకృష్ణంనారాయణస్యాంశం అత్ర హేతుః-అక్లిష్టకారిణమితి॥ ౨౩॥ ౨౪॥ గోవర్ధనోద్ధరణంసపరికరమనుస్మరన్- ప్రకటితైశ్వర్యస్య కృష్ణస్య ప్రీతింప్రా యతే। దేవఇతి॥ యజ్ఞవిప్లవనేనయారుట్- తయాదేవేంద్రే వర్షతిసతి- వజ్రాశ్మవర్షానిలైః రశనిజలశర్కరాభివృష్టివాయుభి దత్పాలపశుస్త్రి సీదంతః-పాలాఃపశవః- స్త్రియశ్చయస్మింస్తత్తథా- ఆత్మాస్వయమేవశరణంయస్య తద్గోష్ఠందృష్ట్వానుకం త్స్మయన్ హసన్- ప్రౌఢిమావిష్కుర్వన్-సశైలముత్పాట్యఅబలఃబాలః- లీలార్థముచ్ఛిలీంధ్రంయథా- ఏకేనకరేణ-బిభ్రత్ త్-యఃగోష్ఠమపాత్ పాలితవాన్-ఏవంమహేంద్రమదభిత్ గవామింద్ర ఇతిఉత్తరాధ్యాయార్థంచస్మరతి- ఏవంభూతఃశ్రీకృష్ణః

హాద్రివిధారణమ్। తతో నోజాయతే శంకా వ్రజనాథ తవాత్మజే॥ ౧౪ ॥ నందః॥ శ్రూయతాం మేవ
చో గోపా వ్యేతు శంకా చ వో౽ర్భకే। ఏనం కుమారముద్దిశ్య గర్గో మే యదువాచ తత్॥ ౧౫ ॥ వర్ణా
స్త్రయః కిలాస్యాసన్ గృహ్ణతో౽నుయుగం తనూః। శుక్లో రక్తస్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః॥ ౧౬ ॥
ప్రాగయం వాసుదేవస్య క్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః। వాసుదేవ ఇతి శ్రీమానభిజ్ఞాః సంప్రచక్షతే॥ ౧౭॥ బ
హూని సంతి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే। గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః॥ ౧౮॥ ఏ
ష వ శ్శ్రేయ ఆధాస్యద్గోపగోకులనందనః। అనేన బహుదుర్గాణి యూయమంజస్తరిష్యథ॥ ౧౯॥ పురా
నేన వ్రజపతే సాధవో దస్యుపీడితాః। అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యుర్దస్యూన్ సమేధితాః॥ ౨౦॥ య ఏ
తస్మిన్ మహాభాగే ప్రీతిం కుర్వంతి మానవాః। నారయో౽భిభవంత్యేతాన్ విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౨౧ ॥
తస్మాన్నందకుమారో౽యం నారాయణసమో గుణైః। శ్రియా కీర్త్యానుభావేన తత్కర్మసు న విస్మయః॥
౨౨ ॥ ఇత్యద్ధా మాం సమాదిశ్య గర్గే చ స్వగృహం గతే। మన్యే నారాయణస్యాంశం కృష్ణమక్లిష్టకారి
ణమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి నందవచః శ్రుత్వా గర్గగీతం వ్రజౌకసః। ముదితా నందమానర్చుః కృష్ణం చ గతవి
స్మయాః॥ ౨౪ ॥ దేవే వర్షతి యజ్ఞవిప్లవరుషా వజ్రాశ్మవర్షానిలైః। సీదత్పాలపశుస్త్రి చాత్మశ
రణం దృష్ట్వానుకంప్యుత్స్మయన్॥ ఉత్పాట్యైకకరేణ శైలమబలో లీలోచ్ఛిలీంధ్రం యథా బిభ్రద్గోష్ఠ
మపాన్మహేంద్రమదభిత్ప్రీయాన్న ఇంద్రో గవామ్॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే -
షడ్వింశోధ్యాయః

శ్రీశుకః ॥ గోవర్ధనే ధృతే శైలే ఆసారాద్రక్షితే వ్రజే। గోలోకాదావ్రజత్కృష్ణం సురభిశ్శక్ర ఏవ చ॥
౧ ॥ వివిక్త ఉపసంగమ్య వ్రీడితః కృతహేళనః। పస్పర్శ పాదయుగళం కిరీటేనార్కవర్చసా॥ ౨ ॥ దృ
ష్టశ్రుతానుభావో౽స్య కృష్ణస్యామితతేజసః। నష్టత్రిలోకేశమద ఇదమాహ కృతాంజలిః॥ ౩॥ ఇంద్రః॥

ప్రేయాత్ ప్రియతామితి ॥ శ్లో॥ షడ్వింశేదశమేవ్యక్తిః షడ్వింశోదశమోహరిః। వ్యనక్తు పంచవింశంమాం చతుర్వింశతితఃపృథ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥అస్యార్థః॥దశమస్కంధే-షడ్వింశతితమాధ్యాయే-షడ్వింశతితత్త్వాత్మకః-దశలక్షణలక్షితఃహరిః-చతుర్విం తితత్త్వాపేక్షయాపృథక్ జీవసంజ్ఞంమాంవ్యనక్తు॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాంషడ్వింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ సప్తవింశేతబాలస్యకృష్ణస్యప్రాభవంపరమ్। వర్ణ్యతేసురభీంద్రాభ్యామభిషేకమహోత్సవః॥ గోవర్ధనఇతి॥ గోవర్ధ కృతేశైలఇతిశక్రస్యభయేనాగమనేహేతుః - ఆసారాద్రక్షితేవ్రజఇతిసురభేర్హర్షేణాగమనం॥౧॥తత్రేంద్ర ఆగత్యకింకృతవా స్తదాహ॥ వివిక్తఇత్యాదినా- అథాహసురభిరిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రంథేన॥ వివిక్త ఇతి ॥ వివిక్తఏకాంతే- పాదయోఃపస్పర్శనమశ్చ ర॥ ౨॥దృష్టేతి॥ అస్యశ్రీకృష్ణస్యశ్రుతశ్చాసావనుభావశ్చశ్రుతానుభావః-దృష్టఃశ్రుతానుభావోయేన-సఇంద్రః-నష్టఃత్రిలోకేశో మితిమహోయస్యసః॥౩॥తత్రమమాపరాధంక్షమస్వేతివక్తుంతవతావదపరాధోనాస్త్యేవత్వయాగ్రహఏవకృతఇత్యాహచతుర్భిః ధసత్త్వమితి॥ ధామస్వరూపం-శాంతంవికరూపం- ఆతశ్చతపోమయం-ప్రచురజ్ఞానంసర్వజ్ఞమిత్యర్థః- కుతః-ధ్వస్తరజస్తమస్కం

స్తే అవిద్యమానే రజస్తమసీ యస్మిన్ - అతఏవాయం అస్మదాదిషు దృశ్యమానః - మాయామయః కార్యరూపః - గుణసంప్రవాహః గుణైః సంప్రా
ప్యత ఇతి తథా సంసార ఇత్యర్థః - స తే తవ న విద్యతే యతః - అగ్రహణేనాజ్ఞానేనానుబధ్యత ఇతి తథా - సః సర్వజ్ఞస్య తేనాస్తీత్యర్థః - అ
జ్ఞానసంబంధో వా ॥ ౪ ॥ యదా - అజ్ఞానతత్కృతదేహసంబంధౌ న స్తః - తదా తత్కృతానాం లోభాదీనాం కా వార్తేత్యాహ ॥ కుత ఇతి ॥
తత్కృతాః దేహసంబంధకృతాః - తద్ధేతవః - పునరప్యన్యస్య దేహస్య హేతవః - నను జ్ఞానినామపి తే దృశ్యంతే - అత ఆహ - అబుధలింగ
భావాః అజ్ఞానినాం గమకాః - యావద్రాగాదిమత్త్వం - తావదజ్ఞానిత్వమేవ - జ్ఞానిత్వం న సిద్ధమిత్యర్థః - లోభాద్యభావేపి మన్మానభం
గో దండార్హమిత్యాహ - అథాపీతి ॥ ౫ ॥ నను త్వద్దండనే చ మమ గోపపుత్రస్య కా శక్తిః - కిం వా కారణం - కో వా దండః - మయా కృత ఇత్య
త ఆహ ॥ పితేతి ॥ జగతాం త్వం పితా జనకః గురురుపదేష్టా - అధీశో నియంతా - ఇతి దండధారణే హేతుత్రయం - కాలత్వాత్ సమర్థః - త
థాపి ఉపాత్తదండో లీలావతారైః సమీహసే - తవ సమీహా లీలైవ - జగదీశమానినామస్మాకం మానం ధునన్నిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ కథమేతదిత్యత
ఆహ ॥ య ఇతి ॥ మద్విధాశ్చ తే అజ్ఞాశ్చ - అతో జగదీశమానినః - కాలే భయకాలేపి - యథా అధునైవాతివృష్టౌ - త్వామభయం భయమగణ
యంతం వీక్ష్య - ఆశు తన్మదం జగదీశా వయమితి మదం హిత్వా - విగతగర్వాస్సంతః ఆర్యమార్గం త్వద్భక్తిలక్షణం ప్రభజంతి - అత స్త్వదీ

విశుద్ధసత్త్వం తవ ధామ శాంతం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్ । మాయామయోయం గుణసంప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహణానుబంధః ॥ ౪ ॥ కుతో ను తద్ధేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేబుధలింగభావాః । అథాపి దండం భగవాన్ బిభర్తి ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ ॥ ౫ ॥ పితా గురుస్త్వం జగతామధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదండః । హితాయ చేచ్ఛాతనుభిః సమీహసే మానం విధున్వన్ జగదీశమానినామ్ ॥ ౬ ॥ యే మద్విధాజ్ఞా జగదీశమానినస్త్వాం వీక్ష్య కాలే భయమాశు తన్మదమ్ । హిత్వార్యమార్గం ప్రభజంత్యపస్మయా ఈహా ఖలానామపి తేనుశాసనమ్ ॥ ౭ ॥ స త్వం మమైశ్వర్యమదప్లుతస్య కృతాగసస్తేవిదుషః ప్రభావమ్ । క్షంతుం ప్రభోథార్హసి మూఢచేతసో మైవం పునర్భూన్మతిరీశ మేసతీ ॥ ౮ ॥ తవావతారోయమధోక్షజేహ భువో భరాణామురుభారజన్మనామ్ । చమూపతీనామభవాయ దేవ భవాయ యుష్మచ్చరణానువర్తినామ్ ॥ ౯ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే । వాసుదేవాయ కృష్ణాయ సాత్వతాం పతయే నమః ॥ ౧౦ ॥ స్వచ్ఛందోపాత్తదేహాయ విశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే । సర్వస్మై సర్వబీజాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౧౧ ॥ మయేదం భగవన్ గోష్ఠనాశాయాసారవాయుభిః । చేష్టితం విహతే యజ్ఞే మానినా తీవ్రమన్యునా ॥ ౧౨ ॥ త్వయేశానుగృహీతోస్మి ధ్వస్తస్తంభో హతోద్యమః । ఈశ్వరం గురుమాత్మానం త్వామహం శరణం గతః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం సంకీర్తితః కృష్ణో మఘోనా భగవానముమ్ । మేఘగంభీరయా వాచా ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ మయా తే కారి మఘవన్ యజ్ఞభంగోనుగృహ్ణతా । మదనుస్మృతయే నిత్యం మత్తస్యేంద్రశ్రియా భృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ మామైశ్వర్యశ్రీమదాంధో దండపాణిం న పశ్యతి । తం భ్రంశయామి సంపద్భ్యో యస్య చేచ్ఛామ్యనుగ్రహమ్ ॥

హైవ ఖలానాం అనుశాసనం దండ ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఏవం భగవత్స్వరూపం అభిప్రాయం చానువర్ణ్య - క్షమాపయతి ॥ స త్వమితి ॥ ఏవంభూ
తా అసతీ మతిర్మే పునర్మాభూదితి ప్రార్థనాంతరం ॥ ౮ ॥ మహానయం మమాపరాధః కథం క్షంతవ్య ఇతి చేదత ఆహ ॥ తవేతి ॥ హే అధో
క్షజ - ఇహ చమూపతీనాం స్వయమేవ భువో భారాణాం - పునశ్చ - ఉరుభారజన్మనాం ఉరూణాం బహూనాం భారాణాం జన్మ యేభ్యస్తేషాం - అ
భవాయ నాశాయ - యుష్మచ్చరణసేవినాం తు భవాయ - ఉద్భవాయ - అతో మమ త్వత్సేవకత్వాదత్యంతాపరాధోపి క్షంతవ్య ఇతి భావః ॥ నా
క్షమాపయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ తుభ్యం భగవతే కృష్ణాయ నమః - పురుషాయ సర్వాంతర్యామిణే - మహాత్మనే అంతస్థత్వేపి అపరిచ్ఛిన్నా
య - కుతః - వాసుదేవాయ సర్వనివాసాయ - సాత్వతాం యాదవానాం పతయే నమః ॥ ౧౦ ॥ తర్హి కిమహం యాదవః తత్రాహ ॥ స్వచ్ఛందే
తి ॥ స్వచ్ఛందోపాత్తదేహాయ స్వేషాం భక్తానాం ఛందేన ఇచ్ఛయా - స్వీకృతదేహాయ - తత్రాపి విశుద్ధం జ్ఞానమేవ మూర్తిర్యస్య తస్మై - స్వ
స్య మాయయా సర్వస్మై - కుతః - సర్వబీజాయ కారణాయ - అత ఏవ సర్వభూతాత్మనే నమ ఇతి ॥ ౧౧ ॥ కృతాగస ఇత్యనేనోక్తమపరాధం
నివేదయతి ॥ మయేతి ॥ ఆసారవాయుభిః గోష్ఠనాశాయ మయేదమకృత్యం విచేష్టితం కృతమితి ॥ ౧౨ ॥ త్వయేతి ॥ తథాపి - భో
ఈశ - త్వయానుగృహీతోస్మి - అనుగ్రహం దర్శయతి - ధ్వస్తస్తంభ ఇతి - వృథోద్యమ ఇతి చ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ఇంద్రేణ స్వాభిప్రాయే నివేది
తే భగవానపి తథైవాహ ॥ మయేతి ॥ ఇంద్రశ్రియా ఐశ్వర్యేణ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ గమ్యతామితి ॥ వః యుష్మాభిః - బహువచనం వరుణాద్య

త్రాయేణ- త్వగంతవ్యంస్వర్గేఽపితస్త్వైశ్వర్యత్వాదితిశేషః తత్రాహ- క్రియతామితి- మదనుశాసనేనయథాపూర్వంతత్రస్థీయతా
త్యర్థః-యుక్తైరప్రమత్తైస్తంభవివర్జితైర్నిరహంకారైః॥౧౭॥ అథేతి॥స్వసంతానైర్గోభిస్సహ॥౧౮ ॥ కృష్ణకృష్ణేతి॥కృష్ణ
త్యాదినాసంబోధ్య- ఇంద్రేణహతా అపిభవతాసనాథాఃవయంకృతాఃరక్షితాఇత్యర్థః॥ ౧౯॥ త్వమితి॥ త్వంనఃపరమందైవ
తా- అతః- హేజగత్పతే- గోవిప్రదేవానాం- యేన్యేచసాధవస్తేషాంభవాయాభ్యుదయాయ- త్వమేవఇంద్రోభవ॥ ౨౦॥
వతామింద్రోఽస్తీతిచేదతఆహ॥ ఇంద్రమితి॥ అలంపురందరస్యేంద్రత్వేనేత్యర్థః- ననుదేవఇంద్రోభవతి- కథమహంభవేయమి
త్యాహ- అవతీర్ణోఽసీతి॥ ౨౧॥ ఏవమితి॥ సురభిరాత్మనఃపయసా అభ్యషించత్ - ఇంద్రశ్చ ఆకాశగంగాయాః జలైరభ్య
రావతకరోద్ధృతైరిత్యన్వయః॥ ౨౨॥ ఇంద్రఇతి॥ దేవమాతృభిరదిత్యాదిభిఃదేవైర్మాతృభిశ్చేతివా- గాఃపాతి- గాంస్వర్గంవా-
త్వేనవిందతీతికృత్వా గోవిందఇత్యభ్యధాత్- నామకృతవానిత్యర్థః॥ ౨౩॥ తమితి॥ దేవనికాయేషుకేతవఇవదర్శనీయాః
ఇత్యర్థః- గావఃగాంపృథివీం- పయోభిర్ద్రుతామార్ద్రామనయన్ అకుర్వన్నిత్యర్థః॥ ౨౫॥ నానేతి॥ నానారసౌఘాఃక్షీరా

ఛామ్యనుగ్రహమ్॥ ౧౬ ॥ గమ్యతాంశక్రభద్రంవఃక్రియతాంమేనుశాసనమ్। స్థీయతాంస్వాధికారే
షుయుక్తైర్వః స్తంభవర్జితైః ॥ ౧౭ ॥ అథాహసురభిఃకృష్ణమభినంద్యమనస్వినీ। స్వసంతానైరుపా
మంత్ర్యగోపరూపిణమీశ్వరమ్॥ ౧౮॥ సురభిః॥ కృష్ణకృష్ణమహాయోగిన్విశ్వాత్మన్విశ్వభావన। భవతా
లోకనాథేనసనాథావయమచ్యుత॥ ౧౯॥ త్వమేవపరమందైవంత్వంనఇంద్రోజగత్పతే। భవాయభ
వగోవిప్రదేవానాంయేచసాధవః॥ ౨౦॥ ఇంద్రంనస్త్వాభిషేక్ష్యామోబ్రహ్మణాచోదితావయమ్। అ
వతీర్ణోఽసిభగవన్భూమేర్భారాపనుత్తయే॥ ౨౧॥ ఏవంకృష్ణముపామంత్ర్యసురభిఃపయసాత్మనః।
జలైరాకాశగంగాయా ఐరావతకరోద్ధృతైః ॥ ౨౨ ॥ ఇంద్రస్సురర్షిభిస్సాకంచోదితోదేవమాతృ
భిః। అభ్యషించతదాశార్హంగోవింద ఇతిచాభ్యధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్రాగతాస్తుంబురునారదాద
యోగంధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః। జగుర్యశోలోకమలాపహంహరేస్సురాంగనాస్సంననృతుర్ము
దాన్వితాః॥ ౨౪ ॥ తంతుష్టువుర్దేవనికాయకేతవోహ్యవాకిరంశ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః। లోకాఃప
రాంనిర్వృతిమాప్నువంస్త్రయోగావస్తదాగామనయన్పయోద్రుతామ్॥ ౨౫॥ నానారసౌఘాస్సరి
తోవృక్షాఆసన్మధుస్రవాః।అకృష్టపచ్యౌషధయోగిరయోబిభ్రమున్మణీన్॥౨౬॥కృష్ణేఽభిషిక్తఏతా
నిసర్వాణికురునందన। నిర్వైరాణ్యభవంస్తాతక్రూరాణ్యపినిసర్గతః ॥ ౨౭ ॥ ఇతిగోగోకులపతిం
గోవిందమభిషిచ్యసః। అనుజ్ఞాతోయయౌశక్రోవృతోదేవాదిభిర్దివమ్॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-
దశమస్కంధే - సప్తవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః॥ ఏకాదశ్యాంనిరాహారస్సమభ్యర్చ్యజనార్దనమ్।స్నాతుంనందస్తుకాళింద్యాంద్వాదశ్యాం
జలమావిశత్॥ ౧॥ తంగృహీత్వానయద్భృత్యోవరుణస్యాసురోఽంతికమ్। అవిజ్ఞాయాసురీంవేళాంప్రవిష్ట
ముదకంనిశి ॥ ౨ ॥ చుక్రుశుస్తమపశ్యంతఃకృష్ణరామేతిగోపకాః। భగవాంస్తదుపశ్రుత్యపితరంవరు

హాస్రవాః- అకృష్టపచ్యాఃకర్షణంవినైవపక్వా ఓషధయోవ్రీహ్యాదయ ఆసన్- యద్వా- అకృష్టపచ్యా ఓషధయోయేషుతే- గిరయ
ఉన్మణీన్ గర్భగతాన్మణీన్ ఉత్ ఉద్గతాన్- బహిఃప్రకటానబిభ్రదబిభరుః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ శ్లో॥ ఇంద్రస్త్వమసిదేవానాం
గవామింద్రతాంగతః। గోవిందఇతిలోకేత్వాంగాస్యంతిభువిమానవాః॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం
సప్తవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ అష్టావింశేతతోనందానయనంవరుణాలయాత్। వైకుంఠదర్శనంచాపిగోపానామనువర్ణ్యతే॥ గోవర్ధనంసముద్ధృత్యశ్వో
త్వాపురేశ్వరమ్। నందానయనతఃకృష్ణోవరుణంచవశేనయత్॥ ఏకాదశ్యామితి॥ కళామాత్రాయాం ద్వాదశ్యాంపారణాదరాద్రాత్రావే
సురీంవేళామవిజ్ఞాయ- అరుణోదయాత్పూర్వమేవ- శాస్త్రబలేననిశిఉదకంప్రవిష్టం- తదనభిజ్ఞోవరుణస్యభృత్యో నయదితి॥
చశాస్త్రం॥ శ్లో॥ కళార్ధాంద్వాదశీందృష్ట్వానిశీథాదూర్ధ్వమేవహి। ఆమధ్యాహ్నాః క్రియాస్సర్వాఃకర్తవ్యాశ్శంభుశాసనా
పఠ్యేతిచవరుణః॥ శ్లో॥ అజ్ఞానతామామకైర్మూఢైః-భగవద్ధర్మమజ్ఞానతేత్యర్థః॥ ౧॥ ౨॥ చుక్రుశురితి॥స్వానాంభగవద్ధర్మపరాణాం

అథయదః మాఘే వ్యత్యయయందదత్ ॥౩॥ ప్రాప్తమితి॥ సపర్యయా అర్హణేన ॥౪॥ అద్యేతి॥ అద్యైవేదానీం - మేమయా - దేహోనిభృతః
భృతః-యదా-త్వద్దర్శనంజాతం- తదైవదేహసాఫల్యం ప్రాప్తమిత్యర్థః- యద్వా-నిభృతః పూర్ణమనోరథ ఇత్యర్థః - కించ - అ
ద్యైవార్థోధిగతః- సర్వరత్నాకరపతినాపి ఇతః పూర్వం నైవంవిధోర్థః ప్రాప్త ఇత్యర్థః- కించ- సంసారోపినివృత్త ఏవేత్యాశ
యేనాహ-త్వత్పాదభాజ ఇతి-అధ్వనః పారంమోక్షం ॥౫॥ నమ ఇతి॥ భగవతే నిరతిశయైశ్వర్యాయ-బ్రహ్మణే పూర్ణాయ- పరమాత్మనే స
ర్వజీవనియంత్రే-తత్ర హేతుః- నయత్రేతి - లోకసృష్టిం వికల్పయతి- యా మాయా-సా-యత్ర న శ్రూయతే-అవిద్యమానైవ తిష్ఠతీత్య
ర్థః॥౬॥ అజానతేతి॥ అజానతా మద్భృత్యేన-త్వత్పిత్రాహరణం యత్కృతం తదితి॥౭॥నందం విముచ్య సమర్పయతి॥పితేతి॥ ౮॥ ౯॥
నందస్త్వితి॥ అతీంద్రియం అదృష్టపూర్వం - లోకపాలస్య మహోదయమైశ్వర్యం తేషాం తత్రత్యానాం॥ ౧౦॥ తఇతి॥ ఔత్సుక్యయు
క్తాధీర్యేషాంతే-అపికిం- స్వగతిం స్వస్థానం- సూక్ష్మాం బ్రహ్మాఖ్యాం చ-ఉపధాస్యత్ ఉపధాస్యతి-నః అస్మాన్-ప్రాపయిష్యతీతి సం
కల్పితవంత ఇత్యర్థః॥ ౧౧॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేవంభూతం - స్వానాం స్వేషాం - సంకల్పం - అఖిలదృక్ సర్వజ్ఞః - స్వయమేవ విజ్ఞాయ - తే
షాంసంకల్పసిద్ధయే- కృపయా- ఏతద్వక్ష్యమాణమచింతయత్ ॥ ౧౨॥ జన ఇతి॥ అవిద్యా దేహాదిష్వహంబుద్ధిః - తతః కామః- తతః కర్మా

శ్రీకృష్ణమూర్తేర్వరుణలోకగమనం.

ణాహృతమ్॥ తదంతికంగతో రాజన్ స్వానామభయదో విభుః । ౩ । ప్రాప్తంవీక్ష్య హృషీకేశం లోక
పాలస్సపర్యయా। మహత్యా పూజయిత్వాహ తద్దర్శనమహోత్సవః ॥ ౪ । వరుణః॥ అద్యమేని
భృతోదేహోహ్యద్యార్థోధిగతోమయా। త్వత్పాదభాజో భగవన్నవాపుః పారమధ్వనః । ౫ ।
నమస్తుభ్యం భగవతే బ్రహ్మణే పరమాత్మనే। నయత్ర శ్రూయతే మాయా లోకసృష్టివికల్పనా। ౬ । అ
జానతా మామకేన త్వత్ప్రభావం జగద్గురో। ఆహృతోయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షంతుమర్హసి ।
౭ । పితైష తేయ ఆనీతోయన్మే త్వత్పాదదర్శనమ్। గోవింద నీయతామేష పితా తే మామకాహృతః॥
(ప్రజావయమనుగ్రాహ్యాస్స్వపరాధా అపి ప్రభో) ।౮। శ్రీశుకః॥ ఏవంప్రసాదితః కృష్ణో భగవానఖి
లేశ్వరః। ఆదాయాగాత్స్వపితరం బంధూనాంచావహన్ముదమ్॥ ౯ । నందస్త్వతీంద్రియం దృష్ట్వా లో
కపాలమహోదయమ్। కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోబ్రవీత్ ॥౧౦॥ తే త్వౌత్సుక్యధియో
రాజన్ మత్వా తమీశ్వరమ్। అపినస్స్వగతిం సూక్ష్మాముపాధాస్యదధీశ్వరః॥ ౧౧ । ఇతిస్వా
నాం స సంకల్పం విజ్ఞాయాఖిలదృక్స్వయమ్। సంకల్పసిద్ధయే తేషాం కృపయైతదచింతయత్ । ౧౨ । జ
నో వై లోక ఏతస్మిన్నవిద్యాకామకర్మభిః। ఉచ్చావచాసు గతిషు న వేద స్వాంగతిం భ్రమన్ । ౧౩ । ఇ
తి సంచింత్య భగవాన్ మహాకారుణికో విభుః। దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమసః పరమ్॥
౧౪ । సత్యం జ్ఞానమనంతం చ బ్రహ్మజ్యోతిస్సనాతనమ్ । యద్ధిపశ్యంతి మునయో గుణాపాయే సమా
హితాః॥ ౧౫॥ తే తు బ్రహ్మహ్రదం నీతా మగ్నాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః। దదృశుర్బ్రహ్మణో లోకం య
త్రాక్రూరోధ్యగాత్పురా । ౧౬ । నందాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానందనివృతాః। కృష్ణంచ సన్న

తైః-ఉచ్చావచాసు దేవతిర్యగాదిషు - భ్రమన్ - స్వీయాం గతిం - న వేద॥ ౧౩ ॥ ఇతీతి॥ స్వం బ్రహ్మస్వరూపం లోకం వైకుంఠాఖ్యం చ
తమసః పరం తమసః ప్రకృతేః పరం॥ ౧౪॥ దేహాదివిహితానాం తద్దర్శనమశక్యమితి ప్రథమం దేహాదివ్యతిరిక్తం బ్రహ్మస్వరూపం దర్శ
యామాసేత్యాహ॥ సత్యమితి॥ సత్యం అబాధ్యం - జ్ఞానం అజడం - అనంతం అపరిచ్ఛిన్నం- జ్యోతిః స్వప్రకాశం-సనాతనం శశ్వత్సిద్ధం -
గుణాపాయే గుణాభిభవే-జ్ఞానినో యత్పశ్యంతి-తత్కృపయైవ దర్శయామాస॥౧౫॥ తఇతి॥ ఏవం బ్రహ్మహ్రదం- బ్రహ్మైవ హ్రద ఇ
వ హ్రదః - తత్ర నిమగ్నస్య విశేషవిజ్ఞానాభావాత్ - తం బ్రహ్మహ్రదం - తే తు నీతాః ప్రాపితాః తస్మిన్ మగ్నాశ్చ - తుశబ్దోక్తం విశేషణ
మాహ- పునః కృష్ణేనోద్ధృతాః సముత్థాపితాస్సంతో బ్రహ్మణస్తస్యైవ లోకం వైకుంఠాఖ్యం దదృశురితి - నను బ్రహ్మణి మగ్నా
నాం పునర్లోకదర్శనమఘటితమేవేత్యాశంక్యాహ - యత్రేతి-యత్ర యస్మిన్ కృష్ణనిమిత్తే సతి - పూర్వమక్రూరః అధ్యగాత్ దృష్ట
వాన్ - శుకపరీక్షిత్సంవాదాత్ ప్రాక్తనత్వాత్ భూతనిర్దేశః - నహ్యతర్క్యైశ్వర్యే భగవతి-కించిదప్యసంభావితమితి భావః-అథవా
అక్రూరో యత్ర దృష్టవాన్- తస్య యమునా హ్రదస్య బ్రహ్మహ్రద ఇతి నామ - తం హ్రదం నీతా మగ్నాస్సంతో బ్రహ్మలోకం దదృశుః -
పునశ్చ కృష్ణేనోద్ధృతాః - పూర్వవత్తం దృష్ట్వా - విస్మితా బభూవురితి - వ్యవహితాన్వయోత్ర సిద్ధకల్పనా చ సోఢవ్యేతి ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ఇతి

భావార్థదీపికాయాం - అష్టావింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ఊనత్రింశేతురాసార్థమున్ముక్తిప్రస్తుత్తయాహరేః। గోపీభీరాససంరంభ తస్యచాంతర్ధికౌతుకమ్॥ బ్రహ్మాదిజయసంరూఢ దర్పకందర్పదర్పహా॥ జయతిశ్రీపతిర్గోపీ రాసమండల మండనః॥ భగవానితి॥ ననువిపరీతమిదం - పరదారాది వినోదస్య ధర్మ విరుద్ధత్వాత్ ప్రతీతేః - స్వైరం - యోగమాయాముపాశ్రితః॥ శ్లో॥ ఆత్మారామోప్యరీరమత్। సాక్షాన్మన్మథమన్మథః॥ ఆత్మన్యవరుద్ధ సౌరత ఇత్యాదిషు - స్వాతంత్ర్యాభిధానాత్ - తస్మాత్ రాసక్రీడావిడంబనం కామవిజయఖ్యాపనాయేత్యేవ తత్త్వం - కించ - శృంగారకథాపదేశేన విషయతో నివృత్తిపరేయం పంచాధ్యాయీతివ్యక్తీకరిష్యామః - తాః రాత్రీరితి॥ శ్లో॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధామయేమారంస్యథ క్షపా ఇతిచ - ప్రతిశ్రుతా ఇత్యర్థః॥ ౧॥ తదేతి॥ తదాతస్మిన్నేవక్షణే - తత్ప్రీతయే - ఉడురాజశ్చంద్రః - ఉదగాత్ ఉదితః - కింకుర్వన్ - దీర్ఘకాలేనదర్శనం యస్యసః - ప్రియః ప్రియాయాః - ముఖమరుణేనకుంకుమేన - యథావిలింపతి - తథా ప్రాచ్యాః కకుభః దిశః ముఖం - శంతమైః సుఖతమైః - కరైః రశ్మిభిః - అరుణేన ఉదయరాగేణ - విలింపన్నరుణీకుర్వన్నిత్యర్థః - సప్రసిద్ధః ఉడురాజః - చర్షణీనాం జనానాం - ఓషధీనాం చ శుచ స్తాపగ్లానీః - మృజన్ అపనయన్॥ ౨॥ దృష్ట్వేతి॥ కుముత్ కుముదం - వికసనీయం విద్యతే యస్య - రమాయాః ఆననస్యాభావ ఆభా యస్య తం - నవకుంకుమమివారుణం దృష్ట్వా - తథా అఖండం - కుముద్వంతం - నఖండం మండలం యస్య - రమాయాః ఆననస్యాభా ఇవ ఆభా యస్య తం - నవకుంకుమమివారుణం దృష్ట్వా - తథా చ - తస్యకోమలైః - గోభిః రశ్మిభిః - రంజితం మధురం దృష్ట్వా - కలం మధురం జగౌ అగాయత్ - కథం - వామావక్త్రాదృశోయాసాం

భిష్టాయమానయాంతస్సువిస్మితాః॥ ౧౬॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- అష్టావింశోధ్యాయః.

శ్రీ రాసక్రీడాకథా ప్రారంభఘట్టః.

శ్రీశుకః॥ భగవానపితారాత్రీః శ్శరదోత్ఫుల్లమల్లికాః। వీక్ష్యరంతుం మనశ్చక్రే యోగమాయాముపా
శ్రితః॥ ౧॥ తదోడురాజః కకుభః కరైర్ముఖం ప్రాచ్యావిలింపన్న రుణేన శంతమైః। సచర్షణీనాము
దగాచ్ఛుచోమృజన్ ప్రియః ప్రియాయాఇవదీర్ఘదర్శనః॥ ౨॥ దృష్ట్వాకుముద్వంతమఖండమండలం
రమాననాభం నవకుంకుమారుణమ్। వనంచతత్కోమలగోభిరంజితం జగౌకలం వామదృశాం మనో
హరమ్॥ ౩॥ నిశమ్యగీతంతదనంగవర్ధనం వ్రజస్త్రియః కృష్ణగృహీతమానసాః। ఆజగ్మురన్యోన్య
మలక్షితోద్యమాస్సయత్ర కాంతోజవలోలకుండలాః॥ ౪॥ దుహంత్యోభియయుః కాశ్చిద్దోహంహిత్వా
సముత్సుకాః। పయోధిశ్రిత్యసంయావమనుద్వాస్యాపరాయయుః॥ ౫॥ పరివేషయంత్యస్తద్ధిత్వాపా
యయంత్యశ్శిశూన్ పయః। శుశ్రూషంత్యః పతీన్ కాశ్చిదశ్నంత్యోపాస్యభోజనమ్॥ ౬॥ లింపంత్యః
ప్రమృజంత్యోన్యా అంజంత్యః కాశ్చలోచనే। వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కాశ్చిత్కృష్ణాంతికంయయుః॥
౭॥ తావార్యమాణాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృబంధుభిః। గోవిందాపహృతాత్మానోనన్యవర్తంత కా
శ్చన॥ ౮॥ అంతర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోలబ్ధవినిర్గమాః। కృష్ణంతద్భావనాయుక్తాదధ్యుర్మీలిత
లోచనాః॥ ౯॥ దుస్సహప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః। ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృత్యా

సాం - మనోహరం యథాతథా॥ ౩॥ నిశమ్యేతి॥ అసావత్ర న్యాయా అన్యోన్యం - అలక్షితః నజ్ఞాపితః - ఉద్యమోయాభిస్తాః - సకాంతో యత్ర గీతధ్వని మార్గేణాజగ్ముః - జవేనవేగేన - లోలాని చంచలాని - కుండలాని యాసాం తాః॥ ౪॥ శ్రీకృష్ణసూచకశబ్దశ్రవణ త్ప్రవణచిత్తానాం తత్క్షణమేవ త్రైవర్గికకర్మనివృత్తిం ద్యోతయంత్య ఇవాభ్యవసితం కర్మవిహాయ - యయుః తదాహ॥ దుహంత్య ఇతి॥ పయః స్థాలీస్థం - చుల్ల్యాం అధిశ్రిత్య తత్క్వథమప్రతీక్షమాణా కాశ్చిద్యయుః - సంయావం గోధూమకణాన్నం పక్వమనుద్వాస్య అనవతార్య - అపరాయయుః॥ ౫॥ ౬॥ లింపంత్య ఇతి॥ అన్యాః ప్రమృజంత్యః అంగోద్వర్తనాదికుర్వంత్యః - కాశ్చ కాశ్చిత్ - కృష్ణోక్తోర్థం కర్మతదాసక్తమనసామన్యథాకృతమపి ఫలత్యేవేతి ద్యోతయన్నాహ - వ్యత్యస్తేతి - స్థానతః స్వరూపతశ్చ ధ్యానాధో ధారణే విపర్యయం ప్రాప్తాని వస్త్రాభరణాని - యాసాం తాః॥ ౭॥ నచకృష్ణాకృష్టమనసాం విఘ్నాః ప్రభవంతీత్యాహ॥ తా ఇతి॥ ౮॥ అంతర్గృహ సంలబ్ధోవినిర్గమోయాభిస్తాః - ప్రాగపితద్భావనాయుక్తాస్తదానితరాం దధ్యురిత్యర్థః॥ ౯॥ కించ - తదానీమేవ తం పరమాత్మానం కృష్ణం - ధ్యానతః ప్రాప్తాస్సత్యో - గుణమయం దేహం జహురిత్యాహ శ్లోకద్వయేన - దుస్సహేతి॥ తమితి॥ ననుకథం జహుః - పరమాత్మ సాక్షాత్కారాదిత్యాశంక్యాహ - జారబుద్ధ్యాపీతి - నహ్యవస్తుశక్తిర్బుద్ధిమపేక్షతే - అన్యథామత్వాపి - పీతామృత వదితి భావః - ననుతథాపి కర్మబంధనేసతి - కథం జహుః - తత్రాహ - సద్యః ప్రక్షీణబంధనా ఇతి - ననుకథం భోగమంతరేణ ప్రారబ్ధకర్మక్షీణం - భోగేనైవ క్షీణమిత్యాహ - దుస్సహేతి - దుస్సహోయః ప్రేష్ఠస్యవిరహస్తేన - యః తీవ్రతాపః తేనధుతానిగతాన్యశుభానిపాపానియాసాం

త్దవప్రాప్తిపరమదుఃఖభోగేనపాపంక్షీణమిత్యర్థః- తథాధ్యానేన ప్రాప్తాచ్యుతస్యాశ్లేషేణయానిర్వృతిఃపరమసుఖభోగః- తయాక్షీణం మంగళంపుణ్యబంధనంయాసాంతాః- అతోధ్యానేనపరమాత్మప్రాప్త్యైః- తత్కాలసుఖదుఃఖాభ్యాంచనిశ్శేషకర్మక్షయాత్ - గుణమయం దేహం- జహురితి॥౧౦॥ ౧౧॥ నను- యథా- పతిపుత్రాదీనాంచ స్వతో బ్రహ్మత్వేపినతద్భజనాన్మోక్షః- తథాబుద్ధ్యభావాత్ ఏవంకృష్ణే పి బ్రహ్మబుద్ధ్యభావేనతత్సంగతిఃకథంమోక్షహేతురితిశంకతే॥ కృష్ణంవిదురితి ॥ పరంకేవలం - కాంతంకమనీయం॥ ౧౨॥ పరిహరతి॥ ఉక్తమితి॥ అయంభావః- జీవేష్వావృతంబ్రహ్మత్వం - కృష్ణస్యహృషీకేశత్వాదనావృతత్వం- తతోనతత్రబుద్ధ్యపేక్షేతి॥ ౧౩॥ ననుదే హేకథమనావృతస్వ్యదతఆహ॥ నృణామితి॥ గుణాత్మనఃగుణనియంతుః- భగవతఏవంరూపాభివ్యక్తిః అతోనదేహసాదృశ్యం- అత్రవ స్తుంయుజ్యతఇతిభావః॥ ౧౪॥ అతోయథాకథంచిత్తదాసక్తిర్ముక్తికారణమిత్యాహ ॥ కామమితి॥ ఐక్యంసంబంధం - సౌహృదంభ క్తిం - విదధతఃకుర్వంతః॥ ౧౫॥ నచభగవతోయమతిభారఇత్యాహ॥నచైవమితి॥యతఃశ్రీకృష్ణాదేతత్ స్థావరాదికమపివిముచ్యతే॥

క్షీణమంగళాః॥ ౧౦॥ తమేవపరమాత్మానంజారబుద్ధ్యాపిసంగతాః । జహుర్గుణమయందేహంసద్యః ప్రక్షీణబంధనాః॥ ౧౧॥ రాజా ॥ కృష్ణంవిదుఃపరంకాంతంనతుబ్రహ్మతయామునే। గుణప్రవాహోపరమస్తాసాంగుణధియాంకథమ్ ॥ ౧౨॥ శ్రీశుకః ॥ ఉక్తంపురస్తాదేతత్తేచైద్యస్సిద్ధింయథాగతః । ద్విష న్నపిహృషీకేశంకిముతాధోక్షజప్రియాః॥ ౧౩ ॥ నృణాంనిశ్శ్రేయసార్థాయవ్యక్తిర్భగవతోనృప। అవ్యయస్యాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మనః॥ ౧౪ ॥ కామంక్రోధంభయంస్నేహమైక్యంసౌహృ దమేవవా । నిత్యంహరౌవిదధతోయాంతితన్మయతాంహితే॥ ౧౫॥ నచైవంవిస్మయఃకార్యోభవతాభ గవత్యజే । యోగేశ్వరేశ్వరేకృష్ణేయతఏతద్విముచ్యతే॥ ౧౬॥ తాదృష్ట్వాంతికమాయాతా భగవాన్ వ్రజయోషితః। అవదద్వదతాం శ్రేష్ఠోవాచఃపేశైర్విమోహయన్॥ ౧౭॥ శ్రీభగవాన్ ॥ స్వాగతం వోమహాభాగాః ప్రియంకింకరవాణివః। వ్రజస్యానామయంకచ్చిద్బ్రూతాగమనకారణమ్ ॥ ౧౮ ॥ రజన్యేషాఘోరరూపా ఘోరసత్వనిషేవితా । ప్రతియాతవ్రజంనేహ స్థేయంస్త్రీభిస్సుమధ్యమాః ॥ ౧౯॥ మాతరః పితరః పుత్రా భ్రాతరఃపతయశ్చవః । విచిన్వంతిహ్యపశ్యంతోమాకృఢ్వంబంధుసాధ్వ సమ్॥౨౦॥ దృష్టంవనంకుసుమితంరాకేశకరరంజితమ్ । యమునానిలలీలైజత్తరుపల్లవశోభితమ్॥ ౨౧ ॥ తద్యాతమాచిరంగోష్ఠంశుశ్రూషధ్వంపతీన్ సతీః। క్రందంతివత్సాబాలాశ్చతాన్పాయయతదు హ్యత॥ ౨౨ ॥ అథవామదభిస్నేహాద్భవత్యోయంత్రితాశయాః। ఆగతాహ్యుపపన్నంవఃప్రీయంతే మయిజంతవః ॥ ౨౩ ॥ భర్తుశ్శుశ్రూషణంస్త్రీణాం పరోధర్మోహ్యమాయయా । తద్బంధూనాంచక ల్యాణ్యఃప్రజానాంచానుపోషణమ్ ॥ ౨౪ ॥ దుశ్శీలోదుర్భగోవృద్ధోజడోరోగ్యధనోపివా। పతిస్స్త్రీ భిర్నహాతవ్యోలోకేప్సుభిరపాతకీ॥ ౨౫ ॥ అస్వర్గ్యమయశస్యంచఫల్గుకృచ్ఛ్రంభయావహమ్ । జు గుప్సితంచసర్వత్రహ్యౌపపత్యంకులస్త్రియః॥ ౨౬॥ శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయిభావోనుకీర్త నాత్ । నతథాసంనికర్షేణప్రతియాతతతోగృహాన్॥ ౨౭॥ శ్రీశుకః ॥ ఇతివిప్రియమాకర్ణ్యగోప్యో గోవిందభాషితమ్ । విషణ్ణాభగ్నసంకల్పాశ్చింతామాపుర్దురత్యయామ్ ॥ ౨౮ ॥ కృత్వాముఖాన్య

౧౬॥ ప్రస్తుతమాహ॥ తాఇతి॥ వాచఃపేశైఃవాగ్విలాసైః॥౧౭॥ స్వాగతమితి॥ సర్వాఃససంభ్రమమాగతాఃవిలోక్య- సభయమివా హ వ్రజస్యేతి॥౧౮॥ లజ్జయామందహసితాఆలక్ష్యాహ॥ రజనీతి॥౧౯॥ కించ ॥ మాతరఇతి॥ విచిన్వంతిమృగయంతే - బంధూనాంసాధ్వ సంభయం-మాకృఢ్వంమాకురుతేత్యర్థః॥ ౨౦॥ ఈషత్ప్రణయకోపేనాన్యతోవిలోకయంతీఃప్రత్యాహ॥ దృష్టమితి॥ రాకేశస్యపూర్ణ చంద్రస్యకరైఃరంజితం - యమునాస్పర్శనఃఅనిలస్యలీలామందగతిః- తయాఏజంతఃకంపమానాః- తరూణాంపల్లవాః- తైశ్శోభితం॥ ౨౧॥ తదితి॥ సతీఃహేసత్యః॥ ౨౨ ॥ .... సంరంభక్షుభితదృష్టీఃప్రత్యాహ॥ అథవేతి॥ యంత్రితాశయాఃవశీకృతచిత్తాః - ఉపపన్నంయుక్తం- ప్రీయంతేప్రీతాభవంతి॥ ౨౩॥ స్పష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేననివర్తయతిభర్తురిత్యాదిశ్లోకత్రయేణ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ అస్వర్గ్యమితి॥ ఫల్గుతుచ్ఛం- కృచ్ఛ్రం- దుస్సంపా ద్యం - ఔపపత్యంజారసౌఖ్యం॥ ౨౬॥ కించ॥ శ్రవణాదితి॥ ౨౭॥ ౨౮॥ చింతాంప్రాప్తానాంస్థితిమాహ ॥ కృత్వేతి ॥ శుచఃశో

శుష్కతేనశ్వసనేనశుష్యంతో బింబాధరా యేషు ముఖేషు - తాని - అవశుచాంచికృత్వా - అథఅంగుష్ఠేనమహీంలిఖంత్యః - తథాశ్వసః - కజ్జలైర స్రుభిః - కుచకుంకుమానిక్షాళయంత్యఃతూష్ణీంస్థితాః - యతః - ఉరుదుఃఖభరోయాసాంతాః॥ ౨౯॥ కించ॥ ప్రేష్ఠమితి॥ కింభూతం - ప్రియేతరమివ వైరిణమివ ప్రతిభాషమాణం - కింభూతాః - తదర్థం - విని ... కంపేనకోపావేశేన - గద్గదాగిరోయాసాంతాః - అబ్రువత - స్మరసంరంభకారణం ప్రేష్ఠమిత్యాది - ప్రియేతరమివవైరిణమివప్రతిభాషమాణంప్రత్యాచక్షాణం॥ ౩౦॥ మైతి॥ నృశంసం క్రూరం - దురవగ్రహ స్వచ్ఛంద - పాదమూలంభక్తాః సేవితవతీః - అస్మాన్ భజస్వ - ... త్యజేతి॥ ౩౧॥ అపిచయదుక్తం॥ యదితి॥ త్వయాధర్మవిదేతిసోపహాసంఏవంఏతత్ - ఉపదేశానాంపదేవిషయే - త్వయ్యేవాస్తు - ... యతస్త్వంఉపదేష్టాసి ఈశఇతివివిధిపా - వాక్యేన - సర్వోపదేశానామీశపరత్వావగమాదితిభావః - ఈశత్వేహేతుః - ఆత్మాకిలభవానితి ... స్యహిసర్వస్యభోక్తా ఆత్మైవేశ ఇత్యతః ప్రేష్ఠోబంధుశ్చభవానేవేతిపర్వబంధుమూకరణీయం - త్వయ్యేవాస్త్వితిభావః - అథవా ... పోషాపదేశానాంపదెస్థానే - ధర్మోపదేష్టరిత్వయిసతి - అస్మాసుచధర్మంజిజ్ఞాసమానాసుసతీషు - త్వయాధర్మవిదా - యదుక్తం - తద ... వస్తు - నతుత్వంధర్మోపదేష్టా - కింతు - భవానాత్మేతిఅథవాయదుక్తం - తదుపదేశపదెతద్గోచరెపురుషె - అస్తునామత్వయిబుధ ... మునిసతి - ఏవంకాస్వాస్త్వైవమిత్యర్థః - యత స్తనుభృతాంత్వమాత్మా ఫలరూపఇతి - యద్వా - యదుక్తంపత్యాదిశుశ్రూషణంధర్మ ... మేతత్త్వయ్యేవాస్తు - కుతః - ఉపదేశపదేశు శుశ్రూషణీయత్వేన - ఉపదిశ్యమానానాంపత్యాదీనాం - పదెఅధిష్ఠానే - కుతః - ఈశేశ ... మధిష్ఠానంవినాకోపిపతిపుత్రాదిర్నామనాస్తీతి - అన్యత్సమానం - అలమతివిస్తరేణ॥ ౩౨॥ ఏతత్సదాచారేణదృఢయంత్యః ...

వశుచశ్శ్వసనేనశుష్యద్బింబాధరాణిచరణేన భువంలిఖంత్యః। అస్రైరుపాత్తమషిభిఃకుచకుంకుమాని తస్థుర్మృజంత్యఉరుదుఃఖభరాశ్శతూష్ణీమ్॥ ౨౯॥ ప్రేష్ఠంప్రియేతరమివప్రతిభాషమాణం కృష్ణంతదర్థవినివర్తితసర్వకామాః। నేత్రేవిమృజ్యరుదితోపహతేస్మకించిత్సంరంభగద్గదగిరోఽబ్రువతానురక్తాః॥ ౩౦॥ గోప్యః॥ మైవంవిభోఽర్హతిభవాన్గదితుంనృశంసంసంత్యజ్యసర్వవిషయాంస్తవపాదమూలమ్। భక్తాభజస్వదురవగ్రహమాత్యజాస్మాన్దేవోయథాదిపురుషోభజతేముముక్షూన్॥ ౩౧॥ యత్పత్యపత్యసుహృదామనువృత్తిరంగస్త్రీణాంస్వధర్మఇతిధర్మవిదాత్వయోక్తమ్। అస్త్వేవమేతదుపదేశపదేత్వయీశేప్రేష్ఠోభవాంస్తనుభృతాంకిలబంధురాత్మా॥ ౩౨॥ కుర్వంతిహిత్వయిరతింకుశలాస్స్వఆత్మన్నిత్యప్రియేపతిసుతాదిభిరార్తిదైఃకిమ్। తన్నఃప్రసీదపరమేశ్వరమాస్మఛింద్యాఆశాంధృతాంత్వయిచిరాదరవిందనేత్ర॥ ౩౩॥ చిత్తంసుఖేనభవతాపహృతంగృహేషుయన్నిర్విశత్యుతకరావపిగృహ్యకృత్యే। పాదౌపదంనచలతస్తవపాదమూలాద్యామఃకథంవ్రజమథోకరవామకింవా॥ ౩౪॥ సించాంగనస్త్వదధరామృతపూరకేణహాసావలోకకలగీతజహృచ్ఛయాగ్నిమ్। నోచేద్వయంవిరహజాగ్న్యుపయుక్తదేహాధ్యానేనయామపదయోఃపదవీంసఖేతే॥ ౩౫॥ యర్హ్యంబుజాక్షతవపాదతలంరమాయాదత్తక్షణంక్వచిదరణ్యజనప్రియస్య। అస్ప్రాక్ష్మతత్ప్రభృతినాన్యసమక్షమంగస్థాతుంత్వయాభిరమితాబతపారయామః॥ ౩౬॥ శ్రీర్యత్పదాంబుజరజశ్చకమేతులస్యాలబ్ధ్వాపివక్షసి

యంతె॥ కుర్వంతీతి॥ కుశలాఃశాస్త్రనిపుణాః - తథాచశాస్త్రం - కిం॥ శ్రు॥ ప్రజయాకరిష్యామోయేషాంనోయమాత్మా లోక ... ది॥ ౩౩॥ కించ - ప్రతియోగితెలియదుక్తంతదశక్యం - త్వయైవచిత్తాదీనామపహృతత్వాదిత్యాహుః॥ చిత్తమితి॥ యదస్మాకంచిత్తం ... వంతంకాలంసుఖేనగృహేషునిర్విశతి - తత్త్వయాపహృతం - కరావపియా - గృహ్యకృత్యేనిర్విశతః తావపసుఖాత్మనాత్వయా ... ౩౪॥ సించేతి॥ అతఃఅంగహేకృష్ణనోస్మాకం - తవాధరామృతపూరకేణతస్యైవహాససహితేనావలోకేన - కలగీతేనచ - జాతోయో హృచ్ఛ ... యాగ్నిఃకామాగ్నిః - తంసించనోచేదయంతావదేకోగ్నిస్తథావిరహజ్జనిష్యతే - యోగ్నిస్తేనచ - ఉపయుక్తదేహాఃదగ్ధశరీరాః - ... ఇవతేపదవీమంతికం - ధ్యానేనయామః - ప్రాప్నువామ॥ ౩౫॥ ననుస్వపతీనేవోపగచ్ఛత - తఏవమగ్నింసించేయురితిచేత్తత్రాహుః ... ర్హీతి॥ రమాయాఃలక్ష్మ్యాః - దత్తక్షణందత్తోత్సవం - దత్తావసగంవా - తదపిక్వచిదెవనసర్వదా - అరణ్యజనాఃప్రియాయస్య ... వ - అరణ్యజనప్రియత్వాదరణ్యేక్వచిత్ - యర్హి - అస్ప్రాక్ష్మస్పృష్టవత్యోవయం - తత్రచ - త్వయాఅభిరమితాఃఆనందితాః ... తదారభ్య - అన్యసమక్షంస్థాతుమపినపారయామః నశక్నుమఃతుచ్ఛత్వేనరోచంతఇత్యర్థః॥ ౩౬॥ త్వత్పాదసౌభాగ్యం - త్వతిచిత్ర ... హుః॥ శ్రీరితి॥ వక్షసిలబ్ధసాపత్న్యంస్థానంలబ్ధ్వాపి - తులస్యాసపత్న్యాసహ - యత్తవపదాంబుజరజః కామయతేస్మ భృత్యైః ... క్షుష్టమితిసౌభాగ్యాతిరేకోక్తిః - యస్యాఃస్వవీక్షణేశ్రీరాత్మానంవిలోకయత్వితి తదర్థం - అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాం - తపః ...

సః- సాత ద్రజే స్త్వద్వత్ వయదుపిప్రపన్నా ఇతి॥౩౭॥తదితి॥హేవృజినార్దనదుఃఖహతః - త్వదుపాసనేత్యత్ర జనప్రివఆశాయాసాంతాః- వయంవసతీఃగృహాన్ విసృజ్య-యోగినఇవ ప్రాప్తాః- తవసుందరస్మితవిలసితనిరీక్షణేనయ స్తీవ్రః కామ స్తేనతప్తచిత్తానాంనః-హేపురుషరత్న- దాస్యందేహి॥ ౩౮ ॥ ననుగృహాదిస్వామ్యంవిహాయమద్దాస్యంకిమితి ప్రార్థ్యతే తత్రాహుః॥ వీక్ష్యేతి ॥ అలకావృతముఖం కేశాంతైరావృతంముఖం- తథాకుండలయోః శ్రీర్యయో స్తే - గండస్థలేయస్మిన్ - అధరేసుధాయస్మిన్ - తచ్చతచ్చముఖంవీక్ష్య- దత్తాభయంభుజదండయుగ్మంచవక్షశ్చ-శ్రియాః-ఏకమేవరమణంరతిజనకం-అత్రవిసర్గలోపేసంధిరార్షః-వీక్ష్యదాస్యఏవ-భవామేతి॥ ౩౯ ॥ ననుజుగుప్సితమౌపపత్యమిత్యుక్తంతత్రాహుః॥ కాస్త్రీతి॥ అంగహేకృష్ణ - కలానిపదానియస్మిన్ తదాయతందీర్ఘం - మూర్ఛితంస్వరాలాపభేదః-తేనపాఠాంతరేకలపదామృతమయం వేణుగీతంతేనమోహితా కావా స్త్రీ-ఆర్యచరితాన్నిజధర్మాన్నచలేత్ యస్మోహితాః పురుషాఅపిచలితాః- కించ- త్రైలోక్యసౌభగమితియత్ యతఃఅబిభ్రన్ అబిభరుః-త్వద్యోతకశబ్దశ్రవణమాత్రేణాపి

పదంకిలభృత్యజుష్టమ్। యస్యాస్స్వవీక్షణకృతేన్యసురప్రయాసస్తద్వద్వయంచతవపాదరజఃప్రపన్నాః॥
౩౭ ॥ తన్నఃప్రసీదవృజినార్దన తేంఘ్రిమూలం ప్రాప్తావిసృజ్యవసతీస్త్వదుపాసనాశాః । త్వత్సుం
దరస్మితనిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాంపురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్॥ ౩౮॥ వీక్ష్యాలకావృతముఖంత
వకుండలశ్రీ గండస్థలాధరసుధం హసితావలోకమ్ । దత్తాభయంచ భుజదండయుగం విలోక్యవక్షః శ్రి
యై * కరమణంచభవామదాస్యః ॥ ౩౯ ॥ కాస్త్ర్యంగతేకలపదాయతవేణుగీతసంమోహితార్యచరి
తాన్నచలేత్త్రిలోక్యామ్ । త్రైలోక్యసౌభగమిదంచ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్విజద్రుమమృగాః పులకా
న్యబిభ్రన్ ॥ ౪౦ ॥ వ్యక్తంభవాన్వ్రజజనార్తిహరోభిజాతో దేవో యథాదిపురుషస్సురలోకగో
ప్తా । తన్నోనిధేహికరపంకజమార్తబంధో తప్తస్తనేషుచశిరస్సుచకింకరీణామ్॥ ౪౧॥ శ్రీశుకః॥ఇతి
విక్లబితంతాసాం శ్రుత్వాయోగేశ్వరేశ్వరః । ప్రహస్యసదయంగోపీరాత్మారామోప్యరీరమత్ ॥ ౪౨
తాభిస్సమేతాభిరుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్ఫుల్లముఖీభిరచ్యుతః । ఉదారహాసద్విజకుందదీధితిర్వ్య
రోచతైణాంకఇవోడుభిర్వృతః॥ ౪౩॥ ఉ* పగీయమానఉద్గాయన్వనితాశతయూథపః। మాలాంబి
భ్రద్వైజయంతీంవ్యచరత్స్వవనాద్వనమ్॥ ౪౪॥ నద్యాఃపులినమావిశ్యగోపీభిర్హిమవాలుకమ్ । జు
ష్టంతత్తరళాంభోజకుముదామోదవాయునా॥ ౪౫ ॥ బాహుప్రసారపరిరంభకరాలకోరునీవీస్తనాల
భననర్మనఖాగ్రపాతైః । క్ష్వేళ్యావలోకహసితైర్వ్రజసుందరీణాముత్తంభయన్ రతిపతిం రమ
యాంచకార ॥ ౪౬ ॥ ఏవంభగవతఃకృష్ణాల్లబ్ధమానామహాత్మనః । స్వాత్మానంమేనిరేస్త్రీణాంమాని
న్యోభ్యధికంభువి॥ ౪౭ ॥ తాసాంతత్సౌభగమదంవీక్ష్యమానంచకేశవః । ప్రశమాయప్రసాదాయ
తత్రైవాంతరధీయత॥ ౪౮॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకోనత్రింశోధ్యాయః ❁❁
అంతర్హితే భగవతి సహసైవవ్రజాంగనాః। అతప్యంస్తమచక్షాణాః కరిణ్య ఇవయూథపమ్॥ ౧॥
గత్యానురాగస్మితవిభ్రమేక్షితైర్మనోరమాలాపవిహారవిభ్రమైః । ఆక్షిప్తచిత్తాః ప్ర

తావన్నిజధర్మత్యాగోయుక్తః కింపున స్త్వదనుభవేనేతిభావః॥౪౦॥వ్యక్తమితి॥వ్యక్తంనిశ్చితం॥౪౧॥ ఇతీతి॥ విక్లబితంపారవశ్యప్రలపితం-గోపీః-అరీరమత్ రమయామాస॥౪౨॥తాభిరితి॥ప్రియస్యేక్షణేన-ఉత్ఫుల్లానిముఖానియాసాంతాభిఃఉదారహాసశ్చద్విజాశ్చ లేవకుందకుసుమవద్దీధితిర్యస్యసః-ఏణాంకశ్చంద్రః॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥బాహ్వితి॥బాహుప్రసారశ్చ-పరిరంభశ్చ-కరాదీనామాలభనంస్పర్శనశ్చ- నర్మపరిహాసశ్చనఖాగ్రపాతశ్చ-తైః క్ష్వేళ్యాక్రీడయాచ-అవలోకనైర్హసితైశ్చ కామంతాసాముద్దీపయన్-తారమయామాస॥౪౬॥ ఏవమితి॥మహాత్మనో అనాసక్తచిత్తత్వాదితిభావః॥౪౭॥తాసామితి॥తత్సౌభగమదంఅస్వాధీనతాం-మానంగర్వం- కేశవఃకశ్చఈశశ్చ కేశౌతావశయతీతివాసః॥౪౮॥ఇతిభావార్థదీపికాయాం- ఏకోనత్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్లో॥ త్రింశేవిరహసంతప్తగోపీభిః కృష్ణమార్గణమ్ । ఉన్మత్తవన్నియతం భ్రమతీభిర్వనేవనే ॥ అంతరితి॥ అచక్షాణాః అపశ్యంత్యః॥౧॥ గత్యేతి॥ గత్యాఅనురాగస్మితాభ్యాంచవిభ్రమేక్షితానిసవిలాసనిరీక్షితాని-తైశ్చమనోరమాఆలాపాశ్చ- విహారాశ్చ- క్రీడా

శ్చ-విభ్రమాః అన్యేచవిలాసాః తైశ్చ-రమాపతేర్గత్యాదిభిరేతైరాక్షిప్తానిఆకృష్టాని-చిత్తానియాసాంతాః-అత స్తస్మిన్నేవ ఆత్మా యాసాంతాః-తస్యవివిధాశ్చేష్టాజగృహుః-తదనుకరణైరాక్రీడన్ ॥ ౨ ॥ అపిచ- గతిస్మితేతి॥ ప్రియస్యగత్యాదిషు ప్రతిరూఢాః ప్రవిష్టా మూర్తయోయాసాంతాః- అతఃకృష్ణవిహారవిభ్రమాఃకృష్ణస్యేవవిహారాఃక్రీడాఃవిభ్రమాఃవిలాసాఃయాసాంతాః- అహమేవకృష్ణఇతి పరస్పరంనివేదితవత్యః ॥ ౩ ॥ కించ- గాయంత్య ఇతి॥ వనాద్వనాంతరంగచ్ఛంత్యఃవిచిక్యుః అన్వగయన్- ఉన్మత్తతుల్యాస్త్వంతం- వనస్పతీన్ పప్రచ్ఛుః-భూతేషు- అంతరంమధ్యేసంతంపురుషం-బహిశ్చసంతమితి ॥ ౪ ॥ తత్ప్రపంచయతినవభిః-తత్ర-మహత్త్వ ఇతేపశ్యేయురిత్యాశయాదశ్వత్థాదీన్పృచ్ఛంతి॥దృష్టఇతి॥ ప్రేమహాసవిలసితైరవలోకనైరస్మాకంమనోహృత్వా-చోరఇవగతః ప్రేమ్ణా వికింద్రుష్ట ఇతి॥ ౫॥ మహాంతః- స్వపుష్పైర్బహూపకారిణశ్చేతికురవకాదీన్ పృచ్ఛంతి॥ కచ్చిదితి॥ హేకురవకాదయఃపుష్పా హారంస్మితంయస్యసః-ఇతోగతఃకచ్చిద్దృష్టఇతి॥ ౬ ॥ కచ్చిదితి॥ అళికులైస్సహ- త్వాంత్వాం-బిభ్రత్-తవాతిప్రియ స్త్వయా దృష్ట ఇతి॥ ౭॥ గుణాతిరేకేపిన మ్రా ఇమాఃపశ్యేయురితిపృచ్ఛంతి॥ మాలతీతి॥ హేమాలతి-మల్లికే-జాతియూథికే-వఃయుష్మాభిః-కిం అహో దృష్టః-కరస్పర్శేన-వఃప్రీతింజనయన్-కింయాతఇతిఅత్రమాలతీజాత్యోరవాంతరవిశేషోద్రష్టవ్యః॥ ౮ ॥ ఫలాదిభిఃసర్వప్రా తర్థకావితేపశ్యేయురితిపృచ్ఛంతి॥ చూతేతి॥ చూతామ్రయోరవాంతరజాతిభేదః-నీపకదంబయోశ్చ- హేచూతాదయః హేత

మదారమాపతేస్తాస్తావిచేష్టాజగృహుస్తదాత్మికాః॥ ౨॥ గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషుప్రియాఃప్రియస్యప్రతిరూఢమూర్తయః। అసావహంత్విత్యబలాస్తదాత్మికాన్యవేదిషుఃకృష్ణవిహారవిభ్రమాః॥

౩ ॥ గాయంత్యఉచ్చైరముమేవసంగతావిచిక్యురున్మత్తకవద్వనాద్వనమ్ । పప్రచ్ఛురాకాశవదంతరంబహిర్భూతేషుసంతంపురుషంవనస్పతీన్॥ ౪॥ దృష్టోవఃకచ్చిదశ్వత్థప్లక్షన్యగ్రోధనోమనః। నందసూనుర్గతోహృత్వాప్రేమహాసావలోకనైః॥ ౫॥ కచ్చిత్కురవకాశోకనాగపున్నాగచంపకాః। రామానుజోమానినీనాంగతోదర్పహరస్మితః॥ ౬ ॥ కచ్చిత్తులసికల్యాణిగోవిందచరణప్రియే। సహత్వాళికులైర్బిభ్రద్దృష్టస్తేతిప్రియోచ్యుతః॥ ౭॥ మాలత్యదర్శివఃకచ్చిన్మల్లికేజాతియూథికే। ప్రీతింవోజనయన్ యాతఃకరస్పర్శేనమాధవః॥ ౮ ॥ చూతప్రియాలపనసాసనకోవిదారజంబీరబిల్వబకుళామ్రకదంబనీపాః। యేన్యేపరార్థభవికాయమునోపకూలాశ్శంసంతుకృష్ణపదవీం రహితాత్మనాం నః ॥ ౯ ॥ కింతేకృతంక్షితితపోబతకేశవాంఘ్రిస్పర్శోత్సవోత్పులకితాంగరుహైర్విభాసి। అప్యంఘ్రిసంభవఉరుక్రమవిక్రమాద్వాఆహోవరాహవపుషఃపరిరంభణేన॥ ౧౦ ॥ అప్యేణపత్న్యుపగతఃప్రియయేహగాత్రైస్తన్వన్ దృశాంసఖిసునిర్వృతిమచ్యుతోవః।కాంతాంగసంగకుచకుంకుమరంజితాయాఃకుందస్రజఃకులపతేరివవాతిగంధః ॥ ౧౧ ॥ బాహుంప్రియాంస ఉపధాయగృహీతపద్మో రామానుజస్తులసికాళికులైర్మదాంధైః। అన్వీయమాన ఇహవస్తరవఃప్రణామం కింవాభినందతిచరన్ప్రణయావలోకైః॥౧౨॥ పృచ్ఛతేమాలతాబాహూనప్యాశ్లిష్టావనస్పతేః। నూనంతత్కరజస్పృ

ఫలార్థాభవికాః పరార్థమేవభవోజన్మయేషాంతే-యమునోపకూలాఃతస్యాఃకూలసమీపేవర్తమానాఃతీర్థవాసినఇత్యర్థః పంతః- రహితాత్మనాంశూన్యచేతసాంనః- కృష్ణపదవీంకృష్ణమార్గం- శంసంతుకథయంతు ॥ ౯ ॥ కిమితి॥ హేక్షితిహేక్షితే-త్వయా కింతపఃకృతం- యాత్వం- కేశవాంఘ్రిస్పర్శోత్సవాకేశవస్యాంఘ్రిస్పర్శేనోత్సవోయస్యాఃసా- కుతః - అంగరుహైరుత్పులకితాంగరుహైరుత్పు రోమాంచితావిభాసిశోభసే- తత్రవిశేషంపృచ్ఛంతి-అపికిం- అయముత్సవఃఅంఘ్రిసంభవః- అధునాతదైకదేశాంఘ్రిస్పర్శసంభవః- యద్వా- నైతావత్-కింతు - ఉరుక్రమవిక్రమాత్పూర్వమేవత్రివిక్రమస్యపదాసర్వాక్రమణాత్ - ఆహో అథవా -నైవ దేవ - అపితు - తతోపిపూర్వం - వరాహస్యవపుషఃపరిరంభణేనేతి- అత స్త్వయానూనందృష్టస్తందర్శయేతి ॥ ౧౦ ॥ హరిణ్యః పత్రస్పృత్యా- కృష్ణదర్శనంసంభావ్యాహుః॥ అపీతి ॥ హేసఖి ఏణపత్ని - అపికిం- ఉపగతఃసమీపంగతః - గాత్రైః సుందరైః ముఖబాహ్వాదిభిః-ప్రియయాసహేతియదుక్తంతద్ద్యోతకంకాంతాయాఅంగసంగతః-తత్కుచకుంకుమేనరంజితాయాః-కుందకుసుమస్రజోగంధః-కులపతేఃశ్రీకృష్ణస్య-వాతిఆగచ్ఛతి॥౧౧॥ ఫలభారేణనతాంస్తరూన్-కృష్ణందృష్ట్వా- ప్రణతాఇతిమత్వా- ప్రియయా సహ స్యగతివిలాసంసంభావయంత్యః - పృచ్ఛంతి ॥ బాహుమితి ॥ తులసీకాయాఅళికులైః అత స్తదామోదమదాంధైః - అన్వీయమానః గమ్యమానః- ఇహచరన్నితి ॥ ౧౨ ॥ పృచ్ఛతేతి॥ కాశ్చిదాహుః - హేసఖ్యః ఇమాలతాఃకృష్ణేనసంగతాఃనూనం - అతఃఇమాః

ష్పతి-నను స్వపతిసంగతౌ తత్సంగతిః దుర్ఘటా న-వనస్పతేః పత్యుః బాహుశాఖాశ్లిష్టా అపి-అహో భాగ్యం-నూనం-తన్నఖైః స్వలి
ష్టాః-యతః ఉత్పులకాని బిభ్రతి-నహి స్వపతిసంగతౌ ఈదృక్పులకసంభవ ఇతి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఉన్మత్తకవత్ ప్రపృచ్ఛురిత్యేతత్ప్రపంచి
తం- ఇదానీం ॥ శ్లో ॥ ఆశిస్తచిత్తాః ప్రమదారమాపతేస్తాస్తా విచేష్టా జగృహుస్తదాత్మికా- ఇతి యదుక్తం- తత్ప్రపంచయతి॥ ఇతీతి॥ ఉ
న్మత్తవచో గోప్యః ఉన్మత్తవచసశ్చ తాః గోప్యశ్చ- కృష్ణాన్వేషణేన కాతరాః అతివిహ్వలాః- అనుచక్రుః అనుకృతవత్యః॥ ౧౪ ॥ కస్యాశ్చిది
త్యాదిలిప్సుభిః- రనుకరణం ప్రపంచ్యతే-తతశ్చతుర్భిః స్తన్మయత్వం పురరేకేనానుకరణమితి వివేకః ॥ కస్యా ఇతి॥ పూతనాయంత్యాః
పూతనావదాచరంత్యాః- కృష్ణవదాచరంతీ స్తనమపిబత్ -తోకయిత్వా తోకవత్ శిశువదాత్మా-నంకృత్వా॥ ౧౫॥ దైత్యయిత్వేతి॥ దై
త్యయిత్వా దైత్యవత్ తృణావర్తవదాత్మానంకృత్వా ఏకా కృష్ణార్భభావనాం కృష్ణస్యార్భకం బాల్యం - భావయతి యా తాం- అన్యాం జ
హార॥ ౧౬॥ ౧౭॥ కృష్ణాయితేతి॥ దూరగాః దూరేవర్తమానా గాః- యద్వత్ -యథా- కృష్ణః తథా ఆహూయ తంకృష్ణమనుకుర్వతీం అనువదన్

ష్టావి భ్రత్యుత్పులకాన్యహో॥ ౧౩॥ ఇత్యున్మత్తవచో గోప్యః కృష్ణాన్వేషణకాతరాః । లీలాభగవత
స్తాస్తా హ్యనుచక్రుస్తదాత్మికాః॥ ౧౪॥ కస్యాశ్చిత్పూతనాయంత్యాః కృష్ణాయంత్యపిబత్ స్తనమ్ । తో
కయిత్వా రుదంత్యన్యా పదాహంచ్ఛకటాయతీమ్॥ ౧౫॥ దైత్యయిత్వా జహారాన్యామేకా కృష్ణార్భభా
వనామ్॥ ౧౬॥ కృష్ణరామాయితే ద్వే తు గోపవత్సాయితాః పరాః । వత్సాయితాఙ్గృహీత్వాన్యా భ్రామ
యిత్వా న్యపాతయత్॥ ౧౭॥ కృష్ణాయితా జఘానాన్యా తత్రైకాం తు బకాయితామ్। ఆహూయ దూరగా
యద్వత్ కృష్ణస్తమనుకుర్వతీమ్॥ ౧౮॥ వేణుం క్వణంతీం క్రీడంతీమన్యాః శంసంతి సాధ్వితి । కస్యాంచిత్స్వ
భుజం న్యస్య చరంత్యాహాపరా నను॥ ౧౯॥ కృష్ణోఽహం పశ్యత గతిం లలితామితి తన్మనాః। మా భైష్ట వా
తవర్షాభ్యాం తత్త్రాణం విహితం మయా ॥ ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన యతంత్యున్నిదధేఽంబరమ్ ॥ ౨౦ ॥
ఆరుహ్యైకా పదాక్రమ్య శిరస్యాహాపరాం నృప । దుష్టాహే గచ్ఛ జాతోఽహం ఖలానాం నను దండభృత్ ॥
౨౧॥ తత్రైకోవాచ హే గోపా దావాగ్నిం పశ్యతోల్బణమ్ । చక్షూంష్యాశ్వపిదధ్వం వో విధాస్యే
క్షేమమంజసా॥ ౨౨ ॥ బద్ధాన్యయా స్రజా కాచిత్తన్వీ తత్ర ఉలూఖలే । బధ్నామి భాండభేత్తా
రం హైయంగవ * ముషం త్వితి ॥ భీతా సుదృక్పిధాయాస్యం భేజే భీతివిడంబనమ్॥ ౨౩॥ ఏవం కృష్ణం పృచ్ఛ
మానా బృందావనలతాస్తరూన్ । వ్యచక్షత వనోద్దేశే పదాని పరమాత్మనః॥ ౨౪ ॥ పదాని వ్యక్తమేతా
ని నందసూనోర్మహాత్మనః । లక్ష్యంతే హి ధ్వజాంభోజవజ్రాంకుశయవాదిభిః॥ ౨౫॥ తైస్తైస్తైః పద
వీమన్విచ్ఛంత్యోఽగ్రతోఽబలాః । వధ్వాః పదైః సుపృక్తాని విలోక్యార్తాః సమబ్రువన్॥ ౨౬॥ కస్యాః పదాని
యాతాయాః పశ్యధ్వం నందసూనునా । అంసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాః కరేణోః కరిణా యథా॥ ౨౭॥ అనయా
రాధితో నూనం భగవాన్ హరిరీశ్వరః। యన్నో విహాయ గోవిందః ప్రీతో యామనయద్రహః॥ ౨౮॥ ధన్యా
అహో అమీ ఆల్యో గోవిందాంఘ్ర్యబ్జరేణవః। యాన్ బ్రహ్మేశౌ రమా దేవీ దధుర్మూర్ధ్న్యఘ
నుత్తయే ॥ ౨౯ ॥ తస్యా అమూని నః క్షోభం కుర్వంత్యుచ్చైః పదాని యత్ । యైకాపహృత్య గోపీ
నాం రహో భుంక్తేఽచ్యుతాధరమ్ ॥ ౩౦ ॥ న లక్ష్యంతే పదాన్యత్ర తస్యా నూనం తృణాంకురైః ।

నాం అనువర్తతే ఇతివా పాఠః॥ ౧౮॥ ౧౯॥ కృష్ణ ఇతి॥ యతంతీ యత్నం కుర్వంతీతి- అంబరం ఉత్తరీయం వస్త్రం-ఉన్నిదధే ఊర్ధ్వం
ధృతవతీ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తత్రేతి॥ పిదధ్వం నిమీలయత॥ ౨౨॥ బద్ధ్వేతి॥ సుదృక్ సునయనా ఆస్యం పిధాయ-సుదృక్ వరాక్షీ ఇవా- భీతివిడం
బనం భయానుకరణం॥ ౨౩॥ ఏవమితి॥ ఏవం పునరపి బృందావనలతాస్తరూంశ్చ కృష్ణం పృచ్ఛంత్యః వనోద్దేశే వనప్రదేశే- వ్యచక్షత అప
శ్యన్॥ ౨౪॥ ౨౫॥ తైస్తైరితి॥ సుపృక్తాని సంపృక్తాని సంమిశ్రాణి॥ ౨౬॥ కస్యా ఇతి॥ తేన అంసే న్యస్తః ప్రకోష్ఠో యస్యాః కరేణోః
హస్తిన్యాః॥ ౨౭॥ అనయేతి॥ రహః ఏకాంతస్థానే॥ ౨౮॥ ధన్యా ఇతి॥ హే ఆల్యః సఖ్యః- అహో ధన్యా అతిపుణ్యాః- గోవిందాంఘ్ర్య
బ్జరేణవః-తత్ర హేతుః-యానితి- అస్మాభిరప్యేతద్రేణ్వభిషేకేణ-తథైవ కృష్ణః ప్రాప్తుం శక్య ఇతి భావః॥ ౨౯॥ అన్యా ఆహుః॥ తస్యా
ఇతి॥ గోపీనాం సర్వస్వం- అయం భావః- భవేదేవం-యది తస్యాః పదాని సంపృక్తాని న భవేయుః- తాని నః కథం దుఃఖం కుర్వంతీతి॥
౩౦॥ తద సంపృక్తాః కేవలకృష్ణపాదరేణూన్ నేవ విచిన్వంత్యః తాః దృష్ట్వా పునరత్యంతం సమతప్యన్- తదాహ శ్లోకత్రయేణ॥ నలక్ష్యంతే

ఇతి॥ ఖిద్యతీ-సుజాతెసుకుమారే- అంఘ్రితలెయస్యాస్తాం- ఉన్నిన్యేస్కంధమారోపితవాన్॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ప్రపదేతి॥ ప్ర-భ్యాం- ఆక్రమణంష్ణీసంమర్దనం-యయోః- అత ఏవ అసకలేపదెపశ్యతేతి-తస్యాఃకృష్ణజాన్వంత ఉపవిష్టాయాశ్చిహ్నా-ప్యు॥ కేశప్రసాధనమితి॥ ౩౪॥ తానీతి॥ కాంతామధికృత్య-తానిప్రసూనానిమాడయతా చూడానుకారేణబధ్నతా- ఇహ ధ్రు-విష్టం॥ ౩౫॥ రేమెతయెత్యాదిశుకోక్తిః-రెమఇతి॥ ఆత్మరతః స్వతస్తుష్టః-ఆత్మారామః ఆత్మక్రీడః-అఖండితః స్త్రీ విభ్రమైరనా-తథాపెత్కామితిరెమఇత్యతఆహ-కామినామితి॥ ౩౬॥ ౩౭॥ స్త్రీణాందురాత్మతామాహ॥ ద్వాభ్యాం॥ సేతి॥ కామో యానమార్గ-ధనంయాసాంతాః- గోపీర్హిత్వా-మాంభజత ఇతిహేతోరాత్మానంవరిష్ఠాంమేనఇతి ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ కామినాందైన్యందర్శ-ఏవముక్తఇతి॥ అఖండితత్వమాహ॥తతశ్చేతి॥తస్యాంస్కంధారోహణోద్యతాయాంఅంతర్హితఇత్యర్థః॥ ౪౦ ॥ అనుతాపము-నాథేతి॥ ౪౧॥ అన్విచ్ఛంత్యఇతి॥ అన్విచ్ఛంత్యఃమృగయమాణాః- అవిదూరతఃసమీపె॥ ౪౨॥౪౩॥ తతఇతి॥తతస్తయాపిసహితా

ఖిద్యత్సుజాతాంఘ్రితలామున్నిన్యే ప్రేయసీంప్రియః ॥ ౩౧ ॥ ఇమాన్యధికమగ్నాని [illegible]దానివహతో వధూమ్ । గోప్యఃపశ్యతకృష్ణస్యభారాక్రాంతానికామినః॥ ౩౨॥ ....
అత్రావరోపితా కాంతాపుష్పహేతోర్మహాత్మనా । అత్ర ప్రసూనావచయః ప్రీత్యర్థే ప్రేయసా కృతః॥ ౩౩ ॥ ప్రపదాక్రమణేహ్యేతేపశ్యతాసకలేపదే । కేశప్రసాధనంత్వత్ర కామిన్యాః కామినా కృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ తానిచూడయతాకాంతాముపవిష్టమిహ ధ్రువమ్॥ ౩౫ ॥ రేమెతయాచాత్మరత ఆత్మారామోప్యఖండితః । కామినాందర్శయన్దైన్యంస్త్రీణాంచైవ దురాత్మతామ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేవందర్శయంత్యస్తాశ్చేరుర్గోప్యో విచేతనాః । యాంగోపీమనయత్కృష్ణో విహాయాన్యాః స్త్రియోవనే॥ ౩౭॥ సాచమేనేతదాత్మానంవరిష్ఠాంసర్వయోషితామ్ । హిత్వాగోపీఃకామయానామామసౌభజతేప్రియః ॥ ౩౮ ॥ తతోగత్వా వనోద్దేశందృప్తాకేశవమబ్రవీత్ । నపారయేహంచలితుంనయమాంయత్ర తేమనః॥ ౩౯ ॥ ఏవముక్తఃప్రియామాహస్కంధఆరుహ్యతామితి । తతశ్చాంతర్దధేకృష్ణస్సావధూరన్వతప్యత॥౪౦॥హానాథరమణప్రేష్ఠ క్వాసి క్వాసిమహాభుజ । దాస్యాస్తేకృపణాయామేసఖేదర్శయసన్నిధిమ్॥ ౪౧॥ అన్విచ్ఛంత్యోభగవతోమార్గంగోప్యోవిదూరతః । దదృశుఃప్రియవిశ్లేషమోహితాందుఃఖితాంసఖీమ్ ॥ ౪౨ ॥ తయాకథితమాకర్ణ్యమానప్రాప్తించమాధవాత్ । అవమానంచదౌరాత్మ్యాద్విస్మయంపరమంయయుః॥౪౩॥ తతోవిశన్వనంచంద్రజ్యోత్స్నాయావద్విభావ్యతే । తమఃప్రవిష్టమాలక్ష్యతతోనివవృతుస్త్రియః॥౪౪॥తన్మనస్కాస్తదాలాపాస్తద్విచేష్టాస్తదాత్మికాః । తద్గుణానేవగాయంత్యోనాత్మాగారాణిసస్మరుః॥ ౪౫ ॥ పునఃపులినమాగత్యకాళింద్యాఃకృష్ణభావితాః । సమవేతాజగుఃకృష్ణంతదాగమనకాంక్షితాః॥ ౪౬ ॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - త్రింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀

⟵ గోపికాగీత ప్రారంభః. ⟶

గోప్యః॥ జయతి తేఽధికంజన్మనావ్రజశ్శ్రయతఇందిరాశశ్వదత్ర హి । దయితదృశ్యతాందిక్షుతావకా

ష్టాస్త్వేషణాయవనమవిశన్- తతోఽహంరేరన్వేషణాన్నివృత్తాః॥ ౪౪ ॥ తదితి॥ ఏవంతమఃప్రాప్తా అపి- స్వగృహాన్నైవస్మృతవ-తదాత్మికాఃసఏవ ఆత్మాయాసాంతాః- తన్మయా ఇత్యర్థః॥ ౪౫ ॥ పునరితి॥ కింతుపూర్వంయత్ర- శ్రీకృష్ణేనసంగతిరా-వకాళింద్యాః పునఃపులినమాగత్య- కృష్ణంభావయంతిధ్యాయంతీతితథాతాః- కృష్ణస్యాగమనంకాంక్షితంయాసాంతాః- మిళిత్మిళితాస్సత్యః- కృష్ణమేవజగురితి॥ ౪౬॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- త్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❀❀❀❀❀❀

శ్లో॥ ఏకత్రింశేనిశాయాంతాఃపునఃపులినమాగతాః । కృష్ణమేవానుగాయంత్యఃప్రార్థయంతేతదాగమం॥జయతీతి॥హేదయిత-జన్మనావ్రజః అధికంయథాభవతితథాజయతి- ఉత్కర్షేణవర్తతే-యస్మాత్-త్వమత్ర జాతఃతస్మాత్- ఇందిరాలక్ష్మీః శ-వ్రజమలంకృత్యవర్తతే- ఏవంవ్రజేసర్వస్మిన్మోదమానే - అత్రతుతావకాః త్వదీయగోపీజనాః త్వయిత్వదర్థమేవ కథం-కృచ్ఛ్రాలసవోధృతాస్తే-త్వాంవిచిన్వతే-మృగయంతే- అతస్త్వయాదృశ్యతాం ప్రత్యక్షీభూయతామితి-యద్వా- అస్మాభిర్భవాన్

జహుః - యద్వా - తస్య భగవతో౽ంగేన అభ్రవపుషా కరచరణాద్యవయవైర్వా - ఉపచితాః సమృద్ధా ఆశిషో యాసాం తాః ॥ ౧ ॥ తత్రేతి ॥ రాస
క్రీడా - రాసో నామ బహునర్తకీయుక్తో నృత్తవిశేషః - తాం క్రీడాం - అన్యోన్యం ఆబద్ధాః సంగ్రథితాః బాహవః యైస్తైః - స్త్రీరత్నైః ॥ ౨ ॥
తత్సాహిత్యమభిసరయోన దర్శయత్యష్టచతుష్టయాధికేన సార్ధేన ॥ రాసోత్సవ ఇత్యాదినా ॥ తాసాం మండలరూపేణావస్థితానాం ద్వ
యోర్ద్వయోర్మధ్యే ॥ ౩ ॥ ప్రవిష్టేనేతి ॥ ప్రవిష్టేన - తేషు ఏకం తేగృహీతానాం ఉభయత ఆలింగితానాం - కథంభూతేన - యం స
ర్వాః స్త్రియః - స్వస్వనికటం మామేవాశ్లిష్టవానితి మన్యేరన్ తేన - ఏతదర్థం ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే ప్రవిష్టేనేత్యర్థః స్వేకస్య
కథం తథా ప్రవేశః - పరం సన్నిహితత్వే వా తస్మిన్ కుతః స్వనికటవర్తిత్వాభిమానః తాసామిత్యత ఉక్తం - యోగేశ్వరేణేతి - అచిం
త్యశక్తినేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ దివౌకసామితి ॥ తావత్తత్క్షణమేవ అత్యౌత్సుక్యవ్యాప్తమనసాం సస్త్రీకాణాం దేవానాం విమానశతైః సంకీర్ణ
నభో౽బభూవ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ సప్రియాణామితి ॥ సప్రియాణాం కృష్ణసహితానాం - తుములః సంకీర్ణః ॥ ౭ ॥ మధ్య ఇతి ॥ మహామరకతోస్తి
లమణిరివ మరకత ఇతి పాఠాంతరం - హైమానాం మణీనాం - మధ్యే - తాభిః స్వర్ణవర్ణాభిః శ్లిష్టాభిః శుశుభే - గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణ వా - వి
శ్లిష్టమధ్యపదావృత్తిమేకవచనం ॥ ౮ ॥ సయస్థా - తాభిః శుశుభే - తథా తా అపి - తేన విరేజురిత్యాహ ॥ పాదన్యాసైరితి ॥ భుజవిధుతిభిః కర

రాసక్రీడా ప్రారంభఘట్టః.

౧॥ తత్రారభత గోవిందో రాసక్రీడామనువ్రతైః । స్త్రీరత్నైరన్వితః ప్రీతైరన్యోన్యాబద్ధబాహుభిః ॥
౨॥ రాసోత్సవః సంప్రవృత్తో గోపీమండలమండితః । యోగేశ్వరేణ కృష్ణేన తాసాం మధ్యే ద్వయోర్ద్వ
యోః ॥ ౩ ॥ ప్రవిష్టేన గృహీతానాం కంఠే స్వనికటం స్త్రియః । యం మన్యేరన్నభస్తావద్విమానశత
సంకులమ్ ॥ ౪ ॥ దివౌకసాం సదారాణామౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్ । తతో దుందుభయో నేదుర్నిపేతుః
పుష్పవృష్టయః ॥ ౫ ॥ జగుర్గంధర్వపతయః సస్త్రీకాస్తద్యశో౽మలమ్ । వలయానాం నూపురాణాం కిం
కిణీనాం చ యోషితామ్ ॥ ౬ ॥ సప్రియాణామభూచ్ఛబ్దస్తుములో రాసమండలే । తత్రాతిశుశుభే తాభి
ర్భగవాన్ దేవకీసుతః ॥ ౭ ॥ మధ్యే మణీనాం హైమానాం మహామరకతో యథా ॥ ౮ ॥ పాదన్యాసై
ర్భుజవిధుతిభిః సస్మితైర్భ్రూవిలాసైర్భజ్యన్మధ్యైశ్చలకుచపటైః కుండలైర్గండలోలైః । స్విద్యన్ము
ఖ్యః కబరరశనాగ్రంథయః కృష్ణవధ్వో గాయంత్యస్తం తటిత ఇవ తా మేఘచక్రే విరేజుః ॥ ౯ ॥ ఉచ్చై
ర్జగుర్నృత్యమానా రక్తకంఠ్యో రతిప్రియాః । కృష్ణాభిమర్శముదితా యద్గీతేనేదమావృతమ్ ॥ ౧౦ ॥
కాచిత్సమం ముకుందేన స్వరజాతీరమిశ్రితాః । ఉన్నిన్యే పూజితా తేన ప్రీయమాణేన సాధ్వితి ॥ తదేవ ధ్రు
వమున్నిన్యే తస్యై మానం చ బహ్వదాత్ ॥ ౧౧ ॥ కాచిద్రాసపరిశ్రాంతా పార్శ్వస్థస్య గదాభృ
తః । జగ్రాహ బాహునా స్కంధం శ్లథద్వలయమల్లికా ॥ ౧౨ ॥ తత్రైకాంసగతం బాహుం కృష్ణస్యోత్పల
సౌరభమ్ । చందనాలిప్తమాఘ్రాయ హృష్టరోమా చుచుంబ హ ॥ ౧౩ ॥ కస్యాశ్చిన్నాట్యవిక్షిప్తకుండ
లత్విష మండితమ్ । గండం గండే సందధత్యా అదాత్తాంబూలచర్వితమ్ ॥ ౧౪ ॥ నృత్యతీ గాయతీ కాచి
త్కూజన్నూపురమేఖలా । పార్శ్వస్థాచ్యుతహస్తాబ్జం శ్రాంతాధాత్స్తనయోః శివమ్ ॥ ౧౫ ॥ గోప్యో లబ్ధ్వా

విలాసైః - భజ్యమానైర్మధ్యైః - చలద్భిః కుచైః - పటైశ్చ - గండలోలైః గండేషు చంచలైః - స్విద్యన్ముఖ్యః - స్విద్యంతి స్వేదముద్గి
రంతి ముఖాని యాసాం తాః - కబరేషు - రశనాసు చ - గ్రంథయో యాసాం తాః - యద్వా - తేషు తాసు చ అగ్రంథయః శిథిలగ్రంథయ ఇత్య
ర్థః - తత్ర నానామూర్తిః కృష్ణో మేఘచక్రమివ - తాస్తు బహువిధాస్తటిత ఇవ - స్వేదస్తుషార ఇవ - గీతం గర్జితమివేతి - యథాసంభవ
మూహ్యం ॥ ౯ ॥ ఉచ్చైరితి ॥ నృత్యమానాః నృత్యంత్యః - రక్తకంఠ్యః నానారాగానురంజితకంఠ్యః - కృష్ణస్యాభిమర్శేన సంస్పర్శేన ము
దితాః ఇదం విశ్వం ॥ ౧౦ ॥ కాచిదితి ॥ ముకుందేన సహ - స్వరజాతీః షడ్జాదిస్వరాలాపగతీః - అమిశ్రితాః కృష్ణేన ఉద్గీతాభిః - అసం
కీర్ణాః ప్రీయమాణేన సంమానితా తత్స్వరజాత్యున్నయనమేవ ధ్రువం ధ్రువాఖ్యం తాళవిశేషం - కృత్వోన్నిన్యే ఉన్నీతవతి ॥ ౧౧ ॥ ఏ
వం నృత్తగీతాదినా శ్రీకృష్ణసంమానితానాం తాసామతిప్రీతివిలసితం వృత్తమాహ ॥ కాచిదితి ॥ శ్లథంతి వలయాని మల్లికాశ్చ యస్యాః సా ॥
౧౨ ॥ తత్రైతి ॥ ఉత్పలస్య సౌరభమివ సౌరభం యస్య - తం బాహుం ॥ ౧౩ ॥ కస్యా ఇతి ॥ నాట్యేన నృత్యేన - విక్షిప్తయోశ్చంచలయోః కుం
డలయోః - త్విషా అదంతత్వమార్షం - మండితం గండం కపోలం తథాభూతే స్వగండే - సందధత్యాః సంయోజయంత్యాః ॥ ౧౪ ॥
నృత్యతీతి ॥ కూజంతీ నూపురే మేఖలా చ యస్యాః సా ॥ ౧౫ ॥ ఏవమన్యా అపి గోప్యో యథాయథం నానావిభ్రమైర్విజహ్రురిత్యాహ ॥ గో

ష్విత్యర్థః - తత్ర గాయకేషు వాదకేషు చ స్త్రీకేషు గంధర్వకిన్నరాదిషు - రసావేశేన ముహ్యత్సు - నృత్యత్సు వా - అన్యాపే
క్ష్యఇతి॥ ౧౨॥ తత్ర గాయకేషు వాదకేషు చ స్త్రీకేషు గంధర్వకిన్నరాదిషు ... కర్ణోత్పలైశ్చ- అలకవిటంకైరలకాలంకృతైః - కపోలైః
ద్యాదిసంపత్తిం దర్శయన్ - రాససంభ్రమమాహ॥ కర్ణోత్పలేతి ॥ కర్ణోత్పలైశ్చ- అలకవిటంకైరలకాలంకృతైః - కపో
మైశ్చ-వక్త్రైః శ్రీః శోభాయాసాం తాః- ఘోషాః కింకిణ్యః వలయనూపురఘోషైర్వాద్యైర్వాదిత్రైః భగవతా ననృతుః- స్ర
శేభ్యః స్రస్తాః స్రజో యాసాం తాః- ఏతేన తాళగతేస్సంతుష్టాః కేశాః సశిరః కంపం పాదేషు పుష్పవృష్టిమివాకుర్వన్నిత్యుత్ప్రేక్షితం- స్రసః
వతా సమం ననృతుః-క్వ-భ్రమరా ఇవ గాయకా యస్యాం తస్యాం-రాససభాయాం॥౧౩॥యథాగోప్యోవా నావిభ్రమైః భగవతాస్యాని
వదాం సమం ననృతుః-క్వ-భ్రమరాఇవ గాయకాయస్యాంతస్యాం-రాససభాయాం ... ఏవమితి ॥ తద్విలాసానభిభూతస్యైవ - రతౌదృష్టాంతః - యథా
జహ్రుః - ఏవం భగవానపి-స్వవిలాసైస్తాభిస్సహ రేమ ఇత్యాహ॥ ఏవమితి ॥ తద్విలాసానభిభూతస్యైవ - రతౌ దృష్టాంతః - యథార్భ
కఇతి-స్వప్రతిబింబైర్విభ్రమః క్రీడాయస్య స ఇత్యనేనైతద్దర్శితం-స్వీయమేవ సర్వకళాకౌశలం-సౌగంధ్యలావణ్యమాధుర్యాది
తాను సంచార్య- తాభిస్సహ -రేమే యథార్భకః స్వప్రతిబింబైరితి॥ ౧౪॥ తాస్తు భగవద్విలాసై రాకులా బభూవురిత్యాహ॥ తదంగేతి॥
తి॥ తస్యాంగసంగేన ప్రకృష్టాముత్ ప్రీతిః - తయాఆకులాన్యవశానీంద్రియాణియాసాం తాః - విశ్లథబంధాన్ కేశాదీనం జసా ప్రత్యస్త
ధుం-యథాపూర్వంధర్తుం నాలం న సమర్థా బభూవుః-విస్రస్తాని మాల్యాని ఆభరణాని చ యాసాం తాః॥ ౧౫॥ న కేవలం తా ఏవాత్యస్త
ద్రియాః కింతు దేవ్యోపీత్యాహ॥ కృష్ణేతి॥ కించ॥ శశాంకశ్చేత్యనేనైతత్సూచితం - శశాంకేన విస్మితేన- గతౌ విస్మృతాయాం - తత్స్త్రీ

చ్యుతం కాంతం శ్రియఏకాంతవల్లభమ్। గృహీతకంఠ్యస్తద్దోర్భ్యాం గాయంత్యస్తం విజహ్రిరే॥౧౬॥
కర్ణోత్పలాలకవిటంకకపోలఘర్మవక్త్రశ్రియో వలయనూపురఘోషవాద్యైః। గోప్యస్సమం భగవ
తా ననృతుస్స్వకేశస్రస్తస్రజో భ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్॥ ౧౭॥ ఏవం పరిష్వంగకరాభిమర్శ
స్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహాసైః। రేమే రమేశో వ్రజసుందరీభిర్యథార్భకస్స్వప్రతిబింబవిభ్రమః॥
౧౮॥ తదంగసంగప్రముదాకులేంద్రియాః కేశాన్ దుకూలం కుచపట్టికాం వా। నాంజః ప్రతివ్యోఢుమ
లం వ్రజస్త్రియో విస్రస్తమాల్యాభరణాః కురూద్వహ॥ ౧౯ ॥ కృష్ణవిక్రీడితం వీక్ష్య ముముహుః ఖేచర
స్త్రియః। కామార్దితాశ్శశాంకశ్చ సగణో విస్మితోభవత్ ॥ ౨౦॥ కృత్వా తావంతమాత్మానం యా
వతీర్గోపయోషితః। రరామ భగవాంస్తాభిరాత్మారామోపి లీలయా॥ ౨౧ ॥ తాసాం రతివిహారేణ
శ్రాంతానాం వదనానిసః। ప్రామృజత్కరుణః ప్రేమ్ణా శంతమేనాంగపాణినా॥ ౨౨ ॥ గోప్యస్స్ఫుర
త్పురటకుండలకుంతలత్విడ్గండశ్రియా సుధితహాసనిరీక్షణేన। మానందధత్య ఋషభస్య జగుః కృతా

—— జలక్రీడావనక్రీడయోః ప్రారంభఘట్టః. ——

ని పుణ్యాని తత్కరరుహస్పర్శప్రమోదాః॥ ౨౩ ॥ తాభిర్యుతః శ్రమమపోహితుమంగసంగఘృష్టస్ర
జస్స్వకుచకుంకుమరంజితాయాః। గంధర్వపాళిభిరనుద్రుతఆవిశద్వాః శ్రాంతో గజీభిరిభరాడివ భి
న్నసేతుః ॥ ౨౪ ॥ సోంభస్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేమ్ణేక్షితః ప్రహసితాభిరితస్తతోంగః॥
వైమానికైః కుసుమవర్షిభిరీడ్యమానో రేమే స్వయం స్వరతిరత్ర గజేంద్రలీలః ॥ ౨౫ ॥ తతశ్చ కృష్ణో
పవనే జలస్థలప్రసూనగంధానిలజుష్టదిక్తటే। చచార భృంగప్రమదాగణావృతో యథా మదాంధో ద్విర

క్తనాః సర్వేపి గ్రహాః-తత్రతత్రైవ తస్థుః- తతశ్చాతిదీర్ఘాసు రాత్రిషు-యథాసుఖం విజహ్రురితి॥౨౦॥ కృత్వేతి॥ అయం భావ
కాత్యాయని మహామాయే మహాయోగిన్యధీశ్వరి। నందగోపసుతం దేవి పతిం మే కురు తేనమ ఇతి॥ ప్రత్యేకం తాభిః ప్రార్థనాత్ - ...
తాపి॥ శ్లో॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధామయేమారంస్యథక్షపా ఇతి - తథైవ ప్రతిశ్రుతత్వాత్తావంతమాత్మానం కృత్వా రేమ ఇతి-యా
యోషితః॥ ౨౧॥ కృపాతిశయమాహ॥ తాసామితి॥ ౨౨॥ తతోతిహృష్టానాం గోపీనాం చరితమాహ॥ గోప్య ఇతి॥ స్ఫురత్
ర్ణకుండలానాం కుంతలానాం చ త్విషా - గండేషు యా శ్రీస్తయా - సుధితేన అమృతాయితేన - హాససహితేన నిరీక్షణేన చ - ఋషభ
త్యః కృష్ణస్య మానందధత్యః పూజాం కుర్వంత్యః-తత్కర్మాణి జగుః-తస్య కరరుహైః నఖైః-స్పర్శేన ప్రమోదో యాసాం తాః॥
అథ జలకేళిమాహ॥ తాభిరితి॥ తాసామంగసంగేన- ఘృష్టా సంమర్దితా- యా స్రక్- తస్యాః- అత ఏవ తాసాం- కుచకుంకుమేన
తాయాః- సంబధిభిర్గంధర్వపాళిభిః- గంధర్వపాః గంధర్వపతయ ఇవ గాయంతః యే అళయః- తైరనుద్రుతః అనుగతః- స
వాః ఉదకం ఆవిశత్ -భిన్నసేతుః విదారితవప్రః స్వయం చాతిక్రాంతలోకవేదమర్యాదః॥ ౨౪॥ స ఇతి॥ స్వరతిః ఆత్మారామో
త్ర గోపీమండలే- అంభసి వా॥ ౨౫॥ స్థలజలక్రీడే దర్శితే- వనక్రీడాం దర్శయతి॥ తతశ్చేతి॥ యమునాయా ఉపవనే జలస్థల

నాం - గంధోయస్మిన్ - తేనానిలేన - జుష్టానిదిక్తటానిఅంతాయస్మిన్ - యద్వాదిశశ్చతటంస్థలంచయస్మిన్ - తస్మిన్వనే - భృంగ
ణాం ప్రమదానాంచగణైరావృతశ్చచార ॥ ౨౫ ॥ రాసక్రీడానిగమనం ॥ ఏవమితి ॥ సః కృష్ణః - సత్యసంకల్పః - అనురాగిస్త్రీకదం
బః - ఏవంసర్వానిశాః - సేవితవాన్ - శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః - శరదిభవాః - కావ్యేషుకథ్యమానాః యేరసాః తేషామాశ్రయభూ
తానిశాః - యద్వా - నిశాఇతిద్వితీయా - అత్యంతసంయోగే - శృంగారరసాశ్రయాః - శరదిప్రసిద్ధాః - కావ్యేషుయాఃకథాస్తాఃనిషేవఇ
ఏవమప్యాత్మన్యేవావరుద్ధఃసౌరతః - సురతరసః రసోధాతుః - నతుస్ఖలితోయస్యేతికామజయోక్తిః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ సఇతి ॥ ప్రతీపం
ప్రతికూలం - అధర్మమిత్యర్థః - ఆచరత్కృతవాన్ - నచేదమధర్మమాత్రంకలంజభక్షణాదివత్ - కింతుమహాసాహసమిత్యాహ - పరదారా
భిమర్శనమితి ॥ ౨౮ ॥ ఆప్తకామస్య - నాయమధర్మఇతిచేత్ - యద్యేవం - కామాభావాన్నిందితంకేనాభిప్రాయేణకృతవానితిపృచ్ఛతి ॥
ఆప్తకామఇతి ॥ ౨౯ ॥ పరమేశ్వరేకైముత్యన్యాయేనపరిహర్తుం - సామాన్యతోమహతాంవృత్తమాహ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమఇతి ॥ సాహసంచ
దృష్టం - ప్రజాపతీంద్రసోమవిశ్వామిత్రాదీనాం - తచ్చతేషాంతేజస్వినాందోషాయనభవతీతి ॥ ౩౦ ॥ తర్హి ॥ శ్లో ॥ యద్యదాచరతి
శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరోజనఇతిన్యాయేనాన్యోఽపికుర్యాదిత్యాశంక్యాహ ॥ నైతదితి ॥ అనీశ్వరః దేహాదిపరతంత్రః - యథారుద్రవ్యతిరిక్తోఽ

దఃకరేణుభిః ॥ ౨౫ ॥ ఏవంశశాంకాంశువిరాజితానిశాస్ససత్యకామోఽనురతాబలాగణః । నిషేవఆత్మ
న్యవరుద్ధసౌరతస్సర్వాశ్శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః ॥ ౨౬ ॥ రాజా ॥ సంస్థాపనాయధర్మస్యప్రశ
మాయేతరస్యచ । అవతీర్ణోహిభగవానంశేనజగదీశ్వరః ॥ ౨౭ ॥ సకథంధర్మసేతూనాంవక్తాకర్తాఽభి
రక్షితా । ప్రతీపమాచరద్బ్రహ్మన్పరదారాభిమర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఆప్తకామోయదుపతిఃకృతవాన్వైజు
గుప్సితమ్ । కిమభిప్రాయఏతన్నస్సంశయంఛింధిసువ్రత । ౨౯ ॥ శ్రీశుకః ॥ ధర్మవ్యతిక్రమోదృష్టఈ
శ్వరాణాంచసాహసమ్ । తేజీయసాంనదోషాయవహ్నేస్సర్వభుజోయథా ॥ ౩౦ ॥ నైతత్సమాచరేజ్జా
తుమనసాపిహ్యనీశ్వరః । వినశ్యత్యాచరన్మౌఢ్యాద్యథారుద్రోఽబ్ధిజంవిషమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఈశ్వరాణాంవ
చస్సత్యంతథైవాచరితంక్వచిత్ । తేషాంయస్స్వవచోయుక్తంబుద్ధిమాంస్తత్తదాచరేత్ ॥ ౩౨ ॥ కుశ
లాచరితేనైషామిహస్వార్థోనవిద్యతే । విపర్యయేణవానర్థోనిరహంకారిణాంప్రభో ॥ ౩౩ ॥ కిముతా
ఖిలసత్త్వానాంతిర్యఙ్మర్త్యదివౌకసామ్ । ఈశితుశ్చేశితవ్యానాంకుశలాకుశలాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ యత్పా
దపంకజపరాగనిషేవతృప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మబంధాః । స్వైరంచరంతిమునయోఽపినన
హ్యమానాస్తస్యేచ్ఛయాత్తవపుషఃకుతఏవబంధః ॥ ౩౫ ॥ గోపీనాంతత్పతీనాంచసర్వేషాంచాపిదేహి
నామ్ । యోఽన్తశ్చరతిసోఽధ్యక్షఏవక్రీడనదేహభాక్ ॥ ౩౬ ॥ అనుగ్రహాయభూతానాంమానుషందేహ
మాశ్రితః । భజతేతాదృశీఃక్రీడాయాశ్శ్రుత్వాతత్పరోభవేత్ ॥ ౩౭ ॥ నాసూయన్ఖలుకృష్ణాయ
మోహితాస్తస్యమాయయా । మన్యమానాస్స్వపార్శ్వస్థాన్స్వాన్స్వాన్దారాన్వ్రజౌకసః ॥
౩౮ ॥ బ్రహ్మరాత్రఉపావృత్తేవాసుదేవానుమోదితాః । అనిచ్ఛంత్యోయయుర్గోప్యస్స్వగృహాన్భ

మాచరన్భక్షయన్ ॥ ౩౧ ॥ కథంతదాసదాచారస్యప్రామాణ్యంఅతఆహ ॥ ఈశ్వరాణామితి ॥ తేషాంవచఃసత్యం - అతస్తదుక్తమా
చరేదేవ - ఆచరితంతుక్వచిత్సత్యం - అతఃస్వవచోయుక్తం - తేషాంవచసాయద్యదుక్తం - అవిరుద్ధం - తత్తదేవాచరేత్ ॥ ౩౨ ॥ ననుతర్హి
అపికిమేవంసాహసమాచరంతితత్రాహ ॥ కుశలేతి ॥ ప్రారబ్ధకర్మక్షపణమాత్రమేవతేషాంకృత్యంనాన్యదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ ప్రస్తుత
మాహ ॥ కిముతేతి ॥ కుశలాకుశలాన్వయోనవిద్యతఇతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఏతదేవస్ఫుటీకరోతి ॥ యదితి ॥ యస్యపాద
పంకజపరాగస్య - నిషేవణేనతృప్తాః - యద్వా - యస్యపాదపంకజపరాగే - సేవాయేషాంతేతథా - తేచతృప్తాశ్చేతి - భక్తాఇత్యర్థః ॥ త
థాజ్ఞానినశ్చనసహ్యమానాఃబంధమప్రాప్నువంతః ॥ ౩౫ ॥ గోపీనాంపరదారత్వమంగీకృత్యపరిహృతం ఇదానీంభగవతః - సర్వాంత
ర్యామిణః - పరదారసేవానామనకించిదిత్యాహ ॥ గోపీనామితి ॥ యోఽన్తశ్చరతి - అధ్యక్షోబుద్ధ్యాదిసాక్షీ - సఏవక్రీడనాయ - దేహభాక్ -
నతుఅస్మదాదితుల్యః - యేనదోషఃస్యాదితి ॥ ౩౬ ॥ నన్వేవంచేదాప్తకామస్యనిందితేకుతఃప్రవృత్తిరిత్యతఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ శృం
గారరసాకృష్టచేతసః - బహిర్ముఖానపి - స్వపరాన్కర్తుమితిభావః ॥ ౩౭ ॥ నన్వన్యేపిభిన్నాచారాఃస్వచేష్టితమేవమేవేతివదంతి - త
త్రాహ ॥ నాసూయన్నితి ॥ ఏవంభూతైశ్వర్యాభావే - తథాకుర్వంతఃపాపాజ్ఞేయాఇతిభావః ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మరాత్రఇతి ॥ బ్రహ్మరాత్రైప్రా

ష్మాముహూర్తే-ఉపావృత్తేబ్రాహ్మే||౩౯||భగవతఃకామవిజయరూపరాసక్రీడాశ్రవణాదేఃకామవిజయమేవఫలమాహ|| విక్రీడి
అచిరేణధీరస్సకామస్య హృద్రోగంకామంఆశుఅపహినోతిపరిత్యజతీతి||౪౧|| ఇతిభావార్థదీపికాయాంత్రయస్త్రింశోధ్యాయః
శ్లో|| చతుస్త్రింశేహినాగ్రస్తంనందంహరిరమూముచత్ | విద్యాధ్రంచాంగిరశ్శాపాచ్ఛంఖచూడం తథావధీత్ || రాసాపవర్గ
ముంకింకరీకృత్యకామతః| అసుస్పృష్టార్ధవశంనిన్యేతథావిద్యాధరాధిపం || తదేవంకామానుగ్రహముఖేనకామజయంప్రతిపా
ద్య విద్యాధరజయం ప్రతిపాదయితుంతత్ప్రసంగందర్శయతి||ఏకదేతి|| ౧|| ౨|| గావఇతి|| గావఃగాః - మధుమధురం-మధ్వ

గవత్ప్రియాః | ౪౦ | విక్రీడితం వ్రజవధూభిరిదంచవిష్ణోః శ్రద్ధాన్వితోను శృణుయాదథ వర్ణయే
ద్యః| భక్తింపరాంభగవతిప్రతిలభ్య కామంహృద్రోగమాశ్వపహినోత్యచిరేణధీరః||౪౧|| ఇతి శ్రీమద్భా
గవతే - దశమస్కంధే - త్రయస్త్రింశోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

——❁ అహిరూపధారిణస్సుదర్శనాఖ్యగంధర్వస్య శాపమోక్షణం. ❁——

శ్రీశుకః|| ఏకదాదేవయాత్రాయాం గోపాలాజాతకౌతుకాః| అనోభిరనడుద్యుక్తైః ప్రయయుస్తేం
బికావనమ్||౧||తత్ర స్నాత్వాసరస్వత్యాం దేవంపశుపతింప్రభుమ్| ఆనర్చురర్హణైర్భక్త్యా దేవీంచ
నృపతేంబికామ్|| ౨ || గావో * హిరణ్యం వాసాంసిమధుమధ్వన్నమాదృతాః| బ్రాహ్మణేభ్యోదదు
స్సర్వేదేవోనః ప్రియతామితి || ౩ || ఊషుస్సరస్వతీతీరేజలంప్రాశ్యయతవ్రతాః| రజనీంతాంమహా
భాగాస్సనందానందకాదయః || ౪|| కశ్చిన్మహానహిస్తస్మిన్విపినేతిబుభుక్షితః| యదృచ్ఛయాగతోనం
దంశయానమురగోగ్రసత్ || ౫|| సచుక్రోశాహినాగ్రస్తఃకృష్ణకృష్ణమహానయమ్ | సర్పోమాంగ్రస
తేతాతప్రపన్నంపరిమోచయ|| ౬|| తస్యచాక్రందితంశ్రుత్వాగోపాలాస్సహసోత్థితాః| గ్రస్తంచదృ
ష్ట్వాసంభ్రాంతాస్సర్పంవివ్యధురుల్ముకైః || ౭ || అలాతైర్దహ్యమానోపి నాముంచత భుజంగమః|
తమస్పృశత్పదాభ్యేత్యభగవాన్సాత్త్వతాంపతిః || ౮ || సవైభగవతశ్శ్రీమత్పాదస్పర్శహతాశు
భః| భేజేసర్పవపుర్హిత్వారూపం విద్యాధరార్చితమ్ || ౯|| తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశః ప్రణతం సమవ
స్థితమ్| దీప్యమానేనవపుషాపురుషంహేమమాలినమ్|| ౧౦|| కోభవాన్పరయాలక్ష్మ్యాశోభతేసుభ
లక్షణ| కథంజుగుప్సితామేతాంగతింవాప్రాపితోవశః|| ౧౧|| సర్పః|| అహంవిద్యాధరఃకశ్చిత్సుద
ర్శనఇతిశ్రుతః| శ్రియాస్వరూపసంపత్త్యావిమానేనాచరన్దిశః|| ౧౨|| ఋషీన్విరూపానంగిరసః|
ప్రాహసంరూపదర్పితః| తైరిమాంప్రాపితోయోనింప్రలబ్ధైస్స్వేనపాప్మనా|| ౧౩|| శాపోమేను
గ్రహాయైవకృతస్తైఃకరుణాత్మభిః| యదహంలోకగురుణాపదాస్పృష్టోహతాశుభః|| ౧౪ || తంత్వా
హంభవభీతానాంప్రపన్నానాంభయాపహమ్| ఆపృచ్ఛేశాపనిర్ముక్తఃపాదస్పర్శాదమీవహన్||౧౫||
ప్రపన్నోస్మిమహాయోగిన్మహాపురుషసత్పతే| అనుజానీహిమాంకృష్ణసర్వలోకేశ్వరేశ్వర|| ౧౬||
బ్రహ్మదండాద్విముక్తోహం సద్యస్తేచ్యుతదర్శనాత్ | యన్నామగృహ్ణన్నఖిలాన్ శ్రోతౄనా
త్మానమేవచ|| ౧౭ || సద్యఃపునాతికింభూయస్తస్యస్పృష్టఃపదాహితే| ఇత్యనుజ్ఞాప్యదాశార్హంపరి
క్రమ్యాభివంద్యచ|| ౧౮|| సుదర్శనోదివంయాతఃకృచ్ఛ్రాన్నందశ్చమోచితః| నిశామ్యకృష్ణస్యతదా

ధునాసహితమన్నం|| ౩|| ఊషురితి|| జలమాత్రం ప్రాశ్యఉపోషితాః - తాంనిశాంతత్ర ఊషుర్న్యవసన్ || ౪|| కశ్చిదితి|| మహా
దః ఉరగః ఉరసాగచ్ఛతీత్యలక్షితత్వముక్తం- అగ్రసత్ గ్రాసః||౫||౬||తస్యేతి||వివ్యధుస్తాడయామాసుః- ఉల్ముకైః జ్వాలతాం
లాతైరితి||అలాతైఃఉల్ముకైరేవ||౮||సఇతి||విద్యాధరేష్వర్చితంపూజితం||౯||తమితి||గోపేష్వాత్మనఐశ్వర్యంప్రకాశయితుం
నివ-తమపృచ్ఛత్-దీప్యమానేనవపుషాసమవస్థితం||౧౦||కఇతి||యఃపరయాశోభయాప్రకాశతేసభవాన్కఇతి||౧౧||౧౨||
ప్రాహసంఅపహసితవానస్మి-ప్రలబ్ధైః రుపహసితైః- మదీయేనైవపాప్మనానిమిత్తేన||౧౩||శాపఇతి||యత్ యతఃశాపాత్ ||౧౪||

ప్రేచ్ఛస్వంలోకంగంతుంఅనుజ్ఞాంయాచె - అమీవపాత్ దుఃఖనాశన॥ ౧౪॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯ ॥ శ్లో॥ అహోదేహంనిహత్యైవంప్రాసన్నత్తంసుదర్శనమ్। తదద్భుదన్మాదినంకృష్ణశ్శంఖచూడమతాడయత్॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ తత్ప్రసంగమాహ॥ కదాచిదితి॥౨౦॥ ఉపగీయమానావితి॥విరజోంబరావితివిరజసీనిర్మలెఅంబరెయయోః॥ ౨౧॥నిశేతి॥కించ-నిశాప్రవేశంసత్కుర్వంతౌ- ఉదితఉడుపః-తారకాశ్చయస్మికాతత్ - మల్లికాగంధేనమత్తాఅళయోయస్మిన్తత్॥ ౨౨॥జగతురితి॥ అనిబద్ధత్వాదనైర్యుగపత్కల్పయిత్వమశక్యమపితౌస్వరమండలమూర్ఛనంయుగపత్కల్పయంతౌ- మనశ్శ్రవణయోర్మంగళంయథాభవతితథా-జగతుఃఅగాయతామితి॥ ౨౩॥ గోప్యఇతి॥ మూర్ఛితాఃతద్గీతలీనచిత్తాః-స్రంసద్భశ్యత్ - దుకూలంయస్మాత్ - తమాత్మానందేహం - స్రస్తాఃకేశేభ్యస్స్రజోయస్య తంచ-తతోనావిదన్॥ ౨౪॥ ౨౫॥ తయోరితి॥ నిరీక్షతోర్నిరీక్షమాణయోః- తౌనాథౌయస్యతం- కాలయామాసహతా త్ప్రేరయామాస॥ ౨౬॥ క్రోశంతమితి॥ దస్యునావ్యాఘ్రేణ॥ ౨౭॥మాభైష్టేతి॥ మాభైష్టభయంమాప్రాప్నుతేత్యభయవాచౌ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ అవిదూరఇతి॥ శిరసాసహచూడామణింజహారేత్యర్థః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - చతుస్త్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❀❀❀❀

త్మవైభవంవ్రజౌకసోవిస్మితచేతసస్తతః॥ సమాప్యతస్మిన్నియమంపునర్వ్రజంగోపాయయుస్తత్కథ

శంఖచూడవధఘట్టః

యంతఆదృతాః ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదథగోవిందోరామశ్చాద్భుతవిక్రమః। విజహ్రతుర్వనేరాత్ర్యాం మధ్యగౌవ్రజయోషితామ్॥ ౨౦॥ ఉపగీయమానౌలలితంస్త్రీజనైర్బద్ధసౌహృదైః। స్వలంకృతానులిప్తాంగౌస్రగ్విణౌవిరజోంబరౌ ॥ ౨౧ ॥ నిశాముఖంమానయంతావుదితోడుపతారకమ్। మల్లికాగంధమత్తాళిజుష్టంకుముదవాయునా॥ ౨౨॥ జగతుస్సర్వభూతానాం మనశ్శ్రవణమంగళమ్। తౌకల్పయంతౌయుగపత్స్వర మండల మూర్ఛితమ్॥ ౨౩॥ గోప్యస్తద్గీతమాకర్ణ్య మూర్ఛితా నావిదన్నృప। స్రంసద్దుకూలమాత్మానంస్రస్తకేశస్రజంతతః॥ ౨౪॥ ఏవంవిక్రీడతోస్స్వైరంగాయతోస్సంప్రమత్తవత్ । శంఖచూడఇతిఖ్యాతోధనదానుచరోభ్యగాత్॥ ౨౫॥ తయోర్నిరీక్షతోరాజంస్తన్నాథంప్రమదాజనమ్। క్రోశంతంకాలయామాసదిశ్యుదీచ్యామశంకితః ॥ ౨౬ ॥ క్రోశంతంకృష్ణరామేతివిలోక్య స్వపరిగ్రహమ్। యథాగాదస్యునాగ్రస్తాభ్రాతరావన్వధావతామ్॥ ౨౭॥ మాభైష్టేత్యభయారావౌసాలహస్తౌతరస్వినౌ। నిషేధతు స్తంతరసాత్వరితంగుహ్యకాధమమ్ ॥ ౨౮ ॥ సవీక్ష్య తావనుప్రాప్తౌకాలమృత్యూఇవోద్విజన్। విసృజ్యస్త్రీజనంమూఢః ప్రాద్రవజ్జీవితేచ్ఛయా ॥ ౨౯॥ తమన్వధావద్గోవిందోయత్ర యత్ర సధావతి। జిహీర్షుస్తచ్ఛిరోరత్నంతస్థౌరక్షంస్త్రియోబలః॥ ౩౦॥ అవిదూరఇవాభ్యేత్యశిరస్తస్యదురాత్మనః। జహారముష్టినైవాంగసహచూడామణింవిభుః ॥ ౩౧ ॥ శంఖచూడంనిహత్యైవంమణిమాదాయభాస్వరమ్। అగ్రజాయాదదాత్ప్రీత్యాపశ్యంతీనాంచయోషితామ్॥ ౩౨॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - చతుస్త్రింశోధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

దివాకాలే - శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః.

శ్రీశుకః॥ గోప్యఃకృష్ణేవనంయాతె తమనుద్రుతచేతసః। కృష్ణలీలాఃప్రగాయంత్యోనిన్యుర్దుఃఖేన వాసరాన్॥ ౧॥ గోప్యః॥ వామబాహుకృతవామకపోలోవల్గితభ్రురధరార్పితవేణుః। కోమలాంగులిభిరాశ్రితమార్గం గోప్యఈరయతియత్ర ముకుందః॥ ౨॥ వ్యోమయానవనితాస్సహసిద్ధైర్విస్మి

॥ పంచత్రింశేవనంయాతెకృష్ణేగోకులయోషితః। యుగ్మశ్లోకానుగీతేననిన్యుర్దుఃఖేనవాసరాన్॥ ఏవంరాత్రిషుకృష్ణేనస్వైరం అభిరమితానాం - దివాతద్విరహితానామనుగీతేనదినని స్తారప్రకారమాహ॥ గోప్యఇతి॥ దుఃఖేనకృచ్ఛ్రేణ॥ ౧॥ వామబాహుకృతవామకపోలఇత్యాదీనిద్వాదశయుగళాని ॥ వామేతి॥ హేగోప్యఃవామెబాహౌకృతస్సంలేకృతఅర్పితః- వామఃకపోలోయేనసః - వల్గితేనర్తితేభ్రూవాయేనసవల్గితభ్రూఃముకుందః- అధరేర్పితంవేణుంకోమలాభిరంగుళీభిరాశ్రితామార్గాఃసప్తస్వరభిద్రాణియస్యతంయత్ర యదా- ఈరయతివాదయతి॥ ౨॥ వ్యోమయానేతి॥ తదావ్యోమయానానాంసిద్ధానాం - వనితాః-సిద్ధైఃస్వపతిభిస్సహవర్తమానాఅపి-

తద్వేణుస్వరణం-ఉపధార్య ఆకర్ణ్య-ప్రథమంవిస్మితాః-తతః-కామమార్గణేభ్యః సమర్పితానిచిత్తానియాభిస్తా-తత్పరవశాస్స
తద్వేణుస్వరణం... అత్రలింగం-అపస్మృతాః విస్మృతానీవ్యోయాభిరితి- అతఏవంభూతస్యకృష్ణస్య-దిక్షుమ
సలజ్జాస్సత్యః కశ్మలం మోహం-యయుః - అత్రలింగం-అపస్మృతాః విస్మృతానీవ్యోయాభిరితి - ఇదంచిత్రం - శృణుత - హారహాసః హారవద్విశదోహా
షం సహమ ఇతి సర్వత్ర వాక్యశేషః॥ ౩॥ హంతేతి॥ హంత - హేఅబలాః - ఇదంచిత్రం - శృణుత - హారహాసః హారవద్విశదో
ఉరసి స్థితా విద్యుదివలక్ష్మీర్యస్య సః యర్హి-యదా - కూజితవేణుస్త
స్యసః- యద్వా- వేణువాదనేఅధోవదనేనహసతః- హారేషుస్ఫురద్హాసోయస్య-హారవద్వా- వక్షసిశోభమానోహాసోయస్య
ద్వా - హారాణాంహాస ఇవవిశదాస్సార్చిర్యస్మిన్నురసీతి - ఉరసిస్థితా విద్యుదివలక్ష్మీర్యస్యసః యర్హి-యదా - కూజితవేణుస్తో
వేణుర్భవతి॥ ౪॥ బృందశ ఇతి॥ తదా వ్రజే- వృషభాః- మృగాః- గావశ్చ- వేణువాద్యేనహృతానిచేతాంసియేషాంతే - ఆరాత్
దేవ - దంతైర్దష్టాః కబళా గ్రాసాయైస్తే - ధృతాఉత్తంభితాః కర్ణాః యైస్తే- నిద్రితాఇవలిఖితచిత్రమివచాసన్ -అవిష్ట
శ్చామివేదమతిచిత్రమిత్యర్థః॥ ౫ ॥ కించ - అచేతనానుసరిత్సుతదతివిచిత్రమిత్యాహుః॥ బర్హిణఇతి॥ హేఆళిసఖి - బర్హాయ
మయూరస్య-స్తబకాః బర్హాణు చ్ఛాః ధాతవో గైరికాదయశ్చ పలాశానిపల్లవాశ్చ - తైర్బద్ధస్సామల్లానాంపరిబర్హః పరికర
విడంబయతి అనుకరోతి తథా-సముకుందః అనుగైర్గోపైః స్సహ-వేణునేత్యుపరితనంఅత్రాపి జ్ఞాతవ్యం-యత్ర యదా-గాః
యతి॥ ౬॥ తర్హీతి॥ తర్హితదా - తద్ధ్వనిశ్రవణాత్ - అనిలేననీతం - తస్యపదాంబుజరజః స్పృహయంత్యఇవ - భగ్నగత
తః - వై నిశ్చితం-వయమివ- తా అప్యబహుపుణ్యాః- యతోనప్రాప్నువంతి- కేవలంప్రేమ్ణా వేపితాః కంపితాభుజాస్తరంగా

తాస్తమపధార్యసలజ్జాః। కామమార్గణసమర్పితచిత్తాః కశ్మలంయయురపస్మృతనీవ్యః॥ ౩ ॥ హం
త చిత్రమబలాః శృణుతేదంహారహాసఉరసిస్థిరవిద్యుత్। నందసూనురయమార్తజనానాం నర్మదో
యర్హికూజితవేణుః॥ ౪ ॥ బృందశో వ్రజవృషామృగగావో వేణువాద్యహృతచేతసఆరాత్। దం
తదష్టకబళాధృతకర్ణానిద్రితాలిఖితచిత్రమివాసన్॥ ౫ ॥ బర్హిణస్తబకధాతుపలాశైర్బద్ధమ
ల్లపరిబర్హవిడంబః। కర్హిచిత్సబలఆళిసగోపైర్గాస్సమాహ్వయతియత్రముకుందః॥ ౬॥ తర్హిభ
గ్నగతయస్సరితోవై తత్పదాంబుజరజోఽనిలనీతమ్। స్పృహయతీర్వయమివా బహుపుణ్యాః ప్రేమ
వేపితభుజాస్తిమితాపః॥ ౭ ॥ అనుచరైస్సమనువర్ణితవీర్యఆదిపూరుషఇవాచలభూతిః।వనచరో
గిరితటేషుచరంతీర్వేణునాహ్వయతి గాస్సయదాహి॥ ౮ ॥ వనలతాస్తరవఆత్మనివిష్ణుంవ్యంజయంత్య
ఇవపుష్పఫలాఢ్యాః। ప్రణతభారవిటపామధుధారాః ప్రేమహృష్టతనవోవవృషుస్స్మ॥ ౯ ॥ దర్శ
నీయతిలకోవనమాలాదివ్యగంధతులసీమధుమత్తైః। అళికులైరలఘుగీతమభీష్టమాద్రియన్యర్హి
సంధితవేణుః॥౧౦॥ సరసిసారసహంసవిహంగాశ్చారుగీతహృతచేతసఏత్య। హరిముపాసతతేయతచి
త్తాహంతమీలితదృశోధృతమౌనాః॥ ౧౧॥ సహబలస్రగవతంసవిలాసస్సానుషుక్షితిభృతోవ్రజదేవ్యః।
హర్షయన్యర్హివేణురవేణజాతహర్ష ఉపరంభతివిశ్వమ్॥ ౧౨ ॥ మహదతిక్రమశంకితచే

తాః - స్తిమితాః నిశ్చలాః ఆపోయాసాంతాః - గోప్యోపిలోచనయోస్తిమితజలాభవంతీతి ॥ ౭ ॥ స్థావరేష్వప్యతిచిత్రంద్రష్ట
హుః॥ అనుచరైరితి॥ అనుచరైర్గోపైః - దేవాదిభిర్వా - ముగ్ధానాంవాక్యం ఆదిపురుషఇవేతి - అచలభూతిః నిశ్చలశ్రీః
త్సామ్నాం గానేన॥ ౮ ॥ వనలతాఇతి॥ తథా - ప్రణతాః భారేణ - విటపాః శాఖాయాసాంతాః - వనగతాలతాః స్వస్మిన్
కాశమానంసర్వభూతాంతర్యామిత్వాత్ అస్మాస్వపివిద్యతఇతిసూచయంత్యఇవమధుధారాః వవృషుః- సైతివిస్మయే-తరవ
తత్పతీనామపితథైవానందఇతిభావః॥౯॥ఏతానివిష్ణువ్యక్తిలక్షణాని-కించ- సరసికమలవనేషు-విహరతాంపక్షిణామపిమనఆకర్ష
ద్గీతం- కింపునరన్యేషామిత్యాహుః॥ దర్శనీయేతి॥ దర్శనీయస్తిలకోయస్య-దర్శనీయానాంసుందరాణాంమధ్యేముఖ్యఇతివా
లామయాదివ్యగంధాతులసీ-తస్యాః మధునామత్తైరళికులైఃఅలఘు-ఉచ్చైరభీష్టమనుకూలంగీతం-ఆద్రియన్ ఆదరేణగృహ్ణన్
అధరేసంధితవేణుర్భవతి॥ ౧౦॥ సరసీతి॥తర్హియేసరసిసారసాహంసాః - అన్యేచవిహంగాః - చారుణాగీతేనహృతచేతసః
ఆగత్య- హరిముపాసతభజంత-తత్సమీపేఉపవివిశుర్వా- హంతేతివిషాదే॥ ౧౧॥ తేఘోపిహరింసేవతఇత్యాహుః॥ సహ
హే వ్రజదేవ్యోగోప్యః - సహబలః సరామఃకృష్ణః- స్రగ్భిర్నిర్మితాభ్యామవతంసాభ్యాంకర్ణభూషణాభ్యాంవిలాసోయస్య-
ముక్తాఫలస్రగాపీడేనవిలాసోయస్యేతి - క్షితిభృతః సానుషుగిరేస్తటేషు - వర్తమానః స్వయంజాతహర్షః - విశ్వంహర్ష
యదావేణురవేణో పరంభతినినాదయతి - నాదేనఆపూరయతీత్యర్థః॥ ౧౨॥ మహదితి॥ తదామేఘఃమహతః శ్రీకృష్ణస్య
మణశంకితంచేతోయస్య-సః సపునఃపురతోయానితచోచ్చైర్గర్జతి- కింతు-తత్రైవస్థితస్సన్ వేణురవమను- మందంగర్జతి

సుహృదంవిశ్వాత్మనో హరణానిసామ్యాత్సుహృత్(కృష్ణః) - తంసుమనోభిరభ్యవర్షదితి - అదృశ్యైర్దేవైః క్రియమాణం కుసుమవర్షం మేఘకల్పయితోక్తం - తుషారోవాకుసుమతయాకల్పితః సఏవవా - దేవతారూపోభ్యవర్షదితి ప్రతపాదాతపాత్ త్రాయత ఇతి ప్రతత్రం ఛత్రం - తత్ ఛాయయాకుర్వన్నితి॥ ౧౩॥ అపిచ - మహదేతదాశ్చర్యమిత్యాహుః॥ వివిధేతి॥ హేసతి యశోదే - తవసుతః - నానాగోపక్రీడాసువిదగ్ధోనిపుణః - వేణువాద్యవిషయేనిజైర్వశిక్షయాసుతాః స్వోత్ప్రేక్షితాః - నత్వన్యతః శ్రుతా ఇత్యర్థః - స్వరజాతీర్నిషాదర్షభాదిస్వరాలాపభేదాన్ - అనయత్ ఉన్నీతవాన్॥ ౧౪॥ సవనశ ఇతి॥ తత్తుతాః స్వరజాతీః - సవనశః వారంవారం - మంద్రమధ్యమతారభేదేన క్రమశోవాయతో గీతధ్వని రాగతః - తత్ర ఆనమితాకంధరాచిత్తంచ యేషాంతే - ఉపధార్యసమ్యగాకర్ణ్య - కవయఃకోవిదాఅపి - తేఅనిశ్చితతత్త్వం తద్భేదో యైస్తే - కశ్మలంమోహంయయురితి॥ ౧౫॥ అస్మాకంతుమోహంకింబ్రూమ ఇత్యాహుః॥ నిజేతి॥ ధ్వజాదీనివిచిత్రాణి లలామానిచిహ్నానియేషాంతైః - నిజానిపదాన్యేవాబ్జదళానితైః - వ్రజభువః ఖురతోదం ఖురాక్రమణవ్యథాం శమయన్ - వర్ష్మణా ధుర్యో గజస్తద్వద్గతిర్యస్య సకృష్ణః - వాదితవేణుస్సన్ వ్రజతీతియత్॥ ౧౬॥ వ్రజతీతి॥ తేననిమిత్తేన - సవిలాసవీక్షణేనార్పితోమనోభవవేగోయాసుతాః - వయంకుజావృక్షాస్తేషాంగతింగమితాస్సత్యః మోహేననవిదామః - కబరీంవావసనంవేతి॥ ౧౭॥ మణిధర ఇతి॥ కించ - మణిధరః మణీన్ గ్రథితాన్ గోగణార్థంధరతీతిమణిధరః - క్వచిద్దేశే తైర్మణిభిరాసమంతాద్గాః గణయన్ - తథాదయితగంధాయాః తులస్యాః - తస్యామాలయాసహవర్తమానః - ప్రణయినః ప్రియస్యానుచరస్యాంసే భుజంప్రక్షిపన్ - యత్ర

తావందమందమనుగర్జతి మేఘః । సుహృదమభ్యవర్షత్సుమనోభిశ్ఛాయయాచవివిధత్ప్రతప
త్రమ్ ॥ ౧౩ ॥ వివిధగోపచరణేషువిదగ్ధో వేణువాద్యఉరుధానిజశిక్షాః। తవసుతస్సతియదాధరబింబేద
త్తవేణురనయత్స్వరజాతీః॥ ౧౪॥ సవనశస్తదుపధార్యసురేశాశ్శక్రశర్వపరమేష్ఠిపురోగాః। కవయ
ఆనమితకంధరచిత్తాః కశ్మలంయయురనిశ్చితతత్త్వాః॥ ౧౫॥ నిజపదాబ్జదలైర్ధ్వజవజ్రనీరజాంకు
శవిచిత్రలలామైః। వ్రజభువః ప్రశమయన్ఖురతోదం వర్ష్మధుర్యగతిరీరితవేణుః॥ ౧౬॥ వ్రజతి తేనవ
యంసవిలాసవీక్షణార్పితమనోభవవేగాః। కుజగతిం గమితా న విదామః కశ్మలేనకబరీం వసనం
వా॥ ౧౭॥ మణిధరః క్వచిదాగణయన్గా మాలయాదయితగంధతులస్యాః। ప్రణయినోనుచరస్య
కదాంసేప్రక్షిపన్భుజమగాయతయత్ర ॥ ౧౮ ॥ క్వణితవేణురవవంచితచిత్తాః కృష్ణమన్వసతకృష్ణగృ
హిణ్యః। గుణగణార్ణమనుగమ్యహరిణ్యో గోపికా ఇవవిముక్తగృహాశాః॥ ౧౯॥ కుందదామకృతకౌ
తుకవేషో గోపగోధనవృతో యమునాయామ్। నందసూనురనఘేతవవత్సోనర్మదః ప్రణయినాం విజహా
రః॥ ౨౦ ॥ మందవాయురనువాత్యనుకూలంమానయన్మలయజస్పర్శేన। వందినస్తముపదేవగణాయే
వాద్యగీతబలిభిః పరివవ్రుః॥ ౨౧ ॥ వత్సలో వ్రజగవాంయదగధ్రో వంద్యమానచరణః పథివృద్ధైః। కృ
త్స్నగోధనముపోహ్యదినాంతే గీతవేణురనుగేడితకీర్తిః॥ ౨౨ ॥ ఉత్సవంశ్రమరుచాపిదృశీనాము

యదా - కదాచిదగాయత॥ ౧౮॥ క్వణితేతి॥ తదా - క్వణితస్యవేణోః రవేణ - వంచితాన్యపహృతానిచిత్తానియాసాంతాః - కృష్ణస్యహరిణాస్య - గృహిణ్యోభార్యాః - గుణగణార్ణవం గుణగణసముద్రం కృష్ణమనుగమ్య ప్రాప్య - తాః కృష్ణమేవాన్వసత అన్వాసత - సన్యస్తవత్య ఇత్యర్థః॥ కుతః - యతో విముక్తాగృహాశాః యాభిస్తాః గోపికా ఇవ తా అపి హ్యేవమేవాన్వాసతేతి॥ ౧౯॥ తదేవం బృందావనప్రదేశేషు క్రీడిత్వా - సాయాహ్నే గోధనానిపరావృత్య - యమునాయాం క్రీడతస్తస్య సౌభాగ్యమనువర్ణయంతి॥ కుందేతి॥ గోపీనాముత్సవాయ - కుందదామభిః - కృతకౌతుకేనోత్సవేన - వేషో లంకారో యేన సః - హే అనఘే యశోదే - తవవత్సః పుత్రః - నందసూనుః కృష్ణః - యద్వా - సహైవబహ్వ్యః కథయంత్యః - కాశ్చిత్తవవత్స ఇతి - కాశ్చిన్నందసూనురితి చాహుః - నర్మదః - హర్షదస్సన్ యదా విజహార క్రీడతిస్మ॥ ౨౦॥ మందవాయురితి॥ తదా - మలయజస్య చందనస్యేవ సురభిః శీతలశ్చ - యః స్పర్శః - తేన తం కృష్ణం మానయన్ననుకూలంయథాతథా అనువాతి వీజయతి - యద్వా - మలయజో దక్షిణవాయుః - యద్వా - మలయజస్య కృష్ణస్యాంగేనులిప్తస్య - స్పర్శేన - మానయన్నితి - కించ - వందిన ఇవ స్తావకాస్సంతః - గంధర్వాదిగణా వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః - పరివవ్రుః పరిత ఉపాసత॥ ౨౧॥ ఆయాంతమాలోక్యహృష్యంత్యః పరస్పరమూచుః॥ వత్సల ఇతి॥ వ్రజస్యగవాంచ - యద్వా - వ్రజే నిబద్ధానాం గవాం - అనుకంప్యానామస్మాకమిత్యర్థః - వత్సలో హితకృత్ - కుతః - యద్యస్మాత్ - అగధ్రః అగం ధరతీతి గోవర్ధనోద్ధరణః - బహుశో రక్షణస్యోపలక్షణమేతత్ - వృద్ధైః బ్రహ్మాదిభిః - పథిసేవ్యమానః శ్రమమాగంతుం నదదతీతి - ఉపోహ్య ఏకీకృత్య - గీతయుక్తో వేణుర్యస్యసః॥ ౨౨॥ ఉత్సవమితి॥ శ్రమయుక్తయాపికాంత్యా - నేత్రాణాం హర్షముత్పాదయన్ - ఉచ్చైః ప్రాపయన్ - ఖురరజోభిర్ధూసరితా వ్యాప్తాః స్రజో

యస్య- సుహృదామస్తోకం ఆశిషామనోరథస్య దిత్సయాదాతుమిచ్ఛయా- దేవక్యాజఠరేభవఇతి తథాపి వఉడురాజః
ప్రత్యుతి హేతుర్వేనసఏష్యలీతి॥ ౨౩॥ అతిసంభ్రమేణకాశ్చిత్సమీపమాయాంతంకథయంతి ॥ మదేతి॥ ఈషన్మదేనవిఘూర్ణిత
లితెలోచనే యస్యసః- బదరపాండువదనః ఈషత్పక్వబదరవత్పాండురంవదనంయస్యసః అత్ర హేతుః కనకకుండలయోర్లక్ష్మ
త్యా- మృదూకోమలౌగండౌ-యస్మిన్ తత్సదనం- మండయన్ కోమలంగండస్థలంవాశోభయన్నితి॥ ౨౪॥ యదుపతిరితి॥యదుపతేస్తు
జకీజఠరభూరితిచ ॥ శ్లో॥ ప్రాగయంవసుదేవస్యక్వచిద్జాతస్తవాత్మజ ఇత్యాది- గర్గవాక్యప్రసిద్ధ్యోక్తం- యద్వా॥శ్లో॥
యువాభ్యాం తత్త్వతాంకులఇతివత్ - జ్ఞాత్వాకాశ్చిద్వదంతీతి- గజేంద్ర స్యేవగతిః- చంద్రఇవప్రసన్నవదనః - వ్రజగవామస్త
తం దినతాపం చ- శమయన్ ప్రణుదన్నుపయాతి-ఏషసమీపమాయాతీతి॥౨౫॥ ఏవమితి॥ ఏవంవిరహదుఃఖేనాపి - సుఅహ్నః
లానిచగాయంతీః గాయంత్యః- తస్మిన్ చిత్తంచేతనాజీవితంయాసాంతాః-తస్మిన్నేవమనః సంకల్పవికల్పరూపంయాసాంతాః-అ
మహోదయః ఉత్సవో యాసాంతాః-అహస్స్వపి రేమిరే॥౨౬॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - పంచత్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❋❋

న్నయన్ ఖురరజశ్ఛురితస్రక్ । దిత్సయైతిసుహృదాశిష ఏష దేవకీజఠరభూరుడురాజః॥౨౩॥ మదవిఘూ
ర్ణితలోచన ఈషన్మానదస్స్వసుహృదాంవనమాలీ । బదరపాండువదనో మృదుగండం మండయన్ క
నకకుండలలక్ష్మ్యా ॥ ౨౪॥ యదుపతిర్ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతిరివైష దినాంతే। ముదితవక్త్ర
ఉపయాతిదురంతం మోచయన్ వ్రజగవాందినతాపమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఏవంవ్రజస్త్రియోరాజన్
కృష్ణలీలానుగాయతీః । రేమిరేహస్సుతచ్చిత్తాస్తన్మనస్కామహోదయాః ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్భా
గవతే - దశమస్కంధే - పంచత్రింశోధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

——❋ వృషభాసురవధఘట్టః. ❋——

శ్రీశుకః॥ అథతర్హ్యాగతోగోష్ఠమరిష్టో వృషభాసురః।మహీంమహాకకుత్కాయః కంపయన్ ఖురవిక్ష
తామ్ ॥ ౧ ॥ రంభమాణఃఖరతరంపదాభ్యాంవిలిఖన్మహీమ్ । ఉద్యమ్య పుచ్ఛంవప్రాణి విషాణాగ్రేణ
చోద్ధరన్ ॥ ౨ ॥ కించిత్కించిచ్ఛకృన్ముంచన్మూత్రయన్ స్తబ్ధలోచనః । యస్యనిర్హ్రాదితేనాంగనిష్ఠు
రేణగవాంనృణామ్ ॥ ౩ ॥ పతంత్యకాలతోగర్భాః స్రవంతిస్మభయేనవై । నిర్విశంతి ఘనాయస్యక
కుద్యచలశంకయా ॥ ౪ ॥ తంతీక్ష్ణశృంగముద్వీక్ష్య గోప్యోగోపాశ్చతత్రసుః । పశవోదుద్రువుర్భీ
రాజన్ సంత్యజ్యనిజగోకులమ్ ॥ ౫ ॥ కృష్ణకృష్ణేతితేసర్వే గోవిందంశరణంయయుః । భగవానథతద్వీ
క్ష్యగోకులంభయవిహ్వలమ్ ॥ ౬ ॥ మాభైష్టేతి గిరాశ్వాస్యవృషాసురముపాహ్వయత్ । గోపాలైః ప
శుభిర్మంద త్రాసితైః కిమసత్తమ॥ ౭ ॥ బలదర్పహాహందుష్టానాంత్వద్విధానాందురాత్మనామ్ । ఇ
త్యాస్ఫోట్యాచ్యుతోరిష్టంతలశబ్దేనకోపయన్ । సఖ్యురంసేభుజాభోగంప్రసార్యావస్థితోహరిః ॥౮ ॥
సోప్యేవంకుపితోరిష్టః ఖురేణావనిముల్లిఖన్ । ఉద్యత్పుచ్ఛభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణముపాద్రవత్ ॥౯॥

శ్లో॥ షట్త్రింశేనిహతేరిష్టే నారదోత్ర్యాబలాచ్యుతౌ । వసుదేవసుతౌజ్ఞాత్వాకంసోక్రూరంసమాదిశత్॥ గోపీరాసాంతరాయా
శంఖచూడంనిహత్యసః । అహన్ గోపీమహానందా సహందుష్టమరిష్టకం॥ అథేతి ॥ ఏవం దేవగంధర్వాదేర్నృత్యగీతవాద్య
వర్షాదిభిః- కృష్ణంప్రాప్తం దృష్ట్వా వ్రజస్యపరమోత్సవే వర్తమానే - తద్విరుద్ధాఖ్యాంతరాధికారార్థం - అథశబ్దః- తర్హీతి
వృషభాకృతిరసురః- తంవర్ణయతి- మహీమిత్యాది- సార్ధత్రయేణ- మహాంతౌ కకుత్కాయౌయస్యసః- ఖురైః విక్షతాందారి
ప్రాణికటాని- ఉత్క్షిపన్ ॥ ౨॥ కించిదితి॥ కించిత్కించిత్ - శకృత్ - మధ్యేమధ్యే ఈషదీషత్పురీషంముంచన్ - తథా- మూత్రమ
జన్- స్తబ్ధలోచనః అనిమిషలోచనః॥ ౩ ॥ పతంతీతి ॥ యస్యధ్వనీనాకర్ణ్య - గవాంనారీణాంచతత్ర॥ శ్లో ॥ ఆచతుర్థాద్భవేత్
వః పాతః పంచమషష్ఠయోః । అతఊర్ధ్వంప్రసూతిస్స్యాదితివిభాగః - కకుదిగళపృష్ఠశృంగే॥ ౪॥ ౫ ॥ కృష్ణేతి॥ కృష్ణకృష్ణరక్షేత్యా
౬॥ ౭॥ బలేతి॥ఇత్యేవంవదన్ - ఆస్ఫోట్యకరతలేనబాహుమాహత్య - తేనతలశబ్దేనకోపయన్- భుజాభోగం- భుజాభుజ
పభోగః సర్పదేహాకారంభుజమిత్యర్థః - స్వయమచ్యుతః అన్యాన్ దుష్టాన్ హరతీతిహరిః॥ ౮॥ స ఇతి॥ ఉద్యతా ఊర్ధ్వంగచ్ఛ

పుచ్ఛేన భ్రమంతో మేఘా యస్మాత్సః॥౯॥ అగ్రన్యస్తేతి॥ అగ్రే న్యస్తే విషాణాగ్రే యేన సః - స్తబ్ధే అసృక్తుల్యే లోచనే యస్య సః - కటాక్షేణ
తిర్యక్ నిరీక్ష్య॥౧౦॥ గృహీత్వేతి॥ ప్రత్యపోవాహ ప్రతిలోమం వ్యనుదత్॥౧౧॥ స ఇతి॥ అపవిద్ధః అపక్షిప్తః - ఆపతత్ ఆద్రవత్ - ఆశు
పతత్ - స్విన్నాని స్వేదయుక్తాని సర్వాణి అంగాని యస్య సః - క్రోధమూర్ఛితః క్రోధేన వ్యాప్తః॥౧౨॥ తమితి॥ కృత్వా విషాణముత్పాట్య -
తేనైవ జఘాన స చ ఆపతత్॥౧౩॥ అసృగితి॥ మూత్రశకృత్ - మూత్రంచ శకృచ్చ ఏకవద్భావః - తదుభయం సముత్సృజన్నిత్యర్థః - పా
దాన్ క్షిపన్ ఇతస్తతశ్చాలయన్ - అనవస్థితేక్షణః ప్రచలితనేత్రః - కృచ్ఛ్రం కష్టం జగామ - అథ నిర్ఋతేః మృత్యోః క్షయం నివాసం జ
గామ - కృచ్ఛ్రం యథా భవతి తథా - మృత ఇతి వా॥౧౪॥ ఏవమితి॥ నయనోత్సవః నయనానాం మూర్తిమానుత్సవః॥౧౫॥ శ్లో॥ కామం ప్ర
గేవ సంతం తం కృష్ణం తేన తు విస్మృతం। నారదః స్మారయామాస కంసం దూతగిరేవ తు॥ శ్రీధరీయోఽయం శ్లోకః॥ తదాహ॥ అరిష్ట ఇతి॥ దే
వదర్శనః దేవర్షిః - యద్వా - ఏవం కృతే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షాద్దేవదర్శనం జ్ఞానం యస్య సః॥౧౬॥ ఆత్తైనైవ నారదేనోక్తమాహ॥
యశోదాయా ఇతి॥ దేవక్యా అష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం కన్యాం - యశోదాయాః సుతామాహ - యశోదాయాః సుతత్వేన ప్రసిద్ధం కృష్ణం

అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్ర స్తబ్ధాసృగ్లోచనోఽచ్యుతమ్। కటాక్షిప్యాద్రవత్తూర్ణ మింద్రముక్తాశనిర్య
థా॥ ౧౦ ॥ గృహీత్వా శృంగయోస్తం వా అష్టాదశ పదాని సః। ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం
యథా ॥ ౧౧ ॥ సోఽపవిద్ధో భగవతా పునరుత్థాయ సత్వరమ్। ఆపతత్స్విన్నసర్వాంగో నిశ్వసన్ క్రోధ
మూర్ఛితః॥ ౧౨ ॥ తమాపతంతం స నిగృహ్య శృంగయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతలే। నిష్పీ
డయామాస యథార్ద్రమంబరం కృత్వా విషాణేన జఘాన సోఽపతత్ ॥ ౧౩ ॥ అసృగ్వమన్ మూత్రశ
కృత్సముత్సృజన్ క్షిపంశ్చ పాదాననవస్థితేక్షణః। జగామ కృచ్ఛ్రం నిరృతేరథ క్షయం పుష్పైః కిరంతో హ
రిమీడిరే సురాః॥ ౧౪॥ ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్తూయమానః స్వజాతిభిః। వివేశ గోష్ఠం సబలో గోపీ

నారదమహర్షిబోధితేన కంసేన శ్రీకృష్ణబలరామాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణాదిఘట్టః

నాం నయనోత్సవః॥ ౧౫ ॥ అరిష్టే నిహతే గోష్ఠే కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా। కంసాయాథాహ భగవా
న్నారదో దేవదర్శనః॥ ౧౬ ॥ యశోదాయాస్సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణమేవ చ। రామం చ రోహి
ణీపుత్రం వసుదేవేన బిభ్యతా। న్యస్తౌ స్వమిత్రే నందే వై యాభ్యాం తే పురుషా హతాః॥ ౧౭॥ నిశమ్య త
ద్భోజపతిః కోపాత్ప్రచలితేంద్రియః। నిశాతమసిమాదత్త వసుదేవజిఘాంసయా ॥ ౧౮ ॥ నివారితో
నారదేన తత్సుతౌ మృత్యుమాత్మనః। జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశైర్బబంధ సహ భార్యయా ॥ ౧౯॥
ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస ఆభాష్య కేశినమ్। ప్రేషయామాస భవతా హన్యేతాం రామమాధ
వౌ॥ ౨౦॥ తతో ముష్టికచాణూరశలతోసలకాదికాన్। అమాత్యాన్ హస్తిపాంశ్చైవ సమాహూయా
హ భోజరాట్ ॥ ౨౧॥ భో భో నిశమ్యతామేతద్వీరచాణూరముష్టికౌ। నందవ్రజే కిలాసాతే సుతావాన
కదుందుభేః॥ ౨౨॥ రామకృష్ణౌ తతో మహ్యం మృత్యుః కిల నిదర్శితౌ। భవద్భ్యామిహ సంప్రాప్తౌ హ
న్యేతాం మల్లలీలయా ॥ ౨౩ ॥ మంచాః క్రియంతాం వివిధా మల్లరంగపరిశ్రితాః పౌరజానపదాస్స
ర్వే పశ్యంతు స్వైరసంయుగమ్ ॥ ౨౪ ॥ ....

చ - దేవక్యాః సుతమాహ రోహిణీపుత్రం రామం చ - దేవక్యాః సప్తమం సుతమాహ - యద్వా - నందసుతత్వేన ప్రసిద్ధం రామం చ - వసు
దేవభార్యాయాః రోహిణ్యాః పుత్రమాహ - వసుదేవసుతౌ చేత్కథం వ్రజం గతౌ తత్రాహ - వసుదేవేనేతి॥౧౭॥ నిశమ్యేతి॥ తత్ నారదో
క్తం వాక్యం - నిశాతం తీక్ష్ణం అసిం చంద్రహాసం॥ ౧౮॥ నివారిత ఇతి॥ హతే వసుదేవే - తౌ పలాయేతాం - అతో న వధ్యతామపి తు బధ్య
తామితి మంత్రం వదతా నారదేన నివారిత ఇతి॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ రామకృష్ణావితి॥ మహ్యం మమ - నిదర్శితౌ - ధాత్రా - నారదేన
వా - వ్రజం గంతుం ఉద్యతౌ - తావాహ - భవద్భ్యామితి॥ ౨౩॥ మంచా ఇతి॥ మంచాః ఉత్తుంగస్తంభాదిరచితస్థానాని॥ ౨౪॥ ౫౬॥ ....

(అత్ర మహామాత్ర నిబోధ ఇత్యారభ్య - మహామాత్ర త్వయా భద్రే ఇతి పర్యంతో గ్రంథః - నైకస్మిన్నపి వ్యాఖ్యానే వ్యాఖ్యాతః - నా
ప్యత్రత్య మూలగ్రంథే ముద్రితః - తథాపి కాశీదేశాదానీత మూలగ్రంథే బహుషు స్థితత్వాద్విషయసామంజస్యాచ్చ - కుండలీకరణాఖ్య
చిహ్నచిహ్నితత్వాత్సోఽప్యత్ర సంయోజితః.

(మహామాత్ర నిబోధేదం వచో మమ మహామతే॥ ౨౫॥ గజః కువలయాపీడః ప్రభిన్నకటకాముఖః। సం-
స్థాప్యో ద్వారి రంగస్య కరారోపితముద్గరః॥ ౨౬॥ తేన తౌ తత్ర హంతవ్యౌ సుతావానకదుందుభేః। ఇత్యు-
క్త్వా తం మహామాత్రం కంసస్తత్రైవ దుర్మతిః॥ ౨౭॥ ఉవాచ భూయో వచనం సమేతాన్ జ్ఞాపయన్నృ-
పః ౨౮॥ కంసః॥ శృణుధ్వమేతద్వచనం మయోదితం నిశమ్య సర్వం యది ధారయంతు తత్। యేనాహ-
మేతేష్వసుహృత్త్వమాదితశ్చరామి బంధుష్వపి తత్ర కారణమ్॥ ౨౯॥ మాతా మమ మహాభాగా కదా-
చిత్కమలేక్షణా। విచరంతీ గృహోద్యానే మందమారుతవీజితే॥ ౩౦॥ ప్రోత్ఫుల్లాశోకవకుళపూగ-
పున్నాగశోభితే। భ్రమద్భ్రమరసంఘాతకూజత్కోకిలసంయుతే॥ ౩౧॥ నృత్యచ్ఛిఖండినివహే హేమకూ-
టాటోపసుందరే। వసంతసమయే రమ్యే సాలమండలమండితే॥ ౩౨॥ చరంతీ తత్ర మే మాతా చింతయా-
మాస సువ్రతా। భర్తారం కామసంతప్తా ఋతుస్నాతా స్వలంకృతా॥ ౩౩॥ అత్రైవ కశ్చిద్గంధర్వో
ద్రమిడో నామ నామతః। చరన్నంతర్హితః కాలే దృష్ట్వా తామేవ చారిణీమ్॥ ౩౪॥ విజ్ఞాయ చింతితం త-
స్యాస్సర్వసత్త్వాశయార్థవిత్। ఉగ్రసేనవపుర్భూత్వా స్మితాలాపవీక్షితః ౩౫॥ తామాససాద శా-
మార్తాం కామయానః పతివ్రతామ్। అజానమానా సా భృత్యా రేమే తేన సహ వనే॥ ౩౬॥ సా తం విది-
త్వా రమణేతరం సతీ నితాంతఖేదావిలలోచనాశయా। ఉవాచ కస్త్వం కితవార్యగర్హితం దురాత్మనా
యేన కృతం త్వయేదృశమ్॥ ౩౭॥ ఇతి బ్రువంతీం పరిసాంత్వయన్ శనైస్స దీర్ఘబాహుర్ద్రమిడోఽభ్య-
భాషత। వయం హి గంధర్వకులోద్భవా బలే గీర్వాణతుల్యాః సురవల్లభానుగాః॥ ౩౮॥ భవాదృశీనాం మ-
నుజాంగనానాం జానీహి భద్రే సులభా వయం న చ। జరావినాశాద్యఖిలాధిభాగినాం నృణాం సురాణాం
మహానంతరం శుభే॥ ౩౯॥ ఇతి బ్రువంతం సా భూయః క్రోధపర్యాకులేంద్రియా। కిం మాం సాంత్వయసే
ఖలాయః కృత్వేత్థం దుష్టచేష్టితమ్॥ ౪౦॥ ఇమానతిక్రమ్య మహీజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేశసూర్యాన్।
దిక్కాలధర్మాంశ్చ తథైవ సంధ్యే దురాత్మనేత్థం మలినీకృతాహమ్॥ ౪౧॥ గజేనేవ మదాంధేన పద్మినీవ
సమధ్యగా। విశృంఖలేన విమలా యేనాహం మలినీకృతా॥ ౪౨॥ స త్వం కిమితి మాం భూయః సాంత్వయ-
స్యమరాధమ। ఇతి బ్రువంతీం ప్రోవాచ సభయశ్శాపశంకితః॥ ౪౩॥ అనులోమస్తు కంజాక్షి మనుష్యాసు
దివౌకసామ్। నరాణాం దేవకాంతాసు ప్రతిలోమో హి సంగమః॥ ౪౪॥ జానీహి మామనాగస్కం త్వం హి
పంకజగంధిని। తస్మాత్తే జాయతాం పుత్రో మద్వీర్యం న వృథా భవేత్॥ ౪౫॥ శ్రీమాన్ధీమాన్మహాబాహు-
స్త్వాహుబా న మే వాగ్జాయతే నృపా। ఇత్యేవం వాదినం క్రుద్ధా మమ మాతా యశస్వినీ॥ ౪౬॥ ప్రాహ
సంత్యజ్య సంతప్తా పాతివ్రత్యం సుదుర్లభమ్। నిస్సేతోర్భిన్నవృత్తస్య పాపస్యోన్మాదవర్తినః॥ ౪౭॥
క్రూరస్తే తనయో భూయాత్సాహసీ నిర్గుణోదయః। నానుగ్రాహ్యో దేవతానాం ద్విజానాం చ త-
పస్వినామ్॥ ౪౮॥ ఇత్థం వదంత్యాం తస్యాం స క్రుద్ధాయాం శాపశంకితః। తావకానాం భవేచ్ఛత్రురిత్యు-
క్త్వాంతరధీయత॥ ౪౯॥ గతే తస్మిన్ గృహోద్యానాన్మాతా మమ యశస్వినీ। కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాం-
తా గృహానేవాభ్యపద్యత॥ ౫౦॥ తతస్సా గర్భిణీ కాలే కాలే నైవ సుషావ మామ్। ఇతి మే నారదః ప్రాహ
కదాచిద్భగవానృషిః॥ ౫౧॥ తదా ప్రభృత్యహం ద్వేష్మి తానేతాన్బంధుమజ్జనాన్। యూయం తత్ర
ప్రయాణం హి ద్విషంతే తేఽపి మాం సదా॥ ౫౨॥ ఉగ్రసేనం చ దుర్బుద్ధిం దేవకం చ దురాశయమ్। వసుదే-
వం చ కితవమన్యాంశ్చ తదుపాశ్రయాన్॥ ౫౩॥ హత్వా న జాయతే దోషో మమ గంధర్వజన్మనః। తేనా-
దిత్యామి పురుషం హన్యే తామితి తావహమ్॥ ౫౪॥ తాభ్యాం హతాభ్యాం బాలాభ్యాం కుంజరేణ బలీయ-
సా। కృత్వా భద్రాత్మికీం పూజాం యాంతు తత్పదవీమిమే॥ ౫౫॥ వసుదేవోగ్రసేనౌ చ తథా తౌ నందదే-
వకౌ। గోపాలా యాదవాశ్చైవ యే చాన్యే తావనువ్రతాః॥ ౫౬॥ పశ్యంతు వివిధైర్నేత్రైర్హన్యమా-
మానౌ స్వదారకౌ। ఆహూయంతాం జానపదాః పశ్యంతు స్వైరసంయుగమ్॥ ౫౭॥) ....

మహామాత్రేతి||అహితౌ శత్రూ||౨౮|| ఆరభ్యతామితి|| మీఢుషే వరదాయ||౨౯|| ఇతీతి||అర్థసిద్ధాంతమేవజానాతీత్యర్థతంత్రజ్ఞః||
౩౦||భోభో ఇతి|| దానపతే హే అక్రూర- మైత్రం మిత్రకృత్యం- త్వయా క్రియతాం- త్వత్తోఽన్యః- ఆదృతః సాదరోఽతాతతమశ్చ-నవిద్యతఇ
తి||౩౧|| ౩౨|| ౩౩|| విసృష్టఇతి|| తౌ- మే మృత్యునితరాం స్పష్టః - వైకుంఠసంశ్రయైః విష్ణుసంశ్రయైర్దేవైః|| ౩౪ || కింతత స్త
త్రాహ|| ఘాతయిష్య ఇతి || కాలకల్పేన మృత్యుతుల్యేన - వైద్యుతోపమైః దశనితుల్యైః|| ౩౫|| ౩౬|| ౩౭|| తతఇతి||నష్టకంటకాన
ష్టశత్రుః-నను కతిపయాసుహృద్వధేన నష్టకంటకా-కథం స్యాత్తత్రాహ - జరాసంధ ఇతి||౩౮||౩౯||౪౦|| రాజన్నితి|| మనీషితం విచారి

మహామాత్ర త్వయా భద్ర రంగద్వార్యుపనీయతామ్। ద్విపః కువలయాపీడో జహి తేన మమాహితౌ ||
౨౮|| ఆరభ్యతాం ధనుర్యాగశ్చతుర్దశ్యాం యథావిధి । విశసంతు పశూన్మేధ్యాన్ భూతరాజాయ మీ
ఢుషే || ౨౯ || ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థతంత్రజ్ఞ ఆహూయ యదుపుంగవమ్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం త
తోఽక్రూరమువాచ హ||౩౦|| భోభో దానపతే మహ్యం క్రియతాం మైత్రమాదృతః। నాన్యస్త్వత్తో
హితతమో విద్యతే భోజవృష్ణిషు|| ౩౧ | అతస్త్వామాశ్రితస్సౌమ్య కార్యగౌరవసాధనే। యథేంద్రో
విష్ణుమాశ్రిత్య స్వార్థమధ్యగమద్విభుః || ౩౨ || గచ్ఛ నందవ్రజం తత్ర సుతావానకదుందుభేః । ఆసా
తే తావిహానేన రథేనానయ మాచిరమ్ || ౩౩ || విసృష్టః కిల మే మృత్యుర్దేవైర్వైకుంఠసంశ్రయైః। తా
వానయ సమం గోపైర్నందాద్యైస్సాభ్యుపాయనైః|| ౩౪ || ఘాతయిష్య ఇహానేన కాలకల్పేన హస్తి
నా। యది ముక్తౌ తతో మల్లైర్ఘాతయే వైద్యుతోపమైః|| ౩౫ || తయోర్నిహతయోస్తప్తాన్వసుదే
వపురోగమాన్। తద్బంధూన్నిహనిష్యామి వృష్ణిభోజదశార్హకాన్ || ౩౬ || ఉగ్రసేనం చ పితరం స్థ
విరం రాజ్యకాముకమ్। తద్భ్రాతరం దేవకం చ యే చాన్యే విద్విషో మమ|| ౩౭ | తతశ్చైషా మహీ మి
త్ర భవిత్రీ నష్టకంటకా । జరాసంధో మమ గురుర్ద్వివిదో దయితస్సఖా|| ౩౮ | శంబరో నరకో బాణో
మయ్యేవ కృతసౌహృదాః। తైరహం సురపక్షీయాన్ హత్వా భోక్ష్యే మహీం నృపాన్||౩౯|| ఏతద్జ్ఞా
త్వానయ క్షిప్రం రామకృష్ణావిహార్భకౌ। ధనుర్మఖనిరీక్షార్థం ద్రష్టుం యదుపురశ్రియమ్ || ౪౦ ||
అక్రూరః|| రాజన్మనీషితం సధ్ర్యక్ తవ స్వావద్యమార్జనమ్।సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమం కుర్యాద్దైవం హి ఫ
లసాధనమ్ ||౪౧|| మనోరథాన్కరోత్యుచ్చైర్జనో దైవహతానపి। యుజ్యతే హర్షశోకాభ్యాం
తథాప్యాజ్ఞాం కరోమి తే|| ౪౨ || శ్రీశుకః || ఏవమాదిశ్య చాక్రూరం మంత్రిణశ్చ విసృజ్య సః । ప్రవివేశ
గృహం కంసస్తథాక్రూరస్స్వమాలయమ్ | ౪౩ || ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - షట్
త్రింశోఽధ్యాయః.

కేశిసంహారఘట్టః.

శ్రీశుకః|| కేశీ తు కంసప్రహితః ఖురైర్మహీం మహత్తయా నిర్జరయన్మహాహయః।సటావధూతాభ్ర
విమానసంకులం కుర్వన్నభో హేషితభీషితాఖిలః || ౧ || విశాలనేత్రో వికటాస్యకోటరో బృహద్గలో నీ
లమహాచలోపమః । దురాసదః కంసహితం చికీర్షుర్వ్రజం స నందస్య జగామ కంపయన్ ||౨|| తం త్రాస

తం - సధ్ర్యక్ సమ్యక్-స్వావద్యం మరణం - తన్మార్జనం - తథాప్యేతావానభినివేశో న కార్యః ఇతి భవిష్యత్సూచయన్నాహ - సిద్ధ్యసి
ద్ధ్యోరితి||౪౧||పురుషకారస్య వ్యభిచారతామాహ||మనోరథానితి||౪౨||౪౩||ఇతి భావార్థదీపికాయాం షట్త్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❋
శ్లో|| సప్తత్రింశే హతే కేశిన్యచ్యుతోఽఖ్యాతకర్మభిః। నారదేన స్తుతః క్రీడన్ వ్యోమాసురమథావధీత్ || వృషవేషాసురం యద్వత్కేశినం హ
యవేషిణం। కంసప్రాణసమం హత్వా కంసం వ్యసుమివాకరోత్ || కేశీతి || ప్రథమశ్లోకేన యవిధంభూతః కేశీత్యనూద్య-తం భగవానుపా
హ్వయదితి త్రిభిరేకాన్వయః- మహాహయస్సన్ మహీం నిర్జరయన్ శ్లథయన్ విదారయన్నిత్యర్థః-సటాభిః కేసరైరవధూతాని-ఇత
స్తతః క్షిప్తాన్యభ్రాణి విమానాని చ-తైః సంకీర్ణం నభః కుర్వన్ - హేషితైః శబ్దజాలైః-భీషితమఖిలం విశ్వం యేన||౧||౨|| తమితి||

హేషితైః-తైరతినిష్ఠురైర్హేషితైః-వాలైః పుచ్ఛరోమభిః-విఘూర్ణితాః భ్రామితాః అంబుదాః మేఘాః యేన తం-ఆజౌ సంగ్రామే మృగయంతం-ఆత్మానం కృష్ణం-అగ్రణీః పురతో నిర్గతస్సన్ ఉపాహ్వయత్ స్వసమీపమాజుహావ-సచ కేశీ-తం నిశమ్య-మృగేంద్రవన్నాదమకరోత్ ॥ ౩ ॥ స ఇతి ॥ తతః-స కేశీ-తం కృష్ణం దృష్ట్వా-ముఖేన ఖం పిబన్నివ-ముఖం వ్యాదాయ వివృత్య-అభిముఖః అభ్యాజగామ-కించ-అత్యమర్షణః అతికుపితః-అత్యంతమసహమానో వా-ప్రత్యక్ పద్భ్యాం జఘాన-దురాసదః అన్యైరభిభవితుమశక్యః-దురత్యయః ఉద్యతస్సన్-దురతిక్రమః అత్ర హేతుః-చండరవః ॥ ౪ ॥ తదితి ॥ తత్ హననం-వంచయిత్వా-తం చ హననాయ-ప్రసారితయోః పాదయోః గృహీత్వా-పరివిధ్య భ్రామయిత్వా వ్యవస్థితః-తథైవ స్థితో బభూవ ॥ ౫ ॥ స ఇతి ॥ వ్యాదాయ ముఖం ప్రసార్య-వేగేన హరిం ప్రత్యద్రవత్-సోపి హరిః స్మయన్-ఉత్తరం సవ్యం-భుజం-నిర్భయత్వే దృష్టాంతః-యథోరగం బిల ఇతి ॥ ౬ ॥ తతః కింతదాహ ॥ దంతా ఇతి ॥ చ యస్మాద్భగవద్భుజం స్పృశంతీతి తథా-తే వ్యాదానేన యే వివృతాః-అయోలోహం స్పృశంతీతి స్పృశః-యద్వా తప్తమయః అతితప్తం లోహాది స్పృశంతో యథేతి-ఆమరోగ జలోదరః ॥ ౭ ॥ సమేధమానేనేతి ॥ లండం పురీషముత్సృజన్ ॥ ౮ ॥ తదితి ॥ కర్కటికా ఫలం పక్వం సదత్యంతం విశీర్ణం భవతి-తద్వద్విదీర్ణాత్తస్య దేహాత్-విగతప్రాణాత్-అవిస్మితో గర్వరహితః-అయత్నేన హతశత్రుః ॥ ౯ ॥ శ్లో ॥ కంసాయ కృష్ణమాదిశ్య తద్రహస్యాదిపైశునైః ॥ కంసఘాతాది కృష్ణస్య కార్యమావేదయన్మునిః ॥ శ్రీధరీయాయ

యంతం భగవాన్ స్వగోకులం తద్ధేషితైర్వాలవిఘూర్ణితాంబుదమ్ । ఆత్మానమాజౌ మృగయంతమ
గ్రణీరుపాహ్వయత్స వ్యనదన్మృగేంద్రవత్ ॥ ౩ ॥ స తం నిశామ్యాభిముఖో ముఖేన ఖం పిబన్నివాభ్య
ద్రవదత్యమర్షణః । జఘాన పద్భ్యామరవిందలోచనం దురాసదశ్చండజవో దురత్యయః ॥ ౪ ॥ తద్వం
చయిత్వా తమధోక్షజో రుషా ప్రగృహ్య దోర్భ్యాం పరివిధ్య పాదయోః । సావజ్ఞముత్సృజ్య ధనుశ్శతాం
తరే యథోరగం తార్క్ష్యసుతో వ్యవస్థితః ॥ ౫ ॥ స లబ్ధసంజ్ఞః పునరుత్థితో రుషా వ్యాదాయ కేశీ తరసాపత
ద్ధరిమ్ । సోప్యస్య వక్త్రే భుజముత్తరం స్మయన్ ప్రవేశయామాస యథోరగం బిలే ॥ ౬ ॥ దంతా నిపేతుర్భ
గవద్భుజస్పృశస్తే కేశినస్తప్తమయస్పృశో యథా । బాహుశ్చ తద్దేహగతో మహాత్మనో యథామయః
సంవవృధే ఉపేక్షితః ॥ ౭ ॥ సమేధమానేన స కృష్ణబాహునా నిరుద్ధవాయుశ్చరణాంశ్చ విక్షిపన్ । ప్ర
స్విన్నగాత్రః పరివృత్తలోచనః పపాత లండం విసృజన్ క్షితౌ వ్యసుః ॥ ౮ ॥ తద్దేహతః కర్కటికాఫలోపమా
ద్వ్యసోరపాకృష్య భుజం మహాభుజః । అవిస్మితోయత్నహతారిరుత్స్మయైః ప్రసూనవర్షైర్దివి వర్షద్భిరీడి

శ్రీకృష్ణంప్రతి నారదాగమనఘట్టః.

తః ॥ ౯ ॥ దేవర్షిరుపసంగమ్య భాగవతప్రవరో నృప । కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణం రహస్యేతదువాచ హ ॥
౧౦ ॥ కృష్ణ కృష్ణాప్రమేయాత్మన్ యోగేశ జగదీశ్వర । వాసుదేవాఖిలావాస సాత్త్వతాం ప్రవర ప్ర
భో ॥ ౧౧ ॥ త్వమాత్మా సర్వభూతానామేకో జ్యోతిరివైధసామ్ । గూఢో గుహాశయస్సాక్షీ మహాపురుష
ఈశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనాత్మాశ్రయః పూర్వం మాయయా సంసృజే గుణాన్ । తైరిదం సత్యసంకల్ప

ల్పః ॥ తదాహ దేవర్షిరిత్యాదినా ॥ దేవర్షిరితి ॥ న చాయమనర్థసూచకః-కింతు సర్వసుహృదిత్యాహ భాగవతప్రవర ఇతి ॥ ౧౦ ॥ స్వద్రహస్యం వైరిణః కంసే కథం సూచితవానితి మాశంకీరిత్యాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి ॥ అయం భావః-త్వమీశ్వరో భూభారదైత్యసంహారార్థమవతీర్ణోసి-అతస్తదనురూపాచరణేన-విశ్వం పరిపాలయేతి-తత్ర త్వయి తావద్భయశంకైవ నాస్తీత్యాహ అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛిన్నస్వరూప-యోగేశ అచింత్యప్రభావ-జగదీశ్వర విశ్వనియంతః-వాసుదేవ సర్వభూతేషు వర్తమాన-అఖిలావాస సర్వస్యాశ్రయ-సంప్రతి పాత్త్వతాం ప్రవర శ్రేష్ఠ-ప్రభో సర్వశక్తే ॥ ౧౧ ॥ కథమేవం రూపోహమితి చేదత ఆహ ॥ త్వమితి ॥ న హి త్వం జీవవత్పరిచ్ఛిన్నః-కింతు-సర్వభూతానామంతః ఏకః అనుస్యూత ఆత్మా-అంతరనుస్యూతత్వే దృష్టాంతః-ఏధసాం కాష్ఠానామంతర్జ్యోతిరివ-భూతేష్వస్థితోపి తైర్నదృశ్య స ఇత్యాహ-గూఢ ఇతి-అత్ర హేతవః-గుహాశయః బుద్ధిరప్యంతరః-కించ-సాక్షీ న హి సాక్షీ దృశ్య ఇత్యర్థః-అపి చ-మహాపురుషః-అతః అపరిచ్ఛిన్నమతిభిర్నజ్ఞాయస ఇత్యర్థః-తర్హి సర్వాంతరత్వే కిం ప్రమాణమత ఆహ-ఈశ్వర న హి ఈశ్వరం వినా-పరతంత్రాణాం జీవానాం ప్రవృత్తిర్ఘటత ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అహమీశ్వరః-అన్యత్సర్వమీశితవ్యమిత్యేతత్కుతః-అత ఆహ ॥ ఆత్మనేతి ॥ నాన్యనాంతరనిరపేక్ష ఏవ-ఆత్మాశ్రయః స్వతంత్రః-మాయయా శక్త్యా గుణాన్ భవాన్ ససృజే సృష్టవాన్ తైః సృష్టైర్గుణైః-ఇదం విశ్వం-సృజసి-అత్సి సంహరసి-అవసి పాలయసి-న సు సృష్ట్యాది క్రియాం షట్కారకసాధ్యవద్భిస్తైర్వా

శ.-సత్యసంకల్పఇతి - నహిసంకల్పైకసాధ్యబహిస్సాధనాపేక్షేతిభావః-అత స్త్వమీశ్వరఇత్యుపసంహారః॥౧౩॥ ప్రస్తుతమాహ॥ సత
ఇతి॥ భూధరభూతానాంభువంధరంతీతిభూధరారాజాన స్తద్రూపాణాం॥౧౪॥౧౫॥ చాణూరమితి॥ పరశ్వఃఅహనీతి. ఆద్యైవ-అత్రా
ఇతిపశ్యతీతిశ్వోమధురాంగంతాసి - పరశ్వశ్చాణూరాదీన్ త్వయానిహతాన్ ద్రక్ష్యామీతిసిద్ధవన్నిర్దేశోవిజ్ఞాపనప్రకారవిశేషః॥ ౧౬॥
తస్యేతి॥ తస్యానుతదనంతరం - శంఖాదీనాం - శంఖః పంచజనః - తదాదీనాం వధంద్రక్ష్యామీతిశేషః - భావినిర్దేశమాత్రమేతస్య
తాసంతర్యంవివక్షితం॥ ౧౭॥ ౧౮॥ స్యమంతకస్యేతి॥ భార్యయాజాంబవత్యాసహ- స్వధామతఃమహాకాలపురాత్॥ ౧౯॥ ౨౦॥
యానీతి॥ ద్వారకామావసన్ ద్వారకాయాంవసన్ - కర్తా-కరిష్యతి॥ ౨౧॥ అథేతి॥ అముష్యవిశ్వస్య- భూభారస్యవా॥౨౨॥ ఏ
వంవిజ్ఞాప్య-కృతాభివందనంభగవంతంనమస్యతిద్వాభ్యాం॥ విశుద్ధేతి॥ కేవలజ్ఞానైకమూర్తిం-అతఏవ- స్వసంస్థయాస్వరూపసమ్యక్
స్థిత్యైవ- పరమానందరూపయా- సమ్యగాప్తాః ప్రాప్తాః- సర్వేఅర్థాయేనతంఅ ప్రకామతోక్తా- సత్యసంకల్పతామాహ॥అమో

స్సృజస్యస్స్యవసీశ్వరః॥౧౩॥ సత్వంభూధరభూతానాందైత్యప్రమథరక్షసామ్। అవతీర్ణోవినాశా
యసాధూనాంరక్షణాయచ ॥౧౪॥ దిష్ట్యాద్యనిహతోదైత్యోలీలయాయంహయాకృతిః। యస్యహేషి
తసంత్రస్తాస్త్యజంత్యనిమిషాదివమ్ ॥౧౫॥ చాణూరంముష్టికంచైవమల్లానన్యాంశ్చహస్తినమ్। కంసం
చనిహతంద్రక్ష్యేపరశ్వోహనివిభో ॥౧౬॥ తస్యానుశంఖయవనమురాణాంనరకస్యచ। పారిజా
తాపహరణమింద్రస్యచపరాజయమ్॥౧౭॥ ఉద్వాహంవీరకన్యానాంవీర్యశుల్కాదిలక్షణమ్। నృగస్య
మోక్షణంశాపాద్ద్వారకాయాంజగత్పతే॥౧౮॥ స్యమంతకస్యచమణేరాదానంసహభార్యయా। మృ
తపుత్రప్రదానంచ బ్రాహ్మణస్యస్వధామతః॥౧౯॥ పౌండ్రకస్యవధంపశ్చాత్కాశిపుర్యాశ్చదీపనమ్।
దంతవక్త్రస్యనిధనంచైద్యస్యచమహాక్రతౌ ॥౨౦॥ యానిచాన్యానివీర్యాణి ద్వారకామావసన్భ
వాన్। కర్తాద్రక్ష్యామ్యహంతానిగేయానికవిభిర్భువి ॥౨౧॥ అథతేకాలరూపస్యక్షపయిష్ణోరముష్య
వై। అక్షౌహిణీనాంనిధనంద్రక్ష్యామ్యర్జునసారథే ॥౨౨॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనంస్వసంస్థయాసమాప్త
సర్వార్థమమోఘవాంఛితమ్। స్వతేజసానిత్యనివృత్తమాయయాగుణప్రవాహంభగవంతమీమహి॥
౨౩॥ త్వామీశ్వరంస్వాశ్రయమాత్మమాయయావినిర్మితాశేషవిశేషకల్పనమ్।క్రీడార్థమద్యా

వ్యోమాసురవధఘట్టః.

త్తమనుష్యవిగ్రహంనతోస్మిధుర్యంయదువృష్ణిసాత్వతామ్॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకః॥ ఏవంయదుపతింకృష్ణం
భగవత్ప్రవరోమునిః।ప్రణిపత్యాభ్యనుజ్ఞాతోయయౌతద్దర్శనోత్సవః ॥౨౫ ॥ భగవానపిగోవిం
దోహత్వాకేశినమాహవే।పశూంశ్చాపాలయత్పాలైఃప్రీతైర్వ్రజసుఖావహః ॥ ౨౬॥ ఏకదాతేప
శూన్బాలాశ్చారయంతోఽద్రిసానుషు। చక్రుర్నిలాయనక్రీడాంచోరపాలాపదేశతః॥ ౨౭॥తత్రా
సన్కతిచిచ్చోరాఃపాలాశ్చకతిచిన్నృప। మేషాయితాశ్చతత్రైకేవిజహ్రురకుతోభయాః ॥ ౨౮ ॥
మయపుత్రోమహామాయోవ్యోమోగోపాలరూపభృత్। మేషాయితానపోవాహప్రాయశ్చోరా
యితోబహూన్॥ ౨౯॥ గిరిదర్యాంవినిక్షిప్యనీతంనీతంమహాసురః।శిలయాపిదధేద్వారంచతుఃపంచావ

ఘువాంఛితమితి - ననువాంఛాచేత్ - తర్హ్యస్తిదుర్నివారాసంసృతిః-అతఆహ-స్వతేజసేతి-స్వతేజసాచిచ్ఛక్త్యానిత్యనివృత్తోమాయయా
కార్యరూపోగుణప్రవాహోయస్మాత్తం-అతోభగవంతం-నిరతిశయైశ్వర్యం-ఈమహిశరణంప్రజామహే॥౨౩॥ ననుత్రికాలజ్ఞస్త్వం
కథమేతత్ప్రపంచంనజానాసిజానాసిచేత్కథమగుణప్రవాహంబ్రవీషి-తత్రాహ॥ త్వామితి॥ ఈశ్వరంఅన్యస్యవశయితారం-స్వా
శ్రయంఅన్యస్యావశంఅతఆత్మాధీనమాయయావినిర్మితాఅశేషవిశేషామహదాద్యాయాదవాదిరూపాకల్పనాయేనతం-ధుర్యంశ్రే
ష్ఠంనతోస్మీతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥౨౬॥ ప్రాతరేవం కేశివధానంతరం- నారదోక్తమంగీకృత్య-పునస్తథైవపశూంశ్చారయతా-వ్యోమో
ఘాతః- యద్వా- వ్యోమవధఃపూర్వమేవవృత్తోపి - వేషధారివధప్రసంగాదత్రోచ్యతఇతిద్రష్టవ్యం- కేచిత్వనః- శంఖచూడవధా
త్పూర్వమేవపఠంతీత్యాహ॥ఏకదేతి॥ ౨౭॥ ౨౮॥ మయేతి॥మేషవదాచరితాన్- స్వయంచోరవదాచరితస్సన్- అపోవాహఅప
కృష్యనినాయ॥ ౨౯ ॥ గిరీతి॥ పిదధేఛాదితవాన్॥ ౩౦ ॥ తస్యేతి॥ శరణదః ఆశ్రయప్రదః-హరిఃసింహఇవ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ తమితి॥

పశుమారం పశుమారోయథాభవతితథా- అవిశ్వాసమిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ గుహేతి॥ భువిగోపైః స్తూయమానః - ఉపరిస్థైర్మానిక్యైర్దేవై రితి॥ ౩౪॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - సప్తత్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ అష్టత్రింశేయథాధ్యాయస్వక్రూరో గోకులంగతః । తథైవరామకృష్ణాభ్యాంగృహం నీత్వానుసత్కృతః॥ ప్రాతః కేశవధ్యా ధ్యానశ్యాంనిర్గతేముష్ణా । తతోవ్యోమేహతేక్రూరస్స్వయంగోకులమాగమత్ ॥ తదేవంనారదేనకంసవధాదికార్యేవిజ్ఞాపితే - కృష్ణమధురాంగంతుముద్యతోవర్తతే - తదా అక్రూరోపిగోకులమాగమదిత్యాహ॥ అక్రూరోపీతి॥ అపీతిసంభావనాయాం ॥ ౧॥ ౨॥ కిమితి॥ అర్హతే యోగ్యాయ ॥ ౩ ॥ స్వస్యకృష్ణదర్శనే - అసంభవమాశంక్యపునస్సంభావయతిద్వాభ్యాం॥ మమైతదితి ॥ విషయాత్మనః విషయావిష్టచిత్తస్యశూద్రాజ్జన్మయస్య-బ్రహ్మకీర్తనంవేదోచ్చారణంయథేతి ॥ ౪ ॥ మైవమితి॥ యద్వామైవం- కింతు - అధమస్యాపినీచస్యాపి-మమస్యాదేవ-కుతఇత్యతఆహ- హ్రియమాణఃకాలనద్యేతి-అయంభావః-యథానద్యాహ్రియమాణానాంతృణాదీనాం మధ్యే-కశ్చిత్కదాచిత్తరతి-తథాకర్మవశేనకాలేనహ్రియమాణానాంజీవానాంమధ్యేపి- కశ్చిత్తరేదితిసంభవతీతి॥౫॥మమేతి॥అద్య

శేషితాః॥ ౩౦॥ తస్యతత్కర్మవిజ్ఞాయకృష్ణశ్శరణదస్సతామ్ । గోపాన్నయంతంజగ్రాహవృకంహరిరివౌజసా॥ ౩౧॥ సనిజంరూపమాస్థాయగిరీంద్రసదృశంబలీ । ఇచ్ఛన్విమోక్తుమాత్మానంనాశక్నోద్గ్రహణాతురః॥ ౩౨॥ తంనిగృహ్యాచ్యుతోదోర్భ్యాంపాతయిత్వామహీతలే । పశ్యతాందివిదేవానాంపశుమారమమారయత్॥ ౩౩॥ గుహాపిధానంనిర్భిద్యగోపాన్నిస్సార్యకృచ్ఛ్రతః। స్తూయమానస్సురైర్గోపైః ప్రవివేశస్వగోకులమ్॥ ౩౪॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- సప్తత్రింశోధ్యాయః.

శ్రీకృష్ణబలరామానయనార్థమక్రూరస్య నందగోకులప్రవేశఘట్టః.

అక్రూరోపిచతాంరాత్రింమధుపుర్యాంమహామతిః। ఉషిత్వారథమాస్థాయప్రయయౌనందగోకులమ్ ॥ ౧ ॥ గచ్ఛన్పథిమహాభాగోభగవత్యంబుజేక్షణే । భక్తింపరాముపగతఏవమేతదచింతయత్ ॥ ౨ ॥ కింమయాచరితంభద్రంకింతప్తంపరమంతపః । కింవాథాప్యర్హతేదత్తంయద్ద్రక్ష్యామ్యద్యకేశవమ్॥ ౩॥ మమైతద్దుర్లభంమన్యఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్। విషయాత్మనోయథాబ్రహ్మకీర్తనంశూద్రజన్మనః॥ ౪॥ మైవంమమాధమస్యాపిస్యాదేవాచ్యుతదర్శనమ్ । హ్రియమాణఃకాలనద్యాక్వచిత్తరతికశ్చన॥౫॥ మమాద్యామంగళంనష్టంఫలవాంశ్చైవమేభవః। యన్నమస్యేభగవతోయోగిధ్యేయాంఘ్రిపంకజమ్ ॥౬॥ కంసోబతాద్యాకృతమేత్యనుగ్రహంద్రక్ష్యేంఘ్రిపద్మంప్రహితోమునాహరేః। కృతావతారస్యదురత్యయంతమః పూర్వేతరన్యన్నఖమండలత్విషా॥ ౭॥ యదర్చితంబ్రహ్మభవాదిభిస్సురైః శ్రియాచదేవ్యామునిభిస్ససాత్త్వతైః। గోచారణాయానుచరైశ్చరద్వనే యద్గోపికానాంకుచకుంకుమాంకితమ్ ॥ ౮॥ ద్రక్ష్యామినూనంసుకపోలనాసికంస్మితావలోకారుణకంజలోచనమ్ । ముఖంముకుందస్యగుడాలకావృతంప్రదక్షిణంమేప్రచరంత్యమీమృగాః ॥ ౯ ॥ అప్యద్యవిష్ణోర్మనుజత్వమీయుషో భారావతారాయభువోనిజేచ్ఛయా । లావణ్యధామ్నోభవితోపలంభనం

నయాప్రవృత్త్యైవ-మమామంగళంధ్రువంనష్టమేవేత్యజ్ఞాయతే-భవోజన్మచ-సఫలఃజాతమితియత్ -యతః- నమస్యేనమస్కరిష్యామి ॥ అమంగళనాశేసూచనాంతరమాహ ॥ కంసఇతి ॥ బతేత్యాశ్చర్యే - అతిఖలఃకంసోపి- మమాత్యంతమనుగ్రహం - అకృతకృతవాన్ యతోమునాప్రహితోహరేరంఘ్రిపద్మం - ద్రక్ష్యేద్రక్ష్యామీతి - పూర్వేఅంబరీషాదయః - తమఃసంసారమతరన్ తీర్ణాః॥ ౭॥ యదితి॥ అంఘ్రిపద్మంవిశేషయతి బ్రహ్మాదిభిరర్చితమితిపరమైశ్వర్యమాహ- శ్రియాచేతి- సౌభాగ్యాతిశయం- మునిభిర్భక్తిసహితైరితి - పరమపురుషార్థత్వం- గోచారణాయేతి-కృపాళుత్వంయద్గోపికానామితి ప్రేమమాత్రసులభత్వం॥౮॥మనోరథాంతరంకరోతి ద్రక్ష్యామీతి॥ శోభనౌకపోలౌనాసికాచయస్మిన్ తత్ -స్మితసహితఃఅవలోకోయస్మిన్ - అరుణకంజవల్లోచనేయస్మిన్ తచ్చతచ్చ-ముఖం గుడాలకావృతంవక్రకేశావృతం-తదానీమేవశుభసూచకందృష్ట్వా- అతిహృష్యన్నాహ-ప్రదక్షిణమితి॥ ౯॥ పునరప్యన్యచ్చింతయతి అపీతి॥ఈయుషః ప్రాప్తవతః-లావణ్యస్యధామఆశ్రయః- తస్యవిష్ణోః-యద్వా-విష్ణోర్లావణ్యయుక్తంయద్ధామవపుః- తస్యోపలంభనం సందర్శనం- భవితాభవిష్యతి- అపియద్యేవంస్యాత్తర్హి- మహ్యంమమదృశోలోచనస్య - ఫలంనస్యాదితిన- అపితుస్యాదేవేత్యర్థః

౧౦॥ యఈక్షితేతిచతుర్భిః॥ కుతఃకంతత్త్రైవంశంకా- అస్మదాదివదేవకర్తృత్వభోక్తృత్వాదిధర్మైస్తత్రతత్రప్రలీయమానస్యకథం విష్ణుత్వమితి - ఇమామాశంకాంశ్లోకత్రయేణాపాకుర్వంశ్చతుర్థేన తమహంద్రక్ష్యామీతిమనోరథంకరోతి-తథాహి॥ యఇతి॥ యఈక్షితా ఈక్షణమాత్రకర్తా - అసత్సతోఃకార్యకారణయోః - ఈక్షణాదికర్తాపి - అహంరహితఃఅహంకారహీనః- తథా - అపాస్తతమోభిదాభ్రమః- తమస్త్వజ్ఞానం- తతోభిదాభేదః- తతోభ్రమఃఅభినివేశాదిః- అపాస్తాఅపాకృతాస్తమఆదయోయస్మాత్సః- కుత ఏతత్తత్రాహ-స్వతేజసాచిచ్ఛక్త్యా-నిత్యస్వరూపసాక్షాత్కారేణ-తథాపి-స్వమాయయాస్వాధీనమాయయా-తదీయయాతస్యైవేషయా ప్రాణాక్షధీభిస్సహితైః-ఆత్మని ఆత్మని-స్వస్మిన్నేవ-రచితైర్జీవైస్సదనేషుబృందావనతరుషు-గోపీగృహేషుచ-లీలయాకర్మాణికుర్వన్ సక్తవదభీయతేఆభిముఖ్యేనప్రలీయతే॥ ౧౧॥ ననుసర్వదాహంకారరహితస్యాత్మారామస్యలీలాపికుతఇత్యాశంక్యాపరానుగ్రహార్థేత్యాశయేనాహ ॥ యస్యేతి॥ అఖిలానిఅఖిలస్యవా-అమీవహానిపాపానిఘ్నంతీత్యఖిలామీవహాని - తైఃతథాసుమంగలైఃశోభనానిమంగళానియేభ్యస్తైః- గుణాఃకరుణాదయః- కర్మాణిజన్మానిచ- తైర్విమిశ్రాయుక్తావాచః- జగత్ - ప్రాణంతిజీవయంతిశుంభంతిశోభయంతి - పునంతిపవిత్రయంతి - వ్యతిరేకమాహ - యాఇతి - తైర్విరక్తాఃరహితాః - తాస్తుస్వలంకృతాఅపివస్త్రాద్యలంకృతశవవచ్ఛోభమానాః-మతాఃసతాంసమ్మతాః॥౧౨॥ సఇతి॥ స్వయంరచితాన్- సేతూన్ వర్ణాశ్రమధర్మాన్- పాలయితామరవర్యా

మహ్యంననస్యాఫలమంజసాదృశః॥ ౧౦ ॥ యఈక్షితాహంరహితోప్యసత్సతోస్స్వతేజసాపాస్తతమోభిదాభ్రమః। స్వమాయయాత్మన్రచితైస్తదీక్షయా ప్రాణాక్షధీభిస్సదనేష్వభీయతే॥ ౧౧॥ యస్యాఖిలామీవహభిస్సుమంగలైర్వాచోవిమిశ్రా గుణకర్మజన్మభిః। ప్రాణంతిశుంభంతి పునంతివై జగద్యాస్తద్విరక్తాశ్శవశోభనామతాః ॥ ౧౨॥ సచావతీర్ణఃకిలసాత్త్వతాన్వయేస్వసేతుపాలామరవర్యశర్మకృత్। యశోవితన్వన్వ్రజఆస్తఈశ్వరోగాయంతిదేవాయదశేషమంగళమ్॥౧౩॥ తంత్వద్యనూనంమహతాంగతింగురుం త్రైలోక్యకాంతందృశిమన్మహోత్సవమ్। రూపందధానంశ్రియఈప్సితాస్పదంద్రక్ష్యేమమాసన్నుషసస్సుదర్శనాః॥ ౧౪ ॥ అథావతీర్ణస్సదీశయోరథాత్ప్రధానపుంసోశ్చరణంస్వలబ్ధయే। ధియాధృతంయోగిభిరప్యహంధ్రువంనమస్యఆభ్యాంచసఖీన్వనౌకసః॥ ౧౫ ॥ అప్యంఘ్రిమూలేపతితస్యమేవిభుశ్శిరస్యధాస్యన్నిజహస్తపంకజమ్। దత్తాభయంకాలభుజంగరంహసాప్రోద్వేజితానాంశరణైషిణాం నృణామ్ ॥ ౧౬॥ సమర్హణంయత్రవిధాయకౌశికస్తథాబలిశ్చాపజగత్త్రయేంద్రతామ్। యద్వావిహారేవ్రజయోషితాంశ్రమంస్పర్శేనసౌగంధికగంధ్యపానుదత్ ॥ ౧౭ ॥ నమయ్యుపైష్యత్యరిబుద్ధిమచ్యుతఃకంసస్యభృత్యఃప్రహితోపివిశ్వదృక్। యోంతర్బహిశ్చేతసఏతదీహితంక్షేత్రజ్ఞఈక్షత్యమలేనచక్షుషా॥౧౮ ॥ ....
అప్యంఘ్రిమూలేవహితంకృతాంజలింమామీక్షితాసస్మితయార్ద్రయాదృశా। సపద్యపధ్వస్తసమస్త

కౌంసుఖకర్తాసన్నవతీర్ణః - యత్ యశః॥ ౧౩॥ తమితి॥ త్రైలోక్యఏకమేవకాంతం - దృశిదృష్టౌ - తద్వతాంమహానుత్సవోయస్మాత్ - యద్వా- మహానుత్సవఏవ - శ్రియాఈప్సితమాస్పదం - ఏవంభూతంరూపంశ్రీమూర్తిందధానం - తమాశ్వరంద్రక్ష్యామీతి- అత్రలింగం - ఉషసఃప్రభాతసమయాః - సుదర్శనాఃసుఖంప్రభాతాగజన్యః-శుభసూచకాబభూవురిత్యర్థః॥ ౧౪॥ అథేతి॥ కించ- అథదర్శనానంతరం - సపదితత్క్షణమేవ - రథాదవతీర్ణస్సన్ - ప్రధానయోఃపురుషయోఃరామకృష్ణయోః-చరణంయోగిభిరప్యాత్మలాభాయకేవలంధియైవధృతం - సాష్టాంగంనమస్యామి - ఆభ్యాంసహవనౌకసఃసఖీన్గోపాంశ్చనమస్యామీతి॥ ౧౫ ॥ అపీతి ॥ కించ- అధాస్యత్ ఆధాస్యతి-తద్విభావయతి- దత్తాభయమితిసార్థేన॥౧౬॥సమర్హణమితి॥ బలినాతావత్సదత్రయపరిమితభూదానసమయే-తస్యహస్తేఉదకంనిహితం-కౌశికఇంద్రః-తేనాపికదాచిత్కించిన్నిహితమితిజ్ఞాతవ్యం- ముముక్షూణాంసంసారభయనివర్తకంసకామానామభ్యుదయప్రదంచేత్యుక్తం-అనురక్తానాంపరమసుఖదంచేత్యాహ-యద్వేతి- వాశబ్దోవితర్కే- విహారేరాసక్రీడాయాం- సౌగంధికస్యగంధఇవగంధోయస్యతత్సౌగంధికగంధి॥ ౧౭॥ ఏవంపరమానుగ్రహంసంభావ్య - పునరప్యసంభవమాశంక్యపరిహరతి॥ నేతి॥ యద్యప్యహంకంసేనప్రహితః-అతస్తస్యదూతః - తథాపి - మయిఅరిరయమితిబుద్ధింనోపైష్యతినకరిష్యతీత్యర్థః- యతః-విశ్వదృక్సర్వజ్ఞః- అతోపమచేతసః- అంతశ్చబహిశ్చ- యదీహితంచేష్టితంఏతద్యఃక్షేత్రజ్ఞః - అంతర్యామీ-నిత్యజ్ఞానేనేక్షతే - అయంభావః-చేతసోబహిరేవకంసమనువర్తేఅంతస్తుకృష్ణమేవతదేవతదస్యాహృదిస్థోజానాతీతి-యద్వా-ఏతస్యజగతఃసాక్షీతి-అతః॥౧౮॥

అపీతి ॥ అపియది - అంఘ్రిమూలేచరణోపాంతే - అవహితంసంయతం - కృపామృతేన ఆర్ద్రయాదృశా - మాం ఈక్షితాద్రక్ష్యతి - సపద్యేవవినష్టాఖిలకిల్బిషఃపరాంముదం - వోఢాప్రాప్స్యామీతి ॥ ౧౯ ॥ సుహృదితి ॥ అథమాంపరిరప్స్యతే ఆలింగిష్యతి యదాతదైవమేఆత్మా దేహః - తీర్థీక్రియతేఅతిపవిత్రీకరిష్యతే - ఉచ్ఛ్వసితిశ్లథోభవిష్యతి - అతోదేహాత్ ॥ ౨౦ ॥ లబ్ధేతి ॥ తత్త్వతాతేతి - తదాజన్మభృతఃసఫలజన్మానః - అన్యథా- తజ్జన్మైవనభవతీత్యాహ - మహీయసేతి - మహీయసాకృష్ణేనయోనాదృతః - తస్య జన్మధిక్ - అముష్యజంతోః ॥ ౨౧ ॥ నను - సుహృదాదిషు పరిష్వంగసంప్రశ్నాదయోజీవధర్మాః- కథమీశ్వరేసంగచ్ఛంతే - ఆహ ॥ నేతి ॥ దయితః ప్రియః- తద్విపరీతో ప్రియః- సుహృత్తమోహితః - తద్విపరీతోద్వేష్యః - ఏతత్పక్షద్వయాతిరిక్తః ఉపేక్ష్యఇతి - తథాపిభక్తాన్ భక్తాన్ భజతే- తత్రచ - యేయథాభక్తాఃతాన్తథాభజతే॥శ్లో॥యేయథామాంప్రపద్యంతేతాంస్తథైవభజా మ్యహమితిభగవద్వచనాత్ -అవిషమత్వేపిభక్తైర్భ్యఏవఫలందదాతీత్యత్రదృష్టాంతః- యద్వత్సురద్రుమఇతి ॥ ౨౨ ॥ కిమితి ॥ యాంజలిఃకరిష్యతే- తస్మిన్నేవగృహీతంమాం- ఆప్తానిసమస్తాన్యర్ఘ్యపాద్యాదిసత్కృతానియేన- తంమాం ॥ ౨౩ ॥ ఇతీతి॥ సకు

కిల్బిషో వోఢాముదంవీత విశంకఊర్జితామ్ ॥ ౧౯ ॥ సుహృత్తమంజ్ఞాతిమనన్యదైవతందోర్భ్యాం బృహద్భ్యాంపరిరప్స్యతేథమామ్। ఆత్మాహితీర్థీక్రియతేతదైవమేబంధశ్చకర్మాత్మకఉచ్ఛ్వసిత్యతః ॥ ౨౦ ॥ లబ్ధాంగసంగంప్రణతంకృతాంజలింమాంవక్ష్యతే క్రూరతతేత్యురుశ్రవాః। తదావయంజన్మభృతోమహీయసానైవాదృతోయోధిగమస్యజన్మతత్ ॥ ౨౧ ॥ నతస్య కశ్చిద్దయితస్సుహృత్తమోనచాప్రియోద్వేష్యఉపేక్ష్య ఏవవా। తథాపిభక్తాన్భజతేయథాతథాసురద్రుమోయద్వదుపాశ్రితార్థదః॥ ౨౨॥ కింవాగ్రజోమావనతంయదూత్తమఃస్మయన్పరిష్వజ్యగృహీతమంజలౌ। గృహంప్రవేశ్యాప్తసమస్తసత్కృతంసంప్రక్ష్యతేకంసకృతంస్వబంధుషు॥ ౨౩॥ శ్రీశుకః॥ ఇతిసంచింతయన్కృష్ణంశ్వఫల్కతనయోధ్వని। రథేనగోకులంప్రాప్తస్సూర్యశ్చాస్తగిరింనృప ॥ ౨౪ ॥ పదానితస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః। దదర్శగోష్ఠేక్షితికౌతుకానివిలక్షితాన్యబ్జయవాంకుశాద్యైః ॥౨౫॥ తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసంభ్రమఃప్రేమ్ణోర్ధ్వరోమాశ్రుకలాకులేక్షణః। రథాదవస్కంద్యసతేష్వచేష్టతప్రభోరమూన్యంఘ్రిరజాంస్యహోఇతి ॥ ౨౬॥ దేహంభృతామియానర్థోహిత్వాదంభంభయంశుచమ్। సందేశాద్యోహరేర్లింగదర్శనశ్రవణాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ చిరమావేష్ట్యచోత్థాయరథమారుహ్యవేగతః। క్వతిష్ఠతిగవేశానఃకృష్ణోరామఇతిబ్రువన్॥ ౨౮ ॥ గోష్ఠమధ్యేతిశ్రుత్వాతరుస్థైగోపదారకైః। కృష్ణసందర్శనాకాంక్షీప్రకాశేసవితుస్సతి ॥ ౨౯ ॥ దదర్శరామంకృష్ణంచవ్రజేగోదోహనంగతౌ।పీతనీలాంబరధరౌశరదంబురుహేక్షణౌ॥ ౩౦॥ కిశోరౌశ్యామలశ్వేతౌశ్రీనికేతౌబృహద్భుజౌ। సుముఖౌసుందరవరౌబాలద్విరదవిక్రమౌ॥ ౩౧॥ ధ్వజవజ్రాంకుశాంభోజైశ్చిహ్నితైరంఘ్రిభిర్వ్రజమ్। శోభయంతౌమహాత్మానౌసానుక్రోశస్మితేక్షణౌ॥ ౩౨ ॥ ఉదారరుచిరక్రీడౌస్రగ్విణౌవనమాలినౌ। పుణ్యగంధానులిప్తాంగౌస్నాతౌవిరజవాససౌ ॥ ౩౩॥ ప్రధానపురు

ర్యామపిసవేద - తథాపి - రథేనప్రాప్తఇతి॥ ౨౪॥ పదానీతి ॥ అఖిలైర్లోకపాలైః - కిరీటేషుజుష్టాః అమలాః పాదరేణవోయస్య - క్షితికౌతుకానిక్షితేరలంకారరూపాణి॥ ౨౫॥ తదితి॥ తద్దర్శనేనయఆహ్లాదః- తేనవివృద్ధఃసంభ్రమోయస్యసః - ప్రేమ్ణోర్ధ్వ రోమాణియస్యసః - అశ్రుకలాంకలాభిః లేశైః ఆకులేఈక్షణేయస్యసః - అవస్కంద్యావప్లుత్య- తేషుపదేష్వచేష్టతవ్యలుంఠత్ - అహో ఇతిదుర్లభతాంభావయన్ ॥ ౨౬॥ నను కిమర్థమేవంవ్యలుంఠత్ - నాస్తి ప్రేమసంభ్రమేఫలోద్దేశఇత్యాహ ॥ దేహమితి॥ దేహ భాజామేతావానేవపురుషార్థః - కంసస్యసందేశాదారభ్యహరేర్లింగదర్శనశ్రవణాదిభిర్యోయమక్రూరస్యవర్ణిత ఇతిసం అత్యుఃయస్యార్థస్యసః - యావానక్రూరస్యజాతఇతివా॥ ౨౭ ॥ ౨౮॥ ౨౯॥ దదర్శేతి॥ తతః - కృష్ణంరామంచదదర్శ - గావో దుహ్యంతేఅస్మిన్నితిగోదోహనంతత్స్థానం - గతౌప్రాప్తౌ॥ ౩౦॥ ౩౧ ॥ ధ్వజేతి॥ అనుక్రోశఃఅనుకంపా - తద్విలసితస్మితయుక్తమీక్షణంయయోస్తౌ॥ ౩౨॥ ఉదారేతి॥ ఉదారారుచిరాక్రీడాయయోస్తౌ - స్రగ్విణౌరత్నస్రగ్భిరలంకృతౌ॥ ౩౩॥ ప్రధానేతి॥ ప్రధానభూతౌపురుషౌ- ప్రకృతపురుషాత్మకౌవా- కుతః- ఆద్యౌ - తదపికుతః - జగద్ధేతూ - అతఏవ-జగత్పతీ- విపరీతోవాచతుర్ణాంపదానాం

షు హేతుమద్భావః - జగత్యర్థే-పృథివ్యాః భారాపనయనాయ - స్వాంశేన మూర్తిభేదేన- బలకేశవౌ సన్తౌ ॥ ౩౪ ॥ దిశ ఇతి ॥ స్వప్రభయా వితిమిరా దిశః కుర్వాణౌ- కనకాచితౌ సువర్ణవ్యాప్తౌ ఇతి సాలంకారయోః శైలసాదృశ్యార్థముక్తం ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ భగవదితి ॥ భగవద్దర్శనాహ్లాదేన యద్బాష్పం- తేన పర్యాకులే ఈక్షణే యస్య సః - పులకైరాచితం వ్యాప్తం అంగం యస్య సః - స్వాఖ్యానే అక్రూరోఽహం నమస్కరోమీతి కథనే నాశకోన్నృప ॥ ౩౭ ॥ భగవానితి ॥ అభిప్రేత్య అక్రూరోఽయమేతదర్థమాగత ఇతి జ్ఞాత్వా - కంసహననసామర్థ్యం ద్యోతయన్నివ- రథాంగేన చక్రేణాంకితో యః పాణిః తేనాభ్యుపాకృష్య తమాలింగితవాన్ ॥ ౩౮ ॥ సంకర్షణ ఇతి ॥ పాణీ అంజలిరూపేణ సంహతావేవ-గృహీత్వా ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ మధుపర్క ఏవార్హణః అర్హణం పూజా-తస్మిన్ యాయదుచితముపహరణం - ఆహరత్ ఆనీయ సమర్పితవానిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ పప్రచ్ఛేతి ॥ సత్కృతం సమ్మానితం - నిరనుగ్రహే క్రూరే- కథం కేన ప్రకారేణ - స్థ జీవథేత్యర్థః - సౌనః పశుఘాతీ- స ఏవ పాలకో యేషాం అవీనాం మేషాణాం- త ఇవ- తత్తుల్యా ఇత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ నిరనుగ్రహ

షావాద్యౌ జగద్ధేతూ జగత్పతీ । అవతీర్ణౌ జగత్యర్థే స్వాంశేన బలకేశవౌ ॥ ౩౪ ॥ దిశో వితిమిరా రాజన్ కుర్వాణౌ ప్రభయా స్వయా । యథా మారకతః శైలో రౌప్యశ్చ కనకాచితౌ ॥ ౩౫ ॥ రథాత్తూర్ణమవప్లుత్య సోఽక్రూరః స్నేహవిహ్వలః । పపాత చరణోపాన్తే దణ్డవద్రామకృష్ణయోః ॥ ౩౬ ॥ భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః । పులకాచితాంగ ఔత్కణ్ఠ్యాత్స్వాఖ్యానే నాశకన్నృప ॥ ౩౭ ॥ భగవాంస్తమభిప్రేత్య రథాంగాంకితపాణినా । పరిరేభేఽభ్యుపాకృష్య ప్రీతః ప్రణతవత్సలః ॥ ౩౮ ॥ సంకర్షణశ్చ ప్రణతముపగూహ్య మహామనాః । గృహీత్వా పాణినా పాణీ అనయత్సానుజో గృహమ్ ॥ ౩౯ ॥ పృష్ట్వాథ స్వాగతం తస్మై నివేద్య చ వరాసనమ్ । ప్రక్షాల్య విధివత్పాదౌ మధుపర్కార్హణమాహరత్ ॥ ౪౦ ॥ నివేద్య గాం చాతిథయే సంవాహ్య శ్రాన్తమాదృతః । అన్నం బహుగుణం మేధ్యం శ్రద్ధయోపాహరత్ప్రభుః ॥ ౪౧ ॥ తస్మై భుక్తవతే ప్రీత్యా రామః పరమధర్మవిత్ । ముఖవాసైర్గన్ధమాల్యైః పరాం ప్రీతిం వ్యధాత్పునః ॥ ౪౨ ॥ పప్రచ్ఛ సత్కృతం నన్దః కథం స్థ నిరనుగ్రహే । కంసే జీవతి దాశార్హ సౌనపాలా ఇవావయః ॥ ౪౩ ॥ యోఽవధీత్స్వస్వసుస్తోకాన్ క్రోశన్త్యా అసుతృప్ఖలః । కిం ను స్విత్తత్ప్రజానాం వః కుశలం విమృశామహే ॥ ౪౪ ॥ ఇత్థం సూనృతయా వాచా నన్దేన సుసభాజితః । అక్రూరః పరిపృష్టేన జహావధ్వపరిశ్రమమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కన్ధే - అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

శ్రీశుకః ॥ సుఖోపవిష్టః పర్యంకే రామకృష్ణోరుమానితః । లేభే మనోరథాన్ సర్వాన్ పథి యాన్ స చకార హ ॥ ౧ ॥ కిమలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనే । తథాపి తత్పరా రాజన్న హి వాఞ్ఛన్తి కిఞ్చన ॥ ౨ ॥ సాయన్తనాశనం కృత్వా భగవాన్ దేవకీసుతః । సుహృత్సు వృత్తం కంసస్య పప్రచ్ఛాన్యచ్చికీర్షితమ్ ॥ ౩ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ తాత సౌమ్యాగతః కచ్చిత్స్వాగతం భద్రమస్తు వః । అపి స్వజ్ఞాతిబన్ధూనామనమీవమనామయమ్ ॥ ౪ ॥ కిం ను నః కుశలం పృచ్ఛే ఏధమానే కులామయే । కంసే మాతులనామ్న్యంగ స్వానాం నస్తత్ప్రజాసు చ ॥ ౫ ॥ అహో అస్మదభూద్భూరి పిత్రోర్వృజినమార్యయోః । యద్ధేతోః పుత్రమ

తామాహ ॥ యోఽవధీదితి ॥ తోకాన్ తోకాని - అసుతృప్ అసూనేవ తర్పయతీతి యః - అతః ఖలః - తస్య కంసస్య ప్రజానాం - హే అక్రూర- ఏషాం జీవనమాత్రమపి దుర్లభం తేషాం వః- కిం ను కుశలం విచారయామ ఇతి ॥ ౪౪ ॥ ఇత్థమితి ॥ మధురయా వాచా- ఇత్థం సత్కృతః తదైవ వాచా పరిపృష్టేన ప్రశ్నేన- అధ్వపరిశ్రమం సంసారశ్రమం ॥ ౪౫ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- అష్టత్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. శ్లో ॥ నవత్రింశే పురీం గచ్ఛత్యచ్యుతే గోపికోక్తయః । అక్రూరేణాథ కాలింద్యాం విష్ణులోకస్య దర్శనమ్ ॥ భక్తానాం మనోరథాః సత్యా భవన్తీతి ద్యోతయన్నాహ ॥ సుఖోపవిష్ట ఇతి ॥ రామకృష్ణాభ్యాం ఉరు అధికం మానితః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ తాతేతి ॥ హే తాత హే సౌమ్య- స్వాగతం యథా తథా ఆగతః - స్వజ్ఞాతిబన్ధూనాం స్వే సుహృదః - జ్ఞాతయః - సపిండాః - బంధవః అసపిండాః సంబంధినః - తేషామపి కిం అనమీవం అపాపం - అదుఃఖం సుఖమితి యావత్ - అనామయమారోగ్యం ॥ ౪ ॥ ఏవం ప్రశ్నోఽపి మమ నాతీవ సంగత ఇత్యాహ ॥ కిన్న ఇతి ॥ అంగ హే అక్రూర- పృచ్ఛే పృచ్ఛామి- నః అస్మాకం కులస్యామయరోగే- నః మాతుల ఇతి నామ యస్య తస్మిన్- నః స్వానాం జ్ఞాతీనాం- తస్య త

జాగుచ॥౫॥ అహో ఇతి॥ అస్మత్ అస్మన్నిమిత్తం - వృజినం దుఃఖం - ఆర్యయోః నిరపరాధయోః - యద్ధేతోః యో హమే వపాత్స్య
స్మాత్॥౬॥ దిష్ట్యేతి॥ హే సౌమ్య స్వానాం వో దర్శనం - అద్య మమ సంజాతం దిష్ట్యా భద్రం॥౭॥ పృష్ట ఇతి॥ మాధవః మధో వంశ
జః॥౮॥ యదితి॥ యః ధనుర్మఖాఖ్యః దూతసందేశో యస్య - యదర్థం చాణూరాదిభిః ఘాతనార్థం - అస్య కృష్ణస్య - స్వజన్మ కృష్ణజన్మ
ఆనకదుందుభేస్సకాశాత్॥౯॥ శ్రుత్వేతి॥ విజజ్ఞతుః విశేషేణ జ్ఞాపయామాసతుః॥౧౦॥ గోపానితి॥ సోపి నందోపి - గోపాన్ సమాది
శత్ - తదేవ దర్శయతి గృహ్యతామిత్యాదినా - గోరసః క్షీరాదిః - ఉపాయనాని ఉత్తమవస్తూని॥౧౧॥ యాస్యామ ఇతి॥ రసాన్ క్షీరా
దీన్ - శబ్దశ్చ తేనేదం సూచయతి - అచికిత్స్యరోగస్య చికిత్సార్థం శ్రీకృష్ణజన్మ రసాన్ దాస్యామ ఇతి॥౧౨॥ ఏవమితి॥ క్షత్త్రా ప్రతి
జరక్షాధికృతేన - ఆఘోషయత్ సర్వలోకఘోషితవాన్ - తాః కృష్ణైకజీవనాః గోప్యః - తత్తదా - ఆక్రూరమాగతముపశ్రుత్యే
౧౩॥ వ్యథాలింగాన్యాహ పంచభిః॥ కాశ్చిదితి॥ తేన శ్రవణేన కృతో హృత్తాపః - తేన యః శ్వాసస్తేన మ్లానా ముఖశ్రీర్యాసాం తాః
బభూవురితి దుకూలాని చ వలయాని చ కేశగ్రంథయశ్చ - స్రంసంతో దుకూలాదయో యాసాం తథాభూతాః - కాశ్చన బభూవురిత్యర్థః॥౧౪॥

రణం యద్ధిలోర్బంధనం తయోః॥౬॥ దిష్ట్యాద్య దర్శనం స్వానాం మమ వస్సౌమ్య కాంక్షితమ్ । సంజాతం వర్ణ్యతాం తాత తవాగమనకారణమ్॥౭॥ శ్రీశుకః॥ పృష్టో భగవతా సర్వం వర్ణయామాస మాధవః । వైరానుబంధం యదుషు వసుదేవవధోద్యమమ్॥౮॥ యత్సందేశో యదర్థం వా దూతస్సంప్రేషితస్స్వయమ్ । యదుక్తం నారదేనాస్య స్వజన్మానకదుందుభేః॥౯॥ శ్రుత్వాక్రూరవచః కృష్ణో బలశ్చ పరవీరహా । ప్రహస్య నందం పితరం రాజ్ఞోద్దిష్టం విజజ్ఞతుః॥౧౦॥ గోపాన్ సమాదిశత్సోపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః । ఉపాయనాని గృహ్ణీధ్వం యుజ్యంతాం శకటాని చ॥౧౧॥ యాస్యామశ్శ్వో మధుపురీం దాస్యామో నృపతే రసాన్ । ద్రక్ష్యామస్సుమహత్పర్వ యాంతి జానపదాః కిల॥౧౨॥ శుకః॥ ఏవమాఘోషయత్క్షత్త్రా నందగోపస్స్వగోకులే । గోప్యస్తాస్తదుపశ్రుత్య బభూవుర్వ్యథితా నృప॥ రామకృష్ణౌ పురీం నేతుమక్రూరం వ్రజమాగతమ్॥౧౩॥ కాశ్చిత్తత్కృతహృత్తాపశ్వాసమ్లానముఖశ్రియః । స్రంసద్దుకూలవలయకేశబంధాశ్చ కాశ్చన॥౧౪॥ అన్యాశ్చ తదనుధ్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః । నాభ్యజానన్నిమం లోకమాత్మలోకం గతా ఇవ॥౧౫॥ స్మరంత్యశ్చాపరాశ్శౌరేరనురాగస్మితేరితాః । హృదిస్పృశశ్చిత్రపదా గిరస్సంముముహుః స్త్రియః॥౧౬॥ గతిం సులలితాం చేష్టాం స్నిగ్ధహాసావలోకనమ్ । శోకాపహాని కర్మాణి ప్రోద్దామచరితాని చ॥౧౭॥ చింతయంత్యో ముకుందస్య భీతా విరహకాతరాః । సమేతాస్సంఘశః ప్రోచురశ్రుముఖ్యోచ్యుతాశయాః॥౧౮॥ గోప్యః॥ అహో విధాతస్తవ న క్వచిద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః । తాంశ్చాకృతార్థాన్ వియునంక్ష్యపార్థకం విచేష్టితం తేర్భకచేష్టితం యథా॥౧౯॥ యస్త్వం ప్రదర్శ్యాసితకుంతలావృతం ముకుందవక్త్రం సుకపోలమున్నసమ్ । శోకాపనోదస్మితలేశసుందరం కరోషి పారోక్ష్యమసాధు తే కృతమ్॥౨౦॥ క్రూరస్త్వమక్రూరసమాఖ్యయా స్మ నశ్చక్షుర్హి దత్తం హరసే బతాజ్ఞవత్ । యేనైకదేశేఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయమద్రా

అన్యా ఇతి॥ తస్య శ్రీకృష్ణస్యానుధ్యానేన నివృత్తా అశేషాశ్చక్షురాదివృత్తయో యాసాం తాః - ఇమం లోకం - దేహమపి - న జానంతి స్మ మ
త్తా ఇవేతి॥౧౫॥ స్మరంత్య ఇతి॥ అపరాః స్త్రియః - శౌరేర్గిరః స్మరంత్యః - సంముముహుః - కథంభూతాః - అనురాగేణ యత్స్మి
తం తేన ఈరితాః హృదిస్పృశంతీతి హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాః - చిత్రాణి పదాని యాసు తాః॥౧౬॥౧౭॥ చింతయంత్య ఇతి॥ విరహ
కాతరాః విహ్వలాః - అచ్యుతే ఆశయః చిత్తం యాసాం తాః॥౧౮॥ కృష్ణసంగతిం విధాయ విఘటయతీతి విధాతారం ప్రత్యేవమాక్రో
శంత్య ఆహుః॥ అహో ఇతి॥ మైత్ర్యా స్నేహితాచరణేన - ప్రణయేన స్నేహేన చ - అకృతార్థాన్ అప్రాప్తభోగానపి - తాన్ వియునం
క్షి వియోజయసి - తస్మాత్ తావద్దయా బాలిశోపి త్వమిత్యాహుః అపార్థకమితి॥౧౯॥ విగర్హితం చేతవేదం కర్మేత్యాహుః॥ యస్త్వమి
తి॥ శోకమపనుదతీతి శోకాపనోదః - స చాసౌ స్మితలేశశ్చ - మందహాసః - తేన సుందరం ముకుందస్య వక్త్రం - సకృత్ప్రదర్శ్య పున
స్తస్య పారోక్ష్యమదృశ్యతాం కరోషి - అతస్తవ కృతం కర్మ అసాధు నింద్యమిత్యర్థః॥౨౦॥ కించ దత్తాపహారిత్వేనాతిక్రూరస్త్వమిత్యా
హుః॥ క్రూర ఇతి॥ నన్వక్రూరో హరతి నాహమితి చేదత ఆహుః - అక్రూరసమాఖ్యయేతి - నహ్యేవం కర్తుమన్యః ప్రభవతి - అతో
మాంతరేణ స్థితస్త్వమేవాగతోసి - కృష్ణం హరామి న యుష్మచ్చక్షురితి చేత్ - న - యేన త్వద్దత్తేన చక్షుషా - మధుద్విషః - అఖిలదే

త్రవక్త్రాదౌ- త్వదీయంసమగ్రంసృష్టిసైపుణ్యమద్రాక్ష్మదృష్టవత్యోవయం- తచ్చక్షుః-అయంభావః-తవసర్వాంగరహస్యమస్మా
భిర్జ్ఞాతమితిఅమర్షేణైవకృష్ణంవియోజయస్యస్మానంధీకరోషీతి॥ ౧౧॥ విధాతారంవిహాయపరస్పరమాహుః॥ సనందసూనురితి॥ వ
తతిఖేదే-క్షణభంగం అస్థిరం-సౌహృదంయస్యసః-గేహాదీన్ విహాయ-అద్ధాసాక్షాత్-తస్మైవదాస్యముపాగతాః-స్వకృతాను
రాగతత్కృతైసైవస్మితాదినాపరవశా అపి-నః అస్మాన్నసమీక్షతే-నవంనవంప్రియంయస్యసః అతఏవనంనివారయామఇతిభావః॥
౧౨॥ సేర్ష్యమాహుః॥ సుఖమితి॥ వ్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్య-ముఖంపాస్యంతి ఆదరేణద్రక్ష్యంతికథంభూతం-అపాంగేననేత్రాం
తేనోత్కలితంఉజ్జృంభితంస్మితమేవఆసవోయస్మిన్-తత్-యద్వా-అపాంగోత్కలితస్మితేనాసవరూపంయస్మిన్-తత్పానంముఖ్యా
మేవసంభావయంతి ॥ ౧౩ ॥ నసుద్విత్రాణిదినానితథాభవతునామ-తథాప్యస్మత్స్నేహాకృష్టఃపిత్రాదిభిశ్చపరావర్తితఆగమిష్య
తీత్యాశంక్యాహుః॥ తాసామితి॥ హే అబలాః-తాసాంమధువన్మంజుభిర్భాషితైర్వశీకృతచిత్తః-తథా-తాసాంసలజ్జస్మితైర్విభ్ర
మైర్భ్రామకైః-పరవాన్-పిత్రాదిపరతంత్రోపి-యద్వా-ప్రజైపరైఅన్యైబంధవఃసంతియస్యసతథామనస్వీధీరోపి-గ్రామ్యాఅ
విదగ్ధాఃనఃకథంప్రతియాస్యతెప్రత్యేష్యతినకథంచిదిత్యర్థః॥ ౧౪ ॥ కించ-అస్మదుత్సవభాజోన్యా ఏవాద్యభవిష్యంతీత్యాహుః॥
అద్యేతి॥ తత్రపురే-దాశార్హాదీనాందృశః దృష్టేః-మహానుత్సవోభవిష్యతిభవిష్యతి-యేదేవకీసుతంద్రక్ష్యంతి-తథాయేచాన్యేత్ర

త్స్మవయంమధుద్విషః ॥ ౧౧ ॥ సనందసూనుఃక్షణభంగసౌహృదస్సమీక్షతే నస్స్వకృతాతురాబత । వి
హాయగేహాన్స్వజనాన్సుతాన్పతీంస్తద్దాస్యమద్ధోపగతానవప్రియః ॥ ౧౨ ॥ సుఖంప్రభాతార
జనీయమాశిషస్సత్యాబభూవుఃపురయోషితాంధ్రువమ్। యాస్సంప్రవిష్టస్యముఖంవ్రజస్పతేఃపాస్యం
త్యపాంగోత్కలితస్మితాసవమ్॥ ౧౩॥ తాసాంముకుందోమధుమంజుభాషితైర్గృహీతచిత్తఃపరవాన్
మనస్వ్యపి। కథంపునర్నఃప్రతియాస్యతేబలా గ్రామ్యాస్సలజ్జస్మితవిభ్రమైర్భ్రమన్॥ ౧౪॥ అద్య
ధ్రువంతత్రదృశోభవిష్యతే దాశార్హభోజాంధకవృష్ణిసాత్వతామ్। మహోత్సవః శ్రీరమ
ణంగుణాస్పదంద్రక్ష్యంతియేచాధ్వనిదేవకీసుతమ్॥ ౧౫ ॥ మైతద్విధస్యాకరుణస్యనామభూదక్రూర
ఇత్యేతదతీవదారుణః। యోసావనాశ్వాస్యసుదుఃఖితంజనంప్రియాత్ప్రియంనేష్యతిపారమధ్వనః॥
౧౬॥ అనార్ద్రధీరేషసమాస్థితోరథంతమన్వమీచత్వరయంతిదుర్మదాః। గోపాఅనోభిఃస్థవిరైరు
పేక్షితందైవంచనోద్యప్రతికూలమీహతే ॥ ౧౭ ॥ నివారయామస్సముపేత్యమాధవంకింనోకరి
ష్యన్కులవృద్ధబాంధవాః। ముకుందసంగాన్నిమిషార్ధదుస్త్యజాద్దైవేనవిధ్వంసితదీనచేతసామ్॥ ౧౮ ॥
యస్యానురాగలలితస్మితవల్గుమంత్రలీలావలోకపరిరంభణరాసగోష్ఠ్యామ్। నీతాస్స్మనఃక్షణమివ
క్షణదావినాతంగోప్యఃకథన్వతితరేమతమోదురంతమ్ ॥ ౧౯ ॥ యోహ్నఃక్షయేవ్రజమనంతసఖఃప
రీతోగోపైర్విశన్ఖురరజశ్ఛురితాలకస్రక్। వేణుంక్వణన్స్మితకటాక్షనిరీక్షణేనచిత్తంక్షిణోతితమృతే

ధ్వనిగచ్ఛంతంద్రక్ష్యంతి-తేషామపిదృశోభవిష్యతీతి-యద్వా-దృశఇతిద్వితీయా--తేషాందృశోనేత్రాణిమహానుత్సవఃభవిష్యతేప్రా
ప్స్యతి-ప్రాప్త్యర్థస్యభవతేరాత్మనేపదిత్వాత్॥ ౧౫ ॥ అక్రూరంశపంత్యఆహుః॥ మేతి॥ ఏవంవిధావిధానంకర్మయస్య అత
ఏవనిష్కృపస్యాక్రూరఇతిశోభనంనామమాభూత్-తత్రహేతుః-అతీవదారుణఇత్యాది-ప్రియాత్ప్రాణాదపిప్రియతరంకృష్ణం-అ
ధ్వనఃపారంఅస్మద్దృగ్గోచరత్వాదతిదూరదేశంనేష్యతి॥ ౧౬॥ అహోధిగస్మజ్జీవితమిత్యాహుః॥ అనార్ద్రధీరితి॥ అనార్ద్రాకఠి
నాధీర్యస్యసః-తావదేవకృష్ణోరథమారూఢః-అస్యావినయమాలక్ష్య-స్థవిరైశ్చోపేక్షితం-తేనసనివారయంతీత్యర్థః- కించదైవతం
చేతి-అయంభావః-యద్యస్మాకందైవమనుకూలంభవేత్తర్హివిఘ్నః కశ్చిదేతేషాంమధ్యప్రతిహన్యేత-అతస్మద్భాగ్యాపాతోవా
భవేత్-అన్యద్వాకించిదనిష్టంస్యాత్-నతుకించిదస్తీతి॥ ౧౭॥ పరస్పరంసంమంత్ర్యసాహసమధిరుహ్యాహుః॥ నివారయామఇతి॥ అత
ఏవాస్మాకంకింకరిష్యంతి-నిమిషార్ధదుస్త్యజాన్ముకుందసంగాద్విధ్వంసితానివియోజితాని-అతఏవదీనానిచేతాంసియాసాంతాసాం-ఏ
వంభూతానామస్మాకంసమృత్యోర్భయమిత్యర్థః॥ ౧౮॥ ....
ఇతోపికారణాదేవ-అవశ్యంసాహసమేవాలంబనీయమిత్యాహుః॥ యస్యేతి॥ హేగోప్యః- యస్యలలితం-స్మితం-వల్గు-మంత్ర
శ్చ-లీలావలోకశ్చ-పరిరంభణంచ-అనురాగేణైతానియస్యాంరాసగోష్ఠ్యాంరాసక్రీడాసభాయాం-నః అస్మాభిః-క్షణదారాత్ర
యః-క్షణమివానీతాః-తమముంకృష్ణంవినా-దురంతంతమఃవిరహదుఃఖం-కథంనుఅతితరేమనకథంచిదిత్యర్థః॥ ౧౯ ॥ కించ

అస్తాంతమోతితరణం – జీవనమేవకథంస్యాదిత్యాహుః॥ యఇతి॥ అహ్నః క్షయో దినావసానే – ఖురరజోభిశ్చురితాః ధూసరా అలకా
జశ్చయస్యసః – వ్రజంవిశన్ – స్మితేనయత్ కటాక్షనిరీక్షణం తేన నశ్చిత్తం హీనోతిహరతి – అముంకృష్ణంవినాకథంభవేమ-జీవేమేతి॥ ౩౦
ఏవమితి ॥ కృష్ణే విషక్తాని మానసాని యాసాంసుస్వరముచ్చైః ॥ శ్లో ॥ క్రూరమక్రూరతః శ్రుత్వా కంసంకంసనిషూదనః । గోపీవస్త్ర
రథారామస్సరామస్తత్పురంయయా. శ్రీధరీయః॥ ౩౧॥ స్త్రీణామితి॥ తాః అనాదృత్య – కృతమైత్రాదికః – మైత్రంమిత్రదైవత్యం
క్షోపాసనం – తదాదికృత్యం కమణాకృతం యేనసః॥ ౩౨॥ గోపా ఇతి॥ అన్వసజ్జంత అన్వగచ్ఛన్ ॥౩౩॥ గోప్య ఇతి॥ ఆనురంజితాః పరావృత్య
నిరీక్షణాదిభిః కించిదానందితాః – ప్రత్యాదేశం ప్రత్యాఖ్యానం॥ ౩౪॥ తా ఇతి ॥ తప్యతీః సంతప్యమానాః – తాః – ఆయాస్య ఇతి ప్రత్యా
గమిష్యామీతి దూతవాక్యైః॥ ౩౫॥ యావదితి॥ కృష్ణమనుప్రస్థాపితా ఆత్మానశ్చిత్తాని యాభిస్తాః – లేఖ్యానీవ లేఖ్యమయపుత్రికా
ఇవ నిశ్చలాః ॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ తత్రేతి ॥ వృక్షాణాం షండం సమూహముపవ్రజ్య ॥ ౩౯॥ అక్రూర ఇతి ॥ రథోపరి నివేశ్య

తేనుకథంభవేమ॥ ౩౦॥ శ్రీశుకః॥ ఏవంబ్రువాణావిరహాతురాభృశంవ్రజస్త్రియఃకృష్ణవిషక్తమా
నసాః। విసృజ్యలజ్జాంరురుదుస్మ సుస్వరం గోవిందదామోదరమాధవేతి॥ ౩౧ । స్త్రీణామేవం రుదం
తీనాముదితేసవితర్యథా। అక్రూరశ్చోదయామాసకృతమైత్రాదికోరథమ్॥౩౨॥ గోపాస్తమన్వసజ్జం
తనందాద్యాశ్శకటైస్తతః। ఆదాయోపాయనంభూరికుంభాన్గోరససంభృతాన్॥ ౩౩॥ గోప్యశ్చద
యితంకృష్ణమనువ్రజ్యానురంజితాః। ప్రత్యాదేశంభగవతఃకాంక్షంత్యశ్చావతస్థిరే॥ ౩౪॥ తాస్తథా
తప్యతీర్వీక్ష్యస్వప్రస్థానేయదూత్తమః। సాంత్వయామాససవచైరాయాస్యఇతిదౌత్యకైః॥౩౫॥ యా
వదాలక్ష్యతేకేతుర్యావద్రేణూరథస్యచ। అనుప్రస్థాపితాత్మానోలేఖ్యానీవోపలక్షితాః॥౩౬॥ తా
నిరాశానివవృతుర్గోవిందవినివర్తనే। అహోనిశన్యగాయంత్యోవిశోకాఃప్రియచేష్టితమ్॥ ౩౭॥ భ
గవానపిసంప్రాప్తోరామాక్రూరౌతథాన్నృప। రథేనవాయువేగేనకాళిందీమఘనాశనీమ్॥ ౩౮ । త
త్రోపస్పృశ్యపానీయంపీత్వామృష్టమణిప్రభమ్। వృక్షషండముపవ్రజ్య సరామోరథమావిశత్ ॥
౩౯ ॥ అక్రూరస్తావుపామంత్ర్య నివేశ్యచరథోపరి। కాళింద్యాహ్రదమాగత్య స్నానంవిధివదా
చరత్॥ ౪౦ ॥ నిమజ్యతస్మిన్సలిలేజపన్బ్రహ్మసనాతనమ్। తావేవాపశ్యదక్రూరోరామకృష్ణౌసమ
న్వితౌ॥ ౪౧॥ తౌరథస్థౌకథమిహసుతావానకదుందుభేః। తర్హిస్విత్స్యందనేనస్తఇత్యున్మజ్య్వ్యచష్ట
సః॥౪౨॥ తత్రాపిచయథాపూర్వమాసీనౌపునరేవసః। న్యమజ్జద్దర్శనంయన్మేమృషాకింసలిలేతయోః॥
౪౩ ॥ భూయస్తత్రాపిసోద్రాక్షీత్ స్తూయమానమహీశ్వరమ్। సిద్ధగంధర్వచారణైరసురైర్నత
కంధరైః॥ ౪౪॥ సహస్రశిరసందేవంసహస్రఫణమౌళినమ్। నీలాంబరంబిసశ్వేతంశృంగైశ్శ్వేతమివ
స్థితమ్॥ ౪౫॥ తస్యోత్సంగేఘనశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్। పురుషం *చతుర్భుజంశాంతం పద్మప
త్రాయతేక్షణమ్॥ ౪౬॥ చారుప్రసన్నవదనంచారుహాసనిరీక్షణమ్। సుభ్రూన్నసంచారుకర్ణం సు
కపోలారుణాధరమ్॥ ౪౭॥ ప్రలంబపీవరభుజంతుంగాంసోరస్థలశ్రియమ్। కంబుకంఠంనిమ్ననాభింవళి
మత్పల్లవోదరమ్॥ ౪౮॥ బృహత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయాన్వితమ్। చారుజానుయుగంచారుజం
ఘాయుగళసంయుతమ్॥ ౪౯ ॥తుంగగుల్ఫారుణనఖవ్రాతదీధితిభిర్వృతమ్। నవాంగుళ్యంగుష్ఠదళైర్వి

లసత్॥ నిమజ్యేతి॥ బ్రహ్మవేదం-జపన్ ॥ శ్లో॥ క్వేమౌబాలౌక్వతౌమల్లావితిశంకితచేతసే। అక్రూరాయజలేరూపమాత్మైశ్వర్యంవ్యదర్శ
యత్ – శ్రీధరీయాః శ్లోకః॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥ భూయ ఇతి॥ సిద్ధాదిభిః స్తూయమానం॥౪౪॥సహస్రేతి॥ సహస్రంశిరాంసియస్యతం
సహస్రఫణమౌళినమ్ అస్య సంబోధితశ్చాతం-నీలాంబరేయస్యతం- బిసవత్ కమలకందవత్ శ్వేతం - శృంగైః శిఖరైః శ్వేతం - కైలాస
మస్థితం॥౪౫॥ తస్యేతి॥ తస్యోత్సంగే కుండలీకృతదేహార్ధే – విలోక్యేత్యేకాదశశ్లోకేనాన్వయః॥౪౬॥ చార్వితి ॥ శోభనే భ్రువౌ
యస్య- ఉన్నతా నాసికా యస్య- తంచతంచ॥ ౪౭॥ ప్రలంబేతి॥ తుంగౌ అంసౌయస్య- ఉరస్థలే శ్రీర్యస్య- తంచతంచ - వళిమత్పల్ల
వం- వళయః తిర్యక్ నిమ్నరేఖా యస్య సంతితద్వళిమత్ – తచ్చతత్పల్లవవత్ – అశ్వత్థదళసదృశముదరం యస్యతం॥ ౪౮॥ బృహదితి॥
కటిశ్చ- శ్రోణిశ్చ- కరభసదృశమూరుద్వయంచ- బృహచ్చ-తత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయంచ- తేనాన్వితం- యద్వా బృహచ్చ
కటితటశ్రోణిభ్యాం - కరభోరుద్వయేనచాన్వితం॥౪౯॥ తుంగేతి॥ తుంగౌ ఉచ్చౌ గుల్ఫౌ అరుణనఖవ్రాతస్య తేషాందీధితిభిః

నఖాః కోమలాః - అంగుళ్యః అంగుష్ఠౌ చ తాన్యేవ దళాని తైశ్చ విలసచ్ఛోభమానం పాదపంకజం యస్య తం ॥ ౫౦ ॥ మహార్హేతి ॥ మహార్హైః సుమణిప్రాప్తా ఈయేషు తైః కిరీటాదిభిః ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ పృథక్ పృథక్ భావోభిప్రాయో యేషాం తైః - తత్ర పారిషదైః స్వామిత్వేన స్తూయమానం - సనకాదిభిః బ్రహ్మత్వేన బ్రహ్మాదిభిః సర్వేశ్వర ఇతి మరీచ్యాదిభిః ద్విజోత్తమైః పరః ప్రజాపతిరితి - వసురుప రిచరః - ప్రహ్లాదనారదవసుప్రముఖా ముఖ్యా యేషాం తైః - పరం దైవమితి చ - శ్రేష్ఠైః వచోభిః పృథగ్భావైః వచోభిరితి వా ॥ ౫౪ ॥ శ్రియేతి ॥ విద్యావిద్యే జీవానాం ముక్తిసంసృతి హేతూ - మాయా తయోః కారణం శక్తిః హ్లాదినీ - సంవిత్ జ్ఞానం అభిరన్యాభిశ్చ నిషేవితం ॥ ౫౫ ॥ విలోక్యేతి ॥ విలోక్య సుభృశం ప్రీతః - అస్మత్కృష్ణోసావేవంభూతః పరమేశ్వర ఇతి జ్ఞాత్వేతి ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకోనచత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. **

శ్లో ॥ చత్వారింశే తతోక్రూరః కృష్ణం మత్స్యేశ్వరేశ్వరం । ప్రణమ్యాథ స్తుతౌ ... వసగుణాగుణభేదతః ॥ శ్రీకృష్ణం ప్రణమతి ॥ నతోస్మీతి ॥ హేకృష్ణ - త్వా త్వాం - నతోస్మి - త్వమస్మత్పిత్రాదిభ్యః కుతో మాం బాలం నతోసి - తత్రాహ - ఆద్యం పురుషం - అవ్యయం చ - అనాదినిధనమిత్యర్థః - కుత ఏతత్ - అఖిలహేతూనాం పంచమహాభూతానాం హేతుం - స తు నారాయణో నాహమితి చేత్ తత్రాహ - నారాయణం త్వాం - కిం నారాయణ ఇతి మాం స్తౌషి - కాత్ర స్తుతిః - సత్యమేవేత్యాహ - యన్నాభిజాతాదితి - యస్య నాభిజాతాత్ అరవిందకోశాత్.

లసత్పాదపంకజమ్ ॥ ౫౦ ॥ మహార్హమణివ్రాతకిరీటకటకాంగదైః ॥ కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహా
రనూపురకుండలైః ॥ ౫౧ ॥ భ్రాజమానం పద్మకరం శంఖచక్రగదాధరమ్ ॥ శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తు
భం వనమాలినమ్ ॥ ౫౨ ॥ సునందనందప్రముఖైః పార్షదైః సనకాదిభిః । సురేశైః బ్రహ్మరుద్రాద్యైః
ర్నవభిశ్చ ద్విజోత్తమైః ॥ ౫౩ ॥ ప్రహ్లాదనారదవసు*ప్రముఖైః భాగవతోత్తమైః । స్తూయమానం
పృథగ్భావైః వచోభిరమలాత్మభిః ॥ ౫౪ ॥ శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాంత్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయోర్జ
యా । విద్యయావిద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవితమ్ ॥ ౫౫ ॥ విలోక్య సుభృశం ప్రీతో భక్త్యా ప
రమయా యుతః ॥ హృష్యత్తనూరుహో భావపరిక్లిన్నాత్మలోచనః ॥ ౫౬ ॥ గిరా గద్గదయాస్తౌషీత్స
త్త్వమాలంబ్య సాత్త్వతః । ప్రణమ్య మూర్ధ్నావహితః కృతాంజలిపుటశ్శనైః ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్భా
గవతే - దశమస్కంధే - ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః

అక్రూరకృత శ్రీకృష్ణస్తుతిః

అక్రూరః ॥ నతోస్మ్యహం త్వాఖిలహేతుహేతుం నారాయణం పూరుషమాద్యమవ్యయమ్ । య
న్నాభిజాతాదరవిందకోశాద్బ్రహ్మావిరాసీద్యత ఏష లోకః ॥ ౧ ॥ భూస్తోయమగ్నిః పవనః ఖమాదిర్మ
హానజాదిర్మన ఇంద్రియాణి । సర్వేంద్రియార్థా విబుధాశ్చ సర్వే యే హేతవస్తే జగతోంగభూతాః ॥ ౨ ॥
నైతే స్వరూపం విదురాత్మనస్తే హ్యజాదయోనాత్మతయా గృహీతాః । అజోనుబద్ధస్స గుణైరజాయా గుణా
త్పరం వేద న తే స్వరూపమ్ ॥ ౩ ॥ త్వాం యోగినో యజంత్యద్ధా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । సాధ్యాత్మం

బ్రహ్మా ఆవిరాసీత్ యతో బ్రహ్మణః ॥ ౧ ॥ అఖిలహేతుహేతుత్వం ప్రపంచయతి ॥ భూరితి ॥ ఆదిరహంకారః - అజా మాయా - తేభ్యో ఆదిః పురుషః - ఏతే యే జగతో హేతవస్తే సర్వే - తేతవాంగభూతాః - అంగాత్ శ్రీమూర్తేర్భూతాః జాతాః ఉపసర్జనభూతా వా ॥ ౨ ॥ నన్వతి స్తుతిః కథం క్రియతే - అహమేవాన్యత ఉత్పన్నః - తత్పరతంత్రశ్చేతి చేదిత్యాశంక్య - తదైవ మాయాయాత్వత్పరమార్థ్యం తు - న కోపి వేదేత్యాహ ॥ నైతే ॥ ఏతే అజాదయః తే - ఆత్మనస్తే స్వరూపం న విదుః - అనాత్మతయా జడత్వేన కారణేన - జడత్వే హేతుః - గృహీతాః ప్రత్యక్షాదిభిర్దృష్టాః - న హ్యజడో దృగ్గోచర ఇతి భావః - నను జడాః మాం మా జానంతు - జీవస్తు జ్ఞాస్యతీత్యత ఆహ - అజ ఇతి - ఫల అజో బ్రహ్మాపి - అజాయా గుణైః అనుబద్ధ ఆవృతః - గుణాతీతం తే స్వరూపం న వేద - అతః అన్యః కుతో జ్ఞాస్యతీతి - యద్వా - ప్రకృత్యాదయః ఆత్మనః స్వరూపం - తవ స్వరూపం న విదుః - జడత్వాదేవ జీవస్తు తాన్ ఆత్మానం చ - వేత్తి - న పున స్త్వత్స్వరూపమితి యథోక్తం - హంసగుహ్యే ॥ శ్లో ॥ దేహోసవోక్షా మనవో భూతమాత్రా నాత్మానమన్యం చ విదుః పరం యత్ । సర్వం పుమాన్ వేద గుణాంశ్చ తద్జ్ఞో న వేద సర్వజ్ఞమనంతమీడే ఇతి ॥ ౩ ॥ నను యది కోపి న జానంతి - కథం తర్హి సంసారనివృత్తిర్జీవానామిత్యాశంక్య - సాక్షాద్గోచరత్వేపి యేన కేనాపి మార్గేణ భజంతాం త్వం గమ్యోసీత్యాహ ॥ త్వామితి ॥ హైరణ్యగర్భాదయః - అధ్యాత్మాధిభూతాధిదైవసాధనాం - మహాపురుషం - తదంతర్యామిస్వరూపం ఈశ్వరం నియంతారం చ - యజంతి ॥ ౪ ॥ తదేవం సాంఖ్యయోగావేకీకృత్య త్రైవిద్యయా మార్గా

కర్మజ్ఞానసంభేదేన దర్శయతి ద్వాభ్యాం॥ త్రయ్యాచేతి॥ వైతానికాః కర్మయోగినః - త్వాం వై త్వామేవ - యజంతి - నను - తేఇంద్రవరుణవాయ్వాదీన్ యజంతే - న తు మామిత్యత ఆహ - నానేతి - నానావజ్రహస్తాదీని రూపాణి యేషాం తే - యే అమరాస్తేషామాఖ్యయా నామ్నా త్వామేవ యజంతి ఇతి - అయం భావః - ఇంద్రవరుణాదిసూక్తైరింద్రాదయః సర్వైశ్వర్యేణ ప్రకాశ్యంతే - న చ సర్వేశ్వరాబహవః స్సంభవంతి - అతో నామభేదేన త్వామేవ యజంతి ఇతి - తథా చ శ్రుతిః॥ శ్రు॥ స ప్రథమస్సంకృతిర్విశ్వకర్మా - స ప్రథమో మిత్రో వరుణో అగ్నిః - స ప్రథమో బృహస్పతిశ్చికిత్వాన్ - తస్మా ఇంద్రాయ సుతమాజుహోతా నాని॥ ౫॥ ఏకే ఇతి॥ జ్ఞానయజ్ఞేన సమాధినా సాంఖ్యయోగత్రయీమార్గోక్తాః - వైష్ణవశైవమార్గానాహ ద్వాభ్యాం॥ అన్యేచేతి॥ సంస్కృతాత్మానః వైష్ణవదీక్షయా దీక్షితాస్సంతః - తే త్వయా - అభిహితేన పాంచరాత్రాదివిధినా - త్వన్మయాః త్వన్మయత్వేనాత్మానం చింతయంతః - త్వదేకప్రధానా ఇతి వా - వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధభేదేన బహురూపం - నారాయణరూపేణైకమూర్తికం చ - త్వామేవ యజంతి॥ ౭॥ త్వామితి - బహ్వాచార్యవిభేదేనేతి నానాభేదశైవపాశుపతాదిమార్గేణ॥ ౮॥ యేప్యన్యదేవతాభక్తాః - తేపి త్వామేవ యజంతీత్యాహ॥ సర్వ ఏవేతి॥ నను సర్వదేవమయత్వే - న స్వాతంత్ర్యేపరస్పరదేవతాధిక్షేపకలహవ్యాకులచిత్తాః - కథమేకమేవ యజంతీత్యుచ్యతే - తత్రాహ - యద్యప్యన్యధియ ఇతి బుద్ధిమాత్రభేదో న వస్తుభేద ఇత్యర్థః॥ ౯॥ తస్మాత్సర్వే మార్గాస్త్వయ్యేవ - పర్యవస్యంతీతి సదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ అద్రేస్సకాశాత్సర్వతః ప్రభవంతి యాః నద్యః తాః పునః పర్జన్యేనాపూరితా బహుస్రోతసస్సత్యః - సర్వతస్సింధు

సాధిభూతం చ సాధిదైవం చ సాధవః ॥ ౪ ॥ త్రయ్యా చ విద్యయా కేచిత్త్వాం వై వైతానికా ద్విజాః। యజంతే వితతైర్యజ్ఞైర్నానారూపామరాఖ్యయా ॥ ౫ ॥ ఏకే త్వాఖిలకర్మాణి సన్న్యస్యోపశమం గతాః। జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజంతి జ్ఞానవిగ్రహమ్ ॥ ౬ ॥ అన్యే చ సంస్కృతాత్మానో విధినాభిహితేన తే। యజంతి త్వన్మయాస్త్వాం వై బహుమూర్త్యేకమూర్తికమ్॥ ౭॥ త్వామేవాన్యే శివోక్తేన మార్గేణ శివరూపిణమ్। బహ్వాచార్యవిభేదేన భగవన్ సముపాసతే॥ ౮ ॥ సర్వ ఏవ యజంతి త్వాం సర్వదేవమయేశ్వరమ్। యేప్యన్యదేవతాభక్తా యద్యప్యన్యధియః ప్రభో ॥ ౯ ॥ యథాద్రిప్రభవా నద్యః పర్జన్యాపూరితాః ప్రభో। విశంతి సర్వతస్సింధుం తద్వత్త్వాం గతయోంతతః॥ ౧౦॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి భవతః ప్రకృతేర్గుణాః। తేషు హి ప్రాకృతాః ప్రోతా ఆబ్రహ్మస్థావరాదయః॥ ౧౧ ॥ తుభ్యం నమస్తే త్వవిషక్తదృష్టయే సర్వాత్మనే సర్వధియాం చ సాక్షిణే। గుణప్రవాహోయమవిద్యయా కృతః ప్రవర్తతే దేవనృతిర్యగాత్మసు ॥ ౧౨ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేవనిరంఘ్రిరీక్షణం సూర్యో నభో నాభిరథో దిశః శ్రుతిః। ద్యౌః కం సురేంద్రాస్తవ బాహవోర్ణవాః కుక్షిర్మరుత్ప్రాణబలం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౧౩ ॥ రోమాణి వృక్షౌషధయశ్శిరోరుహా మేఘాః పరస్యాస్థినఖాని తేద్రయః। నిమేషణం రాత్ర్యహనీ ప్రజాపతిర్మేఢ్రస్తు వృష్టిస్తవ వీర్యమిష్యతే॥ ౧౪॥ త్వయ్యవ్యయాత్మన్ పురుషే ప్రకల్పితా లోకాస్సపాలా బహుజీవసం

మేవ విశంతి యథా తద్వత్ ఏతా గతయః మార్గాః అంతతస్త్వామేవ విశంతీతి ॥ ౧౦ ॥ అత్ర హేతుమాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ భవతః త్వత్ప్రకృతిః - తస్యాస్సత్త్వాదయో గుణాః - అతః ప్రాకృతాః ప్రకృతికార్యోపాధయః - బ్రహ్మపర్యంతాః - స్థావరాదయో జీవాః స్వోపాధిద్వారా - తేషు గుణేషు ప్రోతాః ప్రవిష్టాః - తే చ ప్రకృతౌ సా చ త్వయీతి - అతః క్రమేణోపాధిలయాత్సర్వేపి - త్వామేవ ప్రవిశంతీతి - యద్వా భవతః ప్రకృతేర్గుణేషు ప్రోతాః బ్రహ్మాదయో భవద్వ్యతిరిక్తా న సంతి - అతస్త్వమేవ సర్వదేవమయ ఇతి॥ ౧౧॥ నను భవతః ప్రకృతేరితి వదన్ మమాపి ప్రకృతిసంబంధం బ్రవీషి - తతశ్చ తేషాం మమ చ కో విశేషస్స్యాదిత్యాశంక్య విశేషమాహ ॥ తుభ్యమితి ॥ అవిషక్తదృష్టయే అవిలిప్తబుద్ధయే - కుతః - సర్వాత్మనే స్వవ్యతిరిక్తాభావాదవిషక్తదృష్టిస్త్వమిత్యర్థః - కించ - సర్వధియాం సాక్షిణే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వాన్న క్వాపి బుద్ధిలేప ఇత్యర్థః - ఇతరే తు సంసరంతీత్యాహ - గుణప్రవాహ ఇతి - దేవనృతిర్యంచ ఆత్మానో యేషాం తేషు దేవాదిశరీరాభిమానిష్విత్యర్థః - త్వదవిద్యయా కృతోయం గుణప్రవాహః ప్రవర్తతే - అతో మహాన్ విశేష ఇత్యర్థః ॥ ౧౨॥ సర్వాత్మన ఇత్యనేనోక్తం సగుణం రూపం స్తౌతి ద్వాభ్యాం॥ అగ్నిర్ముఖమితి॥ అగ్న్యాదీననూద్య ఈశ్వరావయవతా విధీయతే - యాయమగ్నిః - స తే వ ముఖమిత్యాదివచనవ్యక్త్యా - ఈక్షణం చక్షుః - శ్రుతిః శ్రవణేంద్రియం - కం మూర్ధా - ప్రాణశ్చ బలం చ తత్ ॥ ౧౩॥ రోమాణీతి॥ అద్రయః పరస్య తే అస్థినఖాని ॥ ౧౪ ॥ న కేవలమేతావదేవ - కింతు - సర్వోప్యయం ప్రపంచస్త్వదవయవభూత ఏవేత్యాహ - న కేవలం సత్యపి ప్రపంచస్య వికారాస్త్వయి సంప్రసజ్యంతే - తస్య త్వయి కల్పితత్వాదిత్యాహ॥ త్వయీతి॥ అవ్యయాత్మన్ అవ్యయాత్మని పురుషే పూర్ణే - లోకాదయః సంజహతే ప్రచలంతి - హే అవ్యయాత్మన్నితి వా - కథంభూతే త్వయి మనో మయేన సః ప్రధానేమనో వృత్తి

వ్యంగ్యా॥ ష్ఫు॥ దృశ్యతే త్వద్గ్రాహ్యయా బుద్ధ్యా - మనసైవానుద్రష్టవ్యమిత్యాది శ్రుతేః - జలే యథా జలౌకసః సూక్ష్మప్రాణ్యండరాశయః- యథా వా ఉదుంబరాంతః కేసరేషు మశకాః పరస్పరవార్తానభిజ్ఞాః- ఏవమనంతాని బ్రహ్మాండాని త్వయి చరంతీత్యర్థః॥౧౫॥ తస్మాదేవంభూతం తవ స్వరూపం దురవగాహమితి త్వదవతారకథామృతమేవ సంతస్సేవంత ఇత్యాహ॥ యానీతి॥ ఆమృష్టా పరిమార్జితా-శుక్ యేషాం తే॥౧౬॥ అతః స్వయమప్యవతారాన్నమస్యతి॥ నమ ఇతి॥ హయశీర్ష్ణే హయగ్రీవాయ - మధుకైటభయోః మృత్యవే నిహంత్రే॥ ౧౭॥ అకూపారాయేతి॥ అకూపారాయ కూర్మాకారాయ- క్షిత్యుద్ధారో విహారో యస్య తస్మై॥౧౮॥౧౯॥ నమ ఇతి॥ భృగూణాం పతయే పరశురామాయ॥ ౨౦॥ సంకర్షణం రామం చతుర్వ్యూహరూపేణ ప్రణమతి॥ నమస్తే వాసుదేవాయేతి॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ఏవం స్తుత్వా బంధమోక్షం ప్రార్థయితుమాహ॥ భగవన్నితి॥ అసతి దేహాదౌ గ్రాహ ఆగ్రహో యస్య సః - అసద్గ్రాహో యస్యేతి వా॥ ౨౩॥ న కేవలమయం లోకః అహమపీత్యాహ॥ అహం చేతి॥ ౨౪॥ మూఢత్వమేవ ప్రకటయతి॥ అనిత్యేతి॥ విపర్యస్తమతిః అనిత్యే కర్మఫలే-నిత్యమితి- అనాత్మని దేహాదావాత్మేతి దుఃఖరూపే గృహాదౌ సుఖమితి - విపరీతమతిరిత్యర్థః - ద్వంద్వేషు సుఖదుఃఖాదిషు- ఆరామః క్రీడా యస్య సః- న సు దుఃఖకథం రతిస్తత్రాహ - తమోవిష్టః తమసా వ్యాప్తః - అత ఆత్మనః ప్రియం ప్రేమాస్పదం త్వాం - న జానే ఇత్యర్థః॥

మూలం॥ యథా జలే సంజిహతే జలౌకసోఽప్యుదుంబరే వా మశకా మనోమయే॥ ౧౫॥ యాని యానీహ రూపాణి క్రీడార్థం త్వం బిభర్షి హి। తైరామృష్టశుచో లోకా ముదా గాయంతి తే యశః ॥ ౧౬ ॥ నమః కారణమత్స్యాయ ప్రళయాబ్ధి చరాయ చ। హయశీర్ష్ణే నమస్తుభ్యం మధుకైటభమృత్యవే॥ ౧౭ ॥ అకూపారాయ బృహతే నమో మందరధారిణే। క్షిత్యుద్ధారవిహారాయ నమస్సూకరమూర్తయే ॥ ౧౮॥ నమస్తేద్భుతసింహాయ సాధులోకభయాపహ। వామనాయ నమస్తుభ్యం క్రాంత త్రిభువనాయ చ ॥ ౧౯ ॥ నమో భృగూణాం పతయే దృప్తక్షత్రవనచ్ఛిదే। నమస్తే రఘువర్యాయ రావణాంతకరాయ చ ॥ ౨౦॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమస్సంకర్షణాయ చ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్త్వతాం పతయే నమః॥ ౨౧ । నమశ్శుద్ధాయ బుద్ధాయ దైత్యదానవమోహినే। మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహంత్రే నమస్తే కల్కిరూపిణే॥ ౨౨॥ భగవన్ సర్వలోకోఽయం మోహితస్తవ మాయయా। అహం మమేత్యసద్గ్రాహో భ్రామ్యతే కర్మవర్త్మసు॥ ౨౩॥ అహం చాత్మాత్మజాగారదారార్థస్వజనాదిషు। భ్రమామి స్వప్నకల్పేషు మూఢస్సత్యధియా విభో । ౨౪ । అనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యాసమతిర్హ్యహమ్। ద్వంద్వారామస్తమోవిష్టో న జానే త్వాత్మనః ప్రియమ్ । ౨౫ । యథాబుధో జలం హిత్వా ప్రతిచ్ఛన్నం తదుద్భవైః। అభ్యేతి మృగతృష్ణాం వై హిత్వాహం త్వాం పరాఙ్ముఖః । ౨౬ । నోత్సహేహం కృపణధీః కామకర్మహతం మనః। రోద్ధుం ప్రమాథిభిశ్చాక్షైర్హ్రియమాణమితస్తతః॥ ౨౭ ॥ సోహం తవాంఘ్ర్యుపగతోస్మ్యసతాం దురాపం తచ్చాప్యహం భవదనుగ్రహ ఈశ మన్యే। పుంసో భవేద్యర్హి సంసరణాపవర్గస్త్వయ్యబ్జనాభ సదుపాసనయా మతిస్స్యాత్॥ ౨౮ ॥ నమో విజ్ఞానమాత్రాయ సర్వప్రత్యయ

౨౫॥ తదేవ సదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి ॥ తస్మాజ్జలాదుద్భవంతీతి తదుద్భవాని తృణాదీని తైః తథా మాయయా ఛన్నం త్వాం త్వామహం హిత్వా- పరాఙ్ముఖో దేహాద్యభిముఖో వర్త ఇతి॥ ౨౬॥ న త్వేవం జానతః కుతో విషయాభిముఖతా తత్రాహ॥ నోత్సహ ఇతి॥ కృపణా విషయవాసనాయుక్తా ధీర్యస్య సః- అత ఏవ- కామకర్మభ్యాం హతం క్షుభితం- ఇంద్రియైశ్చ బలిభిర్విషయసంయుక్తైరితస్తత ఆకృష్యమాణం మనః రోద్ధుం నియంతుం న శక్నోమీతి॥ ౨౭॥ స ఇతి॥ తదేవమస్వతంత్రో యః సోహం- తవాంఘ్రిముపగతః శరణం ప్రాప్తః- న స్వాతంత్ర్యేణ పరతంత్రస్యైతదపి కుతస్తత్రాహ- తచ్చాపీతి- హే ఈశ అంతర్యామిన్- తవాంఘ్ర్యుపగమనం చాసతాం దురాపం- అతో భవతోఽనుగ్రహ ఏవేత్యహం మన్యే- అనుగ్రహ సతీతి వా- నను సతాం సేవయేదం భవతి కిం మదనుగ్రహేణేత్యత ఆహ- పుంస ఇతి జీవస్య సంసారస్యాపవర్గః సమాప్తిర్యదా త్వత్కృపయా భవేత్ -సంభావనాస్పదం భవతి- హే అబ్జనాభ- తదా సదుపాసనాసంపద్యతే- తయా త్వయ్యాపవర్తత్వాయి మతిర్భవేత్ -న త్వత్కృపాం వినా సత్సేవా న నితరాం త్వన్మతిః న తేషాం ముక్తిరిత్యర్థః॥ ౨౮॥ పాదగ్రహణపూర్వం ప్రార్థయితేద్వయేన॥ నమ ఇతి॥ విజ్ఞానమేవ మాత్రా మూర్తిర్యస్య తస్మై- అత ఏవ సర్వప్రత్యయహేతవే సమస్తజ్ఞానకారణాయ- కించ- పురుషేశప్రధానాయ పురుషస్య యే ఈశాః సుఖదుఃఖప్రాపకాః కాలకర్మస్వభావాదయః- తేషాం ప్రధానాయ నియంత్రే - తతః బ్రహ్మణే పరిపూర్ణాయ- కించ - అనంతశక్తయే- అనంతాః శక్తయో యస్య- యద్వా- అనంతా మాయాఖ్యా శక్తిర్యస్య తస్మై- అథ వా ప్రధానం ప్రకృతిః పురుషస్తత్ప్ర

తర్కకః ఈశః - కాలః - ఏతత్త్రితయాత్మనే బ్రహ్మణే - వక్ష్యతిచ - భగవాన్ - ప్రకృతిర్యదుపాదానమాధారః పురుషః పరః - సతోఽభివ్య
ఞ్జకః కాలో బ్రహ్మతత్త్రితయం త్వహమితి ॥ ౨౯ ॥ సర్వప్రత్యయహేతుత్వమభివ్యఞ్జయన్ స్తౌతి ॥ నమస్త ఇతి ॥ వాసుదేవాయచిత్తాధిష్ఠా
త్రే - సర్వభూతక్షయాయక్షయఆశ్రయః అహంకారశ్చ ప్రాణినామాశ్రయః - తతశ్చాహంకారాధిష్ఠాత్రే సంకర్షణాయేత్యర్థః ।
హృషీకేశేతి బుద్ధిమనసోరధిష్ఠాతారౌ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధావేకీకృత్య - గ్రహణం శరణాగతం మాం పాహీతి ప్రార్థనం ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీధరీయ
దీపికాయాం - చత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. **
శ్లో ॥ ఏకచత్వారింశకే హరిరజకం ప్రవిశన్ పురీం । తతో వరాన దాత్తుష్టః సుదామ్నే వాయకస్యచ ॥ సశంకమక్రూరమనః ప్రమో
హ్య స్వధామసందర్శనతః కృపాళుః । స్వరాజధానీం మధురామపశ్యదలంకృతానంతమహోత్సవాఢ్యాం ॥ ౧ ॥ - ౨ ॥ ౩ ॥ అద్భుతానీతి ॥ భూమౌ
వియతి జలే వాయానిచాద్భుతాని - తాని త్వయ్యేవ సంతి - తం త్వాం - విపశ్యతో మే కిమద్భుతమదృష్టం - అపితు సర్వం దృష్టమేవేత్యర్థః ॥

హేతవే । పురుషేశప్రధానాయ బ్రహ్మణేఽనంతశక్తయే ॥ ౨౯ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ సర్వభూతక్ష
యాయచ । హృషీకేశ నమస్తుభ్యం ప్రపన్నం పాహిమాం విభో ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశ
మస్కంధే - చత్వారింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః ॥ స్తువతస్తస్య భగవాన్ దర్శయిత్వా జలే వపుః । భూయస్సమాహరత్కృష్ణో నటో నాట్యమి
వాత్మనః ॥ ౧ ॥ సోఽపి చాంతర్హితం వీక్ష్య జలాదున్మజ్య సత్వరః । కృత్వా చావశ్యకం సర్వం విస్మితో రథ
మాగమత్ ॥ ౨ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశః కిం తే దృష్టమివాద్భుతమ్ । భూమావియతి వాతోయే తథా త్వాం ల
క్షయామహే ॥ ౩ ॥ అక్రూరః ॥ అద్భుతానీహ యావంతి భూమౌ వియతి వా జలే । త్వయి విశ్వాత్మకే తాని
కిం మేఽదృష్టం విపశ్యతః ॥ ౪ ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే । తం త్వానుపశ్యతో బ్రహ్మ
న్ కిం మే దృష్టమిహాద్భుతమ్ ॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా చోదయామాస స్యందనం గాందినీసుతః । మథురామనయ
ద్రామం కృష్ణం చైవ దినాత్యయే ॥ ౬ ॥ మార్గే గ్రామజనా రాజంస్తత్రతత్రోపసంగతాః । వసుదేవసు
తౌ దృష్ట్వా ప్రీతా దృష్టిం చ నాదదుః ॥ ౭ ॥ తావద్వ్రజౌకసస్తత్ర నందగోపాదయోఽగ్రతః । పురోపవన
మాసాద్య ప్రతీక్షంతోఽవతస్థిరే ॥ ౮ ॥ తాన్ సమేత్యాహ భగవానక్రూరం జగదీశ్వరః । గృహీత్వా
పాణినా పాణిం ప్రశ్రితం ప్రహసన్నివ ॥ ౯ ॥ భవాన్ ప్రవిశతాదగ్రే సహయానః పురీం గృహమ్ । వ
యం త్విహావముచ్యాథ తతో ద్రక్ష్యామహే పురీమ్ ॥ ౧౦ ॥ అక్రూరః ॥ నాహం భవద్భ్యాం రహితః
ప్రవేక్ష్యే మథురాం పురీమ్ । త్యక్తుం నార్హసి మాం నాథ భక్తం తే భక్తవత్సల ॥ ౧౧ ॥ ఆగచ్ఛ యామ గే
హాన్ నస్సనాథాన్ కుర్వధోక్షజ । సహాగ్రజస్సగోపాలైః సుహృద్భిశ్చ సుహృత్తమ ॥ ౧౨ ॥ పునీహి పా
దరజసా గృహాన్నో గృహమేధినామ్ । యచ్ఛౌచేనానుతృప్యంతి పితరస్సాగ్నయస్సురాః ॥ ౧౩ ॥ అ
వనిజ్యాంఘ్రియుగళమాసీచ్ఛ్లోక్యో బలిర్మహాన్ । ఐశ్వర్యమతులం లేభే గతిం చైకాంతినాం తు యా ॥
౧౪ ॥ ఆపస్తేంఽఘ్ర్యవనేజన్యస్త్రీన్ లోకాన్ శుచయోఽపునన్ । శిరసాధత్త యాశ్శర్వస్స్వర్యాతా
స్సగరాత్మజాః ॥ ౧౫ ॥ దేవదేవ జగన్నాథ పుణ్యశ్రవణకీర్తన । యదూత్తమోత్తమశ్లోక నారాయ

ణ ॥ ననుమత్రాప్తైః పూర్వం చేదవశ్యం విస్మితముఖోఽలక్షితోఽసి - అతో భూమౌ వియతి జలే వా కిమప్యద్భుతం దృష్టం వదేత్యత ఆహ ॥ య
త్రేతి ॥ యత్ర త్వయి - సర్వాణ్యద్భుతాని తం త్వామిహ పశ్యతో మే - అన్యత్ర భూమ్యాదౌ - కిమద్భుతం దృష్టం - త్వాం వినా నతత్ర కిం
చిదద్భుతమిత్యర్థః - హే బ్రహ్మన్ హే పరమేశ్వరేత్యర్థః - బ్రహ్మేతివా పాఠః ॥ ౫ ॥ ఇతీతి ॥ గాందినీసుతః అక్రూరః ॥ ౬ ॥ మార్గే
తి ॥ దృష్టిం నాదదుః పశ్యంత ఏవ స్థితా ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ తావదితి ॥ రామకృష్ణాగమనం ప్రతీక్షమాణాః స్థితాః ॥ ౮ ॥ తానితి ॥ ప్రశ్రి
తం వినీతం ॥ ౯ ॥ భవానితి ॥ స్వగృహం చ ప్రవిశతాత్ ప్రవిశతు - అవముచ్య ఉత్తార్య - విశ్రమ్యేత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ఆగచ్ఛేతి ॥ స
హాగ్రజః సగోపాలైరిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ పునీహీతి ॥ యచ్ఛౌచేన యస్య పాదరజసః శౌచేన సూదకేన గృహాంగణస్థితేన ॥ ౧౩ ॥ అవనిజ్యేతి ॥ శ్లో
క్యః పుణ్యకీర్తిర్మహాన్ - ఏకాంతినాం ఏకాంతభక్తానాం - యా గతిస్తాం చ లేభే ॥ ౧౪ ॥ ఆపఇతి ॥ అపునన్ పవిత్రీకృతవత్యః - యాః శ్ర
ద్ధయా స్వః స్వర్గం ప్రాప్తాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రార్థయమానో నమస్కరోతి ॥ దేవదేవేతి ॥ అతః పరమస్యత్ శ్రేయోనాం స్తీతి మత్వా - బహు

ర్థయతి ॥ ౧౬ ॥ ఆయాస్య ఇతి ॥ ఆదౌ తావత్ యదుచక్రాయ ద్రుహ్యతీతి యదుచక్రధ్రుక్ - తం కంసం హత్వా సుహృదాం ప్రియం వి ధాస్యామి ॥ ౧౭ ॥ ఏవమితి ॥ రామకృష్ణావానీతావితి స్వకృతం కర్మావేద్య సమర్ప్యేతి ॥ ౧౮ ॥ అథేతి ॥ గోపైః పరివారితః పరి వృతః ప్రావిశత్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీకృష్ణదృష్టాం పురీం వర్ణయతి చతుర్భిః ॥ దదర్శేతి ॥ స్ఫాటికాని తుంగాని గోపురాణి పురద్వారా ణ్యాని గృహద్వారాణి చ యస్యాం తాం బృహంతి హేమమయాని కవాటాని తోరణాని చ యస్యాం తాం - తామ్రం చ ఆరః ఆరకూటశ్చ త న్మయాః కోష్ఠా ధాన్యాగారాః అశ్వశాలాదయశ్చ యస్యాం తాం - పరిఘాః పరితః ఖాతగర్తాః తాభిర్దురాసదాం దుర్గమాం - ఉద్యానాని పురస్థానివనాని రమ్యాణ్యుపవనాని చ నికటస్థాని - తైరుపశోభితాం ॥ ౨౦ ॥ సౌవర్ణేతి ॥ సౌవర్ణాః శృంగాటకాః చతుష్పథాః - హ ర్మ్యాణి ధనినాం గృహాణి చ తేషు నిష్కుటాః గృహోద్యానాని - ఉచితా ఆరామాశ్చ తైః - శ్రేణీనామేకరూపశిల్పోపజీవినాం - సభాభిరుపవేశస్థానై శ్చ - భవనైః రథ్యాగృహైశ్చోపస్కృతాం అలంకృతాం - అమలః స్ఫటికః హరితో మరకతాః ॥ ౨౧ ॥ జుష్టేష్వితి ॥ వైడూర్యాదిరత్నైర్జుష్టే షు వలభ్యాదిషు - ఆవిష్టైరుపవిష్టైః - పారావతైః బర్హిణాభిశ్చ నాదితాం - తత్ర వలభ్యో గృహపురోభాగస్తంభనిహితచ్ఛాదనావష్టంభ దారూణి వేదయో వలభీనామధోదేశే విరచితావష్టంభవేదికాః జాలాముఖరంధ్రాణి గవాక్షభిత్తాని - కుట్టిమాని మణిబద్ధభూమయః

ఆగమనమోస్తుతే ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ఆయాస్యే భవతో గేహమహమార్యసమన్వితః । యదుచక్ర ద్రుహం హత్వా వితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవముక్తో భగవతా సోఽక్రూరో విమనా ఇవ । పురీం

శ్రీకృష్ణబలరామయోర్మథురానగరప్రవేశఘట్టః.

ప్రవిష్టః కంసాయ కర్మావేద్య గృహం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అథాపరాహ్ణే భగవాన్ కృష్ణస్సంకర్షణాన్వి తః । మథురాం ప్రావిశద్గోపైర్దిదృక్షుః పరివారితః ॥ ౧౯ ॥ దదర్శ తాం స్ఫాటికతుంగగోపురద్వా రాం బృహద్ధేమకవాటతోరణామ్ । తామ్రారకోష్ఠాం పరిఖాదురాసదాముద్యానరమ్యోపవనోప శోభితామ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌవర్ణశృంగాటకహర్మ్యనిష్కుటైః శ్రేణీసభాభిర్భవనైరుపస్కృతామ్ । వై డూర్యవజ్రామలనీలవిద్రుమైర్ముక్తాహరిద్భిర్వలభీషు వేదిషు ॥ ౨౧ ॥ జుష్టేషు జాలాముఖరంధ్ర కుట్టిమేష్వావిష్టపారావతబర్హినాదితామ్ । సంసిక్తరథ్యాపణమార్గచత్వరాం ప్రకీర్ణమాల్యాంకుర లాజతండులామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆపూర్ణకుంభైర్దధిచందనోక్షితైః ప్రసూనదీపావళిభిస్సపల్లవైః । స వృంతరంభాక్రముకైస్సకేతుభిస్స్వలంకృతద్వారగృహాం సపట్టికైః ॥ ౨౩ ॥ తాం సంప్రవిష్టౌ వసుదేవనం దనౌ వృతౌ వయస్యైర్నరదేవవర్త్మనా । ద్రష్టుం సమీయుస్త్వరితాః పురస్త్రియో హర్మ్యాణి చైవా రురుహుర్నృపోత్సుకాః ॥ ౨౪ ॥ కాశ్చిద్విపర్యగ్ధృతవస్త్రభూషణా విస్మృత్య చైకం యుగళేష్వథా పరాః । కృతైకపత్త్రశ్రవణైకనూపురా నాంక్త్వా ద్వితీయం త్వపరాః స్వలోచనమ్ ॥ ౨౫ ॥ ……………… అశ్నంత్య ఏకాస్తదపాస్య భోజనం చాభ్యజ్యమానా అకృతోపమజ్జనాః । స్వపంత్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్వనం నిపాయయంత్యోఽర్భమపోహ్య మాతరః ॥ ౨౬ ॥ మనాంసి తాసామరవిందలోచనః ప్రగల్భలీ

స్తేష్వితి - రథ్యాః రాజమార్గాః - ఆపణాః పణ్యవీథయః మార్గా అన్యే చ - చత్వరాణ్యంగణాని - సంసిక్తాని రథ్యాదీని యస్యాం తాం - ప్రకీర్ణా మాల్యాదయో యస్యాం తాం ॥ ౨౨ ॥ ఆపూర్ణేతి ॥ తథా స్వలంకృతాని ద్వారాణి యేషాం తే గృహా యస్యాం తాం - కైః ఆపూర్ణైః అద్భిః పూర్ణైః కుంభైః దధ్నా చందనేన చ ఉక్షితైః సిక్తైః - ప్రసూనానాం దీపానాం చావళయో యేషు తైః వృంతైః ఫలగుచ్ఛైః రుపలక్షితా రంభాః క్రముకాశ్చ తత్సహితైః సకేతుభిః కేతవో ధ్వజాస్తత్సహితైః - పట్టికాః వితస్తివిస్తారపట్టవస్త్రాణి తత్సహితైః - అత్రేయం రీతిః ద్వారేషూభయత స్తండులానాముపరి కుంభాః తత్పరితః ప్రసూనావళయః కంఠే పట్టికాః ముఖే చూతాదిపల్లవాః - తదుపరి పాత్రాంతరే దీపావళయః - తత్సన్నిధౌ రంభాః క్రముకాః కేతవస్తోరణాని చేతి ॥ ౨౩ ॥ తామితి ॥ నరదేవవర్త్మనా రాజమార్గేణ - తాం పురీం సంప్ర విష్టౌ వీక్షితుం ద్వితీయాంతః ॥ ౨౪ ॥ ఔత్సుక్యమేవాహ ద్వయేన ॥ కాశ్చిదితి ॥ విపర్యక్ విపరీతం ధృతాని వస్త్రాణి భూషణాని చ యాభిస్తాః - యుగళేషు యుగళధార్యేషు కుండలకంకణాదిషు - ఏకం విస్మృత్య సమీయుః కృతమేకమేవ పత్త్రం యయోస్తే శ్రవణే యాసాం ఏకమేవ నూ పురం చరణాభరణం యాసాం తాశ్చ నాంక్త్వా అనక్త్వా ఏకస్మిన్నేవ లోచనే కజ్జలం నిధాయ ॥ ౨౫ ॥ అశ్నంత్య ఇతి ॥ తదపోహ్య జనం త్యక్త్వా - అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణతైలాభ్యంగాః - అకృతస్నానాః అపోహ్య నిరస్య ॥ ౨౬ ॥ మనాంసీతి ॥ ప్రగల్భాః లీలాః యాసాం తాభిః హాసితావీక్షణాని చ తైః - శ్రియం రమయతీతి శ్రీరమణః తేనాత్మనా వపుషా - తాసాం దృశాం ఉత్సవం దధత్ - మనాంసి జహార ॥

౨౭॥ దృష్ట్వేతి॥ ముహుః శ్రుతత్వాత్ తద్గతచేతసస్సత్యః తం దృష్ట్వా తస్య ప్రేక్షణం చ ఉత్స్మితం చ తదేవ సుధా తయా సుధయా ఉక్షణం సేచనం - తేన లబ్ధో మానో యాభిస్తాః దృశా ఉద్ఘటితేన నేత్రద్వారేణ ఆత్మని మనసి లబ్ధం ప్రాప్తం పరిష్వజ్య తద్ప్రాప్తిజనితం అనంతం ఆధిం వ్యథాం జహుః - హే అరిందమ నిర్జితకామాదిశత్రో - ఇతి సంబోధనం - శృంగారరసేనాపి మగ్నో మా భూదితి॥ ౨౮॥ ప్రాసాదేతి॥ సౌమనస్యైః కుసుమైః॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఊచురితి॥ పౌరాః పురస్త్రియః॥ ౩౧॥ రజకమితి॥ రజకః వస్త్రనిర్ణేజకః - స ఏవ వస్త్రాణాం రాగమపి కుర్వన్ రంగకారః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ స ఇతి॥ రుషితః కుపితః॥ ౩౪॥ ఈదృశానీతి॥ గిరావనే చరథ యే - తే యూయం - నిత్యం

లా హసితావలోకనైః। జహార మత్తద్విరదేంద్రవిక్రమో దృశాం దధచ్ఛ్రీరమణాత్మనోత్సవమ్॥

౨౭। దృష్ట్వా ముహుః శ్రుతమనుద్రుతచేతసస్తం తత్ప్రేక్షణోత్స్మితసుధోక్షణలబ్ధమానాః। ఆనందమూర్తిముపగుహ్య దృశాత్మలబ్ధం హృష్యత్త్వచో జహురనంతమరిందమాధిమ్॥ ౨౮॥ ప్రాసాదశిఖరారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖాంబుజాః। అభ్యవర్షన్ సౌమనస్యైః ప్రమదా బలకేశవౌ॥ ౨౯॥ దధ్యక్షతైస్సోదపాత్రైః స్రగ్గంధైరభ్యుపాయనైః। తావానర్చుః ప్రముదితాస్తత్ర తత్ర ద్విజాతయః॥

౩౦। ఊచుః పౌరా అహో గోప్యస్తపః కిమచరన్మహత్। యా హ్యేతావనుపశ్యంతి నరలోకమహోత్సవౌ॥

——— ॥ రజకవధ - వాయక - సుదామ - త్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః ॥ ———

౩౧। రజకం కంచిదాయాంతం రంగకారం గదాగ్రజః। దృష్ట్వాయాచత వాసాంసి ధౌతాన్యత్యుత్తమాని చ॥ ౩౨॥ దేహ్యావయోస్సముచితాన్యంగ వాసాంసి చార్హతోః। భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతుస్తే నాత్ర సంశయః॥ ౩౩॥ స యాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః। సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృత్యో రాజ్ఞస్సుదుర్మదః॥ ౩౪॥ ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః। పరిధత్త కిముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ॥ ౩౫॥ యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యది జిజీవిషా। బధ్నంతి ఘ్నంతి లుంపంతి దృప్తం రాజకులాని వై॥ ౩౬॥ ఏవం వికత్థమానస్య కుపితో దేవకీసుతః। రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయాదపాతయత్॥ ౩౭॥ తస్యానుజీవినస్సర్వే వాసఃకోశాన్విసృజ్య వై। దుద్రువుస్సర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహేఽచ్యుతః॥ ౩౮॥ వసిత్వాత్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణస్సంకర్షణస్తథా। శేషాణ్యాదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్॥ ౩౯॥ తతస్తు వాయకః ప్రీతస్తయోర్వేషమకల్పయత్। విచిత్రవర్ణైశ్చైలేయైరాకల్పైరనురూపతః॥ ౪౦॥ నానాలక్షణవేషాభ్యాం కృష్ణరామౌ విరేజతుః। స్వలంకృతౌ బాలగజౌ పర్వణీవ సితేతరౌ॥ ౪౧॥ తస్య ప్రసన్నో భగవాన్ ప్రాదాత్సారూప్యమాత్మనః। శ్రియం చ పరమాం లోకే బలైశ్వర్యస్మృతీంద్రియమ్॥ ౪౨॥ తతస్సుదామ్నో భవనం మాలాకారస్య జగ్మతుః। తౌ దృష్ట్వా స సముత్థాయ ననామ శిరసా భువి॥ ౪౩॥ తయోరాసనమానీయ పాద్యం చార్ఘ్యార్హణాదిభిః। పూజాం సానుగయోశ్చక్రే స్రక్తాంబూలానులేపనైః॥ ౪౪॥ ప్రాహ నస్సార్థకం జన్మ పావితం చ కులం ప్రభో। పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యాగమనేన వామ్॥ ౪౫॥ భవంతౌ కిల విశ్వస్య జగతః కారణం పరమ్। అవతీర్ణావిహాంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ॥ ౪౬॥ న హి వాం విషమా దృష్టిస్సుహృదోర్జగదాత్మనోః। సమయోస్సర్వభూతేషు భజంతం భజతోరపి॥ ౪౭॥ తావాజ్ఞాపయతం భృత్యం కిమహం కరవాణి వామ్। పుంసోఽత్యనుగ్రహో హ్యేష భవద్భిర్యన్నియుజ్యతే॥ ౪౮॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిప్రేత్య రాజేంద్ర సుదామా

వనేచరాః పరిధత్త తే ఇతి సంభావనాయాం లోట్ అభీప్సథ ప్రార్థయథ॥ ౩౫॥ యాతేతి॥ రాజకులాని రాజకీయాః లుంపంతి సర్వస్వం కుర్వంతి॥ ౩౬॥ ౩౭॥ తస్యేతి॥ వాసఃకోశాన్ వస్త్రపుటకాన్॥ ౩౮॥ ౩౯॥ తత ఇతి॥ వాయకః తంతువాయవిశేషః - వేషం అలంకారం - చైలేయైర్వస్త్రమయైరాకల్పైర్భూషణైః॥ ౪౦॥ ౪౧॥ తస్యేతి॥ ఇహలోకే పరమాం శ్రియం బలం చ ఐశ్వర్యం చ స్మృతిం చ ఇంద్రియపాటవం చ॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ భవంతావితి॥ క్షేమాయ అభయాయ - భవాయ ఉద్భవాయ॥ ౪౬॥ రజకవధే వాయకానుగ్రహే చ యువయోః విషమదృష్టిః అనీశ్వరతా వా నాశంకనీయేత్యాహ॥ నహీతి॥ అత్ర హేతుస్సమయోరితి - అత్రాపి హేతుర్ద్వయం

ష్పృష్టోఽజగదాత్మనోఽరిరితి ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేవం విజ్ఞాప్య వరాన్ - అభిప్రేత్య తస్య తం జ్ఞాత్వా ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ఇతీతి ॥ అన్వయవర్ధనీం వంశవృద్ధిమతీం ॥ శ్లో ॥ సైరంధ్ర్యంగరాగం మధుపురే రజకం నికృత్య కృష్ణః ప్రదాయ చ వరానథ వాయకాయ । మాలాకృతం సమనుకంప్య చ కారకుబ్జామృజ్వీం ధనుశ్చ సహసోన్నమయన్ బభంజ ॥ శ్రీధరీయోఽయం శ్లోకః ॥ ౫౨ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకచత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో ॥ ద్విచత్వారింశకే కుబ్జోన్నమనం ధనుషో భిదా । వధ స్తద్రక్షిణాం కంసారిష్టరం గోత్సవాది చ ॥ అథేతి ॥ అంగవిలేపాచ్చందనాదయః - గృహీతాని అంగవిలేపభాజనాని యయా తాం - రసప్రదః సుఖప్రదః ॥ ౧ ॥ కేతి ॥ హే అంగనే వరోరు ఇతి సోపహాసం సంబోధ్య పృచ్ఛతి - త్వం కా ఏతదనులేపనం కస్య వా - ఉహ ఇతి నిపాతౌ భ్రూవిక్షేపయుక్తౌ వితర్కే - అస్మభ్యం దేహి వా సద్యః ఫలదే త్యాహ - న చిరాదితి ॥ ౨ ॥ దాసీతి ॥ తిస్రః గ్రీవోరఃకటయో వక్రా ఇతి త్రివక్రేతి నామ యస్యాస్సా - అనులేపనక్రియాయాం కంసస్య బహుమతా దాస్యస్మి ॥

ప్రీతమానసః । శస్తైస్సుగంధికుసుమైర్మాలావిరచితా దదౌ ॥ ౪౯ ॥ తాభిస్స్వలంకృతౌ ప్రీతౌ కృష్ణరామౌ సహానుగౌ । ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతుర్వరదౌ వరాన్ ॥ ౫౦ ॥ సోఽపి వవ్రేఽచలాం భక్తిం తస్మిన్నేవాఖిలాత్మని । తద్భక్తేషు చ సౌహార్దం భూతేషు చ పరాం దయామ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి తస్మై వరాన్ దత్త్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధనీమ్ । బలమాయుర్యశః కాంతిం నిర్జగామ సహాగ్రజః ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకచత్వారింశోధ్యాయః

శ్రీశుకః ॥ అథ వ్రజన్ రాజపథేన మాధవః స్త్రియం గృహీతాంగవిలేపభాజనామ్ । విలోక్య కుబ్జాం యువతీం వరాననాం పప్రచ్ఛ యాంతీం ప్రహసన్ రసప్రదః ॥ ౧ ॥ కా త్వం వరోర్వేతదు హానులేపనం కస్యాంగనే వా కథయస్వ సాధు నః । దేహ్యావయోరంగవిలేపముత్తమం శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి ॥ ౨ ॥ సైరంధ్రీ ॥ దాస్యస్మ్యహం సుందర కంససమ్మతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి । మద్భావితం భోజపతేరతిప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమస్తదర్హతి ॥ ౩ ॥ రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షితైః । ధర్షితాత్మా దదౌ సాంద్రముభయోరనులేపనమ్ ॥ ౪ ॥ తతస్తావంగరాగేణ స్వవర్ణేతరశోభినా । సంప్రాప్తపరభాగేన శుశుభాతేఽనురంజితౌ ॥ ౫ ॥ ప్రసన్నో భగవాన్ కుబ్జాం త్రివక్రాం రుచిరాననామ్ । ఋజ్వీం కర్తుం మనశ్చక్రే దర్శయన్ దర్శనే ఫలమ్ ॥ ౬ ॥ పద్భ్యామాక్రమ్య ప్రపదే ద్వ్యంగుల్యుత్తానపాణినా । ప్రగృహ్య చిబుకేఽధ్యాత్మముదనీనమదచ్యుతః ॥ ౭ ॥ సా తదర్జుసమానాంగీ బృహచ్ఛ్రోణిపయోధరా । ముకుందస్పర్శనాత్సద్యో బభూవ ప్రమదోత్తమా ॥ ౮ ॥ తతో రూపగుణౌదార్యసంపన్నా ప్రాహ కేశవమ్ । ఉత్తరీయాంతమాకృష్య స్మయంతీ జాతహృచ్ఛయా ॥ ౯ ॥ ఏహి వీర గృహం యామో న త్వాం త్యక్తుమిహోత్సహే । త్వయోన్మథితచిత్తాయాః ప్రసీద పురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం స్త్రియా యాచ్యమానః కృష్ణో రామస్య పశ్యతః । ముఖం వీక్ష్యాను గోపానాం ప్రహసంస్తాముమువాచ హ ॥ ౧౧ ॥ ఏష్యామి తే గృహం సుభ్రు పుంసామాధివికర్శనమ్ । సాధితార్థోఽగృహాణాం నః పాంథానాం త్వం పరాయణమ్ ॥ ౧౨ ॥ విసృజ్య మాధ్వ్యా వాణ్యా తాం వ్రజన్మార్గే వణిక్పథైః ॥ నా

౩ ॥ రూపేతి ॥ రూపం అంగసౌష్ఠవం - పేశలం చ సౌకుమార్యం - మాధుర్యం చ రసికతా - హసితం చ ఆలాపశ్చ - వీక్షితం చ తైః ధర్షితా త్మా మోహితచిత్తా - సాంద్రం ఘనం ॥ ౪ ॥ తత ఇతి ॥ స్వవర్ణేతరశోభినా రామకృష్ణయోర్వర్ణాభ్యామితరః పీతాదివర్ణః తేన శోభితుం శీలం యస్య తేన - సంప్రాప్తపరభాగేన సంప్రాప్తః పరో నాభిరుపరితనో భాగో యేన - యద్వా - సంప్రాప్తః పరభాగః శోభాతిశయో యేన తేన వా - తేనానురంజితౌ ॥ ౫ ॥ ప్రసన్న ఇతి ॥ స్వదర్శనే సద్యః ఫలం దర్శయన్ ॥ ౬ ॥ పద్భ్యామితి ॥ తస్యాః ప్రపదే పాదాగ్రద్వయం - పద్భ్యామాపీడ్య - ద్వే అంగుల్యౌ ఉత్తానే ఉన్నతే యస్మిన్ పాణౌ తేన - చుబుకే ముఖస్యాధోభాగే అధ్యాత్మం దేహం ఉదనీనమయామాస ॥ ౭ ॥ సేతి ॥ తదైవ ఋజుసమానమంగం యస్యాస్సా - బృహంతౌ శ్రోణిపయోధరౌ యస్యాస్సా ముకుందస్పర్శనాదితి ముఖ్యకారణం ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ఏష్యామీతి ॥ ఆధివికర్శనం మనఃపీడాశమనం - కంసవధేన సాధితః అర్థః సుహృదాం ప్రయోజనం యేన సః అగృహాణాం అకృతదారాణాం పాంథానాం ప్రవాసినాం పరం ఆయనం ఆశ్రయస్త్వం ॥ ౧౨ ॥ విసృజ్యేతి ॥ మధురయా గిరా తాం ప్రస్థాప్య వ్రజన్ వణిక్పథైః నిష్కాశి

ర్చితః ॥ ౧౩ ॥ తదితి ॥ లేఖ్యాః చిత్రన్యస్తా ఇవ మూర్తయో యాసాం తాః ॥ ౧౪ ॥ తత ఇతి ॥ ధనుర్మఖశాలాం పృచ్ఛన్ ॥ ౧౫ ॥ పురు-
షైరితి ॥ ప్రసహ్య బలాత్కారేణ ॥ ౧౬ ॥ కరేణేతి ॥ నిమిషేణ అతిశీఘ్రం - మదకరీవ మత్తహస్తీ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ తదితి ॥ గృహ్యతాం బధ్య-
తామితి వదన్తో జిఘృక్షవః ఆవృతవన్తః ॥ ౧౯ ॥ అథేతి ॥ న కేవలం రక్షకాన్ కిన్తు భగ్నస్య ధనుషః శకలే గృహీత్వా జఘ్నతుశ్చేతి ॥ ౨౦ ॥
బలమితి ॥ పరతః ప్రాప్తం గన్తవ్యమితి శాలాముఖాదేవ పునర్నిష్క్రమ్య ॥ ౨౧ ॥ తయోరితి ॥ తేజః ప్రభావం - ప్రాగల్భ్యం ధృష్టతాం ॥
౨౨ ॥ తయోరితి ॥ శకటం శకటవిమోచనస్థానం ॥ ౨౩ ॥ గోప్య ఇతి ॥ ముకున్దస్య విగమే వ్రజాన్నిర్గమనసమయే - యా ఆశిష ఆశాస-
త సుఖం ప్రభాతా రజనీయం … ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యత ఇత్యాది యదుక్తవత్యః - ఋతాః సత్యాః బభూవుః - పురుషభూషణస్య కృ-
ష్ణస్య గాత్రలక్ష్మీం దేహశోభాం కథంభూతస్య గాత్రస్య - సమ్పశ్యతాం … ఇతరాన్ బ్రహ్మాదీన్ హిత్వా యదయనం ఆశ్రయం శ్రీః కామయ-
తే స - యాం గాత్రలక్ష్మీమితి వా ॥ ౨౪ ॥ అవనిక్తేతి ॥ అవనిక్తం క్షాళితం అఙ్ఘ్రియుగళం యయోస్తౌ - క్షీరమిశ్రమన్నం భుక్త్వా - సుఖ-

నోపాయనతాంబూలస్రగ్గన్ధైస్సాగ్రజోఽర్చితః ॥ ౧౩ ॥ తద్దర్శనస్మరక్షోభాదాత్మానం నావిదం
స్త్రియః । విస్రస్తవస్త్రకబరవలయాలేఖ్యమూర్తయః ॥ ౧౪ ॥ తతః పౌరాన్ పృచ్ఛమానో ధనుషః స్థాన
మచ్యుతః । తస్మిన్ ప్రవిష్టో దదృశే ధనురైన్ద్రమివాద్భుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ పురుషైర్బహుభిర్గుప్తమర్చి
తం పరమర్ద్ధిమత్ । వార్యమాణో నృభిః కృష్ణః ప్రసహ్య ధనురాదదే ॥ ౧౬ ॥ కరేణ వామేన సలీలముద్ధృ
తం సజ్యం చ కృత్వా నిమిషేణ పశ్యతామ్ । నృణాం వికృష్య ప్రబభఞ్జ మధ్యతో యథేక్షుదణ్డం మదకర్యు
రుక్రమః ॥ ౧౭ ॥ ధనుషో భజ్యమానస్య శబ్దః ఖం రోదసీ దిశః । పూరయామాస యం శ్రుత్వా కంసస్త్రాస
ముపాగమత్ ॥ ౧౮ ॥ తద్రక్షిణస్సానుచరాః కుపితా ఆతతాయినః । గృహీతుకామా ఆవవ్రుర్గృహ్యతాం
బధ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥ అథ తాన్ దురభిప్రాయాన్ విలోక్య బలకేశవౌ । క్రుద్ధౌ ధన్వన ఆదాయ శకలే తాం
శ్చ జఘ్నతుః ॥ ౨౦ ॥ బలం చ కంసప్రహితం హత్వా శాలాముఖాత్తతః । నిష్క్రమ్య చేరతుర్హృష్టౌ నిరీ
క్ష్య పురసమ్పదః ॥ ౨౧ ॥ తయోస్తదద్భుతం వీర్యం నిశామ్య పురవాసినః । తేజః ప్రాగల్భ్యం రూపం చ మేని
రే విబుధోత్తమౌ ॥ ౨౨ ॥ తయోర్విచరతోః స్వైరమాదిత్యోఽస్తముపేయివాన్ । కృష్ణరామౌ వృతౌ గో
పైః పురాచ్ఛకటమీయతుః ॥ ౨౩ ॥ గోప్యో ముకున్దవిగమే విరహాతురా యా ఆశాసతాశిష ఋతా మ
ధుపుర్యభూవన్ । సమ్పశ్యతాం పురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీం హిత్వేతరాన్ ను భజతశ్చకమేఽయనం శ్రీః ॥
౨౪ ॥ అవనిక్తాఙ్ఘ్రియుగలౌ భుక్త్వా క్షీరోపసేచనమ్ । ఊషతుస్తాం సుఖం రాత్రిం జ్ఞాత్వా కంసచికీర్షి
తమ్ ॥ ౨౫ ॥ కంసస్తు ధనుషో భఙ్గం రక్షిణాం స్వబలస్య చ । వధం నిశమ్య గోవిన్దరామవిక్రీడితం పరమ్ ॥
౨౬ ॥ దీర్ఘప్రజాగరో భీతో దుర్నిమిత్తాని దుర్మతిః । బహూన్యచష్టోభయథా మృత్యోర్దౌత్యకరాణి చ ॥
౨౭ ॥ అదర్శనం స్వశిరసః ప్రతిరూపే చ సత్యపి । అసత్యపి ద్వితీయే చ ద్వైరూప్యం జ్యోతిషాం తథా ॥ ౨౮ ॥
ఛిద్రప్రతీతిశ్ఛాయాయాం ప్రాణఘోషానుపశ్రుతిః । స్వర్ణప్రతీతిర్వృక్షేషు స్వపదానామదర్శ
నమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్వప్నే ప్రేతపరిష్వఙ్గః ఖరయానం విషాదనమ్ । యాయాన్నలదమాల్యేకస్తైలాభ్యక్తో
దిగమ్బరః ॥ ౩౦ ॥ అన్యాని చేత్థంభూతాని స్వప్నజాగరితాని చ । పశ్యన్ మరణసన్త్రస్తో నిద్రాం లేభే న చిన్త

స్యవసతాం ॥ ౨౫ ॥ కంస ఇతి ॥ పరం కేవలం గోవిన్దరామయోర్విక్రీడితం తత్ - న తు పరాక్రమః కశ్చిత్ ॥ ౨౬ ॥ దీర్ఘేతి ॥ ఉభయ-
థా స్వప్నజాగరితభేదేన ప్రత్యేకం మృత్యోర్దౌత్యకరాణి చ - తథా చ మన్త్రః ॥ శ్రు ॥ ఇత్థాదులూక ఆపప్తత్ - హిరణ్యాక్షో అయోముఖః
రక్షసాం దూత ఆగతః - తమితో నాశయాగ్నే - ఇత్యాదిః తథా - యదేతద్భూతాన్యన్వావిశ్య - దైవీం వాచం వదసీత్యాదిశ్చ ॥ ౨౭ ॥ శ్లో-
క్యైవ దర్శయతి శ్లోకత్రయేణ ॥ అదర్శనమితి ॥ జలాదౌ ప్రతిరూపే దృశ్యమానేఽపి స్వశిరసస్తత్రాదర్శనం అసత్యపి ద్వితీయే చన్ద్రాదౌ -
తిమిరేణ … జ్యోతిషాం చన్ద్రాదీనాం ద్విత్వం ॥ ౨౮ ॥ ఛిద్రేతి ॥ ఛాయాయాం ప్రతిబిమ్బే ఛిద్రప్రతీతిః - పిహితకర్ణ-
యోః అన్తః శ్రూయమాణో ధ్వనిః ప్రాణఘోషః తస్య అశ్రవణం వృక్షేషు స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః - రజఃకర్దమాదిషు స్వపదానామద-
ర్శనం ఏతాని జాగరితజాని దుర్నిమిత్తాని ॥ ౨౯ ॥ స్వాప్నాన్యాహ ॥ స్వప్న ఇతి ॥ ప్రేతైః మృతైః పరిష్వఙ్గః ఖరమారుహ్య యానం - విషభక్ష-
ణం - నలదమాలీ జపాకుసుమమాలీ యాయాదితి యత్ - తదప్యేకం దుర్నిమిత్తమితి ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ వ్యుష్టాయామితి ॥ వ్యుష్టాయాం కష్టేన కథంచిత్ ప్ర-

ఖాతాయాం పునః సూర్యే చాభ్యుదితే సముత్థిత ఇతి - తథా చ శ్రుతిః - యదుదగాన్మహతోఽర్ణవాద్విభ్రాజమానస్సరిరస్య మధ్యాత్సమా వృష
భో లోహితాక్షస్సూర్యో విపశ్చిన్మనసా పునాత్వితి చ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ తేష్వితి ॥ యథోపజోషం యథాసుఖం ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ వాద్యమానేష్వితి ॥
మల్లతాళాః ఉత్తరే ఉపరి ఉచ్చైః శ్రూయంతే యేషు తేషు తూర్యేషు ఉపాధ్యాయైః మల్లాచార్యైః ॥ ౩౬ ॥ చాణూర ఇతి ॥ ఉపస్థానం మల్లరంగం ॥
౩౭ ॥ నందేతి ॥ సమాహుతాః సమాహూతాః - నివేదితాని ఉపాయనాని యైస్తే ॥ ౩౮ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ద్విచత్వారింశా
ధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥

శ్లో॥ త్రిచత్వారింశకే హత్వా గజేంద్రం రామకృష్ణయోః । రంగప్రవేశసౌభాగ్యం చాణూరేణానుభాషణం ॥ అథేతి ॥ పూర్వేద్యురేవ కృతం
శౌచం శుద్ధత్వం నిరపరాధత్వం యాభ్యాం తౌ - ఏతదుక్తం భవతి ధనుర్భంగాదినా ఆవాభ్యాం నిజైశ్వర్యే సూచితేఽపి పితరౌ న ముంచతి ఆ
వాం చ పునః జిఘాంసతి అతోఽస్య మాతులస్య వధేనావయోర్దోషః ఇత్యేవం కృతాపరాధపరిహారౌ ఇతి మల్లానాం దుందుభీనాం చ ఘోషం -

యా ॥ ౩౧ ॥ వ్యుష్టాయాం నిశి కౌరవ్య సూర్యే చాద్భ్యస్సముత్థితే । కారయామాస వై కంసో మల్లక్రీడా
మహోత్సవమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆనర్చుః పురుషా రంగం తూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే । మంచాశ్చాలంకృతాస్స్రగ్భిః
పతాకాచేలతోరణైః ॥ ౩౩ ॥ తేషు పౌరా జానపదా బ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః । యథోపజోషం వివిశూ
రాజానశ్చ కృతాసనాః ॥ ౩౪ ॥ కంసః పరివృతోఽమాత్యై రాజమంచ ఉపావిశత్ । మండలేశ్వరమధ్య
స్థో హృదయేనాపి దూయతా ॥ ౩౫ ॥ వాద్యమానేషు తూర్యేషు మల్లతాళోత్తరేషు చ । మల్లాస్స్వలంకృ
తా దృప్తాస్సోపాధ్యాయాస్సమావిశన్ ॥ ౩౬ ॥ చాణూరో ముష్టికః కూటశ్శలస్తోసల ఏవ చ । త ఆసేదు
రుపస్థానం వల్గువాద్యప్రహర్షితాః ॥ ౩౭ ॥ నందగోపాదయో గోపా భోజరాజసమాహుతాః । ని
వేదితోపాయనాస్త ఏకస్మిన్మంచ ఆవిశన్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ద్విచత్వా
రింశోఽధ్యాయః

కువలయాపీడాఖ్యగజతత్సాదివధకథాప్రారంభఘట్టః

అథ రామశ్చ కృష్ణశ్చ కృతశౌచౌ పరంతప । మల్లదుందుభినిర్ఘోషం శ్రుత్వా ద్రష్టుముపేయతుః ॥ ౧ ॥
రంగద్వారముపాసాద్య తస్మిన్నగజమవస్థితమ్ । అపశ్యత్కువలయాపీడం కృష్ణోఽంబష్ఠప్రచోదితమ్ ॥ ౨ ॥ బ
ద్ధ్వా పరికరం శౌరిస్సమూహ్య కుటిలాలకాన్ । ఉవాచ హస్తిపం వాచా మేఘనాదగభీరయా ॥ ౩ ॥ అం
బష్ఠాంబష్ఠ మార్గం నో దేహ్యపక్రమ మా చిరమ్ । నో చేత్సకుంజరం త్వాద్య నయామి యమసాదన
మ్ ॥ ౪ ॥ ఏవం నిర్భర్త్సితోఽంబష్ఠః కుపితః కోపితం గజమ్ । చోదయామాస కృష్ణాయ కాలాంతకయమో
పమమ్ ॥ ౫ ॥ కరీంద్రస్తమభిద్రుత్య కరేణ తరసాఽగ్రహీత్ । కరాద్విగళితస్సోఽముం నిహత్యాంఘ్రి
ష్వలీయత ॥ ౬ ॥ సంక్రుద్ధస్తమచక్షాణో ఘ్రాణదృష్టిస్స కేశవమ్ । పరామృశత్పుష్కరేణ స ప్రస
హ్య వినిర్గతః ॥ ౭ ॥ పుచ్ఛే ప్రగృహ్యాతిబలో ధనుషః పంచవింశతిమ్ । విచకర్ష యథా నాగం సుపర్ణ ఇ
వ లీలయా ॥ ౮ ॥ స పర్యావర్తమానేన సవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః । బభ్రామ భ్రామ్యమాణేన గోవత్సేనేవ
బాలకః ॥ ౯ ॥ తతోఽభిముఖమభ్యేత్య పాణినాఽఽహత్య వారణమ్ । ప్రాద్రవన్పాతయామాస స్పృశ్య

మల్లతాళదుందుభిఘోషం వా ॥ ౧ ॥ రంగేతి ॥ అంబష్ఠో హస్తిపః తేన ప్రచోదితం ॥ ౨ ॥ బద్ధ్వేతి ॥ పరికరం యుద్ధోచితం పరిధానం కృ
త్వా - సమూహ్య బద్ధ్వా ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ఏవమితి ॥ అంతకో మృత్యుః - కాలస్తన్నిమిత్తం - యమస్తన్నియంతా - తైరుపమా యస్య తం ॥ ౫ ॥ క
రీంద్ర ఇతి ॥ విగళితో విచ్యుతః - సః ముష్టినా నిహత్య అలీయత అదృశ్యో బభూవ ॥ ౬ ॥ సంక్రుద్ధ ఇతి ॥ అచక్షాణః అపశ్యన్ ఘ్రాణమేవ
ఘ్రాణం తేన దృష్టిః దర్శనం యస్య సః - లోచనాగోచరమపి పశవో హి ఘ్రాణేన జానంతీతి ప్రసిద్ధం - పరామృశత్ ధృతవాన్ - పుష్కరేణ శుం
డాగ్రేణ - స కృష్ణః ప్రసహ్య బలేన ॥ ౭ ॥ పుచ్ఛ ఇతి ॥ ధనుషః ధనుషాం పంచవింశతిర్యావత్ తావంతం దేశం - గజం విచకర్ష ఆకృష్టవా
నీతవాన్ - కంక ఇవ విచకర్ష - యథా నాగం సర్పం వర్తమానం గజం సుపర్ణ ఇవ స్వయమితి ॥ శ్లో॥ ఆవిరాసీద్యథా ప్రాచ్యాం దిశం
దురివ పుష్కల ఇతివత్ ॥ ౮ ॥ స ఇతి ॥ పుచ్ఛగ్రాహిణం కృష్ణం గృహీతుం యదా దక్షిణతః పరివర్తతే గజస్తర్హి సవ్యతో భ్రామయతి య
దా సవ్యతః పరివర్తతే తదా దక్షిణతో భ్రామయతి తేన సహ బహు బభ్రామ గోవత్సేన భ్రామ్యమాణేన బాలకః సహ కృష్ణో యథా అన్యో
వా బాలక ఇవేతి వా ॥ ౯ ॥ తత ఇతి ॥ వారణం గజం ప్రాద్రవన్ ప్రకర్షేణ సమంతతో ధావన్ - పాతయామాస - స యథా పతతి తథా

తం పంచయర్ప్రాద్రవదిత్యర్థః॥ ౧౦॥ స ఇతి॥ కించ అహనత్ ఆహత్॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ మృతకమితి॥ రంగం సమావిశత్ తథా పీత ప్రియాంబభౌ- కథంభూతః - అంసేన్యస్తం విషాణం గజదంతో యేన సః - అసృజో రక్తస్య మదస్య చ బిందుభిః పరిలాంఛితః- విరూఢాః ఉద్గతాః స్వేదకణికాః తాభిరుపలక్షితం వదనాంబురుహం యస్య సః॥ ౧౫॥ న కేవలం సాగ్రజస్స ఏవ రంగం సమావిశత్ కింతు॥ వృతౌ గోపైరితి॥ ౧౬॥ తత్ర శృంగారాదిసర్వరసకదంబమూర్తిర్భగవాన్ తత్తదభిప్రాయానుసారేణ బభౌ న సాకల్యేన సర్వేషామిత్యాహ॥ మల్లానామితి॥ మల్లాదీనాం దశానాం ద్రష్టౄణాం - అశన్యాదిరూపేణ దశధా విదితః స సాగ్రజో రంగం గత ఇత్యన్వయః- మల్లాదిష్వభి... స్తారసాః క్రమేణ శ్లోకేన నిబధ్యంతే॥ శ్లో॥ రౌద్రోద్భుతశ్చ శృంగారో హాస్యం వీరో దయా తథా। భయానకశ్చ బీభత్సః శాంతస్సప్రేమ... భక్తికః- అవిదుషాం విరాట్ వికలః అపర్యాప్తో రాజత ఇతి తథా - అనేన బీభత్స ఉక్తః - వికలత్వం చ కృష్ణవజ్రసారసర్వాంగావిత్యాదినా...

మానః పదే పదే॥ ౧౦॥ స ధావన్ క్రీడయా భూమౌ పతితస్సహసోత్థితః। తం మత్వా పతితం క్రుద్ధో దంతాభ్యాం నాహనత్ క్షితిమ్॥ ౧౧॥ స్వవిక్రమే ప్రతిహతే కుంజరేంద్రోఽత్యమర్షితః। చోద్యమానో మహామాత్రైః కృష్ణమభ్యద్రవద్రుషా॥ ౧౨॥ తమాపతంతమాసాద్య భగవాన్ మధుసూదనః। నిగృహ్య పాణినా హస్తం పాతయామాస భూతలే॥ ౧౩॥ పతితం తం పదాక్రమ్య మృగేంద్ర ఇవ లీలయా। దంతముత్పాట్య తేనేభం హస్తిపాంశ్చాహనద్ధరిః॥ ౧౪॥ మృతకం ద్విపముత్సృజ్య దంతపాణిస్సమావిశత్। అంసన్యస్తవిషాణోఽసృఙ్మదబిందుభిరంకితః। విరూఢస్వేదకణికవదనాంబురుహో బభౌ॥

——— ॥ శ్రీః ॥ చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథాప్రారంభఘట్టః ॥ శ్రీః ॥ ———

౧౫॥ వృతౌ గోపైః కతిపయైర్బలదేవజనార్దనౌ। రంగం వివిశతూ రాజన్ గజదంతవరాయుధౌ॥ ౧౬॥ మల్లానామశనిర్నృణాం నరవరః స్త్రీణాం స్మరో మూర్తిమాన్ గోపానాం స్వజనోఽసతాం క్షితిభుజాం శాస్తా స్వపిత్రోః శిశుః। మృత్యుర్భోజపతేర్విరాడవిదుషాం తత్త్వం పరం యోగినాం వృష్ణీనాం పరదేవతేతి విదితో రంగం గతస్సాగ్రజః॥ ౧౭॥ హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తావపి దుర్జయౌ। కంసో మనస్వ్యపి తదా భృశముద్వివిజే నృప॥ ౧౮॥ తౌ రేజతూ రంగగతౌ మహాభుజౌ విచిత్రవేషాభరణస్రగంబరౌ। యథా నటావుత్తమవేషధారిణౌ మనః క్షిపంతౌ ప్రభయా నిరీక్షతామ్॥ ౧౯॥ నిరీక్ష్య తావుత్తమపూరుషౌ తదా మంచస్థితా నాగరరాష్ట్రకా నృపాః। ప్రహర్షవేగోత్కలితేక్షణాననాః పపుర్న తృప్తా నయనైస్తదాననమ్॥ ౨౦॥ పిబంత ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహంత ఇవ జిహ్వయా। జిఘ్రంత ఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యంత ఇవ బాహుభిః॥ ౨౧॥ ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్। తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారితా ఇవ॥ ౨౨॥ ఏతౌ భగవతస్సాక్షాద్ధరేర్నారాయణస్య హి। అవతీర్ణావిహాంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని॥ ౨౩॥ స ఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీతశ్చ గోకులమ్। కాలమేతం వసన్ గూఢో వవృధే నందవేశ్మని॥ ౨౪॥ పూతనానేన నిహతా చక్రవాతశ్చ దానవః। అర్జునౌ ధేనుకః కేశీ గుహ్యకోఽన్యే చ తద్విధాః॥ ౨౫॥ గావస్సపాలా ఏతేన దవాగ్నేః పరిమోచితాః। కాళీయో దమితస్సర్ప ఇంద్రశ్చ విమదః కృతః॥ ౨౬॥ సప్తాహమేకహస్తేన ధృతోఽద్రిప్రవరోఽమునా। వర్షవాతాశనిభ్యశ్చ పరిత్రాతం చ గోకులమ్॥ ౨౭॥ గోప్యోఽస్య నిత్యముదితహసితప్రేక్షణం ముఖమ్। పశ్యంత్యో వివిధాం

ష్యతి॥ ౧౭॥ హతమితి॥ ఉద్వివిజే భీతో బభూవ॥ ౧౮॥ తావితి॥ యథా నటావితి నిదర్శనం యత్తద్దర్శితం॥ ౧౯॥ నిరీక్ష్యేతి॥ ప్రహర్షవేగేన ఉత్కలితాన్యుజ్జృంభితాని ఈక్షణాన్యాననాని చ యేషాం తే- తయోరాననం పపుః పరం న తు తృప్తాః నిరాకాంక్షా న బభూవురిత్యర్థః॥ ౨౦॥ తదేవాహ॥ పిబంత ఇవేతి॥ శ్లిష్యంతః పరిష్వంగం కుర్వంత ఇవ - లక్షితా ఇత్యర్థః॥ ౨౧॥ ఊచురితి॥ యథాదృష్టం ధనుర్భంగాది- యథా శ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది- తత్తదనతిక్రమ్య తదనురూపమిత్యర్థః- ప్రత్యక్షం చ తయోః రూపం గజదంతాదియుక్తం గుణాః శౌర్యాదయః- మాధుర్యం హసితాలాపాది- ప్రాగల్భ్యం ధార్ష్ట్యం- తైః స్మారితా ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవేత్యర్థః॥ ౨౨॥ విస్మితానాం వాక్యాన్యాహ షడ్భిః॥ ఏతావితి॥ ౨౩॥ స ఇతి॥ కిలేతి సర్వత్రాన్వయః॥ ౨౪॥ పూతనేతి॥ గుహ్యకః శంఖచూడః - అన్యే చ అఘాసురాదయః॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ గోప్య ఇతి॥ అశ్రమం ఈషచ్ఛ్రమయుక్తం ముఖం - అశ్రమం సుఖమితి వా - యద్వా- అశ్రే

మం యథా భవతి తథా - తరంతి స్మేతి ॥ ౨౮ ॥ వదంతీతి ॥ అనేన పరిరక్షితో యదోర్వంశః సు బహువిశ్రుతస్సన్ - శ్రియాదిలప్స్యత ఇతి వదంతీతి ॥ ౨౯ ॥ అయమితి ॥ ధేనుకబకవత్సాసురేషు విపర్యయోక్తిర్జనవాదేషు అనిశ్చయాత్ ॥ ౩౦ ॥ జనేష్వితి ॥ జనేష్వేవం బ్రువాణేషు సత్సు తదసహమానశ్చాణూరో బ్రవీదితి ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ తస్మాదితి ॥ హే కృష్ణ ప్రియం కరవామేతి - రాజ్ఞి ప్రీతే - భూతాని చ ప్రసీదేయుః ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ బాలా ఇతి ॥ యథోచితం నియుద్ధం బాహుయుద్ధం భవేత్ - మల్లసభాసదః మల్లసభాధికృతాః అధర్మో మా స్పృశేత్ న స్పృశేదిత్యేతదర్థం - హే మల్లేతి వా ॥ ౩౮ ॥ నేతి ॥ సహస్రద్విపానాం సత్త్వం బలం బిభర్తీతి తథా ॥ ౩౯ ॥ తస్మాదితి ॥ తథా బలిభిర్మాదృశైస్సహ - అనయః అధర్మః - విక్రమ పరాక్రమం కురు - ముష్టికో విక్రమతాదితి ॥ ౪౦ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - త్రిచత్వారింశాధ్యాయ వ్యాఖ్యా. **

స్తాపాం స్తరంతి స్మాశ్రమం ముదా ॥ ౨౮ ॥ వదంత్యనేన వంశోయం యదోస్సు బహువిశ్రుతః । శ్రియం యశో మహత్త్వం చ లప్స్యతే పరిరక్షితః ॥ ౨౯ ॥ అయం చాస్యాగ్రజః శ్రీమాన్ రామః కమలలోచనః । ప్రలంబో నిహతో యేన వత్సకో ధేనుకాదయః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుకః ॥ జనేష్వేవం బ్రువాణేషు తూర్యేషు నినదత్సు చ । కృష్ణ రామౌ సమాభాష్య చాణూరో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ హే నందసూనో హే రామ భవంతౌ వీరసమ్మతౌ । నియుద్ధకుశలౌ శ్రుత్వా రాజ్ఞాహూతౌ దిదృక్షుణా ॥ ౩౨ ॥ ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుర్వంత్యః శ్రేయో విందంతి వై ప్రజాః । మనసా కర్మణా వాచా విపరీతమతోన్యథా ॥ ౩౩ ॥ నిత్యం ప్రముదితా గోపా వత్సపాలాస్తథా స్ఫుటమ్ । వనేషు మల్లయుద్ధేన క్రీడంతశ్చారయంతి గాః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాద్రాజ్ఞః ప్రియం యూయం వయం చ కరవామ హే । భూతాని నః ప్రసీదంతి సర్వభూతమయో నృపః ॥ ౩౫ ॥ తన్నిశమ్యాబ్రవీత్కృష్ణో దేశకాలోచితం వచః । నియుద్ధమాత్మనోభీష్టం మన్యమానోభినంద్య చ ॥ ౩౬ ॥ ప్రజా భోజపతేరస్య వయం చాపి వనేచరాః । కరవామ ప్రియం నిత్యం తన్నః పరమనుగ్రహః ॥ ౩౭ ॥ బాలా వయం తుల్యబలైః క్రీడిష్యామో యథోచితమ్ । భవేన్నియుద్ధం మాధర్మః స్పృశేన్మల్లసభాసదః ॥ ౩౮ ॥ చాణూరః ॥ న బాలో న కిశోరస్త్వం బలశ్చ బలినాం వరః । లీలయేభో హతో యేన సహస్రద్విపసత్త్వభృత్ ॥ ౩౯ ॥ తస్మాద్భవద్భ్యాం బలిభిర్యోద్ధవ్యం నానయోత్ర వై । మయి విక్రమ వార్ష్ణేయ బలేన సహ ముష్టికః ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - త్రిచత్వారింశోధ్యాయః.

ఏవం చర్చితసంకల్పో భగవాన్మధుసూదనః । ఆససాదాథ చాణూరం ముష్టికం రోహిణీసుతః ॥ ౧ ॥ అన్యోన్యం హస్తాభ్యాం హస్తాభ్యాం మూరూ చైవ పునః పునః । విసృజ్య భూయస్సంగృహ్య పరిక్రమ్య పరస్పరమ్ ॥ ౨ ॥ హస్తాభ్యాం హస్తయోర్బధ్వా పద్భ్యామేవ చ పాదయోః । విచకర్షతురన్యోన్యం ప్రసహ్య విజిగీషయా ॥ ౩ ॥ అరత్నీ ద్వే అరత్నిభ్యాం జానుభ్యాం చైవ జానునీ । శిరశ్శీర్ష్ణోరసోరస్తావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః ॥ ౪ ॥ పరిభ్రామణవిక్షేప పరిరంభావపాతనైః । ఉత్సర్పణాపసర్పైస్తావన్యోన్యం ప్రత్యరుంధతామ్ ॥ ౫ ॥ ఉత్థాపనైరున్నయనైశ్చాలనైస్థాపనైరపి । పరస్పరం జిగీషంతావపచక్రతురాత్మనః ॥ ౬ ॥ తద్బలాబలవద్యుద్ధం సమేతాస్సర్వయోషితః । ఊచుః పరస్పరం రాజన్ సానుకంపా వరూథశః ॥ ౭ ॥ మహానయం బతాధర్మ ఏషాం రాజసభాసదామ్ । యే బాలబలవద్యుద్ధం రాజ్ఞోన్విచ్ఛంతి

ఏవమితి ॥ చర్చితః నిశ్చిత ఏ
॥ చతుశ్చత్వారింశకే తు మల్లకంసాదిమర్దనం । కంసఘోషిత ఆశ్వాసస్తాభ్యాం పిత్రోశ్చ దర్శనం ॥ వ సంకల్పో యస్య సః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ అరత్నీ ఇతి ॥ బాహుమూలాత్ బాహుమధ్యాత్ - కనిష్ఠాంగులి వ్యతిరేకేణ కృతముష్టిహస్తో రత్నిః ॥ ౪ ॥ పరిభ్రామణేతి ॥ పరిభ్రామణం హస్తాదిము గృహీత్వా పరితశ్చాలనం - విక్షేపో నోదనం - పరిరంభో బాహుభ్యాం నిష్పీడనం - అవపాతనం అధః క్షేపః - ఉత్సర్పణం ఉత్సృజ్య పురతో గమనం - అపసర్పణం అపసృజ్య పృష్ఠతో గమనం - ఏతైః ప్రత్యరుంధతాం ప్రత్యావృతవంతౌ ॥ ౫ ॥ ఉత్థాపనైరితి ॥ ఉత్థాపనం పాదౌ జానునీ చ పిండీకృత్య పతితస్యోచ్చాటనం - ఉన్నయనం హస్తాభ్యాముద్ధృత్య నయనం - చాలనం కంఠాదిలగ్నస్య నిస్సారణం - స్థాపనం పాణిపాదాదిపిండీకరణం - ఏవం పరస్పరమాత్మనో దేహస్యాపచక్రతుః అపకారం కృతవంతౌ ॥ ౬ ॥ తదితి ॥ తద్యుద్ధం బలాబలవత్ ఏకతో బలం అన్యతః అబలం తద్యుద్ధం విషమమిత్యాచుః ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ తదేవ దర్శయ

తి॥ మహానితి॥ యద్వా- తత్ బాలబలవతోర్యుద్ధం దృష్ట్వా-మహానయమధర్మ ఇత్యాచరితవ్యస్వాయః- బాలయోర్బలవతోశ్చ యుద్ధం రాజ్ఞా చేత్ప్రేక్ష్యతే స్వయం వారణీయః- ఏతేతు రాజ్ఞః పశ్యంతః స్వయమప్యన్విచ్ఛంతి అనుమన్యంత ఇతి మహానధర్మ ఇత్యర్థః॥ ౮ ॥ బలాబలమాహ- క్వేతి॥ వజ్రసారాణి వజ్రవత్కఠినాని- సర్వాణ్యంగాని యయోస్తౌ॥ ౯ ॥ ధర్మేతి॥ సమాజస్య సభాయాః॥ ౧౦॥ అపరాధమాహుః॥ నేతి॥ అబ్రువన్- జ్ఞాత్వాపి తూష్ణీం తిష్ఠన్- విబ్రువన్- విపరీతం బ్రువన్- అజ్ఞః నజానామీతి బ్రువన్ అతః ప్రాజ్ఞస్సభాం నప్రవిశేదితి॥ ౧౧ ॥ వల్గత ఇతి॥ వల్గతః శత్రుమభితః శత్రోః సర్వతో ధావతః కృష్ణస్య శ్రమవారికణైః ఉప్తం వదనాంబుజం దృశ్యతాం ॥ ౧౨ ॥ అన్యా ఊచుః॥ కిమితి॥ సామర్షం సక్రోధం- హాసేన సంరంభః ఆవేశః తేన శోభనం॥ ౧౩॥ అన్యా ఊచుః॥ పుణ్యా ఇతి॥ నృలింగేన మనుష్యదేహేన గూఢః- వనస్థాని చిత్రాణి మాల్యాని యస్య సః- గిరిత్రః శివః రమా చ తాభ్యామర్చితావంఘ్రీ యస్య సః- అయం భావః- ధిగిమాం సభాం- యస్యామయం పరాభూయతే- తాస్తు వ్రజభువో ధన్యాః- యత్ర యాసు అయం కృష్ణో వివిధక్రీడయా అంచతి గచ్ఛతీతి॥ ౧౪॥ ....

తిపశ్యతః ॥ ౮ ॥ క్వవజ్రసారసర్వాంగౌమల్లౌశైలేంద్రసన్నిభౌ। క్వచాతిసుకుమారాంగౌకిశోరౌనా ప్తయౌవనౌ॥ ౯॥ ధర్మవ్యతిక్రమోహ్యస్యసమాజస్యధ్రువంభవేత్। యత్రాధర్మస్సముత్తిష్ఠేన్న స్థేయంతత్రకర్హిచిత్ ॥ ౧౦ ॥ నసభాంప్రవిశేత్ప్రాజ్ఞస్సభ్యదోషాననుస్మరన్। అబ్రువన్విబ్రు వన్నజ్ఞోనరఃకిల్బిషమశ్నుతే ॥ ౧౧ ॥ వల్గతశ్శత్రుమభితఃకృష్ణస్యవదనాంబుజమ్। వీక్ష్యతాంశ్రమవా ర్యుప్తంపద్మకోశమివాంబుభిః ॥ ౧౨ ॥ కింనపశ్యతరామస్యముఖమాతామ్రలోచనమ్। ముష్టికంప్రతి సామర్షంహాససంరంభశోభనమ్॥ ౧౩॥ పుణ్యాబతవ్రజభువోయదయంనృలింగగూఢఃపురాణపురు షోవనచిత్రమాల్యః। గాఃపాలయన్సహబలఃక్వణయంశ్చవేణుంవిక్రీడయాంచతిగిరిత్రరమార్చి తాంఘ్రిః॥ ౧౪॥ గోప్యస్తపఃకిమచరన్యదముష్యరూపంలావణ్యసారమసమోర్ధ్వమనన్యసిద్ధమ్। దృ గ్భిఃపిబంత్యనుసవాభినవందురాపమేకాంతధామయశసఃశ్రియఐశ్వరస్య॥ ౧౫ ॥ యాదోహనేవహ ననేమథనోపలేపప్రేంఖేంఖనార్భరుదితోక్షణమార్జనాదౌ। గాయంతిచైనమనురక్తధియోశ్రు కంఠ్యోధన్యావ్రజస్త్రియఉరుక్రమచిత్తయానాః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాతర్వ్రజాద్వ్రజతఆవిశతశ్చసా యంగోభిస్సమంక్వణయతోస్యనిశమ్యవేణుమ్। నిర్గమ్యతూర్ణమబలాఃపథిభూరిపుణ్యాఃపశ్యంతిసస్మి తముఖంసదయావలోకమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంప్రభాషమాణాసుస్త్రీషుయోగేశ్వరోహరిః। శత్రుంహం తుంమనశ్చక్రేభగవాన్భరతర్షభ॥ ౧౮ ॥ ఉపశ్రుత్యగిరస్స్త్రీణాంపుత్రస్నేహశుచాతురౌ। పి తరావన్వతప్యేతాంపుత్రయోరబుధౌబలమ్॥ ౧౯॥ తైస్తైర్నియుద్ధవిధిభిరుభౌచాణూరకేశవౌ। యు యుధాతేయథాన్యోన్యంతథైవబలముష్టికౌ ॥ ౨౦ ॥ భగవద్గాత్రనిష్పాతైర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః। చాణూరోభజ్యమానాంగోముహుర్గ్లానిమవాపహ॥ ౨౧॥ సశ్యేనవేగఉత్ప్లుత్యముష్టీకృత్యకరావు

అహో లోకస్త్వల్పపుణ్య ఏవ యం యతోస్మాభిరనవసరే దృష్టోయం కృష్ణః గోప్యస్తు బహుపుణ్యా ఇత్యాహుః స్త్రియః॥ గోప్య ఇతి॥ అముష్య కృష్ణస్య- రూపం అంగం లావణ్యైకసారం శ్రేష్ఠం- కించ- అసమోర్ధ్వం న విద్యతే సమమూర్ధ్వమధికం చ యస్య తత్- తదపి నాన్యేన ఆభరణాదినా సిద్ధం- కింతు- స్వత ఏవ యశసః శ్రియః ఐశ్వరస్య ఏకాంతధామ ఐశ్వరస్య చ అవ్యభిచారిస్థానం- పాఠాంతరే అముష్యైశ్వర్యస్య స్వయః- ఏవంభూతం అనుసవాభినవం నిత్యనవీనం రూపం యాః నేత్రైః పశ్యంతీతి॥ ౧౫॥ యా ఇతి॥ కించ- యాః దోహనాదిష్వేనం గాయంతి- తాః వ్రజస్త్రియో ధన్యాః- ప్రేంఖేంఖనం డోలాందోలనం- ఉక్షణం సేచనం- కథంభూతాః ఉరుక్రమచిత్తయానాః ఉరుక్రమే చిత్తం తేనైవ యానం సర్వవిషయప్రాప్తిర్యాసాం తాః- పాఠాంతరే ఉరుక్రమం చింతయంత్య ఇత్యర్థః- కుతః అనురక్తధియః అశ్రుభిః రుద్ధకంఠ్యః॥ ౧౬॥ అపిచ॥ ప్రాతరితి॥ యా అబలాః- అస్య వేణుం నిశమ్య గృహాత్ తూర్ణం నిర్గమ్య- పథి సస్మితముఖం పశ్యంతి- తాః భూరిపుణ్యా ఇతి॥ ౧౭॥ ఏవమితి॥ ఏవం సభయం బ్రువాణాసు స్త్రీషు- తాసాం భయనివృత్తయే- కృష్ణః శత్రుం హంతుం మనశ్చక్రే॥ ౧౮॥ ఉపశ్రుత్యేతి॥ సభయాః స్త్రీణాం గిరః శ్రుత్వా- పుత్రగతః స్నేహేన యా శుక్ తయా ఆతురౌ పితరౌ పుత్రయోర్బలమజానంతౌ అనుతాపం ప్రాప్తావితి॥ ౧౯॥ ౨౦॥ భగవదితి॥ తథా భగవతో గాత్రాణాం అరత్నిజాన్వాదీనాం

నిష్పిష్టైః ప్రహారైః - వజ్రస్యనిష్పేషః తీవ్రఃపాతః - తద్వన్నిష్ఠురైః - భజ్యమానాంగః శ్లథద్గాత్రః ॥ ౨౧ ॥ సఇతి ॥ శ్యేనస్యేవవేగో యస్యసః చాణూరః - అబాధత అతాడయత్ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ భూపృష్ఠఇతి ॥ భూపృష్ఠే భువఃఉపరి - పోథయామాస ఆస్ఫోటయత్ - ఇంద్రధ్వజోవజ్రం - యద్వా - ఇంద్రధ్వజోనామ గౌడదేశేషుప్రసిద్ధః కస్మింశ్చిదుత్సవేమహా స్తంభో ధ్వజపతాకాద్యలంకృతః పుష్పాకృతిరుచ్ఛ్రీయతే-సయథాపతతి తద్వదితి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ప్రవేపితఇతి ॥ అర్దితః పీడితః ఉర్వ్యాఉపస్థే భూతలే ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥

భ్రా । భగవంతం వాసుదేవం క్రుద్ధో వక్షస్యబాధత ॥ ౨౨ ॥ నాచలత్తత్ప్రహారేణ స్రజాహత ఇవ ద్విపః ।
బాహ్వోర్నిగృహ్య చాణూరం బహుశో భ్రామయన్ హరిః ॥ ౨౩ ॥ భూపృష్ఠే పోథయామాస తరసా
క్షీణజీవితమ్ । విస్రస్తాకల్పకేశస్రగింద్రధ్వజ ఇవాపతత్ ॥ ౨౪ ॥ తథైవ ముష్టికః పూర్వం స్వముష్ట్యా
భిహతేన వై । బలభద్రేణ బలినా తలేనాభిహతో భృశమ్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రవేపితస్స రుధిరముద్వమన్ ముఖతో
ర్దితః । వ్యసుః పపాతోర్వ్యుపస్థే వాతాహత ఇవాంఘ్రిపః ॥ ౨౬ ॥ తతః కూటమనుప్రాప్తం రామః
ప్రహరతాం వరః । అవధీల్లీలయా రాజన్ సావజ్ఞం వామముష్టినా ॥ ౨౭ ॥ తర్హ్యేవ హి శలః కృష్ణపదా
పహతశీర్షకః । ద్విధాకీర్ణస్తోసకల ఉభావపి నిపేతతుః ॥ ౨౮ ॥ చాణూరే ముష్టికే కూటే శలే తోసలకే
హతే । శేషాః ప్రదుద్రువుర్మల్లాస్సర్వే ప్రాణపరీప్సవః ॥ ౨౯ ॥ గోపాన్వయస్యానాకృష్య తైః
స్సంసృజ్య విజహ్రతుః । వాద్యమానేషు తూర్యేషు వల్గంతౌ రుతనూపురౌ ॥ ౩౦ ॥ జనాః ప్రజహృషుస్స
ర్వే కర్మణా రామకృష్ణయోః । ఋతే కంసం విప్రముఖ్యాస్సాధవస్సాధు సాధ్వితి ॥ ౩౧ ॥ హతేషు మల్లవ
ర్యేషు విద్రుతేషు చ భోజరాట్ । న్యవారయత్స్వతూర్యాణి వాక్యం చేదమువాచ హ ॥ ౩౨ ॥ నిస్సార
యత దుర్వృత్తౌ వసుదేవాత్మజౌ పురాత్ । ధనం హరత గోపానాం నందం బధ్నీత దుర్మతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ వసు
దేవస్తు దుర్మేధా హన్యతామాశ్వసత్తమః । ఉగ్రసేనః పితా చాపి సానుగః పరపక్షగః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం వికత్థ

కంసవధఘట్టః

మానే వై కంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః । లఘిమ్నోత్పత్య తరసా మంచముత్తుంగమారుహత్ ॥ ౩౫ ॥ తమా
విశంతమాలోక్య మృత్యుమాత్మన ఆసనాత్ । మనస్వీ సహసోత్థాయ జగృహే సోఽసిచర్మణీ ॥ ౩౬ ॥ తం ఖడ్గ
పాణిం విచరంతమాశు శ్యేనం యథా దక్షిణసవ్యమంబరే । సమగ్రహీద్దుర్విషహోగ్రతేజా యథోర
గం తార్క్ష్యసుతః ప్రసహ్య ॥ ౩౭ ॥ ప్రగృహ్య కేశేషు చలత్కిరీటం నిపాత్య రంగోపరి తుంగమంచాత్ । త
స్యోపరిష్టాత్స్వయమబ్జనాభః పపాత విశ్వాశ్రయ ఆత్మతంత్రః ॥ ౩౮ ॥ కంసం పరేతం విచకర్ష భూమౌ
హరిర్యథేభం జగతో విపశ్యతః । హా హేతి శబ్దస్సుమహాంస్తదాభూదుదీరితస్సర్వజనైర్నరేంద్ర ॥ ౩౯ ॥
స నిత్యదోద్విగ్నధియా తమీశ్వరం పిబన్నదన్వా విచరన్ స్వపన్ శ్వసన్ । దదర్శ చక్రాయుధమగ్ర
తో యతస్తదేవ రూపం దురవాపమాప ॥ ౪౦ ॥ తస్యానుజా భ్రాతరోఽష్టౌ కంకన్యగ్రోధకాదయః । అభ్య
ధావన్నతిక్రుద్ధా భ్రాతుర్నిర్వేశకారిణః ॥ ౪౧ ॥ తథాతిరభసాంస్తాంస్తు సంయత్తాన్ రోహిణీసుతః ।
అహన్ పరిఘముద్యమ్య పశూనివ మృగాధిపః ॥ ౪౨ ॥ నేదుర్దుందుభయో వ్యోమ్ని బ్రహ్మేశాద్యా వి
భూతయః । పుష్పైః కిరంతస్తం ప్రీతాశ్శశంసుర్ననృతుస్స్త్రియః ॥ ౪౩ ॥ తేషాం స్త్రియో మహారాజ
సుహృన్మరణదుఃఖితాః । తత్రాభ్యయుర్వినిఘ్నంత్యశ్శీర్షాణ్యశ్రువిలోచనాః ॥ ౪౪ ॥ శయానాన్వీ
రశయ్యాయాం పతీనాలింగ్య శోచతీః । విలేపుస్సుస్వరం నార్యో విసృజంత్యో ముహుశ్శుచః ॥ ౪౫ ॥ హా

౨౮ ॥ ౨౯ ॥ గోపానితి ॥ వల్గంతౌ నృత్యాదికుర్వాణౌ ॥ ౩౦ ॥ జనాఇతి ॥ సాధుసాధ్వితివదంతః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ఏవమితి ॥ అ
వ్యయః - అశ్రమః లఘిమ్నా లాఘవేన ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ తమితి ॥ దుర్విషహమసహ్యం ఉగ్రం - తేజోయస్యసః కృష్ణః ॥ ౩౭ ॥ ప్రగృహ్యేతి ॥
గరిష్ఠత్వాయ - విశ్వాశ్రయత్వముక్తం - తత్రహేతుః - అబ్జనాభః - కుతస్తస్యోపర్యేవపపాత యతఆత్మతంత్రః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ తస్యే
తి ॥ నిర్వేశో నిష్కృతిః ఆనృణ్యమిత్యర్థః - తత్కారిణస్సంత స్తైర్భృత్యాధావన్ ॥ ౪౧ ॥ తథేతి ॥ తథాతాదృక్ అతిరభసోవేగోరోషం
తాన్ - సంయత్తాన్ ఉద్యుక్తాన్ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ శయానానితి ॥ శోచంత్యోవిలాపాంశ్చక్రుః - శుచః అశ్రూణి ॥ ౪౫ ॥ హానాథేతి ॥

ధర్మజ్ఞేత్యాదీనివిలాపేప్రేమసంబోధనాని॥౪౬॥త్వయేతి॥త్వదీయావయమితత్వయాపత్యావిరహితాపురీయంనశోభతఇతిస్వదృష్టా
ఖ్యానం॥ ౪౭ ॥ అనాగసామితి॥ అనాగసామితితుపరమార్థాభిధానం ॥ ౪౮ ॥ సర్వేషామితి ॥ ఏషకృష్ణఃప్రభవంత్యస్మాదితిప్ర
భః- అపియంత్యస్మిన్నిత్యప్యయః- సచసచతస్యఅవధ్యానంఅవజ్ఞానంకర్తుంశీలంయస్యసః॥ ౪౯ ॥ ౫౦॥ మాతరమితి॥ ఆస్పృశ్య
ఈషత్స్పృష్ట్వా॥ ౫౧ ॥ దేవకీతి॥ పుత్రభ్రాంతింవిహాయజగదీశ్వరావితిజ్ఞాత్వా - శంకితౌసంతౌనసస్వజాతేనాలింగతవంతౌ.
ముబద్ధాంజలీతస్థతురిత్యర్థః॥ ౫౨ ॥ శ్లో॥ ప్రసహ్యహత్వాహస్తీంద్రంమల్లేంద్రాన్మల్లలీలయా। భీభత్సచరితంకంసంసభీత్స్వ
జారయత్॥ శ్రీధరీయాయాంశ్లోకః॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - చతుశ్చత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁
శ్లో। పంచచత్వారింశకేత్ర పితృసాంత్వనం। ఉగ్రసేనాభిషేకశ్చ గురావాసాత్పరాగమః ॥ పితరావితి ॥ ఉపలబ్ధార్థౌ
జ్ఞాతఅయమర్థః॥ఉపసమాపేఆవయోఃపుత్రబుద్ధ్యాసాంసారికపరమసుఖభోగాత్పూర్వమేవలబ్ధార్థౌలబ్ధః- ఆవామీశ్వరావితిప్ర
ష్టః- పరమజ్ఞానరూపః- అర్థఃయాభ్యాంతథాభూతౌతౌజ్ఞాత్వా-మయి ప్రసన్నేసత్యనయోర్జ్ఞానంనామకిందుర్లభంస్యాత్ - దుః

నాథప్రియధర్మజ్ఞకరుణానాథవత్సల। త్వయాహతేననిహతావయంతేసగృహప్రజాః॥ ౪౬ ॥ త్వ
యావిరహితాపత్యాపురీయంపురుషర్షభ। నశోభతేవయమివనివృత్తోత్సవమంగళా॥ ౪౭ ॥ అనాగ
సాంత్వంభూతానాంకృతవాన్ద్రోహముల్బణమ్। తేనేమాంభోదశాంనీతోభూతద్రుక్కోలభేతశమ్ ।
౪౮॥ సర్వేషామేవభూతానామేషహిప్రభవాప్యయః। గోప్తాచతదవధ్యాయీనక్వచిత్సుఖమేధతే॥
౪౯ । శ్రీశుకః॥ రాజయోషితఆశ్వాస్యభగవాన్భూతభావనః। యామాహులౌకికీంసంస్థాంహతా
నాంసమకారయత్ । ౫౦ । మాతరంపితరంచైవ మోచయిత్వాథబంధనాత్ । కృష్ణరామౌవవందా
తేశిరసాస్పృశ్యపాదయోః। ౫౧ । దేవకీవసుదేవశ్చవిజ్ఞాయజగదీశ్వరౌ। కృతసంవందనౌపుత్రౌస
స్వజాతేనశంకితౌ॥ ౫౨॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- చతుశ్చత్వారింశోధ్యాయః. ❁❁❁
శ్రీశుకః॥ పితరావుపలబ్ధార్థౌవిదిత్వాపురుషోత్తమః। మాభూదితినిజాంమాయాంతతానజనమోహి
నీమ్ । ౧ । ఉవాచపితరావేత్యసాగ్రజస్సాత్వతర్షభః। ప్రశ్రయావనతఃప్రీణన్నంబతాతేతిసాద
రమ్॥ ౨॥ నాస్మత్తోయువయోస్తాతనిత్యోత్కంఠితయోరపి। బాల్యపౌగండకైశోరాఃపుత్రాభ్యామభ
వన్క్వచిత్॥ ౩॥ నలబ్ధోదైవహతయోర్వాసోనౌభవదంతికే। యాంబాలాఃపితృగేహస్థావిందంతేలా
లితాముదమ్॥ ౪॥ సర్వార్థసంభవోదేహోజనితఃపోషితోయతః। నతయోర్యాతినిర్వేశంపిత్రో
ర్మర్త్యశ్శతాయుషా॥ ౫॥ యస్తయోరాత్మజఃకల్యఆత్మనాచధనేనచ। వృత్తింనదద్యాత్తంప్రేత్యస్వ
మాంసంఖాదయంతిహి॥౬॥మాతరంపితరంవృద్ధంభార్యాంసాధ్వీంసుతంశిశుమ్।గురుంవిప్రంప్రపన్నం
చకల్పోఽబిభ్రచ్ఛ్వసన్మృతః॥ ౭॥ తన్నావకల్పయోఃకంసాన్నిత్యముద్విగ్నచేతసోః। మోఘమేతేవ్య
తిక్రాంతాదివసావామనర్చతోః॥ ౮ ॥ తత్క్షంతుమర్హథస్తాతమాతర్నౌపరతంత్రయోః। అకుర్వ
తోర్వాంశుశ్రూషాంక్లిష్టయోర్దుర్హృదాభృశమ్ ॥ ౯॥ ఇత్థంమాయామనుష్యస్యహరేర్విశ్వాత్మ

భంతుమయిపుత్రప్రేమఅతఇదానీమేవతత్త్వజ్ఞానంమాభూదితినిజాంస్వాధీనాంమాయాంతయోఃప్రసారితవానితి॥ ౧॥ తదేవదర్శ
యత్యష్టభిః॥ఉవాచేతి॥ ప్రీణన్ప్రీణయన్సాదరంఅబ్రవీత్॥ ౨॥ నేతి॥ అస్మత్తఃఅస్మన్నిమిత్తంనిత్యముత్కంఠితయోరపియువయోః
పుత్రాభ్యాంకృత్వాబాల్యపౌగండకైశోరాఃతత్తదవస్థానుభవసుఖానీత్యర్థః- యువయోర్నాభవన్నితి- అస్మత్తఃపుత్రాభ్యామితిసా
మానాధికరణ్యంవా॥౩॥కించఆవామేవదైవహీనావిత్యాహ॥నేతి॥పితృగేహస్థాఃయాంముదంవిందంతేసాచనలబ్ధేతి॥౪॥ ఏవంతావత్శ్లోక
ద్వయేనయువయోరావయోశ్చ కామహానిర్జాతేత్యుక్తం-ఆవయోఃపునయుష్మత్పరిచర్యాలోపేనధర్మహానిగపిజాతేత్యాహ॥సర్వేతి॥
సర్వేషాంధర్మాద్యర్థానాంసంభవోయస్మిన్సదేహః - యతః యాభ్యాంజనితఃపోషితశ్చ - తయోఃపిత్రోఃనిర్వేశమానృణ్యమిత్య
ర్థఃమర్త్యఃశతసంవత్సరమాత్రేణాయుషాన ప్రాప్నోతి॥ ౫ ॥ యఇతి ॥ తన్మధ్యేపితురన్యఃపుత్రఃకల్యఃసమర్థస్సన్నపి - దేహేనధ
నేనచపిత్రోర్వృత్తింజీవికాంనసంపాదయేత్-తంప్రేత్యలోకాంతరేయమదూతాఃస్వస్యైవమాంసంఖాదయంతిహిశ్వమాంసమితివా॥
౬ ॥ కించమాత్రాదిశుశ్రూషామకుర్వన్విఫలజీవితశ్చభవతీత్యాహ॥ మాతరమితి॥ అబిభ్రత్ అపుష్ణన్శ్వసన్నపిమృతతుల్యఏవేత్య
ర్థః॥ ౭॥ తదితి॥ తత్తస్మాన్నౌఆవయోః-మోఘంవ్యర్థంఅనర్చతోః॥౮॥ తదితి॥ దుర్హృదాకంసేన॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ఏవమితిః

త్వాస్య సాంత్వయిత్వా॥ ౧౨॥ ఆహేతి॥ త్వమేవాజ్ఞాపయేతి మా వదేత్యాహ- యయాతిశాపాదితి- తథాపి యాదవత్వేపి మదాజ్ఞయా నదో
ష ఇతి భావః॥ ౧౩॥ మమ తాదృశశక్తిర్నాస్తీతి చేత్తత్రాహ ॥ మయీతి ॥ మత్ప్రసాదేన సర్వం భవిష్యతీత్యర్థః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥
సర్వానితి ॥ స్వాన్ జ్ఞాతీన్ సంబంధినశ్చ దిగ్భ్యః ఆనాయ్యేతి॥ ౧౭॥ ౧౮॥ కృష్ణేతి ॥ సిద్ధాః పూర్ణాః కృష్ణరామాభ్యాం గతో నివృత్తో
జ్వరస్తాపో యేషాం తే॥ ౧౯॥ వీక్షంత ఇతి ॥ సదయస్మితం వీక్షణం యస్మిన్ తత్॥ ౨౦॥ తత్రేతి ॥ ప్రవయసోపి వృద్ధా అపి అతిశయితం
బలమోజశ్చ యేషాం తే॥ ౨౧॥ ౨౨॥ పితరావితి॥ భృశం ఆత్మనోఽప్యాధిక్యేన పోషితౌ- న చాశ్చర్యమేతదిత్యాహ- పిత్రోః- ఆత్మనో దే

నోగిరా। మోహితావంకమారోప్య పరిష్వజ్యాపతుర్ముదమ్॥ ౧౦॥ సించంతావశ్రుధారాభిః స్నే
హపాశేన చావృతౌ। న కించిదూచతూ రాజన్బాష్పకంఠౌ విమోహితౌ॥ ౧౧॥ ఏవమాశ్వాస్య పితరౌ భ
గవాన్దేవకీసుతః। మాతామహం తూగ్రసేనం యదూనామకరోత్పతిమ్॥ ౧౨॥ ఆహ చాస్మాన్మహా
రాజ ప్రజాస్త్వాజ్ఞప్తుమర్హసి। యయాతిశాపాద్యదుభిర్నాసితవ్యం నృపాసనే॥ ౧౩॥ మయి భృత్య
ఉపాసీనే భవతో విబుధాదయః। బలిం హరంత్యవనతాః కిముతాన్యే నరాధిపాః॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్త్వా వ
హూయా పవనముగ్రసేనాయ భూభుజే। సుధర్మాఖ్యాం సభాం శక్రాదాహరేత్యాహ కేశవః॥ ౧౫॥
మారుతశ్చ తథా హైంద్రం వాసుదేవస్య శాసనాత్। ప్రాయచ్ఛద్దేవరాజోపి సభాం కృష్ణానుభావవిత్॥
౧౬॥ సర్వాన్స్వాన్ జ్ఞాతిసంబంధాన్ దిగ్భ్యః కంసభయార్దితాన్। యదువృష్ణ్యంధకమధుదాశార్హకు
కురాదికాన్॥ ౧౭॥ సభాజితాన్ సమాశ్వాస్య విదేశావాసకర్శితాన్। న్యవాసయత్స్వగేహేషు వి
త్తైః సంతర్ప్య విశ్వదృక్॥ ౧౮॥ కృష్ణసంకర్షణభుజైర్గుప్తా లబ్ధమనోరథాః। గృహేషు రేమిరే సి
ద్ధాః కృష్ణరామగతజ్వరాః॥ ౧౯॥ వీక్షంతోఽహరహః ప్రీతా ముకుందవదనాంబుజమ్। నిత్యం ప్రముదితం
శ్రీమత్సదయస్మితవీక్షణమ్॥ ౨౦॥ తత్ర ప్రవయసోప్యాసన్ యువానోఽతిబలౌజసః। పిబంతోఽక్షైర్ము
కుందస్య ముఖాంభోజసుధాం ముహుః॥ ౨౧॥ శ్రీశుకః॥ అథ నందం సమాసాద్య భగవాన్దేవకీసుతః।
సంకర్షణశ్చ రాజేంద్ర పరిష్వజ్యేదమూచతుః॥ ౨౨॥ పితర్యువాభ్యాం స్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌ లాలితౌ
భృశమ్। పిత్రోరభ్యధికా ప్రీతిరాత్మజేష్వాత్మనోపి హి॥ ౨౩॥ స పితా సా చ జననీ యౌ పుష్ణీతాం స్వపు
త్రవత్। శిశూన్బంధుభిరుత్సృష్టానకల్పైః పోషరక్షణే॥ ౨౪॥ యాత యూయం వ్రజం తాత వయం
చ స్నేహదుఃఖితాన్। జ్ఞాతీన్వో ద్రష్టుమేష్యామో విధాయ సుహృదాం సుఖమ్॥ ౨౫॥ ఏవం సాంత్వ
య్య భగవాన్నందం సవ్రజమచ్యుతః। వాసోఽలంకారకుప్యాద్యైరర్హయామాస సాదరమ్॥ ౨౬॥
ఇత్యుక్తస్తౌ పరిష్వజ్య నందః ప్రణయవిహ్వలః। పూరయన్నశ్రుభిర్నేత్రే సహ గోపైర్వ్రజం యయౌ॥

శ్రీకృష్ణరామయోః ఉపనయన వేదశాస్త్రాధ్యయన గురుపుత్రానయనాదికథాప్రారంభఘట్టః.

౨౭॥ అథ శూరసుతో రాజన్పుత్రయోః సమకారయత్। పురోధసా బ్రాహ్మణైశ్చ యథావద్ద్విజసం
స్కృతిమ్॥ ౨౮॥ తేభ్యోఽదాద్దక్షిణా గావో రుక్మమాలాః స్వలంకృతాః। స్వలంకృతేభ్యః సంపూజ్య స
వత్సాః క్షౌమమాలినీః॥ ౨౯॥ యాః కృష్ణరామజన్మర్క్షే మనోదత్తా మహామతిః। తాశ్చాదదాదను
స్మృత్య కంసేనాధర్మతో హృతాః॥ ౩౦॥ తతశ్చ లబ్ధసంస్కారౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య సువ్రతౌ। గర్గాద్య
దుకులాచార్యాద్గాయత్రం వ్రతమాస్థితౌ॥ ౩౧॥ ప్రభవౌ సర్వవిద్యానాం సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ। నాన్య
సిద్ధామలం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః॥ ౩౩॥ అథో గురుకులే వాసమిచ్ఛంతావుపజగ్మతుః। కా

పేదప్యాత్మజేషు అభ్యధికా హి ప్రీతిరితి ॥ ౨౩॥ దేవకీవసుదేవయోః పుత్రౌ యువాం నాస్మత్పుత్రావితి న వాచ్యమిత్యాహ ॥ స పితేతి॥
౨౪॥ ౨౫॥ ఏవమితి॥ స వ్రజం వ్రజవాసిభిః సహితం కుప్యాని స్వర్ణరజతాతిరిక్తకాంస్యపాత్రాదీని- తత్ప్రభృతిభిః॥ ౨౬॥ ౨౭॥
అథేతి॥ పురోధసా గర్గాచార్యేణ- ద్విజసంస్కృతిం ఉపనయనం ॥ ౨౮ ॥ తేభ్య ఇతి॥ గావో గాః రుక్మస్య మాలా విద్యంతే యాసాం
తాః క్షౌమవస్త్రమాలావతీః॥ ౨౯॥ యా ఇతి॥ యాః పూర్వం మనోదత్తా ఆసన్- తా అపి అదదాత్- నను తాః కంసేనాపహృతాః సత్యం
రాజగోష్ఠాదాచ్ఛిద్య దత్తా ఇత్యాహ- కంసేనాధర్మత ఇతి॥ ౩౦॥ తత ఇతి॥ గాయత్రం వ్రతం బ్రహ్మచర్యం॥ ౩౧ ॥ ప్రభవావితి॥ ప్ర

ఉత్కర్షేణ భవంత్యాఖ్యామితి ప్రభవౌ- అతఏవ సర్వజ్ఞౌ-స్వతఃసిద్ధంఅమలంజ్ఞానం ప్రచ్ఛాదయంతౌ-నరచేష్టితైః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ యథోప యథాయథావత్ - ఉపసాద్య ప్రాప్య - గురావృత్తిమన్యాన్ గ్రాహయంతౌ శిక్షయంతౌ - గురుముపేతౌ ఉపగతౌ సేవితవంతౌ ఇత్యర్థః॥ ౩౪॥ తయోరితి॥ శుద్ధోభావో యాభ్యాంసు తాభిరనువృత్తిభిః - సాంగోపనిషదః అంగాని శిక్షాదీని తైరుపనిషద్భిశ్చ సహితాన్॥ ౩౫॥ సరహస్యమితి॥ సరహస్యంమంత్రదేవతాజ్ఞానసహితం-ధర్మాన్ మన్వాదిధర్మశాస్త్రాణి - న్యాయపథాన్ - మీమాంసాదీన్ ఆన్వీక్షికీంతర్కవిద్యాం షడ్విధాం సంధివిగ్రహయానాసనద్వైధాశ్రయ ఇత్యేవం షడ్విధాం - రాజనీతిం॥ ౩౬॥ ...... సర్వమితి॥ సకృన్నిగదమాత్రేణ ఏకవారం గురూచ్చారణమాత్రేణ ॥ ౩౭ ॥ అహోరాత్రైరితి॥ తావతీః చతుష్షష్టికలాః - తాశ్చ శైవతంత్రప్రోక్తా లిఖ్యంతే - యథా గీతం వాద్యం నృత్తం నాట్యం - ఆలేఖ్యం తిలకం - నానారచనా - విశేషకచ్ఛేద్యం - తండులకుసుమబలివికారాః - పుష్పాస్తరణం అదర్శనం - దశనాంగరాగాః - మణిభూమికాకర్మ- శయనరచనం- ఉదకవాద్యముదకఘాతః - చిత్రయోగాః - మాల్యగ్రథనవికల్పాః - శేఖరాపీడయోజనం నైపథ్యయోగాః - కర్ణపత్రయోగాః - సుగంధయుక్తిభూషణయోజనం- ఐంద్రజాలం- కౌచుమారయోగాః-హస్తలాఘవం చిత్రశాకాపూపముఖభక్ష్యవికారక్రియాః- పానకరసరాగాసవయోజనం-సూచీవాప

శ్యం సాందీపనం నామ అవంతీపురవాసినమ్॥ ౩౩॥ యథోపసాద్య తౌ దాంతౌ గురౌ వృత్తిమనిందితామ్॥
గ్రాహయంతావుపేతౌ స్మ భక్త్యా దేవమివాదృతౌ॥ ౩౪॥ తయోర్ద్విజవరస్తుష్టః శుద్ధభావానువృ
త్తిభిః। ప్రోవాచ వేదానఖిలాన్ సాంగోపనిషదో గురుః॥ ౩౫॥ సరహస్యం ధనుర్వేదం ధర్మాన్న్యా
యపథాంస్తథా। తథా చాన్వీక్షికీం విద్యాం రాజనీతిం చ షడ్విధామ్ ॥ ౩౬ ॥ సర్వం తద్వివిధశ్రేష్ఠౌ స
ర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ। సకృన్నిగదమాత్రేణ తౌ సంజగృహతుర్నృప॥ ౩౭॥ అహోరాత్రైశ్చతుష్ష
ష్ట్యా సంయత్తౌ తావతీః కలాః। గురుదక్షిణయాచార్యం ఛందయామాసతుర్నృప॥ ౩౮॥ ద్విజస్తయోస్త
న్మహిమానమద్భుతం సంలక్ష్య రాజన్నతిమానుషీం మతిమ్। సమ్మంత్ర్య పత్న్యా స మహార్ణవే మృ
తం బాలం ప్రభాసే వరయాంబభూవ ॥ ౩౯ ॥ తథేత్యథారుహ్య మహారథౌ రథం ప్రభాసమాసాద్య దు
రంతవిక్రమౌ। వేలాముపవ్రజ్య నిషేదతుః క్షణం సింధుర్విదిత్వార్హణమాహరత్తయోః॥ ౪౦ ॥ త
మాహ భగవానాశు గురుపుత్రః ప్రదీయతామ్। యోఽసావిహ త్వయా గ్రస్తో బాలకో మహతోర్మిణా॥౪౧॥
సింధుః॥ నాహార్షమహం దేవ దైత్యః పంచజనో మహాన్। అంతర్జలచరః కృష్ణ శంఖరూపధరోఽసు
రః॥ ౪౨॥ ఆస్తే తేనాహృతో నూనం గురుపుత్రస్తవ ప్రభో। జలమావిశ్య తం హత్వా గృహ్యతామిత్యు
వాచ హ॥ ౪౩॥ తదసౌ జలమావిశ్య హత్వా తం జలవాసినమ్। విదార్య జఠరం తస్య నాపశ్యదుదరేఽర్భ
కమ్॥ తదంగప్రభవం శంఖమాదాయ రథమావిశత్॥ ౪౪॥ తతః సంయమనీం నామ యమస్య దయితాం
పురీమ్। గత్వా జనార్దనః శంఖం ప్రదధ్మౌ సహలాయుధః॥ ౪౫॥ శంఖనిర్హ్రాదమాకర్ణ్య ప్రజాసం
యమనో యమః। తయోః సపర్యాం మహతీం చక్రే భక్త్యుపబృంహితామ్॥ ౪౬ ॥ ఉవాచావనతః కృ
ష్ణం సర్వభూతాశయాలయమ్। లీలామనుష్యయోర్విష్ణో యువయోః కరవామ కిమ్॥౪౭॥ శ్రీభగవాన్॥

కర్మ - సూత్రక్రీడా సర్వవస్తుప్రతికృతినిర్మాణం- వీణాడమరుకవాద్యాని- ప్రహేలికా- స్వస్మిన్నరూపరచనా- దుర్వచకయోగాః పుస్తకవాచనం - నాటకాఖ్యాయికాదర్శనం - కావ్యసమస్యాపూరణం-పట్టికావేత్రబాణవికల్పాః- తక్షకర్మాణి తక్షణం వాస్తువిద్యా రూప్యరత్నపరీక్షా- ధాతువాదః-మణిరాగజ్ఞానం - ఆకరజ్ఞానం- వృక్షాయుర్వేదయోగాః- మేషకుక్కుటలావకయుద్ధవిధిః శుకశారికాప్రలాపనం- ఉత్సాదనం- కేశమార్జనకౌశలం - అక్షరముష్టికాకథనం - మ్లేచ్ఛితకవికల్పాః- దేశభాషాజ్ఞానం - పుష్పశకటికానిమిత్తజ్ఞానం యంత్రమాతృకా ధారణమాతృకా సంవాచ్యం - మానసీ కావ్యక్రియా - అభిధానకోశః - ఛందోజ్ఞానం - క్రియాకల్పాః- ఛలితకయోగాః - వస్త్రగోపనాని- ద్యూతవిశేషః- ఆకర్ష క్రీడా- బాలక్రీడనకాని- వైనాయికానాం వైజయికానాం చ వైయాసికానాం చ విద్యానాం జ్ఞానాని. ఇతి చతుష్షష్టికలాః గృహీతవిద్యౌ తౌ గురుదక్షిణయా ఆచార్యం ఛందయామాసతుః ఉపలోభితవంతౌ ౩౮॥ ద్విజ ఇతి॥ ప్రభాసే క్షేత్రే మహార్ణవే మృతం బాలం వరయామాస॥ ౩౯॥ తథేతి ॥ ఈశ్వరావితి విదిత్వా జ్ఞాత్వా - సముద్రస్తయోః అర్హణమాజహారేతి॥ ౪౦॥ ౪౧॥ నేతి॥ పంచజనస్త్వసురః అహార్షీత్-స చ మహాన్ మయాసాధ్య ఇత్యర్థః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ శంఖేతి॥ సపర్యాం పూజాం॥ ౪౬॥ ఉవాచేతి॥ సర్వేషాం భూతానామాశయాః అంతఃకరణాని- తాన్యాలయాని వాసో యస్య తం॥ ౪౭॥

గురుపుత్రమితి॥ నిజం కర్మ తవ నిబంధనం యస్య తం- తథాభూతమపి మదాజ్ఞాపురస్కారేణ ఆనయ తస్తేన దోష ఇత్యర్థః॥౪౭॥ ౪౮॥ స
మ్యగితి॥ వత్సేతి ప్రాధాన్యేన ఏకస్య సంబోధనం- గురోర్నిష్క్రయః గురుదక్షిణా- యుష్మద్విధగురోః కామానాం మధ్యే కో ను కామో
వశిష్యతే న కోపీతి॥ ౫౦॥ ౫౧॥ గురుణేతి॥ అనిలవద్రంహో వేగో యస్య తేన- పర్జన్యస్యేవ ఘోషః తద్వన్నినదో యస్య తేన॥౫౨॥ సమనంద
న్నితి॥ నష్టం అదృష్టం తత్పునర్లబ్ధం ధనం యాభిస్తా ఇవేతి॥౫౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం ౪౫- పంచచత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁
శ్లో॥ షట్చత్వారింశకే ఘోషముద్ధవం ప్రేష్య తద్గిరా । యశోదానందయోశ్చక్రే కృష్ణశ్శోకాపనోదనం ॥ కామచారం ద్విజాతిస్స్వ
పరిత్యజ్యాతి సంయతః । గురోర్జ్ఞానమనుప్రాప్య సఖ్యా గోపీరుపాదిశత్ ॥ గోపీనాం సాంత్వనమతి రహస్యం సన్మంత్రి సాధ్యమితి తదర్థ
ముద్ధవం విశినష్టి॥ వృష్ణీనామితి॥ ప్రవరః ఉచ్చకులత్వాత్- మంత్రీ విశ్వాసాస్పదత్వాత్ శ్రీకృష్ణస్య అతివల్లభత్వాద్వా దయితః పూర్వశ్లి
ష్యాదరణీయః- బుద్ధిసత్తమః బుధ్యా అతిశ్రేష్ఠః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ గోపీనాం విశేషతస్సందేశే కారణమాహ॥ తా ఇతి॥ మయ్యేవ సంకల్పా

గురుపుత్రమిహానీతం నిజకర్మనిబంధనమ్। ఆనయస్వ మహాభాగ మచ్ఛాసనపురస్కృతః॥ ౪౮॥ తథేతి తే
నోపనీతం గురుపుత్రం యదూత్తమౌ । దత్త్వా స్వగురవే భూయో వృణీష్వేతి తమూచతుః॥ ౪౯ ॥ గురుః॥
సమ్యక్సంపాదితో వత్స భవద్భ్యాం గురునిష్క్రయః। కో ను యుష్మద్విధగురోః కామానామవశిష్యతే॥
౫౦ ॥ గచ్ఛతం స్వగృహం వీరౌ కీర్తిర్వామస్తు పావనీ ॥ ౫౧ ॥ గురుణైవమనుజ్ఞాతౌ రథేనానిలరంహ
సా । ఆయాతౌ స్వపురం తాత పర్జన్యనినదేన వై ॥ ౫౨ ॥ సమనందన్ ప్రజాస్సర్వాః దృష్ట్వా రామ
జనార్దనౌ । అపశ్యంత్యో బహ్వహాని నష్టలబ్ధధనా ఇవ ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే -
పంచచత్వారింశోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

గోకులం ప్రతి ఉద్ధవప్రేషణాదికథాప్రారంభఘట్టః.

శ్రీశుకః॥ వృష్ణీనాం ప్రవరో మంత్రీ కృష్ణస్య దయితస్సఖా । శిష్యో బృహస్పతేస్సాక్షాదుద్ధవో బుద్ధిసత్త
మః॥౧॥ తమాహ భగవాన్ ప్రేష్ఠం భక్తమేకాంతినం క్వచిత్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రపన్నార్తి
హరో హరిః॥ ౨॥ గచ్ఛోద్ధవ వ్రజం సౌమ్య పిత్రోర్నః ప్రీతిమావహ । గోపీనాం మద్వియోగాధిం మత్సం
దేశైర్విమోచయ॥ ౩॥ తా మన్మనస్కా మత్ప్రాణా మదర్థే త్యక్తదైహికాః। మామేవ దయితం ప్రే
ష్ఠమాత్మానం మనసా గతాః॥౪॥ యే త్యక్తలోకధర్మాశ్చ మదర్థే తాన్ బిభర్మ్యహమ్॥౫॥ మయి తాః
ప్రేయసాం ప్రేష్ఠే దూరస్థే గోకులస్త్రియః। స్మరంత్యోఽంగ విముహ్యంతి విరహౌత్కంఠ్యవిహ్వలాః ॥
౬ ॥ ధారయంత్యతికృచ్ఛ్రేణ ప్రాయః ప్రాణాన్కథంచన । ప్రత్యాగమనసందేశైర్వల్లవ్యో మే మ
దాత్మికాః॥ ౭॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యుక్త ఉద్ధవో రాజన్సందేశం భర్తురాత్మనః । ఆదాయ రథమారుహ్య ప్ర
యయౌ నందగోకులమ్॥౮॥ ప్రాప్తో నందవ్రజం శ్రీమాన్నిమ్లోచతి విభావసౌ। ఛన్నయానః ప్రవిశతాం
పశూనాం ఖురరేణుభిః॥ ౯ ॥ వాసితార్థేఽభియుధ్యద్భిర్నాదితం శుష్మిభిర్వృషైః। ధావంతీభిశ్చ వా
శ్రాభిరూధోభారైస్స్వవత్సకాన్॥౧౦॥ ఇతస్తతో విలంఘద్భిర్గోవత్సైర్మండితం సితైః। గోదోహ

త్మకం మనో యాసాం తాః- అహమేవ ప్రాణా యాసాం తాః- మమ ప్రాణభూతా ఇతి వా- మదర్థే త్యక్తా దైహికాః పతిపుత్రాదయో
భోజనపానవస్త్రభూషణస్రక్తాంబూలాదయో వా యాభిస్తాః॥ ౪ ॥ తతః కిమత ఆహ॥ య ఇతి॥ మన్నిమిత్తం త్యక్తా లోకధర్మా ఇహా
ముత్ర సుఖితత్సాధనాని చ యైస్తాః- బిభర్మి పుష్ణామి సుఖయామీత్యర్థః॥ ౫ ॥ తాసాం వియోగాధిం దర్శయతి శ్లోకద్వయేన॥ మ
యీతి॥ విరహౌత్కంఠ్యం తేన విహ్వలాః పరవశాః॥ ౬ ॥ ధారయంతీతి॥ గోకులాన్నిర్గమనసమయే శీఘ్రమాగమిష్యామీతి యే ప్ర
త్యాగమనసందేశాస్తైః- మే మదీయా వల్లవ్యో గోప్యః మదాత్మికా ఇతి తాసామాత్మా స్వదేహో యది స్యాత్తర్హి విరహతాపేన దహ్యేతై
వ తస్య మయి వర్తమానత్వాత్కథంచిజ్జీవంతీతి భావః॥ ౭॥ ఇతీతి॥ సందేశం భవతీనాం వియోగో మే సహ స వాక్ష్మనా క్వచిదిత్యాదికం॥
లా॥ ప్రాప్త ఇతి ॥ నిమ్లోచతి అస్తం గచ్ఛతి సతి- ఛన్నం యానం రథో యస్యేతి- తదా గోపీభిరజ్ఞాత ఏవ నందసంగం లబ్ధానీతి సూచయి
తుం॥ ౯ ॥ వ్రజం వర్ణయతి పంచభిః ॥ వాసితార్థ ఇతి ॥ వాసితాః పుష్పవత్యో గావః - తన్నిమిత్తం యుధ్యద్భిః శుష్మిభిః మహా

త్తైర్గోపవృషైః నాదితం - వాశ్రాభిః ధేనుభిః స్వవత్సకాన్ ప్రతి ॥ ౧౦ ॥ ఇతస్తత ఇతి ॥ విలంఘద్భిరుత్పతద్భిః గోదోహశబ్దైః సశబ్దం తోరహారమురసి మామునుపనయ అనయ గృహాణ దేహి ఇత్యాదశబ్దాయమానైః తత్ - వేణూనాం నిస్వనేన చ ॥ ౧౧ ॥ గాయంతీభిరితి ॥ గాయంతీభిః గోపీభిః - గోపైశ్చ సువిరాజితం ॥ ౧౨ ॥ అగ్న్యితి ॥ అగ్న్యాద్యర్చనాన్వితైః గోపగృహైః ధూపదీపాదిభిశ్చ మనోరమం ॥ ౧౩ ॥ సర్వత ఇతి ॥ షండాస్సమూహాః ॥ ౧౪ ॥ తమితి ॥ అర్చయత్ పూజయామాస ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యేతి ॥ సాధూనామిత్యాదికం విశేషః ॥ ౧౮ ॥ అపీతి ॥ గావో గావః - గిరిం గోవర్ధనం ॥ ౧౯ ॥ అపీతి ॥ అప్యాయాస్యతి ఆగమిష్యతి కిం ॥ ౨౦ ॥ శ్రీకృష్ణోపకారాన్ రక్షణాదిరూపమానం దేవాభిభూయమాన ఆహ ॥ దవాగ్నేరితి ॥ వాతావర్షాచ్చేతి వృషాత్ సర్పాచ్చేతి అన్యేభ్యః దురత్యయేభ్యో మృత్యుభ్యః శ్రీకృష్ణేన రక్షితాః స్మః ॥ ౨౧ ॥ కించ ॥ స్మరతామితి ॥ లీలయా అపాంగేన నిరీక్షితం - అంగ హే ఉద్ధవ ॥ ౨౨ ॥ న కేవలం తత్క

శబ్దాభిరవం వేణూనాం నిస్వనేన చ ॥ ౧౧ ॥ గాయంతీభిశ్చ కర్మాణి శుభాని బలకృష్ణయోః । స్వలంకృతాభి గోపీభిర్గోపైశ్చ సువిరాజితమ్ ॥ ౧౨ ॥ అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః । ధూపదీపైశ్చ మాల్యైశ్చ గోపావాసైర్మనోరమమ్ ॥ ౧౩ ॥ సర్వతః పుష్పితవనం ద్విజాలికులనాదితమ్ । హంసకారండవాకీర్ణైః పద్మషండైశ్చ మండితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తమాగతం సమాగమ్య కృష్ణస్యానుచరం ప్రియమ్ । నందః ప్రీతః పరిష్వజ్య వాసుదేవధియార్చయత్ ॥ ౧౫ ॥ భోజితం పరమాన్నేన సంవిష్టం కశిపౌ సుఖమ్ । గతశ్రమం పర్యపృచ్ఛత్పాదసంవాహనాదిభిః ॥ ౧౬ ॥ కచ్చిదంగ మహాభాగ సఖా నః శూరనందనః । ఆస్తే కుశల్యపత్యాద్యైర్యుక్తో ముక్తః సుహృద్వ్రతః ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా కంసో హతః పాపః సానుగః స్వేన పాప్మనా । సాధూనాం ధర్మశీలానాం యదూనాం ద్వేష్టి యస్సదా ॥ ౧౮ ॥ అపి స్మరతి నః కృష్ణో మాతరం సుహృదస్సఖీన్ । గోపాన్వ్రజం చాత్మనాథం గావో బృందావనం గిరిమ్ ॥ ౧౯ ॥ అప్యాయాస్యతి గోవిందః స్వజనాన్సకృదీక్షితుమ్ । తర్హి ద్రక్ష్యామ తద్వక్త్రం సునసం సుస్మితేక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ దవాగ్నేర్వాతవర్షాచ్చ వృషసర్పాచ్చ రక్షితాః । దురత్యయేభ్యో మృత్యుభ్యః కృష్ణేన సుమహాత్మనా ॥ ౨౧ ॥ స్మరతాం కృష్ణవీర్యాణి లీలాపాంగనిరీక్షితమ్ । హసితం భాషితం చాంగ సర్వా నః శిథిలాః క్రియాః ॥ ౨౨ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశాన్ముకుందపదభూషితాన్ । ఆక్రీడానీక్షమాణానాం మనో యాతి తదాత్మతామ్ ॥ ౨౩ ॥ మన్యే కృష్ణం చ రామం చ ప్రాప్తావిహ సురోత్తమౌ । సురాణాం మహదర్థాయ గర్గస్య వచనం యథా ॥ ౨౪ ॥ కంసం నాగాయుతప్రాణం మల్లాన్గజపతిం తథా । అవధిష్టాం లీలయైవ పశూనివ మృగాధిపః ॥ ౨౫ ॥ తాలత్రయం మహాసారం ధనుర్యష్టిమివేభరాట్ । బభంజైకేన హస్తేన సప్తాహమదధాద్గిరిమ్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రలంబధేనుకారిష్టతృణావర్తబకాదయః । దైత్యాస్సురాసురజితో హతా యేనేహ లీలయా ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇతి సంస్మృత్య సంస్మృత్య నందః కృష్ణానురక్తధీః । అత్యుత్కంఠోభవత్తూష్ణీం ప్రేమప్రసరవిహ్వలః ॥ ౨౮ ॥ యశోదా వర్ణ్యమానాని పుత్రస్య చరితాని చ । శృణ్వంత్యశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్స్నేహస్నుతపయోధరా ॥ ౨౯ ॥ తయోరిత్థం భగవతి కృష్ణే నందయశోదయోః । వీక్ష్యానురాగం పరమం నందమాహోద్ధవో ముదా ॥ ౩౦ ॥ ఉద్ధవః ॥ యువాం శ్లాఘ్యతమౌ నూనం దేహినామిహ మానద । నారాయణేఖిలగురౌ యత్కృతా రతిరీదృశీ ॥ ౩౧ ॥ ఏతౌ హి విశ్వస్య చ బీజయోనీ రామో ముకుందః పురుషః

ఏవం కింతు శక్నైరుపరమం లీత్యాహ ॥ సరిదితి ॥ సరితశ్చ శైలాశ్చ వనోద్దేశాశ్చ తాన్ - ఆక్రీడాన్ క్రీడాస్థానాని ॥ ౨౩ ॥ మన్య ఇతి ॥ సురాణామర్థాయ - మహదర్థం భారం - గర్గస్య వచనం యథా ॥ ౨౪ ॥ న కేవలం తద్వచనానుసారేణైవ వ్యవహారసంబంధాదపీత్యాహ ॥ కంసమితి ॥ ౨౫ ॥ తాలత్రయమితి ॥ ఇభరాట్ యష్టిమివ - తాలత్రయప్రమాణం ధనుః బభంజ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ అఖిలగురుత్వేన సకత్వేన నియంతృత్వేన చాహ ॥ ఏతావితి ॥ రామో ముకుందశ్చ ఏతౌ విశ్వస్య బీజయోనీ నిమిత్తోపాదానే - సను పురుషప్రధానరూపేణ నిత్యం ప్రసిద్ధమత ఆహ - పురుషః ప్రధానమితి - పురుషాంశః ప్రధానం శక్తిః అతః ప్రధానపురుషావప్యేతావేవేత్యర్థః - ఏవం జన ము క్తం - కించ - అన్వీయభూతేషు భూతేష్వను ప్రవిశ్య భూతానాం మధ్యే తదుపహితస్య విలక్షణస్య నానాభేదస్య జ్ఞానస్య చ జీవస్య శాస్తే ఈశ్వరా నియంతారౌ భవతః కుతః పురాణౌ అనాదీ అనాదిత్వాత్ కారణత్వం తతశ్చ నియంతృత్వమిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ న సు స్పష్టో

ఖావేశాన్ మనుష్యాదిజన్మదర్శనాచ్చ తస్యాన్యేభ్యః కోవిశేష ఇత్యాశంక్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ యస్మిన్నితి ॥ కర్మాశయం కర్మవాస
నాం నిర్హృత్య త్యక్త్వా - బ్రహ్మమయః స్వరూపజ్ఞానవాన్ - అర్కవర్ణః శుద్ధసత్త్వమూర్తిస్సన్ - పరాంగతిం తత్పరంపదం యాతి ॥
౩౩ ॥ తస్మిన్నితి ॥ అఖిలస్యాత్మా చ హేతుశ్చ తస్మిన్ - కారణేన మనుష్యాకృతౌ - మహాత్మన్ ॥ మహాత్మని ॥ పరిపూర్ణే భవంతౌ భక్తిం కు
ర్వతః అతః కృతార్థావిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ప్రస్తుతమాహ ॥ ఆగమిష్యతీతి ॥ పిత్రోర్యువయోః ॥ ౩౫ ॥ హత్వేతి ॥ యాతయా
యం వ్రజం తాతవయం చ స్నేహదుఃఖితాన్ - జ్ఞాతీన్వో ద్రష్టుమేష్యామో విధాయ సుహృదాం సుఖమితి - యదాహ కృష్ణస్తత్సత్యం
కరిష్యతీతి ॥ ౩౬ ॥ కాలవిలంబమసహమానౌ ప్రత్యాహ ॥ మాఖిద్యతమితి ॥ హే మహాభాగౌ అంతికే ఇదానీమేవ సమీపే కుత ఇత్యత ఆహ -
అంతర్హృదీతి - తర్హి సర్వైః కిమితి న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ జ్యోతిరివైధసీతి ॥ జ్యోతిర్యథా మథనం వినా న దృశ్యతే తథా భక్తిం వినా
శ్రీకృష్ణోపీతి భావః ॥ ౩౭ ॥ అహో ఆస్తామేతత్ తస్య త్వాగమనం స్వస్యాతిప్రియాన్ పిత్రాదీన్ విహాయ న సంగచ్ఛత ఇతి మన్యేత
త్రాహ ॥ నేతి ॥ అస్య ప్రియాదయో న సంతి - తత్ర హేతుః - అమానినః సమానస్యేతి చ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ నేతి ॥ సోపి జన్మకర్మాదిర

ప్రధానమ్ । అన్వీయ భూతేషు విలక్షణస్య జ్ఞానస్య చేశాత ఇమౌ పురాణౌ ॥ ౩౨ ॥ యస్మిన్ జనః ప్రాణవియో
గకాలే క్షణం సమావేశ్య మనో విశుద్ధమ్ । నిర్హృత్య కర్మాశయమాశు యాతి పరాం గతిం బ్రహ్మమయో
ర్కవర్ణః ॥ ౩౩ ॥ తస్మిన్ భవంతావఖిలాత్మహేతౌ నారాయణే కారణమర్త్యమూర్తౌ । భావం విధత్తాం నిత
రాం మహాత్మన్ కిం వావశిష్టం యువయోస్సుకృత్యమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఆగమిష్యత్యదీర్ఘేణ కాలేన వ్రజమచ్యుతః ।
ప్రియం విధాస్యతే పిత్రోర్భగవాన్ సాత్వతాం పతిః ॥ ౩౫ ॥ హత్వా కంసం రంగమధ్యే ప్రతీపం సర్వసా
త్వతామ్ । యదాహ వస్సమాగత్య కృష్ణస్సత్యం కరోతి తత్ ॥ ౩౬ ॥ మాఖిద్యతం మహాభాగౌ ద్రక్ష్యథః కృ
ష్ణమంతికే । అంతర్హృది స భూతానామాస్తే జ్యోతిరివైధసి ॥ ౩౭ ॥ న హ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రి
యో వాస్త్యమానినః । నోత్తమో నాధమో వాపి సమానస్యాసమోపి వా ॥ ౩౮ ॥ న మాతా న పితా త
స్య న భార్యా న సుతాదయః । నాత్మీయో న పరశ్చాపి న దేహో జన్మ ఏవ చ ॥ ౩౯ ॥ న చాస్య కర్మ వా
లోకే సదసన్మిశ్రయోనిషు । క్రీడార్థస్సోపి సాధూనాం పరిత్రాణాయ కల్పతే ॥ ౪౦ ॥ సత్త్వం రజస్త
మ ఇతి భజతే నిర్గుణో గుణాన్ । క్రీడన్నతీతోపి గుణైస్సృజత్యవతి హంత్యజః ॥ ౪౧ ॥ యథా భ్ర
మరికాదృష్ట్యా భ్రామ్యతీవ మహీయతే । చిత్తే కర్తరి తత్రాత్మా కర్తేవాహంధియా స్మృతః ॥ ౪౨ ॥ యు
వయోరేవ నైవాయమాత్మజో భగవాన్ హరిః । సర్వేషామాత్మజో హ్యాత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః ॥
౪౩ ॥ దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్ స్థాస్నుశ్చరిష్ణుర్మహదల్పకం వా । వినాచ్యుతాద్వస్తుత
రాం న వాచ్యం స ఏవ సర్వం పరమార్థభూతః ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఏవం నిశా సా బ్రువతోర్వ్యతీతా నంద
స్య కృష్ణానుచరస్య రాజన్ । గోప్యస్సముత్థాయ నిరూప్య దీపాన్ వాస్తూన్ సమభ్యర్చ్య దధీన్యమంథన్ ॥
౪౫ ॥ తా దీపదీప్తైర్మణిభిర్విరేజూ రజ్జూర్వికర్షద్భుజకంకణస్రజః । చలన్నితంబస్తనహారకుండలత్విష
త్కపోలారుణకుంకుమాననాః ॥ ౪౬ ॥ ఉద్గాయతీనామరవిందలోచనం వ్రజాంగనానాం దివమస్పృ
శద్ధ్వనిః । దధ్నశ్చ నిర్మంథనశబ్దమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశామమంగళమ్ ॥ ౪౭ ॥ భగవత్యుదితే సూ

హితోపి - క్రీడార్థమాజనస్సన్ - సాధూనాం పరిపాలనాయ - సదసన్మిశ్రయోనిషు సాత్త్విక రాజస తామస మిశ్రయోనిషు - యద్వా - దే
వాదిమత్స్యాదినృసింహాదియోనిషు - కల్పతే ఆవిర్భవతీత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ నను జన్మకర్మాదిరహితస్య కుత ఏతదిత్యత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ క్రీ
డామనీహోపి క్రీడన్ - తథాపి మాయాగుణైర్ఘటత ఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ అత్రావిద్యోపాధేర్జీవస్య కర్తృత్వం దృష్టాంతీకుర్వన్ -
తస్యావిద్యయైవ కర్తృత్వమితి సదృష్టాంతమాహ ॥ యథేతి ॥ భ్రమరికా పరిభ్రమణం తయోపలక్షితయా దృష్ట్యా భూరపి భ్రామ్యతీవ దృశ్య
తే - ప్రతీయతే - ఏవం చిత్తే కర్తరి సతి తత్ర చిత్తే అహంధియా ఆత్మాధ్యాసేన ఆత్మా కర్తా స్మృతో యథా తద్వదితి ॥ ౪౨ ॥ కించ యువయో
రేవ నాయమాత్మజః కింతు సర్వేషామపి తత్రాపి నాత్మజ ఏవ కింతు శత్రుమిత్రాదిరూపోపీతి సర్వాత్మ నిరూపణే న మోహనివృత్తయే సం
బంధమనైకాంతికం కరోతి ద్వాభ్యాం ॥ యువయోరితి ॥ ౪౩ ॥ దృష్టమితి ॥ అచ్యుతాద్వినా తరాం నితరాం తత్త్వతో వాచ్యం నిర్వచనా
ర్హం వస్తు నాస్తీతి ॥ ౪౪ ॥ ఏవమితి ॥ దీపాన్ నిరూప్య ప్రజ్వాల్య - వాస్తూన్ దేహళ్యాదీన్ ॥ ౪౫ ॥ తా ఇతి ॥ మణిభిః కాంచ్యాదిమధ్యస్థితైః - రజ్జూ
ర్వికర్షత్సుభుజేషు కంకణానాం స్రజో యాసాం తాః - చలంతో నితంబాః స్తనా హారాశ్చ యాసాం - కుండలైస్త్విషంతః స్ఫురంతః క
పోలాః యాసాం, అరుణాని కుంకుమాని యేషు తాని ఆననాని యాసాం - తా ఏవ - తాశ్చ - తాశ్చ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ తదా వ్రజౌకసో

గోప్యః సక్రోధమాహుః ॥ అక్రూర ఇతి ॥ అర్థం సాధితవానిత్యర్థసాధకః తదాహుః యేన నీత ఇతి ॥ ౪౯ ॥ కంసం ఘాతయిత్వా నః కిమర్థమాగత ఇత్యాశంక్య కార్యం సంభావయంతి ॥ కిమితి ॥ తదా సాధితేన కార్యేణ ప్రీతస్య భర్తుః । పాఠాంతరే ప్రేతస్య భర్తుః కంసస్య నిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికమస్మాభిః కృత్వా సాధయిష్యతి కిం అస్మన్మాంసైః కింపిండాన్ కృత్వా దాస్యతీత్యర్థః । వివదంతీనాం స్త్రీణాం - తత స్తస్మిన్నవసరే కృతస్నానాదినియమ ఉద్ధవ అగాత్ ఆగతః ॥ ౫౦ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - షట్చత్వారింశాధ్యాయ వ్యాఖ్యా.

శ్లో ॥ సప్తచత్వారింశకే త్వథ కృష్ణాదేశేన గోపికాః । బోధయిత్వోద్ధవ స్తత్త్వైః స్వసంజ్ఞాః స్వాగమప్యసౌ ॥ ౧ ॥ శుచిస్మితా ఇతి ॥ అపీచ్యం సుందరం దర్శనం యస్య సః - అచ్యుతస్యేవ వేషో భూషణాని చ యస్య సః - కోఽయం కుతో వా కస్య వేతి వదంత్య స్తం పరివవ్రుః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ జానీమ ఇతి ॥ పార్షదం సేవకం ॥ ౪ ॥ అన్యథేతి ॥ పిత్రోః ప్రియచికీర్షయేత్యత్ర హేతుః అన్యథేతి ॥ ౫ ॥ స్నేహానుబంధ ఇతి । అన్యథా గోవ్రజే

శ్యై వ్రజద్వారి వ్రజౌకసః । దృష్ట్వా రథం శాతకుంభం కస్యాయమితి చాబ్రువన్ ॥ ౪౮ ॥ అక్రూర ఆగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః । యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః ॥ ౪౯ ॥ కిం సాధయిష్యత్యస్మాభిర్భర్తుః ప్రీతస్య నిష్కృతిమ్ । తతః స్త్రీణాం వదంతీనాముద్ధవోఽగాత్కృతాహ్నికః ॥ ౫౦ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుకః ॥ తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం వ్రజస్త్రియః ప్రలంబబాహుం నవకంజలోచనమ్ । పీతాంబరం పుష్కరమాలినం లసన్ముఖారవిందం పరిమృష్టకుండలమ్ ॥ ౧ ॥ శుచిస్మితాః కోఽయమపీచ్యదర్శనః కుతశ్చ కస్యాచ్యుతవేషభూషణః । ఇతి స్మ సర్వాః పరివవ్రురుత్సుకాస్తముత్తమశ్లోకపదాంబుజాశ్రయమ్ ॥ ౨ ॥ తం ప్రశ్రయేణావనతాః సుసత్కృతం సవ్రీడహాసేక్షణసూనృతాదిభిః । రహస్యపృచ్ఛన్నుపవిష్టమాసనే విజ్ఞాయ సందేశహరం రమాపతేః ॥ ౩ ॥ జానీమస్త్వాం యదుపతేః పార్షదం సముపాగతమ్ । భర్త్రేహ ప్రేషితః పిత్రోర్భవాన్ప్రియచికీర్షయా ॥ ౪ ॥ అన్యథా గోవ్రజే తస్య స్మరణీయం న చక్ష్మహే ॥ ౫ ॥ స్నేహానుబంధో బంధూనాం మునేరపి సుదుస్త్యజః । అన్యేష్వర్థకృతా మైత్రీ యావదర్థవిడంబనా ॥ ౬ ॥ పుంభిః స్త్రీషు కృతా యద్వత్సుమనస్స్వివ షట్పదైః । నిస్స్వం త్యజంతి గణికా అకల్యం నృపతిం ప్రజాః ॥ ౭ ॥ అధీతవిద్యా ఆచార్యమృత్విజో దత్తదక్షిణమ్ । ఖగా వీతఫలం వృక్షం భుక్త్వా చాతిథయో గృహమ్ । దగ్ధం మృగాస్తథారణ్యం జారో భుక్త్వా రతాం స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇతి గోప్యో హి గోవిందగతవాక్కాయమానసాః । కృష్ణదూతే వ్రజం యాతే ఉద్ధవే త్యక్తలౌకికాః ॥ ౯ ॥ గాయంత్యః ప్రియకర్మాణి రుదంత్య

—— భ్రమరగీతాదికథా ప్రారంభమ్ ——

శ్చ గతహ్రియః । తస్య సంస్మృత్య సంస్మృత్య యాని కైశోరబాల్యయోః ॥ ౧౦ ॥ కాచిన్మధుకరం దృష్ట్వా ధ్యాయంతీ కృష్ణసంగమమ్ । ప్రియప్రస్థాపితం దూతం కల్పయిత్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ గోపికా ॥ మధుప కితవబంధో మా స్పృశాంఘ్రిం సపత్న్యాః కుచవిలులితమాలాకుంకుమశ్మశ్రుభిర్నః । వహతు

తస్యేత్యత్ర హేతుః - అన్యేష్వితి అర్థకృతా కార్యనిమిత్తా - విడంబనమనుకరణమాత్రం - న తు తాత్త్వికీ మైత్రీ ॥ ౬ ॥ పుంభిరితి ॥ పుంభిరితి దృష్టాంతః ఆనైస్యార్థస్య దర్శనే దృష్టాంత ప్రపంచః నిస్స్వమిత్యాదినా ॥ ౭ ॥ అధీతేతి ॥ దత్తా దక్షిణా యేన తం - పక్షిణో వీతఫలం విగతఫలం వృక్షం - రతాం అనురతాం అతృప్తామిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఇతీతి ॥ త్యక్తలౌకికాః త్యక్తలోకవ్యవహారాః ॥ ౯ ॥ గాయంత్య ఇతి ॥ ప్రియస్య కర్మాణి గాయంత్యః - తథా తస్య బాల్యకైశోరయోర్యాని కర్మాణి తాని సంస్మృత్య సంస్మృత్య గతహ్రియస్సత్యో రుదంత్యశ్చ - తమప్యపృచ్ఛన్నితి పూర్వక్రియయైవ సంబంధః ॥ ౧౦ ॥ కాచిదితి ॥ ప్రియేణ శ్రీకృష్ణేన మాం ప్రసాదయితుం ప్రస్థాపితోఽయం దూత ఇతి కల్పయిత్వాబ్రవీత్ - యద్వా తస్మిన్ ప్రియప్రస్థాపితే ఉద్ధవే దృష్టిం కృత్వా మధుకరాపదేశేనోద్ధవమేవాబ్రవీదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ మధుపేతి ॥ హే మధుప కితవస్య ధూర్తస్య బంధో - నోఽస్మాకం అంఘ్రిం మా స్పృశ - మా అస్మాన్ నమస్కారేణ ప్రార్థయేత్యర్థః తత్కిమిత్యపేక్షాయాం కృష్ణస్య తస్య శ్మశ్రూణాం లోహితత్వే కారణముత్ప్రేక్షమాణా ఆహ - సపత్న్యాః కుచాభ్యాం విలులితా సంమర్దితా యా శ్రీకృష్ణస్య వనమాలా అత ఏవ తస్యాః కుంకుమం యేషు తైః శ్మశ్రుభిరుపలక్షితః కింతు తాసామేవ మానినీనాం ప్రసాదం మధుపతిర్వహతు కిమస్మత్ప్రా

జనతస్య - యదుసదసి విడంబం ఉపహాసాస్పదం - కుతః యస్య దూతస్త్వమీదృగీదృశః ॥ ౧౨ ॥ ననుకిమిత్యేవం తమవజానీథ - కింవ స్తేనాపకృతమత ఆహ॥ సకృదితి॥ భవాదృక్ త్వాదృశోదుర్మనాః - సుమనసః కుసుమానియథాత్యజతి తద్వత్ తత్యాజేత్యుక్తవాకా త బాలాబత అకృతజ్ఞస్యతస్య పాదపద్మం శ్రీః కథం సేవతే విదితం మయేత్యాహ - అపీతి - బతేతిఖేదే - ఉత్తమశ్లోకస్య జల్పైః మిథ్యాక థాభిః - ప్రాయో హృతచేతాః - వయంతునలక్ష్మీవదవిచక్షణా ఇతిభావః॥ ౧౩॥ షడంఘ్రే బహుధాకుప్యంతం అస్మత్ప్రసాదలాభా య కృష్ణం గాయసీతి మత్వాహ॥ కిమితి॥ పురాణం పురాతనం బహుశోఽనుభూతం - విజయసఖస్య కృష్ణస్య - సాంప్రతంయాః సఖ్యః - తాసామగ్రతః తత్ప్రసంగో గీయతాం - ఇష్టాః కృష్ణస్య ప్రియాః తేన పూజితా ఇతివా - తేనాలింగితేన అనేన క్షపితాకుచరుగ్యా సాంతాః - తదేష్టమపేక్షితం దాస్యంతీతి॥ ౧౪॥ భో మాతర్మైవం వోచస్త్వామనుస్మృత్యానుస్మృత్య అనంగవిక్లబస్త్వాం ప్రసాదయి తుం మాముదిష్టవానిత్యత ఆహ॥ దివీతి॥ దివిభువిరసాతలే చయాః స్త్రియః స్యుః - తాః కానామదురాపాః నకాశ్చన - తదిత్యవ్యయం తస్యేత్యర్థః - కపటేనరుచిరేణహాసేన భ్రూవిజృంభోయస్యతస్య - హేకపటేతివా - కించ - యస్య చరణరజః శ్రీః సేవతే తత్ర వయం కాః అపిచయద్యప్యేవం - తథాపి - కృపణపక్షే కృపణానుకంపని పురుషే ఉత్తమశ్లోకశబ్దో భవతీతి తథా కథనీయం త్వయేతి భావః॥ ౧౫॥ పాదమూలే ప్రవిశంతం తమాపయిష్యంతమివ మత్వాహ॥ విసృజేతి॥ శిరసి న్యస్తం పాదం విసృజ - తథాప్యముంచంతమాహ - వే ద్మీతి - ముకుందాదభ్యేత్యతతః శిక్షిత్వేత్యర్థః - దౌత్యైర్దూతకర్మభిః - చాటుకారైః ప్రియోక్తిరచనాభిః - అనునయవిదుషః ప్రా ర్థనాచతురస్య - తే సర్వమహం వేద్మి ముకుందవత్ త్వమప్యవిశ్వసనీయ ఇతిభావః - ననుతేన తే కిమపరాద్ధం తత్రాహ - స్వకృత ఇతి॥

మధుపతిస్తన్మానినీనాం ప్రసాదం యదుసదసి విడంబం యస్య దూతస్త్వమీదృక్ ॥ ౧౨॥ సకృదధరసుధాం
స్వాం మోహినీం పాయయిత్వా సుమనస ఇవ సద్యస్తత్యజేఽస్మాన్భవాదృక్ । పరిచరతి కథం తత్పాదప
ద్మం ను పద్మా అపి బత హృతచేతా హ్యుత్తమశ్లోకజల్పైః॥ ౧౩ ॥ కిమిహ బహు షడంఘ్రే గాయసి త్వం
యదూనామధిపతిమగృహాణామగ్రతో నః పురాణమ్ । విజయసఖసఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసంగః క్షపి
తకుచరుజస్తే కల్పయంతీష్టమిష్టాః॥ ౧౪॥ దివి భువి చ రసాయాం కాః స్త్రియస్తద్దురాపాః కపటరుచిరహా
స భ్రూవిజృంభస్య యాస్స్యుః । చరణరజ ఉపాస్తే యస్య భూతిర్వయం కా అపి చ కృపణపక్షే హ్యుత్త
మశ్లోకశబ్దః॥ ౧౫॥ విసృజ శిరసి పాదం వేద్మ్యహం చాటుకారైరనునయవిదుషస్తేఽభ్యేత్య దౌత్యైర్ముకుం
దాత్ । స్వకృత ఇహ విసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకా వ్యసృజదకృతచేతాః కిం ను సంధేయమస్మిన్॥ ౧౬ ॥ మృ
గయురివ కపీంద్రం వివ్యధే లుబ్ధధర్మా స్త్రియమకృత విరూపాం స్త్రీజితః కామయానామ్ । బలిమపి బ
లిమత్త్వావేష్టయద్ధ్వాంక్షవద్యస్తదలమసితసఖ్యైర్దుస్త్యజస్తత్కథార్థః ॥ ౧౭ ॥ యదనుచరితలీ
లాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వంద్వధర్మా వినష్టాః। సపది గృహకుటుంబం దీనముత్సృజ్య దీ

స్వకృతే తదర్థమేవ విసృష్టాః అపత్యపత్యన్యలోకాః అపత్యాని పతయశ్చేతి హలోకః అన్యలోకో ధర్మసాధ్యశ్చ యాభిస్తాః నః అకృతచే తాః అసంయతచిత్తః - యో వ్యసృజత్ అతః అస్మిన్ కిం ను సంధాతవ్యమితి॥ ౧౬॥ కించ కృష్ణస్య పూర్వాణి కర్మాణి అనుసంధానాభిజ్ఞ మహమస్మాదిత్యాహ॥ మృగయురితి॥ మృగయుర్లుబ్ధక ఇవ - యః కపీంద్రం వాలినం వివ్యధ అవిధ్యత్ - లుబ్ధధర్మా క్రూరధర్మవాన్ అలుబ్ధ ధర్మేతివా - లుబ్ధో లోభిత స్మాం సమత్తు కామో విధ్యతి - అయం తు న తథా అతో వృథా కరిన ఇత్యర్థః - తథా స్త్రియం చ శూర్పణఖాం - స్త్రీ జితః సీతాపరతంత్రః - కామ ఏవ యానం ప్రాప్తిసాధనం యస్యాస్తాం - విరూపాం ఛిన్నకర్ణనాసికామకరోద్దాశరథిరూపేణ - తథా బలి మపి తద్దత్తబలిం - అత్త్వా భక్షయిత్వా - ధ్వాంక్షవత్ కాకవదవేష్టయత్ బబంధ వామనరూపేణ - బలిమపి బలిమత్త్వా ధోక్షిపద్విష్టపాదితి పాఠే బలిం పూజాం గృహీత్వా విష్టపాత్స్వర్గాదధః అక్షిపదిత్యర్థః తత్తస్మాదసితస్య కృష్ణస్య - సఖ్యైరలం - ఏవం చేత్కిమితి తం నిత్యం గాయ థ తత్రాహ - దుస్త్యజ ఇతి - తస్య కథారూపోఽర్థః ఇత్యపి చ జానీమ ఏవేతి॥ ౧౭॥ తత్కథాపి త్రివర్గాలతానూలో న్మూలినీ తథాపి న త్య క్తుం శక్నుమః కిం కుర్మ ఇత్యాహ॥ యదితి॥ యస్యానుచరితమేవ లీలా - తదేవ కర్ణపీయూషం - తస్య విప్రుట్ కణికా - తస్యాః సకృదదనం సేవనం - తేన విధూతాః నిరస్తాః ద్వంద్వధర్మాః రాగాదయో యేషాం తే - అత ఏవ వినష్టాః - అసత్తుల్యాః దీనం దుఃఖితం గృహకుటుంబం వి హాయ దీనాః భోగహీనాః విహంగా ఇవ భిక్షుచర్యాం ప్రాణవృత్తిమాత్రం చరంతి - అతస్త్యాజ్యః - తథాపి త్యక్తుం న శక్నుమ ఇతి నిందాపర త్వే వాచకోఽర్థః దుస్త్యజత్వే ఆర్థికోఽయమర్థః విధూతద్వంద్వధర్మా ఇత్యంతః సమాసః పూర్వవత్ - తత స్తైర్తేర్చ అవినష్టాశ్చేతి సమా త్వే వాచకోఽర్థః - ఇతరేషు ద్వంద్వధర్మాణో వినష్టా ఏవ - సపది తత్క్షణమేవ దీనం తుచ్ఛం - గృహసహితం కుటుంబం - విహాయ - దీనా ఇనా కించ నాః - ధీరా ఇతివా పాఠః - బహవః విహంగా హంసా ఇవ - సారాసారవివేకచతురాః - భిక్షుచర్యాం పారమహంస్యం చరంతి - తస్మాద్దేవం

గోప్యఃసక్రోధమాహుః॥ అక్రూరఇతి॥ అర్థంసాధితవానిత్యర్థసాధకఃతదాహుఃమేననీత ఇతి ॥ ౪౮ ॥ కంసంఘాతయిత్వా నఃకిమర్థమాగతఇత్యాశంక్య కార్యంసంభావయంతి॥ కిమితి॥ తదాసాధితేనకార్యేణప్రీతస్యభర్తుః- సాంతరే ప్రేతస్యభ్రాతుః కంసస్యనిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికమస్మాభిఃకృత్వాసాధయిష్యతికిం-అస్మన్నాంసైఃకింపిండాన్ కృత్వాదాస్యతీత్యర్థః- ఏవం వదంతీనాం స్త్రీణాం-తత స్తస్మిన్నవసరేకృతస్నానాదినియమఉద్ధవఆగాత్ ఆగతః॥ ౫౦॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- షట్చత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ సప్తచత్వారింశకేథకృష్ణాదేశేనగోపికాః। బోధయిత్వోద్ధవ స్తత్రనునుజ్ఞాప్యాగమత్పురీం॥ ౧॥ శుచిస్మిత ఇతి ॥ అపీచ్యంసుం దరందర్శనంయస్యసః - అచ్యుతస్యేవవేషభూషణానిచయస్యసః - కోయంకుతోవాకస్యవేతివదంత్య స్తంపరివవ్రుః॥ ౨ ॥ ౩॥ జా నీమఇతి ॥ పార్షదంసేవకం॥౪॥అన్యథేతి॥ పిత్రోః ప్రియచికీర్షయైవాత్ర హేతుఃఅన్యథేతి॥౬॥స్నేహానుబంధ ఇతి।అన్యథాగో వ్రజే

శ్యేవ్రజద్వారివ్రజౌకసః। దృష్ట్వారథంశాతకుంభంకస్యాయమితిచాబ్రువన్ ॥ ౪౭ ॥ అక్రూరఆగ తఃకింవాయఃకంసస్యార్థసాధకః। యేననీతోమధుపురీంకృష్ణఃకమలలోచనః॥ ౪౮ ॥ కింసాధయిష్యతే స్మాభిర్భర్తుఃప్రీతస్యనిష్కృతిమ్। తతస్త్రీణాం వదంతీనాముద్ధవోగాత్కృతాహ్నికః॥ ౫౦ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - షట్చత్వారింశోధ్యాయః ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్రీశుకః॥ తంవీక్ష్యకృష్ణానుచరంవ్రజస్త్రియఃప్రలంబబాహుం నవకంజలోచనమ్। పీతాంబరంపుష్కరమాలినంలసన్ముఖారవిందంపరిమృష్టకుండలమ్॥౧॥ శుచిస్మితఃకోయమపీచ్యదర్శనఃకుతశ్చకస్యాచ్యుతవేషభూషణః। ఇతీవసర్వాఃపరివవ్రురుత్సుకాస్తముత్తమశ్లోకపదాంబుజాశ్రయమ్॥ ౨ ॥ తంప్రశ్రయేణావనతాస్ససత్కృతంసవ్రీడహాసేక్షణసూనృతాదిభిః। రహస్యపృచ్ఛన్నుపవిష్టమాసనేవిజ్ఞాయసందేశహరంరమాపతేః॥ ౩ ॥ జానీమస్త్వాంయదుపతేఃపార్షదంసముపాగతమ్। భర్త్రేహ ప్రేషితఃపిత్రోర్భవాన్ప్రియచికీర్షయా॥ ౪॥ అన్యథాగోవ్రజేతస్యస్మరణీయంనచక్ష్మహే॥౫॥ స్నేహానుబంధోబంధూనాంమునేరపిసుదుస్త్యజః। అన్యేష్వర్థకృతామైత్రీయావదర్థవిడంబనా ॥ ౬ ॥ పుంభిస్త్రీషుకృతాయద్వత్సుమనస్స్వివషట్పదైః। నిస్స్వంత్యజంతిగణికాఅకల్పంనృపతింప్రజాః॥ ౭॥ అధీతవిద్యా ఆచార్యమృత్విజోదత్తదక్షిణమ్। ఖగావీతఫలంవృక్షంభుక్త్వాచాతిథయోగృహమ్। దగ్ధంమృగాస్తథారణ్యంజారోభుక్త్వారతాంస్త్రియమ్॥ ౮॥ శ్రీశుకః॥ ఇతిగోప్యోహిగోవిందగతవాక్కాయమానసాః। కృష్ణదూతేవ్రజంయాతేఉద్ధవేత్యక్తలౌకికాః॥౯॥ గాయంత్యఃప్రియకర్మాణిరుదంత్య

—— భ్రమరగీతాదికథా ప్రారంభమ్బుట్టః. ——

శ్చగతహ్రియః। తస్యసంస్మృత్యసంస్మృత్యయానికైశోరబాల్యయోః ॥ ౧౦ ॥ కాచిన్మధుకరందృష్ట్వాధ్యాయంతీకృష్ణసంగమమ్। ప్రియప్రస్థాపితందూతంకల్పయిత్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ గోపికా॥ మధుపకితవబంధోమాస్పృశాంఘ్రింసపత్న్యాః కుచవిలులితమాలాకుంకుమశ్మశ్రుభిర్నః। వహతు

తస్యేత్యత్ర హేతుః - అన్యేష్వితిఅర్థకృతాకార్యనిమిత్తా - విడంబనమనుకరణమాత్రం - నతుతాత్వికీమైత్రీ॥ ౬ ॥ పుంభిరితి॥ ఖిరితిదృష్టాంతః ఆసైవ్యవార్థస్యదర్శనేదృష్టాంతప్రపంచఃనిస్వమిత్యాదినా॥ ౭॥ అధీతేతి ॥ దత్తాదక్షిణాయేనతం - పక్షిణోవీతం విగతఫలంవృక్షం- రతాంఅనురతాం అత్యస్తామిత్యర్థః॥ ౮॥ ఇతీతి॥ త్యక్తలౌకికాఃత్యక్తలోకవ్యవహారాః॥ ౯॥ గాయంత్య ఇతి॥ ప్రియస్యకర్మాణిగాయంత్యః-తథాతస్యబాల్యకైశోరయోర్యానికర్మాణితానిసంస్మృత్యసంస్మృత్యగతహ్రియస్సత్యోరుదత్యశ్చ-తమపృచ్ఛన్నితిపూర్వక్రియయైవసంబంధః॥౧౦॥కాచిదితి॥ప్రియేణశ్రీకృష్ణేనమాంప్రసాదయితుంప్రస్థాపితోయందూతఇతిక ల్పయిత్వాబ్రవీత్-యద్వాతస్మిన్ ప్రియప్రస్థాపితేఉద్ధవేదృష్టింకృత్వామధుకరాపదేశేనోద్ధవమేవాబ్రవీదిత్యర్థః॥౧౧॥మధుపేతి॥ హే మధుపకితవస్యధూర్తస్యబంధో-నోస్మాకంతంఘ్రింమాస్పృశ-మామాంనమస్కారేణప్రార్థయేత్యర్థః తత్కిమిత్యపేక్షాయాంకృష్ణస్య ధూర్తస్యతస్యశ్మశ్రూణాం లోహితత్వేకారణముత్ప్రేక్షమాణాహ - సపత్న్యాఃకుచాభ్యాం విలులితాసంమర్దితాయా శ్రీకృష్ణస్యవనమాలా అతఏవతస్యాఃకుంకుమంయేషుతైఃశ్మశ్రుభిరుపలక్షితః కింతుతాసామేవమానినీనాంప్రసాదంమధుపతిర్వహతుకిమస్మత్ప్రసా

ఽసనతస్య - యదుసదసి విడంబం ఉపహాసాస్పదం - కుతః యస్యదూతస్త్వమీదృగీదృశః ॥ ౧౨ ॥ ననుకిమిత్యేవం తమవజానీథ - కిం వ స్తేనాపకృతమత ఆహ ॥ సకృదితి ॥ భవాదృక్ త్వాదృశో దుర్మనాః - సుమనసః కుసుమానియథా త్యజతి తద్వత్ తత్యజే త్యక్తవాన్ అహో బత అకృతజ్ఞస్య తస్య పాదపద్మం శ్రీః కథం సేవతే విదితం మయేత్యాహ - అపీతి - బతేతి ఖేదే - ఉత్తమశ్లోకస్య జల్పైః మిథ్యా కథాభిః - ప్రహృతచేతాః - వయం తు న లక్ష్మీవదవిచక్షణా ఇతి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఘుంకారాన్ బహుధా కుర్వాణం తం అస్మత్ప్రసాదలాభాయ కృష్ణం గాయతీతి మత్వాహ ॥ కిమితి ॥ పురాణం పురాతనం బహుశోఽనుభూతం - విజయసఖస్య కృష్ణస్య - సాంప్రతం యాః సఖ్యః - తాసామగ్రతః తత్ప్రసంగో గీయతాం - ఇష్టాః కృష్ణస్య ప్రియాః తేన పూజితాః ఇతి వా - తేనాలింగితేన అనేన క్షపితా కుచరుగ్యాసాం తాః - తచ్చేష్టమపేక్షితం దాస్యంతీతి ॥ ౧౪ ॥ భో మాత ప్రార్థ్యం వంనోచస్త్వమనుస్మృత్యాస్మాన్స్మృత్య అనంగవిక్లబాస్త్వాం ప్రసాదయితుం మామాదిష్టవానిత్యత ఆహ ॥ దివీతి ॥ దివి భువి రసాతలే చ యాః స్త్రియః స్యుః - తాః కా నామ దురాపాః న కాశ్చన - తదిత్యవ్యయం తస్యేత్యర్థః - కపటేన రుచిరేణ హాసేన భ్రూవిజృంభో యస్య తస్య - హాకపటేతి వా - కించ - యస్య చరణరజః శ్రీః సేవతే తత్ర వయం కాః అపి చ యద్యప్యేవం - తథాపి - కృపణపక్షే కృపణానుకంపని పురుషే ఉత్తమశ్లోకశబ్దో భవతీతి తథా కథనీయం త్వయేతి భావః ॥ ౧౫ ॥ పాదమూలే ప్రవిశంతం తం మాపయిష్యంతమివ మత్వాహ ॥ విసృజేతి ॥ శిరసి న్యస్తం పాదం విసృజ - తథాప్యముంచంతమాహ - వేద్మీతి - ముకుందాదభ్యేత్య తతః శిక్షితైరిత్యర్థః - దౌత్యైః దూతకర్మభిః - చాటుకారైః ప్రియోక్తిరచనాభిః - అనునయవిదుషః ప్రార్థనాచతురస్య - తే సర్వమహం వేద్మి ముకుందవత్ త్వమప్యవిశ్వసనీయ ఇతి భావః - నను తేన తే కిమపరాద్ధం తత్రాహ - స్వకృత ఇతి ॥

మధుపతిస్తన్మానినీనాంప్రసాదంయదుసదసివిడంబంయస్యదూతస్త్వమీదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సకృదధరసుధాం
స్వాంమోహినీంపాయయిత్వాసుమనస ఇవసద్యస్తత్యజేఽస్మాన్భవాదృక్ । పరిచరతికథం తత్పాదప
ద్మంనుపద్మాఅపిబతహృతచేతాహ్యుత్తమశ్లోకజల్పైః ॥ ౧౩ ॥ కిమిహబహుషడంఘ్రేగాయసిత్వం
యదూనామధిపతిమగృహాణామగ్రతోనః పురాణమ్ । విజయసఖసఖీనాంగీయతాంతత్ప్రసంగఃక్షపి
తకుచరుజస్తేకల్పయంతీష్టమిష్టాః ॥ ౧౪ ॥ దివిభువిచరసాయాంకాఃస్త్రియస్తద్దురాపాఃకపటరుచిరహా
స భ్రూవిజృంభస్యయాఃస్యుః । చరణరజ ఉపాస్తేయస్యభూతిర్వయంకాఅపిచకృపణపక్షేహ్యుత్త
మశ్లోకశబ్దః ॥ ౧౫ ॥ విసృజశిరసిపాదంవేద్మ్యహంచాటుకారైరనునయవిదుషస్తేఽభ్యేత్యదౌత్యైర్ముకుం
దాత్ । స్వకృతఇహవిసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకావ్యసృజదకృతచేతాఃకింనుసంధేయమస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ మృ
గయురివకపీంద్రంవివ్యధేలుబ్ధధర్మాస్త్రియమకృతవిరూపాం స్త్రీజితఃకామయానామ్ । బలిమపిబ
లిమత్త్వావేష్టయద్ధ్వాంక్షవద్యస్తదలమసితసఖ్యైర్దుస్త్యజస్తత్కథార్థః ॥ ౧౭ ॥ యదనుచరితలీ
లాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వంద్వధర్మావినష్టాః । సపదిగృహకుటుంబందీనముత్సృజ్యదీ

స్వకృతే తదర్థమేవ విసృష్టాః అపత్యపత్యన్యలోకాః అపత్యాని పతయశ్చ ఇహలోకః అన్యలోకో ధర్మసాధ్యశ్చ యాభిస్తాః నః అకృతచేతాః అసంయతచిత్తః యో వ్యసృజత్ అతః అస్మిన్ కిం ను సంధాతవ్యమితి ॥ ౧౬ ॥ కించ కృష్ణస్య పూర్వాణి కర్మాణి అనుసంధానాభివ్యాహ అస్మాదిత్యాహ ॥ మృగయురితి ॥ మృగయుర్లుబ్ధక ఇవ - యః కపీంద్రం వాలినం వివ్యధే అవిధ్యత్ - లుబ్ధధర్మా క్రౌర్యధర్మవాన్ అలుబ్ధధర్మేతి వా - లుబ్ధకో హి తన్మాంసమత్తుకామో విధ్యతి - అయం తు న తథా అతో వృథా కఠిన ఇత్యర్థః - తథా స్త్రియం చ శూర్పణఖాం - స్త్రీజితః సీతాపరతంత్రః - కామయానాం ప్రాప్తిసాధనం యస్యాస్తాం - విరూపాం ఛిన్నకర్ణనాసికాం అకరోద్దాశరథిరూపేణ - తథా బలిమపి తద్దత్తబలిం - అత్త్వా భక్షయిత్వా - ధ్వాంక్షవత్ కాకవదవేష్టయత్ బబంధ వామనరూపేణ - బలిమపి బలిమత్త్వాధోఽక్షిపద్విష్టపాదితి పాఠే బలిం పూజాం గృహీత్వా విష్టపాత్ స్వర్గాదధః అక్షిపదిత్యర్థః తత్తస్మాదసితస్య కృష్ణస్య - సఖ్యైరలం - ఏవం చేత్కిమితి తం నిత్యం గాయథ తత్రాహ - దుస్త్యజ ఇతి - తస్య కథారూపోఽర్థః ఇత్యపి చ జానీమ ఏవేతి ॥ ౧౭ ॥ తత్కథాపి త్రివర్గలతానాం మూలోన్మూలినీ - తథాపి న త్యక్తుం శక్నుమః కిం కుర్మ ఇత్యాహ ॥ యదితి ॥ యస్యానుచరితమేవ లీలా - తదేవ కర్ణపీయూషం - తస్య విప్రుట్ కణికా - తస్యాః సకృదదనం సేవనం - తేన విధూతాః నిరస్తాః ద్వంద్వధర్మాః రాగాదయో యేషాం తే - అత ఏవ వినష్టాః - అసత్తుల్యాః దీనం దుఃఖితం గృహకుటుంబం విహాయ దీనాః భోగహీనాః విహంగా ఇవ భిక్షుచర్యాం ప్రాణవృత్తిమాత్రం చరంతి - అతస్త్యాజ్యః - తథాపి త్యక్తుం న శక్నుమ ఇతి నిందాపరత్వే వాచకోఽర్థః దుస్త్యజత్వే అభికోఽయమర్థః విధూతద్వంద్వధర్మా ఇత్యంతః సమాసః పూర్వవత్ - తత నైచతే అపి నష్టాశ్చేతి సమాసః - ఇతరే పునః ద్వంద్వధర్మాణో వినష్టా ఏవ - సపది తత్క్షణమేవ దీనం తుచ్ఛం - గృహసహితం కుటుంబం - విహాయ - దీనా ఇవ కించనాః - ధీరా ఇతి వా పాఠః - బహవః విహంగాః హంసా ఇవ - సారాసారవివేకచతురాః - భిక్షుచర్యాం పారమహంస్యం చరంతి - తస్మాద్దేవం

పరమపురుషార్థరూపత్వాద్దుస్త్యజపదత్యక్తార్థా ఇతి॥ ౧౮॥ ననుకిమేవం బ్రూషే పూర్వంత్వయైవ సాకంరహసికిమేవం నాన్యత్త
దిత్యతఆహ॥ వయమితి॥ హేఉపమంత్రిన్ దూత- ఆ స్తామియం వార్తా - యతః కులికస్య వ్యాధస్య రుతం గీతం-అజ్ఞాయథాఖ్యం
సత్యమితి శ్రద్దధానాః కృష్ణస్య హరిణస్య వధ్వః భార్యాః- హరిణ్యః శరైః క్షతాస్సత్యో రుజోపద్రుతాః- ఏవం జిహ్మస్య కుటిలస్య తస్యవ్యా
హృతంమృతమివ శ్రద్దధానాః స్పృహయంత్యో వయం సకృదేతదదృశిమ - కింతత్ - తస్యనఖైః స్పర్శాః - తేనతీవ్రః స్మరః - తేనరుజః
దాః- తస్మాదన్యా వార్తా- భణ్యతాం కథ్యతామితి॥ ౧౯॥ పరావృత్యగత్వాపునరాగతం ప్రత్యాహ॥ ప్రియసఖేతి॥ హే ప్రియస
సఖ ప్రేయసా శ్రీకృష్ణేన-పునః ప్రేషితః కిం- త్వమాగతోసి-అంగహేదూత-మేమానననీయః పూజ్యోసి- అతోభవాన్ కిమనురుంధే
ప్రమిచ్ఛతీత్యర్థః- తద్వరయవృణీష్వ- సంమానితం ప్రత్యాహ- నయసీతి- ఇహసఖీఃఅస్మాన్ దుస్త్యజంద్వంద్వంమిథునీభావోయస్య
స్య- పార్శ్వంసమీపం- కథంనయసినేష్యసీత్యాహ హేసౌమ్య- శ్రీర్నామవధూస్సాకంసహైవసతతమాస్తేతత్రాపి
వ॥ ౨౦॥ లేశసంపంత్రిరాసలీం బ్రూతే॥ అపీతి॥ బతహర్షే- హేసౌమ్య- గురుకులాదాగత్య- ఆర్యపుత్రఃకృష్ణః- అధునా కిం
పుర్యాంవర్తతే-కదాచిదపి నోస్మాకం వార్తాః కిం బ్రూతే-అగరువత్సుగంధింభుజం నోమూర్ధ్నికదానుధాస్యతీతి॥ ౨౧॥

నాబహవ ఇవ విహంగా భిక్షుచర్యాం చరంతి ॥ ౧౮ ॥ వయమృతమివ జిహ్మవ్యాహృతం శ్రద్దధానాః కు
లికరుతమివాజ్ఞాః కృష్ణవధ్వో హరిణ్యః । దదృశురసకృదేతత్తన్నఖస్పర్శతీవ్రస్మరరుజ ఉపమంత్రిన్
భణ్యతామన్యవార్తా ॥ ౧౯ ॥ ప్రియసఖ పునరాగాః ప్రేయసా ప్రేషితః కిం వరయ కిమనురుంధే మాననీ
యోసి మేంగ । నయసి కథమిహాస్మాన్ దుస్త్యజద్వంద్వపార్శ్వం సతతమురసి సౌమ్య శ్రీర్వధూస్సాక
మాస్తే ॥ ౨౦ ॥ అపి బత మధుపుర్యామార్యపుత్రోధునాస్తే స్మరతి స పితృగేహాన్ సౌమ్య బంధూంశ్చ గో
పాన్ । క్వచిదపి స కథా నః కింకరీణాం గృణీతే భుజమగురుసుగంధిం మూర్ధ్న్యధాస్యత్కదా ను ॥ ౨౧ ॥
శ్రీశుకః॥ అథోద్ధవో నిశమ్యైవం కృష్ణదర్శనలాలసాః । సాంత్వయన్ ప్రియసందేశైర్గోపీరిదమభా
షత ॥ ౨౨ ॥ ఉద్ధవః॥ అహో యూయం స్మ పూర్ణార్థా భవత్యో లోకపూజితాః । వాసుదేవే భగవ
తి యాసామిత్యర్పితం మనః ॥ ౨౩ ॥ దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః । శ్రేయోభిర్వివి
ధైశ్చాన్యైః కృష్ణే భక్తిర్హి సాధ్యతే ॥ ౨౪ ॥ భగవత్యుత్తమశ్లోకే భవతీభిరనుత్తమా । భక్తిః ప్రవ
ర్తితా దిష్ట్యా మునీనామపి దుర్లభా ॥ ౨౫ ॥ దిష్ట్యా పుత్రాన్ పతీన్ దేహాన్ స్వజనాంశ్చ గృహాంస్తథా । హి
త్వావృణీత యూయం యత్కృష్ణాఖ్యం పురుషం పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సర్వాత్మభావోధికృతో భవతీనామధో
క్షజే । విరహేణ మహాభాగా మహాన్మేనుగ్రహః కృతః ॥ ౨౭ ॥ శ్రూయతాం ప్రియసందేశో భవతీనాం
సుఖావహః । యమాదాయాగతో భద్రా అహం భర్తూరహస్కరః ॥ ౨౮ ॥ భగవాన్॥ భవతీనాం వి
యోగో మే న హి సర్వాత్మనా క్వచిత్ । యథా భూతాని భూతేషు ఖం వాయ్వగ్నిర్జలం మహీ ॥ తథాహం
చ మనః ప్రాణబుద్ధీంద్రియగుణాశ్రయః ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మన్యేవాత్మనాత్మానం సృజే హన్మ్యనుపాలయే । ఆ
త్మమాయానుభావేన భూతేంద్రియగుణాత్మనా ॥ ౩౦ ॥ ఆత్మా జ్ఞానమయశ్శుద్ధో వ్యతిరిక్తోగుణాన్వయః ॥

శ్రీకృష్ణదర్శనోత్సుకాః గోపీః- ప్రియస్య సందేశైః- సాంత్వయన్ ప్రథమం తావదిదమభాషత ॥ ౨౨ ॥ తదాహషడ్భిః॥ అహో
ఇతి॥ స్మనూనం- యూయం పూర్ణార్థాః కృతార్థాః॥ ౨౩ ॥ దానేతి॥ శ్రేయోభిర్విధిభిః శ్రేయస్సాధనైః॥ ౨౪ ॥ భగవతీతి॥
నుత్తమా అతిశ్రేష్ఠా॥ ౨౫॥ దిష్ట్యేతి॥ అవృణీత వృతవత్యః॥ ౨౬ ॥ సర్వేతి॥ సర్వాత్మభావః ఏకాంతభక్తిః- అధికృతః ప్రా
భగవత్త్వేమదర్శనేన మమ చ మహాననుగ్రహః కృత ఇతి॥ ౨౭॥ శ్రూయతామితి॥ భర్తుః కృష్ణస్య రహస్కరః రహస్యకార్యకర
౨౮॥ భవతీనామితి॥ భవతీనాం మే మయా సహ వియోగో నాస్తి- కుతః- సర్వాత్మనా సర్వస్యోపాదానకారణేన-అత ఏవ సర్వేషు
ఆదికార్యేష్వనుగతత్వేన స్థిత ఇతి సదృష్టాంతమాహ- యథేతి- భూతేషు చరాచరేషు మహాభూతాని- యథా వాయ్వగ్నిః వాయు
తోగ్నిః- వాయుశ్చ అగ్నిశ్చేత్యర్థః- తథాహం చేతి- మన ఆదీని కార్యాణి- గుణాః కారణం। తేషామాశ్రయత్వేనానుగత ఇత్యర్థః
౨౯॥ నను కారణత్వే సర్వానుగతత్వే చ కార్యకారణభేదః స్యాదత ఆహ॥ ఆత్మన్యేవేతి॥ నను నిత్యసిద్ధస్య కుతః సృజ్యాదిరూపతా
త ఆహ- భూతేంద్రియగుణాత్మనా- బుద్ధీంద్రియ శివాపాతః- తద్రూపేణేతి- నను నిర్వికారస్య కుతస్తద్రూపతేతి తత్రాహ-ఆత్మ
యానుభావేనేతి॥ ౩౦॥ నన్వాత్మనో భూతాదిరూపత్వే తద్దోషప్రసంగస్తత్రాహ॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మా తు శుద్ధః-కుతః-అగుణాన్వయః

ష్వన్వేతీతి తథా - తత్కృతః - వ్యతిరిక్తః - తదపి కుతః - జ్ఞానమయః జ్ఞానస్వరూపః - న త్వహం ప్రత్యయో మ స్వసంవేద్యమేవాత్మనో నానావస్థ-
త్వమితి - కుతః శుద్ధ ఇతి - తత్రాహ - సుషుప్తీతి - మాయాకార్యమనోవృత్తిభిర్విశ్వతైజసప్రాజ్ఞరూపేణ ప్రతీయతే - న స్వతః ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥
కుతః మనోనిరోధః తదభావాదితి వ్యతిరేకం దర్శయితుం మనోనిరోధం విధత్తే ॥ యేనేతి ॥ ఉత్థితః పురుషః యథా మిథ్యాభూతమేవ స్వప్నం
ధ్యాయేత్ ఏవం బాధితానపి ఇంద్రియార్థాన్ శబ్దాదీన్ - యేన మనసా ధ్యాయేత్ చింతయేత్ - ధ్యాయంశ్చ యేనేంద్రియాణి ప్రత్యపద్యత
ప్రాప - తన్మనః వినిద్రః అనలసః సన్ నిరుంధ్యాత్ నియచ్ఛేదితి ॥ ౩౨ ॥ తావతా చ కృతార్థో భవతీత్యాహ ॥ ఏతదంత ఇతి ॥ ఏష మనోనిరోధః
అంతః సమాప్తిః ఫలం యస్య సః - సమామ్నాయో వేదః - స తత్ర పర్యవస్యతీత్యర్థః - యోగోఽష్టాంగః - సాంఖ్యః ఆత్మానాత్మవివేకః - త్యా-
గః సన్న్యాసః - తపః స్వధర్మః - దమ ఇంద్రియదమనం - మార్గభేదే ఏకత్ర పర్యవసానే దృష్టాంతః - సముద్రాంతా ఆపగా నద్య ఇవే-
తి ॥ ౩౩ ॥ నను కిమన్యాని వాస్మాన్ ఆత్మవిద్యయా ప్రలోభయసి - వయం తు సర్వసుందర సర్వగుణగణాలంకృతేన త్వయా విరహం నైవ స-
హామ ఇతి చేదత ఆహ ॥ యదితి ॥ దృశాం దూరే యద్వర్తే - తన్మదనుధ్యానార్థం - తచ్చ ధ్యానం మనసః సన్నికర్షార్థమితి ॥ ౩౪ ॥ ఏతదు-
పపాదయతి త్రిభిః ॥ యథేతి ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ఉపాయస్య దృష్టిమాధుర్యమాత్రమితి చేదత ఆహ ॥ యా ఇతి ॥ హే కల్యాణ్యః స్వభర్తృభిః ప్రతి-

సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్భిర్మాయావృత్తిభిరీయతే ॥ ౩౧ ॥ యేనేంద్రియార్థాన్ ధ్యాయేత మృషా స్వప్న-
వదుత్థితః । తన్నిరుంధ్యాదింద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ ఏతదంతస్సమామ్నాయో యోగ-
స్సాంఖ్యం మనీషిణామ్ । త్యాగస్తపో దమస్సత్యం సముద్రాంతా ఇవాపగాః ॥ ౩౩ ॥ యత్త్వహం భవతీ-
నాం వై దూరే వర్తే ప్రియో దృశామ్ । మనసస్సన్నికర్షార్థం మదనుధ్యానకామ్యయా ॥ ౩౪ ॥ యథా
దూరచరే ప్రేష్ఠే మన ఆవిశ్య వర్తతే । స్త్రీణాం చ న తథా చేతస్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే ॥ ౩౫ ॥ మయ్యా-
వేశ్య మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తయః । అనుస్మరంత్యో మాం నిత్యమచిరాన్మాముపైష్యథ ॥ ౩౬ ॥
యా మయా క్రీడతా రాత్ర్యాం వనేఽస్మిన్ వ్రజ ఆస్థితాః । అలబ్ధరాసాః కల్యాణ్యో మాపుర్మద్వీర్యచిం-
తయా ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఏవం ప్రియతమాదేశమాకర్ణ్య వ్రజయోషితః । తా ఊచురుద్ధవం ప్రీతా-
స్తత్సందేశాగతస్మృతీః ॥ ౩౮ ॥ గోప్యః ॥ దిష్ట్యాహితో హతః కంసో యదూనాం సానుగోఽఘకృత్ । దిష్ట్యా-
ప్తైర్లబ్ధసర్వార్థైః కుశల్యాస్తేఽచ్యుతోఽధునా ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిద్గదాగ్రజస్సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్ ।
ప్రీతిం నస్స్నిగ్ధసవ్రీడహాసోదారేక్షణార్చితః ॥ ౪౦ ॥ కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రియశ్చ పురయోషితామ్ ।
నానుబధ్యేత తద్వాక్యైర్విభ్రమైశ్చానుభాజితః ॥ ౪౧ ॥ అపి స్మరతి నస్సాధో గోవిందః ప్రస్తుతే క్వచిత్ ।
గోష్ఠీమధ్యే పురస్త్రీణాం గ్రామ్యాస్స్వైరకథాంతరే ॥ ౪౨ ॥ ....
తాః కిం నిశాస్స్మరతి యాసు తదా ప్రియాభిర్బృందావనే కుముదకుందశశాంకరమ్యే । రేమే క్వణచ్చ-
రణనూపురరాసగోష్ఠ్యామస్మాభిరీడితమనోజ్ఞకథః కదాచిత్ ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీహ దాశార్హస్త-
ప్తాస్స్వకృతయా శుచా । సంజీవయన్ను నో గాత్రైర్యథేంద్రో వనమంబుదైః ॥ ౪౪ ॥ కస్మాత్కృష్ణ
ఇహాఽయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః । నరేంద్రకన్యా ఉద్వాహ్య ప్రీతస్సర్వసుహృద్వృతః ॥ ౪౫ ॥

బద్ధాః యాః వనే క్రీడతా మయా సహ అలబ్ధక్రీడాః - తాః తత్రైవ మామాపుః ప్రాపుః ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ తస్య సందేశేనాగతా స్మృతిర్యా-
సాం తాః - ప్రథమా ఉక్తా - ద్వితీయా ॥ ౩౮ ॥ దిష్ట్యేతి ॥ యదూనామహితః శత్రుః - అఘకృత్ దుఃఖదః - దిష్ట్యేత్యానందే - ఆప్తైః ప్రాప్తైః
హితైర్వా సహ ॥ ౩౯ ॥ అన్యా ఊచుః ॥ కచ్చిదితి ॥ నోఽస్మాకం కరణీయాం ప్రీతిం - కచ్చిత్ పురయోషితాం కరోతి - స్నిగ్ధం చ తత్సవ్రీడ-
హాసేనోదారమీక్షణం చ - తేనార్చితః తాభిరస్మాభిర్వా ॥ ౪౦ ॥ పునరన్యా ఊచుః ॥ కథమితి ॥ తాసాం వాక్యైర్విభ్రమైశ్చానుభాజి-
తః పూజితః ॥ ౪౧ ॥ పునరన్యా ఊచుః ॥ అపీతి ॥ కిమనయా చింతయా నః అస్మాన్ క్వచిత్ ప్రస్తుతే స్మరతి కిం గ్రామ్యాః అవిదగ్ధాః ॥ ౪౨ ॥
అన్యా ఊచుః ॥ తా ఇతి ॥ కుముదైః కుందైః శశాంకేన చ రమ్యే బృందావనే - క్వణంతి చరణనూపురాణి యస్యాం తస్యాం రాసగోష్ఠ్యాం
అస్మాభిః ప్రియాభిరీడితా మనోజ్ఞాః కథా యస్య సః - తథాయా యాసు నిశాసు రేమే - తాః కదాచిత్ కిం ను స్మరతి వా న వేతి ॥ ౪౩ ॥ అపీతి ॥ స్వ-
నిమిత్తేన శోకేన తప్తాః నః అస్మాన్ - గాత్రైః కరస్పర్శాదిభిస్సంజీవయన్ - కిం ను ఇహ ఏష్యతీతి ॥ ౪౪ ॥ అన్యా ఊచుః ॥ కస్మాదితి ॥ అ-
నన్యగతిత్వేన పూర్వమత్ర వసత్ సంప్రతి మహదైశ్వర్యం ప్రాప్తః - కస్మాదిహాగమిష్యతీతి ॥ ౪౫ ॥ అన్యాస్తు పరమార్థమూచుః ॥ కి-
మితి ॥ వనచరీభిరస్మాభిరన్యాభిర్వా రాజకన్యాభిః - మహాత్మనో ధీరస్య - కించ - శ్రీః పతిః - తదప్యాస్తాం - స్వతః ఏవాప్తకామస్య - అత ఏవ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

కృతాత్మనః పూర్ణస్య కిం కోఽర్థః క్రియతే - న కశ్చిదితి ॥ ౪౬ ॥ యతః అఘటమానా యా కృష్ణసంగతిః - సైవాస్మాన్ ఆకులయతి - అతో నైరాశ్యమేవ పరమం సుఖం - తచ్చాతిదుష్కరమిత్యాహుః ॥ పరమితి ॥ స్వైరిణి కామచారిణి ॥ ౪౭ ॥ క ఇతి ॥ సంవిదం ఏకాంతవార్తాం ॥ ౪౮ ॥ కించ తద్విస్మృతౌ న తావద్దుఃఖమస్తి - పాపినామస్మాకం సంభవతీత్యాహుః త్రిభిః ॥ సరిదితి ॥ ఆచరితాః సేవితాః ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ...త్యేతి ॥ హా ఉద్ధవ తం కథం విస్మరామేతి ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ తత ఇతి ॥ కృష్ణమధోక్షజం జ్ఞాత్వా - తం చ స్వాత్మానం జ్ఞాత్వా ॥ ౫౩ ॥ ఉ...సేతి ॥ వినుదన్ అపనయన్ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ సరిదితి ॥ సరిద్వనగిరిదర్యాదిషు ప్రత్యేకం కృష్ణం తల్లీలాః సంప్రశ్నాదిభిః సంస్మారయన్ శక్ల... ౫౬ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ కృష్ణావేశేనాత్మనో మనసః - విక్లబం వైక్లబ్యం - తాః గోపీః నమస్యన్ నమస్కరిష్యన్ - ఉత్తమస్యాత్మనోఽన్య... స్త్రీ నమస్కృతిరపి న్యాయ్యా భవతీతి దర్శయితుం - తాసాం మహత్త్వం - పంచభిర్జగౌ ఉవాచ ॥ ౫౭ ॥ ఏతా ఇతి ॥ ఏతాః పరం... లం - తనుభృతః సఫలజన్మానః - రూఢభావాః పరమప్రేమవత్యః - యదితి - యం రూఢభావం - భవభియో ముముక్షవః - మునయో ముక్తా...

కిమస్మాభిర్వనౌకోభిరన్యాభిర్వా మహాత్మనః । శ్రీపతేరాప్తకామస్య క్రియేతార్థః కృతాత్మనః ॥ ౪౬ ॥ పరం సౌఖ్యం హి నైరాశ్యం స్వైరిణ్యప్యాహ పింగళా । తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే తథాప్యాశా దురత్యయా ॥ ౪౭ ॥ క ఉత్సహేత సంత్యక్తుముత్తమశ్లోకసంవిదమ్ । అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీరంగాన్న చ్యవతే క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే । సంకర్షణసహాయేన కృష్ణేనాచరితాః ప్రభో ॥ ౪౯ ॥ పునః పునః స్మారయంతి నందగోపసుతం బత । శ్రీనికేతైస్తత్పదకైర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః ॥ ౫౦ ॥ గత్యా లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః । మాధ్వ్యా గిరా హృతధియః కథం తం విస్మరామహే ॥ ౫౧ ॥ హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన । మగ్నముద్ధర గోవింద గోకులం వృజినార్ణవాత్ ॥ ౫౨ ॥ శ్రీశుకః ॥ తతస్తాః కృష్ణసందేశైర్వ్యపేతవిరహజ్వరాః । ఉద్ధవం పూజయాంచక్రుర్జ్ఞాత్వాత్మానమధోక్షజమ్ ॥ ౫౩ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్గోపీనాం వినుదన్ శుచః । కృష్ణలీలాకథాం గాయన్ రమయామాస గోకులమ్ ॥ ౫౪ ॥ యావంత్యహాని నందస్య వ్రజేఽవాత్సీత్స ఉద్ధవః । వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయాణ్యాసన్ కృష్ణస్య వార్తయా ॥ ౫౫ ॥ సరిద్వనగిరిద్రోణీర్వీక్షన్ కుసుమితాన్ ద్రుమాన్ । కృష్ణం సంస్మారయన్ రేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్ ॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్వైవమాది గోపీనాం కృష్ణావేశాత్మవిక్లబమ్ । ఉద్ధవః పరమప్రీతస్తా నమస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౫౭ ॥ ఏతాః పరం తనుభృతో భువి గోపవధ్వో గోవింద ఏవ నిఖిలాత్మని రూఢభావాః । వాంఛంతి యద్భవభియో మునయో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభిరనంతకథారసస్య ॥ ౫౮ ॥ క్వేమాః స్త్రియో వనచరావ్యభిచారశీలాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మని రూఢభావః । నన్వీశ్వరోఽనుభజతోఽవిదుషోఽపి సాక్షాచ్ఛ్రేయస్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః ॥ ౫౯ ॥ నాయం శ్రియోఽంగ ఉ నితాంతరతేః ప్రసాదః స్వర్యోషితాం నళినగంధరుచాం కుతోఽన్యాః । రాసోత్సవేఽస్య భుజదండగృహీతకంఠలబ్ధాశిషాం య ఉదగాద్వ్రజవల్లవీనామ్ ॥ ౬౦ ॥ ఆసామహో చరణరేణుజుషామహం స్యాం బృందావనే కిమపి గుల్మలతౌషధీనామ్ । యా దుస్త్యజం స్వజనమార్యపథం చ హిత్వా భేజుర్ముకుందపదవీం శ్రుతిభిర్విమృగ్యామ్ ॥ ౬౧ ॥ యా వై శ్రియార్చితమజాదిభిరాప్తకామైర్యోగేశ్వరైరపి యదాత్మ

అపి - వాంఛంతి - వయం చ భక్తా అపి - అతః - అనంతస్య - కథాసు - రసో రాగో యస్య తస్య - బ్రహ్మజన్మభిః విప్రసంబంధిభిః - శౌక్లసా... త్రయాజ్ఞికైః త్రిభిర్జన్మభిః - కిం కో విశేషః - యత్ర తత్ర జాతః - స ఏవ - సర్వోత్తమ ఇత్యర్థః - యద్వా - అనంతకథాసు రసో యస్య తస్య - బ్రహ్మజన్మభిశ్చతుర్ముఖజన్మభిరపి - కిం కోఽర్థః - యద్వా - అనంతకథాసు అరసస్య బ్రహ్మజన్మభిః కిం ॥ ౫౮ ॥ కించ - ఈశ్వరప్రసాదో మహత్త్వే కారణం - తస్య చ న జాతిరాచారో జ్ఞానం వా కారణం - కింతు కేవలం భజనమేవేత్యాహ ॥ క్వేతి ॥ సాక్షాద్భజతః పుంసః అహో ఉపయుక్తః సేవితః - అగదరాజః అమృతం యథేతి ॥ ౫౯ ॥ అత్యంతాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః ప్రసాద ఇత్యాహ నేతి ॥ అంగే వక్షసి - ఉ అహో - నితాంతరతేః ఏకాంతరతిమత్యాః - శ్రియోఽపి నాయం ప్రసాదః అనుగ్రహో నాస్తి - నళినస్యేవ గంధో కాంతిశ్చ యాసాం తాసాం స్వర్గాంగనానామప్సరసామపి నాస్తి - అన్యతః పునర్దూరతో నిరస్తాః - రాసోత్సవే శ్రీకృష్ణభుజదండాభ్యాం గృహీతః ఆలింగితః కంఠస్తైర్లబ్ధా ఆశిషో యాభిస్తాసాం గోపీనాం - య ఉదగాత్ ఆవిర్బభూవ ॥ ౬౦ ॥ కించ - ఆస్తాం తావద్గోపీనాం భాగ్యం మమ త్వేతావత్ ప్రార్థ్యమిత్యాహ ॥ ఆసామితి ॥ గోపీనాం చరణరేణుభాజాం గుల్మాదీనాం - మధ్యే - యత్ కిమప్యహం స్యాం

శ్యాశంసా కథంభూతానాం- యా ఇత్యాది- ఆర్యాణాం మార్గం- ధర్మం చ హిత్వా॥ ౬౧॥ పునస్తా విశినష్టి॥ యా ఇతి॥ యోగేశ్వరైః హృద్యాత్మన్యేవార్చితం- స్తనేషు న్యస్తం- పరిరభ్య తాపం జహురితి॥ ౬౨॥ ఏవం మహత్త్వం ప్రతిపాద్య నమస్కరోతి॥ వంద ఇతి॥ ౬౩॥ అథేతి॥ అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా- ఆమంత్ర్య పృష్ట్వా॥ ౬౪॥ ౬౫॥ మనస ఇతి॥ నోస్మాకం- మనసో వృత్తయః- కృష్ణపాదాంబుజాశ్రయాః స్యుః- అభిధాయినీః అభిధాయిన్యః స్యుః॥ ౬౬॥ కర్మభిరితి॥ నః కృష్ణే రతిః స్యాదితి॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ కృష్ణాయేతి॥ కృష్ణాదిభ్యోభక్త్యుద్రేకమాహ- ఉపాయనాని చాదాదితి॥ ౬౯॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- సప్తచత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ✲ ❁ ❁

ష్టే॥ అష్టచత్వారింశేథ కృష్ణః కుబ్జామరీరమత్ । అక్రూరస్య గృహం గత్వా తం గజాహ్వయమాదిశత్॥ సైరంధ్రీకామమాపూర్య పూర

నిశాసగోష్ఠ్యామ్ । కృష్ణస్య తద్భగవతశ్చరణారవిందం న్యస్తం స్తనేషు విజహుః పరిరభ్య తాపమ్ ॥ ౬౨ ॥
వందే నందవ్రజస్త్రీణాం పాదరేణుమభీక్ష్ణశః । యాసాం హరికథోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్ ॥ ౬౩ ॥
శ్రీశుకః ॥ అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నందమేవ చ । గోపానామంత్ర్య దాశార్హో యాస్యన్నా
రురుహే రథమ్ ॥ ౬౪ ॥ తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః । నందాదయోనురాగేణ
ప్రావోచన్నశ్రులోచనాః॥ ౬౫॥ మనసో వృత్తయో నస్స్యుః కృష్ణపాదాంబుజాశ్రయాః । వాచోభి
ధాయినీ * ర్నామ్నాం కాయస్తత్ప్రహ్వణాదిషు॥ ౬౬ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణానాం యత్ర క్వా
పీశ్వరేచ్ఛయా । మంగళాచరితైర్దానై రతిర్నః కృష్ణ ఈశ్వరే॥ ౬౭ ॥ ఏవం సభాజితో గోపైః కృష్ణభ
క్త్యా నరాధిప । ఉద్ధవః పునరాగచ్ఛన్మథురాం కృష్ణపాలితామ్॥ ౬౮ ॥ కృష్ణాయ ప్రణిపత్యాహ భక్త్యు
ద్రేకం వ్రజౌకసామ్ । వాసుదేవాయ రామాయ రాజ్ఞే చోపాయనాన్యదాత్ ॥ ౬౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగ
వతే - దశమస్కంధే - సప్తచత్వారింశోధ్యాయః ✲ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁
శ్రీశుకః ॥ అథ విజ్ఞాయ భగవాన్ సర్వాత్మా సర్వదర్శనః । సైరంధ్ర్యాః కామతప్తాయాః ప్రియమి
చ్ఛన్ గృహం యయౌ॥ ౧॥ మహార్హోపస్కరాఢ్యం వై కామోపాయోపబృంహితమ్ । ముక్తాదా
మపతాకాభిర్వితానశయనాసనైః ॥ ధూపైస్సురభిభిర్దీపైః స్రగ్గంధైరపి మండితమ్ ॥ ౨ ॥ గృహం
తమాయాంతమవేక్ష్య సాసనాత్సద్యస్సముత్థాయ హి జాతసంభ్రమా । యథోపసంగమ్య సఖీభిరచ్యు
తం సభాజయామాస తదాసనాదిభిః ॥ ౩ ॥ అథోద్ధవస్సాధుతయాభిపూజితో న్యషీదదుర్వ్యామభిమృ
శ్య చాసనమ్ । కృష్ణోపి నూత్నం శయనం మహాధనం వివేశ లోకాచరితాన్యనువ్రతః ॥ ౪ ॥ సామజ్జనా
లేపదుకూలభూషణస్రగ్గంధతాంబూలసుధాసవాదిభిః । ప్రసాధితాత్మోపససార మాధవం సవ్రీడలీలో
త్స్మితవిభ్రమేక్షితైః॥ ౫ ॥ ఆహూయ కాంతాం నవసంగమహ్రియా విశంకితాం కంకణభూషితే కరే ।
ప్రగృహ్య శయ్యామధివేశ్య రామయా రేమేనులేపార్పణపుణ్యలేశయా॥ ౬॥ సానంగతప్తకుచయో
రురసస్తథాక్ష్ణోర్జిఘ్రంత్యనంతచరణేన రుజో మృజంతీ । దోర్భ్యాం స్తనాంతరగతం పరిరభ్య కాంత
మానందమూర్తిమజహాదతిదీర్ఘతాపమ్॥ ౭॥ సైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాపమీశ్వరమ్।
అంగరాగార్పణేనాహో దుర్భగేదమయాచత॥ ౮॥ అహోష్యతామిహ ప్రేష్ఠ దినాని కతిచిన్మ
యా । రమస్వ నోత్సహే త్యక్తుం సంగం తేంబురుహేక్షణ॥ ౯॥ తస్యై కామవరం దత్త్వా మానయిత్వా

యిత్వా మనోరథాన్ । అక్రూరస్య తతః కృష్ణః తేన పార్థానసాంత్వయత్ ॥౧॥ మహార్హేతి॥ మహార్హాః అనర్ఘ్యాః- ఉపస్కరైః గృహోపకరణైః- అన్వితం కామోపాయైః తదుద్దీపకైః సురతబంధాదిలేఖ్యైః ఉపబృంహితం॥ ౨॥ గృహమితి॥ యథాయథోచితం॥ ౩॥ ౪॥ సేతి॥ ప్రసాధితః అలంకృత ఆత్మా దేహః యయా సా- సవ్రీడం యత్ లీలయా ఉద్గతం స్మితం తత్ ఏషు విభ్రమేషు తద్యుక్తైరీక్షితైః ఉపలక్షితా॥ ౫॥ ఆహూయేతి॥ అనులేపార్పణాదన్యత్తస్యాః పుణ్యం నాస్తీతి దర్శయితుం పుణ్యలేశయేత్యుక్తం- నతు పుణ్యస్యాల్పత్వ వివక్షయా॥ ౬॥ సేతి॥ కుచాదీనాం రుజో మృజంతీ జిఘ్రంతీ చరణం॥ ౭॥ సేతి॥ ఏవం కామమేవ ప్రార్థితవతీ- అయాచత- నతు గో ప్య ఇవ సా తన్నిష్ఠా ఇతి దుర్భగేత్యుక్తం కృతార్థత్వే తు తస్యా న సందేహః॥ ౮ ॥ ౯ ॥ తస్యా ఇతి॥ కామవివరః తం దత్త్వా మానయిత్వా

చ అలంకారాదిదానైః॥ ౧౦॥ దురారాధ్యమితి॥ మనోగ్రాహ్యం విషయసుఖం అసత్త్వాత్ తుచ్ఛత్వాత్॥ ౧౧॥ అక్రూరేతి॥ కిం చిచ్చికీర్షయన్ హస్తినపురప్రస్థానం కారయితుమిచ్ఛన్నిత్యర్థః - అక్రూరప్రియకామ్యయా చ॥ ౧౨॥ స ఇతి॥ ఆరాత్ దూరతః ... వచ॥ ౧౩॥ ౧౪॥ పాదేతి॥ ఆప ఇతిచ్ఛేదః - ఉదకాని ఆ సర్వతో ధారయన్నిత్యన్వయః॥ ౧౫॥ ౧౬॥ దిష్ట్యేతి॥ వాం యువయోః ... ఘోరిదం కులం - ఉద్ధృతం - సమేధితం చ॥ ౧౭॥ వామిదం కులమిత్యాది వ్యవహారదృష్ట్యోక్త్వా - పరమార్థమాహ॥ యువామితి॥ జగ ... యా యువాం - కుతః జగద్ధేతూ - తదపి కుతః - ప్రధానపురుషౌ - తదాత్మకౌ - అతో భవద్భ్యాం వినా - పరం కారణం అపరం కార్యం ... చనాస్తీతి॥ ౧౮॥ నను ప్రత్యక్షాదిసిద్ధం కథం నాస్తీత్యుచ్యత ఇత్యత ఆహ॥ ఆత్మేతి॥ హే బ్రహ్మన్ పరమేశ్వర బ్రహ్మేతి పాఠః - అ ... భిః స్వశక్తిభిః ఆత్మనైవ సృష్టమిదం విశ్వం అన్వావిశ్య కారణత్వాత్ అనుప్రవిష్టోపి అనుప్రవిశ్యైవ స్థితః - శ్రుతిప్రత్యక్షగో ... రం యథా భవతి తథా॥ ౧౯॥ బహుధా భవానేవ ప్రతీయతే ఏకస్యైవ బహుధా ప్రతీతౌ దృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ యోనిషు స్వస్వై ... వరూపాంతరేణ అభివ్యక్తిస్థానేషు చరాచరేషు - భూతేషు - యథా మహీప్రముఖాని కారణాన్యేవ - నానా భాంతి - ఆత్మయోనిషు స్వ ... కారణకేషు - భూతభౌతికేషు - జీవోపి - నరమృగాది శరీరేషు బాల్యయువాద్యవస్థాసు చ - తథా తథా ప్రతీయత ఇతి తద్వ్యవచ్ఛే ...

చమానదః। సహోద్ధవేన సర్వేశస్స్వధామాగమదృద్ధిమత్॥ ౧౦॥ దురారాధ్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్। యో వృణీతే మనోగ్రాహ్యమసత్త్వాత్కుమనీష్యసౌ॥ ౧౧॥ అక్రూరభవనం కృష్ణస్సహరామోద్ధవః ప్రభుః। కించిచ్చికీర్షయన్ ప్రాగాదక్రూరప్రియకామ్యయా॥ ౧౨॥ స తాన్నరవరశ్రేష్ఠానారాద్వీక్ష్య స్వబాంధవాన్। ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనందత॥ ౧౩॥ ననామ కృష్ణం రామం చ స తైరప్యభివాదితః। పూజయామాస విధివత్కృతాసనపరిగ్రహాన్॥ ౧౪॥ పాదావనేజనీరాపో శిరసా ధారయన్నృప। అర్హణేనాంబరైర్దివ్యైర్గంధస్రగ్భూషణోత్తమైః॥ ౧౫॥ అర్చిత్వా శిరసానమ్య పాదావంకగతౌ మృజన్। ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామావభాషత॥ ౧౬॥ దిష్ట్యా పాపో హతః కంసస్సానుగో వామిదం కులమ్। భవద్భ్యాముద్ధృతం కృచ్ఛ్రాద్దురంతాచ్చ సమేధితమ్॥ ౧౭॥ యువాం ప్రధానపురుషౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ। భవద్భ్యాం న వినా కించిత్పరమస్తి న చాపరమ్॥ ౧౮॥ ఆత్మసృష్టమిదం విశ్వమన్వావిశ్య స్వశక్తిభిః। ఈయతే బహుధా బ్రహ్మన్ శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరమ్॥ ౧౯॥ యథా హి భూతేషు చరాచరేషు మహ్యాదయో యోనిషు భాంతి నానా। ఏవం భవాన్కేవల ఆత్మయోనిష్వాత్మాత్మతంత్రో బహుధా విభాతి॥ ౨౦॥ సృజస్యథో లుంపసి పాసి విశ్వం రజస్తమస్సత్త్వగుణైస్స్వశక్తిభిః। న బధ్యసే తద్గుణకర్మభిర్వా జ్ఞానాత్మనస్తే క్వ చ నైవ హేతుః॥ ౨౧॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవో న సాక్షాన్న భిదాత్మనస్స్యాత్। అతో న బంధస్తవ నైవ మోక్షస్స్యాతాం నికామస్త్వయి నోఽవివేకః॥ ౨౨॥ త్వయోదితోఽయం జగతో హితాయ యదా యదా వేదపథః పురాణః। బాధ్యేత పాషండపథైరసద్భిస్తదా భవాన్సత్త్వగుణం బిభర్తి॥ ౨౩॥ ....

స త్వం ప్రభోఽద్య వసుదేవగృహేఽవతీర్ణస్స్వాంశేన భారమపనేతుమిహాసి భూమేః। అక్షౌహిణీశతవధేన సురేతరాంశరాజ్ఞామముష్య చ కులస్య యశో వితన్వన్॥ ౨౪॥ అద్యేశ నో వసతయః ఖలు భూరి

ర్థమాత్మతంత్రగ్రహణం॥ ౨౦॥ నను సృష్ట్యాదికర్తృత్వేన సగుణత్వేన చ - మమ కిం జీవవద్బంధ ఉక్తః - నహి నహీత్యాహ॥ సృజ ... తి॥ తద్గుణకర్మభిర్వా - తైః గుణైః కర్మభిర్వేత్యర్థః - యతః క్వచ కదాచిదపి - బంధహేతురవిద్యా తవ నైవాస్తి - కుత ఇత్యత ఆహ ... జ్ఞానాత్మన ఇతి - మాయాయాః ఆశ్రయానావారకత్వాదితి భావః॥ ౨౧॥ కించ ఆస్తాం తావత్తవ బంధశంకా - యతః అవిద్యో ... ధజీవాత్మనోపి - న వస్తుతో బంధోస్తీత్యాహ॥ దేహాద్యుపాధేరితి॥ భవో జన్మ - తన్మూలా భిదా చ - సాక్షాత్స్వరూపతో న స్యాదితి - ... మపబాధాభావం వదతా త్వయా కిం మోక్షోంగీకృతః - ఓమితి చేత్తర్హి - బంధాభావే మోక్షాసంభవాదాపన్నో బంధోపీత్యాశంక్యా ... అత ఇతి - యతో నావిద్యా అతో న బంధః - మోక్షశ్చ ఏవముభౌ న స్యాతామిత్యర్థః - నను ఉలూఖలే మాం బద్ధం శ్రుతవాన్ యమునా ... తేలుముక్తం దృష్టవానసి - అతః కథముభయం నాస్తీత్యత ఆహ - నికామ ఇతి - స్వాభిప్రాయానురూపస్త్వయి నోఽస్మాకమవివేక ఏవ పరమ ... భూత ఇతి - యద్వా - నః అవివేకత ఏవ తవోభౌ స్యాతామితి॥ ౨౨॥ నను తర్హి మమావతారాస్తచ్చరిత్రాణి చ - శుక్తిరజతవదవిద్యాకల్పితా ... న్యేవ కిం నహి నహీత్యయం తు తవ లీలేత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ త్వయేతి॥ ౨౩॥ స ఇతి॥ సురేతరాంశా యే రాజానః - తేషామక్షౌహిణీశతానాం వ ... ధేన - భూమేః భారమపనేతుం - స్వాంశేన రామేణ సహావతీర్ణోసీతి॥ ౨౪॥ అత ఏవంభూతస్య తవాగమనేన కృతార్థోస్మీత్యాహ ...

కత్రరూపిణః॥ అద్యేతి॥ హే ఈశ-అద్య నోఽస్మాకం గృహాః-తపోవనాదపి బహుపుణ్యాః-కుతః-యాః వసతీః-త్వం సాక్షాత్ ప్రవిష్టః- కథంభూతః-యస్య తవ-పాదశౌచసలిలమేవ గంగా త్రిజగత్పునాతి-యశ్చ త్వం పంచయజ్ఞదేవతామూర్తిః-స త్వం-జగద్గురురితి॥ ౨౫॥ స్వమనోరథః పరిపూరిత ఇతి తుష్యన్నాహ॥ క ఇతి॥ ఋతగిరః సత్యవాచః త్వత్తః అశరణశరణం-కః పండితః స్వమీయాత్ గచ్ఛేత్ యతో భవాన్ భజతస్సర్వాన్ అభీష్టాన్ కామాంశ్చ దదాతి ఆత్మానమపీతి॥ ౨౬॥ దిష్ట్యేతి॥ నః అవివేకినాం-అత్రాపి ఇహ గృహ ఏవ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ త్వమితి॥ నః అస్మాకం ప్రజాః పుత్రా ఇవ అయమితి॥ ౨౯॥ నను నృభిర్దేవాస్సేవ్యా ఇతి ప్రసిద్ధం-తత్రాహ॥ భవదితి॥ దేవాః స్వార్థాః స్వకార్యసాధనపరాః- సాధవస్తు కేవలం పరానుగ్రహపరాః- పరమార్థతస్తు- సాధవ ఏవ- దేవా ఇతి-త ఏవ సేవ్యా ఇత్యర్థః॥ ౩౦॥ తర్హి మృచ్ఛిలాదిమయాః దేవాదయః సేవ్యాః-నైవేత్యత ఆహ॥ న హీతి॥ అమ్మయాని తీర్థాని మృణ్మయాః శిలామయాశ్చ దేవా న పునంతీతి- అపితు పునంత్యేవ - తథాపి సాధూనాం తేషాం చ మహదంతరమిత్యాహ దర్శనాదేవ- తే పునంతీతి ॥ ౩౧ ॥ కించిచ్చికీర్షయన్

ఖాగాయస్సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిః।యత్పాదశౌచసలిలంత్రిజగత్పునాతిసత్త్వంజగద్గురురధోక్షజయాఃప్రవిష్టః॥ ౨౫ ॥ కఃపండితస్త్వదపరంశరణంసమీయాద్భక్తప్రియాదృతగిరస్సుహృదఃకృతజ్ఞాత్।సర్వాన్దదాతిసుహృదోభజతోభికామానాత్మానమప్యుపచయాపచయానయస్య॥ ౨౬ ॥ దిష్ట్యాజనార్దనభవానిహనఃప్రతీతోయోగీశ్వరైరపిదురాపగతిస్సురేశైః। ఛింధ్యాశునస్సుతకళత్రధనాప్తగేహదేహాదిమోహరశనాంభవదీయమాయామ్॥ ౨౭॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యర్చితస్సంస్తుతశ్చభక్తేనభగవాన్హరిః।అక్రూరంసస్మితంప్రాహగీర్భిస్సంమోహయన్నివ॥ ౨౮॥ శ్రీభగవాన్॥ త్వంనోగురుఃపితృవ్యశ్చశ్లాఘ్యోబంధుశ్చనిత్యదా।వయంతురక్ష్యాఃపోష్యాశ్చఅనుకంప్యాఃప్రజాహివః॥ ౨౯॥ భవద్విధాభాగవతాఃనిషేవ్యాఅర్హసత్తమాః।శ్రేయస్కామైర్నృభిర్నిత్యందేవాస్స్వార్థానసాధవః॥ ౩౦॥ నహ్యమ్మయానితీర్థానినదేవామృచ్ఛిలామయాః। తేపునంత్యురుకాలేనదర్శనాదేవసాధవః॥ ౩౧॥ సభవాన్సుహృదాంవైనశ్శ్రేయాన్శ్రేయశ్చికీర్షయా।జిజ్ఞాసార్థంపాండవానాంగచ్ఛస్వగజసాహ్వయమ్॥ ౩౨॥ పితర్యుపరతేబాలాస్సహమాత్రాసుదుఃఖితాః।ఆనీతాస్స్వపురంరాజ్ఞావసంతఇతిశుశ్రుమః॥ ౩౩॥ తేషురాజాంబికాపుత్రోభ్రాతృపుత్రేషుదీనధీః।సమోనవర్తతేనూనంకుమంత్రవశగోంధదృక్॥ ౩౪॥ గచ్ఛజానీహితద్వృత్తమధునాసాధ్వసాధువా।విజ్ఞాయతద్విధాస్యామోయథాశంసుహృదాంభవేత్॥ ౩౫॥ ఇత్యక్రూరంసమాదిశ్యభగవాన్హరిరీశ్వరః।సంకర్షణోద్ధవాభ్యాంవైతతస్స్వభవనంయయౌ॥ ౩౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-అష్టచత్వారింశోధ్యాయః

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః॥ సగత్వాహస్తినపురంకౌరవేంద్రయశోంకితమ్। దదర్శతత్రాంబికేయంసభీష్మంవిదురంపృథామ్॥ ౧॥ సపుత్రంచైవబాహ్లీకంభారద్వాజంసగౌతమమ్। కర్ణంసుయోధనంద్రౌణింపాండవాన్సుహృదోపరాన్॥ ౨॥ యథావదుపసంగమ్యబంధుభిర్గాందినీసుతః। సంపృష్టస్తైస్సుహృద్వార్తాంస్వయంచాపృచ్ఛదవ్యయమ్॥ ౩ ॥ ఉవాసకతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞోవృత్తవివిత్సయా। దుష్ప్రజస్యాల్పసార

ప్రాగాదితి యదుక్తం తత్కార్యమాదిశతి॥ స ఇతి॥ నః సుహృదాం మధ్యే భవాన్ శ్రేష్ఠః- అతః పాండవానాం శ్రేయశ్చికీర్షయా గజసాహ్వయం హస్తినాపురం గచ్ఛ స్వగచ్ఛేతి-యద్వా-స్వేతి పృథక్ పదం-హే స్వ ఆత్మీయేత్యర్థః॥ ౩౨ ॥ పితరీతి॥ రాజ్ఞా ధృతరాష్ట్రేణ-వసంతే నివసంతీతి శుశ్రుమః శ్రుతవంతో వయం ॥ ౩౩ ॥ తేష్వితి॥ దుష్టా యే పుత్రాః దుర్యోధనాదయః- తద్వశేన గచ్ఛతీతి తథా- యతః అంధదృక్ అంధనేత్రః॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - అష్టచత్వారింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ ఊనపంచాశత్తమే తు గత్వాక్రూరో గజాహ్వయం। రాజ్ఞః స్వభ్రాతృపుత్రేషు బుద్ధ్వా వైషమ్యమాగమత్॥ స ఇతి॥ కౌరవేంద్రాణాం యశోభిరంకితం-తత్కృత దేవబ్రాహ్మణాయతనాదిభిరంకితమిత్యర్థః॥ ౧॥ సపుత్రమితి॥ బాహ్లీకపుత్రః సోమదత్తః-భారద్వాజః ద్రోణః- గౌతమః కృపః॥ ౨॥ యథావదితి॥ అవ్యయం కుశలం॥ ౩ ॥ ఉవాసేతి॥ దుష్ప్రజస్య అసత్పుత్రస్య- అల్పసారస్య మందధృతేః- ఖలానాం కర్ణాదీనాం ఛందమిచ్ఛామనువర్తితుం శీలం యస్య తథాభూతస్య ॥ ౪ ॥ తేజ ఇతి॥ తేజః ప్రతాపం- ఓజః శస్త్రాదిష్వైపుణ్యం-

స్యఖలచ్ఛందానువర్తినః ॥ ౪ ॥ తేజఓజోబలంవీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చసద్గుణాన్ । ప్రజానురాగం పా
ర్థేషు నసహద్భిశ్చికీర్షితమ్ ॥ ౫ ॥ కృతంచ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాద్యపేశలమ్ । ఆచఖ్యౌ సర్వ
మేవాస్మై పృథావిదురఏవచ ॥ ౬ ॥ పృథాతు భ్రాతరం ప్రాప్తమక్రూరముపసృత్యతమ్ । ఉవాచజన్మ
నిలయంస్మరంత్యశ్రుకలేక్షణా ॥ ౭ ॥ అపిస్మరంతినస్సౌమ్యపితరౌ భ్రాతరశ్చమే । భగిన్యౌ భ్రాతృపు
త్రాశ్చజామయస్సఖ్యఏవచ ॥ ౮ ॥ భ్రాత్రేయోభగవాన్కృష్ణఃశరణ్యోభక్తవత్సలః । పైతృష్వసే
యాన్స్మరతిరామశ్చాంబురుహేక్షణః ॥ ౯ ॥ సపత్నమధ్యేశోచంతీంవృకాణాంహరిణీమివ । సాంత్వ
యిష్యతిమాంవాక్యైఃపితృహీనాంశ్చబాలకాన్ ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాయోగిన్విశ్వాత్మన్విశ్వభావ
న । ప్రపన్నాంపాహిగోవిందశిశుభిశ్చావసీదతీమ్ ॥ ౧౧ ॥ నాన్యత్తవపదాంభోజాత్పశ్యామిశరణంనృ
ణామ్ । బిభ్యతాంమృత్యుసంసారాదీశ్వరస్యాపవర్గికాత్ ॥ ౧౨ ॥ నమఃకృష్ణాయశుద్ధాయబ్రహ్మణే
పరమాత్మనే । యోగేశ్వరాయయోగాయత్వామహంశరణంగతా ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యనుస్మృత్యస్వజనంకృష్ణం
చజగదీశ్వరమ్ । ప్రారుదద్దుఃఖితారాజన్భవతాంప్రపితామహీ ॥ ౧౪ ॥ సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరోవిదు
రశ్చమహాయశాః । సాంత్వయామాసతుఃకుంతీంతత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్రాజానమ
భ్యేత్యవిషమంపుత్రలాలసమ్ । అవదత్సుహృదాంమధ్యేబంధుభిస్సౌహృదోదితమ్ ॥ ౧౬ ॥ ....
అక్రూరః ॥ భోభోవైచిత్రవీర్యత్వంకురూణాంకీర్తివర్ధన । భ్రాతర్యుపరతేపాండావధునాసనమా
స్థితః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మేణపాలయన్నుర్వీంప్రజాశ్శీలేనరంజయన్ । వర్తమానస్సమంస్వేషుశ్రేయఃకీ
ర్తిమవాప్స్యసి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథాత్వాచరన్లోకేగర్హితోయాస్యసేతమః । తస్మాత్సమత్వేవర్తస్వ
పాండవేష్వాత్మజేషుచ ॥ ౧౯ ॥ నేహచాత్యంతసంవాసఃకస్యచిత్కేనచిత్ప్రభో । రాజన్నపిస్వదేహేన
కిముజాయాత్మజాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ ఏకఃప్రసూయతేజంతురేకఏవప్రలీయతే । ఏకోఽనుభుంక్తేసుకృతమేకఏవచ
దుష్కృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అధర్మోపచితంవిత్తంహరంత్యన్యేఽల్పమేధసః । సంభోజనీయాపదేశైర్జలానీవ
జలౌకసః ॥ ౨౨ ॥ పుష్ణాతియానధర్మేణస్వబుద్ధ్యాతమపండితమ్ । తేఽకృతార్థంప్రహిణ్వంతి ప్రాణా

వీర్యంశౌర్యం- నసహద్భిరసహమానైః- చికీర్షితంతత్ చ పరికర్తుమిష్టం ॥ ౫ ॥ కృతమితి ॥ గరస్యవిషస్యదానాది- అపేశలం అ...యుక్తం- తేజఓజఇత్యాదిసర్వంకథయామాస ॥ ౬ ॥ తత్కథనాత్పూర్వంతరంపృథాయావృత్తాంతమాహ ॥ పృథేతి ॥ అశ్రూణాంకలా...యగూనస్తైః ఈక్షణేనేత్రేయస్యాస్సా ॥ ౭ ॥ అపీతి ॥ అపికిం-జామయఃకులస్త్రియః ॥ ౮ ॥ భ్రాత్రేయఇతి ॥ పైతృష్వసేయాన్ మత్పుత్రాన్ స...శయః ॥ ౯ ॥ సపత్నేతి ॥ సాంత్వయిష్యతికిం ॥ ౧౦ ॥ కుంత్యాప్యధిగతపరమార్థా-శ్రీకృష్ణంస్తౌతి ॥ కృష్ణేతి ॥ హేమహాయోగిన్ మహాయో...పారూమాయాఖ్యాస్యాస్తీతి- హేవిశ్వాత్మన్ సర్వాంతర్యామిన్- హేవిశ్వభావనవిశ్వపాలక- ప్రపన్నాంశరణాగతాం- అవసీదతీందు...ఖనాదిక్లైః పరకారైఃక్లిశ్యంతీం ॥ ౧౧ ॥ నేతి ॥ అపవర్గికాత్ మోక్షప్రదాత్ ॥ ౧౨ ॥ నమఇతి ॥ శుద్ధాయధర్మాత్మనే- బ్రహ్మణేఅ...న్నాయ-పరమాత్మనేజీవసఖాయ-యోగేశ్వరాయ-అణిమాదియుక్తాయ-యోగాయజ్ఞానాత్మనే ॥ ౧౩ ॥ ఇతీతి ॥ ప్రపితామహఃపాండో...తస్యభార్యా-ప్రారుదత్ ప్రరురోద ॥ ౧౪ ॥ సమేతి ॥ పృథయాసహసమందుఃఖంసుఖంచయస్యసః-తస్యాఃపుత్రాణాముత్పత్తిహే...ఖః జనకైః ధర్మానిలేంద్రాదిభిః తత్కథనైరిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్నితి ॥ బంధుభిఃరామకృష్ణాదిభిః- సౌహృదేనఉదితం ఉక్తం...తదవదత్ ॥ ౧౬ ॥ భోభోఇతి ॥ భ్రాతర్యుపరతఇతిపాండోఃపుత్రేషుసత్సురాజాసనంత్వమాస్థితఇతికటాక్షః ॥ ౧౭ ॥ భవతు-తథా...పివర్తమానఃశ్రేయోవాప్స్యసీత్యాహ ॥ ధర్మేణేతి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథేతి ॥ తమఃనరకం- ఇహచమహద్దుఃఖమితిభావః ॥ ౧౯ ॥ స్వాత్మజానాత్మజాదిషుకథంసమత్వంస్యాత్తత్రాహ ॥ నేతి ॥ అత్యంతంనిత్యంసంవాసఃసమ్యగవస్థితిః ॥ ౨౦ ॥ తత్రతావదుత్ప...రణయోస్సుఖదుఃఖయోశ్చకేనాపిసాహిత్యంనాస్తీత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥ ౨౧ ॥ కించ- యదాచసహవసంతి- తదాపిక్లేశోపార్జితం...హరితయాపుత్రానామశత్రవఏవజ్ఞేయాఇత్యాహ ॥ అధర్మేతి ॥ సంభోజనీయాఃపోష్యాఃపుత్రాదయఇతివ్యపదేశైః- అల్పమేధసో...శస్యవిత్తంహరంతి జలౌకసోమత్స్యస్య- జీవనభూతానిజలాని- యథాతత్పుత్రాహరంతి- తద్వదితిభావః ॥ ౨౨ ॥ కించయాన్...ష్ణాతితేధనమాదాయమృతంజీవంతంవాతంపరిత్యజంతీత్యాహ ॥ పుష్ణాతీతి ॥ స్వబుద్ధ్యాస్వీయాఇత్యభిమానేన- రాయఃఅర్థాః...

ర్థం అప్రస్తుతం ॥ ౨౩॥ సపునః పాపైకపాథయోనరకం విశతీత్యాహ ॥ స్వయమితి ॥ అసిద్ధార్థః అపూర్ణమనోరథః ॥ ౨౪॥ తస్మాదితి ॥ స్వప్నశ్చ మాయా చ మనోరథశ్చ తత్ తేన తుల్యం - ఆయమ్యనియమ్య - శాంతస్సన్ సమో భవేతి ॥ ౨౫॥ యథేతి ॥ హే దానపతే అక్రూర - నతృప్యామి అలమితి నమన్యే ॥ ౨౬ ॥ తథేతి ॥ సూనృతా ప్రియవాక్ - చలే అస్థిరే - హృది - నస్థీయ్యతేన తిష్ఠతీత్యర్థః - సుదామా నామ పర్వతః తత్ర భవా తటిదివ - తస్మిన్ స్ఫటికశిలామయే సహసైవాతిస్ఫురితా విద్యుత్ యథాలీయతే తద్వదిత్యర్థః - యద్వా - సుదామా మాలా - తస్యా ఇయం సౌదామినీ మాలాంతారేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ సన్యేవం జానన్నప్యేకత్ర మయం మహామోహ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ ఈశ్వరస్యేతి ॥ విధిం విధానం మాయామితి యావత్ - కః పుమాన్ - విధునోతి నకోఽపీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అత స్తమేవ నమస్యతి ॥ య ఇతి ॥ దుర్విమర్శపథయా అవితర్క్యమార్గయా - గుణాన్ కర్మాణి తత్ఫలాని చ - విభజతే వివిచ్య దధాతి - దురవబోధో యో విహారః క్రీడా సః తంత్రం ప్రధానం ముఖ్యకారణం యస్య సంసారచక్రస్య - అతఏవ తస్య గతిర్యస్మాత్తస్మై నమ ఇతి ॥ ౨౯ ॥ ఇతీతి ॥ అభి

రాయస్సుతాదయః ॥ ౨౩ ॥ స్వయం కిల్బిషమాదాయ తైస్త్యక్తోనర్థకోవిదః । అసిద్ధార్థో విశత్యంధం స్వధర్మవిముఖస్తమః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాల్లోకమిమం రాజన్ స్వప్నమాయామనోరథమ్ । వీక్ష్యాయమ్యాత్మనాత్మానం సమశ్శాంతో భవ ప్రభో ॥ ౨౫ ॥ ధృతరాష్ట్రః ॥ యథా వదతి కల్యాణీం వాచం దానపతే భవాన్ । తథానయా న తృప్యామి మర్త్యః ప్రాప్య యథామృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాపి సూనృతా సౌమ్య హృది నస్థీయతే చలే । పుత్రానురాగవిషమే విద్యుత్సౌదామినీ యథా ॥ ౨౭ ॥ ఈశ్వరస్య విధిం కోను విధునోత్యన్యథా పుమాన్ । భూమేర్భారావతారాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే ॥ ౨౮ ॥ యో దుర్విమర్శపథయా నిజమాయయేదం సృష్ట్వా గుణాన్ విభజతే తదనుప్రవిష్టః । తస్మై నమో దురవబోధవిహారతంత్రసంసారచక్రగతయే పరమేశ్వరాయ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇత్యభిప్రేత్య నృపతేరభిప్రాయం స మాధవః । సుహృద్భిస్సమనుజ్ఞాతః పునర్యదుపురీమగాత్ ॥ ౩౦ ॥ శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్ । పాండవాన్ ప్రతి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్స్వయమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - పూర్వార్ధే ఏకోనపంచాశత్తమోఽధ్యాయః.

పూర్వభాగస్సమాప్తః.

జరాసంధయుద్ధ యవనాగమనాదికథా ప్రారంభఘట్టః

శ్రీశుకః ॥ అస్తిః ప్రాప్తిశ్చ కంసస్య మహిష్యౌ భరతర్షభ । మృతే భర్తరి దుఃఖార్తే ఈయతుస్స్మ పితుర్గృహమ్ ॥ ౧ ॥ పిత్రే మగధరాజాయ జరాసంధాయ దుఃఖితే । వేదయాంచక్రతుస్సర్వమాత్మవైధవ్యకారణమ్ ॥ ౨ ॥ స తదప్రియమాకర్ణ్య శోకామర్షయుతో నృప । అయాదవీం మహీం కర్తుం చక్రే పరమముద్యమమ్ ॥ ౩ ॥ అక్షౌహిణీభిర్వింశత్యా తిసృభిశ్చాపి సంవృతః । యదురాజధానీం మథురాం న్యరుణత్సర్వతో దిశమ్ ॥ ౪ ॥ నిరీక్ష్య తద్బలం కృష్ణ ఉద్వేలమివ సాగరమ్ । స్వపురం తేన సంరుద్ధం స్వజనం చ భయాకులమ్

భిప్రేత్యజ్ఞాత్వా ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం - శ్రీధరాచార్యవర్యవిరచితాయాం - భావార్థదీపికాయాం - ఏకోనపంచాశత్తమాధ్యాయ వ్యాఖ్యా.

శ్లో ॥ దశమస్కంధపూర్వార్ధభావార్థస్య ప్రదీపికా । యన్యేయం ముఖతో భాతి నాస్తి తస్యాంతరం తమః ॥

శ్లో ॥ తతః పంచాశత్తమే తు జరాసంధభయాదివ । కారయిత్వాంబుధౌ దుర్గం తం నినాయ నిజం జనమ్ ॥ కపటాన్నకపటేనైవ హత్వాద్దైత్యాన్ యవనాదికాన్ । అజయత్తం జరాసంధం ధర్మేణైవ తు ధార్మికమ్ ॥ అస్తిరితి ॥ అస్తిప్రాప్తి సంజ్ఞికే ఈయతుః జగ్మతుః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ స ఇతి ॥ కంసే శోకః కృష్ణే అమర్షః తాభ్యాం యుతః ॥ ౩ ॥ అక్షౌహిణీభిరితి ॥ న్యరుణత్ రురోధ ॥ ౪ ॥ నిరీక్ష్య

తి॥ తస్య బలం సైన్యం - ఉద్వేలం లంఘితమర్యాదం - సాగరమివ - తేన తస్య బలేన సంరుద్ధం ॥ ౫ ॥ చింతయామాసేతి ॥ కింబహునే
స్మి - సమాగతం - మాగధం వా హత్వా బలం గృహ్ణామి - యద్వా - సమాగధం సర్వం హన్మీతి చింతయామాస - నను ప్రథమం కథంచి
నిరాత్యైకం చింతయితుం యుక్తం తత్రాహ - కారణమానుష ఇతి - భూభారావతారకారణేన మానుషః న తత్త్వత ఇతి ॥ ౬ ॥ ఏవం త్రైధా
శ్యం ప్రథమం సపక్షం నిధార్య రితవాన్ తదాహ చతుర్భిః ॥ హనిష్యామీతి ॥ ౭ ॥ అక్షౌహిణీభిరితి ॥ బలాముద్యమం కర్తా కరిష్యతి ॥
నన్వత ఏవ హంతవ్యాస్తత్రాహ ॥ ఏతదర్థ ఇతి ॥ ఏతచ్ఛబ్దార్థం స్పష్టయతి - భూభారహరణాయేతి ॥ ౯ ॥ అయమేతదర్థోఽవతార ఇ
పంచగమిత్యాహ ॥ అన్య ఇతి ॥ ప్రభవతః ఉద్భవతః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమితి ॥ ససూతౌ సారథిసహితౌ - పరిచ్ఛదః పరికరః ధ్వజకవచాది
శ్చ సహితౌ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ఏతేష్వితి ॥ త్వంత్రైవ రక్షకో నాథో విద్యతే యేషాం తే త్వావంతః తేషాం ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ఏవమితి ॥ దంశితౌ

కులమ్ ॥ ౫ ॥ చింతయామాస భగవాన్ హరిః కారణమానుషః । తద్దేశకాలానుగుణం స్వావతారప్ర
యోజనమ్ ॥ ౬ ॥ హనిష్యామి బలం హ్యేతద్భువి భారం సమాహితమ్ । మాగధేన సమానీతం వశ్యానాం స
ర్వభూభుజామ్ ॥ ౭ ॥ అక్షౌహిణీభిస్సంఖ్యాతం భటాశ్వరథకుంజరైః । మాగధస్తు న హంతవ్యో భూయః
కర్తా బలోద్యమమ్ ॥ ౮ ॥ ఏతదర్థోఽవతారోఽయం భూభారహరణాయ మే । సంరక్షణాయ సాధూనాం
కృతోఽన్యేషాం వధాయ చ ॥ ౯ ॥ అన్యోఽపి ధర్మరక్షాయై దేహస్సంభ్రియతే మయా । విరామాయాప్య
ధర్మస్య కాలే ప్రభవతః క్వచిత్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం ధ్యాయతి గోవిందే ఆకాశాత్సూర్యవర్చసౌ । రథావుపస్థి
తౌ సద్యస్ససూతౌ సపరిచ్ఛదౌ ॥ ౧౧ ॥ ఆయుధాని చ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా । దృష్ట్వా తాని హృ
షీకేశస్సంకర్షణమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదూనాం త్వావతాం ప్రభో । ఏ
ష తే రథ ఆయాతో దయితాన్యాయుధాని చ ॥ ౧౩ ॥ యానమాస్థాయ జహ్యేతద్వ్యసనాత్స్వాన్ సము
ద్ధర । ఏతదర్థం హి నౌ జన్మ సాధూనామీశ శర్మకృత్ ॥ త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమేర్భారమపా
కురు ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సంమంత్ర్య దాశార్హౌ దంశితౌ రథినౌ పురాత్ । నిర్జగ్మతుస్స్వాయుధాఢ్యౌ బ
లేనాల్పీయసావృతౌ ॥ ౧౫ ॥ శంఖం దధ్మౌ వినిర్గమ్య హరిర్దారుకసారథిః । తతోఽభూత్పరసైన్యానాం
హృది విత్రాసవేపథుః ॥ ౧౬ ॥ తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ । గుప్తేన చ త్వయా మంద
నయోత్స్యే యాహి బంధుహన్ ॥ న త్వయా యోద్ధుమిచ్ఛామి బాలకేనేహ లజ్జయా ॥ ౧౭ ॥ త్వం తు రా
మ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ ధైర్యమావహ । హిత్వా వా మచ్ఛరైశ్ఛిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి ॥
౧౮ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ న వై శూరా వికత్థంతే దర్శయంత్యేవ పౌరుషమ్ । న గృహ్ణీమో వచో రాజన్నాతు
రస్య ముమూర్షతః ॥ ౧౯ ॥ జరాసుతస్తావభిసృత్య మాధవౌ మహాబలౌఘేన బలీయసావృణోత్ । ససై
న్యయానధ్వజవాజిసారథీ సూర్యానలౌ వాయురివాభ్రరేణుభిః ॥ ౨౦ ॥ సుపర్ణతాళధ్వజచిహ్నితౌ
రథావలక్షయంత్యో హరిరామయోర్మృధే । స్త్రియః పురాట్టాలకహర్మ్యగోపురం సమాశ్రితాస్సం
ముముహుశ్శుచార్పితాః ॥ ౨౧ ॥ హరిః పరానీకపయోముచాం ముహుశ్శిలీముఖాత్యుల్బణవర్షపీడితమ్ ।
స్వసైన్యమాలోక్య సురాసురార్చితం వ్యస్ఫూర్జయచ్ఛార్ఙ్గశరాసనోత్తమమ్ ॥ ౨౨ ॥ గృహ్ణన్ని
షంగాదథ సందధచ్ఛరాన్ వికృష్య ముంచన్ శితబాణపూగాన్ । నిఘ్నన్ రథాన్ కుంజరవాజిపత్తీన్ నిర

కవచా - స్స్వాయుధాఢ్యౌ శోభనాయుధసంపన్నౌ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ తావితి ॥ పురుషాధమః యస్మాదితి వా - స్తపోఽర్థః - హే పురుషో
తి - గుప్తేన దంశితత్వాత్స్వాంతరత్వాద్దర్శనానర్హేణ - హే మంద - బధ్నాతీతి బంధుః అవిద్యా - తాం హంతీతి హన్ - హే అవిద్యా
రసనేతి - యాహి ప్రాప్నుహి ॥ ౧౭ ॥ త్వమితి ॥ అచ్ఛేద్యదేహో స్వావితి స్వయమేవ మత్వా - అపరితోషాత్పక్షాంతరమాహ - యద్వా - మాం జ
హీతి ॥ ౧౮ ॥ నేతి ॥ యథార్థశ్రుతార్థగ్రహణేన భగవదుత్తరం న వై శూరా వికత్థంతే శ్లాఘంత ఇతి ॥ ౧౯ ॥ జరాసుత ఇతి ॥ మాధవౌ మధువం
శసంభవౌ - మహతా సైన్యసమూహేన - ఆవృతవాన్ - వాయురభ్రైః సూర్యం రేణుభిశ్చాగ్నిం యథేత్యదర్శనమాత్రమేవ - నావరణ
మితి సూచితం ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ హరిరితి ॥ పరస్యానీకాని సైన్యాని - తాన్యేవ పయోముచః మేఘాః - తేషాం శిలీముఖా బాణాః తేషామత్యుల్బ
ణం వర్షం తేన పీడితం - వ్యస్ఫూర్జయత్ ఉజ్జృంభితవాన్ ॥ ౨౨ ॥ తదాహ ॥ గృహ్ణన్నితి ॥ నిషంగాదిషుధేః - శరాన్ గృహ్ణన్ - అ

శార్ఙ్గగుణే సందధత్ - గుణమాకర్షన్ - నిశితబాణసమూహాన్ ముంచన్ - నిఘ్నన్ ప్రహరంశ్చ రథ్యపదాతీః - నిరంతరమితి గ్రహణాది
క్రియావిశేషణం - జ్వలతాం అస్త్రం భ్రమణే యథా చక్రవద్భ్రమతి - తద్వత్ వ్యస్ఫూర్జయదితి॥ ౨౩ ॥ నిర్భిన్నేతి॥ హతాః అశ్వాః ధ్వ
జాః సూతాః నాయకాః రథినశ్చ యేషు తే ॥ ౨౪ ॥ సంఛిద్యమానేతి॥ సంఛిద్యమానాః ద్విపదాః ఇభాః వాజినశ్చ తేషామంగేభ్యః ప్రసూ
తాః అసృగాపగాః రుధిరనద్యః - పరస్పరం ప్రవర్తితా ఇతి తృతీయేనాన్వయః - ప్రసిద్ధనదీరూపకమాహ - భుజా ఏవ అహయో యాసాం
తాః - పురుషాణాం శీర్షాణ్యేవ కచ్ఛపా యాసాం తాః - హతాః ద్విపా ఏవ ద్వీపాః అంతర్వర్తితటాని - హయా ఏవ గ్రాహాః గ్రాహాః - తై
శ్చ తైశ్చాకులాః వ్యాప్తాః॥ ౨౫ ॥ కరేతి॥ కరాః ఊరవశ్చ మీనా యాసు తాః - నరాణాం కేశా ఏవ శైవలం యాసు తాః - ధనూంష్యేవ తరం
గాః - ఆయుధాన్యేవ గుల్మాః తైశ్చ తైశ్చ సంకులాః - అచ్ఛూరికాశ్చర్మాణి - చక్రాణి వా - తా ఏవావర్తాః తైర్భయానకాః - మహామణీనాం
ప్రవేకాః ఉత్తమా ఆభరణాని చ యథాయథమశ్మానః శర్కరాశ్చ యాసు తాః - భీరూణాం భయావహాః - మనస్వినాం హర్షకర్యః॥ ౨౬ ॥
వినిఘ్నతేతి॥ కించ - సంకర్షణేనాపి - తద్బలం క్షయం ప్రణీతం - అంగ హే రాజన్ - అర్ణవవత్ దుర్గం దుర్గమం భైరవం భయంకరం
చ - యతః దురంతపారం అంతోఽత్ర తలం - పారమవధిః - దుశ్శబ్దో నిషేధే - విక్రమేణాగాధం దేశతశ్చ నిరవధికమిత్యర్థః - కించ - మగ

రంతరం యద్వదలాతచక్రమ్ ॥ ౨౩ ॥ నిర్భిన్నకుంభాః కరిణో నిపేతురనేకశోఽశ్వాః శరవృక్ణకంధ
రాః । రథా హతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయశ్ఛిన్నభుజోరుకంధరాః॥ ౨౪ ॥ సంఛిద్యమానద్విప
దేభవాజినామంగప్రసూతాః శతశోఽసృగాపగాః । భుజాహయః పూరుషశీర్షకచ్ఛపా హతద్విపద్వీ
పహయగ్రహాకులాః॥ ౨౫ ॥ కరోరుమీనా నరకేశశైవలా ధనుస్తరంగాయుధగుల్మసంకులాః । అచ్ఛూరి
కావర్తభయానకా మహామణిప్రవేకాభరణాశ్మశర్కరాః । ప్రవర్తితా భీరుభయావహా మృధే మన
స్వినాం హర్షకరీః పరస్పరమ్॥ ౨౬ ॥ వినిఘ్నతారీన్ ముసలేన దుర్మదాన్ సంకర్షణేనాపరిమేయతే
జసా । బలం తదంగార్ణవదుర్గభైరవం దురంతపారం మగధేంద్రపాలితమ్ ॥ క్షయం ప్రణీతం వసుదే
వపుత్రయోర్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్॥ ౨౭ ॥ స్థిత్యుద్భవాంతం భువనత్రయస్య యస్సమీహతే
నంతగుణస్స్వలీలయా । న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహస్తథాపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే॥ ౨౮ ॥ జ
గ్రాహ విరథం రామో జరాసంధం మహాబలమ్। హతానీకావశిష్టాసుం సింహః క్షుద్రమృగం యథా॥ ౨౯ ॥
బధ్యమానం హతారాతిం పాశైర్వారుణమానుషైః। వారయామాస గోవిందస్తేన కార్యచికీర్షయా ॥
౩౦ ॥ స ముక్తో లోకనాథాభ్యాం వ్రీడితో వీరసంమతః । వివిక్షుస్తపసేఽరణ్యం వారితః పథి రాజభిః॥ ౩౧ ॥
వాక్యైః పవిత్రార్థపదైర్నయైశ్చ ప్రాకృతైరపి । స్వకర్మబంధప్రాప్తోఽయం యదుభిస్తే పరాభవః॥
౩౨ ॥ హతేషు సర్వానీకేషు నృపో బార్హద్రథస్తదా । ఉపేక్షితో భగవతా మగధాన్ దుర్మనా యయౌ॥ ౩౩ ॥ ముకుందోఽప్యక్షతబలో నిస్తీర్ణారిబలార్ణవః। వికీర్యమాణః కుసుమైస్త్రిదశైరనుమోదితః॥
౩౪ ॥ మాథురైరుపసంగమ్య విజ్వరైర్ముదితాత్మభిః। ఉపగీయమానవిజయస్సూతమాగధవందిభిః॥ ౩౫ ॥
శంఖదుందుభయో నేదుర్భేరీతూర్యాణ్యనేకశః । వీణావేణుమృదంగాని పురం ప్రవిశతి ప్రభౌ॥ ౩౬ ॥

ధేంద్రేణ చ పాలితం బలం - యదేవంభూతం రామకృష్ణయోః కర్మోక్తం తత్పరం కేవలం - తయోర్విక్రీడనం - న తు పరాక్రమః॥ ౨౭ ॥
న చైతదాశ్చర్యమిత్యాహ ॥ స్థితీతి ॥ తర్హి కిమిత్యాశ్చర్యమివ వర్ణితం తత్రాహ - తథాపీతి - మర్త్యాననువిధత్తే అనుకరోతీతి మ
ర్త్యానువిధః - తస్య॥ ౨౮ ॥ కించ ॥ జగ్రాహేతి॥ హతాన్యనీకాని యస్య - అవశిష్టాః అసవః ప్రాణా యస్య తం చ తం చ॥ ౨౯ ॥ బధ్యమా
నమితి॥ హతాః బహుశః అరాతయః శత్రవో యేన తం - తథాభూతమపి - జరాసంధం బధ్యమానం - వారయామాస॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ వాక్యై
రితి॥ పవిత్రార్థాని ధర్మోపదేశపరాణి పదాని యేషు తైః - వాక్యైః నయైః నీతిభిః - ప్రాకృతైః లౌకికైః - తత్ర లౌకికన్యాయమాహ -
స్వకర్మేతి - యదుభిరల్పకైః కృత్వా - తే మహతః - పరాభవః కేవలం కర్మబంధేనైవ ప్రాప్తః - అతస్త్వయా న లజ్జితవ్యమితి॥ ౩౨ ॥ హ
తేష్వితి ॥ బార్హద్రథో జరాసంధః॥ ౩౩ ॥ ముకుంద ఇతి ॥ ముకుందోఽపి యయావిత్యనుషంగః - అక్షతం బలం యస్య సః - తస్యైవావ్యా
తద్వ్యాప్త్యాక్షత ప్రతిసంధానాదిభిః భావః - నిస్తీర్ణః అనాయాసేనైవ తీర్ణః అరిబలార్ణవో యేన సః - సాధు సాధ్విత్యనుమోదితశ్చ॥ ౩౪ ॥
మాథురైరితి॥ ప్రత్యుద్యతైర్మథురావాసిభిః జనైరుపసంగమ్య మిలిత్వా ॥ ౩౫ ॥ శంఖేతి॥ తథా ప్రభౌ పురం ప్రవిశతి సతి - శంఖాద
యో నేదుః॥ ౩౬ ॥ కథంభూతాం పురీం తత్రాహ ॥ సిక్తేతి ॥ బ్రహ్మఘోషేణ వేదఘోషేణ - నిఘుష్టాం నినాదితాం - కౌతుకేనోత్సవే

న- ఆసమంతాత్ బద్ధాని తోరణాని యస్యాం తాం ॥ ౩౭॥ నిచీయమాన ఇతి ॥ నిచీయమానః వికీర్యమాణః - ప్రవివేశేతి విపరిణామ
షంగః ॥ ౩౮ ॥ ఆయోధనేతి ॥ ఆయోధనం రణభూమిః- తత్రస్థం విత్తం- వీరాణాం భూషణం ॥ ౩౯ ॥ ఏవమితి ॥ తావతీతి భేదః-
తిపరాజయో వర్తమానేఽపి- అక్షౌహిణ్యో బలం యస్య సః- సప్తదశకృత్వః సప్తదశవారాన్ యుయుధే ॥ ౪౦॥ అక్షిణ్వన్నితి ॥ అక్షి
ణ్వన్ క్షయం నిన్యుః ॥ ౪౧॥ అష్టాదశ ఇతి ॥ అష్టాదశే సంగ్రామే ఆగామిని తన్మధ్యే అకస్మాత్కాలయవనః ప్రాప్తః ॥ ౪౨॥ రురోధేతి ॥ ఆత్మ
తాన్ స్వతుల్యాన్ ॥ ౪౩ ॥ తమితి ॥ వృజినం దుఃఖం- ఉభయతః యవనాజ్జరాసంధాచ్చ ॥ ౪౪ ॥ తదాహ ద్వయేన ॥ యవన ఇతి ॥
ద్ధ నిరుణద్ధి ॥ ౪౫ ॥ ఆవయోరితి ॥ అస్య అనేన సహ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ఇతీతి ॥ సముద్రమధ్యే దుర్గం- తన్మధ్యే నగరం- కృత్స్నాద్భుతం
సర్వాశ్చర్యమయం- అచీకరత్ కారయామాస ॥ ౪౮ ॥ దృశ్యత ఇతి ॥ త్వష్టా విశ్వకర్మా- తదీయం శిల్పనైపుణం క్రియాకౌశలం ॥
తవాహసాధైః స్త్రీభిః ॥ రథ్యేతి ॥ రథ్యాః రాజమార్గాః పురతః- వీథ్యః ఉపమార్గాః పశ్చిమతః- ఉభయతోఽపి చత్వరాణ్యంగణా

సిక్తమార్గాం హృష్టజనాం పతాకాభిరలంకృతామ్ । నిర్ఘుష్టాం బ్రహ్మఘోషేణ కౌతుకాబద్ధతోర
ణామ్ ॥ ౩౭॥ నిచీయమానో నారీభిర్మాల్యదధ్యక్షతాంకురైః । నిరీక్ష్యమాణస్సస్నేహం ప్రీత్యుత్క
లితలోచనైః ॥ ౩౮ ॥ ఆయోధనగతం విత్తమనంతం వీరభూషణమ్ । యదురాజాయ తత్సర్వమాహృ
తం ప్రాదిశత్ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ ఏవం సప్తదశకృత్వస్తావత్యక్షౌహిణీబలః । యుయుధే మాగధో రాజా య
దుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వంస్తద్బలం సర్వం వృష్ణయః కృష్ణతేజసా । హతేషు స్వేష్వనీకేషు
త్యక్తోఽయాదరిభిర్నృప ॥ ౪౧॥ అష్టాదశే తు సంగ్రామ ఆగామిని తదంతరా । నారదప్రేషితో వీరో య
వనః ప్రత్యపద్యత ॥ ౪౨॥ రురోధ మథురామేత్య తిసృభిర్మ్లేచ్ఛకోటిభిః । నృలోకే చాప్రతిద్వంద్వో వృ
ష్ణీంచ్ఛ్రుత్వాత్మసమ్మితాన్ ॥ ౪౩॥ తం దృష్ట్వాచింతయత్కృష్ణస్సంకర్షణసహాయవాన్ । అహో
యదూనాం వృజినం ప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్ ॥ ౪౪ ॥ యవనోఽయం నిరుంధేఽస్మానద్య తావన్మ
హాబలః । మాగధోఽప్యద్య వా శ్వో వా పరశ్వో వాగమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ ఆవయోర్యుధ్యతోరస్య యద్యాగం
తా జరాసుతః । బంధూన్హనిష్యత్యథ వా నేష్యతి స్వపురం బలీ ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదద్య విధాస్యామో దుర్గం
ద్విపదదుర్గమమ్ । తత్ర జ్ఞాతీన్ సమాధాయ యవనం ఘాతయామహే ॥ ౪౭ ॥ ఇతి సంమంత్ర్య భగ
వాన్దుర్గం ద్వాదశయోజనమ్ । అంతస్సముద్రే నగరం కృత్స్నాద్భుతమచీకరత్ ॥ ౪౮ ॥ దృశ్యతే
యత్ర హి త్వాష్ట్రం విజ్ఞానం శిల్పనైపుణమ్ ॥ ౪౯ ॥ రథ్యాచత్వరవీథీభిర్యథావాస్తు వినిర్మితమ్ । సుర
ద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్ ॥ ౫౦ ॥ హేమశృంగైర్దివిస్పృగ్భిస్స్ఫటికాట్టాలగోపురైః ।
రాజతారకుటైర్జుష్టం హైమకుంభైస్స్వలంకృతైః ॥ ౫౧ ॥ రత్నకూటైర్గృహైర్హైమైర్మహా
మరకతస్థలైః । వాస్తోష్పతీనాం చ గృహైర్వలభీభిశ్చ నిర్మితమ్ ॥ చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణం యదుదే
వగృహోల్లసత్ ॥ ౫౨ ॥ సుధర్మాం పారిజాతం చ మహేంద్రః ప్రాహిణోద్ధరేః । యత్ర చావస్థితో
మర్త్యో మర్త్యధర్మైర్న యుజ్యతే ॥ ౫౩ ॥ శ్యామైకకర్ణాన్వరుణో హయాన్ శుక్లాన్మనోజ

తన్మధ్యే కోష్ఠాః- తతోఽప్యంతః సువర్ణభవనాని- తదుపరి స్ఫాటికాట్టాలకాః- తదుపరి హేమకుంభాః- ఇతి బహుభూమికం యథా
స్తు గృహాదీనాం నిర్మాణస్థానం- తదనతిక్రమ్య వినిర్మితం- సురాణాం ద్రుమాః లతాశ్చ యేషు తాన్యుద్యానాని- విచిత్రోపవనాని చ తైరన్వి
తం ॥ ౫౦ ॥ హేమేతి ॥ హేమమయాని శృంగాణి యేషాం తైః- దివిస్పృగ్భిః అత్యుచ్చైః- స్ఫాటికాట్టాలకాః ఉపరితనభూమికాః- గో
పురాణి ద్వారాణి చ తైర్నిర్మితమిత్యుత్తరేణాన్వయః- రాజతారకూటైః రజతం చ ఆరకూటం చ పీతలోహం తాభ్యాం నిర్మితైః కో
అశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః - కథంభూతైః హైమైః కుంభైః అలంకృతైః ॥ ౫౧ ॥ రత్నేతి ॥ తథా రత్నకూటైః పద్మరాగాది శిఖరైః- హై
మైః సౌవర్ణైః- మహామరకతమయాని స్థలాని యేషు తైః గృహైశ్చ - కించ - నగరగృహద్వారాదౌ వాస్తోష్పతీనాం దేవానాం గృ
హైః- వలభీభిశ్చంద్రశాలాభిశ్చ నిర్మితం- యదుదేవగృహైః రాజగృహైరుల్లసత్ శోభమానం ॥ ౫౨ ॥ సుధర్మామితి ॥ పారిజాతం
చ ప్రాహిణోత్ ప్రస్థాపయామాసేతి శుకపరీక్షిత్సంవాదాత్పూర్వభావిత్వాద్భూతనిర్దేశః - మర్త్యధర్మైః క్షుత్పిపాసాదిభిః షడూ
ర్మిభిః ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ అష్టావితి ॥ నిధిపతిః కుబేరః- అష్టౌ కోశాన్ నిధీన్ ॥ శ్లో ॥ పద్మశ్చైవ మహాపద్మో మత్స్యః కూర్మస్తథోదకః ॥

ముకుందశ్శంఖశ్చ నిషథరూప్తౌ ప్రకీర్తితావితి - ప్రసిద్ధౌ నిజోదయార్థే నిజవిభూతికౌ అన్యే చ సిద్ధాదయః ॥ ౫౫ ॥ యదితి ॥ భగవతా స్వాధికారసిద్ధయే యదాధిపత్యం దత్తమాసీత్ - తత్సర్వం ప్రత్యర్పయామాసురితి ॥ ౫౬ ॥ తత్రేతి ॥ యథా కాలయవనో నవేత్తి న చాన్యో జనః - తథా - యోగప్రభావేన నీత్వా త్వమత్రస్థిత్వా ప్రజాః పాలయ - అహం పలాయిష్య ఇతి సమనుమంత్రితః కృతానుమంత్రణ ఇత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - పంచాశత్తమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ఏకపంచాశత్తమే హ్యత్ర ముచుకుందదృశా హరిః । యవనం ముచుకుందేన స్తుతస్సన్నన్వకంపత॥ యవనేంద్రసుతాత్కాలయవనాద్యదుభీషణాత్ । హరిహర గిరస్సైన్యవరం పాలనాయాపలాయత॥ యదా గార్గ్యస్స్యాలేన షండ ఇత్యుక్తస్తదా యాదవైరుపహసితః క్రుద్ధోఽసౌ శ్రీమహేశ్వరం ప్రసాద్య యదుభీషణం పుత్రం వరం లబ్ధవాన్ - తతశ్చ యవనేంద్రేణాపుత్రేణ స్వక్షేత్రే పుత్రోత్పాదనాయ ప్రా

వాన్ । దదౌ సహస్రసంఖ్యాతం దేవదేవాయ తోయరాట్ ॥ ౫౪ ॥ అష్టౌ నిధిపతిః కోశాన్ లోకపాలో నిజోదయాన్ । తథాన్యే లోకపాలాశ్చ దదుస్స్వాధికృతం ధనమ్ ॥ ౫౫ ॥ యద్యద్భగవతా దత్తమాధిపత్యం స్వసిద్ధయే । సర్వం ప్రత్యర్పయామాసుర్హరౌ భూమిం గతే నృప ॥ ౫౬ ॥ తత్ర యోగప్రభావేన నీత్వా సర్వజనం హరిః । ప్రత్యాగత్యాథ రామేణ కృష్ణస్సమనుమంత్రితః ॥ నిర్జగామ పురద్వారాత్పద్మమాలీ నిరాయుధః ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - పంచాశత్తమోఽధ్యాయః.

శ్రీః ముచుకుందస్య శ్రీకృష్ణసందర్శనాదికథాప్రారంభఘట్టః. శ్రీః

శ్రీశుకః॥ తం విలోక్య వినిష్క్రాంతముజ్జిహానమివోడుపమ్ । దర్శనీయతమం శ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ ॥ ౧ ॥ శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభాముక్తకంధరమ్ । పృథుదీర్ఘచతుర్బాహుం నవకంజారుణేక్షణమ్ ॥ ౨ ॥ నిత్యం ప్రముదితం శ్రీమత్సుకపోలం శుచిస్మితమ్ । ముఖారవిందం బిభ్రాణం స్ఫురన్మకరకుండలమ్ ॥ ౩ ॥ వాసుదేవో హ్యయమితి పుమాన్ శ్రీవత్సలాంఛనః । చతుర్భుజోఽరవిందాక్షో వనమాల్యతిసుందరః ॥ ౪ ॥ లక్షణైర్నారదప్రోక్తైర్నాన్యో భవితుమర్హతి । నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాం యోత్స్యేఽనేన నిరాయుధః ॥ ౫ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య యవనః ప్రాద్రవంతం పరాఙ్ముఖమ్ । అన్వధావజ్జిఘృక్షుస్తం దురాపమపి యోగినామ్ ॥ ౬ ॥ హస్తప్రాప్తమివాత్మానం హరిణా స పదే పదే । నీతో దర్శయతా దూరం యవనేశోఽద్రికందరమ్ ॥ ౭ ॥ పలాయనం యదుకులే జాతస్య తవ నోచితమ్ । ఇతి క్షిపన్ననుగతో నైనం ప్రాపాహతాశుభః ॥ ౮ ॥ ఏవం క్షిప్తోఽపి భగవాన్ప్రావిశద్గిరికందరమ్ । సోఽపి ప్రవిష్టస్తత్రాన్యం శయానం దదృశే నరమ్ ॥ ౯ ॥ నన్వసౌ దూరమానీయ శేతే మామిహ సాధువత్ । ఇతి మత్వాచ్యుతం మూఢస్తం పదా సమతాడయత్ ॥ ౧౦ ॥ స ఉత్థాయ చిరం సుప్తశ్శనైరున్మీల్య లోచనే । దిశో విలోకయన్పార్శ్వే తమద్రాక్షీదవస్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ స తావత్తస్య రుష్టస్య దృష్టిపాతేన భారత । దేహజేనాగ్నినా దగ్ధో భస్మసాదభవత్క్షణాత్ ॥ ౧౨ ॥ రాజా॥ కో నామ స పుమాన్ బ్రహ్మన్కస్య కింవీర్య ఏవ వా । కస్మాద్గుహాం గతశ్శిశ్యే కింతేజో యవనార్దనః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుకః॥ స ఇక్ష్వాకుకులే జాతో మాంధాతృతనయో మహాన్ । ముచుకుంద ఇతి ఖ్యాతో బ్రహ్మణ్యస్సత్యసంగరః ॥ ౧౪ ॥ స యాచితస్సురగణైరింద్రాద్యైరాత్మరక్షణే । అసురే

భీతైః - గార్గ్యక్షేత్రే - కాలయవనమజీజనదితి పురాణప్రసిద్ధం॥ తమితి॥ పురద్వారాద్వినిష్క్రాంతం ఉజ్జిహానం ఉద్గచ్ఛంతం॥ ౧॥ ౨॥ నిత్యమితి॥ నిత్యం ప్రముదితమితి ముఖారవిందవిశేషణం॥ ౩॥ ౪॥ లక్షణైరితి॥ నారదోక్తైర్లక్షణైరయం పుమాన్ వాసుదేవ ఏవ నాన్యో భవితుమర్హతి - అయం చ నిరాయుధః - అతోఽనేన పద్భ్యామేవ చలన్నిరాయుధోఽహం యోత్స్యే ॥ ౫ ॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేవం ప్రకారేణ నిశ్చిత్య తం పరాఙ్ముఖం ప్రాద్రవంతమన్వధావదిత్యన్వయః॥ ౬॥ హస్తేతి॥ ఆత్మానం హస్తప్రాప్తమివ దర్శయతా - దూరం నీత ఇత్యన్వయః॥ ౭॥ పలాయనమితి॥ హతాశుభః క్షీణకర్మా॥ ౮॥ ౯॥ నన్వితి॥ తం శయానమచ్యుతం మత్వా అతాడయదితి॥ ౧౦॥ ౧౧॥ స ఇతి॥ తస్య క్రుద్ధస్య దృష్టిపాతేన సందీప్తో యః స్వదేహజోఽగ్నిస్తేన॥ ౧౨॥ క ఇతి॥ యవనమర్దయతి హంతీతి యవనార్దనః తథా స కస్య వంశ్యః కింవీర్యః - కీదృక్ప్రభావవాన్ - కింతేజః - కస్య వీర్యం పుత్ర ఇత్యర్థః - శిశ్యే అశయిష్ట॥ ౧౩॥ స ఇతి॥ సత్యః సంగరో యుద్ధం ప్రతిజ్ఞా వా యస్య సః॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ లబ్ధ్వేతి॥ గుహం కార్తికేయం - స్వఃపాలం స్వర్గపాలకం సేనాన్యం॥ ౧౬ ॥ నరలోకమితి॥ ఉజ్ఝిత్వా

స్త్వ్యక్తాః గతా ఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ కించ ॥ సుతా ఇతి ॥ తుల్యకాలీయాః త్వత్సమానకాలీయాః కాలితాః విచాలితాః ॥ ౧౮ ॥ పశ్యు
జ్ఞాః కోన్యః కాల ఏవ ఇతి వేదతత్త్వజ్ఞా ఆహుః ॥ కాల ఇతి ॥ కాలయతే ఇతస్తతశ్చాలయతి ॥ ౧౯ ॥ వరమితి ॥ తస్యకైవల్యస్య ॥ ౨౦ ॥ ఏవ
తి ॥ గుహాం ప్రవిష్టః శేతే స్మ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ పర్యపృచ్ఛదితి ॥ ధర్షితః అభిభూతః - దుర్ధర్షం అధృష్యం ॥ ౨౬
కఇతి ॥ ఏపి నేల అరణ్యే - తత్రాపి గిరేః గహ్వరే దుష్ప్రవేశస్థానే - తత్రాపి ఉరుకంటకే - పద్మపలాశసదృశాభ్యాం పద్భ్యాం విచరసి ॥ ౨౭

భ్యః పరిత్రస్తైస్తత్ర త్యాంస్తోకరోచ్చిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ లబ్ధ్వా గుహాం తేస్వః పాలం ముచుకుందమథాబ్రువన్ ।
రాజన్ విరమతాం కృచ్ఛ్రాద్భవాన్నః పరిపాలనాత్ ॥ ౧౬ ॥ నరలోకం పరిత్యజ్య రాజ్యం చ హతకంటకమ్ ।
అస్మాన్ పాలయతో వీర కామాస్తే సర్వ ఉజ్ఝితాః ॥ ౧౭ ॥ సుతా మహిష్యో భవతో జ్ఞాతయో భృత్యమం
త్రిణః । ప్రజాశ్చ తుల్యకాలీయా నాధునా సంతి కాలితాః ॥ ౧౮ ॥ కాలో బలీయాన్ బలినాం భగవానీశ్వ
రోవ్యయః । ప్రజాః కాలయతే క్రీడన్ పశుపాలో యథా పశూన్ ॥ ౧౯ ॥ వరం వృణీష్వ భద్రం తే ఋతే
కైవల్యమద్య నః । ఏక ఏవేశ్వరస్తస్య భగవాన్ విష్ణురవ్యయః ॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్తస్స వై దేవానభివాద్య మ
హాయశాః । అశయిష్ట గుహావిష్టో నిద్రయా దేవదత్తయా ॥ ౨౧ ॥ యవనే భస్మతాం నీతే భగవాన్ సాత్వ
తర్షభః । ఆత్మానం దర్శయామాస ముచుకుందాయ ధీమతే ॥ ౨౨ ॥ తమాలోక్య ఘనశ్యామం పీతకౌశే
యవాససమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ॥ ౨౩ ॥ చతుర్భుజం రోచమానం వైజయం
త్యా చ మాలయా । చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుండలమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రేక్షణీయం త్రిలోకస్య సానురా
గస్మితేక్షణమ్ । అపీచ్యవయసం మత్తమృగేంద్రోదారవిక్రమమ్ ॥ ౨౫ ॥ ....
పర్యపృచ్ఛన్మహాబుద్ధిస్తేజసా తస్య ధర్షితః । శంకితశ్శనకై రాజన్ దుర్ధర్షమివ తేజసా ॥ ౨౬ ॥ ము
చుకుందః ॥ కో భవానిహ సంప్రాప్తో విపినే గిరిగహ్వరే । పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం విచరస్యురుకంట
కే ॥ ౨౭ ॥ కింస్విత్తేజస్వినాం తేజో భగవాన్ వా విభావసుః । సూర్యస్సోమో మహేంద్రో వా లోక
పాలోపరోపి వా ॥ ౨౮ ॥ మన్యే త్వాం దేవదేవానాం త్రయాణాం పురుషర్షభమ్ । యద్బాధసే గు
హాధ్వాంతం ప్రదీపః ప్రభయా యథా ॥ ౨౯ ॥ శుశ్రూషతామవ్యలీకమస్మాకం నరపుంగవ । స్వజన్మక
ర్మగోత్రం వా కథ్యతాం యది రోచతే ॥ ౩౦ ॥ వయం తు పురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వాకాః క్షత్రబంధవః । ముచు
కుంద ఇతి ప్రోక్తో యౌవనాశ్వాత్మజః ప్రభో ॥ ౩౧ ॥ చిరప్రజాగరశ్రాంతో నిద్రయాపహృతేంద్రియః ।
శయేస్మిన్విజనే కామం కేనాప్యుత్థాపితోధునా ॥ ౩౨ ॥ సోపి భస్మీకృతో నూనమాత్మీయేనైవ పాప్మనా ।
అనంతరం భవాన్ శ్రీమాన్ లక్షితోమిత్రశాసన ॥ ౩౩ ॥ తేజసా తే విషహ్యేణ భూరి ద్రష్టుం న శక్నుమః ।
తతో వై త్వం మహాభాగ మాననీయోసి దేహినామ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం సంభాషితో రాజ్ఞా భగవాన్ భూతభా
వనః । ప్రత్యాహ ప్రహసన్ వాణ్యా మేఘనాదగభీరయా ॥ ౩౫ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ జన్మకర్మాభిధానాని
సంతి మేంగ సహస్రశః । న శక్యంతే ప్రసంఖ్యాతుమనంతత్వాన్మయాపి హి ॥ ౩౬ ॥ క్వచిద్రజాంసి విమ
మే పార్థివాన్యురుజన్మభిః । గుణకర్మాభిధానాని న మే జన్మాని కర్హిచిత్ ॥ ౩౭ ॥ కాలత్రయోపపన్నా
ని జన్మకర్మాణి మే నృప । అనుక్రమంతో నైవాంతం గచ్ఛంతి పరమర్షయః ॥ ౩౮ ॥ తథాప్యద్యతనాన్యం
గ శృణుష్వ గదతో మమ । విజ్ఞాపితో విరించేన పురాహం ధర్మగుప్తయే ॥ ౩౯ ॥ భూమేర్భారాయమా
ణానామసురాణాం క్షయాయ చ । అవతీర్ణో యదుకులే గృహ ఆనకదుందుభేః ॥ ౪౦ ॥ వదంతి వాసుదే

కింస్విదితి ॥ తేజః మూర్తిః ప్రభావో దీప్తిర్వా ॥ ౨౮ ॥ తత్రాపి పరితోషాదాహ ॥ మన్య ఇతి ॥ పురుషర్షభం శ్రీవిష్ణుం - గుహాధ్వాంతం
అంతస్తమః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ వయమితి ॥ వయమితి వంశ్యాభిప్రాయేణ బహువచనం - తేష్వహం ముచుకుంద ఇతి ప్రోక్త ఇతి యౌవనాశ్వః
మాంధాతుః - పితా ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిత్ కదాచిత్ - కశ్చిత్ యద్యపి రజాంసి విమమే గణితవాన్ - తథాపి
న్యానికర్మాణి విమిమీతే ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ అయమితి ॥ తేతిగ్మచక్షుషా నిమిత్తేన - మయైవ దగ్ధః ॥ ౪౨ ॥ వరానితి ॥ అభూ

హతిశోచితుం-యద్వా-అన్యైర్దత్తైర్వరైఃక్షీయమాణేషు యథాశోచంతి-నైవంమాంప్రపన్నాః-మద్దత్తవరాణామక్షయత్వా దితిభావః॥ ౪౩॥ ఇతీతి॥ అష్టావింశతితమేయుగే-భగవానవతరిష్యతీతివృద్ధగర్గవాక్యమనుస్మరన్నిత్యర్థః॥ ౪౪॥ త్వద్భక్తిరేవకేవలందుర్లభా-కామాస్తుతుచ్ఛాఃనవరణయోగ్యాఇత్యాశయేనఅభక్తానాంసంసారమష్టభిఃప్రపంచయన్ స్తౌతి॥విమోహితఇతి॥హేఈశయోషిత్పురుషశ్చేతి ద్వివిధోఽప్యయంజనః-త్వదీయయామాయయాఽతివిమోహితః-అతోఽనర్థదృక్ అర్థంపరమార్థంసుఖరూపం త్వాంనపశ్యతీతితథా-అతస్త్వాంనభజతి-కింతుపరస్పరంవంచితస్సన్ సుఖేచ్ఛయాదుఃఖానామేవప్రభవోయేషుతేషుగృహేష్వేవ సజ్జతఇతి॥ ౪౫॥ కించ కామసుఖంసూకరాదిష్వపి సంభవతీతిభగవద్భజనంతు నమానుషజన్మవ్యతిరేకేణేతి-మానుషత్వంప్రాప్య త్వామభజన్నతిమూఢఇత్యాహ॥ లబ్ధ్వేతి॥ అత్ర కర్మభూమౌ-అవ్యంగంఅవికలాంగం-కించ అసతివిషయసుఖేమతిర్యస్యసః-గృహమేవాంధకూపస్తస్మిన్పతితః యథాపశుస్తృణలుబ్ధోఽంధకూపేపతతీతి॥ ౪౬॥ నకేవలమన్యజనస్యేయంగతిః-కింతుమమాపితథైవేత్యాహ॥ మమేతి॥ మర్త్యేశరీరేఆత్మబుద్ధిర్యస్యతస్యమమ-అతఏవసుతాదిష్వాసజ్జమానస్య॥ ౪౭॥ ఉన్నద్ధమదత్వంప్రపంచయతి॥ కళేబరఇతి॥ ఘటకుడ్యాదిసదృశేదృశ్యేఅనాత్మని-యతఏవందుర్మదః అభవం-అతోమమైషకాలోనిష్ఫలోగతఇతి॥ ౪౮॥ త్వా

వేతివసుదేవసుతంహిమామ్। కాలనేమిర్హతఃకంసఃప్రలంబాద్యాశ్చసద్ద్విషః॥ ౪౧॥ అయంచయవనోదగ్ధోరాజంస్తేతిగ్మచక్షుషా। సోఽహంతవానుగ్రహార్థంగుహామేతాముపాగతః॥ ప్రార్థితఃప్రచురంపూర్వంత్వయాహంభక్తవత్సలః॥ ౪౨॥ వరాన్వృణీష్వరాజర్షేసర్వాన్కామాన్దదామితే। మాంప్రపన్నోజనఃకశ్చిన్నభూయోఽర్హతిశోచితుమ్॥ ౪౩॥ శ్రీశుకః॥ఇత్యుక్తస్తంప్రణమ్యాహముచుకుందోముదాన్వితః। జ్ఞాత్వానారాయణందేవంగర్గవాక్యమనుస్మరన్॥ ౪౪॥ ముచుకుందః॥ విమోహితోఽయంజనఈశమాయయాత్వదీయయాత్వాంనభజత్యనర్థదృక్। సుఖాయదుఃఖప్రభవేషుసజ్జతేగృహేషుయోషిత్పురుషశ్చవంచితః॥ ౪౫॥ లబ్ధ్వాజనోదుర్లభమత్రమానుషంకథంచిదవ్యంగమయత్నతస్తవ। పాదారవిందంనభజత్యసన్మతిర్గృహాంధకూపేపతితోయథాపశుః॥ ౪౬॥ మమైషకాలోఽజితనిష్ఫలోగతోరాజ్యశ్రియోన్నద్ధమదస్యభూపతే। మర్త్యాత్మబుద్ధేస్సుతదారకోశభూష్వాసజ్జమానస్యదురంతచింతయా॥ ౪౭॥ కళేబరేఽస్మిన్ఘటకుడ్యసన్నిభేనిరూఢమానోనరదేవఇత్యహమ్। వృతోరథేభాశ్వపదాత్యనీకపైర్గాంపర్యటంస్త్వాగణయన్సుదుర్మదః॥ ౪౮॥ ప్రమత్తముచ్చైరితికృత్యచింతయాప్రవృద్ధలోభంవిషయేషులాలసమ్। త్వమప్రమత్తస్సహసాభిపద్యసేక్షుల్లేలిహానోఽహిరివాఖుమంతకః॥ ౪౯॥ పురారథైర్హేమపరిష్కృతైశ్చరన్మతంగజైర్వానరదేవసంజ్ఞితః। సఏవకాలేనదురత్యయేనతేకళేబరోవిట్క్రిమిభస్మసంజ్ఞితః॥ ౫౦॥ నిర్జిత్యదిక్చక్రమభూతవిగ్రహోవరాసనస్థస్సమరాజవందితః। గృహేషుమైథున్యసుఖేషుయోషితాంక్రీడామృగఃపూరుషఈశనీయతే॥ ౫౧॥ కరోతికర్మాణితపస్సునిష్ఠితోనివృత్తభోగస్తదపేక్షయాసకృత్। పునశ్చభూయాసమహంస్వరాడితిప్రవృద్ధతర్షోనసుఖాయకల్పతే॥ ౫౨॥ భవాపవర్గోభ్రమతోయదాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్స

మగణయంతంమాంత్వమాక్రామసీత్యాహ॥ ప్రమత్తమితి॥ ప్రమత్తంఅనవహితంత్వాంఅంతకంఅవిగణయ్యదేహాదిష్వాసక్తమితియావత్-కుతఃప్రమత్తం-ఇతికృత్యచింతయాఏవమేవకరణీయమితిమనోరథపరంపరయా-మనోరథైర్భగ్నేపివిషయేషులాలసముత్సుకం-ప్రాప్తేపిపునఃప్రవృద్ధోలోభస్తృష్ణాయస్యతం-అంతకస్త్వమభిపద్యసే అభిభవసీత్యర్థః-క్షుధాసృక్కణీలేలిహానో అహిః ఆఖుంమూషకమివేతి॥ ౪౯॥ కాలాత్మనాత్వయాఅభిపన్నోదేహఃఏవంభవతీత్యాహ॥ పురేతి॥ శ్వసృగాలాదిభిర్భక్షితోవిట్సంజ్ఞితః-తైరభక్షితఃక్రిమిసంజ్ఞితః-దగ్ధోభస్మసంజ్ఞితోభవతీతి-బుద్ధ్వావిచార్యైవంభూతేదేహేమమతాంకుర్వంతోజనాఃహరింనారాధయంతియే-తేఆత్మనిశత్రుభూతాఃజ్ఞేయాఃసతతంయతః॥శ్లో॥ యోనేస్సహస్రాణిబహూనిగత్వాదుఃఖేనలబ్ధ్వాపిచమానుషత్వం।సుఖావహంయేనభజంతివిష్ణుంతేవైమనుష్యాత్మనిశత్రుభూతాఇతి॥ ౫౦॥ కించఅంతకప్రాప్తేఃప్రాగపిదిగ్విజయినోరాజ్ఞోపిపారతంత్ర్యదుఃఖంతదవస్థమేవేత్యాహ॥ నిర్జిత్యేతి॥ అభూతవిగ్రహః అవిద్యమానసంగ్రామః-పూర్వంయేసమాఃరాజానః తైఃరాజభిర్వందితోపి-మిథునీభావసుఖమేవపరంయేషుతేషుయోషితాంగృహేషు-క్రీడామృగఇవఇతస్తతోనీయతే॥ ౫౧॥ కించతత్రాతిస్పృహాకులస్యనభోగతృష్ణా కశ్చిదస్తీత్యాహ॥ కరోతీతి॥ తపసిఅధశ్శయనబ్రహ్మచర్యాదౌసునిష్ఠితః-పునశ్చస్వరాట్ఇంద్రఃస్యామితి-యద్వా-జన్మాంతరేప్యే

వ.మేవ చక్రవర్తిప్యామితి॥ ౪౨॥ తదేవమష్టభిః శ్లోకైః రీశబహిర్ముఖానాం సంసారం ప్రపంచ్యాభక్త్యా తన్నివృత్తిక్రమమాహ ... వాపవర్గ ఇతి॥ భో అచ్యుత-భ్రమతః సంసరతో జనస్య యదా త్వద్దనుగ్రహేణ భవస్య బంధస్య అపవర్గః అంతో భవేత్ ప్రాప్తః స్యాత్-తదా సతాం సంగమో భవేత్ యదా సత్సంగమో భవేత్ తదా సర్వసంగనివృత్త్యా కార్యకారణనియంతరి త్వయి భక్తిర్భవ... తతో ముచ్యత ఇత్యర్థః॥ ౫౩॥ మమ తు సత్సంగమాత్పూర్వమేవ యో రాజ్యాదిసంగవిచ్ఛేదో జాతః సోయం-త్వయా మమ మహాననుగ్రహః కృత ఇత్యాహ॥ మన్యే ఇతి॥ తే త్వయా-సాధుభిర్వివేకిభిః-తపసే వనం ప్రవేష్టుమిచ్ఛద్భిః స్వయం త్యక్తుమలభమానైః ప్రార్థ్యతే॥ ౫౪॥ తదేవం విషయసేవామార్గం భగవత్సేవామార్గం చ వివిచ్య వరాన్ వృణీష్వేతి యదుక్తం తత్రోత్తరమాహ॥ నేతి॥ ఆర్యా... నాః నివృత్తాభిమానాః-ఆర్యో వివేకీ॥ ౫౫॥ తస్మాదితి॥ రజస్సత్త్వతమోగుణైరనుబధ్యంత ఇతి తథా అఖిలైశ్వర్యాదిశత్రుమరణాదిభ... దిరూపాః విసృజ్య-పరం పురుషమీశ్వరం జ్ఞప్తిమాత్రం జ్ఞానఘనం తత్కృతః-నిరంజనం-తత్కృతః-నిర్గుణం-తదపి కుతః-అద్వయం... అత ఏవ అక్షరం త్వాం శరణం వ్రజామీతి॥ ౫౬॥ భుంక్ష్వ తావదిత్యాగ్ర... వల్యం తు కరస్థమేవేతి పునః పునర్వరైః ప్రలోభయంతం...

మాగమః। సత్సంగమో యర్హి తదైవ సద్గతౌ పరావరేశే త్వయి జాయతే మతిః॥ ౫౩॥ మన్యే మమాను

గ్రహ ఈశ తే కృతో రాజ్యానుబంధాపగమో యదృచ్ఛయా। యః ప్రార్థ్యతే సాధుభిరేకచర్యయా వ

నం వివిక్షద్భిరఖండభూమిపైః॥ ౫౪॥ న కామయేన్యం తవ పాదసేవనాదకించనప్రార్థ్యతమాద్వరం

విభో। ఆరాధ్య కస్త్వాం హ్యపవర్గదం హరే వృణీత ఆర్యో వరమాత్మబంధనమ్॥ ౫౫॥ తస్మాద్విసృజ్యా

శిష ఈశ సర్వతో రజస్తమస్సత్త్వగుణానుబంధనాః। నిరంజనం నిర్గుణమద్వయం పరం త్వాం జ్ఞప్తిమా

త్రం పురుషం వ్రజామ్యహమ్॥ ౫౬॥ చిరమిహ వృజినార్తస్తప్యమానోనుతాపైరవితృషషడమిత్రో

లబ్ధశాంతిః కథంచిత్। శరణద సముపేతస్త్వత్పదాబ్జం పరాత్మన్నభయమృతమశోకం పాహి మాపన్నమీ

శ॥ ౫౭॥ శ్రీకృష్ణః॥ సార్వభౌమ మహారాజ మతిస్తే విమలోర్జితా। వరైః ప్రలోభితస్యాపి న కామైర్విహ

తా యతః॥ ౫౮॥ ప్రలోభితో వరైర్యత్త్వమప్రమాదాయ విద్ధి తత్। న ధీరేకాంతభక్తానామా

శీర్భిర్భిద్యతే క్వచిత్॥ ౫౯॥ యుంజానానామభక్తానాం ప్రాణాయామాదిభిర్మనః। అక్షీణవాస

నం రాజన్ దృశ్యతే క్వచిదుత్థితమ్॥ ౬౦॥ విచరస్వ మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః। అస్త్వేవం

నిత్యదా తుభ్యం భక్తిర్మయ్యనపాయినీ॥ ౬౧॥ క్షాత్రధర్మస్థితో జంతూనవధీర్మృగయాదిభిః। సమా

హితస్తత్తపసా జహ్యఘం మదుపాశ్రయః॥ ౬౨॥ జన్మన్యనంతరే రాజన్ సర్వభూతసుహృత్తమః।

భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మాముపైష్యసి కేవలమ్॥ ౬౩॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-ఏక

పంచాశత్తమోధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ ఇత్థం సోనుగృహీతోంగ కృష్ణేనేక్ష్వాకునందనః। తం పరిక్రమ్య సన్నమ్య నిశ్చక్రామ గుహాము

ఖాత్॥ ౧॥ సంవీక్ష్య క్షుల్లకాన్మర్త్యాన్పశూన్వీరుద్వనస్పతీన్। మత్వా కలియుగం ప్రాప్తం జగామ దిశ

ముత్తరామ్॥ ౨॥ తపశ్శ్రద్ధాయుతో ధీరో నిస్సంగో ముక్తసంశయః। సమాధాయ మనః కృష్ణే ప్రావిశ

కృష్ణం పాదోపగ్రహణేన ప్రార్థయతే॥ చిరమితి॥ వృజినైః స్వకర్మఫలైరార్తః-పునస్తద్వాసనాదిభిః-తప్యమానః-తథా... అవితృషః షడమిత్రాః కృదేవతృష్ణా న విగత తృషః షట్ అమిత్రాః శత్రవః ఇంద్రియలక్షణా యస్య సః-అత ఏవ అలబ్ధశాంతిః కథంచిద్దైవవశా... లబ్ధశాంతిరితి వా-శరణం స్వజ్ఞానం తద్దదాతీతి తథా హే శరణద సముపేతః ప్రాప్తోహం-అశోకత్వే హేతుః అభయం-తత్రాపి హేతుః... ఆపన్నం ఆపత్ప్రాప్తం పాహీతి॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ప్రలోభిత ఇతి॥ అప్రమాదాయ ప్రమాదాయ న భవత్యేవ-కుత ఇత్యత ఆహ నధీ... ఏకాంతభక్తానాం ధీః ఆశీర్భిః ప్రాప్తాభిరపి న భిద్యతే న సజ్యత ఇత్యర్థః॥ ౫౯॥ వ్యతిరేకమాహ॥ యుంజానానామితి॥ ఉత్థితం విషయా... భిముఖం॥ ౬౦॥ విచరస్వేతి॥ తుభ్యం తవ॥ ౬౧॥ యుక్త్యా భాసేన భీషయన్ తపసి లోకసంగ్రహం ప్రవర్తయతి॥ క్షాత్రధర్మేతి॥ ౬౨॥

౬౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకపంచాశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ద్విపంచాశత్తమే ధావన్ భయాదివ గతః పురీం। అకస్మాదథ సందేశం రుక్మిణ్యా ద్విజవర్ణితం॥ ఇత్థమితి॥ ౧॥ సఇతి॥ క్షుల్లకా... అల్పప్రమాణాన్॥ ౨॥ తప ఇతి॥ తపసి శ్రద్ధాయుతః॥ ౩॥ బదర్యాశ్రమమితి॥ తత్ర చ బదర్యాశ్రమం॥ ౪॥ భగవానితి॥ నిత్యే...

ఖేయల్ ద్వారకాం ప్రాపితవాన్॥ ౫॥ ౬॥ విలోక్యేతి॥ వేగరభసంవేగోద్రేకం॥ ౭ ॥ విహాయేతి॥ భీరుభీతవత్ భీరోరపిభీతవత్ అతిశయేనభీతవదిత్యర్థః - చేరతుః పలాయేతాం బహుయోజనందేశం॥ ౮ ॥ పలాయమానావితి॥ అప్రమాణవిత్ ప్రమాణమియత్తా తన్నవేత్తీతితథా॥ ౯॥ ప్రాద్రుత్యేతి॥ తుంగంఏకాదశయోజనోన్నతం- ప్రకర్షేణవర్షత్యస్మిన్నితి ప్రవర్షణ ఇత్యాఖ్యాయస్య తంతథాభగవానింద్రః॥ ౧౦॥ గిరావితి॥ తత్ర విచిన్వన్నప్యేతయోఃపదంనిలయనంస్థానంఅనధిగమ్య॥ ౧౧॥ తతఇతి॥ తతోగిరేః-దశచఏకంచయోజనానితావదుత్తుంగాత్ - మాగధసంరోధదేశమతిక్రమ్యపరతః అధఃనిపేతతుః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪ ॥ అథ శ్రీకృష్ణ

ద్గంధమాదనమ్॥ ౩॥ బదర్యాశ్రమమాసాద్యనరనారాయణాలయమ్। సర్వద్వంద్వసహశ్శాంతస్తప
స్సారాధయద్ధరిమ్॥ ౪॥ భగవాన్పునరావ్రజ్యపురీంయవనావృతామ్। హత్వామ్లేచ్ఛబలంనిన్యే
తదీయంద్వారకాంధనమ్ ॥ ౫ ॥ నీయమానేధనేగోభిర్నృభిశ్చాచ్యుతచోదితైః। ఆజగామజరాసంధ
స్త్రయోవింశత్యనీకపః॥ ౬॥ విలోక్యవేగరభసంరిపుసైన్యస్యమాధవౌ। మనుష్యచేష్టామాపన్నౌరా
జన్దుద్రువతుర్ద్రుతమ్। ౭ ॥ విహాయవిత్తంప్రచురమభీతౌభీరుభీతవత్। పద్భ్యాంపద్మపలాశా
భ్యాంచేరతుర్బహుయోజనమ్॥ ౮ ॥ పలాయమానౌతౌదృష్ట్వామాగధఃప్రహసన్బలీ। అన్వధావద్ర
థానీకైరీశయోరప్రమాణవిత్। ౯ ॥ ప్రద్రుత్యదూరంసంశ్రాంతౌతుంగమారుహతాంగిరిమ్। ప్రవ
ర్షణాఖ్యంభగవాన్నిత్యదాయత్రవర్షతి॥ ౧౦ ॥ గిరౌనిలీనావాజ్ఞాయనాధిగమ్యపదంనృప। దదా
హగిరిమేధోభిస్సమంతాదగ్నిముత్సృజన్॥ ౧౧ ॥ తతఉత్పత్యతరసాదహ్యమానతటాదుభౌ। దశైక
యోజనోత్తుంగాన్నిపేతతురధోభువి॥ ౧౨॥ అలక్ష్యమాణౌరిపుణాసానుగేనయదూత్తమౌ। స్వపురం
పునరాయాతౌసముద్రపరిఖాంనృప॥ ౧౩॥ సోపిదగ్ధావితిమృషామన్వానోబలకేశవౌ। బలమాకృష్యసు
మహన్మగధాన్మాగధోయయౌ॥ ౧౪॥ ఆనర్తాధిపతిశ్శ్రీమాన్రైవతోరేవతీంసుతామ్। బ్రహ్మణా
చోదితఃప్రాదాద్బలాయేతిపురోదితమ్॥ ౧౫॥ భగవానపిగోవిందఉపయేమేకురూద్వహ। వైదర్భీం
భీష్మకసుతాంశ్రియోమాత్రాంస్వయంవరే॥ ౧౬॥ ప్రమథ్యతరసారాజ్ఞశ్శాల్వాదీంశ్చైద్యపక్షగాన్।
పశ్యతాంసర్వలోకానాంతార్క్ష్యపుత్రస్సుధామివ॥ ౧౭॥ రాజా॥ భగవాన్భీష్మకసుతాంరుక్మిణీం
రుచిరాననామ్। రాక్షసేనవిధానేనఉపయేమఇతిశ్రుతమ్॥ ౧౮॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామికృష్ణస్యా
మితతేజసః। రుక్మిణ్యాగ్రహణంపాణేఃప్రమథ్యాన్యాన్ స్వయంవరే ॥ యథామాగధసాల్వాదీన్రాజి
త్వాకన్యాముపాహరత్। ౧౯॥ బ్రహ్మన్విష్ణుకథాఃపుణ్యాఃమాధ్వీర్లోకమలాపహాః। కోనుతృప్యే

➡ శ్రీః రుక్మిణీకల్యాణకథాప్రారంభఘట్టః ⬅

త్తశృణ్వానఃశ్రుతజ్ఞోనిత్యనూతనాః॥ ౨౦॥ శ్రీశుకః॥ రాజాసీద్భీష్మకోనామవిదర్భాధిపతిర్మహాన్॥
తస్యపంచాభవన్పుత్రాఃకన్యైకాచవరాననా। ౨౧ ॥ రుక్మ్యగ్రజోరుక్మరథోరుక్మబాహురనంత
రః। రుక్మకేశోరుక్మమాలీరుక్మిణ్యేషాంస్వసాసతీ ॥ ౨౨ ॥ సోపశ్రుత్యముకుందస్యరూపవీర్యగుణశ్రి
యః। గృహాగతైర్గీయమానాస్తంమేనేసదృశంపతిమ్ ॥ ౨౩ ॥ తాంబుద్ధిలక్షణౌదార్యరూపశీలగు
ణాశ్రయామ్। కృష్ణశ్చసదృశీంభార్యాంసముద్వోఢుంమనోదధే ॥ ౨౪ ॥ బంధూనామిచ్ఛతాం
దాతుంకృష్ణాయభగినీంనృప। తతోనివార్యకృష్ణద్విడ్రుక్మీచైద్యమమన్యత ॥ ౨౫ ॥ ....

స్యవివాహంనిరూపయితుంబలదేవవివాహంనవమస్కంధోక్తమనుస్మారయతి॥ ఆనర్తేతి॥ ౧౫॥ భగవానితి॥ లక్ష్మ్యాఃమాత్రాంశ తాం॥ ౧౬॥ ప్రమథ్యేతి॥ గరుడోయథాదేవాన్ ప్రమథ్యసుధాం అమృతం ఆహరత్ తథేతి॥ ౧౭ ॥ భగవానితి॥ రాక్షసోయుద్ధహరణాదితిస్మృతేః-రాజ్ఞఃప్రమథ్యేతిత్వదుక్త్యారాక్షసేనవిధానేనోపయేమేపరిణీతవానితి శ్రుతం- పూర్వమేవసామాన్యతఏవశ్రుతం॥ ౧౮॥ భగవన్నితి॥ విశేషంతు శ్రోతుమిచ్ఛామి॥ ౧౯॥ శ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కరోతి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ పుణ్యాఃమహాఫలాః- మాధ్వీఃశ్రుతిసుఖాః-లోకస్యమలాపహాశ్చ- శృణ్వానఃశృణ్వన్నిత్యర్థః- శ్రుతజ్ఞఃశ్రుతసారవిత్ - నిత్యనూతనాఃప్రతిక్షణమాశ్చర్యవత్ప్రతీయమానాః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪ ॥ బంధూనామితి॥ చైద్యమమన్యతతస్యాః వరమిత్యర్థః॥ ౨౫॥ తదితి॥ అవేత్యజ్ఞాత్వా

అసితాపాంగీనీలకటాక్షా - కృష్ణాయకృష్ణమానేతుం - ప్రేషయామాస॥ ౨౬॥ ద్వారకామితి॥ ప్రతిహారైఃద్వారపాలైః॥ ౨౭॥
ష్ట్వేతి॥ ఆత్మానం శ్రీకృష్ణం॥ ౨౮॥ తమితి॥ అభిమృశన్ శనైశ్శనైఃసంమర్దయన్॥ ౨౯॥ ౩౦॥ సంతుష్టఇతి॥ సధర్మోస్య
హ్మణస్యఅఖిలకామదోగ్ధాభవతి- యద్వాసబ్రాహ్మణోస్యవిశ్వస్య అఖిలకామధుగితి ॥ ౩౧ ॥ అసంతుష్ట ఇతి॥ లోకానాప్నో
కాల్లోకాంతరం పర్యటన్నైకత్రనివృతః తిష్ఠతీత్యర్థః - నాప్నోతీతిపాఠే సురేశ్వరోపిభూత్వా లోకాన్నాప్నోతి - ఉత్తమ
కాన్ ప్రాప్తోపిఅప్రాప్తఇవక్లిశ్యతీత్యర్థః- శేతేసుఖమాస్తఇత్యర్థః- తదేవాహ- సర్వేష్వంగేషువాక్పాణ్యాదిషు- విజ్వరః
రహితః॥౩౨॥ విప్రానితి॥ స్వలాభఃస్వతఏవప్రాప్తోలాభః- ఆత్మలాభోవా- తేనసంతుష్టాన్ పూర్ణాన్ - సాధూన్ స్వధర్మనిష్ఠాన్
౩౩॥ కచ్చిదితి॥ యస్యరాజ్ఞోవిషయేదేశే॥ ౩౪ ॥ యతఇతి॥ యతఃస్థానాత్ - యదిచ్ఛయాయస్యకార్యస్యేచ్ఛయా- దుర్గంసము
౩౫॥ ఏవమితి॥ సంపృష్టఃసంప్రశ్నఃప్రష్టవ్యోర్థోయస్యసః-పరమేష్ఠినాపరమేశ్వరేణబంధూనామభిప్రేతంరుక్మిణశ్చేష్టితమి
విసర్వం॥శ్లో॥రుక్మిణ్యాస్వయమేకాంతేలిఖిత్వాదత్తపత్రికాం। ముద్రామున్ముచ్యకృష్ణాయప్రేమచిహ్నమదర్శయత్॥ శ్రీధరీ

తదవేత్యాసితాపాంగీ వైదర్భీ దుర్మనాభృశమ్ । విచింత్యాప్తంద్విజంకంచిత్కృష్ణాయ ప్రాహిణో
ద్రుతమ్॥ ౨౬॥ ద్వారకాంసనమభ్యేత్యప్రతిహారైఃప్రవేశితః। అపశ్యదాద్యంపురుషమాసీనంకాంచ
నాసనే॥ ౨౭॥ దృష్ట్వాబ్రహ్మణ్యదేవస్తమవరుహ్యనిజాసనే । ఉపవేశ్యార్హయాంచక్రేయథాత్మా
నందివౌకసః ॥ ౨౮ ॥ తంభుక్తవంతంవిశ్రాంతముపగమ్యసతాంగతిః । పాణినాభిమృశన్పాదావవ్య
గ్రస్తమపృచ్ఛత॥ ౨౯ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ కచ్చిద్ద్విజవరశ్రేష్ఠధర్మస్తేవృద్ధసంమతః। వర్తతేనాతికృచ్ఛ్రే
ణసంతుష్టమనసస్సదా॥౩౦॥ సంతుష్టోయదివర్తేతబ్రాహ్మణోయెనకేనచిత్ । అహీయమానస్స్వాద్ధ
ర్మాత్సహ్యస్యాఖిలకామధుక్॥ ౩౧ ॥ అసంతుష్టోసకృల్లోకానాప్నోత్యపిసురేశ్వరః । అకించనోపి
సంతుష్టశ్శేతేసర్వాంగవిజ్వరః ॥ ౩౨ ॥ విప్రాన్స్వలాభసంతుష్టాన్సాధూన్భూతసుహృత్తమాన్।
నిరహంకారిణశ్శాంతాన్నమస్యేశిరసాసకృత్॥ ౩౩ ॥ కచ్చిద్వఃకుశలంబ్రహ్మన్రాజతోయస్యహిప్ర
జాః। సుఖంవసంతివిషయెపాల్యమానాస్సమేప్రియః॥ ౩౪॥ యతస్త్వమాగతోదుర్గంనిస్తీర్యేహయ
దిచ్ఛయా। సర్వంనోబ్రూహ్యగుహ్యంచేత్కింకార్యంకరవామతత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంసంపృష్టసంప్ర
శ్నోబ్రాహ్మణఃపరమేష్ఠినా। లీలాగృహీతదేహేనతస్మైసర్వమవర్ణయత్ ॥ ౩౬ ॥ విదర్భాధిప
తేఃపుత్రీరుక్మిణీతవకింకరీ। విజ్ఞాపయతితేకించిత్ప్రస్తుతోద్వాహమంగళా॥ ౩౭ ॥ తయాసంప్రేషి
తోహంతేనకాశంభీష్మకన్యయా । తస్యాస్సందేశమాకర్ణ్యక్రియతాంయదనంతరమ్ ॥ ౩౮ ॥ రుక్మి
ణీ॥ శ్రుత్వాగుణాన్భువనసుందరశృణ్వతాంతేనిర్విశ్యకర్ణవివరైర్హరతోంగతాపమ్। రూపందృ
శాందృశిమతామఖిలార్థలాభంత్వయ్యచ్యుతావిశతిచిత్తమపత్రపంమే॥ ౩౯ ॥ కాత్వాముకుందమ
హతీకులరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణధామభిరాత్మతుల్యమ్। ధీరాపతింకులవతీనవృణీతకన్యాకాలేనృ
సింహనరలోకమనోభిరామమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్మేభవాన్ఖలువృతఃపతిరంగజాయామాత్మార్పితశ్చభ
వతోత్రవిభోవిధేహి। మావీరభాగమభిమర్శతుచైద్యఆరాద్గోమాయువన్మృగపతేర్బలిమంబుజా

యంశ్లోకః॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణఃశ్రీకృష్ణాజ్ఞయావాచయతి॥ శ్రుత్వేతి॥ అయమర్థః-హేఅచ్యుత హేభువనసుందరేతి
క్యందర్శయతి-క్వతవమహిమాక్వచాహంకులరూపశీలాదియుక్తా- తథాపి-అపగతాత్రపాయస్మాత్తత్ - మెచిత్తం- త్వయ్యావిశతి
సజ్జతె- తత్కుతస్తత్రాహ- శృణ్వతాంకర్ణవివరైరంతఃప్రవిశ్య అంగతాపం అంగేతిపృథక్ సంబోధనంవా- హరతస్తవగుణాన్
శ్రుత్వాతథాదృశిమతాంచక్షుష్మతాందృశామఖిలార్థలాభాత్మకంరూపంచశ్రుత్వేతి॥౩౯॥అహోకులకన్యానామిదమతిధార్ష్ట్య
తిమాశంకీరిత్యాహ॥ కేతి॥ హేముకుందహేనృసింహనరశ్రేష్ఠ-కానామకన్యాకులవతీ-తథామహతీరూపగుణోదారా- తథాధీరా
తీ- త్వాత్వాం - పతింనవృణీతనమర్త్యేవకేవలం దోషశంకేతిభావః - కథంభూతం - గుణశీలాదిభిరాత్మనైవతుల్యం - నిరుపమ
ర్థః-ద్రవిణంద్రవ్యసంపత్ ధామప్రభావః- తథానరలోకస్యమనసామభిరామోభిరమణంయస్మాత్తం- కించ- కాలే వివాహ
౪౦॥ తదితి॥ హేవిభో- తత్తస్మాన్మయాభవాన్ఖలుపతిర్వృతః- ఆత్మాచభవతోర్పితః- అతస్త్వమత్రాగత్యమాంభవతో
యాంవిధేహి-విషద్ధేబాధకంద్యోతయంత్యాహ- మావీరభాగమితి-వీరస్యతవభాగరమాం-ఆరాత్ శీఘ్రమాగత్యచైద్యఃశిశుపాలః

క్షమర్శతు మా స్పృశతు- మృగపతేః సింహస్య బలిం భాగం గోమాయుః సృగాల ఇవేతి ॥ ౪౧ ॥ అనేకజన్మకృతైః సుకృతైరిదమేవ మే భూయాదితి ప్రార్థయతే॥ పూర్తేతి॥ పూర్తం ఖనాదీ- ఇష్టమగ్నిహోత్రాది- దత్తం హిరణ్యాదిదానం- నియమః తీర్థాటనాది- వ్రతం కృచ్ఛ్రాది॥ ౪౨॥ ననుచైద్యాయ బంధుభిరపి దత్తాయాం త్వయి కిమధునా కరణీయమిత్యపేక్షాయామాహ॥ శ్వోభావినీతి॥ హేఽజితశ్వోభావిని ఉద్వాహనే వివాహే- ప్రథమం గుప్తః అలక్షితః విదర్భాగత్య- పశ్చాత్ పృతనాపతిభిః పరివృతస్సన్- చైద్యాదిబలం నిర్మథ్య- ప్రసహ్య బలాత్- వీర్యప్రదర్శనమేవ శుల్కం వైవాహికం దేయం యస్యాస్తాం మాం- అనేన రాక్షసవిధినా- ఉద్వహేతి ఉపదేశరహస్యం॥ ౪౩॥ ననుభవతు- శిశుపాలాదిబలప్రమథనం అంతఃపురమధ్యగతాయాస్తవహరణే త్వద్బంధువధోఽపి ప్రసజ్యేతేత్యత ఆహ॥ అంతఃపురేతి॥ పురాద్బహిర్వర్తమానాం- గిరిజాం అంబికాం- అంబికాగృహే దేవముపహరణం సుకరమితి భావః॥ ౪౪ ॥ నను కిమనేన నిర్బంధేనానర్థకారిణా చైద్యోఽపి తావత్ప్రఖ్యాతగుణకర్మా యోగ్య ఏవ వర ఇతి తత్రాహ॥ యస్యేతి॥ హే అంబుజాక్ష యస్య భవతోఽంఘ్రిపంకజరజోభిః స్నపనం- ఆత్మనస్తమసోఽపహత్యై- ఉమాపతిరివ మహాంతః వాంఛంతి- తస్య భవతః ప్రసాదం యద్యహం న లభేయ న ప్రాప్నుయాం- త

తు॥ ౪౧॥ పూర్తేష్టదత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభిరలం భగవాన్పరేశః । ఆరాధితో యది గదాగ్రజ ఏత్య పాణిం గృహ్ణాతు మే న దమఘోషసుతాదయోఽన్యే॥ ౪౨ ॥ శ్వోభావిని త్వమజితోద్వహనే విదర్భాన్గుప్తస్సమేత్య పృతనాపతిభిః పరీతః । నిర్మథ్య చైద్యమగధేశబలం ప్రసహ్య మాం రాక్షసేన విధినోద్వహ వీర్యశుల్కామ్॥ ౪౩ ॥ అంతఃపురాంతరచరీమనిహత్య బంధూంస్త్వాముద్వహే కథమితి ప్రవదామ్యుపాయమ్। పూర్వేద్యురస్తి మహతీ కులదేవయాత్రా యస్యాం బహిర్నవవధూర్గిరిజాముపేయాత్ ॥౪౪॥ యస్యాంఘ్రిపంకజరజస్స్నపనం మహాంతో వాంఛంత్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై । యర్హ్యంబుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిస్స్యాత్ ॥ ౪౫ ॥ బ్రాహ్మణః॥ ఇత్యేతే గుహ్యసందేశా యదుదేవ మయాహృతాః । విమృశ్య కర్తుం యచ్చాత్ర క్రియతాం తదనంతరమ్॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ద్విపంచాశోఽధ్యాయః.

శ్రీశుకః॥ వైదర్భ్యాస్సతు సందేశం నిశమ్య యదునందనః। ప్రగృహ్య పాణినా పాణిం ప్రహసన్ ద్విజమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ యథా విని ద్రాం మచ్చిత్తా రుక్మిణీ రుచిరాననా। తథాహమపి తచ్చిత్తో నిద్రాం చ న లభే నిశి॥ ౨ ॥ వేదాహం రుక్మిణో ద్వేషాన్మమోద్వాహో నివారితః। తామానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపశదాన్మృధే॥ మత్పరామనవద్యాంగీమేధసోఽగ్నిశిఖామివ ॥ ౩ ॥ ఉద్వాహర్క్షం స విజ్ఞాయ రుక్మిణ్యా మధుసూదనః। రథస్సంయుజ్యతామాశు దారుకేత్యాహ సారథిమ్॥ ౪॥ స చాశ్వైశ్శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకైః। యుక్తం రథముపానీయ తస్థౌ ప్రాంజలిరగ్రతః॥ ౫ ॥ ఆరుహ్య స్యందనం శౌరిర్ద్విజమారోప్య తూర్ణగైః। ఆనర్తాదేకరాత్రేణ విదర్భానగమద్ధయైః॥౬॥ రాజా స కుండినపతిః పుత్రస్నేహవశంగతః। శిశుపాలాయ తాం కన్యాం దాస్యన్ కర్మాణ్యకారయత్ ॥ ౭ ॥ పురం సమ్మృష్ట

హ్యాం- వ్రతైరుపవాసాదిభిః- కృశాన్ అసూన్ ప్రాణాన్- జహ్యాం త్యజేయం- తతః కిమత ఆహ- శతజన్మభిరితి- ఏవమేవ వారం వారం జహ్యాం- యావచ్ఛతజన్మభిరపి తవ ప్రసాదః స్యాదితి॥ ౪౫ ॥ ఇతీతి॥ అత్ర యత్కృత్యం కరణీయం- తద్విమృశ్య క్రియతాం తచ్చానంతరమేవ క్రియతామితి॥ ౪౬॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- ద్విపంచాశత్తమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ త్రిపంచాశత్తమే గత్వా విదర్భాన్ద్రుతహేతః। రుక్మిణీమాహరత్కృష్ణో మిషతాం ద్విషతాం బలాత్ ॥౧॥౨॥ నిద్రాయా అలాభే కారణాంతరం॥ వేదేతి॥ ఉద్వాహో నివారిత ఇతి- తయా అకథితమపి అహం జానామీతి- ఆనయిష్యే ఆనయిష్యామి- రాజన్యాపశదాన్ రాజసుహృన్నాశ- ఉన్మథ్య ఆనయ నేదృష్టాంతః ఏధస ఇతి॥ ౩॥ ఉద్వాహర్క్షమితి॥ పరశ్వో రాత్రౌ వివాహనక్షత్రమితి జ్ఞాత్వా॥ ౪॥ స ఇతి॥ సైన్యసుగ్రీవా ఇత్యాదీని చత్వారి అశ్వనామాని॥ ౫॥ ఆరుహ్యేతి॥ తస్యాం రాత్ర్యాం ప్రస్థాయ ప్రాతర్విదర్భదేశానగమత్- శ్వోభావిని త్వమజితోద్వహనే విదర్భాన్ గుప్తస్సమేత్యేతి రుక్మిణీసందేశాత్ ॥ ౬॥ రాజేతి॥ పుత్రస్య రుక్మిణః స్నేహేన తద్వశమనుగచ్ఛతీతి తథా- అనేన శిశుపాలాయ తాం కన్యాం వివాహనే ... ॥ ౭॥ తాన్యేవాహ చతుర్భిః॥ పురమితి॥ సంమృష్టాః చత్వరాః అంగణాని రథ్యాశ్చ వీథయః ... హేలేఽనాద్వాహికాభిరుచిందో్యోతయతి- కర్మాణి పురాలంకారపితృదేవతార్చనాదీని॥

ష్టాః సంసిక్తాశ్చ మార్గాదయో యస్మిన్ తత్ - చిత్రధ్వజైరుపతాకాస్తాభిస్సమలంకృతమకారయత్ ॥ ౮ ॥ స్రగితి ॥ స్రగ్గంధమా భరణైరిత్యత్ర మత్వర్థో ద్రష్టవ్యః - యద్వా - స్రగ్గంధమాల్యాన్యాబిభ్రతీతి తథా తైః - తథా విరజైరంబరైశ్చ భూషితైః స్త్రీపు జుష్టం తథా - శ్రీమద్భిర్గృహైశ్చ జుష్టం ॥ ౯ ॥ పితృదేవానితి ॥ యథాన్యాయ్యం అన్యాంశ్చ కన్యాం ప్రతి మంగళం వాచయామాస ॥ ౧ సుస్నాతామితి ॥ కృతం కౌతుకేన వివాహసూత్రేణ మంగళం యస్యాస్తాం - అహతం నవీనం - భూషణోత్తమైశ్చ భూషితాం ॥ ౧౧ ॥ చక్రు రితి ॥ వధ్వాః తస్యాః కన్యాయాః - అథర్వవిత్ అథర్వణవేదమంత్రవిత్ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ఏవమితి ॥ అభ్యుదయోచితం ॥ ౧౪ ॥ మదచ్యు మితి ॥ తతశ్చతురంగసైన్యైః పరీతః పరివృతః - కుండినం భీష్మకపురం యయౌ - మదం చ్యవంతే మదచ్యుతః తైః స్యందనైః రథైః హేమ

సంసిక్తమార్గరథ్యాచతుష్పథమ్ । చిత్రధ్వజపతాకాభిస్తోరణైస్సమలంకృతమ్ ॥ ౮ ॥ స్రగ్గంధమాల్యాభరణైర్విరజాంబరభూషితైః । జుష్టం స్త్రీపురుషైః శ్రీమద్గృహైరగరుధూపితైః ॥ ౯ ॥ పితృదేవాన్సమభ్యర్చ్య విప్రాంశ్చ విధివన్నృప । భోజయిత్వా యథాన్యాయ్యం వాచయామాస మంగళమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుస్నాతాం సుదతీం కన్యాం కృతకౌతుకమంగళామ్ । అహతాంశుకయుగ్మేన భూషితాం భూషణోత్తమైః ॥ ౧౧ ॥ చక్రుస్సామర్గ్యజుర్మంత్రైర్వధ్వా రక్షాం ద్విజోత్తమాః । పురోహితోఽథర్వవిద్వై జుహావ గ్రహశాంతయే ॥ ౧౨ ॥ హిరణ్యరౌప్యవాసాంసి తిలాంశ్చ గుడమిశ్రితాన్ । ప్రాదాద్ధేనూశ్చ విప్రేభ్యో రాజా విధివిదాం వరః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం చేదిపతీ రాజా దమఘోషస్సుతాయ వై । కారయామాస మంత్రజ్ఞైస్సర్వమభ్యుదయోచితమ్ ॥ ౧౪ ॥ మదచ్యుద్భిర్గజానీకైస్స్యందనైర్హేమమాలిభిః । పత్త్యశ్వసంకులైస్సైన్యైః పరీతః కుండినం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తం వై విదర్భాధిపతిస్సమభ్యేత్యాభిపూజ్య చ । నివేశయామాస ముదా కల్పితాన్యనివేశనే ॥ ౧౬ ॥ తత్ర సాల్వో జరాసంధో దంతవక్త్రో విదూరథః । ఆజగ్ముశ్చైద్యపక్షీయాః పౌండ్రకాద్యాస్సహస్రశః ॥ ౧౭ ॥ కృష్ణరామద్విషో యత్తాః కన్యాం చైద్యాయ సాధితుమ్ । యద్యాగత్య హరేత్కృష్ణో రామాద్యైర్యదుభిర్వృతః ॥ యోత్స్యామస్సంహతాస్తేనేతి నిశ్చితమానసాః ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వైతద్భగవాన్రామో విపక్షీయనృపోద్యమమ్ । కృష్ణం చైకం గతం హర్తుం కన్యాం కలహశంకితః ॥ ౧౯ ॥ బలేన మహతా సార్ధం భ్రాతృస్నేహపరిప్లుతః । త్వరితః కుండినం ప్రాయాద్గజాశ్వరథపత్తిభిః ॥ ౨౦ ॥ ....

భీష్మకన్యా వరారోహా కాంక్షంత్యాగమనం హరేః । ప్రత్యాపత్తిమపశ్యంతీ ద్విజస్యాచింతయత్తదా ॥ ౨౧ ॥ అహో త్రియామాంతరిత ఉద్వాహో మేఽల్పరాధసః । నాగచ్ఛత్యరవిందాక్షో నాహం వేద్మ్యత్ర కారణమ్ ॥ ౨౨ ॥ సోఽపి నావర్తతేఽద్యాపి మత్సందేశహరో ద్విజః । అపి మయ్యనవద్యాత్మా దృష్ట్వా కించిజ్జుగుప్సితమ్ ॥ మత్పాణిగ్రహణే నూనం నాయాతి హి కృతోద్యమః ॥ ౨౩ ॥ దుర్భగాయా న మే ధాతా నానుకూలో మహేశ్వరః । దేవీ వా విముఖీ గౌరీ రుద్రాణీ గిరిజా సతీ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం చింతయతీ బాలా గోవిందహృతమానసా । న్యమీలయత కాలజ్ఞా నేత్రే అశ్రుకలాకులే ॥ ౨౫ ॥ ఏవం వధ్వాః ప్రతీక్షంత్యా గోవిందాగమనం నృప । వామ ఊరుర్భుజో నేత్రమస్ఫురన్ప్రియశంసినః ॥ ౨౬ ॥ అథ కృష్ణవినిర్దిష్టస్స ఏవ

మాలా విద్యంతే యేషు తైః ॥ ౧౫ ॥ తమితి ॥ కల్పితం నిర్మితం యదన్యత్ నివేశనం తస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ కృష్ణేతి ॥ యది శ్రీకృష్ణో హరే శంకితాః కన్యాం సాధయితుమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ సూర్యోదయాత్పూర్వమేవౌత్సుక్యేన రుక్మిణ్యచింతయదిత్యాహ ॥ భీష్మ న్యేతి ॥ ప్రత్యాపత్తిం ప్రత్యాగమనం ॥ ౨౧ ॥ అహో ఇతి ॥ త్రియామా రాత్రిస్తావన్మాత్రేణాంతరితః - అల్పరాధసః మందభాగ్యాయాః ౨౨ ॥ స ఇతి ॥ జుగుప్సితం ధార్ష్ట్యాది - అపీతి శంకాయాం - నాయాతి హి కృతోద్యమ ఇతి - అస్యార్థః ఆదౌ కృతోద్యమత్వాత్ ప్రస్థాపితవాన్ - ప్రస్థాపనావసరే వా కించిన్మయి జుగుప్సితం మత్వా - ప్రత్యాచష్ట - అతః సోఽపి ద్విజో నూనం నాయాతీతి ॥ ౨౩ ॥ యద్వా తతో నిర్గతోఽపి శ్రీకృష్ణో మద్దైవవైముఖ్యాత్ - క్వచిత్ప్రతిబద్ధో భవేదిత్యాహ ॥ దుర్భగాయా ఇతి ॥ ౨౪ ॥ ఏవమితి ॥ కాలజ్ఞా అధునా గో విందాగమనకాల ఇతి మన్వానా - కించిదాశ్వస్తచిత్తా సతీ - చింతాస్తబ్ధే లోచనే నిమీలితవతీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రియశంసి

ప్రియసూచకాః॥ ౨౬॥ అథేతి॥ పురోపవనం ప్రాప్తేన శ్రీకృష్ణేన-వినిర్దిష్టః ప్రాప్తం మాం కథయేత్యాదిష్టః॥ ౨౭॥ సేతి॥ సవ్యగ్రా ఆత్మనో దేహస్య గతిర్యస్య సా తం- లక్షణాభిజ్ఞా దూతస్య లక్షణం తత్కాలకర్మభిరభిజానాతీతి తథా॥ ౨౮॥ తస్యా ఇతి॥ తస్యై ప్రాప్తం యదునందనం ఆవేదితవాన్-తచ్చ శశంస-ఆత్మోపనయనం ప్రతి ఆత్మనా స్వయం కృష్ణస్య ఆనయనం ప్రతి- తేన ద్విజేన సత్యవచనం చోక్తమితి-ఆత్మనః ప్రాణేశ్వరస్యేతి వా- యద్వా-ఆత్మనః తస్యా ఉపనయనం ప్రతి శ్రీకృష్ణేన యదుక్తం సత్యవచనం-తామానయిష్య ఇత్యాది-తచ్చ శశంస అవర్ణయదిత్యర్థః॥ ౨౯॥ తమితి॥ తం శ్రీకృష్ణం-అస్మిన్ కాలే సర్వస్వార్పణమప్యపర్యాప్తమితి-తదుచితం ప్రియమపరం న పశ్యంతీ తథా- కేవలం ననామ- పశ్చాద్బహుదదావిత్యర్థః- యద్వా- మాం ప్రియం యోనమంతి-తేషాం సర్వార్థసంపదామాస్పదా భవంతి-కిం పునర్మయి ప్రణతాయామితి-తతోధికమన్యత్ ప్రియం న పశ్యంతీ ననామేతి॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ తయోరితి॥ మ

వద్ద్విజసత్తమః। అంతఃపురచరాం దేవీం రాజపుత్రీం దదర్శ హ॥ ౨౬॥ సా తం ప్రహృష్టవదనమవ్యగ్రాత్మగతిం సతీ। ఆలక్ష్య లక్షణాభిజ్ఞా సమపృచ్ఛచ్ఛుచిస్మితా॥ ౨౭॥ తస్యా ఆవేదయత్ప్రాప్తం శశంస యదునందనమ్। ఉక్తం చ సత్యవచనమాత్మోపనయనం ప్రతి॥ ౨౮॥ తమాగతం సమాజ్ఞాయ వైదర్భీ హృష్టమానసా। న పశ్యంతీ బ్రాహ్మణాయ ప్రియమన్యన్ననామ సా॥ ౩౦॥ ప్రాప్తౌ శ్రుత్వా స్వదుహితురుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకౌ। అభ్యయాత్తూర్యఘోషేణ రామకృష్ణౌ సమర్హణైః॥ ౩౧॥ మధుపర్కముపానీయ వాసాంసి విరజాంసి సః। ఉపాయనాన్యభీష్టాని విధివత్సమపూజయత్॥ ౩౨॥ తయోర్నివేశనం శ్రీమదుపకల్ప్య మహామతిః। ససైన్యయోస్సానుగయోరాతిథ్యం విదధే యథా॥ ౩౩॥ ఏవం రాజ్ఞాం సమేతానాం యథావీర్యం యథావయః। యథాబలం యథావిత్తం సర్వైః కామైస్సమర్హయత్॥ ౩౪॥ కృష్ణమాగతమాకర్ణ్య విదర్భపురవాసినః। ఆగత్య నేత్రాంజలిభిః పపుస్తన్ముఖపంకజమ్॥ ౩౫॥ అస్యైవ భార్యా భవితుం రుక్మిణ్యర్హతి నాపరా। అసావప్యనవద్యాత్మా భైష్మ్యాస్సముచితః పతిః॥ ౩౬॥ కించిత్సుచరితం యన్నస్తేన తుష్టస్త్రిలోకకృత్। అనుగృహ్ణాతు గృహ్ణాతు వైదర్భ్యాః పాణిమచ్యుతః॥ ౩౭॥ ఏవం ప్రేమకలాబద్ధా వదంతి స్మ పురౌకసః। కన్యా చాంతఃపురాత్ప్రాగాద్భటైర్గుప్తాంబికాలయమ్॥ ౩౮॥ పద్భ్యాం వినిర్యయౌ ద్రష్టుం భవాన్యాః పాదపల్లవమ్। సా చానుధ్యాయతీ సమ్యఙ్ముకుందచరణాంబుజమ్॥ ౩౯॥ యతవాఙ్మాతృభిస్సార్ధం సఖీభిః పరివారితా। గుప్తా రాజభటైః శూరైస్సన్నద్ధైరుద్యతాయుధైః॥ ౪౦॥ మృదంగశంఖపణవతూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే॥ ౪౧॥ నానోపహారబలిభిర్వారముఖ్యాస్సహస్రశః। స్రగ్గంధవస్త్రాభరణైర్ద్విజపత్న్యస్స్వలంకృతాః॥ ౪౨॥ గాయంతశ్చ స్తువంతశ్చ గాయకా వాద్యవాదకాః। పరివార్య వధూం జగ్ముస్సూతమాగధవందినః॥ ౪౩॥ ఆసాద్య దేవసదనం ధౌతపాదకరాంబుజా। ఉపస్పృశ్య శుచిశ్శాంతా ప్రవివేశాంబికాంతికమ్॥ ౪౪॥ తాం వై ప్రవయసో బాలాం విధిజ్ఞా విప్రయోషితః। భవానీం వందయాం చక్రుర్భవపత్నీం భవాన్వితామ్॥ ౪౫॥ నమస్యే

హామతిరిత్యనేన శ్రీకృష్ణో బాఢం కన్యాముద్వోఢుమేవాగతః స్యాదితి విరోచితేన విధినా సమపూజయదితి సూచితం-యథాయథావత్॥ ౩౩॥ శ్రీకృష్ణేభాదికర్మసూచకం జవాన్వివమితి॥ సమేతానాం రాజ్ఞాం మధ్యే- వీర్యాద్యనతిక్రమ్య- తం తం సమర్హితవానిత్యర్థః॥ ౩౪॥ శ్రీకృష్ణేభాదికర్మసూచకం జవాను రాగం దర్శయతి త్రిభిః॥ కృష్ణమితి॥ ౩౫॥ ఆస్యేతి॥ అస్యైవ రుక్మిణ్యేవ అర్హత్యేవ-అసావేవ భైష్మ్యా ఏవ సముచిత ఏవేతి పదత్రయావధారణాని- తత్ర కస్మిన్ వ్యతిరేకప్రదర్శనముపలక్షణార్థం- నాపరేతి న చ వాక్యభేదదోషః-అనూద్య విధేయవిధిభేదేన విభిన్నానామేకవాక్యానాం సహ ప్రయోగాత్ - గ్రహం సంమూర్ఛ్యేత్యాదివదితి॥ ౩౬॥ కించిదితి-అయమేవాను గ్రహ ఇతి నిర్దిశంతి-గృహ్ణాత్వితి॥ ౩౭॥ ౩౮॥ తస్యా ఆగమనం విశినష్టి ద్వయేన॥ పద్భ్యామితి॥ ౩౯॥ ౪౦॥ మృదంగేతి॥ అపి చ- మృదంగాదయః జఘ్నిరే ఆహతాః వాదితా ఇత్యర్థః॥ ౪౧ నానేతి॥ వారముఖ్యాః గణికోత్తమాః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ఆసాద్యేతి॥ ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య॥ ౪౪॥ తామితి॥ ప్రవయసో వృద్ధాః- భవాన్వితామితి భవస్యోపసర్జనత్వం స్త్రీకమోఽచితముక్తం॥ ౪౫॥ నమస్యేతి॥ రుక్మిణ్యా తదైవ దృష్టోయం మంత్రః స్వసంతానసంయుతం

ణాదిసహితం- ఆత్మారామోఽసౌ కథంత్వల్పతిర్భవేదితిచేదతఆహ- తదనుమోదతామితిభవతీశ్రీకృష్ణఏవవా॥౪౬॥౪౭॥అద్భిరితి॥-
స్రగ్గంధాదిభిరంబికాంసముపూజయత్॥ ౪౮॥ విప్రస్త్రియఇతి॥ తథావిప్రస్త్రియోపి - లవణాపూపాదిభిశ్చ - సము-
యడివి॥ ౪౯॥ తస్యాఇతి॥ శేషాంనిర్మాల్యం॥ ౫౦॥ మునివ్రతమితి॥ మునివ్రతంమౌనాదిభృత్యాంసఖీం॥ ౫౧॥ తామితి॥
విలోక్యవీరాముముహురితిశ్రుతేమోనాన్వయః-శ్యామాంఅజాతరజస్కాంకుంతలేభ్యఃశంకితెఇవచపలేఈక్షణేయస్యాస్తాం॥ ౫౨॥ శు-
స్మితామితి॥ ద్విజాఏవకుందానాంకుట్మలానిముకుళానిబింబఫలవత్ యోఽధరః తస్యద్యుతిభిఃశోణాయమానానితానియస్యాస్తాం- శిం-
జానద్యుక్తంనూపురంశింజచ్చతత్కలానూపురంచతస్యధామదీప్తిఃతేనశోభితుంశీలంయస్యతేన - పదాచలంతీంవిలోక్యముముహుః

త్వాంబికేభీక్ష్ణంస్వసంతానయుతంశివమ్। భూయాత్పతిర్మేభగవాన్కృష్ణస్తదనుమోదతామ్॥౪౬॥
ఇతిసంప్రార్థయంతీతాం దేవీం దేవముమాపతిమ్। పూజయామాస విధివద్ద్విజపత్నీ పురస్కృతమ్॥
౪౭॥ అద్భిర్గంధాక్షతైర్ధూపైర్వాసస్స్రఙ్మాల్యభూషణైః। నానోపహారబలిభిః ప్రదీపావళిభిః పృ
థక్॥ ౪౮॥ విప్రస్త్రియఃపతిమతీస్తథాతైస్సమపూజయత్। లవణాపూపతాంబూలకంఠసూత్రఫలే
క్షుభిః॥ ౪౯॥ తస్యైస్త్రియస్తాః ప్రదదుశ్శేషాంయుయుజురాశిషః। తాభ్యో దేవ్యై నమశ్చక్రే శే
షాంశ్చజగృహేవధూః॥ ౫౦॥ మునివ్రతమథత్యక్త్వానిశ్చక్రామాంబికాగృహాత్। ప్రగృహ్య పాణినా
భృత్యాంరత్నముద్రోపశోభినా॥ ౫౧॥ తాందేవమాయామివవీరమోహినీంసుమధ్యమాంకుండలమం
డితాననామ్। శ్యామాంనితంబార్పితరత్నమేఖలాంవ్యంజత్స్తనీంకుంతలశంకితేక్షణామ్॥ ౫౨॥ శుచి
స్మితాంబింబఫలాధరద్యుతిశోణాయమానద్విజకుందకుట్మలామ్। పదాచలంతీంకలహంసగామినీంశింజ
త్కలానూపురధామశోభినా ॥ విలోక్యవీరాముముహుస్సమాగతాయశస్వినస్తత్కృతహృచ్ఛయా
ర్దితాః॥ ౫౩॥ యాంవీక్ష్యతేనృపతయస్తదుదారహాసవ్రీడావలోకహృతచేతసఉజ్ఝితాస్త్రాః। పే
తుఃక్షితౌరథగజాశ్వగతావిమూఢాయాత్రాచ్ఛలేనహరయేఽర్పయతీంస్వశోభామ్॥౫౪॥ సైవంశనై
శ్చలయతీవరణాబ్జకోశౌప్రాప్తింతదాభగవతఃప్రసమీక్షమాణా। ఉత్సార్యవామకరజైరలకానపాం
గైఃప్రాప్తాన్హ్రియైక్షతనృపాన్దదృశేచ్యుతంచ॥ ౫౫॥ తాంరాజపుత్రీంరథమారురుక్షతీంజహార
కృష్ణోద్విషతాంసమీక్షతామ్।రథంసమారోప్యసుపర్ణలక్షణంరాజన్యచక్రంపరిభూయమాధవః॥ ౫౬॥
తతోయయౌరామపురోగమశ్శనైస్సృగాలమధ్యాదివభాగహృద్ధరిః। తంమానినస్స్వాభిభవంయశః
క్షయంపరేజరాసంధముఖానసేహిరే ॥ అహోధిగస్మాన్యశఆత్తధన్వనాంగోపైర్హృతంకేసరి
ణాంమృగైరివ॥ ౫౭ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - త్రిపంచాశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁

ఇతిసర్వేసుసంరబ్ధావాహానారుహ్యదంశితాః। స్వైస్స్వైర్బలైఃపరిక్రాంతాఅన్వీయుర్ధృతకా
ర్ముకాః॥ ౧ ॥ తానాపతతఆలోక్యయాదవానీకయూథపాః। తస్థుస్తత్సంముఖారాజన్విస్ఫూర్జ్యస్వధ
నూంషితే ॥ ౨ ॥ అశ్వపృష్ఠేగజస్కంధేరథోపస్థేచకోవిదాః। ముముచుశ్శరవర్షాణిమేఘాఅద్రిష్వ
పోయథా ॥ ౩ ॥ పత్యుర్బలంశరాసారైశ్ఛన్నంవీక్ష్యసుమధ్యమా। సవ్రీడమైక్షత్తద్వక్త్రంభయవి

౫౩॥ నకేవలంముముహుఃపేతుశ్చేత్యాహ ॥ యామితి॥యాత్రామిషేణ - హరయేస్వలావణ్యంసమర్పయంతీంయాంవీక్ష్య-పే-
తుః॥ ౫౪॥ సేతి॥ పాదాగ్రప్రాప్తింప్రియాయాఇక్షత- తదైవాచ్యుతంచదదర్శేత్యుత్తరేణాన్వయః- చలత్పద్మకోశతుల్యౌచరణౌ
చాలయంతీ॥ ౫౫ ॥ తామితి॥ సుపర్ణలక్షణంగరుడధ్వజం ॥ ౫౬ ॥ తతఇతి ॥ హరిఃసింహః - అసహమానానాంతేషాంఆక్రో-
శః - అహోధిగస్మాన్యతోస్మాకం - యశోగోపైర్హృతమితి॥ ౫౭ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - త్రిపంచాశాధ్యాయవ్యాఖ్యా
॥ చతుఃపంచాశత్తమేతుజిత్వారాజ్ఞోవిపక్షగాన్ । రుక్మిణంచవిరూప్యాథభైష్మ్యాఃపాణింపురేగ్రహీత్ ॥ ఇతీతి॥ అహోధిగస్మా-
న్యేవంవదంతః-సుసంరబ్ధాఃక్రోధావిష్టాః - దంశితాఃకృతసన్నాహాః - పరిక్రాంతాఃపరివృతాః - అన్వీయుఃఅన్వధావన్॥ ౧॥ తే-
తి॥ విస్ఫూర్జ్యటంకారంకృత్వా॥ ౨॥ అశ్వపృష్ఠఇతి॥ పరేషాంశరాణాంబాహుళ్యే - యాదవానామచలత్వేచదృష్టాంతః-మేఘాఇతి॥౩॥

ధ్యురితి॥ ఐషత్ ఐచ్ఛత॥ ౪॥ ప్రహస్యేతి ॥ మాస్మ భైః భయం మాకురు- హే వామలోచనే వరాక్షి- తావకైః త్వదీయైః కృతాన్॥ ౫॥ తేషా మితి॥ సచాసౌ విక్రమశ్చ తం॥ ౬॥ పేతురితి॥ ఉష్ణీషాణి శిరోవతంసవస్త్రాణి- తత్సహితాని శిరాంసి॥ ౭॥ హస్తా ఇతి ॥ కరభాః ప్రకోష్ఠాః- ఊరువిశేషణం వా॥ ౮॥ ౯॥ శిశుపాలమితి॥ అప్రాప్తదారమేవ తం- హృతదారమివ ఆతురం॥ ౧౦॥ భో భో ఇతి॥ నిష్ఠా స్థైర్యం॥ ౧౧॥ యథేతి॥ కుహకో నర్తయితా - తస్యేచ్ఛయా దుఃఖేపి ఈహమానత్వేన పారవశ్యం వ్యక్తం దర్శితం ॥ ౧౨ ॥ అత్ర చాహమేవ దృష్టాంత ఇత్యాహ- జరాసంధః॥ శౌరేరితి ॥ శౌరేః కృష్ణాత్ సకాశాత్ - ఏకం సంయుగం - పరం కేవలం అంతిమం వా - జిగ్యే జితవానహం॥ ౧౩॥ తథేతి॥

హ్యాలలోచనా ॥ ౪ ॥ ప్రహస్య భగవానాహ మాస్మ భైర్వామలోచనే। వినంక్ష్యత్యధునైవైతత్ తావకైః శాత్రవం బలమ్ ॥ ౫ ॥ తేషాం తద్విక్రమం వీరా గదసంకర్షణాదయః। అమృష్యమాణా నారాచైర్జఘ్నుర్హయగజాన్ రథాన్॥ ౬॥ పేతుశ్శిరాంసి రథినామశ్వినాం గజినాం భువి। సకుండలకిరీటాని సోష్ణీషాణి చ కోటిశః॥ ౭ ॥ హస్తాస్సాసిగదేష్వాసాః కరభా ఊరవోంఘ్రయః। అశ్వాశ్వతరనాగోష్ట్రఖరమర్త్యశిరాంసి చ॥ ౮॥ హన్యమానబలానీకా వృష్ణిభిర్జయకాంక్షిభిః। రాజానో విముఖా జగ్ముర్జరాసంధపురోగమాః॥ ౯॥ శిశుపాలం సమభ్యేత్య హృతదారమివాతురమ్। నష్టత్విషం గతోత్సాహం శుష్యద్వదనమబ్రువన్॥ ౧౦ ॥ భో భోః పురుషశార్దూల దౌర్మనస్యమిదం త్యజ। న ప్రియాప్రియయో రాజన్ నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే॥ ౧౧ ॥ యథా దారుమయీ యోషిన్నృత్యతే కుహకేచ్ఛయా। ఏవమీశ్వరతంత్రోయమీహతే సుఖదుఃఖయోః॥ ౧౨॥ శౌరేస్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః। త్రయోవింశతిభిస్సైన్యైర్జిగ్యే ఏకమహం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తథాప్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్హిచిత్ । కాలేన దైవయుక్తేన జానన్ విద్రావితం జగత్॥ ౧౪ ॥ అధునాపి వయం సర్వే వీరయూథపయూథపాః। పరాజితాః ఫల్గుతంత్రైర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౧౫ ॥ రిపవో జిగ్యురధునా కాల ఆత్మానుసారిణి। తదా వయం చ జేష్యామో యదా కాలః ప్రదక్షిణః॥ ౧౬ ॥ ఏవం ప్రబోధితో మిత్రైశ్చైద్యోగాత్సానుగః పురమ్। హతశేషాః పునస్తేపి యయుస్స్వం స్వం పురం నృపాః॥ ౧౭॥ రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహన్ స్వసుః। పృష్ఠతోన్వగమత్కృష్ణమక్షౌహిణ్యా వృతో బలీ॥ ౧౮॥ రుక్మ్యమర్షీ సుసంరబ్ధశ్శృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్। ప్రతిజజ్ఞే మహాబాహుర్దంశితస్సశరాసనః॥ ౧౯॥ అహత్వా సమరే కృష్ణమప్రత్యూహ్య చ రుక్మిణీమ్। కుండినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి వః॥ ౨౦॥ ఇత్యుక్త్వా రథమారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః। చోదయాశ్వాన్ యతః కృష్ణస్తేన మే సంయుగో భవేత్ ॥ ౨౧॥ అద్యాహం నిశితైర్బాణైర్గోపాలస్య సుదుర్మతేః। నేష్యే వీర్యమదం యేన స్వసా మే ప్రసభం హృతా॥ ౨౨ ॥ వికత్థమానః కుమతిరీశ్వరస్యాప్రమాణవిత్ । రథేనైకేన గోవిందం తిష్ఠ తిష్ఠేత్యథాహ్వయత్॥ ౨౩॥ ధనుర్వికృష్య సుదృఢం జఘ్నే కృష్ణం త్రిభిశ్శరైః॥ ౨౪॥ ఆహ చాత్ర క్షణం తిష్ఠ యదూనాం కులపాంసన। కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాంక్షవద్ధవిః॥ ౨౫॥ ....

హరిష్యేద్య మదం మంద మాయినః కూటయోధినః। యావన్న మే హతో బాణైశ్శయీథా ముంచ దారికామ్॥ ౨౬॥ స్మయన్ కృష్ణో ధనుశ్ఛిత్వా షడ్భిర్వివ్యాధ రుక్మిణమ్। అష్టభిశ్చతురో వాహాన్ ద్వాభ్యాం సూతం ధ్వజం త్రిభిః ॥ ౨౭ ॥ సచాన్యద్ధనురాదాయ కృష్ణం వివ్యాధ పంచభిః। తైస్తాడితశ్శరౌఘైస్తు

దైవం అదృష్టం తద్యుక్తేన॥ ౧౪॥ అధునేతి॥ ఫల్గుతంత్రైః స్వల్పసైన్యైః॥ ౧౫॥ రిపవ ఇతి॥ ప్రదక్షిణః అనుకూలః స్యాత్ ॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ అద్యేతి॥ గోపాలస్య వేదపాలకస్యేతి వాస్తవోర్థః- తథా సుదుర్మతేరితి- శోభనా అనుగ్రహవతీ దుష్టేష్వపి మతిర్యస్య తస్యేతి॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ఆహేతి॥ యదూనాం కులపాంసన కులదూషణేతి లౌకికార్థః - వాస్తవార్థస్తు- యదూనాం కులస్య ప- హే యదుకులపతే- అంసన స్వయం చ రిపుహనన చతుర- అంస సమాఘాత ఇత్యస్మాద్ధాతోః కర్తరి ల్యుట్ ప్రత్యయో నందాదివిహితః- ధ్వాంక్షః కాకః - స యథా హవిః ముష్ణాతి తద్వత్ - వస్తుతః అధ్వాంక్షవదితి ఛేదః - సహస్రాక్షవదిత్యర్థః - సింహకాష్ఠ్యా

వదా॥౨౫॥హరిష్య ఇతి॥ ఛావం రదక్షితేత్యర్థః॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥తయేతి॥పరిత్రాసేన వికంపితాన్యంగాని యస్యాస్తయా- శుచా శోకేన విశుష్యత్ ముఖం యస్యాః రుద్ధః కంఠో యస్యాః సా చ సా చ తయా - కాతర్యేణ వైక్లబ్యేన విస్రంసితా హేమమాలా యస్యాస్తయా- గృహీతౌ పాదౌ యస్య సః॥౩౫॥ చైలేనేతి॥ సశ్మశ్రుకేశం సహితాని స్థానే స్థానే అవశిష్టాని శ్మశ్రూణి కేశాశ్చ యస్య తథా భవంతి తథా- తైనైవ అసినా ప్రవపన్ ముండయన్- వ్యరూపయత్ విరూపమకరోత్॥౩౬॥ కృష్ణాంతికమితి॥ తథాభూతం హతప్రాయం ... స్వస్థరవాక్యైస్సహ సంగః॥౩౭॥౩౮॥ రుక్మిణీం సాంత్వయతి॥ మైవాస్మానితి॥౩౯॥ పునః కృష్ణమాక్షిపతి॥ బంధురితి॥౪౦॥ పునర్దేవీం ప్రత్యాహ॥ క్షత్రియాణామితి॥ యేన ధర్మేణ భ్రాతాపి భ్రాతరం హన్యాత్-తత్తస్మాద్ఘోరతరః అతిదారుణః ధర్మశ్చ అతః కోన్నా ... ఇతి భావః॥౪౧॥ పునః కృష్ణం ప్రత్యాహ॥ రాజ్యస్యేతి॥ తథాప్యస్మాకమేతదనుచితమితి భావః॥౪౨॥ పునర్దేవీం ప్రత్యాహ ... తవేతి॥ సర్వభూతేషు దుర్హృదామహితానాం భ్రాతౄణాం- అజ్ఞవత్ యత్ భద్రం మన్యసే ఇచ్ఛసి- ఇయం తవ విషమా అసమీచీనా

చ్చిచ్ఛేదధనురచ్యుతః॥ ౨౮ ॥ పునరన్యదుపాదత్త తదప్యచ్ఛినదవ్యయః । పరిఘం పట్టిశం శూలం చర్మాసీ శక్తితోమరౌ॥ ౨౯ ॥ యద్యదాయుధమాదత్త తత్సర్వం చాచ్ఛినద్విభుః ॥ ౩౦ ॥ తతో రథాదవప్లుత్య ఖడ్గపాణిర్జిఘాంసయా । కృష్ణమభ్యద్రవత్క్రుద్ధః పతంగ ఇవ పావకమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్య చాపతతః ఖడ్గం తిలశశ్చర్మ చేషుభిః । ఛిత్త్వాసిమాదదే తిగ్మం రుక్మిణం హంతుముద్యతః॥ ౩౨॥ దృష్ట్వా భ్రాతృవధోద్యోగం రుక్మిణీ భయవిహ్వలా । పతిత్వా పాదయోర్భర్తురువాచ కరుణం సతీ॥ ౩౩ ॥ యోగేశ్వరాప్రమేయాత్మన్ దేవదేవ జగత్పతే । హంతుం నార్హసి కల్యాణ భ్రాతరం మే మహాభుజ॥౩౪॥ శ్రీశుకః॥ తయా పరిత్రాసవికంపితాంగయా శుచావశుష్యన్ముఖరుద్ధకంఠయా । కాతర్యవిస్రంసితహేమమాలయా గృహీతపాదః కరుణో న్యవర్తత ॥ ౩౫ ॥ చైలేన బద్ధ్వా తమసాధుకారిణం సశ్మశ్రుకేశం ప్రవపన్వ్యరూపయత్ । తావన్మమర్దుః పరసైన్యమద్భుతం యదుప్రవీరా నలినీం యథా గజాః॥ ౩౬ ॥ కృష్ణాంతికముపవ్రజ్య దదృశుస్తత్ర రుక్మిణమ్ । తథాభూతం హతప్రాయం దృష్ట్వా సంకర్షణో విభుః ॥ విముచ్య బద్ధం కరుణో భగవాన్ కృష్ణమబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ అసాధ్విదం త్వయా కృష్ణ కృతమస్మజ్జుగుప్సితమ్ । వపనం శ్మశ్రుకేశానాం వైరూప్యం సుహృదో వధః ॥ ౩౮ ॥ మైవాస్మాన్ సాధ్వ్యసూయేథా భ్రాతుర్వైరూప్యచింతయా । సుఖదుఃఖప్రదో నాన్యో యతస్స్వకృతభుక్పుమాన్॥ ౩౯॥ బంధుర్వధార్హదోషోఽపి న బంధోర్వధమర్హతి । త్యాజ్యస్స్వేనైవ దోషేణ హతః కిం హన్యతే పునః॥ ౪౦ ॥ క్షత్రియాణామయం ధర్మః ప్రజాపతివినిర్మితః। భ్రాతాపి భ్రాతరం హన్యాద్యేన ఘోరతరస్తతః॥ ౪౧॥ రాజ్యస్య భూమేర్విత్తస్య స్త్రియో మానస్య తేజసః। మానినోఽన్యస్య వా హేతోః శ్రీమదాంధాః క్షిపంతి హి॥ ౪౨ ॥ తవేయం విషమా బుద్ధిస్సర్వభూతేషు దుర్హృదామ్ । యన్మన్యసే సదాభద్రం సుహృదాం భద్రమజ్ఞవత్॥ ౪౩ ॥ ఆత్మమోహో నృణామేవ కల్పతే దేవమాయయా । సుహృద్దుర్హృదుదాసీన ఇతి దేహాత్మమానినామ్॥ ౪౪॥ ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా సర్వేషామపి దేహినామ్। నానేవ గృహ్యతే మూఢైర్యథా జ్యోతిర్యథా నభః॥ ౪౫॥ దేహ ఆద్యంతవానేష ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః। ఆత్మన్యవిద్యయా క్లృప్తస్సంసారయతి దేహినమ్॥ ౪౬॥ నాత్మనోఽన్యేన సంయోగోఽపి వియోగశ్చాసతః సతి । తద్ధేతుత్వాత్త

ద్ధి- కుతః- యతస్తదేవ సుహృదామభద్రమితి-యద్వా-సర్వభూతేషు దుర్హృదామపి స్వసుహృదాం భద్రమేవేదం దండరూపం అభద్రం యన్మన్యసే- తవేయం విషమా బుద్ధిరితి - అథవా - సర్వభూతేషు మధ్యే దుర్హృదాం శిశుపాలాదీనాం - అభద్రం సుహృదాం భద్రం చ యన్మన్యసే తత్ ఏయం విషమా బుద్ధిః సమా న భవతి- అజ్ఞవత్ అజ్ఞానామివ॥ ౪౩॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥ ఆత్మమోహ ఇతి॥౪౪॥ తమర్థమాహ॥ ఏక ఏవేతి॥ పరః శుద్ధః- జ్యోతిశ్చంద్రాదిర్యథోదకేషు- నభో యథా ఘటాదిష్వితి॥ ౪౫॥ కుతస్తర్హి నచంద్రవదాత్మా న సుకం శుద్ధం చ ప్రతీయత ఇత్యత ఆహ॥ దేహ ఇతి॥ ద్రవ్యమధిభూతం ప్రాణా ఇంద్రియాణి-అధ్యాత్మం-గుణశబ్దేనాధిదైవం తత్ర్యాత్మకః దేహోపాధినా శుద్ధో న ప్రతీయత ఇత్యర్థః॥౪౬॥ నను దేహసంబంధేనాపి సంసారే సతి శుద్ధత్వం గతమేవ ఇత్రాహ ... తి॥ హే సతి అన్యేన అధిభూతాదినా-ఆత్మనః సంయోగవియోగౌ న స్తః- కుతః- అసతా అసత్వాదన్యస్యేత్యర్థః- కుతోఽసత్త్వం తత్రాహ-తద్ధేతుత్వాదితి-తస్యాన్యస్య భూతేంద్రియాదేః ప్రసిద్ధిః ప్రకాశస్య తద్ధేతుత్వాత్ ఆత్మహేతుకత్వాత్ -నను దేవైరధిష్ఠితేత్యత్రి

సింహకం పచలీలి వత్ అతినిష్ఠురం నాదమకరోదిత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ స ఇతి॥ వైహాయసః ఆకాశస్థితః॥ ౨౧॥ బాధ్యమాన ఇతి॥ స-
త్త్వాత్మికాం సత్త్వగుణమయీం ప్రాయుఙ్క్తేత్యుత్తరస్యాన్వయః॥ ౨౨॥ తత ఇతి॥ తాః మాయాః వ్యధమయత్ - వ్యనాశయత్ ॥ ౨౩॥
నిశాతమితి॥ తామ్రాణి శ్మశ్రూణి యస్మిన్ తత్॥ ౨౪॥ ౨౫॥ అంతఃపురేతి॥ విద్యుతా సహ బలాహకో మేఘ ఇవ॥ ౨౬॥ ౨౭॥ అలంకృ-
తేతి॥ నీలాశ్చ వక్రాశ్చ యే అలకాః త ఏవ అళయః తైః - హ్రీతాః లజ్జితాః ॥ ౨౮ ॥ అవధార్యేతి॥ శ్రీకృష్ణేన సహ ఈషద్వైలక్షణ్యం అవధార్య - స
స్త్రీరత్నం స్త్రీషు రత్నం సైవ రతిః తత్సహితం॥ ౨౯॥ ౩౦॥ సుతం స్మరంత్యాహ॥ క ఇతి॥ నరవైదూర్యః పురుషశ్రేష్ఠః॥ ౩౧॥ మమేతి॥

డామ్। అపాస్య శత్రవే క్రుద్ధః ప్రాహిణోత్ స్వాం గదాం నృప ॥ ౨౦॥ స చ మాయాం సమాశ్రిత్య దై-
తేయీం మయదర్శితామ్। ముమోచాస్త్రమయం వర్షం కార్ష్ణౌ వైహాయసోఽసురః॥ ౨౧॥ బాధ్యమా-
నోఽస్త్రవర్షేణ రౌక్మిణేయో మహారథః। సత్త్వాత్మికాం మహావిద్యాం సర్వమాయోపమర్దినీమ్॥
౨౨॥ తతో గౌహ్యకగాంధర్వపైశాచోరగరాక్షసీః। ప్రాయుఙ్క్త శతశో దైత్యః కార్ష్ణిర్వ్యధమయ-
త్స తాః॥ ౨౩॥ నిశాతమసిముద్యమ్య సకిరీటం సకుండలమ్। శంబరస్య శిరః కాయాత్ తామ్రశ్మశ్ర్వోజసాహ-
రత్॥ ౨౪॥ ఆకీర్యమాణో దివిజైః స్తువద్భిః కుసుమోత్కరైః। భార్యయాంబరచారిణ్యా పురం నీతో వి-
హాయసా॥ ౨౫॥ అంతఃపురవరం రాజన్ లలనాశతసంకులమ్। వివేశ పత్న్యా గగనాద్విద్యుతేవ బలా-
హకః॥ ౨౬॥ తం దృష్ట్వా జలదశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్। ప్రలంబబాహుం తామ్రాక్షం సుస్మితం రు-
చిరాననమ్॥ ౨౭॥ అలంకృతముఖాంభోజం నీలవక్రాలకాలిభిః। కృష్ణం మత్వా స్త్రియో హ్రీతా నిలీ-
యుస్తత్ర తత్ర హ॥ ౨౮॥ అవధార్య శనైరీషద్వైలక్షణ్యేన యోషితః। ఉపజగ్ముః ప్రముదితాః స-
స్త్రీరత్నం సువిస్మితాః॥ ౨౯॥ అథ తత్రాసితాపాంగీ వైదర్భీ వల్గుభాషిణీ। అస్మరత్ స్వసుతం నష్టం
స్నేహస్నుతపయోధరా॥ ౩౦॥ కో న్వయం నరవైదూర్యః కస్య వా కమలేక్షణః। ధృతః కయా వా జఠ-
రే కయా లబ్ధోఽథ కేన వా॥ ౩౧॥ మమ చాప్యాత్మజో నష్టో నీతో యః సూతికాగృహాత్। ఏతత్తుల్యవ-
యోరూపో యది జీవతి కుత్రచిత్॥ ౩౨॥ కథం త్వనేన సంప్రాప్తం సారూప్యం శార్ఙ్గధన్వనః। ఆకృ-
త్యావయవైర్గత్యా స్వరహాసావలోకనైః॥ ౩౩॥ స ఏవ వా భవేన్నూనం యో మే గర్భే ధృతోఽర్భ-
కః। అముష్మిన్ ప్రీతిరధికా వామః స్ఫురతి మే భుజః॥ ౩౪॥ ఏవం మీమాంసమానాయాం వైదర్భ్యాం
దేవకీసుతః। దేవక్యానకదుందుభ్యాముత్తమశ్లోక ఆగమత్॥ ౩౫॥ విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాంస్తూష్ణీ-
మాస జనార్దనః। నారదోఽకథయత్ సర్వం శంబరాహరణాదికమ్॥ ౩౬॥ తచ్ఛ్రుత్వా మహదాశ్చ-
ర్యం కృష్ణాంతఃపురయోషితః। అభ్యనందన్ బహూనబ్దాన్ నష్టం పునరిహాగతమ్॥ ౩౭॥ దేవకీ వసు-
దేవశ్చ కృష్ణరామౌ తథా స్త్రియః। దంపతీ తౌ పరిష్వజ్య రుక్మిణీ చ యయుర్ముదమ్॥ ౩౮॥ నష్టం
ప్రద్యుమ్నమాయాంతమాకర్ణ్య ద్వారకౌకసః। అహో మృత ఇవాయాతో బాలో దిష్ట్యేతి హా-
బ్రువన్॥ ౩౯॥ యం వై ముహుః పితృసరూపనిజేశభావాస్తన్మాతరో యదభజన్ రహరూఢభావాః।
చిత్రం న తత్ ఖలు రమాస్పదబింబబింబే కామే స్మరేఽక్షవిషయే కిము తాన్యనార్యః॥ ౪౦॥ ఇతి శ్రీమద్భాగ-
వతే - దశమస్కంధే - పంచపంచాశోఽధ్యాయః.

నితేన తుల్యం వయోరూపం చ యస్య స భవేదితి॥ ౩౨॥ తస్య స్వపుత్రత్వం సంభావయంత్యాహ॥ కథం త్వితి॥ ౩౩ ॥ తదేవాధికం సంభావ-
యతి॥ స ఏవేతి॥ ౩౪॥ ఏవమితి॥ దేవక్యానకదుందుభిభ్యామిత్యర్థః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ అతిసౌందర్యేణ ప్రద్యుమ్నే మనస్స-
కర్షయతి॥ యమితి॥ పితా శ్రీకృష్ణః తత్సరూపే ప్రద్యుమ్నే - నిజః ఆత్మీయః ఈశః భర్తేతి భావో భావనా యాసాం తాః - తన్మాతరః శ్రీ-
కృష్ణపత్న్యోఽపి రహసి ఊఢభావాః సత్యోఽయమభజన్నితి యత్ - తత్ ఖలు చిత్రం కథం తస్మిన్ స్మరే స్మర్యమాణత్వేన సైవ క్షోభకే కామే - అ-
క్షివిషయే సతి - కించ - రమాస్పదం శ్రీకృష్ణః తస్య బింబః మూర్తిః తస్య బింబే ప్రతిబింబే పుత్రే తదా కిము వక్తవ్యం అన్యనార్యోఽభజన్ను-
రితి॥ ౪౦॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - పంచపంచాశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ షట్పంచాశత్తమే మిథ్యాభియోగే మణిమాహరత్ । కన్యాం జాంబవతః ప్రాప కృష్ణస్సత్రాజితస్తతః॥ పుత్రాదికామస్తాఖ్యాస్య నిష్టామూర్త్యాతిచంచలామ్। అర్థస్యానర్థతామాహ స్యమంతాహరణాదినా॥ సత్యభామాజాంబవత్యోర్వివాహప్రస్తావాయస్యమంతకాఖ్యానమాహ॥ సత్రాజిత ఇతి॥ సత్రాజిత ఇత్యకారాంతః- క్వచిచ్చ తకారాంతోప్యస్య యానుసారేణ ద్రష్టవ్యః- కృతాపరాధః తచ్ఛాంతయే స్వయమేవోద్యమం కృత్వా మణినా సహ ప్రాదాదితి॥ ౧॥ ౨॥ ఆసీదితి॥ భక్తస్య సత్రాజితః సూర్యః స్వామ్యపి సఖేవాసీత్ తస్యార్థః- స చ తుష్టస్తస్మై స్యమంతకం నామ మణిం ప్రాదాత్ - ప్రీతః స్నిగ్ధః॥ ౩॥ స ఇతి॥ నోపలక్షితః సత్రాజితోసావితి న జ్ఞాతః॥ ౪॥ తమితి॥ దివ్యతే క్రీడతే- సూర్యోయమితి శంకితాస్సంతః- కథయామాసురితి॥ ౫॥ నారాయణేతి॥ సూర్యం నమస్కారార్థమాగతం కల్పయిత్వోద్రిక్తభక్తీనాం సంబోధనాని నారాయణేత్యాదీని॥ ౬॥ ఏష ఇతి॥ గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన- ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్- తిగ్మాః తీక్ష్ణా

స్యమంతకోపాఖ్యానకథా ప్రారంభఘట్టః.

శ్రీశుకః॥ సత్రాజితస్స్వతనయాం కృష్ణాయ కృతకిల్బిషః । స్యమంతకేన మణినా స్వయముద్యమ్య దత్తవాన్॥ ౧॥ రాజా॥ సత్రాజితః కిమకరోద్బ్రహ్మన్ కృష్ణస్య కిల్బిషమ్। స్యమంతకః కుతస్తస్య కస్మాద్దత్తా సుతా హరేః॥ ౨॥ శ్రీశుకః॥ ఆసీత్సత్రాజితస్సూర్యో భక్తస్య పరమస్సఖా। ప్రీతస్తస్మై మణిం ప్రాదాత్సూర్యస్తుష్టస్స్యమంతకమ్ ॥ ౩ ॥ స తం బిభ్రన్ మణిం కంఠే భ్రాజమానో యథా రవిః । ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజన్ తేజసా నోపలక్షితః ॥ ౪ ॥ తం విలోక్య జనా దూరాత్తేజసా ముష్టదృష్టయః। దీవ్యతేక్షైర్భగవతే శశంసుస్సూర్యశంకితాః ॥ ౫ ॥ నారాయణ నమస్తేస్తు శంఖచక్రగదాధర । దామోదరారవిందాక్ష గోవింద యదునందన ॥ ౬ ॥ ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షుర్జగత్పతే । ముష్ణన్ గభస్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః॥ ౭॥ నన్వన్విచ్ఛంతి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః। జ్ఞాత్వాద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాం యాత్యజః ప్రభో ॥ ౮ ॥ శ్రీశుకః॥ నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యాంబుజలోచనః। ప్రాహ నాసౌ రవిర్దేవస్సత్రాజిన్మణినా జ్వలన్॥ ౯ ॥ సత్రాజిత్స్వగృహం శ్రీమత్ కృతకౌతుకమంగళమ్। ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రైర్న్యవేశయత్ ॥౧౦॥ దినే దినే స్వర్ణభారానష్టౌ స సృజతి ప్రభో । ౧౧ । దుర్భిక్షమార్యరిష్టాని సర్పాధివ్యాధయోశుభాః। న సంతి మాయినస్తత్ర యత్రాస్తేభ్యర్చితో మణిః॥ ౧౨ । స యాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా। నైవార్థకాముకః ప్రాదాద్యాచ్ఞాభంగమతర్కయన్॥ ౧౩॥ తమేకదా మణిం కంఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్। ప్రసేనో హయమారుహ్య మృగయాం వ్యచరద్వనే॥ ౧౪॥ ప్రసేనం సహయం హత్వా మణిమాచ్ఛిద్య కేసరీ। గిరిం విశన్ జాంబవతా నిహతో మణిమిచ్ఛతా॥ ౧౫॥ సోపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే। అపశ్యన్ భ్రాతరం భ్రాతా సత్రాజిత్పర్యతప్యత॥ ౧౬॥ ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః। భ్రాతా మమేతి తచ్ఛ్రుత్వా కర్ణే కర్ణేజపన్ జనాః ॥ ౧౭ ॥ భగవాన్ తదుపశ్రుత్య దుర్యశో లిప్తమాత్మని। మార్ష్టుం ప్రసేనపదవీమన్వపద్యత నాగరైః॥ ౧౮ ॥ హతం ప్రసేనమశ్వం చ వీక్ష్య కేసరిణా వనే। తం చాద్రిపృష్ఠే నిహతమృక్షేణ దదృశుర్జనాః॥ ౧౯॥ ఋక్షరాజబిలం

గావో రశ్మయో యస్య సః॥ ౭॥ న చైతదఘటమానమిత్యాహుః॥ నన్వితి॥ అన్విచ్ఛంతి మృగయంతే- అజః సూర్యః॥ ౮॥ నిశమ్యేతి॥ బాలానాం అజ్ఞానాం వచనం- జ్వలన్ విద్యోతమానః॥ ౯ ॥ సత్రాజిదితి॥ కృతాని కౌతుకేన ఉత్సవేన మంగళాని యస్మిన్ తత్- విప్రైః కృత్వా॥ ౧౦॥ దినే దిన ఇతి॥ భారప్రమాణం॥ శ్లో॥ చతుర్భిర్వ్రీహిభిర్గుంజం గుంజాన్ పంచ పణం పణాన్ । అష్టౌ ధరణమష్టౌ చ కర్షం తాంశ్చతురః పలం॥ తులాం పలశతం ప్రాహుర్భారస్స్యాద్వింశతిస్తులా ఇతి॥ ౧౧॥ దుర్భిక్షేతి॥ మారీ నామ అకాలమృత్యుః- అరిష్టమద్భుతం అశుభా దుఃఖహేతవః॥ ౧౨॥ స ఇతి॥ క్వాపి కదాచిత్ అనేన భగవత్యసమర్పణస్వయముగ్రభోజినః సర్వానిష్టనివర్తకమపి అనిష్టహేతురేవ భవతీతి సూచితం॥ ౧౩॥ తదేవ దర్శయితుమాహ॥ తమితి॥ ప్రతిముచ్య బధ్వా ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా॥ ౧౪॥ ప్రసేనమితి॥ ఆచ్ఛిద్య ఆకృష్య గృహీత్వా॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ప్రాయ ఇతి॥ అజపన్ ఉపాంశు అవోచన్॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ కృష్ణో

ద్ధ్వయుద్ధమితి॥ క్రవ్యార్థే ఆమిషార్థే॥ ౨౪॥ ఆసీదితి॥ అష్టావింశాహం అష్టవింశతిశ్చ అహానియస్మిన్ తత్ అష్టావింశత్యహం వింశతిశబ్దేతి లోపశ్ఛాందసః - వజ్రస్య నిష్పేషో నిర్ఘాతః - తద్వత్ పరుషైః నిష్ఠురైః॥ ౨౫॥ కృష్ణస్యేతి॥ కృష్ణస్య ముష్టీనాం నిష్పాతైః ఆఘాతైః వినిష్పిష్టాని విశ్లథాన్యంగానాముమురూణి బంధనాని సంధిస్థానానియస్యసః॥ ౨౬॥ లోకైకోపాయంమత్తోబలీయాన్ ఇతివిస్మితస్సన్ విజ్ఞాప్యాహ॥ జాన ఇతి॥ సర్వభూతానాం యః ప్రాణస్తత్ర చయదోజః సహోబలంచ - ఇంద్రియహృదయదేహబలాని - తత్సర్వంత్వమిత్యహంజానే॥ కథంతథాత్వమత ఆహ - విష్ణుమిత్యాది॥ ౨౭॥ పురాణత్వే హేతుః॥ త్వమితి॥ స్రష్టానిమిత్తం యచ్చసత్ ఉపాదానం - అతఃపురాణః - ప్రభవిష్ణుత్వే హేతుః కాలఇతి - అధీశ్వరత్వమప్యతఏవేత్యాహ - ఈశః పర ఇతి - నచ తటస్థ ఇత్యాహ ఆత్మనామాత్మేతి॥ ౨౮॥ యత ఏవంభూతః అతో మమేష్టదైవం రఘునాథ ఏవ త్వమిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ ఈషదుత్కలిత

భీమమంధేనతమసావృతమ్। ఏకో వివేశ భగవానవస్థాప్య బహిః ప్రజాః ॥ ౨౦ ॥ తత్ర దృష్ట్వా మణిప్రేష్ఠం బాలక్రీడనకంకృతమ్। హర్తుంకృతమతిస్తస్మిన్నవతస్థేఽర్భకాంతికే॥ ౨౧ ॥ తమపూర్వం నరం దృష్ట్వా ధాత్రీ చుక్రోశ భీతవత్। తచ్ఛ్రుత్వాఽభ్యద్రవత్క్రుద్ధో జాంబవాన్ బలినాం వరః ॥ ౨౨॥ స వై భగవతా తేన యుయుధే స్వామినాత్మనః। పురుషం ప్రాకృతం మత్వా కుపితో నానుభావవిత్॥ ౨౩॥ ద్వంద్వయుద్ధం సుతుములముభయోర్విజిగీషతోః। ఆయుధాశ్మద్రుమైర్దోర్భిః క్రవ్యార్థే శ్యేనయోరివ॥ ౨౪॥ ఆసీత్తదష్టావింశాహమితరేతరముష్టిభిః। వజ్రనిష్పేషపరుషైరవిశ్రమమహర్నిశమ్॥ ౨౫ ॥ కృష్ణస్య ముష్టినిష్పాతైర్నిష్పిష్టాంగోరుబంధనః। క్షీణసత్త్వః స్విన్నగాత్రస్తమాహాతీవ విస్మితః॥ ౨౬॥ జానే త్వాం సర్వభూతానాం ప్రాణ ఓజః సహో బలమ్। విష్ణుం పురాణపురుషం ప్రభవిష్ణుమధీశ్వరమ్॥ ౨౭॥ త్వం హి విశ్వసృజాం స్రష్టా సృజ్యానామపి యచ్చ సత్। కాలః కలయతామీశః పర ఆత్మా తథాత్మనామ్॥ ౨౮॥ యస్యేషదుత్కలితరోషకటాక్షమోక్షైర్వర్త్మాదిశత్క్షుభితనక్రతిమింగిలోఽబ్ధిః। సేతుః కృతః స్వయశ ఉజ్జ్వలితా చ లంకా రక్షశ్శిరాంసి భువి పేతురిషుక్షతాని॥ ౨౯ ॥ ఇతి విజ్ఞాతవిజ్ఞానమృక్షరాజానమచ్యుతః। వ్యాజహార మహారాజ భగవాన్ దేవకీసుతః॥ ౩౦॥ అభిమృశ్యారవిందాక్షః పాణినా శంకరేణ తమ్। తమాహ కృపయా భక్తం మేఘగంభీరయా గిరా॥ ౩౧ ॥ మణిహేతోరిహ ప్రాప్తా వయమృక్షపతే బిలమ్। మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజన్నాత్మనో మణినామునా॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్తః స్వాం దుహితరం కన్యాం జాంబవతీం ముదా। అర్హణార్థం స మణినా కృష్ణాయోపజహార హ॥ ౩౩ ॥ అన్యైస్స మణిముఖ్యైశ్చ పూజితో భక్తవత్సలః। దదౌ తస్మై పరాం ముక్తిం ప్రీత్యా జాంబవతే హరిః॥ ౩౪॥ అదృష్ట్వా నిర్గమం శౌరేః ప్రవిష్టస్య బిలం జనాః। ప్రతీక్ష్య ద్వాదశాహాని దుఃఖితాః స్వపురం యయుః॥ ౩౫॥ నిశమ్య దేవకీ దేవీ రుక్మిణ్యానకదుందుభిః। సుహృదో జ్ఞాతయోఽశోచన్ బిలాత్కృష్ణమనిర్గతమ్॥ ౩౬॥ సత్రాజితం శపంతస్తే దుఃఖితా ద్వారకౌకసః। ఉపతస్థుశ్చంద్రభాగాం దుర్గాం కృష్ణోపలబ్ధయే॥ ౩౭ ॥ తేషాం తు దేవ్యుపస్థానాత్ప్రత్యాదిష్టాశిషా చ సః। ప్రాదుర్బభూవ సిద్ధార్థః సదారో హర్షయన్ హరిః॥ ౩౮॥ ఉపలభ్య హృషీకేశం మృతం పునరివాగతమ్। సహ పత్న్యా మణిగ్రీవం సర్వే జాతమహో

ఉద్దీపితో యో రోషస్తేన యే కటాక్షమోక్షాః తైః - క్షుభితాః నక్రాః గ్రాహాః తిమింగిలా మహామత్స్యాశ్చ యస్మిన్ - సోఽబ్ధిః - వర్త్మ అదిశత్ దత్తవాన్ - తస్మిన్నేవ స్వయశ ఏవ సేతుః కృతః - ఉజ్జ్వలితా దగ్ధా చ - యస్యేషుభిః క్షతాని భిన్నాని - రక్షసో దశగ్రీవస్య శిరాంసి - భువి పేతుః స ఏవ త్వమితి జానే॥ ౨౯॥ ఇతీతి॥ ఇతి విజ్ఞాతం విజ్ఞానం యేన తం - విజ్ఞానశబ్దః కరణసాధనః కర్మసాధనో వా - ఋక్షరాజానం ఉక్తవాన్ - విజ్ఞాయతే అనేనేతి విజ్ఞానం॥ ౩౦॥ ౩౧ ॥ మణీతి॥ వయం హి బహవో బిలద్వారం ప్రాప్తాః - తత్ర మిథ్యాభిశాపమమునా మణినా ప్రమృజన్ ప్రమార్ష్టుమిచ్ఛన్ - అహమేక ఏవాంతర్బిలమిహ ప్రాప్త ఇత్యర్థః॥ ౩౨॥ ఇతీతి॥ సహ మణినా సమర్పయామాస॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ సత్రాజితమితి॥ శ్రీకృష్ణప్రాప్తయే చంద్రభాగాం నామ దుర్గామభజన్॥ ౩౭॥ తేషామితి॥ స చ కృష్ణస్తేషాం ప్రాదుర్బభూవ - ఆశిష ఇతి పాఠే ఆశిష ఇంద్రియాణి తేషాం ప్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - తదా దేవ్యా ఉపస్థానాత్ - తయా ప్రత్యాదిష్టాశీః కృష్ణం ద్రక్ష్యథేతి తయా సహైవ॥ ౩౮॥ యది లోకే జనాః కంచిత్ మృతం బంధుం పునరాగతముపలభంతే - తద్వత్

ఫలభ్య సర్వేజాతమహోత్సవాఃఆసన్నితి॥ ౩౯॥ ౪౦॥ సఇతి॥ పాప్మనాఅపరాధేన- అనుతప్యమానః- అత్ర వర్షాధిక్య మాస్యా... ౪౧॥ సఇతి॥ అఘందోషం- ఆత్మనోరజఃమలంఅపరాధమితి॥ ౪౨॥ కిమితి॥ కింకృత్వాకస్మై కృత ఇత్యర్థః- సాధుభద్రం- అదీర్ఘ... దర్శనంఅవిచారకం- క్షుద్రంకృపణంమూఢం- మందమతిం॥ ౪౩॥ ఏవంధ్యాయన్నుపాయంనిశ్చినోతి॥ దాస్యఇతి॥ స్త్రీరత్నం దు... తరంతావద్దాస్యామి- అనంతరంపారిబర్హత్వేనరత్నమపీతి॥ ౪౪॥ ౪౫॥ తామితి॥ బహుభిఃకృతవర్మాదిభిః॥ ౪౬॥ భగవానితి॥... ణింన ప్రతీచ్ఛామఃనస్వీకుర్మః- దేవస్సూర్యః- తద్భక్తిస్సైవలికటాక్షః- ఫలభాగినఇతి- తవాపుత్రత్వాత్త్వదీయంధనమస్మాకమేవేతి... ఖోఽభిప్రాయః॥ ౪౭ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- షట్పంచాశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

త్సవాః । ౩౯ । సత్రాజితంసమాహూయ సభాయాంరాజసంనిధౌ । ప్రాప్తించాఖ్యాయభగవాన్మణింతస్మైన్యవేదయత్ । ౪౦ । సచాతివ్రీడితోరత్నంగృహీత్వా వాఙ్ముఖస్థితః । అనుతప్యమానో భవనమగమత్స్వేనపాప్మనా । ౪౧ । సోఽనుధ్యాయంస్తదేవాఘంబలవద్విగ్రహాకులః । కథంమృజామ్యాత్మరజః ప్రసీదేద్వాచ్యుతఃకథమ్ । ౪౨ । కింకృత్వాసాధుమహ్యం స్యాన్నశపేద్వాజనోయథా అదీర్ఘదర్శనంక్షుద్రంమూఢంద్రవిణలోలుపమ్॥ ౪౩ ॥ దాస్యేదుహితరంతస్మై స్త్రీరత్నంరత్నమేవచ । ఉపాయోఽయంసమీచీనస్తస్యశాంతిర్నచాన్యథా॥౪౪॥ఏవంవ్యవసితోబుద్ధ్యాసత్రాజిత్స్వసుతాంశుభామ్ । మణించస్వయముద్యమ్యకృష్ణాయోపజహారహ ॥ ౪౫ ॥ తాంసత్యభామాంభగవానుపయేమేయథావిధి । బహుభిర్యాచితాంశీలరూపౌదార్యగుణాన్వితామ్ ॥ ౪౬ ॥ భగవానాహనమణింప్రతీచ్ఛామోవయంనృప । తవాస్తాందేవభక్తస్యవయంచఫలభాగినః । ౪౭ । ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - షట్పంచాశోఽధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ విజ్ఞాతార్థోఽపిభగవాన్దగ్ధానాకర్ణ్యపాండవాన్ । కుంతీంచకుల్యకరణేసహరామోయయౌకురూన్॥ ౧ ॥ భీష్మంకృపంసవిదురంగాంధారీంద్రోణమేవచ । తుల్యదుఃఖౌసమాగమ్యహాకష్టమితిశోచతుః॥ ౨ ॥ లబ్ధ్వైతదంతరంరాజన్శతధన్వానమూచతుః । అక్రూరకృతవర్మాణౌమణిఃకస్మాన్నగృహ్యతే॥ ౩ ॥ యోఽస్మభ్యంసంప్రతిశ్రుత్యకన్యారత్నంవిగర్హ్యనః । కృష్ణాయాదాన్నసత్రాజిత్కస్మాద్భ్రాతరమన్వియాత్ ॥ ౪ ॥ ఏవంభిన్నమతిస్తాభ్యాం సత్రాజితమసత్తమః । శయానమవధీల్లోభాత్సపాపఃక్షీణజీవితః ॥ ౫ ॥ స్త్రీణాంవిక్రోశమానానాం క్రందంతీనామనాథవత్ । హత్వాపశుంసౌనికవన్మణిమాదాయజగ్మివాన్॥౬॥ సత్యభామాపిపితరంహతంవీక్ష్యశుచార్పితా।వ్యలపత్తాతతాతేతిహాహతాస్మీతిముహ్యతీ ॥ ౭ ॥ తైలద్రోణ్యాం మృతంప్రాస్యజగామగజసాహ్వయమ్ । కృష్ణాయవిదితార్థాయతప్తాచఖ్యౌపితుర్వధమ్ । ౮ । తదాకర్ణ్యేశ్వరౌరాజన్ననుసృత్యనృలోకతామ్ । అహోనఃపరమంకష్టమిత్యస్రాక్షౌవిలేపతుః ॥ ౯ ॥ ఆగత్యభగవాంస్తస్మాత్సభార్యస్సాగ్రజఃపురమ్ । శతధన్వానమారేభేహంతుంహర్తుంచతంమణిమ్॥ ౧౦॥ సోఽపికృష్ణోద్యమంజ్ఞాత్వాభీతఃప్రాణపరీప్సయా।సాహాయ్యేకృతవర్మాణమయాచతసచాబ్రవీత్ ॥౧౧॥నాహమీశ్వరయోఃకుర్యాంహేళనంరామకృష్ణయోః।కోనుక్షేమాయకల్పేతతయోర్వృజినమాచరన్॥౧౨॥కంసస్సహానుగోఽపేతో

శ్లో॥ సప్తపంచాశత్తమేతుపునశ్శతధనోర్వధః। ప్రాప్తంస్వదుర్యశోమార్ష్టికృష్ణోక్రూరాగతాత్మణేః॥ అక్రూరమురరీకృత్యమణేః... త్రమథాచ్యుతః॥ ఉపాయం త్ర్యతమేకాంతేసరామోగాద్గజాహ్వయమ్॥సత్రాజితఃకృష్ణయాచ్ఛాద్మలంగఫలంవ్యక్తీకర్తుంకథాముపక్రమతే॥ విజ్ఞాతార్థఇతి॥ పాండవాబిలద్వారేణజతుగృహాన్నిర్గతా ఇత్యేవంవిజ్ఞాతోఽర్థోయేనసః-కుంతీంచదగ్ధామాకర్ణ్య- కుల్యకరణేకులోచితవ్యవహారార్థం॥ ౧॥ భీష్మమితి॥ అన్యేషాంతద్దాహదుఃఖాభావాత్ భీష్మాదీన్ సమాగమ్యేత్యుక్తం ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ...సత్రాజిత్ మణింకథందాస్యతీతితత్రోచతుః॥ యఇతి॥ భ్రాతరంప్రసేనం- మృతంకస్మాత్ నాన్వియాత్ నానుగచ్ఛేత్ - మ్రియతామిత్యర్థః॥ ౪॥ ౫॥ స్త్రీణామితి॥ జగ్మివాన్జగామ॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ నేతి॥ హేళనంప్రతికూలం- వృజినంఅపరాధం...

౧౨ ॥ కంస ఇతి ॥ అపేతో వృతః-సప్తదశసంఖ్యాకాత్ సంయుగాత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ తౌ రామకృష్ణౌ తత్త్వపి కమేవలత్త్వమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ అజయా మాయయా-మోహితా అజయేతి సంధిరార్షః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాత ఇతి ॥ అంతర్యామికృష్ణనియుక్తః-తస్మిన్ అక్రూరే మణిం న్యస్య స్వయం యయౌ-అపలాయత ॥ ౧౮ ॥ గరుడేతి ॥ గురుః శ్వశురః తద్ద్రుహం తారం ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాయామితి ॥ శతయోజనగామిత్వాత్ తతః పరం గంతుమశక్తః-తత్ర పతితః తం హయం విసృజ్య ॥ ౨౦ ॥ పదాతేరితి ॥ వ్యచినోత్ మృగయామాస-అక్రూరే మణేరస్తిత్వస్య జ్ఞాతయా విదిత్వాపి రామవంచనాయ తథా కృతవానిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తత ఇతి ॥ అన్వేష అన్విచ్ఛ ॥ ౨౩ ॥ సర్వజ్ఞస్యైవం చేష్టితం మద్వంచనాయేతి మత్వా గూఢమన్యురాహ- అహమితి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఉవాసేతి ॥ కతిచిత్ సమాః సంవత్సరాన్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసంగికమాహ ॥ తత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ సత్యభామామప్యవంచయదితి సూచయన్నాహ ॥ కేశవ ఇతి ॥ ౨౮ ॥ తత ఇతి ॥ బంధోస్సత్రాజితః- సాంప

యుద్ధే విషాత్త్ర్యాజితశ్రియో జరాసంధస్సప్తదశసంయుగాద్విముఖో గతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స చాక్రూరం పార్ష్ణిగ్రాహమయాచత । సోఽప్యాహ కో విరుధ్యేత విద్వానీశ్వరయోర్బలమ్ ॥ ౧౪ ॥ య ఇదం లీలయా విశ్వం సృజత్యవతి హంతి చ । చేష్టాం విశ్వసృజో యస్య న విదుర్మోహితా జయా ॥ ౧౫ ॥ యస్సప్తహాయనశ్శైలముత్పాట్యైకేన పాణినా । దధార లీలయా బాల ఉచ్ఛిలీంధ్రమివార్భకః ॥ ౧౬ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుతకర్మణే । అనంతాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స తేనాపి శతధన్వా మహామణిమ్ । తస్మిన్న్యస్యాశ్వమారుహ్య శతయోజనగం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ గరుడధ్వజమారుహ్య రథం రామజనార్దనౌ । అన్వయాతాం మహావేగైరశ్వై రాజన్గురుద్రుహమ్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాయాముపవనే విసృజ్య పతితం హయమ్ । పద్భ్యామధావత్సంత్రస్తః కృష్ణోఽప్యన్వద్రవద్రుషా ॥ ౨౦ ॥ పదాతేర్భగవాంస్తస్య పదాతిస్తిగ్మనేమినా । చక్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససోర్వ్యచినోన్మణిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అలబ్ధమణిరాగత్య కృష్ణ ఆహాగ్రజాంతికమ్ । వృథా హతశ్శతధనుర్మణిస్తత్ర న విద్యతే ॥ ౨౨ ॥ తత ఆహ బలో నూనం స మణిశ్శతధన్వనా । కస్మింశ్చిత్పురుషే న్యస్తస్తమన్వేష పురం వ్రజ ॥ ౨౩ ॥ అహం వైదేహమిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ । ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్వివేశ యదునందనః ॥ ౨౪ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ మైథిలః ప్రీతమానసః । అర్హయామాస విధివదర్హణీయం సమర్హణైః ॥ ౨౫ ॥ ఉవాస తస్యాం కతిచిన్మిథిలాయాం సమా విభుః ॥ ౨౬ ॥ తతోఽశిక్షద్గదాం కాలే ధార్తరాష్ట్రస్సుయోధనః । మానితః ప్రీతియుక్తేన జనకేన మహాత్మనా ॥ ౨౭ ॥ కేశవో ద్వారకామేత్య నిధనం శతధన్వనః । అప్రాప్తించ మణేః ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః ॥ ౨౮ ॥ తతస్స కారయామాస క్రియా బంధోర్హతస్య వై । సాకం సుహృద్భిర్భగవాన్యా యాస్స్యుస్సాంపరాయికాః ॥ ౨౯ ॥ అక్రూరః కృతవర్మా చ శ్రుత్వా శతధనోర్వధమ్ । వ్యూషతుర్భయవిత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ ॥ ౩౦ ॥ అక్రూరే ప్రోషితేఽరిష్టాన్యాసన్వై ద్వారకౌకసామ్ । శారీరా మానసాస్తాపా ముహుర్దైవికభౌతికాః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యంగోపదిశంత్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్ । మునివాసనివాసే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్ ॥ ౩౨ ॥ దేవేఽవర్షతి కాశీశశ్శ్వఫల్కాయాగతాయ తామ్ । స్వసుతాం గాందినీం ప్రాదాత్తతోఽవర్షత్స్మ కాశి

రాయికాః పారలౌకికాః ॥ ౨౯ ॥ అక్రూర ఇతి ॥ వ్యూషతుః ద్వారకాయాస్సకాశాత్ క్వాపి పలాయితౌ- ప్రయోజకౌ మణిహరణే శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ-తత్ర అక్రూరః కృష్ణానుమత్యైవ గతః-కృతవర్మా తు భక్తపక్షపాతప్రకటనభయాదివో నేషిత ఇతి గమ్యతే-కథమన్యథా సర్వజ్ఞశ్చ భగవాంశ్చ నంతయోస్సంభవతీతి ॥ ౩౦ ॥ తదేవం శ్రీవారాణస్యాం దానపతిసమాఖ్యయా మణిహస్తేఽక్రూరే రుక్మవేదికైర్మఖైర్యజమానే నివసతి సతి-పునః శ్రీకృష్ణేనైవ ప్రస్థాపితోఽక్రూర ఇతి కర్ణేకర్ణే జపతి సతి జనే-సత్యభామారామాదీనామప్యవిశ్వాసే- జనసంగ్రహాయాక్రూరాగమనాయ సాక్షేపం శ్రీకృష్ణః ప్రాహ- ఇదం చ భగవన్మతం సంగోప్య కేచన ఋషయోఽన్యథాకారణం అక్రూరానయనమేవ వర్ణయంతి- తద్యథాశ్రుతం దూషయితుమనువదతి ॥ అక్రూరే ప్రోషిత ఇతి ॥ ౩౧ ॥ దూషయతి ॥ ఇతీతి ॥ అంగ హే రాజన్- శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం విస్మృత్యేతి తదేవాహ- మునివాసనివాస ఇతి మునీనాం వాసో యస్మిన్ స మునివాసః శ్రీకృష్ణః- తస్య నివాసే సతి అక్రూరాపగమమాత్రేణారిష్టదర్శనం కిం ఘటేత- తదిచ్ఛాం వినా న ఘటేతేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ పునస్తన్మతమేవానువర్ణయతి ॥ దేవ ఇతి ॥

శ్కాశిషు కాశీదేశేషు - దేవే మఘవతి అవర్షతి సతి॥ ౩౩॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేవంభూతమక్రూరమహిమప్రతిపాదనపరం - వృద్ధానాం
వాక్యం శ్రుత్వా - సత్యమేవం తథాప్యేతావదేవ కారణం న భవతి - కింతు మణేరప్యుపగమ ఇతి మత్వేత్యేతదంతం పరమతం - వస్తుతస్తు
కృష్ణలీలావశాదేవేష్టారిష్టాదిదర్శనమితి శుకాదిసంమతమితి భావః॥ ౩౫॥ పూజయిత్వేతి॥ విజ్ఞాతమఖిలం యేన స చాసౌ - అతఏవ చిత్త
జ్ఞః - అయం భావః - మహాభాగవతస్యాస్య - మయా దత్తేపి మణావపేక్షా నాస్త్యేవ - యస్మాదాహుకాలో మణినా సహైవాగత ఇతి జ్ఞాత్వే
తి॥ ౩౬॥ ౩౭॥ తతః కిమత ఆహ॥ సత్రాజిత ఇతి॥ అపః పిండాంశ్చ నినీయ దత్వా - ఋణం చ విముచ్య అపాకృత్య - శేషితమవశిష్టం దా
యం - దుహితుస్సుత్యభావాయాః - సుతాః గృహ్ణీయురితి శాస్త్రం - తథా చ స్మృతిః॥ శ్లో॥ పత్నీ దుహితరశ్చైవ పితరో భ్రాతరస్తథా।
తత్సుతా గోత్రజా బంధుశ్శిష్యాస్సబ్రహ్మచారిణ ఇతి॥ ౩౮॥ తథేతి॥ అగ్రజోపి న ప్రత్యేతి న విశ్వసితీతి॥ ౩౯॥ దర్శయస్వేతి॥ నాస్తిక

మ్॥ ౩౩॥ తత్సుతస్తత్ప్రభావోసావక్రూరో యత్ర యత్ర సః। దేవోఽభివర్షతే తత్ర నోపతాపా
న మారికాః॥ ౩౪॥ ఇతి వృద్ధవచః శ్రుత్వా నైతావదిహ కారణమ్। ఇతి మత్వా సమానీయ ప్రాహాక్రూ
రం జనార్దనః॥ ౩౫॥ పూజయిత్వాభిభాష్యైనం కథయిత్వా ప్రియాః కథాః। విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః స్మ
యమాన ఉవాచ హ॥ ౩౬ ॥ నను దానపతే న్యస్తస్త్వయ్యాస్తే శతధన్వనా। స్యమంతకో మణిః శ్రీమాన్
విదితః పూర్వమేవ నః॥ ౩౭ ॥ సత్రాజితోనపత్యత్వాద్గృహ్ణీయుర్దుహితుస్సుతాః। దాయం నినీయా
పః పిండాన్విముచ్యర్ణం చ శేషితమ్॥ ౩౮॥ తథాపి దుర్ధరోఽన్యైస్త్వయ్యాస్తాం సువ్రతే మణిః॥
కింతు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి ॥ ౩౯ ॥ దర్శయస్వ మహాభాగ బంధూనాం శాంతిమా
వహ। అవిచ్ఛిన్నా మఖాస్తేద్య వర్తంతే రుక్మవేదయః॥ ౪౦॥ ఏవం సామభిరాలబ్ధశ్శ్వఫల్కతనయో మ
ణిమ్। ఆదాయ వాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్ ॥ ౪౧ ॥ స్యమంతకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో
రజ ఆత్మనః। విమృజ్య మణినా భూయస్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః ॥ ౪౨ ॥ యస్త్వేతద్భగవత ఈశ్వ
రస్య విష్ణోర్వీర్యాఢ్యం వృజినహరం సుమంగళం చ। ఆఖ్యానం పఠతి శృణోత్యనుస్మరేద్వా దుష్కీర్తిం దురి
తమపోహ్య యాతి శాంతిమ్॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - సప్తపంచాశోఽధ్యాయః ❁
ఏకదా పాండవాన్ ద్రష్టుం ప్రతీతాన్ పురుషోత్తమః। ఇంద్రప్రస్థం గతః శ్రీమాన్ యుయుధానాదిభిర్వృ
తః ॥ ౧ ॥ దృష్ట్వా తమాగతం పార్థా ముకుందమఖిలేశ్వరమ్। ఉత్తస్థుర్యుగపద్వీరాః ప్రాణా ముఖ్య
మివాగతమ్ ॥ ౨ ॥ పరిష్వజ్యాచ్యుతం వీరా అంగసంగహతైనసః। సానురాగస్మితం వక్త్రం వీక్ష్య త
స్య ముదం యయుః ॥ ౩ ॥ యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివందనమ్। ఫల్గునం పరిరభ్యాథ యమా
భ్యాం చాభివాదితః ॥ ౪ ॥ పరమాసనమాసీనం కృష్ణా కృష్ణమనిందితా। నవోఢా వ్రీడితా కించిచ్ఛనైరే
త్యాభ్యవందత ॥ ౫ ॥ తథైవ సాత్యకిః పార్థైః పూజితశ్చాభివందితః। నిషసాదాసనేఽన్యే చ పూజి
తాః పర్యుపాసత ॥ ౬ ॥ పృథాం సమాగత్య కృతాభివాదనస్తయాతిహార్దార్ద్రదృశాభిరంభితః। ఆ

నవక్తవ్యం - యతః అవిచ్ఛిన్నాః సంతతాః మఖాః వర్తంత ఇతి॥ ౪౦॥ ఏవమితి॥ ఆలబ్ధః ఉక్తః - హృది స్పృష్ట ఇతి వా॥ ౪౧॥ స్యమం
తమితి॥ రజః మిథ్యాభిశాపం - సంమృజ్య - అన్యైర్దుర్ధర ఇత్యాదిమిషేణ ప్రీత్యా - భూయస్తస్మై ప్రత్యర్పితవానితి ॥ ౪౨ ॥ య
ఇతి॥ దుష్కీర్తిం తన్మూలం దురితం చేతి॥ ౪౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - సప్తపంచాశాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁
శ్లో॥ అష్టపంచాశత్తమే తు కృష్ణః పంచ కరే గ్రహీత్। కాలిందీం మిత్రవిందాం చ సత్యాం భద్రాం చ లక్ష్మణామ్॥ కాలిందీం నిజలాభాయ
తపః పరముపేయుషీమ్। పరిణేష్యన్ ప్రియావాసమింద్రప్రస్థమథాగమత్॥ ఏకదేతి॥ ప్రతీతాన్ నష్టానపి పునః ద్రుపదగేహాసన్నైర్దృష్టా
న్ - యుయుధానః సాత్యకిః॥ ౧॥ దృష్ట్వేతి॥ ప్రాణా ఇంద్రియాణి - ముఖ్యం పంచవృత్తిం ప్రాణమివ॥ ౨॥ ౩ ॥ యుధిష్ఠిరస్యేతి॥
జ్యేష్ఠయోః ప్రణామం కృత్వా - సఖ్యేనాలింగితః - కనిష్ఠాభ్యామభివందితో బభూవ ॥ ౪ ॥ పరమాసనమితి॥ కృష్ణా ద్రౌపదీ - అనిందితా
ముఖాద్యాసత్యపి నిందారహితా - పార్థైర్నవమచిరం ఊఢా పరిణీతా॥ ౫॥ ౬॥ పృథామితి॥ అతిహార్దేన స్నేహేన - ఆర్ద్రసజలదృ

ఖాయస్యాః తయా - పరిష్వక్తః తయా పరిపృష్టాః బాంధవాయస్యసః ॥ ౬ ॥ తమితి ॥ ప్రేమ్ణా వైక్లబ్యం తేన రుద్ధః కంఠో యస్యాః - క్లేశాపాయో ఆత్మనిదర్శనం యస్య తం - భజతాం క్లేశాపాయాయ ఆత్మానం దర్శయతీతి వా ॥ ౭ ॥ తదేతి ॥ జ్ఞాతీన్ బంధూన్ - నః అస్మాన్ - యదా - భ్రాతా అక్రూరః ప్రేషితః ॥ ౮ ॥ జ్ఞాతీనితి వచనాత్ ప్రాప్తం మోహం వారయంతీ స్తౌతి ॥ నేతి ॥ తత్ర హేతుః - విశ్వస్యేతి - సుహృచ్చ - ఆత్మా చ తస్య - హంసి నాశయసి ॥ ౧౦ ॥ కిమితి ॥ కుమేధసాం విషయాసక్తచిత్తానాం - దృష్టోఽసి ॥ ౧౧ ॥ ఇతీతి ॥ సుఖమవసదితి శేషః - సుఖం అభ్యర్థిత ఇతి వా - క్రియాసమాప్తిః ॥ ౧౨ ॥ కాళిందీసందర్శనప్రసంగమాహ ॥ ఏకదేతి ॥ అక్షయౌ సాయకౌ యయోస్తౌ - తూణీ ఇషుధీ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తానితి ॥ రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ - మేధ్యాన్ కర్మార్హాన్ - బీభత్సుః అర్జునః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ తామితి ॥ సఖ్యా శ్రీకృష్ణేన ॥

పృష్టవాంస్తాం కుశలం సహస్నుషాం పితృష్వసారం పరిపృష్టబాంధవః ॥ ౬ ॥ తమాహ ప్రేమవైక్లబ్య రుద్ధకంఠాశ్రులోచనా। స్మరంతీ తాన్ బహూన్ క్లేశాన్ క్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్ ॥ ౭ ॥ తదైవ కుశలం నోఽభూత్సనాథాస్తే కృతా వయమ్। జ్ఞాతీన్నః స్మరతా కృష్ణ భ్రాతా మే ప్రేషితస్త్వయా ॥ ౮ ॥ న తేఽస్తి స్వపరభ్రాంతిర్విశ్వస్య సుహృదాత్మనః। తథాపి స్మరతాం శశ్వత్ క్లేశాన్ హంసి హృది స్థితః ॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కిం న ఆచరితం శ్రేయో న వేదాహమధీశ్వరః। యోగేశ్వరాణాం దుర్దర్శో యన్నో దృష్టః కుమేధసామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతి వై వార్షికాన్మాసాన్ రాజ్ఞా సోఽభ్యర్థితః సుఖమ్। జనయన్నయనానందమింద్రప్రస్థౌకసాం విభుః ॥ ౧౨ ॥ ఏకదా రథమారుహ్య విజయో వానరధ్వజః। గాండీవం ధనురాదాయ తూణీ చాక్షయసాయకౌ ॥ ౧౩ ॥ సాకం కృష్ణేన సన్నద్ధో విహర్తుం విపినం మహత్। బహువ్యాళమృగాకీర్ణం ప్రావిశత్ పరవీరహా ॥ ౧౪ ॥ తత్రావిధ్యచ్ఛరైర్వ్యాఘ్రాన్ సూకరాన్ మహిషాన్ రురూన్। శరభాన్ గవయాన్ ఖడ్గాన్ హరిణాన్ శశశల్యకాన్ ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిన్యుః కింకరా రాజ్ఞే మేధ్యాన్ పర్వణ్యుపాగతే। తృట్పరీతః పరిశ్రాంతో బీభత్సుర్యమునామగాత్ ॥ ౧౬ ॥ తత్రోపస్పృశ్య విశదం పీత్వా వారి మహారథౌ। కృష్ణౌ దదృశతుః కన్యాం చరంతీం చారులోచనామ్ ॥ ౧౭ ॥ తామాసాద్య వరారోహాం సుద్విజాం రుచిరాననామ్। పప్రచ్ఛ ప్రేషితః సఖ్యా ఫల్గునః ప్రమదోత్తమామ్ ॥ ౧౮ ॥ కా త్వం కస్యాసి కల్యాణి కుతో వా కిం చికీర్షసి। మన్యే త్వాం పతిమిచ్ఛంతీం సర్వం కథయ శోభనే ॥ ౧౯ ॥ కాళిందీ ॥ అహం దేవస్య సవితుర్దుహితా పతిమిచ్ఛతీ। విష్ణుం వరేణ్యం వరదం తపః పరమమాస్థితా ॥ ౨౦ ॥ నాన్యం పతిం వృణే వీర తమృతే శ్రీనికేతనమ్। తుష్యతాం మే స భగవాన్ ముకుందోఽనాథసంశ్రయః ॥ ౨౧ ॥ కాళిందీతి సమాఖ్యాతా వసామి యమునాజలే। నిర్మితే భవనే పిత్రా యావదచ్యుతదర్శనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తథావదద్గుడాకేశో వాసుదేవాయ సోఽపి తామ్। రథమారోప్య తద్విద్వాన్ ధర్మరాజముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ యదైవ కృష్ణః సందిష్టః పార్థానాం పరమాద్భుతమ్। కారయామాస నగరం విచిత్రం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౪ ॥ భగవాంస్తత్ర నివసన్ స్వానాం ప్రియచికీర్షయా। అగ్నయే ఖాండవం దాతుమర్జునస్యాస సారథిః ॥
౨౫ ॥ సోఽగ్నిస్తుష్టో ధనురదాద్ధయాన్ శ్వేతాన్ రథం నృప। అర్జునాయాక్షయౌ తూణౌ వర్మ చాభేద్యమస్త్రిభిః ॥ ౨౬ ॥ మయశ్చ మోచితో వహ్నేః సభాం సఖ్య ఉపాహరత్। యస్మిన్ దుర్యోధనస్యాసీజ్జలస్థలదృశిభ్రమః ॥ ౨౭ ॥ స తేన సమనుజ్ఞాతః సుహృద్భిశ్చానుమోదితః। ఆయయౌ ద్వారకాం భూయః సాత్యకిప్రముఖైర్వృతః ॥ ౨౮ ॥ అథోపయేమే కాళిందీం సుపుణ్యర్త్వృక్ష ఊర్జితే। వితన్వన్ పరమానం

౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అయం మాం కామయతే ఇతి శంకయాహ ॥ నాన్యమితి ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తథేతి ॥ ఆదావేవ తద్విద్వాన్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రసంగాత్ తాత్కాలికం చరిత్రాంతరమాహ ॥ యదేతి ॥ పార్థైః యదైవ సందిష్టః విజ్ఞాపితః శ్రీకృష్ణః - తదైవ - తేషాం విశ్వకర్మణా దేవశిల్పినా - నగరం కారయామాస ॥ ౨౪ ॥ కించ ॥ భగవానితి ॥ భగవాన్ నిరతిశయైశ్వర్యగుణవానపి - అర్జునస్య ధనురాదిలాభాయ - సారథిరాస - ఖాండవం నామ ఇంద్రస్య వనం ॥ ౨౫ ॥ స ఇతి ॥ అక్షయౌ అక్షయసాయకౌ ॥ ౨౬ ॥ మయ ఇతి ॥ ఖాండవదాహకాద్వహ్నేః - సఖ్యే అర్జునాయ - యస్మిన్నితి సామాన్యతో నిర్దేశః - యస్యామిత్యర్థః - జలస్థలయోః దృశి దర్శనే భ్రమః - యద్వా - జలే స్థలవత్ దృక్ దృష్టిర్యస్మిన్ తత్ జలస్థలదృక్ - తస్మిన్ భ్రమ ఆసీదితి మతిభ్రమ ఇతి హేతౌ - జలే స్థలబుద్ధిరూపః స్థలే జలబుద్ధిరూపో భ్రమ ఇత్యర్థః ॥

-౨౭॥ -౨౮॥ అథేతి॥సుపుణ్యః ఋతుః ఋక్షంచతస్మిన్॥ -౨౯ ॥ పంచమంమిత్రవిందావివాహమాహద్వాభ్యాం॥ విందేతి॥ అవ
న్త్యౌఅవంతిరాజానౌ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ షష్ఠమాహ॥నగ్నజిదితి॥కౌసల్యఃఅయోధ్యాధిపతిఃతస్యసత్యానామకన్యా అభవత్ ఆసీత్-దేవీ
తిసతీనాగ్నజితీతిపితృనామ్నాప్రసిద్ధేత్యర్థః॥ ౩౨॥ నేతి॥ వీరస్యగంధమపినసహంత ఇతితథాతాన్-ఖలాన్ దుర్వృత్తాన్ ॥ ౩౩॥
తానితి॥వృషాన్జయతీతివృషజిత్తేనలభ్యాం॥ ౩౪॥ సఇతి॥ ప్రతినందితస్తం ప్రతినందితవాన్ శ్రీకృష్ణేనవాసప్రతినందితః॥ ౩౫॥ ౩౬॥
౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ నరేంద్రేతి॥ హేనరేంద్ర రాజన్యబంధోఃక్షత్రియస్య శుల్కదాః ద్రవ్యాదిప్రదాః॥ ౪౦॥ కఇతి॥గుణానామేకస్థ

దంస్పావనాంపరమమంగళమ్॥ ౨౯ ॥ విందానువిందావావంత్యౌదుర్యోధనవశానుగౌ। స్వయంవరేస్వ
భగినీంకృష్ణేసక్తాంన్యషేధతామ్॥ ౩౦ ॥ రాజాధిదేవ్యాస్తనయాంమిత్రవిందాంపితృష్వసుః। ప్రస
హ్యహృతవాన్కృష్ణోరాజన్రాజ్ఞాంప్రపశ్యతామ్ ॥ ౩౧ ॥ నగ్నజిన్నామకౌసల్య ఆసీద్రాజాతిధా
ర్మికః। తస్యసత్యాభవత్కన్యా దేవీనాగ్నజితీనృప॥ ౩౨॥ నతాంశేకుర్నృపావోఢుమజిత్వాసప్తగో
వృషాన్। తీక్ష్ణశృంగాన్సుదుర్ధర్షాన్వీరగంధాసహాన్ఖలాన్॥ ౩౩॥ తాంశ్రుత్వావృషజిల్లభ్యాం
భగవాన్సాత్వతాంపతిః। జగామకౌసల్యపురం సైన్యేన మహతావృతః ॥ ౩౪ ॥ సకోసలపతిఃప్రీతః
ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః। అర్హణేనాపిగురుణాపూజయన్ప్రతినందితః ॥ ౩౫॥ వరంవిలోక్యాభిమ
తంధృతవ్రతానరేంద్రకన్యా చకమేరమాపతిమ్। భూయాదయంమేపతిరాశిషోనలాఃకరోతుసత్యా
యదిమేధృతోవ్రతః॥ ౩౬ ॥ అర్చితంపునరిత్యాహనారాయణజగత్పతే। ఆత్మానందేనపూర్ణస్య
కరవాణికిమల్పకః॥ ౩౭ ॥ యత్పాదపంకజరజశ్శిరసాబిభర్తి శ్రీరబ్జజస్సగిరిశస్సహలోకపాలైః। లీ
లాతనూస్స్వకృతసేతుపరీప్సయాయః కాలేదధత్సభగవాన్ మమకేనతుష్యేత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుకః॥
తమాహభగవాన్ కృష్ణఃకృతాసనపరిగ్రహః। మేఘగంభీరయావాచా సస్మితం కురునందన ॥ ౩౯ ॥
శ్రీభగవాన్॥నరేంద్రయాచ్ఞాకవిభిర్విగర్హితా రాజన్యబంధోర్నిజధర్మవర్తినః। తథాపియాచేత
వసౌహృదేచ్ఛయాకన్యాంత్వదీయాంనహిశుల్కదావయమ్ ॥ ౪౦ ॥ రాజా॥కోన్యస్తేభ్యధికోనాథ
కన్యావరఇహేప్సితః। గుణైకధామ్నోయస్యాంగే శ్రీర్వసత్యనపాయినీ॥ ౪౧ ॥ కింత్వస్మాభిఃకృతః
పూర్వంసమయస్సాత్వతర్షభ। పుంసాంవీర్యపరీక్షార్థంకన్యావరపరీప్సయా॥౪౨॥ సప్తైతేగోవృ
షావీర దుర్దాంతాదురవగ్రహాః। ఏతైర్భగ్నాస్సుబహవో భిన్నగాత్రానృపాత్మజాః ॥ ౪౩ ॥
యదిమేనిగృహీతాస్స్యుస్త్వయైవయదునందన।వరోభవానభిమతోదుహితుర్మేశ్రియఃపతే॥ ౪౪ ॥
ఏవంసమయమాకర్ణ్యబద్ధ్వాపరికరంప్రభుః। ఆత్మానంసప్తధాకృత్వాన్యగృహ్ణాల్లీలయైవతాన్॥ ౪౫॥
బద్ధ్వాతాన్దామభిశ్శౌరిర్భగ్నదర్పాన్హతౌజసః। వ్యకర్షల్లీలయాబద్ధాన్బాలోదారుమయాన్
యథా॥౪౬॥ తతఃప్రీతస్సుతాంరాజాదదౌకృష్ణాయవిస్మితః। తాంప్రత్యగృహ్ణాద్భగవాన్విధివత్సదృశీం
ప్రభుః ॥ ౪౭ ॥ రాజపత్న్యశ్చదుహితుఃకృష్ణంలబ్ధ్వాపతింప్రియమ్। లేభిరేపరమానందం జాతశ్చప
రమోత్సవః ॥ ౪౮ ॥ శంఖభేర్యానకానెదుర్గీతవాద్యద్విజాశిషః। నరానార్యఃప్రముదితాస్సువా
సస్స్రగలంకృతాః॥ ౪౯ ॥ శతంధేనుసహస్రాణాంపారిబర్హమదాద్విభుః। యువతీనాంత్రిసాహ
స్రంనిష్కగ్రీవసువాససామ్ ॥ ౫౦ ॥ నవనాగసహస్రాణినాగాచ్ఛతగుణాన్రథాన్। రథాచ్ఛతగు
ణానశ్వానశ్వాచ్ఛతగుణాన్నరాన్ ॥ ౫౧ ॥ దంపతీరథమారోప్యమహత్యాసేనయావృతౌ। స్నేహ

ధామస్థానం-త్వం-తథాభూతస్యతవాంగే॥ ౪౧॥ ౪౨॥ సప్తేతి॥దుర్దాంతాః అశిక్షితాః-దురవగ్రహాఃఅపరాయత్తాః-కుతస్త్రీ
హ-ఏతైరితి-భగ్నాఃభంగంప్రాపితాః॥౪౩॥యదీతి॥యత్ యది-ఇమేగోవృషాః॥ ౪౪॥ ఏవమితి॥ ఏతాన్ యాన్నిగృహ్ణాతితస్యకస్యాపి
యఃకృతః- తమాకర్ణ్య ఆత్మానంసప్తధాకృత్వేతి-బహ్వీనామపియోషితాం- సంపూర్ణ వివాహంసంభోగయోగ్యఃస్యామితి సర్వాసాం
ప్రత్యేకపత్న్యప్రదర్శనార్థమాత్మనః-సప్తధాకరణం॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ శతమితి॥నిష్కగ్రీవాశ్చతాస్సువాససశ్చ
తాసాంయువతీనాం దాసీనాం- పారిబర్హం అదాత్ దత్తవాన్॥ ౫౦ ॥ నవేతి॥ నాగాత్ నాగేభ్యః- శతగుణాన్ నవలక్షాణిరథాన్

ఖాల్ రథేభ్యః-శతగుణాన్నవకోటీః- అశ్వాన్ అశ్వాత్ ఆశ్వేభ్యః-శతగుణాన్నవపద్మానిపదాతీన్ ॥ ౫౧॥ ౫౨॥ శ్రుత్వేతి॥ యదు భిర్గోవృషైశ్చ భగ్నవీర్యా అపి సుదుర్మర్షాః రురుధుః॥ ౫౩॥ తానితి॥ అస్యతః క్షిపతః ప్రయుంజానానితియావత్ ॥ ౫౪॥౫ ॥ సప్తమంవివాహమాహ॥ శ్రుతకీర్తేరితి॥ శ్రుతకీర్తిర్నామయాపితృష్వసా- తస్యాః సుతాం భద్రాంనామకైకేయీం తద్దేశజాం సందర్శనాదిభిః భ్రాతృభిర్దత్తాం॥ ౫౬॥ అష్టమంవివాహమాహ॥ సుతాంచేతి॥ ఏకఏవసన్ శ్రీకృష్ణోలక్ష్మణాంజహార॥ ౫౭॥ అన్యా ఇతి॥ తస్య నిరోధోంతఃపురంతస్మాత్ ॥ ౫౮ ॥ శ్లో॥ భైష్మీజాంబవతీభామాసత్యాభద్రాచలక్ష్మణా । కాళిందీమిత్రవిందాచేత్యష్టౌపట్టమహాస్త్రియః॥ శ్రీధరీయోయంశ్లోకః॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - అష్టపంచాశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ ఊనషష్టితమే భౌమంహత్వాతేనాహృతాహరిః॥ కన్యాస్సహస్రశః ప్రాప్యపారిజాతందివోహరత్॥ పరిణీయతతస్తాభిస్తస్మనౌరథపూరకైః। ఆత్మారామోప్యసౌ రేమే తద్గృహేషుగృహస్థవత్ ॥ యథేతి ॥ యేనతాః స్త్రియోనిరుద్ధాః- సభౌమఃచకారాత్ యేనకారణేనహృ

తప్రక్లిన్నహృదయో యాపయామాస కోసలః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వైతద్దురుధుర్భూపానయంతంపథికన్య
కామ్। భగ్నవీర్యాస్సుదుర్మర్షాయదుభిర్గోవృషైఃపురా॥ ౫౩ ॥ తానస్యతశ్శరవ్రాతాన్ బంధు
ప్రియకృదర్జునః। గాండీవీ కాలయామాస సింహఃక్షుద్రమృగానివ ॥ ౫౪ ॥ పారిబర్హముపాగృ
హ్య ద్వారకామేత్యసత్యయా। రేమేయదూనాంవృషభో భగవాన్దేవకీసుతః॥ ౫౫॥ శ్రుతకీర్తేస్సు
తాంభద్రాముపయేమే పితృష్వసుః। కైకేయీం భ్రాతృభిర్దత్తాం కృష్ణస్సందర్శనాదిభిః ॥ ౫౬ ॥
సుతాంచమద్రాధిపతేర్లక్ష్మణాంలక్షణైర్యుతామ్। స్వయంవరే జహారైకస్సుపర్ణస్సుధామివ ॥
౫౭॥ అన్యాశ్చైవంవిధాభార్యాఃకృష్ణస్యాసన్సహస్రశః। భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతాశ్చా
రుదర్శనాః॥ ౫౮॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-అష్టపంచాశోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

నరకాసురవధకథాప్రారంభఘట్టః

రాజా॥ యథాహతో భగవతా భౌమోయేనచతాః స్త్రియః। నిరుద్ధా ఏతదాచక్ష్వ విక్రమంశార్ఙ్గధ
న్వనః॥ ౧॥ శ్రీశుకః॥ ఇంద్రేణహృతఛత్రేణహృతకుండలబంధునా। హృతామరాద్రిస్థానేనజ్ఞాపితో
భౌమచేష్టితమ్ ॥ ౨ ॥ సభార్యోగరుడారూఢః ప్రాగ్జ్యోతిషపురంయయౌ। గిరిదుర్గైశ్శస్త్రదుర్గై
ర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్॥ ౩॥ మురపాశాయుతైర్ఘోరైర్దృఢైస్సర్వతఆవృతమ్।గదయానిర్బి
భేదాద్రీన్శస్త్రదుర్గాణిసాయకైః॥ ౪॥ చక్రేణాగ్నింజలం వాయుంమురపాశాంస్తథాసినా। శంఖ
నాదేనయంత్రాణిహృదయానిమనస్వినామ్॥ ౫॥ ప్రాకారంగదయాగుర్వ్యానిర్బిభేదగదాధరః।
పాంచజన్యధ్వనింశ్రుత్వాయుగాంతాశనిభీషణమ్॥ మురశ్శయానఉత్తస్థౌదైత్యః పంచశిరాజలాత్ ॥
౬ ॥ త్రిశూలముద్యమ్యసుదుర్నిరీక్షణం యుగాంతసూర్యానలరోచిరుల్బణమ్। గ్రసంస్త్రిలోకీమివ
పంచభిర్ముఖైరభ్యద్రవత్తార్క్ష్యసుతంయథోరగః॥ ౭॥ ఆవిధ్యశూలంతరసాగరుత్మతేనిరస్యవక్త్రై

తః॥ తదాచక్ష్వేతి॥ ౧॥ ఇంద్రేణేతి॥ ఇంద్రేణభౌమవిచేష్టితంవిజ్ఞాపితస్సన్ ప్రాగ్జ్యోతిషపురంభౌమనగరం-యయావిత్యన్వయః- కథంభూతేనహృతంఛత్రంయస్య తేన- లోకపాలప్రధానత్వాదింద్రస్య వరుణఛత్రహరణేపితస్యైవమానభంగ ఇతితథోక్తం హృతేకుండలే యస్యాస్సా-అదితిఃబంధుర్మాతాయస్యతేన- హృతమమరాద్రేః స్థానంమణిపర్వతలక్షణంయస్యతేన-సత్యభామాయాగృహేభగవంతమింద్రఆగత్యవిజ్ఞాపితవాన్॥ ౨॥ సభార్యఇతి॥ తదాతస్యాఃకౌతుకాయతయాభార్యయాసహాయయావేతి-యద్వా-త్వదనుజ్ఞయైవతవత్పుత్రంహనిష్యామీతిఇతిహాసోక్తం-భూమ్యైవరందత్తంసత్యంకర్తుం-సత్యభామాయాభూమ్యంశత్వాత్తయాసహాయయా-యద్వా-నారదానీతపారిజాతైకకుసుమేరుక్మిణ్యైదత్తేసతి-కుపితాంసత్యభామాం-సాంత్వయతా-తుభ్యంపారిజాతమేవదాస్యామీతి శ్రీకృష్ణేన ప్రతిశ్రుతమితిహరివంశే ప్రసిద్ధం-తదర్థంతాంనీతవానితిజ్ఞేయం-గరుడేనయానేకారణం-గిరిదుర్గైరిత్యాదిభిః తైరుపలక్షితంజలాగ్న్యనిలైశ్చసర్వతోవర్తమానైర్దుర్గమం॥ ౩॥౪॥౫॥ ప్రాకారమితి॥ యుగాంతాశనేర్ధ్వనివద్భీషణం-పరిఘాయాజలాత్ ॥౬॥౭॥ ఆవి

ధ్యేతి ॥ ఆవిధ్య ఆతోల్య వ్యనదత్ సః మహాన్నాద ఇత్యన్వయః ॥ ౮ ॥ తదేతి ॥ తస్మై కృష్ణాయ గదాం వ్యముంచత్ ॥ ౯ ॥ తామితి ॥ ఇంద్ర తేజసా వజ్రేణ ॥ ౧౦ ॥ తస్యేతి ॥ ప్రతిక్రియయా హేతుభూతయా అమర్షజుషః ॥ ౧౧ ॥ పీఠమితి ॥ పీఠః పీఠనామానం సేనాపతిం - నర గుః నిరగమన్ ॥ ౧౨ ॥ తదితి ॥ నికృత్తాని శీర్షాదీని యేషాం తాన్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ శతఘ్నీం శక్తివిశేషం ॥ ౧౫ ॥ తదితి ॥ చిత్రాః వాజాః పత్రాణి యేషాం తైః బాణైః నికృత్తాః బాహవః ఊరవః శిరోధయః కంధరాః విగ్రహాః దేహాశ్చ యస్య తత్ - తర్హ్యేవ - తణావివ్యధుః - తస్మిన్నేవ క్షణే ॥ ౧౬ ॥ యానీతి ॥ అత్యాశ్చర్యేణ కురూద్వహ ఇతి సంబోధనం - తథాహి - తైర్యోధైర్నిప్రయుక్తాని శస్త్రాస్త్రా

వ్యర్ణదత్పంచభిః । ఖం రోదసీ సర్వదిశోఽంతరం మహానాపూరయన్నండకటాహమావృణోత్ ॥ ౮ ॥ తదాపతద్వై త్రిశిఖం గరుత్మతే హరిః శరైరభినత్త్రిధౌజసా । ముఖేషు తం చాపి శరైరతాడయత్తస్మై గదాం సోఽపి రుషా వ్యముంచత ॥ ౯ ॥ తామాపతంతీం గదయా గదాం మృధే గదాగ్రజో నిర్బిభిదే సహస్రధా । ఉద్యమ్య బాహూనభిధావతోఽజితః శిరాంసి చక్రేణ జహార లీలయా ॥ వ్యసుః పపాతాంభసి కృత్తశీర్షో నికృత్తశృంగోఽద్రిరివేంద్రతేజసా ॥ ౧౦ ॥ తస్యాత్మజాః సప్త పితుర్వధాతురాః ప్రతిక్రియామర్షజుషః సముద్యతాః । తామ్రోఽంతరిక్షః శ్రవణో విభావసుర్వసుర్నభస్వానరుణశ్చ సప్తమః ॥ ౧౧ ॥ పీఠం పురస్కృత్య చమూపతిం మృధే భౌమప్రయుక్తా నిరగుర్ధృతాయుధాః । ప్రాయుంజతాసాద్య శరానసీన్ గదాః శక్త్యృష్టిశూలాన్యజితే రుషోల్బణాః ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛస్త్రకూటం భగవాన్ స్వమార్గణైరమోఘవీర్యస్తిలశశ్చకర్త హ । తాన్వీరముఖ్యాననయద్యమక్షయం నికృత్తశీర్షోరుభుజాంఘ్రివర్మణః ॥ ౧౩ ॥ స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయకైర్మృధే హతాంస్తాన్నరకో ధరాసుతః । నిరీక్ష్య దుర్మర్షణ ఆస్రవన్మదైర్గజైః పయోధిప్రభవైర్నిరాక్రమత్ ॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వా సభార్యం గరుడోపరి స్థితం సూర్యోపరిష్టాత్సతటిద్ఘనం యథా । కృష్ణం స తస్మై వ్యసృజచ్ఛతఘ్నీం యోధాశ్చ సర్వే యుగపచ్చ వివ్యధుః ॥ ౧౫ ॥ తద్భౌమసైన్యం భగవాన్ గదాగ్రజో విచిత్రవాజైర్నిశితైః శిలీముఖైః । నికృత్తబాహూరుశిరోధివిగ్రహం చకార తర్హ్యేవ హతాశ్వకుంజరమ్ ॥ ౧౬ ॥ యాని యోధైః ప్రయుక్తాని శస్త్రాస్త్రాణి కురూద్వహ । హరిస్తాన్యచ్ఛినత్తీక్ష్ణైః శరైరేకైకశస్త్రిభిః ॥ ఊహ్యమానస్సుపర్ణేన పక్షాభ్యాం నిఘ్నతా గజాన్ ॥ ౧౭ ॥ గరుత్మతా హన్యమానాస్తుండపక్షనఖైర్గజాః । పురమేవావిశన్నార్తా నరకో యుధ్యయుధ్యత ॥ ౧౮ ॥ దృష్ట్వా విద్రావితం సైన్యం గరుడేనార్దితం స్వకమ్ । తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః ॥ ౧౯ ॥ నాకంపత తయా విద్ధో మాలాహత ఇవ ద్విపః । శూలం భౌమోఽచ్యుతం హంతుమాదదే వితథోద్యమః ॥ ౨౦ ॥ తద్విసర్గాత్పూర్వమేవ నరకస్య శిరో హరిః । అపాహరద్గజస్థస్య చక్రేణ క్షురనేమినా ॥ ౨౧ ॥ సకుండలం చారుకిరీటభూషితం బభౌ పృథివ్యాం పతితం సముజ్జ్వలత్ । హా హేతి సాధ్విత్యృషయస్సురేశ్వరా మాల్యైర్ముకుందం వికిరంత ఈడిరే ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చ భూః కృష్ణముపేత్య కుండలే ప్రతప్తజాంబూనదరత్నభాస్వరే । సవైజయంత్యా వనమాలయార్పయత్ప్రాచేతసం ఛత్రమథో మహామణిమ్ ॥ ౨౩ ॥ అస్తౌషీదథ విశ్వేశం దేవీ దేవవరార్చితమ్ । ప్రాంజలిః ప్రణతా రాజన్ భక్తిప్రవణయా ధియా ॥ ౨౪ ॥ భూమిః ॥ నమస్తే దేవదేవేశ శంఖచక్రగదాధర । భక్తేచ్ఛోపాత్తరూపాయ పరమాత్మన్నమోఽస్తు తే ॥ ౨౫ ॥ నమః పంకజనాభాయ నమః పంకజమాలి

ణి - తత్రాస్త్రైః పూర్వమేవ తత్సైన్యం సర్వం హత్వా - పశ్చాత్తాని శస్త్రాస్త్రాణి చిచ్ఛేద - తత్రాప్యేకైకం శస్త్రమస్త్రం చ త్రిభిశ్శరైరిత్యాశ్చర్యం ॥ ౧౭ ॥ కించ ॥ గరుత్మతేతి ॥ అయుధ్యత సన్న్యవర్తత ॥ ౧౮ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ యతః యయా శక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతః ఆసీత్ ॥ ౧౯ ॥ నేతి ॥ అసౌ గరుడస్తు నాకంపత - గరుడే వితథోద్యమస్సన్ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ తత ఇతి ॥ ప్రతప్తజాంబూనదే యాని రత్నాని తైర్భాస్వరే - మేర్వంశభూతం మందరశిఖరం - మహామణిం చార్పయదితి ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ విశ్వగర్వం జ్ఞాత్వా భూమిః స్తౌతి ॥ నమ ఇతి ॥ పరమాత్మన్ కాదేశాద్యంతర్యామిన్ - భక్తానుగ్రహార్థం ఇచ్ఛయా స్వీకృతనానారూపాయ ॥ ౨౫ ॥ యేన మంత్రేణ ముం త్వాః ప్రసన్నః

షాసీత్ - తేన మంత్రేణ నమస్యతి ॥ నమ ఇతి ॥ పంకజం నాభౌ యస్య తస్మై - జగత్కారణాయేత్యర్థః - అత ఏవ - సత్కీర్తిమయ్యా పంకజానాం మాలా విద్యతే యస్య తస్మై - ఏవంభూతం ధ్యాయతాం - పంకజవత్ప్రసన్నే తాపోపశమనే నేత్రే యస్య తస్మై - పంకజవత్సేవ్యౌ పంకజాంకితౌ వా అంఘ్రీ యస్య తస్మై నమ ఇతి ॥ ౨౬ ॥ కించ ॥ నమ ఇతి ॥ భగవతే నిరతిశయైశ్వర్యాయ - కుతః - వాసుదేవాయ సర్వభూతాశ్రయాయ - అత ఏవ విష్ణవే వ్యాపినే - న హి సర్వభూతాశ్రయత్వం పరిచ్ఛిన్నస్య సంభవతీతి తత్రాహ - పురుషాయ సర్వస్మాత్ కార్యాత్పూర్వమేవ సతే ॥ శ్రు ॥ పూర్వమేవాహమిహాసమితి - తత్పురుషస్య పురుషత్వమితి శ్రుతేః - ఏతదపి కుతః - ఆదిబీజాయ ఆదౌ జగత్కారణస్యాపి కారణాయ - ఏవమపి న మృదాదివజ్జాడ్యమిత్యాహ - పూర్ణబోధాయేతి ॥ ౨౭ ॥ నన్వేవమపి స్వకారణాత్పూర్వం సత్త్వం న స్యాదత ఆహ ॥ అజాయేతి ॥ స్వయమజాయ అస్య చ జనయిత్రే ఉభయత్ర పితృక్రమేణ హేతుద్వయం - బ్రహ్మణే బృహతే అనంతశక్తయ ఇతి చ - బృహత్త్వాదజత్వం - అనంతశక్తిత్వాజ్జనయితృత్వమిత్యర్థః - నను పిత్రాదయః పుత్రాదీనాం జనకాః - తేషాం చ తత్పూర్వే - తేషాం చ తథాభూతాని - తేషాం చ స్వకర్మద్వారేణ జీవాః - కిమత్రాహం తత్రాహ - పరాపరాత్మన్నిత్యాది - పిత్రాద్యాత్మకత్వాత్త్వమేవ జనక ఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ నను గుణావిక్షోభోత్పత్త్యాదిహేతవః - తే చ ప్రధానస్యైవ - తస్య చ పురుషః క్షోభకః - తత్ర చ కాలో నిమిత్తమితి ప్రసిద్ధం - కిమత్రా

నే । నమః పంకజనేత్రాయ నమస్తే పంకజాంఘ్రయే ॥ ౨౬ ॥ నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణ
వే । పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే నమః ॥ ౨౭ ॥ అజాయ జనయిత్రేఽస్య బ్రహ్మణేఽనంత
శక్తయే । పరాపరాత్మన్ భూతాత్మన్ పరమాత్మన్ నమోఽస్తు తే ॥ ౨౮ ॥ త్వం వై సిసృక్షూ రజ ఉత్కటం
ప్రభో తమో నిరోధాయ బిభర్ష్యసంవృతః । స్థానాయ సత్త్వం జగతో జగత్పతే కాలః ప్రధానం పురు
షో భవాన్ పరః ॥ ౨౯ ॥ అహం పయో జ్యోతిరథానిలో నభో మాత్రాణి దేవా మన ఇంద్రియాణి చ । క
ర్తా మహానిత్యఖిలం చరాచరం త్వయ్యద్వితీయే భగవన్నయం భ్రమః ॥ ౩౦ ॥ తస్యాత్మజోఽయం తవ
పాదపంకజం భీతః ప్రపన్నార్తిహరోపసాదితః । తత్పాలయైనం కురు హస్తపంకజం శిరస్యముష్యాఖిలక
ల్మషాపహమ్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇతి భూమ్యార్థితో వాగ్భిర్భగవాన్ భక్తినమ్రయా । దత్త్వాభయం భౌ
మగృహం ప్రావిశత్సకలర్ద్ధిమత్ ॥ ౩౨ ॥ తత్ర రాజన్యకన్యానాం షట్సహస్రాధికాయుతమ్ । భౌ
మాహృతానాం విక్రమ్య రాజభ్యో దదృశే హరిః ॥ ౩౩ ॥ తం ప్రవిష్టం స్త్రియో వీక్ష్య నరవర్యం విమోహి
తాః । మనసా వవ్రిరేఽభీష్టం పతిం దైవోపపాదితమ్ ॥ ౩౪ ॥ భూయాత్పతిరయం మహ్యం ధాతా తదనుమో
దతామ్ । ఇతి సర్వాః పృథక్ కృష్ణే భావేన హృదయం దధుః ॥ ౩౫ ॥ తాః ప్రాహిణోద్ద్వారవతీం సుమృ
ష్టవిరజోంబరాః । నరయానైర్మహాకోశాన్ రథాశ్వాన్ ద్రవిణం మహత్ ॥ ౩౬ ॥ ఐరావతకులేభాం
శ్చ చతుర్దంతాంస్తరస్వినః । పాండురాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాస కేశవః ॥ ౩౭ ॥ గత్వా సురేం
ద్రభవనం దత్త్వాదిత్యై చ కుండలే । పూజితస్త్రిదశేంద్రేణ మహేంద్ర్యాణ్యా చ సప్రియః ॥ ౩౮ ॥
చోదితో భార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరుత్మతి । ఆరోప్య సేంద్రాన్ విబుధాన్ నిర్జిత్యోపానయత్పు
రమ్ ॥ ౩౯ ॥ స్థాపితః సత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః । అన్వగుర్భ్రమరాః స్వర్గా

హంత త్రాహ ॥ త్వమితి ॥ తమసో ధారణేఽప్యసంవృత ఏవ - స్థానాయ పాలనాయ - జగతః సృష్ట్యాద్యర్థం - ఉత్కటం రజ ఆది - త్వమేవ బిభర్షి - సృజసీత్యర్థః - కాలప్రధానపురుషాః త్వద్వ్యతిరిక్తా న సంతి - త్వం తు పరః సర్వవ్యతిరిక్తః - అతస్త్వమేవ జనయితేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ కార్యకారణప్రపంచస్య తదవ్యతిరేకం తస్య చ సర్వవ్యతిరేకముపపాదయతి ॥ అహమితి ॥ అహం భూమిః మాత్రాణి దేవా మన ఇంద్రియాణీతి చ - త్రివిధాహంకారకార్యాణి - కర్తా అహంకారః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం స్తుత్వా ప్రార్థయతే ॥ తస్యేతి ॥ హే ప్రపన్నార్తిహర - తస్య నరకస్య ఆత్మజః అయం భగదత్తో నామ భీతః - అత ఏవ మయా తవ పాదపంకజముపసాదితః అభయప్రదానార్థం ॥ ౩౧ ॥ ఇతీతి ॥ అభయం దత్త్వా ॥ ౩౨ ॥ తత్రేతి ॥ శతాధికమిత్యపి జ్ఞాతవ్యం - యదాహ శ్రీపరాశరః ॥ శ్లో ॥ కన్యాపురే స కన్యానాం షోడశాతులవిక్రమః । శతాధికాని దదృశే సహస్రాణి మహామత ఇతి ॥ రాజభ్య ఇత్యుపలక్షణం - సిద్ధాదిభ్యశ్చేతి - తథా తేనైవోక్తం ॥ శ్లో ॥ దేవసిద్ధాసురాదీనాం నృపాణాం చ జనార్దన । హృత్వా హి సోఽసురః కన్యా రురోధ నిజమందిర ఇతి ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ తా ఇతి ॥ ప్రాహిణోత్ ప్రస్థాపయామాస - సుమృష్టాః కమనీయాశ్చ తాః విరజోంబరాశ్చ తాః - నరయానైః శిబికాభిః - అపి చ - మహాకోశానితి ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ గత్వేతి ॥ స ప్రియః సత్యభామాసహితః ॥ ౩౮ ॥ చోదిత ఇతి ॥ సత్యభామయా ప్రేరితః స్వర్గే పారిజాతవృక్షం ఉత్పాట్య - కృత విబుధజయః స్వర్గే - ద్వారకాం వివేశ ॥ ౩౯ ॥ స్థాపిత ఇతి

ఇతి॥ గృహోద్యానం నిష్కుటం ఉపశోభయతియః॥౪౦॥ నేంద్రార్కవిబుధాన్ నిర్జిత్యైతీంద్రకృష్ణయోస్సంగ్రామఉక్తః తత్ర నసుర
ప్రసాదితఃస్వమనోరథేన-శ్రీకృష్ణేనసహేంద్రస్యకథంసంగ్రామఇత్యాశంక్యాహ॥ యయాచఇతి॥ అచ్యుతం అర్థసాధనమితి
మర్థద్వయం- యాచతిధాతోః- విగృహ్యతేవిగ్రహంకరోతిమహానపి- తమఃక్రోధంఆఢ్యతాంధనికతాం॥౪౧॥ అథోఇతి॥యథాయుక్త
వత్- అనేనదేవక్యాదిబంధుజనసమాగమోపిప్రతిగృహంయోగపద్యేనసూచితః- అవ్యయఃసర్వత్రాపిసంపూర్ణః॥ ౪౨॥ అహో
భాగ్యంనారీణామిత్యాహత్రిభిః॥ గృహేష్వితి॥ అతర్క్యాణికర్మాణికరోతీతితథాసః- నిరస్తంసామ్యమతిశయశ్చయైరన్యేషాంతైః
గృహేషు- అనపాయింఅవస్థితః- రమాభిఃలక్ష్మ్యంశభూతాభిః- నిజకామసంప్లుతఃస్వానందపరిపూర్ణః- గార్హకమేధికాన్ గృహ
స్థధర్మాన్॥ ౪౩ ॥ ఇత్థమితి॥ అనురాగహాససహితమవలోకనంచ- తత్పూర్వకంనవసంగమంచ- తద్గతంజల్పంచ- తస్మిన్ లజ్జాంభే
జుః॥ ౪౪ ॥ ప్రత్యుద్గమేతి॥ విశ్రమణంసంవాహనం- కేశప్రసారఃకేశప్రసాధనం - దాసీనాంశతానివిద్యంతే యాసాంతథాభూతా
అపిస్వయంవిభోర్దాస్యంవిదధురితి॥ ౪౫॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- ఏకోనషష్టితమోధ్యాయః. ********************

దృగ్గంధానవలంపటాః ॥ ౪౦ ॥ యయాచఆనమ్యకిరీటకోటిభిఃపాదౌస్పృశన్నచ్యుత మర్థసాధన
మ్। సిద్ధార్థఏతేనవిగృహ్యతేమహానహోసురాణాంచతమోధిగాఢ్యతామ్ ॥ ౪౧ ॥ అథోముహూ
ర్తఏకస్మిన్నానాగారేషుతాస్స్త్రియః। యథోపయేమేభగవాన్ తావద్రూపధరోవ్యయః ॥ ౪౨ ॥
గృహేషుతాసామనపాయ్యతర్క్యకృన్నిరస్తసామ్యాతిశయేష్వవస్థితః । రేమేరమాభిర్నిజకామసం
ప్లుతోయథేతరోగార్హకమేధికాంశ్చరన్ ॥ ౪౩ ॥ ఇత్థంరమాపతిమవాప్యపతింస్త్రియస్తా బ్రహ్మా
దయోపినవిదుఃపదవీంయదీయామ్। భేజుర్ముదావిరతమేధితయానురాగహాసావలోకనవసంగమజల్ప
లజ్జాః ॥౪౪॥ ప్రత్యుద్గమాదరభయాసనపాదశౌచతాంబూలవిశ్రమణవీజనగంధమాల్యైః। కేశప్రసా
రశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతాఅపివిభోర్విదధుస్మ దాస్యమ్॥౪౫॥ ❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - ఏకోనషష్టితమోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁

శ్రీకృష్ణరుక్మిణీదేవ్యోఃపరస్పరనర్మోక్తిప్రవచనఘట్టః.

శ్రీశుకః॥ కర్హిచిత్సుఖమాసీనంస్వతల్పస్థంజగద్గురుమ్ । పతింపర్యచరద్భైష్మీవ్యజనేనసఖీజనైః॥
౧ ॥ యస్త్వేతల్లీలయావిశ్వంసృజత్యత్త్యవతీశ్వరః । సహిజాతస్స్వసేతూనాంగోపీథాయయదుష్వజః
॥ ౨॥ తస్మిన్నంతర్గృహేభ్రాజన్ముక్తాదామవిలంబినా । విరాజితేవితానేనదీపైర్మణిమయైరపి॥
౩ ॥ మల్లికాదామభిఃపుష్పైర్ద్విరేఫకులనాదితే। జాలరంధ్రప్రవిష్టైశ్చగోభిశ్చంద్రమసోమలైః॥
౪ ॥ పారిజాతవనామోదవాయునోద్యానశాలినా । ధూపైరగరుజైరాజన్ జాలరంధ్రవినిర్గతైః॥
౫ ॥ పయఃఫేననిభేశుభ్రేపర్యంకేకశిపూత్తమే। ఉపతస్థేసుఖాసీనంజగతామీశ్వరంపతిమ్॥ ౬ ॥ వా
లవ్యజనమాదాయరత్నదండంసఖీకరాత్ । తేనవీజయతీదేవీ ఉపాసాంచక్రఈశ్వరమ్॥ ౭ ॥ సోపా
చ్యుతంక్వణయతీమణినూపురాభ్యాం రేజేంగులీయవలయవ్యజనాగ్రహస్తా। వస్త్రాంతగూఢకుచకుం

శ్లో॥ అథషష్టితమేకృష్ణఃపరిహాసేనరుక్మిణీమ్। కోపయిత్వాతతఃప్రేమకలహేతామసాంత్వయత్॥ రామారామజనానందమహోదయవి
డంబనైః। రుక్మిణ్యాప్రేమకలహచ్ఛద్మనైశ్వర్యమీర్యతే ॥ కర్హిచిదితి ॥ స్వతల్పస్థంస్వపర్యంకస్థం ॥ ౧ ॥ వక్ష్యమాణంరుక్మిణ్యాఃప్రి
యఃశ్రీకృష్ణేపరమప్రేమసంభావయితుంతస్యోక్తమేవతత్త్వమనుస్మారయతి॥ యస్త్వితి॥ ౨॥ ఆదౌతావత్త్రిభిశ్శ్లోకైఃమందిరమను
వర్ణయతి॥ తస్మిన్నితి॥ తచ్ఛబ్దేనాతిప్రసిద్ధమాహ- భ్రాజంతిముక్తాదామానితేషాం విలంబాః సంతియస్మిన్ - తేనవితానేనవిరాజితే-
తృతీయాంతానాంవిరాజితపదేనాన్వయః॥ ౩॥ మల్లికేతి॥ సుగంధితయాద్విరేఫకులైఃనాదితే - ప్రవిశద్భిశ్చంద్రరశ్మిభిః॥ ౪॥ పారిజాతే
తి॥ నిర్గచ్ఛద్భిః అగరుసంభవధూపైశ్చాతిమనోహరత్వందర్శితం॥ ౫॥ పయఇతి॥ పయసః క్షీరస్యఫేన ఇవమృదునిపర్యంకేతస్మిన్
తకశిపూత్తమేహంసతూలికాయాం- ఉపతస్థేసేవత॥ ౬॥ తదేవాభినయతి॥ వాలవ్యజనమితి॥ ౭॥ సేతి॥ ఉపాచ్యుతం అచ్యుతస్యస
మీపే- పాదమణినూపురాభ్యాంరేజే- కథంరేజేక్వణయతీమణిమయానూపురాభ్యాజయంతీతితథా-అంగులీయవలయవ్యజనానిఅగ్రహస్తే
యస్యాస్సా-వస్త్రాంతేగూఢాస్థగితౌకుచౌతయోఃకుంకుమంతేనశోణోహారస్తస్యభాసాంతథానితంబేధృతయాపరార్ధ్య

మాల్యా కాఞ్చీతయా చ రేజే ॥ ౮ ॥ తామితి ॥ తాం నిరీక్ష్య - శ్రీ తస్యాః - స్మయమానో హరి రాబభాషే - కథంభూతాం - యాలీలయా ధృతతనోస్స్వస్య అనురూపరూపా అనురూపం రూపం యస్యాస్సా - యథోక్తం శ్రీపరాశరేణ ॥ శ్లో ॥ దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ । విష్ణోర్దేహానురూపాం వై కరోత్యేషాత్మనస్తనుమితి - కించ - అలకైః కుణ్డలాభ్యాం నిష్కేణ పతకేన చాలంకృతకంఠేన చతుర్దిషు శోభితేవ శ్రీ ఉల్లసంతీస్మితసుధా యస్యాస్తాం ॥ ౯ ॥ సర్వగుణయుక్తాయా అపి తవ బుద్ధిమర్మందెత్యాశయేనాహ - ద్వాదశభిః ॥ రాజపుత్రీతి ॥ హే రాజపుత్రి - లోకపాలానామివ విభూతిరైశ్వర్యం యేషాం తైః - తథా మహాప్రభావైః ఆఢ్యైః రూపాదిభిరూర్జితైశ్చ - పూర్వమీప్సితాని ॥ ౧౦ ॥ తానితి ॥ తాన్ హిత్వా నోఽస్మాన్ అసమాన్ - కస్మాత్ వవృషే వృతవతీ త్వం ॥ ౧౧ ॥ కించ ॥ రాజభ్య ఇతి ॥ ప్రాయశః రాజభ్యో జరాసంధాదిభ్యః - బిభ్యతః భయం ప్రాప్నువతః ॥ ౧౨ ॥ అస్పష్టేతి ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం అవిజ్ఞాతాచారాణాం - అలోకపథం ఆశాస్త్రపారతంత్ర్యం అస్త్రీపారతంత్ర్యం వా - పదవీం మార్గం - ఆస్థితాః అనుసృతాః ॥ ౧౩ ॥ కించ ॥ నిష్కించనా ఇతి ॥ ౧౪ ॥ యయోరితి ॥ ఆ

కుమశోణహారభాసా నితంబధృతయా చ పరార్ధ్యకాంచ్యా ॥ ౮ ॥ తాం రూపిణీం శ్రియమనన్యగతిం నిరీక్ష్య
యా లీలయా ధృతతనోరనురూపరూపా । ప్రీతస్స్మయన్నలకకుండలనిష్కకంఠవక్త్రోల్లసత్స్మిత
సుధాం హరిరాబభాషే ॥ ౯ ॥ శ్రీకృష్ణః ॥ రాజపుత్రీప్సితా భూపైర్లోకపాలవిభూతిభిః । మహానుభావైః
శ్రీమద్భీ రూపౌదార్యబలోర్జితైః ॥ ౧౦ ॥ తాన్ ప్రాప్తానర్థినో హిత్వా చైద్యాదీన్ స్మరదుర్మ
దాన్ । దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మాన్నో వవృషేఽసమాన్ ॥ ౧౧ ॥ రాజభ్యో బిభ్యతస్సుభ్రు
సముద్రం శరణం గతాన్ । బలవద్భిః కృతద్వేషాన్ ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనాన్ ॥ ౧౨ ॥ అస్పష్టవర్త్మ
నాం పుంసామలోకపథమీయుషామ్ । ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయస్సీదంతి యోషితః ॥ ౧౩ ॥ నిష్కిం
చనా వయం శశ్వన్నిష్కించనజనప్రియాః । తస్మాత్ప్రాయేణ న హ్యాఢ్యా మాం భజంతి సుమధ్యమే ॥ ౧౪ ॥
యయోరాత్మసమం విత్తం జన్మైశ్వర్యాకృతిర్భవేత్ । తయోర్వివాహో మైత్రీ చ నోత్తమాధమ
యోః క్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయాఽదీర్ఘసమీక్షయా । వృతా వయం గుణైర్హీనా భి
క్షుభిః శ్లాఘితా ముధా ॥ ౧౬ ॥ అథాత్మనోఽనురూపం వై భజస్వ పురుషర్షభమ్ । యేన త్వమాశిషస్స
త్యా ఇహాముత్ర చ లప్స్యసే ॥ ౧౭ ॥ చైద్యసాల్వజరాసంధదంతవక్త్రాదయో నృపాః । మమ ద్విషంతి
వామోరు రుక్మీ చాపి తవాగ్రజః ॥ ౧౮ ॥ తేషాం వీర్యమదాంధానాం దృప్తానాం స్మయనుత్తయే । ఆనీతా
సి మయా త్వం చ తేజోఽపహరతాఽసతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉదాసీనా వయం నూనం న స్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః ।
ఆత్మలబ్ధ్యాఽఽస్మహే పూర్ణా గేహయోర్జ్యోతిరక్రియాః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవానా
త్మానం వల్లభామివ । మన్యమానామవిశ్లేషాత్తద్దర్పఘ్న ఉపారమత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి త్రిలోకాధిపతేస్త
దాత్మనః ప్రియస్య దేవ్యశ్రుతపూర్వమప్రియమ్ । ఆశ్రుత్య భీతా హృది జాతవేపథుశ్చింతాం దురం
తాం రుదతీ జగామ హ ॥ ౨౨ ॥ పదా సుజాతేన నఖారుణశ్రియా భువం లిఖంత్యశ్రుభిరంజనాసితైః । ఆ
సించతీ కుంకుమరూషితౌ స్తనౌ తస్థావధోముఖ్యతిదుఃఖరుద్ధవాక్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాస్సుదుఃఖభయశోకవినష్ట
బుద్ధేర్హస్తాచ్ఛ్లథద్వలయతో వ్యజనం పపాత । దేహశ్చ విక్లబధియస్సహసైవ ముహ్యన్ రంభేవ వాత

త్మసమం పరస్పరమనురూపం - జన్మైశ్వర్యాభ్యాం సహితా ఆకృతిః రూపం జాతిర్వా సమా ॥ ౧౫ ॥ వైదర్భీతి ॥ నదీర్ఘసమీక్షా విచారో యస్యాస్తయా ॥ ౧౬ ॥ అథేతి ॥ అథ ఇదానీమపి ॥ ౧౭ ॥ తర్హి కిమిత్యానీతాహమితి చేత్తత్రాహ ॥ చైద్యేతి ॥ మమ మాం ద్విషంతి ॥ ౧౮ ॥ తేషామితి ॥ స్మయనుత్తయే గర్వాపనయనాయ ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీకామతిదుస్సహమౌదాసీన్యమకామత్వం చాహ ॥ ఉదాసీనా ఇతి ॥ గేహయోః దేహగేహయోః - ఉదాసీనాః - అత ఏవ - జ్యోతిరక్రియాః - జ్యోతిః ప్రదీపాది - తద్వత్సాక్షిమాత్రతయా క్రియారహితాః - ఆస్మహే వర్తామహే ఇతి ॥ ౨౦ ॥ ఏతావదితి ॥ అవిశ్లేషాద్ధేతోరాత్మానం వల్లభామేవ ఏత్యేవార్థే ఇవశబ్దః - ఆత్మాన మేవ వల్లభాం - సర్వాసు అహమేవ వల్లభా నాన్యేతి మన్యమానాం గర్వితామిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ చింతాలక్షణమాహ ॥ పదేతి ॥ నఖైరరుణా శ్రీః కాంతిర్యస్య తేన - సుకోమలేన పదా ॥ ౨౩ ॥ తస్యా ఇతి ॥ సుదుఃఖమప్రియశ్రవణాత్ - భయం త్యాగశంకయా - శోకః అనుతాపః - తైర్వినష్టా బుద్ధిర్యస్యాస్తస్యాః - శ్లథం శిథిలం వలయం యస్మాత్ - హస్తాత్ - దేహశ్చ పపాత - విక్లబా వివశా - ధీర్యస్యాః - తస్యాః ॥ ౨౪ ॥ తమితి ॥

హాస్యప్రౌఢింగాంభీర్యం- అన్వకంపతదయాంకృతవాన్- ఏతస్యామబలాయాం పరిహాసమజానంత్యాంకిమర్థంమచ్చతురత్వమి విరరామేత్యర్థః॥ ౨౫॥ పర్యంకాదితి॥చతుర్భుజ ఇతి ఉత్థాపనాశ్లేషణవక్త్రపరిమార్జనాద్యర్థమావిష్కృతచతుర్భుజ ఇత్య ర్థః-సమూహ్యనిబధ్య॥ ౨౬॥ ప్రమృజ్యేతి॥ అశ్రుభిః కలుషే కలుషితే శుచా శోకాశ్రుభిః॥ ౨౭ ॥ సాంత్వయామాసేతి॥సాంత్వయామ సఅనునీతవాన్ ॥ ౨౮ ॥ మేతి॥ మామాం- త్వద్వచః కింనువదిష్యసీతి శ్రోతుకామేన శ్రోతుమిచ్ఛతా- క్ష్వేళ్యానర్మణా- ఏవమా రితముక్తం-నతుత త్త్వతః-హేఅంగనే హేసుందరి॥ ౨౯॥ ముఖమితి॥ ప్రేమసంరంభేణప్రణయకోపేన-స్ఫురితః కంపితోధరో యస్మి తత్ -కటాక్షేనకటాక్షః-తైః రాక్షైపైరరుణావపాంగౌయస్మింస్తత్-అతఏవ-సుందరంకుటిలం భ్రుకుటీతటంయస్మింస్తత్ ॥౩౦॥నన్వ హితవకిం కౌతుకం సుఖంవాఅతఆహ॥అయమితి॥నర్మైర్నర్మభిః-యామః కాలః॥౩౧॥౩౨॥ బభాషఇతి॥భగవతస్తస్యైశ్వర్యయుక్తం ముఖం-సవ్రీడేనహాసేనరుచిరేణస్నిగ్ధేనచాపాంగేనవీక్షమాణా॥శ్లో॥ అసమత్వంభయందుగాశ్రయణం ప్రబలైః కలిః॥ అరాజత్వఞ్చ జ్ఞత్వాపాకేకహావసాదనమ్॥ నిష్కించనత్వంతత్త్రీతిరాధ్యానాదరణీయతా। అసౌచిత్యంనిగుణత్వంవృథాశ్లాఘాచభిక్షుభిః॥ ఏకాంత్య మకామత్వంస్వదోషాః షోడశాసతః॥అజ్ఞత్వాదీర్ఘదర్శిత్వైశ్చైద్యరాజ్ఞాంబహూన్ గుణాన్॥కృష్ణస్సోదితాన్ క్షిప్తేష్వస్యషోడశ

నిహత్యప్రవికీర్య కేశాన్ ॥ ౨౩ ॥ తందృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబంధనమ్ । హాస్య
ప్రౌఢిమజానంత్యాః కరుణస్సోన్వకంపత ॥ ౨౪॥ పర్యంకాదవరుహ్యాశు తాముత్థాప్యచతుర్భుజః । కే
శాన్సమూహ్యతద్వక్త్రం ప్రామృజత్పద్మపాణినా॥ ౨౫ ॥ ప్రమృజ్యాశ్రుకలేనేత్రే స్తనౌచోపహ
తౌశుచా । ఆశ్లిష్య బాహునారాజన్ననన్యవిషయాంసతీమ్ ॥ ౨౬ ॥ సాంత్వయామాససాంత్వజ్ఞః కృప
యాకృపణాంప్రభుః। హాస్యప్రౌఢభ్రమచ్చిత్తామతదర్హాంసతాంగతిః ॥ ౨౭॥ శ్రీకృష్ణః॥ మా
మావైదర్భ్యసూయేథాజానేత్వాంమత్పరాయణామ్। త్వద్వచశ్శ్రోతుకామేన క్ష్వేళ్యాచరితమం
గనే॥ ౨౮॥ ముఖంచ ప్రేమసంరంభస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్। కటాక్షేపారుణాపాంగంసుందరభ్రుకు
టీతటమ్ ॥ ౩౦ ॥ అయంహిపరమోలాభోగృహేషుగృహమేధినామ్। యన్నర్మైరీయతేయామః
ప్రియయాభీరుభామిని॥ ౩౧॥ శ్రీశుకః॥ సైవంభగవతారాజన్ వైదర్భీపరిసాంత్వితా । జ్ఞాత్వాత
త్పరిహాసోక్తింప్రియత్యాగభయంజహౌ ॥ ౩౨ ॥ బభాషఋషభంపుంసాంవీక్షంతీభగవన్ముఖమ్।
సవ్రీడహాసరుచిరస్నిగ్ధాపాంగేనభారత॥ (రుక్మిణీచారుసర్వాంగీసాక్షాచ్ఛ్రీరనపాయినీ) ॥ ౩౩॥
రుక్మిణీ॥ నన్వేవమేతదరవిందవిలోచనాహయద్వైభవాన్నభవతస్సదృశీవిభూమ్నః। క్వస్వేమహి
మ్న్యభిరతోభగవాంస్త్ర్యధీశః క్వాహంగుణప్రకృతిరజ్ఞగృహీతపాదా॥ ౩౪ ॥ సత్యంభయాదివగుణే
భ్య ఉరుక్రమాంతశ్శేతేసముద్రఉపలంభనమాత్రఆత్మా । నిత్యంకదింద్రియగణైః కృతవిగ్రహస్త్వం
త్వత్సేవకైర్నృపపదంవిధుతంతమోంధమ్॥ ౩౫॥ త్వత్పాదపద్మమకరందజుషాంమునీనాంవర్త్మాస్ఫు
టంనృపశుభిర్నను దుర్విభావ్యమ్। యస్మాదలౌకికమివేహితమీశ్వరస్యభూమ్నస్తవేహితమథోఅను

యేభవేః॥ శ్రీధరీయాఇమే॥ భగవతః స్వనిందాపరాణీవయాని వాక్యాని- తాని సర్వోత్కర్షపరతయా వ్యాచక్షాణా ప్రతిభాషతేన్న తత్రయదుక్తంకస్మాన్నోవవృషే సమానితి- తత్రాసామ్యంసత్యమేవేత్యాహ॥ నన్వితి॥హేఅరవిందలోచన- త్ర్యధీశః త్రయాణాంబ్ర హ్మాదీనామపిఅధీశోనియంతాత్వం-క్వక్వచాహంగుణప్రకృతిః త్రిగుణస్వభావా ప్రాకృతగుణమయీప్రకృతిర్వా-ననుత్వమేవాధీశ స్త్రీః సర్వైరుపాస్యత్వాదిత్యతఆహ-అజ్ఞైస్సకామైర్గృహీతౌపాదౌఅంఘ్రీయస్యాస్సా॥౩౪॥యదుక్తం-రాజభ్యోబిభ్యతస్సుభ్రు సము ద్రంశరణంగతానితత్రాహ॥ సత్యమితి॥ హేఉరుక్రమేతిభయాభావందర్శయతి- గుణాః శబ్దాదయఏవరాజంతఇతిరాజానః- తేభ్యో భయాదివేతిఅంతఃహృదయేసముద్రే తద్వదగాధ-విషయాకారైరపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః-శేతేనిశ్చలతయాప్రకాశతే-ఉపలంభనమా త్రః చైతన్యఘనః ఆత్మాభవానితి- బలవద్భిః కృతద్వేషానితియదుక్తం- తదపిసత్యమిత్యాహ- నిత్యమితి- కదింద్రియగణైః కుత్సితైర్వి ముఖైరింద్రియగణైః వృత్త్యభిప్రాయేణబహువచనం- కుత్సితఇంద్రియగణోయేషామితివా- తైస్త్వంనిత్యంకృతవిగ్రహః తేషామ వాప్రీతేః- యదుక్తంత్యక్తనృపాసనానితితద్యుక్తమేవేత్యాహ- త్వత్సేవకైరితి- నృపాణాంపదమాసనం-అంధంగాఢంతమఏవతత్ అవివేకబహులత్వాత్ త్వత్సేవకైరేవత్యక్తంకింపునర్వక్తవ్యంత్వయాత్యక్తమితి॥ ౩౫ ॥ అస్పష్టవర్త్మనాంపుంసామలోకపథమీయు

షామిలియదుక్తం తదపి తథైవేత్యాహ॥ త్వత్పాదేతి॥ నృపశుభిః నరాకారైః పశుభిః- కింపునర్వక్తవ్యం తవపత్న్యాస్స్యాటమితి - కించ-యస్మాత్ యోభవంతమనువర్తతే తేషామపి ఈహితం అశోకికమేవ-అథో అతః కిముపక్తవ్యం తవేశ్వరస్యేహితం అలౌకికమితి- అస్థితాః పదవీంసు భ్రుప్రా యసీదంతిరోషిత ఇత్యస్య పరిహారం వక్ష్యతి-యద్వాంఛయేతి పంచమశ్లోకేన॥ ౬॥ నిష్కించనావయం శశ్వన్నిష్కించనజనప్రియాః-తస్మాత్ ప్రాయేణ నహ్యాఢ్యా మాంభజంతిసుమధ్యమ ఇత్యేతచ్ఛ్లోకోక్తం దోషత్రయం పరిహరతి॥ నిష్కించన ఇతి॥ దరిద్రతాలక్షణం నిష్కించనత్వం తు తవ నఘటత ఇత్యాహ-యస్మాదితి-అన్యతో బలిభుజః పూజ్యా అపి బ్రహ్మదయో యస్మై భవతే బలింహరంతి-తస్య సర్వేశ్వరస్య భవతో దరిద్రతా నఘటత ఇత్యర్థః-నిష్కించనజనప్రియా- ఇత్యత్ర తత్పురుషేణ బహువ్రీహిణా వా నిందాస్యాదితి స్వయముపృథయ యథా స్తౌతి-ప్రేష్ఠో భవానితి-బలిభుజాం బ్రహ్మదీనాంలోకేశ్వరాణాంత్వం ప్రేష్ఠః-తేపితుభ్యంత వేతి-తస్మాత్ ప్రాయేణ నహ్యాఢ్యా మాంభజంతీత్యస్యోత్తరం న త్వావిదంతీతి-ఆఢ్యతయా అంధాః-త్వా త్వాం-అంతకం న విదంతీతి-అత స్తె అసుతృపః అసూనేవ తర్పయంతి-న త్వాం భజంతీత్యర్థః॥ ౩౭॥ బలిభుజామపి భవాన్ ప్రేష్ఠ ఇత్యత్ర హేతుం వదంతీ యదూరాత్మసమం విత్తమిత్యనేనోక్తమనౌచిత్యం పరిహరతి॥త్వమితి॥ ఫలాత్మా పరమానందస్వరూపః॥ శ్రుతి॥ ఏతస్యైవానందస్యాన్యానిభూతానిమాత్రాముపజీవంతీతి శ్రుతేః-సమాజః సేవ్యసేవకభావలక్షణ సంబంధః-నతుపుంసః స్త్రియాశ్చ-మిథో రతయోః అత ఏవ తత్కృతసుఖదుఃఖినోస్తదా పలయోరిత్యర్థః॥ ౩౮ ॥ భిక్షుభిశ్లాఘితామిత్యస్యపరిహారః ॥ త్వమితి॥ భిక్షుపదవ్యాఖ్యానం న్యస్తదండైర్మునిభిరితిముఖత్యస్యపరిహారః ఆత్మేతి యదర్థే పవర్గం ప్రియం భవతి తస్య జగతామాత్మన స్తవ వరణం న వృథేత్యర్థః- కించ- ఆత్మద ఇతి-పైదభ్యేదదపిజ్ఞాయత్వయా

యోభవంతమ్ ॥ ౩౬ ॥ నిష్కించనో నను భవాన్న యతోస్తి కించిద్యస్మై బలిం బలిభుజోపి హరంత్యజాద్యాః। న త్వా విదంత్యసుతృపోంతకమాఢ్యతాంధాః ప్రేష్ఠో భవాన్బలిభుజామపి తేపి తుభ్యమ్॥ ౩౭ ॥ త్వం వై సమస్తపురుషార్థమయః ఫలాత్మా యద్వాంఛయా సుమతయో విసృజంతి కృత్స్నమ్। తేషాం విభో సముచితో భవతస్సమాజః పుంసస్స్త్రియాశ్చ రతయోస్సుఖదుఃఖినోర్న ॥ ౩౮ ॥ త్వం న్యస్తదండమునిభిర్గదితానుభావ ఆత్మాత్మదశ్చ జగతామితి మే వృతోసి। హిత్వా భవద్భ్రువ ఉదీరితకాలవేగధ్వస్తాశిషోబ్జభవనాకపతీన్కుతోన్యే॥ ౩౯॥ జాడ్యం వచస్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపాన్విద్రావ్య శార్ఙ్గనినదేన జహర్థ మాం త్వమ్। సింహో యథా స్వబలిమీశ పశూన్స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రపన్నః ॥ ౪౦ ॥ యద్వాంఛయా నృపశిఖామణయోంగవైన్యజాయంతనాహుషగయాదయ ఐకపత్యమ్। రాజ్యం విసృజ్య వివిశుర్వనమంబుజాక్ష సీదంతి తేనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్॥ ౪౧ ॥ కాన్యం శ్రయేత తవ పాదసరోజగంధమాఘ్రాయ సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్। లక్ష్మ్యాలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యా సదోరుభయమర్థవివిక్తదృష్టిః ॥ ౪౨ ॥ తం త్వానురూపమభజం జగతామధీశమాత్మానమత్ర చ పరత్ర చ కామపూరమ్। స్యాన్మే తవాంఘ్రిరరణం సృతిభిర్భ్రమంత్యా యో

దీర్ఘసమీక్షయోతిస్వస్మిన్నుక్తదోషద్వయం పరిహరతి-ఇతీతి ఇతిజ్ఞాత్వైవ మే మయా వృతోసీత్యజ్ఞానపరిహారః-హిత్వేతి-అదీర్ఘసమీక్షత్వపరిహారః భవతో భ్రువస్సకాశాదుదీరితో యః కాలః తస్య వేగః తేన ధ్వస్తా ఆశిషో యేషాం తాన్ బ్రహ్మాదీనపి విహాయ కుతోన్యే వరాకా ఇతి భావః॥ ౩౯॥ స్వాజ్ఞానం పరివృత్య పురుషాంతరగుణవర్ణనప్రదీప్తకోపసంరంభేణ తస్మిన్నైవాజ్ఞానమాపాదయతి॥ జాడ్యమితి॥ సింహో యథా పశూన్ విద్రావ్య స్వబలిం హరతి-తథా శార్ఙ్గధనుర్నినదేనైవ జరాసంధాదీన్ విద్రావ్య మాం స్వభాగం ప్రియం యస్త్వం హృతవానసి తస్య తవ రాజభ్యో భయాదుదధిం ప్రపన్న ఇతి యద్వచో భాషణం-తజ్జాడ్యం మాంద్యం న ఘటత ఇత్యర్థః॥ ౪౦॥ యచ్చాన్యదస్పష్టవర్త్మనామిత్యాదినా భాక్తాత్వాం భజంతస్సీదంతీత్యవసాదనం శ్రమావహత్వముక్తం తదపి మందమేవేత్యాహ ॥ యద్వాంఛయేతి॥ యస్య తవ భజనవాంఛయా నృపోత్తమాః అంగో వేనస్య పితా-వైన్యః పృథుః-జాయంతః భరతః- నాహుషో యయాతిః-గయశ్చాది ర్యేషాం తే - త ఏవ- అనుపదవీం మార్గం - ఆస్థితాః ఆశ్రితాః - తే కిం సీదంతి న సీదంత్యేవ - అపితు త్వత్పదం ప్రాప్తా ఇత్యర్థః - ఏవం చకారావేనేన అవసాదనస్య పరిహారాదస్పష్టవర్త్మనామిత్యేతదానంతర్యం విహాయ శ్రోత్కర్షః॥ ౪౧॥ యచ్చోక్తం అథాత్మనోనురూపమితి శ్రాహ- శ్లోకద్వయేన॥ కేతి॥ గుణానామాలయస్య తవ పాదసరోజగంధం జనతాయా అపవర్గం మోక్షరూపం-లక్ష్మ్యా ఆలయం సత్స్వేవ్యం-సద్భిర్ముఖరితం వర్ణితమాఘ్రాయ తదవిగణయ్య మర్త్యం మరణధర్మకం సదా ఉరుభయం యస్య తమన్యం-కా స్త్రీ శ్రయేత నేవేత-అర్థే-వివిక్తాదృష్టిర్యస్యాస్సా-గుణాలయస్యేత్యనేన గుణైర్హీనా ఇతి యదుక్తం తదపాస్తం॥ ౪౨॥ అతస్త్వామేవ అహమభజమిత్యాహ॥ తమితి॥ ప్రార్థయతే స్యాదితి - అరణం శరణం - సృతిభిః దేవతిర్యగాదిజన్మభిః - భ్రమంత్యా ఇతి పాఠాంతరే తేష్వర్థః సాపబహుళే

ళళళ

కర్ణశ్రవణైరిత్యర్థః-కథంభూతస్యతవ-యస్త్వం-అనృతస్యసంసారస్య అపవర్గో-నాశోయస్మాత్సః భజంతముపయాతి-సాత్కరోతి-తస్యతవాంఘ్రిరితి-భీతస్యహిశరణమేవ-అనురూపంభజనయోగ్యం-అతస్త్వత్వామభజమిత్యర్థః॥ ౪౩॥ యేభోక్తా జ్ఞాంబహవోగుణాః రాజపుత్రీభిఃప్సితాభూపైర్లోకపాలవిభూతిభిరిత్యాదినాతత్రనేష్యర్థంసశాపంసాంగుళిభంగంచాహద్వాభ్యాం స్యా ఇతి॥ ఖరాఇవకేవలంభారవాహాః-గావోబలీవర్దాఇవనిత్యంవ్యాపారక్లిష్టాః-శ్వానఇవావమతాః-బిడాలాఇవకృపణాః ప్రాశ్చ-భృత్యాఇవకింకరాః-నృపాః-స్తస్యాఃదుర్భగాయాః-పతయఃస్యుః-యస్యాఃకర్ణపథంత్వత్కథానప్రాప్నుయాదిత్యు కథాహ॥త్వగితి॥తేపదాబ్జమకరందమజిఘ్రతీసతీయాస్త్రీవిమూఢాసా-కాంతోఽయమితిమతిర్యస్యాస్సాకాంతమతిః జీవచ్ఛవంగతి-త్వగాదిభిఃబహిఃపినద్ధంఛన్నం-అంతర్మాంసాదిమయమితి॥ ౪౫ ॥ యదుక్తముదాసీనావయమిత్యాదితత్రాహ॥ అస్త్విత్య పిత్వంనిరపేక్షస్తథాపిమమతేచరణానురాగోస్తు-మయిచఅనతిరిక్తాఅతిశయవతీదృష్టిర్యస్యతస్యతే-ఆత్మన్ ఆత్మన్యేవ-రతస్య-హీతవతేనకోలాభః-త్వచ్చరణానురాగఏవమహాలాభః-కించయర్హి-అస్యవిశ్వస్యవృద్ధయే-ఉపాత్తారజసఃఅతిమాత్రోఽత్యుద్యేనసః-తథాభూతస్సన్-మాంసమీక్షసే-ఉఏవార్థే-హహర్షే-తదేవనఃపరమానుకంపాఅత్యనుగ్రహఇతి ॥ ౪౬ ॥ తదేవంకృ క్తంసర్వంప్రతివ్యాఖ్యాయప్రసన్నచిత్తామంత్రముపదిశంత్యాహద్వాభ్యాం॥నేతి॥ అథాత్మనోఽనురూపమిత్యాదితేవచః అలీకం

వై భజంతముపయాంత్యనృతాపవర్గః॥ ౪౩ । తస్యాస్స్యురచ్యుతనృపాభవతోపదిష్టాః స్త్రీణాంగృ
హేషుఖరగోశ్వబిడాలభృత్యాః। యత్కర్ణమూల మరికర్శన నోప యాయాద్యుష్మత్కథాహరవి
రించసభాసుగీతా ॥ ౪౪ ॥ త్వక్శ్మశ్రులోమనఖకేశపినద్ధమంతర్మాంసాస్థిరక్తకృమివిట్కఫపిత్తవా
తమ్। జీవచ్ఛవంభజతికాంతమతిర్విమూఢాయాతేపదాబ్జమకరందమజిఘ్రతీసా ॥ ౪౫ ॥ అస్త్వం
బుజాక్షమమతేచరణానురాగఆత్మన్రతస్యమయిచానతిరిక్తదృష్టేః। యర్హ్యస్యవృద్ధయఉపాత్తర
జోతిమాత్రో మామీక్షసేతదుహనఃపరమానుకంపా॥ ౪౬ ॥ నైవాలీకమహంమన్యేవచస్తేమధుసూ
దన। అంబాయాఇవహిప్రాయఃకన్యాయాస్స్యాద్రతిఃక్వచిత్ ॥ ౪౭ ॥ వ్యూఢాయాశ్చాపిపుంశ్చ
ల్యామనోభ్యేతినవంనవమ్। బుధోఽసతీంనబిభృయాత్తాంబిభ్రదుభయచ్యుతః ॥ ౪౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥
సాధ్వ్యేతచ్ఛ్రోతుకామైస్త్వం రాజపుత్రిప్రలంభితా। మయోదితంయదన్వాత్థ తత్సర్వం సత్యమేవహి॥
౪౯ ॥ యాన్యాన్కామయసేకామాన్మయ్యకామాయమానిని। సంతిహ్యేకాంతభక్తాయాస్తవ
కల్యాణినిత్యదా॥ ౫౦॥ ఉపలబ్ధంపతిప్రేమపాతివ్రత్యంచతేనఘే। యద్వాక్యైశ్చాల్యమానాయా
నధీర్మయ్యపకర్షితా ॥ ౫౧ ॥ యేమాంభజంతిదాంపత్యే తపసావ్రతచర్యయా। కామాత్మానోప
వర్గేశంమోహితామమమాయయా॥ ౫౨ ॥ మాంప్రాప్యమానిన్యపవర్గసంపదంవాంఛంతియేసం
పదఏవతత్పతిమ్। తేమందభాగ్యానిరయేపియేనృణాంమాత్రాత్మకత్వాన్నిరయస్సుసంగమః ॥ ౫౩॥
దిష్ట్యాగృహేశ్వర్యసకృన్మయిత్వయాకృతానువృత్తిర్భవమోచనీఖలైః। సుదుష్కరాసౌసుతరాం

త్యలీకంనైవమన్యే-యతోలోకేకన్యాయాఏవక్వచిద్రతిర్భవతి-యథాకాశీరాజకన్యానాంఅంబాంబాల్యంబికానాంతిసృణాంమధ్యే జ్యేష్ఠాయాఃకన్యాయాఏవసాల్వేరతిజాతాతద్వత్॥ ౪౭॥ వ్యూఢాయాఇతి॥వ్యూఢాయాఃపరిణీతాయాఅపీతి-ఉభయస్మాదిహపరలోకద్వ యాత్ చ్యుతోభ్రష్టఇతి॥ ౪౮॥ సాధ్వీతి॥ ప్రలంభితాఉపహసితాసి-అన్వాత్థఅన్వాఖ్యాతవతీ॥ ౪౯ ॥ యానితి॥మయిఏకాంతభక్తా యాస్తేకామాస్సంత్యేవ-అకామాయకామనివృత్తయేమోక్షపర్యవసాయినఇత్యర్థః॥౫౦ ॥ అనువాదేనవరాన్దత్వాతామభినంద తి॥ ఉపలబ్ధమితి॥ యద్యస్మాత్మయివర్తమానాధీర్నాపకర్షితానాన్యవిషయాజాతా॥౫౧॥ ఏకాంతభక్తిమభినంద్యతామేవస్తౌ తిర్యన్సకామాన్భక్తాన్నిందతి॥ యఇతి॥ దాంపత్యే దంపత్యుపభోగసుఖార్థం॥ ౫౨॥ మాయామోహితత్వమేవోపపాదయతి మామితి॥ అపవర్గేణసహసంపదోయస్మిన్తంమాం-ప్రాప్యప్రసాద్య-యేకేవలంసంపదఏవవిషయాన్వాంఛంతి- నతుమాం-తేషాం తేషాంసంపదామపియోహమేవపతిఃతం-యేవిషయాఃనిరయేపినికృష్టయోనావపిస్యుఃతాన్-కించ-తేషాంమాత్రాత్మకత్వాత్ వి షయాత్మకత్వాత్-నిరయఃసుసంగమఃశోభనసంగమఏవస్యాదతోమందభాగ్యాఇత్యర్థః॥౫౩॥ దిష్ట్యేతి॥తస్మాత్గృహేశ్వరి-త్వయా మయి భవమోచనీనిష్కామాఅనువృత్తిఃకృతా-ఏతద్దిష్ట్యాభద్రంకథంభూతా-ఖలైఃసుదుష్కరా-దురాశిషోదురభిప్రాయాయాః-అతఏవ దుష్టంభరాయాఃప్రాణతర్పణపరాయాః-నికృతింజుషోవంచనపరాయాఃస్త్రియాః-సుతరామసావనువృత్తిస్సుదుష్కరేతి॥ ౫౪॥

ససంబలిస్మాకమాశిప్రేష్ణైనమయ్యనువర్తమానాబహ్వ్యః-కింతుత్వయాసదృశీంకామపిక్వాపినపశ్యామీతితస్యాశ్చభక్తింబహుమానేనా
భినందతి త్రిభిః॥ నేతి॥ ఉపశ్రుతాస్సత్యఃకథాయస్యతం॥ ౫౫॥ భ్రాతురితి॥ ప్రోద్వాహపర్వణిఅనిరుద్ధవివాహే-అక్షగోష్ఠ్యాందూ
తసభాయాం- తస్యభ్రాతుర్వధం- తస్మిన్కాలే కాలాంతరే- తదనుస్మరణతః పునఃపునఃసముత్థందుఃఖం-అస్మాభిరయోగోవియోగః త
ద్భీత్యా-అసహః సోఢవత్యసి-అనేనైవానిరుద్ధవివాహానంతర్యమస్యజ్ఞాతవ్యం॥ ౫౬॥ అపిచ॥దూతఇతి॥ఆత్మలభనేమల్ప్రాప్త్యర్థం-
మయిచిరాయతిశ్వోభానినివివాహోఆగంతవ్యమితిక్వతేసముదోక్తంచిదప్రస్తవతిసతి-ఏతద్విశ్వంశూన్యంమత్వా ఇదమనన్యయోగ్యం
అంగంజిహాసేత్యక్షమిచ్ఛామిత్యేవగదూతః ప్రస్థాపితః-తథాహ్యుక్తంత్వయా చ॥ శ్లో॥ యద్యంబుజాక్షనలభేయభవత్ప్రసాదం జహ్యా
మసూన్ వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిస్స్యాదితి-యద్వా-అజిహాసఇతిచ్ఛేదః త్యక్తుమైచ్ఛ ఇత్యర్థః-తతః తత్తథకమర్థ-త్వద్యోవలిష్టే-తనత
త్ప్రతికర్తుంశక్యమిత్యర్థః-కింతు-కేవలంవయంత్వాంప్రతినందయామః హర్షయామ ఇతి॥ ౫౭॥ ఏవమితి॥సౌరతసల్లాపైః సు
రతసమర్థగోష్ఠీభిః॥ ౫౮॥ ౫౯॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- షష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ******************************
శ్లో॥ ఏకషష్టితమేశౌరేఃపుత్రపౌత్రాదిసంతతిః। అనిరుద్ధవివాహేచరుక్మిణోరామతోవధః॥ అష్టాధికశతద్వ్యష్టసహస్రస్త్రీసము

దరాశిషోహ్యసంభరాయానికృతింజాస్త్రియః। ౫౪। నత్వాదృశీంప్రణయినీంగృహిణీంగృహే
ముపశ్యామిమానినియయాస్వవివాహకాలే। ప్రాప్తాన్నృపాననవిగణయ్యరహోహరోమేప్ర
స్థాపితోద్విజఉపశ్రుతసత్కథస్య॥ ౫౫॥ భ్రాతుర్విరూపకరణంయుధినిర్జితస్యప్రోద్వాహపర్వణి
తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్। దుఃఖంసముత్థమసహోస్మదయోగభీత్యా నైవాబ్రవీఃకిమపితేనవయంజి
తాస్తే। ౫౬। దూతస్త్వయాత్మలభనేసువివిక్తమంత్రః ప్రస్థాపితోమయిచిరాయతిశూన్యమే
తత్। మత్వాజిహాసఇదమంగమనన్యయోగ్యంతిష్ఠేతతత్త్వయివయంప్రతినందయామః। ౫౭। శ్రీ
శుకః॥ ఏవంసౌరతసల్లాపైర్భగవాన్దేవకీసుతః। స్వరతోరమయారేమేనరలోకంవిడంబయన్॥
౫౮। అథాన్యాసామపివిభుర్గృహేషుగృహవానివ। ఆస్థితోగృహమేధీయాన్ధర్మాన్లోకగురు
ర్హరిః। ౫౯। ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - షష్టితమోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁
శ్రీశుకః॥ ఏకైకశస్తాఃకృష్ణస్యపుత్రాన్దశదశాబలాః। అజీజనన్ననవమాన్పితుస్సర్వాత్మసంప
దా॥౧॥ గృహాదనపగంవీక్ష్యరాజపుత్ర్యోచ్యుతంస్థితమ్। ప్రేష్ఠంన్యమంసతస్వంస్వంనతత్తత్త్వవిద
స్త్రియః॥ ౨॥ చార్వబ్జకోశవదనాయతబాహునేత్రసప్రేమహాసరసవీక్షితవల్గుజల్పైః। సంమో
హితాభగవతోనమనోవిజేతుంస్వైర్విభ్రమైస్సమశకన్వనితావిభూమ్నః॥ ౩॥ స్మాయావలోకల
వదర్శితభావహారిభ్రూమండలప్రహితసౌరతమంత్రశౌండైః। పత్న్యస్తుషోడశసహస్రమనంగ
బాణైర్యస్యేంద్రియంవిమథితుంకరణైర్నశేకుః। ౪॥ ఇత్థంరమాపతిమవాప్యపతింస్త్రియస్తాబ్ర
హ్మాదయోపినవిదుఃపదవీంయదీయామ్। భేజుర్ముదావిరతమేధితయానురాగహాసావలోకనవసంగమ

ద్భవాన్। కోటిశఃపుత్రపౌత్రాదీన్ హరిర్దారైరజీజనత్॥ తదేతదుక్తమాహ॥ ఏకైకశఇతి॥ కృష్ణస్య బలాభార్యాః- సర్వా
యా-ఆత్మనిసంపత్ తయా-పితుస్సకాశాదనవమాన్ అన్యూనాన్॥౧॥ గృహాదితి॥న్యమంసత-ప్రేష్ఠంఅచ్యుతస్యప్రియతమం ప్రత్యేకం
స్వంస్వంమేనిరే-నతస్యతత్త్వమాత్మారామత్వంవిదంతితాః॥౨॥ ఆత్మారామత్వంవ్యనక్తిద్వయేన॥ చార్వితి॥ చార్వబ్జకోశవద్వదనం
చ-ఆయతానిబాహునేత్రాణిచ-సప్రేమహాసరసేనవీక్షితానిచ-వల్గుజల్పాశ్చ- భగవతఏతైస్సమ్మోహితాఃవనితాః స్వైస్స్వైరనై
కైర్విభ్రమైః- తస్యమనోవిజేతుంహర్తుం- నసమశకన్ శక్తానబభూవుః-విభూమ్నఃపరిపూర్ణస్య॥ ౩॥ తాసాంవిభ్రమాన్ వర్ణ
యన్ ఏతద్వివృణోతి॥ స్మాయేతి॥ స్మాయోగూఢహసితం- తద్యుక్తః అవలోకః- తస్యలవః కటాక్షః- తేనదర్శితః సూచితో భావోభి
ప్రాయః- తేనహారిమనోహరణశీలం - యద్భ్రూమండలంతేనప్రహితాః ప్రస్థాపితాః - యేసౌరతమంత్రాః-తేషుశౌండైః ప్రగల్భైః-
అనంగస్యబాణైఃశరైః-అనైర్వైశ్చకరణైః కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః - యస్యేంద్రియంమనోవిమథితుం క్షోభయితుం-షోడశసహస్రమపిప
త్న్యస్తనశేకురితి॥౪॥ఇత్థమితి॥ అనురాగేణహాసోవలోకశ్చ- నవసంగమేలాలసమౌత్సుక్యంచ-తే ఆద్యాయస్యవిభ్రమకదంబస్య-తం
భేజుః అనురాగహాసావలోకనవసంగమలాలసాత్ -యంభేజుః తస్యమనోజేతుంనశేకురితివా ॥ ౫॥ కింతు ॥ ప్రత్యుద్గమేతి ॥ ప్రత్యుద్గ

మనాదిభిర్విభోస్తస్య దాస్యం నిత్యం విదధురితి ప్రాగ్వత్ । ఏవమపి నవసంగమాద్యవిదానం ఆగతసారత్వేనాత్యన్తకృపణచలతయా ప్రతీతేః శ్లోకానాం ప్రస్తావాన్తరే పునఃపునరావృత్తిరతిసౌందర్యాత్ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ప్రాసంగికముక్త్వా ప్రస్తుతమాహ ॥ తాసామితి ॥ దశ పుత్రా యాసాం తాసాం మధ్యే అష్టామహిష్యో యాః ప్రాగుక్తాః తత్పుత్రానిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ భానురితి ॥ శ్రుత వివసోః క్షత్రివర్ణవిశేషణం ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత ఇతి ॥ భద్రా నామ ఏకలః ఏకస్సోమకః - అవరః కనీయాన్ ఏతే కాళింద్యాస్సుతా ఇతి ॥ ౧౬ ॥ ప్రఘోష ఇతి ॥ మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః ॥ ౧౭ ॥ వృక ఇతి ॥ సుధీర్దశమః ఏతే మిత్రవిందాత్మజాః ॥ ౧౮ ॥ సంగ్రామజిదితి ॥ సంగ్రామజిత్ప్రముఖాస్సత్యకాంతాః భద్రాయాః సుతాః శైబ్యానామాపి సైవ ॥ ౧౯ ॥ దీప్తిమానితి ॥ రోహిణ్యాస్సుతానాముక్తిరన్యాసామ

లాలసాద్యమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతాంబూలవిశ్రమణవీజనగంధమాల్యైః । కేశప్రసారశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపి విభోర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్ ॥ ౬ ॥ యాసాం స్వచరితం స్వభవనేష్వధిరూఢభావైర్లబ్ధ్వైకథాపి రజసా ప్లుతవీక్షణేన । ఐక్షన్న తా అపి పతిం న చ తాః కటాక్షైః ప్రాణాంతరేణ నవసంగమలజ్జయైతం ॥ ౭ ॥ రామాగృహే విహరతః పురతః కరాభ్యాం బద్ధేక్షణాస్స్వవదయితస్య ముదా హసంత్యః । గోత్రాంతరాణ్యభిదధుర్న తు పూరుషస్య క్లేశాపహోన్యపతదంగజభంగభీతాః ॥ ౮ ॥ తాసాం యా దశ పుత్రాణాం కృష్ణస్త్రీణాం పురోదితాః । అష్టౌ మహిష్యస్తత్పుత్రాన్ ప్రద్యుమ్నాదీన్ గృణామి తే ॥ ౯ ॥ చారుదేష్ణస్సుదేష్ణశ్చ చారుదేహశ్చ వీర్యవాన్ । సుచారుశ్చారుగుప్తశ్చ భద్రచారుస్తథాపరః ॥ ౧౦ ॥ చారుభద్రో విచారుశ్చ చారుశ్చ దశమో హరేః । ప్రద్యుమ్నప్రముఖా జాతా రుక్మిణ్యాం నావమాః పితుః ॥ ౧౧ ॥ భానుస్సుభానుస్స్వర్భానుః ప్రభానుర్భానుమాంస్తథా । చంద్రభానుర్బృహద్భానురతిభానుస్తథాష్టమః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీభానుః ప్రతిభానుశ్చ సత్యభామాత్మజా దశ । సాంబస్సుమిత్రః పురుజిచ్ఛతజిచ్చ సహస్రజిత్ ॥ ౧౩ ॥ విజయశ్చిత్రకేతుశ్చ కీర్తిమాన్ ద్రవిణః క్రతుః । జాంబవత్యాస్సుతా హ్యేతే సాంబాద్యాః పితృసంమతాః ॥ ౧౪ ॥ భానుశ్చంద్రోఽశ్వసేనశ్చ చిత్రగుర్వేగవాన్ వృషః । ఆమశ్శంకుర్వసుశ్శ్రీమాన్ కృతిర్నాగ్నజితేస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ శ్రుతః కవిర్వృషో వీరస్సుబాహుర్భద్ర ఏకలః । శాంతిర్దర్శః పూర్ణమాసః కాళింద్యాస్సోమకోఽవరః ॥ ౧౬ ॥ ప్రఘోషో గాత్రవాన్ సింహో బలః ప్రబల ఊర్ధ్వగః । మాద్ర్యాస్సుతా మహాశక్తిస్సహ ఓజోఽపరాజితః ॥ ౧౭ ॥ వృకో హర్షోఽనిలో గృధ్రో వర్ధనోన్నాద ఏవ చ । మహాశః పావనో వహ్నిర్మిత్రవిందాత్మజాస్సుధీః ॥ ౧౮ ॥ సంగ్రామజిద్బృహత్సేనశ్శూరః ప్రహరణోఽరిజిత్ । జయస్సుభద్రో భద్రాయా వామ ఆయుశ్చ సత్యకః ॥ ౧౯ ॥ దీప్తిమాంస్తామ్రతప్తాద్యా రోహిణ్యాస్తనయా హరేః ॥ ౨౦ ॥ ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధోఽభూద్రుక్మవత్యాం మహాబలః । పుత్ర్యాం తు రుక్మిణో రాజన్నామ్నా భోజకటే పురే ॥ ౨౧ ॥ ఏతేషాం పుత్రపౌత్రాశ్చ బభూవుః కోటిశో నృప । మాతరః కృష్ణజాతానాం సహస్రాణి చ షోడశ ॥ ౨౨ ॥ రాజా ॥ కథం రుక్మ్యరిపుత్రాయ ప్రాదాద్దుహితరం యుధి । కృష్ణేన పరిభూతస్తం హంతుం రంధ్రం ప్రతీక్షతే ॥ ౨౩ ॥ ఏతదాఖ్యాహి మే విద్వన్ ద్విషోర్వైవాహికం మిథః ॥ ౨౪ ॥ అనాగతమతీతం చ వర్తమానమతీంద్రియమ్ । విప్రకృష్టం వ్యవహితం సమ్యక్పశ్యంతి యోగినః ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకః ॥ యద్యప్యనుస్మరన్ వైరం రుక్మీ కృష్ణావమానితః । వ్యతరద్భాగినేయాయ సుతాం కుర్వన్ స్వసుః ప్రి

లమ్ కార్యం ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ఏతేషామితి ॥ అన్యేషామపి శ్రీకృష్ణపుత్రాణాం శతసంఖ్యాః స్త్రీషు పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ కోటిశో బభూవుః శతే తాస్వేవ శ్రీకృష్ణపత్నీనాం బాహుళ్యమనుస్మారయతి - మాతరః కృష్ణజాతానామితి చశబ్దేన అధికాశ్చేత్యుక్తం ॥ ౨౨ ॥ కథమితి ॥ యః కృష్ణం హంతుం రంధ్రం ప్రతీక్షతే స కథం ప్రాదాదితి ॥ ౨౩ ॥ ఏతదితి ॥ వైవాహికం వివాహనిమిత్తం ॥ ౨౪ ॥ నను రుక్మిణోఽభిప్రాయం కథం జానీమ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ అనాగతమితి ॥ అతీంద్రియం అస్మదింద్రియాగోచరం - విప్రకృష్టం దూరస్థం - వ్యవహితం కుడ్యాద్యంతరితం - అత్రోత్తరం స్వయం వదేరుక్మవత్యా వృతస్సన్ రాజ్ఞో నిర్జిత్య జహారేతి ॥ ౨౫ ॥ యదీతి ॥ యద్యపి కృష్ణావమానితః తథాపి

శమనుస్మరన్నపి వ్యతరత్ అదాత్ అన్వమోదతేత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ సర్వాసామప్యేకైకా కన్యా తత్సర్వవివాహోపలక్షణార్థం
జ్యేష్ఠకన్యావివాహమాహ ॥ రుక్మిణ్యా ఇతి ॥ ౨౮ ॥ దౌహిత్రాయేతి ॥ యౌనం వివాహః తద్యౌనం అధర్మం జానన్నితి ॥ శ్లో ॥ ద్విషదన్నం న భో
క్తవ్యం ద్విషన్తం నైవ భోజయేదిత్యాది శ్లోకవిచారాత్ ॥ శ్లో ॥ అస్వర్గ్యం లోకవిద్విష్టం ధర్మమప్యాచరేన్న తు ఇతి నిషేధాచ్చేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥
లోకనిరుద్ధాచరణఫలం వక్తుమాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ అనక్షజ్ఞ ఇతి ॥ అదీవ్యత అదీవ్యత్ క్రీడితవాన్ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ తత ఇతి ॥ నిష్కాణాం ల

॥ అనిరుద్ధవివాహే శ్రీబలరామకృతరుక్మివధాదికథాప్రారంభఘట్టః ॥

యమ్ ॥ ౨౬ ॥ వృతస్స్వయంవరే సాక్షాదనంగోంగయుతస్తయా । రాజ్ఞస్సమేతాన్నిర్జిత్య జహారై
కరథో యుధి ॥ ౨౭ ॥ రుక్మిణ్యాస్తనయాం రాజన్ కృతవర్మసుతో బలీ । ఉపయేమే విశాలాక్షః కన్యాం చా
రుమతీం కిల ॥ ౨౮ ॥ దౌహిత్రాయానిరుద్ధాయ పౌత్రీం రుక్మ్యదదాద్ధరేః । రోచనాం బద్ధవైరోపి స్వసుః
ప్రియచికీర్షయా ॥ జానన్నధర్మం తద్యౌనం స్నేహపాశానుబన్ధనః ॥ ౨౯ ॥ తస్మిన్నభ్యుదయే రాజన్
రుక్మిణీ రామకేశవౌ । పురం భోజకటం జగ్ముస్సామ్బప్రద్యుమ్నకాదయః ॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్నివృత్త ఉ
ద్వాహే కాలింగప్రముఖా నృపాః । దృప్తాస్తే రుక్మిణం ప్రోచుర్బలమక్షైర్వినిర్జయ ॥ ౩౧ ॥ అనక్షజ్ఞో
హ్యయం రాజన్నపి తద్వ్యసనం మహత్ । ఇత్యుక్తో బలమాహూయ తేనాక్షైరుక్మ్యదీవ్యత ॥ ౩౨ ॥ శ
తం సహస్రమయుతం రామస్తత్రాదదే పణమ్ । తం తు రుక్మ్యజయత్తత్ర కాలింగః ప్రాహసద్బలమ్ ॥
దన్తాన్ సన్దర్శయన్నుచ్చైర్నామృష్యత్తద్ధలాయుధః ॥ ౩౩ ॥ తతో లక్షం రుక్మ్యగృహ్ణాద్గ్లహం త
త్రాజయద్బలః । జితవానహమిత్యాహ రుక్మీ కైతవమాశ్రితః ॥ ౩౪ ॥ మన్యునా క్షుభితః శ్రీమాన్ స
ముద్ర ఇవ పర్వణి । జాత్యారుణాక్షోతిరుషా న్యర్బుదం గ్లహమాదదే ॥ ౩౫ ॥ తం చాపి జితవాన్ రామో
ధర్మేణ చ్ఛలమాశ్రితః । రుక్మీ జితం మయాత్రేమే వదన్తు ప్రాశ్నికా ఇతి ॥ ౩౬ ॥ తదాబ్రవీన్నభోవా
ణీ బలేనైవ జితో గ్లహః । ధర్మతో వచనేనైవ రుక్మీ వదతి వై మృషా ॥ ౩౭ ॥ తామనాదృత్య వైదర్భో దు
ష్టరాజన్యచోదితః । సంకర్షణం పరిహసన్ బభాషే కాలచోదితః ॥ ౩౮ ॥ నైవాక్షకోవిదా యూయం
గోపాలా వనగోచరాః । అక్షైర్దీవ్యన్తి రాజానో బాణైశ్చ న భవాదృశాః ॥ ౩౯ ॥ రుక్మిణైవమధిక్షి
ప్తో రాజభిశ్చోపహాసితః । క్రుద్ధః పరిఘముద్యమ్య జఘ్నే తం నృమ్ణసంసది ॥ ౪౦ ॥ కళింగరాజం తరసా గృ
హీత్వా దశమే పదే । దన్తానపాతయత్క్రుద్ధో యోహసద్వివృతైర్ద్విజైః ॥ ౪౧ ॥ అన్యే నిర్భిన్నబా
హూరుశిరసో రుధిరోక్షితాః । రాజానో దుద్రువుర్భీతా బలేన పరిఘార్దితాః ॥ ౪౨ ॥ నిహతే రుక్మిణి
శ్యాలే నాబ్రవీత్సాధ్వసాధు వా । రుక్మిణీబలయో రాజన్ స్నేహభంగభయాద్ధరిః ॥ ౪౩ ॥ తతోనిరు
ద్ధం సహ సూర్యయా వరం రథం సమారోప్య యయుః కుశస్థలీమ్ । రామాదయో భోజకటాద్దశార్హాః సి
ద్ధాఖిలార్థా మధుసూదనాశ్రయాః ॥ ౪౪ ॥

॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకషష్టితమోధ్యాయః ॥

శ్రీశుకః ॥ బాణః పుత్రశతజ్యేష్ఠో బలేరాసీన్మహాత్మనః । సహస్రబాహుర్వాద్యేన తాణ్డవేతోషయ
న్మృడమ్ ॥ ౧ ॥ భగవాన్ సర్వభూతేశశ్శరణ్యో భక్తవత్సలః । వరేణ ఛన్దయామాస స తం వవ్రే పు
రాధిపమ్ ॥ ౨ ॥ స ఏకదాహ గిరిశం పార్శ్వస్థం వీర్యదుర్మదః । కిరీటేనార్కవర్ణేన సంస్పృశంస్తత్ప

క్షం గ్లహం పణం కృతవాన్ - కైతవం కపటం ॥ ౩౪ ॥ మన్యునేతి ॥ న్యర్బుదం దశకోటిః - గ్లహం పణం తు క్షుభితో రామ ఆదదే ॥ ౩౫ ॥ తమితి ॥ ఛ
లమాశ్రితో రుక్మీ మయా జితమిత్యాహ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ రుక్మిణేతి ॥ నృమ్ణసంసది శోభనసభాయాం నృపసంసదీతి పాఠాన్తరం ॥
౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ తత ఇతి ॥ సూర్యయా నవోఢయా - సిద్ధాః అఖిలాః అర్థాః అభ్యుదయశత్రువధాదయో యేషాం తే ॥ ౪౪ ॥
ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకషష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో ॥ ద్విషష్టితమే ప్రోక్తం అనిరుద్ధస్య రోధనం । కన్యయా రమమాణస్య బాణేన బహుబాహునా ॥ ౧ ॥ భగవానితి ॥ పురాధిపం పురపాల

కం॥ ౨॥ ౩॥ నమస్యఇతి॥ కామాన్ పూరయతీతి కామపూరః సచాసావమరాంఘ్రిపః కల్పతరుః తం త్వాం॥ ౪॥ ౫॥ ఆద్యఇతి॥ హేఆద్య భృతైర్భారిత్తైర్దోర్భిః రద్రీన్ చూర్ణయన్ ఆయాం ఆగచ్ఛం॥ ౬॥ ౭॥ ఇతీతి॥ స్వవీర్యనశనం నాశకం-కేతుభంగం ప్రతీక్షమాణః॥ ౮॥ మహాకాదిష్టసంగ్రామస్యప్రసంగమాహ॥ తస్యేతి॥ ప్రాద్యుమ్నినా ఆనిరుద్ధేన-తత్రాపిస్వప్నే॥ ౯ ॥ సేతి॥ తం కాంతం అపశ్యంతీ సాఉత్తస్థౌ॥ ౧౦॥ తతః కింకృతం తదాహ॥ బాణస్యేతి॥ ౧౧॥ కాంతమితి॥ హస్తగ్రాహం భర్తారం॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ఇత్యేతి తృయాదృష్టఏషాం మధ్యేకోవాభవేదితి-దేవాదీన్ యథావత్ పటేఅలిఖత్ ॥౧౬॥ మనుజేష్వితి॥ ప్రద్యుమ్నంలిఖితం వీక్ష్య శ్వశురో(య)

డాంబుజమ్॥ ౩ ॥ నమస్యే త్వాం మహాదేవ లోకానాం గురుమీశ్వరమ్। పుంసామపూర్ణకామానాం
కామపూరామరాంఘ్రిపమ్॥ ౪॥ దోస్సహస్రం త్వయాదత్తం పరం భారాయ మేఽభవత్ । త్రిలోక్యాం
ప్రతియోద్ధారం న లభే త్వదృతే సమమ్॥ ౫॥ కండూత్యా నిభృతైర్దోర్భిర్యుయుత్సుర్దిగ్గజానహమ్ ।
ఆద్యాయాం చూర్ణయన్నద్రీన్ భీతాస్తేఽపి ప్రదుద్రువుః॥ ౬ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్ క్రుద్ధః కేతుస్తే
భజ్యతే యదా । త్వద్దర్పఘ్నం భవేన్మూఢ సంయుగం మత్సమేన తే॥ ౭॥ ఇత్యుక్తః కుమతిర్హృష్టః స్వ

ఉషాపరిణయకథాప్రారంభఘట్టః

గృహం ప్రావిశన్నృప । ప్రతీక్షన్ గిరిశాదేశం స్వవీర్యనశనం కుధీః ॥ ౮ ॥ తస్యోషా నామ దుహితా స్వ
ప్నే ప్రాద్యుమ్నినా రతిమ్ । కన్యాలభత కాంతేన ప్రాగదృష్టశ్రుతేన సా॥ ౯ ॥ సా తత్ర తమపశ్యం
తీ క్వాసి కాంతేతి వాదినీ । సఖీనాం మధ్య ఉత్తస్థౌ విహ్వలా వ్రీడితా భృశమ్॥ ౧౦ ॥ బాణస్య మంత్రీ కుం
భాండశ్చిత్రలేఖా చ తత్సుతా । సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీముషాం కౌతూహలసమన్వితా ॥ ౧౧ ॥ కం త్వం మృగ
యసే సుభ్రు కీదృశస్తే మనోరథః । హస్తగ్రాహం న తేఽద్యాపి రాజపుత్ర్యుపలక్షయే॥ ౧౨ ॥ ఉషా॥
దృష్టః కశ్చిన్నరః స్వప్నే శ్యామః కమలలోచనః । పీతవాసా బృహద్బాహుర్యోషితాం హృదయంగమః॥
౧౩ ॥ తమహం మృగయే కాంతం పాయయిత్వాఽధరం మధు । క్వాపి యాతః స్పృహయతీం క్షిప్త్వా
మాం వృజినార్ణవే॥ ౧౪॥ చిత్రలేఖా॥ వ్యసనం తేఽపకర్షామి త్రిలోక్యాం యది భావ్యతే। తమానేష్యే
నరం యస్తే మనోహర్తా తమాదిశ ॥ ౧౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా దేవగంధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్ । దైత్యాన్
విద్యాధరాన్ యక్షాన్ మనుజాంశ్చ యథాలిఖత్ ॥ ౧౬ ॥ మనుజేషు చ సా వృష్ణీన్ శూరమానకదుందు
భిమ్ । వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌ చ ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య లజ్జితా ॥ ౧౭ ॥ అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్యోషా వాఙ్ము
ఖీ స్థితా । సోఽసావసావితి ప్రాహ స్మయమానా మహీపతే॥ ౧౮॥ చిత్రలేఖా తమాజ్ఞాయ పౌత్రం కృష్ణ
స్య యోగినీ । యయౌ విహాయసా రాజన్ ద్వారకాం కృష్ణపాలితామ్ ॥ ౧౯ ॥ తత్ర సుప్తం సుపర్యంకే
ప్రాద్యుమ్నిం యోగమాస్థితా । గృహీత్వా శోణితపురం సఖ్యై ప్రియమదర్శయత్ ॥ ౨౦ ॥ సా చ
తం సుందరవరం విలోక్య ముదితాననా । దుష్ప్రేక్ష్యే స్వగృహే పుంభీ రేమే ప్రాద్యుమ్నినా సమమ్॥
౨౧॥ పరార్ధ్యవాసఃస్రగ్గంధధూపదీపాసనాదిభిః । పానభోజనభక్ష్యైశ్చ వాక్యైః శుశ్రూషణా
ర్చితః ॥ ౨౨ ॥ గూఢః కన్యాపురే శశ్వత్ప్రవృద్ధస్నేహయా తయా । నాహర్గణాన్ స బుబుధే ఉషయా
పహృతేంద్రియః॥ ౨౩ ॥ తాం తథా యదువీరేణ భుజ్యమానాం హతవ్రతామ్ । హేతుభిర్లక్ష
యాంచక్రురాప్రీతాం దురవచ్ఛదైః॥ ౨౪ ॥ భటా ఆవేదయాంచక్రూ రాజంస్తే దుహితుర్వయమ్
విచేష్టితం లక్షయామః కన్యాయాః కులదూషణమ్॥ ౨౫॥ అనపాయిభిరస్మాభిర్గుప్తాయాశ్చ గృహే

తిలజ్జితా॥ ౧౭॥ అనిరుద్ధమితి॥ అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్య ఉషా అవాఙ్ముఖీ బభూవ॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తత్రేతి॥ శోణితపురం నీత్వా॥ ౨౦॥ సేతి॥ పుంభిర్దుష్ప్రేక్ష్యే ప్రేక్షితుమశక్యే ॥ ౨౧ ॥ పరార్ధ్యేతి॥ సచ పరార్ధ్యైః వరమూల్యైః వాసస్స్రగ్గంధాదిభిః శుశ్రూషణేనార్చితస్సన్ ॥ ౨౨॥ గూఢ ఇతి॥ తయా ఉషయా అపహృతేంద్రియః అహర్గణాన్ దివససమూహాన్ న బుబుధే॥ ౨౩॥ తామితి॥ ఆప్రీతాం అతిహృష్టాం దురవచ్ఛదైః అచ్ఛాదయితుమశక్యైః॥ ౨౪॥ భటా ఇతి॥ విచేష్టితం విరుద్ధాచరణం॥ ౨౫॥ అనపాయిభిరితి॥ అ

థాయిభిః అపాయైః అపసర్పణం ప్రమాదో వా తద్రహితైః- సాంతరే దుష్ప్రేక్ష్యాయాః దుష్ప్రేక్ష్యసఖీయస్యాః తస్యాః - పుంభిర్దూషణం కుతో వేతి న జానీమ ఇతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ కామాత్మజాతమితి॥ కామస్యాత్మసూనోదేహజ్జాతం॥ ౨౮ ॥ దీవ్యంతమితి॥ అభినృమ్ణయా సవర్ణమంగళయా- తస్యా అంగసంగేన స్తనకుంకుమం యస్యాం స్రజి తాం బాహ్వోర్మధ్యవక్షసి దధానం మధుమల్లికాః వసంతభవా మల్లికాః తదాశ్రితాం తస్యా గ్రఇత్యార్షస్సంధిః తస్యా అగ్ర ఇత్యర్థః॥ ౨౯॥ సఇతి॥ ఆతతాయిభిరుద్యతశస్త్రైః-మాధవః అనిరుద్ధః మౌర్వం ముదురః లోహవిశేషః తన్నిర్మితం॥ ౩౦॥ ౩౧॥ తమితి॥ శోకవిషాదాభ్యాం విహ్వలా వివశా- అశ్రూణాం కలాః

ప్రభో! కన్యాయా దూషణం పుంభిర్దుష్ప్రేక్ష్యాయా న విద్మహే ॥ ౨౬ ॥ తతః ప్రవ్యథితో బాణో దుహితుశ్శ్రుతదూషణః । త్వరితః కన్యకాగారం ప్రాప్తోఽద్రాక్షీద్యదూద్వహమ్॥ ౨౭ ॥ కామాత్మజాతం భువనైకసుందరం శ్యామం పిశంగాంబరమంబుజేక్షణమ్ । బృహద్భుజం కుండలకుంతలత్విషా స్మితావలోకేన చ మండితాననమ్ ॥ ౨౮ ॥ దీవ్యంతమక్షైః ప్రియయాభినృమ్ణయా తదంగసంగస్తనకుంకుమస్రజమ్ । బాహ్వోర్దధానం మధుమల్లికాశ్రితాం తస్యా * గ్ర ఆసీనమవేక్ష్య విస్మితః॥ ౨౯ ॥ స తం ప్రవిష్టం వృతమాతతాయిభిర్భటైస్సహస్రైరవలోక్య మాధవః । ఉద్యమ్య మౌర్వం పరిఘం వ్యవస్థితో యథాంతకో దండధరో జిఘాంసయా॥ ౩౦ ॥ జిఘృక్షయా తాన్ పరితః ప్రసర్పతశ్శునో యథా సూకరయూథపోఽహనత్ । తే హన్యమానా భవనాద్వినిర్గతా నిర్భిన్నమూర్ధోరుభుజాః ప్రదుద్రువుః ॥ ౩౧ ॥ తం నాగపాశైర్బలినందనో బలీ ఘ్నంతం స్వసైన్యం కుపితో బబంధ హ । ఉషా భృశం శోకవిషాదవిహ్వలా బద్ధం నిశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్ ॥ ౩౨ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

బాణాసురయుద్ధకథాప్రారంభఘట్టః.

శ్రీశుకః॥ అపశ్యతాం చానిరుద్ధం తద్బంధూనాం చ భారత ! చత్వారో వార్షికా మాసా వ్యతీయురనుశోచతామ్ ॥ ౧ ॥ నారదాత్తదుపాకర్ణ్య వార్తాం బద్ధస్య కర్మ చ । ప్రయయుశ్శోణితపురం వృష్ణయః కృష్ణపాలితాః ॥ ౨ ॥ ప్రద్యుమ్నో యుయుధానశ్చ గదస్సాంబోఽథ సారణః । నందోపనందభద్రాద్యా రామకృష్ణానువర్తినః ॥ ౩ ॥ * అక్షౌహిణీభిర్ద్వాదశభిస్సమేతాస్సర్వతో దిశమ్ । రురుధుర్బాణనగరం సమంతాత్సాత్వతర్షభాః ॥ ౪ ॥ భజ్యమానపురోద్యానప్రాకారాట్టాలగోపురమ్ । ప్రేక్షమాణో రుషావిష్టస్తుల్యసైన్యోఽభినిర్యయౌ॥ ౫ ॥ బాణార్థం భగవాన్ రుద్రస్ససుతైః ప్రమథైర్వృతః । ఆరుహ్య నందివృషభం యుయుధే రామకృష్ణయోః॥ ౬॥ ఆసీత్సుతుములం యుద్ధమద్భుతం రోమహర్షణమ్ । కృష్ణశంకరయో రాజన్ ప్రద్యుమ్నగుహయోరపి ॥ ౭ ॥ కుంభాండకూపకర్ణాభ్యాం బలేన సహ సంయుగః । సాంబస్య బాణపుత్రేణ బాణేన సహ సాత్యకేః ॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురాధీశా మునయస్సిద్ధచారణాః । గంధర్వాప్సరసో యక్షా విమానైర్ద్రష్టుమాగమన్॥ ౯॥ శంకరానుచరాన్ శౌరిర్భూతప్రేతాన్సగుహ్యకాన్ । డాకినీర్యాతుధానాంశ్చ వేతాలాన్సవినాయకాన్ ॥ ౧౦ ॥ భూ

బిందవః యయోస్తే అక్షిణీ యస్యాస్సా॥ ౩౨॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ద్విషష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ********************

శ్లో॥ త్రిషష్టితమే వాథ బాణయాదవసంగరే। స్తుతిర్జ్వరేణ రుద్రేణ బాణబాహుభిదో హరేః॥ అనిరుద్ధోద్వహేనాస్మిన్ బాణయాదవసంయుగే। శ్రీకృష్ణశ్శ్రీహరం జిత్వా బాణబాహూనథాచ్ఛినత్ ॥౧॥ నారదాదితి॥ తత్ తతః కర్మ యుద్ధాదికం॥౨॥ ప్రద్యుమ్న ఇతి॥ రామకృష్ణానువర్తిన ఇతి తౌ పురతో నిర్గతావిత్యర్థః॥౩॥ అక్షౌహిణీభిరితి॥ సర్వతో దిశమిత్యస్యోత్తరేణాన్వయః॥౪॥ భజ్యమానేతి॥ భజ్యమానాని పురోద్యానాని ద్వంద్వైకవద్భావః అట్టాలాః ప్రాకారాదుపరి అత్యున్నతస్థానాని-అభినిర్యయౌ బాణః॥ ౫॥ బాణార్థమితి॥ సుతః స్కందః తత్సహితైః ప్రమథగణైః రామకృష్ణాభ్యాం యుయుధే॥౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ప్రత్యస్త్రైర్వ్యవాహ॥ త్రి

హ్మాస్త్రస్యేతి॥ నైజంనారాయణాస్త్రం॥ ౧౩॥ ౧౪॥ స్కందఇతి॥శిఖినామయూరేణవాహనేన॥ ౧౫॥ కుంభాండఇతి॥తదనుచరౌ
హతాఃనాథాఃయేషాంతాని॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ తతఇతి॥అనిరీక్షమాణఃతిర్యఙ్ముఖఃబభూవేతి॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ఆవిర్బభూ
వేతి॥ జ్వరస్తుయోద్ధుమభ్యధావదితినారాయణస్సితజ్వరమసృజత్॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ఆత్మానంపరమశక్తంమన్యమానః-శ్రీకృష్ణం
పయితుంప్రవృత్తఃస్వయమేవతత్ప్రసన్నః- తంపరమేశ్వరంజ్ఞాత్వాస్తువన్నమస్కరోతి॥నమామీతి॥త్వాంత్వాం- అనన్తశక్తింసర్వ
మతః-పరేషాంబ్రహ్మాదీనామీశం-తత్రహేతుః-సర్వాత్మానంసర్వస్యఆత్మానంచేతయితారం- తత్కుతః- కేవలంశుద్ధం- జ్ఞప్తిమా
త్రంచైతన్యఘనం- తదేవంసర్వచేతయితృత్వేనపరమేశ్వరత్వముక్తం- కించ- విశ్వసృష్ట్యాదిహేతుత్వాదపీత్యాహ- విశ్వోత్పత్తి
నస్వేవంభూతంబ్రహ్మప్రసిద్ధంనాహమితిచేత్తత్రాహ- యత్తద్బ్రహ్మేతి- యద్బ్రహ్మతదేవత్వమిత్యర్థః- కింతద్బ్రహ్మేత్యత

తమాతృపిశాచాంశ్చకూష్మాండాన్బ్రహ్మరాక్షసాన్। తాడయామాసతీక్ష్ణాగ్రైశ్శరైశ్శార్ఙ్గధను
శ్చ్యుతైః॥ ౧౧॥ పృథగ్విధాని ప్రాయుఙ్క్తపినాక్యస్త్రాణిశార్ఙ్గిణే। ప్రత్యస్త్రైశ్శమయామాసశా
ర్ఙ్గపాణిరవిస్మితః॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మాస్త్రస్యచబ్రహ్మాస్త్రంవాయవ్యస్యచపార్వతమ్। ఆగ్నేయస్య
చపార్జన్యంనైజంపాశుపతస్యచ॥ ౧౩ ॥ మోహయిత్వాథగిరిశంజృంభణాస్త్రేణజృంభితమ్। బా
ణస్యపృతనాంశౌరిర్జఘానాసిగదేషుభిః॥ ౧౪ ॥ స్కందఃప్రద్యుమ్నబాణౌఘైరర్ద్యమానస్సమంత
తః। అసృగ్విముంచన్గాత్రేభ్యశ్శిఖినాపాద్రవద్రణాత్॥ ౧౫॥ కుంభాండఃకూపకర్ణశ్చ పేతతు
ర్ముసలార్దితౌ। దుద్రువుస్తదనీకానిహతనాథానిసర్వతః॥ ౧౬॥ విశీర్యమాణంస్వబలందృష్ట్వాబా
ణోత్యమర్షణః। కృష్ణమభ్యద్రవత్సంఖ్యేరథీహిత్వైవసాత్యకిమ్॥ ౧౭ ॥ ధనూంష్యాకృష్యయు
గపద్బాణఃపంచశతానివై। ఏకైకస్మిఞ్శరౌద్వౌద్వౌసందధేరణకోవిదః॥ ౧౮॥ తానిచిచ్ఛేదభగవా
న్ధనూంషియుగపద్ధరిః। సారథింరథమశ్వాంశ్చహత్వాశంఖమపూరయత్॥ ౧౯ ॥ తన్మాతాకోటరా
నామనగ్నాముక్తశిరోరుహా। పురోవతస్థేకృష్ణస్యపుత్రప్రాణరిరక్షయా॥ ౨౦ ॥ తతస్తిర్యఙ్ముఖో
నగ్నామనిరీక్షన్గదాగ్రజః। బాణశ్చతావద్విరథశ్ఛిన్నధన్వావిశత్పురమ్॥ ౨౧॥ విద్రావితేభూతగణే
జ్వరస్తుత్రిశిరాస్త్రిపాత్। మహాదేవప్రయుక్తోసౌఘోరరూపోవిభీషణః॥ ౨౨॥ ఆవిర్బభూవపురతస్స
మశార్ఙ్గధన్వనః। అథనారాయణోదేవస్తందృష్ట్వావ్యసృజజ్జ్వరమ్ ॥ ౨౩ ॥ మాహేశ్వరోవైష్ణవ
శ్చయుయుధాతేజ్వరావుభౌ। మాహేశ్వరస్సమాక్రందద్వైష్ణవేనబలార్దితః॥ ౨౪ ॥ అలబ్ధ్వాభ
యమన్యత్రభీతోమాహేశ్వరోజ్వరః। శరణార్థీహృషీకేశంతుష్టావప్రయతాంజలిః॥౨౫॥మాహేశ్వర
జ్వరః॥ నమామిత్వానంతశక్తింపరేశంసర్వాత్మానంకేవలంజ్ఞప్తిమాత్రమ్। విశ్వోత్పత్తిస్థానసంరో
ధహేతుంయత్తద్బ్రహ్మబ్రహ్మలింగంప్రశాంతమ్॥ ౨౬॥ కాలోదైవంకర్మజీవస్స్వభావోద్రవ్యం
క్షేత్రంప్రాణఆత్మావికారః। తత్సంఘాతోబీజరోహప్రవాహస్త్వన్మాయైషాతన్నిషేధంప్రప
ద్యే॥ ౨౭ ॥ నానాభావైర్లీలయైవోపపన్నైర్దేవాన్సాధూన్లోకసేతూన్బిభర్షి। హంస్యు

బ్రహ్మలింగంబ్రహ్మణావేదేనలింగ్యతేద్యోత్యతఇతి-తత్కుతః-ప్రశాంతంసర్వవిక్రియారహితత్వాత్ నసాక్షాద్వాచ్యమితిభావః॥౨౬॥
కించ-యత్సవిశేషంవస్తుతత్రవయంప్రభవామః- త్వయితుసర్వవిశేషాతీతే- నకస్యాపిప్రభుత్వం- కింతుత్వమేవసర్వత్రప్రభురితి
మాత్రత్వంవివృణ్వన్ స్తౌతి॥కాలఇతి॥కాలఃక్షోభకః-కర్మనిమిత్తం-తదేవఫలాభిముఖమభివ్యక్తందైవం-స్వభావఃతత్సంస్కారః-జీవః
తద్వాన్-ద్రవ్యంభూతసూక్ష్మాణి- క్షేత్రంప్రకృతిః- ప్రాణఃసూత్రం- ఆత్మాఅహంకారః-వికారఃఏకాదశేంద్రియాణి-మహాభూ
నిచేతిషోడశకః-తత్సంఘాతోదేహః-ఏతస్యచబీజరోహప్రవాహఃరోహోంకురఃదేహాద్బీజరూపంకర్మ- తతోంకురరూపోదేహః- తత
పునరేవమిత్ప్రవాహః-ఏషాత్వన్మాయా-తస్యానిషేధఃఅవధిర్యస్మిన్నితితంత్వాంనిషేధావధిభూతం ప్రపద్యే భజ ఇతి॥ ౨౭॥ నను
దేవకీతనయస్యకథమేవంభూతత్వంతత్రాహ॥ నానాభావైరితి॥ సర్వోపాధివినిర్ముక్తఏవత్వంయథాలీలయాస్వీకృతైర్మత్స్యాద్య
వతారైర్దేవాదీన్ బిభర్షిపాలయసి- తదర్థంలోకసేతూన్ వర్ణాశ్రమధర్మాన్ - తదర్థం తదనుష్ఠాతౄన్ సాధూన్ - తదర్థం

త్వేనతిష్ఠన్మార్గాన్ దైత్యాదీన్ హింసిసంహరసి- ఏవమేతదపి తవజన్మ భూమేర్భారహరణాయ- లీలావతారోయమనకస్యాపిత్వంతనయ ఇత్యర్థః॥ ౨౭॥ అతః అజ్ఞానతస్త్వద్విభవే ప్రవృత్తం మాం తప్తం రక్షేత్యాశయేనాహ॥ తప్త ఇతి॥ తేజసా త్వత్సృష్టేన జ్వరేణ- శాంతోగ్రేణ శీతజ్వరేణాపగసంతాపకస్యాయుక్త ఏవ తాప ఇతిచేదత ఆహ- తావదితి- త్వత్సేవాయాం ప్రవృత్తానామనుచిత ఇతిభావః॥ ౨౮॥ త్రిశిర ఇతి॥ హే త్రిశిరః వ్యేతు అపయాతు- మదాజ్ఞాపాలకస్సన్ సుఖం విచర కాసా ఆజ్ఞా తామాహ- య ఇతి- నౌ ఆవయోరిమం సంవాదం- యః స్మరతి తస్య త్వత్ త్వత్తః భయం న భవేత్ త్వయా భయం నోత్పాదనీయమిత్యర్థః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ భక్తరక్షణార్థం శ్రీరుద్రో భగవంతం స్తౌతి॥ త్వమితి॥ అయమర్థః- త్వాం అజ్ఞాత్వా అయమయుధ్యతేతి న చిత్రం- యతస్త్వం వాఙ్మయే బ్రహ్మణ్యపి గూఢం- బ్రహ్మ అభిధానావిషయత్వాత్- కుతః- పరం జ్యోతిః జ్యోతిషామపి ప్రకాశకత్వాదవిషయః- కథం తర్హి ప్రతీతిరత ఆహ- యమితి- అమలాత్మానాం స్వతః ప్రకాశసే ఇత్యర్థః॥ ౩౫॥ ఆస్తాం తావన్నిర్గుణస్య తవ జ్ఞానం లీలయాధిష్ఠిత స్త్వయా గూఢో విరాడ్విగ్రహోపి న జ్ఞాయతే- ఉదుంబరఫలాంతర్వర్తిమశకైరివోదుంబరఫలమిత్యాశయేన విరాడ్రూపం స్తౌతి ద్వాభ్యాం॥ నాభిరితి॥ యస్య నభ ఆదయో నాభ్యాద్యవయవాః- స భవాన్ లోకకల్పః పురుష ఇత్యుత్తరేణాన్వయః- నభో యస్య నాభిః- అగ్నిర్యస్య ముఖం- అంబురేతః- ద్యౌః శీర్షం- ఆశా దిశః- శ్రుతిః శ్రవణేంద్రియం- ఉర్వీ అంఘ్రిః- చంద్రో మనః- అర్కో దృక్- అహం శివః- ఆత్మా అహంకారః- స

న్మార్గాన్ హింసయా వర్తమానాన్ జన్మైతత్తే భారహారాయ భూమేః॥ ౨౮ ॥ తప్తోహం తే తేజసా దు
స్సహేన శాంతోగ్రేణాత్యుల్బణేన జ్వరేణ। తావత్తాపో దేహినాం తేంఘ్రిమూలం నో సేవేరన్ యా
వదాశానుబద్ధాః॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవాన్॥ త్రిశిరస్తే ప్రసన్నోహం వ్యేతు తే మజ్జ్వరాద్భయమ్। యో
నౌ స్మరతి సంవాదం తస్య త్వన్న భవేద్భయమ్ । ౩౦ । ఇత్యుక్తోచ్యుతమానమ్య గతో మాహేశ్వరో జ్వ
రః। బాణస్తు రథమారూఢః ప్రాగాద్యోత్స్యన్ జనార్దనమ్ । ౩౧ । తతో బాహుసహస్రేణ నానా
యుధధరోబలీ। ముమోచ పరమక్రుద్ధో బాణాంశ్చక్రాయుధే నృప । ౩౨ । తస్యాస్యతోస్త్రాణ్యస
కృచ్చక్రేణ క్షురనేమినా। చిచ్ఛేద భగవాన్ బాహూన్ శాఖా ఇవ వనస్పతేః । ౩౩ । బాహుషు ఛిద్య
మానేషు బాణస్య భగవాన్ భవః। భక్తానుకంప్యుపవ్రజ్య చక్రాయుధమభాషత । ౩౪ । శ్రీరుద్రః॥
త్వం హి బ్రహ్మ పరం జ్యోతిర్గూఢం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే। యం పశ్యంత్యమలాత్మాన ఆకాశమివ కేవల
మ్॥ ౩౫ । నాభిర్నభోగ్నిర్ముఖమంబు రేతో ద్యౌశ్శీర్షమాశాశ్శ్రుతిరంఘ్రిరుర్వీ। చంద్రో మనో య
స్య దృగర్క ఆత్మా హ్యహం సముద్రో జఠరం భుజేంద్రః ॥ ౩౬ । రోమాణి యస్యౌషధయోంబువాహాః
కేశా విరించో ధిషణా విసర్గః। ప్రజాపతిర్హృదయం యస్య ధర్మస్స వై భవాన్ పురుషో లోకకల్పః॥
౩౭। తవావతారోయమకుంఠధామన్ ధర్మస్య గుప్త్యై జగతో భవాయ। వయం చ సర్వే భవతానుభా
వితా విభావయామో భువనాని సప్త॥ ౩౮॥ త్వమేక ఆద్యః పురుషోద్వితీయస్తుర్యస్స్వదృగ్ధేతురహేతురీశః।
ప్రతీయసేథాపి యథావికారం స్వమాయయా సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై॥ ౩౯ ॥ యథైవ సూర్యః పిహితస్స్వ

ముద్రో జఠరం- ఇంద్రో భుజా బాహుః- ఇంద్రాదయో లోకపాలా బాహవ ఇత్యర్థః॥ ౩౬॥ రోమాణీతి॥ ఓషధయో రోమాణి యచ్ఛబ్దస్యావృత్తిః స్పష్టతార్థా- అంబువాహాః కేశాః- విరించో ధిషణా బుద్ధిః- ప్రజాపతిః విసర్గో మేఢ్రం- ధర్మో హృదయం లోకైః కల్ప్యతే ఉపకల్ప్యత ఇతి లోకకల్పః॥ ౩౭॥ నను ప్రాణేశకశరీరస్య కథం నభో నాభిత్వాదిత్యత్రాహ॥ తవేతి॥ హే అకుంఠధామన్ అప్రచ్యుతస్వరూప- భవాయ అభ్యుదయాయ- న కేవలమేతావత్- కింతు అస్మదనుగ్రహార్థమపీత్యాహ- వయం చేతి- సర్వే లోకపాలా వయం త్వయానుభావితాః- సప్తాపి భువనాని పాలయామ ఇతి॥ ౩౮॥ నను యది విభావయితారో యూయం విభావ్యాని భువనాని చ సంతి తర్హి కథముక్తం త్వయా బ్రహ్మేతి- న హి బ్రహ్మణ్యేవమసజాతీయవిజాతీయభేదస్సంభవతీత్యత ఆహ॥ త్వమితి॥ ఏకః సజాతీయరహితః- కుతః- ఆద్యః పురుషః పురుషాణామవస్థాత్రయవతామాద్యః ప్రకృతిభూతః పురుషః- కుతః తుర్యః శుద్ధ ఇత్యర్థః- తదపి కుతః- స్వదృక్ స్వప్రకాశజ్ఞానరూపః- శుద్ధాదేవ హ్యుపాధియోగాజ్జీవా జాయంతే॥ శ్రు॥ యథాగ్నేః క్షుద్రా విస్ఫులింగా వ్యుచ్చరంత్యేవమేవాస్మాదాత్మనస్సర్వా ఏవాత్మానో వ్యుచ్చరంతీతి శ్రుతేః- అతః సజాతీయరహితః- కించ- అద్వితీయః విజాతీయరహితః- తదపి కుతః- హేతుస్సర్వస్య తథాప్యయం అహేతురీశశ్చేతి- కథం తర్హి ప్రతిశరీరం జీవభేదః ప్రతీయతే అత ఆహ- ప్రతీయస ఇతి- సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై సర్వవిషయప్రకాశనాయ॥ ౩౯॥ తర్హి కిమహమేవ సంసారీత్యుచ్యతే న హి న హీతి- సదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ హే భూమన్- స్వయా ఛాయయా,

యథా మేఘలక్షణయా పరదృష్ట్యాపిహితః ఛాదితోపిసూర్యః- ఛాయాంమేఘంచరూపాణిచ భవనాంతరితాన్ ఘటాదీనపిసంచకా
స్తిప్రకాశయతి- ఏవంగుణేనాహంకారేణ స్వకార్యేణజీవావారకేణ తద్దృష్ట్యాపిహితోపి- గుణాన్ సత్త్వాదీన్ ఉపాధీన్ గుణినః
ఉపహితాన్ జీవానపి- చకాస్తి ఆత్మప్రదీపఃస్వప్రకాశః అతస్సర్వసాక్షిణస్తవనసంసారఇత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ కించ- మాయాశ్ర
స్యాన్యాన్ మోహయతస్తవకుతస్సంసృతిరిత్యాశయేనాహ ॥ యదితి ॥ పుత్రాదిషుప్రసక్తాః- వృజినార్ణవేదుఃఖసాగరే- ఉన్మజ్జ
దేవాదియోనిషు - నిమజ్జంతిస్థావరాదియోనిషు- తదుక్తంవాయవీయే ॥ శ్లో ॥ విపర్యయశ్చభవతిబ్రహ్మత్వస్థావరత్వయోరితి ॥ ౪౧ ॥ ఏవం
వేశ్వరవ్యవస్థాంనిరూప్యేదానీంఅభజంతంనిందతిద్వాభ్యాం ॥ దేవేతి ॥ దేవేనత్వయాకర్మాధ్యక్షేణదత్తంనృదేహమిమంలబ్ధ్వాపీతి ॥ ౪౨ ॥
శోచ్యత్వేహేతుః ॥ యఇతి ॥ విపర్యయాః విపరీతాః-అనాత్మప్రియాఃఅనీశ్వరాఃయేఇంద్రియార్థాఃపుత్రాదయస్తదర్థం ॥ ౪౩ ॥ అ
హమన్యేచశుద్ధమనసస్త్వామేవభక్త్యాప్రపన్నాఇత్యాహ ॥ అహమితి ॥ ౪౪ ॥ భగవతోభజనీయత్వేహేతూన్ వదన్ తద్భక్తింప్రార్థయ

యంఘనైశ్ఛాయాంచరూపాణిచసంచకాస్తి । ఏవంగుణేనాపిహితోగుణాంస్త్వ మాత్మప్రదీపోగుణినః
శ్చభూమన్ ॥ ౪౦ ॥ యన్మాయామోహితధియఃపుత్రదారగృహాదిషు । ఉన్మజ్జంతినిమజ్జంతిప్రసక్తావృ
జినార్ణవే ॥ ౪౧ ॥ దేవదత్తమిమంలబ్ధ్వానృలోకమజితేంద్రియః । యోనాద్రియేతత్వత్పాదౌసశోచ్యో
హ్యాత్మవంచకః ॥ ౪౨ ॥ యస్త్వాంవిసృజతేమర్త్య ఆత్మానంప్రియమీశ్వరమ్ । విపర్యయేంద్రియా
ర్థార్థంవిషమత్త్యమృతంత్యజన్ ॥ ౪౩ ॥ అహంబ్రహ్మాచవిబుధామునయశ్చామలాశయాః । సర్వా
త్మనాప్రపన్నాస్త్వామాత్మానంప్రేష్ఠమీశ్వరమ్ ॥ ౪౪ ॥ తంత్వాజగత్స్థిత్యుదయాంతహేతుంసమం
ప్రశాంతంసుహృదాత్మదైవమ్ । అనన్యమేకంజగదాత్మకేతంభవాపవర్గాయభజామదేవ ॥ ౪౫ ॥
అయంమమేష్టోదయితోనువర్తీమయాభయందత్తమముష్యదేవ । సంపాద్యతాంతద్భవతఃప్రసాదో
యథాహితేదైత్యపతౌప్రసాదః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ యదాత్థభగవంస్త్వంనఃకరవామప్రియంత
వ । భవతాయద్వ్యవసితంతన్మేసాధ్వనుమోదితమ్ ॥ ౪౭ ॥ అవధ్యోయంమమాప్యేషవైరోచనిసుతో
సురః । ప్రహ్లాదాయవరోదత్తోనవధ్యోమేతవాన్వయః ॥ ౪౮ ॥ దర్పోపశమనాయాస్యప్రవృక్ణాబాహ
వోమయా । సూదితంచబలంభూరియచ్చభారాయితంభువః ॥ ౪౯ ॥ చత్వారోస్యభుజాశ్శిష్టాభవిష్య
త్యజరామరః । పార్షదముఖ్యోభవతోనకుతశ్చిద్భయోసురః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిలబ్ధ్వాభయంకృష్ణంప్రణ
మ్యశిరసాసురః । ప్రాద్యుమ్నింరథమారోప్యసవధ్వాతముపానయత్ ॥ ౫౧ ॥ అక్షౌహిణ్యాపరివృతం
సువాససమలంకృతమ్ । సపత్నీకంపురస్కృత్యయయౌరుద్రానుమోదితః ॥ ౫౨ ॥ స్వరాజధానీంసమ
లంకృతాంధ్వజైస్సతోరణైర్భూషితమార్గచత్వరామ్ । వివేశశంఖానకదుందుభిస్వనైరభ్యుద్యతః
పౌరసుహృద్ద్విజాతిభిః ॥ ౫౩ ॥ యఏతత్కృష్ణవిజయంశంకరేణచసంయుగమ్ । సంస్మరేత్ప్రాతరుత్థా
యనతస్యస్యాత్పరాజయః ॥ ౫౪ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - త్రిషష్టితమోధ్యాయః ❋

—— శ్రీః ❋ నృగోపాఖ్యానకథాప్రారంభఘట్టః. ❋ ——

శ్రీశుకః ॥ ఏకదోపవనంజగ్మూ రాజన్ యదుకుమారకాః । విహర్తుంసాంబప్రద్యుమ్న చారుభానుగ

తే ॥ తమితి ॥ సమత్వేహేతుః- ప్రశాంతమితి- సుసేవ్యత్వమాహ - సుహృదాత్మదైవం సుహృత్ బుద్ధిప్రవర్తకత్వాత్ - ఆత్మా
శాంతాత్మకత్వాత్ - ఏవంభూతందైవం ఈశ్వరంత్వాం - నచాన్యోభజనీయోస్తీత్యాహ - అనన్యమేకంసమానాసమానజాతీయర
తం - తత్కుతఃజగతామాత్మనాంచకేతమధిష్ఠానం ॥ ౪౫ ॥ స్వయంభక్తిమాశాస్యభక్తస్యాశిషమాశాస్తే ॥ అయమితి ॥ దైత్యపతౌప్రహ్లా
దే ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ అవధ్యఇతి ॥ వైరోచనిర్బలిర్మద్భక్తఃతత్సుతత్వాదయమవధ్యస్తావత్ - కించ - ప్రహ్లాదాయేతి - అన్వయోవంశః
౪౮ ॥ తర్హికిమిత్యేవంకృతంతత్రాహ ॥ దర్పోపశమనాయేతి ॥ ౪౯ ॥ అనుగృహ్ణాతి ॥ చత్వారఇతి ॥ ౫౦ ॥ ఇతీతి ॥ సవధ్వాఉషా
తయాసహ ॥ ౫౧ ॥ అక్షౌహిణ్యేతి ॥ రుద్రానుమోదితఇతితదభిప్రేతనైవబాణభుజభంగస్యకృతత్వాత్ ॥ ౫౨ ॥ స్వేతి ॥ పౌరాది
భిరభ్యుద్యతఃఅభిముఖమాగత్యసత్కృతః ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - త్రిషష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❋❋❋❋
శ్లో ॥ చతుష్షష్టితమేకృష్ణోనృగంపాపాదమోచయత్ । బ్రహ్మస్వహారిదోషస్త్యాజ్యోరాజ్ఞోద్య్రప్తానశిక్షయత్ ॥ విభూతిభాగ్యభోగాదిమ

తమనోరథాః । అన్వకాసద్యదూరాత్ కృష్ణో నృగోద్ధారప్రసంగతః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వేతి ॥ పిపాసితాః తృషితాః జలం విచిన్వంతః సత్త్వం జీవం ॥ ౨ ॥ కృకలాసమితి ॥ తం చ కృకలాసం వీక్ష్య ॥ ౩ ॥ చార్మభిరితి ॥ చార్మభిః చర్మమయైః తాంతవైః తంతుమయైః పాశైశ్చ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ షడితి ॥ సంతప్తం చామీకరం సువర్ణం తద్వచ్చారుర్వర్ణో యస్య సః అద్భుతాః అలంకరణాంబరస్రజో యస్య సః స్వర్గీ దేవో బభూవ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ దశామితి ॥ యత్ యదితుమం యోగ్యం ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ నృగ ఇతి ॥ యది తే కర్ణమస్పృశమిత్యసందేహే సదేహవచనం- యది వేదాః ప్రమాణం స్యురితివత్ - కర్ణపథం నూనం ప్రాప్తస్స్యామిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ కించ ॥ కింన్వితి ॥ సర్వేషాం భూతానామాత్మనో బుద్ధేస్సాక్షిణస్తే అవిదితం కింను న కించిత్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ స్వలంకృతేభ్య ఇతి ॥ ఋతవ్రతేభ్యః అదంభాచారేభ్యః తపసా శ్రుతాః ప్రఖ్యా

దానయః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వా సుచిరం తత్ర విచిన్వంతః పిపాసితాః । జలం నిరుదకే కూపే దదృశుస్సత్త్వమద్భుతమ్ ॥ ౨ ॥ కృకలాసం గిరినిభం వీక్ష్య విస్మితచేతసః । తస్య చోద్ధరణే యత్నం చక్రుస్తే కృపయాన్వితాః ॥ ౩ ॥ చార్మజైస్తాంతవైః పాశైర్బద్ధ్వా పతితమర్భకాః । నాశక్నువన్ సముద్ధర్తుం కృష్ణాయాచఖ్యురుత్సుకాః ॥ ౪ ॥ తత్రాగత్యారవిందాక్షో భగవాన్ విశ్వభావనః । వీక్ష్యోజ్జహార వామేన తం కరేణ సలీలయా ॥ ౫ ॥ స ఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టో విహాయ సద్యః కృకలాసరూపమ్ । సంతప్తచామీకరచారువర్ణస్స్వర్గ్యద్భుతాలంకరణాంబరస్రక్ ॥ ౬ ॥ పప్రచ్ఛ విద్వానపి తన్నిదానం జనేషు విఖ్యాపయితుం ముకుందః । కస్త్వం మహాభాగ వరేణ్యరూపో దేవోత్తమం త్వాం గణయామి నూనమ్ ॥ ౭ ॥ దశామిమాం వా కతమేన కర్మణా సంప్రాపితోఽసి హ్యతదర్హః సుప్రభః । ఆత్మానమాఖ్యాహి వివిత్సతాం నో యన్మన్యసే తత్ క్షమమత్ర వక్తుమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇతి స్మ రాజా సంపృష్టః కృష్ణేనానందమూర్తినా । మాధవం ప్రణిపత్యాహ కిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౯ ॥ నృగః ॥ నృగో నామ నరేంద్రోఽహమిక్ష్వాకుతనయః ప్రభో । దానేష్వాఖ్యాయమానేషు యది తే కర్ణమస్పృశమ్ ॥ ౧౦ ॥ కిం ను తేఽవిదితం నాథ సర్వభూతాత్మసాక్షిణః । కాలేనావ్యాహతదృశో వక్ష్యేఽథాపి తవాజ్ఞయా ॥ ౧౧ ॥ యావత్యస్సికతా భూమేర్యావత్యో దివి తారకాః । యావత్యో వర్షధారాశ్చ తావతీరదదాం చ గాః ॥ ౧౨ ॥ పయస్వినీస్తరుణీశ్శీలరూపగుణోపపన్నాః కపిలా హేమశృంగాః । న్యాయార్జితా రౌప్యఖురాస్సవత్సాః దుకూలమాల్యాభరణాస్త్వదామహమ్ ॥ ౧౩ ॥ స్వలంకృతేభ్యో గుణశీలవద్భ్యస్సీదత్కుటుంబేభ్య ఋతవ్రతేభ్యః । తపశ్శ్రుతబ్రహ్మవదాన్యసద్భ్యః ప్రాదాం యువభ్యో ద్విజపుంగవేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ గోభూహిరణ్యాయతనాశ్వహస్తినః కన్యాస్సదాసీస్తిలరూప్యశయ్యాః । వాసాంసి రత్నాని పరిచ్ఛదాన్ రథానిష్టాశ్చ యజ్ఞైశ్చరితం చ పూర్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ కస్యచిద్ద్విజముఖ్యస్య భ్రష్టా గౌర్మమ గోధనే । సంపృక్తావిదుషా సా చ మయా దత్తా ద్విజాతయే ॥ ౧౬ ॥ తాం నీయమానాం తత్స్వామీ దృష్ట్వోవాచ మమేతి తమ్ । మమేతి ప్రతిగృహ్ణాహ నృగో మే దత్తవానితి ॥ ౧౭ ॥ విప్రౌ వివదమానౌ మామూచతుస్స్వార్థసాధకౌ । భవాన్ దాతాపహర్తేతి తచ్ఛ్రుత్వా మే భవద్భ్రమః ॥ ౧౮ ॥ అనునీతావుభౌ విప్రౌ ధర్మకృచ్ఛ్రగతేన మే । గవాం లక్షం ప్రకృష్టానాం దాస్యామ్యేషా ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౯ ॥ భవంతావనుగృహ్ణీతాం కింకరస్యావిజానతః । సముద్ధరతమాం కృచ్ఛ్రాత్పతంతం నిరయేఽశుచౌ ॥ ౨౦ ॥ నాహం ప్రతీచ్ఛే వై రాజన్నిత్యుక్త్వా స్వామ్యపాక్రమత్ । నాన్యద్గవామప్యయుతమిచ్ఛామీత్యపరో యయౌ ॥ ౨౧ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే యామైర్దూ

తాశ్చ - తే బ్రహ్మణి వదాన్యాః అత్యుదారాః అధ్యాపనశీలాశ్చ - తే సంతశ్చ తేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ గోభూహిరణ్యేతి ॥ పూర్తం వాపీకూపాది చరితం కృతం ॥ ౧౫ ॥ ఏవం వర్తమానస్య మమ సంకటం కించిదాపన్నం శృణ్విత్యాహ ॥ కస్యచిదితి ॥ ద్విజముఖ్యస్య బ్రాహ్మణానాం ముఖ్య అత్యంతశ్రేష్ఠస్య- అతఏవ ప్రతిగ్రహనివృత్తస్య- సంపృక్తా మిశ్రితా- అవిదుషా బ్రాహ్మణస్యేయమిత్యజానతా ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ విప్రావితి ॥ ప్రతిగ్రాహిణోక్తం దాతేతి- స్వామినోక్తం- అపహర్తేతి- అభవత్ భ్రమః వ్యాకులోఽభవమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ అనునీతావితి ॥ తథా ఉభావపి ప్రత్యేకమనునీతౌ ప్రార్థితౌ కథం తదాహ - సార్ధేన - గవామితి ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ నేతి ॥ అపరః ప్రతిగ్రాహీ- దూరా ప్రఘః యల్లక్షం త్వయోక్తం- అన్యదపి గవామయుతం- యది తదపి- ఇమాం విహాయ నేచ్ఛామీత్యుక్త్వా- గాం త్యక్త్వా యయావిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥

విశస్మిన్నంతరఇతి॥ ఇతఃపూర్వంపాపాభావాన్నేరుమసమర్థైరితిభావః॥ ౨౨ ॥ పూర్వమితి॥ ఉతాహోఇత్యేకంపదం- అథవా
పూర్వంశుభమితినాంతమితియమస్యవాక్యం- పశ్యేపశ్యామి ॥ ౨౩॥ పూర్వమితి॥ హేదేవయమ- పూర్వమశుభంభుంక్ష్వ ఇతిమయో
క్తే-సయమఃపతేతిప్రాహ॥ ౨౪॥ ౨౫॥ దుర్ఘటేన శ్రీకృష్ణసందర్శనేనవిస్మితస్సన్ ఆత్మనఃభాగ్యమభినందతి॥ సత్వమితి॥ హేవిభో
సత్వంమమాక్షిపథఃలోచనగోచరస్సన్ కథంసాక్షాత్ ప్రత్యక్షోఽసీత్యర్థః- కిము త్వాశ్చర్యంతదాహ-పరాత్మా-అతఏవయోగేశ్వ
రపి శ్రుతిదృశాఉపనిషచ్చక్షుషాఽమలేహృదివిభావ్యశ్చింత్యః-యతఃఅధోక్షజఃఅక్షజమైంద్రియకంజ్ఞానంతత్ అధఃఅర్వాగ్యస్మా
త్సః-యస్యేహభవాపవర్గోభవేత్తస్యభవాన్ననుదృశ్యస్స్యాత్-ఉరువ్యసనేనకృకలాసత్వభవేనదుఃఖేనఅంధబుద్ధేస్తుమమకైతశ్చిత్ర
త్యర్థః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఉక్తిభక్తిపూర్వముభాసంబోధయన్ననుజ్ఞాపయతి॥అనుజానీహీతి॥దేవలోకేపివర్తమానస్యాత్మస్మృతిసన్
న్నిధిం ప్రార్థయతే-యత్రక్వాపీతి-త్వత్పదంఆస్పదంవిషయంయస్యతథాభూతంభూయాదితి॥ ౨౮ ॥ యాస్యన్నమస్యతి॥నమఇతి॥సర్వ

తైర్నీతోయమక్షయమ్। యమేనపృష్టస్తత్రాహం దేవదేవజగత్పతే॥ ౨౨॥ పూర్వంత్వమశుభంభుం
క్ష్వఉతాహోనృపతేశుభమ్। నాంతందానస్యభవతఃపశ్యేలోకస్యభాస్వతః॥ ౨౩॥ ....
పూర్వందేవాశుభంభుంజఇతిప్రాహపతేతిసః। తావదద్రాక్షమాత్మానంకృకలాసంపతన్ప్రభో॥
౨౪ ॥ బ్రహ్మణ్యస్య వదాన్యస్యతవదాసస్యకేశవ। స్మృతిర్నాద్యాపివిధ్వస్తాభవత్సందర్శనార్థి
నః॥ ౨౫॥ సత్వంకథంమమవిభోఽక్షిపథఃపరాత్మాయోగేశ్వరైఃశ్రుతిదృశామలహృద్విభావ్యః। సాక్షా
దధోక్షజ ఉరువ్యసనాంధబుద్ధేస్స్యాన్మేఽనుదృశ్యఇహయస్యభవాపవర్గః ॥ ౨౬ ॥ దేవదేవజగన్నాథ
గోవిందపురుషోత్తమ। నారాయణహృషీకేశ పుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయ ॥ ౨౭ ॥ అనుజానీహిమాంకృ
ష్ణయాంతందేవగతింప్రభో। యత్రక్వాపిసతశ్చేతోభూయాన్మేత్వత్పదాస్పదమ్ ॥ ౨౮ ॥ నమస్తేస
ర్వభావాయబ్రహ్మణేనంతశక్తయే। వాసుదేవాయ కృష్ణాయయోగానాంపతయేనమః ॥ ౨౯ ॥ ఇ
త్యుక్త్వాతంపరిక్రమ్య పాదౌస్పృష్ట్వా స్వమౌలినా। అనుజ్ఞాతోవిమానాగ్ర్యమారుహత్పశ్యతాంనృ
ణామ్॥ ౩౦॥ కృష్ణఃపరిజనంప్రాహభగవాన్దేవకీసుతః। బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మారాజన్యాననుః
శిక్షయన్॥ ౩౧ ॥ దుర్జరంబతబ్రహ్మస్వంభుక్తమగ్నేర్మనాగపి। తేజీయసోఽపికిముతరాజ్ఞామీశ్వర
మానినామ్॥ ౩౨॥ నాహంహాలాహలంమన్యేవిషంయస్యప్రతిక్రియా। బ్రహ్మస్వంహివిషంప్రోక్తం
నాస్యప్రతివిధిర్భువి ॥ ౩౩ ॥ హినస్తివిషమత్తారంవహ్నిరద్భిఃప్రశామ్యతి। కులంసమూలందహతి
బ్రహ్మస్వారణిపావకః ॥ ౩౪ ॥ బ్రహ్మస్వందురనుజ్ఞాతంభుక్తంహంతిత్రిపూరుషమ్। ప్రసహ్యతు
బలాద్భుక్తందశపూర్వాన్దశాపరాన్ ॥ ౩౫॥ రాజానోరాజలక్ష్మ్యాంధానాత్మపాతంవిచక్షతే। ని
రయంయేఽభిమన్యంతేబ్రహ్మస్వంసాధుబాలిశాః॥ ౩౬ ॥ గృహ్ణంతియావతఃపాంసూన్రుదతామశ్రు
బిందవః। విప్రాణాంహృతవృత్తీనాంవదాన్యానాంకుటుంబినామ్॥ ౩౭ ॥ రాజానోరాజకుల్యాశ్చ
తావతోఽబ్దాన్నిరంకుశాః। కుంభీపాకేషుపచ్యంతేబ్రహ్మదాయాపహారిణః॥ ౩౮ ॥ స్వదత్తాంపరద
త్తాంవాబ్రహ్మవృత్తింహరేచ్చయః। షష్టివర్షసహస్రాణివిష్ఠాయాంజాయతేక్రిమిః॥ ౩౯॥ నమే

భావాయసర్వస్యభావోజన్మయస్మాత్తస్మై-బ్రహ్మణేకర్తృత్వేప్యవికారాయ-కుతఃఅనంతశక్తయేఅనంతామాయాఖ్యాశక్తిర్యస్య
స్మై-వాసుదేవాయసర్వాశ్రయాయేత్యుపాదానత్వముక్తం-శ్రీకృష్ణాయసదానందరూపాయేతిపురుషార్థత్వముక్తం॥శ్లో॥కృషిర్భూ
వాచకశ్శబ్దోణశ్చనిర్వృతివాచకః॥తయోరైక్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణఇత్యభిధీయతఇతిస్మృతేః-కించ- యోగానాంఇష్టాపూర్తాదికర్మ
పతయే-ఫలదాత్రే-అయంభావః-ఏవంభూతంత్వాంవిహాయ-గంతుమనిచ్ఛన్నపిగమిష్యామిత్వద్దత్తఫలభోగాయేతి॥ ౨౯ ॥౩౦॥౩౧॥దుర్జర
మితి॥మనాక్ఈషదపిభుక్తంసత్ఆగ్నేఃఅగ్నిసదృశస్యతేజీయసఃఅతితేజస్వినోపిదుర్జరం॥౩౨॥౩౩॥ కించ- విషాదపిఘోరమిత్యాహ
హినస్తీతి॥ సంసర్గః-సంసర్గేణమారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాత్తదపిసేత్యాహ-వహ్నిరితి-కించ-సమూలమితి- వహ్నిర్మూలాన్నద
హయతి-బ్రహ్మస్వంతుకారణిజఃపాపపావకస్తుకులందహతి-తదపిసమూలమితి॥౩౪॥ బ్రహ్మస్వమితి॥దురనుజ్ఞాతంయథావదననుజ్ఞాతం
త్రిపూరుషంకులం-స్వంపుత్రపౌత్రౌచ-ప్రసహ్యబలాత్ రాజాత్వాత్,యతః॥౩౫॥రాజానఇతి ॥ యేబ్రహ్మస్వమభిమన్యంతేవాం
ఛంతి-తేనిరయమేవాభిమన్యంతే-అతోబాలిశాఃఅజ్ఞాః-ఆత్మపాతంనవిచక్షతఇతి॥౩౬॥ అపిచ-గృహ్ణంతీతి॥ ౩౭॥౩౮॥౩౯॥ నమేతి॥గృ

అభికాంక్ష్య॥ ౪౦॥ ౪౧॥ యథేతి॥ ప్రణమే ప్రణమామి॥ ౪౨॥ సకేవలమర్థవాదబిభీషికేయం- కింతు- ప్రత్యక్షమిత్యాహ॥ బ్రా
హ్మణార్థ ఇతి॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- చతుష్షష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ల్లో॥ పంచషష్టితమేరామశ్చత్రె గోకులమాగతః। రమమాణస్తుగోపీభిః కాళింద్యాఃకర్షణం మదాత్ ॥ రామస్యచరితంచిత్రం కా
ళింద్యాఃకర్షణాదియత్। పౌండ్రకాంతాదికృష్ణస్యపృథగుక్తంతతఃపరం॥ ౧ ॥ పరిష్వక్త ఇతి॥ ఆశీర్భిరభినందితో బభూవ॥ ౨॥
తదాహ॥ చిరమితి॥ ౩॥ గోపేతి॥ గోపవృద్ధాంశ్చవిధివదభివంద్యయవిష్ఠైరభివందితోబభూవేత్యర్థః- అపిచ- యథావయఇతి॥ ౪॥ ౫

బ్రహ్మధనంభూయాదృగ్ధ్వాల్పాయుషోనృపాః। పరాజితాశ్చ్యుతారాజ్యాద్భవంత్యుద్వేగినోహి
తా॥ ౪౦ ॥ విప్రంకృతాగసమపిమైవద్రుహ్యతమామకాః। ఘ్నంతంబహుశపంతంవానమస్కురుతనిత్యశః॥ ౪౧॥ యథాహంప్రణమేవిప్రాననుకాలంసమాహితః। తథానమతయూయంచయోన్యథామేసదండభాక్ ॥ ౪౨ ॥ బ్రాహ్మణార్థోహ్యపహృతో హర్తారం పాతయత్యధః। అజానంతమపిహ్యేనంనృగంబ్రాహ్మణగౌరివ॥ ౪౩॥ ఏవంవిశ్రావ్యభగవాన్ముకుందోద్వారకాప్రజాః। పావనస్సర్వలోకానాంవివేశనిజమందిరమ్॥ ౪౪॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-చతుష్షష్టితమోధ్యాయః

—❋❋ బలరామస్యపునర్నందవ్రజగమనాదికథాప్రారంభఘట్టః. ❋❋—

శ్రీశుకః॥ బలభద్రఃకురుశ్రేష్ఠభగవాన్రథమాస్థితః।సుహృద్దిదృక్షురుత్కంఠఃప్రయయౌనందగోకులమ్॥ ౧ ॥ పరిష్వక్తశ్చిరోత్కంఠైర్గోపైర్గోపీభిరేవచ। రామోభివాద్యపితరావాశీర్భిరభినందితః॥ ౨ ॥ చిరంనఃపాహిదాశార్హసానుజోజగదీశ్వర। ఇత్యారోప్యాంకమాలింగ్యనేత్రైస్సిషిచతుర్జలమ్ ॥ ౩ ॥ గోపవృద్ధాంశ్చవిధివదభివంద్యాభివందితః। యథావయోయథాసఖ్యంయథాసంబంధమాత్మనః॥ ౪॥ సముపేత్యాథగోపాలాన్హాస్యహస్తగ్రహాదిభిః। విశ్రాంతంసుఖమాసీనంపప్రచ్ఛుఃపర్యుపాగతాః॥ ౫॥ పృష్టాశ్చానామయంప్రీతాఃప్రేమగద్గదయాగిరా। కృష్ణేకమలపత్రాక్షేసన్న్యస్తాఖిలరాధసః॥ తేసర్వేస్వేమతంరామంతేచతేనాప్యనామయమ్॥ ౬ ॥ కచ్చిన్నోబాంధవారామసర్వేకుశలమాసతే। కచ్చిత్స్మరథనోరామయూయందారసుతాన్వితాః॥ ౭ ॥ దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపోదిష్ట్యాముక్తాస్సుహృజ్జనాః। నిహత్యనిర్జిత్యరిపూన్దిష్ట్యాదుర్గంసమాశ్రితాః ॥ ౮ ॥ గోప్యోహసంత్యఃపప్రచ్ఛూరామసందర్శనాదృతాః। కచ్చిదాస్తేసుఖంకృష్ణఃపురస్త్రీజనవల్లభః॥ ౯॥ కచ్చిత్స్మరతివాబంధూన్పితరంమాతరంచసః। అపివాస్మరతేస్మాకమనుసేవాంమహాభుజః॥ ౧౦॥ మాతరంపితరంభ్రాతౄన్పతీన్పుత్రాన్స్వసౄరపి। యదర్థేత్యాక్ష్మదాశార్హదుస్త్యజాన్స్వజనాన్ప్రభో॥ ౧౧॥ తానస్సద్యఃపరిత్యజ్యగతస్సంఛిన్నసౌహృదః। కథంనుతాదృశంస్త్రీభిర్నశ్రద్ధీయేతభాషితమ్॥ ౧౨ ॥ కథంనుగృహ్ణంత్యనవస్థితాత్మనోవచఃకృతఘ్నస్యబుధాఃపురస్త్రియః। గృహ్ణంతివైచిత్రకథస్యసుందరస్మితావలోకోచ్ఛ్వసితస్మరాతురాః॥౧౩॥ కింనస్తత్కథయాగోప్యఃకథాఃకథయతాపరాః। యాత్యస్మాభిర్వినాకాలోయదితస్యతథైవనః॥ ౧౪॥ ఇతిప్రహసితంశౌరేర్జల్పితంచారువీక్షితమ్। ౫

పృష్టాఇతి॥ తేసర్వేస్వేషుయాదవేషు తంరామం అనామయం ఆరోగ్యంపప్రచ్ఛుః - తేచతేనపృష్టా ఇతి కృష్ణేకృష్ణప్రాప్త్యర్థం స
న్న్యస్తాఖిలరాధసః త్యక్తసర్వవిషయాః॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ తా ఇతి॥ తర్హితద్గమనేయుష్మాభిః ప్రతిబంధః కింన
కృతః తద్వాక్యవిశ్వాసాదితిచేత్ -ననువిశ్వాసఃకిమితికృతస్తత్రాహుః- కథంన్వితి- వక్తృబహుత్వాన్నానావిధానివాక్యాని ॥ ౧౨ ॥
తత్రాన్యా ఊచుః॥ కథమితి॥ అన్యాఊచుః- గృహ్ణంతివాఇతి- చిత్రకథస్య చిత్రకథాకథనకోవిదస్య - కించ- సుందరంస్మితం య
స్మిన్తేన- అవలోకేన ఉచ్ఛ్వసితః క్షుభితోయఃస్మరఃతేనాతురాః॥ ౧౩ ॥ అపరాఊచుః॥ కిమితి॥ కాలస్తావత్ తస్యచాస్మాకంచ
యాత్యేవ- కింతు- తస్యసుఖేన అస్మాకం దుఃఖేనేత్యేతావానేవ విశేషఇతిధ్వనితం॥ ౧౪॥ ....

౧౫॥ సంకర్షణ ఇతి॥ నానావిధవ్యసననయనకోవిదః॥ ౧౬ ॥ ద్వావితి ॥ మధుం చైత్రం- మాధవం వైశాఖం - గోపీనాం రతిమితి । కృష్ణక్రీడాసమయే అనుత్పన్నానామతిబాలానాంచ అన్యాసామిత్యభియుక్తప్రసిద్ధిః॥ ౧౭॥ పూర్ణేతి॥ పూర్ణచంద్రస్య కళాభిః రశ్మిభిరామృష్టే ఉజ్జ్వలితే కౌముదీగంధవాయునా కుముద్వతీనాం గంధసహితేన సేవితే- యద్వా- కౌముదీశబ్దేన తద్వికాసితాని కుముదాని లక్ష్యంతే- కుముదగంధవాయునేత్యర్థః॥ ౧౮ ॥ వరుణేతి॥ వారుణీ సుధయా సహోత్పన్నా మదిరా॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ఉపగీయమానేతి॥ క్షీబో మత్తః॥ ౨౩॥ స్రగ్వీతి॥ స్వేద ఏవ ప్రాలేయం హిమం తేన భూషితం॥ ౨౪॥ స ఇతి॥ మత్తోయమిత్యనాదృత్య ... నాగతాం ఆపగాం నదీం॥ ౨౫॥ పాప ఇతి॥ ఆహుతా ఆహూతా యద్యస్మాన్నాగచ్ఛసి- తస్మాన్నేష్యే ఆగమయిష్యామి॥ ౨౬ ॥ ఏవమితి॥

తిం ప్రేమపరిష్వంగం స్మరంత్యో రురుదుస్స్త్రియః॥౧౫॥ సంకర్షణస్తాః కృష్ణస్య సందేశైర్హృదయం
గమైః । సాంత్వయామాస భగవాన్నానానునయకోవిదః॥ ౧౬॥ ద్వౌ మాసౌ తత్ర చావాత్సీన్మధుం మాధ
వమేవ చ । రామః క్షపాసు భగవాన్గోపీనాం రతిమావహన్॥౧౭॥ పూర్ణచంద్రకళామృష్టే కౌము
దీగంధవాయునా। యమునోపవనే రేమే సేవితే స్త్రీగణైర్వృతః॥ ౧౮॥ వరుణప్రేరితా దేవీ వారుణీ
వృక్షకోటరాత్ । పతంతీ తద్వనం సర్వం స్వగంధేనాధ్యవాసయత్॥ ౧౯॥ తం గంధం మధుధారాయా
వాయునోపహృతం బలః। ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్॥ ౨౦॥ *ఉపగీయమాన ఉద్గా
యన్వనితాశోభిమండలే। రేజే కరేణుయూథేశో మాహేంద్ర ఇవ వారణః॥౨౧॥ నేదుర్దుందుభయో
వ్యోమ్ని వవృషుః కుసుమైర్ముదా । గంధర్వా మునయో రామం తద్వీర్యైరీడిరే ముదా॥ ౨౨॥ *ఉపగీ
యమానచరితో వనితాభిర్హలాయుధః। వనేషు వ్యచరత్ క్షీబో మదవిహ్వలలోచనః॥ ౨౩॥ స్రగ్వ్యే
కకుండలో మత్తో వైజయంత్యా చ మాలయా । బిభ్రత్స్మితముఖాంభోజం స్వేదప్రాలేయభూషితమ్॥
౨౪॥ స ఆజుహావ యమునాం జలక్రీడార్థమీశ్వరః । నిజవాక్యమనాదృత్య మత్త ఇత్యాపగాం బలః॥ అ
నాగతాం హలాగ్రేణ కుపితో విచకర్ష హ॥౨౫॥ పాపే త్వం మామవజ్ఞాయ యన్నాయాసి మయాహు
తా। నేష్యే త్వాం లాంగలాగ్రేణ శతధా కామచారిణీమ్॥ ౨౬॥ ఏవం నిర్భర్త్సితా భీతా యమునా యా
దునందనమ్। ఉవాచ చకితా వాచం పతితా పాదయోర్నృప॥ ౨౭ ॥ యమునా॥ రామ రామ మహాబా
హో న జానే తవ విక్రమమ్। యస్యైకాంశేన విధృతా జగతీ జగతః పతే॥ ౨౮॥ పరం భావం భగవతో భ
గవన్మామజానతీమ్। మోక్తుమర్హసి విశ్వాత్మన్ ప్రపన్నాం భక్తవత్సల॥ ౨౯॥ తతో వ్యముంచద్య
మునాం యాచితో భగవాన్బలః। విజగాహ జలం స్త్రీభిః కరేణుభిరివేభరాట్॥ ౩౦॥ కామం విహృత్య
సలిలాదుత్తీర్ణాయాసితాంబరే। భూషణాని మహార్హాణి దదౌ కాంతిః శుభాం స్రజమ్॥ ౩౧॥ వసిత్వా
వాససీ నీలే మాలామాముచ్య కాంచనీమ్। రేజే స్వలంకృతో లిప్తో మాహేంద్ర ఇవ వారణః॥ ౩౨॥ అద్యా
పి దృశ్యతే రాజన్ యమునాకృష్టవర్త్మనా। బలస్యానంతవీర్యస్య వీర్యం సూచయతీవ హి॥ ౩౩॥ ఏవం స
ర్వా నిశా యాతా ఏకేవ రమతో వ్రజే। రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్య మాధుర్యైర్వ్రజయోషితామ్॥ ౩౪॥
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- పంచషష్టితమోధ్యాయః. ****************************

చకితా కంపితా॥ ౨౭॥ రామేతి॥ ఏకాంశేన శేషాఖ్యేన॥ ౨౮॥ ౨౯॥ తత ఇతి॥ విజగాహ అవగాహనం కృతవాన్॥ ౩౦॥ కామమితి॥ ఉత్తీర్ణాయ నిర్గతాయ- అసితాంబరాదీని కాంతిర్దదౌ- కాంతిర్లక్ష్మీః- యథోక్తం విష్ణుపురాణే ॥ శ్లో ॥ వరుణప్రహితా చాస్మై మాలామమ్లానపంకజాం। సముద్రాభే తథా వస్త్రే నీలే లక్ష్మీరయచ్ఛత ఇతి॥ హరివంశే చ- బలం ప్రతి లక్ష్మీవాక్యం॥ శ్లో ॥ జాతరూపమయం చైకం కుండలం వజ్రభూషణం । ఆదిపద్మం చ పద్మాఖ్యం దివ్యం శ్రవణభూషణం॥ దేవేమాం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పౌరాణీం భూషణక్రియామ్ ఇత్యాది॥ ౩౧॥ వసిత్వేతి॥ వసిత్వా పరిధాయ- ఆముచ్య కణ్ఠే నిధాయ- చందనాదిభిరాలిప్తః॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ ఏవమితి॥ ఏకా నిశా ఇవ ... మాధుర్యైః విలాసైః॥ ౩౪ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- పంచషష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ****************************

శ్లో॥ షట్షష్టితమే కాశీం గత్వా హరిః పౌండ్రకం హరిః। తన్మిత్రం చ తతోఽవృత్తం సుదక్షిణవధాదికమ్॥ ౧ ॥ త్వమితి॥ ప్రస్తోభితః స్తుత్వా ప్రోత్సాహితః బాలైః అజ్ఞైః॥ ౨॥ దూతమితి॥ బాలకృతో నృపః బాలైః నృపత్వేన క్రీడాయాం పరికల్పితః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ఉవాచేతి॥ హే మూఢ ఉత్స్రక్ష్యే త్వయి ప్రత్యస్యామి యైస్సహ త్వమేవం వికత్థసే- తేష్వపీత్యర్థః- యద్వా- యైః కృత్రిమైః స్వదర్శనాదిభిస్త్వమేవం శ్లాఘసే- తాన్యుత్స్రక్ష్యే త్యాజయిష్యామీత్యర్థః॥ ౮॥ మాం శరణమేహీత్యస్యోత్తరం॥ ముఖమితి॥ వలాః కంకాదివత్

శ్రీకృష్ణకృతపౌండ్రకకాశీరాజవధాదికథాప్రారంభఘట్టః.

శ్రీశుకః॥ నందవ్రజం గతే రామే కరూశాధిపతిర్నృప। వాసుదేవోఽహమిత్యజ్ఞో దూతం కృష్ణాయ ప్రాహిణోత్॥ ౧ ॥ త్వం వాసుదేవో భగవానవతీర్ణో జగత్పతిః। ఇతి ప్రస్తోభితో బాలైర్మేన ఆత్మానమచ్యుతమ్॥ ౨॥ దూతం చ ప్రాహిణోన్మందః కృష్ణాయావ్యక్తవర్త్మనే। ద్వారకాయాం యథా బాలో నృపో బాలకృతోఽబుధః॥ ౩ ॥ దూతస్తు ద్వారకామేత్య సభాయామాస్థితం ప్రభుమ్। కృష్ణం కమలపత్రాక్షం రాజసందేశమబ్రవీత్॥ ౪॥ కారూశః॥ వాసుదేవోఽవతీర్ణోఽహమేక ఏవ న చాపరః। భూతానామనుకంపార్థం త్వం తు మిథ్యాభిధాం త్యజ॥ ౫॥ యాని త్వమస్మచ్చిహ్నాని మౌఢ్యాద్బిభర్షి సాత్వత। త్యక్త్వైహి మాం త్వం శరణం నో చేద్దేహి మమాహవమ్॥ ౬ ॥ శ్రీశుకః॥ వికత్థనం తదాకర్ణ్య పౌండ్రకస్యాల్పమేధసః। ఉగ్రసేనాదయస్సభ్యా ఉచ్చకైర్జహసుస్తదా॥ ౭ ॥ ఉవాచ దూతం భగవాన్ పరిహాసకథామను। ఉత్స్రక్ష్యే మూఢ చిహ్నాని యైస్త్వమేవం వికత్థసే॥ ౮॥ ముఖం చ తదపిధాయాజ్ఞ కంకగృధ్రవటైర్వృతః। శయిష్యసే హతస్తత్ర భవితా శరణం శునామ్॥ ౯ ॥ ఇతి దూతస్తమాక్షేపం స్వామినే సర్వమాహరత్। కృష్ణోఽపి రథమాస్థాయ కాశీముపజగామ హ॥ ౧౦ ॥ పౌండ్రకోఽపి తదుద్యోగముపలభ్య మహారథః। అక్షౌహిణీభ్యాం సంయుక్తో నిశ్చక్రామ పురాద్ద్రుతమ్॥ ౧౧ ॥ తస్య కాశీపతిర్మిత్రం పార్ష్ణిగ్రాహోఽన్వయాన్నృప। అక్షౌహిణీభిస్తిసృభిరపశ్యత్పౌండ్రకం హరిః॥ ౧౨ ॥ శంఖార్యసిగదాశార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్। బిభ్రాణం కౌస్తుభమణిం వనమాలావిభూషితమ్॥ ౧౩ ॥ కౌశేయవాససీ పీతే వసానం గరుడధ్వజమ్। అమూల్యమౌల్యాభరణం స్ఫురన్మకరకుండలమ్॥ ౧౪॥ దృష్ట్వా తమాత్మనాతుల్యం వేషం కృత్రిమమాస్థితమ్। యథా నటం రంగగతం విజహాస భృశం హరిః॥ ౧౫ ॥ శూలైర్గదాభిః పరిఘైః శక్త్యృష్టిప్రాసతోమరైః। అసిభిః పట్టిశైర్బాణైః ప్రాహరన్నరయో హరిమ్॥ ౧౬ ॥ కృష్ణస్తు తత్పౌండ్రకకాశిరాజయోర్బలం గజస్యందనవాజిపత్తిమత్। గదాసిచక్రేషుభిరార్దయద్భృశం యథా యుగాంతే హుతభుక్పృథక్ప్రజాః॥ ౧౭ ॥ ఆయోధనం తద్రథవాజికుంజరద్విపత్ఖరోష్ట్రైరరిణావఖండితైః। బభౌ చితం మోదవహం మనస్వినామాక్రీడనం భూతపతేరివోల్బణమ్॥ ౧౮॥ అథాహ పౌండ్రకం శౌరిర్భో భో పౌండ్రక యద్భవాన్। దూతవాక్యేన మామాహ తాన్యస్త్రాణ్యుత్సృజామి తే॥ ౧౯॥ త్యాజయిష్యేఽభిధానం మే యత్త్వయాజ్ఞ మృషా ధృతమ్। వ్రజామి శరణం తేఽద్య యది నేచ్ఛామి సంయుగమ్॥ ౨౦ ॥ ఇతి క్షిప్త్వా శితైర్బాణైర్విరథీకృత్య పౌండ్రకమ్। శిరోఽవృశ్చద్రథాంగేన వజ్రేణేంద్రో యథా గిరేః॥ ౨౧ ॥ తథా కాశీపతేః కాయాచ్ఛిర ఉత్కృత్య పత్రిభిః। న్యపాతయత్కాశిపుర్యాం పద్మకోశమివానిలః॥ ౨౨॥ ఏవం మత్సరిణం హత్వా పౌండ్రకం ససఖం హరిః। ద్వారకామావిశత్సిద్ధైస్సూ

పక్షివిశేషాః- తత్ర తదా- శునాం శరణమాశ్రయో భవితాసి॥ ౯॥ ఇతీతి॥ కాశీమితి- పౌండ్రకస్యాపి తదా మిత్రపురే అవస్థానాత్॥ ౧౦ ౧౧॥ తస్యేతి॥ పార్ష్ణిగ్రాహః పృష్ఠప్రాంతరక్షణతత్పరః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ కౌశేయేతి॥ గరుడః కృత్రిమః ధ్వజో యస్య తం- అమూల్యం అనర్ఘం మౌల్యాభరణం కిరీటం యస్య తం॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ కృష్ణ ఇతి॥ గజస్యందనాది చతురంగబలమర్దితవాన్- పృథక్ ప్రజాః చతుర్విధం భూతగ్రామం యథా యుగాంతాగ్నిరితి॥ ౧౭॥ ఆయోధనమితి॥ ఆయోధనం రణస్థానం- అరిణా చక్రేణ- ఖండితం చ చితం ఆకీర్ణం- ఆక్రీడనమివ కల్పాంతే రుద్రస్య క్రీడాస్థానమివ॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఇతీతి॥ గిరేః శృంగం యథేతి॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥

ర ఇతి॥ ప్రథమం కిమిదమితి పశ్చాద్వక్త్రమితి విభావ్య కస్యేతి సంశిశిరే సంశయం కృతవంత ఇతి॥ ౨౫॥ ౨౬॥ సుదక్షిణ ఇతి॥ సం-
స్థావిధిం ఉత్తరక్రియాం - అపచితిం నిష్కృతిం॥ ౨౭॥ ఇతీతి॥ ఆత్మనా అభిసంధాయ బుద్ధ్యా అధ్యవస్య సుదక్షిణః అధ్యా-
రః॥ ౨౮॥ ప్రీత ఇతి॥ వరమదాత్ వృణీష్వేత్యుక్తవానిత్యర్థః॥ ౨౯॥ సుదక్షిణేతి॥ ఋత్విజం ఋత్విజమివ స్వనియోగకారిణ-
మ్॥ యజ్ఞస్యదేవమృత్విజమితి శ్రుతేః- అబ్రహ్మణ్యే ప్రయోజిత ఇతి- కృష్ణే ప్రయోజితో విపరీతో భవిష్యతీతి సూచితం॥ ౩౦॥ ఇతీ-
అభిచరన్ అభిచారం కుర్వన్- వ్రతీ గృహీతనియమః॥ ౩౧॥ తత ఇతి॥ తప్తం తామ్రమివ శిఖాః శ్మశ్రూణి చ యస్య సః- అంగారో-

యమానకథామృతః॥ ౨౩ ॥ స నిత్యం భగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలబంధనః। బిభ్రాణశ్చ హరే రాజన్స్వ
రూపం తన్మయోఽభవత్॥ ౨౪॥ శిరః పతితమాలోక్య రాజద్వారి సకుండలమ్। కిమిదం కస్య వా వక్త్రమితి
సంశిశిరే జనాః॥ ౨౫॥ రాజ్ఞః కాశీపతేర్జ్ఞాత్వా మహిష్యః పుత్రబాంధవాః। పౌరాశ్చ హా హతా రాజ
న్నాథ నాథేతి చారుదన్॥ ౨౬॥ సుదక్షిణస్తస్య సుతః కృత్వా సంస్థావిధిం పితుః। నిహత్య పితృహంతారం
యాస్యామ్యపచితిం పితుః॥ ౨౭॥ ఇత్యాత్మనాభిసంధాయ సోపాధ్యాయో మహేశ్వరమ్। సుదక్షిణో
ర్చయామాస పరమేణ సమాధినా॥ ౨౮॥ ప్రీతోఽవిముక్తే భగవాంస్తస్మై వరముదాద్విభుః। పితృహంతృ
వధోపాయం స వవ్రే వరమీప్సితుః॥ ౨౯॥ * సుదక్షిణాగ్నిం పరిచర బ్రాహ్మణైస్సహ ఋత్విజమ్। అభిచా
రవిధానేన స చాగ్నిః ప్రమథైర్వృతః॥ సాధయిష్యతి సంకల్పమబ్రహ్మణ్యే ప్రయోజితః॥ ౩౦॥ ఇత్యాది
ష్టస్తథా చక్రే కృష్ణాయాభిచరన్ వ్రతీ॥ ౩౧॥ తతోఽగ్నిరుత్థితః కుండాన్మూర్తిమానతిభీషణః। తప్తతా
మ్రశిఖాశ్మశ్రురంగారోద్గారిలోచనః॥ ౩౨॥ దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీదండకఠోరాస్యస్స్వజిహ్వయా। ఆ
లిహన్ సృక్విణీ నగ్నో విధున్వంస్త్రిశిఖం జ్వలన్॥ ౩౩॥ పద్భ్యాం తాళప్రమాణాభ్యాం కంపయన్నవనీ
తలమ్। సోఽభ్యధావద్వృతో భూతైర్ద్వారకాం ప్రదహన్ దిశః॥ ౩౪ ॥ తమాభిచారదహనమాయాం
తం ద్వారకౌకసః। విలోక్య తత్రసుస్సర్వే వనదాహే యథా మృగాః॥ ౩౫ ॥ అక్షైస్సభాయాం క్రీడం
తం భగవంతం భయాతురాః। త్రాహి త్రాహి త్రిలోకేశ వహ్నేః ప్రదహతః పురమ్॥ ౩౬॥ శ్రుత్వా త
జ్జనవైక్లబ్యం దృష్ట్వా స్వానాం చ సాధ్వసమ్। శరణ్యస్సంప్రహస్యాహ మా భైష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్॥
౩౭॥ సర్వస్యాంతర్బహిస్సాక్షీ కృత్యాం మాహేశ్వరీం విభుః। విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థం పార్శ్వస్థం చ
క్రమాదిశత్॥ ౩౮॥ తత్సూర్యకోటిప్రతిమం సుదర్శనం జాజ్వల్యమానం ప్రళయానలప్రభమ్। స్వతే
జసా ఖం కకుభోఽథ రోదసీ చక్రం ముకుందాస్త్రమథాగ్నిమర్దయత్॥ ౩౯ ॥ కృత్యానలః ప్రతిహతస్సర
థాంగపాణేరస్త్రౌజసా నృప విభగ్నముఖో నివృత్తః। వారాణసీం ప్రతిసమేత్య సుదక్షిణం తం సర్త్విగ్జనం
సమదహత్స్వకృతోఽభిచారః॥ ౪౦ ॥ చక్రం తు విష్ణోస్తదను ప్రవిష్టం వారాణసీం సాట్టసభాలయాపణా
మ్। సగోపురాట్టాలకకోష్ఠగోకులాం సకోశహస్త్యశ్వరథాన్నశాలామ్॥ ౪౧ ॥ దగ్ధ్వా వారాణసీం స
ర్వాం విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్। భూయః పార్శ్వముపాతిష్ఠత్కృష్ణస్యాక్లిష్టకర్మణః॥ ౪౨॥ య ఏ
తచ్ఛ్రావయేన్మర్త్య ఉత్తమశ్లోకవిక్రమమ్। సమాహితో వా శృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥

జ్వలోచనాని యస్య సః॥ ౩౨॥ దంష్ట్రేతి॥ దంష్ట్రాభిరుగ్రే భ్రుకుటీదండైశ్చ కఠోరం క్రూరమాస్యం యస్య సః- త్రిశిఖం త్రిశూల-
౩౩॥ పద్భ్యామితి॥ దిశః ప్రదహన్॥ ౩౪॥ ౩౫॥ అక్షైరితి॥ త్రాహి త్రాహీత్యాహురితి శేషః॥ ౩౬॥ శ్రుత్వేతి॥ అహమవితాస్మి రక్షి-
ష్యామి॥ ౩౭॥ ౩౮॥ తదితి॥ రోదసీ చ ప్రకాశయదితి శేషః- యద్వా- స్వతేజసా ఖాదీన్ ప్రతిజాజ్వల్యమానం అత్యర్థం ప్రకాశమాన-
మిత్యర్థః - అర్దయత్ అపీడయత్॥ ౩౯॥ అర్దితోఽగ్నిర్యత్కృతవాంస్తదాహ॥ కృత్యానల ఇతి॥ సహ ఋత్విగ్భిః జనైశ్చ వర్తమా-
నం అభిచర్యంతే- మార్యంతే అనేనేత్యభిచారః కృత్యానలః॥ ౪౦॥ చక్రమితి॥ అట్టాదిసహితాం అట్టాః మంచాః॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥
ఇతి భావార్థదీపికాయాం - షట్షష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ సప్తషష్టితమే రామో గిరౌ రైవతకే ముదా। స్వైరం యువతిభిః క్రీడన్నవధీద్ద్వివిదం బలః॥ కాళిందీవిదారణానంతరం రామచరితం ద్వివిదవధాదిసంగతమపి అనుక్త్వా-తత్పూర్వకాభావిత్వేన పౌండ్రకవధాదికం నిరూప్యేదానీం తదేవ ప్రస్తౌతి॥ భూయ ఇతి॥ రామచరితశ్రవణేచ్ఛాయామద్భుతకర్మత్వం హేతుః-తత్ర చానంతత్వం తత్రాప్యప్రమేయత్వమితి॥ ౧॥ నరకస్యేతి॥ నరకస్య సఖిత్వే హరిణా వైరకారణం- సుగ్రీవసచివ ఇతి తస్య మంత్రబలం- మైందస్య భ్రాతేతి రామాయణే అతిప్రసిద్ధత్వేన వీర్యాధిక్యముక్తమితి॥ ౨॥ సఖ్యురితి॥ సఖ్యుర్నరకస్య- అపచితిం ఆనృణ్యం- రాష్ట్రస్య విప్లవో నాశో యథా భవతి తథా పురాదీనదహదితి॥ ౩॥ కించ॥ క్వచిదితి॥ కదా

౪౩॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-షట్షష్టితమోధ్యాయః ************************

॥శ్రీ॥ బలరామకృతద్వివిదవధకథాప్రారంభఘట్టః. ॥శ్రీ॥

రాజా॥ భూయోఽహం శ్రోతుమిచ్ఛామి రామస్యాద్భుతకర్మణః। అనంతస్యాప్రమేయస్య యదన్యత్కృతవాన్విభుః॥ ౧॥ శ్రీశుకః॥ నరకస్య సఖా కశ్చిద్ద్వివిదో నామ వానరః। సుగ్రీవసచివః సోఽథ భ్రాతా మైందస్య వీర్యవాన్॥ ౨॥ సఖ్యుః సోఽపచితిం కుర్వన్వానరో రాష్ట్రవిప్లవమ్। పురగ్రామాకరాన్ఘోషానదహద్వహ్నిముత్సృజన్॥ ౩॥ క్వచిత్స శైలానుత్పాట్య తైర్దేశాన్సమచూర్ణయత్। ఆనర్తాన్సుతరామేవ యత్రాస్తే మిత్రహా హరిః॥ ౪॥ క్వచిత్సముద్రమధ్యస్థో దోర్భ్యాముద్ధృత్య తజ్జలమ్। దేశాన్నాగాయుతప్రాణో వేలాకూలే న్యమజ్జయత్॥ ౫॥ ఆశ్రమానృషిముఖ్యానాం కృత్వా భగ్నవనస్పతీన్। అదూషయచ్ఛకృన్మూత్రైరగ్నీన్వైతానికాన్ఖలః॥ ౬॥ పురుషాన్యోషితో దృప్తః క్ష్మాభృద్ద్రోణీగుహాసు సః। నిక్షిప్య చాప్యధాచ్ఛైలైః పేశస్కారీవ కీటకమ్॥ ౭॥ ఏవం దేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయంశ్చ కులస్త్రియః। శ్రుత్వా సులలితం గీతం గిరిం రైవతకం యయౌ॥ ౮॥ తత్రాపశ్యద్యదుపతిం రామం పుష్కరమాలినమ్। సుదర్శనీయసర్వాంగం లలనాయూథమధ్యగమ్॥ ౯॥ గాయంతం వారుణీం పీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్। విభ్రాజమానం వపుషా ప్రభిన్నమివ వారణమ్॥ ౧౦॥ దుష్టః శాఖామృగః శాఖామారూఢః కంపయన్ద్రుమాన్। చక్రే కిలకిలాశబ్దమాత్మానం సంప్రదర్శయన్॥ ౧౧॥ తస్య ధార్ష్ట్యం కపేర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతిచాపలాః। హాస్యప్రియా విజహసుర్బలదేవపరిగ్రహాః॥ ౧౨॥ తా హేలయామాస కపిర్భ్రూక్షేపైః సంముఖాదిభిః। దర్శయన్స్వగుదం తాసాం రామస్య చ నిరీక్షతః॥ ౧౩॥ తం గ్రావ్ణా ప్రాహరత్క్రుద్ధో బలః ప్రహరతాం వరః। స వంచయిత్వా గ్రావాణం మదిరాకలశం కపిః॥ గృహీత్వా హేలయామాస ధూర్తస్తం కోపయన్హసన్॥ ౧౪॥ నిర్భిద్య కలశం దుష్టో వాసాంస్యాస్ఫాలయద్బలమ్। కదర్థీకృత్య బలవాన్విప్రచక్రే మదోద్ధతః॥ ౧౫॥ తం తస్యావినయం దృష్ట్వా దేశాంశ్చ తదుపద్రుతాన్। క్రుద్ధో ముసలమాదత్త హలం చారిజిఘాంసయా॥ ౧౬॥ ద్వివిదోఽపి మహావీర్యః సాలముద్యమ్య పాణినా। అభ్యేత్య తరసా తేన బలం మూర్ధన్యతాడయత్॥ ౧౭॥ తం తు సంకర్షణో మూర్ధ్ని పతంతమచలో యథా। ప్రతిజగ్రాహ భగవాన్సునందేనాహనచ్చ తమ్॥ ౧౮॥ ముసలాహతమస్తిష్కో విరేజే రక్తధారయా। గిరిర్యథా గైరికయా ప్రహారం నానుచింతయన్॥ ౧౯॥ పునరన్యం సముత్క్షిప్య కృత్వా నిష్పత్రమోజసా। తేనాహనత్సుసంక్రుద్ధస్తం బలః శతధాచ్ఛినత్॥ ౨౦॥ తతో

చిత్ సః ద్వివిదః మిత్రహా మిత్రం సఖాయం నరకాసురం హంతీతి మిత్రహా- హరిః శ్రీకృష్ణః॥ ౪॥ క్వచిదితి॥ తస్య సముద్రస్య జలం బాహుభ్యాముద్ధృత్య ఉత్క్షిప్య వేలాయాః కూలే వర్తమానాన్దేశాన్న్యమజ్జయత్ ప్లావయామాసేతి॥ ౫॥ ఆశ్రమానితి॥ ఆశ్రమస్థాన్వనస్పతీన్భఙ్క్త్వా ఆహవనీయాద్యగ్నిషు మూత్రాదికృతవానిత్యర్థః॥ ౬॥ పురుషానితి॥ ఆప్యధాత్ పిదధే- పేశస్కారీ భ్రమరః॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ గాయంతమితి॥ ప్రభిన్నం మత్తం॥ ౧౦॥ ౧౧॥ తస్యేతి॥ జాత్యా స్వభావేనైవ చాపలం యాసాం తాః॥ ౧౨॥ తా ఇతి॥ హేలయామాస అవజజ్ఞే నిరీక్షతః నిరీక్షమాణస్య-తమనాదృత్యేత్యర్థః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ నిర్భిద్యేతి॥ ఆస్ఫాలయత్ యోషితాం వాసాంస్యాకృష్య పాటితవాన్- విప్రచక్రే ఏవముపకృతవాన్॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ద్వివిద ఇతి॥ సాలం వృక్షం॥ ౧౭॥ తమితి॥ సునందేన ముసలేన- అహనత్ ఆహన్నిత్యర్థః- తం వానరం॥ ౧౮

ముసలేతి॥ మస్తిష్కం మస్తకే అవయవవిశేషః - గైరికయాలోహితధాతునా నానుచింతయన్ అగణయన్ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ స్వేతి॥ అరూరుజత్ తాడయామాస ॥ ౨౪ ॥ యాదవేంద్ర ఇతి॥ జత్రౌ కంఠబాహుమూలే ॥ ౨౫ ॥ చకంపే... టంకాః సతోయవివరాణి తత్సహితః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ఏవమితి॥ జగతోవ్యతికరం నాశమావహతీతి తథాతం ॥ ౨౮ ॥ ఇతి భా... దీపికాయాం - సప్తషష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ****** **** ***** ****************** ***********************

శ్లో॥ అష్టషష్టితమే సాంబే నిబద్ధే కౌరవైర్యుధి। తద్విమోచాయ రామేణ గజాహ్వయవికర్షణం॥ శ్రీరామస్య-చరిత్రాంతరం నిరూ...

న్యముత్పాట్య జఘ్నే తం చాపి శతధాచ్ఛినత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం యుద్ధ్యన్ భగవతా భగ్నే తస్మిన్ పునః పునః ॥ ఆకృష్య సర్వతో వృక్షాన్ నిర్వృక్షమకరోద్వనమ్॥ ౨౨॥ తతోఽముంచచ్ఛిలావర్షం బలస్యోపర్యమర్షితః । తత్సర్వం చూర్ణయామాస లీలయా ముసలాయుధః ॥ ౨౩ ॥ స బాహూ తాళసంకాశౌ ముష్టీకృత్య కపీశ్వరః। ఆసాద్య రోహిణీపుత్రం తాభ్యాం వక్షస్యరూరుజత్ ॥ ౨౪॥ యాదవేంద్రోఽపి తం దోర్భ్యాం త్యక్త్వా ముసలలాంగలే । జత్రావభ్యర్దయత్ క్రుద్ధః సోఽపతద్రుధిరం వమన్॥ ౨౫ ॥ చకంపే తేన పతతా సటంకః సవనస్పతిః ॥ పర్వతః కురుశార్దూల వాయునా నౌరివాంభసి॥ ౨౬॥ జయశబ్దో నమశ్శబ్దః సాధు సాధ్వితి చాంబరే। సురసిద్ధమునీంద్రాణామాసీత్కుసుమవర్షిణామ్॥ ౨౭॥ ఏవం నిహత్య ద్వివిదం జగద్వ్యతికరావహమ్। సంస్తూయమానో భగవాన్ జనైస్స్వపురమావిశత్ ॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః. •

బలరామకృతహస్తినాపురకర్షణాదికథాప్రారంభఘట్టః.

శ్రీశుకః ॥ దుర్యోధనసుతాం రాజన్ లక్ష్మణాం సమితింజయః । స్వయంవరస్థామహరత్సాంబో జాంబవతీసుతః॥ ౧ ॥ కౌరవాః కుపితా ఊచుర్దుర్వినీతోఽయమర్భకః। కదర్థీకృత్య నః కన్యామకామామహరద్బలాత్ ॥ ౨ ॥ బధ్నీతేమం దుర్వినీతం కిం కరిష్యంతి వృష్ణయః। యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాం దత్తాం నో భుంజతే మహీమ్॥ ౩ ॥ నిగృహీతం సుతం శ్రుత్వా యద్యేష్యంతీహ వృష్ణయః। భగ్నదర్పాః శమం యాంతి ప్రాణా ఇవ సుసంయతాః ॥ ౪ ॥ ఇతి కర్ణః శలో భూరిర్యజ్ఞకేతుస్సుయోధనః। సాంబమారేభిరే బద్ధుం కురువృద్ధానుమోదితాః ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వానుధావతస్సాంబో ధార్తరాష్ట్రాన్ మహారథః। ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం తస్థౌ సింహ ఇవైకలః॥ ౬॥ తే తం జిఘృక్షవః క్రుద్ధాస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి భాషిణః। ఆసాద్య ధన్వినో బాణైః కర్ణాగ్రణ్యస్సమాకిరన్॥ ౭॥ సోఽపవిద్ధః కురుశ్రేష్ఠ కురుభిర్యదునందనః। నామృష్యత్తదచింత్యార్భస్సింహః క్షుద్రమృగైరివ॥ ౮॥ విస్ఫూర్జ్య రుచిరం చాపం సర్వాన్ వివ్యాధ సాయకైః ॥ కర్ణాదీన్ షడ్రథాన్ వీరస్తావద్భిర్యుగపత్పృథక్॥ ౯ ॥ చతుర్భిశ్చతురో వాహానేకైకేన చ సారథీన్ । రథినశ్చ మహేష్వాసాంస్తస్య తత్తేభ్యపూజయన్ ॥ ౧౦ ॥ తం తు తే విరథం చక్రుశ్చత్వారశ్చతురో హయాన్ । ఏకస్తు సారథిం జఘ్నే చిచ్ఛేదాన్యశ్శరాసనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తం బద్ధ్వా విరథీకృత్య కృచ్ఛ్రేణ కురవో యుధి। కుమారం స్వస్య కన్యాం చ స్వపురం జయినోఽవిశన్ ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా నారదేనోక్తం రాజన్

దుర్యోధనేతి॥ సమితింజయః సంగ్రామజిత్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ బధ్నీతేతి॥ నోఽస్మాకం మహీం అస్మాభిర్దత్తాం న తే భూపతయ ఇతి భావః ॥ ౩॥ నిగృహీతమితి॥ యాంతి యాస్యంతి - ప్రాణా ఇంద్రియాణీవ - సుసంయతాః - ప్రాణాయామాదిభిర్దమితాః॥ ౪॥ ఇతీతి॥ కురువృద్ధైః ... తైర్నానుమోదితాః తత్సహితాః షడేత ఇత్యర్థః॥ ౫॥ దృష్ట్వేతి॥ ఏకలః ఏకః॥ ౬॥ త ఇతి॥ కర్ణః అగ్రణీర్యేషాం తే॥ ౭॥ స ఇతి॥ అప... త్యస్య భగవతోఽర్భః ఆచింత్యశ్చాసావర్భశ్చేతి వా॥ ౮॥ ౯ ॥ తత్ప్రపంచయతి॥ చతుర్భిరితి॥ చతుర్భిశ్చతుర ఇత్యత్ర విశేష... ధయా తత్కర్తారసంమానితవంతః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ తమితి॥ స్వస్య దుర్యోధనస్య కన్యాం చ నీత్వేతి శేషః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ సాంత్వయిత్వేతి...

తః కలిం నైచ్ఛత్ - అతః సాంత్వయిత్వా జగామేతి ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ గత్వేతి ॥ ధృతరాష్ట్రం ప్రతిబుభుత్సయా - అభిప్రాయజిజ్ఞాసయేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ స ఇతి ॥ విధివత్ అభివాద్య ॥ ౧౭ ॥ త ఇతి ॥ తముద్ధవమర్చయిత్వా సత్కృత్య - మంగళపాణయః ఉపాయనహస్తాః ॥ ౧౮ ॥ తమితి ॥ వృద్ధా అపి ప్రణేముః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ యదీతి ॥ యద్యూయమిత్యుగ్రసేనవాక్యం - మృష్యే సహే అథ ఆశు తమానీయ సమర్పయతేతి శేషః ॥ ౨౨ ॥ వీర్యేతి ॥ వీర్యం ప్రభావః - శౌర్యముత్సాహః - బలం సత్త్వం - తైరున్నద్ధముచ్ఛృంఖలం - కథమాత్మనః శక్తిసమమనురూపం ॥ ౨౩ ॥ అహో ఇతి ॥ ఉపానత్ పాదరక్షా శిర ఆరోఢుమిచ్ఛతి - హీనా అప్యస్మానాజ్ఞాపయంతీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ అన్యైర్వ ప్రపంచశ్చతుర్భిః ॥

సంజాతమన్యవః ॥ కురూన్ ప్రత్యుద్యమం చక్రుః కురుగ్రసేనప్రచోదితాః ॥ ౧౩ ॥ సాంత్వయిత్వాతు తాన్ రామః సన్నద్ధాన్ వృష్ణిపుంగవః । నైచ్ఛత్ కురూణాం వృష్ణీనాం కలిం కలిమలాపహః ॥ ౧౪ ॥ జగామ హాస్తినపురం రథేనాదిత్యవర్చసా । బ్రాహ్మణైః కులవృద్ధైశ్చ వృతశ్చంద్ర ఇవ గ్రహైః ॥ ౧౫ ॥ గత్వా గజాహ్వయం రామో బాహ్యోపవనమాస్థితః । ఉద్ధవం ప్రేషయామాస ధృతరాష్ట్రం బుభుత్సయా ॥ ౧౬ ॥ సోఽభివంద్యాంబికాపుత్రం భీష్మం ద్రోణం చ బాహ్లికమ్ । దుర్యోధనం చ విధివద్రామమాగతమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ తేఽతిప్రీతాస్తమాకర్ణ్య ప్రాప్తం రామం సుహృత్తమమ్ । తమర్చయిత్వాభియయుః సర్వే మంగళపాణయః ॥ ౧౮ ॥ తం సంగమ్య యథాన్యాయం గామర్ఘ్యం చ న్యవేదయన్ । తేషాం యే తత్ప్రభావజ్ఞాః ప్రణేముః శిరసా బలమ్ ॥ ౧౯ ॥ బంధూన్ కుశలినః శ్రుత్వా పృష్ట్వా శివమనామయమ్ । పరస్పరమథో రామో బభాషేఽవిక్లబం వచః ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రసేనః క్షితీశేశో యద్వ ఆజ్ఞాపయత్ప్రభుః । తదవ్యగ్రధియః శ్రుత్వా కురుధ్వమవిలంబితమ్ ॥ ౨౧ ॥ యద్యూయం బహవస్త్వేకం జిత్వాధర్మేణ ధార్మికమ్ । అబధ్నీతాథ తన్మృష్యే బంధూనామైక్యకామ్యయా ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుకః ॥ వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధమాత్మశక్తిసమం వచః । కురవో బలదేవస్య నిశమ్యోచుః ప్రకోపితాః ॥ ౨౩ ॥ అహో మహచ్చిత్రమిదం కాలగత్యా దురంతయా । ఆరురుక్షత్యుపానద్వై శిరో ముకుటసేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతే యౌనేన సంబంధాః సహశయ్యాసనాశనాః । వృష్ణయస్తుల్యతాం నీతా అస్మద్దత్తనృపాసనాః ॥ ౨౫ ॥ చామరవ్యజనే శంఖమాతపత్రం చ పాండురమ్ । కిరీటమాసనం శయ్యాం భుంజత్యస్మదుపేక్షయా ॥ ౨౬ ॥ అలం యదూనాం నరదేవలాంఛనైర్దాతుః ప్రతీపాచరితోద్ధతాత్మనామ్ । యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితా హి యాదవా ఆజ్ఞాపయంత్యద్య గతత్రపా బత ॥ ౨౭ ॥ కథమింద్రోఽపి కురుభిర్భీష్మద్రోణార్జునాదిభిః । అదత్తమవరుంధీత సింహగ్రస్తమివోరణః ॥ (నాతః పరం హ్యుగ్రసేనో రాజా భవితుమర్హతి) ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకః ॥ జన్మబంధుశ్రియోన్నద్ధమదాస్తే భరతర్షభ । ఆశ్రావ్య రామం దుర్వాచ్యమసభ్యాః ప్రావిశన్ పురమ్ ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా కురూణాం దౌఃశీల్యం శ్రుత్వావాచ్యాని చాచ్యుతః । అవోచత్కోపసంరబ్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ ముహుః ॥ ౩౦ ॥ నూనం నానామదోన్నద్ధాః శాంతిం నేచ్ఛంత్యసాధవః । తేషాం హి ప్రశమో దండః పశూనాం లగుడో యథా ॥ ౩౧ ॥ అహో యదూన్ సుసంరబ్ధాన్ కృష్ణం చ కుపితం శనైః । సాంత్వయిత్వాహమేతేషాం శమమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥ ౩౨ ॥ త ఇమే మందమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః । తం మామవజ్ఞాయ ముహుర్దుర్భాషాన్ మానినోఽబ్రువన్ ॥ ౩౩ ॥ నోగ్రసేనః కిల విభుర్భోజవృష్ణ్యంధకేశ్వరః । శక్రా

ఏత ఇతి ॥ యౌనేన సంబంధేన వివాహేన ॥ ౨౫ ॥ కించ ॥ చామరేతి ॥ భుంజంతి ఉపభుంజత ఇత్యర్థః - అస్మదుపేక్షయా అస్మాకమనాగ్రహేణ అస్మాకమనుగ్రహేణేతి యావత్ ॥ ౨౬ ॥ అలమితి ॥ అతః పరం తాన్యపహరిష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ కథమితి ॥ అవరుంధీత స్వీకుర్యాత్ ఉరణః మేషః ॥ ౨౮ ॥ జన్మేతి ॥ జన్మనా బంధుభిశ్చ ఉపలక్షితయా శ్రియా ఉన్నద్ధ ఉత్కటో మదో యేషాం తే - దుర్వాచ్యం పరుషం వాక్యం సభ్యాః దుర్జనాః ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ నూనమితి ॥ నానావిధైః ధనాభిజనాదిమదైరున్నద్ధాః - తేషాం దండ ఏవ ప్రశమః ప్రకర్షేణ శమయతీతి తథా లగుడః దండః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ త ఇతి ॥ దుర్భాషాన్ అవాచ్యశబ్దాన్ ॥ ౩౩ ॥ దుర్భాషణమనుస్మరతి షడ్భిః ॥ నేతి ॥ విభుః ఆజ్ఞాపయి

తుం సమర్థః॥ ౩౪॥ అహో దుష్టాః శ్రీకృష్ణమప్యధిక్షేప్తవంత ఇత్యతికుపిత ఆహ త్రిభిః॥ సుధర్మేతి॥ ౩౫॥ ౩౬॥ యస్యేతి॥ మౌళ్యుత్త
మాః కిరీటయుక్తైరుత్తమాంగైః- ఉత్తమైః ఈశాదిభిరితి వా - ఉపాసితాని తీర్థాని యైర్గంగాదిభిస్తైరప్యుపాసితం తీర్థం- యద్వా - ఉపాసితం
వైః సేవితం- తీర్థం గంగా- తస్యా తీర్థం తీర్థత్వనిమిత్తం- కించ- బ్రహ్మా- భవః- శ్రీశ్చ - అహమపి - ఉద్వహేమ- కథంభూతా
యం- యస్య కలాయాః అంశస్య కలాః అంశాః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ అహో ఇతి॥ మత్తానామివ మద్యాదినా- రూక్షాః పరుషాః - అనుశాసితా
యః దండధరస్సన్॥ ౩౯॥ ౪౦॥ లాంగలేతి॥ లాంగలాగ్రేణ- దక్షిణతః ప్రాకారమూలే నిఖాతేన ఉద్విదార్య ఉత్పాట్య॥ ౪౧॥ జల

చరౌరా లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః॥ ౩౪॥ సుధర్మాక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాంఘ్రిపః॥ ఆహృత్య భుజ్యతే సోఽసౌ న కిలాధ్యాసనార్హణః॥ ౩౫॥ యస్య పాదయుగం సాక్షాచ్ఛ్రీరుపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ। స నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్॥ ౩౬ ॥ యస్యాంఘ్రిపంకజరజోఽఖిలలోకపాలైర్మౌళ్యుత్తమైర్ధృతముపాసితతీర్థతీర్థమ్। బ్రహ్మా భవోఽహమపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేమ చిరమస్య నృపాసనం క్వ॥ ౩౭॥ భుంజతే కురుభిర్దత్తం భూఖండం కిల వృష్ణయః। ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవశ్శిరః॥ ౩౮॥ అహో ఐశ్వర్యమత్తానాం మత్తానామివ మానినామ్। అసంబద్ధా గిరో రూక్షాః కస్సహేతానుశాసితా॥ ౩౯ ॥ అద్య నిష్కౌరవాముర్వీం కరిష్యామీత్యమర్షితః। గృహీత్వా హలముత్తస్థౌ దహన్నివ జగత్త్రయమ్॥ ౪౦॥ లాంగలాగ్రేణ నగరముద్విదార్య గజాహ్వయమ్। విచకర్ష స గంగాయాం ప్రహరిష్యన్నమర్షితః॥ ౪౧॥ జలయానమివాఘూర్ణం గంగాయాం నగరం పతత్। ఆకృష్యమాణమాలోక్య కౌరవా జాతసంభ్రమాః॥ తమేవ శరణం జగ్ముస్సకుటుంబా జిజీవిషవః॥ ౪౨॥ స లక్ష్మణం పురస్కృత్య సాంబం ప్రాంజలయో బ్రువన్। రామ రామాఖిలాధార ప్రభావం న విదామ తే॥ ౪౩ ॥ మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షంతుమర్హస్యధీశ్వర। స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయానాం త్వమేకో హేతుర్నిరాశ్రయః॥ లోకాన్ క్రీడనకానీశ క్రీడతస్తే వదంత్యజాః ॥ ౪౪ ॥ త్వమేవ మూర్ధ్నీదమనంత లీలయా భూమండలం బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్। అంతే చ యస్స్వాత్మనిరుద్ధవిశ్వశ్శేషేఽద్వితీయః పరిశిష్యమాణః॥ ౪౫ ॥ కోపస్తే బల శిక్షార్థం న ద్వేషాన్న చ మత్సరాత్। బిభ్రతో భగవన్ సత్త్వం క్షితిపాలనతత్పరః॥ ౪౬ ॥ నమస్తే సర్వభూతాత్మన్ సర్వశక్తిధరావ్యయ। విశ్వకర్మన్నమస్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః॥ ౪౭॥ ఏవం ప్రపన్నైస్సంవిగ్నైర్వేపమానాయనైర్బలః॥ ప్రసాదితస్సుప్రసన్నో మా భైష్టేత్యభయం దదౌ॥ ౪౮ ॥ దుర్యోధనః పారిబర్హం కుంజరాన్ షష్టిహాయనాన్। దదౌ ద్వాదశసాహస్రమయుతాని తురంగమాన్॥ ౪౯॥ రథానాం షట్సహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్చసామ్। దాసీనాం నిష్కకంఠీనాం సహస్రం దుహితృవత్సలః॥ ౫౦ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్ సాత్వతర్షభః। ససుతస్సస్నుషః ప్రాయాత్సుహృద్భిరభినందితః॥ ౫౧ ॥ తతః ప్రవిష్టస్స్వపురం హలాయుధస్సమేత్య బంధూననురక్తచేతసః। శశంస సర్వం యదుపుంగవానాం మధ్యే సభాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్॥ ౫౨ ॥ అద్యాపి చ పురం హ్యేతత్సూచయద్రామవిక్రమమ్। సమున్నతం దక్షిణతో గంగాయామనుదృశ్యతే॥ ౫౩॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః ✿✿✿✿✿✿✿

నమితి॥ జిజీవిషవ ఇత్యక్షరాధిక్యం సోఢవ్యం॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ త్వమితి॥ శేషే శయనం కరోషి - శేషపర్యంకే పరిశిష్యమాణోఽపి
త్వమేవేతి వా॥ ౪౫॥ అస్మాసు కోపశ్చ తవాయముచిత ఏవేత్యాహుః॥ కోప ఇతి॥ క్షితిపాలనే తత్పరః తాత్పర్యవాన్ కోపః- పాల
తరే సంబోధనం॥ ౪౬॥ నమ ఇతి॥ విశ్వం కర్మ కృత్యం యస్య స త్వమితి సంబోధనం॥ ౪౭ ॥ ఏవమితి॥ వేపమానమయనం పురం
షాం తైః॥ ౪౮॥ దుర్యోధన ఇతి॥ తురంగమాంశ్చ ద్వాదశాయుతాని॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ప్రతిగృహ్యేతి॥ సుహృద్భిః కౌరవైః॥ ౫౧॥ తత
ఇతి॥ మధ్యే సభాయాం సభామధ్యే॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- అష్టషష్టితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ✿✿✿✿✿✿
శ్లో॥ ఏకోనసప్తతితమే గార్హస్థ్యం ప్రతిమందిరం। కృష్ణస్య నారదో దృష్ట్వా విస్మితో గాం తతస్స్తువన్॥ ౧॥ దిదృక్షుమభినయేనా॥

త్-ద్వ్యష్టసాహస్రం స్త్రీః ఉదావహత్ పరిణీతవాన్ ॥ ౨॥ ఇతీతి॥ ద్వారవతీమభివర్ణయతి సార్ధైస్త్రిభిః-పుష్పితేతి-పుష్పితేషూప
వనేషు-ఆరామేషు-ఉద్యానేషు-ద్విజానాం-అళీనాంచ కులాని తైర్నాదితాం॥ ౩॥ ఉత్ఫుల్లేతి॥ ఛురితేషు వ్యాప్తేషు॥ ౪॥ ప్రాసాదేతి॥ మహా
మరకతైః ప్రఖ్యాయంతే ప్రకాశంత ఇతి తథా తైః- స్వర్ణరత్నమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరాః యేషు తైః॥ ౫॥ విభక్తేతి ॥ పతంత్యః ప్రచ
లంత్యః- పతాకాః యేషు తైః- ధ్వజైర్వారిత ఆతపో యస్యాస్తాం ॥ ౬ ॥ తస్యామితి॥ తస్యాం సర్వైర్ధిష్ణ్యపైర్లోకపాలైరర్చితం
॥ ౭॥ తత్రేతి॥ షోడశభిస్సద్మసహస్రైస్సమలంకృతం- హరేరంతఃపురం వివేశ- తత్రచ- తస్యకాంతేః పత్నీనాం భవనేషు ఏకతమం వివేశే
త్యన్వయః-యత్ర స్వకౌశలం త్వష్ట్రా సందర్శితమిత్యంతఃపురభవనగుణవిశేషణం॥ ౮॥ తదనువర్ణయతి చతుర్భిః॥ విష్టబ్ధమితి॥ వి
ద్రుమస్తంభైః విష్టబ్ధం విధృతం వైడూర్యమయాని ఫలకోత్తమాని స్తంభాశ్రయాణి ఛాదనాని- తైః ఇంద్రనీలమయైః కుడ్యాదిభిశ్చోపలక్షి

—శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథాప్రారంభఘట్టః.—

శ్రీశుకః॥ నరకంనిహతంశ్రుత్వా తథోద్వాహంచయోషితామ్ । కృష్ణేనైకేనబహ్వీనాంతద్దిదృక్షు
స్స్మనారదః॥ ౧॥ చిత్రంబతైతదేకేనవపుషాయుగపత్పృథక్ । గృహేషుద్వ్యష్టసాహస్రంస్త్రియఏక
ఉదావహత్॥ ౨॥ ఇత్యుత్సుకోద్వారవతీందేవర్షిర్ద్రష్టుమాగమత్ । పుష్పితోపవనారామద్విజా
ళికులనాదితామ్ ॥ ౩ ॥ ఉత్ఫుల్లేందీవరాంభోజకల్హారకుముదోత్పలైః । ఛురితేషుసరస్సూచ్చైః కూజి
తాంహంససారసైః॥ ౪ ॥ ప్రాసాదలక్షైర్నవభిర్జుష్టాంస్ఫాటికరాజతైః । మహామరకతప్రఖ్యై
స్స్వర్ణరత్నపరిచ్ఛదైః॥ ౫॥ విభక్తరథ్యాపథచత్వరాపణైశ్శాలాసభాభీరుచిరాంసురాలయైః । సం
సిక్తమార్గాంగణవీథిదేహళీంపతత్పతాకాధ్వజవారితాతపామ్॥ ౬ ॥ తస్యామంతఃపురంశ్రీమదర్చి
తంసర్వధిష్ణ్యపైః । హరేస్స్వకౌశలంయత్రత్వష్ట్రా కార్త్స్న్యేనదర్శితమ్॥ ౭ ॥ తత్రషోడశభిస్స
ద్మసహస్రైస్సమలంకృతమ్ । వివేశైకతమంశౌరేః పత్నీనాంభవనంమహత్ ॥ ౮॥ విష్టబ్ధంవిద్రుమస్తం
భైర్వైడూర్యఫలకోత్తమైః । ఇంద్రనీలమయైఃకుడ్యైర్జగత్యాచాహతత్విషా॥ ౯॥ వితానైర్నిర్మి
తైస్త్వష్ట్రా ముక్తాదామవిలంబిభిః । దాంతైరాసనపర్యంకైర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః॥ ౧౦ ॥ దా
సీభిర్నిష్కకంఠీభిస్సువాసోభిరలంకృతమ్। పుంభిస్సకంచుకోష్ణీషసువస్త్రమణికుండలైః॥ ౧౧॥ రత్నప్ర
దీపనికరద్యుతిభిర్నిరస్తధ్వాంతంవిచిత్రవలభీషుశిఖండినోంగ। నృత్యంతియత్రవిహితాగరుధూపమక్షై
ర్నిర్యాతమీక్ష్యఘనబుద్ధయఉన్నదంతః ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్సమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహ
స్రయుతయానుసవంగృహిణ్యా । విప్రోదదర్శచమరవ్యజనేనరుక్మదండేనసాత్వతపతింపరివీజయం
త్యా॥ ౧౩॥ తంసంనిరీక్ష్యభగవాన్సహసోత్థితశ్రీపర్యంకతస్సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః । ఆనమ్యపా
దయుగళంశిరసాకిరీటజుష్టేనసాంజలిరవీవిశదాసనేస్వే॥ ౧౪॥ తస్యావనిజ్యచరణౌతదపస్స్వమూర్ధ్నా
బిభ్రజ్జగద్గురుతరోపిసతాంపతిర్హి । బ్రహ్మణ్యదేవఇతియద్గుణనామయుక్తంతస్యైవయచ్చరణశౌ
చమశేషతీర్థమ్॥ ౧౫॥ సంపూజ్యదేవఋషివర్యమృషిఃపురాణోనారాయణోనరసఖోవిధినోది
తేన । వాణ్యాభిభాష్యమితయామృతమిష్టయాతంప్రాహప్రభోభగవతేకరవామకింతే ॥ ౧౬ ॥ శ్రీ

తం-జగత్యా భూమికయా-ఇంద్రనీలమయ్యా-ఆహతాత్విట్ యస్యాః తయా॥ ౯ ॥ వితానైరితి॥ ముక్తాదామ్నాంవిలంబాః వివిధానిలం
బానిలంబమానానివిద్యంతే యేషు తైః-మణ్యుత్తమైః పరిష్కృతైః భూషితైః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ రత్నేతి॥ ఈక్ష్య సమీక్ష్య-ఘనోఽయం మేఘోఽయమితి బు
ద్ధిర్యేషాం తే॥ ౧౨॥ తస్మిన్నితి॥ అనుసవం సర్వకాలం-ఆత్మనా సమానాని గుణరూపవయాంసి సువేషాలంకారశ్చ యస్య తేన- దాసీ
సహస్రేణ-యుతయా గృహిణ్యా సహ॥ ౧౩॥ తమితి॥ శ్రియః రుక్మిణ్యాః-పర్యంకతః-ఆవీవిశత్ ఉపవేశయామాస॥ ౧౪॥ తస్యేతి॥ అబిభ్ర
త్ అబిభరత్ దధారేత్యర్థః-పులకాన్యబిభ్రన్నిత్యాదౌ తథా ప్రయుక్తత్వాత్-బిభ్రదితి శత్రంతంవా- తథాచ సంపూజ్య అభిభాష్య
చ ప్రాహేత్యుత్తరేణాన్వయః-కథంభూతః-యస్య చరణశౌచం గంగా-అశేషతీర్థం సః-అతఏవ-జగద్గురుతరోఽపి- సతాం ధర్మభృతాం
పతిత్వాదేవమకరోదిత్యర్థః- సతాంపతిత్వేహేతుః- బ్రహ్మణ్యదేవ ఇతి యత్ గుణకృతం నామ- తత్ తస్యైవ యతోయుక్తం సమంజ
సం-అత స్సద్ధర్మప్రవర్తనార్థమేవమాచరణమిత్యర్థః॥ ౧౫॥ సంపూజ్యేతి ఆభిభాష్యదిష్ట్యాత్వదాగమనమిత్యాది ప్రియముక్త్వా॥ ౧౬॥

భగవతాస్వస్యార్హణం అనర్హణంమన్యమాన స్తత్సంభావయన్నాహ॥ నేతి॥ సర్వమిత్యత్త్వాదేవమర్హణం-నతు-మమగౌరవాత్
హ్యర్హ-కథంనకంసాదిషుమైత్రీ తత్రాహ-ఖలానాందమశ్చనైవాద్భుతమితి- కుతః- జగతఃస్థితిః- ధారణంరక్షణం పాలనం తాభ్యాం
నిశ్శ్రేయసాయతవాయంస్వేచ్ఛావతారఇతి-వయంసుష్ఠుసమ్యక్ విదామ-అతఃఖలదమఃసాధుసన్మానంచయుక్తమితిభావః॥౧౭॥
క్తంప్రభోకింకరవామేతిఅత్రాహ॥దృష్టమితి॥భక్తజనతాయాఅపవర్గరూపం-కించ-అతిదుర్లభతయా బ్రహ్మాదిభిర్యోగీశ్వరైః
దివిచింత్యం-కించ-సంసారకూపేపతితానాముత్తరణాయఅవలంబనంఆశ్రయం-ఏవంభూతంతవాంఘ్రియుగళం-మయాదృష్టం-
కృతకృతోస్మి-తథాపి-తవస్మృతిర్యథాస్యాత్-తథానుగృహాణ-అతస్తద్ధ్యాయన్నేవనిత్యంచరామీతి॥౧౮॥౧౯॥దీవ్యంతమి

నారదః॥ నైవాద్భుతంత్వయివిభోఖిలలోకనాథమైత్రీజనేషుసకలేషుదమః ఖలానామ్। నిశ్శ్రేయసా
యజగతఃస్థితిరక్షణాభ్యాం స్వైరావతారఉరుగాయవిదామసుష్ఠు॥ ౧౭ ॥ దృష్టంతవాంఘ్రియుగళం
జనతాపవర్గం బ్రహ్మాదిభిర్హృదివిచింత్యమగాధబోధైః। సంసారకూపపతితోత్తరణావలంబంధ్యా
యంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్స్యాత్॥ ౧౮॥ తతోన్యదావిశద్గేహంకృష్ణపత్న్యాస్సనారదః।
యోగేశ్వరేశ్వరస్యాంగయోగమాయావివిత్సయా॥ ౧౯॥ దీవ్యంతమక్షైస్తత్రాపిప్రియయాచోద్ధవే
నచ। పూజితఃపరయాభక్త్యాప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః॥ ౨౦ ॥ పృష్టశ్చావిదుషేవాసౌకదాయాతోభ
వానితి। క్రియతేకింనుపూర్ణానామపూర్ణైరస్మదాదిభిః॥ ౨౧॥ తథాపిబ్రూహినోబ్రహ్మన్ జన్మై
తచ్ఛోభనంకురు। సతువిస్మితఉత్థాయతూష్ణీమన్యదగాద్గృహమ్॥ ౨౨॥ తత్రాప్యాచష్టగోవిందంలా
లయంతంశిశూన్సుతాన్। తతోన్యస్మిన్గృహేపశ్యన్మజ్జనాయకృతోద్యమమ్॥ ౨౩ ॥ జుహ్వంతంచవి
తానాగ్నీన్యజంతంపంచభిర్మఖైః। భోజయంతంద్విజాన్క్వాపిభుంజానమవశేషితమ్॥ ౨౪॥ క్వా
పిసంధ్యాముపాసీనంజపంతంబ్రహ్మవాగ్యతమ్। ఏకత్రచాసిచర్మాభ్యాంచరంతమసివర్త్మసు॥ ౨౫॥
అశ్వైరథైర్గజైఃక్వాపివిచరంతంగదాగ్రజమ్। క్వచిచ్ఛయానంపర్యంకేస్తూయమానంచవందిభిః॥
౨౬ ॥ మంత్రయంతంచకస్మింశ్చిన్మంత్రిభిశ్చోద్ధవాదిభిః। జలక్రీడారతంక్వాపివారముఖ్యాభిరావృత
మ్॥ ౨౭॥ కుత్రచిద్ద్విజముఖ్యేభ్యోదదతంగాస్స్వలంకృతాః। ఇతిహాసపురాణానిశృణ్వంతంమంగళా
నిచ॥ ౨౮॥ హసంతంహాస్యకథయాకదాచిత్ప్రియయాగృహే। క్వాపిధర్మంసేవమానమర్థకామౌ
చకుత్రచిత్॥ ౨౯॥ ధ్యాయంతమేకత్రాత్మానంపురుషంప్రకృతేఃపరమ్। శుశ్రూషంతంగురుంక్వాపి
కామైర్భోగైస్సపర్యయా॥ ౩౦॥ కుర్వంతంవిగ్రహంకైశ్చిత్సంధించాన్యత్రకేశవమ్। కుత్రాపిసహ
రామేణచింతయంతంసతాంశివమ్॥ ౩౧ ॥ ....
పుత్రాణాందుహితౄణాంచకాలేవిధ్యుపయాపనమ్। దారైర్వరైస్తత్సదృశైఃకల్పయంతంవిభూతిభిః॥
౩౨ ॥ ప్రస్థాపనోపానయనైరపత్యానాంమహోత్సవాన్। వీక్ష్యయోగేశ్వరేశస్యయేషాంలోకా
విసిస్మిరే॥౩౩॥యజంతంసకలాన్దేవాన్క్వచిత్క్రతుభిరూర్జితైః। పూర్తయంతంక్వచిద్ధర్మంకూ
పారామాలయాదిభిః॥ ౩౪ ॥ చరంతంమృగయాంక్వాపిహయమారుహ్యసైంధవమ్। ఘ్నంతంతతఃప
శూన్మేధ్యాన్పరీతంయదుపుంగవైః॥ ౩౫ ॥ అవ్యక్తలింగంప్రకృతిష్వంతఃపురచరాదిషు। క్వచిచ్చ
రంతంగేహేషుతత్తద్భావబుభుత్సయా॥ ౩౬ ॥ అథోవాచహృషీకేశంనారదఃప్రహసన్నివ। యోగ

క్షైర్దీవ్యంతమిత్యాదౌదదర్శేతిజ్ఞాతవ్యం॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ జుహ్వంతమితి॥ వితానాగ్నీన్ ఆహవనీయాదీన్ అగ్నీన్
పంచభిర్మఖైర్మహాయజ్ఞైర్యజంతం॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧ ॥ పుత్రాణామితి॥ కాలేతత్సమయో
నావుపయాపనంప్రాపణంవివాహమిత్యర్థః-కల్పయంతంఘటయంతం-విభూతిభిఃవిభవైః॥౩౨॥ప్రస్థాపనేతి॥ ప్రస్థాపనందుహితౄణాం
మాత్రాదీనాం స్వగృహాత్తద్గృహంప్రతినయనం- ఉపానయనంతద్గృహాత్ పునరుపానయనంతైర్మహోత్సవాన్ కల్పయంతం
యోగేశ్వరేశస్యయేషాంఅపత్యానాంమహోత్సవాన్వీక్ష్య-లోకాస్సర్వేపివిసిస్మిరేవిస్మయంచక్రుః-తథాభూతాన్ కల్పయంతం
౩౩॥౩౪॥౩౫॥ అవ్యక్తేతి॥ అవ్యక్తలింగంవేషాంతరేణఛన్నం॥౩౬॥౩౭॥విదామేతి॥హేయోగేశ్వరఆత్మనః-ఆత్మనిమమమనసి-తవ

జీవా- నిర్భాతాన్ ప్రతీతాంతవయోగమాయాం- కేవలం- విదామవిద్మః- నతుత్వత్పారమార్థ్యమితిభావః॥౩౭॥ త్వన్మనుష్యనాట్యే నముహ్యామి అతో మాం ప్రస్థాపయేత్యాహ॥ అనుజానీహీతి॥౩౮॥ బ్రహ్మన్నితి॥ తత్ తస్మాల్లోకం శిక్షయన్నిష్ఠం ధర్మమాస్థితః- నతు తత్త్వతః అతః హే పుత్ర- మాఖిదః మోహం న ప్రాప్నుహీతి॥౪౦॥ ఇతీతి॥ ఇతి ఏవమనుగృహీతః॥ తమేకమేవ సంతం దదర్శేతి॥౪౧॥ కృష్ణస్యేతి॥ ముహుర్ముహురుద్వీక్ష్య జాతకౌతుకో మునిర్విస్మితో బభూవేతి॥౪౨॥ ఇతీతి॥ శ్రద్ధితః శ్రద్ధాయుక్తః ఆత్మా యస్య తేన॥౪౩॥ నారదదృష్టాః శ్రీకృష్ణలీలాః నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ అఖిలస్య భవాయ ఉద్భవాయ- గృహీతాః శక్తయో నానామూర్తయో యేన సః- సవ్రీడం చ తత్ సౌహృదం చ తేన నిరీక్షణం హాసశ్చ- తాభ్యాం జుష్టః॥౪౪॥ యానీతి॥ అనన్యవిషయాణి అసాధారణాని- అపవర్గమార్గే మోక్షప్రదే॥౪౫॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- ఏకోనసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ తతస్తు సప్తతితమే కృష్ణస్యాహ్నికకర్మణి। దూతనారదయోః కార్యే మంత్రిమంత్రవిచారణం॥ జగన్మంగళచారిత్రమాహ్నికం జగదీశి

మాయోదయం వీక్ష్య మానుషీమీయుషో గతిమ్॥ ౩౭॥ విదామ యోగమాయాం తే దుర్దర్శామపి యోగినామ్। యోగేశ్వరాత్మన్నిర్భాతాం భవత్పాదనిషేవయా॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ లోకాంస్తే యశసాప్లుతాన్। పర్యటామి తవోద్గాయన్ లీలా భువనపావనీః ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవాన్॥ బ్రహ్మన్ ధర్మస్య వక్తాహం కర్తా తదనుమోదితా। తచ్ఛిక్షయన్ లోకమిమమాస్థితః పుత్ర మా ఖిదః॥ ౪౦॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యాచరంతం సద్ధర్మాన్ పావనాన్ గృహమేధినామ్। తమేవ సర్వగేహేషు సంతమేకం దదర్శ హ॥ ౪౧॥ కృష్ణస్యానంతవీర్యస్య యోగమాయామహోదయమ్। ముహుర్దృష్ట్వా మునిరభూద్విస్మితో జాతకౌతుకః॥౪౨॥ ఇత్యర్థకామధర్మేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనా। సమ్యక్సభాజితః ప్రీతస్తమేవానుస్మరన్ యయౌ॥౪౩॥ ఏవం మనుష్యపదవీమనువర్తమానో నారాయణోఽఖిలభవాయ గృహీతశక్తిః। రేమేంగ షోడశసహస్రవరాంగనానాం సవ్రీడసౌహృదనిరీక్షణహాసజుష్టః ॥ ౪౪ ॥ యానీహ విశ్వవిలయోద్భవవృత్తిహేతుః కర్మాణ్యనన్యవిషయాణి హరిశ్చకార। యస్తాని గాయతి శృణోత్యనుమోదతే వా భక్తిర్భవేద్భగవతి హ్యపవర్గమార్గే॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- ఏకోనసప్తతితమోధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ అథోషస్యుపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్ కూజతోఽశపన్। గృహీతకంఠ్యః పతిభిర్మాధవ్యో విరహాతురాః॥ ౧॥ వయాంస్యరూరువన్ కృష్ణం బోధయంతీర వందినః। గాయత్స్వలిష్వనిద్రాణి మందారవనవాయుభిః॥ ౨॥ ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదతిశోభనమ్। పరిరంభణవిశ్లేషాత్ ప్రియబాహ్వంతరం గతా॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్పృశ్య మాధవః। దధ్యౌ ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమసః పరమ్॥ ౪॥ ఏకం స్వయంజ్యోతిరనన్యమవ్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనివృత్తకల్మషమ్। బ్రహ్మాఖ్యమస్యోద్భవనాదిహేతుభిస్స్వశక్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్॥ ౫॥ అథాప్లుతోంభస్యమలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ। చకార సంధ్యోపగమాది సత్తమో హుతానలో బ్రహ్మ జజాప వా

తుః॥ నారదేన క్వచిత్కించిద్దృష్టమాహ యథాక్రమం॥ అథేతి॥ శ్లో॥ ఇత్యర్థకామధర్మేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనేతి- ప్రస్తుతస్య శ్రీకృష్ణస్యాహ్నికస్యాధికారే అథశబ్దః- ఉపవృత్తాయాం ఆసన్నాయాం- పతిభిః శ్రీకృష్ణైః- మాధవ్యో మాధవస్య భార్యాః॥ ౧॥ వయాంసీతి॥ వందిన ఇవ శ్రీకృష్ణం బోధయంతి సంతి వయాంసి పక్షిణః- అరూరువన్ అతిశయేనాహ్వయన్- మందారవనవాయుభిః గాయత్సు అలిషు అనిద్రాణి వయాంసి॥ ౨॥ ముహూర్తమితి॥ వైదర్భీత్యుపలక్షణం అన్యాసామపి- పరిరంభణవిశ్లేషాత్ తం ముహూర్తం పర్యాలోచ్య॥ ౩॥ ౪॥ ఏకమితి॥ ఏకం అఖండం- తత్ర హేతుః- అనన్యం నిరుపాధిం- అత ఏవ- అవ్యయం నిత్యం- స్వయంజ్యోతిః- తత్ర హేతుః- నిత్యం నివృత్తం కల్మషం అవిద్యా యస్మాత్తం- ఉపలక్షణమాహ- అస్యేతి- విశ్వస్య లక్షితః భావః స్థితిః నాశో నివృత్తిశ్చ - భావస్సత్తా - నిర్వృతిరానందః - తథాహి- గుణక్షోభాత్ పూర్వం సత్తామాత్రం యః॥ శ్రు॥ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదితి శ్రుతేః- సచ్చిదానందశ్చ॥ శ్రు॥ విజ్ఞానమానందమిత్యాది శ్రుతేః- తం సదానందమిత్యర్థః॥ ౫॥ అథేతి॥ ఆప్లుతః స్నాతః- సంధ్యాయాః ఉపగమః ఉపాసనం- ఆదిర్యస్య తథాభవతి తథా- క్రియాకలాపం చకార- కాణ్వశాఖాధ్యయనాత్పూర్వమేవ హుతానలః- బ్రహ్మ గాయత్రీం జజాప॥ ౬॥ ఉపస్థాయేతి॥ కర్ణాలంకార-

వాన్ - ఋషీన్ - పితౄంశ్చ - తర్పయిత్వా॥ ౭॥ ధేనూనామితి॥ గృష్టీనాం ప్రథమప్రసూతానాం॥ ౮॥ దదావితి॥ బద్వంబద్వమితివచనసం ఖ్యాయుక్తసంఘాభిధానం బద్వంబద్వశో యత్ర బ్రాహ్మణాగావిభజిర ఇత్యుక్తైః బద్వంబద్వమితి॥ శ్రు॥ హిరణ్యేన పరివృతాః కృష్ణాః శుక్లదతీ మృగాః మహ్యా - శేఖరతో దదాచ్ఛతం బద్వం బద్వాని సప్తచేతి శ్రుత్యుక్తాని - సప్తోత్తరశతం బద్వం బద్వాన్యేకీకృత్య పురాణే చతుర్దశలక్షకోట్ గవీ రాని - యథోక్తం - భరతమేవాధికృత్యైవ నవమస్కంధే॥ శ్లో॥ మృగాః శుక్లదతః కృష్ణాః సువర్ణేన పరిష్కృతాః। అదాత్ కర్మణి మష్ణే నియుతాని చతుర్దశేతి॥ తత్స్వేయం బద్వం బద్వసంఖ్యా శ్లోకేన సంగృహ్యతే॥ శ్లో॥ చతుర్దశానాం లక్షాణాం సప్తాధికశతాంశకః॥ బద్వం బద్వం చతురశీత్యగ్రసహస్రాణి త్రయోదశేతి - దినేదినే ప్రతిదినం ప్రతిగృహం చేతి - బద్ధ్వం బద్ధ్వమితి చ పాఠాంతరం॥ ౯॥ గోవిప్రేతి॥ ఆత్మసంభూతీః స్వవిభూతీః మంగళాని కపిలాదీని॥ ౧౦॥ ఆత్మానమితి॥ నరలోకస్య విభూషణరూపమాత్మానం - స్వీయైః పీతాంబరకౌస్తుభాదిభిః॥ ౧౧॥

గ్యతః॥ ౬॥ ఉపస్థాయార్కముద్యంతం తర్పయిత్వాత్మనః కళాః। దేవానృషీన్పితౄన్వృద్ధాన్విప్రా
నభ్యర్చ్య చాత్మవాన్॥ ౭॥ ధేనూనాం రుక్మశృంగాణాం సాధ్వీనాం మౌక్తికస్రజామ్। పయస్వినీనాం గృ
ష్టీనాం సవత్సానాం సువాససామ్ ॥ ౮ ॥ దదౌ రౌప్యఖురాగ్రాణాం క్షౌమాజినతిలైస్సహ। అలంకృతే
భ్యో విప్రేభ్యో బద్వం బద్వం దినే దినే॥ ౯॥ గోవిప్రదేవతావృద్ధాన్ గురూన్ భూతాని సర్వశః। న
మస్కృత్యాత్మసంభూతీర్మంగళాని సమస్పృశత్॥ ౧౦॥ ఆత్మానం భూషయామాస నరలోకవిభూషణ
మ్। వాసోభిర్భూషణైస్స్వీయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః॥ ౧౧ ॥ అవేక్ష్యాజ్యం తథాదర్శం గోవృషద్వి
జదేవతాః। కామాంశ్చ సర్వవర్ణానాం పౌరాంతఃపురవాసినామ్॥ ప్రదాప్య ప్రకృతీః కామైః ప్రతో
ష్య ప్రత్యనందత॥ ౧౨॥ సంవిభజ్యాగ్రతో విప్రాన్ స్రక్తాంబూలానులేపనైః। సుహృదః ప్రకృతీర్దారా
నుపాయుంక్త తతస్స్వయమ్॥ ౧౩॥ తావత్సూత ఉపానీయ స్యందనం పరమాద్భుతమ్। సుగ్రీవాద్యై
ర్హయైర్యుక్తం ప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః॥ ౧౪॥ గృహీత్వా పాణినా పాణిం సారథేస్తమథారుహత్। సా
త్యక్యుద్ధవసంయుక్తః పూర్వాద్రిమివ భాస్కరః॥ ౧౫ ॥ ఈక్షితోంతఃపురస్త్రీణాం సవ్రీడప్రేమవీక్షి
తైః। కృచ్ఛ్రాద్విసృష్టో నిరగాజ్జాతహాసో హరన్మనః॥ ౧౬॥ ....
ఏవం స సర్వదారాణాం గృహేభ్యో భగవాన్విభుః। నానారూపో వినిర్గత్య ఏకరూపస్స్వమాయయా ॥
౧౭ ॥ సుధర్మాఖ్యాం సభాం సర్వైర్వృష్ణిభిః పరివారితః। ప్రావిశద్యన్నివిష్టానాం న సంత్యంగ షడూ
ర్మయః॥ ౧౮ ॥ అథోపవిష్టః పరమాసనే విభుర్బభౌ స్వభాసా కకుభోవభాసయన్। వృతో నృసింహై
ర్యదుభిర్యదూత్తమో యథోడురాజో దివి తారకాగణైః॥ ౧౯ ॥ తత్రోపమంత్రిణో రాజన్నానాహాస్య
రసైర్విభుమ్। ఉపతస్థుర్నటాచార్యా నర్తక్యస్తాండవైః పృథక్ ॥ ౨౦ ॥ మృదంగవీణామురజవేణు
తాళదరస్వనైః। ననృతుర్జగుస్తుష్టువుస్సూతమాగధవందినః॥ ౨౧ ॥ తత్రాహుర్బ్రాహ్మణాః కే
చిదాసీనా బ్రహ్మవాదినః। పూర్వేషాం పుణ్యయశసాం రాజ్ఞాం చాకథయన్కథాః ॥ ౨౨ ॥ తత్రైకః
పురుషో రాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః। విజ్ఞాపితో భగవతే ప్రతిహారైః ప్రవేశితః॥ ౨౩॥ స నమస్కృ
త్య కృష్ణాయ పరేశాయ కృతాంజలిః। రాజ్ఞామావేదయద్దుఃఖం జరాసంధనిరోధజమ్॥ ౨౪ ॥ యే చ దిగ్వి

అవేక్ష్యేతి॥ కామానభిలషితానర్థాన్॥ ౧౨॥ సంవిభజ్యేతి॥ విప్రాన్ - స్రగాదిభిః సంవిభజ్య - తేభ్యస్తాని దత్వేత్యర్థః - ఉపాయుంక్త భోగార్థమగ్రహీత్॥ ౧౩॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వేతి॥ పాణిం - కృతాంజలిం గృహీత్వా ॥ ౧౫ ॥ ఈక్షిత ఇతి॥ సవ్రీడప్రేమవీక్షితైః ఈక్షితః - క్షణం స్థితః తాభిరేవ వీక్షితైః కృచ్ఛ్రాత్ విసృష్టో నిరగాదితి॥ ౧౬ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం సర్వగృహేభ్యః పృథక్ పృథక్ నిర్గత్య - అనంతరం ఏక ఏవ సన్॥ ౧౭॥ సుధర్మేతి॥ సుధర్మాం ప్రావిశత్ - యన్నివిష్టానాం యత్ర ప్రవిష్టానాం॥ ౧౮॥ అథేతి॥ నృసింహైః నృశ్రేష్ఠైః - నృసింహ ఇతి పాఠే కృష్ణ ఏవ॥ ౧౯॥ తత్రేతి॥ ఉపమంత్రిణః పరిహాసకాః - పృథక్ పృథక్ స్వస్వసముదాయైః॥ ౨౦॥ మృదంగేతి॥ మృదంగాదయః ప్రసిద్ధాః - దరః శంఖః - సూతాదయః తుష్టువుః॥ ౨౧॥ తత్రేతి॥ బ్రాహ్మణాః బ్రహ్మ - వేదం ఆహుః మంత్రాన్ వ్యాచఖ్యురిత్యర్థః - వాదినః వదనచతురాః॥ ౨౨॥ ౨౩॥ స ఇతి॥ పురుషః జరాసంధేన యో నిరోధః తత్ప్రభవం రాజ్ఞాం దుఃఖమావేదయత్॥ ఆవేదయ ఇతి॥ గిరివ్రజే తత్పంజ్జరే దుర్గే - రుద్ధాః ఆసన్ - తేషాం చ దుఃఖమావేదయదిత్యన్వయః - కృష్ణకృష్ణేతి షట్ శ్లోకైః రాజ్ఞాం విజ్ఞప్తిః - తత్ర

ప్రథమేనశరణాశ్రయణం- త్రిభిర్త్రయానువాదః-ద్వాభ్యాంప్రార్థనమితి॥౨౪॥కృష్ణేతి॥పృథగ్దర్శనః॥౨౫॥లోకస్యభయాభయం విపృణ్వంతోనమంతి॥లోకఇతి॥వికర్మనిషిద్ధంకామ్యంచ-తస్మిన్నితరాంరతః-తస్మాత్ స్వేకుశలేధర్మే-భవతఃఅర్చనేత్వయా ఉదితే ఉక్తేపాంచరాత్రే-సామాన్యతశ్చగీతాసు॥శ్లో॥యత్కరోషియదశ్నాసియజ్జుహోషిదదాసియత్। యత్తపస్యసికౌంతేయతత్కురుష్వ మదర్పణమిత్యాది-ప్రమత్తఃఅనవహితఃయోఽవదయంలోకస్తావదేవాస్యలోకస్యయఃసద్యోజీవితాశాంఛినత్తి-తస్మైతుభ్యం అనిమి షాయకాలాత్మనేనమఇతి॥౨౬॥ నేయంలోకస్యగతిఃవయంతుత్వద్భక్తాఃఅతోఽస్మాకంకుతఏతద్దుఃఖమాపన్నమిత్యాశ్చర్యేణాహుః॥లో కఇతి॥భోఈశఈశ్వర-సద్రక్షణార్థమవతీర్ణోనిచేత్ తథాప్యస్మాకందుఃఖంస్యాచ్చేత్తర్హికిమన్యఃకశ్చిజ్జరాసంధాది స్తవదాజ్ఞా మతిలంఘయతి-కించ-త్వయారక్ష్యమాణోఽపిజనఃస్వకర్మజందుఃఖంప్రాప్నోత్యేవేతినవిద్మఃనచైతదుభయమపియుక్తమితిభావః॥౨౭॥ కిందుఃఖంతదాహుః॥ స్వప్నాయితమితి॥ స్వప్నవజ్జాతంనృపసుఖంనృపోచితంసుఖం- యతఃపరతంత్రంవిషయసాధ్యం- కించ- సం ప్రతిశశ్వద్భయంయస్మిన్- తేనమృతతుల్యేనశరీరేణధురంపుత్రదారాదిచింతారూపభరంకేవలంవహామః- అహోకష్టంనః యోఽవయ

జయేతస్యసంనతింనయయుర్నృపాః। ప్రసహ్యరుద్ధాస్తేనాసన్నయుతేద్వేగిరివ్రజే॥ ౨౫॥ రాజానః॥
కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్ప్రపన్నభయభంజన। వయంత్వాంశరణంయామోభవభీతాఃపృథగ్ధియః॥
౨౬॥ లోకోవికర్మనిరతఃకుశలేప్రమత్తఃకర్మణ్యయంత్వదుదితేభవదర్చనేస్వే। యస్తావదస్యబల
వానిహజీవితాశాంసద్యశ్ఛినత్త్యనిమిషాయనమోస్తుతస్మై॥ ౨౭॥ లోకేభవాన్భగవతఃకలయావతీ
ర్ణస్సద్రక్షణాయఖలనిగ్రహణాయచాన్యః। కశ్చిత్త్వదీయమతియాతినిదేశమీశకింవాజనస్స్వకృ
తమృచ్ఛతితన్నవిద్మః॥ ౨౮॥ స్వప్నాయితంనృపసుఖంపరతంత్రమీశశశ్వద్భయేనమృతకేనధురంవహా
మః। హిత్వాయదాత్మనిసుఖంత్వదనీహలభ్యంక్లిశ్యామహేఽతికృపణాస్తవమాయయేహ॥ ౨౯ ॥ త
న్నోభవాన్ప్రణతశోకహరాంఘ్రియుగ్మోబద్ధాన్వియుంక్ష్వమగధాహ్వయకర్మపాశాత్। యో
భూభుజోఽయుతమతంగజవీర్యమేకోబిభ్రద్రురోధభవనేమృగరాడివావీన్॥ ౩౦ ॥ యోవైత్వయా
ద్వినవకృత్వఉదాత్తచక్రభగ్నోమృధేఖలుభవంతమనంతవీర్యమ్। జిత్వానృలోకనిరతంసకృదూఢద
ర్పోయుష్మత్ప్రజారుజతినోఽజితతద్విధేహి॥ ౩౧ ॥ ఇతిమాగధసంరుద్ధాభవద్దర్శనకాంక్షిణః। ప్రప
న్నాఃపాదమూలంతేదీనానాంశంవిధీయతామ్॥ ౩౨॥ శ్రీశుకః॥ రాజదూతేబ్రువత్యేవందేవర్షిఃపర
మద్యుతిః। బిభ్రత్పింగజటాభారంప్రాదురాసీద్యథారవిః॥ ౩౩॥ తందృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణస్సర్వలో
కేశ్వరేశ్వరః। వవందఉత్థితశ్శీర్ష్ణాససభ్యస్సానుగోముదా॥ ౩౪॥ సభాజయిత్వావిధివత్కృతాసనప
రిగ్రహమ్। బభాషేసూనృతైర్వాక్యైశ్శ్రద్ధయాతర్పయన్మునిమ్॥ ౩౫ ॥ అపిస్విదద్యలోకానాం
త్రయాణామకుతోభయమ్। ననుభూయాన్భగవతోలోకాన్పర్యటతోగుణః॥ ౩౬ ॥ నహితేవిదితం
కించిల్లోకేష్వీశ్వరకర్తృషు। అథపృచ్ఛామహేయుష్మాన్పాండవానాంచికీర్షితమ్॥ ౩౭॥ నారదః॥
దృష్టామయాతేబహుశోదురత్యయామాయావిభోవిశ్వసృజశ్చమాయినః। భూతేషుభూమంశ్చరత

మితః పూర్వమేవనిష్కామాస్సంతస్త్వాంనాశ్రితా ఇత్యాహుః- హిత్వేతి॥ త్వత్ త్వత్తఃయత్ అనీహైః నిష్కామైః లభ్యం ఆత్మనిస్వతస్సిద్ధంసుఖంతత్ హిత్వాక్లిశ్యామః॥ ౨౮॥ త్వన్మాయాకృతంకర్మబంధంత్వమేవనివర్తయేతిప్రార్థయంతే॥ తదితి॥ వియుంక్ష్వమోచయ- మగధోజరాసంధః- తత్సంజ్ఞికాత్ కర్మపాశాత్- ననుభవద్భిరేవవిక్రమ్యతతోనిర్గమ్యతామితిచేదతఆహుః- య ఇతి- యఏకఏవ అయుతమతంగజానాంవీర్యంబిభ్రత్సన్ స్వభవనేభూభుజోఽస్మాన్ రురోధ- మృగరాట్ సింహః- అవీన్ మేషానివ- కించ- యుష్మదీయావయమితి అస్మానధికంబాధత ఇత్యాహుః- యఇతి- హేఉదాత్తచక్రఉద్యతసుదర్శన- మృధే- ద్వినవకృత్వః- అష్టాదశవారాన్- త్వయాసహమృధేవర్తమానే- తత్రసప్తదశకృత్వః- త్వయాఖలుభగ్నః పరాజితః- పశ్చాదనంతవీర్యమపినృలోకనిరతంనరశరీరవినోదం భగవంతం భవంతంసకృజ్జిత్వా- ఊఢదర్పః ప్రాప్తగర్వః- యుష్మత్ప్రజాః అస్మాన్-రుజతిపీడయతి- తత్ తత్రయత్ యుక్తంకార్యం- తద్విధేహి- జరాసంధపీడాంనివారయేత్యభిప్రాయః॥ ౩౧ ॥ దూతఆహ ॥ ఇతీతి॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ అపీతి॥ భూయాన్ మహాన్ గుణోలాభోయదస్మాకంసర్వలోకవృత్తాంతజ్ఞానమితి ॥ ౩౬ ॥ నేతి॥ ఈశ్వరఃకర్తా యేషాంతేషు ॥ ౩౭ ॥ ఏవమవిదుషఇవ భగవతా సర్వజ్ఞేన జరాసంధవధార్థమేవపాండవచికీర్షితం పృష్టోనారదోమాయేయమితి

జ్ఞాత్వాహ త్రిభిః॥ దృష్టా ఇతి॥ విశ్వసృజశ్చ బ్రహ్మణోపి- మాయినో మోహకస్య తే- స్వశక్తిభిర్విద్యాదిభిర్భూతేష్వంతర్యామితయా
తతో వర్తమానస్య- యద్యహం- భూతేషు వర్తే- తర్హి భూతాని మాం కిం న పశ్యంతి తత్రాహ- వహ్నేరివ ఛన్నరుచ ఇతి- స్వశక్తిభిః
ఛన్నా రుక్ ప్రకాశో యస్య తస్య- అతస్తవేదం ప్రశ్నాదిన మేద్భుతం॥౩౮॥ తవేతి॥ ఇదం జగత్ కథంభూతం- అసదేవ యత్ తవ మాయయా
విద్యమానాత్మతయా- అవభాసతే తజ్జగత్ సృజతః కింతు కేవలం తేభ్యో నమః తదేవ శక్యమిత్యాహ- తస్మై నమ ఇతి కుతః స్వేన రూపేణ స
తోవిలక్షణాత్మనే అచింత్యాయేత్యర్థః॥౩౯॥ న స్వేవంభూతస్య కిం మాయాచేష్టితైరిత్యత ఆహ॥ జీవస్యేతి॥ అవిద్యాతమసా ఆవృత
అనర్థప్రాపకాత్ శరీరాత్ సంసరతః- తేనైవ తమసా తస్మాచ్ఛరీరాద్విమోక్షణోపాయమజానతః- ప్రాజ్వాలయత్ ప్రదీపితవాన్
తం త్వాం యశః శ్రవణాదిభిః జీవస్య మోక్షోర్థమిత్యర్థః॥ ౪౦ ॥ అథేతి ॥ ఆశ్రావయే శ్రావయిష్యామి- నరలోకవిడంబనం బ్రహ్మ
త్వాం బ్రహ్మన్నితి పాఠే హే బ్రహ్మన్ పరమాత్మన్ నరలోకానుకారిణం త్వాం శ్రావయిష్యామీతి॥ ౪౧॥ ౪౨॥ నచాత్ర వాస
నం కార్యం కింతు తత్రాగంతవ్యమిత్యాశయేనాహ॥ తస్మిన్నితి॥ ౪౩॥ తత్రాగతాశ్చ సర్వే త్వద్దర్శనాదినా పూతా భవిష్యంతీత్యాహ

స్వశక్తిభిర్వహ్నేరివచ్ఛన్నరుచో న మేద్భుతమ్॥ ౩౮॥ తవేహితం కోర్హతి సాధు వేదితుం స్వమాయ
యేదం సృజతో నియచ్ఛతః । యద్విద్యమానాత్మతయావభాసతే తస్మై నమస్తే స్వవిలక్షణాత్మనే॥ ౩౯॥ జీ
వస్య యస్సంసరతో విమోక్షణం న జానతోనర్థవహాచ్ఛరీరతః। లీలావతారైః స్వయశః ప్రదీపకం ప్రా
జ్వాలయత్త్వాం తమహం ప్రపద్యే । ౪౦ । అథాప్యాశ్రావయే బ్రహ్మన్నరలోకవిడంబనమ్ । రాజ్ఞః
పైతృష్వసేయస్య భక్తస్య చ చికీర్షితమ్॥ ౪౧॥ యక్ష్యతి త్వాం మఖేంద్రేణ రాజసూయేన పాండవః।
పారమేష్ఠ్యకామో నృపతిస్తద్భవాననుమోదతామ్॥ ౪౨॥ తస్మిన్ దేవ క్రతువరే భవంతం వై సురా
దయః । దిదృక్షవస్సమేష్యంతి రాజానశ్చ యశస్వినః॥ ౪౩॥ శ్రవణాత్కీర్తనాద్ధ్యానాత్ పూయంతేం
తావసాయినః । తవ బ్రహ్మమయస్యేశ కిముతేక్షాభిమర్శినః॥ ౪౪॥ యస్యామలం దివి యశః ప్రథితం
రసాయాం భూమౌ చ తే భువనమంగళ దిగ్వితానమ్ । మందాకినీతి దివి భోగవతీతి చాధో గంగేతి చేహ చర
ణాంబు పునాతి విశ్వమ్ । ౪౫ । శ్రీశుకః॥ తత్ర తేష్వాత్మపక్షేష్వగృష్ణత్సు విజిగీషయా । వాచః పే
శైః స్మయన్ భృత్యముద్ధవం ప్రాహ కేశవః । ౪౬ । త్వం హి నః పరమం చక్షుస్సుహృన్మంత్రార్థత
త్త్వవిత్ । అథాత్ర బ్రూహ్యనుష్ఠేయం శ్రద్ధధ్మః కరవామ తత్ । ౪౭। ఇత్యుపామంత్రితో భర్త్రా
సర్వజ్ఞేనాపి ముగ్ధవత్ । నిదేశం శిరసాధాయ ఉద్ధవః ప్రత్యభాషత। ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశ
మస్కంధే - సప్తతితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయదర్శనార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః

శ్రీశుకః ॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్య దేవర్షేరుద్ధవోబ్రవీత్ । సభ్యానాం మతమాజ్ఞాయ కృష్ణస్య చ మ
హామతేః॥ ౧॥ యదుక్తమృషిణా దేవ సాచివ్యం యక్ష్యతస్త్వయా । కార్యం పైతృష్వసేయస్య రక్షా చ

శ్రవణాదితి॥ అంతావసాయినః శ్వపచా అపి- బ్రహ్మమయస్య వేదమూర్తేః- ఈక్షా చ అభిమర్శశ్చ స్పర్శనం తే విద్యేతే యేషాం తే॥ ౪౪
కైముత్యమితి శేషేణాహ॥ యస్యేతి॥ హే భువనానాం మంగళరూప- దివి పాతాళే- భూమౌ చ ప్రథితం- యస్య యశః విశ్వం పునాతి- కథంభూ
తం- ప్రథితం దిగ్వితానం దిశాం భువనానాం వితానవదలంకరణం- తథా చరణాంబు చ ప్రథితం పునాతి- కథం తత్ప్రథితం- దివి మందా
కినీతి- అధశ్చ భోగవతీతి- ఇహ చ భూమౌ- గంగేతి- తస్య తవ ఆగమనాత్ సర్వం పవిత్రం మంగళం చ భవిష్యతీతి భావః ॥ ౪౫ ॥ తత్రేతి
తత్ర వం నారదేనోక్తే- తేషు తత్ర వర్తమానేష్వాత్మీయపక్షేషు యాదవేషు- జరాసంధస్య జిగీషయా- అగృష్ణత్సు అననుమన్యమానేషు
సత్సు- వాచః పేశైః పేశలవాగ్భిరిత్యర్థః॥ ౪౬ ॥ త్వమితి॥ చక్షుష్ట్వే హేతుః- మంత్రార్థానాం మంత్రసాధ్యానాం అర్థానాం త
త్త్వవిత్ పరిపాకవేదితా॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- సప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ అథైకసప్తతితమే హ్యుద్ధవస్య తు మంత్రతః । ఇంద్రప్రస్థం గతే కృష్ణే పార్థానాం పరమోత్సవః॥ రాజసూయమిషం కృత్వా భీమ
దుర్యోధనాదిషు । కలిముత్పాద్య తద్వారా భూభారమహరత్ ప్రభుః॥ ఇతీతి॥ దేవర్షిమతం రాజసూయగమనం- సభ్యానాం మతం
రాజరక్షా- కృష్ణస్యాభయం॥ ౧॥ యదితి ॥ యక్ష్యతః యాగం కరిష్యతః- పైతృష్వసేయస్య పితృష్వసుః పుత్రస్య- సాచివ్యం సా

ష్యం - తచ్చ కార్యం - తథా శరణార్థినాం రాజ్ఞాం రక్షా చ కార్యా ॥ ౨ ॥ తత్ర ప్రథమం రాజసూయార్థం గంతవ్యం - తతో రాజరక్షా చ కర్తవ్యేత్యాహ త్రిభిః శ్లోకైః ॥ యష్టవ్యమితి ॥ అతః దిగ్విజయహేతోః - ఉభయార్థః రాజసూయార్థః శరణాగతరాజరక్షార్థశ్చ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ అత్యుత్సుకతయా సద్య ఏవ జరాసంధం హంతుమిచ్ఛతో యాదవాన్ నాలమిత్యాహ ॥ స ఇతి ॥ అన్యేషాం తతో బలినామపి - యద్యపి స సమబల ఏవ భీమస్తథాపి తం వినా - భీమాదేవ తస్య మృత్యుర్నిహిత ఇతి భావః ॥ ౫ ॥ నను స్వబలసామ్యేపి సేనాబలం తస్యాధికమితి చేదత ఆహ ॥ ద్వైరథ ఇతి ॥ ద్వైరథే ద్వంద్వయుద్ధే - శతేనాక్షౌహిణీభిర్యుతో హి న జేతవ్య ఇత్యర్థః - నన్వసౌ స్వసైన్యమేవ యుద్ధాయ నియుంజీత - కుతస్తేన ద్వైరథమితి తత్రాహ - బ్రహ్మణ్య ఇతి - న ప్రత్యాఖ్యాతి న నిరాకరోతి ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ భిక్షేత ద్వంద్వయుద్ధం యాచతాం ॥ తథాపి సమబలత్వాత్ సామ్యమేవ స్యాదత ఆహ - తవ సన్నిధావితి ॥ ౭ ॥ నను అకించిత్కరతో మమ సన్నిధానాత్ కిం స్యాదత ఆహ ॥ నిమిత్తమితి ॥ అయమర్థః - యథా తవ అరూపస్య కాలాత్మనః - విశ్వసర్గనిమిత్తం కేవలం హిరణ్యగర్భః - తథా శర్వశ్చ తన్నిరోధే - తథా త్వమేవ సన్నిధిమాత్రేణ హంతా భీమసేనో నిమిత్తమాత్రమితి ॥ ౮ ॥ అతో భీమసేనోపాయేన త్వయా శత్రుర్హంతవ్య ఇత్యాశయేనాహ ॥ గాయంతీతి ॥ జరాసంధనిరుద్ధానాం రాజ్ఞాం దేవ్యః పత్న్యః - తే విశదం కర్మ స్వగృహేషు బాలకలాలనాదౌ గాయంతి - కిం తత్కర్మ - స్వశత్రోః జరాసంధస్య వధం ఆత్మనాం పతీనాం విమోక్షణం చ - వత్స - మారోదీః శ్రీకృష్ణ ఏవం కరిష్యతీతి - అత్ర దృష్టాంతాః గోప్యశ్చేత్యా

శరణైషిణామ్ ॥ ౨ ॥ యష్టవ్యం రాజసూయేన దిక్చక్రజయినా విభో । తతో జరాసంధవధ ఉభయార్థో
మతో హి నః ॥ ౩ ॥ అస్మాకం చ మహానర్థో హ్యేతేనైవ భవిష్యతి । యశశ్చ తవ గోవింద రాజ్ఞో బంధాద్వి
ముంచతః ॥ ౪ ॥ స వై దుర్విషహో రాజా నాగాయుతసమో బలే । బలినామపి చాన్యేషాం భీమం సమ
బలం వినా ॥ ౫ ॥ ద్వైరథే స తు జేతవ్యో న శతాక్షౌహిణీయుతః । బ్రహ్మణ్యోఽభ్యర్థితో విప్రైర్న
ప్రత్యాఖ్యాతి కర్హిచిత్ ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మవేషధరో గత్వా తం భిక్షేత వృకోదరః । హనిష్యతి న సందేహో
ద్వైరథే తవ సన్నిధౌ ॥ ౭ ॥ నిమిత్తం పరమీశస్య విశ్వసర్గనిరోధయోః । హిరణ్యగర్భః శర్వశ్చ కాల
స్యారూపిణస్తవ ॥ ౮ ॥ గాయంతి తే విశదకర్మ గృహేషు దేవ్యో రాజ్ఞాం స్వశత్రువధమాత్మవిమోక్ష
ణం చ । గోప్యశ్చ కుంజరపతేర్జనకాత్మజాయాః పిత్రోశ్చ లబ్ధశరణా మునయో వయం చ ॥ ౯ ॥ జరా
సంధవధః కృష్ణ భూర్యర్థాయోపకల్పతే । ప్రాయః పాకవిపాకేన తవ చాభిమతః క్రతుః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీ
శుకః ॥ ఇత్యుద్ధవవచో రాజన్ సర్వతోభద్రమచ్యుతమ్ । దేవర్షిర్యదువృద్ధాశ్చ కృష్ణశ్చ ప్రత్యపూజ
యన్ ॥ ౧౧ ॥ అథాదిశత్ప్రయాణాయ భగవాన్ దేవకీసుతః । భృత్యాన్ దారుకజైత్రాదీననుజ్ఞాప్య
గురూన్ విభుః ॥ ౧౨ ॥ నిర్గమయ్యావరోధాన్ స్వాన్ ససుతాన్ సపరిచ్ఛదాన్ । సంకర్షణమనుజ్ఞా
ప్య యదురాజం చ శత్రుహన్ ॥ సూతోపనీతం స్వరథమారోహద్గరుడధ్వజః ॥ ౧౩ ॥ పురో రథద్విపభట
సాదినాయకైః కరాళయా పరివృత ఆత్మసేనయా । మృదంగభేర్యానకశంఖగోముఖైః ప్రఘోషఘో
షితకకుభో నిరాక్రమత్ ॥ ౧౪ ॥ నృవాజికాంచనశిబికాభిరచ్యుతం సహాత్మజాః పతిమను సువ్రతా య
యుః । వరాంబరాభరణవిలేపనస్రజస్సుసంవృతా నృభిరసిచర్మపాణిభిః ॥ ౧౫ ॥ నరోష్ట్రగోమహిషఖ

దయః - యథా గోప్యః శంఖచూడవధం స్వమోక్షం చ గాయంతి - అవతారాంతరగతం చ కుంజరపతేః నక్రాత్ - జనకాత్మజాయాః రావణా
త్ పిత్రోశ్చ కంసగృహాత్ మోక్షం - అత ఏవంభూతానాం తాసాం - కృపయా త్వయా తథైవ కర్తవ్యమితి భావః ॥ ౯ ॥ కించ ॥ జరాసంధవధ ఇతి ॥ భూర్యర్థాయేతి - తతః శిశుపాలవధాదయోపి సుఖసాధ్యా భవిష్యంతీతి భావః - ఏతచ్చ సర్వం భవిష్యత్యేవేతి సంభావయన్నాహ - ప్రాయ ఇతి - పచ్యత ఇతి పాకః కర్మ - తస్య విపాకః ఫలం - తేన రాజ్ఞాం పుణ్యవిపాకేన - పాపవిపాకేనేతి - పాఠాంతరే - జరాసంధాదీనాం పాపవిపాకేనేతి - తేనాయం క్రతుస్తవాభిప్రేతః - తత్ర గతే త్వయి - సర్వం భవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ఇతీతి ॥ అచ్యుతం ఉపపత్త్యా దృఢం - యదువృద్ధా ఇత్యనేన అనిరుద్ధాదయస్తథా నాపూజయన్నితి సూచితం ॥ ౧౧ ॥ అథేతి ॥ అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం ప్రార్థ్య - గురూన్ వసుదేవాదీన్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్గమయ్యేతి ॥ అవరోధాన్ దారాన్ - నిర్గమయ్య ప్రయాణం కారయిత్వా ॥ ౧౩ ॥ పుర ఇతి ॥ భటాః పదాతయః - సాదినః అశ్వారోహాః - రథాదినాయకైః - కరాళయా తీవ్రయా - ఆత్మసేనయా పరివృతో నిరాక్రమత్ నిరగాత్ - పురస్సకాశాత్ మృదంగాదిభిర్వాద్యైః - ప్రఘోషేణ ఘోషితా యాః కకుభః ॥ ౧౪ ॥ నృవాజీతి ॥ నరయానైః రథైః శిబికాభిశ్చ - అచ్యుతం పతిమనుయయుః - సువ్రతాః పతివ్రతాః - వరాణ్యంబరాదీని యాసాం తాః ॥ ౧౫ ॥ నరేతి ॥ నరోష్ట్రాదిభిర్యానైః - అశ్వతరీ గర్దభ్యామశ్వాజ్జాతా - అనః శకటం - కరేణుర్గజీ - పరిజనయోషితో వారయోషితశ్చ - కటకుటయః ఉశీరాదితృణనిర్మితగృహాః - కంబళాంబరాదయశ్చ - ఉపస్కరాః కుడ్యాదిరూపా యాసాం తాః - అధియుజ్యా

బలీవర్దాదిమతానుపస్కరాన్ పృథక్ సన్నహ్యేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ బలమితి ॥ రవేరంశుభిశ్చ - తద్బలం దివా బభౌ - కథంభూతం - తుములరవం క్షుభిత స్స్వనం - క్షుభితైస్తిమింగిలైః ఊర్మిభిః ॥ ౧౭ ॥ అథో ఇతి ॥ మునిర్నారదో విహాయసా ఆయయావితి శేషః ॥ ౧౮ ॥ రాజేతి ॥ మా భైష్టేతి ఘాతత్వం రాజాభిప్రాయేణ ॥ ౧౯ ॥ ఇతీతి ॥ ప్రత్యైక్షన్ ప్రత్యైక్షంత - యత్ యస్మాత్ - ముముక్షవః ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తేతి ॥ ఆనర్తాదయో మార్గస్థదేశాః - తాన్ తీర్త్వా అతిక్రమ్య వినశనం కురుక్షేత్రం - గిరీన్ రైవతకాదీన్ - అతీయాయ అతిక్రమ్య యయౌ ॥ ౨౧ ॥ తత ఇతి శక్రప్రస్థం ఇంద్రప్రస్థం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ గీతేతి ॥ ప్రాణాః ఇంద్రియాణి ప్రాణం ముఖ్యం ప్రాణమివ ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ సస్వజే పరిష్వజే ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యామితి ॥ రమాయాః అమలం నిర్దోషం ఆలయం - విస్మృతో లోకవిభ్రమః లోకవ్యాపారో యేన సః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ యుధి

రాశ్వతర్యనః కరేణుభిః పరిజన వారయోషితః । స్వలంకృతాః కటకుటికంబళాంబరాద్యుపస్కరాయ
యురధియుజ్య సర్వతః ॥ ౧౬ ॥ బలంబృహద్ధ్వజపటఛత్ర చామరైర్వరాయుధాభరణకిరీటవర్మభిః ।
దివాంశుభిస్తుములరవంబభౌరవేర్యథార్ణవః క్షుభితతిమింగిలోర్మిభిః ॥ ౧౭ ॥ అథో మునిర్యదుపతినా
సభాజితః ప్రణమ్య తంహృదివిదధద్విహాయసా । నిశమ్య తద్వ్యవసితమాహృతార్హణో ముకుందసం
దర్శననిర్వృతేంద్రియః ॥ ౧౮ ॥ రాజదూతమువాచేదం భగవాన్ ప్రీణయన్ గిరా । మా భైష్ట దూత భ
ద్రం వో ఘాతయిష్యామి మాగధమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రస్థితో దూతో యథావదవదన్నృపాన్ । తేపి సం
దర్శనం శౌరేః ప్రత్యైక్షన్ యన్ముముక్షవః ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తసౌవీరమరూంస్తీర్త్వా వినశనం హరిః । గిరీన్న
దీరతీయాయ పురగ్రామవ్రజాకరాన్ ॥ ౨౧ ॥ తతో దృషద్వతీం తీర్త్వా ముకుందోథ సరస్వతీమ్ । పాం
చాలానథ మత్స్యాంశ్చ శక్రప్రస్థమథాగమత్ ॥ ౨౨ ॥ తముపాగతమాకర్ణ్య ప్రీతో దుర్దర్శనం నృ
ణామ్ । అజాతశత్రుర్నిరగాత్సోపాధ్యాయః సుహృద్వృతః ॥ ౨౩ ॥ గీతవాదిత్రఘోషేణ బ్రహ్మ
ఘోషేణ భూయసా । అభ్యయాత్స హృషీకేశం ప్రాణాః ప్రాణమివాగతమ్ ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వా విక్లిన్న
హృదయః కృష్ణం స్నేహేన పాండవః । చిరాద్దృష్టం ప్రియతమం సస్వజేథ పునః పునః ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యాం
పరిష్వజ్య రమామలాలయం ముకుందగాత్రం నృపతిర్హతాశుభః । లేభే పరాం నిర్వృతిమశ్రులోచ
నో హృష్యత్తనుర్విస్మృతలోకవిభ్రమః ॥ ౨౬ ॥ తం మాతులేయం పరిరభ్య నిర్వృతో భీమః స్మయన్
ప్రేమజలాకులేంద్రియః । యమౌ కిరీటీ చ సుహృత్తమం ముదా ప్రవృద్ధబాష్పాః పరిరేభిరేచ్యుతమ్ ॥ ౨౭ ॥
యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివందనమ్ । అర్జునేన పరిష్వక్తో యమాభ్యామభివందితః ॥ ౨౮ ॥
బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య వృద్ధేభ్యశ్చ యథార్హతః । మానితో మానయామాస కురుసృంజయకేక
యాన్ ॥ ౨౯ ॥ సూతమాగధగంధర్వా వందినశ్చోపమంత్రిణః । మృదంగశంఖపటహవీణాపణవవేణు
భిః ॥ బ్రాహ్మణాశ్చారవిందాక్షం తుష్టువుర్ననృతుర్జగుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం సుహృద్భిః పర్యస్తః పుణ్యశ్లోక
శిఖామణిః । సంస్తూయమానో భగవాన్ వివేశాలంకృతం పురమ్ ॥ ౩౧ ॥ సంసిక్తవర్త్మ కరిణాం మ
దగంధతోయైశ్చిత్రధ్వజైః కనకతోరణపూర్ణకుంభైః । మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణస్రగ్గం
ధైర్నృభిర్యువతిభిశ్చ విరాజమానమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఉద్దీప్తదీపబలిభిః ప్రతిసద్మజాలనిర్యాతధూపరుచిరం వి
లసత్పతాకమ్ । మూర్ధన్యహేమకలశై రజతోరుశృంగైర్జుష్టం దదర్శ భవనైః కురురాజధామ ॥
౩౩ ॥ ప్రాప్తం నిశమ్య నరలోచనపానపాత్రమౌత్సుక్యవిశ్లథితకేశదుకూలబంధాః । సద్యో విసృజ్య

ష్ఠిరస్యేతి ॥ అర్జునేన సమత్వాత్ పరిష్వక్త ఏవ కేవలం - యమాభ్యాం నకులసహదేవాభ్యాం - అభివందితః నమస్కృతశ్చేతి ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ సంసిక్తేతి ॥ చిత్రధ్వజాదిభిర్విరాజమానం ॥ ౩౨ ॥ ఉద్దీప్తేతి ॥ ప్రతిసద్మ ఉద్దీప్తైర్దీపైః బలిభిః పుష్పాదిప్రకరైశ్చ - జుష్టం - జాలేభ్యో గవాక్షేభ్యో నిర్యాతైర్ధూపైః రుచిరం - విలసంత్యః పతాకాః యస్మిన్ తత్ - మూర్ధన్యాః మూర్ధ్ని భవాః - హేమకలశాః యేషాం తైః - రజతమయాని రూప్యమయాని - ఉరూణి స్థూలాని - శృంగాణి కలశాధస్తనభూమికాః యేషాం తైః - భవనైః జుష్టం - కురురాజస్య ధామ పురం - దదర్శ ॥ ౩౩ ॥ ప్రాప్తమితి ॥ నరాణాం లోచనాని తేషాం పానస్య సారసౌందర్యసాదరవీక్షణస్య - పాత్రం విషయం - కంతో సనారీణామిత్యర్థః - ఔత్సుక్యేన సహసా స్థానోద్యుక్తత్వేన - విశ్లథితాః స్రస్తాః - కేశదుకూలబంధా యాసాం తాః ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్నితి ॥ సుస్థి

ఖ్యాగతం తత్ర శ్వాదికం ప్రియం - ఉత్కణ్ఠయవీక్షితేనైవ విదధుః॥ ౩౫॥ ఊచురితి॥ ఉడుపసహాః చంద్రసహచరా ఇత్యర్థః - అమూభిః కిం పుణ్యమకారీతి॥ ౩౬॥ తత్రేతి॥ శ్రేణ్యః ఏకశిల్పోపజీవినాం సంఘాః - తేముఖ్యాశ్చ॥ ౩౭॥ అంతఃపురేతి॥ అభ్యుపేతః అభిగమనేన సత్కృతః॥ ౩౮॥ పృథేతి॥ సస్నుషా ద్రౌపదీసహితా॥ ౩౯॥ గోవిందమితి॥ కృత్యం ప్రకారవిశేషం ప్రమోదేన ఉపహతః అభిభూతః॥ ౪౦॥ పితృష్వసురితి॥ గురుస్త్రీణాం కృష్ణయా ద్రౌపద్యా - భగిన్యా సుభద్రయా॥ ౪౧॥ శ్వశ్ర్వేతి॥ ఆనర్చ అర్చితవతీ॥ ౪౨॥ కాళిందీమితి॥ అన్యాశ్చ యాః కృష్ణపత్న్యః ఆగతాః తా అపి॥ ౪౩॥ సుఖమితి॥ ప్రత్యహం నవం నవం యథా భవతి తథా సుఖం నివాసయామాస॥ ౪౪॥ కథంభూతం॥ తర్పయిత్వేతి॥ యః ప్రేష్ఠః నిత్యం ఫల్గునేన సంయుతః అతఏవ తస్య సహాయేన

గృహకర్మ పతీంశ్చ తల్పే ద్రష్టుం యయుర్యువతయః స్మ నరేంద్రమార్గే॥ ౩౪॥ తస్మిన్ సుసంకులఇభా
శ్వరథద్విపద్భిః కృష్ణం సభార్యముపలభ్య గృహాధిరూఢాః। నార్యో వికీర్య కుసుమైర్మనసోపగూహ్య సు
స్వాగతం విదధురుత్కణ్ఠయవీక్షితేన॥ ౩౫॥ ఊచుః స్త్రియః పథి నిరీక్ష్య ముకుందపత్నీస్తారా యథోడుప
సహాః కిమకార్యమూభిః। యచ్చక్షుషాం పురుషమౌళిరుదారహాస లీలావలోకకలయోత్సవమాతనోతి॥
౩౬॥ తత్ర తత్రోపసంగమ్య పౌరా మంగళపాణయః। చక్రుస్సపర్యాం కృష్ణాయ శ్రేణీముఖ్యా హతైన
సః॥ ౩౭॥ అంతఃపురజనైః ప్రీత్యా ముకుందః ఫుల్లలోచనైః। ససంభ్రమైరభ్యుపేతః ప్రావిశద్రాజ
మందిరమ్॥ ౩౮॥ పృథా విలోక్య భ్రాత్రేయం కృష్ణం త్రిభువనేశ్వరమ్। ప్రీతాత్మోత్థాయ పర్యంకాత్స
స్నుషా పరిషస్వజే॥ ౩౯॥ గోవిందం గృహమానీయ దేవదేవేశమాదృతః। పూజాయాం నావిదత్కృ
త్యం ప్రమోదోపహతో నృపః॥ ౪౦॥ పితృష్వసుర్గురుస్త్రీణాం కృష్ణశ్చక్రేభివాదనమ్। స్వయం చ
కృష్ణయా రాజన్ భగిన్యా చాభివాదితః॥ ౪౧॥ శ్వశ్ర్వా సంచోదితా కృష్ణా కృష్ణపత్నీస్తు సర్వశః। ఆన
ర్చ రుక్మిణీం సత్యాం భద్రాం జాంబవతీం తథా॥ ౪౨॥ కాళిందీం మిత్రవిందాం చ శైబ్యాం నాగ్నజితీం స
తీం। అన్యాశ్చాభ్యాగతా యాస్తా వాసస్స్రఙ్మండనాదిభిః॥ ౪౩॥ సుఖం నివాసయామాస ధర్మరా
జో జనార్దనమ్। ససైన్యం సానుగామాత్యం సభార్యం చ నవం నవమ్॥ ౪౪॥ తర్పయిత్వా ఖాండవేన
వహ్నిం ఫల్గునసంయుతః। మోచయిత్వా మయం యేన రాజ్ఞే దివ్యా సభా కృతా॥ ౪౫॥ ఉవాస కతిచిన్మా
సాన్ రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షయా। విహరన్ రథమారుహ్య ఫల్గునేన బలైర్వృతః॥ ౪౬॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవ
తే-దశమస్కంధే-ఏకసప్తతితమోధ్యాయః

దిగ్విజయజరాసంధవధాది కథాప్రారంభఘట్టః

శ్రీశుకః॥ ఏకదా తు సభామధ్య ఆస్థితో మునిభిర్వృతః। బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైర్భ్రాతృ
భిశ్చ యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ ఆచార్యైః కులవృద్ధైశ్చ జ్ఞాతిసంబంధిబాంధవైః। శృణ్వతామేవ చైతేషామా
భాష్యేదమువాచ హ॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ క్రతురాజేన గోవింద రాజసూయేన పావనీః। యక్ష్యే విభూ
తీర్భవతస్తత్సంపాదయ నః ప్రభో॥ ౩॥ త్వత్పాదుకే అవిరతం పరియే చరంతి ధ్యాయంత్యభద్రనశనే

ఖాండవేన వహ్నిం తర్పయిత్వా - తత్ర చ మయం మోచయిత్వా - తం మయం ప్రయుజ్య యుధిష్ఠిరాయ దివ్యసభా కృతా తం శ్రీకృష్ణం - అనేన రాజ్ఞః కృష్ణోపకారానుస్మరణం - సభాయా దివ్యత్వాద్యథా మనోరథం సర్వావకాశసంపాదనం చ దర్శితమితి॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ తతో ద్విసప్తతితమే రాజ్ఞా కార్యే నివేదితే। దుర్జయం మాగధం బుద్ధ్వా భీమేనాఘాతయద్ధరిః॥ ఏకదేతి॥ ఆస్థితః ఆసనమితి శేషః॥ ౧
ఆచార్యైరితి॥ శృణ్వతామేవేతి - యత్ర ప్రసన్నః శ్రీకృష్ణః కరోతి - తత్ అన్యః కశ్చిదపి కర్తుం న సమర్థ ఇతి నిశ్చిత్య - సర్వానేవ తాననాదృత్య - కృష్ణమువాచేత్యర్థః - ఆభాష్య భో భోః కృష్ణ భక్తవత్సలేత్యేవం సంబోధ్య॥ ౨॥ క్రత్వితి॥ విభూతీః అంశాన్॥ ౩॥ ఏష చక్రవర్తినాం మనోరథః కథం త్వయా క్రియత ఇతి చేదత ఆహ॥ త్వత్పాదుక ఇతి॥ పరి యే చరంతీతి యచ్ఛబ్దస్య వ్యవధానమార్షం - యే పరిచరంతి దేహాన-

పిన్నా

ధ్యాయంతిమనసా-అభద్రస్యనశనేనాశకే-గృణంతివాచా-తేభవస్యఅపవర్గంమోక్షంవిందంతి-యద్యాశాసతే-తర్హి ఆశిషోవిషయ
పవిందంతి-నాన్యేచక్రవర్తినోపీతి॥ ౪॥ భగవద్భక్తేషుపాతమాహాత్మ్యవర్ణనాన్నాహ॥తదితి॥తత్తస్మాత్ పశ్యతుసాక్షాత్ ఏవంనిశ్చితేతే.
యేకర్మాదిప్రధానాః-కేచిత్కురుసృంజయాఃభగవద్భక్తింనమన్యంతే-తేషాంమోహనివృత్తయేత్వాంయేభజంతియేవానభజంతి- తేషా
ముభయేషాం-నిష్ఠాంప్రదర్శయస్థితింప్రకటయేతి॥ ౫॥ ననురాగాదిరహితేమయికథమిదంవైషమ్యంస్యాత్తత్రాహ॥ నేతి॥ స్వఃపర
ఇతిభేదమతిస్తవనస్యాదేవ-కుతః-బ్రహ్మణోనిరుపాధేః-కించ-సర్వస్యాత్మనః-అతఃసమదృశః-కించ-స్వసుఖానుభూతేః- అతోరాగా
ద్యభావాదితిభావః-తథాపిసంసేవ్యమానానామేవతవ తత్ప్రసాదోనాన్యేషాం-తత్రాపిసేవానురూపఃఉదయఃఫలం-నత్వత్రవిపర్యయః
అన్యథాభావః- యథాకల్పద్రుమస్యరాగాదిరాహిత్యేపి సేవకేష్వేవఫలజనకత్వం నాన్యేష్వితి॥ ౬॥ సత్యంభక్తానామేవకైవల్యం
నాన్యేషామిత్యనుమోదమానఆహ॥సమ్యగితి॥శత్రుకర్శనేతిసంబోధయన్ సర్వరాజవిజయశక్తింసంభావయతి అనుభవిష్యతిసర్వలో
కవ్యాప్తాభవిష్యతీత్యర్థః॥ ౭॥ కిమత్రమయాఅన్యేనవాసంపాదనీయం తవసుకరమేవరాజసూయఇత్యాహ॥విజిత్యేతి॥జగతీంసర్వాం

సుధియోగృణంతి । విందంతితేకమలనాభభవాపవర్గమాశాసతేయదితఆశిషఈశనాన్యే ॥ ౪ ॥ తద్దే
వదేవభవతశ్చరణారవిందసేవానుభావమిహపశ్యతులోక ఏషః । యేత్వాంభజంతినభజంత్యుతవో
భయేషాంనిష్ఠాం ప్రదర్శయవిభోకురుసృంజయానామ్ ॥ ౫ ॥ నబ్రహ్మణస్స్వపరభేదమతిస్తవస్యాత్స
ర్వాత్మనస్సమదృశస్స్వసుఖానుభూతేః । సంసేవతాంసురతరోరివతేప్రసాదస్సేవానురూపముదయోన
విపర్యయోత్ర ॥ ౬ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ సమ్యగ్వ్యవసితంరాజన్ భవతాశత్రుకర్శన । కల్యాణీయేన
తేకీర్తిర్లోకాననుభవిష్యతి ॥ ౭ ॥ ఋషీణాంపితృదేవానాంసుహృదామపినఃప్రభో । సర్వేషామ
పిభూతానామీప్సితఃక్రతురాడయమ్ ॥ ౮ ॥ విజిత్యనృపతీన్సర్వాన్కృత్వాచజగతీంవశే । సంభృత్య
సర్వసంభారానాహరస్వమహాక్రతుమ్ ॥ ౯ ॥ ఏతేతేభ్రాతరోరాజన్ లోకపాలాంశసంభవాః । జి
తోస్మ్యాత్మవతాతేహందుర్జయోయోకృతాత్మభిః ॥ ౧౦ ॥ నకశ్చిన్మత్పరంలోకే తేజసాయశసాశ్రి
యా । విభూతిభిర్వాభిభవేద్దేవోపికిముపార్థివః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకః ॥ నిశమ్యభగవద్గీతం ప్రీతఃఫు
ల్లముఖాంబుజః । భ్రాతౄన్దిగ్విజయేయుఙ్క్త విష్ణుతేజోపబృంహితాన్ ॥ ౧౨ ॥ సహదేవందక్షిణస్యా
మాదిశత్సహసృంజయైః । దిశిప్రతీచ్యాంనకులముదీచ్యాంసవ్యసాచినమ్ ॥ ప్రాచ్యాంవృకోదరంమ
త్స్యైఃకేకయైస్సహమద్రకైః ॥ ౧౩ ॥ తేవిజిత్యనృపాన్వీరాఆజహ్రుర్దిగ్భ్యఓజసా । అజాతశ
త్రవేభూరిద్రవిణంనృపయక్ష్యతే ॥ ౧౪ ॥ శ్రుత్వాజితంజరాసంధం నృపతేర్ధ్యాయతోహరిః । ఆ
హోపాయంతమేవాద్యఉద్ధవోయమువాచహ ॥ ౧౫ ॥ భీమసేనోర్జునఃకృష్ణో బ్రహ్మలింగధరా
స్త్రయః । జగ్ముర్గిరివ్రజంతాతబృహద్రథసుతోయతః ॥ ౧౬ ॥ తేగత్వాతిథ్యవేళాయాంగృహేషుగృహ
మేధినమ్ । బ్రహ్మణ్యంసమయాచేరన్ రాజన్యాబ్రహ్మలింగినః ॥ ౧౭ ॥ రాజన్విద్ధ్యతిథీన్ప్రాప్తానర్థినో
దూరమాగతాన్ । తన్నఃప్రయచ్ఛభద్రంతే యద్వయంకామయామహే ॥ ౧౮ ॥ కిందుర్మర్ష

పృథివీంసంభారాన్ యజ్ఞోపస్కరాన్-సంభృత్యసంపాద్య-ఆహరస్వఆహరఅనుతిష్ఠేత్యర్థః॥ ౯॥ ననునృపతివిజయాదికథంశక్యంస్యా
దతఆహ॥ఏతఇతి॥కించ-ఆత్మవతాజితేంద్రియేణ-తేత్వయా-అహమపిజితోస్మి వశీకృతోస్మి-అకృతాత్మభిఃఅజితేంద్రియైః॥ ౧౦॥ అస్తాం
తావదేవంభూతస్యతవపరైరభిభవశంకా-కించ-కమపిమత్పరంకోపినాభిభవితుంప్రభవతీత్యాహ॥నేతి॥తేజసాప్రభావేన- విభూతిభిః
సైన్యాదిసామగ్రీభిః॥ ౧౧॥ నిశమ్యేతి॥ అయుంక్తనియుక్తవాన్- విష్ణోస్తేజసాఉపబృంహితాన్ సంవర్ధితాన్- విష్ణుతేజోపబృంహితా
నితిసంధిరార్షః॥ ౧౨॥ సహదేవమితి॥నకులాదీనాంమత్స్యాదిభిస్సహేత్యయథాసంఖ్యంసంబంధః॥ ౧౩॥ తఇతి॥ కథంభూతాయ
యక్ష్యతేయాగంకరిష్యతే॥ ౧౪॥ శ్రుత్వేతి॥ఆద్యోహరిఃశ్రీకృష్ణః॥ ౧౫॥ భీమసేనఇతి॥బ్రహ్మలింగధరాఃబ్రాహ్మణవేషధారిణఃయ
తఃయత్ర-బృహద్రథసుతోజరాసంధః॥ ౧౬॥ తమితి॥గృహేషువర్తమానం-సమయాచంత సమ్యక్ యాచితవంతఃప్రార్థయామాసు
రిత్యర్థః॥ ౧౭॥ రాజన్నితి॥యన్నిర్దిష్టంకామయామహఇతివిశేషోనిర్దిశ్యతాం- అన్యథాయస్యపుత్రా దేవిన్యోగోదుస్సహః- సకథందే
యః-తథారాజమండనంకిరీటాద్యదేయంయత్-తద్భిక్షుభ్యఃకథందేయం-తథాతిరమ్యంతత్తాభరణాదిపుత్రాదివాగ్యంకథంపరస్మై
దేయమితిశైథిల్యఆహుః॥ ౧౮॥ కిమితి॥ అత్రదృష్టాంతత్వేనార్థాంతరమాహుః-కిముకార్యమితి- యథా అసాధూనామకార్యం న

క్షితిక్షా తితిక్షూణాం దుర్మర్షణం దుస్సహం నాస్తి- వదాన్యానామత్యుదారాణాం అదేయం వా తుచ్ఛమయోగ్యం నాస్తి- సమదర్శినాం శత్రుమిత్రాదీన్ సమం పశ్యతాం- పరశ్చ నాస్తి- అతః కిం విశేషనిర్దేశేనేత్యర్థః॥ ౧౯ ॥ కించ- అధ్రువేణ శరీరేణ ముద్గలాదివత్ ప్రాణా అపి న వంచనీయా ఇత్యాశయేనాహ- య ఇతి॥ న చినోతి న సంపాదయతి- వాచ్యః నింద్యః॥ ౨౦ ॥ హరిశ్చంద్ర ఇతి॥ విశ్వామిత్రాన్నృశ్యాయ హరిశ్చంద్రః పుత్రభార్యాత్మాదిసర్వం విక్రీయ స్వయం చండాలతాం ప్రాప్తోఽప్యనిర్విణ్ణః సహయోధ్యావాసిజనైః స్వర్గం గతః - రంతిదేవస్స కుటుంబః అష్టాచత్వారింశద్దినాన్యలబ్ధోదకోఽపి కథంచిల్లబ్ధాన్నోదకాద్యతిథిభ్యో దత్త్వా బ్రహ్మలోకం గతః - ఉంఛవృత్తిర్ముద్గలః పక్షాపంసీదత్కుటుంబోఽప్యాతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకం గతః- శిబిః శరణాగతకపోతరక్షణాయ స్వమాంసం శ్యేనాయ దత్త్వా దివం గతః- బలిః సర్వస్వం బ్రాహ్మణవేషధారిణే వామనాయ హరయే దత్త్వాత్మమేవాత్మసాచ్చకార- కపోతశ్చాతిథయే వ్యాధాయ కపోత్యా సహాత్మమాంసం దత్త్వా విమానేన దివం గతః- వ్యాధస్తయోః సత్యం వీక్ష్య స్వయమతినిర్విణ్ణో మహాప్రస్థానేన వనాగ్నినిర్దగ్ధదేహో నిష్కల్మషో దివమారురో-

మర్షం తితిక్షూణాం కిమకార్యమసాధుభిః । కిం న దేయం వదాన్యానాం కః పరస్సమదర్శినామ్॥ ౧౯ ॥ యోఽనిత్యేన శరీరేణ సతాం గేయం యశో ధ్రువమ్ । న చినోతి స్వయం కల్యస్స వాచ్యశ్శోచ్య ఏవ సః॥ ౨౦॥ హరిశ్చంద్రో రంతిదేవ ఉంఛవృత్తిశ్శిబిర్బలిః । వ్యాధః కపోతో బహవో హ్యధ్రువేణ ధ్రువం గతాః॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకః॥ స్వరైరాకృతిభిస్తైస్తు ప్రకోష్ఠైర్జ్యాహతైరపి । రాజన్యబంధూన్విజ్ఞాయ దృష్టపూర్వానచింతయత్॥ ౨౨॥ రాజన్యబంధవో హ్యేతే బ్రహ్మలింగాని బిభ్రతి । దదామి కామితం తేభ్య ఆత్మానమపి దుస్త్యజమ్॥ ౨౩॥ బలేర్ను శ్రూయతే కీర్తిర్వితతా దిక్ష్వకల్మషా । ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్ణునా॥ ౨౪॥ శ్రియం జిహీర్షతేంద్రస్య విష్ణవే ద్విజరూపిణే । జానన్నపి మహీం ప్రాదాద్వార్యమాణోఽపి దైత్యరాట్॥ ౨౫॥ జీవతా బ్రాహ్మణార్థాయ కో న్వర్థః క్షత్రబంధునా । దేహేన పతమానేన నేహతా విపులం యశః॥ ౨౬॥ ఇత్యుదారమతిః ప్రాహ కృష్ణార్జునవృకోదరాన్ । హే విప్రాః వ్రియతాం కామో దదామ్యాత్మశిరోఽపి వః॥ ౨౭॥ శ్రీభగవాన్॥ యుద్ధం నో దేహి రాజేంద్ర ద్వంద్వం త్వం యది మన్యసే । యుద్ధార్థినో వయం ప్రాప్తా రాజన్యా నాన్యకాంక్షిణః॥ ౨౮॥ అసౌ వృకోదరః పార్థస్తస్య భ్రాతార్జునో హ్యయమ్ । అనయోర్మాతులేయం మాం కృష్ణం జానీహి తే రిపుమ్॥ ౨౯॥ ఏవమావేదితో రాజా జహాసోచ్చైస్స్మ మాగధః । ఆహ చామర్షితో మందాః యుద్ధం తర్హి దదామి వః॥ ౩౦॥ న త్వయా భీరుణా యోత్స్యే యుధి విక్లబచేతసా । మథురాం స్వపురీం త్యక్త్వా సముద్రం శరణం గతః॥ ౩౧॥ అయం తు వయసాతుల్యో నాతిసత్త్వో న మే సమః । అర్జునో నో భవేద్యోద్ధా భీమస్తుల్యబలో మమ॥ ౩౨॥ ఇత్యుక్త్వా భీమసేనాయ ప్రాదాయ మహతీం గదామ్ । ద్వితీయాం స్వయమాదాయ నిర్జగామ పురాద్బహిః॥ ౩౩॥ తతస్సమేఖలే వీరౌ సంయుక్తావితరేతరమ్ । జఘ్నతుర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం రణదుర్మదౌ॥ ౩౪ ॥ మండలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ । చరతోశ్శుశుభే యుద్ధం నటయోరివ రంగిణోః॥ ౩౫॥ తతశ్చటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసంనిభః । గదయోః క్షిప్తయో రాజన్ దంతయోరివ దంతినోః॥ ౩౬॥ తే వై గదే

హ- ఏవమన్యే చ బహవో హ్యధ్రువేణ శరీరేణ ధ్రువం లోకం గతా ఇతి॥ ౨౧ ॥ స్వరైరితి॥ జ్యాహతైర్జ్యాఘాతకిణాంకితైః- దృష్టపూర్వాన్ ద్రౌపదీస్వయంవరాదిషు॥ ౨౨॥ ౨౩ ॥ బలేరితి॥ ఇంద్రస్య శ్రియం జిహీర్షతా- విప్రవ్యాజేన విష్ణునా- భ్రంశితస్యాపి- బలేః శ్రూయతే- ను అహో న శ్రూయత ఇతి పాఠే న శ్రూయతే కిం- అపి తు శ్రూయత ఏవేతి॥ ౨౪॥ శ్రియమితి॥ తం శ్లాఘతే విష్ణవ ఇతి- శుక్రేణ వార్యమాణోఽపి- అత ఏవ విష్ణురితి జానన్నపి॥ ౨౫॥ జీవతేతి ॥ పతమానేన పతతా- క్షత్రబంధునా దేహేన- బ్రాహ్మణార్థాయ విపులం యశః- నేహతా నేహమానేన అసంపాదయతా కో ను అర్థః న కోఽపీత్యర్థః॥ ౨౬॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేవం నిశ్చిత్యాహ- హే విప్రా ఇతి॥ ౨౭॥ ౨౮॥ రాజన్యతామేవ ప్రపంచయతి॥ అసావితి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ నేతి॥ యతస్త్వం మద్భయాత్ సముద్రం శరణం గత ఇతి॥ ౩౧॥ అయమితి॥ వయసాప్యతుల్యః- నాతిసత్త్వః అనతిబలశ్చ న చ దేహేన మయా సమః- అతోఽర్జునో యోద్ధా న భవేత్ - భీమస్తు భవేత్ యతో మమ తుల్యబల ఇతి॥ ౩౨॥ ఇతీతి॥ ప్రాదాయ దత్త్వేత్యర్థః॥ ౩౩॥ తత ఇతి॥ సమేఖలే యుద్ధాంగణే॥ ౩౪॥ మండలానీతి ॥ మండలాని గదాయుద్ధగతిభేదాన్ - సవ్యం దక్షిణం చ యథా తథా- రంగిణోః రంగగతయోః- నటయోరివేతి నిర్భయత్వే ఉపమా॥ ౩౫॥ తత ఇతి॥ చటచటేతి గదయోః పరస్పరాఘాతశ-

ష్టానుకరణం- వజ్రస్యనిష్పేషః పాతః- తత్సదృశః - యుధ్యమానయోరన్యోన్యంతాడనోత్థశ్శబ్దఇవకుకుభే॥ ౩౬ ॥ తే ఇతి॥ అంస కట్యాదీనుపేత్య - దీప్తౌ మన్యుర్యయోస్తౌ తయోర్ద్విరదయోర్గజయోః అర్కశాఖాభ్యాం యుధ్యతోః యుధ్యమానయోః తే యథా చూర్ణీభవత స్తద్వత్ ॥ ౩౭॥ ఇత్థమితి॥ అపిష్టాం చూర్ణీచక్రతుః॥ ౩౮॥ తయోరితి॥ శిక్షా అభ్యాసః- బలం సత్త్వం-ఓజః ప్రభావః-సమానిశ్శిక్షా యయోస్తయోః॥ ౩౯॥ శత్రోరితి॥ జన్మ శకలరూపం- మృతిః పునః శకలీభావః- ఏతే విద్వాన్-జరానామ రాక్షసీ-తత్కృతం జీవితం - అచింతయత్ - కథమసౌ శకలీభవేదితి॥ ౪౦॥ సంచింత్యేతి ॥ విటపం శాఖాం- కరేణ విటపం గృహీత్వా హరిర్భీమస్యయథా అహం విటపం పాటయామి- తథా త్వమేనం విపాటయేతి- సంజ్ఞయా సంకేతేన- అరివధోపాయం దర్శయామాసేత్యర్థః॥ ౪౧॥౪౨॥౪౩॥ ఏకేతి॥ ఏకైకః పాదాదిః యయోస్తే శకలే॥ ౪౪॥ ౪౫॥ దుర్వృత్తత్వాదస్మాభిశ్శత్రూశ్చనరాజ్యాభిలాషేణేతి దర్శయన్నాహ ॥ సహదేవమితి॥

భుజబలేన నిపాత్యమానే అన్యోన్యతోంసకటిపాదకరోరుజత్రూణి । చూర్ణీబభూవతురుపేత్య యథా
ర్కశాఖే సంయుధ్యతోర్ద్విరదయోరివ దీప్తమన్వ్యోః॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం తయోః ప్రహతయోర్గదయో
ర్నృవీరౌ క్రుద్ధౌ స్వముష్టిభిరయస్స్పర్శైరపిష్టామ్ । శబ్దస్తయోః ప్రహరతోరిభయోరివాసీన్నిర్ఘాత
వజ్రపరుషస్తలతాడనోత్థః॥ ౩౮॥ తయోరేవం ప్రహరతోస్సమశిక్షాబలౌజసోః । నిర్విశేషమభూద్యు
ద్ధమక్షీణబలయోర్నృప॥ ౩౯॥ శత్రోర్జన్మమృతీ విద్వాన్ జీవితం చ జరాకృతమ్। పార్థమాప్యాయ
యన్ స్వేన తేజసా చింతయద్ధరిః॥ ౪౦॥ సంచింత్యారివధోపాయం భీమస్యామోఘదర్శనః। దర్శయా
మాస విటపం పాటయన్నివ సంజ్ఞయా॥ ౪౧॥ తద్విజ్ఞాయ మహాసత్త్వో భీమః ప్రహరతాం వరః। గృహీత్వా
పాదయోశ్శత్రుం పాతయామాస భూతలే ॥౪౨॥ ఏకం పాదం పదాక్రమ్య దోర్భ్యామన్యం ప్రగృహ్య
సః। గుదతః పాటయామాస శాఖామివ మహాగజః॥ ౪౩॥ ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసకే। ఏక
బాహ్వక్షిభ్రూకర్ణే శకలే దదృశుః ప్రజాః॥ ౪౪॥ హాహాకారో మహానాసీన్నిహతే మగధేశ్వరే। పూ
జయామాసతుర్భీమం పరిరభ్య జయాచ్యుతౌ॥ ౪౫॥ సహదేవం తత్తనయం భగవాన్ భూతభావనః। అ
భ్యషించదమేయాత్మా మగధానాం పతిం ప్రభుః॥ మోచయామాస రాజన్యాన్ సంరుద్ధా మాగధేన యే॥
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - ద్విసప్తతితమోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః॥ అయుతే ద్వే శతాన్యష్టౌ లీలయా యుధి నిర్జితాః। తే నిర్గతా గిరిద్రోణ్యాం మలినా మలవా
ససః॥ ౧॥ క్షుత్క్షామాశ్శుష్కవదనాస్సంరోధపరికర్శితాః। దదృశుస్తే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాస
సమ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీవత్సాంకం చతుర్బాహుం పద్మగర్భారుణేక్షణమ్। చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకర
కుండలమ్ ॥ ౩ ॥ పద్మహస్తం గదాశంఖరథాంగైరుపలక్షితమ్। కిరీటహారకటకకటిసూత్రాంగదాన్వి
తమ్ ॥ ౪ ॥ భ్రాజద్వరమణిగ్రీవం నీతం చ వనమాలయా। పిబంత ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహంత ఇవ జిహ్వ
యా॥ ౫॥ జిఘ్రంత ఇవ నాసాభ్యాం రంభంత ఇవ బాహునా। ప్రణేముర్హతపాప్మానో మూర్ధభిః
పాదయోర్హరేః ॥ ౬ ॥ కృష్ణసందర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః। ప్రశశంసుర్హృషీకేశం గీ
ర్భిః ప్రాంజలయో నృపాః॥ ౭॥ రాజానః॥ నమస్తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరావ్యయ। ప్రపన్నాన్

౪౬॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ద్విసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్లో॥ తత్త్రిసప్తతితమే మోచయిత్వా నృపాన్ హరిః॥ రాజార్హభోగైస్స్వాన్ దేశాన్ ప్రస్థాప్య పునరాగమత్ ॥ అత్యున్నద్ధజరాసం
ధవధాత్ ప్రవృద్ధభూపలీః । విమోక్ష్య కృపయా కృష్ణో నిజరూపమదర్శయత్॥ అయుత ఇతి॥ యే నిర్జితాః జరాసంధేన- నిరుద్ధాశ్చ గిరి
ద్రోణ్యాం- తేతతో నిర్గతాస్సంతో ఘనశ్యామం దదృశురిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౧ ॥ క్షుదితి॥ క్షుధా క్షామాః కృశాః-సంరోధనపరికర్శి
తాః క్లేశితాః॥౨॥౩॥౪॥ భ్రాజదితి॥ భ్రాజన్ భ్రాజమానో వరమణిః కౌస్తుభో యయా సా-గ్రీవా యస్య తం- నీతం కంఠలంబితయా శో
భితం- పిబంత ఇవేత్యాదీనాం హరేః పాదయోః ప్రణేమురిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౫॥ జిఘ్రంత ఇతి॥ రంభంతః పరిరంభమాణా ఇవ॥ ౬॥ కృ
ష్ణేతి॥ శ్రీకృష్ణసందర్శనాహ్లాదేన ధ్వస్తః సంరోధనక్లమో యేషాం తే ॥౭॥ నమ ఇతి ॥ సంరోధాద్రక్షితాన స్మాన్ - ఘోరాద్యాస్సంసా

శేరవిపాహివిమోచయ॥ ౮ ॥ ననుభవంతోజరాసంధాసూయాదిష్టాః ఇహాము త్రభోగాస క్తాశ్చకథంసంసృతేర్మోచనీయా ఇత్యాశంక్య- సంప్రతినవయంతథాభూతా ఇత్యాహురష్టభిః॥ నేతి॥ హేనాథ- వయం- ఏనం- నాన్యసూయామః అముందోషదృష్ట్యానపశ్యామః- కుతఇత్యతఆహుః- అనుగ్రహఇతి- యద్యస్మాత్ ॥ ౯ ॥ ఏతదేవవ్యతిరేకేణోపపాదయంతి॥ రాజ్యేతి॥ రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాంమదస్తేనఉన్నద్ధఃఉచ్ఛృంఖలః- నిత్యాఃఅచలాశ్చసంపదోమన్యతే- యద్వా- అనిత్యాస్సతీఃఅచలాః-శాశ్వతీర్మన్యతే॥ ౧౦ ॥ కించ- అవస్తువస్తుతయాపశ్యంతీత్యాహుః॥ మృగతృష్ణామితి॥ వైకారికీంశబ్దాదివికారాపన్నాం- ఆయుక్తాః అవివేకినః॥ ౧౧ ॥ రాజ్యస్యయోగవియోగయోరనర్థావహత్వమస్మాస్వేవదృష్టమిత్యాశయేనాహుర్ద్వాభ్యాం॥ వయమితి॥ శ్రీమదేననష్టాబుద్ధిర్యేషాంతే- అస్యాః పృథివ్యాః ఇతరేతరస్పృధః పరస్పరంస్పర్ధమానాః- పురఃపురతః- త్వాత్వాంమృత్యుమవిగణయ్య॥ ౧౨ ॥ తఇతి॥ పురాయేదుర్మదావయం- హేకృష్ణ- తఏవవయం- అద్యావి నష్టదర్పాస్తైచరణౌస్మరామః స్మరుమాశాస్మహే- కథం భూతాః- భవతః తన్వామూర్త్యా - కాలేన - శ్రీయోవిచాలితాః భ్రంశితాః-అతోరాజ్యచ్యుతిఃభవదనుగ్రహఏవేత్యర్థః॥ ౧౩ ॥ అథోఇతి॥ అతఏవ- అథోఅనంతరం- మృగతృష్ణికయారూపితంసదృశం రాజ్యం- శశ్వత్ప్రతిక్షణం- పతతాక్షీయమాణేన - తథారుజాంరోగాణాం- భువాజన్మక్షేత్రేణ - దేహేన - ప్ర

పాహినఃకృష్ణనిర్విణ్ణాన్ఘోరసంసృతేః ॥ ౮ ॥ నైనంనాథాన్వసూయామోమాగధం మధుసూదన ।
అనుగ్రహోయద్భవతోరాజ్ఞాంరాజ్యచ్యుతిర్విభో॥ ౯॥ రాజ్యైశ్వర్యమదోన్నద్ధోన శ్రేయోవిం
దతేన్నృపః । త్వన్మాయామోహితోనిత్యామన్యతేసంపదోచలాః॥ ౧౦ ॥ మృగతృష్ణాం యథాబాలామ
న్యంతఉదకాశయమ్ । ఏవంవైకారికీంమాయామయు క్తావస్తుచక్షతే ॥ ౧౧॥ వయంపురాశ్రీమదనష్ట
బుద్ధయోజిగీషయాస్యాఇతరేతరస్పృధః । ఘ్నంతః ప్రజాస్స్వాఅతినిర్ఘృణాఃప్రభోమృత్యుంపుర
స్త్వావిగణయ్యదుర్మదాః॥ ౧౨ ॥ తఏవకృష్ణాద్యగభీరరంహసాదురంతవీర్యేణవిచాలితాశ్శ్రియః । కా
లేనతన్వాభవతోనుకంపయావినష్టదర్పాశ్చరణౌస్మరామతే॥ ౧౩ ॥ అథోనరాజ్యంమృగతృష్ణరూ
పితందేహేనశశ్వత్పతతారుజాంభువా । ఉపాసితవ్యంస్పృహయామహేవిభోక్రియాఫలంప్రేత్య
చకర్ణరోచనమ్॥ ౧౪ ॥ తన్నస్త్వమాదిశోపాయంయేనతేచరణాబ్జయోః । స్మృతిర్యథానవిరమే
దపిసంసరతామిహ॥ ౧౫ ॥ కృష్ణాయవాసుదేవాయహరయేపరమాత్మనే । ప్రణతక్లేశనాశాయగో
విందాయనమోనమః॥ ౧౬ ॥ సంస్తూయమానోభగవాన్రాజభిర్ముక్తబంధనైః । తానాహకరు
ణస్తాతశరణ్యశ్శ్లక్ష్ణయాగిరా॥ ౧౭ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ అద్యప్రభృతివోభూపామయ్యాత్మన్యఖిలేశ్వరే ।
సుదృఢాజాయతేభక్తిర్బాఢమాశంసితంతథా॥ ౧౮ ॥ దిష్ట్యావ్యవసితంభూపాభవంతఋతభాషి
ణః । శ్రియైశ్వర్యమదోన్నాహంపశ్యఉన్మాదకంనృణామ్॥ ౧౯ ॥ హైహయోనహుషోవేనోరా
వణోనరకోపరే । శ్రీమదాద్భ్రంశితాస్స్థానాద్దేవదైత్యనరేశ్వరాః॥ ౨౦ ॥ భవంతఏతద్విజ్ఞాయదే
హాద్యుత్పాద్యమంతవత్ । మాంభజంతోధ్వరైర్యుక్తాఃప్రజాధర్మేణరక్షథ॥ ౨౧ ॥ సంతన్వంతఃప్ర

హీసితవ్యం సేవ్యం- నస్పృహయామహే- ప్రేత్య- పరలోకేచ - క్రియాఫలంస్వర్గాదిభోజ్యంఉపాసితవ్యం- నస్పృహయామహే - కథంభూతం- కర్ణయోఃరోచనం రుచిజనకమాత్రం తత్ర, గతస్యస్పర్ధాద్యనపగమేనసుఖాభావాదిత్యర్థః॥ ౧౪ ॥ యద్యేవంభూతాయాయం-తర్హిమమచరణౌస్మరత- తతఃఅనాయాసేనముక్తిర్భవిష్యతీతికిమదపేక్షయేతిచేదతఆహుః॥ తదితి॥ త్వచ్చరణస్మృతిరపిత్వత్ప్రసాదఫలమేవేత్యర్థః॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ సంస్తూయమానఇతి॥ శ్లక్ష్ణయామంజులయా॥ ౧౭ ॥ అద్యేతి॥ యథాభవద్భిరాశంసితం-తథాబాఢంనిశ్చితం- వఃయుష్మాకం మయిభక్తిర్జాయతే జాయతామిత్యర్థః॥ ౧౮ ॥ దిష్ట్యేతి॥ హేభూపాః మద్భజనమేవకర్తవ్యమితి భవద్భిః వ్యవసితం సంకల్పితం- దిష్ట్యాభద్రం- భవద్భిరుక్తంచసత్యమేవేత్యాహ- భవంతఇతి- శ్రీరైశ్వర్యంచతాభ్యాంమదస్తేనోన్నాహంఉన్నహనంఉద్బంధనం- స్వైరచారమిత్యర్థః- పశ్యేపశ్యామి॥ ౧౯ ॥ తదేవాహ॥ హైహయఇతి॥ హైహయః కార్తవీర్యఃచక్రవర్తీనరేశ్వరః-పితుః కామధేనుహరణాత్ పరశురామేణసపుత్రోహతః-నహుషోదేవేంద్రత్వం ప్రాప్తఃఉన్మత్తశ్శచీసంగాయ బ్రాహ్మణాన్ శిబికాంవాహయన్ తైరేవతతోభ్రంశితః అజగరత్వమవాప- వేనోపిఉన్మత్తోబ్రాహ్మణానధిక్షిపన్ తైరేవహుంకారైర్హతః-రావణోరాక్షసేశ్వరఃసీతామభిలషన్ రాఘవేణహతః- నరకోదైత్యేశ్వరః అదితికుండలాద్యాహరణాస్మయైవహతః-అపరేపి-శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్రంశితాః॥ ౨౦ ॥ భవంతఇతి॥ యదుత్పాద్యందేహాది- తదంతవత్ -ఏవంవిజ్ఞాయ-యుక్తాఃఅప్రమత్తాః- రక్షథరక్షతేత్యర్థః॥ ౨౧ ॥ సంతన్వంత

ఇతి॥ ప్రజాతం తూర్ణం పుత్రాదిసంతతిః- ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సమత్వేన సేవమానాః॥ ౨౨॥ ఉదాసీనా ఇతి॥ మాం బ్రహ్మ- యాస్యథ॥ ౨౩॥ ఇతీతి॥ స్త్రియశ్చ స్త్రీశ్చ తేషాం మజ్జనకర్మణి అభ్యంగస్నానాదౌ- న్యయుఙ్క్త॥ ౨౪॥ ౨౫॥ భోజయిత్వేతి॥ సుస్నాతాన్- సమలంకృతాన్ భోగైశ్చ యుక్తాన్- వరేణాన్నేన భోజయిత్వా- పునస్తేషాం సపర్యాం సహదేవేన కారయామాసేతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౨౬॥ ఇతి॥ గ్రహాః చంద్రాదయో యథా॥ ౨౭॥ రథానితి॥ ప్రీణీయ ప్రీణయిత్వా॥ ౨౮॥ ౨౯॥ జగదురితి॥ జగదుః ఊచుః॥ ౩౦॥ ౩౧॥ త్వేతి॥ ఖాండవప్రస్థం ఇంద్రప్రస్థం॥ ౩౨॥ తదితి॥ శాంతం మృతం- ఆప్తమనోరథో బభూవేతి॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- త్రిసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ చతుస్సప్తతితమే రాజసూయక్రియా ద్విజైః। అగ్రపూజాప్రసంగేన చైద్యఘాతాదివర్ణ్యతే॥ రాజసూయముఖే హత్వా...

జాతం తూర్ణం సుఖమఃఖా భవాభవౌ। ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవంతో మచ్చిత్తా విచరిష్యథ॥ ౨౨॥ ఉదాసీనాశ్చ దేహాదావాత్మారామా ధృతవ్రతాః। మయ్యావేశ్య మనస్సమ్యఙ్మామంతే బ్రహ్మ యాస్యథ॥ ౨౩॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యాదిశ్య నృపాన్ కృష్ణో భగవాన్ భువనేశ్వరః। తేషాం న్యయుఙ్క్త పురుషాన్ స్త్రియో మజ్జనకర్మణి॥ ౨౪॥ సపర్యాం కారయామాస సహదేవేన భారత। నరదేవోచితైర్వస్త్రైర్భూషణైస్స్రగ్విలేపనైః॥ ౨౫॥ భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్నాతాన్ సమలంకృతాన్। భోగైశ్చ వివిధైర్యుక్తాన్ తాంబూలాద్యైర్నృపోచితైః॥ ౨౬॥ తే పూజితా ముకుందేన రాజానో మృష్టకుండలాః। విరేజుర్మోచితాః క్లేశాత్ ప్రావృడంతే యథా గ్రహాః॥ ౨౭॥ రథాన్ సదశ్వానారోప్య మణికాంచనభూషితాన్। ప్రీణీయ సూనృతైర్వాక్యైస్స్వదేశాన్ ప్రత్యయాపయత్॥ ౨౮॥ త ఏవం మోచితాః కృచ్ఛ్రాత్ కృష్ణేన సుమహాత్మనా। యయుస్తమేవ ధ్యాయంతః కృతాని చ జగత్పతేః॥ ౨౯॥ జగదుః ప్రకృతిభ్యస్తే మహాపురుషచేష్టితమ్। యథాన్వశాసద్భగవాన్ తథా చక్రురతంద్రితాః॥ ౩౦॥ జరాసంధం ఘాతయిత్వా భీమసేనేన కేశవః। పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయాత్ సహదేవేన పూజితః॥ ౩౧॥ గత్వా తే ఖాండవప్రస్థం శంఖాన్ దధ్ముర్జితారయః। హర్షయంతస్స్వసుహృదో దుర్హృదాం చాసుఖావహాః॥ ౩౨॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీతమనస ఇంద్రప్రస్థనివాసినః। మేనిరే మాగధం శాంతం రాజా చాప్తమనోరథః॥ ౩౩॥ అభివంద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః। సర్వమాశ్రావయాం చక్రురాత్మనా యదనుష్ఠితమ్॥ ౩౪॥ నిశమ్య ధర్మరాజస్తు కేశవేనానుకంపితః। ఆనందాశ్రుకలాం ముంచన్ ప్రేమ్ణా నోవాచ కించన॥ ౩౫॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః॥

శ్రీశుకః॥ ఏవం యుధిష్ఠిరో రాజా జరాసంధవధం విభోః। కృష్ణస్య చానుభావం తం శ్రుత్వా ప్రీతస్తమబ్రవీత్॥ ౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ యే స్యుస్త్రైలోక్యగురవస్సర్వే లోకాస్సహేశ్వరాః। వహంతి దుర్లభం లబ్ధ్వా శిరసైవానుశాసనమ్॥ ౨॥ స భవానరవిందాక్షో దీనానామీశమానినామ్। ధత్తేఽనుశాసనం భూమంస్తదత్యంతవిడంబనమ్॥ ౩॥ న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః। కర్మభిర్వర్ధతే తేజో

ధంతదంతరే। చైద్యం తదంతే కుర్వంతం బీజం కలిమివావపత్॥ కురూణామంతార్థం- కురూణామంతో యస్మాదసౌ కుర్వంతస్తం కలిమిత్యర్థః॥ ఏవమితి॥ కృష్ణస్య చానుభావమితి చ కారాత్ తస్య చాజ్ఞానువిధాయిత్వం చాలక్ష్యేత్యర్థః॥ ౧॥ తదాహ॥ య ఇతి॥ యే త్రైలోక్యస్యాపి గురవస్స్యుః- సనకాదయః సర్వే చ లోకాః లోకపాలాశ్చ- తే శిరసైవ తవానుశాసనం వహంతి- దుర్లభం లబ్ధ్వేతి భాగ్యైస్తైర్లబ్ధమితి బహుమానేనేత్యర్థః॥ ౨॥ స ఇతి॥ స భవాన్ పరమేశ్వరోఽస్మాకమనుశాసనం ధత్తే- తదత్యంతవిడంబనం అననుసుకరణం- స్వతేజోహాని ప్రసంగాదితి తాత్పర్యార్థః॥ ౩॥ అథవా తవ పునః పరిపూర్ణస్య ఆజ్ఞాపనాజ్ఞాధారణాభ్యాం న తేజోవృద్ధిర్న- అతః కృపయా- సర్వం సంగచ్ఛత ఇత్యాహ॥ నేతి॥ ఏకస్య అద్వితీయస్య సమానాసమానరహితస్య- బ్రహ్మణః స్తవ- ఉభయం మాయా- పరమాత్మన ఇతి సర్వజీవనియంతుస్తవ నియమ్యత్వం సుతరాం న వాస్తవం- అతః పరానుగ్రహార్థైరేతైః కర్మభిస్తవ తేజో న వర్ధతే

భ్రాంస్యతే- రవేరివ ఉదయాస్తమయాదికర్మభిరిత్యర్థః- తథాచ॥ శ్రు ॥ న కర్మణా వర్ధతే నో కనీయానితి శ్రుతేః॥ ౪॥ న త్వేవమస్మాకం పరస్యేశ్వరః సర్వస్యాజ్ఞాపకః మమేదం న్యూనం కర్మాయోగ్యమితి మనసి కథం నభవేదత ఆహ॥ నచేతి॥ హే అజిత- త్వద్భక్తానాం మమ తావత్ ఇయం నానాధీః భేదమతిర్నాస్తి- యథా పశూనామజ్ఞానాం వైకృతా శరీరవిషయా- తవతు నాస్తీతి కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౫॥ ఇతీతి॥ యజ్ఞియే యజ్ఞార్హే ఉచితే వసంతాదికాలే- యుక్తాన్ అభియుక్తాన్- సయుధిష్ఠిరః- ఋత్విజో వ్యాసప్రముఖాన్-వవ్రే వృతవాన్॥ ౬॥ తానాహ త్రిభిః॥ ద్వైపాయన ఇతి॥ ౭॥ ౮॥ దుర్వాసా ఇతి॥ అకృతవ్రణాదీనేతాన్- ఋత్విగుపద్రష్ట్రాది భేదేన వవ్రే॥ ౯॥ ఉపహూతా ఇతి॥ అన్యే చోపహూతాః॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణా ఇతి॥ యజ్ఞదిదృక్షవస్సర్వేచ తత్రేయురిత్యన్వయః॥ ౧౧॥ తత ఇతి॥ దేవయజనం యజ్ఞభూమిం- కృష్ట్వా కర్షణాదిభిస్సంశోధ్య- దీక్షయాంచక్రిరే దీక్షాసంస్కారయుక్తమకుర్వన్॥ ౧౨॥ హైమా ఇతి॥ ఉపకరణాః ఉపస్కరాః- వరుణస్య రాజసూయే యథా ఆసన్ తథైవేతి శేషః॥ ౧౩॥ కించ॥ ఇంద్రేతి॥ యే ఇంద్రాదయస్తే దేవగణాః॥ ౧౪॥ మునయ ఇతి॥ యే

జో హ్యసతే వా యథా రవేః॥ ౪॥ నచ తే జితభక్తానాం మమాహమితి మాధవ। త్వం తవేతి చ నానాధీః పశూనామివ వైకృతా ॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞియే కాలే వవ్రే యుక్తాన్ స ఋత్విజః। కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణాన్ బ్రహ్మవాదినః॥ ౬ ॥ ద్వైపాయనో భరద్వాజస్సుమంతుర్గౌతమోసితః। వసిష్ఠశ్చ్యవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషస్త్రితః। ౭। విశ్వామిత్రో వామదేవస్సుమతిర్జైమినిః క్రతుః। పైలః పరాశరో గర్గో వైశంపాయన ఏవ చ॥ ౮। దుర్వాసాః కశ్యపో ధౌమ్యో రామో భార్గవ ఆసురిః। వీతిహోత్రో మధుచ్ఛందో వీరసేనో కృతవ్రణః ॥ ౯ । ఉపహూతాస్తథా చాన్యే భీష్మ ద్రోణ కృపాదయః। ధృతరాష్ట్రస్సహసుతో విదురశ్చ మహామతిః॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః। తత్రేయుస్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప । ౧౧ । తతస్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణాస్స్వర్ణలాంగలైః। కృష్ట్వా తత్ర యథామ్నాతం దీక్షయాంచక్రిరే నృపమ్॥ ౧౨॥ హైమాః కిలోపకరణా వరుణస్య యథా పురా। ౧౩। ఇంద్రాదయో లోకపాలా విరించిభవసంయుతాః। సగణాస్సిద్ధగంధర్వవిద్యాధరమహోరగాః॥ ౧౪ । మునయో యక్షరక్షాంసి ఖగకిన్నరచారణాః। రాజానశ్చ సమాహూతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వశః॥ ౧౫॥ రాజసూయం సమేయుస్స్మ రాజ్ఞః పాండుసుతస్య వై। మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపపన్నమవిస్మితాః॥ ౧౬ ॥ అయాజయన్ మహారాజం

—— శిశుపాలవధకథాప్రారంభఘట్టః. ——

యాజకా దేవవర్చసః। రాజసూయేన విధివత్ ప్రాచేతసమివామరాః॥ ౧౭ ॥ సుత్యేహన్యవనీపాలో యాజకాన్ సదసస్పతీన్ । అపూజయన్మహాభాగాన్ యథావత్సుసమాహితః॥ ౧౮॥ సదస్యాగ్రార్హణార్హం వై విమృశంతస్సభాసదః। నాధ్యగచ్ఛన్ననైకాంత్యాత్సహదేవస్తదాబ్రవీత్॥ ౧౯॥ అర్హతి హ్యచ్యుతశ్శ్రైష్ఠ్యం భగవాన్ సాత్వతాంపతిః। ఏష వై దేవతాస్సర్వా దేశకాలధనాదయః॥ ౨౦॥ యదాత్మకమిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః। అగ్నిరాహుతయో మంత్రాస్సాంఖ్యం యోగశ్చ యత్పరః॥ ౨౧॥ ఏక ఏవాద్వితీయోసౌ వైతదాత్మ్యమిదం జగత్। ఆత్మనాత్మాశ్రయస్సభ్యాస్సృజత్యవ

తి రాజాదయః సమాహూతాః॥ ౧౫॥ రాజసూయమితి॥ యే తత్ర సమేయుస్తే సర్వే కృష్ణభక్తస్య పాండుసుతస్య రాజ్ఞో రాజసూయమవిస్మితాస్సంతః- సూపపన్నం సుసంపన్నం- మేనిర ఇత్యన్వయః॥ ౧౬॥ అయాజయన్నితి॥ యాజకాః ఋత్విజః॥ ౧౭॥ సుత్య ఇతి॥ సుత్యేహని సోమాభిషవదినే॥ ౧౮॥ సదసీతి ॥ అగ్రార్హణం అగ్రపూజా- తస్యార్హం యోగ్యం- అనైకాంత్యాత్ యోగ్యానాం బహుత్వేనైకస్యానిశ్చయాత్॥ ౧౯॥ ౨౦॥ యదాత్మకమితి॥ సాంఖ్యం జ్ఞానం యోగ ఉపాసనా॥ ౨౧॥ నను సాంఖ్యం కేవలపరం- యోగస్సవిశేషణపరః - కథముభయోరేకపరత్వం తత్రాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏక ఏవాద్వితీయోసౌ- అతస్సాంఖ్యస్య ఏతత్పరత్వం యుక్తం - విశేషణభూతస్య చ సర్వప్రపంచస్య తన్మయత్వాత్సవిశేషణవిషయస్య యోగస్యాపి యుక్తమద్వితీయపరత్వమిత్యాహ- ఐతదాత్మ్యమితి- ఏష శ్రీకృష్ణః ఆత్మా యస్య తత్ ఏతదాత్మ- తస్య భావః ఐతదాత్మ్యం- భవితవ్యే చ భావనిర్దేశః ॥ శ్రు॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వమితి శ్రుతేః॥ అత్ర హేతుః- ఆత్మనేతి- హే సభ్యాః- ఆత్మాశ్రయః అన్యనిరపేక్షః- స్వయమజః ఇదం జగత్ సృజతి- అవతి రక్షతి - హంతి సంహరతి చ ॥

౨౨॥ కించ॥ వివిధానీతి ॥ యస్యాపేక్షయా అనుగ్రహేణ- వివిధాని కర్మాణి తపోయోగాదీని- జనయన్ కుర్వన్- యత్ యస్మాత్ స-
యం సర్వోఽపి జనః ధర్మాదిలక్షణం శ్రేయ ఈహతే సాధయతి- కర్మాణి తత్ఫలాని చ యదధీనానీత్యర్థః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ఆత్మనా క్రియ-
మాణమర్హణమాత్మనః కథం స్యాత్తత్రాహ ॥ సర్వేతి ॥ సర్వభూతానామాత్మభూతాయ- అనన్యదర్శనేన నిరస్తభేదమతయే॥ ౨౫॥ ఇ-
తీతి ॥ శ్రీకృష్ణానుభావవిత్ సహదేవ ఇత్యుక్త్వా తూష్ణీమభూత్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ ద్విజేరితం సాధు సాధ్వితి ఘోషం శ్రుత్వా సదసా-
మభిప్రాయం॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ యూయమితి ॥ హే సదసస్పతయః సర్వే బాలభాషితం మా మంధ్వం మా జానీత మన్య-
క్షిత- కిం తత్ యత్ యతః- కృష్ణోఽర్హణే సంమతః తత్॥ ౩౩॥ ౩౪॥ సదసస్పతీనితి ॥ అస్యైవ వాక్యస్యార్థః పూర్వవదున్నేయః- సద-
స్పతీనితి- గోపః వేదస్మృత్యాదిపాలక ఇత్యర్థః- కుత్సితం వేదవిపరీతం లపంతీతి కులపాః పాషండాః- తాన్ అంసతి ఘాతయతీతి కుల-
పాంసనః ఆకాకః- కం చ అకం చ కాకే సుఖదుఃఖే- తేన విద్యేతే యస్య సః అకాకః- ఆప్తకామ ఇత్యర్థః- స యథా ఆప్తకామో దేవయో-
గ్యం కేవలం పురోడాశాదిమాత్రం నార్హతి- అపి తు సర్వస్వమపి- తథాయం శ్రీకృష్ణోఽపి బ్రహ్మర్షియోగ్యాం సపర్యామాత్రం కథమ-

తి హంత్యజః॥ ౨౨॥ వివిధానీహ కర్మాణి జనయన్యదపేక్షయా। ఈహతే యదయం సర్వశ్శ్రేయో ధ-
ర్మాదిలక్షణమ్॥ ౨౩॥ తస్మాత్కృష్ణాయ మహతే దీయతాం పరమార్హణమ్। ఏవం చేత్సర్వభూతా-
నామాత్మనశ్చార్హణం భవేత్॥ ౨౪॥ సర్వభూతాత్మభూతాయ కృష్ణాయానన్యదర్శినే। దేయం
శాంతాయ పూర్ణాయ దత్తస్యానంత్యమిచ్ఛతా॥ ౨౫॥ ఇత్యుక్త్వా సహదేవోఽభూత్తూష్ణీం కృష్ణానుభా-
వవిత్। తచ్ఛ్రుత్వా తుష్టువుస్సర్వే సాధు సాధ్వితి సత్తమాః॥ ౨౬॥ శ్రుత్వా ద్విజేరితం రాజా జ్ఞాత్వా
హార్దం సభాసదామ్। సమర్హయద్ధృషీకేశం ప్రీతః ప్రణయవిహ్వలః॥ ౨౭॥ తత్పాదావవనిజ్యాపః
శిరసా లోకపావనీః। సభార్యస్సానుజామాత్యస్సకుటుంబో వహన్ముదా॥ ౨౮॥ వాసోభిః పీతకౌశేయై-
ర్భూషణైశ్చ మహాధనైః। భూషయిత్వాశ్రుపూర్ణాక్షో నాశకత్సమవేక్షితుమ్॥ ౨౯॥ ఇత్థం సభాజి-
తం వీక్ష్య సర్వే ప్రాంజలయో నృపాః। నమో జయేతి నేముస్తం నిపేతుః పుష్పవృష్టయః॥ ౩౦॥ ఇత్థం నిశ-
మ్య దమఘోషసుతస్స్వపీఠాదుత్థాయ కృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యుః। ఉత్క్షిప్య బాహుమిదమాహ సద-
స్యమర్షీ సంశ్రావయన్ భగవతే పరుషాణ్యభీతః॥ ౩౧॥ ఈశో దురత్యయః కాల ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః।
వృద్ధానామపి యద్బుద్ధిర్బాలవాక్యైర్విభిద్యతే॥ ౩౨॥ యూయం పాత్రవిదాం శ్రేష్ఠా మా మంధ్వం
బాలభాషితమ్। సదసస్పతయస్సర్వే కృష్ణో యత్సమ్మతోఽర్హణే॥ ౩౩॥ తపోవిద్యావ్రతపరాన్ జ్ఞాన-
విధ్వస్తకల్మషాన్। పరమర్షీన్ బ్రహ్మనిష్ఠాన్ లోకపాలైశ్చ పూజితాన్॥ ౩౪॥ సదసస్పతీనతిక్రమ్య
గోపోఽయం కులపాంసనః। యథా కాకః పురోడాశం సపర్యాం కథమర్హతి॥ ౩౫॥ వర్ణాశ్రమకులా-
పేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః। స్వైరవర్తీ గుణైర్హీనస్సపర్యాం కథమర్హతి॥ ౩౬॥ యయాతి-
నైషాం హి కులం శప్తం సద్భిర్బహిష్కృతమ్। వృథాపానరతం శశ్వత్సపర్యాం కథమర్హతి॥ ౩౭॥
బ్రహ్మర్షిసేవితాన్ దేశాన్ హిత్వైతేఽబ్రహ్మవర్చసమ్। సముద్రం దుర్గమాశ్రిత్య బాధంతే దస్య-

ర్హతి- కింతు స్వాత్మసమర్పణమప్యర్హతీత్యర్థః॥ ౩౫॥ ....
వర్ణేతి ॥ వర్ణాశ్రమకులేభ్యః అపేతః బ్రహ్మత్వాత్ ॥ శ్రు ॥ అనామగోత్రమితి శ్రుతేః- అత ఏవానధికారిత్వాత్సర్వైర్ధర్మైర్బహి-
ష్కృతః- స్వైరవర్తీ పరమేశ్వరత్వాత్- అత ఏవ నిర్గుణః తమఆదిరహితః- ఏవంభూతో జీవానాం యోగ్యం తుచ్ఛం సపర్యామాత్రం
కథమర్హతీత్యర్థః॥ ౩౬॥ యయాతినేతి॥ అపి చ కథం వర్ణనీయో మాదృశైరేషాం యదూనాం మహిమా- యస్మాదేషాం కులం యయా-
తినా శప్తమపి కిం సద్భిర్బహిష్కృతం- అపి తు నిరసాధృతం- కించ- అస్మదాదికులవత్ వృథాపానరతం కిం- అపి తు అతినియతాచారమిత్య-
ర్థః- అహో యదూనాం దేవతాపదీదృశం మాహాత్మ్యం యదుకులవృద్ధస్య యయాతేః శాపో న ప్రాదుర్భూయాదిత్యాదిః- అయం తు సాక్షా-
దీశ్వరః- అతః సపర్యామాత్రం కథమర్హతీత్యర్థః॥ ౩౭॥ కించ॥ బ్రహ్మర్షీతి॥ యే రాజానో దుష్టానుచ్చాటయంతి- తే తదర్థం కీకటా-
దిదేశానప్యాశ్రయంతి- ఏతే తు బ్రహ్మర్షిసేవితానేవ దేశానాశ్రిత్య అబ్రహ్మవర్చసం సముద్రం దుర్గమపి హిత్వాపహాయ తేఽల్ప-
ర్థాః- బాధంతే తథా- యాః దస్యవః ప్రజాస్తాశ్చ- అయమర్థః- వేదతదర్థాభియోగో బ్రహ్మవర్చసం తద్విరుద్ధమబ్రహ్మవర్చసం
సముద్రం ముద్రాలింగం తత్సహితం సముద్రం వేదవిరుద్ధలింగధారిణం పాషండమిత్యర్థః- తల్లింగం త్యాజయిత్వా బాధంతే దండ-

యంతి-కథంభూతం-దుర్గంధర్మవత్ప్రతీతేరధర్మతయా దుర్జ్ఞేయమిత్యర్థః-తథాదస్యవాదస్యానపి ప్రజావేషేణ వర్తమానా దం
డయంతి-అతోయదుభ్యోస్యః కోనామధార్మికో స్త్రీతిహరుష్యంతత్త్వార్థమేవ॥౩౮॥ఏవమితి॥శివాఘేరుః-తస్యాఃరుతం శ్రుత్వాయథాసిం
హానకించి ద్బ్రూతేతద్వత్॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥తావదితి॥ తావదుత్థాయేత్యస్యాయమభిప్రాయః-ఏషమత్వాప్యపరాధోమత్తు
ల్యబలఃనవానేతారాహన్యాత్-అతోమయైవశీఘ్రంహంతవ్యఇతితత్క్షణమేవఉత్థాయశిరోజహారేతి॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥ నన్వేవంనింద
కస్యకథంవాసుదేవేప్రవేశస్తత్రాహ॥జన్మత్రయేతి॥జన్మత్రయేఅనుగుణితమనువర్తితంయద్వైరంతేనసంరబ్ధయాఆవిష్టయా-త
న్మయతాంతత్స్వరూపతాంయాతః- పునఃపాపరాధోబభూవేత్యర్థః- అత్రహేతుః- భావోహీతి- భావోభావనాఅనుధ్యానం- భవస్యధ్యా

నః ప్రజాః ॥ ౩౮ ॥ ఏవమాదీన్యభద్రాణి బభాషే నష్టమంగళః । నోవాచ కించిద్భగవాన్ యథాసిం
హశ్శివారుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీశుకః ॥ భగవన్నిందనం శ్రుత్వా దుస్సహం తత్సభాసదః । కర్ణౌపిధాయ ని
ర్జగ్ముశ్శపంతశ్చేదిపం రుషా ॥ ౪౦ ॥ నిందాం భగవతశ్శ్రుత్వా తత్పరస్య జనస్య వా । తతోనాపైతి య
స్సోపి యాత్యధస్సుకృతాచ్చ్యుతః ॥ ౪౧ ॥ తతః పాండుసుతాః క్రుద్ధా మత్స్యకైకయసృంజయాః । ఉ
దాయుధాస్సముత్తస్థుశ్శిశుపాలజిఘాంసవః ॥ ౪౨ ॥ తతశ్చైద్యస్త్వసంభ్రాంతో జగృహే ఖడ్గచర్మణీ ।
భర్త్సయన్ కృష్ణపక్షీయాన్ రాజ్ఞస్సదసి భారత ॥ ౪౩ ॥ తావదుత్థాయ భగవాన్ స్వాన్ నివార్య స్వ
యం రుషా । శిరః క్షురాంతచక్రేణ జహారాపతతో రిపోః ॥ ౪౪ ॥ శబ్దః కోలాహలోప్యాసీచ్ఛిశుపాలే హ
తే మహాన్ । తస్యానుయాయినో భూపా దుద్రువుర్జీవితైషిణః ॥ ౪౫ ॥ చైద్యదేహోత్థితం జ్యో
తిర్వాసుదేవముపావిశత్ । పశ్యతాం సర్వభూతానాముల్కేవ భువి ఖాచ్చ్యుతా ॥ ౪౬ ॥ జన్మత్రయా
నుగుణితవైరసంరబ్ధయా ధియా । ధ్యాయంస్తన్మయతాం యాతో భావో హి భవకారణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఋ
త్విగ్భ్యస్ససదస్యేభ్యో దక్షిణాం విపులామదాత్ । సర్వాన్ సంపూజ్య విధివచ్చక్రేవభృథమేకరాట్ ॥
౪౮ ॥ సాధయిత్వా క్రతుం రాజ్ఞః కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః । ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ సుహృద్భిరభియాచి
తః ॥ ౪౯ ॥ తతోనుజ్ఞాప్య రాజానమనిచ్ఛంతమపీశ్వరః । యయౌ సభార్యస్సామాత్యస్స్వపురం దేవకీసు
తః ॥ ౫౦ ॥ వర్ణితం తదుపాఖ్యానం మయా తే బహువిస్తరమ్ । వైకుంఠవాసినోర్జన్మ విప్రశాపాత్పు
నః పునః ॥ ౫౧ ॥ రాజసూయావభృథ్యేన స్నాతో రాజా యుధిష్ఠిరః । బ్రహ్మక్షత్రసభామధ్యే శుశుభే దే
వరాడివ ॥ ౫౨ ॥ రాజ్ఞా సభాజితాస్సర్వే సురమానవఖేచరాః । కృష్ణం క్రతుం చ శంసంతః స్వధామాని
ముదా యయుః ॥ ౫౩ ॥ దుర్యోధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్ । యో న సేహే శ్రియం స్ఫీతాం
దృష్ట్వా పాండుసుతస్య తామ్ ॥ ౫౪ ॥ య ఇదం కీర్తయేద్విష్ణోః కర్మ చైద్యవధాదికమ్ । రాజ్ఞాం మోక్షం
వితానం చ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౫౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - చతుస్సప్తతిత
మోధ్యాయః ।

రాజా ॥ అజాతశత్రోస్తం దృష్ట్వా రాజసూయమహోదయమ్ । సర్వే ముముదిరే బ్రహ్మన్నృదే
వా యే సమాగతాః ॥ ౧ ॥ దుర్యోధనం వర్జయిత్వా రాజానస్సర్షయస్సురాః । ఇతి శ్రుతం నో భగవ
న్నత్ర కారణముచ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీశుకః ॥ పితామహస్య తే యజ్ఞే రాజసూయే మహాత్మనః । బాంధ

యాకారజన్మనః కారణం- వేశస్కారీ ధ్యానేనకీటాదౌతథాదృష్టత్వాదిత్యర్థః ॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ ౫౧॥ ౫౨ ॥ రాజ్ఞేతి॥
సురాఃమానవాః-ఖేచరాః ప్రమథాశ్చ॥ ౫౩॥ దుర్యోధనమితి॥పాపంధర్మద్విషం - అత్రహేతుః కలింకలెరంశం - అతఏవకురుకుల
స్యామయంవ్యాధింనాశకం॥౫౪॥యఇతి॥వితానంయజ్ఞంచ॥౫౫॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం-చతుస్సప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.
శ్లో॥ పంచసప్తతితమేయజ్ఞావభృథసంభ్రమః । సుయోధనస్యచాపమానంత్యామానభంగోదృశిభ్రమాత్ ॥ దుర్యోధనస్యైవైకస్యై వ
దుఃఖకారణం ప్రష్టుముక్తమనువదతి॥అజాతశత్రోరితి॥౧॥ దుర్యోధనమితి॥ ఇతిశ్రుతంత్వన్ముఖాదేవేత్యర్థః॥౨॥ దుర్యోధనస్యా
భిమానకారణత్వేనయాగమహోత్సవమేవపునఃసింహావలోకనేననిరూపయతి-ఏకదాంతఃపురేతస్యేత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రంథేన॥పితామ

హస్యేతి॥ ప్రేమబంధనాః ప్రేమయంత్రితాః॥౩॥ భీమఇతి॥ పూజాయాంసమ్మానే-ద్రవ్యసాధనే నానావస్తుసంపాదనే॥ ౪॥ సతామితి॥ హస్యేతి॥ ప్రేమబంధనాః ప్రేమయంత్రితాః॥ ౫॥౬॥ నిరూపితా ఇతి॥ నిరూపితాః నియుక్తాస్సంతః నానాకర్మసు ప్రవర్తంతేస్మ॥౭॥ ఋత్విగితి॥ ఋత్విక్- సదస్యాశ్చ సభాసదః- బహువిదశ్చ తేషు-స్విష్టేషు సమ్యక్పూజితేషు - సూనృతం ప్రియవాక్- సమర్హణమలంకారాది-దక్షిణా తాభిః- ద్యుసద్యాంగంగాయాం॥ ౮॥౯॥ ౧౦॥ చిత్రేతి॥ చిత్రాణి ధ్వజపతాకాగ్రాణి యేషు తైః- ఇభేంద్రైః స్యందనైః అర్వభిః శ్చ-ఏవంచతురంగసైన్యైః నిర్యయుః॥౧౧॥యదుసృంజయేతి॥యజమానోయుధిష్ఠిరః పురస్సరో యేషాంతే॥౧౨॥ దస్యేతి॥ సదస్యాఋత్విజః- అన్యేచ ద్విజశ్రేష్ఠాః నిర్యయుః॥ ౧౩॥ స్వలంకృతా ఇతి॥కించ- గంధాదిభిస్స్వలంకృతాః-నరానార్యశ్చ

వాః పరిచర్యాయాంతస్యాసన్ ప్రేమబంధనాః ॥ ౩ ॥ భీమోమహానసాధ్యక్షోధనాధ్యక్షస్సుయోధ
నః। సహదేవస్తుపూజాయాంనకులోద్రవ్యసాధనే ॥ ౪ ॥ సతాంశుశ్రూషణేజిష్ణుఃకృష్ణః పాదావనె
జనే। పరివేషణేద్రుపదజాఃకర్ణోదానేమహామనాః ॥ ౫ ॥ యుయుధానోవికర్ణశ్చహార్దిక్య
విదురాదయః। బాహ్లీకపుత్రాభూర్యాద్యాయేచసంతర్దనాదయః ॥ ౬ ॥ నిరూపితామహాయజ్ఞే నా
నాకర్మసుతేతదా। ప్రవర్తంతేస్మరాజేంద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః ॥ ౭ ॥ ఋత్విక్సదస్యబహువి
త్సుసుహృత్తమేషుస్విష్టేషుసూనృతసమర్హణదక్షిణాభిః। చైద్యేచసాత్వతపతేశ్చరణంప్రవిష్టేచ
క్రుస్తతస్త్వవభృథస్నపనంద్యునద్యామ్ ॥ ౮ ॥ మృదంగశంఖపణవాస్తూర్యాశ్చానకగోముఖాః ॥
వాదిత్రాణివిచిత్రాణినేదురావభృథోత్సవే ॥ ౯ ॥ నర్తక్యోననృతుర్హృష్టాగాయకాయూథశోజ
గుః। వీణావేణుతలోన్నాదస్తేషాంసదివమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ చిత్రధ్వజపతాకాగ్రైరిభేంద్రస్యంద
నార్వభిః। స్వలంకృతైర్భటైర్భూపానిర్యయూరుక్మమాలినః ॥ ౧౧॥ యదుసృంజయకాంభోజకురు
కేకయకోసలాః। కంపయంతోభువంసైన్యైర్యజమానపురస్సరాః॥ ౧౨ ॥ సదస్యర్త్విగ్ద్విజశ్రేష్ఠా
బ్రహ్మఘోషణభూయసా। దేవర్షిపితృగంధర్వాస్తుష్టువుఃపుష్పవర్షిణః ॥ ౧౩ ॥ స్వలంకృతాన
రానార్యోగంధస్రగ్భూషణాంబరైః। విలింపంత్యోభిషించంత్యోవిజహ్రుర్వివిధైరసైః॥ ౧౪॥ తైల
గోరసగంధోదహరిద్రాసాంద్రకుంకుమైః। పుంభిర్లిప్తాఃప్రలింపంత్యోవిజహ్రుర్వారయోషితః॥
౧౫॥ గుప్తానృభిర్నిరగమన్నుపలబ్ధుమేతద్దేవ్యోయథాదివివిమానవరైర్నృదేవ్యః। తామాతులేయ
సఖిభిఃకిలసిచ్యమానాస్సవ్రీడహాసవికసద్వదనావిరేజుః॥౧౬॥ తాదేవరానుతసఖీన్సిషిచుర్దృతీభిః క్లి
న్నాంబరావివృతగాత్రకుచోరుమధ్యాః। ఔత్సుక్యముక్తకబరచ్యవమానమాల్యాఃక్షోభందధుర్మలధి
యాంరుచిరైర్విహారైః॥ ౧౭ ॥సస మ్రాడ్రథమారుహ్యసదశ్వంరుక్మమాలినమ్। వ్యరోచతస్వపత్నీ
భిఃక్రియాభిఃక్రతురాడివ ॥ ౧౮ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వాతేతమృత్విజః। ఆచాంతంస్నా
పయాంచక్రుర్గంగాయాంసహకృష్ణయా ॥ ౧౯ ॥ దేవదుందుభయోనేదుర్నరదుందుభిభిస్సహ।
ముముచుఃపుష్పవర్షాణిదేవర్షిపితృమానవాః ॥ ౨౦ ॥ సస్నుస్తత్రతతస్సర్వేవర్ణాశ్రమయుతా
జనాః। మహాపాతక్యపియతస్సద్యోముచ్యేతకిల్బిషాత్ ॥ ౨౧ ॥ అథరాజాహతేక్షౌమేపరిధాయస్వ
లంకృతః। ఋత్విక్సదస్యవిప్రాదీనానర్చాభరణాంబరైః॥ ౨౨॥ బంధుజ్ఞాతినృపాన్మిత్రసుహృదో
న్యాంశ్చసర్వశః। అభీక్ష్ణంపూజయామాసనారాయణపరోనృపః ॥ ౨౩ ॥ సర్వేజనాస్సురరుచోమణి

రసైః మిథోవిజహ్రుః॥ ౧౪॥ రసానేవాహ॥ తైలేతి॥ కించ-సాంద్రకుంకుమాదిభిః పుంభిర్లిప్తాస్తాన్ప్రలింపంత్యోవారయోషితశ్చ విజహ్రుః॥ ౧౫॥ గుప్తా ఇతి॥ నృభిర్గుప్తాః- రథాదియానైః నృదేవ్యః రాజపత్న్యోపి నిరగమన్ నిర్గతాః-ఏతదుపలబ్ధుం విమానవరైర్దేవ్యోయథాతద్వత్- మాతులేయైస్సఖిభిశ్చ పరితః సిచ్యమానాః-సవ్రీడేన సహాసేన వికసంతివదనాని యాసాంతాః॥౧౬॥ తా ఇతి॥ దేవరాన్ పతిభ్రాతౄన్-ఉత సఖీన్ సఖీనపి- దృతిభిః ఉదకనోదనచర్మమయయంత్రైః- సేచనపాత్రైశ్చ-మలధియాంకామినాం॥ ౧౭॥ సఇతి॥ క్రియాభిః అంగేష్టిభిః- క్రతురాట్ సశరీరో రాజసూయఇవ॥ ౧౮॥ పత్నీతి॥ పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః-అవభృథసంబంధి కృత్యంచ-చరిత్వా తాన్యనుష్ఠాయేత్యర్థః॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥ అథేతి॥అహతే నూతనే-అనర్చ అర్చితవాన్॥ ౨౨॥౨౩॥ సర్వే

౨౩॥ సురాణామివరుక్ కాంతిర్యేషాంతే - మణికుండలైః సహితాః స్రగుష్ణీషాదయో యేషాంతే - కుండలయుగేనాలకబృందేన చ జుష్ట
వక్త్రశ్రియో యాసాంతాః॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ఇత్థమితి॥ గతజ్వరః నిశ్చింతః - ఆసీత్॥ ౩౦॥ ఏకదేతి॥ అచ్యుతే శ్రీ
కృష్ణే ఆత్మామనః యస్య తస్య॥ ౩౧॥ యస్మిన్నితి॥ నరేంద్రాదీనాం లక్ష్మీః లక్ష్మ్యః విభూతయః - విశ్వసృజా మయేన - ఉపక్లృప్తాః విరచితాః
తాభిః స్వపతీన్ - కురురాట్ దుర్యోధనః - అతప్యత్॥ ౩౨॥ యస్మిన్నితి॥ మహిషీసహస్రం మిలిబహుతో వ్యపలక్షణం - క్వణదంఘ్రిశోభాయ
స్య - మధ్యే సుచారు చారుమధ్యమిత్యర్థః - కుచకుంకుమైః శోణాహారాయస్య తత్ - శ్రీమంతి ముఖాని యస్య తత్ - చలైః కుండలైః కుం
తలైశ్చ ఆఢ్యం సంపన్నం - అశోభతేతి శేషః॥ ౩౩॥ సభాయామితి॥ క్వాపి కదాచిత్ విరేజ ఇతి శేషః - స్వస్య చక్షుషా హితాహితజ్ఞాపకేన॥

కుండలస్రగుష్ణీషకంచుకదుకూలమహార్ఘ్యహారాః। నార్యశ్చ కుండలయుగాలకబృందజుష్టవక్త్రశ్రి
యః కనకమేఖలయా విరేజుః॥ ౨౪॥ అథర్త్విజో మహాత్మానస్సదస్యా బ్రహ్మవాదినః। విప్రక్షత్రియ
విట్ఛూద్రా రాజానో యే సమాగతాః॥ ౨౫॥ దేవర్షిపితృభూతాని లోకపాలాస్సహానుగాః। పూజి
తాస్తమనుజ్ఞాప్య స్వధామాని యయుర్నృప॥ ౨౬॥ హరిదాసస్య రాజర్షే రాజసూయమహోద
యమ్। నైవాతృప్యన్ ప్రశంసంతః పిబన్మర్త్యోఽమృతం యథా॥ ౨౭॥ తతో యుధిష్ఠిరో రాజా సుహృ
త్సంబంధిబాంధవాన్। ప్రేమ్ణా నివారయామాస కృష్ణం చ త్యాగకాతరః॥ ౨౮॥ భగవానపి తత్రా
ఙ్గ న్యవాత్సీత్తత్ప్రియంకరః। ప్రస్థాప్య యదువీరాంశ్చ సాంబాదీంశ్చ కుశస్థలీమ్॥ ౨౯॥ ఇత్థం ధర్మసు
తో రాజా మనోరథమహార్ణవమ్। సుదుస్తరం సముత్తీర్య కృష్ణేనాసీద్గతజ్వరః॥ ౩౦॥ ఏకదాంతఃపు
రే తస్య వీక్ష్య దుర్యోధనశ్శ్రియమ్। అతప్యద్రాజసూయస్య మహత్త్వం చాచ్యుతాత్మనః॥ ౩౧॥ య
స్మిన్నరేంద్రదితిజేంద్రసురేంద్రలక్ష్మీః నానా విభాంతి కిల విశ్వసృజోపక్లృప్తాః। తాభిః పతీన్ ద్రుపద
రాజసుతోపతస్థే యస్యాం విషక్తహృదయః కురురాడతప్యత్॥ ౩౨॥ యస్మింస్తదా మధుపతేర్మహిషీ
సహస్రం శ్రోణీభరేణ శనకైః క్వణదంఘ్రిశోభమ్। మధ్యే సుచారు కుచకుంకుమశోణహారం శ్రీమన్ము
ఖం చలకుండలకుంతలాఢ్యమ్॥ ౩౩॥ సభాయాం మయవిద్యాయాం క్వాపి ధర్మసుతో విరాట్। వృతో
ఽనుజైర్బాంధుభిశ్చ కృష్ణేనాపి స్వచక్షుషా॥ ౩౪॥ ఆసీనః కాంచనే సాక్షాదాసనే మఘవానివ। పారమే
ష్ఠ్యశ్రియా జుష్టః స్తూయమానశ్చ వందిభిః॥ ౩౫॥ తత్ర దుర్యోధనో మానీ సహితో భ్రాతృభిర్నృప। కి
రీటమాలీ న్యవిశదసిహస్తః క్షిపన్ రుషా॥ ౩౬॥ స్థలేఽభ్యగృహ్ణాద్వస్త్రాంతం జలం మత్వా స్థలే పతత్। జ
లే చ స్థలవద్భ్రాంత్యా మయమాయావిమోహితః॥ ౩౭॥ జహాస భీమస్తం దృష్ట్వా స్త్రియో నృపతయో
పరే। నివార్యమాణా అప్యంగ రాజ్ఞా కృష్ణానుమోదితాః॥ ౩౮॥ స వ్రీడితోఽవాగ్వదనో రుషా జ్వలన్ని
ష్క్రమ్య తూష్ణీం ప్రయయౌ గజాహ్వయమ్। హాహేతి శబ్దస్సుమహానభూత్సతామజాతశత్రుర్విమ
నా ఇవాభవత్। బభూవ తూష్ణీం భగవాన్ భువో భరం జిహీర్షురేవ భ్రమతి స్మ యద్దృశా॥ ౩౯॥ ఏ
తత్తేఽభిహితం రాజన్ పృష్టోఽహమిహ యత్త్వయా। సుయోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజసూయే మహాక్రతౌ॥
౪౦॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-పంచసప్తతితమోధ్యాయః. ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

౩౪॥ ౩౫॥ తత్రేతి॥ మానీ సాహంకారః - కిరీటం చ మాలా చ విద్యేతే యస్య సః - న్యవిశత్ వివేశ - క్షిపన్ ద్వాస్థాదీన్ అధిక్షిపన్॥ ౩౬॥
స్థలఇతి॥ తత్ర శుద్ధాంతే స్థలే - వస్త్రాంతమభ్యగృహ్ణాత్ ఆకుంచితవాన్ - కుతః తస్మిన్ స్థలఏవ భ్రాంత్యా జలం మత్వా - జలే చ అపతత్ -
కుతః స్థలవద్భ్రాంత్యా॥ ౩౭॥ ౩౮॥ సఇతి॥ భువో భరం భారం జిహీర్షురితి అద్య సంపాదితేన కలహబీజేన కురూణాం సంహారం కరిష్యామీ
తి - కించ - యస్య దృశా దృష్టిమాత్రేణ - దుర్యోధనో భ్రమతి స్మ భ్రాంతిం ప్రాప - మయమాయా తు నిమిత్తమాత్రం - సః భూభారహరణబీ
జం దుర్యోధనస్య భ్రమం భీమాదిహాస్యేన తస్య పరాభవం చ విధాయ తూష్ణీమాసీదిత్యర్థః॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం -
పంచసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁

శ్లో॥ తతష్షట్సప్తతితమే వృష్ణిసాల్వమహామృధే। ద్యుమద్గదాప్రహారేణ రణాత్ప్రద్యుమ్ననిర్గమః॥ సంపాద్య ధర్మరాజస్య రాజసూయమ

మోదయం। నిహత్య సౌభరాజాదీనథో పారమదచ్యుతః॥౧॥-౨॥౩॥ ఇతీతి॥ ప్రత్యహం సకృత్-పాంసుముష్టిం ఏకాం గ్రసన్ భక్షయన్॥
౪॥ సంవత్సరాంతఇతి॥ సంవత్సరాంతఇతి॥ ఆశుతోషః భగవాన్ ఉమాపతిః- శ్రీకృష్ణవిద్వేషిసాల్వే- వరస్యవైఫల్యం మన్యమానో [illegible]
ప్యం ప్రాప్ఽరభూత్-తస్యాతినిర్బంధమాలక్ష్య-సంవత్సరాంతే వరేణ-ఛందయామాస ఇచ్ఛాం కారితవాన్-వరం వృణీష్వేత్యుక్తవాన్ [illegible]
౫॥౬॥ తథేతి॥ తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ-గిరిశేనాదిష్టో మయః-అయస్మయం లోహమయం-పురం సౌభసంజ్ఞం-నిర్మాయ రచయిత్వా-ప్ర
దాత్॥౭॥ స ఇతి॥ తమసోంధకారస్య-ధామ ఆశ్రయం-అన్యైర్దురాసదం దుష్ప్రాపం॥౮॥౯॥ సగోపురాణీతి॥ ప్రాసాదాః గృహాః-అట్ట
లాస్తదుపరిగృహాః-తోళికాః-తత్పర్యంతకుడ్యాని- ఆః- విహారాన్ క్రీడాస్థానానిచ- సబహుంజ-కించ-విమానాగ్రాన్ ఉత్తమాశ్చ స్త్రీ[illegible]

॥ సాల్వవధకథాప్రారంభఘట్టః ॥

శ్రీశుకః॥ అథాన్యదపికృష్ణస్యశృణుకర్మాద్భుతంనృప। క్రీడానరశరీరస్య యథాసౌభపతిర్హతః॥
౧॥ శిశుపాలసఖస్సాల్వోరుక్మిణ్యుద్వాహఆగతః। యదుభిర్నిర్జితస్సంఖ్యేజరాసంధాదయస్తథా॥
౨॥ సాల్వఃప్రతిజ్ఞామకరోచ్ఛృణ్వతాంసర్వభూభుజామ్। అయాదవాంకరిష్యేక్ష్మాంపౌరుషంమమ
పశ్యత ॥౩॥ ఇతిమూఢఃప్రతిజ్ఞాయదేవంపశుపతింప్రభుమ్। ఆరాధయామాసనృపఃపాంసుముష్టింస
కృద్గ్రసన్ ॥౪॥ సంవత్సరాంతేభగవానాశుతోషఉమాపతిః। వరేణచ్ఛందయామాససాల్వంశరణ
మాగతమ్ ॥౫॥ దేవాసురమనుష్యాణాంగంధర్వోరగరక్షసామ్। అభేద్యంకామగంవవ్రేసయానం
వృష్ణిభీషణమ్ ॥౬॥ తథేతిగిరిశాదిష్టోమయఃపరపురంజయః। పురంనిర్మాయసాల్వాయప్రాదాత్సౌ
భమయస్మయమ్ ॥౭॥ సలబ్ధ్వాకామగంయానంతమోధామదురాసదమ్। యయౌద్వారవతీంసా
ల్వోవైరంకృష్ణకృతంస్మరన్ ॥౮॥ నిరుధ్యసేనయాసాల్వోమహత్యాభరతర్షభ। పురీంబభంజోప
వనాన్యుద్యానానిచసర్వశః ॥౯॥ సగోపురాణిద్వారాణిప్రాసాదాట్టాలతోళికాః। విహారాన్సవి
మానాగ్ర్యాన్నిపేతుశ్శస్త్రవృష్టయః ॥౧౦॥ శిలాద్రుమాశ్చాశనయస్సర్పాఆసారశర్కరాః
ప్రచండశ్చక్రవాతోభూద్రజసాచ్ఛాదితాదిశః॥ ౧౧॥ ఇత్యర్ద్యమానాసౌభేనకృష్ణస్యనగరీభృశమ్।
నాభ్యపద్యతశంరాజంస్త్రిపురేణయథామహీ ॥౧౨॥ ప్రద్యుమ్నోభగవాన్వీక్ష్యబాధ్యమానాని
జాఃప్రజాః। మాభైష్టేత్యభ్యయాద్వీరోరథారూఢోమహారథః ॥౧౩॥ సాత్యకిశ్చారుదేష్ణశ్చసాం
బోక్రూరస్సహానుజః। హార్దిక్యోభానువిందశ్చగదశ్చశుకసారణౌ॥ ౧౪ ॥ అపరేచమహేష్వాసా
రథయూథపయూథపాః। నిర్యయుర్దంశితాగుప్తారథేభాశ్వపదాతిభిః ॥౧౫॥ తతఃప్రవవృతేయు
ద్ధంసాల్వానాంయదుభిస్సహ। యథాసురాణాంవిబుధైస్తుములంరోమహర్షణమ్ ॥౧౬॥ తాశ్చసౌ
భపతేర్మాయాదివ్యాస్త్రైరుక్మిణీసుతః। క్షణేననాశయామాసనైశంతమఇవోష్ణగుః ॥౧౭॥ వివ్యా
ధపంచవింశత్యాస్వర్ణపుంఖైరయోముఖైః। సాల్వస్యధ్వజినీపాలంశరైస్సంనతపర్వభిః ॥౧౮॥
శతేనాతాడయత్సాల్వమేకైకేనాస్యసైనికాన్। దశభిర్దశభిర్నేతౄన్వాహనానిత్రిభిస్త్రిభిః॥
౧౯॥ తదద్భుతంమహత్కర్మప్రద్యుమ్నస్యమహాత్మనః। దృష్ట్వాతంపూజయామాసుస్సర్వేస్వపరసై
నికాః ॥౨౦॥ బహురూపైకరూపంతద్దృశ్యతేనచదృశ్యతే। మాయామయంమయకృతందుర్విభా

ష్టయః పేతుః॥౧౦॥ శిలా ఇతి॥ ఆసారశర్కరాః ధారాసంపాతవజ్జలోపలాః॥౧౧॥ ఇతీతి॥ శం సుఖం నాభ్యపద్యత॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥
తత ఇతి॥ తుములం వ్యాకులం- రోమహర్షణం రౌద్రం॥౧౬॥ తా ఇతి॥ నైశం నిశిభవం-తమః ఉష్ణగుః సూర్య ఇవ॥౧౭॥ కించ॥ వివ్యాధేతి॥
స్వర్ణమయాని పుంఖాని పృష్ఠప్రాంతాని యేషాం తైః -- అయో లోహం- తన్మయాని ముఖాన్యగ్రాణి యేషాం తైః - ధ్వజినీపాలం సేనా
న్యం- సంనతాని నిమ్నాని- పర్వాణి గ్రంథయో యేషాం తైః॥ ౧౮॥ శరేణేతి॥ సైనికాన్ భటాన్-నేతౄన్ సారథీన్॥ ౧౯॥ తదితి॥
స్వపరసైనికాః స్వపరసేనయోర్వర్తమానాస్సర్వే పూజయామాసుః సమ్మానితవంతః॥౨౦॥ బహురూపేతి॥ కదాచిద్బహురూపం-క
దాచిదేకరూపం- క్వచిద్దృశ్యతే- క్వచిన్నదృశ్యతే- ఏవం దుర్విభావ్యం అవితర్క్యమభూత్॥ ౨౧॥ కించ॥ క్వచిదితి॥ ఏవం తత్ దురత్య[illegible]

కంఠలనవస్థితంచాభూత్॥ ౨౨॥ ౨౩॥ శరైరితి॥ అగ్నిశబ్దాహకః-అర్కవత్సంశోషకః-యుగపత్సర్వతస్సంస్పర్శోయేషాంతైః-ఆశీవిషవదేకదేశస్పర్శమాత్రేణమారకత్వాద్దురాసదైఃదుస్సహైః - పాత్యమానంపురమనీకానిచయస్యసః- పరైర్యదుభిరీరితైర్ముక్తైః॥ ౨౪॥ సాల్వేతి॥ భృశార్దితాఅపిస్వంస్వంరణంస్వాంస్వాంయుద్ధభూమిం॥ ౨౫॥ సాల్వేతి॥ పూర్వాస్త్రకాష్ఠాయసమయ్యా వ్యాహత్యప్రహృత్య॥ ౨౬॥ తమితి॥ తంప్రద్యుమ్నం- అపోవాహఅన్యతోనినాయ॥ ౨౭॥ ౨౮॥ నేతి॥ మత్ మత్తోవినా- క్లీబంచిత్తం యస్యతేన- త్వయాసూతేన॥ ౨౯॥ కింన్వితి॥ పితరౌరామకేశవౌ- అభిసంగమ్యతత్పార్శ్వంగత్వాతాభ్యాంపృష్టః- స్వయోగ్యంకింనువక్ష్యామీతి॥ ౩౦॥ వ్యక్తమితి॥ భ్రాతృజామయోభ్రాతృభార్యాః- వ్యక్తంనిశ్చితం- యత్క్లైబ్యంకథయిష్యంతి-తత్కథనమనుకరోతి-కథం

వ్యంపరైరభూత్ ॥ ౨౧ ॥ క్వచిద్భూమౌక్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలేక్వచిత్ । అలాతచక్రవ
ద్భ్రామ్యత్సౌభంతద్దురవస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యత్రయత్రోపలక్ష్యేతససౌభస్సహసైనికః । సాల్వస్తత
స్తతోముంచన్ శరాన్సాత్వతయూథపాః ॥ ౨౩ ॥ శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురాస
దైః । పాత్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః ॥ ౨౪ ॥ సాల్వానీకపశస్త్రౌఘైర్వృష్ణివీరాభృ
శార్దితాః । నతత్యజూరణంస్వంస్వంలోకద్వయజిగీషవః ॥ ౨౫ ॥ సాల్వామాత్యోద్యుమాన్నామ
ప్రద్యుమ్నంప్రాక్ప్రపీడితః । ఆసాద్యగదయామౌర్వ్యావ్యాహత్యవ్యనదద్బలీ ॥ ౨౬ ॥ తంద్యుమద్గ
దయాశీర్ణవక్షస్స్థలమరిందమమ్ । అపోవాహరణాత్సూతోధర్మవిద్దారుకాత్మజః ॥ ౨౭ ॥ లబ్ధసంజ్ఞోము
హూర్తేనకార్ష్ణిస్సారథిమబ్రవీత్ । అహోఅసాధ్విదంసూతయద్రణాన్మేపకర్షణమ్ ॥ ౨౮ ॥ న
యదూనాంకులేజాతశ్శ్రూయతేరణవిచ్యుతః । వినామత్క్లీబచిత్తేనసూతేనప్రాప్తకల్మషాత్ ॥ ౨౯ ॥
కింనువక్ష్యేఽభిసంగమ్య పితరౌరామకేశవౌ । యుద్ధాత్సమ్యగపక్రాంతః పృష్టస్తత్రాత్మనఃక్షమమ్ ॥
౩౦ ॥ వ్యక్తంమేకథయిష్యంతి హసంత్యోభ్రాతృజామయః । క్లైబ్యంకథంకథంవీర తవాన్యైః కథ్య
తాంమృధే ॥ ౩౧ ॥ సూతః ॥ ధర్మంవిజానతాయుష్మన్కృతమేతన్మయావిభో । సూతఃకృచ్ఛ్రగతంరక్షే
ద్రథినంసారథింరథీ ॥ ౩౨ ॥ ఏతద్విదిత్వాతుభవాన్మయాపోవాహితోరణాత్ । ఉపసృష్టఃపరేణేతి
మూర్ఛితోగదయాహతః ॥ ౩౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ❁
శ్రీశుకః ॥ సతూపస్పృశ్యసలిలం దంశితోధృతకార్ముకః । నయమాంద్యుమతఃపార్శ్వం వీరస్యేత్యా
హసారథిమ్ ॥ ౧ ॥ విధమంతం స్వసైన్యాని ద్యుమంతంరుక్మిణీసుతః । ప్రతిహృత్యప్రత్యవిధ్యన్నా
రాచైరష్టభిస్స్మయన్ ॥ ౨ ॥ చతుర్భిశ్చతురోవాహాన్సూతమేకేనచాహనత్ । ద్వాభ్యాంధనుశ్చ
కేతుంచద్యుమతోఽన్యేనవైశిరః ॥ ౩ ॥ గదసాత్యకిసాంబాద్యాజఘ్నుస్సౌభపతేర్బలమ్ । పేతుస్సము
ద్రేసౌభేయాస్సర్వేసంఛిన్నకంధరాః ॥ ౪ ॥ ఏవంయదూనాంసాల్వానాంజఘ్నుతామితరేతరమ్ ।
యుద్ధంత్రినవరాత్రంతదభూత్తుములముల్బణమ్ ॥ ౫ ॥ ఇంద్రప్రస్థంగతఃకృష్ణఆహూతోధర్మసూను

కథమితి॥ ౩౧॥ ధర్మమితి॥ విభోసమర్థ- ఏతదపసర్పణంధర్మమాహ- సూతఇతి॥ ౩౨॥ ఏతదితి॥ అపోవాహితఃఅపనీతః- ఉపసృష్టఃఉపసర్గం పీడాంప్రాప్త ఇతికృత్వా- యతఃపరేణశత్రుణా - గదయాహతస్సన్ - మూర్ఛితోనిస్సంజ్ఞతాంగతోభవానితి॥ ౩౩॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - షట్సప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్లో॥ సప్తసప్తతితమేనానామాయావిచక్షణః। కృష్ణేనాగత్యసాల్వస్తుహతస్సౌభంచచూర్ణితం॥ సఇతి॥ దంశితఃసన్నద్ధః॥ ౧॥ విధమంతమితి॥ విధమంతంక్షపయంతం- ప్రతిహృత్యనిరుధ్య॥ ౨॥ అష్టానాంవినియోగమాహ॥ చతుర్భిరితి॥ ౩॥ గదేతి॥ సౌభేయాః సౌభస్థాః॥ ౪॥ ఏవమితి॥ నవానాంరాత్రీణాంసమాహారోనవరాత్రం- త్రయాణాంనవరాత్రాణాంసమాహారః త్రినవరాత్రం- సప్తవింశతిరహోరాత్రాణీత్యర్థః- తుములంసంకులం- ఉల్బణంఘోరం॥ ౫॥ పరమతముపన్యస్యతి॥ ఇంద్రప్రస్థంగతఇతి॥ ౬॥ ౭॥ తతో

తి॥ స్వగతమేవ పథి చింతావిజృంభితమాభాషణం- ఆర్యమిశ్రాభిసంగతో బలభద్రాదిసహితః॥౮॥ వీక్ష్యేతి॥ పునీనామిత్తదర్శనాత్పు
త్తః ఏవం చింతయన్ ద్వారకామాగత్య-స్వానాం కదనం వీక్ష్య సౌభం చ సాల్వరాజం చ వీక్ష్య-రామం పురరక్షణం ప్రతి నిరూప్య నియుజ్య
దారుకం ప్రాహేత్యన్వయః॥౯॥ రథమితి॥ తే త్వయా॥౧౦॥ ఇతీతి॥ ఆస్థాయ సమ్యగధిష్ఠాయ-అరుణానుజం ధ్వజే వర్తమానం గరుడం॥౧౧॥
సాల్వ ఇతి॥ హతప్రాయస్య బలస్య ఈశ్వరః॥౧౨॥౧౩॥ తమితి॥ తం చ సాల్వం- శరసందోహైః శరజాలైః- ఖం సూర్య ఇవ రశ్మిభిరితి-ప్ర
సీలత్వవిపులత్వాదిభిరాకాశోపమా సౌభస్య- అచింత్యవేగత్వబహుత్వాదిభిశ్శరాణాం రశ్మిసాదృశ్యం - అయత్నేనైవ రశ్మివచ్ఛరణ

నా। రాజసూయే చ నిర్వృత్తే శిశుపాలే చ సంస్థితే ॥౬॥ కురువృద్ధాననుజ్ఞాప్య మునీంశ్చ ససుతాం పృథామ్।
నిమిత్తాన్యతిఘోరాణి పశ్యన్ ద్వారవతీం యయౌ॥౭॥ ఆహ చాహమిహాయాత ఆర్యమిశ్రాభిసంగతః।
రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ॥ ౮ ॥ వీక్ష్య తత్కదనం స్వానాం నిరూప్య పురరక్ష
ణమ్ । సౌభం చ సాల్వరాజం చ దారుకం ప్రాహ కేశవః ॥ ౯ ॥ రథం ప్రాపయ మే సూత సాల్వస్యాంతి
కమాశు వై । సంభ్రమస్తే న కర్తవ్యో మాయావీ సౌభరాడయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తశ్చోదయామాస
రథమాస్థాయ దారుకః । విశంతం దదృశుస్సర్వే స్వే పరే చారుణానుజమ్ ॥ ౧౧ ॥ సాల్వశ్చ కృష్ణమాలో
క్య హతప్రాయబలేశ్వరః । ప్రాహిణోత్కృష్ణసూతాయ శక్తిం భీమరవాం మృధే । ౧౨॥ తామాప
తంతీం నభసి మహోల్కామివ రంహసా । భాసయంతీం దిశశ్శౌరిస్సాయకైశ్శతధాచ్ఛినత్ ॥౧౩॥ తం
చ షోడశభిర్బాణైర్విద్ధ్వా సౌభం చ ఖే భ్రమత్ । అవిధ్యచ్ఛరసందోహైః ఖం సూర్య ఇవ రశ్మిభిః ॥౧౪॥
సాల్వశ్శౌరేస్తు దోస్సవ్యం సశార్ఙ్గం శార్ఙ్గధన్వనః । బిభేద న్యపతద్ధస్తాచ్ఛార్ఙ్గమాసీత్తదద్భుతమ్॥
౧౫ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్ । వినద్య సౌభరాడుచ్చైరిదమాహ జనా
ర్దనమ్॥౧౬॥ యత్త్వయా మూఢ నస్సఖ్యుర్భ్రాతుర్భార్యా హృతేక్షతామ్ । ప్రమత్తస్స సభామధ్యే త్వ
యా వ్యాపాదితస్సఖా॥ ౧౭॥ తం త్వాద్య నిశితైర్బాణైరపరాజితమానినమ్ । నయామ్యపునరావృ
త్తిం యది తిష్ఠేర్మమాగ్రతః॥ ౧౮ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ వృథా త్వం కత్థసే మంద న పశ్యస్యంతికేఽంతకమ్ । పౌ
రుషం దర్శయంతి స్మ శూరా న బహుభాషిణః॥౧౯॥ ఇత్యుక్త్వా భగవాన్ సాల్వం గదయా భీమవేగయా ।
తతాడ జత్రౌ సంక్రుద్ధస్స చకంపే వమన్నసృక్ ॥ ౨౦ ॥ గదాయాం సంనివృత్తాయాం సాల్వస్త్వంతర
ధీయత॥ ౨౧॥ తతో ముహూర్త ఆగత్య పురుషశ్శిరసాచ్యుతమ్ । దేవక్యా ప్రేషితోఽస్మీతి నత్వా ప్రా
హ వచో రుదన్ ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహో పితా తే పితృవత్సల । బద్ధ్వాపనీతస్సాల్వేన సౌనికేన
యథా పశుః॥ ౨౩॥ నిశమ్య విప్రియం కృష్ణో మానుషీం ప్రకృతిం గతః । విమనస్కో ఘృణీ స్నేహాద్బభాషే
ప్రాకృతో యథా॥ ౨౪॥ కథం రామమసంభ్రాంతం జిత్వాఽజేయం సురాసురైః । సాల్వేనాల్పీయసా నీతః పి
తా మే బలవాన్ విధిః ॥ ౨౫ ॥ ఇతి బ్రువాణే గోవిందే సౌభరాట్ప్రత్యుపస్థితః । వసుదేవమివానీయ కృ
ష్ణం చేదమువాచ హ॥ ౨౬॥ ఏష తే జనితా తాతో యదర్థమిహ జీవసి । వధిష్యే వీక్షతస్తేఽముమీశశ్చేత్పా
హి బాలిశ॥ ౨౭ ॥ ఏవం నిర్భర్త్స్య మాయావీ ఖడ్గేనానకదుందుభేః । ఉత్కృత్య శిర ఆదాయ ఖస్థం సౌ
భం సమావిశత్ ॥ ౨౮॥ తతో ముహూర్తం ప్రకృతావుపప్లుతస్స్వబోధ ఆస్తే స్వజనానుషంగతః । మహా
నుభావస్తదబుధ్యతాసురీం మాయాం స సాల్వప్రహితాం మయోదితామ్ ॥ ౨౯ ॥ న తత్ర దూతం న పితుః
కళేబరం ప్రబుద్ధ ఆజౌ సమపశ్యదచ్యుతః । స్వాప్నం యథా చాంబరచారిణం రిపుం సౌభస్థమాలోక్య ని

ప్రసారణాత్సూర్యతుల్యః శ్రీకృష్ణ ఇతి॥౧౪॥ సాల్వ ఇతి॥ దోర్బాహుం॥౧౫॥౧౬॥ యదితి॥ సఖ్యుశ్శిశుపాలస్య- ఈక్షతామస్మాకం- ప్ర
మత్తః అనవహితః- వ్యాపాదితః నిహతః ॥ ౧౭ ॥ తమితి॥ అపరాజితోఽహమితి మానవంతం - అపునరావృత్తిం మృత్యుం- తిష్ఠేః స్థాస్యసి
౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ నిశమ్యేతి॥ ఘృణీ దయావాన్॥ ౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ఏష ఇతి॥ జనితా జనయితా- ఈశశ్చేచ్ఛక్తశ్చేత్
౨౭॥ ౨౮॥ తత ఇతి॥ స్వబోధః స్వతస్సిద్ధజ్ఞానవానపి- స్వజనస్నేహతః- ప్రకృతౌ మానుషస్వభావే ఉపప్లుతః నిమగ్నః- ఆస్తే అతిష్ఠత్
తతస్తత్ర మాసురీం మాయామబుధ్యత మయోదితామితి జ్ఞాతవాన్॥ ౨౯॥ నేతి॥ స్వాప్నం స్వప్నప్రపంచం యథా॥ ౩౦॥ ఏవం పరస

తముపస్య స్తంనిరాకరోతి॥ ఏవమితి॥ కేచకేచన-నాన్వితాఃఅనన్వితాఃపూర్వాపరానుసంధానరహితాః- తదాహ-యత్స్వవాచఇతి-తన్నానుస్మరంతీత్యర్థః - అయమభిప్రాయః-నతావద్భ్రాజసూయార్థంరామేణసహగతః శ్రీకృష్ణఃసంకర్షణమనుజ్ఞాప్యేతిపూర్వముక్తత్వాత్-నచేంద్రప్రస్థంగతేకృష్ణేసాల్వాగమనం-సాల్వసంగ్రామవ్యాసక్తైనమయాయుష్మద్ధ్యాతంనజ్ఞాతమితికామ్యకవనస్థాన్పాండవాన్సాంత్వయతా శ్రీకృష్ణేనోక్తమితివ్యాసోక్తైరితి॥ ౩౧॥ అసంభావితంచేత్యాహ॥ క్వేతి॥ భయంవాదుర్నిమిత్తదర్శనకృతం నూనంహన్యుఃపురీంమమేతియదుక్తం- యచ్చహస్తాచ్ఛార్ఙ్గంన్యపతదితియదుక్తం-తద్భయంవాక్వేతి-అజ్ఞానేనసంభవోయస్యతత్-అఖండితానివిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యాణియస్యసః-తత్ర విజ్ఞానంస్వరూపవిషయం-జ్ఞానంబాహ్యవిషయం॥౩౨॥ కించ॥ యదితి ॥ యస్యపాదసేవయాఊర్జితాపుష్కలాయాఆత్మవిద్యాతయా-అనాదిశ్చాసావాత్మవిపర్యయగ్రహశ్చ-అహంకృశఃసుఖీదుఃఖీత్యాదిలక్షణః-తంహిన్వంతివినాశయంతి-సంతఃఐశ్వర్యంపదంచ- తస్యసతాంగతేఃకుతోఽసుమోహఇతి- అతోనైతద్వచనంసత్యమిత్యర్థః॥౩౩॥ కింతర్హిసత్యం

హంతుముద్యతః॥ ౩౦॥ ఏవంవదంతిరాజర్షేఋషయఃకేచనాన్వితాః। యత్స్వవాచోవిరుద్ధ్యేరన్నూనంతేన్మరంత్యను ॥ ౩౧ ॥ క్వశోకమోహౌస్నేహోవా భయంవాజ్ఞానసంభవమ్। క్వచాఖండితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యస్త్వఖండితః॥ ౩౨ ॥ యత్పాదసేవోర్జితయాత్మవిద్యయాహిన్వంత్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్। లభంతఆత్మీయమనంతమైశ్వరంకుతోనుమోహఃపరమస్యసద్గతేః ॥ ౩౩ ॥ తం శస్త్రపూగైఃప్రహరంతమోజసాసాల్వంశరైశ్శౌరిరమోఘవిక్రమః। విద్ధ్వాచ్ఛినద్వర్మధనుశ్శిరోమణింసౌభంచశత్రోర్గదయారురోజహ ॥ ౩౪॥ తత్కృష్ణహస్తేరితయావిచూర్ణితంపపాతతోయేగదయాసహస్రధా। విసృజ్యతద్భూతలమాస్థితోగదామాదాయసాల్వోఽభ్యహరిమభ్యగాద్ద్రుతమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆధావతస్సగదం తస్యబాహుంభల్లేనఛిత్త్వాథరథాంగమద్భుతమ్। వధాయసాల్వస్యలయార్కసన్నిభంబిభ్రద్బభౌసార్కఇవోదయాచలః ॥ ౩౬ ॥ జహారతేనైవశిరస్సకుండలంకిరీటయుక్తంపురుమాయినోహరిః। వజ్రేణవృత్రస్యయథాపురందరోబభూవహాహేతివచస్తదానృణామ్ ॥ ౩౭ ॥ తస్మిన్నిపతితేపాపేసౌభేచగదయాహతే। నేదుర్దుందుభయోరాజన్దివిదేవగణేరితాః ॥ సఖీనామపచితిం కుర్వన్దంతవక్త్రోరుషాభ్యగాత్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺

———⟶ శ్రీ దంతవక్త్రవిదూరథవధాదికథాప్రారంభఘట్టః. శ్రీ ⟵———

శ్రీశుకః॥ శిశుపాలస్యసాల్వస్యపౌండ్రకస్యాపిదుర్మతేః। పరలోకగతానాంచకుర్వన్పారోక్ష్యసౌహృదమ్ ॥ ౧ ॥ ఏకఃపదాతిస్సంక్రుద్ధోగదాపాణిఃప్రకంపయన్। పద్భ్యామిమాంమహీంరాజమహాసత్త్వోవ్యదృశ్యత ॥ ౨ ॥ తంతదాయాంతమాలోక్యగదామాదాయసత్వరః। అవప్లుత్యరథాత్కృష్ణస్సింధుంవేలేవప్రత్యధాత్ ॥ ౩ ॥ గదాముద్యమ్యకారూశోముకుందంప్రాహదుర్మదః। దిష్ట్యాదిష్ట్యాభవానద్యమమదృష్టిపథంగతః॥ ౪॥ త్వంమాతులేయోనఃకృష్ణమిత్రధ్రుఙ్మాంజిఘాంససి। అతస్త్వాం

తదాహ॥ తమితి॥ వర్మకవచం- రురోజబభంజ॥౩౪॥-౩౫॥ ఆధావతఇతి॥లయార్కసన్నిభంప్రళయకాలికసూర్యసదృశం॥౩౬॥౩౭॥ తస్మిన్నితి॥ దేవగణేన-ఈరితాఃవాదితాః॥ ౩౮॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- సప్తసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ✺✺✺✺✺✺

శ్లో॥తతోఽష్టసప్తతితమేదంతవక్త్రవిదూరథౌ। హత్వాహరిఃపురేరేమేరామస్తూత్సంతతోఽవధీత్ ॥ సఖీనామపచితింకుర్వన్నిత్యుక్తం తదేవాహ॥ శిశుపాలస్యేతి॥ పారోక్ష్యసౌహృదంపరోక్షేకరణీయంసుహృత్కృత్యం॥ ౧॥౨॥ తమితి॥ ప్రత్యధాత్ ప్రతిరురోధ॥ ౩॥ గదామితి॥ముకుందంప్రాహదుర్మదఇత్యాద్యైఃఅధిక్షేపపరత్వాస్ఫుటైవ-పరమార్థస్తు-దుర్మదఃగతమదః-ప్రాహ-ముకుందంతృతీయజన్మవిముక్తిదానార్థమాగతం-అద్యేతి- జన్మత్రయేణఆన్విష్యమాణఃఅద్యబ్రహ్మశాపావసానేభవాన్ మమస్వామీదృష్టిపథంగతఃప్రాప్తః ఇతదిష్ట్యాదిష్ట్యాభద్రంఅతిహర్షేవీప్సా॥ ౪॥ కించ॥ త్వమితి॥హేకృష్ణత్వమస్మాకంమాతులేయోబంధుః - ఏవమపిమిత్రధ్రుక్ మిత్రద్రోహీతివాన్-మాంచత్వంజిఘాంససి-తస్మాదస్మాకంత్వత్తోమృత్యుఃకిసనకాద్యనుగ్రహప్రాప్తోనూనందుర్వారః-అతస్త్వామేతావన్మాత్రమహంయాచే - కింతత్ తదాహ - హేఅమందసర్వసహనసమర్థ-క్షాత్రధర్మేణనైవతుంగదయాత్వాంహనిష్యేప్రహరిష్యామి

తామేకవారం సహస్వేతి - ననువజ్రతుల్యాం త్వద్గదాం కో వా సహేత నైవమిత్యాహ - అవజ్రకల్పయా ఉత్పలమాలావదతికోమలయేత్య-
ర్థః ॥ ౫ ॥ నన్వేవం హన నేకస్తవ పురుషార్థస్తత్రాహ ॥ తర్హీతి॥ అజ్ఞః నవిద్యతే జ్ఞో యస్మాత్ తస్య సంబుద్ధిః హే సర్వజ్ఞేత్యర్థః
పరమార్థతః స్వామినం - పితృద్వేషా సంబంధేన బంధురూపం - బ్రహ్మశాపేన తు శత్రుత్వేన ప్రతీతం త్వాం-హత్వా మిత్రాణామానృణ్య-
ముపైమి ఉపైష్యామి-విశేషేణ ఆధీయతే మనసి చింత్యత ఇతి వ్యాధిః-దేహే అంతర్యామితయా చరతీతి తథా-తమీశ్వరం హత్వా క్షాత్రధర్మ-
ఆరాధ్య హంతే గత్యర్థస్య జ్ఞానార్థత్వాత్ జ్ఞాత్వేతి వా-తేన యథా పిత్రాదీనామానృణ్యముపయంతి తద్వదితి॥ ౬॥ ఏవమితి॥ రూక్షై-
రిత్యాది ప్రతీత్యభిప్రాయేణ-తోత్త్రైరంకుశాదిభిః ॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం శ్రీకృష్ణపశు-

గదయామందహనిష్యేవజ్రకల్పయా ॥ ౫ ॥ తర్హ్యానృణ్యముపైమ్యజ్ఞమిత్రాణాం మిత్రవత్సలః।
బంధురూపమరింహత్వావ్యాధిం దేహచరంయథా ॥౬॥ ఏవంరూక్షైస్తుదన్వాక్యైః కృష్ణంతోత్త్రై
వద్ద్విపమ్। గదయాతాడయన్మూర్ధ్ని సింహవద్వ్యనదచ్చసః ॥ ౭ ॥ గదయాభిహతోప్యాజౌ నచ
చాలయదూద్వహః। కృష్ణోపితమహన్గుర్వ్యా కౌమోదక్యాస్తనాంతరే ॥ ౮ ॥ గాదానిర్భిన్నహృదయ
ఉద్వమన్ రుధిరం ముఖాత్। ప్రసార్య కేశబాహ్వంఘ్రీన్ ధరణ్యాంన్యపతద్వ్యసుః ॥ ౯ ॥ తత
స్సూక్ష్మతరంజ్యోతిః కృష్ణమావిశదద్భుతమ్। పశ్యతాంసర్వభూతానాంయథాచైద్యవధేనృప ॥౧౦॥
విదూరథస్తుతద్భ్రాతా భ్రాతృశోకపరిప్లుతః। ఆగచ్ఛదసిచర్మభ్యాంముచ్ఛ్వసంస్తజ్జిఘాంసయా ॥౧౧॥
తస్యచాపతతః కృష్ణశ్చక్రేణక్షురనేమినా। శిరోజహారరాజేంద్రసకిరీటం సకుండలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవం
సౌభంసాల్వంచదంతవక్త్రంసహానుజమ్। హత్వా దుర్విషహానన్యైరీడితస్సురమానవైః॥ ౧౩ ॥
మునిభిస్సిద్ధగంధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। అప్సరోభిఃపితృగణైర్యక్షైఃకిన్నరచారణైః॥ ౧౪॥
ఉపగీయమానవిజయఃకుసుమైరభివర్షితః। వృతశ్చవృష్ణిప్రవరైర్వివేశాలంకృతాంపురీమ్॥౧౫॥ఏవం
యోగేశ్వరఃకృష్ణోభగవాన్ జగదీశ్వరః। ఈయతే పశుదృష్టీనాంనిర్జితోజయతీతిసః॥ ౧౬॥ శ్రుత్వా

శ్రీః బలరామకృత తీర్థయాత్రా సూతవధాది కథా ప్రారంభఘట్టః శ్రీః

యుద్ధోద్యమంరామఃకురూణాంసహపాండవైః। తీర్థాభిషేకవ్యాజేనమధ్యస్థః ప్రయయౌకిల ॥౧౭॥
స్నాత్వాప్రభాసేసంతర్ప్య దేవర్షిపితృమానవాన్। సరస్వతీంప్రతిస్రోతాంయయౌబ్రాహ్మణసం
వృతః ॥ ౧౮ ॥ పృథూదకంబిందుసరస్త్రితకూపంసుదర్శనమ్। విశాలంబ్రహ్మతీర్థంచచక్రంప్రా
చీంసరస్వతీమ్॥ ౧౯ ॥ యమునామనుయాన్యేవగంగామనుచభారత। జగామనైమిశంయత్రఋష
యస్సత్రమాసతే ॥ ౨౦ ॥ తమాగతమభిప్రేత్యమునయోదీర్ఘసత్రిణః। అభిగమ్యయథాన్యాయం
ప్రణమ్యోత్థాయచార్చయన్॥ ౨౧॥ సోర్చితస్సపరీవారఃకృతాసనపరిగ్రహః। రోమహర్షణమా
సీనంమహర్షేశ్శిష్యమైక్షత॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయినంసూతమకృతప్రహ్వణాంజలిమ్। అధ్యాసీనం
చతాన్విప్రాంశ్చుకోపోద్వీక్ష్యమాధవః॥ ౨౩॥ కస్మాదసావిమాన్విప్రానధ్యాస్తేప్రతిలోమజః। ధ
ర్మపాలాంస్తథైవాస్మాన్వధమర్హతిదుర్మతిః॥౨౪॥ఋషేర్భగవతోభూత్వాశిష్యోధీత్యబహూ

లానపి లీలయా జయత్యేవేతి కృత్వా సకదాచిజ్జరాసంధాదిభిర్నిర్జిత ఇతి పశుదృష్టీనామీయత ఇత్యర్థః-విజయో హి తవ యోగేశ్వరో
భగవాన్ జగదీశ్వర ఇతి॥౧౬॥ శ్లో॥ విదూరథాంతముష్మద్య్వపాతనాదిదమోక్షకులం। కృష్ణస్తూపరమన్నారాద్రామోహర్షసూతవర్ణో
శ్రీధరీయోయం శ్లోకః - తత్ర సంగమాహ ॥ శ్రుత్వేతి॥ ౧౭॥ స్నాత్వేతి ॥ ప్రతిస్రోతాం ప్రతిలోమాం॥ ౧౮ ॥ మధూదకమితి ॥ సుద-
ర్శనం తీర్థం-చక్రం చక్రతీర్థం॥ ౧౯॥ యమునామితి॥ యమునామనుయాని తీర్థాని- గంగామనుచయాని - తాని సర్వాణి - గ-
త్వా నైమిశమరణ్యం జగామ॥ ౨౦॥ తమితి॥ అభిప్రేత్య శ్రీబలరామ ఇతి జ్ఞాత్వా॥ ౨౧॥ స ఇతి॥ మహర్షేర్వ్యాసస్య॥ ౨౨॥ అప్ర-
త్యుత్థాయినమితి॥ సూతం ప్రతిలోమజం-నకృతం ప్రహ్వణమంజలిశ్చ యేనతం- అధ్యాసీనం చ తాన్ తేభ్యోప్యుచ్చైరాసీనమిత్యర్థః॥
౨౩॥ ౨౪॥ అజానన్నథాప్యస్తీతి చేన్నైవమిత్యాహ॥ ఋషేరితి॥ ౨౫॥ ననుబహుజ్ఞః కథమేవం కరోతి తత్రాహ॥ అదాంతస్యేతి

సగుణాయ యథోచితానుష్ఠానాయ॥ ౨౬॥ ననువిప్రాన్ సర్వాన్ హత్వా-అన్యద్వా-కించిత్కరోతు కింతవేతి చేదత ఆహ॥ ఏతదర్థ ఇతి॥ ధర్మధ్వజి నః ఉత్తమలింగధారిణః॥ ౨౭॥ ఏతావదితి॥ భావిత్వాదితి సహి భవితవ్యం- కేనాపి పరిహర్తుం-శక్యత ఇత్యర్థః- అహనత్ హతవాన్॥ ౨౮॥ హాహేతి॥ తేత్వయా॥ ౨౯॥ అధార్మికప్రతిలోమజవధః కోయమధర్మ ఇతిచేత్తత్రాహుః॥ అస్యేతి॥ పురాణప్రవచనాయ ఆత్మనః శరీరస్య నాస్తిక్లమోయస్మిన్ తదాయుశ్చ దత్తమితి॥ ౩౦॥ అజానతేతి॥ బ్రహ్మవధే ఏకింమహేశ్వరస్యేతి చేత్సత్యమేవం తథాపి ప్రాయశ్చిత్తం కర్తవ్యమిత్యాశయేనాహుస్సార్ధేన-యోగేశ్వరస్యేతి-ఆమ్నాయః బ్రాహ్మణో న హంతవ్య ఇతి లక్షణః॥ ౩౧॥ యదీతి॥ తథాప్యేతస్యాః బ్రహ్మహత్యాయాః-పావనం ప్రాయశ్చిత్తం-హే లోకపావన నాన్యచోదితః అనన్యచోదితః-స్వయమేవ భవాన్ యది కరిష్యతి-తర్హి లోకసంగ్రహో భవిష్యతి-నాన్యథేతి॥ ౩౨॥ చరిష్య ఇతి॥ వధస్య నిర్వేశం ప్రాయశ్చిత్తం-ప్రథమే కల్పే ముఖ్యపక్షే విధీయతాం ఉపదిశ్యతాం॥ ౩౩॥ కించ ॥ దీర్ఘమితి ॥ బత హే మునయః- ఏతస్య దీర్ఘమాయుః సత్త్వం బలం- ఇంద్రియం తత్పాటవం- అన్యచ్చ యద్భవద్భిరాశాసితం అపేక్షితం తత్ బ్రూత సర్వం॥ ౩౪॥ అస్త్రస్యేతి॥ అస్త్రాదీనాం సత్యతా యథా భవేత్-అస్మాకం చ వచస్సత్యం యథా

నిచ । సేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః॥ ౨౫॥ అదాంతస్యావినీతస్య వృథాపండితమానినః।
నగుణాయ భవంతిస్మ నటస్యేవాజితాత్మనః॥ ౨౬॥ ఏతదర్థోహి లోకేస్మిన్నవతారో మయాకృతః। వ
ధ్యా మే ధర్మధ్వజినస్తేహి పాతకినోధికాః॥ ౨౭॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాన్నివృత్తోసద్వధాదపి। భా
విత్వాత్తం కుశాగ్రేణ కరస్థేనాహనత్ప్రభుః॥ ౨౮॥ హాహేతివాదినస్సర్వే మునయః ఖిన్నమానసాః।
ఊచుస్సంకర్షణం దేవమధర్మస్తే కృతః ప్రభో॥ ౨౯॥ అస్య బ్రహ్మాసనం దత్తమస్మాభిర్యదునందన।
ఆయుశ్చాత్మాక్లమం తావద్యావత్సత్రం సమాప్యతే॥ ౩౦ ॥ అజానతైవాచరితస్త్వయా బ్రహ్మవధో
యథా । యోగేశ్వరస్య భవతో నామ్నాయోపి నియామకః॥ ౩౧ ॥ యద్యేతద్బ్రహ్మహత్యాయాః పా
వనం లోకపావన। చరిష్యతి భవాన్లోకసంగ్రహోనన్యచోదితః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవాన్॥ చరిష్యే వధని
ర్వేశం లోకానుగ్రహకామ్యయా । నియమః ప్రథమే కల్పే యావాన్స తు విధీయతామ్॥ ౩౩॥ దీర్ఘ
మాయుర్బతైతస్య సత్త్వమింద్రియమేవచ । ఆశాసితం యత్తద్బ్రూత సాధయే యోగమాయయా॥
౩౪ ॥ ఋషయః॥ అస్త్రస్య తవ వీర్యస్య మృత్యోరస్మాకమేవచ । యథా భవేద్వచస్సత్యం తథా రామ
విధీయతామ్॥ ౩౫॥ రామః॥ ఆత్మా వై పుత్ర ఉత్పన్న ఇతి వేదానుశాసనమ్ । తస్మాదస్య భవేద్వక్తా ఆ
యురింద్రియసత్త్వవాన్॥ ౩౬॥ కింవః కామో మునిశ్రేష్ఠా బ్రూతమాం కరవాణ్యథ। అజానతశ్చావచి
తిం యథా మే చింత్యతాం బుధాః॥ ౩౭॥ ఋషయః॥ ఇల్వలస్య సుతో ఘోరః బల్వలో నామ దానవః। స
దూషయతి నస్సత్రమేత్య పర్వణి పర్వణి॥ ౩౮॥ తం పాపం జహి దాశార్హ తన్నశ్శుశ్రూషణం పరమ్
పూయశోణితవిణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్॥ ౩౯ ॥ తతశ్చ భారతం వర్షం పరీత్య సుసమాహి
తః। చరిత్వా ద్వాదశ మాసాంస్తీర్థస్నాయీ విశుధ్యసే॥ ౪౦॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కం
ధే - అష్టసప్తతితమోధ్యాయః.
శ్రీశుకః॥ తతః పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రచండః పాంసువర్షణః। భీమో వాయురభూద్రాజన్పూతిగంధ

భవేత్-తథా విధీయతామిత్యర్థః॥ ౩౫॥ తథా సంపాదయన్నాహ॥ ఆత్మేతి॥ శ్రు॥ అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే- ఆత్మా వై పుత్రనామాసి స జీవ శరదశ్శతమిత్యాది వేదానుశాసనం వేదవచనం - తస్మాదస్య రోమహర్షణస్య పుత్రః ఉగ్రశ్రవాః భవతాం పురాణవక్తా భవేత్సచ ఆయురాదిమాంశ్చ భవేత్-అతస్సా ఔదజీవనాదస్త్రస్య మృత్యోశ్చ సత్యతా పుత్రరూపేణ ఆయురాదిసిద్ధేః యుష్మద్వచనస్యాపి సత్యతా స్యాదితి భావః॥ ౩౬॥ కించ- బ్రహ్మదండార్థం యుష్మదపేక్షితం కథయత- తదహం కరిష్యామీత్యాహ॥ కిమితి॥ కింవిషయః కామః ఇవర్తతేత ద్బ్రూతేతి- అథానంతరం-బ్రహ్మదండం గృహీత్వా అపచితిం నిష్కృతిమజానతో మే- హే బుధాః యథావచ్చింత్యతాం విచింత్య దిశతేతి॥ ౩౭॥ ప్రథమం తావదపేక్షితం కర్తవ్యం కథయంతి ద్వాభ్యాం॥ ఇల్వలస్యేతి॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ప్రాయశ్చిత్తమాహుః॥ తత ఇతి॥ పరీత్య ప్రదక్షిణీకృత్య- సుసమాధానాదిగుణవిశేషాదేకాబ్దమాత్రముక్తమిత్యవిరోధః- సుసమాహితః కామక్రోధాదిరహితః- చరిత్వా కృచ్ఛ్రాదీ॥ ౪౦॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- అష్టసప్తతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥

శ్లో॥ ఊనాశీతితమే రామో బల్వలం ద్విజతుష్టయే। నిహత్య తీర్థస్నానాద్యైర్బ్రహ్మహత్యామపానుదత్ ॥ తత ఇతి॥ ఉపావృత్తే ప్రాప్తే॥ ౧॥

౨॥ తమితి॥ భిన్నానిదీర్ణాః అంజనచయాః ఉపమాయస్యతం- అతికృష్ణమిత్యర్థః- తప్తతామ్రవత్ శిఖాశ్మశ్రూణిచయస్యతం- దంష్ట్రా
భిరుగ్రం భ్రుకుటియుతంముఖంయస్యతం॥౩॥౪॥౫॥ సఇతి॥ అరుణోరుధిరేణదైత్యః- శైలోధాతుభిః॥౬॥౭॥ వైజయంతీమితి॥ శ్రీధా
మానిఅమ్లానానిపంకజానియస్యాంతాం॥౮॥ అథేతి॥ కింతత్సరః తదాహ- యతఇతి అస్రవత్ ఉదగాత్॥౯॥ అనుస్రోతేనేతి॥ అనుస్రో
తేన అనులోమతః- పులహాశ్రమం హరిక్షేత్రం॥౧౦॥ గోమతీమితి॥ గోమత్యాంగండక్యాంవిపాశాయాంచ స్నాత్వా- శోణేచ ఆప్లుతః స్నా

శ్చసర్వశః ॥ ౧ ॥ తతోఽమేధ్యమయంవర్షంబల్వలేనవినిర్మితమ్ । అభవద్యజ్ఞశాలాయాంసోఽన్వదృ
శ్యతశూలభృత్ ॥ ౨ ॥ తంవిలోక్యబృహత్కాయంభిన్నాంజనచయోపమమ్ । తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం
దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీముఖమ్ ॥ ౩ ॥ సస్మారముసలంరామఃపరసైన్యవిదారణమ్ । హలంచదైత్యదమనం
తేతూర్ణముపతస్థతుః ॥ ౪ ॥ తమాకృష్యహలాగ్రేణబల్వలంగగనేచరమ్ । ముసలేనాహనత్క్రుద్ధో
మూర్ధ్నిబ్రహ్మద్రుహంబలః ॥ ౫ ॥ సోఽపతద్భువినిర్భిన్నలలాటోఽసృక్సముత్సృజన్ । ముంచన్నార్త
స్వరంశైలోయథావజ్రహతోఽరుణః ॥ ౬ ॥ సంస్తుత్యమునయోరామంప్రయుజ్యావితథాశిషః । అభ్య
షించన్మహాభాగంవృత్రఘ్నంవిబుధాయథా ॥ ౭ ॥ వైజయంతీందదుర్మాలాంశ్రీధామామ్లానపంక
జామ్ । రామాయవాససీదివ్యేదివ్యాన్యాభరణానిచ ॥ ౮ ॥ అథతైరభ్యనుజ్ఞాతఃకౌశికీమేత్యబ్రాహ్మ
ణైః । స్నాత్వాసరోవరమగాద్యతస్సరయురాస్రవత్ ॥ ౯ ॥ అనుస్రోతేనసరయూంప్రయాగముపగ
మ్యసః । స్నాత్వాసంతర్ప్యదేవాదీన్జగామపులహాశ్రమమ్ ॥ ౧౦ ॥ గోమతీంగండకీంస్నాత్వావిపాశాం
శోణఆప్లుతః । గయాంగత్వాపితౄనిష్ట్వాగంగాసాగరసంగమే ॥ ౧౧ ॥ ఉపస్పృశ్యమహేంద్రాద్రౌ
రామందృష్ట్వాభివాద్యచ । సప్తగోదావరీంవేణీంపంపాంభీమరథీంతతః ॥ ౧౨ ॥ స్కందమిష్ట్వాయయౌ
రామశ్శ్రీశైలంగిరిశాలయమ్ । ద్రవిడేషుమహాపుణ్యందృష్ట్వాద్రింవేంకటంప్రభుః ॥ ౧౩ ॥ కామకోటి
పురీంకాంచీంకావేరీంచసరిద్వరామ్ । శ్రీరంగాఖ్యంమహాపుణ్యంయత్రసన్నిహితోహరిః ॥ ౧౪ ॥ ఋ
షభాద్రింహరేఃక్షేత్రందక్షిణాంమధురాంతథా । సముద్రసేతుమగమన్మహాపాతకనాశనమ్ ॥ ౧౫ ॥ త
త్రాయుతమదాద్ధేనూర్బ్రాహ్మణేభ్యోహలాయుధః । కృతమాలాంతామ్రపర్ణీంమలయంచకు
లాచలమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్రాగస్త్యంసమాసీనంనమస్కృత్యాభివాద్యచ । యోజితస్తేనచాశీర్భిరనుజ్ఞా
తోగతోఽర్ణవమ్ ॥ దక్షిణంతత్రకన్యాఖ్యాందుర్గాందేవీందదర్శసః ॥ ౧౭ ॥ ....
తతఃఫాల్గునమాసాద్యపంచాప్సరసముత్తమమ్ । విష్ణుస్సన్నిహితోయత్రస్నాత్వాస్పర్శద్గవాయుత
మ్ ॥ ౧౮ ॥ తతోఽభివ్రజ్యభగవాన్కేరళాంస్తుత్రిగర్తకాన్ । గోకర్ణాఖ్యంశివక్షేత్రంసాన్నిధ్యం
యత్రధూర్జటేః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్యాంద్వైపాయనీందృష్ట్వాశూర్పారకమగాద్బలః । తాపీంపయోష్ణీంని
ర్విన్ధ్యాముపస్పృశ్యాథదండకమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రవిశ్యరేవామగమద్యత్రమాహిష్మతీపురీ । మనుతీర్థము
పస్పృశ్యప్రభాసంపునరాగమత్ ॥ ౨౧ ॥ శ్రుత్వాద్విజైఃకథ్యమానంకురుపాండవసంయుగే । సర్వ
రాజన్యనిధనంభారంమేనేహృతంభువః ॥ ౨౨ ॥ సభీమదుర్యోధనయోర్గదాభ్యాంయుధ్యతోర్మృధే ।
వారయిష్యన్వినశనంజగామయదునందనః ॥ ౨౩ ॥ యుధిష్ఠిరస్తుతందృష్ట్వాయమౌకృష్ణార్జునావపి ।
అభివాద్యాభవంస్తూష్ణీంకింవివక్షురిహాగతః ॥ ౨౪ ॥ గదాపాణీఉభౌదృష్ట్వాసంరబ్ధౌవిజయైషిణౌ ।
మండలానివిచిత్రాణిచరంతావిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ యువాంతుల్యబలౌవీరౌహేరాజన్హేవృకోదర ।

౧౧॥౧౨॥ స్కందమితి॥ ఇష్ట్వా సంపూజ్య శ్రీశైలం శ్రీపర్వతం॥౧౩॥ కామకోటీతి॥ కాంచీంపురీం॥౧౪॥ ఋషభేతి॥ దక్షిణాంమధురాంచ॥ ౧౫
౧౬॥ తత్రేతి॥ దక్షిణమర్ణవం॥౧౭॥ తత ఇతి॥ ఫాల్గునం అనంతపురం పంచాప్సరసంసరః అస్పర్శత్ అదదాత్॥ ౧౮॥ తత ఇతి॥ కేరళా
దీన్ దేశాన్॥౧౯॥ ఆర్యామితి॥ ద్వైపాయనీం అస్యాస్త్రాం॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ సఇతి॥ వినశనం కురుక్షేత్రం॥౨౩॥ యుధిష్ఠిర ఇతి॥ వివక్షుః వ
క్తుమిచ్ఛుః- కింవదిష్యతీతిభియా తూష్ణీమాసన్నితి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తస్మాదితి॥ అన్యః పరాజయో వా రణస్సంగ్రామః॥౨౭॥ నేతి॥

-వత్ వాక్యం॥ ౨౮॥ దిష్టమితి॥ దిష్టం ప్రాచీనంకర్మ-సముపాగతః సంగతః ॥ ౨౯ ॥ తమితి॥ తంబలరామం-క్రత్వంగం యజ్ఞ
-శీలం ॥ ౩౦ ॥ తేభ్య ఇతి॥ ఆత్మని అధిష్ఠానే - విశ్వగం సర్వానుస్యూతం యేనైవ విదుః పశ్యంతి తత్ విశుద్ధం విజ్ఞానం వ్యతరత్ అదాత్
॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- ఏకోనాశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
॥అథాశీతితమే కృష్ణ శ్రీదామానం గృహాగతం। సంపూజ్యాపృచ్ఛదర్థాన్ ప్రాగ్గురువాసకథాం ముదా॥ సురారిమారకో హరిః పురా చ కా
-ంసతాం-అతః పరం వినైవ తం నిజోపకారమాచరత్-శ్రీరామచరితాని శ్రుత్వా పునర్ముకుందవీర్యాణి పృచ్ఛతి॥ భగవన్నితి॥ హే భగ
-న్ శ్రోతుమిచ్ఛామీత్యన్వయః॥ ౧॥ క ఇతి॥ ఉత్తమశ్లోకస్య సత్కథాః ఆహారాః విషయైః తృష్ణయా జనకాః కథాః-విశేషజ్ఞః సారవిత్-విష

ఏకం ప్రాణాధికం మన్య ఉతైకం శిక్షయాధికమ్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మాదేకతరస్యేహ యువయోస్సమవీర్య
యోః। నలక్ష్యతే జయోఽన్యో వా విరమత్వఫలో రణః॥ ౨౭॥ నతద్వాక్యం జగృహతుర్బద్ధవైరౌ నృపా
ర్థవత్ । అనుస్మరంతావన్యోన్యం దురుక్తం దుష్కృతాని చ॥ ౨౮॥ దిష్టం తదనుమన్వానో రామో
ద్వారవతీం యయౌ। ఉగ్రసేనాదిభిః ప్రీతైర్జ్ఞాతిభిస్సముపాగతః॥ ౨౯॥ తంపునర్నైమిశం ప్రాప్తమృ
షయో యాజయన్ముదా । క్రత్వంగం క్రతుభిస్సర్వైర్నివృత్తాఖిలవిగ్రహమ్॥ ౩౦ ॥ తేభ్యో విశుద్ధం వి
జ్ఞానం భగవాన్వ్యతరద్విభుః। యేనైవాత్మన్యదో విశ్వమాత్మానం విశ్వగం విదుః॥ ౩౧॥ స్వపత్న్యావ
భృథస్నాతో జ్ఞాతిబంధుసుహృద్వృతః। రేజే స్వజ్యోత్స్నయేవేందుస్సువాసాస్సుష్ఠ్వలంకృతః॥ ౩౨ ॥
ఈదృగ్విధాన్యసంఖ్యాని బలస్య బలశాలినః। అనంతస్యాప్రమేయస్య మాయామర్త్యస్య సంతి హి॥ ౩౩॥
యోఽనుస్మరతి రామస్య కర్మాణ్యద్భుతకర్మణః। సాయం ప్రాతరనంతస్య విష్ణోస్సదయితో భవేత్॥
౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకోనాశీతితమోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

——❋ కుచేలోపాఖ్యానకథా ప్రారంభఘట్టః ❋——

రాజా ॥ భగవన్యాని చాన్యాని ముకుందస్య మహాత్మనః। వీర్యాణ్యనంతవీర్యస్య శ్రోతుమిచ్ఛామహే
హం ప్రభో ॥ ౧ ॥ కోను శ్రుత్వాసకృద్బ్రహ్మన్నుత్తమశ్లోకసత్కథాః। విరమేత విశేషజ్ఞో విషణ్ణః
కామమార్గణైః॥ ౨ ॥ సా వాగనంతస్య గుణాన్గృణీతే కరౌ చ తత్కర్మకరౌ మనశ్చ। స్మరేద్వసంతం
స్థిరజంగమేషు శృణోతి తత్పుణ్యకథాస్స కర్ణః ॥ ౩ ॥ శిరస్తు తస్యోభయలింగమానమేత్తదేవ యత్పశ్య
తి తద్ధి చక్షుః। అంగాని విష్ణోరథ తజ్జనానాం పాదోదకం యాని భజంతి నిత్యమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీసూతః॥ విష్ణురా
తేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః। వాసుదేవే భగవతి నిమగ్నహృదయోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకః॥
కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః। విరక్త ఇంద్రియార్థేషు ప్రశాంతాత్మా జితేంద్రి
యః॥ ౬॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమీ। తస్య భార్యా కుచేలస్య క్షుత్క్షామా చ త
థావిధా॥ ౭॥ పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా। దారిద్ర్యసీదమానా సా వేపమానా
భిగమ్య చ॥ ౮ ॥ నను బ్రహ్మన్భగవతస్సఖా సాక్షాచ్ఛ్రియఃపతేః। బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవాన్
సాత్వతాంపతిః ॥ ౯ ॥ తముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్। దాస్యతి ద్రవిణం భూరి సీద

-ణ్ణః విషాదం ప్రాప్తః॥ ౨॥ కథాశ్రవణం స్తువన్ దృష్టాంతతయా అన్యానాహ ॥ సేతి ॥ తా ఏవ కరౌ-యౌ తత్కర్మకరౌ-త
దేవ మనః-యత్ స్థిరజంగమేషు వసంతం స్మరేత్-యస్తస్య పుణ్యాః కథాః శృణోతి- స ఏవ కర్ణః॥ ౩ ॥ శిర ఇతి॥ ఉభయలింగం స్థిరజంగ
మం చ తస్యైవ లింగమితి మత్వా ఆనమేత్ తదేవ శిరః-తదేవ తస్య లింగమిత్యేవ యత్ పశ్యతి తదేవ చక్షుః తాన్యేవ చాంగాని యాని తజ్జనానాం
పాదోదకం భజంతీతి॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ యదృచ్ఛయేతి॥ తథావిధా కుచేలా- కించ- క్షుత్ క్షామా యత్కించిత్సంపన్నమన్నం తత్ తస్మై పరివి
ష్యస్వయం తు భాజీనా॥ ౭॥ పతివ్రతేతి॥ మ్లాయతా శుష్యతా - తథా సీదమానా భర్తృభోగసంపాదనాశక్త్యైవ సీదంతీ- వేపమానా భయ
రోగకంపమానా॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ఆస్తఇతి॥ భోజనస్పష్టయంథకేశ్వర ఇతితస్మీ వ్యాకారమాత్రేణ సర్వైదాస్యంతీతి భావః నాత్యర్థి స్పష్ట

రిపాకవిరసత్వాత్॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఇతీతి॥ అస్త్యస్తీకిమ స్త్రీతి ప్రశ్నః॥ ౧౩॥ ౧౪॥ సఇతి॥ మహ్యంమమ॥ ౧౫॥ త్రీణీతి॥ గుల్మానిరక్షకసైన్యస్థానాని- కక్ష్యాః ప్రతోళీః- అతీయాయఅతి క్రమ్యజగామ- సద్విజఃద్విజైస్సహితః - తతశ్చ - అగమ్యాఃదుర్గమాః యేఽచ్యుతధర్మాణః అంధకాశ్చవృష్ణయశ్చ తేషాంగృహాః॥ ౧౬॥ గృహమితి॥ తథాహరేఃద్వ్యష్టసహస్రాణాం మహిషీణాం యేగృహాఃతేషుమధ్యే- శ్రీమత్ కాంతం- ఏకతమంగృహంవివేశ- తదాచసద్విజోబ్రహ్మానందగతోయథాతథాబభూవేతిశేషః॥ ౧౭॥ తమితి॥ పర్యగ్రహీత్ ఆలింగితవాన్॥ ౧౮॥ సఖ్యురితి॥ అబ్బిందూన్ ఆనందాశ్రూణి॥ ౧౯॥ అథేతి॥ సమర్హణంఉపాయనందత్వా- పాదావనేజనీఃఅపః॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ కుచేలమితి॥ ధమనీభిఃసిరాభిః- సంతతంవ్యాప్తం॥ ౨౩॥ అంతఃపురేతి॥ అవధూతంమలినం॥ ౨౪॥ విస్మయమాహద్వాభ్యాం॥ కిమితి॥ ౨౫॥ యఇతి॥ సంభృతఃసంమానితః॥ ౨౬॥ కథయాంచక్రతురితి॥

తేతేనకుటుంబినే॥ ౧౦॥ ఆస్తేధునాద్వారవత్యాంభోజవృష్ణ్యంధకేశ్వరః। స్మరతఃపాదకమలమాత్మానమపియచ్ఛతి ॥ కింన్వర్థకామాన్భజతోనాత్యభీష్టాన్జగద్గురుః ॥ ౧౧ ॥ ఏవంసభార్యయావిప్రోబహుశఃప్రార్థితోముహుః। అయంహిపరమోలాభఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇతిసంచింత్యమనసాగమనాయమతిందధే। అప్యస్త్యుపాయనంకించిద్గృహేకల్యాణిదీయతామ్ ॥ ౧౩॥ యాచిత్వాచతురోముష్టీన్విప్రాన్పృథుకతండులాన్। చైలఖండేనతాన్బద్ధ్వాభర్త్రేప్రాదాదుపాయనమ్॥ ౧౪ ॥ సతానాదాయవిప్రాగ్ర్యఃప్రయయౌద్వారకాంకిల। కృష్ణసందర్శనంమహ్యంకథంస్యాదితిచింతయన్॥ ౧౫॥ త్రీణిగుల్మాన్యతీయాయతిసృభిఃకక్ష్యాభిశ్చసద్విజః। విప్రోగమ్యాంధవృష్ణీనాంగృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్॥ ౧౬॥ గృహంద్వ్యష్టసహస్రాణాంమహిషీణాంహరేర్ద్విజః। వివేశైకతమంశ్రీమద్బ్రహ్మానందగతోయథా ॥ ౧౭ ॥ తంవిలోక్యాచ్యుతోదూరాత్ప్రియాపర్యంకమాస్థితః। సహసోత్థాయచాభ్యేత్యదోర్భ్యాంపర్యగ్రహీన్ముదా ॥ ౧౮ ॥ సఖ్యుఃప్రియస్యవిప్రర్షేరంగసంగాతినిర్వృతః। ప్రీతోవ్యముంచదబ్బిందూన్నేత్రాభ్యాంపుష్కరేక్షణః॥ ౧౯ ॥ అథోపవేశ్యపర్యంకేస్వయంసఖ్యుస్సమర్హణమ్। ఉపహృత్యావనిజ్యాస్యపాదౌపాదావనేజనీః॥ ౨౦॥ అగ్రహీచ్ఛిరసారాజన్భగవాన్లోకపావనః। వ్యలింపద్దివ్యగంధేనచందనాగురుకుంకుమైః॥ ౨౧॥ ....

ధూపైస్సురభిభిర్మిత్రంప్రదీపావళిభిర్ముదా। అర్చిత్వావేద్యతాంబూలంగాంచస్వాగతమబ్రవీత్॥ ౨౨॥ కుచేలంమలినంక్షామంద్విజంధమనిసంతతమ్। దేవీపర్యచరత్సాక్షాచ్చామరవ్యజనేనవై॥ ౨౩ ॥ అంతఃపురజనోదృష్ట్వాకృష్ణేనామలకీర్తినా। విస్మితోభూదతిప్రీత్యాఅవధూతంసభాజితమ్॥ ౨౪ ॥ కిమనేనకృతంపుణ్యమవధూతేనభిక్షుణా। శ్రియాహీనేనలోకేస్మిన్గర్హితేనాధమేనచ ॥ ౨౫ ॥ యోసౌత్రిలోకగురుణాశ్రీనివాసేనసంభృతః। పర్యంకస్థాంశ్రియంహిత్వాపరిష్వక్తోగ్రజోయథా ॥ ౨౬ ॥ కథయాంచక్రతుర్గాథాఃపూర్వాగురుకులేసతోః। ఆత్మనోర్లలితారాజన్కరౌగృహ్యపరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ అపిబ్రహ్మన్గురుకులాద్భవతాలబ్ధదక్షిణాత్। సమావృత్తేనధర్మజ్ఞభార్యోఢాసదృశీనవా॥ ౨౮॥ ప్రాయోగృహేషుతేచిత్తంనకామవిహతంతదా। నైవాతిప్రియసేవిద్వన్ధనేషువిదితంహిమే ॥ ౨౯ ॥ కేచిత్కుర్వంతికర్మాణికామైరహతచేతసః। త్యజంతఃప్రకృతీర్దైవీర్యథాహంలోకసంగ్రహమ్ ॥ ౩౦ ॥ కచ్చిద్గురుకులేవాసంబ్రహ్మన్స్మరసినౌ

తోర్వర్తతోః- కరౌగృహ్యగృహీత్వా॥ ౨౭॥ అపీతి॥ భార్యాఊఢాపరిణతానవేతిగృహస్థలింగదర్శనాత్ భోగాదర్శనాచ్చసంశయాదేవప్రశ్నః॥ ౨౮॥ అప్రతిషేధాదుద్వాహమనుమతంమత్వాహ॥ ప్రాయఇతి॥ తర్హితేచిత్తంనూనంకామవిహతంకామైర్విహతంత్వామాకెంగృహకర్మశ్లేశేనైత్యాశంక్యాహ॥ కేచిదితి॥ దైవీఃఈశ్వరమాయాఃవిరచితాః- ప్రకృతీఃవిషయవాసనాః-త్యజంతః - కామైరవాప్తఃచేతసాపరికర్మకరణేప్రష్టాంతఃయథాహమితి- లోకసంగ్రహంలోకస్యసంగ్రహఃగ్రహణంయథాభవతితథా- అహమప్యనరోపికర్మాణియథాకరోమితద్వత్॥ ౩౦॥ కచ్చిదితి॥ నౌఆవయోః- యతఃగురోఃవిజ్ఞేయంపరమాత్మతత్త్వంతమసఃసంసారస్య

త్రాత్మజ్ఞానప్రదస్య గురోరత్యంతపూజ్యత్వం వక్తుం పురుషస్య త్రీన్ గురూనాహ॥ స ఇతి॥ ఇహ సంసారే- యత్ర సంభవః జన్మమాత్రం స పితా తావదాద్యః ప్రథమః గురుః- పూజ్యః- కర్మవిద్యాప్రదం గురుమాహ- ద్విజాతేస్సతః పుంసః- సత్కర్మణాం యత్ర సంభవః ఉపనీయ వేదాధ్యాపక ఇత్యర్థః- స ద్వితీయో గురుః- యథాహమీశ్వర స్తథా ప్రథమాదపి పూజ్య ఇత్యర్థః- బ్రహ్మవిద్యాప్రదం గురుమాహ- ఆశ్రమిణాం సర్వేషామపి- జ్ఞానదః యః స తు సాక్షాదహమేవేతి॥ ౩౨॥ అతో జ్ఞానప్రదం గురురూపమాశ్రిత్య యే సంసారం తరంతి తే బుద్ధిమత్తరా ఇత్యాహ॥ నన్వితి॥ హే బ్రహ్మన్- వర్ణాశ్రమవతాం మధ్యే అర్థకోవిదాః- ఇహ మనుష్యజన్మని- తత్రాపి వర్ణాశ్రమవత్త్వే సతి- యే మయా గురుణా గురురూపేణ వక్త్రా- వాచా ఉపదేశమాత్రేణ- అంజః సుఖేనైవ- భవార్ణవం తరంతీతి- జ్ఞానప్రదాద్గురోరధికః- సేవ్యో నాస్తీత్యుక్తం॥ ౩౩॥ అత ఏవ తద్భజనాదధికో ధర్మశ్చ నాస్తీత్యాహ॥ నాహమితి॥ ఇజ్యా గృహస్థధర్మః- ప్రజాతిః ప్రకృష్టజన్మ ఉపనయనం- తేన బ్రహ్మచారిధర్మః ఉపలక్ష్యతే- తాభ్యాం- తథా తపసా వనస్థధర్మేణ- ఉపశమేన యతిధర్మేణ వా- అహం పరమేశ్వరః- తథా న తుష్యేయం- యథా సర్వభూతాత్మాపి గురుశుశ్రూషయేతి॥ ౩౪॥ కించ- అస్మాకం గురుశుశ్రూషణం కిమపి దైవాదేవ సంపన్నం తత్కిం త్వయా స్మర్యత ఇతి పృచ్ఛతి॥ అపీతి॥ గురౌ నివసతామస్మాకం- యత్కిమపి వృత్తం- తత్కిం వా కచిత్ కదాచిత్ ॥౩౫॥ ప్రవిష్టానామి

యతః। ద్విజో విజ్ఞాయ విజ్ఞేయం తమసః పారమశ్నుతే॥ ౩౧॥ స వై సత్కర్మణాం సాక్షాద్ద్విజాతేరిహ
సంభవః। ఆద్యోఽంగ యత్రాశ్రమిణాం యథాహం జ్ఞానదో గురుః ॥ ౩౨ ॥ నన్వర్థకోవిదా బ్రహ్మన్
వర్ణాశ్రమవతామిహ। యే మయా గురుణా వాచా తరంత్యంజో భవార్ణవమ్॥ ౩౩ ॥ నాహమిజ్యా
ప్రజాతిభ్యాం తపసోపశమేన వా। తుష్యేయం సర్వభూతాత్మా గురుశుశ్రూషయా యథా॥ ౩౪॥ అపి
నస్స్మర్యతే బ్రహ్మన్ వృత్తం నివసతాం గురౌ। గురుదారైశ్చోదితానామింధనానయనే క్వచిత్॥ ౩౫॥
ప్రవిష్టానాం మహారణ్యమపర్తౌ సుమహద్ద్విజ। వాతవర్షమభూత్తీవ్రం నిష్ఠురాస్స్తనయిత్నవః॥
౩౬॥ సూర్యశ్చాస్తంగతస్తావత్తమసా చావృతా దిశః। నిమ్నం కూలం జలమయం న ప్రజ్ఞాయత కించన॥
౩౭॥ వయం భృశం తత్ర మహానిలాంబుభిర్నిహన్యమానా ముహురంబుసంప్లవే। దిశోఽవిదంతోఽథ పరస్ప
రం వనే గృహీతహస్తాః పరిబభ్రిమాతురాః॥ ౩౮॥ ఏతద్విదిత్వా ఉదితే రవౌ సాందీపనిర్గురుః। అన్వేష
మాణో నశ్శిష్యానాచార్యోఽపశ్యదాతురాన్॥ ౩౯ ॥ ఆచార్యః॥ అహో హే పుత్రకా యూయమస్మద
ర్థేఽతిదుఃఖితాః। ఆత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్తమనాదృత్య మత్పరాః॥ ౪౦॥ ఇయదేవ హి సచ్ఛిష్యైః
కర్తవ్యా గురునిష్కృతిః। యద్వై విశుద్ధభావేన సర్వార్థాత్మార్పణం గురౌ ॥ ౪౧॥ తుష్టోఽహం భో
ద్విజశ్రేష్ఠాస్సత్యాస్సంతు మనోరథాః। ఛందాంస్యయాతయామాని భవంత్విహ పరత్ర చ॥ ౪౨॥ ఇ
త్థంవిధాన్యనేకాని వసతాం గురువేశ్మసు। గురోరనుగ్రహేణైవ పుమాన్ పూర్ణః ప్రజాయతే। ౪౩ ॥
కుచేలః॥ కిమస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవదేవ జగద్గురో। భవతా సత్యకామేన యేషాం వాసో గురావభూత్॥
౪౪ ॥ యస్య ఛందోమయం బ్రహ్మ దేహ ఆవపనం విభో। శ్రేయసాం తస్య గురుషు వాసోఽత్యంతవిడంబ
నమ్॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే- అశీతితమోఽధ్యాయః.

తి॥ అపర్తౌ- అపగతే ఋతౌ అకాల ఇత్యర్థః- వాతశ్చ వర్షంచ తయోః సమాహారః- స్తనయిత్నవః గర్జితాని చాభూవన్॥ ౩౬॥ సూర్య ఇతి॥ నిమ్నం నతం కూలం ఉన్నతం స్థానం॥ ౩౭॥ వయమితి॥ అంబూనాం సంప్లవః వ్యామిశ్రణం యస్మిన్ ఏకోదకే తత్ర తస్మిన్ వన ఇత్యర్థః- పరిబభ్రిమ భృఞ్ భరణ ఇత్యస్మాద్ధాతోః- పరిపరితః బభ్రిమ ఇడాగమః ఛాందసః- భారాన్ ధృతవంత ఇత్యర్థః॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ఉవాచ కృపయా శ్లోకత్రయేణ యయా వయం కృతార్థా ఇత్యాహ॥ అహో ఇతి॥ ఆత్మా దేహః॥ ౪౦॥ ఇయదితి॥ గురోర్నిష్కృతిః ప్రత్యుపకారః- సర్వే అర్థాః యస్మిన్ స ఆత్మా దేహస్తస్యార్పణం వినియోగః॥ ౪౧॥ తుష్ట ఇతి॥ అయాతయామాని యాతః యామః యస్య పక్వస్యాన్నస్య తద్గతసారం భవతి- తద్వదన్యదపి గతసారం- గౌణ్యా వృత్త్యా యాతయామమిత్యుచ్యతే- అగతసారాణి ఛందాంసి మత్తః అధీయమానాని భవంత్విత్యర్థః॥ ౪౨॥ ఇత్థమితి॥ ఇత్థంవిధాని ఏవం ప్రకారాణి- అనేకాని వృత్తాని కిం త్వయా స్మర్యంత ఇతి శేషః- ఫలితముపసంహరతి- గురోరితి॥ ౪౩॥ కిమితి॥ అస్మాభిః కిమనిర్వృత్తం అసంపన్నం- యేషామస్మాకం భవతా సహ వాసోఽభూత్॥ ౪౪॥ భవతస్తు సర్వమేతద్విడంబనమాత్రమిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ ఛందోమయం వేదమయం వేదాఖ్యం బ్రహ్మ- తథా శ్రేయసామావపనం తదుద్భవస్థానం- దేహో మూర్తిః యస్య తస్య తవ॥ ౪౫॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- అశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ఏకాశీతితమే సఖ్యుర్జగ్ధ్వా పృథుకతండులాన్। శ్రియం నిర్మితవానింద్రదుర్లభాం తు తదాశ్రమే॥ స ఇతి॥ సంకథయన్ కృష్ణః గోష్ఠీం కుర్వన్- సర్వభూతానాం మనసః అభిజ్ఞః మదర్థం పృథుకానానీయ దాతుం లజ్జిత ఇతి జానన్నిత్యర్థః॥ ౧॥ బ్రహ్మణ్య ఇతి॥ ప్రహసన్ ఈషద్ధాసం కుర్వన్॥ ౨॥ ౩॥ లజ్జయా అకథయతస్తామపనుదన్నాహ ద్వాభ్యాం॥ అణ్వితి॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ సర్వేతి॥ సర్వభూతానాం సా క్షాదంతఃకరణసాక్షీ॥ ౭॥ పత్న్యా ఇతి॥ అమర్త్యానాం దేవానామపి దుర్లభాః॥ ౮॥ ఇత్థమితి॥ అతిజీర్ణత్వాద్వసనస్య పునః స్తన్య చీర బద్ధాన్॥ ౯॥ నన్వితి॥ అంగ హే సఖే- విశ్వం విశ్వాత్మానం మాం॥ ౧౦॥ ఇతీతి॥ ఇతి వదన్నేకాం ముష్టిం జగ్ధ్వా- తత్పరేతి- అయం భావః పతౌ పుంసః- ఇహాముత్ర చ మత్కటాక్షవిలాసభూతానాం సర్వసంపదాం సమృద్ధయే అలం- అతః పరం ద్వితీయముష్టిభక్షణేన మామప్యదర్థీనాం మా కుర్వితి॥ ౧౧॥ ఏతావతేతి॥ త్వత్తోషకారణం తవ తోషస్య కారణం- యదా భవేత్- తదా సర్వసంపత్సమృద్ధయే- యాంశ

శ్రీశుకః॥ స ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ సంకథయన్ హరిః। సర్వభూతమనోభిజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ తమ్॥
౧॥ బ్రహ్మణ్యో బ్రాహ్మణం కృష్ణో భగవాన్ ప్రహసన్ ప్రియమ్। ప్రేమ్ణా నిరీక్షణేనైవ ప్రేక్షన్ ఖలు
సతాం గతిః॥ ౨॥ కృష్ణః॥ కిముపాయనమానీతం బ్రహ్మన్ మే భవతా గృహాత్॥ ౩॥ అణ్వప్యుపాహృ
తం భక్తైః ప్రేమ్ణా భూర్యేవ మే భవేత్। భూర్యప్యభక్తోపహృతం న మే తోషాయ కల్పతే॥ ౪॥ పత్రం పు
ష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి। తదహం భక్త్యుపహృతమశ్నామి ప్రయతాత్మనః॥ ౫॥
ఇత్యుక్తోపి ద్విజస్తస్మై వ్రీడితః పతయే శ్రియః। పృథుకప్రసృతిం రాజన్ న ప్రాయచ్ఛదవాఙ్ముఖః॥ ౬॥ స
ర్వభూతాత్మదృక్ సాక్షాత్తస్యాగమనకారణమ్। విజ్ఞాయాచింతయన్నాయం శ్రీకామో మాభజత్పురా॥
౭॥ పత్న్యాః పతివ్రతాయాస్తు సఖా ప్రియచికీర్షయా। ప్రాప్తో మామస్య దాస్యామి సంపదోమర్త్య
దుర్లభాః॥ ౮॥ ఇత్థం విచింత్య వసనాచ్చీరబద్ధాన్ ద్విజన్మనః। స్వయం జహార కిమిదమితి పృథుకతండులాన్॥
౯॥ నన్వేతదుపనీతం మే పరమప్రీణనం సఖే। తర్పయంత్యంగ మాం విశ్వమేతే పృథుకతండులాః॥ ౧౦॥
ఇతి ముష్టిం సకృజ్జగ్ధ్వా ద్వితీయాం జగ్ధుమాదదే। తావచ్ఛ్రీర్జగృహే హస్తం తత్పరా పరమేష్ఠినః॥ ౧౧॥
ఏతావతాలం విశ్వాత్మన్ సర్వసంపత్సమృద్ధయే। అస్మిన్ లోకేథవాముష్మిన్ పుంసస్త్వత్తోషకారణమ్॥
౧౨॥ బ్రాహ్మణస్తాం తు రజనీముషిత్వాచ్యుతమందిరే। భుక్త్వా పీత్వా సుఖం మేనే ఆత్మానం స్వర్గ
తం నృప॥ ౧౩॥ శ్వోభూతే విశ్వభావేన స్వసుఖేనాభివందితః। జగామ స్వాలయం తాత పథ్యనువ్రజ్య నం
దితః॥ ౧౪॥ స చాలబ్ధ్వా ధనం కృష్ణాన్న తు యాచితవాన్ స్వయమ్। స్వగృహాన్ వ్రీడితోగచ్ఛన్ మహద్ద
ర్శననిర్వృతః॥ ౧౫॥ అహో బ్రహ్మణ్యదేవస్య దృష్టా బ్రహ్మణ్యతా మయా। యద్దరిద్రతమో లక్ష్మీ
మాశ్లిష్టో బిభ్రతోరసి॥ ౧౬॥ క్వాహం దరిద్రః పాపీయాన్ క్వ కృష్ణః శ్రీనికేతనః। బ్రహ్మబంధురితి స్మా
హం బాహుభ్యాం పరిరంభితః॥ ౧౭॥ నివాసితః ప్రియాజుష్టే పర్యంకే భ్రాతరో యథా। మహిష్యా వీ
జితః శ్రాంతో వాలవ్యజనహస్తయా॥ ౧౮॥ శుశ్రూషయా పరమయా పాదసంవాహనాదిభిః। పూ
జితో దేవదేవేన విప్రదేవేన దేవవత్॥ ౧౯॥ స్వర్గాపవర్గయోః పుంసాం రసాయాం భువి సంపదామ్।
సర్వాసామపి సిద్ధీనాం మూలం తచ్చరణార్చనమ్॥ ౨౦॥ అధనోయం ధనం ప్రాప్య మాద్యన్నుచ్చై
ర్న మాం స్మరేత్। ఇతి కారుణికో నూనం ధనం మే భూరి నాదదాత్॥ ౨౧॥ ఇతి సంచింతయన్ విప్రః ప్రా

స్య సమృద్ధిం దృష్ట్వా త్వం తుష్యేరిత్యర్థః॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణ ఇతి॥ స్వర్గతం స్వర్గవాసినం॥ ౧౩॥ శ్వోభూత ఇతి॥ శ్వోభూతే ఉదితేర్కే విశ్వం భావయతీతి విశ్వభావనః- తేనేతి- పురతో భావినమింద్రదుర్లభం విభవం సూచయతి - స్వసుఖేన స్వానందపరిపూర్ణేనేతి - దారి ద్ర్యదీనతాం దర్శయతి- నందితః వినయోక్తిభిః॥ ౧౪॥ స ఇతి॥ వ్రీడితః స్వచిత్తే కార్పణ్యేన లజ్జితః- మహతః శ్రీకృష్ణస్య- దర్శనేన నిర్వృతః॥ ౧౫॥ నిర్వృతిమేవాహ చతుర్భిః॥ అహో ఇతి॥ యత్ యతః- లక్ష్మీం ఉరసి బిభ్రతా ఆశ్లిష్టోహం॥ ౧౬॥ క్వేతి॥ అహం పాపీయాన్ నీచః॥ ౧౭॥ ౧౮॥ శుశ్రూషయేతి॥ పూజితః చందనలేపనాదిభిః॥ ౧౯॥ ఏవం సంపూజ్యాపి ధనస్యాదానే కారణం కల్పయతే ద్వాభ్యాం॥ స్వర్గాపవర్గయోరితి॥ స్వర్గాదీనాం యద్యపి తస్య చరణార్చనమేవ కారణం॥ ౨౦॥ అధన ఇతి॥ తథాపి కారుణికత్వాదభూర్యపి ధనం మహ్యం నాదదాత్॥ ౨౧॥ ఇతీతి॥ నిజగృహస్యాంతికం తత్ప్రాంతం- తస్య విశేషణం-సూర్యేతి॥ ౨౨॥ విచిత్రైరితి॥ విచిత్రోపవనాదిభిః సృష్టి

కథంభూతైః కూజద్భిః ద్విజకులైః ఆకులైః - తథా ప్రోత్ఫుల్లాని కుముదాదీని యేషాం తాని వారీణి యేషు తాని తథా తైః ॥ ౨౩ ॥ కించ ॥ జుష్టమితి ॥ హరిణానామివ అక్షిణీ యాసాం తాభిః - తదైశ్వర్యం దృష్ట్వా వితర్కితవాన్ తదాహ - కిమిదమితి - ప్రథమం తేజఃపుంజం దృష్ట్వా కిమిదమితి - పశ్చాద్విమానాని దృష్ట్వా కస్య వేతి స్థానం చ స్వీయమితి జ్ఞాత్వా - కథం తదిదం స్థానం ఇత్యభూత్ - ఏవం రూపమభూదితి ॥ ౨౪ ॥ ఏవమితి ॥ అమరప్రభాః తత్తుల్యకాంతయః ప్రత్యగృహ్ణన్ ఉపాయనాదిభిరాదృతవంతః ॥ ౨౫ ॥ పతిమితి ॥ ఉద్ధతో హర్షః యస్యాస్సా - అతిసంభ్రమః ఆదరో యస్యాస్సా - ఆలయాత్ కమలవనాత్ - రూపధారిణీ శ్రీరివ - స్వర్గస్య తత్ర భగవతా ఆనీతత్వాత్ స్వర్గిణాం సురాణామివ రూపం తద్గంధర్వభూవేతి భావః ॥ ౨౬ ॥ పతివ్రతేతి ॥ బుద్ధ్యా ఆయమేవ వంద్య ఇతి నిశ్చయేన - మనసా సంకల్పేన ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ పయ ఇతి ॥ యత్ర మందిరే - పయఃఫేననిభాః శయ్యాః - ఆసనాని ఆస్తరణానీత్యాదిసంపదః - తత్ర సర్వసంపదాం సమృద్ధీర్విలోక్య తర్కయామాసేతి చతుర్థానామన్వయః - యత్ర చ దాంతాః గజదంతమయాః పర్యంకాః మంచాః ॥ ౩౦ ॥ ఆసనానీతి ॥ యత్ర ఆసనాని మృదూని ఉపస్తరణాని తూలాదిమయాని యేషు తాని - యత్ర చ ముక్తాదామవిలంబవంతి - ద్యుమంతి చ వితానాని ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ విలోక్యేతి ॥ నిర్వ్యగ్రః సుస్థిరః స్వస్థః - స చ అహైతుకీమాకస్మికీం - స్వస్య సమృద్ధిం తర్కయామాస - కుత ఏషా సమృద్ధిరాగతేతి ॥ ౩౩ ॥ నిశ్చినోతి ॥ నూనమితి ॥ ఏతన్మమేతి ఏ

ప్రోసజగృహాంతికమ్ । సూర్యానలేందుసంకాశైర్విమానైస్సర్వతోవృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ విచిత్రోపవనో
ద్యానైః కూజద్ద్విజకులాకులైః । ప్రోత్ఫుల్లకుముదాంభోజకహ్లారోత్పలవారిభిః ॥ ౨౩ ॥ జుష్టంస్వలంకృ
తైః పుంభిః స్త్రీభిశ్చ హరిణాక్షిభిః । కిమిదం కస్య వా స్థానం కథం తదిదమిత్యభూత్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం మీమాం
సమానం తం నరా నార్యోఽమరప్రభాః । ప్రత్యగృహ్ణన్మహాభాగం గీతవాద్యేన భూయసా ॥ ౨౫ ॥ పతి
మాగతమాకర్ణ్య పత్న్యుద్ధర్షాతిసంభ్రమా । నిశ్చక్రామ గృహాత్తూర్ణం రూపిణీ శ్రీరివాలయాత్ ॥
౨౬ ॥ పతివ్రతా పతిం దృష్ట్వా ప్రేమోత్కంఠాశ్రులోచనా । మీలితాక్ష్యనమద్బుద్ధ్యా మనసా పరిషస్వ
జే ॥ ౨౭ ॥ పత్నీం వీక్ష్య విస్ఫురంతీం దేవీం వైమానికీమివ । దాసీనాం నిష్కకంఠీనాం మధ్యే భాంతీం స విస్మి
తః ॥ ౨౮ ॥ ప్రీతస్స్వయం తయా యుక్తః ప్రవిష్టో నిజమందిరమ్ । మణిస్తంభశతోపేతం మహేంద్రభవ
నం యథా ॥ ౨౯ ॥ పయఃఫేననిభాశ్శయ్యా దాంతా రుక్మపరిచ్ఛదాః । పర్యంకా హేమదండాని చామర
వ్యజనాని చ ॥ ౩౦ ॥ ఆసనాని చ హైమాని మృదూపస్తరణాని చ । ముక్తాదామవిలంబీని వితానాని ద్యుమం
తి చ ॥ ౩౧ ॥ స్వచ్ఛస్ఫటికకుడ్యేషు మహామారకతేషు చ । రత్నదీపా భ్రాజమానా లలనా రత్నసంయు
తాః ॥ ౩౨ ॥ విలోక్య బ్రాహ్మణస్తత్ర సమృద్ధీస్సర్వసంపదామ్ । తర్కయామాస నిర్వ్యగ్రస్స్వసమృద్ధి
మహైతుకీమ్ ॥ ౩౩ ॥ నూనం బతైతన్మమ దుర్భగస్య శశ్వద్దరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః । మహావిభూతేరవ
లోకతోఽన్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య ॥ ౩౪ ॥ నన్వబ్రువాణో దిశతే సమక్షం యాచిష్ణవే భూర్య
పి భూరిభోగః । పర్జన్యవత్తత్స్వయమీక్షమాణో దాశార్హకాణామృషభస్సఖా మే ॥ ౩౫ ॥ కించిత్క
రోత్యుర్వపి యత్స్వదత్తం సుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి భూరికారీ । మయోపనీతాం పృథుకైకముష్టిం ప్రత్య
గ్రహీత్ప్రీతియుతో మహాత్మా ॥ ౩౬ ॥ తస్యైవ మే సౌహృదసఖ్యమైత్రీదాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్

వ చ అపావహం చ తస్య ఏతన్మమ - మహతీ విభూతిర్యస్య తస్య అవలోకాదన్యస్తు న సంభవేత్ ॥ ౩౪ ॥ నను స చేదవలోకనమాత్రేణ మహదైశ్వర్యం దత్తవాన్ - తర్హి ఇదం తుభ్యం దత్తమితి కిం నావోచదత ఆహ ॥ నన్వితి ॥ నను మే సఖా - సమక్షమబ్రువాణ ఏవ - యాచిష్ణవే యాచకాయ - భూరి బహ్వపి - దిశతే దదాతి - అత్ర హేతుః - భూరిభోగః స్వయం - తత్ దేయం పర్జన్యవత్ ఈక్షమాణ ఇతి - అయమర్థః - స్వయం తావద్భూరిభోగః బహుభోగః ఆప్తకామత్వాల్లక్ష్మీపతిత్వాచ్చ - అతః - యథా పారావారపరిపూరకః అతివదాన్యః పర్జన్యః కదాచిద్బహ్వపి వర్షమల్పమేవ మన్యమానః లజ్జయేవ సమక్షం అవర్షన్ రాత్రౌ నిద్రాణే కర్షకే క్షేత్రం ఆప్లావయతి - ఏవం శ్రీకృష్ణోపి స్వభోగాపేక్షయా తద్దేయమింద్రాదిపదమతి తుచ్ఛం మన్వానః తస్మై భజనం బహు మన్యమానః సమక్షమబ్రువాణ ఏవ దదాతీతి ॥ ౩౫ ॥ తదేవాహ ॥ కించిదితి ॥ ఉరు బహ్వపి - స్వదత్తం యత్ తత్ కించిత్ కరోతి అల్పం మన్యతే - స్వసుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి తుచ్ఛమపి - భూరి కారీ బహు మన్యత ఇత్యర్థః - అత ఏవ మయా ఉపనీతాం సమీపం నీతాం - ప్రీతియుతః స్వయమేవ ప్రతిగృహీతవాన్ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీకృష్ణస్య భక్తవాత్సల్యం దృష్ట్వా తద్భక్తిం ప్రార్థయతే ॥ తస్యేతి ॥ సౌహృదం ప్రేమ చ - సఖ్యం హితాశంసనం చ - మైత్రీ ఉపకారిత్వం చ - దాస్యం సేవకత్వం చ - తత్సమాహారైకవచనం - తస్య తత్సంబంధినః మే మమ స్యాత్ - న తు విభూతిః - కించ - మహానుభావేన తేనైవ విషజ్జతః విశేషేణ సంగం ప్రాప్నువతః - తత్సం

క్తేషు ప్రకృష్టస్సంగస్స్యాదితి॥ ౩౭॥ ననుభక్తైః ఫలం సంపదం ప్రాప్యైవ పునః పునర్భక్తిం కిమితి ప్రార్థయసే అత ఆహ॥ భక్తాయేతి॥ సంపదః కోశాదీన్- రాజ్యమైశ్వర్యం- విభూతీః కళత్రపుత్రాదీన్- న సమర్థయతి న దదాతి- అపితు దృఢాం భక్తిమేవ-కుతః- అదీర్ఘబోధాయ-అవివేకినే- మమతు భక్త్యైవ దేవం జాతం అత స్తద్భక్తిరేవ మమ స్యాదితి భావః॥ ౩౮॥ ఇత్థమితి॥ త్యక్ష్యన్ శనైశ్శనైః త్యాగం కుర్వన్- జాయయా సహ బుభుజే॥ ౩౯॥ శ్రీకృష్ణస్యైవం బ్రహ్మణ్యతా నాతిచిత్రమిత్యాహ॥ తస్యేతి॥ ౪౦॥ ఏవమితి॥ అన్యైరజితమపి స్వభృత్యైః పరాజితం- దృష్ట్వా- తస్య ధ్యానం- తస్య వేగః- తేన ఉద్గ్రథితం ఆత్మబంధనం అహంకారో యస్య సః- గతిమిత్యస్య విశేషణం- సతాం బ్రహ్మవిదాం ప్రాప్యమిత్యర్థః॥ ౪౧॥ ఏతదితి॥ ఏతత్ పృథుకోపాఖ్యానం- శ్రుత్వా తత్ర బ్రహ్మణ్యతా విశేషత శ్శ్రుత్వేతి॥ ౪౨॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకాశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

మహానుభావేన గుణాలయేన విషజ్జత స్తత్పురుషప్రసంగః॥ ౩౭॥ భక్తాయ చిత్రా భగవాన్ హి సంపదో రాజ్యం విభూతీర్న సమర్థయత్యజః। అదీర్ఘబోధాయ విచక్షణస్స్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్॥ ౩౮॥ ఇత్థం వ్యవసితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే। విషయాన్ జాయయా త్యక్ష్యన్ బుభుజే నాతిలంపటః ॥ ౩౯ ॥ తస్యవై దేవదేవస్య హరేర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః। బ్రాహ్మణాః ప్రభవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్ । ౪౦ । ఏవం స విప్రో భగవత్సుహృత్తమో దృష్ట్వా స్వభృత్యైరజితం పరాజితమ్ । తద్ధ్యానవేగోద్గ్రథితాత్మబంధన స్తద్ధామ లేభేఽచిరతస్సతాం గతిమ్ ॥ ౪౧ । ఏతద్బ్రహ్మణ్యదేవస్య శ్రుత్వా బ్రహ్మణ్యతాం నరః। లబ్ధభావో భగవతి కర్మబంధాత్ప్రముచ్యతే । ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధే - ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

⟶ సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారంభఘట్టః. ⟵

శ్రీశుకః॥ అథైకదా ద్వారకాయాం వసతో రామకృష్ణయోః। సూర్యోపరాగస్సుమహానాసీత్కల్పక్షయే యథా ॥ ౧ ॥ తం జ్ఞాత్వా పురుషా రాజన్ పురస్తాదేవ సర్వతః। స్యమంతపంచకం క్షేత్రం యయుశ్శ్రేయోవిధిత్సయా॥ ౨॥ నిఃక్షత్రియాం మహీం కుర్వన్ రామశ్శస్త్రభృతాం వరః। నృపాణాం రుధిరౌఘేణ యత్ర చక్రే మహాహ్రదాన్॥ ౩॥ ఈజే స భగవాన్ రామో యత్రాస్పృష్టోఽపి కర్మణా। లోకస్య గ్రాహయన్నీశో యథాన్యోఽఘాపనుత్తయే ।౪ । మహత్యాం తీర్థయాత్రాయాం తత్రాగన్ భారతీః *ప్రజాః ॥ ౫ ॥ వృష్ణయశ్చ తథాక్రూరవసుదేవాహుకాదయః। యయుర్భారత తత్క్షేత్రం స్వమఘం క్షపయిష్ణవః॥ ౬ ॥ గదప్రద్యుమ్నసాంబాద్యాస్సుచంద్రశుకసారణైః। ఆస్తేఽనిరుద్ధో రక్షాయాం కృతవర్మా చ యూథపః॥ ౭॥ తే రథైర్దేవధిష్ణ్యాభైర్హయైశ్చ తరలప్లవైః। గజైర్నదద్భిరభ్రాభైర్నృభిర్విద్యాధరద్యుభిః । ౮ । వ్యరోచంత మహాతేజాః పృథుకాంచనమాలినః। దివ్యస్రగ్వస్త్రసన్నాహాః కళత్రైః ఖేచరా ఇవ॥ ౯ । తత్ర స్నాత్వా మహాభాగా ఉపోష్య సుసమాహితాః। బ్రాహ్మణేభ్యో దదుర్ధేనూర్వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః॥ ౧౦॥ రామహ్రదేషు విధివత్పునరాప్లుత్య వృష్ణయః॥

శ్లో॥ ద్వ్యశీతితమ ఆగత్య కురుక్షేత్రం రవిగ్రహే। వృష్ణీన్ దృష్ట్వా ముదా భూపాశ్చ కృష్ణకథా మిథః॥ శ్రీకామసుహృదే కృష్ణః ప్రేష్యైవం ప్రపదం భువి। నందాదిసుహృదానందీ కురుక్షేత్రం జగామ సః॥ అథేతి॥ కల్పక్షయే యథా సర్వగ్రాస ఇత్యర్థః॥ ౧॥ తమితి॥ జ్యోతిర్విద్భిః కథ్యమానమాదావేవ జ్ఞాత్వా- స్యమంతపంచకం కురుక్షేత్రం ॥ ౨ ॥ అబ్రహ్మణ్యక్షత్రియవధస్థానత్వేన పరశురామస్యోపస్థితిస్థానత్వేన చ క్షేత్రస్య పాపనిరాసకత్వమాహ ద్వాభ్యాం॥ నిఃక్షత్రియామితి॥ ౩॥ ఈజ ఇతి॥ అన్యః అవిద్వాన్ యథా॥ ౪॥ మహత్యామితి॥ ఆగన్ ఆజగ్ముః భారతీః భారత్యః॥ ౫॥ ౬॥ గదేతి॥ సుచంద్రశుకసారణైస్సహ అనిరుద్ధో ద్వారకాయాః రక్షాయాం ఆస్తే- కృతవర్మా చ యూథపః సేనానీః॥ ౭॥ తే ఇతి ॥ దేవధిష్ణ్యాభైః విమానసంకాశైః- తరలాః తరంగాః తద్వత్ప్లవో గతిర్యేషాం తైః- విద్యాధరద్యుభిః విద్యాధరాణామివ ద్యుతిర్యేషాం తైః॥ ౮॥ వ్యరోచంతేతి॥ మహాతేజాః మహాతేజసః-దివ్యాః అత్యుత్తమాః - స్రగ్వస్త్రసన్నాహాః యేషాం తే॥ ౯॥౧౦॥ రామేతి॥ పునః అన్యేద్యుః-ఆప్లుత్య- యద్వా-తస్మిన్నేవాహని ముక్తిస్నానం కృత్వా॥౧౧॥ స్వయమితి॥ స్త్రీ

శ్రీ- అయంత్వితి- సమతోఽస్య బహిరేవాచ్ఛన్నాంతః- అతః స్తంభసంలగ్నయా ఊర్ధ్వాదృష్ట్యా దృశ్యతే అయంతు సతథా-కింతు స్తంభమూలే నిహితకలశజలే కేవలం దృశ్యతే అతో దృష్టిరధస్తాదుపరిచలత్యమితి అతః శ్రీకృష్ణవ్యతిరేకేణ నకస్యాపి భేద్య ఇతి భావః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ పిత్రేతి ॥ మత్స్యం వేద్ధుం- పరిషది సంసది- మద్ధియః మయ్యేవ ధీర్యేషాం త ఇతి అన్యచిత్తాః వేద్ధుం సశక్తా ఇతి భావః॥ ౨౧॥ కేచే వాహ॥ ఆదాయేతి॥ అమునాచాపేన॥ ౨౨॥ సజ్జమితి॥ నావిదన్ తదవస్థితిమితి- మాగధాదీనాం క్రియాశక్తిరేవ- నతు లక్ష్యాభిజ్ఞతేతి భావః॥ ౨౩॥ మత్స్యేతి॥ యత్తోయకర్ణాన్- అస్పృశత్ ముమోచ- సబాణో మత్స్యం నాచ్ఛినత్- పరం కేవలం పస్పర్శ-జ్ఞానవానప్యర్జునో బలేనాపూర్ణ ఇత్యర్థః॥ ౨౪॥ ౨౫॥ తస్మిన్నితి॥ అభిజితి సర్వార్థసాధకే ముహూర్తే॥ ౨౬॥ ౨౭॥ భగవత్ప్రాప్తిహర్షనిర్భరేణాత్మానమేవానువర్ణయంత్యాహ-ద్వాభ్యాం॥ తదితి॥ తత్రేతి- అహం కలౌ కలస్వనౌ- నూపురౌ యయోస్తాభ్యాం పద్భ్యాం రంగం ప్రావిశం- కనకే ఉజ్వలాం రత్నమాలాం నివీయ ప్రావృత్య- పరిధాయ చ సీవీబంధనేన- కౌశికాగ్ర్యే ఉత్తమకౌశేయవస్త్రే-సవ్రీ

బహిరాచ్ఛన్నో దృశ్యతే స జలే పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వైతత్సర్వతో భూపా ఆయయుర్మత్పితుః పురమ్ । సర్వాస్త్రశస్త్రతత్త్వజ్ఞాస్సోపాధ్యాయాస్సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ పిత్రా సంపూజితాస్సర్వే యథావీర్యం యథావయః । ఆదదుస్సశరం చాపం వేద్ధుం పరిషది మద్ధియః ॥ ౨౧ ॥ ఆదాయ వ్యసృజన్ కేచిత్సజ్యం కర్తుమనీశ్వరాః । ఆ కోటి జ్యాం సమాకృష్య పేతురేకేఽమునాహతాః ॥ ౨౨ ॥ సజ్జం ధృత్వాపరే వీరా మాగధావంతిచేదిపాః । భీమో దుర్యోధనః కర్ణో నావిదంస్తదవస్థితిమ్ ॥ ౨౩ ॥ మత్స్యాభాసం జలే వీక్ష్య జ్ఞాత్వా చ తదవస్థితిమ్ । పార్థో యత్తోఽసృజద్బాణం నాచ్ఛినత్పస్పృశే పరమ్ ॥ ౨౪ ॥ రాజన్యేషు నివృత్తేషు భగ్నమానేషు మానిషు । భగవాన్ ధనురాదాయ సజ్జం కృత్వాథ లీలయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ సంధాయ విశిఖం మత్స్యం వీక్ష్య సకృజ్జలే । ఛిత్త్వేషుణా పాతయత్తం సూర్యే చాభిజితి స్థితే ॥ ౨౬ ॥ దివి దుందుభయో నేదుర్జయశబ్దాః పునర్భువి । దేవాశ్చ కుసుమాసారం ముముచుర్హర్షవిహ్వలాః ॥ ౨౭ ॥ తద్రంగమావిశమహం కలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాం ప్రగృహ్య కనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్ । నూత్నే నివీయ పరిధాయ చ కౌశికాగ్ర్యే సవ్రీడహాసవదనా కబరీధృతస్రక్ ॥ ౨౮ ॥ ఉన్నీయ వక్త్రమురుకుంతలకుండలత్విడ్గండస్థలం శిశిరహాసకటాక్షమోక్షైః । రాజ్ఞో నిరీక్ష్య పరితశ్శనకైర్మురారేరంసేఽనురక్తహృదయా నిదధే స్వమాలామ్ ॥ ౨౯ ॥ తావన్మృదంగపటహాశ్శంఖభేర్యానకాదయః । నినేదుర్నటనర్తక్యో ననృతుర్గాయకా జగుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం వృతే భగవతి మయేశే నృపయూథపాః । న సేహిరే యాజ్ఞసేని స్పర్ధంతో హృచ్ఛయాతురాః ॥ ౩౧ ॥ మాం తావద్రథమారోప్య హయరత్నచతుష్టయమ్ । శార్ఙ్గముద్యమ్య సన్నద్ధస్తస్థావాజౌ చతుర్భుజః ॥ ౩౨ ॥ దారుకశ్చోదయామాస కాంచనోపస్కరం రథమ్ । మిషతాం భూభుజాం రాజ్ఞి మృగాణాం మృగరాడివ ॥ ౩౩ ॥ తేఽన్వసజ్జంత రాజన్యా నిషేద్ధుం పథి కేచన । సంయత్తా ఉద్ధృతేష్వాసా గ్రామసింహా యథా హరిమ్ ॥ ౩౪ ॥ తే శార్ఙ్గచ్యుతబాణౌఘైః కృత్తబాహ్వంఘ్రికంధరాః । నిపేతుః ప్రధనే కేచిదేకే సంత్యజ్య దుద్రువుః ॥ ౩౫ ॥ తతః పురీం యదుపతిరత్యలంకృతాం రవిచ్ఛదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్ । కుశస్థలీం దివి భువి చాభిసంస్తుతాం సమావిశత్తరణిరివ

డోహాసో యస్మిన్ తద్వదనం యస్యాస్సా- కబర్యాం ధృతాః స్రజో యయా సా॥ ౨౮॥ ఉన్నీయేతి॥ ఉరవః కుంతలాః యస్మిన్- కుండలయోస్త్విషా యయోస్తే గండస్థలే యస్మిన్- తదేవ తచ్చ- శిశిరః సంతాపహరో హాసో యేషు తైః-కటాక్షమోక్షైః అపాంగవీక్షణవిలాసైః అనురక్తం హృదయం యస్యాస్సా- అహం॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఏవమితి॥ హే యాజ్ఞసేని ద్రౌపది- ఈశే శ్రీకృష్ణే- మయా వృతే సతి- స్పర్ధాం స్పర్ధమానాః- నస్వేనం పరమైశ్వర్యం దృష్టవతాం కుతస్స్పర్ధావసర స్తత్రాహ- హృచ్ఛయాతురా ఇతి- హృచ్ఛయేన కామేన ఆతురాః పరవశాః కామవిజృంభితాః స్పర్ధంత ఇతి భావః॥ ౩౧॥ మామితి॥ హయరత్నానాం చతుష్టయం యస్మిన్ తం రథం- చతుర్భుజః ద్వాభ్యాం హస్తాభ్యాం మామాలింగ్య ద్వాభ్యాం ధనుర్బాణౌ గృహీత్వా చతుర్భుజస్తస్థావితి॥ ౩౨॥ దారుక ఇతి॥ మృగాణాం మిషతాం మృగరాడివ తథా హరిర్గామేతి- శేషోఽజ్ఞాతవ్యః- దారుకస్సైవవామ గరాజోపమా॥ ౩౩॥ త ఇతి॥ అన్వసజ్జంత ప్రస్థితస్య త్తాబభూవుః- నిషేద్ధుం ప్రతిబంధం కర్తుం కేచన పురతో గత్వా పథి సంయత్తా బభూవురిత్యర్థః- ఉద్ధృతేష్వాసాః ఊర్ధ్వీకృతచాపాః- గ్రామసింహాః శ్వానః హరిం సింహం యథేతి॥ ౩౪॥ ౩౫॥ తత ఇతి॥ రవిం ఛాదయంతీతి రవిచ్ఛదాః ధ్వజేషు పటా యస్యాం- విచిత్రాణి తోరణాని యస్యాం-

చకాం-కుశస్థలీంద్వారకాపురీం-యదుపతిఃసమావిశత్ స్వకేతనంమండలం- అస్తాచలంవా॥ ౩౬॥ పితేతి॥ మహార్హవాసః ప్రభృ
తిః- సుహృదాదీన్ పూజయామాస॥ ౩౭॥ దాసీభిరితి ॥ దాస్యాదిభిస్సహ ఆయుధానిపూర్ణాయాపిదదౌ॥ ౩౮॥ ఆత్మారామస్యేతి॥ఇయం
అస్మాకంఅయం సర్వసంగ నివృత్త్యాతపసాస్వధర్మేణచ-అద్ధాసాక్షాత్ -తస్యగృహదాసికాఃబభూవిమ॥ ౩౯॥ భౌమమితి॥క్షితిజయోర్హ
జయో-జితానాంరాజ్ఞాంకన్యాఃనఃఅస్మాన్- తేనరుద్ధాఃజ్ఞాత్వాతతోనిర్ముచ్యసంసృతేర్విమోక్షోయస్మాత్తత్ -పదాంబుజం అనుస్మ
రంతీఃనఃపరిణినాయఉవాహ-ఆప్తకామోపియః॥౪౦॥నెతి॥సామ్రాజ్యాదినకామయామహే-కింతు-తస్యశ్రీమత్పాదరజోమూర్ధ్నా వో
ఢుంకామయామహఇతి-నసుతస్యగృహిణ్యోయామయం సర్వసంపద్భాజఃకిమెనంకామ్యతెలఆత ఆహుః- హేసాధ్విసామ్రాజ్యం సార్వభౌ
మంపదం- స్వారాజ్యమైంద్రంపదం- భోజ్యంతదుభయభోగభోక్తృత్వం- వివిధంరాజతఇతివిరాట్- తస్యభావోవైరాజ్యం అణిమాదిసిద్ధిభో
క్తృత్వమిత్యర్థః- పారమేష్ఠ్యంబ్రహ్మపదం- అనంత్యంమోక్షం- హరేఃపదంతత్సాలోక్యాది- నతు- కామయామహఇతి-యద్వా

స్వకేతనమ్॥ ౩౬॥ పితామేపూజయామాససుహృత్సంబంధిబాంధవాన్ । మహార్హవాసోలంకారశ
య్యాసనపరిచ్ఛదైః॥ ౩౭॥ దాసీభిస్సర్వసంపద్భిర్భటేభరథవాజిభిః । ఆయుధానిమహార్హాణిద
దౌపూర్ణస్యభక్తితః ॥ ౩౮॥ ఆత్మారామస్యతస్యేమావయంవైగృహదాసికాః । సర్వసంగనివృత్త్యా
ద్ధాతపసాచబభూవిమ ॥౩౯॥ షోడశసహస్రమహిష్యః॥ భౌమంనిహత్యసగణంయుధితేనరుద్ధాజ్ఞాత్వా
థనఃక్షితిజయోజితరాజకన్యాః । నిర్ముచ్యసంసృతివిమోక్షమనుస్మరంతీః పాదాంబుజం పరిణినాయస
ఆప్తకామః ॥ ౪౦ ॥ నవయంసాధ్విసామ్రాజ్యం స్వారాజ్యంభోజ్యమప్యుత । వైరాజ్యం పారమే
ష్ఠ్యంవాఆనంత్యంవాహరేఃపదమ్ ॥ ౪౧ ॥ కామయామహఏతస్యశ్రీమత్పాదరజశ్శ్రియః। కుచకుం
కుమగంధాఢ్యం మూర్ధ్నావోఢుంగదాభృతః ॥ ౪౨ ॥ వ్రజస్త్రియోయద్వాంఛంతపుళింద్యస్తృ
ణవీరుధః। గావశ్చారయతోగోపాఃపాదస్పర్శంమహాత్మనః ॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- దశమ
స్కంధే- త్ర్యశీతితమోధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ శ్రుత్వాపృథాసుబలపుత్ర్యథయాజ్ఞసేనీ మాధవ్యథక్షితిపపత్న్యఉతస్వగోప్యః। కృష్ణేఖి
లాత్మనిహరౌప్రణయానుబంధం సర్వావిసిస్మ్యురలమశ్రుకులాకులాక్ష్యః॥ ౧ ॥ ఇతిసంభాషమాణాసు
స్త్రీభిస్స్త్రీష్వన్యభిర్నృషు । ఆయయుర్మునయస్తత్రకృష్ణరామదిదృక్షయా ॥ ౨ ॥ ద్వైపాయ
నోనారదశ్చచ్యవనోదేవలోసితః। విశ్వామిత్రశ్శతానందోభరద్వాజోథగౌతమః ॥ ౩॥ రామస్స
శిష్యోభగవాన్ వసిష్ఠోగాలవోభృగుః। పులస్త్యఃపులహోత్రిశ్చమార్కండేయోబృహస్పతిః ॥ ౪ ॥
ద్వితస్త్రితశ్చైకతశ్చబ్రహ్మపుత్రస్తథాంగిరాః॥అగస్త్యోయాజ్ఞవల్క్యశ్చవామదేవాదయోపరే॥
౫॥ తాన్దృష్ట్వాసహసోత్థాయప్రాగాసీనానృపాదయః। పాండవాఃకృష్ణరామౌచప్రణేముర్విశ్వ
వందితాన్ ॥ ౬ ॥ తానానర్చుర్యథాసర్వేసహరామోచ్యుతోర్చయత్ । స్వాగతాసన పాద్యా
ర్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః॥ ౭ ॥ ఉవాచసుఖమాసీనాన్భగవాన్ధర్మగుప్తనుః। సదసస్తస్యమ
హతోయతవాచోనుశృణ్వతః॥ ౮॥ శ్రీకృష్ణః॥ అహోవయంజన్మభృతోలబ్ధంకార్త్స్న్యేనతత్ఫలమ్ ।

హ్యేచబ్రాహ్మణోక్తక్రమేణప్రాగాదిచతుష్టయాధిపత్యానిసామ్రాజ్యభోజ్యస్వారాజ్యవైరాజ్యానివ్యాఖ్యేయాని॥౪౧॥ కామయా
మహఇతి॥కింతత్పాదరజఏవకామ్యతెలఆత ఆహుః-శ్రియఃకుచకుంకుమగంధాఢ్యమితి - బ్రహ్మాదిసేవ్యయాశ్రియాపిసేవితత్వాదితిభావః॥
౪౨॥నసుకేవలఆతిదుర్లభత్వాత్కింతద్వాంఛయాఅతఆహుః॥వ్రజస్త్రియఇతి॥యత్ యథా- గావఃగాః- మహాత్మనోపిగాశ్చార
యతః- పాదస్పర్శంచగోపాఃయథావాంఛంతి- తద్వత్ తత్పరాణాంసులభమితిభావః ॥౪౩॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం త్ర్యశీతితమో
ధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥

శ్లో॥ చతురశీతితమేమునిసమాగమే । వసుదేవముఖాత్పాహబంధుప్రస్థాపనాదికం ॥ శ్రుత్వేతి॥ సుబలపుత్రీగాంధారీ-మాధవీ
సుభద్రాక్షితిపానాంరాజ్ఞాంపత్న్యః- స్వగోప్యఃకృష్ణభక్తాఃగోపికాఃవిసిస్మ్యుఃవిస్మయంజగ్ముః॥ ౧॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ తానితి
ఆనర్చుఃఅర్చితవంతః॥౭॥ఉవాచేతి॥ధర్మగోప్త్రీతనుర్యస్యసఃధర్మగుప్తనుః-యతానియతావాగ్యస్యతస్యసదసః॥ ౮॥అహోఇ

తి॥ జన్మభృతః సఫలజన్మానః- తత్ఫలం జన్మఫలం- కింతత్ యద్యోగేశ్వరదర్శనం॥ ౯॥ కించ- యుష్మాకం దర్శనమేవ తావద్దేవానామపి
దుష్ప్రాపం అస్మాకం తు స్పర్శనాదికమపి కథం సంఘటితమితి విస్మయేనాహ ॥ కిమితి ॥ స్వల్పతపసాం తీర్థస్నానాదిమాత్రతపోబుద్ధి
యుక్తానాం తేషాం- తథా అర్చాయాం ప్రతిమాయాం దేవ ఇతి చక్షుర్దృష్టిర్యేషాం తేషాం- యోగేశ్వరదర్శనస్పర్శనాదికం ఇదం కిం
సంభావితం న సంభావితమిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ఏతత్ప్రపంచయతి త్రిభిః॥ నహీతి॥ ౧౧॥ నేతి॥ వాఙ్మనసోరప్యుపాసనావిషయత్వం॥ శ్రు॥ యో
వాచం బ్రహ్మేత్యుపాస్తే యో మనో బ్రహ్మేత్యుపాస్త ఇతి శ్రుతేః- అఘం తత్ఫలం అజ్ఞానం చాగ్న్యాదయో న హరంతి- అత్ర హేతుః-
భేదకృతః భేదకర్తారః- యద్వా- భేదబుద్ధిం కుర్వతః పుంసః- విపశ్చితో నిరస్తభేదాః- తే తు ముహూర్తమాత్రసేవయైవాఘం ఘ్నంతి
తి॥ ౧౨॥ అతస్సాధూన్ విహాయాన్యత్రాత్మాదిబుద్ధ్యా సజ్జమానో లోకమంద ఇత్యాహ॥ యస్యేతి॥ ఆత్మబుద్ధిరహమితిబుద్ధిః త్రయో ధాత
వో వాతపిత్తశ్లేష్మాణః ప్రకృతయో యస్య తస్మిన్- కుణపే శరీరే- స్వధీః స్వీయా ఇతిబుద్ధిః- భౌమే భూమివికారే మృచ్ఛిలాదౌ ఇజ్యధీః దేవతా
బుద్ధిః- యత్ యస్య తీర్థబుద్ధిః తీర్థమితిబుద్ధిః- అభిజ్ఞేషు తత్త్వవిత్సు యస్య తాః బుద్ధయో న సంతి- స ఏవ గోష్వపి ఖరః దారుణః అత్యం
తావివేకీ- యద్వా- గవాం తృణాదిభారవాహః ఖరో గర్దభ ఇతి॥ ౧౩॥ నిశమ్యేతి॥ దురన్వయం అననురూపం భ్రమంతీ అనవస్థితా ధీర్బుద్ధి
ర్యేషాం తే॥ ౧౪॥ చిరమితి॥ ఈశితవ్యతాం అనీశ్వరతాం- కర్మాధికారితాం- జనసంగ్రహమాత్రమేతదిత్యూచుః- స్మయంతః స్మ

దేవానామపి దుష్ప్రాపం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్॥ ౯ ॥ కిం స్వల్పతపసాం నౄణామర్చాయాం దేవచ
క్షుషామ్। దర్శనస్పర్శనప్రశ్నప్రహ్వపాదార్చనాదికమ్॥ ౧౦॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా
మృచ్ఛిలామయాః। తే పునంత్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః॥ ౧౧ ॥ నాగ్నిర్న సూర్యో న చ చంద్ర
తారకా న భూర్జలం ఖం శ్వసనోఽథ వాఙ్మనః। ఉపాసితా భేదకృతో హరంత్యఘం విపశ్చితో ఘ్నంతి ము
హూర్తసేవయా॥ ౧౨॥ యస్యాత్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వధీః కలత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యధీః। యత్తీ
ర్థబుద్ధిః సలిలే న కర్హిచిజ్జనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ గోఖరః॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుకః॥ నిశమ్యేత్థం భగవతః కృష్ణస్యా
కుంఠమేధసః। వచో దురన్వయం విప్రాస్తూష్ణీమాసన్ భ్రమద్ధియః॥ ౧౪॥ చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వ
రస్యేశితవ్యతామ్। జనసంగ్రహ ఇత్యూచుస్స్మయంతస్తం జగద్గురుమ్॥ ౧౫॥ మునయః॥ యన్మాయయా
తత్త్వవిదుత్తమా వయం విమోహితా విశ్వసృజామధీశ్వరాః। యదీశితవ్యాయతి గూఢ ఈహయా అ
హో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితమ్॥ ౧౬ ॥ అనీహ ఏతద్బహుధైక ఆత్మనా సృజత్యవత్యత్తి న తత్ర బధ్య
తే। భౌమైర్హి భూమిర్బహునామరూపిణీ అహో విభూమ్నశ్చరితం విడంబనమ్॥ ౧౭ ॥ అథాపి కా
లే స్వజనాభిగుప్తయే బిభర్షి సత్త్వం ఖలనిగ్రహాయ చ। స్వలీలయా వేదపథం సనాతనం వర్ణాశ్రమాత్మా
పురుషః పరో భవాన్॥ ౧౮॥ బ్రహ్మ తే హృదయం శుక్లం తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః। యత్రోపలబ్ధం స
ద్వ్యక్తమవ్యక్తం చ తతః పరమ్॥ ౧౯॥ తస్మాద్బ్రహ్మకులం బ్రహ్మన్ శాస్త్రయోనేస్త్వమాత్మనః। సభా

యమానాః హసంతః॥ ౧౫॥ దురన్వయం వివృణ్వంత ఆహుర్ద్వాభ్యాం॥ యన్మాయయేతి॥ తత్త్వవిత్సూత్తమా అపి వయం- కా సా మాయా
యయా మోహితా ఇతి తామాహుః యదితి- యత్ యస్మాత్- ఈహయా నరచేష్టితేన- గూఢస్సన్- ఈశితవ్యాయతి అనీశ్వరవదాచరతి భ
వాన్- న స్వహమీశ్వరశ్చేత్కిమిత్యేవమాచరేయం తత్రాహుః- అహో ఇతి- భగవతస్తవ విచేష్టితం విచిత్రం అవితర్క్యమేవ॥ ౧౬॥ భగ
వత్త్వమేవాహుః॥ అనీహ ఇతి॥ అనీహః అక్రియ ఏవ - ఆత్మనా స్వరూపమాత్రేణ - బహుధేత్యత్ర దృష్టాంతః- యథా భౌమైరితి - భౌమై
ర్ఘటాదివికారైరుపలక్షితా॥ శ్రు॥ వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి శ్రుతేః- నను కథమహం జగత్స్రష్ట్రాది
కర్తా దేవకీవసుదేవపుత్రత్వాదిత్యత్రాహుః- అహో ఇతి- విభూమ్నః పరిపూర్ణస్య- తవ ఇదం జన్మాదిచరితం విడంబనమనుకరణమా
త్రం- న తు తత్త్వమితి॥ ౧౭॥ జనసంగ్రహమాహుః త్రిభిః॥ అథేతి॥ సత్త్వం శుద్ధసత్త్వాత్మకం రూపం- బిభర్షి- స్వలీలయా స్వాచారేణ-
వేదపథం చ బిభర్షి॥ ౧౮॥ ఇత ఏవ బ్రాహ్మణేషు బహుమానమపి కరోషీతి సహేతుకమాహుః॥ బ్రహ్మేతి॥ బ్రహ్మ వేదాఖ్యం- శుక్లం శు
ద్ధం తే హృదయం అంతరంగరూపం-- కుత ఇత్యత ఆహుః- యత్రేతి- యత్ర బ్రహ్మణి వ్యక్తం కార్యం- అవ్యక్తం కారణం- తతః పరం- సత్,
సన్మాత్రం- బ్రహ్మ చ- తప ఆదిభిరుపలబ్ధం తత్ బ్రహ్మ॥ ౧౯॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ వేదహృదయత్వాద్వేదప్రవర్తకం బ్రాహ్మణకులం-
శాస్త్రయోనే వేదప్రమాణకస్య - తవ సద్ధామ శ్రేష్ఠముపలబ్ధిస్థానం- సభాజయసి సంపూజయసి- తత్తస్మాదేవ కారణాత్ -త్వం బ్రహ్మ

ణ్యానామగ్రణీర్ముఖ్యః- తత్త్వ వర్తకస్సకర్మాచరసీత్యర్థః॥ ౨౦॥ తస్మాదీశ్వరస్యతవేదంజనసంగ్రహమాత్రం- వయం
తవసంగత్యాకృతార్థా ఇత్యాహుః అద్యేతి॥ ....
అద్యేతి॥ సతాంగత్యాత్వయాసంగమ్యసంగంప్రాప్యయత్ యస్మాత్ త్వంనిశ్శ్రేయసాంపరః అవధిః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ నేతి॥ ఏకస్మి
స్థానే ఆరామో యేషాం లేతేపి- కాలం సృష్ట్యాదికారణం - ఈశ్వరం నియంతారం॥ ౨౩॥ ఏతత్సదృష్టాంతమాహుః॥ యథేతి॥ శయానః
స్వాప్నపశ్యన్- గుణతత్త్వదృక్ స్వప్నస్నపి యే మహత్త్వదృష్టిః- నామమాత్రమింద్రియేణమనసా ఆభాతంసింహవ్యాఘ్రాదిరూప
నం వేద- తద్రహితం పగం దేవదత్తాదిరూపమాత్మానం న వేద యథా॥ ౨౪॥ ఏవమితి॥ ఏవం త్వా త్వాం- నామమాత్రేషు స్వప్నాదితుల్యేషు
యేషు ఇంద్రియైర్యా ఈహా ప్రవృత్తిః సైవ మాయా తయా- విభ్రమచ్చిత్తో న వేద- స్మృతేః వివేకస్య ఉపప్లవాత్ నాశాత్॥ ౨౫॥ తస్యేతి
ఘౌఘస్యమర్షణం వినాశకం యత్ గంగాఖ్యం తీర్థం తస్యాస్పదం ఆశ్రయం - తే అంఘ్రిం సువిపక్వయోగైః రపి హృదిహృదయే కృతం
పలం న తు దృష్టం తస్య తే అంఘ్రిం దదృశిమ దృష్టవంతో వయం- బహుభిః పుణ్యైః- అతోస్మాన్ భక్తాననుగృహాణ భక్తాన్ కృత్వా అస్మ

జయపిసద్ధామతద్బ్రహ్మణ్యాగ్రణీర్భవాన్॥ ౨౦ ॥ అద్యనోజన్మసాఫల్యంవిద్యాయాస్తపసోదృశః। త్వయాసంగమ్యసద్గత్యాయత్త్వంనిశ్రేయసాంపరః॥ ౨౧ ॥ నమస్తస్మైభగవతేకృష్ణాయాకుంఠమేధసే। స్వయోగమాయయాచ్ఛన్నమహిమ్నే పరమాత్మనే॥ ౨౨ ॥ నయంవిదంత్యమీభూపాఏకారామాశ్చవృష్ణయః। మాయాయవనికాచ్ఛన్నమాత్మానం కాలమీశ్వరమ్॥ ౨౩ ॥ యథాశయానఃపురుషఆత్మానంగుణతత్త్వదృక్। నామమాత్రేంద్రియాభాతంనవేదరహితంపరమ్॥ ౨౪ ॥ ఏవంత్వాయంజనోబ్రహ్మన్నామమాత్రేంద్రియేహయా। మాయయావిభ్రమచ్చిత్తోనవేదస్మృత్యుపప్లవాత్॥ ౨౫ ॥ తస్యాద్యతేదదృశిమాంఘ్రిమఘౌఘమర్షతీర్థాస్పదంహృదికృతంసువిపక్వయోగైః। ఉత్సిక్తభక్త్యుపహృతాశయజీవకోశా ఆపుర్భవద్గతిమథోనుగృహాణభక్తాన్॥ ౨౬ ॥ ఇత్యనుజ్ఞాప్యదాశార్హం ధృతరాష్ట్రంయుధిష్ఠిరమ్। రాజంస్తేస్స్వాశ్రమాన్గంతుంమునయోదధిరేమనః॥ ౨౭ ॥ తద్వీక్ష్యతానుపవ్రజ్యవసుదేవోమహాయశాః। ప్రణమ్యచోపసంగృహ్యబభాషేదంసుయంత్రితః॥ ౨౮ ॥ వసుదేవః॥ నమోవస్సర్వదేవేభ్యఋషయశ్శ్రోతుమర్హథ। కర్మణాకర్మనిర్హారోయథాస్యాన్నస్తదుచ్యతామ్॥ ౨౯॥ నారదః॥ నాతిచిత్రమిదంవిప్రావసుదేవోబుభుత్సయా। కృష్ణంమత్వార్భకంయన్నఃపృచ్ఛతిశ్రేయఆత్మనః॥ ౩౦ ॥ సన్నికర్షోత్రమర్త్యానామనాదరణకారణమ్। గాంగంహిత్వాయథాన్యాంభస్తత్రత్యోయాతిశుద్ధయే॥ ౩౧ ॥ యస్యానుభూతిఃకాలేనలయోత్పత్త్యాదినాస్యవై। స్వతోన్యస్మాచ్చగుణతోనకుతశ్చనరిష్యతి॥ ౩౨॥ తంక్లేశకర్మపరిపాకగుణప్రవాహైరవ్యాహతానుభవమీశ్వరమద్వితీయమ్। ప్రాణాదిభిస్స్వవిభవైరుపగూఢమన్యో మన్యేతసూర్యమివమేఘహిమోపరాగైః ౩౩॥ శ్రీశుకః॥ అథోచుర్మునయోరాజన్నాభాష్యానకదుందుభిమ్। సర్వేషాంశృణ్వతాంరాజ్ఞాంతథైవాచ్యుతరామయోః॥ ౩౪॥ కర్మణాకర్మనిర్హారఏషసాధునిరూపితః॥

హం కుర్విత్యర్థః- నను కింభక్త్యా యథా పూర్వం తపఏవ తప్యతామితి నేత్యాహుః- ఉత్సిక్తా ఉద్రిక్తా యా భక్తిః తయా ఉపహృతః ఆశయః
షణో జీవకోశో యేషాం- త ఏవ పూర్వే భగవద్గతిమాపుః నాన్య ఇతి॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తదితి॥ ఉపసంగృహ్య చరణౌ పాణిభ్యాం ధృత్వా- ఇ
షేదమితి సంధిరార్షః॥ ౨౮॥ నమ ఇతి॥ సర్వేదేవా యేషు తేభ్యః॥ శ్రు॥ యావతీర్వై దేవతాస్తాస్సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణే వసంతీతి శ్రు
తేః- యేన కర్మణా యథాకృతేన వా కర్మణాం నిర్హారో నిరాసో భవతి తదుచ్యతాం॥ ౨౯॥ శ్రీకృష్ణం హిత్వా అస్మాన్ పృచ్ఛతీతి
శాన్ ప్రత్యాహ నారదః॥ నేతి॥ బుభుత్సయా బోద్ధుమిచ్ఛయా॥ ౩౦॥ సన్నికర్ష ఇతి॥ తత్ర త్యః గంగాతీరవాసీ॥ ౩౧॥ శ్రీకృష్ణే అర్భక
త్వమారోపమాణః అవిద్యావిజృంభిత ఇత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ యస్యేతి॥ అనుభూతిః జ్ఞానం- కుతశ్చిదపి న నరిష్యతి న నశ్యతి - తదేవాహ-
లేన కర్తా టికాఫలవత్ అస్య నిత్యస్య లయోత్పత్త్యాదినాపి స్వత ఏవ విద్యుదాదివత్ అన్యస్మాచ్చ ముద్గరాదివ ఘటః- గుణతో రూపాద్యం
త్పత్త్యేవ పూర్వరూపాదినాశే దేహాదిః॥ ౩౨॥ తమితి॥ తం ఏవం కుతశ్చిదపి అవ్యాహతానుభవం- అత ఏవ ఈశ్వరం- కించ - అద్వితీయం
శ్రీకృష్ణం- అజ్ఞః ప్రాకృతః- ఉపగూఢమాచ్ఛన్నం- మనుష్యం మన్యేత- క్లేశైః క్లేశకర్మాదిభిః- తత్ర క్లేశా రాగాదయశ్చ - తత్పూర్వకా
ణి కర్మాణి చ- తత్పరిపాకే సుఖదుఃఖే చ- సత్త్వాదిగుణానాం పునః పునః ప్రవాహాశ్చ- తైః- ప్రాణాదిభిశ్చ స్వవిభవైః స్వకార్యైః-అత్ర

దృష్టాంతః- మేఘహిమోపరాగైః అభ్రతుషారరాహుభిః స్వవిభవైః సూర్యమివేతి॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ చిత్తస్యేతి॥ చిత్తస్య ఉపశమః ఉపశమహేతుః-యోగో మోక్షోపాయశ్చ-శనైరాత్మనో ముదమావహతీతి తథా-సుగమః ప్రవృత్త్యాశ్రయత్వాత్ ధర్మశ్చ ఆవశ్యకః-అన్యథావిహితాకరణేన మాలిన్యప్రసంగాత్ ॥౩౬॥ నను॥ శ్రు॥ న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశురిత్యాదినా త్యాగస్యైవ విహితత్వాత్ కథం కర్మ మోక్షోపాయ ఇత్యాశంక్య ఆదావేవ త్యాగస్యాశక్యత్వాదిత్యాశయేనాహుః స్వార్థం చతుర్భిః॥ అయమితి॥ స్వస్త్యయనః స్వస్తిక్షేమం ఈయతే అనేనేతి తథా శ్రద్ధయా నిష్కామతయా-శుక్లేన శుద్ధేన ఆప్తేన విత్తేన పూరుషః-ఈశ్వరః ఇజ్యేతేతి యత్ ఏషః పంథాః ॥ ౩౭॥ స్వస్త్యయనత్వమాహుః॥ విత్తైషణామితి॥ విత్తఫలభూతైర్యజ్ఞైర్దానైశ్చ విత్తైషణాం విత్తేచ్ఛాం విసృజేత్-గృహైః గృహోచితైర్భోగైః దారసుతైషణాం విసృజేత్ - తదనుభవేనైవ తదౌత్సుక్యనివృత్తేః దేహావృతే ఆత్మనః స్వర్గాదిలోకైషణాం చ కాలేనక్షయానుసంధానేన విసృజేత్-దేవ హే వసుదేవ- యద్వా-దేవ కాలేన దేవానామపి మృత్యునా మృత్యుహేతుభూతేనేత్యర్థః ॥ ౩౮॥

యచ్ఛ్రద్ధయాయజేద్విష్ణుం సర్వయజ్ఞేశ్వరం మఖైః॥ ౩౫ ॥ చిత్తస్యోపశమోఽయం వై కవిభిశ్శాస్త్రచ
క్షుషా । దర్శితస్సుగమో యోగో ధర్మశ్చాత్మముదావహః ॥ ౩౬॥ అయం స్వస్త్యయనః పంథా ద్విజా
తేర్గృహమేధినః॥ యచ్ఛ్రద్ధయాప్తవిత్తేన శుక్లేనేజ్యేత పూరుషః॥ ౩౭॥ విత్తైషణాం యజ్ఞదానైర్గృ
హైర్దారసుతైషణామ్ । ఆత్మలోకైషణాం దేవ కాలేన విసృజేద్బుధః॥ ౩౮॥ గ్రామే త్యక్తైషణాస్స
ర్వే యయుర్ధీరాస్తపోవనమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఋణైస్త్రిభిర్ద్విజో జాతో దేవర్షిపితౄణాం ప్రభో। యజ్ఞా
ధ్యయనపుత్రైస్తాన్యనిస్తీర్య త్యజన్పతేత్ ॥ ౪౦॥ త్వం త్వద్య ముక్తో ద్వాభ్యాం వై ఋషిపిత్రోర్మహా
మతే। యజ్ఞైర్దేవర్ణమున్ముచ్య నిరృణోఽశరణో భవ ॥ ౪౧ ॥ వసుదేవ భవాన్నూనం భక్త్యా
పరమయా హరిమ్ । జగతామీశ్వరం ప్రార్చస్స యద్వాం పుత్రతాం గతః॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుకః॥ ఇతి త
ద్వచనం శ్రుత్వా వసుదేవో మహామనాః । తానృషీనృత్విజో వవ్రే మూర్ధ్నానమ్య ప్రసాద్య చ ॥ ౪౩॥
త ఏనమృషయో రాజన్వృతా ధర్మేణ ధార్మికమ్ । తస్మిన్నయాజయన్క్షేత్రే మఖైరుత్తమకల్పకైః॥
౪౪॥ తద్దీక్షాయాం ప్రవృత్తాయాం వృష్ణయః పుష్కరస్రజః। స్నాత్వా సువాససో రాజన్ రాజానశ్చ స్వ
లంకృతాః ॥ ౪౫ ॥ తన్మహిష్యశ్చ ముదితా నిష్కకంఠ్యస్సువాససః। దీక్షాశాలాముపాజగ్మురాలి
ప్తా వస్తుపాణయః ॥ ౪౬ ॥ నేదుర్మృదంగపటహశంఖభేర్యానకాదయః। ననృతుర్నటనర్తక్యస్తు
ష్టువుస్సూతమాగధాః॥ జగుస్సుకంఠ్యో గంధర్వ్యస్సంగీతం సహభర్తృకాః ॥ ౪౭ ॥ తమభ్యషించన్
విధివదక్తమభ్యక్తమృత్విజః। పత్నీభిరష్టాదశభిస్సోమరాజమివోడుభిః ॥ ౪౮ ॥ తాభిర్దుకూలవలయై
ర్హారనూపురకుండలైః। స్వలంకృతాభిర్విబభౌ దీక్షితోఽజినసంవృతః ॥ ౪౯ ॥ తస్యర్త్విజో మహా
రాజ రత్నకౌశేయవాససః। ససదస్యా విరేజుస్తే యథా వృత్రహణోఽధ్వరే॥ ౫౦॥ తథా రామశ్చ కృ
ష్ణశ్చ స్వైస్స్వైర్బంధుభిరన్వితౌ। విరేజతుస్స్వసుతైర్దారైర్జీవేశౌ స్వవిభూతిభిః॥ ౫౧॥ ఈజేఽనుయ
జ్ఞం విధినా అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః। ప్రాకృతైర్వైకృతైర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్॥ ౫౨ ॥

అత్రాచారం ప్రమాణయతి॥ గ్రామ ఇతి ॥ ౩౯ ॥ కించ॥ ఋణైరితి॥ తథా చ శ్రుతిః॥ జాయమానో వై బ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్య ఇత్యాది-తాన్యనిస్తీర్య తేషాం ఋణానామనపాకృత్య తథా చ మనుః॥ శ్లో॥ ఋణాని త్రీణ్యపాకృత్య మనో మోక్షే నివేశయేత్ । అనపాకృత్య మోక్షం తు సేవమానో వ్రజత్యధః॥ ౪౦ ॥ త్వమితి॥ నిరృణః నిర్ముక్త ఋణః- అశరణో భవ గృహాత్ ప్రవ్రజ॥ ౪౧॥ కించ-అవిశుద్ధచిత్తానాం అయం క్రమః త్వం తు కృతార్థ ఏవేత్యాహుః॥ వసుదేవేతి॥ ప్రార్చః అర్చితవాన్-యద్యస్మాత్ వాం యువయోః॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ తదితి॥ స్వాలిప్తాః కుంకుమాదిభిః - వస్తుపాణయః గృహీతార్హణహస్తాః॥ ౪౬॥ ౪౭॥ తమితి॥ అక్తం నేత్రయోః అంజనేన-అభ్యక్తం సర్వాంగే నవనీతేన॥ ౪౮॥ తాభిరితి॥ తాభిః పత్నీభిస్సహితః దీక్షితః విరేజే॥ ౪౯॥ ౫౦॥ తథేతి॥ జీవేశౌ సర్వజీవానామీశ్వరౌ॥ ౫౧॥ ఈజ ఇతి॥ అనుయజ్ఞం ప్రతియజ్ఞం- ఆమ్నాతసర్వాంగైః ప్రాకృతాః జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్ణమాసాదయః- తేభ్యశ్చోదనాలింగాదిభిరతిదేశప్రాప్తాంగాః వైకృతాః సౌర్యసత్రాదయః-తైస్సర్వైః సత్ర

వ్యం పురోడాశాదిః- జ్ఞానం మంత్రః- క్రియా కర్మ-తేషామీశ్వరం॥౫౨॥ ౫౩॥ పత్నీసంయాజేతి॥ సస్నుః స్నానం చక్రుః॥౫౪॥ స్వేతి॥ అశ్వేభ్యః సువర్ణం వ్యాప్య- అన్నేన పూజయత్ అపూజయత్॥ ౫౫॥ బంధూనితి॥ బంధ్వాదీన్ చారణాంతాన్-పారిబర్హేణ దానేన చ అపూజయత్॥ ౫౬॥ సదస్యేతి॥ తే చ సర్వే ప్రయయుః॥ ౫౭॥ ప్రయాణే తేషాం చిద్విశేషమాహ ద్వాభ్యాం॥ ధృతరాష్ట్ర అనుజో విదురః- పార్థాః యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః-యమౌ నకులసహదేవౌ॥ ౫౮ ॥ బంధూనితి॥ సౌహృదేన అక్లిన్నాని చేతాంసి యేషాం తే॥ ౫౯॥ ౬౦॥ వసుదేవ ఇతి॥ మనోరథో యజ్ఞవిషయః-తమేవ మహార్ణవం॥ ౬౧॥ భ్రాతరితి॥ శూరాణాం బలేన-యోగినాం జ్ఞానేన

అథర్త్విగ్భ్యో దదాత్కాలే యథామ్నాతం స దక్షిణాః । స్వలంకృతేభ్యోఽలంకృత్య గోభూకన్యా మహాధనాః । ౫౩ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే మహర్షయః । సస్నూ రామహ్రదే విప్రా యజమానపురస్సరాః ॥ ౫౪ ॥ స్నాత్వాలంకారవాసాంసి వందిభ్యోఽదాత్తథా స్త్రియః । తతః స్వలంకృతో వర్ణానాశ్వభ్యోఽన్నేన పూజయత్ ॥ ౫౫ ॥ బంధూన్సదారాన్ససుతాన్పారిబర్హేణ భూయసా । విదర్భకోసలకురూన్ కాశికేకయసృంజయాన్ ॥ ౫౬ ॥ సదస్యర్త్విక్సురగణాన్నృభూతపితృచారణాన్ । శ్రీనికేతమనుజ్ఞాప్య శంసంతః ప్రయయుః క్రతుమ్ ॥ ౫౭ ॥ ధృతరాష్ట్రోఽనుజః పార్థా భీష్మో ద్రోణః పృథా యమౌ । నారదో భగవాన్వ్యాసః సుహృత్సంబంధిబాంధవాః ॥ ౫౮ ॥ బంధూన్పరిష్వజ్య యదూన్సౌహృదాక్లిన్నచేతసః । యయుర్విరహకృచ్ఛ్రేణ స్వదేశాంశ్చాపరే ప్రజాః ॥ ౫౯ ॥ నందస్తు సహ గోపాలైర్బృహత్యా పూజయార్చితః । కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యైర్న్యవాత్సీద్బంధువత్సలః ॥ ౬౦ ॥ వసుదేవోఽంజసోత్తీర్య మనోరథమహార్ణవమ్ । సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నందమాహ కరే స్పృశన్ ॥ ౬౧ ॥ వసుదేవః॥ భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యః స్నేహసంజ్ఞితః । తం దుస్త్యజమహం మన్యే శూరాణామపి యోగినామ్ ॥ ౬౨ ॥ అస్మాస్వప్రతికల్పేయం యత్కృతాజ్ఞేషు సత్తమైః । మైత్ర్యర్పితాఫలా చాపి న నివర్తేత కర్హిచిత్ ॥ ౬౩ ॥ ప్రాగకల్యాచ్చ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరామ హి । అధునా శ్రీమదాంధాక్షా న పశ్యామః పురఃస్థితాన్ ॥ ౬౪ ॥ మా రాజ్యశ్రీరభూత్పుంసః శ్రేయస్కామస్య మానద । స్వజనానుత బంధూన్వా న పశ్యతి యయాంధదృక్ ॥ ౬౫ ॥ ఏవం సౌహృదశైథిల్యచిత్త ఆనకదుందుభిః । రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నశ్రువిలోచనః ॥ ౬౬ ॥ నందస్తు సఖ్యుః ప్రియకృత్ప్రేమ్ణా గోవిందరామయోః । అద్య శ్వ ఇతి మాసాంస్త్రీన్యదుభిర్మానితోఽవసత్ ॥ ౬౭ ॥ తతః కామైః పూర్యమాణః సవ్రజః సహబాంధవః । పరార్ధ్యాభరణక్షౌమనానానర్ఘ్యపరిచ్ఛదైః ॥ ౬౮ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబలాదిభిః । దత్తమాదాయ పారిబర్హం యాపితో యదుభిర్యయౌ ॥ ౬౯ ॥ నందో గోప్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిందచరణాంబుజే । మనః క్షిప్తం పునర్హర్తుమనీశా మధురాం యయుః ॥ ౭౦ ॥ పాండవాశ్చ మహాత్మానః పృథా చ మునిసత్తమాః । అనుజ్ఞాతాః కేశవేన బాష్పగద్గదభాషిణః ॥ శక్రప్రస్థం యయుస్సర్వే స్వజనైః పరివారితాః ॥ ౭౧ ॥ బంధుషు ప్రతియాతేషు వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । వీక్ష్య ప్రావృషమాసన్నాం యయుర్ద్వారవతీం పురీమ్ ॥ ౭౨ ॥ జనేభ్యః కథయాంచక్రుర్యదుదేవమహోత్సవమ్ । యదాసీత్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సందర్శనాదికమ్ ॥ ౭౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-

త్యర్థః॥ ౬౨॥ తత్తు కుతస్తత్రాహ॥ అస్మాస్వితి॥ కృతాజ్ఞేషు కృతముపకారమజానత్సు -సత్తమైః భవద్భిః- అప్రతికల్పా అనుకూలా మైత్రీ యయర్పితా-అఫలాపి ప్రత్యుపకారశూన్యాపి - కర్హిచిత్ యద్యస్మాన్న నివర్తేత-తస్మాదీశకృతః పాశోఽయం భవతామపి త ఇత్యర్థః॥ ౬౩॥ అఫలత్వమేవాహ॥ ప్రాగితి॥ హే భ్రాతః అకల్యాః అసమర్థత్వాత్ వః కుశలం ప్రియం న హ్యాచరామ న కృతవంతో వయం-అధునా శ్రీమదేనాంధాన్యక్షీణి యేషాం తే॥ ౬౪॥ మేతి॥ రాజ్యశ్రీః మా భూత్ ఛాందసః అడాగమః॥ ౬౫॥ ౬౬॥ నంద ఇతి॥ అద్య శ్వ ఇతి-ప్రాతర్నిర్గమే అద్యైవాపరాహ్ణే గమ్యతామితి అపరాహ్ణే నిర్గమే శ్వో గమ్యతామితి-పునః పునరేవం మానితః॥ ౬౭॥ ౬౮॥ వసుదేవేతి॥ యాపితః మహతా సైన్యేన ప్రస్థాపితః॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ౭౧॥ ౭౨॥ జనేభ్య ఇతి॥ యదుదేవస్య వసుదేవస్య-మహోత్సవం యజ్ఞం

దిలక్షణం-సుహృత్సందర్శనాదికంచేతి॥ ౭౩॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - చతురశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.
శ్లో॥పంచాశీతితమే రామకృష్ణౌసంప్రార్థితౌస్తుతౌ।పిత్రైజ్ఞానమథోమాత్రేమృతాన్ పుత్రాన్‌యచ్ఛతాం॥నందయిత్వాకురుష్వేత్రైయా
త్రాయాంసుహృదోబహూన్ ।తత్త్వజ్ఞానంతతఃపిత్రోః రాదిశన్మృతసూనుభిః॥౧॥మునీనామితి॥ధామ ప్రభావః-తత్సూచకం-జాతవిస్రం
భః-ఉత్పన్నవిశ్వాసః-పరిభాష్యసంబోధ్య॥ ౨॥ కృష్ణేతి॥అస్యవిశ్వస్య- యత్సాక్షాత్ స్వరూపభూతంకారణం- ప్రధానపురుషౌనామపర
రౌతయోరపికారణత్వేనేశ్వరౌచ-సాక్షాద్వాంయువామితిజానే॥ ౩॥ నన్విదంవిశ్వమనేకైఃకారకైర్జాయమానం- కుతఃప్రధానపురు
షాత్మకం-కుతస్తరామావయోస్తత్కారణత్వేనేశ్వరత్వం-తత్రాహ॥యత్రేతి॥యత్ర అధికరణే-యేనకర్త్రాకరణేనచయతఃఅపా
దానాత్-యస్యసంబంధేనషష్ఠ్యర్థస్యాకారకత్వేపినిమిత్తతోక్తా-యస్మైసంప్రదానాయ-యద్యదితిప్రయోజ్యప్రయోజ్యకకర్తృ
కర్మకారకేదర్శితే-ననుతద్గోనాస్తిభేదఃయథోక్తం॥ శ్లో॥కరోతిక్రియమాణేననకశ్చిత్కర్మణావినా। భవత్యర్థస్యకర్తాచక
రోతేఃకర్మజాయతే-తథా॥ శ్లో॥కరోత్యర్థస్యయఃకర్తాభవితుస్సప్రయోజకః । భవితాతమపేక్ష్యాథప్రయోజ్యత్వంప్రపద్యతఇ
తిచ-సత్యం-తథాప్యవస్థాభేదేనభేదోవివక్షితః - దృశ్యతేచావస్థాభేదః- తండులానోదనంపచతి- మృదంఘటంకరోతీతి- తదేవంసప్త
విభక్త్యర్థాదర్శితాః-యథేతిచక్రియావిశేషణభూతానామన్యేషాంచఅవ్యయానామర్థఃస్యాదితిక్రియాపదార్థోపలక్షణం-
ఏవంసర్వప్రపంచమనూద్యతత్కారణభగవద్రూపతాంవిధత్తే - ఇదంసాక్షాదితి- ప్రధానంభోగ్యం-పురుషఃభోక్తా-తయోరీశ్వరోభగ
వాంస్త్వమేవసాక్షాదితి-తయోరైక్యమభిప్రేత్యైకవచనం॥ ౪॥ కించ-ధారణపోషణకర్తాపిత్వమేవేత్యాహ॥ ఏవమితి॥హేఆత్మన్-

చతురశీతితమోధ్యాయః

శ్రీశుకః ॥ అథైకదాత్మజౌ ప్రాప్తౌ కృతపాదాభివందనౌ । వసుదేవోభినంద్యాహ ప్రీత్యాసంకర్షణాచ్యుతౌ॥ ౧ ॥ మునీనాం స వచశ్శ్రుత్వాపుత్రయోర్ధామసూచకమ్। తద్వీర్యైర్జాతవిస్రంభః పరిభాష్యాభ్యభాషత ॥ ౨॥ వసుదేవః॥ కృష్ణకృష్ణమహాయోగిన్సంకర్షణసనాతన । జానేవామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌపరౌ॥ ౩॥ యత్రయేనయతోయస్యయస్మైయద్యద్యథాయదా। స్యాదిదంభగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః॥ ౪ ॥ ఏవంనానావిధంవిశ్వమాత్మసృష్టమధోక్షజ। ఆత్మనానుప్రవిశ్యాత్మన్ప్రాణోజీవోబిభర్ష్యజః ॥ ౫ ॥ ప్రాణాదీనాం విశ్వసృజాం శక్తయోయాఃపరస్యతాః। పారతంత్ర్యాద్వైసాదృశ్యాద్ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామ్ ॥ ౬ ॥ కాంతిస్తేజఃప్రభాసత్తాచంద్రాగ్న్యర్కర్క్షవిద్యుతామ్। యత్స్థైర్యం భూభృతాం భూమేర్వృత్తిర్గంధోర్థతోభవాన్ ॥ ౭ ॥ తర్పణంప్రాణనమపాం దేవత్వం తాశ్చతద్రసః। ఓజస్సహోబలంచేష్టాగతిర్వాయో-

ప్రాణఃక్రియాశక్తిః-జీవోజ్ఞానశక్తిస్సన్- త్వమేవబిభర్షీతి॥ ౫॥ ననుప్రాణాదీనాం విచిత్రశక్తీనాంకారణత్వావగమాత్ కథంప
రమేశ్వరస్యైవకారణత్వేనసర్వాత్మకత్వముచ్యతఇత్యాశంక్య ప్రాణాదిశక్తయోపితస్యైవేత్యాహ॥ప్రాణాదీనామితి॥ ప్రాణఃప్రకృ
తిభూతంసూత్రం-తదాదీనాంవిశ్వసృజాంవిశ్వకారణానాంయాశ్శక్తయః-తాఃపరస్యపరమకారణస్యపరమేశ్వరస్యైవ-కుతఃపార
తంత్ర్యాత్ -యథావేధశక్తిర్బాణస్య- అపితుపురుషస్యతద్వదిత్యర్థః-ననుభగవతఃప్రాణాదివర్గస్యచస్వాతంత్ర్యమేవకింన
స్యాత్ అతఆహ-వైసాదృశ్యాద్ద్వయోరితి-చేతనాచేతనత్వేనవిసదృశత్వాత్ ద్వయోః - అచేతనప్రాణాదివర్గస్యచేతనపారతంత్ర్యమే
వయుక్తమిత్యర్థః-యద్వా - ప్రాణాదిషుద్వయోర్ద్వయోరేవతావద్విసదృశత్వంవిరుద్ధక్రియాకారిత్వాత్ - కింపునర్బహూనాం-త
స్మాదేకేనసర్వజ్ఞేనసర్వశక్తినామధిష్ఠితానామేవవిశిష్టకార్యారంభకత్వంయుక్తం-నస్వతంత్రాణామితి-తథాచోక్తం॥ శ్లో॥యదైతే
సంహతాభావాభూతేంద్రియమనోగుణాః।యదాయతననిర్మాణేనశేకుర్బ్రహ్మవిత్తమ॥ తదాసంహత్యచాన్యోన్యంభగవచ్ఛక్తిచో
దితాః। సదసత్త్వముపాదాయచోభయంససృజుర్హ్యద ఇతి- తథా॥ శ్లో॥నానాత్వాత్స్వక్రియానీశాః ప్రోచుః ప్రాంజలయోవిభుమి
త్యాది- ననుప్రాణాదీనాంక్రియాకారిత్వంశక్త్యభావేకుతస్స్యాదతఆహ-చేష్టైవచేష్టతామితి-చేష్టమానానామేషాంచేష్టైవ- నశక్తిః-
యథావాయోశ్శక్త్యాతృణాదీనాంచలనం- యథాచపురుషస్యశక్త్యాశరాణాంవేధఇతి ॥ ౬ ॥ పారతంత్ర్యమేవప్రపంచయతిపంచ
భిః॥కాంతిరితి॥ చంద్రస్యకాంతిః - అగ్నేస్తేజః- అర్కస్యప్రభా- ఋక్షవిద్యుతాంసత్తా-స్ఫురణమాత్రేణసత్త్వం-అర్థతోవస్తు
తోభవాన్-తథాచ॥ శ్రు॥నతత్రసూర్యోభాతినచంద్రతారకంనేమావిద్యుతోభాంతికుతోయమగ్నిః। తమేవభాంతమనుభాతిసర్వంత
స్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతి-తథాచస్మృతిః॥ శ్లో॥యదాదిత్యగతంతేజోజగద్భాసయతేఖిలం। యచ్చంద్రమసియచ్చాగ్నౌతత్తేజోవిద్ధి

మహాకస్ఫటకమితి-భూమేర్వృత్తిః ప్రాణినామాధారత్వేనవర్తనం-గంధశ్చభవానేవ-తత్రైవశక్తిరిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ కించ ॥ తర్పణమితి ॥ హాతేజ ఆహారపరిణామాదిశక్తిజనకత్వం - ప్రాణసంజీవనహేతుత్వం-త్వం ఆపశ్చతాసాంరసశ్చత్వమేవ-కించ-వాయోరోజ ఆదితత్వైవశక్తి ౮ ॥ దిశామితి ॥ దిశాముపాధికృతాకాశప్రదేశానామవకాశాదిశక్తిత్వం- ఖంచసామాన్యాకాశః- తదాశ్రయః స్ఫోటశ్శబ్దతన్మాత్రంపరావస్థావాగిత్యర్థః-నాదఃపశ్యంతీ - ఓంకారః మధ్యమా-వర్ణాశ్చ - ఆకృతీనాంపదార్థానాంపృథక్కృతిః పృథక్కరణమభిధానంయస్మాత్తత్పదం-వర్ణపదాత్మికావైఖరీచత్వమిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియమితి ॥ ఇంద్రియాణామింద్రియం విషయప్రకాశనశక్తిః-దేవాశ్చ ఇంద్రియాధిష్ఠాతారః-తదనుగ్రహః తేషామధిష్ఠానశక్తిశ్చత్వం - అవబోధః వ్యవసాయశక్తిః - అనుస్మృతిః ప్రతిసంధానశక్తిః ॥ ౧౦ ॥ భూతానామితి ॥ భూతానాంకారణం భూతాదిస్తామసాహంకారస్త్వమసి- ఇంద్రియాణాంకారణంతైజసః రాజసాహంకారస్త్వం - వివిధం అధిదైవాధ్యాత్మకదేవకల్ప్యంత ఇతివికల్పాః దేవాః-తేషాంకారణంవైకారికస్సాత్వికోహంకారశ్చత్వం, అనుశాయినాంజీవానాంసంసారకారణంప్రధానంత్వం ॥ ౧౧ ॥ అపిచ ॥ నశ్వరేష్వితి ॥ నశ్వరేషు నాశశీలేషు ఇహ ఏతేషుభావేషు-యదనశ్వరమవశిష్యమాణంరూపం-తత్త్వమసి - ద్రవ్యవికారేషుమృత్సువర్ణాదికార్యేషు ఘటకుండలాదిషు నశ్వరేషుద్రవ్యమాత్రంమృత్సువర్ణమాత్రంఅనశ్వరంయథాతద్వత్ ॥ ౧౨ ॥ నను త్రిగుణాత్మకకార్యరూపోపిత్వమిత్యుక్తత్వాత్ కథమనశ్వరత్వం తత్రాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ తద్వృత్తయస్తత్పరిణామాశ్చమహదాదయః - అద్ధాసాక్షాత్-త్వయిపరేబ్రహ్మణికల్పితాః ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాన్నసం

యోస్తవేశ్వర ॥ ౮ ॥ దిక్త్వమవకాశోసి దిశః ఖం స్ఫోట ఆశ్రయః । నాదో వర్ణస్త్వమోంకార ఆకృ
తీనాం పృథక్కృతిః ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియం త్విన్ద్రియాణాం త్వం దేవాశ్చ తదనుగ్రహః । అవబోధో భవాన్
బుద్ధేర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతీ ॥ ౧౦ ॥ భూతానామసి భూతాదిరింద్రియాణాంచ తైజసః । వైకారికో వి
కల్పానాం ప్రధానమనుశాయినామ్ ॥ ౧౧ ॥ నశ్వరేష్విహ భావేషు తదసి త్వమనశ్వరమ్ । యథా ద్రవ్య
వికారేషు ద్రవ్యమాత్రం నిరూపితమ్ ॥ ౧౨ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాస్తద్వృత్తయశ్చ యాః । త్వ
య్యద్ధా బ్రహ్మణి పరే కల్పితా యోగమాయయా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాన్న సంత్యమీ భావా యర్హి త్వయి వి
కల్పితాః । త్వంచామీషు వికారేషు హ్యన్యదా వ్యావహారికః ॥ ౧౪ ॥ గుణప్రవాహ ఏతస్మిన్నబుధాస్త్వ
ఖిలాత్మనః । గతిం సూక్ష్మామబోధేన సంసరంతీహ కర్మభిః ॥ ౧౫ ॥ యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్పా
మిహ దుర్లభామ్ । స్వార్థే ప్రమత్తస్య వయో గతం త్వన్మాయయేశ్వర ॥ ౧౬ ॥ అసావహం మమైవై
తే దేహే చాస్యాన్వయాదిషు । స్నేహపాశైర్నిబధ్నాతి భవాన్ సర్వమిదం జగత్ ॥ ౧౭ ॥ యువాం
న నస్సుతౌ సాక్షాత్ ప్రధానపురుషేశ్వరౌ । భూభారక్షత్రక్షపణ అవతీర్ణౌ తథాత్థ హి ॥ ౧౮ ॥ త
త్తే గతోస్మ్యరణమద్య పదారవిందమాపన్నసంసృతిభయాపహమార్తబంధో । ఏతావతాలమలమింద్రి
యలాలసేన మర్త్యాత్మదృక్త్వయి పరే యదపత్యబుద్ధిః ॥ ౧౯ ॥ సూతీగృహే నను జగాద భవానజో
నౌ సంజజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజధర్మగుప్త్యై । నానాతనూర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ

తి-నస్యసతాంకథంప్రతీతిరత ఆహ-యర్హీతి-యదావికల్పితాస్తదైవప్రతీతిమాత్రేణత్వయిసంతి-త్వంచామీషుతథైవకారణతయానుగతః-అన్యదాతు అవ్యావహారికః నిర్వికల్పః త్వమేవావశిష్యస ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఏవంరూపత్వాదజ్ఞాననిబంధనశ్చసంసార ఇత్యాహ ॥ గుణప్రవాహ ఇతి ॥ సూక్ష్మాంనిష్ప్రపంచాం గతిం - అబుధాః అవిద్వాంసః - అబుధ్వేతివాపాఠః - అతః అబోధేన దేహాభిమానేన కృతైః కర్మభిస్సంసరంతీతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవంతత్త్వంనిరూప్యతదప్రాప్త్యాశోచతి ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ నృతాంమనుష్యతాం-సుకల్పాంపటుతరేంద్రియాం ॥ ౧౬ ॥ అహోకిమితి ప్రమత్తోసి-త్వయాబహుభిఃపాశైర్నిబద్ధత్వాదిత్యాహ ॥ అసావితి ॥ అస్యదేహస్యఅన్వయాదిషు అపత్యానిత్యాహ-నిశ్చితంఅత్రకథయసి ॥ ౧౭ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్ - అరణంశరణం- ఆపన్నానాంసంసృతిభయమపహంతీతితథా తత్-ననుత్వమతిసుఖీవృథాకింనిర్విద్యసేఅత ఆహ- ఏతావతేతి-ఇంద్రియలాలసేన ఇంద్రియార్థతృష్ణయాయత్ యేన ఇంద్రియలాలసేన మర్త్యే శరీరే ఆత్మదృక్ అత్మబుద్ధిః అహం-త్వయిచపరే పరమేశ్వరే అపత్యబుద్ధిరస్మి-తేనఅలమలంపర్యాప్తమితి ॥ ౧౮ ॥ ననుకుత విశతః అదితిశ్చేతియుగం అధునాచవసుదేవః దేవకీతియుగం- ఏవంప్రతియుగం అజనివాహంసంజజ్ఞే అవతీర్ణ ఇతిభవానేనను జగాద-ననుఅన్యోన్యాసౌ చతుర్భుజోదేవ ఇతితత్రాహ-నానాతనూరితి-గగనవదసంగ ఏవత్వం-భూమ్నః సర్వగతస్య- విభూతిరూపాః మాయాః

౨౦॥ ౨౧॥ వచ ఇతి॥ ఉపపన్నం మన్యామహే- సముద్దిశ్య విషయీకృత్య-తత్త్వగ్రామః తత్త్వసమూహః- ఉదాహృతః స మ్యక్ నిరూపితః॥ ౨౨॥ ఇమామేవదృష్టిం సర్వత్ర విధత్సే వ్యాహ॥ అహమితి॥ ఏతం విమృశ్యాః బ్రహ్మత్వేనైవాన్వేషణీయాః కించ-స చరాచరం జగదపి॥ ౨౩॥ ననునానాపి కారవతాం కుతో బ్రహ్మత్వం- న బ్రహ్మణ ఏవోపాధిధర్మైర్బహుధా ప్రతీతేరితి సదృష్టాంతమా హ ద్వాభ్యాం॥ ఆత్మేతి॥ యథా ఖాదీ భూతాని తత్కృతేషు ఘటాదిషు ఆవిస్తిరోభావాదికం యాంతి- ఏవమసావాత్మాపి ఆత్మసృష్టైర్గుణైః కృతాత్వ తత్కృతేషు దేహేషు బహుధా ఈయతే పునశ్చ యథాశయం యథోపాధి-ఆవిర్భావతిరోభావాదిరూపేణ ప్రతీయతే-న వస్తుతః ఏకః బహుధా- స్వయంజ్యోతిః దృశ్యత్వేన-నిత్యః అనిత్యత్వేన-అన్యః అనన్యత్వేన-నిర్గుణః సగుణత్వేనేత్యాది-బహుధాత్వం ప్ర

విభూతిమాయాః॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకః॥ ఆకర్ణ్యేదం పితుర్వాక్యం భగవాన్సాత్వతర్షభః । ప్రత్యా
హ ప్రశ్రయానమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా॥ ౨౧॥ శ్రీభగవాన్॥ వచో వస్సమవేతార్థం తాతైత
దుపమన్మహే । యన్నః పుత్రాన్ సముద్దిశ్య తత్త్వగ్రామ ఉదాహృతః॥ ౨౨॥ అహం యూయమసా
వార్య ఇమే చ ద్వారకౌకసః । సర్వేప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విమృశ్యాస్సచరాచరమ్॥ ౨౩॥ ఆత్మా హ్యేక
స్స్వయంజ్యోతిర్నిత్యోన్యో నిర్గుణో గుణైః । ఆత్మసృష్టైస్తత్కృతేషు దేహేషు బహుధేయతే ।
ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపో భూస్తత్కృతేషు యథాశయమ్। ఆవిస్తిరోల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసా
వపి॥ ౨౪॥ శ్రీశుకః॥ ఏవం భగవతా రాజన్ వసుదేవ ఉదాహృతః । శ్రుత్వా వినష్టనానాధీస్తూష్ణీం

—— స్మరోద్గీథాదినామక షడ్గర్భానయనాదికథా ప్రారంభః ——

ప్రీతమనా అభూత్॥ ౨౫ ॥ అథ తత్ర కురుశ్రేష్ఠ దేవకీ సర్వదేవతా । శ్రుత్వానీతం గురోః పుత్ర మా
త్మజాభ్యాం సువిస్మితా॥ ౨౬॥ కృష్ణరామౌ సమాశ్రావ్య పుత్రాన్ కంసవిహింసితాన్ । స్మరంతీ కృ
పణం ప్రాహ వైక్లబ్యాదశ్రులోచనా ॥ ౨౭ ॥ దేవకీ॥ రామరామాప్రమేయాత్మన్ కృష్ణయోగే
శ్వరేశ్వర । వేదాహం వాం విశ్వసృజామీశ్వరావాదిపూరుషౌ ॥ ౨౮ ॥ కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాం
రాజ్ఞాముచ్ఛాస్త్రవర్తినామ్। భూమేర్భారాయమాణానామవతీర్ణౌ కిలాద్య మే॥ ౨౯ ॥ యస్యాం
శాంశాంశభాగేన విశ్వోత్పత్తిలయోదయాః। భవంతి కిల విశ్వాత్మంస్తం త్వాద్యాహం గతిం గతా॥ ౩౦॥ చి
రాన్మృతసుతాదానే గురుణా కిల చోదితౌ। ఆనిన్యథుః పితృస్థానాద్గురవే గురుదక్షిణామ్॥ ౩౧॥ తథా మే
కురుతం కామం యువాం యోగేశ్వరేశ్వరౌ। భోజరాజహతాన్ పుత్రాన్ కామయే ద్రష్టుమాహృ
తాన్ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుకః॥ ఏవం సంచోదితౌ మాత్రా రామః కృష్ణశ్చ భారత । సుతలం సంవివిశతు
ర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ॥ ౩౩ ॥ తస్మిన్ ప్రవిష్టావుపలభ్య దైత్యరాడ్విశ్వాత్మదైవం సుతరాం
తథాత్మనః। తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాశయః సద్యస్సముత్థాయ ననామ సాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ తయోస్స
మానీయ వరాసనం ముదా నివిష్టయోస్తత్ర మహాత్మనోస్తయోః । దధార పాదావవనిజ్య తజ్జలం సబృం
ద ఆబ్రహ్మ పునద్యదంబు హ॥ ౩౫॥ సమర్హయామాస మహావిభూతిభిర్మహార్హవస్త్రాభరణాను
లేపనైః। స్రగ్ధూపదీపామృతభక్షణాదిభిస్స్వగోత్రవిత్తాత్మసమర్పణేన చ॥ ౩౬ ॥ సఇంద్రసేనో భగ
వత్పదాంబుజం బిభ్రన్ముహుః ప్రేమవిభిన్నయాధియా । ఉవాచ హానందజలాకులేక్షణః ప్రహృష్ట
రోమా నృప గద్గదాక్షరమ్॥ ౩౭॥ బలిః॥ నమోనంతాయ బృహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే । సాంఖ్యయో

పంచనీయం॥ ౨౪॥ ౨౫॥ అథేతి॥ సువిస్మితా సతీ॥ ౨౬॥ కృష్ణరామావితి॥ సమాశ్రావ్య సంబోధ్య॥ ౨౭॥ ౨౮॥ కాలేతి॥ భూమే ర్భారాయమాణానాం రాజ్ఞాం మర్దనార్థం తేషాం నిధనార్థం- మే మమ యుకిల అవతీర్ణౌ-హి అద్య॥ ౨౯॥ యస్యేతి॥ యస్య అంశః పురుషః తస్య అంశః మాయా-తస్యాః అంశాః గుణాః తేషాం భాగేన పరమాణుమాత్రలేశేన విశ్వోత్పత్త్యాదయః భవంతి తం త్వా త్వాం గతిం శరణం గతాస్మి॥ ౩౦॥ చిరాదితి॥ ఆనిన్యథుః ఆనీతవంతౌ- పితృస్థానాత్ యమసదనాత్ ॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩ ॥ తస్మిన్నితి॥ దైత్యరాట్ బలిః- కథంభూతౌ విశ్వస్యాత్మభూతం దైవం- సాన్వయః సపరివారః॥ ౩౪॥ తయోరితి॥ సబృందః సపరిజనః-కథంభూతౌ-పాదావవనిజ్య యదంబు యయోః శివ నైజస్నాదకం- ఆబ్రహ్మ లప్తర్ణం మునివ్యాప్య జగత్పునత్పవిత్రయత్ వర్తతే తౌ॥ ౩౫॥ ౩౬॥ సఇతి॥ ఇంద్రసేనో బలిః - ప్రేమవి

స్వయా-ప్రమూర్ధ్న్యాధియాబిభ్రత్ ధారయతే॥౩౬॥ నమ ఇతి॥ అనంతాయశేషాయ- బృహతే ఫణైకదేశే విశ్వధారణాద్బృహత్
స్వయా-ప్రమార్ధన్యాధియాబి ... సాంఖ్యయోగవితానాయేత్యాదిపదత్రయమైక్యవివక్షయా॥౩౮॥
తస్మై - కృష్ణాయచ సదానందరూపాయ- వేధసేజగద్విధాత్రే- దర్శనమితి॥ దృష్ట్వా షమపియుష్మత్కృపయా
ఈశ్వరాణామపి దుర్దర్శనాయవా మన్మాభిర్దృష్టావిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యాహ॥ దర్శనంప్రాప్తా॥౩౯॥ అహోవిద్విషోపయం సాత్త్వికత్వం
పంచిదపిదుర్లభంసులభమపిభవతీతదాహ- రజస్తమస్స్వభావానామితి-నః-దర్శనంప్రాప్తా॥౩౯॥ అహోవిద్విషోపయం సాత్త్విక
కేభ్యోపిసహాగ్యాఇత్యాహ త్రిభిః॥ దైత్యేతి॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ కేచిదితి॥ ఉద్బద్ధవైరేణయాభక్త్యాస్తయా- కేచిదితిచైద్యాదయః
మతో భక్త్యాగోప్యాదయోయథాసన్నికృష్టాస్త్వదాత్మతాం ప్రాప్తాః- తథాసత్త్వసంరబ్ధాః సత్వావిష్టాఅపిసురాదయోనసన్నికృష్టా
ఇతి॥ ౪౩॥ ననుపాత్త్వికేభ్యోపిరాజసాదయః సన్నికృష్టా ఇతిచిత్రంతత్రాహ॥ ఇదమితి॥ ఇదమితస్స్వరూపతః-ఇత్థమితివిశేషతశ్చ॥౪౪॥
తదేవంయద్యపివైరభావేనాపిత్వత్ప్రాప్తిర్భవేత్ తథాపి-మాంసాత్త్వికంకుర్వితి ప్రార్థయతే॥తదితి॥తత్ తథా-నః ప్రసీద-యథాస
తదేవంయద్యపివైరభావేనాపి ... తదేవాంధకూపః-తస్మాన్నిష్క్ర
మైస్తైరాప్తకామైరపివిమృగ్యంయుష్మత్పాదారవిందం-తదేవధిషణమాశ్రయః-తస్మాదన్యద్వ్యగ్రహం-తదేవాంధకూపః-తస్మాన్నిష్క్ర

గవితానాయబ్రహ్మణేపరమాత్మనే॥ ౩౮॥ దర్శనంవాహిభూతానాందుష్ప్రాపంచాప్యదుర్లభమ్।
రజస్తమస్స్వభావానాంయన్నఃప్రాప్తోయదృచ్ఛయా॥ ౩౯ ॥ దైత్యదానవగంధర్వసిద్ధవిద్యాధరో
రగాః। యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చ భూతప్రమథనాయకాః॥ ౪౦ ॥ విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధా త్వయిశా
స్త్రశరీరిణి। నిత్యంనిబద్ధవైరాస్తేవయంచాన్యేచతాదృశాః॥ ౪౧॥ సాలోక్యంచాపిసారూప్యంసామీ
ప్యమథసాత్మతామ్। ప్రాప్తాస్తేపుండరీకాక్షభావైర్హిభవకారణమ్॥ ౪౨ ॥ కేచిదుద్బద్ధవైరేణభ
క్త్యాకేచనకామతః। నతథాసత్త్వసంరబ్ధాస్సన్నికృష్టాస్సురాదయః ॥ ౪౩ ॥ ఇదమిత్థమితిప్రాయ
స్తవయోగేశ్వరేశ్వర। నవిదంత్యపియోగేశాయోగమాయాంకుతోవయమ్. ॥ ౪౪ ॥ తన్నఃప్రసీదని
రపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిందధిషణాన్యగృహాంధకూపాత్ । నిష్క్రమ్యవిశ్వశరణాంఘ్ర్యుప
లబ్ధవృత్తిశ్శాంతోయథైకఉతసర్వసఖైశ్చరామి॥ ౪౫॥ శాధ్యస్మానీశితవ్యేశనిష్పాపాన్కురునఃప్ర
భో। పుమాన్యచ్ఛ్రద్ధయాతిష్ఠంచోదనాయావిముచ్యతే॥ ౪౬॥ శ్రీభగవాన్॥ ఆసన్మరీచేష్షట్పు
త్రాఊర్ణాయాంప్రథమేంతరే। దేవాఃకంజహసుర్వీక్ష్యసుతాంయభితుముద్యతమ్॥ ౪౭॥ తేనా
సురీమగన్యోనిమధునావద్యకర్మణా। హిరణ్యకశిపోర్జాతాఃపుత్రాస్తేయోగమాయయా॥ ౪౮
దేవక్యాఉదరేజాతా రాజన్కంసవిహింసితాః। సాతాన్ శోచత్యాత్మజాంస్తతఇమేధ్యాసతేంతికే ॥
౪౯॥ ఇతఏతాన్ప్రణేష్యామో మాతృశోకాపనుత్తయే। తతశ్శాపవినిర్ముక్తాలోకంయాస్యంతివిజ్వ
రాః॥ ౫౦ ॥ స్మరోద్గీథఃపరిష్వంగః పతంగఃక్షుద్రభృద్ఘృణీ। షడేతేమత్ప్రసాదేనపునర్యాస్యంతి
సద్గతిమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇత్యుక్త్వాతాన్సమాదాయఇంద్రసేనేనపూజితౌ। పునర్ద్వారవతీమేత్యమాతుః
పుత్రానయచ్ఛతామ్॥౫౨॥ తాన్దృష్ట్వాబాలకాన్దేవీపుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ। పరిష్వజ్యాంకమా

ప్యనిర్గత్య-విశ్వస్యశరణంరక్షితారఃపృక్షాః తేషాముంఘ్రిమూలేషుస్వతఏవగళితైఃఫలాదిభిరుపలబ్ధాప్రాప్తావృత్తిర్జీవికాయేనసో
హం-శాంతస్సన్ ఏకఏవచరామి-ఉతఅథవా-సర్వేషాంసఖాయోయేమహాంతస్తైస్సహయథాచరామీతి॥ ౪౫॥ కథమల్పపుణ్యానాం
వంధావఃసంభవతీతిచేత్తర్హియథైతద్భవేత్తథాస్మానసుశిక్షయేత్యాహ॥ శాధీతి॥ హేప్రభో- ఈశితవ్యాః సర్వేజీవాః తేషామీశ-య
త్త్వాసుశాసనంఅతిష్ఠన్ ఆశ్రయన్-చోదనాయాఃవిధినిషేధలక్షణాయాః సకాశాత్ విముచ్యతే- నఖలుత్వద్భక్తోవిధికింకరస్యాదితి
షః॥ ౪౬॥ తదుక్తంసర్వమనుమోద్యస్వాగమనకారణంసప్రపంచంకథయతిపంచభిః॥ ఆసన్నితి॥ ఊర్ణాయాంభార్యాయాం-ప్రథమే
అంతరేస్వాయంభువమన్వంతరే- తేదేవాఃసుతాంవాచం- యభితుంయబ్ధుంమైథునేనరమయితుం- ఉద్యతంఉద్యుక్తం- కంప్రజాప
తిం-జహసుఃఉపహసితవంతః॥ ౪౭॥ తేనేతి॥ తేనఅవద్యకర్మణాపాపేన-ఆసురీంయోనింమగన్ అగమన్- అధునాతత్క్షణమేవ- హిరణ్యక
శిపోర్జాతాఇత్యర్థః-తేచయోగమాయయాతతోనీతాస్సంతః॥ ౪౮॥ దేవక్యాఇతి॥ దేవక్యాః ఉదరేజాతాః- హేరాజన్ హనిలే
తిచక్రంసేనవిహింసితాః-సాచతానాత్మజాన్ మత్వాశోచతి-తేచేమేతవ అద్యఅంతికే ఆసతే॥ ౪౯॥ ఇతఇతి॥లోకందేవలోకం॥ ౫౦॥
స్మరేతి॥ స్మరోద్గీథఃస్మరసహితఃఉద్గీథః- సద్గతింమోక్షం- స్మరస్త్రైవపూర్వం కీర్తిమానితినామ - అతః ॥ శ్లో॥ కీర్తిమంతంప్రథమజ

కంసాయానకదుందుభిః । అర్పయామాసేత్యుక్తం ॥ ౫౧ ॥ ఇతీతి ॥ అయచ్ఛ తాం అర్పయామాసతుః ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ పీత్వేతి ॥ అమృతత్వే హేతుః - గదాభృతః పీతశేషమితి - నారాయణాంగసంస్పర్శేన ప్రతిలబ్ధం దేవావయమిత్యాత్మదర్శనం యైస్తే ॥ ౫౫ ॥ త ఇతి ॥ ధామ దేవలోకం ॥ ౫౬ ॥ తమితి ॥ మృతానామాగమనం నిర్గమం చ శ్రీకృష్ణస్య మాయాం మేనే - తేనైవాపత్యాదిరూపేణ రచితాం ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ య ఇతి ॥ అమృతం కీర్తిర్యస్య తస్య - వ్యాసపుత్రైరితి బహువచనం పూజార్థం - జగతః అఘం భిన తీతి తథా ఇతి - అలం నిశ్శేషం యథా భవతి తథా - సకృచ్ఛ్రావ దివ దితి - తదేవం మోక్షహేతుత్వం పాపక్షయహేతుత్వం చోక్త్వా - తద్భక్తానాం తు సత్కర్ణపూరం పరమసుఖావహం కర్ణాభరణమితి - స్వయం సుఖరూపతామాహ - కించ - భగవతి కృతం ఆవేశితం చిత్తం యేన సః - తథాభూత్వా - తస్య క్షేమధామ కాలాదిభయరహితం లోకం యాతీతి ॥ ౫౯ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - పంచాశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

రోమా మూర్ధ్న్యవాజిఘ్రదభీక్ష్ణశః ॥ ౫౩ ॥ అపాయయత్ స్తనం ప్రీతా పుత్రస్పర్శపరిస్నుతమ్ ।
మోహితా మాయయా విష్ణోర్యయా సృష్టిః ప్రవర్తతే ॥ ౫౪ ॥ పీత్వామృతం పయస్తస్యాః పీతశేషం
గదాభృతః । నారాయణాంగసంస్పర్శప్రతిలబ్ధాత్మదర్శనాః ॥ ౫౫ ॥ తే నమస్కృత్య గోవిందం
దేవకీం పితరం బలమ్ । మిషతాం సర్వభూతానాం యయుర్ధామ దివౌకసామ్ ॥ ౫౬ ॥ తం దృష్ట్వా దేవ-
కీ దేవీ మృతాగమననిర్గమమ్ । మేనే సువిస్మితా మాయాం కృష్ణస్య రచితాం నృప ॥ ౫౭ ॥ ఏవం విధా-
న్యద్భుతాని కృష్ణస్య పరమాత్మనః । వీర్యాణ్యనంతవీర్యస్య సంత్యనంతాని భారత ॥ ౫౮ ॥ శ్రీసూతః ॥
య ఇదమనుశృణోతి శ్రావయేద్వా మురారేశ్చరితమమృతకీర్తేర్వర్ణితం వ్యాసపుత్రైః । జగద
ఘభిదలం తద్భక్తసత్కర్ణపూరం భగవతి కృతచిత్తో యాతి తత్క్షేమధామ ॥ ౫౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవ
తే - దశమస్కంధే - పంచాశీతితమోధ్యాయః.

రాజా ॥ బ్రహ్మన్ వేదితుమిచ్ఛామః స్వసారం కృష్ణరామయోః । యథోపయేమే విజయో యా మమాసీత్పి
తామహీ ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకః ॥ అర్జునస్తీర్థయాత్రాయాం పర్యటన్ మేదినీం ప్రభుః । గతః ప్రభా
సమశృణోన్మాతులేయీం స ఆత్మనః ॥ ౨ ॥ దుర్యోధనాయ రామస్తాం దాస్యతీతి న చాపరే । తల్లిప్సుః స య
తిర్భూత్వా త్రిదండీ ద్వారకామగాత్ ॥ ౩ ॥ తత్ర వై వార్షికాన్ మాసానవాత్సీత్స్వార్థసాధకః ।
పౌరైః సభాజితోభీక్ష్ణం రామేణాజానతా చ సః ॥ ౪ ॥ ఏకదా గృహమానీయ ఆతిథ్యేన నిమంత్ర్య తమ్ ।
శ్రద్ధయోపహృతం భైక్షం బలేన బుభుజే కిల ॥ ౫ ॥ సోపశ్యత్తత్ర తాం తన్వీం యతిః కన్యాం మనోహరామ్ ।
ప్రీత్యుత్ఫుల్లేక్షణస్తస్యాం భావక్షుబ్ధం మనో దధే ॥ ౬ ॥ సాపి తం చకమే వీక్ష్య నారీణాం హృదయంగమ
మ్ । హసంతీ వ్రీడితాపాంగా తన్న్యస్తహృదయేక్షణా ॥ ౭ ॥ తాం పరం సమభిధ్యాయన్నంతరం ప్రే
ప్సురర్జునః । న లేభే శం భ్రమచ్చిత్తః కామేనాతిబలీయసా ॥ ౮ ॥ మహత్యాం దేవయాత్రాయాం రథ
స్థాం దుర్గనిర్గతామ్ । జహారానుమతః పిత్రోః కృష్ణస్య చ మహారథః ॥ ౯ ॥ రథస్థో ధనురాదాయ శూరాం
శ్చారుంధతో భటాన్ । విద్రావ్య క్రోశతాం స్వానాం స్వభాగం మృగరాడివ ॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా
క్షుభితో రామః పర్వణీవ మహార్ణవః । గృహీతపాదః కృష్ణేన సుహృద్భిశ్చానుశామ్యత ॥ ౧౧ ॥ ప్రా

శ్లో ॥ షడశీతితమే దంభాత్సుభద్రామర్జునోహరత్ । గత్వా చ మిథిలాం కృష్ణో నృపవిప్రావనందయత్ ॥ పిత్రోః స్వజ్ఞానమాదిశ్య సుభ ద్రాం ఫల్గునాయ చ । జగామ మిథిలాం కృష్ణస్స్వభక్తప్రియకృత్తతః ॥ దేవక్యాః మృతపుత్రలాభవత్ అర్జునస్య సుభద్రాలాభో పి రామప్రాతికూల్యాత్ దుర్ఘట ఇతి మన్యమానః ప్రసంగాత్ పృచ్ఛతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ కథమశృణోత్ తదాహ ॥ దుర్యోధనాయేతి ॥ అపరే చ వసుదేవాదయో న దాస్యంతీతి - తల్లిప్సుః - తస్యాం మాతులేయ్యాం లిప్సుః - రామం వంచయితుం పూజ్యతమం త్రిదండివేషం విధాయ గత ఇత్యాహ - స యతిరితి ॥ ౩ ॥ తత్రేతి ॥ స్వార్థసాధనః కన్యాం ప్రేప్సుః ॥ ౪ ॥ ఏకదేతి ॥ తం ఆతిథ్యేన నిమంత్ర్య - గృహమానీయ - బలేన యత్ శ్రద్ధయోపహృతం పరివిష్టం - తద్భైక్షం కిలార్జునో బుభుజ ఇత్యన్వయః ॥ ౫ ॥ స ఇతి ॥ భావేన రత్యభిప్రాయేణ క్షుభితం మనః దధే ॥ ౬ ॥ సేతి ॥ వ్రీడితాపాంగా స వ్రీడకటాక్షా - తస్మిన్నేవ న్యస్తం హృదయమీక్షణే చ యయా సా ॥ ౭ ॥ తామితి ॥ అంతరం హరణావసరం - ప్రేప్సుః ప్రాప్తుమిచ్ఛుః - కామేన భ్రమత్ చిత్తం యస్య సః - శం రామాదిసంమాననిమిత్తం సుఖం ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ రథస్థ ఇతి ॥ ఆ సమం

శాత్రుంధతః ఆవరణం కుర్వతః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోదితి ॥ పారిబర్హాణి వరవధ్వోః ప్రీతిదేయాని ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ స ఇతి ॥ అనీహయా అనుద్యమేనైవ ఆగతం యదాహార్యం భోజ్యం తేన నిర్వర్తితాః నిజాః క్రియాః యేన సః ॥ ౧౫ ॥ యాత్రామాత్రమితి ॥ యాత్రామాత్రం శరీరాదినిర్వాహమాత్రం భోజ్యం నాధికమల్పం ఉపనతం ప్రాప్తమాగతమితి ॥ ౧౬ ॥ తథేతి ॥ మిథిలస్య జనకస్య వంశ్యో మైథిలః ॥ ౧౭ ॥ తయోరితి ॥ ప్రభురేవ స్వయం విదేహాన్ దేశాన్ ప్రయయౌ ॥ ౧౮ ॥ నారద ఇతి ॥ కృష్ణో వ్యాసః రామః పరశురామః అహం శుకః ॥ వివయాదిభిస్సహ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తేతి ॥ ఆనర్తాద్యర్ణాంతాస్తద్దేశవర్తిన్యః నృనార్యః పురుషా నార్యశ్చ ఉదారహాసః స్నిగ్ధేక్ష

హిణోత్పారిబర్హాణి వరవధ్వోర్ముదా బలః । మహాధనోపస్కరేభరథాశ్వవరయోషితః ॥ ౧౨ ॥ అభవన్ప్రీతిసంహృష్టా బాంధవా యదుపాండవాః । అథాన్యదపి కృష్ణస్య వాత్సల్యం భక్తయోశ్శృణు ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిచ్ఛ్రుతదేవ ఇతి శ్రుతః । కృష్ణైకభక్త్యా పూర్ణార్థః శాంతః కవిరలంపటః ॥ ౧౪ ॥ స ఉవాస విదేహేషు మిథిలాయాం గృహాశ్రమీ । అనీహయాగతాహార్యనిర్వర్తితనిజక్రియః ॥ ౧౫ ॥ యాత్రామాత్రం త్వహరహర్దైవాదుపనతం చ యత్ । నాధికం తావతా తుష్టః క్రియాశ్చక్రే యథోదితాః ॥ ౧౬ ॥ తథా తద్రాష్ట్రపాలోంగ బహులాశ్వ ఇతి శ్రుతః । మైథిలో నిరహంమాన ఉభావప్యచ్యుతప్రియౌ ॥ ౧౭ ॥ తయోః ప్రసన్నో భగవాన్ దారుకేణాహృతం రథమ్ । ఆరుహ్య సాకం మునిభిర్విదేహాన్ప్రయయౌ ప్రభుః ॥ ౧౮ ॥ నారదో వామదేవోత్రిః కృష్ణో రామోసితోరుణిః ॥ అహం బృహస్పతిః కణ్వో మైత్రేయశ్చ్యవనాదయః ॥ ౧౯ ॥ తత్ర తత్ర తమాయాంతం పౌరజానపదా నృపాః । ఉదతిష్ఠన్సార్ఘ్యహస్తా గ్రహైః సూర్యమివోదితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తధన్వకురుజాంగలవంగమత్స్య పాంచాలకుంతిమధుకేకయకోసలార్ణాః । అన్యే చ తన్ముఖసరోజముదారహాసస్నిగ్ధేక్షణం నృప పపుర్దృశిభిర్నృనార్యః ॥ ౨౧ ॥ తేభ్యస్స్వవీక్షణవినష్టతమిస్రదృగ్భ్యః క్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశం చ యచ్ఛన్ । శృణ్వన్దిగంతధవళం స్వయశోశుభఘ్నం గీతం సురైర్నృభిరగాచ్ఛనకైర్విదేహాన్ ॥ ౨౨ ॥ తేచ్యుతం ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరజానపదా నృపాః । అభీయుర్ముదితాస్తస్మై గృహీతార్హణపాణయః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వా తముత్తమశ్లోకం ప్రీత్యుత్ఫుల్లాననాశయాః । కైర్ధృతాంజలిభిర్నేముః శ్రుతపూర్వాంస్తథా మునీన్ ॥ ౨౪ ॥ స్వానుగ్రహాయ సంప్రాప్తం మన్వానౌ తం జగద్గురుమ్ । మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చ పాదయోః పేతతుః ప్రభోః ॥ ౨౫ ॥ న్యమంత్రయేతాం దాశార్హమాతిథ్యేన సహ ద్విజైః । మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చ యుగపత్సంహతాంజలీ ॥ ౨౬ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్య తయోః ప్రియచికీర్షయా । ఉభయోరావిశద్గేహముభాభ్యాం తదలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుమప్యసతాం దూరాన్ జనకస్స్వగృహాగతాన్ । ఆనీతేష్వాసనాగ్ర్యేషు సుఖాసీనాన్మహామనాః ॥ ౨౮ ॥ ప్రవృద్ధభక్త్యా ఉద్ధర్షహృదయోస్రావిలేక్షణః । నత్వా తదంఘ్రీన్ప్రక్షాల్య తదపో లోకపావనీః ॥ ౨౯ ॥ సకుటుంబో వహన్మూర్ధ్నా పూజయాంచక్ర ఈశ్వరాన్ । గంధమాల్యాంబరాకల్పధూపదీపార్ఘ్యగోవృషైః ॥ ౩౦ ॥ వాణ్యా మధురయా ప్రీణన్నిదమాహాన్నతర్పితాన్ । పాదావంకగతౌ విష్ణోస్సంస్పృశన్ శనకైర్ముదా ॥ ౩౧ ॥ బహులాశ్వః ॥ భవాన్హి సర్వభూతానామాత్మా సాక్షీ స్వదృక్ప్ర

ణం చ యస్మిన్ తత్ - దృశిభిః నేత్రైః ॥ ౨౧ ॥ తేభ్య ఇతి ॥ స్వవీక్షణేనైవ వినష్టతమిస్రా దృశో యేషాం తేభ్యః - క్షేమం అభయం - అర్థదృశం తత్త్వజ్ఞానం చ ॥ ౨౨ ॥ త ఇతి ॥ అభీయుః ప్రత్యుజ్జగ్ముః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ ప్రీత్యా ఉత్ఫుల్లాని ఆననాని ఆశయాః అంతఃకరణాని చ యేషాం తే - కైః శిరోభిః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ భగవానితి ॥ తత్ అభిప్రేత్య అంగీకృత్య - తత్తదా - ఉభాభ్యామపి తాభ్యాం మద్గృహాదస్యోర్గేహం యాతీత్యలక్షితః అవిదితః - యద్వా - ఉభాభ్యాం రూపాభ్యాం తదలక్షితః తాభ్యామలక్షిత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ప్రవృద్ధేతి ॥ ఉద్ధర్షం ఉద్గతహర్షం హృదయం యస్య - అస్రైరావిలే క్లిన్నే ఈక్షణే యస్య ॥ ౨౯ ॥ సకుటుంబ ఇతి ॥ ఈశ్వరాన్ ఈశ్వరం తత్తుల్యాంశ్చేత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ వాణ్యేతి ॥ ప్రీణన్ ప్రీణయన్ - సంస్పృశన్ సంమర్దయన్ ॥ ౩౧ ॥ భవానితి ॥ ఆత్మా చేతయితా - సాక్షీ ప్రకాశకః - స్వదృక్ స్వప్రకా

తః- అథఅతఃకారణాత్॥ ౩౨॥ స్వయచఇతి॥ అనంతోబంధురపి- శ్రీర్భార్యాపి- అజఃపుత్రోపి॥ ౩౩॥ ౩౪॥ యఇతి॥ తచ్ఛాంత్యైశ్వసం
సారోపశమాయ॥ ౩౫॥ ౩౬॥ దినానీతి॥ గృహాన్ గృహేష్విత్యర్థః॥ ౩౭॥ ౩౮॥ శ్రుతదేవఇతి॥ ధూన్వన్ పరిభ్రామయన్॥ ౩౯॥తృణేతి॥
అవనిజైఅవనినిజైప్రక్షాళితవాన్॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ఫలేతి॥ ఫలైఃఆమలకాదిభిః- అర్హణైస్సహితైః తృణవిశేషమూలైఃసువాసితైఃశివైఃఆ
మృతవత్స్వాదుభిరంబుభిః- సురభ్యామృదా కస్తూరిప్రముఖయా- సపర్యయాపూజయా-యథోపపన్నయాఆనాయాసేన సంపన్నయా
భూతానుపద్రవలబ్ధత్వాత్ సత్త్వవివర్ధనంయత్ అంధఃఅన్నం తేనచ॥ ౪౨॥ సఇతి॥ అస్యకృష్ణస్యఆత్మామూర్తిస్తస్యనికేతైఃభూసు
రైశ్చ- సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిఃకృష్ణాదిభిః- యఃసంగమః- సఃమమకుతోన్వభూదితి- అన్వితివిస్మయే-యద్వా- అఇతిచితర్కే-నుఇతి
విస్మయే॥ ౪౩॥ సూపవిష్టానితి॥ ఉపస్థితఃసమీపే ఉపవిష్టః- భార్యాఃభర్తవ్యాఃస్వజనాః అపత్యానిచతైస్సహితః- శ్రీకృష్ణస్య- అం
ఘ్రీ అభిమృశతిసంమర్దయతీత్యంఘ్ర్యభిమర్శనః ॥ ౪౪ ॥ సఇతి॥ యర్హిదంప్రవిష్టఃతదైవదర్శనం ప్రాప్తఇతి- సనివసన్నా

భో। అథనస్త్వత్పదాంభోజంస్మరతాందర్శనంగతః॥ ౩౨॥ స్వయంచ స్తద్దృతంకతుఃకామస్మద్దృగ్గోచరో
భవాన్। యదాత్థైకాంతభక్తాన్మేనానంతశ్రీరజఃప్రియః ॥ ౩౩॥ కోనుత్వచ్చరణాంభోజమేవంవి
ద్విసృజేత్పుమాన్। నిష్కించనానాంశాంతానాంమునీనాంయుత్త్వమాత్మదః ॥ ౩౪ ॥ యోవతీర్యయ
దోర్వంశేనృణాంసంసరతామిహ। యశోవితేనేతచ్ఛాంత్యైత్రైలోక్యవృజినాపహమ్॥ ౩౫ ॥ నమ
స్తుభ్యంభగవతేకృష్ణాయాకుంఠమేధసే। నారాయణాయఋషయేసుశాంతతపఈయుషే॥ ౩౬॥ ది
నానికతిచిద్భూమన్గృహాన్నోనివసన్ద్విజైః సమేతఃపాదరజసాపునీహీదంనిమేఃకులమ్॥ ౩౭॥ ఇత్యు
పామంత్రితోరాజ్ఞాభగవాన్లోకభావనః। ఉవాసకుర్వన్కల్యాణంమిథిలానరయోషితామ్॥ ౩౮ ॥
శ్రుతదేవోచ్యుతంప్రాప్తంస్వగృహాన్జనకోయథా। నత్వామునీంశ్చ సంహృష్టోధూన్వన్వాసోనన
ర్తహ॥ ౩౯॥ తృణపీఠబృసీష్వేతానానీయోపవేశ్యసః। స్వాగతేనాభినంద్యాంఘ్రీన్సభార్యోవ
నిజేముదా॥ ౪౦ ॥ తదంభసామహాభాగఆత్మానంసగృహాన్వయమ్। స్నాపయాంచక్రఉద్ధర్షోలబ్ధ
సర్వమనోరథః॥ ౪౧॥ ఫలార్హణోశీరశివామృతాంబుభిర్మృదాసురభ్యాతులసీకుశాంబుజైః। ఆరా
ధయామాసయథోపపన్నయాసపర్యయాసత్త్వవివర్ధనాంధసా॥౪౨॥ సతర్కయామాసకుతోమమా
న్వభూద్గృహాంధకూపేపతితస్యసంగమః। యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిః కృష్ణేనచాస్యాత్మనికేత
భూసురైః ॥ ౪౩ ॥ సూపవిష్టాన్కృతాతిథ్యాన్శ్రుతదేవఉపస్థితః। సభార్యస్వజనాపత్య ఉవాచాం
ఘ్ర్యభిమర్శనః॥ ౪౪॥ శ్రుతదేవః॥ నోద్యనోదర్శనంప్రాప్తఃపరంపరమపూరుష। యర్హీదంశ
క్తిభిస్సృష్ట్వాప్రవిష్టోహ్యాత్మసత్తయా ॥ ౪౫ ॥ యథాశయానఃపురుషోమనసైవాత్మమాయయా। సృ
ష్ట్వాలోకంపరంస్వాప్నమనువిశ్యావభాసతే॥ ౪౬॥ శృణ్వతాంగదతాంశశ్వదర్చతాంత్వాభివందతా
మ్। నృణాంసంవదతామంతర్హృదిభాస్యమలాత్మనామ్॥ ౪౭ ॥ హృదిస్థోప్యతిదూరస్థఃకర్మవిక్షిప్త
చేతసామ్। ఆత్మశక్తిభిరగ్రాహ్యోప్యంత్యుపేతగుణాత్మనామ్॥ ౪౮॥ నమోస్తుతేధ్యాత్మవిదాంప

త్రేఃనాద్యతనీభూతస్త్వమిత్యర్థః-యద్వా- నఃఅస్మాన్- అద్యైవప్రాప్తఇతిన - కింతుసతదైవప్రాప్తః - యర్హీదం విశ్వంశక్తిభిః
సత్త్వాదిభిఃసృష్ట్వాఆత్మసత్తయాస్వసత్తయాఅనుప్రవిష్టఃత్వందర్శనంపరంకేవలమదైవప్రాప్తఇతి॥౪౫॥మాయాసృష్టిప్రవేశయో
రవిద్యాసృష్టిప్రవేశాదృష్టాంతతయాహ॥యథేతి॥ ఆత్మమాయయాస్వావిద్యయేత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనస్తవమాయయేతి॥౪౬॥కించ॥శృ
ణ్వతామితి॥ నిత్యంశ్రవణకీర్తనాదిపరాణాం అమలాత్మనామపిహృద్యేవత్వంభాసి-మమతులోచనగోచరస్త్వం-అహోభాగ్యమితిభా
వః॥ ౪౭॥ ననుసర్వేషాంహృదిస్థితఃకథంకేషాంచిదేవహృదిభాతి- మేఘైఃసూర్యవత్ జీవోపాధిభిరంతరితత్వాదియద్వ్యచ్యతేతర్హానక
స్యాపిభాయాదిత్యతఆహ॥హృదిస్థఇతి॥కర్మభిః॥ విక్షిప్తంచేతోయేషాంతేషాం-ఆత్మశక్తిభిఃఅహంకారాదిభిఃఅగ్రాహ్యఃవ్యవహితో
పిఉపేతగుణైఃప్రాప్తశ్రవణకీర్తనాదిసంస్కారఃఆత్మాఅంతఃకరణంయేషాంతేషాం-అంతిసమీపే-అవ్యవహితస్త్వమిత్యర్థః॥౪౮॥
ఏతదేవప్రపంచయన్నమస్యతి॥ నమఇతి॥ తేతుభ్యంనమోస్తు- అధ్యాత్మవిదాంనివృత్తదేహాద్యహంకారాణాం- పరాత్మనైన పరమాత్మ
త్వేనప్రకాశమానాయమోక్షప్రదాయేత్యర్థః- అనాత్మనేదేహాద్యభిమానినేజీవాయ-పరత్వేనాప్రకాశమానత్వాత్ - స్వాత్మనస్సకా

క్షాత్ విభక్తః సమపీరః మృత్యుః సంసారో యేన తస్మై- కుత ఏతత్తత్రాహ - సకారణం మహదాదికార్యం - అకారణం ప్రకృతిః తల్ల
యలింగం ఉపాధిం-నియంతృనియమ్యతయా ఈయుషే ప్రాప్తవతే- అతః ఉభయనియంతుః స్వస్మాత్ సాక్షాత్ తదుభయవశ్యాయత్వా
యవిభక్తమృత్యవ ఇత్యర్థః- నియంతృనియమ్యత్వే కారణం వదన్నాహ- స్వమాయయా- అసంవృతేతి- అతః అలుప్తైశ్వర్యత్వాత్ తస్మి
యంత్రే ఇత్యర్థః నమః-కించ-రుద్ధదృష్టయే మాయయావితాపదేవల అన్యేషాం రుద్ధా ఆవృతా దృష్టిర్యేన తస్మై- యద్వా - స్వమాయయా స్వ
స్య అసంవృతా అన్యేషాం చ రుద్ధా దృష్టిర్యేన తస్మై ఇత్యేకం పదం॥ ౪౯॥ స ఇతి॥ సః ఏవం భూతః పరమేశ్వరః త్వం నః అస్మాన్ స్వభృ
త్యాన్ శాధి శిక్షయ॥ ౫౦॥ ౫౧॥ స్వస్మిన్నాదరమధికం బ్రాహ్మణేషు చ మందమివాలక్ష్య లోకసంగ్రహపరో భగవాన్ మత్తోపి బ్రాహ్మ
ణేషు శ్రద్ధాతిరేకం కుర్విత్యేవం తమనుశాస్తి సప్తభిః॥ బ్రహ్మన్నితి॥ మయా హృది స్థేన॥ ౫౨ ॥ మమ దేవాదిభ్యోపి బ్రాహ్మణాః శ్రేష్ఠా ఇత్యా
హ॥ దేవా ఇతి॥ తే శనైః పునంతి ఏతే తు సద్యః- కించ- దేవాదీన్ ఇయత్పునంతి తదప్యర్హత్తమానామీక్షయా॥ ౫౩॥ బ్రాహ్మణ ఇతి॥ మత్క
లా పరికలనం ఉపాస్తిః తయా యుతః ॥ ౫౪ ॥ కించ బ్రాహ్మణారాధనమేవ మమ ప్రేష్ఠమిత్యాహ॥ నేతి॥ హేతుమాహ - సర్వవేద
మయో విప్ర ఇతి- ప్రమాణాధీనత్వాత్ ప్రమేయస్య- వేదమయో విప్రో దేవమయాదస్మద్రూపాత్ శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః॥ ౫౫॥ దుష్ప్రజ్ఞా

శాత్మనేహ్యనాత్మనే స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే। సకారణాకారణలింగమీయుషే స్వమాయయాసంవృత
రుద్ధదృష్టయే॥ ౪౯॥ సత్వం శాధి స్వభృత్యాన్నః కింన్వః కరవామ తే। ఏతదంతో నృణాం క్లేశో యద్భవాన
క్షిగోచరః॥ ౫౦॥ శ్రీశుకః॥ తదుక్తమిత్యుపాకర్ణ్య భగవాన్ ప్రణతార్తిహా। గృహీత్వా పాణినా పా
ణిం ప్రహసంస్తమువాచహ ॥ ౫౧ ॥ శ్రీభగవాన్॥ బ్రహ్మంస్తేనుగ్రహార్థాయ సంప్రాప్తాన్ విద్ధ్యమీ
మూన్ ద్విజాన్ । సంచరంతి మయా లోకాన్ పునంతః పాదరేణుభిః ॥ ౫౨ ॥ దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని
దర్శనస్పర్శనార్చనైః। శనైః పునంతి కాలేన తదప్యర్హత్తమేక్షయా ॥ ౫౩ ॥ బ్రాహ్మణో జన్మ
నా శ్రేయాన్ సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । తపసా విద్యయా తుష్ట్యా కిము మత్కలయా యుతః ॥ ౫౪ ॥
న బ్రాహ్మణాన్మే దయితం రూపమేతచ్చతుర్భుజమ్। సర్వవేదమయో విప్రః సర్వదేవమయో హ్యహమ్॥
౫౫॥ దుష్ప్రజ్ఞా అవిదిత్వైవమవజానంత్యసూయవః । గురుం మాం విప్రమాత్మానమర్చాదావిజ్యదృ
ష్టయః ॥ ౫౬ ॥ చరాచరమిదం విశ్వం భావా యే చాస్య హేతవః। మద్రూపాణీతి చేతస్యాధత్తే విప్రో
మదీక్షయా ॥ ౫౭ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మఋషీనేతాన్ బ్రహ్మన్ మచ్ఛ్రద్ధయార్చయ నిత్యశః। ఏవం చేదర్చితోఽస్మ్య
ద్ధా నాన్యథా భూరిభూతిభిః ॥ ౫౮ ॥ శ్రీశుకః॥ స ఇత్థం ప్రభుణాదిష్టః సహకృష్ణాన్ ద్విజోత్తమాన్ । ఆ
రాధ్యైకాత్మభావేన మైథిలశ్చాప సద్గతిమ్॥ ౫౯॥ ఏవం స్వభక్తయో రాజన్ భగవాన్ భక్తభక్తిమాన్।
ఉషిత్వాదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారవతీమగాత్ ॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-దశమస్కంధే-
షడశీతితమోధ్యాయః

ఇతి॥ అసూయవః దోషదృష్టయః- ఇజ్యదృష్టయః పూజ్యబుద్ధయః॥ ౫౬ ॥ చరాచరమితి॥ అస్య విశ్వస్య హేతవో భావా మహదాదయః మ
దీక్షయా మమైవ సర్వత్ర ఈక్షయా॥ ౫౭ ॥ ౫౮॥ ౫౯ ॥ ౬౦॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - షడశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ *
శ్లో॥ సప్తాశీతితమే నారాయణనారదవాదతః॥ వేదైః స్తుతిగుణాలంబా నిర్గుణా చ తథోచ్యతే॥ వాగీశా యస్య వదనే లక్ష్మీర్యస్య చ వక్షసి। య
స్యాస్తే హృదయే సంవిత్ తం నృసింహమహం భజే॥ సంప్రదాయవిశుద్ధ్యర్థం స్వీయనిర్బంధయంత్రితః। శ్రుతిస్తుతిమితాం వ్యాఖ్యాం క
రిష్యామి యథామతి॥ శ్రీమద్భాగవతం పూర్వైః సారతః సంనిషేవితం। మయా తు తదుపస్పృష్టముచ్ఛిష్టముపచీయతే॥ పూర్వాధ్యాయాం
తే॥ శ్లో॥ ఏవం స్వభక్తయో రాజన్ భగవాన్ భక్తభక్తిమాన్। ఉషిత్వాదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారవతీమగాదిత్యత్ర- సన్మార్గం
తాం స్యతః ప్రమాణభూతానాం అప్రామాణ్యకారణరహితానాం వేదానాం మార్గం బ్రహ్మపరత్వముపదిశ్య భగవాన్ అగాదిత్యుక్తం- త
త్ర వేదానాం బ్రహ్మపరత్వమఘటమానం మన్వానః పృచ్ఛతి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ తత్ర తావచ్ఛబ్దస్య లక్షణాగుణభేదేన త్రిధా శబ్దప్రవృత్తిః - ము
ఖ్యాపి రూఢియోగభేదేన ద్విధా- రూఢిశ్చ స్వరూపేణ జాత్యా గుణేన వా- నిర్దేశాపేక్షా వస్తుని సంజ్ఞాసంజ్ఞిసంకేతేన ప్రవర్తతే- యథా- డి
త్థో గౌః శుక్ల ఇతి- లక్షణా చ తేనైవ సంకేతేనాభిహితార్థసంబంధినీ- యథా గంగాయాం ఘోషః ప్రతివసతీతి- గౌణీ చాభిహితార్థల
క్షితగుణయుక్తే తత్సదృశే- యథా సింహో దేవదత్త ఇతి- యథాహుః॥ శ్లో॥ అభిధేయావినాభూతే ప్రవృత్తిర్లక్షణేష్యతే। లక్ష్యమాణగుణై

రూఢాద్వృత్తేరిష్టాగౌణతేతి- యోగవృత్తిస్తుగౌణతేతియోగవృత్తిస్తుపేత త్రివిధవృత్తిప్రతిపాదితపదార్థానాంప్రకృతిప్రత్యయార్థాయోగాభావాద్యోగేన- యథాపంకజంచోపగవఃపాచకఇత్యాది- తత్ర తావత్ బ్రహ్మణిరూఢివృత్తిర్నసంభవతీత్యాహ - సాక్షాత్కథంచరంతీతి- తత్రహేతుః- అనిర్దేశ్యఇతి- అనిర్దేశ్యత్వేపిహేతుంవదన్ గుణవృత్తింనిరాకరోతి- నిర్గుణేగుణవృత్తయఇతి- గుణైర్వర్తమానానామపినిర్గుణేకథంచరంతీత్యర్థః- నిర్గుణత్వేచహేతుంవదన్ లక్షణాంయోగంచనిరాకరోతి - సదసతఃపరఇతి - కార్యకారణాభ్యాంపరస్మిన్ అసంగే కేనచిదపిసంబంధాభావాన్నలక్షణాయోగవృత్తీసంభవతఇత్యర్థః - ఏవంపదార్థత్వాభావాత్ పదార్థస్యచ వాక్యార్థత్వాభావాన్న శ్రుతిగోచరత్వం బ్రహ్మణఇత్యభిప్రాయః॥ చం ॥ శ్లో ॥ సర్వవేద మయోవిప్రస్సర్వవేదమయోస్మ్యహమితివేదానాంబ్రహ్మప్రమాపకత్వంభగవదుక్త్యైవావగతం- తత్పూర్వాఖ్యాయోపి॥ శ్లో॥ విశుద్ధసత్త్వధామన్యద్ధాత్వయి శాస్త్రశరీరిణీతిబలివచనేనాప్యవగతం-తత్పూర్వాఖ్యాయోపి॥ శ్లో॥బ్రహ్మతేహృదయంశుద్ధమిత్యాదినాశాస్త్రయోనేస్తవాత్మనఇత్యం తేనమునినచసాప్యవగతం- శ్రూయతేచైవం॥ శ్రు॥సర్వేవేదాయత్పదమామనంతితపాంసిసర్వాణిచయద్వదంతీతి- స్మర్యతేచ-వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యఇతి- బ్రహ్మణశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యంబహుశఃప్రతిపాదితం- తత్రచిదచిద్విలక్షణ బ్రహ్మస్వరూపస్వభావపరాణాం॥ శ్రు॥ సత్యంజ్ఞానమనంతం-యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదిశ్రుతివచసాంతత్ప్రమాపకత్వేపి॥శ్రు॥అయమాత్మాబ్రహ్మ-తత్త్వమసి-సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేత్యాదినా పరమాత్మశబ్దసమానాధికరణతయాశ్రుతానాంచిదచిద్వాచిశబ్దానాంకథంపరమాత్మప్రమాపకత్వమితిపృచ్ఛతి రాజా॥బ్రహ్మన్నితి॥ హే బ్రహ్మన్- గుణవృత్తయఇత్యత్రగుణశబ్దోవిశేషణపరః- గుణేనజాతిగుణక్రియాన్యతమేనద్వారభూతేనవృత్తిర్బోధనం యాసాంతాః- జాత్యాదికంప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యతద్విశిష్టాభిధాయిన్యశ్శ్రుతయః చిదచిత్పరాఃకథంబ్రహ్మణిసాక్షాచ్చరంతిప్రవర్తంతే- నహిప్రవృత్తినిమిత్తప్రహాణేనశబ్దఃప్రతిపాదయితుమలమితిప్రశ్నార్థః- నచలక్షణయాచరంతీతివక్తుంయుక్తం- ఉపాహృతశ్రుతిస్మృత్యాదిభ్యోభిధావృత్తైరేవావగమాత్ - నచకతిపయశ్రుతీనాంతత్రముఖ్యవృత్తిఃచిదచిదాదిపరాణాంలక్షణావృత్తిరితియుక్తం- సర్వేవేదాయత్పదమామనంతి- వేదైశ్చసర్వైరహమితిసర్వశబ్దస్వారస్యాత్సర్వాసామపితస్మిన్నభిధావృత్తైరేవావగమాత్ - అతఏవసాక్షాదిత్యుక్తం- తావజ్జాతిశబ్దానాం వృత్త్యసంభవంవ్యంజయన్ విశినష్టి- అనిర్దేశ్యేచేతనాచేతనసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశ

⸻ ❁ నారాయణమహర్షిణానారదాయోపదిష్టశ్రుతిగీతోపాఖ్యానప్రారంభఘట్టః. ❁ ⸻

రాజా॥ బ్రహ్మన్ బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేగుణవృత్తయః । కథంచరంతి శ్రుతయస్సాక్షాత్సదసతఃపరే ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకః॥ బుద్ధీంద్రియమనఃప్రాణాన్ జనానామసృజత్ప్రభుః । మాత్రార్థంచభ

క్యే- తత్రహేతుః- సదసతః పరేసచ్చాసచ్చతయోస్సమాహారస్తస్మాత్పరేచిదచిద్భ్యాంపరేవిలక్షణేఅన్యస్మిన్నితియావత్ -నహిచిదచిద్గతజాతిప్రవృత్తినిమిత్తకశబ్దానాంచిదచిద్భ్యామన్యస్మిన్ముఖ్యవృత్తిస్సంభవతీతిభావః- అథగుణశబ్దానాంవృత్త్యసంభవంద్యోతయితుంవిశినష్టి-నిర్గుణఇతి-నిర్గతత్రైగుణ్యేత్రైగుణ్యప్రత్యనీకే- యద్వాగుణశబ్దానాంయేయేప్రవృత్తినిమిత్తభూతాఃగుణాః- తేభ్యస్సర్వేభ్యోనిర్గతేనిర్గుణఇతినిష్క్రియత్వస్యాప్యుపలక్షణం॥౧॥ ఉత్తరమాహ ॥ బుద్ధీతి ॥ బుద్ధ్యాదీన్ ఉపాధీన్- జనానాం అనుశాయినాంజీవానాం- మాత్రాద్యర్థం- ప్రభుః ఈశ్వరఃఅసృజత్ - మీయంతఇతిమాత్రాః విషయాః తదర్థం- భవార్థం భవోజన్మలక్షణంయత్కర్మతత్ప్రభృతికర్మకరణార్థమిత్యర్థః- ఆత్మనేలోకాంతరగామినే- ఆత్మనస్తత్తల్లోకభోగాయేత్యర్థః- అకల్పనాయ కల్పనానివృత్తయేముక్తయఇత్యర్థః- అర్థధర్మకామమోక్షార్థమితిక్రమేణపదచతుష్టయస్యార్థః- జనానామితివదన్ జీవార్థమీశ్వరస్యసృష్ట్యాదిషుప్రవృత్తిందర్శయతి- ప్రభురితి- ఈశ్వరస్య ఉపాధివశ్యత్వాభావేననిత్యముక్తతాం దర్శయతి- అయమభిప్రాయః- యద్యప్యుక్తరీత్యాకాపిప్రవృత్తిర్న సంభవతి- తథాపి- పరం పరయా సాక్షాద్వాసర్వాసాం శ్రుతీనాంబ్రహ్మణి పర్యవసానం - కించ- ఈశ్వరోజీవానాంమోక్షార్థమేవసృష్టింకరోతి- నచస్వరూపోపపాదనమంతరేణోపపద్యతే- అతోయోగ్యాకాచనవృత్తిర్విచారణీయేత్యుత్తరం- సగుణమేవగుణైరనభిభూతంసర్వజ్ఞంసర్వశక్తింసర్వేశ్వరంసర్వనియంతారం సర్వోపాస్యం సర్వకర్మఫలప్రదాతారంసమస్తకల్యాణగుణనిలయంసచ్చిదానందంభగవంతంశ్రుతయఃప్రతిపాదయంతి.॥ శ్రు॥ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిద్యస్యజ్ఞానమయంతపః॥ సర్వస్యవశీసర్వస్యేశానః- యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్పృథివ్యామంతరః- సోకామయతబహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి- సఈక్షతలోకాన్నుసృజా ఇతి- తదైక్షత- తత్తేజోఽసృజత- సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాద్యాః- తథాభూతేశ్వరతాంచతావత్సంసారిణాంజీవస్యతన్నివృత్తయేతత్త్వమసీత్యాదివాక్యానిబోధయంతి- తత్రచతత్త్వంపదయోస్సామానాధికరణ్యంప్రతీయతే- తచ్చప్రకారాంతరేణా ఘటమానంబ్రహ్మణిపర్యవసానంగమయతి- తథాహి-నతావత్ పైశ్వదైన్యామిశ్రితివదుభయోరేకార్థాభిధానేనసామానాధికరణ్యంఘటతే-యథోక్తం॥ శ్లో॥ఆమిక్షాందేవతాయుక్తాంవదత్యేవైషతద్ధితః।ఆమిక్షాపదసాన్నిధ్యాత్తస్యైవవిషయార్పణమితి- కుతఃభిన్నార్థత్వాత్ నచాజహత్స్వార్థయానీలాదూథలక్షణయా విశేషణవిశేష్యభావేననీలముత్పలమితివత్ - యథోక్తం॥ శ్లో॥స్వబుద్ధ్యా రజ్యతేయేనవిశే

ష్యంతద్విశేషణమిత్యాది-కుతః-విరుద్ధార్థత్వేన- తదయోగాత్ - నచజహత్స్వార్థత్వేన సంబంధలక్షణయాకుసుమితద్రుమాగంతో
వత్ -కుతః-విశేషార్థత్వస్యవివక్షితత్వాత్ - అతఃజహదజహత్స్వార్థలక్షణయాసోయందేవదత్తఇతివద్విరుద్ధాంశత్యాగేనానుగతం
దంశేనైకార్థసామానాధికరణ్యేననిర్గుణేపర్యవసానం - అస్థూలాదివాక్యానాంతుసాక్షాదుపాధినిషేధేనతత్పదార్థశోధన ఉపక్ష
గాన్నిర్గుణ ఏవపర్యవసానం-తథాచాత్రైవోపక్రమే॥ శ్లో॥ స్వసృష్టమిదమాపీయేత్యాదినావిశిష్టమాలంబనంవక్ష్యతి - అంతేచ॥ శ్లో
శ్రుతయః- త్వయిహిఫలంత్యతన్నిరసనేనభవన్నిధనాఇత్యేవసంహరిష్యతి। ఉపాసనాదివాక్యానాంఅన్యార్థప్రవృత్త్యాసృష్ట్యా
వలంబనత్వేనజ్ఞానసాధనవిధానేనతత్పరత్వనిత్యేషాదిక్॥ చం॥ అత్రానేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణినామరూ
యోర్నిర్వహితాతేయదంతరాతద్బ్రహ్మ॥ శ్రు॥ సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరః- నామానికృత్వాభివదన్యదాస్తే॥ శ్రు॥ తత్సృష్ట్వాత
దేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య-సచ్చత్యచ్చాభవత్-ఇత్యాది శ్రుతయఃస్వపర్యంతనామరూపవ్యాకరణేనతత్తచ్ఛిదచిద్వస్తుశరీర
తయాతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యోభూదితిప్రతిపాదయంత్యః పరిహారమాహురిత్యన్వితిప్రెత్యతత్రబహుశోజగత్సర్గప్రకార వర్ణనాత్సైవ ప్రశ్న
ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తప్రాయమితిచాన్విప్రేత్యకేవలంసృష్టిమాత్రంస్మారయతి॥బుద్ధీంద్రియేతి॥జనానాంబుద్ధ్యాదీనసృజత్ -ప్రభురర్థ
క్షఃనిర్వాహకఇతియావత్ -అయమభిప్రాయః- స్వయమంతరాత్మతయానామరూపయోర్నిర్వాహకోభవితుంబుద్ధ్యాదిశబ్దోపలక్షిత
మష్టిపరంపరయామహాభూతపర్యంతమాత్మానంతత్తచ్ఛరీరకంపరిణమయ్య - తన్మయఃపునస్సదసచ్ఛబ్దవాచ్యచిదచిన్మిశ్రదేవాదిస్థా
రాంతజగద్రూపతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యశ్చాభవదితి - ఏవంచిదచిత్పదార్థానాంసర్వేషాంపరమాత్మశరీరతైకస్వాభావ్యాత్తత్తన్నైవకేషు
వస్తుత్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాచ్చ - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేనవిశేష్యపర్యంతాభిధానస్వాభావ్యాద్గ
వాదిశబ్దానాంగోత్వాదికంప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యవ్యక్తిపర్యంతాభిధానస్యముఖ్యవత్సర్వేషాంలోకవ్యుత్పత్తిస్వస్వార్థాభిధాయినాంస్వ
స్వార్థాపరమాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాన్ - ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య - పరమాత్మాభిధానంముఖ్యమేవేతివిస్తరస్తుభాష్యాదిష్వను
సంధేయః- పరమకారుణికస్యావాప్తసమస్తకామస్యస్వపరప్రయోజననిరపేక్షస్య- బ్రహ్మణోజగత్సర్గేణప్రయోజనంకిమిత్యతఆహ-
మాత్రార్థమితి-ఆత్మనేకల్పనాయచేతితాదర్థ్యేచతుర్థ్యంతం-మాత్రార్థందేహార్థంతదుత్పాదనార్థమిత్యర్థః-అసత్ప్రయోజ

వార్థంచఆత్మనేకల్పనాయచ॥ ౨ ॥ సైషాహ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీ పూర్వేషాంపూర్వజైర్ధృతా।
శ్రద్ధయాధారయేద్యస్తాంక్షేమంగచ్ఛేదకించనః ॥ ౩ ॥ అత్రతేవర్ణయిష్యామిగాథాంనారాయణా

జీవానాంస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనోజ్జీవనార్థంజగత్సర్గేప్రవృత్తిరితి - పరిపూర్ణస్యాపిపరానుజిఘృక్షయా
గతైవేతిభావః - అత ఏవ-గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకదుఃఖావహజగత్సర్గప్రయుక్తనైర్ఘృణ్యాశంకాపినిరస్తా- దుఃఖస్యతత్తజ్జీ
వానాదికర్మప్రయుక్తత్వాత్ -మాయంతఇతిమాత్రాఃదేహాః-భవార్థమభ్యుదయార్థం ఆరాధయితృభ్యోనిశ్శ్రేయసరూపాపవర్గ
యప్రదానార్థమిత్యర్థః - అనేనదేహోత్పాదనస్యాపిప్రయోజనముక్తం-యద్వా - భవార్థం త్రైవర్గికరూపశ్రేయఃప్రదా
నార్థం- ఆత్మనేఅధ్యాత్మజ్ఞానార్థంముక్తిసాధనోపాసననిష్పత్తయ ఇత్యర్థఃయద్వా - ఆత్మార్థంజీవాత్మస్వరూపసత్తాలాభా
ర్థం - ప్రళయావస్థానామసత్ప్రాయాణాంజనానాంపరమాత్మనఆత్మనాంచశేషశేషిభావజ్ఞానేనైవహ్యాత్మసత్తాలాభః - అకల్పనా
యకల్పసంజ్ఞానైకాకారిష్వాత్మసుదేవమనుష్యాదికల్పనంతదభావాయముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానదేవాదిభేదనివృత్తిపూర్వకముక్త్య
ర్థంచేత్యర్థః-యద్వా- సర్వమిదంసంకల్పమాత్రేణైవోపపద్యతామిత్యత ఆహ-కల్పనాయచేతి- కల్పనం క్రీడనం- తస్మై - పరిపూ
ర్ణస్యాపిక్రీడనార్థంజగద్వ్యాపార ఇతిభావః॥ ౨॥ ....
అత్రచ అనాదివిశిష్టపరంపరాగతత్వాన్నసందేహోయుక్త ఇత్యాహ॥సేతి॥ సైషాయథోక్తలక్షణాయథోక్తాలంబనావాబ్రాహ్మీ
హ్యాపరా-శ్రద్ధయాఆదరేణనైతండికతర్కానభినివేశేనయఃశ్రవణాదినాధారయేత్ -సఃఅకించనఃనిరస్తదేహాద్యుపాధిస్సన్ తతఃపరం
పదంప్రాప్నుయాదితి॥చం॥నన్వితంసర్వశబ్దానాంబ్రహ్మణిముఖ్యవృత్తిర్నలౌకికైర్గృహీతా - అపితు-తత్తదర్థేష్వేవ-తత్కథంసా
ర్వజనవ్యుత్పత్తిభంజనేనబ్రహ్మణివ్యుత్పత్తిస్సాధ్యతఇత్యతఆహ॥సైషేతి॥సైషాఉపపాదితాబ్రాహ్మీబ్రహ్మసంబంధినీసర్వశబ్దానాంబ్ర
హ్మణ్యభిధానవృత్తిరిత్యర్థః- ఉపనిషత్ రహస్యతమాఉపనిషదర్థవిచారేణావగంతవ్యేతివార్థః - అనధీతవేదాంతశాస్త్రాణాం
తదర్థమాత్రపర్యవసితవ్యుత్పత్త్యావప్యధిగతవేదాంతార్థతదనుష్ఠాననిష్ఠైఃబ్రహ్మణ్యేవవ్యుత్పత్తిర్గృహీతా-నహిఘటశబ్దవ్యుత్పత్తి
మగృహీతవతః-కస్యచిత్పుంసోఘటశబ్దాత్తదర్థానవగతావపితస్యతద్బోధకశక్తిర్విహతేతిభావఃతథాహి- పూర్వేషామపిపూర్వజై
ర్వామదేవాదిభిరేషావ్యుత్పత్తిర్ధృతాఅవధృతా-నిశ్చితేతియావత్ -వామదేవప్రహ్లాదాదయోహిపరస్యబ్రహ్మణస్సర్వాంతరాత్మత్వే
సర్వస్యతచ్ఛరీరత్వంశరీరవాచినాంశబ్దానాంశరీరిణిపర్యవసానంచ పశ్యంతి - అహమితిస్వాత్మశరీరకంపరంబ్రహ్మనిర్దిశ్యతత్సా
మానాధికరణ్యేనమనుసూర్యాదీనహంమనురభవం-సూర్యశ్చకక్షీవానృషిరస్మివిప్రఇతి॥ శ్లో॥సర్వగత్వాదనంతస్యసఏవాహమవస్థిత

వక్తస్సర్వమహంసర్వంమయిసర్వంసనాతనఇతి-నిర్దిశంతశ్శర్వబుద్ధిశబ్దాన్ పరమాత్మపర్యంతాన్ ప్రదర్శయంతస్సర్వశబ్దానాం పరమాత్మన్యేవవ్యుత్పత్తిమధ్యవసితవంతఇతిభావః- ఇత్థంగృహ్యమాణాయావ్యుత్పత్తేఃఫలమాహ-శ్రద్ధయేతి-తామువ్యుత్పత్తింయఃపుమాన్ శ్రద్ధయాధారయేత్ సోకించనఃనాస్తికించనప్రార్థనీయంయస్యసః- క్షేమంముక్తింగచ్ఛతిప్రాప్నోతి॥౩॥ఏతదేవసర్వశ్రుత్యర్థనిరూపణేనప్రపంచయితుమితిహాసమవతారయతి॥అత్రేతి॥నారాయణాన్వితాంనారాయణఃప్రవక్తృత్వేనఅన్వితోయస్యాంతాంగాథామితిహాసం॥చం॥అథపరస్యబ్రహ్మణస్స్వపర్యంతసర్వబుద్ధిశబ్దత్వంసర్వాంతరాత్మత్వంజగత్కారణత్వంపరమకారుణికత్వంమోక్షప్రదత్వంచోక్తం-అథోక్తార్థస్యస్వమనీషోత్ప్రేక్షితత్వశంకానిరాసాయమూర్తిధరావేదాఏవఉక్తానుక్తగుణవిశిష్టంభగవంతంతుష్టువురితివక్తుంతావత్ప్రశ్నపరిహారానితిహాసాంతరేణసంవాదయతి॥ అత్రేతి॥ అత్రత్వత్ప్రశ్నేమదుత్తరేచ - సంవాదరూపాంనారాయణేనప్రవర్తకేనాన్వితాంగాథాం - తేతుభ్యంవర్ణయిష్యామిశృణ్వితిశేషః - కోసౌనారాయణఃపరమవ్యోమనిలయఃకింవావతారవిశేషఃకశ్చతస్యాఃశ్రోతేత్యతఆహ- నారదస్యేతి- ఋషేఃఋషివేషధరస్యబదర్యాశ్రమవాసినోనారాయణస్యనారదస్యచసంవాదంప్రశ్నోత్తరరూపమితిహాసంకథయిష్యామీతిసంబంధః ॥ ౪ ॥ చం॥ సంవాదమేవప్రస్తోతుంనారదస్యనారాయణోపపత్తిమాహ॥ ఏకదేతి॥ సనాతనంపురాణం ఋషింనారాయణంద్రష్టుంతస్యాశ్రమంబదర్యాఖ్యంయయౌ ॥ ౫ ॥ చం॥ ఋషింవిశినష్టి॥ యఇతి॥క్షేమాయఅభయరూపాయస్వస్తయేమోక్షాయచ-ఆకల్పాత్కల్పావధి-తపఃస్వాత్మోపాసనాత్మకంఆస్థితఃఅధికృతవానిత్యర్థః కథంభూతః-ధర్మఃవర్ణోచితః- జ్ఞానమాత్మనఃప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణత్వేనావలోకనం-శమోరాగద్వేషాదిరాహిత్యం - ఏభిరుపేతః॥౬॥ చం॥తత్రేతి॥తత్రనారాయణాశ్రమే-పరివృతంనారాయణంప్రణీదమేవత్వత్పృష్టమేవాపృచ్ఛత్ ॥ ౭॥ చం॥తస్మా ఇతి॥తస్మై

అన్వితామ్ । నారదస్య చ సంవాదమృషేర్నారాయణస్య చ ॥ ౪ ॥ ఏకదా నారదో లోకాన్ పర్యటన్ భగవత్ప్రియః । సనాతనమృషిం ద్రష్టుం యయౌ నారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౫ ॥ యో వై భారతవర్షేఽస్మిన్ క్షేమాయ స్వస్తయే నృణామ్ । ధర్మజ్ఞానశమోపేతమాకల్పాదాస్థితస్తపః ॥ ౬ ॥ తత్రోపవిష్టమృషిభిః కలాపగ్రామవాసిభిః । పరీతం ప్రణతోఽపృచ్ఛదిదమేవ కురూద్వహ ॥ ౭ ॥ తస్మై హ్యవోచద్భగవానృషీణాం శృణ్వతామిమమ్ । యో బ్రహ్మవాదః పూర్వేషాం జనలోకనివాసినామ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ స్వాయంభువ బ్రహ్మసత్రం జనలోకేఽభవత్పురా । తత్రస్థానాం మానసానాం మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ ॥ ౯ ॥ శ్వేతద్వీపం గతవతి త్వయి ద్రష్టుం తదీశ్వరమ్ । బ్రహ్మవాదస్సుసంవృత్తః శ్రుతయో యత్ర శేరతే ॥ ౧౦ ॥ తత్ర హాయమభూత్ప్రశ్నస్త్వం మాం యమనుపృచ్ఛసి । పరిహారాంశ్చ తాన్ సర్వాన్ వక్ష్యేఽహం శృణు తేఽనఘ ॥ ౧౧ ॥ తుల్యశ్రుతతపశ్శీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః । అపిచక్రుః

పృష్టవతేనారదాయఋషీణాంశృణ్వతాంసతామిమంమదుక్తపరిహారగర్భమవోచత్ -తదుక్తపరిహారస్యాపిసాంప్రదాయికత్వంవదన్ తంవిశినష్టి - యఇతి - జనలోకనివాసినాంపూర్వేషామగ్రజానాంసనందనాదీనాంయస్సంవాదఃప్రశ్నోత్తరరూపస్తమిమమవోచదితిసంబంధః॥ ౮ ॥ స్వాయంభువేతి ॥ బ్రహ్మసత్రమితియథాయజమానాఏవసమానాఋత్విగాదిరూపేణయత్రకర్మ కుర్వంతి తత్కర్మసత్రంప్రసిద్ధం - తథాయత్రసమానా ఏవవక్తృశ్రోతృభావేనబ్రహ్మమీమాంసంతేతద్బ్రహ్మసత్రం॥చం॥ ఉక్తిమేవాహ॥ స్వాయంభువేతి॥స్వాయంభువనారద-తస్యస్వయంభువఃపుత్రత్వాదేవంసంబోధనం- పురాజనలోకే- తత్రస్థానాంజనలోకస్థానాం- మానసానాంబ్రహ్మమానసపుత్రాణాం-ఊర్ధ్వరేతసాంజన్మప్రభృతిజితేంద్రియాణాం- మునీనాంసనకాదీనాంసంబంధిబ్రహ్మసత్రంపరబ్రహ్మగుణానుభవాత్మకంసత్రమభూత్ ॥౯॥అహూతహీమయాకథంతత్సత్రంనాజ్ఞాతమిత్యతఆహ॥శ్వేతద్వీపమితి॥తదీశ్వరంతత్రస్థంమేవానిరుద్ధమూర్తిం॥ చం॥ తదాహంక్వగతఇత్యాహ॥ శ్వేతద్వీపమితి॥ తంశ్వేతద్వీపవాసినమీశ్వరంద్రష్టుంత్వయిగతవతిసతి-తదా- బ్రహ్మవాదః బ్రహ్మణాంవాదస్సంవృత్తఃతంవిశినష్టి- యత్రబ్రహ్మవాదే శ్రుతయశ్శేరతేప్రతారణభయరహితాఃనిశ్చలాంకృతాంప్రాప్తాస్సుఖమాసతఇత్యర్థః॥౧౦॥చం॥తత్రేతి॥హాతిహర్షేఆశ్చర్యేవాఋషిభిఃకృతఏవప్రశ్నస్త్వయాకృతః-అహోతవబుద్ధికౌశలంమాంప్రతియంప్రష్టవ్యమర్థమనుపృచ్ఛసి - సతదర్థవిషయకఃప్రశ్నః అభూత్ప్రవృత్తః - తదాపరిహారాశ్చతాన్ తత్రప్రవృత్తాన్ ప్రశ్నపరిహారాన్ సర్వాన్ వహం - హే అనఘతేతుభ్యంవక్ష్యేశృణు॥ ౧౧॥ నను సర్వజ్ఞాస్తేకస్తత్రవక్తాప్రష్టాచేత్యత్రాహ॥తుల్యశ్రుతేతి॥ శ్రుతాదిభిరవిశేషాః - అరిమిత్రోదాసీనతుల్యత్వేననిరుపమకరుణాః అతస్సర్వేప్రవచనయోగ్యాఅపితేషాంకౌతుకేనఏకంప్రవక్తారంకృత్వాఅన్యేపప్రచ్ఛురిత్యర్థః॥ చం॥ నను కస్తత్రవక్తాబభూవ- కేవాశ్రోతారః- కింవాబ్రహ్మసత్రస్యలక్షణమిత్యతఆహ॥ తుల్యేతి॥ యద్యపిసర్వేశ్రుతంశాస్త్రజన్యం-తపఃఅనశనాది- యద్వా - తపఆలోచనఇతిధాతురూపంత

పఇతిబ్రహ్మోపాసనాత్మకంజ్ఞానమిత్యర్థః- శీలంతదుపయుక్తాసద్వృత్తిః-ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావశ్చ - తుల్యాస్సైతానియోజ్య
తే- తుల్యాస్స్వీయాఃఅతఏవమధ్యమాఉపెక్ష్యశ్చయోషాంతే॥శ్రు॥సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాంతఉపాసీతేత్యుక్తసార్వాత్మ్యశ్రు
బ్రహ్మోపాసననిష్ఠత్వాత్ స్వీయాదిరహితాఇత్యర్థః - అనేనసర్వేషామపిప్రవచనసామర్థ్యంసూచ్యతే- అపితథాపిప్రవచనేఏకంశ్రు
శ్రుతిః-సనందనంప్రతివక్తారంచక్రురిత్యర్థః- అపరేసనకాదయస్సర్వేశుశ్రూషవోబభూవురితిశేషః - ఏతదేవ బ్రహ్మసత్రంనామ
యత్సర్వేషాంభృధిగతపరమాత్మయాథాత్మ్యఆపిఏకంప్రవక్తారంకృత్వా-అన్యేతుతూష్ణీంశృణుయురితిభావః॥౧౧॥ స్వసృష్టమితి॥స్వ
యంనిర్మితమిదంవిశ్వంప్రళయసమయేఆపీయసంహృత్య-శయానంయోగేననిద్రాణమివవర్తమానం- తదంతేప్రళయాంతే-తల్లి
ఙ్గైస్తత్ప్రతిపాదకైర్వాక్యైః- పరంఈశ్వరం- సృష్టిసమయేప్రథమవిశ్వాసప్రసూతాఃశ్రుతయః-ప్రబోధయామాసుః॥చం॥ ప్రశ్న
ప్తుత్వాత్కులపవేత్యలి ప్రస్తుతమనూద్యైవసనందనోక్తముత్తరమాహస్వసృష్టమిత్యాదిభిః - తత్రస్వవివక్షితముత్తరంశ్రుతిగీత్యా
సంవాదయితుంప్రస్తౌతిసనందనః॥ స్వసృష్టమితిద్వాభ్యాం॥ స్వేనాత్మనాసృష్టమిదంచిదచిదాత్మకంజగదాపీయసంహృత్యశక్తిభిస్సహ
త్మావస్థామాపన్నాభిఃప్రకృతిపురుషకాలాత్మకాభిస్సహశయానంనిద్రాణమివవర్తమానంప్రకృతిపురుషాదీన్ స్వస్మిన్ విభాగాన
ర్హాన్ కృత్వా- నిరవధికస్వానందానుభవపరంపరమపురుషం-తదంతేప్రళయాంతే-సృష్ట్యాదావిత్యర్థః- శ్రుతయఃతన్నిశ్వసితభూ
తాఃసూరిధరాఃవేదాః- యద్వా- వేదాభిమానిదేవాః-తల్లింగైఃపరమపురుషాసాధారణధర్మప్రకాశకైర్బోధయాంచక్రుర్బో
ధయంత్యఇవతుష్టువురిత్యర్థః॥ ౧౩॥ యథేతి॥ సుశ్లోకైః శోభనాఃశ్లోకాఃకీర్తయోయేషుతైఃపరాక్రమైః॥ చం ॥ తత్రదృష్టాంతమా
హ॥యథేతి అనుజీవినోభృత్యాః-వందినఃస్తుతిపాఠకాః- ప్రత్యూషేప్రభాతేఅభ్యేత్యఆగత్యశోభనాఃశ్లోకాఃయేషుతైస్తస్యసమ్రాజః
పరాక్రమైఃపరాక్రమప్రకాశకైఃస్తోత్రైర్బోధయంతితద్వత్॥ ౧౪ ॥ ....
జయజయేతి॥భోఅజితజయజయఉత్కర్షమావిష్కురు-ఆదరేవీప్సా- కేనవ్యాపారేణ-అగజగదోకసాంఅగానిస్థావరాణిజగంతిజంగమాని
చఓకాంసిశరీరాణియేషాంజీవానాంతేషాం - అజాం అవిద్యాం- జహినాశయ - ననుకిమితిగుణవతీహంతవ్యేత్యతఆహ- దోషగృభీతగు

ప్రవచనఏకంశుశ్రూషవోపరే ॥ ౧౨ ॥ సనందనః॥ స్వసృష్టమిదమాపీయశయానంసహశక్తిభిః॥ తదం
తేబోధయాంచక్రుస్తల్లింగైశ్శ్రుతయఃపరమ్ ॥ ౧౩ ॥ యథాశయానంసమ్రాజంవందినస్తత్పరా
క్రమైః। ప్రత్యూషేభ్యేత్యసుశ్లోకైర్బోధయంత్యనుజీవినః॥ ౧౪॥ శ్రుతయః॥ జయజయజహ్యజా
మజితదోషగృభీతగుణాంత్వమసియదాత్మనాసమవరుద్ధసమస్తభగః। అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవ

ణాందోషాయఆనందాద్యావరణాయగృభీతాఃగృహీతాఃగుణాఃయయాతాం-గృభోర్హశ్ఛందసీతిభకారః-ఇయంహినైవరిణీపరత్ర
తారణాయగుణాన్గృహ్ణాతి-అతఃహంతవ్యేతి-తర్హిమయ్యపిదోషమావహేదితిమమాప్యవిద్యాదమనేకాశక్తిస్స్యాదతఆహ - త్వమితి
యత్ యస్మాత్-త్వం- ఆత్మనాస్వరూపేణైవ-సమవరుద్ధసమస్తభగఃసంప్రాప్తసమస్తైశ్వర్యోసివశీకృతమాయత్వాదితిభావః-ననుస్వ
యమేవతేజ్ఞానవైరాగ్యాదినాకింనహన్యురితితత్రాహ-అఖిలశక్త్యవబోధకేతి- తేషాంత్వమేవాంతర్యామీసగ్వశక్త్యుద్బోధకఃఅతస్స
తేజ్ఞానాదౌస్వతంత్రాఇతిభావః-ననుఅహమపుంతజ్ఞానైశ్వర్యాదిగుణఃజీవానాంకర్మజ్ఞానాదిశక్త్యవబోధనేనఅవిద్యాంహన్మీత్యత్ర
కింప్రమాణమితిచెదహమేవప్రమాణమిత్యాహ- నిగమఃవేదః- నను ఏవంభూతేమయికథంశ్రుతీనాంప్రవృత్తిస్తత్రాహ- క్వచిదితిక్వ
చిత్ కదాచిత్సృష్ట్యాదిసమయే-అజయామాయయా-చరతఃక్రీడతః-నిత్యంచాలుప్తభగతయాసత్యజ్ఞానానందైకరసేనఆత్మనావర
తోవర్తమానస్యతవనిగమఃఅనుచరేత్ ప్రతిపాదయేత్ -కర్మణిషష్ఠీ॥ శ్రు॥యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతే-యోబ్రహ్మాణంవిదధాతి
పూర్వంయోవైవేదాంశ్చప్రహిణోతితస్మై- తముహదేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశంముముక్షుర్వైశరణమహంప్రపద్యే- యఆత్మనితిష్ఠన్
సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మ-యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాదినిగమకదంబఃత్వాంఏవంభూతంప్రతిపాదయతీత్యర్థః॥శ్లో॥జయజయాజిత
హ్యగజంగమావృతిమజాముపనీతమృషాగుణాం।నహిభవంతమృతే ప్రభవంత్యమీనిగమగీతగుణార్ణవతానవ॥చం॥ వేదపురుషముఖోద్
గీతానష్టావింశతిసంఖ్యాకాన్ శ్లోకానాహ॥జయజయేత్యాది॥జయజయేత్యాదరేద్విర్భావః-ఉత్కర్షం ప్రాప్నుహీత్యర్థః-నను
స్వభావతఏవనిస్సమాభ్యధికస్యఅనవాప్తఃకోవాప్రాప్యఉత్కర్షఇత్యతఆహ-అజాంజహీతి- అజాంప్రకృతింజహినాశయత్వా
యేత్యర్థః-త్వయిప్రలీనానాంసర్వేషాంజీవానాంసంసృతినిదానభూతప్రకృతిసంబంధరత్యాజయతాత్వయాకారుణ్యాతిశయావహః
కశ్చిదుత్కర్షఃఅభూతపూర్వఏవప్రాప్యతఇతిభావః-నన్వహమపిప్రకృతివశ్యస్తత్కథమజాంత్యాజయామీత్యతస్సంబోధయంతి-అజితే
తి-సర్వాన్ జితవత్యాప్రకృత్యాప్యజితవశీకృతప్రకృతఇత్యర్థః-నన్వనాదితయాసాఅపరాధినాంజీవానాంకథంత్యాజయితవ్యేత్య
తస్సంబోధయంతి- దోషగృభీతగుణేతి- సత్స్వపిదోషేషుగృభీతోగృహీతోగుణోయాదృచ్ఛికప్రాసంగికానుషంగికాద్యన్యతమోయేనస
థాభూతసాపరాధజనేష్వపికశ్చిద్గుణలేశోస్తిచెత్తమపేక్ష్య అనుగ్రహశీలస్త్వమిత్యర్థః - గృభీతేత్యత్రగృహోర్భశ్ఛందసీతిభకారః

శేశః-దోషగృహీతగుణామితి పాఠాంతరం-నను కుతః ప్రకృతేర్భోగ్యభోగోపకరణాదిరూపాయాః మహాగుణవత్త్వాత్త్యాజనం ప్రార్థ్యత ఇత్యత స్తాంవిశింషంతి-దోషాః జీవానాం దోషావహాః గృహీతాః గుణాః సత్త్వరజస్తమోరూపా యయా తాం- నిష్ఠాంత స్య పూర్వనిపాతాభావ ఆర్షః-జీవానాం సంసృతినిదానభూతగుణాశ్రయత్వాత్తాం జహీత్యర్థః-నను త్యాజనోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిరహితోహం కథం తాపరోమయమిత్యత ఆహుః-యద్యస్మాత్త్వమాత్మనా స్వేనైవ సమవరుద్ధః స్వీకృతః అశేషః భగో యేన సః-తస్మాజ్జహీత్యర్థః ॥ శ్లో॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసః శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణేతి విష్ణుపురాణవచనాద్భగశబ్దార్థోవగంతవ్యః-అసంకుచితజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిమత్త్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చ మోచయితుం క్షమః అతో జహీతి భావః-నను యఏవ ప్రకృతిసంబంధాపాదకస్స ఏవ త్యాజయితుం ప్రభుర్న త్వహమిత్యాశంకాయాం త్వమేవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరత్వవేషేణ సర్వకారణతయా తత్సంబంధాపాదక ఇతి ద్యోతయితుమనుద్బుద్ధసామర్థ్యానాం ప్రకృత్యాదీనాం పరమాత్మవిశేషణతావేషేణాపి కార్యాపుష్మత్త్వా దన్యథాప్రశయానాపత్తేశ్చ తేషాం స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యసామర్థ్యోద్బోధకస్త్వమేవేత్యభిప్రేత్య సంబోధయంతి- అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకేతి-అగానాం స్థావరాణాం జగతాం జంగమానాం శరీరాణాం చ రాచరాత్మకశరీరరూపేణ కరిష్యమాణానాం ప్రకృతిగుణానామిత్యర్థః-ఓకసాం తాదృశశరీరాశ్రయాభవిష్ణూనాం జీవానాం చ అఖిలాశ్శక్తయః స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యరూపాస్తాసామవబోధకఉద్బోధకత త్ర జీవశక్త్యుద్బోధకత్వం నామ చిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వం-తేషాం ప్రశయదశాయామనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తికత్వాత్ - అతఏవ సర్వకారణతయా సర్వకార్యానన్యంత్వామేవ వేదోభిదధాతీత్యాహుః-క్వచిదితి-అజయా ఆత్మనా చేతి సహార్థతృతీయా-సాహిత్యం చ విశేష్యవిశేషణభావేన-తదయమర్థః-అజయా ఆత్మనా చ ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విశిష్టస్యేత ఇతి కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - చరతః జగదాకారేణ పరిణమమానస్య తావదధిష్ఠితస్యేత్యపి వివక్షితం- నిగమః- చిదచిద్వాచిశబ్దసముదాయాత్మకో వేదభాగః-అనుచరేత్ అనువర్తేత-త్వామేవాభిదధ్యాదిత్యర్థః- అనేన కథం చరంతి శ్రుతయ ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి- కారణత్వం చిదచిద్విశిష్టతాకారేణేతి చ తథామోక్షప్రదత్వతదౌపయికగుణపూర్ణత్వంశాస్త్రప్రమాణకత్వం చ -అగజగదోకసాం స్థావరజంగమశరీరాశ్రయాణాం సర్వేషాం జీవానాం అజాం జహీతి వా సంబంధః- జీవానామిత్యనుక్త్వా అగజగదోకసామిత్యుక్తిరాసన్నసృష్ట్యభిప్రాయికా ఏతత్తు సతి ప్రవృత్తికాలే స్థావరజంగమాత్మకశరీరాణామభావాత్ - నిగమోనుచరేదితి పారోక్ష్యనిర్దేశస్తు తేస్సంసారి జీవగతత్వాభిప్రాయకః- క్వచిదజయాత్మ

బోధక తేక్వచిదజయాత్మనాచ చరతోనుచరేన్నిగమః ॥ ౧౪॥ బృహదుపలబ్ధమేతదవయంత్యవశేష
తయాయత ఉదయాస్తమయౌ వికృతేర్మృదివావికృతాత్ ।అతఋషయో దధుస్త్వయిమనోవచనా

నా చ చరతోనుచరేన్నిగమ ఇత్యనేన ప్రకృతిసంబంధమోచకత్వనియతతత్సంబంధాపాదకత్వజ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం తస్య నిర్విశేషాకారేణానుపపన్నత్వాత్తస్మింశ్చిదచిద్వైశిష్ట్యం విశిష్టకారణత్వాదేవ విశిష్టకార్యాణాం విశిష్టకారణానన్యత్వాచ్ఛరీరాత్మభావాచ్చ కార్యశరీరభూతచిదచిద్వాచిశబ్దానాం విశేష్యాత్మపర్యంతాభిధాయకత్వం చోక్తం ॥ ౧౪॥ ……………………………
నను కథం మామేవ ప్రతిపాదయంతి॥ శ్రు॥ఇంద్రో యాతోవసితస్య రాజేత్యాదిభిరింద్రః యాతః జంగమస్య- అవసితస్య స్థావరస్య చ-రాజేతి ప్రతిపాద్యతే తథా॥ శ్రు॥ అగ్నిర్మూర్ధా దివః కకుదిత్యాదిభిశ్చ వంభూతత్వేనాగ్న్యాదీనాం ప్రతిపాదనాచ్చేతి తత్రాహ॥ బృహదితి॥ అయమర్థః-ఏతదుపలబ్ధం దృష్టమింద్రాది సర్వం బృహత్ బ్రహ్మైవేత్యవయంతి జానంతి-కథం బృహత ఏవ అవశేషతయా అవశిష్యమాణత్వేన-కుతః యతో బృహతః సర్వస్య ఉదయాస్తమయౌ ఉత్పత్తిలయౌ సర్వోపాదానత్వాత్ - తర్హి కిం వికారిత్వం బృహతః న అవికృతాత్ వివర్తాధిష్ఠానత్వేన అవికారాదిత్యర్థః - అత్ర వాశబ్ద ఉపమానార్థః యథా ఘటాదేర్వికృతేర్మృది ఉదయాస్తమయౌ తద్వత్ ॥ శ్రు॥ వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం- సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదిభిస్తథా ప్రతిపాదనాదిత్యర్థః-అతః కారణాదృషయో మంత్రాస్తద్ద్రష్టారో వా త్వయ్యేవ మనోవచనాచరితం దధుః మనసా ఆచరితం తాత్పర్యం వచనాచరితమభిధానం చ ధృతవంతః మనసా త్వామేవ ధ్యాయంతి వచసా త్వామేవ నిరూపయంతీత్యర్థః-న పృథగ్వికారేష్వితి భావః- అత్ర నిదర్శనం కథయంతి- నృణాం భూచరాణాం యత్కుత్రాపి దత్తాని నిక్షిప్తాని పదాని భువి కథమయథా భవంతి అదత్తాని భవంతి-అతో యథా మృత్స్నాదెష్టకాదిషు దత్తాని పదాని భువం న వ్యభిచరంతి-తథా యత్కిమపి వికారిజాతం వదంతో వేదాస్త్వామేవ సర్వకారణం పరమార్థభూతం ప్రతిపాదయంతీత్యర్థః ॥ శ్లో॥ ద్రుహిణవహ్నిరవీందుముఖాత్మనా జగదిదం నభవేత్పృథగుత్థితం। బహుముఖైరపి మంత్రగణైరజస్త్వమురుమూర్తిరతో వినిగద్యసే॥ చం॥ అథ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాంతముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియతముముక్షూపాస్యత్వమాహుః॥ బృహదితి॥ అవశేషతయా బ్రహ్మణస్సర్వోపసంహారేణ వ్యవస్థితతయా-జగత్కారణత్వాదుపలబ్ధం సృష్టికాలే ఆవిర్భూతముత్పన్నమేతజ్జగత్ బృహత్ బ్రహ్మేత్యవయంతి ఆమనంతి॥ శ్రు ॥సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేత్యాదయో వేదాంతా అవగమయంతీత్యర్థః-అత్త్యవత్యవశేషతయేతి పాఠాంతరం- అజోపలబ్ధముత్పన్నమేతజ్జగత్ స్థితికాలే అవతి రక్షతి-అంతకాలే అత్తి సంహరతి-తతోవశేషతయా కరణత్వాద్బృహదేవ జగదితి సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి వా

త్వహేతుకో నిర్దేశః-ఏతదుపపాదయంతి-యస్య వికృతేః కార్యస్య-యత ఇతి పంచమీ సప్తమ్యర్థ ఇత్యాహు సార్వవిభక్తికస్తసిః-యత ఉదయాద్యుత్పత్తి స్థితి న్యస్మిన్ లయః-సా వికృతిస్తత్కారణికా-తతో న న్యామృదివావికృతా యథా తా వద వికృతా పిండాకారా మృత్ ఘటశరావాదిరూపవికృతా రదన న్యాతద్వత్ - అవికృతాదిలిపాఠాంతరం-తదా అవికృతాద్యతో యస్మాద్వికృతేః కార్యస్యోదయాస్తమయా సా వికృతిస్తదనన్యా మృదివ-యదా తా వద వికృతా న్మృత్పిండాదుదితా ఘటశరావాదిరూపా మృత్తదనన్యా తద్వదిత్యర్థః-యథా॥ శ్రు॥ సౌమ్యైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాదిత్యాదికా శ్రుతిరనుసంధేయా-తత్ర హి ఘటేన జలమాహరేదిత్యాదివాగ్వ్యవహారపూర్వక జలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిండస్య ఘటాదినామకం బుధ్నాదిరూప వికారసంస్పర్శమభిధాయ మృత్పిండస్య తద్వికార ఘటాదేశ్చానన్యత్వముక్తం-అతస్సర్వకారణత్వాత్త్వయి బుధా మనోవచనాచరితాని ధ్యానస్తుతి చేష్టితాని అదధుః-త్వామేవ నిదధ్యుః తుష్టువుః స్తవార్థాచేష్టం తచ్చేత్యర్థః-తత్ర దృష్టాంతం హేతుమాహుః-కథమితి - ఆకాశే నిహితాని పదాని యథా మోఘాని భవంతి-పతనస్యాభజనీయత్వాద్భువి నిహితాని నృణాం పదాని తు కథమయథా భవంతి-కథం మోఘాని భవంతి - మోఘాని న భవంత్యేవ - పశ్చాత్పతనాభావాత్ - ఏవం మనోవాక్కాయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారిక తాపనివారకాణి-అన్యవిషయాణి ధ్యానాదీని తు న నివారకాణి ప్రత్యుత పతనావహాని-అతస్త్వయ్యేవ దధురిత్యర్థః - ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వాజ్జగద్విషయాస్సర్వే వైదికాశ్శబ్దాస్తాత్పర్యతస్త్వాపత్వయ్యేవ వర్తంత ఇత్యాహుః-అత ఇతి-ఋషయో వేదాః-తదుక్తమృషిణత్వాదౌ-ఋషిశబ్దస్య వేదే ప్రయోగాత్ -మనోవచనాచరితం మనసఆచరితం తాత్పర్యం వచనాచరితమభిధానం చ త్వయ్యేవ దధుర్ధృతవంతః-నను తత్తదర్థవిషయాణాం కథమభిధాయకత్వమిత్యాశంకాయాం దృష్టాంతముఖేన తదుపపాదయంతి-కథమితి - ప్రాసాదపర్యంకాదిమునిహితాని నృణాం పదాని కథం భువి అయథార్తానిభవంతి-ప్రాసాదపర్యంకాదిధారకత్వాత్తస్యామేవ యథాదత్తాని భవంతి- ఏవం ప్రతిపురుషాంతరాత్మతయా తద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వాత్త్వయ్యేవ తత్తదర్థశరీరకే నిర్వాహకే చ వేదా వర్తంత ఇత్యర్థః-అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యంతాభిధానం ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః॥౧౬॥ త్వమేవ సర్వనిగమగోచర ఇతి సతాం ప్రవృత్త్యా ప్రథయతి॥ ఇతీతి॥

చరితం కథమయథా భవంతి భువి దత్తపదాని నృణామ్॥ ౧౬॥ ఇతి తవ సూరయస్త్ర్యధిపతేఽఖిలలోకమల
క్షపణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్య తపాంసి జహుః। కిముత పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పరమ
భజంతి యే పదమజస్రసుఖానుభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ దృతయ ఇవ శ్వసంత్యసుభృతో యది తేఽనువిధా మహదహ

మేవ సర్వకారణత్వేన పరమార్థ ఇతి కృత్వా- భో త్ర్యధిపతే త్రిగుణమాయానటీనర్తక-సూరయో వివేకినస్తవాఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిం సకలజనవృజిననిరసనహేతుం-కీర్తిసుధాసింధుం - అవగాహ్య నిషేవ్య - తపాంసి తపాంసి పాపాని దుఃఖాని వా-జహుస్త్యక్తవంతః-త్వదీయకథామాత్రేణ యదా పాపత్యాగః-తదా కిము వక్తవ్యం-యే పునః స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః స్వధామ్నాస్వరూపస్ఫురణేన విధుతాః త్యక్తాః ఆశయగుణాః అంతఃకరణధర్మాః రాగాదయః కాలగుణాః జరాదయశ్చ యైస్తే తథా- హే పరమ-తవాజస్రసుఖానుభవం అఖండానందానుభవం పదం స్వరూపం భజంతి సేవంతే - తథాభూతాః దుఃఖాని త్యజంతీతి॥ శ్రు॥ తద్యథా పుష్కరపలాశ ఆపో న శ్లిష్యంత ఏవమేవైవంవిధుత పాపం కర్మ న శ్లిష్యతే-న కర్మణా లిప్యతే పాపకేన-తత్సుకృత దుష్కృతే ఉభే విధునుతే- ఏతగ్ం హ వావ న తపతి- కిమహం సాధు నాకరవం- కిమహం పాపమకరవమిత్యాది శ్రుతేరిత్యర్థః॥ శ్లో॥ సకలవేదగణేరితసద్గుణస్త్వమితి సర్వమనీషిజనా రతాః। త్వయి సుభద్రగుణశ్రవణాదిభిస్తవపదస్మరణేన గతక్లమాః॥ చం॥ అత ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం కైముత్యాయేన భగవద్ధ్యానస్య సాంసారిక తాపనివర్తకత్వమాహుః-ఇతి తవ సూరయ ఇతి-ద్వితీయయోజనాయాం తు కారణత్వసమనియతముముక్షూపాస్యత్వం కైముత్యన్యాయేనాహుః ॥ఇతీతి॥ త్ర్యధిపత ఇతి సంబోధనం-జగజ్జన్మస్థితివినాశనిర్వాహక ఇతి హేతౌ అతస్సూరయో వివేకినః తవాఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిం అఖిలానాం లోకానాం జనానాం శృణ్వతాం వదతాం చ మలం పాపం క్షపయతీతి తథా సాక్షైవామృతం తస్యాబ్ధిమవగాహ్యైవ-తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాన్-జహుస్త్యజుః-కిం పునర్ధ్యానపరా ఇత్యాహుః- కిముతేతి- హే పరమ-యే-స్వధామ స్వతేజః స్వవిషయకం జ్ఞానం-స్వశబ్దః పరమాత్మపరః-తేన విధుతాః ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః కాలగుణాః జరామరణాదయశ్చ యైస్తే-అజస్రసుఖానుభవం నిత్యజ్ఞానానందాత్మకం- పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం భజంతి సమాధినా సాక్షాత్కుర్వంతి-తే తపాంసి జహంతీతి కిం పునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః॥ ౧౭ ॥..

శ్రు ॥అసుర్యానామ తే లోకా అంధేన తమసావృతాః। తాంస్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛంతి యే కే చాత్మహనో జనాః॥ తథా-న చేదిహావేదీన్మహతీ వినష్టిః అసుర్యేతి శ్రుతేరర్థః-తే ప్రసిద్ధాః లోకాః కర్మఫలభూత దేవతిర్యఙ్నరాదిదేహాః అసుర్యాః అసుషు రమంత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా అసురాణాం దేహాభిమానినాం సంబంధినః ప్రాప్యా ఇత్యర్థః- తే కీదృశాః అంధేన సద్యః అంధేన తమసా ఆచ్ఛాదితాః- యే కే చ యే కేచిత్ -ఆత్మానం సత్యసత్యజ్ఞానానందలిరస్కారేణ దుఃఖిత్వాద్యారోపణేన చ ఘ్నంతి హింసంతీత్యాత్మహనః అవిద్వాంసస్తే జనాః తాన్ లోకానభిగచ్ఛంతి ప్రాప్నువంతి-కర్మానుసారేణ చేద్యది ఇహ మనుష్యజన్మని పురుషః నావేదీత్ న విదితవాన్ - తర్హి మహతీ వినష్టిః వినాశః జన్మ

రణపరంపరాఅవిచ్ఛేదలక్షణాసంసారగతిః- ఇత్యాద్యాః శ్రుతయఃపూర్వశ్లోకోక్తోభయవిధభజనహీనాన్నిందంతి ॥ దృతయఇతి॥ అసు
భృతఃనరాఃయదితేఅనువిధాఃఅనువిదధతీత్యనువిధాఃఅనువర్తినఃభక్తాఇతియావత్-తర్హిశ్వసంతిజీవంతిసఫలజీవనాభవంతి- ఇతర
థాదృతయఇవభస్త్రా ఇవ- వృథాశ్వాసాభవంతీత్యర్థః-నన్వభక్తానామపికామాదిఫలమస్త్యేవనః-కార్యకారణానుగ్రాహకత్వేనజీ
వనహేతోస్తవాభజనేకృతఘ్నానాంతదపినసిధ్యేదిత్యాశయేనాహ-మహదహమాదయ ఇతి-మహానహంకారశ్చ ఆదిర్యేషాంతే- యదను
గ్రహతఃయస్యతవఅనుగ్రహతఃఅనుప్రవేశేనలబ్ధసామర్థ్యాస్సంతః అండందేహంసమష్టివ్యష్టిరూపంసృష్టవంతః-తత్రచపంచాపి
కోశానన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానందమయానావిశ్యతత్తదాకారస్సన్ యఃచేతయతేసత్వంతదాహ- పురుషవిధ
ఇతి-పురుషస్యాన్నమయాదేర్విధేవవిధాఆకారోయస్యసః-తథా-ననుచిదేకరసస్యకథంతుతత్తదాకారతాఅతఆహ-అన్వయోత్రేతి-అ
త్రఏష్వన్నమయాదిషు-అన్వేతీత్యన్వయఃఅతఃతదాకారతేతి-ఏవంతర్హి-సత్యత్వమసంగత్వంచకథంతత్రాహ- చరమోన్నమయాది
షుయఇతిఅన్నమయాదిషూపదిశ్యమానేషుయశ్చరమఃబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతిపుచ్ఛత్వేనోక్తః-సత్వమితిసంబంధః-ననుతథాప్యన్నమ
యాదిష్వన్వితత్వేఅసంగత్వవ్యాహతిరేవస్యాత్తత్రాహ-సదసతఃపరంత్వమథయదేష్వవశేషమృతమితి-సదసతఃస్థూలసూక్ష్మాత్ అన్న
మయాదేఃపరంవ్యతిరిక్తంతత్సాక్షీభూతంఅవశేషంఅవశిష్యతఇత్యవశేషమబాధ్యం-అథఅతఏవఋతంసత్యంత్వంతర్హి-కిమర్థం
తేష్వన్వయఉక్తఃశాఖాచంద్రవచ్ఛుద్ధస్వరూపలక్షణార్థం-తథాహి॥ శ్రు॥సవాఏషపురుషోన్నరసమయః-తస్యేదమేవశిరఇత్యాదినా
స్థూలసూక్ష్మక్రమేణపంచకోశానుపదిశ్య॥ శ్రు॥తస్యపురుషవిధతాం-అన్వయంపురుషవిధఇతి-పునఃపునస్తత్తదన్వితత్వేనావేద్య॥ శ్రు॥
బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతి-సర్వసాక్షిణఃశుద్ధ సత్త్వస్వరూపనిరూపణమిత్యనవద్యం॥ శ్లో॥ నరవపుః ప్రతిపద్యయదిత్వయి శ్రవణవర్ణన
సంస్మరణాదిభిః। నరహరేనభజంతినృణామిదంధృతివదుచ్ఛ్వసితంవిఫలంతతః॥ చం॥ అథభగవద్భజనవిముఖానాంజన్మవైయర్థ్యమా
హుః॥ దృతయఇతి॥ తేతవ-అనువిధాఃఅనువిధాయినః-త్వదాశ్రయణయోగ్యజన్మభాజోపీత్యర్థః-అనుకృపస్త్వాంవిహాయకేవలంయది ప్రా
ణేంద్రియతర్పణపరాఃశబ్దాదివిషయచపలాశ్చేత్తేదృతయఇవఉచ్ఛ్వసంతిదృతయశ్చర్మభస్త్రికాఃతాయథావాయుపూరితాఉచ్ఛ్వ
సంతి-తద్వత్కృతోచ్ఛ్వాసాఇత్యర్థః-అనేనఅతఋషమోదధురిత్యాద్యయోజనాయాంకథమయథాభవంతీత్యాదిసూచితమన్యవిషయ
ధ్యానాదిమోఘత్వంస్పష్టీకృతం- ననుసతిమరణకారణత్వేతత్సమనియతముముక్షూపాస్యత్వసిద్ధిఃకారణత్వమేవతత్వయ్యనుపపన్నం అ

మాదయోండమసృజన్ యదనుగ్రహతః । పురుషవిధోన్వయోత్రచరమోన్నమయాదిషు యస్సద

చేతనస్యప్రధానస్యైవమహదహంకారాద్యేకరూపేణపరిణామస్వభావస్యకారణత్వాత్-తథాహి-చేతనభోగ్యభూతస్యసత్త్వాదిమయస్యా
వియదాదినామరూపవికారావస్థితస్యజగద్రూపస్యవస్తునఃకారణభూతంవస్తుతత్స్వభావమేవేతియుక్తంగుణసామ్యావస్థంప్రధానమి
వకారణమితి-అతఏవకార్యకారణయోరనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాంతోపపత్తిరితీక్షత్యధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశంకామ
భిప్రేత్యపరిహారమాహుః-మహదిత్యాదినా-యదనుగ్రహతఇత్యంతేన-యస్యతవానుగ్రహతః॥ శ్రు॥తదైక్షతబహుస్యామితీక్షాత్మసంక
ల్పాల్లబ్ధసత్తాకాఃయేనానుప్రవిష్టాశ్చమహదహంకారాదయఃఅండమసృజన్- అచేతనస్యేక్షాత్మకానుగ్రహాసంభవాత్ నతస్యకారణ
త్వమితిభావః-నచవృష్టిప్రతీక్షాశ్శాలయ ఇతివద్గౌణానుగ్రహసంభవః॥ శ్రు॥ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మేతికారణస్యాత్మ
త్వశ్రవణాత్స్యాదేతత్ మాభూత్ప్రధానంకారణంజీవస్తుభవితుమర్హతి - తస్యేక్షాసంకల్పాపరపర్యాయానుగ్రహాసంభవాత్ - త
థాహి॥ శ్రు॥ఆత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యాత్మశబ్దేనకారణత్వంప్రక్రమ్యతస్యాత్మశబ్దవాచ్యస్యజీవాతిరిక్తత్వశంకాప్యుదాసాయప్ర
తిపర్యాయం॥ శ్రు॥తస్యైష ఏవశారీర ఆత్మాఇతిశరీరసంబంధమభిధాయఆనందమయశబ్దేనస్వార్థకమయడంతేనతస్యానందరూప
తాంచాభిధాయసోకామయతేతితస్యేక్షాపూర్వకసృష్టిరామ్నాయతఇత్యానందమయాధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశంకామభిప్రేత్య
పరిజహ్రుః-పురుషవిధఇత్యాదినా-ఆనందవల్ల్యామన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానందమయాదిషుయశ్చరమఆనందమ
యపురుషవిధః॥ శ్రు॥సవాఏషపురుషవిధఏవేత్యాదినాపురుషాకారత్వేననిరూపితఃఅన్వయః॥ శ్రు॥తస్యప్రియమేవశిరః-మోదోదక్షిణః
పక్షః-ప్రమోదఉత్తరఃపక్షః- ఆనందఆత్మా-బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేత్యుక్తశిరఃపక్షపుచ్ఛాదిరూపపురుషప్రకారాన్వయవాన్ సత్వ
మేవ-నతుప్రత్యగాత్మేత్యర్థః-కుతఇత్యతోవిశింషంతి- యత్సదసదితిసదసచ్చిదచిదాత్మప్రపంచాకారంయదిత్యర్థః॥ శ్రు॥తత్సృ
ష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశత్ -తదనుప్రవిశ్య-సచ్చత్యచ్చాభవదితి-స్వసృష్టంచిదచిదనుప్రవేశేనతదుభయాత్మకజగద్రూపేణభవనస్య
చిదచిద్వాచిశబ్దాభిధేయత్వస్యచశ్రూయమాణస్యబద్ధముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్యత్వయ్యేవసంభవాదితిభావః-కించ-యదతః
చిదచిదాత్మకప్రపంచాత్పరంవిలక్షణంనిరుక్తానిరుక్తనిలయనానిలయనవిజ్ఞానావిజ్ఞానసత్యానృతశబ్దైః ప్రకృతిపురుషానిర్దిశ్యతదంత
రాత్మతయాతదనుప్రవేష్టృతయా శ్రూయమాణంయజ్జీవాతిరిక్తస్త్వమేవ-అథయచ్చైష్వన్నమయాదిషుచతుర్షుసంహృతేష్వప్యవశేష
మవసితమానందమయరూపంఋతంనిర్వికారం-తత్త్వమేవ-ఏవముక్తధర్మసమానాధికరణతయాశ్రూయమాణమీక్షితృత్వాత్మకానుగ్ర
హీతృత్వంజీవాసంభావితంత్వయ్యేవోపపన్నమితిసముదాయాభిప్రాయః-శరీరాత్మత్వంసర్వశరీరకేత్వయ్యేవోపపన్నమితిభావః.అత్ర

శ్రుతిప్రతిష్ఠేతిపుచ్ఛత్వేనోక్తః సత్వమితిసంబంధమాహుః తథాహి
కేచిత్-ఆనందమయాదిషూపదిశ్యమానేషుయచ్ఛరమో బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతి ప్రతీతితః ॥ శ్లోకస్యవక్ష్యమాణస్య బ్రహ్మ
శ్లో॥ తస్యేదంబ్రహ్మపుచ్ఛంస్యాత్ప్రతిష్ఠావాతురిత్యతః । వ్యతిరేకశ్రుతేర్బ్రహ్మవిషయత్వప్రతీతితః ॥ శ్లోకస్యవక్ష్యమాణస్య బ్రహ్మ
ప్రాధాన్యనిశ్చయాత్ । ప్రియమోదాదిరూపేణవిదితస్యజనైస్సమైః ॥ ఇహానందమయస్యాస్యశంకాయాశ్చాత్ర సంగతేః । సదసద్భావ
యోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చనిరంశనః ॥ అంశిత్వాసంగతేర్నిర్వికారస్యమయటాత్రవై । వికారిత్వావబోధనాచ్చ మయటోహ్యత్ర సంగతేః ।
తస్యైష ఏవ శారీరఆత్మేతిచతదంతరం । ఆత్మాంతరంకీర్త్యమానమానందమయవస్తునః ॥ బ్రహ్మత్వంనావగమయేదిత్యతః పునరస్యహి
రేతస్మిన్నిత్యుద్దేశోధ్యత్వానుపపత్తితః ॥ నానందమయశబ్దేనవాచ్యంబ్రహ్మేతినిశ్చితం । పుచ్ఛత్వేనైవయత్తత్రరూపితంతుతదిష్యతే ॥
తత్పుచ్ఛం ॥ శ్లో ॥ కృత్స్నప్రకరణేహ్యత్రపూర్వమన్నమయాదిషు । స్వస్మాదనతిరిక్తైస్స్వావయవైస్సునిరూపణాత్ ॥ శిరఃపక్షాదిరూపేణ
పురుషత్వస్యనిశ్చితం । ప్రియమోదాదిభిస్స్వస్మాదభిన్నైస్తైరేవరూపితః ॥ నభిద్యతే బ్రహ్మణోత్ర హ్యానందమయశబ్దితః । తత్తదంతరభూ
తస్యవస్తునోబోధకస్యవై ॥ తస్యైష ఏవ శారీరఆత్మేత్యాత్మపదస్యహి । వ్యాఖ్యానందమయేపర్యవసన్నాకీర్తనాత్పునః ॥ అన్యస్యబ్ర
హ్మపర్యాయస్యానందమయవస్తుతః । అన్నాదిమయపర్యాయేషూక్తానాంశ్లోకరూపిణాం ॥ వాక్యానాంసహపుచ్ఛాదిమదర్థపరతః పు
నః । పుచ్ఛమాత్రపరస్యాస్యశ్లోకస్యాప్యసంగతేః ॥ అనంతరేసోకామయతేతివాక్యశ్రుతేనసః । ఇతిశబ్దేనపుంవస్తుబోధకేనతథా
పునః ॥ ప్రధానప్రకృతార్థస్యపరామర్శనసాధునా । అనంతరస్యానందమయస్యాత్రాబోధసంగతేః ॥ బ్రహ్మణోవ్యవధానేనతత
త్స్థాపనసంగతేః । బ్రహ్మణ్యానందశబ్దస్యైదానందో బ్రహ్మ ఇత్యతః ॥ శ్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వాదానందస్థాపనేక్షమాత్ । ఆనందమయ
మాత్మానముపసంక్రమ్యవాక్యతః ॥ ఆనందానందమయయోరైకార్థస్యప్రతీతితః । ఆనందమయశబ్దేనపరబ్రహ్మావబోధనాత్ ॥ ఆ
నందో బ్రహ్మేతివ్యజానాదితిపర్యాయతుల్యతః । ఆనందమయతుల్యార్థాచ్ఛబ్దాదానందతఃపరం ॥ ప్రతీతార్థశ్రుతేఃపశ్చాదుపపత్తేర్తథా
పతః । నపుచ్ఛమేవ బ్రహ్మేతికింతుపుచ్ఛీతివిద్యతే । స్వాభిన్నపక్షపుచ్ఛాదిపరప్రకరణస్యవై । ఆనుగుణ్యేనషష్ఠ్యాచనిర్దేశస్యతథాత్ర
నః ॥ అంశాంశిత్వేనోపపత్తేర్వ్యతిరేకస్యనిశ్చయాత్ । ఆత్మాబ్రహ్మానందమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్ ॥ తేషామన్యతమేనాపిశ్లోకస్య
ప్యుపపత్తితః । ఆనందస్యాపరిచ్ఛిత్తేఃపుచ్ఛబ్రహ్మపదస్యహి ॥ ఆనందమయవాచ్యస్య ప్రసిద్ధేరప్యభావతః । సదసద్భావయోర్జ్ఞానా

సతఃపరంత్వమథయదేవ్యవశేషమృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉదరముపాసతేయఋషివర్త్మసుకూర్పదృశః
పరిసరపద్ధతింహృదయమారుణయోదహరమ్ । తతఉదగాదనంతతవధామశిరఃపరమంపునరిహయత్స

జ్ఞానయోశ్చతథాపునః ॥ శంకాయాస్సంభవాదస్యరూపణస్యోపపత్తితః । అంశాంశిభ్యాంతథానందమయశబ్దగతస్యవై ॥ మయటస్స్వా
ర్థికత్వేనప్రాచుర్యార్థేపివాపునః । ఉపపత్తేర్వికారార్థకత్వాభావాచ్చ బ్రహ్మణః ॥ నిర్వికారత్వనిర్వాహాదనన్యాత్మత్వవాదినః । త
స్యైష ఏవ శారీరఆత్మేత్యస్యావిరోధతః ॥ తద్వస్త్వనుగుణత్వేనబోధనస్యవిధేఃపునః । ప్రత్యగర్థస్యబోధ్యత్వంసంపూర్తేర్నిర్వ్యూతేస్తథా ॥
ఆనందమయశబ్దేనవాచ్యస్యబ్రహ్మణస్తథా । బోధ్యత్వస్యత్రపత్త్యాచసాధ్యస్యప్యుపపత్తితః ॥ కాలుష్యశాంతిరూపస్యసఖ్యం
బ్రహ్మైవమతం । అన్యథానందమయతస్సఏవబ్రహ్మరుద్ధితం ॥ ఇతిపుచ్ఛబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధారఇష్యతే ॥ ౧౭ ॥ ....
ఏవంతావత్సర్వాత్మకేశ్వరమేశ్వరేసర్వశ్రుతిసమన్వయేనసద్భజనీయత్వముక్త్వాఅథ క్తనిందయాచతదేవదృఢీకృత్య-ఇదానీమనవగా
హ్యమహిమ్నః ప్రథమంతావదుపాధ్యాలంబనముపాసనం ॥ శ్రు । ఉదరంబ్రహ్మేతిశార్కరాక్షా ఉపాసతేహృదయంబ్రహ్మేత్యారుణయోబ్ర
హ్మహవై తఊర్ధ్వంత్వేవోదసర్పత్తచ్ఛిరోశ్రయతేత్యాద్యాశ్శ్రుతయఃవిదధతీత్యాహుః-ఉదరమితి-ఋషివర్త్మసు ఋషీణాంసంప్ర
దాయమార్గేషు-యేకూర్పదృశఃతే- ఉదరాలంబనంమణిపూరకస్థం బ్రహ్మ - ఉపాసతేధ్యాయంతి-శార్కరాక్షా ఇతిశ్రుతిపదస్యశ్రీ
పదంకూర్పదృశఇతి-కూర్పంశర్కరారజఃవిద్యతేదృష్టుఅక్షీషుయేషాంతేతథారజఃపిహితదృష్టయఃస్థూలదృష్టయఇతియావత్-ఉదర
స్యహృదయాపేక్షయాస్థూలత్వాత్-యద్వా- కూర్పంసూక్ష్మంసూక్ష్మదృశ ఇత్యర్థః-తదాహృదయస్థంసూక్ష్మమేవాలత్యతస్త్రై
శాయప్రథమముదరస్థముపాసతఇతిభావః-ఆరుణయస్తుసాక్షాత్ హృదయస్థందహరంసూక్ష్మం అనాహతచక్రస్థమేవోపాసతే-హృద
య విశేషణం పరిసరపద్ధతిమితి-పరితఃసరంతిప్రసర్పంతీతిపరిసరానాడ్యః-తాసాంపద్ధతింమార్గంప్రసరణస్థానమిత్యర్థః-విశేష
ణస్యఫలమాహ-తతఇతి-తతోహృదయాత్ - భోఅనంత-తవధామ ఉపలబ్ధిస్థానంసుషుమ్నాఖ్యం-పరమం శ్రేష్ఠంజ్యోతిర్మయం- శిరః
మూర్ధానంప్రతి- ఉదగాత్ ఉదసర్పత్-మూలాధారాదారభ్యహృదయమధ్యాత్ బ్రహ్మరంధ్రంప్రతి ఉద్గతమిత్యర్థః-కథంభూ
తంధామ-యత్ సమేత్యప్రాప్య-పునరిహకృతాంతముఖేమృత్యుముఖేసంసారేనపతంతి-తథాచ ॥ శ్రు ॥ శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్య
స్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకా-తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతివిష్వఙ్ఙన్యాఉత్క్రమణేభవంతీతి-అస్యాశ్శ్రుతేరర్థః-శతం
శతసంఖ్యాకాః-ఏకాచసుషుమ్నానామ - పురుషస్యహృదయాద్వినిస్సృతాఃనాడ్యఃసిరాః- తాసాంమధ్యేమూర్ధానంభిత్వా - అభి
నిస్సృతాసుషుమ్నానామ-తయాఅంతకాలేఆత్మానంవశీకృత్య-యోజనేత్-తయానాడ్యా-ఊర్ధ్వముపరి -ఆయన్ గచ్ఛన్-అదిత్య

ద్వారేణ- అమృతత్వంయాంతి-ప్రాప్నోతి విప్రాన్ నానావిధగతయః అన్యానాడ్యః ఉత్క్రమణే నిమిత్తం భవంతి ॥ శ్లో॥ ఉదరాదిషు యః పుంసాం చింతితో మునివర్త్మభిః । హంతి మృత్యుభయం దేవో హృద్గతం తముపాస్మహే ॥ చం ॥ అస్తు కారణత్వేన ఉపాస్యత్వం తైః తైః కుత్ర కుత్ర కథం కథముపాసతే కీదృశం చ ఫలమిత్యపేక్షాయాముపాసనభేదానభిధాయ సర్వేషాముపాసనానాం మోక్షైకఫలత్వమాహుః॥ ఉదరమితి ॥ వర్త్మసు వేదాంతనిహితేషూపాసనామార్గేషు- యే హ పరిదృశస్సూక్ష్మమతయః- తత్ర కేచిదారుణయః అరుణవంశ్యాః-హృదయం-హృద్గతం దహరం దహరశబ్దవాచ్యం- హృదయపుండరీకాంతర్గతాకాశరూపం త్వాముపాసతే- కేచిత్తు వైశ్వానరవిద్యానిష్ఠాః ఉదరం ఉదరస్థం జాఠరాగ్నిశరీరకం- త్వాముపాసతే- కేచిత్తు- పరిసరపద్ధతింపరితస్సరతి వ్యాప్నోతీతి తథా- సుషుమ్నాఖ్యానాడీ- సైవ పద్ధతిర్మార్గస్తాం సుషుమ్నామార్గస్థం త్వాముపాసత ఇత్యర్థః- సుషుమ్నాయాః హృదయాదారభ్య శిరఃపర్యంతవ్యాప్తేః తదభిప్రాయేణ పరిసరపద్ధతిమిత్యుక్తం- తదేవ స్పష్టయిషుః పరిసరవర్త్మ విశింషంతి- తతః హృదయాదారభ్యేత్యర్థః- హే అనంత యత్తవ పరమం ధామ ఉపాసనస్థానం శిరో భ్రూమధ్యం తత్పర్యంతం యదుదగాదూర్ధ్వమాక్రామతి॥ శ్రు॥ శతం చైకా చ హృదయస్య నాడ్యః- తాసాం మూర్ధానమభినిస్సృతైకేతి శ్రుత్యర్థో శ్రుతిసంహితః- తవ ధామ శిరః పరమిత్యనేన శిరోఽపి త్వదుపాసనస్థానమిత్యుక్తం భవతి॥ శ్రు॥ ఏష దేవపథో బ్రహ్మపథస్తేనోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి- ఏతేన ప్రతిపద్యమానా ఇమం మానవమావర్తం నావర్తంత ఇత్యాది శ్రుత్యర్థమభిప్రేత్య విశింషంతి యన్మధ్యనాడీవర్త్మ శిరో వా- సర్వేఽప్యుపాసకాః- సమేత్య ప్రాప్య- పునరిహ ప్రకృతిమండలే కృతాంతముఖే మృత్యుముఖే సంసారే న పతంతి- యదితి వర్త్మాభిప్రాయకో నపుంసకనిర్దేశః- ఏవముపాసనస్థానప్రసంగాత్సర్వాత్మనోఽశుచిదేహసంబంధ ఉక్తః॥౧౯॥ నను ఈశ్వరస్యాపి తర్హి జీవవత్ ఉదరహృదయాదిసంబంధే తదనుప్రవిష్టస్య చ తారతమ్యే సతి కేన విశేషేణోపాస్యత్వమితి ఇమామాశంకాం పరిహరంత్యః॥ శ్రు॥ ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా- కర్మాధ్యక్షస్సర్వభూతాధివాసస్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చేత్యాద్యాః శ్రుతయః స్తువంతీత్యాహ॥ స్వకృతేతి॥ స్వయం కృతాసు విచిత్రాసు ఉచ్చనీచమధ్యమాసు యోనిషు అభివ్యక్తిస్థానేషు కార్యేషు దేహాదిషు- హేతుతయా- ఉపాదానతయా- ప్రాగేవ విద్యమానత్వేన ముఖ్యప్రవేశాసంభవాత్- విశన్నివ వర్తమానః-త

మేత్య న పతంతి కృతాంతముఖే ॥ ౧౯ ॥ స్వకృతవిచిత్రయోనిషు విశన్నివ హేతుతయా తరతమతశ్చ
కాస్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః । అథ వితథాస్వమూష్వవితథం తవ ధామ సమం విరజధియోఽన్వయంత్యభి
విపన్యవ ఏకరసమ్॥ ౨౦॥ స్వకృతపురేష్వమీష్వబహిరంతరసంవరణం తవ పురుషం వదంత్యఖిలశక్తిధృ

రతమతః న్యూనాధికభావేన- చకాసి అవభాససే- స్వకృతాః యోనీః అనుకరోతీతి స్వకృతానుకృతిః- అనలవత్ అగ్నిర్యథా స్వత స్తారతమ్యహీనోఽపి కాష్ఠానుసారేణ న్యూనాధిక ఇవ తథా తథా ప్రకాశతే- యథోత్తమప్రకాశస్సవితా ద్యుమండలమేకరూపేణ ప్రకాశేనాపూరయన్నపి వర్షాసు నికృష్టప్రకాశ ఇవ ప్రలీయతే శరది ప్రకృష్టప్రకాశ ఇవ తద్వత్ అథ అతః- వితథాసు మిథ్యాభూతాసు- అమూషు యోనిషు- అవితథం సత్యం- యతః సమం అవిశేషం అతః సత్యం తవ ధామ స్వరూపం- విరజధియో నిర్మలమతయః అన్వయంతి జానంతి అను ఇతి పృథక్పదం వా- అత్ర హేతుః- అభివిపన్యవ ఇతి అభితో విగతవ్యవహారాః పనవ్యవహార ఇత్యస్య రూపం పన్యురితి ఐహికాముష్మికకర్మఫలరహితా ఇత్యర్థః- అవిశేషత్వాదేవ ఏకరసం సన్మాత్రం అత స్తవోపాధికృతతారతమ్యాభావాదప్రచ్యుతైశ్వర్యస్యోపాస్యత్వమితి భావః॥ శ్లో॥ స్వనిర్మితేషు కార్యేషు తారతమ్యవివర్జితం। సర్వానుస్యూతసన్మాత్రం భగవంతం భజామహే॥ చం॥ అథ కార్యాంతఃప్రవిష్టస్యాపి తస్య నిర్దోషతయా పరమప్రాప్యత్వమాహుః॥ స్వకృతేతి॥ హేతుతయా సర్వోపాదానత్వేన స్వేన త్వయా కృతాః నిర్మితాః విచిత్రాః యోనయో దేహాః యేషాం తేషు- దేవమనుష్యాదివిచిత్రభవత్కృతశరీరకేషు జీవేష్విత్యర్థః- విశత్ అంతరాత్మతయా ప్రవిశత్- యద్వా- దేవాదిశరీరేష్వేవోపాసకానుగ్రహేణోపాసనార్థం విశత్ తిష్ఠత్- ఇవశబ్దో నతిరిక్తార్థకః - విశన్నేవేత్యర్థః- తరతమతః జ్ఞానాల్పత్వమహత్త్వాదిభావేన స్వకృతా యోనీరనుకరోతీతి తథా- హృదయాదికార్యపరమాణ్వల్పత్వవినాశాద్యనుకారీ చకాసీత్యర్థః- అనలవత్ యథా అగ్నిస్స్వత స్తారతమ్యహీనోఽపి తృణకాష్ఠాద్యనుసారేణ తథా ప్రకాశతే తద్వత్ -అథ యద్యప్యేవమపి తథాపీత్యర్థః- అమూషు యోనిషు వితథాసు అవిద్యమానాసు అపసంహృతాస్విత్యర్థః- అవితథమనుపసంహృతం- కుతస్సమమేకరూపం- కార్యానుప్రవేశకృతకార్యగతదోషస్పర్శరహితం- తత్కృతః- ఏకరసమవిచ్ఛిన్నానందం తవ ధామ స్వరూపం- విరజధియో నిర్మలమతయః- అనునయంత్యుపాసతే- అభియంతి ప్రాప్నువంతి చేత్యర్థః- అన్వయంత్యభివిపన్యవ ఏకరసమితి పాఠాంతరం- తదా అభివిపన్యవః వివిధత్వద్గుణవాదాత్మకస్తుతియుక్తాః అన్వయంతి అన్విత్వా గచ్ఛంతి- ప్రాప్నువంతీతి యోజనా తత్ర॥ శ్లో ॥ సర్వజ్ఞస్సర్వదృక్సర్వజ్ఞానశక్తిబలర్ధిమాన్ । అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చ స్వాధీనోఽనాదిమాన్ వశీ॥ క్లమతంద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః । నిరవద్యః పరం ప్రాప్తిర్నిరధిష్ఠోఽక్షరః క్రమ ఇత్యాదిస్మృత్యర్థోఽనుసంధేయః॥ ౨౦॥ అపి చ కుతోఽను ఇయమాశంకా స్యాత్ భగవతో దేహాద్యుపాధికృతదోషప్రసంగ ఇతి- యతః అవిద్యాకామకర్మభిః- సంసరతో జీవస్యాపి భగవద్భావలక్షణయా బోధయంత్య స్తం దోషం నిషేధంతి ॥ శ్రు॥ స యశ్చాయం పురుషే- యశ్చాసావాదిత్యే- స ఏకః- తత్త్వమసీత్యాద్యాః శ్రుతయః- నను కృతార్థస్యాత్మనః స్తుతిరియమీశ్వరత్వేన క్రియతే న తు తస్యైశ్వరత్వం బోధ్యతే నైతద్యుజ్యతే

యత స్తత్ర ॥ శ్రు ॥ యస్య దేవే పరా భక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ । తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మన ఇత్యాద్యాః శ్రుతయః ।
కృతావతారస్య భగవతశ్చరణాంభోజసేవోపాయం వదంతీత్యాహ ॥ స్వకృతేతి ॥ స్వకర్మోపార్జితేషు పురేషు దేహేషు అమీషు నరాదిషు
భోక్తృత్వేన వర్తమానం పురుషం-అఖిలశక్తిధృతః సర్వశక్త్యాశ్రయస్య పూర్ణస్య తవాంశకృతం వదంతి- అంశ ఇవ అంశః కృతత్వ
కృతః స్వరూపం వదంతీత్యర్థః- నను కార్యకారణసంవృతస్య కుత ఏవంభూతత్వం తత్రాహ- అబహిరంతరసంవరణమితి- బహిః కా
ర్యం- అంతరం కారణం - వస్తుతస్తదావరణశూన్యం తయోః లింగస్థూలయోరసత్వాదిత్యర్థః - ఇతి ఏవం - నృగతిం నుః జీవస్య గతిం
తత్త్వం వివిచ్య విశోధ్య కవయః భజనం వినా ఇదం న ప్రాప్యత ఇతి జానంతః - నిగమావపనం నిగమోక్తకర్మణాం ఆవపనం- ఆ సమంతాదు
ప్యం తెస్మిన్నిత్యావపనం క్షేత్రం సర్వకర్మార్పణవిషయమిత్యర్థః- యత్రార్పితాని కర్మాణి ముక్తిఫలం ఫలంతీతి భవతః అంఘ్రిం
అభవం భవనివర్తకం- విశ్వసితాః కృతవిశ్వాసాః- ఉపాసతే అర్చనవందనాదిభిః సేవంతే- భువి ఇతి మర్త్యలోకే- ఇదమేవోచితమితి
ర్థయంతి ॥ శ్లో ॥ త్వదంశస్య మమేశాన త్వన్మాయాకృతబంధనం । త్వదంఘ్రిసేవామాదిశ్య పరానందనివర్తయ ॥ చం ॥ పరమ భక్త్యా
యే పదమజస్రసుఖానుభవం ఉదరముపాసతే- అవిలత్వంతవ ధామసమం ఏకరసమిత్యుదరాదిస్థానవిశేషాధిష్ఠానకథితస్యాత్మస్వరూపో
పాసకానాం తత్ప్రాప్తిరుక్తా- అథ దివ్యవిగ్రహోపాసకానామపి తత్సారూప్యాప్తిరూపం ఫలమిత్యభిప్రేత్య తదుపాసకాశ్చ కేచిత్సం
తీత్యాహ ॥ స్వకృతపురేష్వితి ॥ అమీషు దేవమనుష్యాదిషు స్వేన త్వయా కృతేషు పురేషు త్వన్నివాసభూతేషు దేహేషు సంతమితి శేషః ॥ అఖి
లశక్తిధృతః అఖిలాః శక్తీరాశ్చర్యశక్తీర్ధారయతీతి తథా- తస్య తవాంశకృతం అంశేన సంకల్పాత్మకజ్ఞానేన కృతం కల్పితం ఉపాత్తమబహిరం
తః అంతర్బహిర్దేశరహితం అంతర్బహిశ్చ వ్యాప్తిశూన్యమిత్యర్థః- అనేన విగ్రహస్యాపి పురాంతరవస్థానప్రయుక్తపరిచ్ఛిన్నత్వాం
శావ్యావృత్తిః- అసంవరణః సంకోచహేతురహితం- పురుషం పురుషాకారం విగ్రహం వదంతి - వేదాంతా ఇతి శేషః ॥ శ్రు ॥ అంగుష్ఠ
మాత్రోపి విభుర్యల్ల్యరూపః అంగుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి- అంగుష్ఠమాత్రః పురుషోంతరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సన్నివిష్ట
ఇత్యాద్యా వేదాంతాః ప్రతిపాదయంతీత్యర్థః - ఇతీత్థంభూతం తవ పురుషం తథా నృగతిం నరజన్మ త్వదారాధనోపయుక్తమిదం నృజన్మేతి
పరిచింత్య విచారపూర్వకం నిశ్చిత్య భువి భూమౌ కేచిత్కవయో వివేకినః అనిశ్వసితాః ప్రాణాయామపరాః జితప్రాణేంద్రియా ఇత్యర్థః

తోంశకృతమ్ । ఇతి నృగతిం వివిచ్య కవయో నిగమావపనం భవత ఉపాసతేంఘ్రిమభవం భువి విశ్వసితాః ।
౨౦ । దురవగమాత్మతత్త్వనిగమాయ తవాత్తతనోశ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః । న
పరిలషంతి కేచిదపవర్గమపీశ్వర తే చరణసరోజహంసకులసంగవిసృష్టగృహాః ॥ ౨౧ ॥ త్వదనుపథం కులా

వాంఘ్రిముపాసతే- కథంభూతం నిగమావపనం నిగమానాం వేదానామావపనం క్షేత్రం ప్రతిపాదనవిషయమితి యావత్ - యద్వా- నిగ
మస్య జ్ఞానస్యావపనం ఆ సమంతాదుప్యతే నేనేత్యావపనం ఉత్పాదకం ॥ శ్లో ॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం భక్తిపూర్వకం । దదామి
బుద్ధియోగమితి భగవదుక్తేః- అభవం న భవః సంసారో యస్మాత్ సేవ్యమానాత్ తం- భువి విశ్వసితా ఇతి పాఠాంతరం- తదా మోక్షయిష్యతీతి
దృఢవిశ్వాసయుక్తాః ఉపాసత ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ....
భక్తిరత్యంతసాధనమితి వచనం ఉచితమేవ మన్వానో భక్తిం గురూకరోతి ॥ దురధిగమేతి ॥ భో హే ఈశ్వర- దురవబోధం యదాత్మతత్త్వం తస్య
నిగమాయ జ్ఞాపనాయ- తవ ఆత్తతనోః ఆవిష్కృతమూర్తేః- చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః చరితమేవ మహాన్ అమృతాబ్ధిః
తస్మిన్ పరివర్తః అవగాహః తేన పరిశ్రమణాః పరీతివర్జనార్థః శ్రమణం శ్రమః గతశ్రమా ఇత్యర్థః- అపవర్గమపి కేచిన్న పరిలష
తి నేచ్ఛంతి- కుతోన్యత్ - కేచిదితి ఏవంభూతాః భక్తిరసికాః విరళా ఇతి దర్శయతి- న కేవలమన్యన్నేచ్ఛంతి- కింతు తేనైవ సుఖేన భూ
ష్యంతః పూర్వసిద్ధగృహాదిసుఖమప్యుపేక్షం- ఇత్యాహ- తవ చరణసరోజహంసకులసంగవిసృష్టగృహా ఇతి- తవ చరణసరోజే హంసా ఇవ ర
మమాణాః యే భక్తాస్తేషాం కులం తేన సంగః తేన విసృష్టాః గృహాః యైస్తే తథా - అనేన శ్రవణకీర్తనే దర్శితే ॥ శ్రుతిశ్చ ముక్తైరప్యాధిక్యేన
కైర్దర్శయతి ॥ శ్రు ॥ యం సర్వే దేవా నమంతి ముముక్షవో బ్రహ్మవాదినశ్చేతి - వ్యాఖ్యాతం చ సర్వజ్ఞైః శాస్త్రకృద్భిః - ముక్తా అపి లీ
లయా విగ్రహం కృత్వా భజంత ఇతి ॥ శ్లో ॥ త్వత్కథామృతపాథోధౌ విహరంతో మహాముదః । కుర్వంతి కృతినః కేచిచ్చతుర్వర్గం తృణోపమం
చం ॥ కేచిదుభయవిధమప్యుపాసనం విహాయ కేవలం త్వద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపి నేచ్ఛంతీత్యాహుః ॥ దురవగమేతి ॥ దురవగమ
దుఃఖేనాప్యవగంతుమశక్యం యదాత్మనస్తవ తత్త్వం యాథాత్మ్యం తస్య నిగమాయ ప్రకాశనాయ ఆత్తా ఉపాత్తాః తనవః రామకృష్ణాదిరూపా
యేన తస్య తవ చరితమేవ మహానమృతాబ్ధిస్తస్మిన్ పరివర్తేన అవగాహనేన పరితః త్యజనే పరివిధూతాః శ్రమాః - ఆధ్యాత్మికాదితా
పాః యేషాం తే హే ఈశ్వర- తే తవ- చరణసరోజసంబంధినో హంసాః భాగవతాస్తత్కులసంగేన విసృష్టాస్త్యక్తాః గృహాః గేహదేహాద్యాస
రాగా యైస్తే అపవర్గం మోక్షసుఖమపి న పరిలషంతి న కాంక్షంతే ॥ ౨౧ ॥ శ్రు ॥ ఆరామమస్య పశ్యంతి న తం పశ్యతి కశ్చన- న తం విదాథ య ఇ
దం జజానాన్యద్యుష్మాకమంతరం బభూవ- నీహారేణ ప్రావృతా జల్ప్యాచాసుతృప ఉక్థశాసశ్చరంతీత్యాద్యాః శ్రుతయః అనుక్రోశంత్యో
జగదాత్మనీశ్వరే రతిముపదిశంతీత్యాహ ॥ త్వదనుపథమితి ॥ త్వదనువర్తిత్వాత్ త్వత్సేవాపయికం ఇదం కులాయం కౌ భువి లీయత ఇతి కులా

యంశరీరం-ఆత్మవత్ సుహృద్వత్ ప్రియవత్ ఆత్మాచసుహృచ్చ ప్రియశ్చ తద్వత్-చరతిస్వాధీనతయావర్తత ఇత్యర్థః-తథాపిత్వయిఉ స్మఖహితే ప్రియేఆత్మనిచ అప్యర్థేచకారః-ఏవంభూతే సుసేవ్యేపిత్వయిబతఅహో కష్టంనరమంతిన భజంతి-అసదుపాసనయా దేహాద్యుపలాలనేన ఆత్మహనః ప్రమాదినః-కుతః యదనుశయాః యస్యామసదుపాసనాయాం అనుశయావాసనా యేషాంతే-కుశరీరభృతస్సంతః ఉరుభయేసంసారే భ్రమంతిపరివర్తంతే అతః ఆత్మహన ఇతిభావః॥ శ్లో॥ త్వయ్యాత్మనిజగన్నాథే మన్మనోరమతామిహ। కదామమేదృశంజన్మ మానుషంసంభవిష్యతి॥ చం॥ నృగతింవిచింత్యేత్యనేన దేహస్యభగవత్సేవోపయుక్తత్వమభిప్రేతం-తదేవస్పష్టయంత్యస్తథైవసతి-తస్య సాఫల్యమన్యథాతునసాఫల్యం ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వం చేత్యాహుః॥ త్వదనుపదమితి ॥ కులాయం - నీడతుల్యమిదంనృశరీరం- త్వదనుపదంత్వదనువర్తిత్వదారాధన ప్రవణంచేదిత్యర్థః-తర్హ్యాత్మాదివచ్చరతి ఆత్మాదిభిస్తుల్యంస్యాదిత్యర్థః-తథాప్యసదప్యుపాసనయాశబ్దాదివిషయసేవయా హేతుభూతయాఆత్మహనః ఆత్మఘాతినః విషయసేవాయాః అంతతః స్థావరత్వాపాదకతయాఆత్మనో త్రాసాయితాపాదకత్వాత్తత్సేవాపరా ఆత్మఘాతిన ఏవేతిభావః త్వయ్యహో నరమంతే అహో నిరతిశయగుణవదిదం శరీరం ప్రాప్యాపి త్వాంనభజంత ఇతిభావః-కథంభూతేయథోత్సుకేయథావస్థితోత్యాలానందే-అతఏవ ప్రియే-అతఏవచహితే-ఉస్మఖ ఇతిపాఠే ఈషదాసుఖాత్యే నాప్యభిముఖీభవితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః కుతస్తాన్ప్రతిఖిద్యతేత్యత ఆహుః-యద్యస్మాదనుశయాః ప్రతిజన్మభుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహనిమిత్తకర్మయుక్తాః ఉరుబహుభయంయస్మిన్ తస్మిన్ సంసారే-భ్రమంతి- అతస్తైకుశరీరభృతః కుత్సితదేహభాజః శోచ్యా ఏవేతిభావః-భుక్తావశిష్టంకర్మానుశయస్స ఏషామస్తీత్యర్శఆద్యచ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇదానీం॥ శ్రు॥ ఆత్మావారేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య ఇత్యాద్యాః శ్రుతయః ధ్యానమంగత్వేనోపదిశంతీత్యాహ॥ నిభృతేతి॥ మరుత్ ప్రాణః మనశ్చ అక్షాణీంద్రియాణిచ నిభృతాని సంయమితాని యైః తేచ దృఢంయోగంయుంజంతీతి దృఢయోగయుజస్తైతథాభూతా మునయః హృదియత్తత్త్వముపాసతే తదేవారయోపితవస్మరణాత్ యయుః ప్రాపుః - స్త్రియోపికామతః ఉరగేంద్రభోగభుజదండవిషక్తధియః అహీంద్రదేహసదృశయోర్భుజదండయోర్విషక్తాధీర్యాసాంతాః-పరిచ్ఛిన్నదృష్టయః-సమదృశః సమమపరిచ్ఛిన్నం త్వాంపశ్యంతోప్యేవయం శ్రుత్యభిమానిన్యో దేవతా అపితేసమా ఏవకృపావిషయతయా-అంఘ్రిసరోజసుధాః అంఘ్రిసరోజంసుష్ఠుధయంత్యః-అయంభావః-ఇత్థంభూతస్తవస్మరణాసభావః- యోయోగిన

> యమిదమాత్మసుహృత్ప్రియవచ్చరతితథోన్ముఖేత్వయిహితేప్రియఆత్మనిచ। నబతరమంత్యహోఅసదుపాసశయాత్మహనో యదనుశయాభ్రమంత్యురుభయే కుశరీరభృతః ॥ ౨౩ ॥ నిభృతమరున్మనోక్షదృఢయోగయుజోహృదియన్మునయ ఉపాసతేతదరయోపియయుస్స్మరణాత్ । స్త్రియఉరగేంద్రభోగభుజదండవిషక్తధియోవయమపితేసమాస్సమదృశోంఘ్రిసరోజసుధాః॥ ౨౪ ॥ కఇహనువేదబతా

స్తాంహృద్యాలంబేన ఉపాసతే-యాశ్చవయంత్వాంసమంపశ్యామః-యాశ్చస్త్రియః కామతః పరిచ్ఛిన్నం ధ్యాయంతి-యేచద్వేషేణ శార్ఙ్గ సర్వానపిత్వామేవ ప్రాపయతీతి॥ శ్లో॥ చరణస్మరణం ప్రేమ్ణాతవదేవసుదుర్లభం। యథాకథంచిన్నృహరే మమభూయాదహర్నిశం॥ చం॥ ఆస్తాంత్వయి నరమంత ఇతిఅహో బత త్వయిద్వేషాదికమపినకుర్యుర్యత స్త్వయివిలక్షణవిషయేతస్యాపిత్వత్ప్రాప్తిసాధనత్వాదితిసదృష్టాంతంసోదాహరణంసోపపాదనంచాహుః॥ నిభృతేతి॥ మరుతః ప్రాణాః మనశ్చాక్షాణీంద్రియాణిచనిభృతానిసంయమితానియైస్తేచ-దృఢంఅవిచాల్యంయోగముపాసనాత్మకంయుంజత ఇతితథా-తేమునయః హృదియత్తత్స్వరూపముపాసతే తదేవారయః శత్రవోపిస్మరణాదప్రీతిపూర్వకస్మరణాద్యయుః ప్రాపుః - తథాస్త్రియః గోప్యోపి ఉరగేంద్రస్యాహీంద్రస్య దేహసదృశయోర్భుజదండయోర్విశేషేణసక్తాధీర్యాసాంతాః-తవేవయయురిత్యన్వయః-విషయవిలక్షణత్వాదితిభావః-కింబహునా-వయంవేదాభిమానిన్యోదేవా అపిఅంఘ్రిసరోజమేవసుధాతద్వద్భోగ్యంయేషాంతే- త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకావయమపీత్యర్థః- యద్వా- అంఘ్రిసరోజంసుష్ఠుధయంతిపిబంతీతియావత్-ధట్పాన ఇతిధాతోరూపమిదం-త్వయిప్రమాణతయాత్వదంతరంగభూతాస్తత్స్వరూపాదిప్రకాశకావయమపీత్యర్థః-తవసమాస్తుల్యాః మునిప్రభృతయ ఇవత్వామేవవిషయభూతం తాత్పర్యతోర్థతశ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనవిశింషంతి-సమదృశ ఇతి - సమాదృగ్యస్యానాదృతనిమ్నోన్నతస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయవ్యాజమాత్రావలంబినః-సర్వానుజిఘృక్షోస్తవసర్వేపితుల్యకత్స్యా ఇతిభావః॥ ౨౪ ॥ శ్రు॥ యతోవాచోనివర్తంతే-అప్రాప్యమనసాసహ-కోఅద్ధావేదక ఇహ ప్రవోచత్, కుతఆజాతాకుతఇయంవిసృష్టిః-అర్వాగ్దేవాఅస్యవిసర్జనాయ - అథాకోవేదయతఆబభూవ-అనేజదేకంమనసోజవీయోనైనద్దేవాఆప్నువన్ పూర్వమర్షత్ - తద్ధావతోన్యానత్యేతితిష్ఠత్ తస్మిన్నపోమాతరిశ్వాదధాతీత్యాద్యాః శ్రుతయః - భగవత్తత్త్వందుర్జ్ఞేయంవదంత్యః భక్తిమేవోరరీకుర్వంతీత్యాహ॥ కఇతి॥ బతఅహో-హేభగవన్ - ఇహజగతి- అగ్రసరంపూర్వమేవసిద్ధంత్వాం- అవరజన్మలయః అర్వాచీనోత్పత్తినాశవాన్ కోనుపుమాన్-వేదజానాతి- ఈశ్వరస్యపూర్వసిద్ధావస్యస్యచార్వాచీనత్వేప్రమాణంవదన్ జ్ఞానకారణాభావమాహ-యతఉదగాదితి-యతః త్వత్తఃఋషిః బ్రహ్మాఉత్పన్నః-యంబ్రహ్మాణమనుఉభయేఆధ్యాత్మికాధిదైవికా-దేవగణా ఉత్పన్నాః-తతోప్యర్వాచీనాః సర్వే - యదాతుభవాన్ సర్వమపక్రృష్యఉపసంహృత్యశయీత-తర్హితదా- అసతోయినాంజీవానాంజ్ఞా

నసాధనంనాస్తి-యతఃతదానసత్ స్థూలంఆకాశాది-నచాసత్ సూక్ష్మంమహదాది-నచ ఉభయంసదసద్భ్యామారబ్ధంశరీరం-నచకాలజ
వఃతన్నిమిత్తభూతంకాలవైషమ్యం- ఏవంసతితత్రతదానకిమపిఇంద్రియప్రాణాద్యపి-నచజ్ఞాపకంశాస్త్రమపి - అయమభిప్రాయః-
అర్వాక్సృష్టిగతానాందేహాద్యుపాధిమతాంనరాణాంకాలవశేనచమలినసత్త్వానాంనతావద్భగవద్జ్ఞానసామర్థ్యం- తథాచ॥శ్రు॥
నతంవిదాథయఇదంజజానాన్యద్యుష్మాకమంతరంబభూవేత్యాద్యాః-యదాతుప్రళయసమయేనబాహ్యాంతరమస్తి-తథాపిసాధనాభా
వాన్నభగవద్జ్ఞానసామర్థ్యం- అతస్త్వదేకశరణతయాశ్రవణకీర్తనాదిభక్తిరేవసుకరేతి॥ శ్లో॥ క్వాహంబుద్ధ్యాదిసంరుద్ధఃక్వచభూ
మన్మహస్తవ।దీనబంధోదయాసింధోభక్తింమేనృహరేదిశ॥చం॥అంఘ్రిసరోజసుధాఇత్యనేనభగవత్స్వరూపస్వభావాదిప్రకాశకం
వేదాఖ్యంశాస్త్రమపివేద్యభిప్రేతం - అతస్తేనవినాభగవతోదురవగమత్వంసహేతుకమాహుః॥కఇహేతి॥ అవరజన్మలయఃఅర్వాచీనో
త్పత్తినాశవాన్- ఇహలోకేకోనుపుమాన్- అగ్రేసరంసృష్టేఃపూర్వభావినం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనకారణతయావస్థితం త్వాంవే
ద-శాస్త్రేణవినాకోపివేదేత్యర్థః - ఏతేతివిస్మయే॥శ్రు॥ యతోవాచోనివర్తంతే ఇత్యుక్తరీత్యావాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావంత్వాం
వేత్తుముద్యుక్తోవిస్మయతే-సర్వేషామవరజన్మలయత్వముపపాదయంతి-యతస్త్వత్తఃఋషిర్బ్రహ్మా - ఉదగాదుద్బభూవ- యమనుప
శ్చాచ్చతుర్ముఖోత్పత్త్యనంతరమిత్యర్థః- ఉభయేనివృత్తినిష్ఠాస్సనకాదయః - ప్రవృత్తినిష్ఠాఃమరీచ్యాదయశ్చ - దేవాఃఉదగుఃతస
జ్ఞానైశ్వర్యార్వాచీనాఇతికిముపవక్తవ్యమితిభావః - అగ్రేసరత్వముపపాదయంతి - తర్హీతి-యదాభగవాన్- శాస్త్రమపకృష్యస్వస్మి
న్నిధాయ-శయీతశయితవాన్-తర్హిసృష్టేఃపూర్వకాలేసత్తార్యావస్థంచిద్వస్తు-అసత్తార్యావస్థంఅచిద్వస్తు-ఉభయంమిశ్రరూ
పంకార్యంచ- కాలజవఃకాలప్రవృత్తిఃసర్గాదివిషయా-నాసీత్ - కింబహునా- తత్రతదా - నకిమప్యాసీదిత్యర్థః-అత్ర॥శ్రు॥నాస
దాసీన్నోసదాసీత్- ఏకోహవైనారాయణఆసీత్ - నబ్రహ్మానేశానోనేమేద్యావాపృథివీత్యాది శ్రుత్యర్థోనుసంహితః- అవరజన్మ
నోరగ్రసరమితిచహేతుగర్భం- యద్యప్యవరజన్మపుత్రాదిః- అగ్రసరంపిత్రాదికం- అయమిత్థంభూతఇతిజానాత్యేవ-తథాప్యత్ర
భగవతోవాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావత్వే- అవరజన్మలయానాంతన్మాయామోహితత్వేనతదనుగ్రాహ్యజ్ఞానత్వేనచతద్వేద
నాక్షమత్వేచతాత్పర్యం- తర్హినసన్నచాసదితిసృష్టేఃపూర్వంసచ్ఛబ్దవాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్నిషేధేననామరూపవిభాగానర్హకా

వరజన్మలయోగ్రసరంయత ఉదగాదృషిర్యమను దేవగణా ఉభయే। తర్హినసన్నచాసదుభయంనచ
కాలజవఃకిమపినతత్రశాస్త్రమవకృష్యశయీతయదా ॥ ౨౪ ॥ జనిమసతస్సతోమృతిముతాత్మనియే
చభిదాంవిపణమృతంస్మరంత్యుపదిశంతితఆరుపితైః। త్రిగుణమయఃపుమానితిభిదాయదబోధకృతాత్వ

రణావస్థచిదచిద్విశిష్టస్యబ్రహ్మణోగ్రసరత్వోక్త్యాసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మకస్యసతఏవద్రవ్యస్యస్థూలచిదచిద్విశిష్టతాకా
ర్యావస్థాయోగిత్వాత్సత్కార్యవాదఃఫలితః॥ ౨౪ ॥ ....
ఇతోపినజ్ఞానంసులభంఉపదిశతామపిభ్రమబాహుళ్యాదిత్యాహ॥జనిమితి॥అసతఃజగతః-జనిముత్పత్తిం-యేవైశేషికాదయోవదంతి-స
తఏవబ్రహ్మతత్త్వస్యోత్పత్తింవదంతి-యేచపాతంజలాదయః-సతఏవైకవింశతిప్రకారస్యదుఃఖస్యమృతింనాశంమోక్షంవదంతి-యేనై
యాయికాః-ఉతఅపి-యేచసాంఖ్యాదయఃఆత్మనిభిదాంభేదం-యేచమీమాంసకాఃవిపణంకర్మఫలవ్యవహారంఋతంసత్యంస్మరంతి-తే
సర్వేఆరుపితైరారోపితైర్భ్రమైరేవోపదిశంతినతత్త్వదృష్ట్యా॥శ్రు॥ అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్- సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్-శ్రీ
వసన్బ్రహ్మప్యేతిసమానేవృక్షేపురుషోనిమగ్నః-అనీశయాశోచతిముహ్యమానః- అవిద్యాయామంతరేవర్తమానాస్స్వయంధీరాఃపండి
తంమన్యమానాః-జంఘన్యమానాఃపరియంతిమూఢా అంధేనైవనీయమానాయథాంధాః - ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ-ఏకధాబహుధా
చైవదృశ్యతేజలచంద్రవత్ ఇత్యాది శ్రుతివిరోధాత్ - కించ-వస్తుతఃపురుషస్యత్రిగుణమయత్వేసర్వమిదంసంగచ్ఛేత- నతుతదస్తీత్యా
హ-త్రిగుణమయఃపుమానితిభిదాయదబోధకృతాత్వయీతి-త్రిగుణమయఃపుమానిత్యనేనహేతునాయాభిదా-ఉపలక్షణమేతత్-యా
భిదాధీస్సా-యస్మాత్ త్వయివిషయేఅబోధకృతాత్వద్విషయాజ్ఞానవిజృంభితా-తర్హికిమజ్ఞానమస్త్యేవ వస్తుతఃపుంసినైవేత్యాహ-తతఃఅ
బోధాత్-పరత్రపరస్మిన్-అసంగేఅవబోధరసేజ్ఞానఘనేసఃఅబోధోనభవేత్ నసంభవతీత్యర్థః॥శ్లో॥ మిథ్యాతర్కసుకర్కశేరితమ
హావాదాంధకారాంతరే భ్రామ్యన్మందమతేరమందమహిమన్ త్వద్జ్ఞానవర్త్మాస్ఫుటం। శ్రీమన్మాధవవామనత్రినయనశ్రీశంకరశ్రీ
పతేగోవిందేతిముదావదన్ మధుపతేముక్తఃకదాస్యామహం॥అవిద్యాయామంతరేవర్తమానాఇతి శ్రుతేరర్థః-స్వయంవయమేవధీ
రాఃపండితాఃవిదితవేదితవ్యాశ్చేతి - మన్యమానాః ఆత్మానంసంభావయంతః - తేచజంఘన్యమానాఃప్రదర్శ్యమానమార్గాః-యథా
లోకే అంధాశ్చక్షూరహితాఃగర్తకంటకాదౌపతంతితద్వత్॥ చం॥ అథతద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదంవిరుద్ధవాదప్రసంగాన్మతాంతరా
ణిచానూద్యదూషయంతి॥జనిమితి॥అసతోద్రవ్యస్యజనిముత్పత్తింసత్తాయోగమితియావత్-సతశ్చద్రవ్యస్యపశ్చాన్మృతింనాశంచవై
శేషికాఃస్మరంతీత్యసత్కార్యవాదోనూదితః- ఉతేతిపక్షాంతరే- ఆత్మనిభిదాంస్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాంభిదాం

ఘకేచిద్వదంతీతిచార్వాకమతానువాదః - తేహిదేహమాత్మానందుస్యంతే-విపణందేవమనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితంవాణిజ్యఫలతుల్యంస్వర్గాదిఫలంబుఃతంసత్యంయేమీమాంసకాఃస్మరంతీతికర్మఫలనిత్యవాదానువాదః-నకేవలంస్మరంతి- కింతు- తేతాకిణాదయః-ఆరుపితైరారోపితైర్వ్యాఖ్యాభాసైరుపదిశంతిచ-తమారుపితైరితిచపాఠే-తంస్వమతసిద్ధంయుక్త్యాభాసైరుపదిశంతిచేత్యర్థః- తథాపుమాన్ త్రిగుణమయఃసత్త్వాదిగుణత్రయప్రచురోజీవపవనతదతిరిక్తఈశ్వరాఖ్యఇతినిరీశ్వరసాంఖ్యమతానువాదః-తత్రసాధారణందూషణమాహుః-ఇతీత్యాదినా-ఇతిభిదాఇత్థంభూతోమతభేదఇత్యర్థః-యదబోధకృతాయస్యతవాబోధకృతాయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తాచిదచిద్విశిష్టత్వరూపస్యసతఏవద్రవ్యస్యజగదాత్మకస్థూలావస్థారూపకార్యతాయోగిత్వంపూర్వపూర్వసంస్థానత్యాగాత్మికాంమృతిమావృతివిధాదిభిఃకర్మఫలస్యతారతమ్యమతఏవఅనిత్యత్వం- బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్యనిత్యత్వంజీవాసంభావితసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వకరణాధిపత్యస్వభావంపరమాత్మానందేవమనుష్యాదిదేహవిలక్షణంప్రత్యగాత్మానంచాజానతామిత్థంమతభేదఃప్రవృత్తఇత్యర్థః-ననుబుద్ధిశబ్దాంతరాదిభేదాత్ కార్యకారణయోర్భేదః- అసదేవకార్యమపూర్వముత్పద్యతఇతియుక్తం-కించ-కారణమేవచేత్కార్యంకారకవ్యాపారవైయర్థ్యంసర్వస్యసర్వదాసత్త్వేనఅపేక్షత్వేకార్యస్యనిత్యానిత్యావిభాగశ్చనస్యాత్ - సదేవపూర్వమనభివ్యక్తంకారకవ్యాపారేణావిభజ్యతేఅతఃకారకవ్యాపారార్థవత్త్వంనిత్యానిత్యవిభాగశ్చోచ్యేత-తదసత్ -అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యంతరాపేక్షత్వేనఅవస్థానాత్-అనపేక్షత్వేకార్యస్యనిత్యతోపలబ్ధిప్రసంగాత్-తదుత్పత్త్యభ్యుపగమేసత్కార్యవాదప్రసంగాత్- అతోసతఃకార్యస్యోత్పత్తిహేతుత్వేనైవకారకవ్యాపారార్థవత్త్వమతశ్చసత్కార్యవాదసిద్ధిః-నస్వసత్కార్యవాదినోపికారకవ్యాపారోనోపపద్యతే-ప్రాగుత్పత్తేఃకార్యస్యాసత్త్వాత్-కార్యాదన్యత్రకారకవ్యాపారేణభవితవ్యం-తత్రాన్యత్వావిశేషాత్తంతుగతకారకవ్యాపారేణపటోత్పత్తిరపిప్రసజ్యేత-నైవం-యత్కార్యోత్పాదనశక్తంయత్కారణంతద్గతకారకవ్యాపారేణతత్కార్యోత్పత్తిసిద్ధేః-అత్రోచ్యతే-సతఏవవృద్ధిరణ్వాదేర్ద్రవ్యస్యసంస్థానాంతరభాక్త్వమాత్రేణబుద్ధిశబ్దాంతరాద్యుపపత్తేః- నతావన్మాత్రేణాసత్కార్యవాదప్రసంగః-తత్తదవస్థస్యతస్యైవద్రవ్యస్యతేతేశబ్దాస్తానితానిచకార్యాణీతిద్రవ్యస్యతత్తదవస్థతాయాః- కారకవ్యాపారాయత్తత్వేనతస్యార్థవత్త్వోపపత్తిః-అభివ్యక్త్యనుసంబంధీనిచోద్యానితస్యానభ్యుపగమాదేవపరిహృతాని - ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేపిసత్కార్యవాదోనవిరుధ్యతే-సతఏవోత్పత్తేః - నమవిప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతేపూర్వమేవసత్ తదుత్పద్యతేఇతిచేత్ -సద్ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగోహి

యినతతఃపరత్రసభవేదవబోధరసే॥ ౨౫॥ సదివమనస్త్రివృత్త్వయివిభాత్యసదామనుజాత్సదభిమృశంత్యశేషమిదమాత్మతయాత్మవిదః। నహివికృతింత్యజంతికనకస్యతదాత్మతయాస్వకృతమనుప్రవి

పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్యవినాశఃస్వావస్థితస్యరూపోత్పత్తిః - అతస్సర్వావస్థస్యద్రవ్యస్యసత్త్వాత్సత్కార్యవాదోనవిరుధ్యతేసంస్థానస్యాసతఉత్పత్తావసత్కార్యవాదప్రసంగఇతిచేత్ అసత్కార్యవాదినోప్యుత్పత్తేరనుత్పత్తిమత్త్వేసత్కార్యవాదప్రసంగః- ఉత్పత్తిమత్త్వేచఅవస్థాఅస్మాకంత్వవస్థానాముత్పత్తిస్థానీయానాంపృథక్ప్రతిపత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావతఏవోత్పత్త్యాదికంసర్వంనిరవద్యమితిమమాయందేహశ్శిరసిమేదుఃఖంపాదేమేవేదనేత్యపరోక్షమేవదేహాత్మనోవ్యతిరేకప్రతీతేః॥ శ్రు॥నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామిత్యాదిశాస్త్రాచ్చతదవగతేః-పుమాన్నదేవఇత్యాదినాదేవత్వాదిప్రతిషేధాదాత్మనాంభిదావాదోజ్ఞానమూలః॥ శ్రు॥తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే - ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే - నాస్త్యకృతఃకృతేనేత్యాది శ్రుతేః- దాతౌయణయజ్ఞైనవృత్తికామోయజేతేత్యాదివృత్తివిధానాచ్చ-కర్మఫలానిత్యత్వావగతేస్తన్నిత్యత్వవాదోప్యజ్ఞానమూలః॥ శ్రు॥యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ -సత్యకామస్సంకల్పః-పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే- స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ- కరణాధిపాధిపోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిపఇత్యాదీనిబహుప్రమాణానిఈశ్వరేవగంతవ్యాని-ఇత్థమేషాంవాదానామజ్ఞానమూలత్వముక్తం - అథభగవద్జ్ఞానవతాంతాదృశభ్రమాభావమాహుః-తతఃపూర్వప్రస్తుతసదసచ్ఛబ్దవాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాంపరత్రపరస్మిన్ విలక్షణ ఇతియావత్-అవబోధరసేజ్ఞానస్వరూపేత్వయియథావద్విజ్ఞాతేసతీతిశేషః-సఅవబోధఃతన్మూలోవాదభేదశ్చనాస్తీత్యర్థః- కిమవబోధనిదానమిత్యపేక్షాయాంమనోదోషఏవేతి-కింతన్నివృత్తినిదానమిత్యపేక్షాయాంభగవదుపాసనాత్మకయోగఏవేతివిశుద్ధాంతఃకరణాస్తుసర్వమిదంజగత్ భగవదాత్మకతయాసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయాచతదన్యదేవపశ్యంతీతివదంతి॥ ౨౬॥ ....

ననుయద్యసన్నోత్పద్యతే - యదిచత్రిగుణమయఃపురుషోనసంభవతి - తర్హీదంప్రపంచజాతంపురుషశ్చపృథఙ్నాస్తీత్యుక్తంస్యాత్ కథంతర్హితయోస్సత్త్వేనప్రతీతిరతఆహ॥సదితి॥మనఃమనోమాత్రవిలసితం-ఇదంత్రివృత్ త్రిగుణాత్మకంప్రపంచజాతం-అసదేవసదివవిభాతికథమితిచేత్తత్రాహ॥త్వయీతి॥-త్వయ్యధిష్ఠానేఅధిష్ఠానసత్తయాసద్వత్ ప్రతీయతఇత్యర్థః- నకేవలమిదంవికారాస్పదంకింతుఆమనుజాన్మనుజఃపురుషః - అభివిధావాకారః- పురుషమభివ్యాప్యేతిపురుషస్యాపిపృథక్సత్త్వప్రతీతిఃమనోమాత్రవిలసితేత్యర్థః-తథాచ॥ శ్రు॥ అసతోధిమనోసృజ్యత- మనః ప్రజాపతిమసృజత - ప్రజాపతిఃప్రజా అస్సృజత-తద్వా ఇదంమనస్యేవపరమంప్రతిష్ఠితం-యదిదంకించేతి- నన్వాత్మవిదామపివిశ్వంసదేవస్ఫురతి-అతఃకథమసత్త్వ్యదతఆహ- సదభిమృశంతీతి-ఆత్మవిదస్త్వశేషమి

దంభో క్త్యభోగ్యాత్మకంవిశ్వమాత్మతయైవసదభిమృశంతిసదితిజానంతి - ఆత్మకార్యత్వాన్నపృథగిత్యర్థః - తథాహి - యదుపాదా కంహియత్కార్యంభవతితత్తైవరూపేణ ప్రతీయతేఉపాదీయతేచేతిలోకాచారేణదర్శయతి- నహివికృతిమితి - కనకస్యవికృతింకుండ లాదికం-కనకార్థినోనత్యజంతిహి - అత్రహేతుః- తదాత్మతయాకనకరూపత్వేనేత్యర్థః - అతఃస్వకృతమిదంవిశ్వమనుప్రవిష్టం చపురుషరూపమాత్మతయైవఅవసితంనిశ్చితం॥శ్లో॥యత్సత్తయాసదాభాతిజగదేతదసత్స్వతః।సదాభాసమసత్యస్మిన్ భగవంతంభజామ తం॥చం॥సదివసత్కారణవాదరూపమాషణపరిహారపూర్వకమసత్కారణవాదాసాధారణానుపపత్తిమాహుః॥సదివేతి॥ ఆమనుజాత్ సుజపర్యంతాత్ - మనుష్యపర్యంతానాందేహానామిత్యర్థః-త్రివృత్కరణాత్మకంమనస్సదివసత్త్వమర్థక్రియాకారిత్వకార్యకర మివప్రతీయమానమపిత్వయ్యసద్భాతి-కార్యకరంనభవతి- చిదచిదాత్మకజగద్విశిష్టంతదాత్మానంత్వాంన ప్రకాశయతీత్యర్థః - ఆ త్మానంత్వాంవిదంత్యుపాసతఇత్యాత్మవిదః-త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాంతఃకరణాస్తుఅశేషంకృత్స్నమిదంజగత్ ఆత్మతయాఽఽ త్మశబ్దఃపరమాత్మపరః-అజయాఽఽత్మనాచచరతఇత్యుక్తప్రకారేణసదభిమృశంతిసచ్ఛబ్దవాచ్యసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టంకారణంబ్రహ్మైవ కార్యజగద్రూపేణావస్థితమతస్తతోనన్యదిత్యేవముపాస్యపరబ్రహ్మవిశేషణతయా ఉపాస్యకోట్యంతర్గతత్వాజ్జగదుపాదేయమేవ శ్యంతీత్యర్థః- బ్రహ్మాత్మకత్వేనజగతోహేయత్వాభావేదృష్టాంతమాహుః - నహీతి - కనకస్యవికృతింవికారంకటకమకుటాదికం-న హిత్యజంతి- తదాత్మతయా ప్రకృతిభూతకనకానన్యతయాఉపాదదతఏవేతిశేషః-కార్యావస్థాయామపికనకావ్యతిరేకాదితిభావః- యదికార్యంకారణాదన్యత్తదాకనకస్యవికృతింత్యజేయురిత్యసత్కార్యవాదేనుపపత్తిరభిసంహితాఏవంజగదుపాదేయమేవేత్యాహుః స్వకృతమితి- స్వరూపపరిణామశంకావ్యావృత్త్యర్థమనుప్రవేశోక్తిః - అనేనస్వపక్షేదూషణోద్ధారఃస్వశబ్దఃపరమాత్మపరః-స్వ కృతంజగత్తేనపరమాత్మనానుప్రవిష్టంవ్యాప్తం॥శ్రు॥తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశదితిశ్రుతిః - అతఇదంజగదాత్మతయా అవసితము పాస్యపరమాత్మశబ్దవాచ్యవస్త్వంతర్గతతయానుఖరూపంనిశ్చితమిత్యర్థః ॥శ్రు॥తదాత్మానగ్గ్ స్వయమకురుత - యద్వైతత్సుకృ తం-రసోవైసఃఇతిశ్రుతేః-యద్వా - ఆత్మతయాంతఃప్రవిశ్యధారకత్వేయ్యాత్మశబ్దార్థః-తేనవ్యాప్తమవసితం - అనేనాకాశాదివన్న రూప్లింవ్యాప్తిః-కింతు- ధారకతయేత్యుక్తం - అనేనేదంసదభిమృశంతీత్యుక్తంసామానాధికరణ్యంశరీరాత్మభావనిబంధనమితిఫలితం॥ ౨౭॥ నను॥ శ్రు ॥సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ నేహనానాస్తికించన - మృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతియఇహనానేవపశ్యతీత్యాదిశ్రుతిభిరే

ష్టమిదమాత్మతయావసితమ్॥ ౨౭ ॥ తవపరియెచరంత్యఖిలసత్త్వనికేతతయాతఉతపదాక్రమంత్య విగణయ్యశిరోనిర్ఋతేః । పరివయసేపశూనివగిరా విబుధానపితాంస్త్వయికృతసౌహృదాఃఖలుపు నంతినయేవిముఖాః ॥ ౨౮ ॥ త్వమకరణస్స్వరాడఖిలకారకశక్తిధరస్తవబలిముద్వహంతిసమదంత్యజ

వంభూతస్యభగవతఃప్రతిపాదనాత్ తద్జ్ఞానంసుకరమేవేతికుతఃభక్త్యాఅతఆహ॥తవేతి॥తవేతికర్మణిషష్ఠీత్వాంయెపరిచరంతి-భగ వన్నివ్యవహితాశ్చేతియచ్ఛబ్దేనవ్యవధానమదోషః-కేనరూపేణఅఖిలసత్త్వనికేతతయాఅఖిలానిసత్త్వానినికేతఃయస్యతథాభూతస్యభావ స్తత్తాతయాసర్వభూతావాసతయేత్యర్థః-ఉతఅతఏవఅవిగణయ్యతిరస్కృత్యతఏవనిర్ఋతేఃమృత్యోఃశిరఃమూర్ధానంపదాపాదేనాతి క్రమంతిఆక్రామంతి-మృత్యోర్మూర్ధ్నిపదందధతితేతరంతిముచ్యంతఇత్యర్థః-యేపునఃవిముఖాఃఅభక్తాస్తాన్ గిరావాచాపశూ నివవిబుధాన్ విదుషోపిపరివయసేబధ్నాసి-కుతః- త్వయికృతసౌహృదాఃత్వయికృతంసౌహృదంప్రేమయైస్తేఖలునిశ్చితంపునంతిపవిత్ర యంతి - ఆత్మానం అన్యానపీతిశేషః- నేతరే-తథాచ॥ శ్రు॥తస్యవాక్తంతిర్నామానిదామానితిస్యేదంవాచాతంత్యానామభిర్దామభి స్సర్వంసితమితి-అయమభిప్రాయః-సత్యమేవంభూతమాత్మానంశ్రుతయఃప్రతిపాదయంతి-అత్రచయద్యపివస్తునఃఅపరోక్షత్వాదప రోక్షమేవజ్ఞానముత్పద్యతే-తథాప్యసంభావనావిపరీతభావనాతిరస్కృతత్వాన్మలినచిత్తేషుపరోక్షమివభవతీతినాపరోక్షంసంసార భ్రమనివృత్తిసమర్థం-భగవత్పరిచర్యయాతుసమ్యగమలచిత్తానాంతత్ప్రసాదేనలబ్ధాపరోక్షజ్ఞానానామయత్నతఏవకరకలితామలకవ త్ మోక్షఇతి-తథాచ॥ శ్రు॥దేహాంతేదేవఃపరంబ్రహ్మతారకంవ్యాచష్టే-యమేవైషవృణుతేతేనలభ్యఃయస్యదేవేపరాభక్తిరిత్యాదయః॥ శ్లో॥తపంతుతాపైఃప్రపతంతుపర్వతాదటంతుతీర్థానిపఠంతుచాగమాన్।యజంతుయాగైర్వినయంతువాగ్భిర్హరింవినానైవమృతింతరంతి॥చం॥నన్విదమాత్మవిదస్సదభిమృశంతుతతఃకిమతఆహుః॥తవేతి॥ ఇత్థమిదం - సదభిమృశంత ఏవమృత్యుంతరంతీతిభావః-తదాఽఖిలసత్త్వానాంసర్వేషాంజంతూనాంనికేతతయాధారకతయాయెపరిచరంతి-అఖిలాంతరాత్మత్వేనత్వాంనేవంతేఉపాసతఇతియావత్ తఉత-తఏవనిర్ఋతేర్మృత్యోశ్శిరోమూర్ధానమవిగణయ్యానాదృత్యపదాపాదేనాక్రమంతిమృత్యోర్మూర్ధ్నిపదందధతఃతరం తిముచ్యంతఇత్యర్థః-తహీతత్త్వమనభిమృశతాంకాగతిరిత్యతఆహుః-పరివయస ఇతి - అవిబుధానితిఛేదః-అవిదుషఃసార్వాత్మ్యబ్ర హ్మోపాసనరహితాన్ గిరాశాస్త్రాత్మకయామ్యగుపదేశేనపరివయసేఅయపయెత్యాదిదండకపతితస్యవయఃగతావిత్యస్యణ్యంతస్య వాఇదంరూపంఅస్యగత్యర్థకస్యజ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధయసీత్యర్థః-యద్వా-పరివయసేగమయసిసన్మార్గంనయసీత్యర్థః-పశూనివయ థాదుర్దమ్యాన్ పశూన్ నాసికాపాశాద్రిభిస్సమ్యక్శిక్షయంతి-తద్వచ్ఛాస్త్రాత్త్వామిత్థంభూతంజ్ఞాత్వాక్రమేణోపాసీనాముచ్యం

తఇతిభావః-పరివయసఇతిమధ్యమపురుషేణనిరతిశయకృపావత్త్వంసర్వానుజిఘృక్షుత్వంచసూచితం-తర్హిశాస్త్రానధికారిణాంకాగ తిరిత్యతఆహుః-తానితి-యేత్వయిననిముఖాఃవైముఖ్యరహితాః-అతఏవకృతంసౌహృదంయైస్తే-త్వద్భక్తాస్తానజ్ఞాశాస్త్రాధికారర హితానపిపునంతిఖలుభాగవతసేవయాతేపిముచ్యంతఇతిభావః-యేషాంసత్త్వేవాపిసరోచతేతేషామధోగతిరేవేతితాత్పర్యం॥౨౮॥ నను యద్యఖిలసత్త్వనికేతత్త్వేనభగవతస్సేవ్యత్వముచ్యతే-తర్హితత్తత్కరణసంబంధాత్కర్తృత్వభోక్తృత్వేప్రసజ్యేయాతాంనవస్తుతస్త థాత్వమితిచేత్తర్హిజీవానామపితత్తుల్యమితి-కేనవిశేషేణపునస్సేవ్యసేవకత్వమితీమామాశంకాంపరిహరంత్యః॥ శ్రు॥ నతస్యకా ర్యంకరణంచవిద్యతేనతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే-పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ-అపాణిపాదోజ వనోగ్రహీతాపశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణః-సవేత్తివేద్యంనచతస్యాస్తివేత్తాతమాహురగ్ర్యంపురుషంమహాంతమిత్యాద్యాఃశ్రు తయఃస్తువంతీత్యాహ॥ త్వమితి॥ కరణసంబంధరహితఏవఅఖిలకారకశక్తిధరఃఅఖిలానాంప్రాణినాంయానికారకాణిఇంద్రియాణితే షాంశక్తీర్ధారయతి-ప్రవర్తయతీతితథా-కుతఃస్వరాట్యతఃస్వేనైవరాజసేదీవ్యసే-సహిస్వతస్సిద్ధజ్ఞానశక్తైరింద్రియాపేక్షే త్యర్థః-అత స్తవబలిముద్వహంతిపూజాంకుర్వంతి-అజయాఅవిద్యయాసహితాస్తయావృతాఇత్యర్థః-అనిమిషాదేవాఃఇంద్రాద యః-తత్పూజ్యాఃవిశ్వసృజఃబ్రహ్మాదయోపియథాసత్రీకాఏవకింకరాఃస్వామినంసేవంతేతథాఅవిద్యాయుక్తాదేవాదయస్త్వామితి లోకోక్తిః-సమదంతిచమనుష్యైర్దత్తంహవ్యకవ్యాదిలక్షణంబలింభక్షయంతిచ-అత్రదృష్టాంతః-వర్షభుజోఖిలక్షితిపతేరివేతి-యథావర్షభుజఃఖండమండలపతయఃఅఖిలక్షితిపతేర్మహామండలేశ్వరస్యస్వప్రజాదత్తబలిభుజఃబలిముద్వహంతితద్వదితి-కథంబ లింవహంతితదాహ-విదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాఇతి-త్వత్తోభీతాస్సంతఃయస్మిన్కర్మణియేనియుక్తాస్తేతత్తత్కుర్వంతీతి-త్వదాజ్ఞాపరిపాలనమేవబలివహనమిత్యర్థః-తథాచ॥ శ్రు॥ భీషాస్మాద్వాతఃపవతే-భీషోదేతిసూర్యః-భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చ-మృ త్యుర్ధావతిపంచమఇతి॥ శ్లో॥ అనింద్రియోపియోదేవస్సర్వకారకశక్తిధృత్। సర్వజ్ఞస్సర్వకర్తాచసర్వసేవ్యంనమామితం॥ ౮౦॥ ననుసర్వకారణత్వాన్మదన్యత్వేనాభిమృశంతఏవమృత్యోర్విశ్వరఃపాదేనాక్రామంతీతిసత్యం-యదికారణత్వోపాస్యత్వనియతసార్వజ్ఞ సర్వశక్తిత్వపరత్వాదిగుణపౌష్కల్యంస్యాదిత్యపేక్షాయాంతత్పౌష్కల్యమాహుః॥ త్వమితి॥ అరంశీఘ్రంసంకల్పమాత్రేణకరోతీత్యరకర స్సంకల్పమాత్రపరిక్లప్తవిశ్వః-జగత్సర్గాపాదకసంకల్పాత్మకజ్ఞానాశ్రయఇతియావత్-అనేనసార్వజ్ఞంఫలితం-త్వమకరణఇతిపాఠాం

యాఽనిమిషాః। వర్షభుజోఖిలక్షితిపతేరివవిశ్వసృజోవిదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాః॥ ౨౯॥
స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థనిమిత్తయుజోవిహరఉదీక్షయాయదిపరస్యవిముక్తతతః। నహిపరమ

కరం-తథాకరణాయత్తజ్ఞానరహితః॥ శ్రు॥ పశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణోనతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతఇతిశ్రుతేః-కార్యంశరీ రంకరణమింద్రియంచనవిద్యతేఅప్రాకృతశరీరేంద్రియతదాయత్తజ్ఞానరహితఃనిత్యనిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యజ్ఞానాశ్రయఇతితదర్థః-సా ర్వజ్ఞస్యనిరుపాధికస్సురణాయస్వరాడితి-స్వరాట్స్వతంత్రఃఅకర్మవశ్యఃకర్మవశ్యానాంప్రేరకశ్చ-స్వాతంత్ర్యస్యనప్రతియోగిక త్వాదఖిలకారకశక్తిధరఃనిమిత్తోపాదానసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకానికారకాణితత్తచ్ఛక్తీశ్చధరతీతితథా-సకలకార కతత్తచ్ఛక్తినిర్వాహకఇత్యర్థః-అథపరత్వమాహుః-తవేత్యాదినా-అజయాఅజాశబ్దాభిధాయ్యాప్రకృత్యాసహితాఇతిశేషః-ప్రకృ తిపరతంత్రాఅనిమిషాదేవాఃవాయుసూర్యాగ్నీంద్రాదయఃవిశ్వసృజఃప్రజాపతయశ్చ-యేయేయత్రయత్రవ్యాపారేఅధికృతాస్తేస ర్వేభవతశ్చకితాఃభీతాస్సంతఃతవబలింస్వస్వాధికారానువర్తనాత్మికాంపూజాముద్వహంతివిదధతి-సమదంతిత్వయాదత్తాన్భోగాన సుభవంతిచ-యథావర్షభుజోభారతాదివర్షభోక్తారః-అఖిలక్షితిపతేస్సార్వభౌమస్యబలింవిదధతితద్వత్-అతః॥ శ్రు॥ భీషాస్మాద్వా తఃపవతే-భీషోదేతిసూర్యః-భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చ-మృత్యుర్ధావతిపంచమఇతి-భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతిసూర్యః-భయా దింద్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుర్ధావతిపంచమః-యదిదంకించజగత్సర్వంప్రాణఏజతినిస్సృతంమహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏత ద్విదురమృతాస్తేభవంతీతిశ్రుత్యర్థోనుసంధేయః-ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేపరమాత్మనిస్థితానాంసర్వేషాంతతోనిస్సృతానాంతస్మాత్సం జాతమహాభయనిమిత్తమేజనంకంపనమస్తి-తచ్ఛాసనావృత్తౌకింభవిష్యతీతిమహతోభయాద్వజ్రాదివోద్యతాత్కృత్స్నంజగత్కంపతఇ తితదర్థః-మహద్భయంవజ్రముద్యతమితిపంచమ్యర్థేప్రథమా॥ ౨౯॥ తదేవంకరణప్రవర్తకమీశ్వరంకరణపరతంత్రానరాభ జంతీత్యుక్తం-నకేవలమియదేవకారణంతతఉత్పన్నత్వేనాపితత్పరతంత్రత్వాదితివదంతి॥ శ్రు॥ యథాగ్నేఃక్షుద్రావిస్ఫులింగావ్యుచ్చ రంతిఏవమేవాస్మాదాత్మనస్సర్వేప్రాణాస్సర్వేలోకాస్సర్వేదేవాస్సర్వాణిభూతానిసర్వఏతఆత్మానోవ్యుచ్చరంతీత్యాదిశ్రుతయఇ త్యాహ॥ స్థిరేతి॥ హేవిముక్తనిత్యముక్త-యదితవఅజయామాయయావిహరఃవిహారఃక్రీడాభవతి-తదా-స్థిరచరజాతయఃస్థిరాశ్చచరా శ్చజాతయఃజాత్యాలింగితాదేహాయేషాంతేజీవాస్స్యుఃభవేయుః-కథంభూతస్యతవఅజాతఃపరస్యదూరేవర్తమానస్యఅసంగస్యే త్యర్థః-తర్హికథంవిహారఃఉదీక్షయాఈక్షణవశేనననుమయిగీనానాంజీవానాంకథంజన్మస్యాత్తత్రాహ-ఉత్థనిమిత్తయుజఇతి-ఈ క్షయైవఉత్థానిఉత్థితానిఆవిర్భూతానినిమిత్తానికర్మాణితద్యుక్తానిలింగశరీరాణివాతైర్యుజ్యంతఇతితేతథా-ననుకింనిమిత్తోత్థానేనమ

దిష్ఫలైరేవభవంతుసత్వయినైషమ్యాభావాత్ విషమసృష్టైరయోగాదిత్యాహనహీపరమస్యేతి-పరమస్యపరమకారుణికస్యనియతఇవా
కాశసన్నశస్య సమస్యేత్యర్థః- కశ్చిదపరఃస్వీయఃపరఃఅస్వీయశ్చనభవేత్ నసంభవతీత్యర్థః ॥ శ్రు॥ అసద్వా ఇదమగ్రఆసీత్-త
తోవై సదజాయత-ఇత్యాదిశ్రుత్యాశూన్యపూర్వకత్వమివ ప్రతీయతేతదర్థంపునర్విశినష్టి-శూన్యతులాందధతఃశూన్యసామ్యంధరతః
తదేవదర్శయితుంపునర్విశినష్టి- అపదస్యేతి - నపద్యతఇత్యపదఃతస్యవాఙ్మనసయోరగోచరస్యేత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ త్వదీక్షణవశక్షు
భమాయాబోధితకర్మభిః। జాతాన్ సంసరతఃఖిన్నాన్నృహరేపాహినఃపితః ॥ చం ॥ ఇత్థంకల్యాణగుణపౌష్కల్యముక్తం - తర్హికింప్ర
యాఅపిగుణాస్సంతీత్యపేక్షాయాంతేనసంతీతివదంతఃకథమవర్జనీయప్రకృతిసంబంధనివృత్తిరిత్యపేక్షాయాంహేయప్రత్యనీకభగవ
త్కటాక్షాదేవేత్యాహుః॥ స్థిరేతి॥ స్థావరజంగమాస్సర్వేప్రాణినః అజయోత్థనిమిత్తయుజఃప్రకృతికార్యశరీరయుక్తాస్స్యుః- సర్వేషా
మజాసంబంధోవర్జనీయఇతిభావః-తత స్తత్రకేషాంచిదేవంభూతానాంవిరహోయదికదాచిత్ప్రకృతిమోక్షస్సంభవతీతిచేత్పరస్యత
వఉదీక్షయాకటాక్షాదేవమోక్షస్స్యాదిత్యర్థః -ఉపాయనివృత్తిస్తత్కటాక్షమూలైవేతిభావః - నన్వవర్జనీయప్రకృతిసంబంధేషు
కాంశ్చిత్తతస్త్యాజయన్నహంకింనైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయగుణఇత్యతస్సంబోధయంతి-విముక్తేతి- హేయాద్విశేషేణముక్తహేయ
ప్రతిభటేత్యర్థః-తదేవవిశదీకుర్వంతి-నహీతి-పరమస్యపరఃఉత్కృష్టఃకారుణికఃసమానవిద్యతేయస్మాత్తస్యపరమకారుణికస్యతవక
శ్చిదపరఃకరుణావిషయఃపర స్తదవిషయశ్చనాస్తి-సర్వాత్మనాంశరీరభూతత్వాదరక్షణీయోనాస్తి-అతస్సర్వరక్షక స్త్వమతోవైషమ్యా
దిహేయసంభావనాపి- తథాపివ్యాజమాత్రావలంబిత్వాన్నసర్వాన్మోచయసీతిభావః- నకేవలంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరూపహేయాభావ
ఏవ-అపితుసర్వహేయగుణానసంతీత్యభిప్రాయేణసదృష్టాంతంవిశింషంతి-వియతఇత్యాదినా-వియతఇవఆకాశస్యేవఅపదస్యాస్థాన
స్యహేయానాశ్రయస్యయథాసర్వత్రవ్యాప్యస్థితస్యాప్యాకాశస్యవ్యాప్యగతదోషానాశ్రయత్వంతద్వద్ధేయానాశ్రయ స్యేత్యర్థః-అ
తఏవశూన్యతులాంశూన్యోపమాందధతఃసర్వవ్యాపినోపివ్యాప్యగతదోషస్పర్శాభావేనఅవిద్యమానతుల్యస్యేత్యర్థః-విహరఉదీక్షయే
తిపాఠాంతరం- తదాయమర్థః- నన్వయద్యహమకరణస్తర్హిజగత్సృష్ట్యాద్యనుపపత్తిఃస్వరాజోజగద్వ్యాపారానుపపత్తిశ్చకర
ణానాంకర్మవశ్యానాంచైవకర్తృత్వవ్యాపారవత్త్వాదిదర్శనాదిత్యతఆహుః - స్థిరేతి - యదివిహారఃవిహరః క్రీడితారేవేత్యర్థః-త
దాపరస్యప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణస్యతవఉదీక్షయాబహుస్యామిత్యుక్తసంకల్పమాత్రేణైవ అజాయాఃప్రకృతేస్సకాశాదుత్థాస్స్యు

స్యుకశ్చిదపరోనపరశ్చభవేద్వియతఇవాపదస్యతవశూన్యతులాందధతః॥ ౩౦॥ అపరిమితాధ్రువాస్త
నుభృతోయదిసర్వగతాస్తర్హినశాస్యతేతినియమోధ్రువనేతరథా। అజనిచయన్మయంతదవిముచ్య

దితానినిమిత్తానిదేహనిమిత్తానిబుద్ధీంద్రియాదీనికైర్యుజ్యంతఇతితథా-స్థిరచరజాతయఃస్థావరజంగమసంస్థానాస్సర్వేప్రాణినస్స్యుఃఉ
దీక్షయేత్యనేనకరణాయత్తకర్తృత్వవ్యుదాసః-విహరఇత్యనేనకర్మాయత్తవ్యాపారవత్త్వవ్యుదాసః-అతఏవజగత్సర్గరూపవ్యాపారస్య
జీవరాశిపారమసుఖదుఃఖనిమిత్తార్థత్వవ్యుదాసశ్చఫలితః- తత్రహేతుత్వేనసంబోధయంతి- విముక్తేతి అస్యయథోక్తఏవార్థఃశి
వానాంత్వసర్వజ్ఞత్వాదిసర్వశక్తిత్వాదిసత్యసంకల్పత్వాదిహేయాస్పదత్వాన్న సంకల్పమాత్రేణఘటాదికర్తృత్వమితిభావః-కస్త
ర్హిమమోదీక్షయేత్యతఆహుః- తతఃయతఏవంతతఃపరమస్యసర్వోత్కృష్టస్యపరంపూర్వభావిఉదీక్షితోనాస్తి- పరమకారణత్వాది
తిభావః-అతఏవాపరఃకార్యభూతఃకశ్చిదపినాస్తి-సర్వస్యతత్కార్యత్వాదితిభావః-యద్వా-అపరఃఅన్యశరీరభూతఃకశ్చిదపినాస్తిసర్వ
స్యతదాత్మకత్వాదితిభావః-తర్హివ్యాప్యగతదోషప్రసక్తిరిత్యతస్సదృష్టాంతంవిశింషంతి-వియతఇవేత్యాది-యథోక్తఏవార్థః॥ ౩౦॥
ఏవంతావత్పరమాత్మనస్సకాశాదవిద్యాకృతకార్యోపాధయస్తదంశాఏవజీవాజాతాస్సంసరంతోభవంతీత్యుక్తంతత్రయద్యేకాఅవి
ద్యాతదాసర్వజీవస్యాప్యైకత్వాదేకముక్తౌసర్వముక్తిప్రసంగఃఅథనానాఅవిద్యాస్తర్హితస్యైవాంశాంతరేణ సంసారానపగమాద
నిర్మోక్షఇత్యాదివితర్కబలేన- వస్తుతఏవజీవాజాత్యానానాత్మానఃతత్రచతేషామణుత్వేదేహవ్యాపిచైతన్యంనస్యాత్ దేహపరిమాణ
త్వేచమధ్యమపరిమాణానాంసావయవత్వేనానిత్యత్వంస్యాత్ అతస్సర్వగతానిత్యాశ్చేతికేచనమన్యంతే-తత్రనతావదుక్తదోషప్రసం
గః- అవిద్యాభేదేనతచ్ఛక్తిభేదేనవాబద్ధముక్తవ్యవస్థాసంభవాత్ ఈశ్వరస్యతునకేనాప్యంశేనసంసారశంకేత్యుక్తమేవప్రసిద్ధంచా
త్మైక్యంసర్వశ్రుతిషుకించఇమంపక్షంఅంతర్యామిబ్రాహ్మణమపినసహతఇత్యాహ॥ అపరిమితాఇతి॥ వస్తుతఏవానంతాఃధ్రువాస్తై
వరూపేణనిత్యాఃసర్వగతాశ్చతనుభృతోజీవాయదిస్యుః-తర్హితేషాంసమత్వాత్ శాస్యతానఘటతఇతికృత్వాహేధ్రువనియమనీయ
మనంత్వయానస్యాత్ ఇతరథాతుఘటేత-కథంయన్మయండపాధితోయద్వికారప్రాయంయత్ జీవాఖ్యంఅజనిజాతం-తత్తస్యస్వవికా
స్యనియంతృనియామకంభవేత్ అవిముచ్యకారణతయాఅపరిత్యజ్యకింతత్ సమమనుస్యూతం-నసుకింయత్తచ్ఛబ్దైఃజ్ఞాయతేచేదుచ్యతే
ఇదంతదిత్యతఆహ- అనుజానతాంయదమతమితి-జానీమఇతివదతాంయదమతమవిజ్ఞాతప్రాయంఅవిషయత్వాత్-తథాచ॥శ్రు॥ య
స్యామతంతస్యమతంమతంయస్యనవేదసః- అవిజ్ఞాతంవిజానతాంవిజ్ఞాతమవిజానతాం- అవచనేనైవప్రోవాచసహితూష్ణీంబభూవే
త్యాదికించమతస్యజ్ఞాతస్యదుష్టతయాదోషశ్రవణాత్తథాచ॥ శ్రు॥ యదిమన్యసేసువేదేతిదభ్రమేవాపినూనం- త్వంవేత్థబ్రహ్మణో

రూపంయదస్యత్వంయదస్యవేదేష్విత్యాది--తస్మాద్యత్తచ్ఛబ్దాభ్యాంకిమపిసర్వానుస్యూతత్వేనసమంనియంతృభవేదిత్యర్థః॥
శ్లో॥అంతర్యంతా సర్వలోకస్యగీతశ్శ్రుత్యాయుక్త్యాచైవమేవావసేయః । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిర్నృసింహంశ్రీమంతం తంచేతసైవా
వలంబే ॥ చం॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురితిత్యనేనచరాచరాత్మకస్థూలసూక్ష్మశరీరాంతఃప్రవేశయోగ్యంజీవానాంస్వాభావికమణుస్వరూప
త్వంసూచితం-జీవస్వరూపవిభుత్వవాదందూషయంతి॥అపరిమితా ఇతి॥ హే ధ్రువ తనుభృతో జీవాఅపరిమితాఅసంఖ్యేయాః ధ్రువాణి
త్యాశ్చ-తే సర్వగతాః తర్హి-నశాస్యతా సర్వేషాంతుల్యత్వాత్పరమాత్మనాజీవాంతరేణవాశాస్యతానియామ్యతా నోపపద్యతే- ఇత్థం
నియమః ఉత్క్రాంతిగత్యాదివిషయః నిత్యంత్రాయమాణో నోపపద్యతే ఉత్క్రాంతి స్తావచ్ఛ్రూయతే॥ శ్రు॥ తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మాని
ష్క్రామతిచక్షుషోవా - మూర్ధ్నో వాశరీరోదేశేభ్యఇతి - గతిరపి ॥ శ్రు॥ యేవైచాస్మాల్లోకాత్ప్రయంతిచంద్రమసమేవతేసర్వేగచ్ఛం
తీతిఆగతిరపి॥ శ్రు॥తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యాస్మైలోకాయకర్మణఇతి-ఇతరథాణుత్వేతుశాస్యతానియమాదయఉపపద్యంతఇత్యర్థః
యద్యపిశరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాంతిఃస్థిరతరస్యాప్యాత్మనఃకథంచిదుపపద్యతే-అతస్తైస్స్వాత్మనైవసంపాద్యేఇత్యపి ప్రాయేణనియ
మశబ్దః ప్రయుక్తః-తథాచ-శారీరకంసూత్రం-స్వాత్మనాచోత్తరయోరితి - చశబ్దోవధారణే-తనుభృతఇత్యనేనసర్వేషాంసర్వశరీరసం
బంధావిశేషాత్సర్వశరీరానుచరపుణ్యపాపానాంసర్వసాధారణత్వేనవ్యవస్థితఫలదానాయోగాచ్ఛాసనంనోపపద్యతేఇత్యాత్మవిభుత్వ
వాదేనుపపత్తిరుద్ఘాటితా॥అపరిమితాఇత్యనేనజీవైక్యభ్యుపగమస్యాపి-తత్రబంధమోక్షశిష్యాచార్యాదివ్యవస్థాపపత్తిదూషణమపిప్రేతం
నన్వణుత్వపక్షేజీవానాంపరమాత్మశాస్యతాకింభృత్యానాంరాజశాస్యతేవేత్యపేక్షాయామంతఃప్రవేశ్యేవేత్యాహ-అజనిచేతి-యన్మయ
మజనివ్యాపకేనయేనప్రచురంజగదజనిజాతంతద్బ్రహ్మ అవిముచ్యఅంతస్థితైస్తైర్నియంతృ ఇతిసమ్యగజానతాంయన్మతంతస్యమ
తస్యదుష్టత్వాత్ అమతంఅనభిమతంప్రామాణికానామితిశేషః-సమమనుజానతామితిపాఠాంతరం-తదాసమశబ్దస్సర్వపర్యాయః- స
మంసర్వంతజ్జగదవిముచ్యఅంతస్థితైస్తైర్నియంతృఇత్యనుజానతాం-ప్రామాణికానాంయదమతమనభిమతంతదనాదరణీయమిత్యధ్యా
హారః-కుతః-తస్యమతస్యదుష్టతయాప్రమాణవిరుద్ధతయేత్యర్థః-జగదజనీతిప్రకృతిపురుషాత్మకజగతఃఉత్పత్తిరుక్తా॥౩౧॥ ననుచయ
దిపరమాత్మనోజీవాజాయంతఇతినియంతృనియమ్యభావఉచ్యతే-తథాసతిజీవానామనిత్యత్వప్రసంగేనప్రతిదినంకృతనాశాకృతాభ్యాగ

నియంతృభవేత్సమమనుజానతాంయదమతంమదదుష్టతయా ॥ ౩౧ ॥ నఘటతఉద్భవఃప్రకృతిపూరు
షయోరజయోరుభయయుజాభవంత్యసుభృతోజలబుద్బుదవత్ । త్వయితఇమేతతోవివిధనామగుణైః

మప్రసంగస్స్యాత్- కించతదామోక్షోనామజీవస్యస్వరూపహానిరేవస్యాత్- నచైతద్యుక్తం- స్వప్రకాశానందాత్మనః అవిద్యాకృతా
నర్థనివృత్తిమాత్రస్యమోక్షత్వాభ్యుపగమాదిత్యాశంక్యోపాధిజన్మనైవజన్మ జీవానాముచ్యతేనస్వతఃఅఘటనాదిత్యాహ॥నఘటతఇతి॥
తత్రకిం ప్రకృతేర్జీవరూపేణోద్భవస్స్యాత్- పురుషస్యవా- ఉభయోర్వా- ఆద్యేజీవానాంజడత్వాపత్తిః-ద్వితీయే పురుషస్యవికారి
త్వప్రసంగః-అతఏవనతృతీయఇత్యాశయేనోక్తం- ప్రకృతిపూరుషయోరుద్భవోనఘటతఇతి॥శ్రుత్యాఅజత్వప్రతిపాదనాదపీత్యాహ-అ
జయోరితి- తథాచ ॥ శ్రు॥ అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణాంబహ్వీం ప్రజాంజనయంతీగ్ం సరూపాం- అజోహ్యేకోజుషమాణోనుశేతేజ
హాత్యేనాంభుక్తభోగామజోన్యఇతి- ఉభయయుజాతుభవంతిఉభయంచతత్ యుజ్యతఇతిఉభయయుక్ సంబంధఃపరస్పరాధ్యస్తమితి
యావత్ -తేనఅసుభృతః ప్రాణాద్యుపాధయోజీవాజాయంతఇత్యర్థః- తత్రచ ప్రకృతిపారతంత్ర్యపారతంత్ర్యాభ్యాంజీవేశ్వరవిభాగః
జలబుద్బుదవదితియథాకేవలేనానిలేనవాజలేనవాజలబుద్బుదానినభవంతి-కింతుమిళితాభ్యాంతాభ్యాంతద్వత్ -తత్రచయథానిలోనిమి
త్తంజలముపాదానంబుద్బుదానాం ఏవమత్రాపిప్రకృతిఃనిమిత్తంపురుషః ఉపాదానం ॥శ్రు॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సం
భూతః-సోకామయతబహుస్యాంప్రజాయేయేతి-యథాగ్నేఃక్షుద్రావిస్ఫులింగావ్యుచ్చరంత్యేవమేవాస్మాదాత్మనస్సర్వేప్రాణాస్సర్వే
లోకాస్సర్వేదేవాస్సర్వాణిభూతానిసర్వఏతఆత్మానోవ్యుచ్చరంతీత్యాదిశ్రుతిషుచేతనాచేతనప్రపంచస్యపరమాత్మోపాదానకత్వశ్రవ
ణాత్ -నచవికారిత్వంపరిణామాసంగీకారాత్ కేచిత్పునఃపరిణామమంగీకృత్యాత్మనోవికారభియావిపరీతంనిమిత్తోపాదానభావమిచ్ఛం
తి - సర్వథాతావత్ప్రకృతిపురుషైక్యాత్ భవంతీతి సిద్ధం - తథైవం॥శ్రు॥ ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మ - అజామేకాం- అవినాశీవాఅరే
యమాత్మేత్యాదిశ్రుతిబలాత్ అనుత్పత్తిశ్రవణాచ్చజీవానాముపాధికమేవజన్మనస్వతఇత్యుక్తం-ఉపాధిలయేనపరమాత్మనిపునర్లయ
శ్రవణాదపినవాస్తవంజన్మేత్యాహ-త్వయితఇతి- త్వయికారణాత్మనితఇమేజీవాఃతతఇతియతోనవాస్తవంజన్మతస్మాద్వివిధనామగు
ణైరనేకప్రకారకారణకార్యోపాధిభిస్సహలిల్యుఃలీనాబభూవుః-తత్రసుషుప్తిప్రళయయోఃమధునిఅశేషరసాఇవలీయంతే-యథామ
ధునిసకలకుసుమరసాఃవిశేషతఃఅనుపలక్ష్యమాణాఅపిసామాన్యేనఉపలక్ష్యంతే - ఏవంస్వాపప్రళయావిశేషమాత్రలయాత్ కారణస్యవిద్య
మానత్వాత్సామాన్యతోవర్తంతేముక్తౌతుకారణస్యాపిలయాత్ త్వయిపరమేనిరుపాధౌసరితఇవార్ణవేలీయంతఇతివివేకః-తథాచ॥
శ్రు॥యథాసోమ్యమధుమధుకృతోనిస్తిష్ఠంతినానాత్యయానాంవృక్షాణాంరసాన్ సమవహారమేకతాంసంగమయంతితేయథాతత్రనవివే

కంలభంతేఅముష్యాహంవృషస్యరసాస్మ్యముష్యాహంవృషస్య రసోస్మీత్యేవమేవఖలుసోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సతిసంపద్యనవిదుస్సతిసంపత్స్యామహఇతి-యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేస్తంగచ్ఛంతినామరూపేవిహాయ-తథావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తఃపరాత్పరంపురుషముపైతిదివ్యమిత్యాద్యాః॥శ్లో॥యస్మిన్నుద్యద్విలయమపియద్భాతివిశ్వంలయాదౌజీవోపేతంగురుకరుణయాకేవలాత్మావబోధే।అత్యంతాంతంవ్రజతిసహసాసింధువత్సింధుమధ్యేమధ్యేచిత్తంత్రిభువనగురుంభావయేతంనృసింహం॥ చం॥ నను ప్రకృతిపురుషయోరుత్పత్త్యనుత్పత్తీఅతఆహుః॥నఘటతఇతి॥యద్యప్యజత్వాత్ప్రకృతేఃపురుషస్యచనోత్పత్తిస్తథాపివిద్యమానానామేవ ఉపాధ్యామవయవానాంవాయుప్రేరితానాంపరస్పరసంయోగాజ్జలేబుద్బుదోత్పత్తివత్-ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయోస్సంయోగేనఅసుభృతఃప్రాణినః-వివిధైర్నామభిఃరూపైశ్చోపలక్షితాస్త్వయ్యాధారభూతేభవంతి-దేవమనుష్యాదిశరీరేవిశిష్టరూపేణోత్పత్తిర్వ్యవహృతఇత్యర్థః-తతస్తఇమేఅసుభృతఃపరమేత్వయినిలిల్యుః-ప్రళయదశాయాంనామరూపేవిహాయత్వయ్యవిభక్తతామాపురిత్యర్థః-యథాసరితోర్ణవేయథాచమధునిమాక్షికెఅశేషరసాఃమకరందాస్తద్వత్ - ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగోహిపూర్వసంస్థానస్థితస్యరూపోత్పత్తిః - అతః అవస్థానామనిత్యత్వేప్యవస్థాశ్రయస్యద్రవ్యస్యనిత్యత్వాత్తస్యపూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకతయాశోత్పత్త్యవిరోధఇతిభావః- అత్రార్ణవాద్యుపాదానీయంచిదచిద్విశిష్టంబ్రహ్మ ॥ ౩౨ ॥ ఏవంతావత్పరమేశ్వరాజ్జీవాజాయంతేతద్వశేవచకర్మాణికుర్వంతిపునస్తత్రలీయంతఇతిసంసారచక్రభ్రమణముక్తం-ఇదానీంతన్నివృత్తయే॥మూ॥పరీత్యలోకాన్ పరీత్యభూతానిపరీత్యసర్వాఃప్రదిశోదిశశ్చ - ప్రజాపతిః ప్రథమజాఋతస్యాత్మనాత్మానమభిసంబభూవేత్యాద్యాఃభగవదనువృత్తింవిదధతీత్యాహ॥నృష్వితి॥నృషుజీవేషుఅమీషు-తవమాయయాభ్రమండుక్తలక్షణమవగత్యజ్ఞాత్వా-సుధియఃభృశంత్వయిఅభవేభవనివర్తకేభావంస్వాభావమనువృత్తిందధతికుర్వంతి-అనుప్రభవంఅన్వనుప్రభవోయస్మిన్ తంభావం-తతఃకిమతఆహ-కథమనువర్తతామితి- అనువర్తతాంఅనువర్తమానానాంత్వామేవశరణంభజతాంభవభయంసంసారభయంకథంభవేత్ నకథంచిదపీత్యర్థః-కుతః-యద్యస్మాత్తవభ్రుకుటిః భ్రూభంగరూపఃత్రిణేమిస్త్రిస్రోనేమయఇవఅవచ్ఛేదాఃశీతోష్ణవర్షాకాలాయస్యసంవత్సరాత్మకస్యకాలస్యసః - అభవచ్ఛరణ

పరమేసరితఇవార్ణవేమధునిలిల్యురశేషరసాః॥ ౩౨ ॥ నృషుతవమాయయా భ్రమమమీష్వవగత్య భృశంత్వయిసుధియోభవేదధతిభావమనుప్రభవమ్ । కథమనువర్తతాంభవభయంతవయద్భ్రుకుటి స్సృజతిముహుస్త్రిణేమిరభవచ్ఛరణేషుభయమ్ ॥ ౩౩ ॥ విజితహృషీకవాయుభిరదాంతమనస్తురగం యఇహయతంతియంతుమతిలోలముపాయఖిదః । వ్యసనశతాన్వితాస్సమవహాయగురోశ్చరణంవణిజ

మశరణభవాన్ శరణంరక్షితాయేషాంతేష్వేవభయంజన్మమరణాదిలక్షణం సృజతికరోతి - అతఏవంభూతంసంసారమాకలయ్యతన్నివృత్తయేసుధియఃత్వయిభావందధతీతి॥శ్లో॥సంసారచక్రక్రకచైర్విదీర్ణముదీర్ణనానాభవతాపతప్తం।కథంచిదాపన్నమిహప్రపన్నంత్వముద్ధరశ్రీనృహరేనృలోకం॥ చం॥ తర్హి ఉత్పత్తివినాశాద్యాత్మకసంసారనివృత్త్యనువృత్త్యోఃకింనిదానమిత్యపేక్షాయాంత్వద్భక్తిరభావావేవేత్యాహుః॥నృష్వితి॥అనువృత్తతఃప్రభవఃసంసారోయస్మాత్తత్-అమీషునృషు-తవమాయయాత్వదీయయాప్రకృత్యాభ్రమం దేహాత్మాభిమానస్వతంత్రాత్మాభిమానరూపం - అవమృశ్యఆయమేవసంసృతిహేతురితినిశ్చిత్యసుధియఃత్వయిభృశంభావంభక్తిందధతి-అనువర్తతాంత్వాంభజతాంభవభయంసంసృతిభయంకథంభవేత్ నభవేదేవేత్యర్థః-కుతః- యద్యస్మాదభవచ్ఛరణేషునభవాన్ శరణంయేషాంతేష్వేవ-తవభ్రుకుటిః భ్రూభంగరూపఃత్రిణేమిఃత్రిస్రోనేమయఃశీతోష్ణవర్షాకాలాత్మకాఃయస్యసః- సంవత్సరాత్మకఃకాలః-భయంసంసృతిభయంసృజతి-అభవచ్ఛరణేష్వితిపాఠేనభవతఃచరణంయేషాంతేషు- ఉపాయోపేయభావేనభవతశ్చరణమనాశ్రితేష్విత్యర్థః॥ ౩౩ ॥ ....

సచభగవతిభావఃమనోనియమేసతిభవతి- సోపిగురూపసదనాదితిగురూపసదనంవిదధతి॥శ్రు॥తద్విజ్ఞానార్థంసగురుమేవాభిగచ్ఛేత్సమిత్పాణిశ్శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠం - ఆచార్యవాన్ పురుషోవేదనైషాతర్కేణమతిరాపనేయాప్రోక్తాన్యేనైవసుజ్ఞానాయప్రేష్ఠేత్యాద్యాఃశ్రుతయఇత్యాహ॥విజితేతి॥విజితానిహృషీకాణిఇంద్రియాణివాయుఃప్రాణశ్చయైస్తైరపిఅదాంతమనస్తురగంఅదాంతంఅదమితంమనఏవతురగఃఅశ్వఃదుర్దమత్వసామ్యాత్ తంయేయంతుంనియంతుంయతంతిప్రయతంతే-అతిలోలంఅతిచపలం-గురోశ్చరణంసమవహాయఅనాశ్రిత్య - తేఉపాయేషుఖిద్యంతెక్లిశ్యంతీత్యుపాయఖిదస్సంతః-వ్యసనశతాన్వితాఃబహువ్యసనాకులాః - ఇహసంసారసముద్రేఆవిశంతిసంతిష్ఠంతిదుఃఖమేవప్రాప్నువంతీత్యర్థః-హేఅజఅకృతకర్ణధారాఃఅస్వీకృతనావికాఃవణిజోయథాతద్వత్ - గురుణోపదిష్టభగవద్భజనసుఖానుభూతౌతుస్వతఏవమనోనిశ్చలంభవతినాన్యథేతిభావః॥శ్లో॥యదాపరానందగురోభవత్పదేపదంమనోమేభగవన్ లభేతవై ॥తదానిరస్తాఖిలసాధనశ్రమశ్శ్రయేయసౌఖ్యంభవతఃకృపావశాత్ ॥చం॥కుతస్తర్హిమయిభావఇత్యపేక్షాయాంమనోనిగ్రహాదేవనైరాగ్యాత్మకాత్-సచగురూపాసనాదేవనతూపాయాంతరేభ్యఇత్యభిప్రేత్యాహుః॥విజితేతి॥అతిచంచలమతఏవతి

జితానిహృషీకాణీంద్రియాణి-వాయవః ప్రాణాశ్చయైస్తైరప్యదాంతందుర్నిగ్రహంమనఏవతురగమశ్వం-యేయంతుంనియంతుంగురో
శ్చరణంవిహాయఉపాయాంతరేముక్తిశ్యంతోయతంతే-తేవ్యసనశతాన్వితాఃబహువ్యసనాకులాః- ఇహసంసారసాగరేసజ్జంతిసంగచ్ఛం
తిసంనివిశంతి - దుఃఖమేవ ప్రాప్నువంతీత్యర్థః - హేఅజఅకృతకర్ణధారాఃఅలబ్ధకర్ణధారాఃవణిజః యథాజలధౌమజ్జంతితద్వత్॥
౩౪॥ శ్రు॥ పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్ బ్రాహ్మణోనిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతఃకృతేన-తథా-యదాసర్వేప్రముచ్యంతేకామా
యేస్యహృదిస్థితాః-అథమర్త్యోఽమృతోభవత్యత్ర బ్రహ్మసమశ్నుత ఇత్యాద్యాఃవైరాగ్యమంగంవిదధతీత్యాహ - స్వజనేతి- ఆత్మాదే
హఃధామగృహంఅసుః ప్రాణఃస్వజనాదిభిఃద్వంద్వనిర్దిష్టైఃసర్వరసైఃసర్వేరసాఃసుఖానినిద్యంతేయస్మిన్ త్వయిపరమానందే॥ శ్రు॥ఏ
తస్యైవానందస్యాన్యానిభూతానిమాత్రాముపజీవంతీతిశ్రుతేః- శ్రయతఃత్వాంసేవమానస్యపుంసః-ఆత్మనిసతి-నృణాంతుచ్ఛైరేతైః
కింకఉపయోగః-ఇతిసత్ సత్యంపరమార్థసుఖమజానతాం- అతఏవమిథునతః స్త్రియామిథునీభూయరతరోమాయాసుఖాయచరతాం
ప్రవర్తమానానాంకర్మణిషష్ఠీ-అజానతశ్చరతఃపురుషాన్కోనుఅర్థస్సుఖయతిఆనందయతినకోపీత్యర్థః- ఇహసంసారేకథంభూ
తే-స్వవిహతేస్వతఏవనశ్వరే-స్వనిరస్తభగేస్వతఏవగతసారే-పాఠాంతరేకోన్విహాస్యైవ ఏతద్విశేషణద్వయం - అతస్తద్భజన
మేవోచితమిత్యర్థః॥ శ్లో॥ భజతోఽహిభవాన్సాక్షాత్పరమానందచిద్ఘనః। ఆత్మైవకిమతఃకృత్యంతుచ్ఛదారసుతాదిభిః॥ చం॥ ననుమయి
భృశంభావంనిదధతు-తతఃకిమిత్యపేక్షాయాంనిరతిశయానందజలధిమగ్నానాంవైషయికసుఖాంతరనైరపేక్ష్యం- ఇతరేషాంతుసు
ఖంవిషమిశ్రపయఃపానతుల్యమిత్యభిప్రేత్యాహుః॥ స్వజనేతి॥సర్వరసేసర్వవిధసుఖమయేఆత్మనిచత్వయి॥ శ్రు॥రసోవైసః-రసగ్గ్
హ్యేవాయంలబ్ధ్వానందీభవతి-కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాత్-యదేష ఆకాశ ఆనందోనస్యాదిత్యుక్తరీత్యానిరతిశయసుఖస్వరూపేత్
వావహేచప్రియతమేత్వయిసతివిద్యమానే-నృణాంశ్రయతఃనృణాంమధ్యేకస్యచిదుక్తవిధంత్వాంభజతఃపుంసః-స్వజనాదిభిఃకిం-నకిం
చిదపిసుఖమిత్యర్థః- ఆత్మాదేహః ధామగృహం-ధరాభూమిః - అసుః ప్రాణః-రథశబ్దోవాహనోపలక్షకః - ఇతీత్థంసత్ నిరతిశయపు
రుషార్థభూతతత్స్వరూపమజానతాం-అతఏవరతయేసుఖార్థంమిథునతశ్చరతాంమిథునీభూయవర్తమానానాంస్వవిహతేస్వప్రకృ

ఇవావిశంత్యకృతకర్ణధారాజలధౌ ॥ ౩౪ ॥ స్వజనసుతాత్మదారధనధామధరాసురథైస్త్వయిసతికిం
నృణాంశ్రయతఆత్మనిసర్వరసే। ఇతిసదజానతాంమిథునతోరతయేచరతాంసుఖయతికోన్విహస్వవిహ
తేస్వనిరస్తభగే ॥ ౩౫ ॥ భువిపురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయోవిమదాస్తఉతభవత్పదాంబుజహృ
దోఽఘభిదంఘ్రిజలాః। దధతిసకృన్మనస్త్వయియఆత్మనినిత్యసుఖేనపునరుపాసతేపురుషసారహరా

తిసంబంధతిరోహితే-అతఏవస్వనిరస్తభగేస్వఃస్వాసాధారణఃనిరస్తోభగోజ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్యతస్మిన్స్వరూపేసతి ఇహలోకేకోనుపు
మాన్అర్థకామేషుకోవాసుఖయతిఅర్థకామాన్యతరోనకోపి సుఖయతీత్యర్థః-స్వవిహతిస్వనిరస్తభగఇతిపాఠాంతరం- తదాస్వవి
హతిఃస్వయాథాత్మ్యానుభవవిఘాతఃతేనస్వనిరస్తస్వాభావికజ్ఞానైశ్వర్యేస్వస్వరూపేసతీత్యర్థః॥౩౫॥ ఏవంగురూపదేశేనతత్త్వమ
వగమ్యసారాసారవివేకేనచసర్వతోనిర్విద్యతదేవమహత్సంగేన ఉపపత్తిభిస్సమ్యగవధారయితుంతీర్థసదనానితత్పురుషదర్శనా
యమునయఃపర్యటంతీతి-మంతవ్య ఇతిశ్రుత్యర్థమాహ॥ భువీతి॥తేఉక్తలక్షణాః ఋషయః-విమదాఃనిరహంకారాః-యతఃభవత్ప
దాంబుజహృదఃభవతఃపదాంబుజంహృదియేషాంతే - అతఃస్వయమేవఅఘభిదం ఘ్రిజలాః అఘభిత్ అంఘ్రి జలంయేషాంతేఉతఅపి-త
థావిధాఅపిభువిపృథివ్యాంపురూణిబహూనితీర్థానిసదనానిక్షేత్రాణితాన్యేవఉపాసతేసేవంతే - ప్రాయస్తత్రైవమహత్సంగోభవ
తీతి- అథవాపురు అధికంభగవద్భజనలక్షణంపుణ్యంయేషాంతానిచతానితీర్థానిగురవః మహాంత ఇత్యర్థః - తేషాంసదనాని ఆశ్ర
మాన్ - యథాహనరసింహః - నిహనాగమయాస్తీర్థాన్యృషిజుష్టజలేగురావితి-నపునఃపురుషసారహరావసథానుపాసతే-పురుషాణాం
సారంవివేకస్థైర్యధైర్యక్షమాశాంతిప్రముఖంహరంతీతితథా- తేచతేఆవసథాఃగృహాఃతాన్ - నచతేషాంగృహాదిభవకుత్సితసుఖాపేక్షే

త్యాహ-దధతిసకృన్మనస్త్వయియఆత్మనినిత్యసుఖఇతి-సకృదపిత్వయియేమనోదధతితేపిగృహాద్యాసక్తానభవంతి-కింపునరేవంభూతా
ఇత్యర్థః॥ శ్లో॥ ముంచస్సంగతదంగసంగమనిశంత్వామేవసంచింతయన్ సంతస్సంతియతోయతోగతమదాస్తానాశ్రమానావసన్।
నిత్యంతన్ముఖపంకజాద్విగళితత్వత్పుణ్యగాథామృత స్రోతస్సంప్లవసంప్లుతోనరహరేనస్యామహందేహభృత్॥చం॥సన్నిష్ఠమాత్మానంస
ర్వరసంరమమాణాశ్రయంతే-కింమిథునతోనచరంతీత్యాహుః॥భువీతి॥ యేత్వయినిత్యసుఖస్వరూపేఆత్మనిచసకృదపిమనోదధతి-తేపు
నఃపురుషాణాంసారంజ్ఞానవైరాగ్యాదిరూపంహరంతీతితథా-తానావసథాన్గృహాన్నోపాసతేనసేవంతే-నగృహేషుమిథునతశ్చరంతీ
త్యర్థః-అపితుపృథివ్యాంపుణ్యానితీర్థానిగంగాదీని-సదనానిక్షేత్రాణిచఉపాసతే-తీర్థాన్యపితీర్థీకర్తుంపుణ్యక్షేత్రాణ్యపిని
రతిశయపుణ్యావహానికర్తుం-తాన్యుపాసతఇతిభావః-తత్రహేతుత్వేనతాన్విశింషంతి- ఋషయఃద్రష్టారఃస్వాత్మపరమాత్మయా
థాత్మ్యవిదఇత్యర్థః - అతఏవవిమదాఃదేహాత్మాభిమానస్వత్వంత్రాత్మాభిమానాదిరూపమదరహితాః- ఉతఅపిచభవతఃపదాంబుజం

హృది రమేషాంతే - భవతః పదాంబుజే హృత్ రమేషాంత ఇతి వా - అతఏవ ఘుంఫంతీతి తథా - తాన్యంఘ్రి జలాని రమేషాంతే - అనేన భక్త వృత్తానాం పాదస్పర్శోపి పావన ఇత్యపి ప్రేతం - ఆత్మనీత్యనేన కృష్ణస్య చిదచిదాత్మక ప్రపంచరూప కార్యస్య తచ్ఛరీరత్వం - అతఏవ పరమార్థత్వం చాభిప్రేతం - న హి మిథ్యాభూతం కించిత్కృష్ణస్య చిచ్ఛరీరభూతం దృష్టం॥ ౩౬॥ ....

సవ్యామ్నాయస్య క్రియార్థత్వాదానర్థక్యమతదర్థానాం క్రియార్థేన సమామ్నాయ ఇతి తత్ర తత్ర జైమినినా వేదస్య క్రియార్థత్వాభిధానాదుపనిషదామపి తదేవ యుక్తం - యథోక్తం - తంత్రవార్తికకృతా - ఏతేన క్రత్వర్థ కర్తృ ప్రతిపాదనాత్ అనేన ఉపనిషదాం నైరాకాంక్ష్యం వ్యాఖ్యాతమితి చేన్న॥ శ్రు॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ - విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ - అచక్షురశ్రోత్రమిత్యేవం - తద్విషయతాత్మ ప్రతిపాదనాత్ - న హ్యద్వితీయ పరమానంద రూపస్యైకదా కాంగత్వం యుజ్యతే - అననుమతం చైతద్వార్తికకృతః - కథం॥ శ్లో॥ సర్వత్రైవ హి విజ్ఞానం సంస్కారత్వేన గమ్యతే। పరాంగం చాత్మ విజ్ఞానాదన్యత్రేత్యవధార్యతామితి॥ తేనైవోక్తత్వాత్ - ఏతదర్థమేవ సనాయమునయః పర్యటంతీత్యుక్తం - తత్ర తావదద్వైతస్య సత్యత్వే భేదస్యైవం తదేవ న సంభవతీతి ప్రశ్నోత్తరాభ్యాం మనసైన త్వావధారణ ప్రకారమాహ॥ సత ఇతి॥ ఇదం విశ్వం ధర్మి - సదితి సాధ్యో ధర్మః - సత ఉత్పన్నత్వాదితి హేతుః - యత్ యతః ఉత్పన్నం తత్తదాత్మకమేవ దృష్టం - యథా కనకాదుత్పన్నం కుండలాదితదాత్మకం తద్వదితి - తత్ర యది సదభేదస్సాధ్యతే తదా ఉపాదానత్వ నిర్దేశే నైవ భేదప్రతీతేః విరుద్ధో హేతురిత్యాహ - నను తర్కహతమితి - నను నాభేదం సాధయామః కింతు - తదుత్పన్నత్వేన కుండలాదివత్ భేదం ప్రతిక్షేపయామః - తతశ్చ అభేద ఏవ స్యాదిత్యాశంక్య అనైకాంతికత్వేన దూషయతి - వ్యభిచరతీతి క్వచేతి - పితృపుత్రాదిషు ముద్గర ఘట ప్రధ్వంసాదిషు చ తథా అదర్శనాదితి భావః॥ నను తదుత్పన్నత్వం నామ తదుపాదానకత్వం - న తు తన్నిమిత్తత్వం - అతో నానైకాంతికత్వమిత్యాశంక్య దూషయతి - క్వచ మృషేతి - గుణోపాదానస్యాపి ఫణినో న గుణత్వం - కింతు మిథ్యాత్వం - అన్యథా కుండలాది పద బాధ ప్రసంగాత్. అతః పునరప్యనైకాంతికత్వమేవేతి భావః - నను తత్ర న కేవలం గుణమాత్రం ఫణినః ఉపాదానం - కింతు - అవిద్యాయుక్తం - తథాభూతస్యావస్తుత్వాత్ యుక్తం ఫణినో మిథ్యాత్వమిత్యాశంక్య తత్తుల్యమత్రాపీతి దూషయతి - న తథోభయయుగితి - అయమర్థః - అత్రాప్యవిద్యాయుక్తస్యైవ సత ఉపాదానత్వం - ఏవంభూతస్య చ నవస్తుత్వం - అతస్సదుపాదానత్వమసిద్ధమితి నవస్తుత్వం ప్రపంచస్యేతి - నను భూద

వసథాః ॥ ౩౬ ॥ సత ఇదముత్థితం సదితి చేన్ననుతర్కహతం వ్యభిచరతి క్వ చ క్వ చ మృషా న తథోభయ
యుక్ । వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోంధపరంపరయా భ్రమయతి భారతీత ఉరువృత్తిభిరుక్థజడాన్ ॥

నేన హేతునా ప్రపంచస్య సత్త్వం హేత్వంతరేణ తు సాధయామః - తథాహి - సదిదం - అర్థక్రియాకారిత్వాత్ - యత్ అర్థక్రియాకారి తత్సత్ - న యదేవం న తదేవం - యథా శుక్తిరజతమితి తత్రాహ - వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషిత ఇతి - వ్యవహృతయే వ్యవహారాయ అర్థక్రియార్థం వికల్పః భ్రమః ఇషితః ఇష్టఏవ - కూటకార్షాపణాదినాపి క్వచిద్వ్యవహారదర్శనాత్ - న న్వేకత్ర సతః అన్యత్రారోపః భ్రమః ప్రసిద్ధః - అత్యంతాసత్త్వే కథం ప్రపంచ భ్రమస్స్యాత్ - సత్త్వే వా నాద్వైతసిద్ధిః - ఉక్తం చ భట్టైః॥ శ్లో॥ అధ్యస్య తేఖవస్తు త్వమసత్కథమవస్తుని। ప్రజ్ఞాత గుణసత్తాకమధ్యారోప్యేత వా న వేతి॥ తత్రాహ - అంధపరంపరయేతి - అంధపరంపరయా యోతి కల్పితి త్యన్వయః - అయం భావః - సంస్కారజన్యో భ్రమః సంస్కార సిద్ధయే పూర్వప్రతీతిమాత్రమపేక్షతే - న వస్తుసత్యత్వం ప్రతీతౌ సత్యాం వస్తునస్తు సత్త్వాభావేన భ్రమవ్యతిరేకాదర్శనాత్ - అతః అనాదిత్వాచ్ఛ్పూర్వపూర్వభ్రమదృష్టస్యోత్తరోత్తర ఆరోపో భవిష్యతీత్యంధపరంపరా న్యాయేన - తేన చ వ్యవహారః సేత్స్యతీత్యప్రయోజకో హేతురితి నను॥ శ్రు॥ అక్షయ్యగ్ంహ వై చాతుర్మాస్య యాజినస్సుకృతం భవతి అపామ సోమమమృతా అభూమేత్యాదిభిః కర్మఫలస్య నిత్యత్వప్రతిపాదనాదసత్త్వం న ఘటతే - న హి నిత్యం వస్తు అసద్భవతి - తస్మాత్ తత్ప్రతిపాదితత్వాత్ ద్వైతం సదేవేత్యాశంక్యాహ - భ్రమయతీతి - హే భగవన్ - తే తవ - భారతీ వేదవాక్ - ఉరువృత్తిభిః గౌణలక్షణాదివృత్తిభిః - ఉక్థజడాన్ కర్మశ్రద్ధాభరాక్రాంతమందమతీన్ - భ్రమయతి మోహయతి - అయం భావః - న హి వేదః కర్మఫలస్య నిత్యత్వమభిప్రైతి - కింతు - లక్షణయా ప్రాశస్త్యమాత్రం - విధ్యేకవాక్యత్వాత్ - అన్యథా వాక్యభేద ప్రసంగాత్॥ శ్రు॥ తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి న్యాయోపబృంహిత శ్రుత్యంతర విరోధాచ్చ - అతః కర్మజడానామిదం భ్రమమాత్రమితి - ఏతేనైవ॥ శ్రు॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదీనామప్యన్యపరత్వం దర్శితం భవతి॥ శ్లో॥ ఉద్భూతం భవతస్సతోపి భువనం సన్నైవ సర్పస్స్రజః కుర్వత్కార్యమపీహ కూటకనకం వేదోపి నైవం పరః। అద్వైతం తవ సత్పరం తు పరమానందం పదం తన్మ భావం దే సుందరమిందరానుత హరే మా ముంచ మామానతం॥ చం॥ ఇత్థం కార్యస్య సత్యత్వాభ్యుపగమమభిప్రైత్య అథ కార్యసత్తా ప్రతిక్షేపేణ కార్యమిథ్యాత్వవాదం చోద్యము ఖేన ప్రస్తుత్య ప్రతిక్షిపంతి॥ సత ఇతి॥ సత ఇత్యాదినా తర్కహతమిత్యంతేన కార్యమిథ్యాత్వవాదిమతానువాదః - వ్యభిచరతీత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప ఇతి విభాగః - తథాహి - సతః పరమార్థభూతాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాదుత్పన్నమిదం జగత్ సత్ పరమార్థభూతం సత్యమితి యావత్ - న తు నైతద్యుక్తమిత్యర్థః - కుతః - యత స్తర్కహతమితి చేత్ - యద్యపియ

వ్యస్మాదుత్పన్నం తత్తదాత్మకమేవ యథా మృద్ద్రవ్యాదేరుత్పన్నం ఘటముకుటాదికార్యం - తథాపి చేతనాత్పురుషాజ్జాతానాం కేశదంత నఖలోమ్నామచేతనత్వదర్శనాద్గోమయాజ్జాతానాం వృశ్చికానాం చేతనత్వదర్శనాచ్చ కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యావ్యాప్యభావాత్ - పరమార్థస్వప్నాదపరమార్థగజతురగాదీనాం తథాపరమార్థశుక్తికలాదపరమార్థరజతస్య చోత్పత్తిదర్శనాత్ - తదుత్పత్తి నైయత్యాభావాచ్చ కార్యం సదిత్యేతత్తర్కహతం - అతః కార్యం మిథ్యైవేతి చేదిత్యర్థః - తర్కాశ్చాత్రయుక్తిః - కా పునరత్ర యుక్తిరితి చే దుచ్యతే - మృద్ద్రవ్యస్యానువర్తమానత్వం తదతిరిక్తస్య వ్యావర్తమానత్వం రజ్జుసర్పాదిష్వనువర్తమానస్య అధిష్ఠానభూతస్య రజ్జ్వాదేస్సత్యతా వ్యావర్తమానస్య సర్పాదేరసత్యతా దృష్టా - తథానువర్తమానమధిష్ఠానభూతం మృద్ద్రవ్యమేవ సత్యం వ్యావర్తమానాస్తు ఘటశరావాదయః అసత్యభూతాః - తథా నిర్విశేషసన్మాత్రాత్ సర్వాధిష్ఠానభూతాద్బ్రహ్మణః అన్యః అహంకారాది వ్యవహారాలంబనః కృత్స్నః ప్రపంచః మిథ్యా - కారణభూతం సన్మాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యం - కించ - సతః ఆత్మనః వినాశాయోగాదసతశ్శశవిషాణాదేరుపలబ్ధ్యభావాదుపలబ్ధివినాశయోగేః కార్యం సదసద్భ్యామనిర్వచనీయమితి గమ్యతే - అనిర్వచనీయం శుక్తికారజతాదివన్మృషైవ తస్య చానిర్వచనీయత్వం ప్రతీతిబాధాభ్యాం సిద్ధం - ప్రతీయతే హి ప్రపంచః ప్రత్యక్షేణ॥ శ్రు॥ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం - తత్సత్యం - నేహ నానాస్తి కించన - మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి - యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి - యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్ - ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే ఇత్యాదిభిర్వేదాంతైర్బాధ్యతే చేతి - ననుతర్కహతమితి పాఠాంతరం - తదా - నను - సత ఉత్పన్నమిదం సదితి చేత్ తర్కహతమిత్యన్వయః - ఇత్థమనూదితం కార్యమిథ్యాత్వపక్షం ప్రతిక్షిపంతి - వ్యభిచరతీత్యాదినా - కార్యం సదిత్యయమర్థః - క్వచ వ్యభిచరతి క్వచేతి కాకుః - న క్వచిద్వ్యభిచార ఇత్యర్థః - కేశపురుషాదిష్వపి అచేతనాంశ ఏవ కార్యకారణభావాదితి భావః - తథాపి స్వప్నార్థేషు శుక్తికారజతాదౌ మిథ్యాత్వేన వ్యభిచార ఇత్యాహుః - క్వచ మృషేతి - క్వచ మృషా న క్వచిదపి కార్యం మృషేత్యర్థః - స్వప్నార్థానామపీశ్వరసృష్టత్వాన్న మృషాత్వం శుక్తౌ రజతసద్భావాదన్యథాఖ్యానాద్వా న మృషాత్వమిత్యభిప్రాయః - సత ఉత్పత్తివైయర్థ్యం పరిహరంతి - న తథోభయయుగితి - వ్యభిచరతీత్యనుషంగః - క్వచిదపి మృత్సువర్ణాదిద్రవ్యే ఉభయావస్థానదర్శనాన్న వ్యభిచరతి - కార్యత్వకారణత్వరూపావస్థానేన మృత్సువర్ణాదికం దృశ్యతే - అతస్సతోవస్థాంతరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః - వికల్పః ఘటశరావాద్యవస్థాభేదః స చ వ్యవహృతయే ఘటేన జలమాహరేత్యాదివాక్యపూర్వకవ్యవహారార్థం ఇషితః ఇష్టః - యద్వా - నన్వసచ్చేన్న ప్రతీయేత సచ్చేన్న బాధ్యేత ప్రతీయతే బాధ్యతే చ శుక్తికారజతవత్ ప్రపంచరూపం కార్యం - అసత్త్వసదసద్భ్యామనిర్వచనీయం కార్యం మృషైవేత్యత ఆహుః - న తథోభయయుగితి - తథాభూతమనిర్వచనీయం ఉభయయుక్ సత్త్వవిలక్షణత్వాసత్త్వవిలక్షణరూపధర్మద్వయయోగి ద్రవ్యం నాస్త్యేవేత్యర్థః - నను శుక్త్యాదిషు రజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలే ఏవ నాస్తీతి బాధేన చాన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చ సదసదనిర్వచనీయమపూర్వమేవేదం రజతమిదం దోషవశాత్ప్రతీయత ఇతి కల్పనీయమితి చేన్న - తత్కల్పనాయామప్యన్యస్యాన్యథాభానస్య వర్జనీయత్వాదన్యథాభానాభ్యుపగమాదేవఖ్యాతి ప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తేరత్యంతాపరదృష్టాకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్ప్యమానం హీదమనిర్వచనీయం - న తదానీమనిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే - అపి తు పరమార్థరజతమిత్యేవ అనిర్వచనీయమేవ ప్రతీతం చేద్భ్రాంతిబాధయోః ప్రవృత్తేరప్యనుపపత్తిః - అతోన్యస్యాన్యథాభానవిరహే ప్రతీతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిహార్యత్వాచ్చ శుక్త్యాదిరేవ రజతాద్యాకారేణ భాసత ఇతి భవతాభ్యుపగంతవ్యం - కించ - అవచనీయమపూర్వం రజతమత్ర జాతమితి వదతా తస్య జన్మకారణం వక్తవ్యం - న తావత్తత్ప్రతీతిః - తస్యాస్తద్విషయత్వేన తదుత్పత్తేః ప్రాగాత్మలాభాయోగాన్నిర్విషయాయా జాతత్వదుత్పద్యత ఏవ విషయాంతరో తీతిమహతామిదముపపాదనం - అథేంద్రియాదిగతో దోషః - న తస్య పురుషాశ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్ నాపీంద్రియాణి - తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్ నాపి దుష్టానీంద్రియాణి - తేషామపి స్వకార్యభూతే జ్ఞాన ఏవ విశేషకరత్వాదనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపపాదనత్వమనవస్థాదిదోషనిరస్తం - కించాపూర్వమనిర్వచనీయమిదం వస్తుజాతం - రజతాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం రజతాదిసాదృశ్యాదితి చేత్తర్హి తత్సదృశమిత్యేవ ప్రతీతిశబ్దౌ స్యాతాం రజతత్వాదిజాతియోగాదితి చేత్సాపి కిం పరమార్థభూతా - న తావత్పరమార్థభూతా - తస్యాః పరమార్థాన్వయాయోగాత్ నాప్యపరమార్థభూతా - అపరమార్థాన్వయాయోగాత్ - అపరమార్థే పరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్నిర్వాహకత్వాయోగాచ్చ యత్పునరుక్తం రజ్జ్వాదివన్మృణ్మాత్రస్య కారణస్యానువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం సర్పాదీనామివ ఘటశరావాదికార్యాణాం మిథో వ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం - ఏవం సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణోనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం - అహంకారాదివ్యవహారాలంబనాస్సర్వే పదార్థాః మిథో వ్యావర్తమానాదత ఏవ బాధితత్వాదపరమార్థా ఇతి - తత్తుచ్ఛం - ద్వయోర్జ్ఞానయోర్విరోధే హి బాధ్యబాధకభావః - బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః - అత్ర ఘటాదిషు దేశకాలభేదేన విరోధ ఏవ నాస్తి - యస్మిన్ దేశే యస్మిన్ కాలే యస్య సద్భావః ప్రతిపన్నః - తస్మిన్ దేశే తస్మిన్ కాలే తస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేద్విరోధాద్బలవతో బాధకత్వం బాధితస్య చ నివృత్తిః - దేశాంతరకాలాంతరసంబంధితయా అనుభూతస్య అన్యదేశకాలయోగభావప్రతీతౌ న వి

తో౽థ ఇతికథమత్ర బాధ్యబాధకభావః - అన్యత్ర నివృత్తస్యాన్యత్ర నివృత్తిర్వా కథముచ్యతే - రజ్జుసర్పాదిషుతుతద్దేశకాలసంబంధిత్వేనైవ బాధాప్రతీతేర్విరోధబాధకత్వం వ్యావృత్తిశ్చ - దేశకాలాంతరదృష్టస్య దేశకాలాంతరవ్యావర్తమానత్వంమిథ్యాత్వవ్యాప్తమితి - వ్యావర్తమానత్వమాత్రం పారమార్థ్యే హేతుః - యత్త్వనువర్తమానత్వాత్సపరమార్థ ఇతి తత్సిద్ధమేవేతి నసాధనత్వమితి - వ్యావర్తమానత్వమాత్రం పారమార్థ్యాపహారిణః - యత్త్వనువర్తమానత్వాత్స పరమార్థ ఇతి తత్సిద్ధమేవేతి నసాధనత్వమితి అస్యయథోక్త ఏవార్థః - అతఃసవార్థాలి - అసన్మాత్రమేవవస్తు - సతఉత్పత్తిపక్షే యదర్థాంపరిహరంతి - వ్యవహృతయోవికల్పఇషితఇతి అస్యయథోక్త ఏవార్థః - అతోఽన్యార్థాంతరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః - ననుతర్కాహతత్వాద్భావేఽపి నేహనానేత్యాదిశ్రుతిరేవ కార్యమిథ్యాత్వం ప్రమాపయతీత్యాహ - ఉక్తజడాః అంధపరంపరయా భ్రమయతీతి సంబంధః - భ్రమయతీత్యాదినా - తఏవ భారతీవా శ్రుతి ప్రహ నేహనానేత్యాదిశ్రుతిః ఉరువృత్తిభిః ఉక్తజడాన్ అంధపరంపరయా భ్రమయతీతి సంబంధః - అయంభావః - న కేవలం కార్యమిథ్యాత్వబోధనార్థిక్త్యైవ నేహ ఉక్తజడాః కర్మజడాః అనాదిపాపవాసనాదూషితాశేషశేముషీకాస్తాన్ - అయంభావః - న కేవలం కార్యమిథ్యాత్వబోధనార్థిక్త్యైవ నేహ నానేత్యాదిర్ద్వారత్యావృత్తిః - అపితు బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్రవస్తునిషేధబోధనాత్మికా బ్రహ్మస్వరూపే దేవమనుష్యాదిభేదనిషేధార్థినీ నానేత్యాదిత్వద్వారత్యావృత్తిః - అపితు బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్రవస్తునిషేధబోధనాత్మికా బ్రహ్మస్వరూపే దేవమనుష్యాదిభేదనిషేధార్థినీ నానేత్యాదిత్వద్వారత్యావృత్తిః - ఏవంతదర్థబుభుత్సవో వ్యుత్పన్నజడాస్తద్విపరీతాశ్చ తత్ర యే కర్మజడాస్తాన్ ప్రథమబుధనాద్యాత్మికాశ్చ బహ్వ్యో వృత్తయస్సంతి - ఏవంతదర్థబుభుత్సవో వ్యుత్పన్నజడాస్తద్విపరీతాశ్చ తత్ర యే కర్మజడాస్తాన్ ప్రథమబుధనాద్యాత్మికాశ్చ బహ్వ్యో వృత్తయస్సంతి - దిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమప్రతిపత్తృకుబుద్ధ్యనువర్తినాంతర్కకుబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వాదిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమ ప్రతిపత్తృకుబుద్ధ్యనువర్తినాంతర్కకుబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వా దిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమ ప్రతిపత్తృకుబుద్ధ్యనువర్తినాంకర్మ జడానాంఅంధపరంపరయా కార్యమిథ్యాత్వభ్రమంజనయతి - ఔపనిషదపరమపురుషరమణీయతావిశేషగుణవిశిష్టానాంత్వం బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్రవస్తునిషేధవిజయాంత్రమితింజనయతీతికిమస్మాభిర్విధేయమితి. ॥ ౩౬ ॥ ....

బ్రహ్మాత్మకస్వతంత్రవస్తునిషేధవిజయాంత్రమితింజనయతీతికిమస్మాభిర్విధేయమితి. ॥ ౩౬ ॥

తదేవం ప్రపంచస్యసత్త్వే సాధకంనాస్తీత్యుక్తంఇదానీంచసత్త్వేస్సృష్టిప్రళయశ్రుతయః॥ శ్రు ॥ యతో వా ఇమానిభూతానిజాయంతఇత్యాద్యాః - తస్మాలంచఅనుమానంప్రమాణమిత్యాహ॥ నేతి॥ యద్యస్మాదిదంవిశ్వంఅగ్రేసృష్టేః పూర్వంనాసనాసీత్ । శ్రు ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ - ఆత్మా వా ఇదమేకఏవాగ్రఆసీత్ - ఇత్యాదిశ్రుతేః - నచనిధనాత్ ప్రళయాత్ అనుఅనంతరంభవిష్యత్ భవిష్యతి॥ శ్రు ॥ నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీమిత్యాదిశ్రుతేః - అతః కారణాత్ అంతరామధ్యేపి ఏకరసే కేవలే త్వయి మృషామిథ్యారూపమేవ విభాతీతి మితంనిశ్చితం - యత ఏవం హ్యతః శ్రుత్యా ద్రవిణజాతివికల్పపథైః ద్రవిణజాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకాష్ఠాదిసరూపాణాం వికల్పాః భేదాః ఘటకుండలాదయః తేషాంపంథానః మార్గాః ప్రకారాః తైరుపమీయతే సదృశతయా నిరూప్యతే - యథా - తత్ర కార్యాకారాణాంనామధేయమాత్రతా కారణంమృదాద్యేవతు సత్యం - తథా త్వత్ప్యాకాశాదీనాంనామమాత్రతా - బ్రహ్మైవసత్యమితినిరూ

౩౬ ॥ నయదిదమగ్రఆసనభవిష్యదతోనిధనాదనుమితమంతరాత్వయివిభాతిమృషైకరసే । అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథైర్వితథమనోవిలాసమృతమిత్యవయంత్యబుధాః ॥ ౩౭ ॥ నయదజయా

ప్యతఇత్యర్థః - తథాచ॥ శ్రు ॥ యథాసోమ్యైకేనమృత్పిండేనవిజ్ఞాతేనసర్వంమృన్మయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యం - యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా సర్వం లోహమయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ - తథా - ఏకేననఖనికృంతనేన సర్వంకార్ష్ణాయసమిత్యాది - తస్మాదస్యసత్త్వే ప్రమాణాభావాత్ - అసత్త్వే తు ప్రమాణస్యవిద్యమానత్వాత్ వితథమనోవిలాసం ఋతంసత్యమితియే అవయంతిజానంతి - తేఅబుధాః అజ్ఞా ఇత్యర్థః - అత్రైవం ప్రయోగః - వివాదాధ్యాసితంనసత్ ఆద్యంతయోరవిద్యమానత్వాత్ వికారిత్వాత్ దృశ్యత్వాద్వా శుక్తిరజతాదివదిత్యన్వయే ఆత్మవచ్చేతివ్యతిరేకే దృష్టాంతః॥ శ్లో ॥ మకుటకుండలకంకణకింకిణీపరిణతం కనకం పరమార్థతః । మహదహంకృతిఖప్రముఖంతథాసరహరేర్నపృథక్పరమార్థతః॥ చం॥ నను॥ శ్రు ॥ యథాసోమ్యైకేనమృత్పిండేనసర్వంమృన్మయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ వాచారంభణంవికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాదిమృదాదిదృష్టాంతేషుమృదాదికారణానామేవమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాదిభిః సత్యత్వప్రతీతేర్వికారాణాంనామధేయానాంచ వాచారంభణమిత్యనేన వాచాలంబనంవ్యవహారమాత్రం - నతుపారమార్థ్యమితిమిథ్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దార్ష్టాంతికే సన్మాత్రస్యబ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కార్యమిథ్యాత్వమకామనాపిస్వీకార్యమిత్యాశంకాయాంమృత్పిండకార్యాదిదృష్టాంతానాంకార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనమవిదుషామేవరోచతే - నవిదుషామిత్యాహుః॥ నయదితి॥ అత్ర వికల్పపథైరిత్యంతేన కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాదః - వితథేత్యాదినాతత్ప్రతిక్షేపఇతిభాగౌ తథాహి - యత్ యస్మాదిదంవిశ్వంఅగ్రేసృష్టేః పూర్వంనాసనాసీత్ ॥ శ్రు ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ - ఆత్మా వా ఇదమేకఏవాగ్రఆసీదితి శ్రుతేరితిభావః - నిధనాత్ ప్రళయాత్ అనుఅనంతరంనభవిష్యత్ నభవిష్యతి॥ శ్రు ॥ నాసదాసీన్నోసదాసీత్తదానీమిత్యాదిశ్రుతేరితిభావః - అతః కారణాదంతరామధ్యేపి - ఏకరసే కేవలే త్వయి మృషామిథ్యారూపమేవేదంభాతీతిమితంనిశ్చితం - యత ఎవం అతః శ్రుత్యా ద్రవిణజాతివికల్పపథైః ద్రవిణజాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకార్ష్ణాయసరూపాణాంవికల్పాః ఘటకుండలాదయః తేషాంపంథానః మార్గాః ప్రకారాః తైరుపమీయతే సదృశతయా నిరూప్యతే - యథాతత్ర కార్యాణాంనామధేయమాత్రతా కారణంమృదాద్యేవసత్యం - తథాత్రాప్యాకాశాదీనాంనామధేయమాత్రతా బ్రహ్మైవసత్యమితినిరూప్యత ఇత్యర్థః - తథాచ॥ శ్రు ॥ యథాసోమ్యైకేనమృత్పిండేనసర్వంమృన్మయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ - వాచారంభణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యం - యథాసోమ్యైకేనలోహమణినావిజ్ఞాతేనసర్వంలోహమయంవిజ్ఞాతంస్యాత్ - తథా - ఏకేననఖనికృంతనేనసర్వంకార్ష్ణాయసమిత్యాది - అత్రైతద్దూషయంతి - తే

క్షితి-కుదృష్టీనాం వితథమనోవిలసితమేతత్కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనమిత్యర్థః-ప్రతిపన్నోపాధౌ బాధాదర్శనాదితి భావః-తస్మా
త్కుదృష్టిభిమతం కార్యమిథ్యాత్వంబుతం ప్రామాణికమితి అబాధాం యథాసోమ్యైకేన మృత్పిండేనేత్యాదిప్రష్టాంత వాక్యార్థానభిజ్ఞాః
అవయంతి జానంతి న తదర్థజ్ఞా ఇత్యర్థః-అయంభావః - అత్ర హినకార్యమిథ్యాత్వం కారణసత్యత్వంచ ప్రతిపాద్యతే- కింతు - కా
ర్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వం-తథాహి॥ శ్రు॥ స్తబ్ధోస్యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞా
తం స్యాదితి-కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వంచ హృదినిధాయ కారణభూత బ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూ
తస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి కృత్స్నస్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకకారణతామజానతా శిష్యేణ కథం ను భగవతస్స ఆదేశ ఇత్య
న్యజ్ఞానేన అన్యస్య జ్ఞాతత్వాసంభవం చోదితో బ్రహ్మైకకారణముపదేక్ష్యన్ లౌకికప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావద్య
థాసోమ్యైకేనేత్యాదినాదర్శయతి-యథైకమృత్పిండారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తద్జ్ఞానేన జ్ఞాతత్వమిత్య
ర్థః-అత్ర కారణాదివాద్భేన కారణాత్కార్యస్య బుద్ధిశబ్దాంతరాదిభిః ద్రవ్యాంతరత్వమాశంక్య లోకప్రతీత్యైవ కారణాత్కార్యస్యాన
న్యత్వోపపాద్యతే-వాచేత్యాదినా-ఆరభ్యతే ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారంభణం కృత్యల్యుటఇతి కర్మణిల్యుట్-వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్య
వహారేణ హేతునేత్యర్థః-హేతుత్వంచాత్ర ధ్యయనేనవసతీతివత్ ఘటేనోదకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకోహ్యుదకాహరణాదివ్యవ
హారస్తస్య వ్యవహారస్య సిద్ధయే తేనైవమృద్ద్రవ్యేణ పృథుబుధ్నోదరత్వాదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశేషస్తత్ప్రయుక్తంచ ఘట ఇత్యా
దినామధేయం స్పృశ్యతే-ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యర్థం-మృద్ద్రవ్యమేవ సంస్థానాంతరనామధేయభాగ్భవతి- అతో ఘటా
ద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః-నతు ద్రవ్యాంతరత్వేన- అత స్తస్యైవ మృద్ధిర
ణ్యాదేర్ద్రవ్యస్య సంస్థానాంతరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాంతరాదయః ఉపపద్యంతే - యథైకస్యైవ దేవదత్తస్య అవస్థాభేదైర్బాలో
యువా స్థవిర ఇతి శబ్దాంతరాదయః కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యంతే తద్వదితి-ఏవంచైనమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ సృష్టేః ప్రాక్ నిధనానంతరం
చ నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే అంతరా తు తద్విభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మకప్రపంచాకారేణావతిష్ఠ
త ఇత్యవస్థానామనిత్యత్వేపి తదాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య ఉభయావస్థాయోగినః పారమార్థ్యమేవేతి బుధా అవయంతీతి॥ శ్రు॥ నాసదాసీ

త్వజామనుశయీత గుణాంశ్చ జుషన్ భజతి సరూపతాం తదనుమృత్యుమపేతభగః। త్వముత జహాసి
తామహిరివ త్వచమాత్తభగో మహసి మహీయసేష్టగుణితేపరిమేయభగః॥ ౩౮॥ యదినసముద్ధరంతి

న్నోసదాసీదిత్యస్య స్థూలావస్థమచిద్ద్రవ్యం చిద్ద్రవ్యంచ- ప్రళయదశాయాం నాసీత్-కింతు-తమః నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నమచిద్ద్ర
వ్యం తమసా త్వైక్యేనాచిద్ద్రవ్యేణ గూఢం తిరోహితం ప్రకేతం సూక్ష్మావస్థం చిద్ద్రవ్యం చాసీదిత్యర్థః - ఉక్తజడానబుధా ఇత్యనేన జీవా
నామజ్ఞత్వసంభావనా సూచితా॥ ౩౭॥ ననుయది ప్రపంచో నామనాస్త్యేవ నచాసతా తేనచైతన్యస్య సంబంధగంధోపి-తర్హి కిమపరా
ద్ధం జీవేన-యతః అయం సంసరతి-కింవా బహుపుణ్యమీశ్వరస్య- యతో నిత్యముక్తః-కింవిషయంచ తదా కర్మకాండమిత్యపేక్షాయాం
జీవేశ్వరవిశేషం॥ శ్రు॥ ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే - తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో
అభిచాకశీతి - అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీం సరూపామిత్యాద్యావదంతీత్యాహ॥ స ఇతి॥ సతు జీవః-
యత్ యస్మాదజయా మాయయా-అజామవిద్యామనుశయీత ఆలింగేత-తతః గుణాంశ్చ దేహేంద్రియాదీన్ జుషన్ సేవమానః ఆత్మతయా
అధ్యస్యన్-తదనుతదనంతరం-సరూపతాం తద్ధర్మయోగంచ జుషన్ - అపేతభగః పిహితానందాదిగుణస్సన్-మృత్యుం సంసారం- భ
జతి ప్రాప్నోతి-తద్విషయమేవచ కర్మకాండమితి భావః- త్వముతత్వంతు- జహాసి తాం అజాం మాయాం- ననుసామయ్యేవాస్తి-కథం
తత్త్యాగస్తత్రాహ-అహిరివత్వచమితి-అయంభావః-యథాభుజంగః స్వగతమపి కంచుకం గుణబుద్ధ్యానాభిమన్యతే-తథాత్వమజాం-న
హి నిరంతరాహ్లాదిసంవిత్తామధేనుబృందపతేరజయా కృత్యమితి తాముపేక్షస ఇతి-కుత ఏతత్తదాహ-ఆత్తభగః నిత్యప్రాప్తైశ్వర్యః - మహ
సి పరస్మైశ్వర్యే అష్టగుణితే అణిమాద్యష్టవిభూతిమతి-మహీయసే పూజ్యసే-విరాజసే-కథంభూతః అపరిమేయభగః అపరిమితైశ్వర్యః-
నహ్యన్యేషామివ దేశకాలాదిపరిచ్ఛిన్నం తవ అష్టగుణితమైశ్వర్యం- అపితు-పరిపూర్ణస్వరూపానుబంధిత్వాదపరిమితమిత్యర్థః॥ శ్లో॥
నృత్యంతీత వవీక్షణాంగణగతా కాలస్వభావాదిభిర్భావాన్ సత్త్వరజస్తమోగుణమయానున్మీలయంతీ బహూన్। మామాక్రమ్య పదా శిరస్య
తిభరం సంమర్దయంత్యాతురం మాయా తే శరణంగతోస్మి నృహరే త్వామేవ తాం వారయ॥ చం॥ ననుభగవత ఇవ తేషామపి నిత్యత్వైకరస
త్వప్రకృతిస్థిత్యాద్యవిశేషే కథం తేషాం తత్సంభావనా యా అప్యభావ ఇత్యాశంకాయాం ప్రకృతివశ్యత్వతదభావాభ్యామిత్యాహుః॥
స యదజయేతి॥ స జీవో యత్ యస్మాత్ అజయా త్వన్మాయయా మోహిత ఇతి శేషః అజాం ప్రకృతిపరిణామాత్మికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తిమ
నుశయీత ఆలింగతి బిభర్తీతి యావత్-తతో గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ జుషన్ సేవమానః-సరూపతాం స్థూలత్వకృశత్వాదిదేహధర్మతాం
భజతి దేహాత్మాభిమానీ భవతీత్యర్థః-తదను తదనంతరం - మృత్యుం మరణం భజతి ప్రాప్నోతి-ఇత్థం జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్త్వాత్

అపేతః భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్యతథాభూతోభవతి - త్వముతత్వంతు - ఆహాస్సహస్త్వచంకంచకమితతామజాంజహాసినియమేనత త్స్వరతంత్రతయాసంబంధరహితోఽసి - అహాదృష్టాంతస్త్యాగమాత్రాభిప్రాయకః - అతఏవాత్తఃనిత్యంపరిగృహీతః భగః యేనతథాభూ తః॥ శ్లో॥ ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్యయశసశ్శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాంభగ ఇతీరణేతిభగశబ్దార్థోఽవగంతవ్యః - అథా తః॥ శ్లో॥ ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్యయశసశ్శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాంభగ ఇతీరణా అపరిమేయభగఃఅపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ అష్టగుణితే అపహతపాప్మత్వాదయోఽష్ట పికంజీవఇవఅహమపిపరిచ్ఛిన్నభగఃనేత్యాహుః - అపరిమేయభగఃఅపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ - తస్మిన్నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తేమహాన్ గుణాఃఅస్యనిత్యంసంజాతాఇత్యష్టగుణితంతారకాదిత్వాదితచ్ - తస్మిన్నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తేమహాన్ గుణాఃఅస్యనిత్యంసంజాతాఇత్యష్టగుణితంతారకాదిత్వాదితచ్॥ ౩౯॥ ఏవంతావదుక్తసాధనకదంబేనయోగ్యగవంతం ఆపరిచ్ఛిన్నస్వయంప్రకాశస్వరూపేమహీయసేమహసిస్థితాన్ పూజ్యసఇత్యర్థః॥ ౩౯॥ ఏవంతావదుక్తసాధనకదంబేనయోగ్యగవంతం ఆపరిచ్ఛిన్నస్వయంప్రకాశస్వరూపే - ఇదానీంయేబహుస్సంగంపరిత్యజ్య భగవన్మార్గే ప్రవృత్తా అపికథంచిత్ అంతరా భజంతితేమృత్యుంతరంతి ఇతరేసంసరంతీత్యుక్తం - ఇదానీంయేబహుస్సంగంపరిత్యజ్య భగవన్మార్గే ప్రవృత్తా అపికథంచిత్ అంతరా ధాంతాశ్చనవత్ సకలకామాన్నముంచంతితేభగవంతంనప్రాప్నువంతి - నచేహసుఖంలభంతే - కేవలంకుయోనీరేవప్రాప్నువంతీత్యా తాశోచత॥ శ్రు॥ కామాన్యఃకామయతేమన్యమానస్సకామకర్మభిర్జాయతేతత్రతత్రేత్యాదిశ్రుత్యర్థమాహ॥ యదీతి॥ హే భగవన్ - యేయతయః - హృదిస్థితాఃకామజటాఃకామస్యజటాఃమూలాజ్ఞానవాసనాః - యదినసముద్ధరంతినోత్పాటయంతి - తేషాంత్వం తాంతవాన్ త్వంహృదిగతోఽపిదురధిగమఃదుష్ప్రాపః - కథం - అస్మృతకంఠమణిఃవిస్మృతోయఃకంఠమణిఃతత్తుల్యః - సయథాకంఠేవర్త మానోఽప్యస్మృతశ్చేదప్రాప్తఇవభవతితద్వదితి - నకేవలమేతావత్ - అపితుఅసుతృపయోగినామింద్రియతర్పణపరాణాంయోగభ్రష్ట నాం - ఉభయతోఽప్యసుఖంఇహాముత్రచదుఃఖమేవ - తదాహ - అనపగతాంతకాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోర్లోకాన్తరారాధనధనార్జనాదిక్లే శాత్ భోగవైభవప్రాకట్యభయాచ్చ ఇహతావద్దుఃఖం - భవతఃఈశ్వరాదపిదుఃఖం - కథంభూతాత్ అనధిరూఢపదాత్ అనధిరూఢంపదం స్వరూపంయస్యతస్మాత్ - తత్స్వరూపప్రాప్త్యభావాత్ అవిద్యావద్విషయత్వేనప్రాప్తనిజకర్మాతిక్రమనిబంధనత్వాద్దండరూపనరక ప్రాప్తేః అముత్రాప్యసుఖమిత్యర్థః॥ శ్లో॥ దంభన్యాసమిషేణవంచితజనంభోగైకచింతాతురంసంమూహ్యాంతమహర్నిశం విరచిత ద్రోగక్లమైరాకులం। ఆజ్ఞాలంఘినమజ్ఞమజ్ఞజనతాసన్మాననాదున్మదం దీనానాథదయానిధానపరమానందప్రభోపాహిమాం॥ చం॥ ఇత్థం మైతత్ భగస్యపునస్తత్రాప్తాకింనిదానమిత్యపేక్షాయాంఅనన్యప్రయోజనంత్వదుపాసనమేవేత్యభిప్రేత్యతావద్భగవత్ప్రాప్త్యసత్వాత్

ద్ధతయోహృది కామజటాదురధిగమోఽసతాంహృదిగతోఽస్మృతకంఠమణిః। అసుతృపయోగినాముభయ
తోఽప్యసుఖంభగవన్ననపగతాంతకాదనధిరూఢపదాద్భవతః॥ ౪౦॥ త్వదవగమీనవేత్తిభవదుత్థశుభా
శుభయోర్గుణవిగుణాన్వయాంస్తర్హిదేహభృతాంచగిరః। అనుయుగమన్వహంసగుణగీతపరం

కామ్యహితానామనర్థమాహుః॥ యదీతి॥ యతయఃమునయఃమనఃప్రణిధానశీలా అపి - యదిహృదిస్థితాఃకామజటాఃకామానాంమూ లాని - వాసనా ఇతియావత్ - నసముద్ధరంతినోత్పాటయంతి - తర్హి - తేషామసతాంహృదిస్థితోఽపిత్వందురధిగమఃదుర్జ్ఞేయః - అస్మృత కంఠమణిఃస్థితోఽప్యస్మర్యమాణోమణిరివకంఠేవర్తమానోఽపిఅస్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయఏవహిభవతి - కించ - హేభగవన్ - తేషామసు తృపయోగినాంప్రాణేంద్రియతర్పణపరాణాంయోగినాముభయతఃఇహపరలోకేచ అసుఖందుఃఖమేవ - తదేవాహుః - అనపగతాంత కాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోఃఇహభోగసంపాద్యేపిచరణభయజందుఃఖమస్త్యేవేతిభావః - అనధిరూఢపదాద్భవతస్సకాశాత్ దుఃఖం - అన ధిరూఢంఅప్రాప్తంపదంత్వత్స్థానంయేనతస్మాత్ భావప్రధానోనిర్దేశఃఅప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్ త్వత్పదాప్రాప్తేరితియావత్ - నిజధ ర్మాతిలంఘినాంశాస్త్రృయమరూపాత్త్వత్తోదుఃఖమిత్యర్థః॥ ౪౦॥ ....

నసుయ్యతేనకిమపికృత్యమస్తిప్రారబ్ధమపిసుఖోపభోగేనాపక్షీయతే - అతఃకిమపివృథాశప్యేతేఉభయతోఽప్యసుఖమితి - శ్రూయతేచ॥ శ్రు॥ ఏషనిత్యోమహిమాబ్రాహ్మణస్య - నకర్మణావర్ధతేనోకనీయానిత్యాదితత్రాహ॥ త్వదవగమీతి॥ హేసగుణషడ్గుణైశ్వర్య యుక్త - త్వదవగమీత్వత్ జ్ఞానవాన్ - భవదుత్థశుభాశుభయోఃభవతఃకర్మఫలదాతుఃఈశ్వరాదుత్థితయోః ఉత్థయోరావిర్భూతయోశ్శుభాశు భయోఃప్రాచీనపుణ్యాపుణ్యకర్మణోఃఫలభూతాన్ గుణవిగుణాన్వయాన్ సుఖదుఃఖసంబంధాన్ - నవేత్తినానుసంధత్తే - తర్హితదా నీంచ - దేహభృతాందేహాభిమానినాం - ప్రవృత్తినివృత్తికర్మకరీర్గిరఃవిధినిషేధలక్షణాఃనవేత్తివిగతదేహాభిమానతయాకార్యాకార్యభా వాభావాన్ననియుజ్యతఇత్యర్థః - యుక్తంచైతత్ - యతఃకారణాత్ మనుజైరన్వహంశ్రవణభృతఃఅనుదినంశ్రవణేనచేతసిధృతఃత్వం తేషామపవర్గగతిః అపవర్గరూపాగతిర్భవసి - కథం - శ్రవణభృతః - అనుయుగం - ప్రతియుగంయాగీతపరంపరా ఉపదేశసంతతిః యాసత్సంప్రదాయానుసారేణేత్యర్థః - ఫలితముక్తంభవతి - యేతావత్తత్త్వజ్ఞానినఃనతేషాంకర్మాధికారకశ్చకాపి - యేచఅనవరతంత్వ త్కథాశ్రవణాదినిష్ఠాఃతేషామప్యాసన్నభవత్పదానాంనవిధినిషేధభావః - ఇతరేషాంతుయోగచ్ఛద్మనాఇంద్రియలాలసానాం ఉభయ తోఽప్యసుఖమితి॥ శ్లో॥ అవగమంతవమేదిశమాధవస్ఫురతియన్నసుఖాసుఖసంగమః। శ్రవణవర్ణనభావమథాపివానహిభవామియథా విధికింకరః॥ చం॥ అథానన్యప్రయోజనానాంభగవద్భక్తానాంలోభయతస్సుఖమేవేత్యాహుః॥ త్వదవగమీతి॥ త్వామవగచ్ఛతీతిత్వదవ గమీత్వద్యాథాత్మ్యజ్ఞానవాన్॥ శ్లో॥ అథోఽతిజిజ్ఞాసురథార్థీజ్ఞానీచేత్యుక్తేషుతురీయఇత్యర్థః - భవతీతిభవఃసంసారఃతస్మిన్నుత్థి

కూరరుపస్థితదుఃఖలజననాయ సముత్థితదురితత్యర్థః — తయోః శుభాశుభయోః పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః గుణవిగుణానాం ద్వంద్వానాం ఫలభూతసుఖదుఃఖసంబంధార్థం — తర్హి తదానీం చ — దేహభృతాం గిరః స్తుతిని చా వాక్యాన్యపి న వేత్తి నానుసంధత్తే — కుతః — యత స్త్వమపవర్గగతి తత్స్వదేహం తే అపవర్గస్సాధనభూతః అనేన పరలోకే సుఖముక్తం — ఇహ తు మనుజైః స్తావకైః స్నేహాసూయాగంధరహితయా గం అనువర్తిన్యాః సగుణగీతపరంపరయా సగుణస్య అనంతకల్యాణగుణయుక్తస్య తవ గీతపదపరంపరయా కథామృతపరంపరయా — అస్య హాం శ్రవణేన చేతసి ధృతః యత స్త్వత్కథామృతపానమత్తస్తతో న వేత్తీత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ త్వదపవర్గమీ న వేత్తి సుఖదుఃఖే న చ విధినిషేధావిత్యుక్తం — తత్ర నను కథం మయా గంతుం శక్యం దురవగమత్వస్యోక్తత్వాదిత్యేవమాశంక్య సత్యమేవేదం అథవ గాహ్య మహిమ్నో వాఙ్మనసగోచరత్వాదవిషయత్వేనైవ జ్ఞానముక్తమితి దర్శయన్ ॥ శ్రు ॥ యదూర్ధ్వం గార్గి దివో యదర్వాక్ పృథివ్యా యదంతరా ద్యావాపృథివీ ఇమే యద్భూతం భవచ్చ భవిష్యచ్చేత్యాది శ్రుతిప్రతిపాదితమపరిమితమహిమానమాహ ॥ ద్యుపతయ ఇతి ॥ హే భగవన్ — తే అంతం ద్యుపతయః స్వర్గాదిలోకపతయః బ్రహ్మాదయోఽపి న యయుః న ప్రాపుః — తత్కాలేః — యదంతవద్వస్తు తత్ర కిమపి త్వం న భవసి — ఆస్తాం తావద్ద్యుపతయో న యయురితి — యద్యస్మాత్త్వమపి ఆత్మనోఽంతం న యాసి — కుత స్తర్హి సర్వజ్ఞతా సర్వశక్తితా వా అత ఆహ — అనంతతయా అంతాభావేన — న హి శశవిషాణాజ్ఞానం సార్వజ్ఞ్యం తదప్రాప్తిర్వా సర్వశక్తివైభవం విహంతి — అనంతత్వమేవాహ — యదంతరేతి — యస్య తవాంతరామధ్యే — నను అహో సావరణాః ఉత్తరోత్తరదశగుణసప్తావరణయుక్తాః — అండనిచయాః బ్రహ్మాండసమూహాః — వాంతి పరిభ్రమంతి — వయసా కాలచక్రేణ — ఖే రజాంసీవ — సహ ఏకదైవ — నను పర్యాయేణ — హి యస్మాదేవం — అతశ్శ్రుతయ స్త్వయి ఫలంతి తాత్పర్యవృత్త్యా పర్యవస్యంతి — నతు సాక్షాద్వదంతి అయమేతావానితి — సగుణస్య గుణానంత్యాత్ — నిర్గుణస్య చాగోచరత్వాత్ — కథం తర్హి పదార్థతాత్పర్యమితి — తత్ర విధిముఖవాక్యభేదే దేవం నియమః — పదార్థస్యైవ వాక్యార్థత్వమితి — నిషేధముఖే తు నాయం నియమ ఇత్యాహ — అతన్నిరసనేనేతి ॥ శ్రు ॥ అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితాత్ — అన్యత్ర ధర్మాదన్యత్రాధర్మాదన్యత్రాస్మాత్కృతాకృతాత్ — అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమిత్యాది ప్రకారేణ లక్షణయా చ తత్త్వమసీత్యాదయః పర్యవస్యంతీతి — న చ వాచ్యం నిషేధశ్రుత్యైవ మేచకజ్ఞాప్యత ఇతి — యతః భవన్నిధనాః భవతి త్వయి నిధనం.

పరయా శ్రమణభృతో యత స్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః ॥ ౪౧ ॥ ద్యుపతయ ఏవ తే న యయురంతమనంతతయా
త్వమపి యదంతరాండనిచయా ననుసావరణాః । ఖ ఇవ రజాంసి వాంతి వయసా సహ యచ్ఛ్రు
తయ స్త్వయి హి ఫలంత్యతన్నిరసనేన భవన్నిధనాః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ఇత్యేతద్బ్రహ్మణః పుత్రా
ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్ । సనందనమథానర్చుః సిద్ధా జ్ఞాత్వాత్మనో గతిమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇత్యశేషస
మామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః । సముద్ధృతః పూర్వజైస్తైర్వ్యోమయానైర్మహాత్మభిః ॥ ౪౪ ॥

సమాప్తిః యా సా సాంతా స్తర్హి నహి నిరవధిని నిషేధస్సంభవతి — అతః అవధిభూతే త్వయి ఫలంతీత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ద్యుపతయో విదురంతమనంత తే న చ భవాన్న గిరశ్శ్రుతిమౌలయః । త్వయి ఫలంతి యతో నమ ఇత్యతో జయ జయేతి భజే తవ తత్పదం ॥ ఇత్థం యథామతి సంస్తుత్య అథ త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ వాక్యైర్నస్తోతుం న శక్నుమ ఇతి నిగమయంతి ॥ ద్యుపతయ ఇతి ॥ ద్యుపతయః స్వర్గాదిలోకపతయః మహేంద్ర బ్రహ్మాదయ ఏవ — తవాంతం స్వరూపస్వభావపారం — న యయుః న జానీయురిత్యర్థః — కింపునర్మనుజాదయ ఇతి భావః — కిం బహునా — త్వమపి న యాసి — కుతః — అనంతతయా స్వరూపస్వభావయోరపరిచ్ఛిన్నత్వేన — నచైతావతా తవ సర్వజ్ఞత్వభంగః — యథావస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానస్యైవ సర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్ — అపరిచ్ఛిన్నస్య పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాదితి భావః — మహిమ్నః అపరిచ్ఛిన్నత్వమేవ ప్రతిపాదయంతి — యదంతరేత్యాదినా — యస్య తవాంతరామధ్యే — ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే — సావరణాః సప్తభిరావరణైస్సహితాః అండానాం బ్రహ్మాండానాం నిచయాః సమూహాః — వాంతి సంచరంతి — యథా ఖే ఆకాశే రజాంసి వయసే ఆజాత్యభిప్రాయమేకవచనం పక్షిభిస్సహ వాంతి తద్వత్ — యస్మాదేవం హి — తతశ్శ్రుతయః పారోక్ష్యనిదేశః స్తుతివర్ణ్యగతత్వాభిప్రాయకః త్వయి అతన్నిరసనేన తస్మాదపారమహిమ్న స్త్వత్తః అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాదివస్తు — తన్నిరసనేన తత్సాజాత్యప్రతిషేధేన తత్పూర్వకమిత్యర్థః — భవన్నిధనాః భవతి నిధనం నిష్ఠా పర్యవసానమితి యావత్ — తద్యాస్సాంతాః — శబ్దవృత్త్యా తాత్పర్యవృత్త్యా చ ప్రకృతిపురుషసాజాత్యనిరసనేన తద్విలక్షణం త్వాం బోధయంతీత్యర్థః — ఫలంతి సఫలా భవంతి — చేతనాచేతనసాజాత్యనిరసనేన తద్వైలక్షణ్యమాత్రం బోధయంతి — నతు సాకల్యేన తత్స్వరూపస్వభావాదికం బోధయితుం శక్నువంతీతి భావః ॥ ౪౨ ॥ చం ॥ ఇత్థం శ్రుతిగీతసంవాదేన సనందనోక్తముత్తరమవధార్యత్యం బహు మేనిరే ఇత్యాహ భగవాన్నారాయణః ॥ ఇత్యేవమితి ॥ ఇతి శ్రుత్యుక్తప్రకారేణ — ఏవం సనందనోక్తమాత్మానుశాసనం ఆత్మా అనుశిష్యతే యేన తదాత్మానుశాసనం — ఉత్తరమాశ్రుత్య — బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య పుత్రాః మరీచ్యాదయః సిద్ధాః ఆత్మనః పరమాత్మనో గతిం ప్రకారం యాథాత్మ్యం — జ్ఞాత్వా నిశ్చిత్య — అథ సనందనమానర్చుః ॥ ౪౩ ॥ ఇతీతి ॥ శ్లో ॥ ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇతి సర్వశ్రుతిపురాణరహస్యతాత్పర్యమిత్యర్థః ॥ చం ॥ సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్తాత్పర్యమేవం సముద్ధృతమితి ప్రకృతవేదస్తుతిప్రశంసా ॥ ౪౪ ॥

అప్రయత్న ప్రాప్యం అత్తి సేవత ఇతి తథా- బ్రహ్మపుత్రే తివా॥ చం॥ హా బ్రహ్మత్వమితి॥ బ్రహ్మదాయాదేతి-బ్రాహ్మైవదాయమివఅప్రయత్నప్రాప్యమితి ఉపచర్యతే-ఏతదాత్మానుశాసనం-నృణాంయేకామాస్తైషాంయేదాచ బ్రహ్మపుత్ర-దాయఘోక్తృత్వాత్పుత్రస్య తస్మిన్ దాయాదశబ్దః ఉపచర్యతే-ఏతదాత్మానుశాసనం-నృణాంయే కామా స్తైషాం యేదాచ బ్రహ్మపుత్ర-దాయభోక్తృత్వాత్పుత్రస్యతస్మిన్ దాయాదశబ్దః చరసర్యట॥ ౪౫ ॥ ఏవమితి॥ భజనం దాహకం-శ్రుతి స్తవనం-ధారయన్ కామం యథేష్టం గాం భూమింతదుపలక్షితాన్ లోకాన్ చరసర్యట ॥ ౪౫ ॥ ఏవమితి॥ ఆత్మవాన్ స్వచ్ఛమనాః-పూర్ణః కృతకృత్యః- శ్రుతధరః శ్రుతమర్థం మనసీ ధారయన్-వీరవ్రతః నైష్ఠికః॥ చం॥ కథమేతత్త్వయావిదితమిత్యపేక్షాయాంతద్దృష్టుం ప్రస్తౌతి మునిశ్చతుర్భిః॥ ఏవమితి ॥ గురుణా బదర్యాశ్రమవాసినా నారాయణేన - ఆదిష్టముపదిష్టం - శ్రద్ధయా గృహీత్వాత్మవాన్ స్వచ్ఛమనాః-పూర్ణః-నివృత్తసంశయత్వాత్పూర్ణమనాః- శ్రుతంయథా శ్రుతంధరతీతి తథాభూతః-వీరాణాం జితేంద్రియాణాం వ్రతం యస్య సః-నైష్ఠికో నారదః-హే రాజన్ -గురుంనారాయణంప్రాహ॥ ౪౬॥ నమ ఇతి॥ నమ ఇతి కృష్ణావతారతయా నారాయణం నమస్యతి-ఉక్తంహి॥ శ్లో॥ ఏతే చాంశకలాః పుంసః కృష్ణస్తు భగవాన్ స్వయమితి॥ చం॥ ఉక్తిసేవాహ॥ నమ ఇతి॥ కృష్ణాయ సర్వలోకసుఖకరాయ-తదుపయుక్తా అమలా అకర్మవశ్యా మూర్తిర్యస్య తస్మై తుభ్యం-తేన కారణేన కృష్ణ ఇత్యత స్తం విశినష్టి- య ఇతి- యో భగవాన్ సర్వభూతానామభవాయాపవర్గాయ-ఉశతీః కమనీయాః నిర్మలా ఇతి యావత్ -కలాః విద్యాః-ధత్తే ఆ చేష్టితవిద్యోపదేశేన సుఖకరణ ఇతి భావః॥ ౪౭॥ ఇతీతి॥ సాక్షాత్ పితురితి-యోనివ్యవధానం వినాజనకస్య అగ్నిముఖనావసరే కథంచిదరణౌ రేతః అథః పతితం మమంథవ్యాసః-తద్వై వతత ఉత్పన్నః శుక ఇతి వదంతి ॥ చం ॥ ఇతీత్థమాద్యమృషిం నారాయణం- అమలమంతఃకరణం యేషాం తాన్ తస్య శిష్యాంశ్చ మంత్ర్య ప్రణామపూర్వకమాపృష్ట్వా- సాక్షాత్ స్వయం ద్వైపాయనస్యాశ్రమమగాజ్జగామ॥ ౪౮॥ చం॥ సభాజిత ఇతి॥ తతో భగవతా ద్వైపాయనేన సభాజితః పూజితః-కృతః ఆసనస్య పరిగ్రహో యేన సః తస్మై ద్వైపాయనాయ-నారాయణస్య ముఖాచ్ఛ్రుతం నిగమం

త్వంచైతద్బ్రహ్మదాయాద శ్రద్ధయాత్మానుశాసనమ్ । ధారయంశ్చర గాం కామం కామానాం నిధనంనృణామ్ ॥ ౪౫ ॥ శ్రీశుకః॥ ఏవంస్వగురుణాదిష్టంగృహీత్వా శ్రద్ధయాత్మవాన్ । పూర్ణః శ్రుతధరో రాజన్నాహవీరవ్రతోగురుమ్ ॥ ౪౬ ॥ శ్రీ నారదః॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయామలకీర్తయే ॥ యోధత్తే సర్వభూతానామభయాయోశతీః కలాః ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇత్యాద్యమృషిమామంత్ర్య తచ్ఛిష్యాంశ్చామలాత్మనః । తతోఽగాదాశ్రమంసాక్షాత్పితుర్ద్వైపాయనస్య మే॥ ౪౮ ॥ సభాజితోభగవతాకృతాసనపరిగ్రహః । తస్మై తద్వర్ణయామాస నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్ ॥ ౪౯ ॥ తత్త్వైతద్వర్ణితంరాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృతస్త్వయా । యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి మనశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ యోఽస్యోత్ప్రేక్షక ఆదిమధ్యనిధనే యోఽవ్యక్తజీవేశ్వరో యస్సృష్ట్వేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణాచక్రేపు

శ్రుతిప్సిత్యాత్మకం వచో వర్ణయామాస ఉపదిదేశేత్యర్థః- సతుమహ్యముపదిష్టవానితత్తు ప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తం॥ ౪౯ ॥ చం॥ ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగతమిత్యాహ॥ తదేతదితి॥ హే రాజన్- నః అస్మాన్ ప్రతియః ప్రశ్నస్త్వయాకృతః- తత్ప్రశ్నే ఏతచ్ఛ్రుతవచః వర్ణితం ఉత్తరత్వేన కథితమిత్యర్థః- యేనోపవర్ణితేన అనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి బ్రహ్మణి శ్రుతయశ్చరెయురితిమనశ్చరేత్ప్రసరేత్ - నిస్సంశయం మనో భవేదిత్యర్థః॥ ౫౦ ॥ ....

సమస్తవేదస్తుత్యర్థం సంగృహ్య అనుస్మారయతి॥ య ఇతి॥ యః అస్య విశ్వస్య ఉత్ప్రేక్షకః-ఇత్యేవమనుశాయినాం సమస్తపురుషార్థానాం ధ్రియమస్పష్టిస్థితిలయాః ప్రాపణీయా ఇత్యాలోచక ఇత్యర్థః- అనేన నిమిత్తత్వముక్తం- ఏవమాలోచ్య అస్య ఆదిమధ్యనిధనే ఆదిర్జన్మ మధ్యం పాలనం- నిధనం అంతః- ఏషు కర్మసు- యో వర్తతే- అనేనోపాదానత్వముక్తం- నను ప్రకృతిపురుషయోరుపాదాననిమిత్తత్వేప్రసిద్ధే- సత్యం తయోరపి-తత ఏవోద్భూతత్వాన్మూలకారణం స ఏవేత్యాహ-యోఽవ్యక్తజీవేశ్వర ఇతి- ప్రవేశనియమనేదర్శయతి-య ఇతి యో నోక్తప్రకారేణ ఇదం సృష్ట్వా- యదర్థమేతత్సృష్టం తేన ఋషిణాసృష్టే కార్యే అహమితి దర్శనాదృషిజీవః తేన సహానుప్రవిష్టః శరీరాణితస్యభోగాయతనానిచక్రే- తాః పురః శాస్త్రిత స్యభోగం దదత్పరిపాలయతి- ఉపాసకస్య చ కైవల్యరూపో భవతీత్యాహ- యంసంపద్యేతి- యం సంపద్య ప్రాప్య-అనుశయీ అన్వసుదండవత్ప్రణామైశ్చ రణమాలెశేత ఇతి తథా సః జీవః-అజాం కార్యకారణకాం అవిద్యాం జహాతీత్యజతి- నను బ్రహ్మసంపన్నస్యాపి జీవస్య తత్సంబంధో దృశ్యతే అత ఆహ- సు ప్తః కులాయం యథేతి - అయంభావః యథాసుప్తం శరీరవంతమన్యే పశ్యంతి సతు నాత్మానం తథా పశ్యతి- ఏవం జీవన్ముక్తమపి అన్యే దేహావరతం పశ్యంతి- సతు స కించిత్పశ్యతీతి తం హరింఅజస్రం అనవరతం ధ్యాయేత్ -కిమిత్యత ఆహ-అభయం న భయం యస్మాత్ భయనివర్తకమిత్యర్థః- కుత ఏతత్ కైవల్యనిరస్తోరూనిం కైవల్యేన అప్రచ్యుతస్వరూపావస్థానేన నిరస్తా తిరస్కృతాగూనిః మూలకారణం మాయా యేన తం-హరిం ధ్యాయేదిత్యన్వయః॥ శ్లో॥

సర్వశ్రుతిశిరోరత్నవిరాజితపదాంబుజం । భోగయోగప్రదంవందే మాధవంకర్మినమ్రయోః ॥ ఈశుంతామిచ్ఛయాసంతః క్షమం తాంమమసాహసం । మయాహిన్వ్యయబోధాయకృతమేతన్నసర్వతః ॥ చం ॥ ఆశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసఇత్యుక్తం - కోష్ఠాసమామ్నాయాదీనాంరసః - యః శ్రుతిగీత్యాసముద్ధృతఇత్యపేక్షాయాం ॥ శ్లో ॥ ఆలోడ్యసర్వశాస్త్రాణివిచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసునిష్పన్నంధ్యేయోనారాయణస్సదేత్యుక్తరీత్యాజగదుదయవిభవలయలీలఃసర్వాంతరాత్మాబంధమోక్షదో భగవాన్సహాస్య ఇత్యేషవివేశివక్తుం ద్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తైర్గుణైర్భగవంతంవిశింషన్ తద్ధ్యానంవిధత్తే ॥ యాస్యేతి ॥ అస్యజగతః ఆదిమధ్యనిధనేస్సృష్టిస్థితిలయానిమిత్తేఉత్ప్రేక్షకః ॥ శ్రు ॥ తదైక్షతబహుస్యామిత్యుక్తవిధేక్షితా - యచ్ఛబ్దానాంతుకైవల్యనిరస్తయోనిమిత్యనేన సంబంధః - యశ్చ అవ్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః కారణావస్థయోరీశ్వరః అంతః ప్రవిశ్యనియంతా - అనేనకారణావస్థాయాంసూక్ష్మచిదచిద్వైశిష్ట్యంతస్యోపాదానత్వంతదుపయుక్తంసర్వశక్తిత్వంఫలితం - ఉత్ప్రేక్షకఇత్యనేననిమిత్తత్వంతదుపయుక్తంసార్వజ్ఞ్యంచ - యశ్చేదంమహదాదిపృథివ్యంతసమష్టితత్త్వజాతంసృష్ట్వా - ఋషిణాచతుర్ముఖాఖ్యజీవేనాను ప్రవిశ్యజీవద్వారానుప్రవిశ్యేత్యర్థః - పురః శరీరాణిచక్రేనిర్మమే - తతస్తాః పురః శాస్తినియమయతి - పూర్ శబ్దోత్రసజీవదేవాదిశరీరపరః - ఋషిణాచక్రేపురస్సంహితాఇతిపాఠాంతరం - తదాపురః ప్రథమంఋషిణాచతుర్ముఖేనసంహితాః వేదసంహితాశ్చక్రేప్రావర్తయదిత్యర్థః - అనేనహితకృత్త్వముక్తంశాస్త్రప్రవర్తనసంహితార్థం - అనుశయోభుక్తావశిష్టంకర్మతస్యాస్తీత్యనుశయీ కర్మవశ్యోజీవః - యంసంపద్య అజాంజహాతిప్రకృతింజహాతి - ఆవిర్భూతగుణాష్టకోభవతిముక్తోభవతీతియావత్ - తథాచశ్రూయతే ॥ శ్రు ॥ పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యతఇతి - తత్రదృష్టాంతః - సుప్తః కులాయంయథేతి - యథాశకునిర్నీడేకంచిత్కాలంసుప్తఃతద్విహాయోడీయతేతద్వదజా

రశ్మౌ స్థితాః । యంసంపద్యజహాత్యజామనుశయీసుప్తఃకులాయంయథా తంకైవల్యనిరస్తయోనిమ
భయంధ్యాయేదజస్రంహరిమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - సప్తాశీతితమోధ్యాయః.
రాజా ॥ దేవాసురమనుష్యేషుయేభజంత్యశివంశివమ్ । ప్రాయస్తేధనినోభోజానతులక్ష్మ్యాఃప
తింహరిమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సందేహోత్రమహాన్హినః ॥ విరుద్ధశీలయోః ప్రభ్వోర్విరుద్ధా భజ
తాంగతిః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుకః ॥ శివశ్శక్తియుతశ్శశ్వత్త్రిలింగోగుణసంవృతః । వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చే
త్యహంత్రిధా ॥ ౩ ॥ తతోవికారాఅభవన్షోడశామీషుకంచన । ఉపధావన్విభూతీనాంసర్వాసా
మశ్నుతేగతిమ్ ॥ ౪ ॥ హరిర్హినిర్గుణస్సాక్షాత్పురుషః ప్రకృతేఃపరః । ససర్వదృగుపద్రష్టాతం
భజన్నిర్గుణోభవేత్ ॥ ౫ ॥ నివృత్తేష్వశ్వమేధేషు రాజాయుష్మత్పితామహః । శృణ్వన్భాగవ

ద్యోంస్థితః అనుశయీజీవః యంసంపద్యతాంజహాతీత్యర్థః - కైవల్యనిరస్తయోనింసంసారిణాంమోక్షప్రదానేననిరస్తాయోనిః ప్రభవదుఃఖంయేనతం - నవిద్యతేభయంయస్మాత్తం - హరింఆశ్రితార్తిహరంఅజస్రంనిత్యం - ధ్యాయేత్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - సప్తాశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో ॥ అష్టాశీతితమేవిష్ణుభక్తః కైవల్యమశ్నుతే । తతోర్వాగ్దేవభక్తస్తువిభూతిమితివర్ణ్యతే ॥ హరిభజతాంముక్తిదఇత్యుక్తం అభయంధ్యాయేదజస్రంహరిమితి - తత్రశంకతే ॥ దేవాసురేతి ॥ అశివం అవధీరితభోగంత్యక్తవిషయం - ధనినః భోగినః - లక్ష్మ్యాః పతింసర్వభోగయుక్తం ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ శివఇతి ॥ అన్యోన్యోపమర్దేనతమసస్త్రైవిధ్యాత్త్రిలింగః - త్రిలింగత్వమేవాహ - వైకారిక ఇతి - అహం అహంకారః ॥ ౩ ॥ తతఇతి ॥ వికారాః మనఇంద్రియభూతరూపాః షోడశేతిఇంద్రియదేవానామభేదవివక్షయా కంచనేతి - యత్కించిద్వికారోపాధికంభజన్ - ఉపాధ్యనురూపాణాంవిభూతీనాంగతింస్వరూపం ప్రాప్నోతి ॥ ౪ ॥ హరిరితి ॥ ఉపద్రష్టాసాక్షీసన్ - యతఃసర్వదృక్సర్వంపశ్యతి - అతః ప్రకృతేఃపరఇతి - అత్రైదంతత్త్వం ॥ శ్లో ॥ వస్తునోగుణసంబంధరూపద్వయమిహేష్యతే । తద్ధర్మయోగాయోగాభ్యాంబింబవత్ప్రతిబింబవత్ ॥ గుణాస్సత్త్వాదయశ్శాంతఘోరమూఢాస్స్వభావతః । బ్రహ్మవిష్ణుశివానాంచ గుణయంత్రస్వరూపిణాం ॥ నాతిభేదోభవేద్భేదోగుణధర్మైరిహాంశతః । సత్త్వస్యశాంత్యానోజాతువిష్ణోర్విక్షేపమూఢతే ॥ రజస్తమోగుణాభ్యాంతు భవేతాంబ్రహ్మరుద్రయోః । గుణోపమర్దనాద్భూయస్తదంశానాంచభిన్నతా ॥ అతస్సమగ్రసత్త్వస్యవిష్ణోర్మోక్షకరీతనుః । అంశతోభూతిహేతుశ్చతథానందమయీస్వతః ॥ అంశతస్తారతమ్యేనబ్రహ్మరుద్రాదిసేవినాం । విభూతయోభవంత్యేవశనైర్మోక్షోప్యనంశతః ॥ ఇదమేవాభిప్రేత్యతత్రతత్రోచ్యతే - శ్రేయాంసితత్రఖలుసత్త్వతనోర్నృణాంస్యురితి - తథా - సత్త్వంయస్యప్రియామూర్తిరితి - తథా - సత్త్వంతత్తీర్థసాధనమితి - తథా - త్రయాణామేకభావానాంయోనపశ్యతివైభిదామితి - తథా ॥ శ్లో ॥ నతేమయ్యచ్యుతేజేచభిదామణ్వపిచక్షత ఇత్యా

ది- ఏవంచ సతి న కించిదసమంజసం తద్భక్తానాం తు కలహో మోహమాత్రమితి॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ యస్యేతి॥ యస్యాహమనుగృహ్ణామీతి
యమర్థః-రో విషయాన్ పరిజిహీర్షురపి కథంచిద్విద్యమానే నైవ సజ్జతే క్లిశ్యతి చ తస్య విషయాపహార ఏవానుగ్రహ ఇతి-యథా శ్రు
త్వే ధ్రువాదీనామైశ్వర్యవిరోధాత్ - అథవా ప్రథమం విభూతిం కామునానాసురూపాం దత్త్వా శనైః విషయోపభోగావసానే తస్య నిర్వేదయి
త్వాప్యహరిష్యామి- పరమానుగ్రహం కరోమీతి- తదుక్తం భగవతైవ॥ శ్లో॥ న మయ్యావేశితధియాం కామః కామాయ కల్పత ఇతి- దుఃఖి
దుఃఖితమితి- దుఃఖాదను పునర్దుఃఖితమివ ప్రలీయమానమిత్యర్థః॥ ౮॥ స ఇతి॥ సతి పునర్బంధూనామనుగ్రహేణ ధనేహయా ప్రవృ
త్తోపి మదనుగ్రహేణ యదా నిష్ఫలోద్యమో నిర్విణ్ణస్స్యాత్ - తదా మదనుగ్రహమితి- మమాసాధారణమనుగ్రహం॥ ౯॥ తమేవాహ॥
తద్బ్రహ్మేతి॥ జనః పశ్చాదపి మోక్షమరోచయన్ అత్యాసక్తః అన్యాన్ భజత ఇత్యర్థః॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ఏతదేవేతిహాసేన స్పష్టయితుమాహ॥

తాన్తథాన్వపృచ్ఛదిదమచ్యుతమ్॥ ౬॥ స ఆహ భగవాం స్తస్మై ప్రీతశ్శుశ్రూషవే విభుః । నృణాం నిశ్రే
యసార్థాయ యమోఽవతీర్ణోఽయదోః కులే ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవాన్॥ యస్యాహమనుగృహ్ణామి హరిష్యే త
ద్ధనం శనైః । తతోఽధనం సంత్యజంతి స్వజనా దుఃఖదుఃఖితమ్ ॥ ౮ ॥ స యదా వితథోద్యోగో నిర్విణ్ణస్స్యా
ద్ధనేహయా । మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహమ్॥ ౯ ॥ తద్బ్రహ్మ పరమం సూక్ష్మం చి
న్మాత్రం సదనంతరమ్। తతో మాం సుదురారాధ్యం హిత్వాఽన్యాన్ భజతే జనః ॥ ౧౦ ॥ తతస్త ఆశుతో
షేభ్యో లబ్ధరాజ్యశ్రియోద్ధతాః । మదాః ప్రమత్తా వరదాన్ విస్మరంత్యవజానతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకః॥
శాపప్రసాదయోరీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః । సద్యశ్శాపప్రసాదోఽంగ శివో బ్రహ్మా న చాచ్యుతః॥ ౧౨॥
అత్ర చోదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్త్వాప సంకటమ్॥ ౧౩॥ వృ
కో నామాసురః పుత్రశ్శకునేః పథి నారదమ్। దృష్ట్వాశుతోషం పప్రచ్ఛ దేవేషు త్రిషు దుర్మతిః॥ ౧౪ ॥ స
ఆహ గిరిశం దేవముపధావాశు సిద్ధ్యసి । సోల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యామాశు తుష్యతి కుప్యతి॥ ౧౫॥ దశాస్య
బాణయోస్తుష్టస్స్తువతోర్వందినోరివ । ఐశ్వర్యమతులం దత్త్వా తత ఆప సుసంకటమ్॥ ౧౬॥ ఇత్యాదిష్ట
స్తమసుర ఉపాధావత్స్వగాత్రతః । కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జుహ్వానోఽగ్నిముఖం భవమ్॥ ౧౭॥ దేవోపల
బ్ధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్సప్తమేఽహని । శిరోఽవృశ్చత్స్వధితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్॥ ౧౮॥ తదా మహా
కారుణికస్స ధూర్జటిర్యథా వయం దిష్టోఽగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్ । నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్న్యవారయ
త్తత్స్పర్శనాద్భూయ ఉపస్కృతాకృతిః॥ ౧౯॥ తమాహ చాంగాలమలం వృణీష్వ మే యథాభికామం విత
రామి తే వరమ్। ప్రీయేయ తోయేన నృణాం ప్రపద్యతామహో త్వయాత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా॥
౨౦॥ శ్రీశుకః॥ దేవాత్స వవ్రే పాపీయాన్ వరం భూతభయావహమ్ । యస్య యస్య కరం శీర్ష్ణి ధాస్యే
స మ్రియతామితి ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్ రుద్రో దుర్మనా ఇవ భారత। ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై
దదేఽహేరమృతం యథా ॥ ౨౨ ॥ స తద్వరపరీక్షార్థం శంభోర్మూర్ధ్ని కిలాసురః । స్వహస్తం ధాతు
మారేభే సోఽబిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః ॥ ౨౩ ॥ తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తః పరాధావత్సవేపథుః । యావదం
తం దిశో భూమేః కాష్ఠానాముదగాదుదక్ ॥ ౨౪ ॥ అజానంతః ప్రతివిధిం తూష్ణీమాసన్ సురేశ్వరాః । త
తో వైకుంఠమగమద్భాస్వరం తమసః పరమ్ ॥ ౨౫ ॥ యత్ర నారాయణస్సాక్షాద్యోగినాం పరమా గతిః ।

శాపప్రసాదయోరితి॥ బ్రహ్మా చేత్యన్వయః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ వృక ఇతి॥ శకునేః పుత్రః॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ దశాస్యేతి॥ సుసంకటమాపత్కైలాసో
త్పాటనం పురపాలనంచ- సుకంటకమితి వా పాఠః॥ ౧౬॥ ఇతీతి॥ స్వగాత్రత ఉపాధావత్ స్వదేహేన యాజయామాస-కథం ఆత్మక్రవ్యేణ
స్వమాంసేన జుహ్వన ఇతి॥ ౧౭॥ దేవేతి॥ అవృశ్చత్ ఛేత్తుముద్యతః॥ ౧౮॥ తదేతి॥ స్వయంచ- అగ్నిరివ మూర్తిమానగ్నిరివ దీప్యమానో
ఇత్యర్థః-వయం అధునా కథాభియర్థాః కథంచిద్దుఃఖేన మర్త్యాః కామం వారయామః తద్వదితి-స చ ఉపస్కృతాకృతిః పరిపూర్ణదేహో
భవత్ న్యవారయచ్చ॥ ౧౯॥ ఏవమాహ చ॥ తమితి॥ తోయేనాపి భజతాం ప్రీతః స్యాం-త్వయా తు దేహో వృథా పీడ్యత ఇతి॥ ౨౦॥ ౨౧॥
తదితి॥ దారుమనర్హామపి దదత్తవాన్- అహేః సర్పస్య అమృతం క్షీరమివ॥ ౨౨॥ ౨౩॥ తేనేతి॥ ఉపసృష్టః అనుగతస్సన్ ఉదగాత్
ఉత్తరతః అగాత్- ఊర్ధ్వం అగచ్ఛత్ ఉదక్ ఊర్ధ్వం చచార॥ ౨౪॥ అజానంత ఇతి॥ వైకుంఠం శ్వేతద్వీపం॥ ౨౫॥ ౨౬॥ తమితి॥

వృకాసురం తథావ్యసనం తాదృగ్వ్యసనం యస్యతం- శివం వృజినార్దనః దుఃఖహంతా దూరత ఏవ దృష్ట్వా॥ ౨౭॥ మేఖలేతి॥ మేఖలాదిభిరుపలక్షితః- ప్రత్యుదియాత్ సమ్ముఖమాగతః॥ ౨౮॥ శాకునేయేతి॥ వ్యక్తం నిశ్చితం- కిం కిమర్థం- ఆత్మా దేహః- సర్వపురుషార్థహేతుః- అతో మా పీడయేతి॥ ౨౯॥ యదీతి॥ ప్రాయశః పుంభిర్ధృతైః భవాన్ స్వార్థాన్ సమీహతే సాధయితుమిచ్ఛతి- అథవా- జనః పుంభిః సహాయైః స్వకార్యాణి సాధయతి అతో నః కథ్యతామితి॥ ౩౦॥౩౧॥ ఏవమితి॥ పైశాచ్యం పిశాచానామివ వృత్తిం॥ ౩౨॥ ౩౩॥ యదీతి॥ యత్ యథావక్తా వదిష్యతి॥ ౩౪॥ ఇత్థమితి॥ చిత్రైః ఆశ్చర్యకరైః సుపేశలైః అతిరమ్యైః- భిన్నధీః భ్రంశితమతిః॥ ౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥

శాంతానాం న్యస్తదండానాం యతో నావర్తతే గతః॥ ౨౬॥ తం తథా వ్యసనం దృష్ట్వా భగవాన్ వృజినార్దనః। దూరాత్ప్రత్యుదియాద్భూత్వా వటుకో యోగమాయయా॥ ౨౭॥ మేఖలాజినదండాక్షైస్తేజసాగ్నిరివ జ్వలన్। అభివాదయామాస చ తం కుశపాణిర్వినీతవత్॥ ౨౮॥ శ్రీభగవాన్॥ శాకునేయ భవాన్వ్యక్తం శ్రాంతః కిం దూరమాగతః। క్షణం విశ్రమ్యతాం పుంస ఆత్మాయం సర్వకామధుక్॥ ౨౯॥ యది నశ్శ్రవణాయాలం యుష్మద్వ్యవసితం ప్రభో। భణ్యతాం ప్రాయశస్సర్వైః పుంభిస్స్వార్థాన్సమీహతే॥ ౩౦॥ శ్రీశుకః॥ ఏవం భగవతా పృష్టో వచసామృతవర్షిణా। గతక్లమోఽబ్రవీత్తస్మై యథాపూర్వమనుష్ఠితమ్॥ ౩౧॥ శ్రీభగవాన్॥ ఏవం తర్హ్యంగ తద్వాక్యం న వయం శ్రద్దధీమహి। యో దక్షశాపాత్పైశాచ్యం ప్రాప్తః ప్రేతపిశాచరాట్॥ ౩౨॥ యది తే తత్ర విస్రంభో దానవేంద్ర జగద్గురౌ। తర్హ్యంగాశు స్వశిరసి హస్తం న్యస్య ప్రతీయతామ్॥ ౩౩॥ యద్యసత్యం వచశ్శంభోః కథంచిద్దానవర్షభ। తథా త్వం జహ్యసద్వాచం న యద్వక్తానృతం పునః॥ ౩౪॥ ఇత్థం భగవతశ్చిత్రైర్వచోభిస్సుసుపేశలైః। భిన్నధీర్విస్మితశ్శీర్ష్ణి స్వహస్తం కుమతిర్న్యధాత్॥ ౩౫॥ అథాపతద్భిన్నశిరా వజ్రాహత ఇవ క్షణాత్। జయశబ్దో నమశ్శబ్దస్సాధుశబ్దోఽభవద్దివి॥ ౩౬॥ ముముచుః పుష్పవర్షాణి హతే పాపే వృకాసురే। దేవర్షిపితృగంధర్వా మోచితస్సంకటాచ్ఛివః॥ ౩౭॥ ముక్తం గిరిశమభ్యాహ భగవాన్ పురుషోత్తమః। అహో దేవ మహాదేవ పాపోఽయం స్వేన పాప్మనా॥ ౩౮॥ హతః కో ను మహత్స్వీశ జంతుర్వై కృతకిల్బిషః। క్షేమీ స్యాత్కిము విశ్వేశే కృతాగా జగద్గురౌ॥ ౩౯॥ య ఏవమవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతః పరస్య సాక్షాత్పరమాత్మనో హరేః। గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛృణోతి వా విముచ్యతే సంసృతిభిస్తథారిభిః॥ ౪౦॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - అష్టాశీతితమోధ్యాయః.

శ్రీశుకః॥ సరస్వత్యాస్తటే రాజన్నృషయస్సత్రమాసత। వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషు కో మహాన్॥ ౧॥ తస్య జిజ్ఞాసయా తే వై భృగుం బ్రహ్మసుతం నృప। తద్జ్ఞప్త్యై ప్రేషయామాసుస్సోఽభ్యగాద్బ్రహ్మణస్సభామ్॥ ౨॥ న తస్మై బ్రహ్మణే స్తోత్రం చక్రే సత్త్వపరీక్షయా। తస్మై చుక్రోధ భగవాన్ ప్రజ్వలన్ స్వేన తేజసా॥ ౩॥ స ఆత్మన్యుత్థితం మన్యుమాత్మజాయాత్మనా ప్రభుః। అశీశమద్యథా వహ్నిం స్వయోన్యా వారిణాత్మభూః॥ ౪॥ తతః కైలాసమగమత్స తం దేవో మహేశ్వరః। పరిరబ్ధుం సమారేభే ఉత్థాయ భ్రాతరం ముదా॥ ౫॥ నైచ్ఛత్త్వమశుభాచారస్తతో దేవశ్చుకోప హ। శూలముద్యమ్య తం హంతుమారేభే తిగ్మలోచనః॥ ౬॥ పతిత్వా పాదయోర్దేవీ సాంత్వయామాస తం గిరా। సతుకృభ్రాత్తమోముక్తః కైలాసాద్రజతాచలాత్॥ ౭॥ మునిర్జగామ వైకుంఠం యత్ర దేవో జనా

హత ఇతి॥ కిము వక్తవ్యం విశ్వేశే త్వయి కృతాగాః కృతాపరాధః॥ ౩౯॥ య ఇతి॥ అవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతః అవాఙ్మనసగోచరశక్తిసముద్రస్య- గిరిత్రమోక్షం శివమోచనరూపం చరిత్రం సంసృతిభిః నానాయోనిసంసారైః॥ ౪౦॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - అష్టాశీతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ నవాశీతితమే దేవః కో మహానితి సంశయే। పరీక్ష్య విష్ణోరుత్కర్షం మునిభ్యో వర్ణయద్భృగుః॥ ఇతిహాసాంతరమాహ॥ సరస్వత్యా ఇతి॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ స ఇతి॥ స్వయోన్యా స్వస్యైవ రూపాంతరేణాభివ్యక్తిస్థానేన స్వకార్యేణేత్యర్థః తేన యథా కశ్చిద్వహ్నిం శమయతి తథా స్వ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

కార్వేణపవిత్రేణనిమిత్తేన క్రోధం శమయామాసేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ పునీహీతి ॥ తీర్థకారిణా తీర్థత్వ
మిత్తేన ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ఏవమితి ॥ తస్య మంద్రయా గిరా గంభీరవాచా నిర్వృతః తూష్ణీం బభూవేతి శేషః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ తదితి ॥ విస్మితా
అపరాధాలికేఽపి నిర్వికారత్వేన భూయాంసం శ్రద్దధుః మహత్తమం నిశ్చితవంతః యతః యస్మాత్ ॥ ౧౫ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ వైరాగ్యం చ చతుర్వి
ధమితి హాతత చాతుర్విధ్యమేవం ద్రష్టవ్యం - విషయాంస్త్యక్తుమశక్నువతోఽపి సంమానేచ్ఛాత్యాగమాద్యం వైరాగ్యం - తతో విషయా
ణాం మధ్యే లవణాదివ్యతిరేకేణాపి వ్యావృత్తిర్ద్వితీయం - తథా వృత్తావపి మనసి రాగశైథిల్యేన బాహ్యేంద్రియైరేవ విషయసేవనం తృతీయం -
తత్రాప్యౌదాసీన్యం చతుర్థం - తదాహుః ॥ శ్లో ॥ వైరాగ్యమాద్యం యతమానసంజ్ఞం క్వచిద్విరాగో వ్యతిరేకసంజ్ఞం । ఏకేంద్రియా

ర్దనః । శయానం శ్రియ ఉత్సంగే పదా వక్షస్యతాడయత్ ॥ ౮ ॥ తత ఉత్థాయ భగవాన్ సహ లక్ష్మ్యా
సతాం గతిః । స్వతల్పాదవరుహ్యాథ ననామ శిరసా మునిమ్ ॥ ౯ ॥ ఆహ తే స్వాగతం బ్రహ్మన్నిషీదాత్రా
సనే క్షణమ్ । అజానతామాగతాన్వః క్షంతుమర్హథ నః ప్రభో ॥ ౧౦ ॥ పునీహి సహలోకం మాం లోక
పాలాంశ్చ మద్గతాన్ । పాదోదకేన భవతస్తీర్థానాం తీర్థకారిణా ॥ ౧౧ ॥ అద్యాహం భగవఁల్ల
క్ష్మ్యా ఆసమేకాంతభాజనమ్ । వత్స్యత్యురసి మే లక్ష్మీర్భవత్పాదహతాంహసః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఏ
వం బ్రువతి వైకుంఠే భృగుస్తన్మంద్రయా గిరా । నిర్వృతస్తర్పితస్తూష్ణీం భక్త్యుత్కంఠోఽశ్రులోచ
నః ॥ ౧౩ ॥ పునశ్చ సత్రమావ్రజ్య మునీనాం బ్రహ్మవాదినామ్ । స్వానుభూతమశేషేణ రాజన్భృగు
రవర్ణయత్ ॥ ౧౪ ॥ తన్నిశమ్యాథ మునయో విస్మితా ముక్తసంశయాః । భూయాంసం శ్రద్దధుర్విష్ణుం
యతశ్శాంతిర్యతోఽభయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ధర్మస్సాక్షాద్యతో జ్ఞానం వైరాగ్యం చ తదన్వితమ్ । ఐశ్వర్యం చా
ష్టధా యస్మాద్యశశ్చాత్మమలాపహమ్ ॥ ౧౬ ॥ మునీనాం న్యస్తదండానాం శాంతానాం సమచేతసామ్ ।
అకించనానాం సాధూనాం యమాహుః పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ సత్త్వం యస్య ప్రియా మూర్తిర్బ్రా
హ్మణాస్త్విష్టదేవతాః । భజంత్యనాశిషశ్శాంతా యం వా నిపుణబుద్ధయః ॥ ౧౮ ॥ త్రివిధాకృతయస్తస్య
రాక్షసా అసురాస్సురాః । గుణిన్యా మాయయా సృష్టాస్సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుకః ॥
ఇత్థం సారస్వతా విప్రా నృణాం సంశయనుత్తయే । పురుషస్య పదాంభోజసేవయా తద్గతిం గతాః ॥ ౨౦ ॥
శ్రీసూతః ॥ ఇత్యేతన్మునితనయాస్యపద్మగంధపీయూషం భవభయభిత్పరస్య పుంసః । సుశ్లోక్యం శ్రవణ
పుటైః పిబన్నభీక్ష్ణం సంసారభ్రమణపరిశ్రమం జహాతి ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఏకదా ద్వారవత్యాం తు విప్ర
పత్న్యాః కుమారకః । జాతమాత్రో భువం స్పృష్ట్వా మమార కిల భారత ॥ ౨౨ ॥ విప్రో గృహీత్వా మృత
కం రాజద్వార్యుపధాయ సః । ఇదం ప్రోవాచ విలపన్నాతురో దీనమానసః ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మద్విషశ్శఠధి
యో లుబ్ధస్య విషయాత్మనః । క్షత్రబంధోః కర్మదోషాత్పంచత్వం మేఽర్భకో గతః ॥ ౨౪ ॥ హింసావిహారం
నృపతిం దుశ్శీలమజితేంద్రియమ్ । ప్రజా భజంత్యస్సీదంతి దరిద్రా నిత్యదుఃఖితాః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం ద్వితీయం
విప్రర్షిస్తృతీయం త్వేవమేవ చ । విసృజ్య స నృపద్వారి తాం గాథాం సమగాయత ॥ ౨౬ ॥ తామర్జున
ఉపశ్రుత్య కర్హిచిత్కేశవాంతికే । పరేతే నవమే బాలే బ్రాహ్మణం సమభాషత ॥ ౨౭ ॥ కింస్విద్బ్ర
హ్మంస్త్వన్నివాసే ఇహ నాస్తి ధనుర్ధరః । రాజన్యబంధురప్యేతే బ్రాహ్మణాస్సత్రమాసతే ॥ ౨౮ ॥

ఖ్యం హృది రాగసౌక్ష్మ్యం తస్యాప్యభావస్తు వశీకృతాఖ్యమితి ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ సత్త్వమితి ॥ యస్య భగవత ఏవ ॥ ౧౮ ॥ త్రివిధాకృతయ ఇతి
తస్య భగవత ఏవ త్రివిధాః ఆకృతయః తత్ర తాసు సత్త్వమేవ అర్థసాధనం పురుషార్థహేతుః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం నిశ్చిత్య సరస్వ
తీతీరవాసినో విప్రాః హరిపదాంభోజసేవయా ముక్తిం ప్రాపురితి ॥ ౨౦ ॥ ఇతీతి ॥ వ్యాసనందనస్య ముఖపంకజాదుద్గతం గంధయుక్తపీయూ
షతుల్యం హరేః ప్రశస్తం యశో యస్సంసారీ సేవతే స ముక్తో భవతీతి ॥ ౨౧ ॥ స చోక్తలక్షణో భగవాన్ శ్రీకృష్ణ ఏవేతి దర్శయితుమా
ఖ్యానాంతరమాహ ॥ ఏకదేతి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ బ్రహ్మద్విష ఇత్యాదికాం తాం గాథాం వాక్యం - మయి నకశ్చిద్దో
షః అతో రాజదోషేణైవ మత్పుత్రాః మ్రియంత ఇతి వారంవారం చుక్రోశేత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ కింస్విదితి ॥ హే బ్రహ్మన్ కింస్వి
త్ కిమర్థం వృథా రోదిషి యతస్త్వన్నివాసే ధనుర్ధరమాత్రో రాజన్యబంధురపి నాస్తి - బ్రహ్మణ్యస్య తు కా వార్తా - ఏతే తు సత్రే

యోగ్య ఏవ బ్రాహ్మణానామితి తాభవితుమర్హంతీత్యర్థః॥ ౨౮॥ తదేవాహ॥ ధనేతి॥ ధనదారాదిభిర్వియుక్తాః-యత్ర యేషు జీవత్సు-శోచంతి తే జీవంతి కేవలం జీవికాం సంపాదయంతి॥ ౨౯॥ అహమితి॥ హతకల్మష ఇతి అగ్నిప్రవేశేన బ్రాహ్మణవిలాపశ్రవణపాతకాత్ పూతో భవేయమిత్యర్థః-అహతకల్మష శ్చేతి వా॥ ౩౦॥ ౩౧॥ తదితి॥ న శ్రద్దధ్మహే నసంప్రతీమః॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ఏవమితి॥ ఏవం ప్రాభవాక్యైః విస్రంభితః విశ్వాసం ప్రాపితః- నిశామయన్ శృణ్వన్॥ ౩౫॥ ౩౬॥ సఇతి॥ బ్రాహ్మణోపేక్షితత్వేన కృష్ణమవజ్ఞాయ

ధనదారాత్మజాయుక్తా యత్ర శోచంతి బ్రాహ్మణాః। తే వై రాజన్యవేషేణ నటా జీవంత్యసుంభరాః॥
౨౯॥ అహం ప్రజా వాం గతే పాస్యే భగవన్ దీనయోరిహ। అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యే హతకల్మషః॥
౩౦॥ బ్రాహ్మణః॥ సంకర్షణో వాసుదేవః ప్రద్యుమ్నో ధన్వినాం వరః। అనిరుద్ధోఽప్రతిరథో న త్రా
తుం శక్నువంతి యత్॥ ౩౧॥ తత్కథం ను భవాన్ కర్మ దుష్కరం జగదీశ్వరైః। చికీర్షసి త్వం బాలిశ్యాన్న
తచ్ఛ్రద్దధ్మహే వయమ్॥ ౩౨॥ అర్జునః॥ నాహం సంకర్షణో బ్రహ్మన్న కృష్ణః కార్ష్ణిరేవ చ। అ
హం వా అర్జునో నామ గాండీవం యస్య వై ధనుః॥ ౩౩॥ మావమంస్థా మమ బ్రహ్మన్ వీర్యం త్ర్యం
బకతోషణమ్। మృత్యుం విజిత్య ప్రధనే ఆనేష్యే తే ప్రజాం ప్రభో॥ ౩౪॥ శ్రీశుకః॥ ఏవం విస్రంభితో వి
ప్రః ఫల్గునేన పరంతప। జగామ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయన్॥ ౩౫॥ ప్రసూతికాల ఆస
న్నే భార్యాయా ద్విజసత్తమః। పాహి పాహి ప్రజాం మృత్యోరిత్యాహార్జునమాతురః॥ ౩౬॥ స ఉపస్పృ
శ్య శుచ్యంబు నమస్కృత్య మహేశ్వరమ్। దివ్యాన్యస్త్రాణి సంస్మృత్య సజ్యం గాండీవమాదదే॥ ౩౭॥
న్యరుణత్సూతికాగారం శరైర్నానాస్త్రయోజితైః। తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థశ్చకార శరపంజరమ్॥
౩౮॥ తతః కుమారః సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్ముహుః। సద్యోఽదర్శనమాపేదే సశరీరో విహాయసా॥
౩౯॥ తదాహ విప్రో విజయం వినిందన్ కృష్ణసన్నిధౌ। మౌఢ్యం పశ్యత మే యోఽహం శ్రద్దధే క్లీబకత్థనమ్॥
౪౦॥ న ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః। యస్య శేకుః పరిత్రాతుం కోఽన్యస్తదవితేశ్వరః॥
౪౧॥ ధిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మశ్లాఘినో ధనుః। దైవోపసృష్టం యో మౌఢ్యాదానినీషతి దుర్మ
తిః॥ ౪౨॥ ఏవం శపతి విప్రర్షౌ విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః। యయౌ సంయమనీమాశు యత్రాస్తే భగవాన్
యమః॥ ౪౩॥ విప్రాపత్యమచక్షాణస్తత ఐంద్రీమగాత్పురీమ్। ఆగ్నేయీం నైరృతీం సౌమ్యాం వా
యవ్యాం వారుణీమథ॥ రసాతలం నాకపృష్ఠం ధిష్ణ్యాన్యన్యాన్యుదాయుధః॥ ౪౪॥ తతోఽలబ్ధద్విజసుతో
హ్యనిస్తీర్ణప్రతిశ్రుతః। అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా॥ ౪౫॥ దర్శయే ద్విజసూ
నూంస్తే మావజ్ఞాత్మానమాత్మనా। యే తే నః కీర్తిం విమలాం మనుష్యాః స్థాపయిష్యంతి॥ ౪౬॥ ఇతి సంభా
ష్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః। దివ్యం స్వరథమాస్థాయ ప్రతీచీం దిశమావిశత్॥ ౪౭॥ సప్తద్వీపాన్
సప్తసింధూన్ సప్తసప్తగిరీనథ। లోకాలోకం తథాతీత్య వివేశ సుమహత్తమః॥ ౪౮॥ తత్రాశ్వాః శైబ్య
సుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకాః। తమసా భ్రష్టగతయో బభూవుర్భరతర్షభ॥ ౪౯॥ తాన్ దృ
ష్ట్వా భగవాన్ కృష్ణో మహాయోగేశ్వరేశ్వరః। సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రం ప్రాహిణోత్పురః॥
౫౦॥ తమః సుఘోరం గహనం కృతం మహద్విదారయద్భూరితరేణ రోచిషా। మనోజవం నిర్వివిశే సుద
ర్శనం గుణచ్యుతో రామశరో యథా చమూమ్॥ ౫౧॥ ద్వారేణ చక్రానుపథేన తత్తమః పరం పరం జ్యో

మహేశ్వరం నమస్కృత్య॥ ౩౭॥ న్యరుణదితి॥ న్యరుణత్ ఆవృతవాన్-తదేవాహ- తిర్యగూర్ధ్వమితి॥ ౩౮॥ తత ఇతి॥ అదర్శనమాపేదే దేహేనాపి నావతిష్ఠత ఇత్యర్థః॥ ౩౯॥ ౪౦॥ నేతి॥ యస్య ప్రజాః తదవితా॥ ౪౧॥ తత్రాహ॥ ధిగితి॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ తత ఇతి॥ ప్రత్యుక్తః నివారితః ఉపపత్తిభిః ప్రతిషేధం కుర్వతా॥ ౪౫॥ దర్శయ ఇతి॥ మావజ్ఞః మావజానీహి-యే నిందంతి తే ఏవ మనుష్యాః నః కీర్తిం స్థాపయిష్యంతి నిశ్చలాం కరిష్యంతి ఏతేన కీర్తిం విపులాం మానవాః స్థాపయంతి చ పాఠాంతరం॥ ౪౬॥ ౪౭॥ సప్తేతి॥ సప్తసప్త సంఖ్యాః గిరయో యేషు ద్వీపేషు॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ కృతమితి॥ కృతమితి ప్రకృతిపరిణామరూపం- నాలోకాభావమాత్రం॥ ౫౧॥

ద్వారేణేతి ॥ చక్రానుపథేన చక్రమనుగతేన ద్వారేణ - తత్తమః పరంతస్మాత్తమసః పరందూరేవర్తమానం - పరంశ్రేష్ఠం ధామ తంజ్యోతిః- సమక్షవానం వ్యాప్నువత్ - ప్రసమీక్ష్యప్రతాపితాక్షః నేత్రైన్యమీలయదితి ॥ ౫౨ ॥ తతఇతి ॥ ఏజంతః ఉచ్ఛలంతః బృహంతః మహాంతః ఊర్మయో భూషణంయస్యయత్ - తత్రసలిలే-భవనంమహాకాలపురం-ద్యుమత్తమంద్యుతిమత్సు శ్రేష్ఠం ॥ ౫౩ ॥ తస్మిన్నితి ॥ సహస్రమూర్ధస్వభవాః ఫణాః తాసు మణయః తేషాంద్యుతిభిః ద్విసహస్రనేత్రైరూర్జితం స్ఫటికగిరిసంకాశం శితికంఠజిహ్వం శితి కంఠాశ్చజిహ్వాశ్చ నితరాంనీలాః కంఠజిహ్వాయస్యతం ॥ ౫౪ ॥ దదర్శేతి ॥ తద్భోగసుఖాసనం తస్యఅనంతస్యభోగో దేహః సుఖకరమాసనం యస్యతం ॥ ౫౫ ॥ మహామణీతి ॥ మహాంతోమణివ్రాతాయేషు తేషాంకిరీటకుండలానాం ప్రభాతయాపరిక్షిప్తాః సర్వతః స్ఫురంతః సహస్ర

తిరనంతపారగమ్ । సమక్షవానం ప్రసమీక్ష్య ఫల్గునః ప్రతాపితాక్షః పిదధేక్షిణీ ఉభే ॥ ౫౨ ॥ తతః ప్రవిష్టస్సలిలం నభస్వతా బలీయసైజద్బృహదూర్మిభూషణమ్ । తత్రాద్భుతం వై భవనం ద్యుమత్తమం భ్రాజన్మణిస్తంభసహస్రశోభితమ్ ॥ ౫౩ ॥ తస్మిన్మహాభోగమనంతమద్భుతం సహస్రమూర్ధన్యఫణామణిద్యుభిః । విభ్రాజమానం ద్విసహస్రనేత్రం సితాచలాభం శితికంఠజిహ్వమ్ ॥ ౫౪ ॥ దదర్శ తద్భోగసుఖాసనం విభుం మహానుభావం పురుషోత్తమోత్తమమ్ । సాంద్రాంబుదాభం సుపిశంగవాససం ప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతేక్షణమ్ ॥ ౫౫ ॥ మహామణివ్రాతకిరీటకుండలప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకుంతలమ్ । ప్రలంబచార్వష్టభుజం సకౌస్తుభం శ్రీవత్సలక్ష్మం వనమాలయావృతమ్ ॥ ౫౬ ॥ సునందనందప్రముఖైస్స్వపార్షదైశ్చక్రాదిభిర్మూర్తిధరైర్నిజాయుధైః । పుష్ట్యా శ్రియా కీర్త్యజయాఖిలర్ద్ధిభిర్నిషేవ్యమాణం పరమేష్ఠినాం పతిమ్ ॥ ౫౭ ॥ వవంద ఆత్మానమనంతమచ్యుతో జిష్ణుశ్చ తద్దర్శనజాతసాధ్వసః । తావాహ భూమా పరమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధాంజలీ సస్మితమూర్జయా గిరా ॥ ౫౮ ॥ ద్విజాత్మజా మే యువయోర్దిదృక్షుణా మయోపనీతా భువి ధర్మగుప్తయే । కలావతీర్ణావవనేర్భరాసురాన్హత్వేహ భూయస్త్వరయేతమంతి మే ॥ ౫౯ ॥ పూర్ణకామావపి యువాం నరనారాయణావృషీ । ధర్మమాచరతం స్థిత్యై ఋషభౌ లోకసంగ్రహమ్ ॥ ౬౦ ॥ ఇత్యాదిష్టౌ భగవతా తౌ కృష్ణౌ పరమేష్ఠినా । ఓమిత్యానమ్య భూమానమాదాయ ద్విజదారకాన్ ॥ ౬౧ ॥ న్యవర్తేతాం స్వకం ధామ సంప్రహృష్టౌ యథాగతమ్ । విప్రాయ దదతుః పుత్రాన్యథారూపం తథా ప్రభూ ॥ ౬౨ ॥ నిశామ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః । యత్కించిత్పౌరుషం పుంసాం మేనే కృష్ణానుకంపితమ్ ॥ ౬౩ ॥ ఇతీదృశాన్యనేకాని వీర్యాణీహ ప్రదర్శయన్ । బుభుజే విషయాన్గ్రామ్యానీజే చాత్యూర్జితైర్మఖైః ॥ ౬౪ ॥ ప్రవవర్షాఖిలాన్కామాన్ప్రజాసు బ్రాహ్మణాదిషు । యథాకాలం యథైవేంద్రో భగవాన్ శ్రైష్ఠ్యమాస్థితః ॥ ౬౫ ॥ హత్వా నృపానధర్మిష్ఠాన్ఘాతయిత్వార్జునాదిభిః । అంజసా వర్తయామాస ధర్మం ధర్మసుతాదిభిః ॥ ౬౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - దశమస్కంధే - ఏకోననవతితమోధ్యాయః.

శ్రీశుకః ॥ సుఖం స్వపుర్యాం నివసన్ ద్వారకాయాం శ్రియః పతిః । సర్వసంపత్సమృద్ధాయాం సంవృతో వృష్ణిపుంగవైః ॥ ౧ ॥ స్త్రీభిశ్చోత్తమవేషాభిర్నవయౌవనకాంతిభిః । హర్మ్యేషు కందుకాద్యైస్తత్క్రీడంతీభిస్తటిద్ద్యుభిః ॥ ౨ ॥ నిత్యం సంకులమార్గాయాం మదచ్యుద్భిర్మతంగజైః । స్వలంకృతైర్భటైరశ్వై రథైశ్చ కనకోజ్జ్వలైః ॥ ౩ ॥ ఉద్యానోపవనాఢ్యాయాం పుష్పితద్రుమరాజిషు । నిర్విశద్భృం

మపరిమితాః కుంతలా యస్యతం ॥ ౫౬ ॥ సునందేతి ॥ కీర్త్యజయా కీర్తిసహితా అజయా అఖిలర్ద్ధిభిరణిమాదిభిర్విభూతిభిర్మూర్తిధరైః ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ ద్విజాత్మజా ఇతి ॥ మే కలావతీర్ణౌ ఇతి సంబోధనం - శీఘ్రం మే అంతి సకాశం ఇతం ఆగచ్ఛతం ॥ ౫౯ ॥ పూర్ణకామావితి ॥ ఆచరతం కురుతం ఇదంతు భారత యుద్ధాత్పూర్వమేవ కృతమపి శ్రైష్ఠ్యకథనప్రస్తావేనాత్రోక్తం ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకోననవతితమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో ॥ నవతౌ తు పునః ప్రోక్తా కృష్ణలీలా సమాసతః । యదువంశప్రసూతానామానంత్యం చ సకారణం ॥ శ్రీకృష్ణవిభూతిం సమాసేన దర్శయతి ॥ సుఖమితి ॥ సర్వసంపద్విశిష్టాయాం - శ్రియః పతిః షోడశసహస్రపత్నీనామేకవల్లభస్సన్ తాసాం గృహేషు రేమే ఇత్యన్వయః ॥ ౧

౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ప్రోత్ఫుల్లేతి॥ గృహవిశేషణం ప్రోత్ఫుల్లేతి శ్లోకేనోక్తం॥ ౬॥ విజహారేతి॥ తథా ప్రాదినీషుచ - అంభో విగాహ్య విజహార మహానదగో నాగైరివ భవంయస్య సః యోషిత్ కాంకుచకుంకుమైర్లిప్తాంగః యత స్తాభిః పరిరబ్ధః॥ ౭॥ ఉపగీయమాన ఇతి॥ సూతమాగధవందిభిశ్చ ఉపగీయమానః॥ ౮॥ ౯॥ తా ఇతి॥ తాః క్లిన్నవస్త్రాః అతఏవ వివృతోరుకుచప్రదేశాః-ఉద్ధృతానివిస్రస్తాని బృహత్కబరేభ్యః ప్రసూనానియాసాం తాః-జాతేనస్మరేణ యదుత్స్మయః తేన లసంతి వదనానియాసాంతాః॥ ౧౦॥ కృష్ణ ఇతి॥ తాసాం స్తనేభ్యోవిషజ్జిత కుంకుమస్రక్ యస్య సః-క్రీడాయాం అభిషంగేణ అభినివేశేన ధుతః కంపితః కుంతలబృందబంధోయస్య సః॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ఊచురితి॥ ముకుందైకధియః సమాహితాః ఉన్మత్తా ఇవ తూష్ణమగిరస్సత్యః పునస్తమేవేశం చింతయంత్యో జడం యథా భవతి తథా యాని వాక్యాన్యూచుస్తాని మేమత్తః గదతః శృణ్విత్యర్థః॥ ౧౪॥ కురరీతి॥ ఈశ్వరః శ్రీకృష్ణః తేన గ్రస్తబోధ జగతి స్వపతి-త్వంతు నిద్రాభంగం కుర్వంతీ విలపసి-న

గవిహాగైర్నాదితాయాం సమంతతః॥ ౪ ॥ రేమేషోడశసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభః। తావంతివిభ్రద్రూపాణి తద్గృహేషు మహర్ద్ధిషు॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లోత్పలకల్హారకుముదాంభోజరేణుభిః। వాసితామలతోయేషు కూజద్ద్విజకులేషు చ॥ ౬ ॥ విజహార విగాహ్యాంభో హ్రదినీషు మహోదయః। కుచకుంకుమలిప్తాంగః పరిరబ్ధశ్చ యోషితామ్॥ ౭ ॥ ఉపగీయమానో గంధర్వైర్మృదంగపణవానకాన్। వాదయద్భిర్ముదావీణాః సూతమాగధవందిభిః॥ ౮ ॥ సిచ్యమానోచ్యుతస్తాభిర్హసంతీభిశ్చ రేచకైః। ప్రతిస్సించన్ విచిక్రీడే యక్షీభిర్యక్షరాడివ॥ ౯ ॥ తాః క్లిన్నవస్త్రవివృతోరుకుచప్రదేశాస్సించంత్య ఉద్ధృతబృహత్కబరప్రసూనాః। కాంతం స్మ రేచకజిహీర్షయ యోపగూహ్య జాతస్మరోత్స్మయలసద్వదనా విరేజుః॥ ౧౦॥ కృష్ణస్తు తత్స్తనవిషజ్జితకుంకుమస్రక్క్రీడాభిషంగధుతకుంతలబృందబంధః। సించన్ ముహుర్యువతిభిః ప్రతిషిచ్యమానో రేజే కరేణుభిరివేభపతిః పరీతః॥ ౧౧॥ నటానాం నర్తకానాం చ గీతవాద్యోపజీవినామ్। క్రీడాలంకారవాసాంసి కృష్ణోదాత్తస్య చ స్త్రియః॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యైవం విహరతో గత్యాలాపేక్షితస్మితైః। నర్మక్ష్వేళిపరిష్వంగైః స్త్రీణాంకిల హృతాధియః॥ ౧౩॥ ఊచుర్ముకుందైకధియో గిర ఉన్మత్తవజ్జడమ్। చింతయంత్యోరవిందాక్షం తాని మే గదతశ్శృణు॥ ౧౪ ॥ కురరి విలపసి త్వం వీతనిద్రా న శేషే స్వపితి జగతి రాత్ర్యామీశ్వరో గుప్తబోధః। వయమివ సఖి కచ్చిద్గాఢనిర్భిన్నచేతా నలిననయనహాసోదారలీలేక్షితేన॥ ౧౫ ॥ నేత్రే నిమీలయసి నక్తమదృష్టబంధుస్త్వం రోరవీషి కరుణం బత చక్రవాకి। దాస్యం గతా వయమివాచ్యుతపాదజుష్టాం కిం వా స్రజం స్పృహయసే కబరేణ వోఢుమ్॥ ౧౬ ॥ భోభోః సదా నిష్టనసే ఉదన్వన్నలబ్ధనిద్రోధిగతప్రజాగరః। కింవా ముకుందాపహృతాత్మలాంఛనః ప్రాప్తాం దశాం త్వం చ గతో దురత్యయామ్॥ ౧౭ ॥ త్వం యక్ష్మణా బలవతాసి గృహీత ఇందో క్షీణస్తమో న నిజదీధితిభిః క్షిణోషి। కచ్చిన్ముకుందగదితాని యథా వయం త్వం విస్మృత్య భోః స్థగితగీరుపలక్ష్యసే నః॥ ౧౮ ॥ కిం త్వాచరితమస్మాభిర్మలయానిల తేప్రియమ్। గోవిందాపాంగనిర్భిన్నే హృదీరయసి నస్స్మరమ్॥ ౧౯ ॥ మేఘ శ్రీమంస్త్వమసి దయితో యాదవేంద్రస్య నూనం శ్రీవత్సాంకం వయమివ భవాన్ ధ్యాయతి ప్రేమబద్ధః। అత్యుత్కంఠశ్శబలహృదయోస్మద్విధో బాష్పధారాః స్మృత్వా స్మృత్వా విసృజసి ముహుర్దుఃఖదస్తత్ప్రసంగః॥ ౨౦॥ ప్రియరావపదాని భాషసే మృతసంజీవికయా

శేషే న స్వపిషి-తదనుచితమిత్యర్థః - అథవా నాపరాధ స్తవాపీత్యాశయేనాహుః॥ నళిననయనస్య హాసేన సహితం ఉదారం యల్లీలేక్షణం తేన కచ్చిద్గాఢం నిర్భిన్నచేతాస్త్వమితి॥ ౧౫ ॥ నేత్రఇతి॥ నక్తం రాత్రావదృష్టబంధుస్సతీ రోరవీషి-కించ-నైతావత్ వయమివ స్పృహయసే॥ ౧౬॥ భోభో ఇతి॥ అలబ్ధనిద్రః సదా నిష్టనసే క్రోశసి-కింవా- అస్మాభిః ప్రాప్తాం దశాం త్వమపి గతోసి-అహో కష్టం-యథా వయం సంభోగేన ముకుందాపహృత కుచకుంకుమాదిలాంఛనాః-తథా త్వమపి-యతః అపహృత శ్రీకౌస్తుభాదిలాంఛనో లక్ష్యసే॥ ౧౭॥ త్వమితి॥ ముకుందగదితానీరహస్యాని విస్మృత్య - తదేకచింతయా కచ్చిత్త్వం క్షీణోసి వయమివ - స్థగితగీః స్తబ్ధవాక్ - హే ఇందో-న స్తథైవోపలక్ష్యసే॥ ౧౮॥ కిమితి॥ అప్రియాచరణం వినాస్మరోదీరణేన వ్యథాజననం మలయానిల తవానుచితమిత్యర్థః॥ ౧౯॥ మేఘేతి॥ శ్యామత్వహారత్వాదిసామ్యాత్ త్వం యాదవేంద్రస్య నూనం దయితః సఖాసి అతో భవాన్ తం ధ్యాయతి - ధ్యానే లింగాన్యాహుః - అత్యుత్కంఠ

ఇత్యాది-అహో కిమితి త్వయా తేన సఖ్యం కృతం యతో దుఃఖద స్తత్ప్రసంగ ఇతి॥ ౨౦॥ ప్రియరావేతి॥ హే కోకిల ప్రియరావస్య ప్రియ
దస్య శ్రీకృష్ణస్య పదానీవ పదాని శబ్దాన్ త్వం భాషసే- మృతాన్ సంజీవయతీతి తథా-తయా అనయా కోమలయా గిరా - వల్గితకంఠరవ
యకంఠ- మే వద కథయ- కిం తవ ప్రియంకరవాణీతి॥ ౨౧॥ నేతి॥ హే క్షితిధర-త్వం న వదసి న చలసి - అతో నూనం మహాంతమర్థం చిం
తయసే- బత తర్హి అపి కిం-యథా స్తనైర్విధర్తుం వయం కామయామహే- తథా త్వమపి స్తనతుల్యైః శృంగైర్వోఢుం కామయసే
మితిచేత్తర్హి తవాప్యస్మదవస్థా భవిష్యతీతి భావః ॥ ౨౨ ॥ శుష్యదితి॥ భోః సింధుపత్న్యః నద్యః-సంప్రతి గ్రీష్మే- సింధుర్మే ఘుర్వా
అమృతవృష్ట్యా యుష్మాన్నానందయతి- బత అహో కష్టం-అతః శుష్యంతో హ్రదా యాసాం తాః-అపగతకమలశోభాః కృశతరాశ్చ ఇష్ట
యం యథా ప్రియతమస్య భర్తుర్మధుపతేః స్మ ప్రసిద్ధః॥ ౨౩ ॥ తద్వైవద్వైవాదాగతం హంసం దూతం కల్పయిత్వాహుః॥ హంసేత్యా
అస్మాక్ ప్రతిపురారహసి ఉక్తం- కిం వా చలసౌహృదః స్మరతి-స్మరతైవ వమాం ప్రస్థాపితవానితి చేదత ఆహుః- హే క్షౌద్ర క్షుద్రస్య చ

నయాగిరా। కరవాణి కిమద్య తే ప్రియం వద మే వల్గితకంఠ కోకిల॥ ౨౧ ॥ న చలసి న వదస్యుదారబుద్ధే క్షి
తిధర చింతయసే మహాంతమర్థమ్। అపి బత వసుదేవనందనాంఘ్రిం వయమివ కామయసే స్తనైర్వి
ధర్తుమ్॥ ౨౨॥ శుష్యద్ధ్రదాః కృశితరా బత సింధుపత్న్యస్సంప్రత్యపేతకమలశ్రియ ఇష్టభర్తుః। య
ద్వద్వయం మదయితస్య పతేః ప్రణయావలోకమప్రాప్య ముష్టహృదయాః పురుకర్శితాః స్మ॥ ౨౩॥ హంస
స్వాగతమాస్యతాం పిబ పయో బ్రూహ్యంగ శౌరేః కథాం దూతం త్వాం ను విదామ కచ్చిదజితస్స్వస్త్యాస్త ఉ
క్తం పురా। కిం వా నశ్చలసౌహృదస్స్మరతి తం కస్మాద్భజామో వయం క్షౌద్రాలాపయ కామదం శ్రియ
మృతే సైవైకనిష్ఠా స్త్రియామ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతీదృశేన భావేన కృష్ణే యోగేశ్వరేశ్వరే। క్రియమాణేన మా
ధవ్యో లేభిరే వైష్ణవీం గతిమ్॥ ౨౫॥ శ్రుతమాత్రోఽపి యః పుంసాం ప్రసహ్యాకర్షతే మనః। ఉరుగాయో
రుగీతో వా పశ్యంతీనాం చ కిం పునః॥ ౨౬ ॥ యాస్సంపర్యచరన్ ప్రేమ్ణా పాదసంవాహనాదిభిః। జగద్గు
రుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః॥ ౨౭॥ ఏవం వేదోదితం ధర్మమనుతిష్ఠన్ సతాం గతిః। గృ
హం ధర్మార్థకామానాం ముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్॥ ౨౮॥ ఆస్థితస్య పరం ధర్మం కృష్ణస్య గృహమేధి
నామ్। ఆసన్షోడశసాహస్రం మహిష్యశ్చ శతాధికాః ॥ ౨౯॥ తాసాం స్త్రీరత్నభూతానామష్టౌ యాః
ప్రాగుదాహృతాః। రుక్మిణీప్రముఖా రాజంస్తత్పుత్రాశ్చానుపూర్వశః ॥ ౩౦ ॥ ఏకైకస్యాం దశ దశ
కృష్ణోఽజీజనదాత్మజాన్। యావత్య ఆత్మనో భార్యా అమోఘగతిరీశ్వరః॥ ౩౧ ॥ తేషాముద్దామవీర్యా
ణామష్టాదశ మహారథాః। ఆసన్నుదారయశసస్తేషాం నామాని మే శృణు॥ ౩౨ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధ
శ్చ దీప్తిమాన్ భానురేవ చ। సాంబో మిత్రో బృహద్భానుర్మిత్రవిందో వృకోఽరుణః॥ ౩౩॥ పుష్కరో దే
వబాహుశ్చ శ్రుతదేవస్సునందనః। చిత్రభానుర్వరూథశ్చ కవిర్న్యగ్రోధ ఏవ చ ॥ ౩౪ ॥ త్రివక్రా
యాముపశ్లోకః పుత్రః కృష్ణస్యానువ్రతః। శిష్యస్సాక్షాన్నారదస్య దధౌ చిత్తమఖండితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తే
నోక్తం సాత్వతం తంత్రం యద్జ్ఞాత్వా ముక్తిమాన్ భవేత్। యత్ర స్త్రీశూద్రదాసానాం సంస్కారో

త-కస్మాద్వయం తం భజామః- సకిఖుర్తమాహ్వయతి-యుష్మదాజ్ఞేతి చేదత ఆహుః-అహో తర్హి తం ఇహ సాలాపయ అకారయ-కిమితి
ష్ఫంతమివ తం పునరాహుః-యా అస్మాన్ వంచయిత్వా ఏకాకినీ రమతే తాం శ్రియమృతే తమే నాలాపయ-సా తదేకనిష్ఠా కథం పరిహర్తు
న శక్యత ఇతి చేదత ఆహుః- స్త్రీయాం జాతావేకవచనం అస్మాసు స్త్రీషు మధ్యే సైవైకనిష్ఠా న తు వయమిత్యర్థః-క్షౌద్రాలాపమకా
దమితి-హే అంతరేతు క్షౌద్రం మధు తద్వత్ మధురాలాపమాత్రం యస్య తం అకామదం అరతిప్రదం- శ్రియమృతే భయం కస్మాద్భజామః
తు అనాదృతాపి సతీ పునః పునస్సైవ భజతు యతః అస్మాదృశ్యః మానిన్యః స్త్రియః ఏకనిష్ఠాః ఏకత్రైవ స్వసంమానసిద్ధౌ నిష్ఠా యాసాం
౨౪॥ ౨౫॥ తాసాం కృష్ణే ఏవం భూతో భావః నాతిచిత్రమిత్యాహ॥ శ్రుతమాత్రోఽపీతి॥ ఉరుభిర్గాయన్తైర్గీతైః ఉరుగీతో వా యో కీర్త్యమానో
దీప్తైః యత్రాకథంచిదపి గీతో వేత్యర్థః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ఏవమితి॥ పదం స్థానం॥ ౨౮॥ ౨౯॥ తాసామితి॥ యాః రుక్మిణీప్రముఖాః అష్ట
తాః ఉదాహృతాః ప్రాగేవ॥ ౩౦॥ ఏకైకస్యామితి॥ ఏవమష్టోత్తరశతాధికషోడశసహస్రమహిషీణాం పుత్రాః లక్షమేకమశీత్యుత్తర
కషష్టిసహస్రాణి భవంతి॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ప్రద్యుమ్న ఇతి॥ అనిరుద్ధశ్చేతి అతః పుత్రాణాం మధ్యే స ప్రదద్యైవ వక్ష్యమాణః- అథవా అనిరుద్ధనామా

ఖ్యాత్యుపత్రవిఏనెతి ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ తిస్ర ఇతి ॥ సహస్రాణామపరిమితానాం కుమారాణామిత్యన్వయః-యదాత్ర ప్రత్యేకంబహూనధ్యాపయతామాచార్యాణామియంసంఖ్యా-తదపి శ్రుతమాత్రంనతుసమ్యక్ జ్ఞాయతే ॥ ౪౩ ॥ సంఖ్యానమితి ॥ తదాకుమారాణామేవసంఖ్యానంనకర్తుంశక్యతే-కుతః-పునస్సర్వయాదవానామితి ॥ ౪౪ ॥ దేవాసురేతి ॥ తేచోత్పన్నా ఇతి ప్రత్యేకంబహుభిరూపైరితిజ్ఞేయం ॥ ౪౫ ॥ తన్నిగ్రహాయేతి ॥ ఏవమేకయదుకులేదేవాఇతి-తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ సహస్రశస్సముద్భూతా దేవాయదుకులేపృథగితి ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ తస్మాత్ శ్రీకృష్ణకీర్తేస్సర్వతీర్థోత్తమత్వం శ్రీకృష్ణస్యసర్వదేవోత్తమత్వేనసచిత్రమిత్యాహ ॥ తీర్థమితి ॥ ఇతఃపూర్వంస్వస్సరిదేవసర్వతోధికంతీర్థంఆసీత్ - ఇదానీంయదుకులయదజనిజాతంతీర్థం శ్రీకృష్ణకీర్తిరూపం-తత్స్వస్సరిద్రూపంపాదశౌచంతీర్థంఊనం అల్పంచక్రే-స్వయమేవసర్వతీర్థోపరివిరాజత-ఇత్యర్థః-శ్రీకృష్ణస్యద్విషఃస్నిగ్ధాశ్చతస్యస్వరూపంసారూప్యంయయురిత్యపినచిత్రం-తస్యపరమకారుణికత్వాత్-తథా ఇదంచనచిత్రం-కింతత్-

వైష్ణవస్మృతః ॥ ౩౬ ॥ ఏతేషామపిరాజేంద్రతనూజానాంమధుద్విషః । ప్రద్యుమ్న ఆసీత్ప్రథమఃపి
తృవద్రుక్మిణీసుతః ॥ ౩౭ ॥ సరుక్మిణోదుహితరముపయేమేమహారథః । తస్యాంసుతోనిరుద్ధోభూన్నా
గాయుతబలాన్వితః ॥ ౩౮ ॥ సచాపిరుక్మిణఃపౌత్రీందౌహిత్రోజగృహేతతః । వజ్రస్తస్యాత్మభూర్య
స్తుమౌసలాదవశేషితః ॥ ౩౯ ॥ ప్రతిబాహురభూత్తస్మాత్సుబాహుస్తస్యచాత్మజః । సుబాహోరు
గ్రసేనోభూచ్ఛతసేనస్తుతత్సుతః ॥ ౪౦ ॥ నహ్యేతస్మిన్కులేజాతాఅధనాఅబహుప్రజాః । అల్పా
యుషోల్పవీర్యాశ్చ అబ్రహ్మణ్యాశ్చ జజ్ఞిరే ॥ ౪౧ ॥ యదువంశప్రసూతానాంపుంసాంవిఖ్యాతకర్మ
ణామ్ । సంఖ్యానశక్యతేకర్తుమపివర్షాయుతైర్నృప ॥ ౪౨ ॥ తిస్రఃకోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశ
తానిచ । ఆసన్యదుకుమారాణామాచార్యాఇతిశ్రుతమ్ ॥ ౪౩ ॥ సంఖ్యానంయాదవానాంకఃకరి
ష్యతిమహాత్మనామ్ । యత్రాయుతానామయుతలక్షేణాస్తేసఆహుకః ॥ ౪౪ ॥ దేవాసురాహతాయే
దైతేయాస్త్వతిదారుణాః । తేచోత్పన్నా మనుష్యేషు ప్రజాదృప్తాబబాధిరే ॥ ౪౫ ॥ తన్నిగ్ర
హాయహరిణాప్రోక్తాదేవాయదోఃకులే । అవతీర్ణాఃకులశతంతేషామేకాధికంనృప ॥ ౪౬ ॥ తేషాం
ప్రమాణంభగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః । యేచానువర్తినస్తస్యవవృధుస్సర్వయాదవాః ॥ ౪౭ ॥ శ
య్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు । నవిదుస్సంతమాత్మానంవృష్ణయఃకృష్ణచేతసః ॥ ౪౮ ॥
ఈజేక్రతుభిరాత్మానంసర్వదేవార్థసంగ్రహమ్ । స్వయోగమాయారచితైఃకురుక్షేత్రాదిముక్ర
మాత్ ॥ ౪౯ ॥ కృష్ణగార్గ్యేసితావంత్యకామాచార్యోద్ధవేశ్వరః । దీక్షితోవ్యాఘ్రపత్నీభిఃపుణ్యశ్లోకశిఖా
మణిః ॥ ౫౦ ॥ తీర్థంచక్రేనృపోనంయదజనియదుషుస్వస్సరిత్పాదశౌచంవిద్విట్స్నిగ్ధాస్స్వరూపంయ
యురజితపరాశ్రీర్యదర్థేన్యయత్నః । యన్నామామంగళఘ్నంశ్రుతమథగదితంయత్కృతోగోత్రధ
ర్మఃకృష్ణస్యైతన్నచిత్రంక్షితిభరహరణంకాలచక్రాయుధస్య ॥ ౫౧ ॥ జయతిజననివాసోదేవకీజన్మ
వాదోయదువరపరిషత్స్వైర్దోర్భిరస్యన్నధర్మమ్ । స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేనవ్రజపురవని
తానాంవర్ధయన్కామదేవమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇత్థంపరస్యనిజధర్మరిరక్షయాత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడంబ

అజితపరాఅజితాఅపరాజితాశ్రీశ్చిదప్యప్రాప్తాపరాసర్వతఃపరిత్యజ్య శ్రీకృష్ణస్యైవనాన్యస్యేతి-తదేవాహ-యదర్థేఅన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాంయత్న ఇతి నననిరపేక్షంతమేవలక్ష్మీః శ్రయతఇతిచిత్రమేవేతిచేన్నహిపరమమంగళనామత్వయత్యాత్తస్యేత్యాహ - యన్నామేతి-తదపినార్థస్మరణాపేక్షమిత్యాహ-శ్రుతమథగదితమితి-సర్వధర్మాశ్రయత్వాదపీత్యాహ-యత్కృతోగోత్రధర్మఇతి గోత్రైసుతత్త్వద్భూవంశేసుధర్మాయత్కృతఃయేనప్రవర్తితః-తస్యక్షితిభరహరణంనైవచిత్రమిత్యాహ-కృష్ణస్యైతదితి-కాలచక్రాయుధస్యేతి-సర్వసంహారకాలమూర్తేఃవిశేషతోదురంతప్రభావచక్రాయుధస్యకియదేతదిత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ యతఏవంభూతః శ్రీకృష్ణః-తతఃసేవ్యస్సఏవసర్వోత్తమఇత్యాహ ॥ జయతీతి ॥ జనానాంజీవానాంయోనివాసఃఆశ్రయః-తేషువానివసతిఅంతర్యామితయా తథాపిస్వస్థోజయతి- దేవక్యాంజన్మేతివాదమాత్రంయస్యసః-యదువరాఃపరిషత్ సభాసేవకరూపాయస్యసః-ఇచ్ఛామాత్రేణనిరసనసమర్థోపి క్రీడార్థంస్వైఃదోర్భిరధర్మమస్యన్ క్షిపన్- స్థిరచరవృజినఘ్నః అధికారివిశేషానపేక్షమేవబృందావనగతానాంతదులతాగవాదీనామపిసంసారదుఃఖహంతా-తథావిలాసనైదగ్ధ్యానపేక్షం వ్రజవనితానాం పురవనితానాంచసుస్మితేన శ్రీమతాముఖేన

అరతా

వ-కామదేవం వర్ధయన్-కామశ్చాసౌదీవ్యతి విజిగీషతి సంసారమితి దేవః తం భోగద్వారా మోక్షం చ వర్ధయన్నిత్యర్థః॥ ౫౨॥ ఇత్థమితి॥ తత్తత్కార్యవిశేషైః స్వీకృతమత్స్యకూర్మాదినానావతారమూర్తేర్విశేషతో యదూత్తమస్య సతః పరమస్య తదనురూపాణ్యనుకారీణి కర్మకషణాని కర్మనిర్హరణాని కర్మాణి చరితాని శ్రూయాత్ శృణుయాదిత్యర్థః॥౫౩॥ అనువృత్తేః ఫలమాహ॥ మర్త్య ఇ

నాని। కర్మాణికర్మకషణానియదూత్తమస్య శ్రూయాదముష్యపదయోరనువృత్తిమిచ్ఛన్॥ ౫౩ ॥ మర్త్యస్తయానుసవమేధితయానువృత్త్యా శ్రీమత్కథాశ్రవణకీర్తనచింతయైతి। తద్ధామదుస్తరకృతాంతజనాపవర్గం గ్రామాద్వనంక్షితిభుజోపియయుర్యదర్థాః॥ ౫౪ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀॥ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - మహాపురాణే - పారమహంస్యాం- అష్టాదశసహస్రికాయాం॥❀❀

❀❀❀❀సంహితాయాం - శ్రీవైయాసిక్యాం - శ్రీహయగ్రీవబ్రహ్మవిద్యాయాం- ❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ దశమస్కంధే - నవతితమోధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

తి॥ శ్రీమత్యాః కథాయాః శ్రవణకీర్తనయుక్తయా చింతయా సంవర్ధితయా అనువృత్త్యా తయా తన్నిష్ఠత్వేన తస్య ధామలోకమేతి- లోకత్వేపి కాలేనాకలితమిత్యాహ- దుస్తరేతి- దుర్లభపురుషార్థతామాహ- గ్రామాద్వనం క్షితిభుజ ఇతి॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే- దశమస్కంధవ్యాఖ్యాయాం- శ్రీధరాచార్యవర్యవిరచితాయాం- భావార్థదీపికాయాం- నవతితమోధ్యాయవ్యాఖ్యా.❀

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

దశమస్కంధస్సమాప్తః.

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీమద్భాగవతే - సవ్యాఖ్యానే - ఏకాదశస్కంధప్రారంభః.

విజయంతేపరానందకృష్ణపాదరజస్స్రజః। యాంధృతామూర్ధ్నిజాయంతే మహేంద్రాదిమహాస్రజః॥
ఉత్తైకత్రింశదధ్యాయైర్ముక్తిరేకాదశేతతః। జాయంతేయేతిహాసాద్వైయస్సహసవ్యాసయోగతః॥
నారదోవసుదేవాయ సమాసేనన్యవర్ణయత్। భగవానుద్ధవాయాథవిస్తరేణోపపత్తిభిః॥
తత్రతుప్రథమేధ్యాయే యదువంశస్యసంక్షయః। ఉపక్షిప్తోవిరాగాయ మౌసలవ్యపదేశతః॥
ప్రవృత్తితఃపరానందకృష్ణక్రీడానువర్ణితా। తన్నివృత్త్యాపరానందపదారోహోనువర్ణ్యతే॥

ఏవంతావద్దశమస్కంధేభూభారావతరణాయ-నిజవిభూతివిభూషితయదువంశావతారితసకలసురాంశస్యభగవతఃశ్రీకృష్ణస్య-తదుచితప్రవృత్తివిడంబనేన-తచ్ఛ్రవణస్మరణాదిపరాణాంపరమానందకారణక్రీడాఅనువర్ణితా-అథేదానీముపరతయోగమాయావైభవస్యభక్తానామాత్మతత్త్వోపదేశపూర్వకంక్రీడార్థంభూతలమవతారితానాంచాధికారిణాంసురాంశానాంమౌసలవ్యపదేశేన-తత్తదధికారపదప్రాపణపూర్వకంచ-బ్రహ్మాద్యనుగ్రహాయనిజపదారోహోనిరూప్యతే-తత్రకురుక్షేత్రయాత్రాయాంఅవిరక్తస్యవసుదేవస్య॥శ్లో॥కర్మణాకర్మనిర్హారోయథాస్యాన్నస్తదుచ్యతామిత్యేవంకర్మయోగంపృష్టవతోనారదాదిభిఃకర్మయోగోనిరూపితః॥శ్లో॥కర్మణాకర్మనిర్హారఏషసాధునిరూపితః। యచ్ఛ్రద్ధయాప్తవిత్తేనశుక్లేనేజ్యేతపూరుషఇత్యాదినా-తేనచవిశుద్ధసత్త్వస్యశ్రీకృష్ణరామౌపరమేశ్వరత్వేనజ్ఞాతవతఃషడ్గర్భానయనాధ్యాయేశ్రీకృష్ణేనాత్మతత్త్వముపదిష్టం॥శ్లో॥వచోవస్సమవేతార్థంతాతైతదుపమన్మహే। యన్నఃపుత్రాన్సముద్దిశ్యతత్త్వగ్రామఉదాహృతఇత్యాదినా-తచ్చతత్త్వంవిషయభోగాతిశయేనపునస్తిరోహితమాసీత్-తదేవేదానీంనారదముఖేనప్రథమంపంచాధ్యాయ్యానిరూప్యతే-తత్రప్రథమాధ్యాయేవైరాగ్యోత్పాదనాయ-యదుకులస్యబ్రహ్మశాపాపదేశేనఅత్యున్నతవిషయసుఖానామనిత్యతాప్రతిపాద్యతే-తతశ్చతుర్భిరధ్యాయైర్నిమిజాయంతేయసంవాదేన-సపరికరంపరమాత్మతత్త్వనిరూపణం-తతఃషష్ఠేభగవదుద్ధవసంవాదప్రస్తావః-తతస్త్రయోవింశతిభిఃఉద్ధవంప్రతిభగవతస్తత్త్వనిరూపణం-తతోద్వా

శ్రీశుకః॥ కృత్వాదైత్యవధంకృష్ణస్సరామోయదుభిర్వృతః। భువోవతారయద్భారంజవిష్ఠంజనయన్కలిమ్॥ ౧॥ యేకోపితాస్సుబహుపాండుసుతాస్సపత్నైర్దుర్ద్యూతహేళనకచగ్రహణాదిభిస్తాన్। కృత్వానిమిత్తమితరేతరతస్సమేతాన్హత్వానృపాన్నిరహరత్క్షితిభారమీశః॥ ౨॥ భూభారరాజపృతనాయదుభిర్నిరస్యగుప్తైస్స్వబాహుభిరచింతయదప్రమేయః। మన్యేవనేర్ననుగతోప్యగతోహిభా

భ్యాంమౌసలక్రీడాఇత్యేవమేకత్రింశదధ్యాయైరేకాదశస్కంధస్యప్రవృత్తిః - తస్యచయథామతివ్యాఖ్యానమారభ్యతే- తత్రమౌసలప్రసంగార్థంపూర్వస్కంధార్థమనువదతిశ్లోకద్వయేన॥కృత్వేతి॥అవతారయదిత్యత్రఅడాగమోద్రష్టవ్యః॥అవతారయత్ జవిష్ఠంవేగవత్తమమతిశీఘ్రంహింసాపర్యవసాయినమిత్యర్థః॥ కలింకలహం॥౧॥ ఏతద్వివృణోతి॥యఇతి॥సపత్నైర్దుర్యోధనాదిభిః- కోపితాఃకోపంకారితాః- సుబహుయథాభవతితథాబహువారానిత్యర్థః- తదేవాహ- దుర్ద్యూతహేళనకచగ్రహణాదిభిరితి-దుర్ద్యూతంకపటద్యూతం- హేళనమవజ్ఞా- కచగ్రహణందుశ్శాసనేనద్రౌపద్యాఃకేశాకర్షణం - ఏతానిఆదిర్యేషాంగరదానజతుగృహదహనాదీనాం - తైఃకృత్వాయేకోపితాఃపాండుసుతాః - తాన్నిమిత్తంకృత్వాఇతరేతరతః - ఉభయోఃపక్షయోఃసమేతాన్మిళితాన్నృపాన్హత్వాక్షితేఃభారంనిరహరత్ జహార-యద్వా-యేకోపితాఃయైశ్చకోపితాఃతాన్ఇతరేతరతఃపరస్పరంనిమిత్తంకృత్వేత్యన్వయః-యేతుప్రకటాదైత్యాఃపూతనాదయఃతాన్స్వయమేవహతవాన్-యేతుప్రలంబాదయఃతాన్బలేనఘాతితవాన్-యేతుబాంధవచ్ఛద్మనాస్థితాఃదైత్యాఃతాన్పరస్పరంనిమిత్తంవిధాయయదుభిఃఘాతయిత్వాభూభారమపాకృతవానిత్యర్థః॥ ౨॥ అపిచ॥భూభారేతి॥ అక్షౌహిణ్యశ్చభువోభారభూతాఃరాజపృతనాఃరాజ్ఞాంపృతనాఃసేనాః-రాజ్ఞస్తేషాంపృతనాశ్చేతివా-స్వబాహుభిఃగుప్తైఃపరిరక్షితైః యదుభిర్విశ్వాసాదిచ్ఛలేననిరస్యహత్వా-బాహుభిరితిబహువచనం-వస్తుతశ్చతుర్భుజాభిప్రాయేణ-నన్వేవం శ్రీకృష్ణశ్చికీర్షతీతిజ్ఞాత్వా యాదవ

దాఃకిమితితన్మైనప్రపద్యాంతి-తత్రాహ-అప్రమేయః-ప్రమాతుమశక్యః ఏవంభూత ఇతి-పరికల్పితుమశక్య ఇత్యర్థః-చింతాపే హ-మన్యత ఇతి-సన్విత్తిలక్షణ అవనైభూర్భారో యద్యపి ... క ప్రతీత్యాగతః తథాప్యగత ఏవ మన్యే-యదన్యస్మాత్ అవిషహ్యం సోఽయమ శక్యం-యాదవంకులమిత్యనేన స్వవంశత్వాత్స్వయం హననమనుచితమితి సూచితం॥౩॥ తర్హీదమప్యన్యైర్భూభారత్వాత్ తత్రాహ॥ నైవ అన్యతః ఇంద్రాదిభ్యోపి యాదవకులస్య పరిభవస్తిరస్కారో న భవేత్-కుతః-మత్సంశ్రయస్య అత ఏవ సంశ్రయణాదస్య తస్య-కించ-విభ వోన్నహనస్య విభవైః గజరథతురగపదాతిభిః ఉన్నహనస్య ఉచ్ఛృంఖలస్య- యద్వా- తర్హీదం కిమితి సంహర్తవ్యం తత్రాహ- భవోన్నహనస్యేతి-తస్మాదేవం కరిష్యామీత్యాహ అంతఃకలిమితి శాంతిం శమం ఉపైమి ఉపైష్యామి- వర్తమానసామీప్యే వర్తమానవ ద్వా తదనంతరం-ధామ శ్రీవైకుంఠాఖ్యం ఉపైష్యామీత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమితి॥ వ్యవసితః-కృతనిశ్చయః- సంజహ్రే- ఉపసంహృతవాన్ ॥ ౫ ॥ తదేవం స్వావతారప్రయోజనం సమగ్రం సంపాద్య స్వలోకం జగామేత్యాహ శ్లోకద్వయేన ॥ స్వమూర్త్యేతి ॥ లోకానాం లావణ్యస్య నిర్ముక్తిః త్యాగః యయా యామపేక్ష్య లోకానాం లావణ్యం నాస్తీత్యర్థః- యద్వా- లోకేభ్యో లావణ్యస్య నిర్ముక్తిర్దానం యతః యత్సంపర్కేణ లోకాః లావణ్యవంతో భవంతీత్యర్థః-తయా స్వమూర్త్యా నృణాం లోచనమాచ్ఛిద్య ఆకృష్య-తతోఽన్యస్యావలోకనే లోచనస్యాప్రవృత్తేః- తథా స్వగీర్భిః తాః గిరః స్మరతాం చిత్తం చాచ్ఛిద్య- తథా పదైః తత్రతత్రాంకితైః తాని పదాని ఈక్షతాం మీక్షమాణానాం అన్యతో గమనాదికాః క్రియాశ్చాచ్ఛిద్య-తదానీంతనానాం సర్వేషాం చక్షురాదిప్రవృత్తీః స్వైకనిష్ఠాః కృత్వేత్యర్థః ॥ ౬ ॥ కించ। ఆచ్ఛిద్యేతి॥ ఇతః ఉపరి జనిష్యమాణానాం చ సర్వేషాం సంసారతారణాయ కౌ పృథివ్యాం శోభనాః కవీనాం శ్లోకాః సుశ్లోకాః యస్యాం తాం-స్వకీర్తిం వితత్య విస్తార్య అనయా కీర్త్యా అంజసా సుఖేనైవ వయం నిశ్చితం తమః సంసారాఖ్యం తరిష్యంతీత్యభిప్రేత్య ఈశ్వరః స్వ

రోయద్యాదవంకులమహోఽవిషహ్యమాస్తే॥౩॥ నైవాన్యతః పరిభవోఽస్య భవేత్కథంచిన్మత్సంశ్రయస్య విభవోన్నహనస్య నిత్యమ్। అంతః కలిం యదుకులస్య విధాయ వేణుస్తంబస్య వహ్నిమివ శాంతిముపైమి ధామ ॥ ౪ ॥ ఏవం వ్యవసితో రాజన్ సత్యసంకల్ప ఈశ్వరః। శాపవ్యాజేన విప్రాణాం సంజహ్రే స్వకులం విభుః॥ ౫॥ స్వమూర్త్యా లోకలావణ్యనిర్ముక్త్యా లోచనం నృణామ్। గీర్భిస్తాస్స్మరతాం చిత్తం పదైస్తానీక్షతాం క్రియాః ॥ ౬ ॥ ఆచ్ఛిద్య కీర్తిం సుశ్లోకాం వితత్య హ్యంజసా ను కౌ। తమోఽనయా తరిష్యంతీత్యగాత్స్వం పదమీశ్వరః॥ ౭॥ రాజా॥ బ్రహ్మణ్యానాం వదాన్యానాం నిత్యం వృద్ధోపసేవినామ్। విప్రశాపః కథమభూద్వృష్ణీనాం కృష్ణచేతసామ్॥౮॥ యన్నిమిత్తస్స వై శాపో యాదృశో ద్విజసత్తమ। కథమేకాత్మనాం భేద ఏతత్సర్వం వదస్వ మే॥౯॥ శ్రీశుకః॥ బిభ్రద్వపుస్సకలసుందరసన్నివేశం కర్మాచరన్ భువి సుమంగళమాప్తకామః। ఆస్థాయ ధామ రమమాణ ఉదారకీర్తిస్సంహర్తుమైచ్ఛత కులం స్థితకృత్యశేషః॥౧౦॥ కర్మాణి పుణ్యనివహాని సుమంగళాని గాయజ్జగత్కలిమలాపహరాణి కృత్వా। కాలాత్మనా నివసతా యదుదేవగేహే పిండారకం సమగమన్ మునయో నిసృష్టాః॥౧౧॥ విశ్వామిత్రోఽసితః కణ్వో దుర్వాసా

పదం అగాత్ స్వస్థానం శ్రీవైకుంఠమగాత్ ॥౭॥ బ్రహ్మణ్యేభ్యః అదాతృభ్యో వా అసేవకేభ్యో వా విప్రాః కుప్యంతి వృష్ణయస్తు న తథేత్యాహ బ్రహ్మణ్యానామితి॥ కృష్ణచేతసాం కథమభూత్ కథం ప్రాదురభూదిత్యర్థః॥౮॥ అతః స్పష్టస్య నిమిత్తస్యాభావాన్నిమిత్తాంతరం పృచ్ఛతి॥ యన్నిమిత్త ఇతి॥ ఏకాత్మనాం ఏకచిత్తానాం కథం భేదః కలహః ॥ ౯ ॥ ఈశ్వరేచ్ఛైవాత్ర నిమిత్తమితి పరిహరతి॥ బిభ్రదితి॥ సకలానాం సుందరవస్తూనాం సన్నివేశో విన్యాసవిశేషో యస్మిన్ తద్వపుర్బిభ్రత్ - తర్హి కిమతి సౌందర్యాద్విషయపరః - న - సుమంగళం కర్మాచరన్-తత్కింకయాపి కామనయా-న - ఆప్తకామః తర్హి కిమితి కర్మాచరతి-ధామ ద్వారవత్యాఖ్యం గృహమాస్థాయ ఆశ్రిత్య రమమాణః గృహే రమమాణో కర్మ గ్రాహయితుమిత్యర్థః-నను కిమాప్తకామస్య గృహారత్యా కర్మభిర్వా తత్రాహ-ఉదారకీర్తిః ఉదారా విపులా కీర్తిర్యస్య సః కీర్తివితానార్థమిత్యర్థః-ఏవం పరమైశ్వర్యే వర్తమానోపి స కులం సంహర్తుమైచ్ఛత్ కస్మాత్ తత్రాహ-స్థితకృత్యశేషః స్థితః కృత్యే భూభారహరణే శేషో యస్య సః॥ ౧౦ ॥ ఈశ్వరేచ్ఛయోత్థితం బ్రహ్మశాపనిమిత్తం వక్తుమాహ॥ కర్మాణీతి॥ కర్మాణ్యేవమాహ తాః కర్మాణి కృత్వా నిసృష్టాః మునయః పిండారకం సమగమన్నిత్యన్వయః - పిండారకం నామ తత్తీర్థం తదర్థం విసృష్టాః-ప్రస్థాపితాః-పూర్వశ్లోకోక్తామ ఉదారకీర్తిం తాం వివృణ్వన్ కర్మాణి విశినష్టి- పుణ్యనివహానీత్యాదిత్రిభిః విశేషణైః-కానిచిదశ్వమేధాదీని కర్మాణి పుణ్యమేవ జనయంతి-పుత్రోపలాలనాదీని తత్కాలసుఖమేవ సంపాదయంతి-ద్వాదశాబ్దాది ప్రాయశ్చిత్తరూపాణి పాపమేవ హరంతి- ఏతాని తు సర్వతో ముఖ్యానీత్యాహ - పుణ్యనివహానీతి కీర్తనాదినా పుణ్యానినితరాం వహంతి ప్రాపయంతి- తథా సుమంగళాని అతిసుఖాత్మకాని- గాయతో జగతః కలిమలాపహరాణి చ కృత్వా-మునిప్రస్థాపనే హేతుః-కాలాత్మనా సంహారరూపేణ- యదుదేవస్య గేహే వసుదేవ సద్మని నివసతా స్వకులం సంజిహీర్షుణేత్యర్థః॥ ౧౧॥ మునీనాహ॥ విశ్వామిత్ర ఇతి॥ ౧౨॥ శ్రీద

తఇతి॥ ఉపసంగృహ్య పాదగ్రహణం కృత్వా॥ ౧౩॥ ప్రక్ష్యత్ప్రకారమాహ॥ ఏషేతి॥ హే అమోఘదర్శనాః విప్రాః ఏషా అంతర్వ
త్నీ గర్భిణీ వః యుష్మాన్ సాక్షాత్ప్రష్టుం విలజ్జతీ లజ్జమానా అస్మన్ముఖేన పృచ్ఛతి ప్రసోష్యంతీ ఆసన్నప్రసవా - కిం స్విత్సంజనయిష్య
తి కన్యాం వా పుత్రం వా తత్ప్రబ్రూత॥ ౧౪॥ ఏవమితి॥ ప్రలబ్ధాః అపహసితాః వంచితా ఇతి వా॥ ౧౫॥ తఇతి॥ తస్మిన్నుదరే అయ
స్మయం లోహమయం॥ ౧౬॥ కిమితి॥ మందభాగ్యైః నః అస్మాభిః కిమేతత్కృతం - నః అస్మాన్ జనాః కిం వదిష్యంతీతి విహ్వలితా
స్సంతః ముసలమాదాయ గృహం యయుః॥ ౧౭॥ తమితి॥ రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ సహ శ్రీకృష్ణాయ॥ ౧౮॥ ౧౯॥ తమితి॥ ఆహుకః ఉ
గ్రసేనః - సోపి శ్రీకృష్ణమపృష్ట్వైవ ప్రాస్యత్ ప్రక్షిప్తవాన్ అస్య ముసలస్య చూర్ణీక్రియమాణస్య యదవశేషితం లోహం త
చ్చ ప్రాస్యత్॥ ౨౦॥ కశ్చిదితి॥ తరళైః తరంగైః॥ ౨౧॥ మత్స్య ఇతి॥ అన్యైర్మత్స్యైస్సహ - శల్యే శరాగ్రే॥ ౨౨॥ భగవాని
తి॥ జ్ఞాతాః సర్వే అర్థాః యేన సః - ఈశ్వరోపి సమర్థోపి సన్ అన్యథా కర్తుం నైచ్ఛత్ - కింతు అన్వమోదయతః కాలరూపీ॥

భృగురంగిరాః। కాశ్యపో వామదేవోఽత్రిర్వసిష్ఠో నారదాదయః॥ ౧౨॥ క్రీడంతస్తానుపవ్రజ్య కుమారా
యదునందనాః। ఉపసంగృహ్య పప్రచ్ఛురవినీతా వినీతవత్॥ తే వేషయిత్వా స్త్రీవేషైః సాంబం జాంబ
వతీసుతమ్॥ ౧౩॥ ఏషా పృచ్ఛతి వో విప్రా అంతర్వత్న్యసితేక్షణా। ప్రష్టుం విలజ్జతీ యుష్మాన్ ప్రబ్రూతా
మోఘదర్శనాః॥ ప్రసోష్యంతీ పుత్రకామా కిం స్విత్సంజనయిష్యతి॥ ౧౪॥ ఏవం ప్రలబ్ధా మునయస్తా
నూచుః కుపితా నృప। జనయిష్యతి వో మందా ముసలం కులనాశనమ్॥ ౧౫॥ తే తచ్ఛ్రుత్వాతిసంత్రస్తా వి
ముచ్య సహసోదరమ్। సాంబస్య దదృశుస్తస్మిన్ ముసలం ఖల్వయస్మయమ్॥ ౧౬॥ కిం కృతం మందభాగ్యైర్నః
కిం వదిష్యంతి నో జనాః। ఇతి విహ్వలితా గేహానాదాయ ముసలం యయుః॥ ౧౭॥ తం చోపనీయ సద
సి పరిమ్లానముఖశ్రియః। రాజ్ఞ ఆవేదయాంచక్రుః సర్వయాదవసన్నిధౌ॥ ౧౮॥ శ్రుత్వామోఘం వి
ప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప। విస్మితా భయసంత్రస్తా బభూవుర్ద్వారకౌకసః॥ ౧౯॥ తంచూర్ణ
యిత్వా ముసలం యదురాజస్స ఆహుకః। సముద్రసలిలే ప్రాస్యల్లోహం చాస్యావశేషితమ్॥ ౨౦॥ కశ్చి
న్మత్స్యోఽగ్రసీల్లోహం చూర్ణాని తరళైస్తతః। ఉహ్యమానాని వేలాయాం లగ్నాన్యాసన్ కిలైరకాః॥
౨౧॥ మత్స్యో గృహీతో మత్స్యఘ్నైర్జాలేనాన్యైః సహార్ణవే। తస్యోదరగతం లోహం స శల్యే లుబ్ధ
కోఽకరోత్॥ ౨౨॥ భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి తదన్యథా। కర్తుం నైచ్ఛద్విప్రశాపం కాల
రూప్యన్వమోదత॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - ప్రథమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀
శ్రీశుకః॥ గోవిందభుజగుప్తాయాం ద్వారవత్యాం కురూద్వహ। అవాత్సీన్నారదోఽభీక్ష్ణం కృష్ణోపాసనలాల
సః॥ ౧॥ కో ను రాజన్నింద్రియవాన్ ముకుందచరణాంబుజమ్। న భజేత్సర్వతో మృత్యురుపాస్యమమరో
త్తమైః॥ ౨॥ తమేకదా తు దేవర్షిం వసుదేవో గృహాగతమ్। అర్చితం సుఖమాసీనమభివాద్యేదమబ్ర
వీత్॥ ౩॥ వసుదేవః॥ భగవన్ భవతో యాత్రా స్వస్తయే సర్వదేహినామ్। కృపణానాం యథా పిత్రో
రుత్తమశ్లోకవర్త్మనామ్॥ ౪॥ భూతానాం దేవచరితం దుఃఖాయ చ సుఖాయ చ। సుఖాయైవ హి సాధూ

౨౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ప్రథమాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ✿❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ద్వితీయే నిమిజాయంతసంవాదేనాహ నారదః। ధర్మాన్ భాగవతాన్ భక్త్యా వసుదేవాయ పృచ్ఛతే॥ గోవిందేతి॥ అభీక్ష్ణం పునః పునః
ప్రస్థాపితోఽపి అవాత్సీదిత్యర్థః - ననునారదస్య దక్షాదిశాపాన్నైకత్ర వాసస్సంభవతీత్యాశంక్యాహ - గోవిందభుజగుప్తాయామితి॥
నతస్యాం బ్రహ్మశాపప్రభావ ఇత్యర్థః - కృష్ణోపాసనే లాలసమౌత్సుక్యం యస్య సః॥ ౧॥ యద్భజనే ముక్తానామపీదృశమౌత్సుక్యం తం
కో ను నామ న భజేదిత్యాహ॥ కో న్వితి॥ ఇంద్రియవానితి- ఇంద్రియవత్త్వమేవ అధికారివిశేషణమిత్యర్థః - సర్వతః సర్వేభ్యోపి - లో
కేభ్యో మృత్యుర్యస్య సః॥ ౨॥ ౩॥ భగవన్నితి॥ యథా పిత్రోః యాత్రా ఆగమనం అపత్యానాం స్వస్తయే మంగళాయ- యథా చ ఉత్తమశ్లోక
వర్త్మనాం మహతాం యాత్రా కృపణానాం స్వస్తయే- తథా భగవద్రూపస్య భవతో యాత్రా సర్వదేహినాం స్వస్తయే భవతి॥ ౪॥
కించ - దేవైరపి మహతాముపమానమనుచితమిత్యాహ॥ భూతానామితి॥ భూతానాం దేవచరితమతివృష్ట్యాదినా దుఃఖాయ భవతి- త్వాదృ

తిరస్

శాంత్వయాసదృశానాంఅచ్యుతఃఆత్మనిమనసియేషాంతేషాం॥౫॥ కించ-సుఖంకుర్వంతోపిదేవాఃభజనానుసారేణకుర్వంతి-నతథాసా
ధవఇత్యాహ॥భజంతీతి॥ఛాయేవ-యథాపురుషఛాయావత్కరోతి తావదేవతస్యఛాయాపి-తథాకర్మసచివాఃకర్మసహాయాఃప్రాణినాం
కర్మానుసారప్రవృత్తయః॥౬॥ బ్రహ్మన్నితి॥ తదేవంయద్యపిభవతఃఆగమనమాత్రేణైవవయంకృతార్థాః తథాపిపృచ్ఛామః-భవతి
తవయైర్ధర్మైఃప్రసన్నోభగవాన్ తానిత్యర్థః॥౭॥ననుత్వత్తోపికిమన్యోభగవత్ప్రసాదపాత్రమస్తీత్యత్రాహ॥అహమితి॥ముక్తిప్ర
జార్థమపూజయంపుత్రలాభప్రయోజనస్సన్ పూజితవాన్కిలేతి-సూతిగృహేభగవదుక్తమనుస్మరతి॥౮॥యథేతి॥అతోయథాముచ్యే
మహితథానఃఆస్మాన్శాధిశిక్షయ-విచిత్రాణివ్యసనానియస్మిన్ తస్మాత్సంసారాత్-తథావిశ్వతఃసర్వతో భయంయస్మిన్త
స్మాత్-భవద్భిర్హేతుభూతైః-అంజసా అనాయాసేన-అద్ధాసాక్షాత్॥౯॥ రాజన్నితి॥హరేర్గుణైర్వర్ణనీయత్వేనప్రస్తుతైఃసం
స్మారితోహరిరితి ప్రీతోదేవర్షిస్తమాహ॥౧౦॥ప్రీతిమావిష్కరోతిత్రిభిః॥సమ్యగితి॥పృచ్ఛసేపృచ్ఛసి-విశ్వపావనాన్సర్వశోధకాన్॥
౧౧॥ శ్రుతఇతి॥ఆదృతఃఆస్తిక్యేనగృహీతః-అనుమోదితఃపరైఃక్రియమాణఃసంస్తుతః- సద్ధర్మః భాగవతోధర్మః- దేవవసుదేవ

నాంత్వాదృశామచ్యుతాత్మనామ్॥ ౫ ॥ భజంతియేయథాదేవాన్ దేవాఅపితథైవతాన్ । ఛాయేవక
ర్మసచివాస్సాధవోదీనవత్సలాః॥ ౬ । బ్రహ్మంస్తథాపిపృచ్ఛామోధర్మాన్ భాగవతాంస్తవ । యాన్
శ్రుత్వాశ్రద్ధయామర్త్యోముచ్యతేసర్వతోభయాత్ । ౭॥ అహంకిలపురానంతంప్రజార్థోభువిము
క్తిదమ్। అపూజయంనమోక్షాయమోహితోదేవమాయయా॥౮॥ యథావిచిత్రవ్యసనాద్భవద్భిర్వి
శ్వతోభయాత్ । ముచ్యేమహ్యంజసైవాద్ధాతథానశ్శాధిసువ్రత॥ ౯॥ శ్రీశుకః॥ రాజన్నేవంకృతప్ర
శ్నోవసుదేవేనధీమతా । ప్రీతస్తమాహదేవర్షిర్హరేస్సంస్మారితోగుణైః॥ ౧౦॥ నారదః॥ సమ్యగే
తద్వ్యవసితంభవతాసాత్వతర్షభ । యత్పృచ్ఛసేభాగవతాన్ధర్మాంస్త్వంవిశ్వపావనాన్॥౧౧॥
శ్రుతోనుపఠితోధ్యాతఆదృతోవానుమోదితః। సద్యఃపునాతిసద్ధర్మోదేవవిశ్వద్రుహోపిహి॥ ౧౨॥
త్వయాపరమకల్యాణఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః। స్మారితోభగవానద్యదేవోనారాయణోమమ॥౧౩॥ అ
త్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఆర్షభాణాంచసంవాదంవిదేహస్య మహాత్మనః॥
౧౪ । ప్రియవ్రతోనామసుతోమనోస్స్వాయంభువస్యయః। తస్యాగ్నీధ్రస్తతోనాభిఋషభస్తత్సు
తస్స్మృతః॥ ౧౫। తమాహుర్వాసుదేవాంశంమోక్షధర్మవివక్షయా । అవతీర్ణంసుతశతంతస్యా
సీద్బ్రహ్మపారగమ్॥ ౧౬ । తేషాంవైభరతోజ్యేష్ఠోనారాయణపరాయణః। విఖ్యాతంవర్షమేతద్య
న్నామ్నాభారతమద్భుతమ్ ॥ ౧౭ । సభుక్తభోగాంత్యక్త్వేమాంనిర్గతస్తపసాహరిమ్। ఉపాసీన
స్తత్పదవీంలేభేవైజన్మభిస్త్రిభిః॥౧౮॥ తేషాంనవనవద్వీపపతయోస్యసమంతతః। కర్మతంత్రప్రణేతా
రఏకాశీతిర్ద్విజాతయః॥ ౧౯ । నవాభవన్మహాభాగామునయోహ్యర్థశంసినః। శ్రమణావాతరశ
నాఆత్మవిద్యావిశారదాః॥ ౨౦॥ కవిర్హవిరంతరిక్షఃప్రబుద్ధఃపిప్పలాయనః। ఆవిర్హోత్రోద్రుమి
ళశ్చమసఃకరభాజనః॥ ౨౧ ॥ తఏతేభగవద్రూపంవిశ్వంసదసదాత్మకమ్। ఆత్మనోవ్యతిరేకేణప

ర్థః-యద్వా- దేవేభ్యోవిశ్వస్మైచ ద్రుహ్యంతియేతానపి॥౧౨॥కించ- త్వయామమమహానుపకారఃకృతఇత్యాహ॥త్వయేతి॥పుణ్యేశ్ర
వణకీర్తనేయస్యసః॥౧౩॥ అత్రేతి॥ అత్రాపిభగవద్ధర్మనిర్ణయేపి- విదేహస్యనిమేర్జనకస్య॥౧౪॥ ఆర్షభాణాముత్పత్తింసార్ధై
యాంవివక్షుఃకథయతిసప్తభిః॥ప్రియవ్రతఇతి॥౧౫॥తమితి॥మోక్షధర్మవివక్షయామోక్షధర్మాణాంప్రవర్తనేచ్ఛయా-అవతీర్ణం
వాసుదేవాంశమాహుః- తస్యచ బ్రహ్మపారగంవేదపారగంసుతశతమాసీత్॥౧౬॥ తేషామృషభసుతానాంమధ్యేనవయోగీశ్వరాణాంచ
రితంవక్తుంఇతరేషాంచరితంతతోవివిచ్యాహ॥తేషామితి॥ ఏతదజనాభంనామవర్షం- యస్యనామ్నాభారతమిత్యద్భుతంవిఖ్యాతమాసీ
త్-ఏతేనతస్యమాహాత్మ్యాతిరేకోనిరూపితః॥ ౧౭॥ సఇతి॥ ఇమాంపృథ్వీంగృహాన్నిర్గతఃహరిముపాసీనఃసేవమానస్సన్॥ ౧౮॥ తేషామితి॥
నవసుతాఃనవద్వీపపతయః-సర్వాసాంబ్రహ్మావర్తాదిభూఖండానాంపతయః-అస్యభారతవర్షస్య- ఏకాశీతిసుతాఃకర్మమార్గ
ప్రవర్తకాః బ్రాహ్మణాఃఆసన్॥ ౧౯॥ నవేతి॥ అర్థశంసినఃపరమార్థనిరూపకాః- శ్రమణాఃశ్రమవంతః- ఆత్మాభ్యాసేకృత
శ్రమాఇత్యర్థః-వాతరశనాఃదిగంబరాః-ఆత్మవిద్యాయాంవిశారదాఃనిష్ణాతాః॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ తేషాంపారమహంస్యంచరితమాహ

వ్యాఖ్యా॥ తఇతి॥ భగవద్రూపం విశ్వం పశ్యంతః- సదసదాత్మకం స్థూలసూక్ష్మరూపం తచ్చ స్వాత్మవ్యతిరేకేణ పశ్యంతః ॥ ౨౨ ॥ అవ్యాహతేతి॥ అవ్యాహతా అప్రతిహతా ఇష్టా అభిప్రేతా గతిర్యేషాం తే ముక్తాః అనాసక్తాః॥ ౨౩ ॥ తఇతి॥ మహాత్మనో నిమేః- వితాయమానం అనుష్ఠీయమానం- అజనాభే భారతవర్షే॥ ౨౪॥ తానితి॥ యజమానో నిమిః- అగ్నయః ఆహవనీయాదయః- విప్రాః ఋత్విగాదయః॥ ౨౫॥ విదేహ ఇతి॥ అభిప్రేత్య జ్ఞాత్వా॥ ౨౬ ॥ తానితి॥ స్వరుచైవ రోచమానాన్ న త్వాభరణాదిప్రకాశైః- బ్రహ్మపుత్రోపమాన్ సనకాదిసదృశాన్॥ ౨౭॥ పరమప్రీత్యా తద్దర్శనమభినందతి ద్వాభ్యాం॥ మన్య ఇతి॥ నను భగవతః పార్షదానాం కథమత్రోపలబ్ధిః తత్రాహ- విష్ణోరితి॥ విష్ణుభక్తాః లోకపావనాయ సర్వత్ర పర్యటంతీత్యర్థః॥ ౨౮॥ మయా దుర్లభం లబ్ధం అహో భాగ్యమిత్యాహ॥ దుర్లభ ఇతి॥ బహవో దేహాస్సంభవంతి యేషాం తే దేహినో జీవాస్తేషాం- క్షణభంగురోపి మానుషో దేహో దుర్లభః- పరమపురుషార్థసాధనత్వాత్ - వైకుంఠః శ్రీః ప్రియో యేషాం తే వైకుంఠస్య ప్రియా ఇతి వా తేషాం దర్శనం॥ ౨౯ ॥ అత ఇతి॥ హే అనఘాః నిర్దోషాః- భవతః యుష్మాన్ ఆత్యంతికం క్షేమం పృచ్ఛామః- యతః క్షణార్ధోపి క్షణార్ధకాలభవోపి సత్సంగః శేవధిర్నిధిః- నిధిలాభే- యథా ఆనందో భవతి తథాత్ర పరమానంద ఇత్యర్థః॥ ౩౦॥ తదర్థం చ॥ ధర్మానితి॥ భాగవతాన్ ధర్మాన్ బ్రూత- యది నః అస్మాకం శ్రుతయే శ్రవణాయ- క్షమం యోగ్యం భవతి- కథంభూతాన్- యైర్ధర్మైః ప్రపన్నాయ భక్తాయ- అజో హరిః- ఆత్మానమపి దాస్యతి తాన్॥ ౩౧॥ ఏవమితి॥ సహ సదస్యైః

శ్యంతో వ్యచరన్మహీమ్॥ ౨౨॥ అవ్యాహతేష్టగతయస్సురసిద్ధసాధ్యగంధర్వయక్షనరకిన్నరనాగలో
కాన్ । ముక్తాశ్చరంతి మునిచారణభూతనాథవిద్యాధరద్విజగవాం భువనాని కామమ్॥ ౨౩॥ త ఏకదా ని
మేస్సత్రముపజగ్ముర్యదృచ్ఛయా । వితాయమానమృషిభిరజనాభే మహాత్మనః॥ ౨౪॥ తాన్ దృష్ట్వా
సూర్యసంకాశాన్ మహాభాగవతాన్నృప । యజమానోఽగ్నయో విప్రాస్సర్వ ఏవోపతస్థిరే । ౨౫ ॥
విదేహస్తానభిప్రేత్య నారాయణపరాయణాన్ । ప్రీతస్సంపూజయాంచక్రే ఆసనస్థాన్ యథార్హతః॥
౨౬॥ తాన్ రోచమానాన్ స్వరుచా బ్రహ్మపుత్రోపమాన్నవ । పప్రచ్ఛ పరమప్రీతః ప్రశ్రయావన
తో నృపః॥ ౨౭ । విదేహః॥ మన్యే భగవతస్సాక్షాత్పార్షదాన్ వో మధుద్విషః । విష్ణోర్భక్తా హి లో
కానాం పావనాయ చరంతి హి॥ ౨౮ ॥ దుర్లభో మానుషో దేహో దేహినాం క్షణభంగురః । తత్రా
పి దుర్లభం మన్యే వైకుంఠప్రియదర్శనమ్॥ ౨౯ । అత ఆత్యంతికం క్షేమం పృచ్ఛామో భవతోఽనఘాః।
సంసారేఽస్మిన్ క్షణార్ధోఽపి సత్సంగశ్శేవధిర్నృణామ్॥ ౩౦ ॥ ధర్మాన్ భాగవతాన్ బ్రూత యది నశ్శ్రు
తయే క్షమమ్ । యైః ప్రసన్నః ప్రపన్నాయ దాస్యత్యాత్మానమప్యజః॥ ౩౧॥ నారదః॥ ఏవం తే నిమినాపృ
ష్టా వసుదేవ మహత్తమాః । ప్రతిపూజ్యాబ్రువన్ ప్రీత్యా ససదస్యర్త్విజం నృపమ్ ॥ ౩౨ ॥ కవిః॥ మ
న్యేఽకుతశ్చిద్భయమచ్యుతస్య పాదాంబుజోపాసనమత్ర నిత్యమ్ । ఉద్విగ్నబుద్ధేరసదాత్మభావాద్వి
శ్వాత్మనా యత్ర నివర్తతే భీః॥ ౩౩ । యే వై భగవతా ప్రోక్తా ఉపాయా ఆత్మలబ్ధయే । అంజః పుంసామ
విదుషాం విద్ధి భాగవతాన్ హి తాన్॥ ౩౪ ॥ యానాస్థాయ నరో రాజన్ న ప్రమాద్యేత కర్హిచిత్ । ధా
వన్నిమీల్య వా నేత్రే న స్ఖలేన్న పతేదిహ॥ ౩౫॥ కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా

ఋత్విగ్భిశ్చ వర్తమానం- తేపి భగవద్ధర్మశ్రవణపరా బభూవురిత్యర్థః॥ శ్లో॥ భగవద్ధర్మతద్భక్తమాయాతత్తరణాని చ। బ్రహ్మకర్మావతారేహాభక్తప్రాప్త్యయుగక్రమాన్॥ జ్ఞాతుం క్రమేణ కృతవాన్నవ ప్రశ్నాన్నిమిర్నవ। ఏకైకస్యోత్తరం ప్రోచుః కవిముఖ్యా మునీశ్వరాః॥ ౩౨॥ ప్రథమమాత్యంతికం క్షేమం కథయంతి॥ మన్య ఇతి॥ న కుతశ్చిద్భయం యస్మాత్తదకుతశ్చిద్భయం పాదాంబుజోపాసనం అత్ర సంసారే మన్యే- అసదాత్మభావాత్ అసతి దేహాదావాత్మభావనా అతః నిత్యం సర్వదా ఉద్విగ్నబుద్ధేః పుంసః విశ్వాత్మనా సర్వథా నిశ్శేషం యత్ర పాదాంబుజోపాసనే భీర్నివర్తేత తత్ ॥ ౩౩॥ భాగవతధర్మలక్షణమాహ॥ య ఇతి॥ మన్వాదిముఖేన వర్ణాశ్రమధర్మాః సూక్తాః అతిరహస్యత్వాత్ స్వముఖేనైవ భగవతా అవిదుషాం పుంసాం అంజః సుఖేనైవ ఆత్మలబ్ధయే యే వై ఉపాయాః ప్రోక్తాః- తాన్ భాగవతాన్ ధర్మాన్ విద్ధి॥ ౩౪॥ అంజః పదేనోక్తం సుకరత్వం వివృణోతి॥ యానితి॥ యాన్ ఆస్థాయ ఆశ్రిత్య యాగాదిష్వివ న ప్రమాద్యేత విఘ్నైర్న విహన్యేత- కించ- నిమీల్య నేత్రే ధావన్నపి ఇహ ఏషు భాగవతధర్మేషు న స్ఖలేత్- నిమీలనం నామ అజ్ఞానం- యథాహుః॥ శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతీ ఉభే నేత్రే విప్రాణాం పరికీర్తితే। ఏకేన వికలః కాణో ద్వాభ్యామంధః ప్రకీర్త్యతే॥ ఇతి జ్ఞాత్వాపీత్యర్థః- యథా పదన్యాసస్థానమతిక్రమ్య గతిర్ధావనం- తద్వదత్రాపి కించిత్కించిదతిక్రమ్య అతిశీఘ్రమనుష్ఠానం ధావనం- తథా అనుష్ఠితస్సన్నపి న స్ఖలేత్- ప్రత్యవాయీ న స్యాత్- తథా న పతేత్ ఫలాన్న భ్రశ్యేత్ ॥ ౩౫॥ నను కే తే భాగవతా ధర్మాః నారాయణార్పితాని సర్వకర్మాణీత్యాహ॥ కా

యోనేతి॥ ఆత్మనాచిత్తేన-అహంకారేణవా-అనుసృతోయఃస్వభావఃతస్మాత్-అయమర్థః-నకేవలంవిధితఃకృతమేవేతినియమః స్వభా వానుసారిలౌకికమపీతి-తథాచభగవద్గీతాసు॥శ్లో॥యత్కరోషియదశ్నాసియజ్జుహోషిదదాసియత్। యత్తపస్యసికౌంతేయతత్కురుష్వ మదర్పణమితి-యద్వా-నను కాయాదీనామేవకర్మనాత్మన ఇత్యాశంక్యాహ- అధ్యాసేనానుసృతాత్ బ్రాహ్మణత్వాది స్వభావాద్ధే తోరిత్యర్థః-తత్సకలంపరస్మైపరమేశ్వరాయనారాయణాయేతిసమర్పయేత్-తథాసతిసకలమపికర్మ భాగవతోధర్మో భవతీతి భా వః॥౩౬॥ననుకిమేవంపరమేశ్వరభజనేన-అజ్ఞానకల్పితభయస్యజ్ఞానైకనివర్త్యత్వాదిత్యాశంక్యాహ॥భయమితి॥యతోభయంతస్మా దయమాభజేత్-అతఃబుధోబుద్ధిమాంస్తమేవఆభజేత్-ననుభయందేహాభినివేశతోభవతి-సచదేహోహంకారతః-సచస్వరూపాస్మర ణాత్ కిమత్రతస్యమాయాకరోతీత్యతఆహ-ఈశాదపేతస్యేతి-ఈశవిముఖస్యతన్మాయయాఅస్మృతిఃభగవతఃస్వరూపాస్ఫూర్తిః-తతోవి పర్యయోదేహోస్మీతి-తతోద్వితీయాభినివేశాద్భయంభవతి-ఏవంహి ప్రసిద్ధంలౌకికీష్వపిమాయాసు-ఉక్తంచభగవతా॥శ్లో॥దైవీహ్యే షాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయే ప్రపద్యంతే మాయామేతాంతరంతితఇతి- ఏకయాఅవ్యభిచారిణ్యాభక్త్యాభజేత్ కించ-గురుదేవతాత్మా గురురేవదేవతాఈశ్వరఃఆత్మా ప్రేష్ఠశ్చయస్యతథాదృష్టిస్సన్నిత్యర్థః॥ ౩౭॥ ననువిషయవిక్షిప్తచిత్తస్యక థంఅవ్యభిచారిణీభక్తిస్సంభవతిపతత్తరామభయమితిశంకాయాంనంతావద్విషయోనామవాస్తవోస్తి- కింతుమనోవిలాసమాత్రం- అ తోమనోనియమనేనభజనాదభయంస్యాదిత్యాహ-అవిద్యమానఇతి-ద్వయోః ద్వైతప్రపంచః ఏషఃస్రాగవిద్యమానోపి అవభాసతేస్ర -కాశతేధ్యాతుఃపుంసఃధియామనసా-స్వప్నశ్చమనోరథశ్చయథేత్యర్థః-తత్తస్మాత్ కర్మాణిసంకల్పయతి-వికల్పయతిచ-యన్మనస్తన్ని రుంధ్యాత్ నియచ్ఛేత్-తతశ్చైకయాభక్త్యాభజనాదభయంస్యాదిత్యర్థః॥౩౮॥ ఏతదశక్యంతావచ్ఛక్యమిత్యాశంక్యసుగమమార్గమాహ॥

మనుసృతస్స్వభావాత్। కరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయేత్తత్॥౩౬॥ భయం
ద్వితీయాభినివేశతస్స్యాదీశాదపేతస్యవిపర్యయోస్మృతిః। తన్మాయయాతోబుధఆభజేత్తంభక్త్యైక
యేశంగురుదేవతాత్మా॥ ౩౭॥ అవిద్యమానోప్యవభాసతేద్వయోర్ధ్యాతుర్ధియాస్వప్నమనోరథౌయ
థా। తత్కర్మసంకల్పవికల్పకంమనోబుధోనిరుంధ్యాదభయంతతస్స్యాత్ ॥ ౩౮ ॥ శృణ్వన్ సుభ
ద్రాణిరథాంగపాణేర్జన్మానికర్మాణిచయానిలోకే। గీతానినామానితదర్థకానిగాయన్విలజ్జోవి
చరేదసంగః॥ ౩౯॥ ఏవంవ్రతస్స్వప్రియనామకీర్త్యాజాతానురాగోద్రుతచిత్తఉచ్చైః। హసత్యథో
రోదితిరౌతిగాయత్యున్మాదవన్నృత్యతిలోకబాహ్యః॥ ౪౦॥ ఖంవాయుమగ్నింసలిలంమహీంచజ్యో
తీంషిసత్త్వానిదిశోద్రుమాదీన్। సరిత్సముద్రాంశ్చహరేశ్శరీరంయత్కించభూతంప్రణమేదనన్యః॥
౪౧॥ భక్తిఃపరేశానుభవోవిరక్తిరన్యత్రచైషత్రికఏకకాలః। ప్రపద్యమానస్యయథాశ్నతస్స్యు
స్తుష్టిఃపుష్టిఃక్షుదపాయోనుఘాసమ్॥ ౪౨॥ ఇత్యచ్యుతాంఘ్రింభజతోనువృత్త్యాభక్తిర్విరక్తిర్భ
గవత్ప్రబోధః। భవంతివైభాగవతస్యరాజంస్తతఃపరాంశాంతిముపైతిసాక్షాత్॥౪౩॥ నిమిః॥అథభా

శృణ్వన్నితి॥ తదర్థకానితాన్యేవజన్మానికర్మాణిచార్థోయేషాంతాని-ఏతాన్యపిసాకల్యేనజ్ఞాతుమశక్యానీత్యాశంక్యాహ-యాని లోకేగీతానిప్రసిద్ధాని - తానిశృణ్వన్ గాయంశ్చవిచరేత్ అసంగఃనిస్పృహః॥౩౯॥ ఏవంచభజతఃసంప్రాప్తప్రేమలక్షణభక్తియోగ స్యసంపారధర్మాలీతాంగతిమాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవంవ్రతఃవృత్తంయస్యసః-స్వప్రియస్యహరేర్నామకీర్త్యాజాతఃఅనురాగఃప్రేమ యస్యసఃఅతఏవద్రుతచిత్తఃశ్లథహృదయఃకదాచిత్ భక్తిపరాజితంభగవంతమాకలయ్యఉచ్చైర్హసతి- ఏతావంతంకాలమువంచితో స్మీతిరోదితి-ఔత్సుక్యాద్రౌతిక్రోశతి- హాహారేమామనుగృహాణేతిఅతిహర్షేణగాయతి-జితంజితమితినృత్యతి-కిందాంభికవత్ శల స్వ్రతిప్రకాశయితుంన-ఉన్మాదవత్ గ్రహగృహీతఇవ- లోకబాహ్యఃవివశః॥ ౪౦॥ కించ॥ ఖమితి॥ సత్త్వానిభూతాని- ఆకాశాదియ త్కించిద్భూతమాత్రం- తద్ధరేశ్శరీరమితిమత్వాప్రణమేత్-సంభావనాయాంలిఙ్॥౪౧॥నన్వయమారూఢయోగినామపిబహుజన్మభిర్ల భ్యాగతిః - సాకథంనామసంకీర్తనమాత్రైకస్మిన్నేవజన్మనిభవేదిత్యాశంక్య సదృష్టాంతమాహ ॥ భక్తిరితి ॥ ప్రపద్యమానస్య శ్రీ హరింభజతఃభక్తస్య- భక్తిః ప్రేమలక్షణా-పరేశానుభవః ప్రేమాస్పదభగవద్రూపస్యస్ఫూర్తిః- తయానివృతస్యతతోన్యత్ర గృహాది ష్వవిరక్తిరిత్యేషఃత్రికఃఏకకాలఃభజనసమకాలఏవస్యాత్ -యథాఅశ్నతోభుంజానస్యతుష్టిఃసుఖం-పుష్టిఃఉదరపూరణం-క్షుదపాయః క్షున్నివృత్తిశ్చప్రతిగ్రాసంస్యాత్-ఉపలక్షణమేతత్-ప్రసిద్ధమపియథాపాయ్యత్ తద్వత్- ఏవమేకైకస్మిన్ భజనేకించిత్కించిత్ప్రే మాద్రిత్రిక్రమేణాయమానేఅనువృత్త్యాభజతఃపరమప్రేమాదిసర్వంజాయతేబహుమాసఖోజనఇవపరమతుష్ట్యాది॥౪౨॥ తతశ్చభగవత్ప్రా

ణిసకృతార్థో భవతీత్యాహ॥ ఇతీతి॥ ౪౩॥ భాగవతస్య భవంతీత్యుక్తేతస్య లక్షణం పృచ్ఛతి॥ అథేతి॥ యద్ధర్మః॥ యస్మిన్ ధర్మే పరినిష్ఠి తః - యాదృశః యత్స్వభావః - యథాచరతి వర్తతే - భుక్త్వా - యైర్లింగైః భగవతః ప్రియో భవతి॥ ౪౪॥ యద్ధర్మ ఇత్యస్యోత్తరమాహ త్రయేణ॥ సర్వభూతేష్వితి॥ ఆత్మనః - స్వస్య సర్వభూతేషు భగవద్భావం బ్రహ్మభావేన సమన్వయం యః పశ్యేత్ - తథా బ్రహ్మరూపే అధి ష్ఠానే ఆత్మని భూతాని చ యః పశ్యేత్ - యద్వా॥ శ్లో॥ ఆత్మత్వాచ్చ ప్రమాతృత్వాదాత్మా హి పరమో హరిరితి తంత్రోక్తేః - ఆత్మనః శ్రీహ రేః సర్వభూతేషు మశకాదిష్వపి నియంతృత్వేన వర్తమానస్య భగవద్భావనిరతిశయైశ్వర్యం యః పశ్యేత్ - న తు తస్య తారతమ్యం - త థా ఆత్మని హరౌ ఏవ భూతాని చ యః పశ్యేత్ - కథంభూతే భగవతి - అప్రచ్యుతైశ్వర్యాదిరూపే - న పునర్జడమలినభూతాశ్రయత్వేన జా డ్యాదిప్రసక్త్యైశ్వర్యాదిప్రచ్యుతం పశ్యేత్ - కింతు - సర్వత్ర పరిపూర్ణం భగవత్తత్త్వం పశ్యేత్ - భాగవతోత్తమ ఇత్యర్థః॥ ౪౫॥ ఈశ్వర ఇతి॥ ప్రేమ చ మైత్రీ చ కృపా చ ఉపేక్షా చ తాః - ఈశ్వరాదిషు చతుర్షు యః కరోతి స మధ్యమో భాగవతః - ఏవంభూతస్య భేదస్య ద ర్శనాత్॥ ౪౬॥ అర్చాయామితి॥ అర్చాయాం ప్రతిమాయాం - పూజామీహతే కరోతి - న తద్భక్తేషు అన్యేషు చ సుతరాం కరోతి - సః ప్రా కృతః - ప్రకృతిః ప్రారంభః అధునైవ ప్రారబ్ధభక్తిః శనైరుత్తమో భవిష్యతీత్యర్థః॥ ౪౭॥ పునరష్టభిః శ్లోకైః రథ్యాహీతత్వాదుత్తమభాగవ తస్యైవ లక్షణమాహ॥ గృహీత్వేతి॥ శ్రీవాసుదేవావిష్టచిత్తో యః గృహ్ణాతి - తావదింద్రియైరర్థాన్ గృహీత్వాపీత్యపిశబ్దార్థః - ఇదం త్రిగుణా మాయామయం పశ్యన్॥ ౪౮॥ కించ॥ దేహేతి॥ దేహాదీనాం సంసారధర్మైః జన్మాప్యయాదిభిః యః హరేః స్మృత్యా అవిముహ్యా మానః స భాగవతప్రధానః - తత్ర దేహస్య జన్మాప్యయౌ - ప్రాణస్య క్షుత్ - మనసః భయం - బుద్ధేస్తర్షః తృష్ణా - ఇంద్రియాణాం కృచ్ఛ్రం

గవతం బ్రూత యద్ధర్మో యాదృశో నృణామ్। యథాచరతి యద్బ్రూతే యైర్లింగైర్భగవత్ప్రియః॥
౪౪॥ హరిః॥ సర్వభూతేషు యః పశ్యేద్భగవద్భావమాత్మనః। భూతాని భగవత్యాత్మన్యేష భాగవతో
త్తమః॥ ౪౫॥ ఈశ్వరే తదధీనేషు బాలిశేషు ద్విషత్సు చ। ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా యః కరోతి స మధ్య
మః॥ ౪౬॥ అర్చాయామేవ తు హరేః పూజాం యః శ్రద్ధయేహతే। న తద్భక్తేషు చాన్యేషు స భక్తః
ప్రాకృతః స్మృతః॥ ౪౭॥ గృహీత్వాపీంద్రియైరర్థాన్యో న ద్వేష్టి న హృష్యతి। విష్ణోర్మాయామిదం ప
శ్యన్స వై భాగవతోత్తమః॥ ౪౮॥ దేహేంద్రియప్రాణమనోధియాం యో జన్మాప్యయక్షుద్భయ
తర్షకృచ్ఛ్రైః। సంసారధర్మైరవిముహ్యమానః స్మృత్యా హరేర్భాగవతప్రధానః॥ ౪౯॥ న కా
మకర్మబీజానాం యస్య చేతసి సంభవః। వాసుదేవైకనిలయః స వై భాగవతోత్తమః॥ ౫౦॥ న యస్య
జన్మకర్మభ్యాం న వర్ణాశ్రమజాతిభిః। సజ్జతేఽస్మిన్నహంభావో దేహే వై స హరేః ప్రియః॥ ౫౧॥ న యస్య
స్వః పర ఇతి విత్తేష్వాత్మని వా భిదా। సర్వభూతసమః శాంతః స వై భాగవతోత్తమః॥ ౫౨॥ త్రిభువన
విభవహేతవేఽప్యకుంఠస్మృతిరజితాత్మసురాదిభిర్విమృగ్యాత్। న చలతి భగవత్పదారవిందాల్లవనిమి
షార్ధమపి యః స వైష్ణవాగ్ర్యః॥ ౫౩॥ భగవత ఉరువిక్రమాంఘ్రిశాఖానఖమణిచంద్రికయా నిరస్త

త్రమః తైః॥ ౪౯॥ కించ॥ నేతి॥ కామాశ్చ కర్మాణి చ బీజాని చ వాసనాః తేషాం - వాసుదేవ ఏకో నిలయః ఆశ్రయో యస్య సః॥ ౫౦॥ శ్లో॥ ఆ ర్త త్రాణపరాయణో నరహరిర్లక్ష్మీశ్వరః పాతు మాం॥ ఏతేన గృహీత్వాపీత్యాదిశ్లోకత్రయేణ ద్వేషహర్షమోహకామాదిగహితశ్చరతీతి యథాచరతీత్యస్యోత్తరముక్తం - యైర్లింగైర్భగవత్ప్రియ ఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ నేతి॥ జన్మ సత్కులం - కర్మ తపఆది - జాతయః అను లోమప్రతిలోమజాః మూర్ధావసిక్తాదయః - అస్మిన్ దేహే - అహంకారగహితైః సత్కులతపఆదిలింగైః హరేః ప్రియో భవతీత్యర్థః॥ ౫౧॥ నేతి॥ విత్తేషు స్వీయం పరకీయమితి - ఆత్మని స్వః పర ఇతి॥ ౫౨॥ కించ॥ త్రిభువనేతి॥ త్రిభువనవిభవహేతవేఽపి త్రైలోక్యరాజ్య లాభార్థమపి - లవార్ధమపి నిమిషార్ధమపి - భగవత్పదారవిందాత్ తద్భజనాత్ యో న చలతి స వైష్ణవాగ్ర్యః నను లవార్ధమాత్రభ జనోపరమే చేత్తావాన్ లాభో భవేత్ - తర్హి కో న చలేత్ తత్రాహ - అకుంఠస్మృతిరితి భగవత్పదారవిందతః అన్యత్సారం నాస్తీత్యేవం రూపా అకుంఠా - న పగతా స్మృతిర్యస్య సః - భగవత్పదారవిందాదన్యత్సారం నాస్తీత్యేతదపి కుతః తత్రాహ - అజితాత్మసురాదిభిర్విమృ గ్యాదితి అజితే శ్రీకృష్ణే హరౌ ఏవ ఆత్మా మనః యేషాం తథాభూతైః సురాదిభిః బ్రహ్మాదిభిరపి దుర్లభాత్ - కింతు - కేవలం విమృగ్యాత్ తదపేక్షయా సర్వస్య తుచ్ఛత్వం స్మరన్ యో న చలతీత్యర్థః॥ ౫౩॥ అపిచ విషయాభిసంధినా చలనం కామేనాపి సంతాపే సతి భవేత్ - స తు భగవత్సేవానివృత్తౌ న సంభవతీత్యాహ॥ భగవత ఇతి॥ ఉరువిక్రమౌ చ తౌ అంఘ్రీ చ తయోః శాఖాః అంగులయః - తాసు నఖాని చ తా న్యేవ మణయశ్చ తేషాం చంద్రికా శీతలా దీప్తిస్తయా - నిరస్తః కామాదితాపో యస్మిన్ తస్మిన్ ఉపసీదతాం భజతాం హృది కథం పునః స తాపః ప్రభవతి - చంద్ర ఉదితే సతి అర్కస్య తాప ఇవ - న యస్య స్వః పర ఇత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ యాదృశ ఇత్యస్యోత్తరముక్తం వేదితవ్యం బ్రూ

తఇత్యస్యచ శ్రీహరినామాని బ్రూతఇతివేదితవ్యం॥ ౫౪॥ ఉక్తసమస్తభాగవతలక్షణసారమాహ॥ విసృజతీతి॥ శ్రీహరిరేవస్వయం సాక్షాత్ తఇత్యస్యచ శ్రీహరినామాని బ్రూతఇతి — అవశేనాప్యభిహితమాత్రోపి అఘౌఘంనాశయతియః సఃతత్ప్రణ్నవిసృజతి-యతః యస్యహృదయంనవిసృజతినవిముంచతి-తథంభూతఃఅవశేనాప్యభిహితమాత్రోపి అఘౌఘంనాశయతీయః — ప్రణయరశనయాధృతంహృదయే నిబద్ధంఅంఘ్రిపద్మంయస్యసఃభాగవతప్రధానఃప్రోక్తోభవతి॥ ౫౫॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం ద్వితీయాధ్యాయవ్యాఖ్యా. **

శ్లో॥ మాయాతత్తరణబ్రహ్మకర్మప్రశ్నవశస్తృతీయే ఉత్తరంతత్రచాపరైర్మునిభిఃపృథక్॥ విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్నిత్యుక్తమతోమాయాంపృచ్ఛతి-యత్సా-హేయస్వరూపేణ్జ్ఞాతేజ్ఞానంసుకరమితితదర్థంమాయాంపృచ్ఛతి॥ పరస్యేతి॥ హేభగవంతః॥౧॥ నూక్తలక్షణోభాగవతోభూత్వాకృతార్థఃస్యాఃకింబహుప్రశ్నేనేత్యతఆహ॥ నేతి॥ సంసారతాపైర్నితరాంతప్తోహం-తస్యతాపస్య భేషజంహరికథామృతరూపంయుష్మద్వచోజుషమాణోనానుతృప్యామి-యద్వా-హరికథాఖ్యంఅమృతంయస్మిన్ వచసితద్ధరికథామృతం-అథవా-యుష్మద్వచసేస్థితంహరికథామృతంయుష్మద్వచోహరికథామృతమితిసమస్తమేతత్పదం॥ ౨॥ మాయాయాఃస్వరూపతోనిరూపణాసంభవాత్సృష్ట్యాదికార్యద్వారేణనిరూపయితుమాహ॥ నిర్గుణఇతి॥ నిర్గుణేకేవలేబ్రహ్మణిఆత్మనఃస్వరూపస్యవిపర్యయః-అన్యథాత్వంసగుణత్వంద్వితీయత్వంచతతఏవభాసంచ-యద్యస్మాత్కారణాద్భవతి-సైషాభగవతోమాయా-విభురీశ్వరః-యయాఇదంనిర్మమేనిర్మితవానితి॥ ౩॥ ననుభవతుస్వప్నస్యమిథ్యాత్వాన్మాయాకారిత్వం-సుషుప్తిజాగరణయోశ్చసత్త్వాత్ కథంమాయాకార్యత్వమిత్యాశంక్యాహ॥ ఇంద్రియార్థభ్రమఇతి॥ ఇంద్రియైర్బాహ్యైశ్చక్షురాదిభిః-జనితఃఅర్థవిషయభ్రమఃజాగ్రత్ జాగరః-కర్తృత్వాత్ కర్తృత్వచనోప్యయంభావంలక్షయతి-నన్వవ్యాపకమిదంలక్షణం-అనుమానాదీనామపిజాగరత్వాత్ తేషాంబహిరింద్రియజ

తాపే। హృదికథముపసీదతాంపునస్స ప్రభవతిచంద్ర ఇవోదితేర్కతాపః॥ ౫౪॥ విసృజతిహృదయం నయస్యసాక్షాద్ధరిరవశాభిహితోప్యఘౌఘనాశః। ప్రణయరశనయాధృతాంఘ్రిపద్మస్సభవతి భాగవతప్రధాన ఉక్తః॥ ౫౫॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-ద్వితీయోధ్యాయః ❁❁❁

రాజా॥ పరస్యవిష్ణోరీశస్యమాయినామపిమోహినీమ్। మాయాంవేదితుమిచ్ఛామో భగవంతోబ్రువంతునః॥ ౧॥ నానుతృప్యేజుషన్యుష్మద్వచోహరికథామృతమ్। సంసారతాపనిస్తప్తోమర్త్యస్తత్తాపభేషజమ్॥ ౨॥ అంతరిక్షః॥ నిర్గుణేకేవలేసాక్షాదాత్మనోయద్విపర్యయః। సైషాభగవతోమాయా యయేదంనిర్మమేవిభుః॥ ౩॥ ఇంద్రియార్థభ్రమోజాగ్రత్స్వప్నోంతఃకరణభ్రమః। సుషుప్తంతద్వాసనాబీజంతుర్యామూర్తిస్తదన్వితః॥ ౪॥ విశుద్ధంజ్ఞానమేవైకంమాయయాభాసతేత్రిధా। గ్రాహకాద్యైర్యథాస్వప్నేయత్రసంవిత్త్రయాఫలమ్॥ ౫॥ ద్వైతమిథ్యావ్యభిచారాచ్చమాయాత్రై

త్వాభావాత్ న-తేషామపిబహిరింద్రియలింగదర్శనసాపేక్షత్వేనపరంపరయాబహిరింద్రియజత్వాత్ - స్వప్నోంతఃకరణభ్రమఇతి-కేవలేనాంతఃకరణేనజనితోభ్రమఃస్వప్నః-నచతస్యాపిపరంపరయాబహిరింద్రియజత్వం-స్వప్నహేతుసంస్కారజనకస్యపూర్వానుభవస్యఅంతర్వ్యవహితత్వాత్ - సుషుప్తంతద్వాసనాబీజంతయోఃజాగ్రత్స్వప్నయోఃవాసనాభిసంస్కారైస్సహితంసర్వజ్ఞానవిరోధిరూపేణపరిణతంబీజంతదుపాదానకారణమేవసుషుప్తం-అతస్త్రితయమపితన్మిథ్యా-యథాహ॥ శ్రు॥ అస్యత్రయఆవసథాస్త్రయస్స్వప్నా ఇతి-తస్మాదయమపితన్మాయాకార్యమితి-త్రయస్యాపిమిథ్యాత్వేఅవశిష్యమాణస్యాభావాత్॥ శ్రు॥ సత్యంజ్ఞానమనంతంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిప్రకోపఇత్యాశంక్యాహ-తుర్యామూర్తిస్తదన్వితఇతి-తేషుజాగరాదిషుఅన్వితఃఅనువృత్తఃఆత్మాతుర్యామూర్తిః తేభ్యోవ్యతిరిక్తమవశిష్యమాణంవస్తుతదేవసత్యమిత్యర్థః॥ ౪॥ ననుభవతూత్థితస్యజాయమానబోధేనబాధాత్స్వప్నస్యమిథ్యాత్వం సుషుప్తిజాగరయోస్తుబాధాభావాత్ కథంమిథ్యాత్వమిత్యాశంక్యాహ॥ విశుద్ధమితి॥ గ్రాహకగ్రహణగ్రాహ్యాణి-స్వప్నఃస్వప్నావస్థితిసంవిత్ సంవేత్తా-క్రియాసంవేదనం-ఫలంసంవేద్యంతత్త్రితయమత్వాత్॥ ౫॥ ద్వైతమిథ్యాదితి॥ ద్వైతమిథ్యంపారమార్థ్యంత్రైవిధ్యంతద్యథామాయామిథ్యా-కస్మాత్ ద్వైతమిథ్యాత్ వ్యభిచారాచ్చ,-తథాజాగరస్వప్నంచమిథ్యా-నేహనానాస్తీతిప్రతిపన్నోపాధౌశ్రుత్యానిషేధమానత్వాత్ కాదాచిత్కత్వాచ్చేతి-అథవా-మనోరథనిబంధనాద్ధ్యానాత్ వియుక్తపుత్రాదీనామపేక్షితయాస్ఫురణంమనోరథఇత్యుచ్యతే-స్వప్నస్సంధ్యా-మనోరథశ్చస్వప్నశ్చమనోరథస్వప్నం-తస్మిన్ మనోరథస్వప్నే-య

భాతథాశబ్దయోర్వ్యత్యయాత్ మనోరథస్వప్నాత్మనిసంవిత్తిర్యాఫలమితియత్రైవిధ్యంతద్యథామిథ్యాతథా అస్వప్నేజాగరితేప్యాత్మనిగ్రాహకాద్యైవిధ్యంమిథ్యేతి-శేషంపూర్వవత్-జాగ్రత్స్వప్నసూరాగమికస్యయౌక్తికస్యబోధస్యసద్భావాత్ మిథ్యాత్వమిత్యర్థః-ఇత్యాద్యశ్లోకపంచవ్యాఖ్యేతి-ఏవంవిచారతఃకథమసద్యోర్మిథ్యాత్వమితిశంకావిరమతీత్యర్థః॥౬॥ యదేదంనిర్మాణో విభురిత్యుక్తం-తదేవవివృణోతి॥ఏభిరితి॥ ఆద్యఃపురుషః-యయాశక్త్యా-భూతానాంఆత్మా-కారణభూతః-ఏభిఃస్వసృష్టైర్మహాభూతైరుచ్చావచానిభూతానిససర్జ-ఏషామాయాభగవతఇతిచరమశ్లోకపాదస్యప్రతిశ్లోకమనుషంగః-కిమర్థంససర్జ-స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే-స్వంమమీమాత్రేప్రమిమీతేయఃఉపాస్తైసఃస్వమాత్రాతస్యాత్మనోజీవస్యప్రకృష్టాయైసిద్ధయే-యద్వా-స్వాంశభూతానాం జీవానాంమాత్రాప్రసిద్ధయే-విషయభోగాయ-ఆత్మప్రసిద్ధయేమోక్షాయచేత్యర్థః- తదుక్తంవేదస్తుతౌ॥ శ్లో॥ బుద్ధీంద్రియమనఃప్రాణాన్ జనానామసృజత్ప్రభుః। మాత్రార్థంచభవార్థంచ ఆత్మనేకల్పనాయచేతి॥౭॥ ఏవమితి॥ ఏవంజీవోపకరణార్థం పంచధాతుభిః మహాభూతైఃస్వసృష్టానిభూతాని అంతర్యామిరూపేణప్రవిష్టః-ఏకధామనసా-దశధాబాహ్యేంద్రియరూపేణ ఆత్మానంవిభజన్-గుణాన్ తత్తద్విషయాన్ జుషతేజోషయతీత్యర్థః-యద్వా-తమాత్మానం ప్రతిగుణాన్ విభజన్ జుషతే ప్రియతఇత్యర్థః॥౮॥ గుణైరితి॥ సచజీవః ఆత్మనాఅంతర్యామిణాప్రద్యోతితైర్గుణైరింద్రియైఃగుణాన్ విషయాన్ భుంజానఃఇదంసృష్టంశరీరమాత్మానంమన్యమానః-ఇహశరీరాదౌసజ్జతే॥౯॥ కర్మాణీతి॥ కర్మభిఃకర్మేంద్రియైస్స-సనిమిత్తానిసవాసనానికర్మాణికుర్వన్-సుఖేతరంసుఖదుఃఖాత్మకంతత్

విద్యామాత్మని। యథామనోరథస్స్వప్న ఇత్యాద్యశ్లోకపంచవ్యాఖ్యేతి ॥ ౬ ॥ ఏభిర్భూతానిభూతాత్మామహాభూతైర్మహాభుజ। ససర్జోచ్చావచాన్యాద్యస్స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే ॥ ౭ ॥ ఏవంసృష్టానిభూతానిప్రవిష్టఃపంచధాతుభిః। ఏకధాదశధాత్మానంవిభజన్జుషతేగుణాన్॥ ౮ ॥ గుణైర్గుణాన్సభుంజానఆత్మప్రద్యోతితైఃప్రభుః। మన్యమానఇదంసృష్టమాత్మానమిహసజ్జతే ॥ ౯ ॥ కర్మాణికర్మభిఃకుర్వన్సనిమిత్తానిదేహభృత్। తత్తత్కర్మఫలంగృహ్ణన్భ్రమతీహసుఖేతరమ్॥ ౧౦॥ ఇత్థంకర్మగతీర్గచ్ఛన్బహ్వభద్రవహాఃపుమాన్। ఆభూతసంప్లవాత్సర్గప్రళయావశ్నుతేవశః॥ ౧౧॥ ధాతూపప్లవఆసన్నేవ్యక్తంద్రవ్యగుణాత్మకమ్। అనాదినిధనఃకాలోహ్యవ్యక్తాయాపకర్షతి॥ ౧౨ ॥ శతవర్షాహ్యనావృష్టిర్భవిష్యత్యుల్బణాభువి। తత్కాలోపచితోష్ణార్కోలోకాంస్త్రీన్ప్రతపిష్యతి॥ ౧౩॥ పాతాళతలమారభ్యసంకర్షణముఖానలః। దహన్నూర్ధ్వశిఖోవిష్వగ్వర్ధతేవాయునేరితః ॥ ౧౪ ॥ సంవర్తకోమేఘగణోవర్షతిస్మశతంసమాః। ధారాభిర్హస్తిహస్తాభిర్లీయతేసలిలేవిరాట్॥౧౫॥ తతోవిరాజముత్సృజ్యవైరాజఃపురుషోనృప। అవ్యక్తంవిశతేసూక్ష్మంనిరింధనఇవానలః॥౧౬॥ వాయునాహృతగంధాభూస్సలిలత్వాయకల్పతే। సలిలంతద్ధృతరసంజ్యోతిష్ట్వాయోపకల్పతే॥ ౧౭ ॥ హృత

తత్కర్మఫలంచ గృహ్ణన్ అయందేహభృత్ భ్రమతి - ఇహసంసారే - నముచ్యతే॥ ౧౦ ॥ కథంకియంతంకాలం భ్రమతితదాహ ఇత్థమితి ॥ బహూని అభద్రాణివహతితథా - సర్గప్రళయౌ ఉత్పత్తిమరణే॥ ౧౧ ॥ ధాతూపప్లవ ఇతి ॥ ధాతూనాం మహాభూతానాం ఉపప్లవే-నాశహేతావాసన్నే వ్యక్తంకార్యం - ద్రవ్యం స్థూలంగుణః సూక్ష్మంతదాత్మకం - అవ్యక్తాయ అవ్యక్తంప్రతినేతుమాకర్షతీతి ॥ ౧౨ ॥ నాశహేతూనాహ ॥ శతవర్షాణీతి ॥ తస్మిన్ కాలే ఉపచితశ్చాసావుష్ణశ్చ అర్కశ్చ - యద్వా - తేనకాలేనోపచితం ఉష్ణత్వంయస్యసః ॥ ౧౩ ॥ పాతాళేతి ॥ ఊర్ధ్వశిఖః ఊర్ధ్వజ్వాలః - విష్వక్ పరితః ॥ ౧౪ ॥ సంవర్తక ఇతి ॥ సంవర్తకఃప్రళయకర్తామేఘగణః - ధారాభిః నతుజలబిందుభిః - హస్తిహస్తాభిః తత్ప్రమాణాభిః ॥ ౧౫ ॥ తత ఇతి ॥ తతః ఉపాధిలయాత్ - వైరాజః పురుషః అవ్యక్తంకారణం ప్రవిశతి - నను ॥ శ్లో ॥ బ్రహ్మణాసహతేసర్వేసంప్రాప్తేప్రతిసంచరే। పరస్యాంతేకృతాత్మానఃప్రవిశంతిపరంపదమితిస్మృతేః- యావదధికారమవస్థితిరాధికారికాణామితిసూత్రాచ్చవైరాజశబ్దాభిధేయస్యచ బ్రహ్మణః పరమభాగవతత్వాత్ - మోక్షఏవసంగచ్ఛతే - నాస్యేషామివకారణమాత్రప్రవేశః - సత్యం - అశ్వమేధాదినాసత్యలోకంగతానామస్యభక్తానామపునరావృత్తిశ్రవణాదభక్తత్వేబ్రహ్మణోపిప్రకృతావేవలయఃపునరుత్పత్తిశ్చేతిమోక్షదౌర్లభ్యసూచనాయైవముక్తమిత్యవిరోధః- యద్వా-కేనాపిప్రమాణేనసవ్యజ్యతఇతి అవ్యక్తం- బ్రహ్మైవతత్ప్రవేశేనచ మోక్షఏవఉక్తఇతిద్రష్టవ్యం॥ ౧౬॥ ఏవంవిరాజోలయముక్త్వాతత్కారణానాంమహదాదిపృథివ్యంతానాం ప్రాతిలోమ్యేనలయమాహ॥ వాయునేతి॥వాయోర్హృతగంధరసకారిత్వంప్రసిద్ధం-సంవర్తకేనవాయునాహృతగంధా- అతఏవగంధస్యవ్యావర్తకస్య గతత్వాత్సలిలత్వాయకల్పతే సలిలేలీయతఇత్

త్యర్థః- తద్ధృతరసం తేనవాయునైవహృతోరసోయస్యతత్తథా ॥౧౭॥ హృతరూపమితి ॥ తమసశ్శబ్దరూపతిరస్కారిత్వం ప్రసిద్ధం ఏవాంశ
వర్తనేనతమసా-అవకాశేన ఆకాశేన ॥ ౧౮ ॥ కాలాత్మనేతి ॥ స్వకారణేన కాలాత్మనా- శబ్దస్యహి కాలత ఏవ నాశః ప్రసిద్ధః-అతఃత
త్ప్రాపణాత్మనా ఈశ్వరేణ-ఆత్మని తామసాహంకారే- ఇంద్రియాణిబుద్ధిశ్చ రాజసాహంకారే- మనో వైకారికైర్దేవైస్సహ సాత్త్వికా
హంకారే- ఏవంత్రివిధైః స్వగుణైః స్వకార్యైస్సహితః అహం అహంకారః ఆత్మని మహతి-నచప్రకృతావితిద్రష్టవ్యం-సాచబ్రహ్మణి
లీయత ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏషేతి ॥ త్రివర్ణా త్రిగుణా- మాయాయాశ్శ్రవణఫలంరాజానంతస్మిన్పృష్టే స్వయంప్రశ్రవణాయఛందయతి
కింభూయ ఇతి ॥ ౨౦ ॥ ఏవమనుకంపితస్తస్మిన్పృష్టే స్వయమేవపృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యద్యపి ॥ శ్లో ॥ తన్మాయయాతో బుధ ఆభజేత్తమితి-భక్తిస్త
ద్వారకత్వేనోక్తైవ-తథాపి-కింకేవలంభక్తిరేవ వా అన్యోఽపి వా తత్ర ఉపాయోఽస్తీతి జ్ఞాతుం పునః ప్రశ్నః- అకృతాత్మభిః అవశీకృతాంతః
కరణైః-స్థూలధియః స్థూలశరీరే అహంధీర్యేషాం తే ॥ ౨౧ ॥ భక్తివ్యతిరేకేణాన్యస్యోపాయ ఇత్యభిప్రేత్య- భక్తిమేవ ససాధనాం ప్ర
ధరంనిరూపయతి- తత్ర ప్రథమం వైరాగ్యద్వారా- గురూపసత్తిమాహ- చతుర్భిః ॥ కర్మాణీతి ॥ దుఃఖహత్యై దుఃఖప్రతీకారాయ-
పాకవిపర్యాసం ఫలవైపరీత్యం-మిథునీచారిణాం మిథునీభూయ వర్తమానానాం ॥ ౨౨ ॥ కర్మభిఃసాధితా అపి విత్తాదయో న సుఖహేతవ
ఇతిచపశ్యేదిత్యాహ ॥ నిత్యార్తిదేనేతి ॥ ఆత్మనః స్వస్య మృత్యుస్వరూపేణ-చలైః అనిత్యైః అపాయిభిశ్చ గృహాపత్యాదిభిః ॥ ౨౩ ॥ ఏవమి

రూపంతుతమసావాయౌజ్యోతిఃప్రలీయతే । హృతస్పర్శోఽవకాశేనవాయుర్నభసిలీయతే ॥ ౧౮ ॥ కా
లాత్మనాహృతగుణంనభఆత్మనిలీయతే । ఇంద్రియాణిమనోబుద్ధిస్సహవైకారికైర్నృప ॥ ప్రవిశంతి
హ్యహంకారంస్వగుణైరహమాత్మని ॥ ౧౯ ॥ ఏషామాయాభగవతస్సృష్టిస్థిత్యంతకారిణీ । త్రివర్ణా
వర్ణితాస్మాభిఃకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౨౦ ॥ రాజా ॥ యథైతామైశ్వరీంమాయాందుస్తరామ
కృతాత్మభిః । తరంత్యంజస్స్థూలధియోమహర్షఇదముచ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రబుద్ధః ॥ కర్మాణ్యారభమా
ణానాందుఃఖహత్యైసుఖాయచ । పశ్యేత్పాకవిపర్యాసంమిథునీచారిణాంనృణామ్ ॥ ౨౨ ॥ నిత్యార్తి
దేనవిత్తేనదుర్లభేనాత్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిఃకాప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః ॥ ౨౩ ॥ ఏవంలో
కంపరంవిద్యాన్నశ్వరంకర్మనిర్మితమ్ । సతుల్యాతిశయధ్వంసంయథామండలవర్తినామ్ ॥ ౨౪ ॥ త
స్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమమ్ । శాబ్దేపరేచనిష్ణాతంబ్రహ్మణ్యుపశమాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥
తత్రభాగవతాన్ధర్మాన్శిక్షేద్గుర్వాత్మదైవతః । అమాయయానువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాత్మదో
హరిః ॥ ౨౬ ॥ సర్వతోమనసోఽసంగమాదౌసంగంచసాధుషు । దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచభూతేష్వద్ధా
యథోచితమ్ ॥ ౨౭ ॥ శౌచంతపస్తితిక్షాంచమౌనంస్వాధ్యాయమార్జవమ్ । బ్రహ్మచర్యమహింసాం
చసమత్వంద్వంద్వసంజ్ఞయోః ॥ ౨౮ ॥ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాంకైవల్యమనికేతతామ్ । వివిక్తచీరవ
సనంసంతోషంయేనకేనచిత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రద్ధాంభాగవతేశాస్త్రేఽనిందామన్యత్రచాపిహి । మనోవాక్క

తి ॥ ఏవంలోకంపరమితి కర్మనిర్మితత్వాన్నశ్వరం ॥ తథాచ ॥ శ్రు ॥ తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లో
కః క్షీయత ఇతి- కించ- వర్తమానసమయేఽపి దుఃఖసంయుక్తం పశ్యేదిత్యాహ- సతుల్యాతిశయధ్వంసం సహతుల్యేనాతిశయేన చ ధ్వంసే
న చ వర్తమానం-అతస్తుల్యస్పర్ధా అతిశయే అసూయా- ధ్వంసాల్లోచనే భయాదికం చాపరిహార్యమిత్యర్థః-యథా అఖండమండలవ
ర్తినాం మిథః స్పర్ధాదిసద్వత్ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదితి ॥ ఉత్తమం శ్రేయో జ్ఞాతుమిచ్ఛుః శాబ్దే బ్రహ్మణి వేదాఖ్యే-న్యాయతో నిష్ణాతం తత్త్వ
జ్ఞం- అన్యథా- సంశయనిరాసకత్వాయోగాత్- పరే చ బ్రహ్మణి అపరోక్షానుభవేన నిష్ణాతం- అన్యథా బోధసంచారాయోగాత్- పర
బ్రహ్మనిష్ణాతత్వద్యోతకమాహ- ఉపశమాశ్రయమితి ॥ ౨౫ ॥ తత్రేతి ॥ గురురేవాత్మా దైవతం చ యస్య సః- అనువృత్త్యా సేవయా- యై
ర్ధర్మైః- వస్తుతః ఆత్మా ఆత్మప్రదశ్చ- ఉపాసకానాం యథా బలిప్రభృతీనాం ॥ ౨౬ ॥ సర్వత ఇతి ॥ యథోచితమితి-హీనేషు దయాం-స
మేషు మైత్రీం-ఉత్తమేషు ప్రశ్రయం చ- శిక్షేదిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ శౌచమితి ॥ శౌచం బాహ్యం మృజ్జలాదిభిః- ఆభ్యంతరం అదంభమా
హారశుద్ధ్యాది - తపః స్వధర్మాచరణం- తితిక్షాం క్షమాం- మౌనం వృథా వాగసంచారణం- స్వాధ్యాయం అధికారానురూపం వేదపాఠాది
కం ఆర్జవం స్వచ్ఛతాం బ్రహ్మచర్యం యస్య [illegible] ఋతుస్వదారనియమాది అహింసాం భూతేష్వద్రోహం- ద్వంద్వసంజ్ఞ
యోః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిరూపయోః - సమత్వం హర్షవిషాదరాహిత్యం ॥ ౨౮ ॥ సర్వత్రేతి ॥ ఆత్మేశ్వరాన్వీక్షాం సంవిద్రూపేణాత్మా
న్వీక్షాం- నియంతృరూపేణేశ్వరాన్వీక్షాం చ - కైవల్యమేకాంతశీలత్వం - అనికేతతాం గృహాద్యభిమానరాహిత్యం- వివిక్తచీరవసనం [illegible]

శాపతితానాంవ స్త్రఖండానాంశుద్ధానాంవావల్కలానాంపరిధానం॥-౨౯॥శ్రద్ధామితి॥భాగవతేభగవత్ప్రతిపాదకే-అన్యత్రశాస్త్రే చాయాఅనిందాతాం- మనసఃదండం ప్రాణాయామైః- వాచోమౌనేన- కర్మణః అనీహయాదండం-సత్యంయథార్థభాషణం-శమదమౌ అంతఃకరణబాహ్యేంద్రియనిగ్రహౌ॥ ౩౦॥ శ్రవణమితి॥ హరేర్జన్మకర్మగుణానాంశ్రవణాది - తదర్థేహార్యుద్దేశేన సర్వంకర్మ- విశే షతశ్చయజనాదియత్ - తత్ తదర్థేశిక్షేత్ ॥౩౧॥ ఇష్టమితి॥ఇష్టంఇజ్యాదయః-భావేనిష్ఠా- వృత్తంసదాచారః- ఆత్మనఃప్రియంగంధపు ష్పాది-దారాదియత్ తథాపరస్మైపరమేశ్వరాయ-నివేదనంతత్సేవకతయాసమర్పణం- యత్ -తత్ -శిక్షేత్ ॥౩౨॥ఏవమితి॥కృష్ణఏవఆ త్మానాథశ్చ యేషాంకృష్ణః ఆత్మనోజీవస్యనాథోయేషామితివా- తేషు ఉభయత్రస్థావరేజంగమేచయాపరిచర్యాతాంవిశేషతః నృషు తత్రాపిసాధుషుస్వధర్మశీలేషుతతోపిమహత్సుభాగవతేషు॥౩౩॥పరస్పరేతి॥తైశ్చసహసంగమ్యయత్పావనంభగవద్యశః-తస్యపరస్పరా నుకథనంశిక్షేత్-యద్వా-యశః ప్రతితత్రసంస్పర్ధాదిపరిత్యాగేన-మిథోయారతిః రమణం-యాచతుష్టిః-సుఖం-యాచనివృత్తిః తాం చశిక్షేత్॥ ౩౪॥ ఏవంవర్తమానానాంపరమానందప్రాప్తిమాహద్వాభ్యాం॥ స్మరంతఇతి ॥ భక్త్యాసాధనభక్త్యాసంజాతయాప్రేమల క్షణయాభక్త్యా॥ ౩౫ ॥ క్వచిదితి॥ అజంహరిం- అనుశీలయంతితల్లీలాః అభినయంతి-ఏవంపరంఏత్యప్రాప్య- నిర్వృతాస్సంతః తూ ష్ణీంభవంతి॥ ౩౬॥ ఉపసంహరతి॥ ఇతీతి॥ భాగవతధర్మోత్పన్నయాభక్త్యా॥౩౭॥ నారాయణపరోమాయామితరతీత్యుక్తంపృచ్ఛతి॥నా రాయణేతి ॥ నిష్ఠాంస్వరూపం- అయంభావః-బ్రహ్మైవతావన్నారాయణఇతి- భగవానితిపరమాత్మేతిచోచ్యతే- తదుక్తంప్రథమే॥ శ్లో॥ వదంతితత్తత్త్వవిదస్తత్త్వంయద్జ్ఞానమద్వయం। బ్రహ్మేతిపరమాత్మేతిభగవానితిశబ్ద్యతఇతి- తథా॥ శ్లో॥నారాయణేభగవతితదిదం

ర్మదండంచసత్యంశమదమావపి॥ ౩౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః।జన్మకర్మగు
ణానాంచతదర్థేఖిలచేష్టితమ్॥ ౩౧ ॥ ఇష్టందత్తంతపోజప్తంవృత్తంయచ్చాత్మనఃప్రియమ్। దారాన్
సుతాన్ గృహాన్ప్రాణాన్ యత్పరస్మైనివేదనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవంకృష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషుచసౌ
హృదమ్। పరిచర్యాంచోభయత్రమహత్సునృషుసాధుషు॥ ౩౩॥ పరస్పరానుకథనంపావనంభగవద్య
శః। మిథోరతిర్మిథస్తుష్టిర్నివృత్తిర్మిథఆత్మనః॥౩౪॥ స్మరంతఃస్మారయంతశ్చమిథోఘౌఘహరంహ
రిమ్। భక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంతనుమ్ ॥ ౩౫ ॥ క్వచిద్రుదంత్యచ్యుతచింత
యాక్వచిద్ధసంతినందంతివదంత్యలౌకికాః। నృత్యంతిగాయంత్యనుశీలయంత్యజంభవంతితూష్ణీంపరమే
త్యనిర్వృతాః ॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతాన్ధర్మాన్శిక్షన్భక్త్యాతదుత్థయా। నారాయణపరోమాయా
మంజస్తరతిదుస్తరామ్॥ ౩౭॥ రాజా॥ నారాయణాభిధానస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః। నిష్ఠామర్హథ
నోవక్తుంయూయంహిబ్రహ్మవిత్తమాః ॥ ౩౮ ॥ పిప్పలాయనః॥స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతురహేతుర
స్యయత్స్వప్నజాగరసుషుప్తిషుసద్బహిశ్చ। దేహేంద్రియాసుహృదయాని చరంతియేన సంజీవితాని
తదవేహిపరంనరేంద్ర ॥ ౩౯ ॥ ....
నైతన్మనోవిశతివాగుతచక్షురాత్మాప్రాణేంద్రియాణిచ యథానలమర్చిషస్స్వాః। శబ్దోపిబోధక

విశ్వమాహితం। గృహీతమాయోరుగుణస్సర్గాదావగుణస్స్వతః ఇత్యాదిషు- తత్ర కిమేభిఃశబ్దైర్నిర్విశేషంతదేవసూచ్యతే - అస్తి వాకోపివిశేషాంశఇతి ప్రశ్నః॥ ౩౮॥ తత్రోత్తరం॥ స్థిత్యుద్భవేతి॥ అయమర్థః- అస్యవిశ్వస్య- స్థిత్యుద్భవప్రళయానాం - హేతుః స్వయంచఅహేతుః హేతురహితః-సనారాయణఇతి॥పరమేవతత్త్వమవేహి- స్వప్నజాగరసుషుప్తిషు-సత్ అనువర్తమానంయత్ -వ్యతిచతురీయంత్రిషుసంతతమితి- బహిశ్చ సమాధ్యాదౌయత్ - తద్బ్రహ్మేతి- పరమేవతత్త్వమవేహి- దేహేంద్రియప్రాణమనాంసి యేనసంజీవితానిసంతిస్వస్వవిషయేచరంతిప్రవర్తంతేతత్పరమాత్మేతిపరమేవతత్త్వమవేహి-ఏవంలక్షణభేదైర్నారాయణాదినామ భిరుచ్యమానామపిపరమేకమేవతత్త్వంనాన్యత్ ఇతిజానీహి॥౩౯॥ అవేహీత్యనేనవిషయత్వంప్రాప్తంనిషేధతి॥ నైతి॥ఏతత్పరంతత్త్వంమ నోనవిశతినవిషయీకరోతి- వాగుతవాగపి- చక్షుశ్చ-ఆత్మాబుద్ధిశ్చ-ప్రాణశ్చ-క్రియాశక్త్యానప్రాప్నోతి-అన్యానిచేంద్రియాణి-య థాఅనలం-స్వాఃస్వాంశభూతాః-అర్చిషః విస్ఫులింగాదయః- నప్రకాశయంతినదహంతిచ- తథాజడాస్సుమనఆదివృత్తిషుఅభివ్యజ్య మానస్యాత్మప్రకాశస్యతత్తద్వృత్తిప్రకాశకస్యనతత్ప్రకాశవిషయత్వం॥ శ్రు॥ప్రాణస్యప్రాణముతచక్షుషశ్చక్షురుతశ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యాన్నంమనసోయేమనోవిదురితి- తథా॥శ్రు॥ యతోవాచోనివర్తంతే- అప్రాప్యమనసాసహ-ఆనందంబ్రహ్మణోవి ద్వాన్-నబిభేతికుతశ్చనేతీత్యాది శ్రుతేః- నను॥ శ్రు ॥తంత్వౌపనిషదంపురుషంపృచ్ఛామీతి శ్రుతేః-శబ్దగోచరత్వంప్రతీయతేతత్రాహ శబ్దోపీతి- శబ్దోపిఆత్మమూలంఅత్మనిస్వస్మిన్నేవమూలంప్రమాణస్య - అర్థోక్తంఅర్థాదుక్తంయథాభవతితథా-ఆహ-నతుసాక్షా

త్- కుతః-బోధకనిషేధతయా స్వస్యైవ బోధకస్య నిషేధరూపత్వాత్ ॥ శ్రు ॥ యతో వాచో నివర్తంతే-అప్రాప్య మనసా సహ ॥ శ్రు ॥ య ద్వాచానభ్యుదితం యేన వాగభ్యుద్యతే తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి- యన్మనసా న మనుతే ॥ శ్రు ॥ నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనమిత్యాది శ్రుతేః . నను తర్హి నైవాస్తి-శూన్యమేవోచ్యత ఇత్యత ఆహ- అర్థోక్తమాహేతి-తి శ్రుతిః-యద్ధృత ఇతి ॥ శ్రు ॥ అథాత ఆదేశో నేతి నేతి అస్థూలమనణు-యతో వాచో నివర్తంతే-యద్వాచానభ్యుదితమిత్యాది నిషేధస్య-యత్ అవధిభూతం బ్రహ్మ- ఋతే వినా నిషేధస్య సిద్ధిర్నాస్తి సర్వస్య నిషేధస్య సావధిత్వాత్ ॥ ౪౦ ॥ ననుతర్హి ప్రమాణావిషయత్వాన్నాస్తి బ్రహ్మేతి ప్రసజ్యేతేత్యత ఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్ స్థూలం కార్యం-అసత్ సూక్ష్మం కారణం- తత్సర్వం బ్రహ్మైవభాతి- కుతః- యత్ యస్మాత్తయోస్సదసతోః పరం కారణం - తతః కార్యం కారణాత్ భిన్నం నభవతి ॥ శ్రు ॥ వాచారంభణమితి శ్రుతేః- ననుకథమేకం బహువిధస్య కారణం తత్రాహ-ఉరుశక్తి అనేకశక్తిమత్ -ఉరుమహామాయా లక్షణశక్తి స్వలదితివా-బహుధాభాన మేవ దర్శయతి-ఆదౌ యదేకం బ్రహ్మ తదేవ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి-త్రివృత్ ప్రధానం ప్రవదంతి-తతః క్రియాశక్త్యా సూత్రం-జ్ఞానశక్త్యా మహానితి తదేవ ప్రవదంతి-తతః అహమితి జీవం జీవోపాధిమహంకారం చ తదేవ ప్రవదంతి- తతశ్చ జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయా-జ్ఞానశబ్దేన తద్దేవతాః క్రియా ఇంద్రియాణి అర్థా విషయాః ఫలం తత్ప్రకాశః సుఖాదివా-తద్రూపతయా బ్రహ్మైవభాతి- నహి సర్వస్వరూపేణ స్వతో భాసమానస్య బ్రహ్మణః స్వసిద్ధౌ ప్రమాణాపేక్షేతి భావః ॥ ౪౧ ॥ ననుసర్వాత్మకం చేద్బ్రహ్మ తర్హి సర్వస్య కార్యస్య జన్మాది వికారవత్త్వాత్ - బ్రహ్మణోపి తత్ప్రసంగస్స్యాదత ఆహ ॥ నేతి ॥ ఆత్మా బ్రహ్మ- నజజాన నజాతం-జన్మాభావాదేవ తదనంతరాస్తిత్వలక్షణోపి వికారో నాస్తి-నైధతే నవర్ధతే - వృద్ధ్యభావాదేవ పరిణామోపినిరస్తః- కుతః- హియస్మాత్ వ్యభిచారిణాం ఆగమాపాయినాం బాలయువాదిదేహాద్యవస్థానాం సవనవిత్ తత్తత్కాలద్రష్టా- నహ్యవస్థావతాం-ద్రష్టా తదవస్థో భవతీ

నిషేధత యాత్మమూలమర్థోక్తమాహ యదృతే న నిషేధసిద్ధిః ॥ ౪౦ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి త్రివృదేకమాదౌ సూత్రం మహానహమితి ప్రవదంతి జీవమ్ । జ్ఞానక్రియార్థ ఫలరూపతయోరుశక్తి బ్రహ్మైవ భాతి సదసచ్చ తయోః పరం యత్ ॥ ౪౧ ॥ నాత్మా జజాన న మరిష్యతి నైధతేసౌ న క్షీయతే సవనవిద్వ్యభిచారిణాం హి । సర్వత్ర శశ్వదనపాయ్యుపలబ్ధిమాత్రం ప్రాణో యథేంద్రియబలేన వికల్పితం సత్ ॥ ౪౨ ॥ అండేషు పేశిషు తరుష్వవినిశ్చితేషు ప్రాణో హి జీవముపధావతి తత్ర తత్ర । సన్నే యదింద్రియగణేహమి చ ప్రసుప్తే కూటస్థ ఆశయమృతే తదనుస్మృతిర్నః ॥ ౪౩ ॥ యర్హ్యబ్జనాభచరణైషణయోరుభక్త్యా చేతోమలాని విధమేద్గుణకర్మజాని । తస్మిన్విశుద్ధ ఉపలభ్యత ఆత్మతత్త్వం సాక్షాద్యథామలదృశోః సవితృప్రకాశః ॥ ౪౪ ॥ రాజా ॥ కర్మయోగం వదత నః పురుషో యేన సంస్కృతః । విధూయేహాశు కర్మాణి నైష్కర్మ్యం విందతే పరమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏవం ప్రశ్నమహం పూర్వమపృచ్ఛం పితురంతికే । నాబ్రువన్ బ్రహ్మణః

ర్థః- నిరవస్థః కోసావాత్మా అత ఆహ-ఉపలబ్ధిమాత్రమితి-నన్వాయాతం తర్హి క్షణికత్వం నేత్యాహ-సర్వత్రేతి-సర్వత్ర దేశే-శశ్వత్ సర్వదా-అనపాయి అనువర్తమానం- నను నీలజ్ఞానం జాతం పీతజ్ఞానం నష్టమితి ప్రతీతేః- నజ్ఞానస్యానపాయిత్వం అత ఆహ-ఇంద్రియబలేనేతి- సదేవజ్ఞానం- ఇంద్రియబలేన వివిధం కల్పితం-నీలాద్యాకారవృత్తయ ఏవ జాయంతే నశ్యంతి చ - నజ్ఞానమితి భావః - వ్యభిచారే ష్వవ్యభిచారే దృష్టాంతః ॥ ౪౨ ॥ ప్రాణో యథేతి దృష్టాంతం వివృణ్వన్నింద్రియాదిలయేనిర్వికారాత్మోపలబ్ధిం దర్శయతి ॥ అండేష్వితి ॥ పేశిషు జరాయుజేషు - తరుషు ఉద్భిజ్జేషు - అవినిశ్చితేషు స్వేదజేషు - ఉపధావతి అనువర్తతే - ఏవం దృష్టాంతేన నిర్వికారత్వం ప్రదర్శ్య దార్ష్టాంతికేపి దర్శయతి- కథం తదేవమాత్మా సవికార ఇవ ప్రతీయతే- యథా జాగరే ఇంద్రియగణః-యథాచ స్వప్నే తత్సంస్కారవానహంకారః-యదా తు ప్రసుప్తం తదా తస్మిన్ ప్రసుప్తే ఇంద్రియగణే సన్నే లీనే- అహమి అహంకారే చ సన్నే - కూటస్థః నిర్వికార ఏవాత్మా- కుతః- ఆశయమృతే లింగశరీరముపాధిం వినా - వికారహేతోరుపాధేరభావాదిత్యర్థః-నన్వహంకారపర్యంతస్య సర్వస్య లయే శూన్యమేవావశిష్యేత క్వ తదా కూటస్థ ఆత్మా అత ఆహ- తదనుస్మృతిర్నః- తస్య విశేషజ్ఞానశూన్యస్య సుఖాత్మనః సుషుప్తస్య స్మృతిః నః అస్మాకం భవతి-ఏతావంతం కాలం సుఖమహంసుప్తో న కించిదవేదిషమితి- అతోనుభూతస్యాస్మరణాదస్త్యేవ సుషుప్తావాత్మానుభవః విషయసంబంధాభావాత్ నస్పష్ట ఇతి భావః- తథా చ ॥ శ్రు ॥ యద్వై తన్న పశ్యతి పశ్యన్వై తన్న పశ్యతి నహి ద్రష్టుర్దృష్టేర్విపరిలోపో విద్యత ఇతి ॥ ౪౩ ॥ నను యది సుషుప్తౌ కూటస్థాత్మానుభవో భవేత్ కథం పునరపి సంసారస్స్యాత్ అవిద్యాతత్సంస్కారాణాం విద్యమానత్వాదితి చేత్ కదా తర్హి తన్నివర్తకోనుభవో భవేదత ఆహ ॥ యర్హీతి ॥ నిత్యైషణాదివిహాయ- కేవలమబ్జనాభస్య చరణైషణయా యా ఉరుభక్తిస్తయా పుమాన్ చేతోమలాని విధమేత్ -నాశయేత్ -చేత ఏవ వా కర్తృ- స్వగతాని మలాని తయా భక్త్యా నాశయేత్ తదా తస్మిన్ విశుద్ధే చేతసి సతి సాక్షాత్ అవ్యవధానేన-ఆత్మతత్త్వముపలభ్యతే-అమలయోః దృశోః సతోర్యథా ఆవరణాభావాదేవ సిద్ధః- సవితృప్రకాశ ఇతి ॥ ౪౪ ॥ భక్తేః కర్మయోగా

హీనత్వాత్తం పృచ్ఛతి॥ కర్మయోగమితి॥ నైష్కర్మ్యం కర్మనివృత్తిసాధ్యం జ్ఞానం॥ ౪౧॥ ప్రశ్నాంతరమాహ॥ ఏవమితి॥ ప్రశ్నం ప్రష్టవ్యమర్థం-పితుః ఇక్ష్వాకోః-బ్రహ్మణః పుత్రాః సనకాదయః సర్వజ్ఞా అపి నాబ్రువన్॥ ౪౨॥ గహనత్వద్యోతనాయ ప్రథమం ద్వితీయప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ కర్మేతి॥ కర్మ విహితం అకర్మ తద్విపరీతం నిషిద్ధం-వికర్మ విగతం కర్మ విహితాకరణం-ఏతత్త్రయం వేదవాదః వేదైకగమ్యం-న లౌకికః-వేదస్య ఈశ్వరాత్మత్వాత్ ఈశ్వరాదుద్భూతత్వాత్ అపౌరుషేయత్వాదిత్యర్థః-పుంవాక్యే హి వక్తురభిప్రాయతోర్థజ్ఞానం శక్యం అపౌరుషేయే తు కేవలం వాక్యపౌర్వాపర్యేణైవ తాత్పర్యావధారణం- తచ్చ దుష్కరమితి-తత్ర కర్మాదౌ- విద్వాంసోపి ముహ్యంతి-కిముతాన్యే అత స్తవ తదా బాలత్వాన్నైవాబ్రువన్నితి॥ ౪౩॥ దుర్జ్ఞేయం వేదతాత్పర్యమాహ॥ పరోక్షవాద ఇతి॥ యత్ర అన్యథా స్థితోర్థః స్వంగోపయితుమన్యథా కృత్వోచ్యతే స పరోక్షవాదః తథా చ॥ శ్రు॥ తం వా ఏతం చతుర్హోతారగ్ం సంతం-చతుర్హోతేత్యాచక్షతే పరోక్షేణ-పరోక్షప్రియా ఇవ హి దేవా ఇతి-పరోక్షవాదత్వమేవాహ - కర్మమోక్షాయేతి-నను స్వర్గాద్యర్థం కర్మాణి విధత్తే న కర్మమోక్షార్థం తత్రాహ-బాలానామనుశాసనం యథా భవతి తథా-అత్ర దృష్టాంతః- అగదమౌషధం-యథా పితా బాలం-అగదం పాయయన్ ఖండలడ్డుకాదిభిః- ప్రలోభయన్ పాయయతి దదాతి-చ తాని-నైతావతా అగదపానస్య తల్లాభః ప్రయోజనం అపి తు ఆరోగ్యం-తథా వేదోప్యవాంతరఫలైః ప్రలోభయన్ కర్మమోక్షాయైవ కర్మాణి విధత్తే॥ ౪౪॥ నను కర్మమోక్షశ్చేత్పురుషార్థః తర్హి ప్రథమత ఏవ కర్మ త్యాజ్యతామత ఆహ॥ నేతి॥ అజితేంద్రియత్వాదజ్ఞః-స్వయం యది నాచరేత్ తర్హి వికర్మణా కర్మానాచరణలక్షణేనాధర్మేణ-మృత్యోరనంతరం మృత్యుమేవ ప్రాప్నోతి తథా చ॥ శ్రు॥ మృత్వా పునర్మృత్యుమాపద్యంతే-అద్యమానాస్స్వకర్మభిరితి॥

పుత్రాస్తత్ర కారణముచ్యతామ్॥ ౪౨॥ ఆవిర్హోత్రః॥ కర్మాకర్మవికర్మేతి వేదవాదో న లౌకి
కః। వేదస్య చేశ్వరాత్మత్వాత్తత్ర ముహ్యంతి సూరయః॥ ౪౩॥ పరోక్షవాదో వేదోయం బాలానామను
శాసనమ్। కర్మమోక్షాయ కర్మాణి విధత్తే హ్యగదం యథా॥ ౪౪॥ నాచరేద్యస్తు వేదోక్తం స్వయమ
జ్ఞోజితేంద్రియః। వికర్మణా హ్యధర్మేణ మృత్యోర్మృత్యుముపైతి సః॥ ౪౫॥ వేదోక్తమేవ కుర్వా
ణో నిస్సంగోర్పితమీశ్వరే। నైష్కర్మ్యాం లభతే సిద్ధిం రోచనార్థా ఫలశ్రుతిః॥ ౪౬॥ య ఆశు హృద
య గ్రంథిం నిర్జిహీర్షుః పరాత్మనః। విధినోపచరేద్దేవం తంత్రోక్తేన చ కేశవమ్॥ ౪౭॥ లబ్ధ్వానుగ్రహ
ఆచార్యాత్తేన సందర్శితాగమః। మహాపురుషమభ్యర్చేన్మూర్త్యాభిమతయాత్మనః॥ ౪౮॥ శుచిస్సమ్ము
ఖమాసీనః ప్రాణసంయమనాదిభిః। పిండం విశోధ్య సన్న్యాసకృతరక్షోర్చయేద్ధరిమ్॥ ౪౯॥ అర్చాదౌ హృ
దయే చాపి యథాలబ్ధోపచారకః। ద్రవ్యక్షిత్యాత్మలింగాని నిష్పాద్య ప్రోక్ష్య చాసనమ్॥ ౫౦॥ పాద్యాదీ
న్యుపకల్ప్యాథ సన్నిధాప్య సమాహితః। హృదాదిభిః కృతన్యాసో మూలమంత్రేణ చార్చయేత్॥ ౫౧॥
సాంగోపాంగాం సపార్షదాం తాం తాం మూర్తిం స్వమంత్రతః। పాద్యార్ఘ్యాచమనీయాద్యై

౪౫॥ తస్మాత్॥ వేదోక్తమితి॥ వేదోక్తమేవ కుర్వాణో న తు నిషిద్ధం-నను ఫలస్య శ్రుత్యుక్తత్వాత్ కర్మణి క్రియమాణే సతి న్యాసక్తిః తత్ఫలం చ స్యాన్న తు నైష్కర్మ్యరూపా సిద్ధిరిత్యత ఆహ-నిస్సంగః అనభినివేశవాన్ - ఈశ్వరే అర్పితం న తు ఫలోద్దేశేన-నను ఫలస్య శ్రుతత్వాత్ కర్మణి కృతే ఫలం భవేదేవ-న రోచనార్థా-కర్మణి రుచ్యుత్పాదనార్థా అగదపానే ఖండలడ్డుకాదిఖాదనవత్ తతశ్చ కర్మాభిరుచ్యా వేదార్థం సమ్యగ్విచారయతి-తథా చ॥ శ్రు॥ యో వా ఏతదక్షరమవిదిత్వా గార్గ్యస్మాల్లోకాత్ప్రైతి స కృపణ ఇతి- అనాత్మజ్ఞస్య కృపణతాం॥ శ్రు॥ తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి బ్రహ్మచర్యేణ తపసా శ్రద్ధయా యజ్ఞేనానాశకేన చేతి - యజ్ఞాదీనాం జ్ఞానశేషతాం చావధార్య- నిష్కామేషు కర్మసు ప్రవర్తతే-తతశ్చ॥ శ్రు॥ స్వర్గకామో యజేతేత్యాదిభిః కామితస్యైవ స్వర్గాదేః ఫలత్వేనావగమాత్ అకామితోస్తాన భవతీతి నైష్కర్మ్యసిద్ధిరేవ భవతీతి భావః॥ ౪౬॥ వైదికం కర్మయోగముక్త్వా తాంత్రికమాహ॥ య ఇతి॥ పరాత్మనః పరస్యైవ సతః ఆత్మనో జీవస్య-హృదయగ్రంథిమహంకారబంధం-నిర్జిహీర్షుః ఛేత్తుమిచ్ఛుః సః తంత్రోక్తేన విధినా ప్రకారేణ-భజేత్-తంత్రమాగమః-చకారాద్వైదికేన సహ సముచ్చయమాహ॥ ౪౭॥ తమేవ విధిమాహ॥ లబ్ధ్వానుగ్రహ ఇతి॥ తేన ఆచార్యేణ-సందర్శితః ఆగమః ఆగమోక్తార్చనప్రకారో యస్య సః॥ ౪౮॥ మూర్తేః సంముఖ ఆసీనః-ఆదిశబ్దేన భూతశుద్ధ్యాది- పిండం దేహం విశోధ్య-షడ్భిర్న్యాసైః కృతా రక్షా యేన సః॥ ౪౯॥ అర్చేతి॥ ఆదావేవ ద్రవ్యాణి పుష్పాదీని జంత్వాదిశోధనేన-క్షితిం సంమార్జనాదినా-ఆత్మానమవ్యగ్రతయా-లింగం మూర్తిం అనులేపనతోరణాదినా-నిష్పాద్య యోగ్యాని కృత్వా॥ ౫౦॥ పాద్యాదీనితి॥ పాద్యాదీని పాత్రాణ్యుపకల్ప్య-సన్నిధాప్య హృది సంపూజితం శ్రీమూర్తౌ ధ్యాత్వా- హృదాదిభిః హృదయశిరఃశిఖాకవచనేత్రాస్త్రమంత్రైః మూలమంత్రేణ చ దేవే కృతన్యాసః-మూలమంత్రేణార్చయేత్॥ ౫౧॥ సాంగేతి॥ అంగాని హృదయాదీని - ఉపాంగాని సుదర్శనాదీని- తత్సహితాం-స

పార్షదాంసపరివారాంస్తైరుపచారైరర్చయేత్-తదాహ-పాద్యేతి-ఆద్యశబ్దేన మధుపర్కాచమనంచ॥౫౬॥గంధేతి॥అష్టాభిర్భూ
లంకారేణ-నతుపూజయా॥౧॥శ్లో॥నాస్తైరర్చయేదిష్టున కేతక్యా మహేశ్వరమితి- నిషేధాత్ - ఉపహారో నైవేద్యం॥౫౭॥ ఆత్మాన
మితి॥శేషంనిర్మాల్యం-స్వధామ్ని స్వస్థానే-దేవం హృది-మూర్తిం కరండకే-ఉద్వాస్య స్వస్థాపయిత్వా- పూజావిధిం సమాపయేదితి శేషః
౫౮॥తాం త్రికం కర్మయోగముపసంహరతి॥ఏవమితి॥౫౯॥ఇతి భావార్థదీపికాయాం- తృతీయాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❀❀❀❀
శ్లో॥ చతుర్థేఽత్వవతారేహ త్ర్యశ్నస్తోత్రకముక్తవాన్ । జయంతినందనో నామ్నా ద్రమిళో నవ సప్తమః ॥ మూర్త్యాభిమతయాత్మన
ఇత్యనేన ఆత్మనః ప్రియమవతారం పూజయేదిత్యుక్తే- అవతారజ్ఞానమపేక్షితం-తథా స్తవైః స్తుత్వా నమేద్ధరిమిత్యుక్తే గుణకర్మజ్ఞానం
చాపేక్షితం-అతః పృచ్ఛతి॥యానీతి॥కర్తా కరిష్యతి॥౧॥త్వయా-పృష్టాని కాలత్రయసంబంధీని సకలావతారగుణకర్మాణి కథయితుమశ
క్యాని-సంక్షేపతస్తు కానిచిత్కథయిష్యామీత్యాహ॥య ఇతి॥ అనుక్రమిష్యేత్ గణయితుమిచ్ఛేత్ యః-సతు బాలానామివ బుద్ధిర్యస్య స
మందమతిః కాలేన మహతాఽపి మహామతిః రజాంసి గణయేదపి - అఖిలశక్తిధామ్నః సర్వశక్త్యాశ్రయస్య భగవతో గుణాం స్తు నైవగ
ణయేత్-తథాచ॥ శ్రు॥ విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసీత్యాది॥ ౨ ॥ తత్రాదౌ పురుషావతారమాహ॥
భూతైరితి॥యదా స్వసృష్టైర్భూతైర్విరాజం బ్రహ్మాండం పురం నిర్మాయ-తస్మిన్ లీలయా ప్రవిష్టః-నతు భోక్తృత్వేన- ప్రభూతపుణ్య

స్నానవాసోవిభూషణైః ॥ ౫౬ ॥ గంధమాల్యాక్షతస్రగ్భిర్ధూపదీపోపహారకైః । సాంగం సంపూజ్య
విధివత్ స్తవైః స్తుత్వా నమేద్ధరిమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఆత్మానం తన్మయం ధ్యాయన్ మూర్తిం సంపూజయేద్ధరేః ॥
శేషమాదాయ శిరసి స్వధామ్న్యుద్వాస్య సత్కృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏవమగ్న్యర్కతోయాదావతిథౌ హృద
యే చ యః । యజతీశ్వరమాత్మానమచిరాన్ముచ్యతే హి సః ॥ ౫౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కం
ధే - తృతీయోఽధ్యాయః ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

రాజా ॥ యాని యానీహ కర్మాణి యైర్యైః స్వచ్ఛందజన్మభిః । చక్రే కరోతి కర్తా వా హరిస్తాని బ్రువంతు
నః ॥ ౧ ॥ ద్రుమిళః ॥ యో వా అనంతస్య గుణాననంతాననుక్రమిష్యన్ స తు బాలబుద్ధిః । రజాంసి భూమే
ర్గణయేత్కథంచిత్కాలేన నైవాఖిలశక్తిధామ్నః ॥ ౨ ॥ భూతైర్యదా పంచభిరాత్మసృష్టైః పురం విరా
జం విరచయ్య తస్మిన్ । స్వాంశేన విష్టః పురుషాభిధానమవాప నారాయణ ఆదిదేవః ॥ ౩ ॥ యత్కాయ ఏష
భువనత్రయసన్నివేశో యస్యేంద్రియైస్తనుభృతాముభయేంద్రియాణి । జ్ఞానం స్వతః శ్వసనతో బల
మోజ ఈహా సత్త్వాదిభిః స్థితిలయోద్భవ ఆదికర్తా ॥ ౪ ॥ ఆదావభూచ్ఛతధృతీ రజసాస్య సర్గే విష్ణుః
స్థితౌ క్రతుపతిర్ద్విజధర్మసేతుః । రుద్రోఽప్యయాయ తమసా పురుషః స ఆద్య ఇత్యుద్భవస్థితిలయాః సత
తం ప్రజాసు ॥ ౫ ॥ ధర్మస్య దక్షదుహితర్యజనిష్ట మూర్త్యాం నారాయణో నర ఋషిప్రవరః ప్రశాంతః ।
నైష్కర్మ్యలక్షణమువాచ చచార కర్మ యోఽద్యాపి చాస్త ఋషివర్యనిషేవితాంఘ్రిః ॥ ౬ ॥ ఇంద్రో
విశంక్య మమ ధామ జిఘృక్షతీతి కామం న్యయుంక్త సగణం స బదర్యుపాఖ్యమ్ । గత్వాప్సరోగణవసంతసు

స్యాజీవస్య తత్ప్రభోక్తృత్వాత్ ॥ ౩ ॥ అస్య గుణకర్మాణ్యాహ ద్వయేన ॥ యత్కాయ ఇతి ॥ యస్యాధిష్ఠేయః కాయః-ఏషః కాయ ఇతి శే
షః-తనుభృతాం సమష్టివ్యష్టిజీవానాం - ఉభయేంద్రియాణి జ్ఞానకర్మేంద్రియాణి-యస్య స్వతః స్వరూపభూతాత్ సత్త్వాత్ తనుభృతాం
జ్ఞానం-యస్య స్వతస్సిద్ధం జ్ఞానమితి వా-యస్య శ్వసనతః ప్రాణాత్ బలం దేహశక్తిః ఓజః ఇంద్రియశక్తిః ఈహా క్రియా-యశ్చ సత్త్వాది
భిః స్థితిలయోద్భవే ఆదికర్తా ॥ ౪ ॥ ఆదికర్తేత్యనేన తత్ప్రవర్తకం కర్త్రంతరమపి సూచితం-తద్దర్శయితుం గుణావతారద్వారా
చరాచరస్రష్ట్రాదికర్తృత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ యస్యేత్యనుషంగః యస్య రజసా అస్య జగతః సర్గే కార్యే- శతధృతిః బ్రహ్మా అభూత్ స్థి
తౌ విష్ణుః యస్య సత్త్వేనేతి శేషః. క్రతుపతిః తత్ఫలదాతా-ద్విజానాం తద్ధర్మాణాం చ సేతుః పాలక ఇత్యర్థః-యస్య తమసా అస్య అప్య
యాయ రుద్రః అభూత్ - ఇత్యేతైర్బ్రహ్మాదిభిర్నిమిత్తభూతైః ప్రజాసు ఉద్భవాదయో యతో భవంతి స ఆద్యః పురుష ఇత్యన్వయః ॥ ౫ ॥ ధ
ర్మస్యేతి ॥ ధర్మస్య భార్యాయాం దక్షదుహితరి మూర్తిసంజ్ఞాయాం నారాయణో నర ఇతి మూర్తిద్వయేన అజనిష్ట జాతః - తచ్చరిత
మాహ- నైష్కర్మ్యలక్షణమాత్మస్వరూపం-లక్ష్యతేఽనేన తత్ -కర్మనిర్హారరూపం వా- ఉవాచ నారదాదిభ్యః- స్వయం చ చచార-నాద్యాపి
కర్మాచరన్నాస్తే ఋషివర్యైర్నిషేవితావంఘ్రీ యస్య సః ॥ ౬ ॥ ....
భగవదవతారద్యోతకం పరమోపశమం దర్శయితుమితిహాసమాహ దశభిః ॥ ఇంద్ర ఇతి ॥ ధామ స్థానం - తపసా గృహీతుమిచ్ఛతీతి

శ్య-తపోనాశాయ కామం సపరివారం ప్రేషయామాస - స కామాదిః బదరీభిరుపాఖ్యాయతే యః తత్ర తస్యాశ్రమం అప్సరోగణాదిభిస్సహ గత్వా- స్త్రీణాం ప్రేక్షణాన్యేవ ఇషవో బాణాః తైః-నత స్య మహిమానం జానాతీతి అతన్మహిజ్ఞః మలోపఆర్షః ॥౭॥ విజ్ఞాయేతి॥ అక్రమం అపరాధం- అహో అహం ధీర ఇతి విస్మయో గర్వః తద్రహితః- ఏజమానాన్ కాపథియా కంపమానాన్ - భోవిభో సమర్థ మదన మాభైః హే దేవవధ్వః మాభైష్ట-బలిమాతిథ్యం తాన్ ప్రార్థయతే-ఇమమస్మాకమాశ్రమం-ఆతిథ్యాభావేశూన్యప్రాయం స్యాదిత్యర్థః॥౮॥ ఇత్థమితి॥ హే నరదేవ - అభయదే శ్రీనారాయణే ఇత్థం బ్రువతి సతి దేవాః కామాదయః- సవ్రీడానినమ్రాణి శిరాంసి యేషాం తే లజ్జాభారేణ అవనతశిరస్కా ఇత్యర్థః-సఘృణం యథా భవతి తథా కృపాం జనయంత ఇత్యర్థః-కృపాయుక్తం తమితి వా-మాయాతః పరే-అతః అవికృతే-స్వారామాశ్చ తే ధీరాశ్చ తేషాం నికరైః ఆనతం పాదపద్మం యస్య తస్మిన్ త్వయి-ఏతదక్షోభానుకంపాది చిత్రం-న హి చిత్రం॥౯॥ అస్మాకం చాపరాధాచరణం స్వభావత్వాన్న చిత్రమిత్యాహుః॥ త్వామితి॥ త్వాం సేవతాం సేవమానానాం - సురైరింద్రాదిభిః కృతాః అంతరాయాః విఘ్నాః భవంతి-కస్మాదిత్యత ఆహుః స్వౌక ఇతి- స్వౌకః స్వస్థానం స్వర్గమతిక్రమ్య పరమం తవస్థానం వ్రజతాం - నాన్యస్య త్వామసేవమానస్య - కుతః బర్హిషి యజ్ఞే స్వభాగాన్ పురోడాశాదీన్ బలీన్ కరాన్ - కృషీవల ఇవ రాజ్ఞే-ఇంద్రాదిదేవేభ్యో దదతః ప్రయచ్ఛతః-తర్హి కిం మద్భక్తో విఘ్నైః భ్రశ్యతి-నేత్యాహుః-ధత్త ఇతి-యదీతి నిశ్చయే-యత స్త్వం సర్వసురాధీశ్వరః అవితా

మందహాసైః స్త్రీప్రేషితో ఽపి భిరభిధ్యదతన్మహిజ్ఞః ॥ ౭॥ విజ్ఞాయ శక్రకృతమక్రమమాదిదేవః ప్రాహ ప్రహస్య గతవిస్మయ ఏజమానాన్ । మా భైర్విభో మదన మారుత దేవవధ్వో గృహ్ణీత నో బలిమశూన్యమిమం కురుధ్వమ్ ॥ ౮ ॥ ఇత్థం బ్రువత్యభయదే నరదేవ దేవాస్సవ్రీడనమ్రశిరసస్సఘృణం తమూచుః । నైతద్విభో త్వయి పరేఽవికృతే విచిత్రం స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే ॥ ౯॥ త్వాం సేవతాం సురకృతా బహవోఽన్తరాయాస్స్వౌకో విలఙ్ఘ్య పరమం వ్రజతాం పదం తే । నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్ దదతస్స్వభాగాన్ ధత్తే పదం త్వమవితా యది విఘ్నమూర్ధ్ని ॥ ౧౦॥ క్షుత్తృట్త్రికాలగుణమారుతజైహ్వ్యశైశ్నానస్మానపారజలధీనతితీర్య కేచిత్ । క్రోధస్య యాన్తి విఫలస్య వశం పదే గోర్మజ్జన్తి దుశ్చరతపశ్చ వృథోత్సృజన్తి॥ ౧౧ ॥ ఇతి ప్రగృణతాం తేషాం స్త్రియో యోగవినిర్మితాః । దర్శయామాస శుశ్రూషాం స్వర్చితాః కుర్వతీర్విభుః॥ ౧౨ ॥ తే దేవానుచరా దృష్ట్వా స్త్రియశ్శ్రీరివ రూపిణీః । గన్ధేన ముముహుస్తాసాం రూపౌదార్యహతశ్రియః ॥ ౧౩॥ తానాహ దేవదేవేశః ప్రణతాన్ ప్రహసన్నివ । ఆసామేకతమాం వృఙ్ధ్వం సవర్ణాం స్వర్గభూషణామ్॥ ౧౪ ॥ ఓమిత్యాదేశమాదాయ నత్వా తం సురవన్దినః । ఊర్వశీమప్సరశ్శ్రేష్ఠాం పురస్కృత్య దివం యయుః॥ ౧౫॥ ఇన్ద్రాయానమ్య సదసి శృణ్వతాం త్రిదివౌకసామ్ । ఊచుర్నారాయణబలం శక్రస్తత్రాస విస్మితః ॥౧౬ ॥ హంసస్వరూప్యవదదచ్యుత ఆత్మయోగం దత్తః కుమార ఋషభో భగవాన్ పితా నః । విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయావతీర్ణస్తేనా

రక్షకః అతో స్మా విఘ్నానాం మూర్ధ్ని పదం ధత్తే-కుతః పున స్త్వయి విఘ్నశంకేతి భావః॥ ౧౦॥ త్వదభక్తానాం తు కేవలం తపశ్చరతాం ద్వయీ గతిః- అస్మాకం వా వశం యాంతి క్రోధస్య వా-తత్ర అస్మద్వశాః కామోపభోగమపి తావదనుభవంతి - క్రోధవశాః పునరతిమందా ఇత్యాహుః॥ క్షుత్తృడితి॥ క్షుచ్చ తృట్చ త్రికాలగుణాః శీతోష్ణవర్షాణి మారుతశ్చ ప్రాణో బాహ్యో వా జైహ్వః జిహ్వోపభోగః శైశ్నః శిశ్నోపభోగశ్చ తాన్ - అస్మాన్ అపారజలధిరూపాన్ అతితీర్య విలఙ్ఘ్య - గోష్పదే మజ్జంతి- కుతః-యతః క్రోధస్య విఫలస్య వశం యాంతి గచ్ఛంతి- యథా జలే మజ్జంతో వివశాస్సంతః మస్తకారోపితం భారముత్సృజంతి తథైవ వృథా నష్టాయ న చ భోగాయ - శాపాదినా బహు దుశ్చరం తపః ఉత్సృజంతి ॥ ౧౧ ॥ ఇతీతి॥ స్త్రియః యోగవినిర్మితాః స్త్రీః- శుశ్రూషాం కుర్వతీః - స్వర్చితాః సుష్ఠ్వలంకృతాః- తేషాం స్వలావణ్యాదిదర్పాపహం మనాయ దర్శయామాస॥ ౧౨॥ త ఇతి॥ రూపిణీః మూర్తిమతీః-శ్రీరివ శ్రియ ఇవ తాః స్త్రీః దృష్ట్వా - తాసాం రూపౌదార్యేణ మహత్త్వేన హతా శ్రీః కాంతిర్యేషాం తే ॥ ౧౩ ॥ తానితి ॥ వృఙ్ధ్వం వృణీధ్వం - కథం భూతం వరాం కాః స్వదేహా ఇతి చేత్తత్రాహ సవర్ణాం సమానరూపాం- నైకాప్యస్మదనురూపేతి చేన్మా భవతు తథాపి స్వర్గస్య భూషణరూపాం॥ ౧౪॥ ఓమితి॥ సురవందినః దేవభృత్యా ఇత్యర్థః॥ ౧౫ ॥ ఇంద్రాయేతి॥ ఇంద్రాయ ఇంద్రం ప్రతి-నారాయణబలమూచుః-శక్రః తత్రాస సంత్రాసం ప్రాప్తః- విస్మితశ్చ- తత్ర నారాయణబలే విస్మితః ఆసేతి వా॥ ౧౬॥ అన్యాన్యప్యవతారాం స్తచ్చరితాని చ ఆహ॥ హంసస్వరూపీతి॥ దత్తః దత్తాత్రేయః-కుమారః సనకాదిః-నః పితా ఋషభః-విష్ణుః దేవకలయాఽవతీర్ణస్సన్ ఆత్మయోగమవదత్ -తేన

శ్రుతయః ఆహృతాః ॥ ౧౭ ॥ గుప్త ఇతి ॥ ఇలా పృథివీ - ఓషధయశ్చ
మత్స్యావతారే గుప్తాః - క్రౌడే వరాహావతారే - గ్రాహాత్ - గజేంద్రం అముంచత్ - మోచయామాస - ఏవమాదౌ యత్రావతారే నామనా నిర్దిష్టా
శ్చ ... సంస్తున్వత ఇతి ॥ సంస్తున్వతః స్తుతిం కుర్వాణాన్ బుభుక్షూన్ వాలఖిల్యాన్
... ఉద్ధృత్య ... మోచయత్ - తమసి బ్రహ్మహత్యాయాం ప్రవిష్టం
మోచయామాస - అసురగృహే హిరణ్యకశిపుభవనే పిహితాః నిరుద్ధాః యాః దేవస్త్రియః తాశ్చాముంచత్ ॥ ౧౯ ॥ దేవాసుర ఇతి ॥ వివిధ
నేకావతారైః - అంతరేషు సర్వమన్వంతరేషు - కలాభిః మూర్తిభిః - భువనాని అదధాత్ అపాలయత్ - ఇమాం క్ష్మాం సముద్రాత్ ...
౨౦ ॥ నిఃక్షత్రియామితి ॥ హైహయానాం కులస్య అప్యయాయ భార్గవరూపాగ్నిః స రామో దాశరథిస్సన్ - సలంకం లంకాయాం స్థితం ...
జయతి వర్తమానకాలికోఽవతార ఇత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ భావినం శ్రీకృష్ణావతారమాహ ॥ భూమేరితి ॥ బుద్ధావతారమాహ - వాదైరితి - అతద
ర్హాన్ యజ్ఞానర్హాన్ - దైత్యాన్ విమోహయిష్యతి - కల్క్యవతారమాహ - శూద్రానితి - న్యహనిష్యత్ హనిష్యతి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥
ఇతి భావార్థదీపికాయాం - చతుర్థాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

హృతా మధుభిదా శ్రుతయో హయాస్యే ॥ ౧౭ ॥ గుప్తోఽప్యయే మనురిలౌషధయశ్చ మాత్స్యే క్రౌడే హ
తో దితిజ ఉద్ధరతాంభసః క్ష్మామ్ । కౌర్మే ధృతోఽద్రిరమృతోన్మథనే స్వపృష్ఠే గ్రాహాత్ప్రపన్నమిభరా
జమముంచదార్తమ్ ॥ ౧౮ ॥ సంస్తున్వతోఽబ్ధిపతితాన్ శ్రమణానృషీంశ్చ శక్రం చ వృత్రవధతస్తమసి
ప్రవిష్టమ్ । దేవస్త్రియోఽసురగృహే పిహితా అనాథా జఘ్నేఽసురేంద్రమభయాయ సతాం నృసింహః ॥
౧౯ ॥ దేవాసురే యుధి చ దైత్యపతీన్ సురార్థే హత్వాంతరేషు భువనాన్యదధాత్కలాభిః । భూత్వా
థ వామన ఇమామహరద్బలేః క్ష్మాం యాచ్ఞాచ్ఛలేన సమదాదదితేస్సుతేభ్యః ॥ ౨౦ ॥ నిఃక్షత్రియామకృత
గాం చ త్రిసప్తకృత్వో రామస్తు హైహయకులాప్యయభార్గవాగ్నిః । సోఽబ్ధిం బబంధ దశవక్త్రమహన్
సలంకం సీతాపతిర్జయతి లోకమలఘ్నకీర్తిః ॥ ౨౧ ॥ భూమేర్భరావతరణాయ యదుష్వజన్మా జాతః
కరిష్యతి సురైరపి దుష్కరాణి । వాదైర్విమోహయతి యజ్ఞకృతోఽతదర్హాన్ శూద్రాన్ కలౌ క్షితిభు
జో న్యహనిష్యదంతే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంవిధాని కర్మాణి జన్మాని చ జగత్పతేః । భూరీణి భూరియశసో వర్ణితాని
మహాభుజ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - చతుర్థోఽధ్యాయః.

నిమిః ॥ భగవంతం హరిం ప్రాయో న భజంత్యాత్మవిత్తమాః । తేషామశాంతకామానాం కా నిష్ఠాఽవిజితాత్మ
నామ్ ॥ ౧ ॥ చమసః ॥ ముఖబాహూరుపాదేభ్యః పురుషస్యాశ్రమైస్సహ । చత్వారో జజ్ఞిరే వర్ణా గుణై
ర్విప్రాదయః పృథక్ ॥ ౨ ॥ య ఏషాం పురుషం సాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరమ్ । న భజంత్యవజానంతి స్థానా
ద్భ్రష్టాః పతంత్యధః ॥ ౩ ॥ దూరే హరికథాః కేచిద్దూరే చాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియః శూద్రాదయశ్చై
వ తేఽనుకంప్యా భవాదృశామ్ ॥ ౪ ॥ విప్రో రాజన్యవైశ్యౌ వా హరేః ప్రాప్తాః పదాంతికమ్ । శ్రౌతేన

శ్లో॥ పంచమే భక్తిహీనానాం కా నిష్ఠా కో యుగే యుగే । విష్ణోః పూజావిధిః ప్రశ్నద్వయస్యోత్తరముచ్యతే ॥ త్వాం సేవతాం సురకృతా బహ
వోంతరాయాః ఇత్యనేన శ్రీహరిభక్తా విఘ్నమూర్ధ్ని పదం దత్త్వా పరమాం గతిం యాంతి - అభక్తానాం తు విఘ్నా భవంతీత్యుక్తే తర్హి తే
షాం కా గతిర్భవతీతి పృచ్ఛతి ॥ భగవంతమితి ॥ హే ఆత్మవిత్తమాః - అవిజితాత్మనాం - అత ఏవ అశాంతకామానాం కా నిష్ఠా కిం ప్రాప్య
మిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ స్వజనకస్య గురోర్భగవతో నాదరాద్గురుద్రోహిణః దుర్గతిం యాంతీతి వక్తుం భగవతః సకాశాద్వర్ణాశ్రమాణాముత్పత్తి
మాహ ॥ ముఖేతి ॥ గుణైః - సత్త్వేన విప్రాః - సత్త్వరజోభ్యాం క్షత్రియాః - రజస్తమోభ్యాం వైశ్యాః - కేవలం తమసా శూద్రా ఇతి ॥ ౨ ॥ య ఇతి ॥ ఏషాం
మధ్యే యే అజ్ఞాత్వా న భజంతి - యే చ జ్ఞాత్వాఽప్యవజానంతి - ఆత్మనః ప్రభవో జన్మ యస్మాత్తం - తదభజనే కృతఘ్నతామప్యాహ - ఈశ్వర
మితి - స్థానాద్వర్ణాశ్రమాద్భ్రష్టాః ॥ ౩ ॥ తత్ర యే అజ్ఞాస్తే భవద్విధానామనుగ్రాహ్యా ఇత్యాహ ॥ దూర ఇతి ॥ దూరే హరికథాః శ్రవ
ణం యేషాం తే అత ఏవ దూరే అచ్యుతకీర్తనం యేషాం తే దూరే అచ్యుతః కీర్తనాచ్చేతి వా ॥ ౪ ॥ జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధాస్తు అచికిత్స్యా ఇత్యా
హ షడ్భిః ... విప్ర ఇతి ॥ శ్రౌతేన ఉపనయనాఖ్యేన - ఉపలక్షణమేతత్ - అధ్యయనాదినాపి - హరేః పదాంతికం భజనే
ధికారం ప్రాప్తా అపి - ముహ్యంతి కర్మఫలేషు సజ్జంతే - కుతః - ఆమ్నాయేషు యే వాదాః అర్థవాదాః తే మోహకతయా విద్యంతే యే
షాం తే - తదుక్తం గీతాసు ॥ శ్లో॥ యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదంత్యవిపశ్చితః । వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదిన ఇత్యా

దినః ॥౫॥ భక్తిమార్గాజ్ఞాధ్యాత్ యత్తేషాం మోహం ప్రపంచయన్నిందతి ॥ కర్మణీతి ॥ అకోవిదాః యథాబంధకం న భవతి తథా కర్తుమజ్ఞాః - న చాభిజ్ఞాన్ పృచ్ఛంతి - యతః స్తబ్ధాః అనమ్రాః - స్తబ్ధత్వే హేతుః - యతో మూర్ఖా అపి పండితా వయమితి మానవంతః - అత ఏవ ॥ శ్రు ॥ అపామ సోమమమృతా అభూమ - అక్షయ్యం హ వై చాతుర్మాస్యయాజినస్సుకృతం భవతి - యత్ర నోష్ణం చ శీతం స్యాన్న గ్లానిర్నాప్యరాతయ ఇత్యాదికయా యయా మాధ్వ్యా గిరా ఉత్సుకాస్సంతః - మూఢాః తయా చాటుకాన్ అప్సరోభిస్సహ విచరిష్యామ ఇత్యాదిప్రియార్థాన్ వదంతి ॥ ౬ ॥ కించ - తేషాం కర్మాణి నిర్వేశాత్ కామక్రోధదంభాదయో వర్ధంత ఇత్యాహ త్రయేణ ॥ రజసేతి ॥ ఘోరాః అభిచారాదిసంకల్పా యేషాం తే - అహివన్మన్యుర్యేషాం తే ॥ ౭ ॥ కాముకత్వం ప్రపంచయతి ॥ వదంతీతి ॥ ఉపాసితాః స్త్రియో యైః సతు వృద్ధాః - తే స్త్రైణ్యం మిథునమేవ పరం సత్త్వమిత్యాది - గృహేషు ఆశిషో వదంతి ॥ శ్లో ॥ ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్ । ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధనమిత్యాద్యాకారాం దాంభికతాం ప్రపంచయతి - యజంతీతి - అసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం అసృష్టాః న సంపాదితాః అన్నవిధానదక్షిణాః యథా తథా - యజంతి - తథా వృత్త్యై జీవికార్థం పరం కేవలం పశూన్ ఘ్నంతి - అతద్విదః హింసాదోషానభిజ్ఞాః ॥ ౮ ॥ మానితాం ప్రపంచయతి ॥ శ్రియేతి ॥ శ్రియా ధనాదిసంపదా - విభూత్యా ఐశ్వర్యేణ - శ్రీవిభూత్యాదినా జాతో యః స్మయః గర్వః తేన - అంధా ధీర్యేషాం తే - ఈశ్వరసహితాన్ సతః అవమన్యంతే ॥ ౯ ॥ కించ ఏవం వర్తమానాస్తే వేదతత్త్వార్థం స్ఫుటమపి న జానంతీత్యాహ ॥ సర్వేష్వితి ॥ కేన రూపేణావస్థితం తదాహ - ఆత్మానమీశ్వరం - ఆత్మతయా ఈశ్వరతయా చావస్థితం - ఏవమప్యసంగతామాహ - యథా ఖం - పురుషార్థతామాహ - అభీష్టం - స్ఫుటత్వమాహ - వేదోపగీతం చేతి - తత్కుతః యతో మనోరథానాం వ్యవాయామిషమద్యసేవావిషయాణాం వార్తయా ప్రవదంతి - నివృత్తిపరం వేదం ప్రవృత్తిపరం వర్ణయంతి ॥ ౧౦ ॥ నను వ్యవాయాదీనామపి ఋతౌ భార్యాముపేయాత్ - హుతశేషం భక్షయేత్ - ఇత్యాదినా విహితత్వాత్ - కిమేవం నింద్యతే - అత ఆహ ॥ లోక ఇతి ॥ వ్యవాయః స్త్రీసంగః -

విద్యయా వాపి ముహ్యంత్యామ్నాయవాదినః ॥ ౫ ॥ కర్మణ్యకోవిదాస్స్తబ్ధా మూర్ఖాః పండితమానినః ।
వదంతి చాటుకాన్మూఢా యయా మాధ్వ్యా గిరోత్సుకాః ॥ ౬ ॥ రజసా ఘోరసంకల్పాః కాముకా అహి-
మన్యవః । దాంభికా మానినః పాపా విహసంత్యచ్యుతప్రియాన్ ॥ ౭ ॥ వదంతి తేఽన్యోన్యముపాసిత-
స్త్రియో గృహేషు మైథున్యపరేషు చాశిషః । యజంత్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృత్త్యై పరం ఘ్నంతి ప-
శూనతద్విదః ॥ ౮ ॥ శ్రియా విభూత్యాభిజనేన విద్యయా త్యాగేన రూపేణ బలేన కర్మణా । జాతస్మయే-
నాంధధియస్సహేశ్వరాన్ సతోఽవమన్యంతి హరిప్రియాన్ ఖలాః ॥ ౯ ॥ సర్వేషు శశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థి-
తం యథా ఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరమ్ । వేదోపగీతం చ న శృణ్వతేఽబుధా మనోరథానాం ప్రవదంతి వా-
ర్తయా ॥ ౧౦ ॥ లోకే వ్యవాయామిషమద్యసేవా నిత్యాస్తు జంతోర్న హి తత్ర చోదనా । వ్యవస్థితిస్తా

నిత్యాః రాగత ఏవ నిత్యప్రాప్తాః - జంతోః ప్రాణిమాత్రస్య - అతస్తత్ర తాసు చోదనా విధిర్నాస్తి - నను ఋతౌ భార్యాముపేయాదిత్యాదివిధిదర్శనాత్ - సత్యం - న త్వయమపూర్వవిధిః రాగతః ప్రాప్తత్వాత్ - కింతు - నియమవిధిరూపేణ రాగిణామభ్యనుజ్ఞామాత్రం క్రియత ఇత్యాహ - వ్యవస్థితిరితి - తాసు వ్యవాయాదిషు వ్యవస్థితిః నియమః క్రియతే - కైః వివాహయజ్ఞసురాగ్రహైః వివాహవిషయ ఏవ వ్యవాయః కార్యః - యజ్ఞ ఏవామిషసేవా - సౌత్రామణ్యాం ॥ శ్రు ॥ సురాగ్రహాన్ గృహ్ణాతీతి శ్రుతేః - తత్రైవ మద్యసేవేతి నియమః క్రియతే - నను చ నియమపక్షే స్యావశ్యకత్వాన్న నిందా యుక్తా అత ఆహ - ఆసు నివృత్తిరిష్టేతి - అయం భావః - నాయం నియమవిధిరపి నిత్యప్రాప్తత్వాత్ అతో నివృత్తిః పరిసంఖ్యైవ ఆసు వ్యవాయామిషమద్యసేవాస్విష్టా కథం తర్హి వ్యవస్థితిరిత్యుక్తం - ఉచ్యతే - న తావత్పరిసంఖ్యావిధినా శ్రుత్యా నివృత్తిరుచ్యతే - కింత్వార్థికీ - తథా సతి స్వార్థత్యాగః - పరార్థకల్పనా - ప్రాప్తబాధశ్చేతి దోషత్రయం స్యాత్ - అతః క్వచిత్ ప్రాప్తస్యైవార్థస్య ప్రాపణమనర్థకమిత్యపూర్వవిధిద్వారా అస్య నివృత్తిః ఫలతో భవతి - తద్యథా ॥ శ్రు ॥ ఇమామగృభ్ణన్ రశనామృతస్యేత్యశ్వాభిధానీమాదత్త ఇత్యత్ర రశనా లింగతో గర్దభరశనాభిధానీరశనాద్వయం ప్రాప్తం తతో మంత్రస్యాపూర్వవిధిద్వారా పరిసంఖ్యోచ్యతే - యథోక్తం తంత్రవార్తికే ॥ శ్లో ॥ అప్రాప్తవిధిరేవాయమతో మంత్రస్య నిశ్చయః । పరిసంఖ్యాఫలే సోక్తా న విశేషః పునస్స్మృతేరితి - క్వచిత్తు రాగతో నిత్యప్రాప్తస్యాప్రాప్తాంశపూరణలక్షణస్య నియమఫలస్యాపృథగ్భావాన్నియమవిధిద్వారా ఫలతః పరిసంఖ్యా భవతి - యథా ॥ శ్లో ॥ పంచ పంచనఖా భక్ష్యా ఇతి ॥ తథా - అత్ర రాగతో నిత్యప్రాప్తస్య వ్యవాయాదేర్వివాహాదినియమేనాభ్యనుజ్ఞాద్వారా పరిసంఖ్యైవేతి ॥ శ్లో ॥ విధిరత్యంతమప్రాప్తే నియమః పాక్షికే సతి । తత్ర చాన్యత్ర చ ప్రాప్తౌ పరిసంఖ్యా విధీయత ఇతి ॥ నను యద్యభ్యనుజ్ఞామాత్రమభిమతమేతద్భవేత్ తర్హి ॥ శ్లో ॥ ఋతుస్నాతాం తు యో భార్యాం సన్నిధౌ నోపగచ్ఛతి । ఘోరాయాం భ్రూణహత్యాయాం యుజ్యతే నాత్ర సంశయ ఇత్యాదిదోషశ్రవణం న స్యాత్ ॥ నైష దోషః - మనసి కామే సత్యపి తస్యామరుచ్యా ద్వేషాదినా వా తామనుపగచ్ఛ

తోదోషప్రవణోపసత్తిరితి సవర్ణమనవద్యం॥ ౧౧॥ ....
త్యుక్తం - ఇదానీం ధనస్యాపి ధర్మద్వారా పరమాత్మప్రాపకత్వ
తదేవం వ్యవాయాదిమనోరథాకులితత్వాదభీష్టమాత్మానం న శృణ్వంతి - ధనమితి॥ ధర్మ ఏవ ఏకం ఫలం యస్య తత్ - కుతః - యతో ధర్మాత్ సవిజ్ఞానం లభ
ష్టాపఫో గార్హంవినియోగాత్ నాత్మజ్ఞానగంధోఽపీత్యాహ॥ అనుప్రశాంతిః అన్వనంతరమేవ ప్రకృష్టా శాంతిః - నిర్వాణలక్షణా యస్మా
రోక్షజ్ఞాన సహితం దృష్టఫలదం పరోక్షజ్ఞానం భవతి - కథంభూతం అనుప్రశాంతిః అన్వనంతరమేవ ప్రకృష్టా శాంతిః - నిర్వాణలక్షణా యస్మా
త్తత్ - ఏవంభూతం ధనం - గృహేషు దేహాద్యర్థం యుంజంతి॥ ౧౨॥ కించ - వ్యవస్థయాపి వ్యవాయాద్యభ్యనుజ్ఞానం - నయథేష్టం - అపిత్వ
స్యదైవేత్యాహ॥ యదితి॥ యద్యస్మాత్సురాయాః ఘ్రాణ భక్షః అవఘ్రాణం స ఏవ విహితః నతు పానం - తథా - పశోరప్యాలభనమేవ విహి
తం నతు హింసా - అయమర్థః - దేవతోద్దేశేన యత్పశుహననం తదాలభనం॥ శ్రు॥ వాయవ్యగ్ శ్వేతమాలభేతేత్యాదిస్తు తేః నతు హింసా.
యా వేదవిహితా హింసా॥ శ్లో॥ యా వేదవిహితా హింసా న సా హింసేతి కీర్త్యత ఇతి వచనాత్॥ భక్షణోద్దేశేన క్రియమాణం లౌకికహ
ననం తు హింసైవ అత్ర త్వాలభనమేవ విహితం నతు హింసా - అతో న యథేష్టభక్షణాభ్యనుజ్ఞేత్యర్థః - వ్యవాయోఽపి ప్రజయా నిమిత్తభూత
యా నతు రత్యై - అతో మనోరథవాదినః ఇమం విశుద్ధం స్వధర్మం న విదురితి॥ ౧౩॥ ఏవం భగవత్పరాఙ్ముఖానాం బహుదోషతాం ప్రపంచయ

సువివాహయజ్ఞసురాగ్రహైరాసు నివృత్తిరిష్టా॥ ౧౧॥ ధనం చ ధర్మైకఫలం యతోఽస్య జ్ఞానం సవిజ్ఞానమ
నుప్రశాంతి। గృహేషు యుంజంతి కళేబరస్య మృత్యుం న పశ్యంతి దురంతవీర్యమ్ ॥ ౧౨ ॥ యద్ఘ్రాణభ
క్షో విహితస్సురాయాస్తథా పశోరాలభనం న హింసా। ఏవం వ్యవాయః ప్రజయా న రత్యై ఇమం విశుద్ధం
న విదుస్స్వధర్మమ్॥ ౧౩ ॥ యే త్వనేవంవిదోఽసంతస్స్తబ్ధాస్సదభిమానినః। పశూన్ ద్రుహ్యంతి విస్రబ్ధాః
ప్రేత్య ఖాదంతి తే చ తాన్॥ ౧౪॥ ద్విషంతః పరకాయేషు స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమ్। మృతకే సానుబం
ధేఽస్మిన్ బద్ధస్నేహాః పతంత్యధః॥ ౧౫॥ యే కైవల్యమసంప్రాప్తా యే చాతీతాశ్చ మూఢతామ్। త్రైవర్గి
కా హ్యక్షణికా ఆత్మానం ఘాతయంతి తే ॥ ౧౬ ॥ ఏత ఆత్మహనోఽశాంతా అజ్ఞానే జ్ఞానమానినః। సీదం
త్యకృతకృత్యా వై కాలధ్వస్తమనోరథాః ॥ ౧౭ ॥ హిత్వాత్యయాసరచితా గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రి
యః। తమో విశంత్యనిచ్ఛంతో వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః ॥ ౧౮ ॥ రాజా॥ కస్మిన్కాలే స భగవాన్ కిం
వర్ణః కీదృశో నృభిః। నామ్నా వా కేన విధినా పూజ్యతే తదిహోచ్యతామ్॥ ౧౯॥ కరభాజనః॥ కృతం త్రే
తా ద్వాపరం చ కలిరిత్యేషు కేశవః। నానావర్ణాభిధాకారో నానైవ విధినేజ్యతే ॥ ౨౦॥ కృతే శుక్లశ్చ
తుర్బాహుర్జటిలో వల్కలాంబరః। కృష్ణాజినోపవీతాక్షాన్ బిభ్రద్దండకమండలూ ॥ ౨౧॥ మను
ష్యాస్తు తదా శాంతా నిర్వైరాస్సమదర్శినః। యజంతి తపసా దేవం శమేన చ దమేన చ ॥ ౨౨ ॥ హంస
స్సుపర్ణో వైకుంఠో ధర్మో యోగీశ్వరోఽమలః। ఈశ్వరః పురుషోఽవ్యక్తః పరమాత్మేతి గీయతే ౨౩॥ త్రే
తాయాం రక్తవర్ణోఽసౌ చతుర్బాహుస్త్రిమేఖలః। హిరణ్యకేశస్త్రయ్యాత్మా స్రుక్స్రువాద్యు
పలక్షణః ॥ ౨౪ ॥ తం తదా మనుజా దేవం సర్వదేవమయం హరిమ్। యజంతి విద్యయా త్రయ్యా ధర్మిష్ఠా

న్నిష్ఠాం ప్రపంచయతి పంచభిః॥ య ఇతి॥ అనైవంవిదః న ఏవం ధర్మం విదంతి - యే తే - విస్రబ్ధాః నిశ్శంకాః అనేన మనోరథో భవిష్యతీతి
విశ్వస్తా వా - తదానీం తన్న పోషణేన వా తైః పశుభిః విశ్వస్తాః - తే చ పశవః ప్రేత్య అముత్ర తాన్ ఖాదంతి॥ శ్లో॥ మాం స భక్షయితాఽముత్ర యస్య
మాంసమిహాద్మ్యహం। ఏతన్మాంసస్య మాంసత్వం ప్రవదంతి మనీషిణ ఇతి వచనాత్॥ ౧౪॥ ద్విషంత ఇతి॥ అభిచారాదినా ద్విషంతః
మృతకే దేహే - సానుబంధే పుత్రాదిసహితే॥ ౧౫॥ అజ్ఞాస్తత్త్వజ్ఞైరనుకంపితాస్తరంతి - తత్త్వజ్ఞాస్తు స్వతః - యే తు నాత్యంతమజ్ఞా
న చ తత్త్వజ్ఞాః తే అంతరాళవర్తినః పతంతీత్యాహ॥ య ఇతి॥ కైవల్యం తత్త్వజ్ఞానం అసంప్రాప్తాః - అత్ర హేతుః త్రివర్గప్రధానాః అ
క్షణికాః ఉపశాంతిక్షణరహితాః - దేహాదిష్వేవ ఆత్మబుద్ధయో వా - స్వయమేవాత్మానం ఘాతయంతి॥ ౧౬॥ తదాహ॥ ఏత ఇతి॥ ఆత్మహనః
ఆత్మాపహ్నవకర్తారః - అజ్ఞానే కర్మణి జ్ఞానమానినః - తథా చ॥ శ్రు॥ అసుర్యా నామ తే లోకా అంధేన తమసావృతాః॥ తాంస్తే ప్రేత్యాభి
గచ్ఛంతి యే కే చాత్మహనో జనా ఇతి॥ ౧౭॥ హిత్వేతి॥ యా గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః తాః హిత్వా॥ ౧౮॥ తదేవం భగవద్భక్తిరేవ కర్తవ్యేతి స్థి
తే తత్ర విశేషం పృచ్ఛతి॥ కస్మిన్నితి॥ కిం వర్ణః కీదృగ్వర్ణవాన్ - కీదృశః కీదృగాకారః - కేన వా నామ్నా కేన వా విధినా॥ ౧౯॥ కృతమితి॥
కృతత్రేతాదికాలేషు - నానాప్రకారాః వర్ణాభిధాకారాః యస్య సః - నానైవ విధినా వివిధేనైవ మార్గేణ॥ ౨౦॥ తదేవ ప్రపంచయ
తి పంచభిః॥ కృత ఇతి॥ కృష్ణాజినాదీన్ బిభ్రదితి బ్రహ్మచారివేషదర్శనాత్॥ ౨౧ ॥ మనుష్యా ఇతి॥ తపసా ధ్యానేన॥ ౨౨॥ ౨౩॥ త్రే

తాయామితి ॥ త్రిగుణా దీక్షాంగభూతా మేఖలా యస్య సః - యజ్ఞమూర్తిః - హిరణ్యకేశః పిశంగకేశః ॥ ౨౪ ॥ తమితి ॥ త్రయ్యా విద్యయా వేదత్రయోక్తకర్మభిః ॥ ౨౫ ॥ విష్ణురితి ॥ పృశ్నిగర్భః తస్యాః పుత్రః - వృషాకపిః స్మృతస్సన్ - వర్షతి సర్వాన్ కామాన్ - ఆకంపయతి క్లేశానితి - తథా - జయత్యేవ సర్వదేతి జయంతః ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపర ఇతి ॥ శ్యామః అతసీపుష్పసంకాశః - నిజాని చక్రాదీన్యాయుధాని యస్య సః - శ్రీవత్సో నామ వక్షసి దక్షిణభాగే రోమ్ణాం ప్రదక్షిణావర్తః స ఆదిర్యేషాం - కరచరణాదిగతపద్మాదీనాం తైః అంకైః చిహ్నైః - లక్షణైః బాహ్యైః కౌస్తుభాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ తమితి ॥ మహారాజోపలక్షణం ఛత్రచామరాదియుక్తం - వేదతంత్రాభ్యాం వైదికేనాగమేన చ మార్గేణ - యజంతి పూజయంతి - పరం ఈశ్వరం జ్ఞాతుమిచ్ఛవః ॥ ౨౮ ॥ నామాన్యాహ ॥ నమ ఇతి ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ఇతీతి ॥ నానాతంత్రవిధానేనేతి కలౌ తంత్రమార్గస్య ప్రాధాన్యం దర్శయతి ॥ ౩౧ ॥ కలావితి ॥ రూక్షతాం వ్యావర్తయతి - త్విషా కాంత్యా కృష్ణం ఇంద్రనీలమణివదుజ్జ్వలం - యద్వా త్విషా కృష్ణం కృష్ణావతారం - అనేన కలౌ శ్రీకృష్ణావతారస్య ప్రాధాన్యం దర్శయతి - అంగాని హృదయాదీని - ఉపాంగాని కౌస్తుభాదీని - అస్త్రాణి సుదర్శనాదీని - పార్షదాః సునందాదయః - తత్సహితం - యజ్ఞైః అర్చనైః - సంకీర్తనం నామోచ్చారణం స్తుతిశ్చ తత్ప్రధానైః - సుమేధసో వివేకినః ॥ ౩౨ ॥ స్తుతిమాహ ॥ ధ్యేయమితి ॥ హే ప్రణతపాల హే మహాపురుష - తే చరణారవిందం వందే - కథంభూతం - ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం - సదేతి సర్వత్ర సంబధ్యతే - ధ్యేయత్వే హేతవః - ఇంద్రియకుటుంబాదిభిః యః పరిభ

బ్రహ్మవాదినః ॥ ౨౫ ॥ విష్ణుర్యజ్ఞః పృశ్నిగర్భస్సర్వదేవ ఉరుక్రమః । వృషాకపిర్జయంతశ్చ ఉరుగా
య ఇతీర్యతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపరే భగవాన్ శ్యామః పీతవాసా నిజాయుధః । శ్రీవత్సాదిభిరంకైశ్చ లక్షణైరు
పలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ తం తదా పురుషం మర్త్యా మహారాజోపలక్షణమ్ । యజంతి వేదతంత్రాభ్యాం పరం జి
జ్ఞాసవో నృప ॥ ౨౮ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమస్సంకర్షణాయ చ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ తుభ్యం
భగవతే నమః ॥ ౨౯ ॥ నారాయణాయ ఋషయే పురుషాయ మహాత్మనే । విశ్వేశ్వరాయ విశ్వాయ సర్వ
భూతాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ద్వాపర ఉర్వీశ స్తువంతి జగదీశ్వరమ్ । నానాతంత్రవిధానేన కలావపి య
థా శృణు ॥ ౩౧ ॥ కలౌ కృష్ణం త్విషా కృష్ణం సాంగోపాంగాస్త్రపార్షదమ్ । యజ్ఞైస్సంకీర్తనప్రాయై
ర్యజంతి హి సుమేధసః ॥ ౩౨ ॥ ధ్యేయం సదా పరిభవఘ్నమభీష్టదోహం తీర్థాస్పదం శివవిరించినుతం శ
రణ్యమ్ । భృత్యార్తిహం ప్రణతపాల భవాబ్ధిపోతం వందే మహాపురుష తే చరణారవిందమ్ ॥ ౩౩ ॥ త్య
క్త్వా సుదుస్త్యజసురేప్సితరాజ్యలక్ష్మీం ధర్మిష్ఠ ఆర్యవచసా యదగాదరణ్యమ్ । మాయామృగం దయిత
యేప్సితమన్వధావద్వందే మహాపురుష తే చరణారవిందమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం యుగానురూపాభ్యాం భగవా
న్యుగవర్తిభిః । మనుజైరిజ్యతే రాజన్ శ్రేయసామీశ్వరో హరిః ॥ ౩౫ ॥ కలిం సభాజయంత్యార్యా గుణ
జ్ఞాస్సారభాగినః । యత్ర సంకీర్తనేనైవ సర్వస్స్వార్థోఽభిలభ్యతే ॥ ౩౬ ॥ న హ్యతః పరమో లా
భో దేహినాం భ్రామ్యతామిహ । యతో విందేత పరమాం శాంతిం నశ్యతి సంసృతిః ॥ ౩౭ ॥ కృతాదిషు ప్ర
జా రాజన్ కలావిచ్ఛంతి సంభవమ్ । కలౌ ఖలు భవిష్యంతి నారాయణపరాయణాః ॥ ౩౮ ॥ క్వచిత్క్వచి

వః తిరస్కారః తం హంతీతి తథా కించ - అభీష్టదోహం మనోరథపూరకం - కించ - తీర్థాస్పదం గంగాద్యాశ్రయత్వేన పరమపావనం - శివవిరించిభ్యాం నుతం స్తుతం - మహత్తమం - నను తౌ కృతార్థావేవ కిమర్థం తాభ్యాం నుతం తత్రాహ - శరణ్యం ఆశ్రయయోగ్యం సుఖాత్మకమిత్యర్థః - తర్హి బ్రహ్మాదిస్తుత్యం ప్రాకృతస్య కథం గోచరం స్యాత్ - న భృత్యార్తిహం యస్య కస్యాపి భృత్యమాత్రస్యార్తిం హంతీతి ః న కేవలమాగంతుకార్తిమాత్రం హంతి - కింతు భవాబ్ధిపోతం సంసారార్ణవతారకం చ ॥ ౩౩ ॥ ఇదానీం స్వయమాప్తకామత్వాన్నైరపేక్ష్యం భక్తార్థం చ సాపేక్షతాం దర్శయన్ శ్రీరామచంద్రం స్తౌతి ॥ త్యక్త్వేతి ॥ అన్యైస్సుదుస్త్యజాం సురేప్సితాం రాజ్యలక్ష్మీం త్యక్త్వా - యదితి య ఇత్యర్థః - యః అరణ్యమగాత్ - కిం రాజ్యవైకల్యదర్శనేన - న ధర్మిష్ఠః - కుతః ఆర్యస్య గురోః దశరథస్య వచసా - కించ - ఏవం స్వం రాజ్యం త్యక్త్వాపి భక్తవాత్సల్యేన దయితయా సీతయా ఈప్సితం మాయామృగం స్వర్ణాకారం యో న్వధావత్ - తస్య భగవతశ్చరణారవిందం వందే - యద్వా - హే ధర్మిష్ఠేతి సంబోధనం - తథాప్యవివక్షితత్వాదార్యపదేన సంధిర్న భవతి - తథా యదగాదితి చరణారవిందమేవోచ్యతే - యచ్చ మాయామృగమన్వధావత్ - తత్తే చరణారవిందం వందే ఇత్యన్వయః - అన్యత్సమానం ॥ ౩౪ ॥ ఏవమితి ॥ యుగానురూపాభ్యాం నామరూపాభ్యాం ॥ ౩౫ ॥ ఏతేషు చతుర్యుగేషు కలిరేవ శ్రేష్ఠ ఇత్యాహ ॥ కలిమితి ॥ గుణజ్ఞాః కలేర్గుణాన్ జానంతి యే తే - నను కలేర్దోషాణాం బహుళత్వాత్ కథం సభాజయంతి తత్రాహ - సారభాగినః గుణాంశగ్రాహిణః - కోసౌ గుణః తమాహ - యత్రేతి తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ ధ్యాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమితి ॥ ౩౬ ॥ నేతి ॥

స్మాత్కాలాత్ అస్మాత్సంకీర్తనాత్ పరమోలాభోనాస్తియతః సంకీర్తనాత్ ॥ ౩౭॥ కించ॥ కృతాదిష్వితి॥౩౮॥౩౯॥ కావేరీతి॥ అమలాశయాస్సంతః ప్రాయశోభగవతిభక్తాభవంతి॥౪౦॥ భక్తస్యవిధినిషేధనివృత్తేః కృతకృత్యతామాహ ॥ దేవర్షీతి॥ ఆప్తాః పోష్యాః కుటుంబినః - ఇతరేదేవాదయః పంచయజ్ఞదేవతాః ఏతేషాం - యః అభక్తః ఋణీ - అతఏవతేషాంకింకరః తదర్థం నిత్యం పంచయజ్ఞాదికర్తా, తథాచస్మృతిః॥ శ్లో॥ హీనజాతింపరిక్షీణంబుణార్థం కర్మకారయేదితి - అయంతుసతథాకో సౌ - యః సర్వభావేన శ్రీముకుందం శరణం గతః - కర్తం కృత్యం పరిహృత్య - యద్వా కర్తంభేదం పరిహృత్య - కృతిచ్ఛేదనే ఇత్యస్మాద్ధాతోః వాసుదేవస్సర్వమితిబుధ్వేత్యర్థః ॥ ౪౧॥ విహితకర్మనివృత్తిముక్త్వా నిషేధనిమిత్తప్రాయశ్చిత్తనివృత్తిమాహ ॥ స్వపాదమూలమితి ॥ త్యక్తః అన్యస్మిన్ దేహాదావేవతాంతరేవా భావోయేన - అతఏవతస్య వికర్మణిప్రవృత్తిర్నసంభవతి - యచ్చకథంచిత్ప్రమాదాదినా ఉత్పతితం భవేత్ - తదపిహరిర్ధునోతి - నను చ మస్తం నావమన్యేతతత్రాహ - పరేశః పరేషాం యమాదీనామీశః నియంతా - నను చ శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞేతి భగవద్వచనాత్ స్వాజ్ఞాభంగం కథం సహేతతత్రాహ - ప్రియస్య - నను నాయం పాపక్షయార్థం భజేతతత్రాహ - హృదిసన్నివిష్టః నహ్యవస్థితస్య

న్మహారాజద్రవిళేషు చ భూరిశః। తామ్రపర్ణీ నదీ యత్ర కృతమాలా పయస్వినీ॥ ౩౯॥ కావేరీ చ మహా
పుణ్యా ప్రతీచీ చ మహానదీ। యే పిబంతి జలం తాసాం మనుజా మనుజేశ్వర॥ ప్రాయో భక్తా భగవతి వాసు
దేవేమలాశయాః ॥ ౪౦ ॥ దేవర్షిభూతాప్తనృణాం పితౄణాం న కింకరో నాయ మృణీ చ రాజన్। స
ర్వాత్మనా యశ్శరణం శరణ్యం గతో ముకుందం పరిహృత్య కర్తమ్॥ ౪౧॥ స్వపాదమూలం భజతః ప్రియ
స్య త్యక్తాన్యభావస్య హరిః పరేశః। వికర్మ యచ్చోత్పతితం కథంచిద్ధునోతి సర్వం హృది సన్నివిష్టః ॥౪౨॥
నారదః॥ ధర్మాన్ భాగవతానిత్థం శ్రుత్వాసమిథిలేశ్వరః। జాయంతేయాన్మునీన్ప్రీతస్సోపాధ్యాయో
హ్యపూజయత్ ॥౪౩॥ తతోంతర్దధిరే సిద్ధాస్సర్వలోకస్య పశ్యతః। రాజా ధర్మానుపాతిష్ఠన్నవాప ప
రమాం గతిమ్ ॥౪౪ ॥ త్వమప్యేతాన్మహాభాగ ధర్మాన్ భాగవతాన్ శ్రుతాన్। ఆస్థితశ్శ్రద్ధయా
యుక్తో నిస్సంగో యాస్య సే పరమ్॥ ౪౫ ॥ యువయోః ఖలు దంపత్యోర్యశసా పూరితం జగత్। పుత్రతా
మగమద్యద్వాం భగవానీశ్వరో హరిః॥ ౪౬॥ దర్శనాలింగనాలాపశయనాసనభోజనైః। ఆత్మా వాం
పావితః కృష్ణే పుత్రస్నేహం ప్రకుర్వతోః॥౪౭॥ వైరేణ యం నృపతయశ్శిశుపాలపౌండ్రసాల్వాదయో
గతివిలాసవిలోకనాద్యైః। ధ్యాయంత ఆకృతధియశ్శయనాసనాదౌ తత్సామ్యమాపురనురక్తధియాం
పునః కిమ్॥౪౮॥ మాపత్యబుద్ధిమకృథాః కృష్ణే సర్వాత్మనీశ్వరే। మాయామనుష్యభావేన గూఢైశ్వర్యే
పరేవ్యయే॥ ౪౯ ॥ భూభారాసురరాజన్యహంతవే గుప్తయే సతామ్। అవతీర్ణస్య నిర్వృత్యై యశో
లోకే వితన్యతే॥౫౦॥ శ్రీశుకః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాభాగో వసుదేవోతివిస్మితః। దేవకీ చ మహాభాగా జ
హతుర్మోహమాత్మనః॥ ౫౧ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం ధారయేద్యస్సమాహితః। స విధూయేహ శమలం
బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥౫౨॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - పంచమోధ్యాయః.

ర్తితామపేక్షత ఇతి భావః॥ ౪౨॥ ధర్మానితి ॥ జాయంతేయాన్ జయంతేః పుత్రాన్ ॥ ౪౩॥ తత ఇతి॥ ఉపాతిష్ఠన్ అనుతిష్ఠన్ ॥౪౪॥ త్వమితి॥ నిస్సంగో భూత్వా॥౪౫॥ శాస్త్రప్రక్రియయైవముక్త్వా - యువాంతు సంగత ఏవ కృతార్థావిత్యాహ ॥ యువయోరితి ॥ వాంయువయోః ॥ ౪౬ ॥ నచ సర్వకర్మార్పణాది భాగవతధర్మైరన్యేషామివ యువయోః సత్త్వశుద్ధిరాపాదనీయా - పుత్రోపలాలనైరేవ భాగవతధర్మసర్వస్వనిష్పత్తేరిత్యాహ ॥ దర్శనేతి॥ కృష్ణే పుత్ర ఇతి స్నేహం ప్రకుర్వతోః వాం - తస్య దర్శనాదిభిః ఆత్మా పావితః శోధితః ॥ ౪౭॥ ఇతరేభ్యః అతిశయమాహ - కైముతికన్యాయేన స్ఫుటయతి॥ వైరేణేతి॥ యం శయనాసనాదౌ వైరేణాపి ధ్యాయంతః తస్య గతివిలాసాద్యైః ఆకృతధియస్తదాకారాధీర్యేషాం తే - తత్సారూప్యమాపుః - కిం పునరత్ర అనురక్తధియాం తత్సామ్యం భవతీతి॥౪౮॥ నను పుత్రస్నేహస్య మోక్షహేతుః తర్హి సర్వేషు చ్యేరన్ తత్రాహ॥ మేతి॥ అపత్యమితిబుద్ధిం మాకృథాః అడాగమశ్ఛాందసః॥ ౪౯ ॥ నను కథమీశ్వరో మనుష్యస్సాద్యత్ - కథం వాస్య విశ్వసృష్ట్యాదికర్తుః పూతనాశోషణాదికర్మ ఆశ్చర్యమివ నిరూప్యతే తత్రాహ॥ భూభారేతి॥ భూభారరూపా అసురాః త ఏవ రాజన్యాః తేషాం హంతవే హంతుం - నిర్వృత్యై మోక్షాయ॥౫౦ ॥౫౧॥ ఇతీతి॥ ఇహ అస్మిన్నేవ దేహే శమలం మోహం విధూయ బ్రహ్మత్వాయ కల్పతే॥ ౫౨॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - పంచమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ షష్ఠే బ్రహ్మాదిభిస్స్తుత్వా గంతుం విజ్ఞాపితం హరిమ్। ఉద్ధవః ప్రార్థయామాస స్వధామ నయ మామితి॥ అతః పరమతివిస్తరేణాత్మవి ద్యాం నిరూపయితుం తత్ప్రస్తావమాహ॥ అథేతి॥ ఆత్మజైః సనకాదిభిః అభ్యగాత్ ద్వారకామితి చతుర్ణామన్వయః॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ నను తేషాముపేంద్రాదిరూపం భగవంతం నిత్యం పశ్యతాం కేయమతిదిదృక్షా అత ఆహ॥ వపుష ఇతి॥ యేన వపుషా నరలోకమనోరమస్సన్-సర్వాల్లోకేషు యశో వితేనే తదతిసుందరం వపుః దిదృక్షవః॥ ౪॥ తస్యామితి॥ వ్యచక్షత అపశ్యన్ ॥ ౫॥ స్వర్గేతి॥ స్వర్గోద్యానాదుద్భవైర్మాల్యైః-చిత్రాణి శృంఖలాబంధప్రాయాణి పదాని అర్థాశ్చ యాసు తాభిః గీర్భిః॥ ౬॥ నతా ఇతి॥ బుద్ధీంద్రియాదిభిః దర్శనాదినా ప్రాణేన చ బలహారుసాదండవత్ప్రణిపాతేన నతాః వయం నమస్కృతవంతః-స్మ ఇతి విస్మయేనోచుః॥ శ్లో॥ దోర్భ్యాం పద్భ్యాం చ జానుభ్యాముర సా శిరసా దృశా। మనసా వచసా చేతి ప్రణామోష్టాంగ ఈరిత ఇతి॥ స్మ శబ్దోక్తవిస్మయాయ విశేషణం- కర్మమయాదురుపాశాత్ ముముక్షుభిః భావయుక్తైరపి యత్కేవలమంతర్హృది చింత్యతే-నతు దృశ్యతే-తద్వయం నతాః అహో భాగ్యమిత్యర్థః॥ ౭ ॥ నను మమాపి దృష్టాదృష్టకర్మకరణాత్ కథం తోను త్వత్పాదారవిందచింతనం కర్మపాశాన్ముముక్షుభిః క్రియతే-తత్రాహుః॥ త్వమితి॥ హే అజిత ఆస్తామిదానీంతనం అల్పం కర్మ-తే త్వం- వ్యక్తం మహదాదిప్రపంచం సృజసి పాలయసి సంహరసి చ - తదప్యాత్మన్యేవ నపృథక్ - దుర్విభావ్యం మనసాప్యనైర్వితర్క్యం-తద్గుణస్థః-తస్యాః మాయాయాః గుణేషు నియంతృత్వేన స్థితః - అథ చ ఏతైః కర్మభిర్భవాన్నాజ్యతే న లిప్యతే- కు

శ్రీశుకః॥ అథ బ్రహ్మాత్మజైర్దేవైః ప్రజేశైరావృతోభ్యగాత్। భవశ్చ భూతభవ్యేశో యయౌ భూత
గణైర్వృతః॥ ౧ ॥ ఇంద్రో మరుద్భిర్భగవానాదిత్యా వసవోశ్వినౌ। ఋభవోంగిరసో రుద్రా విశ్వే
సాధ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౨ ॥ గంధర్వాప్సరసో నాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః। ఋషయః పితరశ్చైవ స
విద్యాధరకిన్నరాః॥ ద్వారకాముపసంజగ్ముస్సర్వే కృష్ణదిదృక్షవః ॥ ౩ ॥ వపుషా యేన భగవాన్నరలో
కమనోరమః। యశో వితేనే లోకేషు సర్వలోకమలాపహమ్॥ ౪ ॥ తస్యాం విభ్రాజమానాయాం సమృ
ద్ధాయాం మహర్ద్ధిభిః। వ్యచక్షతావితృప్తాక్షాః కృష్ణమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౫ ॥ స్వర్గోద్యానోద్భ
వైర్మాల్యైశ్ఛాదయంతో యదూత్తమమ్। గీర్భిశ్చిత్రపదార్థాభిస్తుష్టువుర్జగదీశ్వరమ్॥ ౬ ॥ దే
వాః॥ నతాస్స్మ తే నాథ పదారవిందం బుద్ధీంద్రియప్రాణమనోవచోభిః। యచ్చింత్యతేంతర్హృది
భావయుక్తైర్ముముక్షుభిః కర్మమయోరుపాశాత్ ॥ ౭ ॥ త్వం మాయయా త్రిగుణయాత్మని దుర్విభా
వ్యం వ్యక్తం సృజస్యవసి లుంపసి తద్గుణస్థః। నైతైర్భవానజిత కర్మభిరజ్యతే వై యస్స్వే సుఖేవ్యవహి
తేభిరతోనవద్యః॥ ౮॥ శుద్ధిర్నృణాం న తు తథేడ్య దురాశయానాం విద్యాశ్రుతాధ్యయనదానతపః క్రి
యాభిః। సత్త్వాత్మనామృషభ తే యశసి ప్రవృద్ధసచ్ఛ్రద్ధయా శ్రవణసంభృతయా యథా స్యాత్॥ ౯ ॥
స్యాన్నస్తవాంఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః క్షేమాయ యో మునిభిరార్ద్రహృదోహ్యమానః। యః
సాత్వతైస్సమవిభూతయ ఆత్మవద్భిర్వ్యూహేర్చితస్సవనశస్స్వరతిక్రమాయ ॥ ౧౦ ॥ యశ్చింత్య
తే ప్రయతపాణిభిరధ్వరాగ్నౌ త్రయ్యా నిరుక్తవిధినేశ హవిర్గృహీత్వా। అధ్యాత్మయోగ ఉత యో

తః-అతో భవాననవద్యః రాగాదిరహితః-యతః స్వే ఆత్మస్వరూపే సుఖే అవ్యవహితే అనావృతే అభిరతః- అత స్త్వం కర్మ కుర్వన్నప్యాత్మారామః పరమేశ్వర ఇతి ముముక్షుభిశ్చింత్యత ఇతి భావః॥ ౮॥ నన్వాత్మారామస్య కిం కర్మకరణేన అత ఆహుః॥ శుద్ధిరితి॥ హే ఈడ్య హే ఋషభ-దురాశయానాం రాగిణాం విద్యా ఉపాసనా-విద్యాదిభిస్తథా శుద్ధిర్న భవతి-సత్త్వాత్మనాం సత్త్వమూర్తౌ శ్రీహరావేవ ఆత్మా మనో యేషాం- శుద్ధాంతఃకరణానామితి వా-తేషాం సతాం-తే యశసి శ్రవణేన సంభృతయా పరిపుష్టయా ప్రవృద్ధయా సచ్ఛ్రద్ధయా యథా స్యాత్- ఏవం పరమపావనస్య యశసో వితానాయ తవ కర్మాచరణమితి భావః॥ ౯ ॥ తదేవం త్వద్యశసి ప్రవృద్ధసచ్ఛ్రద్ధైవ శుద్ధిహేతుః అస్మాభిస్తు తవాంఘ్రిర్దృష్టః అతః॥ స్యాదితి॥ తవాంఘ్రిర్నోస్మాకమశుభాశయానాం- విషయవాసనానాం ధూమకేతుః దాహకః స్యాత్ కథంభూతః - యః క్షేమాయ మోక్షాయ మునిభిః ముముక్షుభిః ప్రేమార్ద్రహృదా ఊహ్యమానః చింత్యమానః - యశ్చ సాత్వతైః భక్తైః సమవిభూతయే సమానైశ్వర్యాయ శ్రీవాసుదేవాదివ్యూహే అర్చితః-తేషు చ కైశ్చిదాత్మవద్భిః ధీరైః స్వరతిక్రమాయ స్వర్గం అతిక్రమ్య వైకుంఠప్రాప్తయే-సవనశః త్రికాలం అర్చితః॥ ౧౦॥ కించ॥ య ఇతి॥ ప్రయతపాణిభిః సంయతహస్తైః హవిర్గృహీత్వా అధ్వరాగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ యాజ్ఞికైర్యశ్చింత్యతే-నను యస్సైవ దేవతాయై హవిర్గృహీతం స్యాత్తాం దేవతాం ధ్యాయేద్వషట్కరిష్యన్నితి వచనాత్ తత్తద్దేవతాః చింత్యంతే-అత ఆహుః-త్రయ్యా నిరుక్తేన విధినా ఇంద్రాదిరూపేణైవ యజ్ఞపురుషశ్చింత్యత ఇత్యర్థః. ఉత

కించ-అధ్యాత్మరూపే ఆత్మాధికారేడురాగే-యోగిభిరపి ఆత్మనస్తవమాయా అణిమాదిస్తాం-జిజ్ఞాసుభిస్తత్కామైర్యశ్చింత్యతే పరమభాగవతైస్తు ముక్తైర్యః పరీష్టః సర్వతః పూజితః-సతవాంఘ్రిః నః అశుభాశయధూమకేతుః స్యాదితి పూర్వేణైవాన్వయః ॥ ౧౧ ॥ ఏతేషాం చ మునిసాత్వతాదీనాం భక్తానాం సేవకానాం మధ్యేపరమభాగవతేషు లక్ష్మ్యా అపి తవ ప్రీతిరధికేతి స్తువంతి ॥ పర్యుష్టయేతి ॥ ఇదమత్ర చ్ఛాందసః అహం యత్ర వసామి తత్రైవ వక్షసి పర్యుషితాపీయం వసతీతి ప్రతిపత్నీవత్ - శ్రీస్సంస్పర్ధమానా భవతి - తథాపి తాం స్పర్ధమానాం శ్రియమనాదృత్య-యో భవాన్ పర్యుషితయాపి అముయా వనమాలయా భక్తైరర్పితా ఇయమితి ప్రీత్యా స బహుమానం భక్తైః సుప్రణీతం సుష్ఠు సంపాదితం యథా భవతి తథా - అర్హణం పూజాం ఆదదత్ స్వీకృతవాన్ సుప్రణీతమిత్యర్హణవిశేషణం వా-తస్య తవాంఘ్రిః నః అశుభాశయధూమకేతుః భూయాత్ -యద్వా-యోంఘ్రిః అముయా సుప్రణీతం అర్హణమాదదత్ - స నో శుభాశయధూమకేతుర్భూయాదిత్యన్వయః - అథవై వంశసంబంధః ఏతేభ్యో ధ్యానార్చనాదినిష్ఠేభ్యోపి త్వద్యశసి ప్రవృద్ధస్పృద్ధావంత ఏవకృతార్థాః భగవతోయశః ప్రియత్వాదిత్యాహుః-పర్యుష్టయా వశీకాంతా విత్యస్మాత్పరితః సర్వాంగేషు ఉష్టయా కాంతయా శోభితయా వనమాలయా- వక్షసి ఏకదేశే వర్తమానా శ్రీః సంస్పర్ధమానా భవతి - తథాప్యమ్లానయమధురతైః బహుధా వర్ణితయా కీర్తితయ్యా వైజయంత్యా వనమాలయైవ యో భవాన్ సుప్రణీతమర్హణమాదదదిత్యాదిపూర్వవత్ ॥ ౧౨ ॥ త్వచ్చరణస్య భక్తపక్షపాతిత్వప్రసిద్ధ ఏవేతి స్తువంతః ప్రార్థయంతే ॥ కేతురితి ॥ బలిబంధనే త్రిభిర్విక్రమైర్యుతః తత్ర ద్వితీయవిక్రమే సత్యలోకం గతస్తవ పాదకేతుః త్యుచ్ఛ్రితో విజయధ్వజ ఇవ-తత్సంపాదయా అతిత్రిపతత్పతాకః త్రిధా పతంతీ త్రిలోకేషు చాపతంతీ గంగా పతాకా యస్య సః తథాసురదేవచమ్వోః తత్సేనయోః-భయాభయకరః-సాధుషు సురేషు స్వర్గాయ-ఖలేష్వసురేషు ఇతరాయ అధోగమనాయ ఏవం కేతుః

గిభిరాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిః పరమభాగవతైః పరీష్టః ॥ ౧౧ ॥ పర్యుష్టయా తవ విభో వనమాలయేయం సంస్పర్ధినీ భగవతీ ప్రతిపత్నివచ్ఛ్రీః । యస్సుప్రణీతమముయార్హణమాదదన్నో భూయాత్సదాంఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః ॥ ౧౨ ॥ కేతుస్త్రివిక్రమయుతస్త్రిపతత్పతాకో యస్తే భయాభయకరోసురదేవచమ్వోః । స్వర్గాయ సాధుషు ఖలేష్వితరాయ భూమన్పాదః పునాతు భగవన్ భజతామఘం నః ॥ ౧౩ ॥ నస్యోతగావ ఇవ యస్య వశే భవంతి బ్రహ్మాదయస్తనుభృతో మిథురర్ద్యమానాః । కాలస్య తే ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య శం నస్తనోతు చరణః పురుషోత్తమస్య ॥ ౧౪ ॥ అస్యాసి హేతురుదయస్థితిసంయమానామవ్యక్తజీవమహతామపి కాలమాహుః । సోయం త్రిణాభిరఖిలాపచయే ప్రవృత్తః కాలో గభీరరయ ఉత్తమపూరుషస్త్వమ్ ॥ ౧౫ ॥ త్వత్తః పుమాన్ సమధికృత్య యయాస్య వీర్యం ధత్తే మహాంతమివ గర్భమమోఘవీర్యః । సోయం తయానుగత ఆత్మన అండకోశం హైమం ససర్జ బహిరావరణైరుపేతమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్తస్థుషశ్చ జగతశ్చ భవానధీశో యన్మాయయోత్థగుణవిక్రియయోపనీతాన్ ।

పస్తే పాదః నః భజతాం నః అఘం పునాతు శోధయతు అఘాదితి పాఠే భజతాం న ఇతి కర్మణి షష్ఠీ- భజతోస్మాన్ అఘాత్ పునాత్వితి తథా శ్రు ॥ చరణం పవిత్రం వితతం పురాణం యేన పూతస్తరతి దుష్కృతాని-తేన పవిత్రేణ శుద్ధేన పూతా అతిపాప్మానమరాతిం తరేమ-లోకస్య ద్వారమర్చిమత్పవిత్రం జ్యోతిష్మద్భ్రాజమానం మహస్వత్ - అమృతస్య ధారా బహుధా దోహమానం చరణం నో లోకే సుధితాం దధాత్వితి ॥ ౧౩ ॥ ననుయద్ధే దేవాసురాదయః పరస్పరం-జయంతి జీయంతే వా కిమహం తత్రేత్యత ఆహుః ॥ నసీతి ॥ మిథుః మిథః అర్ద్యమానా యుద్ధాదిభిః పీడ్యమానాః బ్రహ్మాదయోపి యస్య తవ వశే భవంతి న తు తే జయే పరాజయే వా స్వతంత్రాః-క ఇవ- నసి నాసికాయాం- ఓతాః నాసికాయామావిధ్య బద్ధా గావో బలీవర్దా ఇవ-కుతః- కాలస్య కలయితుః ప్రవర్తకస్య తదేవ కుతః- ప్రకృతిపురుషయోరపి పరస్య-తస్య తే పురుషోత్తమస్య పాదః నః శం తనోతు ॥ ౧౪ ॥ ప్రకృతిపురుషాభ్యాం పరత్వముపపాదయంతః కాలత్వేన పురుషోత్తమతామాహుః ॥ అస్యేతి ॥ అస్య జగతః ఉదయాదీనాం హేతురసి-కుతః- అవ్యక్తం ప్రకృతిః జీవః పురుషః మహాన్ మహత్తత్వం తేషాం కాలం నియంతారం త్వామాహుః ॥ శ్రు ॥ అక్షరాత్పరతః పరః - మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః పురుషాన్నాపరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిరిత్యాది శ్రుతేః- కించ- అయం సంవత్సరాత్మకః యః కాలః త్రిణాభిః త్రీణి చాతుర్మాస్యాని నాభయో యస్య సోపి త్వమేవ - అత స్త్వముత్తమపురుష ఇతి-తథా చ గీతాసు ॥ శ్లో ॥ యస్మాత్క్షరమతీతోహమక్షరాదపి చోత్తమః ॥ అతోస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ త్వమేవ ప్రకృత్యాదిద్వారా జగత్సృష్ట్యాది హేతురిత్యుక్తం తత్తేన ప్రకారేణ తదాహుః ॥ త్వత్త ఇతి ॥ త్వత్తః పురుషో వీర్యం శక్తిం సమధికృత్య ప్రాప్య-యయా మాయయాధిష్ఠితః-పుమాంస్తం ధత్తే-కమివ అస్య విశ్వస్య గర్భమివ-సోయం మహాన్ తయైవ మాయయా అనుగతస్సన్ ఆత్మనస్స్వకాశాదండకోశం ససర్జ-త్వయానుగత ఇతి పాఠే త్వయా అధిష్ఠితయా మాయయా అనుగత ఇతి వివేకః ॥ ౧౬ ॥ నస్స్థావరజంగమాత్మ

శ్వరత్వం మమ మతోऽవగతం తదాహుః ॥తదితి॥ తత్తస్మాత్ తస్థుషః స్థావరస్య- జగతో జంగమస్యచ- భవానధీశః-యద్యస్మాత్ మాయయా
ఉత్థాఉజ్జృంభితాయాం గుణవిక్రియాం ఇంద్రియవృత్తిః తయా ఉపనీతాన్ అరాన్ విషయాన్ - జుషన్నపి జుషమాణోऽపి- హే హృషీకపతే
నలిప్తస్త్వం యేऽన్యే స్వైజీవా యోగినో వా- స్వతః పరిహృతాదపి అవిద్యమానాత్ త్యక్తాద్వా విషయజోషణాత్ బిభ్యతి వాసనామాత్రేణ
బధ్యంత ఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అలిప్తత్వమాహుః॥ స్మేరేతి ॥ స్మేరావలోకః మందస్మితవిలసితోऽవలోకః- తస్యలవః కటాక్షః - తేనదర్శితో
యోభావః అభిప్రాయః- తేన మనోహారియద్భ్రూమండలం-తేన ప్రహితా యే సౌరతా మంత్రాః-తైః శౌండైః ప్రగల్భైః - అనంగబా
ణైః కామస్యబాణైస్సంమోహనైః కరణైః కామకళాభిః- షోడశసహస్రంపత్న్యః-యస్యేంద్రియం మనః విమథితుంక్షోభయితుం నవి
భ్వ్యః న సమర్థాః - సః భవాన్ నలిప్త ఇతి పూర్వేణాన్వయః॥ ౧౮॥ తస్మాత్ ॥ విభ్వ్య ఇతి॥ తవామృతరూపాయాః కథాయా ఉదవహాః ఉదంత

అర్థాన్ జుషన్నపి హృషీకపతే నలిప్తో యేऽన్యే స్వతః పరిహృతాదపి బిభ్యతి స్మ॥౧౭॥ స్మేరావలోకలవద
ర్శితభావహారి భ్రూమండలప్రహితసౌరతమంత్రశౌండైః। పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనంగబాణై
ర్యస్యేంద్రియం విమథితుం కరణైర్నవిభ్వ్యః॥ ౧౮॥ విభ్వ్యస్తవామృతకథోదవహాస్త్రిలోక్యాః పా
దావనేజసరితశ్శమలాని హంతుమ్। ఆనుశ్రవం శ్రుతిభిరంఘ్రిజమంగసంగైస్తీర్థద్వయం శుచిషద
స్త ఉపస్పృశంతి॥౧౯ ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిష్టూయ విబుధైస్సేశశ్శతధృతిర్హరిమ్। అభ్యభాషత గోవిం
దం ప్రణమ్యాంబరమాశ్రితః ॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మా॥ భూమేర్భారావతారాయ పురా విజ్ఞాపితః ప్రభో। త్వ
మస్మాభిరశేషాత్మం స్తత్తథైవోపపాదితమ్॥ ౨౧॥ ధర్మశ్చ స్థాపితస్సత్సు సత్యసంధేషు వై త్వయా। కీ
ర్తిశ్చ దిక్షు విక్షిప్తా సర్వలోకమలాపహా॥ ౨౨॥ అవతీర్య యదోర్వంశే బిభ్రద్రూపమనుత్తమమ్। క
ర్మాణ్యుద్దామవృత్తాని హితాయ జగతోऽకృథాః॥ ౨౩॥ యాని తే చరితానీశ మనుష్యాస్సాధవః కలౌ। శృ
ణ్వంతః కీర్తయంతశ్చ తరిష్యంత్యంజసా తమః॥ ౨౪ ॥ యదువంశేవతీర్ణస్య భవతః పురుషోత్తమ। శ
రచ్ఛతం వ్యతీయాయ పంచవింశాధికం ప్రభో॥ ౨౫॥ నాధునా తేఖిలాధార దేవకార్యావశేషితమ్। కులం
చ విప్రశాపేన నష్టప్రాయమభూదిదమ్॥౨౬॥ తతస్స్వధామ పరమం విశస్వ యది మన్యసే। సలోకాన్
లోకపాలాన్నః పాహి వైకుంఠకింకరాన్॥ ౨౭॥ శ్రీశుకః॥ సంస్తుతో భగవానిత్థం విబుధైః పద్మజాదిభిః।
ప్రతినంద్యాహ తాన్నాజన్మా యాదవనుజ ఈశ్వరః॥ ౨౮ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ అవధారితమేతన్మే యదాత్థ విబు
ధేశ్వర। కృతం వః కార్యమఖిలం భూమేర్భారోవతారితః ॥ ౨౯ ॥ తదిదం యాదవకులం వీర్యశౌర్యశ్రి
యోద్ధతమ్। లోకం జిఘృక్షద్రుద్ధం మే వేలయేవ మహార్ణవః॥ ౩౦॥ యద్యసంహృత్య దృప్తానాం య
దూనాం విపులం కులమ్। గంతాస్మ్యనేన లోకోऽయముద్వేలేన వినంక్ష్యతి॥ ౩౧॥ ఇదానీం నాశ ఆరబ్ధః కుల
స్య ద్విజశాపతః। యాస్యామి భవనం బ్రహ్మన్నేతదంతే తవానఘ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యుక్తో లోకనా
థేన స్వయంభూః ప్రణిపత్య తమ్। సహ దేవగణైర్దేవస్స్వధామ ప్రత్యపద్యత ॥ ౩౩॥ అథ తస్యాం మ
హోత్పాతాన్ ద్వారకాయాం సముత్థితాన్। విలోక్య భగవానాహ యదువృద్ధాన్ సమాగతాన్॥
౩౪॥ శ్రీకృష్ణః॥ ఏతే వై సుమహోత్పాతా వ్యుత్తిష్ఠంతీహ సర్వతః। శాపశ్చ నః కులస్యాసీద్బ్రాహ్మ
ణేభ్యో దురత్యయః॥ ౩౫॥ న వస్తవ్యమిహాస్మాభిర్జిజీవిషుభిరార్యకాః। ప్రభాసం సుమహాపుణ్యం యా

కం తద్వహంతీతి అమృతకథోదవహాః- అథవా వహంతీతి వహాః ఉదకస్య వహాః ఉదవహాః నద్యః ఉదకస్యోదస్సంజ్ఞాయామిత్యుదభావః - అ
మృతకథాయాః ఉదవహాః కీర్తినద్యః తథా పాదావనేజసరితో గంగాద్యాశ్చ- త్రిలోక్యాః శమలాని హంతుం విభ్వ్యః- కేన ప్రకారేణ -
ఆనుశ్రవం గురోరుచ్చారణమనుశ్రూయత ఇత్యనుశ్రవో వేదస్తత్రభవం కీర్తిరూపం తీర్థం శ్రుతిభిః శ్రవణేంద్రియైః అంఘ్రిజం గాంగం
అంగసంగైః - ఏవం శుచిషదః స్వాశ్రమధర్మస్థాః - తవ తీర్థద్వయం ఉపస్పృశంతి సేవంత ఇతి ॥ ౧౯ ॥ ఇతీతి ॥ విబుధైస్సహ ॥
౨౦॥ ౨౧॥ ధర్మ ఇతి॥ విక్షిప్తా విస్తారితా॥ ౨౨॥ అవతీర్యేతి॥ ఉద్దామాని ప్రవృత్తాని విక్రమాః యేషు తాని కర్మాణి॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥
౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ తదితి వీర్యశౌర్యయుక్తయా శ్రియా॥౩౦॥ యదీతి॥ ఉద్వేలేన లంఘితమర్యాదేన॥౩౧॥ ఇదానీమితి॥ వైకుంఠం యాస్యన్ తవ
భవనం యాస్యామి॥౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪ ॥౩౫॥ నేతి॥ ప్రభాసం యాస్యామ ఇతి వదతో భగవతోऽయమభిప్రాయః- ఏతే దేవాంశాః స్వాధికారా
న్నాహరంతి - నతు సద్యో మోక్షం - ద్వారవత్యాంతు మృతాస్సద్యో ముచ్యేరన్ - తస్మాదభ్యుదయఫలం ప్రభాసం యాస్యామీతి॥ ౩౬॥ యా

త్రైతి॥ దక్షశాపాత్ యక్ష్మణాగృహీతశ్చంద్రః యత్రస్నాత్వాస్నానమాత్రంకృత్వాకిల్బిషాత్ తద్రోగదుఃఖాత్సద్యోముక్తస్సన్ కళాభ్యుద్ధింభజే॥ ౩౭॥ వయమితి॥ ఉశిజఃకమనీయాః అంధసాఅన్నేన॥ ౩౮॥ తేష్వితి॥ ఉప్త్వేతియథాసుక్షేత్రే బీజముప్తంబహుఫలంభవతి తథాదానంసత్పాత్రఇతిద్యోతయతి॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ దేవదేవేతి॥ లోకంమర్త్యలోకం॥ ౪౩॥ విప్రశాపమితి॥ నప్రత్యహన్ నప్రతిహతవాన్॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ శయ్యేతి॥ శయ్యాదిషుత్వాంభక్తాఃనిత్యంసేవితవంతో వయంకథంత్యజేమ॥ ౪౭॥ త్యక్తుమశక్నువన్ ప్రార్థయే నమాయాభయాదిత్యాహ॥ త్వయ్యేతి॥ చర్చితాః అలంకృతాః- హనిశ్చితం- జయేమ॥ ౪౮॥ సన్న్యాసినోఽపి బ్రహ్మణ

స్యామోద్యైవమాచిరమ్॥ ౩౬॥ యత్రస్నాత్వాదక్షశాపాద్గృహీతోయక్ష్మణోడురాట్। విముక్తః
కిల్బిషాత్సద్యోభూయోభేజేకళోదయమ్॥ ౩౭॥ వయంచతస్మిన్నాప్లుత్య తర్పయిత్వాపితౄన్సు
రాన్। భోజయిత్వోశిజోవిప్రాన్నానాగుణవతాంధసా॥ ౩౮॥ తేషుదానానిపాత్రేషుశ్రద్ధయో
ప్త్వామహాంతివై। వృజినానితరిష్యామోదానైర్నౌభిరివార్ణవమ్॥ ౩౯॥ శ్రీశుకః॥ ఏవంభగవతా
దిష్టాయాదవాఃకురునందన। గంతుంకృతధియస్తీర్థంస్యందనాన్సమయూయుజన్॥ ౪౦॥ తన్నిరీ
క్ష్యోద్ధవోరాజన్ శ్రుత్వాభగవతోదితమ్। దృష్ట్వారిష్టానిఘోరాణినిత్యంకృష్ణమనువ్రతః॥ ౪౧॥ వి
విక్తఉపసంగమ్యజగతామీశ్వరేశ్వరమ్। ప్రణమ్యశిరసాపాదౌప్రాంజలిస్తమభాషత॥ ౪౨॥ ఉద్ధవః॥
దేవదేవేశయోగేశపుణ్యశ్రవణకీర్తన। సంహృత్యైతత్కులంనూనంలోకంసంత్యక్ష్యతేభవాన్॥
౪౩॥ విప్రశాపంసమర్థోఽపిప్రత్యహన్నయదీశ్వరః॥ ౪౪॥ నాహంతవాంఘ్రికమలంక్షణార్ధమపి
కేశవ। త్యక్తుంసముత్సహేనాథస్వధామనయమామపి॥ ౪౫॥ తవవిక్రీడితంకృష్ణనృణాంపరమమంగ
ళమ్। కర్ణపీయూషమాస్వాద్యత్యజంత్యన్యస్పృహాంజనాః॥ ౪౬॥ శయ్యాసనాటనస్థానస్నానక్రీ
డాశనాదిషు। కథంత్వాంప్రియమాత్మానంవయంభక్తాస్త్యజేమహి॥ ౪౭॥ త్వయోపభుక్తస్రగ్గంధ
వాసోలంకారచర్చితాః। ఉచ్ఛిష్టభోజినోదాసాస్తవమాయాంజయేమహి॥ ౪౮॥ వాతరశనాఋ
షయశ్శ్రమణాఊర్ధ్వమంథినః। బ్రహ్మాఖ్యంధామతేయాంతిశాంతాస్సన్న్యాసినోఽమలాః॥ ౪౯॥ వ
యంత్విహమహాయోగిన్భ్రమంతఃకర్మవర్త్మసు। త్వద్వార్తయాతరిష్యామస్తావకైర్దుస్తరంత
మః॥ ౫౦॥ స్మరంతఃకీర్తయంతస్తేకృతానిగదితానిచ। గత్యుత్స్మితేక్షణక్ష్వేళంయన్నృలోకవిడం
బనమ్॥ ౫౧॥ ఏవంవిజ్ఞాపితోరాజన్భగవాన్దేవకీసుతః। ఏకాంతినంప్రియంభృత్యముద్ధవంసమభాష
త॥ ౫౨॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే- షష్ఠోధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీభగవాన్॥ యథాత్థమాంమహాభాగతచ్చికీర్షితమేవమే। బ్రహ్మాభవోలోకపాలాస్స్వర్వా
సంమేభికాంక్షిణః॥ ౧॥ మయానిష్పాదితంహ్యత్రదేవకార్యమశేషతః। యదర్థమవతీర్ణోఽహమం
శేనబ్రహ్మణార్థితః॥ ౨॥ కులంవైశాపనిర్దగ్ధంనంక్ష్యత్యన్యోన్యవిగ్రహాత్। సముద్రస్సప్తమే
హ్న్యేనాంపురీంసంప్లావయిష్యతి॥ ౩॥ యర్హ్యేవాయంమయాత్యక్తోలోకోఽయంనష్టమంగళః।
భవిష్యత్యచిరాత్సాధోకలినాపినిరాకృతః॥ ౪॥ నవస్తవ్యంత్వయైవేహమయాత్యక్తేమహీతలే। జ
నోఽధర్మరుచిర్భద్రభవిష్యతికలౌయుగే॥ ౫॥ త్వంతుసర్వంపరిత్యజ్యస్నేహంస్వజనబంధుషు। మ

త్యాదిబహుక్లేశైః కథంచిత్తరంతి- వయంత్వనాయాసేనైవ తరిష్యామ ఇత్యాహ॥ వాతరశనా ఇతి॥ ఊర్ధ్వమంథినః ఊర్ధ్వరేతసః॥ ౪౯॥ వయమితి॥ తావకైః భక్తైస్సహ త్వద్వార్తయా॥ ౫౦॥ స్మరంత ఇతి॥ క్ష్వేళః పరిహాసః ద్వంద్వైకత్వం॥ ౫౧॥ ఏవమితి॥ ఏకాంతినమిత్యాదిస్వాపి ప్రాయావంచనే హేతుః॥ ౫౨॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - షష్ఠాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀
క్లోసప్తమేఉద్ధవజ్ఞానసిద్ధ్యైపృష్టస్స్వయంహరిః। అవధూతేతిహాసోక్తగురుష్వష్టావవర్ణయత్॥ యదితి॥ యదాత్థసంహృత్యైతత్కులమితి- స్వధామసంశ్రిత్యైకుంఠవాసంప్రతి॥ ౧॥ ౨॥ త్వంతుసర్వత్యాగేన ఆత్మనిష్ఠో భవేతి వక్తుమాహత్రయేణ॥ కులమితి॥ ౩॥ యర్హీతి॥ తర్హ్యేవాయంనష్టమంగళో భవిష్యతీతి॥ ౪॥ నేతి॥ నవస్తవ్యమేవత్వయా॥ ౫॥ ౬॥ ననుగుణదోషాభ్యాంవిషమేలోకేకుతఃసమదృష్టిః

స్యామత ఆహ॥ యదిదమితి॥ మనఆదిభిః గృహ్యమాణం మనోమయత్వాత్ మాయేతివిద్ధి- తదపి నస్థిరతరం- కింతు నశ్వరం విద్ధి॥ ౭॥ నశ్వరత్వే హేతుః॥ పుంస ఇతి॥ అయుక్తస్య నిక్షిప్తమనసః- నానార్థో- భేదవిషయో భ్రమః- సభ్రమ ఏవ గుణదోషభాక్ - ననువేదేనైవ విధినిషేధాభ్యాం భేదస్య సత్యతో క్తా నభ్రమ ఇత్యతఆహ- భ్రమవిజృంభితగుణదోషబుద్ధేః పుంసః తదాహ కర్మేతి - కర్మ విహితం అకర్మ తల్లోపః వికర్మ నిషిద్ధమితి భేదః- అవిద్యావద్విషయ ఏవ వేద ఇత్యర్థః॥ ౮॥ తస్మాదితి॥ కథమాత్మని పరిచ్ఛిన్నే వితతం జగదీక్షణీయం- తత్రాహ- ఆత్మానమితి- మయి బ్రహ్మణి తద్రూపేణేక్షస్వ॥ ౯॥ నన్వేవం యుక్తచిత్తత్వే నకర్మాకరణే దేవాదయో విఘ్నాన్ కరిష్యంతి- తత్రాహ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానం వేదతాత్పర్యనిశ్చయః- విజ్ఞానం తదర్థానుభవః- తాభ్యాం సమ్యక్ యుక్తః- తత ఆత్మానుభవేనైవ తుష్టచిత్తః- తతః శరీరిణాం సర్వదేహినాం ఆత్మభూతస్సన్- అంతరాయైర్న ప్రతిహన్యసే- అయంభావః- యావదపరోక్షానుభవం యథాక్రమం కర్మాణి కుర్యాదేవ- తదనంతరం సర్వేషామాత్మభూతత్వాన్నకోపి విఘ్నాన్నాచరతీతి- తథాచ॥ శ్రు॥ తస్యహనదేవాశ్చ భూత్యా ఈశత ఆత్మా హ్యేషాం సభవతీతి॥ ౧౦॥ నచోత్పన్నజ్ఞానస్యాపి యథేష్టాచరణప్రసంగ ఇత్యాహ॥ దోషబుద్ధ్యేతి॥ గుణదోషబుద్ధ్యతీతోపి ప్రాక్తనసంస్కారాన్నిషేధాన్నివర్తత ఏవ- కింతు నదోషబుద్ధ్యా- విహితంచ ప్రాయశః కరోతి - నగుణబుద్ధ్యా- యథార్భకః సంకల్పవికల్పరహితః- కించిన్నిరోతి కుతశ్చిన్నివర్తతే తద్వదేవేతి॥ ౧౧॥ ఏవంభూతస్యన పునః సంసార ఇత్యాహ॥ సర్వభూతేతి॥ నవిపద్యేత నపునస్సంసరేత్ ॥౧౨॥౧౩॥ త్వంతు సర్వంపరిత్యజ్యేత్యాద్యుపదేశమాత్మనో యోగ్యం మన్వానః పృచ్ఛతి॥ యోగేశేతి॥ యోగేశ యోగఫలదాయిన్ - యోగవిదాం న్యాస-న్యా

యావేశ్య మనస్సమ్యక్సమదృగ్విచరస్వ గామ్॥ ౬॥ యదిదం మనసా వాచా చక్షుర్భ్యాం శ్రవణాది
భిః। నశ్వరం గృహ్యమాణంచ విద్ధిమాయామనోమయమ్॥ ౭॥ పుంసోయుక్తస్య నానార్థో భ్రమస్సగు
ణదోషభాక్। కర్మాకర్మవికర్మేతిగుణదోషధియోభిదా॥ ౮॥ తస్మాద్యుక్తేంద్రియగ్రామో యుక్త
చిత్త ఇదంజగత్। ఆత్మనీక్షస్వవితతమాత్మానంమయ్యధీశ్వరే॥ ౯॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్త ఆత్మభూతశ్శ
రీరిణామ్। ఆత్మానుభవతుష్టాత్మా నాంతరాయైర్విహన్యసే॥ ౧౦॥ దోషబుద్ధ్యోభయాతీతో నిషేధా
న్ననివర్తతే। గుణబుద్ధ్యాచవిహితంనకరోతి యథార్భకః॥ ౧౧॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాంతో జ్ఞానవి
జ్ఞాననిశ్చయః। పశ్యన్మదాత్మకంవిశ్వంన విపద్యేత వైపునః॥ ౧౨॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యాదిష్టోభగవతామ
హాభాగవతోనృప। ఉద్ధవః ప్రణిపత్యాహతత్త్వజిజ్ఞాసురచ్యుతమ్॥ ౧౩॥ ఉద్ధవః॥ యోగేశ యోగవి
న్యాసయోగాత్మన్యోగసంభవ। నిశ్శ్రేయసాయమే ప్రోక్తస్త్యాగస్సన్న్యాసలక్షణః॥ ౧౪॥ త్యా
గోయందుష్కరో భూమన్కామానాం విషయాత్మభిః। సుతరాంత్వయిసర్వాత్మన్నభక్తైరితిమే మతిః॥
౧౫॥ సోహం మమాహమితి మూఢమతిర్విగాఢస్త్వన్మాయయా విరచితాత్మని సానుబంధే। తత్త్వం
జసానిగదితం భవతాయథాహంసంసాధయామిభగవన్ననుశాధిభృత్యమ్॥ ౧౬॥ సత్యస్య తేస్వదృశ
ఆత్మనఆత్మనోన్యంవక్తారమీశవిబుధేష్వపినానుచక్షే। సర్వేవిమోహితధియస్తవమాయయేమే బ్ర
హ్మాదయస్తనుభృతోబహిరర్థభావాః॥ ౧౭॥ తస్మాద్భవంతమనవద్యమనంతపారంసర్వజ్ఞమీశ్వరమ
కుంఠవికుంఠధిష్ణ్యమ్। నిర్విణ్ణధీరహముహేవృజినాభితప్తోనారాయణంనరసఖంశరణం ప్రపద్యే॥ ౧౮॥

సోనామ అతిగోప్యోనిక్షేపవిశేషః- యద్వా- యోగో విన్యస్యతే క్రియతే యస్మిన్- యోగాత్మన్- యోగే ఆత్మా ప్రకటో భవతి యస్య యోగస్వరూపేతివా - యోగస్య సంభవో యస్మాత్ -చతుర్భిరేతైస్సంబోధనైః- స్వమహిమ్నా కేవలంత్వయోపదిష్టం- నతు మదధికారంపర్యాలోచ్యేతిద్యోతితం - తదాహ- నిశ్శ్రేయసాయేతి నచారోగ్యాద్యర్థం సర్వస్వదానాదివదయం త్యాగః - కింతు సన్న్యాసలక్షణః అప్రత్యాపత్తిరూపః॥౧౪॥౧౫॥ స ఇతి॥ యం ప్రతిత్యాగాద్యుపదిష్టం సోహం- మూఢమతిః - కుతః - మమేతి అహమితిచ సానుబంధే పుత్రాదిసహితే- త్వన్మాయయా విరచితే ఆత్మని దేహే- విగాఢో నిమగ్నః- అతః తత్తు భవతా నిగదితం యథాహమంజసా సంసాధయామి-తథా భృత్యం మామనుశాధి శైక్షయ॥౧౬॥ మయాసంక్షేపతః ఉక్తం విస్తరతస్త్వన్యాన్ పృచ్ఛేతి చేత్ అత ఆహ॥ సత్యస్యేతి॥ స్వదృశః స్వప్రకాశస్య- సత్యస్యాత్మనః ఆత్మనః- మాం ప్రతివక్తారం- తేత్వత్తః- అన్యం నానుచక్షే న పశ్యామి- స్వదృశః స్వతస్సిద్ధజ్ఞానాత్ త్వత్తోన్యమితివా- కుత ఇత్యత ఆహ- సర్వ ఇతి బహిరర్థభావాః విషయేష్వర్థబుద్ధయః॥౧౭॥ తస్మాదితి॥ కేచిద్దుశ్శీలా భవంతి- కేచిత్స్వవినాశ్యంతః ఫలకాలే వినశ్యంతి-కేచిదజ్ఞాః- కేచిద్రక్షణే అసమర్థాః- కేచిత్ స్వస్థాన భ్రష్టాః- తద్వ్యావృత్త్యర్థమనవద్యమిత్యాదీని పంచవిశేషణాని-నవిద్యతే అంతః కాలతః పారం దేశతశ్చ యస్య తం-కాలాదిభిరకుంఠో వికుంఠలోకో ధిష్ణ్యం స్థానం యస్య తం-హే భగవన్ ఉహ స్ఫుటం-నిర్వేదే హేతుః వృజినైర్దుఃఖైరభితప్తః హా కారగౌరవాయవ్య కారోయుక్త ఇవ పతనీయః-నన్వనవద్యత్వాదీని కుతో మమతేత్యా

హ- నారాయణమితి- అనుకంపితామాహ- నరసఖమితి - నరో జీవస్సఖా అవంచనీయః యస్య తం భవంతం శరణం ప్రపద్యే॥ ౧౮॥ శ్రీ
వాసుసంభావనాదిపరిభావనాభ్యాముపదిష్టం తత్త్వమనవగాహమానం ప్రతి తన్నివృత్తయే గురూపదేశం వినాపి స్వాన్వయవ్యతిరేకా
భ్యామేవ తత్త్వప్రతిపత్తిర్భవతీతి దర్శయితుమాహ॥ ప్రాయేణేతి॥ లోకతత్త్వస్య విచక్షణాః పరీక్షకాః- అశుభాశయాత్ విషయవా
సనాతః॥ ౧౯॥ తదుపపాదయతి॥ ఆత్మన ఇతి॥ ఆత్మనః పశ్వాదిశరీరేభ్య ఆత్మైవ హితాహితజ్ఞానే గురుః॥ ౨౦॥ తత్ర ప్రత్యక్షం దర్శయతి॥ పు
రుషత్వ ఇతి॥ తథా చ శ్రుతిః॥ పురుషత్వే చావిస్తరామాత్మా స హి ప్రజ్ఞానేన సంపన్నతమో విజ్ఞాతం వదతి విజ్ఞాతం పశ్యతి వేద శ్వస్తనం వే
ద లోకాలోకౌ మర్త్యేనామృతమీప్సత్యేవం సంపన్నోఽథేతరేషాం పశూనామశనాపిపాసే ఏవాభిజ్ఞానమితి॥ ౨౧॥ అతః పురుషత్వం స్తౌతి
ఏకేతి॥ ౨౨॥ అనుమానమాహ॥ అత్రేతి॥ అత్ర పౌరుష్యాం పురి- యుక్తాః అప్రమత్తాః అగ్రాహ్యం గ్రాహ్యేభ్యోఽహంకారాదిభ్యో వ్య
తిరిక్తం మాం- అద్ధా సాక్షాన్మృగయంతి - మార్గణే ప్రకారద్వయమాహ - గృహ్యమాణైర్బుద్ధ్యాదిభిర్గుణైర్హేతుభిః జడాదీనాం
ప్రకాశః స్వప్రకాశేనైకేన వినా న ఘటత ఇత్యుపపత్తిముఖేన లక్షణైస్తథా తైరేవ లింగైర్వ్యాప్తిముఖేనానుమానతః ఈశ్వరం ప్ర

శ్రీకృష్ణః॥ ప్రాయేణ మనుజా లోకే లోకతత్త్వవిచక్షణాః । సముద్ధరంతి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశు
భాశయాత్ ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మనో గురురాత్మైవ పురుషస్య విశేషతః । యత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రే
యోఽసావనువిందతే ॥ ౨౦ ॥ పురుషత్వే చ మాం ధీరాః సాంఖ్యయోగవిశారదాః । ఆవిస్తరాం ప్రపశ్యంతి స
ర్వశక్త్యుపబృంహితమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పాదో బహుపాదస్తథాపదః । బహ్వ్యః సంతి పురః సృ
ష్టాస్తాసాం మే పౌరుషీ ప్రియా ॥ ౨౨ ॥ అత్ర మాం మృగయంత్యద్ధా యుక్తా హేతుభిరీశ్వరమ్ । గృహ్యమా
ణైర్గుణైర్లింగైరగ్రాహ్యమనుమానతః ॥ ౨౩ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ ।
అవధూతస్య సంవాదం యదోరమితతేజసః ॥ ౨౪ ॥ అవధూతం ద్విజం కంచిచ్చరంతమకుతోభయమ్ । క
విం నిరీక్ష్య తరుణం యదుః పప్రచ్ఛ ధర్మవిత్ ॥ ౨౫ ॥ యదుః॥ కుతో బుద్ధిరియం బ్రహ్మన్నకర్తుః సువిశార
దా । యామాసాద్య భవాఁల్లోకం విద్వాంశ్చరతి బాలవత్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రాయో ధర్మార్థకామేషు వివి
త్సాయాం చ మానవాః । హేతునేహ సమీహంత ఆయుషో యశసః శ్రియః ॥ ౨౭ ॥ త్వం తు కల్పః కవిర్ద
క్షః సుభగోఽమృతభాషణః । న కర్తా నేహసే కించిజ్జడోన్మత్తపిశాచవత్ ॥ ౨౮ ॥ జనేషు దహ్యమానేషు
కామలోభదవాగ్నినా । న తప్యసేఽగ్నినా ముక్తో గంగాంభఃస్థ ఇవ ద్విపః ॥ ౨౯ ॥ త్వం హి నః పృచ్ఛతాం బ్ర
హ్మన్నాత్మన్యానందకారణమ్ । బ్రూహి స్పర్శవిహీనస్య భవతః కేవలాత్మనః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ య
దునైవం మహాభాగో బ్రహ్మణ్యేన సుమేధసా । పృష్టః సభాజితః ప్రాహ ప్రశ్రయావనతం ద్విజః ॥ ౩౧ ॥
బ్రాహ్మణః॥ సంతి మే గురవో రాజన్ బహవో బుద్ధ్యుపాశ్రితాః । యతో బుద్ధిముపాదాయ ముక్తోఽటామీ
హ తాన్ శృణు ॥ ౩౨ ॥ పృథివీ వాయురాకాశ ఆపోఽగ్నిశ్చంద్రమా రవిః । కపోతోఽజగరః సింధుః పతంగో మ
ధుకృద్గజః ॥ ౩౩ ॥ మధుహా హరిణో మీనః పింగళా కురరోఽర్భకః । కుమారీ శరకృత్సర్ప ఊర్ణనాభిః సు
పేశకృత్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతే మే గురవో రాజంశ్చతుర్వింశతిరాశ్రితాః । శిక్షా వృత్తిభిరేతేషామన్వశిక్షమి

ఈకం మృగయంతి- బుద్ధ్యాదికరణానికర్తృప్రయోజ్యాని- కరణత్వాత్- వాశ్యాదివదితి- తదుక్తం॥ శ్లో॥ భగవాన్ సర్వభూతేషు ల
క్షితస్స్వాత్మనా హరిః । దృశ్యైర్బుద్ధ్యాదిభిర్ద్రష్టా లక్షణైరనుమాపకైరితి నచైతావతా ఆత్మా- ఆనుమానిక ఇతి - మంతవ్యం దేహ
వ్యతిరిక్తత్వం పదార్థశుద్ధిమాత్రస్యైవానుమానేన వివక్షితత్వాత్ ॥ ౨౩॥ భూయోఽన్వయవ్యతిరేకాభ్యామసంభావనాదినివృత్తయే ఇ
తిహాసమాహ॥ అత్రేతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ కుత ఇతి॥ సువిశారదా అతినిపుణా॥ ౨౬॥ సర్వలోకవైలక్షణ్యమేవాహ॥ ప్రాయ ఇతి॥ ధర్మాది
వివిత్సాయాం- ఆత్మవిచారే చ- మానవాస్సమీహంతే ప్రవర్తంతే- తత్రాపి ఆయురాదేర్హేతునా కామనయైవ॥ ౨౭॥ త్వమితి॥ త్వ
ము న కస్యచిత్ కర్మణః కర్తా భవసి- న కించిదీహసే ఇచ్ఛసి జడోన్మత్తపిశాచవచ్చరసి- న సు అశక్త్యా వా- అజ్ఞానేన వా- అనైపుణ్యేన వా వి
రూపత్వేన వా- అవాగ్మితయా వా- ఔదాసీన్యం ఘటత ఏవ- నైతదిత్యాహ కల్ప ఇతి॥ ౨౮॥ మహానానందశ్చ తవ కుత ఇతి పృచ్ఛతి॥ జనే
ష్వితి॥ ౨౯॥ త్వమితి॥ స్పర్శవిహీనస్య విషయభోగరహితస్య అత్ర హేతుః- కేవలాత్మనః కళత్రాదిశూన్యస్య ॥ ౩౦॥ ౩౧॥ సంతీతి
బుద్ధ్యైవోపాశ్రితాః స్వీకృతాః - న తూపదేశేన- అటామి పర్యటామి॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ మధుహేతి॥ శోభనం రూపం కీటస్య కరోతీతి సుపేశ
కృత్॥ ౩౪॥ ఏత ఇతి॥ మే మయా ఆశ్రితాః తదాహ- ఏతేషాం వృత్తిభిః- ఆత్మనః శిక్షాః శిక్షణీయానర్థాన్ హేయోపాదేయార్థాన్- అన్వశిక్షం

అనుశిక్షితవానస్మి ॥ ౩౫ ॥ యత ఇతి ॥ నాహుషో యయాతిః ॥ ౩౬ ॥ క్షితేరితి ॥ యచ్ఛిక్షితవానిత్యాహ ॥ భూతైరితి ॥ ఆక్రమ్యమాణః సంపీడ్య
మానః తద్విద్వాన్ భూతానాం దైవవశవర్తిత్వాభిజ్ఞః - వ్రతం నియమం ॥ ౩౭ ॥ పర్వతరూపాద్వృక్షరూపాచ్చ యా పృథివీ తస్యా
శిక్షితమాహ ॥ శశ్వదితి ॥ సర్వదా పరార్థాః పరోపకారార్థాః సర్వా ఈహా యస్య సః - పరార్థ ఏవ ఏకాంతతః సంభవో యస్య
సః - భూభృత్తః పర్వతాత్ - తస్య హి వృక్షగుల్మలతాతృణనిర్ఝరప్రస్రవణాదిక్రియాః పరార్థా ఏవ యథా - తద్వత్ - తథా నగశిష్యః
వృక్షశిష్యః స్వాంశరాత్మతాం పరాధీనాత్మతాం - వృక్షో యథా పరైః ఛేదనాదికమప్యనుమన్యతే తద్వత్ ॥ ౩౮ ॥ వాయు
రపి ద్వివిధః - ప్రాణో బాహ్యశ్చ - తత్ర ప్రాణస్య గురుత్వమాహ ॥ ప్రాణవృత్త్యేతి ॥ ప్రాణో హ్యాహారాదిమాత్రేణ వర్తతే - రూపరసాదీన్
ఇంద్రియవిషయాంస్తు నాపేక్షతే - తథా మునిరపి భవేదిత్యర్థః - ప్రాణవృత్తేరకరణే మనోవైకల్యేన జ్ఞాననాశః స్యాత్ - అతో దేహనిర్వా
హః కర్తవ్యః - గుణాంతరమాహ వాఙ్మనశ్చ విక్షిప్యేత - అతో నాధికం కర్తవ్యమిత్యాహ - జ్ఞానమితి - నావకీర్యేత న విక్షిప్యేత ॥ ౩౯ ॥ విష
యాన్ సేవమానోపి తేష్వనాసక్తిం బాహ్యాద్వాయోః శిక్షితమిత్యాహ ॥ విషయేష్వితి ॥ నానాధర్మేషు శీతోష్ణాదిధర్మకేషు - నహి వాయుర్వర్ష
నేదహనే వా సజ్జతే - తద్వత్ ॥ ౪౦ ॥ యథా వాయుర్గంధాదిధర్మరూపేణ ప్రతీయమానోపి వస్తుతో న తద్యోగీ - ఏవం దేహాదిధర్మరూపేణా
హం ప్రత్యయేన ప్రతీయమానోపి ఆత్మా న తద్ధర్మవానితి సంభావితమితి వాయోరేవ శిక్షితమిత్యాహ ॥ పార్థివేష్వితి ॥ తద్గుణాశ్రయః దేహ
ధర్మాన్ బాల్యాదీనాశ్రిత్య వర్తమానః - గుణైస్తైరేవ ॥ ౪౧ ॥ ఏతస్యైవాత్మనః అంతర్బహిర్భావేన వర్తమానత్వమసంగత్వం చేతి

హాత్మనః ॥ ౩౫ ॥ యతో యదనుశిక్షామి యథా వా నాహుషాత్మజ । తత్తథా పురుషవ్యాఘ్ర నిబోధక
థయామి తే ॥ ౩౬ ॥ భూతైరాక్రమ్యమాణోపి ధీరో దైవవశానుగైః । తద్విద్వాన్న చలేన్మార్గాదన్వ
శిక్షం క్షితేర్వ్రతమ్ ॥ ౩౭ ॥ శశ్వత్పరార్థసర్వేహః పరార్థైకాంతసంభవః । సాధుః శిక్షేత భూభృ
త్తో నగశిష్యః పరాత్మతామ్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణవృత్త్యైవ సంతుష్యేన్మునిర్నైవేంద్రియప్రియైః । జ్ఞానం య
థా న నశ్యేత నావకీర్యేత వాఙ్మనః ॥ ౩౯ ॥ విషయేష్వావిశన్యోగీ నానాధర్మేషు సర్వతః । గుణదోషవ్య
పేతాత్మా న విషజ్జేత వాయువత్ ॥ ౪౦ ॥ పార్థివేష్విహ దేహేషు ప్రవిష్టస్తద్గుణాశ్రయః । గుణై
ర్న యుజ్యతే యోగీ గంధైర్వాయురివాత్మదృక్ ॥ ౪౧ ॥ అంతర్హితశ్చ స్థిరజంగమేషు బ్రహ్మాత్మభా
వేన సమన్వయేన । వ్యాప్త్యావ్యవచ్ఛేదమసంగమాత్మనో మునిర్నభస్త్వం వితతస్య భావయేత్ ॥ ౪౨ ॥
తేజోబన్నమయైర్భావైర్మేఘాద్యైర్వాయునేరితైః । న స్పృశ్యతే నభస్తద్వత్కాలసృష్టైర్గుణైః పు
మాన్ ॥ ౪౩ ॥ స్వచ్ఛః ప్రకృతితః స్నిగ్ధో మాధుర్యస్తీర్థభూర్నృణామ్ । మునిః పునాత్యపాం మిత్ర
మీక్షోపస్పర్శనకీర్తనైః ॥ ౪౪ ॥ తేజస్వీ తపసా దీప్తో దుర్ధర్షోదరభాజనః । సర్వభక్ష్యోపి యుక్తాత్మా
నాదత్తే మలమగ్నివత్ ॥ ౪౫ ॥ క్వచిచ్ఛన్నః క్వచిత్స్పష్ట ఉపాస్యః శ్రేయ ఇచ్ఛతామ్ । భుంక్తే సర్వత్ర
దాతౄణాం దహన్ప్రాగుత్తరాశుభమ్ ॥ ౪౬ ॥ స్వమాయయా సృష్టమిదం సదసల్లక్షణం విభుః । ప్రవి
ష్ట ఈయతే తత్తత్స్వరూపోగ్నిరివైధసి ॥ ౪౭ ॥ విసర్గాద్యాః శ్మశానాంతా భావా దేహస్య నాత్మనః । క

ఆకాశాచ్ఛిక్షితం సంభావనాద్వయమాహ ద్వయేన ॥ అంతర్హితశ్చేతి ॥ అంతర్హితశ్చ దేహాంతర్గతోపి - మునిః ఆత్మనో దేహాద్యసం
గం అత ఏవ అవ్యవచ్ఛేదం చ భావయేత్ - కథం - స్థిరజంగమేషు సమన్వయేన యా వ్యాప్తిస్తయా - కిం మణిసూత్రన్యాయేన వ్యాప్తిః నవితతస్య
గం అత ఏవ సర్వగతస్య - కథం - బ్రహ్మాత్మభావేన బ్రహ్మస్వరూపభావనయా ॥ శ్రు ॥ తత్త్వమసీతి శ్రుతేః - న స్వాతత్త్వవ్యాంకథం సంభవతీత్యాహ
నభస్త్వమంతస్తుల్యత్వం భావయేత్ - యథా నభసః సర్వగతస్య న ఘటాదిభిః సంగః పరిచ్ఛేదో వా - ఏవమాత్మనోపి సంభవతీతి ॥ ౪౨ ॥ కించ
కూటస్థస్యాత్మనో నాగమాపాయి దేహాదిసంబంధ ఇత్యాహ ॥ తేజ ఇతి ॥ తేజోబన్నమయైః తేజశ్చ ఆపశ్చ అన్నం పృథివీ చ తన్మయైః - కాలస్య
సృష్టైర్గుణైర్దేహాదిభిః - పుమాన్న స్పృశ్యత ఇతి నభోవత్సంభవతీతి ॥ ౪౩ ॥ స్వచ్ఛత్వాదిభిర్గుణైః ఉదకం జగత్పునాతీతి తద్గుణామయా శిక్షి
తా ఇత్యాహ ॥ స్వచ్ఛ ఇతి ॥ స్వచ్ఛః నిర్మలః - ప్రకృతితః స్వభావతః - స్నిగ్ధః జనేష్వనురాగవాన్ - మాధుర్యః మధురాలాపీ - తీర్థభూః తీర్థ
స్థానం - అపాం మిత్రం ఉదకతుల్యః - ఈక్షాదిభిః పాతకిభ్యః సఖాయః పాపాత్ పునాతి - స్వచ్ఛత్వాదిభిర్గుణైః రథాదుదకసాదృశ్యం జ్ఞాతవ్యం ॥
౪౪ ॥ అగ్నేః శిక్షితమాహ ॥ తేజస్వీతి ॥ తేజస్వీ జ్ఞానాతిశయాత్ - విశేషతః తపసా దీప్తః - దుర్ధర్షః ఆక్షోభ్యః సచాసౌ ఉదరభాజనశ్చ ఆపరి
గ్రహః - యుక్తాత్మా మునిః ॥ ౪౫ ॥ అగ్నేరేవ శిక్షాంతరమాహ ॥ క్వచిదితి ॥ యథాగ్నిః క్వచిచ్ఛన్నో వహ్నిర్వ్యక్తశ్చ తథా మునిరిత్యాహ దాతౄణాం
కామితి - ప్రాగుత్తరాశుభం భూతం భవిష్యచ్చ పాపం ॥ ౪౬ ॥ ఆత్మనో దేహోపాధికమేవ ఉచ్చనీచత్వాదిన స్వాభావికమిత్యగ్నిదృష్టాంతేన సం
భావితమిత్యాహ ॥ స్వమాయయేతి ॥ స్వమాయయా స్వావిద్యయా - సృష్టం సదసల్లక్షణం దేవతిర్యగాదిరూపం విప్రశూద్రాదిరూపం వా వి
భావితమిత్యాహ ॥ స్వమాయయేతి ॥

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ఆత్మనో జన్మాదిషడ్వికారాభావః చంద్రదృష్టాంతేన సంభావిత ఇత్యాహ॥ విసర్గాద్యా ఇతి॥ విసర్గో జన్మ - శ్మశానం నాశః - అత్ర కళ్యాః ఆత్మనో జన్మాదిషడ్వికారాభావః చంద్రదృష్టాంతేన సంభావిత ఇత్యాహ॥ చంద్రః - తేజోమండలం ఆదిత్యః - తయోరేకనక్షత్రావస్థానే చంద్రో నదృశ్యతే - చక్షుషాం యం జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రక్రియా - ఆప్యమండలం చంద్రః - తేజోమండలం ఆదిత్యః - తయోరేకనక్షత్రావస్థానే చంద్రో న దృశ్యతే - ఆదిత్యమండలేన సమదేశస్థితేన వ్యవధానాత్ - సా అమావాస్యా - అథ షష్టిఘటికాభిశ్చంద్రో నక్షత్రాంతరం గచ్ఛతి - ఆదిత్యస్తత్రైవ ఆదిత్యమండలేన సమదేశస్థితేన వ్యవధానాత్ - సా అమావాస్యా - అథ షష్టిఘటికాభిశ్చంద్రో నక్షత్రాంతరం గచ్ఛతి - ఆదిత్యస్తత్రైవ తిష్ఠతి - అతః ప్రతిపదమారభ్య విషమస్థితస్య ఆదిత్యమండలస్య పంచదశో భాగః ఆప్యమండలే ప్రతిబింబితో దృశ్యతే - సాక్షత్ఫలరూపాభ్యాం కలాభ్యాం పూర్యతే - అతః ప్రతిపదమారభ్య విషమస్థితస్య ఆదిత్యమండలస్య పంచదశో భాగః - రాశిచక్రస్య సప్తవింశతి నక్షత్రాత్మకస్య మధ్యే సమ్ముఖాచ్చంద్రమా ఇత్యుచ్యతే - ఏవం పంచదశే హ్ని త్రయోదశభిర్నక్షత్రైరంతరమితి - రాశిచక్రస్య సప్తవింశతి నక్షత్రాత్మకస్య మధ్యే సమ్ముఖాచ్చం ఇత్యుచ్యతే - ఏవం పంచదశేఽహ్ని త్రయోదశభిర్నక్షత్రైరంతరమితి - సా పూర్ణిమా - తస్యాం పౌర్ణమాస్యాం సంపూర్ణ ప్రతిబింబం భూచ్ఛాయాలాంఛితం దృశ్యతే - సా పూర్ణిమా - తస్యాం పౌర్ణమాస్యాం సంపూర్ణచంద్రాదిత్యయోర్దాలిష్టతః - తదా సంపూర్ణ ప్రతిబింబం భూచ్ఛాయాలాంఛితం దృశ్యతే - తతః పునః ప్రతిపదమారభ్య మండలయోర్విషమభావాత్ క్రమశో హ్రాసః - తత్ర యథా పూర్ణ ప్రతిబింబే షోడశకళశ్చంద్ర ఇత్యుపచర్యతే - తతః పునః ప్రతిపదమారభ్య మండలయోర్విషమభావాత్కళా హ్రాసః - తత్ర యథా ర్ణ ప్రతిబింబే షోడశకళశ్చంద్ర ఇత్యుపచర్యతే - ॥౪౭॥ సింహావలోకనేన అగ్నిదృష్టాంతేనైవ దేహ కళానామేవోత్పత్త్యాదయో నాప్యమండలస్య తథాత్మనోఽపీత్యాహ॥ కళానామివేతి॥ ॥౪౮॥ సింహావలోకనేన అగ్నిదృష్టాంతేనైవ దేహ కళానామేవోత్పత్త్యాదయో నాప్యమండలస్య తథాత్మనోఽపీత్యాహ॥ కాలేనేతి॥ ఓఘవద్వేగో యస్య తేన - ఆత్మనస్సంబంధినాం భూతానాం దేహాదీనాం క్షణభంగురతయా నైరాగ్యం శిక్షితమిత్యాహ॥ కాలేనేతి॥ ఓఘవద్వేగో యస్య తేన - ఆత్మనస్సంబంధినాం భూతానాం దేహాదీనాం క్షణభంగురతయా నైరాగ్యం శిక్షితమిత్యాహ॥ ఆదిత్యాచ్ఛిక్షితమాహ ద్వాభ్యాం॥ గుణైరితి॥ యోగీ గుణైరింద్రియైర్గుణాన్ విషయానుపాదత్తే తృప్తః - అర్చిషాం జ్వాలానాం ॥ ౪౯॥ ఆదిత్యాచ్ఛిక్షితమాహ ద్వాభ్యాం॥ గుణైరితి॥ యోగీ గుణైరింద్రియైర్గుణాన్ విషయానుపాదత్తే

శానానివచంద్రస్య కాలేనావ్యక్తవర్త్మనా ॥ ౪౮ ॥ కాలేన హ్యోఘవేగేన భూతానాం ప్రభవా
ప్యయౌ । నిత్యావపి న దృశ్యేతే హ్యాత్మనోఽగ్నేర్యథార్చిషామ్॥ ౪౯ ॥ గుణైర్గుణానుపాదత్తే యథా
కాలం విముంచతి । న తేషు యుజ్యతే యోగీ గోభిర్గా ఇవ గోపతిః॥ ౫౦ ॥ బుధ్యతే స్వే న భేదేన వ్యక్తిస్థ ఇ
వ తద్గతః। లక్ష్యతే స్థూలమతిభిరాత్మా చావస్థితోఽర్కవత్ ॥౫౧ ॥ నాతిస్నేహః ప్రసంగో వా కర్తవ్
యః క్వాపి కేనచిత్ । కుర్వన్ విందేత సంతాపం కపోత ఇవ దీనధీః॥౫౨॥ కపోతః కశ్చనారణ్యే కృత నీడో వ
నస్పతౌ । కపోత్యా భార్యయా సార్ధమువాస కతిచిత్సమాః॥ ౫౩॥ కపోతౌ స్నేహగుణితహృదయౌ గృ
హధర్మిణౌ । దృష్టిం దృష్ట్యాంగమంగేన బుద్ధిం బుద్ధ్యా బబంధతుః ॥ ౫౪ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానవార్తా
క్రీడాశనాదికమ్ । మిథునీభూయ విస్రబ్ధౌ చేరతుర్వనరాజిషు ॥ ౫౫ ॥ యం యం వాంఛతి సా రాజన్ త
ర్పయంత్యనుకంపితా । తం తం సమానయత్కామం కృచ్ఛ్రేణాప్యజితేంద్రియః॥ ౫౬॥ కపోతీ ప్రథమం గ
ర్భం గృహ్ణతీ కాల ఆగతే । అండాని సుషువే నీడే స్వపత్యుః సన్నిధౌ సతీ ॥ ౫౭ ॥ తేషు కాలే వ్యజాయంత
రచితావయవా హరేః। శక్తిభిర్దుర్విభావ్యాభిః కోమలాంగతనూరుహాః॥ ౫౮॥ ప్రజాః పుపుషతుః ప్రీ
తౌ దంపతీ పుత్రవత్సలౌ । శృణ్వంతౌ కూజితం తాసాం నిర్వృతౌ కలభాషితైః ॥ ౫౯ ॥ తాసాం పతత్రైః
సుస్పర్శైః కూజితైర్ముగ్ధచేష్టితైః । ప్రత్యుద్గమైరదీనానాం పితరౌ ముదమాపతుః ॥ ౬౦ ॥ స్నేహాను
బద్ధహృదయావన్యోన్యం విష్ణుమాయయా । విమోహితౌ దీనధియౌ శిశూన్ పుపుషతుః ప్రజాః॥ ౬౧॥ ఏ
కదా జగ్మతుస్తాసామన్నార్థం తౌ కుటుంబినౌ । పరితః కాననే తస్మిన్నర్థినౌ చేరతుశ్చిరమ్॥ ౬౨॥ దృష్ట్వా
తాన్ లుబ్ధకః కశ్చిద్యదృచ్ఛాతో వనేచరః। జగృహే జాలమాతత్య చరతః స్వాలయాంతికే ॥ ౬౩ ॥ క
పోతశ్చ కపోతీ చ ప్రజాపోషే సదోత్సుకౌ । గతౌ పోషణమాదాయ స్వనీడముపజగ్మతుః॥ ౬౪॥ కపోతీ స్వా

యథాకాలం - అర్థిన్యాగతే సతి విముంచతి - న తేషు యుజ్యతే - లబ్ధమితి దత్తమితి వా - అభినివేశం న కరోతి - గోభిః రశ్మిభిః గాః సలిలాని గోపతిః సూర్యో యథా॥ ॥౫౦॥ స్వతో భేదహీనస్యాప్యాత్మనో భేదప్రతీతిరుపాధికృతాదిత్యాదిత్యదృష్టాంతేనైవ సంభావితమిత్యాహ॥ బుధ్యత ఇతి॥ స్వే స్వస్వరూపే స్థితః ఆత్మా - భేదేన న బుధ్యతే - అభివ్యక్తిర్వ్యక్తిరుపాధిః వ్యక్తిస్థః ఉపాధౌ ప్రతిబింబితః తద్గత ఇవ ఉపాధిం ప్రవిష్ట ఇవ భేదేన స్థూలమతిభిర్లక్ష్యతే - అర్కవదిత్యన్వయః ॥ ౫౧ ॥ కపోతాచ్ఛిక్షితమాహ॥ నేతి॥ స్నేహః ప్రీతిః - ప్రసంగః ఉపలాలనాద్యాసక్తిః॥ ౫౨॥ దృష్టాంతం ప్రపంచయతి॥ కపోత ఇతి॥ ౫౩॥ తదాధిక్యాద్భేదః స్నేహప్రసంగం ఆపాదయతి త్రయేణ॥ కపోతావితి॥ స్నేహేన గుణితం నిబద్ధం హృదయం యయోస్తౌ॥ ౫౪॥ శయ్యేతి॥ విస్రబ్ధౌ నిశ్శంకౌ॥ ౫౫॥ యం యమితి॥ సా కపోతీ తర్పయంతీ సహాసవీక్షితాలాపాదిభిః ప్రీణయంతీ - అత ఏవ తేనానుకంపితా సతీ - యం యం వాంఛతి తం తం కామం సమానయత్ సంపాదయామాస - రాజన్నితి సంబోధనం॥ ౫౬॥ ౫౭॥ తేష్వితి॥ తేషు జలభరితేష్వండేషు హరేః శక్తిభిః కాలకర్మస్వభావాదిభిః రచితావయవాః పక్షిణః కోమలాన్యంగాని తనూరుహాశ్చ యేషాం తే॥ ౫౮॥ ౫౯॥ తాసామితి॥ పతత్రైః పక్షైః - అదీనానాం హృష్టానాం॥ ౬౦ ॥ స్నేహేతి॥ శిశూన్ బాలాన్ ప్రజాః పుత్రాన్॥ ౬౧॥ ౬౨॥ దృష్ట్వేతి॥ స్వాలయాంతికే చరతః క్రీడతః - తాన్ కపోతపుత్రాన్ - ఆతత్య ప్రసార్య॥ ౬౩ ॥ కపోత ఇతి॥

ఉత్సుకత్వాదేవతత్పోషణార్థంగతౌ-పోషణంభక్ష్యం॥ ౬౪॥ ౬౫॥ నేతి॥నీచాజాలేన॥ ౬౬॥ కపోతఇతి॥ఆత్మానరూపాంభార్యాం. చవిలలాపశుశోచహ ॥ ౬౭ ॥ పత్న్యావిలాపమాహత్రయేణ॥ అహోఇతి॥ అతృప్తస్యదృష్టసుఖే అకృతార్థస్య అదృష్టమసంపా దయతః॥ ౬౮ ॥౬౯ ॥ ౭౦॥ తానితి ॥ తానాపృతాన్పశ్యన్నపినిజుజాలేషు ॥౭౧॥౭౨॥ దార్ష్టాంతికమాహఏవమితి॥౭౩॥ ఏవంగృహాసక్తిఃశిరక్త్వాచమత్యనర్థహేతుః - అతఃమనుష్యస్యతత్వతినింద్యతేవేత్యాహ ॥ యఇతి ॥ ౭౪ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం-సప్తమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥అష్టమేజగరాదిభ్యోనవభ్యశ్శిక్షితంహరిః॥ అవధూతగిరాప్రాహవివేకాయోద్ధవంప్రతి॥ ప్రారబ్ధకర్మభోగస్యావశ్యంభావిత్వాత్తద ర్థోద్యమైవృథానాయువ్యయఃకర్తవ్యఇతిఆజగరాచ్ఛిక్షితమాహ॥సుఖమితి॥ యథైంద్రియకంసుఖంతత్స్వర్గేనరకేచభవత్యే- వ-యథాదుఃఖం-తస్మాద్బుధఃతన్నేచ్ఛేత్॥ ౧॥ శరీరనిర్వాహమాత్రంతుయథాలబ్ధేనకర్తవ్యమేవేత్యాహ॥గ్రాసమితి॥ఆజగరఃఅ

త్మజాన్వీక్ష్య బాలకాన్జాలసంవృతాన్ । తానభ్యధావత్క్రోశంతీక్రోశతోభృశదుఃఖితా॥ ౬౫॥ సా సకృత్స్నేహగుణితదీనచిత్తాజమాయయా । స్వయంచాబధ్యతసిచాబద్ధాన్పశ్యంత్యపస్మృతిః॥ ౬౬॥ క పోతశ్చాత్మజాన్వీక్ష్య ఆత్మనోభ్యధికాన్ప్రియాన్ । భార్యాంచాత్మసమాందీనోవిలలాపసుదుఃఖి తః॥ ౬౭॥ అహోమేపశ్యతాపాయమల్పపుణ్యస్యదుర్మతేః । అతృప్తస్యాకృతార్థస్యగృహస్త్రైవ ర్గికోహతః ॥ ౬౮ ॥ అనురూపానుకూలాచ యస్యమేపతిదేవతా । శూన్యేగృహేమాంసం త్యజ్యపు త్రైస్స్వర్యాతిసాధుభిః ॥ ౬౯ ॥ సోహంశూన్యే గృహేదీనోమృతదారోమృతప్రజః । జిజీవిషేకి మర్థంవావిధురోదుఃఖజీవితః॥ ౭౦॥ తాంస్తథైవావృతాన్సిగ్భిర్మృత్యుగ్రస్తాన్విచేతసః।స్వయం చకృపణశ్శిక్షుపశ్యన్నప్యబుధోపతత్ ॥ ౭౧ ॥ తంలబ్ధ్వాలుబ్ధకః క్రూరఃకపోతంగృహమేధినమ్ । క పోతకాన్ కపోతీంచసిద్ధార్థఃప్రయయౌగృహమ్॥ ౭౨ ॥ ఏవంకుటుంబ్యశాంతాత్మాద్వంద్వారామఃప తత్రివత్ । పుష్ణన్కుటుంబంకృపణస్సానుబంధోవసీదతి॥ ౭౩॥ యఃప్రాప్యమానుషంలోకంముక్తిద్వా రమపావృతమ్ । గృహేషుఖగవత్సక్తస్తమారూఢచ్యుతంవిదుః ॥ ౭౪ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - ఏకాద శస్కంధే- సప్తమోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥సుఖమైంద్రియకంరాజన్స్వర్గేనరకఏవచ । దేహినాంయద్యథాదుఃఖంతస్మాన్నేచ్ఛే త్తద్బుధః ॥ ౧ ॥ గ్రాసంసుమృష్టంవిరసంమహాంతంస్తోకమేవవా । యదృచ్ఛయైవాపతితంగ్రసేదాజ గరోక్రియః॥ ౨ ॥ శయీతాహానిభూరీణినిరాహారోనుపక్రమః । యదినోపనమేద్గ్రాసోమహాహిరి వదిష్టభుక్ ॥ ౩ ॥ ఓజస్సహోబలయుతంబిభ్రద్దేహమకర్మకమ్ । శయానోవీతనిద్రశ్చనేహేతేం ద్రియవానపి ॥ ౪ ॥ మునిఃప్రసన్నగంభీరోదుర్విగాహ్యోదురత్యయః । అనంతపారోహ్యక్షోభ్య స్స్తిమితోద ఇవార్ణవః ॥ ౫ ॥ సమృద్ధకామోహీనోవానారాయణపరోమునిః । నోత్సర్పేతనశు ష్యేతసరిద్భిరివసాగరః ॥ ౬ ॥ దృష్ట్వాస్త్రియందేవమాయాంతద్భావైరజితేంద్రియః । ప్రలోభితఃప

జగరవృత్తిః-అక్రియఃతావన్మాత్రేపిఉదాసీనః॥ ౨॥ యదానోపనమేత్తదాకింకర్తవ్యంతత్రాహ॥ శయీతేతి॥అనుపక్రమఃనిరుద్య మః-దిష్టభుక్దైవమేవప్రాపకమితిధైర్యవాన్॥౩॥ ననుసమర్థోపిశయీతనైవకింభక్షిత్యాహ॥ ఓజఇతి॥ఓజఃఇంద్రియబలం-సహఃమ నోబలం-బలంశారీరమేవ-తద్యుక్తమపిదేహమకర్మకమేవబిభ్రత్-శయానఏవభవేత్-వీతనిద్రఃప్రావృత్తౌదత్తదృష్టిశ్చభవేత్-నపునరీ హేతఇంద్రియవానపీతిదర్శనాదివ్యాపారమపినివారయతి॥ ౪॥ సముద్రాచ్ఛిక్షితమాహ॥మునిరితి॥బహిఃప్రసన్నస్సాహావంతర్గంభీ రశ్చ-దుర్విగాహ్యఃఏవంభూతఇతిపరికల్పయితుమశక్యఃఅలక్ష్యోలిప్రాయత్వాత్-దురత్యయఃఅనతిక్రమణీయఃతేజస్విత్వాత్ అనంత పారఃకాలతోదేశతశ్చాపరిచ్ఛేద్యఃస్వరూపావిర్భావాత్ -అక్షోభ్యః అవికార్యఃరాగాద్యభావాత్-స్తిమితోదఃనిశ్చలోదకః అర్ణవో యథాతద్వదేతైర్గుణైఃఅర్ణవఇవభవేదిత్యర్థః॥ ౫॥ కించ॥ సమృద్ధేతి॥ వర్షాసుసరిద్భిఃసమృద్ధోపిసాగరోయథానోత్సర్పేత్- గ్రీష్మేతద్విహీనోపినశుష్యేత్-తథాసమృద్ధకామఃతద్ధీనోవానహృష్యేత్ నచశోచేదిత్యర్థః - అత్రహేతుః-నారాయణపరః-నతువి షయపరఇతి॥ ౬ ॥ రూపగంధస్పర్శశబ్దరసైఃపంచభిఃవిషయైస్సంమోహితాః పతంగమధుకరగజహరిణమీనాహతాః అత స్త్రైష్వనా

శక్తాః పంచైతే గురవః - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ పతంగమాతంగకురంగభృంగమీనాహతాః పంచభిరేవ పంచ । ఏకః ప్రమాదీ స కథం న హన్యతే యస్సేవతే పంచభిరేవ పంచేతి ॥ తత్ర రూపవిలాసమోహితో నశ్యతీతి పతంగాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ తద్భావైః స్త్రీ లోభితః ॥ ౭ ॥ స్త్రియముపలక్షణీకృత్యైవాహ తత్ప్రపంచయతి ॥ యోషిదితి ॥ ౮ ॥ మధుకరాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ స్తోకమితి ॥ గృహాన్ గృహస్థాన్ - అహింసన్ అపీడయన్ - అయమంభావః - యథా మధుకరో విశిష్టగంధలోభేన ఏకస్మిన్నేవ పద్మే నివసన్ అస్తసమయే తస్మిన్ ముకులితే సతి బధ్యతే ఏవం మునిరపి సుగుణలోభేన ఏకమేవ గృహమాశ్రితస్తస్మిన్ స్నేహేన బధ్యత ఇతి ॥ ౯ ॥ కించ ॥ అణుభ్య ఇతి ॥ ద్వివిధో మధుకృత్ మధుకృతస్తత్ర పుష్పాదాచ్ఛిద్య గృహ్ణాతీతి మధుకృత్ భ్రమరః - మధు కరోతి ఆహారత్వేన స్వరూపేణైవేతి మధుకృత్ మధుమక్షికా చ తత్ర ప్రథమాచ్ఛిక్షితముక్తం ॥ ౧౦ ॥ ద్వితీయాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ సాయంతనమితి ॥ సాయమిదం భోక్ష్యే శ్వ ఇదం భోక్ష్య ఇతి భిక్షితమన్నాది న సంగృహ్ణీత - కింతు పాణిపాత్రః తస్మాత్ గ్రాహీ - యద్వా - ఉదరమేవామత్రం పాత్రం యస్య సః - ఏకభిక్షాయాం తు ఉదరపాత్రగ్రాహీ భవేత్ - సంగ్రహీ న న భవేత్ - సంగ్రహీ తు మక్షికేవ నశ్యతీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ....
ఏతద్వివృణోతి పునః ॥ సాయంతనమితి ॥ ౧౨ ॥ స్పర్శాసక్తిర్నాశహేతురితి గజాచ్ఛిక్షితమిత్యాహ ॥ పదేతి ॥ పాదేనాపి దారవీం దారుమయీమపి గజో హి కరిణీం ప్రదర్శ్య నిఖాతతృణపిహితగర్తే నిపాత్య బధ్యతే ॥ ౧౩ ॥ కించ ॥ నేతి ॥ నాధిగచ్ఛేత్ నోపగచ్ఛేత్ ॥ ౧౪ ॥ త్యాగభోగ

తత్యంధేతమస్యగ్నౌ పతంగవత్ ॥ ౭ ॥ యోషిద్ధిరణ్యాభరణాంబరాదిద్రవ్యేషుమాయారచితేషుమూ
ఢః । ప్రలోభితాత్మాహ్యుపభోగబుద్ధ్యాపతంగవన్నశ్యతినష్టదృష్టిః ॥ ౮ ॥ స్తోకంస్తోకంగ్రసేద్గ్రాసం
దేహోవర్తేతయావతా । గృహానహింసన్నాతిష్ఠేద్వృత్తింమాధుకరీంమునిః ॥ ౯ ॥ అణుభ్యశ్చమ
హద్భ్యశ్చశాస్త్రేభ్యఃకుశలోనరః । సర్వతస్సారమాదద్యాత్పుష్పేభ్యఇవషట్పదః ॥ ౧౦ ॥ సాయం
తనంశ్వస్తనంవానసంగృహ్ణీతభిక్షితమ్ । పాణిపాత్రోదరామత్రోమక్షికేవనసంగ్రహీ ॥ ౧౧ ॥ సా
యంతనంశ్వస్తనంవానసంగృహ్ణీతభిక్షుకః । మక్షికాఇవసంగృహ్ణన్సహతేనవినశ్యతి ॥ ౧౨ ॥ పదాపి
యువతీంభిక్షుర్నస్పృశేద్దారవీమపి । స్పృశన్కరీవబధ్యేతకరిణ్యాఅంగసంగతః ॥ ౧౩ ॥ నాధిగచ్ఛే
త్స్త్రియంప్రాజ్ఞఃకర్హిచిన్మృత్యుమాత్మనః । బలాధికైస్సహన్యేతగజైరన్యైర్గజోయథా ॥ ౧౪ ॥
నదేయంనోపభోగ్యంచలుబ్ధైర్యద్దుఃఖసంచితమ్ । భుంక్తేతదపితచ్చాన్యోమధుహేవార్థవిన్మధు ॥
౧౫ ॥ సుదుఃఖోపార్జితైర్విత్తైరాశాసానాంగృహాశిషః । మధుహేవాగ్రతోభుంక్తేయతిర్వై
గృహమేధినామ్ । ౧౬ ॥ గ్రామ్యగీతంనశృణుయాద్యతిర్వనచరఃక్వచిత్ । శిక్షేతహరిణాద్బద్ధాన్మృ
గయోర్గీతమోహితాత్ ॥ ౧౭ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతానిజుషన్గ్రామ్యాణియోషితామ్ । ఆసాంక్రీ
డనకోవశ్యఋష్యశృంగోమృగీసుతః ॥ ౧౮ ॥ జిహ్వయాతిప్రమాథిన్యాజనోరసవిమోహితః । మృత్యు
మృచ్ఛత్యసద్బుద్ధిర్మీనస్తుబడిశైర్యథా ॥ ౧౯ ॥ ఇంద్రియాణిజయంత్యాశునిరాహారామనీషిణః । వర్జ
యిత్వాతురసనంతన్నిరన్నస్యవర్ధతే ॥ ౨౦ ॥ తావజ్జితేంద్రియోనస్యాద్విజితాన్యేంద్రియఃపుమాన్ ॥

హీనో ధనసంచయః న కార్యః యతోఽత్రైవ తే స తు పరగామీ భవతీత్యత్ర మధుహా గురురిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తదన్యో బలవాన్ భుంక్తే తదప్యస్య తచ్చాన్యః - మధుహా మధు మక్షికాభిస్సంచితం మధు యథా భుంక్తే తద్వత్ - నను సుగుప్తం ధనం కథమన్యో జ్ఞాస్యతి హరిష్యతి చేతి త్రాహ - అర్థవిదితి - అర్థవిత్ - లింగైరర్థం తద్ధరణోపాయం చ వేత్తీత్యర్థవిత్ - యథా మధుహా తరుకోటరాదిగతం మధు వేత్తి హరతి చ ॥ ౧౫ ॥ స్వోద్యమం వినాపి భోగః సంభవతీత్యత్రాపి స ఏవ గురురిత్యాహ ॥ సుదుఃఖేతి ॥ ఆశాసానామితి పక్తృత్వేనావగతాః లోపః ఆర్షః ॥ శ్లో ॥ యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పక్వాన్నస్వామినావుభౌ । తయోరన్నమదత్త్వా తు భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేదితి ॥ గృహిణామావశ్యకత్వేన దానవిధానాత్ ॥ ౧౬ ॥ హరిణాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ గ్రామ్యేతి ॥ భగవద్గీతం తు శృణుయాదేవ - మృగయోర్లుబ్ధకస్య ॥ ౧౭ ॥ హరిణశబ్దోదిత హరిణీసుతః ఋష్యశృంగోఽపి గురుర్జ్ఞాతవ్య ఇత్యాహ ॥ నృత్తేతి ॥ వశ్యో బభూవేతి శేషః ॥ ౧౮ ॥ రసాసక్తిర్నాశహేతురితి ఝషాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ జిహ్వయేతి ॥ అతిప్రమాథిన్యా అతిక్షోభికయా దుర్జయయా - ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి - బడిశైః ఆమిషలిప్తైః లోహకంటకైః ॥ ౧౯ ॥ దుర్జయత్వముపపాదయతి ద్వాభ్యాం ॥ ఇంద్రియాణీతి ॥ అయం భావః యద్యాహారస్త్యజ్యతే తర్హి అన్యేంద్రియజయః కేవలం భవతి - రసనేంద్రియం తు వర్ధతే - యది తు భుజ్యతే తర్హి పునశ్చ రసాసక్త్యా సర్వేంద్రియక్షోభః స్యాత్ అతో రసాసక్తిం పరిత్యజ్య ఔషధవత్ భుంక్తే ఇతి - ప్రాణవృత్త్యైవ సంతుష్యేదిత్యత్రోక్తమపి రసనస్యాతిదుర్జయత్వజ్ఞాపనాయ పునరుచ్యత ఇతి విశేషః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ పింగళాయాః

స్వైరశిక్షితమితి వక్తుం తదాఖ్యానమాహ ॥ పింగళేతి ॥ మే మయా శిక్షితం ॥ ౨౨ ॥ సేతి ॥ స్వైరిణీ కామచారిణీ । సంకేతే రతిస్థానే ॥
౨౩ ॥ మార్గ ఇతి ॥ తాన్ విత్తవతః సధనాన్ । అత ఏవ శుల్కదాన్ మూల్యదాన్ । కాంతాన్ సురతార్హాన్ ॥ ౨౪ ॥ ఆగతేష్వితి ॥ అపీతి
సంభావనాయాం । అన్యోఽపి మాముపైష్యతీత్యేవం దురాశయా ఉత్తరేణాన్వయః ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ ద్వార్యవలంబమానా పునః ప్రవిశ
తీ పునర్నిర్గచ్ఛతీ ఏవం కుర్వతీ నిశీథం అర్ధరాత్రం ప్రాప ॥ ౨౬ ॥ తస్యా ఇతి ॥ నిర్వేదః అలంబుద్ధిః । విత్తచింతైవ హేతుర్యస్య సః ॥
౨౭ ॥ తథేతి ॥ యథా యథావత్ । మమ మత్తః శృణు । నను కిం నిర్విణ్ణాయా గీతశ్రవణేన తత్రాహ । హి యస్మాత్ పురుషస్య ఆశాపాశానాం
నిర్వేదః యథా అసిః తథా ఛేత్తా । తత్ర హేతుః నహీతి । అంగ హే రాజన్ ॥ ౨౮ ॥ అహో ఇతి ॥ అవిజితాత్మత్వే హేతుః యాహం బాలి
శా వివేకశూన్యా । తస్యాః కుతః । యేన కారణేన అసతః తుచ్ఛాత్ నరాత్ కామం కామయే ॥ ౨౯ ॥ బాలిశత్వం ప్రపంచయతి చతుర్భిః ॥ సం
తమితి ॥ సమీపే సంతం అంతర్యామిత్వాత్ । ఇమమపరోక్షమీశ్వరం ॥ ౩౦ ॥ అహో ఇతి ॥ అతిగర్హ్యా అతినింద్యా యా వార్తా జీవికా
తయా । కుతః । సాంకేత్యేన యా వృత్తిః తయా । బహువ్రీహిణా స్వవిశేషణం వా । పరితాపం ప్రపంచయతి । స్త్రైణాదితి । స్త్రైణాత్ స్త్రీలంప

నజయేద్రసనం యావజ్జితం సర్వం జితే రసే ॥ ౨౧ ॥ పింగళా నామ వేశ్యాసీద్విదేహనగరే పురా । తస్యా
మే శిక్షితం కించిన్నిబోధ నృపనందన ॥ ౨౨ ॥ సా స్వైరిణ్యేకదా కాంతం సంకేత ఉపనేష్యతీ । అభూత్కాలే
బహిర్ద్వారి బిభ్రతీ రూపముత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥ మార్గ ఆగచ్ఛతో వీక్ష్య పురుషాన్ పురుషర్షభ । తాన్
శుల్కదాన్ విత్తవతః కాంతాన్మేనేఽర్థకాముకీ ॥ ౨౪ ॥ ఆగతేష్వపయాతేషు సా సంకేతోపజీవినీ । అప్య
న్యో విత్తవాన్ కోఽపి మాముపైష్యతి భూరిదః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం దురాశయా ధ్వస్తనిద్రా ద్వార్యవలంబతీ । ని
ర్గచ్ఛంతీ ప్రవిశతీ నిశీథం సమపద్యత ॥ ౨౬ ॥ తస్యా విత్తాశయా శుష్యద్వక్త్రాయా దీనచేతసః । నిర్వేదః
పరమో జజ్ఞే చింతాహేతుః సుఖావహః ॥ ౨౭ ॥ తథా నిర్విణ్ణచిత్తాయా గీతం శృణు యథా మమ । నిర్వేద
ఆశాపాశానాం పురుషస్య యథా హ్యసిః ॥ న హ్యంగాజాతనిర్వేదో దేహబంధం జిహాసతి ॥ ౨౮ ॥ పిం
గళా ॥ అహో మే మోహవితతిం పశ్యతావిజితాత్మనః । యా కాంతాదసతః కామం కామయే యేన బాలి
శా ॥ ౨౯ ॥ సంతం సమీపే రమణం రతిప్రదం విత్తప్రదం నిత్యమిమం విహాయ । అకామదం దుఃఖభయాధి
శోకమోహప్రదం తుచ్ఛమహం భజేఽజ్ఞా ॥ ౩౦ ॥ అహో మయాత్మా పరితాపితో వృథా సాంకేత్యవృత్త్యా
ఽతివిగర్హ్యవార్తయా । స్త్రైణాన్నరాదర్థతృషోఽనుశోచ్యాత్ క్రీతేన విత్తం రతిమాత్మనేచ్ఛతీ ॥
౩౧ ॥ యదస్థిభిర్నిర్మితవంశవంశ్యస్థూణం త్వచా రోమనఖైః పినద్ధమ్ । క్షరన్నవద్వారమగారమేతద్వి
ణ్మూత్రపూర్ణం మదుపైతి కాన్యా ॥ ౩౨ ॥ విదేహానాం పురే హ్యస్మిన్నహమేకైవ మూఢధీః । యాన్య
మిచ్ఛంత్యసత్యస్మాదాత్మదాత్కామమచ్యుతాత్ ॥ ౩౩ ॥ సుహృత్ప్రేష్ఠతమో నాథ ఆత్మా చాయం శ
రీరిణామ్ । తం విక్రీయాత్మనైవాహం రమేఽనేన యథా రమా ॥ ౩౪ ॥ కియత్ప్రియం తే వ్యభజన్ కామా
యే కామదా నరాః । ఆద్యంతవంతో భార్యాయా దేవా వా కాలవిద్రుతాః ॥ ౩౫ ॥ నూనం మే భగవాన్
ప్రీతో విష్ణుః కేనాపి కర్మణా । నిర్వేదోఽయం దురాశాయా యన్మే జాతః సుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ మైవం స్యు

టాత్ । అపి చ । అర్థతృషః లుబ్ధాత్ । అత ఏవానుశోచ్యాన్నరాత్ । యాహం విత్తం రతిం చేచ్ఛతీ తయా వృథా ఆత్మా పరితాపితః । కేన వి
త్తమిచ్ఛతీ । తేన నరేణ క్రీతేనాత్మనా దేహేన ॥ ౩౧ ॥ అహో ధిఙ్మాం యాహమతిబీభత్సితం భజామీత్యాహ ॥ యదితి ॥ వంశో నామ స్థూణాసు నిహి
తస్తిర్యగ్వేణుః । వంశస్య తస్మిన్నుభయతో నిహితా వేణవః । అస్థిభిరేవ నిర్మితా వంశాదయో యస్మిన్ తత్ । తత్ర పృష్ఠాస్థి దీర్ఘమస్థి వం
శః । పార్శ్వాస్థీని వంశ్యాని । స్థూణా హస్తపాదాస్థీని । తథా త్వచా లోమభిర్నఖైశ్చ పినద్ధం ఛాదితం । తథాపి క్షరంతి నవ ద్వారాణి యస్మిన్
తత్ । ఏవంభూతాగారరూపం నరశరీరమేతత్ మత్ మత్తః అన్యా కా వా కాంతబుద్ధ్యా ఉపైతి సేవతే ॥ ౩౨ ॥ సర్వం గతాఽసత్యామస్మ్యహో
మమ మోహ ఇత్యాహ ॥ విదేహానామితి ॥ యాహమసతీ అచ్యుతాదన్యం కాంతం భోగ్యమిచ్ఛతీ సా ॥ ౩౩ ॥ ఏవం నిర్విణ్ణా సతీ అతః పరమేవం కరి
ష్యామీత్యాహ ॥ సుహృదితి ॥ అయమీశ్వరః ఆత్మనైవాత్మానమేవ నివేద్య । తం విక్రీయ విశేషేణ క్రీత్వా । అనేనైవ సహ రమే రమా లక్ష్మీర్య
థా ॥ ౩౪ ॥ అన్యస్య అసేవ్యత్వం దర్శయతి ॥ కియదితి ॥ ఆద్యంతవంతో యే కామాః విషయాః । కామదా నరా వా । దేవా వా కాలకలితాః । భా
ర్యాయాః కియత్ప్రియం కృతవంతః న కించిత్ । అతో నేహాముత్ర చ లభ్యవ్యతిరిక్తః కోఽపి సేవ్య ఇత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం నిశ్చిత్య స్వభాగ్యమభినం
దతి ॥ నూనమితి ॥ దుష్టా ఆశా యస్యాస్తస్యా మే ॥ ౩౬ ॥ నను ధనాప్రాప్త్యా క్లిష్టాసి కథం విష్ణుః ప్రీతస్తత్రాహ ॥ మైవమితి ॥ మందభాగ్యా చేద

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

హంస్యాం-తత్ప్రార్థనం నిర్వేదహేతవః క్లేశా నస్యురిత్యర్థః- యేన నిర్వేదేన అనుబంధం గృహాదికం నిర్హృత్య సంత్యజ్య ॥ ౩౭ ॥ అ
తః తేనేతి॥ తేన శ్రీవిష్ణునా-ఉపకృతం కృతముపకారం నిర్వేదలక్షణం- గ్రామ్యేషు నరేషు విషయేషు వా సంగతా ॥ ౩౮ ॥ కథం వ్రజి
తవ్యాహ॥ సంతుష్టేతి॥ ౩౯ ॥ నను బ్రహ్మాదీన్ హిత్వా- అమునైవేతి కోఽయం నియమస్తత్రాహ॥ సంసారేతి॥ ముషితేక్షణం అపహృతవివే
కం॥ ౪౦॥ తర్హి కిమాత్మత్రాణోపాధి నాభజిష్యసి-తత్ర సర్వతో నిర్విద్య భగవద్భజనే ప్రవృత్తస్యాత్మన ఏవ సమర్థత్వాదిత్యాహ॥
ఆత్మైవేతి॥ యదా ఏవం జగత్పశ్యేత్-తతశ్చాప్రమత్తస్సన్ అఖిలాత్ ఇహాముత్ర చ భోగాత్ నిర్విద్యేత-తదాహి ఆత్మైవాత్మనో గోప్తేత్యన్వ
యః-అతః-కేవలం ప్రేష్ఠమేవ భజామీతి భావః ॥ ౪౧॥ ఏవమితి॥ కాంతస్య తర్షః అభిలాషః-తతః జాతాం॥ ౪౨॥ ఫలితమాహ॥ ఆశేతి॥
౪౩ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - అష్టమాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ నవమే కురరాదిభ్యో దేహతశ్చోపశిక్షితం । శ్రుత్వా యదుః కృతార్థోఽభూదితి కృష్ణేన వర్ణ్యతే॥ కురరాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ పరిగ్రహ

ర్మందభాగ్యాయాశ్చేత్ క్లేశా నిర్వేదహేతవః । యేనానుబంధం నిర్హృత్య పురుషశ్శమమృచ్ఛతి॥ ౩౭ । తే
నోపకృతమాదాయ శిరసా గ్రామ్యసంగతాః । త్యక్త్వా దురాశాః శరణం వ్రజామి తమధీశ్వరమ్ ॥ ౩౮ ॥
సంతుష్టా శ్రద్దధత్యేతం యథాలాభేన జీవతీ । విహరామ్యమునైవాహమాత్మనా రమణేన వై॥ ౩౯ ॥ సం
సారకూపే పతితం విషయైర్ముషితేక్షణమ్ । గ్రస్తం కాలాహినాత్మానం కోఽన్యస్త్రాతుమధీశ్వరః॥ ౪౦॥
ఆత్మైవ హ్యాత్మనో గోప్తా నిర్విద్యేత యదాఖిలాత్ । అప్రమత్తఇదం పశ్యేద్గ్రస్తం కాలాహినా జగత్॥
౪౧ । బ్రాహ్మణః॥ ఏవం వ్యవసితమతిర్దురాశాం కాంతతర్షజామ్ । ఛిత్వోపశమమాసాద్య శయ్యా
ముపవివేశ సా॥ ౪౨॥ ఆశా హి పరమం దుఃఖం నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్ । యథా సంఛిద్య కాంతాశాం సు
ఖం సుష్వాప పింగళా॥ ౪౩॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - అష్టమోఽధ్యాయః
బ్రాహ్మణః॥ పరిగ్రహో హి దుఃఖాయ యద్యత్ప్రియతమం నృణామ్ । అనంతం సుఖమాప్నోతి తద్వి
ద్వాన్యస్త్వకించనః ॥ ౧ ॥ సామిషం కురరం జఘ్నుర్బలినో యే నిరామిషాః । తదామిషం పరిత్యజ్య
స సుఖం సమవిందత ॥ ౨ ॥ న మే మానావమానౌ స్తో న చింతా గేహపుత్రిణామ్ । ఆత్మక్రీడ ఆత్మరతో వి
చరామీహ బాలవత్ ॥ ౩ ॥ ద్వావేవ చింతయా ముక్తౌ పరమానంద ఆప్లుతౌ । యో విముగ్ధో జడో బాలో
యశ్చ బుద్ధేః పరంగతః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్కుమారీ త్వాత్మానం వృణానాన్ గృహమాగతాన్ । స్వయం తాన
ర్హయామాస క్వాపి యాతేషు బంధుషు ॥ ౫ ॥ తేషామభ్యవహారార్థం శాలీన్రహసి పార్థివ । అ
వఘ్నంత్యాః ప్రకోష్ఠస్థాశ్చక్రుశ్శంఖాస్స్వనం మహత్ ॥ ౬ ॥ సా తజ్జుగుప్సితం మత్వా మహతీ వ్రీడితా
తతః । బభంజైకైకశశ్శంఖాన్ ద్వౌ ద్వౌ పాణ్యోరశేషయత్ ॥ ౭ ॥ ఉభయోరప్యభూద్ఘోషో హ్యవ
ఘ్నంత్యాస్స్మ శంఖయోః । తత్రాప్యేకం నిరభిదదేకస్మాన్నాభవద్ధ్వనిః॥ ౮॥ అన్వశిక్షమిమం తస్యా ఉ
పదేశమరిందమ । లోకాననుచరన్నేతాన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా॥ ౯॥ వాసే బహూనాం కలహో భ
వేద్వార్తా ద్వయోరపి । ఏక ఏవ చరేత్తస్మాత్కుమార్యా ఇవ కంకణః॥ ౧౦ ॥ మన ఏకత్ర సంయుజ్యా

త్॥ యద్యత్ -ప్రియతమం-తస్య తస్య పరిగ్రహః తద్విద్వాన్-పరిగ్రహే దుఃఖమితి విద్వాన్ యస్త్వకించనః త్యక్తపరిగ్రహః-స తు దరిద్రః॥
౧॥ తదాహ॥ సామిషమితి॥ ౨॥ అర్భకాచ్ఛిక్షితమాహ॥ నేతి॥ గేహపుత్రిణాం తద్వతాం యా భవతి సా చింతా చ మే నాస్తి-ఆత్మనైవ క్రీడా య
స్య సః ఆత్మని రతిః ప్రీతిర్యస్య సః ॥ ౩ ॥ నన్వజ్ఞసర్వజ్ఞయోః కిం సాదృశ్యం నైశ్చింత్యం పరమసుఖమిత్యాహ॥ ద్వావితి॥ విముగ్ధః అజ్ఞః-జ
డః అనుద్యమః-ఏవంభూతో యో బాలః యశ్చ బుద్ధేః ప్రకృతేః పరమీశ్వరం ప్రాప్తః-తౌ ద్వౌ॥ ౪ ॥ కుమార్యాశ్శిక్షితం వక్తుం తదాఖ్యాయి
కామాహ॥ క్వచిదితి॥ వృణానాన్ స్వవరణాయాగతాన్ బంధుషు పిత్రాదిషు॥ ౫॥ తేషామితి ॥ శంఖాః శంఖవలయాః-మహద్యథా భ
వతి తథా-స్వనం చక్రుః ॥ ౬ ॥ నేతి॥ సా మహతీ బుద్ధిమతీ-తత్ స్వయం శాల్యవహననం జుగుప్సితం దరిద్రతాద్యోతకం --ఏకైకశః క్రమే
ణైకైకం బభంజ కరాదపసారితవతీ॥ ౭॥ ఉభయోరితి॥ నిరభినత్ పృథక్కృతవతీ॥ ౮ ॥ అన్వశిక్షమితి॥ నను కుమార్యాస్తవ చ కథం సంగ
తిస్తత్రాహ-లోకానితి॥ ౯॥ వాస ఇతి॥ వాస ఇతి ప్రథమాంతపాఠే కలహః కలహహేతుః-వార్తా గోష్ఠీ హేతుర్భవేదిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ఏ
కాగ్ర్యతా అద్వైతస్యాపీతి లక్షణస్య సాధిహేతురితి- శరకారాచ్ఛిక్షితమాహ॥ మన ఇతి॥ తత్ర ఉపాయమాహ-జితేతి - ఆసనజయో

శ్వాసజయః-శ్వాసజయోశ్వాసాధీనం మనో నిశ్చలం భవతి-న సుతరాం నిశ్చలం సదపి మనో విషయవాసనయా యదివిక్షిప్యేత సుషుప్తావివసత్త్వభావి లీయేత వా తదా కింతత్రాహ-వైరాగ్యేతి-వైరాగ్యేణ విక్షిప్యమాణం అభ్యాసయోగేన లయే ధ్రియమాణం స్థిరీక్రియమాణం॥౧౧॥ ఏకత్రైతికుత్ర తదాహ॥ యస్మిన్నితి॥ యత్ లయవిక్షేపాత్మకం మనః-ఏతత్-యస్మిన్ పరానందరూపే భగవతి-లబ్ధాస్పదం సత్-కర్మరేణూన్ కర్మవాసనాః ముంచతి-న సుకర్మ వాసనాత్యాగే పి సుషుప్తి వల్లయోదువారకః-న సత్త్వేనేతి- వృద్ధేన ఉపరమాత్మకేన రజస్తమసోరభావేవిక్షేపలయాభావాత్-నిర్వాణం అవృత్తికం ధ్యేయాకారేణావస్థానముపైతి కుతః- అనింధనం ఇంధనం గుణాః తత్కార్యం చ తద్రహితం-తదుక్తం యోగశాస్త్రే॥ శ్లో॥ మనసో వృత్తిశూన్యస్య బ్రహ్మాకారతయా స్థితిః। యాఽసంప్రజ్ఞాతనామాఽసౌ సమాధిరభిధీయతే ఇతి॥౧౨॥ తతశ్చ న ద్వైతస్ఫూర్తిరిత్యాహ॥ తథేతి॥ బహిర్దర్శనాదినా-అంతరం స్మృత్యా - ఇషౌ బాణే-గతాత్మా తస్యర్జుకరణే దత్తచిత్తః శరీఘాపైరంతికే వ్రజంతమపి న్పతిం న వేద-తద్వత్॥ ౧౩॥ సర్పాచ్ఛిక్షితమాహ॥ ఏకచారీతి॥ యోగిసమ్మర్దస్యాపి త్యాగే కుమారీ గురుః-జనసంగత్యాగే గురుస్సర్పః-స యథా జనాచ్ఛంకమానః ఏకాకీ విచరతి- నియత నికేతరహితశ్చ- సదా అప్రమత్తశ్చ-ఏకాంతవాసీ చ- ఆచారైః గతిభిః సవిశేషనిర్విశేషవేతినలక్ష్యతే చ-అసహాయశ్చ-మితభాషీ చ-తద్వత్-మునిర్వర్తేతేత్యర్థః॥ ౧౪॥ కించ॥ గృహారంభ ఇతి॥ అధ్రువాత్మనః నశ్వరదేహస్య-సుఖం యథా భవతి తథా వర్తేత॥౧౫॥ కారకసామగ్రీనిరపేక్షత్వే బలాదీశ్వరాద్విశ్వసృష్టిసంహారా పూర్ణనాభిదృష్టాంతే న మయా సంభావితా ఇతి వక్తుం ప్రథమం సంహారప్రకారమాహ సార్ధత్రయేణ॥ ఏక ఇతి॥ ఏకః కారకనిరపేక్షః-

జితశ్వాసో జితాసనః। వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతంద్రితః॥ ౧౧॥ యస్మిన్మనో లబ్ధపదం యదేతచ్ఛనైశ్శనైర్ముంచతి కర్మరేణూన్। సత్త్వేన వృద్ధేన రజస్తమశ్చ విధూయ నిర్వాణముపైత్యనింధనమ్॥౧౨॥ తదైవమాత్మన్యవరుద్ధచిత్తో న వేద కించిద్బహిరంతరం వా। యథేషుకారో నృపతిం వ్రజంతమిషౌ గతాత్మా న దదర్శ పార్శ్వే ॥ ౧౩॥ ఏకచార్యనికేతస్స్యాదప్రమత్తో గుహాశయః। అలక్ష్యమాణ ఆచారైర్మునిరేకోఽల్పభాషణః॥ ౧౪॥ గృహారంభో హి దుఃఖాయ విఫలశ్చాధ్రువాత్మనః। సర్పః పరకృతం వేశ్మ ప్రవిశ్య సుఖమేధతే॥ ౧౫॥ ఏకో నారాయణో దేవః పూర్వసృష్టం స్వమాయయా। సంహృత్య కాలకలయా కల్పాంత ఇదమీశ్వరః॥ ౧౬॥ ఏక ఏవాద్వితీయోభూదాత్మాధారో నిరాశ్రయః॥ కాలేనాత్మానుభావేన సామ్యం నీతాసు శక్తిషు॥ సత్త్వాదిష్వాదిపురుషః ప్రధానపురుషేశ్వరః॥౧౭॥ పరావరాణాం పరమ ఆస్తే కైవల్యసంజ్ఞితః। కేవలానుభవానందసందోహో నిరుపాధికః॥ ౧౮॥ కేవలాత్మానుభావేన స్వమాయాం త్రిగుణాత్మికామ్। సంక్షోభయన్సృజత్యాదౌ తయా సూత్రమరిందమ॥ ౧౯॥ తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజంతీం విశ్వతోముఖమ్। యస్మిన్ప్రోతమిదం విశ్వం యేన సంసరతే పుమాన్॥ ౨౦॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాం సంతత్య వక్త్రతః। తయా విహృత్య భూయస్తాం గ్రసత్యేవం మహేశ్వరః॥ ౨౧॥ యత్ర యత్ర మనో దేహీ ధారయేత్సకలం ధియా। స్నేహాద్ద్వేషాద్భయాద్వాపి యాతి తత్తత్సరూపతామ్॥ ౨౨॥ కీటః పేశస్కృతం ధ్యాయన్కుడ్యాం తేన ప్రవేశితః

కనిరపేక్షః-పూర్వసృష్టమిదం జగత్-కాలకలయా కాలశక్త్యా సంహృత్య॥౧౬॥ ఏక ఇతి॥ ఏక ఏవాద్వితీయః సజాతీయవిజాతీయభేదశూన్యోఽభూత్-కారణభూతాసు సత్త్వాదిషు శక్తిష్వపి సామ్యం నీతాసు సతీషు-గుణసామ్యం ప్రధానం - తదుపాధిః పురుషః-తయోరీశ్వరః॥౧౭॥ పరేతి॥ పరాపరాణాం పరే బ్రహ్మాదయః- అపరే అన్యే చ ముక్తా జీవాః తేషాం పరమః ప్రాప్యః ఆస్తే కుతః-కైవల్యసంజ్ఞితః మోక్షశబ్దాభిధేయః-తత్ర హేతుః-కేవలేతి-కేవలో నిర్విషయః స్వప్రకాశః ఆనందానాం సందోహః సమూహః పరమానంద ఇత్యర్థః- కుతః- నిరుపాధికః॥౧౮॥ అతః కేవలాదేవ సృష్టిం దర్శయతి॥ కేవలేతి॥ కేవలేనాత్మానుభావేన కాలేన సూత్రం క్రియాశక్తిప్రధానం మహత్తత్త్వం సృజతి-జీవసంసారహేతుభూతే సూత్రే సృష్టేపి-త్వం మా భైషీరితి సంబోధయతి-అరిందమ అరీన్ రాగాదీన్ దమయితుం సమర్థ॥ ౧౯॥ తామితి॥ సూత్రస్యైవ వ్యక్తిశబ్దేనోచ్యమానస్య తామితి స్త్రీలింగేన పరామర్శః-త్రిగుణవ్యక్తిం గుణత్రయస్య కార్యం-అత ఏవ విశ్వతోముఖం నానావిధం త్రిగుణాత్మకం విశ్వమహంకారద్వారేణ సృజంతీం--త్రిగుణకార్యస్య సూత్రసంజ్ఞాయాం కారణమాహ-యస్మిన్నితి- కారణభూతే సమష్టిరూపే యస్మిన్నిదం విశ్వం ప్రోతం గ్రథితం॥ శ్రు॥ వాయుర్వై గౌతమ తత్సూత్రం వాయునా వై గౌతమ సూత్రేణాయం చ లోకః పరశ్చ లోకః సర్వాణి చ భూతాని సందృబ్ధానీతి శ్రుతేః-యేన వాయ్వాత్మప్రాణరూపేణ తు జీవః సంసరతి॥౨౦॥ తదేవం శిక్షితమర్థముక్త్వా దృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ హృదయాదుద్గతాం వక్త్రతః వక్త్రేణ సంతత్య ప్రసార్య-విహృత్య-క్రీడిత్వా॥ ౨౧॥ భగవద్ధ్యానపరాయణానాం తత్సారూప్యం న విచిత్రమితి పేశస్కృతో భ్రమరవిశేషాత్ జ్ఞాతమిత్యాహ॥ యత్రేతి॥ సకలమేకాగ్రం॥

౨౨॥ కీటఇతి॥ కుట్యాం ప్రవేశితః నిరుద్ధః - భయేన ధ్యాయన్ - తత్సాత్మ్యతాం తత్సారూప్యం - సామ్యతామితిపాఠే పాఠాన్తరం - పూర్వ రూపమసంత్యజన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః - యదా తేనైవ దేహేన అన్యస్వారూప్యం దృశ్యతే - తదా కింవక్తవ్యం దేహాన్తరేణ సారూప్యం ఘటతఇతి॥ ౨౩॥ ఏవమితి॥ స్వదేహాదేవ శిక్షితమాహ - స్వాత్మేతి - స్వాత్మనో దేహాచ్ఛిక్షితం॥ ౨౪॥ దేహఇతి॥ గురుత్వే హేతుః - విరక్తివివేక ఘటితత్వమాహ - న త్వనిధనం ఉత్పత్తివినాశౌ బిభర్తి - స్మ - కించ - సతతం సంతతం ఆర్త్యుదర్కం దుఃఖమేవ ఉత్తరఫలం బిభర్తి - యద్వా - సతతార్త్యుదర్కం దుఃఖోదర్కం యస్య తత్తత్త్వనిధనం బిభర్తి - వివేకహేతుత్వమాహ - తత్త్వానీతి - యథా యథా విమృశామి తథాపీతి - పారక్యం శ్వసృగాలాదిభక్ష్యమితి నిశ్చితవాన్॥ ౨౫॥ సతతా వత్ - ఏవమత్యుపకారిత్వేపి దేహే నైవాస్థాకర్తవ్యేత్యాహ - తథాపీతి - పారక్యం శ్వసృగాలాదిభక్ష్యమితి నిశ్చితవాన్॥ యస్య దేహస్య ప్రియచికీర్షతయా భోగసంపాదనేచ్ఛయా - జాయాదివర్గాన్ విస్తారయన్ కృచ్ఛ్రేణ తాన్ ప్రపంచయతీత్యాహ॥ జాయేతి॥ యస్య దేహస్య ప్రియచికీర్షతయా భోగసంపాదనేచ్ఛయా జాయాదివర్గాన్ విస్తృతాన్ కృత్వా చ తాం ప్రపంచయతీత్యాహ॥ జాయేతి॥ అవరుద్ధాని సంచితాని ధనాని యేన సః - దేహవిశేషణం వా - స దేహః స్వస్వస్వష్టాలి పురుషః - కథంభూతః - సకృచ్ఛ్రం యథాభవతి తథా అవరుద్ధాని సంచితాని ధనాని యేన సః - దేహవిశేషణం వా - స దేహః స్వాం తే స్వస్యాయుషం తేత్రావసీదతి నశ్యతి కించ - దేహనాశేపి న దుఃఖసమాప్తిరిత్యాహ - అస్య పురుషస్య దేహాన్తర బీజం కర్మ సృష్ట్వేతి వృక్షస్యేవ ధర్మో యస్య సః వృక్షధర్మా॥ ౨౬॥ కించ॥ జిహ్వేతి॥ అముం దేహం తదభిమానినం పురుషం వా - ఏకతః రసం ప్రతి జిహ్వా అలక్షా కర్షతి ఆచ్ఛినత్తి - కర్హిచిత్ కదాచిత్ - తర్షా పిపాసా - జలం ప్రతి - శిశ్నం వ్యవాయం ప్రతి - త్వక్ స్పర్శం ప్రతి - ఉదరం అన్నమాత్రం ప్రతి - శ్రవణం శబ్దమాత్రం ప్రతి - ఘ్రాణో గంధమాత్రం ప్రతి - చపలదృక్ - రూపమాత్రం ప్రతి - క్వచ క్వచిత్ - స్వస్వవిషయం ప్రతి - శ

యాతితత్సాత్మతాం రాజన్ పూర్వరూపమసంత్యజన్॥ ౨౩॥ ఏవం గురుభ్య ఏతేభ్య ఏషామే శిక్షితామ తిః। స్వాత్మోపశిక్షితాం బుద్ధిం శృణు మే వదతః ప్రభో॥ ౨౪॥ దేహో గురుర్మమ విరక్తివివేకహేతుర్బి భ్రత్స్మ సత్త్వనిధనం సతతార్త్యుదర్కమ్। తత్త్వాన్యనేన విమృశామి యథా తథాపి పారక్యమిత్య వసితో విచరామ్యసంగః॥ ౨౫॥ జాయాత్మజార్థపశుభృత్యగృహాప్తవర్గాన్ పుష్ణాతి యత్ప్రియచికీ ర్షతయా వితన్వన్। స్వాంతే సకృచ్ఛ్రమవరుద్ధధనస్స దేహస్సృష్ట్వాస్య బీజమవసీదతి వృక్షధర్మా॥ ౨౬॥ జిహ్వైకతోఽముమపకర్షతి కర్హి తర్షా శిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్। ఘ్రాణో న్యతశ్చపలదృక్క్వచ కర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునంతి॥ ౨౭॥ సృష్ట్వా పురాణి వివి ధాన్యజయాత్మశక్త్యా వృక్షాన్ సరీసృపపశూన్ ఖగదంశమత్స్యాన్। తైస్తైరతుష్టహృదయః పురుషం విధాయ బ్రహ్మావలోకధిషణం ముదమాప దేవః॥ ౨౮॥ లబ్ధ్వా సుదుర్లభమిదం బహుసంభవాంతే మా నుష్యమర్థదమనిత్యమపీహ ధీరః। తూర్ణం యతేత న పతేదనుమృత్యు యావన్నిశ్శ్రేయసాయ విష యః ఖలు సర్వతస్స్యాత్॥ ౨౯॥ ఏవం సంజాతవైరాగ్యో విజ్ఞానాలోక ఆత్మని। విచరామి మహీమేతాం ముక్తసంగోఽనహంకృతిః॥ ౩౦॥ న హ్యేకస్మాద్గురోర్జ్ఞానం సుస్థిరం స్యాత్సుపుష్కలమ్। బ్రహ్మైతదద్వితీ యం హి గీయతే బహుధర్షిభిః॥ ౩౧॥ శ్రీభగవాన్॥ ఇత్యుక్త్వా స యదుం విప్రస్తమామంత్ర్య గభీ

ర్మశక్తిః అన్యదపి కర్మేంద్రియాణి లునంతి త్రోటయంతి॥ ౨౭॥ తదేవం దేహో గురురిత్యాదిత్రిభిర్విరక్తివివేకహేతుత్వముపపాద్య ఇదానీం స్వదేహస్యాతిదుర్లభత్వం దర్శయన్నీశ్వరనిష్ఠాం విధత్తే ద్వాభ్యాం॥ సృష్ట్వేతి॥ పురాణి శరీరాణి - పురుషం పురుషదేహం - బ్రహ్మణో వలో కాయ అపరోక్షాయ ధిషణా బుద్ధిః యస్మిన్ తదుక్తం॥ శ్లో॥ తాసాం మే పౌరుషీ ప్రియేతి॥ శ్రు॥ పురుషత్వే వావిస్తరామాత్మేత్యాది॥ శ్రు॥ ఈ శ్వరోహి కరణాధిష్ఠాత్రీ రగ్న్యాదిదేవతాః వాగాదిభిస్సహ సృష్టవాన్ తాశ్చ తం ప్రతి భోగార్థం శరీరమయాచంత - స చ తాభ్యో గోశరీరం అశ్వశరీరం పురుషశరీరం యథాక్రమమానీతవాన్ తతస్తా దేవతాస్స్వైర్బ్రవీద్యథాయతనం చక్షురాదిస్థానం అస్మిన్ దేహే ప్రవిశతేతి తథా తాభ్యో గామానయత్ - తా అబ్రువన్న వై నోయమలమితి తాభ్యోఽశ్వమానయత్తా అబ్రువన్న వై నోయమలమితి తాభ్యః పురుషమానయ త్తా అబ్రువన్ సుకృతం బతేతి॥ ౨౮॥ లబ్ధ్వేతి॥ తస్మాద్బహూనాం సంభవానాం జన్మనామంతే మానుష్యం అనిత్యమప్యర్థదం పురుషార్థ ప్రదం దైవాల్లబ్ధ్వా - ఇదం అనుమృత్యు అన్వహం నిరంతరం మృత్యుర్హ్యస్య తత్ - యావన్న పతేత్ - తావదేవ - తూర్ణం శీఘ్రం - నిశ్శ్రేయ సాయ యతేత - విషయస్తు పునః సర్వతః పశ్వాదియోనిష్వపి స్యాదేవ॥ ౨౯॥ తదేవం హేయోపాదేయవివేకం బహుధా నిరూప్య - ఇదానీం యదుక్తం త్వం తు కల్యః కవిర్దక్ష ఇత్యాది - తత్రోత్తరమాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవం బహుభ్యో గురుభ్యః శిక్షితేన విశిష్టం జ్ఞానమేవ ఆలోకః ప్రదీ పో యస్య సః - సప్తమ్యంతం వా - ఆత్మవిశేషణం - ఆత్మనిస్థిత ఏవ మహీం విచరామి॥ ౩౦॥ ననుకిం బహుభిర్గురుభిః - న హ్యేక ఏవ కిమభ్యస ప్రముఖైర్బహవో గురవ ఆశ్రితాః తత్రాహ॥ నేతి॥ బహుధా సప్రపంచ నిష్ప్రపంచభేదాదిభిః - అయం భావః - నైతే పరమార్థో పదేశగురవః - కింత్వన్వయవ్యతిరేకాభ్యామాత్మన్యసంభావనాదిమాత్రనివర్తకాః - తేషాం చ బహుత్వం యుక్తమేవేతి - జ్ఞానప్రదం గు

కుహేకమేవవక్ష్యతి॥శ్లో॥మదభిజ్ఞంగురుంశాంతముపాసీతేతి- ఉక్తంచ॥శ్లో॥తస్మాద్గురుం ప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమమితి ॥ ౩౧ ॥ ఇతీతి॥విప్రో దత్తాత్రేయః॥శ్లో॥యోగర్ధిమా పురుభయీనాం యదుహైహయాద్యాఇత్యుక్తత్వాత్-యథాగతంతథైవయదృచ్ఛయాయయావిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ అవధూతేతి॥భగవాన్స్వయంబ్రహ్మవిత్కులమితిశ్లాఘతే- నఃపూర్వేషాంపూర్వజఇతి-అత్రసంగ్రహశ్లోకాః-శ్రీధరీయాః॥ కపోతమీనహరిణకుమారీగజపన్నగాః। పతంగఃశరకృచ్చాష్టౌహేయార్థేగురవోమతాః॥మధుకృన్మధుహాతాచపింగళాచద్వయోస్త్రయః। ఉపాదేయార్థవిజ్ఞానేశేషాఃపృథ్వ్యాదయోమతాః॥ తదవాంతరభేదశ్చతత్రతత్రస్ఫుటీకృతః॥అధ్యాయత్రితయేచాష్టనవాష్టావీరితాఃక్రమాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం నవమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥చతుర్వింశతిగుర్వాఖ్యాలబ్ధసంభావనాభువః। ఉద్ధవస్యాత్మతత్త్వస్యసాధనోక్తిఃపరేరితా ॥ దశమేదేహసంబంధాత్సంసృతిస్సాత్మనస్స్మృతా।ఇత్యేతద్వర్ణయామాసమతాంతరనివారతః॥ తదేవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముత్పన్నవివేకజ్ఞానస్యతత్త్వజ్ఞానాయాదితఆరభ్యసాధనాన్యుపదిశతి॥మయేతి॥మయాపంచరాత్రాద్యుక్తవైష్ణవధర్మేష్వవహితఃఅప్రమత్తస్సన్తదవిరోధేనవర్ణాద్యాచారమనుతిష్ఠేత్ ॥ ౧ ॥ కథమాత్మతాసంభవతితత్రాహ॥అన్వీక్షేతేతి॥ స్వధర్మైర్విశుద్ధచిత్తస్సన్దేహినాంవిషయేషుసత్యత్వాభినివేశేనయేసర్వఆరంభాస్తేషాంఫలవైపరీత్యంపశ్యేత్ - ఏవంఫలవైపరీత్యాదకామస్స్యాదిత్ ॥ ౨ ॥ కించ-కామ్యవిషయాణాంమిథ్యాత్వాదపీత్యాహ ॥సుప్తస్యేతి ॥ విఫలః అర్థశూన్యః- అత్రైవంప్రయోగః - ఇంద్రియైర్యాబహిర్నానార్థబుద్ధిఃసావిఫలా-నానాత్మక

రథీః। వందితోభ్యర్చితోరాజ్ఞాయయౌప్రీతోయథాగతమ్ ॥ ౩౨ ॥ అవధూతవచశ్శ్రుత్వాపూర్వేషాంనస్సపూర్వజః। సర్వసంగవినిర్ముక్తస్సమచిత్తోబభూవహ ॥ ౩౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశేస్కంధే-నవమోధ్యాయః ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్రీభగవాన్॥మయోదితేష్వవహితస్స్వధర్మేషుమదాశ్రయః। వర్ణాశ్రమకులాచారమకామాత్మాసమాచరేత్ ॥ ౧ ॥ అన్వీక్షేతవిశుద్ధాత్మాదేహినాంవిషయాత్మనామ్। గుణేషుతత్త్వధ్యానేనసర్వారంభవిపర్యయమ్ ॥ ౨ ॥ సుప్తస్యవిషయాలోకోధ్యాయతోవామనోరథః। నానాత్మకత్వాద్విఫలాబహిర్నానార్థధీర్గుణైః ॥ ౩ ॥ నివృత్తంకర్మసేవేతప్రవృత్తంమత్పరస్త్యజేత్। జిజ్ఞాసాయాంసంప్రవృత్తోనాద్రియేత్కర్మచోదనామ్ ॥ ౪ ॥ యమానభీక్ష్ణంసేవేతనియమాన్మత్పరఃక్వచిత్। మదభిజ్ఞంగురుంశాంతముపాసీతమదాత్మకమ్ ॥ ౫ ॥ అమాన్యమత్సరోదక్షోనిర్మమోదృఢసౌహృదః। అసత్వరోర్థజిజ్ఞాసురనసూయురమోఘవాక్ ॥ ౬ ॥ జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు। ఉదాసీనస్సమంపశ్యన్సర్వేష్వర్థమివాత్మనః ॥ ౭ ॥ విలక్షణస్స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితాస్వదృక్। యథాగ్నిర్దారుణోదాహ్యాద్దాహకోన్యఃప్రకాశకః ॥ ౮ ॥ నిరోధోత్పత్త్యణుబృహన్నానాత్వంతత్కృతాన్

త్వాదైంద్రియకత్వాచ్చ- మనోజన్యస్స్వప్నమనోరథవదితి॥౩॥శ్లో॥మోక్షార్థీనప్రవర్తేతతత్రకామ్యనిషిద్ధయోః।నిత్యనైమిత్తికేకుర్యాత్ప్రత్యవాయజిహాసయేతిస్మృతేః- అతః॥నివృత్తమితి॥ప్రవృత్తంకామ్యకర్మత్యజేత్ - నివృత్తంనిత్యనైమిత్తికమేవకర్మకుర్యాత్ - ఆత్మవిచారేతుసమ్యక్ప్రవృత్తఃనివృత్తకర్మచోదనామపినాద్రియేత ॥౪॥ కింతు॥యమానితి॥యమాన్ అహింసాదీన్-అభీక్ష్ణమత్యాదరేణసేవేత- శౌచాదీంస్తునియమాన్క్వచిద్యథాశక్తితథాఆత్మజ్ఞానావిరోధేన-యమాన్ద్వాదశనియమాంశ్చఏకోనవింశాధ్యాయేవక్ష్యతి-కించయమేష్వప్యాదరంపరిత్యజ్యగురుముపాసీతేత్యాహ - మదభిజ్ఞమితి-మదాత్మకంమద్రూపం॥౫॥గురుసేవకస్యధర్మానాహ॥అమానీతి॥దక్షఃఅనలసః- నిర్మమఃజాయాదిషుమమతాశూన్యః-గురావుద్ధృఢసౌహృదః - అసత్వరఃఅవ్యగ్రః - అమోఘవాక్వ్యర్థాలాపరహితః-తాన్యేవశిష్యస్యలక్షణానిజ్ఞేయాని ॥ ౬ ॥ ననుస్వజాయాదిషుకథంనిర్మమస్స్యాత్తత్రాహ॥జాయేతి॥ఔదాసీన్యహేతుంవివేకందర్శయతి- ఆత్మనోర్థంప్రయోజనంసర్వత్రసమమివపశ్యన్నితి- అయంభావః-సర్వదేహేష్వాత్మనఏకత్వాత్జాయాదిదేహేఅన్యస్మింశ్చదేహేఆత్మనోర్థఃసుఖాదిస్సమఏవ- తేనవిశేషేణైతేష్వేవమమత్వాభినివేశఇత్యేవముదాసీనస్సన్గురుంప్రపద్యేతేతి ॥ ౭ ॥ అహంకోసౌదేహవ్యతిరిక్తఆత్మా-యస్యైక్యాదర్థస్సర్వేషుసమస్స్యాత్ తత్రాహ॥విలక్షణఇతి॥ స్థూలసూక్ష్మదేహద్వయాదాత్మాన్యః- యతోవిలక్షణః- ద్వేధావైలక్షణ్యందర్శయతి-ఈక్షితాస్వదృగితిద్రష్టాహిదృశ్యాద్విలక్షణః- స్వప్రకాశశ్చజడాద్విలక్షణః- తయోరన్యత్వేదృష్టాంతః- యథాఅగ్నిఃదాహకఃప్రకాశకశ్చదాహ్యాత్ప్రకాశ్యాచ్చదారుణఃకాష్ఠాదన్యః-తద్వదితి॥ ౮ ॥ అనేనైవదృష్టాంతేననిత్యత్వానాదిత్వవిభుత్వైకత్వాదయోపిసిధ్యంతీత్యాహ ॥ నిరోధేతి ॥ యథాదారుష్వంతఃప్రవిష్టోగ్నిః

తత్కృతాన్నాశాదీన్ ప్రాప్నోతి-నతుస్వతోనాశాదిమాన్- ఏవందేహగుణాననిత్యాదీన్ దేహాత్పరోనిత్యాదిస్వరూపోపి ఆత్మానుభవతి తత్కృతాన్నాశాదీన్ ప్రాప్నోతి-నతుస్వతోనాశాదిమాన్-ఇతిభావః॥౯॥ నన్వగ్నేర్దారుసంయోగాత్తద్ధర్మభాక్త్వంఘటతే-ఆత్మనస్త్వసంగత్వాత్కథం తతశ్చనిత్యత్వాదిభిరపివైలక్షణ్యాదస్యత్వమితిభావః॥౯॥ తత్రాహ॥య ఇతి॥పురుషస్య ఈశ్వరస్యాధీ నైర్మాయాగుణైర్యోఽసౌసూక్ష్మః దేహోరచితస్తైర్గాస్సంబంధః-సంబంధేవాకుతస్తన్నివృత్తిస్తత్రాహ॥య ఇతి॥ పుంసోజీవస్యాయంసంసారస్తన్నిబంధస్తదధ్యాసకృతః- హియస్మాదేవంతస్మాదాత్మవిద్యాతస్యాః అయంచస్థూలోదేహోవిరచితః- పుంసోజీవస్యాయంసంసారస్తన్నిబంధస్తదధ్యాసకృతః- హి యస్మాదేవంతస్మాదాత్మవిద్యా తస్య ఛేత్త్రీ ఆచ్ఛిదితివాపదచ్ఛేదః॥౧౦॥యస్మాదేవం॥తస్మాదితి॥తస్మాజ్జిజ్ఞాసయావిచారేణాత్మ ర్ణాకేత్యాహ-ఆత్మనోవిద్యావిజ్ఞానంభవేత్తస్యఛేత్త్రీ ఆచ్ఛిదితివాపదచ్ఛేదః॥౧౦॥యస్మాదేవం॥తస్మాదితి॥తస్మాజ్జిజ్ఞాసయావిచారేణాత్మ స్థం ఆత్మనికార్యకారణసంఘాతేవస్థితం - సంగమ్యసమ్యక్ జ్ఞాత్వా-ఏతస్మిన్ దేహాదౌ వస్తుబుద్ధింస్థూలసూక్ష్మక్రమేణనిరస్యేత్ త్యజేత్ స్థం ఆత్మనికార్యకారణసంఘాతేవస్థితం - సంగమ్యసమ్యక్ జ్ఞాత్వా-ఏతస్మిన్ దేహాదౌ వస్తుబుద్ధింస్థూలసూక్ష్మక్రమేణనిరస్యేత్॥ అవిద్యాతత్కార్యనిరసనక్షమేతిస్ఫుటీకర్తుంవిద్యోత్పత్తిమగ్న్యుత్పత్తిరూపేణనిరూపయతి॥ఆచార్య ఇతి ౧౧॥ గురోర్లబ్ధావిద్యాసా- అవిద్యాతత్కార్యనిరసనక్షమేతిస్ఫుటీకర్తుంవిద్యోత్పత్తిమగ్న్యుత్పత్తిరూపేణనిరూపయతి॥ఆచార్య ఇతి॥ ఆద్యః అధరః అరణిః సంధానం తయోర్మధ్యమం మథనకాష్ఠం - ప్రవచనముపదేశః- విద్యాసంధిః విద్యారూపసంధిః- సంధౌ భవస్సాంధిః ఆద్యః అధరః తత్సంధానంతయోర్మధ్యమం మథనకాష్ఠం - ప్రవచనముపదేశః- విద్యాసంధిః-ప్రవచనగం సంధానమితి॥౧౨॥అగ్నిసాదృశ్యమాహ రివ-తథాచ॥ శ్రు ॥ఆచార్యః పూర్వరూపం-అంతేవాస్యుత్తరరూపం-విద్యాసంధిః-ప్రవచనగ్ంసంధానమితి॥౧౨॥అగ్నిసాదృశ్యమాహ వాహ॥ వైశారదీతి॥విశారదోతినిపుణఃతేనశిష్యేణప్రాప్తా-తేనగురుణోపదిష్టావా-అతివిశుద్ధాబుద్ధిః-గుణకార్యభూతాంమాయాంధునో తినివర్తయతి- యదాత్మకమేతద్విశ్వం-తాన్ జీవంసంసృతినిమిత్తాన్ గుణాంశ్చదగ్ధ్వాఅసమిత్ నిరింధనః-తస్మాత్కార్యేణకారణేనా తినివర్తయతి-యదాత్మకమేతద్విశ్వం-తాన్ జీవంసంసృతినిమిత్తాన్ గుణాంశ్చదగ్ధ్వాఅసమిత్ నిరింధనః-తస్మాత్కార్యేణకారణేనా విద్యయాచవ్యవధానాభావాత్స్వయంపరమానందరూపోభవతీతి॥ ౧౩ ॥ఏవంతావత్స్వప్రకాశజ్ఞానస్వరూపోనిత్యఏకఏవాత్మా-తస్య విద్యయాచవ్యవధానాభావాత్స్వయంపరమానందరూపోభవతీతి॥ ౧౩ ॥ఏవంతావత్స్వప్రకాశజ్ఞానస్వరూపోనిత్యఏకఏవాత్మా-తస్య కర్తృత్వాదయశ్చధర్మాదేహోపాధికాః-తద్వ్యతిరిక్తంచసర్వమనిత్యంమాయామయంచ-అతస్సర్వతోవిరక్తస్సన్ ఆత్మజ్ఞానేనము చ్యతఇత్యుక్తం- విలక్షణస్థూలసూక్ష్మాదిత్యాదినా- తదేవంశ్రుతిసమన్వయేననిర్ణీతేప్యర్థేమతాంతరవిరోధేన సందేహేమాభూది

గుణాన్। అనుప్రవిష్ట ఆధత్త ఏవం దేహగుణాన్ పరః॥ ౯ ॥ యోఽసౌ గుణైర్విరచితో దేహోఽయం పురుషస్య హి। సంసారస్తన్నిబంధోఽయం పుంసో విద్యాచ్ఛిదాత్మనః॥ ౧౦ ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పరమ్। సంగమ్య నిరసేదేతద్వస్తుబుద్ధిం యథాక్రమమ్॥ ౧౧॥ ఆచార్యోఽరణిరాద్యస్స్యాదంతేవాస్యుత్తరారణిః। తత్సంధానం ప్రవచనం విద్యాసంధిస్సుఖావహః॥ ౧౨॥ వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధిర్ధునోతి మాయాం గుణసంప్రసూతామ్। గుణాంశ్చ సందహ్య యదాత్మమేతత్స్వయంచ శామ్యత్యసమిద్యథాఽగ్నిః॥ ౧౩ ॥ అథైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోః। నానాత్వమథ నిత్యత్వం లోకకాలాగమాత్మనామ్ ॥ ౧౪ ॥ మన్యసే సర్వభావానాం సంస్థా హ్యౌత్పత్తికీ యథా। తత్తదాకృతిభేదేన జాయతే భిద్యతే చ ధీః॥ ౧౫ ॥ ఏవమప్యంగ సర్వేషాం దేహినాం దేహయోగతః। కాలావయవతస్సంతి భావా జన్మాదయోఽసకృత్ ॥ ౧౬ ॥ తత్రాపి కర్మణాం కర్తురస్వాతంత్ర్యం చ లక్ష్యతే। భోక్తుశ్చ దుఃఖసుఖయోః కో న్వర్థో వివశం భజేత్ ॥ ౧౭ ॥ న దేహినాం సుఖం కించిద్విద్యతే విదుషామపి। తథా చ

తితన్మతంనిరాకర్తుముద్భావయతి॥ అథేతి॥ అథమన్యసే - ఏషాంజీవాత్మనాంకర్మకర్తౄణాంసుఖదుఃఖయోః-భోక్తౄణాంచనా నాత్వమితి- ఏవంహిజైమినీయామన్యంతే- అహం ప్రత్యయజ్ఞేయ ఏవాత్మా-సచ ప్రతిశరీరంభిన్నః కర్తృభోక్తృరూపశ్చనతుతత్స్వరూ పభూతోనిర్వికార ఏకః పరమాత్మాస్తీతి- తదాహుః ॥శ్లో॥ అహం ప్రత్యయవిజ్ఞేయోజ్ఞాతవ్యస్సర్వదైవహీతి-తథావైరాగ్యంచ నసం భవతి-తథాహి-భోగస్థానానామనిత్యత్వాద్వైరాగ్యంభవేత్ -భోగకాలస్యవాతదుపాయకర్మబోధకాగమస్యవాభోక్తురాత్మనోవాసత్వే తదస్తీత్యాహ-అథనిత్యత్వంలోకకాలాగమాత్మనాంమన్యసఇతి ॥ ౧౪ ॥ నచభోగ్యానాంవిచ్ఛేదాన్మాయామయత్వాద్వైరాగ్యంస్యాది త్యాహ॥ మన్యసఇతి॥ సర్వభావానాంప్రక్స్పందనాదీనాంసంస్థాస్థితిః ఔత్పత్తికీప్రవాహరూపేణనిత్యా-తథాచవదంతి॥ శ్లో ॥ నకదాచి దనీదృశంజగదితి-అతస్తత్కర్తాకశ్చిదీశ్వరోవినాస్థితిభావః-కించయథాయథావత్- నతుమాయామయీత్యర్థః-నచఆత్మస్వరూపభూ తంనిత్యమేకంజ్ఞానమస్తీత్యాహ- తత్తదితి- ఘటపటాద్యాకారభేదేనధీర్జాయతేఅతోనిత్యాభిద్యతేచ- అయంగూఢోభిప్రాయఃనహి నిత్యజ్ఞానరూపఆత్మా- ఆపితుజ్ఞానపరిణామవాన్ - నచవికారిత్వేనానిత్యత్వప్రసంగః- యథాహుః॥ శ్లో॥ విక్రియాజ్ఞానరూపస్యనని త్యత్వేవిరోత్స్యతఇతి-అతోముక్తావింద్రియాదిరహితస్యపరిణామాసంభవాజ్జడత్వేనతత్రాప్తైరపురుషార్థత్వాత్ ప్రవృత్తిరేవశ్రే యసీననివృత్తిరితి॥ ౧౫॥ తత్ర తావదుక్తమంగీకృత్యవైరాగ్యోత్పాదనాయప్రవృత్తిమార్గస్యానర్థహేతుత్వంప్రపంచయతి॥ ఏ వమిత్యాదినా-లోకానాంలోకపాలానామిత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రంథేన॥ ఏవమితి॥అంగహేఉద్ధవ-కాలావయవతఃసంవత్సరాదిరూపాత్ ౧౬॥ తత్రేతి॥ తత్రాపిస్వాతంత్ర్యపక్షేపి-దుష్కర్మణో దుఃఖభోగస్యనాఅసంభవాదిత్యర్థః ॥ ౧౭॥ నను యే సమ్యక్కర్మకర్తుం జానంతి-తేసుఖినఏవ-యేతునజానంతి-తఏవదుఃఖిన ఇతిచేత్తత్రాహ॥నేతి॥విదుషామపికించిత్సుఖంనవిద్యతే-తథాచమూఢానామపిదుః

ఖం నవిద్యతే-అతోనయం తర్కకుశలత్వాత్సుఖిన ఇతి తేషాం కేవలం వృథైవాహంకార ఇత్యర్థః॥ ౧౭ ॥ 'అంగీకృత్యాప్యాహ॥ యదీతి॥ తం రోగాగముపాయం న విదుః యథా సాక్షాన్మృత్యుర్న ప్రభవేత్॥ ౧౮॥ తథాపి యావజ్జీవం సుఖం భవిష్యతీత్యాశంక్య విదుషామప్యర్థాః కామాశ్చ న సుఖహేతవ ఇత్యాహ॥ క ఇతి॥ యతః అంతికే వర్తమానో మృత్యుర్న తుష్టిం దదాతి- ఆఘాతం వధస్థానం ప్రతి॥ ౧౯॥ ఏవమస్మిన్ లోకే సుఖం నాస్తీత్యుక్తం- లోకాంతరేపి తథైవేత్యాహ॥ శ్రుతమితి॥ శ్రుతం స్వర్గాది-తదపి దుష్టం-స్పర్ధా-పర సుఖాసహనం-అసూయా-పరగుణేషు దోషావిష్కరణం - అత్యయో నాశః - వ్యయోపక్షయః - తైర్దుష్టం- యద్వా - వ్యయో నాశః - అత్యయో న్యస్యాతిశయః తం దృష్ట్వాత దప్రాప్త్యా దుఃఖమిత్యర్థః- కించ-బహవోంతరాయా వైగుణ్యాదిరూపా విఘ్నా యస్మిన్ కామే సుఖే తస్య భావస్తత్త్వం తస్మాత్- కృషిర్యథా బహువిఘ్నా తద్వత్ బహువిఘ్నం సుఖం త్వేవ- శ్రుతమపి నిష్ఫలం॥ ౨౦ ॥ విఘ్నవైగుణ్యాద్యభావమంగీకృత్యాపి నాశదుఃఖం దుష్పరిహారమిత్యాహ- ద్వాభ్యాం॥ అంతరాయైరితి॥ నిర్జితం సాధితం ॥ ౨౧ ॥ ఇష్ట్వేతి॥ యజ్ఞైర్దేవతా ఇంద్రాదిరూపా ఇష్ట్వా॥ ౨౨ ॥ స్వేతి॥ స్వపుణ్యైరుపచితే సర్వభోగసంపన్నే దేవీనాం మధ్యే విహరన్- గంధర్వైరుపగీయతే ॥ ౨౩ ॥ స్త్రీభిరితి॥ కామేన ఇచ్ఛయా గచ్ఛతా యానేన విమానేన కింకిణీజాలమాలినా క్షుద్రఘంటికాసమూహశోభినా-సహ స్త్రీభిః సురాక్రీడేషు నందనాదిషు క్రీడన్ ఆత్మపాతం న వేద॥ ౨౪ ॥ ....

దుఃఖం మూఢానాం వృథాహంకరణం పరమ్ ॥ ౧౭ ॥ యది ప్రాప్తిం విఘాతం చ జానంతి సుఖదుఃఖయోః । తేప్యద్ధా న విదుర్యోగం మృత్యుర్న ప్రభవేద్యథా ॥ ౧౮ ॥ కోన్వర్థః సుఖయత్యేనం కామో వా మృత్యురంతికే । ఆఘాతం నీయమానస్య వధ్యస్యేవ న తుష్టిదః ॥ ౧౯ ॥ శ్రుతం చ దృష్టవద్దుష్టం స్పర్ధాసూయాత్యయవ్యయైః । బహ్వంతరాయకామత్వాత్కృషివచ్చాపి నిష్ఫలమ్ ॥ ౨౦ ॥ అంతరాయైరవిహతో యది ధర్మః స్వనుష్ఠితః । తేనాపి నిర్జితం స్థానం యథా గచ్ఛతి తచ్ఛృణు ॥ ౨౧ ॥ ఇష్ట్వేహ దేవతా యజ్ఞైః స్వర్లోకం యాతి యాజ్ఞికః । భుంజీత దేవవత్తత్ర భోగాన్ దివ్యాన్నిజార్జితాన్ ॥ ౨౨ ॥ స్వపుణ్యోపచితే శుభ్రే విమాన ఉపగీయతే । గంధర్వైర్విహరన్మధ్యే దేవీనాం హృద్యవేషధృక్ ॥ ౨౩ ॥ స్త్రీభిః కామగయానేన కింకిణీజాలమాలినా । క్రీడన్న వేదాత్మపాతం సురాక్రీడేషు నిర్వృతః ॥ ౨౪ ॥ తావత్ప్రమోదతే స్వర్గే యావత్పుణ్యం సమాప్యతే । క్షీణపుణ్యః పతత్యర్వాగనిచ్ఛన్కాలచాలితః ॥ ౨౫ ॥ యద్యధర్మరతః సంగాదసతాం వాజితేంద్రియః । కామాత్మా కృపణో లుబ్ధః స్త్రైణో భూతవిహింసకః ॥ ౨౬ ॥ పశూనవిధినాలభ్య ప్రేతభూతగణాన్యజన్ । నరకానవశో జంతుర్గత్వా యాత్యుల్బణం తమః ॥ ౨౭ ॥ కర్మాణి దుఃఖోదర్కాణి కుర్వన్దేహేన తైః పునః । దేహమాభజతే తత్ర కిం సుఖం మర్త్యధర్మిణః ॥ ౨౮ ॥ లోకానాం లోకపాలానాం మద్భయం కల్పజీవినామ్ । బ్రహ్మణోపి భయం మత్తో ద్విపరార్ధపరాయుషః ॥ ౨౯ ॥ గుణాః సృజంతి కర్మాణి గుణోనుసృజతే గుణాన్ । జీవస్తు గుణసంయుక్తో భుంక్తే కర్మఫలాన్యసౌ ॥ ౩౦ ॥ యావత్స్యాద్గుణవైషమ్యం తావన్నానాత్వమాత్మనః । నానాత్వమాత్మనో యావత్

తావదితి॥ కాలేన చాలితః పాతితః ॥ ౨౫ ॥ ప్రవృత్తిర్ద్వివిధా-విధ్యనుసారేణ కామ్యే కర్మణి నానాధర్మే వా- తత్ర కామ్యకర్మప్రవృత్తేర్గతిరుక్తా-అధర్మప్రవృత్తేర్గతిమాహ॥ యదీతి॥ యది వేత్యన్వయః- అజితేంద్రియత్వాత్కామాత్మా-అతః కృపణః అతః లుబ్ధః భోగతృష్ణాకులః-అతః స్త్రైణః స్త్రీలంపటః-తదర్థే భూతవిహింసకః ॥ ౨౬ ॥ కించ॥ పశూనితి॥ దుష్టజనప్రలోభితో ధనాద్యర్థం పశూన్ అవిధినా హత్వా- తమః స్థావరతాం యాతి ॥ ౨౭ ॥ ఏవం కర్మసు ప్రవృత్తస్య న సుఖం న చ నివృత్తిరిత్యుపసంహరతి॥ కర్మాణీతి॥ ౨౮ ॥ తథాపి లోకానాం నిత్యత్వాదమర్త్యధర్మత్వాచ్చ లోకపాలానాం సుఖమస్తీతి చేత్తత్రాహ॥ లోకానామితి॥ ద్విపరార్ధపరమాయుర్యస్య తస్య బ్రహ్మణోపి-తథా చ ॥ శ్రుః॥ భీషాస్మాద్వాతః పవతే - భీషోదేతి సూర్యః - భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చ- మృత్యుర్ధావతి పంచమ ఇతి-అతః ప్రవృత్తిమార్గస్యైవమనర్థహేతుత్వాత్ విరక్త్యా తతో నివృత్తిరేవ యుక్తేతి తాత్పర్యార్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏతేనైవ స్వయమీశ్వరత్వాభిప్రాయేణ ఈశ్వరాభావాంగీకారః పరిత్యక్తః-అన్యదపి ప్రాప్త్యా పూర్వమంగీకృతం నిరాకరోతి చతుర్భిః-తత్ర యదుక్తం కర్తృభోక్తృరూపమేవాత్మేతి తన్నిరాకరోతి ॥ గుణా ఇతి॥ గుణాః ఇంద్రియాణి- కర్మాణి సృజంతి-న త్వాత్మా-నను ఆత్మైవేంద్రియాణి ప్రవర్తయన్ కర్మాణి కరోతీతి చేత్తత్రాహ-గుణ ఇతి-గుణః సత్త్వాదిః-గుణాన్ ఇంద్రియాణి-అనుసృజతే ప్రవర్తయతి-న త్వాత్మా అతః కర్తృత్వం తావన్నాస్తి-భోక్తృత్వమప్యౌపాధికమిత్యాహ-జీవస్త్వితి-గుణసంయుక్తః- ఇంద్రియాదిసంయుక్తః- కుత ఇత్యత ఆ

హ-అస్యా దేహ అహంకారవానిత్యర్థః॥౩౧॥ యచ్చోక్తమాత్మనో నానాత్వం తదప్యౌపాధికమిత్యాహ॥ యావదితి॥ గుణానాం వైషమ్య
మహంకారాదికార్యరూపం- నన్వాత్మన ఏకత్వే కథం పారతంత్ర్యముక్తం- కథం వా లోకపాలాదీనామపి మద్భయమిత్యుక్తం- తత్రా
హ- నానాత్వమితి॥ ౩౨॥ యావదితి॥ యద్యసూథమత్రి ప్తే తం ప్రవృత్తిరేవ శ్రేయసీతి- తత్రాహ- య ఏతదితి-ఏతత్ గుణవైషమ్యంత
త్ఫలం భోగం కర్మ చేత్యర్థః- ఉపాసీరన్ సేవేరన్- తేలోకానామనిత్యత్వాచ్ఛుచార్పితాః ప్రాప్తాస్సంతో ముహ్యంతి॥౩౩॥ న కేవలం
నిత్యతామాత్రం- కింతు మాయామయత్వమపీత్యాహ॥ కాల ఇతి॥ స్వభావో దేవత్వాదిపరిణామహేతుః-ధర్మస్తద్భోగకారణం-గుణవ్యతి
రేమాయాక్షోభే సతి- మామేవ ప్రాహుః- న తు మద్వ్యతిరిక్తాస్సంతి అతో నివృత్తిరేవ ముక్తిహేతుత్వాత్ శ్రేయసీతి సిద్ధం॥ ౩౪॥ ఏవం తావ
దేక ఏవాత్మా- తస్య చ గుణకార్యదేహసంబంధకృతః సంసారః - ఆత్మజ్ఞానాచ్చ ముక్తిరిత్యుక్తం-విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాదిత్యాదినా-తత్ర
వచమతాంతరనిరాసేన దృఢీకృతం అష్టౌ పామిత్యాదినా-తత్ర పృచ్ఛతి॥ గుణేష్వితి॥ అయమర్థః-గుణేష్వవస్థస్య ముక్తిః స త్వేవ వా అస్య
జ్ఞానసాధనాభావాన్న ముక్తిః-ద్వితీయే చ గుణేషు వర్తమానోఽపి తత్కార్యదేహజేషు కర్మసు సుఖాదిషు చ కథం న బధ్యతే-తథాపి తైరాకా
శవదనావృతత్వాన్న బధ్యత ఇతి చేత్తర్హి బంధోఽపి న సంభవతీత్యాహ-అనపావృతః కథం బధ్యత ఇతి॥ ౩౫॥ యది తు సర్వే ఽపి తేషు అహంకా
రేణ బధ్యతే తన్నివృత్త్యా చ ముచ్యత ఇతి మతం తర్హి తల్లక్షణం జ్ఞాతవ్యమితి పృచ్ఛతి ॥ కథమితి ॥ బద్ధో ముక్తో వా కథం వర్తేతేత్యాది కిం
కిం భుంజీత కథం భుంజీతేత్యర్థః॥౩౬॥ ఏతదితి॥ ఏతత్ తద్విషయం ప్రశ్నం- కించ - ఏక ఏవాత్మా అనాదిగుణసంబంధాన్నిత్యబద్ధః-ము
క్తైర్జన్యత్వే అనిత్యత్వప్రసంగాన్నిత్యముక్త ఇత్యప్యంగీకార్యం స్యాత్ - తత్ర మే భ్రమో భవతీత్యాహ-నిత్యబద్ధ ఇతి॥ ౩౭॥ ఇతి భావార్థ
దీపికాయాం - దశమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

వత్స్వాగతం త్ర్యంత థైవహి। ౩౨। యావదస్యాస్వతంత్రత్వం తావదీశ్వరతో భయమ్। య ఏతత్సము
పాసీరంస్తే ముహ్యంతి శుచార్పితాః। ౩౩। కాల ఆత్మాగమో లోకః స్వభావో ధర్మ ఏవ చ। ఇతి మాం
బహుధా ప్రాహుర్గుణవ్యతికరే సతి। ౩౪। ఉద్ధవః॥ గుణేషు వర్తమానోఽపి దేహజేష్వనపావృతః
గుణైర్న బధ్యతే దేహీ బధ్యతే వా కథం విభో। ౩౫। కథం వర్తేత విహరేత్కైర్వా జ్ఞాయేత లక్షణైః
కిం భుంజీతోత విసృజేచ్ఛయీతాసీత యాతి వా। ౩౬। ఏతదచ్యుత మే బ్రూహి ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వ
ర। నిత్యబద్ధో నిత్యముక్త ఏక ఏవేతి మే భ్రమః। ౩౭॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-దశమో
ఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీభగవాన్॥ బద్ధో ముక్త ఇతి వ్యాఖ్యా గుణతో మే న వస్తుతః। గుణస్య మాయామూలత్వాన్న మే మోక్షో
న బంధనమ్॥ ౧॥ శోకమోహౌ సుఖం దుఃఖం దేహాపత్తిశ్చ మాయయా। స్వప్నో యథాత్మనః ఖ్యాతిః సం
సృతిర్న తు వాస్తవీ। ౨॥ విద్యావిద్యే మమ తనూ విద్ధ్యుద్ధవ శరీరిణామ్। బంధమోక్షకరీ ఆద్యే మాయయా
మే వినిర్మితే। ౩। ఏకస్యైవ మమాంశస్య జీవస్యైవ మహామతే। బంధోఽస్యావిద్యయానాది ర్విద్యయా

శ్లో॥ ఏకాదశే తు బద్ధానాం ముక్తానామపి లక్షణమ్। సాధూనాం చ తథా భక్తేర్లక్షణం హరిణేరితమ్॥ నిత్యబద్ధో నిత్యముక్త ఏక ఏవేతి మే భ్ర
మ ఇతి॥ యదుక్తం తత్కిం వస్తుతో విరోధః ప్రతీతితో వా - నాద్యః బంధమోక్షయోర్వాస్తవత్వాభావాదిత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ బద్ధ ఇతి॥ ఆ
త్మా బద్ధో ముక్తశ్చ- మే గుణతః మదధీనసత్త్వాదిగుణోపాధితః- న తు వస్తుతః- నన్వౌపాధికత్వేఽపి తండులపాకాదివత్ వాస్తవత్వం కిం న స్యా
త్తత్రాహ-గుణస్య మాయామూలత్వాద్బంధనం నాస్తి-అత ఏవ మోక్షశ్చ నాస్తీతి- నను కథం సర్వశాస్త్రనిరుద్ధముచ్యతే తత్రాహ-ఇతి
మే వ్యాఖ్యా ఏవం మత్కృతో నిర్ణయః అలమతికుతర్కైరిత్యర్థః-అథవా మన్వయః- ఆత్మా బద్ధో ముక్త ఇతి యా వ్యాఖ్యా ఉక్తిః సా మే
గుణతః మద్గుణపారతంత్ర్యాత్-అత్ర హేతుత్వేన గుణనియంతరి స్వస్మిన్ తద్వ్యతిరేకమాహ అత ఏవ న మే బంధనం మోక్షో వేతి-అస్య
త్స్వమానం॥౧॥ ఏవం కారణభూతగుణానాం మాయామయత్వాత్తత్కార్యసంసృతిర్మాయైతి ప్రపంచయతి॥ శోకమోహావితి॥ యథా స్వ
ప్నః ఆత్మనః బుద్ధేరేవ ఖ్యాతిః వివర్తః తద్వత్ ॥౨॥ అతోఽవస్తుతో విరోధస్తావన్నాస్తి-ప్రతీతిస్త్వౌపాధికీ స్ఫుటత ఇత్యాహ॥ విద్యావిద్యే
ఇతి॥ తస్యైవ మోక్షబంధావాభ్యామితి తనూ శక్తీ-కుతః-మే మాయయా వినిర్మితే-మాయావృత్తిరూపత్వాత్ - బంధమోక్షకరీత్యేకవచనం
ద్వివచనార్థే-నను తత్కార్యత్వే బంధమోక్షయోరనాదిత్వనిత్యత్వే న స్యాతాం-స ఆద్యే అనాది అతో యావదవిద్యాం ప్రవర్తయామి తా
వద్బంధః- యదా విద్యాం తదా మితదా మోక్షస్స్ఫురతీత్యర్థః - తథా చ స్కాందే ॥శ్లో॥ బంధకో భవపాశేన భవపాశాచ్చ మోచకః॥ కైవ
ల్యదః పరం బ్రహ్మ విష్ణురేవ సనాతన ఇ॥ ౩॥ తత్ర శరీరిణామితి బహువచననిర్దేశాద్విషయభేదేనావిరోధ ఉక్త ఇతి భ్రాంతిం వ్యావర్త
యన్ బంధమోక్షవ్యవస్థాముపపాదయతి॥ ఏకస్యేతి॥ తర్హి కిమాత్మభేదాత్తథాపి బంధః న హీత్యాహ-అస్య జీవస్యైవేతి-న నానాత్వే

జీవోనామకోన్యోస్తిపృథక్ తాచబంధమోక్షసుఖదుఃఖాదివ్యవస్థారత్రాహ-మమాంశస్య-అయంభావః-యథైకస్యాపిచంద్రాదె ర్జలాద్యుపాధినాబింబప్రతిబింబరూపోభేదః-యథాచతత్ర జలకృతాః-కంపాదయఃప్రతిబింబస్యైవ-యథాచతత్ర ప్రతిబింబానాము ప్యుపాధిభేదేనభేదాదేకస్మిన్నుదకకుంభేభగ్నేతద్గతప్రతిబింబస్యైవబింబైక్యంనాన్యగతస్య-తథాఅవిద్యాయాంప్రతిబింబితస్యమ దంశస్యజీవస్యైవతత్కృతోబంధః-తస్యచోపాధితోభేదాన్నాతివ్యవస్థేతితథాచాహుః॥శ్లో॥యథైకస్మిన్ ఘటాకాశేరజోధూమాదిభి ర్యుతే।నసర్వేసంప్రయుజ్యంతేతథాజీవాస్సుఖాదిభిరితి॥ ఏతచ్చాతిరహస్యంస్వబుద్ధ్యానిశ్చితవ్యమితిసంబోధయతి-హేమహామత ఇతి- ఇతరోమోక్షః ॥ ౪ ॥ తదేవంవ్యవస్థాముపపాద్యకథంవర్తేతేత్యాదినావైలక్షణ్యప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ అథేతి॥తచ్చవైలక్షణ్యంద్వివి ధంజీవేశ్వరయోరేకం-జీవానాంచైకం-తత్రజీవేశ్వరయోర్వైలక్షణ్యమాహ - విరుద్ధధర్మిణోరితిసార్ధద్వయేన- శోకానందకథ మనయోః ఏకస్మిన్ ధర్మిణిశరీరేనియమ్యనియంతృత్వేనస్థితయోః॥౫॥సుపర్ణావితి॥సుపర్ణావృక్షోత్పక్షిణావివదేహాత్పృథగుద్భూతౌ సదృశౌచిద్రూపత్వాత్-సఖాయౌఅవియోగాదైకమత్యాచ్చ-యదృచ్ఛయాఅనిరుక్తయామాయయావృక్షేకృతనీడౌ ఇతివృక్షోదేహః॥శ్రు॥ఊ ర్ధ్వమూలమవాక్ఛాఖంవృక్షంయోవేదసంప్రతీతిశ్రుతేః॥శ్లో॥ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖమశ్వత్థంప్రాహురవ్యయమితిస్మృతేశ్చ-తస్మిన్ కృతంనీడంనికేతనంహృదయరూపంయాభ్యాంతౌ- తయోర్మధ్యే ఏకోజీవఃపిప్పలాన్నంపిప్పలోశ్వత్థదేహస్తస్మిన్నదనీయంకర్మఫలమి త్యర్థః-ఖాదతిభక్షయతి-అన్యఃఈశ్వరఃనిరన్నఃఅభోక్తాపినిజానందతృప్తోబలేనజ్ఞానాదిశక్త్యాభూయాన్ అధికఃతథాచ॥శ్రు॥ద్వా సుపర్ణాసయుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే-తయోరన్యఃపిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీతి॥ ౬॥ బలాధిక్య మేవాహ॥ఆత్మానమితి॥ యతఃయః అవిద్యయాయుక్ యుక్తఃసతునిత్యబద్ధః అనాదిబద్ధః-యస్తువిద్యాప్రధానఃసతునిత్యముక్తః-మా

చతథేతరః ॥ ౪॥ అథబద్ధస్యముక్తస్యవైలక్షణ్యంవదామితే। విరుద్ధధర్మిణోస్తాతస్థితయోరేకధర్మిణి॥
౫ ॥ సుపర్ణావేతౌసయుజౌసఖాయౌయదృచ్ఛయాకృతనీడౌచవృక్షే । ఏకస్తయోఃఖాదతిపిప్పలాన్న
మన్యోనిరన్నోపిబలేనభూయాన్ ॥ ౬ ॥ ఆత్మానమన్యంచసవేదవిద్వానపిప్పలాదోనతుపిప్పలాదః।యో
విద్యయాయుక్సతునిత్యబద్ధోవిద్యామయోయస్సతునిత్యముక్తః । ౭॥ దేహస్థోపినదేహస్థోవిద్వాన్స్వ
ప్నాద్యథోత్థితః। అదేహస్థోపిదేహస్థః కుమతిస్స్వప్నదృగ్యథా । ౮॥ ఇంద్రియైరింద్రియార్థేషుగు
ణైరపిగుణేషుచ । గృహ్యమాణేష్వహంకుర్యాన్నవిద్వాన్యస్త్వవిక్రియః । ౯ । కర్మాధీనేశరీరేస్మిన్
గుణభావ్యేనకర్మణా । వర్తమానోబుధస్తత్రకర్తాస్మీతినిబధ్యతే । ౧౦ । ఏవంవిరక్తశ్శయన ఆస
నాటనమజ్జనే। దర్శనస్పర్శనఘ్రాణభోజనశ్రవణాదిషు ॥ నతథాబధ్యతేవిద్వాంస్తత్రతత్రాద
యన్గుణాన్ । ౧౧ । ప్రకృతిస్థోప్యసంసక్తోయథాఖంసవితానిలః। వైశారద్యేక్షయాసంగశితయా
ఛిన్నసంశయః ॥ ప్రతిబుద్ధఇవస్వప్నాన్నానాత్వాద్వినివర్తతే॥ ౧౨॥ యస్యస్యుర్వీతసంకల్పాఃప్రా
ణేంద్రియమనోధియామ్। వృత్తయస్సతునిర్ముక్తోదేహస్థోపిహితద్గుణైః ।౧౩ । యస్యాత్మాహింస్య

యాయా-అనావారకత్వాత్ ఆశ్రయవ్యామోహకత్వాచ్చ॥౭॥ఇదానీంబద్ధముక్తజీవానామేవమిథోవైలక్షణ్యమాహదశభిః॥దేహస్థఇతి॥ విద్వాన్ముక్తః-సంస్కారవశేనదేహస్థోపిదేహస్థోనభవతి-యథా-స్వప్నాదుత్థితఃస్మర్యమాణస్వప్నస్థితోపితత్రస్థోనభవతి- తద్గతసు ఖదుఃఖాద్యభావాత్తద్వత్-తథావస్తుతఃఅదేహస్థోపికుమతిఃఅవిద్వాన్-దేహస్థఃతన్నిమిత్తసుఖదుఃఖభాక్ యథాస్వప్నదేహగతఇతి॥౮॥ అత్రహేతుత్వేనవైలక్షణ్యాంతరమాహద్వాభ్యాం॥ఇంద్రియైరితి॥ఇంద్రియైరింద్రియార్థేషుగృహ్యమాణేష్వపి-యస్తువిద్వాన్-సనా హంకుర్యాత్ -అహంగ్రహణమితిమతింనకుర్యాదిత్యర్థః - కుతః - గుణైర్గుణేషుగృహ్యమాణేషు అత ఏవావిక్రియఃరాగాదిహీనః-త దుక్తంగీతాసు॥శ్లో॥తత్త్వవిత్తుమహాబాహోగుణకర్మవిభాగయోః।గుణాగుణేషువర్తంతఇతిమత్వానసజ్జతఇతి॥ ౯॥ కర్మాధీనఇతి॥అ థఅబుధస్తుపూర్వకర్మాధీనే అస్మిన్ శరీరేవర్తమానః-గుణైరింద్రియైర్భావ్యేనకర్మణాతత్రదేహేనిబధ్యతే-కుతః-కర్తాస్మీత్య హంకారేణ-తదుక్తంతత్రైవ॥ శ్లో॥ప్రకృతేఃక్రియమాణానిగుణైఃకర్మాణిసర్వశః। అహంకారవిమూఢాత్మాకర్తాహమితిమన్యతఇ తి-ఏతైస్త్రిభిశ్శ్లోకైఃకథంవర్తేతేత్యస్యప్రశ్నస్యసుఖదుఃఖయోర్నిరభిమానశ్చదేహేవర్తతఇత్యుత్తరముక్తంభవతి ॥ ౧౦ ॥ వై లక్షణ్యాంతరంవదన్ కింభుంజీతేత్యాదిప్రశ్నోత్తరమాహత్రిభిః॥ ఏవమితి॥ అన్యగతేషునకర్తృత్వమాంసబద్ధానీత్యేవంవిరక్తోవిద్వాన్- అవిద్వానివశయనాసనాదిషునబధ్యతే-కుతః-తత్రతత్రవిషయేషుగుణానింద్రియాణిఅదయన్ భోజయన్ తత్సాక్షిత్వేనవర్తమానఃన తుస్వయమదన్ ॥౧౧॥ఏతదేవకుతస్తత్రాహసార్ధేన॥ ప్రకృతిస్థఇతి॥యదాఖంసర్వగతమపినసజ్జతే-యథాసవితాజలేప్రతిబింబితోపి యథానిలః-సర్వత్రసంచరన్నపి-తద్వత్ -అసంగేనైవవైరాగ్యేణశితయాతీక్ష్ణయాఛిన్నాఃసంశయాః అసంభావనాదయోయస్యసః నానాత్వాత్ దేహాదిప్రపంచాత్ ॥ ౧౨ ॥ కథంవిహరేదిత్యస్యోత్తరత్వేనవైలక్షణ్యాంతరమాహ॥ యస్యేతి॥తద్గుణైర్దేహగుణైః-సం

కల్పమాన్యానిః ప్రాణాదివృత్తినిర్విహారణముక్తఇత్యర్థః॥౧౩॥ ఏవంతావద్బద్ధముక్తయోః స్వసంవేద్యమేవ వైలక్షణ్యముక్తం-అథా సింహైర్వాఽజ్ఞామోహితలక్షణైరిత్యస్యోత్తరతయాతయోః పరైరపిసుజ్ఞేయం వైలక్షణ్యమాహ త్రిభిః॥ యస్యేతి॥ హింస్రైర్దుర్జనైరన్యైర్వా ప్రాణిభిః-యస్యాత్మా దేహః పీడ్యతే-యదృచ్ఛయా యేనకేనాపి క్వచిత్కించిదర్చ్యతే వా-సబుధశ్చేత్ తత్ర న వ్యతిక్రియతే నాభిక్రియత ఇత్యర్థః-తదుక్తం యాజ్ఞవల్క్యేన॥ శ్లో॥ యః కంటకైర్వితుదతి చందనైర్యశ్చ లింపతి। అక్రుద్ధోఽపరితుష్టశ్చ సమస్తస్యాభస్య చేతి॥ ౧౪ ॥ కించ॥ నేతి॥ సాధ్వసాధు వా కుర్వతో వదతో వా జనాన్ న స్తువీత న చ నిందేత-యావల్లౌకికవ్యవహారే విముఖః సముక్త ఇత్యర్థః॥ ౧౫॥ అపిచ॥ నేతి॥ యోదైహికైహికకర్మణ్యుదాసీనః సముక్తః-ఇతరో బద్ధ ఇత్యర్థః॥ ౧౬॥ ఏతాన్యేవ సర్వాణి ముముక్షోస్సాధనాని జ్ఞాతవ్యాని-యస్తు కేవలం శబ్దబ్రహ్మణ్యభిజ్ఞః పాండిత్యమాత్రశ్లాఘీ-నతూక్తైస్సాధనైస్తదర్థనిష్ఠో భవేత్ - తం నిందతి॥ శబ్దబ్రహ్మణీతి॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః పారంగతోఽపి పరే బ్రహ్మణి న నిష్ణాయాత్ - ధ్యానాద్యభియోగం న కుర్యాచ్చేత్ తస్య శాస్త్రశ్రమః శ్రమైకఫలః ముపురుషార్థపర్యవసాయీ-అధేనుం చిరప్రసూతాం॥౧౭॥ ఏతదేవాన్యార్థనిదర్శనైః ప్రపంచయతి॥ గామితి॥ దుహ్యత ఇతి దోహః పయః దుగ్ధో దోహః-సోఽత్ర(?) దోహా స్త్రియస్తాం అర్థశూన్యాం-అసతీం కామశూన్యాం భార్యాం దేహం పరాధీనం ప్రతిక్షణం దుఃఖహేతుం-అసత్ప్రజాం దృష్టాదృష్టసాధనశూన్యం పుత్రం-అతీర్థీకృతం ఆగతే పాత్రే అదత్తం విత్తం దుష్కీర్తి దురితాపాదకం-అం

హింసితం స్వైర్యేన కించిద్యదృచ్ఛయా। అర్చ్యతే వా క్వచిత్తత్ర న వ్యతిక్రియతే బుధః ॥ ౧౪ ॥ న స్తువీత న నిందేత కుర్వతస్సాధ్వసాధు వా। వదతో గుణదోషాభ్యాం వర్జితస్సమదృఙ్మునిః ॥ ౧౫ ॥ న కుర్యాన్న వదేత్కించిన్న ధ్యాయేత్సాధ్వసాధు వా। ఆత్మారామోఽనయా వృత్త్యా విచరేజ్జడవన్మునిః॥ ౧౬॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతో న నిష్ణాయాత్పరే యది। శ్రమస్తస్య శ్రమఫలో హ్యధేనుమివ రక్షతః॥ ౧౭॥ గాం దుగ్ధదోహామసతీం చ భార్యాం దేహం పరాధీనమసత్ప్రజాం చ। విత్తం త్వతీర్థీకృతమంగ వాచం హీనాం మయా రక్షతి దుఃఖదుఃఖీ॥ ౧౮॥ యస్యాం న మే పావనమంగ కర్మ స్థిత్యుద్భవప్రాణనిరోధమస్య। లీలావతారేప్సితజన్మ వా స్యాద్వంధ్యాం గిరం తాం బిభృయాన్న ధీరః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం జిజ్ఞాసయాపోహ్య నానాత్వభ్రమమాత్మని। ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ॥ ౨౦ ॥ యద్యనీశో ధారయితుం మనో బ్రహ్మణి నిశ్చలమ్। మయి సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షస్సమాచరేత్ ॥ ౨౧॥ శ్రద్ధాలుర్మే కథాశ్శృణ్వన్ సుభద్రా లోకపావనీః। గాయన్ననుస్మరన్ కర్మ జన్మ చాభినయన్ ముహుః॥ ౨౨॥ మదర్థే ధర్మకామార్థానాచరన్మదపాశ్రయః। లభతే నిశ్చలాం భక్తిం మయ్యుద్ధవ సనాతనే॥ ౨౩॥ సత్సంగలబ్ధయా భక్త్యా మయి మాం య ఉపాసితా। స వై మే దర్శితం సద్భిరంజసా విందతే పదమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఉద్ధవః॥ సాధుస్త ఉత్తమశ్లోక మతః కీదృగ్విధః ప్రభో। భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత కీదృశీ సద్భిరాదృతా॥ ౨౫॥ ఏతన్మే పురుషాధ్యక్ష ప్రపన్నాయ చ కథ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం వ్యోమ పురుషః ప్రకృతేః పరః। అవతీ

గహే ఉద్ధవ-దుఃఖానంతరం దుఃఖమేవ యస్య సః॥ ౧౮ ॥ రక్షతి మయా హీనాం వాచమిత్యుక్తం-తదేవ వివృణోతి॥ యస్యామితి॥ యస్యాం మే జగతః శోధకం పావనం చరిత్రం న స్యాత్-కింతత్-అస్య విశ్వస్య స్థిత్యాదిరూపం తద్ధేతురిత్యర్థః-లీలావతారేషు ఈప్సితం జగతస్త్రైమాస్పదం శ్రీరామకృష్ణాదిజన్మ వా న స్యాత్-తాం వంధ్యాం నిష్ఫలాం గిరం-ధీరో ధీమాన్-న ధారయేత్॥ ౧౯ ॥ ఉక్తం జ్ఞానమార్గముపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ ఏవం నిశ్చిత్య విచారేణాత్మని నానాత్వభ్రమం దేహాద్యధ్యాసం నిరస్య- నిర్మలం మనో మయి సర్వగే పరిపూర్ణే సమర్ప్య సంధార్య-ఉపారమేత ఉపరమేత్-న కించిత్కుర్యాత్ శాస్త్రపాండిత్యమాత్రేణేత్యర్థః॥ ౨౦ ॥ యదీతి॥ యద్యనీశః అశక్తః తర్హి ఆ సామిదం మద్భక్త్యైవ కృతార్థో భవిష్యతీత్యాహ-మయీతి॥ ౨౧॥ మదర్పణేన కర్మభిర్విశుద్ధసత్త్వస్యాంతరంగాం భక్తిమాహ ద్వాభ్యాం శ్రద్ధాలురితి॥ అభినయన్ స్వయమనుకుర్వన్॥ ౨౨॥ మదర్థ ఇతి॥ ఆచరన్ సేవమానః॥ ౨౩॥ సత్సంగేతి॥ తతశ్చానేన ప్రకారేణ మయి సత్సంగేన లబ్ధయా భక్త్యా-యః మద్భక్తః మాముపాసితా ధ్యాతా భవతి-సచ ధ్యానశీలః సద్భిర్దర్శితం వై నిశ్చితం సుఖేనైవ మే పదం స్వరూపం ప్రాప్నోతి॥ ౨౪॥ సత్సంగలబ్ధయా భక్త్యేత్యుక్తం తత్ర సతాం భక్తేశ్చ విశేషం పృచ్ఛతి॥ సాధురితి॥ సాధవః స్వస్వమతిపరికల్పితాస్సంతి బహవః-తవ తు కీదృశస్సంమతః-భక్తిరపి బహువిధా లోకే-కీదృశీ పునస్త్వయ్యుపయుజ్యేత సద్భిశ్చ నారదాదిభిరాదృతా॥ ౨౫॥ ఏతదితి॥ ఏతచ్చ కథ్యతాం ఇదం చాతిగుహ్యం త్వయైవ వక్తవ్యమితి ఐశ్వర్యమావిష్కరోతి-హే పురుషాధ్యక్షేత్యాదినా-హే బ్రహ్మాదినియంతః॥ ౨౬ ॥ అత్ర హేతుః॥ త్వమితి॥ వ్యోమవదసంగః-యతః ప్రకృతేః పరః-స్వేచ్ఛయా ఉపాత్తం పృథక్పరిమితం వపుర్యేన సః

౨౭|| తత్ర త్రింశల్లక్షణైః సాధుం నిరూపయతి పంచభిః || కృపాలురితి || కృపాలుః పరదుఃఖాసహిష్ణుః- సర్వదేహినాం కేషాంచిదపి అకృతద్రోహః- తితిక్షుః క్షమావాన్- సత్యం సారః స్థైర్యం బలం వా యస్య సః - అనవద్యాత్మా అసూయాదిరహితః- సుఖదుఃఖయోః సమః- యథాశక్తి సర్వేషాముపకారకః|| ౨౮ || కామైరితి|| కామైరక్షుభితచిత్తః- దాంతః సంయతబాహ్యేంద్రియః మృదుః అకఠినచిత్తః- శుచిః సదాచారః - అకించనః అపరిగ్రహః - అనీహః దృష్టాదృష్టక్రియాశూన్యః- మితభుక్ లఘ్వాహారః- శాంతః నియతాంతఃకరణః- స్థిరః స్వధర్మే- మచ్ఛరణః మదేకాశ్రయః- మునిః మననశీలః || ౨౯ || అప్రమత్త ఇతి|| అప్రమత్తః సావధానః- గభీరాత్మా నిర్వికారః- ధృతిమాన్ విపద్యప్యకృపణః- జితషడ్గుణః||శ్లో|| క్షుత్పిపాసే శోకమోహౌ జరామృత్యూ షడూర్మయః| ఏతే జితా యేన సః- అమానీ స్వమానానాకాంక్షీ అన్యేభ్యో మానదః- కల్యః పరబోధనే దక్షః- మైత్రః అవంచకః- కారుణికః కరుణయైవ ప్రవర్తమానః- సద్దృష్టలోభన- కవిః సమ్యగ్జ్ఞానీ|| ౩౦|| కించ|| ఆజ్ఞాయేతి||మయా వేదరూపేణ ఆదిష్టానపి స్వధర్మాన్ సంత్యజ్య యో మాం భజేత్ సోఽపి ఏవంపూర్వోక్తవత్ సత్తమః- కిమజ్ఞానాన్నాస్తిక్యాద్వా న ధర్మాచరణే సత్త్వశుద్ధ్యాదీన్ గుణాన్ విపక్షే దోషాంశ్చ ఆజ్ఞాయ జ్ఞాత్వాపి మద్ధ్యానవిక్షేపకతయా మద్భక్త్యైవ సర్వం భవిష్యతీతి దృఢనిశ్చయేనైవ సర్వాన్ ధర్మాన్ సంత్యజ్య- యద్వా- భక్తిదార్ఢ్యేన నివృత్తాధికారతయా సంత్యజ్య- అథవా- విద్ధైకాదశీకృష్ణైకాదశ్యుపవాసానుపవాసానివేద్యశ్రాద్ధాదయో యే భక్తివిరుద్ధా ధర్మాస్తాన్ సంత్యజేత్యర్థః|| ౩౧|| కించ|| జ్ఞాత్వేతి|| యావాన్ దేశకాలాపరిచ్ఛిన్నః- యశ్చ సర్వాత్మా- యాదృశః సచ్చిదానందాదిరూపః- తం మాం జ్ఞాత్వా అజ్ఞాత్వాపి- యద్వా - నిశ్చి

ణోఽసి భగవన్ స్వేచ్ఛోపాత్తపృథగ్వపుః|| ౨౭|| శ్రీభగవాన్|| కృపాలురకృతద్రోహస్తితిక్షుస్సర్వ
దేహినామ్| సత్యసారోఽనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః|| ౨౮|| కామైరహతధీర్దాంతో మృదుశ్శుచి
రకించనః| అనీహో మితభుక్ఛాంతస్థిరో మచ్ఛరణో మునిః||౨౯|| అప్రమత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్
జితషడ్గుణః| అమానీ మానదః కల్యో మైత్రః కారుణికః కవిః||౩౦||ఆజ్ఞాయైవం గుణాన్ దోషాన్ మయాది
ష్టానపి స్వకాన్| ధర్మాన్ సంత్యజ్య యస్సర్వాన్ మాం భజేత్సోఽపి సత్తమః||౩౧||జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వాపి యే వై
మాం యావాన్ యశ్చాస్మి యాదృశః| భజంత్యనన్యభావేన తే వై భక్తతమా మతాః||౩౨|| మల్లింగమద్భ
క్తజనదర్శనస్పర్శనార్చనమ్| పరిచర్యా స్తుతిప్రహ్వగుణకర్మానుకీర్తనమ్|| ౩౩ || మత్కథాశ్ర
వణే శ్రద్ధా మదనుధ్యానముద్ధవ| సర్వలాభోపహరణం దాస్యేనాత్మనివేదనమ్ | ౩౪| మజ్జన్మకర్మ
కథనం మమ పర్వానుమోదనమ్| గీతతాండవవాదిత్రగోష్ఠీభిర్మద్గృహోత్సవః | ౩౫ || యా
త్రా బలివిధానం చ సర్వవార్షికపర్వసు| వైదికీ తాంత్రికీ దీక్షా మదీయవ్రతధారణమ్ | ౩౬ | మద
ర్చాస్థాపనే శ్రద్ధా స్వతస్సంభూయ చోద్యమః| ఉద్యానోపవనక్రీడాపురమందిరకర్మణి || ౩౭ ||
సంమార్జనోపలేపాభ్యాం సేకమండలవర్తనైః| గృహశుశ్రూషణం మహ్యం దాసవద్యదమాయ
యా|| ౩౮|| అమానిత్వమదంభిత్వం కృతస్యాపరికీర్తనమ్| అపి దీపావలోకం మే నోపయుంజ్యాన్నివే

తః- పునః పునర్జ్ఞాత్వా ఏకాంతభావేన యే భజంతి|| ౩౨|| ఏవం సాధులక్షణముక్తం- భక్తేర్లక్షణమాహాష్టభిః||మల్లింగేతి|| లింగాని ప్రతిమాదీని||౩౩||మత్కథేతి||సర్వలాభోపహరణం సర్వస్య లబ్ధస్య సమర్పణం||౩౪||మజ్జన్మేతి||పర్వాణి జన్మాష్టమ్యాదీని తదనుమోదనం||౩౫|| యాత్రేతి||బలివిధానం పుష్పోపహారాదిసమర్పణం- సర్వవార్షికపర్వసు చాతుర్మాస్యైకాదశ్యాదిషు విశేషతః || ౩౬ ||. మదర్చేతి||ఉద్యానాదికరణే సామర్థ్యే సతి స్వతః అసతి వా అన్యైస్సంభూయోద్యమః - ఉద్యానం పుష్పప్రధానం ఉపవనం ఫలప్రధానం- ఆక్రీడం క్రీడాస్థానం|| ౩౭ || సంమార్జనేతి||సంమార్జనం రజోఽపాకరణం - ఉపలేపః గోమయోదకాదిభిరాలేపనం- సేకస్తైరేవ ప్రోక్షణం- మండలవర్తనం సర్వతోభద్రాదికరణం- మహ్యం మమ || ౩౮ ||. అమానిత్వమితి||స్వయమన్యేన వా నివేదితం దీపావలోకమపి న స్వీకుర్యాత్ -ఏతచ్చ సాధారణస్థావరవిషయం- రాగప్రాప్తవిషయం వా- భక్త్యా తు గ్రాహ్యమేవ|| శ్లో|| షడ్భిర్మాసోపవాసైస్తు యత్ఫలం పరికీర్తితం| విష్ణోర్నైవేద్యసిక్థేన పుణ్యం తద్భుంజతాం కలౌ || హృది రూపం ముఖే నామ నైవేద్యముదరే హరేః| పాదోదకం చ నిర్మాల్యం మస్తకే యస్య సోఽచ్యుత ఇత్యాదివచనేభ్యః||యద్వా- అన్యస్మై నివేదితం మమ నోపయుంజ్యాత్ మహ్యం న నివేదయేదిత్యర్థః||శ్లో||విష్ణోర్నివేదితాన్నేన యష్టవ్యం దేవతాంతరం| పితృభ్యశ్చాపి తద్దేయం తదానంత్యాయ కల్పతే||పితృశేషం తు యో దద్యాద్ధరయే పరమాత్మనే| రేతోధాః పితరస్తస్య భవంతి క్లేశభాగినః||ఆశాసతే సదా దేవాః పితరస్సర్వ ఏవ హి|య ఇష్ట్వా దేవమవిష్ణుం పశ్చాత్తైః పితౄన్ సురాన్|| యజతే చ స వై పుత్రో వంశ్యో జాయేత జీవతు|ఆస్ఫోటయంతి పితరః ప్రనృత్యంతి పితామహాః||వైష్ణవోఽస్మిన్ కులే జాతస్స నస్సంతారయి

క్త్యాదిఇత్యాదిపదద్వయేన॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ఇదానీమేకాదశపూజాధిష్ఠానాన్యాహ॥ సూర్యఇతి॥ హే భద్ర॥ ౪౧॥ అధిష్ఠానభేదేన పూజాసాధ
నాన్యాహ త్రిభిః॥ సూర్యఇతి॥ త్రయ్యావిద్యయా-సూర్యసూక్తైరుపస్థానాదినా-అంగ హే ఉద్ధవ-యవసాదినా తృణాదినా॥ ౪౨॥ వైష్ణవ
ఇతి॥ బంధుసత్కృత్యా బంధువత్సమ్మానేన-హృది ఖే హృదయాకాశే-ముఖ్యధియా-ప్రాణదృష్ట్యా-తోయే తోయాదిభిః ద్రవ్యైస్తర్పణాది
నా॥ ౪౩॥ స్థండిలఇతి॥ స్థండిలే భువి-మంత్రహృదయైః రహస్యమంత్రన్యాసైః॥ ౪౪॥ సర్వాధిష్ఠానేషు ధ్యేయమాహ॥ ధిష్ణ్యేష్వేష్వితి॥ ఉక్తే
నప్రకారేణ విమధిష్ణ్యేషు॥ ౪౫॥ యత్నాయాసాభక్తేః ఫలమాహ॥ ఇష్టాపూర్తేనేతి॥ సద్భక్తిం దృఢాం భక్తిం-అస్యాః భక్తేరంతరంగసా
ధనమాహ-ఇత్థం మత్స్మృతిః సాధుసేవయా భవతి-యద్వా-స్మృతిర్జ్ఞానం తతశ్చ దృఢభక్తిమతః పుంసః సాధుసేవయా మద్జ్ఞానం సంభ
వతీత్యర్థః॥ ౪౬॥ జ్ఞానభక్తిమార్గావుక్తౌ తత్ర జ్ఞానమార్గాదపి భక్తిమార్గః శ్రేష్ఠ ఇత్యాహ॥ ప్రాయేణేతి॥ సత్సంగేన మోక్షభక్తి
గః తేన వినా ఉపాయః సంసారతరణే న విద్యతే-సత్సంగేనేత్యత్ర హేతుమాహ-హి యస్మాత్సతామహం ప్రాయణం ప్రకృష్టమయనం ఆశ్ర
యః-అత-సత్సంగో భక్త్యంతరంగ ఇత్యర్థః॥ ౪౭॥ ఇదానీం సాంఖ్యయోగాదీని సాధనాంతరసాపేక్షాణి సవ్యభిచారీణి చ-సత్సం

దితమ్ ॥ ౩౯ ॥ యద్యదిష్టతమం లోకే యచ్చాపి ప్రియమాత్మనః । తత్తన్నివేదయేన్మహ్యం తదానంత్యా
య కల్పతే ॥ ౪౦ ॥ సూర్యోఽగ్నిర్బ్రాహ్మణో గావో వైష్ణవః ఖం మరుజ్జలమ్ । భూరాత్మా సర్వభూతాని భ
ద్ర పూజాపదాని మే ॥ ౪౧ ॥ సూర్యే తు విద్యయా త్రయ్యా హవిషాగ్నౌ యజేత మామ్ । ఆతిథ్యేన తు వి
ప్రాగ్ర్యే గోష్వంగ యవసాదినా ॥ ౪౨ ॥ వైష్ణవే బంధుసత్కృత్యా హృది ఖే ధ్యాననిష్ఠయా । వాయౌ
ముఖ్యధియా తోయే ద్రవ్యైస్తోయపురస్కృతైః ॥ ౪౩ ॥ స్థండిలే మంత్రహృదయైర్భోగైరాత్మానమా
త్మని । క్షేత్రజ్ఞం సర్వభూతేషు సమత్వేన యజేత మామ్ ॥ ౪౪ ॥ ధిష్ణ్యేష్వేష్వితి మద్రూపం శంఖచక్ర
గదాంబుజైః । యుక్తం చతుర్భుజం శాంతం ధ్యాయన్నర్చేత్సమాహితః ॥ ౪౫ ॥ ఇష్టాపూర్తేన మా
మేవం యో యజేత సమాహితః । లభతే మయి సద్భక్తిం మత్స్మృతిః సాధుసేవయా ॥ ౪౬ ॥ ప్రాయేణ
భక్తియోగేన సత్సంగేన వినోద్ధవ । నోపాయో విద్యతే సధ్ర్యఙ్ ప్రాయణం హి సతామహమ్ ॥ ౪౭ ॥
అథైతత్పరమం గుహ్యం శృణ్వతో యదునందన । సుగోప్యమపి వక్ష్యామి త్వం మే భృత్యః సుహృత్సఖా ॥
౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - ఏకాదశోఽధ్యాయః.

శ్రీభగవానువాచ ॥ న రోధయతి మాం యోగో న సాంఖ్యం ధర్మ ఉద్ధవ । న స్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగో నేష్టాపూ
ర్తం న దక్షిణా ॥ ౧ ॥ వ్రతాని యజ్ఞశ్ఛందాంసి తీర్థాని నియమా యమాః । యథావరుంధే సత్సంగః స
ర్వసంగాపహో హి మామ్ ॥ ౨ ॥ సత్సంగేన హి దైతేయా యాతుధానాః ఖగా మృగాః । గంధర్వాప్స
రసో నాగాః సిద్ధాశ్చారణగుహ్యకాః ॥ ౩ ॥ విద్యాధరా మనుష్యేషు వైశ్యాః శూద్రాః స్త్రియోఽంత్యజాః ।
రజస్తమఃప్రకృతయస్తస్మింస్తస్మిన్యుగే యుగే ॥ ౪ ॥ బహవో మత్పదం ప్రాప్తాస్త్వాష్ట్రకాయాధ
వాదయః । వృషపర్వా బలిర్బాణో మయశ్చాథ విభీషణః ॥ ౫ ॥ సుగ్రీవో హనుమానృక్షో గజో గృధ్రో
వణిక్పథః । వ్యాధః కుబ్జా వ్రజే గోప్యో యజ్ఞపత్న్యస్తథాపరే ॥ ౬ ॥ తే నాధీతశ్రుతిగణా నోపాసితమ

గస్తు స్వతంత్ర ఏవ సమర్థః-ఫలావ్యభిచారీ చేతి వర్ణయితుమాహ॥ అథేతి॥ ఏతద్వక్ష్యమాణం పరమం గుహ్యం అతః శృణ్విత్యర్థః॥ ౪౮॥
ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకాదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ద్వాదశే సాధుసంగస్య మహిమా వర్ణితః పురా । కర్మానుష్ఠానతత్త్యాగవ్యవస్థా చ తతః పరం॥ నేతి॥ న రోధయతి న వశీకరోతి-యోగః
ఆసనప్రాణాయామాదిః-సాంఖ్యం తత్త్వానాం వివేకః-ధర్మః సామాన్యతః అహింసాదిః- స్వాధ్యాయో వేదజపః-తపః కృచ్ఛ్రాది-త్యా
గః-సన్న్యాసః - ఇష్టం చ పూర్తం చ-తత్ర ఇష్టమగ్నిహోత్రాది పూర్తం కూపారామాదినిర్మాణం-దక్షిణాశబ్దేన సామాన్యతో దానం
వ్యతే॥ ౧॥ వ్రతానీతి॥ వ్రతాని ఏకాదశ్యుపవాసాదీని-యజ్ఞః దేవపూజా-ఛందాంసి రహస్యమంత్రాః-అవరుంధే వశీకరోతి॥ ౨॥ స
త్సంగేనేతి॥ యాతుధానా రాక్షసాః॥ ౩॥ ౪॥ బహవ ఇతి॥ త్వాష్ట్రో వృత్రః-కాయాధవః ప్రహ్లాదః ॥ ౫ ॥ సుగ్రీవ ఇతి॥ ఋక్షో జాంబ
వాన్-గృధ్రో జటాయుః-వణిక్పథః తులాధారః-వ్యాధః ధర్మవ్యాధః-యజ్ఞపత్న్యో దీక్షితభార్యాః॥ ౬ ॥ కేషాం సత్సంగస్యాతిరిక్తసా
ధనాంతరాభావమాహ॥ తే ఇతి॥ న అధీతాః శ్రుతిగణాః యైస్తే - తదర్థం చ న ఉపాసితాః మహత్తమా యైస్తే తథా-కించ-అవ్రతాః తత్త

తపసః నవ్రతానియేషాం - నతప్తానితపాంసియైస్తైశ్చతేచతథా - సత్సంగాదితి - సద్భిస్సంగో నామనుస్తైవసంగ ఇత్యపి ప్రత్యుక్తం - యద్వా - స్వసంగస్యాపిసత్సంగత్వం విపక్షలేస్వస్యాపిసత్త్వాత్ - యద్వా - మదీయానాంసంగాదిత్యర్థః॥౭॥ తత్ర వృత్రాదీనాంతుభవతునామకథంచిత్సాధనాంతరం - గోపీప్రభృతీనాంతునాన్యదస్తీత్యాహ ॥కేవలేనేతి॥ సత్సంగలబ్ధేన కేవలేనైవభావేన ప్రీత్యా - నగాః యమళార్జునాదయః - నాగాః కాళీయాదయః - యద్వా - తదానీంతనసర్వతరుగుల్మాదీనామపి భగవతిభావోస్తీతిగమ్యతే - తదుక్తం భగవతైవ ॥శ్లో॥ అహోఅమీదేవవరామరార్చితంపాదాంబుజంతేసుమనఃఫలార్హణం। నమంత్యుపాదాయశిఖాభిరాత్మనస్తమోపహత్యైతరుజన్మయత్కృతమిత్యాదినా - సిద్ధాః కృతార్థాస్సంతః ఈయుః ప్రాపుః॥౮॥ స్వప్రాప్తేః దుర్లభతామాహ॥యమితి॥యోగాదిభిః కృతప్రయత్నోపియం నప్రాప్నుయాత్ - తంమామీయురితిపూర్వేణాన్వయః - తత్ర ప్రథమం యాగోప్యః పశ్చాదయోవా శ్రీకృష్ణేనసహసంగతాస్తైస్సంతః - తత్సంగోన్యేషాంసత్సంగః - తేనచతేషాంభక్తిరితిజ్ఞాతవ్యం ॥౯॥ గోపీనాం భావం ప్రపంచయతిచతుర్భిః॥రామేణేతి॥శ్వాఫల్కినాఅక్రూరేణ - మధురాంప్రణీతేసతి - మయ్యనురక్తస్వాంతసుఖాయనదదృశుః - కుతః - వియోగేనతీవ్రాదుస్సహాః ఆధయో సంతాపాః - అత్రేపాలకః - మయివిగాఢేన అతిదృఢేనభావేన ప్రేమ్ణా అరసజ్ఞానిసంసజ్ఞానిచిత్తానియాసాంతాః ॥౧౦॥ ప్రీత్యాధిక్యం ప్రపంచయతి॥తా ఇతి॥మయా యాయా ఏవక్షపాః రాత్రయః క్షణార్ధవన్నీతాస్తాస్తాఏవపునర్మయావిహీనానాం తాసాంకల్పసమా బభూవుః కథంభూతాస్తాస్తావాచామగోచరా ఇత్యర్థః॥౧౧॥ కించ - ఏవంతీవ్రాధయస్తామోహమిషేణసమాధింప్రాప్తా ఇత్యాహ॥తా ఇతి॥మయి అనుషంగేణ ఆసక్త్యాబద్ధాధియోయాభిస్తాః - స్వమాత్మానం స్వదేహం - అదః దూరస్థం - ఇదం సన్నిహితంచ - నావిదన్ - యద్వా స్వం

హత్తమాః। అవ్రతాతప్తతపసస్సత్సంగాన్మాముపాగతాః ॥౭॥ కేవలేనహిభావేనగోప్యోగావోనగామృగాః। యేన్యేమూఢధియోనాగాస్సిద్ధామామీయురంజసా ॥౮॥ యంనయోగేనసాంఖ్యేనదానవ్రతతపోధ్వరైః। వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసన్న్యాసైః ప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి॥౯॥ రామేణసార్ధంమధురాంప్రణీతేశ్వాఫల్కినామయ్యనురక్తచిత్తాః। విగాఢభావేనన మేవియోగతీవ్రాధయోన్యందదృశుస్సుఖాయ ॥౧౦॥ తాస్తాః క్షపాః ప్రేష్ఠతమేననీతామయైవబృందావనగోచరేణ। క్షణార్ధవత్తాః పునరంగతాసాంహీనామయాకల్పసమాబభూవుః॥౧౧॥ తానావిదన్మయ్యనుసంగబద్ధధియస్స్వమాత్మానమదస్తథేదమ్। యథాసమాధౌమునయోబ్ధితోయేనద్యః ప్రవిష్టాఇవనామరూపే॥౧౨॥ మత్కామారమణంజారమస్వరూపవిదోబలాః। బ్రహ్మమాంపరమంప్రాపుస్సంగాచ్ఛతసహస్రశః॥౧౩॥ తస్మాత్త్వముద్ధవోత్సృజ్యచోదనాంప్రతిచోదనామ్। ప్రవృత్తించనివృత్తించశ్రోతవ్యంశ్రుతమేవచ॥౧౪॥ మామేకమేవశరణమాత్మానంసర్వదేహినామ్। యాహిసర్వాత్మభావేనమయాస్యాహ్యకుతోభయః॥౧౫॥ ఉద్ధవః॥సంశయశ్శృణ్వతోవాచంతవయోగేశ్వరేశ్వర। ననివర్తతఆత్మస్థోయేనభ్రామ్యతిమేమనః॥౧౬॥ శ్రీకృష్ణః॥ సఏషజీవోవివరప్రసూతిః ప్రాణేనఘోషేణగుహాంప్రవిష్టః। మ

పతిపుత్రాదిమమతాస్పదం - ఆత్మానం అహంకారాస్పదం - అదః పరలోకం ఇదం ఇమంలోకంచ - నావిదన్నితి - యథామునయః సమాధౌనామరూపే నవిదుస్తద్వత్ - కింతుఅబ్ధితోయేనద్యఇవమయి ప్రవిష్టాఇత్యన్వయః॥౧౨॥మత్కామా ఇతి॥ఏవంతాః అబలాః కేవలం మత్కామాః - మత్స్వరూపావిదః మమస్వరూపంతునజానంతి - తథాపి - సత్సంగాత్ జారంబ్రహ్మ - జారబుద్ధివేద్యమపి బ్రహ్మస్వరూపమేవమాంపరమం ప్రాపురిత్యర్థః ॥౧౩॥ తస్మాదితి॥ యస్మాదేవంభూతోమద్భజనప్రభావః తస్మాత్ - త్వంచోదనాంశ్రుతిం ప్రతిచోదనాంస్మృతించ - యద్వా - విధింనిషేధంచఉత్సృజ్య॥౧౪॥ మామితి॥మాంశరణంయాహిమయైవాకుతోభయస్స్యాభవేః ॥౧౫॥ పూర్వంతావన్నిగమాదితేష్వవహితః స్వధర్మేష్విత్యాదినాకర్మకర్తవ్యమిత్యుక్తం - ఇదానీంతుసర్వంత్యక్త్వామాంశరణంయాహీత్యుచ్యతే - తత్రకిమాత్మనః కర్తృత్వాద్యస్తినాస్తివేతి ఆత్మస్థః ఆత్మవిషయః సంశయోననివర్తతే - యద్వా - కర్మకార్యంత్యాజ్యంవేత్యాత్మస్థః హృదిస్థః సంశయోననివర్తతఇతిపృచ్ఛతి॥సంశయ ఇతి॥ యేనసంశయేనోత్తరం సఏషఇత్యష్టభిః - అయంభావః - ఈశ్వరస్తావత్స్వమాయావశాత్ప్రపంచాత్మనాభాతి తత్ప్రపంచాఖ్యాసృష్టేర్జీవానామనాద్యవిద్యయాకర్తృత్వాది - తతోవిధిప్రతిషేధాధికారః తదానీంసత్త్వశుద్ధ్యర్థంకర్మాణికుర్వీత్యుక్తంసత్త్వేచశుద్ధేపునఃకర్మజాడ్యపరిహారాయభక్తివిశేషకంకర్మాదరంపరిత్యజ్యపృథగవిశ్వాసేనభజేత్యుక్తంజాతాయాంతువిద్యాయాంనకించిత్కర్తవ్యమస్తీతి॥౧౬॥తత్రతావత్ ఈశ్వరాద్వాగాదీంద్రియద్వారాజీవసంసృతికారణభూతంప్రపంచోద్గమమాహసార్ధైశ్చతుర్భిః॥సఇతి॥సఏషః అపరోక్షః జీవయతీతిజీవః పరమేశ్వరః - అపరోక్షత్వేహేతుః - వివరాణిఆధారాదిచక్రాణి॥శ్లో॥ఆధారోమణిబంధశ్చమణిపూరకమేవచ। అనాహతోవిశుద్ధ్యాజ్ఞాచక్రాణ్యేతానిషట్ క్రమాత్ - తేషుప్రసూతిరితి

వప్రసూతిరభివ్యక్తిర్యస్య సః. తామేవాభివ్యక్తిమాహ। ఘోషేణేతి॥ ఘోషేణ పరాఖ్యేన నాదవతా ప్రాణేన సహ గుహాం ఆధారచక్రం ప్రవిష్టః సన్ మనోమయం సూక్ష్మరూపం పశ్యంత్యాఖ్యం మధ్యమాఖ్యం చ మణిపూరకచక్రే విశుద్ధచక్రే చ ఉపేత్య ప్రాప్య వక్త్రే మాత్రా హ్రస్వాదిః స్వర ఉదాత్తాదిః వర్ణః అకారాదిరిత్యేవం వైఖర్యాఖ్యః స్థవిష్ఠః అతిస్థూలః నానావేదశాఖాత్మకో భవతీతి. తథా చ॥ శ్రుతిః॥ చత్వారి వాక్పరిమితా పదాని తాని విదుర్బ్రాహ్మణా యే మనీషిణః। గుహా త్రీణి నిహితా నేంగయంతి తురీయం వాచో మనుష్యా వదంతీతి. అభియుక్తశ్లోకశ్చ॥ శ్లో॥ యా సా మిత్రావరుణసదనాదుచ్చరంతీ త్రిషష్టిం వర్ణానంతః ప్రకటకరణైః ప్రాణసంగాత్ప్రసూతే। తాం పశ్యంతీం ప్రథమముదితాం మధ్యమాం బుద్ధిసంస్థాం వాచం వక్త్రే కరణవిశదాం వైఖరీం తాం ప్రపద్య ఇతి॥ ౧౭॥ అవ్యక్తస్య సతః సూక్ష్మమధ్యమక్రమేణాభివ్యక్తౌ దృష్టాంతః॥ యథేతి॥ యథాగ్నిః ఖే కాష్ఠచ్ఛిద్రే ఊష్మా అవ్యక్తోష్మరూపః దారుణి అధికం మథ్యమానః అనిలబంధుః అనిలసహాయః సన్ అణుః సూక్ష్మవిస్ఫులింగాదిరూపో భవతి. పునః ప్రకృష్టో జాతో హవిషా సంవర్ధతే తథైవేయం వేదలక్షణా వాణీ మమాభివ్యక్తిరితి॥ ౧౮॥ ఉక్తాం వాగ్వృత్తిముపసంహరన్నితరేంద్రియవృత్తిష్వతిదిశతి॥ ఏవమితి॥ ఏవం గదిః గదనం భాషణం వాభివ్యక్తిరిత్యుపసంహారః. కర్మ హస్తయోర్వృత్తిః. గతిః పాదయోః. విసర్గః పాయూపస్థయోరితి కర్మేంద్రియాణాం. ఘ్రాణో ఘ్రాణం. రసో రసనం. దృక్ దర్శనం. స్పర్శః స్పర్శనం. శ్రుతిః శ్రవణమితి జ్ఞానేంద్రియాణాం. సంకల్పో మనసః. విజ్ఞానం బుద్ధిచిత్తయోః. అభిమానోఽహంకారస్య. సూత్రం ప్రధానస్య. సత్త్వరజస్తమసాం వికారోఽధిదైవతాదిస్త్రివిధః ప్రపంచః. మే వ్యక్తిరితి పూర్వేణాన్వయః॥ ౧౯॥ తస్మాదీశ్వరాభివ్యక్తిరూపః ప్రపంచో నేశ్వరాద్భిన్న ఇత్యాహ॥ అయమితి॥ అయం హి జీవః ఈశ్వరః ఆదావవ్యక్తః ఏక ఏవ. వయసా కాలేన విశ్లిష్టా విభక్తా వాగాదీంద్రియరూపా శక్తిర్యస్య యద్వా విశేషేణ శ్లిష్టా ఆలింగితా మాయాశక్తిర్యేన సః బహుప్రకార

మనోమయం సూక్ష్మముపేత్య రూపం మాత్రా స్వరో వర్ణ ఇతి స్థవిష్ఠః ॥ ౧౭ ॥ యథానలః ఖేఽనిలబంధురూష్మా బలేన దారుణ్యధిమథ్యమానః । అణుః ప్రజాతో హవిషా సమిధ్యతే తథైవ మే వ్యక్తిరియం హి వాణీ॥ ౧౮ ॥ ఏవం గదిః కర్మ గతిర్విసర్గో ఘ్రాణో రసో దృక్స్పర్శః శ్రుతిశ్చ । సంకల్పవిజ్ఞానమథాభిమానః సూత్రం రజస్సత్త్వతమోవికారః॥ ౧౯ ॥ అయం హి జీవస్త్రివృదబ్జయోనిరవ్యక్త ఏకో వయసా స ఆద్యః। విశ్లిష్టశక్తిర్బహుధేవ భాతి బీజాని యోనిం ప్రతిపద్య యద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ యస్మిన్నిదం ప్రోతమశేషమోతం పటో యథా తంతువితానసంస్థః॥ య ఏష సంసారతరుః పురాణః కర్మాత్మకః పుష్పఫలే ప్రసూతే ॥ ౨౧॥ ద్వే అస్య బీజే శతమూలస్త్రినాలః పంచస్కంధః పంచరసప్రసూతిః । దశైకశాఖో ద్విసుపర్ణనీడస్త్రివల్కలో ద్విఫలోఽర్కం ప్రవిష్టః ॥ ౨౨ ॥ అదంతి చైకం ఫలమస్య గృధ్రా గ్రామేచరా ఏకమరణ్యవాసాః॥ హంసా య ఏకం బహురూపమిజ్యైర్మాయామయం వేద స వేద వేదమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం గురూపాసనయైకభక్త్యా విద్యాకుఠారేణ శితేన ధీరః॥ వివృశ్చ్య జీవాశయమప్రమత్తః సంపద్య చాత్మానమథ త్యజాస్త్రమ్॥

ఇవాభాతి యః స ఏవాద్యః. త్రివృత్ త్రిగుణాశ్రయః. అబ్జయోనిః లోకపద్మస్య కారణభూతః. ఏకస్య బహుధాభావే దృష్టాంతః. యోనిం క్షేత్రం ప్రతిపద్య ప్రాప్య బీజాని యద్వదితి॥ ౨౦॥ తస్మాత్తన్మాయావిలసితత్వాత్తదాశ్రయమిదం జగన్న తతః పృథగితి సదృష్టాంతమాహ॥ యస్మిన్నితి॥ తంతువితానే సంస్థా స్థితిర్యస్య సః పటో యథా తథా యస్మిన్నిదం విశ్వం ప్రోతం దీర్ఘతంతుషు పట ఇవ ప్రోతం తిర్యక్తంతుష్వివ. ఏవంభూతం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం విశ్వం. అవిద్యయాత్మన్యధ్యస్తం వృక్షరూపం జీవస్య కర్తృత్వాదిసంసారహేతుః. అతస్తద్వివేకజ్ఞానేన కర్మాదిసర్వం పరిత్యాజ్యమిత్యుక్తమిత్యాశయేనాహ. య ఏష ఇతి సార్ధైస్త్రిభిః. పురాణః అనాదిః. కర్మాత్మకః ప్రవృత్తిస్వభావః. పుష్పఫలే భోగాపవర్గౌ. కర్మతత్ఫలే వా. ప్రసూతే జనయతి॥ ౨౧॥ వృక్షరూపం ప్రపంచయతి॥ ద్వే ఇతి॥ ద్వే పుణ్యపాపే అస్య బీజే. స చ శతమూలః శతమపరిమితాః వాసనాః మూలాని యస్య సః. త్రయో గుణాః నాలాని ప్రకాండాః యస్య. పంచ భూతాని స్కంధాః యస్య. పంచ రసాః శబ్దాదివిషయాః తేషాం ప్రసూతిర్యస్మాత్. దశ చ ఏకా చ శాఖా ఇంద్రియాణి యస్య. ద్వయోః సుపర్ణయోర్జీవపరమాత్మనోర్నీడం యస్మిన్. త్రీణి వల్కలాని వాతపిత్తశ్లేష్మాణో యస్య. ద్వే సుఖదుఃఖే ఫలే యస్య సః. అర్కం ప్రవిష్టః సూర్యమండలపర్యంతం వ్యాప్తః. తన్నిర్భేద్యగతస్య సంసారాభావాత్॥ ౨౨॥ తత్ఫలభోక్తౄనాహ॥ అదంతీతి॥ గృధ్రా ఇతి గృధ్రాః కామినః గ్రామేచరాః గృహస్థాః. అస్య వృక్షస్యైకం ఫలం దుఃఖమదంతి. విపరిణామతః స్వర్గాదేరపి దుఃఖస్వరూపత్వాత్. హంసా వివేకినోఽరణ్యవాసాః సన్న్యాసినః ఏకం ఫలం సుఖమదంతి. ఏకం పరమాత్మానం మాయామయం ఏవం బహురూపం ఇజ్యైః పూజ్యైః గురుభిః కృత్వా యో వేద సః వేదం తత్త్వార్థం వేద॥ ౨౩॥ త్వం చైవం జ్ఞాత్వా కృతకృత్యః సన్ సర్వసాధనం త్యజేత్యాహ॥ ఏవమితి॥ ఏకాంతభక్త్యా శితేన తీక్ష్ణేన జ్ఞానకుఠారేణ. స్వతంత్రతావాదప్యయోగాద్ జ్ఞానభక్త్యోః। జీవోపాధిం త్రిగుణాత్మకం లింగశరీరం. వివృశ్చ్య ఛిత్త్వా. ఉప

మాత్మానంసంపద్య ప్రాప్య-అథఅస్త్రంసాధనంత్యజేదితి ॥ ౨౪ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - ద్వాదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❀❀

శ్లో॥ త్రయోదశేథసత్త్వస్యవృద్ధ్యా విద్యోదయ క్రమః । హంసేతిహాసతశ్చిత్తగుణవిశ్లేషవర్ణనం ॥ విద్యాకుఠారేణజీవాశయంసంవివృశ్చ్య సాధనంత్యజేదిత్యుక్తం-ననుతత్రతమఆదిగుణత్రయవృత్తిప్రతిబంధేసతికథంవిద్యోత్పత్తిరిత్యాశంక్యతన్నివృత్త్యా విద్యోత్పత్తిప్రకారమాహ సప్తభిః॥ సత్త్వమితి॥ తత్రయద్యాత్మందాదివదాత్మధర్మాఃగుణాఃస్యుః-తర్హి తత్స్వరూపత్వాత్ తేషాంనివృత్తిర్నస్యాత్ - నత్వేతదస్తీత్యాహ - బుద్ధేఃప్రకృతేరేవైతేగుణానత్వాత్మనఇతి-అతఃసత్త్వేనసత్త్వవృత్త్యాఅన్యతమౌహన్యాత్-రజస్తమోవృత్తీజయేదిత్యర్థః-సత్త్వంచసత్యదమాదివృత్తిరూపముపశమాత్మకేనసత్త్వేనైవహన్యాత్ ॥ ౧ ॥ ననుగుణత్రయవృత్తీనాంపరస్పరోపమర్దనరూపత్వాత్కథంసత్త్వవృత్త్యైవఇతరవృత్తయోనియమేనహంతవ్యాస్తత్రాహ॥ సత్త్వాదితి॥ మద్భక్తింలక్షయతియోధర్మఃసఏవమద్భక్తిరూపఏవవా- సత్త్వమేవకథంవర్ధతేతత్రాహ- సాత్త్వికానాంపదార్థానాముపాసయా సేవయా సత్త్వంవృద్ధంభవతీత్యర్థః॥ ౨ ॥ ధర్మఇతి॥ సచధర్మోరజస్తమశ్చహన్యాత్ - కుతః- నవిద్యతేఉత్తమోయస్మాత్సః- సర్వోత్తమ ఇత్యర్థః- యతః- సత్త్వవృద్ధిఃసత్త్వస్యవృద్ధిఃయస్మాత్తారణాత్సః- అతఏవతత్తార్యోఽధర్మప్రతిబంధోనాస్తీత్యాహ- తస్మిన్నుభయస్మిన్హతేతన్మూలఃతేరజస్తమసీరాగద్వేషాదినాప్రమాదాలస్యాదినాచమూలంయస్యసః॥ ౩ ॥ సాత్త్వికోపాసనయాసత్త్వంవర్ధతఇత్యుక్తం-తానేవసత్త్వవృద్ధిహేతూన్దర్శయితుంసామాన్యతోగుణత్రయవృద్ధిహేతూనాహ॥ ఆగమఇతి॥ ఆగమఃశాస్త్రం- ఆపఃఆపః-క్వచిదాగమోఽర్థ ఇతివాపాఠః॥ ౪ ॥ ఏషుసాత్త్వికాదినిర్ణయమాహ॥ తదితి॥ ఏషామేవమధ్యే వృద్ధాః ప్రచక్షతే ప్రశంసంతి- యద్యన్నిందంతితత్తత్ - యత్తుప్ర

౨౪ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-ద్వాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీకృష్ణః॥ సత్త్వంరజస్తమఇతి గుణాబుద్ధేర్నచాత్మనః । సత్త్వేనాన్యతమౌహన్యాత్సత్త్వంసత్త్వేనచైవహి ॥ ౧ ॥ సత్త్వాద్ధర్మోభవేద్వృద్ధాత్పుంసోమద్భక్తిలక్షణః। సాత్త్వికోపాసయాసత్త్వంతతోధర్మఃప్రవర్తతే ॥ ౨ ॥ ధర్మోరజస్తమోహన్యాత్సత్త్వవృద్ధిరనుత్తమః। ఆశునశ్యతితన్మూలోహ్యధర్మఉభయేహతే॥ ౩॥ ఆగమోఽపఃప్రజాదేశఃకాలఃకర్మచజన్మచ । ధ్యానంమంత్రోఽథసంస్కారోదశైతేగుణహేతవః ॥ ౪ ॥ తత్తత్సాత్త్వికమేవైషాంయద్యద్వృద్ధాఃప్రచక్షతే। నిందంతితామసంతత్తద్రాజసంతదుపేక్షితమ్॥ ౫॥ సాత్త్వికాన్యేవసేవేతపుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే। తతోధర్మస్తతోజ్ఞానంయావత్స్మృతిరపోహనమ్ ॥ ౬ ॥ వేణుసంఘర్షజోవహ్నిర్దగ్ధ్వాశామ్యతితద్వనమ్ । ఏవంగుణవ్యత్యయజోదేహశ్శామ్యతితత్క్రియః॥ ౭ ॥ ఉద్ధవః॥ విదంతిమర్త్యాఃప్రాయేణవిషయాన్పదమాపదామ్। తథాపిభుంజతేకృష్ణతత్కథంశ్వఖరాజవత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ అహమిత్యన్యథాబుద్ధిఃప్రమత్తస్యయథాహృది। ఉత్సర్పతిరజోఘోరంతతోవైకారికంమనః ॥ ౯ ॥ రజోయుక్తస్యమనసస్సంకల్పస్సవికల్పకః।

ద్యైరుపేక్షితంనస్తుతంనచనిందితంతద్రాజసం॥ ౫ ॥ సాత్త్వికానీతి॥ సాత్త్వికాన్యేవేతి- నివృత్తిశాస్త్రాణ్యేవసేవేత-నప్రవృత్తిపాషండశాస్త్రాణి- తీర్థాపఏవ-నగంధోదకసురాద్యాః-ప్రజాఃనివృత్తాన్జనాన్ - నప్రవృత్తదురాచారాన్--వివిక్తదేశం నరథ్యాద్యూతదేశాన్ - కాలంబ్రాహ్మముహూర్తాదికంధ్యానాదౌ- నప్రదోషనిశీథాదీన్ - కర్మచనిత్యం --నకామ్యాభిచారాదీని- జన్మచవైష్ణవశైవదీక్షాదిలక్షణం- నశాక్తక్షుద్రదీక్షారూపం - ధ్యానంశ్రీవిష్ణోః - నతుకామినీవిద్విషాంమంత్రం ప్రణవాదికం --నకామ్యక్షుద్రాదీన్ - సంస్కారంఆత్మనస్సంశోధనం-నతుకేవలందేహగృహాదీనాం-నసుజ్ఞానంమహావాక్యశ్రవణాదేవోత్పద్యతే-కింతత్రసత్త్వవృద్ధ్యాధర్మేణవాఅతఆహ-యావత్స్మృతిఃఆత్మాపరోక్షం-యావచ్చదేహద్వయతత్కారణభూతగుణాపోహః-తావత్పర్యంతంజ్ఞానంభవతీత్యర్థః॥ ౬॥ ననుగుణవ్యతికరాజ్జాతోదేహఃకథంస్వాశ్రయభూతాన్గుణాన్స్వతఏవోత్పన్నయావిద్యయాపోహ్యస్వయముపరమేత్ తత్రాహ॥ వేణ్వితి॥ వేణూనాంసంఘర్షాజ్జాతోగ్నిర్యథాస్వతఏవ ఉత్పన్నాభిర్జ్వాలాభిస్తద్వనంసర్వందగ్ధ్వాస్వయంశామ్యతి- ఏవందేహోపి-తత్క్రియఃతస్యాగ్నేరివక్రియావ్యాపారోయస్యసః॥ ౭॥ ననునియతేంద్రియతయాసాత్త్వికసేవాయామియానస్తిపురుషార్థః- తథాపిరాజసాదీన్ విషయాన్ దుఃఖమితిజానంతోపికథంసేవంతఇతిపృచ్ఛతి॥ విదంతీతి॥ పదంస్థానం-స్వానోయథాభత్స్యమానాఅపిశునీమనుధావంతి- ఖరాయథాపద్భ్యాంతాడ్యమానాఅపిఖరీమనుధావంతి-అజాయథానిర్లజ్జాహంతుమానీతాఅపితద్వత్ - ॥ మిథ్యాభినివేశేనభుంజతఇతిసహేతుకమాహత్రిభిః॥ అహమితి॥ ప్రమత్తస్యవివేకశూన్యస్య- దేహాదావహమితిమిథ్యాబుద్ధిఃహృదియథాయథావర్ధతే- తతోహంబుద్ధేశ్చవైకారికంసత్త్వప్రధానమపిమనఃప్రతి-ఘోరందుఃఖాత్మకంరజఃఉత్సర్పతి-మనో

ణ్యాస్యాన్తీత్యర్థః ॥౯॥ తత ఇతి॥ రజ ఇతి॥ ఇదమేవం భోగ్యమితి సవికల్పకః సంకల్పస్స్యాత్-తతశ్చ అహోరూపమహోభావ- ఇతి గుణధ్యానాద్దుర్ధరః కామస్స్యాత్ ॥౧౦॥ కరోతీతి॥ తతో విషయాన్భోక్తుం కర్మాణి కరోతి ॥౧౧॥ ఏవం చేన్నకస్యాపి దుఃఖనివృత్తిస్స్యాదిత్యాశంక్యాహ॥ రజస్తమోభ్యామితి॥ యద్యపి రజస్తమోభ్యాం విక్షిప్తధీః మూఢధీశ్చ-తథాపి విద్వాన్ - వివేకీ పునర్మనో నియుంజన్ దోషదృష్టిర్న సజ్జతే ॥౧౨॥ విషయదోషదృష్ట్యాపి మనో నిరోధాశక్తావనుష్ఠేనతన్నిరోధోపాయమాహ॥ అప్రమత్త ఇతి॥ అనిర్విణ్ణః అసంసః-యథాకాలం త్రిషవణం-మయి పరమానందరూపే-అర్పయన్-సమాదధ్యాత్ ॥౧౩॥ విషయైస్సంగ్రథితస్య మనసస్తద్వియోగే నేశ్వరనిష్ఠత్వమసంభావితం మన్యమానం ప్రతి తన్నిరూపణాయేతిహాసముపక్షిపతి॥ ఏతావానితి॥ యథా యథా వన్మయ్యావేశ్యత ఇత్యేతావాని త్యర్థః ॥౧౪॥ పృచ్ఛన్నేవారిత్యుక్తే తేషాముపాయసామనేన రూపేణ నిరూపణాసంభవాత్పృచ్ఛతి॥ యదేతి॥ తం కాలం తదేతద్రూపం చ వేదితుమిచ్ఛామీత్యర్థః ॥౧౫॥ పుత్రా ఇతి॥ మానసాః పుత్రాః-సూక్ష్మాం సుదుర్జ్ఞేయాం-ఐకాంతికీం గతిం పరాం కాష్ఠాం ॥౧౬॥ తదేవాహ॥ గుణేష్వితి॥ గుణేషు విషయేషు-స్వభావతో రాగాదివశాచ్చేతః ప్రవిశతి-తే చానుభూతా విషయాః వాసనారూపేణ చేతసి ప్రవిశంతి-అతితితీర్షోః విషయానతిక్రమితుమిచ్ఛోః ॥౧౭॥ ఏవమితి॥ మహాదేవోపి-స్వయంభూరపి భూతానాం స్రష్టాపి- ధ్యాయమానః విచారయన్నపి ప్రశ్నబీజం-యదజ్ఞానాదయం ప్రశ్న స్తన్నాన్వపద్యత-యతః కర్మవిక్షిప్తధీః ॥౧౮॥ స ఇతి॥ ప్రశ్నస్య పారముత్తరమభిప్రాయో

తతః కామో గుణధ్యానాద్దుర్ధరస్స్యాద్ధి దుర్మతేః ॥౧౦॥ కరోతి కామవశగః కర్మాణ్యవిజితేంద్రియః।
దుఃఖోదర్కాణి సంపశ్యన్ రజోవేగవిమోహితః ॥౧౧॥ రజస్తమోభ్యాం యదపి విద్వాన్విక్షిప్తధీః పునః।
అతంద్రితో మనో యుంజన్ దోషదృష్ట్యా న సజ్జతే ॥౧౨॥ అప్రమత్తోనుయుంజీత మనో మయ్యర్పయఞ్ఛ
నైః। అనిర్విణ్ణో యథాకాలం జితశ్వాసో జితాసనః ॥౧౩॥ ఏతావాన్యోగ ఆదిష్టో మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః।
సర్వతో మన ఆకృష్య మయ్యద్ధావేశ్యతే యథా ॥౧౪॥ ఉద్ధవః॥ యదా త్వం సనకాదిభ్యో యేన రూపేణ కే
శవ। యోగమాదిష్టవానేతద్రూపమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥౧౫॥ శ్రీకృష్ణః॥ పుత్రా హిరణ్యగర్భస్య మా
నసాస్సనకాదయః। పప్రచ్ఛుః పితరం సూక్ష్మాం యోగస్యైకాంతికీం గతిమ్ ॥౧౬॥ సనకాదయః॥ గుణే
ష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రభో। కథమన్యోన్యసంత్యాగో ముముక్షోరతితితీర్షోః ॥౧౭॥ ఏవం పృ
ష్టో మహాదేవస్స్వయంభూర్భూతభావనః। ధ్యాయమానః ప్రశ్నబీజం నాభ్యపద్యత కర్మధీః ॥౧౮॥ స
మామచింతయద్దేవం ప్రశ్నపారతితీర్షయా। తస్యాహం హంసరూపేణ సకాశమగమం తదా ॥౧౯॥
దృష్ట్వా మాం త ఉపవ్రజ్య కృత్వా పాదాభివందనమ్। బ్రహ్మాణమగ్రతః కృత్వా పప్రచ్ఛుః కో భవానితి॥
౨౦॥ ఇత్యహం మునిభిః పృష్టస్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిస్తదా। యదవోచమహం తేభ్యస్తదుద్ధవ నిబోధ మే ॥౨౧॥
వస్తునో యద్యనానాత్వ ఆత్మనః ప్రశ్న ఈదృశః। కథం ఘటేత వో విప్రా వక్తుర్వా మే క ఆశ్రయః॥
౨౨॥ పంచాత్మకేషు భూతేషు సమానేషు చ వస్తుతః। కో భవానితి వః ప్రశ్నో వాచారంభో హ్యనర్థకః॥
౨౩॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేన్యైరపీంద్రియైః। అహమేవ న మత్తోన్యదితి బుధ్యధ్వమంజసా॥

తస్య తితీర్షయా-జిజ్ఞాసయా- హంసరూపేణేతి॥ యథాహం సోనీరం క్షీరంచ పృథక్కర్తుం శక్తః - ఏవమహం గుణాంశ్చేతశ్చ వివేచయితుం హంసరూపేణ ఆగతోస్మీతి ॥౧౯॥ ౨౦ ॥ ....

ఇతీతి॥ ఇత్యహం మునిభిః పృష్ట ఇతి పృథగ్వాక్యం-యదవోచమితి పృథక్ అతోస్మచ్ఛబ్దావృత్తిర దోషః- తేభ్యో యదవోచం తన్మే వచనం నిబోధ ॥౨౧॥ దేహాదివివిక్తాత్మజ్ఞానే సతి తన్నిష్ఠస్య రాగాద్యసంభవాత్స్వయమేవ విషయచేతసోర్విశ్లేషో భవతీతి వక్తుం ప్రశ్నఖండనమిషేణైవ తావదాత్మానాత్మవివేకమాహ త్రిభిః॥ వస్తున ఇతి॥ కిమాత్మనోయం ప్రశ్నః తదుపాధిభూతసంఘస్య వా-యద్యాత్మన స్తర్హి తస్య వస్తునః పరమార్థరూపస్య అనానాత్వే సతి-హే విప్రాః వః యుష్మాభిః కృతః ప్రశ్నః ఈదృశః బహుమునిధారణరూపః కథం ఘటేత-వక్తురుత్తరం దాతుర్వా మే మమ క ఆశ్రయః-అవిశేషే ఆత్మని కం జాతిగుణాదివిశేషమాశ్రిత్యోత్తరం వక్ష్యామీత్యర్థః ॥౨౨॥ పంచాత్మకేష్వితి॥ భూతసంఘవిషయత్వేపి అయం వః ప్రశ్నః వాచారంభః వాఙ్మాత్రేణారబ్ధః-యతోనర్థకః - కుతః - భూతేషు దేవమనుష్యాదిదేహేషు పంచభూతాత్మకేషు అతః సమానేషు అభిన్నేషు పునశ్చ వస్తుతః పరమకారణాత్మనా అభిన్నేషు॥ శ్రు॥ వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యమితి శ్రుతేః ॥౨౩॥ తత్ర పంచాత్మకత్వ ప్రత్యక్షాదిసిద్ధమేవేతి పరమకారణాభేదమేవోపపాదయతి॥ మనసేతి॥ మన ఆదిభిర్యద్యద్గృహ్యతే తత్తదహమేవేత్యర్థః - అంజసా తత్త్వవిచారేణ - ఏతేనైవ సర్వాత్మకో హమిత్యంజసాప్యుత్తరముక్తం భవతి ॥౨౪॥ ఏవం ప్రశ్నఖండనమిషేణైవాత్మస్వరూపం సామాన్యతో నిరూప్య బ్రహ్మణోతి దుష్పరిహారం యత్పృష్టం-తత్ప్ర

త్తరమాహ యావదధ్యాయసమాప్తి॥గుణేష్వితి॥అయమభిప్రాయః-యది కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూపతయా విషయైస్సంగ్రథితం చిత్తం బుద్ధ్యాదిశబ్దవాచ్యమేవ జీవస్య స్వరూపం భవేత్-తతస్తద్వియోగో న ఘటేత తస్య తు స్వరూపం బ్రహ్మైవ చిత్తాధ్యాసేన తు తత్స్వభావతయా విషయైస్సంగ్రథనం-అతస్స్వస్య బ్రహ్మత్వభావనయా విషయాణాం చ మిథ్యాత్వానుసంధానేన సర్వతో నిర్విద్య భగవంతం భజతో భవ త్యేవ పరిపూర్ణస్వరూపావస్థానమితి - హే ప్రజాః పుత్రకాః- సత్త్వాదిగుణేషు చేతః ఆవిశతి-గుణాశ్చ చేతసి-ఏవం గుణాశ్చ చేతశ్చోభయం సంగ్రథితం మదాత్మనో బ్రహ్మస్వరూపస్య జీవస్య దేహః అధ్యస్త ఉపాధిః-న తు స్వరూపం॥ ౨౫॥ తస్మాత్॥గుణేష్వితి॥ అభీక్ష్ణం పునః పునః-గుణసేవయా తత్సంస్కారేణ గుణేష్వావిశచ్చిత్తం- తే చ పునర్వాసనారూపేణ చిత్తే ప్రకర్షేణ భవంతీతి తథా-తే గుణాశ్చిత్తం చ-ఏవం యదుభయం తత్ మద్రూప స్సన్ త్యజేత్ ॥ ౨౬॥ నను జాగ్రదాద్యవస్థావతః కుతః కూటస్థరూపతా తత్రాహ॥జాగ్రదితి॥ జాగ్రత్ జాగరః స్వప్నః సుషుప్తిశ్చేతి బుద్ధేరేతా వృత్తయః- తాశ్చ న స్వాభావికాః- కింతు॥శ్లో॥ సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్ ప్రస్వాపం తమసా జంతో స్తురీయం త్రిషు సంతతమితి వక్ష్యమాణక్రమేణ గుణత ఏవ- జీవస్తు విలక్షణః తదవస్థారహిత ఏవ వినిశ్చితః కుతః తాసాం సాక్షిత్వేన॥ ౨౭॥ నను తర్హి కథమహం జాగర్మీత్యాది ప్రతీతి స్తత్రాహ॥ యర్హీతి॥ యర్హి యస్మాత్ సమ్యక్ సృతిః సరణమ నయోరితి సంసృతిః- బుద్ధిః తయా బంధోఽయం- ఆత్మనో గుణవృత్తీర్దదాతి - తస్మాన్మయి తురీయే స్థితస్సన్ని మం సంసృతిబంధం జహ్యాత్ - తత్ర చ- గుణచేతసాం గుణానాం చేతసశ్చ స్వయం త్యాగో భవతి ॥ ౨౮ ॥కథం సంసృత్యా బంధః కథం చ తజ్జహ్యాత్తదాహ॥ అహంకారేతి॥ అహంకారేణ కృతం బంధం ఆత్మనః అర్థవిపర్యయం ఆనందాద్యావరణేన అనర్థహేతుం విద్వాన్ జానన్ సన్ - నిర్విద్య దుఃఖరూపతయాభిజ్ఞాత్వా తుర్యే స్థితో భూత్వా - సంసారచింతాం సంసారో బుద్ధిః తస్మిన్ చింతాం అభిమానం తత్కృతాం భోగచింతాం చ త్యజేత్॥

౨౫॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రజాః।జీవస్య దేహ ఉభయం గుణాశ్చేతో మదాత్మనః॥౨౬॥
గుణేషు చావిశచ్చిత్తమభీక్ష్ణం గుణసేవయా। గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా మద్రూప ఉభయం త్యజేత్ । ౨౭॥
జాగ్రత్స్వప్నస్సుషుప్తిశ్చ గుణతో బుద్ధివృత్తయః। తాసాం విలక్షణో జీవస్సాక్షిత్వేన వినిశ్చితః॥ ౨౮॥ య
ర్హి సంసృతిబంధోఽయమాత్మనో గుణవృత్తిదః।మయి తుర్యే స్థితో జహ్యాత్త్యాగ స్తద్గుణచేతసామ్ ।౨౯॥
అహంకారకృతం బంధమాత్మనోఽర్థవిపర్యయమ్ । విద్వాన్నిర్విద్య సంసార చింతాం తుర్యే స్థిత స్త్యజే
త్ ॥ ౩౦ ॥ యావన్నానార్థధీః పుంసో న నివర్తేత యుక్తిభిః । జాగర్త్యపి స్వపన్నజ్ఞస్స్వప్నే జాగర
ణం యథా । ౩౧ । అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావానాం తత్కృతా భిదా। గతయో హేతవశ్చాస్య
మృషా స్వప్నదృశో యథా । ౩౨ । యో జాగరే బహిరనుక్షణధర్మిణోఽర్థాన్ భుంక్తే సమస్తకరణైర్హృ
ది తత్సదృక్షాన్ । స్వప్నే ఛ సుప్త ఉపసంహరతే స ఏకస్స్మృత్యన్వయాత్త్రిగుణవృత్తిదృగింద్రియేశః ॥
౩౩ ॥ ఏవం విమృశ్య గుణతో మనసస్త్ర్యవస్థా మన్మాయయా మయి కృతా ఇతి నిశ్చితార్థాః । సంఛిద్య
హార్దమనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినా భజత మాఖిలసంశయాధిమ్ । ౩౪ ॥ ఈక్షేత విభ్రమమిదం మ

౨౯॥ యావదేవం న త్యజేత్తావత్తస్య కర్మజ్ఞానాది సర్వం వ్యర్థమిత్యాహ॥యావదితి॥యద్యపి జాగర్తి కర్మాదికం తథాపి స్వపన్ స్వప్నే పశ్యన్నివ భవతి- యతః అజ్ఞః అసమ్యగ్దర్శీ-అజ్ఞజాగరస్య స్వాప్నత్వే దృష్టాంతః స్వప్న ఇతి॥౩౦॥ నను కథం వేదప్రమితవర్ణాశ్రమకర్మాదినానార్థధీర్నివర్తేత తత్రాహ ॥ అసత్త్వాదితి ॥ భావానాం దేహాదీనాం - తత్కృతా భిదా వర్ణాశ్రమాదిరూపా-గతయః స్వర్గాదిఫలాని- హేతవః కర్మాణి చ అన్యాత్మనో మృషా-అవిద్యావద్విషయా వేద ఇతి భావః॥ ౩౧॥ యుక్తిభిరిత్యుక్తం తా ఏవ యుక్తీరాహ॥ య ఇతి॥అర్థాన్ స్థూలదేహాదీన్- సమస్తకరణైః చక్షురాదిభిః భుంక్తే - కథంభూతాన్ అనుక్షణధర్మిణః క్షణికబాల్యతారుణ్యాదిధర్మవతః- యశ్చ స్వప్నే హృది జాగరదృష్టసదృశాన్ వాసనామయాన్ భుంక్తే-యశ్చ సుషుప్తే తాన్ సర్వాన్ ఉపసంహరతి- స ఏకః- కుతః- త్రిగుణవృత్తిదృక్ అవస్థాత్రయద్రష్టా-నను జాగ్రదవస్థాం సర్వేంద్రియాణి పశ్యంతి స్వప్నం మనః-సుషుప్తం తత్సంస్కారవిశేషా బుద్ధిః - కథమాత్మా తద్ద్రష్టా తత్రాహ- ఇంద్రియేశః- నను ఇంద్రియేశా అపి విశ్వతైజసప్రాజ్ఞా భిన్నాః న కుతః స్మృత్యా ప్రతిసంధానేన సర్వావస్థాస్వన్వయాత్ - యః స్వప్నం ద్రాక్షం యశ్చ తదనంతరం న కించిదవేదిషం స ఏష ఏవ- తర్హి జాగర్మీతి ఉపాధిభేదేన విశ్వాది వ్యవహార ఇతి భావః- ఏతేన బాల్యయువాద్యవస్థాస్వపి ప్రతిసంధానేన ఆత్మైక్యం ద్రష్టవ్యం॥౩౨॥తతః కిమత ఆహ॥ఏవమితి॥గుణతో యా ఏతా మనసః త్ర్యవస్థాస్తాః- మదవిద్యయా మయి కృతాః న తత్త్వతస్సంతీతి నిశ్చిత ఆత్మరూపః అతోఽర్థో యైస్తే యూయం-అఖిలసంశయానామాధిం ఆధీయంతే అస్మిన్నితి ఆధిరహంకార స్తం సంఛిద్య-హార్దం హృది స్థితం మాం భజత - కేన ఛిత్త్వా తదాహ - అనుమానైః సదుక్తిభిః సతాముపదేశైశ్చ తీక్ష్ణీకృతేన జ్ఞానఖడ్గేన॥౩౩॥ అనుమానాని దర్శయతి ॥ ఈక్షేతేతి ॥ ఇదం జగత్ విభ్రమమీక్షేత - అత్ర హేతవః-మనోవిజృంభితత్వాత్ దృష్టత్వాత్ వినాశిత్వాచ్చ స్వప్నవత్ అతిచంచలత్వాచ్చ ఆలాతచక్రవత్- నను భ్రమోఽపి నిర్విషయః కథం స్యాత్ త

త్రాహ- విజ్ఞానమితి- నిగమనంతస్మాత్త్రిధాయోయం గుణపరిణామకృతోవికల్పోభేదఃసస్వప్నఃస్వప్నవన్మృషాసామాయేతి ॥౩౪॥ త స్మాత్ ॥ద్రష్టమితి॥తతఃదృశ్యాత్ దృష్టింప్రతినివర్త్య- నిజసుఖానుభవోభవేత్ - తన్నైష్ఫల్యార్థంచనివృత్తతృష్ణఃతూష్ణీంనిరీహశ్చభ వేత్ -మనోవాక్కాయవ్యాపారరహిత ఇత్యర్థః-ననుదేహవతఃసర్వదాద్వైతదృష్టిప్రతినివర్తనాయోగాత్పునఃసంసారస్స్యాదిత్య త్రాహ- సంద్రుశ్యతఇతి- క్వచిదావశ్యకాహారాదిషుయద్యపీదంసంద్రుశ్యతేతథాపిపూర్వమవస్తుబుద్ధ్యాత్యక్తంతత్పునర్మో హాయనభవేదేవ- కింతుదేహపాతపర్యంతంస్మృతిఃసంసారమాత్రేణావభాసోభవేదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥దేహమితి॥ ఆసనాదుత్థితంఉత్థాయతత్రైవస్థితంతతఃక్వచిదపేతంనిర్గతంపునస్తత్రైవోపేతంవాదేహమపినానుసంధత్తే- కుతోన్యత్- యతఃయ నదేహేన- స్వరూపమధ్యగమత్ జ్ఞాతవాన్-తందేహం-యతఃకారణాదితివాఅత్యంతాననుసంధానేదృష్టాంతః - వాసఇతి- పరికృతం పరిహితంవాసఃగతంవాస్థితంవాయథానవేత్తితద్వత్ ॥౩౬॥ ననుచయఃపరిపాల్యమానోపిమృయమాణతిలంచేన్నపశ్యతితర్హిపతేది వనేత్యాహ॥దేహఇతి॥ దైవవశేనగచ్ఛన్స్వారంభకంకర్మయావదస్తి- తావత్పర్యంతంప్రతిసమీక్షతఏవ- సాసుఃప్రాణేంద్రియ సహితః-ననుతర్హితస్మిన్కదాచిదాసజ్జేతాపినేత్యాహ - తమితి- స్వాప్నంస్వప్నతుల్యం-అధిరూఢఃప్రాప్తఃసమాధిపర్యంతోయోగ

నసోవిలాసంద్రుష్టంవినష్టమతిలోలమలాతచక్రమ్ । విజ్ఞానమేకమురుధైవవిభాతిమాయాస్వప్నస్త్రిధా

గుణవిసర్గకృతోవికల్పః॥ ౩౪॥ దృష్టింతతః ప్రతినివర్త్యనివృత్తతృష్ణస్తూష్ణీంభవేన్నిజసుఖానుభవోని

రీహః।సంద్రుశ్యతేక్వచిదిదంయదవస్తుబుద్ధ్యాత్యక్తంభ్రమాయనభవేత్స్మృతిరానిపాతాత్ ।౩౫।

దేహంచనశ్వరమవస్థితముత్థితంవాసిద్ధోనపశ్యతియతోధ్యగమత్స్వరూపమ్ । దైవాదపేతమథదైవవ

శాదుపేతంవాసోయథాపరికృతంమదిరామదాంధః॥౩౬॥ దేహోపిదైవవశగఃఖలుకర్మయావత్స్వా

రంభకంప్రతిసమీక్షతఏవసాసుః। తంసప్రపంచమధిరూఢసమాధియోగస్స్వాప్నంపునర్నభజతేప్ర

తిబుద్ధవస్తుః ।౩౭॥ మయైతదుక్తంవోవిప్రా గుహ్యంయత్సాంఖ్యయోగయోః । జానీత మాగతం

యజ్ఞంయుష్మద్ధర్మవివక్షయా । ౩౮ । అహంసాంఖ్యస్యయోగస్యసత్యస్యర్తస్యతేజసః। పరాయణం

ద్విజశ్రేష్ఠాశ్శ్రియఃకీర్తేర్దమస్యచ । ౩౯ । మాంభజంతిగుణాస్సర్వే నిర్గుణం నిరపేక్షకమ్। సు

హృదంప్రియమాత్మానంసామ్యాసంగాదయోగుణాః ॥ ౪౦ ॥ శ్రీభగవాన్॥ ఇతిమేఛిన్నసందేహాము

నయస్సనకాదయః। సభాజయిత్వాపరయాభక్త్యాగృణతసంస్తవైః ॥ ౪౧ ॥ తైరహంపూజితస్సమ్య

క్సంస్తుతఃపరమర్షిభిః। ప్రత్యేయాయస్వకంధామపశ్యతఃపరమేష్ఠినః ॥ ౪౨ ॥ఇతిశ్రీమద్భాగవతే

ఏకాదశస్కంధేత్రయోదశోధ్యాయః॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఉద్ధవః॥వదంతికృష్ణశ్రేయాంసిబహూనిబ్రహ్మవాదినః । తేషాంవికల్పప్రాధాన్యముతాహోఏక

ముఖ్యతా । ౧॥భవతోదాహృతస్స్వామిన్భక్తియోగోనపేక్షితః।నిరస్యసర్వతస్సంగంయేనత్వయ్యా

విశేన్మనః ।౨ । శ్రీభగవాన్॥ కాలేననష్టాప్రళయేవాణీయం వేదసంజ్ఞితా । మయాదౌ బ్రహ్మణేప్రో

యేన-అతఏవప్రతిబుద్ధంజ్ఞాతంపరమార్థంవస్తుయేనసః- తథాచ॥శ్రు॥ తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేథసంపత్స్యఇతి॥ ౩౭॥ ఉక్తార్థంతేషాంవిశ్వాసార్థంస్వస్వరూపమాహ ॥మయేతి॥ సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకః - యోగోష్టాంగః - తయోర్గుహ్యంరహ స్యం- యజ్ఞంవిష్ణుం- యుష్మద్ధర్మవివక్షయేత్యనేనధర్మాఅప్యుపదిష్టా ఇతిజ్ఞేయం అతఏవ॥శ్లో॥ యత్తేనహంసరూపేణబ్రహ్మణేభ్యాత్థమా ధవేత్యనువాదోభవిష్యతి ॥౩౮॥ అహమితి॥ ఋతంప్రమీయమాణోధర్మః-సత్యమనుష్ఠీయమానోధర్మః-తేజఃప్రభావః-ఏతేషాంపర మయనం॥౩౯ ॥కించ ॥మామితి॥కథంభూతాఃఅగుణాఃగుణపరిణామరూపానభవంతి- కింతు- నిత్యా ఇత్యర్థః ॥౪౦॥ ఇతీతి॥మామయా గృణతమాంతుష్టువుః ॥౪౧॥ తైరితి॥ ప్రత్యేయాయ ప్రత్యాగతోస్మి ॥ ౪౨ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం-త్రయోదశాధ్యాయవ్యా ఖ్యా॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ శ్లో॥ చతుర్దశేపరంశ్రేయోభక్తిరేవసచేతరత్. ఇత్యేతద్వర్ణ్యతేధ్యానయోగశ్చసహసాధనైః॥ ఏవంతావద్భగవతాభక్త్యామోక్షఇత్యుక్తం అన్యేత్వన్యానిసాధనానివదంతి - తత్ర విశేషనిర్ధారణాయపృచ్ఛతి॥వదంతీతి॥ శ్రేయాంసిశ్రేయస్సాధనాని- కింవికల్పేనప్రాధాన్యంఉతాహోకింవా ఏకస్యైవముఖ్య తా ।౧। ఏకముఖ్యతాపక్షోత్థానేకారణం॥భవతఇతి॥అనపేక్షితఃనఅపేక్షితంఅపేక్షా యస్మిన్సఃఅహైతుకః- అయమర్థఃభవతా యోభక్తియోగఉక్తః- అన్యేచయాని శ్రేయస్సాధనానివదంతి- తేషాంకింసాఫల్యలసాధనత్వేనప్రాధాన్యమేవసర్వేషాంఉతాహో

ణిత్వం శ్రోత్రాన్యేపి- కింవికల్పేన సర్వేషాంతుల్యఫలత్వం- యద్వా-కశ్చిదస్తి విశేష ఇతి॥౨॥ తత్ర భక్తిరేవ మహాఫలత్వేన ముఖ్యా-అన్యాస్తు స్వస్వప్రకృత్యనుసారేణ పుష్పస్థానీయ స్వర్గాదిఫలబుద్ధిభిః ప్రాణిభిః ప్రాధాన్యేన పరికల్పితాని తుచ్ఛకఫలానీతి వివేక్తుం ప్రకృత్యనుసారేణ బహుధా వేదార్థ ప్రవృత్తిమాహ సప్తభిః॥ కాలేనేతి॥ మదాత్మకః మయ్యేవాత్మా చిత్తం యేన సః॥౩॥ తేనేతి॥ భృగ్వాదయః భృగుశ్చ మరీచిరత్ర్యంగిరసౌ- పులస్త్యః పులహః క్రతురిత్యేతే చ సప్త బ్రహ్మణః ప్రజాపతయః తేచ తే మహర్షయశ్చ॥౪॥ ౫॥ కిందేవా ఇతి॥ కిందేవాః క్లమస్వేదదౌర్గంధ్యాది రాహిత్యేన భూస్పర్శాదినాచ కిందేవా మనుష్యావేతి సందేహాస్పదద్వీపాంతర మనుష్యాః- ఏవం కింనరాః కించిన్నరా ఇవ ముఖతః శరీరతో వా- కింపురుషాః కించిత్పురుషా ఇవ వానరాదయః- ప్రకృతయః వాసనాః బహ్వ్యః- కుతః - రజస్సత్త్వతమాంసి భువః జన్మస్థానాని యాసాం తాః॥ ౬॥ యాభిరితి॥ భూతాని దేవాసుర మనుష్యాదీని- యథా ప్రకృతి ప్రకృతిమనతిక్రమ్య-చిత్రా వాచః వేదార్థ వ్యాఖ్యానవిషయాః ॥ ౭ ॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్యుక్తోపసంహారః కేషాంచిదధ్యయనాదిశూన్యానామప్యుపదేశ పారంపర్యేణ- అపరే పాషండమతయః వేదవిరుద్ధార్థమతయః॥౮॥ మదితి॥ తత్ప్రకృతీనాం మాయాగుణమూలత్వాత్ మన్మాయా మోహితధియః అనైకాంతం నానావిధం॥ ౯॥ తదేవాహ సార్థేన॥ ధర్మమితి॥ ధర్మం నిత్యనైమిత్తికాఖ్యం కర్మ- కర్మమీమాంసకాః-తదుక్తం॥ శ్లో॥ మోక్షార్థీ న ప్రవర్తేత తత్ర కామ్యనిషిద్ధయోః। నిత్యనైమిత్తికే కుర్యాత్ప్రత్యవాయజిహాసయేత్యాది- యశః కావ్యాలంకారకృతః యో

క్తోధర్మో యస్యాం మదాత్మకః ॥౩॥ తేన ప్రోక్తా స్వపుత్రాయ మనవే పూర్వజాయ సా। తతో భృగ్వాదయోఽగృహ్ణన్ సప్త బ్రహ్మమహర్షయః ॥౪॥ తేభ్యో మునిభ్యస్తత్పుత్రా దేవదానవగుహ్యకాః। మనుష్యాస్సిద్ధగంధర్వాస్సవిద్యాధరచారణాః ॥ ౫ ॥ కిందేవాః కిన్నరా నాగా యక్షకింపురుషాదయః। బహ్వ్యస్తేషాం ప్రకృతయో రజస్సత్త్వతమోభువః ॥ ౬ ॥ యాభిర్భూతాని భిద్యంతే భూతానాం మతయస్తథా। యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవంతి హి ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రకృతివైచిత్ర్యాద్భిద్యంతే మతయో నృణామ్। పారంపర్యేణ కేషాంచిత్పాషండమతయోఽపరే ॥౮॥ మన్మాయామోహితధియః పురుషాః పురుషర్షభ। శ్రేయో వదంత్యనైకాంతం యథాకర్మ యథారుచి ॥౯॥ ధర్మమేకే యశశ్చాన్యే కామం సత్యం దమం శమమ్। అన్యే వదంతి స్వార్థం వై ఐశ్వర్యం త్యాగభోజనమ్। కేచిద్యజ్ఞం తపో దానం వ్రతాని నియమాన్యమాన్ ॥౧౦॥ ఆద్యంతవంత ఏవైషాం లోకాః కర్మవినిర్మితాః। దుఃఖోదర్కాస్తమోనిష్ఠాః క్షుద్రానందాశ్శుచార్పితాః ॥ ౧౧ ॥ మయ్యర్పితాత్మనస్సభ్య నిరపేక్షస్య సర్వతః। మయాత్మనా సుఖం యత్తత్కుతస్స్యాద్విషయాత్మనామ్ ॥ ౧౨ ॥ అకించనస్య దాంతస్య శాంతస్య సమచేతసః। మయా సంతుష్టమనసస్సర్వాస్సుఖమయా దిశః ॥ ౧౩ ॥ న పారమేష్ఠ్యం న మహేంద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యమ్। న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా మయ్యర్పితాత్మేచ్ఛతి మద్వినాన్యత్ ॥౧౪॥ న తథా మే ప్రియతమ ఆత్మయోనిర్న శంకరః। న చ సంకర్షణో న శ్రీర్నైవాత్మా చ యథా భవాన్ ॥ ౧౫॥ నిరపేక్షం మునిం శాంతం నిర్వైరం సమదర్శనమ్। అనువ్రజామ్యహం నిత్యం పూయేయేత్యంఘ్రిరేణుభిః ॥ ౧౬ ॥ నిష్కించనా మయ్యనురక్తచేతసశ్శాంతా మహాంతోఽఖిలజీవవత్సలాః। కామైరనాల

బ్ధాహుః॥ శ్లో॥ యావత్కీర్తిర్మనుష్యస్య పుణ్యా లోకేషు గీయతే। తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయత ఇతి కామం వాత్స్యాయనాదయః - సత్యం దమం శమం చ యోగశాస్త్రకృతః- అన్యే దృష్టార్థవాదినో దండనీతికృతః- వై ప్రసిద్ధం- ఐశ్వర్యమేవ స్వార్థం పురుషార్థం వదంతి- అతః సామాద్యుపాయా ఏవ శ్రేయస్సాధనమితి తేషాం మతం- తథైవ త్యాగం భోజనం చ లోకాయతికాః- యజ్ఞం తపో దానం- యజ్ఞో దేవతానాం పూజనం తపశ్చ దానం చ॥౧౦॥ తేషాం తుచ్ఛఫలత్వమాహ॥ ఆద్యంతవంత ఇతి॥ ఏషాం లోకాః ఇతి తైస్సాధ్యాని ఫలాని- తమోనిష్ఠాః మోహావసానాః- భోగకాలేప్యసూయాదిభిః-శుచా అర్పితాః వ్యాప్తాః॥ ౧౧॥ భక్తేర్ముఖ్యత్వమాహ యావత్సమాప్తి॥ మయీతి॥ హే సభ్య- మయా పరమానందరూపేణ- ఆత్మనా స్వరూపత్వేన స్ఫురతా॥౧౨॥ కించ అన్యేషాం తత్తల్లోకాదిపరిచ్ఛిన్నం సుఖం తుచ్ఛం- భక్తస్య తు పరిపూర్ణమిత్యాహ॥ అకించనస్యేతి॥౧౩॥ పరిపూర్ణతామేవాహ॥ నేతి॥ రసాధిపత్యం పాతాలాదిస్వామ్యం అపునర్భవం మోక్షమపి- మద్వినా మాం వినా-అన్యత్ నేచ్ఛతి-అహమేవ తస్య ప్రేష్ఠ ఇత్యర్థః॥౧౪॥ మమాపి స ఏవ ప్రేష్ఠ ఇత్యాహ ద్వాభ్యాం ।నేతి ॥ ఆత్మయోనిః బ్రహ్మపుత్రోపి- శంకరః మత్స్వరూపభూతోపి- సంకర్షణః భ్రాతాపి- శ్రీః భార్యాపి- ఆత్మా శ్రీమూర్తిరపి- యథా భక్త ఇతి భక్త్యా అతిహర్షాదాహ భవానితి॥ ౧౫॥ హీనమధ్యమభక్తాభ్యాముత్తమభక్తిజ్ఞానిని నిజప్రీతిమాహ॥ నిరపేక్షమితి॥ సమదర్శనం వాసుదేవస్సర్వమితి పశ్యంతం- పూయేయ- మదంతర్వర్తీని బ్రహ్మాండాని పవిత్రీకుర్యామితి భావేనేత్యర్థః॥ ౧౬ ॥ కిం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

చ మద్భక్తానాం సుఖమితి తావదేవంభూతమితి వాచ్యం కస్సమర్థః యతః తత్స్వసంవేద్యం నిరుపమమిత్యాహ॥ నిష్కించనా ఇతి॥ ప్రశాంతో నిరహంమానాః అనాలబ్ధధియః అస్పృష్టచిత్తాః నిష్కించనత్వాదీనాం యథేష్టం హేతుహేతుమద్భావః ఏవంభూతాః మహ దీయాః యత్సుఖం జుషంతి సేవంతే తత్సుఖం త ఏవ విదుః నాన్యే కుతః నైరపేక్ష్యం నాస్తి అపేక్షా యేషాం తే నిరపేక్షాః తైరేవ లభ్యం సక మోక్షేప్యేషాం నైరపేక్ష్యమపీత్యర్థః యద్వా ఏవంభూతాస్సంతో యే మమ మామిత్యర్థః జుషంతి ప్రీణయంతి త ఏవ యన్నైరపేక్ష్యం సుఖం తద్వి దుర్నాన్య ఇత్యర్థః॥ ౧౭॥ అపిచ ఆస్తాం తావదుత్తమభక్తకథా యతః ప్రాకృతోపి భక్తః కృతార్థ ఏవేత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ బాధ్యమా న ఇతి॥ బాధ్యమానః విషయైరాకృష్యమాణోపి ప్రగల్భయా సమర్థయా॥ ౧౮॥ అత్ర దృష్టాంతః॥ యథేతి॥ పాకాద్యర్థం ప్రజ్వాలితో గ్నిర్యథా కాష్ఠాని భస్మీకరోతి తథా రాగాదినాపి కథంచిన్మద్విషయా సతీ భక్తిః సమస్తపాపానీతి భగవానపి స్వభక్తిమహిమాశ్చర్యేణ సంబోధయతి ఉద్ధవేతి విస్మయం సూచ్యతే॥ ౧౯॥ అతః ఏవంభూతం శ్రేయో నాన్యదస్తీత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ నేతి ॥ ౨౦ ॥ భక్త్యేతి॥ శ్ర ద్ధయా యా భక్తిస్తయా మన్నిష్ఠా మద్విషయా ఆస్తిక్యబుద్ధిమాత్రేణ సంభవాత్ జాతిదోషాదపీత్యర్థః॥ ౨౧॥ భక్త్యైవ ధర్మాదేరప్యర్థవత్త్వం వ్యర్థమిత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ ధర్మ ఇతి॥ ౨౨॥ తర్హి తస్య భక్తిర్నాస్తీతి కథమజ్ఞాయి ఇత్యాశంకాయాం భక్తైశ్చిహ్నాన్యాహ ॥ కథమితి॥ రోమహర్షాదికం వినా కథం భక్తిర్గమ్యతే భక్త్యా చ వినా కథమాశయః శుధ్యేదితి॥ ౨౩ ॥ కించ భక్తిస్త్వాశయం శోధయతీతి కిముత వ

బద్ధయో జుషంతి యత్తన్నైరపేక్ష్యం నవిదుస్సుఖంమమ ॥ ౧౭ ॥ బాధ్యమానోపి మద్భక్తో విషయైరజితేం
ద్రియః। ప్రాయః ప్రగల్భయా భక్త్యా విషయైర్నాభిభూయతే ॥ ౧౮ ॥ యథాగ్నిస్సుసమిద్ధార్చిః క
రోత్యేధాంసి భస్మసాత్ । తథా మద్విషయా భక్తిరుద్ధవైనాంసి కృత్స్నశః ॥ ౧౯ ॥ న సాధయతి మాం
యోగో న సాంఖ్యం ధర్మ ఉద్ధవ । న స్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగో యథా భక్తిర్మమోర్జితా ॥ ౨౦ ॥ భక్త్యాహ
మేకయా గ్రాహ్యః శ్రద్ధయాత్మా ప్రియస్సతామ్ । భక్తిః పునాతి మన్నిష్ఠా శ్వపాకానపి సంభవాత్ ॥
౨౧ ॥ ధర్మస్సత్యదయోపేతో విద్యా వా తపసాన్వితా । మద్భక్త్యాపేతమాత్మానం న సమ్యక్ప్రపునాతి
హి ॥ ౨౨ ॥ కథం వినా రోమహర్షం ద్రవతా చేతసా వినా । వినానందాశ్రుకలయా శుధ్యేద్భక్త్యా వి
నాశయః ॥ ౨౩ ॥ వాగ్గద్గదా ద్రవతే యస్య చిత్తం హసత్యభీక్ష్ణం రుదతి క్వచిచ్చ । విలజ్జ ఉద్గాయతి నృత్యతే
చ మద్భక్తియుక్తో భువనం పునాతి ॥ ౨౪ ॥ యథాగ్నినా హేమ మలం జహాతి ధ్మాతం పునస్స్వం భజతే చ
రూపమ్ । ఆత్మా చ కర్మానుశయం విధూయ మద్భక్తియోగేన భజత్యథో మామ్ ॥ ౨౫ ॥ యథా యథాత్మా
పరిమృజ్యతేసౌ మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానైః । తథా తథా పశ్యతి తత్త్వసూక్ష్మం చక్షుర్యథైవాం
జనసంప్రయుక్తమ్ ॥ ౨౬ ॥ విషయాన్ ధ్యాయతశ్చిత్తం విషయేషు విషజ్జతే । మామనుస్మరతశ్చిత్తం మ
య్యేవ ప్రవిలీయతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాదసదభిధ్యానం యథా స్వప్నమనోరథమ్ । హిత్వా మయి సమాధత్స్వ
మనో మద్భావభావితమ్ ॥ ౨౮ ॥ స్త్రీణాం స్త్రీసంగినాం సంగం త్యక్త్వా దూరత ఆత్మవాన్ । క్షేమే వి
విక్త ఆసీనశ్చింతయేన్మామతంద్రితః ॥ ౨౯ ॥ న తథాస్య భవేత్క్లేశో బంధశ్చాన్యప్రసంగతః । యోషిత్సం

ఖ్యం యతో గద్గదవాగాదిలక్షణో మద్భక్తియుక్తస్సర్వం లోకం పునాతీత్యాహ॥ వాగితి॥ ౨౪॥ అపిచ భక్త్యైవాత్మశుద్ధిర్నాన్యథేతి సదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ యథా అగ్నినా ధ్మాతం తాపితమేవ హేమ సువర్ణం అంతర్మలం జహాతి న తు క్షాళనాదిభిః స్వం నిజం రూపం భజతే ఏవం కర్మానుశయం కర్మవాసనాం మాం భజతే మద్రూపతామాపద్యతే ॥ ౨౫॥ నను॥ శ్రు॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం ॥ శ్రు॥ తమేవ విదిత్వాతిమృత్యుమేతీత్యాది శ్రుతిభిః జ్ఞానాదేవావిద్యానివృత్త్యా తత్ప్రాప్తిరవగమ్యతే కుతో భక్తియోగేనేత్యుచ్యతే తత్రాహ॥ యథేతి॥ ఆత్మా చిత్తం పరిపరిమృజ్యతే శోధ్యతే మత్పుణ్యగాథానాం శ్రవణైరభిధానైశ్చ భక్తైరేవావాంతరవ్యాపారో జ్ఞానం నతు పృథగిత్యర్థః॥ ౨౬॥ ....

కించ జ్ఞానం నామ చిత్తస్య మదాకారపరిణామః సచ మాం భజతః స్వభావత ఏవ భవతి న తు యత్నాంతరమపేక్షత ఇతి సదృష్టాంతమాహ॥ విషయానితి ॥ ౨౭॥ యస్మాదన్యత్సాధనం తత్ఫలం చ స్వప్నమనోరథవదసదభిధ్యానమాత్రం తస్మాత్తద్విహాయ మయ్యేవ మనః సమాహితం కుర్వితి ప్రకరణార్థముపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ మద్భావభావితం మమ భావేన భజనేనైవ శోధితం ॥ ౨౮ ॥ విశేషతో వాత్స్యాయనాద్యుక్తాః కామమార్గాః పరిత్యాజ్యా ఇత్యాహ॥ స్త్రీణామితి॥ ఆత్మవాన్ ధీరస్సన్ క్షేమే నిర్భయే దేశే వివిక్తే విజనే ॥ ౨౯॥ ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ అస్య పుంసః యథా తత్సంగిసంగతః క్లేశో భవేత్ యథా చ బంధో యోషిత్సంగతః తథా అన్యప్రసంగతో న భవేదితి

౩౦ ॥ మాంచింతయేదిత్యుక్తం తత్ప్రకారం పృచ్ఛతి। యథేతి॥ యథేతి ధ్యానాంగ ప్రశ్నః- యాదృశమితి ధ్యేయవిశేషణ ప్రశ్నః- యదాత్మకమితి యస్యైతాని విశేషణాని తత్ స్వరూప ప్రశ్నః- ఏతన్మే ధ్యానంమే వక్తుమర్హసీతి వా పాఠః- తత్రాయమర్థః- ముముక్షుస్త్వాం యథా ధ్యాయేత్తన్మేవ క్తుమర్హసీతి జిజ్ఞాసోః కథనాయ- మేమమపునరేతత్ త్వద్ధ్యానమేవ పురుషార్థః- నతు ధ్యానేన కృత్యమస్తీతి తదుక్తం॥శ్లో॥ త్వయోపభుక్తస్రగ్గంధవాసోలంకారచర్చితాః। ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాంజయేమహీత్యాదిత్వం వక్తుమర్హసీతి పాఠస్సుగమః॥౩౧॥ తత్ర ధ్యానాంగత్వేనాసనప్రాణాయామప్రకారమాహ చతుర్భిః॥ సమ ఇతి॥ సమే నాత్యుచ్ఛ్రితేనాతినీచే- ఆసనే కంబళాదౌ సమకాయస్సన్ యథాసుఖమాసీన ఇతి నాత్ర స్వస్తికాదినియమ ఇత్యుక్తం- నాసాగ్రనిరీక్షణం చ చిత్తస్థైర్యాయ॥శ్లో॥ అంతర్లక్ష్యో బహిర్దృష్టిః స్థిరచిత్తస్సుసంయత ఇతి యోగశాస్త్రోక్తేః॥౩౨॥ ప్రాణస్యేతి॥ విపర్యయేణ రేచక పూరక కుంభక క్రమేణాపి యద్వా వామనాడ్యా పూరితం దక్షిణయా త్యజేత్- తయా వా పూరితం వామయా త్యజేత్- ఇత్యేవం విపర్యయేణ- యథోక్తం యోగే॥శ్లో॥ ఇడయా పూరయేద్వాయుం త్యజేత్పింగళయా పునః। పింగళాపూరితం వాయుమిడయా చ పరిత్యజేదితి॥ నిర్జితేంద్రియ ఇతి ప్రత్యాహార ఉక్తః॥౩౩॥ ప్రాణాయామో ద్వివిధః- సగర్భః అగర్భశ్చేతి- తత్ర శ్రేష్ఠత్వాత్ప్రణవగర్భమాహ ద్వాభ్యాం॥ హృదీతి॥ మూలాధారాదారభ్య అవిచ్ఛిన్నం సంతతం - ఘంటానాదతుల్యం ఓంకారం హృది స్థితం - ప్రాణేనోదీర్య ఊర్ధ్వం ద్వాదశాంతపర్యంతం నీత్వా - కథం- బిసోర్ణా

గాద్యథా పుంసో యథా తత్సంగిసంగతః ౩౦ ॥ ఉద్ధవః॥ యథా త్వామరవిందాక్ష యాదృశం వా యదాత్మకమ్। ధ్యాయేన్ముముక్షురేతన్మే ధ్యానం త్వం వక్తుమర్హసి ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవాన్॥ సమ ఆసన ఆసీనస్సమకాయో యథాసుఖమ్। హస్తావుత్సంగ ఆధాయ స్వనాసాగ్రకృతేక్షణః ॥ ౩౨ ॥ ప్రాణస్య శోధయేన్మార్గం పూరకుంభకరేచకైః। విపర్యయేణాపి శనైరభ్యసేన్నిర్జితేంద్రియః ॥ ౩౩ ॥ హృద్యవిచ్ఛిన్నమోంకారం ఘంటానాదం బిసోర్ణవత్। ప్రాణేనోదీర్య తత్రాథ పునస్సంవేశయేత్స్వరమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం ప్రణవసంయుక్తం ప్రాణమేవ సమభ్యసేత్। దశకృత్వస్త్రిషవణం మాసాదర్వాగ్జితానిలః ॥ ౩౫ ॥ హృత్పుండరీకమంతస్థమూర్ధ్వనాళమధోముఖమ్। ధ్యాత్వోర్ధ్వముఖమున్నిద్రమష్టపత్రం సకర్ణికమ్॥ కర్ణికాయాం న్యసేత్సూర్యసోమాగ్నీనుత్తరోత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ వహ్నిమధ్యే స్మరేద్రూపం మమైతద్ధ్యానమంగళమ్। సమం ప్రశాంతం సుముఖం దీర్ఘచారుచతుర్భుజమ్ ॥ ౩౭ ॥ సుచారుసుందరగ్రీవం సుకపోలం శుచిస్మితమ్। సమానకర్ణవిన్యస్తస్ఫురన్మకరకుండలమ్ ॥ ౩౮ ॥ హేమాంబరం ఘనశ్యామం శ్రీవత్సశ్రీనికేతనమ్। శంఖచక్రగదాపద్మవనమాలావిభూషితమ్ ॥ ౩౯ ॥ నూపురైర్విలసత్పాదం కౌస్తుభప్రభయాన్వితమ్। ద్యుమత్కిరీటకటకకటిసూత్రాంగదాయుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ సర్వాంగసుందరం హృద్యం ప్రసాదసుముఖేక్షణమ్। సుకుమారమభిధ్యాయేత్సర్వాంగేషు మనో దధత్ ॥ ౪౧ ॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యో మనసాకృష్య తన్మనః। బుద్ధ్యా సారథినా ధీరః ప్రణయేన్మయి సర్వతః ॥ ౪౨ ॥ తత్సర్వవ్యాపకం చిత్తమాకృష్యైకత్ర ధారయేత్। నాన్యాని చింతయేద్భూయస్సుస్మితం భావయేన్ముఖమ్

వత్ కమలనాళతంతువత్ - తత్ర మాత్రాతీతే- స్వరం పంచదశ బిందుం సంవేశయేత్- అథ పునరిత్యస్య తం చ బిందుశిరస్కం కుర్యాదిత్యర్థః- యద్వా- మూలాధారాదారభ్య మూర్ధాంతపర్యంతం బిసతంతువత్ సూక్ష్మం- అవిచ్ఛిన్నం సంతతం - హృది మనసి -ప్రాణేనోదీర్యాభివ్యాప్య - అథ పునస్తత్ర ఓంకారే ఘంటానాదతుల్యం స్వరం ఉదాత్తనాదం స్థిరం కుర్యాదితి ॥౩౪॥ ఏవమితి॥ మాసాదర్వాగ్జితానిలో భవతి॥౩౫॥ ఏవం ధ్యానాంగముక్త్వా యాదృశమిత్యస్యోత్తరం వక్తుం ధ్యేయపీఠమాహ సార్ధేన॥ హృత్పుండరీకమితి॥ అంతస్థం దేహాంతర్వర్తి ఊర్ధ్వనాళమధోముఖం - ముకుళితం చ కదళీపుష్పసంకాశం యదస్తి తద్విపరీతం ధ్యాత్వేత్యర్థః - న్యసేత్ చింతయేత్ ॥౩౬॥ సవిశేషణం ధ్యానమాహ షడ్భిః॥ వహ్నిమధ్య ఇతి॥ ధ్యానమంగళం ధ్యానస్య శుభవిషయం సమం అనురూపావయవం- - దీర్ఘాశ్చారవశ్చ చత్వారో భుజా యస్మింస్తత్తథా॥౩౭॥ సుచార్వితి॥ సుచారు అతిరమ్యం- సమానయోః కర్ణయోర్విన్యస్తే స్ఫురతీ మకరాకారే కుండలే యస్మింస్తత్ ॥౩౮॥ హేమేతి॥ శ్రీవత్సశ్రియోర్నికేతనం - వక్షసి దక్షిణవామతస్తాభ్యాం యుక్తమిత్యర్థః॥౩౯॥ నూపురైరితి॥ ద్యుమద్భిః కిరీటాదిభిః ఆ సమంతాత్ యుతం అలంకృతం॥౪౦॥ సర్వేతి॥ ప్రసాదేన శోభనం ముఖమీక్షణం చ యస్మింస్తత్- సుకుమారం అతికోమలం॥౪౧॥ సవిశేషణం ధ్యానముపసంహరతి॥ ఇంద్రియాణీతి॥ ప్రకర్షేణ నయేత్ - సర్వతః సర్వాంగయుక్తే మయి॥౪౨॥ యాదృశమిత్యస్యోత్తరత్వేన సవిశేషణముక్త్వా యదాత్మకమిత్యస్యోత్తరతయా నిర్విశేషణత్యాగేన ధ్యానమేవ సమాధిపర్యంతమాహ

త్రిభిః॥తదితి॥ఏకత్రాంగే-అన్యాన్యంగానినచింతయేత్-ఏకత్రేతి-యదుక్తంతదేవాంగందర్శయతి-సుస్మితమితి॥ ౪౩ ॥తత్రేతి॥ వ్యోమ్ని సర్వకారణరూపే-తచ్చకారణత్వమపిత్యక్త్వా- మదారోహః మయిశుద్ధేబ్రహ్మణ్యారూఢస్సన్-నకించిద్ధ్యాయేత్ ధ్యాతృధ్యేయవిభాగ మపినచింతయేత్॥౪౪॥ఏవమితి॥మామేవాత్మనివిచష్టే-ఆత్మానంచసర్వాత్మనిమయిసంయుక్తంవిచష్టే-జ్యోతిర్జ్యోతిషిసంయుక్తమివేతి॥ ౪౫॥ ఏవంభూతసమాధిపర్యంతధ్యానస్యఫలమాహ॥ధ్యానేనేతి॥మనోయుంజతఃసమాదధతః-ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమఃఅధిభూతాధిదైవాధ్యాత్మరూపఃదృశ్యద్రష్టృదర్శనరూపోవా భ్రమః- నిర్వాణం శాంతింసమ్యగ్యాస్యతీతి ॥ ౪౬ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- చతుర్దశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥

శ్లో॥తతఃపంచదశే ప్రోక్తాస్సిద్ధయోధారణానుగాః।శ్రీవిష్ణుపదసంప్రాప్తావంతరాయతయామతాః॥ ఏవంమనోయుంజతోయోగినోంతరావిర్భవంత్యఃసిద్ధయోప్యంతరాయప్రాయాఏవ-అతస్తాఃపరిహృత్యపరమేశ్వరపరఏవభవేదితివక్తుంసిద్ధీరాహ॥జితేంద్రియస్యేతి॥యుక్తస్యస్థిరచిత్తస్య ॥౧॥ కయేతి॥స్విదితివితర్కే-కాస్విత్ కిన్నామ- కథంవాకీదృశీవా- ధారణాశ్చకతీతి ప్రశ్నాంతరే వాశబ్దఃస్వావైతజ్జ్ఞానానినాస్యఇత్యాశయేనాహ-యోగినామితి ॥ ౨ ॥ సిద్ధయఇతి॥ ధారణాశ్చఅష్టాదశేత్యనుషంగః-యోగపారగైరితి త్రికాలజ్ఞత్వాదిక్షుద్రసిద్ధీరన్యేపిజానంతీతిభావః-అహమేవప్రధానంముఖ్యఃస్వభావతఃఆశ్రయోయాసాంతాః-మత్సారూప్యంప్రాప్తేషుకించిన్న్యూ

ఖమ్॥౪౩॥ తత్రలబ్ధపదంచిత్తమాకృష్యవ్యోమ్నిధారయేత్। తచ్చత్యక్త్వామదారోహోనకించిదపి
చింతయేత్॥౪౪॥ ఏవంసమాహితమతిర్మామేవాత్మానమాత్మని। విచష్టేమయిసర్వాత్మన్జ్యోతిర్జ్యోతి
షిసంయుతమ్॥ ౪౫ ॥ ధ్యానేనేత్థంసుతీవ్రేణయుంజతోయోగినోమనః। సంయాస్యత్యాశునిర్వా
ణంద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమః ॥ ౪౬ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - చతుర్దశోధ్యాయః

శ్రీభగవానువాచ॥జితేంద్రియస్యయుక్తస్యజితశ్వాసస్యయోగినః।మయిధారయతశ్చేతఉపతిష్ఠంతిసిద్ధయః॥
౧॥ ఉద్ధవః॥ కయాధారణయాకాస్విత్కథంవాసిద్ధిరచ్యుత। కతివాసిద్ధయోబ్రూహియోగినాంసిద్ధిదో
భవాన్॥ ౨ ॥ శ్రీభగవాన్॥ సిద్ధయోష్టాదశప్రోక్తాధారణాయోగపారగైః। తాసామష్టౌమత్ప్ర
ధానాదశైవగుణహేతవః ॥ ౩ ॥ అణిమామహిమామూర్తేర్లఘిమాప్రాప్తిరింద్రియైః। ప్రాకా
మ్యంశ్రుతదృష్టేషుశక్తిప్రేరణమీశితా ॥ ౪ ॥ గుణేష్వసంగోవశితాయత్కామస్తదవస్యతి।ఏతామే
సిద్ధయస్సౌమ్యఅష్టావౌత్పత్తికామతాః॥ ౫॥ అనూర్మిమత్త్వందేహేస్మిన్దూరశ్రవణదర్శనమ్।మనో
జవఃకామరూపంపరకాయప్రవేశనమ్ ॥ ౬ ॥ స్వచ్ఛందమృత్యుర్దేవానాంసహక్రీడానుదర్శనమ్।
యథాసంకల్పసంసిద్ధిరాజ్ఞాప్రతిహతాగతిః॥౭॥ త్రికాలజ్ఞత్వమద్వంద్వంపరచిత్తాద్యభిజ్ఞతా। అగ్న్య
ర్కాంబువిషాదీనాంప్రతిష్టంభోపరాజయః ॥ ౮ ॥ ఏతాశ్చోద్దేశతఃప్రోక్తాయోగధారణసిద్ధయః।య
యాధారణయాయాస్యాద్యథావాస్యాన్నిబోధమే ॥ ౯ ॥ భూతసూక్ష్మాత్మనిమయితన్మాత్రంధార
యేన్మనః।అణిమానమవాప్నోతితన్మాత్రోపాసకోమమ ॥౧౦॥ మహత్యాత్మన్మయిపరేయథాసంస్థం

నాభవంతీతిభావః- గుణహేతవఃసత్త్వోత్కర్షహేతుకాః ॥ ౩ ॥ తాఃస్వరూపేణోద్దిశతిసార్ధైఃపంచభిః ॥ అణిమేతి ॥ అణిమామహిమాలఘిమాచమూర్తేర్దేహస్యేతి ప్రసిద్ధయః -ప్రాప్తిర్నామసిద్ధిఃసర్వప్రాణినామింద్రియైస్సహతత్తదధిష్ఠాతృదేవతారూపేణసంబంధఇత్యర్థః॥ శ్రు॥తేషుపారలౌకికేషుదృష్టేషుదర్శనయోగ్యేష్వపిసర్వేషు భూవివరాదిపిహితేష్వపి ప్రాకామ్యంభోగదర్శనసామర్థ్యంసిద్ధిః-శక్తిర్నామమాయాతదంశభూతానాంప్రేరణంతత్రైశ్వరేమాయాయాంఅన్యేషుతదంశభూతానాంప్రేరణంఈశితానామసిద్ధిః॥౪॥ గుణేష్వితి॥విషయభోగేష్వసంగోవశితానామసిద్ధిః-యత్కామఃయద్యత్సుఖంకామయతేతత్తదవస్యతీతిస్యతస్యసీమానంప్రాప్నోతీతిసిద్ధిః-ఔత్పత్తికాఃస్వాభావిక్యోనిరతిశయాశ్చేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ గుణహేతుకాస్సిద్ధీరాహ॥ అనూర్మిమత్త్వమితి॥ అనూర్మిమత్త్వంక్షుత్పిపాసాదిరాహిత్యం-దూరేశ్రవణందర్శనంచేతిద్వేసిద్ధీ- మనోవేగేనదేహస్యగతిః- కామితరూపప్రాప్తిః-పరకాయప్రవేశః ॥ ౬ ॥ స్వచ్ఛందమృత్యురితి॥ స్వేచ్ఛామృత్యుః- అప్సరోభిస్సహదేవానాంయాఃక్రీడాస్తాసామనుదర్శనం- సంకల్పానురూపప్రాప్తిః- అప్రతిహతాఅసమంతాద్గతిర్యస్యాస్సా-ఆజ్ఞాచేత్యేతాదశ ॥ ౭ ॥ క్షుద్రసిద్ధీశ్చపంచాహ ॥ త్రికాలజ్ఞత్వమితి ॥ అద్వంద్వంశీతోష్ణాద్యనభిభవః- అగ్న్యాదీనాంస్తంభనం ॥ ౮ ॥ ....
ఏతాఇతి॥ తత్తద్ధారణాదిభిస్సహవిశేషతోనిరూపయతి- యయేతి- యావత్సమాప్తి॥౯॥ భూతేతి॥ భూతసూక్ష్మేషాధౌమయి-తన్మాత్రం

భూతసూక్ష్మాకారం - సః తన్మాత్రోపాసకః - మమమదీయమణిమానం ‖ ౧౦ ‖ మహతీతి ‖ మహత్తత్త్వోపాధౌ మయి - యథాసంస్థం మహత్తత్త్వాకారం - భూతానాం చేతి - ఆకాశాదిభూతోపాధౌ చ మయి మనో ధారయన్ తత్తద్భూతమహిమానం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ‖ ౧౧ ‖ పరమాణుమయ ఇతి ‖ వాయ్వాదిభూతానాం యే పరమాణవస్తన్మయే తదుపాధౌ మయి - చిత్తం రంజయన్ - ధారయన్ - యోగీ కాలసూక్ష్మార్థతాం కాలపరమాణూపాధిరూపతామితి లఘుత్వవివరణం - తదుక్తం ‖ శ్లో ‖ స కాలః పరమాణుర్వై యో భుంక్తే పరమాణుతామితి ‖ ౧౨ ‖ ధారయన్నితి వైకారికాహంకారోపాధౌ మయి - అఖిలం ఏకాగ్రం - ఆత్మత్వం అధిష్ఠాతృత్వం - అత్ర హేతుః - మన్మనాః మయి మనోధారణా ప్రభావాదేవ భవతి - నాత్రాతీతహేతురనుసంధేయ ఇతి భావః - ఏవం ‖ శ్లో ‖ మద్ధారణానుభావేన మద్యోగబలమాశ్రిత ఇత్యాద్యపి ద్రష్టవ్యం ‖ ౧౩ ‖ మహతీతి ‖ క్రియాశక్తిప్రధానం మహత్తత్త్వమేవ సూత్రం తదుపాధౌ మయి - సః మే పారమేష్ఠ్యం సర్వోత్కృష్టం ప్రాకామ్యం విందతే కథంభూతస్య - అవ్యక్తం జన్మ యస్య తస్య సూత్రస్య తదుపాధేః మమేత్యర్థః ‖ ౧౪ ‖ విష్ణావితి ‖ త్ర్యధీశ్వరే త్రిగుణమాయానియంతరి - అత ఏవ కాలవిగ్రహే ఆకలయితృరూపే అంతర్యామిణి - ఈశిత్వం విశినష్టి - క్షేత్రజ్ఞానాం జీవానాం క్షేత్రాణాం తదుపాధీనాం చ చోదనాం ప్రేరణం - న తు విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వలక్షణమిత్యర్థః ‖ ౧౫ ‖ నారాయణ ఇతి ‖ తురీయాఖ్యే ‖ శ్లో ‖ విరాడ్ఢిరణ్యగర్భశ్చ కారణం చేత్యుపాధయః ‖ ఈశస్య యత్త్రిభిర్హీనం తురీయం తత్పదం విదురితి - ఏవం లక్షణే ‖ శ్లో ‖ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసః శ్రియః ‖ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా - తద్వతి భగవచ్ఛబ్దశబ్దితే ‖ ౧౬ ‖ నిర్గుణ ఇతి ‖ యత్ర పరమానందరూపే - సర్వోఽపి కామస్తదంశభూ

మనో దధత్ ‖ మహిమానమవాప్నోతి భూతానాం చ పృథక్పృథక్ ‖ ౧౧ ‖ పరమాణుమయే చిత్తం భూతానాం మయి రంజయన్ ‖ కాలసూక్ష్మార్థతాం యోగీ లఘిమానమవాప్నుయాత్ ‖ ౧౨ ‖ ధారయన్మయ్యహంతత్త్వే మనో వైకారికేఽఖిలమ్ ‖ సర్వేంద్రియాణామాత్మత్వం ప్రాప్తిం ప్రాప్నోతి మన్మనాః ‖ ౧౩ ‖ మహత్యాత్మని యః సూత్రే ధారయన్మయి మానసమ్ ‖ ప్రాకామ్యం పారమేష్ఠ్యం మే విందతేఽవ్యక్తజన్మనః ‖ ౧౪ ‖ విష్ణౌ త్ర్యధీశ్వరే చిత్తం ధారయేత్కాలవిగ్రహే ‖ స ఈశిత్వమవాప్నోతి క్షేత్రజ్ఞక్షేత్రచోదనామ్ ‖ ౧౫ ‖ నారాయణే తురీయాఖ్యే భగవచ్ఛబ్దశబ్దితే ‖ మనో మయ్యాదధద్యోగీ మద్ధర్మా వశితామియాత్ ‖ ౧౬ ‖ నిర్గుణే బ్రహ్మణి మయి ధారయన్విశదం మనః ‖ పరమానందమాప్నోతి యత్ర కామోఽవసీయతే ‖ ౧౭ ‖ శ్వేతద్వీపపతౌ చిత్తం శుద్ధే ధర్మమయే మయి ‖ ధారయఞ్ఛ్వేతతాం యాతి షడూర్మిరహితో నరః ‖ ౧౮ ‖ మయ్యాకాశాత్మని ప్రాణే మనసా ఘోషముద్వహన్ ‖ తత్రోపలబ్ధా భూతానాం హంసో వాచః శృణోత్యసౌ ‖ ౧౯ ‖ చక్షుస్త్వష్టరి సంయోజ్య త్వష్టారమపి చక్షుషి ‖ మాం తత్ర మనసా ధ్యాయన్విశ్వం పశ్యతి సూక్ష్మదృక్ ‖ ౨౦ ‖ మనో మయి సుసంయోజ్య దేహం తదనువాయునా ‖ మద్ధారణానుభావేన తత్రాత్మా యత్ర వై మనః ‖ ౨౧ ‖ యదా మన ఉపాదాయ యద్యద్రూపం బుభూషతి ‖ తత్తద్భవేన్మనోరూపం మద్యోగబలమాశ్రయః ‖ ౨౨ ‖ పరకాయం విశన్సిద్ధ ఆత్మానం తత్ర భావయేత్ ‖ పిండం హిత్వా విశేత్ప్రాణో వాయుభూతః షడంఘ్రివత్ ‖ ౨౩ ‖ పార్ష్ణ్యాపీడ్య

తః అవసీయతే సమాప్యతే ‖ ౧౭ ‖ అతః పరం గుణహేతుకాస్సిద్ధీరాహ ‖ శ్వేతద్వీప ఇతి ‖ శుద్ధే సత్త్వాత్మకే - శ్వేతతాం శుద్ధస్వరూపతాం ‖ ౧౮ ‖ మయీతి ‖ ఆకాశాత్మా యః ప్రాణః సమష్టిరూపః తద్రూపే మయి - మనసా ఘోషం నాదం చింతయన్ అసౌ హంసః జీవః - తత్ర ఆకాశే - ఉపలబ్ధాః జ్ఞాతాః సర్వ - తత్రస్థాః వివిధాః వాచః శృణోతి - యద్వా - తత్రాకాశే - ఉపలబ్ధాః అభివ్యక్తాః యా భూతానాం వాచః తాః దూరతః శృణోతి ‖ ౧౯ ‖ దూరశ్రవణముక్త్వా దూరదర్శనమాహ ‖ చక్షురితి ‖ త్వష్టా ఆదిత్యః తస్మిన్నపరిచ్ఛిన్నే - చక్షుః సంయోజ్య తం చక్షుషి సంయోజ్య - తత్రోభయసంగమే మాం ధ్యాయన్ విశ్వం దూరతః పశ్యతి ‖ ౨౦ ‖ మన ఇతి ‖ మనో దేహం చ తదనువర్తినా వాయునా సహ మయి సుసంయోజ్య యా మద్ధారణా క్రియతే తస్యాః ప్రభావేన - యత్ర మనో యాతి తత్రాత్మా దేహో యాతీత్యర్థః - యద్వా - మనః కర్తృ - ఆత్మానం వాయునా సహ దేహం చ మయి సుసంయోజ్య - యత్ర యాతి - తదను తత్ర దేహో యాతీతి ‖ ౨౧ ‖ యదేతి ‖ మనః ఉపాదాయ ఉపాదానకారణం కృత్వా - యద్యద్దేవాదిరూపం భవితుమిచ్ఛతి - తత్తన్మనోరూపం మనసోఽభీష్టం రూపం యోగీ భవేత్ - కుతః - యతో మద్యోగబలమాశ్రయః - యోగో హి మమాచింత్యశక్తినా నానాకారస్తస్మిన్ మయి మనసో యోగో ధారణా తత్స్వబలం ప్రభావః స ఏవాశ్రయః కారణం ‖ ౨౨ ‖ పరకాయమితి ‖ యత్ర ప్రవివిక్షతి తత్రాత్మానం చింతయేత్ - తతః పిండం స్వదేహం హిత్వా ప్రాణః ప్రాణప్రధానలింగశరీరోపాధిః - వాయుభూతః బాహ్యవాయోభూతః ప్రవిష్టస్తేన మార్గేణేత్యర్థః - షడంఘ్రివత్ భృంగో యథా - పుష్పాత్పుష్పాంతరం మనాయాసేన ప్రవిశతి తద్వత్ ‖ ౨౩ ‖ పిండం హిత్వేత్యుక్తం తత్ప్రకారం కథయన్ స్వచ్ఛందమృత్యుమాహ ‖ పార్ష్ణ్యేతి ‖ పార్ష్ణ్యా పార్ష్ణినా

నా- గుదంనిరుధ్య ప్రాణం ప్రాణోపాధిమాత్మానం- బ్రహ్మరంధ్రేణమూర్ధద్వారేణ- బ్రహ్మేత్యుపలక్షణం బ్రహ్మ అన్యద్వా అభీప్సిత స్థానం-మనసానీత్వా ప్రాపయిత్వా || ౨౪|| విహరిష్యన్నితి॥ మత్స్థంమన్మూర్తిరూపంశుద్ధంసత్త్వంచింతయేత్-తదాసత్త్వప్రకృత్యా సత్త్వాంశభూతాః ||౨౫|| యదేతి॥యదావా అకాలేపి-యథావేలిపాతేయథావాయేన కేనాపి ప్రకారేణ-బుద్ధ్యాసంకల్పయేత్-తత్ తథాయథావత్ప్రాప్నోతీత్యర్థః-యద్వా-సంకల్పయేత్-యథావామత్పరోమయివిశ్వాసవాన్ భవతి-తథాతదనురూపంసర్వం ప్రాప్నోతీత్యర్థః- కింకుర్వన్- సత్యేసత్యసంకల్పేమయిమనోయుంజన్ ||౨౬|| య ఇతి॥మదితిపృథక్పదం మమేత్యర్థః- ఈశితుస్సర్వ నియంతుః- వశితుఃస్వతంత్రస్య-మమభావంస్వభావం ప్రాప్తః- ఏతాఃగుణహేతవః ||౨౭|| మద్భక్త్యేతి॥ అతఃపరంక్షుద్రధారణా దఇతి త్రికాలజ్ఞేశ్వరధారణాసూచితా- త్రైకాలికీ త్రికాలవస్తువిషయా-స్వజన్మమృత్యుభ్యాముపబృంహితాతత్సహితా-అనయైవపర చిత్తాద్యభిజ్ఞతాపివ్యాఖ్యాతా ||౨౮|| అగ్న్యాదిభిరితి॥ అగ్న్యాదిసర్వోపఘాతశూన్యోభవానిత్యేవంభూతంయోగమయం- తేనాగ్ని భూయేత-అత్ర హేతుః-మద్యోగేతి-యాదసాముదకంయథాభిఘాతకంనభవతి-తథాతస్యవపుషోగ్న్యాదయఇత్యర్థః-అనయైవాద్య ద్వతాపివ్యాఖ్యాతా ||౨౯|| మద్విభూతీరితి॥మద్విభూతీఃమమావతారాన్-ధ్వజాదిభిస్సహ ||౩౦|| ఉపసంహరతి || ఉపాసకస్యేతి||

గుదంప్రాణంహృదురఃకంఠమూర్ధసు| ఆరోప్య బ్రహ్మరంధ్రేణబ్రహ్మనీత్వోత్సృజేత్తనుమ్ |౨౪||
విహరిష్యన్సురాక్రీడేమత్స్థంసత్త్వం విభావయేత్ । విమానేనోపతిష్ఠంతిసత్త్వవృత్తీస్సురస్త్రి
యః||౨౫|| యదాసంకల్పయేద్బుద్ధ్యాయథావా మత్పరఃపుమాన్ । మయిసత్యేమనోయుంజంస్తథాత
త్సముపాశ్నుతే| ౨౬| యోవైమద్భావమాపన్న ఈశితుర్వశితుఃపుమాన్ । నకుతశ్చిద్విహన్యేత తస్య
చాజ్ఞాయథామమ|౨౭|మద్భక్త్యాశుద్ధచిత్తస్యయోగినోధారణావిదః। తస్యత్రైకాలికీసిద్ధిర్జన్మమృ
త్యూపబృంహితా | ౨౮ | అగ్న్యాదిభిర్నహన్యేతమునేర్యోగమయంవపుః। మద్యోగశ్రాంతచిత్త
స్యయాదసాముదకంయథా |౨౯ | మద్విభూతీరభిధ్యాయన్ శ్రీవత్సాదివిభూషితాః। ధ్వజాతపత్ర
వ్యజనైస్సభవేదపరాజితః|| ౩౦ || ఉపాసకస్యమామేవంయోగధారణయామునేః| సిద్ధయఃపూర్వక
థితాఉపతిష్ఠంత్యశేషతః | ౩౧| జితేంద్రియస్యదాంతస్యజితశ్వాసాత్మనోమునేః| మద్ధారణాంధా
రయతఃకానుసిద్ధిస్సుదుర్లభా| ౩౨|| అంతరాయాన్వదంత్యేతాయుంజతోయోగముత్తమమ్| మయా
సంపద్యమానస్యకాలక్షపణహేతవః || ౩౩ | జన్మౌషధితపోమంత్రైర్యావతీరిహసిద్ధయః।యోగేనా
ప్నోతితాస్సర్వానాన్యైర్యోగగతింత్యజేత్ | ౩౪ | సర్వాసామపిసిద్ధీనాంహేతుఃపతిరహంప్రభుః ||
అహంయోగస్యసాంఖ్యస్యధర్మస్యబ్రహ్మవాదినామ్| ౩౫|| అహమాత్మాంతరోబాహ్యోనావృత
స్సర్వదేహినామ్। యథాభూతానిభూతేషుబహిరంతస్స్వయంతథా | ౩౬ | ****************

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-పంచదశోధ్యాయః

షంపృథక్ధారణాదిభిః||౩౧||యదాన్వి- కింనానాధారణాప్రయాసేన-ఏకయైవసర్వాస్సిద్ధయోభవంతీత్యాహ||జితేంద్రియస్యేతి||మద్ధా రణాంనారాయణేతురీయాఖ్యేఇత్యత్రోక్తాం- యాసుదుర్లభాస్యాత్-సాకాపి-నకాచిదిత్యర్థః||౩౨||యద్యప్యేవం-తథాపినప్ర ర్థ్యాఇత్యాహ||అంతరాయానితి || ౩౩ || తస్మాదహైతుకీయమేవధారణాకార్యా-నాన్యాఃకామ్యాఇత్యాహ || జన్మేతి || జన్మనైవకే చ్చిత్సిద్ధాభవంతి - యథాదేవానాం - యథాచయాదసాముదకస్తంభః-పక్ష్యాదీనాంఖచరత్వాది-తదుక్తంపాతంజలే || శ్లో || జన్మౌష ధితపోమంత్రయోగజాస్సిద్ధయస్స్మృతా ఇతి-యోగేనమద్ధారణామిత్యుక్తేన-యోగగతింమత్సాలోక్యాదిరూపాం|| ౩౪|| తత్కుత ఇత్యత ఆహ॥ సర్వాసామితి || ప్రభుత్వోపపాదనంహేతుఃకారణం - పతిఃపాలయితాచేతికించ - నకేవలంసిద్ధీనామేవప్రభుః అపితు మోక్షాదీనామపీత్యాహ - అహమితి - యోగోమోక్షఃసాంఖ్యంతత్సాధనంజ్ఞానం - ధర్మస్య - తదుపదేష్టౄణాంబ్రహ్మవాదినాంచ ౩౫||కుత ఇత్యత్రాహ॥ అహమితి॥ సర్వదేహినాంజీవానామాత్మాయతఃఅంతరఃఅంతర్యామీ ||శ్రుతి|| ఏషతఆత్మాంతర్యామ్యమృతః|| శ్రుతేః-తర్హికిమంతర్వర్తిత్వాత్పరిచ్ఛిన్నః - నబాహ్యశ్చవ్యాపకఇత్యర్థః - అత్రహేతుః - అనావృతః - ఏతత్సదృష్టాంతమాహ భూతేషుచతుర్విధమహాభూతానియథా అంతర్బహిశ్చభవంతి-స్వయమహమపితథేత్యర్థః|| ౩౬|| ఇతిభావార్థదీపికాయాం పంచదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా || **

శ్లో॥ షోడశే తు హరేరావిర్భావయుక్తా విభూతయః। జ్ఞానవీర్యప్రభావాదివిశేషిణ్యోపవర్ణితాః॥ అంతశ్చిత్తేన యద్ధ్యానమశక్యమకృతాత్మనామ్। అంతస్తద్యోగతాపత్త్యై విభూత్యాదినిరూపణమ్॥ ఏవం తావన్నవాధ్యాయ్యామష్ట ప్రశ్నా నిరూపితాః। బ్రహ్మత్వసంభవే తావత్సప్తమాదిచతుష్టయే॥ బంధముక్త్యోశ్చ నిర్ధారే సద్భక్త్యోశ్చ తతః పరే। ద్వాదశే నంతరం కర్మకృతత్యాగవ్యవస్థితౌ॥ హంసేతిహాసతో యోగనిష్ఠాయాం చ త్రయోదశే। శ్రేయస్సాధననిర్ధారే ధ్యానే చైవ చతుర్దశే॥ ధారణాసిద్ధిభేదే చ ప్రసంగేన నిరంతరే, ఉద్ధవప్రశ్నతో దత్తముత్తరం హరిణోచితమ్॥ షోడశే భూరివిస్తారో ద్వర్ణ్యాశ్రమవ్రతే। జ్ఞానాదినిర్ణయో చాతో యమాదీనాం చ నిర్ణయః॥ యోగత్రయాధికారే తు వింశే చ తదనంతరమ్। తత్త్వసంఖ్యావివాదే చ పుంప్రకృత్యోర్వివేచనే॥ జన్మమృత్యుప్రకారే చ ద్వావింశే దత్తముత్తరమ్। పరాపరాధసహనే చతుర్భిస్తదనంతరైః॥ సప్తవింశే క్రియాయోగప్రశ్నే తదుపవర్ణనమ్। అష్టావింశే తతః ప్రోక్తా జ్ఞానయోగోపసంహృతిః॥ సంసారసంభవప్రశ్నే తన్మధ్యే దత్తముత్తరమ్। తదశక్త్యా పునః ప్రశ్నే భక్తియోగోపసంహృతిః॥ ఏవం ప్రశ్నోత్తరాణ్యత్ర క్రమేణైతాని వింశతిః। అహమాత్మాంతరో బాహ్యోఽనావృతస్సర్వదేహినామ్। యథా భూతాని భూతేషు బహిరంతస్స్వయం తథేత్యుక్తం- తత్ర భూతాని యథా క్వచిత్ కేనచిత్ గుణవిశేషేణాధిక్త్యా నివర్తంతే క్వచిత్సామాన్యరూపేణైవ - తథా త్వమపి క్వ కథం వర్తస ఇతి- విభూతీః ప్రష్టుం ప్రథమం తావదుక్తమేవ సర్వాత్మకత్వమనువదతి॥ త్వం బ్రహ్మేతి॥ అపావృతం నిరావరణం స్వతంత్రం వా- అత ఏవ సర్వేషామపి త్రాణం రక్షణం - స్థితిర్జీవనం - త్రాణస్థితిసహితౌ అప్యయోద్భవౌ యస్మాత్ - సః త్వం ఉపాదానకారణమిత్యర్థః ॥౧॥ అత్ర సదాచారం ప్రమాణమాహ॥ ఉచ్చావచేష్వితి॥ యాథాతథ్యేన యథార్థత్వేన- సర్వభూతకార

ఉద్ధవః ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం సాక్షాదనాద్యంతమపావృతమ్। సర్వేషామపి భావానాం త్రాణస్థిత్యప్యయోద్భవః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేషు భూతేషు దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిః। ఉపాసతే త్వాం భగవన్యాథాతథ్యేన బ్రాహ్మణాః ॥ ౨ ॥ యేషు యేషు చ భావేషు భక్త్యా త్వాం పరమర్షయః। ఉపాసీనాః ప్రపద్యంతే సంసిద్ధిం తద్వదస్వ మే॥ ౩॥ గూఢశ్చరసి భూతాత్మా భూతానాం భూతభావన। న త్వాం పశ్యంతి భూతాని పశ్యంతం మోహితాని తే॥ ౪ ॥ యాః కాశ్చ భూమౌ దివి వై రసాయాం విభూతయో దిక్షు మహావిభూతే। తా మహ్యమాఖ్యాహ్యనుభావితాస్తే నమామి తే తీర్థపదాంఘ్రిపద్మమ్॥ ౫॥ శ్రీకృష్ణః ॥ ఏవమేతదహం పృష్టః ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వర। యుయుత్సునా వినశనే సపత్నైరర్జునేన వై ॥ ౬ ॥ జ్ఞాత్వా జ్ఞాతివధం గర్హ్యమధర్మం రాజ్యహేతుకమ్। తతో నివృత్తో హంతాహం హతోఽయమితి లౌకికః॥ ౭॥ స తదా పురుషవ్యాఘ్రో యుక్త్యా మే ప్రతిబోధితః। అభ్యభాషత మామేవం యథా త్వం రణమూర్ధని॥ ౮॥ అహమాత్మోద్ధవామీషాం భూతానాం సుహృదీశ్వరః। అహం సర్వాణి భూతాని తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయః॥ ౯ ॥ అహం గతిర్గతిమతాం కాలః కలయతామహమ్। గుణానాం చాప్యహం సామ్యం గుణిన్యౌత్పత్తికో గుణః॥ ౧౦॥ గుణినామప్యహం సూత్రం మహతాం చ మహానహమ్। సూక్ష్మాణామప్యహం జీవో

ణం త్వాం బ్రాహ్మణాః వేదతాత్పర్యవిదః ॥ ౨ ॥ ఏవం కారణత్వేన సర్వాత్మకత్వమనూద్య విభూతీః పృచ్ఛతి॥ యేష్వితి॥ ఉపాసీనాః సేవమానాస్సంతః॥ ౩॥ దుర్జ్ఞేయత్వమేవాహ॥ గూఢ ఇతి॥ గూఢః అస్ఫుటః- భూతానాం ప్రాణినాం మధ్యే - తత్ర హేతుః - భూతానామాత్మా అంతర్యామీ- అత్రాపి హేతుః- హే భూతభావనేతి- తే త్వయా ॥ ౪॥ తా ఏవ సాకల్యేన పృచ్ఛతి॥ యా ఇతి॥ హే మహావిభూతే - యాః కాశ్చిద్భూమ్యాదిషు తే విభూతయః- రసాయాం రసాతలే- అనుభావితాః త్వయైవ కేనచిచ్ఛక్తివిశేషేణ సంయోజితాః- తీర్థానాం పదం చ తదంఘ్రిపద్మం చ॥ ౫ ॥ నరావతారభూతార్జునప్రశ్నసంవాదిత్వాత్తవాయం ప్రశ్నస్సాధీయానితి తావదనుమోదతే త్రిభిః॥ ఏవమితి ॥ ప్రశ్నం ప్రష్టవ్యం- సపత్నైర్యోద్ధుమిచ్ఛతా- వినశనే కురుక్షేత్రే॥ ౬॥ యుయుత్సోర్వినా భూతిప్రశ్నే కః ప్రసంగస్తత్రాహ॥ జ్ఞాత్వేతి॥ లౌకికః- ప్రాకృతమతిస్సన్ ॥ ౭ ॥ స ఇతి ॥ స చ యదా తతో జ్ఞాతివధాన్నివృత్తః- తదా యుక్త్యా ప్రతిబోధితస్సన్-యథా త్వమభిభాషసే ఏవం సంగ్రామమూర్ధని మామభ్యభాషత-తద్వదేవ తవాపి కథయిష్యామీతి భావః ॥ ౮॥ తా విభూతీః కథయతి॥ అహమితి॥ అస్మచ్ఛబ్దసమానాధికరణాః ప్రథమాంతా ద్వితీయాంతాశ్చ సర్వా విభూతయః - తాస్తాశ్చోపాసనార్థం కథ్యంతే - షష్ఠీ చ క్వచిన్నిర్ధారణే సంబంధే చ క్వచిద్యథాయోగ్యం ద్రష్టవ్యా - తతశ్చామీషాం భూతానాం ఆత్మేతి సుహృదీశ్వర ఇతి చ సామాన్యేనాహముపాస్య ఇత్యర్థః॥ ఏవం సర్వత్ర తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయః తద్ధేతురిత్యర్థః॥ ౯॥ విశేషతో విభూతీరాహ ॥ అహమితి ॥ కలయతాం వశీకుర్వతాం - మధ్యే గుణానాం మధ్యే సామ్యం సర్వత్ర సమత్వం - సత్త్వాదీనాం సామ్యమవ్యాకృతం వా - గుణిని ధర్మిణి ఔత్పత్తికస్స్వాభావికో యో గుణః - సోఽహం॥ ౧౦॥ గుణినామితి॥ సూత్రం ప్రథమకార్యం- మహతాం మహత్తత్త్వం-సూక్ష్మోపాధిత్వాత్ దుర్జ్ఞేయత్వాచ్చ జీవస్య సూక్ష్మత్వం॥ స్వ్రా''జు

ద్విగుణేనాత్మగుణేన చైవమూర్ధ్నా గ్రమాత్రా హ్యపరోఽపి దృష్ట ఇతి శ్రుతేః ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యగర్భ ఇతి॥ వేదానాం సంబంధీ తేషామధ్యాపకః - పదాని త్రీణి త్రిపదా గాయత్రీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మర్షీణామితి॥ హవిర్ధానీ కామధేనుః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ మామితి॥ నక్షత్రౌషధీనాం ప్రభుం సోమం - యక్షరక్షసాం ప్రభుం కుబేరం ॥ ౧౬ ॥ ఐరావతమితి॥ యాదసాం ప్రభుం వరుణం - తపతాం ప్రతాపవతాం ద్యుమతాం దీప్తిమతాంచ మధ్యే ॥ ౧౭ ॥ ఉచ్చైశ్శ్రవా ఇతి॥ సంయమతాం దండయతామిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ నాగేంద్రాణామితి ॥ శృంగిణాం దంష్ట్రిణాంచ మధ్యే తేషాం ప్రభుర్వా - తుర్యః సన్న్యాసః - ప్రథమః బ్రాహ్మణః ॥ ౧౯ ॥ తీర్థానామితి॥ స్రోతసాం ప్రవాహాణాంచ - సరసాం స్థిరోదకాశయానాం ॥ ౨౦ ॥ ధిష్ణ్యానామితి॥ ధిష్ణ్యానాం నివాసస్థానానాం - గహనానాం దుర్గమాణాం ॥ ౨౧ ॥ పురోధసామితి॥ బ్రహ్మిష్ఠానాం వేదాంతార్థనిష్ఠానాం - సేనాన్యాంచ మూపలీనాం - అగ్రణ్యాం సన్మార్గప్రవర్తకానాం - అజః బ్రహ్మ ॥ ౨౨ ॥ యజ్ఞానామితి॥ శుచీనాం శోధకానామపి - మార్జనతక్షణఘర్షణాదీనాం మధ్యే - వాయ్వాదిరూపః శోధకోఽహం ॥ ౨౩ ॥

దుర్జయానామహం మనః ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యగర్భో వేదానాం మంత్రాణాం ప్రణవస్త్రివృత్ । అక్షరాణామకారోఽస్మి పదాని ఛందసామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇంద్రోఽహం సర్వదేవానాం వసూనామస్మి హవ్యవాడహమ్ । ఆదిత్యానామహం విష్ణూ రుద్రాణాం నీలలోహితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మర్షీణాం భృగురహం రాజర్షీణామహం మనుః । దేవర్షీణాం నారదోఽహం హవిర్ధాన్యస్మి ధేనుషు ॥ ౧౪ ॥ సిద్ధేశ్వరాణాం కపిలస్సుపర్ణోఽహం పతత్రిణామ్ । ప్రజాపతీనాం దక్షోఽహం పితౄణామహమర్యమా ॥ ౧౫ ॥ మాం విద్ధ్యుద్ధవ దైత్యానాం ప్రహ్లాదమసురేశ్వరమ్ । సోమం నక్షత్రౌషధీనాం ధనేశం యక్షరక్షసామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఐరావతం గజేంద్రాణాం యాదసాం వరుణం ప్రభుమ్ । తపతాం ద్యుమతాం సూర్యం మనుష్యాణాంచ భూపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉచ్చైశ్శ్రవాస్తురంగాణాం ధాతూనామస్మి కాంచనమ్ । యమస్సంయమతాం చాహం సర్పాణామస్మి వాసుకిః ॥ ౧౮ ॥ నాగేంద్రాణామనంతోఽస్మి మృగేంద్రశ్శృంగిదంష్ట్రిణామ్ । ఆశ్రమాణామహం తుర్యో వర్ణానాం ప్రథమోఽనఘ ॥ ౧౯ ॥ తీర్థానాం స్రోతసాం గంగా సముద్రస్సరసామహమ్ । ఆయుధానాం ధనురహం త్రిపురఘ్నో ధనుష్మతామ్ ॥ ౨౦ ॥ ధిష్ణ్యానామస్మ్యహం మేరుర్గహనానాం హిమాలయః । వనస్పతీనామశ్వత్థ ఓషధీనామహం యవః ॥ ౨౧ ॥ పురోధసాం వసిష్ఠోఽహం బ్రహ్మిష్ఠానాం బృహస్పతిః । స్కందోఽహం సర్వసేనాన్యామగ్రణ్యాం భగవానజః ॥ ౨౨ ॥ యజ్ఞానాం బ్రహ్మయజ్ఞోఽహం వ్రతానామవిహింసనమ్ । వాయ్వగ్న్యర్కాంబువాగాత్మా శుచీనామప్యహం శుచిః ॥ ౨౩ ॥ యోగానామాత్మసంరోధో మంత్రోఽస్మి విజిగీషతామ్ । ఆన్వీక్షికీ కౌశలానాం వికల్పః ఖ్యాతివాదినామ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు శతరూపాఽహం పుంసాం స్వాయంభువో మనుః । నారాయణో మునీనాంచ కుమారో బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణామస్మి సన్న్యాసః క్షేమాణామబహిర్మతిః । గుహ్యానాం సూనృతం మౌనం మిథునానామజోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౬ ॥ సంవత్సరోఽస్మ్యనిమిషామృతూనాం మధుమాధవౌ । మాసానాం మార్గశీర్షోఽహం నక్షత్రాణాం తథాభిజిత్ ॥ ౨౭ ॥ అహం యుగానాంచ కృతం ధీరాణాం దేవలోఽసితః । ద్వైపాయనోఽస్మి వ్యాసానాం కవీనాం కావ్య ఆత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ వాసుదేవో భగవతాం

యోగానామితి॥ యోగానామష్టాంగానాం మధ్యే ఆత్మసంరోధః సమాధిరహం - మంత్రో నీతిః - కౌశలానాం వివేకాదినైపుణానాం మధ్యే ఆన్వీక్షికీ ఆత్మానాత్మవివేకవిద్యా ఆఖ్యాత్యన్యథాఖ్యాత్యసత్ఖ్యాత్యసత్ఖ్యాత్యనిర్వచనీయఖ్యాతివాదినాం ఏవమిదమేవమిదం వేతి యోఽయం తర్కో వికల్పః సోఽహం ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణామితి ॥ కుమారః సనత్కుమారః ॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణామితి॥ సన్న్యాసః భూతాభయదానం - క్షేమాణాం అభయస్థానానాం మధ్యే అబహిర్మతిః అంతర్నిష్ఠా సూనృతం ప్రియవచనం మౌనంచ - న హి ప్రియభాషణేన మౌనేన చ పురుషస్యాభిప్రాయో జ్ఞాయతే - అజః ప్రజాపతిః - యస్య దేహార్ధాభ్యాం మిథునమభూత్ స ఏవ ముఖ్యం మిథునం ॥ శ్రు॥ అర్ధావా ఏష ఆత్మనో యత్పత్నీతి శ్రుతేః ॥ ౨౬ ॥ సంవత్సర ఇతి ॥ అనిమిషాం అప్రమత్తానాం - మధుమాధవౌ వసంత ఇత్యర్థః - అభిజిత్ ఉత్తరాషాఢాచతుర్థపాదః తథాచ॥ శ్రు॥ అభిజిన్నామ నక్షత్రం - ఉపరిష్టాదషాఢానాం - అవస్తాచ్ఛ్రోణాయా ఇత్యాది ॥ ౨౭ ॥ అహమితి॥ కృతం కృతయుగం - దేవలః అసితశ్చ - వ్యాసానాం వేదవిభాగకర్తౄణాం - కవీనాం విదుషాం - కావ్యః శుక్రః ॥ ౨౮ ॥ వాసుదేవ ఇతి॥ భగవతాం॥ శ్లో॥ ఉత్పత్తిం

ప్రళయం చైవభూతానామగతింగతిమ్। వేత్తివిద్యామవిద్యాంచ సవాచ్యో భగవానితి॥ ఏవంలక్షణానాం ॥ ౨౯ ॥ రత్నానామితి॥ పేశసాం సుందరాణాం- దర్భజాతీనాం కాశదూర్వాదీనాం- హవిష్షుచరుపురోడాశాదిషు ఘృతేషువా ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయినామితి॥ లక్ష్మీః ధనాది సంపత్ ॥ ౩౧ ॥ ఓజఇతి॥ బలవతాం ఓజశ్చ సహశ్చ- సాత్వతాంభాగవతానాం భక్త్యాకృతంకర్మాహమిత్యర్థః- తేషామేవనవవ్యూహార్చానె వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధనారాయణహయగ్రీవవరాహనృసింహవామనా ఇతియా నవమూర్తయస్తాసాంమధ్యే వాసుదేవాఖ్యా ॥ ౩౨ ॥ విశ్వావసురితి॥ గంధర్వాణాంవిశ్వావసుః- అప్సరసాంపూర్వచిత్తిః- గంధమాత్రం అవికృతం ॥ ౩౩ ॥ అపామితి ॥ పరమః మధురః- పరః పరాఖ్యశబ్దః ॥ ౩౪ ॥ బ్రహ్మణ్యానామితి॥ అర్జునః పార్థః- భూతానాం ప్రాణినాం- ప్రతిసంక్రమః ప్రళయః ॥ ౩౫ ॥ గతీతి॥ గత్యాదయః పంచకర్మేంద్రియవ్యాపారాః - స్పర్శాదయో జ్ఞానేంద్రియవ్యాపారాః- అత్ర లక్షణందర్శనం- సర్వేంద్రియాణామింద్రియంతత్తదర్థగ్రహణశక్తిరప్యహం ॥ ౩౬ ॥ తదేవంతత్ర నిర్ధారణేనల తత్సంబంధేనచ విశేషతో విభూతీర్నిరూప్య ఇదానీం సామాన్యతః సర్వా అపినిరూపయతిసార్ధద్వయేన॥ పృథివీతి॥ పృథివ్యాదిశబ్దైస్తన్మాత్రాణి వివక్షితాని- అహం అహంకారః- మహాన్మహత్తత్త్వం- ఏతాః సప్తప్రకృతివికృతయః- వికారః పంచమహాభూతానిఏకాదశేంద్రియాణీత్యేవంషోడశకళః- పురుషో జీవః- అవ్యక్తం ప్రకృతిః- ఏవంపంచవింశతితత్త్వాని- తదుక్తం॥ శ్లో॥ మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహదాద్యాః ప్రకృతివికృతయస్సప్త। షోడశకశ్చ

త్వంతుభాగవతేష్వహమ్। కింపురుషాణాంహనుమాన్విద్యాధ్రాణాంసుదర్శనః॥ ౨౯ ॥ రత్నానాం
పద్మరాగోస్మిపద్మకోశస్సుపేశసామ్। కుశోస్మి దర్భజాతీనాం గవ్యమాజ్యం హవిష్షు అహమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్య
వసాయినామహంలక్ష్మీః కితవానాంఛలగ్రహః। తితిక్షాస్మి తితిక్షూణాం సత్త్వంసత్త్వవతామహమ్ ॥
౩౧ ॥ ఓజస్సహోబలవతాం కర్మాహంవిద్ధిసాత్త్వతామ్। సాత్వతాంనవమూర్తీనామాదిమూర్తిర
హంపరా ॥ ౩౨ ॥ విశ్వావసుః పూర్వచిత్తిర్గంధర్వాప్సరసామహమ్। భూధరాణామహంస్థైర్యంగం
ధమాత్రమహంభువః ॥ ౩౩ ॥ అపాంరసశ్చపరమస్తేజిష్ఠానాం విభావసుః। ప్రభాసూర్యేందుతారాణాం
శబ్దోహంనభసః పరః ॥ ౩౪ ॥ బ్రహ్మణ్యానాంబలిరహంవీరాణామహమర్జునః। భూతానాంస్థితిరుత్ప
త్తిరహంవై ప్రతిసంక్రమః ॥ ౩౫ ॥ గత్యుక్త్యుత్సర్గోపాదానమానందస్పర్శలక్షణమ్। ఆస్వాద
శ్రుత్యవఘ్రాణమహంసర్వేంద్రియేంద్రియమ్ ॥ ౩౬ ॥ పృథివీవాయురాకాశ ఆపోజ్యోతిరహంమ
హాన్। వికారః పురుషోవ్యక్తం రజస్సత్త్వంతమః పరమ్ ॥ ౩౭ ॥ అహమేతత్ప్రసంఖ్యానం జ్ఞానంతత్త్వ
వినిశ్చయః ॥ ౩౮ ॥ మయేశ్వరేణ జీవేన గుణేన గుణినా వినా। సర్వాత్మనాపిసర్వేణ న భావో విద్యతే క్వచిత్ ॥
౩౯ ॥ సంఖ్యానంపరమాణూనాం కాలేన క్రియతే మయా। నతథామే విభూతీనాం సృజతోండాని కోటిశః ॥
౪౦ ॥ తేజః శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యం హ్రీస్త్యాగస్సౌభగంభగః। బలంతితిక్షా విజ్ఞానం యత్రయత్ర స మేం
శకః ॥ ౪౧ ॥ ఏతాస్తే కీర్తితాస్సర్వాస్సంక్షేపేణ విభూతయః। మనోవికారా ఏవైతే యథావాచాభిధీ
యతే ॥ ౪౨ ॥ వాచంయచ్ఛ మనోయచ్ఛ ప్రాణంయచ్ఛేంద్రియాణిచ। ఆత్మానమాత్మనాయచ్ఛన

వికారో న ప్రకృతిర్న చ వికృతిః పురుష ఇతి- కించ- రజస్సత్త్వంతమ ఇతి ప్రకృతేర్గుణాశ్చ- పరంబ్రహ్మచ- తదేతత్సర్వంఅహమేవ ॥ ౩౭ ॥ కించ ॥ అహమితి ॥ ఏతత్ప్రసంఖ్యానం ఏతేషాంపరిగణనం - ఏతేషాంలక్షణతో జ్ఞానంచ - ఏతత్ఫలం- తత్త్వవినిశ్చయశ్చాహమేవ ॥ ౩౮ ॥ ఏతదేవసంక్షిప్యాహ॥ మయేతి॥ జీవేశ్వరరూపోద్వివిధో యో భావః- యశ్చ గుణగుణిరూపః- యశ్చ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞరూపః- ససర్వోపి మయావినా మద్వ్యతిరేకేణ నాస్తి- అహమేవసర్వమిత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ నను సామాన్యతః కిమేవం సంక్షిప్య కథయసి- పూర్వవన్నిర్ధారణసంబంధాభ్యాం విశేషతస్సర్వాః కథయేతి చేత్ తత్రాహ॥ సంఖ్యానమితి ॥ సంఖ్యానం పృథివ్యాదిపరమాణూనాం- కాలేనమహతా తదపి మయైవక్రియతే- కృత్వాచ వక్తుంశక్యతే- తథామే విభూతీనాం సంఖ్యానంకర్తుం నశక్యతే- కుత ఇత్యత ఆహ- సృజతోండానీతి- యదామయా సృజ్యమానానాం బ్రహ్మాండానామేవతావత్సంఖ్యానాస్తి- తదాకుతస్తద్గతానాం విభూతీనాం సంఖ్యేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ తథాపివిశేషత ఏవ సర్వా అపి సంక్షేపతః కథయామీత్యాహ॥ తేజఇతి॥ తేజః ప్రభావః శ్రీః సంపత్ - సౌభగం మనోనయనాహ్లాదకత్వం- భగః భాగ్యం- బలంవీర్యం అంశకః విభూతిః ॥ ౪౧ ॥ ఉపసంహరతి॥ ఏతా ఇతి॥ ఏతే విభూతిభేదాస్తు మయి చిత్తావతారాయ కథితాః- అతో నాత్ర అతీవ అభినివేశః కర్తవ్య ఇత్యాహ- మనోవికారా ఏవైతే నతు పరమార్థాః- యథా కించిత్ ఖపుష్పాది వాఙ్మాత్రేణాభిధీయతే- తత్తుల్యాః ॥ ౪౨ ॥ తస్మాత్ ॥ వాచమితి॥ వాగాదీని నియచ్ఛ - ఆత్మానం బుద్ధిం- ఆత్మనా సత్త్వసంపన్నయా తయైవ నియచ్ఛ- అధ్వనే సంసారమార్గా

యః ॥ ౪౩ ॥ అసంయమనే దోషమాహ ॥ య ఇతి ॥ అసంయచ్ఛన్ నసంయచ్ఛన్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాదితి ॥ పరిసమాప్యతే కృతకృత్యో భవతీత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం-షోడశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❋ ❋ ❋

శ్లో॥ తతస్సప్తదశే పృష్టే స్వధర్మే భక్తిలక్షణే । హంసోక్తం ధర్మమన్వాహ బ్రహ్మచారిగృహస్థయోః । కర్మాహం విద్ధి సాత్వతామిత్యత్ర భక్త్యేకఫలం కర్మ మోక్షసాధనముద్ధిభూతిరిత్యుక్తం భక్తిసాధనత్వంచ కర్మణాం మయాదితేష్వవహితస్స్వధర్మేష్విత్యాదినా తత్ర తత్రోక్తం-నచ కర్మానుష్ఠాతౄణాం నియమేన భక్తిర్దృశ్యతే-అతః పృచ్ఛతి సప్తభిః ॥ య ఇతి ॥ పూర్వం కల్పాదౌ-త్వద్భక్తిలక్షణః త్వద్భక్తిజ్ఞాపకః తత్సాధనమిత్యర్థః-సర్వేషాం వర్ణాశ్రమాచారవతామపి సర్వేషాంచ ద్విపదాం వర్ణాశ్రమహీనానామపి నరాణాం ॥ ౧ ॥ యథేతి ॥ యథా యేన ప్రకారేణానుష్ఠీయమానేన స్వధర్మేణ-నను సంప్రదాయాదేవ జ్ఞాస్యతే కిం పునర్వర్ణనేన తత్రాహ ॥ పురేతి ॥ పరమకం పరమస్య సాకం సుఖరూపస్సనం-యత్ యం-హంసరూపేణ ధర్మో వ్యుక్తవాన్-నతు యోగమాత్రం ॥ శ్లో ॥ జానీతమాగతం యజ్ఞం యుష్మద్ధర్మవివక్షయేత్యుక్తత్వాత్ ॥ ౩ ॥ స ఇతి ॥ ప్రాగనుశాసితోఽపి-నభవితా నభవిష్యతి ॥ ౪ ॥ అత్ర హేతుమాహ ద్వాభ్యాం ॥ వక్తేతి ॥ యో వదంతి ప్రాప్తాః- యే చ కర్తారో మహాంతః- యే చ పాలయంతః క్షత్రియాస్తేషాం మధ్యే-ధర్మస్య తే త్వత్తః అన్యః-కలాః వేదా

భూయః కల్పతేఽధ్వనే । ౪౩ । యో వై వాఙ్మనసీ సమ్యగసంయచ్ఛన్ ధియా యతిః । తస్య వ్రతం తపో దా
నం స్రవత్యామఘటాంబువత్ । ౪౪ । తస్మాద్వచో మనః ప్రాణాన్ని యచ్ఛేన్మత్పరాయణః । మద్భ
క్తియుక్తయా బుద్ధ్యా తతః పరిసమాప్యతే ॥ ౪౫ ॥ ❋ ❋ ❋

❋ ❋ ❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - షోడశోఽధ్యాయః ❋ ❋ ❋

ఉద్ధవః ॥ యస్త్వయాభిహితః పూర్వం ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । వర్ణాశ్రమాచారవతాం సర్వేషాం
ద్విపదామపి ॥ ౧ ॥ యథానుష్ఠీయమానేన త్వయి భక్తిర్నృణాం భవేత్ । స్వధర్మేణారవిందాక్ష తన్మమా
ఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨ ॥ పురా కిల మహాబాహో ధర్మం పరమకం ప్రభో । యత్తేన హంసరూపేణ బ్రహ్మ
ణేఽభ్యాత్థ మాధవ ॥ ౩ ॥ స ఇదానీం సుమహతా కాలేనామిత్రకర్శన । న ప్రాయో భవితా మర్త్యలోకే
ప్రాగనుశాసితః ॥ ౪ ॥ వక్తా కర్తావితా నాన్యో ధర్మస్యాచ్యుత తే విభో । సభాయామపి వైరించ్యాం
యత్ర మూర్తిధరాః కలాః ॥ ౫ ॥ కర్త్రావిత్రా ప్రవక్త్రా చ భవతా మధుసూదన । త్యక్తే మహీతలే
దేవ వినష్టం కః ప్రవక్ష్యతి ॥ ౬ ॥ తత్త్వం నస్సర్వధర్మజ్ఞ ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । యథా యస్య విధీయేత
తథా వర్ణయ మే ప్రభో ॥ ౭ ॥ శ్రీకృష్ణః ॥ ధర్మ్య ఏష తవ ప్రశ్నో నైశ్రేయసకరో నృణామ్ । వర్ణా
శ్రమాచారవతాం తముద్ధవ నిబోధ మే ॥ ౮ ॥ ఆదౌ కృతయుగే వర్ణో నృణాం హంస ఇతి స్మృతః । కృతకృ
త్యాః ప్రజా జాత్యా తస్మాత్కృతయుగం విదుః ॥ ౯ ॥ వేదః ప్రణవ ఏవాగ్రే ధర్మోఽహం వృషరూపధృక్
ఉపాసతే తపోనిష్ఠా హంసం మాం ముక్తకిల్బిషాః ॥ ౧౦ ॥ త్రేతాముఖే మహాభాగ ప్రాణాన్మే హృదయాత్
త్రయీ । విద్యా ప్రాదురభూత్తస్యా అహమాసం త్రివృన్మఖః ॥ ౧౧ ॥ విప్రక్షత్రియవిట్శూద్రా ము
ఖబాహూరుపాదజాః । వైరాజాత్పురుషాజ్జాతా య ఆత్మాచారలక్షణాః ॥ ౧౨ ॥ గృహాశ్రమో జఘన

-త్వాః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్-నః అస్మాకం పనస్యాణాం మధ్యే-యో ధర్మో యస్య యథా విధీయతే ॥ ౭ ॥ ధర్మ్య ఇతి ॥ ధర్మ్యః ధర్మాదనపేతః-కుతః నైశ్రేయసకరః భక్తిజనకః అతః మమ త్తః తం ధర్మం నిబోధ ॥ ౮ ॥ తత్రాదౌ మదుపాసనాలక్షణ ఏవ ముఖ్యో ధర్మ ఆసీత్-ఆచారలక్షణస్తు ధర్మః పశ్చాత్ప్రవృత్తః-స చైవమనుష్ఠితో భక్తియోగం జనయతీతి వర్ణయితుమాహ ॥ ఆదావితి ॥ కల్పాదౌ యత్కృతయుగం తస్మిన్-తే చ తదానీం మాముపాసత ఏవ కేవలం-నాన్యత్ కృత్యం వర్ణం తీతి వక్తుం కృతయుగనామ నిరుక్తిమాహ-కృతకృత్యా ఇతి-జాత్యా జన్మనైవ కృతార్థాః ॥ ౯ ॥ కించ-విధాయకాభావాదపి తదానీం నాన్యత్ కర్మాస్తీత్యాహ ॥ వేద ఇతి ॥ ధర్మశ్చ మనోవిషయో మహామేవ వృషరూపధృక్ చతుష్పాత్ - నక్రియావిశేషో యజ్ఞాదిః అతః తపోనిష్ఠాః ॥ శ్లో ॥ మనసశ్చేంద్రియాణాంచ హ్యైకాగ్ర్యం పరమం తప ఇతి వచనాత్ ఏకాగ్రతయా మాం సంశుద్ధం మాం ధ్యాయంతీత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ త్రేతాముఖ ఇతి ॥ పశ్చాత్త్రేతాయుగప్రవేశే-మే వైరాజరూపస్య ప్రాణాన్నిమిత్తాత్-హృదయాత్ప్రకాశాత్-తస్యాః త్రయ్యాస్సకాశాత్-హౌత్రాధ్వర్యవౌద్గాత్రైః త్రివృత్ త్రిరూపః మఖః యజ్ఞః ॥ శ్రు ॥ యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుతేః ॥ ౧౧ ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాంచ ధర్మం వక్తుం తేషాముత్పత్తిమాహ ద్వాభ్యాం ॥ విప్రేతి ॥ ఆత్మాచారః స్వధర్మ ఏకలక్షణం జ్ఞాపకో యేషాం తే ॥ ౧౨ ॥ గృహాశ్రమ ఇతి ॥ మమ వైరాజరూపస్య-హృదః వక్షసోఽధస్తాత్ - బ్రహ్మచర్యమత్రైస్థితం

ప్రాయం ॥౧౩॥ తేషామధికారివిశేషేణ స్వభావానాహ పంచభిః॥ వర్ణానామితి ॥ జన్మస్థానానుసారిణ్యః- నీచైరిత్యవ్యయం - అతోఽయమర్థః-మందాభిర్జన్మభూమిభిః మందాః మధ్యమాభిర్మధ్యమాః ఉత్తమాభిరుత్తమాశ్చేతి ॥౧౪॥ శమ ఇతి॥ తపః ఆలోచనం ॥ ౧౫ ॥ తేజ ఇతి॥ తేజః ప్రతాపః ॥౧౬॥ ౧౭॥౧౮॥ ఏతైరేవ ఆశ్రమస్వభావా అపి జ్ఞేయాః-తద్బాహ్యానాం స్వభావానాహ॥ అశౌచమితి॥ శుష్కవిగ్రహః-నిష్ఫలకలహః-తర్షః తృష్ణా ॥ ౧౯ ॥ తత్ర తావత్సర్వసాధారణం ధర్మమాహ ॥అహింసేతి॥ వర్ణగ్రహణముపలక్షణార్థం ॥ ౨౦ ॥ వర్ణధర్మాన్ గృహస్థప్రకరణే వక్ష్యతి ప్రథమం తావదాశ్రమేషు బ్రహ్మచారిణో ధర్మాన్ వర్ణయతి - స చ ద్వివిధః-ఉపకుర్వాణో నైష్ఠికశ్చేతి-తత్రాద్యస్య ధర్మానాహ సప్తభిః॥ ద్వితీయమితి॥ ద్విజః త్రైవర్ణికః-ఆనుపూర్వ్యాత్ గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమేణ-ద్వితీయముపనయనాఖ్యం జన్మ- ప్రాప్య-ఆచార్యేణాహూతః- బ్రహ్మ వేదమధీయీత చకారాత్తదర్థం చ విచారయేత్ ॥ ౨౧ ॥ కించ॥ మేఖలేతి॥ మేఖలాదీన్ కుశాంశ్చ దధత్ - తత్రాక్షశబ్దేనాక్షమాలా-కథంభూతః జటిలః అనభ్యంగాదినా జాతజ

తో బ్రహ్మచర్యం హృదో మమ। వక్షఃస్థలాద్వనేవాసో న్యాసశ్శీర్షణి సంస్థితః ॥ ౧౩ ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాం చ జన్మభూమ్యనుసారిణీః। ఆసన్ప్రకృతయో నౄణాం నీచైర్నీచోత్తమోత్తమాః ॥ ౧౪ ॥ శమో దమస్తపశ్శౌచం సంతోషః క్షాంతిరార్జవమ్ । మద్భక్తిశ్చ దయా సత్యం బ్రహ్మప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౫ ॥ తేజో బలం ధృతిశ్శౌర్యం తితిక్షౌదార్యముద్యమః స్థైర్యం బ్రహ్మణ్యతైశ్వర్యం క్షత్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౬ ॥ ఆస్తిక్యం దాననిష్ఠా చ హ్యడంభో విప్రసేవనమ్ । అతుష్టిరర్థోపచయైర్వైశ్యప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౭ ॥ శుశ్రూషణం ద్విజగవాం దేవానాం చాప్యమాయయా । తత్ర లబ్ధేన సంతోషశ్శూద్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥౧౮ ॥ అశౌచమనృతం స్తేయం నాస్తిక్యం శుష్కవిగ్రహః। కామః క్రోధశ్చ తర్షశ్చ స్వభావోంతేవసాయినామ్ ॥ ౧౯ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమకామక్రోధలోభతా। భూతప్రియహితేహా చ ధర్మోఽయం సార్వవర్ణికః ॥ ౨౦ ॥ ద్వితీయం ప్రాప్యానుపూర్వ్యాజ్జన్మోపనయనం ద్విజః। వసన్గురుకులే దాంతో బ్రహ్మాధీయీత వాగ్యతః ॥ ౨౧ ॥ మేఖలాజినదండాక్షబ్రహ్మసూత్రకమండలూన్। జటిలోఽధౌతదద్వాసోఽరక్తపీఠః కుశాన్దధత్ ॥౨౨॥ స్నానభోజనహోమేషు జపోచ్చారే చ వాగ్యతః। న ఛింద్యాన్నఖరోమాణి కక్షోపస్థగతాన్యపి। ౨౩॥ రేతో నావకిరేజ్జాతు బ్రహ్మవ్రతధరస్స్వయమ్। అవకీర్ణేఽవగాహ్యాప్సు యతాసుస్త్రిపదీం జపేత్ ॥ ౨౪ ॥ అగ్న్యర్కాచార్యగోవిప్రగురువృద్ధసురాన్ శుచిః॥ సమాహిత ఉపాసీత సంధ్యే చ యతవాగ్జపన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆచార్యం మాం విజానీయాన్నావమన్యేత కర్హిచిత్ । న మర్త్యబుద్ధ్యాసూయేత సర్వదేవమయో గురుః ॥ ౨౬॥ సాయం ప్రాతరుపానీయ భైక్షం తస్మై నివేదయేత్ । యచ్చాన్యదప్యనుజ్ఞాత ఉపయుంజీత సంయతః ॥ ౨౭॥ శుశ్రూషమాణ ఆచార్యం సదోపాసీత నీచవత్ । యానశయ్యాసనస్థానైర్నాతిదూరే కృతాంజలిః ॥ ౨౮ ॥ ఏవంవృత్తో గురుకులే వసేద్భోగవివర్జితః। విద్యా సమాప్యతే యావద్బిభ్రద్వ్రతమఖండితమ్ ॥ ౨౯ ॥యద్యసౌ ఛందసాం లోకమారోక్ష్యన్ బ్రహ్మవిష్టపమ్। గురవే విన్యసేద్దేహం స్వా

టః-తథా అధౌతదద్వాసోఽరక్తపీఠః దంతాశ్చ వాసాంసి చ దద్వాసాంసి న ధౌతాని యస్య సః-అధౌతదద్వాసాః - స చాసావరక్తపీఠశ్చ న కౌసుంభాదినా రక్తం పీఠం ఆసనం యస్య సః ॥౨౨॥ స్నానేతి॥ జపశ్చ ఉచ్చారో మూత్రపురీషోత్సర్గశ్చ జపోచ్చారం తస్మిన్-వాగ్యతః-మౌనీ భవేత్ ॥౨౩॥ రేత ఇతి॥ రేతో బుద్ధిపూర్వకం నావకిరేత్ నోత్సృజేత్ -బ్రహ్మవ్రతధరః అగృహస్థః - స్వయమేవ కథంచిదవకీర్ణే-అవగాహ్యాప్సు స్నాత్వా యతాసుః కృతప్రాణాయామః-త్రిపదీం గాయత్రీం జపేత్ ॥౨౪॥ అగ్నీతి॥ సంధ్యే చ ద్వే - యతవాక్ జపన్నుపాసీత-చశబ్దాత్ మధ్యాహ్నసంధ్యాయామపి-యద్వా-మధ్యాహ్నసంధ్యానిమిత్తం మానం నాస్తీతి ద్వివచనం ॥౨౫॥ ౨౬॥ సాయమితి ॥అన్యదపి యత్సంప్రాప్తం తచ్చ నివేదయేత్ -తేనానుజ్ఞాతః సంయతస్సన్నుపయుంజీత ఉపభుంజీతేత్యర్థః ॥౨౭॥ శుశ్రూషమాణ ఇతి॥ యానశయ్యాసనస్థానైః యాంతం పృష్ఠతో యానేన- నిద్రితమప్రమత్తతయా సమీపశయనేన- విశ్రాంతం పాదసంవాహనాదిభిః-సమీపాసనేన ఆసీనం కృతాంజలిర్నిరోగ్రప్రతీక్షయా నాతిదూరావస్థానేనేత్యర్థః ॥౨౮॥ ఏవం వృత్త ఇతి॥ ఏవంభూతం వ్రతం వృత్తం యస్య ॥౨౯॥ ఏవముపకుర్వాణస్య ధర్మానుక్త్వా నైష్ఠికస్య విశేషధర్మానాహ షడ్భిః॥ యదీతి॥ అసౌ బ్రహ్మచారీ-యది ఛందసాం లోకం

మహర్లోకం-తతో బ్రహ్మలోకం చారోక్ష్యన్ - ఆరోఢుమిచ్ఛన్నిత్యర్థః-యద్వా - ఛందసాం లోకమితి బ్రహ్మలోకవిశేషణం-యః త్ర మూర్తిధరాః కలా ఇత్యుక్తత్వాత్ - తర్హి బృహద్వ్రతస్స బృహత్ నైష్ఠికం వ్రతం యస్య సః-విన్యసేత్సమర్పయేత్ - అధీత స్వాధ్యాయార్థం వా అధీతనిష్క్రయార్థం వా ॥ ౩౦ ॥ అగ్నావితి ॥ బ్రహ్మవర్చః వేదాభ్యాసజం తేజః తద్వాన్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యైవ వర్జ యతి సాధారణాన్ ధర్మానాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ నిరీక్షణం భావగర్భం - క్ష్వేళనం పరిహాసః-ఏవమాదికం త్యజేత్ - మిథునీభూతాన్ అగ్ర స్త్యజేత్-న పశ్యేదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తస్యైవ సర్వాశ్రమసాధారణధర్మానాహ ద్వాభ్యాం ॥ శౌచమితి ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ నిష్కామనైష్ఠికస్యమో క్షం ఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ అమలః నిష్కామశ్చ దగ్ధకర్మాశయః అంతఃకరణం యస్య తథాభూతస్సన్ మద్భక్తో భవతి ॥ ౩౫ ॥ ఉపకుర్వాణ స్య సమావర్తనప్రకారమాహ ॥ అథేతి ॥ అనంతరం ద్వితీయాశ్రమం - ఆవేక్ష్యన్ ప్రవేష్టుమిచ్ఛన్ - యథాయథావద్విచారితవేదా ర్థః-స్నాయాత్ అభ్యంగాదికం కుర్వన్ సమావర్తేతేత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ తస్యాధికారానురూపాశ్రమవికల్పసముచ్చయావాహ ॥ గృహ మితి ॥ సకామశ్చేద్గృహం- అంతఃకరణశుద్ధ్యాదికామశ్చేద్వనం ప్రవిశేత్ -శుద్ధాంతఃకరణః సచ ద్విజోత్తమః-ద్విజోత్తమ ఇత్యుక్తేః క్ష త్రియవైశ్యయోర్న ప్రవ్రజ్యాధికారం సూచయతి బ్రాహ్మణశ్చేత్ప్రవ్రజేదిత్యర్థః-యద్వా- ఆశ్రమాదాశ్రమాంతరం గచ్ఛేత్ అ

ధ్యాయార్థం బృహద్వ్రతః ॥ ౩౦ ॥ అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేషు మాం పరమ్ । అపృథగ్ధీరుపా
సీత బ్రహ్మవర్చస్వ్యకల్మషః ॥ ౩౧ ॥ స్త్రీణాం నిరీక్షణస్పర్శసల్లాపక్ష్వేళనాదికమ్ । ప్రాణినో మి
థునీభూతానగృహస్థోఽగ్రతస్త్యజేత్ ॥ ౩౨ ॥ శౌచమాచమనం స్నానం సంధ్యోపాస్తిర్మమార్చనమ్
తీర్థసేవా జపోఽస్పృశ్యాభక్ష్యాసంభాష్యవర్జనమ్ ॥ ౩౩ ॥ సర్వాశ్రమప్రయుక్తోఽయం నియమః కులనం
దన । మద్భావస్సర్వభూతేషు మనోవాక్కాయసంయమః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం బృహద్వ్రతధరో బ్రాహ్మణో
ఽగ్నిరివ జ్వలన్ । మద్భక్తస్తీవ్రతపసా దగ్ధకర్మాశయోఽమలః ॥ ౩౫ ॥ అథానంతరమావేక్ష్యన్యథాజిజ్ఞా
సితాగమః । గురవే దక్షిణాం దత్త్వా స్నాయాద్గుర్వనుమోదితః ॥ ౩౬ ॥ గృహం వనం వా ప్రవిశేత్ప్రవ్ర
జేద్వా ద్విజోత్తమః । ఆశ్రమాదాశ్రమం గచ్ఛేన్నాన్యథా మత్పరశ్చరేత్ ॥ ౩౭ ॥ గృహార్థీ సదృశీం భా
ర్యాముద్వహేదజుగుప్సితామ్ । యవీయసీం తు వయసా యాం సవర్ణామనుక్రమాత్ ॥ ౩౮ ॥ ఇజ్యాధ్యయ
నదానాని సర్వేషాం చ ద్విజన్మనామ్ । ప్రతిగ్రహోఽధ్యాపనం చ బ్రాహ్మణస్యైవ యాజనమ్ ॥ ౩౯ ॥
ప్రతిగ్రహం మన్యమానస్తపస్తేజోయశోనుదమ్ । అన్యాభ్యామేవ జీవేత శిలైర్వా దోషదృక్తయోః ॥ ౪౦ ॥
బ్రాహ్మణస్య హి దేహోఽయం క్షుద్రకామాయ నేష్యతే । కృచ్ఛ్రాయ తపసే చేహ ప్రేత్యానంతసు
ఖాయ చ ॥ ౪౧ ॥ శిలోంఛవృత్త్యా పరితుష్టచిత్తో ధర్మం మహాంతం విరజం జుషాణః । మయ్యర్పితాత్మా గృ
హ ఏవ తిష్ఠన్నాతిప్రసక్తస్సముపైతి శాంతిమ్ ॥ ౪౨ ॥ సముద్ధరంతి యే విప్రం సీదంతం మత్పరాయణమ్ ।
తానుద్ధరిష్యే నచిరాదాపద్భ్యో నౌరివార్ణవాత్ ॥ ౪౩ ॥ సర్వాస్సముద్ధరేద్రాజా పితేవ వ్యసనాత్ప్ర
జాః । ఆత్మానమాత్మనా ధీరో యథా గజపతిర్గజాన్ ॥ ౪౪ ॥ ఏవంవిధో నరపతిర్విమానేనార్కవర్చ

స్యథా-అనాశ్రమీ ప్రతిలోమం చ నాచరేదిత్యర్థః- అమత్పర ఇతి వా పదచ్ఛేదః- స్వభక్తస్యాశ్రమనియమాభావస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ౩౭ ॥ వివాహనియమపూర్వకం వర్ణధర్మాన్ సహ గృహస్థస్య ధర్మానాహ ॥ గృహార్థీతి ॥ సదృశీం సమవర్ణాం అనుక్రమాత్ అజుగుప్సితాం స లక్షణతశ్చానిందితాం-కామతస్తు యావన్మన్యా సముద్వహేత్ తాం సమవర్ణామనుత స్యాః అనంతరం తత్రాపి వర్ణక్రమేణోద్వహే దిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ద్విజో వర్ణానుపూర్వేణ ద్వే తిస్రః కాం యథాక్రమం ॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాం భార్యాస్స్వాః శూద్రజన్మన ఇతి స్మృతేః ॥ ౩౮ ॥ ఇజ్యేతి ॥ ఇజ్యాదయస్త్రైవర్ణికానామావశ్యకా ధర్మాః- ప్రతిగ్రహాది త్రయం తు వృత్తిః- సా చ బ్రాహ్మణస్యైవ ॥ ౩౯ ॥ తత్రా పి ముఖ్యాం ముఖ్యతమాం చాన్యాం వృత్తిమాహ ॥ ప్రతిగ్రహమితి ॥ తయోః యాజనాధ్యాపనయోరపి కార్పణ్యాదిదోషం పశ్యన్- శిలైః స్వామిపరిత్యక్తైః క్షేత్రపతితైః కణిశైః ॥ ౪౦ ॥ ఏవం చ వృత్తికార్శ్యం బ్రాహ్మణేన సోఢవ్యమిత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి ॥ ౪౧ ॥ ఉంఛవృ త్తిర్నామ ఆపణాదిపతితకణోపాదానం తాం శిలవృత్త్యా ఏకీకృత్య-తయా తుష్టచిత్తస్య మోక్షం ఫలమాహ ॥ శిలోంఛవృత్త్యేతి ॥ మహాంతం ఆతిథ్యాదిలక్షణం- విరజం నిష్కామం సేవమానః ॥ ౪౨ ॥ ఏవమధనస్య మహత్ఫలముక్త్వా సధనానామప్యాహ త్రిభిః ॥ సముద్ధరంతీతి ॥ సము ద్ధరంతి దారిద్ర్యాదుత్తారయంతి- విప్రమిత్యుపలక్షణం మత్పరాయణం యం కమపి ॥ ౪౩ ॥ రాజ్ఞస్త్వావశ్యకమేతదిత్యాహ ॥ సర్వా ఇతి ॥

౪౪॥౪౫॥ సర్వేషామాపద్వృత్తిరాహ త్రిభిః॥సీదన్నితి॥వణిగ్వృత్తిః విక్రయాదిః హీనైః- సురాలవణాద్యైః-తత్రాప్యాపదాక్రాంతశ్చేత్-ఖడ్గేనక్షత్రియవృత్త్యా వా- యద్యపి గౌతమేనాంతరాంసాపి యసిం వృత్తిమాలిప్సేత్ ఇతిస్మరణ-ఖడ్గధారణం పణ్యాదిక్రయాత్-శ్రేష్ఠం మన్యతే-తథాపి హింసాతో వణిగ్వృత్తిరేవ శ్రేష్ఠేతి భగవతో మతం-నతు శ్వవృత్త్యా నీచసేవయా ॥౪౬॥ వైశ్యవృత్త్యేతి॥తత్రాప్యాపది-మృగయయాపి-విప్రరూపేణ అధ్యాపనాదినా వా ॥౪౭॥ శూద్రవృత్తిమితి॥ కారవః ప్రతిలోమజవిశేషాః కులాలాదయః-తేషాం వృత్తిం కటాదిక్రియాం-ఆపదుత్తీర్ణః-సన్ నానుకల్పేన వర్తేత-తదాహ-కృచ్ఛ్రాదితి॥౪౮॥తదేవం వృత్తివ్యవస్థాముక్త్వా పునర్గృహస్థస్యావశ్యకాన్పంచయజ్ఞానాహ॥వేదేతి॥ వేదాధ్యాయః బ్రహ్మయజ్ఞః - తేనఋషీన్-స్వధాకారేణపితౄన్ - స్వాహాకారేణదేవాన్-బలిహరణేన భూతాని- అన్నాద్యైరన్నోదకాదిభిర్మనుష్యానితి జ్ఞాతవ్యం - యథోదయం విభవానుసారతః- తేష్వేవేశ్వరదృష్టిం విధత్తే-మద్రూపాణీతి ॥౪౯॥ ఆవశ్యకం ధర్మముక్త్వా శక్త్యనుసారం ధర్మమాహ॥ యదృచ్ఛయేతి॥యదృచ్ఛయా ఉద్యమం వినా- ఉపార్జితేన వా-శుక్లేనశుద్ధేన-స్వవృత్త్యా లబ్ధేన ధనేన వా-భృత్యానపీడయన్ ॥౫౦॥ గృహస్థస్యాపినివృత్తినిష్ఠామేవాహ త్రిభిః॥ కుటుంబే

సా । విధూయేహాశుభం కృత్స్నమింద్రేణసహమోదతే॥౪౫॥ సీదన్విప్రో వణిగ్వృత్త్యా పణ్యైరేవాపదం తరేత్ । ఖడ్గేన వాపదాక్రాంతో న శ్వవృత్త్యా కథంచన ॥ ౪౬ ॥ వైశ్యవృత్త్యా తు రాజన్యో జీవేన్మృగయయాపది । చరేద్వా విప్రరూపేణ న శ్వవృత్త్యా కథంచన ॥ ౪౭॥ శూద్రవృత్తిం భజేద్వైశ్యః శూద్రః కారుకటక్రియామ్ । కృచ్ఛ్రాన్ముక్తో న గర్హ్యేణ వృత్తిం లిప్సేత కర్మణా ॥౪౮॥ వేదాధ్యాయస్వధాస్వాహాబల్యన్నాద్యైర్యథోదయమ్ । దేవర్షిపితృభూతాని మద్రూపాణ్యన్వహం యజేత్ ॥౪౯॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన శుక్లేనోపార్జితేన వా । ధనేనాపీడయన్భృత్యాన్న్యాయేనైవాహరేత్క్రతూన్॥ ౫౦॥ కుటుంబేషు న సజ్జేత న ప్రమాద్యేత్కుటుంబ్యపి । విపశ్చిన్నశ్వరం పశ్యేదదృష్టమపి దృష్టవత్ ॥ ౫౧॥ పుత్రదారాప్తబంధూనాం సంగమః పాంథసంగమః, అనుదేహం వియంత్యేతే స్వప్నో నిద్రానుగో యథా॥౫౨॥ ఇత్థం పరిమృశన్ముక్తో గృహేష్వతిథివద్వసన్ । న గృహైరనుబధ్యేత నిర్మమో నిరహంకృతః॥ ౫౩॥ కర్మభిర్గృహమేధీయైరిష్ట్వా మామేవ భక్తిమాన్ । తిష్ఠేద్వనం వా ప్రవిశేత్ప్రజావాన్వా పరివ్రజేత్॥ ౫౪॥ యస్త్వాసక్తమతిర్గేహే పుత్రవిత్తైషణాతురః । స్త్రైణః కృపణధీర్మూఢో మమాహమితి బధ్యతే॥ ౫౫॥ అహో మే పితరౌ వృద్ధౌ భార్యా బాలాత్మజాః ప్రజాః । అనాథా మామృతే దీనాః కథం జీవంతి దుఃఖితాః॥ ౫౬॥ ఏవం గృహాశయాక్షిప్తహృదయో మూఢధీరయమ్ । అతృప్తస్తాననుధ్యాయన్మృతోంధం విశతే తమః ॥౫౭॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - సప్తదశోధ్యాయః ॥

శ్రీకృష్ణః॥ వనం వివిక్షుః పుత్రేషు భార్యాం న్యస్య సహైవ వా । వన ఏవ వసేచ్ఛాంతస్తృతీయం భాగమాయుషః॥౧॥ కందమూలఫలైర్వన్యైర్మేధ్యైర్వృత్తిం ప్రకల్పయేత్ । వసీత వల్కలం వాసస్తృణపర్ణాజినాని వా॥౨॥ కేశరోమనఖశ్మశ్రుమలాని బిభృయాద్దతః । న ధావేదప్సు మజ్జేత త్రికాలం స్థండిలేశయః॥

ష్వితి॥న ప్రమాద్యేత ఈశ్వరనిష్ఠాయాం ప్రమత్తో న భవేత్ - ననుదృష్టాదృష్టార్థకర్మాసక్తస్య కథమప్రమాదో విచారేణేత్యాహ - విపశ్చిదితి ॥ ౫౧ ॥ తత్రాపిదృష్టేష్వాసక్తైరధికత్వాత్తేషాం నశ్వరతాం ప్రపంచయతి॥పుత్రేతి॥ పుత్రాదీనామేకత్ర సంగమః పాంథానాం ప్రపాయాం సంగమ ఇవ- తత్ర హేతుః - అనుదేహం ప్రతిదేహం - ఏతే వియంతి నశ్యంతి-నిద్రానువర్తీ స్వప్నో నిద్రాపాయే యథేతి॥ ౫౨॥ ఇత్థమితి॥అతిథివదుదాసీనః ॥ ౫౩ ॥ అస్యాప్యాశ్రమవికల్పమాహ॥ కర్మభిరితి॥ గృహాశ్రమ ఏవ తిష్ఠేత్ - యది ప్రజావాంస్తర్హి ప్రవ్రజేత్ ॥౫౪॥ గృహాద్యాసంగే దోషమాహ త్రిభిః॥యస్త్వితి ॥ ౫౫ ॥ బంధమేవాభినయేనదర్శయతి॥ అహో ఇతి॥ బాలాః ఆత్మజాయస్యాస్సా-ఆత్మజాశ్చ మాం వినా అనాథాస్సంతః కథం జీవిష్యంతీతి ॥ ౫౬॥ ఏవమితి॥గృహే య ఆశయో వాసనా తేన ఆక్షిప్తం హృదయం యస్య సః అంధం తమః అతితామసీం గతిం ॥ ౫౭ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం సప్తదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ అష్టాదశే వదద్ధర్మం వనస్థయతిగోచరమ్। అధికారవిశేషేణ విశేషం చాపి తద్గతమ్ ॥ క్రమప్రాప్తత్వేన వనస్థధర్మానాహ ॥వనమితి॥ ఆయుషః తృతీయం భాగం పంచసప్తతివర్షపర్యంతం-తతః పరం క్షీణేంద్రియస్యైష ద్వారా గేపిసన్న్యాసస్యాధికారస్స్యాదితి భావః॥

౧|కందేతి॥వనీకపరిపక్వ ॥౨॥ కేశేతి॥జటాః దంతాన్-నధావేత్-నశోధయేత్-త్రికాలమప్సుమజ్జేత- ముసలవత్ స్నాయాత్ - స్థండిలేశయః భూమిశాయీ ॥౩॥ గ్రీష్మ ఇతి॥తప్యేత పంచాగ్నీన్ సూర్యేణ సహ చతుర్దిక్షు అగ్నిన్నిధాయాత్మానం తాపయేదిత్యర్థః ఆసారంసహత ఇతి ఆసారషాట్ ఆసారం ధారాసంపాతం సహత ఇతి తథా- అభ్రావకాశం నామ వ్రతం చరేదిత్యర్థః-జలే ఆకంఠమగ్నః ఉదవాసం నామ వ్రతం చరేత్ ॥౪॥ అగ్నిపక్వమితి॥ఉలూఖలేన వా అశ్మనా వా కుట్టితనీవారాన్ ఖండయిత్వేతి తథా-దంతా ఏవోలూఖలా యస్య స తథా ॥౫॥ స్వయమితి॥సంచినుయాత్ ఆహరేత్-అన్యదా కాలాంతరే-ఆహృతం నాదదీత ॥శ్లో॥ కాలాంతరాహృతం తు పదీత వనాశ్రమీ॥ లబ్ధేన వైన వేన్నాద్యే పురాణంతు పరిత్యజేదితి నారదోక్తేః॥౬॥ వన్యైరితి॥కాలచోదితాన్ ఆగ్రయణాదీన్ ॥౭॥ కించ అగ్నిహోత్రమితి॥మునిభైక్ష్య-నైగమైర్వేదవాదిభిః-ఆమ్నాతాని ॥౮॥ అస్య నిష్కామస్య ఫలమాహ॥ఏవమితి॥ధమనీభిః - సిరాభిః - సంతతః వ్యాప్తః యావజ్జీవం కృతేన తపసా శుష్కమాంస ఇత్యర్థః-ఋషిలోకాత్ మహర్లోకాదిక్రమేణ-అయం భావః- అంతఃకరణశుద్ధిభక్తిద్వారా త్రైవతావన్ముచ్యతే- ప్రతిబంధకబాహుళ్యేన క్రమేణ ముచ్యత ఇతి ॥౯॥ తం సకామం నిందతి॥యస్త్వితి॥నిశ్రేయసం మోక్షఫలం-అల్పీయసే తుచ్ఛాయ విరించ్యల్పతమమేవ తస్మై ॥౧౦॥ ఏవం యావజ్జీవం వర్తమానస్య మోక్షః-తృతీయ యథా గావసా నైకుతుంబ శాశౌపి సన్న్యాసాధికారః- యదిమం తతో వా గేవ స్వధర్మాశక్తో భవేత్ -తదాపి సమ్యగ్విరక్తో విరక్తో వాతత్రా విరక్తస్య కృత్యమాహ॥

౩। గ్రీష్మేతప్యేతపంచాగ్నీన్వర్షాస్వాసారషాడ్జలే। ఆకంఠమగ్నశ్శిశిర ఏవంవృత్తస్తపశ్చరేత్ ॥౪॥
అగ్నిపక్వంసమశ్నీయాత్కాలపక్వమథాపి వా।ఉలూఖలాశ్మకుట్టో వాదంతోలూఖలఏవ వా॥౫॥స్వయం
సంచినుయాత్సర్వమాత్మనోవృత్తికారణమ్। దేశకాలబలాభిజ్ఞో నాదదీతాన్యథాహృతమ్ ॥ ౬ ॥ వ
న్యైశ్చరుపురోడాశైర్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్। నతుశ్రౌతేనపశునామాంయజేతవనాశ్రమీ॥౭॥అ
గ్నిహోత్రంచదర్శశ్చపౌర్ణమాసశ్చపూర్వవత్ । చాతుర్మాస్యానిచమునేరామ్నాతానిచనైగ
మైః॥ ౮ ॥ ఏవంచీర్ణేనతపసామునిర్ధమనిసంతతః। మాంతపోమయమారాధ్యఋషిలోకాదుపైతి
మామ్॥ ౯ ॥ యస్త్వేతత్కృచ్ఛ్రతశ్చీర్ణంతపోనిశ్శ్రేయసంమహత్ । కామాయాల్పీయసేయుంజ్యా
ద్బాలిశఃకోపరస్తతః॥ ౧౦॥ యదాసౌనియమేకల్పోజరయాజాతవేపథుః। ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్య
మచ్చిత్తోగ్నింసమావిశేత్ ॥ ౧౧॥యదాకర్మవిపాకేషులోకేషునిరయాత్మసు । విరాగోజాయతేసమ్య
ఙ్న్యస్తాగ్నిః ప్రవ్రజేత్తతః ॥ ౧౨॥ ఇష్ట్వాయథోపదేశంమాందత్త్వాసర్వస్వమృత్విజే। అగ్నీన్స్వ
ప్రాణఆవేశ్యనిరపేక్షఃపరివ్రజేత్ ॥ ౧౩॥ విప్రస్యవైసన్న్యసతోదేవాదారాదిరూపిణః। విఘ్నాంకు
ర్వంత్యయంహ్యస్మానాక్రమ్యసమియాత్పరమ్॥ ౧౪॥ బిభృయాచ్చేన్మునిర్వాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంప
రమ్। త్యక్తంనదండపాత్రాభ్యామన్యత్కించిదనాపది ॥ ౧౫ ॥ దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదంవస్త్రపూ
తంపిబేజ్జలమ్। సత్యపూతాంవదేద్వాచంమనఃపూతంసమాచరేత్ ॥ ౧౬॥ మౌనానీహానిలాయామా
దండావాగ్దేహచేతసామ్। నహ్యేతేయస్యసంత్యంగవేణుభిర్నభవేద్యతిః ॥ ౧౭॥ భిక్షాంచతుర్షుచ
తుర్షువిగర్హ్యాన్వర్జయంశ్చరేత్ । సప్తాగారానసంక్లృప్తాంస్తుష్యేల్లబ్ధేనతావతా॥ ౧౮ ॥ బహి

యదేతి॥జాతో వేపథుః కంపో దేహే యస్య సః ॥౧౧॥ విరక్తం ప్రత్యాహ॥యదేతి॥లోకేషు బ్రహ్మలోకపర్యంతేషు-నిరయాత్మసు దుఃఖదర్కేషు-న్యస్తాగ్నిస్సన్-తత ఇతి అగ్నిహోత్రాదికర్మణః పశ్చాత్ క్రమాద్వా ॥౧౨॥ తత్రాదౌ కృత్యమాహ॥ఇష్ట్వేతి॥యథోపదేశ శ్రాద్ధాష్టకపూర్వకం ప్రాజాపత్యేష్ట్యా మాం ఇష్ట్వా-స్వే ప్రాణే ప్రాణోపాధావాత్మని ॥౧౩॥ సన్న్యాసే విఘ్నా భవంతి-తాన విగణయ్య సన్న్యసేదేవేత్యాశయేనాహ॥విప్రస్యేతి॥కేనాభిప్రాయేణ కుర్వంతి తమాహ-అయమితి-పరం బ్రహ్మ ॥౧౪॥ ఏవం ప్రవ్రజితస్య ధర్మానాహ॥ బిభృయాదితి॥పరం కౌపీనాదన్యద్వాసో యది ధారయితుమిచ్ఛతి-తర్హి కౌపీనమాచ్ఛాద్యతే యావతా తావన్మాత్రం ధారయేదిత్యర్థః-త్యక్తం ప్రైషోచ్చారణాత్పూర్వమేవ అతోన్యత్కించిదపి న బిభృయాత్-దండపాత్రాభ్యామిత్యావశ్యక జలపాత్రాదేరుపలక్షణం॥౧౫॥ పరమహంసస్య విధినిషేధాగోచరత్వాత్ బహూదకాదిధర్మాన్ భగవానాహ॥దృష్టిపూతమితి॥మనఃపూతం మనసా సమ్యక్ విచార్య యచ్ఛుద్ధం తదాచరేత్ ॥౧౬॥ మౌనేతి॥మౌనం వాచో దండః-అనీహా కామ్యకర్మత్యాగో దేహస్య-ప్రాణాయామశ్చేతసః-తే అంతస్త్రయో దండా యస్య న సంతి - అంగహే ఉద్ధవ అంగ ఇత్యేతైర్వేణుభిరితి వా ॥౧౭॥ భిక్షామితి॥ బ్రాహ్మణేష్వేవ వృత్తిర్భేదేన చతుర్విధేషు-పూర్వపూర్వాసంభవే చ-విగర్హ్యాన్ అభిశస్తపతితాన్- అసంక్లృప్తాన్-అత్రాయం లాభో భవిష్యతీతి-పూర్వమనుద్దిష్టాన్ ॥౧౮॥ బహిరితి॥బహిః గ్రామాత్-పావితం ప్రోక్షణాదిభిః శోధితం విభజ్య విష్ణుబ్రహ్మార్కభూతేభ్యః-అశేషమిత్యాగ

కారణంసరస్తంయాచితమితిపాఠమాధుకరేణయాచితమన్నంచ తత్తదాపి విభజ్యభుంజీత-నత్వయాచితాదిక్షే తుచతుష్టయమిత్యర్థః||౧౮|| మాధూకరేతుసై వేద్యంత్రిషు నాస్యేవవిద్యతే। నైవేద్యకంతు పేదపుత్రితయంభౌతికంవిదురితిస్మృతేః-యద్వాతదానీంకేనాపియాచితంచేత్తస్మాద్యత్కించిద్విభజ్యదత్వేత్యర్థః||౧౯|| కించ||ఏక ఇతి||ఏకశ్చరేత్-ఆత్మన్యేవక్రీడాకౌతుకంయస్యసః-ఆత్మన్యేవరతః సంతుష్టః-ఆత్మవాన్ ధీరః||౨౦|| వివిక్తేతి||వివిక్తంవిజనంక్షేమంనిర్భయంశరణంస్థానంయస్యసః-మయిభావేనభక్త్యావిమలఆశయోయస్యసః||౨౧|| అన్వీక్షేతేతి||బంధంమోక్షంచ-కేనవాబంధః-కేనవామోక్షఇతితత్రాహ-బంధఇతి||౨౨||౨౩|| పురేతి||పురాణిఅట్టాలాదిమంతి-గ్రామాః-తద్విపర్జితాః-వ్రజాఃగోష్ఠాని-తాన్-సార్థాన్ యాత్రికజనసమూహాన్||౨౪||వానప్రస్థేతి||యతఃశిలవృత్త్యాప్రాప్తేనతదీయేనాంధసా అన్నేన-శుద్ధసత్త్వస్సన్నివృత్తమోహః-సంసిధ్యతిముచ్యతే||౨౫|| ననుమృష్టాన్నంవిహాయకథంశిలాన్నేప్రవృత్తిస్స్యాదత ఆహ||నేతి||ఏతద్దృశ్యమానంమృష్టాన్నాది-వస్తుతయానపశ్యేత్-యతోవినశ్యతి-అతః ఇహాముత్ర చలోకేఅసక్తచిత్తస్సన్-చికీర్షితాత్తదర్థాత్కృత్యాత్ విరమేత్||౨౬||ననుతథాపియావద్వినాశంసుఖహేతుత్వాత్-అన్నచింతావతః-కుతోనిరాగసాస్స్యాత్తత్రాహ||యదితి|| ఏతజ్జగత్ మమతాస్పదం-మనోవాక్ప్రాణైఃసంహతంసహితం-అహంకారాస్పదంశరీరంచ-సర్వం

జలాశయంగత్వాతత్రోపస్పృశ్యవాగ్యతః। విభజ్యపావితంశేషంభుంజీతాశేషమాహృతమ్||౧౯||
ఏకశ్చరేన్మహీమేతాంనిస్సంగస్సంయతేంద్రియః। ఆత్మక్రీడఆత్మరతఆత్మవాన్సమదర్శనః||౨౦||
వివిక్తక్షేమశరణోమద్భావవిమలాశయః। ఆత్మానంచింతయేదేకమభేదేనమయామునిః||౨౧|| అన్వీక్షేతాత్మనోబంధంమోక్షంచజ్ఞాననిష్ఠయా। బంధఇంద్రియవిక్షేపోమోక్షఏషాంచసంయమః||౨౨||
తస్మాన్నియమ్యషడ్వర్గంమద్భావేనచరేన్మునిః। విరక్తస్సర్వకామేభ్యోలబ్ధ్వాత్మనిసుఖంమహత్||౨౩||
పురగ్రామవ్రజాన్సార్థాన్భిక్షార్థంప్రవిశంశ్చరేత్। పుణ్యదేశసరిచ్ఛైలవనాశ్రమవతీంమహీమ్||౨౪|| వానప్రస్థాశ్రమపదేష్వభీక్ష్ణంభైక్షమాచరేత్। సంసిధ్యత్యాశ్వసమ్మోహశ్శుద్ధసత్త్వశ్శిలాంధసా||౨౫|| నైతద్వస్తుతయాపశ్యేద్దృశ్యమానంవినశ్యతి। అసక్తచిత్తోవిరమేదిహాముత్రచికీర్షితాత్||౨౬|| యదేతదాత్మనిజగన్మనోవాక్ప్రాణసంహతమ్। సర్వంమాయేతితర్కేణస్వస్థస్త్యక్త్వానతత్స్మరేత్||౨౭|| జ్ఞాననిష్ఠోవిరక్తోవామద్భక్తోవానపేక్షకః। సలింగానాశ్రమాంస్త్యక్త్వాచరేదవిధిగోచరః||౨౮||బుధోబాలకవత్క్రీడేత్కుశలోజడవచ్చరేత్।వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్గోచర్యాంనైగమశ్చరేత్||౨౯|| వేదవాదరతోనస్యాన్నపాషండీనహైతుకః। శుష్కవాదవివాదేనకంచిత్పక్షంసమాశ్రయేత్||౩౦|| నోద్విజేతజనాద్ధీరోజనంచోద్వేజయేన్నతు। అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకంచన||౩౧|| దేహముద్దిశ్యపశువద్వైరంకుర్యాన్నకేనచిత్। ఏకఏవపరోహ్యాత్మాభూతేష్వాత్మన్యవస్థితః| యథేందురుదపాత్రేషుభూతాన్యేకాత్మకానిచ||౩౨|| అలబ్ధ్వానవిషీదేతకాలేకాలేశనంక్వచిత్। లబ్ధ్వానహృష్యేద్ధృతిమానుభయందైవతంత్రితమ్||౩౩|| ఆహారార్థం

తజ్జన్యంసుఖంచ-ఆత్మనిమాయామాత్రమితితర్కేణస్వప్నాదిదృష్టాంతేనత్యక్త్వా-స్వస్థఃఆత్మనిష్ఠస్సన్-పునస్తన్నస్మరేత్||౨౭||ఏవంబహూదకాదిధర్మానుక్త్వాపరమహంసాదిధర్మానాహసార్థైకాదశభిః||జ్ఞాననిష్ఠఇతి||బహిర్విరక్తోముముక్షుస్సన్-యోజ్ఞాననిష్ఠోమోక్షేప్యనపేక్షోమద్భక్తోవా-సలింగాన్త్రిదండాదిసహితాన్ఆశ్రమాన్తద్ధర్మాన్త్యక్త్వా-తదాసక్తించపరిత్యజ్య-యథోచితంధర్మంచరేదిత్యర్థః-నపునరత్యంతత్యాగఏవవివక్షితః-పునర్ధర్మవిధానాత్ అక్రియత్వస్యోత్తరాధ్యాయేవక్ష్యమాణత్వాచ్చ-తర్హిపూర్వస్మాత్కోవిశేషస్తత్రాహ-అవిధిగోచరఃవిధికింకరోనస్యాదితి-ఏతదేవస్ఫుటీకరిష్యతి||శ్లో||శౌచమాచమనంస్నానంనతుచోదనయాచరేదిత్యాదినా||౨౮|| తర్హికథంచరేత్తత్రాహ||బుధ ఇతి||బుధఃవివేకవానపి-బాలకవత్ మానావమానవివేకరాహిత్యేన-కుశలఃనిపుణోపి-జడవత్ ఫలానుసంధానాభావేన-విద్వాన్పండితోపి-ఉన్మత్తవల్లోకరంజనాభావేన-నైగమఃవేదార్థనిష్ఠోపి-గోచర్యాం అనియతాచారమేవేత్యర్థః||౨౯|| వేదేతి||వేదవాదరతఃకర్మకాండవ్యాఖ్యానాదినిష్ఠః-పాషండీశ్రుతిస్మృతివిరుద్ధానుష్ఠాతా-హైతుకఃకేవలంతర్కనిష్ఠః-శుష్కవాదేనిష్ప్రయోజనగోష్ఠ్యాంయోవివాదస్తస్మిన్||౩౦|| నేతి||అతివాదాన్దురుక్తాని||౩౧|| దేహమితి|| ఆత్మదృష్ట్యాతావద్వైరకారణంనాస్తీత్యుక్తం-ఏక ఏవేతి-దేహదృష్ట్యాపినాస్తీత్యాహ-భూతానిచదేహాదీని-కారణరూపేణైకాత్మకాని||౩౨|| అలబ్ధ్వేతి||దైవయంత్రితందైవాధీనం-యతః||౩౩|| అలంతర్హ్యాభిక్షేణేత్యయత్నేనాపితత్రాహ||

ఆహారార్థమితి॥ఆహారమాత్రార్థం-సమీహేతైవ-యతస్తస్య ప్రాణధారణంయుక్తం-సమ్యక్ కథం తేనైవ ప్రాణధారణేన తత్త్వం
విచార్యతే-కిం తేనాసితదాహ-తద్విజ్ఞాయేతి ॥ ౩౪ ॥ తర్హి కింమృష్టాన్నాదికమగ్రాహ్యమేవ-కేనైవముక్తమిత్యాహ॥యదృచ్ఛయేతి
౩౫॥శౌచమితి। యథాహమీశ్వరో లీలయాచరామి-తథా-జ్ఞానీ జ్ఞాననిష్ఠః అనాసక్తః-కుర్యాత్-నతువిధికింకరత్వేన-తస్యజ్ఞాననిష్ఠస్యేతి
భావఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ కుతోవిధికింకరత్వాభావస్తస్య- తత్రాహ॥నేతి॥నహితస్యవికల్పాఖ్యాభేదప్రతీతిః-సన్నపిసాసత్యం-యాచా
సీత్సాఏవమద్వీక్షయాజ్ఞానేనహతా-ససునహతాసాపునర్దృశ్యమానత్వాత్తత్రాహ - ఆదేహాంతాత్ క్వచిత్ కదాచిత్ బాధితైవఖ్యాతి
ర్భవతి॥౩౭॥తదేవంవిరక్తస్యఅపరోక్షజ్ఞానవతఃసన్న్యాసంతద్ధర్మాంశ్చోక్త్వాకేవలంవైరాగ్యవంతంవివిదిషుంప్రత్యాహ॥దుఃఖోద
ర్కేష్వితి॥నజిజ్ఞాసితోమద్ధర్మోమత్ప్రాప్తిసాధనంయేనసః॥౩౮॥ తావదితి॥మామేవమద్దృష్ట్యైవగురుంపరిచరేత్ -తతఃపరమేకస్యే
దిత్యాదిధర్మేవర్తేతేతిభావః ॥౩౯ ॥ అనధికారిణఃసన్న్యాసంనిందతిద్వాభ్యాం॥ యఇతి॥ ప్రచండోత్యాసక్తఇంద్రియసారథి
ర్బుద్ధిర్యస్యసః॥ ౪౦॥ సురానితి॥సురాన్ యష్టవ్యాన్ దేవాన్ - ఆత్మానం ఆత్మస్థంమాంచ-నిహ్నుతే ప్రతారయతి-నిహ్నుతే

సమీహేతయుక్తంతత్ప్రాణధారణమ్। తత్త్వంవిమృశ్యతే తేనతద్విజ్ఞాయవిముచ్యతే॥ ౩౪ ॥యదృచ్ఛ
యోపపన్నాన్నమద్యాచ్ఛ్రేష్ఠముతాపరమ్।తథా వాసస్తథాశయ్యాం ప్రాప్తం ప్రాప్తంభజేన్మునిః॥
౩౫॥ శౌచమాచమనంస్నానంనతుచోదనయాచరేత్ । అన్యాంశ్చనియమాన్జ్ఞానీయథాహం లీలయే
శ్వరః॥ ౩౬ ॥ నహితస్యవికల్పాఖ్యాయాచమద్వీక్షయాహతా। ఆదేహాంతాత్క్వచిత్ఖ్యాతిస్తతస్సం
పద్యతేమయా॥ ౩౭ । దుఃఖోదర్కేషుకామేషుజాతనిర్వేదఆత్మవాన్ । అజిజ్ఞాసితమద్ధర్మోమునిర్గు
రుముపవ్రజేత్॥౩౮॥ తావత్పరిచరేద్భక్తశ్శ్రద్ధావాననసూయకః। యావద్బ్రహ్మ విజానీయా
న్మామేవగురుమాదృతః॥ ౩౯॥ యస్త్వసంయతషడ్వర్గఃప్రచండేంద్రియసారథిః। జ్ఞానవైరాగ్యర
హితస్త్రిదండముపజీవతి ॥ ౪౦ ॥ సురానాత్మానమాత్మస్థంనిహ్నుతేమాంచధర్మహా। అవిపక్వకషా
యోఽస్మాదముష్మాచ్చవిహీయతే ॥ ౪౧ ॥ భిక్షోర్ధర్మశ్శమోఽహింసాతప ఈక్షావనౌకసః। గృహిణో
భూతరక్షేజ్యాద్విజస్యాచార్యసేవనమ్ ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మచర్యంతపశ్శౌచంసంతోషోభూతసౌహృదమ్।
గృహస్థస్యాప్యృతౌగంతుస్సర్వేషాంమదుపాసనమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతిమాంయస్స్వధర్మేణభజన్నిత్యమన
న్యభాక్। సర్వభూతేషుమద్భావోమద్భక్తింవిందతేచిరాత్ ॥ ౪౪ ॥ భక్త్యోద్ధవానపాయిన్యాసర్వ
లోకమహేశ్వరమ్। సర్వోత్పత్త్యప్యయంబ్రహ్మ కారణంమోపయాతిసః॥ ౪౫॥ ఇతిస్వధర్మనిర్ణిక్త
సత్త్వోవిజాతమద్గతిః। జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నోనచిరాత్సముపైతిమామ్॥ ౪౬ ॥ వర్ణాశ్రమవతాంధర్మ
ఏషఆచారలక్షణః। సఏవమద్భక్తియుతోనిశ్శ్రేయసకరఃపరః॥ ౪౭॥ ఏతత్తేఽభిహితంసాధోభవాన్పృ
చ్ఛతియచ్చమామ్। యథాస్వధర్మసంయుక్తోభక్తోమాంసమియాత్పరమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే
ఏకాదశస్కంధే - అష్టాదశోధ్యాయః.

శ్రీభగవాన్॥ యోవిద్యాశ్రుతసంపన్న ఆత్మవాన్నానుమానికః। మాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వాజ్ఞా

మాహ-అస్మాదితి॥ ౪౧॥ చతుర్ణాంఆశ్రమిణాంప్రధానధర్మానాహ॥భిక్షోరితి ॥ ౪౨ ॥ అన్యధర్మాన్కాంశ్చిత్గృహస్థస్యాపీత్యాదిశేష
బ్రహ్మచర్యమితి॥శౌచంరాగాదిరాహిత్యం-తస్యబ్రహ్మచర్యప్రకారమాహ- ఋతౌగంతురితి ॥ ౪౩॥ ఏవంభూతవర్ణాశ్రమధర్మ
ఫలమాహ॥ఇతీతి॥దృఢాంమద్భక్తింవిందతి॥ ౪౪ ॥ తతఃకిమత ఆహ॥భక్త్యేతి॥ మహేశ్వరత్వేహేతుఃసర్వోత్పత్త్యప్యయంసర్వస్యోత్
పత్త్యప్యయౌయస్మాత్-అతఏవతత్కారణంమాంబ్రహ్మస్వరూపంవైకుంఠవాసినం-యద్వా- బ్రహ్మణోవేదస్యకారణం-మాము
పయాతి-సామీప్యేనప్రాప్నోతి॥ ౪౫॥ తతశ్చాసాముక్తఏవేత్యాహ॥ఇతీతి॥ఇత్యేవంభూతేనస్వధర్మేణనిర్ణిక్తంశుద్ధంసత్త్వంయ
స్యసః.అతఏవవిజ్ఞాతామమగతిరైశ్వర్యంయేన॥ ౪౬॥ ఉక్తంధర్మంసంక్షిప్యాహ॥వర్ణేతి॥యఏషఆచారలక్షణఃపితృలోకప్రాప్తి
ఫలః-మద్భక్తియుతఃమదర్పణేనకృతః ॥ ౪౭ ॥ప్రకరణార్థముపసంహరతి॥ ఏతదితి॥ఏతచ్చతేఽభిహితం-యథాభక్తోభూత్వామాంప
రంసంప్రాప్నుయాదితి॥౪౮॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - అష్టాదశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

జ్ఞానాదేర్నిర్ణయఃపూర్వంకృతోప్యత్రమధర్మతః॥ ఏకోనవింశతితమేజ్ఞానాదేస్త్యాగఉచ్యతే॥పూ॥జ్ఞానినోఽపవర్గార్థతయా

వ ఏకోనవింశకే॥యుక్తితర్కస్వరూపాభ్యాంనష్టజ్ఞానస్యసర్వదా॥తదేవంతర్కతోబాధితోపిదేహాదిప్రపంచోయావదపరోక్షానుభవేన
దిఙ్మోహాదిరివనలీయతే-తావత్ జ్ఞానాభ్యాసస్తతోముక్తిరిత్యుక్తం॥శ్లో॥ ఆదేహంతాత్క్వచిత్ ఖ్యాతి స్తతస్సంపద్యతేమయేత్యాదినా-
యస్యత్వపరోక్షానుభవేన-ప్రపంచోలీనప్రాయః-తస్యనకించిత్కృత్యమస్తీత్యాహ॥యఇతి॥విద్యాఅనుభవఃతత్పర్యంతేనశ్రుతేనసం
పన్నః-అతఏవాత్మవాన్ ప్రాప్తాత్మతత్త్వః-నానుమానికఃకేవలపరోక్షజ్ఞానవాన్నభవతి- అనకారవాదే ప్రాక్ శ్రుత్యనుకూలతర్కతో
నిర్ణీతార్థః-సఇదంద్వైతంతన్నివృత్తిసాధనంచమయిమాయామాత్రమితిజ్ఞాత్వా-జ్ఞానంతత్సాధనంచన్యసేత్ -అయమేవవిద్వత్సన్న్యా
సోనామ ॥ ౧ ॥ అత్రహేతుమాహ॥జ్ఞానిన ఇతి॥యస్మాదహమేవతస్యేష్టఃఅపేక్షితః-స్వార్థఃఫలం - హేతుఃతత్సాధనంచ-సమ్మతః-
స్వర్గోభ్యుదయశ్చ-అపవర్గఃసంసారనివృత్తిశ్చ - అతస్తస్యనప్రాప్యంకృత్యంచవాకించిదస్తీత్యర్థః ॥ ౨ ॥ అత్రవిద్వదనుభ
వంప్రమాణయతి॥జ్ఞానేతి॥యథోక్తంజ్ఞానినమభినందతి-జ్ఞానీతి-యతోసౌజ్ఞానేనమాంధారయతి॥౩॥తస్యజ్ఞానం స్తౌతి॥తపఇతి॥ అలము
త్వరం-జ్ఞానస్యకళయాలేశేన॥౪॥తస్మాదితి॥జ్ఞానేనసహితంతావత్పర్యంతంయథాభవతితథా-జ్ఞాత్వా-తత్సంపన్నస్సన్మామేవభజ-
అన్యత్సర్వంత్యజేత్యర్థః॥౫॥తస్యప్రత్యయార్థంపూర్వేషాంవృత్తమాహ॥జ్ఞానేతి॥మామేవ-సంసిద్ధిం ప్రాప్తాః॥౬॥ తదేవంజ్ఞానం
సంక్షేపతఉపదిశతి॥త్వయీతి॥ త్రివిధఃఆధ్యాత్మికాదిర్యోవికారోదేహాదిః - సమాయా - నతుపరమార్థః- యత్ యస్మాత్ అంతు

నంచమయిసన్న్యసేత్ ॥౧॥జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టస్స్వార్థోహేతుశ్చసమ్మతః। స్వర్గశ్చైవాపవ
ర్గశ్చనాన్యోర్థోమదృతేప్రియః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాఃపదంశ్రేష్ఠం విదుర్మమ। జ్ఞానీహామే
ప్రియతమోజ్ఞానేనాసౌబిభర్తిమామ్ ॥ ౩ ॥ తపస్తీర్థంజపోదానంపవిత్రాణీతరాణిచ। నాలంకు
ర్వంతితాంశుద్ధింయాజ్ఞానకలయాకృతా॥ ౪॥ తస్మాత్ జ్ఞానేనసహితం జ్ఞాత్వాస్వాత్మానముద్ధవ। జ్ఞా
నవిజ్ఞానసంపన్నోభజమాంభక్తిభావితః॥ ౫॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేన మామిష్ట్వాత్మానమాత్మని। సర్వయ
జ్ఞపతింమాంవైసంసిద్ధింమునయోన్వగన్ ॥ ౬॥ త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారోమాయాంత
రాపతతినాద్యపవర్గయోర్యత్। జన్మాదయోస్యయదమీతవతస్యకింస్యురాద్యంతయోర్యదసతోస్తి
తదేవమధ్యే ॥ ౭॥ ఉద్ధవః॥ జ్ఞానంవిశుద్ధంవిపులంయదేతద్వైరాగ్యవిజ్ఞానయుతంపురాణమ్। ఆఖ్యా
హివిశ్వేశ్వరవిశ్వమూర్తేత్వద్భక్తియోగంచమహద్విమృగ్యమ్॥౮॥ తాపత్రయేణాభిహతస్యఘోరే
సంతప్యమానస్యభవాధ్వనీశ। పశ్యామినాన్యచ్ఛరణంతవాంఘ్రిద్వంద్వాతపత్రాదమృతాభివర్షాత్ ॥౯॥దష్టంజనంసంపతితంబిలేస్మిన్ కాలాహినాక్షుద్రసుఖోరుతర్షమ్। సముద్ధరైనంకృపయాపవ
ర్గ్యైర్వచోభిరాసించమహానుభావ । ౧౦ ॥ శ్రీభగవాన్॥ ఇత్థమేతత్పురారాజాభీష్మంధర్మవిదాం
వరమ్। అజాతశత్రుఃపప్రచ్ఛసర్వేషాంనోనుశృణ్వతామ్॥ ౧౧ ॥ నివృత్తేభారతేయుద్ధేసుహృన్ని
ధనవిహ్వలః। శ్రుత్వాధర్మాన్బహూన్పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత ॥ ౧౨ ॥ తానహంతేభిధాస్యా
మిదేవవ్రతముఖాచ్ఛ్రుతాన్। జ్ఞానవిజ్ఞానవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్త్యుపబృంహితాన్ ॥ ౧౩ ॥ నవైకా

రామధ్యేవిచాపతతి-రజ్జౌసర్పమాలాదివత్ -నాద్యపవర్గయోఃనత్వాదావంతేచాస్తి-అతఃయత్ యదా అస్యవికారస్యఅమీజన్మాద
యస్స్యుః-తదాతస్యతవాధిష్ఠానభూతస్యకింనకించిదిత్యర్థః-తస్యాపివస్తుతోనసంతితస్యాసత్త్వాదిత్యాహ - ఆద్యంతయోరితి- అస
తఃసర్పాదేఃఆద్యంతయోర్యదస్తిరజ్జ్వాది-తదేదమధ్యేపినతుసర్పాది- తద్వదయంవికారోనాస్తీత్యర్థః-యద్వా-ఆద్యంతయోర్యద
స్తితన్మధ్యేప్యస్త్యేవ-నతస్యజన్మాదయస్సంతి-అతస్త్వంనిర్వికారంబ్రహ్మేతి॥ ౭ ॥ జ్ఞానాదేర్విశేషంజిజ్ఞాసుఃపృచ్ఛతి॥జ్ఞానమితి॥వి
శుద్ధమేతత్ జ్ఞానంవిపులంనిశ్చితంయథాభవతితథాకథయేతి-మహద్భిఃబ్రహ్మాదిభిర్విమృగ్యం ॥ ౮ ॥ మహద్విమృగ్యత్వమభినయేనా
హ॥తాపత్రయేణేతి॥తాపత్రయేణాభిహతస్యఅతఃసంతప్యమానస్య - అంఘ్రిద్వంద్వమేవాతపత్రంతస్మాత్ -నకేవలమాతపత్రతా-
కింత్వమృతమప్యభితోవర్షతియద్యస్మాత్ ॥ ౯ ॥ అతికృపాముత్పాదయన్నాహ॥దష్టమితి॥ అస్మిన్బిలేసంసారకూపేపతితం-తత్రచ
కాలాహినాదష్టం-ఏవమపిక్షుద్రసుఖేష్వేవ ఉరుస్తర్షస్తృషాయస్యతం-దహ్యమానఃకథంసముద్ధరణీయ ఇతిచేత్తత్రాహ - ఆపవ
ర్గ్యైః అపవర్గబోధకైఃవాగమృతైరాసించేతి॥ ౧౦॥ తద్విశ్వాసార్థంవిద్వత్సభాయాంనిర్ణీతమహంవక్ష్యామీత్యాహ॥ ఇత్థమితి॥
౧౧॥ ౧౨॥ తానితి॥జ్ఞానాదిభిరుపబృంహితాన్తత్సహితానిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తత్రజ్ఞానంకథయతి॥నవేతి॥ప్రకృతిపురుషమహదహం
కారపంచతన్మాత్రాణి-ఏకాదశేంద్రియాణి-పంచమహాభూతాని-త్రయోగుణాః- ఏతాన్భావానష్టావింశతితత్త్వాని-భూతేషుబ్రహ్మా

ధిష్ఠానరూపం తేషు కార్యేషు అనుగతాని యేన జ్ఞానేన ఈక్షేత - అథ ఏష్వపి భావేషు ఏకం పరమాత్మతత్త్వం అనుగతం యేన ఈక్షేత - కార్యకారణాత్మకం జగత్పశ్యేత్ పరమకారణాత్మకమేవేతి న తు తతః పృథగితి యేన పశ్యేత్ తత్ జ్ఞానమిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ విజ్ఞానమాహ సార్ధేన ॥ ఏతదితి ॥ యత్ యదా యేన కేన అనుగతాః అనేకాత్మకాః భావాః పూర్వమైక్షత - తాః తథా పూర్వవన్నైక్షత - కింతు తదేకం పరం కారణం బ్రహ్మైవ - తదా ఏతదేవ విజ్ఞానముచ్యతే - ఏతదుక్తం భవతి - పరోక్షజ్ఞానేనాపరోక్షభ్రమస్య దిఙ్మోహాదివన్నివృత్త్యభావాత్తదా జగత్పశ్యన్నప్యాత్మనః పృథక్ సదితి మన్యేత అపరోక్షజ్ఞానే బాధితమేవ - జీవన్ముక్తః సంస్కారశేషం పశ్యతి - తతః పరం న పశ్యతీతి - అతః పరోక్షాపరోక్షజ్ఞానే జ్ఞానవిజ్ఞానశబ్దాభ్యాముచ్యేతే ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ఏకేన సర్వకార్యాణామనుగతిం కార్యాణాం కారణాత్పృథగసత్త్వం చోపపాదయతి సార్ధేన - తత్ర యది న కదాచిదనీదృశం జగదిత్యాదిమతే నైతేషాం భావానాముత్పత్త్యాదయస్స్యుః తర్హి కారణస్యైకస్యాభావాదేకాత్మతా మిథ్యాత్వం చ న స్యాత్ - అతస్తేషాముత్పత్త్యాదీన్ సాధయతి ॥ స్థితీతి ॥ త్రిగుణాత్మనాం సావయవానామిత్యర్థః ॥ విమతాః భావాః ఉత్పత్త్యాదిమంతః సావయవత్వాత్ - ఘటాదివదితి పశ్యేత్ - తతః ఆదౌ ఉత్పత్తౌ అంతే పరిణామాంతరాపత్తౌ చ - కారణత్వేన - మధ్యే చాశ్రయత్వేన - సృజ్యాత్ సృజ్యం కార్యాత్ కార్యాంతరం ప్రతి - యదన్వియాత్ అనుగచ్ఛేత్ - తత్ప్రతిసంక్రామే తేషాం లయే చ యదవశిష్యేత తదేవ సదితి పశ్యేదిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ వైరాగ్యమాహ ద్వాభ్యాం ॥ శ్రుతిరితి ॥ శ్రుతిః నేహ నానాస్తి కించనేత్యాది - ప్రత్య

దశపంచ త్రీన్భావాన్భూతేషు యేన వై । ఈక్షేతాథైకమప్యేషు తద్జ్ఞానం మమ నిశ్చితమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏతదేవ హి విజ్ఞానం న తథైకేన యేన యత్ । ౧౫ । స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాన్పశ్యేద్భావానాం త్రిగుణాత్మనామ్ । ఆదావంతే చ మధ్యే చ సృజ్యాత్సృజ్యం యదన్వియాత్ ॥ పునస్తత్ప్రతిసంక్రామే యచ్ఛిష్యేత తదేవ సత్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానం చతుష్టయమ్ । ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్స విరజ్యతే ॥ ౧౭ ॥ కర్మణాం పరిణామిత్వాదావిరించాదమంగళమ్ । విపశ్చిన్నశ్వరం పశ్యేదదృష్టమపి దృష్టవత్ ॥ ౧౮ ॥ భక్తియోగః పురైవోక్తః ప్రీయమాణాయ తేఽనఘ । పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రద్ధామృతకథాయాం మే శశ్వన్మదనుకీర్తనమ్ । పరినిష్ఠా చ పూజాయాం స్తుతిభిః స్తవనం మమ ॥ ౨౦ ॥ ఆదరః పరిచర్యాయాం సర్వాంగైరభివందనమ్ । మద్భక్తపూజాభ్యధికా సర్వభూతేషు మన్మతిః ॥ ౨౧ ॥ మదర్థేష్వంగచేష్టా చ వచసా మద్గుణేరణమ్ । మయ్యర్పణం చ మనసః సర్వకామవివర్జనమ్ ॥ ౨౨ ॥ మదర్థేఽర్థపరిత్యాగో భోగస్య చ సుఖస్య చ । ఇష్టం దత్తం హుతం జప్తం మదర్థం యద్వ్రతం తపః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం ధర్మైర్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదినామ్ । మయి సంజాయతే భక్తిః కోఽన్యోఽర్థోఽస్యావశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ యదాత్మన్యర్పితం చిత్తం శాంతం సత్త్వోపబృంహితమ్ । ధర్మం జ్ఞానం సవైరాగ్యమైశ్వర్యం చాభిపద్యతే ॥ ౨౫ ॥ యదర్పితం తద్వికల్పే ఇంద్రియైః పరిధావతి । రజస్వలం చాసన్నిష్ఠం చిత్తం విద్ధి విపర్యయమ్ ॥ ౨౬ ॥ ధర్మో మద్భక్తికృత్ప్రోక్తో జ్ఞానం చైకాత్మ్యదర్శనమ్ । గుణేష్వసంగో

క్షం పటాదికార్యం తంత్వాదివ్యతిరేకేణ న దృశ్యతే - ఏవం సైతన్యవ్యతిరేకేణ న కించిద్దృశ్యత ఇతి - ఐతిహ్యం మహాజనప్రసిద్ధిః అనుమానం విమతం మిథ్యా దృశ్యత్వాత్ శుక్తిరజతవదిత్యాది - ఏవం ప్రమాణచతుష్టయం - ఏతేష్వనవస్థానాత్ ఏతైర్బాధితత్వాత్ - స ఏవం సర్వానుగతం సత్యమాత్మతత్త్వం పశ్యన్ వికల్పస్య చ మిథ్యాత్వం తతో విరజ్యతే విరక్తో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ననువేదోక్తస్వర్గాదిసుఖాశయా న్న విరజ్యేతేత్యత ఆహ ॥ కర్మణామితి ॥ ఆవిరించాత్ బ్రహ్మలోకపర్యంతం - అదృష్టమపి సుఖం అమంగళం మత్వా దుఃఖరూపం నశ్వరం పశ్యేత్ ॥ ౧౮ ॥ భక్తియోగస్య కారణమాహ ॥ భక్తియోగ ఇతి ॥ భక్తియోగః పూర్వముక్త ఏవ - తథాపి తస్మిన్ ప్రీతిం ప్రాప్నువతే తుభ్యం పునశ్చ కథయిష్యామి ॥ ౧౯ ॥ శ్రద్ధేతి ॥ శ్రద్ధా శ్రవణాదరః - శశ్వదితి సర్వత్రానుషజ్యతే - మదనుకీర్తనం శ్రవణానంతరం మత్కథావ్యాఖ్యానమిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ మదర్థేష్వితి ॥ అంగచేష్టా లౌకికీ క్రియా - వచసా లౌకికేనాపి మద్గుణానామీరణం కథనం ॥ ౨౨ ॥ మదర్థ ఇతి ॥ మదర్థే మద్భజనార్థం - తద్విరోధినోఽర్థస్య పరిత్యాగః - భోగస్య తత్సాధనస్య చ చందనాదేః - సుఖస్య పుత్రోపలాలనాదేః ఇష్టాది వైదికం యత్కర్మ తదపి మదర్థం కృతం భక్తేః కారణమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవమితి ॥ భక్తిః ప్రేమలక్షణా సంజాయతే - అస్య భక్తస్యాన్యః కోఽర్థః సాధనరూపః సాధ్యరూపో వా అవశిష్యతే - సర్వోఽప్యర్థస్స్వత ఏవ భవతీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తదేవాహ ॥ కింబహునా - చిత్తమేవాంతర్బహిర్నిష్ఠార్థానర్థయోః కారణమిత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ యదేతి ॥ యదాత్మని మయి ఈశ్వరే చిత్తమర్పితం - తదా పుమర్థాన్ ప్రాప్నోత్యేవ ॥ ౨౫ ॥ ఏతదేవ వ్యతిరేకేణ ద్రఢయతి ॥ యదితి ॥ యత్ యదా చిత్తం వికల్పే దేహగృహాదావర్పితం అసత్ పరిధావతి

తేజాధికం రజస్వలమసన్నిష్ఠం భవతి - తతశ్చ విపర్యయం అధర్మాదికం విద్ధి ॥ ౨౬ ॥ స్వాభిప్రేతాన్ ధర్మాదీన్ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మ ఇతి ॥ ధర్మో మద్భక్తికృత్ - యతః స ఏవ ప్రోక్తః ప్రకృష్టః ఉక్తః శాస్త్రేషు ॥ ౨౭ ॥ ధర్మాదీనాం మహాజన ప్రసిద్ధానామన్యథా వ్యాఖ్యాతత్వాద్యమాదిష్వపి సంఖ్యాతః స్వరూపతో వా కించిద్వైలక్షణ్యం స్యాదితి సంభావనయా తద్విశేష జిజ్ఞాసుః పృచ్ఛతి పంచభిః ॥ యమ ఇతి ॥ ౨౮ ॥ కిమితి ॥ ఇష్టం అభ్యర్హితం ధనం చ కిం ॥ ౨౯ ॥ పుంస ఇతి ॥ పర ఇతి విద్యాదీనాం విశేషణం - శ్రీర్మండనం ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ క ఇతి ॥ ప్రశ్నాన్ పృష్టార్థాన్ - విపరీతాన్ - అశమాదీన్ - ౩౨ ॥ యమనియమానాహ త్రిభిః ॥ అహింసేతి ॥ అస్తేయం మనసాపి పరస్వాగ్రహణం - ఆస్తిక్యం ధర్మే విశ్వాసః ॥ ౩౩ ॥ శౌచమితి ॥ శౌచం బాహ్యమాభ్యంతరం చేతి ద్వివిధం - అతః ఏతే ద్వాదశ నియమాః - శ్రద్ధా ధర్మాదరః ॥ ౩౪ ॥ ఏత ఇతి ॥ ఉభయోః శ్లోకయోః యే స్మృతాః తే యమాః నియమాశ్చ - యద్వా - ఉభయోః ప్రవృత్తనివృత్తయోః - ముముక్షోర్యమా ముఖ్యాః - సకామస్య నియమా ముఖ్యాస్స్మృతాః ఇత్యర్థః - అత్ర హేతుమాహ - హి యస్మాత్ - ఉపాసితాః సేవితాస్సంతః - పుంసాం ప్రవృత్తానాం నివృత్తానాం చ - యథాకామం కామానుసారేణ - మోక్షమభ్యుదయం చ దుహంతీతి ॥ ౩౫ ॥ ముముక్షోరుపాదేయాన్ శమాదీన్ హేయాంశ్చాశమాదీన్ మహాజన ప్రసిద్ధేభ్యో విలక్షణానాహ - యావత్సమాప్తి ॥ శమ ఇతి ॥ ఏతే నైవ తద్విపరీతా అశమాదయో వ్యాఖ్యేయాః - శమో మన్నిష్ఠతా బుద్ధేః న తు శాంతిమాత్రం - దమ ఇంద్రియసంయమః న చోరాదిదమనం - తితిక్షా విహితదుఃఖస్య సంమర్షః సహనం న ధారాదేః - జి

వైరాగ్యమైశ్వర్యం చాణిమాదయః ॥ ౨౭ ॥ ఉద్ధవః ॥ యమః కతివిధః ప్రోక్తో నియమో వారికర్శన । కః శమః కో దమః కృష్ణ కా తితిక్షా ధృతిః ప్రభో ॥ ౨౮ ॥ కిం దానం కిం తపశ్శౌర్యం కిం సత్యమృతముచ్యతే । కస్త్యాగః కిం ధనం చేష్టం కో యజ్ఞః కా చ దక్షిణా ॥ ౨౯ ॥ పుంసః కింస్విద్బలం శ్రీమన్ భగో లాభశ్చ కేశవ । కా విద్యా హ్రీః పరా కా శ్రీః కిం సుఖం దుఃఖమేవ వా ॥ ౩౦ ॥ కః పండితః కశ్చ మూర్ఖః కః పంథా ఉత్పథశ్చ కః । కస్స్వర్గో నరకః కశ్చిత్కో బంధురుత కిం గృహమ్ ॥ ౩౧ ॥ క ఆఢ్యః కో దరిద్రో వా కృపణః కః క ఈశ్వరః । ఏతాన్ ప్రశ్నాన్మమ బ్రూహి విపరీతాంశ్చ సత్పతే ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమసంగో హ్రీరసంచయః । ఆస్తిక్యం బ్రహ్మచర్యం చ మౌనం స్థైర్యం క్షమాభయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచం జపస్తపో హోమః శ్రద్ధాతిథ్యం మదర్చనమ్ । తీర్థాటనం పరార్థేహా తుష్టిరాచార్యసేవనమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతే యమాస్సనియమా ఉభయోర్ద్వాదశ స్మృతాః । పుంసాముపాసితాస్తాత యథాకామం దుహంతి హి ॥ ౩౫ ॥ శమో మన్నిష్ఠతా బుద్ధేర్దమ ఇంద్రియసంయమః । తితిక్షా దుఃఖసంమర్షో జిహ్వోపస్థజయో ధృతిః ॥ ౩౬ ॥ దండన్యాసః పరం దానం కామత్యాగస్తపస్స్మృతః । స్వభావవిజయశ్శౌర్యం సత్యం చ సమదర్శనమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఋతం చ సూనృతా వాణీ కవిభిః పరికీర్తితా । కర్మస్వసంగమశ్శౌచం త్యాగస్సన్న్యాస ఉచ్యతే ॥ ౩౮ ॥ ధర్మ ఇష్టం ధనం నౄణాం యజ్ఞోఽహం భగవత్తమః । దక్షిణా జ్ఞానసందేశః ప్రాణాయామః పరం బలమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగో మ ఐశ్వరో భావో లాభో మద్భక్తిరుత్తమః । విద్యాత్మని భిదాబాధో జుగుప్సా హ్రీరకర్మసు ॥ ౪౦ ॥ శ్రీర్గుణా నైరపేక్ష్యాద్యాస్సుఖం దుఃఖసుఖాత్యయః । దుఃఖం కామసుఖాపేక్షా పండితో బంధమోక్షవిత్ ॥ ౪౧ ॥ మూర్ఖో దేహాద్యహంబుద్ధిః పంథా మన్నిగమస్స్మృతః । ఉత్పథ

హ్వోపస్థయోర్జయో వేగధారణం ధృతిః - న త్వనుద్వేగమాత్రం ॥ ౩౬ ॥ దండేతి ॥ దండో భూతద్రోహః తస్య త్యాగః దానం - న ధనార్పణం - కామత్యాగః భోగోపేక్షా తపః - న కృచ్ఛ్రాది - స్వభావో వాసనా తస్యాః విజయః ప్రతిబంధః శౌర్యం - న విక్రాంతిః - సమం బ్రహ్మ తస్య దర్శనమాలోచనం - సత్యవిషయత్వాత్సత్యం - న యథార్థభాషణమాత్రం ॥ ౩౭ ॥ ఋతమితి ॥ అన్యచ్చ ఋతం సూనృతా సత్యా ప్రియా చ వాక్ ఏవం ఋతసత్యయోః స్ఫుట ఏవ వివేకః క్రమప్రాప్తం త్యాగం వ్యాఖ్యాతుమాదౌ తతోఽర్థభేదేన శౌచం వ్యాచష్టే - తస్యాపి మల త్యాగరూపత్వేన త్యాగభేదప్రతీతేః - కర్మసు అసంగమః అనాసక్తిః శౌచం - త్యాగస్తు సన్న్యాస ఇతి - తయోర్భేద ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ నృణాం ఇష్టం ధనం ధర్మః - న పశ్వాదిసాధారణం - భగవత్తమః పరమేశ్వరః అహమేవ యజ్ఞః - మద్బుద్ధ్యా యజ్ఞోఽనుష్ఠేయః న క్రి[illegible] యజ్ఞార్థం దానం దక్షిణా సా చ జ్ఞానోపదేశః - న హిరణ్యాదిదానం - తేన హి యజ్ఞరూపో విష్ణుః ప్రాప్యతే - దుర్దమస్య మనసో దమనం బలం తచ్చ మనోదమనహేతుత్వాత్ ప్రాణాయామ ఇతి ॥ ౩౯ ॥ స్వాభిమతం లాభం వ్యాచిఖ్యాసుః ప్రథమం భగం తతో భేదేన వ్యాచష్టే - లోకే తయోరభేదప్రసిద్ధేః ॥ భగ ఇతి ॥ భగో భాగ్యం తచ్చ మే ఐశ్వరో భావో మదీయ ఐశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యమిత్యర్థః - ఉత్తమో లాభస్తు మద్భక్తిః న పుత్రాదిః - విద్యా చాత్మని ప్రతీతస్య భేదస్య బాధః - న జ్ఞానమాత్రం - అకర్మసు జుగుప్సా హేయత్వదర్శనం హ్రీః లజ్జా - న త్రపామాత్రం ॥ ౪౦ ॥ శ్రీరితి ॥ గుణా ఏవ శ్రీర్మండనం - న కిరీటాది - సుఖదుఃఖయోః అత్యయః అతిక్రమః అననుసంధానం సుఖం న భోగమాత్రం ॥ ౪౦ ॥

గః- విషయభోగానపేక్షైవసుఖం- నాగ్నిదాహాది- బంధాన్మోక్షద్వయంవాయోవేత్తిసపండితః- నవిద్వాన్మాత్రం ॥౪౧ ॥ మూఖ్యాః ఆహంబుద్ధిరిత్యులక్షణం - దేహగేహాదిష్వహం మమేత్యభిమానవాన్ మూర్ఖాఃసఘాతుకః - మన్నిగమఃమాంనితరాంగమయతియోనిష్వత్తిమార్గఃసరుపంథాస్సన్మార్గః- నకంటకాదిశూన్యః- చిత్తవిక్షేపః ప్రవృత్తిమార్గః ఉత్పథః- నతుచోరాద్యాకులః-సత్త్వగుణస్య ఉదయః ఉద్రేకఃస్వర్గః-నేంద్రాదిలోకః ॥౪౨॥ నరకఇతి॥తమసః ఉన్నాహః ఉద్రేకఃసనరకః-నతామిస్రాదిః-గురురేవబంధుః నమిత్రాదిః-సచాహమేవ-యథాహజగద్గురుః॥శ్లో॥ ఏక ఏవపరోబంధుర్విషమే సముపస్థితే। గురుస్సకలధర్మాత్మాయత్ర కింపునః గోహరిరితి- ససాధనంభోగాయతనంగృహంతచ్చమానుష్యంమానుషరూపంశరీరమేవ - నహర్మ్యాది - గుణైస్సంపన్నః ఆఢ్య ఉచ్యతే నధనాఢ్యః॥౪౩॥ దరిద్ర ఇతి॥అసంతుష్టోయస్సదరిద్రః- ననిస్స్వః- యః అజితేంద్రియస్సకృపణఃశోచ్యః- నదీనః- విషయేష్వనాసక్తధీర్యస్స ఈశస్స్వతంత్రః- నరాజాదిః-గుణసంగఃగుణేషుసంగోయస్యసః-విపర్యయః అనీశః- ఏతచ్చశమాదివిపర్యయాపలక్షణార్థం ॥౪౪॥ ఉపసంహరతి॥ ఏతఇతి॥సాధుమోక్షోపయోగిత్వాత్ ॥౪౫ ॥ ఏతచ్చసర్వంగుణదోషయోర్వివేకాయోద్ధవేనపృష్టమితియోఃసంక్షేపతోలక్షణమాహ॥కిమితి॥కింబహునావర్ణితేన - గుణదోషయోర్లక్షణమేతావదేవ - తదాహ - గుణదోషయోర్దృశిదర్శనందోషః- గుణస్తదుభయదర్శనవర్జితస్స్వభావఇతి॥౪౬॥ఇతిభావార్థదీపికాయాం-ఏకోనవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ వింశేయోగత్రయంప్రోక్తంభక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకమ్। గుణదోషవ్యవస్థార్థమధికారివిభాగతః ॥ గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జితఇతియదుక్తం -తదాక్షిపతిపంచభిః॥విధిరితి॥విధిశ్చప్రతిషేధశ్చ ఈశ్వరస్యతేనిగమఃత్వదాజ్ఞారూపోవేదః- సచవిహితానాంప్రతిషిద్ధానాంచ కర్మణాంగుణందోషంచపుణ్యపాపఫలరూపమపేక్షతే ॥ ౧ ॥ వర్ణేతి॥ ఉత్తమాధమభావేన తదధికారిణాంచ

శ్చిత్తవిక్షేపస్స్వర్గస్సత్త్వగుణోదయః॥౪౨॥నరకస్తమఉన్నాహోబంధుర్గురురహంసఖే।గృహం శరీరంమానుష్యంగుణాఢ్యోహ్యాఢ్యఉచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ దరిద్రోయస్త్వసంతుష్టఃకృపణోయోజితేంద్రియః। గుణేష్వసక్తధీరీశోగుణసంగోవిపర్యయః॥౪౪॥ఏతఉద్ధవతే ప్రశ్నాస్సర్వే సాధునిరూపితాః॥౪౫॥ కింవర్ణితేనబహునాలక్షణంగుణదోషయోః।గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జితః ॥౪౬॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - ఏకోనవింశోధ్యాయః.

ఉద్ధవః॥విధిశ్చప్రతిషేధశ్చనిగమోహీశ్వరస్యతే।అవేక్షతేరవిందాక్షగుణందోషంచకర్మణామ్॥౧॥ వర్ణాశ్రమవికల్పంచప్రతిలోమానులోమజమ్। ద్రవ్యదేశవయఃకాలాన్స్వర్గంనరకమేవచ ॥౨॥ గుణదోషభిదాదృష్టిమంతరేణవచస్తవ। నిశ్రేయసంకథంనౄణాంనిషేధవిధిలక్షణమ్॥ ౩ ॥ పితృదేవమనుష్యాణాంవేదశ్చక్షుస్తవేశ్వర। శ్రేయస్త్వనుపలబ్ధేర్థేసాధ్యసాధనయోరపి॥ ౪ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిర్నిగమాత్తేనహిస్వతః। నిగమేనాపవాదశ్చభిదాయాఇతిహభ్రమః ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవాన్॥

ణాశ్రమాణాంవికల్పంభేదంచగుణదోషరూపమేవాపేక్షతే- ప్రతిలోమానులోమజంచ గుణందోషం తథైవాపేక్షతే- ప్రతిలోమజాః ఉత్తమవర్ణాసు స్త్రీషుహీనవర్ణేభ్యఃపురుషేభ్యోజాతాఃసూతవైదేహకాదయః-అనులోమజాస్తూత్తమవర్ణేభ్యఃపురుషేభ్యోహీనవర్ణాసుస్త్రీషుజాతాఃమూర్ధావసిక్తాంబష్ఠాదయః-తేషాంచ॥శ్లో॥ అసత్సంతతస్తువిజ్ఞేయాః ప్రతిలోమానులోమజా ఇతి- గుణదోషద్రవ్యాదీన్ కర్మార్హతానర్హతాభ్యాంస్వర్గంనరకంచతత్ఫలతయా గుణదోషరూపమేవాపేక్షతే-ఏతచ్చోత్తరాధ్యాయే ప్రపంచయిష్యతే ॥౨॥ తథాపి ప్రస్తుతేకిమాయాతమత ఆహ॥గుణదోషేతి॥గుణదోషదృశిర్దోషఇతినిరాకృతత్వాత్ -గుణదోషభిదాదృష్టిమంతరేణతాంవినా-నిషేధవిధిలక్షణం కర్మకాండంతవవచఃకథం-తచ్చవచోంతరేణనౄణాంనిశ్రేయసంకథంస్యాత్ - తత్రాపి శ్రోతవ్యోమంతవ్య ఇత్యాదినాసాధనవిధిః॥శ్లో॥ నానుధ్యాయాద్బహూంచ్ఛబ్దాన్వాచో విగ్లాపనం హితదిత్యాదినిషేధస్యచావశ్యకత్వాదితిభావః-యద్వా-గుణదోషభిదాదృష్టిమంతరేణనిషేధవిధిలక్షణంతవవచోవినేతిసామానాధికరణ్యమేవాస్తు-యద్వా గుణదోషభిదాదృష్టిమంతరేణనిషేధవిధిలక్షణమపితవవచఃకథంసత్త్వమస్యాదివాక్యవత్ నిశ్రేయసపరంస్యాత్ - సర్వస్యవేదస్యతత్పరత్వాంగీకారాదిత్యర్థః ॥౩॥ ననుపితరోదేవాశ్చసర్వజ్ఞాః ఆరాధితాః ప్రత్యక్షతోదృష్టావమనుష్యేభ్యఃకథయిష్యంతినేత్యాహ॥పితృదేవేతి॥ పిత్రాదీనాంసర్వేషాంతవత్వద్వాక్యరూపోవేద ఏవశ్రేయఃశ్రేష్ఠంచక్షుః ప్రమాపకం-క్వ-అనుపలబ్ధేఅర్థేస్వర్గాదావపివిశేష- తథాసాధ్యసాధనయోః ఇదమస్యసాధ్యంఇదమస్యసాధనమిత్యత్రాపి- తదేవంగుణదోషదృష్ట్యభావేనిశ్రేయసంఘటతే ॥౪॥ కించ-శాస్త్రైరేవవిహితాంభేదదృష్టింతస్మిన్నేవవిషయేశాస్త్రంకథంనివర్తయేదిత్యాహ॥గుణదోషేతి॥ తేనిగమాత్త్వదాజ్ఞారూపాత్త్వదాదేశ- నతుస్వతః-యస్మాదర్థప్రాప్తత్వేననివర్తేత-హన్స్ఫుటం-భ్రమోభవతి-తంనివర్తయేతిశేషః॥౫॥విషయాభేదేఽప్య

కారిత్వభేదేనావిరోధం వక్తుం ప్రథమం యోగత్రయమాహ॥ యోగా ఇతి॥ యోగా ఉపాయాః- బ్రహ్మకర్మదేవతాకాండైః ప్రోక్తాః - ఽర్మ చనిష్ఠామం శ్రేయో విధిత్సయా మోక్షసాధనేచ్ఛయా- అన్యస్తు హనోపాయోనాస్తి కామ్యకర్మాదికం వ్యావర్తయతి- తథాచోత్తరాధ్యాయస్య టీకరిష్యతి యుఏతాని త్యాదినా ॥౬॥ తేష్వధికారిభేదమాహ ద్వాభ్యాం॥ నిర్విణ్ణానామితి ॥ ఇహాపి ఫలంసు ధ్యే-కర్మసు నిర్విణ్ణానాం దుఃఖబుద్ధ్యా తత్ఫలేషు విరక్తానాం-అత ఏవ తత్సాధనభూతకర్మన్యాసినాం- జ్ఞానయోగః సిద్ధిద ఇత్యుత్తరేణాన్వయః- అనిర్విణ్ణచిత్తానాం దుఃఖబుద్ధిహీనానాం.అతః కామినాం తత్ఫలేష్వవిరక్తానామిత్యర్థః- కర్మయోగసిద్ధిదః ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ యదృచ్ఛయా కేనాపి భాగ్యోదయేన- మత్కథాదౌ జాతశ్రద్ధో యః కర్మసు నిర్విణ్ణో న భవతి-తత్ఫలేషు చ సక్తో న భవతి-తస్య భక్తియోగస్సిద్ధిదః.- తత్ర కామ్యకర్మసు ప్రవర్తమానస్య సర్వాత్మనా విధిప్రతిషేధాధికారః స్మృత్యుత్తరాధ్యాయే వక్ష్యతి-నిష్కామకర్మయోగాధికారిణస్తు యథాశక్తి-సచ్ఛ జ్ఞానభక్తియోగాధికారాత్ప్రాగేవ-తదధికృతయోస్తు స్వల్పః-తాభ్యాం సిద్ధానాం తు నకించిదిత్యర్థః ॥౮॥ సావధిం కర్మయోగమాహ నవభిః॥ తావదితి॥ కర్మాణి నిత్యనైమిత్తికాని- యావతా యావత్ ॥౯॥ కర్మయోగినో జ్ఞానభక్తిభూమికారోహప్రకారమాహ॥ స్వధర్మస్థ ఇతి॥ అనాశీః కామః అఫలకామః- అన్యత్ నిషిద్ధం-కామ్యం నరకసాధనం హిత్వైవ-విహితాతిక్రమాద్వా నిషిద్ధాచరణాద్వా.అతః స్వధర్మస్థత్వాన్నిషిద్ధవర్జనాచ్చ నరకం న యాతి అఫలకామత్వాన్న స్వర్గమపీత్యర్థః॥౧౦॥ కింతు॥ అస్మిన్నితి॥ అస్మిల్లోకే ఽస్మిన్నేవ దేహే-అనఘః నిషిద్ధత్యాగీ- అతః శుచిః నివృత్తరాగాదిమలః- యదృచ్ఛయేతి కేవలజ్ఞానాదపి భక్తేర్దుర్లభతాం ద్యోతయతి॥౧౧॥ అ

యోగాస్త్రయో మయా ప్రోక్తా నృణాం శ్రేయో విధిత్సయా। జ్ఞానం కర్మ చ భక్తిశ్చ నోపాయోఽన్యోఽస్తి కుత్రచిత్ ॥ ౬ ॥ నిర్విణ్ణానాం జ్ఞానయోగో న్యాసినామిహ కర్మసు। తేష్వనిర్విణ్ణచిత్తానాం కర్మయోగస్తు కామినామ్ ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయా మత్కథాదౌ జాతశ్రద్ధస్తు యః పుమాన్। న నిర్విణ్ణో నాతిసక్తో భక్తియోగోఽస్య సిద్ధిదః॥ ౮॥ తావత్కర్మాణి కుర్వీత న నిర్విద్యేత యావతా। మత్కథాశ్రవణాదౌ వా శ్రద్ధా యావన్న జాయతే॥ ౯॥ స్వధర్మస్థో యజన్యజ్ఞైరనాశీఃకామ ఉద్ధవ। న యాతి స్వర్గనరకౌ యద్యన్యన్న సమాచరేత్॥ ౧౦ ॥ అస్మిల్లోకే వర్తమానః స్వధర్మస్థోఽనఘః శుచిః। జ్ఞానం విశుద్ధమాప్నోతి మద్భక్తిం వా యదృచ్ఛయా॥ ౧౧ ॥ స్వర్గిణోఽప్యేతమిచ్ఛంతి లోకం నిరయిణస్తథా। సాధకం జ్ఞానభక్తిభ్యాముభయం తదసాధకమ్॥ ౧౨॥ న నరః స్వర్గతిం కాంక్షేన్నారకీం వా విచక్షణః। నేమం లోకం చ కాంక్షేత దేహావేశాత్ప్రమాద్యతి॥ ౧౩॥ ఏతద్విద్వాన్పురా మృత్యోరభవాయ ఘటేత సః। అప్రమత్త ఇదం జ్ఞాత్వా మర్త్యమప్యర్థసిద్ధిదమ్॥ ౧౪॥ ఛిద్యమానం యమైరేతైః కృతనీడం వనస్పతిమ్। ఖగః స్వకేతముత్సృజ్య క్షేమం యాతి హ్యలంపటః॥ ౧౫॥ అహోరాత్రైశ్ఛిద్యమానం బుద్ధ్వాయుర్భయవేపథుః। ముక్తసంగః పరం బుద్ధ్వా నిరీహ ఉపశామ్యతి॥ ౧౬ ॥ నృదేహమాద్యం సులభం సుదుర్లభం ప్లవం సుకల్పం గురుకర్ణధారమ్। మయానుకూలేన నభస్వతేరితం పుమాన్భవాబ్ధిం న తరేత్స ఆత్మహా॥

నేన ప్రకారేణ జ్ఞానభక్తిసాధనత్వాన్నరదేహం స్తౌతి॥ స్వర్గిణ ఇతి॥ నిరయిణ ఇతి దృష్టాంతత్వేనోక్తం- జ్ఞానభక్తిభ్యాం జ్ఞానభక్త్యోః-తదుభయం స్వర్గినారకిశరీరం॥ ౧౨ ॥ ....

అతః॥ నేతి॥ నరః స్వర్గతిం న కాంక్షేత్- యథా నారకీమితి దృష్టాంతః-యద్వా - స్వర్గనరకసాధనకర్మాణి న కుర్యాదిత్యర్థః- అస్యాపి శ్రేష్ఠత్వాత్పునరపి మనుష్యభవేయమిత్యపి న కాంక్షేత్ -యతో దేహావేశాత్ దేహాసక్త్యా స్వార్థే ప్రమాద్యతి-అవధానహీనో భవతి॥౧౩॥ అపితు॥ ఏతదితి॥ ఏతద్దేహం సాధకమితి విద్వాన్- తచ్చార్థసిద్ధిదమపి మర్త్యమితి జ్ఞాత్వా- అస్మిన్దేహే అప్రమత్తః అనాసక్తస్సన్- మృత్యోః పూర్వమేవ మోక్షాయ యతేత యత్నం కుర్యాత్॥౧౪॥ అప్రమత్తో ముక్తసంగః సుఖం ప్రాప్నోతీత్యత్ర దృష్టాంతః ఛిద్యమానమితి॥ యమైః యమవన్నిర్దయైః పురుషైః- కృతం నీడం యస్మిన్ తం-స్వకేతం స్వస్యాశ్రయం-అలంపటః అనాసక్తః ॥౧౫॥ దార్ష్టాంతికమాహ॥ అహోరాత్రైరితి॥ అహోరాత్రైః ఛిద్యమానం ఆయుర్బుద్ధ్వా-భయేన వేపథుః కంపో యస్య సః ॥ ౧౬ ॥ ఏవమప్రయతమానం ప్రమత్తం నిందతి॥ నృదేహమితి॥ నృదేహం ప్లవం నావం ప్రాప్యేత్యధ్యాహారః-యో భవాబ్ధిం న తరేత్ -స ఆత్మహా- తత్ర హేతవః- ఆద్యం సర్వఫలానాం మూలం- ఏతదుపార్జితకర్మభిః సర్వప్రాప్తేః-కించ-సుదుర్లభం ఉద్యమకోటిభిరపి ప్రాప్తుమశక్యం-తథాపి సులభం యదృచ్ఛయా లబ్ధత్వాత్ -తం చ సుకల్పం పటుతరం-కించ-గురుః సంశ్రితమాత్ర ఏవ కర్ణధారో నేతా యస్య తం మయా చ స్మృతమాత్రేణానుకూలమారుతేనేరితం ప్రేరితం॥ ౧౭ ॥ ఏవం తావదవిరక్తస్యైవ రాగ్యద్వారా జ్ఞానభక్తిసాధకం కర్మయోగ

ముక్త్వా-ఇదానీం సమ్యక్-విరక్తస్య జ్ఞానయోగం తస్య చ జ్ఞానప్రాప్తేః పూర్వం కించిత్కృత్యం వర్జనీయం చాహ సార్ధైర్నవభిః॥ యదేతి॥ యదారంభేషు కర్మసు నిర్విణ్ణః దుఃఖదర్శనేనోద్విగ్నః-తత్ఫలేషు విరక్తశ్చ-తదా సంయతేంద్రియస్సన్-ఆత్మనోఽభ్యాసేన ఆత్మవిషయవృత్తిసంతత్యా-అచలం యథా భవతి తథా మనో ధారయేత్॥౧౮॥ తత్ర ప్రథమమేవాత్యంతధారణాసంభవాత్-తత్ప్రకారమనుసారేణ వశీకరణమాహ॥ ధార్యమాణమితి॥ యర్హి ఆశు భ్రామ్యత్ పరిభ్రమత్ అనవస్థితం భవతి-తదా-అనురోధేన కించిదపేక్షాపూర్వణత్వారేణ॥౧౯॥ ననుతర్హి యథాపూర్వమేవ స్యాత్ తత్రాహ॥ మనోగతిమితి॥ మనోగతిం తు న విసృజేత్ నోపేక్షేత-కింతు-అప్రమత్తస్సన్ ఆత్మానం తు వశయేదిత్యర్థః॥౨౦॥ అనురోధమార్గం సదృష్టాంతం స్తౌతి॥ ఏష ఇతి॥ ఏష అనువృత్తిమార్గేణ మనసః సంగ్రహః పరమః యోగః-తత్సాధనత్వాత్ ఉపచారేణ స్తుతిః-యథా-అదాంతస్య అదమనీయస్య-అర్వతః-అశ్వస్య-హృదయజ్ఞత్వం స్వాప్రాయేణ గతిమన్విచ్ఛన్ అపేక్షమాణః అశ్వధారకః-ప్రథమం కించిత్తద్గతిమనువర్తతే తదా చరక్షిణా తం ధృత్వైవ గచ్ఛతి-స తథాపేక్షతద్వదిత్యర్థః॥౨౧॥ ఏవమీషద్వశీకృతస్య మనసోఽత్యంతనైశ్చల్యోపాయమాహ త్రిభిః॥ సాంఖ్యేనేతి॥ సాంఖ్యేన తత్త్వవివేకేన సర్వభావానాం మహదాదిదేహాంతానాం అనులోమతః ప్రకృత్యాదిక్రమేణ-భవం-ప్రతిలోమతః పృథివ్యాదిక్రమేణాప్యయం చ అనుధ్యాయేత్-ప్రసీదతి నిశ్చలం భవతి॥౨౨॥ ననూపాయసహస్రేణాపి మనో విషయాకారతాం న త్యజతి భూయోభూయః కిముపదేశేనేత్యత్రాహ॥ నిర్విణ్ణేతి॥ తతశ్చ గమాపాయిషు తేషు అవధిభూతాత్మదర్శనాత్తదవివేకాపన్న సంసారే నిర్విణ్ణస్య అతో విరక్తస్య తతశ్చ ఉక్తవేదినః గురూపదిష్టార్థాలోచకస్య-తతో గురూపదిష్టస్యైవ చింతితస్య పునః పునరనుచింతయా దౌరాత్మ్యం దేహాద్యభి

౧౭॥ యదారంభేషు నిర్విణ్ణో విరక్తస్సంయతేంద్రియః। అభ్యాసేనాత్మనో యోగీ ధారయేదచలం మ
నః ॥౧౮॥ ధార్యమాణం మనో యర్హి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితమ్। అతంద్రితోఽనురోధేన మార్గేణా
త్మవశం నయేత్ ॥౧౯॥ మనోగతిం న విసృజేజ్జితప్రాణో జితేంద్రియః। సత్త్వసంపన్నయా బుద్ధ్యా
మన ఆత్మవశం నయేత్ ॥౨౦॥ ఏష వై పరమో యోగో మనసస్సంగ్రహస్స్మృతః। హృదయజ్ఞత్వమన్వి
చ్ఛన్దాంతస్యార్వతో యథా॥౨౧॥ సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః। భవాప్యయా
వనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి ॥౨౨॥ నిర్విణ్ణస్య విరక్తస్య పురుషస్యోక్తవేదినః। మనస్త్యజతి
దౌరాత్మ్యం చింతితస్యానుచింతయా ॥౨౩॥ యమాదిభిర్యోగపథైరాన్వీక్షిక్యా చ విద్యయా। మమా
ర్చోపాసనాభిర్వా నాన్యైర్యోగ్యం స్మరేన్మనః॥౨౪॥ యది కుర్యాత్ప్రమాదేన యోగీ కర్మ విగర్హి
తమ్। యోగేనైవ దహేదంహో నాన్యత్తత్ర కదాచన॥౨౫॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః
పరికీర్తితః। విపర్యయస్తు దోషస్స్యాదుభయోరేష నిశ్చయః॥౨౬॥ కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన
నియమః కృతః। గుణదోషవిధానేన సంగానాం త్యాజనేచ్ఛయా॥౨౭॥ జాతశ్రద్ధో మత్కథాసు నిర్వి
ణ్ణస్సర్వకర్మసు। వేద దుఃఖాత్మకాన్కామాన్పరిత్యాగేఽప్యనీశ్వరః॥౨౮॥ తతో భజేత మాం భక్త్యా

సంత్యజతి॥౨౩॥ కించ॥ యమాదిభిరితి॥ యమాదిభిర్యోగపథైర్యోగమార్గైః-ఆన్వీక్షిక్యా పదార్థద్వయశోధనేన-మమార్చనధ్యానాదిభిర్వా-వాశబ్దేనాస్య పక్షస్య స్వాతంత్ర్యం దర్శయతి-ఏతైరుపాయైర్యోగ్యం పరమాత్మానం మనస్స్మరేత్-నాన్యైరితోఽన్యస్మరేదిత్యర్థః॥౨౪॥ ననుపాపోత్పత్తౌ ప్రాయశ్చిత్తం కార్యమేవ తత్రాహ॥ యదీతి॥ యోగేన జ్ఞానాభ్యాసేనైవ-ఏతచ్చ రక్తస్యాపి నామసంకీర్తనాద్యుపలక్షణార్థం-నాన్యత్ కృచ్ఛ్రాది॥౨౫॥ ననునిత్యనైమిత్తికం కర్మ సత్త్వశోధకత్వాద్గుణః-హింసాదికం త్వశుద్ధిహేతుత్వాత్ దోషః-తత్ర చ తన్నివర్తకత్వాత్కృచ్ఛ్రాది ప్రాయశ్చిత్తం గుణ ఇతి విధిప్రతిషేధాభ్యాముక్తత్వాత్ ప్రాయశ్చిత్తం వినా యోగేనైవ కథం పాపం దహేత్ తత్రాహ ద్వాభ్యాం॥ స్వేస్వ ఇతి॥ స ఏవ గుణో నేతరః॥౨౬॥ తదుపపాదయతి॥ కర్మణామితి॥ యస్మాద్విధినిషేధాభ్యామనేన గుణదోషవిధానేన కర్మణాం నియమః సంకోచః కృతః-కుత ఇత్యత ఆహ-జాత్యా ఉత్పత్త్యైవ అశుద్ధానాం నచ ప్రాప్తానాం సంగానాం త్యాజనేచ్ఛయా- అయం భావః-పురుషస్యాశుద్ధిర్నామ న ప్రవృత్తేరన్యాస్తి-స్వాభావిక ప్రవృత్తేరేవ తస్య మలినత్వాత్-నచ సహసా సర్వతో నివృత్తిః కర్తుం శక్యతే-అత ఇదం న కర్తవ్యమిదమేవ కర్తవ్యమితి స్వాభావిక ప్రవృత్తిసంకోచద్వారేణ నివృత్తిరేవ క్రియతే-తథా చ న ప్రవృత్తిపరో వేదః-తథా త్తరాధ్యాయే వక్ష్యమాణః ఉత్పత్త్యైవ హి కామేష్విత్యాదినా-అతో యోగినః స్వాభావిక ప్రవృత్త్యభావాన్న ప్రాయశ్చిత్తాదివిధిగోచరతేతి॥౨౭॥ భక్త్యధికారిణా భక్తియోగమాహ నవభిః॥ జాతశ్రద్ధ ఇతి॥ మత్కథాసు జాతశ్రద్ధః-అత ఏవాన్యేషు కర్మసు ఉద్విగ్నః-సఫలతత్ఫలేషు విరక్తః-తదాహ-వేదేతి-యద్యపి వేద-తథాపి తత్పరిత్యాగేఽనీశ్వరః అశక్తః॥౨౮॥ తత ఇతి॥ ఏవంభూతోఽయం శ్రద్ధాలుః భక్త్యైవ సర్వం భవిష్యతీతి దృఢనిశ్చయస్సన్-తత స్తదనంతరం మాం ప్రీ

త్యాగాశక్తేః విషయాంస్తు సేవమానోపి తేషు ప్రీతిం న కుర్యాదిత్యాహ-గర్హయన్నితి ॥ ౨౯ ॥ కథం భజేతేతి కిం వా తతో భవతీత్యాహ-ద్వాభ్యాం ॥ ప్రోక్తేనేతి ॥ శ్లో ॥ శ్రద్ధామృతకథాయాం మే శశ్వన్మదనుకీర్తనమిత్యాదినా తత్ర తత్రోక్తేన - మామ్ - అసకృన్నిత్యం భజతః హృదీయాః హృద్గతాః కామాః నశ్యంతి ॥ ౩౦ ॥ భిద్యత ఇతి ॥ హృదయమేవ గ్రంథిరహంకారః - తద్రూపః సర్వే సంశయాః అసంభావనాదయః కర్మాణ్యనారబ్ధఫలాని ఆరబ్ధఫలాని చ సంసారహేతుభూతాని ॥ ౩౧ ॥ తదేవం వ్యవస్థయాధికారత్రయముక్తం- తత్ర చ భక్తేరన్యనిరపేక్షత్వాదన్యస్య చ-తత్సాపేక్షత్వాద్భక్తియోగ ఏవ శ్రేష్ఠ ఇత్యుపసంహరతి త్రిభిః ॥ తస్మాదితి ॥ మదాత్మనః మయి ఆత్మా చిత్తం యస్య తస్య- ప్రాయః శ్రేయః సాధనం ॥ ౩౨ ॥ తత్ర హేతుః యత్కర్మభిరిత్యాది ॥ యదితి ॥ ఇతరైరపి తీర్థయాత్రా వ్రతాదిభిః- శ్రేయస్సాధనైః యద్భవ్యం సత్త్వశుద్ధ్యాది ॥ ౩౩ ॥ సర్వమితి ॥ తత్సర్వమంజసా అనాయాసేనైవ - స్వర్గమపవర్గం మద్ధామ వైకుంఠం లభత ఏవ-వాంఛాతునాస్తీత్యుక్తం యది వాంఛతీతి ॥ ౩౪ ॥ తత్ర హేతుమాహ ॥ నేతి ॥ ధీరాః ధీమంతః- యతో మమ ఏకాంతినః మయ్యేవ ప్రీతియుక్తాః అతో మయా దత్తమపి న గృహ్ణంతి-కిం పునర్వక్తవ్యం న వాంఛంతీతి అపునర్భవం ఆత్యంతికమపి కైవల్యం ॥ ౩౫ ॥ ఏతదుపపాదయతి ॥ నైరపేక్ష్యమితి ॥ నైరపేక్ష్యమేవ పరం ఉత్కృష్టం అనల్పకం మహత్ నిశ్శ్రేయసఫలం తత్సాధనం చ ప్రాహుః- మే భక్తిర్నిరాశిషః ప్రార్థనాహీనస్య నిష్ఠామస్య నిరపేక్షస్య ప్రార్థనాకారణభూతాపేక్షారహితస్య పుంసో భవేత్ -యద్వా-మే నిరపేక్షస్య యా భక్తిః సా నిరాశిషో భవేదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అనేనచ ప్రకారేణ జ్ఞానభక్తినిష్ఠానాం న గుణదోషా ఇతి విరోధపరిహారముక్తముపసంహరతి ॥ నేతి ॥ గు

శ్రద్ధాలుర్దృఢనిశ్చయః। జుషమాణశ్చ తాన్కామాన్దుఃఖోదర్కాంశ్చ గర్హయన్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రోక్తే
న భక్తియోగేన భజతో మాసకృన్మునేః। కామా హృదయ్యా నశ్యంతి సర్వే మయి హృది స్థితే ॥ ౩౦ ॥ భిద్య
తే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః। క్షీయంతే చాస్య కర్మాణి మయి దృష్టేఖిలాత్మని ॥ ౩౧ ॥ త
స్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః। న జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయః శ్రేయో భవేదిహ ॥
౩౨ ॥ యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్। యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ॥ ౩౩ ॥
సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేంజసా। స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ కథంచిద్యది వాంఛతి ॥ ౩౪ ॥
న కించిత్సాధవో ధీరా భక్తా హ్యేకాంతినో మమ। వాంఛంత్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భవమ్ ॥
౩౫ ॥ నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుర్నిఃశ్రేయసమనల్పకమ్। తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిర్నిరపేక్షస్య మే భవే
త్ ॥ ౩౬ ॥ న మయ్యేకాంతభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః। సాధూనాం సమచిత్తానాం బుద్ధేః పరము
పేయుషామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమేతాన్మయాదిష్టాననుతిష్ఠంతి మే పథః। క్షేమం విందంతి మత్స్థానం యద్బ్ర
హ్మ పరమం విదుః ॥ ౩౮ ॥ ❁
❁ ❁ ❁ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే- వింశోధ్యాయః ❁ ❁ ❁ ❁ ❁
శ్రీభగవానువాచ ॥ య ఏతాన్మత్పథో హిత్వా భక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకాన్। క్షుద్రాన్కామాంశ్చలైః ప్రా
ణైర్జుషంతస్సంసరంతి తే ॥ ౧ ॥ స్వే స్వేధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః। విపర్యయస్తు దోషస్స్యా

ద్గుణదోషైర్విహితత్ర త్రిభిః- ద్వైరుద్భవో యేషాం తే-గుణాః పుణ్యపాపాదయః- సాధూనాం నిరస్తరాగాదీనాం-అతస్సమచిత్తానాం -అతఏవ బుద్ధేః పరమీశ్వరం ప్రాప్తానాం ॥ ౩౭ ॥ కామ్యకర్మనిష్ఠాం నిందిష్యన్ దివ్యానేతాన్భక్తిమార్గానుపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ మే పథః మత్ప్రాప్త్యుపాయాన్ - యే అనుతిష్ఠంతి- తే క్షేమం కాలమాయాదివిరహితం మమ లోకం విందంతి-యత్పరమం బ్రహ్మ తద్విదుః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - వింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ శ్లో ॥ జయతి స్వపరానందపరానందనృకేసరీ। యత్కృపాలవలేశేన శ్రీధరస్సంస్కృతః కృతీ ॥ ఏకవింశే క్రియాజ్ఞానభక్తిష్వనధికారిణామ్। కామినాం ద్రవ్యదేశాదిగుణదోషాః ప్రపంచితాః ॥ తదేవం గుణదోషవ్యవస్థార్థం యోగత్రయముక్తం-తత్ర చ జ్ఞానభక్తినిష్ఠానాం న కించిద్గుణదోషా - సాధకానాం తు స్వల్పం - ప్రథమతో నివృత్తకర్మనిష్ఠానాం యథాశక్తి- నిత్యనైమిత్తికం కర్మసత్త్వశోధకత్వాత్ గుణః - తదకరణం నిషిద్ధకరణం చ తన్మలీమసకరణత్వాద్దోషః-తన్నివర్తకత్వాచ్చ కృచ్ఛ్రాదిప్రాయశ్చిత్తం గుణః- విశుద్ధసత్త్వానాం తు జ్ఞాననిష్ఠానాం జ్ఞానాభ్యాస ఏవ సిద్ధిహేతుత్వాద్గుణః-భక్తినిష్ఠానాం పునః శ్రవణకీర్తనాదిభక్తిరేవ గుణః-తద్విరుద్ధం సర్వముభయేషాం దోష ఇత్యుక్తం-ఇదానీం తన్నానాం మధ్యే యేతు నని ష్ఠాః నాపి సాధకాః-కింతు-కేవలం కామ్యకర్మప్రధానాస్తేషాం సకలగుణదోషాన్ప్రపంచయిష్యన్ తాన్ ఆదౌ తావన్నతి బహిర్ముఖాన్నిందతి ॥ య ఇతి ॥ మత్పథః మదుక్తమార్గాన్ - క్షుద్రాన్కామాంశ్చ - చలైః అస్థిరైః - ప్రాణైః దేహాదిభిః ఇంద్రియైర్వా- జుషంతః సేవమానా భవంతి - తే సంసరంతి నిఖిలగుణదోషభాక్త్వేన నానాయోనీః ప్రాప్నువంతీత్యర్థః ॥ ౧ ॥ నను తైరేవ కర్మభిః

కేచిద్గుణదోషభాజః కేచిన్నేతికుతోవైషమ్యం- నహ్యస్మిన్నాకేచిత్తత్వంతే కేచిన్నేతిసంభవతి తత్రాహ॥ స్వేస్వఇతి॥ అధికారిభేదేన ల్పితౌ గుణదోషౌనవస్తునిష్ఠావితిభావః॥ ౨॥ తదాహ॥ శుద్ధ్యశుద్ధీఇతి॥ విచికిత్సార్థంయోగ్యమయోగ్యంవేతి సందేహద్వారాస్వాభావి కప్రవృత్తిప్రతిబంధార్థమిత్యర్థః- తత్ర శుద్ధ్యశుద్ధీయోగ్యత్వాయోగ్యత్వే- గుణదోషౌతన్నిమిత్తోపాదేయత్వానుపాదేయత్వే శుభా శుభౌతన్నిమిత్తావర్థానర్థౌ॥ ౩॥ ధర్మార్థమితి॥ తత్ర శుద్ధ్యశుద్ధీధర్మార్థం- శుద్ధేనధర్మః అశుద్ధేనాధర్మఇతి- గుణదోష వ్యవహారార్థం- అశుద్ధావపిరాజాదీనాంవ్యవహారదర్శనాద్యుపాదేయం- నాన్యదితి- శుభాశుభౌయాత్రార్థం- దోషత్వేప్యాపద్య శరీరనిర్వాహమాత్రోపాదానే- నపాపం- అధికోపాదానేతుపాపమితి- మయాఽమన్వాదిరూపేణ-ధర్మరూపాంధురంభారం- కర్మణా హానామిత్యర్థః॥ ౪॥ శుద్ధ్యశుద్ధీ ప్రపంచయిష్యన్ వేదోక్తత్వేనతదభినివేశో మాభూదితిసమానేష్వపివస్తుష్వితియదుక్తంతత్ప్రపం చయతిత్రిభిః॥ భూమీతి॥ భూతానాం ప్రాణినాం- ధారయంతీతిధాతవః- కారణాని- శారీరాః శరీరారంభకాః- దేహతస్సామ్యముక్త్వా వతోప్యాహ- ఆత్మసంయుతాఇతి॥ ౫॥ వేదేనేతి॥ ధాతుషు దేహేషు- నామరూపాణివర్ణాశ్రమాదీని- కల్పనాయాః ప్రయోజనమాహ- ఏ తేషాం ప్రాణినాం- స్వార్థసిద్ధయే ప్రవృత్తినియమద్వారాధర్మాదిపురుషార్థసిద్ధయే॥ ౬॥ న కేవలం దేహేష్వేవ అపితు॥ దేశేతి॥ దే శకాలాదిభావానామపి- ఆదిశబ్దేనానుపాదేయానాంఫలనిమిత్తాధికారిణాం గ్రహణం- వస్తూనాముపాదేయానాంవ్రీహ్యాదీనామపి - మమ మయా-నియమార్థం కర్మసంకోచార్థమిత్యర్థః॥ ౭॥ ఏవం గుణదోషవిషయం పరిశోధ్యతద్యోః శుద్ధ్యశుద్ధిమూలత్వాత్ శుద్ధ్యశుద్ధీ ప్రపంచయత్యష్టభిః॥ అకృష్ణసారఇతి॥ దేశానాంమధ్యేకృష్ణహరిణసంచారరహితో దేశః అశుచిః- తత్రాపిఅబ్రహ్మణ్యః బ్రాహ్మ ణభక్తిశూన్యోదేశః అత్యంతమశుచిః- కృష్ణసారోపికృష్ణేనమృగేణసారః శ్రేష్ఠోయఃసోపి- అసౌవీరః కీకటః- సువీరాః సత్పురుషాః తద్రా

దుభయోరేషనిశ్చయః॥ ౨॥ శుద్ధ్యశుద్ధీవిధీయేతే సమానేష్వపివస్తుషు। ద్రవ్యస్యవిచికిత్సార్థంగుణదో
షౌశుభాశుభౌ ॥ ౩ ॥ ధర్మార్థంవ్యవహారార్థంయాత్రార్థమితిచానఘ। దర్శితోఽయంమయాచా
రోధర్మమ్యుద్వహతాంధురమ్ ॥ ౪ ॥ భూమ్యంబ్వగ్న్యనిలాకాశభూతానాంపంచధాతవః। ఆబ్రహ్మ
స్థావరాదీనాంశారీరా ఆత్మసంయుతాః ॥ ౫ ॥ వేదేననామరూపాణివిషమాణిసమేష్వపి। ధాతుషూద్ధ
వకల్ప్యంత ఏతేషాంస్వార్థసిద్ధయే ॥ ౬ ॥ దేశకాలాదిభావానాంవస్తూనాంమమసత్తమ। గుణదోషౌ
విధీయేతేనియమార్థంహికర్మణామ్ ॥ ౭ ॥ అకృష్ణసారోదేశానామబ్రహ్మణ్యోఽశుచిర్భవేత్। కృష్ణ
సారోప్యసౌవీరకీకటాసంస్కృతేరిణమ్ ॥ ౮ ॥ కర్మణ్యోగుణవాన్కాలోద్రవ్యతస్స్వత ఏవవా। య
తోనివర్తతేకర్మసదోషోఽకర్మకస్స్మృతః ॥ ౯ ॥ ద్రవ్యస్యశుద్ధ్యశుద్ధీచద్రవ్యేణవచనేనచ। సంస్కారేణా
థకాలేనమహత్త్వాల్పతయాథవా ॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాశక్త్యాథవాబుద్ధ్యాసమృద్ధ్యాచయదాత్మనః। అఘంకు
ర్వంతిహియథా దేశావస్థానుసారతః ॥ ౧౧ ॥ ధాన్యదార్వస్థితంతూనాంరసతైజసచర్మణామ్। కాల

సౌవీరః- కీకటోపిశుచిః- తదుక్తం॥ శ్లో॥ సవైపుణ్యతమోదేశస్సత్పాత్రం యత్రలభ్యతఇతి- తద్వర్జితః అసౌవీరః యః కీకటః అంగవంగ కళింగాదిః సః అశుచిః తత్రాపి అసంస్కృతః సంమార్జనాదిశూన్యః మ్లేచ్ఛబహులోవాదేశః తత్రాపి ఇరిణం ఊషరం ఏకవద్భావః- తత్ అశుచి- తదన్యఃశుచిరిత్యర్థాదుక్తంభవతి॥ ౮॥ కాలస్యశుద్ధ్యశుద్ధీదర్శయతి॥ కర్మణ్యఇతి॥ ద్రవ్యతః ద్రవ్యసంపత్త్యాస్వతోవా పూర్వాహ్ణాదిర్యః కర్మణ్యః కర్మార్హః సకాలస్తస్మిన్ కర్మణిగుణవాన్ - యతః యస్మిన్- ద్రవ్యాలాభేనవారాష్ట్రవిప్లవాదినావా కర్మనివర్తతే- యశ్చసూతకాదౌదశాహాదిలక్షణః అకర్మకః కర్మానర్హః స్మృతః- సకాలో దోషః అశుద్ధఇత్యర్థః॥ ౯॥ వస్తూద్ది ష్టానాంద్రవ్యాణాంశుద్ధ్యశుద్ధీదర్శయతిచతుర్భిః॥ ద్రవ్యస్యేతి॥ ద్రవ్యేణతోయాదినాశుద్ధిః- మూత్రాదినాత్వశుద్ధిః- వచనేనశుద్ధమ శుద్ధంవేతిసందేహేశుద్ధమిత్యేవంరూపేణబ్రాహ్మణవచనేనశుద్ధిః- విపరీతేనాశుద్ధిః- సంస్కారేణప్రోక్షణాదినాపుష్పాదేశ్శుద్ధిః- నపర్యుషి తాన్నాదేః- అవఘ్రాణాదినాత్వశుద్ధిః- కాలేనదశాహాదినానవోదకాదేశ్శుద్ధిః- నోచ్ఛిష్టాదేః- విపరీతేనాశుద్ధిః - అంత్యజాద్యుపహతానాం తటాకాద్యుదకానాంమహత్త్వాల్పత్వాభ్యాంశుద్ధ్యశుద్ధీ॥ ౧౦॥ శక్త్యేతి॥ శక్త్యాశక్త్యా సూర్యోపరాగసూతకాన్నాదేః శక్తౌప్రత్యశుద్ధిః అశక్తౌప్రతిశుద్ధిః- బుద్ధ్యా పుత్రజన్మాదౌదశాహాద్యజ్ఞానేనశుద్ధిః - అంతర్జ్ఞానేనాశుద్ధిః సమృద్ధ్యా జీర్ణమలవద్వస్త్రాదేస్స మృద్ధంప్రత్యశుద్ధిః- దరిద్రంప్రతిశుద్ధిః- తత్రాపి విశేషమాహ- యదితి - ఏతే ద్రవ్యవచనాదయో ద్రవ్యాశుద్ధిద్వారా ఆత్మనో యదఘం కుర్వంతితద్దేశావస్థానుసారత ఏవయథాయథావత్ కుర్వంతి- నసర్వతః- తథాహి - నిర్భయఏవదేశేకుర్వంతి - నతుచోరాద్యాకులే తథారోగాదివ్యతిరిక్తయువాద్యవస్థాయామేవకుర్వంతి- నబాల్యరోగాద్యవస్థాయామితి - తథాచస్మృతి॥ శ్లో॥ దేశంకాలంతథాత్మా నంద్రవ్యంద్రవ్యప్రయోజనమ్। ఉపపత్తిమవస్థాంచజ్ఞాత్వాశౌచంప్రకల్పయేదితి ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యాదిభిః ద్రవ్యస్యశుద్ధిరిత్యుక్తం- త

త్రవచనాదిశ్శుద్ధిరేకరూపైవ - ద్రవ్యగత స్తుశుద్ధిర్బహురూపేతి తాం ప్రపంచయతి॥ ధాన్యేతి॥ ధాన్యానాం వాయునా - దారుకాశిక ప్రభృతస్సాది - అస్థిగజదంతాది - రసా స్తైలఘృతాదయః - తైజసాస్సువర్ణాదయః - తేషాం అగ్నినా - చర్మకాంస్యత్తోయాభ్యాం - పార్థివానాం రథ్యాకర్దమఘటేష్టకాదీనాం యథాయథం కాలాదభిశ్శుద్ధిః - తత్రాపి కాకాంత్య జాద్యుపఘాతతారతమ్యేన దేశకాలావస్థాద్యనుసారేణచ - ఏతైరన్యైశ్చయుతాయుతైర్మిళితైః కేవలైశ్చ - కాలస్యపునర్గ్రహణం యుతత్వప్రదర్శనార్థం ॥ ౧౨ ॥ .... అస్పృశ్యస్పర్శశుద్ధిముక్త్వా లేపవిషయమప్యాహ॥ అమేధ్యేతి ॥ యత్ పీతపాత్రవస్త్రాదియేనతతుణఘర్షణమృద్రావిమ్లోదకాదినాగంధంచలేపంచవ్యపోహతిత్యజతి - స్వగతంచమలంత్యక్త్వాప్రకృతింస్వమేవరూపం భజతే - తస్యతత్ శౌచం శోధకం - యావతాచతక్షణాదినావ్యపోహతి - తావత్ప్రమాణం స్వరూపతః ఆవృత్తితోవాతత్కర్తవ్యమిష్యతే ॥ ౧౩ ॥ ఏవం తావద్ద్రవ్యశుద్ధిముక్త్వా ఇదానీం కర్తృశుద్ధిమాహ॥ స్నానేతి॥ అవస్థాకౌమారాదిః - వీర్యం శక్తిః - సంస్కారఉపనయనాదిః - కర్మశౌచసంధ్యోపాసనాదీతౌ దిలక్షణం - ఆత్మనః సాహంకారస్యకర్తుః - ఏతైః స్నానాదిభిర్యథాయథం తత్తత్కార్యానుసారిణీశుద్ధిః - ఇయంచశుద్ధిర్నవ్యవహారార్థా - కింతు - విహితకర్మార్థేత్యాహ - శుద్ధ ఇతి - ద్విజ ఇత్యుపలక్షణం - శూద్రాదేరపి ॥ ౧౪ ॥ మంత్రశుద్ధిమాహ॥ మంత్రేతి॥ సద్గురుముఖాద్యథావత్పరిజ్ఞానం మంత్రస్యశుద్ధిః - కర్మశుద్ధిమాహ - ఈశ్వరార్పణం కర్మణశ్శుద్ధిః - ధర్మాద్యర్థం షడ్వ్యశుద్ధీః ప్రపంచతః ప్రదర్శ్యోపసంహరతి - ధర్మ ఇతి - దేశకాలద్రవ్యకర్తృమంత్రకర్మభిష్షడ్భిశ్శుద్ధైర్ధర్మస్సంపద్యతే - ఏతేషాం యోవిపర్యయః సః అధర్మః - తద్ధేతురిత్యర్థః ॥

౧౫ ॥ అయంచగుణదోషవిభాగోనవాస్తవ ఇత్యాహ॥ క్వచిదితి॥ ఆపది ప్రతిగ్రహోగుణోప్య నాపది నిషిద్ధత్వాద్దోషః - పరధర్మశ్చప

వాయ్వగ్నిమృత్తోయైః పార్థివానాం యుతాయుతైః ॥ ౧౨ ॥ అమేధ్యలిప్తం యద్యేన గంధలేపం వ్యపోహతి । భజతే ప్రకృతిం తస్య తచ్ఛౌచం తావదిష్యతే ॥ ౧౩ ॥ స్నానదానతపోవస్థావీర్యసంస్కారకర్మభిః ॥ మత్స్మృత్యా చాత్మనశ్శౌచం శుద్ధః కర్మాచరేద్ద్విజః ॥ ౧౪ ॥ మంత్రశుద్ధిః పరిజ్ఞానం కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమ్ । ధర్మస్సంపద్యతే షడ్భిరధర్మస్తు విపర్యయః ॥ ౧౫ ॥ క్వచిద్గుణోపి దోషస్స్యాద్దోషోపి విధినా గుణః । గుణదోషార్థనియమస్తద్భిదామేవ బాధతే ॥ ౧౬ ॥ సమానకర్మాచరణం పతితానాం న పాతకమ్ । ఔత్పత్తికో గుణస్సంగో న శయానః పతత్యధః ॥ ౧౭ ॥ యతో యతో నివర్తేత విముచ్యేత తతస్తతః । ఏష ధర్మో నృణాం క్షేమశ్శోకమోహభయాపహః ॥ ౧౮ ॥ విషయేషు గుణాధ్యాసాత్పుంసస్సంగస్తతో భవేత్ । సంగాత్తత్ర భవేత్కామః కామాదేవ కలిర్నృణామ్ ॥ ౧౯ ॥ కలేర్దుర్విషహః క్రోధస్తమస్తమనువర్తతే । తమసా గ్రస్యతే పుంసశ్చేతనా వ్యాపినీ ద్రుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ తయా విరహితస్సాధో జంతుశ్శూన్యాయ కల్పతే । తతోస్య స్వార్థవిభ్రంశో మూర్ఛితస్య మృతస్య చ ॥ ౨౧ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం వేద నాపరమ్ । వృక్షజీవికయా జీవన్వ్యర్థం భస్త్రేవ యశ్శ్వసన్ ॥ ౨౨ ॥ ఫలశ్రుతిరియం నృణాం

తస్య గుణోపి స్వస్యదోషః - దోషోపి కుటుంబత్యాగాదిః విరక్తాదేర్నదోషః - అపితువిధిబలేన గుణః ॥ శ్రు ॥ యదహరేవ విరజ్యేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేదితి శ్రుతేః - విరక్తస్యకుటుంబత్యాగో గుణోపి అవిరక్తస్యదోషః. ఋతౌ భార్యాముపేయాదితివచనాత్ - ఏవం యోయం గుణదోషయోరేకస్మిన్నేవార్థే నియమః - గుణదోషార్థం వా యోనియమః నియామకం శాస్త్రం - సతద్భిదామేవ బాధతే ॥ ౧౬ ॥ దోషస్యక్వచిద్దోషత్వాభావే గుణత్వేచోదాహరణం దర్శయతి॥ సమానేతి ॥ సమానస్య తస్యైవ కర్మణః సురాపానాదేరాచరణం - అపతితానాం పతనహేతురపిజాత్యాకర్మణావాపతితానాం పునః పాతకం అధికార భ్రంశకం న భవతి - పూర్వమేవపతితత్వాత్ - అతో త్ర దోషస్యాపి దోషతా నాస్తీత్యర్థః - తథా సంగోపి యోయత్ తే దోషః - సగృహస్థస్యౌత్పత్తికః పూర్వస్వీకృతః న దోషః - అపితుగుణః - ఋతౌ భార్యాముపేయాదిత్యాదివిధానాత్ - ఉభయత్ర దృష్టాంతః - పూర్వమేవాధశ్శయానో యథా న పతతీతి ॥ ౧౭ ॥ అతో గుణదోషనియమవిధీనాం ప్రవృత్తిసంకోచద్వారా నివృత్తావేవ తాత్పర్యమిత్యభిప్రేత్యాహ॥ యత ఇతి ॥ ౧౮ ॥ యథాశ్రుత ప్రవృత్తిపరతాం వేదస్యనిరాకర్తుం ప్రవృత్తిమార్గస్యానర్థహేతుతాం దర్శయతి చతుర్భిః ॥ విషయేష్వితి ॥ ప్రథమం విషయేషు గుణాధ్యాసాత్ రమణీయతాబుద్ధిః - తత స్తేషు సంగ ఆసక్తిః - తత్ర తేషు విషయేషు యోన ప్రతిహన్యతే సకామ స్తేన సహకామాదేవ కలిః కలహోవివాదః ॥ ౧౯ ॥ కలేరితి॥ దుర్విషహస్తీవ్రః క్రోధః - తం క్రోధమనుతమః సంమోహః - తేనతమసా - చేతనా - కార్యాకార్యస్మృతిః - ద్రుతం శీఘ్రం ॥ ౨౦ ॥ తయేతి॥ శూన్యాయ కల్పతే అసత్తుల్యో భవతీత్యర్థః - స్వార్థవిభ్రంశః పురుషార్థహానిః - మూర్ఛితస్యమృతతుల్యస్య ॥ ౨౧ ॥ తత్తుల్యత్వం ప్రపంచయతి॥ విషయేతి॥ వృథాం వృక్షజీవికయా వరుణాజీవన్వర్తతే - సమూర్ఛితతుల్యః - అతఏవ యోభస్త్రైవశ్వసన్ వర్తతే సమృతతుల్యః అతః స్వార్థనాశ ఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥

నమర్త్యస్య స్వర్గాదిఫలప్రవణత్వాత్ స్వార్థవిభ్రంశస్తత్రాహ॥ ఫలశ్రుతిరితి॥ ఇయం ఫలశ్రుతిర్న శ్రేయః పరమపురుషార్థ ప్రతిపాదనపరా కిన్తు ... అవాన్తరఫలైః కర్మసు రుచ్యుత్పాదనమాత్రం - యథా ... తథాహి॥ శ్లో॥ పిబ నింబం ప్రదాస్యామి ఖలు తే ఖండలడ్డుకాన్ । పిత్రైవముక్తః ... రుచ్యుత్పాదనం ఖండలడ్డుకాదిః తథాహి ... మోక్షస్య నామాపి న శ్రూయతే - కుత ఏవం వ్యాఖ్యాయతే యథా శ్రుతస్యాసుఘటనాదిత్యాహ ... కామేషు పశ్వాదిషు - ప్రాణేషు ఆయురింద్రియబలవీర్యాదిషు - స్వజనేషు పుత్రాదిషు ... స్వభావత ఏవ కామేషు ... ॥ ౨౪॥ అతః॥ న తానితి॥ స్వార్థం పరమసుఖం అవిదుషః - అతో న తాన్ ప్రవృత్తిహేతుభూతాన్ ... పరిపాకలోకహేతుషు॥ ౨౫॥ ... తాన్ ఏవంభూతాన్ - వృజినాధ్వని కామవర్త్మని దేవాదియోనిషు భ్రామ్యతః ... విశ్వసితానిత్యర్థః - ... పునః ... విశతః - పశుకామ ఇతి ఆయురింద్రియాదికామ ఇతి చ పుత్రాదికామ ఇతి చ కథం పునస్తేష్వేవ కామేషు యుంజ్యాత్ వేదోఽయం ... ప్రవర్తయేత్ - తథా సతి అవాప్తస్యాదితి భావః॥ ౨౫॥ కథం తర్హి కర్మమీమాంసకాః ఫలపరతాం వదంతి వేదస్య తత్రాహ॥ ఏవమితి॥ ఏవం వ్యవసితం వేదస్యాభిప్రాయం - కుసుమితాం అవాంతరఫలప్రయోజనతయా రమణీయాం - ఫలశ్రుతిం వదంతి - కుతస్తే కుబుద్ధయస్తత్రాహ - హి యస్మాత్ - వేదజ్ఞా వ్యాసాదయస్తథా న వదంతీతి॥ ౨౬॥ కుబుద్ధితాం ప్రపంచయతి ... ॥ కామిన ఇతి॥ కామిత్వాత్ కృపణాః - తతో లుబ్ధాః తృష్ణాకులాః - అతః పుష్పేషు అవాంతరఫలేషు పరమఫలబుద్ధయః - అత ఏవ అగ్నిముగ్ధాః అగ్నిసాధ్యకర్మాణి వేశేన లుప్తవివేకాః తతశ్చ ధూమతాంతాః ధూమతా ధూమమార్గ ఏవ అంతో యేషాం తే ధూమపథ

న శ్రేయో రోచనం పరమ్ । శ్రేయోవివక్షయా ప్రోక్తం యథా భైషజ్యరోచనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఉత్పత్త్యైవ హి కామేషు ప్రాణేషు స్వజనేషు చ । ఆసక్తమనసో మర్త్యా ఆత్మనోఽనర్థహేతుషు ॥ ౨౪ ॥ న తానవిదుషస్స్వార్థం భ్రామ్యతో వృజినాధ్వని । కథం యుంజ్యాత్పునస్తేషు తాంస్తమో విశతో బుధః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం వ్యవసితం కేచిదవిజ్ఞాయ కుబుద్ధయః । ఫలశ్రుతిం కుసుమితాం న వేదజ్ఞా వదంతి హి ॥ ౨౬ ॥ కామినః కృపణా లుబ్ధాః పుష్పేషు ఫలబుద్ధయః । అగ్నిముగ్ధా ధూమతాంతాస్స్వం లోకం న విదంతి తే ॥ ౨౭ ॥ న తే మామంగ జానంతి హృదిస్థం య ఇదం యతః । ఉక్థశస్త్రా హ్యసుతృపో యథా నీహారచక్షుషః ॥ ౨౮ ॥ తే మే మతమవిజ్ఞాయ పరోక్షం విషయాత్మకాః । వృథా పశూన్విహింసంతి హింస్యం తే ప్రేత్య తైస్తు తే ॥ ౨౯ ॥ హింసాయాం యది రాగస్స్యాద్యజ్ఞ ఏవ న చోదనా । ఇతి వేదధ్వనిం శ్రుత్వా న ప్రబుధ్యంతి కర్మసు ॥ ౩౦ ॥ హింసావిహారా హ్యాలబ్ధైః పశుభిస్స్వసుఖేచ్ఛయా । యజంతే దేవతా యజ్ఞైః పితృభూతపతీన్ ఖలాః ॥ ౩౧ ॥ స్వప్నోపమమముం లోకమసంతం శ్రవణప్రియమ్ । ఆశిషో హృది సంకల్ప్య త్యజంత్యర్థాన్యథా వణిక్ ॥ ౩౨ ॥ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠా రజస్సత్త్వతమోజుషః । ఉపాసత ఇంద్రముఖ్యాన్ దేవాదీన్న

ర్గతాంతా ఇతి వా - స్వలోకమాత్మతత్త్వం తథా చ ॥ శ్రు॥ కశ్చిద్ధ వా అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య - ఆత్మానం వేద - అయమహమస్మీతి కశ్చిత్స్వం లోకం న ప్రతిప్రజానాతి - అగ్నిముగ్ధో హైవ ధూమతాంత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ కోఽసౌ స్వలోకస్తమాహ॥ నేతి॥ హృదిస్థమాత్మానం స్వలోకం - నను హృదిస్థమహంకారాస్పదం జానంత్యేవ - సత్యం - పరమాత్మానం తు న జానంతీత్యాహ - య ఇదం యద్వ్యతిరిక్తం జగన్నాస్తి - కుతః - యతః ఇదం జగజ్జాతం - తం కుతో న జానంతి - హి యస్మాత్ ఉక్థశస్త్రాః ఉక్థం కర్మైవ శస్త్రం శంస్యం కథనీయం పశుహింసాసాధనం వా యేషాం తే - అతః కేవలమసుతృపః ప్రాణతర్పణపరాః - నీహారం తమః తేన వ్యాప్తాని చక్షూంషి యేషాం తే - యథా సంనిహితమపి న జానంతి ద్వత్ - తథా చ॥ శ్రు॥ న తం విదాథ య ఇమా జజానాన్యద్యుష్మాకమంతరం బభూవ - నీహారేణ ప్రావృతా జల్ప్యా చాసుతృప ఉక్థశాసశ్చరంతి ॥ ౨౮ ॥ వేదతాత్పర్యజ్ఞానాచ్చాన్యాన్ యజంతీత్యాహ॥ త ఇతి॥ తే పరోక్షమస్ఫుటం మే మమ మతమవిజ్ఞాయ - దేవాదీన్ యజంత ఇత్యుత్తరేణాన్వయః॥ ౨౯ ॥ స్వమతమేవాహ॥ హింసాయామితి॥ హింసాయాం మాంసభక్షణార్థం తత్ఫలార్థం చ యది రాగః స్యాత్ - తర్హి యజ్ఞ ఏవేత్యభ్యనుజ్ఞా - తద్వారా పరిసంఖ్యాయం న త్వావశ్యకత్వేన చోదనేత్యేవంరూపం యద్యపి నిత్యనైమిత్తికయోః కామవిశేషాను ... స్తి - తథాపి ॥ శ్రు॥ కర్మణా పితృలోక ఇతి శ్రుతేః - సామాన్యతః పితృలోకకామనాస్త్యేవ నాంతఃకరణశుద్ధికామనేతి భావః - తదుక్తం ॥ శ్లో॥ కామస్య క్రియా కాచిద్దృశ్యతే నేహ కర్హిచిత్ । యద్యద్ధి కురుతే జంతుస్తత్తత్కామస్య చేష్టితమితి ॥ ౩౦ ॥ .... హింసేతి॥ అజ్ఞత్వాదేవ హింసావిహారః క్రీడా యేషాం తే ॥ ౩౧ ॥ కించ - తే అతిమందబుద్ధయ ఇత్యాహ॥ స్వప్నోపమమితి॥ అముం పరలోకం ఆశిషశ్చ స్వర్గాదీన్ లోకాన్ సంకల్ప్య న తు నిశ్చిత్య - విఘ్నబాహుళ్యాత్ త్యజంతి కర్మసు వినియోజయంతి - యథా కశ్చిద్వణిక్ దుస్తరసముద్రలంఘనేన బహుధనార్జనేచ్ఛయా పూర్వసిద్ధం ధనం త్యజన్ నాభంగాదినా ద్రవ్యే నష్టే ఉభయభ్రష్టో భవతి తద్వదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥

తేః॥ రజ ఇతి॥ రజఃసత్త్వతమోనిష్ఠాస్తే రజస్సత్త్వతమోజుషః - స్వానురూపానింద్రాదీన్ దేవానేవోపాసతే - న తు మాం యద్యపీంద్రాదీనామపి మదంశత్వాన్మదుపాసనమేవ - తథాపి యథావన్నోపాసతే - భేదదర్శిత్వాదిత్యర్థః॥౩౩॥ హృది సంకల్ప్యేత్యుక్తం తమేవ సంకల్పం దర్శయతి॥ ఇష్ట్వేతి॥ తస్య భోగస్యాంతే - మహాశాలాః మహాగృహస్థాః ॥౩౪॥ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ అతో మత్ప్రవణత్వాభావాన్నిత్యం సంసారిణో భవంతీతి భావః ॥౩౫॥ తదేవం వేదానాం ప్రవృత్తిపరత్వం నిరాకృత్య - ప్రకృతం నివృత్తిపరత్వమేవ ఉపసంహరతి॥ వేదా ఇతి॥ కర్మబ్రహ్మదేవతాకాండవిషయా ఇమే వేదాః - బ్రహ్మాత్మవిషయాః బ్రహ్మైవాత్మా న సంసారీత్యేతత్పరాః - తత్పరత్వం ప్రతీతం చ॥ శ్లో॥ ఫలశ్రుతిరియం నౄణాం న శ్రేయో రోచనం పరమ్। శ్రేయో వివక్షయా ప్రోక్తం యథా భైషజ్యరోచనమిత్యుక్తమేవ కారణమనుస్మారయతి - పరోక్షేతి - పరోక్షవాదాః అతీంద్రియార్థప్రతిపాదనపరాః - ఋషయో మంత్రాః తద్ద్రష్టారో వా - తత్కిమితి - యస్మాత్ పరోక్షమేవ మమ చ ప్రియం - అయం భావః - శుద్ధాంతఃకరణైరేవైతద్బోద్ధవ్యం నాన్యైరనధికారిభిః - వృథా కర్మత్యాగేన భ్రంశప్రసంగాదితి ॥౩౬॥ న సు వేదజ్ఞా అపి జైమిన్యాదయః కిమితి తథా న వర్ణయంతి - మాం వినా తత్త్వతో వేదం తదర్థం వా న కోఽపి వేదేత్యాశయేనాహ యావత్సమాప్తి॥ శబ్దబ్రహ్మేతి॥ స్వరూపతోఽర్థతశ్చ దుర్విజ్ఞేయం - తచ్చ సూక్ష్మం స్థూలం చేతి ద్వివిధం - తత్ర సూక్ష్మం తావత్స్వరూపతో దుర్విజ్ఞేయమిత్యాహ - ప్రాణేంద్రియమనోమయం - ప్రథమం ప్రాణమయం పరాఖ్యం - తతో మనోమయం పశ్యంత్యాఖ్యం - తత ఇంద్రియమయం మధ్యమాఖ్యం - తస్య వాగ్వ్యంజకత్వేన వాగింద్రియప్రధానత్వాత్ - కించ - అనంతపారం సమష్టిప్రాణాదిమయస్య నిర్విశేషస్య చ తస్య దేశతః కాలతశ్చాపరిచ్ఛేదాత్ - అర్థతోఽపి దుర్జ్ఞేయత్వమాహ - గంభీరం నిగూఢార్థం - అతో దుర్విగాహ్యం మతిప్రవేశానర్హం తథా చ॥ శ్రు॥ చత్వారి వాక్పరిమితా పదాని - తాని విదుర్బ్రాహ్మణా యే మనీషిణః - గుహా త్రీణి నిహితా నేంగయంతి - తురీయం వా

యథైవమామ్ । ౩౩ । ఇష్ట్వేహ దేవతా యజ్ఞైర్గత్వా రంస్యామహే దివి । తస్యాంత ఇహ భూయాస్మ
మహాశాలా మహాకులాః । ౩౪ । ఏవం పుష్పితయా వాచా వ్యాక్షిప్తమనసాం నృణామ్ । మానినాం చా
తిస్తబ్ధానాం మద్వార్తాపి న రోచతే । ౩౫ । వేదా బ్రహ్మాత్మవిషయాస్త్రికాండవిషయా ఇమే । పరో
క్షవాదా ఋషయః పరోక్షం మమ చ ప్రియమ్ । ౩౬ । శబ్దబ్రహ్మ సుదుర్బోధం ప్రాణేంద్రియమనో
మయమ్ । అనంతపారం గంభీరం దుర్విగాహ్యం సముద్రవత్ ॥ ౩౭ ॥ మయోపబృంహితం భూమ్నా
బ్రహ్మణానంతశక్తినా । భూతేషు ఘోషరూపేణ బిసేషూర్ణేవ లక్ష్యతే । ౩౮ । యథోర్ణనాభిర్హృ
దయాదూర్ణాముద్వమతే ముఖాత్ । ఆకాశాద్ఘోషవాన్ ప్రాణో మనసా స్పర్శరూపిణా ॥ ఛందో
మయోఽమృతమయస్సహస్రపదవీం ప్రభుః । ౩౯ । ఓంకారాద్వ్యంజితస్పర్శస్వరోష్మాంతస్థభూషితామ్ ।
విచిత్రభాషావితతాం ఛందోభిశ్చతురుత్తరైః ॥ అనంతపారాం బృహతీం సృజత్యాక్షిపతే స్వయమ్ । ౪౦ ।

ఘోషం మనుష్యా వదంతి - అయమర్థః - వాచః శబ్దబ్రహ్మణః - పరిమితాని గణితాని - పద్యతే జ్ఞాయతే పరం తత్త్వమేభిరితి పదాని రూపాణి - చత్వారి - తాని చత్వార్యపి యే మనీషిణః తద్ద్రష్టారః - తే విదుర్నాన్యే - యతో గుహాయాం దేహమధ్యే - త్రీణి నిహితాని నేంగయంతి స్వరూపం న ప్రకాశయంతి - తతః కేవలం వాచస్తురీయం చతుర్థభాగం వైఖరీరూపం - మనుష్యాః ప్రాణినో వదంతి - తమపి వదంత్యేవ - న తు తత్త్వతో జానంతీతి ॥౩౭॥ తత్ర మనీషిభిరేవ జ్ఞేయం సూక్ష్మరూపం దర్శయతి॥ మయేతి॥ మయా అంతర్యామిణా - ఉపబృంహితం అధిష్ఠితం - అంతస్థత్వేప్యపరిచ్ఛేదమాహ - భూమ్నేతి - అధిష్ఠాతృత్వేప్యవికారిత్వమాహ - బ్రహ్మణేతి - అవికృతస్యాపి నియంతృత్వం ఘటయతి అనంతశక్తినేతి - భూతేషు సర్వప్రాణిషు - ఘోషరూపేణ నాదరూపేణ లక్ష్యతే - మనీషిభిః - అంతస్సూక్ష్మత్వేన దర్శనే దృష్టాంతః - బిసేషూర్ణా తంతురివేతి ॥౩౮॥ తతో వైఖర్యాఖ్యాయాః బృహత్యాః వాచః ఉత్పత్తిప్రకారం సదృష్టాంతమాహ త్రిభిః ॥ యథేతి ॥ హృదయాత్స్వాకాశాత్ ముఖాత్ ముఖద్వారాత్ - ఉద్వమతే బహిః ప్రకటయతి - దార్ష్టాంతికే అతిదిశతి - ఆకాశాదితి - ప్రాణః తదుపాధిర్హిరణ్యగర్భరూపః - ప్రభుః భగవాన్ - తేన రూపేణ ఛందోమయో వేదమూర్తిః - స్వతస్త్వమృతమయః - ఘోషవాన్ నాదోపాదానవాన్ - మనసా నిమిత్తభూతేన - నిమిత్తతామేవ దర్శయతి - స్పర్శాదీన్ వర్ణాన్ రూపయతి సంకల్పయతీతి స్పర్శరూపీ తేన - స్పర్శగ్రహణముపలక్షణం - హృదయాకాశాద్బృహతీం సృజతీతి పరేణాన్వయః - బృహతీం శబ్దార్థవ్యాఖ్యానాయ విశేషణాని - సహస్రపదవీం బహుమార్గాం ॥౩౯॥ తదేవాహ॥ ఓంకారాదితి॥ ఓంకారాత్ ఉరఃకంఠాదిసంయోగేన వ్యంజితైః స్పర్శాదిభిః భూషితాం - ఓంకారశ్చ త్రివృద్గతః సూక్ష్మో ధీప్రేతః - సర్వాక్షరాదివర్ణరూపః - తస్య వ్యంగ్యకోటిగతత్వాత్ - తత్ర స్పర్శాః కాదిపంచవర్గాః - స్వరాః అకారాదయః షోడశ ఊష్మాణః శషసహాః - అంతస్థాః యరలవాః - విచిత్రాభిః వైదికలౌకికభాషాభిః వితతాం - యథోత్తరం చత్వారి చత్వార్యక్షరాణి ఉత్తరాణి అధికాని యేషాం తైః ఛందోభిరుపలక్షితాం - ఏవమనంతపారాం - సృజతి స్వయమేవాక్షిపతే ఉపసంహరతి చ ॥౪౦॥ తేషు కతిచిచ్ఛందాంసి దర్శయతి ॥ గా

యత్రిణి॥ తత్రగాయత్రీ ఛందసః ప్రాక్॥ శ్లో॥ ఉక్తాత్యుక్తా తథా మధ్యా ప్రతిష్ఠాన్యా సుపూర్వికేతి వచనాత్ - ఉక్తాఛందశ్చతురక్షరా శ్రు॥ తాన్యక్షరాణి నూనమథ - అత్యుక్తాష్టాక్షరీ ॥ శ్రు॥ అగ్నిర్జ్యోతిర్జ్యోతిరగ్నిః - మధ్యా చ ద్వాదశాక్షరీ ॥ శ్రు॥ అగ్నిర్జ్యోతిరిం శ్రు జ్యోతిస్సూర్యో జ్యోతిః - ప్రతిష్ఠా షోడశాక్షరీ॥ శ్రు॥ అగ్నా పత్నీవాన్సజూర్దేవేన త్వష్ట్రా సోమం పిబ - సుప్రతిష్ఠా వింశత్యక్షరా॥ శ్రు॥ ప్రత్నమంపురాణాం స్తోత్రాణాం వివాచి వాజేభిర్వాజయంతాం - చతుర్వింశత్యక్షరా గాయత్రీ॥ శ్రు॥ అగ్నిమీళే పురోహితం యజ్ఞస్య దేవమృత్విజం - హోతారం రత్నధాతమమితి - తతశ్చతురక్షరవృద్ధ్యా ఉష్ణిగాదీన్యుత్కృత్యంతాని ఛందాంసి ద్రష్టవ్యాని - ఉత్కృతి శ్చతురక్షరోత్తరశతాక్షరా - అత్యష్టిః అతిజగతి అతివిరాట్ చేత్యర్థః॥ ఏతైశ్ఛందోభిరుపలక్షితా మితి పూర్వేణాన్వయః॥ ౪౧॥ అతో హ్యపి సాకల్యేన స్వరూపతో దుర్జ్ఞేయా ఇత్యుక్తం అర్థతోపి దుర్జ్ఞేయత్వమాహ॥ కిమితి॥ కర్మకాండే విధివాక్యైః కిం విధత్తే - దేవతాకాండే మంత్రవాక్యైః కిమాచష్టే - ప్రకాశయతి - జ్ఞానకాండే కిమనూద్య వికల్పయేత్ నిషేధార్థం - ఇత్యేవమస్యా హృదయం తాత్పర్యం - మత్ మత్తోన్యః కశ్చిదపి న వేద ॥౪౨॥ ననుతర్హి త్వం మే కృపయా కథయ - ఓమితి కథయతి ॥మామితి ॥ మామేవ యజ్ఞరూపం విధత్తే మామేవ తద్దేవతారూపమభిధత్తే - న మత్తః పృథక్ - యచ్చ ఆకాశాది ప్రపంచ జాతం॥ శ్రు॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూత ఇత్యాదినా వికల్ప్యాపోహ్యతే - తదప్యహమేవ - న మత్తః పృథగస్తి ॥౪౩॥ కుత ఇత్యపేక్షాయాం సర్వవేదార్థం సంక్షేపతః కథయతి ఏతావానితి॥ ఏతావానేవ సర్వేషాం వేదానామర్థః - తమేవాహ - శబ్దో వేదః - మాం పరమార్థరూపమాస్థాయ ఆశ్రిత్య - భిదాం మాయామాత్రమిత్యనూద్య॥ శ్రు॥ నేహనానాస్తి కించనేతి - ప్రతిషిధ్య - ప్రసీదతి నివృత్తవ్యాపారో భవతి - అయంభావః - యథా హ్యంకుర

గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీ పంక్తిరేవ చ । త్రిష్టుప్ జగత్యతిచ్ఛందో హ్యత్యష్ట్యతిజగద్విరాట్ ॥ ౪౧ ॥ కిం విధత్తే కిమాచష్టే కిమనూద్య వికల్పయేత్ । ఇత్యస్యా హృదయం లోకే నాన్యో మద్వేద కశ్చన ॥ ౪౨ ॥ మాం విధత్తేభిధత్తే మాం వికల్ప్యాపోహ్యతే హ్యహమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏతావాన్సర్వవేదార్థః శబ్ద ఆస్థాయ మాం భిదామ్ । మాయామాత్రమనూద్యాంతే ప్రతిషిధ్య ప్రసీదతి ॥ ౪౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - ఏకవింశోధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

* * * * * * * * * * * * ఉద్ధవః ॥ కతి తత్త్వాని విశ్వేశ సంఖ్యాతాన్యృషిభిః ప్రభో ॥ ౧ ॥ నవైకాదశ పంచ త్రీన్యాత్థ త్వమిహ శుశ్రుమః । కేచిత్ షడ్వింశతిం ప్రాహురపరే పంచవింశతిమ్ ॥ ౨ ॥ సప్తైకే నవ షట్కేచిచ్చత్వార్యేకాదశాపరే । కేచిత్సప్తదశ ప్రాహుః షోడశైకే త్రయోదశ ॥ ౩ ॥ ఏతావత్త్వం హి సంఖ్యానామృషయో యద్వివక్షయా । గాయంతి పృథగాయుష్మన్నిదం నో వక్తుమర్హసి ॥ ౪ ॥ శ్రీ భగవాన్ ॥ యుక్తం చ సంతి సర్వత్ర భాషంతే బ్రాహ్మణా యథా । మాయాం మదీయాముద్గృహ్య వదతాం కిం ను దుర్ఘటమ్ ॥ ౫ ॥ నైతదేవం యథాత్థ త్వం యదహం వచ్మి తత్తథా । ఏవం వివదతాం హేతు

కురాంకురాః స ఏవ తద్విస్తారభూత నానాకాండశాఖాస్వపి - తథైవ ప్రణవస్యగూఢార్థః పరమేశ్వరః స ఏవ తద్విస్తారభూతానాం సర్వవేదశాఖాకాండానామపి సంగచ్ఛతే నాన్యఇతి॥ శ్లో॥ నిత్యముక్తస్స ఏతస్సర్వవేదకృత్సర్వవేదవిత్ । స్వపరజ్ఞానదాతాయ స్తం వందే సురమీశ్వరమ్ ॥ ౪౪ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ఏకవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ ద్వావింశే తత్త్వసంఖ్యానామవిరోధవిధోచ్యతే । పుంప్రకృత్యోర్వివేకశ్చ జన్మమృత్యువిధాదిచ ॥ తదేవం వేదానాం ప్రవృత్తిపరత్వం నిరాకృత్య మోక్షపరత్వం నిర్ణీతం - సంతిచ మోక్షపరత్వేపి తదవాంతర వివాదాః - తథాహి - కేచిత్తత్త్వసంఖ్యాసు వివదంతే - తత్ప్రపి హ్యస్యైద్వాహ్యర్థసదసత్త్వే - ఆత్మతత్త్వేప్యపరత్వ ఏకత్వనానాత్వాదిషు - తత్ర కిం సత్యమితి జిజ్ఞాసయా పృచ్ఛతి ॥ కతీతి ॥ ఋషిభిరాదిసు బహుధా సంఖ్యాతాని - తేషు కతియుక్తానీత్యర్థః ॥ ౧ ॥ భగవన్మతానువాదపూర్వకం బహుధా సంఖ్యానం ప్రపంచయతి నవేతి॥ త్వం తావదష్టావింశతి తత్త్వాన్యాత్థ - తాని వయం శుశ్రుమః శ్రుతవంతః ॥ ౨ ౩ ॥ ఏతావత్వమితి॥ ఏతావతీనాం సంఖ్యానాం నానాత్వమిత్యర్థః - యద్వివక్షయా యత్ప్రయోజనమభిప్రేత్య గాయంతి - ఆయుష్మన్నిత్యమూర్తే ॥ ౪ ॥ వివక్షాభేదేన సర్వాసాం యుక్తమేవ - మాయయా చ కిం నామ న యుక్తమిత్యాహ॥ యుక్తమితి॥ యథా బ్రాహ్మణాః భాషంతే తద్యుక్తం చ - న వస్తుతః - యస్మాత్సంతి సర్వత్రాంతర్భూతాని సర్వాణి తత్త్వాని - కించ - మాయామితి - అసత్యేపి మాయాశ్రయత్వాత్ ఘటత ఏవేత్యర్థః - ఉద్గృహ్యాస్వీకృత్య - న హి మరుమరీచికాజలపరిణామాదివివాదే కిమఘటితమివ భవతి ॥ ౫ ॥ నను యది సర్వమప్యయుక్తం - తర్హి కుతో వివాదః - యత్ప్రమాణత్రయః సత్త్వాద్యాః అంతఃకరణవృత్తివిశేషరూపేణ పరిణతా ఏవ హేతురిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తాసాం వివాదే హేతుత్వముపపాద

యతి॥ యోఽసావితి॥ యోఽసౌవ్యతికరాత్ క్షోభాత్ - వదతాంపదంవిషయః- వికల్పోభేదఆసీత్ - అంతఃకరణవృత్తివికల్పోవానస్మా లభూతః- ఏతదేవవ్యతిరేకేణద్రఢయతి-శమదమయోర్ద్వంద్వైక్యం తస్మిన్ప్రాప్తే-వికల్పోఽప్యేతిలీయతే-తంచవికల్పమనువాదఃశామ్యతీతి॥ ౭॥సంతిసర్వత్రేతియదుక్తంతత్ప్రపంచయతిద్వాభ్యాం॥పరస్పరేతి॥అన్యోన్యస్మిన్ననుప్రవేశాద్వక్తుర్యథావివక్షితం తథా - పూర్వంకారణంఅపరంకార్యంకార్యకారణభావేనప్రసంఖ్యానంభవతి- యద్వా-పూర్వాఅల్పసంఖ్యా- అపరాఅధికసంఖ్యా - తయోర్భావఃపౌర్వాపర్యం-తేనప్రసంఖ్యానంగణనమితి ॥ ౮ ॥ అనుప్రవేశందర్శయతి ॥ ఏకస్మిన్నితి ॥ పూర్వస్మిన్కారణభూతతత్త్వే-కార్యతత్త్వానిసూక్ష్మరూపేణప్రవిష్టాని-మృదిఘటవత్-అపరస్మిన్కార్యతత్త్వేకారణతత్త్వానిఅనుగతత్వేనప్రవిష్టాని ఘటేమృద్వత్ ॥ ౯ ॥ అవిరోధముపసంహరతి ॥ పౌర్వాపర్యమితి ॥ అతఃఅమీషాంతత్త్వానాం - పౌర్వాపర్యంకారణకార్యత్వం-ప్రసంఖ్యానంచన్యూనాధికం-అభీప్సతాంవాదినాంమధ్యే-యథావివక్షయా-యద్వక్త్రం యస్యముఖంప్రవర్తతే-తత్సర్వంవివిక్తంనిశ్చితంవయంగృహ్ణీమః-ఉక్తన్యాయేనసర్వత్రయుక్తేస్సంభవాత్॥౧౦॥ననుకార్యకారణతత్త్వానాంపృథక్త్వాపృథక్త్వవివక్షయాభవతునామ - సంఖ్యాభేదః- జీవేశ్వరయోస్తుకథంభేదాభేదవివక్షా- యయాషడ్వింశతిపంచవింశతిపక్షౌప్రవృత్తౌ- అతఆహ॥ అనాదీతి॥ స్వతోనసంభవతిఅన్యతస్తుసంభవాత్-స్వతఃసర్వజ్ఞఃపరమేశ్వరోఽన్యోభవితవ్యఇతిషడ్వింశతిపక్షాభిప్రాయఇత్యర్థః॥ ౧౧॥ కథం తర్హిపంచవింశతిపక్షస్తత్రాహ॥ పురుషేశ్వరయోరితి॥వైలక్షణ్యంవిసదృశత్వంనాస్తి-ద్వయోరపిచిద్రూపత్వాత్- అతస్తయోరత్యంతమన్యత్వకల్పనాఅపార్థావ్యర్థా- ఏవంపంచవింశతిపక్షప్రవృత్తిరిత్యర్థః-నన్వేవమపీశ్వరప్రసాదలబ్ధజ్ఞానస్యపృథక్త్వాత్,

శ్శక్తయోమేదురత్యయాః ॥ ౬ ॥ యోఽసౌవ్యతికరాదాసీద్వికల్పోవదతాంపదమ్ । ప్రాప్తేశమద
మేఽప్యేతివాదస్తమనుశామ్యతి॥ ౭॥ పరస్పరానుప్రవేశాత్తత్త్వానాంపురుషర్షభ । పౌర్వాపర్యప్ర
సంఖ్యానంయథావక్తుర్వివక్షితమ్ ॥ ౮ ॥ ఏకస్మిన్నపిదృశ్యంతేప్రవిష్టానీతరాణిచ । పూర్వస్మిన్వాప
రస్మిన్వాతత్త్వేతత్త్వానిసర్వశః ॥ ౯ ॥ పౌర్వాపర్యమతోఽమీషాంప్రసంఖ్యానమభీప్సతామ్ । యథావివి
క్తంయద్వక్త్రంగృహ్ణీమోయుక్తిసంభవాత్ ॥ ౧౦ ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్తస్యపురుషస్యాత్మవేదనమ్ ।
స్వతోనసంభవాదన్యస్తత్త్వజ్ఞోజ్ఞానదోభవేత్ ॥ ౧౧ ॥ పురుషేశ్వరయోరత్రనవైలక్షణ్యమస్తివై । త
దన్యకల్పనాపార్థాజ్ఞానంచప్రకృతేర్గుణః॥ ౧౨ ॥ ప్రకృతిర్గుణసామ్యంవైప్రకృతేర్నాత్మనోగు
ణాః । సత్త్వంరజస్తమఇతిస్థిత్యుత్పత్త్యంతహేతవః॥ ౧౩॥సత్త్వంజ్ఞానంరజఃకర్మతమోఽజ్ఞానమిహో
చ్యతే । గుణవ్యతికరఃకాలస్స్వభావస్సూత్రమేవవా ॥ ౧౪ ॥ పురుషఃప్రకృతిర్వ్యక్తమహంకారోన
భోఽనిలః । జ్యోతిరాపఃక్షితిరితితత్త్వాన్యుక్తానిమేనవ ॥ ౧౫ ॥ శ్రోత్రంత్వగ్దర్శనంఘ్రాణోజిహ్వేతి
జ్ఞానశక్తయః । వాక్పాణ్యుపస్థపాయ్వంఘ్రిఃకర్మాణ్యంగోభయంమనః॥ ౧౬॥ శబ్దస్స్పర్శోరసోగం
ధోరూపంచేత్యర్థజాతయః । గత్యుక్త్యుత్సర్గశిల్పానికర్మాయతనసిద్ధయః ॥ ౧౭ ॥ సర్గాదౌప్రకృ

తత్త్వవృద్ధిరితిపక్షద్వయమపినఘటతేఅతఆహ-జ్ఞానంచేతి-సత్త్వగుణవృత్తిత్వాత్తదంతర్భూతమిత్యర్థః॥౧౨॥ననుజ్ఞానంజీవధర్మః కథంప్రకృతేర్గుణస్స్యాదతఆహ ॥ప్రకృతిరితి॥ గుణసామ్యంహిప్రకృతిః-అతస్తద్విశేషరూపాగుణాస్తస్యాఏవ-నత్వాత్మనోజీవస్య అకర్తృత్వాత్తస్యస్థిత్యాదిహేతుభూతగుణాశ్రయత్వానుపపత్తేః॥ ౧౩॥ సత్త్వమితి॥అతఃసత్త్వంసత్త్వమయంజ్ఞానంప్రకృతేర్గుణ ఇతిపూర్వేణైవసంబంధఃననుతర్హికర్మచాజ్ఞానంచతత్త్వాంతరంస్యాత్ - నరజః- కర్మరజసోవృత్తిః- అజ్ఞానంచతమసః- అతఃకర్మాజ్ఞానయోరజస్తమోద్వారాప్రకృతావేవాంతర్భావఇతిభావః - తథాపికాలస్వభావయోస్తత్త్వాంతరతాస్యాత్ - నగుణానాంవ్యతికరోయస్మాత్సఈశ్వరఏవకాలోనామ- స్వభావోనామసూత్రంమహత్తత్త్వమేవ-తస్యసర్వశక్తిమత్త్వాత్ -తదేవంజ్ఞానాదీనాంయథాయథమంతర్భావాన్నపక్షద్వయోపేతతత్త్వవృద్ధిః-ఏతచ్చపక్షాంతరేష్వపిజ్ఞేయం-స్వమతేతుగుణానామాగమాపాయిత్వాత్ ప్రకృతేర్ధర్మాదోవివక్షితః-అతోగుణాస్త్రీణితత్త్వాని॥ ౧౪ ॥..

అపరాణిపంచవింశతితత్త్వానిపూర్వోక్తపక్షద్వయసాధారణానిదర్శయతిసార్ధద్వాభ్యాం॥ పురుషఇతి ॥ వ్యక్తంమహత్తత్త్వం - నభఆదీనిపంచతన్మాత్రాణి- మేమయా॥ ౧౫॥ ఏకాదశదర్శయతి॥ శ్రోత్రమితి॥దర్శనంచక్షుః- జ్ఞానశక్తయః-జ్ఞానేంద్రియాణిపంచ-వాగాదిపాయ్వంతానిద్వంద్వైక్యేనోక్తానిచత్వారి-అంఘ్రిశ్చేతికర్మాణికర్మేంద్రియాణిపంచ-ఉభయం-ఉభయాత్మకంమనః అంగహేఉద్ధవ- ఏవమేతాన్యేకాదశ॥ ౧౬॥ పంచదర్శయతి॥ శబ్దఇతి॥ శబ్దాదివిషయతయాపరిణతానిపంచమహాభూతాని- ననుగత్యాదిభిస్తత్త్వాధిక్యంపక్షత్రయేఽపిస్యాదిత్యాహ-గతీతి-గతిశ్చఉక్తిశ్చఉత్సర్గశ్చశిల్పంచతాని- కర్మాయతనానాంకర్మేంద్రియాణాం

సిద్ధయః ఫలాని - నరకాద్యంతరాణీత్యర్థః ॥౧౭॥ తదేవం మతత్రయేతత్త్వసంఖ్యాభేదం నిరూప్య - యద్వివక్షయా గాయంతీతియదుక్తం - తత్తన్మతతాత్పర్యం దర్శయతి ॥ సర్గాదావితి ॥ కార్యాణి షోడశవికారాః - కారణాని మహదాదీని సప్త - తద్రూపిణీ సతీ ప్రకృతిః అస్యవిశ్వస్య సర్గాదౌ గుణైః సృజ్యత్వాద్వ్యవస్థాః ధత్తే - ఉపాదానకారణరూపత్వాత్ - పురుషస్తు అవ్యక్తః అపరిణామి నిమిత్తభూతః ఈక్షతే - అతః పరిణామిన్యాః ప్రకృతేః పురుషః భిన్న ఇతి ॥ ౧౮ ॥ తత్త్వైరారబ్ధస్య కార్యస్య తదంతర్భావమభిప్రేత్యాహ ॥ వ్యక్తాదయ ఇతి ॥ వ్యక్తాదయో మహదాదయః - ప్రకృతేరుత్పన్నా యే ధాతవః - తే వికుర్వాణాః - పురుషేక్షయా లబ్ధవీర్యాః సంగతాః సంతః - అండం కార్యం సృజంతీత్యన్వయః - ప్రకృతేర్బలాత్ తామాశ్రిత్యేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం స్వమతముపసంహృత్య మతాంతరేష్వపి సామాన్యతో నిరూపితాం తత్త్వఘటనాం విశేషతః సతాత్పర్యాం దర్శయతి ॥ సప్తైవేతి ॥ జ్ఞానం జానాతీతి - ద్రష్టా జీవః - ఉభయోః ద్రష్టృదృశ్యయోః ఆధార ఆత్మా చేతి సప్త - తత్ర ప్రకృత్యాదీనాం కారణత్వేన ఖాదిష్వంతర్భావః - ఇతరేషామంతర్భావార్థమాహ - తత ఇతి - తేభ్యః - దేహేంద్రియాసవః కార్యాణి జాయంతే ఏకమపి తత్త్వం విహాయ న భవతి ॥ ౨౦ ॥ షడితి ॥ షడితి మతేఽపి భౌతికస్య భూతాంతర్భావః జీవస్య చ పరమాత్మాంతర్భావమాహ - తైర్యుక్త ఇతి ॥ ౨౧ ॥ చత్వారీతి ॥ అన్నం పృథ్వీ ఆత్మనో జాతాని ఆత్మనా సహ చత్వారి తత్త్వాని అంతర్భావార్థమాహ - తైరితి - అవయవినః కార్యస్య ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ సంఖ్యానే ఇతి ॥ భూతాని చ మాత్రాణి చ ఇంద్రియాణి చ పంచపంచ

తిర్హ్యస్య కార్యకారణరూపిణీ। సత్త్వాదిభిర్గుణైర్ధత్తే పురుషోఽవ్యక్త ఈక్షతే ॥ ౧౮ ॥ వ్యక్తాదయో వికుర్వాణా ధాతవః పురుషేక్షయా। లబ్ధవీర్యాస్సృజంత్యండం సంగతాః ప్రకృతేర్బలాత్ ॥ ౧౯ ॥ సప్తైవ ధాతవ ఇతి తత్రార్థాః పంచ ఖాదయః। జ్ఞానమాత్మోభయాధారస్తతో దేహేంద్రియాసవః ॥ షడిత్యత్రాపి భూతాని పంచ షష్ఠః పరః పుమాన్। తైర్యుక్త ఆత్మసంభూతైస్సృష్ట్వేదం సముపావిశత్ ॥..

౨౧ ॥ చత్వార్యేవేతి తత్రాపి తేజ ఆపోఽన్నమాత్మనః। జాతాని తైరిదం జాతం జన్మావయవినః ఖలు ॥ ౨౨ ॥ ఏకాదశత్వ ఆత్మాసౌ మహాభూతేంద్రియాణి చ ॥ ౨౩ ॥ సంఖ్యానే సప్తదశకే భూతమాత్రేంద్రియాణి చ। పంచపంచైకమనసా ఆత్మా సప్తదశస్స్మృతః ॥ ౨౪ ॥ తద్వత్ షోడశసంఖ్యానే ఆత్మైవ మన ఉచ్యతే। భూతేంద్రియాణి పంచైవ మన ఆత్మా త్రయోదశ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి నానాప్రసంఖ్యానం తత్త్వానామృషిభిః కృతమ్। సర్వం న్యాయ్యం యుక్తిమత్త్వాద్విదుషాం కిమశోభనమ్ ॥ ౬ ॥ ఉద్ధవః ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభౌ యద్యప్యాత్మవిలక్షణౌ। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్కృష్ణ దృశ్యతే న భిదా తయోః ॥ ౨౭ ॥ ప్రకృతౌ లక్ష్యతే హ్యాత్మా ప్రకృతిశ్చ తథాత్మని। ఏతన్మే పుండరీకాక్ష మహాంతం సంశయం హృది ॥ ఛేత్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ వచోభిర్నయనైపుణైః ॥ ౨౮ ॥ త్వత్తో జ్ఞానం హి జీవానాం ప్రమోషస్తేఽత్ర శక్తితః। త్వమేవ హ్యాత్మమాయాయా గతిం వేత్థ న చాపరః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి వికల్పః పురుషర్షభ

చ పంచ - ఏకేన మనసా సహ ఆత్మా సప్తదశః ॥ ౨౪ ॥ తద్వదితి ॥ షోడశసంఖ్యానే ఆత్మైవ సంకల్పయన్ మన ఉచ్యతే - త్రయోదశపక్షే భూతాని తన్మాత్రైరేకీకృతాని పంచైవ - ఇంద్రియాణి తత్ప్రకాశకాని పంచైవ - మనశ్చైకమింద్రియాధిష్ఠాతృ - ఆత్మా చ ద్వివిధః - ఏవం త్రయోదశ - ఏకాదశపక్షే పంచ మహాభూతాని - పంచేంద్రియాణి - జీవమనసోరాత్మాంతర్భావే సైతాన్యేకాదశ - నవపక్షే అష్టప్రకృతయః - పురుషశ్చ - వికారాణామంతర్భావః ॥ ౨౫ ॥ ఉపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేభిః ప్రకారైః ప్రకృతిపురుషభేదజ్ఞాపనార్థోఽయమర్థః ॥ ౨౬ ॥ తత్ర పృచ్ఛతి ॥ ప్రకృతిరితి ॥ ఆత్మనా జడాజడస్వభావేన విలక్షణౌ - అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ పరస్పరపరిహారేణ అప్రతీతేరిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ తదేవ వ్యనక్తి ॥ ప్రకృతావితి ॥ ప్రకృతౌ లక్ష్యతే దేహే - ప్రకృతిశ్చ ఆత్మని - తేన వినా తస్యా అప్రతీతేః - అహమిత్యభేదప్రతీతేర్న దేహాత్మనోర్భేదో లక్ష్యత ఇత్యర్థః - హృది వర్తమానం సంశయం - నయేయుక్తౌ నైపుణం ప్రావీణ్యం యేషాం తైః ॥ ౨౮ ॥ అహం నీత్యుక్తం తత్ర హేతుమాహ ॥ త్వత్త ఇతి ॥ హి యస్మాత్ - త్వత్తః త్వత్ప్రసాదాదేవ - అత్ర జీవానాం జ్ఞానం ప్రమోషః భ్రంశశ్చ తే శక్తితః మాయాతః - న సు స్వప్రకాశస్యాత్మనః కథం జ్ఞానం ప్రమోషశ్చ - జ్ఞానదానేన త్వత్ప్రమోషేవా మమ కిం ప్రయోజనం తత్రాహ - త్వమేవేతి ॥ ౨౯ ॥ వికారావికారాభ్యాం నానాత్వైకత్వాభ్యాం సాపేక్షనిరపేక్షాభ్యాం అప్రకాశప్రకాశాభ్యాం చాత్యంతభేదం వక్తుమాహ ॥ ప్రకృతిరితి ॥ ప్రకృతిపురుషశ్చేతి వికల్పోఽత్యంతభేద ఏవ - మత ఇత్యపేక్షాయాం ప్రకృతిశబ్దోక్తదేహాదిసంఘాతస్య వికారిత్వం తావద్దర్శయతి ఏష ఇతి ద్వాభ్యాం - ఏష సర్గః సృజ్యత ఇతి సర్గో దేహాదిసంఘాతః స్థూలేన మార్గేణ వైకారికః నానావికారవాన్ - అత్ర హేతుః గు

గుణవ్యతికరాత్మకః గుణక్షోభకృతః ॥ ౩౦ ॥ నానాత్వమాహ ॥ మమేతి ॥ వికల్పం భేదం తద్బుద్ధీశ్చ - అనేకధాత్వం ప్రపంచయతి - వైకారిక ఇతి - అనే కవికారవానపిస్థూలేన రూపేణ తావత్ త్రివిధః - త్రైవిధ్యమేవాహ - అధ్యాత్మమిత్యేకం రూపం ॥ ౩౧ ॥ తాని రూపాణి దర్శయతి ॥ దృగితి ॥ దృక్ అధ్యాత్మం - రూపం అధిభూతం - అత్ర రంధ్రే చక్షుర్గోలకే - ప్రవిష్టం ఆర్కం వపుః అంశోఽధిదైవమితి - సాపేక్షప్రకాశతామాహ - పరస్పరమితి - చక్షుషా రూపం జ్ఞాయతే - తదన్యథానుపపత్త్యా చక్షుర్జ్ఞాయతే - తత్ప్రవృత్త్యన్యథానుపపత్త్యా తదధిష్ఠాతృదైవం జ్ఞాయతే - తతశ్చక్షుషః ప్రవృత్తిః తతో రూపజ్ఞానమితి - ఏవమేతత్త్రయం పరస్పరం సిధ్యతి - అత్ర రంధ్ర ఇతి విశేష వ్యావర్త్యమాహ - దృష్టాంతోపయోగితయా - యస్తు ఖే ఆకాశే మండలాత్మా సూర్యో వర్తతే - స తు స్వతః సిధ్యతి - చక్షుర్విషయత్వేఽపి ప్రతియోగ్యపేక్షాభావమాత్రేణ స్వత ఇత్యుక్తం - ఇదానీమాత్మనో నికారిత్వాద్యభావేన భేదమాహ - యత్ యస్మాత్ - ఆత్మా ఏషామధ్యాత్మాదీనామాద్యః కారణం - అతః ఏకరూపః - తస్మాదేతేభ్యః పరో భిన్నః - స్వప్రకాశత్వాదపీత్యాహ - స్వయానుభూత్యా స్వతస్సిద్ధప్రకాశేన - అఖిలానాం సిద్ధానాం పరస్పరప్రకాశకానామపి సిద్ధిః ప్రకాశకః - సర్వేషామపి సామాన్యతశ్చిత్ప్రకాశవిషయత్వాత్ - అత ఏవ తస్య స్వప్రకాశకత్వం సిద్ధం ॥ ౩౨ ॥ చక్షుషి దర్శితం త్రైవిధ్యమింద్రియాంతరేష్వప్యతిదిశతి ॥ ఏవమితి ॥ యథా చక్షుః ఏవం త్వగాద్యపీత్యర్థః - త్వక్ స్పర్శో వాయురితి - శ్రవణం శబ్దో దిశ ఇతి - జిహ్వా రసో వరుణ ఇతి - నాసా గంధోఽశ్వినావితి - చిత్తేన యుక్తమంతఃకరణాంతరమపి తత్ర - చిత్తం చేతయితవ్యం వాసుదేవ ఇతి - మనో మంతవ్యం చంద్ర ఇతి - బుద్ధిర్బోద్ధవ్యం బ్రహ్మేతి - అహంకారోఽహంకర్తవ్యం రుద్ర ఇతి - ఏవం త్రివిధమిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ నను పునరపి వైలక్షణ్యమాత్రమేవోక్తం - త్రివిధప్రపంచవ్యతిరిక్తాత్మప్రాప్తిస్తు కుతస్స్యాత్ అ-

భ । ఏష వైకారికస్సర్గో గుణవ్యతికరాత్మకః ॥ ౩౦ ॥ మమాంగమాయాగుణమయ్యానేకధా వికల్పబుద్ధీశ్చ గుణైర్విధత్తే । వైకారికస్త్రివిధోఽధ్యాత్మమేకమథాధిదైవమధిభూతమన్యత్ ॥ ౩౧ ॥ దృగ్రూపమార్కం వపురత్ర రంధ్రే పరస్పరం సిధ్యతి యస్స్వతః ఖే । ఆత్మా యదేషామపరో య ఆద్యస్స్వయానుభూత్యాఖిలసిద్ధసిద్ధిః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం త్వగాది శ్రవణాది చక్షుర్జిహ్వాది నాసాది చ చిత్తయుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ యోఽసౌ గుణక్షోభకృతో వికారః ప్రధానమూలాన్మహతః ప్రసూతః । అహం త్రివృన్మోహవికల్పహేతుర్వైకారికస్తామస ఐంద్రియశ్చ ॥ ౩౪ ॥ ఆత్మాపరిజ్ఞానమయో వివాదో హ్యస్తీతి నాస్తీతి భిదార్థనిష్ఠః । వ్యర్థోఽపి నైవోపరమేత పుంసాం మత్తః పరావృత్తధియాం స్వలోకాత్ ॥ ౩౫ ॥ ఉద్ధవః ॥ త్వత్తః పరావృత్తధియస్స్వకృతైః కర్మభిః ప్రభో । ఉచ్చావచాన్యథా దేహాన్గృహ్ణంతి విసృజంతి చ ॥ ౩౬ ॥ తన్మమాఖ్యాహి గోవింద దుర్విభావ్యమనాత్మభిః । న హ్యేతత్ప్రాయశో లోకే విద్వాంసస్సంతి మోహితాః ॥ ౩౭ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ మనః కర్మమయం నృణామింద్రియైః పంచభిర్యుతమ్ । లోకాల్లోకం ప్రయాత్యన్య ఆత్మా తదనువర్తతే ॥ ౩౮ ॥ ధ్యాయన్మనోఽనువిషయాన్దృష్టాన్వానుశ్రుతానథ । ఉద్యత్సీదత్కర్మతంత్రం

హంకారానివృత్తౌ - తత్కృతవివిధవికల్పనివృత్త్యైవేత్యాశయేనాహ ॥ య ఇతి ॥ యోఽసౌ అహం అహంకారః - తమేవాహ - గుణక్షోభం కరోతీతి తథా తతః పరమేశ్వరాత్ కాలాద్వా నిమిత్తభూతాత్ - ప్రధానం మూలముపాదానం యస్య తస్మాన్మహతః - ప్రసూతో వికారః - స త్రివృత్ త్రివిధః - మోహమయస్య వికల్పస్య హేతుః - త్రివిధత్వమేవాహ - వైకారిక ఇతి ॥ ౩౪ ॥ స కుతో నివర్తతే - ఆత్మాజ్ఞానవిలసితత్వాత్ - ఆత్మజ్ఞానేనైవేత్యాశయేనాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ నను కథం మోహమయత్వం వికల్పస్యాహంకారస్య వా - కైశ్చిత్సత్యత్వాంగీకారాత్ తత్రాహ వివాద ఇతి - అస్తీతి విధిప్రత్యయవిషయః - నాస్తీతి నిషేధప్రత్యయవిషయః - అయం భిదార్థనిష్ఠో వివాదో హ్యాత్మాపరిజ్ఞానమయ ఇత్యన్వయః యద్వా - వివాదః సర్వోఽపి భిదార్థనిష్ఠ ఏవ - న తు వస్తుమాత్రనిష్ఠః - అతః పరస్పరయుక్తిభిరేవ భేదస్య నిరాకృతత్వాత్ - మోహమయత్వం సిద్ధమితి - నను యద్యహంకారో వికల్పశ్చ నాస్తి - అలం తర్హి తన్నివృత్తిప్రయాసేనేత్యత్రాహ - వ్యర్థోఽపి అర్థరహితోఽపీతి - స్వరూపభూతాన్మత్తో బహిర్ముఖానాం నైవోపరమేత - ప్రత్యుత తత్కృతైః కర్మభిరుచ్చనీచదేహేషు తే సంసరంతీతి ॥ ౩౫ ॥ తత్ప్రపృచ్ఛతి ॥ త్వత్త ఇతి ॥ వ్యాపకస్యాత్మనో దేహాద్దేహాంతరగమనం అకర్తుః కర్మాణి - నిత్యస్య చ జన్మమరణాదీని కథమితి భావః ॥ ౩౬ ॥ తదితి ॥ ఏతద్విద్వాంసో న సంతి - హి యస్మాన్మాయయా మోహితా వంచితాః ॥ ౩౭ ॥ లింగశరీరాఖ్యేనేన సర్వం ఘటత ఇత్యుత్తరమాహ ॥ మన ఇతి ॥ ప్రధానత్వేన పంచభిరితి నిర్దేశోఽన్యేషాముపలక్షణార్థః - దేహాద్దేహాంతరం ప్రయాతి - తతోఽన్య ఏవాత్మా తన్మనోఽనువర్తతే - అహంకారేణానుగచ్ఛతి ॥ ౩౮ ॥ నను మనసోఽపి పూర్వదేహవియోగో దేహాంతరయోగశ్చ కథం భవతీతి చేత్ స్మృతివియోగయోగాభ్యామితి వక్తుం తయోః కారణమాహ ॥ ధ్యాయదితి ॥ కర్మతంత్రత్వాత్ కర్మోపస్థాపితాన్ దృష్టాన్వా అనుశ్రుతాన్ స్వర్గాదీన్వా విషయాన్ అనుధ్యాయత్ మనః అనంతరం ధ్యాయమానేషు ఉద్యత్ ఆవిర్భవత్ - పూర్వవిషయేషు చ సీదత్ లీయమానం భవతి - తదనంతరం తస్య స్మృతిః పూర్వాపరాను

సంధానం-నశ్యతి ॥౩౮॥ తతఃకిమత ఆహ॥ విషయేతి॥విషయేషుకర్మోపస్థాపితదేవాదిదేహేష్వత్యంతాభినివేశేన ఆత్మానం పూర్వదేహం పునర్మనో నస్మరతి తియల్ నైవయాతనా దేహాభినివేశేనభయశోకాదేర్దేవాదిదేహాభినివేశేనవాహర్షతపూర్వదేహాత్తతః పూర్వదేహే అత్యంతవిస్మృతిః అహంకారనివృత్తిః- తదభిమానినోజంతోర్జీవస్య మృత్యురుచ్యతే- నతుదేహవన్నాశః ॥౪౦॥జన్మేతి॥ సర్వభావేన భూరిద! విషయస్యదేహస్యఆత్మతయాస్వీకృతిం అభిమానం ప్రాహుః- నతుదేహవదుత్పత్తిం- నచపుత్రాదిదేహవత్ప్రీత్యతిశయమాత్రేణ కింతుసర్వభావేనాభేదేన అభిమానమాత్రేణ- ఉత్పత్తిమరణద్వయదృష్టాంతద్వయం-యథాస్వప్నశ్చమనోరథశ్చేత్యర్థః ॥౪౧॥ దృష్టాంతౌ వివృణోతి॥ స్వప్నఇతి॥ తత్ర వర్తమానస్వప్నాదౌ పూర్వం చైవమితి అపూర్వమివేతిచాన్వయః-పూర్వసిద్ధమప్యాత్మానమపూర్వవత్సద్యోజాతమివపశ్యతీత్యర్థః ॥౪౨॥ ఉపసంహరతి॥ ఇంద్రియేతి॥ ఇంద్రియాణామయనం మనః తస్య దేహాంతరాభినివేశనయా సృష్ట్యా ఉత్పత్త్యా-తయా-వస్తుని ఆత్మని-తదభిమానేనేదం త్రైవిధ్యం ఉత్తమమధ్యమనీచత్వం అసదేవ భాతీత్యన్వయః-ఏవంభూతఆత్మా బాహ్యాభ్యంతరభేదహేతుశ్చ భవతి-బాహ్యవిషయాన్ ఆభ్యంతరవిషయాన్ సుఖాదీంశ్చ పశ్యతీత్యర్థః - యథాజనో జీవః స్వప్నే పుత్రాన్ అసతో జనాన్ దేహాన్ కుర్వన్ పశ్యన్ బహురూపోభాతి తద్వత్ -యద్వాఇదం త్రైవిధ్యం అధ్యాత్మాదిరూపం భాతి-అసజ్జనకృదిత్యుత్పాదకః-జనః పితా-స్వయం సమోపి పుత్రాభిమానతస్తదరిమిత్రాదిషు యథాభేదహేతుర్భవతి తద్వదితి అన్యత్సమానం॥౪౩॥ తదేవంలోకప్రసిద్ధౌ జన్మమృత్యూ నిరూప్య సూక్ష్మౌ వప్యుత్పత్తిప్రలయౌ వైరాగ్యాయ నిరూపయతి॥నిత్యదేతి॥నిత్యదా ప్రతిక్షణం-భూతానిశరీరాణి-ఉత్పద్యంతే నశ్యంతి చ- కాలస్యాతిసూక్ష్మత్వాత్తత్కృతంభవనమభవనం వా అవివేకిభిర్నలక్ష్యతే ॥౪౪॥ సతోర్జన్మమరణ

స్మృతిస్తదనుశామ్యతి ॥ ౩౯ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం యత్స్మరేత్పునః। జంతోర్వై కస్యచిద్ధేతో
ర్మృత్యురత్యంతవిస్మృతిః ॥౪౦॥ జన్మత్వాత్మతయా పుంసస్సర్వభావేన భూరిద। విషయస్వీకృతిం ప్రా
హుర్యథా స్వప్న మనోరథః ॥ ౪౧ ॥ స్వప్నే మనోరథశ్చైవం ప్రాక్తనం న స్మరత్యసౌ। తత్ర పూర్వ
మివాత్మానమపూర్వం చానుపశ్యతి ॥౪౨॥ ఇంద్రియాయనసృష్ట్యేదం త్రైవిధ్యం భాతి వస్తుని। బహి
రంతర్భిదాహేతుర్జనోసజ్జనకృద్యథా ॥ ౪౩ ॥ నిత్యదా హ్యంగ భూతాని భవంతి న భవంతి చ। కాలే
నాలక్ష్యవేగేన సూక్ష్మత్వాత్తన్న దృశ్యతే ॥౪౪॥ యథార్చిషాం స్రోతసాం చ ఫలానాం వా వనస్పతేః।
తథైవ సర్వభూతానాం వయోవస్థాదయః కృతాః ॥౪౫॥ సోయం దీపోర్చిషాం యద్వత్ స్రోతసాం తది
దం జలమ్। సోయం పుమానితి నృణాం మృషా గీర్ధీర్మృషాయుషామ్ ॥ ౪౬ ॥ నాజ్ఞస్స్వకర్మబీజేన జాయ
తే సోప్యజః పుమాన్। మ్రియతే వామరో భ్రాంత్యా యథాగ్నిర్దారుసంయుతః ॥౪౭॥ నిషేకగర్భ
జన్మాని బాల్యకౌమారయౌవనమ్। వయోమధ్యం జరా మృత్యురిత్యవస్థాస్తనోర్నవ ॥౪౮ ॥ ఏతా మ
నోరథమయీర్హ్యన్యస్యోచ్చావచాస్తనూః। గుణసంగాదుపాదత్తే క్వచిత్కశ్చిజ్జహాతి హ ॥ ౪౯ ॥
ఆత్మనః పితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌ భవాప్యయౌ। న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞో ద్వయలక్షణః

యోరజ్ఞానైకకారణమేతద్భవేత్- సత్త్వమేవతయోః కుత ఇత్యాశంక్యానుమానేన తత్సాధయతి॥యథేతి॥అర్చిషాం పరిణామాదిభిః స్రోతసాం గత్యాదిభిః- ఫలానాం రూపాదిభిః-యథా అవస్థావిశేషాః కృతాః-కాలేనేతిపూర్వస్యానుషంగః-ఆదిశబ్దేన తేజోబలకౌశలాదీనాముపాదానం- వివాదం ప్రతిక్షణోత్పత్తివినాశవత్ అవస్థాభేదాస్పదత్వాత్ దీపజ్వాలాదివదిత్యనుమానం ॥ ౪౫ ॥ కథం తర్హి ప్రత్యభిజ్ఞా తద్వదేవ సాదృశ్యావలంబినీత్యాహ॥సఇతి॥సాదృశ్యాదర్చిషామేవ యథా సోయం దీప ఇతి ప్రత్యభిజ్ఞా-యథా చ స్రోతసాం ప్రవాహజలానామేవ తదిదం జలమితి- తథా సోయం పుమానితి గీర్ధీశ్చ మృషా- నృణాం బహూనాం శరీరిణాం- మృషావ్యర్థమేవాయుర్యేషాం తేషామవివేకినాం భవతి ॥ ౪౬ ॥ ననుకథం దేహాధ్యాసవతః పుంసః కర్మజన్మమరణాని సంతి నాన్యస్యేతి వ్యవస్థా- నహి ఘటతే- ఘటస్య పురుషభేదేన సత్త్వమసత్త్వం చేతి న అజ్ఞస్యాపి వస్తుతస్తదభావాదిత్యాహ॥నేతి॥నైవ స్వస్యాత్మనః కర్మణా బీజభూతేన - సోపి అజ్ఞోపి పుమాన్ జాయతే మ్రియతే వా-కింతు అయం భ్రాంత్యా-అజన్మాపి జాయత ఇవ అమరోపి మ్రియత ఇవ-యథా మహాభూతతేజోరూపోగ్నిః కాల్పాంతమవస్థితోపి దారుయోగవియోగాభ్యాం జన్మనాశౌ ప్రాప్నోతి తద్వత్ ॥౪౭ ॥ సిద్ధవత్కృతోక్త్యా వయోవస్థాః ప్రపంచయతి॥నిషేకేతి॥ నిషేకో జఠరే ప్రవేశః- గర్భస్తన్మధ్యే వృద్ధిః- బాల్యం ఆపంచమాబ్దాత్ - కౌమారం ఆషోడశవర్షాత్ - తతో యౌవనమాచత్వారింశతః-తతో వయోమధ్యం ఆషష్టివర్షాత్ ॥ ౪౮ ॥ దేహసంబంధాజ్జన్మమరణాదీని ఉపపాదితమర్థముపసంహరతి॥ఏతా ఇతి॥ హస్ఫుటం-అన్యస్య దేహస్య సంబంధినీః ఏతాః మనోరథమయీః తనూః అవస్థాః గుణసంగాత్ ప్రకృత్యవివేకాత్-కశ్చిదుపాదత్తే పరమేశ్వరానుగృహీతః కశ్చిజ్జహాతి-కథం జహాతి-న హ్యవస్థావతో దేహస్య ద్రష్టా తదవస్థావానితి వివేకజ్ఞానేన ॥ ౪౯ ॥ ననుతదానీం మాభిజ్ఞత్వేన జన్మమరణవాన్ దేహోనదృశ్యతేతత్రాహ॥ఆత్మన ఇతి॥పితృదేహస్యాధ్వర్దైహికం కువర్తాప్యయదర్శనాత్- పుత్రదేహస్య

చ జాతకర్మణి జన్మదర్శనాత్-ఆత్మనః స్వదేహస్యాపి భవాప్యయావసమేయా-వివరీచదృశ్యత్వే సతి భవాప్యయవతాం వస్తూనాం దేహానామభిజ్ఞో ద్రష్టా ద్వయలక్షణో భవాప్యయధర్మకో న భవతి॥ ౪౯॥ ఏతదేవ దృష్టాంతేన స్పష్టయతి॥ తరోరితి॥ తరుశబ్దేనోద్భిజ్జమాత్రోపలక్షణం - ఫలపాకాంతస్య వ్రీహ్యాదేరిత్యర్థః- యద్వా- తరోరేవాంత్యః పరిణామో విపాకః - బీజాజ్జన్మ - విపాకాత్సంయమం నాశం చ విద్వాన్ తరోర్జన్మవినాశయోర్ద్రష్టా-యథా న తద్వాన్-ఏవం దేహవర్తమానో పి ఆత్మా తద్భవాప్యయాభ్యాం న సంబధ్యతే॥ ౫౦॥ అవివేకినః సంసారం ప్రపంచయతి పంచభిః॥ ప్రకృతేరితి॥ తత్త్వేన తత్త్వతః అవివిచ్య-తత్త్వదృష్ట్యా స్పర్శేషు విషయేషు సంమూఢ ఇతి వా॥ ౫౧॥ గుణభేదేన త్రివిధం- తత్రాపి తత్తత్కారతమ్యేనైకైకత్ర ద్వివిధం సంసారమాహ॥ సత్త్వేతి॥ ౫౨॥ నన్వకర్తురాత్మనః కుతః కర్మభిః భ్రమణం తత్రాహ॥ నృత్యత ఇతి॥ నృత్యతో గాయతో జనాన్ జనః పశ్యన్ అనుకరోతి తద్గతస్వరతాలాదిగతిం శృంగారకరుణాదిరసం చ మనసా స్వయం వర్తయతీత్యర్థః- అనుకార్యతే గుణైః బలాదిత్యర్థః ఆనేన దృష్టాంతేన దృశ్యధర్మో ద్రష్టరి స్ఫురతీతి దర్శితం॥ ౫౩॥ ఉపాధిధర్మాః స్వోపహితే అవభాసంత ఇత్యత్ర దృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ తీరస్థాః తరవో ధావంత ఇవ యథా దృశ్యంతే- జలే ప్రతిబింబితా వా చంచలా ఇవ తే-విషయగ్రాహకేణ మనసా పరికల్పితా ఏవ తే సులావణ్యాదయో గుణాః-న వస్తుతః సంతి-అతో మనో నిబంధన ఏవాయం సంసార ఇత్యభిప్రేత్య గ్రాహకగుణా గ్రాహ్యే వభాసంత ఇత్యత్ర దృష్టాంతమాహ- చక్షుషేతి॥ ౫౪॥ భోగస్యాపి మిథ్యాత్వే దృష్టాం

౫౦॥ తరోర్బీజవిపాకాభ్యాం యో విద్వాన్ జన్మసంయమౌ। తరోర్విలక్షణో ద్రష్టా ఏవం ద్రష్టా తనోః పృథక్॥ ౫౧॥ ప్రకృతేరేవమాత్మానమవివిచ్యాబుధః పుమాన్। తత్త్వేన స్పర్శసంమూఢః సంసారం ప్రతిపద్యతే॥ ౫౨॥ సత్త్వసంగాదృషీన్ దేవాన్ రజసాసురమానుషాన్। తమసా భూతతిర్యక్త్వం భ్రామితో యాతి కర్మభిః॥ ౫౩॥ నృత్యతో గాయతః పశ్యన్ యథైవానుకరోతి తాన్। ఏవం బుద్ధిగుణాన్ పశ్యన్ననీహోప్యనుకార్యతే॥ ౫౪॥ యథాంభసా ప్రచలతా తరవోపి చలా ఇవ। చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే భ్రమతీవ భూః॥ ౫౫॥ యథా మనోరథధియో విషయానుభవో మృషా। స్వప్నదృష్టాశ్చ దాశార్హ తథా సంసార ఆత్మనః॥ ౫౬॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేపి సంసృతిర్న నివర్తతే। ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేనర్థాగమో యథా॥ ౫౭॥ తస్మాదుద్ధవ మా భుంక్ష్వ విషయానసదింద్రియైః। ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం పశ్య వైకల్పికం భ్రమమ్॥ ౫౮॥ క్షిప్తోవమానితోసద్భిః ప్రలబ్ధోసూయితోథ వా। తాడితస్సన్నిరుద్ధో వా వృత్త్యా వా పరిహాపితః॥ ౫౯॥ నిష్ఠ్యుతో మూత్రితో వాజ్ఞైర్బహుధైవం ప్రకంపితః॥ శ్రేయస్కామః కృచ్ఛ్రగత ఆత్మనాత్మానముద్ధరేత్॥ ౬౦॥ ఉద్ధవః॥ యథైవమనుబుధ్యేయం వద నో వదతాం వర॥ ౬౧॥ సుదుస్సహమిమం మన్య ఆత్మన్యసదతిక్రమమ్। విదుషామపి విశ్వాత్మన్ ప్రకృతిర్హి బలీయసీ॥ ఋతే త్వద్ధర్మనిరతాన్ శాంతాంస్తే చరణాశ్రయాన్॥ ౬౨॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-ద్వావింశోధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ స ఏవమాశంసిత ఉద్ధవేన భాగవతముఖ్యేన దాశార్హముఖ్యః। సభాజయన్ భృత్యవచో

తదన్వయమాహ॥ యథేతి॥ యథా ఏతాః ప్రసిద్ధాః మనోరథధియః స్వప్నదృష్టాశ్చ యథా మృషా-ఏవమాత్మనో విషయానుభవః సంసారో మృషా॥ ౫౫॥ నను యది మృషా తర్హి కింతన్నివృత్తిశ్రమేణ తత్రాహ॥ అర్థ ఇతి॥ అస్యాత్మనః॥ ౫౬॥ తతో భోగోద్యమో న కర్తవ్య ఇత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ ౫౭॥ దుఃఖప్రతీకారోద్యమమపి పరిత్యజ్య పరమేశ్వరనిష్ఠేనైవ భావ్యమిత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ క్షిప్త ఇతి॥ క్షిప్తః ఆక్షిప్తః సన్న ఇతి వా-ప్రలబ్ధః అపహసితః॥ ౫౮॥ నిష్ఠిత ఇతి॥ నిష్ఠితః నిష్ఠీవనవిషయీకృతః-మూత్రితః మూత్రేణాద్రీకృతః- ప్రకంపితః పరమేశ్వరనిష్ఠాయాః ప్రచ్యావితోపి-కృచ్ఛ్రగతః కష్టం ప్రాప్తోపి॥ ౫౯॥ యథేతి॥ ఏవం త్వదుక్తం యథా అనుబుధ్యేయం తథా నః సర్వాన్ ప్రతి వద॥ ౬౦॥ సుదుస్సహమితి॥ త్వద్ధర్మనిష్ఠితాన్ ఋతే-విదుషామపి అసద్భిః కృతమతిక్రమం అపరాధం సుదుస్సహం మన్య ఇత్యన్వయః-ప్రకృతిః స్వభావః॥ ౬౧॥ శ్లో॥ నిరస్య సర్వసందేహానేకీకృతసుదర్శనమ్। ప్రకాశితరహస్యం తం భజామి గురుమీశ్వరమ్॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - ద్వావింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ త్రయోవింశే తిరస్కారసహనోపాయ ఈర్యతే। భిక్షుగీతాప్రకారేణ మనస్సంయమనోధియా॥ దుర్జనోపద్రవో నానందుస్సహోపి మహీయసామ్। అతశ్చతుర్భిరధ్యాయైస్సహనోపాయవర్ణనమ్॥ తత్ర తావదసిన్నధ్యాయే భిక్షుగీతయా మనోవిజయః-ఉత్తరస్మిన్ ప్రకృతిపురుషవివేకః-తదుత్తరస్మిన్ గుణవృత్తివిజయః- తతః పరస్మిన్నైలగీతయా విషయసంగత్యాగేన సత్సంగ ఇతి క్రమేణోపాయా భగ

తావద్వర్ణ్యంతే॥సఇతి॥ఆశంసితః ప్రార్థితః- భృత్యస్యవచః సత్కృత్య-తంభృత్యం ప్రత్యాబభాషె॥౧॥తత్ర తావదంగీకారళక్ష
ణ్యవచః సంభావయతి ద్వాభ్యాం॥బార్హస్పత్యేతి॥ హేబార్హస్పత్య బృహస్పతేశ్శిష్య-అత్ర లోకే - సమాధునాస్తి - యోదుర్జనైరీ
తైః భిన్నం పీడితం- ఆత్మానం మనః-శమయితుం-ఈశ్వరస్సమర్థస్స్యాత్ ॥౨॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥నేతి॥యథా మర్మస్థా మర్మస్వేవని
ష్వవస్థితాః- పరుషోక్తిరూపా ఇషవః- తుదంతి వ్యథయంతి- తథా ఇల బాణాః నతుదంతి-అతస్తైస్తథా నతప్యత ఇత్యర్థః॥౩॥ తథాపి
యావత్స్వమానైరుపాయైః సర్వంసోఢుంశక్యత ఇత్యపి ప్రాయేణేతిహాసం ప్రస్తౌతి॥కథయంతీతి॥మహద్యథాభవతి తథా - పుణ్యమితిహా
సంగాథాం కథయంతి॥౪॥౫॥ సతు భిక్షుః పూర్వంధనాఢ్యః కృచ్ఛ్రార్జితస్య ధనస్య నాశేన సంతప్యమానో నిర్విణ్ణస్సన్ ప్రవ్రజ్యాం
తేనాటన్ దుర్జనైరుపద్రుతః త్రస్తోపగాగీనీంగాథామగాయ దితివక్తుం తస్యచరితమాహ॥అవంతిష్వితి॥అవంతిషుమాళవేషు-వా
ర్తాకృషివాణిజ్యాదిరూపావృత్తిర్యస్య సః- కదర్యస్తుస్మృతావుక్తః॥శ్లో॥ఆత్మానం ధర్మకృత్యంచ పుత్రదారాంశ్చ పీడయన్॥

ముకుందస్తమాబభాషె శ్రవణీయవీర్యః ॥౧॥ శ్రీభగవాన్ ॥ బార్హస్పత్య సనహ్యత్ర సాధు ర్వైదు
ర్జనేరితైః । దురుక్తైర్భిన్నమాత్మానం యస్సమాధాతుమీశ్వరః ॥౨॥ నతథాతప్యతేవిద్ధః పుమాన్ బా
ణైస్సుమర్మగైః । యథాతుదంతిమర్మస్థాహ్యసతాంపరుషేషవః ॥ ౩ ॥ కథయంతి మహత్పుణ్య మితిహా
సమిహోద్ధవ । తమహంవర్ణయిష్యామినిబోధసుసమాహితః ॥౪॥ కేనచిద్భిక్షుణాగీతంపరిభూతే
నదుర్జనైః । స్మరతాధృతియుక్తేనవిపాకంనిజకర్మణామ్ ॥ ౫ ॥ అవంతిషుద్విజఃకశ్చిదాసీదాఢ్యతమ
శ్శ్రియా । వార్తావృత్తిఃకదర్యశ్చకామీలుబ్ధోతికోపనః ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయోతిథయస్తస్య వాఙ్మాత్రే
ణాప్యనర్చితాః। శూన్యావసథ ఆత్మాహంకాలేకామైరనర్చితః ॥౭॥ దుశ్శీలస్యకదర్యస్య ద్రుహ్యం
తేపుత్ర బాంధవాః। దారాదుహితరోభృత్యావిషణ్ణా నాచరన్ ప్రియమ్ ॥ ౮॥ తస్యైవంయక్షవిత్త
స్యచ్యుతస్యోభయలోకతః। ధర్మకామవిహీనస్య చుక్రుధుఃపంచభాగినః ॥ ౯ ॥ తదవధ్యానవిస్రస్త
పుణ్యస్కంధస్యభూరిద। అర్థోప్యగచ్ఛన్నిధనంబహ్వాయాసపరిశ్రమః ॥౧౦॥ జ్ఞాతయోజగృహుఃకిం
చిత్కించిద్దస్యవఉద్ధవ। దైవతఃకాలతఃకించి ద్బ్రహ్మబంధోర్నృపార్థివాత్ ॥ ౧౧॥ సఏవం ద్రవిణేన
ష్టేధర్మకామవివర్జితః। ఉపేక్షితస్స్వజనైశ్చింతామాపదురత్యయామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంధ్యాయ
తోదీర్ఘంనష్టరాయ స్తపస్వినః। ఖిద్యతోబాష్పకంఠస్యనిర్వేదస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩॥ సచాహేద
మహోకష్టంవృథాత్మా మేనుతాపితః । నధర్మాయనకామాయయస్యార్థాయాసఈదృశః ॥౧౪॥
ప్రాయేణార్థాఃకదర్యాణాంనసుఖాయకదాచన। ఇహచాత్మోపతాపాయమృతస్యనరకాయచ॥౧౫॥
యశోయశస్వినాంశుద్ధంశ్లాఘ్యాయేగుణినాంగుణాః। లోభస్స్వల్పోపితాన్హంతి శ్విత్రంరూపమివే
ప్సితమ్ ॥ ౧౬॥ అర్థస్యసాధనేసిద్ధఉత్కర్షేరక్షణేవ్యయే। నాశోపభోగఆయాస స్త్రాసశ్చింతా
భ్రమోనృణామ్ ॥౧౭ ॥ స్తేయంహింసానృతందంభఃకామఃక్రోధస్స్మయోమదః। భేదోవైరమవిశ్వా
సస్సంస్పర్ధావ్యసనానిచ ॥ ౧౮ ॥ ఏతేపంచదశానర్థాహ్యర్థమూలామతానృణామ్। తస్మాదన

...తాతిథీన్భృత్యాంశ్చ సకదర్యఇతిస్మృతఇతి ॥౬॥ జ్ఞాతయఇతి॥తస్యజ్ఞాతయోబాంధవాః-అతిథయోఅధ్వనీనాశ్చ- తేనవాఙ్మాత్రేణాపి
త్యర్థః- శూన్యావసథః ధర్మకామహీనగృహదేహోవా ॥౭॥౮॥ తస్యేతి॥యక్షాణాం విత్తమివ కేవలం రక్షణీయం విత్తం యస్య- పంచభా
గినః పంచయజ్ఞదేవతాః ॥౯॥ తదితి। తేషామవధ్యానమనాదరః తేనవిస్రస్తో విశీర్ణః పుణ్యస్యస్కంధః అర్థలాభమాత్రహేతు రంశో
యస్యతస్యబహ్వాయాసైః కృష్యాదిభిః కేవలం శ్రమో యస్మిన్సః॥౧౦॥ కుతోనిధనమగచ్ఛత్తత్రాహ॥జ్ఞాతయఇతి॥దైవతః గృహదాహా
దినా- కాలతః నిఖాతధాన్యాదినా-నృణాంపార్థివానాంచ ద్వంద్వైక్యం తస్మాత్ ॥౧౧॥౧౨॥ తస్యేతి॥నష్టరాయః నష్టాః రాయః అ
ర్థాః యస్య తస్య-తపస్వినః సంతప్తస్య ॥౧౩॥ సఇతి॥ మే మయా-ఆత్మా దేహః-వృథైవానుతాపితః-అనుతాపం ప్రాపితః - నధ
ర్మాయేత్యాదినా-యస్య-ఈదృశః అర్థాయాసస్తేనమయా ॥౧౪॥ ప్రాయేణేతి॥నరకాయచ సత్యప్యర్థే ధర్మాననుష్ఠానాత్ ॥౧౫॥య
శ ఇతి॥ శ్విత్రం శ్వేతకుష్ఠం ॥౧౬॥ అర్థస్యేతి॥ సిద్ధేప్యర్థే- తస్యోత్కర్షే సంవర్ధనే నాశోపభోగయోర్ద్వంద్వైక్యం నాశే ఉప
భోగేచేత్యర్థః- సాధనోత్కర్షరక్షణవ్యయేషు ఆయాసః-తత త్రాసః చింతాచ-నాశే భ్రమ ఇతి ॥౧౭॥ కించ॥స్తేయమితి॥౧౮॥ఏత ఇతి॥అథా

త్రాస్త్యర్థాస్తైయాదయః పఞ్చదశానర్థాః ప్రాప్తైర్థైస్స్మయాదయో వ్యసనైస్సహ నవ- తత్ర వ్యసనాని స్త్రీద్యూతమద్యవిషయాణి త్రీణి॥ ౧౯॥ భేదవైరస్పర్ధాః ప్రపఞ్చయతి ద్వాభ్యాం॥ భిద్యంత ఇతి॥ భిద్యంతే స్నేహం త్యజంతి- కథంభూతాః ఏకాస్నిగ్ధాః ఏకో ఏకప్రాణాః తేచ తే అస్నిగ్ధాః అతిప్రియా అప్యర్థాః- కుతః కాకణినాపి స్తవమాషేణ- వింశతివరాటికాః కాకణీ తయా॥ ౨౦॥ అర్థేనేతి॥ సంరబ్ధాః క్షుభితాః- స్పృధః స్పర్ధమానాః॥ ౨౧॥ ఇహలోకేవ దర్థనిష్ఠానాం తేనర్థాః పరలోకేప్యనర్థా ఏవ తేషామిత్యాహ త్రిభిః॥ లబ్ధ్వేతి॥ మానుష్యం జన్మతత్- తత్రాపి ద్విజాగ్ర్యతాం బ్రాహ్మణ్యం- స్వార్థం ఘ్నంతి ఆత్మహితం న కుర్వంతి యే- తే అశుభాం గతిం యాంతి॥ ౨౨॥ అమరప్రార్థ్యతాం దర్శయన్నాహ॥ స్వర్గేతి॥ లోకం దేహం- అనుషజ్జేత ఆసక్తిం కుర్యాత్॥ ౨౩॥ దేవేతి॥ ఋషయో మనుష్యయజ్ఞబ్రహ్మయజ్ఞయోః దేవతాః- దేవపితృభూతానీతరేషు- జ్ఞాతయః సగోత్రాః- బంధవో వివాహాదిసంబంధాత్ప్రాప్తాః- అన్యాంశ్చ భాగినః భాగార్హాన్- ఆత్మానం చ అసంవిభజ్య అన్నాదిభిరసంతర్ప్య॥ ౨౪॥ ఏవం విమృశ్యానుతప్యమాన ఆహ॥ వ్యర్థయేతి॥ వ్యర్థయా అర్థేహయా ప్రమత్తస్య మమ విత్తాదిగతమితి శేషః- యేన విత్తాదినా కుశలాః వివేకినః సిధ్యంతి ముచ్యంతే- జరఠో వృద్ధః॥ ౨౫॥

ర్థమర్థాఖ్యం శ్రేయోర్థీ దూరతస్త్యజేత్॥ ౧౯॥ భిద్యంతే భ్రాతరో దారాః పితరస్సుహృదస్తథా। ఏకాస్నిగ్ధాః కాకణినా సద్యస్సర్వేరయః కృతాః॥ ౨౦॥ అర్థేనాల్పీయసా హ్యేతే సంరబ్ధా దీప్తమన్యవః। త్యజంత్యాశు స్పృధో ఘ్నంతి సహసోత్సృజ్య సౌహృదమ్॥ ౨౧॥ లబ్ధ్వా జన్మామరప్రార్థ్యం మానుష్యం తద్ద్విజాగ్ర్యతామ్। తదనాదృత్య యే స్వార్థం ఘ్నంతి యాంత్యశుభాం గతిమ్॥ ౨౨॥ స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారం ప్రాప్య లోకమిమం పుమాన్। ద్రవిణే కోనుషజ్జేత మర్త్యోనర్థస్య ధామని॥ ౨౩॥ దేవర్షిపితృభూతాని జ్ఞాతిబంధూంశ్చ భాగినః। అసంవిభజ్య చాత్మానం యక్షవిత్తః పతత్యధః॥ ౨౪॥ వ్యర్థయార్థేహయా విత్తం ప్రమత్తస్య వయో బలమ్। కుశలా యేన సిధ్యంతి జరఠః కిం ను సాధయే॥ ౨౫॥ కస్మాత్సంక్లిశ్యతే విద్వాన్ వ్యర్థయార్థేహయాసకృత్। కస్యచిన్మాయయా నూనం లోకోయం సువిమోహితః॥ ౨౬॥ కిం ధనైర్ధనదైర్వా కిం కామైర్వా కామదైరుత। మృత్యునా గ్రస్యమానస్య కర్మభిర్వోత జన్మదైః॥ ౨౭॥ నూనం మే భగవాన్ప్రీతస్సర్వదేవమయో హరిః। యేన నీతో దశామేతాం నిర్వేదశ్చాత్మనః ప్లవః॥ ౨౮॥ సోహం కాలావశేషేణ శోషయిష్యేంగమాత్మనః। అప్రమత్తోఖిలస్వార్థే యది స్యాత్సిద్ధ ఆత్మని॥ ౨౯॥ తత్ర మామనుమోదేరన్ దేవాస్త్రిభువనేశ్వరాః। ముహూర్తేన బ్రహ్మలోకం ఖట్వాంగస్సమసాధయత్॥ ౩౦॥ శ్రీభగవాన్॥ ఇత్యభిప్రేత్య మనసా హ్యావంత్యో ద్విజసత్తమః। ఉన్ముచ్య హృదయగ్రంథీన్ శాంతో భిక్షురభూన్మునిః॥ ౩౧॥ స చచార మహీమేతాం సంయతాత్మేంద్రియానిలః। భిక్షార్థం నగరగ్రామానసంగోలక్షితోవిశత్॥ ౩౨॥ తం వై ప్రవయసం భిక్షుమవధూతమసజ్జనాః। దృష్ట్వా పర్యభవన్భద్ర బహ్వీభిః పరిభూతిభిః॥ ౩౩॥ కేచిత్త్రివేణుం జగృహురేకే పాత్రం కమండలుమ్। పీఠం చైకేక్షసూత్రం చ కంథాం చీరాణి కేచన॥ ౩౪॥ ప్రదాయ చ పునస్తాని దర్శితాన్యాదదుర్మునేః॥ ౩౫॥ అన్నం చ భైక్ష్యసంపన్నం భుంజానస్య సరిత్తటే। మూత్రయం

అన్యమపి స్వసదృశం శోచతి॥ కస్మాదితి॥ కస్మాదేవమనర్థం విద్వానపి సంక్లిశ్యతే- కారణం సంభావయతి- కస్యచిదితి॥ ౨౬॥ నను నాయం మోహితః క్లిశ్యతి- కింతు ధనాదిలిప్సయా భోగాదివిషయసంపాదనేచ్ఛయా చేత్యత ఆహ॥ కిమితి॥ ఉత పునరపి॥ ౨౭॥ ఇదానీం సంతస్సవివేకః సంహృష్యన్నాహ త్రిభిః॥ నూనమితి॥ యేన ప్రీతేనాత్మనః ప్లవరూపో నిర్వేదశ్చ భవతి- స హరిర్మే నూనం ప్రీత ఇతి॥ ౨౮॥ స ఇతి॥ అంగం శోషయిష్యే తపసా- యద్వా- విద్యయా లయం నేష్యామి- యది స్యాత్కాలావశేషస్తర్హ్యాత్మన్యేవ సిద్ధస్తుష్టస్సన్- అఖిలే స్వార్థే ధర్మాదిసాధనే అప్రమత్తస్సన్॥ ౨౯॥ తత్రేతి॥ అనుమోదేరన్ అనుగృహ్ణంతు- ననుదైన్యైరనుమోదితోపి జరఠః స్వల్పేన కాలేన కిం సాధయిష్యతీత్యత్రాహ- ముహూర్తేనేతి॥ ౩౦॥ ఇతీతి॥ అభిప్రేత్య నిశ్చిత్య- ఆవంత్యః అవంతీదేశసంభవః- హృదయగ్రంథీన్ అహంకారాదీన్॥ ౩౧॥ స ఇతి॥ అసంగః ఆసక్తిశూన్యః- అలక్షితః త్రైక్ష్యమదోత్యతయా॥ ౩౨॥ తమితి॥ ప్రవయసం వృద్ధం- అవధూతం మలినం- పర్యభవన్ అవమేనిరే- హే భద్ర- పరిభూతిభిస్తిరస్కారైః॥ ౩౩॥ పరిభవానేవ దర్శయతి సప్తభిః॥ కేచిదితి॥ ౩౪॥ ప్రదాయేతి॥ లోభగవద్గ్రహణరూపదర్శితాని ప్రదాయ పునశ్చాదదుః॥ ౩౫॥ అన్నమితి॥ అన్నే మూత్రయంతి- మూర్ధ్ని చ నిష్ఠీవంతి ష్ఠీవనాని శ్లేష్మ

ణిక్షిపంతి॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ బధ్నంతీతి॥ క్షిపంతినిందంతి - నిందామేవాహ - ఏషధర్మధ్వజః త్రిదండలింగోపజీవీ- శఠోలోకవంచకః తదేవాహుః- క్షీణవిత్తఇతి॥ ౩౮ ॥ అహోఇతి॥ మహాసారఃఅతిబలీ॥ ౩౯ ॥ ఇతీతి॥ దుర్వాతయంతి తదుపర్యధోవాయుంముంచంతి- బంధుః శృంఖలైర్నిరురుధుః - కారాగృహాదిషు ద్విజంశుకశారికాదిం యథా॥ ౪౦॥ ఏవమితి॥ భౌతికం దుర్జనాదికృతం- దైహికంజ్వరాదినిమిత్తం - దైవికం శీతోష్ణాదిభవం - దిష్టం దైవప్రాప్తం॥ ౪౧॥ పరిభూత ఇతి॥ ధర్మాత్పాతయద్భిః పరిభూతోపి-సాత్వికీంధృతిమాస్థాయ-స్వధర్మ ఏవస్థితః-ఇమాంవక్ష్యమాణాంగాథామగాయత-సాత్వికీధృతిశ్చ-గీ॥ శ్లో॥ ధృత్యాయయాధారయతేమనఃప్రాణేంద్రియక్రియాః। యోగేనావ్యభిచారిణ్యాధృతిస్సాపార్థసాత్వికీతిస్మృతేః॥ ౪౨॥ తామేవ షోడశశ్లోకీంగాథామాహ॥ నేతి॥ నచాత్మాపి గ్రహాదయః- మనః పరంకేవలం సుఖదుఃఖయోః కారణం వదంతి॥ శ్రు॥ మనసాహ్యేవపశ్యతి మనసాశృణోతీత్యాదిశ్రుతయః॥ ౪౩॥ పరివర్తనప్రకారమేవాహ॥ మన ఇతి॥ గుణాన్ గుణవృత్తీఃసృజతి- తతస్తేభ్యఃగుణేభ్యః- శుక్లానిసాత్వికాని- కృష్ణానితామసాని- లోహితానిరాజసాని- తేభ్యఃసవర్ణాస్తత్తత్కర్మానురూపాః-సృతయః దేవతిర్యఙ్నరాదిజాతయఃభవంతి॥ ౪౪॥ తర్హి మనస ఏవసంసారస్స్యాన్నాత్మన ఇత్యాశంక్యాహ॥ అనీహ ఇతి॥ అయమర్థః-అవిద్యయామనసోధ్యాసేన-ఇయమాత్మనస్సంసృతిః-నతుస్వతః- యతస్తద్రహితస్యేశ్వరస్యసానాస్తి-కింతుతద్వతో జీవస్యైవేతి-తదేవాహ-మనసాసమీహమానేనసహనియంతృత్వేనవర్తమానోపిపరమాత్మా

తిచపాపిష్ఠానిష్ఠీవంత్యస్యమూర్ధని ॥ ౩౬ ॥ యతవాచంవాచయంతితాడయంతినవక్తిచేత్ । తర్జయంత్యపరేవాగ్భిస్స్తేనోయమితివాదినః ॥ ౩౭ ॥ బధ్నంతిరజ్జ్వాతంకేచిద్బధ్యతాంబధ్యతామితి । క్షిపంత్యేకేవజానంతిహ్యేషధర్మధ్వజశ్శఠః ॥ క్షీణవిత్తఇమాంవృత్తిమగ్రహీత్స్వజనోజ్ఝితః॥ ౩౮ ॥ అహోఏషమహాసారోధృతిమాన్గిరిరాడివ। మౌనేనసాధయత్యర్థంబకవద్దృఢనిశ్చయః॥ ౩౯ ॥ ఇత్యేకేవిహసంత్యేనమన్యేదుర్వాతయంతిచ। తంబబంధుర్నిరురుధుర్యథాక్రీడనకంద్విజమ్ ॥ ౪౦॥ ఏవంసభౌతికందుఃఖందైహికందైవికంచయత్ । భోక్తవ్యమాత్మనోదిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యత॥ ౪౧॥ పరిభూతఇమాంగాథామగాయతనరాధమైః। పాతయద్భిస్స్వధర్మస్థోధృతిమాస్థాయసాత్వికీమ్॥ ౪౨॥ భిక్షుః॥ నాయంజనోమేసుఖదుఃఖహేతుర్నదేవతాత్మాగ్రహకర్మకాలాః। మనఃపరంకారణమామనంతిసంసారచక్రంపరివర్తయేద్యత్ ॥ ౪౩ ॥ మనోగుణాన్వైసృజతేబలీయస్తతశ్చకర్మాణివిలక్షణాని। శుక్లానికృష్ణాన్యథలోహితానితేభ్యస్సవర్ణాస్సృతయోభవంతి॥ ౪౪॥ అనీహఆత్మామనసాసమీహతాహిరణ్మయోమత్సఖఉద్విచష్టే। మనస్స్వలింగంపరిగృహ్యకామాన్జుషన్నిబద్ధోగుణసంగతోసౌ॥ ౪౫ ॥ దానంస్వధర్మోనియమోయమశ్చశ్రుతంచకర్మాణిచసద్వ్రతాని। సర్వేమనోనిగ్రహలక్షణాంతాఃపరోహియోగోమనసస్సమాధిః ॥ ౪౬ ॥ సమాహితంయస్యమనఃప్రశాంతందానాదిభిఃకింవదతస్యకృత్యమ్। అసంయతంయస్యమనోవినశ్యేద్దానాదిభిశ్చేదపరంకిమేభిః ॥ ౪౭ ॥ మనోవశేన్యేహ్యభవంశ్చదేవామనశ్చనాన్యస్యవశంసమేతి। భీష్మోహిదేవస్సహసస్సహీయాన్యుంజ్యా

అనీహః తత్క్రియాసంగరహితః-యతోహిరణ్మయః విద్యాశక్తిప్రధానః-కుతః-యతోమత్సఖః మమజీవస్యసఖానియంతా-అతఃఉచ్చైః విచష్టే అతిరోహితజ్ఞానేనకేవలంపశ్యతీత్యర్థః- అతోసౌపునరహంజీవఃస్వలింగంస్వస్మిన్నాత్మనిలింగయతిద్యోతయతి సంసారమితితథా- ఆత్మనఃపరిగృహ్య ఆత్మత్వేనస్వీకృత్య- తస్యమనసోగుణైఃకర్మభిస్సంగతస్సంబంధః- గుణసంగాద్వా- కామాన్జుషన్నిబద్ధఇతి॥ ౪౫॥ అతోమనోనిగ్రహశ్చేత్సర్వంకృతంస్యాత్ -తంవినాతుసర్వంవ్యర్థమిత్యాహద్వాభ్యాం॥ దానమితి॥ స్వధర్మః నిత్యనైమిత్తికరూపః సద్వ్రతాని ఏకాదశ్యుపవాసాదీని-అన్యానిచయావంతికర్మాణి-ఏతేసర్వేఉపాయాః మనోనిగ్రహలక్షణాఅంతోనిష్ఠాఫలంయేషాంతేతథా- ననుజ్ఞానాంగత్వంతేషాంప్రసిద్ధంతత్రాహ- మనసఃసమాధిర్నిగ్రహ ఏవపరోయోగఃజ్ఞానం॥ ౪౬॥ సమాహితమితి॥ అతోయస్యమనస్సమాహితంభవతి - తస్యకింకృత్యమస్తి- వదేతిపరంప్రత్యుపదిశన్నివస్వయమేవాహ- అసంయతం క్షిప్తంచేత్ -యద్వా-వినశ్యేత్ ఆలస్యాదినాలీయమానంచేత్ భవేత్ -తర్హి ఏభిర్దానాదిభిః కిమపరం ప్రయోజనంస్యాత్ - నకించిదిత్యర్థః॥ ౪౭॥ నన్వితరేంద్రియజయఃప్రయోజనంస్యాన్నేత్యాహ॥ మనోవశ ఇతి॥ దేవాఇంద్రియాణి తదధిష్ఠాతారోవా - భీష్మః యోగినామపిభయంకరః-మనోలక్షణోదేవః-కుతః- సహసఃబలాదపిబలినోపివాసహీయాన్-అతస్తంమోవశవర్తినంకుర్యాత్-సఏవదేవదేవః సర్వేంద్రియజేతాభవతి-నాన్యఃతథాచ॥ శ్రు॥ మనసోవశేసర్వమిదంబభూవ-నాన్యస్యమనోవశమన్వియాయ-భీష్మోహిదేవస్సహసస్సహీయానితి॥ ౪౮॥ అతఃతన్నిగ్రహవ్యతిరేకేణ ఇతరనిగ్రహేయప్రవృత్తాస్మూఢా ఇత్యాహ॥ తమితి॥ అసహ్యరాగాదయోవేగా

యస్య తం - అత ఏవ అరుంతుదం అరుర్మర్మ తత్తుదతి వ్యథయతీతి అరుంతుదః తం - తత్ నైతిచ్ఛేదః - తం అవిజిత్య అవిజిత్వా - తత్ తతః కే చిన్మర్త్యాః కైశ్చిన్మర్త్యైః సహ అసద్విగ్రహం కుర్వంతి - తత్ర తత్రానుకూలప్రతికూలాదీన్ అన్యాన్ మిత్రాదీన్ కుర్వంతి - తే మూఢా ఇత్యర్థః॥ ౪౮॥ తతశ్చానేన ప్రకారేణ సంసారే భ్రమంతీత్యాహ ॥ దేహమితి॥ మనోమాత్రపరికల్పితమిమం స్వదేహమహమితి పుత్రాదిదేహం చ మమేతి స్వీకృత్య - తమసి సంసారే॥ ౪౯॥ తదేవం మనస ఏవ సుఖదుఃఖకారణత్వముపపాద్యదానీం జనాదీనాం షణ్ణామకారణత్వం షడ్భిః ప్రపంచయతి॥ జన ఇతి॥ అత్ర చ అస్మిన్నపి పక్షే - ఆత్మనః కిం - న కించిత్ - సుఖదుఃఖకర్మత్వం తత్కర్తృత్వం చ నాస్తీత్యర్థః - కుత ఇత్యత ఆహ - హి నిశ్చితం - భౌమయోర్భూమివికారయోర్దేహయోస్తత్ - న త్వాత్మనః - అమూర్తస్యాక్రియస్య హననాదికర్మత్వకర్తృత్వానుపపత్తేః - తథాపి దుఃఖమాత్మపర్యవసాయ్యేవేతి చేత్ - ఏవమప్యాత్మన ఉభయత్రాప్యైకత్వాన్న కోపవిషయోస్తీతి స్వదృష్టాంతేన దర్శయతి - జిహ్వామితి॥ ౫౦॥ ....

దుఃఖస్యేతి॥ యది దేవతాః - అస్తు నామ - తత్రాపి పక్షే - ఆత్మనః కిం - యతో వికారయోర్విక్రియమాణయోర్దేవతయోస్తత్ - హస్తేన ముఖేభిహతే తేన వా హస్తే దష్టే తదభిమానినోర్వహ్నీంద్రయోరేవ తత్ - న త్వవిక్రియస్యానహంకారస్యాత్మనః - దేవతానాం చ సర్వదేహేష్వభేదాన్న కోపవిషయోస్తీతి స్వదేహదృష్టాంతమాహ - యదితి - యత్ - యదా అంగం దేవతాధిష్ఠానం హస్తముఖాది - అత ఏవ పూర్వత్ర దేవతానధిష్ఠానభూవికారదంతోదాహరణం॥ ౫౧॥ ఆత్మేతి॥ ఆత్మనః సుఖదుఃఖాద్యాకారపరిణామః అత ఏవ హేతుర్యది స్యాత్ తదా త్వా-

ద్విషంతం స హి దేవదేవః॥ ౪౭ । తం దుర్జయం శత్రుమసహ్యవేగమరుంతుదం తన్న విజిత్య కేచిత్ । కుర్వంత్యసద్విగ్రహమత్ర మర్త్యైర్మిత్రాణ్యుదాసీనరిపూంశ్చ మూఢాః । ౪౮ । దేహం మనోమాత్రమిమం గృహీత్వా మమాహమిత్యంధధియో మనుష్యాః । ఏషోహమన్యోయమితి భ్రమేణ దురంతపారే తమసి భ్రమంతి॥ ౪౯॥ జనోస్య హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనశ్చాత్ర హి భౌమయోస్తత్ । జిహ్వాం క్వచిత్సందశతి స్వదద్భిస్తద్వేదనాయాం కతమాయ కుప్యేత్ । ౫౦ ॥ దుఃఖస్య హేతుర్యది దేవతాస్తు కిమాత్మనస్తత్ర వికారయోస్తత్ । యదంగమంగేన నిహన్యతే క్వచిత్క్రుధ్యేత కస్మై పురుషస్తతోన్యః॥ ౫౧ ॥ ఆత్మా యది స్యాత్సుఖదుఃఖహేతుః కిమన్యతస్తత్ర నిజస్వభావః । న హ్యాత్మనోన్యద్యది తన్మృషా స్యాత్క్రుధ్యేత కస్మాన్న సుఖం న దుఃఖమ్॥ ౫౨ । గ్రహా నిమిత్తం సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనోజస్య జనస్య తే వై । గ్రహైర్గ్రహస్యైవ వదంతి పీడాం క్రుధ్యేత కస్మై పురుషస్తతోన్యః । ౫౩ । కర్మాస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తద్ధి జడాజడత్వే । దేహస్త్వచిత్పురుషోయం సుపర్ణః క్రుధ్యేత కస్మై న హి కర్మమూలమ్॥ ౫౪ ॥ కాలస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తత్ర తదాత్మకోసౌ । నాగ్నేర్హి తాపో న హిమస్య తత్స్యాత్క్రుధ్యేత కస్మై న పరస్య ద్వంద్వమ్॥ ౫౫ ॥ న కేనచి

తర్హి తత్ర తస్మిన్పక్షే అన్యతః కిం - న కించిదన్యతో భవతి - యస్మై కుప్యేదిత్యర్థః - యతో నిజ ఏవ స్వభావః సః - నన్వాత్మనస్తథా పరిణామః అన్యనిమిత్తో భవతి - అతోస్తి కోపవిషయ ఇతి చేత్ - తత్రాహ - న హీతి - ఆత్మవ్యతిరిక్తం నాస్త్యేవ - యది స్యాదస్తీతి ప్రతీయేత - తర్హి తన్మృషైవ - అతః - కస్మాద్ధేతోః క్రుధ్యేత - యతో నాస్తి నిమిత్తం - న చ సుఖదుఃఖం చేత్యర్థః॥ ౫౨॥ గ్రహా ఇతి॥ గ్రహపక్షేప్యజస్యాత్మనః కిం - యతో జన్యత ఇతి జనో దేహస్తస్యైవ - జన్మలగ్నాపేక్షయా ద్వాదశాష్టమాదిరాశిస్థాస్తే సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తం భవంతి - కించ - అంతరిక్షస్థైర్గ్రహైస్తత్రస్థస్య గ్రహస్యైవ పాదార్ధాదిదృష్ట్యాదిభేదైః పీడాం వదంతి దైవజ్ఞాః - న తు గ్రహకోణాదిషు స్థితస్య తద్దృష్ట్యగోచరస్య పురుషస్య - గ్రహగతైవ తు పీడా తల్లగ్నోత్పన్నే దేహే తస్యాభిమానాద్భవతి - అతః పురుషస్తతో గ్రహాత్ దేహాచ్చాన్యః కస్మై క్రుధ్యేత॥ ౫౩॥ కర్మేతి॥ కర్మ హేతుశ్చేత్ - అస్త్విత్యసూయోపగమః - కర్మైవ నాస్తి - కుతస్తస్య హేతుత్వమితి - తదాహ - హి యస్మాత్కర్మ ఏకస్య జడాజడత్వే సతి స్యాత్ - జడత్వాద్వికారిత్వోపపత్తేః - అజడత్వాచ్చ హితానుసంధానతః ప్రవృత్తిసంభవాత్ - అచిత్ జడో దేహః - అతస్తస్య ప్రవృత్తిర్న సంభవతి - పురుషస్తు సుపర్ణః శుద్ధజ్ఞానస్వరూపః - అతః కస్మై క్రుధ్యేత్ - యతః సుఖదుఃఖయోర్మూలభూతం కర్మైవ నాస్తీతి॥ ౫౪॥ కాల ఇతి॥ తత్ర కాలపక్షేపి ఆత్మనః కిం - యతోసౌ కాలాత్మక ఏవ - బ్రహ్మాంశత్వాత్ స్వాంశస్య స్వతః పీడా నాస్తీతి - అత్ర దృష్టాంతః - నాగ్నేర్హితోస్తదంశస్య జ్వాలాదేస్తాపః దాహతో నాశో నాస్తి - తత్రోపాధిభూతకాష్ఠాంశదాహాన్నాశస్స్యాదితి - దృష్టాంతాంతరమాహ - హిమస్య తచ్ఛైత్యం తదంశభూతస్య ఉపాకరణస్య నాశకం న స్యాదిత్యర్థః - కించ - ఆత్మాంశత్వం - వస్తుతః పర ఏవాయం - న పరస్య ద్వంద్వం సుఖదుఃఖాదికమస్తీతి॥ ౫౫ ॥ తదేవం షడేతే హేతవః ప్రసిద్ధా నిరస్తాః - యదిత

శ్చిద్దైర్వంతరముద్భావయేత్ - తదపి వస్తుమహిమాపేక్షయాంనసంభవతీత్యాహ॥ నేతి॥ నన్వపరోక్షః కథమపహ్నూయతేత త్రాహ॥ యథేతి- సంసృతిమవిద్యమానామేవరూపయతి ప్రకాశయతీతి తథా - అస్య అవామః అహంకారస్య- యథాస్యాత్ - నతథాపర తః ప్రకృతేఃపరస్యాత్మనోద్వంద్వసంబంధః అహంకార నిమిత్తోస్తి- నవాస్తవ ఇత్యర్థః - ఏవం ప్రబుద్ధోయః సభూతైఃకృత్యా నబిభేతి॥ ౫౬॥ అతోహమప్యేతద్రైవపరమాత్మనిష్ఠయాతరిష్యామీత్యాహ॥ ఏతామితి॥ సోహమిత్యన్వయః- నన్వియంనిష్ఠైవకథంకం వే త్తదాహ॥ ముకుందేతి॥ ౫౭॥ ప్రస్తావేనసహగాథార్థంసంక్షేపతోదర్శయతిద్వాభ్యాం॥ నిర్విద్యేతి॥ ఇత్థంనష్టద్రవిణాన్నిర్వి ణ్ణగతక్లమః- ప్రవ్రజ్యాగాంపర్యటన్ - అసద్భిర్నిరాకృతోపిస్వధర్మాదకంపితః- సమునిః- అమూంగాథామాహేత్యన్వయః॥ ౫౮ ॥ సుఖేతి॥ మిత్రోదాసీనరిపవఃసంసారస్సర్వోపిచ- తమసః అజ్ఞానతః - ఆత్మనోమనసోవిభ్రమమాత్రేణకృతః - నతాత్త్విక ఇత్య ర్థః॥ ౫౯॥ ఉక్తంద్వంద్వసహనోపాయముపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ ౬౦ ॥ మనోనిగ్రహశక్తోపి ఏతచ్ఛ్రవణాదినిష్ఠస్తత్ఫలంప్రా ప్నోతీత్యాహ॥ యఇతి॥ ద్వంద్వైస్సుఖదుఃఖాదిభిః॥ ౬౧॥ శ్లో॥ భిక్షుగీతాంఫలంకృత్వాభక్తచిత్తగతోహరిః। మోహంనిష్కృష్య సన్మహా తి పరమానందరూపతః॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - త్రయోవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్లో॥ చతుర్వింశేతుసాంఖ్యేనమనోమోహోనివార్యతే। ఆత్మనస్సర్వభావానామాగమాపాయచింతయా॥ స్వపదద్వంద్వభక్తానామస్య

శ్లాఘ్యైకథంచనాన్యద్వంద్వోపరాగఃపరతఃపరస్య। యథాహమస్సంసృతిరూపిణస్స్యాదేవంప్రబుద్ధోన బిభేతిభూతైః॥ ౫౬॥ ఏతాంసఆస్థాయపరాత్మనిష్ఠామధ్యాసితాంపూర్వతమైర్మహర్షిభిః। అహంత రిష్యామిదురంతపారంతమోముకుందాంఘ్రినిషేవయైవ॥ ౫౭॥ శ్రీభగవాన్॥ నిర్విద్యనష్టద్రవిణో గతక్లమఃప్రవ్రజ్యగాంపర్యటమానఇత్థమ్। నిరాకృతోసద్భిరపిస్వధర్మాదకంపితోమాంమునిరాహగా థామ్॥ ౫౮ । సుఖదుఃఖప్రదోనాన్యఃపురుషస్యాత్మవిభ్రమః। మిత్రోదాసీనరిపవస్సంసారస్తమసః కృతః॥ ౬౦॥ తస్మాత్సర్వాత్మనాతాత నిగృహాణమనోధియా। మయ్యావేశితయాయుక్త ఏతావాన్ యోగసంగ్రహః॥ ౬౧ ॥ యఏతాంభిక్షుణాగీతాం బ్రహ్మనిష్ఠాం సమాహితః। ధారయన్ఛ్రా వయన్శృణ్వన్ద్వంద్వైర్నైవాభిభూయతే॥ ౬౨॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే- త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁

అథతేసంప్రవక్ష్యామిసాంఖ్యంపూర్వైర్వినిశ్చితమ్। యద్విజ్ఞాయపుమాన్సద్యోజహ్యాద్వైకల్పికంభ్ర మమ్॥ ౧॥ ఆసీద్జ్ఞానమథోఅర్థఃఏకమేవావికల్పితమ్। యదావివేకనిపుణాఆదౌకృతయుగేయుగే॥ ౨॥ తన్మాయాఫలరూపేణకేవలంనిర్వికల్పకమ్। వాఙ్మనోగోచరంనిత్యంద్విధాసమభవద్బృహత్ ॥ ౩॥ తయోరేకతరోహ్యర్థఃప్రకృతిస్సోభయాత్మికా। జ్ఞానమన్యతమోభావః పురుషస్సోభిధీయతే ॥ ౪॥ తమోరజస్సత్త్వమితిప్రకృతేరభవన్గుణాః। మయాసంక్షోభ్యమాణాయాః పురుషానుమతేన వా॥ ౫॥ తేభ్యస్సమభవత్సూత్రం మహాన్సూత్రేణసంయుతః। తతోవికుర్వతోజాతో మోహంకారోవి

మోహనః॥ స్వతత్త్వాయసంయమమ్। చిత్తస్యోక్త్వాపునఃకృష్ణస్సాంఖ్యమత్రాహతత్కృతే॥ అద్వితీయాత్పరమాత్మనోమాయయా ప్రకృతిపురుషశ క్త్యాసర్వంద్వైతముదేతి- పునస్తత్రైవలీయతే-ఇత్యేవమనుసంధానస్యద్వంద్వభ్రమోనివర్తతఇతివక్తుం సాఖ్యం ప్రస్తౌతి॥ అథే తి॥ పూర్వైఃకపిలాదిభిర్వినిశ్చితం-వైకల్పికంభేదనిమిత్తం- భ్రమంసుఖదుఃఖాదిరూపం॥౧॥ ఆసీదితి॥ అథోశబ్దఃకాత్స్న్యే ఙ్క్యే-జ్ఞానం ద్రష్టా- తేనదృశ్యఃకృతోస్న్యర్థః- అవికల్పితంవికల్పశూన్యమేకమేవబ్రహ్మణ్యేవలీనమాసీదిత్యర్థః-॥కదేత్యపేక్షాయామాహ- య యుగేయుగేభ్యఃపూర్వం ప్రళయఇత్యర్థః- తథాఆదౌయత్కృతయుగంతస్మింశ్చ-అన్యదాపియదావివేకనిపుణాజనాభవంతి-తదాని తేషాంభేదాస్ఫూర్తేః॥ ౨॥ తదితి॥ తద్బృహత్ బ్రహ్మ - వాఙ్మనోగోచరంయథాభవతితథా- మాయాదృశ్యంఫలంతత్ప్రకాశఃతద్రూ పేణమాయావిలాసరూపేణవా-ద్విధా సమభవత్ ॥ ౩॥ తయోరితి॥ తయోర్ద్విధాభూతయోరంశయోర్మధ్యే-ఉభయాత్మికాకార్యకా రణరూపిణీ॥ ౪॥ తమఇతి॥ అభవన్ అభివ్యక్తాబభూవుః - మయాపరమేశ్వరేణ-జీవాదృష్టప్రయుక్తత్వాత్ సృష్టేఃపురుషానుమతత్వం- యద్వాపస్వస్యైవప్రకృతీక్షణరూపాయాపురుషావస్థా-తదనుమతేనతద్వారేణేత్యర్థః॥ ౫॥ తేభ్యఇతి॥ సూత్రంక్రియాశక్తిమాన్ ప్ర థమోవికారః- తతోమహాన్ జ్ఞానశక్తిః- నన్వయంమహానేవ ప్రథమోవికారఃప్రసిద్ధఃతత్రాహ- జ్ఞానస్యక్రియాగర్భత్వాత్ సూత్రే ణసంయుతఃనపృథక్ - ఏకమేవతత్త్వంక్రియాజ్ఞానశక్తిభ్యాంద్విధోచ్యత ఇత్యర్థః - విమోహనఃజీవస్యభ్రమహేతుఃసజాతః॥ ౬॥

వైకారికఇతి॥యత స్తన్మాత్రాదీనాంకారణం - మనశ్శబ్దేనదేవతానాముప్యుపలక్షణం - చిదచిన్మయః చిదాభాసవ్యాప్తత్వాదుభయ గ్రంథిరూప ఇతిజీవోపాధిత్వందర్శితం- యద్యపి॥ శ్రు॥తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతఇత్యాదిశ్రుతేః॥శ్రు॥అన్నమయం హిసోమ్యమనఇత్యాదిశ్రుతేశ్చ- ప్రథమంభూతానిజాయంతే- తేభ్యశ్చాపంచీకృతేభ్యః ప్రాణాదిక్రమేణసమష్ట్యాత్మకంలింగశరీరం- పంచీకృతేభ్యశ్చ బ్రహ్మాండం- తస్మిన్ - వైరాజస్తదంతర్యామీలీలావిగ్రహః క్షీరాబ్ధిశాయీనారాయణః-తన్నాభిపద్మేచ వైరాజస్యభోగ విగ్రహశ్చతురాననః- తతోయథావసరమన్యేషాంజీవానామావిర్భావఇతిప్రక్రియా- తథాపి- చిత్తాభివ్యక్తిపూర్వకోహంకారః-త తోభూతేంద్రియాదివ్యవహారఇత్యేతావతామహదాదిక్రమేణసృష్టిరుచ్యతే- తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ మృల్లోహవిస్ఫులింగాద్యైస్సృష్టి ర్యాచోదితాన్యథా।ఉపాయస్సోవతారాయనాస్తిభేదఃకథంచనేతి॥౭॥తస్మాత్త్రివిధాత్త్రివిధప్రపంచోత్పత్తిందర్శయతి॥ అర్థ ఇతి॥తన్మాత్రాత్ శబ్దాదితన్మాత్రకారణాత్ - తామసాత్ తద్వారా- అర్థోమహాభూతరూపోజజ్ఞేబభూవ-భూతానామావరణస్వభావ త్వాత్- ఇంద్రియాణిదశ- తైజసాత్ రాజసాత్- తేషాంప్రవృత్తిస్వభావత్వాత్ - వైకృతాత్ సాత్త్వికాత్ - దేవతాః ॥ శ్లో ॥ దిగ్వాతా ర్కప్రచేతోశ్వివహ్నీంద్రోపేంద్రమిత్రకాః । చంద్రశ్చేత్యేకాదశ-చశబ్దాత్ మనశ్చ-తేషాంప్రకాశస్వభావత్వాత్ ॥౮॥ మయేతి॥మమ వైరాజస్యాంతర్యామిణః ॥౯॥ తస్మిన్నితి॥ సలిలేసంస్థితిర్యస్యతత్ సలిలసంస్థితి- తస్మిన్ సలిలసంస్థితాండే - శ్రీనారాయణ రూపోలీలావిగ్రహేణసమభవంస్థితఇత్యర్థః- విశ్వాఖ్యంలోకకారణభూతం- తత్రచాత్మభూశ్చతురాననరూపేణభోగవిగ్రహేణవృష శ్చైవరాజఏతస్మిన్నావిర్భూతఇత్యర్థః ॥౧౦॥ సఇతి॥రజసాయుక్తోమదనుగ్రహాత్తపసాసృజత్- భూఃఅతలాదిసహితా- భువః అంత

మోహనః ॥ ౬ ॥ వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చేత్యహంత్రివృత్ । తన్మాత్రేంద్రియమనసాంకారణం చిదచిన్మయః॥ ౭ ॥ అర్థస్తన్మాత్రతోజజ్ఞేతామసాదింద్రియాణిచ । తైజసాద్దేవతాఆసన్నేకాదశచ వైకృతాత్ ॥ ౮ ॥ మయాసంచోదితాభావాస్సర్వేసంహత్యకారిణః ।అండముత్పాదయామాసుర్మమా యతనముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మిన్నహంసమభవమండేసలిలసంస్థితౌ । మమనాభ్యామభూత్పద్మంవిశ్వా ఖ్యంతత్రచాత్మభూః ॥ ౧౦ ॥ సోసృజత్తపసాయుక్తోరజసామదనుగ్రహాత్ । లోకాన్సపాలాన్విశ్వా త్మాభూర్భువస్స్వరితిత్రిధా ॥ ౧౧ ॥ దేవానామోకఆసీత్స్వర్భూతానాంచభువఃపదమ్ । మర్త్యా దీనాంచభూర్లోకస్సిద్ధానాంత్రితయాత్పరమ్॥ అధోసురాణాంనాగానాంభూమేరోకోసృజత్ప్రభుః ॥ ౧౨ ॥ త్రిలోక్యాంగతయస్సర్వాఃకర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్ । యోగశ్చతపసశ్చైవన్యాసస్యగతయో మలాః ॥ మహర్జనస్తపస్సత్యంభక్తియోగస్యమద్గతిః॥ ౧౩ ॥ మయాకాలాత్మనాధాత్రాకర్మయుక్త మిదంజగత్ । గుణప్రవాహఏతస్మిన్నున్మజ్జతినిమజ్జతి ॥ ౧౪ ॥ అణుర్బృహత్కృశస్థూలోయోయో భావఃప్రసిధ్యతి।సర్వోప్యుభయసంయుక్తఃప్రకృత్యాపురుషేణచ॥ ౧౫॥ యస్తుయస్యాదిరంతో వైస వైమధ్యంచతస్యతత్ । వికారోవ్యవహారార్థోయథాతైజసపార్థివాః ॥ ౧౬ ॥ యదుపాదాయ

రిక్షలోకః-స్వఃస్వర్గః- మహర్లోకాదేరప్యుపలక్షణం ॥ ౧౧ ॥ లోకసృష్టిప్రయోజనమాహసార్ధేన॥దేవానామితి॥ ఓకోనివాస పదంస్థానం- త్రితయాత్పరంమహర్లోకాది-భూమేరధఃఅతలాది ॥ ౧౨ ॥ ఏవంవ్యవస్థాయాంకారణమాహసార్ధేన॥త్రిలోక్యామి తి ॥ త్రిలోక్యాంపాతాళాదిసహితాయాం-యోగాదితారతమ్యేనయథోత్తరంమహర్లోకాదయః-మద్గతిః శ్రీవైకుంఠలోకః॥౧౩॥తత్ర తుమద్గతివ్యతిరేకేణతరాఃగతయశ్చంచలాఇత్యాహ॥మయేతి॥వైరాగ్యార్థం-మయాకాలాత్మనాకాలశక్తినా-ధాత్రాఫలమేశ్వరేణక ర్మఫలప్రదేనహేతుభూతేన- గుణప్రవాహేసంసారే-ఉన్మజ్జతిఆసత్యలోకముత్తమాగతీః ప్రాప్నోతి-పునర్నిమజ్జతిఆస్థావరంనీచాః గతీః ప్రాప్నోతి ॥౧౪॥సృష్టినిరూపణస్యాద్వితీయాత్మప్రతిపత్త్యర్థత్వాత్ తత్ప్రతిపాదనాయకారణేనకార్యస్యవ్యాప్తిమాహ॥అణురి తి॥ఉభయేనసంయుక్తఃవ్యాప్తః- తదేవాహ-ప్రకృత్యేతి ॥౧౫॥ఇదానీంకార్యస్యకారణాత్మతాందర్శయతి॥యఇతి॥యస్యకార్య స్యయఃఆదిఃకారణం-అంతఃలయస్థానంచ- తస్యమధ్యంమధ్యావస్థాపిసఏవ- వైప్రసిద్ధంమృత్సువర్ణాదిను - అతఏవావ్యభిచారి త్వాత్ సఏవసన్నేతరః-అలంతర్హిమిథ్యాభూతకార్యసృష్ట్యేతత్రాహ-వికారఇతి- తైజసాఃకటకకుండలాదయః - పార్థివాఘట శరావాదయశ్చయథేతి ॥ ౧౬ ॥ నన్వేవంతర్హిస్వకార్యంప్రతిమహదాదీనామప్యాద్యంతరూపత్వాత్సత్యత్వంస్యాత్తత్రాహ॥యదితి॥ యద్రూపముపాదాయఉపాదానకారణతయాస్వీకృత్య-పూర్వఃకారణరూపోమహదాదిభావః - పరం అహంకారాదికంభావం వికురుతేసృజతి-యథామృత్పిండోమృదముపాదాయస్వయంనిమిత్తభూతోఘటంసృజతి-తద్వత్సఏవసన్నితిపూర్వస్యానుషంగః- కథంత హిమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాదిశ్రుతిస్తత్రాహ-ఆదిరితి- యద్యదాయస్యాదిరంతశ్చవిద్యతేతదాతత్సత్యమిత్యభిధీయతే-శ్రుత్యాప

రమకారణస్యాత్మనః సత్యత్వవివక్షయేత్యర్థః ॥౧౭॥ ననుతథాపి సర్వవికారమిథ్యాత్వే ప్రకృతిమహాపురుషకాలానాం పృథక్సత్యత్వ మేవ వక్తవ్యం - అకార్యభూతానాం భిన్నత్వాత్ - తథమద్వితీయతా - తత్రాహ ॥ ప్రకృతిరితి ॥ అస్య సతః కార్యస్య - ఉపాదానం ఉపాదానత యా ప్రసిద్ధా ప్రకృతిః - యశ్చ తస్యాధారః అధిష్ఠాతా పరః పురుషః - యశ్చ గుణక్షోభాభివ్యంజకః కాలః - తత్రితయం బ్రహ్మరూపీ హమేవ - నతుపృథక్ - ప్రకృతేః శక్తిత్వాత్ - పురుషకాలయోరవస్థారూపత్వాత్ ॥౧౮॥ ఏవం తావత్కాలత్రయేప్యవ్యభిచారాద్ బ్రహ్మైవ సత్యమితి వక్తుం తస్య సృష్టికారణత్వేనాదౌ సత్త్వముక్త్వా మధ్యేపి తస్యైవ సత్త్వముపపాదయంతే అవధిత్వేన సత్త్వం దర్శయిష్యన్ సర్గప్రవాహరూపాయాః స్థితేరవధిమాహ ॥ సర్గ ఇతి ॥ మహాన్ బహులః - పౌర్వాపర్యేణ పితృపుత్రాదిరూపేణ - నిత్యశః అవిచ్ఛేదేన - కిమర్థం ప్రవర్తతే తత్రాహ - గుణైర్దేహాదివివిధతయా సృజ్యత ఇతి గుణవిసర్గో జీవః తదర్థః తద్భోగప్రయోజనః - కింపర్యంతం ప్రవర్తతే - యావత్ స్థితేరంతః - సోపి కిమవధిస్తదాహ - యావదీక్షణం పరమేశ్వరస్య - తావత్ ॥౧౯॥ ప్రళయం నిరూపయితు విరాడితి ॥ విరాట్ బ్రహ్మాండం - మయా కాలాత్మనా - ఆసాద్యమానః వ్యాప్యమానః - లోకానామహరహః కల్పాః సృష్టిప్రళయాః వివిధాః కల్ప్యంతే యస్మిన్ - తాన్ వా స్వస్మిన్ వికల్పయతీతి వా తథా - సః తథాభూతోపి - పంచత్వాయ పంచత్వరూపాయ - విశేషాయ విభాగాయ కల్పతే యోగ్యో భవతి - పంచానాం భూతానామైక్యరూపం తేషాం పృథగ్భావాపత్త్యా నశ్యతీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అత్ర ॥ శ్రు ॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఆకాశస్సంభూతః - ఆకాశాద్వాయుః - వాయోరగ్నిః - అగ్నేరాపః - అద్భ్యః పృథివీ - పృథివ్యా ఓషధయః - ఓషధీభ్యోన్నం - అన్నాత్పురుష ఇతి - శ్రుత్యుక్తసృష్టిక్రమప్రాతిలోమ్యేన ప్రళయమాహ ॥ అన్న ఇతి ॥ మర్త్యం శరీరం - యేనోపచితం తస్మిన్నన్నే - శస్యక్షయాదనావృష్ట్యా క్షీణే సతి - తత్రైవ లీయత ఇత్యర్థః - అన్నం ధానాసు - బీజమాత్రావశేషం భవతీత్యర్థః - ధానా భూమౌ - ఉప్తా

పూర్వస్తుభావో వికురుతేపరమ్ । ఆదిరంతో యదా యస్య తత్సత్యమభిధీయతే ॥౧౭॥ ప్రకృతిర్యస్యో
పాదానమాధారః పురుషః పరః । గుణాభివ్యంజకః కాలో బ్రహ్మ తత్త్రితయం త్వహమ్ ॥౧౮॥ సర్గః
ప్రవర్తతే తావత్పౌర్వాపర్యేణ నిత్యశః । మహాన్ గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యంతో యావదీక్షణమ్ ॥౧౯॥
విరాణ్మయాసాద్యమానో లోకకల్పవికల్పకః । పంచత్వాయ విశేషాయ కల్పతే భువనైస్సహ ॥౨౦॥
అన్నే ప్రలీయతే మర్త్యమన్నం ధానాసు లీయతే । ధానా భూమౌ ప్రలీయంతే భూమిర్గంధే ప్రలీయ
తే ॥౨౧॥ అప్సు ప్రలీయతే గంధ ఆపశ్చ స్వగుణే రసే । లీయతే జ్యోతిషి రసో జ్యోతీ రూపే ప్రలీయతే ॥౨౨॥
రూపం వాయౌ స తు స్పర్శే లీయతే సోపి చాంబరే । అంబరం శబ్దతన్మాత్ర ఇంద్రియాణి స్వయోనిషు ॥౨౩॥
యోనిర్వైకారికే సౌమ్య లీయతే మనసీశ్వరే । శబ్దో భూతాదిమప్యేతి భూతాదిర్మహతి ప్రభుః ॥౨౪॥
స లీయతే మహాన్ స్వేషు గుణేషు గుణవత్తమః । తేవ్యక్తే సంప్రలీయంతే తత్కాలే లీయతేవ్యయే ॥౨౫॥

నప్రరోహంతీత్యర్థః - భూమిర్గంధే - సంవర్తకాదిత్యశోషితా సంకర్షణముఖాగ్నినా దగ్ధా చ సతీ భూతసూక్ష్మరూపగంధతన్మాత్రావశేషా భవతి ॥౨౧॥ అప్స్వితి ॥ అప్సు గంధః - శతవర్షయా వృష్ట్యా ప్లావ్యమానోప్సు లీయతే - ఏవమేవాపశ్చ జ్యోతిషా శోష్యమాణా రసమాత్రావశేషా భవంతి - తతో రసోపి తస్మిన్ లీయతే - జ్యోతిశ్చ వాయునాభిభూయమానం రూపమాత్రం సత్ తస్మిన్ లీయతే ॥౨౨॥ రూపమితి ॥ వాయుస్తు కాలప్రేరితేనాంబరేణ గ్రస్తః స్పర్శమాత్రః సన్ లీయతే - అంబరం చ భూతాదినా అహంకారేణ గ్రస్యమానం శబ్దతన్మాత్రే లీయతే - తదేవం తామసాహంకారకార్యస్య శబ్దపర్యంతం లయముక్త్వా రాజసాహంకారకార్యస్యాప్యాహ - ఇంద్రియాణి స్వయోనిష్వితి - స్వప్రవర్తకదేవతాసు - తేషాం ప్రవృత్తిస్వభావత్వాత్ ప్రవృత్తేశ్చ దేవతాధీనత్వాత్తాసు లయ ఇతి వాచోయుక్తిః - వస్తుతస్తు స్వకారణే రాజసాహంకార ఏవ లయోభిప్రేతః ॥౨౩॥ యోనిరితి ॥ యోనిరిత్యుద్దేశ్యగతత్వాదేకత్వమవివక్షితం - యోనయో దేవతాస్తు మనసి - కుతః - ఈశ్వరే నియంతరి ॥ శ్లో ॥ మనో వశేన్యే హ్యభవంశ్చ దేవా ఇత్యుక్తత్వాత్ - ఇంద్రియలయోక్త్యైవ తత్ప్రవృత్తిప్రాయః మనశ్చ దేవతాభిస్సహ వైకారికే అహంకార ఇత్యర్థః - తామసాహంకారకార్యావశేషితస్య శబ్దస్య లయమాహ - శబ్దో భూతాదిం తామసాహంకారం అప్యేతి తస్మిన్ లీయత ఇత్యర్థః - భూతాదిరిత్యుపలక్షణం - త్రివిధోప్యహంకారో మహతి జడాంశం విహాయ జ్ఞానక్రియాశక్తిమాత్రరూపో భవతి - కథంభూతః - ప్రభుః సమర్థః - సర్వజగన్మోహకత్వాత్ ॥౨౪॥ స ఇతి ॥ స చ మహాన్ స్వకారణేషు - జ్ఞానక్రియాశక్తిమత్వాద్గుణవత్తమః - తాదృగ్భావం విహాయ గుణమాత్రరూపో భవతి - తే చావ్యక్తే ప్రకృతౌ సామ్యావస్థాం గచ్ఛంతీత్యర్థః - తదవ్యక్తం కాలే - కాలాధీనత్వాత్తేనైకీభూయావతిష్ఠతే - అవ్యయే ఉపరతవృత్తౌ ॥౨౫॥ కాల ఇతి ॥ మాయామయే మాయయా ప్రవర్తకే జ్ఞానమయే వా - అతఏవ జీవయతీతి జీవః తస్మిన్ మహాపురుషే - అయంభావః - విశ్వస్రష్టుః మహాపురుషస్యోపకరణరూపః కాలో వృత్త్యంశేన సృజ్యత్యతస్తదాత్మనావతిష్ఠత ఇతి - తదుక్తం సప్తమే ॥ శ్లో ॥ కాలం చరంతం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుంభ్యాం నరదేవ సత్యకృదితి - దశమేపి శ్లో ॥ యోయం కాలస్తస్య తేవ్యక్తబంధో చేష్టామాహుశ్చేష్టతే యేన విశ్వమ్ । నిమేషాదిర్వత్సరాంతో మహీయాంస్తం త్వేశానం క్షేమధామ

ప్రపద్య ఇతి-జీవ ఆత్మని-ప్రకృతేర్లీనత్వేన ప్రతియోగ్యభావాత్పరిపూర్ణేన సద్రూపేణావశిష్యతే-ఆత్మా తు ఆత్మస్థ ఏవ నాన్యత్ర లీయ
తే- యతః కేవలో నిరుపాధిః-తత్ర హేతుః- వికల్పాపాయాభ్యాం విశ్వోత్పత్తిలయాభ్యాం లక్ష్యతే అధిష్ఠానత్వేన అవధిత్వేన చేతి తథా సః॥
౨౭॥ అస్య కథనస్య ప్రస్తుతోపయోగమాహ॥ ఏవమితి॥ మానసః కథం భేదనిమిత్తో భ్రమస్స్యాత్- జాతో వా కథం హృది తిష్ఠతి ॥ ౨౮॥
ఉపసంహరతి॥ ఏష ఇతి ॥ ౨౯ ॥ శ్లో ॥ ప్రత్యక్షమివ యో నైదం దర్శితం తత్త్వమాత్మనః। సాంఖ్యప్రఖ్యానతస్తస్మై హరయే గురవే నమః॥
ఇతి భావార్థదీపికాయాం-చతుర్వింశోధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్లో॥ పంచవింశే స్వనైర్గుణ్య ప్రతిపత్త్యై నిరూప్యతే। చిత్రప్రభవ సత్త్వాదిగుణవృత్తిరనేకధా॥ ప్రకృతిపురుషవివేక జ్ఞానవతోపి యో
వత్స యత్నవిశేషేణ గుణత్రయవృత్తిజయో న స్యాత్- న తావద్ద్వంద్వోపరమః - అతస్తజ్జయోపాయకథనాయ గుణత్రయవృత్తినిరూ
పణార్థమాహ॥ గుణానామితి ॥ పుమాన్ మిశ్రీభూయ వర్తమానాః సమిశ్రాః న సమిశ్రాః అసమిశ్రాః తేషాం విభక్తానాం గుణానాం మధ్యే
యేన గుణేన- యథా యాదృశో భవేత్- తదిదం కథయతో మత్తో నిబోధేత్యర్థః॥౧॥ తత్ర సత్త్వవృత్తీరాహ॥ శమ ఇతి॥ ఈక్షా వివేకః - త
పః స్వధర్మవర్తిత్వం- స్మృతిః పూర్వాపరానుసంధానం- తుష్టిః యథాలాభసంతోషః- త్యాగః వ్యయశీలత్వం- అస్పృహా వైరాగ్యం
శ్రద్ధా ఆస్తిక్యం- హ్రీః అనుచితే కర్మణి ప్రవృత్తౌ లజ్జా- దయా దానం- దయా దానగతిరక్షణే స్వైరిస్మరణాత్ -ఆదిశబ్దేన ఆర్జవ వినయా
దిః- స్వనిర్వృతిః ఆత్మరతిః ॥౨॥ రజసో వృత్తీరాహ॥ కామ ఇతి॥ కామో భిలాషః- ఈహా వ్యాపారః- మదో దర్పః- తృష్ణా లాభే సత్యప్యసం

కాలో మాయామయే జీవే జీవ ఆత్మని మయ్యజే। ఆత్మా కేవల ఆత్మస్థో వికల్పాపాయలక్షణః॥ ౨౭॥ ఏవమ
న్వీక్షమాణస్య కథం వైకల్పికో భ్రమః। మనసో హృది తిష్ఠేత వ్యోమ్నీవార్కోదయే తమః॥ ౨౮॥ ఏష
సాంఖ్యవిధిః ప్రోక్తస్సంశయగ్రంథిభేదనః। ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం పరావరదృశా మయా॥ ౨౯ ॥
❀❀❀❀✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-చతుర్వింశోధ్యాయః ❀❀❀❀✻✻
* * * * * * * * * * * * శ్రీభగవాన్॥ గుణానామసమిశ్రాణాం పుమాన్యేన యథా భవేత్। తన్మే పురు
షవర్యేదముపధారయ శంసతః ॥ ౧ ॥ శమో దమస్తితిక్షేక్షా తపస్సత్యం దయా స్మృతిః। తుష్టిస్త్యాగో
స్పృహా శ్రద్ధా హ్రీర్దయాదిస్స్వనిర్వృతిః॥ ౨॥ కామ ఈహా మదస్తృష్ణా స్తంభ ఆశీర్భిదా సుఖమ్।
మదోత్సాహో యశః ప్రీతిర్హాస్యం వీర్యం బలోద్యమః॥ ౩ ॥ క్రోధో లోభోనృతం హింసా యాచ్ఞా
దంభః కలిః క్లమః। శోకమోహౌ విషాదార్తీ నిద్రాశా భీరనుద్యమః॥ ౪॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైతాస్తమ
సశ్చానుపూర్వశః। వృత్తయో వర్ణితప్రాయాస్సన్నిపాతమథో శృణు॥ ౫ ॥ సన్నిపాతస్త్వహమితి
మమేత్యుద్ధవ యా మతిః। వ్యవహారస్సన్నిపాతో మనోమాత్రేంద్రియాసుభిః॥ ౬ ॥ ధర్మే చార్థే చ
కామే చ యదాసౌ పరినిష్ఠితః। గుణానాం సన్నికర్షోయం శ్రద్ధారతిధనావహః ॥ ౭ ॥ ప్రవృత్తిలక్షణే
నిష్ఠా పుంసో యర్హి గృహాశ్రమే। స్వధర్మే చానుతిష్ఠేత గుణానాం సమితిర్హి సా॥ ౮ ॥ పురుషం సత్త్వ

తోషః- స్తంభః గర్వః- ఆశీః ధనాద్యభిలాషేణ దేవతాదిప్రార్థనం - భిదా భేదబుద్ధిః - సుఖం విషయభోగః- మదోత్సాహః మదేన యు
ద్ధాద్యభినివేశః- యశః ప్రీతిః స్తుతిప్రియతా- హాస్యముపహాసః- వీర్యం ప్రభావావిష్కారః- బలోద్యమః బలేన ఉద్యమః రాజసః- న్యాయో
నోద్యమః సాత్త్విక ఏవ॥౩॥ తమసో వృత్తీరాహ॥ క్రోధ ఇతి॥ క్రోధః అసహిష్ణుతా- లోభః వ్యయపరాఙ్ముఖతా - అనృతం అశాస్త్రీయం
ప్రమాణమితి భాషణం- హింసా నామ ద్రోహః- యాచ్ఞా ప్రార్థనా- దంభః ధర్మధ్వజిత్వం - క్లమః శ్రమః - కలిః కలహః - శోకమో
హౌ అనుశోచనం భ్రమశ్చ- విషాదార్తీ దుఃఖం దైన్యం చ- నిద్రా తంద్రా- ఆశా ఇదం మమ భవిష్యతీత్యన్వీక్షా-భీర్భయం - అనుద్యమః
జాడ్యం ॥౪॥ సత్త్వస్యేతి॥ ఆనుపూర్వశః క్రమేణ- ఏతాశ్శ్లోకత్రయోక్తాః వర్ణితప్రాయాః- అన్యా అప్యూహ్యా ఇతి భావః॥౫॥ విభక్తా
నాం గుణానాం వృత్తయో వర్ణితాః- మిశ్రాణామాహ త్రిభిః॥ సన్నిపాత ఇతి॥ అహం మమేతి చ మతావుక్తసర్వవృత్తిసామానాధికరణ్య
దర్శనాత్సన్నిపాతత్వం- అహం శాంతః కామీ క్రోధీత్యాది - తథా మమ శాంతిరస్తి కామః క్రోధోస్తీత్యాది ద్రష్టవ్యం - తత్పూర్వకః
సర్వో వ్యవహారశ్చ సన్నిపాతకార్యమిత్యాహ- వ్యవహార ఇతి- అత్ర హేతుః- మనశ్చ మాత్రాణి చ ఇంద్రియాణి చ అసవశ్చ తైః- మన ఆదీ
నాం సాత్త్విక రాజస తామసత్వాత్ తైర్వ్యవహారః సన్నిపాతజ ఇతి భావః॥౬॥ ధర్మ ఇతి॥ అసౌ పురుషో యదా ధర్మాదిషు పరినిష్ఠితో భవ
తి- తదాయం త్రిమునిష్ఠారూపః సన్నికర్షః సన్నిపాతకార్యం- ధర్మాదీనాం సత్త్వతమోరజః కార్యత్వాత్ -విషయతః సన్నిపాతజత్వము
క్త్వా- ఫలతశ్చ తథాత్వమాహ- శ్రద్ధారతిధనాని సత్త్వరజస్తమోమయాన్యావహతీతి తథా॥౭॥ ధర్మనిష్ఠాయామేవ సన్నిపాతం దర్శయతి
ప్రవృత్తీతి॥ ప్రవృత్తిలక్షణే కామ్యే ధర్మే- తదా పుంసో నిష్ఠా భవతి- యదా పుమాన్ -గృహాశ్రమ ఏవాసక్తస్తిష్ఠేత్ -అనుపశ్చాత్స్వధర్మే చ

సత్త్వస్యైమిశ్రత్వేనోక్తేః-సాపిసమితిః సన్నిపాతః-హియస్మాత్ మయ్యధర్మాః గృహాసక్తిః-స్వధర్మాః రజస్తమస్సత్త్వమయ ఇత్యర్థః॥
తదేవం మిశ్రామిశ్రగుణప్రవృత్తీః ప్రదర్శ్య ఇదానీం॥శ్లో॥పుమాన్ యేనయథాభవేదితి-యదుక్తం తద్దర్శయతి త్రిభిః॥పురుషమితి ॥౯|౧౦
యదేతి॥హింసాం శ్రమరణాదికమాశాస్య యో భజేత్ - తం తామసం విద్యాత్ -ఏతైర్గుణైరేవంభూతో భవతీతి తాత్పర్యార్థః ॥ ౧౧ ॥
సత్త్వాదిగుణవిశేషణకర్తృత్వాద్యభిప్రాయాత్ కేనవిశేషణత్వం సత్త్వాదిః జీవస్సేవక ఇతి నియమః-యతో మాం భజతి వారంవారముక్త్వా
తత్రాహ॥సత్త్వమితి॥జీవస్యైవ-నమే- కుతః-యతశ్చిత్తజాః జీవోపాధౌ చిత్తేభివ్యజ్యంతే-అతః తైర్జీవ ఏవ బధ్యతే- కీదృశః-భూతా
నాం దేహరూపాణాం మన్యేషాం చ మధ్యే సజ్జమానః-అహం త్వసజ్జమానో గుణనియంతృత్వేన సృష్ట్యాదికర్తా అపి నిత్యముక్తః-అతో మమాసంగ
త్వ ఇతిభావః-యద్వా-భూతానాం అపంచీకృతానాం యత్కార్యభూతం చిత్తం॥శ్రు॥అన్నమయం హి సోమ్య మన ఇతి శ్రుతేః-తచ్చిత్తే
ప్రభవాః-అతో భూతోపహితస్య జీవస్యైవేతి- అన్యత్సమానం ॥ ౧౨ ॥తదేవం మిశ్రామిశ్రగుణకార్యాణి ప్రదర్శ్య ఇదానీమేషాం గుణ
నాం ద్వైకకార్యాణి దర్శయతి సప్తదశభిః॥యదేతి॥యదేతరౌ గుణౌ-జయేత్ అభిభవేత్ - భాస్వరం - ప్రకాశకం - విశదం స్వచ్ఛం-శి
వం శాంతం-తత్త్వవిశదత్వభాస్వరత్వానాం యథాక్రమం సుఖధర్మజ్ఞానహేతుత్వాత్తదా తైర్యుజ్యేత- ఆదిశబ్దాచ్ఛమదమాదిభిశ్చ
౧౩ ॥ యదేతి॥తమఃసత్త్వం చ కర్మభూతం- రజఃకర్తృ - సంగం సంగహేతుః - భిదా భేదహేతుః- చలం ప్రవృత్తిస్వభావం - అతస్సం
గహేతుత్వాత్ యశసా శ్రియా చ యుజ్యేత-తత్కామః పుమాన్ భవతీత్యర్థః-భిదాహేతుత్వాత్ దుఃఖేన యుజ్యేత॥శ్రు॥ద్వితీయాద్వై భ

సంయుక్తమనుమీయాచ్ఛమాదిభిః । కామాదిభీరజోయుక్తం క్రోధాద్యైస్తమసాయుతమ్ ॥౯॥ యదా
భజతి మాం భక్త్యా నిరపేక్షస్స్వకర్మభిః । తం సత్త్వప్రకృతిం విద్యాత్పురుషం స్త్రియమేవ వా ॥౧౦॥ యదా
ఆశిష ఆశాస్య మాం యజేత స్వకర్మభిః । తం రజః ప్రకృతిం విద్యాద్ధింసామాశాస్య తామసమ్ ॥౧౧॥ స
త్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా జీవస్య నైవ మే । చిత్తజా యైస్తు భూతానాం సజ్జమానో నిబధ్యతే ॥౧౨॥ య
దేతరౌ జయేత్సత్త్వం భాస్వరం విశదం శివమ్ । తదా సుఖేన యుజ్యేత ధర్మజ్ఞానాదిభిః పుమాన్ ॥౧౩॥ య
దా జయేత్తమస్సత్త్వం రజస్సంగం భిదా చలమ్ । తదా దుఃఖేన యుజ్యేత కర్మణా యశసా శ్రియా ॥౧౪॥ య
దా జయేద్రజస్సత్త్వం తమో మూఢం లయం జడమ్ । యుజ్యేత శోకమోహాభ్యాం నిద్రయా హింసయా
శయా ॥ ౧౫ ॥ యదా చిత్తం ప్రసీదేత ఇంద్రియాణాం చ నిర్వృతిః । దేహేభయం మనోసంగం తత్స
త్త్వం విద్ధి మత్పదమ్ ॥౧౬॥ వికుర్వన్ క్రియయా చాధీరనివృత్తిశ్చ చేతసామ్ । గాత్రాస్వాస్థ్యం మనో
భ్రాంతం రజ ఏతైర్నిశామయ ॥ ౧౭ ॥ సీదచ్చిత్తం విలీయేత చేతసో గ్రహణేక్షమమ్ । మనో నష్టం త
మో గ్లానిస్తమస్తదుపధారయ ॥ ౧౮ ॥ ఏధమానే గుణే సత్త్వే దేవానాం బలమేధతే । అసురాణాం చ ర
జసి తమస్యుద్ధవ రక్షసామ్ ॥ ౧౯ ॥ సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసస్స్వప్నమాదిశేత్ । ప్రస్వాపం తమ
సా జంతోస్తురీయం త్రిషు సంతతమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉపర్యుపరి గచ్ఛంతి సత్త్వేన బ్రాహ్మణా జనాః । తమసాధో
ధ ఆముఖ్యాద్రజసాంతరచారిణః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వే ప్రలీనాస్స్వర్యాంతి నరలోకం రజోలయాః । తమో

యం భవతీతి శ్రుతేః- చలత్వాత్ కర్మణా యుజ్యేత॥౧౪॥ యదేతి॥యదా రజస్సత్త్వం చ కర్మభూతం-తమః కర్తృ జయేత్ - మూఢం
వివేకభ్రంశకం-లయం ఆవరణాత్మకం- జడం అసద్యమాత్మకం - అతో మూఢత్వాచ్ఛోకమోహాభ్యాం సాభిః- లయత్వాన్నిద్రయా జడ
త్వాదుద్యమాభావేన కేవలమాశయా యుజ్యేతేతి ద్రష్టవ్యం-జన ఇతి పాఠే లయాత్మకత్వమేవ నిద్రాశయోర్హేతుః॥౧౫॥ కించ॥ యదే
తి॥యదా చిత్తం ప్రసీదేత స్వచ్ఛం భవేత్ - నిర్వృతిరుపరతిః- తత్తదా- మత్పదం మదుపలబ్ధిస్థానం- సత్త్వముద్రిక్తం విద్ధి ॥ ౧౬ ॥ వికు
ర్వన్నితి॥యదా పునః పుమాన్ క్రియయా వికుర్వన్ వికారం ప్రాప్నువన్ -అధీర్భవతి-అసమంతాద్వ్యాప్తా ధీర్యస్య సః- చేతసాం బుద్ధీం
ద్రియాణాం అనువృత్తి అనుపరతిః- గాత్రాణి కర్మేంద్రియాణి-తేషామస్వాస్థ్యం వికారాధిక్యం మనో భ్రాంతం చంచలం-రజ ఉత్కృ
ష్టం-నిశామయ జానీహి॥ ౧౭ ॥ సీదదితి॥ యదా సీదత్ తిరోభవత్ - చేతసో గ్రహణే చిదాకారపరిణామే-అక్షమం సచ్చిత్తం- విలీయేత-మ
నోపి సంకల్పాత్మకం- నష్టం లీనం- తమః అజ్ఞానం- గ్లాని విషాదశ్చ భవతి- తత్తదా- తమ ఉత్కటం- ఉపధారయ విద్ధి॥౧౮॥కించ॥ఏ
ధమాన ఇతి॥ఇంద్రియాణ్యేవ నివృత్తిప్రవృత్తిమోహస్వభావాని దేవాసురరక్షాంసీతి జ్ఞేయం- యద్వా-ప్రసంగాదాధిదైవికాధ్యాత్మికా
ధిభౌతికానాం గుణానాముత్కర్షకార్యాణ్యుక్తానీతి జ్ఞేయం॥ ౧౯ ॥ గుణోత్కర్షతోవస్థాభేదం దర్శయతి॥ సత్త్వాదితి ॥ప్రసంగాన్ని
ర్గుణావస్థామాహ-తురీయం చతుర్థమవస్థాంతరం నామ త్రిషు జాగరణాదిషు సంతతమేకరూపం- ఆత్మతత్త్వమేవేత్యర్థః॥౨౦॥ గు
ణోత్కర్షద్వారేణ తత్తత్కర్మఫలనిష్ఠాం దర్శయతి॥ఉపర్యుపరీతి॥ బ్రాహ్మణాః వేదతాత్పర్యవిదః వేదార్థానుష్ఠాయకా ఇత్యర్థః
ఆ బ్రహ్మణ ఇతి పాఠే బ్రహ్మలోకమభివ్యాప్యేత్యర్థః- ఆముఖ్యాత్ స్థావరానభివ్యాప్య- అంతరచారిణః మనుష్యా ఏవ భవంతి॥౨౧॥

శేషు త్క్రాంతికాలీనగుణోత్కర్షఫలమాహ ॥ సత్త్వేఇతి॥సత్త్వేప్రవృద్ధేసతి ప్రలీనాఃమృతాః- రజోలయాఃరజసిప్రవృద్ధేసతిలయం గతాః మనుష్యాఇత్యర్థః ఏవంతమోలయాఇత్యపి-నిర్గుణాఇత్యత్ర తులయశబ్దానుపాదానాజ్జీవంతోపినిర్గుణాశ్చేన్మామేవయాంతీత్యర్థః ॥౨౨॥ ఇదానీంగుణోత్కర్షకృతమేవతత్తత్ఫలసాధనకర్మత్రైవిధ్యమాహ ॥ మదర్పణమితి ॥ మదర్పణంమత్ప్రాప్త్యుద్దేశేనకృతం- నిష్ఫలంకేవలందాసభావేనైవకృతం-యత్ నిజంకర్మనిత్యాది-తత్సాత్త్వికం-ఫలంసంకల్ప్యక్రియతేయస్మిన్ తత్ - హింసాప్రాయంహింసోద్దేశేనకృతం- హింసాబహులంవా- ఆదిశబ్దాద్దంభమాత్సర్యాదికృతంచ ॥౨౩॥ ఇదానీంసగుణనిర్గుణభేదేన జ్ఞానాదీనాం చాతుర్విధ్యమాహ ॥ కైవల్యమితి॥కైవల్యందేహాదివ్యతిరిక్తాత్మవిషయం - వైకల్పికందేహాదివిషయంయత్ - తద్రజఃరాజసం-ప్రాకృతంబాలమూకాదిజ్ఞానతుల్యం - మన్నిష్ఠంపరమేశ్వరవిషయం ॥ ౨౪ ॥ వనమితి॥వనంవివిక్తత్వాత్సాత్త్వికోవాసః- భగవన్నికేతనంతుసాక్షాత్తదావిర్భావాన్నిర్గుణంస్థానం ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఇతి॥ కారకఃకర్తా-అసంగీఅనాసక్తః- రాగాంధః అత్యభినివేశవాన్- స్మృతివిభ్రష్టఃఅనుసంధానశూన్యః-మదపాశ్రయఃమదేకశరణః - సహిసిరహంకారత్వాన్నిర్గుణః ॥౨౬ ॥ సాత్త్వికీతి॥అధర్మేధర్మఇతియాశ్రద్ధా॥౨౭॥ పథ్యమితి॥పథ్యంహితం- పూతంశుద్ధం-అనాయస్తంఅనాయాసతః ప్రాప్తం- ఆహార్యంభక్ష్యభోజ్యాది-ఇంద్రియాణాం ప్రేష్ఠంకట్వామ్లలవణాది-ఆర్తిదాశుచిదైన్యకరమశుద్ధంచ-చశబ్దాదస్మన్నివేదితంనిర్గుణమిత్యభిప్రేతం ॥౨౮ ॥ సాత్త్వికలయాః

లయాస్తునిరయంయాంతిమామేవనిర్గుణాః॥ ౨౨ ॥ మదర్పణంనిష్ఫలంవాసాత్త్వికంనిజకర్మతత్ ।
రాజసంఫలసంకల్పంహింసాప్రాయాదితామసమ్॥ ౨౩ ॥ కైవల్యంసాత్త్వికంజ్ఞానంరజోవైకల్పికం
తుయత్ । ప్రాకృతంతామసంజ్ఞానం మన్నిష్ఠంనిర్గుణంస్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంతుసాత్త్వికోవాసో
గ్రామోరాజసఉచ్యతే। తామసంద్యూతసదనంమన్నికేతంతునిర్గుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఃకార
కోఽసంగీరాగాంధోరాజసస్స్మృతః। తామసస్స్మృతివిభ్రష్టో నిర్గుణోమదపాశ్రయః॥ ౨౬॥ సాత్త్వి
క్యాధ్యాత్మికీశ్రద్ధాకర్మశ్రద్ధాతురాజసీ । తామస్యధర్మేయాశ్రద్ధామత్సేవాయాంతునిర్గుణా॥ ౨౭॥
పథ్యంపూతమనాయస్తమాహార్యంసాత్త్వికంస్మృతమ్। రాజసంచేంద్రియప్రేష్ఠంతామసంచార్తి
దాశుచి॥ ౨౮॥సాత్త్వికంసుఖమాత్మోత్థంవిషయోత్థంతురాజసమ్। తామసంమోహదైన్యోత్థంనిర్గు
ణంమదపాశ్రయమ్ ॥ ౨౯ ॥ ద్రవ్యందేశఃఫలంకాలోజ్ఞానంకర్మచకారకః।శ్రద్ధావస్థాకృతిర్నిష్ఠా
త్రైగుణ్యస్సర్వఏవహి ॥ ౩౦ ॥ సర్వేగుణమయాభావాఃపురుషావ్యక్తధిష్ఠితాః।దృష్టంశ్రుతమను
ధ్యాతంబుద్ధ్యావాపురుషర్షభ॥ ౩౧॥ ఏతాస్సంసృతయఃపుంసోగుణకర్మనిబంధనాః। యేనేమే నిర్జి
తాస్సౌమ్యగుణాజీవేనచిత్తజాః। భక్తియోగేనమన్నిష్ఠోమద్భావాయోపపద్యతే॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్దేహ
మిమంలబ్ధ్వాజ్ఞానవిజ్ఞానసంభవమ్। గుణసంగంవినిర్ధూయమాంభజంతువిచక్షణాః॥ ౩౩॥ నిస్సంగోమాం
భజేద్విద్వానప్రమత్తోజితేంద్రియః।రజస్తమశ్చాభిజయేత్సత్త్వసంసేవయామునిః॥ సత్త్వంచాభిజ
యేద్యుక్తోనైరపేక్ష్యేణశాంతధీః॥ ౩౪॥ సంపద్యతేగుణైర్ముక్తోజీవోజీవంవిహాయమామ్॥ ౩౫ ॥ జీ

మితి॥ఆత్మోత్థంసుఖంమదపాశ్రయమిత్యపిత్వంతత్సదార్థవిషయత్వేనజ్ఞానవదేవద్రష్టవ్యం ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తంసంసారహేతుభూతంత్రైగుణ్యముపసంహరతిద్వాభ్యాం॥ ద్రవ్యమితి ॥ ద్రవ్యంపథ్యభూతాది - దేశోవనగ్రామాదిః - ఫలం - సాత్త్వికంసుఖమాత్మోత్థమిత్యాది- కాలః-యదాభజతిమాంభక్త్యా-యదేతరాజయేదిత్యాదినారోభావదుక్తః-జ్ఞానం- కైవల్యంసాత్త్వికంజ్ఞానమిత్యాది- కర్మమదర్పణమిత్యాది-కారకః-సాత్త్వికఃకారకోఽసంగీత్యాదిః-శ్రద్ధా-సాత్త్వికాధ్యాత్మికీశ్రద్ధేత్యాదిః - అవస్థా-సత్త్వాజ్జాగరణమిత్యాదిః-ఆకృతిః-ఉపర్యుపరిగచ్ఛంతీత్యాదినాఉక్తాదేవత్వాదిరూపా- నిష్ఠా - సత్త్వే ప్రలీనాస్స్వర్యాంతీత్యాదినాఉక్తస్స్వర్గాదిః ఏవంసర్వోఽప్యయంభావః త్రైగుణ్యః త్రిగుణాత్మకః॥౩౦॥ నకేవలమేషఏవ-కింతు॥సర్వఇతి॥యావంతఃపురుషావ్యక్తాధిష్ఠితాః తే సర్వేభావాః- గుణమయాఏవ-తత్ప్రపంచఃదృష్టమితి॥౩౧॥ ఇదానీముక్తత్రైగుణ్యస్యసంసారహేతుత్వమనువదంస్తన్నిర్జయాన్మోక్షఇత్యాహసార్ధేన ॥ ఏతాఇతి ॥ యేననిర్జితాః - పశ్చాదవిశిష్టేనభక్తియోగేనమన్నిష్ఠస్సన్-మద్భావాయమోక్షాయ-ఉపపద్యతే యోగ్యోభవతి ॥౩౨॥ తస్మాద్వివేకినామిదమేవయుక్తమిత్యాహ॥తస్మాదితి॥జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంభవోయస్మిన్-తమిమంనరదేహం ॥౩౩॥ భజనప్రకారమేవాహసార్ధేన ॥ నిస్సంగఇతి ॥ సత్త్వసంసేవయా॥శ్లో॥సాత్త్వికాన్యేవసేవేతపుమాన్సత్త్వవివృద్ధయ ఇతి ప్రాగుక్తయా- నైరపేక్ష్యేణఉపశమాత్మకేనసత్త్వేనైవ ॥౩౪॥ ఏవంచసతిమాంప్రాప్నోతీత్యాహ॥సంపద్యతఇతి ॥ జీవంజీవత్వకారణం లింగశరీరం ॥౩౫॥ మాంప్రాప్తస్యనపునస్సంసారఇత్యాహ॥జీవఇతి॥ నబహిర్విషయభోగేన- నాంతరఃతత్స్మరణేన॥శ్లో॥గుణకృతామురుసం

సరణప్రథామజీవపుణ్యకథాకథనాదిభిః॥ధునతభక్తిరనేనవివేకినోనహిపునస్సులభంజనురీదృశమ్ ॥౩౬॥ ఇతిభావార్థదీపికాయా- పంచవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ షడ్వింశేయోగనిష్ఠాయావిఘాతోదుష్టసంగతః । సాధుసంగేనతన్నిష్ఠాపరాకాష్ఠేతివర్ణ్యతే ॥ యోగినోయోగవిభ్రంశస్సంగత స్సంభవేదితి । సర్వథాతన్నివృత్త్యర్థమైళగీతంవితన్యతే। శ్లో॥నిస్సంగోమాంభజేద్విద్వానప్రమత్తోజితేంద్రియఇత్యుక్తం-తత్రవిశే షేనర్థంకథయిష్యన్ జీవన్ముక్తస్యాపితద్విరహసంగోదుర్వారఇత్యనర్థస్స్యాదిత్యాశంక్యోక్తానువాదపూర్వకంపరిహరతిసార్ధద్వా భ్యాం॥మల్లక్షణమితి॥మల్లక్షణంమత్స్వరూపంలక్ష్యతేయేనతం- ఇమంకాయంనరదేహంలబ్ధ్వా- మద్ధర్మేభక్తిలక్షణేఆస్థితస్సన్- అత్ర స్థంఆత్మన్యేవనియంత్ర్యత్వేనస్థితం- పరమానందరూపమాత్మానంమాం- సముపైతిసమ్యక్ప్రాప్నోతి ॥౧॥ నచైవంభూతస్యవిషయసం గోనామాస్తీత్యాహ॥గుణమయ్యేతి॥ గుణమయియాయాజీవయోనిః జీవోపాధిస్తయా-విముక్తః-గుణేషువర్తమానోపితైర్నయుజ్యతేస గంనప్రాప్నోతి- అత్రహేతుః-అవస్తుభిః-సన్నవస్తుభిరప్యన్యైయుజ్యమానాదృశ్యంతేతత్రాహ- అవస్తుత్వేనదృశ్యమానేషు ॥ ౨ ॥త థాపిసంగంవర్జయేదిత్యాహ ॥ సంగమితి॥అసతాంలక్షణమాహ- శిశ్నోదరంతర్పయంతీతిశిశ్నోదరతృపః తేషాం-క్వచిత్కదాచిదపి- ఆస్తాంతావద్బహూనాంసంగః- కింతు- తస్యైకస్యాప్యనుగః అనువర్తీ- అంధమనుగచ్ఛతియోంధస్తద్వత్ ॥౩॥ అత్రేతిహాసమాహ॥ఐ

వోజీవేననిర్ముక్తోగుణైశ్చాశయసంభవైః॥ మన్మైవబ్రహ్మణాపూర్ణోనబహిర్నాంతరశ్చరేత్ ॥౩౬॥

❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - పంచవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁

శ్రీభగవాన్॥ మల్లక్షణమిమంకాయంలబ్ధ్వామద్ధర్మఆస్థితః । ఆనందంపరమాత్మానమాత్మస్థంసముపైతి మామ్॥ ౧॥ గుణమయ్యాజీవయోన్యావిముక్తోజ్ఞాననిష్ఠయా।గుణేషుమాయామాత్రేషుదృశ్యమానే ష్వవస్తుషు॥ వర్తమానోపినపుమాన్యుజ్యతేవస్తుభిర్గుణైః ॥ ౨॥ సంగంనకుర్యాదసతాంశిశ్నోద రతృపాంక్వచిత్ । తస్యానుగస్తమస్యంధేపతత్యంధానుగాంధవత్ ॥ ౩ ॥ ఐళస్సమ్రాడిమాంగాథా మగాయతబృహచ్ఛ్రవాః । ఊర్వశీవిరహాన్ముహ్యన్నిర్విణ్ణశ్శోకసంయమే । ౪ । త్యక్త్వాత్మానం వ్రజంతీంతాంనగ్నఉన్మత్తవన్నృపః । విలపన్నన్వగాజ్జాయేఘోరేతిష్ఠేతివిక్లబః॥౫॥ కామానతృప్తోను జుషన్ క్షుల్లకాన్వర్షయామినీః।న వేదయాంతీర్నాయాంతీరూర్వశ్యాకృష్టచేతనః॥౬॥ఐళః॥అహో మేమోహవిస్తారః కామకశ్మలచేతసః। దేవ్యాగృహీతకంఠస్యనాయుఃఖండాఇమేస్మృతాః॥ ౭ ॥ నా హంవేదాభినిర్ముక్తస్సూర్యోవాభ్యుదితోముయా । ముషితోవర్షపూగానాం బతాహానిగతాన్యు త॥ ౮॥ అహోమఆత్మసంమోహోయేనాత్మాయోషితాంకృతః । క్రీడామృగశ్చక్రవర్తీనరదేవ శిఖామణిః॥ ౯ ॥ సపరిచ్ఛదమాత్మానంహిత్వాతృణమివేశ్వరమ్ । యాంతీంస్త్రియంచాన్వగమంనగ్న ఉన్మత్తవద్రుదన్ । ౧౦ ॥ కుతస్తస్యానుభావస్స్యాత్తేజఈశిత్వమేవవా। యోన్వగచ్ఛంస్త్రియం

కశ్యేతి॥ఐళః పురూరవాః- సమ్రాట్ చక్రవర్తీ- బృహచ్ఛ్రవః కీర్తిర్యస్యసః- ఊర్వశీవిరహాత్ ప్రథమంముహ్యన్- పశ్చాత్ కురుక్షే త్రేతాందృష్ట్వాసమాగమ్యగంధర్వదత్తేనాగ్నినాదేవానిష్ట్వాపునరూర్వశీలోకం ప్రాప్య-శోకసంయమేశోకాపగమేసతి-తతోనిర్విణ్ణ స్సన్నిమాంగాథామగాయతేతినవమస్కంధానుసారేణద్రష్టవ్యం॥౪॥తస్యప్రాక్తనీంమోహావస్థామాహ॥త్యక్త్వేతి॥ఆత్మానంరాజానం త్యక్త్వా-అథవాశయ్యాయామాత్మానంత్యక్త్వా వ్రజంతీమన్వగాత్-నమస్కరిష్యేఘోరేతిష్ఠేతి॥శ్రు॥అహోజాయేమనసాతిష్ఠఘోరేవ చాంసిమిశ్రాకృణవావహైను-ననౌమంత్రాఅనుదితాసఏతేమయస్కరన్ పరతరేచనాహన్నిత్యేవమిమంత్రైర్విలపన్ ॥౫॥వైక్లబ్యకా రణమాహ॥కామానితి॥ వర్షాణాంయామినీః రాత్రీః- యాంతీః అపయాంతీః ఆయాంతీః ఆగామినీః-ఆకృష్టచేతనాయస్యసః ॥ ౬ ॥త స్యగంధర్వలోకంప్రాప్తస్యబహుకాలమూర్వశీసంభోగానంతరంనిర్విణ్ణస్యగాథామాహాష్టాదశభిః - తత్రాష్టభిరనుతాపః ప్రపం చ్యతే॥ అహోఇతి॥ యతోమేమయా-ఇమేఅహోరాత్రరూపాఆయుఃఖండాఃనస్మృతాః॥౭॥తదేవాహ॥నేతి॥అభినిర్ముక్తఃమయ్యస్త మయాణఅస్తంగతః అభ్యుదితోవాసూర్యఇతి-అముయా-ఊర్వశ్యావంచితః-బతేతిఖేదే-ఉతఅపి-వర్షపూగానామపిగతాన్యహానినవే దేతి॥౮॥అహోఇతి॥ యేనసంమోహేన-ఆత్మాదేహః- క్రీడామృగవత్ అధీనః॥౯॥ననుప్రణయకుపితాయాః అనునయోర్థమధీన తాయుక్తైవ-సత్యం- నత్వత్రతదస్తీత్యాహ ॥ సపరిచ్ఛదమితి ॥ సపరిచ్ఛదంరాజ్యాదిసహితం - ఈశ్వరంచక్రవర్తినం-తృణమివత్య క్త్వాయాంతీమపిఅన్వగమంఅనుగతోస్మి॥ ౧౦॥కించ-నను ప్రభావాద్యభిమానోప్యస్తి వేత్యాహ॥కుత ఇతి॥కుతస్తస్యమేతేజోబలం-ఖరో

యథా పాదతాడితోఽపి ఖరీమనుగచ్ఛతి తద్వత్ ॥౧౧॥ ఏవంభూతస్య సర్వం సాధనం వ్యర్థమిత్యాహ॥ కిమితి॥ త్యాగేన సన్న్యాసేన-వివిక్తేన వివిక్తాంతసేవయా- మౌనేన వాఙ్నియమేన॥ ౧౨॥ అనుతప్తస్సన్ ఆత్మానం నిందతి ద్వాభ్యాం॥ స్వార్థస్యేతి॥ అకోవిదమజ్ఞాతారం- గోఖరవత్ - గౌరివ ఖర ఇవేతి॥ ౧౩॥ సేవత ఇతి॥ అధరాసవం సేవమానస్య - ఆత్మభూః మనసి భవః పునః పునరుద్భవన్ ॥౧౪॥ ఏవమష్టభినివేశాదోనిరూపితః- ఇదానీం తస్య వివేకమాహ దశభిః॥ పుంశ్చల్యేతి॥ అయంభావః- యజ్ఞైర్దానానిష్ట్వా దుఃఖమేవ ప్రాప్తోస్మి- అతః పరమేశ్వరమేవ భజేయమితి॥౧౫॥ పరమేశ్వరప్రసాదం వినా దేవైరుపదిష్టమపి వేదవాక్యైస్తన్మోహో న నివర్తత ఇత్యాహ॥ బోధితస్యేతి॥ దేవ్యా ఊర్వశ్యా - సూక్తవాక్యేన యథార్థవచనేన॥ శ్రు॥ పురూరవో మా మృథా మా ప్రపప్తో మా త్వా వృకాసో అశివాస ఉక్షన్ - న వై స్త్రైణాని సఖ్యాని సంతి సాలావృకాణాం హృదయాన్యేతా ఇత్యనేన॥ ౧౬॥ పూర్వం॥ శ్లో॥ పుంశ్చల్యాపహృతం చిత్తమిత్యాదినా- తస్యా అపకారోనుస్మృతః- ఇదానీం మహ్యమేవాయమపరాధ ఇత్యాహ॥ కిమితి॥ నః అస్మాకం కామినాం- ఏతయా కిమపకృతం- నకించిదపి- యథా రజ్జుస్వరూపావిదుషో రజ్జుద్రష్టుః పుంసః తస్యాం సర్పకల్పనయా భిద్యతః రజ్జ్వా కిమపకృతం-న కిమపి- తద్వత్ - యద్యస్మాద్యోహమేవంభూతః స హి వాజితేంద్రియత్వాదపరాధీత్యర్థః॥ ౧౭॥ నను తథాపి నైవ సౌగంధ్యస్త్రైణాదిగుణైః సంమోహహేతుత్వమిత్యాశంక్య తేపి స్వపరికల్పితా ఏవేత్యాహ చతుర్భిః॥

యాంతీం ఖగవత్పాదతాడితః ॥ ౧౧॥ కిం విద్యయా కిం తపసా కిం త్యాగేన శ్రుతేన వా। కిం వివిక్తేన మౌనేన స్త్రీభిర్యస్య మనో హృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ స్వార్థస్యాకోవిదం ధిఙ్మాం మూర్ఖం పండితమానినమ్। యోఽహమీశ్వరతాం ప్రాప్య స్త్రీభిర్గోఖరవజ్జితః ॥ ౧౩ ॥ సేవతో వర్షపూగాన్మే ఊర్వశ్యా అధరాసవమ్। న తృప్యత్యాత్మభూః కామో వహ్నిరాహుతిభిర్యథా॥ ౧౪॥ పుంశ్చల్యాపహృతం చిత్తం కో న్వన్యో మోచితుం ప్రభుః। ఆత్మారామేశ్వరమృతే భగవంతమధోక్షజమ్॥ ౧౫॥ బోధితస్యాపి దేవ్యా మే సూక్తవాక్యేన దుర్మతేః। మనోగతో మహామోహో నాపయాత్యజితాత్మనః॥ ౧౬ ॥ కిమేతయా నోఽపకృతం రజ్జ్వా వా సర్పచేతసః। ద్రష్టుస్స్వరూపావిదుషో యోఽహం యదజితేంద్రియః ॥ ౧౭ ॥ క్వాయం మలీమసః కాయో దౌర్గంధ్యాద్యాత్మకోఽశుచిః। క్వ గుణాస్సౌమనస్యాద్యా హ్యధ్యాసోఽవిద్యయా కృతః॥ ౧౮॥ పిత్రోః కిం స్వం ను భార్యాయాస్స్వామినోఽగ్నేశ్శ్వగృధ్రయోః। కిమాత్మనః కిం సుహృదామితి యో నావసీయతే ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్కళేబరేఽమేధ్యే తుచ్ఛనిష్ఠే విషజ్జతే। అహో సుభద్రం సునసం సుస్మితం చ ముఖం స్త్రియః ॥ ౨౦ ॥ త్వఙ్మాంసరుధిరస్నాయుమేదోమజ్జాస్థిసంహతౌ। విణ్మూత్రపూయే రమతాం క్రిమీణాం కియదంతరమ్ ॥ ౨౧ ॥ తథాపి నోపసజ్జేత స్త్రీషు స్త్రైణేషు చార్థవిత్। విషయేంద్రియసంయోగాన్మనః క్షుభ్యతి నాన్యథా ॥ ౨౨ ॥ అదృష్టాదశ్రుతాద్భావాన్న భావ ఉపజాయతే। అసంప్రయుంజతః ప్రాణాన్ శామ్యతి స్తిమితం మనః॥ ౨౩॥ తస్మాత్సంగో న కర్తవ్యః స్త్రీషు స్త్రైణేషు చేంద్రియైః। విదుషామప్యవిస్రబ్ధష్షడ్వర్గః కిము మాదృశామ్ ॥ ౨౪॥ శ్రీకృష్ణః॥ ఏవం ప్రగాయన్నృపదేవ

క్వేతి॥ మలీమసః అతిమలినః - సుమనసాం కుసుమానామివ గంధసౌకుమార్యాది-సౌమనస్యం-శోభనమనోభావో వా ॥౧౮॥ మమత్వమపి తస్మిన్ పరికల్పితమేవేత్యాహ॥ పిత్రోరితి॥ పిత్రోః కిం- స్వం కాయః - జనకత్వాత్ - సువితకే - భార్యాయా వా- భోగప్రదత్వాత్-అత్రానుపయుక్తమప్యేతన్న్యాయతుల్యత్వాదుక్తం- స్వామినో వా- అధీనత్వాత్ - అగ్నేర్వా - అంత్యేష్ట్యంతదాహుతిత్వాత్-శ్వగృధ్రయోర్వా-భక్ష్యత్వాత్-కిం వాత్మనః- తత్కృతశుభాశుభభాగిత్వాత్ - కిం వా సుహృదాం - ఉపకారిత్వాత్-ఏవం యో న నిశ్చీయతే ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్నితి॥ తుచ్ఛా క్రిమివిడ్భస్మలక్షణా నిష్ఠా అంతో యస్య తస్మిన్- కళేబరే కాయే- విషజ్జతే ప్రియత్వేన గృహ్ణీతే-మూఢ ఇతి శేషః- విషంగమేవాహ- అహో ఇతి- సునసం శోభననాసికం ॥౨౦॥ అతో గుణబుద్ధ్యా రమమాణా మాదృశాః క్రిమిసమా ఇత్యాహ॥ త్వగితి॥ త్వగాదిసంహతౌ తత్సంఘాతే దేహే- విణ్మూత్రాదిసంహతౌ- రమతాం క్రిమీణాం చ ॥ ౨౧॥ తథేతి॥ యద్యప్యేవంభూతా స్త్రియః-అథాపి-నో విషజ్జేత అవలోకనాదినాపి సంగం న కుర్యాత్ - అర్థవిద్వివేకీ - అత్ర హేతుః - విషయేతి ॥౨౨॥ నను క్వచిన్నిమీలితనయనాదేరపి మనఃక్షోభో దృశ్యతే-సత్యం-సోపి పూర్వదర్శనాదికం వినా న భవతీత్యాహ ॥ అదృష్టాదితి॥ భావాత్ పదార్థాత్ , భావో మనఃక్షోభః-అతః- ప్రాణాన్ ఇంద్రియాణి - అసంప్రయుంజతః నియచ్ఛతః - స్తిమితం నిశ్చలం సత్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మాదితి॥ ఇంద్రియైః కృత్వా అవిస్రబ్ధః అవిశ్వసనీయః-మాదృశాం అవివేకినాం ॥ ౨౪॥ ఫలితమాహ ద్వాభ్యాం ॥ ఏవమితి॥ నృపే

మాదేవముపదిష్టవానిత్యర్థః॥ ౨౫॥ తత ఇతి॥ ఉక్తిభిః హితోపదేశైరిత్యర్థః-దేవతాదిసంగాదపి సత్సంగః శ్రేయానితి దర్శయతి॥ ౨౬॥ సంతాంలక్షణమాహ॥ సంత ఇతి॥ విశేషణాష్టకస్య యథేష్టం హేతు హేతుమద్భావః॥ ౨౭॥ నచ తేషూపదేశాపేక్షా- అపితు కేవలం తత్సంనిధావేవ తారయంతీత్యాహ- సప్తభిః తేష్వితి॥ ౨౮॥ తా ఇతి॥ శ్రవణాదిభిరేవ మత్పరాః శ్రద్దధానాశ్చ సంతః- భక్తిం విందంతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ యథేతి॥ విభావసుమగ్నిం సూర్యం వా సేవమానస్య- అశ్యైతి నశ్యతి- తథా కర్మాదిజాడ్యం- ఆగామిసంసారభయం- తన్మూలమజ్ఞానంచ- నశ్యతీత్యర్థః॥ ౩౧॥ నిమజ్జ్యేతి॥ నిమజ్జ్యోన్మజ్జతాం ఉచ్చావచగతీః గచ్ఛతాం- పరమాయణం పరమాశ్రయః॥ ౩౨॥ కించ॥ అన్నమితి॥ యథా అన్నమేవ ప్రాణినాం ప్రాణః జీవనం- అహమేవ యథా శరణం- ధర్మ ఏవ యథా ప్రేత్య పరలోకే విత్తం- తథా సంతః- అస్మాత్ సంసారపాతాద్బిభ్యతః పుంసః- అరణం శరణం॥ ౩౩॥ కించ॥ సంత ఇతి॥ సంతః చక్షూంషి సగుణనిర్గుణజ్ఞానాని దిశంతి- అర్కః పునస్సమ్యగుత్థితోఽపి బహిస్తదప్యేకమేవ చక్షురిత్యర్థః॥ ౩౪॥ అధ్యాయార్థముపసంహరతి- వైరసేన ఇతి॥ సుద్యుమ్నభావే సో

దేవస్సఊర్వశీలోకమథో విహాయ। ఆత్మానమాత్మన్యవగమ్య మాం వై ఉపారమద్ జ్ఞానవిధూతమోహః॥ ౨౫॥ తతో దుస్సంగముత్సృజ్య సత్సు సజ్జేత బుద్ధిమాన్। సంత ఏతస్య ఛిందంతి మనో వ్యాసంగముక్తిభిః॥ ౨౬॥ సంతోఽనపేక్షా మచ్చిత్తాః ప్రశాంతాస్సమదర్శినః। నిర్మమా నిరహంకారా నిర్ద్వంద్వా నిష్పరిగ్రహాః॥ ౨౭॥ తేషు నిత్యం మహాభాగ మహాభాగేషు మత్కథాః। సంభవంతి హి తా నౄణాం జుషతాం ప్రపునంత్యఘమ్॥ ౨౮॥ తా యే శృణ్వంతి గాయంతి హ్యనుమోదంతి చాదృతాః। మత్పరాః శ్రద్దధానాశ్చ భక్తిం విందంతి తే మయి॥ ౨౯॥ భక్తిం లబ్ధవతస్సాధోః కిమన్యదవశిష్యతే। మయ్యనంతగుణే బ్రహ్మణ్యానందానుభవాత్మని॥ ౩౦॥ యథోపశ్రయమాణస్య భగవంతం విభావసుమ్। శీతం భయం తమోఽప్యేతి సాధూన్ సంసేవతస్తథా॥ ౩౧॥ నిమజ్జ్యోన్మజ్జతాం ఘోరే భవాబ్ధౌ పరమాయణమ్। సంతో బ్రహ్మవిదశ్శాంతా నౌర్దృఢేవాప్సు మజ్జతామ్॥ ౩౨॥ అన్నం హి ప్రాణినాం ప్రాణ ఆర్తానాం శరణం త్వహమ్। ధర్మో విత్తం నృణాం ప్రేత్య సంతోఽస్మాద్బిభ్యతోఽరణమ్॥ ౩౩॥ సంతో దిశంతి చక్షూంషి బహిరర్కస్సముత్థితః। దేవతా బాంధవాస్సంతస్సంత ఆత్మాహమేవ చ॥ ౩౪॥ వైరసేనస్తతోఽప్యేవమూర్వశ్యా లోకనిస్పృహః। ముక్తసంగో మహీమేతామాత్మారామశ్చచార హ॥ ౩౫॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-షడ్వింశోఽధ్యాయః

శ్రీఉద్ధవః॥ క్రియాయోగం సమాచక్ష్వ భవదారాధనం ప్రభో। యస్మాద్త్వాం యథార్చంతి సాత్వతాస్సాత్వతర్షభ॥ ౧॥ ఏతద్వదంతి మునయో ముహుర్నిశ్శ్రేయసం నృణామ్। నారదో భగవాన్వ్యాస ఆచార్యోఽంగిరసస్సుతః॥ ౨॥ నిస్సృతం తే ముఖాంభోజాద్యదాహ భగవానజః। పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్యో దేవ్యై చ భగవాన్భవః॥ ౩॥ ఏతద్వై సర్వవర్ణానామాశ్రమాణాం చ సమ్మతమ్। శ్రేయసాముత్తమం మన్యే స్త్రీశూద్రాణాం చ మానద॥ ౪॥ ఏతత్కమలపత్రాక్ష కర్మబంధవిమోచనమ్। భక్తాయ చానురక్తాయ బ్రూహి విశ్వేశ్వరేశ్వర॥ ౫॥ శ్రీభగవాన్॥ నహ్యంతోఽనంతపారస్య కర్మకాం

మావసం ప్రవిష్టస్య వీరాసేనా- స్త్రీభావం ప్రాప్తాయస్య తస్య స్త్రీభావం ప్రాప్తస్య పుత్రో వైరసేనః- పురూరవాః- ఏవముక్తప్రకారేణార్వశ్యా లోకాత్తన్నాదవలోకనాద్వా నిస్పృహః- తతో పితత్సంగాదపి హేతోర్ముక్తసంగస్సన్- ఆత్మారామో భూత్వా- యథేచ్ఛం చచారేతి॥ ౩౫॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం-షడ్వింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

సప్తవింశే క్రియాయోగస్సద్యశ్చిత్తప్రసాదకః। సర్వకామాప్తిహేతుశ్చ సాంగః ప్రోక్తస్సమాసతః॥ రాగాద్యాకులచిత్తానాం తు సంగాదిసంభవః ఇతి కృష్ణార్చనం భద్రమనుస్మృత్యానుపృచ్ఛతి॥ క్రియాయోగమితి॥ భగవదారాధనరూపం- యస్మాదితి కారిణాధిష్ఠానాది ప్రశ్నః- సర్వకారకాణాంనిమిత్తస్య విశిష్టత్వాత్- యథేతి కస్మిన్నధిష్ఠానాదౌ కేన ప్రకారేణేతి ప్రశ్నః- యే అధికారిణః సాత్వతాః భక్తాః॥ ౧॥ అస్య పునర్విశేషతః ప్రశ్నకారణమాహ చతుర్భిః॥ ఏతదితి॥ ఏతత్త్వదర్చనం పరం నిశ్శ్రేయసకరం వదంతి- ఆంగిరసస్సుతో బృహస్పతిః॥ ౨॥ నిస్సృతమితి॥ నిస్సృతం త్వయోపదిష్టమిత్యర్థః- దేవ్యై పార్వత్యై॥ ౩॥ ఏతదితి॥ సర్వవర్ణానాం త్రైవర్ణికానాం॥ ౪॥ ఏతదితి॥ విశ్వేశ్వరా యే తేషామీశ్వర॥ ౫॥ నేతి॥ కర్మకాండస్య పూజావిధానస్య-నాస్త్యంతో గ్రంథతః

కారం చానుష్ఠానతో యస్య తస్య ॥౬॥ వైదిక ఇతి॥ వైదిక ఏవ మంత్రో వైదికాన్యేవాంగాని చ యస్మిన్ పురుషసూక్తాదౌ స వైదికః - ఏవం తాంత్రికోఽపి - మిశ్రః ప్రసిద్ధః రాదిః మఖః పూజా ॥౭॥ యదా త్రైవర్ణికో యజేత తదా విశేషమాహ ॥ యథేతి॥ యథాగర్భాష్టమైకాదశద్వాదశాబ్దాదికాలే - స్వనిగమేన స్వాధికారప్రవృత్తేన వేదేన ఉక్తం - ద్విజత్వం ఉపనయనం ॥౮॥ అర్చాయామితి॥ అర్చాయాం ప్రతిమాయాం ॥౯॥ పూర్వమితి॥ స్నానవిశేషమాహ - ఉభయైర్వైదికైస్తాంత్రికైశ్చ మంత్రైః ॥ ౧౦ ॥ కించ॥ సంధ్యేతి॥ సంధ్యోపాసనాదీని కర్మాణి ఆచోదితాని సాకల్యేన విహితాని యస్య యాని - తైస్సహ మే పూజాం కుర్యాత్ - న తు తాని పరిత్యజేదిత్యర్థః - సమ్యక్పరమేశ్వరవిషయ ఏవ సంకల్పో యస్య తథాభూతస్సన్ - కర్మపావనీం కర్మనిర్హారిణీం ॥౧౧॥ అర్చాభేదానాహ సార్ధేన॥ శైలీతి॥ శైలీ శిలామయీ - లౌహీ సువర్ణాదిమయీ - లేప్యా మృచ్చందనాదిమయీ - హృది పూజాయాం మనోమయీ - ప్రకర్షేణ అవస్థితత్వస్యామితి ప్రతిష్ఠా ప్రతిమైవ - జీవస్య భగవతో మందిరం - యద్వా - ప్రతిష్ఠయా కళాన్యాసేన భగవన్మందిరం భవతీతి ॥౧౨॥ ప్రతిమాభేదవిశేషమాహ సార్ధేన॥ ఉద్వాసేతి॥ ఉద్వాసో విసర్జనం - అస్థిరాయామర్చనే వికల్పః - సాలగ్రామే న కుర్యాత్ నైకతాయాం కుర్యాత్ అన్యత్ర ప్రపంచ ద్వావేతి - అవిలేప్యాయాం మృణ్మయలేఖ్యవ్యతిరిక్తాయాం - అన్యత్ర విలేప్యాయాం చ లేఖ్యాయాం చ పరిమార్జనమేవ ॥౧౩॥ ఇదానీం సకామని

దస్య చోద్ధవ । సంక్షిప్య వర్ణయిష్యామి యథావదనుపూర్వశః ॥ ౬ ॥ వైదికస్తాంత్రికో మిశ్ర ఇతి మే త్రివిధో మఖః । త్రయాణామీప్సితేనైవ విధినా మాం సమర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదా స్వనిగమేనోక్తం ద్విజత్వం ప్రాప్య పూరుషః । యథా యజేత మాం భక్త్యా శ్రద్ధయా తన్నిబోధ మే ॥ ౮ ॥ అర్చాయాం స్థండిలేఽగ్నౌ వా సూర్యే వాప్సు హృది వా ద్విజే । ద్రవ్యేణ భక్తియుక్తోఽర్చేత్ స్వగురుం మామమాయయా ॥ ౯ ॥ పూర్వం స్నానం ప్రకుర్వీత ధౌతదంతోఽంగశుద్ధయే । ఉభయైరపి చ స్నానం మంత్రైర్మృద్గ్రహణాదిభిః ॥ ౧౦ ॥ సంధ్యోపాస్త్యాదికర్మాణి వేదేనాచోదితాని మే । పూజాం తైః కల్పయేత్సమ్యక్సంకల్పః కర్మపావనీమ్ ॥ ౧౧ ॥ శైలీ దారుమయీ లౌహీ లేప్యా లేఖ్యా చ సైకతీ । మనోమయీ మణిమయీ ప్రతిమాష్టవిధా స్మృతా । చలాచలేతి ద్వివిధా ప్రతిష్ఠా జీవమందిరమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉద్వాసావాహనే న స్తః స్థిరాయాముద్ధవార్చనే । అస్థిరాయాం వికల్పస్స్యాత్ స్థండిలే తు భవేద్ద్వయమ్ ॥ స్నపనం త్వవిలేప్యాయామన్యత్ర పరిమార్జనమ్ ॥ ౧౩ ॥ ద్రవ్యైః ప్రసిద్ధైర్మద్యాగః ప్రతిమాదిష్వమాయినః । భక్తస్య తు యథాలబ్ధైర్హృది భావేన చైవ హి ॥ ౧౪ ॥ స్నానాలంకరణం ప్రేష్ఠమర్చాయామేవ తూద్ధవ । స్థండిలే తత్త్వవిన్యాసో వహ్నావాజ్యప్లుతం హవిః ॥ సూర్యే చాభ్యర్హణం ప్రేష్ఠం సలిలే సలిలాదిభిః ॥ ౧౫ ॥ శ్రద్ధయోపహృతం ప్రేష్ఠం మమ భక్తేన వార్యపి । గంధో ధూపస్సుమనసో దీపోఽన్నాద్యం చ కిం పునః ॥ ౧౬ ॥ శుచిస్సంభృతసంభారః ప్రాగ్దర్భైః కల్పితాసనః । ఆసీనః ప్రాగుదగ్వార్చేదర్చాయాం త్వథ సమ్ముఖః ॥ ౧౭ ॥ కృతన్యాసః కృతన్యాసాం మదర్చాం పాణినామృజేత్ । కలశం ప్రోక్షణీయం చ యథావదుపసాదయేత్ ॥ ౧౮ ॥ తదద్భిర్దేవయజనం ద్రవ్యాణ్యాత్మానమేవ చ । ప్రోక్ష్య పాత్రాణి త్రీణ్యద్భిస్తైస్తైర్ద్రవ్యైశ్చ సాధ

ష్కామభేదేన విశేషమాహ॥ ద్రవ్యైరితి॥ ప్రకర్షేణ సిద్ధైః సుశోభనైః అమాయినః - నిష్కామస్య భక్తస్య తు యథాలబ్ధైః - యత్ర చందనాది న లభ్యతే తత్ర హృది భావేన భావనయా - యద్వా - హృది చేన్మద్యాగః తదా భావేన మనోమయైర్ద్రవ్యైరిత్యర్థః ॥౧౪॥ అధిష్ఠానభేదేన ప్రధానోపచారానాహ సార్ధేన॥ స్నానేతి॥ తత్త్వవిన్యాసః యథాస్థానం అంగప్రధానదేవతానాం తత్తన్మంత్రైః స్థాపనం - అభ్యర్హణం ఉపస్థానార్ఘ్యాది - సలిలాదిభిః తర్పణాదినా యజనం ॥ ౧౫ ॥ సర్వత్ర సాధారణమాహ॥ శ్రద్ధయేతి ॥౧౬॥ ఏవమధికారాదివ్యవస్థాముక్త్వా ఇదానీం పూజాప్రకారమాహ॥ శుచిరితి॥ సంభృతాః సంభారాః పూజాసాధనాని యేన సః - ప్రాగగ్రైః దర్భైః - యద్వా - ప్రాగేవ సంభృతసంభారస్సన్నాసీనః - న త్వాసీనస్సన్ పశ్చాత్ తత్తత్సంభారార్థం వారం వారముత్తిష్ఠేదిత్యర్థః - ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖో వా ఆసీనః - అర్చాయాం తు స్థిరాయాం సంముఖః అర్చాభిముఖ ఉపవిష్టస్సన్ ॥౧౭॥ కృతన్యాస ఇతి॥ అనంతరం గుర్వాదినమస్కారపూర్వకం యథోపదేశం స్వస్మిన్ కృతన్యాసః - కృతో మూలమంత్రన్యాసో యస్యాం తాం మమార్చాం - ఆమృజేత్ నిర్మాల్యాపకర్షణాదినా శోధయేత్ - కలశం పూర్ణకుంభం - ప్రోక్షణీయం ప్రోక్షణార్థోదకపాత్రం చ - ఉపసాదయేత్ చందనపుష్పాదిభిస్సంస్కుర్యాత్ ॥౧౮॥ తదితి॥ తదద్భిః ప్రోక్షణీయాద్భిః - దేవయజనం దేవపూజాస్థానం - పాద్యాద్యర్థం త్రీణి పాత్రాణి కలశోదకైః పూరితాని తైస్తైర్ద్రవ్యైస్సా

ధరయేత్ - తత్ర పాద్యాదిద్రవ్యాణి ॥శ్లో॥ పాద్యం శ్యామాకదూర్వాబ్జవిష్ణుక్రాంతాదిరిష్యతే ఆఘ్న్యేతు ॥శ్లో॥ గంధపుష్పాక్షతయవకుశాగ్రతిలసర్షపాః ॥ దూర్వా చేతి క్రమాదర్ఘ్యద్రవ్యాష్టకముదీరితమ్. ఆచమనీయే తు ॥శ్లో॥ జాతీలవంగతక్కోలైర్మతమాచమనీయకమ్ ॥౧౯॥ పాద్యేతి ॥ తాని చ త్రీణి పాత్రాణి యథాక్రమం హృదయాదిమంత్రైర్గాయత్ర్యా చ సర్వాణ్యభిమంత్రయేత్ ॥౨౦॥ పిండ ఇతి ॥ తదనంతరం - పిండే దేహే - వాయ్వగ్నిసంశుద్ధ ఇతి కోష్ఠగతేన వాయునా శోషితే - ఆధారగతేనాగ్నినా దగ్ధే పునర్లలాటస్థచంద్రమండలామృతప్లావనేనామృతమయే జాతే తస్మిన్ - హృత్పద్మస్థాం పరాం శ్రేష్ఠాం జీవకళాం శ్రీనారాయణమూర్తిం ధ్యాయేత్ - కథంభూతాం - నాదాంతే సిద్ధభావితాం ప్రణవస్యాకారోకారమకారబిందునాదాః పంచాంశాః తత్ర నాదాంతే సిద్ధైర్ధ్యాతాం తథా చ ॥శ్రు॥ యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠితః - తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మహేశ్వర ఇతి ॥౨౧॥ తయేతి ॥ తయాత్మభూతయా స్వేనైవ చింతితయా - అమృతమయపిండదీపేన ప్రభయా గృహమివ వ్యాప్తే సతి - తస్మిన్ మానసైరుపచారైస్సంపూజ్య తన్మయస్సన్ - అర్చాదిష్వావాహనస్థాపనముద్రయా స్థాపయిత్వా - మాం ప్రపూజయేత్ ॥౨౨॥ కథం ప్రపూజయేత్తదాహ ద్వాభ్యాం ॥ పాద్యేతి ॥ ధర్మాదిభిర్నవాసనం కల్పయిత్వా ॥౨౩॥ పద్మమితి ॥ తత్ర పద్మం చ కల్పయిత్వా - ఉభాభ్యాం వేదతంత్రాభ్యాం - ఉభయసిద్ధయే మహ్యం పాద్యాదీనుపచారాన్ ప్రకల్పయేదిత్యన్వయః - ఉపస్పర్శః ఆచమనం - అర్హణమర్ఘ్యం - ఉభయసిద్ధయే వేదతంత్రోక్తభుక్తిముక్తిప్రాప్తయే - అయమర్థః - ధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాణ్యాసనపర్యంకస్యాగ్నేయాదిచతుష్కోణేషు పాదాః - అధర్మాజ్ఞానావైరాగ్య

పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థం త్రీణి పాత్రాణి దేశికః । హృదా శీర్ష్ణాథ శిఖయా గాయ
త్ర్యా చాభిమంత్రయేత్ ॥ ౧౯ ॥ పిండే వాయ్వగ్నిసంశుద్ధే హృత్పద్మస్థాం పరాం మమ । అణ్వీం జీవక
ళాం ధ్యాయేన్నాదాంతే సిద్ధభావితామ్ ॥ ౨౦ ॥ తయాత్మభూతయా పిండే వ్యాప్తే సంపూజ్య తన్మయః ।
ఆవాహ్యార్చాదిషు స్థాప్య న్యస్తాంగం మాం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౧ ॥ పాద్యోపస్పర్శార్హణాదీనుపచా
రాన్ ప్రకల్పయేత్ । ధర్మాదిభిశ్చ నవభిః కల్పయిత్వాసనం మమ ॥ ౨౨ ॥ పద్మమష్టదళం తత్ర కర్ణికా
కేసరోజ్జ్వలమ్ । ఉభాభ్యాం వేదతంత్రాభ్యాం మహ్యం తూభయసిద్ధయే ॥ ౨౩ ॥ సుదర్శనం పాంచజ
న్యం గదాసీషుధనుర్హలాన్ । ముసలం కౌస్తుభం మాలాం శ్రీవత్సం చానుపూజయేత్ ॥ ౨౪ ॥ నందం సు
నందం గరుడం ప్రచండం చండమేవ చ । మహాబలం బలం చైవ కుముదం కుముదేక్షణమ్ ॥ ౨౫ ॥ దుర్గాం
వినాయకం వ్యాసం విష్వక్సేనం గురూన్ సురాన్ । స్వే స్వే స్థానే త్వభిముఖాన్ పూజయేత్ప్రోక్షణాదిభిః
॥ ౨౬ ॥ చందనోశీరకర్పూరకుంకుమాగరువాసితైః । సలిలైః స్నాపయేన్మంత్రైర్నిత్యదా విభవే స
తి ॥ ౨౭ ॥ స్వర్ణఘర్మానువాకేన మహాపురుషవిద్యయా । పౌరుషేణాపి సూక్తేన సామభీ రాజనాదిభిః ॥
౨౮ ॥ వస్త్రోపవీతాభరణపత్రస్రగ్గంధలేపనైః । అలంకుర్వీత సప్రేమ మద్భక్తో మాం యథోచితమ్ ॥ ౨౯ ॥
పాద్యమాచమనీయం చ గంధం సుమనసోఽక్షతాన్ । ధూపదీపోపహార్యాణి దద్యాన్మే శ్రద్ధయార్చకః ॥ ౩౦ ॥

నైశ్వర్యాణి పర్యంకస్య పూర్వాదిదిక్షు గాత్రాణి - పర్యంకమధ్యే త్రయో గుణాః పట్టికాః - తత్ర పూర్వాదిక్రమేణ మధ్యే చ ॥శ్లో॥ విమలోత్కర్షణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తథైవ చ । ప్రహ్వా సత్యా తథేశానానుగ్రహా చేతి శక్తయః ॥ ఏవం యథోపదేశం ధర్మాదిభిరష్టభిర్నవభిశ్శక్తిభిర్గుణైశ్చాసనం కల్పయిత్వేతి - కర్ణికాయాః కేసరైర్గుణత్రయోపరిస్థాపితైస్సోమసూర్యాగ్నిమండలైశ్శోభైర్జ్వలమిత్యర్థః ॥౨౩॥ ఆయుధాదిపూజామాహ త్రిభిః ॥ సుదర్శనమితి ॥ తత్ర న్యస్తాంగమిత్యంగావరణపూజా సూచితా - ఆసనేనైవ నవశక్త్యావరణముక్తం - తతస్సుదర్శనాదిముసలాంతాన్యాయుధాన్యష్టసు దిక్షు - కౌస్తుభమాలా శ్రీవత్సానురసి ॥౨౪॥ నందమితి ॥ నందాదీన్ ద్వారపాలానష్టదిక్షు - గరుడం పురతః ॥౨౫॥ దుర్గామితి ॥ దుర్గాదీన్ కోణేషు - గురూన్ వామతః - సురానింద్రాదిలోకపాలాన్ పూర్వాదిదిక్షు ఏవమేతాన్ దేవస్యాభిముఖాన్ ప్రోక్షణాదిభిరర్ఘ్యాదిభిః పూజయేదిత్యర్థః ॥౨౬॥ పాద్యాదీనుపచారాన్ ప్రకల్పయేదిత్యుక్తం - తానేవ గుణవిధిభిః ప్రపంచయతి షడ్భిః ॥ చందనేతి ॥ ౨౭ ॥ మంత్రానాహ ॥ స్వర్ణేతి ॥ స్వర్ణఘర్మానువాకః ॥శ్రు॥ సువర్ణం ఘర్మం పరివేద వేనమిత్యాది - మహాపురుషవిద్యయా ॥శ్లో॥ జితం తే పుండరీకాక్ష నమస్తే విశ్వభావన । నమస్తేస్తు హృషీకేశ(?) సుబ్రహ్మణ్య నమస్తేస్తు మహాపురుష పూర్వజేతి - పౌరుషం సూక్తం సహస్రశీర్షేత్యాది - రాజనాదీని సామాని ॥శ్రు॥ ఇంద్రం నరో నేమధితా హవంత ఇత్యస్యామృచి గీతాని - ఆదిశబ్దేన రౌహిణాదీని ॥ ౨౮ ॥ వస్త్రాద్యుపచారేష్వలంకారలక్షణం గుణం విధత్తే ॥ వస్త్రేతి ॥ పత్రాణి కపోలవక్షస్స్థలాదిషు లిఖితాః పత్రభంగ్యః - మద్భక్తస్సప్రేమ యథా భవతి తథా యథోచితమలంకుర్వీతేత్యర్థః ॥౨౯॥ సర్వసాధారణం శ్రద్ధాలక్షణం గుణం విధత్తే ॥ పాద్యమితి ॥౩౦॥ నైవేద్యవైభవలక్షణం గుణం విధత్తే ॥ గుడేతి ॥ శష్కుల్యః తైలపక్వవిశేషః - అపూపాః అపూపానాం మంటపాదీనాం సమూ

పాః- సూపాః వ్యంజనాని- సతి విభవ ఇతి శేషః ॥ ౩౨ ॥ కాలభేదేన గుణాన్ విధత్తే॥ అభ్యంగేతి॥ అభిషేచనం పంచామృతాదిస్నపనం- అన్నాద్యేతి అన్నం భోజ్యం-ఆద్యం భక్ష్యం-పర్వణి ఏకాదశ్యాదౌ- అన్వహం ప్రత్యహం వా విభవే సతీతి ॥ ౩౩॥ ఫలభూయస్త్వార్థినః సాగ్నావపి పూజాప్రకారమాహ॥ విధినేతి ॥ విధినా స్వగృహ్యోక్తవిధానేన- మేఖలాదిభిరుపలక్షితే- విహితే నిర్మితే- తదుక్తం॥ శ్లో॥ విస్తారోచ్ఛ్రాయతస్త్రిస్రో మేఖలాశ్చతురంగులాః। హస్తమాత్రోభవేద్గర్తః స్వగృహ్యనిర్వేదికా తథేత్యాది-ఉదితం ప్రజ్వలితం-అగ్నిం పరితః సమూహేత్ ఏకత్ర మేళయేత్ ॥౩౪॥ పరిస్తీర్యేతి॥ దర్భైః పరిస్తీర్య-పర్యుక్షేత్ పరితః ప్రోక్షయేత్- అన్వాధాయ అన్వాధానసంజ్ఞికం వ్యాహృతిభిః సమిత్ప్రక్షేపాదిరూపం కర్మ కృత్వా- అగ్నేరుత్తరతో ద్రవ్యాణి హోమోపయోగీని ఆసాద్య నిధాయ -ప్రోక్షణ్యా ప్రోక్షణీపాత్రోదకేన ప్రోక్ష్య-అగ్నౌ మాం ధ్యాయేత్ ॥ ౩౫॥ తప్తేతి॥ శంఖాదిభిర్లసంతః శోభమానాశ్చత్వారో భుజా యస్య తం॥ ౩౬॥ స్ఫురదితి॥ స్ఫురంతి కిరీటాదీని యస్య తం॥ ౩౭॥ ధ్యాయన్నితి॥ హవిషా స్నుతేన అభిఘృతాని సంసిక్తాని-దారూణి శుష్కసమిధః- ప్రాస్య ప్రక్షిప్య ఆఘారౌ తత్సంజ్ఞికౌ ఆజ్యభాగౌ చ-దత్వా తదర్థాన్ ఆహుతీర్హుత్వేత్యర్థః-తత్ర ఆఘారౌ ప్రజాపతయే స్వాహేంద్రాయ స్వాహేతి చోత్తరదక్షిణపరిధిమారభ్య అగ్నిమధ్యాదాపరిధ్యంతం ఘృతక్షరణరూపౌ- ఆజ్యభాగౌ- అగ్నయే స్వాహా సోమాయ స్వాహేత్యేవం హోమరూపౌ ॥ ౩౮ ॥ జుహుయాదితి ॥ మూలమంత్రేణ అష్టాక్షరేణ- తథా షోడశభిరృచో యస్మిన్ తేన పురుషసూక్తేన వా - అవదాన

గుడపాయససర్పీంషి శష్కుల్యాపూపమోదకాన్। సంయావదధిసూపాంశ్చ నైవేద్యం సతి కల్పయేత్ ॥

౩౨॥ అభ్యంగోన్మర్దనాదర్శదంతధావాభిషేచనమ్। అన్నాద్యగీతనృత్తాని పర్వణి స్యురుతాన్వహమ్।

౩౩। విధినా విహితే కుండే మేఖలాగర్తవేదిభిః। అగ్నిమాధాయ పరితస్సమూహేత్పాణినోదితమ్॥

౩౪। పరిస్తీర్యాథ పర్యుక్షేదన్వాధాయ యథావిధి। ప్రోక్షణ్యాసాద్య ద్రవ్యాణి ప్రోక్ష్యాగ్నౌ భావ

యేత మామ్॥ ౩౫॥ తప్తజాంబూనదప్రఖ్యం శంఖచక్రగదాంబుజైః। లసచ్చతుర్భుజం శాంతం పద్మకిం

జల్కవాససమ్॥ ౩౬॥ స్ఫురత్కిరీటకటకకటిసూత్రవరాంగదమ్। శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభం వన

మాలినమ్ ॥ ౩౭ ॥ ధ్యాయన్నభ్యర్చ్య దారూణి హవిషాభిఘృతాని చ। ప్రాస్యాజ్యభాగావాఘారౌ ద

త్త్వా చాజ్యప్లుతం హవిః॥ ౩౮ ॥ జుహుయాన్మూలమంత్రేణ షోడశర్చావదానతః। ధర్మాదిభ్యో యథా

న్యాయ్యం మంత్రైః స్విష్టకృతం బుధః॥ ౩౯॥ అభ్యర్చ్యాథ నమస్కృత్య పార్షదేభ్యో బలిం హరేత్

మూలమంత్రం జపేద్బ్రహ్మ స్మరన్నారాయణాత్మకమ్॥ ౪౦॥ దత్త్వాచమనముచ్ఛేషం విష్వక్సేనాయ

కల్పయేత్। ముఖవాసం సురభిమత్తాంబూలాద్యమథార్హయేత్॥ ౪౧॥ ఉపగాయన్గృణన్నృత్యన్

కర్మాణ్యభినయన్మమ। మత్కథాః శ్రావయన్ శృణ్వన్ముహూర్తం క్షణికో భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ స్తవైరు

చ్చావచైస్స్తోత్రైః పౌరాణైః ప్రాకృతైరపి। స్తుత్వా ప్రసీద భగవన్నితి వందేత దండవత్॥ ౪౩॥ శిరో

మత్పాదయోః కృత్వా బాహుభ్యాం చ పరస్పరమ్। ప్రపన్నం పాహి మామీశ భీతం మృత్యుగ్రహార్ణ

వాత్॥ ౪౪॥ ఇతి శేషాం మయా దత్తాం శిరస్యాధాయ సాదరమ్। ఉద్వాసయేచ్చేదుద్వాస్యం జ్యోతిర్జ్యో

తిషి తత్పునః॥ ౪౫ ॥ అర్చాదిషు యదా యత్ర శ్రద్ధా మాం తత్ర చార్చయేత్। సర్వభూతేష్వాత్మని చ

తః ప్రత్యృచమాహుతిగ్రహణేనేత్యర్థః- పురుషసూక్తేనారాధనపక్షే సఏవ మూలమంత్రః-తేనైవ ప్రత్యృచమవదానతో హోమ ఇతి మంత్రైః యథాన్యాయ్యం పూజాక్రమేణైవ- అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహేత్యేవం స్విష్టకృతం చ హుత్వా ॥ ౩౯ ॥ అభ్యర్చ్యేతి ॥ తతో వహ్నిస్థం భగవంతమభ్యర్చ్య-అథ నమస్కృత్య-పార్షదేభ్యో నందాదిభ్యః- అష్టసు దిక్షు- బలిం హరేత్ -తతః పూజాస్థానమాగమ్య దేవస్యాగ్రే సముపవిశ్య యథాశక్తి మూలమంత్రం జపేత్ ॥౪౦॥ దత్త్వేతి॥ తతః ఉభయత్ర భగవతో భోజనసమాప్తిం ధ్యాత్వా ఆచమనం దత్త్వా ఉచ్ఛేషం విష్వక్సేనాయ కల్పయిత్వా తదనుజ్ఞయా పశ్చాత్ స్వయం భుంజీత -తతః-సురభిమత్ సుగంధవత్ -తాంబూలాద్యం ముఖవాసం దత్త్వా-అథ పునరపి-అర్హయేత్ పుష్పాంజలినా పూజయేత్ ॥౪౧॥ఉపగాయన్నితి॥అభినయన్ స్వస్మిన్నాటయన్ క్షణికః నైయగ్ర్యం పరిత్యజ్య లబ్ధావసరో భవేత్ ॥ ౪౨॥ స్తవైరితి॥ స్తవస్తోత్రాణాం భేదం దర్శయతి-పౌరాణైః ప్రాకృతైరపీతి॥ ౪౩॥ కథం ప్రణమేదిత్యపేక్షాయామాహ ॥ శిర ఇతి ॥ బాహుభ్యాం దక్షిణోత్తరాభ్యాం- పరస్పరం మమ దక్షిణోత్తరౌ పాదౌ గృహీత్వా - యద్వా-హస్తౌ తౌ పరస్పరనిబద్ధాభ్యాం-కృతాపరాధ ఇత ప్రపన్నమిత్యాది విజ్ఞాప్య చ ప్రణమేత్ ॥ ౪౪ ॥ తతః శేషాగ్రహణపూర్వకం నైమిత్తికోద్వాసనప్రకారమాహ॥ఇతీతి॥ఇత్యనయైవ ప్రార్థనయా- శేషాం నిర్మాల్యం- మయా దత్తాం-శిరస్యాధాయ ధృత్వా-యద్యుద్వాసయేత్ -తర్హి- ప్రతిమాయాం యన్న్యస్తం జ్యోతిస్తత్పునరపి హృత్పద్మస్థజ్యోతిష్యేవోద్వాసనీయం ॥ ౪౫ ॥ ఏతేష్వధిష్ఠానేషు కిం ముఖ్యమిత్యపేక్షాయామా

హ ॥ అర్చాదిష్వితి॥యదా యత్ర శ్రద్ధా - తదా తత్ర - సత్యధిష్ఠానే ముఖ్యాముఖ్యత్వం - కుతః పునః- యతః సర్వభూతేష్వితి॥౪౬॥ ఏవ
మితి॥ ఉభయతః ఇహాముత్ర చ ॥౪౭॥ సమర్థానం ప్రత్యాహ త్రిభిః॥ మదర్చామితి ॥ పుష్పోద్యానాని చ కారయేత్ - పూజాయాత్రోత్స
వాశ్రితాన్ - పూజా ప్రత్యహం -యాత్రా విశిష్టపర్వణి- బహుజనసమాగమః- ఉత్సవః వసంతాదికాలేను మహోత్సవః- తదాశ్రితాన్
క్షేత్రాదీన్ దత్వా॥ ౪౮ ॥ పూజాయాత్రోత్సవాశ్రితానిత్యస్య వివరణం॥ పూజాదీనామితి॥ ప్రవాహార్థం సంతతానువృత్త్యర్థం
మత్సార్ష్టితాం మత్సమానైశ్వర్యం ॥ ౪౯ ॥ ప్రతిష్ఠాదీనాం వ్యస్తసమస్తానాం ఫలమాహ ॥ ప్రతిష్ఠయేతి ॥ మత్సామ్యతాం మయా సహ
తాం ॥ ౫౦ ॥ సకామం ప్రత్యుక్తం- అహైతుకభక్తం ప్రత్యాహ ॥ మామితి ॥ అహైతుకభక్తియోగః ఏవ కథం భవతి తత్రాహ - భక్తియోగ
మితి॥ ౫౧॥ దాయః ఫలముక్తం అపహర్తారం నిందతి॥ యఇతి॥ విడ్భుక్ విష్ఠాభోజీ క్రిమిః॥ ౫౨ ॥ కర్తుర్యత్ఫలం తదేవాన్యేషామప్యాహ॥
కర్తురితి॥ సారథేస్సహకారిణః- హేతోః ప్రయోజకస్య- అనుమోదితుశ్చ- ప్రేత్య తత్ఫలమిత్యన్వయః- కుతః- యతః కర్మణామేతేభా
గినః ఖాగార్హాః- తత్రాపి విశేషమాహ- భూయసి కర్మణి సారథ్యాదౌ చాధికం ఫలమితి॥ శ్లో॥ పయఃపత్రాదిమాత్రేణ పూజితోయః పరం
పదమ్ ప్రాగేవ దిశతి శ్రీశస్సకృష్ణశ్శరణం మమ ॥౫౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- సప్తవింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁❁❁❁❁
శ్లో॥ అష్టావింశేతు యః పూర్వం విస్తరేణోపవర్ణితః ॥ జ్ఞానయోగః పునస్సోత్ర సమాహృత్య నిరూప్యతే॥ ఇదానీం మతివిస్తరేణోక్తం జ్ఞాన

సర్వాత్మన్యహమవస్థితః॥ ౪౬॥ ఏవం క్రియాయోగపథైః పుమాన్ వైదికతాంత్రికైః॥ అర్చన్నుభయ
తస్సిద్ధిం మత్తో విందత్యభీప్సితామ్ ॥ ౪౭ ॥ మదర్చాం సంప్రతిష్ఠాప్య మందిరం కారయేద్దృఢమ్ । పుష్పో
ద్యానాని రమ్యాణి పూజాయాత్రోత్సవాశ్రితాన్॥ ౪౮ । పూజాదీనాం ప్రవాహార్థం మహాపర్వసు
వాన్వహమ్। క్షేత్రాపణపురగ్రామాన్దత్వా మత్సార్ష్టితామియాత్ । ౪౯ । ప్రతిష్ఠయా సార్వ
భౌమం సద్మనా భువనత్రయమ్। పూజాదినా బ్రహ్మలోకం త్రిభిర్మత్సామ్యతామియాత్ । ౫౦ । మా
మేవ నైరపేక్షేణ భక్తియోగేన విందతి। భక్తియోగం స లభతే ఏవం యః పూజయేత మామ్॥ ౫౧ । య
స్స్వదత్తాం పరైర్దత్తాం హరేత సురవిప్రయోః। వృత్తిం ప్రజాయతే విడ్భుగ్వర్షాణామయుతాయు
తమ్ । ౫౨ । కర్తుశ్చ సారథేర్హేతోరనుమోదితురేవ చ। కర్మణాం భాగినః ప్రేత్య భూయో భూ
యసి తత్ఫలమ్॥ ౫౩॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే- సప్తవింశోధ్యాయః ❁❁❁❁❁
శ్రీభగవాన్ ॥ పరస్వభావకర్మాణి న ప్రశంసేన్న గర్హయేత్ । విశ్వమేకాత్మకం పశ్యన్ ప్రకృత్యా పు
రుషేణ చ॥ ౧॥ పరస్వభావకర్మాణి యః ప్రశంసతి నిందతి। స ఆశు భ్రశ్యతే స్వార్థాదసత్యభినివేశతః॥
౨॥ తైజసే నిద్రయాపన్నే పిండస్థో నష్టచేతనః। మాయాం ప్రాప్నోతి మృత్యుం వా తద్వన్నానార్థదృ
క్పుమాన్॥ ౩॥ కిం భద్రం కిమభద్రం వా ద్వైతస్యావస్తునః కియత్ । వాచోదితం తదనృతం మనసా ధ్యా
తమేవ చ । ౪ । ఛాయాప్రత్యాహ్వయాభాసా హ్యసంతోప్యర్థకారిణః। ఏవం దేహాదయో భావా
యచ్ఛంత్యామృత్యుతో భయమ్ । ౫ । ఆత్మైవ తదిదం విశ్వం సృజ్యతే సృజతి ప్రభుః। త్రాయతే త్రాతి

యోగం సంక్షేపేణ వక్తుమాహ ॥ పరేతి ॥ పరేషాం స్వభావాన్ శాంతఘోరాదీన్ కర్మాణి చ- తత్ర హేతుర్విశ్వమితి ॥౧॥ విపక్షే దో
షమాహ॥ పరేతి॥ స్వార్థాత్ - జ్ఞాననిష్ఠాలక్షణాత్ - అసతి మిథ్యాభూతే ద్వైతే అభినివేశాత్ ॥ ౨ ॥ భ్రంశమేవ దృష్టాంతతో దర్శయ
తి॥ తైజస ఇతి॥ తైజసే రాజసాహంకారకార్యే ఇంద్రియగణే- నిద్రయా ఆపన్నే అభిభూతే సతి- పిండస్థో జీవః కేవలం మనసా మాత్రేణ మా
యాం స్వప్నరూపాం ప్రాప్నోతి- తతో మనసి లీనే సతి నష్టచేతనస్సన్ మృత్యుం వా మృత్యుతుల్యాం సుషుప్తిం వా ప్రాప్నోతి యథా- తద్వదేవ
నానార్థదృక్ ద్వైతాభినివేశీ- విక్షేపం లయం చ ప్రాప్నోతి- యథా ప్రాజ్ఞసంపర్కాద్విశ్వస్య భోగక్షయలక్షణో భ్రంశః- ఏవ మనాత్మ
సంపర్కాదాత్మనోపి స్వరూపభ్రంశ ఇతి భావః॥ ౩॥ ద్వైతాసత్యతయా స్తుతినిందయోర్నిర్విషయత్వం ప్రపంచయతి సార్థైష్షడ్భిః
కిమితి॥ అవస్తునో ద్వైతస్య మధ్యే కిం భద్రం- కిం వా అభద్రం- కియద్భద్రం- కియద్వా అభద్రమిత్యర్థః - అవస్తుత్వమేవాహ వాచేతి
వాహ్యం ద్రిగూపలక్షణం- వాచా ఉదితం ఉక్తం- చక్షురాదిభిశ్చ యద్దృష్టం తదనృతమితి॥ ౪॥ నన్వేవం సతి దేహాదిభావానామసత్త్వాత్క
థం భయహేతుత్వమిత్యాశంక్య హేతుత్వం దృష్టాంతేనాహ॥ ఛాయేతి॥ ఛాయా ప్రతిబింబం- ప్రత్యాహ్వయః ప్రతిధ్వనిః- ఆభాసః శుక్తి
రజతాదిః- ఏతే యథా అసంతోప్యర్థకారిణో భవంతి- ఆమృత్యుతః మృత్యుమభివ్యాప్య - యద్వా- మృత్యోర్లయః జ్ఞానేన యావన్నైతి
తావదిత్యర్థః ॥౫॥ నను సృష్ట్యాదిశ్రుతిభిరేవ ద్వైతం నిరూపితం- కథమసత్యం స్యాత్ తత్రాహ ద్వాభ్యాం ॥ ఆత్మే

తి॥ త్రాయతే పాల్యతే- త్రాతి పాలయతి॥ ౬॥ తస్మాదితి॥ అస్యస్మాత్ సృజ్యాదివ్యతిరిక్తాత్-త్రివిధా అధ్యాత్మాదిరూపా-భాతిః ప్రతీతిః॥ ౭॥ ననుకథంనిర్మూలం ప్రతీయతే తత్రాహ॥ ఇదమితి॥ ౮॥ ఏతదితి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయోర్నైపుణంనిష్ఠాం-సూర్యవత్సమోభూత్వా॥౯॥ ఏతన్నిష్ఠాప్రాప్త్యుపాయమాహ॥ ప్రత్యక్షేణేతి॥యదాద్యంతవత్ ద్వైతం-తదసదితిజ్ఞాత్వా-నిస్సంగో విచరేత్ -ఆద్యదంతవత్త్వే ప్రమాణాని-ప్రత్యక్షేణఘటాది- అనుమానేనసావయవత్వేనదృశ్యంపృథివ్యాది-నిగమేనా ప్రత్యక్షమాకాశాది-ఆత్మసంవిదాస్వానుభవేన సర్వందృశ్యం ఆద్యంతవత్ అసచ్చేతిజ్ఞాత్వేతి॥౧౦॥ననుయద్యాత్మసంవిదా సర్వందృశ్యమాద్యంతవదసదిత్యుచ్యతే-తర్హ్యాత్మాస్వప్రకాశో దేహాదిద్వైతంజడమిత్యుక్తంస్యాత్-తథాచసంసారప్రతిభాసోనఘటేతేతిచోదయతి॥నైతి॥ అనాత్మస్వదృశోః జడాజడయోః-అత్రహేతుః-ద్రష్టృదృశ్యయోః-తతోమాభూద్ద్వయోరపి తత్రాహ- ఉపలభ్యత ఇతి॥౧౧॥ ఏతత్ప్రపంచయతి॥ ఆత్మేతి॥ అవ్యయత్వాదిపంచవిశేషణైర్నాశాదిరాగాదిపుణ్యాపుణ్యాజ్ఞానపరిచ్ఛేదానామసంభవందర్శయతి-హేతుహేతుమత్త్వంతుయథేష్టం-అచిత్ జడః అయంభావః-యథైవాగ్నిదారుణోర్భేదానుపలంభేపి-దారుప్రకాశ్యమేవ-అగ్నిశ్చప్రకాశకః-తథాదేహాత్మనోరపీతి-నసంసృతిః తయోరన్యతరస్యాపిఘటతఇత్యర్థః॥ ౧౨॥ సత్యంతథాప్యుభయోరేవమవివేకఏవసంసారావలంబనమిత్యాహపంచభిః॥ యావదితి॥ సన్నికర్షణంసంబంధః- నన్వసంగస్యకుతః సంబంధస్తత్రాహ- అవివేకతః అజ్ఞానకృత ఇత్యర్థః- ననుస్వప్రకాశస్యకథమజ్ఞానతః సంసారస్తత్రాహ-అపార్థోఽపిమిథ్యాభూతోఽపి-కేవలంఫలవాన్ ఫలంస్ఫూర్తిః-నతుతత్త్వతోఽస్తీత్యర్థః॥ ౧౩॥ నన్వసతో దేహా

విశ్వాత్మా హ్రియతే హరతీశ్వరః॥ ౬ ॥ తస్మాన్నహ్యాత్మనోఽన్యస్మాదన్యో భావో నిరూపితః। నిరూపితేఽయం త్రివిధా నిర్మూలా భాతిరాత్మని॥ ౭॥ ఇదంగుణమయం విద్ధి త్రివిధం మాయయా కృతమ్॥౮॥ఏతద్విద్వాన్మదుదితం జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణమ్।ననిందతి న చ స్తౌతి లోకే చరతి సూర్యవత్॥ ౯॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేన నిగమేనాత్మసంవిదా। ఆద్యంతవదసద్జ్ఞాత్వా నిస్సంగో విచరేదిహ॥ ౧౦॥ ఉద్ధవః॥ నైవాత్మనో న దేహస్య సంసృతిర్ద్రష్టృదృశ్యయోః। అనాత్మస్వదృశోరీశ కస్య స్యాదుపలభ్యతే ॥ ౧౧ ॥ ఆత్మావ్యయోఽగుణశ్శుద్ధస్స్వయంజ్యోతిరనావృతః। అగ్నివద్దారువదచిద్దేహః కస్యేహ సంసృతిః॥ ౧౨॥ శ్రీకృష్ణః ॥ యావద్దేహేంద్రియప్రాణైరాత్మనస్సంనికర్షణమ్। సంసారః ఫలవాంస్తావదపార్థోఽప్యవివేకినః॥ ౧౩ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే। ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా॥ ౧౪ ॥ యథా హ్యప్రతిబుద్ధస్య ప్రస్వాపో బహ్వనర్థభృత్। స ఏవ ప్రతిబుద్ధస్య న వై మోహాయ కల్పతే॥౧౫॥శోకహర్షభయక్రోధలోభమోహస్పృహాదయః।అహంకారస్య దృశ్యంతే జన్మ మృత్యుశ్చ నాత్మనః॥ ౧౬ ॥ దేహేంద్రియప్రాణమనోఽభిమానో జీవోఽంతరాత్మా గుణకర్మమూర్తిః। సూత్రం మహానిత్యురుధైవ గీతస్సంసార ఆధావతి కాలతంత్రః॥ ౧౭॥ అమూలమేతద్బహురూపరూపితం మనోవచఃప్రాణశరీరకర్మ। జ్ఞానాసినోపాసనయా శితేనచ్ఛిత్త్వా మునిర్గాం విచరత్యతృష్ణః॥ ౧౮॥జ్ఞానం వివేకో నిగమస్తపశ్చ ప్రత్యక్షమైతిహ్యమథానుమానమ్। ఆద్యంతయోరస్య యదేవ కే

దేః కుతస్సంసారస్ఫూర్తిహేతుత్వమపి తత్రాహ॥ అర్థ ఇతి॥ అప్యాత్మనః॥ ౧౪॥ ననుకథంచిద్ధ్యాయతో విషయస్ఫూర్తిర్జీవన్ముక్తస్యాపిదుర్వారేత్యనిర్మోక్షప్రసంగస్తత్రాహ॥ యథేతి॥ ప్రస్వాపః స్వప్నః-బహూననర్థాన్ బిభర్తి పుష్ణాతీతి తథా॥ ౧౫॥ అహంకారలక్షణో దేహాదిసన్నికర్ష ఏవ సంసారాలంబనమిత్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాందర్శయతి ॥ శోకేతి ॥ సుషుప్త్యాదావేషామదర్శనాత్- అహంసుఖీదుఃఖీతిచిత్ చైతన్యంసుఖీదుఃఖీతి ప్రతీత్యభావాత్ దృశ్యత్వాచ్చ- సుఖాదీనాంకృశత్వాదివద్ద్రష్టృధర్మత్వానుపపత్తేరితిభావః-ఉక్తంచ॥శ్లో॥ సుప్తేహమినదృశ్యంతే దుఃఖదోషప్రవృత్తయః। అతస్తస్యైవ సంసారో న మే సంసృతిసాక్షిణః॥ ౧౬ ॥ ననుయద్యహంకారస్య సంసారః తర్హి మముక్తిరపి తస్యైవేతి ముక్తావహంకారావశేషః ప్రసజ్యేత తత్రాహ ॥ దేహేతి॥ దేహాదిష్వభిమానోయస్యసః-ఆత్మైవ తేషామంతస్థితో జీవః-అతఏవ గుణకర్మమయీమూర్తిర్యస్యసః-ఏవంచసఏవ సూక్ష్మోపాధిభిర్బహుధైవసూత్రాదిశబ్దైర్గీతః సంసారే కాలతంత్రః పరమేశ్వరాధీనస్సన్ ఆధావతి-అతోనాయందోషఇతిభావః॥ ౧౭॥ తదేవమహంకారత్యసంబంధముపపాద్యేదానీంజ్ఞానేనతన్నివృత్తౌ ముక్తిరిత్యాహ॥అమూలమితి॥ వస్తుతో మూలశూన్యం- అజ్ఞానతస్తుబహుభీరూపైఃరూపితం ప్రకాశితం- ఐంద్రజాలికతుల్యమితివా- కింతత్తదాహ- మన ఇతి- మనఆదీనాంద్వంద్వః- యద్వా- మన ఆదిషుక్రియత ఇతి కర్మ-అహంకరణంగురూపాసనయానిశితేన జ్ఞానఖడ్గేనఛిత్త్వా॥ ౧౮ ॥ తదేవంజ్ఞానంస్వరూపసాధనఫలైర్నిరూపయతి॥ జ్ఞానమితి॥ వివేకః జ్ఞానం- సాధనాన్యాహ- నిగమోవేదః- తపఃస్వధర్మః- ప్రత్యక్షంస్వానుభవః - ఐతిహ్యముపదేశః - అనుమానంతర్కః - ఫలమాహ

ఆద్యంతయోరాద్యంతయోర్వర్తమానస్యజగతః- మధ్యేపితదేవకేవలం- నతుజగదితి- కింతత్ - కాలఃకాలయతి ప్రకాశయతి- యస్సతథా- హేతుఃకారణంచయత్తదేవ- ఏతదుక్తంభవతి- యదస్యవిశ్వస్యకారణంప్రకాశకంచబ్రహ్మ - తదాత్మకమేవైతత్ -నతతఃపృథగిత్యేవంనిశ్చయః ఫలోనిగమాదిసాధనైర్జాయతేయోవివేకః- తత్ జ్ఞానమితి॥ ౧౯ ॥ తత్రనానాభేదవ్యవహారాలంబనస్యాపివిశ్వస్యకారణమాత్రాత్మకత్వంసదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ సుకృతంసుష్ఠుకుండలాదిరూపేణరచితం- యద్ధిరణ్యం- కీదృశం- హిరణ్మయస్యకుండలాదేరుత్పత్తేఃపురస్తాన్నాశాచ్చపశ్చాత్ యదస్తిహిరణ్యమాత్రం- తన్మధ్యేపి కటకంకుండలమిత్యాది నానావ్యపదేశైః వ్యవహారం ప్రాప్యమాణమపితదేవయథా- తద్వదస్యవిశ్వస్యకారణభూతోఽహమేవనానావ్యవహారాలంబనం- నతుమత్తఃపృథగ్విశ్వమితి॥ ౨౦॥ తదేవంకార్యస్యకారణమాత్రాత్మకతాముక్త్వాప్రకాశ్యస్యప్రకాశాత్మకతామాహ॥విజ్ఞానమితి॥త్రియవస్థం- యకారస్యపృథక్పాఠఃఛందోనురోధేన-జాగ్రదాదిత్రయవస్థంయద్విజ్ఞానంమనః-తదవస్థాకారణభూతంచయద్గుణత్రయం-యచ్చకారణకార్యకర్తృ-కారణమధ్యాత్మంకార్యమధిభూతం-కర్తృఅధిదైవం-ఏవంగుణత్రయకార్యభూతంత్రివిధంజగదేతత్ -యేనతుర్యేణసామాన్యజ్ఞానమాత్రేణ-సమన్వయేనథాతిరేకేనానుగతంప్రకాశతఇత్యర్థః॥శ్రు॥తమేవభాంతమనుభాతిసర్వంతస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతి-తథా॥శ్రు॥ చక్షుషశ్చక్షురుతశ్రోత్రస్యశ్రోత్రంమనసోయేమనోవిదురిత్యాదిశ్రుతేః-నసువిశేషజ్ఞానవ్యతిరేకేణనతురీయంనామోపలభామహేతత్రాహ-వ్యతిరేకతశ్చసమాధ్యాదౌయదస్తితదేవసత్యమితి॥౨౧॥ఏవంకాలత్రయేప్యవ్యభిచారిణఃసత్యత్వముక్త్వా-వ్యభిచారిణస్త్వసత్యతామాహ॥నేతి॥ మధ్యేపితత్పృథఙ్నాస్తి- కింతువ్యపదేశమాత్రం- కుతః- యద్యస్మాత్ - పరేణఅన్యేన- భూతంజాతం- ప్రసిద్ధంప్రకాశితంచ- తత్తదేవకారణప్రకాశకతావన్మాత్రంస్యాత్ - నపృథగితి - మేమనీషాబుద్ధిః॥శ్రు॥వాచారంభణంవికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యమ్.

వలంకాలశ్చహేతుశ్చతదేవమధ్యే ॥ ౧౯ ॥ యథాహిరణ్యంసుకృతంపురస్తాత్పశ్చాచ్చసర్వస్యహిరణ్మయస్య । తదేవమధ్యేవ్యవహార్యమాణంనానాపదేశైరహమస్యతద్వత్ ॥ ౨౦॥ విజ్ఞానమేతత్త్రియవస్థమంగగుణత్రయంకారణకార్యకర్తృ । సమన్వయేనవ్యతిరేకతశ్చయేనైవతుర్యేణతదేవసత్యమ్॥ ౨౧ ॥ నయత్పురస్తాదుతయన్నపశ్చాన్మధ్యేచతన్నవ్యపదేశమాత్రమ్। భూతంప్రసిద్ధంచపరేణయద్యత్తదేవతత్స్యాదితిమేమనీషా॥ ౨౨॥ అవిద్యమానోప్యవభాసతేయోవైకారికోరాజససర్గఏషః। బ్రహ్మస్వయంజ్యోతిరతోవిభాతిబ్రహ్మేంద్రియార్థాత్మవికారచిత్రమ్॥ ౨౩ ॥ ఏవంస్ఫుటంబ్రహ్మవివేకహేతుభిఃపరాపవాదేనవిశారదేన। ఛిత్త్వాత్మసందేహముపారమేతస్వానందతుష్టోఖిలకాముకేభ్యః ॥ ౨౪ ॥ నాత్మావపుఃపార్థివమింద్రియాణిదేవాహ్యసుర్వాయుర్జలంహుతాశః । మనోన్నమాత్రంధిషణాచసత్త్వమహంకృతిఃఖంక్షితిరర్థసామ్యమ్॥ ౨౫ ॥ సమాహితైఃకఃకరణైర్గుణాత్మభిర్గుణోభవేన్మత్సువివిక్తధామ్నః। విక్షిప్యమాణైరుతకింనుదూషణంఘనైరుపేతైర్విగతైరవేః కిమ్ ॥ ౨౬ ॥ యథానభోవాయ్వనలాంబుభూగుణైర్గతాగతైర్వర్తుగుణైర్నసజ్జతే । తథాక్షరం

శ్రు॥ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మేత్యాది శ్రుతేశ్చ కారణ ప్రకాశకవ్యతిరేకేణకార్యస్యప్రకాశ్యస్యచానుపలంభాదితిభావః॥౨౨॥ఏవంసామాన్యతఃకార్యప్రకాశ్యయోఃకారణప్రకాశకాభ్యామభేదంవ్యుత్పాద్య ప్రస్తుతేతదుభయవివేకపూర్వకం ప్రపంచస్యబ్రహ్మాభేదమాహ॥ అవిద్యమానఇతి॥ యోయంవైకారికోవికారసమూహఃసఏషప్రాగవిద్యమానోపిరాజససర్గఃరజోద్వారేణబ్రహ్మకార్యభూతఇత్యర్థః-అవభాసతేబ్రహ్మణాప్రకాశ్యతఇత్యర్థః-బ్రహ్మతు-స్వయంస్వతస్సిద్ధం-నతుకార్యమిత్యర్థః-జ్యోతిశ్చప్రకాశకమిత్యర్థః-అతఃకారణాత్ -ఇంద్రియాణిచఅర్థాస్తన్మాత్రాణిచఆత్మామనశ్చదేవానామప్యుపలక్షణంవికారాఃపంచభూతాని ఏవంచిత్రంబ్రహ్మైవభాతీతి॥ ౨౩॥ ఉపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ ఏవంనిగమతఃప్రత్యక్షేతిహ్యానుమానైః- స్ఫుటంయథాభవతితథా- బ్రహ్మవివేకహేతుభిః-తథాపరస్యదేహాదేరపవాదేన ఆత్మత్వనిరాసేనచ-కీదృశేన-విశారదేననిపుణేన-గురుణానిమిత్తభూతేనేతివా- ఆత్మవిషయంసందేహంఛిత్త్వా- స్వానందతుష్టస్సన్ - అఖిలేభ్యఃకాముకేభ్యఃఇంద్రియాదిభ్యః- ఉపారమేతనిస్సంగోభవేత్ ॥ ౨౪ ॥ పరాపవాదంప్రపంచయతి॥ నేతి॥ వపురాత్మానభవతి- పార్థివత్వాత్ -ఘటవత్ -తథా ఇంద్రియాణి- తదధిష్ఠాతారోదేవాః- అసుః ప్రాణః- మనః- ధిషణాబుద్ధిః-సత్త్వంచిత్తం- అహంకృతిరిత్యేతేఆత్మానభవంతి- కుతః- అన్నమాత్రం-అన్నోపష్టభ్యత్వాత్ శరీరవత్ - వాయుర్జలంచ- హుతాశస్తైజసః- ఖంక్షితిరితిపంచభూతాని- అర్థాఃశబ్దాదయఃసామ్యంప్రకృతిశ్చాత్మానభవంతి-జడత్వాత్-ఘటవదితి- యద్వా- హేతుభేదేనానుమానాంతరాణిసూచితాని- తద్యథా- ఇంద్రియాణ్యాత్మానభవంతి- కరణత్వాత్ - వాస్యాదివత్ - దేవాశ్చవైకారికత్వాత్ మనోవత్ -ప్రాణశ్చవాయుత్వాత్ బాహ్యవాయువత్ -మనఃఅన్నమయత్వాత్ శరీరవత్ -బుద్ధిస్తైజసత్వాత్ చక్షుర్వత్ అహంకారఃపరిణామిత్వాత్ శరీరవదిత్యాది॥౨౫॥ ఏవంవివేకజ్ఞానవతోముక్తస్యనేంద్రియాదికృతోగుణదోషసంబంధఇత్యాహ॥

నేమాహితైరితి॥ మత్తస్సువివిక్తధామ్నః మమసుష్ఠువివిక్తంధామస్వరూపంయేనతస్య ॥ ౨౬ ॥ ప్రకాశస్య ప్రకాశ్యగుణదోషానభవతీతిరవిదృష్టాంతేనోక్తం - అసంగత్వేనావస్థితస్య నకోపిగుణదోష ఇత్యాకాశదృష్టాంతేనాహ ॥ యథేతి॥ వాయ్వాదీనాంశోషణదహనక్లేదనరజోధూసత్వాదిభిః - గతాగతైః రాగమాపాయిభిః- ఋతుగుణైః శీతోష్ణాదిభిర్వా- అహంకృతేఽహంకారాత్పరమక్షరం- సంసృతిహేతుభిర్నయుజ్యతే- యద్వా- అహంకారస్యసంసృతిహేతుభిరితి ॥ ౨౭ ॥ ముక్తవదసమ్యక్జ్ఞానీనయథేష్టమాచరేదిత్యాహద్వాభ్యాం॥ తథేతి॥ గుణేషువిషయేషు-రజోరాగః-మనసఃకషాయఇతిదుర్నిరాసతామాహ॥ ౨౮ ॥ ఏతదేవదృష్టాంతేనోపపాదయతి॥యథేతి॥ నృణామామగరోగః-అసాధుఅసమ్యగ్యథాభవతితథా-అపక్వకషాయకర్మఅదగ్ధాఃకషాయారాగాదయస్తన్మూలానిచకర్మాణియస్మింస్తత్- అతఏవసర్వసంగంసర్వేషుపుత్రాదిషుసజ్జమానం-మనఃకుయోగినం అసమ్యక్జ్ఞానినం- విధ్యతిభ్రంశయతి॥ ౨౯ ॥ ననుకథంచిద్విషయసంగేనయోగభ్రంశస్స్యాత్ - అలంతర్హిసాపాయేనయోగమార్గేణతత్రాహ॥కుయోగిన ఇతి॥మనుష్యభూతైఃబంధుశిష్యాదిరూపైః- త్రిదశైరుపసృష్టైః ప్రేరితైః-తథాచ॥ శ్రుః॥ తస్మాత్తదేషాంనప్రియంయదేతన్మనుష్యా విదురితి - ఆవశ్యకమాహ-భూయోజన్మాంతరే-నతుకర్మతంత్రంకర్మవిస్తారం॥ ౩౦ ॥ ననువిదుషామపిసర్వథాకర్మదుష్పరిహరమితిపునస్సంసారస్స్యాదేవేతఆహ॥ కరోతీతి॥ విదుషోప్యసౌజంతుర్దేహఏవ-భోజనాదికర్మకరోతిక్రియతేవిక్రియతేచతేన కర్మణాపుష్ట్యాద్యపి ప్రాప్నోతీత్యర్థః- కేనాపిసంస్కారాదినాచోదితస్సన్-ఆనిపాతాన్మరణపర్యంతం- విద్వాంస్తుప్రకృతౌదేహేస్థితోపి- తత్రకర్మణి నవిక్రియతేనిరహంకారిత్వాత్ హర్షవిషాదాదిభిఃసంసారంనప్రాప్నోతి॥ ౩౧॥ కించ॥ఆస్తాంతావద్దైహికకర్మభిర్వికారశంకా- యతోదేహమ

సత్త్వరజస్తమోమయైరహంకృతేస్సంసృతిహేతుభిః పరమ్॥ ౨౭॥ తథాపిసంగఃపరివర్జనీయోగుణేషు
మాయారచితేషుతావత్ । మద్భక్తియోగేనదృఢేనయావద్రజోనిరస్యేతమనఃకషాయః॥ ౨౮ ॥ య
థామయోసాధుచికిత్సితోనృణాంపునఃపునస్సంతుదతిప్రరోహన్ । ఏవంమనోపక్వకషాయకర్మ కుయో
గినంవిధ్యతిసర్వసంగమ్॥ ౨౯ ॥ కుయోగినోయేవిహితాంతరాయైర్మనుష్యభూతైస్త్రిదశోపసృష్టైః॥
తేప్రాక్తనాభ్యాసబలేనభూయోయుంజంతియోగంనతుకర్మతంత్రమ్॥౩౦॥ కరోతికర్మక్రియతేచజం
తుః కేనాప్యసౌచోదితఆనిపాతాత్ ।నతత్రవిద్వాన్ప్రకృతౌస్థితోపినివృత్తతృష్ణస్స్వసుఖానుభూత్యా॥
౩౧ ॥ తిష్ఠంతమాసీనముతవ్రజంతంశయానముక్షంతమదంతమన్నమ్ । స్వభావమన్యత్కిమపీహమాన
మాత్మానమాత్మస్థమతిర్నవేద ॥౩౨॥ యదిస్మపశ్యత్యసదింద్రియార్థంనానానుమానేనవిరుద్ధమన్య
త్ । నమన్యతేవస్తుతయామనీషీస్వాప్నంయథోత్థాయతిరోదధానమ్॥ ౩౩ ॥ పూర్వంగృహీతంగుణ
కర్మచిత్రమజ్ఞానమాత్మన్యవివిక్తమేతత్ । నివర్తతేతత్పునరీక్షయైవనగృహ్యతేనాపివిసృజ్య ఆత్మా॥
౩౪॥ యథాహిభానోరుదయోనృచక్షుషాంతమోనిహన్యాన్నతుసద్విధత్తే । ఏవంసమీక్షానిపుణాస
తీమేహన్యాత్తమిస్రంపురుషస్యబుద్ధేః॥ ౩౫॥ ఏషస్వయంజ్యోతిరజోప్రమేయోమహావిభూతిస్సకలా

వ్యసౌనపశ్యతీత్యాహ॥ తిష్ఠంతమితి॥ ఉక్షంతంమూత్రయంతం- స్వభావప్రాప్తమన్యదపిదర్శనస్పర్శనాది - ఈహమానం కుర్వాణంతం-ఆత్మానం దేహం॥ ౩౨ ॥ నన్వింద్రియవతఃసర్వథాకథమదర్శనంసంభవతితత్రాహ॥ యదీతి॥ యద్యపి-అసతాంబహిర్ముఖానామింద్రియాణామర్థంపశ్యతి-తథాపినానాత్వాన్మిథ్యాస్వప్నవదిత్యనుమానేనవిరుద్ధంబాధితంసత్ అన్యదాత్మవ్యతిరిక్తం- మనీషివిద్వాన్ - వస్తుతయానమన్యతే-స్వప్నాదుత్థాయ ప్రబుధ్య-సంస్కారమాత్రేణస్ఫురంతంస్వాప్నంవిషయం-అతఏవస్వయమేవతిరోదధానంతిరోభవంతంయథా-తద్వత్ ॥ ౩౩॥ తదేవమాత్మానవిక్రియతఇత్యుక్తం-నన్వేతదనుపపన్నం-బద్ధావస్థాయాఃత్యజ్యమానత్వాత్ ముక్తావస్థాయాంచ గృహ్యమాణత్వాత్ - నహిత్రీహయోవఘాతేన త్రీహిభావత్యాగేన తండులీభావేన గృహ్యమాణానవిక్రియంతే - తత్రాహ॥ పూర్వమితి॥ పూర్వంబద్ధావస్థాయాంగుణైః కర్మభిశ్చచిత్రం అజ్ఞానకార్యందేహేంద్రియాదిలక్షణం- ఆత్మన్యధ్యాసేనావివిక్తంగృహీతమాసీత్ -తదేవపునఃజ్ఞానేననివర్తతే- ఆత్మాతునకేనాపిరూపేణగృహ్యతే నాపిత్యజ్యతే- అయంభావః- ముక్తైఃక్రియాఫలత్వేభవేత్తావదాత్మనోవికారః-తస్యాస్త్వారోపితాజ్ఞానతత్కార్యసంసారనివృత్తిమాత్రరూపత్వాన్నాత్మసంస్పర్శిత్వంబంధమోక్షయోః-అతోనవికారఇతి॥ ౩౪॥ ఏతదేవదృష్టాంతేనస్పష్టయతి॥ యథేతి॥నతుపూర్వమేవసత్ ఘటాదిపునర్విధత్తేకరోతి- మేయాసమీక్షా ఆత్మవిద్యా॥౩౫॥ ఆత్మనోనిర్వికారతాంప్రపంచయతి॥ఏష ఇతి॥ఏష ఇత్యనేనాపరోక్షతయానిత్యప్రాప్తస్యాత్మనఃప్రాప్తింవారయతి-స్వయంజ్యోతిరిత్యనేనఅజ్ఞానమలాసాకరణలక్షణాంవికృతింవారయతి-అజఇత్యుత్పత్తిం-అప్రమేయఇతిజ్ఞానలక్షణాతిశయాభావేనసంస్కారం- మహావిభూతిరితిదేశకాలపరిచ్ఛేదాభావేన అస్తిత్వవృద్ధిపరిణామాపక్షయవినాశాన్ - వారయతి - స్వయంజ్యోతిష్ట్వేహేతుః సకలానుభూతిరితి - ఏకోద్వితీయ ఇతివికారహేతోరన్యస్యాభావాన్నకోపివికార ఇతిదర్శయతి - ననుశ్రుతివిషయస్య

ఖంపశ్యయం జ్యోతిష్ట్వాది - తత్రాహ - వచసాం విరామే అగోచరత్వేన నివృత్తౌ సత్యాం - తథాచ॥ శ్రు॥ యతో వాచో నివర్తంతే - అప్రాప్య మనసా సహేతి - అత్ర హేతుః - యేనేషితాః - తథాచ॥ శ్రు॥ కేనేషితం పతతి ప్రేషితం మనః కేన ప్రాణః ప్రథమః ప్రైతియుక్తః - కేనేషితాం వాచమిమాం వదంతి చక్షుశ్శ్రోత్రం క ఉదేవో యునక్తి - శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసో మనో యద్వాచో హ వాచం స ఉ ప్రాణస్య ప్రాణః చక్షుషశ్చక్షురితి॥ ౩౬॥ అద్వితీయత్వముపపాదయితుం భేదస్యావాస్తవత్వమాహ॥ ఏతావానితి॥ కేవలే అఖిన్నే - అత్మని - వికల్ప ఇతి యత్ - ఏతావాన్ సర్వోఽప్యాత్మనో మనస్సంమోహః భ్రమః - యతః స్వమాత్మానమృతే వినా యస్య వికల్పస్యావలంబః ఆశ్రయో నాస్తి - రజతభ్రమస్యేవ శుక్తిం వినా॥ శ్రు॥ నేహ నానాస్తి కించన॥ శ్రు॥ ఇంద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే - యుక్తా హ్యస్య హరయశ్శతా దశేత్యాదిశ్రుతేరిత్యర్థః॥ ౩౭॥ కేచిత్తు నః ప్రత్యక్షాది ప్రతీతస్య ప్రపంచస్య బాధా యోగాత్ వేదాంతార్థానాం చ కర్తవ్యార్థకత్వ ప్రతిపాదనపరత్వేనార్థవాదత్వాత్ ద్వైతం సత్యమితి మన్యంతే - తన్మతమనూద్య దూషయతి॥ యదితి॥ నామాకృతిభిః నామరూపైరుపలక్షితం పంచభూతాత్మకం ద్వయం ద్వైతం యత్ - తదబాధితమితి - పండితమానినాం అత్ర వయమేవ పండితా ఇత్యభిమానవతాం వేదాంతేష్వయమర్థవాద ఇతి ప్రతీతిః - నతత్త్వవిదాం - యతః వ్యర్థేనాపి వినాప్యర్థేన సా ప్రతీతిః - తథాహి - సతావద్విధ్యేకవాక్యత్వం తేషామస్తి - యతోఽర్థవాదత్వం స్యాత్ - నచాకర్తృ అభోక్తృపరమానందరూపాత్మప్రతిపాదనం కర్మవిధిశేషతాం భజతే - నచాబాధితత్వం ద్వైతస్య - నామరూపాత్మకత్వాత్ - గ్రాహ్యత్వాత్ - పంచవర్ణాత్మకత్వాత్ - స్వప్నవత్ - ఇత్యాద్యనుమానైర్వాచారంభణాది శ్రుతిభిశ్చ బాధితత్వాదితి॥ ౩౮॥ తదేవం జ్ఞానయోగం సపరికరం నిరూప్యేదానీం తన్నిష్ఠస్య విఘ్నప్రతీకారమాహ త్రిభిః॥ యోగిన ఇతి॥

ఏకోఽద్వితీయో వచసాం విరామే యేనేషితా వాగసవశ్చరంతి॥ ౩౬ ॥ ఏతావానాత్మసంమోహో యద్వికల్పస్తు కేవలే। అత్మన్నృతే స్వమాత్మానమవలంబో న యస్య హి॥ ౩౭॥ యన్నామాకృతిభిర్గ్రాహ్యం పంచవర్ణమబాధితమ్। వ్యర్థేనాప్యర్థవాదోఽయం ద్వయం పండితమానినామ్॥ ౩౮ ॥ యోగినోఽపక్వయోగస్య యుంజతః కాయ ఉత్థితైః। ఉపసర్గైర్విహన్యేత తత్రాయం విహితో విధిః॥ ౩౯॥ యోగధారణయా కాంశ్చిదాసనైర్ధారణాన్వితైః। తపోమంత్రౌషధైః కాంశ్చిదుపసర్గాన్వినిర్దహేత్ ॥ ౪౦ ॥ కాంశ్చిన్మమానుధ్యానేన నామసంకీర్తనాదిభిః। యోగేశ్వరానువృత్త్యా చ హన్యాదశుభదాన్ శుభైః ॥ ౪౧ ॥ కేచిద్దేహమిమం ధీరాస్సుకల్యం వయసి స్థిరమ్। విధాయ వివిధోపాయైరథ యోగం యుంజంతి సిద్ధయే॥ ౪౨ ॥ న హి తత్కుశలాదృత్యం తదాయాసో హ్యపార్థకః। అధ్రువత్వాచ్ఛరీరస్య ఫలస్యేవ వనస్పతేః॥ ౪౩॥ యోగం నిషేవతో నిత్యం కాయశ్చేత్కల్యతామియాత్। తచ్ఛ్రద్దధ్యాన్న మతిమాన్యోగముత్సృజ్య మత్పరమ్ ॥ ౪౪ ॥ యోగచర్యామిమాం యోగీ విచరన్మదుపాశ్రయః। నాంతరాయైర్విహన్యేత నిస్పృహస్స్వసుఖానుభూః॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - మహాపురాణే - ఏకాదశస్కంధే - అష్టావింశోఽధ్యాయః

యోగం యుంజతః కాయో యద్యంతరైవ ఉత్పన్నైః - ఉపసర్గైః రోగాద్యుపద్రవైః - అభిభూయేత - విధిః ప్రతీకారః॥ ౩౯॥ యోగేతి॥ యోగధారణయా సోమసూర్యాగ్నిధారణయా సంతాపశైత్యాదీన్ - ఆసనైర్వాయుధారణాన్వితైః వాతాదిరోగాన్ - తపోమంత్రౌషధైః పాపగ్రహసర్పాదికృతాన్ ॥ ౪౦ ॥ కాంశ్చిదితి॥ మమానుధ్యానాదిభిః కామాదీన్ - యోగేశ్వరానువృత్త్యా దంభమానాదీన్ - హన్యాత్ ॥ ౪౧ ॥ అన్యే తు దేహసిద్ధ్యర్థమేవ తత్సర్వం యుంజంతి తద్దూషయతి॥ కేచిదితి॥ కేచిత్తు నరైస్తైరన్యైశ్చోపాయైర్దేహమేవ సుకల్యం జరారోగాదిరహితం వయసి తారుణ్యే స్థితం స్థిరం చ కృత్వా - అదృశ్యత్వపరకాయప్రవేశాదిసిద్ధయే తద్ధారణానురూపం యోగం యుంజంతి - నతు జ్ఞాననిష్ఠారూపం ॥ ౪౨ ॥ నేతి॥ కుశలైః ప్రాజ్ఞైః తాదరణీయం న భవతి - వనస్పతివదాత్మైవ స్థాయీ - శరీరం తు ఫలవన్నశ్వరమిత్యర్థః॥ ౪౩ ॥ యద్యపి క్వచిత్సామర్థ్యగత్యైనాపి ప్రాణాయామాది యోగే క్రియమాణే జరారోగాద్యభావో దృశ్యతే - సత్యం - తథాపి సమాధిముత్సృజ్య న తత్ర సజ్జేతేత్యాహ॥ యోగమితి॥ తత్ తాం దేహసిద్ధిం - న శ్రద్దధ్యాత్ న విశ్వసేత్ ॥ ౪౪ ॥ తదేవం విఘ్నప్రతీకారైర్యోగం కుర్యాదిత్యుక్తం - మచ్ఛరణస్య తు న విఘ్నశంకాపీత్యాహ॥ యోగచర్యామితి॥ విచరన్ ఆచరన్ - స్వసుఖ ఆనుభూః అనుభూతిర్యస్య సః - స్పృహామూలా హి విఘ్నాః సా చ మదుపాశ్రయస్య నివర్తతే - అతః అంతరాయైరవిహతః స్వానందపూర్ణో భవతీతి॥ శ్లో॥ సమాహృత్య స్వయోగం తు సమస్తోపనిషద్రసమ్। సఖ్యే ముఖ్యతమాం భక్తిం ముక్తౌ పునరుపాదిశత్ ॥ ౪౫॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం అష్టావింశోఽధ్యాయవ్యాఖ్యా.

శ్లో॥ ఊనత్రింశే తు యః పూర్వం విస్తారేణ నిరూపితః। భక్తియోగస్స ఏవాత్ర స్వభక్తాయ సమాసతః॥ అతిక్లేశమిహాలక్ష్య యోగే సంక్షేశ

సంపది। సుఖోపాయం పునః కృష్ణముద్ధవః పరిపృచ్ఛతి॥ సుదుశ్చరామితి॥ అనాత్మనః అవశీకృతమనసః- అంజసా అప్రయాసతో యథా సిద్ధ్యేత్-తత్తథా- అంజసా సుబోధం యథా భవతి తథా- మే బ్రూహి॥ ౧॥ సుదుష్కరతాం ప్రపంచయతి॥ ప్రాయశ ఇతి॥ మనో యుంజంతో నిగృహ్ణంతః- విషీదంతి క్లిశ్యంతి- కుతః- అసమాధానాత్ అనిగ్రహాత్ - కథంచిన్మనసో నిగ్రహకర్శితాః శ్రాంతాస్సంతః॥ ౨॥ అథేతి॥ యస్మాదేవం కేచన విషీదంతి- అథాతః అత ఏవ- హంసాః సారాసారవివేకచతురాః- తే తు- ఆనందదుహం సమస్తానందపరిపూరకం- తవ పదాంబుజమేవ- సుఖం యథా భవతి తథా- సునిశ్చితం- శ్రయేరన్ సేవంతే- అమీ తు త్వన్మాయయా విహతాః యోగకర్మభిర్మానినస్సంతో న శ్రయంతే- యద్వా- అమీ త్వద్భక్తాః త్వన్మాయయా న విహతాః- అత ఏవ యోగకర్మభిః కృత్వా మానినో న భవంతి అన్యే తు త్వన్మాయయా మోహితాస్సంతః- వయం యోగజ్ఞాః వయం కర్మకుశలా ఇతి కేవలం గర్వితా భవంతి - న తు ముచ్యంత ఇత్యర్థః॥ ౩॥ త్వద్భక్తాస్తు త్వత్ప్రసాదేన కృతార్థా భవంతీతి నాతి చిత్రమిత్యాహ॥ కిమితి॥ అనన్యశరణేషు దాసేషు- తవాత్మసాత్త్వం త్వదధీనత్వం యత్-యథా నందగోపీబలిప్రభృతిషు- ఏతత్-కించిత్రం- నాశ్చర్యమిత్యర్థః-యతో భవాన్ శ్రీరామరూపేణ-మృగైర్వానరైస్సహ- సాహిత్యం సఖ్యమితి యావత్- అరోచయత్ ప్రీత్యాకృతవాన్ - కార్యార్థం కృతం చేత్ - నేత్యాహ- స్వయమీశ్వరాణామితి- కథంభూతః- ఈశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం- యాని శ్రీమంతి కిరీటాని తేషాం తటాన్యగ్రాణి తైః పీడితం విలుంఠితం పాదపీఠం యస్య- స్వయం తథాభూతోఽపి సన్॥ ౪॥ అతస్త్వాం పరిత్యజ్య కో నామాన్యత్సంశ్రయేదిత్యాహ॥ తమితి॥ తమేవంభూతం త్వాం కో ను విసృజేత్ న భజేత్ - కథంభూతః- స్వకృతవిత్ స్వేషు బలిప్రహ్లాదాదిషు త్వయా కృతమనుగ్రహం జానన్-యద్వా- స్వస్మిన్నైవాంతర్యామితయా కృతముపకారం వి

శ్రీఉద్ధవః॥ సుదుశ్చరామిమాం మన్యే యోగచర్యామనాత్మనః। యథాంజసా పుమాన్సిద్ధ్యేత్తన్మే బ్రూహ్యంజసాచ్యుత ॥ ౧ ॥ ప్రాయశః పుండరీకాక్ష యుంజంతో యోగినో మనః। విషీదంత్యసమాధానాన్మనోనిగ్రహకర్శితాః ॥ ౨ ॥ అథాత ఆనందదుహం పదాంబుజం హంసాః శ్రయేరన్నరవిందలోచన। సుఖం ను విశ్వేశ్వర యోగకర్మభిస్త్వన్మాయయామీ విహతా న మానినః ॥ ౩ ॥ కిం చిత్రమచ్యుత తవైతదశేషబంధో దాసేష్వనన్యశరణేషు యదాత్మసాత్త్వమ్। యోఽరోచయత్సహ మృగైస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడితపాదపీఠః॥ ౪॥ తం త్వాఖిలాత్మదయితేశ్వరమాశ్రితానాం సర్వార్థదం స్వకృతవిద్విసృజేత కో ను। కో వా భజేత్కిమపి విస్మృతయేఽనుభూత్యై కిం వా భవేన్న తవ పాదరజోజుషాం నః॥ ౫॥ నైవోపయంత్యపచితిం కవయస్తవేశ బ్రహ్మాయుషాపి కృతమృద్ధముదస్స్మరంతః। యోఽంతర్బహిస్తనుభృతామశుభం విధున్వన్నాచార్యచైత్త్యవపుషా స్వగతిం వ్యనక్తి॥ ౬॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యుద్ధవేనాత్యనురక్తచేతసా పృష్టో జగత్క్రీడనకస్స్వశక్తిభిః। గృహీతమూర్తిత్రయ ఈశ్వరేశ్వరో జగాద సప్రేమమనోహరస్మితః ॥ ౭ ॥ శ్రీకృష్ణః॥ హంత తే కథయిష్యామి మమ ధర్మాన్సుమంగళాన్। యాన్ శ్రద్ధయాచరన్మర్త్యో మృత్యుం జయతి దుర్జయమ్॥ ౮॥ కుర్యాత్సర్వాణి కర్మాణి మదర్థం శనకైస్స్మరన్।

స్మరన్-తదేవాహ-అఖిలాత్మదయితేశ్వరం అఖిలస్య జగతః ఆత్మానం చేతయితారం ఆత్మత్వాదేవ దయితం ప్రేష్ఠం సుసేవ్యం ఈశ్వరత్వాదేవావశ్యం భజనీయం- కించ- ఆశ్రితానాం సర్వార్థదం- తర్హి కింఫలోద్దేశేనాహం సేవ్యః- న హి న హి- కిమప్యతితుచ్ఛత్వాత్ త్వద్వ్యతిరిక్తం స్వర్గాది త్వయా దత్తమపి కో వా భజేత్- కథంభూతం తత్-యత్కైవల్యం భూత్యై ఐశ్వర్యాయ భోగాయ-అను అనంతరమేవ-త్వద్విస్మృతయే భవతి- యద్వా- త్వద్వ్యతిరిక్తం కిమపి దేవతాంతరం ధర్మజ్ఞానాదిసాధనం వా-భూత్యై ఐశ్వర్యాయ సంసారస్య విస్మృతయే మోక్షాయ వా- కో వా భజేత్ - న కోఽపి- న ను తత్తత్సాధనం వినా భోగమోక్షాదిఫలం కథం స్యాత్తత్రాహ- కిం వేతి- తదుక్తం॥ శ్లో॥ యా వై సాధనసంపత్తిః పురుషార్థచతుష్టయే। తయా వినా తదాప్నోతి నరో నారాయణాశ్రయ ఇతి॥ ౫॥ ఆస్తామస్య భజనవార్తా-త్వత్కృతోపకారస్య త్వయ్యాత్మనివేదనేనైవ నిష్కృతిర్నాన్యథేత్యాహ॥ నైతి॥ అపచితిం ప్రత్యుపకారం ఆనృణ్యమితి యావత్-కవయో బ్రహ్మణోఽపి- నైవ ప్రాప్నువంతి-యతః త్వత్కృతముపకారం స్మరంతః బుద్ధముదః ఉపచితపరమానందాః-ఉపకారమేవాహ- యో భవాన్ బహిరాచార్యవపుషా శ్రీగురురూపేణ- అంతశ్చైత్త్యవపుషా అంతర్యామిరూపేణ-అశుభం విషయవాసనాం- విధున్వన్ నిరస్యన్ - స్వగతిం నిజరూపం-వ్యనక్తి ప్రకటయతి-తస్య తవ ॥ ౬ ॥ ఇతీతి॥ ఈశ్వరేశ్వరత్వే హేతుః - జగత్క్రీడనకం క్రీడోపకరణం యస్య సః- నను జగత్సృష్ట్యాదినా బ్రహ్మేశానాదయః క్రీడంతి తత్రాహ-స్వశక్తిభిః సత్త్వాదిభిః-గృహీతం మూర్తిత్రయం యేన సః - సప్రేమ ప్రేమసహితం మనోహరం- స్మితం యస్య సః-స ప్రేమ యథా భవతి-తథా జగాదేతి వా॥ ౭॥ హంతేతి॥ హంతేతి సహర్షం సంబోధనం- సుమంగళాన్ సుఖరూపాన్- మృత్యుం సంసారం- దుర్జయమన్యైరుపాయైః ॥ ౮ ॥ ధర్మానేవాహ త్రయోదశభిః॥ కుర్యాదితి ॥ మాం స్మరన్- శనకైః అసంరంభతః- కుర్యాత్ -తథాహ- మయీతి- మయి అర్పితే మనశ్చిత్తే సంకల్పవికల్పానుసంధానాత్మకే యేన సః- అత ఏవ మ

ద్ధర్మేష్వేవఆత్మమనసోరతిర్యస్యసః॥౯॥ దేశానితి॥ పుణ్యదేశలక్షణంమద్భక్తైరితి- దేవాదిషుయేమద్భక్తాః తేషామాచరితానికర్మాణి
చాశ్రయేత్ ॥౧౦॥ పృథగితి॥ సత్త్రేణసంభూయవా॥ ౧౧॥ అంతరంగాంభక్తిమాహ త్రిభిః॥మామితి॥సర్వభూతేష్వాత్మనిచఆత్మానమీ
క్షేత - కథమేకస్యసర్వేషువృత్తిః తత్రాహ- బహిరంతఃపూర్ణమిత్యర్థః- తత్కుతః- అపావృతం- అనావరణం-
ఆకాశవత్స్థితంమామేవేక్షేత- యథాఖం- అసంగత్వాదిత్యర్థః॥ ౧౨॥ ఇతీతి॥ హేమహామతేఅతిప్రాజ్ఞ-ఇతిఅనేనప్రకారేణ- కేవలంజ్ఞానరూపాం
ద్రష్టిమాశ్రితస్సన్- సర్వాణిభూతానిమద్భావేనమన్యమానః- సభాజయన్- పండితోమతఇత్యుత్తరేణాన్వయః॥౧౩॥ ననుఉత్తమాధమసాధ్యే
కరూపేణసభాజనమపాండిత్యమేవస్యాత్ పూజ్యపూజాదివ్యతిక్రమాదిత్యాశంక్యతామేవజ్ఞానదృష్టింప్రపంచయతి ॥ బ్రాహ్మణఇతి ॥
విషమేష్వపిసమదృక్- సమంమామేవపశ్యన్- వైషమ్యమేవదర్శయతి- బ్రాహ్మణేపుల్కసేఇతిజాతితోవైషమ్యంపుల్కసోం
త్యజాతివిశేషః- స్తేనేబ్రహ్మస్వాపహారిణిబ్రహ్మణ్యేబ్రాహ్మణేభ్యోదాతరీతికర్మతః- వైషమ్యం- అర్కేస్ఫులింగకఇతిగుణతః - వైష
మ్యం-అక్రూరేశాంతేక్రూరేచేతిస్వభావతఃవైషమ్యం-గౌతమేనాప్యుక్తం- సమాసమాభ్యాంవిషమసమేపూజాతఇతి - సమాయపూజా
తఃపూజాయావిషమప్రకారేకృతే-అసమాయాపూజాతోపూజయాసమప్రకారేకృతే-సపూజకఃఐహికాదాముష్మికాచ్ఛ్రేయసోభ్ర
శ్యతఇతి-అయంనియమఃకర్మిష్వేవనజ్ఞానిష్వితితాత్పర్యం॥ ౧౪॥ నరేష్వీశ్వరదృష్టింకుర్వతఃసద్యఃఫలవిశేషమాహ॥నరేష్వితి॥ స

మయ్యర్పితమనశ్చిత్తోమద్ధర్మాత్మమనోరతిః । ౯ । దేశాన్పుణ్యానాశ్రయేన్నిత్యంమద్భక్తైస్సా
ధుభిశ్శ్రితాన్ । దేవాసురమనుష్యేషుమద్భక్తాచరితానిచ । ౧౦ । పృథక్సత్త్రేణవామహ్యంపర్వ
యాత్రామహోత్సవాన్ । కారయేద్గీతనృత్యాద్యైర్మహారాజవిభూతిభిః॥౧౧॥ మామేవసర్వభూతే
షుబహిరంతరపావృతమ్ । ఈక్షేతాత్మనిచాత్మానంయథాఖమమలాశయః ॥ ౧౨ ॥ ఇతిసర్వాణిభూ
తానిమద్భావేనమహామతే । సభాజయన్మన్యమానోజ్ఞానంకేవలమాశ్రితః ॥ ౧౩। బ్రాహ్మణేపుల్క
సేస్తేనేబ్రహ్మణ్యేర్కేస్ఫులింగకే । అక్రూరేక్రూరకేచైవసమదృక్పండితోమతః । ౧౪। నరేష్వభీ
క్ష్ణంమద్భావంపుంసోభావయతోచిరాత్ ।స్పర్ధాసూయాతిరస్కారాస్సాహంకారావియంతిహి॥౧౫॥
విసృజ్యస్మయమానాన్స్వాన్దృశంవ్రీడాంచదైహికీమ్।ప్రణమేద్దండవద్భూమావాశ్వచండాలగోఖ
రమ్॥ ౧౬॥ (ఈశ్వరోజీవకళయా ప్రవిష్టోభగవానితి ।)యావత్సర్వేషుభూతేషుమద్భావోనోపజా
యతే । తావదేవముపాసీతవాఙ్మనఃకాయవృత్తిభిః । ౧౭ । సర్వంబ్రహ్మాత్మకంతస్యవిద్యయాత్మమనీ
షయా । పరిపశ్యన్నుపరమేత్సర్వతోముక్తబంధనః ॥౧౮ । అయంహిసర్వకల్పానాంసధ్రీచీనోమతో
మమ। మద్భావస్సర్వభూతేషుమనోవాక్కాయకర్మభిః॥ ౧౯। నహ్యంగోపక్రమేధ్వంసోమద్ధర్మస్యో
ద్ధవాణ్వపి । మయావ్యవసితస్సమ్యఙ్నిర్గుణత్వాదనాశిషః॥ ౨౦॥ యోయోమయిపరేధర్మఃకల్ప్యతే
నిష్ఫలాయచేత్ । తదాయాసోనిరర్థస్స్యాద్భయాదేరివసత్తమ ॥ ౨౧ ।ఏషాబుద్ధిమతాంబుద్ధిస్సా

హోత్తమహినైమస్పర్ధాదయః-స్వస్మిన్నహంకారశ్చ-హినిశ్చితం-వియంతినశ్యంతి ॥ ౧౫॥ అతోంతర్యామీశ్వరదృష్ట్యాసర్వాన్ప్ర
ణమేదిత్యాహ॥విసృజ్యేతి॥స్మయమానాన్హసతః-స్వాన్సఖీన్ - తథాదైహికీందృశం అహముత్తమఃసతునీచఇతిదృష్టిం - తయాదృ
శాయావ్రీడాలజ్జాతాంచవిసృజ్య-శ్వచండాలాదీనభివ్యాప్యప్రణమేత్ ॥౧౬॥ఏవంపంచభిశ్శ్లోకైః ఉక్తాయాస్సమదృష్టేరవధిమాహ
ద్వాభ్యాం॥యావదితి ॥౧౭॥ సర్వమితి॥తస్యఏవంకుర్వతఃపుంసః- సర్వం బ్రహ్మాత్మకమేవభవతి-కుతః- ఆత్మమనీషయాసర్వత్రే
శ్వరదృష్ట్యాయావిద్యాతయా-తతఃపరితోబ్రహ్మైవపశ్యన్-సర్వతఃక్రియామాత్రాదుపరమేత్ ॥౧౮॥ కిమయమేవోపాయః-అస్తి
వాన్యోపీత్యపేక్షాయాం-సంతిబహవః-సధ్రీచీనస్త్వయమేవేత్యాహ॥అయమితి॥౧౯॥ భగవద్ధర్మలక్షణోపాయస్యసమీచీనత్వమేవో
పపాదయతిద్వాభ్యాం ॥నహీతి॥ అంగహేఉద్ధవ - అనాశిషోనిష్కామస్య మద్ధర్మస్య ఉపక్రమేసతి - అణ్వపిఈషదపి-వైగుణ్యాదినా
నాశోనాస్త్యేవ-యతోమయైవనిర్గుణత్వాదయంధర్మఃసమ్యగ్వ్యవసితఃనిర్ణీతః-నతుమన్వాదిముఖేనకథంచిత్ ॥౨౦॥ కించ॥
యఇతి॥అయమర్థః-కింవక్తవ్యంమద్ధర్మస్యనధ్వంసఇతి-యతోలౌకికోపియోగోనిరర్థః వ్యర్థః ఆయాసస్సోపి- మయిపరేనిష్ఫ
లాయచేత్కల్ప్యతేనిష్కామనయాఅర్పితశ్చేత్-తర్హిధర్మఏవస్యాత్-నిరర్థాయాసేదృష్టాంతః- యథాభయశోకాదేర్జాతోః
పలాయనాక్రందనాదిక్లేశః-తద్వత్ ॥౨౧॥ అతోమద్భజనమేవబుద్ధివివేకస్యమనీషాయాశ్చాతుర్యస్యచఫలమిత్యాహ॥ఏషేతి॥ తా
మేవదర్శయతి- సత్యమమృతంచమాం - అనృతేన అసత్యేన- మర్త్యేన వినాశినా-మనుష్యాదిదేహేన - ఇహ అస్మిన్నేవజన్మని

ఆప్నోతీతి యత్ - సైవ బుద్ధిః - సా మనీషా చేతి - బుద్ధిర్వివేకః - మనీషా చాతుర్యం ॥ ౨౨ ॥ మహాప్రకరణార్థముపసంహరతి ద్వాభ్యాం॥ ఏష ఇతి॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ కించ॥ ఆస్తాం తావత్ - జ్ఞానం - ఏతదనుసంధానకథనశ్రవణపరాణామప్యేతదేవ ఫలం భవతీత్యాహ చతుర్భిః॥ సువివిక్తమితి॥ మయా సువివిక్తం దత్తోత్తరం - ఏతత్ - ఆఖ్యానమపి - యోఽవధారయేత్ అనుసంధధ్యాత్ - సః బ్రహ్మ గుహ్యం వేదేతి రహస్యం॥ ౨౫॥ య ఇతి॥ సుపుష్కలం యథా భవతి తథా - బ్రహ్మదాయస్య బ్రహ్మ దదాతీతి తథా తస్య జ్ఞానోపదేష్టుః - యద్వా - బ్రహ్మైవ దాయం వైకృతం సర్వస్వం విభాగలభ్యమితి తథా - తస్య పితుర్గురోరుపదేశలభ్యం ఆత్మస్వరూపమేవ దాయశబ్దేనోక్తమితి భావః॥ ౨౬॥ య ఇతి॥ సమధీయీత ఉచ్చైః పఠేత్ - పరమం శుచి అన్యేషామపి శోధకం - స పూయేత శుద్ధ్యేత్ ॥ ౨౭॥ ౨౮ ॥ సమ్యగ్జ్ఞానానుత్పత్తౌ పునరప్యుపదేక్ష్యామీత్యాశయేన పృచ్ఛతి॥ అపీతి॥ అపి కిం ॥ ౨౯ ॥ ఉపధారితమాకలయ్యాహ॥ నైతదితి॥ శఠాయ వంచకాయ ॥ ౩౦ ॥ ఏతైరితి॥ శూద్రాణాం చ యోషితాం చ యది భక్తిః స్యాత్ - తర్హి బ్రూయాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏతద్జ్ఞానేన పుమాన్ కృతార్థో భవతీత్యాహ॥ నైత॥ అత్ర దృష్టాంతమాహ - పీత్వేతి - పీయూషం స్వాదు ॥ ౩౨ ॥ నను సంతి బహూని జ్ఞేయాని తత్తత్ఫలసాధనాని - సత్యం - సంత్యభక్తానాం - భక్తస్య తు సర్వమహమేవ - అతో మదేకశరణో భవేత్యాహ ॥ జ్ఞాన ఇతి ॥ జ్ఞానాదౌ యావానర్థః ధర్మాదిలక్షణశ్చతుర్విధోఽర్థః తావాన్ స

మనీషా మనీషిణామ్ । యత్సత్యమనృతేనేహ మర్త్యేనాప్నోతి మామృతమ్ ॥ ౨౨॥ ఏష తేఽభిహితః కృత్స్నో బ్రహ్మవాదస్య సంగ్రహః । సమాసవ్యాసవిధినా దేవానామపి దుర్గమః॥ ౨౩॥ అభీక్ష్ణశస్తే గదితం జ్ఞానం విస్పష్టయుక్తిమత్ । ఏతద్విజ్ఞాయ ముచ్యేత పురుషో నష్టసంశయః ॥ ౨౪॥ సువివిక్తం తవ ప్రశ్నం మయైతద్యోఽవధారయేత్ । సనాతనం బ్రహ్మగుహ్యం పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౨౫ ॥ య ఏతన్మమ భక్తేషు సంప్రదద్యాత్సుపుష్కలమ్ । తస్యాహం బ్రహ్మదాయస్య దదామ్యాత్మానమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ య ఏతత్సమధీయీత పవిత్రం పరమం శుచి । స పూయేతాహరహర్మాం జ్ఞానదీపేన దర్శయన్ ॥ ౨౭ ॥ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయా నిత్యమవ్యగ్రః శృణుయాన్నరః । మయి భక్తిం పరాం కుర్వన్కర్మభిర్న స బధ్యతే ॥ ౨౮ ॥ అప్యుద్ధవ త్వయా బ్రహ్మ సఖే సమవధారితమ్ । అపి తే విగతో మోహః శోకశ్చాసౌ మనోభవః ॥ ౨౯ ॥ నైతత్త్వయా దాంభికాయ నాస్తికాయ శఠాయ చ । అశుశ్రూషోరభక్తాయ దుర్వినీతాయ దీయతామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతైర్దోషైర్విహీనాయ బ్రహ్మణ్యాయ ప్రియాయ చ । సాధవే శుచయే బ్రూయాద్భక్తిః స్యాచ్ఛూద్రయోషితామ్ ॥ ౩౧ ॥ నైతద్విజ్ఞాయ జిజ్ఞాసోర్జ్ఞాతవ్యమవశిష్యతే । పీత్వా పీయూషమమృతం పాతవ్యం నావశిష్యతే ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞానే కర్మణి యోగే చ వార్తాయాం దండధారణే । యావానర్థో నృణాం తాత తావాంస్తేఽహం చతుర్విధః ॥ ౩౩ ॥ మర్త్యో యదా త్యక్తసమస్తకర్మా నివేదితాత్మా విచికీర్షితో మే । తదామృతత్వం ప్రతిపద్యమానో మయాత్మభూయాయ చ కల్పతే వై ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుకః॥ స ఏవమాదర్శితయోగమార్గస్తదోత్తమశ్లోకవచో నిశమ్య । బద్ధాంజలిః ప్రీత్యుపరుద్ధకంఠో న కించిదూచేఽశ్రుపరిప్లుతాక్షః ॥ ౩౫ ॥ విష్టభ్య చిత్తం ప్రణయావఘూర్ణం ధైర్యేణ రాజన్బహుమన్యమానః । కృతాంజలిః ప్రాహ యదుప్రవీరం శీర్ష్ణా స్పృశంస్తచ్చరణారవిందమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉద్ధవః ॥ విద్రావితో మోహమహాంధకారో య ఆశ్రితో మే తవ సన్నిధానాత్ । విభావసోః కిం ను సమీపగస్య శీతం తమో భీః ప్రభవంత్యజాద్య ॥ ౩౭ ॥ ప్రత్యర్పితో మే భవతానుకంపినా భృత్యాయ విజ్ఞానమయః ప్రదీపః । హిత్వా కృతజ్ఞస్త

వోఽపి తేఽహమేవ - తత్ర జ్ఞానే మోక్షః - కర్మణి విహితే ధర్మః - స్వాభావికే తు కామః - యోగే త్వణిమాదిసిద్ధయః - వార్తాయాం కృష్యాదావర్థః - దండనీతౌ ఐశ్వర్యమితి - సిద్ధ్యైశ్వర్యయోరపి కామాంతర్గతత్వాచ్చాతుర్విధ్యం ॥ ౩౩ ॥ కుత ఇత్యత ఆహ॥ మర్త్య ఇతి॥ యదా త్యక్తసమస్తకర్మా సన్ మే నివేదితాత్మా భవతి - తదా అసౌ మే విచికీర్షితః విశిష్టః కర్తుమిష్టో భవతి - తతశ్చామృతత్వం మోక్షం ప్రతిపద్యమానో మయాత్మభూయాయ మత్సామ్యాయ మత్సమానైశ్వర్యాయేతి యావత్ - కల్పతే యోగ్యో భవతి - వై ధ్రువం ॥ ౩౪ ॥ స ఇతి ఆదర్శితో యోగమార్గో యస్మై సః ॥ ౩౫ ॥ విష్టభ్యేతి॥ ప్రణయేనావఘూర్ణం క్షుభితం - చిత్తం - ధైర్యేణ విష్టభ్య - బహుమన్యమానః ఆత్మానం కృతార్థం మన్యమానః ॥ ౩౬ ॥ విద్రావిత ఇతి॥ మే మయా - యః ఆశ్రితః ఆసీత్ - స తవ సన్నిధానాదేవ విద్రావితః - ప్రభవంతి కిన్ను బాధాయ సమర్థా భవంతి - అజ ఆద్య బ్రహ్మణోఽపి జనక ॥ ౩౭ ॥ కించ॥ ప్రత్యర్పిత ఇతి॥ యద్యపి తవ సన్నిధానాదేవ గతః - తథాప్యనుకంపినా భవతా - విజ్ఞానమయః ప్రదీపశ్చ ప్రత్యర్పితః - స్వమాయయా అపహృతః పునస్సమర్పితః - అతస్తవ కృతజ్ఞః యస్త్వత్కృతమను

గ్రహంజానాతిసకోనాదు - త్వదీయంపాదమూలంహిత్వా - అన్యచ్ఛరణం - సమీయాత్ ఆశ్రయేత్ ॥౩౭॥.............................. కించ॥వృక్ణ ఇతి॥దాశార్హాదిషుత్వయాయఃస్వమాయయాస్నేహపాశఃప్రసారితః - సత్వయైవాత్మజ్ఞానశస్త్రేణవృక్ణఃఛిన్నః॥౩౯॥ఏవం యద్యపిత్వయాబహూపకృతం - తథాపేతావత్ప్రార్థయఇత్యాహ॥నమఇతి॥అనుశాధిఅనుశిక్షయ - అనుశాసనీయమిదమిత్యాహ - య థేతి - ముక్తాపవ్యనపాయినీ॥౪౦॥ తదుక్తమేవమిత్యంగీకృత్యతథాపిమయాదిష్టోలోకసంగ్రహార్థమేతావత్కుర్వితిత్యాహ॥గచ్ఛేతి॥ఆ దిష్టనియుక్తః - మదాశ్రయమితిచపాఠాంతరం ॥౪౧॥ ఈక్షయేతి॥ స్నానాదేఃపూర్వమేవమత్పాదతీర్థోదకభూతాయాఅలకనందా యాఃగంగాయాఈక్షయా - వసానఃపరిదధానః ॥౪౨॥ తితిక్షురితి॥ద్వంద్వమాత్రాణాంశీతోష్ణాదివిషయాణాం - సుశీలః ఆర్జవాదిస్వ భావః ॥౪౩॥ మత్తఇతి॥తేత్వయా - వివిక్తంసువిచారితం - తిస్రఃత్రిగుణాత్మికాఃగతీరతిక్రమ్య ॥౪౪॥ సఇతి॥హరిమేధసాసంసారంహర తిమేధాయస్యతేన శ్రీకృష్ణేన - అద్వంద్వపరోపిసుఖదుఃఖనిర్ముక్తోపి - అపక్రమేనిర్గమనసమయే॥౪౫॥ కించ॥సుదుస్త్యజేతి॥ సుదుస్త్య జఃస్నేహోయస్మిన్ తేనవియోగాత్కాతరోభీతః - అతఏవతంపరిహాతుమశక్నువన్ - ఆతురోవిహ్వలస్సన్ - సకృచ్ఛ్రంకష్టంయయా ప్రాప - తతశ్చభర్తుఃపాదుకేతే నైవకృపయాదత్తేమూర్ధ్నిబిభ్రత్ - అతినిబంధరూపయాతదాజ్ఞయాతంపునఃపునఃనమస్కృత్యయ యౌ - అత్రచ॥శ్లో॥ పృష్టతోఽన్వగమంభర్తుఃపాదవిశ్లేషణాక్షమః॥ ఇత్యాదితృతీయస్కంధోపక్రమోక్తానుసారేణబదరికాశ్రమంగ

వపాదమూలం కో న్వత్యసేయాచ్ఛరణం త్వదీయమ్ ॥౩౮॥ వృక్ణశ్చ మే సుదృఢస్స్నేహపాశో దాశార్హ
వృష్ణ్యంధకసాత్త్వతేషు । ప్రసారితస్సృష్టివివృద్ధయే త్వయా స్వమాయయా హ్యాత్మసుబోధహేతినా ॥
౩౯ ॥ నమోఽస్తు తే మహాయోగిన్ ప్రపన్నమనుశాధి మామ్ । యథా త్వచ్చరణాంభోజే రతిస్స్యాదనపా
యినీ ॥౪౦॥ శ్రీభగవాన్ ॥ గచ్ఛోద్ధవ మయాదిష్టో బదర్యాఖ్యం మమాశ్రమమ్ । తత్ర మత్పాదతీర్థోదే
స్నానోపస్పర్శనైశ్శుచిః ॥ ౪౧ ॥ ఈక్షయాఽలకనందాయా విధూతాశేషకల్మషః । వసానో వల్కలా
న్యంగ వన్యభుక్సుఖనిస్పృహః ॥ ౪౨ ॥ తితిక్షుర్ద్వంద్వమాత్రాణాం సుశీలస్సంయతేంద్రియః । శాం
తస్సమాహితధియా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౪౩ ॥ మత్తోఽనుశిక్షితం యత్తే వివిక్తమనుభావయన్ । మ
య్యావేశితవాక్చిత్తో మద్ధర్మనిరతో భవ । అతివ్రజ్య గతీస్తిస్రో మామేష్యసి తతః పరమ్ ॥౪౪॥ శ్రీశు
కః ॥ స ఏవముక్తో హరిమేధసోద్ధవః ప్రదక్షిణం త్రిః పరిసృత్య పాదయోః । శిరో నిధాయాశ్రుకలాభిరా
ర్ద్రధీర్న్యషించదద్వంద్వపరోఽప్యుపక్రమే ॥ ౪౫ ॥ సుదుస్త్యజస్నేహవియోగకాతరో న శక్నువంస్తం
పరిహాతుమాతురః । కృచ్ఛ్రం యయౌ మూర్ధని భర్తృపాదుకే బిభ్రన్నమస్కృత్య యయౌ పునః పు
నః ॥ ౪౬ ॥ తతస్తమంతర్హృది సన్నివేశ్య గతో మహాభాగవతో విశాలామ్ । యథోపదిష్టాం జగదేకబం
ధునా తపస్సమాస్థాయ హరేరగాద్గతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ య ఏతదానందసముద్రసంభృతం జ్ఞానామృతం భాగవ
తాయ భాషితమ్ । కృష్ణేన యోగేశ్వరసేవితాంఘ్రిణా సచ్ఛ్రద్ధయాఽసేవ్య జగద్విముచ్యతే ॥౪౮॥ భ
వభయమపహంతుం జ్ఞానవిజ్ఞానసారం నిగమకృదుపజహ్రే భృంగవద్వేదసారమ్ । అమృతముదధితశ్చా
పాయయద్భృత్యవర్గాన్ పురుషమృషభమాద్యం కృష్ణసంజ్ఞం నతోఽస్మి ॥౪౯॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖

చ్ఛన్ భగవతః ప్రభాసయాత్రాముపక్రమ్యకశ్చైష్పష్టతోగతస్సన్ - ఉపసంహృతనిజకులంభగవంతమేకాంతేదృష్ట్వాతత్కాలప్రా ప్తే నమైత్రేయేణసహపునఃకృపయాభగవతోపదిష్టంతత్త్వమాకలయ్యాతజాతదనుజ్ఞాతోయయావితిద్రష్టవ్యం॥౪౬॥ తత ఇతి॥ విశాలాంబ దరికాశ్రమం - గతస్సన్ - శ్రీహరేర్గతిమగాత్ కథంభూతాం - తేనైవజగదేకబంధునాయథోపదిష్టాం ॥శ్లో॥ తదామృతత్వం ప్రతిప ద్యమానోమయాత్మభూయాయచకల్పతే వై॥శ్లో॥అతివ్రజ్యగతీస్తిస్రో మామేష్యసితతఃపరమిత్యేవముక్తప్రకారాం॥౪౭॥య ఇతి॥ఆనం దసముద్రో భగవత్కీర్తిమార్గస్తస్మిన్ సంభృతమేకీకృతం ఏతత్ - యఃసచ్ఛ్రద్ధయా - ఆసేవ్య ఈషదపిసేవిత్వా - వర్తతే - సముచ్యత ఇతికిమువక్తవ్యం - తత్సంబంధేనజగదపిముచ్యత ఇత్యర్థః ॥౪౮॥ ఏవంకృతోపదేశంజగద్గురుంప్రణమతి ॥ భవభయమితి ॥ భవః సం సారఃభయంచజరారోగాదినిమిత్తంతదుభయం - నివృత్తానాంప్రవృత్తానాంచభృత్యవర్గాణాం యథాయోగ్యమపహంతుం - ఉపాస్యుత త్వాయముపజహ్రే ఉద్ధృతవాన్ - తదేవాహ - వేదసారమేకం - కింతత్ - జ్ఞానవిజ్ఞానరూపంతత్సారంశ్రేష్ఠంచ - కథముపజహ్రే - భృంగవత్ - భృంగోయథాపుష్పేభ్యోపయన్నేవ అమృతముపహరతి - తథాస్వయంకృతవేదానుసారేణైవ - ఉదధితశ్చైకం - తచ్చోభ యంయథాయథంభృత్యవర్గానపాయయత్ - తంనతోఽస్మి॥౪౯॥ శ్లో॥ యేనానుకంపితంవిశ్వముద్ధవప్రశ్ననిర్ణయైః॥ తంవందేపరమా

నందనందనందనరూపిణమ్ ॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - ఏకోనత్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥

శ్లో ॥ త్రింశేతుప్రాగుపప్లుష్టిప్రమాసలచ్ఛలతోహరిః । స్వధామగంతుమన్విచ్ఛన్ సంజహారనిజంకులమ్ ॥ వినాశాయ పురాఘోరముపత్తి ష్ఠంహిమాసలమ్ । కథావసానైత త్ర్ వవిశేషంపరిపృచ్ఛతిత్రిభిః ॥ తతఇతి ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మశాపోపసంసృష్టేస్వకులేసతి అయంభావః - నహిభగవతిబ్రహ్మశాపః ప్రభవతి-యాదవత్వానుకరణాత్ సోపికథంచిన్మాననీయః-అతఃకిమకరోదితి-ఏతదుక్తంకథమ త్యజదితి - సర్వనేత్రాణామితిసర్వేంద్రియోపలక్షణం ॥ ౨ ॥ ఏతత్ప్రపంచయతి॥ప్రత్యాక్రష్టుమితి॥యస్మిన్రూపెలగ్నంనయనం పరావర్తయితుమబలానశేకుః- యచ్చకర్ణరంధ్రేణప్రవిష్టంసత్సతామాత్మనిలగ్నంలిఖితమివతిష్ఠతి-తతోనసరతినినిర్గచ్ఛతి-య స్యశ్రీః శోభాసంకీర్త్యమానాకవీనాంవాచాంరతి ముల్లాసవిశేషంజనయతి - తేషాంమానం జగత్పూజ్యతాం జనయతీతికిమువక్తవ్యం యచ్చవిష్ణురూపంజిష్ణోరర్జునస్యరథేస్థితందృష్ట్వాయుధిమృతాస్తత్సామ్యంతత్సారూప్యంఈయుఃప్రాపుః-తత్రూపంకేనప్రకారేణా

—— ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధే-ఏకోనత్రింశోధ్యాయః ——

శ్రీపరిక్షిత్ ॥ తతోమహాభాగవతఉద్ధవేనిర్గతేవనమ్ । ద్వారవత్యాంకిమకరోద్భగవాన్ భూతభావ నః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మశాపోపసంసృష్టేస్వకులేయాదవర్షభః । ప్రేయసీంసర్వనేత్రాణాంకథంస్వతనుమ త్యజత్ ॥ ౨ ॥ ప్రత్యాక్రష్టుంనయనమబలాయత్రలగ్నంనశేకుఃకర్ణావిష్టంనసరతితతోయత్సతామా త్మలగ్నమ్ । యచ్ఛ్రీర్వాచాంజనయతిరతింకీర్త్యమానాకవీనాందృష్ట్వాజిష్ణోర్యుధిరథగతంయచ్చత త్సామ్యమీయుః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకః ॥ దివిభువ్యంతరిక్షేచమహోత్పాతాన్సముత్థితాన్ । దృష్ట్వాసీనాన్సు ధర్మాయాంకృష్ణఃప్రాహయదూనిదమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణః ॥ ఏతేఘోరామహోత్పాతాద్వార్వత్యాం యమకేతవః । ముహూర్తమపినస్థేయమత్రనో శావశ్చనఃకులస్యాసీద్బ్రాహ్మణేభ్యోదురత్యయః ॥ యదుపుంగవాః ॥ ౫ ॥ స్త్రియోబాలాశ్చవృద్ధాశ్చశంఖద్వారంవ్రజంత్వితః । వయంప్రభాసంయా స్యామోయత్రప్రత్యక్సరస్వతీ ॥ ౬ ॥ తత్రాభిషిచ్యశుచయఉపోష్యసుసమాహితాః । దేవతాఃపూజ యిష్యామస్స్నపనాలేపనార్హణైః ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణాంశ్చమహాభాగాన్కృతస్వస్త్యయనావయమ్ । గోభూహిరణ్యవాసోభిర్గజాశ్వరథవేశ్మభిః ॥ ౮ ॥ విధిరేషహ్యరిష్టఘ్నోమంగళాయనముత్తమమ్ । దేవద్విజగవాంపూజాభూతేషుపరమోభవః ॥ ౯ ॥ ఇతిసర్వేసమాకర్ణ్యయదువృద్ధామధుద్విషః । త థేతినౌభిరుత్తీర్యప్రభాసంప్రయయూరథైః ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్భగవతాదిష్టంయదుదేవేనయాదవాః । చ క్రుఃపరమయాభక్త్యాసర్వశ్రేయోపబృంహితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతస్తస్మిన్మహాపానంపపుర్మైరేయకంమధు దిష్టవిభ్రంశితధియోయద్ద్రవైర్భ్రశ్యతేమనః ॥ ౧౨ ॥ మహాపానాభిమత్తానాంవీరాణాందృప్తచేత సామ్ । కృష్ణమాయావిమూఢానాంసంఘర్షస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ యుయుధుఃక్రోధసంరబ్ధావే లాయామాతతాయినః । ధనుర్భిరసిభిర్భల్లైర్గదాభిస్తోమరేష్టిభిః ॥ ౧౪ ॥ పతత్పతాకైరథకుంజ రాద్యైభిఃఖరోష్ట్రగోభిర్మహిషైర్నరైరపి । మిథస్సమేత్యాశ్వతరైస్సుదుర్మదాన్యహన్ శరైర్దద్భిరి

త్యజతీత్యన్వయః ॥ ౩ ॥ దివీతి ॥ దివిసూర్యపరివేషాదీన్ - భువిభూకంపాదీన్ - అంతరిక్షేదిగ్దాహాదీన్ - మహోత్పాతాన్స్వయమేవఉ త్పాదితత్వాదన్యైఃదుష్ప్రతీకారాన్ ॥ ౪ ॥ ఏతఇతి ॥ యమస్యకేతవోధ్వజాఇవమృత్యుసూచకాఇత్యర్థః - నఃఅస్మాభిః ॥ ౫ ॥ స్త్రి యఇతి ॥ ప్రత్యక్పశ్చిమవాహినీ ॥ ౬ ॥ తత్రేతి ॥ అభిషిచ్యస్నాత్వా ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణానితి ॥ బ్రాహ్మణాంశ్చతైఃకృతశాంతికాస్సంతోగవాదిభిః పూజయిష్యామః ॥ ౮ ॥ విధిరితి ॥ విధిఃప్రకారః-మంగళాయనంచ-కించ-దేవద్విజగవాంపూజాభవఃఉద్భవహేతుః-దేవలోకేపరమఉద్భ వోభవిష్యతీతిభావః ॥ ౯ ॥ ఇతీతి ॥ మధుద్విషోవాక్యమాకర్ణ్య-తథేత్యభినంద్యనౌభిరుత్తీర్యసముద్రం ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్నితి ॥ సర్వశ్రేయో పబృంహితమిత్యత్రసంధిరార్షః- భగవతానుక్తైరపిసర్వైః శ్రేయోభిఃసహితంచక్రుః ॥ ౧౧ ॥ తతఇతి ॥ పీయతఇతిపానం - మైరేయ కంమదిరావిశేషం మధుసురసం దిష్టేనదైవేనవిభ్రంశితధియః-సమ్యన్యథాతస్మింస్థానేతదుచితమితిభావః-యస్యద్రవైరసైః ॥ ౧౨ ॥ మహాపానేతి ॥ శ్రీకృష్ణమాయావిమూఢానామితిముఖ్యోహేతుః- సంఘర్షఃకలహః ॥ ౧౩ ॥ యుయుధురితి ॥ తతోయుయుధుశ్చ ॥ ౧౪ ॥ ప తదితి ॥ పతంత్యః ఇతస్తతశ్చలంత్యఃపతాకాయేషుతైఃరథాదిభిః - మిథస్సమేత్య - న్యహన్ న్యఘ్నన్నిత్యర్థః - దద్భిర్దంతైరివ ॥

౧౫॥ మిథస్సమేత్యైవత్ర్ప సంచయలిచతుర్థీ॥ ప్రద్యుమ్నేతి॥ సుచారుగదౌ శ్రీకృష్ణస్యభ్రాతైకః-పుత్రశ్చాపరః।తౌ-సుమిత్రా
సురథావితిద్వైరథ్యేనమాహవంసుమిత్రసురథౌ- అసురకనామావాకశ్చిత్ ॥ ౧౬ ॥ అన్యఇతి॥మదాంధేనమదతమసా-బలాత్కారితాః
౧౭॥ దాశార్హేతి॥ దాశార్హాదయోనవ- తద్వంశ్యాఃఅర్బుదాః - మథురాఃశూరసేనాశ్చతత్తద్దేశీయాః॥౧౮॥ పుత్రా ఇతి॥ భ్రాతృ
భిశ్చేతి॥ భ్రాతృ దిశబ్దానాంసప్రతియోగినాచిత్వాత్ భ్రాతరోమాతులాఇత్యాదిజ్ఞేయం-మిత్రైశ్చమిత్రాణిచఅహాన్హతవంతః॥౧౯॥
శరేష్వితి॥ ధన్వసుధనుష్షుజహ్రుఃజగృహుః ॥౨౦॥ తావితి॥ పరిఘాఃలోహదండాఃభృతాః - తంచశ్రీకృష్ణమపి ॥౨౧॥ ప్రత్యనీకమితి
ప్రత్యనీకంప్రతిపక్షం ॥౨౨॥ అథేతి॥ ఎరకాముష్టిరూపాపరిఘావుద్యమ్య॥౨౩॥ బ్రహ్మశాపేతి॥స్పర్ధానిమిత్తఃక్రోధః- క్షయంతు

వద్విపావనే । ౧౫ । ప్రద్యుమ్నసాంబౌయుధిరూఢమత్సరావక్రూరభోజావనిరుద్ధసాత్యకీ। సుభద్ర
సంగ్రామజితౌసుచారుగదౌసుమిత్రాసురథౌసమీయతుః ॥ ౧౬ । అన్యేచయేవైనిశఠోల్ముకాదయస్స
హస్రజిచ్ఛతజిద్భానుముఖ్యాః। అన్యోన్యమాసాద్యమదాంధకారితాజఘ్నుర్ముకుందేనవిమోహితా
భృశమ్ ।౧౭। దాశార్హభోజాంధకవృష్ణిసాత్వతాదుర్వార్యకామాథురశూరసేనకాః। విసర్జనా
వైకుకురాఃకుంతయశ్చానద్రాశ్చజఘ్నుఃపరిహృత్యసౌహృదమ్ ॥ ౧౮ । పుత్రాస్త్వయుధ్యన్పితృభి
ర్భ్రాతృభిశ్చస్వస్రీయదౌహిత్రపితృవ్యమాతులైః। మిత్రాణిమిత్రైస్సుహృదస్సుహృద్భిర్జ్ఞాతీం
స్త్వహన్జ్ఞాతయఏవమూఢాః ॥ ౧౯ ॥ శరేషుహీయమానేషుభజ్యమానేషుధన్వసు। శస్త్రేషుక్షీ
యమాణేషుముష్టిభిర్జహ్రురేరకాః ।౨౦। తావజ్రకల్పాహ్యభవన్పరిఘాముష్టిభిర్ధృతాః।జఘ్ను
ర్ద్విషంతఃకృష్ణేనవార్యమాణాస్తుతంచతే ।౨౧। ప్రత్యనీకంమన్యమానాబలభద్రంచమోహితాః।
హంతుంకృతధియోరాజన్నాపన్నాఆతతాయినః ॥ ౨౨ ॥ అథతావపిసంక్రుద్ధావుద్యమ్యకురునందన
ఎరకాముష్టిపరిఘౌచరంతౌజఘ్నతుర్యుధి । ౨౩। బ్రహ్మశాపోపసృష్టానాంకృష్ణమాయావృతాత్మ
నామ్। స్పర్ధాక్రోధఃక్షయంనిన్యేవైణవోఽగ్నిర్యథావనమ్ । ౨౪ । ఏవంనష్టేషుసర్వేషుకులే
షుస్వేషుకేశవః।అవతారితోభువోభారఇతిమేనేఽవశేషితః । ౨౫ । రామస్సముద్రవేలాయాంయో
గమాస్థాయపౌరుషమ్। తత్యాజలోకంమానుష్యంసంయోజ్యాత్మానమాత్మని ।౨౬। రామనిర్యాణమా
లోక్యభగవాన్దేవకీసుతః। నిషసాదధరోపస్థేతూష్ణీమాసాద్యపిప్పలమ్ ॥ ౨౭ ॥ బిభ్రచ్చతుర్భుజం
రూపంభ్రాజిష్ణుప్రభయాస్వయా। దిశోవితిమిరాఃకుర్వన్నిర్ధూమఇవపావకః ।౨౮। శ్రీవత్సాంకం
ఘనశ్యామంతప్తహాటకవర్చసమ్। కౌశేయాంబరయుగ్మేనపరివీతంసుమంగళమ్ ।౨౯॥ సుందరస్మిత
వక్త్రాబ్జంనీలకుంతలమండితమ్। పుండరీకాభిరామాక్షంస్ఫురన్మకరకుండలమ్ ॥ ౩౦ । కటిసూత్ర
బ్రహ్మసూత్రకిరీటకటకాంగదైః। హారనూపురముద్రాభిఃకౌస్తుభేనవిరాజితమ్ । ౩౧ । వనమాలా
పరీతాంగంమూర్తిమద్భిర్నిజాయుధైః। కృత్వోరౌదక్షిణేపాదమాసీనంపంకజారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముస
లావశేషాయఃఖండకృతేషుర్లుబ్ధకోజరాః। మృగాస్యాకారచరణంవివ్యాధమృగశంకయా ॥౩౩॥ చ
తుర్భుజంతంపురుషందృష్ట్వాసకృతకిల్బిషః। భీతఃపపాతశిరసాపాదయోరసురద్విషః ॥౩౪॥ అజాన
తాకృతమిదంపాపేనమధుసూదన। క్షంతుమర్హసిపాపస్యఉత్తమశ్లోకమేప్రభో ॥౩౫॥ యస్యాను
స్మరణంనౄణామజ్ఞానధ్వాంతనాశనమ్॥ వదంతితస్యతేవిష్ణోమయాసాధుకృతంప్రభో ॥౩౬॥ తన్మా

లంకయంనిన్యే ॥౨౪॥ ॥౨౫॥ రామఇతి॥ పౌరుషంయోగం- పరమపురుషధ్యానలక్షణం - తమేవాహ-సంయోజ్యేతి-మానుషంలోకం
భూలోకం-మనుష్యరూపతాంవా ॥౨౬॥ రామేతి॥ ధరోపస్థేభూతలే॥౨౭॥బిభ్రదితి॥భ్రాజిష్ణురూపం ॥౨౮॥ తదేవానువర్ణయతి
చతుర్భిః॥ శ్రీవత్సాంకమితి ॥౨౯॥ సుందరేతి॥ సుందరస్మితంవక్త్రాబ్జంయస్మింస్తత్ - పుండరీకవదభిరామే సుందరే అక్షిణీయస్మిం
స్తత్ ॥౩౦॥ ౩౧॥ వనమాలేతి ॥ వనమాలయాపరీతాన్యంగానియస్మింస్తత్ - నిజాయుధైశ్చక్రాదిభిర్విరాజితం- పంకజారుణంవామం
పాదందక్షిణఊరౌకృత్వా- ఆసీనంరూపంబిభ్రత్ ॥౩౨॥ ముసలేతి॥జరానామకశ్చిల్లుబ్ధకోమృగయుః-మృగస్యాస్యమివాకారోయస
తంచరణం॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥ బ్రహ్మశాపకృతమేతత్-తస్మాన్నతవాపరాధఇతిచేదత్రఆహ॥యస్యేతి॥యస్యతవాత్మరూపగరచితం

త్వాధీనమాయారచనాం విరించః అస్యాత్మయోః రుద్రాదయశ్చ యోగేశ్వరాం పతయో వేదద్రష్టారః తేఽపి న విదుః తస్య తే అచింత్యమాయస్య ఏతత్ బ్రహ్మశాపాదితం జనసామసద్గతయః పాసయోగసయోగవయః కిం గృణీమః కథం వర్ణయామః - అత స్తథాస్తాం ఆశు మాం జహీతి భావః ॥ ౩౭ ॥ ౩౯ ॥ ఇతీతి ॥ ఇచ్ఛాశరీరిణేత్యస్యాయం భావః - శుద్ధసత్త్వమయీం నిజాం శ్రీమూర్తిం మంత్ర ధ్యానయత్ర ప్రతికృత్యైవ విడంబనమాత్రమితి - ఏతదేవ స్ఫుటీకరిష్యతి దేవాదయో బ్రహ్మముఖ్యా ఇత్యాదినా ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ తమితి ॥ తం పతితం తత్ర దృష్ట్వా తస్య పాదయోర్నిపపాత ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ఇతీతి ॥ ఉద్వీక్షమాణస్య సూతస్య సతః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ గచ్ఛేతి ॥ నిర్యాణం గోపగోపీనాం - మద్దర్శనమితి ఇచ్ఛాశరీరాభిప్రాయేణ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ స్వమితి ॥ అవితాః రక్షమాణాః - ఇంద్రప్రస్థం గమిష్యథ ఇతి బ్రాహ్మణేభ్యో వేదేణాన్వయః ॥ ౪౮ ॥ త్వమితి ॥ మన్మా

ముంచ జహిహి వైకుంఠ పాప్మానం మృగలుబ్ధకమ్ । యథా పునరహం త్వేవం న కుర్యాం సదతిక్రమమ్ ॥ ౩౭ ॥
యస్యాత్మయోగరచితం న విదుర్విరించో రుద్రాదయోఽస్య తనయాః పతయో గిరాం యే । యన్మాయయా పిహితదృష్టయ ఏతదంజః కిం తస్య తే వయమసద్గతయో గృణీమః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీకృష్ణః ॥ మా భైర్జరే త్వముత్తిష్ఠ కామ ఏష కృతో హి మే । యాహి త్వం మదనుజ్ఞాతః స్వర్గం సుకృతినాం పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇత్యాదిష్టో భగవతా కృష్ణేనేచ్ఛాశరీరిణా । త్రిః పరిక్రమ్య తం నత్వా విమానేన దివం యయౌ ॥ ౪౦ ॥ దారుకః కృష్ణపదవీమన్విచ్ఛన్నధిగమ్య తామ్ । వాయుం తులసికామోదమాఘ్రాయాభిముఖం యయౌ ॥ ౪౧ ॥ తం తత్ర తిగ్మద్యుభిరాయుధైర్వృతం హ్యశ్వత్థమూలే కృతకేతనం పతిమ్ । స్నేహప్లుతాత్మా నిపపాత పాదయో రథాదవప్లుత్య సబాష్పలోచనః ॥ ౪౨ ॥ దారుకః ॥ అపశ్యతస్త్వచ్చరణాంబుజం ప్రభో దృష్టిః ప్రణష్టా తమసి ప్రవిష్టా । దిశో న జానే న లభే చ శాంతిం యథా నిశాయాముడుపే ప్రణష్టే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి బ్రువతి సూతే వై రథో గరుడలాంఛనః । ఖముత్పపాత రాజేంద్ర సాశ్వధ్వజ ఉదీక్షతః ॥ ౪౪ ॥ తమన్వగచ్ఛన్ దివ్యాని విష్ణుప్రహరణాని చ । తేనాతివిస్మితాత్మానం సూతమాహ జనార్దనః ॥ ౪౫ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ గచ్ఛ ద్వారవతీం సూత జ్ఞాతీనాం నిధనం మిథః । సంకర్షణస్య నిర్యాణం బంధుభ్యో బ్రూహి మద్దశామ్ ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాం చ న స్థేయం భవద్భిశ్చ స్వబంధుభిః । మయా త్యక్తాం యదుపురీం సముద్రః ప్లావయిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ స్వం స్వం పరిగ్రహం సర్వమాదాయ పితరౌ చ నః । అర్జునేనావితాః సర్వ ఇంద్రప్రస్థం గమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వం తు మద్ధర్మమాస్థాయ జ్ఞాననిష్ఠ ఉపేక్షకః । మన్మాయారచితామేతాం విజ్ఞాయోపశమం వ్రజ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకః ॥ ఇత్యుక్తస్తం పరిక్రమ్య నమస్కృత్య పునః పునః । తత్పాదౌ శీర్ష్ణ్యుపాధాయ దుర్మనాః ప్రయయౌ పురీమ్ ॥ ౫౦ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ఏకాదశస్కంధే - త్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుకః ॥ అథ తత్రాగమద్బ్రహ్మా భవాన్యా చ సమం భవః । మహేంద్రప్రముఖా దేవా మునయః సప్రజేశ్వరాః ॥ ౧ ॥ పితరః సిద్ధగంధర్వా విద్యాధరమహోరగాః । చారణా యక్షరక్షాంసి కిన్నరాప్సరసో ద్విజాః ॥ ౨ ॥ ద్రష్టుకామా భగవతో నిర్యాణం పరమోత్సుకాః ॥ ౩ ॥ గాయంతశ్చ గృణంతశ్చ శౌరేః కర్మాణి జన్మ చ । వవర్షుః పుష్పవర్షాణి విమానావలిభిర్నభః ॥ కుర్వంతః సంకులం రాజన్ భక్త్యా పరమయా యుతాః ॥ ౪ ॥ భగవాన్ పితామహం వీక్ష్య విభూతీరాత్మనో విభుః । సంయోజ్యాత్మని చాత్మానం పద్మనేత్రే

యారచితామేతాం విజ్ఞాయేతి నిజశ్రీమూర్తేరంతర్హితత్వాత్ వృథా శోకం మా కుర్విత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ ఇతీతి ॥ మలస్య విషణ్ణత్వాత్ దుర్మనాః ॥ ౫౦ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - త్రింశాధ్యాయవ్యాఖ్యా ·

శ్లో ॥ ఏకత్రింశే స్వకం ధామ జగామ భగవానితః । తమనుయాయయుః ప్రీత్యా వసుదేవాదయ స్తతః ॥ దేవాస్యమాన్నిధ్యాభావాభావాదేవాభిధాయతాన్ । శ్రీకృష్ణస్సేచ్ఛయా ధామ స్వతస్సైవ సమావిశత్ ॥ అథేతి ॥ మునయః సనకాదయః - ప్రజేశ్వరాః మరీచ్యాదయః ॥ ౧ ॥ పితర ఇతి ॥ ద్విజాః గరుడలోకవాసినః పక్షిణః - మైత్రేయాదయో వా - ॥ ౨ ॥ ద్రష్టుకామా ఇతి ॥ భగవతో నిర్యాణం ద్రష్టుకామాస్సంతః - పరమోత్సుకాస్తత్రాగమన్ ॥ ౩ ॥ తేషామౌత్సుక్యకృతం మహోత్సవమాహ సార్ధేన ॥ గాయంత ఇతి ॥ ౪ ॥ భగవానితి ॥ విభూతీః ఇంద్రాదీంశ్చ - పద్మనేత్రే న్యమీలయదిత్యత్రాయం భావః - పూర్వం బ్రహ్మాదిభిః ॥ శ్లో ॥ సలోకపాలాస్త్వాహం వైకుంఠ కింకరాని

తి ప్రార్థితత్వాత్ - తదిదానీంచ స్వం స్వం లోకం ప్రతినేతుమాగతత్వాత్ - తత్తల్లోకానాం వైకుంఠపురమార్గత్వాచ్చ - బహుమానచ తేషు దాక్షిణ్యాత్తాన్ స్వంచయిత్వా పద్మాధిమివత్సువర్ణ నేత్రే న్యమీలయదితి ॥౫॥ యోగినామివ స్వచ్ఛందమృత్యుత్వభ్రమం వారయతి ॥ లోకాభిరామామితి ॥ అయమర్థః ॥ యోగినో హి స్వచ్ఛందమృత్యవః స్వతనుమాగ్నేయ్యా యోగధారణయా దగ్ధ్వా లోకాంతరం ప్రవిశంతి - భగవాంస్తు న తథా - కింతు - అదగ్ధ్వైవ స్వతనుసహిత ఏవ స్వకం ధామ శ్రీవైకుంఠాఖ్యమవిశత్ - తత్ర హేతుః - లోకానామభిరామః అభితో రమణం ప్రీతిర్యస్యాం తాం - జగదాశ్రయత్వేన జగతోఽపి దాహప్రసంగాదిత్యర్థః - కించ - ధారణాయా ధ్యానస్య చ మంగళం శోభనం విషయం ఇతరథా - తయోర్నిర్విషయత్వం స్యాత్ - దృశ్యతే చాద్యాప్యుపాసకానాం తద్దివ్యరూపసాక్షాత్కారః ఫలప్రాప్తిశ్చేతి భావః - ఇచ్ఛాశరీరాభిప్రాయేణ యథాశ్రుతమేవాస్తు - తత్రాపి లోకాభిరామామిత్యాదివిశేషణానర్థక్యప్రసంగాత్ - తదప్యదగ్ధ్వైవ తిరోధాయ నిర్గత ఇత్యేవ సాంప్రతం ॥౬॥ తదాతు స్వం స్వమేవ లోకమాగమిష్యతీతి సంభ్రమేణ దేవాదికృతః సర్వతో దుందుభినాదపుష్పవృష్ట్యాదిమహోత్సవోఽభవదిత్యాహ ॥ దివీతి ॥ భూమేస్సకాశాత్ తం శ్రీకృష్ణమనుయయుః ॥౭॥ దేవాదయ ఇతి ॥ తదా శ్రీకృష్ణేంతర్హితే సతి - కుతో గత ఇతి వితర్కయంతోఽపి బ్రహ్మముఖ్యా దేవాదయః - స్వధామ నివిశంతం శ్రీకృష్ణం న దదృశుః - తత్ర హేతుః - అవిజ్ఞాతగతిమితి - చిరాత్కథంచిద్దదృశుశ్చ - తతోఽతివిస్మితా బభూవురిత్యర్థః ॥౮॥ అవిజ్ఞాతగతిత్వం దృష్టాంతేన స్పష్టయతి ॥ సౌదామిన్యా ఇతి ॥ సౌదామిన్యా గతిర్యథా మర్త్యైర్న లక్ష్యతే - దైవైస్తు లక్ష్యతే - తథా అభ్రమండలం హిత్వా గచ్ఛతః శ్రీకృష్ణస్య దైవైరపి న లక్ష్యతే - కింతు తత్పాపదైరేవ దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥౯॥ ౧౦॥ ....

న్యమీలయత్ ౹ ౫ ౹ లోకాభిరామాం స్వతనుం ధారణాధ్యానమంగళమ్ ౹ యోగధారణయాగ్నేయ్యాదగ్ధ్వా ధామావిశత్స్వకమ్ ౹౬౹ దివి దుందుభయో నేదుః పేతుస్సుమనసశ్చ ఖాత్ ౹ సత్యం ధర్మో ధృతిర్భూమేః కీర్తిః శ్రీశ్చాను తం యయుః ౹౭౹ దేవాదయో బ్రహ్మముఖ్యా న విశంతం స్వధామని ౹ అవిజ్ఞాతగతిం కృష్ణం దదృశుశ్చాతివిస్మితాః ౹౮౹ సౌదామిన్యా యథాకాశే యాంత్యా హిత్వాభ్రమండలమ్ ౹ గతిర్న లక్ష్యతే మర్త్యైస్తథా కృష్ణస్య దైవతైః ౹౯౹ బ్రహ్మరుద్రాదయస్తే తు దృష్ట్వా యోగగతిం హరేః ౹ విస్మితాస్తాం ప్రశంసంతస్స్వం స్వం ధామాగమన్నృప ౹౧౦౹ రాజన్పరస్య తనుభృజ్జననాప్యయేహా మాయావిడంబనమవేహి యథా నటస్య ౹ సృష్ట్వాత్మనేదమనువిశ్య విహృత్య చాంతే సంహృత్య చాత్మమహినోపరతస్స ఆస్తే ౹ ౧౧ ౹ మర్త్యేన యో గురుసుతం యమలోకనీతం త్వాం చానయచ్ఛరణదః పరమాస్త్రదగ్ధమ్ ౹ జిగ్యేంతకాంతకమపీశమసావనీశః కిం స్వావనే స్వరనయన్మృగయుం సదేహమ్ ౹ ౧౨ ౹ తథాప్యశేషస్థితిసంభవాప్యయేష్వనన్యహేతుర్యదశేషశక్తిధృక్ ౹ నైచ్ఛత్ప్రణేతుం వపురత్ర శేషితం మర్త్యేన కిం స్వాత్మగతిం ప్రదర్శయన్ ౹ ౧౩ ౹ య ఏతాం ప్రాతరుత్థాయ కృష్ణస్య పదవీం పరామ్

అభిప్రాయాపరిజ్ఞానతః ప్రథమం క్లిష్టం - దృష్టాంతేన స్పష్టముక్తేఽప్యస్పష్టం దృష్ట్వా - పునస్తమేవార్థం ప్రపంచయతి త్రిభిః ॥ రాజన్నితి ॥ పరస్య సర్వకారణస్య - తనుభృత్సు యాదవాదిషు జననాప్యయేహా ఆవిర్భావతిరోభావచేష్టా మాయయా విడంబనం అనుకరణమాత్రమవేహి - నటో యథా అవికృత ఏవ నానారూపైః జన్మాదీన్ విడంబయతి తద్వత్ - ఆస్తాం తావద్యాదవాదిషు జన్మాదిశంకా - యతో విశ్వసర్గనిరోధాదిష్వప్యసావవికృత ఏవాస్త ఇత్యాహ ॥ సృష్ట్వేతి - ఆత్మనా స్వయమేవేదం జగత్సృష్ట్వా - అంతర్యామిత్వేనానువిశ్య - తత్ర విహృత్య క్రీడిత్వా అంతే ప్రళయే సంహృత్య చ - ఆత్మమహిమ్నా స్వమహిమ్నా - ఉపరతస్సన్ ఆస్తే ॥౧౧॥ స పునరన్యథా మంతవ్యం - యతోఽస్మిన్నేవావతారేఽతప్రభావో నిరతిశయో దృష్ట ఇత్యాహ ॥ మర్త్యేనేతి ॥ యమేన స్వం లోకం ప్రతినీతం గురుసుతం మర్త్యేన తేనైవ శరీరేణ యః ఆనయత్ ఆనీతవాన్ - శరణదః శరణాగతరక్షకః - త్వాం చ బ్రహ్మాస్త్రదగ్ధం యోగక్షితవాన్ - యశ్చ అంతకానామప్యంతకం ఈశం శ్రీరుద్రమపి బాణసంగ్రామే జితవాన్ - మృగయుం లుబ్ధకం - సదేహం తేనైవ దేహేన - స్వః స్వర్గం - అనయత్ నీతవాన్ - అసౌ - స్వావనే స్వరక్షణే - అనీశః అసమర్థః కిం ॥౧౨॥ నను యది సమర్థస్తర్హి అత్రైవ కించిత్కాలం తేనైవ వపుషా కిం నాతిష్ఠత్ - తత్రాహ ॥ తథేతి ॥ యద్యపి ఉక్తప్రకారేణ అశేషస్య జగతః స్థిత్యాదిషు - అనన్యహేతుర్నిరపేక్ష ఏవ కారణం స్వయం - యద్యస్మాదశేషశక్తిధృక్ - తథాపి యాదవాన్ సంహృత్య నిజం వపుః అత్ర శేషితం అవశేషితం ప్రణేతుం కర్తుం నైచ్ఛత్ - కింతు స్వమేవ లోకమనయత్ - అత్ర హేతుః - మర్త్యేన దేహేన కిం న కించిత్కార్యమితి - స్వావామాత్మనిష్ఠానాం దివ్యాం గతిమేవ ప్రకృష్టాం దర్శయన్ - స్వస్థగతిమితి పాఠే - స్వస్థానామాత్మనిష్ఠానాం దివ్యాం గతిమేవ ప్రకృష్టాం దర్శయన్ - అన్యథా కేఽపి దివ్యాం గతిమనాదృత్య యోగబలేన దేహసిద్ధిం విధాయాత్రైవ వరంతుం యతేరన్ - తన్మాభూదిత్యేతదర్థమితి భావః ॥౧౩॥ య ఇతి ॥ ఏతాముక్తప్రకారాం - పదవీం గతిం ప్రయతః భక్త్యా కీర్తయన్ తామేవా

ష్ణోలీత్యర్థః॥౧౪॥తదేవంభగవతాస్వలోకంగచ్ఛతావసుదేవాదీనామపితత్ప్రాప్తయేయదుపాయశ్చింతితఆసీత్తమాహ॥దారుకఇ
తి॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥దేవకీతి॥కృష్ణరామావనుతావపశ్యంతః॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥అర్జునఇతి॥సదుక్తిభిఃసత్యైఃఅవితథాఉక్తయో
యాసుతైః॥శ్లో॥నాహంప్రకాశస్సర్వస్యయోగమాయాసమావృతః।మూఢోయంనాభిజానాతిలోకోమామజమవ్యయమిత్యాదిభిః॥౨౧॥

ప్రయతఃకీర్తయేద్భక్త్యాతామేవాప్నోత్యనుత్తమామ్॥ ౧౪ ॥ దారుకోద్వారకామేత్యవసుదేవో
గ్రసేనయోః। పతిత్వాచరణావస్రైర్న్యషించత్కృష్ణవిచ్యుతః॥౧౫॥కథయామాసనిధనంవృష్ణీనాం
కృత్స్నశోనృప। తచ్ఛ్రుత్వోద్విగ్నహృదయాజనాశ్శోకవిమూర్ఛితాః॥ ౧౬॥తత్రస్మత్వరితాజగ్ముః
కృష్ణవిశ్లేషవిహ్వలాః। వ్యసవశ్శేరతేయత్రజ్ఞాతయోఘ్నంతఆననమ్॥౧౭॥దేవకీరోహిణీచైవవసుదే
వస్తథాసుతౌ। కృష్ణరామావపశ్యంతశ్శోకార్తావిజహుస్స్మృతిమ్॥ ప్రాణాంశ్చవిజహుస్తత్రభ
గవద్విరహాతురాః॥౧౮॥ఉపగూహ్యపతీంస్తాంస్తాంశ్చితామారురుహుస్స్త్రియః। రామపత్న్యశ్చత
ద్దేహముపగూహ్యాగ్నిమావిశన్॥౧౯॥ వసుదేవపత్న్యస్తద్గాత్రంప్రద్యుమ్నాదీన్హరిస్నుషాః। కృ
ష్ణపత్న్యోఽవిశన్నగ్నింరుక్మిణ్యాద్యాస్తదాత్మికాః॥ ౨౦॥ అర్జునఃప్రేయసస్సఖ్యుఃకృష్ణస్యవిరహాతు
రః। ఆత్మానంసాంత్వయామాసకృష్ణగీతైస్సదుక్తిభిః॥ ౨౧ ॥ బంధూనాంనష్టగోత్రాణామర్జునస్సాం
పరాయికమ్। హతానాంకారయామాసయథావదనుపూర్వశః॥౨౨॥ ద్వారకాంహరిణాత్యక్తాంసము
ద్రోప్లావయత్క్షణాత్। వర్జయిత్వామహారాజ శ్రీమద్భగవదాలయమ్॥ ౨౩॥ నిత్యంసన్నిహితస్తత్ర
భగవాన్మధుసూదనః। స్మృత్యాశేషాశుభహరంసర్వమంగళమంగళమ్॥ ౨౪॥ స్త్రీబాలవృద్ధానాదా
యహతశేషాన్ధనంజయః। ఇంద్రప్రస్థంసమావేశ్యవజ్రంతత్రాభ్యషేచయత్॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వాసు
హృద్వధంరాజన్నర్జునాత్తేపితామహాః। త్వాంతువంశధరంకృత్వాజగ్ముస్సర్వేమహాపథమ్॥౨౬॥య
ఏతద్దేవదేవస్యవిష్ణోఃకర్మాణిజన్మచ। కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయాయుక్తస్సద్యఃపాపైఃప్రముచ్యతే॥౨౭॥ ఇ
త్థంహరేర్భగవతోరుచిరావతార వీర్యాణిబాలచరితానిచశంతమాని।అన్యత్రచేహచశ్రుతానిగృణన్మ
నుష్యోభక్తింపరాంపరమహంసగతౌలభేత ॥ ౨౮ ॥ ****************************

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - మహాపురాణే - పారమహంస్యాం - అష్టాదశసహస్రికాయాం.
సంహితాయాం - శ్రీవైయాసిక్యాం - శ్రీహయగ్రీవబ్రహ్మవిద్యాయాం
ఏకాదశస్కంధే - ఏకత్రింశోధ్యాయః.

బంధూనామితి॥నష్టగోత్రాణాంనష్టసంతతీనాం- సాంపరాయికంపిండోదకాది ॥౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ఆదితఆరభ్య శ్రీ
కృష్ణచరితకీర్తనస్యఫలమాహద్వాభ్యాం॥యఇతి ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థమితి॥ శంతమానిపరమమంగళాని - పరమహంసగతౌశ్రీకృష్ణే॥౨౮॥
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే-ఏకాదశస్కంధవ్యాఖ్యాయాం- శ్రీధరాచార్యవర్యవిరచితాయాం.
భావార్థదీపికాయాం -ఏకత్రింశోధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

ఏవమేకాదశస్కంధే భక్తిభావార్థదీపికా। స్వాజ్ఞానధ్వాంతభీతేన శ్రీధరేణప్రకాశితా॥

ఓం - తత్సత్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ఏకాదశస్కంధస్సమాప్తః

౨౭౬

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్భాగవతే - సవ్యాఖ్యానే - ద్వాదశస్కంధప్రారంభః.

శ్లో॥ జయంతి శ్రీపరానందకృపాపాంగలసద్దృశః। యానిత్యమనువర్తంతే సంపదో విగతాదృశః॥

అస్యార్థః ॥ కథంభూతాస్సంపదః - విగతా అదృక్ అజ్ఞానం యాభిస్తాః - అయంభావః - ప్రకారాంతరేణ సంపత్త్రాస త్యాం అజ్ఞానప్రభవా రాగాదయో భవంతి - అసుమునతథేతిభావః॥ ....

శ్లో॥ ఓం గురుం పరమానందం సచ్చిదానందవిగ్రహమ్। యస్య సంస్మృతిమాత్రేణ చిదానందాయతే వపుః॥

ఉక్తస్తు ఏకాదశాధ్యాయై ర్ద్వాదశే త్వాశ్రయస్సతః। అధిష్ఠానావధిత్వాఖ్యమాశ్రయశ్చేశ్వరస్సతః

ఉక్తో లయావధిత్వేన ప్రాకృతాత్యంతికే లయే। అధిష్ఠానతయా చోక్తో మహాపురుషవర్ణనే॥

తత్రాద్యే ద్వాదశభిరధ్యాయైరేకః ప్రాహ పరీక్షితే। శేషైస్తత్ర ఖిలాన్యాహ సూతః పృష్టోథ సత్రిభిః॥

స్వాశ్రయ శ్రవణేకార్యో న విలంబో మనీషిణా। ఇత్యేతత్కాలనైష్ఠ్యం చతుర్భిస్తావదుచ్యతే॥

తత్ర కుప్రథమే భావి మాగధాన్వయ భూమిపాన్। కలిః ప్రభావతః ప్రాహ సంకరాదిమలీమసాన్॥

ఏవంభూతే సోమవంశే ముకుందస్వైర క్రీడావర్ణితా - అతః స ఏవ వంశో భావీ వర్ణ్యతే - కృష్ణభక్తిం ముక్త్వా ముక్త్యై వర్త్మనా స్తీతి ప్రవక్తుం - తదేవం వైవస్వత మనువంశే సోమవంశ ప్రస్తావేన శ్రీకృష్ణావతారచరితాని సప్రపంచమనువర్ణితాని అథేదానీం భావి సోమవంశ కథా విజాతీయ సంకరాదిమలీమసో వైరాగ్యద్వారా శ్రీకృష్ణైక భక్తినిగమనాయానువర్ణ్యతే - తత్ర కు సోమవంశ శాఖాసు చి తకాలానువర్తితయా మాగధవంశో సక్రమ్యతే - తత్ర చ పూరోర్వంశే - ఉపరిచరో వసుః తస్య బృహద్రథః - తస్య జరాసంధః - తస్య సహదేవః - పుత్రో భూదిత్యుక్తం నవమస్కంధే - తత్రైవ సహదేవాన్మార్జారిః - తతః శ్రుతశ్రవా ఇత్యాదయో రిపుంజయాంతా వింశతి

రాజా॥ స్వధామానుగతే కృష్ణే యదువంశవిభూషణే। కస్య వంశో భవత్పృథ్వ్యామేతదాచక్ష్వ మే ము
నే ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకః॥ యోంత్యః పురంజయో నామ భవిష్యో బార్హద్రథః। తస్యామాత్యస్తు శునకో
హత్వా స్వామినమాత్మజమ్ ॥ ప్రద్యోతసంజ్ఞం రాజానం కర్తా యత్పాలకస్సుతః॥ ౨॥ విశాఖయూపస్త
త్పుత్రో భవితా జనకస్తతః। నందివర్ధనస్తత్పుత్రః పంచ ప్రద్యోతనా ఇమే ॥ అష్టత్రింశోత్తరశతం
భోక్ష్యంతి పృథివీం నృపాః ॥ ౩ ॥ శిశునాగస్తతో భావ్యః కాకవర్ణస్తు తత్సుతః। క్షేమధన్వా సుతస్తస్య
క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రధర్మజః ॥ ౪ ॥ విధిసారస్సుతస్తస్యాజాతశత్రుర్భవిష్యతి। దర్భకస్తత్సుతో భావీ దర్భకస్యాజయస్స్మృతః ॥ ౫ ॥ నందివర్ధన ఆజేయో మహానందిస్సుతస్తతః। శైశునాగా దశైవైతే ష
ష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥ సమా భోక్ష్యంతి పృథివీం కురుశ్రేష్ఠ కలౌ నృపాః॥ ౬ ॥ మహానందిసుతో రాజన్
శూద్రాగర్భోద్భవో బలీ। మహాపద్మపతిః కశ్చిన్నందః క్షత్రవినాశకృత్ ॥ ౭॥ తతో నృపా భవిష్యం
తి శూద్రప్రాయా అధార్మికాః ॥ ౮ ॥ ఏకచ్ఛత్రాం స పృథివీమనుల్లంఘిత శాసనః। శాసిష్యతి మహాప

భావినో రాజానో నిరూపితాః - తదుపరితనం వంశం సంకరాదిదోషైః ప్రశ్నపూర్వకం యోంత్య ఇత్యాదినా ప్రపంచయతి॥ స్వధామేతి॥ ౧॥ యోంత్య ఇతి॥ రిపుంజయ ఏవ పురంజయ ఇతి - స్వామినం పురంజయం హత్వా స్వపుత్రం ప్రద్యోతం రాజానం కరిష్యతి - యస్య పాలకో నామ సుతో భవిష్యతి॥ ౨॥ విశాఖయూప ఇతి॥ ప్రద్యోతనాః ప్రద్యోతన సంజ్ఞాః భవితా చాజక ఇతి చ పాఠాంతరం॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ మహానందీతి॥ నందో నామ కశ్చిన్మహాపద్మ సంఖ్యాయాః సేనాయాః పతిః - ధనస్య వా పతిర్భవిష్యతి - అత ఏవ మహాపద్మపతిరిత్యేతి తస్య నామ॥ ౭॥ ౮ ॥ ఏకేతి॥ ఏకో సేవ ఆత్మనః ఛత్రం యస్యాం తాం పృథివీం - శాసిష్యతి పాలయిష్యతి - సుత్రో త్వాదసేదృష్టాంతః - భాగవానః

శతురామఇవ॥౯॥ తస్యేతి॥ సమాఃసంవత్సరాన్ ॥౧౦॥ నవేతి॥ నవనందాన్ నందంచతత్పుత్రాంశ్చైత్యేవం ప్రపన్నాన్ విశ్వస్తాన్ విఖ్యాతాన్వా - ద్విజఃకౌటిల్యవాత్స్యాయనాదిపర్యాయశ్చాణక్యః ఉద్ధరిష్యతి-ఉన్మూలయిష్యతి-తేషామభావేమౌర్యాఃమౌర్యసంజ్ఞాః ॥౧౧॥ కథంభోక్ష్యంతీతిచాహ॥ సఏవేతి॥ చంద్రగుప్తంమౌర్యంప్రథమం- తేషాంచరమోదశరథఃపరాశరాదిభిరుక్తో(త్రా)ప్యసంధేయః ॥౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ మౌర్యాఇతి॥ తేసర్వేదశరథేనసహామీమౌర్యాదశ- సప్తత్రింశచ్ఛతోత్తరంసప్తత్రింశదుత్తరంశతంసమాః ॥౧౫॥ హత్వేతి॥ బృహద్రథస్యసేనాపతిః- పుష్యమిత్రో నామస్వామినంహత్వారాజ్యంకరిష్యతి - సచశుంగానాం ప్రథమః ॥౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ శుంగాఇతి॥ తతోగ్నిమిత్రాదయోనవతేదశశుంగాఃదశ - వర్షశతాధికంవర్షశతంశ్శుంగాఇతిచహా

ద్మో ద్వితీయఇవ భార్గవః ॥ ౯ ॥ తస్య చాష్టౌభవిష్యంతిసుమాలిప్రముఖాస్సుతాః। యఇమాంభోక్ష్యంతి మహీంరాజానశ్చశతంసమాః ॥ ౧౦ ॥ నవనందాన్ద్విజఃకశ్చిత్ప్రపన్నానుద్ధరిష్యతి। తేషామభావే జగతీంమౌర్యాభోక్ష్యంతివైకలౌ ॥ ౧౧ ॥ సఏవచంద్రగుప్తం వైద్విజో రాజ్యేభిషేక్ష్యతి। తత్సుతోవారిసారస్తుతతశ్చాశోకవర్ధనః ॥ ౧౨ ॥ సుయశాభవితాతస్యసంయతస్సుయశస్సుతః। శాలిశూకస్తతస్తస్యసోమశర్మాభవిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ శతధన్వాతతస్తస్యభవితాథోబృహద్రథః ॥ ౧౪ ॥ మౌర్యాహ్యేతేదశనృపాస్సప్తత్రింశచ్ఛతోత్తరమ్। సమాభోక్ష్యంతిపృథివీంకలౌకురుకులోద్వహ ॥ ౧౫ ॥ హత్వాబృహద్రథంమౌర్యంతస్యసేనాపతిఃకలౌ। పుష్యమిత్రస్తుశుంగాహ్వస్స్వయంరాజ్యంకరిష్యతి ॥ ౧౬ ॥ అగ్నిమిత్రస్తతస్తస్మాత్సుజ్యేష్ఠోభవితాతతః। వసుమిత్రోభద్రకశ్చపులిందోభవితాతతః ౧౭ ॥ తతోఘోషస్సుతస్తస్మాద్వజ్రమిత్రోభవిష్యతి। తతోభాగవతస్తస్మాద్దేవభూతిఃకురూద్వహ ॥ ౧౮ ॥ శుంగాదశైతేభోక్ష్యంతిమహీంవర్షశతాధికమ్। తతఃకణ్వానియంభూమిర్యాస్యత్యల్పగుణాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ శుంగంహత్వాదేవభూతింకణ్వోమాత్యస్తుకామినమ్। స్వయంకరిష్యతేరాజ్యంవసుదేవోమహామతిః ॥ ౨౦ ॥ తస్యపుత్రస్తుభూమిత్రస్తస్యనారాయణస్సుతః। కణ్వాయనాఇమేభూమిం చత్వారింశచ్చపంచచ। శతానిత్రీణిభోక్ష్యంతి వర్షాణాంచకలౌయుగే ॥ ౨౧ ॥ హత్వాకాణ్వంసుశర్మాణంతద్భృత్యోవృషలోబలీ। గాంభోక్ష్యత్యాంధ్రజాతీయఃకంచిత్కాలమసత్తమః ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణనామాథతద్భ్రాతాభవితాపృథివీపతిః। శ్రీశాతకర్ణస్తత్పుత్రఃపౌర్ణమాసస్తుతత్సుతః ॥ ౨౩ ॥ లంబోదరస్తుతత్పుత్రస్తస్మాచ్చిబిలకోనృపః। మేఘస్వాతిశ్చిబిలకాద్దండమానస్తుతత్సుతః ॥ ౨౪ ॥ అరిష్టకర్మాహాలేయస్తిలకస్తస్యచాత్మజః। పురీషభీరుస్తత్పుత్రస్తతోరాజాసుదర్శనః ॥ ౨౫ ॥ చకోరశ్చరమోయత్రశివస్వాతిరరిందమః। తస్యాపిగోమతీఃపుత్రఃపురీమాన్భవితాతతః ॥ ౨౬ ॥ మేదశ్శిరస్స్కందో యజ్ఞశీలస్తుతత్సుతః। సితోసితశ్శ్రుతస్కంధోయజ్ఞశత్రుస్తదాత్మజః ॥ విజయస్తత్సుతోభావ్యశ్చంద్రబీజస్సులోమధీః ॥ ౨౭ ॥ ఏతేత్రింశన్నృపతయశ్చత్వార్యబ్దశతానిచ। షట్పంచాశచ్చపృథివీంభోక్ష్యంతికురునందన ॥ ౨౮ ॥ సప్తాభీరాఆవభృత్యాదశగర్దభినోనృపాః। కంకాష్షోడశభూపాలాభవిష్యంత్యతిలోలుపాః ॥ ౨౯ ॥ తతోష్టౌయవనాభావ్యాశ్చతుర్దశచబర్బరాః। భూయోదశమురుండాశ్చమౌనాఏకాదశైవతు ॥ ౩౦ ॥ ....

శాంతరం ॥౧౯॥ కథంకణ్వానియాస్యతి - తదాహ ॥ శుంగమితి॥ పరస్త్రీకామినందేవభూతినామానంశుంగంహత్వా- తదమాత్యో వసుదేవనామా కణ్వోరాజ్యంకరిష్యతి ॥ ౨౦ ॥ తస్యేతి॥ కణ్వానాంచతుర్థఃసుశర్మా- ఇమేవసుదేవాదయఃకణ్వాయనాః- వర్షాణాంత్రీణిశతాని - పంచచత్వారింశద్వర్షాణిచభూమింభోక్ష్యంతి ॥౨౧॥ హత్వేతి ॥ కణ్వానామంతిమంసుశర్మాణంహత్వాబలీబలివానామతద్భృత్యోగాంభోక్ష్యతి ॥౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ చకోరఇతి॥ యత్రరామబిసుసంజ్ఞేషు అష్టసు-చరమఃశివస్వాతినామాభవితా ॥౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ సప్తేతి॥ ఆవభృత్యాఃఅవభృతినామునగరీతత్రాజానః॥౨౯॥ ౩౦॥ ఏతఇతి॥ఏతేఆభీరాదయోమౌనాంతాస్త్వతిరిక్తాఃఅష్టషష్ట్యధికాః- ఏకోనశతాధికంవర్షసహస్రంపృథివీంభోక్ష్యంతి - తతఃపూర్వోక్తాఏవైకాదశమౌనాఃత్రీణ్యబ్దశతాని

తింభోక్ష్యంతి నైః సంస్థితేషు తేషు కిలింకిలాయాంపుర్యాంనృపతయోభవిష్యంతీత్యుత్తరేణాన్వయః కిలికిలాయామితిపా ఠాంతరం ‖౩౧‖ కిలింకిలాయామేకోత్తరాధికాని షడ్వర్షాణి ‖ ౩౨ ‖ తేషామితి॥ తేషాంభూతనందాదీనాంయథాంవయంబాహ్లీకాస్త్రయో దశ స్త్రయోదశసుతాభవిష్యంతి- అథపుష్యమిత్రో నామాస్యోరాజన్యః- తస్యచదుర్మిత్రో నామపుత్రః ‖౩౩‖ ఏకకాలాఇతి॥త థా ఆంధ్రాః కోసలాః నైదూర్యపతయః నైషధాశ్చ ఏతేతత్తద్దేశనామభిః ప్రఖ్యాతాస్తుల్యకాలాః ఖండమండలేషు భూపాః- తతస్తేభ్యో బాహ్లీకేభ్యఏవ ఆంధ్రాద్యాభవిష్యంతి ‖ ౩౪ ‖ తతశ్చ॥ మాగధానామితి॥ మాగధానాంతురాజా విశ్వస్ఫూర్జినామాభవితా - తస్యైవవి శ్వమూర్తిరితిచనామాంతరం- సచపూర్వోక్తాత్పురంజయాదపరః పురంజయఇతి ప్రసిద్ధస్సవర్ణాన్ బ్రాహ్మణాదీన్ పులిందయదుమ ద్రకసంజ్ఞకాన్ మ్లేచ్ఛప్రాయాన్ కరిష్యతి- అపరానితిపాఠేఅన్యాన్ పులిందాదిసంజ్ఞాన్ వర్ణాన్ కరిష్యతీత్యర్థః॥౩౫॥కించ॥ప్ర జాఇతి॥సచఏవంకృత్వాఅబ్రహ్మభూయిష్ఠాః త్రైవర్ణ్యప్రచురాస్సతీః ప్రజాః స్థాపయిష్యతి పాలయిష్యతి-సచపద్మవత్యాంపురివ ర్యాంవసన్ -అనుగంగాంగంగాద్వారమారభ్య- ఆ ప్రయాగం ప్రయాగపర్యంతం-గుప్తాంపాలితాం- మేదినీంభోక్ష్యతి‖౩౬‖సౌరా

ఏతేభోక్ష్యంతిపృథివీందశవర్షశతానిచ । నవాధికాంచనవతింమౌనా ఏకాదశ క్షితిమ్॥భోక్ష్యంత్యబ్దశ
తాన్యంగత్రీణితైస్సంస్థితేషుచ‖౩౧‖కిలింకిలాయాంనృపతయోభూతనందోయవంగిరః॥శిశునందిశ్చత
ద్భ్రాతాయశోనందిః ప్రవీరకః॥ ఇత్యేతేవర్షశతం భవిష్యంత్యధికానిషట్ ‖ ౩౨ ‖ తేషాంత్ర
యోదశసుతాభవితారశ్చబాహ్లికాః। పుష్యమిత్రోథరాజన్యోదుర్మిత్రస్తస్యచాత్మజః ‖౩౩‖ ఏకకా
లాఇమేభూపాస్సప్తాంధ్రాస్సప్తకోసలాః। వైదూర్యపతయోభావ్యానైషధాస్తతఏవహి ‖ ౩౪ ‖
మాగధానాంతుభవితా విశ్వస్ఫూర్జిః పురంజయః। కరిష్యత్యపరోవర్ణాన్పులిందయదుమద్రకాన్॥
౩౫ । ప్రజాశ్చాబ్రహ్మభూయిష్ఠాస్స్థాపయిష్యతిదుర్మతిః॥వీర్యవాన్ క్షత్రముత్సాద్యపద్మవత్యాంసవై
పురి।అనుగంగామాప్రయాగంగుప్తాంభోక్ష్యతిమేదినీమ్ । ౩౬ । సౌరాష్ట్రావంత్యాభీరాశ్శూరా
అర్బుదమాళవాః॥వ్రాత్యాద్విజాభవిష్యంతి శూద్రప్రాయాజనాధిపాః ‖౩౭‖ సింధోస్తటంచంద్ర
భాగాంకాంచీంకాశ్మీరమండలమ్। భోక్ష్యంతిశూద్రాశ్చాంత్యాద్యామ్లేచ్ఛాఅబ్రహ్మవర్చసః ‖౩౮‖
తుల్యకాలాఇమేరాజన్మ్లేచ్ఛప్రాయాశ్చభూభృతః । ఏతేధర్మానృతపరాఃఫల్గుదాస్తీవ్రమన్యవః॥
౩౯ ‖ స్త్రీబాలగోద్విజఘ్నాశ్చపరదారధనాదృతాః। ఉదితాస్తమితప్రాయా అల్పసత్వాల్పకాయు
షః ‖ ౪౦ ‖ అసంస్కృతాఃక్రియాహీనారజసాతమసావృతాః॥ప్రజాస్తేభక్షయిష్యంతిమ్లేచ్ఛారాజ
న్యరూపిణః ‖ ౪౧ ‖ తన్నాథాస్తేజానపదాస్తచ్ఛీలాచారవాదినః॥అన్యోన్యతోరాజభిశ్చక్షయంయా
స్యంతిపీడితాః ‖ ౪౨ ‖ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే- ద్వాదశస్కంధే- ప్రథమోధ్యాయః. ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁
శ్రీశుకః॥ తతశ్చానుదినంధర్మస్సత్యంశౌచం క్షమాదయా । కాలేనబలినారాజన్నంక్ష్యత్యాయుర్బలం
స్మృతిః ‖౧‖ విత్తమేవకలౌనౄణాంజన్మాచారగుణోదయః। ధర్మన్యాయవ్యవస్థాయాం కారణంబల
మేవహి ‖ ౨ ‖ దాంపత్యేభిరుచిర్హేతుర్వాక్చౌర్యంవ్యావహారికే। స్త్రీత్వేపుంస్త్వేచాభిరతిర్వి

ప్రే ఇతి॥ తదనంతరంచసౌరాష్ట్రాదిదేశవర్తినోనృపాః శూద్రప్రాయాః-ద్విజాః వ్రాత్యాః ఉపనయనరహితాశ్చభవిష్యంతి ‖౩౭‖సిం ధోరితి॥ అబ్రహ్మవర్చసః వేదాచారశూన్యాః ‖౩౮‖ తుల్యేతి ‖ ఇమేచమ్లేచ్ఛప్రాయాః భూభృతః తుల్యకాలాః భవిష్యంతి-కించ- ఏ తేసర్వేఅధర్మానృతపరాః అధర్మేఅనృతేచపరినిష్ఠితాః-ఫల్గుదాః అల్పదాతారః ‖౩౯‖ స్త్రీతి॥ ఉదితాస్తమితప్రాయాః హర్షశో కాదిబహులాః ‖౪౦‖ అసంస్కృతాఇతి॥ అసంస్కృతాః గర్భాధానాదిసంస్కారరహితాః- ప్రజాః భక్షయిష్యంతి ధనాద్యపహారాది నాపీడయిష్యంతి ‖ ౪౧ ‖ కించ॥ తదితి॥ తన్నాథాః తేనాథాః యేషాంతే- జానపదాః దేశవర్తినోమనుష్యాః- తచ్ఛీలాచారవాదినః తే షామేవశీలమాచారోవాదశ్చయేషాంతే ‖౪౨‖ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- ప్రథమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁ ❁

శ్లో॥ ద్వితీయేతుకలేర్దోషవృద్ధ్యాకల్క్యవతారతః॥అధర్మిష్ఠజనైనష్టే పునః కృతయుగాగమః॥కలిధర్మాన్ ప్రపంచయతి॥తతఇతి ౧॥ విత్తమితి॥ జన్మాచారగుణానాముదయః ఉత్కర్షహేతుః- ధర్మన్యాయయోర్వ్యవస్థాయాంబలమేవ ‖౨‖ దాంపత్యఇతి॥దాం పత్యేభార్యాపతిభావే అభిరుచిరేవహేతుః- నకులగోత్రాదిః- వ్యావహారికే క్రయవిక్రయాదౌ - స్త్రీత్వే పుంస్త్వేచరతౌవైశిష్ట్యే

తిః కౌశలమేవ హేతుః- న తు కులమాచారో వా ‖౩‖ లింగమితి‖ ఆశ్రమాణాం ఖ్యాతౌ జ్ఞానే- లింగమేవ- దండాజినాదికం హేతుః- న త్వాచారవిశేషః- అన్యోన్యాపత్తికారణం ఆశ్రమాదాశ్రమాంతరప్రాప్తౌ చ కారణం- యద్వా- బహూదకహంసాదీనామన్యోన్యాపత్తౌ సమస్కారాదివ్యవహారే కారణం- అవృత్త్యా నుత్తమర్ణాదిదానాసామర్థ్యేన- న్యాయదౌర్బల్యం పరాజయః- చాపలం వచః బహుభాషణం ‖౪‖ అనాఢ్యతేతి‖ అసాధుత్వే చౌర్యాద్యభియోగే- ప్రసాధనమలంకారః ‖౫‖ దూరేతి ‖ దూరే వర్తమానం వార్యయనం జలాశయస్తీర్థం- న తు శుద్ధ్యాదిః గుర్వాదిర్వా- ఉదరంభరతా కుక్షిపూరణం- స్వార్థః పురుషార్థః ‖౬‖ దాక్ష్యమితి‖ కుటుంబభరణమేవ దాక్ష్యం పటుత్వం ‖౭‖ ౮ ‖ ప్రజా ఇతి‖ ఆచ్ఛిన్నాని అపహృతాని దారాః ద్రవిణాని చ యాసాం తాః ‖౯‖ శాకేతి‖ అష్టిర్బీజం ‖౧౦‖ ౧౧‖ క్షీయమాణేష్వితి‖ క్షీయమాణేష్విత్యాదీనాం ఇత్థం కలౌ గతప్రాయ ఇతి పంచమేనాన్వయః- క్షీయమాణేషు అల్పప్రాయేషు ‖౧౨‖ పాషండేతి‖ దస్యుప్రాయేషు చోరతుల్యేషు- చౌర్యానృతవృథాహింసాద్యా నానావృత్తయో యేషాం తేషు ‖౧౩‖ శూద్రప్రాయేష్వితి‖ ఛాగప్రాయాసు ప్రమాణతః క్షీరతశ్చ అజాతుల్యాసు- గృహప్రాయేషు పరిగ్రహాదిబాహుళ్యేన గృహతుల్యేషు- యౌనప్రాయేషు స్యాలాదిప్రాయే

ప్రత్వే సూత్రమేవ హి ‖ ౩ ‖ లింగమేవాశ్రమఖ్యాతావన్యోన్యాపత్తికారణమ్। అవృత్త్యా న్యాయ
దౌర్బల్యం పాండిత్యే చాపలం వచః ‖ ౪ ‖ అనాఢ్యతైవాసాధుత్వే సాధుత్వే చాఢ్యతైవ హి। స్వీకార ఏ
వ చోద్వాహే స్నానమేవ ప్రసాధనమ్ ‖ ౫ ‖ దూరవార్యయనం తీర్థం లావణ్యే కేశధారణమ్। ఉదరంభ
రతా స్వార్థః సత్యత్వే ధార్ష్ట్యమేవ హి‖ ౬‖ దాక్ష్యం కుటుంబభరణం యశోఽర్థే ధర్మసేవనమ్‖ ౭ ‖
ఇత్థం ప్రజాభిర్దుష్టాభిరాకీర్ణే క్షితిమండలమ్। బ్రహ్మవిట్క్షత్రశూద్రాణాం యో బలీ భవితా నృపః।
౮‖ ప్రజా హి లుబ్ధై రాజన్యైర్నిర్ఘృణైర్దస్యుధర్మిభిః। ఆచ్ఛిన్నదారద్రవిణా యాస్యంతి గిరికాననమ్
౯‖ శాకమూలామిషక్షౌద్రఫలపుష్పాష్టిభోజనాః। అనావృష్ట్యా వినంక్ష్యంతి దుర్భిక్షకరపీడితాః‖౧౦‖
శీతవాతాతపప్రావృడ్హిమైరన్యోన్యతః ప్రజాః। క్షుత్తృడ్భ్యాం వ్యాధిభిశ్చైవ సంతప్స్యంతే చ చింత
యా। త్రింశద్వింశతి వర్షాణి పరమాయుః కలౌ నృణామ్‖౧౧‖ క్షీయమాణేషు దేహేషు దేహినాం కలి
దోషతః। వర్ణాశ్రమవతాం ధర్మే నష్టే వేదపథే నృణామ్‖ ౧౨‖ పాషండప్రచురే ధర్మే దస్యుప్రాయే
షు రాజసు। చౌర్యానృతవృథాహింసానానావృత్తిషు వై నృషు‖ ౧౩ ‖ శూద్రప్రాయేషు వర్ణేషు ఛా
గప్రాయాసు ధేనుషు। గృహప్రాయేష్వాశ్రమేషు యౌనప్రాయేషు బంధుషు‖౧౪‖ అణుప్రాయా
స్వోషధీషు శమీప్రాయేషు స్థాణుషు। విద్యుత్ప్రాయేషు మేఘేషు శూన్యప్రాయేషు సద్మసు ‖౧౫‖
ఇత్థం కలౌ గతప్రాయే జనేషు ఖరధర్మిషు। ధర్మత్రాణాయ సత్త్వేన భగవానవతరిష్యతి ‖౧౬‖ చ
రాచరగురోర్విష్ణోరీశ్వరస్యాఖిలాత్మనః। ధర్మత్రాణాయ సాధూనాం జన్మ కర్మాపనుత్తయే‖ ౧౭‖ శం
బలగ్రామముఖ్యస్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః। భవనే విష్ణుయశసః కల్కిః ప్రాదుర్భవిష్యతి ‖ ౧౮‖
అశ్వమాశుగమారుహ్య దేవదత్తం జగత్పతిః। అసినాసాధుదమనమష్టైశ్వర్యగుణాన్వితః ‖ ౧౯ ‖ విచ
రన్నాశునా క్షౌణ్యాం హయేనాప్రతిమద్యుతిః। నృపలింగచ్ఛదో దస్యూన్ కోటిశో నిహనిష్యతి‖ ౨౦‖ అ
థ తేషాం భవిష్యంతి మనాంసి విశదాని వై। వాసుదేవాంగరాగాతిపుణ్యగంధానిలస్పృశామ్ ‖ పౌరజాన

షు ‖౧౪‖ అణుప్రాయాస్వితి‖ అణుప్రాయాసు శ్యామాకతుల్యాసు- స్థాణుషు వృక్షేషు- విద్యుత్ప్రాయేషు- తటిద్బహుళేషు- శూన్యప్రాయేషు ధర్మాదిరహితేషు- సద్మసు గృహేషు ‖౧౫‖ ఇత్థమితి‖ జనేషు ఖరధర్మిషు దుస్సహచేష్టితేషు- కలౌ ఇత్థం గతప్రాయే సమాప్తప్రాయే ‖౧౬ ‖ ఏతత్ప్రపంచయతి చతుర్భిః‖ చరాచరేతి‖ చరాచరగురోః ఈశ్వరస్యేతి చ- ధర్మత్రాణే హేతుః- గురుత్వేశ్వరత్వయోరుపపాదనం- అఖిలస్య విశ్వస్యాత్మనః- కారణస్యేతి- ఏవంభూతస్య విష్ణోర్జన్మ - సాధూనాం ధర్మత్రాణాయ - ధర్మత్రాణప్రయోజనమాహ - కర్మాపనుత్తయే మోక్షాయ ‖౧౭‖ శంబలేతి‖ శంబలగ్రామముఖ్యస్య ప్రధానస్య- నామ్నా విష్ణుయశసో బ్రాహ్మణస్య- భవనే గృహే ‖౧౮‖ ధర్మత్రాణప్రకారమాహ ‖ అశ్వమితి‖ అసాధవో దమ్యంతే యేన తమశ్వమారుహ్య- అసినా దస్యూన్ కోటిశో నిహనిష్యతీత్యుత్తరేణాన్వయః- అసాధుదమన ఇతి పాఠే కల్కివిశేషణం- అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాణి గుణాశ్చ సత్యసంకల్పాదయః తైరన్వితః ‖౧౯‖ దుష్టదమనం ప్రపంచయతి‖ విచరన్నితి‖ ఆశునా శీఘ్రగామినా- తేన హయేన- క్షోణ్యాం విచరన్- నృపలింగచ్ఛదః రాజవేషచ్ఛన్నః ‖౨౦ ‖ తతశ్చ పునః కృతయుగప్రవృత్తిం వక్తుమాహ ‖ అథేతి‖ తేషాం పౌరజానపదానాం మనాంసి విశదాని భవిష్యంతి - తత్ర హేతుః- వాసుదేవస్యాంగ

రాగేణ చందనాదినా అతిపుణ్యగంధో యః అనిలస్తం స్పృశంతీతి తథా తేషాం ॥ ౨౧ ॥ తేషామితి ॥ స్థవిష్ఠః స్థూలః ॥ ౨౨ ॥ కృతయుగప్రవృత్తిమాహ ॥ యదావతీర్ణ ఇతి ॥ ప్రజానాం సూతిః ప్రసూతిః ॥ ౨౩ ॥ తదవతారకాలోపలక్షణమాహ ॥ యదేతి ॥ తిష్యః పుష్యః - అయమర్థః - చంద్రసూర్యబృహస్పతీనాం యదా పుష్యనక్షత్రే యోగః - తదా తత్కృతయుగం భవిష్యతీతి - యద్యపి ప్రతిద్వాదశాబ్దం కటకరాశౌ బృహస్పతౌ వర్తమానే ద్విత్రాస్వమావాస్యాసు తేషాం త్రయాణామపి పుష్యయోగస్సంభవతి - తథాపి తేషాం సహ ప్రవేశో త్రవిక్షితః - సమేష్యంతీతి వచనాత్ - అతో నాతిప్రసంగః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం నవమస్కంధమారభ్యోపక్రాంతం వైవస్వతమనోర్వంశద్వయం నిగమయతి ॥ యే ఇతి ॥ ఉద్దేశతః సంక్షేపతః ॥ ౨౫ ॥ కలియుగావాంతరవిశేషం వక్తుమాహ ॥ ఆరభ్యేతి ॥ వర్షసహస్రం పంచదశోత్తరం శతం చైతత్కయాపి వివక్షయా అవాంతరసంఖ్యేయం - వస్తుతస్తు పరీక్షిన్నందయోరంతరం ద్వాభ్యామూనం వర్షాణాం సార్ధం సహస్రం భవతి - యతః పరీక్షిత్సమకాలం మాగధం మార్జారిమారభ్య రిపుంజయాంతాః వింశతిరాజానః సహస్రసంవత్సరాన్ భోక్ష్యంతీత్యుక్తం నవమస్కంధే - యే బార్హద్రథభూపాలా భావ్యాస్సహస్రవత్సరమితి - తతః పరంచ ప్రద్యోతనా అష్టత్రింశోత్తరశతం - శైశునాభాశ్చ షష్ట్యుత్తరశతత్రయం భోక్ష్యంతి పృథివీమిత్యత్రైవోక్తత్వాత్ ॥ ౨౬ ॥ కలియుగస్య ప్రవృత్తిం వృద్ధించ నిరూపయితుం కాలజ్ఞానోపలక్షణమాహ ॥ సప్తర్షీణామితి ॥ అయమర్థః - ప్రాగగ్రశకటాకారం తారాసప్తకం సప్తర్షిమండలం - తత్ర కించిదున్నతే తేషామగ్రస్థానీయో మరీచిః - తతః పశ్చాదాసన్న యుగకంధరాకారో వసిష్ఠస్సభార్యః - తత పశ్చాదీషదుత్తరస్థానీయోఽంగిరాః - తతః పశ్చాచ్చ

పదానాం వై హతేష్వఖిలదస్యుషు ॥ ౨౧ ॥ తేషాం ప్రజావిసర్గస్తు స్థవిష్ఠస్సంభవిష్యతి । వాసుదేవే భ
గవతి సత్త్వమూర్తౌ హృది స్థితే ॥ ౨౨ ॥ యదావతీర్ణో భగవాన్ కల్కిర్ధర్మపతిర్హరిః । కృతం భ
విష్యతి తదా ప్రజాసూతిశ్చ సాత్త్వికీ ॥ ౨౩ ॥ యదా చంద్రశ్చ సూర్యశ్చ తథా తిష్యబృహస్పతీ । ఏక
రాశౌ సమేష్యంతి తదా భవతి తత్కృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ యేఽతీతా వర్తమానా యే భవిష్యంతి పార్థివాః ।
తే త ఉద్దేశతః ప్రోక్తా వంశజాస్సోమసూర్యయోః ॥ ౨౫ ॥ ఆరభ్య భవతో జన్మ యావన్నందాభిషేచనమ్ ।
ఏతద్వర్షసహస్రం తు శతం పంచదశోత్తరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సప్తర్షీణాం తు యౌ పూర్వౌ దృశ్యేతే ఉదితౌ
దివి । తయోస్తు మధ్యే నక్షత్రం దృశ్యతే యత్సమం నిశి ॥ ౨౭ ॥ తేనైవ ఋషయో యుక్తాస్తిష్ఠంత్యబ్దశతం
నృణామ్ । తే త్వదీయే ద్విజాః కాలే హ్యధునా చాశ్రితా మఘాః ॥ ౨౮ ॥ విష్ణోర్భగవతో భానుః కృష్ణాఖ్యో
ఽసౌ దివం గతః । తదావిశత్కలిర్లోకం యత్పాపే రమతే మనః ॥ ౨౯ ॥ యావత్స పాదపద్మాభ్యాం
స్పృశన్నాస్తే రమాపతిః । తావత్కలిర్వై పృథివీం పరాక్రాంతుం న చాశకత్ ॥ ౩౦ ॥ యదా దేవర్ష
యస్సప్త మఘాసు విచరంతి హి । తదా ప్రవృత్తస్తు కలిర్ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః ॥ ౩౧ ॥ యదా మఘాభ్యో
యాస్యంతి పూర్వాషాఢాం మహర్షయః । తదా నందాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి ॥ ౩౨ ॥
యస్మిన్ కృష్ణో దివం యాతస్తస్మిన్నేవ తదాహని । ప్రతిపన్నం కలియుగమితి ప్రాహుః పురావిదః ॥ ౩౩ ॥
దివ్యాబ్దానాం సహస్రాంతే చతుర్థే తు పునః కృతమ్ । భవిష్యతి తదా నౄణాం మన ఆత్మప్రకాశకమ్ ॥

తురశ్రతారాచతుష్కే ఐశాన్యేఽత్రిః - తతో దక్షిణతః పులస్త్యః - పులస్త్యాత్పశ్చిమతః పులహః - తత ఉత్తరతః క్రతుః - ఏవం స్థితే - తేషాం మధ్యే యౌ పూర్వౌ ఉదయసమయే ప్రథమముదితౌ దృశ్యేతే - తౌ పులహక్రతుసంజ్ఞౌ - తయోస్తు మధ్యే తయోస్తు పూర్వయోస్తు మధ్యే తత్సమం దక్షిణతః సమదేశావస్థితమశ్విన్యాదిషు యదన్యతమం నక్షత్రం దృశ్యతే ॥ ౨౭ ॥ తేనేతి ॥ తేన తథైవ యుక్తాః నృణామబ్దశతం తిష్ఠంతి - తే చ ద్విజాస్త్వదీయే కాలే అధునా - మఘా ఆశ్రితా వర్తంతే ॥ ౨౮ ॥ విష్ణోరితి ॥ తేషు మఘాసు వర్తమానేషు సత్సు - యదా తు విష్ణోర్భానుః భాతీతి భానుః శుద్ధసత్త్వాత్మకో దేహః - దివం వైకుంఠం గతః - తదా కలియుగమావిశత్ - యద్యస్మిన్ యుగే - మనః పాపే రమత ఇతి కలియుగస్య లక్షణం ॥ ౨౯ ॥ నను శ్రీకృష్ణే పృథివ్యాం వర్తమానేఽపి సంధ్యారూపేణ కలిః ప్రవిష్ట ఏవాసీత్ - సత్యం - తథాపి తావత్తస్య పరాక్రమో నాభవదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ పరాక్రాంతుమభిభవితుం ॥ ౩౦ ॥ అతో యథోక్త ఏవ కలిప్రవేశకాల ఇత్యాహ ॥ యదేతి ॥ ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి దివ్యేన మానేన సంధ్యాసంధ్యాంశాభ్యాం సహ యో ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః - స కలిస్తదా సంధ్యామతిక్రమ్య ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ కలేః ప్రవేశకాలముక్త్వా తస్య వృద్ధికాలమాహ ॥ యదేతి ॥ తదా ప్రద్యోతనాత్ప్రభృతి వృద్ధిం గచ్ఛన్ నందాత్ప్రభృత్యతివృద్ధిం గమిష్యతీత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ నను యదా కలేర్లింగముపలబ్ధం తదైవ ప్రవిష్ట ఇతి యుక్తం - తతః పూర్వమేవ ప్రవేశః - తతః పరం వృద్ధిరిత్యత్ర కిం ప్రమాణం - తత్రాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ ప్రతిపన్నం ప్రవిష్టమితి జ్ఞాతం - పురావిదః పూర్వజ్ఞాతారః ॥ ౩౩ ॥ కలేరంతం కృతయుగప్రవేశం చాహ ॥ దివ్యాబ్దానామితి ॥ చతుర్థే కలౌ - ప్రవేశనాబ్దపరిమితేనాంశేనాపి సహ గతే సతీత్యర్థః - కృతయుగప్రవేశచిహ్నమాహ

యదా వ్యాఖ్యాతం మనస ఆత్మప్రకాశకం భవిష్యతి-తదేతి ॥౩౪॥ రాజవంశోక్త్యాం స్థితిం బ్రాహ్మణాదివంశేష్వప్యతిదిశతి॥ఇత్యేతి॥యథాయా భిరుచ్ఛనీచావస్థాభిస్తాస్తా అవస్థాః వంశా ఇతి చ పాఠః॥౩౫॥ ఏతత్కీర్తనస్య వైరాగ్యోపయోగితామాహ ॥ఏతేషామితి ॥ నామైవ లింగం జ్ఞాపనం యేషాం తేషాం- కథామాత్రే శేషా అవశిష్టానాం-కీర్తిరేవ స్థితా-నతు రాజ్యం పుత్రాదయో వా ॥ ౩౬ ॥ కలావుత్సన్నానాం రాజవంశాదీనాం పునః ప్రవృత్తిప్రకారమాహ ॥ దేవాపిరితి॥ దేవాపిః సోమవంశజః- కలాపగ్రామో నామ యోగినామావాసః ప్రసిద్ధః ॥౩౭ ॥ ౩౮॥ ఇమమేవ ప్రకారం ప్రతిచతుర్యుగం దర్శయతి॥కృతమితి ॥౩౯॥ ఏతేషాం నామలింగానామిత్యాదియదుక్తం తత్ప్రపంచయతి పంచభిః॥ రాజన్నితి ॥ ౪౦ ॥ మమత్వం కృత్వేత్యనేన సూచితాం భూతద్రోహప్రవృత్తిం నిందతి॥క్రిమీతి॥రాజనామ్నః రాజేతి నామ యస్య తస్యాపి దేహస్యాంతే క్రిమయో విట్ భస్మ వా సంజ్ఞా భవిష్యతి-తత్కృతే-తదర్థం - యో భూతధ్రుక్ భూతేభ్యో ద్రుహ్యతి సః - కిం స్వార్థం వేద- కింతు న వేద-కుత ఇత్యపేక్షాయాం హేతుత్వేన భూతద్రోహం విశినష్టి-యతో భూతద్రోహాన్నిరయో భవతీతి ॥ ౪౧ ॥ మమత్వప్రకారం ప్రపంచయతి॥ కథమితి॥ సేయమఖండా భూః భూమిః-మే పూర్వజైః పురుషైః ధృతా సతీ - ఇదానీం మత్పూర్వా చ

౩౪॥ ఇత్యేష మానవో వంశో యథా సంఖ్యాయతే భువి । తథా విట్శూద్రవిప్రాణాం తాస్తా జ్ఞేయా యుగే
యుగే॥ ౩౫ ॥ ఏతేషాం నామలింగానాం పురుషాణాం మహాత్మనామ్ । కథామాత్రావశిష్టానాం కీర్తి
రేవ స్థితా భువి ॥ ౩౬ ॥ దేవాపిశ్శంతనోర్భ్రాతా మరుశ్చేక్ష్వాకువంశజః । కలాపగ్రామ ఆసాతే మ
హాయోగబలాన్వితౌ ॥ ౩౭ ॥ తావిహైత్య కలేరంతే వాసుదేవానుశిక్షితౌ । వర్ణాశ్రమయుతం ధర్మం
పూర్వవత్ప్రథయిష్యతః ॥ ౩౮ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరశ్చ కలిశ్చేతి చతుర్యుగమ్ । అనేన క్రమయో
గేన భువి ప్రాణిషు వర్తతే॥ ౩౯॥ రాజన్నేతే మయా ప్రోక్తా నరదేవాస్తథాపరే । భూమౌ మమత్వం
కృత్వాంతే హిత్వేమాం నిధనం గతాః ॥ ౪౦ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాంతే రాజనామ్నోపి యస్య చ । భూత
ధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః॥ ౪౧॥ కథం సేయమఖండా భూః పూర్వైర్మే పురుషై
ర్ధృతా । మత్పుత్రస్య చ పౌత్రస్య మత్పూర్వా వంశజస్య వా॥ ౪౨ ॥ తేజోబన్నమయం కాయం గృహీ
త్వాత్మతయాబుధాః । మహీం మమతయా కృత్వా హిత్వోభౌ నిధనం గతాః॥ ౪౩॥ యే యే భూపతయో
రాజన్ భుంజతే భువమోజసా । కాలేన తే కృతాః సర్వే కథామాత్రాః కథాసు చ ॥ ౪౪ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - ద్వితీయోధ్యాయః

శ్రీశుకః॥ దృష్ట్వాత్మని జయే వ్యగ్రాన్ నృపాన్ హసతి భూరియమ్ । అహో మాం విజిగీషంతి మృత్యోః
క్రీడనకా నృపాః ॥ ౧ ॥ కామ ఏష నరేంద్రాణాం మోఘస్స్యాద్విదుషామపి । యేన ఫేనోపమే పిండే
యేఽతివిస్రంభితా నృపాః ॥ ౨ ॥ పూర్వం నిర్జిత్య షడ్వర్గం జేష్యామో రాజమంత్రిణః । తతస్సచివపౌ
రాప్తకరీంద్రానస్య కంటకాన్ ॥ ౩ ॥ ఏవం క్రమేణ జేష్యామః పృథ్వీం సాగరమేఖలామ్ । ఇత్యాశా
బద్ధహృదయా న పశ్యంత్యంతికేంతకమ్॥ ౪॥ సముద్రావరణాం జిత్వా మాం విశంత్యబ్ధిమోజసా । కియ
దాత్మజయస్యైతన్ముక్తిరాత్మజయే ఫలమ్॥ ౫॥ యాం విసృజ్యైవ మనవస్తత్సుతాశ్చ కురూద్వహ । గతా

సతీ- మత్పుత్రాదేః కథం స్యాదిత్యేవం ॥ ౪౨ ॥ తేజ ఇతి॥ ఉభౌ మహీం కాయం చ-నిధనం మృత్యుం ॥ ౪౩ ॥ ఉపసంహరతి॥యే ఇతి॥ తే సర్వే చ- కథాసు క్రియమాణాసు- కథామాత్రాః కాలేన కృతాః ॥౪౪॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం-ద్వితీయాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ తృతీయే భూమిగీతైస్తు రాజ్యదోషాది వర్ణ్యతే । కలౌ చ దోషభూయిష్ఠే దోషహం శ్రీహరేర్నతిః॥ సోహం తాం భూమా చ మమతాం కుర్వంతోబుధా ఇత్యుక్తం-తదేవ భూమిగీతైః ప్రపంచయతి॥దృష్ట్వేతి॥ఆత్మని పృథివ్యాం - జయే వ్యగ్రాన్ ఉద్యుక్తాన్ - హాసప్రకారమేవాహ-అహో ఇతి ॥౧॥ కామ ఇతి॥యేన కామేన-ఫేనోపమే పిండే దేహే-అతివిస్రంభితాః విశ్వాసం నీతాః యే- తేషాం నరేంద్రాణాం- స ఏష కామః-ఏవం మోఘస్స్యాత్ ॥ ౨ ॥ కామమేవ దర్శయతి ద్వాభ్యాం॥పూర్వమితి॥ఇంద్రియార్థలంపటస్య న రాజ్యప్రాప్తిస్స్యాదితి ప్రథమమింద్రియషడ్వర్గం నిర్జిత్య - రాజమంత్రిణో జేష్యామః వశీకరిష్యామః - సచివాః అమాత్యాః కరీంద్రాః హస్తిపాః తాంశ్చ జేష్యామః-కంటకాన్ ప్రతిపక్షాన్ - అస్యేతి పాఠే-అస్య-అథ కంటకానితి వా పాఠః ॥౩ ॥ ఏవమితి ॥ ఇతి ఏవం కేచిదాశాబద్ధహృదయాః॥౪॥సముద్రావరణామితి॥ఏవం కేచిత్సర్వం మాం జిత్వాపి అతితృష్ణయా అబ్ధిం విశంతి-తదేవమింద్రియజయేన యో రాజ్యం సాధయితుమిచ్ఛంతి తే అతిమందా ఇత్యాహ- కియదితి ॥౫॥ అతః అంతకం న పశ్యంతీత్యుక్తం-తదేవాహ॥యామితి॥కురూద్వహ హే భూమిగీతం కథ

యాః కుకస్సంబోధయతి-కులోద్వహఇతిపాకస్సుగమః ॥౬॥ అబుద్ధయఇత్యుక్తంతత్ప్రపంచయతి॥ మత్కృతఇతి॥౭॥౮॥ పృథురితి॥ రా మోనామకశ్చిత్ప్రాచీనోయద్వా-లోకదృష్ట్యాదాశరథిరేవనిర్దిష్టః ॥౯॥ ౧౦॥ హిరణ్యకశిపురితి॥ లోకాన్ రావయతి రోదయతీతిలో కరావణః ॥౧౧॥ ౧౨॥ మమతామితి॥మయిదేహేచ్ఛైః మమతాంకృత్వా యోవర్తంతే-తేకాలేనకథావశేషాఃకృతాః- విభోఇతిసంబోధ నం-మయూద్వహేతివత్ ॥ ౧౩ ॥ రాజవంశానుకథనస్యతాత్పర్యమాహ॥ కథాఇతి॥ విజ్ఞానంవిషయాసారతాజ్ఞానం - తతోవైరాగ్యంత యోర్వివక్షయా- పరేయుషాంమృతానాం - వచోవిభూతీః వాగ్విలాసమాత్రరూపాః - నతుపారమార్థ్యం-పరమార్థత్వంకథానాం నభవతీత్యర్థః ॥౧౪॥ కస్తర్హి పురుషాణామువాదేయఃపరమార్థస్తమాహ॥యఇతి॥నిత్యంప్రత్యహం-తత్రాప్యభీక్ష్ణం ॥౧౫॥కలిదో షోపద్రుతోనలిభర్తైరసంభవంమన్యమానఃపృచ్ఛతి॥ కెనేతి॥విధమిష్యంతినాశయిష్యంతి-యథాయథావత్ ॥౧౬॥కలియుగేకఃపరమో ధర్మఇతిబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥యుగానీతి॥ బ్రూహీత్యనుషంగః- ఆత్యంతికప్రళయజిజ్ఞాసయాపునఃపృచ్ఛతి- ప్రళయకల్పయోఃసం

యథాగతంయుద్ధే తాంమాం జేష్యంత్యబుద్ధయః ॥ ౬ ॥ మత్కృతే పితృపుత్రాణాంభ్రాతృణాంచా
పివిగ్రహః । జాయతేహ్యసతాంరాజ్యేమమతాబద్ధచేతసామ్ ॥ ౭ ॥ మమైవేయంమహీకృత్స్నానతే
మూఢేతివాదినః । స్పర్ధమానామిథోఘ్నంతిమ్రియంతేమత్కృతేనృపాః॥౮॥ పృథుః పురూరవాగా
ధిర్నహుషోభరతోఽర్జునః । మాంధాతాసగరోరామఃఖట్వాంగోధుంధుహారఘుః ॥౯॥ తృణబిందుర్య
యాతిశ్చశర్యాతిశ్శంతనుర్గయః । భగీరథఃకు * వలయాశ్వః కకుత్స్థోనైషధోనృగః ॥ ౧౦ ॥హి
రణ్యకశిపుర్వృత్రో రావణోలోకరావణః । నముచిశ్శంబరోభౌమోహిరణ్యాక్షోఽథతారకః॥ ౧౧॥ అ
న్యేచబహవోదైత్యారాజానోయేమహేశ్వరాః । సర్వేసర్వవిదశ్శూరాసర్వేసర్వజితోఽజితాః ॥౧౨॥
మమతాం మయ్యవర్తంతకృత్వోచ్చైర్మర్త్యధర్మిణః।కథావశేషాఃకాలేనహ్యకృతార్థాఃకృతా
విభో॥౧౩॥ కథాఇమాస్తేకథితామహీయసాంవిధాయలోకేషుయశఃపరేయుషామ్ । విజ్ఞానవైరాగ్య
వివక్షయావిభోవచోవిభూతీర్నతుపారమార్థ్యమ్ ॥ ౧౪ ॥ యస్తూత్తమశ్లోకగుణానువాదస్సంగీ
యతేఽభీక్ష్ణమమంగళఘ్నః । తమేవనిత్యంశృణుయాదభీక్ష్ణంకృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః॥౧౫॥ రాజా॥
కేనోపాయేనభగవన్కలేర్దోషాన్కలౌజనాః । విధమిష్యంత్యుపచితాంస్తన్మేబ్రూహి యథామునే॥
౧౬॥ యుగానియుగధర్మాంశ్చమానంప్రళయకల్పయోః। కాలస్యేశ్వరరూపస్యగతింవిష్ణోర్మహాత్మనః॥
౧౭ ॥ శ్రీశుకః॥ కృతేప్రవర్తతేధర్మశ్చతుష్పాత్తజ్జనైర్ధృతః। సత్యం దయాతపోదాన మితిపాదావి
భోర్నృప॥ ౧౮॥ సంతుష్టాఃకరుణామైత్రాశ్శాంతాదాంతాస్తితిక్షవః । ఆత్మారామాస్సమదృశః ప్రా
యశశ్శ్రమణాజనాః ॥ ౧౯ ॥ త్రేతాయాం ధర్మపాదానాం తుర్యాంశోహీయతేశనైః । అధర్మపా
దైరనృతహింసాసంతోషవిగ్రహైః ॥ ౨౦ ॥ తదాక్రియాతపోనిష్ఠా నాతిహింస్రానలంపటాః । త్రై
వర్గికాస్త్రయీవృద్ధావర్ణాబ్రహ్మోత్తరానృప ॥౨౧॥ తపస్సత్యదయాదానేష్వర్ధం హ్రస
తిద్వాపరే । హింసాతుష్ట్యనృతద్వేషైర్ధర్మస్యాధర్మలక్షణైః॥ ౨౨ ॥ యశస్వినోమహాశీలాస్స్వా
ధ్యాయాధ్యయనేరతాః । ఆఢ్యాఃకుటుంబినోహృష్టావర్ణాఃక్షత్రద్విజోత్తరాః ॥ ౨౩ ॥ కలౌతుధర్మ
పాదానాంతుర్యాంశోఽధర్మహేతుభిః । ఏధమానైఃక్షీయమాణోహ్యంతేసోఽపివినఙ్క్ష్యతి॥ ౨౪॥ తస్మిన్

హారస్థితికల్పయోః- సచాయంబహిర్ముఖప్రశ్న ఇత్యాహ-కాలస్యేతి ॥౧౭॥ తత్రయుగధర్మాంస్తావదాహ॥కృత ఇతి॥తజ్జనైస్తద్యుగ వర్తిభిర్జనైః-దానంఅరాగద్వేషతయాఅభయదానం-తదేవప్రథమస్కంధశాదశబ్దేనోక్తం-విభోస్సంపూర్ణస్యధర్మస్య॥౧౮॥త దానీంతనజనానాహ॥ సంతుష్టాఇతి॥మైత్రాఃభూతమైత్రియుక్తాః- శ్రమణాఃఆత్మజ్ఞానాభ్యాసవంతః ॥౧౯॥ త్రేతాయామితి॥అనృతే నసత్యంహింసయాదయాఅసంతోషేణతపఃవిగ్రహేణదానమితియథాయోగ్యంయోజ్యం ॥౨౦॥ తదేతి॥బ్రహ్మోత్తరాఃబ్రాహ్మణాది కాః ॥౨౧॥ తపఇతి॥అనృతేనసత్యంహింసయాదయాఅసంతోషేణతపః- విగ్రహేణదానంఇతియథాసంఖ్యంయోజ్యం- హింసాతు ష్ట్యనృతద్వేషైః రిత్యయంక్రమోనవివక్షితః- ధర్మస్యార్ధంహ్రసతిక్షీయతే-అధర్మస్యలక్షణైః చిహ్నైః పాదైరిత్యర్థః॥౨౨॥యశస్వి నఇతి॥యశస్వినఃకీర్తిప్రియాః- క్షత్రద్విజోత్తరాఃక్షత్రియబ్రాహ్మణప్రధానాః ॥౨౩॥ కలావితి ॥ కలౌధర్మపాదానాంతుర్యాంశఃచ తుర్థాంశఃఅవశిష్యతే ॥౨౪॥ తస్మిన్నితి॥శూద్రదాశోత్తరాఃశూద్రకైవర్తాదిప్రధానాః ॥౨౫॥ యుగానామేవంభూతవైషమ్య

కారణభూతాః పంచభిః॥ సత్త్వమితి॥ ౨౬॥ ప్రభవంతీతి॥ మనశ్చ బుద్ధిశ్చేంద్రియాణి చ సత్త్వే యదా ప్రభవంతి అతిశయేన వర్తంతే॥ ౨౭॥ యదేతి॥ యదా శుభధర్మాదిషు భక్తిః ప్రీతిః- తదా రజోవృత్తి ప్రధానం త్రేతాయుగమితి జానీహి॥ ౨౮॥ యదేతి॥ కామ్యానాం కర్మణాం విషయే యదా ప్రీతిః- తత్తదా- రజస్తమఃప్రధానం ద్వాపరం జానీహి॥ ౨౯॥ యదేతి॥ విషాదనం దుఃఖం॥ ౩౦॥ కలిదోషాన్ ప్రపంచయతి॥ యస్మాదితి॥ యస్మాత్కలే హేతోః- క్షుద్రదృశః మందమతయః- క్షుద్రభాగ్యాః అల్పభాగ్యాః- మహాశనా బహ్వాహారాః- విత్తహీనా అపి కామినః- స్వైరిణ్యః పుంశ్చల్యః- అసతీః అసత్యః॥ ౩౧॥ దస్య్వితి॥ దస్యవః ఉత్కృష్టాః ప్రచురా యేషు తే॥ ౩౨॥ అవ్రతా ఇతి॥ అవ్రతాః విహితాచారశూన్యాః- అశౌచాః శౌచశూన్యాశ్చ- వటవో బ్రహ్మచారిణో భవిష్యంతి- కుటుంబినశ్చ గృహస్థాః స్వయం భిక్షాటనపరా భవిష్యంతి- న తు భిక్షాం దాస్యంతి- తపస్వినో వనస్థాః వనం హిత్వా గ్రామవాసా భవిష్యంతి- న్యాసినో యతయః అతీవ అర్థలోలుపా భవిష్యంతి॥ ౩౩॥ పునరపి స్త్రీణాం స్వభావమాహ॥ హ్రస్వకాయా ఇతి॥ కటుకభాషిణ్యః అప్రియవాదిన్యః- చౌర్యం చ మాయా చ కపటం చ ఉ

లుబ్ధా దురాచారా నిర్దయాః శుష్కవైరిణః। దుర్భగా భూరితర్షాశ్చ శూద్రదాసోత్తరాః ప్రజాః ॥౨౫॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి దృశ్యంతే పురుషే గుణాః। కాలసంచోదితాస్తే వై పరివర్తంత ఆత్మని॥ ౨౬॥ ప్ర
భవంతి యదా సత్త్వే మనోబుద్ధీంద్రియాణి చ। తదా కృతయుగం విద్యాద్ జ్ఞానే తపసి యద్రుచిః॥౨౭॥
యదా కర్మసు కామ్యేషు భక్తిర్యశసి దేహినామ్। తదా త్రేతా రజోవృత్తిరితి జానీహి బుద్ధిమన్ ॥ ౨౮ ॥
యదా లోభస్త్వసంతోషో మానో దంభోథ మత్సరః। కర్మణాం చాపి కామ్యానాం ద్వాపరం తద్రజస్త
మః ॥ ౨౯ ॥ యదా మాయానృతం తంద్రీ నిద్రా హింసా విషాదనమ్। శోకమోహౌ భయం దైన్యం సక
లిస్తామసః స్మృతః ॥ ౩౦ ॥ యస్మాత్క్షుద్రదృశో మర్త్యాః క్షుద్రభాగ్యా మహాశనాః। కామినో విత్త
హీనాశ్చ స్వైరిణ్యశ్చ స్త్రియోఽసతీః ॥ ౩౧ ॥ దస్యూత్కృష్టా జనపదా వేదాః పాషండదూషితాః।
రాజానశ్చ ప్రజాభక్షాః శిశ్నోదరపరా ద్విజాః॥ ౩౨॥ అవ్రతా వటవోఽశౌచా భిక్షవశ్చ కుటుంబినః। త
పస్వినో గ్రామవాసా న్యాసినోఽత్యర్థలోలుపాః । ౩౩ । హ్రస్వకాయా మహాహారా భూర్యపత్యా
గతహ్రియః। స్త్రియః కటుకభాషిణ్యశ్చౌర్యమాయోరుసాహసాః॥ ౩౪॥ పణయిష్యంతి వై క్షుద్రాః
కిరాటాః కూటమాయినః। అనాపద్యపి మన్యంతే వార్తాం సాధుజుగుప్సితామ్ ।౩౫ । పతింత్యక్ష్యంతి
నిర్ద్రవ్యం భృత్యా అప్యఖిలోత్తమమ్। భృత్యం విపన్నం పతయః కౌలం గాశ్చాపయస్వినీః॥౩౬॥ పితృభ్రా
తృస్వసృజ్ఞాతీన్ హిత్వా సౌరతసౌహృదాః। ననాందృస్యాలసంవాదా దీనాః స్త్రైణాః కలౌ
నరాః॥౩౭॥ శూద్రాః ప్రతిగ్రహీష్యంతి తపోవేషోపజీవినః। ధర్మం వక్ష్యంత్యధర్మజ్ఞా అధిరుహ్యో
త్తమాసనమ్॥౩౮॥ నిత్యముద్విగ్నమనసో దుర్భిక్షకరకర్శితాః। నిరన్నే భూతలే రాజన్ననావృష్టిభ
యాతురాః॥౩౯॥ వాసోఽన్నపానశయనవ్యవాయస్నానభూషణైః। హీనాః పిశాచసందర్శా భవిష్యంతి
కలౌ ప్రజాః॥౪౦॥ కలౌ కాకిణికేప్యర్థే విగృహ్య త్యక్తసౌహృదాః। త్యక్ష్యంతి హి ప్రియాన్ ప్రాణాన్
హనిష్యంతి స్వకానపి॥ ౪౧॥ న రక్షిష్యంతి మనుజాః స్థవిరౌ పితరావపి। పుత్రాన్ భార్యాశ్చ కులజాః క్షు
ద్రాః శిశ్నోదరంభరాః॥ ౪౨॥ కలౌ న రాజన్ జగతాం పరం గురుం త్రిలోకనాథానతపాదపంకజమ్। ప్రా
యేణ మర్త్యా భగవంతమచ్యుతం యక్ష్యంతి పాషండవిభిన్నచేతసః॥౪౩॥ యన్నామధేయం మ్రియమా

శుచ సాహసం యాసాం తాః॥౩౪॥ కించ॥ పణయిష్యంతీతి॥ కిరాటాః వణిజః- పణయిష్యంతి క్రయవిక్రయాదివ్యవహారం ప్రవర్తయిష్యంతి- కించ- సర్వే జనాః - అనాపద్యపి- జుగుప్సితాం నిందితాం- వార్తాం వృత్తిం- సాధు మన్యంతే ॥ ౩౫ ॥ పతిమితి॥ సర్వోత్తమమపి పతిం ద్రవ్యహీనం భృత్యాః త్యక్ష్యంతి- పతయశ్చ విపన్నం రోగాదిభిర్వ్యాపారాక్షమం కౌలం కులపరంపరాయాతం- త్యక్ష్యంతి - అపయస్వినీః దుగ్ధదోహాః॥౩౬॥ పిత్రాదీతి॥ పితృభ్రాత్రాదీన్ హిత్వా సౌరతం సురతనిమిత్తం సౌహృదం యేషాం తే- అత ఏవ ననాందారో భార్యాభగిన్యః స్యాలాః భార్యాభ్రాతరః- తైః సంవాదో మంత్రాలోచనం యేషాం తే॥ ౩౭॥౩౮॥ ౩౯॥ వాస ఇతి॥ పిశాచసందర్శాః పిశాచవద్దృశ్యాః॥౪౦॥ కలావితి॥ కాకిణీ కేవలం వింశతి వరాటికామాత్రేప్యర్థే విషయభూతే- విగృహ్య వైరం కృత్వా॥ ౪౧॥ ౪౨ ॥ మహాంతమనర్థమన్యాయం చాహ ద్వాభ్యాం॥ కలావితి॥ త్రిలోకనాథైరానతం నమస్కృతం పాదపంకజం పాదపద్మం యస్య తం- న యక్ష్యంతి న పూజయిష్యంతి- పాషండైర్విభిన్నమన్యథాకృతం చేతో యేషాం తే॥ ౪౩॥ యదితి॥ వివశోఽపి గృణన్ సన్- విముక్తాః కర్మరూపాః అర్గళాః శ్ర

లిబంధాయస్యసః॥ ౪౪॥ తదేవంకలిదోషాన్ ప్రపంచ్యప్రస్తుతంనిస్తారోపాయమాహ షడ్భిః॥ పుంసామితి॥ ద్రవ్యదేశాత్మసంభవాన్ ద్రవ్యమన్నాది-దేశఃకీకటాదిః - ఆత్మశబ్దేనఇంద్రియాణితైస్సంభవోయేషాంతాన్-చిత్తస్థఃచిత్తేస్ఫురితః॥ ౪౫॥ ౪౬॥ అయమేవోపాయోనాన్య ఇతిదృష్టాంతమాహ॥ యథేతి॥ ధాతుజంతామ్రాదిసంశ్లేషాజ్జాతం-హేమ్నిదుర్వర్ణంమాలిన్యం- తత్రస్థితోవహ్నిరేవ హంతి-నతుతోయాది- ఏవంయోగినామపివిష్ణురేవ-నతుయోగాదికమిత్యర్థః॥ ౪౭॥ ఏతదేవవివృణోతి॥ విద్యేతి॥ విద్యానానాదేవతోపాసనా॥ ౪౮॥ ౪౯॥ మ్రియమాణైరితి॥ ఆత్మభావంస్వస్వరూపం॥ ౫౦॥ ఇదానీంకలింస్తౌతిద్వాభ్యాం॥ కలేరితి॥ ౫౧॥ కృతఇతి॥ తత్ఫలంహరికీర్తనాదేవకలౌభవతి॥ ౫౨॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం- తృతీయాధ్యాయవ్యాఖ్యా. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్లో॥ చతుర్థేచతుర్థోఽత్రాలయానైమిత్తికాదయః। తత్ర సంసారనిస్తారోహరికీర్త్యైవవర్ణ్యతే॥ కలిదోషనివర్తకంహరినామసంకీర్తనాదికంస ఏవచకలౌపరమోధర్మ ఇతిప్రశ్నద్వయస్యోత్తరముక్తం- యచ్చాన్యత్పృష్టం ప్రలయకల్పయోర్మానం బ్రూహీతి తదిదానీంతృతీయస్కంధోక్తకాలమానానువాద పూర్వకం నిరూపయతి॥ కాలఇతి॥ శ్లో॥ సకాలఃపరమాణుర్వై యోభుఙ్క్తేపరమా

ణు ఆతురఃపతితఃస్ఖలన్వావివశోగృణన్నరః। విముక్తకర్మార్గళఉత్తమాంగతిం ప్రాప్నోతియక్ష్యంతినతం

కలౌజనాః॥ ౪౪ ॥ పుంసాంకలికృతాన్దోషాన్ద్రవ్యదేశాత్మసంభవాన్। సర్వాన్హరతిచిత్తస్థోభగ

వాన్పురుషోత్తమః॥ ౪౫॥ శ్రుతస్సంకీర్తితోధ్యాతఃపూజితశ్చాదృతోఽపివా। నృణాంధునోతిభగవాన్

హృత్స్థోజన్మాయుతాశుభమ్ ॥ ౪౬ ॥ యథాహేమ్నిస్థితోవహ్నిర్దుర్వర్ణంహంతిధాతుజమ్। ఏ

వమాత్మగతోవిష్ణుర్యోగినామశుభాశయమ్॥ ౪౭ ॥ విద్యాతపఃప్రాణనిరోధమైత్రీతీర్థాభిషేకవ్ర

తదానజప్యైః। నాత్యంతశుద్ధింలభతేంతరాత్మాయథాహృది స్థేభగవత్యనంతే ॥ ౪౮ ॥ తస్మాత్స

ర్వాత్మనారాజన్హృదిస్థంకురుకేశవమ్। మ్రియమాణోహ్యవహితస్తతోయాతిపరాంగతిమ్ ॥ ౪౯॥

మ్రియమాణైరభిధ్యాతోభగవాన్హరిరీశ్వరః। ఆత్మభావంనయత్యంగసర్వాత్మాసర్వసంభవః॥ ౫౦॥

కలేర్దోషనిధేరాజన్నస్తిహ్యేకోమహాన్గుణః। కీర్తనాదేవకృష్ణస్యముక్తబంధఃపరంవ్రజేత్॥ ౫౧॥

కృతేయద్ధ్యాయతోవిష్ణుంత్రేతాయాంయజతోమఖైః। ద్వాపరేపరిచర్యాయాంకలౌతద్ధరికీర్తనా

త్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - తృతీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకః॥ కాలస్తేపరమాణ్వాదిర్ద్విపరార్ధావధిర్నృప। కథితోయుగమానంచశృణుకల్పలయావపి॥ ౧॥

చతుర్యుగసహస్రంతుబ్రహ్మణోదివముచ్యతే। సకల్పోయత్రమనవశ్చతుర్దశవిశాంపతే॥ ౨॥ తదం

తేప్రలయస్తావాన్బ్రాహ్మీరాత్రిరుదాహృతా। త్రయోలోకాఇమేయత్రకల్పంతేప్రలయాయహి

౩॥ ఏషనైమిత్తికఃప్రోక్తఃప్రలయోయత్రవిశ్వసృట్। శేతేఽనంతాసనోవిశ్వమాత్మసాత్కృత్యచా

త్మభూః ॥ ౪ ॥ ద్విపరార్ధేత్వతిక్రాంతేబ్రహ్మణఃపరమేష్ఠినః। తదాప్రకృతయస్సప్తకల్పంతేప్రల

యాయహి॥ ౫॥ ఏషప్రాకృతికోరాజన్ప్రలయోయత్రలీయతే। అండకోశస్తుసంఘాతోవిఘాతఉప

పాదితే॥ ౬ ॥ పర్జన్యశ్శతవర్షాణిభూమౌతావన్నవర్షతి। తదానిరన్నేహ్యన్యోన్యంభక్ష్యమా

ణాఃక్షుధార్దితాః॥ క్షయంయాస్యంతిశనకైస్తత్కాలోపద్రుతాఃప్రజాః॥ ౭॥ సాముద్రందైహికం

ఖిత్యాదినాకాలఃకథితః॥ శ్లో॥ చత్వారిత్రీణిద్వేచైకంకృతాదిషుయథాక్రమం। సంఖ్యాతానిసహస్రాణిద్విగుణానిశతానిచేతియుగమానంచకథితం॥ ౧॥ తత్రకల్పమానమాహ॥ చతుర్యుగేతి॥ యత్ర చతుర్దశమనవఃక్రమేణభవంతి॥ ౨ ॥ ప్రలయస్తు చతుర్విధః నైమిత్తికఃప్రాకృతికఃఆత్యంతికోనిత్యశ్చేతి-తత్రనైమిత్తికంప్రలయంమానసహితమాహద్వాభ్యాం॥ తదంత ఇతి॥ చతుర్దశమనవఃయత్రవర్తంతేతావాన్ చతుర్యుగసహస్రప్రమాణః-సైవబ్రాహ్మీరాత్రిః॥ ౩॥ ఏషఇతి॥ నైమిత్తికత్వందర్శయతి-యత్రయదా-విశ్వసృట్ శ్రీనారాయణః-విశ్వమాత్మసాత్కృత్యస్వస్మిన్నుపసంహృత్య - శేతే - ఆత్మభూః బ్రహ్మాచ-తస్మిన్ శేతేతదాతద్దివసీయాబ్రహ్మణఏవానంతాసనత్వముక్తం-బ్రహ్మణోనిద్రాంనిమిత్తీకృత్యప్రవర్తమానోలోకత్రయప్రలయోనైమిత్తికఇత్యర్థః॥ ౪॥ ప్రాకృతికంప్రలయమాహద్వాభ్యాం॥ ద్విపరార్ధఇతి॥ ద్విపరార్ధేతుబ్రహ్మణ ఆయుషి అతిక్రాంతేసతి-సప్తప్రకృతయః మహదహంకారపంచతన్మాత్రాణి॥ ౫॥ ఏషఇతి॥ సంఘాతఃమహదాదికార్యభూతః-ప్రకృతీనాంతత్కార్యబ్రహ్మాండస్యచలయాత్ప్రాకృతికత్వం-విఘాతేవిఘాతకారణేఉపసాదితేకాలేనప్రాపితేసతి॥ ౬॥ తదేవాహపర్జన్యఇత్యాదినా-బుద్ధీంద్రియార్థరూపేణేత్యతఃప్రా

క్తనేన గ్రంథేన ॥ పర్జన్య ఇతి ॥ ౭ ॥ సాముద్రమితి ॥ సాముద్రాదికం సర్వం రసం రవిః పిబతే ఆకర్షతి న పునః ప్రయచ్ఛత్యేవ ॥ ౮ ॥ తత ఇతి ॥ అనిలవేగోత్థః వాయువేగోద్భూతః - అనిలవేగో వా ఇతి పాఠే అనిలేన వేగో యస్య సః - వాః రవిణా రశ్మిభిః పీతముదకం చ దహతీత్యర్థః - అనిలవేగో వా ఇతి తు పాఠస్సుగమః - భూవివరాన్ పాతాళాదీన్ శూన్యాన్ రవిణా దైహికరసాకర్షణాత్ ప్రాణిరహితాన్ ॥ ౯ ॥ ఉపరీతి ॥ శిఖాభిర్జ్వాలాభిః ॥ ౧౦ ॥ తత ఇతి ॥ కించిదధికం వర్షాణాం శతం - సంవర్తకః పరో వాయుర్వాతి - తదా రజసావృతం ఖం ధూమ్రం భవతి ॥ ౧౧ ॥ తత ఇతి ॥ రభసస్వనైః తీవ్రగర్జితైః ॥ ౧౨ ॥ తత ఇతి ॥ బ్రహ్మాండవివరాంతరం బ్రహ్మాండవివరమధ్యగతం - విశ్వం - ఏకోదకం ఏకార్ణవోదకవ్యాప్తం భవతి ॥ ౧౩ ॥ తదేతి ॥ ఉదప్లవే ఉదకేనాప్లావితే సతి - ప్రళయత్వాయ అభావాయ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ శబ్దమితి ॥ భూతాదిః తామసోఽహంకారః - గుణైర్వృత్తిభిస్సహ ॥ ౧౭ ॥ మహానితి ॥ అవ్యాకృతం ప్రధానం ॥ ౧౮ ॥ తస్య తులరూపా నాస్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ కాలావయవైః అహోరాత్రాదిభిః - గుణాః షడ్భావవికారాః - పరిణామో విపరిణామః - అవ్యక్తం అస్తిత్వవ్యక్తివికారశూన్యం - నిత్యం సర్వదా ఏకరూపం - వృద్ధిరహితమిత్యర్థః - అవ్యయమపక్షయశూన్యం - సర్వత్ర హేతుః కారణమితి ॥ ౧౯ ॥ కించ -

భౌమం రసం సంవర్తకో రవిః । రశ్మిభిః పిబతే ఘోరైః సర్వం నైవ విముంచతి ॥ ౮ ॥ తతస్సంవర్తకో వహ్నిస్సంకర్షణముఖోత్థితః । దహత్యనిలవేగోత్థః శూన్యాన్ భూవివరానథ ॥ ౯ ॥ ఉపర్యధస్సమంతాచ్చ శిఖాభిర్వహ్నిసూర్యయోః । దహ్యమానం విభాత్యండం దగ్ధగోమయపిండవత్ ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రచండపవనో వర్షాణామధికం శతమ్ । పరస్సంవర్తకో వాతి ధూమ్రం ఖం రజసావృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో మేఘకులాన్యంగ చిత్రవర్ణాన్యనేకశః । శతం వర్షాణి వర్షంతి నదంతి రభసస్వనైః ॥ ౧౨ ॥ తత ఏకోదకం విశ్వం బ్రహ్మాండవివరాంతరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తదా భూమేర్గంధగుణం గ్రసంత్యాప ఉదప్లవే । గ్రస్తగంధా తు పృథివీ ప్రళయత్వాయ కల్పతే ॥ ౧౪ ॥ అపాం రసమథో తేజస్తా లీయంతేఽథ నీరసాః । గ్రసతే తేజసో రూపం వాయుస్తద్రహితం తదా ॥ ౧౫ ॥ లీయతే చానిలే తేజో వాయోః ఖం గ్రసతే గుణమ్ । స వై విశతి ఖం రాజంస్తతశ్చ నభసో గుణమ్ ॥ ౧౬ ॥ శబ్దం గ్రసతి భూతాదిర్నభస్తమను లీయతే । తైజసశ్చేంద్రియాణ్యంగ దేవాన్ వైకారికో గుణైః ॥ ౧౭ ॥ మహాన్ గ్రసత్యహంకారం గుణాస్సత్త్వాదయశ్చ తమ్ । గ్రసతేఽవ్యాకృతం బీజం గుణాన్ కాలేన చోదితమ్ ॥ ౧౮ ॥ న తస్య కాలావయవైః పరిణామాదయో గుణాః । అనాద్యనంతమవ్యక్తం నిత్యం కారణమవ్యయమ్ ॥ ౧౯ ॥ న యత్ర వాచో న మనో న సత్త్వం తమో రజో వా మహదాదయోఽమీ । న ప్రాణబుద్ధీంద్రియదేవతా వా న సన్నివేశః ఖలు లోకకల్పః ॥ ౨౦ ॥ న స్వప్నజాగ్రన్న చ తత్సుషుప్తం న ఖం జలం భూరనిలోఽగ్నిరర్కః । సుషుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం తన్మూలభూతం పదమామనంతి ॥ ౨౧ ॥ లయః ప్రాకృతికో హ్యేష పురుషావ్యక్తయోర్యదా । శక్తయస్సంప్రలీయంతే వివశాః కాలవిద్రుతాః ॥ ౨౨ ॥ బుద్ధీంద్రియార్థరూపేణ జ్ఞానం భాతి తదాశ్రయమ్ । దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామాద్యంతవదవస్తు యత్ ॥ ౨౩ ॥ దీపశ్చక్షుశ్చ రూపం చ జ్యోతిషో న పృథగ్భవేత్ । ఏవం ధీః ఖాని మాత్రాశ్చ న స్యురన్యతమాదృతాత్ ॥ ౨౪ ॥ బుద్ధేర్జాగరణం స్వప్నస్సుషుప్తిరితి చోచ్యతే । మాయా

కాగాదిగోచరస్య సవిశేషస్య వికారా భవంతి - ఇదం తు న తథేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ నేతి ॥ లోకకల్పః లోకరూపః - సంనివేశో రచనావిశేషః ॥ ౨౦ ॥ నేతి ॥ స్వప్నజాగ్రత్ స్వప్నజాగరావస్థాయుక్తం - సుషుప్తవత్ ఇంద్రియాద్యభావాత్ - శూన్యసాదృశ్యే హేతుః - అప్రతర్క్యం - న పునశ్శూన్యమేవేత్యాహ - తదితి ॥ ౨౧ ॥ ఉపసంహరతి ॥ లయ ఇతి ॥ శక్తయః సత్త్వాదయః ॥ ౨౨ ॥ ఆత్యంతికం లయమాహ ద్వాదశభిః ॥ బుద్ధీతి ॥ ఆత్యంతికో లయో నామ మోక్షః - స చ బ్రహ్మజ్ఞానేన సకలప్రపంచలయాత్మకః - న చ ప్రపంచస్యాత్మవత్సత్యత్వే లయస్సంభవతీతి జ్ఞానరూపాత్ బ్రహ్మణః పృథక్సత్తస్య తస్యాసత్యత్వముపపాదయతి - బుద్ధిశ్చ ఇంద్రియాణి చ అర్థాశ్చ తైరేవం గ్రాహకకరణగ్రాహ్యరూపేణ తేషామాశ్రయభూతం జ్ఞానమేవ భాతి - న పృథక్ - తత్ర హేతుమాహ - దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామితి - అతో యదాద్యంతవత్తదవస్తు - అత్రైవం ప్రయోగః - వివతం సన్న భవతి - దృశ్యత్వాత్ కారణావ్యతిరేకాత్ ఆద్యంతవత్త్వాచ్చ రజ్జుసర్పాదివదితి ॥ ౨౩ ॥ అత్రావ్యతిరేకం దృష్టాంతేన ప్రపంచయతి ॥ దీప ఇతి ॥ దీపచక్షూరూపాణాం తేజోవిశేషాణాం యథా తేజసో న వ్యతిరేకః - తథా - ధీః కర్త్రీ - ఖాని కరణాని - మాత్రాః విషయాశ్చ ఋతాత్ బ్రహ్మణః - పృథఙ్న స్యుః - బ్రహ్మకార్యత్వాత్ - నన్వేవం కార్యకారణయోరభేదే కార్యాసత్త్వే కారణస్యాప్యసత్త్వం ప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ అన్యతమాదితి - కార్యాదన్యతమాదత్యంతం వ్యతిరిక్తాద్బ్రహ్మణః

ప్రపంచాద్బ్రహ్మణో న్తిర్వ్యతిరేకః- ప్రపంచస్యతుతతో నాస్తివ్యతిరేక ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ యదాతుబుద్ధేరసత్త్వం-తదా-తదవస్థానాంసుతరామసత్త్వమిత్యాశయేనాహ॥బుద్ధేరితి॥ననువిశ్వతైజసప్రాజ్ఞానామేవ ఏతా అవస్థాఃనబుద్ధేరిత్యాశంక్యాహ-మాయామాత్రమితి- ఇదంవిశ్వతైజసప్రాజ్ఞరూపం ॥ ౨౧ ॥ ఆద్యంతవత్త్వాదిత్యస్య హేతోరసిద్ధిమాశంక్యసావయవత్వేన సాధయతి॥యథేతి॥ అవయవీతి-యత్సావయవంతదాద్యంతవత్-ఘటాదివదిత్యర్థః-అతఃఉదయాప్యయాత్ ఆద్యంతవత్త్వాద్విశ్వంసన్న భవతీత్యర్థః- యద్వా-పృథగేవాగమాపాయిత్వాద్విశ్వంమిథ్యా- బ్రహ్మతుతదవధిత్వాత్సత్యమిత్యనేనసాధ్యతే-దృష్టాంతస్తుఘనార్వ్య క్త ఏవ రజ్జుసర్పవదితి-యథాజలధరావ్యోమ్నితిదృష్టాంతస్త్వాగమాపాయావధిత్వమాత్రే- నతుమిథ్యాత్వఇతి॥ ౨౨ ॥అన్యతమాదృతాదితి ప్రతిజ్ఞాతంకారణస్యసత్యత్వముపపాదయతి॥సత్యమితి॥అవయవఃకారణంప్రోక్తః॥ శ్రు॥ వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యాదిశ్రుతిః-అత్రయుక్తిమపిదర్శయతి-వినేతి - అంగహేరాజన్ - హియస్మాత్ - అర్థేన అవయవినావినాపృథగేవావయవాః ప్రతీయేరన్-యథాపటస్యావయవాఃతంతవఃపటాత్పృథక్ ప్రతీయంతే తద్వదితి॥ ౨౩ ॥ననుకార్యాభావే కారణత్వం బ్రహ్మణః కుతో ఘటేత-సత్యం-తదపినాతీవసత్యమిత్యాహ॥యదితి॥ సామాన్యంకారణం-విశేషఃకార్యం-తద్రూపేణ - అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ పరస్పరాపేక్షత్వేననిరూపణాసహత్వాదిత్యర్థః-అతఃకారణత్వమవధిత్వం వ్యాపకత్వమిత్యాదికమపియత్పరాపేక్షత్వాదాద్యంతవత్ తత్సర్వమవస్త్వేవత్యర్థః-యద్వా - అత్రైవహేత్వంతరమేవైతత్ -యదుపలభ్యేత సభ్రమః-సామాన్యవిశేషరూపత్వాత్ - అన్యోన్యాపాశ్రయాదిరేవమపి హేత్వంతరం-గుణగుణివిశేషణవిశేష్యవ్యాప్యవ్యాపకత్వవిశేషావధిత్వకార్యకారణత్వాదిరూపేణ పరస్పరాధీనసిద్ధిత్వాత్ తథాభూతస్యప్రపంచస్యయదితినిగమనం-అతోయదాద్యంతవత్తత్సర్వమవస్త్వితి॥ ౨౪ ॥ తదేవమనేకైర్హేతుభిఃప్రపంచస్యా

మాత్రమిదంరాజన్నానాత్వంప్రత్యగాత్మని ॥ ౨౫ ॥ యథాజలధరావ్యోమ్ని భవంతినభవంతిచ । బ్రహ్మణీదంతథావిశ్వమవయవ్యుదయాప్యయాత్ ॥ ౨౬ ॥ సత్యంహ్యవయవఃప్రోక్తస్సర్వావయవినామిహ । వినార్థేనప్రతీయేరన్పటస్యేవాంగతంతవః ॥ ౨౭ ॥ యత్సామాన్యవిశేషాభ్యాముపలభ్యేతసభ్రమః । అన్యోన్యాపాశ్రయాత్సర్వమాద్యంతవదవస్తుచ ॥ ౨౮ ॥ వికారఃఖ్యాయమానోపి ప్రత్యగాత్మానమంతరా । ననిరూప్యోస్త్యణురపిస్యాచ్చేచ్చిత్సమఆత్మవత్ ॥ ౨౯ ॥ నహిసత్యస్యనానాత్వమవిద్వాన్యదిమన్యతే । నానాత్వంఛిద్రయోర్యద్వజ్జ్యోతిషోర్వాతయోరపి ॥ ౩౦ ॥ యథాహిరణ్యంబహుధాసమీయతేనృభిఃక్రియాభిర్వ్యవహారవర్త్మసు । ఏవంవచోభిర్భగవానధోక్షజోవ్యాఖ్యాయతేలౌకికవైదికైర్జనైః ॥ ౩౧ ॥ యథాఘనోర్కప్రభవోర్కదర్శితో హ్యర్కాంశభూతస్య చచక్షుషస్తమః । ఏవంత్వహంబ్రహ్మగుణస్తదీక్షితోబ్రహ్మాంశకస్యాత్మన ఆత్మబంధనః ॥ ౩౨ ॥ ఘనోయదార్కప్రభవోవిదీర్యతేచక్షుస్స్వరూపంరవిమీక్షతేతదా । యదాహ్యహంకార ఉపాధిరాత్మనోజిజ్ఞాసయానశ్యతితర్హ్యనుస్మరేత్ ॥ ౩౩ ॥ యదైవమేతేనవివేకహేతినా మాయామయాహంకరణాత్మ

స్తత్త్వంప్రసాధితం-అత్రశంకా-ననుప్రపంచస్యాపిప్రకాశమానత్వాదాత్మవత్సత్త్వంకింనస్యాదితితత్రాహ॥వికార ఇతి॥ఖ్యాయమానఃప్రకాశమానోపి-వికారఃప్రపంచః- ప్రత్యగాత్మప్రకాశంవినాణుమాత్రోపిననిరూప్యోస్తి- తంవినానిరూప్యస్స్యాచ్చేత్ - తర్హి-సోపిచిత్సమస్స్యాత్ చిద్రూపేణాత్మనాసమస్స్వప్రకాశోభవేత్ - తథాచసతిసోపి ఆత్మవత్స్యాత్ ఏకరూపస్స్యాదిత్యర్థః॥ ౨౯॥ కుత ఇత్యతఆహ॥ నేతి॥ ననుసత్యస్యాప్యాత్మనోజీవబ్రహ్మరూపనానాత్వమస్త్యేవతత్రాహ - యద్యేవంనానాత్వంమన్యతే-తర్హ్యవిద్వాన్ - కథంతర్హితయోర్భేదవ్యవహారః - ఉపాధికృత ఇత్యాహ- నానాత్వమితి - తత్తచ్ఛిద్రయోర్ఘటాకాశమహాకాశయోరివేతిపరిచ్ఛేదాపరిచ్ఛేదదృష్టాంతః-జ్యోతిషోః ఆకాశజలస్థసూర్యయోరివేత్యుపాధికృతవికారసదసద్భావే - వాతయోర్బాహ్యశరీరస్థవాయ్వోరివేతి క్రియాభేదే॥ ౩౦॥ బ్రహ్మణఏవప్రపంచవ్యవహారాలంబనత్వందృష్టాంతేనస్పష్టయతి॥యథేతి॥క్రియాభిస్తత్త్రచనాభేదైః-బహుధాకటకకుండలాది రూపేణలౌకికవైదికైర్వచోభిర్జనైరహంకారోపహతైః ॥ ౩౧ ॥ నన్వహంకారస్యకథంబ్రహ్మస్వరూపావరణేనభేదవ్యవహారహేతుత్వం-తస్యస్వకారణభూతబ్రహ్మవారకత్వాసంభవాత్-ఆవరణేవాస్వస్యాపిప్రకాశాసంభవాదిత్యాశంక్యసదృష్టాంతమాహ॥యథేతి॥ అర్కరశ్మయఏవమేఘరూపేణపరిణతావర్షంతి॥ శ్లో॥ అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే। ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టిర్వృష్టేరన్నంతతఃప్రజా ఇత్యాదివచనాత్ ॥ తస్మాదర్కప్రభవః - అర్కేణైవదర్శితఃప్రకాశితశ్చ - తమఃస్వరూపఘూతార్కదర్శనప్రతిబంధకోభవతి-అహంఅహంకారః- బ్రహ్మగుణఃబ్రహ్మకార్యభూతః-తదీక్షితస్తేనైవప్రకాశితశ్చ- ఆత్మనోజీవస్య - ఆత్మబంధనః బ్రహ్మస్వరూపదర్శనప్రతిబంధకోభవతి॥ ౩౨॥ అతఏవాహంకారనాశేస్వరూపదర్శనంభవతీతితేనైవదృష్టాంతేనాహ ॥ ఘనఇతి ॥ ఆత్మనః ఉపాధిః-జిజ్ఞాసయావిచారేణ-కతర్హితదా- అనుస్మరేత్ -బ్రహ్మాహమితి

పశ్యతీత్యర్థః ॥౩౩॥ సోయమాత్యంతికప్రళయ ఇత్యుపసంహరతి ॥ యదేతి ॥ వివేకహేతినా జ్ఞానశస్త్రేణ - అహంకరణమేవాత్మనో బంధనం - అచ్యుతం పరిపూర్ణమాత్మానమనుభవతీతి తథా ॥౩౪॥ నిత్యప్రళయమాహ ॥ నిత్యదేతి ॥౩౫॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ కాలేతి ॥ పరిణామినాం నదీప్రవాహప్రదీపజ్వాలాదీనామివ యా ఉచ్చనీచావస్థాః తాః కాలరూపస్రోతసో వేగేనాశు హ్రియమాణస్య దేహాదేర్దృశ్యమానాః - తద్వదేవ నిత్యదా జన్మప్రళయహేతవో భవంతి - దేహాః ప్రతిక్షణం ప్రధ్వంసి - ప్రతిక్షణమవస్థాభేదాస్పదత్వాత్ - ప్రదీపాదివదిత్యనుమానం ॥౩౬॥ యది ప్రతిక్షణమవస్థా భవంతి - తర్హి కిం న దృశ్యంతే - అతో హేతురసిద్ధ ఇత్యాశంక్యాహ ॥ అనాద్యంతవతేతి ॥ అనాద్యంతవతా కాలేన జాయమానా అవస్థా నైవ లక్ష్యంతే - ఆకాశే గచ్ఛతాం జ్యోతిషాం చంద్రాదీనాం గమనాద్యవస్థాః శీఘ్రాః యథా నైవ లక్ష్యంతే - తద్వత్ - అతో యథా తేషాం ప్రదేశాంతరప్రాప్త్యా ప్రతిక్షణం గత్యవస్థాః కల్ప్యంతే - తద్వదత్రాపి బాల్యతారుణ్యాదిదర్శనేన మధ్యవర్తిన్యోఽవస్థాః కల్ప్యంత ఇతి న హేతురసిద్ధ ఇత్యర్థః ॥౩౭॥ ఉపసంహరతి ॥ నిత్య ఇతి ॥౩౮॥ పురాణార్థముపసంహరతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ లీలావిషయాః కథాః - అజో బ్రహ్మాపి - కార్త్స్న్యేనాభిధాతుం నేశః ॥౩౯॥ నను యది సాకల్యేన తేనాప్యభిధాతుం న శక్యతే - తర్హి - కిం తదభిధానేన - తత్రాహ ॥ సంసారేతి ॥ వివిధం దుఃఖమేవ దవో దావానలస్తేన అర్దితస్య పీడితస్య - అతః ఉత్తితీర్షోః పుంసః - భగవతో యా లీలాస్తాసాం కథాః తాసాం రసస్తన్నిషేవణమంతరేణ అన్యః ప్లవస్తరణసాధనం న భవేత్ - ఉపాయాంతరాసంభవాత్,

బంధనమ్ । ఛిత్త్వాచ్యుతాత్మానుభవోఽవతిష్ఠతే తమాహురాత్యంతికమంగ సంప్లవమ్ ॥ ౩౪ ॥ నిత్యదా సర్వభూతానాం బ్రహ్మాదీనాం పరంతప । ఉత్పత్తిప్రళయావేవ సూక్ష్మజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే ॥ ౩౫ ॥ కాలస్రోతోజవేనాశు హ్రియమాణస్య నిత్యదా । పరిణామి * నామవస్థాస్తా జన్మప్రళయహేతవః ॥ ౩౬ ॥ అనాద్యంతవతానేన కాలేనేశ్వరమూర్తినా । అవస్థా నైవ దృశ్యంతే వియతి జ్యోతిషామివ ॥ ౩౭ ॥ నిత్యో నైమిత్తికశ్చైవ తథా ప్రాకృతికో లయః । ఆత్యంతికశ్చ కథితః కాలస్య గతిరీదృశీ ॥ ౩౮ ॥ ఏతాః కురుశ్రేష్ఠ జగద్విధాతుర్నారాయణస్యాఖిలసత్త్వధామ్నః । లీలాకథాస్తే కథితాస్సమాసతః కార్త్స్న్యేన నాజోఽప్యభిధాతుమీశః ॥ ౩౯ ॥ సంసారసింధుమతిదుస్తరముత్తితీర్షోర్నాన్యః ప్లవో భగవతః పురుషోత్తమస్య । లీలాకథారసనిషేవణమంతరేణ పుంసో భవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య ॥ ౪౦ ॥ పురాణసంహితామేతామృషిర్నారాయణోఽవ్యయః । నారదాయ పురా ప్రాహ కృష్ణద్వైపాయనాయ సః ॥ ౪౧ ॥ స వై మహ్యం మహాభాగ భగవాన్బాదరాయణః । ఇమాం భాగవతీం ప్రీతస్సంహితాం వేదసమ్మితామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఏతాం వక్ష్యత్యసౌ సూత ఋషిభ్యో నైమిశాలయే । దీర్ఘసత్రే కురుశ్రేష్ఠ సంపృష్టశ్శౌనకాదిభిః ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - చతుర్థోఽధ్యాయః

శ్రీశుకః ॥ అత్రానువర్ణ్యతేఽభీక్ష్ణం విశ్వాత్మా భగవాన్హరిః । యస్య ప్రసాదజో బ్రహ్మా రుద్రః క్రోధసముద్భవః ॥ ౧ ॥ త్వం తు రాజన్మరిష్యేతి పశుబుద్ధిమిమాం జహి । న జాతః ప్రాగభూతోఽద్య దేహవత్త్వం న నంక్ష్యసి ॥ ౨ ॥ న భవిష్యసి భూత్వా త్వం పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్ । బీజాదంకురవద్దేహాద్వ్యతిరిక్తో

తత్కథాశ్రవణమేవ యథాశక్తి నిషేవ్యమిత్యర్థః ॥౪౦॥ శ్రోతురాదరార్థం సంప్రదాయప్రవృత్తిమాహ త్రిభిః ॥ పురాణసంహితామితి ॥౪౧॥ స ఇతి ॥ స వై బాదరాయణః ప్రీతస్సన్ - మహ్యమిమాం సంహితాం ప్రాహేతి పూర్వేణాన్వయః ॥౪౨॥ ఏతామితి ॥ అసౌ సూత ఇతి పురతః స్థితమంగుళ్యా నిర్దిశ్యాహ - నైమిశాలయే నైమిశారణ్యస్థానే ॥౪౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - చతుర్థాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ శ్లో ॥ పంచమే తు సమాసేన పరబ్రహ్మోపదేశతః । రాజ్ఞస్తక్షకసందంశాన్మృత్యుభీతినివారణమ్ ॥ ఏతత్పురాణం శృణ్వన్న భయం ప్రాప్నోతీత్యభిప్రేత్య పురాణార్థమనుస్మారయతి ॥ అత్రేతి ॥ అయం భావః - జగత్కర్తా బ్రహ్మాపి యస్య ప్రసాదజః - ప్రసాదోఽత్ర రజోవృత్తిర్హర్షః తతో జాతత్వాత్తత్పరతంత్రః - సర్వసంహర్తా రుద్రశ్చ యస్య క్రోధసముద్భవో న తు స్వతంత్రః - స విశ్వస్యాత్మా నియంతా భగవానత్రానువర్ణ్యతే - అత ఏవంభూతం భగవంతం శృణ్వతః కుతోఽన్యస్మాద్భయశంకేతి ॥౧॥ త్వం తు పునః కృతార్థ ఏవేత్యనుస్మారయతి ॥ త్వమితి ॥ పశుబుద్ధిం అవివేకం - యస్మాన్న నంక్ష్యసి - కుత ఇత్యత ఆహ - న జాత ఇతి - యథా దేహః ప్రాగభూత ఏవాద్య జాతో నంక్ష్యతి చ - న చైవం త్వం పూర్వం నాభూః న చాద్య జాతోఽసి - అతో న నంక్ష్యసి ॥౨॥ నను బీజాదంకురవత్ స్వస్మాత్ పుత్రరూపేణ స్వయమేవ భవతి - యథాహ ॥ శ్రు ॥ అంగాదంగాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే - ఆత్మా వై పుత్రనామాసి స జీవ శరదశ్శతమితి - తతః పునరంకురాద్బీజమివ పౌత్రరూపేణాపి స్వయమేవ భవతి ॥ శ్రు ॥ పితా పుత్రేణ పితృమాన్యోనియోనావితి శ్రుతేః - అతస్తేషు నశ్యత్సు కథం న నంక్ష్యామీతి చేత్తత్రాహ ॥

న భవిష్యసీతి॥ భూత్వా పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్ - బీజాదంకురవత్ - న భవిష్యసి - యస్మాద్దేహాదేర్వ్యతిరిక్తస్త్వం - యథానలః కాష్ఠాత్. దేహాద్దేహో జాయతే - నాత్మేతి భావః ॥౩॥ జన్మాదీనాం దేహధర్మత్వం దృష్టాంతేన ప్రపంచయతి॥ స్వప్న ఇతి॥ స్వప్నే యథా ఆత్మనః శిరశ్ఛేదం స్వయం పశ్యతి - ఏవం జాగరణేపి యస్మాద్దేహస్య పంచత్వాదికం పశ్యతి - తద్వదేవాత్మనః ఇదం భ్రమమాత్రం - వస్తుతస్తు ఆత్మా అజోఽమరశ్చేత్యర్థః - ఉక్తం॥ శ్లో॥ ఆత్మనః పితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌ భవాప్యయౌ। న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞో ద్వయలక్షణః ఇత్యాది॥౪॥ యస్మాద్దేహోపాధికోఽయమాత్మనో జన్మాదిసంసారభ్రమః - తస్మాదుపాధినివృత్తౌ ముచ్యత ఇతి సదృష్టాంతమాహ॥ ఘట ఇతి॥ యథా పురా ఘటోపాధేః పూర్వమివ - పునః ఘటే భిన్నే తదంతర్వర్త్యాకాశః ఆకాశ ఏవ స్యాద్యథా ఏవం దేహే మృతే తత్త్వజ్ఞానేన లీనే సతి తద్వత్ ॥౫॥ జ్ఞానేన లయం సంధారయితుం మాయాకృతమాత్మనో దేహాద్యుపాధిసంబంధప్రకారమాహ॥ మన ఇతి॥ మన ఆత్మనో దేహాదీన్ సృజతి - తచ్చ మనో మాయా సృజతి - తతో మాయాద్యుపాధిసముదాయాత్ - జీవస్య సంసృతిః - న వస్తుతః ॥౬॥ ఏతదేవ సదృష్టాంతమాహ - సార్ధేన స్నేహేతి॥ తతో దీపస్య జ్యోతిషః - దీపత్వం జ్వాలారూపః పరిణామః - తత్ర తైలస్థానీయం కర్మ - తదధిష్ఠానస్థానీయం మనః - వర్తిస్థానీయో దేహః - అగ్నిసంయోగస్థానీయశ్చైతన్యాధ్యాసః - దీపస్థానీయస్సంసార ఇతి ద్రష్టవ్యం - దేహకృతః దేహనిబంధనః - యద్వా - దేహకృతో మనసః - న త్వాత్మనః॥౭॥ అతో దీపవత్సంసార ఏవ నశ్యతి - న త్వాత్మా - జ్యోతిర్వదిత్యాహ॥ నేతి॥ న తు తత్ర ప్రలీయమానః ఆత్మా - కుత ఇత్యత ఆహ - య ఇతి - వ్యక్తావ్యక్తయోః స్థూలసూక్ష్మదేహయోః - పరః అన్యః - యతః స్వయంజ్యోతిః - పరత్వం ప్రపంచయతి - ఆకాశ

యథానలః। ౩ ॥ స్వప్నే యథా శిరశ్ఛేదం పంచత్వాద్యాత్మనస్స్వయమ్। యస్మాత్పశ్యతి దేహస్య త
స్మాదాత్మా హ్యజోఽమరః ॥ ౪ ॥ ఘటే భిన్నే యథాకాశ ఆకాశస్స్యాద్యథా పురా। ఏవం దేహే మృతే జీ
వో బ్రహ్మ సంపద్యతే పునః ॥ ౫ ॥ మనస్సృజతి వై దేహాన్గుణాన్కర్మాణి చాత్మనః। తన్మనస్సృజతే మాయా
తతో జీవస్య సంసృతిః ॥ ౬ ॥ స్నేహాధిష్ఠానవర్త్యగ్నిసంయోగో యావదీయతే। తతో దీపస్య దీపత్వమే
వం దేహకృతో భవః। రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యా జాయతేఽథ వినశ్యతి ॥ ౭ ॥ న తత్రాత్మా స్వయంజ్యో
తిర్యో వ్యక్తావ్యక్తయోః పరః। ఆకాశ ఇవ చాధారో ధ్రువోఽనంతోపమస్తతః ॥ ౮ ॥ ఏవమాత్మానమా
త్మస్థమాత్మనైవామృశ ప్రభో। బుద్ధ్యానుమానగర్భిణ్యా వాసుదేవానుచింతయా ॥ ౯ ॥ చోదితో వి
ప్రవాక్యేన న త్వాం ధక్ష్యతి తక్షకః। మృత్యవో నోపసర్పంతి మృత్యూనాం మృత్యుమీశ్వరమ్ ॥ ౧౦ ॥
అహం బ్రహ్మ పరం ధామ బ్రహ్మాహం పరమం పదమ్। ఏవం సమీక్షన్నాత్మానమాత్మన్యాధాయ నిష్కలే ॥
౧౧ ॥ దశంతం తక్షకం పాదే లేలిహానం విషాననైః। న ద్రక్ష్యసి శరీరం చ విశ్వం చ పృథగాత్మనః ॥ ౧౨ ॥
ఏతత్తే కథితం తాత యదాత్మా పృష్టవాన్నృప। హరేర్విశ్వాత్మనశ్చేష్టాం కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥
౧౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - పంచమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీసూత ఉవాచ॥ ఏతన్నిశమ్య మునినాభిహితం పరీక్షిద్వ్యాసాత్మజేన నిఖిలాత్మదృశా సమేన। తత్పాదమూల
ముపసృత్య నతేన మూర్ధ్నా బద్ధాంజలిస్తమిదమాహ స విష్ణురాతః ॥ ౧ ॥ సిద్ధోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి భవతా

ఇవేతి - ఆధారో దేహాదిప్రపంచస్య - ధ్రువో నిర్వికారః - నాస్త్యంతః ఉపమా చ యస్య సః అనంతోపమః - తతో విభుః ॥౮॥ అతస్త్వమేవం చింతయేత్యాహ ॥ ఏవమితి॥ ఆత్మస్థం దేహాద్యుపాధిస్థం - ఆమృశ విచారయ - అనుమానగర్భిణ్యా ద్రష్టృదృశ్యాద్యన్వయవ్యతిరేకయుక్తయా ॥౯॥ ఏవం చ సతి త్వాం తక్షకో న దహేదిత్యాహ॥ చోదిత ఇతి॥ తత్ర హేతవః - మృత్యవ ఇతి - మృత్యుహేతవః॥ ౧౦ ॥ విమర్శప్రకారం దర్శయన్ తక్షకాదర్శనం దర్శయతి - ద్వాభ్యాం॥ అహమితి॥ యోఽసావహం స బ్రహ్మైవ - యద్బ్రహ్మ తదహమేవేతి సమీక్షన్ - తత్ర అహం బ్రహ్మేతి భావనయా జీవస్య శోకాదినివృత్తిః - బ్రహ్మాహమితి భావనయా చ బ్రహ్మణః పారోక్ష్యనివృత్తిర్భవతీతి వ్యతిహారార్థో దర్శితః - నిష్కలే నిరుపాధౌ ఆత్మని బ్రహ్మణి॥ ౧౧॥ దశంతమితి॥ విషయుక్తైరాననైః దశంతం గ్రసంతం - తక్షకం - లేలిహానం సర్పం - యద్వా - లేలిహానం జిహ్వాభిరోష్ఠప్రాంతం సన్నివేశమాస్వాదయంతం - ఆత్మనః పృథక్॥ ౧౨॥ ఏతదితి॥ హరేశ్చేష్టాం లీలాం ప్రతి ఆత్మా త్వం యత్పృష్టవాన్ - తదేవ తత్తే కథితం - శిష్యస్య కృతార్థతాపరీక్షణాయ పృచ్ఛతి - కిమితి॥౧౩॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - పంచమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్లో॥ షష్ఠే పరీక్షితో మోక్షస్సర్పహోమాదితత్సుతాత్। వేదశాఖావిభాగోక్తా త్రివేదవ్యాసవర్ణనమ్॥ ఏతదితి॥ ఏతత్పురాణం నిశమ్య - నిఖిలాత్మా హరిస్తం సాక్షాత్ నిపశ్యతీతి తథా - తేన - అత ఏవ సమేన - నతేన అవనతేన మూర్ధ్నా - తత్పాదమూలముపసృత్య తస్య పాదౌ

శిరసినిధాయేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ సిద్ధఇతి ॥ సిద్ధః కృతార్థోస్మి - యతః అనుగృహీతోస్మి - అనుగ్రహమేవాహ - యద్యస్మాచ్ఛ్రావితః - తత్స్వా
త్ప్రాప్తిసాధనంచ ॥ ౨ ॥ కరుణాత్మతామభినందతి ద్వాభ్యాం ॥ నేతి ॥ ౩ ॥ పురాణసంహితామితి ॥ అశ్రౌష్మ శ్రుతవంతః - వయంభవత
స్సకాశాత్ ॥ ౪ ॥ సిద్ధోస్మీత్యుక్తంతదేవావిష్కరోతి ॥ భగవన్నితి ॥ యతఃత్వయాదర్శితం బ్రహ్మప్రవిష్టః - కథంభూతం - అభయం - య
తోనిర్వాణంకైవల్యరూపం ॥ ౫ ॥ కింభూయః శ్రోతుమిచ్ఛసీతియదుక్తంతత్రసిద్ధోహం - నకించిచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి - కేవలమనుజ్ఞాం దే
హీత్యాహ ॥ అనుజానీహీతి ॥ వాచమిత్యుపలక్షణం సర్వేంద్రియాణాం - వాచంనియమ్య కింకరిష్యసీతి తదాహ - ముక్తాః కామాశయాః స్త
ద్వాసనాయేనతత్ చేతః అధోక్షజే ప్రవేశ్య - అసూన్ విసృజామి ॥ ౬ ॥ ననుకిం ప్రాణత్యాగేన కంచిత్కాలం జ్ఞాననిష్ఠో భవేతి చేత్తత్రాహ ॥ అజ్ఞా
నమితి ॥ అజ్ఞానంచ కారాత్తత్సంస్కారాశ్చ - తచ్ఛశ్శక్త్యపరమై వేత్యాహ - భవతేతి ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదితి ॥ ఆత్మనా బుద్ధ్యా - ఆత్మానం మనః ఆత్మ
ని ప్రత్యక్ప్రకాశే - సమాధాయ - పరమాత్మానం దధ్యౌ - అస్పందాః సులీనప్రాణః - యథాతరుస్థాణుః ॥ ౯ ॥ తమేవవిశినష్టి ॥ ప్రాగితి

కరుణాత్మనా । శ్రావితోయచ్చమెసాక్షాదనాదినిధనోహరిః ॥ ౨ ॥ నాత్యద్భుతమిదంమన్యే భవతా
మచ్యుతాత్మనామ్ । అజ్ఞేషుతాపతప్తేషుభూతేషుయదనుగ్రహః ॥ ౩ ॥ పురాణసంహితామేతామ
శ్రౌష్మభవతోవయమ్ । యస్యాంఖలూత్తమశ్శ్లోకోభగవాననువర్ణ్యతే ॥ ౪ ॥ భగవంస్తక్షకాదిభ్యో
మృత్యుభ్యో నబిభేమ్యహమ్ । ప్రవిష్టో బ్రహ్మనిర్వాణమభయందర్శితంత్వయా ॥ ౫ ॥ అనుజానీహి
మాంబ్రహ్మన్వాచంయచ్ఛామ్యధోక్షజే । ముక్తకామాశయంచేతః ప్రవేశ్యవిసృజామ్యసూన్ ॥ ౬ ॥ అ
జ్ఞానంచనిరస్తంమేజ్ఞానవిజ్ఞాననిష్ఠయా । భవతాదర్శితంక్షేమంపరంభగవతఃపదమ్ ॥ ౭ ॥ సూతః ॥ ఇ
త్యుక్తస్తమనుజ్ఞాప్యభగవాన్బాదరాయణిః । జగామభిక్షుభిస్సాకంనరదేవేనపూజితః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిద
పిరాజర్షిరాత్మన్యాత్మానమాత్మనా । సమాధాయపరందధ్యావస్పందాసుర్యథాతరుః ॥ ౯ ॥ ప్రా
క్కూలేబర్హిష్యాసీనోగంగాకూలఉదఙ్ముఖః । బ్రహ్మభూతోమహాయోగీనిస్సంగశ్ఛిన్నసంశయః ॥ ౧౦ ॥
తక్షకఃప్రహితోవిప్రాః క్రుద్ధేనద్విజసూనునా । హంతుకామోనృపంగచ్ఛన్దదర్శపథికాశ్యపమ్ ॥
౧౧ ॥ తంతర్పయిత్వాద్రవిణైర్నివర్త్యవిషహారిణమ్ । ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నః కామరూపోదశన్నృ
పమ్ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మభూతస్యరాజర్షేర్దేహోహిగరళాగ్నినా । బభూవభస్మసాత్సద్యఃపశ్యతాంస
ర్వదేహినామ్ ॥ ౧౩ ॥ హాహాకారోమహానాసీద్భువిఖేదిక్షుసర్వతః । విస్మితాహ్యభవన్సర్వేదేవాసు
రనరాదయః ॥ ౧౪ ॥ దేవదుందుభయోనేదుర్గంధర్వాప్సరసోజగుః । వవృషుఃపుష్పవర్షాణివిబు
ధాస్సాధువాదినః ॥ ౧౫ ॥ జనమేజయస్స్వపితరంశ్రుత్వాతక్షకభక్షితమ్ । యథాజుహావసంక్రు
ద్ధస్సర్పాన్సత్రేసహద్విజైః ॥ ౧౬ ॥ సర్పసత్రేసమిద్ధాగ్నౌదహ్యమానాన్మహోరగాన్ । దృష్ట్వేం
ద్రంసర్పఉద్విగ్నస్తక్షకశ్శరణంయయౌ ॥ ౧౭ ॥ నాగతంతక్షకంతత్రదృష్ట్వాపారీక్షితోద్విజాన్ ।
ఉవాచతక్షకఃకస్మాన్నదహ్యేతోరగాధమః ॥ ౧౮ ॥ తంగోపాయతిరాజేంద్రశక్రశ్శరణమాగతమ్ ।
తేనసంస్తంభితస్సర్పస్తస్మాన్నాగ్నౌపతత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి పారీక్షితశ్శ్రుత్వా ప్రాహర్త్విజఉదా
రధీః । సహేంద్రస్తక్షకోవిప్రా నాగ్నౌకిమితిపాత్యతే ॥ ౨౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాజుహువుర్విప్రాస్సహేం

ప్రాక్కూలే ప్రాగగ్రే - బర్హిషి దర్భే ॥ ౧౦ ॥ తదేవం బ్రహ్మభూతే తస్మిన్ - తక్షకాగమనాదికం విప్రశాపక్షణమిహభవతీతి దర్శయతి త్రి
భిః ॥ తక్షక ఇతి ॥ హేవిప్రాః ॥ ౧౧ ॥ తమితి ॥ తం విషచికిత్సయాపరీక్షిద్రక్షణేన ద్రవ్యార్జనాయ గచ్ఛంతం తత్ర మార్గే స్వాలీభవృక్షస్య భ
స్మీభూతస్య పునరంకురాదిక్రమేణోత్థాపనాద్విషహారిణం తదపేక్షిత ద్రవిణైః సంతర్ప్య - తతో నివర్త్య - ద్విజరూపేణ తిరోహితస్స
న్నదశత్ ॥ ౧౨ ॥ తచ్చవృత్ర కృత్యమివ జాతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మభూతస్యేతి ॥ ౧౩ ॥ తత్రక్షణం సర్వేషాం దుఃఖంచ తతః పరముత్సవంచా
హ ద్వాభ్యాం ॥ హాహాకారఇతి ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ప్రాసంగికమాహ ॥ జనమేజయ ఇతి ॥ సత్రే సర్పాభిచారసత్రే - ద్విజైస్సహ వర్తమానః
యథా యథావత్ - ఆజుహావ జుహావేతివా - సర్పాన్ సర్పాహవనే కారణమాహ - సంక్రుద్ధ ఇతి ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ కస్మాత్తక్షకో న దహ్య
తేత్యుక్తాస్సంతో ద్విజా ఊచుః ॥ తమితి ॥ తేనేంద్రేణ అసౌ సర్పః ॥ ౧౯ ॥ ఇతీతి ॥ ఋత్విజః ప్రతి ప్రాహ - సహేంద్రః ఇంద్రసహితః -
కిమితి న పాత్యతే ॥ ౨౦ ॥ తదితి ॥ తద్రాజ్ఞో వచః శ్రుత్వా ఆజుహువుః - సాక్షేపమాహ్వానం దర్శయతి - తక్షకేతి - ఇహాగ్నావాశుపతస్వ

మరుత్వతా సగ్రుపగణవతా- ఇంద్రేణసహ॥ ౨౧॥ ఇతీతి॥ బ్రాహ్మణైరుక్తైరాక్షేపైః పరుషవాక్యైః- సతక్షకః॥ ౨౨ ॥ తమితి॥ సత క్షకం-ఆంగిరసః పుత్రో బృహస్పతిః ప్రాహ॥ ౨౩॥ ౨౪॥ భవతునామాజరామరః- తథాపి పితృమారకం ధత్యోమిలిచెత్తత్రాహ॥ జీవిత మితి॥ గతిః పరలోకః- ఆతో దుర్మరణనిమిత్తాపితుర్దుర్గతిరనేనకృతేత్యపి నశంకనీయమిత్యర్థః॥ ౨౫ ॥ కథమన్యస్సుఖదుఃఖప్ర దాతానాస్తి- సర్పాదీనాముపలభ్యమానత్వాదితిచెత్తత్రాహ ॥ సర్పేతి ॥ సర్పాదినాజంతుః పంచత్వంమృత్యుంబుచ్ఛతేబుచ్ఛతి ప్రాప్నోతీతియత్- తత్ ఆరబ్ధంకర్మైవభుంక్తే- స్వకృతకర్మప్రయుక్తాఏవసర్పాదయః- నస్వతంత్రాఇతిభావః॥ ౨౬॥ తస్మాదితి సంస్థీయేత సమాప్యతాం- ఆభిచారికం హింసాదిఫలకం- దిష్టం ప్రాచీనం కర్మ- అతః సర్పాదృష్టప్రయుక్తస్యత వాప్యయం నాపరాధ ఇతిభావః॥ ౨౭ ॥ ఇతీతి॥ వాక్పతింబృహస్పతిం॥ ౨౮॥ ననుకథం విదుషామప్యేవం సంమోహః- యతో బ్రహ్మకోపాత్పరీక్షితో మృత్యుః జనమేజయకోపాత్సర్పాణామిత్యాదిత త్రాహ॥ సైషేతి॥ తస్యాః మహత్వం దర్శయతి- అలక్షణా నలక్ష్యత ఇత్యలక్షణా- అప్రతర్క్యేత్యర్థః- కాసావిత్యత ఆహ- యయాఅస్యవిష్ణోరేవ- ఆత్మభూతాః- ఆత్మాంశభూతాః- ప్రాణినః- గుణవృత్తిభిః క్రోధాదిభిః- భూతేషు దేహేషు ముహ్యంతి బాధ్యబాధకతాం ప్రజంతీత్యర్థః- ననుశ్రవణాదినా- బాధితయాతయాకుతో మోహస్స్యాదత్రాహ- అబాధ్యయాబాధితుమశక్యయా॥ ౨౯ ॥ కథం తర్హి మాయాతత్కార్యనివృత్తిరిత్యాశంక్య. శ్రీవిష్ణుస్వరూపనిరూపణపూర్వకం తద్భజనాత్సర్వానర్థ నివృత్తిరితిశాస్త్రార్థముపసంహరతి- పంచభిః॥ నేతి ॥ దంభీతియామాయా కపటవానయం పుమానిత్యేవంభూతాబుద్ధావసకృదుల్లిఖ్య

ప్రాంతతక్షకం సుఖే । తక్షకాశుపతస్వేహ సహేంద్రేణ మరుత్వతా॥ ౨౧ ॥ ఇతి బ్రహ్మోదితాక్షేపైః స్థానాదింద్రః ప్రచాలితః । బభూవసంభ్రాంతమతిస్సవిమానస్సతక్షకః ॥ ౨౨ ॥ తం పతంతం విమానేన సహతక్షకమంబరాత్ । విలోక్యాంగిరస ప్రాహ రాజానం తం బృహస్పతిః ॥ ౨౩ ॥ నైష త్వయా మనుష్యేంద్ర వధమర్హతి సర్పరాట్ । అనేనపీతమమృతమతో యమజరామరః ॥ ౨౪ ॥ జీవితం మరణం జంతోర్గతిస్స్వేనైవకర్మణా । రాజంస్తతోన్యోనాస్త్యస్య ప్రదాతాసుఖదుఃఖయోః ॥ ౨౫ ॥ సర్పచోరాదివహ్న్యంబుక్షుత్తృడ్వ్యాధ్యాదిభిర్నృప । పంచత్వమృచ్ఛతేజంతుర్భుంక్త ఆరబ్ధకర్మచ ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్సత్రమిదం రాజన్సంస్థీయేతాభిచారికమ్ । సర్పా అనాగసో దగ్ధా జనైర్దిష్టం హి భుజ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్సతథేత్యాహ మహర్షేర్మానయన్వచః । సర్పసత్రాదుపరతః పూజయామాసవాక్పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ సైషావిష్ణోర్మహామాయాబాధ్యయాచాప్యలక్షణా । యయాముహ్యంత్యాత్మభూతాభూతేషుగుణవృత్తిభిః ॥ ౨౯ ॥ నయత్ర దంభీత్యభయావిరాజితామాయాత్మవాదేసకృదాత్మవాదిభిః । నయద్వివాదోవివిధస్తదాశ్రయోమనశ్చసంకల్పవికల్పవృత్తియత్ ॥ ౩౦ ॥ నయత్రసృజ్యంసృజతోభయోః పరం శ్రేయశ్చ జీవస్త్రిభిరన్వితస్త్వయమ్ । తదేతదుత్సాదితబాధ్యబాధకంనిషిధ్యచోర్మీన్విరమేతతన్మునిః ॥ ౩౧ ॥ పరంపదంవైష్ణవమామనంతితద్యన్నేతినేతీత్యతదుత్సిసృక్షవః । విసృజ్యదౌరాత్మ్యమనన్యసౌహృదాహృదోపగుహ్యావసితంసమాహితైః॥ ౩౨ ॥ తఏతదధిగచ్ఛంతివి

మానాయామాయేత్యర్థః- సాఆత్మవాదే క్రియమాణే- ఆత్మవాదిభిఃయత్రఅభయానవిరాజితాన ప్రకాశితా- కింతు- భీతేవస్వకార్యం మోహాదికమకుర్వంతీకథంచిద్వర్తతఇతి ప్రతిపాదితేత్యర్థః - తదుక్తం॥ శ్లో ॥ తస్మైనమోభగవతేవాసుదేవాయధీమహి । యన్మాయయాదుర్జయయామాం బ్రువంతిజగద్గురుం॥ విలజ్జమానయాయస్యస్థాతుమీక్షాపథేముయా। విమోహితా వికత్థంతేమమాహమితిదుర్ధియ ఇతి- కించ- యత్ యస్మిన్ - తదాశ్రయో మాయాశ్రయః - వివిధోవివాదోనాస్తి- విశేషవిషయత్వాద్వివాదానాం- తస్యవిశేషాతీత త్వాదితిభావః- సంకల్పవికల్పాః వృత్తయోయస్యతన్మనోపి-యత్ యత్రనాస్తి- సంకల్పవికల్పానామపివిశేషవిషయత్వాత్ ॥౩౦॥ కించ నేతి॥ సృజ్యంకర్మ- సృజతాకారకవర్గేణసహ - ఉభయోఃసృజ్యస్రష్ట్రోః- పరంసాధ్యం శ్రేయఃఫలమపి - అతఃత్రిభిఃస్వజః ప్ర స్త్యుఫలైః-అన్వితోజీవశ్చఅహంకారాత్మకోయత్రనాస్తి-అతఏవఉత్సాదితానిరస్తాబాధ్యబాధకౌయస్మిన్ తదేతత్స్వరూపం ఆ స్వగూ పమిత్యర్థః- తత్తస్మాత్ ఊర్మీన్ అహంకారాదిన్నిషిధ్య- విరమేద్విశేషేణక్రీడేదిత్యర్థః॥ ౩౧॥................................ యత్తత్ సద్వైష్ణవంపదమామనంతీత్యాహ॥ పరమితి॥ యదేతత్తదేవపరంవైష్ణవంపదంస్వరూపమామనంతి కె-అతత్ -ఆత్మవ్యతిరిక్తం ఉత్సిసృక్షవః త్యక్తుమిచ్ఛవః- యతఃఅనన్యసౌహృదాఃనాస్త్యన్యస్మిన్ సౌహృదంయేషాంతే- కుతః- దౌరాత్మ్యందేహాద్యహంభావంవి సృజ్య దేహేఅహంకారాభావాత్ అన్యత్ర సౌహృదంనాస్తి- అత త్యక్తుమిచ్ఛవ ఇత్యర్థః- కథం నేతినేతీత్యేవం- అత్ర విద్వదనుభవ మపిప్రమాణయతి-హృదాఉపగుహ్య- ధ్యానాదినా- తతస్సమాహితైరవసితంనిశ్చితం- యద్వా- అవసితంఅవబద్ధం- ఆత్మతయాగృ

హితమిత్యర్థః॥౩౨॥ ఏతత్ప్రాప్త్యధికారిణో దర్శయతి॥ త ఇతి॥ దేహజం అహమితి గేహజం మమేతి ॥౩౩॥ ఏవం ప్రాప్త్యుపాయమాహ॥ అతివాదానితి॥ ౩౪॥ శాస్త్రసమాప్తౌ గురుం ప్రణమతి॥ నమ ఇతి ॥ కృష్ణాయ వ్యాసాయ-అధ్యగామధీతవానస్మి॥ ౩౫॥ ఇమాం సంహితామధ్యగామిత్యుక్తం- తత్ర పురాణసంహితావిభాగం నిశేషతో బుభుత్సుర్వేదవిభాగమపి ప్రసంగాత్ పృథక్పృచ్ఛతి ॥ పైలాదిభిరితి॥ హే సౌమ్య॥ ౩౬ ॥ తత్ర ప్రథమం వేదావిర్భావప్రకారమాహ పంచభిః॥ సమాహితాత్మన ఇతి॥ బ్రహ్మణో హృది య ఆకాశస్తస్మాన్నాదోఽభూత్ - యః కర్ణపుటపిధానేన శ్రోత్రప్రవృత్తినిరోధాదస్మదాదిష్వపి విభావ్యతే తర్క్యతే॥ ౩౭॥ ప్రసంగాన్నాదోపాసనయా మోక్షఫలమాహ॥ యదితి॥ యస్య నాదస్యోపాసనయా- ఆత్మనో మలం అపోహ్య- కథంభూతం మలం తదాహ- ద్రవ్యమధిభూతం- క్రియా-అధ్యాత్మం- కారకమధిదైవం- ఏవం త్రిధాభూతా ఆఖ్యా యస్యేతి తథా॥ ౩౮॥ తత ఇతి॥ తతః నాదాత్ -త్రివృత్ త్రిమాత్రః-కంఠోష్ఠాదిభిః ఉచ్చార్యమాణస్య ఓంకారస్య అక్షరసమామ్నాయాంతర్భావాత్ సూక్ష్మతయా తం విశినష్టి-అవ్యక్తః ప్రభవో యస్య సః - తదేవాహ- స్వరాట్ - స్వత ఏవ హృది ప్రకాశమానః- తమేవ కార్యేణ లక్షయతి- యత్తదితి- నపుంసకత్వం లింగశబ్దవిశేషణత్వాత్ -లింగం గమకం॥ ౩౯॥ కోఽసౌ పరమాత్మా తమాహ॥ శృణోతీతి॥ ఇమం స్ఫోటమవ్యక్తమోంకారం- నను జీవ ఏవ తం శృణోతి- నేత్యాహ-సుప్తశ్రోత్రే కర్ణపిధానాదినా అవృత్తికేఽపి శ్రోత్రే సతి-జీవస్తు కరణాధీనజ్ఞానత్వాన్న తదా శ్రోతా-తదుపలబ్ధిస్తు తస్య పరమాత్మద్వారికైవేత్యర్థః-

ష్ణోర్యత్పరమం పదమ్। అహం మమేతి దౌర్జన్యం న యేషాం దేహగేహజమ్ ॥ ౩౩ ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేత కంచన। న చేమం దేహమాశ్రిత్య వైరం కుర్వీత కేనచిత్ ॥ ౩౪ ॥ నమో భగవతే తస్మై కృష్ణాయాకుంఠమేధసే। యత్పాదాంబురుహధ్యానాత్సంహితామధ్యగామిమామ్॥ ౩౫॥ శ్రీశౌనకః॥ పైలాదిభిర్వ్యాసశిష్యైర్వేదాచార్యైర్మహాత్మభిః। వేదా వై కతిధా వ్యస్తా ఏతత్సౌమ్యాభిధేహి నః ౩౬ ॥ సూతః ॥ సమాహితాత్మనో బ్రహ్మన్ బ్రహ్మణః పరమేష్ఠినః। హృద్యాకాశాదభూన్నాదో వృత్తిరోధాద్విభావ్యతే ॥ ౩౭ ॥ యదుపాసనయా బ్రహ్మన్యోగినో మలమాత్మనః। ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యం ధూత్వా యాంత్యపునర్భవమ్॥ ౩౮॥ తతోఽభూత్త్రివృదోంకారో యోఽవ్యక్తప్రభవః స్వరాట్। యత్తల్లింగం భగవతో బ్రహ్మణః పరమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ శృణోతి య ఇమం స్ఫోటం సుప్తశ్రోత్రే చ శూన్యదృక్। యేన వాగ్వ్యజ్యతే యస్య వ్యక్తిరాకాశ ఆత్మనః ॥ ౪౦ ॥ స్వధామ్నో బ్రహ్మణః సాక్షాద్వాచకః పరమాత్మనః। స సర్వమంత్రోపనిషద్వేదబీజం సనాతనమ్॥ ౪౧ ॥ తస్య హ్యాసంస్త్రయో వర్ణా అకారాద్యా భృగూద్వహ। ధార్యంతే యైస్త్రయో భావా గుణనామార్థవృత్తయః॥ ౪౨॥ తతోఽక్షరసమామ్నాయమసృజద్భగవానజః। అంతస్థోష్మస్వరస్పర్శహ్రస్వదీర్ఘాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తతోఽసౌ చతురో వేదాంశ్చతుర్భిర్వదనైర్విభుః। సవ్యాహృతీంశ్చ సోంకారాంశ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా ౪౪ ॥ పుత్రానధ్యాపయామాస తానృషీన్ బ్రహ్మకోవిదాన్। తే తు ధర్మోపదేష్టారః స్వపుత్రేభ్యః సమాదిశన్॥ ౪౫॥ తే పరంపరయా ప్రాప్తాస్తత్తచ్ఛిష్యైర్ధృతవ్రతైః। చతుర్యుగేష్వథ వ్యస్తా ద్వా

వః-ఈశ్వరస్తు నైవం-యతః శూన్యదృక్ శూన్యేష్వపీంద్రియవర్గే దృక్ జ్ఞానం యస్య-తథాహి- సుప్తో యథా శబ్దం శ్రుత్వా ప్రబుధ్యతే-న తదా జీవః శ్రోతా- లీనేంద్రియత్వాత్.అతోఽయం తదా శబ్దం శ్రుత్వా జీవం ప్రబోధయతి- స యథా పరమాత్మైవ తద్వత్ -కోఽసావోంకారః- తం విశినష్టి సార్ధేన- యేన వాక్ బృహతీ వ్యజ్యతే-యస్య చ హృదయాకాశే ఆత్మనః ప్రకాశాద్వ్యక్తిరభివ్యక్తిః॥౪౦॥కించ॥ స్వధామ్న ఇతి స్వధామ్నః స్వస్య ధామ ఆశ్రయః కారణం యత్ బ్రహ్మ తస్య-కించ పరమాత్మాంశభూతసమస్తదేవతావాచకోఽపీత్యాశయేనాహ-స ఇతి సర్వమంత్రాణాముపనిషద్రహస్యం సూక్ష్మరూపమిత్యర్థః- తత్ర హేతుః- వేదానాం బీజం కారణం- బీజత్వేఽప్యవికారితామాహ-సనాతనం సదైకరూపం-తస్య బ్రహ్మరూపత్వాత్ ॥౪౧॥ ఇదానీం తతః సర్వప్రపంచోత్పత్తిప్రకారమాహ॥ తస్యేతి ॥ త్రయః త్రిసంఖ్యాయుక్తాః- భావాః- యైః అకారోకారమకారైః- ధార్యంతే-తత్కారణత్వాత్ -తానేవాహ- గుణాః సత్త్వాదయః- నామాని ఋగ్యజుస్సామాని- అర్థాః భూర్భువస్స్వర్లోకాః- వృత్తయో జాగ్రదాదయః॥౪౨॥ తత ఇతి॥ తతస్తేభ్యో వర్ణేభ్యః- అక్షరాణాం- సమామ్నాయం సమాహారం - తమేవాహ - అంతస్థాః యలవాః - ఊష్మాణః శషసహాః- స్వరాః అకారాద్యాః - స్పర్శాః కాదయో మావసానాః- హ్రస్వదీర్ఘాదిశ్చ- ఆదిశబ్దాజ్జిహ్వామూలీయాదయః- త ఏవ లక్షణం స్వరూపం యస్య తం ॥ ౪౩॥ తత ఇతి ॥ విభుః చతుర్ముఖః స్వరూపో భగవాన్-అసృజదితి పూర్వేణైవాన్వయః- చాతుర్హోత్రవివక్షయా చత్వారో హోత్రా ఉపలక్షితా ఋత్విజశ్చతుర్హోతారః- తైరనుష్ఠేయం హౌత్రాధ్వర్యవాదికం కర్మ చాతుర్హోత్రం- తద్వివక్షయా ॥ ౪౪ ॥ పుత్రానితి ॥ పుత్రాన్ మరీచ్యాదీన్,

తాన్ వేదాన్-బ్రహ్మకోవిదాన్ వేదోచ్చారణాదినిపుణాన్ ॥ ౪౫ ॥ తత ఇతి॥ ఏవం చతుర్యుగేషు ప్రాప్తాః- ద్వాపరాదౌ ద్వాపరమాది ర్యస్య తదంత్యాం లక్షణస్య కాలస్య తస్మిన్- ద్వాపరాంతే వేదవిభాగప్రసిద్ధేః - శతంనసమకాలవ్యాసావతారప్రసిద్ధేశ్చ- వ్యస్తా వి భక్తాః ॥ ౪౬ ॥ తత్ర వేదవిభాగే హేతుః॥ క్షీణాయుష ఇతి॥ క్షీణాయుషో జనాన్- తథా పురుషబుద్ధిప్రభవత్వాత్ అనాదరణీయం స్యా దిత్యాశంక్యాహ- హృదిస్థేతి ॥ ౪౭ ॥ ఏవం సామాన్యతో వేదవిభాగక్రమముక్త్వా వైవస్వతమన్వంతరే విశేషతో నిరూపయితుమాహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ ౪౮ ॥ పరాశరాదితి॥ అంశో మాయా- తస్యాంశః సత్త్వం- తస్య కలయా అంశేన- అవతీర్ణస్సన్ ॥ ౪౯ ॥ చాతుర్విధ్య మేవాహ॥ ఋగితి॥ ఋగాదిమంత్రాణాం రాశీన్ వర్గశః తత్తత్ప్రకరణభేదైరుద్ధృత్య- యథా అనేకవిధమణిరాశేర్మణిగణాః పద్మ రాగాదయో వివిచ్యోద్ధ్రియంతే - తద్వదుద్ధృత్య మంత్రైశ్చతస్రః ఋగాదిసంహితాశ్చక్రే ॥ ౫౦ ॥ తాసామితి ॥ తాసాం సంహితా నాం మధ్యే - ఏకామేకాం ॥౫౧॥ పైలాయేతి ॥ ఋక్సముదాయరూపత్వాద్బహ్వృచాఖ్యాం- నితరాం ప్రశ్లేషేణ గద్యమానత్వాన్ని గదాఖ్యం ॥౫౨॥ సామ్నామితి॥ సామ్నాం సంబంధినీం- ఛందస్సు గీయమానత్వాత్ ఛందోగాఖ్యాం సంహితాం ॥ ౫౩ ॥ తత్ర ఋగ్వే

పరాదౌ మహర్షిభిః॥ ౪౮ ॥ క్షీణాయుషః క్షీణసత్త్వాన్ దుర్మేధాన్ వీక్ష్య కాలతః । వేదాన్ బ్రహ్మర్ష
యో వ్యస్యన్ హృదిస్థాచ్యుతచోదితాః ॥ ౪౯ ॥ అస్మిన్నప్యంతరే బ్రహ్మన్ భగవాన్ లోకభావనః । బ్ర
హ్మేశాద్యైర్లోకపాలైర్యాచితో ధర్మగుప్తయే ॥ ౫౦ ॥ పరాశరాత్సత్యవత్యామంశాంశకలయా
విభుః । అవతీర్ణో మహాభాగో వేదం చక్రే చతుర్విధమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఋగథర్వయజుస్సామ్నాం రాశీను
ద్ధృత్య వర్గశః । చతస్రః సంహితాశ్చక్రే సూత్రైర్మణిగణానివ ॥ ౫౦ ॥ తాసాం స చతురశ్శిష్యానుప
హూయ మహామతిః । ఏకైకాం సంహితాం బ్రహ్మన్నేకైకస్మై దదౌ విభుః ॥ ౫౧ ॥ పైలాయ సంహితా
మాద్యాం బహ్వృచాఖ్యామువాచ హ । వైశంపాయనసంజ్ఞాయ నిగదాఖ్యం యజుర్గణమ్ ॥ ౫౨ ॥ సా
మ్నాం జైమినయే ప్రాహ తథా ఛందోగసంహితామ్ । అథర్వాంగిరసం నామ స్వశిష్యాయ సుమంతవే ॥
౫౩ ॥ పైలస్స్వసంహితామూచ ఇంద్రప్రమితయే మునిః । బాష్కలాయ చ సోప్యాహ శిష్యేభ్యస్సం
హితాం స్వకామ్ ॥ ౫౪ ॥ చతుర్ధా వ్యస్య బోధ్యాయ యాజ్ఞవల్క్యాయ భార్గవ । పరాశరాగ్నిమిత్రా
భ్యామింద్రప్రమితిరాత్మవాన్ ॥ ౫౫ ॥ అధ్యాపయత్సంహితాం స్వాం మాండూకేయమృషిం కవిమ్ । త
స్య శిష్యో దేవమిత్రస్సౌభర్యాదిభ్య ఊచివాన్ ॥ ౫౬ ॥ శాకల్యస్తత్సుతస్స్వాం తు పంచధా వ్యస్య సంహి
తామ్ । వాత్స్యముద్గలశాలీయగోఖల్యశిశిరేష్వధాత్ ॥ ౫౭ ॥ జాతుకర్ణ్యస్తు తచ్ఛిష్యస్సనిరుక్తాం
స్వసంహితామ్ । బలాకపైంగవైతాళవిరజేభ్యో దదౌ మునిః ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిః ప్రతిశాఖాభ్యో వాలఖి
ల్యాఖ్యసంహితామ్ । చక్రే వాలాయనిర్గార్గ్యః కాసారశ్చైవ తాం దధుః ॥ ౫౯ ॥ బహ్వృచాస్సంహి
తా హ్యేతా ఏభిర్బ్రహ్మర్షిభిర్ధృతాః । శ్రుత్వైతచ్ఛందసాం వ్యాసం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥
౬౦ ॥ వైశంపాయనశిష్యా వై చరకాధ్వర్యవోఽభవన్ । యచ్చేరుర్బ్రహ్మహత్యాంహః క్షపణం స్వగు
రోర్వ్రతమ్ ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తు తచ్ఛిష్య ఆహాహో భగవన్ కియత్ । చరితేనాల్పసారాణాం చరిష్యే

దశాఖావిభాగమాహ॥ పైల ఇతి॥ స్వసంహితాం ద్వేధా విభజ్య ఇంద్రప్రమితయే బాష్కలాయ చ ఊచే ॥ ౫౪ ॥ చతుర్ధేతి॥ స బాష్కలోఽపి స్వసంహితాం చతుర్ధా వ్యస్య- బోధ్యాదిభ్యశ్చతుర్భ్యశ్శిష్యేభ్య ఆహ- భో భార్గవ ॥ ౫౫ ॥ అధ్యాపయదితి ॥ ఇంద్రప్రమితిరపి స్వాం సంహితాం- స్వసుతం మాండూకేయమధ్యాపయామాస- తస్య మాండూకేయస్య శిష్యో దేవమిత్రః ॥ ౫౬ ॥ శాకల్య ఇతి॥ తత్సుతః మాండూకేయసుతః శాకల్యః- వాత్స్యాదిషు పంచస్వధాత్- తానధ్యాపయామాసేత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ జాతుకర్ణ ఇతి॥ తచ్ఛిష్యః శాకల్యశి ష్యః- స్వసంహితాం త్రేధా విభజ్య- చతుర్థం వైదికపదార్థవ్యాఖ్యానరూపం నిరుక్తం చ కృత్వా బలాకాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః దదౌ ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిరితి॥ బాష్కలిః పూర్వోక్తస్య బాష్కలస్య పుత్రః- ప్రతిశాఖాభ్యః ఉక్తసర్వశాఖాభ్యః- బాలాయన్యాదయస్తాం దధురధీతవం తః॥ ౫౯ ॥ ఋక్శాఖోపసంహారపూర్వకం తచ్ఛ్రవణఫలమాహ॥ బహ్వృచా ఇతి॥ ఏతచ్ఛందసాం ఏతేషాం ఛందసాం ॥ ౬౦ ॥ యజుర్వే దే తైత్తిరీయశాఖోత్పత్తిప్రస్తావమాహ ॥ వైశంపాయనేతి ॥ చరకనామనిరుక్తిమాహ- యద్యస్మాద్ధేతోః చేరురితి- బ్రహ్మహత్యారూప మంహః క్షపయతీతి తథా- తత్స్వగురోరనుష్ఠేయం వ్రతం- తద్వ్రతచరణాచ్చరకా ఇత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఇతి ॥ తచ్ఛిష్య వైశం

పాయనశిష్యైః-అల్పసారాణామేతేషాంచరితేనకియత్-సుదుశ్చరమహంచరిష్యామీతి ॥౬౨॥ ఇతీతి॥విప్రాణాం-అవమంత్రా-అవజ్ఞా కర్త్రా-మత్తోఽధీతముత్సృజేతి ॥౬౩॥ దేవరాతేతి॥ దేవరాతసుతో యాజ్ఞవల్క్యః ॥౬౪॥ భూత్వేతి॥ఛర్దితస్యాదానం విప్రరూపేణానుచితమితిమత్వా-తిత్తిరయఃపక్షివిశేషాఃభూత్వా-ఆదదుః-తతశ్చ తైత్తిరీయాఃఇతి ప్రసిద్ధాః-సుపేశలాఅతిరమ్యాః-బహువచనమవాంతరభేదవివక్షయా ॥౬౫॥ కాణ్వమాధ్యందినాదిశాఖాప్రసంగమాహ ॥ యాజ్ఞవల్క్యఇతి॥ గురోర్వైశంపాయనస్య వ్యాసేనవిభజ్యానుక్తత్వాదవిద్యమానాని-అధిఅధికాని-గవేషయన్ మృగయన్-సూపతస్థేసమ్యక్తుష్టావ-వేదానామీశ్వరం-తథాచ॥శ్రు॥ఋగ్భిఃపూర్వాహ్ణేదివిదేవ ఈయతే-యజుర్వేదేతిష్ఠతిమధ్యేఅహ్నః-సామవేదేనాస్తమయేమహీయతే-వేదైరశూన్యస్త్రిభిరేతిసూర్యఇతి॥౬౬॥ ఓంనమఇతి॥ఓంనమోభగవతేతుభ్యమాదిత్యాయ-యోభవానేకఏవేమాంలోకయాత్రామనువహతీత్యన్వయః-తదేవదర్శయతి-అఖిలజగతామాత్మస్వరూపేణాంతర్హృదయేషు-కాలస్వరూపేణచబహిరపివర్తమానఇతి-అఖిలజగతామిత్యస్య ప్రపంచః-చతుర్విధేతి-హృదయాంతర్వర్తిత్వేపిజీవవత్తైర్నోపాధినాఅవ్యవధీయమానఃఅనాచ్ఛాద్యమానః-కాలస్వరూపేణచేత్యస్య ప్రపంచః-క్షణేతిక్షణలవాదయోయేఅవయవాస్తైరుపచితాస్సంవత్సరాస్తేషాంగణేన-ప్రత్యబ్దమపామాదానంశోషణంవిసర్గోవృష్టిఃతాభ్యాం-అనేనగాయ

హంసుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్తోగురురప్యాహకుపితోయాహ్యలంత్వయా । విప్రావమంత్రాశిష్యే
ణమదధీతంత్యజాశ్వితి ॥ ౬౩ ॥ దేవరాతసుతస్సోపిఛర్దిత్వాయజుషాంగణమ్।తతోగతోఽథమునయో
దదృశుస్తాన్యజుర్గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ భూత్వాతిత్తిరయోబ్రహ్మంస్తల్లోలుపతయాదదుః। తైత్తిరీయా
ఇతియజుశ్శాఖాఆసన్సుపేశలాః ॥౬౫॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తతోబ్రహ్మంశ్ఛందాంస్యధిగవేషయన్ । గురో
రవిద్యమానానిసూపతస్థేర్కమీశ్వరమ్ ॥౬౬॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ ఓంనమోభగవతేఆదిత్యాయాఖిలజ
గతామాత్మస్వరూపేణ కాలస్వరూపేణ చచతుర్విధ భూతనికాయానాం బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతానా
మంతర్హృదయేషుబహిరప్యాకాశఇవోపాధినావ్యవధీయమానోభవానేకఏవక్షణలవనిమేషావ
యవోపచితసంవత్సరగణేనాపామాదానవిసర్గాభ్యామిమాంలోకయాత్రామనువహతి ॥ ౬౭ ॥
యదుహవావవిబుధర్షభసవితరదస్తపత్యనుసవనమహరహరామ్నాయవిధినా ఉపతిష్ఠమానానా
మఖిలదురితవృజినబీజావభర్జనభగవతస్సమభిధీమహితపనతవమండలమ్ ॥౬౮॥ యఇహవావస్థిర
చరనికరాణాంనిజనికేతనానాంమనఇంద్రియాసుగణాననాత్మనశ్చస్వయమాత్మాంతర్యామీ ప్రచోద
యతి ॥ ౬౯ ॥ యఏక ఏవేమంలోకమతికరాళవదనాంధకారసంజ్ఞాజగరగ్రహగృహీతంమృతకమివ
విచేతనమవలోక్యానుకంపయాపరమకారుణిక ఈక్షయైవోత్థాప్యాహరహరనుసవనంశ్రేయసిస్వ
ధర్మాఖ్యాత్మావస్థానేప్రవర్తయత్యవనిపతిరివాసాధూనాంభయముదీరయన్నటతిపరితఆశాపాలైస్తత్ర
తత్రకమలకోశాంజలిభిరుపహృతార్హణః ॥ ౭౦ ॥ అథహభగవంస్తవచరణనలినయుగళంత్రిభువన
గురుభిరభివందితమహమయాతయామయజుష్కామఉపసరామీతి ॥౭౧॥ శ్రీసూతః॥ఏవంస్తుతస్స
భగవాన్వాజిరూపధరోరవిః। యజూంష్యయాతయామానిమునయేదాత్ప్రసాదితః ॥౭౨॥ యజుర్భి

శ్రీప్రథమపాదోక్తవరేణ్యతాదర్శితా ॥౬౭॥ ద్వితీయపాదార్థానువర్ణనేనస్తౌతి॥యదుతహేతి॥హేవిబుధర్షభ-హేసవితఃయదదోభగవతస్తవమండలంతపతి-తత్సమభిధీమహిసమ్యగాభిముఖ్యేనధ్యాయేమ-పునస్తస్యైవసంబోధనం-ప్రత్యహంత్రిషవణం వైదికకర్మమార్గేణ స్తువతాంభక్తానాం-యాన్యఖిలానిదురితానితత్ఫలానిచవృజినానిదుఃఖానిచతేషాం బీజమజ్ఞానంచతేషామవభర్జనవినాశకహేతపనేతి ॥౬౮॥ తృతీయపాదేనస్తౌతి॥యఇతి॥యోభవాన్-స్థావరజంగమసమూహానాంస్వాశ్రయాణాంజీవానాం-మనఇంద్రియప్రాణగణాన్-అనాత్మనోజడాన్-స్వయమాత్మైవాంతర్యామీసన్-ప్రచోదయతిప్రవర్తయతి॥౬౯॥తృతీయపాదమేవ మండలస్థపరతయావ్యాచక్షాణఃస్తౌతి॥యఇతి॥యఏకఏవభగవాన్-అతికరాళవదనోఘోరాంధకారసంజ్ఞోఽజగరగ్రహస్తేనగృహీతంఅతఏవమృతకమివవిచేతనం స్వధర్మాఖ్యంయదాత్మావస్థానంప్రత్యక్ప్రవణత్వంతదేవశ్రేయస్తస్మిన్ ప్రవర్తయతి-కించ-యోభగవాననవనీపతిరివ-అటతిగచ్ఛతి-ఆశాపాలైరింద్రాదిభిః-కమలకోశయుక్తైస్తత్తుల్యైర్వాంజలిభిః-ఉపహృతార్హణః-దత్తార్ఘ్యః॥౭౦॥అథేతి॥యతఏవంభూతస్త్వం-అథఅతః-హస్ఫుటం-అయాతయామానిఅన్యైర్యథావదనభిజ్ఞాతానియజూంషితత్కామః-అహముపసరామిభజామి ॥౭౧॥ ఏవమితి॥ ఏవం స్తుతః ప్రసాదితశ్చ ॥౭౨॥ యజుర్భిరితి॥పంచదశశాఖాభిః-యాః-శతైఃఅపరిమితైర్యజుర్భి

రశకోశ్ - సతైరింపాతే - సయాజ్ఞవల్క్యైః - తైర్యగ్జాభిర్గరశరోదితి - జగృహుః - అధీతవంతః - రవిణావాజిస్వరూపేణవాజేభ్యః శేష శేభ్యః వాజేనవేగేనవాసనస్తాస్తాః శాఖాః - వాజసనేయసంజ్ఞాస్తాః శాఖా ఇతివా ॥౭౩॥ సామశాఖావిభాగమాహ ॥ జైమినేరితి ॥ తత్సు తః సుమంతుసుతః - తాభ్యాం తత్రపౌత్రాభ్యాం - క్రమేణైకైకాం ప్రాహ ॥౭౪॥ సుకర్మేతి ॥ తచ్ఛిష్యః జైమినేశ్శిష్యః - సుహాన్ తసుధీః - సహస్రం సంహితారూపం భేదం చక్రే - సామ్నాం - తం సంహితాభేదం - తత స్తదనంతరం ॥ ౭౫ ॥ హిరణ్యనాభ ఇతి ॥ సుకర్మణశ్శిష్యౌ - ఏకః కౌసల్యో హిరణ్యనాభః - పౌష్పింజిర్నామాపరః - తౌ జగృహతుః - ఆవంత్యశ్చాన్యః తస్యైవ శిష్యః - సోపి జగ్రాహ ॥ ౭౫ ॥ ఉదీచ్యా ఇతి ॥ పౌష్పింజ్యావంత్యయోరపి - చకారాద్ధిరణ్యనాభస్యాపి - పంచశతాని శిష్యా ఆసన్ - తేతావతీః శాఖాః యథాయథం జగృహుః - తానుదీచ్యాన్ సతః కాలతః కాంశ్చిత్ ప్రాచ్యాంశ్చ ప్రచక్షత ఇత్యర్థః - యథోక్తం వైష్ణవే ॥ శ్లో ॥ ఉదీచ్యాస్సామగాః శిష్యాస్తస్య పంచశతం స్మృతాః । హిరణ్యనాభాత్తావత్యస్సంహితాయైర్ద్విజోత్తమైః ॥ గృహీతాస్తేపి చోచ్యంతే పండితైః ప్రాచ్యసామగా ఇతి ॥ ౭౬ ॥ పుత్రశ్చైతేషాం త్రయాణాం సుకర్మణశ్శిష్యాణాం శిష్యాంతరైః శాఖాబాహుళ్యం దర్శయతి ద్వాభ్యాం ॥ లోకాక్షిరితి ॥ ౭౭ ॥ కృత ఇతి ॥ కృతో నామ హిరణ్యనాభస్య శిష్యః - స్వశిష్యేభ్యః ఊచే - శేషా అన్యా అపి యాః ప్రసిద్ధాశ్శాఖాస్తాః - ఆవంత్యః స్వశిష్యేభ్యః ఊచ ఇతి ॥ ౮౦ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - షష్ఠాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రకరౌచ్ఛాఖాదశ పంచశ తైర్విభుః । జగృహుర్వాజసన్యస్తాః కాణ్వమాధ్యందినాదయః ॥ ౭౩ ॥ జైమి
నేస్సామగస్యాసీత్సుమంతుస్తనయో మునే । సుత్వాంస్తు తత్సుతస్తాభ్యామేకైకాం ప్రాహ సంహితామ్ ౭౪ ॥
సుకర్మా చాపి తచ్ఛిష్యస్సామవేదతరోర్మహాన్ । సహస్రం సంహితాభేదంచక్రే సామ్నాం తతస్తతమ్ ॥
౭౫ ॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యః పౌష్పింజిశ్చ సుకర్మణః । శిష్యౌ జగృహతుశ్చాన్య ఆవంత్యో బ్రహ్మవిత్తమః ॥
౭౬ ॥ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యా ఆసన్ పంచశతాని వై । పౌష్పింజ్యావంత్యయోశ్చాపి తాంశ్చ ప్రాచ్యాన్ ప్ర
చక్షతే ॥ ౭౭ ॥ లోకాక్షిర్లాంగలిః కుల్యః కుసీదః కుక్షిరేవ చ । పౌష్పింజిశిష్యా జగృహుస్సంహితాస్తే
శతంశతమ్ ॥ ౭౮ ॥ కృతో హిరణ్యనాభస్య చతుర్వింశతిసంహితాః । శిష్య ఊచే స్వశిష్యేభ్యశ్శేషా ఆ
వంత్య ఆత్మవాన్ ॥ ౮౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - షష్ఠోధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁

సూతః ॥ అథర్వవిత్సుమంతుశ్చ శిష్యమధ్యాపయత్స్వకామ్ । సంహితాం సోపి పథ్యాయ వేదదర్శాయ
చోక్తవాన్ ॥ ౧ ॥ శౌక్లాయనిర్బ్రహ్మబలిర్మోదోషః పిప్పలాయనః । వేదదర్శనశిష్యాస్తే పథ్యశి
ష్యానథో శృణు ॥ కుముదశ్శునకో బ్రహ్మన్ జాజలిశ్చాప్యథర్వవిత్ ॥ ౨ ॥ బభ్రుశ్శిష్యోథాంగిరసస్సైంధ
వాయన ఏవ చ । అధీయేతాం సంహితేద్వే సావర్ణ్యాద్యాస్తథాపరే ॥ ౩ ॥ నక్షత్రకల్పశ్శాంతిశ్చ కా
శ్యపాంగిరసాదయః । ఏతే చాథర్వణాచార్యాశ్శృణు పౌరాణికాన్ మునే ॥ ౪ ॥ త్రయ్యారుణిః కశ్యపశ్చ
సావర్ణిరకృతవ్రణః । శింశపాయనహారీతౌ షడ్వై పౌరాణికా ఇమే ॥ ౫ ॥ అధీయంత వ్యాసశిష్యా
త్సంహితాం మత్పితుర్ముఖాత్ । ఏకైకామహమేతేషాం శిష్యస్సర్వాస్సమధ్యగామ్ ॥ ౬ ॥ కాశ్యపోహం
చ సావర్ణీ రామశిష్యోకృతవ్రణః । అధీమహి వ్యాసపుత్రాచ్చతస్రో మూలసంహితాః ॥ ౭ ॥ పురా

శ్లో ॥ సప్తమే థర్వవిస్తారః పురాణవ్యసనంతతః । పురాణలక్షణాదీని ఫలం భాగవతశ్రుతేః ॥ క్రమప్రాప్తమథర్వవేదవిభాగమాహ ॥ అథ ర్వవిదితి ॥ శిష్యం కబంధనామానం - స్వకాం స్వకీయాం సంహితాం - సోపి శిష్యోపి - తాం ద్వేధావిభజ్య - తదుక్తం వైష్ణవే ॥ శ్లో ॥ అథర్వ వేదం స మునిస్సుమంతురమితద్యుతిః ॥ శిష్యమధ్యాపయామాస కబంధం సోపి తద్ద్విధా ॥ కృత్వా తు వేదదర్శాయ తథాపథ్యాయ దత్తవానితి ౧ ॥ తత్ర వేదదర్శః స్వసంహితాం చతుర్ధా విభజ్య చతురశ్శిష్యానధ్యాపయామాస - పథ్యశ్చ త్రిధా విభజ్య త్రీనితి - సార్ధేనాహ ॥ శౌ క్లాయనిరితి ॥ ౨ ॥ బభ్రురితి ॥ అంగిరసః శునకస్య - శిష్యౌ బభ్రుః - సైంధవాయనశ్చ - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ శునకస్తు ద్విధా కృత్వా దదావేకాం తు బభ్రవే । ద్వితీయాం సంహితాం ప్రాదాత్సైంధవాయనసంజ్ఞినే ఇతి - సావర్ణ్యాద్యాః - సైంధవాయనాదీనాం శిష్యాః ॥ ౩ ॥ నక్షత్ర కల్ప ఇతి ॥ నక్షత్రకల్పః శాంతికల్పశ్చేతి ద్వౌ - తదుక్తం ॥ శ్లో ॥ నక్షత్రకల్పో వేదానాం సంహితానాం తథైవ చ । చతుర్థస్స్యాదాంగిరస శ్శాంతికల్పశ్చ పంచమ ఇతి - నక్షత్రకల్పాదీనాం కర్తారస్తత్తన్నామభిరుచ్యంతే ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అధీయంత ఇతి ॥ మత్పితుర్ముఖాదితి ప్రథమం శ్యాసః షట్సంహితాః కృత్వా మత్పిత్రే రోమహర్షణాయ ప్రాదాత్ - తస్య చ ముఖాదేతే త్రయ్యారుణ్యాదయః ఏకైకాం సంహితామ ధీయంత - ఏతేషాం షణ్ణాం శిష్యోహం - తాస్సర్వాః సమధీతవాన్ ॥ ౬ ॥ కాశ్యప ఇతి ॥ రామశిష్యోయమకృతవ్రణః ఏవం చత్వారో వయం మూలసంహితా ఇత్యనేన తతస్సంహితాబాహుళ్యం సూచితం ॥ ౭ ॥ శుకపరీక్షిత్సంవాదే నిరూపిత మపి పురాణలక్షణం తద్బ్రాదకథనాయద

ర్గాయతి॥ పురాణేతి॥ ౮॥ సర్గ ఇతి॥ అస్య విశ్వస్య ॥శ్లో॥ అత్ర సర్గో విసర్గశ్చ స్థానం పోషణమూతయః। మన్వంతరేశానుకథాని
రోధో ముక్తిరాశ్రయః॥ ఇత్యత్రోక్తే స్థానపోషణే వృత్తిరక్షాశబ్దాభ్యాముచ్యేతే- అంతరాణి మన్వంతరాణి- వంశో వంశానుచరితమితి చ
ఈశానుకథాః- సంస్థా నిరోధః- అనేన వాత్యంతికీ లయరూపా ముక్తిరప్యుక్తా- హేతుశబ్దేన జీవాశ్రయవాసనాశబ్దవాచ్యాః ఊతయో
గృహీతాః॥ ౯॥ దశభిరితి॥ దశభిరేతైర్లక్షణైర్లక్షణీయైరర్థైర్యుక్తం- మహాపురాణం విదుః- క్వచిత్పంచవిధం ॥ శ్లో ॥ సర్గశ్చ ప్ర
తిసర్గశ్చ వంశో మన్వంతరాణి చ। వంశానుచరితం చేతి పురాణం పంచలక్షణమితి॥ పురాణం మహత్ అల్పం చేతి వ్యవస్థయా యత్ర దశాపి ల
క్షణాని పృథక్ నిరూప్యంతే- తన్మహాపురాణం- యత్ర త్వన్యేషాం పంచస్వేవాంతర్భావస్య వివక్షా- తదల్పమితి వ్యవస్థయేత్యర్థః॥ ౧౦॥ స
ర్గాదిలక్షణాని వ్యాచష్టే॥ అవ్యాకృతేతి॥ ప్రధానస్య గుణానాం క్షోభాత్- మహాన్ తస్మాత్ త్రివృదహంకారస్తస్మాద్భూతమా
త్రాణాం సూక్ష్మాణామింద్రియాణాం చ తదర్థానాం స్థూలానాం తద్దేవతానాం చ సంభవః సర్గః కారణసృష్టిః సర్గ ఇత్యర్థః- ఉచ్య
త ఇత్యస్య యథాపేక్షముత్తరత్రాప్యనుషంగః॥ ౧౧॥ విసర్గం వ్యాచష్టే॥ పురుషేతి॥ పురుషేశ్వరేణానుగృహీతానాం ఏతేషాం మహ
దాదీనాం పూర్వకర్మవాసనాప్రధానోఽయం సమాహారః కార్యభూతశ్చరాచరప్రాణిరూపో బీజాద్బీజమివ ప్రవాహాపన్నో విసర్గ ఉ
చ్యత ఇత్యర్థః॥ ౧౨॥ వృత్తిరితి॥ చరాణాం భూతానాం సామాన్యతోఽచరాణి చ కారాచ్చరాణి చ- కామాద్వృత్తిః- తత్ర తు నృణాం స్వే
స్వభావేన కామాచ్చోదనయాపి వా యా నియతా వృత్తిర్జీవికా కృతా- సా వృత్తిరుచ్యత ఇత్యర్థః॥ ౧౩॥ రక్షేతి॥ తిర్యఙ్మర్త్యర్షిదేవేషు యో

ణలక్షణం బ్రహ్మన్ బ్రహ్మర్షిభిర్నిరూపితమ్। శృణుష్వ బుద్ధిమాశ్రిత్య వేదశాస్త్రానుసారతః ॥ ౮ ॥
సర్గోఽస్యాథ విసర్గశ్చ వృత్తిరక్షాంతరాణి చ। వంశో వంశానుచరితం సంస్థా హేతురపాశ్రయః ॥ ౯ ॥
దశభిర్లక్షణైర్యుక్తం పురాణం తద్విదో విదుః। క్వచిత్పంచవిధం బ్రహ్మన్మహదల్పవ్యవస్థయా॥ ౧౦॥ అ
వ్యాకృతగుణక్షోభాన్మహతస్త్రివృతోఽహమః। భూతసూక్ష్మేంద్రియార్థానాం సంభవస్సర్గ ఉ
చ్యతే ॥ ౧౧ ॥ పురుషానుగృహీతానామేతేషాం వాసనామయః। విసర్గోఽయం సమాహారో బీజాద్బీజం
చరాచరమ్ ॥ ౧౨ ॥ వృత్తిర్భూతాని భూతానాం చరాణామచరాణి చ। కృతా స్వేన నృణాం తత్ర కా
మాచ్చోదనయాపి వా ॥ ౧౩ ॥ రక్షాచ్యుతావతారేహా విశ్వస్యాను యుగే యుగే। తిర్యఙ్మర్త్యర్
షిదేవేషు హన్యంతే యైస్త్రయీద్విషః ॥ ౧౪ ॥ మన్వంతరం మనుర్దేవా మనుపుత్రాస్సురేశ్వరః
ఋషయోంఽశావతారాశ్చ హరేష్షడ్విధముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ రాజ్ఞాం బ్రహ్మప్రసూతీనాం వంశస్త్రైకా
లికోఽన్వయః। వంశానుచరితం తేషాం వృత్తం వంశధరాశ్చ యే॥ ౧౬॥ నైమిత్తికః ప్రాకృతికో నిత్య ఆత్యం
తికో లయః। సంస్థేతి కవిభిః ప్రోక్తా చతుర్ధాస్య స్వభావతః॥ ౧౭॥ హేతుర్జీవోఽస్య సర్గాదేరవిద్యా
కర్మకారకః। యం చానుశయినం ప్రాహురవ్యాకృతముతాపరే ॥ ౧౮ ॥ వ్యతిరేకాన్వయో యస్య జా
గ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు। మాయామయేషు తద్బ్రహ్మ జీవవృత్తిష్వపాశ్రయః ॥ ౧౯ ॥ పదార్థేషు యథా
ద్రవ్యం సన్మాత్రం రూపనామసు। బీజాదిపంచతాంతాసు హ్యవస్థాసు యుతాయుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ వి

అచ్యుతావతారాస్తేషామీహా లీలా- సా విశ్వస్య రక్షోచ్యత ఇత్యర్థః- యైరవతారైరితి సమాసాన్నిష్కృష్య కథంచిత్సంబంధః- త్రయీ
ద్విషో దైత్యాః॥ ౧౪ ॥ మన్వంతరమితి॥ షడ్విధం మన్వంతరముచ్యతే- షడ్విధత్వమేవాహ- మనురితి- మన్వాదయః షడేతే వర్గాః స్వ
స్వాధికారేణ యత్ర ప్రవర్తంతే- తన్మన్వంతరమిత్యర్థః॥ ౧౫॥ వంశమాహ॥ రాజ్ఞామితి॥ బ్రహ్మణస్సకాశాత్ ప్రసూతిర్యేషాం శుద్ధా
నామిత్యర్థః- తేషామన్వయో వంశః- తేషాం వృత్తం- యే చ వంశధరాస్తేషాం చ వృత్తం వంశానుచరితముచ్యతే- వంశ్యానుచరితమితి పాఠే
వంశే భవా వంశ్యాస్తేషాం వృత్తమిత్యర్థః॥ ౧౬॥ నైమిత్తిక ఇతి ॥ అస్య విశ్వస్య స్వభావతో మాయాతో నిష్పన్నస్య- యద్వా- మాయా
తో యశ్చతుర్విధో లయ ఇతి॥ ౧౭॥ హేతురితి॥ అస్య జగతః సర్గాదేర్హేతుర్నిమిత్తం జీవః సోఽత్ర హేతురుచ్యత ఇత్యర్థః- తస్య నిమి
త్తతామాహ- అవిద్యయా కర్మకారకః కర్మకర్తా- జీవాదృష్టప్రయుక్తత్వాద్విశ్వవిసర్గాదేః స ఏవ తత్ర హేతురిత్యర్థః- నన్వనుశయీ
నిమిత్తమితి కేచిత్- అవ్యాకృతమిత్యపరే- తత్రాహ- యమితి- చైతన్యప్రాధాన్యేనానుశయినం- ఉపాధిప్రాధాన్యవివక్షయా అవ్యాకృ
తం॥ ౧౮॥ అపాశ్రయమాహ॥ వ్యతిరేకేతి॥ జాగ్రదాదిష్వవస్థాసు జీవతయా వర్తంత ఇతి జీవవృత్తయో విశ్వతైజసప్రాజ్ఞాస్తేషు మా
యామయేషు సాక్షితయా అన్వయః- సమాధ్యాదౌ చ వ్యతిరేకో యస్య- తద్బ్రహ్మ సంసారప్రతీతిబాధయోరధిష్ఠానావధిభూతమపాశ్రయ
ఉచ్యత ఇత్యర్థః॥ ౧౯॥ ఏతదేవ సదృష్టాంతం ప్రపంచయతి॥ పదార్థేష్వితి॥ పదార్థేషు ఘటాదిషు- ద్రవ్యం మృదాది యథా యుతం
అన్వితం అయుతం చ బహిరప్యవస్థానాత్- రూపనామసు చ సన్మాత్రం సత్తామాత్రం యథా- ఏవం బీజం గర్భాధానమాదిర్యాసాం పంచ

తా అంతే చ యాసాం తాసు దేహావస్థాసు ॥ శ్లో॥ నిషేకగర్భజన్మాని బాల్యకౌమారయౌవనమ్। వయోమధ్యం జరామృత్యురిత్యవస్థాస్తనో ర్నవ॥ ఏతాసు నవస్వపి అధిష్ఠానత్వేన సాక్షిత్వేన చ యుక్తో మయయా తం చయయాత్ - తదపాశ్రయ ఇతి ॥౨౦॥ ఏవం దశాపి లక్షణాని వ్యాఖ్యాయ ఇదానీం ॥ శ్లో॥ దశమస్య విశుద్ధ్యర్థం నవానామిహ లక్షణమ్। వర్ణయంతి మహాత్మానః ఇతి యదుక్తం తదాహ ॥ విరమేతేతి॥ యదా సర్గాదీనాం మాయామయత్వానుసంధానేన వామదేవాదేరివ స్వయమేవ చిత్తం విరమేత్ - ఇహైవానుష్ఠితేన యోగేన వా దేవహూత్యాదివత్ - తదా విశేషాభావాదాత్మానం వేద తదా చావిద్యానివృత్తేః ఈహాయాః సంసారరూపాయాః నివర్తేత ఇత్యర్థః ॥౨౧॥ పురాణవిభాగప్రస్తావేన తల్లక్షణాదికం ప్రాసంగికముక్త్వా ప్రస్తుతమాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవంవిధైర్లక్షణైర్లక్ష్యాణి ॥౨౨॥ ౨౩॥ భవిష్యదితి॥ త్రిషడష్టాదశ ॥౨౪॥ ఉపసంహరతి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ మునేర్వ్యాసస్య - శిష్యాదీనాంచ - బ్రహ్మతేజో బ్రహ్మవర్చసం తద్వివర్ధనం శ్రోతౄణామితి శేషః ॥౨౫॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం - సప్తమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥

రమేత యదా చిత్తం హిత్వా వృత్తిత్రయం స్వయమ్। యోగేన వా తదాత్మానం వేదేహాయా నివర్తతే॥
౨౧॥ ఏవంలక్షణలక్ష్యాణి పురాణాని పురావిదః। మునయోఽష్టాదశ ప్రాహుః క్షుల్లకాని మహాంతి చ॥౨౨॥
బ్రాహ్మం పాద్మం వైష్ణవంచ శైవం లైంగం చ గారుడమ్। నారదీయం భాగవతమాగ్నేయం స్కాందసం
జ్ఞితమ్ ॥ ౨౩ ॥ భవిష్యద్బ్రహ్మవైవర్తం మార్కండేయం సవామనమ్। వారాహమాత్స్యకౌర్మా
ణి బ్రహ్మాండాఖ్యమితి త్రిషట్ ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మన్నేతత్సమాఖ్యాతం శాఖాప్రణయనం మునేః। శిష్య
శిష్యాణాం చ ప్రశిష్యాణాం బ్రహ్మతేజోవివర్ధనమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - స
ప్తమోధ్యాయః

శౌనకః ॥ సూత జీవ చిరం సాధో వద నో వదతాం వర। తమస్యపారే భ్రమతాం నృణాం త్వం పారదర్శ
నః॥ ౧॥ ఆహుశ్చిరాయుషమృషిం మృకండుతనయం జనాః। యః కల్పాంతే హ్యుర్వరితో యేన గ్రస్తమి
దం జగత్ ॥౨॥ స వా అస్మత్కులోత్పన్నః కల్పేఽస్మిన్ భార్గవర్షభః। నైవాధునాపి భూతానాం సంప్లవః
కోఽపి జాయతే॥ ౩॥ ఏక ఏవార్ణవే భ్రామ్యన్ దదర్శ పురుషం కిల। వటపత్రపుటే తోకం శయానం త్వే
కమద్భుతమ్॥ ౪॥ ఏష నః సంశయో భూయాన్ సూత కౌతూహలం యతః। తం నశ్ఛింధి మహాయోగిన్ పు
రాణేష్వపి సమ్మతః ॥ ౫ ॥ సూతః॥ ప్రశ్నస్త్వయా మహర్షేయం కృతో లోకభయాపహః। నారా
యణకథా యత్ర గీతాః కలిమలాపహాః ॥ ౬ ॥ ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారో మార్కండేయః పితుః క్రమా
త్। ఛందాంస్యధీత్య ధర్మేణ తపస్స్వాధ్యాయసంయుతః ॥ ౭ ॥ బృహద్వ్రతధరః శాంతో జటిలో వల్క
లాంబరః। బిభ్రత్కమండలుం దండముపవీతం సమేఖలమ్ ॥౮॥ కృష్ణాజినం సాక్షసూత్రం కుశాన్సన్ని
యమర్ధయే। అగ్న్యర్కగురువిప్రాత్మస్వర్చయన్ సంధ్యయోర్హరిమ్॥ ౯॥ సాయం ప్రాతస్స
గురవే భైక్షమాహృత్య వాగ్యతః। బుభుజే గుర్వనుజ్ఞాతస్సకృన్నో చేదుపోషితః ॥౧౦॥ ఏవం తపస్స్వా

శ్లో॥ అష్టమే తు తపశ్చర్యా మార్కండేయస్య మోహకైః। కామాదిభిరసంమోహో నరనారాయణస్తుతిః॥ పురాణవిభాగప్రసంగేన పురాణకర్తుర్మార్కండేయస్య చరితం పృచ్ఛతి॥ సూతేతి॥ త్వమేవ వక్తుం యోగ్య ఇత్యాహ - తమసి సంసారే - భ్రమతాం పారదర్శనః తన్నివర్తకః॥ ౧॥ వక్తవ్యమాహ॥ ఆహురితి॥ ఉర్వరితః అవశిష్టః - యేన కల్పాంతేన - ఏతత్కథం ఘటత ఇత్యేకః ప్రశ్నః॥౨॥ ప్రళయాభావాదప్యేతన్న ఘటత ఇత్యాహ॥ స ఇతి॥ యతో భార్గవర్షభః - కోఽపి ప్రాకృతికో నైమిత్తికో వా ॥ ౩ ॥ అన్యదప్యఘటితమేవేత్యాహ ॥ ఏక ఇతి॥ తోకం బాలకం ॥ ౪ ॥ ఏష ఇతి॥ కౌతూహలం ఔత్సుక్యం - తం సంశయం - న కేవలం త్వం మహాయోగీ - కింతు - పురాణేష్వపి జ్ఞాతృత్వేన సమ్మతః ॥ ౫ ॥ ప్రశ్నమభినందతి॥ ప్రశ్న ఇతి॥ హే మహర్షే - అయం ప్రశ్నః - తత్ర హేతుః - నారాయణేతి - యత్ర ప్రశ్నవిషయే॥౬॥ తత్ర మార్కండేయస్తపసా భగవంతమారాధ్య మాయాప్రదర్శనం వవ్రే - తతశ్చ తేనైవ భగవన్మాయయా సప్తకల్పాః దృష్టాః నాన్యైరిత్యుక్తం వక్తుమాదిత ఆరభ్య తస్య చరితమాహ॥ ప్రాప్తేతి॥ మార్కండేయో మృత్యుంజిగ్య ఇతి పంచమశ్లోకేనాన్వయః - మధ్యమగ్రంథేన తస్య ధర్మః కథ్యతే - ప్రాప్తో ద్విజాతిసంస్కారః ఉపనయనాఖ్యో యేన సః - పితుస్సకాశాత్ గర్భాధానాదిక్రమాత్ - ఛందాంసి వేదాన్ ॥౭॥ బృహదితి॥ బృహద్వ్రతధరః నైష్ఠికబ్రహ్మచారీ సన్ ॥ ౮ ॥ కృష్ణాజినమితి॥ సన్నియమర్ధయే ధర్మాభివృద్ధయే - అగ్న్యాదిషు పంచసు హరిమర్చయన్ ॥౯॥ సాయమితి॥ భైక్షం గురవే అర్థమాహృత్య - తేనానుజ్ఞాతశ్చేత్ తర్హి బుభుజే - నో చేత్ సకృత్ కదాచిదుపోషితో భవ

తి॥౧౦॥ ౧౧॥ బ్రహ్మేతి॥ తేనమృత్యుంజయేన॥ ౧౨॥ ఇత్థమితి॥ యోగేనధ్వస్తాఃక్లేశారాగాదయోయస్యతేన అంతరాత్మనా ప్రత్యాహృతేనమనసా ॥౧౩॥ ౧౪॥ తస్యైతపోనిష్ఠామితిహాసేనవర్ణయతి॥ఏతదితి॥అస్మిన్ సప్తమేమన్వంతరే - తపసామత్పదంగ్రహీష్యతీతి విశంకితః ॥౧౫॥ గంధర్వేతి॥ మునయేమునింభ్రంశయితుం - రజస్తోకంఅతిప్రియమపత్యంలోభఃమదశ్చతౌ ॥౧౬॥ ౧౭॥తదితి॥ తదాశ్రమపదంప్రవిష్టోవాయుర్వవావితితృతీయేనాన్వయః- పుణ్యైర్ద్రుమైర్లతాభిశ్చార్చితంపూజితం-పుణ్యానాంద్విజానామృషీణాంకులైరాకీర్ణంవ్యాప్తం- పుణ్యాఅత్యమలాజలాశయాయస్మిన్ తత్ ॥౧౮॥ మత్తేతి॥ మత్తభ్రమరాణాంసంగీతంయస్మిన్ - మత్తకోకిలానాంకూజితంయస్మిన్-మత్తాబర్హిణఏవనటాస్తైరేవాటోపః సంభ్రమోయస్మిన్- మత్తద్విజానాంపక్షిణాంకులైరాకులంవ్యాప్తం॥౧౯॥ వాయురితి॥ఏవంభూతంతదాశ్రమపదంప్రవిష్టస్సన్ వాయుర్మలయానిలోవవౌ ప్రససార - ఉత్తంభయన్నుద్దీపయన్

ధ్యాయంతోవర్షాణామయుతాయుతమ్। ఆరాధయన్ హృషీకేశం జిగ్యేమృత్యుంసుదుర్జయమ్॥
౧౧॥ బ్రహ్మాభవోభృగుర్దక్షో బ్రహ్మపుత్రాశ్చయేపరే। నృదేవపితృభూతాని తేనాసన్నతివిస్మితాః॥
౧౨॥ ఇత్థం బృహద్వ్రతధరస్తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః। దధ్యావధోక్షజం యోగధ్వస్తక్లేశాంతరా
త్మనా ॥౧౩॥ తస్యైవంయుంజతశ్చిత్తంమహాయోగేన యోగినః। వ్యతీయాయ మహాన్ కాలోమన్వం
తరషడాత్మకః ॥ ౧౪ ॥ ఏతత్పురందరోజ్ఞాత్వాసప్తమేస్మిన్ కిలాంతరే। తపోవిశంకితోబ్రహ్మన్నారే
భేతద్విఘాతనమ్ ॥ ౧౫ ॥ గంధర్వాప్సరసఃకామంవసంతంమలయానిలమ్। మునయేప్రేషయామాస
రజస్తోకమదౌతదా ॥ ౧౬ ॥ తేవైతదాశ్రమంజగ్ముర్హిమాద్రేఃపార్శ్వ ఉత్తరే। పుష్పభద్రానదీ
యత్రచిత్రాఖ్యాచశిలావిభో ॥ ౧౭ ॥ తదాశ్రమపదంపుణ్యం పుణ్యద్రుమలతాంచితమ్। పుణ్యద్విజ
కులాకీర్ణం పుణ్యామలజలాశయమ్ ॥౧౮॥ మత్తభ్రమరసంగీతం మత్తకోకిలకూజితమ్। మత్తబర్హి
నటాటోపం మత్తద్విజకులాకులమ్ ॥ ౧౯ ॥ వాయుఃప్రవిష్టఆదాయహిమనిర్ఝరశీకరాన్। సుమనో
భిఃపరిష్వక్తోవవావుత్తంభయన్స్మరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉద్యచ్చంద్రనిశావక్త్రఃప్రవాళస్తబకాళిభిః। గో
పద్రుమలతాజాలైస్తత్రాసీత్కుసుమాకరః ॥ ౨౧ ॥ అన్వీయమానోగంధర్వైర్గీతవాదిత్రయూ
థకైః। అదృశ్యతాత్తచాపేషుస్స్వస్త్రీయూథపతిస్స్మరః ॥ ౨౨ ॥ హుత్వాగ్నింసముపాసీనంద
దృశుశ్శక్రకింకరాః। మీలితాక్షందురాధర్షంమూర్తిమంతమివానలమ్ ॥ ౨౩ ॥ ననృతుస్తస్యపుర
తస్స్త్రియోవైగాయకాజగుః। మృదంగవీణాపణవైర్వాద్యంచక్రుర్మనోహరమ్ ॥ ౨౪ ॥ సందధే
స్త్రంస్వధనుషికామఃపంచముఖంతదా। మధుర్మనోరజస్తోకఇంద్రభృత్యావ్యకంపయన్ ॥ ౨౫ ॥ క్రీ
డంత్యాఃపుంజికస్థల్యాఃకందుకైస్స్తనగౌరవాత్। భృశముద్విగ్నమధ్యాయాఃకేశవిస్రంసితస్రజః॥౨౬॥
ఇతస్తతోభ్రమద్దృష్టేశ్చలంత్యాఅనుకందుకమ్। వాయుర్జహారతద్వాసస్సూక్ష్మంత్రుటితమేఖలమ్॥
౨౭॥ విససర్జతదాబాణం మత్వాతంస్వజితంస్మరః। సర్వంతత్రాభవన్మోఘమనీశస్యయథోద్యమః॥
౨౮॥ తఇత్థమపకుర్వంతో మునేస్తత్తేజసామునే। దహ్యమానానివవృతుఃప్రబోధ్యాహిమివార్భకాః॥
౨౯॥ సఇంద్రానుచరైర్బ్రహ్మన్ ధర్షితోపిమహామునిః। యన్నాగాదహమోభావం నతచ్చిత్రంమహ

తత్రవృక్షేషుప్రవేశాన్మాంద్యం-హిమనిర్ఝరకణానామాదానాచ్ఛైత్యం- పుష్పపరిష్వంగాత్సౌరభ్యంచోక్తం ॥౨౦॥ కించ॥ ఉద్యదితి॥ఉద్యన్ చంద్రోయస్మింస్తత్ నిశావక్త్రం రజనీముఖంయస్మిన్ సః ప్రవాళస్తబకానామాళయః శ్రేణయోయేషుతైః - గోపయంతి విటపైఃసంశ్లిష్యంతీతి గోపాఃద్రుమాఃలతాశ్చ తేషాంజాలైఃసమూహైరుపలక్షితః- కుసుమాకరః వసంతః - ఆసీత్ ఆవిర్బభూవ ॥ ౨౧ ॥ చ॥ అన్వీయమాన ఇతి॥ తదాగీతవాదిత్రయూథకైఃగాయకాదిసముదాయిభిఃగంధర్వైరన్వీయమానః- తథాస్వస్త్రీయూథపతిః- ఆత్తఃచాపఇషుశ్చయేనసః- స్మరశ్చతత్రాదృశ్యత॥౨౨॥హుత్వేతి॥దురాధర్షంఅభిభవితుమశక్యం॥౨౩॥౨౪ సందధ ఇతి॥ శోషణమోహనసందీపనతాపనోన్మాదనాఖ్యానిపంచముఖాని యస్యతదస్త్రం- సందధే- తదైవ - మధుర్వసంతః - రజస్తోకశ్చ పుంస్త్వమాపన్నం- అన్యేచేంద్రభృత్యాః- తస్యమనోవ్యకంపయన్ ॥ ౨౫ ॥ కించ॥క్రీడంత్యాఇతి॥ ॥౨౬॥ ఇతఇతి॥వాయుర్మలయానిలః పుంజికస్థల్యాః- తత్సూక్ష్మంవాసోజహార ॥ ౨౭ ॥ విససర్జేతి॥ సర్వంతేషాంకర్మ-తత్రతస్మిన్ - మోఘంవ్య

ర్థాం - అనీశస్య నిర్దైన్యస్య ॥౨౮॥ తదితి ॥ మునేరపకుర్వంతః ప్రతికూలమాచరంతః - హా మునే ॥౨౯॥ స ఇతి ॥ అహమః అహం
కారస్య - ఖాదం వికారం ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ నిస్తేజసం మ్లానవదనం - స్వరాట్ ఇంద్రః ॥౩౧॥ తస్యేతి ॥ నరనారాయణరూపో హరిః ॥౩౨॥ తా
వనువర్ణయతి ద్వాభ్యాం ॥ తావితి ॥ రౌరవం కృష్ణాజినం వల్కలం చాంబరం యయోస్తౌ - పవిత్రే పాణ్యోర్యయోస్తౌ - త్రివృత్ త్రిగుణం నవ
తంతుకమితి వా - త్రివృద్బహిష్పవమానమిత్యాదౌ - నవకేష్ప్రయోగాత్ - ఉపవీతకం దధానౌ ॥౩౩॥ పద్మేతి ॥ జంతుమార్జనం సూక్ష్మతం
త్వాదివిషయం - వేదం చ దర్భముష్టిం - కించ - సాక్షాత్తప ఏవ తౌ - తత్ర హేతుః - తప్తతటిద్వర్ణం దీప్యమాన విద్యుత్సంకాశం యత్పిశం
గం రోచిస్తేన రూపిణౌ మూర్తిమంతౌ - తాదృక్తేజోయుక్తమూర్తిధ్యాంతపోమయత్వేన ప్రకాశమానావిత్యర్థః - ప్రాంశూ ఉన్నతౌ ॥౩౪॥
తావితి ॥ ఉచ్చైర్మహతా ఆదరేణ ॥౩౫॥ స ఇతి ॥ తయోస్సందర్శనేన య ఆనంద స్తేన నిర్వృతా ఉపశాంతా ఆత్మేంద్రియాశయాః దేహేం
ద్రియమనాంసి యస్య సః - న సేహే నాశక్నోత్ ॥౩౬॥ ఉత్థాయేతి ॥ ఆశ్లిష్యన్ ఆలింగయన్నివ ॥౩౭॥ తయోరితి ॥ పాదగౌరవనిజ్యపాదౌ ప్ర
క్షాళ్య - అర్హణేన అర్ఘ్యేణ ॥౩౮॥ సుఖమితి ॥ పాదాభ్యాం పాదావానమ్య - గరిష్ఠౌ పూజ్యతమౌ ప్రతి ॥౩౯॥ అంతర్యామిణస్తస్యైవ ప్రా
ణాదిప్రవర్తకత్వాదాత్మనస్తు తావత్ స్వాతంత్ర్యం పశ్యన్నాహ ॥ కిమితి ॥ హే విభో - తవ త్వాం - కిమహం వర్ణయే కథం స్తౌమి - యద్యేన

హుత్సుహి ॥౩౦॥ దృష్ట్వా నిస్తేజసం కామం సగణం భగవాన్ స్వరాట్ । శ్రుత్వానుభావం బ్రహ్మర్షే
ర్విస్మయం సమగాత్పరమ్ ॥౩౧॥ తస్యైవం యుంజతశ్చిత్తం తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । అనుగ్రహా
యావిరాసీన్నరనారాయణో హరిః ॥౩౨॥ తౌ శుక్లకృష్ణౌ నవకంజలోచనౌ చతుర్భుజౌ రౌరవవల్కలాం
బరౌ । పవిత్రపాణీ ఉపవీతకం త్రివృత్కమండలుం దండమృజుం చ వైణవమ్ ॥౩౩॥ పద్మాక్షమాలాము
త జంతుమార్జనం వేదం చ సాక్షాత్తప ఏవ రూపిణౌ । తపత్తటిద్వర్ణపిశంగరోచిషా ప్రాంశూ దధానౌ
విబుధర్షభార్చితౌ ॥౩౪॥ తౌ వై భగవతో రూపే నరనారాయణావృషీ । వీక్ష్యోత్థాయాదరేణో
చ్చైర్ననామాంగేన దండవత్ ॥౩౫॥ స తత్సందర్శనానంద నిర్వృతాత్మేంద్రియాశయః । హృష్ట
రోమాశ్రుపూర్ణాక్షో న సేహే తావుదీక్షితుమ్ ॥౩౬॥ ఉత్థాయ ప్రాంజలిః ప్రహ్వ ఔత్సుక్యాదాశ్లి
షన్నివ । నమో నమ ఇతీశానౌ బభాషే గద్గదాక్షరః ॥౩౭॥ తయోరాసనమానీయ పాదయోరవనిజ్య
చ । అర్హణేనానులేపేన ధూపమాల్యైరపూజయత్ ॥౩౮॥ సుఖమాసనమాసీనౌ ప్రసాదాభిముఖౌ
మునీ । పునరానమ్య పాదాభ్యాం గరిష్ఠావిదమబ్రవీత్ ॥౩౯॥ మార్కండేయః ॥ కిం వర్ణయే తవ విభో
యదుదీరితోఽసుః సంస్పందతే తమను వాఙ్మన ఇంద్రియాణి । స్పందంతి వై తనుభృతామజశర్వయోశ్చ స్వ
స్యాప్యథాపి భజతామసి భావబంధుః ॥౪౦॥ మూర్తీ ఇమే భగవతో భగవంస్త్రిలోక్యాః క్షేమాయ తా
పవిరమాయ చ మృత్యుజిత్యై । నానా బిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేదం సృష్ట్వా పునర్గ్రససి సర్వమివో
ర్ణనాభిః ॥౪౧॥ తస్యావితుః స్థిరచరేశితురంఘ్రిమూలం యత్స్థం న కర్మగుణకాలరజః స్పృశంతి ।
యద్వై స్తువంతి వినమంతి యజంత్యభీక్ష్ణం ధ్యాయంతి వేదహృదయా మునయస్తదాప్త్యై ॥౪౨॥ వాన్యం

త్వయైవ ఉదీరితః ప్రేరితః - అసుః ప్రాణః - సంస్పందతే ప్రవర్తతే - తమను చ వాగాదయః స్పందంతి - అత్ర హేతుః వై - అన్వయవ్యతిరే
కాభ్యాం శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమిత్యాది శ్రుతిభిశ్చ ఏతత్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః - న కేవలం ప్రాకృతానాం తనుభృతాం - కింతు - అజశర్వయోశ్చ - అ
తః స్వస్య మమాపి తథైవ - ఏవం యద్యపి న క్వచిదపి కస్యాపి స్వాతంత్ర్యం - అథాపి చాయం త్వత్ప్రవర్తితైరపి వాగాదిభిర్భజ
తాం పుంసాం - త్వం భావబంధురాత్మబంధురసి - న తు పిత్రాదివద్దేహమాత్రబంధుః - అహో కృపాళుతా తవేత్యర్థః ॥౪౦॥ నను కథమా
వాం ప్రాణాదిప్రవర్తకౌ - ధర్మపుత్రత్వాదావయోరితి చేన్న కస్యాపి పుత్ర ఇత్యాహ ॥ మూర్తీ ఇతి ॥ హే భగవన్ - భగవతస్తవ ఇమే మూ
ర్తీ - త్రిలోక్యాః క్షేమాయ పాలనాయ - తాపవిరమాయ దుఃఖనివృత్త్యై - మృత్యుజిత్యై మోక్షాయ చ - న తు త్వం కస్యాపి పుత్ర ఇత్య
ర్థః - అత్ర దృష్టాంతః - యథేదం విశ్వమవితుం అన్యాస్తనూః మూర్తీర్మత్స్యకూర్మాదిలక్షణాః - నానా అనేకప్రకారాః బిభ
ర్షి - తద్వత్ - న కేవలం పాలనాదిమాత్రం తవ కర్మ - కింతు - సృష్టిప్రళయావపీత్యాహ - సృష్ట్వేతి - తత్రాప్యన్యనిరపేక్షత్వే దృష్టాంతః
ఊర్ణనాభిరివేతి ॥౪౧॥ యస్మాదేవంభూతస్త్వం తస్మాత్త్వాం అంఘ్రిమూలం భజామీత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యావితుః పాలకస్య - స్థావరజం
గమానామీశ్వరస్య - అంఘ్రిమూలం భజామీతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథంభూతమంఘ్రిమూలం - యత్స్థం యత్ర స్థితం - కర్మగుణ
కాలానాం రజః మలం - అన్యే చ పూర్వోక్తాస్తాపాదయః - న స్పృశంతి - రుజ ఇతి వా పాఠః - యతః వేదా హృదయే యేషాం తే వేదతాత్పర్యవి

వోమునయః- యదేవ స్తువంతి- నితరాంనమంతి-తత్ప్రాప్తయయేవ స్తవనాదీనికుర్వంతి॥ ౨౨॥ తతోస్యాః పురుషార్థోనాస్తీత్యాహ నాస్యమితి॥ తవఅంఘ్ర్యుపనయాత్ శ్రీమచ్చరణప్రాప్తేః-అస్యం క్షేమంనవిద్మః-పరితః సర్వతోభయవిలోకేషుభీయమానస్యైతస్యజనస్య-తదేవాహ- ద్విపరార్ధంధిష్ణ్యంస్థానంయస్యసః-బ్రహ్మాపి- తేకాలస్యత్వద్భ్రూవిజృంభరూపాత్ కాలాదలంబిభేతి- అతఃకిముతవక్తవ్యం తేనైవబ్రహ్మణాకృతానాంభౌతికానాం ప్రాణినాంభయమితి॥ ౨౩॥ యస్మాదేవం॥ తదితి॥ తత్తస్మాత్తవపాదమూలమేవభజామి-కథంభూతస్య-ఋతధియః సత్యజ్ఞానస్వరూపస్య-యద్వా-ఋతా సత్యాధీర్యస్యయస్మిన్వాతస్య-ఆత్మగురోర్జీవనియంతుః- అతః కారణాత్పరస్య కింకృత్వా- ఆత్మచ్ఛదింస్వాత్మావారకం - అపార్థంచనిష్ఫలం- అసచ్చతుచ్ఛం - అంత్యంచనశ్వరం ఇదందేహగేహాదికంహిత్వా దేహాదిభజనంత్యక్త్వా- అసచ్చేత్కథంప్రతీయతఇత్యత్రాహ-అభిజ్ఞమాత్రంనహ్యత్యంతమసత్ కింత్వాత్మమాత్రంనతతః పృథగస్తీత్యర్థః-నన్వపవర్గాయభవతుమద్భజనంఫలాంతరార్థంత్వన్యభజనంకార్యమేవేత్యత్రాహ- తర్హీతి - యదిత్వాంభజతిపురుషః- తర్హి-త్వత్తఏవసర్వంమనీషితమర్థంవిందతేతి॥ ౨౪॥ ననుబ్రహ్మరుద్రావపి మమైవమూర్తీ-అతోమామేవకిమిత్యత్యంతమాశ్రియస ఇత్యత్రాహ॥ సత్త్వమితి॥ యదపియద్యపి-తవైవమాయయాకృతాః-ఏతాః లీలాః త్వయైవధృతాః-తథాపి-యా సత్త్వమయీసైవ ప్రశాంత్యైమోక్షాయ- నకేవలంప్రశాంత్యభావమాత్రమన్యభజనే - కింత్వనిష్టంచకించిదన్యథాత్వేభవేదిత్యాహ-వ్యసనేతి ॥ ౨౫ ॥

తవాంఘ్ర్యుపనయాదపవర్గమూర్తేః క్షేమంజనస్యపరితోభియ ఈశవిద్మః। బ్రహ్మాబిభేత్యలమతో ద్విపరార్ధధిష్ణ్యః కాలస్యతేకిముతతత్కృతభౌతికానామ్॥ ౨౩॥ తద్వైభజామ్యృతధియస్తవపాద మూలంహిత్వేదమాత్మచ్ఛదిచాత్మగురోః పరస్య। దేహాద్యపార్థమసదంత్యమభిజ్ఞమాత్రంవిందేతతే తర్హిసతుసర్వమనీషితార్థమ్ ॥ ౨౪ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతీశతవాత్మబంధో మాయామయాః స్థితిలయోద్భవహేతవోస్య। లీలాధృతాయదపిసత్త్వమయీంప్రశాంత్యైనాన్యేనృణాంవ్యసనమోహభియశ్చయాభ్యామ్॥ ౨౫॥ తస్మాత్తవేహభగవన్నథతావకానాం శుక్లాంతనుంచ దయితాం కుశలాభజంతి। యత్సాత్వతాః పురుషరూపముశంతిసత్త్వంలోకోయతోభయముతాత్మసుఖంనచాన్యత్ ॥ ౨౬॥ తస్మైనమోభగవతేపురుషాయభూమ్నే విశ్వాయవిశ్వగురవేపరదేవతాయై। నారాయణాయఋషయేచనరోత్తమాయహంసాయసంయతగిరేనిగమేశ్వరాయ ॥ ౨౭॥ యంవైనవేదవితథాక్షపథైర్భ్రమద్ధీస్సంతంస్వకేష్వసుషుహృద్యపిదృక్పథేషు। తన్మాయయావృతమతిస్సఉవేదసాక్షాదాద్యస్తవాఖిలగురోరుపసాద్యవేదమ్। ౨౮ ॥ యద్దర్శనంనిగమఆత్మరహఃప్రకాశంముహ్యంతియత్రకవయోజపరాయతంతః। తంసర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలంవందేమహాపురుషమాత్మనిగూఢబోధమ్ । ౨౯॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - అష్టమోధ్యాయః

శ్రీసూతః॥ సంస్తుతోభగవానిత్థంమార్కండేయేనధీమతా। నారాయణోనరసఖఃప్రీతః ప్రాహభృ

తదేవసదాచారేణద్రఢయతి॥ తస్మాదితి॥ హేభగవన్-తవశుక్లాంతనుం శ్రీనారాయణాఖ్యాం- అథతావకానాంచశుక్లాంతనుంనరాఖ్యాం-యద్యస్మాత్-సాత్వతాః-సత్త్వమేవపురుషస్యాధీశ్వరస్యరూపముశంతిమన్యంతే- నత్వన్యత్ రజస్తమశ్చేతి - అత్రహేతుః- యతః సత్త్వాత్-లోకోవైకుంఠాఖ్యః- లోకత్వేసత్యప్యభయంచ- భోగేసత్యప్యాత్మసుఖంచ ॥ ౨౬ ॥ అతస్తంప్రణమతి॥ తస్మా ఇతి॥ హంసాయశుద్ధాయ-సంయతగిరేనియమితవాచే-అథచ-నిగమేశ్వరాయవేదమార్గప్రవర్తకాయ ॥ ౨౭ ॥ వేదార్థసంప్రదాయప్రవర్తనేహేతుత్వంవదన్స్తౌతి॥ యమితి॥ వితథేంద్రియమార్గైర్భ్రమద్ధీః వితథబుద్ధిః పుమాన్-స్వేంద్రియాదిషు నియంతృత్వేన సంతమపి-యంత్వాంనవేద-దృక్పథేషువిషయేషు- బుద్ధివిక్షేపేహేతుః-తన్మాయయాతస్యతవైవమాయయా-ఆవృతాఅనాత్మనిష్ఠామతిర్యస్య- సఉసోపి- ఆద్యఏవపూర్వమజ్ఞాతైవ- అఖిలగురోస్తవత్వత్ప్రవర్తితంవేదముపసాద్యప్రాప్య- తంత్వాంసాక్షాద్వేద ॥ ౨౮॥ వేదేనైవతద్జ్ఞానమిత్యుపపాదయన్ప్రణమతి॥ యదితి॥ యస్యతవదర్శనంనిగమోభవతి- కథంభూతం-ఆత్మనస్తవరహః ప్రకాశకంసత్త్వప్రకాశకం-అన్యథాదుర్జ్ఞేయతామాహ- అజపరాః బ్రహ్మముఖ్యాః కవయోపి - సాంఖ్యయోగాదిభిర్యతమానాః- యత్ర త్వయి- స్వయంముహ్యంతి-కుత ఇత్యత ఆహ- సర్వేషాంసాంఖ్యాదివాదానాంయేవిషయాః భేదాదయస్తేషాంప్రతిరూపంతత్తదనుసారిశీలంస్వభావోయస్యతం- కుతః- ఆత్మనాదేహాదిసంఘాతేననిగూఢోబోధోయస్యతం-ఏవంభూతంమహాపురుషంత్వాంవందఇతి॥ ౨౯॥

ఇతిభావార్థదీపికాయాం - అష్టమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥

శ్లో॥ నవమేభగవన్మాయాదిదృక్షోర్దర్శనంమునేః। మాయాశిశోర్లయాబ్ధౌచమునేర్నిర్వేశనిర్గమౌ॥ భగవతఃపరితోషపూర్వ
కంతదపేక్షితవరదానంకథయితుమాహ॥సంస్తుతఇతి॥౧॥ భోభోఇతి॥ ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ॥ ౨॥ వయమితి ॥ వయంతేపరి
తుష్టాస్మేతిబహువచనంసర్వదేవాభిప్రాయేణ-వరదేశాదిత్యేకవచనంద్వయోరైక్యాభిప్రాయేణ- ప్రతీచ్ఛగృహాణ॥౩॥జితమితి ॥ ప
రిణఖండయతాత్వయాజితం-ఉత్కర్షోదర్శితః- మమతువరాకాంక్షానాస్తీత్యాహ- వరేణేతి॥ ౪ ॥ వాంఛంతీతి॥ యస్యతవ-శ్రీమ
త్పాదాబ్జదర్శనం- అజాదయోబ్రహ్మాదయోవాంఛంతి - సభవాన్ - మేఅక్షిగోచరోజాతోసి - కిమతఃపరంవరేణేత్యర్థః॥ ౫ ॥ అ
థేతి॥ద్రష్టుమిచ్ఛామి- లోకపాలైఃబ్రహ్మాదిభిస్సహితఃఅయంలోకోజనః- సద్భిదాం - సతివస్తునిభిదాంభేదంయయా ॥ వేదేతి ॥
౬॥ఇతీతి॥ తథేతిస్మయన్ప్రహసితి- సఈశ్వరః-స్మయన్స్మయమానః- ప్రాగాత్ -సస్మయమితిపాఠాంతరేక్రియావిశేషణం ॥ ౭ ॥ తమితి ॥
తమేవార్థంమాయాదర్శనరూపం- అగ్న్యాద్యష్టమూర్తిషు॥ ౮ ॥ ధ్యాయన్నితి॥ భావద్రవ్యైర్మనోమయైద్రవ్యైః క్వచిత్

గూద్వహ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవాన్॥ భోభోబ్రహ్మర్షివర్యత్వంసిద్ధఆత్మసమాధినా। మయిభక్త్యానపాయి
న్యాతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః॥ ౨ ॥ వయంతేపరితుష్టాస్మత్వద్బృహద్వ్రతచర్యయా। వరంప్ర
తీచ్ఛభద్రంతేవరదేశాదభీప్సితమ్॥ ౩ ॥ మార్కండేయః॥ జితంతేదేవదేవేశప్రపన్నార్తిహరాచ్యు
త। వరేణైతావతాలంనోయద్భవాన్సమదృశ్యత ॥ ౪ ॥ వాంఛంత్యజాదయోయస్యశ్రీమత్పా
దాబ్జదర్శనమ్। మనసాయోగపక్వేనసభవాన్మేక్షిగోచరః ॥ ౫ ॥ అథాప్యంబుజపత్రాక్షపుణ్యశ్లోక
శిఖామణే। ద్రక్ష్యేమాయాంయయాలోకస్సపాలోవేదసద్భిదామ్ ॥ ౬ ॥ శ్రీసూతః॥ఇతీడితోర్చితః
కామమృషిణాభగవాన్మునే। తథేతిసస్మయన్ప్రాగాద్బదర్యాశ్రమమీశ్వరః ॥ ౭ ॥ తమేవచింత
యన్నర్థమృషిస్స్వాశ్రమఏవసః। వసన్నగ్న్యర్కసోమాంబుభూవాయువియదాత్మసు ॥ ౮ ॥ ధ్యా
యన్సర్వత్రచహరింభావద్రవ్యైరపూజయత్। క్వచిత్పూజాంవిసస్మారభక్తిప్రసరసంప్లుతః ॥ ౯॥
తస్యైకదాభృగుశ్రేష్ఠపుష్పభద్రానదీతటే। ఉపాసీనస్యసంధ్యాయాంబ్రహ్మన్వాయురభూన్మ
హాన్॥ ౧౦॥ తంచండశబ్దంసముదీరయంతంబలాహకాఅన్వభవన్కరాళాః। అక్షస్థవిష్ఠామముచుస్త
టిద్భిస్స్వనంతఉచ్చైరభివర్షధారాః॥ ౧౧ ॥ తతోవ్యదృశ్యంతచతుస్సముద్రాస్సమంతతఃక్ష్మాతల
ముద్గ్రసంతః। సమీరవేగోర్మిభిరుగ్రనక్రభయానకావర్తగభీరఘోషాః ॥ ౧౨ ॥ అంతర్బహిశ్చా
ద్భిరతిద్యుభిఃఖరైశ్శతహ్రదాభీరుపతాపితంజగత్। చతుర్విధంవీక్ష్యసహాత్మనామునిర్జలాప్లుతాం
క్ష్మాంవిమనాస్సమత్రసత్॥ ౧౩॥ తస్యైవముద్వీక్షతఊర్మిభీషణఃప్రభంజనాఘూర్ణితవార్మహా
ర్ణవః। అపూర్యమాణోవర్షద్భిరంబుదైఃక్ష్మాంద్వీపవర్షాద్రిభిరప్యధాత్సహ ॥ ౧౪ ॥ సక్ష్మాం
తరిక్షంసదివంసభాగణంత్రైలోక్యమాసీత్సహసాద్భిరాప్లుతమ్। సఏకఏవోర్విజలేమహామునిర్బ
భ్రామవిక్షిప్యజటాజడాంధవత్॥ ౧౫॥ క్షుత్తృట్పరీతోమకరైస్తిమింగిలైరుపద్రుతోవీచినభస్వదా
హతః। తమస్యపారేపతితోభ్రమన్దిశోనవేదఖంగాంచపరిశ్రమేషితః॥ ౧౬॥ క్వచిన్మగ్నోమహావ

కదాచిత్- భక్తిప్రసరసంప్లుతఃభక్త్యుద్రేకవ్యాప్తః॥ ౯॥. మాయాదర్శనమాహ॥ తస్యేతి॥ ౧౦॥ తమితి॥తంవాయుమను-బలాహకా
మేఘాఃఅభవన్ ఆవిర్భూతాః-తేచతటిద్భిఃవిద్యుద్భిస్సహితాఃఉచ్చైఃస్వనంతోగర్జంతః- అక్షోరథాంగంతద్వత్ స్థవిష్ఠాః- అభితో
వర్షధారాఃముముచుః॥ ౧౧॥ తతఇతి॥చతుర్దిక్షువర్తమానాఃసముద్రాః- సమీరవేగేనఊర్మయస్తైర్భూతలంఉద్గ్రసంతః -
ఉగ్రానక్రాయేషు- భయానకాఆవర్తాయేషుగభీరఃఘోషోయేషు-తేచతేచతేచ॥౧౨॥అంతరితి॥ఆత్మనాసహజరాయుజాదిచతు
ర్విధంజగత్- అంతర్బహిశ్చోపతాపితంవీక్ష్య- క్ష్మాంచజలాప్లుతాంవీక్ష్య- మునిః- సమత్రసత్ భయంప్రాప- కేనోపతాపితం- అ
ద్భిః- కథంభూతాభిః- అతిద్యుభిఃఅతిక్రాంతాద్యావర్యాభిః - ఖరైశ్చసూర్యరశ్మిభిఃవాయుభిర్వేతిశేషః - శతహ్రదాభిశ్చవిద్యుద్భిః-
దీర్ఘమార్గాంఛందోనుసారేణ॥ ౧౩ ॥.తస్యేతి॥ ప్రభంజనేనఆఘూర్ణితంప్రకంపితంవాః ఉదకంయస్మిన్సః- అప్యధాత్ ఛాద
యామాస-సమంసహ ॥ ౧౪ ॥ సక్ష్మేతి॥ సహసా-సక్ష్మాంతరిక్షంభూమ్యంతరిక్షస్థప్రాణిసహితం-సదివంస్వర్గస్థదేవసహితం - భా
గణాజ్యోతిర్గణాః తైస్సహితం- జటాఃవిక్షిప్యవికీర్య॥౧౫॥క్షుదితి॥పరిశ్రమేణఇషితఃగతఃవ్యాప్తఇత్యర్థః-ఇషుసర్పణఇత్యస్మాత్॥

౧౬॥ క్వచిదితి ॥ అన్యోన్యఘాతిభిః తద్భక్షణాయ పరస్పరం యుధ్యద్భిః ॥౧౭॥ ౧౮॥ అయుతేతి॥ విష్ణుమాయావృతాత్మన ఇతి సతథాద్య
ష్టవానిత్యర్థః ॥౧౯॥ స ఇతి ॥ కకుది ఉన్నతప్రదేశే - న్యగ్రోధపోతం కోమలవటం ॥౨౦॥ ప్రాగితి ॥ తస్యైశానదిక్శాఖాయాం - శిశు
మపి ॥౨౧॥ మహామరకతేతి॥ శ్రీమత్ రమ్యం వదనపంకజం యస్య తం - కంబువత్ త్రిరేఖావృత్తా గ్రీవా యస్య తం - మహోరస్కం విశాల
వక్షసం - సునాసం శోభననాసా యస్య తం - సుందరే భ్రువౌ యస్య తం ॥౨౨॥ శ్వాసైజదితి॥ శ్వాసైరేజంతః కంపమానా యే అలకాస్తైరాభా
తం శోభితం - కంబువత్ అంతర్వలయే యస్య శ్రీయుక్తే కర్ణౌ తయోః కర్ణయోః దాడిమపుష్పే యస్య తం - విద్రుమతుల్యాధ
రభాసా ఈషచ్ఛోణాయితం సుధాతుల్యం స్మితం యస్య తం ॥౨౩॥ పద్మేతి॥ పద్మగర్భవత్ ఆ ఈషత్ అరుణావపాంగౌ నేత్రాంతౌ యస్య
తం - హృద్యో హాసో యస్మిన్ తదవలోకనం యస్య తం - శ్వాసైరేజంత్యః చలంత్యో వలయః త్రివళ్యో యస్మిన్ రేఖాస్తాభిః సంవిగ్నా చంచలాని
మ్నా చ గంభీరా నాభిర్యస్మిన్ తత్ - దళవదశ్వత్థదళసంకాశముదరం యస్య తం ॥౨౪॥ చార్వితి ॥ చారవః అంగుళయో యయోస్తాభ్యాం

ర్తే తరంగైస్తాడితః క్వచిత్ । యాదోభిర్భక్షితః క్వాపి స్వయమన్యోన్యఘాతిభిః ॥౧౭॥ క్వచిచ్ఛోకం
క్వచిన్మోహం క్వచిద్దుఃఖం సుఖం భయమ్ । క్వచిన్మృత్యుం సమాప్నోతి వ్యాధ్యాదిభిరుపద్రుతః ॥౧౮॥
అయుతాయుతవర్షాణాం సహస్రాణి శతాని చ । వ్యతీయుర్భ్రమతస్తస్మిన్ విష్ణుమాయావృతాత్మ
నః ॥౧౯॥ స కదాచిద్భ్రమంస్తస్మిన్ పృథివ్యాః కకుది ద్విజః । న్యగ్రోధపోతం దదృశే ఫలపల్లవశోభితమ్
॥౨౦॥ ప్రాగుత్తరస్యాం శాఖాయాం తస్యాపి దదృశే శిశుమ్ । శయానం పర్ణపుటకే గ్రసంతం ప్రభయా
తమః ॥౨౧॥ మహామరకతశ్యామం శ్రీమద్వదనపంకజమ్ । కంబుగ్రీవం మహోరస్కం సునాసం సుం
దరభ్రువమ్ ॥౨౨॥ శ్వాసైజదలకాభాతం కంబుశ్రీకర్ణదాడిమమ్ । విద్రుమాధరభాసేషచ్ఛోణా
యితసుధాస్మితమ్ ॥౨౩॥ పద్మగర్భారుణాపాంగం హృద్యహాసావలోకనమ్ । శ్వాసైజద్వలిసంవి
గ్ననిమ్ననాభిదలోదరమ్ ॥౨౪॥ చార్వంగులిభ్యాం పాణిభ్యామున్నీయ చరణాంబుజమ్ । ముఖే నిధా
య విప్రేంద్రో ధయంతం వీక్ష్య విస్మితః ॥౨౫॥ తద్దర్శనాద్వీతపరిశ్రమో ముదా ప్రోత్ఫుల్లహృత్పద్మవి
లోచనాంబుజః । ప్రహృష్టరోమాద్భుతభావశంకితః ప్రష్టుం పురస్తం ప్రససార బాలకమ్ ॥౨౬॥ తావ
చ్ఛిశోర్వై శ్వసితేన భార్గవః సోఽంతః శరీరం మశకో యథావిశత్ । తత్రాప్యదో న్యస్తమచష్ట కృత్స్న
శో యథా పురాముహ్యదతీవ విస్మితః ॥౨౭॥ ఖం రోదసీ భగణానద్రిసాగరాన్ ద్వీపాన్ సవర్షాన్ కకు
భః సురాసురాన్ । వనాని దేశాన్ సరితః పురాకరాన్ ఖేటాన్ వ్రజానాశ్రమవర్ణవృత్తయః ॥౨౮॥
మహాంతి భూతాన్యథ భౌతికాన్యసౌ కాలం చ నానాయుగకల్పకల్పనమ్ । యత్కించిదన్యద్వ్యవహారకా
రణం దదర్శ విశ్వం సదివావభాసితమ్ ॥౨౯॥ హిమాలయం పుష్పవహాం చ తాం నదీం నిజాశ్రమం యత్ర
ఋషిస్త్వపశ్యత । విశ్వం విపశ్యంఛ్వసితాచ్ఛిశోర్వై బహిర్నిరస్తో న్యపతల్లయాబ్ధౌ ॥౩౦॥ తస్మిన్
పృథివ్యాః కకుది ప్రరూఢం వటం చ తత్పత్రపుటే శయానమ్ । బాలం చ తత్ప్రేమసుధాస్మితేన నిరీక్షితో
ఽపాంగనిరీక్షణేన ॥౩౧॥ అథ తం బాలకం వీక్ష్య నేత్రాభ్యాం ధిష్ఠితం హృది । అభ్యయాదతిసంహృష్టః
పరిష్వక్తుమధోక్షజమ్ ॥౩౨॥ తావత్స భగవాన్ సాక్షాద్యోగాధీశో గుహాశయః । అంతర్దధ ఋషే
స్తస్య యథేహానీశనిర్మితా ॥౩౩॥ తమన్వథ వటో బ్రహ్మన్ సలిలం లోకసంప్లవః । తిరోధాయి క్షణా

దున్నీయ ఆకృష్య - ధయంతం పిబంతం ॥౨౫॥ తదితి॥ హృత్పద్మం చ విలోచనాంబుజే చ ప్రోత్ఫుల్లాని తాని యస్య సః - అద్భుతభావః ఆత్మా
శ్చర్యరూపం తేన శంకితస్సన్ సః - తం ప్రష్టుం పురః ప్రససార సమీపం గతః ॥౨౬॥ తత్రేతి ॥ అదః ఇదం జగత్ - యథా పురా ప్రళయా
త్పూర్వం - న్యస్తం విన్యస్తం - దృష్ట్వా చ - అతీవ విస్మితస్సన్ - అముహ్యత్ ॥౨౭॥ కృత్స్నశో దర్శనం ప్రపంచయతి॥ ఖమితి - కకు
భో దిశః - పురాణి ఆకరాంశ్చ - ఖేటాన్ కర్షకగ్రామాన్ - వ్రజాన్ గోకులాని - ఆశ్రమాంశ్చ వర్ణాంశ్చ తేషాం వృత్తీశ్చ దృష్టవాన్॥
౨౮॥ మహాంతీతి ॥ నానాయుగాని కల్పాంశ్చ కల్పయతి తైర్వా కల్ప్యత ఇతి తథా తం కాలం చ - సదివ పరమార్థమివ అవభాసితం తత్సై
వ ॥౨౯॥ ౩౦॥ తస్మిన్నితి ॥ వటం చ తోకం చ వీక్ష్య - తస్య ప్రేమసుధాతుల్యస్మితయుక్తేనాపాంగనిరీక్షణేన - నిరీక్షితస్సన్ ॥౩౧॥
అథేతి॥ అథ తం బాలకమధోక్షజం పరిష్వక్తుం - అభ్యయాదిత్యన్వయః కథంభూతం హృద్యధిష్ఠితం ॥౩౨॥ తావదితి॥ భావత్పరిష్వం
గలాభాత్పూర్వమేవ ఋషేస్తస్య - అంతర్హితో బభూవ - తదుద్యమవైఫల్యే దృష్టాంతః - అనీశో నిర్దైవః తేన నిర్మితా - ఈహా క్రియా యథా

ణేతి ॥ ౩౩ ॥ తమితి॥ తమంతర్హితం భగవంతమను-వటః-సలిలం-లోకసంప్లవశ్చ తిరోధాయి అంతర్హితః-సచ స్వాశ్రమ ఏవ యథా పూర్వం స్థిత ఇతి ॥ ౩౪ ॥ ఇతి భావార్థదీపికాయాం- నవమాధ్యాయవ్యాఖ్యా॥ ❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

శ్లో॥ దశమే శివ ఆగత్య మునేస్తుష్టో వరానదాత్ । తేన సాకమతిప్రీత్యా సమాభాష్య సభాజయత్ ॥౧॥ ప్రపన్నోస్మీతి॥ జ్ఞానకాశయా జ్ఞానవత్ప్రకాశమానయా - త్వద్భజనం వినా విద్వాంసోపి- యస్య తవ మాయయా-జ్ఞానినో పి వయమిత్యహంకారేణ ముహ్యంతీత్యర్థః॥౨॥ శ్రీనారాయణ ఏవ స్వమాయాదర్శనశ్రాంతం శ్రీశివరూపేణ సాంత్వయామాస తదాహ॥ తమితి॥ నిభృతాత్మానం సమాహితచిత్తం- రుద్రాణ్యా భవాన్యా ॥౩॥ అథేతి॥ నిభృతాః నిశ్చలాః ఆత్మేంద్రియాశయాః దేహేంద్రియమనాంసి యస్య సః॥౪॥ నిభృతేతి॥ నిభృతః నిశ్చలః ఊర్మిఝషవ్రాతః యస్మిన్ సః- సంసిద్ధిం ఫలం- సాక్షాత్కురు ప్రకటీకురు- యతో భవాన్ సిద్ధిదః॥౫॥ నేతి॥ ఆశిషః అభ్యుదయలక్షణాః-ఉతస్విత్,

దన్యస్వాశ్రమే పూర్వవత్ స్థితః॥౩౪॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే-ద్వాదశస్కంధే నవమోధ్యాయః ❖❖❖

శ్రీసూతః॥ స ఏవమనుభూయేదం నారాయణవినిర్మితమ్ । వైభవం యోగమాయాయాస్తమేవ శరణం
యయౌ ॥ ౧ ॥ ఋషిః॥ ప్రపన్నోస్మ్యంఘ్రిమూలం తే ప్రపన్నాభయదం హరే । యన్మాయయాపి
విబుధా ముహ్యంతి జ్ఞానకాశయా ॥౨॥ సూతః॥ తమేవం నిభృతాత్మానం వృషేణ దివి పర్యటన్ । రుద్రా
ణ్యా భగవాన్ రుద్రో దదర్శ స్వగణైర్వృతః ॥౩॥ అథోమా తమృషిం వీక్ష్య గిరిశం సమభాషత । పశ్యేమం
భగవన్ విప్రం నిభృతాత్మేంద్రియాశయః ॥ ౪ ॥ నిభృతోర్మిఝషవ్రాతో వాతాపాయే యథార్ణవః॥
కుర్వస్య తపసస్సాక్షాత్సంసిద్ధిం సిద్ధిదో భవాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవాన్॥ నైవేచ్ఛత్యాశిషః క్వాపి బ్రహ్మర్షి
ర్మోక్షమప్యుత । భక్తిం పరాం భగవతి లబ్ధవాన్ పురుషేవ్యయే ॥ ౬ ॥ అథాపి సంవదిష్యామో భవాన్యే
తేన సాధునా । అయం హి పరమో లాభో నృణాం సాధుసమాగమః ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వా తముపేయాయ భగ
వాన్ స సతాం గతిః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వదేహినామ్ ॥౮॥ తయోరాగమనం సాక్షా
దీశయోర్జగదాత్మనోః । న వేద రుద్ధధీవృత్తిరాత్మానం విశ్వమేవ చ ॥ ౯ ॥ భగవాంస్తదభిజ్ఞాయ గిరి
శో యోగమాయయా । ఆవిశత్తద్గుహాకాశం వాయుశ్ఛిద్రమివేశ్వరః ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మన్యపి శివం ప్రాప్తం
తటిత్పింగజటాధరమ్ । త్ర్యక్షం దశభుజం ప్రాంశుముద్యంతమివ భాస్కరమ్ ॥ ౧౧ ॥ వ్యాఘ్రచర్మాం
బరం శూలధనురిష్వసిచర్మభిః । అక్షమాలాడమరుకకపాలపరశుం సహ ॥ బిభ్రాణం సహసా భాంతం విచ
క్ష్య హృది విస్మితః ॥౧౨॥ కిమిదం కుత ఏవేతి సమాధివిరతో మునిః । నేత్రే ఉన్మీల్య దదృశే సగణం సోమయా
గతమ్ ॥ ౧౩ ॥ రుద్రం త్రిలోకైకగురుం ననామ శిరసా మునిః ॥ ౧౪ ॥ తస్మై సపర్యాం వ్యదధాత్సగణా
య సహోమయా । స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యగంధస్రగ్ధూపదీపకైః ॥ ౧౫ ॥ ఆహ చాత్మానుభావే
న పూర్ణకామస్య తే విభో । కరవాణి కిమీశాన యేనేదం నిర్వృతం జగత్ ॥౧౬॥ నమశ్శివాయ శాంతా
య సత్త్వాయ ప్రమృడాయ చ । రజోజుషేథ ఘోరాయ నమస్తుభ్యం తమోజుషే ॥ ౧౭ ॥ శ్రీసూతః॥
ఏవం స్తుతస్స భగవాన్ మహాదేవస్సతాం గతిః । పరితుష్టః ప్రసన్నాత్మా ప్రహసంస్తమభాషత ॥ ౧౮ ॥
శ్రీభగవాన్ ॥ వరం వృణీష్వ తే కామం వరదేశా వయం త్రయః । అమోఘం దర్శనం యేషాం మర్త్యో
యద్విందతేమృతమ్ ॥౧౯॥ బ్రాహ్మణాస్సాధవశ్శాంతా నిస్సంగా భూతవత్సలాః । ఏకాంతభక్తా హ్య

అత్ర హేతుః- భక్తిమితి ॥౬॥ అథేతి॥ సంవదిష్యామః సంవాదం కరిష్యామః ॥౭॥ ఇతీతి॥ సతాం గతిత్వే హేతుః- ఈశాన ఇతి ॥౮॥ తయోరితి॥ రుద్ధాః ధియో అంతఃకరణస్య వృత్తయో యేన సః ॥౯॥ ౧౦॥ ఆత్మనీతి॥ న కేవలం బహిరేవ- కింతు ఆత్మన్యపి ప్రాప్తం శివం విచక్ష్య-విస్మితః- కథం ప్రాప్తం- సహసా అకస్మాదేవ- హృది భాంతం - కథంభూతం - తటిత్పింగా జటా ధారయతీతి తథాభూతం - త్రీణ్యక్షీణి యస్య తం ౧౧॥ వ్యాఘ్రేతి॥ శూలాదిభిస్సహ అక్షమాలాదీన్ బిభ్రాణమిత్యన్వయః-అక్షమాలాదీనాం ద్వంద్వైక్యం ॥౧౨॥ విస్మయపూర్వకం బహిర్దర్శనమాహ॥ కిమిదమితి॥ సోమం ఉమయా సహాగతం-రుద్రం దదృశే ॥౧౩॥ రుద్రమితి॥ తతో ననామ ॥ ౧౪ ॥౧౫॥ ఆహేతి॥ పూర్ణకామత్వం వ్యనక్తి-యేన త్వయా జగన్నిర్వృతం భవతీతి॥౧౬॥ నిర్గుణత్వేన సగుణత్వేన చ నమస్కరోతి॥ నమ ఇతి॥ నమశ్శివాయ నిర్గుణాయ సత్త్వాయ సత్త్వాధిష్ఠాత్రే- అత ఏవ ప్రమృడయతి ప్రకర్షేణ సుఖయతీతి తథాభూతాయ తస్మై నమః॥౧౭॥౧౮॥ వరమితి॥ త్రయః బ్రహ్మవిష్ణుమ

హేశ్వరాః - యత్ యేభ్యః తేవయం ॥ ౧౯ ॥ పరశానాదినా భవత్సేవైవాస్మాభిః క్రియతే - సత్వనుగ్రహః - జగద్వంద్యత్వాద్భవతామితి బ్రాహ్మణాంస్త్వితి - బ్రాహ్మణా ఇతి - యే సాధవః సదాచారాః - శాంతాః మత్సరాదిరహితాః - నిస్సంగాః నిష్కామాః ॥ ౨౦ ॥ సలోకా ఇతి న కేవలం త ఏవ కింతు అహంచేత్యాది ॥ ౨౧ ॥ పూజ్యతమత్వే హేత్వంతరమాహ ॥ నేతి ॥ అణ్వపి అణుమాత్రమపి - న చక్షతే న పశ్యంతి - తత్ర స్మాత్ - ఏవంభూతాన్ యుష్మాన్ - ఈమహి భజేమహి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్య ఇతి ॥ బ్రాహ్మణేభ్యః బ్రాహ్మణాన్ - ఆత్మసమాధానం చిత్తైకాగ్ర్యం - తపః ఆలోచనం స్వాధ్యాయః అధ్యయనం - సంయమః వాగాదినియమః - తైః ॥ ౨౪ ॥ కించ ॥ శ్రవణాదితి ॥ ౨౫ ॥ ఇతీతి ॥ చంద్రోల్లలామం భూషణం యస్య తస్య - ధర్మరహస్యయుక్తం - అమృతాస్పదం వచః కర్ణాభ్యాం పిబన్ - నాతృప్యత్ అలమితి నామన్యత - కర్ణయోరమృతాయనమితి వా అన్వయః ॥ ౨౬ ॥ స ఇతి ॥ శివస్య వాగేవ అమృతం తేన ధ్వస్తః క్లేశపుంజో యస్య సః ॥ ౨౭ ॥ అహో ఇతి ॥ ఇయమీశ్వరలీలా దుర్విభావ్యా అవితర్క్యా - యద్యయా - ఈశితవ్యాని నియమ్యాని - యాని భూతాని - తాని జగదీశ్వరాః స్వయం నమంతి స్తు

స్మాసు నిర్వైరాస్సమదర్శినః ॥ ౨౦ ॥ సలోకా లోకపాలాస్త్వాం స్తువంత్యర్చంత్యుపాసతే । అహంచ
భగవాన్ బ్రహ్మా స్వయంచ హరిరీశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ న తే మయ్యచ్యుతే జేచ భిదామణ్వపి చక్షతే । నాత్మన
శ్చ పరస్యాపి తద్యుష్మాన్వయమీమహి ॥ ౨౨ ॥ నహ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః । తే
పునంత్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౨౩ ॥ (పా॥ నహ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవాశ్చేతనోజ్ఝి
తాః । తే పునంత్యురుకాలేన యూయం దర్శనమాత్రతః ॥) బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్యామో యేస్మద్రూపం
త్రయీమయమ్ । బిభ్రత్యాత్మసమాధానతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః ॥ ౨౪ ॥ శ్రవణాద్దర్శనాద్వా
పి మహాపాతకినోపి వః । శుద్ధ్యేరన్నంత్యజాశ్చాపి కిము సంభాషణాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ శ్రీసూతః॥ ఇతి చం
ద్రలలామస్య ధర్మగుహ్యోపబృంహితమ్ । వచోమృతాయనమృషిర్నాతృప్యత్కర్ణయోః పిబన్ ॥
౨౬ ॥ స చిరం మాయయా విష్ణోర్భ్రామితః కర్శితో భృశమ్ । శివవాగమృతధ్వస్తక్లేశపుంజస్తమబ్రవీ
త్ ॥ ౨౭ ॥ మార్కండేయః ॥ అహో ఈశ్వరచర్యేయం దుర్విభావ్యా శరీరిణామ్ । యన్నమంతీశిత
వ్యాని స్తువంతి జగదీశ్వరాః ॥ ౨౮ ॥ ధర్మం గ్రాహయితుం ప్రాయః ప్రవక్తారశ్చ దేహినామ్ । ఆచరం
త్యనుమోదంతే క్రియమాణం స్తువంతి చ ॥ ౨౯ ॥ నైతావతా భగవతస్స్వమాయామయవృత్తిభిః । న
దుష్యేతానుభావస్తైర్మాయినః కుహకం యథా ॥ ౩౦ ॥ సృష్ట్వేదం మనసా విశ్వమాత్మనానుప్రవిశ్య
యః । గుణైః కుర్వద్భిరాభాతి కర్తేవ స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౩౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే త్రిగుణాయ మహా
త్మనే । కైవల్యాయాద్వితీయాయ గురవే బ్రహ్మమూర్తయే ॥ ౩౨ ॥ కం వృణే ను వరం బ్రహ్మన్ వరంత్వ
ద్వరదర్శనాత్ । యద్దర్శనాత్పూర్ణకామస్సత్యకామః పుమాన్భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ వరమేకం వృణేథా
పి పూర్ణకామాభివర్షణాత్ । భగవత్యచ్యుతే భక్తిం తత్పరేషు యథా త్వయి ॥ ౩౪ ॥ శ్రీసూతః॥ ఇ
త్యర్చితోభిష్టుతశ్చ మునినా సూక్తయా గిరా । తమాహ భగవాన్ శర్వశ్శర్వాణ్యా చాభినందితః ॥ ౩౫
శ్రీభగవాన్ ॥ కామస్సర్వోమహర్షేర్యోభక్తిమాంస్త్వమధోక్షజే । ఆకల్పాంతే యశః పుణ్యమజ
రామరతా తథా ॥ ౩౬ ॥ జ్ఞానం త్రైకాలికం బ్రహ్మన్విజ్ఞానంచ విరక్తిమత్ । బ్రహ్మవర్చస్వినో భూ

వంతి చేతి ॥ ౨౮ ॥ అథవా లోకసంగ్రహార్థమేతదిత్యాహ ॥ ధర్మమితి ॥ ప్రవక్తారోపి స్వయం దేహినాం ధర్మమాచరంతి ॥ ౨౯ ॥ నన్వేతత్స్వప్రభావతిరస్కారకం కథం మయా క్రియతే తత్రాహ ॥ నేతి ॥ ఏతావతా లోకసంగ్రహమాత్రేణ - తైర్నమనాదిభిః - కథంభూతైః స్వమాయామయవృత్తిరూపైః - భగవతో మాయిన స్తవానుభావో న దుష్యేత - యతః - ప్రసిద్ధస్య మాయినః కుహకం కపటం యథా - తథైతాని నమనాదీని - అత స్తస్య కుహకేనేవ యథానుభావో న దుష్యేత - తద్వదితి - ప్రదుష్యేతేతి పాఠే న కారస్య దృష్టాంతే నానుషంగః ॥ ౩౦ ॥ మాయాచేష్టితం ప్రపంచయతి ॥ సృష్ట్వేతి ॥ స్వప్నదృక్ యథేత్యవిద్యాచేష్టితే దృష్టాంతః ॥ ౩౧ ॥ తస్మా ఇతి ॥ త్రిగుణత్వేపి న జీవవత్తదధిభూతాయ - కింతు - మహాత్మనే గుణాత్మన ఇతి పాఠే గుణానామాత్మనే నియంత్రే ॥ ౩౨ ॥ వరం వృణీష్వేతి యదుక్తం తత్రాహ ॥ కమితి ॥ వరం దర్శనం యస్య తస్మాత్ - త్వత్ త్వత్తః - వరం కం ను వరం వృణే - యస్య తవ దర్శనాత్ - పూర్ణకామః సర్వానందసందోహరూపః - సత్యకామః యథేచ్ఛం ప్రాప్తసర్వానందః ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి ॥ వరదానాయ స్వయమేవ ప్రవృత్తః - శర్వాణ్యా ఉమయా చ - అభినందితః అనుమోదితస్సన్నాహ ॥ ౩౫ ॥ కామ ఇతి ॥ కామోయం సర్వోపి - అన్యచ్చ పుణ్యం యశ ఇత్యాది - బ్రహ్మవర్చస్వినః తే భూయాదిత్యుత్తరేణా

యద్భగవన్మాయావైభవంతచ్ఛ్రవ్యయః- యస్త్వమథాష జైభక్తిర్మాః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ ఏవమితి॥ తస్యకర్మతపఆది-ఆమునాపురానుభూతం
స్వయః- యస్త్వమథాష జైభక్తిర్మాః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ ఏవమితి॥ తస్యకర్మ ॥ ౩౯ ॥ అనువర్ణితమితి ॥ ఏతన్మార్కండేయస్యచరితం - తేనానుభూ
కథయః ॥ ౩౮ ॥ సఇతి ॥ అవాప్తోమహాయోగమహిమాయేనసః ॥ ౩౯ ॥ అనువర్ణితమితి ॥ ఏతన్మార్కండేయస్యచరితం - తేనానుభూతంచభగవన్మాయావైభవం అనువర్ణితం॥౪౦॥ నన్వేవమప్యస్మత్కల్పోత్పన్నస్య సప్తకల్పాయుష్ట్వంవృద్ధైరుచ్యమానం విరుద్ధమేవత
తంచభగవన్మాయావైభవం అనువర్ణితం॥౪౦॥ నన్వేవమప్యస్మత్కాలోత్పన్నస్య సప్తకల్పాయుష్ట్వంవృద్ధైరుచ్యమానం విరుద్ధమేవత
త్రాహ॥ఏకదితి॥ ఏతన్మార్కండేయేనానుభూతం భగవన్మాయావైభవంనానాకల్పరూపం-కాదాచిత్కం-ఈశ్వరేచ్ఛయా తస్యైవాకస్మి
కం-నతుసర్వసాధారణం- ఏతత్కేచిత్ - అనాదిబహుకాలం- ఆవర్తితంధైవయుగసహస్రద్వయమానేనపునఃపునఃపరివర్తితం ప్ర
చక్షతే- కేతే-నృణాంసంసృతిఃసర్గప్రళయాదిలక్షణాఆత్మనోభగవతోమాయేత్యేవమవిద్వాంసః-విద్వాంసస్తుమాయాశిశోఃశ్వాసో
చ్ఛ్వాసాభ్యాంసప్తకృత్వస్తదుదరప్రవేశనిర్గమనలతః సప్తకల్పత్వలక్షణమాత్రమేవేతివదంతి- అతోన విరోధ ఇత్యర్థః ॥౪౧॥ యఇతి
భృగువర్యస్యచరితంవృత్తమిత్యర్థః- యఃసంశృణుయాదుతసంశ్రావయేద్వాయః- తయోరుభయోః- కర్మవాసనాకృతా సంసృతి
ర్నభవేదితి॥ ౪౨॥ ఇతిభావార్థదీపికాయాం - దశమాధ్యాయవ్యాఖ్యా ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ యేనామత్యర్త్వమాప
స్తో॥ ఏకాదశేతుపూజార్థం మహాపురుషవర్ణనమ్ । రవేర్వ్యూహస్యచాఖ్యానం ప్రతిమాసం పృథక్ పృథక్ ॥

ఈశ్వరః దైవ్యే
యాత్పురాణాచార్యతాసుతే । ౩౬॥ సూతః॥ఏవంవరాన్సమునయేదత్వాగాత్ర్యక్షఈశ్వరః దైవ్యే
యాత్పురాణాచార్యతాసుతే । ౩౭ । సోప్యవాప్తమహాయోగమహిమాభార్గవోత్తమః॥
తత్కర్మకథయన్ననుభూతంపురామునా । ౩౮ । సోప్యవాప్తమహాయోగమహిమాభార్గవోత్తమః॥
విచరత్యధునాప్యద్ధాహరావేకాంతతాంగతః । ౩౯ । అనువర్ణితమేతత్తేమార్కండేయస్యధీమతః॥
అనుభూతంభగవతో మాయావైభవమద్భుతమ్ ॥౪౦॥ ఏతత్కేచిదవిద్వాంసోమాయాసంసృతిరాత్మ
నః। అనాద్యావర్తితంనౄణాం కాదాచిత్కంప్రచక్షతే । ౪౧॥ యఏవమేతద్భృగువర్య వర్తితంర
థాంగపాణేరనుభావభావితమ్ । సంశ్రావయేత్సంశృణుయాముతోభయోస్తయోర్నకర్మాశ్రయసం
సృతిర్భవేత్ ॥ ౪౨ । ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే - ద్వాదశస్కంధే - మార్కండేయోపాఖ్యానంనామదశమోధ్యాయః❁
శ్రీశౌనకః ॥అథేమమర్థంపృచ్ఛామోభవంతంబ్రహ్మవిత్తమమ్ । సమస్తతంత్రరాద్ధాంతే భవాన్భా
గవతతత్త్వవిత్ । ౧ । తాంత్రికాఃపరిచర్యాయాం కేవలస్యశ్రియఃపతేః । అంగోపాంగాయుధాక
ల్పంకల్పయంతియథైవయైః । ౨ । తన్నోవర్ణయభద్రంతే క్రియాయోగం బుభుత్సతామ్ । యేనక్రి
యానైపుణేనమర్త్యోయాయాదమర్త్యతామ్ ।౩। శ్రీసూతః ॥ నమస్కృత్య గురూన్వక్ష్యే విభూ
తీర్వైష్ణవీరపి । యాః ప్రోక్తావేదతంత్రాభ్యామాచార్యైఃపద్మజాదిభిః । ౪ । మాయాద్యైర్నవభి
స్తత్త్వైస్సవికారమయోవిరాట్ । నిర్మితోదృశ్యతేయస్మిన్సచిత్తేభువనత్రయమ్ । ౫ । ఏతద్వైపౌ
రుషంరూపంభూఃపాదౌద్యౌశ్శిరోనభః । నాభిస్సూర్యోక్షిణీనాసే వాయుఃకర్ణౌదిశఃప్రభోః ।౬। ప్ర
జాపతిఃప్రజననమపానంమృత్యురీశితుః । తద్బాహవోలోకపాలామనశ్చంద్రోభ్రువౌయమః ॥ ౭ ।

న్నోమర్త్యోఽసౌభార్గవోత్తమః।తంపృచ్ఛతి.క్రియాయోగంసాంగోపాంగాదికల్పితం॥అథేతి॥అథేతిహేతౌహేభాగవతేయతోభవాన్సమ
స్తరాద్ధాంతతత్త్వవిత్ ॥౧॥ప్రష్టవ్యమాహ॥తాంత్రికాఇతి॥పరిచర్యాయాంఉపాసనాయాంవిష్ణోః- కేవలస్యచైతన్యఘనస్య-అంగానిపా
దాదీనిఉపాంగానిగరుడాదీనిఆయుధానిసుదర్శనాదీనిఆకల్పాఃకౌస్తుభాదయః తేషాం ద్వంద్వైకవ్యం - తద్యథా కల్పయంతి - యై
శ్చతత్త్వైఃకల్పయంతి॥౨॥తమితి॥ తంనోవర్ణయేతి ॥౩॥గురూపదేశగమ్యత్వాదస్యార్థస్యతన్నమస్కారపూర్వకమాహ॥నమస్కృ
త్యేతి॥ విభూతీఃవిరాడ్విగ్రహాద్యాః॥౪॥అంగాదికల్పనాం భూరాదిభిర్దర్శయితుం ప్రథమంతావత్ యథాకల్పయంతీతి ప్రశ్నస్య
వైరాజరూపేణైవోత్తరంవక్తుం విరాడ్విగ్రహమాహ ॥ మాయేతి ॥ మాయాద్యైః ప్రకృతిసూత్రమహదహంకార పంచతన్మాత్రైఃనవభి
స్తత్త్వైః- వికారాఃఏకాదశేంద్రియాణిపంచమహాభూతానీతిషోడశ- తన్మయోవిరాట్ - సప్రసిద్ధః-నిర్మితః- యత్రవిరాజి- సచిత్కే
చేతనాధిష్ఠితే - భువనత్రయందృశ్యతే - అనేనాంగాదికల్పనాపాలభ్యందర్శితం॥౫॥ఏతదితి॥ఏతద్వైపౌరుషంరూపంపురుషస్యవైరా
జస్యరూపమేవ- ఈశ్వరేణాధిష్ఠితత్వాత్తదభేదవివక్షయాతస్యాపిరూపముచ్యతే- అంగకల్పనామాహ-భూఃపాదావిత్యాదిభిస్త్రిభిః-
భూరాద్యనువాదేనభగవత్పాదాదిభావనావిధీయతే॥౬॥ ప్రజేతి॥ప్రజననంమేఢ్రం- అపానంపాయుః॥ ౭ ॥౮॥ అనుక్తమన్యదప్యే

వమాహ్యామిత్యాహ॥యావానితి॥యావానయంవ్యష్టిపురుషః-తావాన్ సమష్టిపురుషః-స్వమానతశ్చస్తదితస్తిసంజ్ఞయాసంస్థయాఅ వయవసంనివేశేనమితఃపరిమితః॥౯॥భూషణాదీన్యాహ॥కౌస్తుభేతి॥స్వాత్మజ్యోతిఃశుద్ధజీవచైతన్యం-యాతస్యకౌస్తుభస్యప్రభాతామే వశ్రీవత్సంబిభర్తి॥౧౦॥ స్వామితి॥ త్రివృత్స్వరంత్రిమాత్రంప్రణవం॥౧౧॥ బిభర్తీతి॥పారమేష్ఠ్యంపదంబ్రహ్మలోకం॥౧౨॥ అ వ్యాకృతమితి॥ అవ్యాకృతంప్రధానంయత్ అధిష్ఠితఃఅధిష్ఠాయస్థితః-తత్ ఆసనభూతం- పద్మం- సత్త్వంసత్త్వగుణః॥౧౩॥ ఓజఇతి॥ ముఖ్యతత్త్వంప్రాణతత్త్వం॥ శ్రు॥ ప్రాణోవైముఖ్యఇతిశ్రుతేః- దరవరంశంఖం॥౧౪॥౧౫॥ఇంద్రియాణీతి॥ఆకూతిఃక్రియాశక్తియు క్తంమనః- అస్యరథస్య- అభివ్యక్తిఃబహిరభివ్యక్తంరూపం- ముద్రయాధృతయా.అర్థక్రియాత్మతాంవరదాభయాదిరూపత్వం- త త్తన్ముద్రయాతత్తద్భావయతీత్యర్థః॥౧౬॥మండలమితి॥ మండలందేవయజనందేవపూజాభూమింసూర్యమండలత్వేనభావయేదిత్య ర్థః-అంతఃకమలంవా-దీక్షాసంస్కారః-ఆత్మనఃగురుకృతాంమంత్రదీక్షామేవఆత్మనస్తుతత్పూజాయోగ్యతాంభావయేదిత్య ర్థః- పరిచర్యేతి-భగవతస్తాంపరిచర్యాంస్వస్యసకలపాపక్షయాయఏవంరూపాంభావయేదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ పూర్వమాసనంపద్మ ముక్తం.ఇదానీమంతస్థంపద్మమాహ॥ భగవానితి॥భగశబ్దార్థమైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యం ॥ ౧౮ ॥ ధర్మమితి ॥ హేద్విజాః-ద్విజశ్రేష్ఠ

లజ్జోత్తరోఽధరోలోభోదంతాజ్యోత్స్నాస్మయోభ్రమః। రోమాణిభూరుహాభూమ్నో మేఘాఃపురుష మూర్ధజాః ॥ ౮ ॥ యావానయంవైపురుషోయావత్యాసంస్థయామితః। తావానసావపిమహాపు రుషోలోకసంస్థయా॥ ౯ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేనస్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్త్యజః। తత్ప్రభాంవ్యాపినీంసా క్షాచ్ఛ్రీవత్సమురసావిభుః ॥ ౧౦ ॥ స్వాంమాయాంవనమాలాఖ్యాంనానాగుణమయీందధత్। వా సశ్ఛందోమయంపీతంబ్రహ్మసూత్రంత్రివృత్స్వరమ్ ॥ ౧౧ ॥ బిభర్తిసాంఖ్యంయోగంచ దేవోమ కరకుండలే। మౌళింపదంపారమేష్ఠ్యంసర్వలోకనమస్కృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ అవ్యాకృతమనంతాఖ్యమా సనంయదధిష్ఠితః। ధర్మజ్ఞానాదిభిర్యుక్తంసత్త్వంపద్మమిహోచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ ఓజస్సహోబలయు తంముఖ్యతత్త్వంగదాందధత్। అపాంతత్త్వందరవరంతేజస్తత్త్వం సుదర్శనమ్ ॥ ౧౪ ॥ నభోని భంనభస్తత్త్వమసించర్మతమోమయమ్। కాలరూపంధనుశ్శార్ఙ్గంతథాకర్మమయేషుధిమ్॥౧౫ ॥ఇం ద్రియాణిశరానాహురాకూతిరస్య స్యందనమ్। తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిర్ముద్రయార్థక్రియాత్మ తామ్ ॥ ౧౬ ॥ మండలందేవయజనందీక్షాసంస్కారఆత్మనః। పరిచర్యాభగవతఆత్మనోదురితక్షయః॥ ౧౭ ॥ భగవాన్భగశబ్దార్థంలీలాకమలముద్వహన్ ॥ ౧౮ ॥ ధర్మంయశశ్చభగవాంశ్చామరవ్యజనే భజత్। ఆతపత్రంతువైకుంఠంద్విజాధామాకుతోభయమ్ ॥ ౧౯ ॥ త్రివృద్వేదస్సుపర్ణాఖ్యోయజ్ఞం వహతిపూరుషమ్। అనపాయినీసాశక్తిశ్శ్రీస్సాక్షాదాత్మనోహరేః॥ ౨౦॥ విష్వక్సేనస్తంత్రమూర్తి ర్విదితఃపార్షదాధిపః। నందాదయోఽష్టౌద్వాఃస్థాశ్చతేఽణిమాద్యాహరేర్గుణాః ॥ ౨౧ ॥ వాసుదే వస్సంకర్షణఃప్రద్యుమ్నఃపురుషస్స్వయమ్। అనిరుద్ధఇతిబ్రహ్మన్మూర్తివ్యూహోఽభిధీయతే ॥ ౨౨॥ స విశ్వస్తైజసఃప్రాజ్ఞస్తురీయఇతివృత్తిభిః। అర్థేంద్రియాశయజ్ఞానైర్భగవాన్పరిభావ్యతే॥ ౨౩॥

వచనాంతోవాపాఠః.అకుతోభయం.కైవల్యం- ధామగృహం- అభజత్ - యద్వా- వైకుంఠస్యైవవిశేషణం-అకుతోభయంధామేతి ౧౯॥ త్రివృదితి॥ త్రివృత్ ఋగ్యజుస్సామరూపోవేదః॥శ్రు॥సుపర్ణోసిగరుత్మాన్ త్రివృత్తేశిరఇత్యాదిమంత్రలింగాత్ -యజ్ఞంయజ్ఞ రూపంపురుషం॥శ్రు॥యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుతేః- అనపాయినీహరేఃశక్తిః-తత్రహేతుః- సాక్షాదాత్మనః- స్వస్వరూపస్యచిద్రూపత్వా త్తస్యాస్తదభేదాదిత్యర్థః॥౨౦॥ విష్వక్సేనఇతి॥ తంత్రమూర్తిఃపాంచరాత్రాద్యాగమరూపః - అణిమాదయోఅష్టౌగుణాఃతే- హ రేద్వారపాలాఃనందాదయః॥ ౨౧ ॥ ....
తస్యైవచతుర్వ్యూహోపాసనమాహ॥వాసుదేవఇతి॥వాసుదేవాదిశబ్దైఃపురుషఃశ్రీనారాయణఏవస్వయంమూర్తివ్యూహఉపాస్య ఇత్యభిధీయతే॥ ౨౨॥ తస్యైవాధ్యాత్మంచతుర్ధోపాసనమాహ॥ సఇతి॥ సఏవభగవాన్ - విశ్వాదిశబ్దైః -వృత్తిభిర్జాగ్రదాద్యవ స్థాభిః- పరిభావ్యతే- తద్వృత్త్యుపాధీనాహ-అర్థాఃవిషయాః-ఇంద్రియంమనః-ఆశయస్తదుభయసంస్కారయుక్తమజ్ఞానం-జ్ఞానం వృ త్తయసాక్షీ-తైః॥ ౨౩॥ ఉక్తచతుర్వ్యూహధ్యానోపాసనాద్వయేపిపూర్వోక్తమంగాద్యుపాసనమాహ॥ అంగేతి॥ అంగాదిభిరుపలక్షి తోభగవాన్హరిః- వాసుదేవాదిచతుర్మూర్తిస్సన్ - విశ్వాదిచతుష్టయంబిభర్తిస్మ- విశ్వాదిభావేపితన్నియంతృత్వస్తస్యన జీవత్వమి

త్యాహ- విష్ణ్వాదిచతుష్టయంబిభర్తి భగవాన్ భగవానీశ్వర ఏవేతి॥ ౨౪ ॥ తస్యైవ బ్రహ్మాది త్రిమూర్తితామాహ॥ ద్విజఋషభేతి॥ సఏష భగవాన్- బ్రహ్మయోనిర్వేదస్య కారణమిత్యాదిహేతుత్రయం-వస్తుతోభేదాభావేపిచ ఏతజ్జగత్ స్వమాయయా సృజతి హరతి-పాతీతికృతా ఆఖ్యయా బ్రహ్మాదిరూపయా-అనావృతాక్షః అనాచ్ఛన్నజ్ఞానోపి- వివృత ఇవ భిన్న ఇవ- నిరుక్తః స్తుతః సతు భిన్నః- అత్ర విద్వానసు వం ప్రమాణయతి- యతః తత్పరైరాత్మత్వేనైవ లభ్యత ఇతి॥ ౨౫॥ యస్యైదముపాసనముక్తం-తం శ్రీకృష్ణం ప్రార్థయతే॥ శ్రీకృష్ణేతి కృష్ణసఖ అర్జునసఖ-వృష్ణిశ్రేష్ఠ- అవనిధ్రుహో యే రాజన్యాస్తేషాం వంశస్య దహన- అనపవర్గమక్షీణం వీర్యం యస్య గోపవనితానాం వ్రజాః సమూహాః భృత్యాశ్చ నారదాదయః తైర్గీతం తీర్థభూతం శ్రవః కీర్తిర్యస్య-శ్రవణమేవ మంగళం యస్య॥ ౨౬॥ ఏతజ్జపమాత్రస్యాపి బ్రహ్మజ్ఞానం ఫలమిత్యాహ॥ య ఇతి॥ కల్యే ఉషఃకాలే- యస్తచ్చిత్తః- ప్రయతః శుచిస్సన్- జప్త్వా-గుహాశయం హృదిస్థం-బ్రహ్మ పశ్యతి ॥ ౨౭ ॥ మండలం దేవయజనమిత్యుక్త్వా బుద్ధిమాగతా సౌరీతనుః-వాసుదేవాదివ్యూహప్రసంగోక్త్యా సూర్యవ్యూహోనుస్మృతః-అతస్తం పృచ్ఛతి॥ శుక ఇతి॥ పంచమే యదాహ-తథాన్యే చ ఋషయో గంధర్వాప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్తేత్యాదినా-సౌరః సూర్యసంబంధీ సప్తకో గణః॥ ౨౮॥ తేషామితి॥ తేషాం సప్తానాం- అధీశ్వరైః తత్తత్పతి

అంగోపాంగాయుధాకల్పైర్భగవాంస్తచ్చతుష్టయమ్। బిభర్తి స్మ చతుర్మూర్తిర్భగవాన్హరిరీశ్వరః। ౨౪ ।
ద్విజఋషభ స ఏష బ్రహ్మయోనిస్స్వయందృక్స్వమహిమపరిపూర్ణో మాయయా చ స్వయైతత్। సృజతి హరతి పాతీత్యాఖ్యయానావృతాక్షో వివృత ఇవ నిరుక్తస్తత్పరైరాత్మలభ్యః॥ ౨౫॥
శ్రీకృష్ణ కృష్ణసఖ వృష్ణ్యృషభావనిధ్రుగ్రాజన్యవంశదహనానపవర్గవీర్య। గోవింద గోపవనితావ్రజభృత్యగీతతీర్థశ్రవః శ్రవణమంగళ పాహి భృత్యాన్ ॥ ౨౬ ॥
య ఇదం కల్య ఉత్థాయ మహాపురుషలక్షణమ్। తచ్చిత్తః ప్రయతో జప్త్వా బ్రహ్మ వేద గుహాశయమ్ ॥ ౨౭ ॥
శ్రీశౌనకః॥ శుకో యదాహ భగవాన్విష్ణురాతాయ పృచ్ఛతే। సౌరో గణో మాసి మాసి నానా వసతి సప్తకః ॥ ౨౮ ॥
తేషాం నామాని కర్మాణి నియుక్తానామధీశ్వరైః। బ్రూహి నః శ్రద్దధానానాం వ్యూహం సూర్యాత్మనో హరేః ॥ ౨౯॥
శ్రీసూతః॥ అనాద్యవిద్యయా విష్ణోరాత్మనస్సర్వదేహినామ్। నిర్మితో లోకతంత్రోయం లోకేషు పరివర్తతే ॥ ౩౦॥
ఏక ఏవ హి లోకానాం సూర్య ఆత్మాదికృద్ధరిః। సర్వవేదక్రియామూలమృషిభిర్బహుధోదితః ॥ ౩౧ ॥
కాలో దేశః క్రియా కర్తా కరణం కార్యమాగమః। ద్రవ్యం ఫలమితి బ్రహ్మన్నవధోక్తోజయా హరిః ॥ ౩౨ ॥
మధ్వాదిషు ద్వాదశసు భగవాన్కాలరూపధృక్। లోకతంత్రాయ చరతి పృథగ్ద్వాదశభిర్గణైః ॥ ౩౩ ॥
ధాతా కృతస్థలీ హేతిర్వాసుకీ రథకృన్మునే। పులస్త్యస్తుంబురురితి మధుమాసం నయంత్యమీ ॥ ౩౪ ॥
అర్యమా పులహోథౌజాః ప్రహేతిః పుంజికస్థలీ। నారదః కంజనీరశ్చ నయంత్యేతే స్మ మాధవమ్ ॥ ౩౫ ॥
మిత్రోత్రిః పౌరుషేయోథ తక్షకో మేనకా హహాః। రథస్వన ఇతి హ్యేతే శుక్రమాసం నయంత్యమీ ॥ ౩౬ ॥
వసిష్ఠో వరుణో రంభా సహజన్యస్తథా హుహూః। శుక్రశ్చిత్రస్వనశ్చైవ శు

భిః- తత్తన్మాసాధికృతసూర్యైః తేషాం-వ్యూహం విభాగం॥ ౨౯॥ తత్ర తావత్ వ్యూహం నిరూపయితుం ప్రథమం సూర్యస్వరూపమాహ॥ అనాదీతి॥ అనాద్యవిద్యయా మాయయా-అయం సూర్యః-లోకతంత్రః లోకయాత్రా ప్రవర్తకః॥ ౩౦॥ అతః తస్య క్రియాభేదోపాధికమేవ నానాత్వం దృశ్యతే న స్వత ఇత్యాహ॥ ఏక ఏవేతి॥ శ్రు॥ సూర్య ఆత్మా జగతస్తస్థుషశ్చేతి శ్రుతేః-లోకానాం జగతాం ఆత్మా ఆదికృత్ సృష్టికర్తా-హరిరేవ సూర్యః-స చ సర్వాసాం వేదోక్తక్రియాణాం మూలం సన్-తేన తేనోపాధినా బహుధా ఉదితః ఉక్తః॥ ౩౧॥ కాలరూపధారిణో హరేర్ద్వాదశాదిత్యరూపభేదం క్రియోపాధికం దర్శయితుం ప్రథమం సర్వకర్మప్రవృత్తియోగ్యతయా కృతం నవధా భేదమాహ ॥ కాల ఇతి॥ కాలః ప్రాతరాదిః- దేశః సమాదిః- క్రియా అనుష్ఠానం- కర్తా బ్రాహ్మణాదిః - కరణం స్రుగాది- కార్యం యాగాది ఆగమః మంత్రాదిః-ద్రవ్యం వ్రీహ్యాది- ఫలం స్వర్గాది ॥ ౩౨ ॥ మధ్వాదిష్వితి॥ తత్ర కాలస్వరూపధారీ భగవాన్-పృథక్చరతి- మధ్వాదిషు చైత్రాదిషు- లోకతంత్రాయ లోకయాత్రానిర్వాహాయ॥ ౩౩॥ తానేవ గణానాహ ద్వాదశభిః॥ ధాతేతి॥ ధాతా సూర్యః-కృతస్థలీ అప్సరాః-హేతిః రాక్షసః-వాసుకిర్నాగః-రథకృత్ యక్షః- పులస్త్యః ఋషిః -తుంబురుః గంధర్వః-నయంతి అనువర్తయంతి ॥ ౩౪ ॥ అర్యమేతి॥ అథౌజా యక్షః- పాఠాంతరే జాత ఇతి ప్రహేతిః రాక్షసః- నారదో గంధర్వః-కంజనీరో నాగః- పాఠాంతరే కచ్ఛనీర ఇతి - మాధవం వైశాఖం॥ ౩౫॥ మిత్ర ఇతి॥ మిత్రస్సూర్యః పౌరుషేయో రాక్షసః-రథస్వనో యక్షః-శుక్రమాసం జ్యేష్ఠం నయంతి అనువర్తయంతి

